IOANNIS CALVINI

PRÆLECTIONES:

IN

LIBRVM PROPHETIARVM JEREMIÆ, ET LAMENTATIONES.

Joannis Budæi & Caroli Jonuillæi labore & industria exceptæ.

Cum duobus indicibus, priore quidem rerum ac ſententiarum maximè inſignium: poſteriore verò locorum qui ex veteri & nouo Teſtamento citantur,& explicantur.

GENEVÆ

APVD IO. CRISPINVM.

M. D. LXIII.

ILLVSTRISSIMO

PRINCIPI AC DOMINO, D. FRIDERICO PALATINO RHENI, AC SACRI ROMANI IMPERII ELECTORI, &c. DOMINO SVO CLEMENTISSIMO,

IOANNES CALVINVS PLVRIMAM SALVTEM PRECATVR.

Vum à viris probis & idoneis testibus celebrarentur heroicæ tuæ virtutes, Princeps Illustrissime, imprimis singularis pietas, par fouendæ propagandæque veræ religionis studium, & æquabilis in tota vita moderatio: humanitas verò qualis vel in homine priuato vix reperiri posset, non tantùm ex aliorum relatu cognita: sed proprio experimento mihi perspecta foret: pridem optaui, quia mihi priuata qua te colebam obseruantia non satisfaciebat, eam publico monumento ad posteros testatam facere. Id nouit Generosus Dominus Ebhrardus Comes ab Erpach, quem hac de re consului. Nunc verò, vt hoc officio defungar, non tantùm oblata mihi videtur iusta occasio, sed imposita quædã necessitas. Nã quia sanã et orthodoxã de sacra Christi Cœna doctrinam quam reuerenter amplexus eras, in tua ditione liberè & cordatè asserere non dubitasti, perinde cõtra te insaniunt turbulenti & importuni homines ac si totam Germaniam labefactasses. Cum suis ergo tumultuosis clamoribus ad tuam Celsitudinem oppugnandam prosiliunt: & quia authoritate & potentia nequeunt, temeritate & proteruia instructi, maledicta euomere non dubitant, quorum sobrios homines pudet: neque id modò, sed quia te occidere non est in eorum manu,

putidos de morte tua rumores confingunt. quasi scilicet ad solem obscurandum sufficeret muscarum conspiratio. Ac tu quidem Illustrissime Princeps, constanter pro animi tui magnitudine, & pro honoris gradu in quo te Deus locauit, tutò eorum stoliditatem despicis, Verùm quando in te lacessendo adeò feruēter satagunt, simulq́ ad te inuidia grauandum nomen meum admiscent, mei quoque officij esse duxi, àd refutandas eorū calumnias quod tam odiosum esse volunt nomen, clypei loco opponere. Nam certe indigni sunt, quorum causa vel minimum digitum tollat, vel etiam verbulum proferat tua Celsitudo. Mihi quidem si de eorum barbarie expostulare libeat, quòd hominem de Ecclesia Dei non malè meritum, & cuius laboribus adiuti, quamuis dissimulent, se venditant apud imperitos, tantopere abominantur, ad fucandam hanc ingratitudinem nullus illis color suppetet. Dum ergo Caluinismum obijciendo, aliqua infamiæ nota tuam Celsitudinem aspergere conantur, nihil aliud quàm suam prauitatem cum stultitia, frustra & magno suo cum dedecore produnt. Quod si quid sibi consequi videntur apud sui similes: ex opposito apud pios, eruditos, compositæ mentis integríque iudicij homines mea vox personandis iustis tuis laudibus, vt spero, exaudietur. Fingunt quidem eiusmodi rabulæ, & fortiter clamitant, tanquam pro aris & focis se dimicare: verùm an ita sit, iudicare cuiuis facile ac promptum est. Et ab excutiēdis quidem eorum delirijs supersedebo: quando maior eorum pars quid garriat, non intelligit: tantùm capita breuiter attingam, in quibus ab ipsorum magistris, quos tamen nihilominus amo, dissidemus. Christi carne & sanguine verè nos in sacra Cœna pasci, non secus ac panis & vinum corporum sunt alimenta, ingenuè fatemur. Si quæritur explicatio magis dilucida, carnis & sanguinis Christi substantia spiritualis nobis vita est: eáque sub panis & vini symbolis nobis communicantur: quia Christus mysterium Cœnæ instituens neque fallaciter quicquam promisit, neque lusit inanibus spectris: sed quod reipsa dabat, externis signis repræsentauit. Nunc de modo communicationis restat quæstio. Hinc verò nascitur conflictus, quòd subscribere eorum imaginationi recusamus, qui loci præsentiam exigunt. Dicimus, quamuis

in cælo

in cælo sit Christus, arcana tamen & incomprehensibili Spiritus eius virtute ad nos penetrare gratiam illam, vt caro eius nobis sit viuifica, nos autem simus caro ex carne eius, & ossa ex ossibus eius. Ab illis contrà, nisi se Christus in terra sistat, nulla eius admittitur cōmunicatio. Porrò vt localis præsentiæ odium fugiant, commentum Vbiquitatis minus probabile fabricare necesse est: quod si non videmus posse cum fidei principijs conciliari, ruditati saltem nostræ ignoscant. Hìc non sequimur propriū sensum: sed quantum intelligentiæ diuinitus nobis concessæ modulus capit, Christi corpus esse vbique minimè cum Scriptura consentaneum est. Verum quantumuis reclamet Christus ipse, & Apostoli, vt immensitas Deitatis in carnem competat, sufficit illis personalis vnio. Atqui nemo hactenus præter Eutychen, docuit sic permixtas fuisse naturas, vbi Christus homo factus est, vt quod Deitati proprium erat, humanæ naturæ commune fieret: Equidem nolo ex hominis damnati nomine illis odium conflare. monendi tamen sunt, vt propius et attentius secū reputēt, quorsum bonos quoq; doctos et perspicaces abripiat contentio, vbi tantùm ad causæ suæ patrociniū feruntur. Certè quū in concilio Ephesino hoc refutandi Nestorij optimū esset compendiū, si vnio personalis cōmunicaret inter naturas quod cuique est propriū: hoc proferre quia pro summa absurditate repudiatū esset, nemini venit in mentem. Itaque valde miror, eos qui nobis aduersantur, in quem labyrinthum se demergant, non considerare. Nā si Deitatis immensitas Christi carni conuenit, quia Deus manifestatus est in carne: pari quoque ratione diuinitas eius et doluit, & esuriyt, & morti fuit obnoxia, et denique mortua. neq; enim effugient, quin mutua sit argumentandi ratio. Pronuntiauit Christus adhuc mortalis, se nescire quādo futurus esset dies Iudicij. An nō his verbis palā et articulatè aliquid humanæ naturæ vendicat, quod ad Diuinitatem transferre fas nō esset? Quod de cōmunicatione proprietatum obtendunt, intempestiuum est: et quod bona eorū pace dixerim, in re minuta hallucinantur. Quia Filio hominis tribuere quod Deitatis propriū est, ac rursum transferre ad Deitatē quod non nisi humanitati conuenit, impropria & aspera est loquutio: ne rudes impingerent confusè res diuersas miscendo, vel improbi

Ephe. 5. 30.
1. Tim. 3. 16
Marc. 13. 32

rixandi materiam arriperent, hanc figuram vocarunt Orthodoxi Scriptores ἰδιωμάτων κοινωνίαν. Quod de verbis illi dixerunt, ad rem parum consideratè trahitur. Agebat Christus in terris
Ioan 3.13. quum dixit filium hominis in cælo esse. Ne quis male exercitatus putaret immensum fuisse Christi corpus: obuiam itum errori fuit familiari admonitione, propter vnitatem personæ, verbis pronuntiari de filio hominis, quod tamen nõ quadrabat nisi Di-
Act. 20.28. uinitati. Verba Pauli sunt apud Lucam, Deum redemisse Ecclesiam sanguine suo. Ne quis inde conciperet Deum sanguineum, ad nodum expediendum valere debuit eadem admonitio: quia idem est homo & Deus, verbo tenus ad Deum transferri quod in naturam humanam propriè cadit. Quum Patribus loquendi figuram ad simplices docendos accommodare propositum fuerit, vel perperam vel parum verecundè aliò trahitur, vt proprietatum communicatio realis sit mixtura vtriusque naturæ. Atqui sedet Christus ad Patris dexteram, quæ vbique diffusa, nullo spatio locorum capitur. Fateor sanè, & immensam esse Dei dexteram, et quacunq; patet, simul extendi Christi imperium, quod sessionis voce Scriptura metaphoricè significat. Nam quod passim Deo asseritur, nunc ad Christum transferri extra controuersiam est: ideóque tantundem valet Sedere atque mundi gubernationi præesse, quod Christus cum Patre commune habet. Imò quia per illum Pater mundum sustinet, potentiam suam exerit in administratione rerum omnium, præcipuè verò in Ecclesiæ gubernatione præsentiam suæ gratiæ explicat: propriè regnare dicitur in eius persona. Vnde sequitur, ipsum quodammodo esse vbique: quia loco includi non potest, qui omnes cæli & terræ partes fouet ac tuetur, omniaque sursum et deorsum suo imperio moderatur ac temperat. Dum nunc Christum nomino, totam vnigeniti Filij personam complector, vt est in carne manifestatus. Ipse, inquam, Deus & homo vbique est imperio virtutéque incomprehensibili & infinita gloria: sicuti claris effectis eius præsentiam experiuntur fideles. Neque verò abs
Ephe.3.17. re prædicat Paulus eum in nobis habitare. Verùm quod de immensitate virtutis dicitur, quæ in donis spiritualibus, inuicto auxilio, totáque nostra salute apparet, ad essentiam carnis torquere

minime

minimè consentaneum est. Vtinam saltem multis qui parum consideratè nobis succensent, in mentem veniret dictum in scholis Papalibus tritum ac celebre, Christus vbique totus est, sed non totum! Repudient licet, quia barbaries Petri Lombardi non arridet teneris ac delicatis eorum auribus: quod tamen scitè dictum est, à quocunque manauerit, libenter amplector. Sed miror vnde ista lautitiæ, quum Vuestphalo eiusque similibus arrideat Berengarij palinodia, Christi corpus dentibus atteri, et in ventrem deglutiri, cur distinctio sobria fastidio sit, Christum Mediatorem esse vbique integrum, sed non carnis respectu, quæ finibus suis continetur, quum infinita sit eius potentia, & operatio in terra non minus quàm in cælo sentiatur. Duæ sunt vsitatæ voces, vnio & vnitas: quarum prior ad naturas duas refertur, altera soli personæ conuenit. Vnitatem carnis & Deitatis asserere, eos quoque nisi fallor, puderet, qui tamen in hanc absurditatem imprudenter se conijciunt: quia nisi differat, suáque proprietate distinguatur caro ab essentia diuina, confusa permixtione in vnum coalescent. Quòd cauillando facetè interrogant, qua in plaga cæli empyrei sedeat Christus: fruantur sanè bellis istis speculationibus. Ego quum ex Spiritu sancto didicerim, eum esse supra omnes cælos: ex communi Scripturæ vsu cælum nomino quicquid extra mundum est: ideóq; mihi sufficit, dum quærendus est Christus, tollendas esse sursum mentes, ne si in terra subsidant, crassis superstitionibus implicentur. Hæc est totius controuersiæ summa, quam nimis pertinaciter exagitant præcipui aduersæ partis duces. Nisi fortè alterum caput addere libeat, quòd contendunt impios non minus fieri participes carnis & sanguinis Christi, quàm optimos Dei cultores. Ac nos quidem fatemur peræque vtrisque offerri: & qualecunque sit hominum discrimen, Deum tamen semper manere similem sui: ideóque eorum qui se perperam ingerunt vitio, nihil decedere ex Sacramenti natura. Indignis ergo quum det Christus corpus suum, tantùm de receptione superest disceptatio. Nos verò Christi capaces negamus esse quos Diabolus mancipatos tenet, & in quibus sedem habet. Neque tamen interea reijcimus loquendi formam, Sacramẽto tenus ab illis Christum recipi: modò

Lib.3.Senten.dist.22.

Ephe.4.10

ne præposteri interpretes Augustini verba deprauent, quibus sacramentalis esus est substantiæ perceptio absque gratia: quod insipidum commentum Augustino incognitum fuit. Ratio quam adducunt, vt infirma est, nullo negotio refellitur. Christum venisse obijciunt, non modò electis in salutem, sed reprobis in iudicium. Nempe sicut Euangelium odor est mortis in mortem pereuntibus, non receptum, sed reiectum. Quis enim fando vnquam audiuit, mortiferam esse Christi perceptionem? Quòd si incredulis damnationis materia est Christus quia ab ipsis respuitur, non video quî conueniat, eius carnem recipiendo, damnationem sibi accersere. Excipiunt, esse nihilominus obseratos ne admittant eius gratiam. Verùm vt sibi fidem adstruāt, imprimis commentum istud probare necesse est, eos qui sunt à Christo alienißimi comedere eius carnem quasi exanimem, & omni sua virtute orbatam & vacuam Fideliter & absque fuco exposui, cur tam hostiliter nobiscum hodie decertent qui se iactant esse Lutheri discipulos. Qua eadem de causa Philippum Melancthonem virum ob incomparabilem rerum optimarum scientiam, summam pietatem, aliasque virtutes, ætatum omnium memoria dignum, quem sibi magistrum esse antehac professi sunt, nunc diris & execrationibus mortuum deuouent. Ac mirum est, vt sibi fauorem acquirant, tam superbè Augustanæ confeßionis patrocinium obtendere, cuius author ipse maximè idoneus & fidus debuit esse interpres. Turbulentos rabulas intelligo, apud quos neque humanitas, neque pudor vllus viget. Nam qui excellunt in illa parte, aliquanto modestius sibi temperant. Et tamen iure conqueri mihi licet, quosdam illiberaliter agere, dum nomen meum, quod Germanica lingua impetiuerant, in Latino libro expungunt. hoc quidem surdo maledicere est. Verùm illis omißis, ad tumultuosos clamatores redeo, qui ferè similes sunt phreneticis Zelotis, quorum apud Josephum fit mentio, quorum intemperie accensum fuit funestum bellum, quo consumpta fuit Iudæa. Nullum atrocius reperiunt maledictum, quo tuam Celsitudinem incessant, Illustrißime Princeps, quàm nomen Caluinismi. Vnde verò tanta odij in me acerbitas, non obscura est coniectura.

2.Cor.2.16

Iosephus de b. I. Iudaic. lib. 14. & 5.

Nam

Nam quum victoriæ compendium in eo positum esse duxerint, si oppresso & sepulto causæ statu perstringerent simplicium oculos, nihil mirum si vrantur, discussas esse ignorantiæ nebulas, in quibus securè exultabant. Maximè verò ad insaniam vsque eos torquet, quòd tibi rem totam probè & solidè compertam esse vident, vt doctrina de qua incognita triumphos agebant, summæ authoritatis patronum nacta, iustáque & firma cordatissimi Principis defensione freta, liberiore cursu propagetur. Ac te quidem, qui sponte satis animatus es, ad perseuerantiam hortari superuacuum foret. Quò tamen despecta muliebri eorum impotentia, consilium non minus fœliciter quàm dextrè susceptum persequaris, non inutilis ad te confirmandum visa est ratio, si insigne aliquod meæ erga Celsitudinem tuam obseruantiæ pignus extaret. Officium autem pro tua incredibili humanitate non ingratum fore putaui, si meos in Jeremiam commentarios amplissimo tuo nomini dicarem. Fateor quidem non ea cura elucubratos esse, qua dignus erat tam præclarus liber: quia dum pro suggestu doceo, ex ore meo fuerunt excepti. Et certè antehac me puduit, in lucem prodire, quæ non accuratius & longa meditatione limata politáque essent. Veritus etiam sum, ne in arrogantiæ crimen traherent maleuoli, quòd subitos & incompositos sermones & mediocri auditorio destinatos, passim legendos obtruderem. Etsi autem hoc secundum diluere promptum est, quia me inuito excusum typis fuit primum volumen: vt tamen ab omni excusatione supersedeam, aliorum iudicio adducor. Æquos et sinceros lectores intelligo, qui fructum ex hoc labore non pœnitendum percipi affirmant. Adeóque operæpretium quidam fuisse existimant, vt nota esset hæc mea extemporalis docendi ratio, cuius simplicitas multos ostentationis nimium cupidos sanaret ab illo vitio. Vt non omnibus satisfaciat eruditio ac dexteritas: sedulò certè dedi operam, ne ab æquis & humanis lectoribus desideretur religio & fides. Nec verò arrogantiæ notam vereor, si ingenuè profitear hunc librum nullo modo me passurum in lucem exire, nisi confiderem ecclesiæ Dei fore vtilem ac frugiferum. Quòd si fortè morosis quibusdam & rigidis exactoribus munus tua Celsitudine dignum non censebitur: rara

tamen humanitate tua fretus Illustrißime Princeps, iucundum fore confido. Ac si hodie superstes in terris ageret Ieremias ipse, ad commendationem, nisi fallor, accederet eius suffragium: quia suas Prophetias agnosceret non sincerè minus, quam reuerenter à me fuisse expositas: addo etiam ad præsentem vsum vtiliter accommodatas. Neque tamen de excusatione nimis anxiè laboro, modò obtineam, non nisi immodico testandæ qua tuam Celsitudinem prosequor venerationis studio me peccasse. Atque, vt quod initio attigi nunc omittam: nisi me tibi obstrictum sentirem, quòd ad excipiendos Christi exules qui ad te profugiunt adeo facilis es ac propensus, me ipse ingratitudinis damnarem. Dicit apud Poëtam barbara mulier,

Non ignara mali miseris succurrere disco. Pudeat omnes Dei cultores & Christi seruos, quibus par est conditio, saltem non idem sentire. Mihi quia impar animo est succurrendi facultas, saltem hoc restabit, quicquid in eos beneficentiæ confertur, mihi libenter ferre acceptum. Triginta anni elapsi sunt ex quo voluntarium mihi exilium à Gallia indixi, quia inde exulabat Euangelij veritas, pura religio & integer Dei cultus nunc ita peregrinationi assueui, vt nullum me patriæ desiderium tangat. Equidem ita sum hîc peregrinus (vnde semel eiectum me fuisse, quando ita sum reuocatus, non est cur me vnquam pœniteat vel pudeat) vt indigenæ non alio me loco ducant, quàm si atauos citare possem huius vrbis ciues. Sed quô mitius mihi Deus pepercit, maior pro fratribus meis tam Gallis quàm Flandris cura me solicitat: & eadem quoniam liberaliter à tua Celsitudine excepti fuerunt, me stimulat atque impellit ad profitendam cui me officium astringit, gratitudinẽ. Nec verò te pigeat, Illustrißime Princeps, si quando in exteris & quidem linguæ nostræ hominibus deceptus fueris, in cursu tuæ solitæ mansuetudinis pergere. Sciunt omnes quàm improbè tibi illuserit audacißimus rabula, simúlque impurum, superbum & perfidiosum animal, denique monstrum ex multa fœtida colluuie conflatum, Franciscus Balduinus, Iurisconsultorum tamen solers compilator. Nam quum ex gente Attrebatum oriundus sub Euangelij prætextu in tuam se clientelam

telam

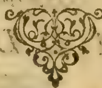
telam cōtulisset, iuris ciuilis professor in celebri tua Schola Heidelbergensi tua liberalitate creatus, quum se totum demerendo tam munifico Principi addicere deberet: hunc sibi commodum fore gradū putauit ad nouas cōditiones pro more suo captandas. Itaque simulac spes nescio quas olfecit, deserta statione, spretóque quod malè & fraudulenter adeptus erat munere honorifico, ad hostes veræ puræque religionis, cuius se nomine venditauerat, transiit. Ac primò quidem, ac si quid verecundiæ residuum foueret, clandestinis artibus obrepsit: secretas proditiones agitauit cum Cardinali Lotharingo, in cuius gratiam se insinuauerat. Summa huc tendebat, vt adulterina doctrinæ & ceremoniarum mixtura dissiparentur Ecclesiæ Gallicæ. Verùm quia nulla ostendebatur occultæ fucatæque perfidiæ merces, non modò ad defectionem apertam prosiliit, sed in flagitio adeò se impudenter iactat, vt apostatas sui similes canina proteruia superet. Bene tamen est, quòd nebulonis vnius improbitas tuæ erga alios humanitatis cursum non abrupit: cuius constantiæ merces tibi repensa est, quòd inter ornamēta Scholæ tuæ numerari possunt exteri quidam homines, suis virtutibus satis noti & celebres, quanuis à me non nominentur. Etsi verò neque ex meo præconio, neque ex operis huius dedicatione quicquam tuæ Celsitudini accedit, temperare mihi non potui, quin hac saltem officij parte defungi studerem. Vale illustrissime Princeps. Deus te magis ac magis donis suis spiritualibus locupletet, te diu incolumem, statúmque amplissimæ dignitatis tibi ac tuis florentissimum conseruet. Geneuæ decimo Calendas Augusti,

M. D. LXIII.

IOANNES CRISPINVS LECTORI *verè Christiano S.*

ETSI iam satis admoniti fuerunt Lectores cùm in lucem prodierunt clarissimi ac ornatissimi viri Ioannis Caluini Prælectiones primùm in duodecim quos vulgò minores Prophetas appellant, deinde in Danielem, qua methodo & ratione, à quibus etiam exceptæ fuerint, vt frustra eandem velut cantilenam occinere, adeóque actum agere videar, si nunc iterum proferam quæ fusius illic sunt exposita: non abs re tamen, nisi fallor, nunc addã, has Prælectiones in Ieremiæ Prophetias & Lamentationes à duobus illis fratribus Ioãne Budæo, & Carolo Ionuillæo non minore industria, fide, & diligentia quàm priores exceptas fuisse. Quod quidẽ facilè iudicabit quisquis paulò attentius singula expendet. Vt autem excuderetur quàm tersissimè fieri posset, quanuis elaboratũ sit summo studio: effici tamen non potuit, quin nonnulla exciderint, quæ post excusum typis librũ, ex ipso manu scripto exemplari animaduersa & sedulò ab eodem Ionuillæo emendata in calce operis notauimus, ne pius Lector vsquam hæreret. Iam verò contextum Hebraicũ inserere non placuit cùm ob alia multa tum maximè, quòd linguæ illius peritis ad manum esse non dubitamus: reliquis certè putamus non ita necessariũ. Veriti etiam meritò sumus, ne si ingens volumen iustam magnitudinem excederet, nimio sumptu, minúsque necessario grauaretur emptor. Cæterum, ne sim prolixior & tædiosus, incredibilem ac multiplicem huius libri vtilitatẽ prætereo quæ tibi ex lectione melius constabit. Sic enim refertus est raris doctrinæ cœlestis opibus, vt ex eo tanquã ex locuplete penu liceat totius pietatis summam depromere: ac proinde non dubium est quin sũmopere toti Ecclesiæ Dei sit profuturus. Superest Christiane Lector, vt quem ex his commentariis fructum percipies, v[illegible]i Deo acceptum feras: & D. Caluino de piis omnibus quàm optimè meritò bene preceris, donec tandẽ æterna hæreditate potiatur. Hoc verò tam singulari thesauro gratus fruere, & quòd tibi ex animo offertur æqui boníque consule. Geneuæ decimo Calendas Augusti M. D. LXIII.

Precatio qua solet vti Ioannes Caluinus initio suarum Prælectionum.

DET nobis Dominus in cælestis suæ sapientiæ mysteriis cum vero pietatis profectu versari in gloriam suam, & ædificationem nostram, Amen.

IOANNIS CALVINI Prælectiones in Ieremiam *Prophetam.*

CAPVT PRIMVM.

POSTQVAM expositis duodecim Prophetis minoribus, peruenimus tandem ad finem Danielis, iam suscepi librum Ieremiæ explicandum, modò tamen vita suppetat, & detur otium. Quòd si per Dei gratiã otium dabitur, restabit vnus ex Prophetis Ezechiel, cui vtinam contingat magis idoneus interpres, vt spero. Quãtum ad Ieremiam pertinet, hoc primò obseruatu dignum est, cœpisse fungi Prophetæ officio, regnante Iosia, & quidem anno decimotertio regni eius. Nam etsi Rex ille syncerus erat Dei cultor, tamen res tunc valde confusæ erant. Perierat enim liber Legis. Ita poterat quisque pro sua libidine fingere multos impios errores. In tanta licentia minimè dubium est, quin multi homines turbulenti conati fuerint peruertere Dei cultum, & puram doctrinam: & quisque sibi fabricatus sit multas nugas. Nam si vellent Sacerdotes rectè docere, tota eorum scientia pẽdebat ex Lege. Etsi autem probabile est, non prorsus fuisse abolitam eius memoriã, tamen restabant duntaxat quædam fragmenta, vt certò colligere non possent, qualis ratio Ecclesiæ gubernandæ diuinitus fuisset tradita. Nam refertur in sacra historia, librum fuisse reper- *2. Chr. 34. 15*
tum anno decimo octauo Iosiæ. itaque à toto quadriennio iam docere cœperat Ieremias, imò quinquennio. Hoc autem exemplum satis demonstrat quanta sit hominum incuria, & segnities in studio pietatis. Iusserat Deus per Mosen non tantùm sanctè, & diligẽter seruari in Templo, *Deut. 17. 18*
Legis exemplar, sed etiam apud ipsos Reges: deinde additum fuerat præceptum, vt festis solen- *Deut. 32. 11*
nibus recitaretur tota Lex populo. Sed postquam Reges cœperunt desciscere à vero Dei cultu, nullum apud eos extitit Legis exemplar. Tandem etiam Lex ipsa prorsus intercidit. Nec dubium est, quin hoc acciderit per tyrannidem Regis Mnasse, qui crudeliter sæuiit tam in Sacerdotes, quàm in reliquos Dei seruos. Vbicunque enim micabat tantùm aliqua scintilla pietatis, erat intentus ad cædes, ita vt flueret sanguis per totam Ierosolymam, quemadmodum testatur *2. Reg. 21. 16*
sacra historia. Non mirum igitur est, si ex Templo ipso rapuerit quæcunque palàm extabãt Legis exemplaria, vt omnem veræ doctrinæ memoriam extingueret. Tamen repertus fuit liber qui latuerat à Sacerdote Helkia, vt etiam illic refertur. Hoc primò notandum fuit de temporis exordio. Cùm enim religio sic esset corrupta, & cuique pro arbitrio liceret fabricare varios errores, difficile & arduum munus sustinuit Ieremias. Deinde finis etiam spectandus est. Dicit se à tempore illo prosequutum esse munus prophetandi vsque ad transmigrationem. Ergo perrexit annis quadraginta in suo cursu. Iam quàm dura certamina obeunda illi fuerint videbimus in progressu. Sed etiam si populus magis fuisset docilis, non potuit tamen exequi quod Deus iniunxerat sine maximo dolore, & simili etiam tædio. Videbimus enim paulò pòst qualis fuerit doctrinæ summa, quam perferre iussus est. Ergo cùm per continuos, quadraginta annos assiduus fuerit in hoc labore, hinc perspicimus quàm heroico spiritu fuerit præditus. Cæterùm, si expendimus quantæ tempestates excitatæ fuerint, quæ eum deiicerent è gradu, imò abstraherent prorsus à recta via, hinc clarius fulgebit inuicta constantia animi & zeli ipsius, quòd tamen non destitit prosequi officium illud sibi iniunctum. Simul etiam notandum est, postquam excisa fuit vrbs, & incolæ Ierusalem traducti fuerunt in exilium Babylonicum, non tamen tunc cessasse Ieremiam. Tractus enim fuit in AEgyptum, vt colligere promptum est ex fine libri, præsertim ex cap. 44. imò ipse per vim illuc abreptus fuit, cùm tamẽ maledixisset omnibus Iudæis, qui latebras sibi in AEgypto quærebant. dum coactus est ipse quoque illuc proficisci, poterat hoc multum diminuere ex eius authoritate, quemadmodum scimus impios vndecunque arripere ansam maledicendi: erat aliquis speciosus color, Hic scilicet maledixit omnibus, qui in AEgyptum proficiscebantur: atqui nunc vbi habitat? in AEgypto cum aliis transfugis. nec dubium est, quin his ludibriis concussa fuerit fides sancti viri, quia seculis omnibus proter-

ua fuit impietas. Illic ergo, etiam post vrbem excisam Ieremias peregit cursum suum. Et fieri potest, vt vltra annos quinquaginta incubuerit in munus, ac laborem docendi. Dicunt fuisse lapidibus obrutū. & hoc verisimile est, quia non minus acriter tunc inuectus fuit in Iudæos, qui transfugerant in AEgyptum, quàm adhuc salua vrbe. atqui tunc desperatio ipsos stimulabat in rabiē. Hinc factum est ergo, vt sanctum Prophetā occiderent: & putabāt hoc sibi fas esse, quoniam insultabat eorum miseriis: sed studebat peruicaciam corrigere, quæ erat indomabilis: hoc ipsi non reputabant. Iam venio ad summam libri, Quoniam Isaias, & reliqui eiusdem ætatis operam magna ex parte luserant, Ieremiæ nihil fuit residuum, nisi vt breuiter hanc sententiam proferret, Iam nullum esse veniæ locum, sed instare tempus vltimæ vindictæ, quoniam nimis diu abusi fuerant Dei tolerantia, qui eos sustinuerat, qui comiter, imò blandè etiam eos hortatus fuerat ad pœnitentiam, & testatus fuerat se fore exorabilem, & propitium, modò se in viam reciperent. Quoniam ergo Dei clementia contemptui apud ipsos fuerat, oportuit Ieremiam quasi fulminare aduersus tam perditos, & tam deploratæ peruicaciæ homines. Hoc igitur fuit præcipuum in doctrina eius, Actum esse de regno, & sacerdotio, quoniam Iudæi toties, & tam diuersis modis, & tam longo tempore prouocauerant iram Dei, & respuerant sanctas admonitiones seruorum eius. Minatus etiam Isaias suo tempore: sed videmus semper mitigandis terroribus aliquam spem veniæ fuisse additam, quoties asperius loquutus erat. at cùm abductæ essent in exilium decem tribus, cùm afflictum esset regnùm illud, & tamen non resipiscerent Iudæi, sed magis ac magis obdurescerent aduersus Dei ferulas, necesse fuit, quemadmodum iam dixi, ipsum magis precisè cum illis agere. Deus litigauerat per Isaiam, & alios Prophetas: per Ieremiam, & per Ezechielem reos peregit iudæos, & protulit sententiam damnationis. Hoc discrimen notandum est inter formam doctrinæ, quæ habetur apud Isaiam, & apud hunc Prophetam nostrum. Interea tamen, ne mutila esset doctrina, voluit Deus Ieremiam esse præconem gratiæ suæ, & promissæ in Christo salutis. Tamen hæc exceptio tenenda est, quòd nullam misericordiæ spem obtulerit, nisi postquam pœnas luissent suorum scelerum. Tenemus igitur nunc quid præcipuè docuerit Ieremias. Sed omnia melius, & magis distinctè cognoscere poterunt Lectores ex continuo tenore. Ego etiam nunc non tracto in genere quid quærendum sit in Prophetis. nam hoc argumentum alibi videor expedisse. Dico igitur simpliciter Ieremiam fuisse à Deo missum, vt populo vltimam cladem prædiceret: deinde vt concionaretur de futura redemptione: sic tamen, vt interponeret semper exilium septuaginta annorum. Nunc venio ad ipsa verba.

CAPVT PRIMVM.

ERBA Ieremiæ filii Helkiæ, ex Sacerdotibus qui erant in Anathoth, in terra Beniamin,

2 Nempe אשר *explicatiuè hìc ponitur*, fuit sermo Iehouæ ad ipsum in diebus Iosiæ filii Amon Regis Iehudah, decimotertio anno regni eius.

3 Et fuit, *hoc est, perrexit in cursu vocationis suæ*, diebus Iohakim filii Iosiæ Regis Iehudah vsque ad complementum vndecimi anni Zedechiæ filii Iosiæ Regis Iehudah ad transmigrationem Ierusalem, mense quinto.

Dixi non frustra hìc præfigi tempus, quo cœpit Ieremias fungi Prophetæ officio in Ecclesia Dei, nempe quia status populi valde corruptus erat, tota religio vitiata ob perditum librum Legis. Neque enim alibi petenda erat regula colendi Dei, neque aliunde etiam poterat sumi recta intelligentia quàm ex illo fonte. Cùm ergo iam longa consuetudine impietas regnū occupasset apud Iudæos, tunc repentè emersit Ieremias. Ergo onus grauissimum impositum fuit eius humeris, quia fieri non poterat, quin surgerent ex aduerso multi hostes, cùm vellet populum reducere ad purā Legis doctrinā, quam tunc maior pars pedibus superbè calcabat. vocat *se filium* Helkiæ. Existimant Iudæi hunc esse Helkiam Sacerdotem, à quo repertus fuit liber Mosis, quinquennio pòst. Sed mihi non est verisimile. Suspicio etiam Hieronymi valdè friuola
2.Chr.34.15 est, quia ex voce נער, quam paulò pòst subiiciet Propheta, colligit fuisse puerū, cùm cœpit prophetare: quasi verò nō se puerum metaphoricé appellet. Quoto ætatis suæ anno vocatus fuerit ad munus propheticū, nescitur: tamen credibile est, tunc fuisse stata, vel media ætate, quoniā opus fuit authoritate non vulgari: deinde si fuisset puer, certè non tacuisset de tanto, ac tam insigni miraculo, quòd scilicet fuisset creatus Propheta ante iustam, & maturam ætatem. Quantum ad Patrem spectat, non mirum est, si Iudæi transferūt hoc nomen ad summum Sacerdotē.

Scimus enim, vt semper rapiantur ad suas inanes iactantias. Cùm igitur ambitio sensus eorum occupet, hinc factum est, vt dixerint Ieremiam esse filiũ summi Sacerdotis, nempe quò splendidior esset eius conditio. Sed quid ipse Propheta? Testatur quidem se fuisse filium Helkiæ, sed non dicit illum fuisse summum Sacerdotem: imò adiicit, *Ex Sacerdotibus, qui erant in Anathoth in terra Beniamin*. Scimus autem fuisse ignobilem viculum, non procul ab Ierosolyma: & exprimit etiam Ieremias *fuisse in tribu Beniamin situm*. Propinquitas Ierosolimæ colligitur ex Isaiæ verbis, cùm dicit pauperculam Anathoth fuisse territam. Minatur Ierosolymæ, quoniam scilicet immineat hostis: & dicit, Qualis est vestra securitas? nam potestis audire hostiũ clamorem, & gemitus fratrum vestrorũ ex portis vestris. Anathoth enim non procul à vobis distat, nempe tribus milliaribus duntaxat. Cùm ergo Ieremias simpliciter dicat se oriundum fuisse ex oppido Anathoth, cur fingemus ipsum fuisse filium summi Sacerdotis? Et nugatorium est quod Chaldæus Paraphrastes etiam addidit, nempe possessiones Helkiæ fuisse in oppido Anathoth. Quasi verò Sacerdotibus permissum fuerit agros possidere: tantùm quod sufficeret alendis ipsorum pecudibus Deus concessit. Hoc igitur sumamus quod certum est, & caret omni controuersia, deinde quod elicitur ex Prophetæ verbis, nempe fuisse oriundum ex vico Anathoth. Interea affirmat se fuisse *ex genere sacerdotali*. Ergo potuit munus Propheticum in ipsum competere rectius, quàm in multos alios Prophetas, sicuti in Amos, vel in Isaiam. Isaiam Deus extraxit ab aula. Erat enim ex sanguine regio, & illum constituit Prophetam. Idem diuersa ratione factum est in Amos. Ex caulis enim fuit eductus, cùm esset homo pecuarius. Cùm Deus tales Prophetas Ecclesiæ suæ præfecit, haud dubiè exprobrare voluit Sacerdotibus suam ignauiam. Etsi enim non omnes Sacerdotes erant Prophetæ, tamen debebant hinc sumi: & ordo sacerdotalis fuit quasi seminarium Prophetarum. Cùm autem crassa esset in illis inscitia & ruditas, Deus aliunde sibi Prophetas elegit, & ita detexit ac traduxit illorum ignominiã. Debebant enim esse Angeli Dei exercituum custodia legis in labiis eorum, vt ipsam exquireret populus ex eorum ore, sicuti apud Malachiam dicitur. Cùm ergo essent muti canes, Deus transtulit honorem prophetici muneris ad alios. Sed quemadmodum iam dixi, Ieremias qui erat Sacerdos, simul etiam fuit Propheta. Secundo versu incipit de sua vocatione disserere. Hoc enim fuisset nimis ieiunum, si tantùm præfatus esset se prodire in medium, & afferre aliquid: sed melius explicat secundo versu, se nihil afferre, nisi quod traditum fuerit à Deo: quasi diceret se fideliter per manus deferre quod Deus præcepit. Nam scimus, in solidum totam authoritatem esse ac residere penes vnum Deum, vbi de doctrina pietatis agitur: neque enim est in arbitrio hominum, hoc vel illud comminisci, vt fideles sibi subiiciant. cùm ergo Deus sit vnicus Ecclesiæ suæ Doctor, quisquis audiri postulat, necesse est, vt probet se esse ministrũ Dei. Hoc ergo nũc sedulò facit Ieremias cùm dicit *sermonem Iehouæ sibi fuisse datum*. Prius dixerat verba, vel sermones *Ieremiæ filii Helkiæ*: poterat quispiam excipere, imò vnus quilibet è populo, Quorsum teipsum ingeris? quasi verò audiendus sit quispiam mortalium. atqui Deus hoc sibi vni vendicat. Ergo hic Ieremias quasi per modum correctionis subiicit suos esse sermones, non quorum ipse sit author, sed minister duntaxat. Dicit igitur se tantùm exequi quod Deus mandauit, quia fuerit discipulus ipsius Dei, antequam Doctoris partes sibi sumeret. Quantum attinet ad initium, & finem temporis, causa breuiter ostensa fuit, cur dicat se fuisse electum Prophetam *anno 13 Iosiæ, & se perfunctum fuisse hoc officio vsque ad vndecimum annum Zedechiæ*. Quod autem vocatur *Iosias filius Amon*, dubium est an verè & propriè fuerit filius Amon Iosias. Anno enim vicesimo secundo regnare cœpit Amon: duobus tantùm annis regnauit, Iosias successit in eius locum natus annos octo. Si numeremus precisè annos, & genitus fuerit Iosias anno 16, hoc videbitur esse absurdum, quòd scilicet Amon fuerit pater ante annum decimum sextum. Nam oportuit genitum esse anno decimo quinto. Neque enim nasci potuit, nisi post menses nouem. Ergo decimo quinto genitus fuisset Iosias. Hinc colligitur probabiliter, filiũ fuisse Lege, non autem natura, quemadmodum postea vocatur Zedechias filius Iosiæ, quia fuit eius successor, cùm nepos esset ex fratre, vt multi existimant. Sed hoc passim satis tritum est, vocari Regum filios, qui successerunt in eorum locum, & qui erant filii ipsa Lege, non autem, quemadmodum dixi, natura. Nunc sequitur,

Isa 10.30

Malach.2.7

4 Et fuit sermo Iehouæ ad me dicendo,

5 Antequam formarem te in vtero noui te, & antequam egressus esses è vulua sanctificaui te, Prophetam in gentibus constitui te.

Hic fusius prosequitur Ieremias quod nuper attigerat, nempe se vocatum fuisse diuinitus, quia alioqui temerè se ingessisset. Neque enim quisquam vsurpat sibi honorem, vt dicit

Apoſtolus:ſed ſola Dei vocatio Prophetas,& Doctores in ſublime erigit.vt ergo ſibi attentio-
nem conciliet Ieremias,pronũtiat ſe vocatum fuiſſe ad munus Propheticum, idque clara voce
Dei. Hoc cõſilio dicit *Sermonem fuiſſe datum*: *Antequam formarem te in vtero noui te*. Inducit Deum
loquentem,vt ſermo ſit magis emphaticus,hoc eſt,vt plus habeat ponderis,ac vehemẽtiæ. Nam
ſi ſimpliciter narraret in ſua perſona ſe fuiſſe Dei voce creatum Prophetam, hoc non ita affice-
ret animos auditorum , ſed vbi producit loquentem Deum , neceſſe eſt in hac loquendi forma
plus eſſe grauitatis,& vehementiæ. Hic prætereo quod poſſet copioſè tractari,nempe vocatio-
nem requiri,vt quis audiatur in populo Dei : quia nemo proprio & priuato iure hoc ſibi arro-
gare poteſt,vt loquatur, quemadmodum iam dixi:quandoquidem hoc Deus ſibi vni vendicat.
Sed alibi ſatis fusè de vocatione Prophetica diſſerui : ideo ſatis eſt quaſi digito res ipſas,imò
ſummas rerum monſtrare . Et loci communes aliunde petendi ſunt, quia ſi vellem inſiſtere in
ſingulis capitibus,nullus eſſet finis. ego autem ſtatui meo more percurrere hunc Prophetam.
In hunc igitur finem refert Ieremias *ſe à Deo fuiſſe vocatum*,vt audientiam ſuo iure impetret à po-
pulo. Nunc quod ad verba ſpectat, Deus pronuntiat *ſe nouiſſe Ieremiam antequam formaret ipſum*
in vtero. Hoc ſpecialiter non dicitur de Propheta,quaſi alii homines Deo ſint incogniti:ſed re-
ſtringitur ad munus ipſum:quaſi diceret,Priuſquam te formarem in vtero,deſtinaui te in hunc
vſum,nempe vt ſubires docẽdi onus in populo meo. Et repetitio eſt in ſecunda parte , vbi dicit,
Priuſquam egreſſus eſſes è vulua ſanctificaui te. Idem igitur valet ſanctificatio atque notitia Dei. Et i-
ta perſpicimus notitiam non vocari meram Præſcientiam,ſed Prædeſtinationem,qua Deus pro
ſuo arbitrio ſingulos homines eligit,& ſimul etiã ordinat, deinde ſanctificat. Nemo enim ſua-
2.Cor.2.15 pte natura eſſet idoneus , quemadmodum Paulus exclamat. Cùm igitur facultas hæc pendeat
ex gratuito Dei dono,non mirum eſt, ſi Deus affirmet *ſe Ieremiam ſanctificaſſe* : quaſi diceret, E-
go te formaui hominem in vtero,ſed ſimul deſtinaui in vſum ſingularem:& quoniam non pote-
ras tecum afferre tantum excellentiæ , vt obires munus Propheticum , ego etiam te formaui
Prophetam & non hominem duntaxat. Hæc eſt ſumma . Cæterum, nimis ſunt arguti , qui exi-
Luc 1.15. ſtimant ſanctificatum fuiſſe Prophetam re ipſa ex vtero, quemadmodum de Ioanne Baptiſta
dicitur . Nihil enim tale verba ſonant. ſed tantùm de ſe Ieremias teſtatur, quod Paulus etiam
Gal.1.15 de ſe affirmat primo capit. ad Galatas, ſe fuiſſe à Deo cognitum antequam eſſet natus. Fuit
ergo non effectu ſanctificatus Ieremias in vtero , ſed in Dei Prædeſtinatione, & arcano conſi-
lio, quia ſcilicet tunc Deus ipſum elegit Prophetam. Quæritur nunc, annon ante mundi crea-
nem electus eſſet? Facilis eſt ſolutio,fuiſſe quidem à Deo præcognitum mundo nondum crea-
to:ſed Scriptura ad modulum ingenii noſtri ſe accommodat , vbi de cuiuſque generatione lo-
quitur. Perinde igitur eſt acſi Deus de Ieremia diceret Fuiſſe hac lege creatum hominem , vt
ſuo tempore manifeſtaretur Propheta . Et minimè dubium eſt, quin exegeticè addiderit
clauſulam, quæ poſtea ſequitur , *Prophetam in gentibus conſtitui te* . Hæc igitur eſt ſanctificatio
non realis, vt dixi, ſed tantùm quia ordinatus fuit Propheta Ieremias antequam natus eſſet.
Videtur tamen eſſe abſurdum quod dicit *ſe datum fuiſſe Prophetam gentibus* . Deus enim voluit
Ion.3.3 ipſum eſſe Eccleſiæ ſuæ miniſtrum: nec profectus eſt ad Niniuitas, vt de Iona legitur : neque
peragrauit alias terras:ſed tantùm impendit operam ſuam Tribui Iehudah . Cur ergo dicit *ſe*
gentibus datum fuiſſe Prophetam? Reſpondeo, quanuis ſpecialiter Deus ipſum Eccleſiæ ſuæ
præfecerit, tamen pertinuiſſe eius doctrinam ad alias gentes, quemadmodum iterum videbi-
tur , & ex progreſſu etiam melius patebit. vaticinatus enim eſt contra Babylonios, contra
Ægyptios,& contra Moabitas:denique complexus eſt omnes populos, qui vicini erant ac no-
ti Iudæis. fuit quidem hoc accidentale:ſed cùm eſſet ſpecialiter Propheta popularibus ſuis da-
tus, viguit tamen eius authoritas etiam apud profanas gentes. Nec dubium eſt, quin honori-
ficè loquutus ſit de gentibus in numero plurali, vt amplior conſtaret doctrinæ eius vis & di-
gnitas. Sequitur,

6 Et dixi, Ahah Domine Iehouah, ecce nõ noui loqui, quia puer ego.
7 Et dixit Iehouah ad me, Ne dicas, puer ego , *id eſt , ſum puer* , quia ad quæcunque te miſero, ibis, & quæcunque tibi præcepero, loqueris.

Poſtquam de ſua vocatione diſſeruit Propheta, ſimul adiungit ſe munus initio detrectaſſe:
idque facit ob duas cauſas. Primùm,vt ſe purget ab omni ſuſpicione temeritatis . Scimus enim
Iacob.3,1. quantopere graſſetur hæc cupiditas inter homines:quemadmodum etiam dicit Iacobus, mul-
tos appetere ſibi magiſteriũ:ac ferè nemo eſt,qui non libenter cupiat audiri . Cùm igitur plæri-
que nimiùm cupidè proſiliant ad docendi munus, multi etiam ſibi rapiant,ideo Ieremias ne te-
meritatis ſuſpectus ſit,pronuntiat ſe coactum fuiſſe effugere hanc neceſsitatem. Deinde eadem
etiam ratione ſibi plus reuerentiæ conciliat , & reddit ſuos diſcipulos magis attentos. Cur enim
recuſat parere Deo,vbi vocatur ad munus propheticum ? Nempe quia terret ipſum difficultas.

Atqui

Atqui hæc eadem causa debet stimulare lectores ad maiorem attentionem, sicut debuit tunc expergefacere auditores cùm loquebatur Ieremias. Siquis roget an licitè detrectauerit Ieremias quod iubebat Deus, in promptu est responsio, Deum veniam dedisse seruo suo quoniam non fuerat ei propositum respuere suam vocationem, vel se eximere ab obsequio, vel iugum excutere, vt otio suo consuleret, vel famæ, vel aliis suis commodis: nihil tale spectauit Ieremias: sed cùm seipsum respiceret, statuit se minimè parem fore tam arduo muneri obeundo. Ergo excusatio modestiæ causa tantùm additur. Hinc factum est, vt Deus ignosceret eius timiditati, quoniam manabat, quemadmodum iam diximus, ex recto affectu. & scimus ex bonis principiis sæpe aliqua vitia oriri: sed tamen in Ieremia hoc fuit laudabile, quòd putauit sibi non suppetere vires ad obeundum propheticum munus: & optauit veniam sibi dari, & alium eligi, qui ampliore spiritu, & vberioribus donis esset præditus. Cras prosequar reliqua.

Precatio.

Da omnipotens Deus, cùm non modo consulueris veteri tuæ Ecclesiæ, vbi elegisti seruum tuum Ieremiam: sed etiam volueris nostra hac ætate extare fructum laboris eius: da inquam, ne tibi simus ingrati, sed tanto beneficio sic fruamur, vt fructus in nobis appareat in gloriam nominis tui, nempe vt discamus nos totos tibi addicere in obsequium, & quisque ita impendat tibi suam operam in vocatione sua, vt interea coniunctis animis studeamus promouere nominis tui amplitudinem, & regnum etiam Filij tui vnigeniti, donec perfuncti nostra militia, tandem perueniamus in cælestem quietem, quæ nobis parta fuit eiusdem Filij tui sanguine, Amen.

HERI dictum fuit cur initiò detrectauerit Ieremias prouinciam docendi, nempe quia non putabat se fore parem: & hac ratione vocabat se puerum, non ætate, sed quia rerum erat imperitus. Metaphoricè igitur accipitur hoc nomen, quoniam fatetur Propheta se neque scientia, neque vsu satis esse instructum. Nam ineptè hoc ad ætatem, sicuti dixi, trahunt quidam. Quanuis ergo adultæ esset ætatis, tamen propter imperitiam, & quia non pollebat necessariis dotibus ad tam præclarum munus, ideo puerum se nominat. Nunc sequitur responsio, *Ne dicas puer sum, quia ibis,* &c. Hic Deus non tantùm prædicit quid facturus sit Propheta, sed denunciat quid velit ipsum facere, & quid exigat ab ipso: quasi diceret, Tuum est mihi parere, quoniam penes me est potestas iubendi. Ergo necesse est, vt pergas quocunque te misero: deinde vt proferas quæcunque præcepero tibi. His autem verbis admonet Deus seruum suum, non esse cur ipsum terreat cognitio propriæ imbecillitatis, quia sufficere debeat simpliciter obsequi ipsius imperio. Et hæc doctrina cognitu apprimè vtilis est. Nam sicuti nihil aggredi oportet antequam probè expenderimus quid vires nostræ ferant, ita vbi Deus aliquid iniungit, quasi clausis oculis statim mos gerendus est eius verbo. Meritò laudatur prudentia in scriptoribus: & hoc etiam potest extendi ad alios omnes generaliter, nempe quid ferre recusent, quid valeāt humeri. vnde enim tanta in plerisque audacia, & temeritas, nisi quoniam fiducia inflati sese proiiciunt? Ergo in actionibus hoc est quasi legitimum principium, vt quisque expendat vires suas, & consilium petat ex sua mensura. Ita fiet, vt nemo stultè se ingerat, & sibi arroget plusquam oportet. Cæterùm, vbi Deus nos vocat, etiam si omnia nos deficiant, tamen obsequendum est. & colligitur hæc doctrina ex Dei verbis, vbi dicit, *Ne dicas, puer sum,* hoc est, etiam si sentias te facultate destitui, sis tibi conscius propriæ infirmitatis, *tamen ibis,* hoc est, *necesse est te ire quocunque te misero.* Exigit enim Deus simpliciter sibi hunc honorem deferri, vt homines etiam si facultas agendi non suppetat, obtemperent tamen eius mandatis. Postea sequitur.

8 Ne timeas à facie ipsorum, quia tecum ego, *id est, ego sum tecum,* ad eripiendum te, dicit Iehouah.

Possumus ex hoc versu colligere Ieremiam, cùm videret se vocari ad graues, & duros conflictus, fuisse turbatum, quia non erat tantum in ipso roboris, vt constanter atque intrepidè lacesseret tot hostes, & tam violentos. Videbat enim sibi negotium fore cum populo degenere. nam omnes ferè desciuerāt à Lege Dei: & cùm excusso iugo iam à multis annis ita proteruè exultassent, difficile erat, ipsos reuocare ad obsequium, & moderationem. Apparet igitur, Prophetam hac difficultate fuisse cohibitum, ne auderet suscipere propheticum munus. Certum enim est, Deum adhibuisse opportunum remedium eius timori. Quid autem dicit? *Ne timeas à facie ipsorum.* Ergo cùm dicebat Ieremias se esse puerum, respiciebat, queadmodum iam attigi,

ad illam difficultatem, quòd scilicet vix posset subire tam aspera certamina, quę instabant, cum populo illo rebelli, & iam obdurato in sua malitia. Videmus ergo vt obliquè detrectauerit onus sibi impositum, quia non audebat palam, & ingenuè, & apertis verbis fateri quòd res erat. Sed Deus qui penetrat in corda hominum, & cognoscit omnes sensus occultos, medetur eius timiditati, cùm dicit, *Ne timeas à facie ipsorum*. Cæterùm, ostendit hic locus tunc ita inualuisse corruptelas in electo populo, vt nemo ex seruis Dei posset tranquillè exequi munus suum. Si negotium esset Prophetis, & Doctoribus cum aliquo populo docili, non esset præliandum: sed vbi nullus est Dei timor, nec reuerentia, imò vbi feruntur homines post suarum cupiditatum impetus, nemo pius Doctor officium suum potest exercere, quin armatus sit ad prælium. Hoc igitur significat Deus, cùm Prophetam suum iubet esse bono animo, quia videbat totidem fore illi hostes, quotquot profitebantur se esse filios Abrahæ. Et notanda est ratio fiduciæ, & securitatis, quæ additur, *Quoniam ego*, inquit *sum tecum, vt te eripiam*. his enim verbis admonet Deus satis fore præsidii in sua manu, & virtute, ne Propheta furorem gentis suæ metuat. Erat quidem initio hoc formidabile, cùm videret Ieremias suscipiendum sibi esse bellum non tantum cum paucis hominibus, sed cum vniuerso populo: Deus autem se vnum opponit cunctis mortalibus, & dicit, *Ego sum tecum, ergone metuas*. Videmus igitur tunc iustum honorem deferri Deo, vbi eius tutela contenti, despicimus rabiem omnium hominum, nec dubitamus confligere cum omnibus impiis, etiam si ingenti multitudine contra nos surgant: atque etiam si validissimæ sint eorum opes & copiæ, statuimus tamen sufficere vnicum Dei præsidium ad nos tuendos. Hæc igitur summa est. nunc sequitur.

9 Et extendit Iehouah manum suam, & tetigit os meum: & dixit Iehouah ad me, Ecce posui verba mea in ore tuo.

10 Vide, constitui te, *vel præfeci*, hodie super gentes, & super regna ad euellendum, & ad destruendum, & ad eruendum, & ad perdendum, ad ædificandum, & plantandum.

Hìc rursus differit Ieremias de sua vocatione, ne contemptui sit eius doctrina, acsi profecta esset ab homine priuato. Testatur igitur rursum se non venire proprio motu, sed diuinitus esse missum, & instructum authoritate prophetica. Dicit in hunc finem posita fuisse verba Dei in ore suo. Hic locus diligenter notandus est, quoniam breuiter definit Ieremias vnde iudicium fieri debeat de certa vocatione, vbi quis Doctoris munus suscipit in Ecclesia, nempe si nihil afferat proprium: quemadmodum etiam dicit Petrus priore sua Canonica, Qui loquitur, loquatur tanquam sermones Dei, hoc est, non loquatur dubitanter, ac si ingereret sua commẽta, sed possit securè, & absque vlla dubitatione obtendere Dei nomen. Sic etiam Ieremias hoc loco, vbi audiri postulat, *asserit sermones Dei positos fuisse in ore suo*. Sciamus ergo quicquid ex hominis ingenio prodit, posse contemni, quia Deus vult sibi vni deferri hunc honorem, vt audiatur in Ecclesia sua, quemadmodum heri dictum fuit. Vnde sequitur nullos debere agnosci pro Dei seruis, nullos debere censeri iustos, & fidos Prophetas, vel Doctores, nisi per quos loquitur Deus, vt nihil ex seipsis confingant, non doceant pro suo arbitrio, sed fideliter tantùm perferant quæ Deus mãdauit. Visibile symbolum adiunctum fuit, quò maior confirmatio accederet. Non est quidem hoc trahendũ ad generalem regulam, quasi necesse sit cõtingi omnium Doctorum linguas, Dei manu: sed hìc duo ponuntur, nempe res ipsa, & externum signum. Quantum ad rem spectat, lex præscribitur omnibus Dei seruis, ne sua commenta afferant, sed simpliciter tradant quasi de manu in manum quod acceperint à Deo. Speciale autem hoc fuit in Ieremia, *Quòd Deus manu extenta tetigit os eius*, nempe vt palam ostenderet os illud dicatum sibi esse. Sufficit igitur quantum ad verbi ministros spectat, linguas ipsorum cõsecratas esse Deo ne sua figmenta admisceant puræ eius doctrinæ. Sed Deus in persona Ieremiæ voluit etiam addere visibile signum huius rei, nempe cùm manum suam extendit, vt os eius tangeret. Postquam verò testatus est Deus, linguam Ieremiæ sibi esse sacram, & separatam à vulgari, & profano vsu, nunc instruit ipsum potestate: *Et vide*, inquit, *præfeci te hodie super gentes, & regna*. Deus his verbis ostendit, quàm reuerenter velit excipi suum sermonem, etiam vbi per homines mortales defertur. Nemo est qui non iactet se Deo velle obsequi: sed interea vix centesimus quisque amplectitur eius sermonem. Nam simul atque loquutus est, omnes ferè obstrepunt, vel si non audent furiosè & hostiliter se opponere: tamen videmus, vt alii tergiuersando, alii autem tacendo resistant. Notanda igitur hæc est nobis authoritas, quam Deus verbo suo ascribit: *Ecce*, inquit, *constitui te super gentes, & regna*. Porrò cùm dicit, *Vide, constitui te*, hortatur Prophetam ad magnitudinem animi, vt scilicet meminerit suæ vocationis, neque timidè, aut seruiliter adulctur hominibus, vel morem ipsorum cupiditatibus gerat: *Vide*, inquit. Hac voce intelligamus, non posse Doctores strenuè exequi munus suum, nisi ante oculos illis versetur Dei maiestas, vt scilicet præ eius comparatione, despiciant quicquid est splen-

1. Pet. 4. c. 11

splendoris,& potentiæ, & pomparum in hominibus. Nam experientia hoc docet, conspectum hominum,simul atque vel minimum aliquem honorem afferunt,valere ad terrorem. Quorsum mittuntur Prophetæ,& Doctores? nempe vt cogant totum mundum in ordinē,non parcant suis auditoribus,sed liberè ipsos castigent,quoties opus est:minentur etiam,vbi vident esse obduratos. Si qua sit species dignitatis in ipsis hominibus,Doctor ipse non audebit offendere quos videt instructos esse vel potentia,vel diuitiis,vel existimatione aliqua prudentiæ,vel præditos esse honoribus. Nullum igitur aliud est remedium, nisi vt Doctores statuāt Deum sibi ante oculos, & statuant etiam illum sibi esse authorem loquendi: ita fiet,vt magno & excelso animo contemnant quicquid est altitudinis,vel excellentiæ in cunctis mortalibus. Huc igitur spectat verbum quo vtitur Deus, *Vide*,inquit,*ecce constitui te super gentes,& regna.* Hic testatur Deus tantum esse authoritatis in verbo suo,vt sibi subiiciat quicquid altū est,ac sublime in terra, ne Regibus quidē exceptis. sed quæ Deus coniunxit,homo ne separet. Extollit quidem hîc De9 Prophetas suos supra totum mundum,atque adeo supra ipsos Reges: at simul paulò antè dixerat, *Ecce posui sermones meos in ore tuo.* vt ergo quispiam sibi tantam potentiam vendicet,necesse est,vt proferat sermonem Dei,& reipsa demonstret se esse Prophetam, quia non ingerat propria commenta. Et hinc perspicitur quàm fatua sit Papæ,& putidi illius Cleri iactantia,dum improbè audent ad se trahere quod hîc dicitur: Nos superiores sumus & Regibus, & populis,inquiunt. Quo iure? Deus ita loquutus est per Prophetam suum Ieremiam. Sed hæc coniunctim legenda sunt, *Posui in ore tuo sermones meos, & constitui te super gentes, & regna.* Nunc ostendat Papa se instructum esse Dei sermone,nihil sibi priuatim,vel seorsum arroget, denique sua commenta non ingerat, & libenter fatebimur ipsum excellere supra totum mundum. Deus enim non est separandus à verbo suo:sicuti Dei maiestas eminet supra totum mundum:imò supra cælestes Angelos, talis etiā in verbo eius residet dignitas. Sed cùm porci illi & canes vacui sint omni doctrina,& pietate,quænam impudentia est,imò stoliditas,iactare illud summum imperium supra Reges, & populos? Denique videmus ex contextu,hîc non extolli ipsos homines, etiam si veri sint cælestis doctrinæ ministri:sed potius ipsam doctrinam Deus ergo hîc vendicat summum imperium sermoni suo,quamuis eius ministri homines sint ignobiles, & contempti,& pauperculi,& qui nihil in se habeant splendoris Quorsum autem hoc dicatur iam exposui,nempe,vt magnitudinem animi concipiant veri Prophetæ,& Doctores: atque ita audacter opponant se Regibus,& populis,cùm armati sunt potētia cælestis doctrinæ. Postea adiungit, *Ad eradicandum,ad destruendum,ad diruendum, ad perdendum.* Hîc videtur Deus odiosum quasi data opera reddere & sermonem suum,& ministerium Prophetæ. Neque enim amabilis potuit esse Dei sermo in ore Ieremie nisi agnoscerent Iudæi esse in salutem suam. atqui Deus hîc de ruina,& destructione,& excidio, & interitu loquitur. Sed posteà adiungit, *Ad ædificandum,& plantandum.* Duplicē igitur vsum Deus attribuit sermoni suo,nempe vt ab vna parte *destruat, euellat: perdat, exscindat*: ab altera autem parte *plantet atque ædificet.* Sed tamen meritò quæri potest, cur Deus de ruina,& exterminatione priore loco disserat: fuisset enim alter ordo melior si dixisset, *Constituo te ad ædificandum & plantandum*: sic enim Paulus loquitur: dicit paratam sibi esse vindictam, & aliis Doctoribus contra omnes contemptores, & contra totam mundi altitudinem, vbi impleta fuerit, inquit, vestra obedientia. Paulus ergo illic significat Euangelii doctrinam propriè,& priore loco destinatam esse in hunc vsum, vt homines vocet in obsequium Dei. Hîc autem Ieremias ruinam & excidium ponit ante verba ædificandi, & plantandi: videtur, quemadmodum dixi, hoc facere præposterè. Sed semper memoria tenendum est, qualis fuerit tunc populi status. Sic enim iam longo vsu præualuerat impietas, contumacia, & obstinata prauitas, vt necesse esset initium facere à ruina & eradicatione, & similibus. Non potuit igitur plantare Ieremias,neque erigere Templum Dei,quin prius *destrueret,euelleret,perderet,exscinderet*. Quare? Nam diabolus illic erexerat sibi palatium. Cùm enim religio fuisset contempta à multis annis, tunc diabolus quasi esset locatus in summo tribunali, sine controuersia regnabat & Hierosolymæ, & in tota Iudæa. Quomodo igitur potuit illic erigi Deo templum,in quo purè coleretur,nisi ruinæ præcederent? Ita diabolus corruperat totam terram. Scelera enim scimus tunc passim grassata fuisse:ac si terra plena esset spinis & sentibus. Non potuit igitur plātare Ieremias,vel seminare doctrinam cælestem,donec purgata esset terra tot vitiis,& inquinamentis. Hæc certè ratio est,cur priore loco *de excidio,& ruina,& exterminatione, & eradicatione* differat, postea subiiciat *plantationem & ædificium.* Congeries etiam verborum ostendit quàm altè radices suas fixisset impietas, & contemptus Dei. Poterat simpliciter ita loqui Deus, *Constitui te,vt euellas,& perdas*,vel diruas: poterat contentus esse duobus verbis in duplici metaphora,quēadmodum subiicit postea plantationem,& ædificium. Sed quoniam obstinati erant Iudæi in sua malitia, quoniam tanta erat peruicacia ipsorum,vt non statim, neque primo die,nec leui opera possent corrigi:ideo plura verba Deus accumulat,& hoc modo animat Prophetam suum,vt infatigabili studio pergat in purgandis illis sordibus,quæ vitiauerant totam terram. Nunc ergo tenemus & summam rei,& sensum verborū. Loquitur autē iterum de Regibus & populis:quia vtcunque datus propriè,ac

Mat. 19. 6. Marc 10. 9.

2. Cor. 10. 5. 6.

dicatus fuerit genti suæ Ieremias, tamen per accidens, vt loquuntur, etiã prophanis gentibus datus fuit Propheta, vt postea videbimus. Et videtur consultò Deus hîc posuisse Reges & gentes, vt deiiceret supercilium stulti illius populi, qui volebat immunis esse ab omni obiurgatione. Dicit igitur se dedisse authoritatem seruo suo, non modò in Iudæa, sed etiam per totum orbem: quasi diceret, Vos estis tantùm exigua portio hominum: vultis ne hic cornua erigere cõtra seruum meũ? atqui sine profectu hoc estis facturi. Dominabitur enim non tantùm Iudææ, sed etiã cunctis gentibus & populis, atque adeò Regibus ipsis: hoc est, doctrina quam apud ipsum depo sui, tantæ est potentiæ, & virtutis, vt emineat supra omnes mortales, nedum supra vnam gentem. Interea videmus, quanuis hominum improbitas cogat Deum seueritate vti, tamen nunquam ipsum obliuisci suæ naturæ, quin clementer inuitet eos, qui non sunt prorsus desperati, ad resipiscentiã, ac spem veniæ, & salutis illis proponat. Et hoc semper retinet cælestis doctrina. Quãuis enim sit odor mortis in mortem omnibus qui pereunt: est tamen odor vitæ in vitam electis
2.Cor.2.15. 16. Dei. Sæpe quidem continget, vt maior turba conuertat in suam perniciem salutiferam doctrinam: sed Deus tamen nunquam sinet omnes perire. Faciet igitur, vt Doctrina ipsa sit incorruptibile semen in vitam suis electis: deinde, vt ipsos ædificet in templa. hoc tenendum est. Atque ita non est cur odiosa sit nobis doctrina Dei, quanuis multis cedat in exitium, quoniam electis semper afferet salutem, quoniam ipsos plantabit, vt radices agant in spem beatæ immortalitatis: deinde ipsos etiam eriget in sacra templa Deo. Nunc sequitur,

11 Et, *hoc est, postea*, factus est sermo Iehouæ ad me, *datus est mihi, fuit, ad verbum*, dicendo, Quid tu vides, Ieremia? Et dixi, baculum vigilis, *aut amigdali*, ego video.

12 Et dixit Iehouah ad me, bene fecisti ad vidẽdum, *hoc est, rectè vidisti*, quia vigilo, *aut festino: vigilans ego, ad verbum*, super sermonem meum vt ipsum faciam, *hoc est, vt compleam.*

Confirmat hoc loco Deus quod prius dixerat de potestate verbi sui. Exegeticè ergo sumẽdi sunt hi duo versus, quia nihil nouum hîc docetur, sed tantùm confirmatur superior sententia, quòd scilicet non frustra loquentur Prophetæ, neque futiliter, quoniam instructi sunt cælesti potentia, *vt plantent, ædificent*: & ab aduersa parte *diruant, & euellant*, queãdmodum citauimus
2.Cor.10.5. 6. ex Paulo, veros doctores esse armatos tali potentia: In promptu, inquit, nobis vindicta est contra omnes incredulos, quantumuis superbiant, etiam si ipsorum altitudo terreret totum mundum, tamẽ in manu nobis est gladius, qui ipsos conficiat, quia sermo Dei satis in se habet efficaciæ ad perdendos rebelles. Prosequitur ergo hanc sententiam Deus, cùm dicit, *Quid tu vides Ieremia?* Proposuerat baculum, aut virgam amigdali, vt quidam vertunt, & שקד significat amigdalum: sed quia deducitur à verbo שָׁקַד, quod est vigilare, aut festinare, non possumus aptè vertere amigdalum hoc loco. Neque tamen repugno, quin vox Hebraica hoc significet. Nam hîc scribitur per Chames, participiũ שֹׁקֵד, quod paulò pòst subiicitur per Holẽ. Sed videmus quàm affines sint inter se duæ istæ voces, שֹׁקֵד, deinde שָׁקֵד amigdalus, quemadmodum dixi, sumit originem à verbo illo שָׁקַד quod est vigilare: & existimãt sic vocatam fuisse illam arborem, quoniam fructum suum maturius profert, quàm omnes reliquæ arbores. florent etiam amigdali, vt satis notum est, etiam hyeme, & inter maxima frigora. Nunc si latinè dicamus, video virgam, aut baculum amigdali, & respondeat Deus, benè vidisti, quia ego vigilo, nulla erit allusio in vocibus, atque ita oratio perdet gratiam, & sensus frigebit. Necesse est igitur ita vertere, nisi velimus corrumpere hunc locum, & tenebris inuoluere Prophetæ sensum, *video virgam*, aut baculum *vigilis*. Fingamus notari hîc amigdalum: sed tamen vocatur arbor vigil propriè, si respicimus ætymologiam, & res ita postulat, quemadmodum omnes nunc vident. Proposuit igitur Deus hanc speciem seruo suo, vt videret baculum vigilis. Quorsum? R*ectè vidisti*, inquit, *baculum vigilis, quia ego vigilo super sermonem meum, vt ipsum exequar*, vel compleam. Videntur interpretes perperam restringere hoc ad pœnas, de quibus postea videbimus. Sic enim exponunt, non cárituras suo effectu minas, quibus vtetur deinde Propheta, quoniam paratus sit Deus infligere quidquid denunciabit. Sed illud est nimis restrictum, meo iudicio. Neque enim dubito, quin generaliter hîc Deus extollat sermonem suum, & commendet ab effectu: quasi diceret se non loqui per seruos suos, vt euanescat quicquid dixerint, vel in terram cadat, sed simul coniunctam esse efficaciam,
Isa.55,11. quemadmodum apud Isaiam dicitur, Non redibit sermo meus ad me vacuus, sed prosperabitur in omnibus, hoc est, faciam vt parata sit exequutio doctrinæ Propheticæ, quò scilicet intelligat totus mundus me non frustra loqui, & non esse inanem sonitum in verbo meo, sed solidam efficaciam, quæ tempore suo extabit. Ideo dixi hos versus contexi debere cum proximo membro, vbi dicebat Deus se mittere Prophetam ad eradicandum, ad plantandum, ad demoliendum, & ad ædifi-

ad ædificandum. Aliis ergo verbis hoc probat, nempe quoniam ipse *vigilet super suo sermone, quo exequatur quicquid protulerit per seruos suos*: quasi diceret, Prophetis quidem mando has partes, vt loquantur: sed quia loquuntur ex ore meo, ego adsum presto, inquit, vt cōpleam quicquid ipsis iniungo. Denique significat Deus virtutem, & potentiam manus suæ coniunctam esse cum sermone, cuius Prophetæ sunt ministri apud homines. Ita generalis est doctrina quæ pertinet non tantùm ad pœnas, sed etiam ad promissiones. Rectè igitur *vidisti*, inquit, *quoniam vigilo ego*. Hîc Deus non resignat munus suum Ieremiæ, quamuis eius opera vtatur ad docendum: sed ostendit penes se manere virtutem ad implendum quicquid loquutus fuerit Propheta. Et notandum est etiam quod addit, *Super sermonem meum ad complendum ipsum*. Neque enim Deus hîc quicquam proprium, vel separatum Ieremiæ attribuit, sed cōmendat tantùm efficaciam sermonis sui: quasi diceret, Modò sis mihi fidelis minister, ego spem tuam non frustrabor, neque eorum qui tibi erunt obedientes. Nam complebo quicquid tu speraueris, & ipsi: deinde non euadent impunè quicunque tibi restiterint. Ego enim pœnas de ipsis suo tēpore exigam. Et ideo vsurpat verbum *vigilandi*, aut festinandi, vt ostendat se stare paratum, vt proferat effectum sermonis sui tempore opportuno. Hoc quidem non semper nobis apparet, ideo dicitur apud Abacuc, Si moram fecerit Prophetia, expecta illam, quia non tardabit, sed veniens veniet. Iubet ergo Deus quietis animis expectare effectum verbi sui: sed posteà addit per modum correctionis, Veniens veniet, hoc est, efficiam, & præstabo reipsa quicquid Prophetæ mei ex mandato meo loquuti fuerint: ita nulla erit mora, quia scilicet opportunitas ex arbitrio Dei pendet, & non ex hominum iudicio. Postea sequitur: sed quia sonat horologium, non possem vlterius progredi. Abac. 2. 3.

PRECATIO.

Da omnipotens Deus, quando dignaris comiter nos ad te inuitare, & sermonem tuum in salutem nostram consecras, vt tibi libenter, & ex animo pareamus, & ita simus morigeri, ne cedat nobis in interitum, quod in salutem nostrā destinaueras: sed semen illud incorruptibile, quo nos regeneras in spē vitæ cælestis, ita agat in cordibus nostris radices, & fructum suum proferat, vt nomen tuum glorificetur: sic plantati simus in atriis domus tuæ, vt floreamus, & fructus appareat toto vitæ nostræ cursu, donec tandem fruamur beata illa vita, quæ nobis in cælo reposita est, per Christum Dominum nostrum, Amen.

13 Et fuit sermo Iehouæ ad me secundò dicendo, quid tu vides? Et dixi, Ollam feruentem ego video, facies eius à facie Aquilonis.

14. Et dixit Iehouah ad me, Ab Aquilone aperietur, *Alii vertunt, pandetur, Alii soluetur: erumpet propriè*, malum super cunctos habitatores terræ.

IAM incipit Ieremias sermonem dirigere ad populum, cui datus erat Propheta. Hactenus enim de sua vocatione disseruit, vt constaret authoritas doctrinæ eius, & ita in genere loquutus est: nunc autem specialiter accommodat suam doctrinam ad populum. Dicit igitur oblatam sibi esse *visionem ollæ feruentis, cuius facies erat versus Aquilonem*. Quòd autem Deus interrogat, & respondet ipse Propheta, in eo confirmat suum vaticinium: quia si narrasset simpliciter se vidisse *ollam feruentem*, & expetiisset quorsum oblata esset hæc figura, non fuisset tantum ponderis in verbis. Sed vbi Deus ipse adest, & pronuntiat quid significet olla bulliens, illic confirmatur vaticinium. Et minimè dubium est, quin Propheta hanc loquendi formam vsurpauerit acsi Deus ipse, quasi positus in medio, probaret se esse authorē huius vaticinii. Hæc autem summa est, venturos esse Chaldæos, qui vrbem Hierosolymam euertant, qui tollant, & aboleant omnem dignitatem regni, & Sacerdotii. Hoc prius denuntiatum fuerat tam ab Isaia, quàm ab aliis Prophetis: sed contemptæ fuerant omnes minæ. Nam viuo Isaia, Rex Babylonis ambiuerat amicitiam regis Ezechiæ: & putabant Iudæi sibi opportunè fuisse oblatum illud præsidium contra Assyrios. Sed non expendebant Dei manu regi corda hominū, & flecti in omnes partes: neque etiam reputabāt se iam à multis annis prouocasse Dei vindictam, & illum sibi esse hostem. Cùm ergo ita contemptæ, & quasi ludibrio habitæ fuissent omnes minæ, nunc Ieremias prodit in medium, & dicit venturos esse septentrionales populos, nempe tam Assyrios, quàm Chaldæos. Nam scimus Monarchiam vnam fuisse absorptā ab altera. Chaldæi enim dominati sunt Assyriis, atque ita factum est, vt totum ferè Imperium Orientale, exceptis Persis & Medis, ad ipsos transierit. Respectu autem Iudææ erant aquilonares. Ideo Propheta dicit se vidisse *ollam feruentem*. Multi per ollam intelligunt Regem Babylonium. Sed videntur malè accipere quod Propheta dicit: & possem refellere eorum interpretationem, nisi contentus essem simplici veritate, quæ deinde in progressu melius patebit. Ergo *olla feruens* est populus ipse Iudaicus, quemadmodum suo loco

clarius videbitur. Neque enim volo nunc in vnum aceruum omnia colligere. Sed dicitur populus esse *similis ollæ feruenti*, quia Dominus coxit ipsos, donec redacti ferè essent in nihilum. Dicitur autē *pars ollæ spectare versus Septentrionem*, quoniam illinc, sicuti continuò pòst exponit Ieremias, accensus erat ignis. Et aptè conuenit similitudo. Nam vbi apponitur olla ad ignem, feruet ab ea parte, quæ igni proxima est, & bullæ omnes transeunt in diuersam partem. Dicit ergo *ollam ebullisse*, sed ita, *vt os eius esset à parte septentrionali*, nempe quoniam illic erat ignis, & illic erāt flabella. Denique Deus Prophetæ suo voluit ostendere populum similem esse carni, quæ coniecta in ollam coquitur, & postea exuritur, vel redigitur longo tempore in nihilum. Vidit Propheta os ollæ feruentis, vel faciem, nempe à qua parte ebulliebat, spectare versus Septentrionem: ideo respondet Deus interpres huius visionis, quam obtulerat seruo suo, *Ab Aquilone erumpet malum super cunctos habitatores terræ*, nempe Iudææ. Pronūtiat his verbis Deus se iam accendisse ignem apud Chaldæos, & Assyrios, quo populum suum instar carnis excoquat; & tandem consumat prorsus, quemadmodum fieri solet, vbi caro manet in sua olla, & ignis subinde accēditur, & adsunt etiam flabella, necesse est carnem prorsus in nihilum redigi, postquam cocta est, vel elixa. Sic etiam testatur Deus iam ignem esse accensum in Chaldæa & Assyria, qui Iudæos non tantùm coquat, sed etiam redigat in nihilum. Cæterùm aliis verbis idem exprimit, nēpe *malum venturum esse à Septentrione super cunctos Iudæos*. Ex contextu postea videbimus hîc proponi breuiter summam doctrinæ, quæ Ieremiæ mandata fuit. Est quidem hæc dimidia pars, vt diximus. Nam voluit etiam Deus consulere electis suis: & ita eos terruit vt tantùm domaret, & subiiceret sibi, non autem coniiceret in desperationem. Interea tamen dimidia pars Prophetiæ hæc fuit: iam non sperandam esse veniam, quia Iudæi sua obstinatione nimis prouocauerant iram Dei, & ita abusi fuerant eius patientia, vt eorum impietas non esset amplius tolerabilis. Ergo quod alii Prophetæ denunciauerant, nunc Ieremias apertius iterum confirmat, & rem quasi digito ostendit. Postea sequitur,

15 Quoniam ecce ego voco omnes familias regnorum Aquilonis, dicit Iehouah, & venient: ponent quisque solium suum in ostio portarum Ierosolymæ, & super omnes muros eius in circuitu, & super omnes vrbes Iehudah.

Hic versus continet explicationem proximi. Deus enim clarius, & magis specialiter exprimit quod prius attigerat, nempe malum venturum esse ab Aquilone. Dicit se fore authorem huius mali: sed de calamitate loquitur, *Ecce ego*, inquit, *clamo ad omnes familias regnorum Aquilonis*. Non adeò efficax fuisset vaticinium, nisi disertè fuisset addita hæc denunciatio, nempe Dei auspiciis venturos esse Chaldæos. Solent enim homines semper transferre in fortunam quicquid accidit. & postea videbimus in Lamentationibus ita fuisse stupidos Iudæos, vt casus fortuitos
Lamenta. 3. obiicerēt in cladibus suis, & in Templi, & ipsius vrbis excidio, & interitu regni. Ideo seuerè cum
37.38, illis Deus expostulat, quòd ita cæcutiant in re clara, neque iudicia sua agnoscant. Propheta igitur postquam testatus est venturum esse malum à Septentrione, iam addit hoc malum minimè fortuitum fore, sed eius belli, quod Chaldæi inferent, Deum fore summum ducem, qui colliget vndique milites, & conficiet sibi exercitum ad perdendos Iudæos. Clamandi verbo vtitur Propheta, *Ecce clamo*, inquit, *ad omnes cognationes*, vel familias. Variis loquēdi formis vtitur Deus, cùm docere vult ita sub manu sua, & arbitrio esse cunctas gentes, vt moueat bella quoties ita visum
Isa. 5.26,& est. Dicit, Ecce sibilabo ad Ægyptios: & comparat interdum ipsos apibus. Deinde alibi, Ecce clā-
7.18 gam buccina, & conuenient Assyrii. Sed huc spectant omnes loquutiones: dum tumultuantur homines, & totum orbem perturbant, Deum tamen omnia dirigere pro summo imperio, nec quicquam geri nisi eius auspiciis, & ductu. Videmus ergo iam non historicè Prophetam loqui, neque etiam simpliciter vaticinari quid futurum sit, sed simul adiungere doctrinam. Hoc fuisset nudum, & simplex vaticinium, malum erumpet ab Aquilone: sed nunc, quēadmodum iam dixi, fungitur Doctoris officio, vt vaticinium vtile sit, vbi affirmat Deum fore summum ducem in hoc bello. *Ecce ergo clamabo ad omnes familias regnorum Aquilonis*. Tunc quidem vnica erat Monarchia: sed quoniam tanta erat securitas in Iudæis, atque etiam inde socordia, vt sibi non metuerent ab vlla clade: quò eos expergefaciat Deus, & corrigat illum stuporem, dicit se facturum, vt conueniant omnes familiæ regnorum. Et certè tunc multa erāt regna, quæ Deus quasi vno impetu proiecit contra Iudæos. Et videtur etiam spectasse ad inanem illam fiduciam, qua Iudæi se fallebant cùm putarent Ægyptios semper fore præsto ad ferendas suppetias. Quoniam ergo solebant instar clipei, imò instar montis opponere Ægyptios, Deus hîc perstringit eorum stultitiā, quòd Ægypriis confisi putarent se probè munitos esse contra vim & arma totius Monarchiæ Chaldaicæ. Hac igitur ratione primùm familias, deinde etiam regna Aquilonis ponit. Sequitur, *Et venient, & ponent quisque* (vir, ad verbum) hoc est singuli ponēt, *sua solia ad ostium portarum*. Hic Propheta significat tantum fore potentiæ in Chaldæis, vt audeant figere sua tentoria ante ipsas

portas,

portas,neque id modò,sed etiam vt claudāt minores portas.Dicit enim,*Ostia portarum*.Et cùm loquitur de singulis,magis & acrius pungit ipsos Iudæos.Nam freti AEgypti auxilio,putabant se pares fore ad resistendum, cùm tamen Chaldæi, deuictis Assyriis,essent insuperabiles. Dicit igitur,Non tantùm exercitus ipse castra metabitur ante portas,sed singuli statuent illic,atque erigent sua solia, quasi in loco tranquillo.In summa,significat Deus, Chaldæos,& Assyrios fore victores,vt dominentur,& confideant tanquā domi suæ,in ipso agro, & ante portas vrbis Ierosolymæ.Hæc postea clarius dicentur,& addentur multæ etiam circunstantiæ. Sed Dominus ab initio voluit proferre hanc sententiam contra Iudæos,vt sentiant actum esse de suo statu.Dicit, *Et super muros eius in circuitu,& super omnes vrbes Iehudah*.Denique hìc denunciat Propheta vastationem totius regionis:acsi diceret,Iudæos frustra confidere propriis viribus,& alienis auxiliis, quoniam Deus pugnabit contra ipsos, & quia armati erunt Chaldæi & Assyrii ab ipso,fore victores,quicquid opponant ex aduersa parte Iudæi.Sequitur,

16 Et loquar, *vel proferam*,iudicia mea cum ipsis super omni malitia eorum: quia, *nam* אשר*, hìc ponitur vice* כי*, valet causalem particulam, quia*,dereliquerunt me,& suffitum fecerunt diis alienis, & prostrati fuerunt, *vel se prostrauerunt*, coram operibus manuum suarum.

Deus nunc causam assignat,cur tam seuerè statuerit agere cum Iudæis. Vtrunque enim oportuit tradi, nempe Chaldæos non irrupturos sua sponte, sed quia locabunt operam suam Deo,qui ipsos colliget atque armabit. hoc est vnum. Verùm necesse fuit etiam alterum adiungere,nempe Deum non esse crudelem, neque etiam oblitum esse fœderis sui, cùm tam rigidus vindex esse voluit:sed ita sæuire,quoniam nimia erat prauitas in Iudæis vt necesse esset ipsos ita prorsus conteri & affligi,quoniam castigationes modicæ nihil ipsis profuerant.Deus ergo,postquam testatus est se fore ducem in illo bello,simul etiam explicat se iustas habere causas,cur castiget Iudæos,neque hoc posse imputari sæuitiæ,quoniam ipsum prouocauerant suis impiis superstitionibus Dicit ergo,*Loquar iudicia mea cum ipsis*. Hoc multi interpretes referunt ad Chaldæos & Assyrios,quasi Deus illis præscribat,quemadmodum solent summi iudices suis ministris mandare quod ab ipsis decretum est.Sed illa expositio nimis est coacta.Deinde etiam Propheta satis eam refutat, quia hæc simul contexit, *Loquar cum ipsis iudicia mea super malitia ipsorum*. Quid ergo est proferre iudicia? Nempe cùm Deus ad tribunal suum citat sceleratos, & exercet officium Iudicis.Et hic loquendi modus passim tritus est in Scriptura,sicuti in fine libri legitur, Cap.52.9
Loquutus est rex Babylonis iudicia cum rege Zedechia,hoc est,egit cum eo iudicialiter, vt solemus vulgò loqui.Sic ergo nunc pronuntiat Deus se fore iudicem populi:quasi diceret, hactenus se quieuisse,non quòd incognita essent populi scelera, sed quia sustinuerit miseros illos, vt tentaret an aliqua spes esset resipiscentiæ.Nunc verò dicit *se fore iudicem*,quoniā expertus est longo tempore ipsos esse desperatos. Subest igitur antithesis inter tolerantiam Dei,qua diu fuerat vsus cùm iure suo non ageret aduersus populum,sed differret vltionem:& inter hoc tempus vindictæ,quod iam instabat. *Loquar igitur iudicia mea cum Iudæis*,hoc est, iamiam conscēdam tribunal:hactenus abstinui iure meo,& expectaui an ad me vellent redire: quoniam nulla est conuersio,& video homines esse perditos, & ingenia ipsorum tam praua esse vt semper addant mala malis,incipiam nunc obire munus meum, hoc est,facere officium iudicis. Sed quemadmodum dixi, tenēdum est Dei consilium:vult enim à se reiicere omne crimen,& omnes calumnias, quoniam solent etiam pessimi quique obstrepere eius iudiciis,dum ipsos castigat.Ergo proponit in medium sua iudicia:quasi diceret,Non poterunt mihi obiicere sæuitiam,aut crudelitatem,quia ero iustus iudex quantumuis seuerus. ideo addit, *Super omni malitia ipsorum*. Postea adiungit speciem,nempe *quia suffitum fecerunt diis alienis*,inquit. Multis quidem modis prouocauerant Iudæi in se illius vindictam: sed hìc apponitur species vna, quoniam, erat ille primus fons malorum, quòd desciuerant à Lege, & puro Dei cultu:in genere tamen ponit *omnem malitiam*. Neque hìc pondere caret particula vniuersalis cùm dicit, *Super omni malitia*. Significat enim non vna tantùm in parte fuisse improbos,sed cumulasse varia scelera. Et simul adiungit, *Quia dereliquerunt me*. Ponit hìc Deus defectionem: nam fieri poterat,quemadmodum quotidie videmus accidere,vt vnus delinquat aliqua in parte, alter etiam habeat sua vitia,& quisque ob diuersas causas, obnoxius sit Dei iudicio.Sed Deus hìc ostendit,Iudæos sic fuisse deprauatos, vt nihil esset in ipsis purum,vel synceium.Ideo ponit *cunctam malitiam*:deinde adiungit defectionem, *Dereliquerunt me*,inquit:quasi diceret,Abnegauerunt me prorsus: non dicam vnum ex ipsis esse furem, alterum scortatorem,alium ebriosum: sed omnes sunt apostatæ,omnes sunt periuri & fœdifragi. Ego igitur ab ipsis relictus sum, & ipsi alienati sunt omni ex parte à me. Videmus ergo vt atrociter amplificet Propheta scelera gentis suæ. Sed postea species illa adiungitur exempli causa, *Quòd fecerant suffitum diis alienis*, hoc est,quòd defecerant à vero Deo ad idololatriam.& simul e-

tiam hoc ponit, *Quòd sese inclinauerint coram operibus manuum suarum*. Excusationem Iudæis tollit Propheta, & magis atque apertius detegit probrum, & fœditatem ipsorum, *Quòd sese prostrauerint coram operibus manuum suarum*. Quoties hac voce vtitur Scriptura, significat nimiam esse dementiam in hominibus, qui loco Dei non tantùm solem, & lunam, vel alias creaturas adorant, sed idola, quæ sibi ipsi fabricarunt. Vnde enim fit vt colant idola sua impii, nisi quòd finxerunt illis & nasum, & manus & aures? Truncū ligni nemo adorat: massam æris, vel argenti etiam omnes contemnunt: lapidem nemo existimat Deum esse. sed vbi accessit ex malleo sculptura, & artificium ex manu hominis, statim se proiiciunt miseri & cæci idololatræ coram statuis & picturis. vnde hoc? quia finxerūt illis & nares, & oculos & aures. ergo deos ipsi fecerunt. Videmus ergo quorsum spectet Propheta, vbi dicit *Iudæos se inclinasse coram operibus manuum suarum*. Sed ego leuiter hæc prætereo, quoniam debetis satis esse exercitati in hoc genere doctrinæ. Nunc sequitur,

17 Et tu accinge lumbos tuos, & surge, & loquere ad ipsos quæcunque, *omnia quæ*, ego mandauero tibi: ne timeas à facie ipsorum, ne te conteram, *vel timere faciam*, à facie ipsorum, *est enim verbum sumptum ex eadem radice*.

Primò iubet Deus Prophetam suum præconem esse tristis illius iudicii, de quo iam vidimus. Neque enim voluit in angulo & occultè loqui tantùm cum Ieremia, sed apud ipsum deposuit quæ volebat eius voce perferri ad totum populum. Ideo sequitur, *Et tu*. Videmus ergo Prophetam fuisse edoctum à Domino, vt posset certò & intrepidè proferre quæ postea videbimus. Coniunctim ergo hæc legenda sunt, nempe, quòd Deus velit conscendere tribunal, vt quam distulit vltionem exequatur: deinde quòd velit Ieremiam præconem esse vindictæ, ad quam ipse paratus est. *Tu ergo*. Illatiuè hoc additur: copula enim ו ita debet resolui, *Tu ergo*, hoc est, quia audisti me iam fore vltorem scelerum populi, & instare tempus vindictæ: deinde quia scis hoc tibi fuisse dictum, vt ipsos admoneas, quò magis reddantur inexcusabiles: *tu* igitur *nunc accinge lumbos tuos*. Videmus quorsum Deus priuatim alloquutus sit seruum suum Ieremiam, nempe vt publicè deinde exequeretur munus Doctoris. Et hinc colligimus etiam, quicunque vocati sunt ad regendam Dei Ecclesiam non posse eximi à culpa, nisi ingenuè & audacter proferant quicquid sibi mandatū est. Ideo dicit Paulus se esse mundum à sanguine, quia per domos singulas & pu-
Act.20.26. 27. blicè annunciauerat quæcunque acceperat à Domino, Act. 20 cap. Et alibi dicit, Væ mihi nisi
1.Cor. 9.16 euangelizem: munus enim mihi est iniunctum. Quòd iubet Deus *Prophetam accingere lumbos suos*, hoc referri debet ad vestitum, qui tunc in vsu fuit Orientalibus, sicuti adhuc manet. Nam vtuntur longis vestibus: quoties autem volebant aggredi opus aliquod, vel quoties suscipiebant aliquam profectionem, solebāt se accingere. Dicit igitur, *Accinge lumbos tuos*, hoc est, suscipias hanc expeditionem, quam tibi iniungo. interea strenuitatem ab eo exigit vt expeditus ad opus pergat. *Surge*, inquit, *& loquere ad ipsos quæcunque ego tibi præcepero*. Denique his verbis significat De⁹ noll e se ad extremum descēdere, donec adhuc tentauerit an aliqua spes resipiscentiæ sit in illo populo. Sciebat quidem prorsus esse desperatos: sed voluit eorum contumaciam magis detegere, cùm vltimo loco Ieremiæ præcepit, vt proferret hanc vltimam sententiam damnationis. Iterum repetit quod antè dixerat, *Ne timeas à facie ipsorum*. Et hæc exhortatio valde fuit necessaria, cùm Ieremias subiret prouinciam non parum odiosam. Perinde enim est acsi esset fæcialis, qui bellum indiceret nomine Dei. Cùm ergo Ieremias præcisè ostenderet actum esse de populo, quoniam tanta fuerat eius peruicacia, vt Deus negaret se posthac fore exorabilē, fuit hoc valde asperum auditu: præsertim si reputamus quanta fuerit superbia in Iudæis. Gloriabantur enim sancto suo genere: deinde, vt postea videbimus, Templum erat illis quasi inexpugnabilis munitio aduersus Deum. Cùm ergo præfractis essent ingeniis, necesse fuit Prophetam non semel confirmari à Deo, vt munus suū obiret intrepidè. Ideo repetitur hæc exhortatio, *Ne timeas coram ipsis*. Postea addit, *Ne timere te faciam*, vel conteram חת significat interdum timere, significat conterere. Hieronymus corrupit Prophetæ sensum cùm dixit, Nunquā faciam te timere. Est quidem pia hæc doctrina, Deum Prophetæ suo daturum fortitudinem, vt perstet inuictus contra omnes hostes. Et certè frustra nos hortaretur, nisi etiam Spiritu suo nos ad fortitudinē instrueret. hoc quidem est verum: sed particula פן non patitur hunc locum ita exponi. Quid ergo sibi vult Deus? Siue vertam⁹ conterere, siue timere te faciam, vt sit verbūtransitiuum, אחתך optimè sensus cōueniet. Deus enim, postquam Prophetā suum iussit esse alto & inuicto animo, iam adiungit, Caue tibi. nam si timidus sis, ego faciam te seriò timere, vel reipsa conteram te à facie ipsorū. Significat ergo his verbis, Prophetā satis fore munitum, si ipse agnoscat se missum esse à Deo, & ita agat tanquam pro summa potestate, neque sibi metuat ab vllo homine mortali. Cæterùm, subest hîc cōminatio, Vide, si strenuè te geras, adero tibi, & quantumuis primo intuitu sint formidabiles qui se tibi opponent, nihil tamen proficient. Quòd si timidus sis & pusillanimis, ego te reddam pro-

brosum,

brosum: hoc est, non tantùm eris animo timidus, sed etiã faciam, vt sis apud omnes despicabilis, vel vt conspuant omnes tibi in faciem: quia non eris dignus, pro quo ego pugnem, & cui suppeditẽ fortitudinẽ & virtutem ad hostes tuos profligandos. Ergo videmus quorsum hoc spectet, *Ne timeas, ne timere te faciam*, hoc est, sis forti & alacri animo, ne sis meritò probrosus, & non vsqueadeo metuas ipsos, vt meritò etiã metuas, neque id modo, sed vt ipsi te conterant, & pedibus audeãt calcare, quia indignus eris cui suppeditẽ fortitudinem Spiritus mei. Locus hic continet vtilem doctrinã, ex qua discimus nunquam deesse virtutẽ seruis Dei, vbi concipiunt animi magnitudinem, quia agnoscunt se Deum authorẽ habere suæ vocationis. vbi ergo ita sunt magnanimi, Deus suppeditat illis inuictũ robur & fortitudinẽ, vt sint formidabiles toti mundo. Si autem restricti sunt ac timidi, & huc & illuc flectuntur, ac mouẽtur terrore hominũ, Deus reddit illos probrosos, & facit vt ad minimã quanque auram trepident, & penitus conterãtur. Quare? indigni enim sunt quos Deus efferat, & quibus porrigat manum, & quos muniat armis suis, & quibus, quemadmodum iam dictum est, suppeditet fortitudinẽ animi, qua possint terrere & diabolum, & totum mundum.

PRECATIO.

Da omnipotens Deus, quãdo semel dignatus es seruũ tuum Ieremiam ita munire inuicta virtute Spiritus tui, vt eius doctrina hodie nos humiliet, ac discamus nos vltrò tibi subiicere, & ita suscipere atque etiam amplecti quod nobis per seruum tuum proponis vt nos attollas manu tua: & ita virtute tua & præsidio freti pugnemus contra mundum & contra Satanã, interea quisque nostrum pro sua vocatione sic in virtutem tuam recumbat, vt non dubitemus vitam nostram periculis obiicere quoties opus fuerit: & pugnemus viriliter, perstemus etiam vsque ad finem in hac militia, donec perfuncti cursu nostro tãdem perueniamus ad beatam illam quietem quæ nobis reposita est in cælo, per Christum Dominum nostrum, Amen.

18 Et ego, ecce posui te hodie in vrbem munitionis, *vel munitam*, in columnã, *vel fulturam*, ferreã, & in murũ æneũ super totã terrã cõtra Reges Iehudah, cõtra Principes eius, cõtra Sacerdotes eius, cõtra populum terræ ipsius.

HIC Deus instruit fiducia seruũ suum, quia necesse fuit addi animos in illa trepidatione, de qua vidimus. Ieremias enim non putabat se idoneũ qui subiret tam onerosam prouinciam: deinde erat illi negotiũ ac certamen cum hominibus præfractis, neque paucis, quoniã totus populus iam se cõfirmauerat impia & scelesta obstinatione ad cõtemptũ Dei. Cùm ergo nulla esset amplius pietatis cura, nulla etiã reuerẽtia cælestis doctrinæ in populo illo, Ieremias cùm sibi diffideret, non potuit suscipere graue illud onus, nisi suffultus fuisset præsidio Dei. Hac igitur ratione nunc pronũciat Deus illũ *fore instar munitæ vrbis, & columnæ ferreæ*. Quanquã propriè quadrabit nomẽ fulturæ. Nam עמוד descendit à radice עמר: ideo hoc sensu intelligit Propheta se columnã fore, nõ modo quæ erecta erit in vacuo loco, sed quæ sustineat vel ædificiũ, vel murũ. In sensu nulla est ambiguitas. Intelligit enim Deus seruum suum fore inexpugnabilẽ: quicquid machinentur in ipsum hostes, tamẽ non præualituros, sicuti dicet proximo versu. Quanquã autem hoc semel dictũ fuit Ieremiæ, possũt tamẽ optimo iure ad se transferre omnes pii Doctores, qui sibi probè cõscii sunt Diuinæ vocationis, & certò persuasi sunt nihil se temerè aggredi, sed parẽre iubẽti Deo. Quicunque igitur ita fundati sunt in legitima Dei vocatione, possunt accommodare in vsum suũ hanc promissionẽ, quòd scilicet inuicti perstabunt cõtra omnes impios: & circunstãtiæ notãdæ sunt. Videri posset hoc sufficere, quòd Deus seruũ suum appellat *vrbem munitam*. Cõparat etiã *fulturæ ferreæ, & muro æneo*. Hæc enim repetitio cõfirmat quod vno verbo exposuimus, scilicet Ieremiã fore victorẽ: & quãuis multos impetus cõtra eum moueat Satã, tamẽ exitũ fore lætũ & prosperũ, quia pugnat sub auspiciis Dei. Sed simul etiã adiũgitur, *Super totam terram*. Loquitur haud dubiè Deus non de toto orbe, sed de terra Iehudah. nam hac lege electus fuit Ieremias, vt operã suam electo populo impẽderet. Dicitur ergo *fore victor totius Iudææ*. Postea sequitur, *Contra Reges Iehudah*. Scimus vnum duntaxat fuisse Regẽ in Iudæa: sed Deus Prophetam suum hortatur ad perseuerantiã: quasi diceret fore illi longũ militiæ cursum, ne tædio ob longam moram deficiat. Sensus igitur est, Prophetam non militaturum cõtra vnum Regẽ, sed mortuo vno, adhuc noua certamina instare, vt scilicet apud se statuat, nullã fore spem quietis, donec peregerit totũ illud tẽpus, quod Deus apud se destinauerat. Scimus enim, etiã qui probè animati sunt ad parendum, tamen expetere sibi præfigi aliquod tẽpus, vt postea tanquam milites emeriti vacationẽ obtineant. Deus autẽ hìc Prophetæ suo denunciat, vbi ad mortẽ vnius

Regis strenuè certauerit, nihilo tamen meliorem fore eius conditionem, quoniā succedent alii, quibuscum necesse erit etiam confligere, quoniam eadem manebit & prauitas & obstinatio. Regibus adiungit *Principes & Sacerdotes*, postremò etiam *totum populum*. Si Rex quispiam oblitus officii, tyrannicè imperet, sæpe tamen continget, vt adsint aliqui moderatores, qui temperent eius libidines, si non possint in totum corrigere. Videmus enim crudelissimos tyrannos sæpe placari à bonis consiliariis. Sed Deus hîc Prophetam suum admonet, res ita desperatas esse in Iudæa, vt si Reges improbi sint ac scelerati, etiam consiliarios habeant peruersos, & eodem præditos ingenio. Quòd de Sacerdotibus sequitur, posset videri magis prodigiosum, nisi quia passim testatur Scriptura, Sacerdotes Leuiticos fuisse omnes fere degeneres & apostatas, ita vt vix centesimus quisque ostenderet minimū pietatis signum. Cùm ergo ordo ille sic esset corruptus, nō est quod miremur denuntiari Ieremiæ bellum cum Sacerdotibus. & postea in progressu videbimus hoc fuisse completum. Quia autem poterat videri excusabile vulgus, sicuti maior est illic simplicitas, quàm in proceribus (nam qui eminēt, vel superbia, vel crudelitate delinquūt, vel permittunt sibi nimium licentiæ, confisi sua præstantia: in plebe autem, quemadmodū dixi, sæpe appar t in speciem plus modestiæ) sed Deus hîc pronunciat, tantam impietatē grassari in Iudæa, vt à minimo vsque ad maximum omnes sint peruersi. fuit igitur armādus Propheta, quemadmodum nuper dixi. Quid enim poterat reputare, si non fuisset in tempore admonitus, & postea expertus fuisset tantam petulantiam, imò tantā rabiem in summis & infimis, vt hostiliter bellandum esset cum electo Dei populo, non secus atque cum diabolis? Postea sequitur,

19 Pugnabunt autem tecum, *vel præliabuntur contra te*, sed non præualebunt tibi, quia tecum ego, *quia sum tecum*, dicit Iehouah, ad te liberandū.

Hoc versu breuiter admonet Deus seruum suum, quamuis inexpugnabili virtute sit instructus, tamen instare multas molestias, vt non peragat munus suum ludendo, quemadmodum vulgò dicunt. Ostendit igitur quorsum futurus sit similis *vrbi inuictæ, & columnæ ferreæ, & muro æneo*, nempe vt viriliter pugnet, non autem vt procul à se abigat omnia discrimina, omnes pugnas, & quicquid durum & graue erit secundum carnem. In summa, videmus vsum promissionis huc spectare, vt Ieremias fretus Dei auxilio nō dubitet sese opponere vniuersis Iudeis: & qualiscunque sit eorum rabies, vt tamen non frangatur animo. Iam hinc colligi potest vtilis doctrina, nempe quoties Deus promittit seruis suis victoriam contra hostes, non debere ipsos hoc trahere ad fouendum torporem vel ignauiam: sed potius ad colligendos animos, vt scilicet forti & infatigato studio pergant in cursu vocationis suæ. Denique promittit Deus se fore illis liberatorem: sed simul etiam illos hortatur ad sustinendos omnes impetus hostium. Dicit igitur, *Pugnabunt ipsi, sed non præualebunt, quia tecum ego, vt te liberem*. Ex quibus verbis discimus ita armatum fuisse Ieremia , vt non debuerit expauescere, cùm videret proposita sibi esse discrimina. Neque enim Deus hîc pronuntiat se fore illi instar muri, ne quos insultus sustineat: sed dicit, *Vt te liberem*, quasi diceret, Compara te ad tolerātiam, quia nisi tibi essem liberator, actum esset de tua vita, ac centies perires: sed inter mille mortes, non est quòd quicquam periculi exhorreas, vbi ego tibi præsto sum liberator. Sequitur,

CAPVT SECVNDVM.

ET fuit sermo Iehouæ ad me dicendo,

2 Vade, & clama ad aures Ierusalem, dicendo, Sic dicit Iehouah, Recordatus sum tui propter misericordiam adolescentiæ tuæ, & dilectionem desponsationis tuæ, cùm me sequuta es, *cùm venisti post me, profecta es post me*, in dèserto, in terra non seminata.

Hîc iam mandata iniungit Deus seruo suo, quæ ad Regem & Sacerdotes, & totum vulgus perferat. Nam per *aures Ierosolymæ* intelligit omnes incolas. Tacitè autē hîc significat Deus, indignos esse Iudæos, quorum amplius gerat curam, sed alia causa se adduci, ne ipsos in totum reiiciat, donec expertus fuerit deploratam eorum malitiam. Sic ergo præfatur, *Recordatus sum tui propter misericordiam adolescentiæ tuæ, & amorem desponsationis tuæ*. His verbis docet se non spectare quid meriti sint Iudæi, neque etiam agnoscere vllam in ipsis dignitatem, cur sollicitus sit de eorum salute, & eos in viam reducere studeat Prophetæ sui opera: sed hoc dare prioribus suis beneficiis. Vertunt quidā, Recordatus sum pietatis, vel misericordiæ adolescētiæ tuæ, & Lak ita posset resolui, sicuti quibusdam aliis locis. Alii autem omittunt particulam Lak: alii verò subaudiunt copulam, Recordatus sum tui, & misericordiæ. Nullus autem, meo

iudicio,

iudicio,assequutus est Prophetæ mẽtem,cùm tamen nulla sit obscuritas in verbis, si subaudiatur particula,quòd scilicet Deus recordetur populi sui, propter misericordiam qua ipsum cõplexus est,propter amorem quo prosequutus est eum ab initio. Hunc ergo genuinum Prophetæ sensum esse arbitror,quòd scilicet Deus hìc tollat omnem materiam superbiæ & gloriationis Iudæis:quasi diceret,ipsos esse dignos,quorum nulla sit ratio,sed se adhuc illis esse Patrem, quoniam nolit perire sua beneficia,quæ in ipsos pridem contulerat. Denique hìc est causæ redditio,cur Deus mittat Ieremiam post alios Prophetas:quasi diceret,Hoc vobis testimonium erit paternæ curæ,qua vos prosequor,dum mitto Prophetam, qui spem veniæ vobis faciat,si in viam redieritis,& sitis mihi recõciliati. Vnde autem fit,vt ego adhuc de vobis cogitem,cùm tamen sitis mei obliti, & abieceritis omnem curam meæ Legis? nempe quia volo continuare mea erga vos beneficia. vocat *Misericordiam adolescentiæ*, passiuè. nam his verbis nõ intelligit misericordes fuisse Iudæos olim,sed expertos fuisse Dei misericordiam. Notanda autem est similitudo,qua vtitur.nam hìc Deus sponso adolescenti se comparat, qui vxorem duxit teneram, & in flore ætatis,& summa pulchritudine. Et hic loquendi modus passim occurrit apud Prophetas. Ego non immoror in explicatione, quoniam alibi fusius de ea re tractandum erit. Cùm ergo Deus sibi desponsauerit Israeliticum populum, vbi eum redemit, & eduxit ex Ægypto, dicit *se nunc recordari populi propter illam misericordiam, & propter amorem*. Præponit amori misericordiã, vel beneficentiam. Nam חסד propriè est gratuitus fauor,vel humanitas, quæ miseris præstatur, vel beneficentia. Amoris voce pluribus aliis locis Deus intelligit etiam gratuitam electionem, qua complexus fuerat totum illum populum. Sed clarior est expressio, vbi statuitur in priore gradu misericordia,vel gratuitus fauor:deinde etiam amor adiungitur. Nihil quidem additur noui,sed expressius declarat Propheta,populum illum fuisse dilectum à Deo non alio respectu, nisi misericordiæ. Est autem hic insignis locus, quia ostendit Deus fœdus suum,quãuis à Iudæis perfidè violatum fuerit,tamen esse firmum & stabile. Nam quamuis non omnes, qui genus ducunt ab Abraham secundum carnem, sint veri & legitimi Israelitæ: tamen Deus semper verax manet,& vocatio eius caret pœnitentia,quemadmodum docet Paulus. Hoc igitur discamus ex Rom. 11.29
Prophetæ verbis,Deum non contentum fuisse vno Propheta, sed continuasse gratiam illam, quoniam nolebat fœdus suum esse irritum. Iudæi quidem impiè à fœdere ipso desciuerant, & multitudo,vt digna erat,periit,& prorsus fuit abdicata:Deus tamen re ipsa testatum esse voluit non pendere gratiam suam ab hominum inconstantia,ne subinde labascat, quemadmodum etiam alibi dicit Paulus:etiam si omnes homines sint mendaces & perfidi, Deum tamen manere Rom. 3.4
veracem,& perstare in suo proposito. Hoc colligimus ex Prophetæ verbis, vbi præfatur Deus *se recordatum esse populi propter misericordiam adolescentiæ ipsius*. Iam quòd adolescentiam, & desponsationem ponit,ex eo etiam discamus,præuentum fuisse populum illum Dei beneficentia. Neque enim alio iure familiaris fuit Deo, nisi quòd electus fuit. Nam desponsatio non incœpit à populo, nisi anteuertisset Deus. Qualis erat Abraham? & quales omnes eius posteri? Nũc ergo ostendit Deus, initium omniũ bonorum hoc esse, & quasi fontem, quòd populum illum sibi eligere dignatus est. Et hoc idem confirmat aliis verbis, *Cùm me sequuta es*, inquit, *in deserto, in terra non seminata*. Scimus populum non obtemperasse Deo, vt par erat, etiam cùm redemptus fuit. ergo non tam commendat hoc loco Deus vlla populi merita,quàm confirmat,quemadmodum dixi,illam sentẽtiam,quòd scilicet non possit abiicere curam eius populi, quem semel sibi adoptauit, & quem traxit in desertum,vt separatus esset à toto ferè mundo. per modum tamen cõcessionis,pro sua indulgentia,in laude ponit obsequium illud,quòd per vias asperas populus Deum comitatus sit: acsi puella delicata ob sponsi amorem duros & molestos labores non refugeret. Postea addit,

3 Sanctitas Israel Iehouæ, primitiæ frugum eius: quicunque comederint contrahent noxam, *alii vertunt, peccabunt: sed ego potius ad pœnam refero*, malum veniet super eos, *exegeticè additur hoc membrum*, dicit Iehouah.

Hìc clarius exprobrat Deus populo ingratitudinem: & primùm sua beneficia commemorat,quibus populum sibi deuinxerat in perpetuum: deinde ostendit quàm malignè responderit populus ipse tot beneficiis acceptis. Cùm ergo dicit *Israelem fuisse sanctum*, hoc non ponitur honoris causa. Est quidem per se præclarum hoc elogium, quòd Deus sibi hunc populum consecrauerit,quòd voluerit esse quasi primitias frugum suarum: sed tenenda est obliqua antithesis inter ingentem hanc & incomparabilem Dei gratiam, & prauitatem populi, qui à Deo tam liberali & benefico postea defecit. Hoc igitur sensu dicit Ieremias *Israelem esse sanctitatem Deo*, hoc est, esse segregatum ab aliis omnibus populis, vt illic refulgeat Dei gloria. Postea adiungit *esse primitias frugum*. Nam quãuis fruges quæcunque in terra nascuntur, meritò

consecratæ sint Deo, cuius virtute nascuntur:tamen scimus delectas fuisse primitias,quæ altari impositæ essent quasi sacer cibus.Cùm ergo Deus iussisset sibi in Lege offerri primitias, & eas postea dedisset Sacerdotibus,hîc ex consueto ritu dicit *populum Israeliticum esse primitias frugum suarum*. Nam gentes,quæ tunc vbique habitabãt,non erant extra imperiũ Dei. (est enim omniũ creator:deinde omnibus semper exhibuit se Patrem ac nutritium.)sed præteritis aliis gentibus, solum genus Abrahæ sibi elegit, & quidem hac lege, vt illud protegeret sua virtute & auxilio. Cùm ergo Deus ita vnam gentem sibi deuinxerit,quanta,& quàm arcta & sancta esse debuit obligatio illius populi? Eò igitur fœdior,& magis detestabilis fuit perfidia, cùm populus ita spreuit singulares illas gratias,quas Deus in ipsum contulerat. Nunc ergo videmus quorsum Propheta dicat *Israelem fuisse Deo sanctum, & primitias frugum eius*. Interea tacitè subindicat venturum esse tẽpus,quo Deus sibi etiam alios populos colligat. Nam in primitiis populus dicabat & offerebat Deo totum anni prouentum.Sic ergo Israel fuit similis primitiis,quia postea Deus sibi etiam assumpsit extraneas gẽtes,quæ multis seculis habitæ fuerant quasi profanæ.Sed tamẽ hoc præcipuè spectauit,grauissimam esse populi culpam qui non agnosceret quæ & quanta beneficia in ipsum contulisset Deus.Iam addit, *Quicunque comederint ipsum, contrahent noxam*. Dixi mihi magis placere hunc sensum, quia sequitur continuò pòst explicatio, *Malum veniet super eos*. Non intelligit ergo Deus simpliciter reos esse criminis, qui comederint primitias illas: sed hoc potius ad pœnam refert:quasi diceret,Non impunè comedent profani has primitias, que mihi dicatæ sunt.Si quis enim ad se rapuisset primitias, Deus sumpsisset de illo vindictam sacrilegio dignam.Si quis tamen malit aliter exponere, quòd scilicet nefas sit lædere Israelem, aut inferre vllam iniuriam,quia sit sub tutela Dei,non admodum repugno. Verumtamen phrasis linguæ potius in diuersam partem nos ducit,nempe non tantùm noxios fore, qui Israelem læserint, sed etiam non posse effugere vindictam Dei. Quare? *Malum enim veniet super eos,inquit Iehouah*. Postea clarius explicat vsum huius doctrinæ.

4 Audite sermonem Iehouæ domus Iacob, & omnes cognationes, *vel familiæ*,domus Israel.

5 Sic dicit Iehouah,Quid inuenerunt patres vestri in me iniquitatis, quia alienati sunt à me,& ambulauerũt, *vel profecti sunt*, post vanitatem, & facti sunt euanidi? *vel euanuerunt.*

Hîc explicat Deus quorsum protulerit in medium quod vidimus, nempe se Israelem sibi dicasse in populum peculiarem, & velut in primitias. Sæpe Deus beneficia sua erga nos prædicat,vt hortetur nos ad bene sperandum,vt certò simus persuasi, quicquid acciderit, semper nos fore saluos,quoniam sumus sub eius fide, ex quo nos elegit. Sed hoc loco & aliis compluribus recenset Deus quantum sibi debeant Israelitæ,vt inde melius pateat crimen ingratitudinis. Dicit igitur, *Audite sermonem Iehouę*. Hac præfatione sibi attentionem conciliat.Nam significat se verba non facturum de re aliqua vulgari. *Audite ergo domus Iacob,audite omnes familiæ domus Israel*,inquit. Quasi diceret Ieremias,Ego hîc securè prodeo in medium Dei nomine, quia non vereor ne vlla possit afferri à vobis defensio,quæ refellat Dei obiurgationem:& securè expecto quid sitis dicturi:quia scio vos fore mutos. Ego igitur libenter instar buccinæ clamabo sonora voce,me venire ad vos damnandos:si quid est quod respondeatis,ego liberum vobis facio:sed coget ipsa veritas vos obmutescere, quia crimen vestrum nimis est execrabile, & nimis etiã conuictũ. Huc igitur spectat exhortatio, cùm iubet *attentè audire*. Iam sequitur ipsa accusatio, *Quid inuenerunt criminis in me Patres vestri, vt me relicto, ambulauerint post vanitatem, & euanidi facti sint*? Duo crimina hîc obiicit Ieremias populo: nẽpe quòd à Deo vero desciuerint,quẽ experti erant liberatorem:deinde *euanuerint in suis figmentis*, hoc est, quòd fuerint apostatæ nulla de causa.Crimen enim exaggeratur, quòd illis oblata non fuerit occasio, cur Deum relinquerent,& se ab ipso alienarent.Cùm ergo Deus ipsos humaniter tractauerit,ipsi autem iugum excussissent, & non esset quem Deo conferrent, non poterant dicere, fuimus decepti. Et quare? *Nam sequuti*,inquit,*estis vanitatem*:& sola vanitas in causa fuit, vt à me deficeretis. Ego longius prosequerer,sed mihi est aliud negotium quò vocatus sum etiam ante lectionem.

PRECATIO.

Da omnipotens Deus, quando hodie non cessas & mane & vesperi nos ad te vocare, & assiduè nos hortaris ad resipiscentiam, te etiam exorabilem nobis fore testaris, si modò ad misericordiam tuam confugiamus, ne obstructis auribus respuamus hanc tuam

hanc tuam benignitatem, sed memores gratuitæ electionis tuæ, quæ principium tibi est omnium gratiarum, quibus nos dignaris prosequi, studeamus ita nos tibi addicere, vt glorificetur nomen tuum tota vita nostra: & si contingat nos aliquando abs te declinare, vt tamen citò redeamus in viam, & morigeri simus sanctis tuis admonitionibus, vt ita appareat nos sic semel abs te electos esse, & vocatos, vt cupiamus permanere in spe illius salutis, ad quam nos inuitas, & quæ nobis parata est in cælo, per Christum Dominum nostrum, Amen.

HEri audiuimus Dei querimoniā, qua expostulabat cum populo suo. Dicebat in summa, Si veniendum sit coram aliquo iudice, sibi esse iustas causas damnandæ eorum ingratitudinis: ipsos verò carere omni prætextu, quia profecti sint post vanitatem, & facti sint euanidi, hoc est, nulla occasione ipsum deseruerint, & tantùm abrepti sint post sua figmenta. Nunc sequitur,

6 Et non dixerūt, *hoc est, non cogitarunt apud se*, Vbi est Iehouah, qui eduxit nos è terra AEgypti, & proficisci fecit nos per desertum in terra solitaria, *vel vasta*, & squalida in terra horribili, & vmbræ mortis: in terra per quam uir non transiit, & in qua non habitauit homo?

7 Et introduxi vos in terram fertilem ad comedendos fructus eius, *vel, ad comedendū fructū eius, in singulari*, & vbertatē eius, *ad verbum est, ad bonum eius*, & ingressi estis, & polluistis terram meam, & hæreditatem meam posuistis in abominationem.

Prosequitur eandem sententiā Propheta. Deus enim hìc populo suo non leue crimen obiicit, quia venerint sua beneficia in obliuionē. Atqui redēptio tam admirabilis, digna erat, quæ celebraretur omnibus seculis, non tātum in vna gēte, sed per omnes orbis plagas. Cùm Iudæi ita sepelierint memoriā tam insignis, & inæstimabilis gratiæ, in eo deprehenditur fœda eorū impietas. Si non experti fuissent Dei virtutē & beneficentiā, vel si tantùm sensissent eam vulgaribus modis, poterat extenuari eorum culpa. Sed cùm Deus è cælo manifestasset virtutē insolitā, & maiestas eius versata fuisset ante oculos populi, quanta fuit illa barbaries, quòd postea obliti sunt Dei sui, qui palàm ipsis, & quidē talibus documētis innotuerat? Tenemus ergo sensum Prophetæ cùm dicit *ipsos non dixisse*. Nam hìc Deus perstringit socordiā in Iudæis, quòd non reputauerint se in perpetuū esse obstrictos eius beneficentiæ, quoniā ita mirabiliter eos liberasset è terra Ægypti. Cùm dixit *non dixisse, vbi est Iehouah*? significat se fuisse illis præsentē, vel propinquū: sed fuisse cæcos: & ideo nullum illis esse prætextum ignorantiæ, quoniā non procul quærendus fuerit, vel per longas ambages. Si ergo hoc tantùm illis venisset in mentem, an non Deus semel nos redemit? non poterant deficere post suas vanitates. vnde ergo tantus error, vel potius tāta amentia, quòd idola sequuti sunt? Nempe quia non placuit ipsis conferre studia sua, vel animos adiicere ad Deū quærēdū vel respiciendū. Hìc ergo Propheta occurrit hypocritis, qui poterāt excipere se fuisse deceptos, & lapsos ignorātia: quemadmodū semper in promptu sunt tergiuersationes, vbi in iudicium vocantur qui peccarunt. Ergo ne quid tale obtenderēt Iudæi, Propheta hìc ostēdit non errore fuisse deceptos, sed malitia abreptos fuisse post mendaciū, quia Deum vltrò contempserint, neque voluerint inquirere de ipso, cùm satis esset ipsis propinquus. Locus hic notatu dignus est, quia nihil est magis vulgare, quàm vt impii, vbi conuicti sunt, captent hāc latebram, nempe se bono animo fecisse, cùm fuerunt superstitionibus suis addicti. Discutit ergo Propheta hunc fucum, & ostendit, vbi semel cognitus fuit Deus, non posse deleri eius nomen & gloriam, nisi hominum prauitate, cùm scientes & volentes ab ipso desciscunt. Omnes igitur apostatæ hoc vno verbo damnantur ne audeant amplius tergiuersari, quasi simplicitatē decepti essent: quia vbi ventum fuerit in examen, deprehenditur ipsorum & malignitas, & ingratitudo, quòd non dignati sint inquirere *vbi esset Deus*. Et postea subiūgit quæ ad sententiæ huius explicationē faciūt. Dixi enim hìc dānari non quoslibet, sed Iudæos, qui certa experiētia cognouerant Deū sibi esse Patrē. Cùm ergo Deus multis testimoniis se illis patefecisset, non fuit vllus prætextus inscitiæ. Ergo dicit Propheta *ipsos non reputasse, vbi esset Deus qui eduxerat eos è terra Ægypti, & fecerat proficisci per desertum*. Hoc non potuit promiscuè dici de cunctis gētibus: sed iam dictū est, sermonē hunc peculiariter dirigi ad Iudæos, qui manifestè senserāt Dei virtutē: ita nō poterāt nisi vltrò peccare, nēpe cùm extinguerēt sua malitia lucē, quæ obiecta fuerat ipsorū oculis. Et hìc simul amplificat Propheta crimē à circunstātiis. Neque enī simpliciter dicit fuisse

eductos è terra AEgypti, sed fuisse Deum illis perpetuum ducem per annos quadraginta. Tempus enim comprehēditur sub nomine deserti. Historia nota erat: ideo satis habuit eam breuiter attingere. Et tamen magnificè illustrat Dei gloriam cùm de ipso deserto loquitur. Sed hoc primo loco notandum est, Iudæos fuisse inexcusabiles, qui non reputauerint patres suos quadraginta annis fuisse mirabiliter seruatos Dei manu, & quidē modo inusitato. Neque enim panis erat, quo alerentur, neque etiā aqua. Deus è rupe illis aquam eduxit: deinde saturauit eos cælesti pane: & vestes eorum attritæ non fuerunt tam longo illo tempore. Videmus ergo exaggerari eorum crimen circunstantia temporis. Nunc sequuntur quæ dixi. Nam Propheta vocat desertum, terram aridam vel vastam, *terram squalidam, terram horribilem, terram obscuritatis mortiferæ*: quasi diceret populum fuisse conseruatum in media morte, imò inter multas mortes. Quia *vir non solebat transire per terram illam, nec quisquam in ea habitabat, inquit Deus*, vnde igitur vobis salus est profecta? Ex quo fonte? nempe ex morte, inquit. Nam desertum quid aliud fuit, quàm spectaculum horribile, in quo cernere licebat vos circundari non ab vna specie mortis, sed à centum? Cùm igitur Deus virtute sua incredibili eduxerit vos ex AEgypto, & per annos 40. vos aluerit præter naturæ ordinem, quænam suppetet excusatio tantæ dementiæ, quòd ab ipso nunc estis alienati? Docet autem hic locus, quo plura beneficia in nos Deus contulerit, eo atrocius esse crimen si ab ipso deficimus, & minus esse excusationis in malitia nostra & ingratitudine: præsertim si beneficentiam suam longo tempore, & variis modis erga nos prosequutus sit. Addit postea, *Et introduxi vos*, inquit. Hìc loquentem inducit Deum ipsum Ieremias, quòd scilicet Deus quasi porrecta manu miserit filios Abrahæ in possessionem terræ promissæ. Neque enim sicuti dicitur Psalmo 44. manu sua aut gladio acquisierunt terram illam. Tametsi enim bellandum fuit cum multis hostibus, tamen Deus in omnibus præliis fuit victor. Potuit igitur verè dicere, non aliter ingressos esse in terram illam, quàm duce ipso, cùm iter aperuit & transitum, & subegit ipsorum hostes, ac profligauit, vt fruerentur hæreditate sibi promissa. *Induxi vos*, inquit, *in terram* הכרמל Quidam propriū nomen esse putant: & certè mons ipse Carmel ideo sic vocatur, quòd esset admodum fertilis. Cùm ergo nomen fuerit monti impositum à fœcūditate, non mirum est, si Ieremias conferat terram Israel Carmelo. Alii subaudiunt notam similitudinis כ, Induxi vos in terram, quæ similis est Carmelo. Sed nihil opus est anxiè torquere Prophetæ verba. Ego igitur appellatiuum nomen esse existimo, quòd deducti fuerint Israelitæ manu Dei in terram fœcundā: sicuti vbertas eius passim, & in Lege, & in Prophetis celebratur. *Vt comederetis fructum eius, & vbertatem eius*, hoc est, volui vos frui largo & pingui terræ prouentu. His verbis significat Deus, debuisse Israelitas talibus illecebris adduci, vt ipsū ex animo colerēt, cùm tā suauiter ipsos ad se inuitaret, ac tā benignè tractaret eos. Quo igitur maior fuit Dei liberalitas erga populū, eo maior fuit indignitas defectionis, cùm populus ipse spreuit tantā bonorū Dei copiam, & varietatem. Ideo subiicit, *Et polluistis terram meam, & hæreditatem meam posuistis in abominationem*, inquit: quasi diceret, Hæc fuit merces, qua compēsata fuit mea erga vos liberalitas. Ego enim vobis terram hanc dedi, sed certa lege, nempe vt in ea purè me coleretis: polluistis autem ipsam, inquit. vocat *terram suam*, ac si diceret se ita dedisse terram Israelitis, vt tamen maneret eius Dominus, quo ad proprietatem, licet vsum ipsis & fructum concederet. Ostendit igitur eos impiè abusos fuisse bonitate sua, quòd terram illam pollucrant, quæ tamen sacra erat eius nomini. Eodem sensu *hæreditatem suam* vocat: quasi diceret, iure hæreditario ipsos adeptos fuisse terram illam, sic tamen vt hæreditas esset à Patre cælesti. Debebant igitur expendere se ideo ingressos fuisse terram illam, quoniam data esset Abrahæ, & filiis eius in hæreditatem. A quo? Deus erat author huius beneficētiæ. Ergo ingratitudo eorum magis hinc fuit detestabilis, *quòd posuerint hæreditatem illam Dei in abominationem*. Sequitur,

8 Sacerdotes non dixerunt, vbi Iehouah? & qui tenebant, *vel seruabāt*, Legem, *ad verbum est apprehendentes, vel tenentes Legem*, non cognouerūt me: & Pastores perfidè egerūt mecum: & Prophetæ prophetarūt in Baal, *hoc est, per Baal*, & post ea quæ non prosunt ambulauerunt, *vel, profecti sunt*.

Hìc specialiter Deus aggreditur ipsos Doctores, & alios quibus cōmissum erat populi regimen. Sæpe enim cōtinget, vulgus ipsum dilabi: & tamē manebit aliqua synceritas in Præfectis. Sed Deus ostendit talem fuisse defectionem in populo, vt tam Sacerdotes quàm Prophetæ, & Proceres ipsi omnes desciuerint à vero cultu, & ab omni iustitia. Cùm autem stylum ita Ieremias stringit in Doctores & Sacerdotes, & reliquos, non excusat plebē, neque extenuat crimina, quæ tunc passim fuisse grassata videbimus ex contextu: quemadmodum multi putant se obiicere Deo clypeum, vbi obtendunt se non pollere tanta doctrina, vt discernant inter lucem & tenebras, sed regi à suis Præfectis. Propheta ergo hìc non deriuat culpam à populo in ipsos Præfectos: sed potius amplificat atrocitatem impietatis: quoniā à minimo vsque ad maximū omnes Deum,

Deum,& Legem eius abnegauerant. Tenemus ergo nunc consilium Prophetæ. Et discendum est ex hoc loco stultè & ineptè facere eos omnes, qui existimant leuari se aliqua parte, dum excipiunt simpliciter se incedere, & aliena culpa trahi in errorem. Nam hinc apparet, omnia esse perdita, vbi Deus conijcit Sacerdotes & Præfectos in sensum reprobum. Neque enim dubium est, quin totus populus Dei vindictam in se prouocauerit, vbi ita corrumpitur omnis ordo tam politicus, quàm spiritualis. Hanc ergo iustam pœnam Deus rependit delictis totius populi, dum excæcat Sacerdotes & Prophetas, & alios Præfectos. Hoc consilio nunc dicit Ieremias *Sacerdotes non reputasse vbi esset Iehouah.* Dicit, *Qui tenent Legem.* תפש significat tenere & comprehendere, significat etiam operire interdum. Ita poterit duplex esse sensus, quòd Sacerdotes tenuerint Legem, vel quòd ipsam habuerint clausam velut sub custodia. Neque tamen quadraret, suppressam ab ipsis fuisse Legem: quia per concessionem hîc honorificè loquitur de ipsis Deus, quanquam hinc ostẽdit magis esse sceleratos, quòd nullam gesserint curam officii sui. Dicit ergo, *Qui Legis meæ erant custodes.* non quòd reipsa custodirent Legem Dei, tanquam apud illos vigeret purus zelus, sed quia hoc profitebantur. Volebant enim censeri quasi nomophylaces, qui recõditum haberent thesaurum cælestis doctrinæ, quia interrogandi erant quasi Spiritus Dei organa. Cùm ergo iactarent se tenere, & custodire Legem, ideo Propheta magis acerbè eos perstringit, quòd non cognouerint Deũ ipsum. Et videtur Paul⁹ sumpsisse ex hoc loco quod dicit 2. ad Ro. cap. Tu qui tenes formam Legis, tu qui prædicas non scortandũ esse, mœcharis: & qui damnas idola, ipse es sacrilegus. nam tu obseruas Legem, acquiescis in ipsa, gloriaris in Deo, penes te est cognitio & scientia. Paulus his verbis detegit hypocritarum flagitia, quòd scilicet magis sint detestabiles dum ita inflati sunt fallaci gloria: & interea prophanant sacrum Dei nomen, dum obtendunt se esse eius præcones, & quasi Prophetas. Iam videmus hoc secundum de Sacerdotibus dici, & ideo vocari custodes Legis, quia ad hoc creati erant, quemadmodum cognoscimus ex Malachia. Postea adiungit, *Pastores perfidè egisse cum Deo.* Possumus hoc transferre tam ad consiliarios Regis, quàm ad omnium vrbium Præfectos. Nec dubito, quin Propheta complecti voluerit eos omnes, qui præditi erant aliquo imperio, vt populum Dei regerent. Communiter enim tam reges & eorum consiliarii, quàm Prophetæ vocantur Pastores. Dicit etiam *Prophetas prophetasse per Baal.* Nomen propheticum per se sacrum est: cæterùm καταχρηστικῶς hoc loco Ieremias, vt multis aliis, Prophetas nominat, qui tamen erant impostores. Deus enim abstulerat illis omnem lucem veræ doctrinæ. Sed quoniam illam existimationem adhuc tenebant in populo, acsi essent Prophetæ, ideo ab officio, & vocatione elogium hoc illis concedit Propheta: quemadmodum hodie vocamus & Episcopos, & Prælatos, & Primates, & Patres, qui in Papatu gloriantur se fungi munere Pastorali: & tamen scimus esse partim lupos, partim verò canes mutos: concedimus illis titulos quibus superbiunt, quoniam duplex condemnatio impendet eorum capitibus, dum ita vsurpant impiè ad se, & sacrilega audacia sacros titulos, & spoliant Deum iusto suo honore. Sic ergo nunc Ieremias, cùm de Prophetis loquitur designat impostores, qui impiè tunc populum fallebant. Dicit *ipsos prophetare in Baal*, hoc est, plus deferre authoritatis idolis, quàm vero Deo. Scimus venisse tunc nomen Baal in communem vsum. Sæpe plurali numero Prophetæ vocant Baalim, quælibet idola: sed cùm Baal significet patronum, cùm loquuntur Prophetæ, vel de Baal in singulari numero, vel de Baalim in numero plurali, intelligunt omnes minores deos, qui tunc coaceruati erant à Iudæis: quasi Deus non esset contentus sola sua virtute, sed opus haberet sociis & auxiliaribus: quemadmodum hodie in Papatu fatentur quidem vnicum esse summum Deum: sed interea nihilò plus illi deferunt quàm suis idolis, quæ sibi fabricant pro libidine. Idem etiam vitium tunc regnauit apud Iudæos, imò apud omnes Gentes. Fuit enim hæc simplex & ingenua omnium confessio, vnum esse supremum numen: sed interea erat innumera deorum turba: omnes illi erant Baalim. Ergo cùm Propheta hîc dicit Doctores fuisse ministros Baal, opponit hoc nomen vero & vnico Deo: quasi diceret, fuisse doctrinam ab ipsis corruptam quia transilierint fines suos, neque acquieuerint in pura Legis doctrina: sed admiscuerint corruptelas hinc inde, nempe ex turba illa deorum, quam sibi confinxerant prophanæ gentes. Neque hîc Propheta insistit in ipso nomine. fieri enim potest vt falsi illi doctores præ se tulerint nomen æterni Dei, sed falsò: at Deus non est sophista. Non est igitur quòd putent Papistæ hodie se esse dissimiles veteribus illis impostoribus, quia vnius Dei nomen obtendant. Id enim semper factum est: neque hodie primùm cœpit Satan se transfigurare in Angelum lucis: sed omnibus sæculis semper doctores omnes isti in calice aureo propinarũt suum venenum, hoc est, omnes errores & fallacias. Tametsi igitur tunc Prophetæ iactarẽt se Diuinitus esse missos, & plenis buccis detonarẽt se esse seruos Dei Abrahæ, hoc tamẽ totum inane fuit. Nam miscebant suas corruptelas, quas sibi accersiuerant ex impiis gentium erroribus. Sequitur, *Et pòst eos qui non prosunt profecti sunt.* Iterum obliqua comparatione exaggerat eorum crimen, quòd scilicet spreuerint ipsum, quem cognouerant tot documentis esse Patrem suum & salutis authorem, cuius palpauerant quasi manibus immensam potentiam: deinde sequuti sunt sua figmenta, quia scili-

Rom. 2. 20. 21. 22

cet nihil erat in omnibus idolis, quod alliceret Israelitas. Cùm ergo inanes,& nullius vtilitatis fallacias sequuti sint,hinc atrocius redditur eorum crimen. Postea sequitur,

9 Propterea adhuc contendam, *vel,disceptabo,* vobiscum, dicit Iehouah,& cum filiis filiorum vestrorum disceptabo.

Non caret pondere particula עוד, quia subindicat Propheta, si Deus pœnas iam antè exegerit de perfidia & sceleribus populi,se adhuc retinere ius suum integrum:quasi diceret, Ne putetis vos esse defunctos pœnis omnibus, si hactenus seuerè vltus sum scelera patrum vestrorum & obstinationem. Nam cùm pergatis in eodem cursu,& nullus sit apud vos peccandi modus,neque finis,ego etiam non desistam à iure meo,sed persequar vsque ad extremum & vos,& filios vestros,& alias etiam generationes. Nunc ergo intelligimus quid velit Propheta: nam hoc solenne est hypocritis crassè reiicere omnem metum,præsertim vbi semel castigati sunt à Domino. putant enim hoc ei sufficere,quòd pœnā sumpserit de sceleribus. Atqui non cogitant Deum mediocriter punire hominum peccata,vt alios ad pœnitentiam inuitet,& sic esse asperum & seuerum vt tamen se retineat,quò sit locus spei:atque ita dum veniam expectant qui peccarunt,alacrius sese recipiant in viam. Hoc non cogitant hypocritæ:sed putant Deum exerere primo impetu omnem suum rigorem:ita promittunt sibi impunitatem in futurum tempus. Exempli gratia, Si Deus castiget vrbem aliquam,vel regionem bello,aut peste,aut fame, in mediis malis aliquis est terror & anxietas,gemunt & suspirant,atque etiam vlulant plærique, quos Deus ita affligit. Cæterùm,simul atque data est aliqua relaxatio,excutiunt iugum, & immemores scelerum suorum iterum ad vomitum redeunt tanquam canes. Sic igitur necesse est hypocritis denuntiari quod videmus fieri nunc à Ieremia, nempe Deum sic vlcisci hominum peccata, vt tamen in futurum tempus non desinat ius suum persequi, vbi videt homines ipsos ita esse præfractos, vt nihil proficiat suis ferulis. *Adhuc igitur,* inquit. Nec dubium est quin hæc comminatio exacerbauerit animos gentis. nam cùm auderent Deo obstrepere, sicuti videmus multis locis,& dicerent spinosas esse eius vias, non parcebant Prophetis, & hoc etiam videbimus suo loco. nam odiosum nomen imposuerant Prophetis, Quid? isti Prophetæ nihil aliud crepant quàm Onera, Onera, quasi Deus semper fulminaret contra nos: satius esset habere clausas aures,quàm assiduè nos ita terreri ipsorum vocibus. Ergo certum est,fuisse hoc durum Iudæis cùm diceret Propheta, *Adhuc Deus vobiscum disceptabit.* sed oportuit ita fieri. Discamus igitur ex hoc loco, si Deus aliquādo nos coarguit non tantùm verbis,sed etiam reipsa, & scelerum nostrorum nos admonet,non ideo defungi vna culpa vt securi simus in posterum, sed donec ex animo resipiscamus semper insonet auribus nostris hæc particula, *Adhuc Deus vobiscum disceptabit.* Disceptatio autem hæc realis intelligitur,quia non loquitur Ieremias de nuda doctrina, sed significat Iudæos tractum iri ad Dei iudicium,quoniam non desinant eius iram prouocare: & idem etiam pronuntiat de filiis ipsorum, & de tertia generatione. Postea sequitur,

10 Nempe, *vel, Nam,* transite ad insulas Chitim, *Græciæ, hoc est, ad omnes regiones transmarinas,* & videte, & in Kedar, *hoc est, in oppositam partem, nempe versus Arabiam,* mittite,& considerate diligenter, & videte an factum sit sicut hoc, *id est, an factum sit aliquid simile:*

11 An mutauerit gens deos:& ipsi non sunt dii: & populus meus mutauit gloriam suam in id quod non prodest.

Hìc comparatione amplificat gentis suæ malitiam,& ingratitudinem, nempe quia superauerit leuitate omnes prophanas gentes. Dicit enī ita sibi constare omnes populos in vna religione,vt quisque sequatur quod accepit à patribus. vnde igitur fit vt Deus Israel ita respuatur & repudietur à populo suo? Si tanta est constantia in errore, cur veritas non obtinet fidem apud eos,qui edocti sunt ex ore ipsius Dei,acsi in cælum ipsum penetrassent? Hæc igitur summa est cùm Propheta dicit, *Ite ad insulas Chitim,& mittite in Kedar.* Hìc Græciam ab vna parte designat,ab altera Orientem,sed per synecdochen. Nam Chitim,vt vidimus apud Danielem, vocant Hebræi Græcos:tametsi existimant quidam propriè spectare hoc nomen ad Macedones. Sed non dubium est quin totam Græciam comprehendat sub hoc nomine, nec tantùm insulas mediterranei maris, sed etiam quicquid est in Europa:ita extenditur hoc nomen ad has partes, ad totam Galliam, & Hispaniam. Distinguitur quidem interdum hoc nomen,sed vbi generaliter ponitur, quēadmodum dixi,solent Hebræi ita loqui de Gallis, de Hispanis, de Germanis, vt de Græcis. Quòd autem insulas vocāt regiones quæ procul à mari dissitæ sunt, hoc ideo fit, quoniam non exercebāt commercia cum remotis gentibus. Ergo quicquid erat vltra mare, putabant esse insulas: & ex vulgi consuetudine ita loquuntur Prophetæ. Iubet igitur ipsos *transire ad insulas*, vel ad partes

tam

tam meridionales,quàm septentrionales:deinde ex opposito etiam iubet ipsos mittere,qui explorent statum totius Orientis tam in Arabia, quàm apud Indos & Persas, & in aliis regionibus. Nam sub nomine Kedar designat omnes Orientales populos. sed quia populus ille magis erat barbarus,ideo per ignominiam hîc Kedar potius in medium profert, quàm vel Persas, vel Medos,vel alios,qui magis erant celebres. *Ite*,ergo,*vel mittite in omnes partes* mundi,*& videte, & diligenter considerate,videte etiam atque etiam*:quasi diceret tantum esse stuporẽ in Iudæis, vt non possint expergefieri vno verbo,neque simplici admonitione. Hæc igitur ratio est cur iubeat eos sollicitè inquirere,& tamen res erat in medio. Sed quemadmodum iam dixi,hæc solicita inquisitio non refertur ad obscuritatem ipsius rei, sed ad damnandum stuporem illius gentis tam peruersæ,quæ sibi tam crassæ impietatis conscia,adhuc tamen vitiis suis blandiebatur. Dicit ergo, *Certè transite ad insulas*:postea, *Videte an sit sicut hoc*, id est, nusquam reperietur tale & tam execrabile prodigiũ. Sequitur explicatio,quia scilicet *nulla gens mutauit deos, & tamen non sunt dii*, hoc est, religio apud omnes populos firma est vt subinde non mutent deos, sed colant qui traditi sunt per manus à patribus:*Et tamen ipsi non sunt dii*,inquit. Si tantùm hoc fuisset dictũ, nulla gens mutauit deos,non ita grauiter perstricta fuisset populi Israelitici impietas: sed Propheta sumit hoc pro confesso,gentes omnes mero errore trahi ad deos fictitios, & tamen constanter manere in errore. Non proponit autem hoc Deus instar virtutis,non intelligit illam obstinationem in gentibus esse dignam laude,quòd non discedant à suis superstitionibus: sed respectu electi populi, hæc constantia potuit videri vtcunque laudabilis. Nunc ergo videmus hoc complexim legendum esse cùm dicit, Quanuis nulla ex gentibus colat verum Deum,tamen religio apud omnes firma perstat:vos autem me perfidè deseruistis:& non deseruistis figmentum aliquod, *sed gloriam vestram*. Hîc opponitur fallaciis vanorum deorum gratia Dei cum dicit, *Populus meus mutauit gloriam suam*. Sciebat enim populus,neque tantùm edoctus erat per Legem, sed experimentis certis didicerat,Deum esse suam gloriam: & tamen ab ipso desciuit. Ergo perinde est acsi diceret Ieremias,Israelitis omnes gentes die vltimo fore iudices,quoniam pertinacia illa in errore ostendet Iudæos eò magis esse sceleratos,quòd apostatæ desciuerint à vero Deo, & Deo qui virtutẽ suam illis manifestè demõstrauerat. Iam si quærat quispiam,an non mutata fuerit apud multos populos religio? primùm scimus hoc principium vbique valuisse, nempe, ne quid nouarent in religionis forma. Et Xenophon etiam hoc oraculum Apollinis magnificè extollit, qui respondit eos deos ritè coli, qui traditi essent à maioribus. Diabolus ita fascinauerat omnes populos: nulla nouitas placebit Deo, sed contenti estote vsitata consuetudine, quæ à maioribus ad vos descendit. Hoc igitur principium apud Græcos,& Asiaticos,& in Europa etiam valuit. Ergo vt plurimùm verũ fuit quod nunc dicit Propheta. Scimus autem vbi comparatio aliqua additur, satis esse si explicetur quod fit vt plurimùm ἐπὶ τὸ πολύ,quemadmodum dicit Aristoteles, quod receptum est consuetudine,& continuo vsu. Ergo videmus non absurdè fuisse obiectum leuitatis crimen Iudæis ab Ieremia, cùm dicit, *Nullam gentem mutasse fictitios deos*: Deum autem fuisse abnegatum à populo suo,*cuius fuerat gloria*,hoc est,cui dederat solidam gloriæ materiam.

PRECATIO

Da omnipotens Deus, quando ita familiariter non tantùm in Lege & Prophetis tuis, sed etiam in Filio vnigenito te nobis patefecisti, vt debeat iam egisse in nobis altas radices veritatis tuæ cognitio: da,inquam,vt maneamus constanter in sancta tua vocatione, & magis ac magis in ea proficiamus, & semper ad metam properemus: & sic nos humilies sub forti tua manu, vt sciamus nos paternè abs te castigari: & proficiamus etiam in tua disciplina, donec tandem purgati omnibus vitiis perueniamus ad vitam immortalem, quæ nobis semel in Christo tuo manifestata fuit, possimus pleno ore in te gloriari, Amen.

12 Obstupescite cæli super hoc,& expauescite, desolamini, *vel arescite*,valde,dicit Iehouah.

QVONIAM videbat Propheta negotium sibi esse cum stupidis hominibus,& qui ferè omni sensu priuati erant,ideo cõuertit sermonẽ ad cælos. Et hæc loquẽdi ratio satis trita est Prophetis,dum scilicet compellant cælum & terram, in quibus tamen nulla est intelligentia,interea homines ipsos mente præditos relinquunt. Hoc solent facere in rebus desperatis, vbi scilicet nulla est docilitas,& ideo nunc iubet Propheta *cælos obstupescere, & expauescere, & quasi in vastitatem redigi*,quasi diceret,hoc est portentum,quod ferè euertit totum naturæ ordinem,perinde acsi cælum terræ misceri videremus. Nunc ergo tenemus consilium Prophetæ:nam hac figura ostendere vult,quàm detestabilis sit populi impietas,quoniam cæli quanuis ratione prædi-

diti non ſint,tamen meritò debeant horrere tale portentum. Quãtum ad verba ſpectat, quidam vertunt, Deſolamini cæli, & iterum repetunt eandem ſignificationem. Sed cùm שמם ſignificet ſtupere,melius quadrat præſenti loco quod reddidi, nempe, *Cæli ſitis attoniti*:deinde, *expaueſcite ſuper hoc,& areſcite*. Nam חרב ſignificat areſcere, interdum in ſolitudinem & vaſtitatem redigi. Poſtea ſequitur,

13 Certè,*vel quia*,duo mala fecit populus meus:me dereliquerunt fon
tem aquarum viuẽtium,vt foderent ſibi puteos,*vel ciſternas*, ciſternas cõ
tritas,*vel confractas*, quæ non continent aquas.

Si placeat hîc reddi cauſam,cur cælos mirari,& expaueſcere iuſſerit Propheta, vertendum erit,quia duo mala fecit populus meus.Sed potius verſum,quem nunc expoſui,exiſtimo pendere à ſuperioribus ſententiis.Dixerat Propheta,Ite in terras longinquas, videte an vlla gens mutauerit deos ſuos:& tamen ſunt mera figmenta. puto igitur hanc ſententiam exclamatione finiri,cùm nuper dixit Propheta, Cæli obſtupeſcite. Iam ſequitur, *Certè duo mala fecit populus meus*, nempe,*quòd me dereliquerit*,deinde,*quòd ſibi aſciuerit falſos deos*.Si quis relicto veteri amico ad nouum tranſeat,hoc eſt iniuſtum, & turpe. ſed vbi nulla eſt compenſatio, cum ſtultitia & leuitate ſimul coniunctus eſt quidam furor. Si ego ſperno quod ſentio mihi eſſe vtile, & amplector quod intelligo fore mihi noxium, nonne hæc optio prodit amentiam? Hoc ergo nunc ſignificat Propheta cùm dicit,populum non in eo tantùm peccaſſe,quòd deſciuerit à vero Deo, ſed etiam quòd abſque cõpenſatione tranſierit ad idola,quæ nihil cõferre vtilitatis poterãt.Dicit *duo mala feciſſe*, prius malum eſt, *quòd Deum reliquerit*: alterum verò,*quòd defecerit ad falſos deos & imaginarios*.ſed quò grauius crimen amplificet,vtitur ſimilitudine, ac dicit *Deum eſſe fontem aquarum viuentium*:idola autem comparat *ciſternis perforatis & confractis,quæ aquam non continent*. Si quis relicto viuo fonte appeteret ciſternam,eſſet magna ſtultitia:nam ciſternæ aridæ ſunt,niſi aliunde aqua proueniat:fons autem ex ſe habet ſuam ſcaturiginẽ:deinde vbi eſt vena quæ perpetuò fluit, & perennis aquarum curſus, aqua multò eſt ſalubrior & melior. Aquæ pluuiæ dum cadunt in ciſternas,nunquam ita ſunt ſalubres,vt quæ fluunt ex propria & natiua vena. Quid autem vbi ne aquarum quidem ſunt receptacula,ſed rimis plenæ,intus ſunt inanes? Hinc ergo Deus coarguit populi dementiam,*Quòd ipſe fuerit relictus,cùm tamen eſſet fons, deinde fons aquarum viuentium*: deinde,quòd populus appetiuerit res nihili cùm amplexus eſt ſua idola. quid enim reperietur in idolis? figura quædam. ſuperſtitioſi enim homines exiſtimant ſe non ludere operã, dum colunt falſos deos,& ſperant inde aliquid mercedis. Sunt igitur aliquæ formæ in falſis religionibus: & ideo Propheta cõparat falſos deos puteis,propter cauitatem:ſed interea nulla eſt aquarum gutta.ſunt enim ciſternæ fractæ & diſsipatæ.Iam intelligimus quid ſibi velit Propheta, nempe non poſſe nos eximi à reatu,vbi relinquimus verum & vnicum Deum,quia in eo poſita eſt nobis bonorum omnium plenitudo:inde haurire ad ſatietatem licet. Cùm ergo ſpernimus Dei liberalitatem,quæ nobis poteſt ſufficere ad omnes fœlicitatis noſtræ partes ac numeros, quanta eſt iſta ingratitudo,& prauitas? atqui Deus ſui ſemper manet ſimilis. Si ergo iure ſe vocauit fontem aquarum viuentium,talem hodie experiemur niſi per noſtram malitiam ſteterit.Cæterùm adiungit Propheta ſecundum crimen.nam vbi deficimus à Deo,fallent nos omnes noſtræ fiduciæ, & quamuis primo intuitu appareant nobis putei vel fontes, vbi tamen ſitis nos vrgebit non reperiemus guttam aquæ,ſed aridas tantùm cauitates in omnibus noſtris figmentis. Sequitur,

14 An ſeruus Iſrael? An,*ſi*,genitus domi? *hoc eſt,an verna*? *Accipiunt enim
puerum domi natum pro verna*,quare factus eſt in prædam?

15 Super eum rugient, *vel rugiunt*, leones,*Alii vertunt catulos leonum: & ſæ
pe ſignificat minores leones hoc nomen, ſed vbi adiungitur reliquis: vbi autem ſolum poni-
tur,ego ſemper interpretor generaliter pro leonibus*,miſerunt vocem ſuam: poſue-
runt terram eius in vaſtitatem,vrbes eius exuſtæ ſunt,*vel deſtructæ: nam* ה
tantundem valet atque ו *hoc loco*, abſque habitatore.

16 Etiam filii Noph,*hoc eſt,Mempheos: vocant enim Hebræi Noph vrbem quæ
fuit olim metropolis* AEgypti,& Thaphanes,*vel* Thaphis, *vt vertunt Græci*, fran-
gent tibi verticem.

17 An non hoc fecit tibi,deſerere tuum,*hoc eſt quòd deſerueris*,Iehouam
Deum tuum,quo tempore ducebat te per viam?

Coniunctim legendi sunt hi versus: quia initiò docet Propheta Israelem non esse sua conditione tam miserum, sed hoc fieri noua causa: deinde causam ipsam assignat. Interrogat igitur primùm, *An seruus sit Israel, aut verna.* Deus adoptauerat sibi hunc populũ, & pollicitus fuerat se ita fore erga eum liberalem, vt modis omnibus beatus esset, atque adeò exemplar quoddam fœlicitatis: In te benedicentur omnes gentes, dicebat. Videmus ergo qualis fuerit conditio Israelis, nẽpe qua excelleret præ aliis omnibus gentibus, quia erat populus Deo peculiaris, erat eius hæreditas, erat regale sacerdotium. Propheta igitur per admonitionem quasi de re noua & absurda sciscitatur, *An seruus est Israel*? atqui erat liber præ cunctis gentibus: erat enim filius primogenitus Dei. necesse est igitur quærere aliam causam, cur adeò miser sit. Nam dicit postea, *Rugire contra eum leones, & vocem suam emittere*: dicit *vrbes eius comburi*, aut destrui: dicit *terram redigi in vastitatem.* Postea tandem adiungit, *An non hoc tibi fecit*? Iterum hoc interrogatiuè. sed bis affirmat, quoniam eximit omnem dubitationem: quid causæ esse dices, cur tantoperè sis miser, ita vt omnes tibi sint infesti, & obnoxius sis omnium iniuriis? vnde hoc fieri dices, nisi propter malitiam tuam? Nunc ergo tenemus Prophetæ sensum. Sed quò clarior sit Doctrina, notãdum est hìc probrosè in memoriam reduci beneficia, quæ contulerat Deus in populum illum. Cùm ergo ornati essent filii Abrahæ tot singularibus donis, ita vt primatum tenerent in toto orbe, hæc dignitas in medium proponitur, sed contumeliosè: quasi diceret, Deus non te fefellit cùm pollicitus est se fore tibi beneficum: adoptio eius non est fallax neque irrita. Tu igitur beatior esses cunctis gentibus, nisi tua malitia te miserum redderet. Videmus nunc in quem finem Propheta interroget *an seruus sit Israel, aut verna*. Erant quidem pares aliis populis, quantum ad naturam spectat: sed quoniam electi fuerant diuinitus, & Deus illos dignatus fuerat insigni illa prærogatiua, ideo quærit Propheta *an serui sint*: quasi diceret, Quid obstat, quominus in vobis refulgeat illa beatitudo, quam Deus vobis promisit? neque enim Deus voluit vos frustrari. sequitur ergo vos esse miseros vestra culpa. Et cùm dicit, *Cur factus est in prædam*, ostendit nisi nudatus esset Israel Dei præsidio, non ita futurum libidini hostium suorum obnoxium fuisse. non igitur factus est in prædam, nisi quoniam deseruit eum Deus: quemadmodum dicitur in Cantico Mosis, Quomodo persequeretur vnus mille, & decem fugarent totidem millia, nisi Deus nos captiuos dedisset, nisi conclusi essemus eius manu? Nam Moses illic etiam obliquè admonet populum quoties, & quàm mirabiliter victorias retulerit de hostibus suis: atque ita posteris qui affligẽdi erant, considerandũ relinquit vnde hæc mutatio, quòd vnus persequitur mille: hoc est, cùm sint in maximis copiis, tamen fugentur ab hostibus: vnde hoc? neque enim soliti erant antehac terga dare, sed hostes suos fugare: sequitur tunc fuisse captiuos ipsius Dei, & non hominum, qui eos persequebantur. sic etiam ostendit hoc loco Propheta non expositum fuisse Israelem in prædam, nisi quoniam nudatus erat auxilio Dei. Postea addit, *Super eum rugiunt leones.* Videtur Propheta non simpliciter conferre hostes Israelis leonibus ob truculentiam, sed per contemptum: quasi diceret Israelem non tantùm sentire homines sibi infestos, sed etiam ipsas beluas. Hoc autem magis est probrosum, vbi Deus nos permittit laniandos feris bestiis. Perinde igitur est ac si diceret, Israelem ita miserè tractari, vt non tantùm iuguletur manu hostiũ, sed etiam expositus sit feris bestiis Et hìc addit, *Miserunt vocem suam*: quasi diceret, nunc Israelem, quem Deus solebat manu sua & virtute protegere, esse cibum ferarum: & leones quasi certatim rugire contra ipsum. Postea sine metaphora adiungit, *Terram eius positam in solitudinem, & vrbes eius exustas absque habitatore.* Neque enim hoc quadraret leonibus, aut aliis sæuis bestiis: sed quod figuratè dixerat nunc simpliciter exponit, *Terram vastatam fuisse, vrbes vel excisas*, vel exustas. hoc autem, quemadmodum diximus, fieri non potuit, nisi quoniam Israel defecerat à Deo suo, & vicissim etiam eius auxilio priuatus fuerat. Adiungit per amplificationem, *Etiam filij Noph, & Thaphanes frangent tibi caput.* Postea videbimus Israelitas solitos fuisse petere opem ab Ægyptiis. posset igitur particula ea ita exponi, non solùm qui hactenus tibi fuerunt professi hostes, sed etiam socii, quorum opibus fidebas, ipsi conuertent in te vires suas, & tibi caput conterent, aut verticem. Quidam existimant hìc augeri probrum, quoniam Ægyptii erant imbelles: & veteres Historici tradunt illic uiros exercuisse artes fœmineas. sed quoniam hoc non solet tradere Scriptura, neque in eum sensum loqui de Ægyptiis, malo sequi quod magis vsitatum est, nempe Ægyptios qui tamen fœderati erant Israelitis, fore illis aduersos, imò iam fuisse. Per verticem quidam intelligunt qui præcipui erant in populo Israelitico: sed possumus etiam exponere, *Frangent tibi verticem, Ils te rompront la teste*, vt dicimus lingua nostra, vel, *Ils te frotteront la teste*. & hic sensus meo iudicio magis genuinus est. Iam sequitur causæ redditio: postquam ostendit Propheta Israelem esse derelictum auxilio Dei, iam subiicit cur id factum sit, *An non hoc fecit tibi*, inquit? Alii vertunt, An non hoc fecisti tibi, in secunda persona: & idẽ ferè manebit sensus. Videtur tamen aliorum sententia magis probabilis, *An non hoc tibi fecit quòd dereliquisti Iehouam Deum tuum*? In summa docet Ieremias defectionem populi esse malorum omnium causam: quasi diceret, Tu tibi triuisti hoc totum malum, ergo absorbeas, & scito non posse coniici culpã in Deum. fidem enim tibi præstaret quam dedit, nisi obstaret tua impietas. Neque enim frustra te elegit Deus, neque frustra te

Gen.12.3. & 22.18. & 26.4. & 28.14

Deut.32.30

prætulit aliis populis:sed tu repulisti abs te eius benficentiam. Conditio igitur tua nunquam fuisset talis, nisi accersiuisses tibi perniciem. & quomodo? *Quoniam*, inquit, *desciuisti à Deo tuo*. Et rursus crimen exaggerat cùm dicit, *Quo tempore ducebat te per viam* Ducere per viam est rectè & fœliciter gubernare. Ostendit igitur Propheta carere omni excusatione perfidiam & defectionem populi, quòd Dei sui cultum reiecerit. nam fœliciter agebat eo tempore. Si tentatus fuisset variis modis, poterat obtendere aliquem prætextum, Ego putaui me fuisse deceptum cùm sperarem in vero Deo. nam occultauit à me suam gratiam: ego igitur necessitate fui compulsus. tal tem danda est leuitati meæ venia: nihil enim aliud coniicere poteram, nisi Deum à me esse remotum. Propheta occurrit huic obiectioni, quemadmodum secundo capite, Quid inuenerunt in me iniquitatis patres vestri? Et alibi, Popule mi, quid feci tibi, aut in quo fui molestus? nam Deus illic paratus erat causã suam defendere, & purgare quicquid populus obiiceret. Sic etiam hoc loco, Ego te deduxi per viam, hoc est, fœliciter agebas sub mea gubernatione: & interea ego te retinere mea bonitate non potui, cùm te suauiter fouerem, cùm sentires nihil tibi esse melius quàm degere sub meo præsidio: voluisti tamen transire ad idola. nunc quæ tibi excusatio, vel quisnam prætextus superest? Ergo videmus amplificari populi crimen, eo quòd nulla tentatione impulsus fuerit, vt deficeret à Deo suo, sed mera perfidia se addixerit idolis. Et sequitur confirmatio illius sententiæ,

Cap.2.5 Mich.6.3

18 Et nunc quid tibi ad viam AEgypti, vt bibas aquas Nili? & quid tibi ad viam Assur, vt bibas aquam fluminis? *nempe Euphratis*.

Quemadmodum nunc attigi, confirmat Propheta quod dixi, nempe populũ non posse cõiicere causam malorum aliò, quoniam sibi imputare debeat quicquid patitur. & tamen simul duplicatur crimen, quòd scilicet populus circunspiciat huc atque illuc ad vana remedia, & ita accumulet sibi nouas pernicies. nam debuerat agnoscere non aliud esse remedium malis, nisi vt placaret Deum. Si, exẽpli gratia, quispiam ægrotus agnoscat morbi sui causam, & postea loco remedii solatium aliquod inane sibi confingat aduersum suæ sanitati, nonne dignus iudicabitur, qui pereat, quãdo remedia spontè aspernatur, & sese oblectat fallacibus solatiis? Idem nunc reprehendit Ieremias in populo Israelitico: Si inquiras diligenter, inquit, vnde tot tibi miseriæ, reperies non posse mihi ascribi, sed tuis peccatis. nunc ergo quid agendum tibi erat? quodnam remedium quærendum, nisi vt te mihi reconciliares? vt peteres à me veniam? vt operam dares corrigendæ tuæ malitiæ? sic protinus sanarẽ mala tua, & agnosceres me esse optimum medicum si ad me venires: quid autem nunc tu contrà agis? discurris ad vana solatia, confugis nunc ad Ægyptum, nunc ad Assyriam: atqui tu nihil proficies his modis. Nunc tenemus consilium Prophetæ. Postquam enim populum cõuicit impietatis, & ostendit non posse ascribi mala quæ patiebatur, vel Deo, vel fortunæ, vel aliis causis, nunc ostendit hoc fuisse vnicum remedium, & optimam viam salutis, si cum Deo rediisset in gratiam. Hoc autem fuit signum desperatæ amentiæ, cùm transcurrit nunc in Ægyptum, nunc in Assyriam. Hæc autem obiurgatio pendet ex historia. nam populus nunc habebat Assyrios sibi infestos, nunc AEgyptios. fuerũt enim variæ mutationes: & Deus vsus est etiam diuersis flagellis, quò melius expergefaceret socordiam illius populi: nũc sibilauit AEgyptiis, quẽadmodum postea videbimus: nunc tuba cecinit in Assyria, vt scirent Israelitæ nunquam se fore quietos, nisi tranquillè agerent sub Dei imperio, atqui his omnibus posthabitis, tanta fuit populi cæcitas, vt cùm impetebatur ab Assyriis, fugeret in AEgyptum, hoc est, peteret auxilium ab AEgyptiis, & fœdus cum illis percuteret: postea, si qua mutatio contingeret, expetebat fœdus cum Assyriis, & emebat etiam maxima mercede. Hanc igitur vesaniam nunc Propheta castigat cùm dicit, *Quid tibi ad viam AEgypti*? hoc est, quid proficis? quanta est ista stultitia, dum sentis manifestè iram Dei, & te affligi tot malis? quoniam Deus tibi est aduersus, & interea non cogitas de reconciliatione. hæc erat tua sanitas, ad Deum confugere, & habere illum propitium: tu autem quid agis? interea cõfugis ad Assyrios, & AEgyptios. quàm misera est hæc conditio, & quãta est ista stultitia, quòd ita te fatigas, & sine profectu? Discamus autem ex hoc loco quoties Deus delicta nostra castigat quærendum esse remedium, & non acquiescendum esse in vanis solatiis, quibus nos subinde inescat Satan: tales enim illecebræ inducent tãdem nobis veternum, & morbi, qui erant curabiles, mali accessione lethales reddentur. Quid ergo nobis agendum est? simul ac sentimus ferulas Dei, quæramus cum ipso redire in gratiam: ita studium nostrum profectu non carebit. Si autem circõspiciamus in diuersas partes, adeò non mitescent mala nostra, vt potius exasperentur. Bibere aquas Nili, & bibere aquas Euphratis, nihil aliud est quàm petere hinc & inde suppetias. Alludit quidem ad legationes quæ missæ fuerant: quoniam in AEgyptum proficiscentes bibebant aquam Nili, alii verò Euphratis. Interea tamen allegoricè loquitur: quasi diceret, Deus paratus erat tibi opitulari si ad eius misericordiam te reciperes, quasi ad asylum: tu autem eo neglecto, putas magis tibi vtile fore subsidium, quod afferẽt vel AEgyptii, vel Assyrii. tu igitur quæris potum in longinquis regionibus. atqui Deus dat tibi aquas. Et videtur respicere ad similitudinem, quam paulò ante posuit. vocauerat

uerat Deum fontem aquarum viuentium:quasi diceret,Deus est tibi fons irriguus,& perennis, & nunquam deesset tibi aquarum copia,si in eo acquiesceres:tu autem vis bibere aquas Nili, & aquas Euphratis. Nunc ergo tenemus consilium Prophetæ. & proculdubio loquitur de aquis Nili & Euphratis,quoniam in speciem vterque populus pollebat & diuitiis,& omni genere opulentiæ,& copia etiam hominum. Cùm ergo populus Israel confideret talibus præsidiis,Propheta hîc obiurgat eius ingratitudinem,quòd non cõtentus sit Dei auxilio, tametsi non ita visibile & conspicuum est. Deus enim habet quantũ nobis sufficit. & si vno ipso essemus cõtenti,certè suppeteret ad satietatem larga bonorũ copia:& quia non fatigatur in sua beneficentia, suppeditaret nobis quicquid esset optabile. Sed quoniam non possumus conspicere oculis carnis eius beneficentiam,ideo rapimur post mundi illecebras. Discamus itaque non esse appetendũ nobis potum vel ex Nilo,vel ex Euphrate,hoc est,ex mundi illecebris,quæ præ se ferunt magnã pompam: sed potius bibendum esse ex arcano illo fonte,qui ideo nobis reconditus est, vt fide ipsum quæramus. Iam sequitur,

19 Castigabit te malitia tua,& auersiones tuæ, *vel defectiones tuæ*, pœnam de te exigent:& cognosces & scies, quod malum & amarum tuum derelinquere *ad verbum,hoc est,quòd relinquens* Iehouã Deum tuum,& quòd timor meus super te non fuerit dicit Dominus Iehouah exercituum.

Hîc Propheta iterum confirmat quod prius dixi, nempe populum tandem,velit nolit,sensurũ quid sit à Deo deficere:quasi diceret,nisi hactenus satis edoctus fuisti tot experimẽtis, perfidiam tuam esse tibi malorum causam,Deus mala malis cumulabit,vt tandẽ vel inuitus cognoscas te recipere iustã mercedẽ tuæ malitiæ. Hæc igitur summa est. Sed primò dicit, *Castigabit te* malitia tua:quasi diceret, etiam si Deus non conscenderet tribunal, neque manũ suam exereret ad pœnas infligendas populo,tamen iudicium palam fore in ipsis sceleribus. Et hoc vehemẽtius est,ac plus habet efficaciæ, quàm si Propheta simpliciter diceret Deum iustas pœnas exigere de populo. *Malitia igitur tua castigabit te*,inquit: quemadmodũ apud Isaiã eadẽ ferè est locutio,Stabit,inquit ex aduerso malitia tua:quasi diceret Deus,Etiã si ego quiescã, & non sumã mihi partes iudicis,etiam si non aliunde surgat accusator,etiã si nullus tibi litem intẽdat: malitia tua stabit ex opposito,& incutiet tibi ruborẽ. Sic etiam hoc loco,*Malitia tua castigabit te* Tenenda autem est ratio cur Propheta hoc dicat. Nam scimus tunc in ore multorũ fuisse querimonias, acsi Deus nimiùm seuerus fuisset ac rigidus. Cùm ergo ita subinde obstreperent Deo,Propheta repellit tales calumnias,ac dicit malitiam sufficere,vt vindictã contra illos exerceat. Idem de auersionibus:sed quod generaliter dixerat nunc meliùs exprimit, quod scilicet populus sese subduxerit à cultu & obediẽtia Dei. Ergo designat hîc speciẽ malitiæ:quasi diceret non opus esse aut accusatore,aut testib⁹,aut iudice:sed solas populi defectiones satis valituras ad pœnã sumendã. Postea adiungit, *Scies & videbis quàm malum sit & amarum relinquere Deum tuum Iehouam*. Sunt loquutiones duræ:sed iam ante exposuimus quid hoc significet, derelictio tua, vel derelinquere, hoc est,defectio tua,quòd scilicet dereliquisti Deum tuum:*& timor meus super te*,vel *in te non fuit*, Hîc rursus Propheta quasi digito scelera populi demonstrat. Loquutus est de auersionibus:sed nunc ponit defectionem,quòd populus planè & apertè desciuerit à vero Deo. Retinebat quidem semper aliquem cultum in Templo: sed cùm tota religio vitiata esset multis superstitionibus,deinde cùm nulla esset fides,nulla synceritas:cùm etiam miscerent vero Deo sua idôla, hoc fuit planè à Deo ipso deficere,qui æmulus est sui honoris, quemadmodum dicitur in Lege, neque admittit vllos riuales. Tenemus ergo nunc Prophetæ consilium. Iam dicit, *Cognosces quàm malum sit & amarum* Hoc ad pœnas referri debet: sed continuat superiorem sententiam, nempe mala quæ tunc patiebatur populus,non fortuitò contingere, & cùm premeretur multis acerbis doloribus, non procul quærendam esse causam, quia scilicet hæc amaritudo, & quicquid calamitatum erat fluebat ex impietate. *Cognosces ergo* ipsa mercede, ipsa experientia te conuincet quid sit deficere à Deo,& dicit, *A Iehouah Deo tuo*,vel derelinquere Iehouan Deum tuum. Nam si Deus non patefecisset suam gratiã Israelitis,non fuisset tam detestabilis eorũ peruersitas: sed cùm sensissent Deum sibi esse Patrẽ,& cùm tam liberaliter ipsos tractasset,cùm dignatus fuisset fœdus suũ cum illis percutere,fuit inexcusabilis eorũ malitia. Et postea persona mutatur, *Et non timorem meum super te fuisse*,subaudiẽdũ est. Hîc tandẽ Propheta significat populũ caruisse omni sensu pietatis. Nam per timorẽ Dei notatur reuerẽtia. Scimus sæpe labi homines errore, & circũueniri Satanæ astutia,ita vt miserabiles sint cùm sũt miseri. Sed Propheta hîc ostẽdit populũ esse indignũ omni venia. Quare? nullus enim fuit timor Dei in te,inquit: hoc est,non potes obiicere te fuisse deceptum,vel prætexere aliquem colorem, quo tegas tuam malitiam: apparet te impudenter & improbè fecisse,cùm reliquisti Deum tuum,quia nullus erat apud te timor Dei. & tandem subiicit, *Dicit Iehouah exercituum*: quibus verbis Propheta conciliat plus authoritatis

Isa. 3 9,& 59.12

Exod 20.5, & 34.14.

suæ doctrinæ. Erat enim hæc sententia valdè acerba populo: & poterant multi capita concutere, vt solebant. Scimus enim quanta fuerit peruicacia in plurimis. Ideo Propheta hîc palàm affirmat se non esse authorem huius sententiæ, sed præconem duntaxat, & hanc sententiam esse profectam à Deo, & se nihil aliud loqui nisi quod Deus ipse iniunxit.

Precatio.

Da omnipotens Deus, quando tot beneficiis antehac nos prosequutus es, ex quo semel dignatus es nos amplecti tuo fauore, ne obliti tantæ tuæ bonitatis abripiamur post Satanæ blanditias, & figmenta nobis accersamus, quæ tãdem cedent in exitium nostrum, sed defixi in te perstemus: & sic quotidie te inuocemus, & bibamus ex plenitudine tuæ liberalitatis, vt interea etiam studeamus te ex animo colere, & glorificare nomen tuum, & ita testari nos totos tibi esse addictos, quemadmodum verè nos deuinxisti, cùm voluisti nos adoptare in Filio *tuo vnigenito, Amen.*

20 Quia à seculo confregi iugum tuum, disrupi vincula tua: & dixisti, Nõ seruiam, *vel non transgrediar, est enim duplex lectio*, quia super omnem collem excelsum, & super omnem arborem frondosam tu discurristi meretrix.

QVoniam apud Hebræos duplex est lectio (quidem enim putant esse verbum Abar, alii Abad, vt est magna affinitas inter ר, & ד) ideo etiam sensus elicitur diuersus. Nam si legimus, non transibo, vel non transgrediar, vt sit verbum abad, sensus erit, Cùm ego disrupi iugum tuum, hoc est, liberaui te à tyrannide Ægyptiaca, tunc mihi dedisti fidẽ. fuit enim tunc mutuus contractus inter Deum, & Israelitas: quia sicuti illos recepit Deus in fidem suam, vt esset eorũ quasi patronus: ita vicissim polliciti sunt se fore sub eius imperio. Si recipimus hanc lectionem, erit expostulatio, quasi Deus hîc damnaret populũ ingratitudinis & perfidiæ. Sed videtur Propheta aliud velle: & ideo mihi magis probatur altera lectio, nõ seruiã. Sed interea repudio quod adducunt interpretes: nec dubito quin locus hic corruptus fuerit: quoniam inualuerat illa expositio, Non seruiã idôlis, & videbãt qui præditi erãt aliquo iudicio non quadrare hunc sensum; sed esse coactum, vel procul petitum, ideo fieri potest, quod mihi est probabile, vt hac ratione corrupta fuerit litera, vt loquuntur. Nam sic omnes exponũt, Dixisti, non seruiam idôlis. Atqui hoc est nimis coactũ. Ego autẽ potius existimo, Deum hîc conqueri, quòd libertas, quam populo suo dederat, cõuersa fuit in licentiam: & hoc optimè conuenit, quemadmodũ patebit ex ipso cõtextu. *Quoniam à seculo confregi*, inquit, *iugum tuum, & disrupi vincula tua, ideo dixisti* (nam ו hîc debet resolui in particulã illatiuã, Ideo dixisti) *Non seruiam*, hoc est, cùm deberes te mihi addicere, qui eram Redemptor tuus, putasti partam esse tibi licentiam. Et causæ etiam redditio optimè conuenit, *quia super omnem collem excelsum, & subtùs omnem arborem frondosam discurrebas meretrix.* Ostendit igitur Deus malè collocatum fuisse beneficium redemptionis erga impios, qui abusi sunt sua conditione. Nam hinc factum est, vt se proiecerint ad omnem lasciuiam. Si cui magis placeat diuersa lectio, ego non contendam: & tunc sensus erit, Ego pridem excussi iugum tuum, & disrupi vincula tua: tu verò dixisti, hoc est, mihi pollicita es (nam de populo illo quasi de muliere loquitur, & ideo est fœmineum genus, & hoc ideo fit quia Deus sustinet personam mariti erga populum illum: & quoties accusat populum defectionis, perinde agit atque maritus cum muliere impudica, quæ sese prosternit adulteris.) *Tu ergo, mihi dixeras*, hoc est, mihi pollicita fueras te non transituram, hoc est, tu promiseras te fore mihi fidelem, & dederas fidem mutuæ castitatis. Hoc modo particula כי, quæ causalis est apud Hebræos, ponetur loco aduersatiuæ, vt aliis quibusdam locis: *Atqui super omnem collem excelsum, & subtus omnem arborem frondosam discurristi quemadmodum solent scorta*, quæ sibi quærunt conditiones. Sed quemadmodum iam dixi, mihi magis probatur, Deũ hîc expostulare cum populo, quòd arripuerit gratiã libertatis in occasionẽ licentiæ & lasciuiæ. Sic enim bene fluit cõtextus, & omnia mẽbra inter se benè aptãtur. Quod autem cõmemorat *Deus se rupisse vincula, & iugum fregisse*, hoc quidẽ restringunt ad vnicã redẽptionem. Sed mihi non displicet quod alii afferũt, nẽpe Prophetã loqui de multis liberationibus. Scimus enim non semel duntaxat populũ eductũ fuisse ex AEgypto, sed cum subinde oppressus fuit, porrectã fuisse manũ. *Deus ergo à seculo*, sed multis vicib⁹, *iugum populi excusserat*, quẽadmodũ satis apparet ex libro Iudicũ. Cùm ergo non esset liber populus nisi Dei beneficio, qui eũ redemerat, nonne debuerat se addicere in obsequiũ Redẽptori? nã hac lege & fine redẽptus fuerat populus à Deo, vt se totum illi cõsecraret. Deus ergo nunc ingratitudinẽ populi accusat,

quòd

quòd putauerit sic excussum sibi esse iugum, vt esset similis bestiæ indomitæ, quemadmodum postea videbimus. Quò mens Prophetæ familiarius nobis pateat, tenendum est quod docet Paulus sexto ad Romanos capite, nempe dum seruimus peccato, nos esse quodammodo manumissos à iustitia Dei. vagamur enim post nostras libidines,& nullo fræno cohibemur. vbi autem Deus nos verè manumittit à misera illa seruitute peccati, incipimus eius serui esse,& iustitiæ. Liberi ergo à peccato, serui sumus iustitiæ: hic est finis nostræ redemptionis. Sed multi conuertunt gratiam Dei in occasionem licentiæ,& se ita proiiciunt, ac si nulla esset lex vel regula piè & honestè viuendi. Hoc Deus conqueritur factum esse in populo Israelitico: *Tu autem dixisti, Non seruiam*: hæc est fœda ingratitudo, quòd non reputasti primo loco me esse tuũ Redemptorem: deinde, hoc consilio me tam humaniter tecum egisse, vt meus esses. Nam qui redemptus est alterius beneficio, non est sui iuris. populum illum Deus redemerat. Ergo redemptio hanc secum obligationem trahebat, vt populus se vltrò subiiceret imperio Dei. *Tu ergo dixisti, Non seruiam.* Ita Deus conqueritur male locatam fuisse gratiam in populo illo, quòd abusus fuerit ad lasciuiam sua libertate. Et ratio quæ subiicitur melius sensum explicat, *Quia tu discurristi meretrix*, inquit, *super omnem collem excelsum,& subtus omnem arborem frondosam*. Scimus enĩ Israelitas, quoties defecere à cultu Dei contigit, habuisse loca illa sibi selecta, quasi maior esset religio super colles,& sub arboribus, quàm alibi. Et hodie etiam idem contingit Papistis. Nam deuotio illa, hoc est, diabolicus furor quo rapiuntur ad loca illa, similis est, O hic locus erit deuotior, in hoc erit maior religio. Sic etiam Israelitæ. Nam putabant se propinquos esse cælo, vbi conscendebant super montes: putabant etiam se habere aliquod familiare colloquium cum Deo vbi latebant sub obscuris vmbris. Et videmus etiam eadem stultitia fascinatos fuisse omnes profanos homines. Nam in collibus sibi fingebant Deum esse propiorem: & in fontibus, & sub vmbris arborum putabant etiam aliquod esse secretum numen. Quoniam igitur illa superstitio diu grassata fuerat apud Israelitas, hîc exprobrat illis Deus, *quòd discurrerint*. Sed interea notanda est similitudo. Comparat enim eos scortis, quæ excusso pudore huc & illuc discurrunt, non tantùm quia ardent insana libidine, sed etiam quoniam feruntur sua auaricia. Dicit igitur, *Tu scortum discurristi per omnes colles excelsos,& subtus arbores frondosas*: quasi diceret, Hoc pro feci te reducendo, vt putares tibi concessam esse effrænem licentiam. Hinc ergo factum est, vt lasciuires post improbas tuas concupiscentias. Sequitur,

21 Et ego plantaui te vineam electam, *vineam nobilem, vel exquisitam: hoc enim significat nomen* שׂורק totam fidele semen, *hoc est, semen probum*, & quomodo conuersa es mihi in degenerationes vitis alienæ?

Hîc confirmat Deus proximam sententiam. Damnauit enim Israelitas, quòd proterue discurrerint post suas superstitiones, cùm tamen in hunc finem essent redempti, vt regerentur Dei manu. Dicit igitur, *Ego te plantaui quasi vineam electam*, hoc est, cùm te redemi ab hostibus, non permisi, vt te ita prostitueres absque vlla temperantia, absque pudore. *Ego enim te plantaui quasi vineam electam.* Similitudo satis nota est,& frequẽter occurrit. Deus enĩ sæpe cõfert Ecclesiam suam viti. Generaliter vocat suam hæreditatem, siue fundum: sed quoniam in prædiis excellunt vites (solent enim & pratis,& agris præferri) quoniam igitur pretiosissima hæreditas est vitis, ideo quò testetur Deus quanti æstimet Ecclesiam suam, potius nomen vitis elegit, quàm nomẽ prati, vel agri, vbi de ipsa loquitur. Sic etiam hoc loco, Ego te non liberaui ex Ægypto, vt postea abiicerem tui curam, sed volui vt ageres radices,& esses tanquam hæreditas mihi pretiosa, tanquam vitis exquisita,& generosa. *Ego igitur te plantaui* שׂורק, hoc est, plantaui te vitem generosam, vt mihi afferres fructum. *Totam*, inquit, *semen fidele*, hoc est, te plantaui in hunc finem, vt mihi proferres gratos & amœnos fructus. Respicit hîc Deus gratiam suam, non naturã populi. Neque enim populus vnquam fuit semen verax, quemadmodum satis notum est: sed hîc Deus ostendit quo consilio redemerit populum, nempe vt esset similis viti electæ. *Quomodo igitur?* hîc de corruptelis loquitur Deus per admirationem, quia talis erat indignitas, quæ posset quasi attonitos omnes reddere: *quomodo igitur conuersa es mihi in degenerationes?* סורים ego interpretor hoc modo: quanquam nomen apud Latinos non est in communi vsu: sed mihi satis est, si teneamus Prophetæ mentem. Nomen hoc descendit à סור, quod est se auertere. Ergo propriè dicendum esset, in auersiones. Sed quoniam hoc esset obscurum, vbi de vite agitur, non dubitaui eligere aliud nomen. *Quomodo igitur conuersa es mihi in degenerationes vitis alienæ?* Alii vertunt, in sarmenta inutilia. sed nescio vnde sumpserint. Ego igitur retineo quod magis genuinum est, est, nempe vitem quæ generosa esse debebat, sic degenerasse, vt non proferat nisi labruscas, quemadmodum etiam alio loco videbimus. Et vocat auersiones vitis alienæ, quæ desiit scilicet esse שׂורק, & conuersa est in vitem syluestrem, quæ non producit fructus nisi acerbos vel amaros: & denique vbi nulla est vtilitas, merito Deus vocat alienam vitem. Sequitur,

22 Etiam si laueris te nitro, *vt vertũt*, & multiplicaueris tibi borith, *alij exponunt herbam fullonum, alij saponem: quod ad rei summam spectat, nulla est ambiguitas, quoniam intelligit Deus nullo artificio, nullis herbis posse maculas populi purgari*, impressa est, inquit, *vel insculpta est, vel signata, vt alij vertunt*, iniquitas tua coram facie mea, dicit Dominus Iehouah.

Iam vidimus, & sæpius idem repetet Propheta, populum illum ita fuisse præfractum, vt non libenter cederet vllis obiurgationibus. nam erant omnes ferè perfrictæ frontis, & ita obduruerant in sua malitia, vt auderent procaciter excipere aduersus Prophetas, quoties seuerè cum illis agebant, Quid? An non sumus sacer Dei populus? An non elegit nos? An non sumus sanctũ semen Abrahæ? Ideo necesse fuit Prophetis, opponere duro nodo durum cuneum, quemadmodum loquuntur. Cùm ergo similes essent Israelitæ ligno nodoso, oportuit duriter percuti illam peruicaciam. Hac ratione nunc dicit Ieremias, *Etiam si laueris te nitro, multiplicaueris tibi borith: tamen iniquitas tua coram me signata est*, hoc est, nihil proficitis cùm obtenditis varios colores excusandæ impietatis vestræ causa: Lauate vos, *sed iniquitas vestra coram me signata manet*. Loquitur autem Propheta in persona Dei, quò plus habeat ponderis sententia, qua damnantur Israelitæ, & qua omnes corũ blanditiæ in nihilũ rediguntur, quemadmodũ dictum fuit. Nitro & borith purgabãt maculas pannorũ: & ideo fullonibus sæpe tribuitur borith. Sed non est anxiè disputandum, fuerit ne herba, fuerit ne puluis, vel aliquid simile. De re enim satis conuenit. Sed Propheta metaphoricè docet, nihil lucri facere hypocritas, dum opponunt sucos prætextus, vt subterfugiant, quoties ipsos arguit Deus. Dicit ergo omnes eorum conatus esse vanos, & inutiles. Quare? *Quoniam iniquitas ipsorum manet signata*, hoc est, quoniam non poterunt eluere lauando quod impressum est. nam maculæ possunt quidem abstergi, aut purgari vel sapone, vel aliis herbis: sed vbi macula est interior, & intùs signata, nihil proderit ablutio, quoniam notæ illæ ita impressæ sunt, vt opus sit alio remedio magis efficaci. Sic ergo Propheta dicit *signatas esse maculas*, & ideo non posse abstergi vel elui sapone, vel borith. Sed dicit *signatas esse maculas in conspectu Dei*, quoniam facile erat Israelitis, à se depellere omnem culpam: imò tanta audacia præditi erant, vt palàm insurgerent contra Prophetas, quasi fieret illis magna iniuria: & Prophetas etiam vocabant conuitiatores, & maledicos: ideo dicit, *Iniquitas tua signata est coram me*, hoc est, vtcunque te fallas tuis blanditiis, & abscondas etiam tua peccata coram mundo, tamen nihil proficis. Nam *in conspectu meo semper iniquitas tua signata manet*. Postea addit,

23 Quomodo dices, *hoc est, quomodo dicis: nam futurum tempus sæpe accipitur apud Hebræos pro actu continuo: quomodo igitur dicis*, non sum polluta, post Baalim non profecta sum? vide vias tuas in valle, cognosce quid feceris dromedaria velox corripiens vias suas, *vel circumiens: nam deducitur vox ista à corrigia calceamenti.*

Hìc prosequitur Ieremias suam obiurgationem, & discutit nebulas illas hypocritis, sub quibus putabant se bene latere. Nam hypocritæ, vbi obducunt suas fallacias, putant se iam & ab oculis Dei, & ab omnium iudiciis esse absconditos. Propheta ergo hìc acriter inuehitur in illam supinam securitatem, ac dicit, *Quomodo audes iactare te non esse pollutam? quomodo audes dicere, non ambulaui post Baalim*? hoc est, post deos alienos. Dixi enim de illa voce, quòd essent dii minores. vtcunque enim Iudæi agnoscerent aliquem esse summum Deum, tamen quærebant sibi patronos: ita oriebatur magna deorum turba, vt fieri solet. Et nunquam eò impietatis vel amentiæ prolapsi sunt superstitiosi, quin semper confessi fuerint aliquod esse supremum numen: sed simul miscebant deos minores: sic etiam Baalim apud illos erant, & patroni, vt Papistæ vocant suos diuos, quia non audent suis figmẽtis tribuere nomina deorum. Talis igitur fuit cauillatio apud Iudæos. Dicit, *Quomodo ergo excusas te non ambulasse post Baalim? vide*, inquit, *vias tuas, vide quid egeris in valle, & cognosce tandem quomodo te gesseris dromedaria velox*. Nam Propheta non potuit satis exprimere furiosos illos impetus, qui regnabant tunc in populo, nisi conferret dromedariis. Quoniam autem sub fœmineo genere alloquitur populum, ideo etiam ponit dromedariam fœminam. Vocari autem velocem non tantùm propter celeritatem cursus interpretor, sed propter impetuosam libidinem, quemadmodum postea videbimus. Hic autem locus docet, ita obduruisse populum illum, vt impudenter repelleret omnes obiurgationes propheticas. Impietas palàm nota erat: & tamen audebant semper obiicere suos prætextus, quasi im-

quasi immeritò ipsos Prophetæ damnarēt. Nec mirum est tantam fuisse contumaciam in veteri illo populo, cùm hodie Papistæ non minus peruicaciter resistant claræ veritati. Nam etsi appa-ret quàm crassa sit & turpis eorum idololatria, tamen putant se elapsos esse vno verbulo, cùm dicunt statuas & picturas non esse idôla: populum quidem israeliticum damnatum fuisse, quòd sibi statuas fabricauerit: sed hoc ideo esse factum, quòd propensus esset ad superstitionem. Ita deinde clamitant contra nos, & dicunt nos impiè calumniari cultus illos, qui apud ipsos rece-pti sunt. Videmus, & pueri etiā intelligunt, vt in Papatu nullum genus superstitionis non gras-setur: & tamen volunt videri esse immunes & puri ab omni culpa. Idem etiam factum olim fuit. Et quoniam manebat templum, & illic populus offerebat sacrificia, & manebat aliqua species pietatis, quoties Prophetæ coarguebant impias corruptelas, quæ permixtæ erant, & quæ vitia-bant purum Dei cultum, & erant quasi adulteria, quemadmodum passim loquuntur: Quid? Annon colimus Deum? Hanc igitur contumaciam nunc Propheta refellit, ac subiicit, *Quo-modo audes dicere, non sum polluta? & non ambulaui post Baalim?* sicuti hodie Papistæ dicunt, An non credimus in vnum Deum? An fingimus diuersos deos? atqui spoliant Deum omni virtu-te, & lacerant eum in mille frusta. Et tamen meretricio suo ore, & fronte ferrea nobis obie-ctant se vnum Deum colere. Sic ergo etiam Iudæi. Sed Propheta hìc coarguit stolidam illam vanitatem, *Vide*, inquit, *vias tuas in valle: vide quid egeris tu dromedaria velox.* quoniam rationibus vinci non poterant, tanta erat illorum peruicacia: ideo comparat eos feris bestiis, Vos estis, in-quit, quasi lasciuæ dromedariæ, quas rapit sua libido, vt obliuiscantur rerum omnium, vbi se-quuntur vias suas. Sequitur,

24 Onager, *sed adhuc retinet fœmineum genus*, fœmina igitur onagri assueta deserto, in appetitu animæ suæ, *hoc est, pro desyderio, vel cupidine ani-mæ suæ*, colligens ventū occasionis suæ, *vel occursus sui*, quis inde reducet eam? Quisquis persequitur eam non fatigabitur, in mense suo inue-niet eam.

Sicuti vocauit Ieremias populum dromedariam, ita nunc vocat asinum syluestrem: Tu, in-quit, & dromedaria es, & asina syluestris. nam si asina syluestris collegerit *ventum pro desiderio animæ suæ*, hoc est, si pleno anhelitu appetiuerit, & collegerit ventum occasionis suæ, vel occur-sus sui fortuiti (nam voluit hac voce exprimere, nullam esse electionem, vel nullum iudicium, vel modum in bestiis illis.) *vbi* ergo *colligerit ventum quocunque tulit fortuitus euentus, nemo po-terit eam reuocare à violento impetu: & qui eam persequetur, frustra se fatigaret, donec reperiat eam in mense suo.* His verbis significat Propheta indomitum esse populi furorem, nec posse vllis mo-dis cohiberi: quemadmodum asina syluestris non potest cicurari, neque exuere suam ferita-tem, præsertim vbi collegit ventum. Nam si esset inclusa, adhuc possent claustra aliquid vale-re, vt non ita impetuosè rueret: verùm si asina syluestris habeat cursum suum liberum per montes & syluas, vbi collegit ventum, & collegit pro desyderio animæ suæ, hoc est, vbi po-terit vagari huc & illuc, & nullum est obstaculum, quin discurrat in omnes partes: vbi igitur tanta est libertas permissa feris bestiis, vt ventum colligant, & ventum occasionis (vocatur ven tus occasionis fortuiti euentus) quasi diceret Propheta, nullam esse rationem in feris illis be-stiis, neque etiam sibi statuere vllum modum. Si quis viam ingrediatur, inquiret quantum itine-ris possit conficere die vno, & fugiet lassitudinem, ac præueniet quantum poterit: deinde post-quam præscripserit sibi mensuram itineris, quæret hospitium: tunc etiam de recta via sciscita-bitur. Alius est impetus in feris bestiis. Nam vbi incœperunt currere, non eunt vel Lugdu-num, vel Lausannam, sed proiiciunt se cæco furore. Deinde, etiam si fatigatæ sint, non desi-nunt tamen pergere in cursu suo. libido enim eas rapit. Nunc tenemus consilium Prophetæ. Iam subiicit, *quis reuocabit eam?* quasi diceret, populum non posse retineri, vel reduci ad aliquā mediocritatem, quia scilicet occupat omnes eius sensus illa feritas, imò potius amentia. Postea sequitur, *Non est quòd quisquam se fatiget, reperietur tandem in mense suo.* Consentiunt omnes inter-pretes hìc mensem accipi pro tempore partui vicino: quasi diceret, Vbi grauidæ sunt asinæ sylue stres, & iam instat tempus pariendi, tunc onere suo cohiberi: ita deprehendi facilè posse, quo-niam non vigent celeritate, vt antea. gestant enim fœtus suos in vtero. Ergo nunc Propheta dicit populum esse similē asinis syluestribus, quoniam non potest vlla doctrina ipsos remorari, neque frænare ipsorum intemperiem: sed expectandum esse tempus partus. Nunc videndum est quomodo hæc similitudo aptari ad populum debeat. Continet hic versus duas partes: prior o-stendit, quemadmodū iam dixi, populū non posse flecti vllis sanctis monitionibus neque parere vllis consiliis: sed ferri vesana sua libidine, quasi vento occasionis, vel fortuiti occursus. hæc

est prior pars. Iam quoniam tanta erat contumacia in populo illo, Deus hîc denunciat hypocritis, venturum esse tempus, quo ipsis remoram iniiciat, & frangat ipsorum violentum furorem. Quomodo? Aderit tempus pariendi, hoc est, tandem vbi cõceperitis multas iniquitates, põdus vestrum vobis obstabit. Significat autem tempus iudicii sui: quasi diceret, Non est agẽdum vobiscum tanquam cum hominibus sani & moderati iudicii. Estis enim feræ bestiæ, & quæ cicurari non possunt. Quid ergo restat? Quemadmodum asina syluestris pondere suo grauatur dum tempus partus instat, ita ego efficiam, inquit, vt sentiatis tandem onus vestrarum iniquitatum, quod erit vobis intolerabile, & vos opprimet: Iam etiam si peruicacia vestra sit indomabilis, manus mea sufficiet ad vos cohibendos. ego enim vos conterã, quia non estis flexibiles, neque obtemperatis doctrinæ meæ. Nunc ergo tenemus & quorsum tendat similitudo, & quomodo accommodata fuerit ad populum illum, & quæ etiam vtilitas hodie à nobis colligi debeat. Reliqua in crastinum.

PRECATIO.

Da omnipotens Deus, quando dignatus es, vbi nos eripuisti à Satanæ tyrannide, imponere iugum tuum ceruicibus nostris, vt etiam regas nos Spiritu docilitatis, & obedientiæ, & mansuetudinis: atque ita nos tibi sponte subiiciamus tota vita, vt fructum ex nobis colligas gratiæ redemptionis tuæ: & ita renuntiemus peccato, vt tibi tamen nos addicamus in obsequium, & serui simus iustitiæ tuæ, donec tandem peracto militiæ nostræ cursu, colligamur in beatam illam quietem, quæ nobis parta est sanguine vnigeniti Filii tui, Amen.

25 Prohibe pedem tuum à discalceare, *hoc est, ne discalceeris,* & guttur tuum à siti, *quanquam alij existimant esse nomen substantiuum* יחף, *& mihi placet: ita vertendum erit,* P*rohibe pedem tuum à discalceatione, & guttur tuum à siti,* & dixisti, Actum est: non: quia dilexi alienos, & post illos ambulabo.

HÆc Prophetæ sententia quoniã concisa est, ob breuitatem posset videri obscura primo intuitu. Sed hoc simpliciter intelligit, nõ potuisse insanũ illum populum vllis modis corrigi, quanuis tẽtaret Deus per suos Prophetas sedare illam intemperiem, qua rapiebatur post idola & superstitiones. Hîc ergo priore mẽbro refert Deus qualiter se gesserit cum populo illo. Huc enim tendebant omnes cõciones Propheticæ, vt populus quiesceret sub præsidio Dei. Sed aliis verbis vtitur, P*rohibe*, inquit, *pedem tuum à discalceatione, & guttur tuum à siti.* Curret ãt enim quoties instabat aliquid periculi, nunc in Ægyptũ, nunc in Assyriam, quemadmodũ vidimus. Conqueritur Deus de illorum amentia, quòd non obediuerint sanis consiliis & salutaribus. Nam si iussisset Deus illos vel Orientẽ versus, vel Occasum discurrere, poterant excipere, iter illud sibi fore nimis molestum: sed simpliciter iubebat illos manere quietos, & tranquillos. Qualis igitur fuit ista dementia, non posse expectare sedatis animis auxilium Dei, sed se fatigare, & quidẽ absque aliquo profectu? Idem fere è, sed aliis verbis dicit Isaias. nam expostulat cum illis, quòd nullã lassitudinem refugerunt, cùm tamen possent Dei manu protegi, & non ita satagere. Nunc ergo tenemus Prophetæ consilium. Nam primùm ostendit Deus populũ fuisse admonitũ, & quidem in tempore: sed ita fuisse occupatum peruersis suis consiliis, vt nullas propheticas voces audire sustinuerit. Hæc fuit summa ingratitudo, quòd non potuerit domi quiescere, sed maluerit suscipere summos & asperrimos labores absque vllo fructu: quemadmodũ etiam alio loco dicit Isaias, Hæc vestra quies, & noluistis. Nemo est qui non appetat otium & pacem: imò fatentur omnes hoc esse summum bonum, quod naturaliter omnes expetunt. Dicit nunc Propheta repudiatum fuisse à populo Israelitico. sequitur ergo prorsus fuisse dementem, quia oblitus fuerit naturalis desiderii, quod ingenitum est cunctis mortalibus. Hîc ergo non docet Propheta simpliciter, sed reducit in memoriam Iudæis quod ante audierant ab Isaia, à Michea etiam, & ab aliis omnibus Prophetis. Nam sæpe Deus hortatus fuerat, vt quieti manerent: nunc Propheta inuehitur in illam ingratitudinem, quòd intemperies illos abripuerit, atque ita respuerint oblatum sibi Dei beneficium, quod tamẽ erat singulare. Sciamus ergo Prophetam hîc referre quod alii priores docuerant: P*rohibe*, inquit, *pedem tuum à discalceatione*: Alii vertunt à nuditate, quòd calceos suos longis itineribus dетererent. Sed potius existimo hoc debere referri ad communem vsum. solebant enim iter facere discalceati. P*rohibe* ergo *pedem tuum à discalceatione, & guttur tuum à siti.* Scimus sitim esse molestissimam hominibus. Propheta igitur hîc castigat populi dementiam, quòd ardore impiæ cupiditatis sic abreptus fuerit, vt sitim sibi vltrò accerseret, nempe longis itineribus. Quoniam ergo nihil aliud poscebat Deus à populo, nisi vt sibi

Isa. 30.15

si vt sibi consuleret, duplicatur crimen, quòd noluerit tam salubri consilio obtemperare. Quemadmodũ dixi, potuit in medium afferri probabilis excusatio, si Deus aliquid durius vel asperius exegisset à populo illo. sed cùm blandè & suauiter fouere paratus fuerit in optima quiete, nihil potuit esse residuũ excusationis. Et ideo sequitur, *Dixisti, Desperatum est: Non.* Hîc ex altera parte ostendit Propheta quàm fuerit contumax ille populus, qui proteruè reiecit tam amicas & blandas admonitiones. Primò dicunt, Actum vel *desperatum est* (nam יאש significat desperare, inde passiuum) *Desperatum est*: nisi placeat vertere, Fatigatio est: quod etiam non malè conueniet, hoc sensu, Satis superque me temere vexaui, vt lassitudo ipsa quiescere suadeat. *Non,* Cõcisè loquitur Propheta, quò melius exprimat præfractos mores illius populi. Cùm dicit *esse desperatum*, perinde est acsi procul repelleret omnes exhortationes. Postea adiungit, *Non fiet.* Nullum verbum hîc ponitur, sed eclyptica oratio plus habet efficaciæ, queẽadmodum dixi, ad exprimẽdam ferociam illius populi. Alio sensu expostulat Isaias capite 57. quòd non dixerint, Desperatum est. & viden- *Isa. 57 10.*
tur inter se pugnare Isaias & Ieremias. Nam hîc noster Propheta obiurgat populum, quia dixerat, *Desperatum est*: Isaias autem, quia non dixerit. Sed vbi præcisè hoc loco respõdent Iudæi, *Desperatum esse*, intelligunt Prophetas ludere operam, quoniam ipsis decretum sit persequi ad extremum quod cœperunt. Ergo in hoc verbo *Desperatum est*, notatur vltima pertinacia populi, quoniam nullam spem resipiscentiæ superesse ostendit, cùm palàm, & sine vlla ambage dicit rem esse peractam. Isaias autem populum obiurgat, quoniã non dixerit esse desperatum, hoc est, quoniam non agnouerit longo vsu se conuictum esse stultitiæ. Nam cùm in AEgyptum sæpe cursitassent, postea in Assyriam, Dominus re ipsa docuerat, quàm essent malè cõsulti. debebant igitur ex re ipsa colligere, Dominum frustrari ipsos, vt resipiscerent. Meritò itaque Isaias dicit populum nimis stupidũ esse, quòd pergat semper cæca obstinatione, & non sentiat Deum quodãmodo opponere multa obstacula, vt cogeret ipsos retrocedere, & abiicere vanas illas spes, quibus seipsos deceperant. Nunc videmus optimum esse consensum inter duos Prophetas, quanuis loquendi ratio sit diuersa. Ieremias ergo hîc populum inducit præcisis verbis loquentem, vt declaret suam peruicaciam. *Desperatum est*, hoc est, Vos Prophetæ non cessatis nobis aures obtundere, sed vanus est atque irritus labor vester. hoc enim nobis est semel decretum, neque poterimus vnquam reuocari. Quid autem Isaias? inuehitur in populi dementiam, quòd toties deceptus tam ab AEgyptiis, quàm ab Assyriis, non tamen sentiret se talibus experimentis quasi reduci in viam, & nimis pertinax esset in prauis suis cõsiliis. Quantum attinet ad locum præsentem, tenemus quid velit Propheta, nempe Deum blandè hortatum fuisse Iudæos, vt quiescerent fræti suo auxilio: ipsos autem non tãtùm fuisse dura ceruice & obstippa, sed etiam proteruè respuisse beneficium illud sibi oblatum. Iam sequitur, *Nam dilexi alienos, & post illos proficiscar.* Hîc populi crimen exaggerat, quòd scilicet addixerit se diis extraneis. & retinet illam similitudinem, de qua prius dictum fuit. Sicuti enim Deus populum illum in fidem suam susceperat, ita mutua erat obligatio populi, vt erant quasi sacro vinculo vtrinque coniuncti: quemadmodum vbi vir fidem dedit vxori, ipsa vicissim marito suo, lege coniugii deuincta est. Hîc ergo prosequitur Ieremias illam similtiudinem, ac dicit populum illum similem fuisse improbissimo scorto, quoniam mariti vocem non audierit, cùm tamen spontè cuperet se reconciliare. Oportet autem prorsus esse desperatam mulierem, quæ maritum suum respuit, qui tamen paratus est cum ipsa redire in gratiam, & ignoscere quicquid peccauit. Ostendit ergo Propheta in hoc populo tãtam fuisse, & tam deploratam impietatem, vt clausas aures habuerit Deo amicè hortanti ad pœnitentiã: deinde sine pudore iactauerit se velle colere idola & figmenta, reiecto vero & vnico Deo. Sequitur,

26 Sicut pudor, *vel probrum*, furi, cum deprehensus est, ita pudefacti sunt domus Israel, Reges eorum, Prĩcipes eorum, & Sacerdotes eorum, & Prophetæ eorum.

Alii vertunt in tempore futuro, Ita pudefient domus Israel: & existimant Prophetam hîc loqui de pœna, quæ adhuc impendebat populo: sed simpliciter interpretor verba vt sonant, nempe impietatem illius populi ita crassam esse, vt non opus sit subtiliter eam coargui, quoniam sit fere palpabilis. Comparat igitur Propheta Iudæos furibus manifestis: quasi diceret hypocritas in populo illo nihil consequi suis cauillis & tergiuersationibus, quoniam in medio posita sit ipsorum impietas: quemadmodum si fur deprehensus fuerit non poterit negare, neque occultare scelus suum. Dicit igitur ipsos esse deprehẽsos ἐπ' αὐτοφώρῳ, quemadmodum dicunt, hoc est, ita esse conspicua ipsorum flagitia, vt quicquid obiectent, non tamen possint sese purgare, quin turpitudo ipsorum nota sit omnibus. Tenemus ergo nunc consilium Prophetæ. Antea vidimus populum abusum fuisse multis excusationibus: sed hoc loco ostendit Ieremias ipsos nihil aliud consequi tergiuersando, nisi quòd magis ac magis detegunt suam impudentiam, cùm eorum improbitas sit in omnium cõspectu, hoc est, sit ita manifesta, vt nullis coloribus possint eam tegere. Nec tãtùm de vulgo ipso loquitur, *sed Reges, & Proceres, & Sacerdotes, & Prophetas* accusat: quasi

diceret à minimo vsque ad maximum omnes ita esse corruptos, vt abiecto omni pudore, præ se tulerint manifestum, & crassum Dei contemptum, vbi scilicet sequuti sunt sua figmenta, & superstitiones. & tamen dubium non est, quin multis exceptionibus conati fuerint Iudæi se defendere: sed Deus hîc discutit omnes illas fallacias, quibus putabant sua flagitia posse tegi: & dicit nihilominus esse fures manifestos. Cæterùm quòd Propheta antè dixerat, Iudæos aliter loquutos esse, & nunc traducit eorum impudentiam: hæc inter se non discrepāt, quoad sensum. Negabant Iudæi se esse apostatas, vel perfidos, vel deseruisse cultum Dei: negabāt verbis, sed vbi nunc Propheta producit in medium ipsorum impudentiam, non agit amplius de verbis. Habebant enim fallaces suos prætextus, quemadmodum antè dictum fuit: sed rem ipsam Propheta nunc sumit, & dicit eos improbè & peruicaciter Deo resistere, ita vt eorum desperata sit malitia, & obstinatio. Nunc sequitur,

27 Dicentes ligno, Pater meus tu, *hoc est, tu es pater meus*, & lapidi, Tu genuisti me, *si legamus per* י*: si autem per* ו*, tu genuisti nos*, quia verterunt mihi ceruicem, *dorsum alii vertunt, vel posteriora*, & non faciem: In tempore autem calamitatis suæ dicent, *hoc est, dicunt*, Surge, & serua nos.

28 Et vbi sunt dii tui, quos fecisti tibi? Surgāt an seruent te tempore mali tui, *hoc est, afflictionis tuæ, sicuti prius*, quia secundum numerum vrbiū tuarum fuerunt dii tui Iehudah.

Hîc iam confirmat Propheta quod prius dixerat de obstinata populi malitia. Ostendit igitur se non frustra dixisse nimis crassa esse ipsorum scelera, nec posse vllis cauillis excusari. *Dicunt enim*, inquit, *ligno*, *Tu es pater meus*, *& lapidi*, *Tu genuisti me*. His verbis intelligit Propheta idololatriam ita fuisse grassatam in populo illo, vt palam transferrent veri Dei honorem ad statuas suas, siue ligneas, siue lapideas. Cæterùm hîc Propheta designat quod maximè detestabile est in idololatria, nempe vbi transfertur honor Dei ad statuas, non tantùm quoad externam ceremoniam, vbi scilicet genua flectuntur coram statuis, sed vbi salus expetitur ab ipsis. Et hoc diligenter notandum est: nam Papistæ hodie etiam si se prosternāt coram suis picturis & statuis: tamen vbi premuntur, non agnoscunt hunc fontem idololatriæ. Dicunt se colere statuas, non latria quēadmodum loquuntur, sed tantùm dulia, hoc est seruitute, non autem cultu. Putant hoc modo se esse elapsos. Sed interea vt demus quicquid afferunt, tamen non poterunt negare se vertere preces, & vota dirigere ad statuas. Cùm ergo salutē postulant ab ipsis statuis, quicquid postea cauillentur, penitus nugatoriū est. nam Prophetæ non damnāt externum gestum, vel genuflexionem, vel alios ritus ceremoniales, quemadmodum loquuntur, vbi idololatras accusant. Quid igitur? nempe *quòd dicunt statuis*, *Tu es pater meus*, hoc est, quòd affigunt virtutem Dei statuis vel ligneis, vel lapideis. Certum quidem est, Iudæos nunquam demersos fuisse in tanto stupore, vt disertis verbis profiterētur deos lapideos, vel ligneos esse sibi patres, neque ita loquuti sunt. Nec tamē calumniatur eos Propheta, cùm hunc sermonem illis ascribit: sed quemadmodum ex aliis locis satis clarè patet, Prophetæ potius expēdunt affectum quàm verba. nam Iudæi, cùm se prosternerent coram statuis, idem agebant quod hodie Papistas agere videmus. Dicebant se colere vnum Deum, & ab ipso salutem petere: sed interea putabant virtutem Dei inclusam esse in illis statuis. ideo dicebant, *Tu es pater meus*, *tu me genuisti*: ita etiam hodie Papistæ. Si quis se prosternat coram statua Catarinæ, vel Christophori, dicet Pater noster: si volet hoc excusare, dicet fieri in honorem vnius Dei. sed ita absque iudicio ad statuam vnam, deinde ad alteram transcurris: tu interea demurmuras Pater noster. & minimè dubiū est quin hodie sit crassior superstitio in Papatu, quàm tunc fuerit apud Iudæos. Atque vt hoc sileatur de Papistis, quòd scilicet demurmurāt suum illud Pater noster corā statuis quibuslibet: tamē dum conuertunt vota sua ad statuas, non dubium est, quin affigant illic Dei virtutem. Hoc igitur nunc tenendum est, non tantùm damnari Iudæos, quoniam suffitum fecerint idolis, vel sacrificia obtulerint, sed quia transtulerint gloriam Dei ad statuas suas, cùm scilicet peterent illinc salutem. Quanquam autē hoc non fiebat apertis verbis, Propheta hîc producit in medium peruersos eorum affectus, quòd scilicet non erexerint mentes & sensus suos sursum ad Deum, sed ita conuersi fuerint ad statuas. Postea sequitur, *Verterunt mihi ceruicem*, *& non faciem*, inquit. Deus his verbis iterū cōfirmat quod prius dixit, nempe apostasiam illam, vel defectionem fuisse magis apertam, quàm vt posset fucari vllis coloribus. Postea addit, *Tamen* (nam copula ו hîc debet resolui in aduersatiuam, tamen) *in tempore afflictionis suæ dicent*, *Surge & serua nos*. Deus hîc cōqueritur, Iudæos nimis perperam abuti sua facilitate, quòd scilicet ad ipsum accurrant, vbi cogit eos grauior aliqua necessitas: Quid mihi vobiscum, inquit? vos addicti estis vestris idōlis: vocatis illa patres vestros, & ascribitis illis salutis vestræ gloriam, nempe dum res vobis sunt pacatæ: vbi autem idōla vestra in tempore non succurrunt,

currunt,tunc ad me reditis, *Surge,& serua nos*:sed quamdiu idôla vobis sunt patres, & inde salutẽ speratis:iam nihil mihi est negotii vobiscum:contenti estote vestris idôlis,& me sinite, quoniam ego à vobis sum desertus. Et ideo subiicit, *Vbi dii vestri?* inquit. Hîc Deus subsannat peruersam illam fiduciã,qua se fallebant Iudæi: *Vbi sunt dii vestri quos vobis fecistis? Surgant,videamus an vobis opitulentur in tempore afflictionis vestræ.* Nunc tenemus Prophetæ mentem. Ostendit enim populum nimis præposterè agere,vbi colit idôla rebus securis: & postea vult Deum sibi habere obstrictum:atqui abnegat Deum verum,vbi deficit ad idôla. Ostendit igitur nihil ipsis auxilii sperandum esse à vero Deo,quoniã spoliauerint ipsum propria virtute,vbi sibi idôla fabricarunt. Nam semper retinendũ est quod dixit,falsos deos habitos fuisse pro patribus & authoribus salutis à populo illo. Idem hodie fieri certum est in Papatu:nam habent suos patronos. vbi autem sentiunt se nihil proficere stultis superstitionibus,postea vellent Deum sibi opitulari, & tamen nihil residuum illi faciunt:quoniam postquam rapuerunt illi omnes partes suæ gloriæ,& partiti sunt quasi spolia inter Sanctos mortuos, tunc tamen vellent Deum sibi esse auxiliatorem. Sed videmus quid respondeat Deus ipse, *Vbi dii tui?* Hic autem est huius doctrinæ vsus, non esse expectandum,donec re-ipsa & vltima desperatione cogamur agnoscere lusoriam fuisse nostram operam,vbi opem sperauimus,& precati sumus ab idôlis, sed rectà veniendum esse ad Deum ipsum ,vt nobis opituletur in necessitate. Amplificat Deus illum Sarcasmon , hoc est, illam derisionem,qua vsus est, *Vbi sunt dii tui? Surgant nunc,vt opitulentur tibi*: hoc est vires suas experiantur an poterunt te iuuare. *Secundum numerum vrbium tuarum fuerunt dii tui Iehudah*,hoc est, quoniã non fuit contentus populus vno Deo,vnaquæque vrbs sibi patronum elegit. Cùm ergo innumera deorum turba apud vos inuocetur,quî fit vt non succurrant vobis? Videmus ergo hîc acerbè perstringi populi diffidentiã,quia non acquieuerat in solo Deo:sed voluerat sibi accersere deos innumeros:cùm multæ essent vrbes in Tribu Iehudah,totidem erãt patroni. Vnus Deus poterat in solidum illis sufficere,& poterat afferre plenam salutem, quoties opus esset: spreuerunt vnum Deum,& singulæ vrbes fabricatæ sunt sibi varios deos. *Veniant*, inquit,quandoquidem in illa multitudine confisi estis, *Surgant nunc,vt vobis succurrant*. nam ego, quia vnus sum,à vobis contemnor. Nunc ergo tenemus etiam in hac parte Prophetæ consilium. Postea sequitur,

29 Cur litigatis mecũ omnes impiè agentes in me? *vel perfidè*, dicit Iehouah.

Concludit Ieremias superiorẽ doctrinam. Dicit enim Iudæos nihil lucrari, dum excipiunt aduersus Deum,se esse innoxios,& putant verbis posse effugere illius iudicium , nec tantùm id faciunt, sed etiam prosiliunt eò impudentiæ,vt Deum ipsum prouocent, & velint reum facere. Vno autem verbo respondet Deus,ipsos esse perfidos. Summa igitur est,Iudæos sibi malè consulere,dum ita animos suos obdurant ad pertinaciam, quia conuictos Deus tenebit impietatis, ut frustra hoc vel illud in medium afferant,excusationis causa. Est autem hic locus notatu dignus:scimus enim quàm procliues natura simus ad hypocrisin. vbi autem Deus nos ad tribunal suum citat,vix centesimus quisque est,qui agnoscat suum reatùm,& se humiliando deprecetur veniam:sed maior pars obstrepit,imò ferè omnes obmurmurant aduersus Deum:postea colligunt etiam maiores spiritus,& superbè audent prouocare Deum,& lacessere. Cùm ergo ita in nobis regnet hyprocrisis,& penitus infixa sit omnium ferè cordibus:deinde cùm hypocrisis generet impudentiam & superbiam aduersus Deum :teneamus quod hic dicit Propheta, nempe quicunque aduersus ipsum disceptant nihil consequi suis excusationibus, quoniam tandem deteget ipsorum defectionem & perfidiam. Sequitur postea,

30 Frustra, *in vanum*, castigaui filios tuos,correctionẽ non receperunt: vorauit gladius vester Prophetas vestros quasi leo vastator.

Quidam ita exponunt principium versus,quòd Deus castigauerit Iudæos propter vanitatẽ, quoniam assueti erant mendaciis. sed non respondet posterius membrum. Non dubium igitur est,quin Deus hîc expostulet cum Iudæis,quoniam ipsos conatus fuerit reducere in viam,& expertus fuerit esse prorsus indomitos: quemadmodum eadem ferè expostulatio legitur apud Isaiam primo capite, Frustra, inquit,castigaui vos:à planta pedis vsque ad verticem capitis nulla est sanitas. Illic ostẽdit Deus se expertum esse omnia remedia:sed vt Iudæi præfracto erant ingenio,incurabiles fuisse eorum morbos. Idem nunc argumentum tractat Ieremias:& hoc modo iterum exaggerat Deus malitiam populi, cùm testatur non tantùm verbis se tentasse an essent dociles,sed etiam ferulis & castigationibus:verùm vtrunque laborem fuisse vanum. Nuper loquutus est de doctrina, Prohibe pedem tuum à discalceatione, & guttur tuum à siti. Hortati igitur fuerant Prophetæ Iudæos, mandato Dei, vt quiescerent: doctrina fuerat ipsis inutilis & infructuosa. Iam adiungit Deus se etiam alio modo tentasse an possent reuocari ad sanam men- *Isa.1.6*

tem:sed hoc etiam fuisse inutile & irritum. *Frustra* ergo *vos castigaui*, inquit, *quoniam correctionem amplexi non estis*. Sed loquitur de filiis, vt ostēdat totum populum fuisse indocilem. nam quanuis cupiditates magis ebulliant in ætate iuuenili, non tamen tanta est peruicacia, quanta in senibus apparet. Nam qui tota vita obduruit ad contemptum Dei, vix poterit vnquam sanari ac vllam correctionem admittere: senectus enim per se est morosa, & difficilis, & senes etiam putant quodāmodo sibi fieri iniuriam, dum obiurgantur. vbi autem tanta est petulātia & obstinatio in ipsis adolescentibus, vt respuant omnem correctionem, hoc est magis prodigiosum. Propheta igitur ostendit nihil sanum, vel syncerum fuisse in populo illo, cùm filii etiam respuerint disciplinam. Nunc ergo tenemus eius consilium, nempe quoniam Deus Prophetas suos miserat, & nihil profuerat ipsorum labor, iam ostendit non tantùm surdas fuisse aures populi ad sanam doctrinam, sed fuisse rigido collo & indomabili, quoniam studuerat illos ferulis corrigere: & tamen nihil etiam hoc modo profecit. Sequitur, *gladium ipsorum vorasse Prophetas*. Sed non possem nunc absoluere.

PRECATIO.

Da omnipotens Deus, quando quotidie nos paterna indulgentia ad te inuitas, ne obdurescamus ad sanctas tuas & salubres etiam admonitiones: deinde si quando etiam ferulis nos castigas, ne rigido collo contra te obdurescamus, sed discamus nos placidè verbo tuo subiicere, ac recipiamus tuam disciplinam, & ita proficiamus vtroque modo, ne subiiciamur extremo tuo iudicio quod denuntias obstinatis: sed potius viam aperiamus paternæ tuæ clementiæ, quò scilicet nos humaniter tractes, vsque dum nos recipias in beatam illam quietem, quæ nobis reposita est in cælo per Iesum Christum Dominum nostrum, Amen.

POSTREMA lectione conquestus est Deus se operam lusisse in castigandis filiis Israel, quia prorsus essent indomito, & præfracto ingenio, nec capaces disciplinæ: Ergo, inquit, frustra conatus sum pœnis eos reuocare in viam. Nunc autem exaggerat crimen illud contumaciæ, quòd non tātùm respuerint sanam doctrinam, sed fuderint sanguinem innoxium, & persequuti sint Prophetas tanquam hostes, qui tamen missi erant diuinitus, vt consulerent eorum saluti. Hìc ergo Deus condēnat eos tam peruicaciæ, quàm crudelitatis. Dicit enim se non fuisse adeptū quod volebat, nempe vt resipiscerent: deinde non tantùm fuisse præfractos & indomitos, sed etiam sæuiisse in ipsos Prophetas. & scimus Ierosolymam fuisse carnificinam, vbi iugulati sunt multi prophetæ. Hoc quidam exponunt de falsis doctoribus, quasi diceret Propheta, imputandum esse sceleribus populi, quòd Prophetæ iustas pœnas dederint, quoniam falsi erant ac mendaces: & insistunt in voce vna, nempe quia vocantur ipsorum Prophetæ: ideo dicit Hieronymus Prophetas vestros, non meos: ac si Deus negaret mandatum vllum se illis dedisse. sed hoc nimis est coactum. Tenendum igitur est quod dixi, nempe cùm vellet Deus mederi populi sui vitiis, Prophetas, qui salutis ministri erant, fuisse crudeliter à populo ipso occisos: & optimè huic expositioni quadrat similitudo, quæ sequitur, *Quasi leo vastator*. Dicit enim Deus perinde sæuiisse Iudæos contra Prophetas, ac si ingressi essent in aliquam syluā plenam leonibus. Nunc sequitur,

31 Generatio, vos videte verbum Iehouæ, an desertum fui Israeli? an terra caliginis? Quare dixerunt populus meus, *hoc est, dixit, sed plurali vtitur, quia est nomen collectiuum*, dominati sumus, *alii recessimus*, non veniemus amplius ad te.

Non dubiū est, quin personam admirantis suscipiat Propheta, quò magis detestabile reddat crimen populi. Nam quasi attonitus dicit, *Generatio*. Nomen דור, quemadmodum satis notum est, significat ætatem. Perinde igitur est ac si dixisset, Ad quod tempus recidimus? vel quo sæculo, vel qua ætate nunc viuimus? Nunc ergo tenemus vim huius vocis. Postea adiungit, *Vos videte sermonem Domini*. Videtur hoc esse impropriè dictum. nam debuerat potius dicere, Attēdite, vel auscultate, vel audite. Iubet ipsos videre. sed optimè conuenit hæc loquutio: neque enim hìc requirit à populo audientiam, sed potius defert cognitionem: quasi diceret, Vos ipsi perspicite quale hoc sit quod Dominus pronuntiat, & emphaticè etiam ponitur particula אתם, *vos ipsi*, inquit. Nam meritò poterant damnari Iudæi à cunctis gentibus, si adducti fuissent in iudicium. sed Propheta ostendit quamlibet cæci sint, tamen posse oculis suis conspicere quod Dominus dicit. Non agitur hìc de doctrina, sed de re ipsa: quasi diceret, Dominus per me vobiscum expostulat, etiam si nulli adsint testes. nemo iudex, vel arbiter, vos ipsi potestis cognoscere rem totam. Videmus ergo quàm aptè loquutus sit Propheta, cùm iuberet ipsos *videre sermonem Iehouæ*.

uæ.nam postea subiicit, *An desertum fui Israel?* vbi constituit Iudæos ipsos huius causæ arbitros ac iudices,an non experti sint Dei beneficentiam, ac deseruerint ipsum, quemadmodum antè conquestus est,cùm tamen esset fons aquæ viuæ,& foderint sibi cisternas perforatas.Itaque dicit,Vnde factum est,vt à me discesseritis?an frustra vobis promisi me fore liberalem, & beneficum?an vos frustratus sum,aut vestram expectationem,quandiu me coluistis?cùm igitur vobis non fuerim terra sterilis, aut caliginosa, nempe quæ non fruetur solis calore: sed cùm tanta vbertas bonorum semper in me reperta fuerit,qui factū est vt ita à me discesseritis? Postea adiungit aliud crimen,*Quare dixit populus meus,dominamur?* Verbum רדנו variè exponunt interpretes: nam quidam deducunt à ירד,quod est descendere, & putant Iod primā literam absconditam esse sub puncto magno. sed ipsi quoque inter se variant, nam alii hoc referunt ad calamitates, quibus afflicti erant Iudæi:alii autem ad defectionem ipsam. Sic ergo priores exponūt, Descendimus,hoc est,oppressi sumus miseriis:quid ergo nunc proficiemus inuocādo Deo, quando res nostræ prorsus sunt perditæ? alii diuersum sensum eliciunt, Recessimus,hoc est, non est quòd Prophetæ nobis iam aures obtundant suis clamoribus:hoc enim semel nobis decretum est, nunquam redire ad Deum:abnegauimus eum semel, valeat ipse, & facessat cum suis exhortationibus,quia non dabimus eis locum. Vtrique sentiunt esse vocē desperationis. sed videmus in quo differant,nempe quoniam alii hoc descendere accipiunt de calamitatibus populi: alii autem accipiunt de ipsa perfidia,quòd scilicet semel vale dixissent Deo,neque vellent quicquam amplius sibi cum ipso esse commune,alii autem propius accedunt ad rationem grammaticæ. nam רדה & רוד significat dominari. Ego igitur potius eorum sententiam amplector, qui vertunt, *Nos dominamur*. Quod autem quidam volunt passiuum esse verbum, nescio qua ratione adducti ita tradant. dilutum etiam aliorum cō.mentum,Nobis sunt reges & consiliarii.sed potius existimo vocem esse superbiæ,& vanæ gloriationis,quòd scilicet Iudæi se reges esse existiment, quemadmodum etiam idem Paulus exprobrat Corinthiis, Vos diuites estis, & sine nobis regnatis, & vtinā regnetis:nam Corinthii inflati prauò fastu propter vrbis opulentiam, spernebant Euangelii simplicitatem:expetebant argutias,& addicti erant rebus nouis. Paulus ergo dum videt contemni apud ipsos Dei gratiam, ironicè exagitat quòd iam diuites & reges sine ipso esse velint, cui tamen omnia debebāt.Idem nunc vitium reprehendit Ieremias in populo suo,*Nos dominamur, neque veniemus ad te*:quasi diceret,Hactenus vestra fœlicitas à me profecta est. nā quicquid fuistis, & quicquid vobis datum est,debuit mihi ascribi,ac meæ beneficentiæ:Iam autem sine me(Deus enim ipse loquitur) vos estis reges:sed quo iure,vel titulo?& quid vobis est proprium? *Quare ergo dixit populus meus*,*Non veniemus amplius ad te?* Nunc tenemus genuinum Prophetæ sensum. Quantum ad rem ipsam primo loco, sicuti iam dixi,quodammodo obstupescit ad populi malitiam,ac si esset aliquod portētum: ideo exclamat,*O generatio*,quasi diceret incredibile esse quod videt.Postea adiungit, *Videte ipsi sermonem Iehouæ*. Hoc longè fuit grauius, quàm si eos citasset ad Dei tribunal.nam hoc modo ostendit nimis crassam esse eorum malitiam, quòd sine causa, imò sine vllo prætextu, & absque pudore ita Deum abnegassent, qui tam liberalem erga ipsos se præstiterat.Interea obliquè ipsos perstringit,quòd iam nullus sit ipsos docendi locus.Iubet igitur ipsos rem ipsam oculis perspicere,quia surdi sint, vel quia aures habeant clausas & obturatas ad omnem doctrinam. nam ab ipso sermone ad rem ipsam reuocat eos, quemadmodum diximus:& hoc interpretes non viderunt. Iam sequitur illa exprobratio,*Quòd Deus non fuerit illis desertum*,sed,quemadmodum antè docuit Propheta, profluxerit ab ipso omnis bonorum copia ad satietem vsque.Cùm ergo Deus ipsos locupletasset sua benedictione, hinc crimen magis augetur,quòd ipsum deseruerint. Iam in postrema parte versus, Deus expostulat de ipsorum ingratitudine,quòd putent se dominari. Nam regale quidē erant Sacerdotium, sed Dei beneficio: non regnabant suo iure,non regnabāt quòd adepti essent imperium marte suo,vel industria,aut propria virtute, aut etiam fœlicitate:vnde igitur?precariò duntaxat.Cùm ergo reges essent,modò subiicerent se summo Regi,volebant separatim regnare, hoc est, pro sua libidine: & ita calcabant pedibus Dei gratiam.hanc igitur prauitatem in ipsis accusat Propheta. Et eòdem etiam spectat clausula versus,*Non veniemus amplius ad te*,quasi non egerent auxilio Dei,quoniam putabant sibi suppetere quicquid ad statum suum fulciendum opus erat.Cùm ergo ita turgerēt prauo fastu,spernebant Dei gratiam,quasi non opus esset alieno subsidio. Sequitur, 1·Cor.4.8.

32 An obliuiscetur puella ornamēti sui?sponsa ligaminum suorum? *ad verbum:alii vertunt,murenulas,alii torques:sed nomen hoc deducitur à* קשר,*quod est ligare.apud nos possemus vertere tressures propriè.* populus autē meus,*nam Vau debet resolui in aduersatiuam particulam*,oblitus est mei diebus innumeris,*quibus non est numerus,ad verbum.*

Hic confirmat Deus proximam sententiam, & pudorem vult incutere populo suo, quòd

minoris fuerit æſtimatus,quàm ſoleant puellæ æſtimare mundum ſuum muliebrem. Nam certè monilia virginum ſunt meræ nugæ : & tamen videmus ita rapi puellas ſtulta cupiditate, vt non minoris faciant ſua monilia,& nugas illas,quàm propriam vitam. Quid ergo hoc ſibi vult, inquit Deus, *quòd populus meus oblitus eſt mei*? an reperietur tale aliquod ornamentum? an inter margaritas,& pretioſiſsimos quoſque lapillos reperietur quod mecum poſsit conferri? Hac igitur ſimilitudine oſtendit Deus,quàm peruerſo ingenio fuerint Iudæi,cùm ita abiecerint bonũ illud inæſtimabile,nempe habere Deum patrem,& florere ſub eius regno.nihil enim ipſis ad beatam vitam defuerat,quamdiu ſe reddiderant capaces paterni fauoris,quo Deus ipſos complexus fuerat,& volebat ad finem vſque proſequi. Cùm ergo Deum experti eſſent tam beneficum, nonne oportuit eſſe pluſquàm amentes,qui ita abiecerint ſpontè eius gratiam? cùm tamen puellæ ſoleant mordicus affixos habere ſenſus omnes ſuis nugis,quæ nullius ſunt pretii. Sed Propheta cõſultò hac ſimilitudine vſus eſt,vt ſibi faceret tranſitum ad proximam ſententiam. volebat enim Iudæos conferre mulieribus adulteris, quæ dum feruntur effræni ſua libidine, rapiuntur poſt ſuos vagos amores. Ergo cùm vellet obiicere hoc crimen Iudæis,ex profeſſo loquutus eſt de monilibus virginum,& ideo ſequitur,

33 Cur bonificas, *id eſt, paras, concinnas,* vias tuas ad quærendum amorem? itaque etiam prauitates docuiſti in viis tuis.

Variè exponitur hic verſus. ſed ſimpliciter intelligit Propheta Iudæos ſimiles eſſe mulieribus laſciuis: quæ non tantùm maritos ſuos domi contẽnunt,ſed diſcurſant huc atque illuc: deinde fucant facies ſuas,& accerſant ſibi multas illecebras impudicitiæ. Dicit ergo Iudæos ita feciſſe: & hoc vocat *bonificare vias ſuas*. nam hoc verbum apud Hebræos latè patet: accipitur enim pro parare, pro cõciliare gratiam. Sed hîc tantundem valet ac ſi dixiſſet Propheta. Cur te ipſam fucas ac pingis,quemadmodum ſolent meretrices, quæ vt alliciant ſtultos iuuenes,& inflamment eorum libidinem,multis artificiis vtuntur? cur ergo tantum ſumis laborem ad meretriciũ quæſtum? Videbimus quorſum hoc dicat in fine capitis: nam obiiciet illis Aſſyrios & Ægyptios. Eſt autem hæc trita doctrina apud Prophetas,conferre ſcilicet amatoribus populos illos, quoniam Iudæi cùm deberent penitus affixi eſſe Deo (quemadmodum mulier caſta non conuertit oculos huc & illuc,neque vagatur,ſed reſpicit ſolum maritum) tamen nunc putabãt ſibi ab Aſſyriis petendam ſalutem eſſe: nunc autem confugiebant ad Ægyptios. Hanc ergo prauitatẽ nunc in ipſis accuſat Propheta: & ideo metaphoricè loquitur de ipſis tanquam de perſona mulieris adulteræ,quæ marito ſuo ſpreto,vagatur poſt quoſlibet,& quærit ſibi adulteros,& ſtultos adoleſcentes omnibus locis,& eſt expoſita omnium libidini. Nũc tenemus Prophetæ ſenſum. quantum ad verba ſpectat,dicit, *Cur ita concinnas vias tuas*? Sed ſtudia hîc confert etiam corpori meretricio: quaſi diceret,Cur te ita paras? & cur vndique tibi accerſis nitorem & venuſtas elegantias, vt ſcilicet facies tua decipiat oculos ſimplicium? nam poterant Iudæi manere ſalui & incolumes ſub Dei præſidio: & poterant hoc ſine moleſtia. Quemadmodum enim maritus contentus eſt forma ſuæ vxoris,neque appetit aduẽtitias illas & exquiſitas venuſtates: ſic Deus nihil aliud exigebat à populo ſuo,niſi vt fidem ſeruaret: quemadmodum maritus ab vxore exigit caſtitatem. Summa igitur eſt,quemadmodum mulier,ſi verè coniuncta ſit marito ſuo, non opus habet multo labore,quoniam ſcit formam ſuam genuinam placere, neque multum laborat vt ſibi conciliet animum mariti,quoniam optimum pignus eſt ipſa caſtitas: ita potuiſtis ſimpliciter me colendo,& ſeruando Legem meam,viuere ſine aliqua moleſtia. nunc qualis eſt iſta caſtitas? eſtis quẽadmodum mulieres libidinoſæ,quæ volunt attrahere animos ſuorum adulterorum. nam ſicuti ardent libidine,ita etiam nullus eſt finis vel modus in ornatu quærendo, & ſeipſas excruciant, tantùm vt deuinctos ſibi teneant adulteros. tales igitur (inquit Deus) eſtis: nam multùm impenditis operæ,& ſtudii in quærẽdis amoribus alienis. Poſtea adiungit, *Itaque etiam prauitates docuiſtis*. Alludit ad verbum illud quo vſus fuerat, nempe, Bonificaſti vias tuas. Poſtea, *Docuiſti etiam*, inquit, *malitias in viis tuis*. Dicit Iudæos peiores eſſe & Aſſyriis,& Ægyptiis,quemadmodum mulier laſciua longè deterior eſt omnibus adulteris,quos capit ſuis decipulis. nã ſi adoleſcens non aliunde fallatur,nec diabolus admoueat faſcem, poterit caſtus & integer manere: ſi qua mulier procax & libidinoſa ipſum alliciat, actum eſt. Dicit igitur Propheta, Aſſyrios & Ægyptios reſpectu gentis ſuæ eſſe innoxios. quare? nam capti ſunt, inquit, veſtris blanditiis, quemadmodum pereunt adoleſcentes meretricum fallacibus illis ornamentis: perinde enim eſt ac ſi inciderent incauti in aliquas naſſas. ergo à vobis profectum eſt malum, & culpa in vobis reſidet. Nunc tenemus conſiliũ Prophetæ. Accuſat enim Iudæos,quòd ſcilicet præbuerint tam Aſſyriis, quàm Ægyptiis mali occaſionem,dum ipſorum fauorem captabant vltrò. Iam ſequitur,

34 Etiam in alis tuis repertus eſt ſanguis animarum pauperum innocentum, non in ſuffoſsione repertæ erant: ſed ſuper omnibus his, *alii*

vertunt,

vertunt, quia in omnibus illis: Et particula est causalis: sed tamen hîc aduersatiuè debet resolui, quemadmodum multis locis.

Repetit, meo iudicio, Propheta quod prius dixerat, nempe fuisse prorsus desperatam gẽtis suæ malitiã, quoniam non resipuerint moniti, sed potius sæuierint tãquam feræ bestiæ aduersus Prophetas, & sanctos Doctores. Falluntur interpretes dum putant hîc generaliter damnari sæuitiam in Iudæis: & hoc omnes faciunt. Sed Propheta haud dubiè crimen illud exaggerat, quòd Iudæi non modò fuerint pertinaces in suis vitiis, sed etiam furiosè aduersus Prophetas sæuierint. Iterũ ergo ostendit, Deum vsum fuisse omnibus remediis ad sanãdos Iudæos, sed sine profectu. Quæ enim medicina potuit melior afferri, quàm vt Prophetæ coarguerent populum, & ostenderent quàm impiè à Deo suo deficerẽt? Deus ergo voluit hoc modo corrigere populi sui vitia: adeò autẽ nõ profecit, vt Hierosolymæ, & in tota Iudæa Prophetæ iugulati fuerint, & tota terra fuerit repleta, & fœdata etiã ipsorũ sanguine. Dicit ergo, *Etiam in alis tuis repertus est sanguis animarum pauperum innocentum.* Alas vocat oras vestiũ: quasi diceret cædes illas non fuisse occultas, quoniam Iudæi respersi fuerũt sanguine vsque ad extremas partes vestiũ: quasi diceret, Non est cur hîc vobiscum agam subtiliter: nam fœditas vestra nimis apparet. non enim tantùm rebelles fuistis doctrinæ meæ, sed crudeliter etiam Prophetas meos occidistis. Si quæritis, vbinam sunt illæ cædes? nempe *in alis vestris* & oris inquit: hoc est, crimen vestrum plusquam notum est. Nunc ergo tenemus quid velit Propheta. Ideo notandum est pondus huius particulæ גם, etiam, inquit. Nam deterior fuit, & magis scelerata illorum crudelitas, quòd ita insurrexerint contra suos medicos. Prophetæ enim ministri erãt salutis, quemadmodũ dictum fuit. Cùm ergo ita insanierint contra Dei gratiã, vt iugularẽt suos Prophetas, hinc clarius patet, fuisse prorsus desperatos. Postea adiungit quod ad confirmationem valet, *Non fuerunt reperti in suffossione*. Quidam aliter exponunt: sed rectè sentiunt qui putant Prophetam alludere ad sententiam Mosis, Exod. 22.2, Si fur repertus fuerit in suffossione, ipsum impunè posse occidi. Nam similis est latroni propter audaciã, qui audet ita perfringere alienas domos: non tantùm debet fur censeri, sed debet haberi pro homicida, & pro latrone. Dicit igitur Deus Prophetas, qui occisi fuerunt à Iudæis, *non fuisse repertos in suffossione*, hoc est, non fuisse reos vllius criminis, vel furti, vel cædis. (ponit enim speciẽ pro genere.) SED *fuisse super omnibus his*, hoc est, quòd liberè ausi fuissent vos coarguere, quòd acriter reprehendissent vestra scelera, quòd patefecissent vestram turpitudinem, quod hostes fuissent perfidiæ vestræ, & omnium scelerum. quoniam igitur Prophetæ ita diuino Spiritu bellum gesserant cum vestris peccatis, ideo fuerunt à vobis occisi. Videmus quàm benè fluat contextus, modò hoc sumatur de solis Prophetis, quemadmodum etiam Ieremiæ consilium fuit, non tantùm promiscuas cædes in Iudæis reprehẽdere, sed ostendere ipsos fuisse hostes Prophetarum, quia aduersi erant omnibus bonis, & sanis consiliis, & nullius doctrinæ capaces. Aliorũ error refellitur, quòd in postremo membro neque cælum neque terram attingant. Sequitur,

35 Et dixisti, *hoc est, dixisti tamen: nam copula hic accipitur pro tamen, dixisti tamen,* certè, *nam* כי *causalis particula hic audaciam notat, vel illam iactantiam plenam impudentiæ, vt auderent asserere Iudæi se esse innoxios,* certè ego sum munda, *ego sum innocens)* tantùm recedat furor eius à me. Ecce ego iudico te, *vel contendam tecum in iudicio,* quia dixisti, non peccaui.

Hîc Propheta Iudæos ostendit fuisse ita perfrictæ frontis, vt non possent ad verecundiam adduci vllis monitionibus. Cùm ergo essent similes mulieribus adulteris, & cùm exercuissent meretricium quæstum cursitando in diuersas partes: cùm deinde iugulassent Prophetas, & sanctos Dei ministros, tamen quasi nullius mali sibi conscii essent, iactabant se innoxios. *Dixisti tamen*, hoc est, quomodo audes prætendere vllam innocentiam, cùm sis conuicta tam manifestis & crassis non indiciis, sed probationibus? denique Propheta ostendit deploratum esse populi statum, quia non admittat vllam admonitionem, imò cùm audeat quasi ferrea fronte, obstinatè gloriari se esse innoxium. Dixisti (sed semper loquitur in genere fœmineo, quasi de muliere.) *Dixisti tamen, certè ego sum munda*. Sic hypocritæ non tantùm se excusant, & vanos adferunt prætextus, sed audent ipsi prodire in medium, & volitare quasi elati essent sua confidentia, supra nubes: Quis audebit quicquam mihi obiicere? Ita hypocritæ lacessunt sponte & procaciter omnes Dei seruos, & volũt hac superbia os obstruere omnibus. Nunc Propheta damnat talem proteruiam in Iudæis, quòd scilicet ita manifestè conuicti, tamen iactanter assererent se esse innoxios. *Modò* (אך hîc accipio pro tantùm) *recedat*. Hîc alterum crimen Propheta exprobrat Iudæis, nẽpe quod dixerint sibi fieri à Deo iniuriam,

quòd tam pœnis, quàm obiurgationibus ipsos ad sanam mentem vellet reuocare. Deus enim iam multas pœnas Iudæis inflixerat, quemadmodum satis notum est: deinde addebat serias obiurgationes. Duobus his modis experiebatur an sanabiles essent necne. Quid autem illi? Ego sum innoxius: & Deus mihi sine causa irascitur: *Amoueat iram suam à me*, hoc est, modò ne Deus imperiosè nobiscum agat, neque vtatur summo iure, poterimus probare nostram innocentiam. Sic impii dum vrgentur seueris monitionibus, euomunt suas blasphemias contra Deum, O quid faciam? ego scio me non esse parem ad resistendum: Deus pugnat cum vmbra, dum me affligit. ferenda quidem mihi est eius violentia quamuis me obruat: interea facit mihi iniuriam. nam si vellet agere mecum iure, & æquis rationibus, ego probarem me indignum esse his malis. Sic ergo agebant Iudæi, *Modò recedat furor eius à nobis*, poterimus ostendere nos esse iustos, vel saltem excusabiles. Nunc etiam in hac parte tenemus Prophetæ consilium, quòd scilicet Iudæi non tantùm ausi fuissent improbè, & fastuosè sibi arrogare innocentiam, sed etiam litem intentare Deo non dubitauerant. quasi nimis imperiosè ipsos vrgeret, neque contenderet iudicio, sed proferret crudelem sententiam ad ipsos obruendos: *Ecce*, inquit, *iudicabo te, quia dixisti, non peccaui*. Quidam vertunt, Iudico te, vel damno. Sed non dubium est, quin tacita sit antithesis inter furorem, & inter iudicium Dei. Populus enim dicebat Deum nimis rigidè sæuire: hæc erat ira. Nunc opponit Deus suum iudicium: Non est, inquit, quòd hic prætextus in medium à vobis proferatur. euanescet enim, *Quia iudicio contendam vobiscum*, hoc est, ostendam re ipsa me esse iudicem, non tyrannum, me exercere iustas pœnas, & debitas legibus, non autem esse similem homini iracundo, qui vindictam sumit de suis hostibus, & facit hoc præcipiti, & cæco affectu: ego ostendam me esse iudicem, inquit. Hinc colligere licet vtilem doctrinam: ac primo loco notandum est, nihil magis Deum abominari, quàm hanc peruicaciam, vbi scilicet volumus videri innoxii, cùm tamen conscientia propria nos damnet. Deinde secundo loco notandum est, quicunque ita contumaciter insurgunt, & volunt improbè, & impudenter tueri sua vitia, simul congredi cum ipso Deo. nam falsæ excusationes semper huc tendunt, vt Deus damnetur iniustæ crudelitatis. Sed videmus quid tales proficient. ostendit enim Deus tandem se esse iudicem: & ita ostendit, vt palàm retegat eorum crimina, qui putarunt subterfugiis, & fallacibus cauillis se posse excusare. Qui ergo ita Deo contumaciter resistunt, tandem necesse est eos venire ad hunc finem, quemadmodum pronunciat Propheta, nempe vt agnoscere cogantur Deum non excanduisse nimis violento impetu contra eos, sed iustas pœnas de ipsis exegisse.

PRECATIO.

Da omnipotens Deus, cùm tot vitiis simus referti, & toties, imò quotidie, & quidem innumeris modis te lacessamus, ne saltem obdurescamus ad tuas sanctas admonitiones, sed flexibiles simus, ac morigeri, & in tempore resipiscamus, ne cogat te nostra proteruia, & duricies manum tuam potentem contra nos exercere: sed potius sicuti antehac experti sumus paternam tuam erga nos beneficentiam, ita in posterum simus eius capaces: atque ita magis ac magis assuescamus ad ferẽdum tuum iugum, donec tandem perfuncti nostra militia, perueniamus ad beatam illam quietem, quæ nobis in cælo est reposita, per Christum Dominum nostrum, Amen.

36 Quid discurris tantopere ad mutandum vias tuas? Etiam ab AEgypto pudefies, sicuti pudefacta es ab Assur.

PRosequitur eandem sententiam Propheta. prius enim dixit populum similem esse mulieri perfidæ, quæ relicto marito, discurrit post suas libidines. Huius sententiæ rationẽ nunc reddit. Nam poterat videri asperius agere cum populo illo, nisi res ipsa digito monstrata esset: quod nunc facit. Dicit enim discurrere, nec vulgari modo: sed vt appareat turpis leuitas, quemadmodum in scortis, quæ abiecto omni pudore, quærunt vel adulteros, vel scortatores. Cæterùm, iam paucis ostendi quid hîc velit Propheta. Iudæi enim cùm aliquid instabat periculi, quærebant auxilium nunc in AEgypto, nunc in Assyria. Atqui vtrunque sciebant sibi esse vetitum: non quòd per se malum, aut vitiosum sit petere auxilium à vicinis, sed quia volebat Deus solidam laudem sibi manere, quòd populus ille saluus, & incolumis staret. Receperat enim illum in fidem suam. Ergo cùm Iudæi essent Dei clientes, debuerant acquiescere in eius præsidio. Cùm respectarent huc & illuc, signum fuit diffidentiæ: & quantùm dabant vel AEgyptiis vel Assyriis, tantùm detrahebant Deo suo, qui promiserat illorum salutem sibi fore curæ. Comparat igitur istas agitationes leuitati meretriciæ, vbi scilicet

scorta huc & illuc discurrunt. Oportet autem scortum esse fœtidum, vbi ita vulgo conditiones sibi quærit. Multæ enim meretrices expectant, dum veniat aliquis amator. sed quæ se ita passim prostituunt, meritò sunt abominabiles. Hoc igitur nunc significat Propheta, Iudæos cursitare, & quidem ita, *Vt mutent vias suas.* Nam in meretricibus sæpe tamen residet aliquis natiuus amor. Sed hoc signum est brutæ, & pudendæ, & prodigiosè etiam libidinis, vbi mulier quemcunque conspexerit virum, appetit: vel vbi etiam vir aliquis, cùm aliqua occurrit mulier, statim accenditur. vbi igitur talis est impudentia, sequitur iam nihil esse residuum pudoris, vel etiam naturæ, quoniam, sicuti iam dixi, meritò prodigiosum hoc censeri debet, vbi mulier ita rapitur ad cuiusque aspectum. Et tamen hoc flagitium exprobrat Propheta Iudæis, cùm dicit *cursitasse ad mutandas vias suas*, ita vt nusquā constiterit ipsorū amor, sed appetiuerint obuios quosque, imò etiam huc & illuc profecti sint ad eos captandos. Hæc tractat Ezechiel & sæpius & fusius, & videbimus eandem similitudinem etiam aliis locis. Sed satis est quod breuiter complector Prophetæ mentem. Iam adiungit, *Etiam pudefies ab AEgyptiis, sicuti pudefacta es ab Assyriis.* Nam ante tempus Ezechiæ fœdus percusserāt Iudæi cum assyriis aduersus Syros, & Israelitas, quemadmodum satis notum est: deinde rursus contra AEgyptios. Cùm enim bellum aliquanto post tempore exortum esset ab AEgyptiis, qui fuerant confœderati, mutato consilio, profecti sunt in Assyriam: & illic se reconciliarunt vetustis suis hostibus, atque hoc quoque secundū fœdus infœliciter successit. Dicit igitur Propheta eundem fore illis exitum, quem prius experti fuerant. Deus enim castigauerat ipsorum impiam defectionem, cùm profecti essent in Assyriā. Iam dicit, nihilo meliùs tibi succedet cùm venient AEgyptii ad opem tibi ferendam, quàm dum Assyrii prius venerunt. Nam scimus semper expositos fuisse prædæ Iudæos, & plus iacturæ passos fuisse à sociis suis, quàm à manifestis hostibus. Hæc fuit iusta merces impietatis ipsorum, & defectionis. Deus igitur denuntiat se fore vindicem secundæ defectionis, sicuti prioris ante fuerat. Sequitur,

37 Etiam ab hoc, *ab hac re, hoc est, propter hoc scelus*, egredieris, & manus tuæ super caput tuum, quia detestatur Iehouah confidentias tuas, & in illis non prosperè tibi succedet.

Clariùs exprimit quod dixerat de probro gētis suæ, nempe Iudæos sibi accersere vltimum exitium, vbi putant sibi salutem esse repositam apud AEgyptios. Hoc quidem erat incredibile. nam cùm AEgyptii essent vicini, tunc autem sibi tantùm metuerent Iudæi ab Assyriis & Chaldæis, qui longè remoti erant, putabant sibi optimè esse prospectum: quid? hostes nostri absunt à nobis itinere viginti aut triginta dierum: qui autem parati sunt ad opem ferendam, presto mox aderunt vbi fuerint admoniti. Putabant igitur Iudæi, quemadmodum diximus, rem suam esse in tuto. Sed Propheta hìc denunciat longè ipsos falli, *Quoniam propter hoc scelus*, hoc est, quoniam confisi impio illo & maledicto fœdere, sibi promittunt pacem ab hostibus, vel putant se nullo negotio hostibus fore superiores: *propter hoc*, inquit, *egredieris.* nihil autem minus credibile erat Iudæis, quàm quod tunc dicebat Propheta. Nam cum AEgyptii se opponerent Chaldæis instar muri, & essent quasi inexpugnabiles, quis non putasset tranquillos fore Iudæos in patria sua? *Egredieris*, inquit, *& manus tuæ super caput tuum.* Hoc gestu significat vltimam desperationem. Mulieres enim vel piangunt, vbi adest aliqua clades, vel extendunt brachia sua: quemadmodum hodie quoque videmus sæpe id fieri. nam si qua mulier parum modesta vel maritum perdiderit, vel expectet aliquod grauissimum malum, planget pectus suum, vel manus suas ita extollet. Hunc ergo gestum ponit Ieremias in signū extremæ desperationis: quasi diceret, Adeò fœdus, quod Iudæos inflabat stulta superbia, non fore illis vtile, vt potius vltimam cladem afferat cum ignominia. Notanda autem præcipuè ratio est, que sequitur, *Quoniam abominatur Iehouah confidentias tuas.* vbi ostēdit Propheta, cur tam acerbè loquutus sit. Poterat enim videri illud hyperbolicum, quòd diceret populum similem esse meretrici perditæ, quæ discurreret per omnes vias. Sed hæc ratio satis valere debuit ad tollenda subterfugia, nempe quòd perperam confiderent in illis fallacibus auxiliis, quæ sciebant à Deo esse maledicta. nam si hoc fuisset diuinitus permissum, non tam seuerè obiurgati fuissent. Cæterùm, quoniam Deus prohibuerat ne ad AEgyptios confugerent, hæc primò fuit detestabilis confidentia: deinde hinc factum est, vt spernerent Dei auxilium, & quasi abiicerent omnes eius promissiones. Cùm enim affixi essent eorum animi AEgyptiis, putabant illic salutem sibi esse certam: ita non tantùm refrixit, sed propè extincta fuit Dei inuocatio. Videmus ergo non excedere modum Prophetam, vbi tantoperè excandescit contra Iudæos, & tam ignominiosè eos traducit, nempe quoniam transtulerant gloriam Dei ad AEgyptios, cùm scilicet putarent eos sibi fore authores salutis: & ita contempserant Dei promissiones, nec vllum vigebat studium precandi apud eos. *Abominatur ergo Iehouah confidentias tuas*, inquit: Postea, *Non prosperaberis in illis,*

Hoc diligenter notandum est, vbi quod instituimus Deo non placet, non posse fœliciter cedere, quia Dominus euertet omnes spes nostras. Sciamus igitur hîc proponi pœnam omnibus incredulis, qui non contenti Dei præsidio, vagantur post vanas & fallaces suas fiducias, & malunt homines sibi habere propitios, quàm Deum ipsum. Nunc sequitur,

CAPVT TERTIVM.

ICENDO, si dimiserit vir vxorem suam, & profecta ab eo fuerit viri alterius, *hoc est, transierit ad alium virum*, an reuertetur ad eam adhuc? Annon pollutione polluta est terra in hoc? & tu scortata es cum sociis multis: Reuertere tamen ad me, dicit Iehouah.

PVtant multi hunc versũ ex proximo pendere: & ita legunt vno contextu, Deũ abominari prauas confidentias populi, quoniã dicat, &c. Sed non potest hoc (meo iudicio) quadrare. Nouã enim hîc sententiã proponit Ieremias, nempe quòd Deus sibi populũ reconciliare studeat, quẽadmodum si maritus vellet in gratiã redire cum vxore impudica, & vellet ignoscere prorsus, ac recipere iustæ & pudicæ vxoris loco. Non potest igitur cõtexi hic versus cum illa exprobratione, quam nuper vidimus: sed לאמר tantundem valere puto, ac si dixisset, vt loquimur Gallicè, *par maniere de dire:* vel quemadmodũ etiã barbarè quidam dicũt, *posito casu*. Neque enim Propheta hîc Deum loquentem inducit, sed sententiã vulgarẽ ponit in mediũ: & ideo sic præfatur, לאמר hoc est, Sit ita, vt vir quispiam fecerit diuortiũ ab vxore, & illa trãsierit ad nouũ maritum, an poterat rursus ad priorem maritum redire? non solet fieri. Ego autem superabo quicquid est humanitatis in hominibus, quia paratus ero te amplecti, modò in posterum velis colere fidem coniugalem, & valedicere tuis adulteriis, & adulteris. Quod ad summam rei spectat, nulla est ambiguitas. hîc enim Deus ostendit se fore placabilem Iudæis, modò ne obstinatè pergant in suis sceleribus. vtitur autem comparatione ad clementiam suam melius exprimendam quæ tamen paulò attentiùs consideranda est. Prius dixerat se tenere locum mariti, populum sibi esse instar vxoris: deinde conquestus est de fœda populi perfidia, qui ab ipso defecerat, & dixit hoc perinde esse, ac si mulier spreto marito, se prostitueret quibuslibet adulteris: iam addit, *Ecce, si quis vir dimiserit vxorem, & facta fuerit vxor alterius viri, nunquam recipiet eam*: Atque hoc erat Lege vetitum. ego autem paratus sum te recipere, quanuis non fecerim tecum vulgare pro mea libidine diuortium, vt solent mariti repudiare suas vxores, dum aliquid vitii in illis displicet. Non est simplex comparatio, vt multi intelligunt (nescio an omnes. neque enim legi qui verum sensum attingeret) quia non simpliciter comparat se Deus cum marito, qui vxorem repudiauerit propter scortationes: sed quemadmodum iam dixi, duo sunt membra. Solebant enim tunc Iudæi diuortium facere cum vxoribus, etiam ob leues causas, & nihili. Deus autem apud Isaiam sic loqui-
Isa. 50.1 tur, Ostendite mihi libellum repudii matris vestræ: quasi diceret, Ego non repudiaui matrem vestram. Si quis enim tunc ab vxore sua discederet, Lex cogebat ipsum suscipere aliquam notam leuitatis. Quid enim erat libellus repudii? Testimonium pudicitiæ. nam si qua mulier de-
Leuit. 20. 10. & Deut. 22. 22 prehendebatur in adulterio, nihil opus erat facere cum ea diuortiũ erat enĩ pœna capitalis. Ergo adulteræ non solebãt repudiari: sed si qua mulier honestè se gesserat cum marito, cùm vole-
Deut. 24.1 bat eam repudiare, Lex cogebat ipsum dare libellũ repudii, Ego hanc vxorẽ repudio, non quòd fefellerit aut violauerit fidẽ cõiugii, sed quia mores non cõueniunt, quia forma non placet. Sic ergo mariti tunc iussi sunt aliquã notã reprehensionis in se suscipere. Ideo dicit Dominus apud Isaiam, Ostẽdite mihi libellũ repudii matris vestræ: quasi diceret, Ipsa à me defecit, ipsa suis scortationibus abrupit sacrum coniugii vinculum. ego igitur non sum in culpa cur à vobis sim alienatus. Ergo hoc loco Deus non significat se diuortium fecisse cum populo. fuisset enim illud vitiosum, & peruersum: neque poterat cõpetere in personam Dei. Sed quemadmodum iam dixi, duplex est comparatio: maritus quanuis fastidiosè abiecerit vxorem, atque ita sua culpa ad nouum coniugium appetendum impulerit, vbi tamen alienum thorũ fuerit ingressa, ac si contemptus foret, vix vnquam præ indignatione poterit recõciliari. vos autem non estis à me repudiati, sed estis similes mulieri perfidæ, & quæ turpissimè se prostrauerit coram obuiis quibuslibet, & tamen ego sum paratus vos recipere, & scelerũ omnium obliuisci. Nunc ergo tenemus summam verborum. Et in hoc secundo membro comparatio fit à minori ad maius. Esset enim facilior reditio in gratiam, si mulier à marito reiecta postea rursus ei placeret, quanuis facta esset alterius viri vxor. vbi autem adultera reperit maritũ ita voluntarium, & propensum ad dandã

veniam, hoc certe exemplum non reperietur inter cunctos mortales. videmus itaque ita minori ad maius Dominus extollat clementiam suam erga populum, quò scilicet minus excusabiles sint Iudæi, dum ita peruicaciter respuunt hunc fauorem vltrò sibi oblatum. Sed quæri posset, cur dicat Propheta *Pollutione pollutam esse terram hanc*, vel, in hoc? Primò dicam de verbis, postea rem ipsam expediam. Sic omnes ferè vertunt, Annon pollutione polluta est terra illa? Sed non video quis sensus elici queat, si ita legamus: nisi fortè conferat Deus mulierem repudiatam terræ, vel abrupto contextu, ad terram transferat quod dixit de muliere repudiata, aut certè figuram qua vsus fuit explicet. Si placeat hic sensus, copula quæ mox sequitur, Et tu, in causalem particulam resoluenda erit: quam aduersatiuè omnes vertunt, Tu autem, & rectè. Ego igitur malo ita accipere, vt ההיא seorsum legatur, In hoc, nempe si quis vxorem rursus in thorum coniugalem admittat, vbi facta fuerit alterius viri. Lex enim hoc vetabat, quemadmodum diximus: & fieri non poterat, quin vxoris maritus esset adulter, si ad se retraheret vxorem quam dimiserat. Nam repudio patiebatur mulieribus libertas: non quòd liceret hoc diuinitus, sed quoniam mulieres ipsæ vt innoxiæ erant subleuabantur. Deus enim culpam maritis imputabat. Nunc autem postquam mulier reiecta à priore marito nubebat alteri viro, legitimum erat secundum illud coniugium. Ergo si prior maritus vellet iterum habere vxorem, cum qua diuortium fecerat, corrumpebat fidem secundi connubii. Hac ratione, & hoc sensu dicit Propheta *terram fore pollutam in hoc*: quasi diceret non licere viris recipere vxores, etiam si valdè propensi sint ad dandam veniam. Atqui ego nihil aliud expeto, nisi vt ad me redeatis. Quòd ad verba spectat, iam vidimus non frustra dicere Prophetã, *In hoc*, id est, si ita promiscuè mulier vna nunc sit vnius viri, nunc alterius, & postea ad priorem virum redeat, quoniam hoc modo discerpitur societas humani generis, & laceratur: deinde abrumpitur sacra coniugii fides, quæ tamen est præcipuum vinculum in retinendo politico ordine. Quod addit, *Tu autem scortata es cum sociis multis*, confirmat quod ante vidimus, nempe non vno tantùm genere adulterii peccasse populum, sed similem fuisse scortis vulgaribus, quæ sine vllo delectu se prostituunt, quemadmodum mox dicet. Vocat autem socios riuales, & dicit, *Reuertere tamen ad me, inquit Iehouah*, hoc est, tibi parata est venia, modò resipiscas. Obiicitur tamen hîc quæstio, quomodo Deus se facturum pronuntiet, quod Lege sua fieri vetuerat? Sed solutio est in promptu, nempe quantum attinet ad ius humanæ societatis, non potuisse aliud remedium dari, cùm permissum esset viris vxores suas reiicere, nisi vt ne illis licentia daretur, quasi Deus foueret ipsorum leuitatem & inconstantiam. Oportuit igitur mulctari viros nimiùm morosos & iniquos, ne scilicet postea ius vllum haberent repetendæ vxoris, quam dimiserant. Alioqui poterat quisque tertio die, vel mense, vel anno mutare affectum amoris, & ita reposcere vxorem. Deus ergo voluit ipse quoque interponere ius illud diuortii, ne vir qui vxorem suam reiecerat, posset iterum ad se recipere. Atqui diuersa est in Deo ratio. Non mirum est igitur cur hanc potestatem sibi vendicet, vt reconciliet se Iudæis, modò resipiscant. Sequitur,

2 Tolle oculos tuos ad loca excelsa, *hoc est, ad colles*, & vide vbi non scortata fueris: super vias, *vel iuxta vias*, sedisti illis, *hoc est ad illos captandos*, quemadmodum Arabs in deserto: & polluisti terram in scortationibus tuis, & malitia tua.

Quoniam obiecerat Propheta Iudæis, ipsos fuisse vulgò & promiscuè scortatos, quemadmodum solent libidinosæ mulieres, postquam excussus est omnis pudor: ne tergiuersentur, & excipiant se non esse conscios tanti sceleris, constituit illos quodammodo iudices: *Tolle*, inquit, *oculos tuos ad loca excelsa, & vide*, hoc est, profero tibi satis manifestos testes. Nullus enim est collis in terra, vbi non te miscueris cum idôlis. Nam diximus, & videbimus frequenter apud hunc Prophetam, superstitiones censeri corã Deo adulteria. Atqui hoc Iudæis erat in more solenni, ascendere in loca excelsa, quasi illic propiores essent Deo. Hæc ratio est, cur Propheta iubeat illos respicere omnes colles: *Vide*, inquit, *an vllus sit collis purus à scortationibus tuis*. Quemadmodũ enim scorta sibi latebras quærunt ad patrandam suam fœditatem, ita etiam colles erant Iudæis quasi lupanaria, vel lustra. Et eò etiam magis execrabilis erat eorum impietas, quòd ita prodibant in lucem apertam: imò quòd procul aspici vellent sua flagitia, quasi conscenderent aliquod theatrum. Scorta autem solent se occultare, vbi reperiunt adulteros, vel amatores. Hìc ergo Propheta abscindit omnes ansas tergiuersandi Iudæis, cùm iubet *oculos attollere in loca excelsa*. Nam cum se prosternerent coram idôlis, tantundem hoc valebat, ac si scortum sese proiiceret ad subeundam turpitudinem. Et addit *Sedisse super vias, quemadmodum solent Arabes in deserto*. Iterum repetit quod ante vidimus, nempe Iudæos nõ fuisse adductos aliorũ illecebris, vt ita violarẽt fidẽ coniugii, quam Deo dederãt: sed potius sua lasciuia fuisse impulsos, vt vltrò

appeterent fœdos & impudicos amores. Dixerat enim, Etiam tu corrupisti alios tua malitia. Idem ergo nunc confirmat: *Tu*, inquit, *sedisti iuxta omnes vias*. Hoc etiam cõuenit impuris scortis quæ, sicut dictum est, nullam habent pudoris rationem. Sed Propheta amplificat hoc crimen alia similitudine: *Quemadmodum*, inquit, *Arabes in deserto insidias tendunt viatoribus*, vt eos prædentur, & iugulent: ita *etiam tu sedisti super omnes vias*. Videmus ergo hîc duplicem esse similitudinem. altera sumpta est à meretricibus, quæ dum quæstum pridem fecerunt, vbi vident se contemni, obsident omnes vias, & se procaciter vltrò quibuslibet offerunt. hæc est vna similitudo. Altera autem, quòd fuerint quasi prædones, qui insidiabantur viatoribus: quasi diceret Chaldæos & AEgyptios excusabiles esse præ Iudæis, quoniam attracti fuerint peruersis ipsorum artibus ad illicita fœdera: quemadmodum si quis viator transeat, & incidat in latronem, ille paulatim ipsum corrumpet: Quid? Tu es miser, & si velles te coniungere mecum, & societatem inire, esset nobis parata spes optimi quæstus, & quotidie se nobis noua lucra offerrent. Latro ille veterator esset bis & ter sceleratus præ altero. Sic etiam Propheta dicit Iudæos fuisse tanquam veteranos latrones, qui obduruerant ad insidias, ad rapinas, & ad quoduis genus scelerum, & attraxerant ad se tam AEgyptios, quàm Assyrios. Postea sequitur,

3 Et prohibitæ sunt pluuiæ, & serotina non fuit: & frons mulieris meretricis fuit tibi, & recusasti erubescere.

Pergit Ieremias in seuera illa obiurgatione, quòd scilicet Iudæi perditæ fuerint malitiæ, quia sese ita proiecerant ad superstitiones, deinde ad pacta illicita, & in vtroque Deum contempserant. Nunc ostendit quanta fuerit, & quàm peruicax eorum obstinatio. *Prohibitæ*, inquit, *sunt pluuiæ, non fuit serotina: tamen frons meretricis tibi fuit*: quasi diceret, ne pœnis quidẽ subactos fuisse Iudæos. Hoc tam atrocissimũ erat crimen, non præbere aurẽ sanctis monitionibus, cùm clamarẽt assiduè Prophetæ, & studerent illos reuocare in viam. Quòd ergo ita obtorpuerãt ad voces propheticas, hoc fuit signũ sũmæ improbitatis. Sed Deus etiã conatus est illos ad se reuocare, inflictis pœnis grauissimis. nam pœnas sumpsit de ipsis in terræ sterilitate. Nec verò dubium est, quin fuerit hæc ariditas, de qua loquitur Propheta, sic extraordinaria, vt posset sẽtire Iudæi, si qua fuisset gutta sanæ mentis, sibi fuisse cum Deo bellum. Nam sæpe continget, nullam cadere guttam pluuiæ è cælo: quemadmodum videmus multas æstates esse feruidas & aridas. Nõ dubium est, quin Deus tunc nos admoneat & de peccatis nostris, & hortetur ad pœnitentiam. Sed quoniam vsus facit, vt Dei iudicia apud nos obsolescant, interdum quanuis rarius nouo & insolito exemplo etiam de nobis pœnas exigit. Non dubito igitur Prophetam, cùm dicit *prohibitas fuisse ab illis pluuias*, notare aliquod extraordinariũ exemplum vindictæ Dei, vnde perspicerent Iudæi saltẽ nisi fuissent nimiùm stupidi, Deum ipsis esse aduersum, & infestum. Summa est Iudæos non tantùm vesano impetu discurrisse post suas libidines, sed non fuisse cohibitos manifestis pœnis, cùm Deus è cælo palàm se vindicem ostenderet gloriæ suæ, & tanta esset siccitas,
Leuit.26.19 vt satis cõstaret impleri Legis maledictionem in ipsis, Dabo vobis cælum ferreum & terram æneam. Quòd ad serotinam pluuiam spectat, diximus aliis locis hoc nomine sæpe designari pluuiam quæ cadit tẽpore messis. vocatur autem serotina, respectu messis. Nam quoniam magnus est æstus in illis Orientalibus plagis, opus habent ante messem pluuia: alioqui grana consumit nimius solis ardor: ideo maximè expectãt pluuiam serotinam, hoc est quæ propior est messi. nam altera pluuia, nempe Septembris & Octobris, respectu sationis vocatur pluuia tempestiua, quæ scilicet madefacit semen ipsum, & humectat, vt possit agere radicem, & vigorem etiam colligere. Summa est, Deum è cælo palam ostendisse iræ suæ signa contra Iudæos, & tamen sine profectu, quoniam frons illis esset meretricis, nec vellent erubescere: hoc est, nullis Dei iudiciis mouerentur, vel se corrigi non sustinerent.

PRECATIO.

Da omnipotens Deus, quando semel dignatus es nos non tantùm in filios adoptare, sed etiam tibi coniungere vinculo coniugali, & dare nobis pignus sacræ huius vnitatis in Filio tuo vnigenito, vt maneamus in fide Euangelij tui, & syncerè ita fidem tibi datã colamus, vt vicissim etiã te & maritũ, & Patrẽ nobis exhibeas, & vsque ad finẽ experiamur eam in te beneficentiam, quæ nos retineat in sancto timore nominis tui, donec tandem fruamur illa societate in regno tuo cælesti, per eundem Christum Dominum nostrum, Amen.

4 An non

4 An non posthac clamabis ad me, Pater mi, dux adolescentiæ meæ tu es?

POSTQVAM Deus exposuit scelera populi sui, & eũ seuerè, vt dignus erat, obiurgauit, nũc tamen blandè ad pœnitentiã eum inuitat: *An non*, inquit, *dices mihi posthac, Pater mi?* Quidam perperam vertunt, An dices mihi? Pater mi: quasi Deus vocem illam respueret. sensum igitur hunc eliciunt, Iudæos nimis improbè facere quòd ita adhuc glorientur nomine Dei, à quo lõgè remoti sunt. Sed diuersus est Prophetæ sensus. Deus enim mitigat asperitatẽ obiurgationis, quã vidimus, & ostendit se fore placabilem, si populus resipiscat: imò non expectat resipiscẽtiã illam, sed vltrò ipse occurrit, & blanditur perfidis illis apostatis: Quid? an non iterum inter nos erit coniunctio? inquit. Deus enim hîc affectum dolentis suscipit, quoniam videret populum illum perire, vellet retinere si fieri posset. Hoc consilio quærit, An non iterũ *inuocabitur tanquam pater & dux adolescentiæ*. Hac autem periphrastica locutione significat se maritum fuisse illius populi. nam tenerrimus est amor ille, quo in primo ætatis flore adolescens cõplectitur puellam. Hac ergo comparatione nunc Deus vtitur, & dicit se adhuc memorem esse amoris illius, quo prosequutus est populum suum. denique hîc paratam esse veniam ostendit, si populus reconciliationem quærat: & confirmat hanc sententiam cùm addit,

5 An obseruabit in sæculum? an custodiet in perpetuum? Ecce locuta es, & perpetrasti malitias, *vel, scelera*, & potuisti.

Ostendit Deus non nisi per Iudæos stare, quò minus illos recipiat in gratiam. Et hîc argumentum sumit à sua natura. loquitur autem in tertia persona de se, & perinde est ac si Propheta interponeret hanc rationem, Deus non est inexorabilis: nam propensus est ad ignoscendũ, sicuti est patiens: nunc ergo quid obstat, quò minus iterum fœliciter agatis sub eius imperio? nam parcet vobis, modò seriam resipiscentiam inueniat. Videmus ergo quid sibi velit nunc Propheta. Nam quia Deus blandè hortatus fuerat populum ad resipiscentiam, nunc Propheta ipse generaliter differit de ipsius Dei natura, quòd scilicet *non seruet in perpetuum, neque custodiat in sæculum*. Hæc verba vbi simpliciter ponuntur, significant vindictam fouere in animo: & lingua nostra imitamur phrasim illam Hebraicã, *Il luy garde*. Illud *garde* cùm sine adiuncto ponitur, significat, quemadmodum iam dixi, vindictam in animo repositam fouere. atqui nihil est magis contrarium naturæ Dei, sequitur Iudæis nullum maius esse obstaculum, nisi quòd refugiũt Deum, & vt sunt addicti suæ malitiæ, ita nolunt amplecti veniam, quæ ipsis liberaliter offertur. Quòd ad secundum membrum spectat, duobus modis potest exponi. Nam possumus subaudire particulam aduersatiuam, quanuis locuta sis, & feceris: quasi diceret Deus se fore propitium Iudæis, quantumuis atrociter peccauerint. Sed videtur alter sensus simplicior, quòd scilicet hîc Deus queratur nullam esse spem correctionis, quoniam obduruerint ad sua scelera. *Locuta es*, inquit, *& fecisti, & potuisti*. Iterum etiam hîc variant interpretes. nam copula resoluitur à quibusdam in particulam similitudinis, vel כאשר, secũdum quod, quoad potuisti, tu perpetrasti scelera: alii autem simplicius & rectius, meo iudicio, Tu fuisti prævalida, hoc est, toto impetu te proiecisti, ita vt experta sis omnes tuas vires in maleficiis, quemadmodum latinè dicimus, pro virili, hoc est, quantum ferebat tua facultas, fuisti addicta sceleribus. Sic igitur interpretor: Deus postquam induit partes dolentis, & comiter hortatus est populum ad resipiscentiam, & se ad veniam propensum fore testatus est, & simul ostendit in genere, se ideo illis fore placabilem, quia natura sit propensus ad misericordiam: postquam igitur hæc omnia exposuit, nunc subiicit se desperare de populo illo, quia scilicet gloriatus fuerit in sua malitia. Loqui enim, & facere tantundem valet, ac si dixisset populum fuisse tanta impudentia, vt iactaret se rebellem esse Deo, & auderet tenebras vocare lucem: quemadmodum scimus superstitiosos sine vllo pudore gloriari aduersus Deum. Talis autem erat conditio illius populi: nam hoc præcipuè Deus in illis dãnabat per suos Prophetas, quòd corruperant purum Legis cultum: illi autem meretricia fronte audebant opponere suas deuotiones, & bonas intentiones, quemadmodum vulgò loquuntur. Cùm ergo ita temere sua flagitia defenderent, hîc conqueritur Deus, non esse vllo modo sanabiles, & ideo relinquit pro deploratis. Hanc existimo genuinam esse Prophetæ mẽtem. & eòdem etiam pertinet istud ותוכלי, *Tu potuisti*, inquit, hoc est, nullus fuit tibi peccãdi modus, sed potius effræni licentia te proiecisti. Nunc sequitur,

6 Et dixit Iehouah ad me, In diebus Iosiæ regis, an vidisti, quid fecerit auersatrix, *alij vertunt rebellem*, Israel? Profecta est ipsa super omnem montem excelsum, & subtus omnem arborem frondosam, & scortata est illic.

7 Et dixi, Post facere ipsam, *hoc est, postquam fecit omnia hæc,* ad me reuer
tere, *alij in tertia persona reddunt,* Reuertetur, & non reuersa est: & vidit perfi-
da eius soror Iehudah.

8 Et vidi, quòd super his omnibus, *hoc est, quòd propter hæc, nempe* אדות *si-
gnificat occasiones, vel causas,* quia scortata erat rebellis Israel dimiserim i-
psam, *repudiauerim,* & dederim librum repudiorum eius, *repudij eius,* illi, &
non timuit perfida Iehudah soror eius, & profecta est, & scortata est
etiam ipsa.

Hic ingreditur Propheta nouum sermonem: refert enim quid sibi à Deo mandatum fuerit, sed tempus designat, nempe regnante Iosia. Porò satis notum est, tunc purgatam fuisse terram à superstitionibus: pius enim ille Rex conatus est restituere verum Dei cultum, & abolere sordes omnes & inquinaméta, quibus corruptum fuerat Téplum, & tota religio. Strenuè igitur in hanc rem incubuerat. nec dubiú est, quin tunc aliqua melior species pietatis in terra vigeret. Sed videbimus magnam partem populi refertam fuisse simulatione & fallaciis, quemadmodum fieri solet vbi Magistratus cupiunt cultum Dei integrum tueri, & purgare ab omni corruptela.. semper enim multi sunt hypocritæ, qui ad tempus dissimulant: sed interea manet eadem obstinatio aduersus Deum. Talis igitur fuit tunc populi status: & hoc diligenter notandum est, quia potuit videri Ieremias paulò durius & rigidius cum gente sua agere. Nam in ore omnibus erat reformatio: quemadmodum hodie multi, qui relictis superstitionibus Papatus, visi sunt initio amplecti Euangelii doctrinam, volunt nunc omnes esse contentos qualicunque reformatione, quam iactant: interea excutiunt iugum Christi, nec sustinent se subiicere disciplinæ: cuperét denique euersum omné ordinem: & tamen audent prætexere titulum reformationis, quoties coarguitur eorum impietas. Non dubium est quin hoc certamé sustinuerit Ieremias, quo hodie Dominus seruos suos exercet. ideo exprimit sibi *hoc fuisse mandatum diebus Iosiæ Regis*, cùm scilicet Rex conatus esset erigere purum Dei cultum, & nemo auderet resistere, quemadmodum videmus publico consensu tunc Deum fuisse inuocatum absque externis corruptelis. Quid autem continet hoc mandatum? *Vidisti ne,* inquit, *quid fecerit auersatrix Israel?* Comparat hic Deus decem Tribus cum regno Iehudah, cui dimidia Tribus Beniamin coniuncta erat, vt satis notum est. Comparat igitur Israelem cum Tribu Iehudah, ac dicit, *Nonne vides quid fecerit rebellis Israel?* Inducit autem sub persona mulierum tam regnum Israel, quàm regnú Iehudah. nam Deus, quéadmodum antè visum est, sustinet mariti personam populi respectu. Dicit igitur duas sibi fuisse vxores, nempe Israelem, & Iehudah: Deus quidé desponderat sibi totum semen Abrahæ vno coniugio. sed per concessionem hic loquitur Ieremias. Tametsi enim desciuerant Israelitæ à Deo, tamé non prorsus eos reiecerat. fuit igitur adulterinum illud regnum Israel: sed Deus ad tempus tolerauit vitium illud sic vt maneret fœdus aliqua ex parte. Hac ratione agnoscit pro vxoribus suis tam Israelem, quàm Iehudah. Dicit igitur, *Nonne vidisti, quid fecerit* משבה, quoniam hoc משבה deducitur à verbo שוב, quod significat nunc redire, nunc abire, ideo vbique Hieronymus vertit auersatricem: alii autem rebellé. rectius Gallicè diceremus *debauchee.* *Nempe,* inquit, *profecta est super omnem collem excelsum, & subtus omnem arborem frondosam, & illic scortata est.* In summa, côqueritur Deus decem Tribus violasse fidem coniugii sacri, quoniá sese prostituerint idolis, & quidem *super omnes colles excelsos, & subtus omnes arbores frondosas.* nam, vt iam diximus, solebant eligere loca illa, acsi quid esset sanctitatis vel in montibus, vel sub vmbris arborum. Postea adiungit, *Dixi tamen.* Hic adiungit Deus se diu suspendisse iudicium antequam pœnam exigeret de populo Israelitico. hic igitur cómendat patientiam suam, quòd non statim pro summo iure egerit cú Israelitis, sed tolerauerit ipsos, & quieuerit lógo tempore, si fortè essent sanabiles. *Dixi,* igitur, *postquam fecerat omnia hæc,* inquit, ad me reuertere. Si legimus in tertia persona, sésus erit, Speraui tandem in viam redituros, quanuis ita prolapsi essent: imò impia defectione me abnegassent & alienati essent à fide & pietate. sed ego in diuersam sententiam magis inclino, nempe quòd Deus hic commemoret se per seruos suos Prophetas reuocasse decem Tribus, quanuis tot sceleribus prouocassent iram suam. Hic ergo ostendit Deus, quàm contumax fuerit ingenium Israelitis, quòd expertus fuerit an posset illos iterú ad se reducere, & tamen perdiderit suam operam. Hoc igitur *Dicere* interpretor de doctrina prophetica. Quanuis ergo diuersi essent Israelitæ in suis impietatibus, tamen non propterea destiti tétare an ad me reduci possent. denique significat se fuisse dissimilem viris, qui non possunt reconciliari vxoribus, quoniam vrit eos zelotypia, dum vident se tam graui ignominia fuisse affectos. Deus ergo ostendit etiam vbi desciuerant ab ipso Israelitæ, tamen misisse suos Prophetas, & vltrò quæsisse viam reconciliationis: illos autem non fuisse reuersos. Postea addit, *Et vidit, quòd super his omnibus, quia scortata est rebellis Israel,* id est, hoc

totum

totum vidit regnum Iehudah. Videbimus postea quorsum tēdat comparatio. nam amplificat scelus regni Iehudah, quòd potuerit per otium inspicere quod iam retulit, & quasi etiam è specula procul videre, & ita adduci ad resipiscentiam: tamen viderit sine profectu. Vult igitur Deus ostendere quàm obstinata fuerit durities in Iudæis, qui viderant defectionem decem Tribuum, viderant quàm acriter fuissent obiurgati à Prophetis. Postea addit, *Et vidi, inquit*. Quemadmodum dixerat regnum Iehudah vidisse quid fieret in Israele, ita nunc dicit se vtrunque vidisse. *Vidi igitur*. Quid autem se vidisse pronuntiat? nempe Iehudah scortatam esse. nunc enim quasi de muliere loquor. Dicit igitur Deus hoc sibi non fuisse occultum, quòd scilicet Iehudah non per inscitiam vel errorem, sed deliberata malitia superauerit scelera sororis suæ. *Vidi*, inquam, *quoniam super his, cùm scortata est*. Pluribus verbis explicat quod breuiter paulò antè attigit: dicebat Tribum Iehudah vidisse, sed hoc poterat ob breuitatem esse ambiguum. fusius explicat, *Vidit Iehudah me dedisse libellum repudij sorori suæ, quoniam scortata fuerat: & tamen non timuit*, hoc est, non induxit in animum cùm tale, & tam insigne vindictæ meæ exemplum propositum esset eius oculis, resipiscere: sed hîc quæritur, quomodo dicat datum fuisse libellum repudii Israelitis, cùm neget per Isaiam Prophetam se dedisse? verùm hîc alio sensu loquitur Propheta: neque enim hîc agit de tabulis repudii, quales solebāt dari, vbi quis maritus vxorem repudiabat, quæ tamen casta erat: sed loquitur de legitimo diuortio, cùm scilicet mulier conuicta adulterii subiiciebatur capitali pœnæ. Apud Isaiam igitur negat Deus se dedisse libellum repudii: hîc autem dicit se dedisse, nempe quia reiecerat mulierem adulteram. hoc quidem non erat tunc in vsu apud Iudæos, facere cum adultera diuortium, quin simul ad iudicium traheretur. sed vidimus initio capitis discrimen inter Deum, & maritos. Quoniā ergo Deus non egit summo iure cum Israelitis, neque sumpsit capitalem pœnam, queādmodum meritò poterat, & fieri etiā solebat: ideo dicit se *dedisse libellum repudij*, hoc est, se diuortiū fecisse cum populo illo. Cæterùm, per tabulas repudii intelligit exiliū. nam cùm decem Tribus abductæ fuerunt, hoc perinde erat, ac si Deus palàm ostenderet sibi nihil esse coniunctionis cum populo illo. nam quantisper habitarunt in terra sancta, & promissa hæreditate, manebat adhuc coniugium aliquod: vbi autem dispersi sunt huc atque illuc, & cessauit apud eos omnis cultus, vbi denique excidit nomen regni Israelitici, tunc Deus fecit diuortium. *Vidit*, ergo, *soror eius Iehudah*, inquit, *& non timuit*. Fuit autem hic magnus stupor, non sapere saltem alieno dispendio: & hæc querimonia passim occurrit apud Prophetas, quòd scilicet non fuissent stimulati ad resipiscentiam Iudæi, cùm illis parceret Deus: interea tamen exempla obiiceret eorum oculis, quæ meritò terrere ipsos debuerant. Quid enim statuendum illis fuit, nisi Deum fore vindicem tot transgresionum, quibus iram eius prouocauerant, quoniam non pepercerat eorum fratribus? videbant regnum illud Israel abolitum: atqui omnes simul ducebant originem ab vno patre Abraham. vnde igitur factum est, vt tam securè contempserint iudicium Dei, quod tamen versatum fuerat longo tempore ante ipsorum oculos? Ideo conqueritur eos *non timuisse*. Nunc sequitur,

9 Et factum est à velocitate, *vertunt tam Hieronymus, quàm alij interpretes, facilitatem: nomen deductum est à* קל, *quod significat interdum esse velocem: hîc leuitas notatur, vel petulantia*, factum est, *igitur*, à leuitate, *aut petulantia*, scortationū eius, vt pollueret terram, *vel contaminaret: alij vertunt, peccare faceret: sed Hieronymus vbique ferè reddit hoc verbum per contaminare, neque malè quadrat*, & scortata est cum lapide, & cum ligno.

Hîc complet sententiam suam Propheta, tantùm scilicet abfuisse, quin pœnæ illæ, quas inflixerat Deus Israelitis, tangerent Tribum Iehudah, vt superaret sua leuitate & petulantia sororis suæ scortationes. *Polluit*, inquit *terram*, vel peccare fecit, hoc est, reddidit terram scelestā. Hoc autem crimen valde exaggerat, vbi dicitur terra fuisse obnoxia, vel contaminata. Scimus enim terram per se puram esse, neque contrahere vllas maculas ex sceleribus hominum: sed quò magis detestabilis reddatur hominum impietas, dicitur terra ab illis contaminari, dicitur etiam reddi obnoxia culpæ. Quare? causam reddit cur terram cōtaminauerint, vel reddiderint scelestam, vel implicuerint suis vitiis, *nempe quia scortata est cum lapide, & cum ligno*. De metaphora scortandi iam dicere non opus est, quia ab initio exposuimus hanc similitudinem toties repeti, quoniam Deus cōiunxerat populum illum sibi, ac deuinxerat quasi sacro cōiugio. Quoties ergo defecit à puro Dei cultu populus, meritò dicitur scortatus esse, quoniā violauerat fidem datam: nam simplicitas fidei, est spiritualis castitas: ita etiam apostasia est impudicitia, & perfidia, qua mulier fallit maritum suum, dum sequitur adulteros. Postea sequitur,

10 Atque etiā in toto hoc, *vel, in his omnibus*, non reuersa est ad me perfida, *vel fraudulēta*, בגד *est fraudare*, soror eius Iehudah in toto corde suo, sed

in mendacio, inquit, Iehouah.

Prosequitur eandem sententiam, quòd scilicet Iudæi non tacti fuerint aliquo sensu timoris, cùm viderent horribilem vindictam de peccatis fratrum suorum sumptam esse. *Soror eius*, inquit, *perfida non rediit ad me*, hoc est post tot admonitiones propheticas, atque etiam pœnarum exempla. addit tamen correctionem, *Quòd non redierit in toto corde, sed fallaciter, atque in mendacio.* anticipat enim hîc Propheta exceptiones, quas obtendere poterant Iudæi, Quid? tu negas nos esse reuersos: an non purgata est terra idololatriis? an non Deus nunc ex Legis suæ præscripto colitur? an vllum adhuc conspicitur altare vel sub vmbris arborum, vel super colles? Cùm ergo possent ita tergiuersari pro suo more, occurrit Propheta, & dicit, Quãuis in speciem dederint signa pœnitentiæ, tamen fecisse duntaxat fucũ, & mentitos esse Deo, quoniã nulla fuerat integritas. Nunc clariùs videmus cur antè tempus Iosiæ notauerit, nempe quoniam fallaciter reuersi tunc fuerant Iudæi ad Deum, cùm in Rege, & paucis esset purus affectus, in aliis mera simulatio. ergo ostendit Deus in summa, se non morari illam reformationem, quæ plena erat mendacio, sed quærere integrum cordis affectum: ideo concludit,

11 Et dixit Iehouah ad me, Iustificauit animam suam auersatrix Israel præ fraudulenta Iehudah, *vel perfida, semper est* בגודה

Nunc clarè perspicimus quorsum contulerit Ieremias decem Tribus cum regno Iehudah, nempe vt ostenderet Iudæos, qui tamen censeri volebant aliis longè sanctiores, esse magis perfidos, & dignos grauiore pœna, quoniam tantùm fraude agebant cum Deo. Quæritur iam cur deteriores pronuntiet Iudæos Israelitis, cùm tamẽ semper se cõtinuerint in aliquo mediocri statu. Scimus regnum Iehudah fuisse ita profanatum, vt ferè nihil pietatis esset illic residuum: semper autem stetit Templum, & Sacerdotium Ierosolymæ. Sed alias ob causas Propheta condemnat Iudæos præ Israelitis, nempe quoniam debuerint sapere alieno malo, quoniam debuerint confirmari, cùm viderent fratres suos prolapsos esse à syncero Dei cultu: debuerant per otium hæc omnia secũ expendere. Tam supina igitur securitas fecit, vt Deus illos diceret esse omnium deterrimos. adde quòd superbia cumulus erat eorum dãnationis, vbi se gloriabãtur manere integros, decem verò Tribus esse degeneres: & hæc ratio est, cur dicat, *Israelem, quamuis esset perfida mulier, tamen iustiorem esse sorore sua* Iehudah. Impropria quidẽ est locutio, vbi dicitur, *Iustificasse animam suam.* neque enim hîc Deus excusat Israelitas, neque etiam liberat, vel absoluit à reatu (sumpserat enim de illis graues pœnas) sed hæc ratio loquendi satis trita est Prophetis, quòd scilicet Ezech.16. 37.38. iusta sit Sodoma præ Ierusalem, quòd Sidon & Tyrus iustæ sint præ Iudæis. *Iustificauit* ergo *animam suam præuaricatrix*, vel auersatrix, *Israel præ perfida* Iehudah, nempe ob illas rationes, quas retuli, quòd scilicet maior, & minus excusabilis fuerit obstinatio in Iudæis. Exterior Dei cultus quẽ retinuerant, debebat instar fræni esse ad eos regendos. Interea viderant quàm seuerus fuisset iudex Deus erga decem Tribus, & tamen contempserant illa Dei iudicia, neque quicquam in illis profecerant.

PRECATIO.

Da *omnipotens* Deus, *quando nos dignatus es adoptare in populum, & te nobis coniungere in* Filio *tuo vnigenito, vt maneamus puri, & casti in obedientia* Euangelij *tui, neque vnquam deflectamus ad eas corruptelas, quæ disiungãt sacram illam coniunctionem, quæ inter nos sanguine eiusdem* Filij *tui sancita est, sed ita perseueremus in obsequio tuo, vt vita nostra testis sit, & omnes actiones, eius sanctæ vocationis, in qua nobis reposita est spes salutis æternæ, donec tandem perueniamus ad hæreditatem illius* Regni, *quod nobis tanto pretio comparatum est, ac fructum illic percipiamus & fidei, & synceritatis, & perseuerantiæ nostræ in eodem* Christo Domino *nostro*, Amen.

12 Vade, & clama, *hoc est, cum clamore intona* sermones hos, versus Aquilonem, & dic, Reuertere rebellis Israel, dicit Iehouah: non, non faciam incumbere, *cadere ad verbum*, iram meam, *alij vertunt, faciem meam, sed metaphoricè significat iram*, in vos, quia clemens ego, dicit Iehouah, non seruabo in sæculum.

Postquam

POSTQVAM docuit Propheta Tribum Iehudah grauiori pœnā dignam esse quàm decem Tribus, & causam adiecit, quòd viderant fratres suos tam duriter castigatos, neque tamen commoti fuerant: nunc conuertit sermonem ad ipsos Israelitas, vel decem Tribus, & promittit Deum illis quoque fore exorabilē. Iam regnum Israel deletum fuerat, & populus abductus partim in Assyriam, partim in Persidē & Mediam. dispersi igitur erant, & nomen regni erat prorsus deletum: terra sæpius vastata fuerat. nam primò stetit pars aliqua regni: tantùm enim quatuor Tribus in exilium tractæ sunt, sed tandem nomen ipsum regni excisum fuit, & quemadmodum dixi, omnes in exilium tracti fuerunt. Ideo iubetur Propheta sermonem suum dirigere versus Aquilonem. nam quanuis maior pars populi in Oriente tunc habitaret, quoniam tamen ab Assyriis fuerant profligati, ideo caput ipsum Monarchiæ respicit Deus, cùm Prophetam iubet eos alloqui, quos hostes traduxerant versus Septentrionem. *Clama* igitur, nempe non tantùm propter distantiā locorum, sed vt Iudæi, qui obsurduerant, audirent hunc clamorem. neque enim tā tùm Israelitarum causa iubetur Propheta loqui, sed vt eorum exemplo Iudæis Dei misericordiam proponat, si modò redeant ad sanam mentem. Summa autem est, quanuis rebelles fuerint Israelitæ, & auersi à Deo, tamen veniam illis paratam fore, si redeāt. Quid autem significet Propheta per nomen Conuersionis iam attigimus, & alibi fusius tractandum erit. Exigit ergo ab illis resipiscentiam, & promittit Deum fore propitium, si ad ipsum reuersi fuerint. Postea adiungit, *Non faciam cadere faciem meam super vos*, vel potius *iram meam*. nam sensus hic melius cōuenit. Iam tūc Deus seuerè vltus fuerat eorū peccata: quid enim illis tristius accidere potuit, quàm vt patria carerent? deinde premerentur sæua tyrannide? quanquam atrocior pœna fuit, quòd ablatus illis fuit cultus Legalis, quòd reiecti fuerunt à Deo, quòd perdiderunt gloriam illam, qua putabant se excellere supra omnes populos. Diuinitus enim electi fuerant in populum peculiarem: hoc totum abolitum erat. Quo igitur sensu negat Deus se illis fore iratum? Hac locutione simpliciter intelligit Propheta, Deum non fore inexorabilem: quasi diceret, Non insistet ira mea, vel non incumbet vobis: sed mitigabo pœnas, quas inflixi. Ideo non displicet quod vertit Hieronymus, Non firmabo: quanquā vbi adiungit Faciem, quemadmodum iam dixi, non satis exprimit mentem Prophetæ. Sed hoc tolerabile est, non firmabo iram meam super vos, hoc est, ira mea non insistet, vel non incumbet capitibus vestris, vt vos penitus opprimat. iam ceciderat ira Dei super eos, sed vt esset spes aliqua salutis. Negat igitur Deus exitiales fore plagas, quibus castigauerat eorum peccata, quoniam manum suam retrahet, neque ad extremum vsque ipsos persequetur. Sūma est, Si populus ad Deum conuersus fuerit, veniam impetraturum, quoniam Deus vltrò ipsum inuitet, ac promittat temporalem fore hanc pœnam, quam exegerat de eorum peccatis. Et iterum Deus confirmat hanc doctrinam à sua natura, *Quoniam clemens sum*, vel mansuetus, inquit, *& non seruabo in perpetuum*. Promissio erat specialis de reditu populi: iam Deus adiungit confirmationis loco hanc doctrinam generalem, quòd scilicet propensus sit ad misericordiam, & quòd facile ignoscat pro sua clemētia. cùm igitur talis sit Deus, & seipsum abnegare non possit, non est cur peccator desperet, atque ita viam sibi præcludat, ne resipiscentia sua iterum imploret Dei misericordiam. Hinc autem colligitur vtilis doctrina, quoties diffidētia mentes nostras solicitat, nec possumus accommodare in vsum nostrum promissiones Dei, vt semper hoc nobis in medium occurrat, ipsum esse clementem. cùm igitur Deus ita sit mansuetus, *vt non seruet vsque in sæculum*, hoc est, vt ira eius non sit nisi temporalis, semper bene sperandum est: quemadmodum etiam in Psalmo dicitur, Momētum in ira eius, vita autem in bonitate, & clementia: quasi diceret, iram Dei statim euanescere, modò resipiscamus: ipsum verò prosequi suam misericordiam pluribus sæculis. nam hoc intelligitur Vitæ nomine. Postea prosequitur, *Psal. 30. 6.*

13 Tantummodo, *vel atqui*, cognosce iniquitatem tuam, quia aduersus Iehouam Deum tuum scelerate egisti, & dispersisti, *vel dissipasti, aut prostituisti vias tuas alienis*, sub omni arbore frondosa, & vocem meam non audiuisti, inquit Iehouah.

Deus hic conditionem apponit, ne bonitate eius freti hypocritæ, magis ac magis obdurescant, atque interea putent illum sibi esse obstrictum. sic enim solent agere, Deus tanta facilitate nos ad se reuocat, & vltrò inuitat etiam peccatores: ergo facilè cum ipso transigemus. sic peruersis imaginationibus se deludunt hypocritæ, dum existimāt se posse Deo illudere, quoniam nihil aliud quærat, quàm ad se reducere peccatores. semper igitur cum promissione gratiæ coniungi debet exhortatio ad pœnitentiam. Deus ergo hic admonet, longè falli Israelitas, si putent nullo negotio se posse pacisci de venia. ergo dicit, *Agnosce iniquitatem tuam*. Particula אך, potest accipi pro tantummodò, vel pro sed: vel atqui. ego secundum sensum magis probo, quoniam hic exceptio additur, queadmodum exposui, ne Israelitæ indormiāt suis vitiis, si persuadeant sibi Deū

eſſe quaſi in ſua manu & arbitrio. Videmus ergo per modum correctionis Prophetam excipere: *Sed interea*, inquit, *agnoſce iniquitatem tuam*: alioqui nulla pax tibi ſperāda eſt cum Deo. Sequitur, *Quoniam ſceleratè egiſti aduerſus Iehouam Deum tuum*. His verbis Propheta coarguit Iſraelitas, ne tergiuerſando putent ſe effugere poſſe iram Dei. nam ſcimus, etiam qui apud ſe conuicti ſunt non tamen libenter fateri ſua peccata: & mirum eſt homines ita eſſe ſtupidos, vt ſemper velint cum Deo litigare. Hac de cauſa Prophetæ, dum hortantur populum ad pœnitentiam, ſimul in medium proferunt eius peccata. Si ingenuus eſſet pudor in hominibus, non eſſent ita vrgēdi: ſed quoniam vel impudenter negant ſua peccata, vel ſunt ita hebetes vt non tangantur vllo metu, ideo neceſſe eſt ipſos acrius pungere, imò grauiter vulnerare. Hoc nunc agit Propheta, *Tu*, inquit, *ſceleratè egiſti cum Deo tuo*: quaſi diceret, Non fruſtra nūc te admoneo, vt peccata tua cognoſcas: nam Deus ipſe te damnat. ne putes igitur ſubterfugiis tuis te poſſe quicquam conſequi. Et ſpeciem quoque adiungit, quô propius manum conſerat, *Tu*, inquit, *vias tuas diſſipaſti, vel diſperſiſti alienis, ſubtus omnem arborem frondoſam*. Comparat iterum Iſraelitas meretricibus, quæ vulgò ita ſe proſtituunt, vt ab vno loco ad alterum tranſcurrant, inuitēt ac prouocent quoslibet obuios. Sic ergo Propheta dicit Iſraelitas ſeſe diſperſiſſe. verecundè loquitur de re obſcœna: ſed ita ſignificat non fuiſſe contentos vno genere ſuperſtitionis, vel vno idolo, ſed permiſcuiſſe quaslibet ſuperſtitiones, & hinc inde ſumpſiſſe errores varios: quemadmodum vaga meretrix ſeſe proſtituit hominibus incognitis abſque delectu. Et *alienos* vocat omnes fictitios deos, quoniā ſicuti iam ſæpius dixi, debebat tenere locum mariti. ergo cùm Iſraelitæ deflecterēt ad alios deos, perinde erat, acſi mulier, relicto marito, ſe proiiciat, & proſternat quibuslibet adulteris. Eſt autem nimium vulgare, vt qui relinquūt purum Dei cultum, accerſant ſibi hinc inde diuerſos errores, ita vt intemperanter ſeſe proiiciant ad omne genus ſuperſtitionum. Tandem addit, *Et non audiuiſti vocem meam*. Hac circunſtantia crimen eorum exaggerat Propheta, quòd ſcilicet inſtituti fuerant in Legis doctrina, & tenebant rectā viam ſalutis. vnde igitur factum eſt, vt ſeſe ita corruperint multis ſuperſtitionibus? non poteſt hoc aſcribi ignorātiæ: eſt igitur manifeſta eorum peruicacia aduerſus Deum. Oſtendit ergo Propheta fuiſſe immorigeros, & intractabiles, & ideo prolapſos eſſe ad idololatriam, & prauos errores, quia excuſſerint iugum Dei, neque paſſi fuerint ſe gubernari eius verbo. Nunc ergo tenemus ſummam huius ſententiæ: exigit primo loco Deus confeſsionem ſcelerum ab Iſraelitis: & ita exprimit quid valeat conuerſio, cuius mentionē nuper fecerat. donec enim peccator ſentiat mala ſua, nunquam verè ad Deum redibit, neque ex animo. principium igitur reſipiſcentiæ eſt culpæ agnitio: deinde coarguit eos, vt tergiuerſationem illis præſcindat: tertiò ſpeciem ipſam demonſtrat, vt eos teneat quaſi conſtrictos, nempe quòd ſeſe polluerint ſuperſtitionibus? & adiungit non fuiſſe duntaxat ſimiles mulieri adulteræ, quæ ſequitur alienum virum, ſed ſcortis fœtidis, quæ curſitant huc atque illuc, neque diſcernunt inter notos, vel ignotos. Poſtremò oſtendit hoc factum fuiſſe mera contumacia, quòd ſcilicet abiecerint omnem Dei reuerentiam, quoniam Lex illis fuerat data: deinde miſsi erant Prophetæ fidi interpretes. ſatis ergo tenebant quid placeret Deo, & quid rectū eſſet. vnde igitur factum eſt, vt ita errauerint? nempe quia clauſerunt aures verbo Dei, neque paſsi ſunt ſe ab ipſo regi, ſed fuerunt prorſus indociles. Pergamus,

14 Reuertimini filii rebelles, dicit Iehouah, quoniā ego maritus veſter, *vel dominatus ſum in vobis, vt alij vertunt: alij, tædio affectus ſum in vobis: dicemus poſtea de hoc verbo*, & aſſumam vos, vnum è ciuitate, & duos è familia, *vel cognatione, vel tribu*, & adducam vos in Sion.

Aliis verbis eandem ſententiam repetit Ieremias. ſed Deus hac verborum congerie clarius oſtendit, quàm ſit futurus ad dandā veniam procliuis ſi Iſraelitæ ex animo reſipiſcant. Satis fuerat ſemel atque vno verbo teſtari fore placabilem: ſed Deus vbi videt illos eſſe tardos, atque etiā difficiles ad parendum, pergit in eadem exhortatione. Mira hæc eſt indulgentia, cùm Deus ſuam gratiam videns negligi, & quaſi reſpui hominum ſegnitie, tamen non deſiſtit: ſed iterum, & tertiò ipſos inuitat. Quis hominum ita patienter ferret gratiæ ſuæ, & fauoris faſtidium? ſed videmus Deum non ſtatim reiicere tardos, & pigros, ſed nouos ſtimulos adhibere, vt ipſos tādem permoueat: idque pluſquā neceſſariū eſt. Qualis enim eſſet torpor noſter? niſi quotidie Deus inſtaret, quotuſquiſque aurem præberet eius admonitionibus? non mirum igitur eſt, ſi ignoſcens noſtræ tarditati, ſecundò, & tertiò nos ad reſipiſcentiam inuitat: quod etiam in Eccleſia ſemper experimur. Hæc ratio eſt igitur, cur idem nunc iteret Propheta, *Reuertimini nunc*, inquit, *filij rebelles*. dixerat prius, Reuertere Iſrael rebellis: poſtea addit, *Quoniam ego maritus in vobis*. Quidam exiſtimant בעל tantundem valere, atque tædio affici, vbi in conſtructione ponitur, ſicuti hîc בעלתי בכם, in vobis. ſed non quadraret hæc ſignificatio præſenti loco: rectius igitur alii vertunt, Quoniam dominatus ſum vobis: ſed hoc dominium non debet promiſcuè ſumi, quemadmodum apud Latinos: refertur enim propriè ad maritum, qui vxori ſuæ præeſt. nec dubium eſt, quin Deus conti-

nuet

nuet sermonem suum, & persistat in illa similitudine coniugii, de qua iam sæpius dictum fuit. Accusat enim adulterii Israelitas, quoniam ab ipso desciuerant. Ideo adiungit, *Ego tamen sum maritus vester*. Dixerat prius, Si quis vxorem repudiauerit, quæ se addixerit postea alteri, nunquã volet cum ipsa reconciliari: ego autem ignosco vestræ perfidiæ, vestris libidinibus: tantùm colite posthac castitatem mecum, ego vicissim castè vobiscum me geram. Ita hoc loco, *Ego sum maritus vester*: hoc est, etiam si vos repudiauerim. Dixerat enim se dedisse libellum repudii: hoc est, quasi publicis tabulis se testatum fuisse, nihil amplius sibi esse coniunctionis cum populo illo. Nam exilium erat instar diuortii. Iam dicit, *Ego sum maritus vester*. Nam etiam si ego tam grauiter læsus à vobis fuerim, quia fefellistis fidem mihi datam, tamen maneo in proposito, vt sim vobis maritus. Tenemus ergo nunc genuinum Prophetæ sensum. Quoniam poterat desperatio ita constringere Israelitas, vt horrerent accessum illum, ad quem hortatus ipsos fuerat Propheta: ne terror impediat, quò minus resipiscant, Deus hîc pronuntiat se illis fore maritum, & se nondum oblitum esse illius coniunctionis, qua ipsos semel dignatus fuerat. Summa est, Ego semel complexus sum vos amore coniugali: estis quidem à me alienati, sed redite tamen, ego paratus sum ad veniam, & perinde ac si mihi semper fidem præstitissetis, *Iterum assumam vos*, inquit. Sed postea adiungit, *Vnum ex vrbe, duos ex familia*. Hic locus dignus est obseruatu, quia ostendit Deus non esse, cur alii alios expectent: deinde etiam si corpus ipsum populi putrescat in suis peccatis, tamen si pauci ad ipsum redeant, se illis etiam fore placabilem. Et fuit hoc caput valdè necessarium. Fœdus enim Dei erat commune vniuerso semini Abrahæ. Poterant igitur coniicere fœdus illud esse extinctum, nisi totum populum colligeret. Neque enim elegerat duos, aut tres, aut centum, aut mille: elegerat totum semen Abrahæ. Ergo quoniam hæc promissio sine exceptione omnibus erat cõmunis, poterat quisque ita ratiocinari, Quid mihi cum Deo, nisi quatenus sum progenitus ex genere Abrahæ? atqui non sum solus. nam sumus omnes Abrahæ filii. video autem neminem conuerti ad Deum: ita pereundum mihi est cum toto populo. Ergo ne hæc cogitatio moretur pios, ideo nunc dicit, *Vnum assumam ex vrbe, & duos ex familia*: hoc est, etiam si vnus tantùm ex vrbe vna ad me veniat, reperiet apertam ianuam: si duo tantùm ex vna Tribu ad me veniant, etiam ipsos admittam. Tenemus consilium Prophetæ. Interpretes quidem dicunt vnum ex vrbe, quoniam Deus etiam si multitudo pereat, non desinet ignoscere tribus, vel quatuor: sed non attingunt quod præcipuè dignum erat notatu, nempe ideo sermonem ad duos, & tres restringi, quoniam vt dictum est, poterat ipsos hæc cogitatio tenere perplexos, quòd scilicet communiter omnes electi essent in sacrum populum. Hodie etiam vtilitas huius doctrinæ ad nos pertinet. Videmus enim multos hac stultitia vel excludi à spe salutis, vel sibi obstruere accessum, quoniam alii alios respiciunt, & multitudo tenet singulos implicitos. In Papatu quî fit, vt tam multi pertinaciter Deo resistant? nempe quia putant se tuto latere in turba. Et apud nos etiam videmus, vt alii aliis sint obstaculo. veniat igitur semper nobis in mentem hæc doctrina, Deum vbi brachia sua extẽdit, velle amplecti non tantùm omnes simul, si vno consensu ad ipsum accurrant, sed duos, vel tres, si tantùm ex vna vrbe ad eum veniant, vel ex toto populo. Adiungit, *Venire faciam vos in Sion*. Iam hoc semel dictum fuerat. Significat igitur Deus temporale fore exilium, & iterum compotes fore Israelitas suæ hæreditatis, si appareat in illis vera, & seria conuersio. Sequitur,

15 Et dabo vobis Pastores secundum cor meum, & pascent vos scientia, & intelligentia: *hoc est, scienter, & prudenter.*

Hîc promittit Deus se ita prospecturum saluti populi, postquam ab exilio reductus fuerit, ne iterum pereat. Nam notanda est causa vindictæ Dei, quæ exprimitur ab Isaia quinto capite: Propterea abductus est populus meus, inquit, quia scientia caruit: propterea sepulchrum dilatauit animam suam, aut guttur suum. Dicit igitur hanc fuisse causam interitus populi, quia interciderat apud ipsos doctrina, & Pastores vel fuerant canes muti, vel fuerant latrones. Hîc ex opposito pronuntiat Deus se daturum illis fidos Pastores, qui exerceant munus suum, sicuti decet. Fateor quidem comprehendi sub hac voce probos & cordatos magistratus. sed Prophetas per Sacerdotes præcipuè designat, quorum partes erant idololatriæ mederi. Vnde colligimus, non posse diuturnum esse Ecclesiæ statũ, nisi dum fidi Pastores præsunt, qui viã salutis ostendãt. Ergo in hoc consistit Ecclesiæ salus, si Deus excitet veros, & synceros Doctores, qui annuntient eius doctrinam. vbi autem destituitur Ecclesia probis Doctoribus, necesse est statim omnia pessum ire. Deus enim haud dubiè hac promissione significat se non tantùm fore liberatorem populi, vt eum ab exilio reuocet, sed perpetuum custodem, vbi reuersus fuerit.

populus ipse in patriam. Sequitur ergo, Ecclesiam Dei non tantùm gigni opera sanctorum & piorum Pastorum, sed etiam foueri, & ali, & confirmari etiam eius vitam vsque ad extremum. Sicuti non satis est ordinē politicum semel erigi, nisi magistratus in officio perseuerēt: ita nihil magis exitiale Ecclesiæ, quàm vbi Deus aufert bonos Pastores. Non potuit quidem fieri, vt populus ad Deum rediret, nisi missi antè fuissent Prophetæ: sed hîc loquitur Deus de cõtinuo cursu, vel tenore doctrinæ suæ, & bene compositi regiminis: quasi diceret, Non tantùm dabo vobis Prophetas, qui vos ab errore ad me, & in viam salutis reducant, sed subinde vobis etiam præficiam bonos & fidos Doctores. Notandum verò est, non posse omnes eos qui præsunt, officio fungi nisi præditi sint prudentia. Deus vero paternum suum amorem subindicat, vbi bonos Pastores dicit sibi charos fore. Postea sequitur,

16 Et erit, cum multiplicati fueritis, & fructificaueritis, *vel creueritis,* in terra diebus illis, dicit Iehouah, non dicent amplius, Arca fœderis Iehouæ: *&* non ascendet in cor, & non recordabuntur eius, & non visitabunt, & non fiet amplius.

Versum hunc torquẽt Interpretes, quia nemo assequitur Prophetæ consiliũ. Iudæi magna ex parte cõmentum frigidum, & longè petitum afferunt, quòd non deducent amplius Arcā fœderis ad sua prælia, quoniā nemo scilicet hostis ipsos inuadet. Putant igitur promitti tranquillũ statum populo, quia nulla vi hostili cogentur transferre huc atque illuc Arcā fœderis. Sed videmus verba nihil tale sonare. Est igitur illud prorsus alienũ cõmentum. Alii autē dicunt hoc debere referri ad tempus Messiæ: & nemo etiam ex Iudæis hoc negat, quoniam sequetur postea, redituros Israelitas cum Tribu Iehudah. Hoc hactenus non fuit impletum: sequitur ergo Prophetam hîc vaticinari de regno Christi. Sed Iudæi cùm hoc fatentur, nihil intelligunt de abrogandis cæremoniis Legalibus. Ferè autē inter Christianos hoc receptũ est, Prophetam hîc docere, vbi exhibitus fuerit Christus, finem impositum iri Legalibus vmbris, ita vt nulla amplius sit Arca fœderis, quoniam in Christo habitat Deitatis plenitudo Hoc quidem non videtur carere aliquo colore: sed existimo aliud prorsus esse Prophetæ consilium. Hîc enim notat diuortiũ illud, vel dissidiũ, quod fuerat longo tempore inter regnum Iehudah, & regnum Israel. Nam cum regnum Israel & hominum numero, & terræ amplitudine, & opibus floreret, atque fœlicius esset regno Iehudah: hoc residuum tamen manebat Iudæis, quòd apud ipsos erat Templum, Dei iussu extructum, quòd locus ille fuerat electus à Deo, quòd tenebāt Arcam fœderis quæ erat symbolum præsentiæ Dei. Talis igitur fuit æmulatio inter regnum Iehudah, & decē Tribus, quòd cùm inflati essent Israelitæ & copia hominum, & diuitiis & aliis terrenis dotibus, Iudæi gloriabantur de Templo, & Arca fœderis. Quid autem nunc Propheta? Pronunciat talem fore concordiam inter Israelitas, & Iudæos, vt iam non dicturi sint Iudæi, Arca fœderis, & Templũ Dei: quoniam Deus aderit similiter omnibus. Et melius confirmat deinde Propheta quod iam dixi. Ergo coniungere necesse est etiam sequentes duos versus. Dicit igitur,

17 Tempore illo vocabunt Ierusalem solium Iehouæ, & congregabuntur ad eam omnes gentes ad nomen Iehouæ, Ierusalem dico: & non ambulabunt posthac, *vel amplius*, post duriciem, *alij vertunt, obstinationem: est etiam interdum cogitatio,* שרירות, *post duriciem,* cordis sui malam.

Postea,

18 In diebus illis venient domus Iehudah cum domo Israel, venient simul è terra Aquilonis ad terram, quam dedi in hæreditatem patribus vestris, *vel, quam dedi possidendam iure hæreditario patribus vestris.*

Nunc clarius tenemus quod iam dixi: nempe Prophetam hîc promittere futurum consensum inter decem Tribus, & regnum Iehudah, vbi simul omnes reducti fuerint ab exilio: quasi diceret, statum magis optabilem fore, quàm antè fuerat, quia scilicet erat laceratum semen Abrahæ, ex quo populus quem volebat Deus manere in sacra vnitate, fuerat dissipatus fœdo modo. Scimus enim fuisse capitale odium inter Iudæos, & Israelitas. cùm ergo talis & tam fœda fuisset dissipatio ad tempus inter filios Abrahæ, nunc Propheta ostendit fructum exilii, quia scilicet vbi temporali pœna castigati fuerint à Domino, redibunt in patriam, non vt sit inter ipsos talis æmulatio, qualem experti fuerant, sed vt omnes vno ore simul Deũ inuocent: vt Iudæi ipsi sint fratres Israelitis, & Israelitæ etiam mutuam concordiam cum Tribu Iehudah colant.

Precatio.

PRECATIO.

Da omnipotens Deus, quando hodie nobis clementer parcis, cùm tamen varijs modis prouocemus iram tuam, ne aduersus castigationes obdurescamus, sed tolerantia tua nos ad pœnitentiam inuitet, deinde etiam ferulæ nobis prosint, & ita verè conuertamur, vt tota vita testemur nos mutatos esse animis, & sic etiam alij alios incitemus mutuò, vt simul consentiamus in obsequium verbi tui, & studeamus quisque pro se glorificare nomen tuum, in Christo Iesu Domino nostro, Amen.

COEpimus heri exponere quo sensu dicat Propheta nullam fore amplius memoriam Arcæ fœderis, postquam reuersi fuerint Israelitæ in patriã, & illic creuerint, nempe quia nullũ erit dissidiũ, quale fuerat antequã in exilium essent abducti. Scimus enim decẽ Tribus coluisse Deũ suo more, quia defecerant à pura & simplici Legis doctrina. Intelligit ergo Propheta omnes fore veri & vnius Dei cultores, & tãtam fore vnitatẽ fidei inter ipsos, vt non vocet Iudæus Deum suum, & Israelita etiam alium sibi Deum fingat. Ideo subiicit, *Non ascendet super cor*: hoc est, nulla talis cogitatio, inquit, amplius illis veniet in mentẽ: *Et non recordabuntur*: hoc est, nulla monumenta pristinæ dissensionis amplius inter eos extabunt: *Et non visitabunt*. hoc est, non venient amplius furtim Ierosolymam qui volent sacrificia offerre Deo: *Denique nihil tale fiet*, inquit. *Nam in tempore illo vocabitur Ierusalem solium Iehouæ*. Posset videri Propheta secum pugnare, quòd tradat *Ierosolymam fore solium Dei*, & tamen Iudæos non facturos mentionem Arcæ fœderis. Sed optimè cohærent inter se hæc membra, quoniam intelligit Ierosolymã fore sedem, ac domicilium æterni Dei absque controuersia. Ante exilium iactabant Israelitæ se retinere cultum veri Dei, & magnifica erat ostentatio, & multæ pompæ, sic vt Ierosolyma ferè obscura esset, quantùm ad illum externum splendorem. Propheta autem dicit nullum fore amplius discrimen, & non litigaturos Israelitas cum Iudæis, quia omnes concedent Ierosolymam esse Sanctuarium Dei: quasi diceret, Apud omnes sine exceptione vigebit pura religio, quod scilicet ante illud tempus vsitatum non fuerat. Et hanc sententiã melius confirmat sequentibus verbis, *Congregabuntur*, inquit, *ad eum omnes gentes ad nomen Iehouæ*, vel propter nomen Iehouæ (ל est hîc vice causalis particulæ) propter nomen ergo Iehouæ congregabuntur omnes gentes Ierosolymæ. Videmus nihil esse ambiguum in his verbis, quia apertè exprimit Propheta cultum Dei qualem Lege sua instituerat, tantæ fore authoritatis, vt gentes omnes paratæ sint amplecti quicquid edoctæ fuerint à Iudæis. Cæterùm, per Gentes omnes rectum est intelligi decem Tribus, quemadmodum multis locis vocãtur plures populi. Si quis longius malit extendere fruatur suo sensu. & quemadmodũ heri retuli, Iudæi existimant hîc describi tempus Messiæ, quoniam nunquã impletum fuit, quod hîc promittit Ieremias. Neque enim concursus ille gentium apparuit cùm reuersi sunt Iudæi ab exilio in patriam: imo soli Iudæi reuersi sunt. Hinc igitur colligũt non posse locum hunc aliter exponi, quàm de regno Messiæ: quod verum esse fateor. Sed quia reditus ille, ac restitutio populi quoddã fuit regni Christi præludiũ, ideo semper incipere conuenit à tẽpore illo, quoties vaticinantur Prophetæ de noua Ecclesia. Verùm quidẽ est, reparationem totius mundi quærẽdam esse in Christi aduẽtu: sed iam tunc cœpit Deus Ecclesiam suam restituere, cùm Iudæis manum porrexit, vt vrbem extruerent, & templum, donec prodiret Christus. Quãtùm ad præsentem locum spectat, siue per Gentes intelligere libeat decem Tribus, vel vtrunque regnũ: siue promiscuè omnes orbis populos, sensus Prophetæ perinde clarus esset: ampliorem scilicet fore Ecclesiam, vbi Deus populum reduxerit, quàm prius fuisset: postea Deum facturum, vt floreat vera pietas, & quidem absque æmulatione, & litibus. Quod tamen sequitur confirmat diuersam sententiam, nempe vt hoc exponatur de vtroque regno, *Non ambulabunt*, inquit, *amplius post duriciem malam cordis sui*. Non solet hoc dici de prophanis gentibus, quæ semper alienæ fuerunt à doctrina Legis. Quoniam ergo hoc specialiter competit in Iudæos, & Israelitas: ideo videtur melius fluere illa expositio, *Cunctas gentes* hîc vocari, vel decem Tribus, vel totum populum. Postea sequitur eodem sensu, *In diebus illis venient domus Iehudah cum domo Israel*. Hinc apparet, Prophetam magis de posteris Abrahæ locutum esse, quàm de exteris gentibus. Nam expositiuè addit hunc versum. Poterat enim quæri, quid hoc sibi vellet, omnes gentes venturas: nẽpe, inquit, *Quoniam domus Israel coalescet simul cum domo Iehudah*: hoc est, nulla erit amplius simultas inter duos populos, quoniam agnoscent se mutuò pro fratribus, & scient se ita ortos esse ab vno fonte, vt debeant manere vnus populus. denique hic versus exponit quod iam dictum fuerat à Propheta. Et notandum est quod addit, *Venient simul è terra Aquilonis ad terram, quam ego dedi possidendam Patribus ipsorum*. Nondum Iudæi in exilium migrauerant: Propheta ipse alloquebatur eos, cùm adhuc Ierosolymæ, & in reliqua terra quiescerent quasi in nido suo: neque vnquam illis persuasit quod experti sunt magno suo damno, nempe instare illis simile exi-

lium, quale tunc cernebant in fratribus suis Israelitis. Perinde autem cum ipsis agit Propheta, ac si essent extorres, & habitarent in terra aquilonari, sicuti Israelitæ: *Venient simul*, inquit, *e terra aquilonari*. Poterant excipere, Atqui adhuc potimur nostra hæreditate, neque hinc nos quispiam expellet, quoniam fieri non potest, vt Deo eripiatur Templum suum: elegit sibi quietem perpetuam apud nos. Nec dubium est, quin auditæ fuerint obstrepere istæ voces. Sed Propheta hîc refellit vanam eorum confidentiam, ac dicit spem salutis in eo duntaxat positam esse, si expectent restitutionem à Domino, postquam ad tempus exulauerint. Hîc autē Propheta commendat illis fructum exilii, vt æquiore animo deinde perferant pœnam sibi inflictam. Poterant enim centies desperare, nisi spes hæc fuisset illis residua, nempe tēporale fore illud exilium, quia iterum cum fratribus suis Israelitis colligendi essent. Nunc sequitur,

19 Et ego dixi, quomodo ponam te in filios, & dabo tibi terram desiderii, *hoc est, desiderabilem*, hæreditatem cupiditatis, *hoc est, quæ concupiscitur*, exercitus gentium? Et dixi, Pater mi, clamabis ad me, & à me non recedes, *de post me, ad verbum*, מאחרי.

Non est mihi propositum narrare omnium expositiones: sed sufficiet ostendere quid velit Propheta. si quando attingo sententias quæ non mihi placēt, cogor hoc facere, quoniam si quis color subest, possent Lectores falli: sed vbi veritas ipsa per se satis est conspicua, nolo operam frustra consumere in refutandis aliorum opinionibus. Hoc ergo sonant Prophetæ verba, Interrogat hîc Deus, quomodo fieri poterit, vt iterum propagetur genus Abrahæ postquam fuerit quasi emortuum: nempe, inquit, *Si me voces Patrem, & à me non deflectas*. Interrogatio huc spectat, vt pungantur Iudæi, quasi prorsus deplorata esset ipsorum conditio. Et certè cùm tanta & tam obstinata malitia prouocassent Deum, poterant videri periisse. Deus ergo hîc mirantis personam suscipit: quasi diceret, Vos quidem estis desperati, actum est de salute vestra: sed tamen quia mihi in animo est vos iterum restituere, volo nunc inuenire rationem, qua iterum propagetur genus vestrū. Quomodo igitur hoc fiet? nēpe ostendit hoc tantùm se requirere, vt ipsum Patrem inuocent non ore, sed vero cordis affectu. Nunc ergo tenemus quid velit Propheta. Nam humiliat Israelitas, cùm hîc admirationem Deo tribuit, quasi res esset factu difficilis: sed interea erigit ipsos in bonam fiduciam, quia salus illis parata sit, modo Deum syncero corde inuocent, & agnoscant Patrem suum, idque perseuerāter, ne ab ipso vnquam deflectant. Denique significat Deus Israelitas similes esse mortuis, & salutem eorum non esse sperandam absque resurrectione. Interea hac lege promittit ipsis salutem, si ipsum inuocent, & faciant hoc non corde duplici, neque etiā ardore subito, qui statim euanescebat. *Non deflectes* igitur *de post me*, inquit: hoc est, semper subditi mihi estote, & ostēdam non frustrà me vocari Patrem à vobis. Sequitur,

20 Certè, *subaudienda est particula sicut*, perfidè agit mulier à socio suo: *hoc est, perfidè agit cum marito, vbi ab ipso discedit, vel se alienat*, sic perfidè egistis in me domus Israel, inquit Iehouah.

Confirmat prius membrum proximi versus. Dixerat enim vix posse fieri, vt Iudæi recuperarent quod perdiderant, & iterum crearentur in nouum populum: rationem ostendit. quia similis erant mulieri adulteræ, quemadmodum antè loquutus est. Sed non vult tamen spem illis excutere: tantùm in hoc insistit, vt seriò agnoscant peccata sua, quò sibi displiceant, & confugiant ad misericordiam Dei. Neque tam ipsorum causa hoc facit, quàm gentis suæ, apud quam manebat. Respicit enim vt sæpe dictum est, præcipuè Iudæos, qui sic obduruerant in suis vitiis, vt non putarēt ad se pertinere hoc exemplum: quo tamen Deus eos terrere voluerat, vt ad pœnitentiam flecteret dura eorum corda. Hac igitur ratione tam seuerè obiurgat Israelem, quia prius dixit Iudæos illis esse deteriores. Postea adiungit,

21 Vox super excelsa audita est, fletus precationum filiorum Israel, quia peruerterunt viam suam, obliti sunt Iehouæ Dei sui.

Hinc clarius patet quod nunc dicebam, nempe hîc statui Israelitas coram Iudæis, vt agnoscant peruersi illi, quibus Deus pepercerat, sibi eandē pœnam impēdere, nisi maturè ad eum redirent. Narrat enim Propheta, Israelitas esse in fletu, & lachrymis, quòd desciuerint à Deo suo, & violauerint fidem ei datam. Quorsum hoc? nempe vt Iudæi, qui sibi in deliciis suis placent,

placent,expergefiant,& statuant,nisi occurrant iudicio Dei,paratas sibi esse similes lachrymas, & similem fletum. Nondum quidem sic gemebant Israelitæ,vt ostenderent veræ pœnitentiæ signa:sed Propheta hîc non laudat ipsorum affectum,vel pietatem, sed significat tam duriter affligi,quoniam Deum suum reliquerint. *Vox* ergo *audita est in excelsis*, inquit: hoc est, res hæc satis passim nota est,quàm crudeliter afflicti fuerint Israelitæ ab hostibus. Nunc ergo vociferantur,nunc se vocant omnium miserrimos. vnde hæc lamentatio? nempe *quoniam peruerterint vias suas*,inquit. Perinde igitur est ac si diceret prodigiosam esse illam socordiã, quæ erat in Iudæis, quòd non resipiscerent admoniti fratrum suorũ pœna. Nam calamitas quæ acciderat Israelitis, omnibus incusserat terrorem. Floruerat enim diu regnum illud: terra exinanita fuit incolis, & occupata à feris bestiis,donec missi sunt ex Perside, & aliis partibus Orientalibus, qui eam incolerent. Terra tam amœna,& fertilis quomodo potuit similis esse deserto? nempe quia Deus ita prædixerat, Neglexistis,inquit,Sabbatha mea:atqui terra vestra quiescet,neque amplius fatigabitur à vobis. Erat spectaculum illud formidabile: & gentes procul remotæ poterant apud se expendere quanta fuisset populi illius impietas, de qua Deus tam atrocem vindictam sumpserat. Iudæi qui habebant sub oculis illam solitudinem, & vastitatem terræ,qui videbant fratres suos fuisse dispersos,nonne plusquam stupidi erant,cùm hoc totum negligerent? Ergo videmus quo tendat propheta: *Vox*,inquit,*super excelsa audita est*, quemadmodum si in montium fastigiis clamarent Israelitæ. *Fletus*,inquit,*precationum*: sed non intelligit preces, quæ fidem testentur:lamentationes simpliciter intelligit, quæ declarent miseriam & cladem. In causæ redditione non recitat Propheta quid confessi fuerint Israelitæ, sed causam ostendit cur ita flebiliter deplorant suas ærumnas,quia scilicet *peruerterint vias suas, & obliti fuerint Iehouæ Dei sui*. Postea adiungit

Leuit.26 34.35

22 Reuertimini filii rebelles, sanabo transgressiones vestras. Ecce nos venimus ad te,quia tu Iehouah Deus noster.

23 Certè fallacia à collibus, multitudo montium: certè in Iehoua Deo nostro salus Israel.

Hîc iam hortatur Deus Israelitas ad pœnitentiam, vt eorum exemplo commoueat Iudæos. Potuit quidem vtilitas huius doctrinæ etiam peruenire ad miseros captiuos, & exules: sed quoniam Ieremias peculiaris erat doctor gentis suæ, non dubium est, quin huc maximè operam suam contulerit,quemadmodum etiam dictum est. Deus ergo hîc declarat se fore placabilem Israelitis,quamlibet grauiter peccauerint. Postea inducit ipsos respondentes, *Ecce nos ad te reuersi sumus*, vel, *veniemus*. Nam hîc potius disserit Propheta de futura decem Tribuum conuersione. Est igitur quidem dialogus inter Deum, & Israelitas. Deus ipse vltrò inuitat eos ad pœnitentiam, *Reuertimini*,inquit,*filii rebelles*: deinde promittit se fore medicum ad sanandos omnes eorum morbos: *Sanabo*,inquit, *transgressiones tuas*, hoc est, delebo peccata vestra, & vos absoluam à reatu. Deus ergo sumit sibi has partes, nempe primo loco stimulat Israelitas ad resipiscentiam,deinde adiungit spem veniæ:& dicit remedium fore illis in promptu,modò ne obdurescant. Iam Israelitæ respondent ex opposito, *Ecce nos ad te veniemus*. Hîc perstringit Ieremias obstinationem gentis suæ,cùm dicit Israelitas, vbi ita Deus eos benignè ad se reuocauerit,non fore obstinatos, sed potius flexibiles ad obsequium. Hoc quidem non fuit impletum, dum libertas redeundi data fuit populo,nisi quòd pauci tacti sunt, & prætulerunt gloriam Dei terrenis commodis: sed fuit ille exiguus numerus: neque mirum, quia etiam non frustra dixit antehac Deus,si vnus venerit ex vrbe,& duo ex Tribu vna,admissum tamẽ iri,quãuis alii defixi manerent in sua peruicacia. Quicquid sit, Deus hîc significat Israelitas non fore tam præfractos,quin suæ admonitioni obediant, cùm illis proposuerit spem veniæ, & salutis. Hoc autem facit, quò magis detestabilis sit illa obstinatio, qua laborabant Iudæi. Alii autem putant hîc exprobrari Israelitis,quòd simulatè prætexerent se Deum semper quæsiisse. Eliciũt igitur hunc sensum,vos autem dicetis, *Ecce nos ad te reuersi sumus,tu es Deus noster*,quasi eorũ hypocrisin damnaret,quoniam mentiebantur se ipsum semper quæsiisse. Sed videtur mihi hoc prorsus esse alienum à Prophetæ sensu. Itaque non dubito quin hîc,velut in pictura,Ieremias proponat Iudæis quod ipsos mouere debet,ne tam sint contumaciter addicti suis sceleribus: *Ecce*,inquit, Deus paratus est recipere in gratiam fratres vestros, qui tamen sunt perditi, & desperati: illi autem vbi audiuerint vocem Dei,quã tam comiter & humaniter illos ad se inuitat,redibunt proculdubio: quid ergo cessatis? Et eodem sensu postea adiungit, *Certe fallacia à collibus, & multitudo montium* (vel à multitudine montium, vt repetatur litera מ. Hîc pluribus verbis exprimit Propheta testimonium pœnitentiæ: quasi dicerent, Fuimus decepti, à collibus, & multitudine montium: hoc est, putauimus fore plus præsidii in magno deorum numero, quàm

si vnum Deum coleremus. hæc impostura igitur nos traxit ad interitum. Ergo nunc facessant omnia illa mendacia. contenti enim erimus te vnico Deo. Denique his verbis fatentur Israelitæ se fuisse pessimis erroribus tractos in perniciem, dum sibi asciscerent multos Deos, neque acquiescerent in vno Deo. Addunt etiam, *Quoniam certè in Iehouah, & Deo nostro est salus*. Hîc opponunt vnicum Deum omnibus idôlis: quasi dicerent sibi hanc fuisse malorum omnium causam, quòd se non continuerint in vno Deo, sed vagati fuerint post multitudinem deorum. videmus ergo hæc non posse simul coniungi, nempe vt verum Deum colamus, & asciscamus nobis varios deos, & fabricemus nobis spes vanas, quemadmodum faciunt quibus non sufficit vnus Deus. Sequitur.

24 Et pudor, *vel probrum*, vorauit laborem Patrum nostrorũ à pueritia nostra, oues eorum, & pecora eorum, filios eorum, & filias eorum.

Confirmant pluribus eandẽ querimoniã, quòd scilicet Deus manifestis documentis ostenderit peccata gentis, quoniam consumpserat eorũ laborem, hoc est, quicquid labore suo acquisierant. Adiungit *enim oues & pecora*, deinde *filios, & filias*: Non tribuit quidẽ consumptionẽ hanc Deo, sed hæc locutio magis emphatica est cùm dicit, P*udor consumpsit laborem Patrum nostrorum à pueritia nostra*. Nam per pudorem intelligit scelera, quorum ipsos pudere debebat. sensus igitur est, non posse aliò transcribi quicquid perpessi fuerant malorum, quoniam totum hoc imputandum erat eorum sceleribus. Pudor ergo noster, hoc est, flagitia scelerum nostrorum consumpserunt Patrum nostrorum laborem. Sequitur,

25 Iacuimus in pudore nostro, & operuit nos ignominia nostra, quoniam cum Iehouah Deo nostro scelerate egimus nos, & Patres nostri à pueritia nostra, & ad hunc diem vsque: & non audiuimus vocem Iehouæ Dei nostri.

Quoniam nihil hîc nouum dicunt Israelitæ, sed continuant eandem sententiam, ego volui totum hunc contextum breuiter perstringere, ne abrumperem. *Dicunt igitur se iacuisse in suis miseriis*. Quare? *quia scilicet scelerate egerant cum Deo*. Videmus exponi quod antè confessi fuerant, nempe laborem Patrum suorum fuisse consumptum ab eorum pudore, hoc est, ab eorum sceleribus. Tribuunt autem sibi quod poterat transferri in Patres, quoniam sciebant se iniquitatis ipsorum fuisse hæredes. *Iacuimus ergo*, inquiunt, *in pudore nostro*. Hîc breuiter fatentur se meritò esse calamitosos, nec posse Deum accusari sæuitiæ, quoniam atrociter ipsos affligat. Quare? *Quoniam*, scilicet, *iaceant in suo probro, & operiat eos propria ignominia*, quasi dicerent residere malorum omnium causam in suis peccatis, neque alibi quærẽdam esse: *Quoniam*, inquiunt, *scelerate egimus nos, & Patres nostri à pueritia nostra*. Hac voce significant se non vno tantùm die, sed tam contumaciter, vt iam à primis annis imbiberint iniquitatem Patrum, vt scilicet adderent mala malis. Dixerant prius cõsumptum fuisse Patrum laborem à pueritia, quo verbo notabant diuturnum tenorem pœnarum. Deus enim non vno tantùm die ipsos castigauerat, sed repetiuerat sæpius easdem plagas: & tamen sine profectu. Nunc adiungunt, Sicuti *scelerate egimus à pueritia nostra cum Deo nostro*, ita etiam à pueritia nos admonuit, vt reuerteremur ad ipsum: & per nos tantùm stetit, quò minus ad eum reuerteremur. Ipse enim nos vocabat: quoniam nos ita fuimus obstinati, sic etiam Deus prosequutus est meritò vindictam suam erga nos. Postea dicunt, *Ad hunc vsque diem*, quo confirmant quod iam dixi, nempe fuisse ita obstinatos, vt nunquam destiterint à suis vitiis. Et fontem omnium scelerum simul designat, *Quod non audierint vocem Iehouæ*. nam si errassent, & tacuisset Deus, poterat extenuari eorum culpa. sed cùm Deus quotidie Prophetas submitteret, qui clamare eorum auribus non cessabant, & tamen surdi essent, inexcusabilis fuit eorum pertinacia in malis. Ergo videmus exaggerari crimen hac circunstantia, quod vocem Dei non audiuerint: quasi dicerent, Deum suas partes egisse, vt illos reuocaret ab interitu, sed tam fuisse obstinatos, vt negligerent gratiam illam, ideóque se meritò dare pœnas non tantùm impietatis suæ, sed etiam ingratitudinis, & simul obstinatæ malitiæ,

PRECATIO.

Da omnipotens Deus, quando tot beneficiis tuis prouocati, non tamen cessamus te sceleribus nostris prouocare, acsi ex professo tibi bellum indiceremus, vt tandem admoniti exemplis,

exemplis quibus nos ad pœnitentiam inuitas, corrigamus hanc nostram prauitatem, & maturè resipiscamus, & ita nos tibi addicamus in obsequium, vt nomen tuũ per nos glorificetur, & studeamus etiam eos nobiscum reducere in viam salutis, qui iam videtur perditi, vt misericordia tua sese in omnes partes extendat, atque ita salus per Christum vnigenitum Filium tuum quæsita, effectum suum obtineat in cunctis gentibus, Amen.

CAPVT IIII.

SI reuertaris Israel, dicit Iehouah, ad me reuertere, *vel apud me quiesce*, & si abstuleris abominationes tuas à faciẽ mea, & non fueris vagus, *alij & non migrabis.*

Non dubium est, quin Propheta exigat hîc à populo synceram conuersionem: quoniam simulabãt se agnoscere peccata sua, & dabant multa signa resipiscẽtiæ: interea mentiebãtur Deo. Quoniam igitur sæpius Deum, & eius Prophetas fefellerant, ideo Ieremias iubet eos absque fuco, aut bona fide reuerti ad Deum. Quantùm ad summam doctrinæ spectat, hic est Prophetæ sensus. sed in verbis est ambiguitas: quidam enim sic legunt, Si reuertaris Israel ad me, dicit Iehouah: istud Elai coniungunt cum priore membro: postea separatim legunt תשוב, quiesces, & ita volunt esse repetitionem eiusdem sententiæ, vbi statim sequitur, Si abstuleris abominationes tuas à me, non migrabis, hoc est, ego te non eiiciã, sicuti minatus sum. alii verbum תשוב (quod bis repetitur) eodem sensu accipiũt, Israel, si reuertaris, reuertere ad me. Non dubiũ est, quin Propheta iubeat Israelitas bona fide, & absque fuco conuerti ad Deum, non autem fallaciter agere, quemadmodum soliti erant. Retuli hactenus quid alii sentiãt: sed hoc, meo iudicio, optimè conuenit, *Israel si reuertaris, quiesce apud me, Arreste toy*, sicuti Gallicè dicimus. Quiesce igitur apud me: deinde additur definitio, nempe, *Si abstuleris abominationes tuas* (copula enim debet resolui in particulam vel expletiuam, vel exegeticam) *à facie mea, & non fueris vagatus*. Quod autem alii, sicut nuper retuli, ita exponunt, Israel si ad me reuertaris, quiesces, quia videtur esse coactum, prorsus repudio: sed liberum permitto vt ita legatur, Israel si conuersus fueris, quiescas apud me: vel, Israel si cõuersus fueris, conuertere ad me. neque enim magna est discrepãtia: quoniam hîc Propheta perstringit simulationem, qua vsi fuerant Israelitæ, cùm subinde profiterentur se paratos esse ad præstandum Deo obsequium: & tamen postea ostenderent se fallaciter ita fuisse loquutos. Cùm ergo toties deprehensa fuisset in illis fallacia & vanitas, ideo hîc Propheta Dei nomine, & mandato requirit, vt simpliciter & bona fide ad Deum redeãt. Si placeat hæc lectio, Israel reuertere ad me, ratio erit, quoniam per circuitus hoc semper captabant, ne recto itinere se ad Deum conuerterent: hoc enim solenne est hypocritis, vt ostentent pœnitentiam, interea autem fugiant Deum. Hoc igitur vult Propheta, si hãc lectionem sequamur, Israel non est quòd posthac existimes te quicquam proficere, dum pœnitentiam ore iactas: *reuertere ad me*, hoc est, scias tibi negotium esse cum Deo, qui non fallitur, quemadmodum etiam non fallit. bona igitur fide redeas ad me, & syncera sit ac minimè fallax tua cõuersio. Si autem secundo loco verbum תשוב aliter accipere placeat, tamen in sensu non magna erit diuersitas, Israel, si reuertaris, quiescas apud me, hoc est, Ne quicquam posthac sit tibi negotii cum idolis, & tuis peruersis cupiditatibus. Ita breuiter docet Propheta modum conuersionis non alium esse, nisi vt Israel acquiescat in solo Deo, neque amplius circunferatur vagis suis cupiditatibus, vt sæpe fecerat: & ita bene respondebit quod sequitur, *Nempe si abstuleris*, nam dixi copulam posse resolui, vt sit posita vice expositionis, *abominationes tuas à facie mea*, ולא תנוד, *& non amplius vageris*. nam hoc præcipuè vitium damnare voluit Ieremias, quòd Israel, cùm præ se ferret aliquam speciem pietatis, tamen vacillabat, neque poterat toto animo se Deo addicere, sed erat ambiguus consilii. Hoc igitur vitium meritò damnat Ieremias, & ideo hanc expositionem libenter amplector, *Israel, si reuertaris, quiesce in me*, hoc est, maneas firmus apud me. quomodo autem hoc fiet? *Nempe si abstuleris abominationes tuas, & si non vageris*, quemadmodum leuitas tua, & inconstãtia hactenus plus satis cognita fuit. Quicquid sit, locus hic obseruatu dignus est contra hypocritas, qui non audent palàm reiicere admonitiones propheticas, sed dum ostentant aliqua signa pœnitentiæ, per ambages fugiunt conspectum Dei: testantur quidem ore se quærere Deum, sed interea effugia captant. & ideo dixi hunc locũ insignem esse vt sciamus non posse placari Deum fallacibus nugis, quas hypocritæ ingerunt, sed requirere cor syncerum, & abominari omnem simulationem. ideo etiam disertè exprimitur, Si

abstuleris abominationes tuas coram facie mea. Hypocritæ enim semper spectant theatrum,& volunt probari hominibus, & contenti sunt eorum suffragiis. Deus autem ad se reuocat. Interea notandum est,ipsum non posse falli:quia est cognitor cordium. Sequitur,

2 Et iurabis,viuit Iehouah,in veritate, in iudicio & iustitia:& benedicent se in eo gentes, & in eo gloriabuntur.

Hic prosequitur eandē sententiam Propheta:refellit enim illas blanditias,quibus putabant Deum posse placari.nam cùm in ore haberent eius nomen,putabant hoc sufficere ad probandā suam causam.quid?nonne inuocamus Deum?nonne deferimus ei debitum honorem,quia iuramus per eius nomen?Est enim synecdoche in Prophetæ verbis,quia iusiurandum accipit pro toto Dei cultu.Cùm ergo nomen Dei obtenderent Israelitæ putabant se omni reatu esse absolutos.ideo dicit Propheta,*Iurabis veraciter in nomine Dei,* inquit,hoc est, Vos quidem ideo securi estis,quia professio externa pietatis videtur vobis esse quædam expiatio,quoties vultis Deo litare:iactatis vos esse Abrahæ semen, & iuratis denique per nomen Dei: atqui estis sacrilegi, dum ita falsò obtenditis Dei nomen. *iurate,*ergo,*in veritate*, inquit. Nunc videmus quomodo inter se cohæreāt Prophetæ verba:dixerat Israelem hactenus mentitū fuisse Deo,quoniam non præstiterat quod verbis pollicebatur.erat enim sēper vagus:iam adiungit non prodesse,quòd Israelitæ palàm Deum inuocent,& externo cultu probent se esse eius populum: hoc nihil est, inquit, *nisi in veritate, & iudicio, & iustitia Deum colatis*. veritas haud dubiè hìc accipitur pro integritate cordis,quemadmodum & 5.capite videbimus.Cùm ergo iubet eos per nomen Dei iurare in veritate,perinde est acsi diceret non rite coli Deum,nisi vbi animus omni fraude,& mendacio purus est:denique significat nullum esse Dei cultum absque syncero cordis affectu. sed veritas,de qua Propheta loquitur,præcipuè cognoscitur in iudicio,& iustitia,vbi scilicet homines inter se fideliter agunt,& cuique redditur ius suum,neque alter alterius damno suum lucrum quærit. vbi ergo æquitas,& rectitudo inter homines ita colitur,tunc impletur quod Propheta hìc requirit:quoniam non colunt Deum fallaciter,neque inanibus verbis,sed re ipsa ostendunt se absque fuco Deum timere,& reuereri. Quod sequitur etiam variè exponunt Interpretes:sed non dubito,quin Propheta hìc obliquè perstringat Israelitas, quoniam Dei nomen tunc expositum erat multis probris & ludibriis,cùm profanæ gētes dicerent nihil esse potentiæ in Deo Israelis: populus autē ipse cum Deo expostulabat,acsi iustam haberet litigandi causam.quid?Deus pollicitus est nos fore exemplar benedictionis, atqui sumus expositi gentium contumeliis: quid hoc sibi vult?Cùm ergo Israelitæ sortem suam ita deflerent, & culpam coniicerent in Deum, respondet Propheta,*Benedicent se gentes in Deo,& gloriabuntur in eo*. quidam hoc ad Israelem referunt, sed nimis coactè. Dictum quidem fuerat Abrahæ,In semine tuo benedicentur omnes gentes, vel se
Gen.12.3. benedicēt:sed hæc benedictio habebat suum principium,quod hìc notatur à Propheta. spectanda enim erat causa ipsa benedictionis,vel fons.quomodo poterāt se benedicere gētes in semine, vel filiis Abrahæ, nisi Deus author benedictionis gratiam suam proferret erga Abrahæ filios? Optimè igitur hìc Propheta, *Tunc,*inquit,*benedicent se in Deo omnes gentes, & in illo gloriabuntur,* hoc est,vos estis in culpa, cur Dei maledictio vos vrgeat, & reddat probrosos cunctis populis: deinde etiam,cur nomen Dei accipiant ad probra,& cōtumelias profanæ gentes. nam cogit vestra impietas Deum vobiscum agere duriùs quàm vellet:esset enim propensus ad paternam clementiam,sicuti solitus est. Quid ergo nunc obstat,quominus se benedicant in Deo omnes gentes,& in ipso glorientur?hoc est,quominus vigeat pura religio in toto orbe, & gentes vobis accedant,& subscribāt in verum vnius Dei cultum?nempe vestra improbitas,& malitia obstaculo est, quominus glorificetur Deus,& vestra etiam fœlicitas passim apud omnes populos celebretur. Nunc tenemus Prophetæ sensum,quòd scilicet Iudæi perperam culpā Deo imputent,quòd ita essent multis miseriis oppressi,quoniā cōtaxerant sibi omnes illas calamitates, & simul etiam causam dederant profanis gentibus,vt Dei nomen suis blasphemiis ita polluerent. Sequitur,

3 Quoniam sic dicit Iehouah viro Iehudah, *hoc est, Iudæis,* & Ierosolymæ,Nouate vobis nouale,& ne seminetis super spinas.

Adhuc prosequitur eandem doctrinam Propheta: reprehendit enim hypocrisin in Israelitis,quoniam vellent defungi erga Deum externis duntaxat ceremoniis, cùm tamen corda essent implicita & fraudibus,& omni genere impietatis ac malitiæ. ideo dicit hoc Deum exigere à Iudæis,*vt nouent sibi nouale,neque seminent sibi inter spinas.* Aptissima est similitudo:nā Scriptura solet nos conferre agro,vbi vocat hæreditatem Dei,& in hunc finē electi à Deo sumus in peculiarē populum,vt fructum aliquem à nobis referat: quēadmodum paterfamilias colligit prouentum ex agris

ex agris suis. Deo quidem nihil per nos accedit, sed fructus quem postulat est, vt tota vita nostra referatur ad eius gloriam. Quicquid sit Deus non vult nos esse otiosos, vel steriles, sed proferre aliquem fructum. iam quid agunt hypocritæ? seminant, hoc est ostendunt aliquod studium, imò etiam simulant magnum ardorem, vbi Deus ipsos ad pœnitentiam hortatur, vel vbi eos inuitat. Satagunt igitur, sed corrumpunt omnia suis mixturis, perinde acsi quis semē suum spargeret inter spinas. atqui nihil proderit semē ita proiicere inter spinas, nisi bene exculta sit terra. De⁹ ergo hanc præposterā sedulitatem, qua se venditant hypocritæ, deridet; ac dicit eos sine profectu satagere, quoniā perinde est ac si quispiam agricola semē suum perderet: vbi enim terra plena est spinis & sentibus, non potest semen etiam si ad segetem perueniat, fructum tamen proferre. Iubet hac causa Deus Israelitas *nouare sibi nouale*: quasi diceret ipsos esse similes agro senticoso, qui plenus fuit spinis: ideo opus esse insolita, & minimè vulgari cultura: quemadmodum si excreuerint spinæ, & sentes in aliquo agro, quid proderit illic multum semen proiicere? imò solo aratro non potest ager bene excoli, vt frugem proferat: sed necesse est etiam plus laboris sumere: nēpe quēadmodū in noualibus fieri solet. vocamus hoc *essarter*, lingua nostra. Significat igitur Propheta obduruisse populum in suis sceleribus, nec tantùm plenum esse multis vitiis, quemadmodum si ager per duos annos relictus fuerit incultus, sed esse magis recondita vitia, quæ non possint solo aratro bene purgari, nisi radicitus extrahantur: quemadmodum vbi spineta, & arbusta, & vepres creuerunt in aliquo agro per multos annos. Videmus ergo notari à Propheta non tantùm impietatem, & contemptum Dei, & alia scelera in populo Israelitico: sed obstinationem: quoniam per multos annos ita obduruerant in suis sceleribus, vt opus esset non aratro tantùm, sed etiam aliis instrumentis ad euellendas spinas, & eradicanda illa vitia, quæ profundas radices traxerant. Sicuti ergo prius monuerat eos operam ludere, nisi syncero affectu redirēt ad Deum, & in ipso acquiescerent: ita hîc iubet penitus examinare vitam suam, ne proiiciant semen suum: quemadmodum defunctoriè hypocritæ agnoscunt sua mala. Iubet igitur penitus excutere vitia, quæ latent, quemadmodum si euellerent spinas & sentes ex agro, qui diu caruerit cultura, & labore. Iam sequitur,

4 Circuncidimini Iehouæ, & auferte præputia cordis vestri, vir Iehudah, & incolæ Ierusalem: ne egrediatur tanquam ignis furor meus, & accendatur, & nemo extinguat, propter, *à facie, ad verbum,* malitiam actionum vestrarum.

Hîc clarius exprimit Propheta quod nuper metaphoricè, vel sub figura dixerat: iusserat enim ipsos eradicare vitia, quemadmodum fieri solet in noualibus, nunc remota figura clarè illis ostendit quid sit agēdum, quanquam non caret etiam figura hoc membrum. sed reuocat eos ad Circuncisionem, quæ symbolum erat renouationis: quasi diceret Satis ipsos tenere, nisi prorsus essent indociles, quomodo agere debeant. Quorsum enim, inquit, vobis præcepta est Circuncisio? an non Deus hoc symbolo ostendit hominem si rectè ad pietatem aspiret, debere hinc facere initium, vt exuat omnes carnis suæ affectus? seipsum abneget, & quasi moriatur tam sibi, quàm mundo? Circuncisio enim hoc secum trahebat. Ergo ostendit Propheta, Israelitas nihil habere excusationis, nec labi errore, vel inscitia: sed peruersè, & fraudulenter agere cum Deo, quoniam Circuncisio, qua initiati erāt in cultu Dei, satis ipsos docebat, non rite, nec veraciter coli Deum, nisi vbi homines seipsos abnegant. Nunc ergo videmus quid his verbis Propheta intelligat, cùm iubet eos circūcidi Deo, & auferre cordis sui præputia. dicit, *Circuncidimini Deo*, quoniā Circuncisio tunc erat vnica ipsorum gloria, sed non nisi in hominum oculis: tātùm enim apud ipsos regnabat ambitio, & vanitas, cùm plenis buccis superbirent, & iactarent se esse sacrum Dei peculiū. Propheta igitur iubet ipsos omittere tales nugas, *& circuncidi Iehouæ*, vt scilicet desināt plausum captare coram mundo: sed expendant sibi esse negotium cum Deo. & ideo adiungit, *Auferte præputia cordis vestri*: quasi diceret, Cùm Deus iussit circūcidi genus Abrahæ, nòn quæsiuit sacrificium in pellicula illa, sed altius spectauit, nempe vt circuncisi essetis corde. In summa, hîc Propheta docet quod Paulus clarius explicuit, nempe, literam nullius esse momenti coram Deo, sed requiri spiritum. Paulus enim his verbis intelligit, externum signum esse friuolum, nisi accedat interior veritas: nam literalis Circuncisio apud Paulum tātundem valet, atque externa illa cœremonia: quemadmodum literalis baptismus apud nos vocari potest, vbi nulla est pœnitentia, vel fides: Spiritus autem, vel spiritualis Circuncisio est abnegatio sui, renouatio, denique vera ad Deum cōuersio, de qua hîc Propheta concionatur. Neque Moses hoc tacuerat: nam decimo capite Deuteronomii ostendit Iudæos longè decipi, si existiment Deo satisfactum esse, vbi in carne sunt circūcisi: Circuncidite, inquit, corda vestra Domino. Alibi quidē admonet, hoc prorsus esse Dei opus: sed quanuis Deus corda circuncidat tamen non est superuacua hæc ex-

Gen. 17.10 11.12.
Rom. 2.29.
Deut. 10.16

hortatio, vt homines seipsos circuncidant spiritualiter, quemadmodum etiam de Baptismo potest dici. nam dum Paulus hortatur fideles ad Dei timorem, & vitæ sanctimoniam, ponit illic Baptismum. Interea certum est homines sibi non conferre quod Deus per signum Baptismi figurat. sed admonet petendam esse gratiam Spiritus à Deo, ne frustra insigniti sint externo Baptismo: interea careant ipsa veritate. Ergo cùm Propheta iubet *Israelitas auferre præputia cordis sui*, perīde est ac si diceret, ipsos quidē satis esse liberales in cæremoniis, & externo cultu, sed has esse inanes laruas, nisi præcedat interior cordis affectus. Et alloquitur Iudæos, atque incolas Ierusalem, quoniam putabant se excellere supra Israelitas, de quibus iam grauem vindictam sumpserat Deus. Ostendit igitur Tribum Iehudah: imò incolas ipsos, & ciues Ierosolymæ nō esse alijs meliores, neque eximi quasi priuilegio, quin ipsi etiam ad reddendam rationem cogantur, nisi maturè, & quidem ex animo resipiscant. Postea addit, *Ne egrediatur furor meus tanquam ignis*, inquit, *& accendatur*. Hìc seuerè denuntiat Propheta, non esse expectandum Iudæis, donec Deus vindex prodeat, quoniam hæc erit sera pœnitentia, inquit. denique iubet ipsos tempestiuè occurrere Dei iudicio, quoniam si semel egressus fuerit furor Dei, ardebit tanquam ignis, vt eos absumat. non erit igitur tūc tempus extinguendi incendii: sed si resipiscant, simul etiam proponit illis spem veniæ, quia nondum furor Dei egressus fuerat. Postea adiungit, *Propter malitiam actionum vestrarum*: & his verbis iterum Propheta eos durius coarguit, & ostendit eos nihil consequi suis tergiuersationibus: quia vbi Deus tribunal suum conscenderit, & cœperit exequi suam vindictam, tunc cessabunt omnes illæ fallaces excusationes, quod nihil tale sint meriti, quòd non tanta sit scelerum atrocitas: Deus, inquit, manu sua vos docebit, quàm grauis sit scelerum vestrorum atrocitas, non aget verbis tunc vobiscum. Postea sequitur,

5 Nuntiate, *vel promulgate*, in Iehudah, & Ierusalem facite audire: *hoc est, publicate*, & dicite, & clangite tuba in terra, vocate, colligite, & dicite, Congregamini, & intremus ciuitates munitas.

6 Tollite signum, *vel vexillum*, in Sion: congregamini, *vel confugite, alij vertunt, viriliter agite: deducunt enim hoc verbum ab עזז, sed plures sequuntur diuersum sensum ab עוז, quod est fugere, vel se colligere metus causa*, ne stetis, *vel non stabitis*, quoniam malum ego accerso, *venire facio*, ab Aquilone, & contritionem magnam.

Hìc Ieremias asperius tractat suos populares, quoniam videbat esse præfracto ingenio, & ita obstinatos in suis sceleribus, vt non possent sanis consiliis reduci in viam salutis. ergo hìc eos compellat tanquam homines desperatos, & apud quos inutilis est doctrina. Etsi autē more prophetico classicum canit terroris iniiciendi causa: videtur tamen ironia subesse, cùm iubet *eos promulgare in Iehudah, & Ierosolymæ, & publicare*: quasi diceret, Vbi vos vrgebit maior necessitas, tunc poteritis quidem experientia sentire Deū vobis esse infensum, licet hodie non credatis meis monitionibus, sed ne tunc quidem violenta manu Deus vos ad se reducet, quoniam quæretis vobis subterfugia, clangetis, Adsunt hostes, & imminent nobis. ergo quisque se recipiat vel Ierosolymam, & vrbem ingrediatur, & se cōferat in Sion: hoc est, si non poterimus nobis consulere in vrbe, saltem tuti erimus in illo propugnaculo Sionis. atqui Deus, inquit, *accersit vobis malum ab Aquilone*, & quicquid putabitis vobis prodesse ad salutē, hoc totum erit euanidum. Præcipuè tamen expendere conuenit Prophetam quasi Dei fœcialem solēni præconio denunciare bellum: & quanuis insultet eorum pertinaciæ, describere tantum fore vbique terroris, vt salutem in fuga ponāt. *Canite*, inquit, *in Iehudah, & publicate*, vel promulgate, *in Ierusalem* (הגידו annuntiate,
Ioel 2.1.15. ad verbum) *audire facite*. Hìc non loquitur simpliciter, sicuti Iohel cùm iubet clangere tuba: nam hortatur illic populum ad pœnitentiam, sed Ieremias ironicè, quemadmodum nuper attigi, hìc populum perstringit propter obstinationem, & contumaciam: quasi diceret, Video quid sitis facturi, cùm vos premet Dei vindicta, ne tunc quidem resipiscetis: sed clangetis tuba in tota terra, Recipiant se omnes in Sionem: quasi illinc possitis hostes vestros repellere, & vitas vestras tueri. itaque non iubet clangere, sed potius ostendit quid facturi sint. Malè quidam vertunt, Implete: sed recepta est sententia, Congregate vos. sed non videntur mihi Interpretes spectasse etymologiam: est enim hoc verbum eiusdem significationis apud Hebræos, cuius est, *Amassez-vous: Colligite vos, & dicite, Congregamini, & veniamus in vrbes munitas*. hoc quidem erit vobis propositū quærere latebras, quæ vos protegant ab hostium impetu: sit ita, *Tollite signum in Sion, & confugite*, sed De⁹ interea *accerset vobis malum ex Aquilone*. אל-תעמדו potest bifariam exponi, ne stetis, hoc est, properate celeriter, quemadmodum fieri solet in maximo pauore: vel, non stabitis, hoc est, etiam si putetis firmam vobis fore stationem in monte Sionis, tamen ne illic quidem consistetis. Prior

tamen

tamen expositio mihi magis probatur, quia ad contextum aptior.

PRECATIO.

Da omnipotens Deus, quando non desinimus abs te quotidie alienari nostris peccatis, & tamen nos comiter hortaris ad resipiscentiam, & promittis etiam te fore nobis exorabilem, ac propitium, ne obstinatè pergamus in nostris sceleribus, & ingrati simus tantæ tuæ humanitati: sed sic ad te redeamus, vt vita nostra testetur non esse fictam nostram pœnitentiam, & ita in te solo acquiescamus, ne huc & illuc abstrahant nos prauæ carnis nostræ cupiditates: sed maneamus fixi, & stabiles in recto proposito, & sic studeamus tibi obsequi toto vitæ nostræ cursu, vt tandem percipiamus fructum nostræ obedientiæ in regno tuo cælesti, per Iesum Christum Dominum nostrum, Amen.

7 Ascendit leo ex densitate sua, *hoc est*, *ex occulto loco*, & vastator gentium profectus est, egressus est è loco suo ad ponendum, *vt ponat*, terram tuam in vastitatem: vrbes tuę perdentur, vt non sit habitator.

PLVRIBVS verbis declarat Propheta quid sibi vellet illa cōminatio, quam heri breuiter attigimus. dicebat enim illic Deus, *Producam malum ex Aquilone*. quodnam sit genus mali nunc exprimit, & comparat regem Babylonium leoni, & postea sine figura vocat *perditorem gentium*. Per similitudinem leonis intelligit Israelitas non fore pares ad resistendum: & cùm addit *fore gentium vastatorem*, significat etiam perituros cum reliquis. nā si Nabuchadenezer potuit sufficere ad delendos multos populos, quomodo Iudæi effugerent eandem calamitatem? *veniet*, igitur, inquit, *vastator gentium*. Sed præteritum tempus vsurpat in omnibus verbis ad certitudinem vaticinii: deinde vt plus terroris incutiat hominibus securis, & qui torpebant in sua hypocrisi, quoniā pro nihilo alioqui duxissent minas omnes: quantisper enim illis parcit Deus, cōtemnunt eius iudicium, & sibi promittunt impunitatē in suis peccatis. Ergo Propheta vt eos expergefaciat proponit rem in mediū, quasi iam cum valido & instructo exercitu veniret Nabuchadenezer ad vastandā Iudæam. dicit autem, *Leonem ascendisse ex suis latebris*. sed nomē hoc propriè significat densitatem perplexam, sicuti cùm arbores sunt inter se implicitæ, vel cùm locus aliquis est obsitus multis spinetis. Optimè autem quadrat similitudo, quoniam Iudæi nunquam putassent regem Babyloniū egressurum ex locis tam remotis, quoniā erat difficilis trāsitus, & valde molesta expeditio: dicit tamen Propheta, *Leonem venturum ex illis latibulis*, nec quicquā fore obstaculo, quin perrumpat, vt prodeat in planiciem. Tandem concludit, *vrbes deletum iri, vt non sit habitator*. Iam sequitur,

8 Super hoc accingite vos saccis, plangite, & vlulate: quia non auersus est furor iræ Iehouæ à nobis.

Hîc nondum videtur hortari Propheta suos gentiles ad pœnitentiam: statim sequetur clarior doctrina. sed hîc simpliciter admonet adesse grauissimum luctum, quoniam videbat demersos esse hypocritas illos in suis deliciis, nec posse vllo metu percelli: ideo dicit illos lōgè errare, si existimēt se fore in tuto, quandiu infestus est illis Deus: *Induite vos saccis*, inquit, *plangite, & vlulate*. nam sequitur ratio, *quòd non sit auersus furor iræ Dei ab ipsis*: scimus enim vt soleant impii sibi Deum subiicere, acsi possent sua pertinacia auertere aut procul abigere eius iudicium, & quasi manum eius prohibere ab actu. Quoniam ergo ita insolescūt hypocritæ aduersus Deum, nominatim dicit Propheta *furorem iræ eius non esse auersum*: & hoc modo admonet, donec reconciliati sint Deo, fore omnibus modis miseros. Nunc tenemus consilium Prophetæ: cōfirmat enim proximam sententiam, vbi dixerat leonem esse egressum, & vastatorem iam adesse: confirmat, dico, illam sententiam, quia nihil illis sperandum sit, nisi Deo propitio. docet autem Deum esse iratum. Sequitur ergo, infœliciter illis omnia cessura.

9 Et erit die illo, dicit Iehouah, peribit cor Regis, & cor procerum, & obstupescent Sacerdotes, & Prophetæ mirabuntur, *vel attoniti erunt*.

Quoniam adhuc stabat regia dignitas apud Iudæos, quanuis opes valde essent diminutæ,

Iudæi, regio nomine freti sperabant se habere certum præsidium: hinc fiebat vt non mouerentur vlla denuntiatione. nam erat illis quasi clypei instar regnum, quod manebat non prorsus incolume, sed tamen in aliquo mediocri statu: deinde scimus quanto fastu aulici turgeant. nam sicuti magnifaciunt reges suos, ita etiam ostentant suam prudentiam, & animositatem. Cùm ergo & stulta illa imaginatio de Rege, & fallax iactãtia Procerũ deciperet Iudæos, ideo dicit Propheta, *In illo die peribit cor Regis & cor Procerum* Non dubiũ est, quin cordis nomine mẽtem intelligat, sicuti pluribus aliis locis videmus nomen hoc ita sumi, Non dedit tibi hactenus Deus cor
Deut.29.4 ad intelligẽdum, inquit Moses, Deuteronomii 29. cap. & Latini etiam vocarunt homines cordatos qui pollent intelligentia, & dexteritate ingenii. Sic ergo docet Propheta, quòd populus expectet Regẽ sibi fore instar inuicti propugnaculi, esse inane, & fallax cõmentum, Quia Rex, inquit, *tunc intelligentia, & sensu priuabitur*: consiliarii qui ostentant suum ingenium, etiam tunc reperientur prorsus vani: non est igitur cur hæc fiducia vos decipiat. In summa, voluit Propheta excutere peruersam illam fiduciam, qua inæbriati erant Iudæi, cùm putarent sibi certam esse salutem in Regis, & Procerum intelligẽtia. Idem etiã docet tam de Sacerdotibus, quàm Prophetis. nam in ordine Sacerdotali multus erat splendor: neque enim Tribus Leuitica sumpserat sibi honorem, Deus ipse præfecerat Sacerdotes populo. Inualuerat igitur opinio illa, non posse destitui consilio, & prudentia Sacerdotes. Quod ad Prophetas spectat, haud dubiè Ieremias concedit nomen hoc impostoribus qui falsò Dei nomen obtendebant: & hæc loquendi ratio passim trita est apud Prophetas non ergo intelligit veros & fideles Dei ministros, qui partes suas exequerentur, sed eos qui tunc locum, & titulum illum iactabãt: dicit *omnes fore attonitos*. In summa, spoliat populũ falsa illa persuasione, in qua obduruerat, vt non timeret Dei iudicium. Sed locus hic notatu dignus, quia ostẽdit non alligari Dei gratiam vel ordinibus, vel titulis. Propheticum nomẽ fuit semper in pretio: deinde munus Sacerdotale non debuit carere honore, quoniã fundatum erat in mandato Dei, sed pronuntiat nihilominus Ieremias, in Sacerdotibus, & Prophetis nihil fore intelligẽtiæ, quoniam stupidi erunt, & attoniti. Quantum ad Regem spectat, scimus gestasse Christi figuram: pronuntiat tamen idem de Rege ipso, & de Cõsiliariis, nempe excæcatum iri iusta Dei vindicta, ita vt nihil cernant. Postea addit,

10 . Et dixi, Ha ha Domine Iehouah, certè decipiendo decepisti populum hunc, & Ierosolymam, dicendo, Pax erit vobis, & pertigit gladius vsque ad animam, *tamen pertigit: nam hîc copula vice aduersatiuæ ponitur.*

Hunc locum quidam ita accipiunt, acsi obiiceret Propheta vulgi sermonẽ. solent enim etiam sceleratissimi quique, dum vrgentur Dei manu, reiicere in illum culpã, & querimoniis suis contendere, & rixari cum eo. Existimant igitur Prophetam hîc non ex sua persona, sed totius populi ita loqui, Domine, quid hoc sibi vult? tu certè nos decepisti. Alii paulò restrictius exponũt, quòd Propheta hîc obliquè expostulet cum Deo, quia passus sit Pseudoprophetas blandiri populo, ita vt quasi sopirent omnium mentes: sed mihi magis probatur diuersus sensus. Existimo ergo Prophetam ironicè hîc perstringere illas peruersas adulationes, quibus Prophetæ perdiderant miseros Iudæos, cùm illis promitterent veniam à Deo, & semper læta vaticinia proferrent. Non dubium est, quin Deus iustam mercedem rependerit Iudæis, cùm ita passus est eos decipi per impostores, scimus enim mundum semper laborasse hoc morbo, vt appetiuerit blanditias. quẽ-
Mich.2.11 admodum exprobrat illis Deus per Michæã, Quæritis Prophetas, qui vobis promittant amplam messem, amplas vindemias, inquit. Cùm ergo Iudæi vellent parci suis sceleribus, & non tantùm odio haberent veros, & seueros censores, sed etiam ipsos detestarentur, ideo sicuti promeriti erant, voluit Deus multos errones sibi assumere propheticum nomen: ita factum est, vt Iudæi putarent sibi fore perpetuam pacem. & hoc, quemadmodum dixi, solenne est hypocritis. Iam Propheta amarulento sermone hîc perstringit fallacias illas, *Ha ha Iehouah*, inquit, *certè tu decepisti populum hunc*. Neque enim vel Propheta hîc induit vulgi personam: vel conqueritur, quòd Deus tantum licentiæ permittat Pseudoprophetis: sed insultat tam ipsis impostoribus, quàm toti populo. Porrò quoniam surdæ erant omnium aures, cõuertit ad Deum sermonem: quasi diceret, Ecce Domine, digni erant hoc præmio, qui appetiuerunt blanditias, neque locum dederunt sanctis admonitionibus seruorum tuorum: cùm ergo omnis illis correctio intolerabilis fuerit, iam incipiant discere se fuisse ab aliis quàm à te deceptos. Videmus ergo Prophetam hîc ridere stuporem illum, in quo diu ob torpuerant Iudæi: & ita simplex sensus est, *dixi*, hoc est, conuerti me ad Deum. *Dixi ergo, Domine Iehouah certè tu decepisti populum hunc*. Certè, ironicè ponitur, hoc est, Nunc apparet re ipsa fuisse deceptos: sed à quo? vellent quidem obstrepere tibi, sed conuicti tenentur stultæ credulitatis vt digni omnino erãt quos fallerent Pseudoprophetæ. *dicendo*, inquit, *Pax erit vobis*. Nunquam hoc profectum erat ex ore Dei: nam Ieremias quotidie tonabat, & minitabatur

nitabatur instare perniciem: erat quasi præco cælestis, qui terrore omnia impleret: sed non audiebatur: interea plausum dabant Iudæi pseudoprophetis, qui mulcebant eos variis promissionibus. Videmus ergo nunquam ita locutum fuisse Deum, Iudæos autem non tantùm libenter, sed nimis cupidè arripuisse istas pollicitationes, cùm pseudoprophetæ illis gratificari vellent. Tribuit igitur Deo Ieremias, sed ironicè, quod certum erat non competere nisi in illos impostores. Postea adiungit, *Et pertigit gladius vsque ad animam*: hoc est, iam tamen contigimur læthalibus plagis. Oblique autem opponit hìc Propheta peruersas illas adulationes, in quibus sibi placebant Iudæi, & ostendit tandem re ipsa sensuros, quàm fallaciter prætexuerint Dei nomen. Sequitur,

11 In tempore illo dicetur populo huic, *hoc est, de populo hoc,* ל *enim hìc accipitur pro* ב, & de Ierusalem ventus siccus, *alij transferunt vehementem*, in excelsis deserti, *in deserto, ad verbum*, versus viam filiæ populi mei, non ad spargendum, neque ad purgandum.

12 Ventus plenior illis veniet mihi: nunc etiam ego loquar iudicia cum illis, *hoc est, proferam iudicia cum illis.*

Continuat suum vaticinium Ieremias cùm dicit *ventum turbidum inflare, qui non dispergat tantùm vel purget*, sed dissipet, atque euertat omnia. Exprimit ergo quanta, & quàm grauis futura sit clades, cuius antè meminit. Comparat eam vento sicco, vel arido. Nam צח accipitur pro liquido interdum, & interdum etiam pro arido, quoniam maior est siccitas in locis sublimibus. Nec dubium est, quin hìc ventum intelligat, qui celeri impetu fertur, & conturbat totum aerem, vbi scilicet nullæ sunt nebulæ, vbi nullæ arbores impediunt cursum. Et ideo loquitur de excelsis locis, & desertis. Perinde est igitur ac si diceret, tam graue fore impetum vindictæ Dei, & tanta violentia eam erupturam, ac si ventus transiret per loca excelsa, & per terram aridam, vel desertum aliquod. Dicit, *Ad viam filiæ populi mei*: quasi diceret talem fore venti cursum, vt rectà impetat Iudæam. Nam hæc locutio satis nota est omnibus, qui mediocriter versati sunt in Prophetis, Filiam populi poni pro ipso populo. *Tendet* igitur *ille ventus*, aut spectabit *versus Iudæam*. Postea addit, *Non ad spargendum, neque ad purgandum*. Solent enim agricolæ ventilare triticum, cùm sumitur ex area, vt volitent quisquiliæ purgatæ vento. Propheta autem dicit hunc ventum non fore ad purgandum, neque ad spargendum. *Erit enim*, inquit, *longè turbidior*. Denique significat Deum ita infestum fore Iudæis, vt non amplius mediocriter ipsos castiget, vel adhibeat aliquam moderationem, sicuti antè fecerat. Deus enim iam sæpius pœnam exegerat de Iudæis: sed adhuc agebat quasi medici partes. studebat enim sanare populi vitia. Cùm ergo profectu caruissent illæ correctiones, iam Propheta dicit venturam Dei iram, quæ non purget, sicut antea, neque quisquilias spargat: sed quæ absumat quicquid est in populo. Ideo adiungit (cohærent enim isti duo versus simul) *Ventus plenior*, inquit, aut perfectior, *illis veniet*. Alii vertunt, Ab illis locis, ita accipiũt מ: sed potius comparatiuè sumitur, quòd scilicet ventus hic multò erit asperior, aut sæuior aliis ventis, qui solent purgare terram, vel excutere quisquilias, & separare à tritico. *Ventus* ergo *erit multò turbulentior*. *Et veniet*, inquit, *mihi*. Non dubito, quin Deus hìc loquatur. Alii putant Prophetam hìc repræsentare totum populi corpus, & exponunt venturum esse ventum, qui irruat contra ipsos. sed hoc nimis coactum esset. Deinde refellitur illud commentum ipso contextu. neque enim competeret in Prophetam quod sequitur, *Nunc proferam iudicia contra ipsos*. Hìc ergo Deus pro iudicis officio, pronuntiat ventum præstò sibi fore, quo dissipet atque euertat totam Iudæam, non amplius purget. Atque ita docet, Chaldæos non spontè venturos, sed paratos fore ad exequenda sua iussa: quasi diceret se fore authorem malorum omnium, quæ Iudæis impendent. *Veniet* igitur *mihi ventus*: hoc est, præstò aderit, vt mandatis meis obtemperet. Tandem adiungit expositionis vice, *Tunc ego loquar iudicia cum illis*. Loqui iudicia est exercere partes iudicis, vel in ius vocare, vel citare ad dicendam causam: quemadmodum etiam Reges dicuntur loqui iudicia, vbi reos cogunt ad dicendam causam. Significat in summa Deus, se visum fuisse hactenus longa tolerantia erga Iudæos: quoniam autem videt suam indulgentiam nihil prodesse, quin magis ac magis ferociant, pronuntiat se iam fore iudicem illorum, nempe qui scelera vlciscatur. Postea addit,

13 Ecce tanquam nubes ascendet, & tanquam turbo currus eius: celeriores aquilis equi eius: væ nobis, quia perditi sumus.

Hìc Propheta claudit suum vaticinium,quod ad grauitatem vindictæ exprimendã spectat. multas autem similitudines hìc ponit,quæ excitent Iudæos,& cogant ad timorem. Dicit *currus Dei venturos tanquam nubes,& tanquam turbinem*:deinde equos eius velociores esse aquilis. Quantum ad nubes spectat,& turbinem,& aquilas etiam (eadem enim est trium similitudinum ratio) non dubium est,quin Propheta celeritatem vindictæ Dei designet: sed aliquid tamen est discriminis. Videmus vt nubes repentè exoriantur,& occupent totum cœlum . hoc autem fit,vbi turbo aerem permiscet.Ergo dum nubibus & turbini confert Dei currus,tantundem hoc valet,ac si diceret repentinum fore initium cladis : quia Deus ex inopinato consurget, cùm visus fuerit diu dormire.Iam cùm dicit *equos Dei perniciores fore aquilis*, significat nihil fore Deo negotii , vbi semel incœperit , quominus quasi vno momento , aut saltem exiguo tempore , totam Iudæam perdat . nam scimus quanta sit pernicitas in volatu aquilæ . Dicit autem *equos Dei celeriores fore omnibus aquilis* . Nunc tenemus Prophetæ sensum . Nam cùm Iudæi illuderent minis propheticis, iactabant hoc inter alia, O, nos saltem interea epulabimur læti,& hilares:Prophetæ isti non concedunt nobis inducias vnius horæ . atqui plures anni effluent antequam malum nos dedeprehendat:quemadmodum hodie videmus profanos homines ludere cum Deo. Nam etiam si non possint in totum contemnere quod Deus illis minatur , tamen extrahunt tempus , & putant se aliquid facere lucri,dum suspendunt vindictæ tempus. Hæc igitur ratio est,cur Propheta dicat iam ascensuros esse currus Dei , *Quemadmodum nubes consurgunt repente* , inquit : deinde quemadmodum turbo exoritur sereno aere . postremò *celeriores etiam fore aquilis* , nempe in continuo ipso tractu. Tandem Propheta exclamat totius populi nomine , *Væ nobis , quia sumus perditi*. Hìc concisè loquitur vt doceat,tam Pseudoprophetas, quam populum ipsum in perniciem suam errare,dum ita indormiunt suis malis, & existimant impunè sibi fore illam socordiã. exclamat igitur,quamuis omnes essent tunc stupidi,populum ipsum esse perditum. Tandem sequitur,

14 Munda à malitia cor tuum Ierusalem,vt salua sis:quousque manebunt in medio tui cogitationes vanitatis tuæ? *Alij vertunt,doloris tui:alij, concupiscentiæ tuæ:alij iniquitatis,acsi esset* עונך.

Hìc iam Propheta disertè,& ex professo hortatur populum ad resipiscentiam.Cùm autem iubet Ierusalem *lauare à malitia cor suum,vt salua sit*,ostendit nullum esse remedium, nisi reconcilientur Iudæi Deo : hoc autem non posse fieri, nisi resipiscant à suis sceleribus. Dixerat prius,irato Deo fieri non posse,quin miserè perirent:eandem sententiam nunc confirmat, *Vt salua sis, laua cor tuum à malitia*:quasi diceret,bellum esse Iudæis cum Deo:minimè autem sperandam esse salutem, cùm armatus sit in illorum perniciem Deus , & vindicem se ostendat ad punienda eorum scelera : simul admonet qualis vera sit pœnitentiæ ratio, nempe *si lauet cor suum à malitia*. Hypocritæ enim semper volunt litare Deo per externos ritus, vel gestus : Propheta autem ostendit,non posse Deum placari, nisi ex animo ad ipsum redeant . Significat ergo initium veræ pœnitentiæ esse in affectu cordis. Tenemus Prophetæ consilium. Cæterùm,inscitè ratiocinantur qui volunt pœnitentiam esse causam salutis, quia dicitur, Vt salua sis laua à malitia cor tuum,& Papistæ arripiunt tales locos,vt stabiliant liberum arbitrium , & ostendant satisfactionibus nostris aboleri peccata,& pœnam redimi . hoc est nimis frigidum, & nugatorium . Neque enim hìc Propheta disputat de causa salutis:sed quemadmodum iam dixi,simpliciter docet,homines nimis socordes esse,dum sperant sibi quietum fore statum, vbi bellum gerunt cum Deo, & ille etiam armatus est ad se vlciscendum contra eos.Ergo hìc non quærendum est,an sua pœnitentia redimat se peccator è manu Dei:sed tantùm hoc vnum vult Propheta , non posse, nisi placato Deo,nos esse quietos,& securos. Et simul ostẽdit,Deum non fore nobis propitium, donec resipuerimus,idque ex animo,vel ex puro cordis affectu. Postea addit, *Quousque manebunt in medio tui,cogitationes vanitatis tuæ*? Hìc pungit hypocrisin gentis suæ , cùm dicit, Quicquid excusent,tamen conuictos esse coram Deo,& tergiuersationes eorum esse friuolas, quoniã Deus penetret vsque ad intimos recessus cordium . Appositè autem loquitur , quia negotium erat cum hypocritis , qui putabant ceremonias suas placere Deo . Deinde cùm obiicerent sua cauilla , putabant se debere absolui , quoniam non possent coram terrenis iudicibus damnari: Propheta deridet has fallacias, *Quousque manebunt cogitationes vanitatis in medio tui* ? hoc est, etiam si te absoluat totus orbis , quid tamen proficies ? *Nam cogitationes manent in medio tui*: hoc est , in ipsis penetralibus : illas autem Deus cognoscit ,quia nihil est ab eo absconditum. Non est igitur quòd putetis quicquam vos consequi externa specie , vel vestris excusationibus . nam Deus cognitor est cordium . Ne igitur maneant in medio tui cogitationes. Vocat cogitatione vanitatis, און significat aliquando substantiam:sed significat etiam virtutem, interdum significat dolorem,& interdum vanitatem,vel molestiam . Hìc non dubito,quin Propheta vel mole-

ta vel molestiam, vel vanitatem intelligat. Nam quod alii exponunt concupiscentiam, nescio an satis firmum sit. Sed non male quadrabit vtraque illa expositio, quanquam secunda melius: *Quousque ergo manebunt in medio tui cogitationes vanitatis*? hoc est, quibus te frustraris? nam cùm suspenderet Deus vindictam suam, putabant Iudæi se esse elapsos ex eius manu: simul tamen erant cogitationes molestiæ ab effectu. Quid enim tandem futurum erat, nisi vt sentirent eos sibi accersere grauius iudicium, qui ita faciunt sibi illecebras ex Dei indulgentia, vel tolerantia? Quòd alii exponunt actiuè Cogitationes doloris, quoniam multas iniurias, & vexationes iniquas intulerant suis vicinis Iudæi, hoc etiam nimis coactum est. Ego igitur non dubito, quin Propheta hîc fallaces illas spes designet, quibus Iudæi obstinatiores erant aduersus Deum, vt sibi a nulla pœna metuerent.

PRECATIO.

Da omnipotens Deus, quando dignaris nos quotidie ad resipiscentiam inuitare, & interea nobis conscientia nostra testis est, quàm variis modis prouocauerimus in nos vindictam tuam: ne maneamus obstinati in nostris sceleribus, & ne etiam animi nobis obdurescant peruersis fallaciis: sed sinamus nos verbo tuo subigi, & ita nos tibi offeramus puro & syncero corde, vt vita nostra nihil aliud sit, quàm studium eius nouitatis, quam à nobis postulas: vt scilicet tibi ita consecrati & animo & corpore, studeamus perpetuò glorificare sanctum tuum nomen, donec consortes simus gloriæ eius, quæ nobis parta est sanguine vnigeniti Filij tui, Amen.

15 Quia vox annuntians è Dan: & promulgās cladē, *vel pœnam*, è monte Ephraim, *alij vertunt iniquitatem* און.

ITERVM repetit Propheta quod dixerat, nempe Iudæos pro sua pertinacia addictos esse vltimo exitio, quoniam toties & tam longo tempore exacerbauerint Deum, neque locum dederint sanctis monitionibus, cùm Deus per seruos suos, & Prophetas illis veniam offerret, si resipiscerent. Cæterùm, totus contextus quem nunc exponam repræsentabit ad viuum cladē quæ tūc instabat: sicuti in hoc versu videmus esse Hypotiposin. Nam subiicit Propheta ante oculos quod non poterat verbis satis exprimi. Dicit *vocem annuntiare è Dan.* erat autem extremus limes versus Aquilonem. Dixerat prius, malum instare à plaga illa: hoc est, à Septentrione: quoniam Deus elegerat Chaldæos vindictæ suæ exequutores. Ideo dicit *vocem audiri è Dan*, non quod iam tunc exercitus paratus esset ad debellādos Iudæos: sed Ieremias prophetico spiritu hîc loquitur, quasi adduceret Iudæos in rem præsentem, qui putabant sibi non imminere tam graue malum. Diximus enim heri, vbi Deus hypocritis ad tēpus indulget, eos magis obdurescere, & proteruo cōtemptu illudere eius Prophetis. Ergo cum videret Ieremias sibi negotium esse cum stipitibus, ideo necesse habuit ornare doctrinam suam figuris, quæ palàm ostenderēt non procul abesse iudicium, quod Iudæi imaginabantur non esse sibi metuendum. Dicit ergo *vocem audiri è Dan, & publicari*, און. hoc est, molestiam, vel pœnā, vel cladem. nam alia versio, quam retuli durior est און propriè quidem iniquitatem significat, sed accipitur etiam pro pœna. Cæterùm quoties vsurpant hanc vocem Prophetæ, intelligunt non infligi clades à Deo, nisi iustis de causis: & admonent materiam, & fontem esse in sceleribus hominum. *Clades igitur à monte Ephraim*, qui propinquior erat Tribui Iehudah, & Ierosolymæ. Sed perinde est ac si diceret Ieremias, Deum è cælo iam tonare, nec quicquam profuturum Iudæis quòd aures suas obstruerent: quoniam etiam si essent surdi, tamē vindicta Dei paulò pòst in lucē prodiitura esset cū magno strepitu. Sequitur,

16 Memorate in gentibus, *vel ad gentes*, Ecce promulgate super Ierusalem, obsessores veniunt è terra longinqua, & mittunt super vrbes Iehudah vocem suam.

Initium huius sententiæ variè exponunt Interpretes. Quidam vertunt, Recordamini gentium: & putant hoc Prophetam dicere, quoniam ex gentibus multi essent præcones vindictæ Dei, quam Iudæi spernebant, quia putabant esse meras fabulas quicquid denunciabant veri Dei præcones. Sic igitur accipiunt hunc locum, ac si Ieremias remitteret Iudæos ad gentes, indignos esse significans, quibus Deus mitteret solitos Doctores. Sed quoniam verbum est in coniugatione Hiphil, potius legendum est, *Memorate*. Alii autem sic exponunt, Memorate de

gentibus: hoc est, annunciate Chaldæos properare, vt terram vastent, & diruant vrbes Iehudah, & populum redigant in nihilum. Sed tertius sensus melius quadraret, meo iudicio. Dicit ad verbum, *Memorate gentibus, ecce promulgate super Ierusalem,* nempe quoniam Propheta operam se perdere videbat apud socordem illum populum, & qui in sua peruicacia sic obstupuerat, vt nulla esset prorsus audientia, vel docilitas: conuertit sermonem ad gentes, ac dicit, *Memorate gentibus*: quasi diceret, Ego pridem admonui hunc populum, Deus etiam habuit alios Doctores: sed quid adepti sumus nostro labore, nisi quòd populus subinde redditus est deterior? Cùm ergo ita sit, *Iam nuntiate gentibus*, inquit, *de Ierosolyma*, hoc est, Iudæi nihil posthac audiant de clade sua, sed nota sit ac manifesta etiam profanis gentibus Dei vltio aduersus eos. In hac expositione nihil est vel coactum, vel obscurum: & optimè quadrat stylo prophetico. Non ergo amplius dignatur suos populares cœlesti doctrina, quoniam hoc erat proiicere sanctum canibus: sed dirigit ad gentes sermonem: quasi diceret, In cæcis, & incredulis plus esse intelligentiæ, quàm in electo Dei populo. Nec obstat, quòd postea longo tempore in cursu vocationis suæ perrexit. Solent enim sæpe Prophetæ zelo Dei accensi, minari populo interitum: & tamen postea funguntur suo munere, & tentant adhuc an sanabiles sint, de quibus visi sunt desperare. Dicit *obsessores venire è terra longinqua*. vertunt custodes נצרים: Alii putant Ieremiam alludere ad nomen Nabuchadenezer, quòd scilicet eius satellites venturi sint ad exscindendam Ierosolymam, & euertendas vrbes Iehudah. Sed malo transferre *obsessores*. Quanquam נצר quidam putant interdum accipi pro perdere, aut vastare. sed melius congruit alter sensus, quemadmodum proximo versu liquebit. videtur mihi frigidum quod alii vertunt Custodes, & tamen communi fere consensu hoc est receptum. Sed accipio *pro obsessoribus*. *Venient igitur obsessores*, inquit: quia נצר non tantum significat custodire, sed etiam claudere angustiis, & quasi premere. *Venient igitur obsessores è terra longinqua.* Hoc epitheton exprimitur, ne populus sibi promittat impunitatem ex patientia Dei, quemadmodum prius dictum est. Cum enim differret vltionem suam Deus, putabant iam se esse solutos omni metu: ideo dicit, quanuis nondum hostem cernant oculis, quanuis nondum audiant strepitum venientis exercitus: tamen non frustra Deum minari, quoniam momento accerset è terra longinqua, qui exerceant suam vindictam. Quod sequitur, *Edent vocem suam super vrbes Iehudah,* additum est, vt Iudæi scirent nullis obstaculis se prohibituros quominus statim Deus celerrimo cursu adduceret Chaldæos, qui voce vrbes expugnarent. Intelligit quidem clamorem quo se ad prælium incitant milites: sed quia id fieri solet cum victoriæ gratulatione: actum de Iudæis esse pronuntiat, ac si iam milites triumphales plausus ederent. Sequitur,

17 Sicuti custodes, *est aliud nomen, quam prius* שמרים agri erunt super eam in circuitu: quia me exacerbauit, dicit Iehouah.

Hîc significat nullum fore effugium Iudæis, vbi Chaldæos adduxerit Deus, quoniam omnes aditus, omnes viæ clausæ erunt ne possint in alias terras migrare. Perinde est igitur ac si diceret talem instare cladem, quam effugere nequeant exilio. Est quidem hoc iam triste, vbi nudi profugiunt homines, quasi ex incendio, & quærunt locum apud gentes incognitas, vbi degant in miseria, & egestate: sed Propheta hîc concionatur, tantam fore grauitatem pœnæ, quæ iam parata est Iudæis, vt ne exilio quidem, & fuga possint sibi consulere, quoniam Deus ab omni parte eos vrgebit: quemadmodum si appositi essent custodes ad claudendos omnes aditus. Postea causam reddit, *Quoniam exacerbauerint Deum.* Iterum docet Propheta, non esse Deum crudelem erga Iudæos, neque etiam fortuitò illos affligi tot & tam atrocibus malis: sed dare iustas pœnas, quòd iram Dei in se prouocauerint. Hoc enim parum proderat, Iudæos sibi metuere à clade propinqua, nisi agnoscerent Deum exigere pœnas de eorum obstinatione. Huc igitur spectat causæ redditio, vt Iudæi sentiant sibi infligi has calamitates à Dei manu: & in eandem sententiam subiicit,

18 Via tua, & actiones tuæ fecerunt hoc tibi: hæc malitia tua, quoniam amarum: quoniam pertigit ad cor tuum, *vel quanuis amarum sit, & quanuis pertigerit ad cor tuum.*

Quemadmodum nuper dixi, Propheta confirmat suam doctrinam, quòd scilicet Iudæi non laborent aduersa fortuna, sicuti vulgò loquuntur: sed vocentur à Deo in iudicium, nempe vt tacti Dei timore, resipiscant, vel saltem si pereundum sit secundum carnem, vt tamen humiliati veniam obtineant, & salui fiant spiritu. Dicit igitur, *Hoc illis fecisse suas actiones*: quasi diceret, Non est quòd vertatis culpam in Deum, vel aduersos casus, vt soletis,

& faciunt etiam omnes profani. *Nam actiones vestræ vobis parient has clades*. Ita Deus fungetur quidem iudicis officio: sed quicquid accidet, imputandum erit vestris sceleribus. Et eodem sensu etiam adiungit, *Hæc malitia tua*. Denique ostendit Propheta frustra Iudæos causas suarum calamitatum transferre huc vel illuc, quoniam tota culpa penes ipsos resideat, & ipsi fabricauerint sibi interitum sua impietate, & suis sceleribus. In secunda parte versus כי מר כי נגע &c. significat Propheta, quantumuis illis acerbum sit & penetret vsque ad cor intimum quicquid patientur: tamen hoc ipsis debere ascribi. Solent enim hypocritæ suis lamentis conflare Deo inuidiam, vel saltem conqueri de fortuna. Propheta has tergiuersationes refellit docens, quantumuis acerbum sit quicquid patiuntur Iudæi, etiam si Dominus ipsos penitus confodiat, & penetret vsque ad viscera, & corda ipsorum, tamen eos esse malorum omnium sibi authores. Postea adiungit,

19 Viscera mea, viscera mea doleo, parietes cordi meis, *ad verbum, hoc est, præcordia mea*, cor meum tumultuatur mihi, *hoc est, intra me*, non tacebo? quoniam vocem tubæ, *vel clangorem tubæ*, audiuit, *vel audiuisti*, anima mea: & clamor belli auditus est, *vel, clamorem belli audiuit anima mea.*

Quod existimant quidam Interpretes Prophetam hîc tangi dolore humanitus, hoc est, quoniam videbat populares suos paulò pòst perituros, nescio an firmum sit. verum quidem est, Prophetas ita fuisse seueros, quoties denuntiabãt vindictam Dei, vt tamen non exuerint humanitatis sensum. Ita sæpe defleuerunt clades, de quibus tamen vaticinabantur. & hoc clarius videbimus suo loco. Prophetis ergo fuit duplex sensus. nam cùm erant præcones vindictæ Dei, necesse erat ipsos obliuisci omnium affectuum. cæterùm, interea non obstabat illa magnanimitas, quin deflecterent animos suos ad dolorem ex communi sensu: quoniam fieri non poterat, quin sympathia illorum animos vulneraret, cùm viderent fratres, & carnem suam ita in exitium trahi. Sed hoc loco non tam videtur Propheta lugere cladem populi, quam figuris vti, vt expergefaciat illorum stuporem, quoniam videbat prorsus esse torpidos, nec Deum metuere, neque etiam affici pudore vllo. Cùm ergo talis esset in populo peruicacia, necesse fuit & Ieremiæ, & aliis Dei seruis ornare suam orationem, vt non simpliciter docerent, sed vehementia, & impetu percellerent socordes illos animos. Hac ratione igitur dicit, *Viscera mea, viscera mea doleo.* Nam videbimus aliis locis Prophetam ita lamentari, vbi agitur de Babylone, de Edom & aliis hostibus populi: & quorsum? Neque enim Propheta priuato dolore affectus fuit cùm audiret perituros Chaldæos: cùm etiam idem illi testatus esset Deus de profanis gentibus, quæ hostiliter persecutæ fuerant populum sanctum: sed quemadmodum iam dixi, quoniam prætereunt securè homines quicquid illis minatur Deus è cælo, necesse est adiungi tales impetus, qui excutiant illis torporem. Sic interpretor hunc locum, quòd Propheta non priuato dolore lugeat cladem populi sui, sed quòd spiritu prophetico exaggeret quæ antè docuit: quia scilicet videbat vel pro nihilo duci, vel non habere satis ponderis ad animos permouendos. *Viscera mea*, inquit. Infixus quidem hærebat dolor in eius visceribus, quoniam erat membrum populi: sed nunc tractamus de eius consilio, vel in quem finem ita loquutus sit. Non est igitur hæc oratio priuati luctus, sed potius exaggeratio, vt scilicet doctrina, quam vidimus, vulneret penitus eorum animos, qui securè ridebant Dei iudicium. Postea adiungit, *Tumultuatur*, vel sonat. nam hoc verbum significat resonare: & inde etiam metaphoricè accipitur pro tumultuari. Loquitur de palpitatione cordis, quæ accidere solet in pauoribus. Sed vocat sonitum, vel tumultum: quasi diceret se iam non esse compotem sui, vt maneat sedato & tranquillo animo, quoniam Deus cor eius percellat horrenda formidine. Postea addit, *Non tacebo, quia vocem tubæ*, vel clangorem *audiuit*, vel audiuisti, *anima mea, & clamorem prælii*. nam מלחמה hîc potius accipitur pro prælio. Dicit *se non taciturum, quoniam clamor in corde eius personet.* Hinc colligimus etiam non lugere ex sensu humani doloris, sed præstare quod iussus fuerat à Deo. Fuerat enim electus præco eius vindictæ, quæ tametsi propinqua erat, tamen non metuebatur à Iudæis. Quidam hîc existimant poni nomen animæ pro spiritu prophetico, quia nondum clangebant tubæ, nondum clamor prælii audiebatur. Existimant igitur subesse antithesin, quòd Ieremias clangorem auribus suis non perciperet, sed corde, quoniam admonitus fuerat de iudicio Dei occulto. sed nescio an hæc argutia conueniat Prophetæ verbis. Ego itaque non dubito, quin significet Ieremias se loqui seriò, quoniam non secus aspiciat Dei vindictam, ac si iam pateret. Et hoc non parum valuit ad fidem doctrinæ conciliandam, vt scirent Iudæi ipsum non referre, quemadmodum solent histriones in theatro agere personam sibi impositam: vt scirent ergo ipsum non referre quod Deus pronuntiauerat: sed ita esse Dei præconem, vt metu territus audiret in animo suo vel corde tumultum belli, & tubarum clangorem. Sequitur,

20 Afflictio super afflictionem vocata est, quoniam perdita est omnis terra, subitò perdita, *vel destructa, est idem verbum,* sunt tabernacula mea, repentè cortinæ meæ.

Prosequitur eandem sententiam: sed amplificat terrorem noua circunstantia, quod scilicet Deus accumulet mala malis, vt frustra Iudæi sperent statim finem adfore. Cùm dicit, *Calamitas super calamitatem,* significat finem vnius mali initium fore alterius. Nam hoc etiam plurimùm nocet miseris hominibus, quia putant non sibi fore continuas calamitates infestas. Imaginantur enim Deum fore contentum aliqua subita clade, quemadmodum si tempestas aliqua, vel procella transeat: & cùm aliqua leuatio apparet, putant se defunctos esse: atque ita redeunt ad pristinam ferociam, & derident Deum quasi iam elapsi essent ex eius manu. Hac ratione dicit Propheta calamitates longo tractu fore continuas, ita vt nullus finis sperandus sit, donec in totum Iudæi perierint. Sed cùm dicit vocari calamitates, breuiter admonet Deum sedere pro tribunali, & postquam leuem pœnam sumpsit de peccatis hominum, grauiores plagas addere: Postremò, vbi videt esse desperatam malitiam, pergere ad extremũ, vt scilicet deleat prorsus qui sunt insanabiles. *Vocata est* igitur afflictio, *super afflictionem*: Quomodo? *Nempe periit tota terra*: deinde, *Tabernacula mea repentè destructa sunt, subitò destructa sunt cortinæ meæ.* Existimãt Prophetam hîc conferre tentoriis, & cortinis vrbes valdè munitas, vt refutet stolidam confidentiam, qua turgebant Iudæi, cùm putarent vrbes illas esse firma obstacula contra hostes. Ergo existimant hîc Prophetam illis eripere vanam fiduciam, cùm vocat vrbes illas tabernacula. Sunt etiam qui putent ipsum alludere ad vrbem suam Anathoth, vel ad genus viuendi. & certè Ieremias pastoraliter sæpe loquitur: hoc est, vtitur rudi stylo, & incomposito. Hoc igitur non esset absurdum, si dicamus ipsum induere pastoris personam, cùm loquitur de tabernaculis. Quanquam vtrunque potest simul coniungi, nempe quod vsus fuerit sermone pastoribus vsitato: interea tamen ostendere merum esse ludibrium, quòd Iudæi putabant se probè elapsos esse, cùm multæ vrbes munitæ essent in finibus, quæ hostium impetum arcerent. Sed non minus commodè ita expones, Nullum angulum fore saluum, quia ad deserta vsque penetrabunt hostes & exiguas casas vastabunt, quas videntur protegere ipsi locorum recessus. Dicit *subitò & repentè*, ne vllas inducias sibi promittant Iudæi, atque ita procrastinent, & putent sibi fore satis temporis ad pasciscendum cum Deo. Sequitur,

21 Vsquequo videbo vexillum? audiam vocem, *vel clangorem,* tubę?

Claudit sermonẽ illum, quem diximus ornatũ fuisse figuris, vt vehemẽtius afficeret tardos, atque adeò torpidos animos. Sed confirmat quòd dixit initio proximi versus, vel vicesimi, Afflictio super afflictionem vocata est. repetit ergo aliis verbis eandem sententiam, *Quousque audiam vocem tubæ? & videbo vexillum* inquit? hoc est, Valde opinio vestra vos decipit, si putatis hostes, postquam exiguo tempore grassati fuerint in terra, redituros domum. Nam moles belli in longum tempus vobis incumbet, & Deus protrahet calamitates, ita vt continuus sit clangor tubarum, & vexillum subinde, vel singulis diebus proferatur. Nunc ergo tenemus quid velit Propheta: Primò ostendit, etiam si procul dissiti sint hostes, tamen repentè aduolaturos, quemadmodum heri dicebat perniciores fore æquos Dei omnibus aquilis. Et postea de cõtinuo progressu belli disserit. nam hoc etiam operæpretium erat Iudæis ostendere, sicuti peruicaciter Deum contempserant, ita vindictam eius non fore momentaneam duntaxat, sed ita incubituram, vt nullus esset finis. Sciendum autem est, non minus hodie esse tarditatis in mundo, quàm tunc fuit apud Iudæos. Ergo non sufficit hodie, impios, & sceleratos citari ad Dei iudicium, nisi etiam adhibeantur tales figuræ, quæ terrorem incutiant, & cogant ipsos metuere, quanuis modis omnibus conentur obruere suam conscientiam, & se obstupefacere, vt Deum suauiter contemnant. Necesse igitur est etiam hodie vehementius instare seruos Dei, vt hypocritas, & obstinatos expergefaciant à suo torpore. Postea sequitur,

22 Quoniam stultus populus meus, me non cognouit: filii insipientes ipsi, & non intelligentes ipsi, *sunt, non demonstratiuum pronomen ponitur vice verbi,* astuti ipsi, *vel sapientes,* ad malum: sed ad benefaciendum non intelligunt.

Iterum inculcat Propheta, causam malorum oriri ab ipso populo, & in ipso residere, vt scilicet non transferat aliò culpã. dicit igitur, *Populus meus stultus.* Loquitur hîc in Dei persona, quia continuò

continuò pòst sequitur, *Me non cognoscit*: hoc non posset competere in ipsum Ieremiam. Deus ergo hîc conqueritur de stultitia populi sui, quē ita nominat non honoris causa, sed potius vt probrum duplicetur. nihil enim turpius, quàm populum electum à Deo vt peculiaris esset eius hæreditas, ita esse dementem. Quorsum enim Deus adoptauerat sibi filios Abrahæ, nisi vt lucem salutis gestarent in mundo, quasi lucernæ? Quis populus, inquit Moses, tam nobilis in mundo, qui deos habeat sibi familiariter propinquos? hæc est tua intelligentia, & sapientia, & quæ sequūtur. *Deut. 4. 6. 7*
Ergo Deus hîc quasi portentum aliquod ostendit, quòd omnes abominentur, vbi vocat *dementem populum suum*: quasi diceret, Fieri ne potest, vt populus, quem mihi elegi, & apud quem deposui fœdus æternæ salutis, quem dignatus sum eis udire verbo meo: vt populus ille ita furenter se præcipitet? *Populus* ergo *stultus, quia me non cognouit*. Hîc exprimitur qualis fuerit illa stultitia, vel cæcitas populi, nempe, *quia Deum non cognouit*: nam eius cognitio vera est sapientia. Deus autem hoc modo ostendit inexcusabilem esse populi dementiam. quare? patefecerat enim se tam familiariter, vt non deberent Israelitæ quærere (quemadmodum dicit Moses) Quis ascēdet in cælos? *Deut. 30. 12.*
quis descendet in abyssos? nam sermo illis erat propositus coram facie. cùm ergo Deus se hu- *13. 14.*
maniter manifestasset Iudæis, meritò conqueritur se non fuisse ab illis cognitum. Ergo hîc duo notanda sunt, nempe speciem insaniæ notari, *quòd populus Deum non cognouerit*. vnde etiam colligimus, tunc demum nos sapere, vbi Deum reueremur, & semper esse vesanos, & socordes, vbi in illum non respicimus. hoc est vnum. deinde sciendum est, tolli omnem excusationem inscitiæ, vel erroris, quia Deus se patefecerat illi populo. Idem etiam ad nos pertinet: & meritò nobis exprobrabit Deus extremo die, nos fuisse fatuos, & dementes, nisi ipsum cognouerimus: quia hoc est nostrum intelligere, quemadmodum dixi. deinde non est cur prætexamus vllam excusationem erroris nostri: cùm Deus non sit locutus in abscondito. denique conuincit his verbis Deus Iudæos ingratitudinis: & deliberatæ malitiæ, quoniam ipsum *non cognouerint*. Hodie autem cùm Deus per Euangelium nobis propius innotuerit, hæc est, quemadmodum iam dixi, grauior condemnatio, & ita duplicatur pœna, si Deum, qui nobis tam familiaris est, & tam comiter ad nos accedit, nō cognoscimus. Postremò addit, *esse filios stultos & non esse intelligentes*. Antitheses apud Hebræos plus habēt ponderis quàm apud Græcos, & Latinos. hoc esset Latinis frigidū, & Græcis, Hic stultus est, & non sapiens. videtur enim secundum membrum aliquid minuere: sed Hebræi aliam rationem habent. significāt enim hoc modo, adeò esse dementes, vt ne gutta quidem sanæ mentis in ipsis maneat. etiam qui stulti sunt, & vecordes, tamen retinent aliquid intelligentiæ, quantumuis sit exiguum: vnde etiam dicunt, Stultos sæpe loqui opportuna. Sed Propheta aliud significat, nempe Iudæos non tantùm esse vecordes, & stupidos, sed etiam ita priuatos omni sensu, vt similes sint lapidibus, vel brutis animalibus, & nihil in ipsis residuum sit vel sanæ mentis, vel humanæ intelligentiæ. Reliqua differemus.

PRECATIO.

Da omnipotens Deus, quando non semel tantùm accendisti cælestis doctrinæ lucem apud nos, sed etiam quotidie inuitas nos ad salutem nobis semel propositam, ne oculos claudamus, vel obturemus aures, neue etiam obtorpescamus in nostris vitiis: sed quemadmodum sedulò nos ad te vocare non desinis, ita etiam alacriter studeamus properare, & continuare cursum sanctæ vocationis, vt magis ac magis ad scopum nostrum accedamus, donec tandem nos recipias in regnum illud cæleste, quod nobis acquisitum est sanguine vnigeniti Filij tui, Amen.

23 Vidi terram, & ecce vasta, & deformis, & cælos, & nulla lux eorum.

24 Vidi montes, & ecce contremiscentes, *contremiscebant*: & omnes colles mouebantur.

25 Vidi, & ecce nullus homo: & omnis auis cælorum euolarunt.

26 Vidi, & ecce regio fœcunda, *vel Carmelus*, desertum, & omnes vrbes eius destructæ à facie Iehouæ, & à facie excandescentiæ iræ eius.

PRopheta hoc loco multis figuris amplificat terrorē vindictæ Dei, vt permoueat Iudæos, qui stupidi erant ac socordes. neque enim superuacua est repetitio, quòd quater dicit se vidisse. Poterat de terra, & cælo, & hominibus, & locis fertilibus simul loqui: sed perinde acsi oculos

vertisset in quatuor diuersas plagas, dicit quocunque respiceret, apparuisse horrenda signa iræ Dei,& quæ minitarentur Iudæis vltimum interitum. Nec mirum est, Prophetam hac vehementia vti:scimus enim quàm securè homines excipiant omnes minas, nisi violenter expergefiant. Et hæc ratio docēdi nobis debet esse satis trita. nam quicunque mediocriter versati sunt in Prophetis, vident hac in parte eos plurimum insistere vt permoueant hypocritas, vel contemptores Dei, qui velut contracto collo secundum cordis sui duritiem, non punguntur vllo pœnæ sensu. Sed hic locus præ aliis insignis est:ideo expendere cōuenit quòd inest pondus verbis Prophetæ.

Gen.1.2. Dicit primò *se vidisse terram, fuisse* תהו & בהו. Iisdem vocibus vtitur, quas vsurpat Mos. in historia Creationis. nam priusquam indita fuisset forma terræ, dicit eam fuisse תהו,& בהו, hoc est, vastationē, vel chaos informe,& quòd nulla pulchritudine posset allicere oculos videntium: perinde acsi diceret, ita Dei ordinem tam bene distinctum nunc euanuisse, vt vbique esset mera confusio.& hoc modo amplificat scelerum atrocitatem, perīde acsi diceret, homines eò prolapsos esse, vt peruerterint totam mundi formam, & permiscuerint cælum terræ, vt iam nulla sit rerum distinctio. Quantùm ad cælos spectat, dicit *nullam fuisse lucem eorum*. vel illis:sed ponit relatiuum, & significat extinctam fuisse quodammodo lucem solis, & lunæ,& stellarum, quoniam indigni essent homines, qui fruerentur tanto Dei beneficio:quasi solem,& lunam puderet testes esse tot scelerum. Nunc ergo tenemus in summa quid velit Ieremias hoc primo versu. dicit *se vidisse terram,& in ea nihil apparuisse præter* horribile chaos,& vastitatem:nullam fuisse formam distinctionis, quia ordinem naturæ,& creationem Dei euerterint Iudæi suis peccatis. dicit *se vidisse cælos, nullam fuisse lucem in illis*, quia digni essent Iudæi, quos spoliaret Deus gratia illa, quam indidit soli,& lunæ. est enim hoc singulare Dei beneficium, quòd nobiles illæ creaturæ nobis seruiunt. Denique significat Propheta in cælo,& terra apparuisse signa iræ Dei, quæ formidinem incuterent, acsi totus mundus permixtus esset. Hæc ratio loquendi sæpe occurrit etiam apud alios

Iohel.2.2. Prophetas:præsertim insignis est locus 2. cap. Iohelis. Sed quanquam hyperbolicæ sunt locutiones, non tamen excedunt modum, si repetamus quanta socordia laborent homines. Nisi enim Deus cælum,& terram armet,& ostendat se paratum esse ad tollenda omnia beneficia, quibus prosequitur humanum genus, ridentur omnes eius minæ, quemadmodum nuper dictum fuit. Descendit postea Ieremias à cælo ad montes,& dicit *contremuisse,& omnes colles fuisse commotos*, vel concussos. Alii vertunt destructos:sed nescio qua ratione. neque enim dubium est, quin Propheta eandem sententiam confirmet nouo genere loquendi. sicuti autem dixerat mōtes tremefactos fuisse, ita etiam adiungit *colles concussos*:& etiam propria verbi significatio hoc requirit. Cur autem de montibus, & collibus loquatur in promptu est ratio: nam illic apparet maior stabilitas, quàm in locis planis, quia vt plurimum lapidosi sunt montes,& habent firmissimas radices in rupibus. denique si totus orbis labascat, videntur tamen mōtes ita esse fundati, vt ad illos non perueniat vllus motus. sed Propheta dicit *fuisse contremefactos,& colles fuisse concussos*. In tertia visione ponit solitudinē:dicit enim *nullos fuisse homines,& omnes aues transuolasse*. Scimus præcipuum mundi ornatum esse in hominibus,& animantibus. Quorsum enim terra fœcunditate prædita est, vt tot ac tam multiplices fructus gignat, nisi in hominū,& animalium gratiā? quāuis ergo pulcherrima sit terræ species in arboribus,& herbis,& omni genere fructuum, tamē præcipuè eam exornāt homines,& animalia. Per synedochen sub auibus Propheta designat etiā animalia terrestria. dicit igitur *terram vacuam fuisse habitatoribus*. Quarta visio aliud continet, nempe, *quòd conuersæ fuerint fœcundæ regiones in deserta*. quanquam mihi probatur Carmelum hîc propriè accipi: scimus enim partem illam terræ sanctæ nomen sumpsisse à fœcunditate. Carmel significat quemlibet locum fœcundum,& pinguem:sed, quemadmodum iam dixi, hoc nomine vocata fuit illa regio, quòd referta esset omni genere fructuum. nam erant vberrima pascua, deinde agri valde feraces, & omni ex parte terra illa multa amœnitate præstabat. libenter igitur accipio de Carmelo:& ratio etiam mihi constat, quoniam paulò pòst adiungit *omnes vrbes eius fuisse destructas*. hoc autem aptius prædicatur de Carmelo, quàm cōpetat generaliter in regiones omnes fœcundas. Quantum ad me spectat, existimo Prophetam de Carmelo loqui, sed tamen vt alludat ad etymologiā vocis. etiam in hoc versu est synecdoche: quasi diceret Carmelum, qui magna fœcunditate præ-

Isa.32.15. stabat, fuisse deserto similem. Isaias cùm de instauratione Ecclesiæ loquitur, dicit, Et erit desertum in Carmelū:quasi diceret tam vberem fore Dei benedictionem in toto mundo, vt deserta non secus fructificent, ac Carmelus ipse, vel regiones quæ præ aliis opimæ erant. Hîc autem Ieremias de maledictione differens, dicit, *Carmelum fore similem deserto,& omnes vrbes eius dirutum iri*, nempe *à facie Iehouæ, à facie excandescentiæ iræ eius*. vertunt furorem חרון: & hæc quoque locutio pondere suo non caret. diximus enim homines, nisi Deus metum incutiat quasi fulminando, esse sopitos, nec agnoscere eius iudicium:ideóque inutiles esse apud eos omnes minas. Hæc igitur ratio est, cur Scriptura toties dicat furorem iræ Dei, vel excandescentiam iræ. Poterat quidem sufficere alterum: חרון significat furorem, vel excādescentiam: אף significat iram Cur autem vtrunque ponit? nempe vt iam dixi, quia necesse est quasi malleis cōteri duritiem nostrā: alioqui nunquam flecteret nos Deus ad timorem. Hæc igitur repetitio ad domandam ingenii nostri peruicaciam

caciam valere debet:non quòd in Deum cadant vlli turbulenti affectus,quemadmodū satis notum est.sed quia non possemus aliter concipere quàm formidabilis sit ipsius vindicta,necesse est eum nobis proponi iratum,& qui totus exardeat:quemadmodum etiam mors æterna sub figura ignis nobis describitur. Nunc quod ad summā pertinet, non dubium est quin tunc adhuc fruerentur Iudæi & magna rerum copia, & suis deliciis:denique sibi placerent in præsenti statu. Sed Propheta hîc denuntiat procul se aspicere quòd illi excæcati non cernunt,nempe instare propinquam Dei vindictā,quæ eos spoliet opulentia,qua turgebant,atque adeò redigat eos omnes in vastitatem, vt sursum & deorsum nulla residua sit species,sed deformis confusio, qualis fuerat ante ordinem naturæ, cùm adhuc nondum distincta esset à cælo terra, & tantùm massa illa confusa in se comprehenderet aerem,& terras, idque sine vlla luce. Postea adiungit,

27 Quia sic dicit Iehouah,Desolata erit,*vasta,perdita erit*,tota terra: & finem,*vel consumptionē*,non faciam: *atque tunc copula resoluetur in aduersatiuam, non tamen consumptionem faciam.*

Hîc breuiter explicat Propheta quid intellexerit per illas quatuor visiones,de quibus dictū fuit. Pronūtiat igitur quasi in persona Dei,fore in tota Iudæa horrendā vastitatem:*Vasta*,inquit, *erit omnis terra*,aut In tota terra erit vastitas. Quod postea sequitur,ita exponunt quidam,acsi mitiget asperitatem. ergo secundum eos additur correctio, quæ spe aliqua misericordiæ subleuet fideles,ne prorsus despondeant animos. Et sanè si præcisè minetur,terrore poterit centum mundos absorbere. Ne igitur desperatio fideles ita obruat,vt non audeant confugere ad Dei misericordiam,sæpe per modum correctionis additur Deum nolle totam terram consumere. Nomen כלה significat interdum perfectionem:sed pluribus locis,pro consumptione accipitur. nam verbum ipsum significat perficere, & consumere. & eadem est ratio, quanquam videntur hæc duo inter se pugnare,tamen quod consumitur dicitur esse perfectum,quia venitur semper ad finem. Nunc tenemus,si placeat hæc expositio,cur neget *se facturum consumptionem*, quantumuis seuerè vlciscatur peccata populi sui, nempe vt aliquid spei residuum maneat fidelibus, neque prorsus exanimentur: quod fieret, nisi Deus promitteret se fore exorabilem,ac memorem fœderis sui: nisi forte interrogatiuè legere placeat,quô retundat impiorum superbiam,& excutiat iactātiam impunitatis:acsi diceret,Et adhuc negabitis me consumptionem facturum? Etsi autem prior expositio vberiorem continet doctrinam:mihi tamen magis probatur כלה pro fine accipi, acsi denuntiaret, nullum sibi fore modum persequendæ vindictæ. ac similis proximo capite occurret locutio. Genuinus ergo sensus erit,Deum absque fine vastando perrecturum. Variè quidem loquuntur Prophetæ,vbi de iudiciis Dei agitur:interdum denuntiant interitum, vbi nihil saluum apparet,interea tamen Deus semper occultum aliquod semen seruat,quemadmodum dicitur & primo capite Isaiæ,& 10. vbi etiam satis constat quid intelligant Prophetæ per consumptionem facere. nam illic minatur Deus,Ecce ego faciā consumptionem:postea tamen addit, Cōsumptio illa aliquem fructum pariet,hoc est,quod reliquum erit ex consumptione. Alibi Prophetæ com *Isa.17.6.&*
parant Ecclesiam Dei oleis,vel oliuis,postquam excussæ sunt, vel etiam vitibus post vindemias. *24.13.*
nam sēper manent exiguæ aliquæ vuæ,quæ fallunt oculos vindemiātium:ita etiā cùm oleæ excutiuntur,manent in supremis ramis aliquæ oliuæ: sic etiam Deus consumptionem quam facit in Ecclesia sua,dicit similem fore vindemiis, vel excussioni oliuarum vt aliquid maneat reliquum, sed tamen quod fugiat oculos. Nos verò tenemus quid significet Propheta, nempe instare exitium toti populo,ita vt nullum sit eius nomen, nulla forma: quod etiam accidit,cùm abstracti sunt in exilium Babylonicum. tunc enim populus ipse, quoad corpus totū,intercidit: ita nullus fuit finis. Fateor quidem minas Dei non posse nobis in salutem prodesse,nisi adiuncta sit veniæ promissio,vt spe salutis erecti,confugiamus ad ipsum. nam quandiu imaginamur Deum nobis esse inexorabilem,fugimus omnem accessum. ita desperatio adigit nos in furorem diabolicum. Hinc etiam reprobi non tantùm fremunt aduersus Deum, ac tumultuantur, sed libenter eum detraherent è suo solio. Ergo necesse est nobis proponi spem veniæ, vt tangamur resipiscentia. ac quoniam hæc perpetua est promissio,quicquid accidat,etiā si putemus cælum terræ esse permixtum,& vndique interitus nos ad formidinem impellat, tamen tenendum est aliquid semper fore reliquum,sicuti citauimus ex primo,& 10. capite Isaiæ. Verùm quia nondum percipiendæ consolationi maturus erat populus, secundam hanc partem differt Propheta, & tantùm pœnæ meminit. Postea adiungit,

2 Super hoc lugebit terra,& nigrescent,*vel caligine, aut nigredine obducti erunt*,cæli desursum,*nescio tamen an posset verti,à transgressione, nam* מעל *significat etiam transgredi, & inquietare*,quia loquutus sum, cogitaui & non pœnituit,

& non conuertar ab hoc.

Hic prosequitur Ieremias eandem sententiam, & semper Deum loquentem inducit, quò magis emphatica sit oratio. dicit, *Super hoc terra lugebit.* Luctũ terræ hîc accipit pro squalore, sed respicit ad superiorem doctrinam. Nõ loquitur de terræ incolis: nam qui ita exponunt, multùm diminuunt ex sermonis vehementia. Propheta enim hîc tribuit mutis elementis terrorem, & tristitiã, quod multò plus afficit, quàm si diceret in luctu & mœrore fore cunctos mortales. Et idem etiam de cælis sentiendum est: imò posterius hoc membrum ostendit eum non loqui de terræ incolis, sed de ipsa terra, quæ licet sensu careat, videtur tamẽ expauescere ad vindictam Dei. & hoc modo Proph. exprobrat hominibus socordiã, quòd vbi Deus vindex apparet è cælo, non tamen tãgatur vllo timore. *Lugebit* ergo *terra, & cæli caligine obducti erunt,* inquit: hoc est, etiã si homines stupidi maneant, tamen & cælum, & terra sentient quàm horribile sit Dei iudicium. Postea addit, *Quoniam loquutus sum*: quidam subaudiunt relatiuum אשר inter hæc duo verba, Quoniam loquutus sum quod cogitaui, & Non pœnituit: sed abrupta oratio non malè quadrabit. Significat Deus primò, se protulisse sententiam, quæ manebit firma, & stabilis: quasi diceret, Ego semel per seruos meos denuntiaui quid facturus essem. Scimus enim Prophetas fuisse vindictæ Dei præcones: & quoniam sæpe contempta fuit eorum doctrina, vt hodie quoque mundus contumaciter respuit, atque sæpe deridet omnes minas: ita etiam tunc accidit. Sed hîc Ieremias Deum ipsum loquẽtem inducit: quasi diceret, Spreti sunt à vobis serui mei, sed nihil loquuti sunt, quod non mandauerim. ego igitur sum author eius sententiæ qua vos percelli decuit. Hoc sensu testatur Deus se fuisse loquutum. trãsfert enim ad se quod putabant Iudæi profectum esse à Prophetis: & ideo putabant sibi liberum esse, pro nihilo reputare quicquid Prophetæ cõtra ipsos pronuntiauerãt: *Ego sum ipse,* inquit Deus. Ita subest antithesis inter Deum, & Prophetas: quasi diceret, frustra Iudæos torpere in suis malis, quia putarent sibi esse negotium cum mortalibus: quando Deus author fuerat seruis suis, vt denuntiarẽt quod spernebatur exitium. Sed ne putent Deũ sic loquutum esse, vt falsò eos terreret, quẽadmodum hypocritæ rursus blanditias sibi hoc prætextu faciunt, quia non putant Deum seriò loqui: sed putant esse quasi terriculamenta, quæ solent incuti pueris: dicit *se cogitasse.* Dixerat se loquutum, nempe cùm respiceret Prophetas: nunc per Cogitandi verbum intelligit deprompta esse vaticinia, quibus denuntiauerat illis exitium ex arcano suo cõsilio: Hoc, inquit, apud me decretum est. Postea adiungit, *Non pœnituit, & non conuertar ab hoc*: denique ostendit iam addictos esse Iudæos morti, ne existiment posse placari Deum quantisper prosequentur sua vitia, quoniam decretum sit Deo, ipsos perdere, nec tantùm palàm hoc denuntiauerit per Prophetas, sed etiam apud se statuerit. Per nomẽ Pœnitentiæ intelligitur mutatio. Deus enim non est obnoxius pœnitentiæ, quia nihil ipsum latet: sed loquitur humano more, vt nuper dixi: & secundo verbo tollitur omnis ambiguitas, quoniam dicit, *Non conuertar ab eo*: hoc est, non retractabo hanc sententiam. Sequitur,

29 A voce equitis, & iaculãtis arcu fugiet omnis ciuitas: penetrabũt, *vel ingredientur,* in densitates, *alij, in nubes:* עבים *significat densitates, vt sunt loca arboribus perplexa, significat etiam nubes. Potius hîc existimo accipi pro nubibus, quia sequitur,* ascendent in rupes, *postea,* omnis ciuitas relicta erit, & nullus vir habitator in illis.

Cùm dicit *à voce,* aut strepitu *equitum, & sagittariorum fore omnium fugam,* significat hostes tanto impetu venturos, vt non audeant ipsorum præsentiam expectare Iudæi, quia statim huc & illuc diffugient, antequam sint vulnerati. vox enim hîc opponitur vulneribus haud dubiè. Scimus quanta superbia turgerent. igitur Propheta deridet peruersam confidẽtiam, qua erant inebriati, vt non metuerent Dei iudicium. *Solus,* inquit, *hostium strepitus vos expauefaciet,* ita vt omnes vrbes relictæ ab incolis sese vltrò dedant, neque enim muri se defendent: imò erunt apertæ portæ. *Fugiet igitur omnis ciuitas*: hoc est, omnes ciuitates diffugient. Quod adiungit continuò pòst, *Ascendent in nubes,* vel in densitates, de hostibus posset exponi: adeò fore agiles & strenuos, vt per nubes volitent, & rupes transcendant: vno tamen contextu legere malo, in fuga trepida non fore nubes Iudæis nimis arduas. quoniam culmina montium sæpe obsita sunt densis arboribus, vt sint illic obscuræ vmbræ: potest ita exponi locus, quòd fugient in syluas densas. Quicquid sit, non dubiũ est, quin Propheta hîc loca excelsa designet: ideo certior esset sensus, si placeret retinere nomen nubis. Quantum ad rẽ ipsam spectat, videmus quid velit, nẽpe, hostes sua pernicitate pares fore aquilis, vt profligent Iudæos: vel quod magis receptum est, tantum fore pauorem, vt non modò quærant propinquos recessus, qui fugient ex suis vrbibus, sed perrumpant in summa cacumina montium, vt illic lateant inter arbores, quasi inter nubes: deinde *vt ascendant in rupes præruptas,* nẽpe quia aliter non putabunt se tutos fore ab hostium incursu. Postea adiungit *omnes vrbes fore*

derelictas

derelictas, vt nullus sit in illis habitator. Videmus Prophetam huc ſemper tendere, vt permoueat Iudæos, qui ſurdis erant auribus & corde lapideo, ita vt non ſentirent mala ſua, & Deum etiam ſecurè contemnerent, acſi pactum ipſis eſſet cum morte, ſicuti alibi dicitur. Poſtea ſubiungit, *Eſa.28.15.*

30 Et tu perdita, *aut vaſtata*, quid facies? Quanuis te induas coccino, quanuis te ornes ornamentis auri, *vel monilibus aureis, vt alij vertunt*, quanuis diſtinguas fuco, *aut ſtybio, vt alij vertunt*, oculos tuos, fruſtra te decorabis, *ad verbum, pulchrificabis*, abominabuntur te amatores tui, animam tuam quærent.

Hic inſultat liberius Propheta Iudæis, vt deiiciat eorum ſuperbiam, & faſtum: hìc enim fuit ſcopus, vt corrigeret illam ſuperbiam qua elati erant aduerſus Deum. Fieri id non poterat, quin Propheta altius inſurgeret, ac multis figuris illuſtraret ſuam orationem. eſt igitur hoc quaſi epiphonema: exclamat, *Quid tu facies perdita?* nam Iudæi adhuc inflati erāt Dei contēptu, nec animi eorū ſubacti erant. Cùm ergo adhuc ſtaret indomabilis ille faſtus, hæc ratio eſt, cur Propheta exclamet, *Tu perdita quid facies*, inquit? quaſi diceret fruſtra eos ſibi blandiri, ſibi promittere hinc inde auxilia, quoniam ſint deſperati. Poſtea addit, *Quanuis*: ſic enim interpretror vno contextu hunc verſum. & videntur mihi rectè ſentire qui non diuidunt hæc Prophetæ verba: Nam illud eſſet frigidius quod alii afferunt, Quæ nunc te ornas, quæ nunc te veſtis coccino, quæ ornas ornatu aureo, quæ oculos tuos pingis ſtybio, & in vanum: interiiciunt copulam, quæ ſenſum Prophetæ corrumpit. Cohærent igitur hæc omnia inter ſe, & vnum eſt principale verbum, nempe *fruſtra te ornas*. & ideo particula כי debet reſolui in aduerbium quanuis. Quòd autē referunt hoc quidā ad cæremonias, quibus hypocritæ putant ſe protegi contra Dei iudicium, nimis coactum eſt, & prorſus alienum. verum quidem eſt, hypocritis ſemper cæremonias eſſe ſpeluncas latronū, vt alibi videbimus: ſed hoc loco Propheta reſpicit ad meretriciū ornatum, quia populus, vt antè viſum eſt, ſimilis erat adulteræ mulieri. Deus enim ſacrū coniugii fœdus pepigerat cum illis: defecerant. ergo illa perfidia ſimilis fuit defectioni mulieris adulteræ, quæ relicto marito, vagatur huc & illuc, & proſtituit corpus ſuum. Cùm autem meretrices vt alliciant adulteros, ſoleant ſe eleganter veſtire, & fucare etiam faciem ſuam, & talibus illecebris tendiculas obiicere: ideo Propheta rurſus dicit, Fruſtra te ornabis, quanuis veſtita ſis coccino, quanuis auro ſis inſignis, & à capite vſque ad pedes ornatus aurei refulgeant, tamen hoc totum erit ſuperuacuum & inutile: quanuis accedet pictura ad fucandam faciem, hoc etiam nihil tibi proderit. Iam ſcimus quos intelligat per amatores, nempe tam Ægyptios, quàm Aſſyrios: Iudæi enim cùm premerentur ab Ægyptiis, ſolebāt ab Aſſyriis auxilium petere: rurſum, vbi infeſti erant Aſſyrii, tunc ſupplices erant Ægyptiis. Prophetæ hoc comparant meretriciis artibus: nam quoties ita vel his vel illis adulabantur, hoc erat corrumpere ſacrum coniugium, quo deuincti erant Deo, & perfidè fallere datam fidem. Dicit igitur Propheta, Etiam ſi Ægyptii tibi mira promittant, quemadmodum amator illectus & pulchritudine, & fallaci ornatu meretricis, tamen te decipient: etiam ſi Aſſyrii oſtendant ſe fore paratos ad ferendas ſuppetias, illi etiam fruſtrabuntur ſpem tuam: ita eris quaſi ſcortum deſtitutum, vbi ſcilicet ad vltimam neceſsitatem redacta eris. Non poſſem nunc abſoluerere. differam igitur in craſtinum. *Ier.7.11.* *Cap.3.*

PRECATIO.

Da omnipotens Deus, quando ita in vitijs noſtris torpemus, vt ſaltem attenti ſimus ad exempla iræ tuæ, quibus voluiſti nos commonefieri, vt alieno damno diſcamus te metuere: deinde etiam vt attenti quotidie ſimus ad minas, quibus nos ad te attrahis, quando allicere dulcedine non potes: ſentiamus interim te ſemper fore propitium, & exorabilem miſeris peccatoribus, qui te ex animo quærent, & reſipiſcent ſyncerè, & abſque fictione: vt certemus cum vitijs noſtris, & ſtudeamus vero conatu nos eripere ex Satanæ laqueis, quos nobis ſubinde tendit: quò liberius nos totos tibi addicamus, & ſic delectemur tua iuſtitia, vt hic nobis ſit propoſitus ſcopus in toto vitæ noſtræ curſu, tibi placere, & probare noſtra obſequia, in Chriſto Ieſu Domino noſtro, Amen.

DIXIMVS heri quid intelligat Propheta per *veſtitum coccineum, per ornamenta aurea, & per fucum*, nempe fallaces illas capturas, quibus vtuntur inter ſe Principes & populi, dum coniun-

gunt fœdera:nihil enim illic fere agitur nisi perfidè. Sed hoc etiam dictum fuit Prophetam respicere ad spirituale illud coniugium, quo Deus populum Israeliticum sibi deuinxerat. nam fuit illa species adulterii, dum externa fœdera captarent, quia hoc modo abnegabant Deũ, nec contenti erant eius præsidio: quemadmodum mulier satis habet protectionis in marito suo, ita etiam debuerant Israelitæ respicere ad vnum Deum. Sed cùm ita discurrerent vagis suis cupiditatibus, meritò Propheta comparat eos mulieribus adulteris. dicit autem *illos fore abominationi amatoribus*: neque id tantùm, sed etiam tam Ægyptios, quàm Assyrios, quibus stultè confisi fuerant, fore illis deterrimos hostes: *Abominabuntur*, inquit, *te amatores tui, imò quærent animam tuam*, hoc est, vires suas, quibus putasti te fore tutam, & saluam, conuertent in tuum interitum. Postea sequitur,

31 Certè vocem parturientis audiui, afflictionem, *vel anxietatem*, quasi puerperæ, *vel parientis primogenitum: nam propriè hoc significat nomen*, vocem filiæ Sion: lugebit, *vel conqueretur, vel ingemiscet*, scindet, *vel extendet, vt alij vertunt, vel confliget*, manus suas: væ nunc mihi, quia defecit anima mea propter interfectos, *alij actiuè, propter interfectores.*

His etiam verbis cõfirmat Ieremias quod vidimus. neque enim docendi causa tam prolixus est, sed quia videbat duros esse, & fere lapideos populares suos, ideo inculcat pluribus verbis, & pluribus etiam modis quod poterat vno verbo simpliciter dicere. Frigeret enim sæpe doctrina, nisi accederent exhortationes vel minæ: in hunc igitur finem nunc diuersis verbis idem quod antè vidimus explicat: *Audiui*, inquit, *vocem tanquam parturientis*. Non dubium est, quin hic auditus per hypotiposin sumi debeat. neque enim Ieremias aliter poterat audire, quàm reliqui, nisi quòd ex specula sua longius prospexit iudicium Dei, quod tunc negligebatur à toto populo, vt aliis repræsentaret. Dicit igitur *se audisse*, acsi in rem præsentem esset adductus: & exaggerat. pro voce קול ponit צרה anxietatem: deinde pro parturiente ponit mulierem, quæ parit primogenitum, vbi plus est doloris. Ergo significat Ieremias instare extrema populo, qui tunc non poterat reuocari à suis sceleribus: sed subindicat, quemadmodum etiam aliis locis Spiritus loquitur, subitum
1.Thess.5.3 fore interitum populi: Cùm dixerint, Pax, & securitas, repentinus illis veniet interitus. Ita etiam Propheta nunc denuntiat frustra Iudæos obdurescere aduersus Deum, acsi non tam vicina esset pernicies, quoniam dolor erit subitus: quemadmodum mulier hilaris potest epulari, vel ludere, sed corripiet eam subitò dolor: sic etiam intelligit Propheta, non esse cur Iudæi existiment se repellere posse Dei vindictam peruersa confidentia, quoniam præter spem irrumpet illis pernicies. Tamen, quemadmodum dixi, magnitudinem, vel atrocitatem doloris exprimit hac similitudine, *Vocem*, inquit, *filiæ Sion, quæ queretur*. potest enim suppleri relatiuum. Alii in secunda persona transferunt, Lamentaberis, & extendes, vel scindes manus. sed non potest hoc bene fluere, quoniam in tertia persona statim addit, *Manus suas*. ergo dicit *vocem filiæ Sion fore testimonium grauissimi doloris, quia lamentabitur*: & simul etiam adiungit conflictum manuum. nam variè hoc verbum exponunt Interpretes: sed quia פרש propriè significat scindere, vel diuidere, ego existimo Prophetam exprimere gestum mulieris dolentis: nam solent ita collidere manus suas inter se, & scindere cùm interseruntur inter se digiti. Alii vertunt, Expandunt, quoniam manus scissæ sunt, vbi ita in sublime tolluntur, aut sustinẽtur. Quantum ad rem ipsam pertinet, non est ambiguus Prophetæ sensus: intelligit enim horribilem fore Dei vindictam, ita vt lamententur Iudæi non vulgari modo, sed quemadmodum solent mulieres desperatæ in maximo luctu. Postea concludit sententiã, *Væ mihi, quoniam defecit anima mea propter interfectores* Hîc Propheta significat, etiam si alii omnes cæcutiant in luce, tamen sibi conspicuum esse illud Dei iudicium, quod ridebant, vel saltem pro nihilo ducebant improbi, & scelerati. Dicit *animam suam deficere propter interfectos*, & tamen nondum quispiam fuerat interfectus: sed in hac loquendi figura docet sibi iam proponi ante oculos, quæ aliis erant abscondita, & ideo non mouebãt eorum animos. Sequitur,

CAPVT QVINTVM.

Circuite per vias, *alij vertunt, inquirite, vel explorate, vel inuestigate per vias*, Ierusalem, & videte, agedum, *hîc enim* נא, *est hortantis: proximo versu debuit verti, nunc, væ nunc mihi*, & cognoscite, & inquirite in vicis eius, *in compitis eius*, an inuenietis virum, an erit qui faciat iudicium, *hoc est, rectitudinem*, qui quærat veritatem, & parcam illi.

Hoc versu

Hoc versu quemadmodum & aliis sequentibus, ostendit Deus se non esse nimis rigidum, vel seuerum, quanuis extrema denuntiet populo suo, quia eorum malitia prorsus sit insanabilis, neque possit inueniri alia ratio. Scimus enim quid sæpe testetur in Scriptura, nempe se esse patientem, & expectare, dum resipiscant peccatores. Cùm ergo Deus passim commendet suam clementiam, & promittat se fore exorabilem, etiam pessimis quibusque, si resipiscant: cùm vltro etiam occurrat peccatoribus, posset hoc videri absurdum, vbi exurgit tanta asperitate contra Ecclesiam suam. Atqui scimus quàm præfracti sint impii: itaque non dubitant expostulare cum Deo, & vltro accersere in iudicium, quasi illos crudeliter tractaret. Hanc igitur ob causam nunc ostendit Deus sibi non esse integrum, ignoscere populo: Etiam si velim, inquit, non possum. Loquitur quidem humanitus, sed hac ratione, quemadmodum dixi, ostendit se tentasse omnes vias, priusquam ad vltimam seueritatem descenderet: verùm nihil remedii amplius esse in desperata populi malitia. Et hoc etiam optimè verba exprimunt, *Circuite*, inquit, *per vias* Ierusalem, *& videte obsecro, cognoscite, inquirite per omnia compita*. Poterat vno verbo dicere Ieremias, Si repertus fuerit vir vnus in vrbe, ego paratus ero ad ignoscendum. Sed Deus hìc permittit toti mundo, inquirere diligẽter, & sedulò qualis sit status Vrbis sanctæ, nempe quæ hoc titulo gloriabatur. Nunc autem, quemadmodum & proximo versu, sermonem dirigit contra Ierosolymam. Locutus fuerat de aliis etiam vicinis vrbibus: sed quoniam sanctitas totius terræ tunc visa fuit habere sedem suam & domicilium Ierosolymæ: ideo hìc Deus conuertit sermonem suum contra vrbem illam, quæ retinebat adhuc speciem aliquam sanctitatis, & excellebat præ aliis vrbibus. Dicit igitur, *Inquirite, videte, cognoscite, inspicite an erit vir*. Permittit hìc iudicium mortalibus: quasi diceret, Adsint omnes: si volunt mihi Iudæi creare inuidiam, & queruntur de nimio rigore, quasi inhumaniter à me tractentur, veniant quicunque esse volunt iudices, inquirant, sciscitentur, percontentur. vbi autem hoc compertum fuerit, ne vnum quidem virum esse iustum, quid aliud superest, nisi vt vrbs illa pereat? nam quid fiet cum perditis, & deploratis, nisi vt iudicium meum contra ipsos exerceam? Nunc ergo tenemus cõsilium Prophetæ. vult enim hìc occludere ora Iudæis, & eorum calumnias refellere, ne Deo obstrepant, vel accusent iudicium eius, quasi modum excedat: & ostendit etiam si ad veniam propensus sit Deus, non esse tamen locum veniæ, & clementiam eius excludi ab illa tam perdita obstinatione, cùm iam nullus esset vir Ierosolymæ, qui rectitudini studeret. Hìc tamen posset obiici quæstio, cur dicat Ieremias, ne vnum quidem posse reperiri, cùm ipse Ierosolymæ esset, haberet etiam socium Baruch & alios quosdam, de quibus postea videbimus suo loco. erant igitur in vrbe nonnulli veri Dei cultores: & superstes erat adhuc in quibusdam pietas, quanuis esset exiguus numerus. videtur ergo hoc esse hyperbolicum. Sed notandum est, Prophetam hìc cum populo agere, sepositis fidelibus. Hoc vt clarius fiat, tenendus est locus ille Isaiæ capite octauo, Obsigna Legem, & liga testimonium discipulis meis. vbi enim videt Deus se inutiliter mittere Prophetam, & frustra laborem eius consumi apud homines perditos, Liga, inquit, testimonium, & obsigna Legem inter discipulos. videmus vt Deus quasi seorsum colligat paucos illos, in quibus residuum erat pietatis semen, imo in quorum animis vigebat aliqua religio. non erant igitur illi è populo. Sic etiam Ieremias non censet neque Baruch, neque alios in populo reprobo: sed alloquitur ipsum corpus, quemadmodum dictum fuit. Alii enim iam erant separati non tantùm arcano Dei iudicio, sed aperta sententia. ideo verè pronuntiat, *Ne vnum quidem esse*. Spectare enim debemus cum quibus tunc esset illi certamen. Ab vna parte Rex, & Consiliarii, vt erant inflati promissionibus, quas tamen falsò ad se trahebant, non putabant fieri posse, vt vnquam concideret solium Dauidis: Hæc requies mea in seculum seculi. Quandiu erunt Sol, & Luna in cælo, erunt mihi testes, vt nunquam intercidat semen tuum. Armati erant talibus elogiis: sed quemadmodum hypocritæ falsò obtendunt Dei promissiones, ita etiam nebulones illi iactabant Deum stare à parte sua. Deinde certabat Ieremias, vt postea clarius videbitur, cum multis Pseudoprophetis. nam erat magna eorum turba, vt ferè semper est in mundo. Cunctus ordo Sacerdotalis erat corruptus, & ex professo etiam bellum cum Deo gerebat. populus nihilo erat melior. Congreditur ergo Ieremias cum Rege & Consiliariis, cum Pseudoprophetis, cum impiis Sacerdotibus, & cum scelerato populo. Ita dicit, *Ne vnum quidem inter ipsos esse*, qui se opponat ad placandam iram Dei. Quærere iudicium tantundem valet atque operam dare rectitudini. Nam משפט nomen, Hebræis est rectitudo, aut æquitas, aut regula iustè agendi. Dicit ergo neminem esse, qui exerceat iudicium, neminem esse, qui quærat veritatem. Veritas, sicuti paulò pòst accipitur, pro integritate: quasi diceret, omnes esse deditos mendaciis, & fraudibus, & peruersis astutiis: ideo fieri non posse, vt propitius sit Vrbi. Nam לה relatiuum fœminei generis non potest aliter exponi, quàm de Ierosolyma. Dicit ergo Deus se fore exorabilem, si re-

Isa. 8. 16

Psal. 132. 14

Psal. 89. 37. 38.

periatur vir vnus, nempe inter Regis Consiliarios, inter Sacerdotes, & Prophetas: quoniam omnes conspirauerant aduersus omnem iustitiam. Sequitur,

2 Etsi, viuit Iehouah, dixerint, ob id in vanum, *vel fallaciter*, iurabunt.

Hoc per modum anticipationis additum fuit: quoniã Iudæi, vt satis notum est, putabant se habere integumentum omnibus suis vitiis, quia nomẽ Dei apud ipsos volitabat in ore omnium. Cùm ergo profiterentur se Deum Abrahæ colere, putabant hoc prætextu posse obtegi omnia sua flagitia. Propheta occurrit, & docet nihili esse hunc fucum, quoniam profanent nomẽ Dei, cùm ipso abutuntur. Cæterùm, est etiam exaggeratio: quia ostendit Ieremias, non tantùm in cõmuni vita Iudæos esse prorsus alienatos à timore Dei, sed etiam si qua in specie maneat apud ipsos religio, esse illic sacrilegium. Hoc autem longè deterius est, quàm vbi sepultum est Dei nomen, & miseri homines permittunt sibi peccandi licentiam, quasi possent se abscondere. vbi autem ita ex professo lacessunt Deum, & quasi in eius faciem conspuunt, quàm est detestabilis, & prodigiosa hæc impietas? Hoc ergo exprimit Ieremias, *Etiamsi dicant, Viuit Dominus, tamen ob hoc,* inquit, *iurabunt fallaciter*. Nunc tenemus consilium Prophetæ. primo enim loco excutit hypocritis vanam fiduciam, quia putant sibi Deum fore propitium, modò eius nomen obtendant: neque interea expendunt quàm pretiosum sit nomen Dei: ita súsque déque habent, promiscuè iurare per Dei nomen. Propheta verò non tantùm hypocrisin damnat in Iudæis, sed quemadmodum dixi, exaggerat eorum crimen, quòd non dubitent ita sacrum Dei nomen prostituere, & quasi aperto marte illum impetere. nam hoc fit vbi abutimur nomine eius in iureiurando. Cùm dicit, *Si dixerint, viuit* Iehouah, hìc vsurpat verba, quibus pii etiam vtuntur in suis iuramentis. nam vbi citant Deum viuentem, perinde est ac si se sisterent ad eius tribunal: ac simul dicerent se cognoscere, etiam si ad tempus differat Deus vltionem, tamen reddendam esse rationem, quia semper viuet. Ita pii agnoscunt se nihil lucri facere in mora, quanuis Deus vindictam suspendat, si peierauerint. Sed quemadmodum iam dixi, Propheta hoc transfert ad hypocritas, qui videntur plurimum honoris Deo deferre. nam nihil magis speciosum, quàm eorum verba. fel enim est in corde, & mel in labiis. Ergo Propheta deridet hanc fallaciam cùm dicit, Etiam si sanctissimè iurent, quoad verborum formulam spectat, & ostendant summum pietatis studium: *Tamen iurabunt ob hoc*: לכן. Alii transferunt verè, vel certè. sed causalis est particula, ideo plenior sententia erit, si vertamus *ob id*, hoc est, in eam rem, vel in eam causam mendaciter iurabunt. Sequitur,

3 Iehouah, oculi tui annon ad veritatem? Percussisti eos, & non doluerunt: consumpsisti eos, & renuerunt suscipere disciplinam, *vel correctionem*, obdurauerunt facies suas magis quàm petram, *vel lapidem, magis quàm saxum*, renuerunt conuerti, *vel redire*.

Principium versus coactè exponunt quidam, vel potius torquent, quasi diceret Propheta, Deum non ideo deflectere oculos à rectitudine, quoniam tam rigidus sit vltor scelerum in populo suo. Sed hìc prosequitur eandem sententiam Ieremias. Neque enim distinctio versuum pondus habet. quisquis eos distinxerit, sæpe inscitè peruertit sententias: ideo claudendi sunt oculi, nisi quod memoriæ causa tenendus est numerus. Sed quoad contextum, sæpe impediet Lectores obseruatio. præposterè enim miscentur quæ inter se diuisa erant, & etiam diuelluntur quæ optimè cohærent. Hoc mihi nunc venit in mentem, & vtilis est admonitio: sicuti hoc loco, Propheta postquam dixit Iudæos esse perfidos, & duplices, & omni integritate vacuos, adiungit, *Atqui oculi Dei fidem respiciunt*: quasi diceret, frustrà eos obtendere Dei nomen, & fucum ex cæremoniis, vel externa pietatis specie facere, quoniam Deus scrutetur corda, & non moretur externas istas laruas, quibus capiuntur hominum oculi. Sed emphaticè Propheta conuertit ad Deum sermonem, ad tædium hoc modo demonstrandum: quòd videret se nihil proficere apud obstinatos. Nam si qua fuisset in Iudæis docilitas, haud dubiè hortatus ipsos fuisset ad integritatem. Poterat dicere, falluntur qui dum iurant in nomine Dei, sibi persuadent illum fore patrem: *Nam oculi eius fidem spectant*, vel rectitudinem cordis. Hæc erat continua series: & erat etiam aptissima docendi ratio: sed Ieremias abrumpit sermonem, & relinquit suos populares. *Deus, oculi tui fidem spectant*: quasi diceret, Quid mihi

mihi cum hoc perdito populo? ego verba facio iam apud lapides, & saxa: & ideo valete, & facessite: ego nunc me conferam ad Deum. Videmus nunc quantò plus vehementiæ habeat hæc apostrophe, quàm si continua serie Propheta loquutus esset apud Iudæos, & functus fuisset officio Doctoris. Nunc enim ostendit se fractum esse tædio, vbi videt inutilem esse suam operam, & præfractos esse omnes, quibus cum loquutus fuerat. neque tamen interea voluit spargere hanc vocem temerè, vt nihil prodesset: imò potius voluit acrius pungere stupidos illos, cùm viderent illum ita discedere, quoniam nihil spei in ipsis erat reliquum. Tenendum enim est quod alibi dixi, Prophetas non ita fuisse concionatos ad verbum, vt scripserunt: sed cùm multis verbis egissent apud populum, postea summam colligebant: & hinc Prophetici libri. Ideo non dubium est, quin Ieremias prolixè disseruerit de pœnitentia: quin aduersus hypocritas inuectus fuerit: quin detexerit fallacias gentis suæ: quin seuerè etiam corripuerit contumaciam. Sed post hæc omnia, necesse fuit, illum quasi è medio cursu retrocedere, quoniam videbat nihil fructus posse ex opera sua, & prædicatione sperari. Cùm ergo hoc scirent Iudæi, decuit illos magis affici: quemadmodum nunc vbi videmus Spiritum Dei exasperari nostra contumacia, quoniam hoc est horribile portentum: ideo nihil est, quod magis vulnerare debeat animos nostros: Quid hoc est? Deus nos quotidie familiariter inuitat ad se: sed vbi videt tam dura nobis esse corda & capita, relinquit nos, quoniam mœrore afficimus eius Spiritum, quemadmodum dicitur apud Isaiam. Ergo non fuit trita & communis hæc docēdi ratio, sed plus habuit efficaciæ, quàm simplex doctrina, vbi Propheta ostendit sibi non amplius esse tolerabilem populi sui malitiam. *Iehouah*, inquit, *oculi tui annon ad fidem*? Cùm ita Deum alloquitur, antithesis subest inter Deum, & homines. Nam scimus vt sibi placeant sceleratissimi quique, vbi possunt retinere famam, & applausus mundi. quantisper ergo manent in pretio, ita indormiunt suis vitiis. Propheta hanc stultam confidentiam deridet, ac ostendit alios esse oculos Deo, quàm mortalibus. mortales enim vix ad tres digitos vsque possunt aspectum suum extendere. Deus autem penetrat vsque ad intimos & occultissimos recessus cordis. Sic ergo Propheta loquitur de oculis Dei, vt ostendat friuola esse hominum iudicia, quoniam præter externum splendorem nihil quærunt fidei nomine, sicuti & primo versu huius capitis, Propheta intelligit cordis integritatem. Ergo absre philosophantur qui volunt probari ex hoc loco, fide sola nos esse Deo gratos. Nam Propheta hîc de fide non loquitur, qua amplectimur gratuitam reconciliationem cum Deo, & qua fimus membra Christi. Ergo sensus minimè obscurus est, nempe Deum non morari externum splendorem, quo alliciuntur homines, quemadmodum etiam dicitur primo libro Samuelis, capite decimo sexto, Homo videt quæ extra apparent: Deus autem intuetur cor. Illic Spiritus sanctus cordis nomine idem exprimit quod hoc loco per fidem, aut veritatem. Nam Samuel ostēdit falli patrem Dauidis, qui in medium proferret filios eleganti forma, Homo videt, inquit, quæ extra apparent, Deus autem intuetur cor. Nunc tenemus genuinum Prophetæ sensum, quòd scilicet postquam sibi blanditi fuerint hypocritæ, & totus etiam mundus illos palpauerit suis adulationibus, hoc nihil illis profore, quoniam tandem veniendum erit ad iudicium Dei: coram Deo autem sola veritas locum, & pretium obtinet. Postea adiungit, P*ercussisti eos, & non doluerunt*. Hîc duriciem populi obiurgat Propheta, quòd ne icti quidem resipuerint. nam experientia, vt loquuntur, magistra est stultorum: & hoc veteri prouerbio celebratum fuit, stultos, malo accepto, sapere. sæpe & Poetæ, & Historici vsurpant hanc sententiam. Cùm igitur ita præfracto essent ingenio Iudæi, vt ne flagellis quidem resipiscerent, fuit hoc signum vltimæ prauitatis. Et ideo Propheta hîc subscribit superiori sententiæ, vbi Deus se dicebat fore exorabilem, si vel vnus quispiam inueniretur in tota vrbe integer. Propheta confirmat hanc sententiam, vbi dicit, P*ercussisti eos, non doluerunt*. Non dubium est quin Iudæi ingemuerint sub plagis, quin etiam vlulauerint, & effuderint atroces querimonias. scimus enim quàm petulanter maledixerint Deo. Dolebant igitur: sed hîc specialiter capitur nomen doloris, quemadmodum vbi Paulus de pœnitentia disserit, eius principium docet esse tristitiam: Sic etiam hoc loco negat Propheta doluisse eos, qui confusis erant animis, ita vt non sentirent sibi esse cum Deo negotium. Ergo tantundem significat hoc verbo atque alter Propheta, vbi dicit eos non respexisse ad manum percutientis. Neque enim dicit fuisse tam socordes, vt non sentirent ictus: sed interea manus Dei erat illis abscondita. atqui hoc est præcipuum in dolore nostro. nam si cæco impetu clamamus nobis malè esse, & repetimus, væ, centies, quid hoc est? tantùm sunt brutæ lamentationes. vbi autem respicimus manum percutientis, ille est verus dolor, & rectè formatus. Hoc sensu negat Ieremias Iudæos doluisse, quia non senserunt se iustè castigari Dei manu. Postea amplificat hanc doctrinam, C*onsumpsisti eos*, inquit, *& renuerunt accipere correctionem*. Cùm dicit *consumptos fuisse*, signum est vltimæ peruicaciæ. nam si leuiter nos Deus castiget, non mirum est, si pro nostra tarditate, & ignauia non statim expergiscamur: sed si Deus ingeminet ictus, imò non tantùm percutiat suis ferulis, sed etiā gladiū suum exerat ad nos penitus consumēdos. Vbi ergo nos ita tractat, & horrendis iudiciis exequitur vindictā suam, si tunc torpemus adhuc in malis nostris, nec sentimus quàm horribile sit incidere in eius iudicium, nonne oportet nos

Isa.63.10

Sam.16.7

2.Cor.7.9.10

Isa.9,13

excæcatos esse à diabolo? Hunc ergo stuporem nunc deplorat Propheta in Iudæis, quòd non tantùm sensu doloris vacui fuerint, cùm Deus eos percuteret, sed etiam consumpti non receperint neque admiserint correctionem. Et hoc secundo membro ostendit quod iam diximus, nempe dolorē de quo loquutus est, non debere promiscuè accipi: sed de serio dolore, qui nobis proponit Dei iudicium, ita vt eum timere discamus. Adiungit, *Obdurauerunt facies suas quasi petram, denique noluerunt reuerti.* Propheta significat non tantùm Iudæos præfractos esse, sed etiam carere pudore. Etiam si omnia verecundiæ signa dedissent, tamen fuisset friuolum, nisi cordis integritas præisset, quemadmodum diximus. Sed vt plurimum accidit, etiam pessimos quosque vbi intus pleni sunt impietate, & contemptu Dei, & contumacia, tamen retinere aliquid pudoris. Propheta vt ostendat prolapsos esse Iudæos vsque ad cumulum extremæ impietatis, dicit *eos obdurauisse facies suas*: hoc est, esse prorsus impudentes, quoniam abiecerint omnem rationem, & discrimen recti & honesti, peruersi atque turpis. Quoniam ergo iam exuerant omnem humanum sensum, ideo dicit nihil aliud restare, nisi vt Deus, quemadmodum prædixit, exequatur vltimā vindictam aduersus eos. Et repetit quod dixit, *Nempe eos renuere conuerti.* nam significat eos non errore, vel inscitia peccare, vel esse abstractos: sed voluntaria malitia, & certa deliberatione abiicere omnem curam suæ salutis, & quasi ex professo Deum repudiare, ita vt nolint perpeti vel doctrinam eius, vel correctiones.

PRECATIO.

Da omnipotens Deus, quando diabolus non cessat nos illecebris suis ita mulcere, vt simus fere stupidis, & attonitis similes: da inquam, vt verbum tuum sic illucescat animis, & cordibus nostris ne torpeamus in tenebris: deinde Spiritu etiam tuo nos ita expergefacias, vt attenti simus ad omnes propheticas admonitiones, quibus nos in viā reuocas, ne pereamus: atque ita assiduè meditemur pœnitentiam toto vitæ cursu, vt semper nobis displiceamus in nostris peccatis: simus quotidie nostri iudices, vt auertamus à nobis iram tuam, donec tandem perfuncti hac militia, quæ nobis assiduè obeunda est cum nostris peccatis, perueniamus ad beatam illam quietē, quæ nobis reposita est in cælo, per Iesum *Christum Dominum nostrum,* Amen.

4 Et ego dixi, Certè, *alij vertunt, forsan,* ✱, pauperes sunt hi, stultè egerūt, Quia non cognoscunt viam Iehouæ, iudicium Dei sui.

5 Ibo ad Optimates, *ad magnos, ad verbum*, & loquar apud eos: quia ipsi cognoscunt viam Iehouæ, iudicium Dei sui. Atqui ipsi fregerunt iugum, ruperunt vincula.

QVOD quidam existimant Prophetam hîc excusare populum suum, & culpam extenuare, quantum potest, in eo longè falluntur. Neque enim dubium est, quin hac comparatione clarius ostendat quàm perditæ res tunc fuerint. Summa igitur est, non in plebe duntaxat grassatas fuisse corruptelas, sed in ipsis Proceribus, vt nihil residuum esset sanitatis à capite vsque ad calcem, quemadmodum loquuntur. Et eadem ferè sententia (quanquam aliis verbis) legitur apud Isaiam capite vigesimo octauo. postquam enim inuectus est generaliter contra populum, aggreditur ipsos duces: Dicit esse inebriatos, non minus quàm vulgus ipsum ignobile: dicit quidem à vino & sicera: sed sensus est, similes esse ebriis, quoniam nullus erat in illis pudor, ex quo intemperanter sese proiecerant ad turpissima quæque flagitia. Eodem spectat nunc Ieremias cùm dicit *se cogitasse* tenues esse, qui ita peccarunt, & homines obscuros, ac nullius pretii: sed in ipsis quoque ducibus se reperisse quod in vulgo ignobili. Poterat simpliciter dicere, Non tantùm plebeii, & gregarii homines, sed qui præcipui sunt, & qui debuerant aliis præire, illi etiam sunt corrupti. Sed efficacior longè est ista comparatio, cùm dicit, Fortè miseri homines, qui non tenent Legem Dei, ita peccarunt: neque mirum: sed maior in ipsis ducibus extabit integritas. Cùm ergo Propheta sic loquitur, adducit Lectores in rem præsentem, & ostendit non tantùm quoslibet peccare in populo, sed Sacerdotes, & Prophetas, & quicunque primatum tenebant. Patet igitur consilium Prophetæ. Dicit, *Ego dixi*, non quòd ita senserit. videbat enim omnia sic esse permixta, vt nihilo plus sperandum esset à Proceribus, quàm

quàm à vulgo: hoc satis perspectum erat Prophetæ: sed, quemadmodum dixi, voluit hîc quasi sub viua pictura ostendere quàm misera esset totius populi conditio. Dicit, Certè: אך affirmat apud Hebræos, vel est aduersatiua particula, vt vidimus proximo versu: hîc quidam accipiunt pro, אולי, fortè: est hîc vice concessionis: Demus hoc, inquit: sunt pauperes, sunt homines nullius pretii, & quasi quisquiliæ, qui ita peccant: non mirum est, si ita stultè se gerant, *quia non tenent viam Iehouæ, & iudicium Dei sui*. Lex quidem omnibus promiscuè posita fuit: ita nulla erat in plebe excusatio: sed morbus hic ferè omnibus seculis regnauit, vt pauci attenti essent ad Legis doctrinam, quoniam nemo est, qui non libenter iugum excutiat. Putant autem homines gregarii sibi aliquid excusationis suppetere, quoniam non datur otium, neque etiam nati sunt ad res magnas. Propheta ergo loquitur ex communi more: interea non extenuat culpam, si qui vellent inscitiam obtendere, quia non fuerunt edocti in scholis. nam, vt dictum fuit, sine exceptione Legem suam Deus prodesse voluit toti populo. *Per viam Iehouæ & per iudicium Dei* idem significat Propheta. est repetitio satis trita Hebræis. Nam Deus cum regulam viuendi nobis præscribit, perinde est ac si viam nobis monstraret. vita enim nostra similis est cursui. Deus autem non vult nos fortuitò currere, sed scopum nobis proponit: deinde dirigit nos certa via: quoniam hoc est Legis officium, reuocare nos ab errore, & deducere ad finem nobis propositum: ideo Lex ipsa vocatur *Via Iehouæ*. משפט autem, quemadmodum heri dictum fuit, significat rectitudinem, vel regulam. Priore membro dicit *viam Iehouæ*: altero autem *iudicium* Dei. Et hoc modo ostēdit non esse excusabiles, qui obiiciunt se esse miseros idiotas, & nihil cognoscere. Deus enim non minus ipsis, quàm doctissimis voluit ostendere quomodo viuendum sit. Iam adiungit, *Ibo ad magnos*. per magnates intelligit tam Sacerdotes, & Prophetas, quàm Regis Consiliarios, imò Regem ipsum. *Ibo* igitur *ad magnos*, inquit, *& loquar apud eos*. Perinde est ac si diceret, vbique se perdere operam, quia non tantùm apud vulgus indoctum surdis loquitur, sed etiam apud Proceres ipsos. Dixi Prophetam non consultasse hac de re tanquam dubia: sed voluisse incutere pudorem ipsis Proceribus. & confirmatio est superioris sententiæ, quòd scilicet ne vnus quidem posset reperiri Ierosolymæ integer, & rectus. *Ipsi enim*, inquit, *cognoscunt*, &c. Repetit affirmatiuè eadem verba. Verùm tenendum semper est, Prophetam non ita fuisse persuasum, sed loqui de re probabili. Quis enim tunc putasset in ipsis Proceribus tantum esse stuporem? nam pollebant magna existimatione apud populum. Cùm ergo hæc opinio inualuisset, in Lege optimè esse exercitatos quicunque tunc primatum tenebant in populo: ideo ex communi sensu loquitur Ieremias, & dicit *tenere viam Iehouæ*. Postea adiungit, *Imò* (nam אך hîc aduersatiuè capitur, sicuti est propria huius particulæ significatio, imò, vel atqui) *ipsi pariter fregerunt iugum, ruperunt vincula*: hoc est, si quis existimet meliores esse duces, quàm vulgus, longè fallitur. ego enim satis perspectum habeo qualiter se gerant. R*uperunt* ergo *non minus quàm rudissimi quique iugum* Dei. Qua repetitione magis confirmat eorum defectionem, & simul admonet quanta sit hæc indignitas, quod Prophetæ, Sacerdotes, & Iudices, qui tenebant gubernacula, fuerint effrænes in suis cupiditatibus. Sequitur,

6 Propterea percussit eos leo è sylua, lupus solitudinū: *alij per* ערבות *intelligunt vesperas, quia deducunt ab* ערב *quod significat vesperum: ita vertunt, lupus vespertinus*, vastauit eos: pardus: *alij vertunt pantheram*, vigilans super vrbes eorum, quisquis egredietur, discerpet, *aut lacerabit*: quoniam multiplices sunt iniquitates eorum, auctæ sunt defectiones eorum.

Hîc tandem ostendit Deus se modum seruare in suis iudiciis, ita vt frustrà eum reprobi insimulent nimii rigoris, quemadmodum illis solenne est. Quidam vertunt in præterito tempore hæc verba, atque existimant talem esse sensum, quòd Propheta Iudæis exprobret non frustrà tot calamitatibus fuisse prius afflictos, quoniam grauiores pœnas fuerant promeriti. Sed potest etiam altera sententia probari. Scimus enim vt permutent Hebræi inter se tempora verborum: & libentius refero ad futurum tempus: quia non videtur hîc Propheta narrare quid antehac passi essent, sed quam atroces pœnæ illis immineant. P*ercutiet* igitur eos *leo è sylua*. quod ad verba spectat, diximus lupum vocari solitudinum: hoc est, prodeuntem è deserto. Quod alii vespertinum exponunt, tolerabile est. Scimus enim aliis locis lupos vespertinos vocari, qui sunt famelici. Nam vbi prædam quæsierunt toto die, & nulla illis occurrit, circiter vesperam sunt ferè rabiosi: ita eos cogit esuries ruere huc & illuc. posset igitur hæc expositio ferri. Sed quoniam prius dixit *leonem è sylua venire*, magis probabile est, lupum etiā describi venientem ex deserto. Et quantùm ad summam rei spectat, parum erit discriminis. Ponit hîc tres belluas, leonē, & lupū, & pardum. Non dubium est quin metaphoricè per has bestias intelligat

hostes, qui magna sæuitia erant paulò pòst irrupturi. Verum quidē est, Iudæos ante tēpus, quo concionatus est Ieremias, fuisse multis cladibus afflictos. neque enim Deus vno die sumpsit de illis vindictam: sed sæpius illos admonuit: & si qua fuisset spes resipiscentiæ, poterant adhuc cùm essent in statu mediocri incolumes manere. sed videtur Ieremias vaticinari de futuris pœnis: ideo intelligit non tantùm Assyrios, & AEgyptios, sed alios etiam hostes. Scimus enim fuisse exosum populum illum omnibus vicinis, atque etiā à cognatis fuisse passum grauissimas iniurias. Cùm ergo ita plures gentes infestæ essent Iudæis, non mirum est, quòd Propheta hìc tres belluarum species enumerat: quasi diceret vndique venturos hostes, qui instar leonum, & luporum, & pardorum exerceant suum furorem contra eos, qui toties, & tot modis, & tam longo tempore prouocauerant iram Dei. Interea hìc Deus refellit peruersas querimonias, quæ solebant subinde obiici à reprobis: & ostendit se iustum esse iudicem: & quæ sumit pœnarum exempla de Iudæis non posse reprehendi. Et huc pertinet particula על-כן. Ideo iam adiungit *Pardum vigilare, vt discerpat quicunque egressi fuerint ex vrbibus.* Non dubium est, quin metaphoricè significet, vbi hostes terram occupauerint, Iudæos inclusos fore in suis vrbibus, ne audeant prodire in apertum: quoniam vbique parata erunt pericula. In fine versus iterum repetit, & fusius prosequitur quid intellexerit per particulam על-כן, ideo. dicit enim, *Quoniam multiplicatæ sunt iniquitates eorum, & auctæ sunt defectiones eorum.* His verbis iterum inculcat quod dixit, nempe Deum æquum esse iudicem, vbi videtur esse nimiùm seuerus: quia fieri non poterat, quin extremam vindictam exigeret de perdito illo & desperato populo. Neque simpliciter vocat sceleratos, vel apostatas: sed dicit *multas esse ipsorum iniquitates*, vel scelera: *& defectiones esse auctas.* Et secunda voce amplificat damnationem. nam tametsi פשע non simpliciter significet delinquere, sed sceleratè agere: tamen deficere à Deo est grauius, & atrocius. vnde colligimus, in Iudæis hìc damnari tantam prauitatem, quæ non debuerit corrigi vulgaribus remediis, aut pœnis mitioribus. Postea addit,

7 Quomodo super hoc parcam tibi, *hoc est, parcerem: nam debet resolui futurum tempus in modum potentialem: quomodo, inquit, parcerem tibi super hoc?* filii tui dereliquerunt me: & iurarunt in non Deo: ego autem saturaui eos, & scortati sunt, *tamen scortati sunt*, & domus meretricis congregauerunt se, *vel in domum meretricis: ita subaudienda erit litera* ב *seruilis.*

Hìc est Communicatio, sicuti loquuntur Rhetores. Deus enim hìc quodammodo partem aduersam cum qua litigat, vult ferre iudicium de causa tanquam satis liquida. hoc autem est signum fiduciæ. Et ideo cum Rhetores volunt ostendere nihil esse ambiguum, vel obscurum, deliberant cum parte aduersa: Quid? ego familiariter tibi rem propono. habes ne quod dicas? etiam si tibi esset liberum, & tuum esset arbitrium, nonne ratio te cogeret ita pronuntiare? Sic etiam nunc Deus ostendit se quadam necessitate constringi, vt tam seueras pœnas exigat de Iudæis: ac sibi integrum esse negat aliter facere. Si ego sum iudex mundi, inquit, an impunè effugient qui ita velut ex professo prouocant me? nonne ludibrio exponerē meam gloriam? nonne etiam me exuerem iusta potentia? desinerem esse qui debeo, & abnegarem quodammodo meipsum, nisi sumerē pœnas de tam sceleratis, & perditis. Tenemus ergo consiliū Prophetæ. Alii subaudiunt ן, & אי accipiūt אין: & ideo vertūt, Non super hoc. Sed quia nulla ratio cogit aliquid mutare, & multi in hanc expositionem consentiunt, ego malo sequi quod magis receptum est. אי significat vbi, apud Hebræos: sed accipitur etiam sæpe pro quomodo. Neque enim hic de loco debet intelligi: sed de re. *Quomodo* igitur *super hoc propitius essem tibi*, inquit? Videmus vt Deus cum aduersa parte deliberet, imò deferat iudiciū: Dic tu, etiam si tibi concederem tantum licentiæ, aut iuris: vt tibi pœnam statueres, an ego qui iudex sum mundi iam tibi parcerem in tantis sceleribus? *Filii enim tui dereliquerunt me.* Hoc primum est crimen. Deus autem vbi conqueritur se esse derelictum, significat populum vltrò, & certa malitia iugum abiecisse. neque enim poterat idem dici de profanis gētibus. Verum quidem est, omnes (si respicimus ad initium) defectionis posse damnari, quoniam & Adæ, & filiis Noe Deus se manifestauerat: & cùm prolapsi sunt ad superstitiones, fuerunt apostatæ. Sed defectio populi Iudaici multò erat recentior, & minus tolerabilis: imò cùm gloriarentur se esse Dei populum, quis poterat obtendi prætextus ignorantiæ? Nunc ergo videmus quid intelligat Propheta cùm dicit à populo derelictum fuisse *Deum.* Postea addit, *Iurarunt in non Deo.* Synecdochicōs significat corruptum & vitiatum fuisse cultum Dei. nam iusiurandum, vt heri dictum fuit, pars vel species est cultus Dei. quoties enim iuramus per Dei nomen, profitemur nos esse sub eius manu, neque posse impunè elabi, si mentimur: deinde tribuimus ei gloriā veritatis, tertiò etiam testamur illum nihil fugere, vel ei nihil esse absconditum. Ergo cùm hìc dicit *iurasse Israelitas in non Deo*, significat se spoliatū fuisse suo iure.

iure. Erant quidẽ aliis sceleribus obstricti: sed quemadmodum dictum fuit, sub vna specie complectitur Propheta quicquid tunc fuit superstitionum in populo. Perinde igitur est ac si diceret coluisse idola, & deos, quos sibi fabricati fuerant. adiungit circunstãtiam, quæ scelus eorum exaggerat: *Ego autem*, inquit, *saturaui eos, & scortati fuerunt*. Elegans tamen est paronomasia, quæ non debet omitti. dixerat ישבעו, iurarunt: nunc dicit, אשבע, ego saturaui: tãtùm discrimen est in puncto. nam cùm punctum ponitur in sinistro cornu, significat saturare: cùm ponitur in dextro, significat iurare. ergo Proph. dicit *eos iurasse, & tamen fuisse saturatos*. Hic ostẽdit Deus, quàm fœda & impia fuerit populi ingratitudo, quòd ad satietatẽ refertus omnib⁹ bonis, tamen non agnouerit Deum suum, qui tam liberalis, ac beneficus erat pater. *Ego*, inquit, *eos saturaui: & scortati sunt*. Docet autem hic locus, eò magis indignos esse venia, qui peccant, vbi Deus eos allicere voluit paterna indulgentia, & dulcedine. vbi ergo homines ita lasciuiunt aduersus Deum, cùm ipsis clementer indulget, non dubium est, quin sibi iram thesaurisent in die iræ, queãdmodum dicit Paulus 2. cap. ad Rom. ergo videndum est quantisper Deus nobis quasi blãditur, ne ipsi nobis blandiamur: & ipsa prosperitas nos ad lasciuiam impellat. sed quoniam ita comiter ac suauiter nos ad se Deus inuitat, discamus sponte nos ei subiicere, & dum amabilem se ostendit, amare illum Rom. 2. 5.
discamus. Dicit *scortatos esse*. potest hoc metaphoricè accipi: sed quoniam proximo versu inuehitur contra vagas eorum libidines, & adulteria, ideo posset hic locus simpliciter, & ad literam exponi, vt dicunt: ego tamen existimo esse metaphoram, quòd *scortati sint*, nempe quia nulla in ipsis fuit spiritualis castitas, cùm tamen Deus ipsos studeret retinere in officio. dicit, *Et domus meretricis seipsos congregauerunt simul*. Potest in nominatiuo casu accipi, vt Iudæi vocentur domus meretricis: quasi diceret Propheta totam Ierosolymam, & Iudæam esse quasi lupanaria. Alii tamen subaudiunt ב, quòd congregauerint se quasi in domum meretricis: & hoc modo alluderet ad templa. Est autem hoc signum impudẽtiæ, vbi coeunt in vnam domum plures adulteri, vel scortatores: nam pudet etiam multos suarum scortationum, ita vt turpitudinem suam occultent. vbi autem turmatim conueniunt quasi erecto vexillo, signum est, nihil amplius esse pudoris, sed eos qui ita prorumpunt, similes esse brutis pecudibus. Conuenit igitur optimè hic sensus, quòd congregati fuerint simul in lupanaria, qui gloriabantur in suis superstitionibus, & sacrilegiis. Sequitur,

8 Equi saginati, *alij vertunt, armati, intelligunt phaleratos,* manè surgentes, *alij vertunt trahentes: deducunt à* שוך, *sed rectius alij deducunt à* שכה, *& nomen esse existimant,* quisque ad vxorem proximi sui hinnit, *est quidem futurum tempus, sed significat continuum actum.*

Nunc meo iudicio ad secundam tabulam descendit Ieremias, & speciem vnam attingit: cæterùm, simpliciter ostendere vult, nihil esse pudicitiæ, nihil fidei, nihil honestatis in populo illo. Comparat igitur eos equis lasciuis, & petulantibus, & ita traducit eorum infamiam, quia si dixisset eos insidiari vnumquemque thoro fratris sui, hoc quidem erat per se graue, sed cùm eorum libidinem vocat *hinnitum*, cùm ipsos nominat *equos, & quidem bene saginatos, & qui mane surgunt*, postquam sunt saturi, non dubium est, quin ostendat tantam esse in illis intemperiem, vt non sint tantùm censendi scortatores, vel adulteri, sed deterius sit in illis flagitium, & turpius, quoniam ab equis salacibus nihil differant. *Equi saginati*, inquit: qui vertunt armatos, deducunt à radice זין, quod significat armari: alii autem potius originem volunt esse זון, quod significat comedere: vnde מזון etiam pro cibo accipitur. nec dubium est, quin hîc significet equos saginatos: quorsum enim diceret phaleratos? Quod etiam alii dicunt surgere mane postquam scortati sunt, vt proferant suum dedecus, & glorientur de suis vitiis, hoc nimis est coactum. sed intelligit equos robustos, qui agiles sunt, & ideo surgunt mane postquam fuerunt bene pasti. Nunc ergo tenemus consilium Prophetæ. Summa est, nullam esse castitatem in Iudæis, quoniam ad suas vagas libidines prosiliant, non tantùm vt solent adulteri, vel scortatores, sed vt solent equi petulãtes. Tamen, queãdmodum diximus, sub incõtinentia hîc designat & furta, & alias fraudes, & rapinas, & quicquid est tale. neque enim dubium est, quin reos peragat Iudæos transgresionis, quod ad secundam Legis tabulam attinet. Postea adiungit,

9 An non super his, *vel an super hoc,* visitabo, *vel non visitarem*, dicit Iehouah? & an in gente quæ talis est, *quæ secundum hanc,* non se vlciscetur anima mea?

Iterum Deus cum ipsis communicat, & facit in eum finem, vt compescat omnes eorum querimonias, & os illis occludat; ne excipiant se nimis duriter tractari. ergo ne qua illis obiectio ma-

neat,iterum repetit Deus se non posse remittere tam atrocia scelera. Sumit autem hoc principium, Fieri non posse, quin pœnas sumat de sceleratis,qui non resipiscunt. nam si Deus est iudex mundi,non potest magis abnegare suum iudicium, quàm propriam essentiam. Cùm igitur hæc sint inseparabilia maiestas Dei,& officium Iudicis,hìc cõcludit Propheta,impossibile esse quod Iudæi putabant,nempe vt impunè elaberentur, cùm tamen tam horrendis sceleribus non desinerent Deum lacessere quasi aperto bello. *An ergo super hoc non visitarem, inquit* Iehouah? & hìc proponit nomen Iehouæ. Iudex terrenus posset dare veniam impiis,& pessimis quibusque:atqui non potest hoc cadere in Deum.nam quoties ignoscit Deus, simul etiam peccatores ad pœnitentiam adducit:ita nunquam patitur scelera impunita. nam qui resipiscit,ipse est iudex suus, & hoc modo præuenit Dei iudicium. Vbi igitur est vera conuersio,illic Deus non indulget sceleribus:sed vbi tanta est in peccatis obstinatio,vt qui monentur contemnant omnem doctrinam, certè fieri non potest,vt Deus hìc ignoscat,alioqui renuntiaret suæ gloriæ: quod fieri non potest. *An non ergo visitarem,inquit* Iehouah? *& an in gente quæ talis est non se vlcisceretur anima mea?* Hìc Deus humano more loquitur,neque enim appetit vindictã:& cùm de anima sua loquitur, etiam hoc est improprium,sed in re nulla est obscuritas.significat enim se inimicũ esse sceleribus,quẽadmodum dicitur in Psalmo ipsum nolle,nec posse ferre iniquitatem. Cùm ita sit:sequitur ergo vel è solio cælesti detrahendum esse,vel instare pœnam reprobis, qui ita peruicaciter sese proiiciunt,nec faciunt finem,vel modum peccandi. Ergo quoties obrepunt nobis blanditiæ,& Satan suis illecebris studet nos adducere in obliuionem iudicii Dei, veniat hoc nobis in mentem, Deus non esset Deus,nisi puniret scelera.ergo iam necesse est,aut eum punire peccata,aut ipsum nobis esse infensum.denique, quẽadmodum dictum fuit,non cõstaret ipse sibi,& esset etiam dissimilis naturæ,cùm nulla mutatio in ipsum cadat. Ergo vel intẽta est eius manus ad pœnas de nobis sumendas, vel necesse est iudiciũ eius à nobis præuerti. Quæ autem ista erit ratio? nempe vt discamus ferre in nos sententiam, displicere nobis in malis. Vbi igitur talis erit conuersio, iam propitius erit Deus:& ita non parcet sceleribus nostris quasi ea probaret, quasi etiam non exerceret officium Iudicis. Sed,quemadmodum iam dixi,hæc doctrina propriè dirigitur ad eos,qui vel præfracti sunt,vel quibus Satan induxit torporem,& obliuionem,vt non vocent se ad rationem reddendam.denique hæc doctrina vel inexcusabiles reddit impios,si pergant in sua obstinatione,vel debet expergefacere eos,qui sunt sanabiles,vt seipsos iudicent,neque expectent donec Dominus extendat manum suam ad exigendas vltimas pœnas.

Psal.5.5.

PRECATIO.

Da omnipotens Deus,quando ad eadem vitia hodie propensi essemus,quibus legimus deditum nimis fuisse veterem populum,vt gubernati tuo Spiritu,non obdurescamus ad sanctas tuas admonitiones,quibus quotidie corrigis & nos, & nostra peccata:sed vt tibi simus verè dociles,ac morigeri. Et cùm hactenus nimis tibi repugnauerimus, & bellum gesserimus cum iustitia tua, vt discamus nobiscum, & cum vitijs proprijs bellum suscipere freti verbo tuo,vsque dum adepti victoriam, tandem etiam perueniamus ad triumphum nostrum,qui nobis paratus est in cælo per Iesum Christum Dominum nostrum, Amen.

10 Ascendite muros eius,& diruite,*vel dissipate*,& consumptionem ne feceritis,*vel potius finem*,auferte propagines eius,*vel ramos, vel dẽtes murorum, vt alij vertunt: aut pinnas*,quia non sunt Iehouæ.

HIC Deus per os Prophetæ sui compellat hostes,quibus vti statuerat vindictæ suæ ministris. Hoc autẽ Prophetis vsitatum est,dum volunt magis afficere,vel acrius pungere animos.scimus enim quanta sit hominum socordia,vbi Deus ad iudicium eos citat. Cùm ergo videret Ieremias parum se proficere simplici doctrina,vsus est hoc genere loquendi.ergo in persona Dei alloquitur Chaldæos,& iubet eos accurrere,vt oppugnẽt Ierosolymam. Sæpe ita loquuntur Prophetæ,Sibilabit Deus ad Ægyptios,vel canet tuba,& accerset Chaldæos. Sed hæc figura efficacior est ad penetrandos animos, vbi Propheta mandato Dei quasi cælestis præco hostes ipsos cõuocat,& præcipit quid agere debeant,nempe vt excindant totam vrbem. Primò dicit, *Ascendite muros eius*. quibus verbis significat frustra gloriari Iudæos in altitudine murorum, quia Deus attollet hostes,ita vt non sit illis difficilis ingressus. sperabant enim tutos se fore, quoniam vrbs bene munita erat. Dicit igitur eos falli, & coarguit eorum stultitiam, quia muri eos non protegent.

Isa.6.26,& 7.18.

gent.

gent. Postea addit, *Finem ne feceritis*. Hoc membrum bifariam exponitur, quia alii accipiunt in bonam partem, acsi Deus mitigaret atrocitatem pœnæ, quemadmodum à quibusdam accipi proximo capite vidimus. nam quamuis illic Deus terreret Iudæos, tamen secundum eosdẽ correctionis vice addebat, Ego tamẽ non faciam consumptionem, hoc est, aliquid manebit residuum. Et solent ita loqui Prophetæ vbi docere volunt semper aliquod semen fore saluum, ne tota Ecclesia penitus intereat. Ita etiam nunc exponũt iidem Interpretes, acsi diceret Deus non talẽ fore ruinam Ierosolymæ, quin superstes maneat Ecclesia, quoniam non fiet consumptio. Alii autem accipiunt כלה pro fine: & sensus hic melius quadrat. nam hoc versu Deus seuerè minatur Iudæis interitum. Nec obstat quod alibi dicitur, non fore plenam cõsumptionem: satis enim patet, Prophetas non semper eodem modo loqui. nam vbi vindictam denuntiant reprobis, nihil spei relinquunt: atque ita sæpe occurrit hæc locutio, Consumptionem faciam: sed vbi dirigunt sermonem ad fideles, temperant rigorem illum hac correctione, quòd scilicet Deus non faciet cõsumptionem. Ego itaque libenter eorum sententiæ subscribo, qui hìc consumptionem accipiunt pro fine: & כלה etiam significat finire. Sensus ergo erit, *Diruite vrbem & nullus sit finis*, hoc est, delete eam prorsus. nam continuò pòst sequitur eodem sensu, *Tollite propagines eius*, vel ramos eius, vel dentes murorum, vt alii vertunt: ego tamen existimo Prophetam hìc respicere ad murorum latitudinem, quæ est in ipsis fundamentis: scimus enim sic extrui muros, vt fundamentum latius pateat: nam vox, qua vtitur Propheta, significat propagines, quæ longè sunt diffusæ. Qui vertunt pinnas murorum non videntur satis assequi Prophetæ mentem, quia non hìc de culmine ipso loquitur, sed de fundamentis: quasi diceret, Funditus euertite, vel delete muros vrbis. quare? subiicit, *non esse Dei*. Nam Iudæi turgebant hac inani fiducia, quòd putabant se latere sub Dei præsidio: fingebant enim sibi Deum esse custodem vrbis, quia illic erat Sanctuarium, illic erat altare. Propheta igitur negat *muros esse Dei*, vel ipsa etiam fundamenta esse Dei. Neque potest opponi quod alibi dicitur, nempe fundatam vrbem illam esse à Domino, quia Deus elegerat quidem illic sibi domicilium, & sedem, sed hac lege, vt purè coleretur à populo. cùm autem facta esset Ierosolyma spelunca latronum, Deus illinc discessit, quemadmodum dicitur Ezechielis 14. cap. Hìc ergo Propheta refellit stultam confidentiam, qua se fallebant Iudæi, cum putarent Deum sibi quodammodo obstrictum esse, ne vnquam vrbis custodiam desereret: negat muros, & illorum fundamenta esse Dei. Locum enim illum sic prophanauerant Iudæi suis sceleribus, vt non posset in tanto fœtore Deus habitare. Sequitur,

11 Quoniam transgrediendo transgressi sunt in me domus Israel, & domus Iehudah, dicit Iehouah.

בגד significat fraudare, & perfidè agere. Ergo hìc Deus Iudæos condẽnat perfidiæ, quoniã ab ipso defecerãt: neque enim tãtùm cõqueritur, aliqua in parte ipsos peccasse, & ita se fuisse ab illis offensum: sed generalem defectionem in illis condẽnat. Dicit ergo tam Israelitas, quàm Iudæos fuisse perfidos, & apostatas. scimus tunc diuisum fuisse populum in duo regna. Quanquam autẽ Ieremias propriè datus fuerat doctor Tribui Iehudah, simul etiam Israelitis debuit impẽdere suam operã. Aliqua iam ex parte conciderat regnum Israel. abductæ enim fuerant quatuor Tribus: & regnum illud erat lacerum, & debile: tamen voluit consulere quantùm in se esset reliquiis. ideo vtrosque hìc dicit esse impios apostatas, *quòd perfidè se gesserint erga Deum*. Et quoniam acerba erat hæc querimonia, & poterat grauiter vulnerare eorum animos, transfert in Deum quod vix ab ipso passi fuissent Iudæi sibi exprobrari: *Iehouah est qui loquitur*, inquit, hoc est, non est quòd litigetis mecum, acsi asperius vobiscum agerem: sed litigate cum Deo ipso, quandoquidem ipse est qui pronuntiat vos omnes esse perfidos. Postea addit,

12 Negarunt Iehouam, *alij vertunt, mentiti sunt Iehouæ*, & dixerunt, Non est, & non veniet super nos malum: & gladium, & famem non videbimus.

Clarius, & pluribus verbis exprimit quod breuiter dixerat. Hæc igitur species fuit perfidiæ, *quòd Deum abnegarint*. Non reiicio in totum quod alii vertunt, nempe mentitos fuisse Deo. Sed quoniam hìc ponitur ב, nescio an in hac constructione verbum כחש significet mẽtiri. Dicendum fuisset potius כחשו ליהוה Sed cùm dicit ביהוה, non dubito quin simpliciter pronuntiet *illos abnegasse Deum*: & contextus etiam videtur hoc requirere. seipsum enim continuò pòst exponit, *quòd scilicet dixerint non esse Deum*. Hoc certè non fuit mentiri Deo, sed reiicere acsi non esset Deus. Quoniam igitur ille sensus esset frigidior, Deo fuisse mentitos, ego in diuersam partem magis inclino, *quòd scilicet Deum abnegauerint*, hoc est, Deum pro nihilo duxerint, vel studuerint abole-

re. Sequitur tamen ratio, quæ notanda est, *Dixerunt*, *Non est*. vt hoc idem clarius explicet, gloriatos fuisse dicit de impunitate. Hoc videtur modum excedere, cùm Propheta dicit abnegatum fuisse Deum à Iudæis. Sed ne tergiuersentur, confirmat hanc sententiã, quòd scilicet dixerint, *Deum non esse*. Interea videndum est, cur tam graue, & atrox crimen illis exprobret: nempe quia iactabant se immunes fore à pœnis, quas minitabãtur Prophetæ. Videmus ergo quid obiiciat illis Ieremias, nempe contemptum vnà cum obstinatione: erant enim securi aduersus omnes minas propheticas. Propheta dicit hoc nihil aliud esse, quàm prorsus abnegare Deum. Si essemus iudices, definitio hæc posset nobis videri nimis aspera: sed standum est, atque acquiescendum Spiritus sancti sententiæ. Et hic locus insignis est, vnde colligere licet quantoperè abominetur Deus eorum socordiam, qui obdurescunt contra eius minas, & pro nihilo ducunt iudicium ipsius. Neque enim si illum esse Deum agnoscimus, detrahenda est illi Iudicis potestas. quid enim sibi vult nomen Dei? Certè qui imaginãtur Deum manere quietũ in cælo, & illic otium, & delitias colere, illi etsi vno verbo non negant Deũ, tamẽ illudunt facetè. interea nulla est in illis religio, & nullus sensus diuinitatis. Diligenter ergo notãdus est hic locus Prophetæ, vbi testatur Deũ negari à nobis, nisi mouemur eius minis. quia socordia in qua torpemus, vbi Deus iudicium suum nobis denuntiat, tantundem valet atque eius abnegatio. neque est quòd hìc extenuent crimen suum qui Dei vindictam contemnunt. Nam semel hoc protulit Spiritus sanctus, nempe quicunque Prophetis illudunt, in animo suo dicere, non esse Deum. spoliant enim ipsum sua virtute, & suo officio: relinquunt duntaxat nudam essentiam, hoc est, nescio quod figmentum & aliquod spectrum. Nunc ergo tenemus consilium Prophetæ. Perfidiam enim, quam in Iudæis condemnauerat, nunc amplificat pluribus verbis, *quòd abnegauerint Deum, ac dixerint non esse*, nempe quia non putarunt sibi instare malum, quod Prophetæ denuntiauerant. Postea sequitur,

13 Et Prophetæ erunt in ventum, & sermo non est in eis: sic fiet illis.

Prosequitur eandem doctrinam Propheta. & ideo locus hic obseruatu dignus est, quia non vulgariter nobis commendat externam doctrinæ prædicationem. Quid enim fingi potest magis detestabile, *quàm negare Deum*? atqui nisi defertur authoritas eius verbo, perinde est acsi contemptores illum è cælo detrahere vellent, & negarent Deum esse. Videmus ergo vt coniuncta sit Dei maiestas quasi indiuiduo nexu cum externa prædicatione doctrinæ. Et in eundem finẽ spectat hic versus, vbi refert Ieremias ludibria populi. nam inducit Iudæos loquentes, *Prophetæ erunt in ventum, non est in ipsis sermo, & malum quod nobis minitantur, recidet in eorum capita*. Fieri potest vt non euomuerint Iudæi plenis buccis tales blasphemias: sed tam crassus erat contemptus Prophetarum apud eos, vt in tota eorum vita hæc impietas satis conspicua esset. quare Propheta non abs re reos peragit tam fœdæ impietatis, quòd scilicet dicerẽt *Prophetas in ventum abituros*. Quẽadmodum hodie etiam maior pars, vbi tonat Deus, & signa vindictæ suæ in medium profert per seruos suos, ridet, ac securè depellit à se omnem metũ, O, sunt verba: nam pro suggestu fortiter & horrẽdum in modum fulminant cõcionatores: sed hoc totum euanescet, & recidet in ipsorum capita quicquid nobis denuntiant. hodie videmus vulgò multos impios, & prophanos homines crepare eiusmodi ludibria. Quanquã, vt dixi, fieri potest, vt Iudæi non ausi fuerint tam apertè cõspuere aduersus Deũ: sed Spiritus S. qui exercet suam iurisdictionem in corda & mentes, & arcanos affectus, meritò dãnauit tam crassæ impietatis Iudæos: quanquam ex aliis locis etiam colligi potest, eò progressos fuisse audaciæ, vt non dubitarẽt ita suis sannis eludere minas propheticas. Quicquid sit, Propheta demonstrat, quasi pingeret viuam imaginem, quanta fuerit populi contumacia aduersus Deum. Est enim hìc hypotiposis, hoc est, subiicit oculis quò prolapsi essent Iudæi, ita vt petulanter aggredi auderent Prophetas, & vltrò eos damnare vanitatis: *Abibunt Prophetæ*, inquiunt, *in ventum*. deinde, *Non est in ipsis sermo*. His verbis negabant Iudæi fidem esse Prophetis habendam, vtcunque nomen Dei obtenderent, quia falsò iactabant hoc vel illud sibi diuinitus esse mandatum. Sic ergo videmus omnem doctrinam fuisse calcatam pedibus, quemadmodum idem nunc quoque experimur. qualis enim est passim reuerentia verbi Dei? Ergo diligenter notandus est hic locus, quia velut in speculo ostẽdit quò audaciæ, & furoris prorumpant homines, vbi cœperant abrogare fidem verbo Dei. Postea addunt, *Sic fiet illis*, vel sic fiat. nam quidam putant esse imprecationem: quasi dicerent reprobi, Sentiant Prophetæ in suam perniciẽ quid sit gladius, quid sit fames, quid sit pestis, quoniam non desinunt nobis assiduè aures obtundere his terroribus: ergo experiantur hæc Dei flagella. sed possumus retinere tempus, & modum verbi, *sic fiet illis*: quasi se opponerent Dei seruis, & simularent se esse Dei Prophetas: O, nos habemus oppositum vaticinium: terrent nos, gladium, & famem, & pestem denuntiando: nos vicissim retaliamus, & denuntiamus illis instare pestem, & bellum, & famem. nam qua authoritate ita in nos insurgunt? an non idem in ipsos nobis licebit? Nunc ergo videmus quid sibi velit hoc postremum membrum. Iam sequitur,

14 Ergo ſic dicit Iehouah Deus exercituũ, Quia protuliſtis verbum hoc,ecce ego dabo verba mea,*vel ponam vrba mea,*in ore tuo quaſi ignem *vel in ignem* : & populus hic,ligna,& vorabit eos.

Hìc oſtendit Deus quàm intolerabilis ſit illa proteruia,vbi ſpernuntur Prophetæ,per quos vult audiri. Tametſi enim nondum protulerat illam ſententiam Chriſtus,Qui vos audit,me audit,& qui vos ſpernit me ſpernit:fuit tamen Lex æterna. Deus enim ab initio voluit non ſecus obtemperari ſeruis ſuis,acſi palàm ipſe è cælo deſcenderet.ergo non minus in Deum contumelioſi fuerunt Iudæi,quoties Prophetas ſpreuerunt, acſi auſi fuiſſent Deum ipſum impetere ſuis ludibriis.Nunc ergo oſtendit Deus quantoperè abominetur amentiam hanc, vbi nihil proficit ſeruorum ſuorum opera. *Itaque ſic dicit* יהוה צבאות. Præfatur Ieremias, quò efficacius permoueat Iudæos.nam ſi omiſsis his vocibus, *Sic dicit Iehouah*,ita cœpiſſet, *Quoniam protuliſtis ſermonem hunc,Ecce in ignem erit Dei ſermo*, fuiſſet excepta eius doctrina quaſi contemptim:nunc autem vbi proponit nomen Dei,nec illud ſimplex,ſed exornat etiam Deum epitheto,& vocat *Deum exercituum*,& celebrat eius potentiam,vt plus incutiat formidinis:dicit ergo *ſic loqui Iehouam Deum exercituum*:nempe *Quoniam loquuti eſtis*,inquit,*verbum hoc*.Hìc mutat perſonas ſæpius,ſed ita oportuit, quò plus eſſet vehemẽtiæ in ipſa doctrina.Debuerat in tertia perſona dicere,Quoniam ſic loquuti ſunt,ecce ponam verba mea in ore tuo:ſed nunc populum compellat: deinde conuertit ſe ad Ieremiam ſeruum ſuum.Dicit igitur,Vos quidem ita eſtis loquuti,hoc eſt, cum veſtris ludibriis ſic inſultaſtis,acſi Prophetæ mei nihil haberent præter inanẽ ſonitum, vel ſtrepitum verborum:*Ecce*,inquit,*ponam verba mea in ore tuo quaſi ignem*(ita dirigit ſe ad Prophetam) *Et populus hic erit ligna, & ignis vorabit eos*.Comparat Deus ſermonem ſuum igni,non quemadmodum aliis locis,neque eadem ratione:ſed ſpecialis eſt huius ſimilitudinis ratio, quòd ſcilicet conſumet ſermo propheticus populum,quemadmodum ignis lignum aridum,vel ſtipulam.Alibi vocatur ſermo Dei ignitus,nempe quoniam accendit corda hominum , quoniam expurgat ſordes, & excoquit.ſed hìc non agitur de vtilitate verbi Dei,nec fructu,quem ex eo percipiunt fideles.ſimpliciter enim pronuntiat Deus,doctrinam Prophetæ fore exitialem populo:& ideo diſertè exprimit, *In ore tuo ponam verba mea quaſi ignem*. Si dixiſſet, Ecce verba mea erunt tanquam ignis , populus hic erit ſtipula,hoc non fuiſſet ſatis dilucidum Sed quoniam populus iam aſſueuerat ad illas ſubſannationes,Hè,quid ſunt Prophetæ?& quænam ſunt eorum verba? verberant aerem duntaxat:quoniam ergo ſic loqui conſueuerant Iudæi, ideo ex aduerſo reſpondet, *Ecce ponam verba mea in ore tuo*,hoc eſt,lingua tua ſatis & ſuper ſufficiet ad delendum hunc totum populum . Idem nunc docet Ieremias quod Paulus aliis verbis cùm dicit nobis eſſe in promptu vindictam aduer ſus omnem altitudinem,quæ ſe extollit contra Euãgelium.nam fuit vitium illud ſæculis omnibus commune,vt vel negligerent ſeruos Dei, vel prorſus aſpernarentur: iam Paulus, quia videbat Euangelium à multis contemni,dicit ſibi,& aliis miniſtris vindictam eſſe in promptu : quaſi diceret,Totidem verba quot proferimus, erunt gladii ad perdendos omnes impios : & quanuis nunc ſua duritie repellant Dei iudicium,nihil proderit hæc contumacia. Sentient igitur tantam efficaciã eſſe in verbo meo,acſi Deus palàm manum ſuam è cælo exereret, acſi iam fulmina ſua iacularetur. Idem nunc hoc loco intelligit Ieremias:*Ecce*,inquit,*ponam verba mea in ore tuo ignem*, hoc eſt,tãtum erit efficaciæ in tuis verbis,vt agnoſcant impii, ſed ſuo malo, te eſſe exequutorem meæ vindictæ.Hic locus diligenter nobis notandus eſt, ne ingratitudine noſtra ſic prouocemus iram Dei in nos,vt ſermo eius vertatur nobis in ignem, qui deſtinatur in cibum. Nam quorſum Deus Euãgelii ſui miniſtros nobis deſtinat, niſi vt ad ſalutem nos inuitent,atque ita ſuauiter reficiant animas noſtras?& ideo ſermo Dei nobis eſt inſtar aquæ,qua animæ noſtræ irrigantur: eſt quidem ignis,ſed in bonum noſtrum,ignis purgatorius,& non conſumens. Quòd ſi peruicaciter reſpuimus ignem illum,fieri aliter non poteſt,quin cedat nobis in contrarium vſum, nempe vt nos deuoret,atque penitus abſumat. Dicit autem *populum fore ligna*, quoniam impii dum ferream ſuam frontem opponunt Deo,exiſtimant ſe eius vindictam poſſe hoc modo procul arcere.Hanc amentiam deridet Propheta,ac dicit *illos fore quaſi ligna*,vel ſtipulam. Sequitur,

Luce 10.16

2.Cor.10.
4.5.

15 Ecce ego adduco ſuper vos gentem è longinquo, domus Iſrael, dicit Iehouah:gentem duram,*hoc eſt,quæ dura erit,quia ſequitur* הוא, gentem quæ eſt à ſæculo, gentem cuius non tenebis,*vel cognoſces*, linguam, *nam relatiuum eſt* ו,& non audies quid loquatur.

Hìc oſtendit Propheta quomodo futurus ſit populus ſimilis ſtipulæ, vel ligno arido, quia ſcilicet Deus adducet certam cladem,à qua ſibi non timebant. Et notandus eſt hic contextus.

Dixerat Propheta sermonē in lingua sua fore instar ignis: iam hoc transfert ad Assyrios,& Chaldæos. Videntur hæc quodammodo pugnare. sed iam antè ostendimus, omnia Dei flagella pendēre ab efficacia verbi. ergo cùm excisa fuit vrbs ab Assyriis,& Chaldæis, tunc ignis ex Ieremiæ ore erupit ad Vrbē ipsam perdendam,& populum. In summa, significat Ieremias, cùm aduenient hostes, non respiciendum esse illorum robur, neque reputandas copias, nec quæcunque secum adferent belli auxilia: sed fore exequutionem doctrinæ, quæ ab ore ipsius prodierat, quemadmodum alibi videbimus ipsum mitti à Deo, vt vrbem obsideat. sed quibus cum copiis? solus erat,& inermis: verum: sed fuit hæc obsidio incognita reprobis, non tamē caruit effectu, quoniam sicuti loquutus est Propheta, ita exequutus est Deus, quod per os eius protulerat. Ergo hîc videmus Chaldæos quasi proiici ex ore Prophetæ: quemadmodum si hostis volens muros vrbis diruere iacularetur, proiiceret balistas, & catapultis subuerteret muros, quemadmodum hodie etiam sunt nouæ machinæ,& tormenta bellica, quibus pugnatur ad vrbes excindēdas. Quid ergo sunt omnes bellicæ machinæ? sunt ignis ille, quē Deus iaculatur per ora seruorum suorum: & doctrina quæ ab ipsis profertur, simul secum habet machinas omnes quæ non tantùm vrbem vnam,& populum vnum excindant, sed totum mundum, quoties opus fuerit. *Ego igitur adduco super vos gentem è longinquo*. Diximus alibi cur designet Propheta longam distantiam, nempe quoniam Iudæi putabāt sibi non instare periculum à gentibus tam remotis: quemadmodum si hodie sermo esset de Turcis, O, pugnabunt cum multis aliis gentibus: sustineant Turcarū impetus qui sunt vicini: nam poterimus interea transigere tres aut quatuor vitas. videmus talē hodie grassari socordiam in multis. Propheta igitur ne hac inani fiducia se lactent Iudæi, dicit præsto fore hanc gētem, licet ex remotissimis locis veniat. Dicit *gentem hanc esse duram*, vel robustam, *& gentem esse à sæculo*. Non simpliciter intelligit fortem per æuum, sed intelligit duram aut ferocem: nam postea dicet omnes esse גבורים, hoc est fortes. Hîc ergo vocat gentem duram, quòd esset truculenta: & barbariem etiam illius gentis exprimit postea. Sed primùm dicit *esse à sæculo*. nam hoc generat magis feroces spiritus, vbi diu,& ab vltima memoria gens aliqua dominata est, illa diuturnitas solet inflare animos superbia & reddere magis feroces. Dicit igitur *esse à sæculo*: postea de barbarie loquitur, *Tu*, inquit, *linguam eius non tenebis, neque audies quid loquatur*. Scimus in lingua esse communicationem non tantùm sermonis, sed etiam affectuum: lingua est caracter mentis, vt vulgò loquuntur: & ideo est etiam vinculum humanæ societatis. Nam si non esset vsus linguæ, quid distarent homines vel differrent à brutis pecudibus? alii in alios sæuirent: nulla denique esset inter ipsos humanitas. Quoniam ergo lingua conciliat homines inter se, ideo Propheta vt terrorē iniiciat Iudæis dicit gentem illam fore barbarā, quia nullus erit vsus linguæ, nulla communicatio. vnde sequitur, nullam etiam fore misericordiam, vt parcant victis, etiam si centies implorent eorum fidem, neque etiam audientur miseri,& qui possent aliquid impetrare fauoris, si intelligeretur eorum sermo.

PRECATIO.

Da omnipotens Deus, quando meritò in nobis hodie damnares crassam hanc & sceleratam impietatem, quam olim per os Prophetæ tui damnasti in veteri populo: ne pergamus in nostra contumacia, sed discamus & mollibus animis, & vera docilitate cordis ita nos subiicere verbo tuo, ne vertatur nobis in exitium, sed experiamur nobis destinatum esse in salutem, vt scilicet accensi studio veræ pietatis, & purgati etiam à sordibus prauorum affectuum, & cupiditatum carnis, addicamus nos totos tibi in obsequium, donec exuti hac carne, & eius sordibus, tandem perueniamus ad illam solidam puritatem, quæ nobis proponitur in Euangelio tuo: ac tandem participes fiamus æternæ gloriæ tuæ in Christo Iesu Domino nostro, Amen.

16 Pharetra eius tanquam sepulchrum apertum, omnes fortes.

COEPERAT Propheta minari Iudæis Dei vindictam, & eius ministros, atque exequutores dixerat fore Chaldæos. Iam sententiam eandem continuat, ac dicit *pharetras illorum similes fore sepulchris apertis*. Scimus populos Orientales vt plurimum vsos fuisse sagittis, & aliis iaculis. nam illis non est stataria pugna, sed fugam simulant: deinde subitò conuersi, torquent sua iacula, vel sagittas aduersus hostes. Propheta igitur respicit ad morem illum cùm dicit *pharetras fore tanquam aperta sepulchra*. Videri posset dura similitudo primo intuitu: sed perinde est ac si diceret, ita peritos fore sagittandi, vt absorbeant quicquid erit obuium. Et adiungit *omnes fore robustos*, vt

intelligat

intelligat populus sibi fore certamen non leue: denique perinde est acsi diceret, bellum hoc illaturum Iudæis certam cladem, qua omnes intereant. Postea subiicit,

17 Et vorabit messem tuam, & panem tuum: vorabunt filios tuos & filias tuas: vorabunt greges tuos, & armenta tua: vorabunt vitem tuam, & ficum tuam: ad inopiam rediget vrbes munitionum tuarum, in quibus tu confidis, per gladium.

Eodem sensu etiam loquitur de hostium sæuitia: quasi diceret iam illis in manu esse victoriam, quia sint flagella Dei. Non proponit ergo Iudæis bellandi molestias, sed concionatur tanquam apud victos: tantùm ostendit, crudeles fore Chaldæos in exercenda victoria. Sumit illud pro confesso, superiores fore Chaldæos, quoniam armati erunt diuinitus. Sed adiungit alterum, quòd scilicet crudeliter sæuient, & insolitis modis, vbi Iudæos vicerint. Hac ratione dicit, *Comedent* (& comedet: nam mutat numerum verbi idem tamen sensus manet) dicit, *Comedet messem tuam, & panem tuum*: hoc est, quicquid colliges hoc totum in prædam cedet hostibus. Per *messem & panem* intelligit prouentus quoslibet. Postea addit, *Filios tuos, & filias tuas*, quod est atrocius. Est quidem illud durum, priuari victu: sed vbi iugulantur liberi in conspectu parentum, hoc est horribile. Dicit tamen Propheta, tantam fore barbariem in hostibus, vt non parcant pueris, vel puellis. Idem etiam adiungit *de armentis, & gregibus*. Postea adiungit *vitem, & ficum*: quasi diceret nihil fore saluum apud Iudæos, quoniam omnia sibi rapient hostes, nec contenti erunt cibo & potu, & reliqua præda: sed ipsos etiam infantes occident. Quia autē Iudæi cùm essent illis vrbes munitæ, insolescebant contra Prophetas, iterum insultat vanæ eorum superbiæ: ac dicit *redactum etiam iri vrbes munitas ad pauperiem*. Postea addit, *In quibus tu confidis: hæc omnia*, inquit, *per gladium cadent*. Nam hoc postremum בחרב refertur ad totum versum, & singulas partes: quasi diceret, Iure gladii victores vastabunt totam regionem tuam, deinde verò omnes fortunas: imò filios etiam tuos, ac filias iugulabunt. Sequitur,

18 Atque etiam in diebus illis, dicit Iehouah, non faciam vobiscum finem, *alij vertunt consumptionem.*

Non consentiunt Interpretes in sensu huius versus: quia maior pars existimat hîc spem relinqui fidelibus: imò ferè huc omnes descendunt: nescio an quisquam aliter exponat. Putant ergo hîc Deum temperare quod prius dixit, ac fiduciam dare seruis suis, ne existiment talem fore interitum Ecclesiæ, vt nullum semen maneat saluum. Et כלה sæpe hoc sensu capitur, vt heri dictum fuit. Sed dum propius expendo totum contextum, cogor in alteram partem potius descendere, quòd scilicet Deus exaggeret vindictæ suæ grauitatem. Et huc pertinet particula גם, *atque etiam*: quasi diceret, Ne putetis actum fore, vbi ita hostes spoliauerint vos omnibus fortunis, & orbauerint etiam liberis, & redegerint ad extremam inopiam: ne sic quidem eritis defuncti omnibus malis. Nam ego persequar vlterius vindictam meam. Postea sequentur promissiones, quæ temperent minas, ne deficiant piorum animi. Sed hoc loco non dubito, quin Propheta inducat Deum iudicem, & vltorem, acsi nullus esset misericordiæ locus: *Tunc quoque*, inquit: nam particula גם augendi vim habet ac pondus, *Tunc etiam in diebus illis*: hoc est, vbi hostes ita nudauerint terram & frugibus, & omni genere animalium, & incolis, ne tunc quoque desinam, inquit Deus, vos persequi. *Non faciam igitur vobiscum finem*, quia adhuc restabunt flagella vbi putabitis quietem vobis esse datam, & finem venisse malorum, & calamitatum omnium. Sic Dominus agere solet cum reprobis, quia talis est eorum peruicacia, vt percussi, magis ac magis obdurescant, ac frænum mordeant, quemadmodum prouerbio dicitur. Hinc autem duricies illa, quòd putāt Deum esse quasi exarmatum, vbi pœnas sumpsit de eorum sceleribus. Denuntiat igitur sibi esse in manu diuersas species pœnarum, & diuersos puniendi modos. Et etiam in hunc finem postea adiungit.

19 Et erit, *cùm* dixeritis, Quare fecit Iehouah Deus noster nobis omnia hæc? Tunc dices illis, Sicuti dereliquistis me, & seruiistis diis alienorum, *alieni, ad verbum, sed est enallage numeri*, in terra vestra: sic seruietis alienis, *subaudiunt alij Interpretes deos: sed peruertunt sensum Prophetæ*, in terra nō vobis, *hoc est, in terra quæ non erit vestra.*

Hinc apparet quod dixi, nempe Prophetam non lenire quod asperum erat in comminationibus, quas vidimus: sed agere cum Iudæis pro eorum peruicacia, quoniam videbat ipsos esse indomitos: & spiritus etiam dictabat tantam fore obstinationem in illis, vt donec essent prorsus fracti, non flecterent ceruices ad recipiendum iugum. Hîc etiam causam assignat, ne cum Deo litigent: sicuti solent hypocritæ quoties Deus illos durius castigat, obstrepere aduersus eum, & conqueri, & causas etiam flagitare, cur ipsos tam duriter tractet, acsi essent innoxii. Quoniam ergo hoc in ore habent hypocritæ, hîc Propheta occurrit, *Erit*, inquit, *cùm dixeritis*: alloquitur Iudæos in persona Dei: postea statim sermonem Dei ad se ipsum conuertit. *Cùm dixeritis ergo, Quare fecit nobis hæc omnia Iehouah Deus noster?* Hîc tribuit hypocritis quod ferè semper in ore ipsorum volitat quoties citantur ad iudicium. Nam perinde instructi sunt ad iurgandum, ac si optima esset eorum causa: & si ad rationem reddendam obstrictus foret Deus, possent eum conuincere crudelitatis, vel immodici rigoris. Videmus ergo vt depingat hîc graphicè Propheta homines præfractos, qui cedere nesciunt, & culpam agnoscere: sed fronte quasi ferrea insurgunt aduersus Deum: quemadmodum similes locos alibi vidimus apud Prophetas, præsertim apud Malachiam primo capite. nam illic sæpius repetebat Propheta voces populi, In quo? in quo? quid hoc sibi vult? Sic etiam nunc Ieremias, *Cùm dixerint quare nobis fecit hæc omnia Iehouah*, ac si essent insontes. Nam reprobi quasi omnia sua scelera abluerent ore absterso, sic prodeunt audacter in medium, & requirunt causam, cur Deus ipsos castiget. Sic etiam hîc eodem sensu non dubitant vocare Deum suum. quasi verò non iam abnegassent Deum, quemadmodum heri visum fuit. Nam crassa illa impietas apud ipsos regnabat, quòd omnia regerentur fortuitò, quòd Deus non iure ipsos plecteret. Cùm ergo sua perfidia Deum dereliquissent, tamen hîc Propheta, vt traducat eorum proteruiam, inducit eos hîc loquentes, ac si Deum tenerent sibi obstrictum. *Tunc dices*, inquit. Deus ab vna parte compellat populum, ab altera autem Prophetam. vbi ergo cœperint ita obmurmurare, *Tunc respondeas, Quia me dereliquistis*. quò plus ponderis habeat oratio, Deus vult Prophetam loqui ex persona sua. Quia ergo *me dereliquistis*, ac si Ieremias non faceret verba ipse, sed Deus per os eius: *Et seruiistis diis alieni*, hoc est, alienorum, *In terra vestra*. Hîc breuiter ostendit Deus quid meriti sint Iudæi: & contentus est ostendere genus vnum peccati. Videbimus alibi, & iam aliquoties vidimus, fuisse aliis modis sceleratos, & reos coram Deo. Sed hîc breuitatem sequitur Propheta, & vnum genus duntaxat perstringit: *Vos*, inquit, *seruietis in terra aliena Tyrannis*, qui crudeliter vos oppriment: *Quia seruiistis diis illorum in terra vestra*. Hîc exprobrat illis Deus suum beneficium, quòd scilicet expulsis profanis gentibus, terram Chnaan, quæ tam amœna, & fertilis erat, illis dederat possidendam, ita vt esset illis æterna requies. Deus vocabat terram illam requiem suam, nempe quia protegeret illic Iudæos: ac volebat esse quasi legitimos hæredes illius terræ, vsque ad finem mundi. Nunc ergo dicit, Terra hæc vestra erat. Hæc memoria beneficii haud dubiè ad crimen illorum amplificandum valet, quod iure optimo possidebant terram illam, quam tamen non acquisierant. Dicit, *In terra vestra coluistis deos*: nec dicit tantùm deos alienos, sed deos alienorum. Sæpe ita loquuntur Prophetæ, vocant deos alieni, aut populi alienigenæ: sed emphatica est locutio, quia illud turpius est, & minus excusabile, quòd Iudæi, cùm in medio ipsorum habitaret Deus, accersunt sibi hinc inde deos, quasi peterent deos à prophanis gentibus precariò: Date nobis deos vestros. Hoc igitur flagitium nunc Propheta digito ostendit, *Quòd seruierint diis alienorum*. Postea adiungit, *Seruietis alienis*: non intelligit deos, meo iudicio: & quemadmodum iam dixi, deprauant sensum qui hoc transferunt ad deos: sed loquitur de ipsis Tyrannis: quemadmodum alibi dicit, Dederam vobis Leges meas bonas, quas qui seruauerit viuet in ipsis: & noluistis obtemperare. Dabo igitur Leges non bonas, hoc est, imponam vobis tyrannicum iugum, & diripient vos victores, & fortunas vestras barbari illi quorum sermo vobis erit incognitus: quia fuistis immorigeri & indociles. Sequitur,

Ezech. 20. 21, & 25

20 Nuntiate hoc in domo Iacob, & promulgate, *ad verbum, audire facite*, in Iehudah, dicendo,

21 Audite agedum hoc popule stulte, & absque corde: oculi illis & non vident, aures illis, & non audiunt, *& non audient, ad verbum*.

Confirmat Propheta superiorem doctrinam, ne scilicet Iudæi existment se terreri duntaxat verbis & non metuāt interea sibi ab effectu. Dicit ergo, *Nuntiate*. non dubium est, quin alludat Propheta ad morē consuetū. Solent enim bella indici per præcones, aut fæciales: non statim hostes grassantur, sed bellū denuntiāt, vt videri possit iusta ratio. Ergo hîc Deus affirmat seriò loquutum

quutũ se fuisse per os Ieremiæ,quemadmodũ si more solenni,& ritu bellũ esset indictũ,& iam in starẽt armati hostes. *Nuntiate* ergo *hoc*, Quidnã est hoc? *Audite popule fatue*, inquit. Hìc primò socordiã obiurgat in Iudæis & Israelitis, quòd scilicet careãt etiã cõmuni sensu. nam cordis nomine mentẽ, vel intelligentiã significant Hebræi, vt alibi vidimus. Dicit ergo populum hunc vacuum esse omni intelligẽtia. Primò vocat *fatuum*, vel stultũ: sed quoniã multi sunt tardi,& hebetes, qui tamẽ non omnino carent cõmuni sensu: ideo adiũgit esse *populum hunc absque corde*. Videtur quidẽ addere per modũ correctionis, illis esse aures, & oculos: sed ironicè amplificat quod dixi, nempe non minus stupidos esse, quàm truncos, vel lapides. Quare? vos estis auriti & oculati, sed sine visu & auditu. Alludit haud dubiè ad idola, quibus addicti fuerant. Dicitur enim in Psalmo, Similes illis fiant qui faciunt ea, & omnes qui confidunt in illis: cùm prius dictum fuisset, Aures illis & non audiũt: oculi & non vident. Ieremias ergo hìc obliquè perstringit Iudæos, quòd obstupefacti fuissent in suis superstitionibus, atque ita similes fuissẽt mortuis idolis. Nam est quædam similitudo hominis in idolo,& distincta sunt membra: interea nullus sensus. Sic etiam dicit referre Iudæos humanam speciem oculis,& auribus,& externa effigie esse quidem homines: sed interea non minus esse stupidos, quàm si essent lapides, vel trunci lignorum. Nunc sequitur ipsum præconium. *Psal.115.8*

22 An me non timebitis, dicit Iehouah? an à facie mea non contremiscetis? Qui posui arenam terminum mari, statutum seculi *æternum*, & non præteribit illud, *vel, terminum illum: quidam enim ad proximum referunt alij ad prius*, & mouebunt se & non præualebunt, & tumultuabuntur, *vel resonabunt*, fluctus eius, *istud* גליו *extendunt ad duo verba*, & non transgredientur ipsum, *non transilient, est idem verbum quòd paulò antè vsurpauit.*

Hìc ostendit Deus cur populum fatuum,& absque corde esse dixerit. Fuit enim hìc prodigiosus stupor, non expauescere ad conspectum Dei, cùm tamen bruta elementa eius imperio subiaceãt. Et sumit præcipuè exemplum maris. nam nihil magis terribile mari tempestuoso. Videtur enim fieri quædam conuersio totius orbis, vbi fluctus exurgunt tanto impetu. Nemo est illic, qui non trepidet. Mare autem ipsum, quod incutit formidinem omnibus etiam constantissimis, placidè obsequitur Deo. Nam quantumuis furiosi sint eius impetus, cohibentur tamen. Nunc si de modo quæritur, certè est miraculum, cuius ratio non potest extare. nam scimus mare esse, vt reliqua elementa, sphericum: sicuti terra rotunda est, ita etiam & elementum aquæ, sicuti & aer,& ignis. Cùm ergo spherica sit forma huius elementi, nunc videndum est, sit ne inferius terra. Atqui leuitas ipsa ostendit eminere super terram. Quî fit ergo, vt mare totam terram non statim obruat? est enim liquidum, nec posset consistere vno in loco, nisi retineretur aliqua arcana Dei virtute, & instinctu. Sequitur ergo, Ideo mare suo loco concludi, quia ita placuit Deo: quemadmodum etiam refert Moses, Appareat arida, inquit Deus. nam ostendit submersam fuisse terram aquis, nec apparuisse digitum vnum, quousque mare in ordinem coegit Deus. *Gen.1.9*
Nunc vox illa Dei, etiam si non auditur à nobis, neque in aere resonat, à mari tamen auditur, quia mare conclusum est in suis finibus. Si mare esset tranquillum, semper tamen adhuc admirabile esset hoc opus Dei, quòd aliqua pars terræ conceditur hominibus in hospitium. Sed cùm tempestas mota est, quemadmodum iam dixi, ac videtur cælum terræ misceri: nemo est, qui non exhorreat, propinquus tali spectaculo. Illic ergo clarius apparet virtus Dei,& formidabilis potentia, quæ ita compescit mare turbulentum. Nunc videmus quorsum spectent Prophetæ verba: Ostendit Iudæos esse monstra,& indignos, qui censeantur non modò inter homines, sed etiam inter bruta animalia. Plus enim est sensus & intelligentiæ in mari tempestuoso,& furioso, quàm in hominibus, qui videntur corde, & intelligentia præditi. Hic est finis comparationis. Sed quoniam grauis erat hæc querimonia, Propheta interrogatione vsus est, *An me non timebitis*? quasi diceret Deus, Quid hoc sibi vult? qui fieri potest, vt non metuar à vobis? Nam mare mihi obtemperat,& furor eius comprimitur arcano meo iussu, quia semel præcepi, vt mare intra suos limites maneat: quantumuis agitetur furiosè & procellis,& tempestatibus, non tamen excedet meum imperium. vos, inquit, homines sensu præditi *non me timebitis*? *non pauebitis à facie mea*, vel contremiscetis, inquit? Dicit *se posuisse arenam terminum maris*. Hoc autem multò plus exprimit, quàm si dixisset se mari terminos statuisse. nam loquitur de arena, quæ mobilis est, & flatu mediocri agitatur: deinde arena est penetrabilis. Si essent per omnia maris littora rupes, non esset miraculum tam illustre. Si ergo Deus validis obstaculis,& robustis compesceret maris impetum, hoc posset naturæ ascribi. Sed quid

tam proteruo contemptu. Sequitur,

30 Stupor, *vel res stupenda*, & fœditas in terra, *vel res pudenda: שׁו, vnde nomen deductum est significat propriè cogitare, vel reputare: sed videtur per antiphrasin Deus hoc loco, vt alijs quibusdam notare rem prodigiosam, quæ non cadit sub sensum humanum: quasi diceret hoc non posse concipi, neque apprehendi hominis mente. scio hoc posse videri nouum, sed tamen subest optima ratio, vt mihi videtur.* Postea addit,

31 Prophetæ prophetant in mendacio, & Sacerdotes dominantur per manũ ipsorum, *vel accipiunt in manus suas*, & populus meus voluit ita, *hoc est, ita vult, & appetit*, & quid facietis in nouissimo eius?

Propheta non contentus illa obiurgatione, quam nuper vidimus, vlterius inuehitur in scelera populi. Dicit igitur ita deploratum esse statum, vt possit omnes obstupefacere. Res, inquit, *stupenda accidit*, res quæ transcedit omnes humanos sensus, neque potest apprehendi. Duabus his vocibus significat impietatem populi non posse vel exprimi verbis, vel concipi sensu, quoniam sit horribile portentum. hæc est summa. Iam videamus quodnam portentum hîc Propheta designet, ac detestetur, nempe, inquit, *Prophetæ prophetant mendaciter*. Hoc certè potuit attonitos reddere omnes, cùm Ierosolymæ, vbi Deus sedem ac Sanctuarium sibi elegerat, illi impostores obtenderent nomen Propheticum. quanta, & quàm turpis fuit hæc prophanatio nominis Dei? passim quidem tunc iactabant impostores se esse Dei Prophetas: volitabant pluribus in locis oraculorum loco præstigiæ satanæ: sed in ipso Dei Sacrario, quod tunc in mundo erat vnicum, videre diaboli ministros, qui mendacia sua spargerent, qui populum traherent in exitium: & interea obtegi Dei nomine, qui, vt iam dictum est, domicilium habebat, & sedem in illa vrbe: an non fuit hoc prodigium, quòd attonitos omnes redderet? Nam hodie etiam si in Papatu hoc sit detestabile, vbi & monachi, & similes rabulæ conscendunt suggestus, & illic improbissimè se venditant quasi essent Prophetæ veri Dei, & optimi doctores: si tamen contingeret apud nos esse, qui corrumperent puram doctrinam suis erroribus, qui superstitionibus imbuerent populum, hoc esset duplex portentum. Ergo non abs re præfatus est Ieremias rem hanc esse stupendam, & incomprehensibilẽ, vt ita loquar, *quòd Prophetæ in mendacio prophetent*. Iam adiungit, *Sacerdotes accipiunt in manus suas*, ita vertunt quidam. sed potest esse duplex sensus: Iudicum 14. dicitur Samson sum-
Iud. 14. 9. psisse in manus suas mel ex leone: & illic ponitur idem verbum, tamẽ quia fere accipitur pro dominari, ideo videtur melius congruere altera expositio, quòd scilicet Sacerdotes dominentur per manus falsorum Prophetarum: quanquã si quis ita vertat, quòd accipiant super manus suas, hoc est, quòd dona vndique contrahant, & accumulent, etiam non malè hoc conueniet. Quicquid sit, Propheta ostendit fuisse mutuam collusionem inter falsos Prophetas, & Sacerdotes. nam falsi Prophetæ, inquit, populum decipiunt suis blanditiis. quid autem Sacerdotes? nam eorum esset se opponere: *Accipiunt*, inquit, *in manus*, hoc est, contenti sunt, quia vident in suum quæstum cedere illas fallacias: & ideo facilè subscribunt Pseudoprophetis. Idem hodie cernitur in Papatu: nam monachi dum sese venditant apud plebem, simul etiam fulciunt totum Papatum: & ideo ausi sunt nebulones illi vocare se quadrigas Papæ: nam Papa vehitur tanquam quatuor rotis, illis quatuor ordinib⁹ mendicantium. Et hoc iactant, vbi volunt ostendere quantum possint ad mẽtiendum. Papa igitur vehitur quatuor illis mẽdicantium rotis: videmus vt priuilegiis ornauerit, & quotidie etiam ornet mendicantes illos. quare? fulciunt enim eius tyrannidem. Talis fuit tunc conditio populi: Nam Sacerdotes sumebant prædam, & Pseudoprophetæ etiam rapiebant ad se partem, quemadmodum faciunt canes isti famelici: neque tamen tam violenter vt Papa, grassantur, sed lambunt eius tribunal, quemadmodum canes. ille vorat magis opimas prædas cum suis cornutis episcopis. Ergo sensus ille non malè quadrabit, quòd scilicet acceperint in manus suas. Sed quantùm ad summam rei spectat, optimè conueniet, si dicimus, *Sacerdotes dominatos fuisse per manus illorum*, nempe quoniam sine falsis Prophetis non poterant retinere vllam famam in populo: fuissent enim ab omnibus repudiati. cùm ergo regnarent per eorum manus, fuit mutua inter illos collusio. Iam addit, *Et populus meus sic voluit*, quoniam vulgus poterat reiicere à se omnem culpam: sicuti etiam hodie hunc clypeum obtendunt, ô, nos sumus indocti homines, non versati sumus in scholis: & quid possumus, nisi sequi nostros Prælatos? Hodie ergo eodem fuco homines obscuri, & gregarii vellent à se depellere omnem culpam. sed Propheta hîc dicit *populum sic dilexisse*. Et certè semper verum illud reperiemus, quod dicitur Deuterono-
Deut. 13. 3. mii 13: Quoties veniunt Pseudoprophetæ, hoc esse verum examen, an populus Deum ex animo

diligat. Deus ergo probationem sumit pietatis, quoties frænum impostoribus, & pseudopropheтis laxat. quisquis enim vero affectu diligit Deum, ille retinebitur Spiritu eius, ne rapiatur post errores. Vbi ergo falluntur homines imperiti, certum est, eos dare iustam pœnam sui contemptus, quia non satis attenti fuerint ad cultum Dei: imò voluerint sibi accersere impostores, quemadmodum etiam monachis fuit in ore, Mundus vult decipi, decipiatur in nomine Diaboli. Illi impostores eo vsque prolapsi sunt impudentiæ, vt iactarent se esse Satanæ ministros ad fallendum. Sed tamen prouerbium illud verum fuit. neque enim mundus vnquam fallitur, nisi sponte, quia claudunt rudissimi quique oculos ad apertam lucem, & fugiunt Deum quantùm in se est, & volunt latere in tenebris, quemadmodum etiam dicit Christus, Quisquis malè agit, odit lucē. Tandem addit Propheta, *Et quid facietis in nouissimo eius*, vel in fine eius? Quidam ה relatiuum omittunt: alii autē referunt ad pseudoprophetas, & Sacerdotes. sed non dubium est mihi, quin Propheta Ierosolymam designet, *Quid facietis in fine eius*. Scimus enim quoniam Ierosolyma fundata erat manu Dei, & quoniam habebat illum præsidem, ac custodem, fuisse securam: sed fuit praua securitas, vbi spreto Deo, superbiebat in suis sceleribus. *Quid* ergo *facietis in nouissimo eius*? inquit: quasi diceret, Fallit vos opinio, dum putatis æternam fore vrbem hanc, quia instat euersio eius, vel ruina, *Quid* ergo *facturi estis*, cùm vrbs ipsa peribit, nisi quòd vobis perfidum erit omnibus simul cum ipsa? Ioan. 3. 20.

Precatio.

Da omnipotens Deus, quando nimium hactenus surdi fuimus ad tot exhortationes, deinde etiam ad minas, quibus acrius nos stimulabas ad pœnitentiam: ne in nobis maneat semper hæc obstinatio, sed tandem subijciamus nos tibi, neque momento vno duntaxat, sed vera perseuerātia, vt vsque ad finem nos totos tibi addicamus in obsequium, & sic glorificemus nomen tuum, vt tandem participes simus eius gloriæ, quæ nobis parta est vnigeniti Filij tui sanguine, Amen.

CAPVT SEXTVM.

Ongregamini filii Beniamin è medio Ierusalem, & in Thekua clāgite tuba, & in Beth-hacherem tollite signum: quia malum visum est ab Aquilone, & afflictio magna.

Vidimus iam aliquoties in hoc Propheta non tantùm proponi pœnas, quæ instabant, sed quasi ante oculos subiici: & rationem ostēdimus, quia non modò tardi sunt homines, sed socordes prorsus, quoties illis Deus minatur: nam obiurgationes apud ipsos frigent, minæ etiam non satis eos pungunt, vel expergefaciunt. necesse est igitur illis proponi viuas picturas, & quasi adduci in rem præsentē, vt loquuntur. Hanc rationem docendi adhuc prosequitur Ieremias: alloquitur Tribum Beniamin, quia dimidia pars Ierosolymæ sita erat in illa Tribu. Et quoniam ipse erat ex Anathoth, populares suos & contribules potius compellat, quàm alios, quoniam maior erat libertas. Si enim rectà aggressus fuisset Iudæos, poterant illi molestius ferre. sed dum incipit à proximis suis, nempe à Tribu Beniamin, hoc fuit magis tolerabile. Quidam intelligunt Congregamini, & fugiatis: alii vertunt, Satagite, nescio qua ratione adducti. Ego locum non interpretor de fuga: sed existimo potius ironicè Prophetam hortari tam ciues Ierosolymæ, quàm alios vicinos, vt prodeant in occursum hostibus suis, quemadmodum fieri solet. Quod etiam facilè colligitur ex contextu: *Congregamini*, inquit, *è medio Ierusalem*, hoc est, expergefacti prodite in medium. Obliquè autem perstringit eorum delitias, quoniam latuerant quasi in sinu matris suæ: sicuti infantes in vtero nihil concipiunt periculi, ita etiam Iudæi otium colebant, & nimium erant securi. Dicit igitur nunc, *E medio Ierusalem congregamini*, inquit, *& clangite tuba in Thekua*. non dubium est quin soliti fuerint quoties aliquod instabat discrimen, tubā clangere in illo oppido, quemadmodum etiam ciues Ierosolymæ turmatim prodibant ad resistēdum hostibus. Sequitur enim Propheta receptum morem, & loquitur quasi de rebus notis. *Et tollite signum super domum* כרם. Non dubium est, quin locus ille sic vocatus fuerit, quoniam multæ illic erant consitæ vites. Ad verbum significat domum vineæ. est quidem nomen proprium, sed tenenda est ætymologia. quoniam autem vites solent conseri in collibus, ideo probabile est, locum illum fuisse præ aliis excelsum: & inde potuit signum dari vicinis. Ideo dicit, *Tollite* משאת. nomen hoc deducitur à verbo נשא, quod etiam hic ponitur. Sed quidam interpretes vertunt, ignem, aut py-

ram:alii vexillum, alii turrim. Qui turrim vel arcem transferunt carent omni ratione. neque enim poterant subitò attolli arces: sed quemadmodum iam dixi, probabile est, inde fuisse datum signum vicinis, quasi ex specula, quoties aliquid metuebatur. Ego igitur libenter accipio pro signo. nam vexilli nomen nimis esset restrictum: ad verbum esset, Tollite eleuationē. ergo nomen signi optimè conueniet. *Quoniam malum*, inquit, *ab Aquilone visum est*. designat Propheta vnde apparitura sit paulò pòst clades, nempe à Chaldæis, quia Deus illos destinauerat tanquam ministros, & exequutores suæ vindictæ, vt perderent Ierosolymam, & totum nomen Iehudah. Videmus ergo quid sibi Propheta velit. deridet Iudæos, qui obtorpuerant in suis vitiis, cùm sibi promitterent impunitatem, & pridem spreuissent omnia Dei iudicia. nunc inquit, *Congregamini è medio Ierusalem*: quasi diceret non fore tutos in vrbe, nisi occurrant hostibus: *Clangite tuba in Thekua*: deinde tollant etiam signa incolæ Beth-hacherē, hoc est, domus vineæ, *quia malum vobis imminet, & magna afflictio*: vnde? à Chaldæis: quò scilicet vaticiniū plus obtineat apud ipsos fidei, dum hostes quasi digito monstrat. Postea sequitur,

2 Quietæ, *alij vertunt speciosam: sed alter sensus melius quadrat: quietæ igitur*, & delicatæ similem feci filiam Sion.

3 Super eam venient pastores, & greges eorum, figent aduersus eam tabernacula sua in circuitu: pascent vir ad manum suam, *hoc est, quisque ad locum suum*.

Quoniam locus vnde oriundus erat Propheta, erat pecuarius, ideo ex prima sua educatione retinuit multas loquendi formas. neque enim Deus exuit omni sensu seruos suos, cùm præficeret docendo populo suo. Propheta igitur hîc ex consuetudine primæ suæ ætatis, ac pueritiæ loquitur. dicit *filiam Sion esse similem puellæ quietæ*, vel in otio, & deliciis habitanti: & tamen fore obnoxiam multis opprobriis, *quia venient pastores, & in circuitu figent tabernacula*, & tota regio exposita erit quasi in prædam. Dubium autem est an dicat Propheta filiā Sion posse conferri puellæ teneræ & molli, & habitanti in otio, & deliciis: an verò intelligat quietem ad tempus concessam fuisse populo. Videtur quidem nullum esse discrimen inter duas istas expositiones, est tamen aliquod: nam si accipimus verbum דמיתי pro comparauit, quemadmodum faciunt Interpretes, perinde est ac si diceret Propheta, Videor in statu Ierosolymæ cernere imaginem puellæ teneræ, & mollis: ita loqueretur Ieremias in sua persona. sed potest hoc verbum etiam optimè in Deum competere, quòd scilicet reddiderit filiam Sion tranquillam ad tempus, & dederit illi pacem ab hostibus, ita vt in deliciis ageret, quāquam differunt hi duo sensus, tamen in re ipsa non multum est momenti. neque enim dubium est, quin Propheta hîc exprobret Iudæis nimium torporem, quoniam abusi fuerant tranquillitate sibi diuinitus concessa. Ostendit igitur eos nimis esse socordes, qui putent hanc suam molliciem fore perpetuam, quia beneficium erat Dei, & quidem temporale: dicit igitur Iudæos fuisse ad illum vsque diem similes puellæ teneræ. Cùm enim vastata esset regio decem Tribuum, & cùm in exilium essent omnes abducti, regnum Iehudah manebat adhuc saluum. fuerant quidem spoliati ab hostibus: sed comparatione fratrum nimis clementer fuerant tractati. Hæc igitur ratio est cur dicat similes esse molli, & teneræ puellæ. Sed postea adiungit, *Venient pastores*, inquit, hoc est, non est quòd se decipiant Iudæi, si hactenus illis pepercit Deus, & si compescuit impetus hostium. *Nunc enim venient pastores*. Prosequitur suam metaphoram. dicit pastores venturos cum suis gregibus, hoc est, duces exercituum cum suis copiis. Sed iam admonui, Prophetam hîc respicere ad vrbem, vnde natus erat, & ideo loqui pastoricio more. *Venient* igitur *pastores cum gregibus suis, figent tabernacula sua, & pascent quisque ad locum suum*. Significat totam ditionem Ierosolymæ fore ita expositam hostibus, vt deligant sibi liberè quisque partem, vel certam plagam. vbi enim est aliquis metus, tunc pastores cōtrahunt greges suos, vt alii aliis sint auxilio: sed vbi omnia illis licent, tunc sese dispergunt huc atque illuc. Hæc ergo libertas significat nullum fore robur Iudæis, & nullas suppetias, quin vndique vrbem ipsam circundent, atque obsideant pastores: *quisque ad locum suum*, inquit. Sequitur,

4 Sanctificate super eam prælium: surgite, & ascendamus meridie: væ nobis, quia inclinauit dies, quia extensæ sunt vmbræ vespertinæ.

5 Surgite, & ascendamus noctu, & demoliamur palatia eius.

Propheta hîc relinquit figurā, qua nuper vsus fuerat. neque enim hîc verba facit de pastorib⁹, sed apertè hostes describit, qui aduenieīt magno impetu, & quasi furiosè oppriment, ac vastabūt

tam

tam vrbem, quàm totã Iudæam. Prius fuerat quasi Dei fœcialis, cùm bellum indiceret: sed nunc est prosopopeia, quoniam inducit Chaldæos inuicem se hortantes ad prælium. *Sanctificate*, inquit, *prælium super eam*. Sic loquuntur Hebræi, quia scimus omnibus sæculis solenni ritu indicta fuisse bella: nec dubium est, quin Deus hunc affectum indiderit cunctis gentibus, vt non statim prosilirent ad gerenda bella, sed secum expenderent, non sumẽda arma esse, nisi ob legitimas causas. nam indictio bellorum erat testimonium iustæ, & necessariæ causæ, cur alii alios impeterent. Verum quidem est, temere, & etiam nullis de causis sæpe suscepta fuisse bella: sed tamen Deus voluit ritum illum vigere, & manere in vsu perpetuo, quô tolleret excusationem sæuitiæ hominibus auaris, vel qui ambitione sua rapiebantur ad turbandum orbem, & alios vexandos. Hæc igitur ratio est loquutionis cùm dicũt, *Sanctificate bellum*: perinde est acsi indicerẽt solenni cæremonia, & pronuntiarent iustum bellum. Ex communi vsu Propheta loquitur cùm dicit, *Sanctificate prælium super ipsam*: queadmodum lingua nostra posset dici, *Sommez-la*. deinde sequitur hostium alacritas, imò celeritas incredibilis: ostendit enim fuisse pernicissimos, *Surgite, ascendamus meridie*. Nam qui veniunt ad oppugnationem vrbis, solent eam manè aggredi: iam vbi inualuit æstus, quoniam feruor solis debilitat corpora, non est tempus illud opportunum. Quiescunt igitur hostes, si noctu aduenerint, nisi oblata fuerit insperata quædam commoditas: sed tamen vbi refecti sunt, collectis viribus manè surgunt ad prælium, conscendunt scalas, vel vrbem aliis rationibus oppugnant, vel muros euertunt machinis. sed meridie incipere, vbi vrbs aliqua est oppugnanda, hoc non est ordinarium. Ergo Propheta significat tam maturum esse Dei iudicium, vt ne paucis quidem horis expectent Chaldæi, simul atque accesserint ad muros vrbis. *Surgite, & ascendamus meridie*, Postea adiungit, *Væ nobis, quia inclinauit dies, & vmbræ vespertinæ extensæ sunt*. Loquitur ex vsu militari. nam scimus milites vt plurimum esse vel feros, vel barbaros, & nunquã retinent modum in loquendo: semper erit in ore ipsorum, Væ nobis, vel erit aliquid contumeliosum aduersus Deum, vel aduersus homines. Propheta ergo militariter loquitur, quoniam representat Chaldæos, & quemadmodum iam dixi, adducit Iudæos quasi in rem præsentem, vt illis excutiat blanditias, in quibus nimis obtorpuerant. *Væ igitur nobis, quia iam inclinauit dies, iam vmbræ vespertinæ extensæ sunt*. Qui vertunt, Nimis longæ, quòd solito magis declinent, non assecuti sunt Prophetæ sensũ. Perinde est ac si diceret, Iam nox propinqua est, & cur cessamus? & cur non irruimus tãto impetu, vt momento capiamus vrbem? hic est genuinus sensus verborum. Postea addit, *Surgite, & ascendamus noctu*, hoc est, quoniam non potuimus vrbem capere sex horis (nam à meridie vsque ad noctem erant sex horæ. solebant enim dies suos partiri in duodecim horas, & ab ortu solis incipiebat prima hora, duodecima claudebat diem.) quoniam ergo sex horis non potuimus vrbem capere, noctu prosiliamus. Videmus hìc graphicè depingi summum ardorem in hostibus, quoniã scilicet ferebantur arcano Dei impulsu: nam hoc voluit exprimere Ieremias. Postea subiicit,

6 Quia sic dicit Iehouah exercituum, Excidite ligna, & fundite super Ierusalem aggerem, *alij vertunt, balistam: sed nomen aggeris hìc melius conuenit*, ipsa est vrbs visitationis, *hìc variant Interpretes, & quidam exercitati in lingua* Hebr*æa sic deprauant sensum, vt pigeat referre quid ipsi ausi sint scribere*, tota oppressio, *vel rapina: nam* עשק *significat rapere, rapina ergo*, in medio eius.

Iam Propheta causam ostendit, cur immineat proxima clades tam vrbi, quàm toti Iudææ. Duo enim agenda fuerunt, quoniam Iudæi obdurauerant in sua socordia, vt pro ludibrio haberent omnes minas propheticas, ideo necesse fuit corrigere illum stuporẽ. hoc fecit hactenus Propheta. Alterum verò necessarium fuit, vt scirent Iudæi, non esse sibi negotium cum Chaldæis, vel aliis gentibus, sed cum ipso Deo, cum quo nimis diu bellum gesserant. Postquam ergo Propheta ante oculos posuit suis popularibus cladem quæ tunc instabat, ostendit nunc Deum esse eius authorem. *Sic dicit Iehouah exercituum*. Hìc reuocat ipsos ad iudicium Dei, ne putent se posse superiores esse hostibus, etiam vbi & summa industria, & summa fortitudine pugnauerint, quia non poterunt Deum vincere. *Sic ergo dicit Deus exercituum*: quasi diceret, Chaldæi quidem adducent suas copias, quæ magnæ erunt, & validæ: sed vobis nunc certamẽ est cum Deo, quem toties, & tam longo tẽpore, & tam pertinaciter prouocastis. *Sic* ergo *nunc loquitur Deus exercituum, Excidite ligna*, hoc est, Chaldæi non sponte sua vos aggredientur, sed militabunt Deo, & dabunt illi operam tanquam conductitii milites: quemadmodum alibi vidimus Deum tuba clangere, vel sibilo accersere quoscunque vult, ita etiam nunc dicit Chaldæos militaturos sub auspiciis, & vexillo Dei. *Deus ergo mandat, vt scindant ligna, postea proiiciant aggerem*. Scimus quidẽ confectas fuisse balistas ex ligno, sed hìc nomen aggeris, quemadmodum satis patet, melius cõuenit. Sequitur, *Ipsa est vrbs visitationis* Hìc Ieremias ostẽdit, meritò Deum tam seuerè acturum cum Iudæis, quia ferè putruerint in suis vitiis. hoc sensu *vrbem visitationis* vocat. Qui ergo vertunt, Vt vastetur, aut

vastata est, sensum corrumpunt. denique neque cælum, neque terram attingunt: quia non expendunt consilium Prophetæ, & tantùm subsistunt in verbis. sed hoc certum est, vocari, *Ierosolymam vrbem visitationis*, quia Deus longa patientia vsus fuerat, & suspenderat pœnam, donec maturum esset vindictæ tempus, ita vt non essent amplius tolerabiles, quoniam indulgentia Dei magis ac magis corrupti fuerant. *Est vrbs visitationis*, inquit, hoc est, iam ventum est ad tempus vltimæ vindictæ, quoniam modis omnibus expertus sum an spes aliqua resipiscentiæ esset: ego autem video centies esse desperatos. *Est* igitur *vrbs visitationis*. hoc est, iam non potest suspendi vel vno die clades huius vrbis: & quemadmodum iam dixi, Propheta hîc refellit omnes querimonias, quæ semper in promptu fuerunt Iudæis. Solebant enim obstrepere, si quod signum seueritatis apparuerat: Deus crudeliter nobiscum agit: vbi est eius fœdus? vbi illa paterna clemētia, quam nobis pollicitus est? Quoniam ergo solebant Iudæi ita expostulare cum Deo, Propheta dicit, *vrbem esse visitationis*, & quidem totā, quoniā non erat aliqua pars duntaxat culpæ obnoxia: sed quando nihil syncerum erat, ideo dicit non posse amplius ignosci. & speciem vnam adiungit, tamen per synec-
Ier.7.11. dochen significat (quemadmodum alibi dicitur) Ierosolymam fuisse cauernam latronum. Dicit igitur *plenam fuisse rapinis, & in ipsis visceribus fuisse oppressionem*. Sequitur,

7 Sicuti scaturire facit puteus aquas suas, *hoc est, sicuti scaturiunt aquæ ex fonte, vel puteo*, sic scaturire fecit malitiam suā: violētia, & direptio, *aut vastatio*, audita fuit in ea coram facie mea assiduè, dolor, & percussio, *alij vertunt plagam: sed nomen percussionis melius conuenit.*

Exaggerat Propheta quod dixerat proximo versu. nam breuiter sub vna specie ostenderat Ierosolymam esse latronum speluncam, quoniam in medio eius residebat oppressio. Sed nunc comparatione amplificat sententiam illam, quòd scilicet violentia, oppressio, vastatio, & dolor, & percussio scaturierint, quemadmodum solent scaturire aquæ ex fonte. Fieri poterit, vt erumpant multa scelera ex vno loco, sed sequitur postea pœnitentia: vbi autem non cessant homines, sed accumulāt mala malis, hinc apparet turgere, & quasi crepare malitia, quoniam non possunt eam reprimere, quemadmodum fons semper ebullit, & non potest continere aquas suas. Videmus ergo consilium Prophetæ. בור significat fontem, & באר significat etiam fontem, & puteum, & non dubium est quin prorsus sint synonima. Et coarguitur hinc error doctissimi ex Hebræis, qui distinguit Bor à Beer, Quoniam sit cisterna, inquit, quæ tantùm aquas recipit, & non habet scaturiginē. illud esse falsum constat ex Prophetæ verbis. neque enim cisterna emittit aquas, vbi nulla est scaturigo. Sed quantùm ad summam doctrinæ spectat, satis tenemus quid velit Propheta, nempe Iudæos ita fuisse addictos sceleribus, vt semper excogitarēt nouas artes nocendi, quēadmodum nunquam desinunt aquæ scaturire ex fonte, & quemadmodum iam dixi, hoc signum est perditissimæ gentis, vbi nulla est à maleficiis cessatio, nullæ sunt à noxis induciæ, sed semper ebulliunt homines in suis sceleribus. Quoniam autem poterant excipere Iudæi, non esse tantam scelerum atrocitatem, ideo Propheta iterum assumit Dei personam. Dicit igitur *auditas fuisse oppressiones, & percussiones coram facie Dei*: quasi diceret, eos nihil proficere tergiuersando, quoniam si apud homines centies se excusauerint, vbi ventum fuerit ad Dei tribunal, hoc totum erit inutile. Et iterum adiungit aduerbium תמיד assiduè, quod respondet perpetuæ scaturigini aquarum. Sequitur,

8 Erudire Ierusalem, ne discedat, *vel auellatur*, anima mea abs te: ne ponam te desertum, *vel solitudinem*, & terram inhabitabilem, *hoc est, quæ non habitetur.*

Quanquam sic loquutus est Propheta, ac si nullum iam esset remediū malis, hortatur tamē Ierosolymam ad quærendam pacem à Deo, & compellat perditos illos homines ipsius nomine. Perinde igitur est, ac si Deus in medio iræ cursu resisteret: Quid hoc est? an ego perdam vrbem à me electā? Tribuit igitur hîc affectum paternum Deo, sicuti & pluribus aliis locis vidimus, Deū quasi inuitum progredi ad vltimum rigorem, vbi pœnam vult exigere de populo suo: Hei nunc
Isa.1.24. vlciscar me de inimicis meis, dicit apud Isaiam. vocat inimicos, & meritò: quoniam vt dictum fuit, non desierant aduersus eum bellum gerere: sed dolenter tamen loquitur, Hei mihi, an mihi necesse erit vindictam sumere de hostibus meis: ego tamen libenter parcerem si fieri posset. Deus quidem non subiectus est vel dolori, vel pœnitentiæ: sed non potest aliter nobis exprimi incomparabilis eius bonitas, quàm talibus loquendi formis. Sic etiam hoc loco videmus, vt Deus seipsum cohibeat. nam nuper iubebat hostes celeriter conscendere muros, diruere palatia, & perdere totam vrbem: nunc ac si ipsum pœniteret, *erudire Ierusalem*, inquit, hoc est, an non poterimus adhuc redire in gratiam? quemadmodum si pater offensus vellet pœnam sumere de filio,

tamen vellet moderari iræ suæ, & miscere aliquam indulgentiam vnà cum rigore. *Erudire* igitur, hoc est, adhuc erit locus reconciliationi, si velis, si ostenderis te deposuisse illam peruicaciam, qua hactenus me prouocasti, ostendam me vicissim Patrem. Nec dubium est, quin propheticæ omnes minæ respexerint in hunc scopum, vt populus sentiret mala sua, & suppliciter veniam deprecaretur. Quorsum enim prodesset, minari incredulis, nisi vt deus probaret an sint prorsus insanabiles? Verum quidem est, reprobos cognosci à Deo, & Deum non tentare, vel experiri quid sit in eorum animis, acsi non satis compertam haberet eorum obstinationem: sed, quemadmodum iam dixi, loquitur hîc Deus humano more: deinde ostēdit quid sit doctrinæ vsus, nempe vt homines inuitet ad pœnitentiam: quod fieri non potest, nisi oblata spe veniæ, & reconciliationis. Ergo Propheta hîc breuiter ostendit quo consilio hactenus tam grauiter minatus fuerit Iudæis, nempe vt resipiscant tandem: *Ne auellatur anima mea abs te*. Hîc clarius exprimit Deus se adhuc teneri aliquo amore. Non dubium est, quin ad similitudinem illam respiciat, quæ alibi visa est. Deus enim locum, & personam sponsi sustinet erga Ecclesiam: & ideo hîc ostendit nondum amorem mariti se abiecisse, quo vxorem suam complexus fuerat. nam maritus etiam si grauiter offensus fuerit ab vxore, non tamen poterit statim exuere affectum coniugalem: manet semper aliquis sensus. Vidimus autem quarto capite Deum superare indulgentia omnes maritos. Dicebat enim illic, Si mulier repudiata quæsierit alterum maritum, an prior eam recipiet ad se? Reuertere ad me scortum, reuertere meretrix, & adultera: & paratus ero ad dandam veniam. Nunc ergo idem prosequitur Deus, *Erudire Ierusalem ne anima mea prorsus abs te discedat:* quasi diceret, Etiam si nunc ardeo, & statui seuerè vlcisci tuam perfidiam, & rebellionem, tamen adhuc ero placabilis, modò redeas: & adhuc, *ne ponam te terram desertam, terram inhabitabilem*. Denique ostendit Propheta hoc versu quamlibet grauiter excanduerit Deus aduersus populum, tamen adhuc spem esse veniæ, quoniam ipse erit exorabilis, si populus flectatur, & suppliciter agnoscat culpam suam, & studeat redire in gratiam cum Deo ipso. Sequitur,

9 Sic dicit Iehouah exercituum, Racemando racemabunt quasi vitem reliquias Israel: reduc, *vel redire fac*, manum tuam quasi vindemiator ad canistra, *alij vertunt ad ramos*.

Hîc confirmat Deus superiorem sententiam: quasi diceret se horrere ad spectaculum illud tam triste, & tam lugubre, quod tamen Iudæis erat pro nihilo. Docet igitur se non frustra hortari Iudæos, vt vel serò resipiscant, quoniam præuideat quàm horribilis futura sit ipsorum clades. Dicit igitur, *Sic dicit Iehouah exercituum, Racemando racemabunt*. nam verbum hoc non significat colligere vindemiam, sed racemare, *Grapiller*, post vindemias: quemadmodum post messem, vbi sequuntur pauperes, qui hinc inde spicas euellunt, nihil manet residuum in agro: ita etiam in vindemiis, vbi racematur (sic enim loquuti sunt Latini) nihil manet residuum: & ideo vetuit Deus in Lege racemari vites. voluit enim relinqui aliquantulum pauperibus. *Leuit.19.10*
Sed hîc dicit, *Racemando racemabunt quasi vitem*: non loquitur de populo, sed de reliquis. Nam *Deut.24.21*
decem Tribus fuerant spolaatæ, & tandem vastata fuerat tota regio: homines in exilium abducti, sed pauci latebris ad tempus quæsierāt: dicit autem similes fore racemis: Si pauci, inquit, sint acini, tamen hoc quoque sequetur. Proponit denique Propheta Iudæis horrendam illam vindictam Dei, quæ iam ipsis innotuerat, quantùm ad Israelitas, hoc est, ad decem Tribus. Et tamen ostendit nondum completam esse Dei vindictam, quoniam adhuc aliquid manet residuum, nempe racematio. Quid ergo vobis fiet? quid? vidistis fratres vestros expilari, vidistis omnes iugulari vnà cum liberis, vidistis exerceri omnem sæuitiam: & tamen postquam deletum fuit nomen Israel, & vastatata fuit terra quæ nunc deserta est, Deus tamen adhuc vlciscetur reliquias, & videbitis aliquod iudicium breui aduersus residuum: & quid adhuc expectatis miseri? & quantus est iste torpor vester ad cessandum? cur non studetis vos recōciliare Deo, vbi vobis offertur talis opportunitas? Nunc ergo tenemus Prophetæ mentem. Et quum dicit, *Reduc manum tuam quasi vindemiator ad canistra*, vel ad cartallum: ecce vindemiatores alii aliis addent stimulos, vt nullus sit finis racemandi, & semper redeant ad canistra sua, donec excusserint quicquid erit, vt ne acinus quidem vnus in vite maneat.

PRECATIO.

Da omnipotens Deus, ne dum nos comiter inuitas ad pœnitentiam, deinde etiam propositis iræ tuæ exemplis nos vrges, ne maneamus contra te obstinati, sed nos præbeamus flexibiles, ac dociles, & ne experiamur rigorem illum horrendum, de quo concionatus es apud populum veterem: sed præueniamus iram, quæ olim illis denuntiata fuit: & ita since-

ro animo ad te redeamus, vt sentiamus te semper propitium fore Patrem peccatoribus, quoties ad te redierint syncero corde, & absque fictione: in Christo Iesu Domino nostro, Amen.

10 Ad quem loquar? & quem contestabor, vt audiant? Ecce incircuncisa auris eorum, & non poterunt attendere: ecce verbum Iehouæ fuit illis opprobrio, non acquieuerunt in eo, *hoc est, non oblectati sunt:* חפץ *significat capere oblectationem: Ils n'y ont prins nul plaisir.*

Hic Propheta ostendit non esse cur operam diutius consumat in obiurgando populo, quoniam surdis loquatur. dixerat enim hesterna lectione Deum adhuc fore placabilem, si resipiscerent Iudæi: nunc quasi ad seipsum reuersus, dicit se verba perdere. Et ideo suscipit interrogantis personam, vt in re vel absurda, vel inopinata: *Quem alloquar*, inquit, *& quem contestabor*? Tamen iam hortatus fuerat suos populares ad pœnitentiam, vt heri vidimus. Sed hæc inter se non pugnāt, quia voluit, quoad fieri posset, consulere saluti populi. Deus etiam hoc præceperat: & quemadmodum heri dictum fuit, ipse Deus volebat hoc esse testatum, per se non stare, quantum ad doctrinam spectat, quominus reconciliaretur populo suo. Nunc ergo videmus contextum bene fluere, quia Ieremias officio suo functus est, dum voluit tentare an sanabilis esset populus. Sed vbi videt tantam obstinationem, quæ non admittat vllum remedium, exclamat quasi attonitus, *Quem alloquar? & quem contestabor*? Summa est, populum sic addictum esse impietati, vt frustra Prophetæ in eo sanando consumant operam. Et hanc sententiam confirmat secundo verbo, vbi dicit, *Quem contestabor*? significat enim, non tantùm contemni ab ipsis simplicem doctrinam, sed obtestationes, quibus tamen subest maior efficacia. Summa est, nullis remediis posse curari prauitatem, quæ non tantùm respuit doctrinam, & sanctas admonitiones, sed etiam peruicaciter resistit obtestationibus. *Vt audiant*, inquit. significat etiam si fideliter officium suum peragat, carere tamen laborem omni profectu, quia surdi sint omnes Iudæi. Et ideo subiicit, *Ecce incircuncisa est auris eorum*. Hæc loquendi figura passim occurrit apud Prophetas: vocatur auris incircuncisa, quæ reiicit omnem sanam doctrinam: Cor incircuncisum, quod est peruicax, ac rebelle. Sed ratio tenenda est: quoniam Circūcisio erat testimonium obsequii, ideo Scriptura vocat incircuncisos, qui sunt indociles, & qui abiecto Dei timore, & omni sensu pietatis, post suas concupiscentias rapiuntur. Hoc autem odiosum erat apud Iudæos. nam Circuncisio dabat illis non vulgarem materiam fiduciæ, cùm esset symbolum, & pignus adoptionis: & cùm scirent ea se ab aliis gentibus segregatos esse, vt essent sacer Dei populus. Sed Prophetæ excutiunt inanem fiduciam, vbi vocant incircuncisos corde, & auribus, quia mentiti fuerant Deo, cùm polliciti fuerant se fore obsequentes. Nam signum illud externum per se nullius est momenti, nisi respiciatur finis. voluit Deus Circuncisione consecrare sibi veterem populum: vbi contenti erant signo visibili duntaxat: nulla manebat veritas. ergo prophanabant fœdus Dei. Quemadmodum hodie si Baptismo superbiant, qui volunt censeri Christiani, interea ostendant se carere omni Dei metu, & vita eorum aboleat veram Baptismi naturam: inde apparet esse sacrilegos, quoniam contaminant quod sanctum est. Et ideo Paulus vocat literam Circuncisionis, signum illud absque veritate: quemadmodum hodie potest vocari Baptismus literalis in omnibus prophanis, qui non respiciunt ad finem. Deus enim hac lege nos in suam Ecclesiam recipit, vt simus Christi membra, & gubernati eius Spiritu, renuntiemus cupiditatibus carnis nostræ. vbi autem volumus sub prætextu Baptismi miscere Deum cum diabolo, hoc est detestabile sacrilegiū. talis fuit, & tam supina securitas apud Iudæos. Hæc ratio est cur Prophetæ tam sæpe illis exprobrent præputiū cordis, & præputiū auriū: Vos estis populus sacer Dei: probate: si vos iactatis esse circuncisos: certè pellicula illa ablata non satisfacit Deo: ostendite vobis circuncisa esse corda, & aures. atqui præputium manet in corde, manet etiā in auribus vestris. ergo prophani estis. Nunc ergo tenemus Prophetæ sensum, & simul cur toties Scriptura loquatur de præputio cordis & aurium, nempe vt Iudæis exprobret prophanationem illius signi, quod debebat esse pignus adoptionis, deinde simul valere ad professionem nouæ vitæ. Non eleuat eorū culpā Ieremias cùm dicit, *Non potuerunt attendere*. Si quis obiiciat, an hoc debet vocari in crimen, quod non potuerint attēdere, Propheta, sicuti dixi, non extenuat eorū culpam: sed potius ostendit ita fuisse demersos in sua malitia, vt iam non essent sui cōpotes: quemadmodū ebrius non est compositæ mentis, sed quia sibi contraxit hoc vitiū intemperie sua, ideo error eius, vel ignorantia non est excusabilis. Sic etiam Propheta dicit, non posse Iudæos attendere ad verbū Domini, nēpe quia addixerant se diabolo, vt essent quasi eius mancipia: quemadmodum Paulus dicit eos, qui destituuntur gratia Dei esse venūdatos sub peccato. & Scriptura etiā alibi ita loquitur. In summa hîc Ieremias docet, tantū fuisse, &

Rom. 2, 27

Rom. 6, & 7

fuisse, & talẽ habitū contractū à Iudæis, vt non essent amplius liberi ad bene agendū: quia diabolus sua pro libidine huc & illuc ipsos trahebat, ac si essent vincti eius cathenis. Et ita exprimit desperatam malitiam. Aristoteles etiam si nulla sit eius authoritas, quantum attinet ad principium voluntatis, quia statuit liberum arbitrium (nihil enim cognouit de peccato originali, & corruptela naturæ) tamen fatetur eos, qui maximè liberi sunt, non posse bene agere, postquam ita obduruerunt in suis vitiis, vt ἀκράτεια in ipsis dominetur. Nam intemperantia est quasi tyrannus, qui ita subiicit sibi omnes affectus, & sensus hominum, vt nulla sit illic libertas. Nunc ergo videmus quid sibi velit Propheta: non intelligit Iudæos peccare, quia non sint præditi facultate: sed quia se ipsos demerserint in profundū malitiæ, vt sint quasi venundati diabolo, qui tenet illos sibi deuinctos, & impellit furiosè prout placuerit. Et hoc melius colligitur ex contextu. Dicit enim, *Ecce verbum Iehouæ fuit illis opprobrio, & non complacuit ipsis*. Diximus enim de significatione verbi חפץ. clarius nunc demonstrat Propheta culpam residere in ipsis Iudæis, quoniam contempserant Deum. vnde igitur illa impotentia, de qua loquutus est? nempe ex illa intemperantia, quòd scilicet statuerint apud se pro nihilo ducere & Deum, & eius Prophetas. Cùm ergo ita animi eorum essent obstinati ad impium doctrinæ contemptum, inde factum est, vt non possent audire, quoniam priuati erant omni intelligentia. Vnde hoc? nempe quia oculos clauserant, & obturauerant aures suas, & se addixerant prorsus diabolo, vt impelleret eos in quemlibet furorem. Denique in fine versus ostendit principium totius mali esse, *quòd illis verbum Dei non placuerit*, hoc est, quòd non adiecerint studium suum ad pietatem, quod non oblectati fuerint, cùm venirent Prophetæ, & illis proponerent Dei gratiam. Quoniam ergo apud ipsos insipida fuerat doctrina, ita vt eam reiicerent, cùm deberet summopere esse delectabilis, hinc factum est, vt stupidi essent prorsus, & carerent omni iudicio & ratione: hinc etiam præputium aurium de quo nuper vidimus. Sequitur,

11 Ergo indignatione, *vel ira,* Iehouæ repletus sum, *copula hic ponitur vice illatiuæ particulæ, nisi aduersatiuè resoluere libeat, atqui, vel ego autem*, & laboraui continendo, ad effundendum super paruulum in compitis, *hoc est, in publico, foris*, & super consilium iuuenum, בחורים *sunt propriè electi: nam* בחר *est eligere: sed ita vocantur iuuenes, qui sunt in flore ætatis*, similiter: quoniam etiam vir cum vxore capientur, senex cum pleno dierum.

Hìc altius exurgit Propheta, quoniam non satis fuit simpliciter proponere doctrinā apud homines præfractos: sed oportuit etiam acrius ipsos stimulare, & interdū etiam confodere, quia non poterant aliter affici: tanta erat illorū durities. Retinet igitur Propheta illā rationẽ, de qua heri dictum fuit. Et ideo affirmat *se plenum esse indignatione Dei*. Posset hoc accipi passiuè, & actiuè, nempe quòd Propheta sancto zelo excandescat, quoniam sustinet causam Dei: vel quòd exhorreret iudicium, de quo tamen minimè soliciti erant Iudæi. Sed non dubium est, quin hìc loquatur ex Spiritus sancti instinctu: quasi diceret se non proferre quod in animo suo cōcepit, sed quod dictatum fuit à Spiritu Dei. Refertur in summa hæc indignatio ad doctrinam: quasi diceret, Si vehemẽtius ago vobiscum, ne putetis hominem iracundia correptum obliuisci modestiæ: nam Spiritus Dei rapit me, & impellit. Quicquid est igitur indignationis in lingua mea, quicquid est vehementiæ, & asperitatis, & minarum, hoc est à Spiritu Dei, non ex proprio hominis sensu. Hoc fine dicit *se repletum esse indignatione Dei*. Et quæ sequuntur confirmant hanc sententiam. dicit enim *se fatigatum esse continendo*: quasi diceret, tantum esse impetum iræ Dei, vt quasi rumpatur, nisi erumpat in hanc vehementiam. Et hinc colligimus, quemadmodum dixi, nihil aliud Prophetam testari, quàm se non impelli vel indignatione propria, vel alio carnis suæ motu: sed sequi necessariò quò fertur instinctu arcano Spiritus Dei: nempe ne doctrina eius spernatur: quemadmodum Iudæi pridem assueuerant ad sua ludibria, vt dicerent inaniter se terreri quasi pueros. Ne igitur suo more Iudæi ita illudant, affirmat Ieremias se *turgere indignatione Dei*, nec posse amplius ferre, quin proiiciat in capita gentis suæ quod Dominus deposuerat apud ipsum. Sed quia alibi videbimus similes loquendi formas, & magis expressas, ideo leuius prætereo. postea dicit, *Effundam*. Neque enim dubium est, quin hìc cōtinuet eandem doctrinam. Dicit igitur, quoniam non possit amplius supprimere vindictā Dei, cuius erat præco, se nunc *ipsam effundere: super paruulos*, inquit, *in compitis*. Non dubium est, quin significet his verbis, nihil esse in populo syncerum: quia pueri ipsi iam sub eodem essent reatu. vbi igitur sic grassatur impietas, vt ne tenera quidem ætas puerorum sit ab ea immunis, signum est desperationis vltimæ. Hoc intelligit Propheta cùm dicit *se effundere iram aduersus paruulos*. Postea addit, *Et super cætum*, סוד significat congregationem, & cætum, significat etiam consilium. Sed quoniam Propheta

loquutus est de plateis, videtur esse antithesis inter compita & inter consilia: quasi diceret, pueri ludũt in plateis, carent omni consilio: sed tamen ego inuoluam eos & senibus, & viris, quia obnoxii sunt ipsi quoque Dei iudicio. Postea adiungit, *Consilium iuuenum*: quia plus est prudentiæ, & moderationis in iuuenibus, qui iam adoleuerunt. Neque enim בחורים vocant Hebræi adolescentes quindecim annorum: sed viros qui iam sunt integræ ætatis, & maturæ: & nomen hoc, quemadmodum dixi, deducitur à delectu. Qui ergo sunt in ætatis flore illi vocantur בחורים, quoniam præditi sunt consilio, neque in compitis ita exultãt, vt pueri. Propheta hic dicit, Iam ira Dei tam super paruos se effundet. quàm super electos, qui adoleuerũt vsque ad annos viginti, & triginta. *Quia*, inquit, *vir cum muliere comprehendentur, senex cum pleno ætatis*. Putant vocari plenum ætatis, dierum, qui iam sit decrepitus. Sed per זקן intelligo senem, qui iam propinquus est morti: per plenum ætatis intelligo omnes qui iam sunt maturi: quemadmodum ab anno 50. vsque ad 80. possunt vocari pleni dierum. Significat in summa, neminem fore immunẽ à vindicta Dei, quoniam grassata fuerit impietas inter omnes status, & ordines, & ætates etiam. Sequitur,

12 Et voluẽtur, *quasi per circuitum, hæc est propria significatio, vertentur*, domus eorum ad alienos: agri & vxores similiter: quia extẽdam manum meam super habitatores terræ, dicit Iehouah.

Speciem vnam vindictæ exprimit duntaxat, quòd scilicet spoliabũtur Iudæi terra, quam putabant sibi semper tranquillã fore. quoniã enim dictum erat, Hæc requies mea in seculum seculi, hic habitabo, putabant se non posse illinc euelli, & tam certum sibi esse domicilium in terra Chnaan imaginabantur, quàm certa est sedes Soli, & Lunæ in cælo. Cùm igitur stulta illa cõfidentia se deciperent, dicit Propheta *fore circuitum*, vt Deus transferat illorum domos ad gentes exteras. Postea addit *& de agris, & de vxoribus*. Erat hoc incredibile Iudæis: sed oportuit tam grauiter ipsis denuntiari Dei vindictam, vt tãdem expergefierẽt. Et ideo subiicitur ratio, *Quòd Deus extendet manum suam*. Propheta enim hic euertit eorum contumaciam, quia producit Deum hostem: quasi diceret, non esse cur sibi putent tranquillam fore possessionem terræ, quia Deus iam illis est infensus. Vnde autem illis terræ possessio, nisi ex gratuito beneficio Dei? si iam Deus est illis aduersus, quid spei residuum esse potest? Nunc ergo videmus causam reddi à Propheta in fine versus, vt sciant Iudæi non esse incredibile quod dixit de transferendis eorum ædibus, & agris, & vxoribus. Sequitur,

Psal. 132. 14

13 Quia à paruo eorum vsque ad magnum eorum omnis, *vel, quilibet*, concupiscit cupiditatem, *hoc est, cupidus est lucri, vel addictus auaritiæ*, & à Propheta vsque ad Sacerdotem quilibet operatur mendacium, *hoc est, fraudulenter agit.*

Nunc iterum Propheta exprimit, non esse mirũ si Deus tanta seueritate statuerit agere cum populo illo, & infligere vltimam cladem: quia nulla pars sana erat, sed impietas occupauerat omnes ordines. Potest quidem hoc referri ad iuuenes, & senes cùm dicit, A *paruo vsque ad magnum*: sed malo de pauperibus, & ignobili vulgo intelligere membrum vnum: alterum verò de Proceribus, qui pollebant authoritate, & diuitiis in populo. Dicit igitur non tantùm in parte vna regnare contemptum Dei, & omne genus scelerum, sed in toto corpore, vt nulla sit sanitas à capite vsque ad plantas pedis. Nunc ergo tenemus consilium Prophetæ cùm dicit, A *paruo vsque ad magnum*. Et hoc etiam melius apparet ex fine versus, vbi dicit *a Propheta vsque ad Sacerdotem*. vbi amplificat quod dixerat de paruis & magnis. Ergo videmus per magnos non intelligi homines ætatis maturæ, vel prouectæ, sed qui erant in aliquo gradu, & honore, & quorum existimatio vigebat, vel propter diuitias, vel propter alias dotes. ita etiam ex opposito paruos vocat non pueros, sed qui erant contempti, qui erant ex infima plebe, & quasi ex fæce ipsã. Nam sicuti iam dixi, amplificat quod dixerat vbi producit in medium Sacerdotes, & Prophetas. Etiam si Rex, & omnes eius Consiliarii essent maximè scelerati: debuit tamen vigere aliquod pietatis studium in Prophetis, & Sacerdotibus: saltem debuit manere aliquis pudor. Præfecti enim fuerant in hunc finem, vt lucem aliis præferrent. Cùm ergo illi quoque essent apostatæ vel degeneres ab omni Dei cultu, quid potuit cognosci in reliquo populo? Nunc ergo videmus hic obstrui os impiis, ne expostulent cum Deo, vel obstrepant eius seueritati, quoniam peruenerant vsque ad summum cumulum impietatis, cùm scilicet Sacerdotes ipsi, & Prophetæ non minus essent corrupti, quàm vulgus hominum. Quod dicit *omnes concupiscere concupiscentiam*, extenditur ad omnes fraudes, & turpem quæstum: denique comprehendit omnes partes auaritiæ. Cùm dicit *Sacerdotes, & Prophetas operari mendacium*, vel agere fraudulenter, idem significat, sed aliis ver-

aliis verbis, nempe quod nulla esset integritas etiam in ipsis doctoribus ac magistris qui debebant esse duces cæcorum. Deus enim illos ordinauerat vt præferrent lucem quemadmodum dixi, & viam salutis monstrarent reliquis omnibus. Sequitur,

14 Et sanarunt plagam filiæ populi mei super leuitate, *hoc est, super nihilo, de nihilo*, dicendo, Pax pax: & non pax.

Hoc refertur ad solos Sacerdotes, & Prophetas, quòd scilicet non tantùm malo exéplo corruperint populum, sed etiã excusserint omnẽ metum Dei, & suis imposturis, peruersaque iactantia abstulerint omnem reuerentiã doctrinæ propheticæ. Dicit igitur *sanasse de nihilo*, vel super leuitate, *plagam populi*. Per concessionem dicit *sanasse populi vulnera*. Neque enim hoc est curare, vbi malum augetur: quemadmodũ solent imperiti, dum temere adhibent peruersa remedia gignere inflammationẽ, vbi mediocre aliquod erat malum: vel dum tantùm incumbunt leniendis doloribus, generant putredinẽ intus, quæ eo magis est exitialis, quo est occultior. hoc non est sanare, sed perdere. Sed Propheta, quemadmodum dixi, concedit ipsis verbum sanationis: de re tantùm differit, quòd scilicet sint carnifices, & non medici: *Sanant*, inquit, *plagam populi mei*. Loquitur quasi ex eorũ ore, Vos scilicet estis boni medici, quia vestris blanditiis mulcetis populũ meum: erat vtendum non tantùm acribus medicamentis, & quæ pungerent atque adferrent dolorẽ: sed etiam cauteriis: & sectionibus. vos autem tantùm adhibetis lenimẽta: hæc est vestra ratio medendi: *Sanatis* hoc modo *plagam populi mei*, vel emplastris, vel aliis medicamẽtis, quæ malũ intrò pellunt: sed quis est profectus? Continuò pòst ostẽdit quænam fuerit illa sanatio: *Dicendo*, inquit, *pax pax*. Scimus hoc fuisse vetus malum, & ferè commune omnibus seculis: nec mirum. Nemo enim est, qui non cupiat sibi afferri delicias: & quod cernimus quotidie in morbis corporalibus, idem etiam vsum habet in spiritualibus morbis. Nemo ægrotus libenter admittet consilium medici sui, si prohibeat vsum eorum omnium, quæ appetit. quid igitur faciam? præstat mori, quàm obtemperare huic consilio. Deinde vbi medicus iubet sumere potionem amaram: ego euomerem potius cẽties cor, quàm haurirem potionem illam. Vbi etiam veniendum est ad secandas venas, & alia acerbiora remedia, sicuti sunt cauteria, & eiusmodi, ô, illic instat ægrotus, & vellet si esset ipsi liberum, configere oculos medicis suis. Quod ergo experientia in morbis corporalibus docet, hoc idem vsum habet in vitiis, vt dixi. volunt omnes sibi imponi, & ita fit, vt appetant Prophetas qui promittant largas vindemias, & copiosam messem, quemadmodũ dicitur apud aliũ Prophetam, nempe Micheam, Ecce, inquit Deus, vultis habere Prophetas, qui vobis concionentur de opimo prouentu, ac promittãt omne genus affluentiæ: & non vultis ipsos stillare malum, inquit: hoc est, non vultis vobis denũtiari pœnas, quibus tamen digni estis. Quoniam ergo contẽptores Dei cupiunt blãditiis se mulceri, & reiiciunt optima, & maximè salutaria remedia, hinc factum est, vt Deus ab initio laxauerit frænum Satanæ, & ita grassati fuerint impostores, qui dicerent, *Pax pax: sed super leuitate:* hoc est, nihil est solidum in hac sanatione dicit Dominus, *quia non est pax*. Quemadmodum quò quisque audacior est inter eos qui profitentur medicinam, & tamen sunt artis imperiti: eò etiam magis est exitialis. Ostendit igitur Propheta hanc fuisse causam vltimæ cladis, quoniam decepti fuerunt Iudæi à suis Sacerdotibus & doctoribus. interea quemadmodum alibi dictum fuit, non excusat eos quasi posset reiici culpa in peruersos doctores. Vnde enim factum est, vt pseudoprophetæ ita illos facinauerint? nempe quia scientes, & volentes perierunt. Nolebant enim admittere bonos, & peritos medicos: ideo oportuit tradi carnificibus. Sequitur, Michea 2.11

15 An confusi sunt, *vel, an puduit eos*, quia abominationem patrarunt? etiam non puduit eos, *hoc est, nihil prorsus in ipsis fuit pudoris, etiam erubescere nescierunt:* propterea cadent inter cadentes, in tempore visitationis eorum ruent, inquit Iehouah.

Iam conuertit Ieremias sermonem ad totum populi corpus. Proximo versu tantùm Sacerdotes, & Prophetas aggressus est: nunc generalius loquitur, quòd scilicet exuerint omnem pudorem: Ecce, inquit, satis conuicti sunt suorum scelerum, manifesta est ipsorum prauitas: & tamen nullus est pudor: ignominia eorum est in conspectu cœli & terræ: Angeli, & cuncti mortales testes sunt eorum prauitatis: sed sunt fronte meretricia, nec tanguntur ignominiæ suæ sensu. His verbis significat desperatum esse malum populi, quoniam scilicet peruenerant ad stuporem illum, de quo Paulus loquitur, cùm vocat ἀπηλγηκότας eos qui obstinati sunt in suis sceleribus, & qui non discernunt inter rectum & iniquum, inter album & nigrum. Hoc ergo nunc Propheta significat cùm dicit, *Annon erubuerunt*? Sed interrogatio magis emphatica est, quàm si simplex fuisset exprobratio, vel affirmatio: *Etiam*, inquit, *non erubuerunt*: in ipso Ephes. 4.19

pudore etiam nesciierunt quid esset tangi aliqua verecundia:potest hoc quoque referri ad castigationes quibus non fuerant subacti:quasi diceret, data opera impudẽtiam suam prodere,quia non humilientur sub Dei manu. *Propterea cadent inter cadentes*,inquit,hoc est,iam non disputabo amplius cum illis,neque verbis contendam:sed exequar meum iudicium contra eos. *Cadent* igitur *inter cadentes*:quasi diceret,Ego satis & super illis denuntiaui bellum : si fuissent adhuc sanabiles,debuit hoc ad conuersionem valere, quòd toties fuerunt admoniti ; imò etiam quòd asperius ipsos stimulaui vt ad me venirent : ergo nunc cessabo à verbis, & exequar vindictam meam,vt edatur strages quam meriti sunt. *Et ruent*,inquit,*in die visitationis ipsorum*. Et ex hoc secundo membro clarius intelligimus quid sit,& quid significet cadere inter cadẽtes,nempe quòd ruent in die visitationis,hoc est,cùm Deus iam exerto gladio veniet ad ipsos perdendos,vbi fatigatus fuerit tot monitionibus.

PRECATIO.

Da omnipotens Deus,quando modis omnibus nos ad te quotidie reducere conaris, & ita temperas verbum tuum,vt nunc blãdè nos ad te allicias,nunc autem castiges seuerius, & minis etiam nos adigas:ne simus prorsus indociles:sed ita guberna nos Spiritu mansuetudinis,vt subijciamus nos tibi, & sacro tuo verbo: & sic terreamur metu iudicij tui,vt tamen semper gustemus dulcedinem misericordiæ tuæ, vt adhæreamus tibi in Christo Filio tuo,donec tandem verè, & perfectè cognoscamus te nobis esse Patrem, & fruamur fructu adoptionis nostræ,in eodem Christo Iesu Domino nostro, Amen.

16 Sic dicit Iehouah,State super vias,& videte,& inquirite de semitis seculi,*hoc est,antiquis*,quænam via sit recta:& ambulate in ea,vt inueniatis requiẽ animæ vestræ:& dixerunt,Non ibimus,*vel,non ambulabimus.*

HIc docet Propheta,non posse extenuari culpam populi quasi errore peccasset:quoniam satis supérque admonitus à Deo fuerat. Eadem ferè sententia legitur apud Isaiam, cap.28, *Isa.28.12* Hæc requies,& noluerunt. Sed pluribus verbis Propheta noster inuehitur cõtra Iudæos, nempe quia Deus *iusserit eos stare super vias,aspicere,& inquirere de omnibus semitis antiquis*. Similitudine vtitur.neque enim ambigere nos oportet vbi via nobis ostensa fuit ore Dei. Sed coarguitur populi impietas,quòd non saltem aperuerit oculos, cùm Deus monstraret viam, & permitteret liberum delectum.nam hìc Deum inducit non precisè iubentem, sed cum tanta indulgẽtia,vt liberum sit populo,eligere quam probabit viam,& putabit optimam esse:vbi Deus tam clemẽter agit cum hominibus & familiariter illis proponit quid vtile sit, atque expediat, hæc fœdior est ingratitudo,respuere talem Dei indulgentiã. Tenemus ergo nunc Prophetæ consiliũ cùm dicit *Deum loquutum esse,vt starent super vias,& considerarent* quid esset factu optimũ:*Respicite*,inquit,*& inuenietis requiem*:hoc est,vt inueniatis requiẽ(nam copula hìc denotat finem) *Vt ergo inueniatis requiem animæ vestræ*. Hìc significat Propheta,tantùm stetisse per Iudæos, quo minus fruerentur rebus prosperis,& tranquillo statu:quoniam si obtẽperassent consilio Dei,in promptu erat illis requies:denique significat sponte fuisse miseros, quia Deus proposuerat illis fœlicem statum: sed contẽptam fuisse hanc gratiã ab ipsis,idque peruicaciter.nam hoc sonant verba,vbi dicunt, *Non ambulabimus*. Videmus hìc detegi populi contumaciam, quia alioqui poterant excipere se fuisse deceptos:& si fuissent tempore admoniti,obtẽperaturos fuisse bonis & sanis consiliis. Vt ansam hanc præcidat Ieremias, dicit eos deliberata malitia respuisse oblatã sibi requiẽ à Deo. *Dixerunt,Non ambulabimus*. Hoc propositũ facilè demõstrat,cõtumaciter perstitisse in suis peccatis,ita vt non placuerit ipsis requies,quæ tamen erat sub ipsorum manu. Locus hic continet vtilem doctrinam,nempe fidem semper nobis adferre pacẽ coram Deo,neque id modo,quatenus *Rom.5.1* in Dei misericordia acquiescere iubet,sicuti Paulus etiam docet hunc esse perpetuum eius fructum:sed quia vnica Dei voluntas ad pacandas mẽtes nostras sufficit. Quisquis ergo amplectitur ex animo doctrinam à Deo profectam, tranquillus est. Neque enim patitur Deus suos fluctuari,vbi in ipsum recumbunt:sed ostendit quanta sit in veritate sua firmitas. Quod si illud sub Lege,& Prophetis valuit, quemadmodũ etiam citauimus ex Isaia:multo magis nũc sub Christo requiem obtinebimus,si subiiciamus nos eius verbo:quemadmodũ etiam ipse promittit, Venite ad me omnes qui laboratis, & onerati estis, & ego reficiã vos: & inuenietis requiẽ animabus vestris,inquit. Ergo hic locus valet ad commendationem cœlestis doctrinæ,quod scilicet ad pacandas conscientias valeat,vt nulla sit perplexitas,vel hæsitatio. Sequitur,

17 Et con-

17 Et constitui super eos speculatores, vt attenderent ad vocem, *hoc est, clangorem*, tubæ: & dixerunt, Non attendemus.

Est explicatio proximæ sententiæ, non tamen simplex: quoniam Propheta similitudine aggrauat contumaciam populi, qui non tantùm surdus fuerit ad propheticas monitiones, sed non admiserit clangorem tubæ, neque etiam attendere voluerit. nam clangor tubæ debet magis penetrare in animos ob duas causas, quoniam validior est, quàm vlla vox hominis: deinde quia non solemus tuba clangere, nisi vbi instat periculum aliquod, & vrget nos metus belli. Videmus ergo cur Propheta postquam doctrinæ meminit, adiungat *tubæ clangorem*: quasi diceret non tantùm contemptos fuisse Prophetas, cùm ore populum docerent, sed tubam ipsam non fuisse ab ipsis auditam, cùm tamen denuntiaret propinquum bellum. Hinc melius coarguitur populi stupor, nec stupor tantùm, sed illa peruicacia, quam dixi, & quam exprimit Propheta, quòd scilicet proposuissent apud se non audire. Iam sequitur,

18 Propterea audite gentes, & cognosce cœtus quid in ipsis futurum sit.

19 Audi terra, ecce ego adduco malum, *hoc est, cladem*, super populum hunc, fructum cogitationum ipsorum, quia ad verba mea non fuerunt attenti, & Legem meam spreuerunt, *ad verbum, & Legem meam spreuerunt in ipsa: sed non est ambiguus sensus, quòd scilicet vel abiecerint, vel spreuerint, vel pro nihilo duxerint. verbum hoc significat reijcere, & spernere, significat etiam reprobare. iam semel hoc vsus est Propheta, & sæpius vtetur.*

Nunc conuertit sermonem ad Gentes, quæ tamen nihil vnquã audierãt de vera pietate. Sed hæc apostrophe spectat in eum finẽ, vt Iudæos pudeat suæ socordiæ, & surditatis, quia plus reperiatur attentionis, & intelligentiæ in prophanis gentibus. hoc certè fuit magnoperè pudendũ. Iudæi fuerant familiariter edocti in Lege, & Prophetis: Deus mane & vesperi non cessabat eadẽ apud ipsos repetere. quòd ergo Gẽtes, quibus nunquã contigerat audire Prophetã, & quibus Lex non fuerat data, præditæ essent maiore intelligẽtia, & iudicio, quàm Iudæi, hoc fuit turpissimum, & prodigio simile. Voluit hoc modo Propheta ignominiam eorum detegere, cùm Gentes compellat: *Audite Gentes*, inquit, *cognosce congregatio*. עדה, & ערה hic ponuntur, & quanquã inuersæ sunt literæ, est tamen aliqua paronomasia, quæ gratia non caret. Quod ad sensum pertinet, ostendit Propheta se non reperire discipulos in electo populo, quoniam similes sunt brutis pecudibus, vel lapidibus, vel truncis: ideo conuertit sermonem ad Gentes, quia desperat de fructu laboris sui apud Iudeos. *Gentes ergo audite, & cognosce cœtus* (hoc refertur ad quemlibet populum) *quid futurum sit ipsis*. Alii Interpretes referunt ad scelera, & vertunt, Quis sit illorum status, vel, quàm atrocia scelera inter ipsos grassentur, ac regnent. Sed malo referre ad pœnas, tametsi non contendo: est enim altera expositio probabilis. Sed videtur Propheta hîc Gentes accersere, vt testes sint iustæ vindictæ Dei, quia desperata sit populi impietas. *Audite ergo quæ in ipsis*, nempe *fient*. Minatus fuisset Iudæis, quemadmodum antè fecerat, & sæpius faciet deinceps: verùm hoc loco voluit probrosè ostendere, quàm essent indociles, quoniam sperat operam suam magis fructuosam fore in Gentibus. & tandem adiungit, *Audi terra*: & generalis est loquutio, quasi diceret, Omnes incolæ terræ audite, *Ecce ego adduco malum super populum hunc*. Debuerat rectà Iudæos alloqui, si fuissent aures: sed quoniam excæcauerat eos sua malitia, & contemptus Dei, necesse fuit sermonem potius ad terram dirigere. Testatur autem hîc Deus se non fore crudelem, dum seuerè se vlciscetur de populo, quia rependet quod meriti sunt. Summa igitur est, quamlibet graues pœnas infligat, populum tamen non posse conqueri de immodico rigore, quia iustam mercedem operum suorum recipiat. Sed non tantùm de operibus loquitur Ieremias, *dicit fructum cogitationum*, nempe quia coxerant suam malitiam intus, vt non offenderent Deum leuitate, vel inscitia. *Cogitationes* ergo vocat illam diuturnam meditationem, in qua obduruerãt Iudæi. Sic ergo exprimitur & interior malitia, & obstinatio. Et postea adiungit, *Quia ad verba mea non attenderunt, & pro nihilo duxerunt Legem meam*, inquit. Videmus semper hac circunstantia augeri scelus in Iudæis, quoniam Deus hortatus ipsos fuerat per seruos suos: ipsi autem reiecerant omnem doctrinam. Quòd ergo noluerunt attendere, deinde quòd pro nihilo duxerunt Legem, & doctrinam, hinc apparet non posse excusari vllo colore eorum crimen, quia ex professo bellum cum Deo ipso gesserunt instar Gigantum, quemadmodum loquuntur. Discamus ex hoc loco, nullum esse

crimen magis detestabile coram Deo, quàm contemptum doctrinæ. Nam maiestas eius quodãmodo calcatur sub pedibus, quæ relucet in verbo: deinde, quòd nimis fœda est ingratitudo, vbi ipse ad salutem inuitat homines, eos sibi vltro accersere interitum, & reiicere eius gratiam. Non mirum est igitur, si intolerabilis sit apud Deum contemptus verbi, quo violatur, vt dixi, eius maiestas: deinde fœda ingratitudine respuitur bonitas eius, qua vult consulere saluti hominum. Postea addit,

20 Ad quid hoc mihi thus è Sabæis venit, & calamus bonus ex terra longinqua? holocausta vestra non sunt ad beneplacitum, *hoc est, non placent, neque grata sunt*, & sacrificia vestra non sunt suauia, *aut iucunda*, mihi.

Hic occurrit Propheta hypocritis, qui putabant sibi esse in manu piacula, cùm sedulò & suffitum, & sacrificia offerrent, quasi id sufficeret ad cultum Dei: & ideo postea videbimus Templum illis fuisse speluncam latronum, quia scilicet cùm diligenter offerrent quotidie suffitum, & cùm defungerentur aliis cæremoniis, putabant Deum esse placatum. Ita hypocritæ semper ludunt in suis nugis, & existimant Deum nimis crudelem, si non sit cõtentus externa specie. fuit ille perpetuus morbus, cum quo bellandum fuit Prophetis. & ideo toties repetitur hæc sententia, etiam apud hunc nostrum Prophetam, Nolui sacrificia, non præcepi patribus vestris, cùm porrigerem illis manum, & educerẽ eos è terra Ægypti, vt mihi offerrent holocausta: tãtùm vt obedirent voci meæ. Sic apud alios Prophetas, Si esuriero, non dicam tibi, Psalmo 50. deinde apud Amos, Quid abs te quærit Deus, nisi vt te incurues coram ipso? non petit mille arietes, neque ex armentis tuis mille boues. Et hodie videmus non posse aliter doceri homines, nisi bellum geratur aduersus externum splendorem, quo volunt Deum esse contentum. quoniam ergo sibi placent homines in talibus ludibriis, ideo necesse est, ostendere quàm friuolæ sint nugæ, quæcunque obtrudunt Deo hypocritæ absque syncero affectu cordis. hæc summa est doctrinæ. Ergo minimè dubium est, quin Iudæi tunc se accuratè exercuerint in sacrificiis, & coluerint ritus legales. Potuit videri hæc laudabilis sanctimonia: Deus autem respondet, *Ad quid mibi thus ex Sabæis*, inquit, *& calamus suauis*, hoc est, optimi odoris, *è terra longinqua*? Propheta hîc ita anticipat, vt nihil relinquat hypocritis, quod obiicere possent. Nam dum impendunt largam pecuniã in suos cultus, putant Deum sibi esse obstrictum: & dum etiã multum consumunt operæ, hæc fatigatio non debet eorum iudicio esse superuacua, & inutilis. Et in Papatu id cernimus: si quis sumptuosum tẽplum extruat, deinde ornet auro, & argento, & instruat etiam alia supellectile, postea prouentum statuat ad Missas agendas, putat ille se tenere claues omnes regni cælorũ, vt perrumpat etiam inuito Deo. Talis est furor in Papistis, cùm suscipiunt suas peregrinationes: si sudent, putant singulos passus debere munerari coram Deo, & Deum esse iniustum, nisi probet quicquid illi offertur cum aliqua molestia: talis etiam fuit superbia in Iudæis. Cùm ergo thus allatum ex Sabæis, nempe ex Oriente, ex Persidee, esset pretiosum, quia expenderant aliquam summam pecuniæ, ideo volebant hoc valere ad satisfactionem omnium scelerum. idem etiam de calamo: si calamus suauissimi odoris magno pretio emptus fuisset, volebant hoc venire in rationem coram Deo, & valere in compensationem omnium pœnarum. Deus hanc stultitiam deridet, *Ad quid mihi*, inquit, *vestri sumptus*? ego ne assis quidem æstimo quantumcunque consumitis in emendo thure, & calamo. & ideo loquitur *de Sabæis, & terra longinqua*. Postea addit, *Non placent mihi holocausta vestra, & sacrificia vestra non sunt iucunda*. Sub hac vna specie complectitur Ieremias totum legalem cultum, & tamẽ præceptus fuerat diuinitus: verum est, sed in alium finẽ: ieiunium per se non displicet Deo, sed est illi abominatio, si fingitur esse opus meritorium: deinde si statuitur illic aliqua sanctimonia. sic etiam de sacrificiis: nam spoliabant Christum suo honore, cùm vellent placare Deum victimis: hoc erat transferre laudem gratiæ Christi, ad vitulum, aut hircum. quale hoc sacrilegium est, & quàm detestabile? Cùm ergo Iudæi in tanto pretio ducerent sua sacrificia, volebant primò cum Deo ludere pueriliter, quasi hæc essent piacula ad ipsum placandum: deinde offerre holocausta, iugulare aliquod animal. hoc erat transfigurare Deum: postremò hoc erat, quemadmodum iam dixi, spoliare Christum suo honore. Neque enim alibi quærenda est expiatio, quàm in sanguine illius, vt dum Spiritus sanctus animas nostras eo aspergit, puri simus ab omni macula. Sed cùm hoc tribuerent suis sacrificiis, hoc erat substituere victimam, vel arietẽ in locum Christi, quemadmodum dictum est. Iam in sacrificiis debebat esse admonitio ad pœnitentiã: cùm autem magis ac magis obdurescerent, & prætextu cæremoniarũ putarent sibi plus licere, & Deum non posse amplius agere, ac si cum ipso transactum esset, fuit prorsus euertere consiliũ Dei. Nam quemadmodum dictum est, in hoc iussi fuerant offerre sacrificia, vt se exercerent ad pœnitentiã. Nunc ergo videmus non frustra responsum à Ieremia fuisse, Deo non placere ipsorum sacrificia. Alibi etiam asperius loquitur, quòd scilicet Deus nauseet, quòd fatigatus sit ferendo, quòd coactus sit laborare, dum ita prophanant eius nomen. Verùm eadem est summa, quòd scilicet sacrificia

Marginalia: *Iere.7.11.* (beside "fitum"); *Iere.7.21.22.* (beside "etiam apud hunc"); *Psal.50.12* (beside "dirent voci"); *Amos 5.21.* (beside "Amos"); *Mich.6.7* (beside "armentis"); *Isa.1.14.* (beside "cia. Alibi")

crificia per se nunquã Deus expetiuerit, sed in alium finem: deinde quòd omnes externi ritus sunt meræ nugæ, & ludibria, imò prophanatio nominis Dei: & ita adeò non possint eum placare, vt magis iram eius prouocent. Sequitur,

21 Propterea sic dicit Iehouah, Ecce pono huic populo offendicula, & offendent, *nam sunt ab eadem radice & nomen, & verbum*, patres, & filii similiter, vicinus, & socius eius peribunt.

Hìc apertis verbis pronuntiat Deus qualem vindictam sumpturus sit de populo. Dicit primùm *se ponere illis offendicula*. Non dubiũest, quin retibus aut plagis cõparet iudicia, quæ instabant, quia Iudæi sperabant se posse semper elabi. Dicit igitur iam esse illaqueatos: Quocunque, inquit, tendatis, occurrẽt vobis plagæ, quibus vos Deus irretiet. *Cadetis ergo & patres, & filij, & vicinus, & socius eius*, Significat his verbis, quanuis omnes cõspirauerint, simul fore obnoxios iisdem pœnis. Nam vbi filii sequuntur patrum exempla, putant se esse innoxios: deinde vbi quisque multos habet consortes, securior est in sua licentia. Quoniam igitur consensus ille obdurat impios, vt sibi ab ira Dei non metuant, hac ratione Propheta hìc inuoluit filios cum patribus, & vicinum cum socio, vt simul pereãt, ac promiscuè. Est quidem in verbo Offensionum metaphora: sed paulò pòst, hoc est proximo versu Propheta seipsum absque figura explicat, cùm dicit,

22 Sic dicit Iehouah, Ecce populus veniet è terra Aquilonis, & gens magna excitabitur è lateribus terræ.

23 Arcum, & hastam, *alij vertunt, clypeum*, apprehendent: crudeles erunt, & non parcẽt: vox eorum quasi mare tumultuabitur, & super equos ascendent, erunt dispositi sicuti vir ad prælium, super te filia Sion.

Non est superuacua repetitio, cùm toties inculcat Propheta, *Deum loqui*. Poterat simpliciter dicere, Ecce gens veniet ab Aquilone: sed præfatur se hoc afferrre à Deo mandatũ, neque id modò, sed inducit Deum loquentem, quod magis emphaticum est. Superiore versu etiam dixerat, *Sic dicit Iehouah*, & alibi: sed nunc ingeminat eandem vocem, vt scilicet sacrosanctum Dei nomen efficacius sit ad mouendos illorum animos: *Ecce*, inquit, *populus veniet è terra Septentrionis*. Per annos 40. non cessauit Ieremias bellum Iudæis indicere, & apertè etiã exprimere nomen hostium: videmus tamen caruisse profectu tot eius cõciones. hoc est horrendum. Sed in hoc speculo perspicere licet, quanta sit nostra duricies, quantus stupor, quanta etiam aduersus Deum vesania, & quãtus furor. Chaldæos ergo hìc designat per *gentem Aquilonarem*. dicit *gentem illam esse magnam*: & tamen ostendit non spõte Chaldæos venturos esse, *Excitabitur*, inquit. Refertur hoc ad Deum, quia tametsi ambitio, & auaritia impulit Chaldæos, vt ita vastarent longè & latè omnes populos, & terras, fuit tamen bellum illud gestum auspiciis Dei ipsius: armauit Chaldæos, & impulit, vsus est denique ipsis tanquam flagellis iræ suæ. hoc colligere oportet ex verbo יעור. Dicit, *A lateribus terræ*, quia longa erat locorum distantia. Sed significat Propheta non fore vllum obstaculum Chaldæis, quominus perrumpant vsque in ipsam Iudæam, & populum excindant, ac profligent: deinde vrbem diruant, ac Templum. Adiungit alias circunstantias, quò magis formidabiles reddat Chaldæos: *Arripient*, inquit, *arcum, & lanceam*. Qui vertunt Scutum, non videtur satis attẽdere ad consilium Prophetæ. Neque enim hìc defensionis fit mentio: sed perinde est acsi diceret Propheta, Venient instructi arcu, & hastis, vt procul iaculentur. כידון significat vtrunque, nempe hastam, & lanceam, & significat etiam clypeum. sed hoc loco non dubito, quin hastam potius intelligat Propheta: quasi diceret, Vibrabũt ictus suos è longinquo, vel eminus. Postea addit *crudeles fore*: quemadmodum Isaias dicit, Non appetent aurum neque argentum, vbi de Persis loquitur, & Medis: & tamen populus ille erat rapacissimus. verum est, sed intelligit vtrunque Propheta, quoniam exequutores erant Persæ, & Medi cælestis vindictæ, ideo vẽturos esse cum nouo ingenio, & stylo, vt spernant aurum, & argentum, & omnes prædas, & appetant duntaxat sanguinem. *Ideo non miserebuntur*, inquit. postea, *Vox eorum tumultuabitur quasi mare*, vel sonabit. Non dubito, quin perstringat stuporem populi, quoniam non attenderat ad Dei vocem: nam per multos annos insonuit auribus eorum doctrina Ieremiæ: præcesserat Isaias, & alii etiam, populus obsurduerat. Dicit, Vos audietis posthac alios magistros: neque enim vos monebũt, neque dabunt consilium, neque contenti erunt obiurgationibus, & minis: sed venient quasi tempestas maris: & *vox eorum tumultuabitur*. addit, *Ascendent super equos, & ordinati erunt tanquam vir ad prælium*, hoc est, senties Ierusalem tibi esse negotium cum viris militaribus. denique significat Propheta, Iudæos nimis stultè confidere suis opibus, & ideo securè contemnere propheticas minas. Quoniam au-

Isa. 13. 17.

tem talis erat securitas, ideò dicit tandem experturos reipsa, quàm stolidi fuerint, quia venient Chaldæi horrendo impetu, & erunt instructi ad prælium. quomodo? *Contra te filia Sion*, inquit. Ego non vlterius prosequar ob negotium aliquod.

PRECATIO.

Da omnipotens Deus, quando non desinimus quotidie tibi dare offensionum materiam: tu autem, dum salutem nostram procuras, non desinis etiam nos in viam salutis reuocare, vt saltem attenti simus ad vocem tuam, & patiamur nos ea corrigi, & ita nos tibi subijciamus, vt ad metam constanter pergamus, ad quam nos inuitas: ac tandem defuncti cursu præsentis vitæ, fruamur obedientiæ, & fidei nostræ bono, nempe vt possideamus æternam illam hæreditatem, quæ nobis parta est per Iesum Christum Dominum nostrum, Amen.

24 Audiuimus famam eius, dissolutæ sunt manus nostræ, angustia apprehendit nos, dolor tanquam parturientis.

Prosequitur Ieremias suam loquendi formam, quia proponit iudicium Dei ante oculos Iudæis, & trahit quasi inuitos in rem præsentem. Hoc autem sicuti alibi dictum est, fecerunt Prophetæ, quia simplicibus verbis non mouebant populi animos propter contemptum Dei, & longam contumaciam, in qua obdurauerat. Dicit igitur *auditam fuisse famam hostis*, *& statim dissolutas esse manus*. Quo tempore locutus est Propheta, non putabant Iudæi tam propinquos esse hostes. sed sic resoluenda est locutio, Simulatque audieritis famã, manus vestræ soluentur, & apprehendet vos angustia. Similitudo puerperæ sæpe occurrit in Scripturis: sed pluribus locis intelligitur subitus dolor, & inopinatus. Hoc autem loco Propheta ad vehementiam potius respicit: quanquam non excluditur etiam quod iam dixi, quia probabile est, cùm videret tantam esse duritiem, & contumaciam in populo, aptasse similitudinem, vt ostenderet, quamuis securi pœnas sibi debitas spernerent, non posse tamen effugere, quẽadmodum puerpera subito dolore corripitur. Postea adiungit,

25 Ne exieritis in agrum, & per iter ne ingrediamini: quia gladius hostis, terror vndique, *vel in circuitu*, מסביב.

Confirmat eandem sententiam. nam Iudæi (quemadmodum dictum est) pro nihilo ducebãt omnes minas: ideo necesse fuit, illos non simplicibus verbis doceri, sed cogi ad timorem, vt quasi re oblata ante oculos, saltem coacti conciperẽt aliquid terroris ex propinqua Dei vindicta. Propheta igitur hic bellum denũtiat, & dicit iam quasi esse obsessos: *Ne exieritis*, inquit, *in agrum*, *quia terror hostis*, *& vndique pauor*: non quòd iam Chaldæi vastarent Iudæam, vel etiam profecti essent ex ditione sua. Sed exposuimus breuiter consilium Prophetæ, nempe voluit apud populum durum, & peruicacem agere tanta vehementia, vt sentirent seriò ipsum loqui, & non fore irritas eius minas. Sequitur,

26 Filia populi mei accingere sacco, voluta te in puluere, luctum vnigeniti fac tibi, planctum amaritudinum: quia repentè veniet vastator super nos.

Videtur verbosus esse Propheta, quoniam in re dilucida multum sermonis cõsumit. sed tenendus est finis quem notaui, quòd scilicet non poterat afficere Iudæos, nisi asperius illos vrgeret. Nota est, & satis trita loquendi forma, dum populus vocatur *filia populi*: *Filia*, inquit, *populi mei accingere sacco*, *& te voluta in puluere*, & cætera. Dubium est, hortetur ne Propheta suos populares ad pœnitentiam, an verò luctum denuntiet perditis, ac desperatis: sæpe enim fit mentio cineris, & sacci, vbi nulla est spes conuersionis, aut resipiscentiæ. tamen si cui placeat hic sensus, non repugno, quin Propheta adhuc solicitet Iudæos, an possint ad sanam mẽtem redire. *Filia*, inquit, *populi mei fac tibi luctum vnigeniti*; Ita Hebræi loquuntur de maximo, & acerbissimo luctu. nam si quis vnicum filium amittat, longè dolentius feret eius mortem, quàm si plures essent liberi: nam vbi aliqui restant, consolatio adhuc aliqua manet. sed si quis orbetur in totum, maior, quemadmodum dixi, luctus parentes cruciat. Hac ratione vocant Hebræi *luctum vnigeniti*, vbi omnia sunt deplorata. Postea addit *planctum amaritudinum* eodem sensu: *quia repentè veniet super nos vastator*. Si de pœnitentia accipere placeat hunc locum, scimus saccum, & cinerem per se non magni esse mo-

menti

menti coram Deo, sed fuisse olim testimonia pœnitentiæ cùm supplices deprecarentur irã Dei. & ideo Prophetæ rem sæpe à signo ipso designant. Tenendum est interea quod Dicit Ioel, scindenda esse corda, non vestimenta. sed Prophetæ sumunt hoc principium, non fallaciter agendum esse cum Deo, sed ex sincero affectu. Ergo *per saccum, et cinerem* non intelligunt falsas protestationes, vt loquuntur: sed vera indicia, in quibus se exercent qui ad Dei misericordiam verè & ex animo confugiunt. Sed quoniam videtur hîc Propheta suscipere personam fæcialis, qui bellum denuntiet, nescio an hic locus contineat doctrinam pœnitentiæ. Sic igitur potius interpretor, nihil restare Iudæis præter extremum luctũ. & huc etiam spectat quod dicit, *repentè venturos esse perditores*: nam sic tolerantia Dei per multos annos abusi fuerant, vt putarent se impunè peccare. Quoniam ergo ita pridem assueuerant ad peruersam indulgentiam, ideo Propheta vtitur voce hac פתאם, repentè. Adiungit, Ioel 2.13.

27 Arcem posui te in populo meo, munitionem, *vel propugnaculum*, vt cognoscas, & probes vias ipsorum, *viam ipsorum*.

Dicit Propheta *se positum fuisse à Deo tanquam arcem speculatoriam*, & interea *munitam, vt obseruet* scelera populi. quanquam vt plus authoritatis obtineat vaticiniũ, inducit Deum ipsum loquentem. Hactenus concionatus est in sua persona, nunc verò Deus ipse prodit in medium, & dicit, *Ego te posui arcem*. Hieronymus vertit probationem: בחן significat probare: & paulò pòst vtitur hoc verbo Ieremias, *Vt probes*, inquit, *viam ipsorum*. sed quoniã sequitur מבצר, non possumus aliter accipere, quàm pro arce, vel propugnaculo. Ego tamen non dubito propriè notari arcem speculatoriam: quasi diceret, Prophetam esse instar speculæ, vnde potest vno intuitu conspici quicquid longè & latè agitur. nam è planicie non possumus procul cernere: sed qui in sublimi locati sunt longius extendunt suũ aspectum. Sed additur etiam nomẽ *Munitionis*, quia oportuit Ieremiã intrepidè speculari, & non esse obnoxiũ vel minis populi, vel calumniis, vel obstreperis vocibus, quas iactabant. Duo enim significat requiri Ieremias in seruis Dei, nempe prudentiam, & infractam magnitudinem animi. neque enim satis esset, Prophetas acutè perspicere quod opus est, nisi etiam constanter parati essent ad exequendum munus. Vtrunque videtur complecti, cùm dicit *se positum fuisse in vicem speculæ*: deinde, *in vicem munitæ arcis*. quomodo? *vt cognoscas*, inquit, *& probes viam ipsorum*. Iam videndum est quorsum hoc spectet. Haud dubiè Propheta hîc sibi fidem vendicat, vt non tantùm liberè, sed etiam pro imperio populum coarguat: quia scimus fuisse semper illis in ore multas exceptiones, ita vt propheticam doctrinam contemnere sibi permitterent, acsi non esset à Deo profecta. Hæc igitur ratio est cur hîc pronũtiet Deus Ieremiã *instar arcis esse, & quidem munitæ*, nẽpe, *vt obseruet, ac cognoscat viam populi*: quia hinc sequitur, quantumuis sese contumaciter defenderent, nihil illis profore, quoniam præditus sit Ieremias summa potestate, & diuina, vt iudicis munus ad ipsos damnandos exerceat. Nam statim sequitur,

28 Omnes peruersi peruersorum ambulantes in obtrectatione, *dicemus postea de hac voce*, æs, *aut chalybs, vt alij vertunt, vel ferrum*, omnes perditores, *vel corruptores*, sunt.

Iam ostendit Propheta quales deprehenderit Iudæos, quorum mores, & studia iussus fuerat obseruare. Si initio hoc dixisset, vel accensus fuisset furor populi, vel ludibrio habitum fuisset hoc iudicium. sed vbi Deus ostendit quid cognouerit per seruum suum, hoc plus habet grauitatis: deinde repressa etiam fuit dementia populi hoc modo, cùm intelligerẽt se nihil proficere pugnando aduersus Deum. Dicit *omnes esse defectores defectorum*, Vel transgressores transgressorum. Alii שרי legunt per ש, & ita vertunt, Principes transgressorum. Sed primùm, quia magis recepta est altera lectio, libenter eam amplector: deinde qui vertunt Principes, extorquent nescio quid ex verbis, & non eliciunt genuinum sensum. nam dicunt esse Principes transgressorum, quia nihilo melior sit populus ipsis gubernatoribus, & serui dominos suos imitentur in omni genere scelerum. hoc autem coactum est, vt omnes vident. Quid ergo opus est quicquam mutare, cùm optimè constet sententia? Vbi vocantur סרי סררים, apostatæ apostatarum, trãsgressores trangressorum. Scimus enim superlatiuum gradum apud Hebræos notari hac duplicatione, Cœli cœlorum, Sancta sanctorum, Deus deorum. Vocat igitur non tantùm sceleratos, sed maximè detestabiles, qui scilicet ad extremum prauitatis venerunt. vbi enim impietas ipsa ad cumulum transcendit, possunt vocari homines סרי סררים. Nec dubito quin hoc intellexerit Propheta. Postea adiungit, *Ambulare in obtrectatione*. eadem etiã est locutio Leuitici 19. cap. nisi fallor, Non eas, vel non ambulabis in populo tuo cum obtrectatione. quanquam potest etiam aliter hoc nomen exponi, Leuit. 19.
quòd scilicet ambulent in calumniis, vel quòd peruertant omnia. Videtur enim hoc loco nimis 16

frigidum esse Obtrectationis nomen, quia magis designat Propheta, meo quidẽ iudicio, audaciã populi, quòd sibi licentiã peccandi concesserit, & ita ambulauerit in sua malitia. Addit, *æs, & ferrum.* Multi exponũt Æs mixtũ ferro, quòd scilicet simul permixti essent tam nobiles quàm vulgus ipsum, & communis esset inter ipsos conspiratio. hic sensus non admodum mihi displicet: verùm quia subtilior est, nescio an satis habeat firmitatis. ego igitur malo referre ad duritiem, quòd scilicet similes sint æri, & ferro, quoniam sint inflexibiles. Postquam ergo Propheta vocauit transgressores, & qui se à Deo alienauerant, postquam dixit eos ambulare in suã prauitate, adiungit esse indomitos, quia non admittant vllam correctionem: & ideo comparat eos æri, & ferro. tandem addit ipsos *omnes esse corruptores.* Refertur hoc, meo iudicio, ad mores: nam sic vocantur hostes, qui omnia diripiunt, qui grassantur per strages. Sed hìc corruptores vocat non tantùm qui instar latronum diriperent omnium bona, sed quoniam alii aliis duces erant prauitatis: quemadmodum fieri solet, vbi à capite vsque ad pedes omnia sunt peruersa. Postea adiungit,

29 Exaruit, *consumptum est,* sufflatorium, *vel, follis,* ab igne, integrũ plumbum, frustra conflauit conflator, *vel excoxit excoctor*, quia, *nam copula hìc pro causali particula ponitur,* quia mali non sunt purgati, *vel, & tamen aduersatiuè, non sunt consumpti: vterque sensus non malè quadrabit.*

Dicit *consumptum esse follem ab igne, & sine profectu.* Tota hæc sententia est metaphorica. Interpretes simpliciter de doctrina accipiunt. ideo guttur Prophetæ existimant vocari follem, quo ignis accenditur: ita sensus esset, Prophetam assiduè clamando quasi combustum esse, sicuti follis, vbi immodicè exercetur tandem absumitur continuo vsu, præsertim vbi ignis vehementius æstuat. Existimant ergo Prophetam conqueri guttur suum exaruisse, quẽadmodum si follis assiduo igne exustus iam non possit officium solitum præstare. sed quid si hoc referamus ad pœnas, & iudicia quibus Deus populum suum castigauerat, & tamen sine profectu? Sic enim conqueritur primo cap. Isaiæ, & aliis locis, Frustra, inquit, castigaui eos. dixit etiam prius Ieremias, Frustra castigaui filios meos, & disciplinam non receperunt. Sic etiam apud Isaiam cap. 1. 24, Hei vindictam sumam de inimicis meis: & quorsum? postea adiungit, sine profectu, quoniam insanabilis erat eorum malitia. Et tamen prior sensus non est repudiandus, quia hoc non malè quadrat, detritam fuisse linguam Prophetæ clamore assiduo, guttur etiam fuisse propè exustum. sed dixi quid mihi magis placeat. libera igitur sit electio. Si de prophetica doctrina hoc volumus esse dictum, sensus quoque poterit elici à terrore Dei consumptum fuisse Prophetæ guttur: erat enim quasi incẽdium, toties Deum minitari populo vltimam cladem. Propheta ergo non abs re dicit exustũ sibi fuisse guttur ab illo igne, hoc est, à Dei minis. & postea etiam addit, *plumbum fuisse integrum.* Sed hæc posterior pars ostendit potius Ieremiam loqui de iudiciis, quibus Deus conatus fuerat populum humiliare, & adducere ad pœnitentiam. neque enim hoc propriè cõpeteret in doctrinam, aut verbum, *quòd scilicet plumbum fuerit integrum*. Plumbi nomine ego intelligo scoriam: aliqui intelligunt argentum, & dicunt plumbum misceri argento, vt argentum facilius liquescat. Quia non sum peritus illius artis, nescio an hoc soleat fieri. sed Propheta dicit *plumbum fuisse integrum*, hoc est, nihil repertum fuisse præter scoriam, & sordes. Postea addit, *frustra conflatorem conflauisse. nam mali non sunt ablati,* hoc est, nõ potuit tolli excrementũ, vt aliquid purum maneret: denique significat, in populo fuisse meras sordes, & scoriam, & non fuisse guttam puri argenti. hinc sequitur frustra fuisse conflatos. atqui hoc magis conuenit pœnis, quàm doctrinæ, sicuti omnes vident. Non dubito igitur, quin Propheta hìc ostendat non modò sceleratos esse Iudæos, & apostatas, & contemptores Dei, sed ita obstinatos in malitia, vt Deus frustra sæpius tentauerit ipsos purgare. Scimus autem hoc genus loquendi passim occurrere apud Prophetas, & in tota Scriptura, quòd scilicet Deus conflare dicitur homines, vel purgare, vel excoquere, vbi eos castigat. sed Propheta dicit fuisse tantùm excrementa in illo populo: repertum fuisse plumbum, & ipsos non fuisse liquefactos. Hinc autem colligitur quanta fuerit durities, cùm ita examinati igne, non tamen mollescerent, sed perstarent in sua peruicacia. Postea adiungit,

Iere. 2. 30.

30 Argentum reprobatum, *contemptibile,* vocarunt ipsos, *hoc est, vocabunt,* quia spreuit, *vel reprobauit,* ipsos Iehouah.

Concludit Ieremias suam sententiam, nempe si centies cõiecti fuerint Iudæi in fornacem, non tamen meliores fore, quia nunquam mollescent propter perditã eorum obstinationem. Per concessionem vtitur nomine argẽti. neque enim digni erãt hoc nomine: & iam audiuimus nihil fuisse in ipsis molle, aut fluidum. Quid ergo? sæpe concedunt Prophetæ hypocritis aliquid, sed non sine specie ironiæ, quemadmodum hoc loco: volunt esse argentum Iudæi, aut saltem videri: sint

igitur

igitur, hoc eſt, prætendant ſibi argenti nomen, iactando ſacrum Abrahæ genus, ſed argentum eſt reprobum: quemadmodum vocabimus *Faux or, faux argent*: tamen neque argentum erit, neque aurum: ſed nomen illud καταχρηστικῶς ponitur: & poſtea oſtendimus non eſſe argentũ, quod tamen dignamur nomine argenti. Sic etiam Propheta, Sunt argentum, ſuo iudicio, & hoc titulo ſuperbiunt: *Sed argentum*, inquit, *reprobum*. quare? *Reprobauit enim ipſos Dominus*. Oſtendit penes arbitrium Dei eſſe, ferre ſententiam de hominibus, & eos ſuis blanditiis nihil lucrari: deinde retinere aliquam exiſtimationem coram mundo. Deus enim ſolus eſt idoneus iudex. Ergo Propheta oſtendit eſſe reprobum argentum, vt ſciant Iudæi ſe de nihilo gloriari, dum iactant ſe eſſe Dei populum, & hereditatem. Sequitur

CAPVT SEPTIMVM.

ERMO qui datus fuit Ieremiæ, *qui factus fuit ad Ieremiam: qui datus fuit, ad verbum*, à Iehoua dicendo,

2 Sta in porta domus Iehouæ, *hoc eſt, Templi*, & clama illic hunc ſermonem, *hoc eſt, vociferare hunc ſermonem, vel cum clamore profer*, & dicas, Audite ſermonẽ Iehouæ cunctus Iehudah, qui ingredimini per has portas, vt adoretis Iehouam.

3 Sic dicit Iehouah exercituũ, Deus Iſrael, Bonas facite vias veſtras, & ſtudia veſtra, & habitabo vobiſcum in hoc loco.

4 Ne confidatis vobis, *hoc eſt, ne vobis fiduciam ponatis, vel, ne adiiciatis vobis fiduciam*, ad verba mendacii, dicendo, Templum Iehouæ, Templum Iehouæ, Templum Iehouæ ſunt.

Hîc Propheta concionem breuiter perſcribit, qua durius inuectus eſt contra populum, quia ſcilicet inutilis fuerat eius labor, cùm tamen ſatis grauiter, & ſeuerè illos obiurgaſſet. Dicit igitur *ſibi fuiſſe diuinitus mandatum, vt ſtaret ad portam Templi*. Solebant hoc quidem facere Prophetæ: Sed videtur Deus voluiſſe clarius ab omnibus exaudiri hanc obiurgationem. Dicit præterea *ſibi fuiſſe mandatum, vt alloqueretur totam Tribum Iehudah*. Vnde probabile eſt, & facilè colligitur, concionem hanc fuiſſe habitam die feſto, cùm ſolennis eſſet conuentus populi. Neque enim poterat quotidie ſic loqui. nam incolæ vrbis frequentabant Templum: ſed ex vicinis oppidis, & ex tota ditione ſolebant confluere diebus feſtis ad legitimum Dei cultum, qui Lege præceptus fuerat. Cùm ergo cõpellat Iere. totum Iehudam, hinc colligimus verba feciſſe non tantùm ad ciues vrbis, ſed etiam ad totã Tribum, quæ ad diem feſtum celebrãdũ conuenerat. Summa autem concionis eſt, vt ſeriò reſipiſcant, ſi velint Deum ſibi placare. Hoc modo oſtendit Propheta, Deum non morari ipſorum ſacrificia, & externos ritus, neque hanc eſſe litandi formam, quemadmodum putabant. Nam poſtquam celebrauerant diem feſtum, quiſque domum redibat, quaſi expiatione facta omnes Deum propitium haberent. Propheta hîc demonſtrat longè diuerſam eſſe rationem colendi Dei, nempe vt vitam ſuam mutent in melius: *Bonas*, inquit, *facite vias veſtras, & ſtudia veſtra, tunc habitabo in loco hoc*. Hæc promiſſio continet tacitam antitheſin. Significat enim Propheta, non diu fore ſuperſtitem populum, niſi Deum alio modo placare ſtudeat: *Habitabo in hoc loco*, inquit, *vbi vita veſtra mutata fuerit*. Ergo ex oppoſito ſequitur, Deus expellet vos in exilium, niſi mutetis vitam veſtram. Fruſtrà igitur quæritis vobis ſtatum quietum, & fœlicem, vbi offertis veſtra ſacrificia. Deus enim pro nihilo ducit hunc externum cultum, niſi præcedat interior veritas: hoc eſt, niſi vitæ integritas reſpondeat profeſſioni. hoc eſt vnum. Deinde Propheta propius ipſos vrget cùm dicit, *Ne fiduciam vobis ponatis in verbis mendacii*. Niſi enim hoc fuiſſet diſertè expreſſum, poterant Iudæi adhuc tergiuerſari pro more ſuo, Ergo nos perdidimus operam, vbi tam ſedulò celebrauimus feſtos dies? vbi relictis ædibus noſtris, & familiis ſiſtimus nos coram Deo? non parcimus ſumptibus: adducimus hoſtias, & conſumimus noſtrã ſubſtantiam. Hæc verò nullius eſſent pretii coram Deo? nam hypocritæ ſemper ſuas nugas magnifaciũt, quemadmodum dicitur Iſaiæ quinquageſimo octauo capite, vbi cum Deo expoſtulãt, quaſi ipſis ſit ingratus, Nos de die in diem quæſiuimus Dominum: ſed Dominus reſpondet, Fruſtrà me quæritis de die in diem & ſcrutamini de

k.

viis meis. Deridet igitur Deus illam diligentiam, qua volebant hypocritæ ipsum sibi reddere propitium absque vero cordis affectu. Hoc igitur consilio nunc addit Propheta, *Ne fiduciam ponatis*. est enim anticipatio, qua præuenit quod obiicere poterant, & solebant etiam, Quid ergo? an frustrà extructum est Templum? inquit. an frustrà hîc Deus colitur? *Sunt verba mendacii*, nempe vbi abest sincera pietas. Videmus ergo hîc repudiari externos ritus, vbi homines fallaciter volunt acquirere gratiam coram Deo, & volunt redimere sua peccata falsis compensationibus, cùm tamen maneat illis cor obstinatum. Posset pluribus verbis explicari hæc doctrina: sed quoniã sæpius occurrit apud Prophetas, ego leuiter prætereo: satis est tenere summam rei, dum scilicet Iudæi Templo & cæremoniis, & sacrificiis contenti sunt, eos sibi ipsis esse impostores, quia sit hæc fallax iactantia. nam Verba mẽdacii accipit pro stulta & inani gloriatione, qua turgebant cùm vellent opponere vindictæ Dei suos externos ritus: & interea non studerent cum ipso redire in gratiam, vita in melius commutata. Quantùm ad verba spectat, quidam sic exponunt, Verba esse mendacii, cùm dicunt se venire ad Templum: & ita aliquid suppplendum esset, Quòd veniant Ipsi. nam pronomen demonstratiuũ est pluralis numeri: ideo intelligunt de populo: non quòd Iudæi se Templum Dei vocarent, sed quia iactarent se venire ad Templum, & illic Deum colere. Ego autem potius aliis subscribo, qui hoc exponunt de tribus membris Templi. scimus enim fuisse Atrium: deinde, fuisse Templum, postremò fuisse Adytum illud interius, nempe Sanctum Sanctorum, vbi erat Arca fœderis. Sæpius vocant Prophetæ Templum singulariter: sed cùm distinctè loquuntur de forma Templi, numerant Atrium, quemadmodum dixi, vbi solebat populus offerre sacrificia: deinde Sanctum, quod ingrediebantur soli Sacerdotes: postremo Adytum, quæ pars erat magis abscondita, & vocata fuit Sanctum Sanctorum. Videtur ergo sic intelligendus esse locus Prophetæ, quòd populus diceret & Atrium, & Templum & interius illud Adytum esse Templa Dei, quasi haberent triplex Templum. Sed notandum est Prophetæ consilium quod relinquunt Interpretes. insistit autem Propheta in hac repetitione præcipuè, quoniam erat Templum quasi triplex munitio hypocritis: quemadmodum si vrbs non tantùm cincta sit vno muro, sed triplici: deinde simul habeat tres fossas coniunctas, videtur esse inexpugnabilis. Cùm ergo opponerent Iudæi Templum, quod constabat tribus illis membris, perinde est acsi obiicerent triplicem murum, & triplicem fossam Dei iudiciis: O, nos sumus inuicti: quomodo penetrarẽt hostes ad nos? quomodo vlla clades nos attingeret? Deus enim habitat in medio nostri, & hîc habet suum domicilium, neque id vnum & simplex palatium, sed habet triplicia palatia, habet suũ Atrium, habet suum Templum, habet Sanctum Sanctorum. Tenemus ergo nunc cur Propheta vsus fuerit hac repetitione, & simul etiam plurali numero.

PRECATIO.

Da omnipotens Deus, quando sic abutimur tua tolerantia, vt sæpe cogaris nostra prauitate seuerius agere nobiscum, saltem ne simus obdurati contra tuas castigationes: sed collo submisso & flexibili discamus iugum tuum suscipere, & nos ita subiicere tuo imperio, vt non testemur vno die resipiscentiam vel signum aliquod fallax illius demus, sed tota vita nostra verè probemus sinceram nostram ad te conuersionem, dum scilicet hoc vnum erit nobis propositum, te glorificare in Christo Iesu Domino nostro. Amen.

5 Certè si bonas faciendo bonas feceritis vias vestras, *bonificando bonificaueritis, ad verbum, si ita vertere liceret,* studia vestra: si faciendo feceritis iudicium inter virum & inter proximum eius:

6 Peregrinum, pupillum, & viduam non oppresseritis, & sanguinem innoxium non effuderitis in hoc loco: & post deos alienos non ambulaueritis in malum vobis, *in malum vestrum:*

7 Tunc habitare faciam vos in hoc loco, in terra quam dedi patribus vestris, à seculo vsque in seculum.

NON cõsentiunt Interpretes in sensu huius loci. quidam enim כי אם vertunt, Quin potius, vel sed. fa-

sed.fateor quidem ita pluribus locis accipi, sed falluntur dum coniunctim legunt כיאם: cùm potius repetat Propheta quod iam dixit,nempe non aliter Deum fore propitium Iudæis, quàm si vita eorum veram pœnitentiam testetur. כיאם aliquando coniunctim accipiunt Hebræi pro sed, verùm alibi etiam sæpius leguntur hæ duæ voces separatæ, quemadmodum iam vidimus secundo capite, Si te laueris nitro: & augendi causa sæpe ponitur illa particula, certè, etiamsi. Sed hoc loco simpliciter intelligit Propheta, falli Iudæos, quoniam velint imponere Deo legem pro sua libidine, cùm penes arbitrium eius sit vel probare vel reiicere eorum opera. Et sensus hic confirmatur ex secunda parte versus. Neque enim illic legitur כיאם, sed אם, *Si faciendo feceritis iudicium*: deinde vno contextu adiungit, *Si non oppresseritis peregrinum, pupillum & viduam*: tandem adiungit, *Habitare* (ponitur hîc copula, fateor, sed vice aduerbii) *Tunc habitare vos faciam*. Summa est, sacrificia coram Deo nullius momenti vel pretii esse, nisi qui offerunt simul etiam se totos consecrent Deo, puro corde. Volebant Iudæi astringere Deum suis legibus: ostendit se ita perperam cogi in ordinem. Apponit igitur illis conditionem: quasi diceret, Meum est vobis præscribere quid rectum sit. Facessant igitur cæremoniæ, quibus putatis expiari peccata vestra, quoniam eas nihil moror, ac pro nihilo duco. Quid ergo superest? nunc ostendit: *Si composueritis vitam vestram ad rectitudinem*, inquit, *tunc habitabitis in loco hoc*. Nam heri hortatus est Propheta populum ad conuersionem: & vsus est eodem verbo, quod nunc repetit. Iubebat ergo populum ad Deum accedere recto & puro animo: postea addiderat alteram sententiam, Ne ponatis vobis fiduciam ad verba mendacii, dicendo, Templum Domini, &c. Iam iterum repetit quod dixerat, *Si*, vel, *quòd si feceritis bonas vias vestras*. Ostendit clarius non fieri populo iniuriam, cùm Deus repudiat ipsorum cæremonias, quia exigit purum cor: & sine pœnitentia externi ritus sint vani, & inutiles. Hoc est igitur consilium Prophetæ: Si videtur Deus nimiùm duriter agere vobiscum, promittit se fore vobis beneuolum, vbi vitam vestram composueritis ad obedientiam Legis: an hoc iniquum est? Conditio, quæ vobis à Deo fertur, potéstne subiecta esse vllis calumniis, quasi Deus vos inhumaniter tractaret? Hoc est ergo consilium Prophetæ, *Si feceritis bonas vias vestras*, hoc est, si vita vestra in melius mutata fuerit: *Et si feceritis iudicium*. Ad species nunc descendit, ac primò quidem iudices compellat, quorum erat reddere singulis ius suum, compescere iniurias, & pronuntiare ex bono & æquo, cùm lis aliqua exorta erat. *Si ergo*, inquit, *feceritis iudicium inter virum, & fratrem eius*: hoc est, si iudicia apud vos recta fuerint, vt neque fauor, neque odium, neque vllæ corruptelæ vos abducant ab æquo & recto: hoc est *facere iudicium inter virum, & fratrem eius*: postea addit, *Non oppresseritis peregrinum, & pupillum, & viduam*. hoc quoque ad iudices pertinet. Sed minimè dubium est, quin Deus hîc generaliter ostendat, in populo regnare iniustitiam, vbi crudelitatem, & perfidiam damnat in ipsis iudicibus. Quod attinet *ad peregrinos, & pupillos, & viduas*, hæc loquendi ratio frequenter occurrit: quia subsidiis ferè omnibus carent tam peregrini, quàm pupilli, & viduæ, & obnoxii sunt multorum iniuriis, quasi essent expositi in prædam: ideo quoties de recta gubernatione agitur, Deus nominat peregrinos, & viduas, & pupillos: quia hinc facilè potest deprehendi qualis sit publica administratio. nam si alii obtineant ius suum, hoc non mirum est, quoniam adsunt patroni, qui causam eorum defendant: deinde amici etiam aduocantur. Sic quisque dum tuetur suam causam, saltem aliquam partem iuris obtinet. Sed vbi peregrini, et viduæ, et pupilli non iniustè tractantur, hoc signum est veræ integritatis: quia hinc colligitur non valere apud Iudices προσωποληψίαν Sed quia alibi hac de re dictum fuit, ego tantùm leuiter attingo. *Et sanguinem innocentem non effuderitis in loco hoc*, inquit. Hîc atrocius insequitur Propheta iudices, dum vocat homicidas. Neque tamen dubium est, quin semper in ore habuerint aliquos prætextus, cùm ita funderent purum sanguinem. Sed Propheta quoniam hîc loquitur in persona Dei, & ex Spiritus sensu, totum illud negligit quasi euanidum, quòd putarent iudices aliquid sibi esse excusationis. Cùm dicit *in loco hoc*, ostendit quàm stulta sit eorum confidentia, dum gloriantur de cultu Dei, & sacrificiis, & Templo: quoniam Templum polluerant suis impiis cædibus. Deinde transit ad priorem Legis tabulam, *Si non ambulaueritis post deos alienos*, inquit, *in malum vobis*. Sub vna specie per synecdochen hîc omnes alias impietatis species damnat. Quid enim est ambulare post deos alienos, nisi deficere à puro, & legitimo Dei cultu, & corrumpere ipsum superstitionibus? Videmus ergo quid sibi velit Propheta. reuocat Iudæos ad obseruationē Legis, vt inde possit fieri rectū iudicium de ipsorum pœnitentia. Probate, inquit, vos resipuisse ex animo: ostendit rationem probandi, nempe si Legem Dei obseruent. Et quemadmodum iam dixi, priorem Legis tabulam designat synecdochicè sub vna specie. Quod attinet ad secundam tabulam, ponit etiam aliquas species, quæ tamen huc spectant, vt ostendat violari iustitiam, & æquitatem apud ipsos: deinde crudelitatem, & perfidiam, fraudes, & rapinas grassari. Sequitur posterior pars, *Tunc*, inquit, *habitare vos faciam*. Opponit Deus peruersæ populi fiduciæ hoc membrum: quasi diceret, Vultis me vobis esse propitium: sed illuditis mihi, dum of-

fertis sacrificia absque affectu cordis, absque vlla pietate: manetis semper vestri similes: interea putatis me esse vobis placatum, vbi in Templum venitis cum inanibus pompis: sed sacrificia vestra polluitis impuris manibus. Ego igitur hanc conditionem non admitto: *Sed tunc habitare vos faciam in hoc loco, & in terra quam dedi patribus vestris, si*, hoc est, hac lege addita, si verè mecum redieritis in gratiam. Postrema pars versus, *A seculo in seculum*, contexi debet cum verbo ושכנתי, *faciam vos habitare à seculo in seculum*, hoc est, sicuti habitarunt patres vestri iam olim in hac terra, ita etiam quieti manebitis in hac eadem, & manebit vobis tranquilla possessio, sed non aliter. Tenenda est antithesis quam heri notauimus. Denuntiat enim obliquè Iudæis exilium, quia terram contaminent suis sceleribus, & tantùm sacrificiis suis glorientur. Nunc sequitur,

8 Ecce, vos fiduciam adiicitis ad verba mendacii, *vel, fiduciam vobis ponitis super verbis mendacij*, quæ profectu carent.

Iterum inculcat quod heri vidimus, nempe stultam esse populi gloriationem, dum Templum, & sacrificia Deo obtrudunt. vocat verba mendacii, quemadmodum exposuimus, quòd prorsus in contrarium verterent quæ Deus instituerat. Volebat in Templo sibi offerri sacrificia. quorsum? nempe vt foueret in toto populo fidei vnitatem. Sacrificia autem quô tendebant? vt populus expenderet se reum esse æternæ mortis: deinde, vt confugeret ad misericordiam Dei: expiationem alibi quæreret, nempe in Christi sanguine. Atqui nulla erat pœnitentia, non displicebant sibi in peccatis: imò, quemadmodum statim videbimus, plus licentiæ sibi ex cæremoniis sumebant, que tamen debebant esse pœnitentiæ exercitia. Fuerunt igitur verba mendacii, cùm signa à suo fine auellerent. Debent quidem distingui veritas, & signum: sed diuortium illud non est tolerabile, cùm homines signa nuda arripiunt, & negligunt rei veritatem. Veritas in sacrificiis illa fuit quam nunc dicebam, vt spectaculo illo admonerentur se reos esse æternæ mortis: deinde, vt pœnitentiam meditarentur, & ita confugerent ad Dei misericordiam. Cùm nulla esset Christi ratio, nulla cura resipiscentiæ, nulla displicentia in peccatis, nullus timor Dei, nulla humilitas, hoc fuit impium diuortium. Nunc ergo clarius videmus cur Propheta appellet *verba mendacii*, peruersam illam gloriationem quam hypocritæ opponunt Deo, vbi volunt ipsum esse contentũ nudis cæremoniis. Ideo adiungit *profectu carere verba illa*: quasi diceret, Sicuti vultis ludere cum Deo, ita etiam ipse vos frustrabitur. Certùm enim est, Deo improbè fuisse mentitos, cùm eius iudicio satisfacere vellent frigidis cæremoniis. Ostendit igitur mercedem illis esse paratam, quoniam sentient tandem nihil se fructus referre ex suis fallaciis. Sequitur,

9 An furari, occidere, adulterium committere, iurare falsò, *hoc est, peierare*, suffitum offerre Baal, ambulare post deos alienos, quos non cognoscitis?

10 Et venientes, & stantes coram facie mea in domo hac, *hoc est, in hoc Templo*, super quam, *vel, super quod*, inuocatum est nomen meum, dicetis, Liberati sumus ad faciendum, *vt faciamus*, omnes abominationes istas.

11 An spelunca latronum facta est domus hæc, *vel, Templum hoc*, super quam inuocatum est nomen meum, in oculis vestris? Etiam ego ecce video, dicit Iehouah.

Videtur suspensus esse sensus in primo versu, vbi dicit, *An furari, occidere & adulterium patrare*, &c. tamen nulla est in re ipsa ambiguitas. Etsi enim aliquid est abruptum in verbis, colligimus tamen hanc summam, An licebit vobis? Et scimus verba infinitiui modi sæpe resolui in tempus futurum: An cum furati eritis, cùm occideritis, cùm fueritis adulteri, & suffitum obtuleritis Baal, &c. de re igitur ipsa conuenit. Ostendit enim Propheta stultè Iudæos velle pacisci cum Deo, vt impunè ipsum prouocent tot sceleribus: & cùm ingressi Templum fuerint, cogatur ipsos recipere, quasi esset illa iusta reconciliatio. Et ideo stultitiam hanc Propheta deridet. Quid enim est magis absurdum, quàm Deum impunè concedere hominibus, vt cædes, & furta, & adulteria perpetrent? Hoc non exprimunt claris verbis hypocritæ: sed dum piacula obtru-

obtrudunt in externis ceremoniis,& volunt hoc remedio ſepelire grauiſſima ſcelera,annon trahunt Deum in ſuas partes? Annon faciunt quaſi lenonem, cùm volunt ipſum tegere adulteria? dum ex rapinis ſacrificant quaſi mercedem flagitii, annon faciunt conſortem furum, redimendo prædas,& rapinas ſacrificiis? Craſſè igitur hîc Propheta exprobrat hypocritis, quòd nimis contumelioſè cum Deo agant, quia ipſum implicent ſuis ſceleribus, acſi eſſet ſocius furum,& latronum,& adulterorum. *An*, inquit, *licebit vobis furari*? deinde, *an licebit occidere, & adulterium committere, & iurare mendaciter*? Hæc quatuor reſpiciunt ſecundam tabulam, vbi vetuit Deus & furari & occidere,& ſcortari,& fallere proximos periuriis. Hæc ergo quatuor ideo ponuntur,vt oſtendat Propheta omnia charitatis officia pro nihilo duci apud Iudæos. Iam adiungit quæ ad priorem tabulam pertinent, nempe *ſuffitum offerre Baal, & ambulare poſt deos alienos, qui tamen illis erant incogniti*. His duobus verbis coarguit eorum impietatem. Speciem vnam ponit, *Suffitum offerre Baal*. in plurali numero ſæpe Prophetæ Baalim nominant patronos illos, quorum ſuffragiis putabant Iudæi ſe gratiam poſſe acquirere coram Deo: ſicuti hodie in Papatu Angeli, & mortui ſunt Baalim. Neque enim ipſos exiſtimant eſſe deos, ſed conciliari ſibi gratiam coram Deo,dum adhibent illos patronos. Talis ſuperſtitio apud Iudæos regnauit. Sed hîc Propheta idola omnia deſignat per nomen Baal. Poſtea generaliter conqueritur Deum fuiſſe contemptum,& ipſos perfidè ab eo deſciuiſſe, *Quoniam ambularunt poſt deos alienos*. & circunſtantia etiam exaggerat crimen cum dicit *eſſe incognitos*. Non dubium eſt,quin Propheta tacitè opponat certitudinem, in qua fundata erat vera religio. Deus enim probauerat gloriam ſuam multis miraculis,cùm redempti fuerant Iſraelitæ. Poſtea multis beneficiis confirmauerat primum illud:& Lex non fuerat promulgata ſine multis ſignis,& prodigiis. Non poterant igitur Iudæi obiicere erroris prætextum, quia in tot experimentis nulla erat excuſatio inſcitiæ. Iam quod ad deos alienos pertinet, vnde ſciebant illos eſſe deos? nulla erat probatio, nulla ratio. Videmus ergo hîc grauius damnari Iudæos, quia deſciuerant à cultu veri Dei, qui ſe illis patefecerat multis miraculis, & qui ſanciuerat fidem Legis ſuæ, ita vt non poſſet vocari in dubium:& deſciuerant *ad deos incognitos*. Nunc adiungit Propheta, *Venitis*, hoc eſt, poſtquam vobis permiſiſtis & furari, & occidere, & adulteria patrare, & corrumpere totum Dei cultum, tandem *vos venitis, & ſtatis coram facie mea in Templo hoc*. Deus proſequitur eandem ſententiam, quia non tantùm vult hoc loco damnare Iudæos tanquam homicidas,& fures,& adulteros: ſed vltra progreditur,nempe quòd accedat etiam hæc impudentia,dum veniunt perfricta fronte,& Templum ingreſſi volunt cenſeri Dei cultores. Quid hoc ſibi vult? inquit. Affertis vobiſcum cædes,& furta,& adulteria, & ſordes impuras: vos eſtis tot probris contaminati: mox ingreſſi in Templum,putatis vobis omnia licere: quemadmodum etiam primo capite Iſaiæ,Deus conqueritur eos terere pauimentum Templi ſui, deinde afferre illuc manus ſanguine pollutas. Sic etiam hoc loco, *Venitis*, inquit. Hoc per modum deteſtationis legendum eſt: *Statis etiam coram facie mea in Templo hoc*. Tametſi enim Deus in Templo illo incluſus non erat, ſcimus tamen Arcam fœderis fuiſſe ſymbolum preſentiæ eius. Ideo ſubinde in Lege occurrit hæc locutio,Stabitis coram facie mea. Hic ergo deteſtabile portentum oſtendit Deus, quòd auderent Iudæi prorumpere coram facie ſua,vbi tot ſceleribus polluti, & contaminati erant. Et addit, *In domo hac, ſuper quam inuocatum eſt nomen meum*, hoc eſt,quæ mihi dicata eſt. Inuocari enim nomen Dei ſuper Templum,nihil aliud eſt, quàm Templum ei conſecrari,vt illic colatur. Si verè colitur Deus,qui ipſum quærunt, ſentiunt etiam ipſum præſentem gratia,& virtute. Ergo quoniam Templum iuſſerat Deus ſibi extrui, in quo coleretur, dicit illic *inuocari nomen ſuum*, reſpectu ſcilicet illius primæ,& puræ ordinationis. Perperam inuocabant Iudæi eius nomen, quoniam nulla erat in ipſis religio, vel pietas: ſed quantum ad inſtitutionem Dei pertinet, inuocabatur eius nomen ſuper Templum, quoniam Templum illud ſibi conſecrauerat. Reuocat igitur eos Deus ad hanc primam inſtitutionem, quæ apud ipſos ſancta, & inuiolabilis eſſe debebat. Neſcitis locum hunc à me delectum eſſe, *Vt illic nomen meum inuocetur*? *Statis coram facie mea in ſacro loco*, & ſtatis polluti, & polluti non vno ſcelerum genere, ſed quoniam tota Lex mea à vobis violata eſt, & meæ tabulæ contemptæ: *Statis adhuc*. Videmus ergo quorſum tendat Prophetæ conſilium. Exprobrat enim Iudæis impudentiam, & proteruiam, quòd audeant ita prorumpere in conſpectum Dei cum ſuis inquinamentis. *Et dicitis*, inquit, hoc eſt, poſtquam ſtetiſtis in hoc Templo *dicitis*, *O nos ſumus liberati ad faciendum omnes iſtas abominationes*, hoc eſt, putatis Templum hoc vobis eſſe latibulum, quod tegat omnia veſtra flagitia: atque ita putatis vos elapſos eſſe è manu mea, quaſi non habenda eſſet amplius quæſtio de omnibus veſtris peccatis: quoniam Templum meum vobis eſt inſtar aſyli, ſub cuius vmbra deliteſcitis. Certum eſt, non ita loquutos fuiſſe Iudæos. nam ſi fuiſſent rogati, an vita eorum eſſet abominabilis, fortiter negaſſent. Sed Propheta non reſpicit quid ſentiant ipſi vel loquantur: de re ipſa differit, & differit in perſona Dei pro mandato ſibi iniuncto. Exprobrat ergo hypocritis, quòd ſe liberatos eſſe exiſtiment, quia venerint in Templum: & putent ceſſuras ſibi impunè omnes ſuas abominationes, quarum antè meminit,quòd ſcilicet aduerſus

Exod.20.18.& Deut.5.22.23

Iſa.1.12.15

Deum impii essent,& iniusti aduersus proximos. Postea adiungit, *An spelunca latronum est domus hæc,super quam inuocatum est nomen meum?* Conclusio est totius sententiæ cum amplificatione. Iudæis enim permiserat Propheta iudicium, quemadmodum vbi de re non obscura vel dubia agitur: Ecce, vos ipsi sitis in propria causa iudices: licebitne vobis furari, occidere, & adulterium patrare? deinde, venire in hoc Templum, & iactare vobis concessam esse impunitatẽ omniũ malorũ? hoc quidem sufficere debebat: sed quoniã tanta erat in Iudæis & obstinatio, & stupiditas, vt non cõcederent nisi ægerrimè, & multis modis conuicti, ideo Propheta adiungit hanc sententiam, *An domus hæc,super quam inuocatum est nomen meum,spelunca latronum est?* hoc est, an ideo elegi mihi locũ vbi me colatis, vt vobis plus liceat, quàm si nulla esset religio? Quorsũ religio? nonne vt hoc fræno contineantur homines, ne lasciuiant? nam certè cultus, & timor Dei regula est omnis æquitatis, & iustitiæ. Nunc, nonne præstaret nullum esse Templũ, & nulla sacrificia, quàm plus dari licentiæ hominibus ad peccandũ, vbi prætextum sibi captant in cæremoniis? facessant cæremoniæ: dictabit conscientia nefas esse violentiam afferre proximis, vel aliquam iniuriam: communi sensu omnes fateri cogentur adulterium esse rem fœdam, & detestabilem: idem etiam sentient de rapinis, & de homicidiis. Quantum attinet ad superstitiones, vbi ostensus fuerit error fateri omnes cogentur cultum Dei retinendum esse in sua puritate. Bene, si ergo nullum esset Templum apud vos, maneret hic sensus penitus cordibus vestris infixus, Deum scilicet esse purè colendum. Nunc quia Templum erectum est Ierosolymæ, quia illic offertis sacrificia, estis fures, estis adulteri, estis homicidæ: & putatis me quodãmodo esse excæcatum, vt desinam esse vindex tot, & tam atrocium scelerum. Ergo, inquit, *spelunca latronum facta est vobis domus ista?* sed interrogatiuè hoc legendum est, An fieri potest, vt Templum hoc, id est, sacrarium hoc sit spelunca latronum? Cæterùm, ratio comparationis tenenda est, quia latrones etiam si sint audacissimi, & prorsus efferati, tamen in loco aperto non audent exerere gladium, non audent iugulare miseros homines. Quare? metuunt sibi à pœnis legum, circunspiciunt. Sed vbi possunt deprehendere homines in occulto loco, illic est spoliarium, in quo plus datur licentiæ: iugulant homines, posteà excutiunt ipsorum crumenas. Videmus ergo vt speluncæ, & loca abscondita plus securitatis adferant latronibus. Optimè igitur quadrat comparatio, vbi Propheta dicit, Iudæis Templum Dei factum esse quasi speluncam latronum. Si enim nullum fuisset Templum, fuisset retenta aliqua integritas, idque ex communi sensu. Cùm autem sacrificiis tegerent suam turpitudinem, putabant se hoc modo effugisse omne iudicium. Et ideo Christus ad tempus suũ accommodat hoc vaticinium: quoniam Iudæi etiam tunc Templum prophanauerant: & cùm temerè, & falsò inuocarent Dei nomen, volebant tamen Templum sibi asylum esse impunitatis. deridet Christus talem stultitiam, quemadmodum fecerat Propheta. Postea adiungit, *Etiam ego ecce video, dicit Iehouah*. Non dubium est, quin ironicè perstringat Ieremias stultam confidentiam, qua fallebant seipsos Iudæi. nam hypocritæ videntur sibi perspicere quicquid necesse est. Hinc etiã quoniã putant se acutos esse, plus audaciæ illis accedit: dum excogitant fallacias, quibus Deum, & homines deludant. Et ideo salsè Propheta hìc ipsos pungit, quòd scilicet Deũ velint quasi cæcum reddere: *Etiam ego ecce video*, inquit. Nondum satis pateret, quàm emphatica sit
Isa.29.15 locutio, nisi similis locus nobis esset instar clauis. Apud Isaiam vigesimo nono capite dicitur, Ego etiam sum sapiens. Dixerat Propheta, Væ astutis, & sapiẽtibus, qui sibi excauarunt foueas. Illic inuehitur aduersus homines impios, qui existimãt suis fallaciis posse Deum ipsum quodammodo decipi: quod videtur tamen esse prodigiosum, & est tamen communiter inter homines regnat hoc vitium. Nam vix centesimus quisque reperietur, qui non integumenta quærat, quibus sese abscondat ab oculis Dei: præsertim Aulici, & versuti homines sibi tantum arrogant perspicaciæ, vt Deus præ ipsis nihil perspiciat: ideo per Isaiam respondet Dominus, Ego etiam sum sapiens. Si vos estis sapientes, relinquite mihi saltem aliquam partem, & ne putetis me prorsus esse stultum. Ita etiam hoc loco, *Coram oculis meis domus hæc facta est spelunca latronum*, hoc est, Si quis vobis esset sensus, nonne constaret apertè, vos fecisse speluncam latronum ex Templo meo? & interea ego cæcutiam? Si putatis vos esse tam perspicaces, *Ego etiam video*, inquit Dominus. Videmus ergo quantum ponderis habeat particula גם, etiam, & particula אנכי, ego, & הנה ecce. nam hæ tres voces simul cumulantur, vt ostendat Deus se non esse stupidum, vbi populus tam audacter prorumpit in omnia scelera: & vult interea suis fallaciis obtegere eius oculos, nequid cernat.

PRECATIO.

Da omnipotens Deus, quando hodie non tantùm ex ligno & lapidibus Templum apud nos voluisti tibi extrui, sed cùm plenitudo tuæ Deitatis habitauerit in Filio tuo vnigenito, ipse autem sua virtute totum orbem repleat, & in medio nostri, atque etiam in nobis

bis ipsis habitet: da, inquam, ne eius sanctitatem profanemus nostris vitijs, & sceleribus: sed ita studeamus nos tibi consecrare in obsequium, vt perpetuò nomen tuum in eius nomine glorificetur, donec tandem recipiamur in æternam illam hæreditatem, vbi palàm nobis, & facie ad faciem apparebit illa gloria, quam hodie speculamur in doctrina Euangelij tui, Amen.

12 Nempe ite nunc, *vel agedum*, in locum meum, qui erat in Silo, vbi habitare feci nomen meum initio, & videte quid fecerim illic propter malitiam populi mei Israel.
13 Et nunc quia fecistis omnia opera hæc, *id est, quia imitati estis Israelitas*, dicit Iehouah, & loquutus sum ad vos mane surgens, & cùm loquerer non audistis, & inclamarem vos, non respondistis:
14 Faciam igitur domui huic, in qua, *super quam*, inuocatum est nomen meum, de qua vos fiditis, *in qua vos confiditis: sequitur postea relatiuum*, & loco, quem dedi vobis, & patribus vestris, sicut feci Silo.

EXEMPLO confirmat Propheta quod heri dixerat, nempe falli Iudæos, quia existiment se protegi vmbra Templi, cùm tamen seipsos discooperiant, & cùm totus orbis testis sit impiæ ipsorum rebellionis. Producit igitur quod antè acciderat: nam Arca fœderis diu fuerat reposita in Silo, vt satis notum est. iam Tēplum per se non excelluit aliqua dignitate, nisi propter Arcā fœderis, & Altare. accessit splēdidior ornatus: sed tota sanctitas Tēpli in Arca fœderis, & in Altari, & sacrificiis residebat. hoc idē fuit in Silo. Ostēdit igitur Iere quàm stultè Iudæi superbiāt, quòd apud ipsos sit Arca fœderis, & Altare, quoniā non protectus fuit locus ille prior, vbi oblata fuerant sacrificia Deo. hæc sūma est. Sed nō frustra dicit, *Nempe ite in Silo*. Nam כי tametsi est causalis particula, hīc videtur sumi expositiuè. quanquā si cui magis placeat simplex affirmatio, non repugno, Sanè ite in Silo. sed affirmatio erit ironica, Vos Tēplo gloriamini, scilicet ite in Silo, inquit. Et vocat Deus *locum suum*, vt intelligāt Iudæi nulla in re se præstare. fuerat quidē traducta in montem Sion Arca fœderis, & illic Deus sibi æternum domicilium elegerat: sed alter ille locus sanè superior erat antiquitate. Hæc ratio est, cur vocet *locum suum*. & adiungit, *Et vbi feci habitare nomen meum*, hoc est, vbi volui arcam residere. nam Arca fœderis, & Altare cum suis accessionibus, erant propriè nomen Dei. neque enim id factum fuerat fortuitò, quòd Arcam reposuerāt omnes Tribus in Silo: sed ad tēpus voluerat Deus illic coli. Dicit igitur locum illum sacrum fuisse ante Ierosolymam, & ideo paulò pòst exprimit בראשנה, initiò, inquit, hoc est, non tantùm Silonitæ pares vobis fuerūt, sed ipsa antiquitas debuit illis plus acquirere honoris. Si fiat igitur comparatio, præcellunt illi, quod ad temporis vetustatem pertinet: V*idete*, inquit, *quid fecerim illi loco propter iniquitatem populi mei Israel*. Israel hīc populū suum appellat non honoris causa, sed vt iterum commonefaciat Iudæos, fuisse pares Israelitis: et tamen nihil ipsis profuisse, quòd confluere solerent illuc omnes Tribus ad cultum Dei. Nam vbi ratiocinandum est nobis ab exemplo, spectandum semper est, ne quid sit diuersum. Ieremias ergo ostendit Israelitas fuisse Iudæis pares, & si quid sibi præstantiæ Iudæi assumant, hoc non facere meritò, nec iure, quoniam Israel etiam fuerit populus Dei: quoniam Deus voluerit Arcam fœderis statui in eo loco, & sibi illic offerri sacrificia: deinde quòd accedat etiam vetustas, quia antequam sciretur, montem Sion diuinitus electum esse, vt illic Templum extrueretur, alter locus iam sacer erat. ideo concludit, *Nunc ergo quia fecistis omnia opera hæc*, inquit, nempe quia similes fuistis Israelitis, *ideo*: & iam amplificat crimen eorum, quòd scilicet non tantùm scelera decem Tribuum imitati sint, sed peruicaciter contempserint omnes admonitiones: *loquutus sum*, inquit, *ad vos, & manè surrexi*. Hac figura significat se fuisse ita solicitum de conseruando regno Iehudah, vt solent patres cōsulere saluti filiorum. Quemadmodum igitur pater manè surgit, vt dispiciat quid opus sit suæ familiæ: ita etiam Deus dicit se manè surrexisse, quoniam assiduus fuerat in illis exhortandis. Transfert in suam personam quod propriè competebat in Prophetas. sed quoniam illos excitauerat suo Spiritu, & illorum opera etiam vtebatur, meritò sibi vendicat quicquid fecerat per illos tanquam per organa. Et hoc exagerat crimen, quòd ignaui fuerint, imò stupidi, cùm tamen Deus sedulò incūberet ipsorum saluti. Adiūgit, *Loquutus sum, & non audistis: clamaui ad vos, & non respondistis*. Pluribus verbis inuehitur in eorum duritiem, quia si semel tantùm eos monuisset, poterat obiici aliquis prætextus: sed cùm Deus quotidie manè surgēdo studuerit ipsos ad se reuocare: deinde quòd non tātùm doctrina vsus fue

rit,sed etiã clamore(haud dubiè enim Clamoris nomine intelligit exhortationes ,& minas , quæ debuerant plus habere efficaciæ ad ipsos permouendos)in hac contumacia summus furiosæ audaciæ cumulus apparet. Summa est,Deum omnes rationes expertum esse, quibus reduceret Iudæos ad sanam mentem,nisi prorsus fuissent desperati,neque enim semel tantùm eos vocauit,sed sæpius:deinde Prophetas instruxit ea virtute,vt strenuè incumberent ad obeundum munus. non tantùm docuit per ipsos quid esset vtile,*sed clamauit*,hoc est,addidit maiorẽ vehementiã, vt tarditas corrigeretur. Cùm ergo nihil profuerit Deus omnibus modis,nihil restat,nisi vt malè pereat, quando ita sunt perditi sua sponte. *Faciam igitur huic domui*, inquit,*in qua inuocatum est nomen meum*. Non dubium est quin præueniat omnes exceptiones cùm dicit, Scio quid sitis dicturi, locũ hunc sacrũ esse Deo,& illic inuocari eius nomẽ,& illic offerri sacrificia:hæc omnia,inquit,profectu carebũt,quia *etiam in Silo inuocatum fuit nomen Dei,& illic habitauit*. quanuis ergo stultè ponatis fiduciam vestram in hoc loco,non tamen effugiet pœnã,quæ inflicta fuit priori. Adiungit,*Quem dedi vobis & patribus vestris*:sit ita. Hæc omnia per concessionem legenda sunt: & simul accedit anticipatio,vt intelligant Iudæi nihil sibi prodesse,quòd Deus in monte Sion voluerat sacrarium sibi extrui:erat enim illud incitamentum ad pietatem. Cùm verò prorsus in diuersam partem conuersus esset locus ille,& cùm indignè prophanatum esset illic nomẽ Dei,dicit, Quanuis hunc locum & vobis & patribus vestris dederim,nihilo tamẽ melior eius conditio erit quàm Silo. Sequitur,

15 Et proiiciam vos à facie mea, sicuti proieci omnes fratres vestros, totum semen Ephraim.

Concludit superiorem sententiam.satis quidẽ se explicuerat Propheta: sed confirmatio hæc necessaria fuit apud tam præfracta capita. Nihil ergo nouum affert, sed tantùm ostendit nihilo plus popularibus suis fore præsidii aduersus Dei vindictam, quàm fuerit Israelitis. Et ideo nunc vocat *fratres ipsorum*, sicuti prius populum suum dixerat.erat enim par cõditio decem Tribuum, donec voluit Deus Arcam suam deferri in montem Sion,vt haberet sedẽ in Tribu Iehudah. Sed omnes peræquè erant filii Abrahæ:deinde superiores erant Israelitæ,saltem numero,& potentia. ideo dicit *totum semen*. hoc emphaticè additur: Iudæi enim habebant duntaxat dimidiã Tribum Mnasse secum: decem Tribus perierant:non poterant igitur vlla in re se præferre,& hac in parte erant inferiores,quòd tantùm constabant ex vna Tribu,& dimidia:maior autem erat multitudo decem Tribuum. Vocat *semen Ephraim* propter primum Regẽ: deinde quoniam Tribus illa nobilior fuit aliis nouem.& apud Prophetas passim Ephraim ponitur pro Israel,hoc est, pro regno illo secundo, quod tamen opulentia magis florebat. Nunc tenemus consilium Prophetæ. Hinc verò colligenda est vtilis doctrina, Deum nunquam sic fuisse obstrictum vni populo, vel loco, quin liberum esset pœnas exigere de eorum impietate,qui eius beneficia vel aspernati fuerant,vel profanauerant sua ingratitudine, & suis sceleribus. Hócque diligenter notandum est, quia videmus hoc vitium quasi nobis esse ingenitum,vt scilicet superbiamus quoties liberaliter nobiscum Deus egit.sic enim abutimur eius beneficiis,vt putemus nobis plus licere, quia plus in nos contulit,quàm in alios. hac autẽ superbia nihil est magis peruersum:& tamen ita insolescimus quoties nos Deus ornauit peculiaribus gratiis. Tenendã est igitur hæc Prophetæ doctrina, nempe Deo semper liberum esse iudicium,vt vindictã sumat de impiis,& ingratis. Hinc etiam apparet quàm stulta sit Papistarum iactantia:nam quoties opponunt nobis sedis Apostolicæ nomen, putant os occlusum esse Deo:putant omnem fidem verbo eius esse detractam: denique obdurescunt aduersus Deum,quasi illis esset legitima possessio,quoniam semel predicatum fuit Romæ Euangelium,& locus ille fuit quasi prima sedes Ecclesiæ tam in Italia,quàm in Europa.atqui Deus nunquam vllo priuilegio insigniuit vrbem Romam,neque dixit illic sibi esse domicilium. Si haberet Papa cum suis quod habebant tunc Iudæi(quòd ad montem Sion pertinet)quis ferret eorum furorem,non dico superbiam? Atqui videmus quid pronuntiet Ieremias de monte Sion, de quo tamen dictum erat, Hæc requies mea in seculum seculi: hîc habitabo, quoniam elegi eam. *Ite nunc*,
Psal.132.14
inquit,*in Silo*. Nunc ex quo Silo,& Ierosolyma,& tot celeberrimæ vrbes,vbi olĩ floruit Euãgeliũ,nobis ereptæ sunt,dubitãdũ non est,quin horribilis vltio,& interitus maneat eos omnes,qui salutis doctrinam respuunt, & qui vilipendunt thesaurum Euangelii. Cùm ergo tot documentis Deus ostenderit se non alligatum esse vllis locis,quàm stolida est ista ferocia, quòd volunt titulo sedis Apostolicæ Romanenses euertere & omnẽ doctrinam,& omnem timorem Dei,& quicquid ad religionem spectat? Nunc pergamus.

16 Et tu ne ores pro populo hoc, & ne eleues pro ipsis clamorem, & precationẽ,& ne occurras,*intercedas,est enim translatitium verbum.nam* פגע *significat obuiàm ire, sed accipitur pro intercedere: ne ergo intercedas*, apud me,quia

ego

ego non exaudiam te.

Vt Deus omni inuidia exoneret seruum suum, vetat preces concipere pro populo. quanquã potuit hoc fieri tam Prophetæ respectu, quàm populi totius. neque enim dubium est, quin dolenter, & acerbè tulerit Ieremias populi sui interitum, quemadmodum aliis locis videbimus: neque enim abiecerat omnes humanos sensus. Fuit igitur anxius de salute fratrum suorum: ideo cõdoluit miseris, cùm videret iam exitio deuotos esse. sed Deus eum confirmat, quô scilicet animosius exequatur munus suum. sæpe enim misericordia dissoluit corda hominum, vt munus suum non exerceant sicut decebat. Poterat tardior, vel frigidior esse Ieremias in denuntianda vindicta Dei, nisi exempta fuissent omnia impedimenta, quæ tardabant eius alacritatem. Hac ratione igitur iubetur exuere sympathiam, vt scilicet exurgat supra omnes humanos sensus, & meminerit se præfectum esse iudicem populo, vel præconẽ, qui denuntiet extrema. Neque tamẽ dubium est, quin Deus ad populum ipsum respexerit, vt cognoscerent Ieremiã cogi ad has partes, quanuis parum iucundæ essent. & ideo dixi inuidiam ab ipso trãslatam esse, ne scilicet exasperaret gentem suam, cùm tam asperè ageret. *Ne ores*, inquit, *pro populo hoc*. deinde, *Ne attollas preces*: alii vertunt, *Assumas*. נשא propriè significat tollere. diximus de hac locutione alibi. Nam duæ sunt diuersæ loquendi formæ, cùm de precatione agitur. interdum Scriptura dicit fideles, preces abiicere coram Deo, atque ita designat humilitatem, vbi supplices accedunt, neque audent oculos sursum attollere: quemadmodum de publicano loquitur Christus. Dicimur ergo preces abiicere coram Deo, vbi suppliciter veniã precamur, & sistimus nos cum pudore, & ignominia corã ipso. Dicimur etiam *Luc 18.13* attollere preces alia ratione, nempe quia si subsidunt animi nostri, neque fide sursum ad Deum accedant, certum est, preces nostras esse fictas. ergo ob feruorem desiderii dicuntur fideles preces sursum leuare. Sic etiã hoc loco, *Ne attollas pro ipsis clamorem, & precationem: denique ne intercedas, quoniam non exaudiam te*. Neque tamẽ dubium est, quin Proph. sicuti videbimus, perrexerit in suis precibus, sic tamen vt sciret non posse amplius à Deo impetrari incolumẽ vrbis & regni statum. Bifariam enim potuit orare, nempe vt Deus retractaret suum decretum, quod facere vetitus est: vel memor fœderis sui seruaret aliquas reliquias, quod factum est. neque enim vnquam abolitũ fuit nomen populi, quanuis vrbs vnà cum Templo fuerit excisa. fuit igitur aliquis populus superstes, sed tamen sine nomine. Vnde etiam cùm de instauratione Ecclesiæ agitur, Deus vocat nouum populum, sicuti psalmo 102, Et populus qui creabitur laudabit Dominum, hoc est, populus *Psal. 102.19* nouus, quasi significans exitium veteris populi in exilio Babylonico. Quicquid sit, tamen Deus mirabiliter seruauit reliquias, sicuti differit Paulus 10. & 11. cap. ad Romanos. Ita pro toto corpore, pro statu regni non debuit orare Propheta, quoniam sciebat iam actum esse de populo illo. Sed de hac re iterum alibi fusius dicendum erit. Sequitur,

17 An non vides tu quid ipsi faciant in vrbibus Iehudah, & in compitis Ierusalem?

18 Filii colligunt ligna, & patres accendunt ignem, & mulieres ad ponendum, vt faciant placentas Reginæ cælorum, & fundant, *libent*, libamina diis alienis, vt me prouocent ad iram.

19 An me ipsi ad iram prouocant, dicit Iehouah? an non seipsos ad erubescentiam facierum suarum?

Hìc primò ostendit Deus cur debeat implacabilis esse populo. erat enim hæc primo auditu valde dura sententia, quòd Prophetam vetaret precari: poterat enim obiici, quid si resipiscant? an non spes aliqua veniæ restabit? Ostendit Deus ipsos esse prorsus desperatos. quare? dicit, *An non vides*? Hìc defert cognitionem seruo suo Ieremiæ: quasi diceret, Non est quòd litiges mecum, tu ipse aperias oculos, & expendas quò prolapsi fuerint: nempe, inquit, *filij colligunt ligna, & patres eorum accendunt ignem, mulieres autem ad ponendum*, hoc est, ponunt consperisionem, massam farinæ. alii vertunt, subagitant pastam: sed ad verbum est, Ad ponendum cõspersionem, *la paste*. Hìc breuiter significat Deus corruptum esse totum populum quasi facta impia cõspiratione, vt viri, mulieres, & pueri, omnes quasi vesano impetu ferantur ad idololatriam. Hìc enim tantùm de ipsorum superstitionibus concionatur. antè illis obiecit adulteria, & cædes, & rapinas: hìc autem exprobrat quòd violauerint prorsus cultum Dei. sed simul demonstrat fructum impietatis, quòd scilicet sese omnes certatim proiicerent vesana æmulatione. *Nam filij*, inquit, *colligunt ligna*. Tribuit iuuenibus collectionem lignorum, quia hoc magis laboriosum erat opus. Quoniam ergo præstat robore ætas illa, *ligna coaceruant, patres verò accendunt ignem*: mulieres quid? *subigunt farinam* ita nulla pars innoxia est. quid igitur faciendum? & quid mihi aliud residuum est, nisi vt popu-

lum hunc tam impium prorsus excindam? Dicit, *vt faciant* כונים, vertunt Placentas, & hæc recepta est expositio. alii putant significari accensionem, & deducūt à כוה, quod significat accendere. sed potius eorum sententiæ subscribo, qui deducunt à כון, quod est parare, quoniam placentæ sunt parabiles. proinde non dubito, quemadmodum etiam ex aliis locis apparet, notari hîc placentas, ideo secundam interpretationem relinquo quasi nimis argutam. Quantùm attinet ad vocē למלכת multi subaudiunt literam א, & existimant notari opificia: ita litera מ esset seruilis. sed alii volunt esse radicalem, & exponunt Reginam, quod mihi est probabile. quanquam non reiicio quod alii tradunt hîc notari cœli opificium: alii tamen referunt ad stellam, vel lunam, vel solem. fruatur quisque proprio sensu. Tamen quod ad me spectat, si placet nomen operis, existimo comprehendi totum cœlestem exercitum, vt Scriptura vocat, hoc est, omnes stellas: si autem magis placet nomen Reginæ, libenter ad lunam refero: & scimus quanta superstitio apud omnes populos grassata fuerit in cultu lunæ. Placet igitur mihi ille sensus: tamen facilè etiam admitto hîc notari omnes stellas, & non vnam duntaxat, & vocari ipsas, opus cælorū, vel opificium. Et scimus Iudæos etiā huic vesaniæ nimis fuisse addictos. nam quoniam sol Orientalibus populis erat summus Deus, Iudæi cùm arriperent hunc errorem, putarunt supremum, & maximè venerabile numen esse in sole: postea cōuersi sunt etiam ad reliquas stellas. & sæpius notatur hæc peruersitas tam in Lege, quàm in Prophetis. Postea tandē adiungit, *Vt fundant libamina dijs alienis, vt me prouocent ad iram.* Cùm Deus conqueritur se prouocari, perinde est acsi diceret, Iudæos ex professo bellum nunc cum ipso gerere, Nō peccant errore, non etiam latet ipsos quantoperè offendar istis corruptelis: sed quasi propositum ipsis esset me lacessere, & trahere in certamen, & bellum mihi indicere, ita proruunt ad suas impietates. Tādem subiicit, *An me prouocant ipsi,* inquit, *& an non potius ad erubescentiam facierum suarum?* Deus hîc significat, quanuis in se contumeliosi sint Iudæi, tamen nihil sibi inferri iacturæ, quia possit carere ipsorum cultu. Cur igitur tam seuerè ipsis minatur? nempe respicit ipsorum scelera. sed interea demonstrat se nihil ipsos morari, vel eorum sacrificia, quoniam ipsis careat sine vllo detrimento. Ergo, inquit, accersunt sibi exitium, & recidet in ipsorum capita quicquid machinantur: volunt me lacessere, sentiēt cum quo sibi fuerit negotium: & quē-
Zach. 12. 10. admodum dicitur apud Prophetam Zachariam, sentient quem pupugerint: ego autem integer maneo, & quanuis me prouocent, quantùm in se est, ego tamen contemno ipsorum prauitatem, quia me non attingunt. neque enim me lædere possunt, neque quicquam mihi auferre. sed *seipsos* inquit, *prouocant*, hoc est, furor ipsorum vertetur in eorum capita: & hinc fiet, *vt erubescant facies ipsorum.*

PRECATIO.

Da omnipotens Deus, quando ita non modò ad superstitiones, sed etiam ad tot scelera sumus propensi, vt saltem retineamur verbo tuo: & quando dignaris nobis quotidie reuocare in memoriam tua beneficia, vt nos in officio pietatis contineas, ne abripiamur post imposturas Satanæ, & nostram vanitatem: sed defixi maneamus in obedientia tuæ iustitiæ, vt sic pergamus in continuo cursu pietatis, quò tandem fructum eius percipiamus in regno tuo cælesti, quod nobis partum est vnigeniti Filij tui sanguine, Amen.

20 Propterea sic dicit Dominus Iehouah, Ecce ira mea, & furor meus, *vel excandescentia (nam verbum hoc significat)* conflata est super locum hunc, super hominem, & super animal, *brutum: alij vertunt, iumentum, bestiam,* super arborem agri, & super fructum terræ, & ardebit, & nullus extinguet.

ADHVC pergit Ieremias in eadē sententia, & pluribus verbis explicat quod proxima lectione vidimus, nempe instare vastationem monti Sion, & Templo, sicuti prius Deus perdiderat Silo, vbi diu reposita fuerat Arca. sed quò plus grauitatis habeat cōminatio, inducit rursus Deum loquentem, *Ecce,* inquit, *ira mea, & excandescentia conflata est super hunc locum.* Alludit ad metaphoram, qua antè visus fuerat. Et hinc etiam cōfirmatur quod tunc dixi, Deum scilicet non fuisse loquutum de prophetica doctrina, sed potius de pœnis, quas iam inflixerat, & quas mox parabat infligere. Hac ratione dicit *iram suam*, aut vindictam (nam accipitur causa pro ipso effectu) dicit ergo *iram suam*, vel vindictam *conflatam esse super vrbem Ierosolymam*, nempe vt cladem inferat tam iumentis, quàm hominibus: deinde etiam frugibus terræ. Certum quidem est bruta animalia fuisse extra noxam, sicut arbores, & terræ fructus: sed quoniam totus orbis creatus est propter hominem, & in ipsius vsum: ideo non mirum est, si vindicta Dei se extendat etiam ad innoxia animalia, & creaturas sensu carentes. Deus enim tunc non exigit pœnam de brutis animali-

nimalibus,vel de frugibus terræ:sed ostendit quantoperè infensus sit hominibus,vbi ita extendit signa iræ suæ,etiam in omnia elementa. Scimus totum mundum hodie aliqua ex parte ferre pœnas,quas meritus fuit Adam,& ideo dicit Paulus omnia elementa parturire,quoniam aspirét ad liberationem. Dicit etiam creaturas obnoxias esse corruptioni non volẽtes,hoc est, non propria natura,sed culpa,& vitio hominis. Non mirum igitur est, si Deus quodie vbi vult terrere homines,proponat illis ante oculos multas,& varias species suæ vindictæ,tam in animalia,quàm in arbores,& frumenta. Summa est igitur,eousque iratum esse Deum,vt velit non tãtùm Iudæos perdere,sed terram ipsam,quô scilicet posteri etiam agnoscant quàm grauiter peccassent in quos ita exarserat iusta Dei vindicta. Non est igitur hîc anxiè disputandum cur Deus sæuierit in arbores, & bruta animalia. nam ratio illa sufficere nobis debet, Deum scilicet propriè se non vlcisci de brutis animalibus,aut arboribus,sed hoc fieri respectu hominum,quô spectaculum tam triste illis metum incutiat. Postea subiicit,

21 Sic dicit Iehouah exercituum, Deus Israel, Holocausta vestra addite super victimas vestras,& comedite carnem.
22 Quia non locutus sum cum patribus vestris, & non præcepi illis
quo die eduxi eos è terra AEgypti super verbis, *hoc est rationibus: nã* דבר *pro-*
priè significat rationem latinè. Hebræi enim ita passim vsurpant hanc vocem, sicuti Latini
rationem. super rationibus ergo, holocaustorum,& victimæ.
23 Quin potius,*sed*, כי אם *est aduersatiua particula,hoc est,hæ duæ voces ponuntur*
loco aduersatiuæ, sed, verbum hoc præcepi illis, dicendo, Audite vocem meam,& ero vobis in Deum, & vos eritis mihi in populum, & ambulabitis in omni via,*hoc est, in tota via,*quã mandauero vobis,vt bene sit vobis.
24 Et non audierunt,& non inclinarunt aurem suam, & ambulauerunt in perplexis consiliis, *propriè accipitur in malam partem*, & in prauitate, *vel duritia*, cordis sui mali,& fuerunt retro,& non ad faciem.

Hîc subsannat Propheta Iudæos, qui sedulam operam dabant sacrificiis, cùm tamen nulla esset pietatis cura. Ergo per modum ludibrii dicit,Offerte sacrificia vestra,& cumulate holocausta,& victimas,& comedite carnem. Hoc postremum membrum ostendit, Deum pro nihilo ducere sacrificia,neque quicquam ferre acceptum,tametsi & magnos sumptus faciant Iudæi,& etiã non parcant laboribus. Ostendit ergo Deus hæc omnia pro nihilo sibi esse. *Comedite carnem*, inquit,hoc est,sacrificatis vobis,non mihi. Est enim hîc tacita antithesis,quoniã dum carnem comedebant, Deo tamen exhibebatur legitimus cultus, si rite oblata fuissent sacrificia. Deus autem hîc se excludit:quasi diceret,Hæc ad me nihil pertinent: vos dum adducitis sacrificia,vultis epulari:ergo comedite,& farcite ventres vestros:hoc ad me nihil spectat. Summa est,profana esse cõuiuia, quæ Iudæi celebrabãt,tametsi prætexerẽt Dei nomen,& vellẽt ideo censeri sacra. *Comedite* ergo *carnem*,hoc est,ego repudio vestra sacrificia,nec est quòd tegatis vmbra Tẽpli mei vestras iniquitates: quoniam pollutiones vestræ impediunt, ne acceptum feram quod putatis vos mihi offerre. Cùm autem dicit, *Addite sacrificia victimis*,significat, etiamsi mactent quicquid est animalium in tota terra,hoc tamen fore irritum, quia vt iam dixi,cùm putarent se offerre Deo sacrificia,tantùm profano modo epulabantur: ratio est,quòd non spectabant in rectũ finẽ. Ideo subiicit Propheta,*Non loquutus sum cum patribus vestris,& non præcepi illis quo die eduxi eos è terra Ægypti,non loquutus sum de sacrificiis,vel holocaustis: sed tantùm præcepi,vt audirent vocem meam,& ambularent in tota via,de qua ipsis præcepi*. Videtur nimis præcisè Iererimias damnare sacrificia. scimus enim quorsum spectarint: erant exercitia pœnitentiæ. nam quoties mactatũ fuit animal coram altari, omnes admonebantur se reos esse mortis, dum animal subibat vicem hominum. Illic ergo Deus quasi in speculo repræsentabat Iudæis horribile iudiciũ,quod meriti erant: deinde sacrificia erant viuæ Christi imagines: erant certa pignora expiationis,vt homines recõciliarentur cum Deo. ergo Ieremias videtur hîc nimis contemptim de sacrificiis loqui,quæ & sigilla erãt gratiæ Dei, & erant instituta,vt homines adducerent ad pœnitentiam. Sed loquitur ex eorum sensu,qui perperam vitiauerant Dei cultum. nam cùm sedulò operam sacrificiis impenderent Iudæi,negligebant quod erat præcipuum,nempe & fidem & pœnitentiam. Ergo Propheta hîc sacrificia repudiat, quæ adulterauerãt peruersi illi Dei cultores,cùm scilicet tantùm intenti essent in externas ceremonias, & negligerent finem ipsum,atque adeò cõtemnerent. Scimus enim ab initio,Deum voluisse spi-

ritualiter coli:neque enim hodie mutauit naturam. Ergo quemadmodum hodie non alium cul-
Ioan.4.23. 24 tum probat,quàm spiritualem,sicuti ipse est spiritus: ita & sub Lege voluit sincero corde se co-
li.præposterè ergo Iudæi obtulerunt sacrificia,quasi hoc modo litaret Deo. Et hæc ratio est, cur
sæpe asperius inuehantur Prophetæ in sacrificia. Dicit se Deus nauseare, dicit se fatigatum esse
Isa.1.14,& 66.3. sacrificiis,dicit nomen suum pollui, dicit perinde esse,acsi quis non tantùm mactaret canem, im-
purum animal,sed si quis iugularet hominem. sic loquitur per Isaiam. Quorsum mihi victimæ,
& sacrificia?dicit Amos. Passim igitur hæc doctrina occurrit apud Prophetas,nempe sacrificia
non tantùm coram Deo nullius esse momenti,sed etiam esse quasi fœtida stercora, quæ abomi-
nentur,nempe vbi veritas separatur à signis. Hæc igitur ratio est,cur Ieremias hîc sacrificia pror-
sus reiiciat,nempe quoniam conqueritur de polluto, & violato Dei cultu:ratio est, quòd Iudæi
obtruderent ipsi Deo spectra pro rebus. Sed videtur tamen hoc modum excedere, quòd negat
Deus se quicquam mandasse de sacrificiis. nam antequam Lex fuerit promulgata, voluit Deus
sacrificia sibi offerri. incepit à Pascate: Pasca enim fuit sacrificium,vt satis notum est:& ita etiam
prædixerat antequam liberaret populum. deinde ante latam Legem semper fuit vsus Sacerdotii
in populo,vt Moses demonstrat. postremò videmus quàm soliciè mandauerit de offerendis sibi
Exod.12.6. sacrificiis. cur ergo hîc simpliciter negat se quicquam loquutum esse de sacrificiis? nempe quia
sacrificia per se nihil moratus est. Discernit igitur signa externa à spirituali cultu,quoniam Iudæi
suis corruptelis,quemadmodum prius dictũ est, sic euerterant quod Deus ipse instituerat, vt non
agnosceret hoc vel illud à se esse præceptum. Et si verba hæc accipimus vt sonant, omnino vera
sunt, Deum nihil mandasse de sacrificiis per se. hæc distinctio soluit omnem scrupulum, nempe
quòd Deus nunquam oblectatus fuerit sacrificiis,quòd noluerit externo ritu coli, quòd nullius
pretii fuerint vel holocausta, vel victimæ, vel suffitus,& alia omnia eiusdem generis,per se. Ergo
cùm sacrificia non placerent nisi propter alium finem,hoc fixum manet, Deum nihil de sacrificiis
mandasse. tantùm enim voluit Iudæos commonefacere de suo reatu:deinde voluit illis modum
reconciliationis ostendere. Videmus ergo vt Deus ab initio non exegerit sacrificia, quoniam
exegit in alium finem:quemadmodum si hodie dicamus Deum nihil morari ieiunia:tamen scimus
ieiunia nobis commendari, verum est,sed non propter se. Nunc tenemus Prophetæ consilium.
Hic autem locus continet vtilissimam doctrinam, & quæ eò magis obseruanda nobis est, quo-
niam eius contemptus obduxit horribiles tenebras:quia in Papatu existimant Deum rite, & opti
mè coli,dum accumulant multas cæremoniarum pompas, nec potest illis persuaderi,hoc totum
esse friuolum. quare? Deum enim æstimant ex proprio ingenio. & tamen omnes cæremoniæ Pa-
pales sunt commentitiæ:nullum enim habent testimonium ex Lege,aut Euangelio. Et cùm Deus
ita acerbè inuectus fuerit in cæremonias,de quibus tamen præceperat propter alium finem,quid
hodie fiet stultis hominum cõmentis,vbi eadem est in populo impietas, quæ tunc fuit in Iudæis?
Nam vbi Papistæ defuncti sunt suis nugis,vbi monachi,& sacrifici suis clamoribus replerũt tem
pla,vbi se exercuerunt in illis puerilibus ineptiis:deinde vbi se oblectarunt sua musica,& suffitu,
putant Deo satisfactum esse,quanuis tota eorum vita referta sit multis spurcitiis, & fœditatibus.
obdurhierunt tamen ad hanc peruersam confidentiam, qua tunc inæbriati fuerunt Iudæi.
Ergo eò diligentius notanda est nobis hæc doctrina, quòd scilicet Deus spiritualem cultum ita
probet,vt reliqua omnia pro nihilo ducat,nempe vbi separantur à cordis affectu. *Non præcepi er-
go patribus vestris,neque mandaui quo die eduxi illos è terra Ægypti.* Reuocat Propheta Iudæos ad pri
mum Ecclesiæ exordium. tametsi enim Deus pepigerat fœdus suum cum Abraham,Isaac,& Ia-
cob,tamen formauit sibi tunc demum Ecclesiam, vel expoliuit,cùm Lex fuit promulgata. Deus
ergo tunc ostendit quid sibi placeret, certam formam præscripsit, quæ esset in futurum tempus
quasi inuiolabilis regula. quia Iudæi non sequuntur hanc normam,Propheta infert Deum vitio-
sè,& perperam ab ipsis coli. Hæc ratio est,cur disertè hîc de liberatione patrum loquatur. Po-
stea sequitur clarior explicatio,qua tollitur omnis ambiguitas. opponit enim Deus obedientiã
sacrificiis:atqui sacrificia erant pars obedientiæ. verum est:sed quoniã necesse erat populum sub-
iici Legi in totum,hinc sequitur discerptum ab illis fuisse Dei cultum,cùm nullum esset studium
veræ pietatis. Nunc certò tenemus Prophetæ mentem:deinde etiam tenemus,cur Deus tam præ-
Matth.19.6 & Mar.10 9. cisè reiiciat sacrificia. Quod enim Deus coniunxit non est penes homines separare. hæc est impia
laceratio. atqui Iudæi distraxerant sacrificia à suo recto,& legitimo fine:ergo fuit sacrilegium,&
profanatio,quicquid tentabant. Iam vt melius proficiamus in hac doctrina, tenendum est prin-
cipium,nempe pietatem fundatam esse in obedientia. nisi enim prælucea t nobis Deus verbo suo,
nulla est pietas,sed mera simulatio,& superstitio duntaxat:queadmodum profani homines etiã
si multùm,& anxiè satagant,ludunt tamen operam,& se inutiliter fatigant,quoniam Deus viam
illis non mõstrat. Denique hac nota semper discerni potest vera religio à superstitionibus, Si ve-
ritas Dei nos gubernat,illic proba est religio. quòd si sequatur quisque propriũ sensum, vel in-
ter se conspirent homines,& opinione ducantur,quisque sibi finget superstitionem:sed nihil Deo
placebit. hoc est vnum. Nunc secundo loco videndum est quid Deus maximè à suis cultoribus
requirat. Postquam hoc principium nobis persuasum est,non posse Deum verè coli,nisi obedia-
mus

mus voci eius, considerandum est, quemadmodũ dixi, quid Deus nobis voce sua præcipiat. Sicuti autem est Spiritus, ita requirit sincerum cordis affectum. Deinde scimus Deum ita ad nos prodire, vt velit fiduciam nostram in gratuita sua bonitate prorsus locari, vt velit nos totos pendere à paterna sua clementia, velit à nobis inuocari, velit etiam sibi offerri sacrificium laudis. Quoniam ergo Deus hæc omnia disertè verbo suo exprimit, iam certum est, meritò tanquam vitiosos reiici omnes alios cultus, vbi scilicet abest fides, vbi abest inuocatio, quæ primatum tenent in vero & legitimo cultu. Hic vnus locus posset dirimere quicquid est hodie certaminum in mundo. Nam si hoc admitterent Papistæ, Deo pluris esse obedientiam, quàm omnia sacrificia, facilè inter nos conueniret. Possent deinde certare de singulis capitibus: sed consensus tamen posset inueniri, si Dei verbo simpliciter, & absque controuersia subscriberent. Et videmus etiam pertinaciter in hoc principio ipsos insistere, non standum esse, neque acquiescendum verbo Dei, quia nihil certum sit illic: ideo pluris æstimant doctrinam Patrum & perpetuum consensum Ecclesiæ catholicæ, vt vocant, quàm & Legem, & Prophetas, & Euangelium. Neque enim audent congredi: & hoc prudenter faciunt, quia si lites, quæ inter nos sunt, dirimerentur ex Dei verbo, quemadmodum dictum est, facilè essemus superiores. Sed quoniam ita se fouentes in sua excæcatione, lucem extinguere conantur, & sibi spontè tenebras obducunt, sequamur quod hîc Spiritus Dei nobis ostendit, nempe hanc esse præcipuam partem veri & recti cultus, vbi audimus Deum loquentem: & pluris esse obedientiam, quàm omnes victimas, & omnia sacrificia, sicuti iam citauimus ex decimo quinto capite primi Samuelis. Postea addit, *Ero vobis in Deum, & eritis mihi in populum: & ambulabitis in tota via quam mandauero vobis, vt benè sit vobis.* Confirmat Propheta quod iam nuper dixi, nempe si velimus obedire Deo, considerandum esse quid præcipiat. Deus autem nullam partem veri cultus omisit. ergo nunquam aberrabimus à pietate, si tantùm præbeamus nos dociles. Vnde ergo fit, vt laborent anxiè homines, & nihil proficiant, nisi quia surdi sunt ad Dei vocem? nam sicuti iam sæpius dictum est, non tantùm loquutus est Deus generaliter, & confusè de obedientia, sed clarè, & perspicuè docuit quid probet. Ergo placebit illi nostrum obsequium, si tantùm discamus quid ipse velit. Et simul etiam addit hanc conditionem propositam fuisse Iudæis, *vt bene, & fœliciter agerent*, si vellent tantùm Deo obsequi. Hinc magis detegitur eorum peruersitas, quòd spontè voluerint esse miseri, ac sibi accersiuerint interitum. Nam proposita illis erat beata vita, si tantùm se Deo subiicerent. Cùm hoc recusarint, quis non videt eos vltrò se addixisse miseriis, quasi vellent iram Dei in se prouocare, idque data opera? nam statim sequitur, *Non audierunt, & non inclinarunt aurem suam*, inquit. Hîc ostendit Propheta Iudæos non tunc primùm cœpisse rebelles esse Deo, & sermoni eius, quia imitati fuerint impiam patrum suorum contumaciam: & hoc deinde fusius prosequetur. Dicit nunc, Non præcepi de sacrificiis, sed tantùm hoc vnum petii à patribus vestris, vt mihi obedirẽt: N*oluerunt*, inquit. Quæ potuit esse iustior postulatio, quàm vt Deo obedirent? Quanta igitur, & quàm fœda est ista indignitas, quòd abnuunt Dei imperium? *imo non inclinant aurem?* nam hac locutione significat Propheta non modò contemptum verbi, & socordiam, sed peruicaciam, quòd scilicet fuerint obdurati aduersus Deum. Nam hypocritæ interdum aurem inclinant, & volunt scire quid dicatur, expendunt etiam aliqua ex parte. Propheta autem hîc exprimit quasi furiosam contumaciam in Iudæis, quòd scilicet *ne aurem quidem inclinauerint Deo loquenti*. Subiicit postea, A*mbulasse in suis tortuosis consiliis*: deinde, *in prauitate cordis sui mali.* Hæc comparatio crimen aggrauat, quòd scilicet maluerint Iudæi sequi propriam libidinem, quàm obtemperare Deo, & eius præceptis. Si aliquid fuisset illis obiectum, quod posset eos decipere, & quod obscuraret fidem Legis, erat aliqua excusatio. Sed vbi nihil illis obstat, quô minus imperio Dei pareant, nisi quod rapiuntur post stulta sua figmenta, hoc non est excusabile. Quid enim excipere poterant? voluimus sapere supra Deum. quantus est hic, & quàm diabolicus furor? Atqui nihil hîc residuum illis facit Propheta præter hanc vnam excusationem, quæ crimen duplicat. Putabant haud dubiè cor suum esse benecompositum: sed hîc non defert illis iudicium, quin precisè eos damnat sicuti meriti erant. Iam obseruandus etiam nobis est hîc locus, quia hodie maior pars figmenta sua Dei verbo opponit. Papistæ quidem obtendunt antiquitatem: dicunt à maioribus ita se fuisse edoctos: & simul obiiciunt Concilia, & statuta Patrum: sed interim nemo eorum est, qui non addictus sit suis commentis, & qui sibi non permittat libertatem, imo effrænem licentiam reiiciendi quicquid visum est. Cæterùm, si respicitur origo totius Papalis cultus, qui primi excogitarunt tot superstitiones erraticas, audacia & temeritate tantùm fuerunt impulsi, vt verbum Dei pedibus calcarent. Hinc factum, vt omnia fuerint corrupta: vt obtruderent quælibet cerebri sui figmenta. Et videmus Papistas hodie tam pertinaciter defixos esse in suis erroribus, quia se & suas nugas Deo præferunt. Et idem etiam reperietur in omnibus hæreticis. Quid ergo restat? dixi obedientiam esse quasi fundamentum totius veræ pietatis. Ergo ex opposito si volumus probari Deo cultum nostrum, discamus abnegare quicquid nostrum est, ita vt præualeat eius authoritas omnibus nostris rationibus. Et interea etiam notemus, quàm detestabile sit hoc sacrilegium,

Ioan. 4.24

1. Sam. 15.22

potius velle sequi prauitatem cordis nostri, quàm Deo obtemperare, vbi viam salutis quasi digito nobis demonstrat. Notemus etiam, nihil nobis prodesse cùm videmur nobis optimè sapere, & cùm applaudimus nobis in nostra stultitia. Deus enim hîc pronuntiat *cor nostrum malum esse*, simulac deflectimus à puro eius verbo. *Dicit fuisse retrò & non antè*: qua locutione significat Iudæos tergum obuertisse, ne ad ipsum vel respicerent, vel tenderent. Nam si quis se ducem viæ nobis fore promittit, statim conuertimus in eum oculos: si autē tergū obuertimus, signum est contemptus. Et ita Deus conqueritur se fuisse despectum à populo suo, quòd non tantùm surdi fuerint ad doctrinam propheticam, & admonitiones, sed etiam in signum deterioris pertinaciæ conuerterint vultus suos in diuersam partem, ita vt ipsum relinquerent, & quasi iuberēt eum facessere. hoc valet postrema locutio. Cras progrediemur.

PRECATIO.

Da omnipotens Deus, quando hodie magis liquidò nobis patefecisti voluntatem tuam, quàm vt prætextus ignorantiæ maneat, vt eo libentiore animo, ac propensiore nos tibi subiiciamus: neque tantùm præbeamus tibi aures, sed ita simus tibi totis animis addicti, vt nihil aliud optemus, quàm tibi totam vitam nostram probare. Et quoniam non possumus nisi nostra peruicacia, & malitia deflectere à recto cursu, ita nobis præluceas Spiritu prudentiæ & intelligentiæ, vt studeamus amplecti quicquid nobis præscribere dignatus es verbo tuo: quò scilicet peracto stadio huius vitæ, tandem perueniamus ad metam, in qua percipiamus fructum nostræ obedientiæ, nempe vt fruamur æterna illa hæreditate, quam nobis acquisiuit vnigenitus filius tuus sanguine suo, Amen.

25 Ab eo die quo ægressi sunt patres vestri è terra AEgypti vsque ad diem hunc misi ad vos omnes seruos meos Prophetas, quotidie mane surgendo, & mittendo,

26 Et non audierunt me, & non inclinarunt aurem suam: &, *pro sed,* obdurarunt ceruicem suam, peruersè egerunt præ patribus suis.

CONQVERITVR Deus de obstinata malitia populi, quòd non vno tantùm seculo perdiderit operam, eos ad resipiscentiam vocādo: sed patribus in eadem prauitate filii successerint: atque ita continua fuerit imitatio. Posset quidem hoc valere in speciem ad extenuandam culpam, quemadmodum hodie Papistæ nullum habent magis speciosum prætextum, quàm dum obiiciunt nobis Patres, & antiquitatem. Sed Deus hoc loco, & similibus ostendit non excusari filios Patrum exemplis, quin potius aggrauari crimen, dum ita obdurescunt homines, vt scilicet putent valere ad præiudicium quod diuturna fuit vitiorum possessio. Deus autem non ita patitur se iure suo deiici. Ergo notandus est hic locus vbi Deus non tantùm eos accusat, qui tunc viuebant, & quos Ieremias alloquebatur, sed etiam coniungit illis mortuos, vt conuincat maioris peruicaciæ, quoniam ita fuerit quasi per manus tradita impietas. *Ex quo die*, inquit, *Patres vestri exierunt è terra AEgypti vsque ad hanc diem misi ad vos*, & cætera. Scimus quàm intractabilis fuerit populus statim ab initio. nam quantùm in se fuit, reiecit Mosen tam præclaræ & incomparabilis gratiæ ministrum. Deinde cùm esset liberatus, singulis ferè momentis vel fremitus suos edidit contra Deum, vel palam tumultuatus est contra Mosen, & Aaron, vel prosiliuit ad crassam idololatriam, vel habenas laxauit suis cupiditatibus: denique nullus fuit peccandi finis. tamen quotidie Moses eos ad Dei obsequium reuocauit. Hanc igitur tantam contumaciam profert Deus in medium, ac dicit non hodie primùm incipere Israelitas, sed fuisse semper tali ingenio, vt non possent ferre disciplinam, quemadmodum postea dicet. Non opus est hîc exempla colligere, vnde appareat fuisse populum hunc indomabilem. hoc enim petendum est ex Sacra historia. Sed satis est tenere, obiici patrum duritiem, & peruicaciam filiis, vt intelligant se bis & ter reos esse coram Deo, quoniam imitentur contumaciam, quam tamen Deus seuerè vltus fuerat: neque enim incognitæ illis erant pœnæ quas inflixerat Deus Patribus. Hoc igitur erat nimis proteruè Deum lacessere, cùm spernerent tales, & tam horribiles vindictas, quas exequutus fuerat cōtra patres ipsorū. videbimus similes sententias etiā alibi: imo hæc docendi ratio passim occurrit apud omnes Prophetas, quòd scilicet genus ipsorū ab initio fuerit

rit peruersum & rebelle: deinde, quòd omnibus seculis respuerint Dei gratiam, & contumaciter restiterint Prophetis. Quòd autem hîc Deus cõmemorat se ab eo die quo exierant è terra *AEgypti vsque ad tempus Ieremiæ nunquam cessasse*, hæc eius perseuerantia crimen populi longè magis aggrauat. nam si semel tantùm loquutus fuisset Deus, hoc sufficere ad damnationem poterat. Quòd autem tolerauit peruersos eorum mores, neque interea destitit de die in diem ipsos blandè ad se reuocare, & promittere illis veniam, & proponere salutem: quòd ergo Deus ita perseuerauit, hinc magis detegitur perdita impietas populi. Scimus enim quàm horribilis pœna maneat eos qui sic abuti audent Dei tolerantia, & palàm illudunt eius verbo, dum centies, & millies eos ad pœnitentiam inuitat. Postea addit *se misisse omnes seruos suos*. Eodem etiam referri debet vniuersalis particula כל. Si Deus vnum Prophetã duntaxat misisset, nulla restabat excusatio Israelitis: sed cùm alios aliis assiduè submiserit, ita vt instruxerit quasi exercitum: quanti furoris fuit per densam illam turbam perrumpere ad contemptum? scimus enim nunquam populo defuisse Prophetas, sicuti Moses illis promiserat Deuteronomii decimo octauo capite. Quoniam ergo Deus ita liberaliter egit cum populo, vt nunquam cessauerint Prophetæ, quin alii aliis succederent: hinc certè clarius detegitur fœditas impiæ ipsorum contumaciæ, quòd non vno tantùm die spreuerunt Deum, nec vnum, vel duos, vel tres Prophetas pro nihilo duxerunt, sed ad extremum vsque aduersati sint omnibus Prophetis, cùm tamen magno numero missi essent. *Misi* ergo *omnes seruos meos*. deinde addit, *Quotidie*. Hæc assiduitas eodem pertinet, quòd scilicet Deus nunquam fuerit fatigatus, ipsi autem confixerint quasi ex professo cum eius bonitate, cùm tam comiter eos hortari non desineret ad pœnitentiam. Dicit, *Mane surgendo, & mittendo*. Nam, quemadmodum alibi dictum fuit, שכם propriè significat mane surgere. Hîc commendat Deus authoritatem propheticæ doctrinæ, vbi in suam personã transfert quod non nisi in homines competit. Neque enim vlla mutatio in ipsum cadit, sicuti notum est. Impropriè ergo dicit *se surrexisse*: sed quod mandauit seruis suis, hoc ad se transfert, quemadmodum dixi: quò grauius exprobret ingratitudinem populo: quasi diceret, sedulò se fuisse intentum ad curandam eorum salutem, ipsos autem interea fuisse torpidos, imò socordes. Et hinc colligi debet vtilis doctrina, Deum scilicet surgere, vt nos inuitet, atque amplectatur quoties verbũ eius profertur in medium, quo testatur nobis paternum suum amorem. Ergo non tantùm Deus tunc hominum opera vtitur, vt nos ad se adducat, sed quodammodo prodit ipse nobis obuiam, & surgit, quia solicitus est de salute nostra. Hæc commendatio doctrinæ potest multùm prodesse fidelibus, vt tutò & tranquillis animis recumbant in promissiones Dei: quia perinde valent, ac si ipse coràm nos alloqueretur. Sed cõuincitur etiam magis eorum impietas, qui stertunt vbi Deus ita vigilat pro ipsorum salute: & qui aurem non porrigunt, vbi mane surgit, vt ad eos accedat, & eos etiam ad se trahat. Postea adiungit, *Et non audierunt*. Hîc mutatur persona in verbis. nam dixerat proximo versu, Ex quo Patres vestri exierunt, misi ad vos seruos omnes meos Prophetas mane surgendo: iam adiungit, *Non audierunt me, & non inclinarunt aurem*. Verum quidem est, sermonem hunc referri ad Patres: sed proximo versu complexus fuerat Deus populum, qui tunc superstes erat. Ergo non dubium est, quin signum sit indignationis, quòd mutat personam, & grauatur ipsos alloqui, quoniam videt se verba perdere apud tam stupidos. quod etiam clarius patebit ex proximo versu. Dicit, *Non audierunt me, neque inclinarunt aurem suam*. Iam exposuimus hæc verba, ac diximus hîc præcludi Iudæos ab omni excusatione erroris, vel ignorantiæ, quoniam non præbuerint se dociles, neque attenti fuerint, sed potius obturauerint aures suas, sicuti postea dicit *obdurasse ceruicem suam*. quo certius exprimitur peruersitas illa, quòd scilicet velut ex professo Deum spernebant, & bellum gerebant cum eius gratia. Tandem addit, *Deterius egisse quàm patres ipsorum*. Dixerat, Patres vestros, nunc Patres ipsorum. Videmus ergo sermonem ideo conuerti, quoniam sciebat Deus se nihil profecturum, quemadmodum nunc sequitur,

27 Et dices illis omnia verba hæc, & non audient te, *vel non auscultabunt tibi*, & clamabis ad eos, & non respondebunt tibi.

Hîc certius perspicitur quod antè dixi, nempe ideo relinqui Iudæos, quoniam nullæ illis erant aures. Hîc ergo Deus Prophetam suum compellat, ac dicit, *Similes erunt patribus filii*. nam tu quidẽ perferes mãdata, quæ tibi iniungo, sed absque profectu. *Neque enim ipsi audient: & cùm clamaueris, non respondebunt*. Fuit hæc grauissima tentatio: quòd Propheta sciebat se verba in aerem fundere, quæ nihil prodessent. Quid enim residuũ erat, nisi vt inde magis ac magis inflammaretur ira Dei aduersus populum? Potuit igitur Propheta hîc animum despõdere, quia haud dubiè studebat vtilitati gentis suæ: & videbimus quàm fuerit anxius, cùm intelligeret instare vltimam cladem. Sed alibi diximus duplicem fuisse affectum in Prophetis. neque enim exuerant omnes humanos sensus, quin diligerent gentem suam, & maximo dolore tangerẽtur cùm Deus

pronuntiaret se iam adesse vindicem. Sed non obstitit hæc sympathia, & hic dolor, quin tamen exequerentur animosè, & infracto zelo quod Deus mãdabat. Sic ergo animati fuerũt Prophetæ, vt condolerent suis: interea tamen superarũt quicquid poterat vel morari, vel impedire quouis modo ipsos in peragẽdo suo munere. Ieremias hoc modo cõdoluit suis, cùm sciret breui perituros: sed interea debuit exequi quod Deus iubebat, & parere eius vocationi. Ideo quantumuis acerba esset hæc denuntiatio, *Loqueris ad eos, & non audient*: tamen perrexit Ieremias, quoniam sciebat Dei imperio morem esse gerendum, qualiscunque esset exitus. Sic hodie idem propositum esse debet piis omnibus verbi Dei ministris. quantum in se est, debent eniti, vt populi salutem promoueant: interea etiam si videant cedere suam doctrinam aliter quàm optarent, & esse mortiferum odorem toti mundo, nihilominus debent persequi suum cursum. quare? sunt enim semper suauis & bonus odor Deo, qualiscunque sit euentus. Deus ergo hìc prædicit seruo suo quid futurum sit, vt inuicta magnitudine munus suum exequi non desinat, etiam si nullus appareat profectus. Deinde voluit etiam ante tempus ostendere populo suam contumaciam, si qua fortè esset spes, vel saltem, vt bis eos conuictos teneret, qui erant insanabiles. Interea voluit etiam consulere paucis illis, qui fouebant in cordibus suis pietatem, quamuis turba ipsa rueret in suum exitium. Quemadmodum hodie necesse est eodem modo fulciri pias omnes animas: quia dum insaniunt impii contra Deum, & totus ferè mundus rapitur in eundem furorem, quid fieret nisi hoc iam meditatum haberent pii? nempe non esse nouum exemplum, si hypocritæ qui tamen ore se iactant esse populum, & Ecclesiam Dei, reiiciant eius gratiam, & pro nihilo ducant omnes eius seruos. Valeat ergo hodie, & vsum eundem obtineat hæc doctrina, vt non concidant animi nostri, neque etiam vacillent, dum videmus maxima ex parte surdos esse, quos Deus alloquitur per seruos suos. *Loqueris* ergo *ad eos hæc omnia verba*, inquit. Non frustra dicit omnia hæc verba. nam si breuiter tantùm Propheta illis denuntiasset quod audierat ex ore Dei, poterat minore tædio defungi suo munere. Sed cùm subinde renouarentur mandata, hoc certè non caruit graui molestia, & tædio. Nam, quemadmodum initio diximus, non tantùm vnius anni, vel decem annorum operam impendit populo: sed concionatus est per viginti, triginta, quadraginta annos & vltra, prosequutus est eundem cursum. Cùm videret doctrinam Dei ita respui à populo, an non potuit ipse concipere vicissim aliquod fastidium? Non frustrà igitur exprimitur, quemadmodum dixi, electum esse, vt non tantùm vno die, vel paucis mensibus, vel annis experiatur an possit in viam salutis populum reuocare: sed pergendum esse per omnia obstacula, ita vt non deficiat quicquid acciderit. *Non audient*, inquit, *te, clamabis ad eos, & non respondebunt*. Hoc etiam est emphaticum, quod prædicit Deus, si pleno gutture clamet Propheta (quemadmodum id facere iubetur Isaias, & in eius persona omnes Doctores) atque ad rau-
Isa.58.1 cedinem vsque clamet, Deus tamen dicit non responsuros. Hoc certius ostendit eorum peruicaciam, quòd non modò surdi sunt ad vocem Dei, & negligunt simplicem doctrinam, sed clamosas etiam exhortationes prætereunt absque vlla attentione. Postea adiungit,

28 Et dices ad eos, Hæc gens, quæ non audierunt vocem Iehouæ Dei sui, & non receperunt disciplinam: periit veritas, & excisa est ab ore eorum.

Iam ostendit Deus agendum esse nouo more, quia primæ sunt Doctorum partes proponere Dei voluntatem, ostendere quid rectum sit: hortari deinde si nòn sufficiat simplex doctrina. Hìc autem significat Deus mutandum esse stylum, quoniam sint prorsus desperati. *Dices* igitur *hoc postremum*: quasi diceret, Ego quidem volui tentare, an possent corrigi in melius, & vsus sum in hunc finem tua opera. Post longam patientiam, hoc est, vbi cognoueris longo vsu operam tuam esse inutilem, *Dices illis vale postremum*. Nam quorsum tendunt hæc verba, *Hæc gens quæ non audiuit vocem Dei sui*, nisi quia Propheta tandem multis experimentis cognouit, non vtendũ esse vel doctrina, vel exhortationibus? Non dubiũ est quin Deus respexerit ad ipsos Iudæos. voluit enim ignominiosè traducere impiam eorum peruicaciam. Simul tamen solatus est seruum suum, quia hinc cognouit, quamuis non prodesset suis auditoribus, laborem tamen suum esse
2.Cor.2.15.16 gratum Deo, & non carere fructu. nam doctrina Dei non tantùm in salutem hominum fructuosa est, sed in mortem. Ostendit igitur Deus nihil decedere seruo suo, etiam si non resipiscant Iudæi, quia scilicet erit ipsorum iudex, ac denuntiabit pro summa potestate interitum. Nunc tenemus consilium Spiritus sancti, vbi dicit, *Tandem dices*, Hæc gens, *quæ non audiuit vocem Dei sui*: neque enim hìc iubetur Propheta Iudæos alloqui, sed proferre sententiam, vt totus mundus sciat quàm turpis fuerit ac detestabilis eorum contumacia, & quàm sacrilega impietas, quòd scilicet *non audierit tota natio*. Videtur nomen Gentis hìc in sinistram partem accipi. multis quidem locis accipitur pro populo: sed aliis locis גוי opponit Scriptura electo populo Dei. Et fortè hoc nomen positum fuit, vt Iudæi scirent se frustrà gloriari sua dignitate. Ostendit non antecellere reliquis gentibus, quia sint etiam ipsi ex numero

mero גוים. *Hæc gens*, inquit, *quæ non audiuit vocem Iehouæ Dei sui*. Cùm ita loquitur, haud dubiè amplificat crimen. quia enim Deus familiariter innotuerat Iudæis, non poterant obtendere ignorantiam, nec ambigere de prophetica doctrina. Cùm ergo destinatò reijcerent Deum suum, hinc magis fuerunt detestabiles. Postea addit, *Non receperunt disciplinam*. Fontem rebellionis demonstrat, quia scilicet noluerint subire iugum. Hîc ergo excludit omnes colores, quibus obtegere poterant Iudæi suam impietatem, qualiter solent hypocritæ. ideo exprimit, eos esse indociles, quia non recipiant disciplinam. Nomen מוסר accipitur sæpe pro castigatione: sed generaliter etiam extenditur ad omnem eruditionem. Hoc loco quia agitur de doctrina, intelligit Propheta eos spontè cæcutire, quoniam scilicet nolint doceri. Hic autem summus est gradus impiæ pertinaciæ, vbi ita degenerant homines, vt spontè affectent esse similes brutis pecudibus, ne scilicet iugum Dei admittant. Subiicit postea *periisse veritatem*, aut fidem. Hic nomen אמונה potest bifariam accipi: quidam referũt ad Deum: ita esset Religio, aut fides, aut pietas. Sed videtur Propheta longius extendere, nempe quòd nihil sit in ipsis sincerum, quòd perfidè agant non tam cum hominibus, quàm cum Deo ipso. Ergo אמונה simpliciter accipitur pro integritate: quasi diceret nihil manere in ipsis purum vel sincerum: sed ita esse corruptos, vt Deo illudant, mentiantur hominibus, & mera apud ipsos simulatio præualeat. Hunc sensum confirmat quod sequitur, nempe *excisam esse ab ore ipsorum*. Hinc enim colligimus, eorum perfidiam traduci, quòd fallaciter agerent: & sicuti cor eorum duplex erat, ita etiam duplex lingua. Breuiter, intelligit non esse expectandum, vt resipiscant: quia si centies promittant Deo, se fore morigeros, & ostentent etiam coram mundo aliquam speciem probitatis, effluent pollicitationes in merum mendacium, & fallacias. Postea subiungit,

29 Tonde comam tuam, & proiice & attolle super excelsa lamentationem: quia reprobauit, *vel vilipendit, sed verbum reprobandi magis placet hoc loco,* Iehouah, & reliquit ætatem indignationis suæ.

Hîc rursus hortatur Ieremias suos ad luctum. vtitur autem genere fœminino, quemadmodum populus vocatur Filia Sion, & filia Ierusalem. Ergo ex communi loquendi vsu quasi mulierem compellat totum populum. Iubet initio *tondere cæsariem*. נזר accipitur pro cæsarie, & deducitur à Nazaræis, qui comam alebant: & potest esse concinna allusio ad Nazaræos, qui Deo sacri erant: quasi diceret, populum illum profanum esse, ita non debere quicquam habere simile cum Nazaræis. Inde etiam deducitur נזר, corona. Quamuis ergo de coma, vel cæsarie intelligi debeat hoc nomen, non tamen negligenda est allusio, quòd scilicet populus à Deo reiectus comam iubetur tondere, & abiicere. Deinde proiectionis verbo opponitur sublimitas luctus: *Attolle*, inquit, *super excelsa tuam lamentationem*. Posset hîc videri esse exhortatio ad pœnitentiam: sed quemadmodum alibi factum vidimus, quamuis sæpe populum ad spem veniæ, & reconciliationis inuitent Prophetæ, hoc loco non dubium est, quin Propheta denuntiet vltimam cladem, & ideo sit præco luctus, quia desperata erat impietas. Non ergo fungitur hîc simpliciter munere Doctoris, sed quasi hostiliter denuntiat exitium. nam sequitur statim, *Quia reprobauit Deus, & dereliquit generationem indignationis suæ*. דור accipitur pro ætate, non pro tempore ipso, sed pro hominibus eiusdem ætatis: quemadmodum generatio nostra dicetur quæ hodie degit in mundo: generatio patrum, quæ iam mortua est: generatio posterior, quæ nobis succedet. Verum quidem est, Israelitas seculis omnibus fuisse dignos simili vindicta: sed non dubium est, quin Deus hîc ostendat instare suam vindictam, quoniam patienter tulerit peruersos populi mores, & suspenderit suum iudicium. Quoniam ergo ventum erat tunc ad extrema, ideo Propheta ætatem illam destinat iræ Dei. scimus enim genitiuum casum accipi pro epitheto apud Hebræos. *Ergo generatio iræ Dei* tantundem valet, atque generatio deuota vltimæ vindictæ: quia scilicet intolerabilis erat eorum malitia Deo, cùm diu indulgenter ipsos tulisset. Quò igitur magis distulerat suum iudicium, eò grauior instabat pœna. Postea sequitur,

30 Quoniam fecerunt filii Iehudah malum in oculis meis, dicit Iehouah. Posuerunt abominationes suas in domo, super quam inuocatum est nomen meum, ad polluendam ipsam.

Ne obmurmurent Iudæi, & querantur Deum esse nimis rigidum, adiungit Propheta non sine iustissimis causis ipsos esse exitio deuotos. quare? *Fecerunt malum*. Hîc malum facere significat non tantùm delinquere in vna specie, sed sese addicere sceleribus, & maleficiis. Perinde est igitur acsi diceret, ipsos ita esse corruptos, vt prorsus assueti sint ad maleficia, &

contraxerint quendam habitum ex longo vſu,quia ſcilicet non deſierant prouocare Deum.Sed quia ſibi blandiebantur, ideo hîc reuocat eos Propheta ad iudicium Dei:Satis eſt, inquit,quod Iudex vos damnat . nam ſi non perſpicitis veſtram malitiam, neque culpam agnoſcitis, hoc tamen nihil vobis ſuffragatur, quia Deus interim pronuntiat vos conuictos eſſe coram oculis ſuis. Videmus ſubeſſe antitheſin inter oculos Dei, & blanditias, quibus ſe demulcent hypocritæ,dum tergiuerſantur, vel pertinaciter excuſant ſua peccata, vel per circuitus volunt elabi. Deus ergo hîc oſtendit ſufficere ſuum vnius aſpectum, quantumuis homines ipſi cæcutiant, & conniueat etiam totus mundus ad eorum peccata. Addit ſpeciem vnam , *quòd ſcilicet poſuerunt abominationes ſuas in Templo* . hoc ad ſuperſtitiones refertur . Sed quemadmodum alibi vidimus, & ſæpius dicendum erit,Prophetæ frequẽter ſynecdochicè coarguunt peccata.Ergo hîc quod maximè peruerſum erat in populo adducit in medium, nempe *pollutum fuiſſe ab illis Templum ſuperſtitionibus*. Diximus autem quàm intolerabile eſſet illud ſacrilegium, pollui ſcilicet peruerſis inquinamentis Templum, quod tunc vnicum erat in mundo . Deus enim volebat vno in loco ſibi offerri ſacrificia : diligenter complexus fuerat quæcunque ſpectabant ad rectum cultum. Cùm ergo Templum illud polluerent Iudæi, quàm execrabilis fuit hæc profanatio? Ergo non abs re hîc Propheta profert quod maximè ſceleratum erat in ipſo populo, pollutam ſcilicet ſuperſtitionibus,& adulterinis multis ceremoniis domum Dei,& hoc modo etiam totum cultum eius vitiatum eſſe. Cras reliqua.

Precatio.

Da omnipotens Deus, quando tam ſedulò nos ad te quotidie, & ſingulis etiam horis inuitas, ne vt conqueſtus es olim de populo tuo, fuiſſe ſurdis auribus, ita etiam negligamus ſanctas tuas admonitiones : ſed tibi ſimus morigeri : & quemadmodum mane ſurgis, ita etiam alacriter tibi occurramus, nec tantùm præbeamus nos vno die tibi obſequentes, ſed totâ vita perſeueremus in eodem curſu, donec tandem perueniamus ad beatam illam quietem quæ nobis repoſita eſt in cælo, per Ieſum Chriſtum Dominum noſtrum, Amen.

31 Et ædificauit excelſa Topheth,quæ in valle filii Hinnom, vt comburerent filios ſuos,& filias ſuas igni: quod non mandaui,& non aſcendit ſuper cor meum.

IEREMIAS hoc etiam verſu inuehitur contra ſuperſtitiones, quibus Iudæi verum & purum Dei cultũ corruperant. Dicit eos *ædificaſſe excelſa*. hoc iam Lege prohibitum erat. Deus autem(quemadmodum prius dictum fuit) præfert obedientiam omnibus ſacrificiis. Ergo meritò eos reprehẽdit Propheta,quòd relicto Templo,excelſa ſibi extruxerint,hoc eſt,lucos,deinde altaria. Poſtea locum deſignat, nempe *Topheth in valle Hinnom* . Non dubium eſt, quin Prophetæ vt deteſtabilem facerẽt locum,tranſtulerint תפת,& גיא הנם ad inferos ipſos. Nam cùm de æterno impiorum ſupplicio loquitur Iſaias,trigeſimo capite nominat Topheth: & ſatis conſtat ex eadem radice deductum eſſe illud nomen. Iam quod ad vallem גיא הנם ſpectat, Gehenna corruptè à Grecis vocatur etiã mors æterna,vel cruciatus,qui manet omnes reprobos:ſicuti & nomen Paradiſi metaphoricè accipitur pro fœlici piorum ſtatu,& pro æterna hæreditate. Deus enim ſic locauit ab initio hominem in horto illo Oriẽtali, vt foueret eum quodammodo ſub alis ſuis. Quoniam ergo benedictio Dei,& gratia fulgebat in loco illo,vbi primùm habitauit Adam, vt eſſet quædam imago cæleſtis vitæ,& ſolidæ beatitudinis,ideo vocarunt Paradiſum,gloriam, quæ repoſita eſt omnibus filiis Dei in cælo . Sic etiam contraria ratione Prophetæ vocarũt גיא הנם ipſos inferos,vt Iudæi execrarẽtur impios illos,& ſacrilegos cultus, quibus Patres ſe polluerant. Eadem etiam eſt ratio in Topheth. interea tradunt Veteres fuiſſe locum in ſuburbio vrbis. Non procul ergo ſolebant confluere ad illas abominationes, cùm tamen eſſet in conſpectu Templum Dei,& ſcirent vnicum illud Altare probari Deo , & non eſſe fas alibi offerre ſacrificia. Cùm hoc ſcirent, & Deus tale ſpectaculum obiiceret eorum oculis, eò tamen amentiæ proiecti ſunt, vt præferrent antrum illud, in quo volebant arbitrio ſuo, vel potius libidine Deum colere. De hac tanta audacia nunc cõqueritur Ieremias, quòd ſcilicet *extruxerint ſibi excelſa in Topheth, nempe in valle*: interponitur nomen Filii,ſed vocatur גיאהנם,vallis Hinnom,vnde ſumptum eſt illud nomen Gehennæ, quemadmodum diximus. Addit, *Vt comburerent filios ſuos, & filias ſuas* . Fuit hæc horribilis, & prodigioſa etiam amentia, quòd patres non pepercerint filiis ſuis,ſed coniecerint in ignem. oportuit enim ita abripi diabolico furore, vt exuerẽt omnes huma-

Leuit.26.30
1.Sam.15.22
Gen.2.5

humanos affectus.& tamen fuit illis probabilis ratio, vt putabât. nam hic zelus laude dignus erat, Deum præferri liberis. Cùm ergo ita coniicerent in ignê suos liberos, potuit species illa zeli simplices decipere: deinde accessit etiam prætextus ab exemplo, quòd scilicet Abraham paratus fuerit filium suum mactare. sed hinc apparet quid proficiant homines, vbi rapiuntur inconsiderato zelo. Hic enim ab exordio mundi fuit fons omnium superstitionum, vbi scilicet homines excogitarût sibi varios cultus, & hanc licentiã sibi dederunt, vt quisque pro arbitrio Deum placaret. Quod ad exemplum spectat, excæcati fuerunt cùm non distinguerent inter se, & Abraham, quia ille iussus fuerat offerre filium suum: ipsi autem absque mandato idem tentabant. hæc fuit præpostera temeritas, quia si spectatur factum Abrahæ, obediuit Deo: non potuit errare, cùm sciret placere Deo tale sacrificium. Cùm autem Iudæi æmularentur eius zelum, præter stultitiam, fuit etiam hoc in ipsis culpabile, quòd Dei mandatum negligerent, vel pro nihilo ducerẽt. Quicquid sit, eousque abrepti sunt vecordiæ, vt filios suos coniicerent in ignem: & sub obtentu pietatis, tanta, & tam fera crudelitas apud eos grassata est. Hinc perspicimus, nullum esse finem peccandi, vbi homines sibi, & suis commentis addicti sunt: Deus enim ipsos permittit Satanæ, vt agantur spiritu vertiginis, & amentiæ, & stuporis. Discamus itaque semper respicere quid Deus probet, & hoc sit nobis initium deliberandi, vbi aliquid aggredi oportet, nẽpe vt sciamus quid Deus præcipiat. præsertim hæc regula tenenda est in eius cultu: quia, vt nuper dictũ fuit, religio maximè fundata est in fide: fides autem fundata est in verbo Dei. & ideo tandẽ subiicitur, *Quæ non mandaui, & quæ nunquam mihi venerunt in mentem.* Hæc ratio diligenter notanda est, quoniam hîc Deus tergiuersandi ansas præcidit hominibus, vbi hoc solo titulo condemnat quicquid tentabãt Iudæi, quia nõ mandauerit ipsis. Non est igitur alia quærenda ratio in coarguendis superstitionibus, nisi quod carent præcepto Dei. vbi enim homines Deum colere sibi permittunt proprio instinctu, neque attenti sunt ad eius mandata, peruertunt veram religionem. Et si hoc valeret apud Papistas, conciderent omnes fictitii cultus, in quibus perperam se exercent. nam horribilis est illa carnificina, dum Papistæ volunt defungi erga Deum omnibus suis superstitionibus. est enim immensa congeries, vt satis notum est, & libenter sese explicarent: interea non admittunt hoc principium, quod eriperet eos à tam profunda abysso, nempe quòd parendum sit verbo Dei, si ipsum rite colere velimus. Ergo magnum pondus inest his verbis vbi dicit Propheta *Deum nihil tale mandasse, & nihil tale sibi venisse in mentem*: quasi diceret nimium sapere homines, cùm excogitant quæ ipse nunquam quæsiuit, imò quæ nunquam voluit cognoscere. Certum quidem est, nihil occultum fuisse Deo, etiam antequam fieret: sed Deus hîc suscipit personam hominis: quasi diceret esse sibi incognitũ quicquid tentabant Iudæi, quia contentus esset Lege à se data. Cæterùm, quoniam ita abominabile fuit nomen Topheth, & nomen גיא הנם apud Prophetas, hinc colligere licet quantoperè displiceat Deo omnis idololatria, & profanatio veri, & puri cultus: quoniam præclaras illas operas, quibus tam strenuè defuncti fuerant Iudæi, inferis ipsis comparat. Et ideo hodie vbi Papistæ iactant suas deuotiones, vt vulgò loquuntur, meritò excipere licet, totidem esse ianuas, quibus sese præcipitent in ipsos inferos, quot cultus confingunt, vt Deum sibi concilient. Sequitur,

32 Propterea ecce dies veniunt, dicit Iehouah, & non dicetur, *hoc est quibus non dicetur*, amplius Topheth, & vallis filii Hinnom: sed vallis occisionis: & sepelient in Topheth, quia non erit locus.

Pœnam denuntiat Propheta, cùm Iudæi putarent sibi deberi mercedem: queadmodum hodie Papistæ proteruè se venditant, cùm multas abominationes cumularunt. existimant enim Deum quasi lege obstringi, ne pereat tanta illorum sedulitas. Sed Propheta ostendit quantoperè desipiant qui superstitiosè Deum colunt, & absque eius verbo. Minatur enim hîc grauissimam vindictam, *Non dicetur*, inquit, *amplius locus ille Topheth, neque vallis filij Hinnom: sed vallis occisionis vocabitur*, nempe cùm cædibus repleta fuit tota terra. Adiungit, *Sepelient illic, quia alibi non erit locus*. significat tantas fore strages, vt Ierosolyma non capiat mortuos. ergo, inquit, sepulchra reperienda erunt in Topheth, sicuti etiam illic occidentur multi. Scimus cadauer fuisse immundum sub Lege: deinde non fuisse fas, offerre Deo sacrificium iuxta sepulchra. Propheta igitur ostendit, cùm stultè consecrassent locum illum Deo Iudæi, instare horrẽdam profanationem, quia totus ille locus refertus erit congerie cadauerum, deinde pollutus etiam hominum cæde. Videmus ergo quid proficiant superstitiosi, vbi sequuntur propria consilia, nempe quòd prouocant iram Dei. nam ex grauitate pœnæ iudicium facere nobis licet, quantoperè abominetur Deus omnes præposteros cultus, quos scilicet sibi fabricant homines præter eius Legem. nam tenendum est semper illud principium, *Non præcepi, neque venit mihi super cor.* Sequitur,

Gen. 22.
Num. 19.11 16.

33 Et erit cadauer populi huius in cibum aui cælorum, *auibus*, & bestiæ

terræ, *hoc est, bestijs*, nec erit qui absterreat, *hoc est, qui terrore abigat.*

Grauius aliquid minatur Ieremias ipsa morte, quòd scilicet Deus signa iræ suæ insculpet etiã cadaueribus. Verum quidem est illud quod dixit profanus Poeta, Facilem esse iacturam sepulchri: sed etiã tenendum est ex opposito ius sepeliendi fuisse sanctũ omnibus seculis, quia erat vltimæ Resurrectionis symbolum. Ideo barbaræ sunt illæ voces, Da mihi baculum, si times, ne aues comedant corpus, cùm scilicet Cynicus ille iuberet proiici suũ cadauer, derisit quod obiectũ erat, Atqui vorabunt te & bestiæ, & aues: O, si adsit baculus, ego abigã: significãs hac voce, se tunc cariturum sensu. tamen ostendit se non tangi aliqua spe immortalitatis. Voluit autem Deus sepeliendi vsum vigere apud omnes gentes, vt in ipsa morte occurreret tamen aliquod speculum, vel imago vltimæ Resurrectionis. Ideo cùm Propheta hîc denuntiat, sicuti aliis locis, sepulchro cariturос Iudæos, haud dubiè exaggerat Dei vindictam. Scimus quidẽ quosdam è sanctissimis non fuisse sepultos: nam Prophetæ expositi interdum fuerunt & bestiis, & auibus. Conqueritur etiam tota Ecclesia psalmo septuagesimo & nono, Proiecta fuisse cadauera piorum, & fuisse escam & auibus, & bestiis. Potest hoc interdum cõtingere. nam Deus sæpe permiscet bonos malis in pœnis temporalibus, sicuti oriri facit solem suum super bonos & super malos: sed tamen per se, & cõmuniter ὡς ἐπὶ τὸ πολύ, vt plurimum, hoc est signum maledictionis, vbi proiicitur hominis cadauer, & caret sepultura. Hoc ergo nunc Propheta significat cùm dicit, *Erit cadauer populi huius in escam volucribus cælorum, & bestijs terræ: nec erit qui absterreat*, hoc est, nullus erit qui præstet humanitatis officium in bestiis abigendis, quod etiam natura ipsa dictat. Si quis nunc obiiciat, non posse igitur discerni fideles à reprobis, facilis est solutio, nempe vbi non contingit honor sepulchri fidelibus, Deum fore vindicẽ: sed hoc non obstare, quò minus visibilem pœnam sumat Deus de reprobis, & hoc modo ignominia eos afficiat, sicuti fuit ab ipsis contemptus. Postea addit,

Virgil. 2. AEneidos.

Psal. 79. 2.

Matth. 5. 45.

34 Et cessare faciam ex vrbibus Iehudah, & ex compitis Ierusalem vocem gaudii, & vocem letitiæ, vocem sponsi, & vocem sponsæ: quia in vastitatem erit, *hoc est, redigetur*, terra.

Semper contexit eandem doctrinam: denuntiat enim Iudæis quas meriti erant pœnas. sed exprimit quod dixit proximo versu, de fœda & horribili deformitate, quæ cladem sequutura erat: quia scilicet non tantùm hostiliter vexabitur tota regio, sed vastabitur etiam. vbi enim cessant voces gaudii, & letitiæ, omnia referta sunt luctu: deinde vbi nullæ nuptiæ celebrantur, signum est solitudinis. Nam per synecdochẽ sub coniugio Propheta designat quæcunque pertinent ad conseruationem societatis humanæ: perinde acsi diceret, Nulli iam erunt contractus. neque enim potest stare genus humanum sine nuptiis. Ergo cessatio hæc tantundem valet, acsi diceret immemores fore eorũ omniũ, quæ ad fouendum, & tuendum humanum genus spectant. Ideo nihil adiungit nouum, sed explicat clarius quod vidimus, nempe terrã fore refertam cadaueribus, & tantum fore luctum, vt abstineant homines ab omni solito, & ordinario cultu. Deinde eandem sententiam fusius prosequitur.

CAPVT OCTAVVM.

IN die illo, dicit Iehouah, extrahent ossa Regum Iehudah, & ossa Principum eius, & ossa Sacerdotũ, & ossa Prophetarum, & ossa ciuium Ierosolymæ, *habitantium*, è sepulchris suis.

2 Et expendent coram sole, & luna, & toto exercitu cælorum, quæ dilexerunt, *nam relatiuum neutrum comprehendit & solem, & lunam, & exercitum: vel si magis placeat vertere, quos exercitus dilexerunt*, & quibus seruierunt, & post quos ambularunt, & quos quæsierunt, & coram quibus prostrati sunt, *hoc est, se inclinarunt:* neque colligentur, & non sepelientur, in stercus in terræ superficie erunt.

Dixi Ieremiam primo versu idem repetere, quod nuper dixerat, nempe priuatum iri sepulchro Iudæos, vt in mortuis etiam extaret signũ vindictæ Dei: quasi diceret, vbi perierint sub manu hostium, tamen residuã fore hanc quoque pœnam, vt iaceant ipsorum cadauera exposita bestiis, & auibus. Dixi fideles nihil iacturæ facere, si negetur illis sepulchrum. sed interea non contemnunt

temnunt sepulturam,quatenus symbolum est resurrectionis. Quòd si Deus patitur illos inuolui hac ignominia cum reprobis, quemadmodum sæpe contigit: tamen hoc non obstat quominus Deus vindictam suam exerceat aduersus reprobos in pœna temporali, quæ fidelibus in benedictionem vertitur,ac cedit. Non est igitur absurda hæc denũtiatio,vbi dicit Propheta tempus instare,quo ossa extrahentur è sepulchris. *dicit ossa Regum,& Sacerdotum,& Prophetarum, & totius populi.* nam putabant Reges simul ac recõditi essent in suis sepulchris,sacra fore sua cadauera: idem etiã error valuit in Proceribus,& Sacerdotibus. Proph. autẽ dicit nullum sepulchrum fore intactum,vel immune ab hostili violentia. quibus verbis ostendit,vrbem dirutum iri funditus: quia si vrbs maneret salua,etiam sepulchris parceretur. non potuit igitur hæc pœna contingere, quin hostes euerterent à primis fundamentis ipsam vrbem. Denique his verbis horrendam & vltimam cladem designat,sed finem simul ostẽdit,cur tam grauiter iusserit sæuire Deus aduersus Iudæos: nempe,inquit, *quia seruierunt soli & lunæ,& stellis,* ideo iusta Dei vindicta fiet, *vt eorum ossa extrahantur è sepulchris,* quò scilicet sol, & luna,& omnes stellæ testes sint iudicii Dei. His verbis obliquè perstringit Ieremias populi vecordiam,quia putaret se præstare gratum cultum soli,& lunæ. Dicit igitur omnes stellas,& planetas fore quasi spectatores vindictæ,quam exiget Deus: quasi diceret totum cælestem exercitum approbaturum pœnam illã, quia nihil magis detestabile est creaturis,quàm dum ad illas transfertur Opificis ipsius gloria. Verum quidem est,solẽ, & lunam, & stellas carere sensu: sed Proph. hìc tribuit illis sẽsum,quò scilicet excutiat Iudæis stuporem illum in quo obduruerant,dum putabãt se gratum officium præstare soli,& lunæ. Interea alludit,quẽadmodum etiam aliis locis visum est, ad pœnam,quæ infligitur adulteris. nam si scortum extrahatur,& producatur coram suis adulteris cum ignominia,& probro, hæc iustissima est pœna: sic etiam,quoniã scortati fuerant Iudæi cum sole,& luna,& stellis,ideo ita loquitur Propheta: quòd scilicet detegetur eorum ignominia, & turpitudo sub conspectu solis, & lunæ,& stellarum. Postea dicit, *Quæ dilexerunt.* Non dubium est, quin alludat ad cœcum illum feruorem, quo rapiuntur idololatræ,vbi prosiliunt ad cultus illicitos. Est enim species effrænis ac furiosæ libidinis, quemadmodum aliis locis visum est. neque enim magis insanit scortator,cùm appetit mulierem, quàm idololatræ,vbi Satan illorum oculos perstrinxit,& mentes eorum fascinauit. De hoc igitur impuro amore nunc loquitur Propheta: & interea obliquè exprobrat, quòd alienati fuerint sine causa à Deo,qui legitimus erat maritus. Nihil autem minus tolerabile,quàm dum homines à Deo perfidè ita deficiunt,postquã eos sibi coniunxit, & postquam contraxit sacrum & inuiolabile coniugium. Postea addit, *Quibus seruierunt.* hoc adhuc turpius est, quòd scilicet addixerint se soli,& lunæ,& stellis in seruitutẽ. Tertio loco ponit, *quòd ambulauerint post ipsos.* atqui Deus viã illis monstrauerat,& præceperat,vt ipsum sequerentur: atqui relicto Deo,dicit Propheta sequutos fuisse stellas cæli. Quarto loco ponit, *quòd quæsierint:* quo verbo significat pertinaciam. quòd enim alii accipiunt pro consulere,mihi non placet, quia est coactum,& longè petitum. Ego itaque non dubito,quin Propheta hìc denotet continuum perseuerandi studium in Iudæis, quòd non subito tantùm impetu sequuti fuerint sua idola, sed obstinatè se illis addixerint, & fuerint quasi affixi tam peruersæ cupiditati. Postea extremo loco ponit, *quòd se prostrauerint coram ipsis.* Hoc refertur ad seruitutem. idem enim est dare hoc signum reuerentiæ, vbi homines se prosternunt coram idolis,atque si seruirent. nam hoc totum sub cultu comprehenditur. Cæterùm cùm Propheta vno verbo satis exprimere posset impietatem populi sui, plura verba simul coniunxit amplificandi causa,vt scilicet palàm fieret turpis illa populi ingratitudo, quòd maluisset sibi asciscere deos sibi incognitos, & erigere peruersos, & fictitios cultus, quàm præstare Deo vero obsequiũ,& acquiescere in eius Lege,quæ erat certa regula,& quæ fallere nõ posset. Postea adiungit, *Non colligentur, & non sepelientur: in stercus erunt super faciem terræ*, hoc est, in superficie terræ. Confirmat pœnam illam,de qua nuper concionatus est,nempe queadmodum cõtumeliosi fuerant aduersus Deum,& sese prostituerant corã idolis,ita post mortem fore ignominiosos,& detestabiles,vt scilicet mens à tali spectaculo,& tam fœdo abhorreat. hæc summa est. Sequitur,

3 Et eligetur, *ad verbum esset, electa est*, mors, *sed debet resolui in futurum tempus*, præ vita ab omnibus reliquiis,quæ residuæ erunt ab hac praua natione, *à natione hac mala*, in omnibus locis vbi residui fuerint, ad quæ expulero eos, *ad quæ illuc. sed* שם *est superuacuum*, dicit Iehouah exercituum.

Hoc versu significat quicunque erunt superstites,fore bis miseros, vt satius illis fuerit, semel mori,quàm tabescere in diuturnis malis. neque enim videtur mihi assequi Prophetæ sensum, qui aliò torquent verba. Summa est igitur,quanuis formidabile sit iudicium illud Dei,quòd scilicet edentur vbique strages, deinde extrahentur cadauera quæ pridem sepulta fuerant, tamen hoc fore leue præ ea pœna,quam Dominus infliget reliquis,quos tamen seruabit superstites. De-

ni quę significat vitam miseriorem fore morte ipsa, vel etiam decem mortibus. Ergo ne existimēt se quicquam fecisse lucri qui mortem effugient, dicit Propheta, *Optabitur,* inquit, *mors præ vita ab omnibus reliquiis.* Hinc colligitur quàm grauis fuerit illa vindicta Dei: siquidem nihil futurum sit melius, vel magis optandum, quàm defungi vna, & simplici morte, quòd scilicet vita nihil aliud esset, quàm continuus languor, vel cruciatus. *Expetetur* igitur *mors in omnibus locis vbi fuerint superstites, ad quæ loca ego expulero eos.* Ostendit causam duplicis miseriæ: quoniam non dabitur illis viuere in patria, sed extorres erunt, atque in ipso exilio sentient manum Dei sibi esse infestam, ac si huc & illuc eos persequeretur.

PRECATIO.

Da omnipotens Deus, quando terres nos quotidie tuis iudicijs, sicuti etiam necesse est stimulari nostram pigritiem, atque adeò nostram prauitatem corrigi, vt flectamur ad minas tuas, & interea etiam sinamus nos blandè à te inuitari: & sic proficiamus in verbo tuo, vt minis territi, etiam sponte & libenter obtemperemus quoties nos ad te paterno more vocas: ac modis omnibus studeamus nos tibi totos addicere, ita domando prauos carnis nostræ affectus, ne quid impediat, quominus tibi simus subiecti, donec tandem perueniamus ad quietem illam æternæ hæreditatis, quam nobis pollicitus es in Christo Iesu Domino nostro, Amen.

4 Et dices ad eos, Sic dicit Iehouah, An qui ceciderunt non resurgēt? si quis auersus fuerit non reuertetur?

5 Quare rebellis est populus hic Ierosolymæ rebellione perpetua? *forti, ad verbum,* adhæserunt fraudi, *vel, apprehenderunt fraudem:* noluerūt reuerti.

QVANQVAM Deus Prophetam suum admonuerat de euentu, tamē iterum Iudæos ad resipiscentiam inuitat, non quòd sperādum sit posse reuocari ad sanam mentē (dixit enim prorsus esse desperatos) sed vt minus excusabilis esset eorum pertinacia. deinde voluit etiam consulere exiguo piorum numero, qui adhuc residui erant. neque enim omnes ad vnum vsque defecerant ad impietatem, quamuis totum populi corpus esset corruptum. Deus ergo partim vt culpam impii populi aggrauet, partim vt consulat fidelibus suis, hortatur ad pœnitentiam eos qui tamen erant prorsus intractabiles. Et hîc consideranda est nobis Dei bonitas, qua quisquis abutitur, accersit sibi multò grauius iudicium. Quodammodo enim certat hîc Deus cum malitia illius populi, cùm proponit spem veniæ, si resipiscant. *Dices* igitur *ad eos*, hoc est, quamuis tibi iam fuerim testatus, inutilem fore tuam operam, non tamen cessabis. *An qui ceciderunt resurgent?* Variè exponitur hic locus. maior pars Interpretum restringit ad solos Iudæos, An Iudæi non resurgent postquam ceciderunt? quod ad secundum membrum spectat, quidam ita exponunt, An si Israel reuertatur, non reuertetur etiam Deus? nempe ab ira sua, hoc est, an non erit propitius? vel, An si auertatur Israel, an non vicissim auertetur Deus?. Alii vtrunque membrum intelligunt de populo ipso, An si auersus semel fuerit populus, non redibit ad Deum? Nam hoc verbū שוב contrarias habet significationes. accipitur enim pro deficere, pro rebellare, pro ire in contrariam partē: accipitur etiā pro reuerti. Sed dum propius expendo & verba, & consilium Prophetæ, existimo generalem esse sentētiam: quasi dixisset, Si quis ceciderit, statim cogitat de corrigendo lapsu: si quis declinauerit à recto itinere, postquam admonitus est de errore suo, statim respicit ad viā. hoc fieri solet. quid ergo sibi vult tanta stupiditas, quòd populus Ierosolymæ non resipiscit, cùm tamē debuerit pridem agnoscere lapsum suum, & errorē? Quisquis sine contentione attenderit ad Prophetæ sermonem, agnoscet hunc esse genuinum sensum: quia secundo versu dicit, *Cur populus hic Ierosolymæ:* incipit nunc primùm loqui de populo, vt satis apparet. sequitur ergo superiorem versum non debere ad populum restringi, sed illic poni communem sententiam. Denique hîc amentiam populi coarguit Ieremias, quòd non sequatur saltem eos, qui vel ceciderunt, vel declinarunt à via per errorem. Nam hoc naturaliter ingenitum est omnibus, ne sponte in malis suis pereant. qui ergo cecidit, ille conatur statim resurgere: qui viam suā deseruit, postea si potest, tētat ad ipsam redire. hoc ergo quod solent stultissimi quique facere, cur non imitatur populus? inquit Ieremias. Ergo ostendit hac comparatione, hominum esse prodigia, quoniam pertinaciter inhæreant suis sceleribus, neque illis veniat in mentem, spem esse recōcilationis, si ex animo ad Deum se cōuertant. Et emphaticè ponit nomē Ierosolymæ: quia si tāta fuisset obstinatio vel apud Chaldæos, vel apud Ægyptios, fuisset quidē hoc inexcusabile: sed non adeò mirum. vbi autē populus,

cui

cui Lex destinata est, & cui Deus familiariter patefecit salutis doctrinam: vbi ergo populus ille ita obduruit, vt abiiciat omnes admonitiones, nonne hoc est portentosum? Tandem adiungit, *ipsos esse rebelles rebellione pertinaci*, hoc est, non tantùm leuitate, vel incogitantia, vel subita aliqua cupiditate fuisse alienatos à Deo, sed ita pertinaciter, vt frustra omnem operam consumãt Prophetæ in illis docendis, & hortandis: ideo vocat *rebellionem fortem*, quanuis hîc sumatur pro perpetua, vt aliis multis locis. Causam autem assignat, quòd scilicet *apprehenderint fraudem*, id est mordicus adhæserint fraudi. Verùm fraudem accipit Propheta, non qua fallitur, aut circunuenitur proximus, sed hypocrisin, qua se ita excæcant homines, vt nolint aut attendere ad verbum Dei, aut oculos aperire ad claram lucẽ. vbi igitur ita se demergunt homines certa malitia in tenebras, dicuntur *apprehendere fraudem*: quemadmodum Psalmo 32. cùm Dauid prædicat beatum esse hominem, in cuius spiritu non est dolus, non accipit dolum, vt communiter solemus: sed accipit pro corde duplici. nam dixerat prius beatos esse, quibus remissa sunt peccata, quibus non imputatur iniquitas: adiungit explicationis causa, modò non sit dolus in spiritu. quare? nam profani homines videntur sibi esse beati: neque enim sentiunt suam miseriam, quoniã obtecti sunt suis inuolucris. ille est dolus de quo loquitur Dauid. Eodem sensu dicit Propheta noster eos *fraudem apprehendisse*, qui ita sunt inuoluti tenebris, vel excæcati suis cupiditatibus, vt cupiant fallere Deum: sed fallunt seipsos. Hæc igitur causa est, cur nulla pœnitentia tangantur, quos Deus corripit, & castigat, vbi scilicet sponte cæcutiunt, vel claudunt oculos, & obturant aures, & volunt decipi à diabolo: quia non attendunt ad sanctas admonitiones, quæ illis destinatæ erant in salutem. Ergo si cupimus sanari à vitiis nostris, semper incipiendum est ab hac parte, nempe vt excutiamus sedulò & cogitationes nostras, & studia, & non placeamus nobis, neque fallamus inanibus blanditiis: sed appetamus excutere quicquid in nobis est reprehensione dignum, aut vitiosum. Hoc est principium veræ pœnitentiæ, discutere omnes fraudes, & fallacias, & appetere claram lucem, quæ nobis retegat mala nostra. Postea sequitur, *Psal. 32. 2.*

6 Attendi, & audiui: non loquentur rectè, nemo est quem pœniteat, *ad verbum, non vir pœnitens super malo suo: sed sensus clarior est, nemo est quem pœniteat*, malitiæ suæ, dicendo, Quid feci? omnis vertitur, *ad verbum, pro, omnes vertuntur* ad cursus suos, sicut equus ruit, *ad verbum, inundat: sed metaphorica est locutio. sicuti ergo equus præceps ruit*, in prælium.

Possent hæc verba accipi in persona ipsius Dei, quòd scilicet è cælo expenderit qualis esset populi status. sed commodè hoc exponitur de Propheta: fuerat enim quasi in specula positus, vt obseruaret qualiter se gereret populus cum Deo: iam testatur, postquam perspexit eorum studia, & actiones, nihil se vidisse rectũ. His verbis debuit populus magis affici. scimus enim quàm procliues simus natura ad captandos prætextus, vbi volumus in fæce nostra manere quieti. ita maior pars obiicere plerunque solet, O, tu me reprehendis, sed temerè: nescis quid sit in animo meo. Ergo dicit Propheta se diligenter reputasse qualis esset populus, et se loqui de re probè cognita, & perspecta: *Audiui*, inquit, *& attendi: sed non loquuntur rectum.* Significat hoc verbo, tãtùm abesse Iudæos à vero & pleno effectu pœnitentiæ, vt ne ipsam quidem ore profiteantur. minus est fateri sua vitia, quàm re ipsa corrigere: atqui Propheta dicit ne ipsos quidem *loqui quod rectum est.* hinc sequitur multùm abesse à serio pœnitentiæ studio, cùm linguis etiam suis ita proteruiant, vel saltem non ostendant vllum tristitiæ signum. Postea addit, *neminem esse quem pœniteat, dicendo.* Hoc membrum expositiuè additur, quia clarius demonstrat Ieremias, *eos non loqui rectum, quoniam non dicant, Quid feci?* Primò autem dicit, *neminem esse, quem pœniteat suæ malitiæ*: postea ostendit hoc primò requiri ad pœnitentiam, vt peccator seipsum ad rationem vocet: quia vbi securi desidemus in malis nostris, non potest fieri vt nos vnquam pœniteat. necesse igitur est vnumquemque sibi esse exactorem, vt se ad calculum vocet, & quodammodo citet ad Tribunal Dei. Videmus ergo nunquam homines posse ad pœnitentiam adduci, nisi vbi sibi ante oculos proponunt mala sua, vt sibi pudorem incutiant, & quasi cum terrore seipsos interrogent, quid fecerint. nam hæc interrogatio signum est cõsternationis. Scimus plurimos perfunctoriè agnoscere sua peccata: sed hoc friuolum est, quia postea euanescit hæc cognitio sine fructu. Ergo seria pœnitẽtia necessariò hoc requirit, vt peccator non tantùm sibi displiceat, non tantùm pudeat: sed etiam quodãmodo stupeat ad sua vitia. nam hoc sibi vult hæc inquisitio, *Quid feci?* continet enim admirationem. Nunc tenemus quid valeant Prophetæ verba. dicit se non temere reprehendere populum, sed quia talem peruicaciam in ipso cognouerit, *vt nemo quod rectum est loquatur*, nemo tangatur resipiscentia, quoniam non reputant quales fuerint, neque vitam suam ad rationem exigunt, sed securi indormiunt suis sceleribus. Eandem sententiam prosequitur cùm dicit, *omnes conuerti ad cursus suos*, hoc est, ad cupiditates suas. Verùm per nomen Cursus, Propheta violentos impetus

designat:quasi diceret fuisse Iudæos ita præcipites in suis cupiditatibus,vt quodammodo festinanter currerent:& comparat eos equis ruentibus ad prælium. Scimus quanta sit violentia in equis,vbi ita celeri cursu ad prælium festināt:videntur enim volare,& aerem scindere,& terram confodere suis vnguibus.Ita optimè conuenit similitudo, cùm dicit Propheta Iudæos sic rapi violenter post suas cupiditates, vt non minus sint impetuosi, quàm equi militares,vbi immissi sunt ad prælium. Iam sequitur,

7 Etiam ciconia in cælis cognoscit tēpora sua,& turtur, & hirundo, *alij vertunt, picam: sed nomen hirundinis eſt aptius,quemadmodum ſtatim patebit*, & grus obseruant tempus itineris: populus autem meus non cognoscit iudicium Iehouæ.

Hìc rursus exprobrat Ieremias populo turpē socordiam,quòd scilicet minus sapiat, quàm aues,quæ tamen ratione, & intelligentia non sunt præditæ. dicit ergo Iudæos magis fatuos esse quàm grues,& hirūdines,& ciconias.Non dubium est,quin vulnerauerit populum hac tam seuera obiurgatione:sed oportuit contemptores Dei ita acriter affici,quia ex verbis satis constat quantoperè obduruissent in suis sceleribus.Non mirum igitur est,quòd Propheta affirmat magis esse insipidos,quàm grues, & hirundines:quemadmodum Isaias similem amentiam illis exprobrat, cùm dicit bouem cognoscere præsepe suum ,& asinum stabulum domini sui: Deum autem non cognosci à populo.Illic autem Isaias deteriores facit Iudeos bobus, & asinis, quoniam sit aliquid simile memoriæ in illis brutis animalibus,vt obseruent suum stabulum, & præsepe.Ita nunc Ieremias de ciconiis loquens,*Ecce*,inquit,*ciconia cognoscit tempus quo migrare debeat ab vna regione in aliam:idem etiam obseruant hirundines,& grues*.nam statis temporibus anni calorē petunt,hoc est,relinquunt frigidas regiones,vt hyemis intemperiē effugiant in illo recessu: postea sentiunt quo tempore sibi redeundum sit.ergo cùm aues in aere obseruant sua tempora volitando,quî fit, vt *populus meus non consideret iudicium* Dei? inquit. Cùm nomen Cælorum ponit, haud dubiè alludit ad continuum volatum auium.aues nihil ferè habent quietis: nam perpetuò discursant per aerem.Ergo cùm tantùm sit prudentiæ in auibus,quas tamen aer huc & illuc circunfert, quî fit,vt populus, qui habitat in tranquillo domicilio, qui per otium potest meditari Legē Dei,vt populus hic nihil intelligat? Videmus ergo esse amplificationē in voce illa *cælorum*, quæ non fuit notata:& tamē posset scrupulum iniicere Lectoribus.nam in cælo non mirum est si aues plus habeant perspicaciæ:propius enim accedunt ad solem,& ad elementum ignis.Sed aliud prorsus voluit Propheta,nempe cùm assidua inquietudine laborent aues, tamen colligere apud se,quodnam sit tempus idoneum vel eundi,vel redeundi.hinc ergo magis exaggeratur populi socordia,qui dum sedet non potest tamen expendere domi,& in otio quod Deus proponit. Et particula גם,emphatica est:*etiam ciconia*,inquit.quid hoc sibi vult, quòd aues,quæ intelligentia carēt, tamē agnoscāt tempus suum? *populus autem meus* &c. Non dubium est, quin Propheta sub hoc honorifico titulo clarius exprimat flagitium gentis suæ. Nam quemadmodum nuper dixi,non fuisset adeò mira talis cæcitas in prophanis gentibus.sed quoniam populus ille sacer,ac peculiaris erat Deo,hoc fuit longè fœdius portentum,quòd non agnouerint suum iudicium. Aliis verbis exprobrat Pharisæis Christus,quòd non attenti fuerint ad tempus visitationis suæ. dicit enim, Vos soletis colligere qualis futura sit cæli facies in crastinum:quia si vespere cælum rubet,dicitis,Cras serenum erit,& habetis etiam signa futuræ & propinquæ pluuiæ: Vos,inquit,estis præditi satis acuto iudicio in rebus externis,quæ conducunt ad vsum præsentis vitæ:non autem cognoscitis visitationis vestræ tempus,& interea signa quæritis:atqui si essetis attenti,Deus satis clarè,& quasi digito monstraret vobis iam instare tempus illud liberationis, quod fingitis vos expetere.Sed Propheta asperius castigat Iudæos, cùm dicit plus esse fatuitatis, vel amētiæ in ipsis,quàm sit in auibus. Dicit *autem eos non cognoscere iudicium Domini*, cùm tamen toties, & tam longo tempore illis fuerit ostensum. Nam poterat quispiam excipere,Non mirum est si iudiciū Dei non perspicimus:nam iudicia eius sunt abyssus multa.& si hæc superant mentes nostras,non est,quòd nobis vitio vertatur. Atqui Propheta hìc disserit non de arcanis iudiciis, quæ fugiunt hominum mentes, sed de pœnis, quarum toties fuerant admoniti. Cùm ergo ita cæcutirent in re clara & dilucida,meritò Propheta dicit magis esse insipidos,quàm grues & reliquas aues,de quibus loquitur. Sequitur,

Isa. 1.3. — Matth. 16.2 3.

8 Quomodo dicetis, *pro,dicitis: significat continuum actum*, sapientes nos, *hoc eſt, nos ſumus ſapientes*,& Lex Iehouæ nobiscum est, *vel,penes nos,melius* certè ecce frustra aptauit stylū, *vel,calamum*, scriptor: frustra sunt scribæ.

Hìc existimant Interpretes Prophetam dirigere verba ad Sacerdotes, & falsos Prophetas, & reli-

& reliquos populi duces, quia scilicet sibi superbè arrogabant notitiam Legis. Sed potest hoc non minus aptè extendi ad totum populum. Neque enim dubium est (quemadmodum paulò pòst videbimus) quin à minimo vsque ad maximum iactarent omnes se satis sapere. Itaque existimo Prophetam hìc contra totum populum inuehi, quoniam sine exceptione omnes respuerint eius doctrinam, quemadmodum videmus etiam hodie fieri. nam quotusquisque est, qui sustineat moneri, & reprehendi? omnes dicunt se satis sapere: O, tu existimas me esse puerum, vel, quemadmodum etiam vulgo loquimur, Existimas me esse gruem: scio quomodo viuendum sit, & non destituor ratione. Ita etiam rudissimi quique opponunt suam prudentiam, & ingenii acumen Deo, & Prophetis. Haud dubiè talis audacia, aut ferocia etiam regnabat seculo Ieremiæ. Nam cùm durius tractaret ipsos, in promptu erat illis hæc exceptio: O, tu agis hìc tanquam cum bardis hominibus, quasi Lex Dei sit nobis incognita, quasi non à prima pueritia fuerimus edocti qualiter viuendum sit. nonne Deus in medio nostri habitat? Cùm ergo hunc quasi clypeum opponerent Iudæi propheticæ doctrinæ, ideo vehementius hìc contra illos insurgit, *Quomodo dicitis vos esse sapientes*? Postea definit qualem sapientiæ formam sibi vendicent, nempe *quòd Lex Dei esset penes ipsos*: & certè hæc est perfectè sapiendi regula, attendere ad Legem Dei. Quod si hoc verè iactassent, nempe se habere Legem, Propheta non obiiceret ex opposito, eos bis desipere. Sed quoniam falsò hoc sumebant, ideo dicit, Quomodo? Et hìc interrogat quasi de re nimis absurda: *Quomodo ita desipitis*, inquit, *vt vos putetis sapere, quasi Lex Dei sit penes vos*? Certè, si ita est, frustra scripta est Lex. Ostenditis enim tota vita vos nunquam gustasse quid Lex Dei nobis mandet, vel proponat, & quorsum etiam tendat eius summa. Ergo ex eorum vita refellit Ieremias stolidam illam iactantiam, quòd scilicet nullum signum darent suæ sapientiæ. Nam necesse est, vt qui se volunt probare discipulos Dei, proferant aliquos fructus in vita sua. Cùm autem tanta apud illos esset impietas, tantus contemptus Dei, cùm denique vita eorum clamaret ipsos prorsus esse insanos dicit, *Frustra aptauit stylum*, nempe scriptor Legis, *& frustra fuerunt Scribæ*, hoc est, Doctores. Scribas enim secundo loco accipit pro Doctoribus. Hunc locum paulò aliter expono, quàm alii Interpretes, nempe quia videtur subesse species ironiæ, quemadmodum vulgò apud nos dicitur, *Il faut brusler tous les liures*. Deridet igitur illam stultitiam Ieremias, quòd se dicerent probè tenere qualiter viuendum esset, quia fulgeret apud ipsos doctrina Legis: Si ita est, inquit, quid est Lex Dei? Nihil certè cum tota sua doctrina pro nihilo hoc modo ducenda esset. Nunc ergo videmus hìc falsè perstringi Iudæos, quoniam scilicet arriperent titulum Legis, quasi vmbram sine corpore, cùm tamen nullam rectæ intelligentiæ guttam haberent. Postea addit,

9 Pudefacti sunt sapientes, territi sunt, & capti sunt, חתת *significat propriè frangere, vel conterere: sed transfertur ad animum, & tunc significat terrerè. dicit igitur esse territos, deinde illaqueatos: postea adiungit causam, nempe*, quia respuerunt in verbo, *sed*, ב *est superuacuum. verbum ergo*, Iehouæ, *reprobarunt, aut repudiarunt*, & sapientia quid illis, *prodest, subaudiunt quidam Interpretes: alij vertunt, & quid est in ipsis sapientiæ? ego autem aliter accipio, vt statim dicam.*

Dicit nunc *hos sapientes esse pudefactos, & attonitos, & quasi laqueis captos*. Quibus verbis significat nihil proficere Iudæos sua astutia, dum sibi arrogant sapientiam, & hoc obtentu reiiciunt omnes admonitiones, & volunt sibi parci: Nihil, inquit, prodest vobis hæc sapiētia. Deus enim vos deprehendet, sicut alibi dicitur. Ergo *dicit esse pudefactos*, non quòd iam tunc essent pudefacti: iam enim dixit sexto capite, & mox iterum repetet fuisse ita obduratos, vt non posset illis extorqueri vllus pudor. carebant igitur erubescentia. Sed hìc denuntiat pœnam, quæ proximè instabat: quasi diceret, Nunc estis fronte quasi ferrea, & putatis vos impunè Deo, & eius seruis posse illudere. Atqui Deus vos deprehendet, inquit: & ita excutiet has laruas, sub quibus delitescitis, vt dedecus vestrum omnibus pateat. ille est sensus. Eadem ratione dicit, Securi nunc estis, sed Deus breui incutiet tantum terroris, vt reddat prorsus attonitos. Significat ergo eos nihil facere lucri, dum ita in suis vitiis sibi placent, & magis ac magis obdurescunt: quia Deus spoliabit eos sua astutia, & terrore deiiciet, quantumuis sint nunc securi, & peruicaces. Tertio verbo modum exprimit, quia scilicet Deus habet suos laqueos, quibus illos capiat. Nam alludit ad effugia, quibus confidunt hypocritæ, qui ita superbè insurgunt contra Deum, dum putant suis artibus se posse elabi per hanc, vel illam partem, & subinde excudunt aliquod nouum consilium, quo possint Deum fallere. Ergo Propheta ad peruersam

Isa.29.14. & 1.Cor.1.19
Ierem.6.15

m.

eorum vafriciem alludens, dicit Deum fore aucupem, qui ipsos illaqueet, & teneat captos. Postea, vt dixi, rationem assignat, *quòd scilicet repudiauerint*, vel aspernati sint, vel reprobauerint (nam hæc omnia significat hoc verbum) *sermonem Iehouæ*. Et vtitur demonstrandi particula, Ecce, inquit, ne amplius tergiuersentur, vt solebant: Res, inquit, satis nota est, & pueri ipsi possunt esse iudices vestræ impietatis, quòd *scilicet respueritis verbum Iehouæ*. Hinc colligit, *Quid ergo prodest illis sapientia*? vel, quæ est ipsorum sapientia? vterque sensus est probabilis, quòd scilicet inutiliter sapiant, dum ita prouocant iram Dei impio contemptu verbi eius: Odi sapientem qui sibi ipse non sapit, vt dicitur veteri prouerbio. Cùm ergo malè sibi consulerent Iudæi, repudiando Dei sermonem, in quo tamen posita erat ipsorum salus, meritò illis obiicit Propheta, nihil illis prodesse sapientiam. Alii vertunt, Quænam est ipsorum sapientia, vbi nullus est timor Dei? Et certè semper illud verum manet, timorem Dei esse caput sapientiæ, & summam. Cùm ergo ita turpiter contemnerent Dei verbum, meritò interrogat Propheta, quænam istorum sapientia sit. Sed tertius sensus aptè conuenit, nempe, *Et sapientia quid ad ipsos*? sic enim legitur ad verbum, Quid ergo ad ipsos sapientia? & ironicè adhuc ipsos pungit: quasi diceret, Sunt quidem sapientes, sed suo iudicio: ideo non opus habent doceri: Quid ergo ad ipsos sapientia? hoc est, sic turgent suo fastu, vt nullam admittant doctrinam. quare? nam excludunt sapientiam ipsam fallaci illa persuasione, qua sunt inflati. Sed tamen libera sit electio: volui ostendere quid mihi magis placeret. Cras non vacabit legere, quia habebitur Consistorium.

Pro.1.7, & 9.10, & Psal.111.10

PRECATIO.

Da omnipotens Deus, quando non desinis nos quotidie stimulare, sicuti etiam pigritia nostra opus habet continuis admonitionibus, ne saltem simus indociles, vel ne pertinacia nostra impediat, quominus ad te statim, et alacriter redeamus, à quo fuimus nostra culpa alienati. Et non tantùm moueamur studio aliquo resipiscentiæ, sed constanter ita in eo perseueremus, vt toto vitæ nostræ cursu bellum geramus cum nostris cupiditatibus: donec tandem omnibus subactis, ad metam illam perueniamus, quæ nobis proposita est, vt fruamur æterna hæreditate cælorum, quæ nobis parta est sanguine vnigeniti Filij tui, Amen.

10 Propterea dabo vxores eorum alienis, & agros eorum possessoribus: quia à paruo vsque ad magnum omnes cupiditatẽ concupiuerunt, *vel, cupiditate concupiuerunt*, à Propheta vsque ad Sacerdotem omnes egerũt fallaciter.

HIC minatur Deus pœnam, quando videt se nihil proficere, & sibi negotiũ esse cum populo obstinato. nam tentauerat prius an aliqui essent sanabiles. Vbi autem videt suas exhortationes carere fructu, iam ad vltimam seueritatem descendit: *Dabo*, inquit, *vxores eorum alienis*. Periphrasticè designat clades, quæ solent in bellis accidere. Nihil autem acerbius, quàm vbi vxor eripitur è sinu mariti. Nam si daretur optio, malent viri statim se priuari vita, quàm perferre tale dedecus. Significat igitur Ieremias instare Iudæis quod est deuictis gentibus atrocissimum, nempe vt viri spolientur vxoribus. Postea idem adiungit de agris: ac pronuntiat Deus *se daturum agros illorum possessoribus*: quo genere loquendi significat non tantùm ad breue tempus ipsos priuatum iri agris suis, sed in perpetuum. Subest enim tacita antithesis: quia fieri interdum solet, vt grassentur hostes, & omnia diripiant: neque tamen diu possideant agros: quia postea succedit mutatio. Vbi autem hostes vocat possessores, intelligit talem fore calamitatem, vt diu, & per totam vitam exulent Iudæi à patria, & careant suis possessionibus. Putabant terram ita sibi datam esse, vt non posset vllo modo eripi: & certè Dominus eos nunquam inde expulisset, nisi quia ipsam polluerant suis inquinamentis. Sed oportuit inde expelli propter scelera, quibus eam inquinauerant. Ita denuntiat Propheta stultam esse ipsorum confidentiam: dum putãt se æternos fore terræ ipsius hæredes: Succedẽt, inquit, alii vobis, qui ipsam possideãt quasi hæreditario iure. Nunc tenemus Prophetæ consilium. Postea causam adiungit, cur statuerit Deus tam grauiter in ipsos animaduertere, *Nempe quia à minimo vsque ad maximum*, inquit, *addicti sunt auaritiæ*. Significat nullam vigere æquitatem in populo: quia sub vna specie complectitur omnes fraudes & rapinas, & quicquid est iniustitiæ. Dicit igitur vnumquẽque addictũ esse proprio lucro, ita vt inter se mutuas iniurias exerceant absque iusti & æqui respectu.

Et tandem amplificat hanc sententiam, *Quòd à Propheta vsque ad Sacerdotem omnes fallaciter agant*. Est etiam hîc altera synecdoche. Sed variis loquendi formis exprimit Ieremias iniustitiam qua se vltrò citróque homines fatigant. Neque enim excludit violentiam cùm loquitur de fraude: sed perinde est ac si diceret, ipsos rectitudinis oblitos grassari per omne genus fraudis. Fuit autem hoc horribile, nihil æquitatis, aut iustitiæ manere in ipsis Prophetis, & Sacerdotibus, qui debuerant facem aliis præferre, & viam monstrare, sicuti Deus constituerat ipsos duces. Cùm ergo ipsi quoque fraudulenter agerent, oportuit in plebe ipsa quæ est instar fæcis, grassari fœdissimam iniustitiam. Ergo his verbis ostendit Propheta non posse obiici Deo nimium rigorem, quasi in populum suum sæuiat, quoniam eò peruenerat scelerum congeries, vt non possent amplius ferri. Sequitur,

11 Et curarunt vulnus filiæ populi mei super nihilo, dicendo, Pax, pax, & nulla pax.

Repetit Propheta quod vidimus capite sexto. sed opus fuit surdis, vel tardis sæpius iterare quod iam effluxerat è memoria, vel quod non tetigerat ipsorum animos. Quoniam autem hæc semel fuerunt exposita, breuiter tantùm perstringam capita, & summas rerum. Non dubium est quin hîc accuset Sacerdotes, & Prophetas. Loquutus est antè in genere de toto populo, A minimo vsque ad maximum, dixerat. Sed quoniam amplificandi causa disertè expresserat Prophetas, & Sacerdotes fraudibus esse deditos, ideo specialiter nunc in eos inuehitur, quòd non tantùm ipsi Deum grauiter offenderint, sed quòd alios etiam deceperint suis blanditiis, ac si impunè liceret peccare. Hoc iam inexcusabile erat crimen, cùm deberent aliis præire, ipsos tamen fuisse non minus peruersos, quàm vulgus ipsum: sed quòd non tantùm exemplo, sed etiam doctrina corruperint totum populum, ita duplicarunt scelus. Fuit igitur intolerabilis hæc impietas, quòd ausi fuerint fallacias obtendere, quibus populum abriperent ad contemptum Dei, & Legis. Dicit ergo *sanasse vulnus populi*, cùm tamen ostenderet Deus signa iræ suæ. Et per concessionem loquitur, vt alibi dictum est: quasi diceret, fuisse præposteros medicos, qui adhibuerint emplastra ad tegendam iram Dei: *Ecce*, inquit, *sanarunt vulnus populi, dicendo, Pax, pax*: & hac duplicatione Propheta clarius demonstrat quàm supina fuerit eorum securitas, quòd scilicet non semel tantùm deciperent, sed pergerent obstinatè miseros decipere falsis illis promissionibus. Adiungit, *Cùm tamen non esset pax*. Potest hoc bifariam sumi, vel, quòd Deus ipso euentu refutauerit ipsorum dementiam: vel cùm nulla esset prosperitas, tamen ipsos fallaciter pollicitos fuisse pacem: sicut etiam alibi conqueritur Deus blanditos fuisse Prophetas populo: & iam aliquoties exposuimus tales sententias. Tandem subiicit,

12 An pudor? *est enim interrogatiuè hoc legendum, sicuti capite sexto diximus, subaudienda igitur est particula An: An ergo pudefacti sunt*, quòd abominationem patrarunt? etiam in pudore non pudefacti sunt: & erubescere non nouerunt: propterea cadent inter cadentes, in tempore visitationis ipsorum impingent, *vel corruent*, dicit Iehouah.

His verbis clarius adhuc exprimit Propheta prorsus esse desperatos, quia scilicet exuerint omnem verecundiam. Est autem hoc signum perditæ malitiæ, vbi nullus superest pudor. Hic etiam versus fuit expositus sexto capite. sed iterum tenendum est quorsum tendat Propheta. vers. 15
Ergo hæc summa est, insanabilem esse malitiam populi, quia sit ferreæ frontis. Quærit ergo, *An non erubuerint, quia patrassent abominationem*: quasi diceret, Conuicti sunt suorum scelerum: an tamen potest illis extorqueri aliquis pudor? Respondet, *Etiam in pudore ipso non puduit eos*. Particula גם emphaticè ponitur. Ergo sic resolui debet loquutio, quòd cùm Deus obiiceret illis sua probra, & conuictos teneret, ita vt non possent tergiuersando effugere: cùm ergo ita conuicti essent, nullum tamen fuisse illis affectum pudoris. quanquam de actuali, vt vulgò loquuntur, conuictione potest locus exponi, quia miseriis propè confecti indomita peruicacia cum Dei iudicio luctati sint. *Ergo in ipso etiam pudore non fuit pudoris affectus*. ratio additur, *nescierunt erubescere*. Hac ergo impudentia probat Ieremias ipsos esse homines perditos. Et ideo addit, *Propterea cadent inter cadentes, & in tempore visitationis ipsorum peribunt*, corruent. His verbis intelligit non esse amplius cum ipsis disceptandum, & iustam fore Dei vindictam, cùm ipsos penitus delebit, quia frustra verbis ageret, frustra litigaret, frustra tentaret ipsos in viam reducere. Summa est igitur, hoc vnum esse residuum, vt pereant, quia sine pudore omnem doctrinam, & omnes admonitiones reiiciant. Dicit autem, *Inter cadentes*: quoniam vt fieri solet, quisque aliis author erat contemptus, & obstinationis. Cùm enim viderent singuli alios sibi esse similes, hinc illis spes impunitatis, & inde peccandi etiam illecebra. Dicit igitur

Propheta instare simul omnibus perniciem: *Cadent inter cadentes*, inquit, *& corruent in tempore visitationis ipsorum*. Significat Deo esse iam præfixum diem, quo ipsos perdat. Si autem ad tempus differat, non esse cur existiment secum melius agi, quia cumulent sibi sua pertinacia grauius iudicium. Denique vtcunque ad tempus illis Deus parcat, Propheta admonet hoc nihil profore, quoniam Deo statutum est visitationis tempus. Sequitur confirmatio,

13 Colligendo colligam, *vel, perdendo perdam*, dicit Iehouah: non vuæ in vite, *vel botri*, & non ficus in ficulnea: & folium decidet: & dabo illis, trãsibunt, *hoc est, quæ dedero illis transibunt ab ipsis*.

Confirmat, vt dixi, proximam sententiam. dixerat fore stragem totius populi: eodem sensu nunc addit, *Perdendo perdam eos*. אסף significat propriè colligere: sed metaphoricè capitur pro perdere, quemadmodum lingua nostra dicitur, *Trousser, Ie les trousseray tous ensemble*. Et hinc melius perspicitur, Prophetam exponere quod nuper dixi, nempe instare illis omnibus cladem, ita vt nemo futurus sit superstes, totius corporis respectu scilicet: quia seruauit semper Deus aliquas reliquias. Alibi vero diximus, & sæpius dicendum erit, Prophetas dum respiciunt populum ipsum sine exceptione minari omnibus interitum: vbi autem conuertunt sermonem ad electos, & fideles, addere correctionẽ. *perdendo* igitur *perdam ipsos*. Postea modum explicat, *quòd nullæ erunt vuæ in vitibus, quòd nullæ erunt ficus in arboribus ipsis*. nam ficus tam pro fructu, quàm pro arbore ipsa capitur, vt satis notum est. Et quo magis amplificet vindictam Dei, dicit marcida etiam fore ipsa folia. Summa est, non procul abesse Deum vindicem, quanuis securi desideant Iudæi in suis sceleribus: & ostendit speciem vindictæ, quæ ipsos manet, nempe quòd Deus priuabit eos omnibus alimentis. Nam per synecdochen designat hîc quicquid ad victum pertinet. Non loquitur de vino, & frumento, & oleo: sed per ficus, & vuas, quemadmodum dixi, designat quoduis alimenti genus, ita vt folia etiam marcescant, ac decidant. Secundo loco addit, *Etiam quæ dedero illis, ab ipsis transibunt*. Quidam hoc restringunt ad fructus in horreis, & cellis repositos, quasi diceret, Etiam si annonam habeant reconditam in suis horreis, & cellis, ita vt referti sint omni opulentia, tamẽ hoc totũ nihil illis prodesse, quia ipsis auferetur. Nam transire sæpe ita capitur: & ם finale tantundẽ valet acsi esset separatũ מהם, ab ipsis. Quòd quidam resoluunt Ipsos præteribunt, יעברום nimis est coactũ: dicũt præcepta fuisse data Iudæis, quæ euanuerint, vel præterfluxerint. Sed hoc non potest quadrare. Et quantũ ad primã expositionẽ pertinet, videtur mihi nimis restricta. Ego igitur sic accipio, Etiam si vuæ & ficus ad maturitatem perueniãt, tamen ablatum iri quod putabant iam paratũ esse. Ergo intelligit Propheta varios esse modos, quibus ad esuriem, & inopiã redigat Iudæos, quia vel hostes spoliabũt eorum vuas, & ficus, vel ipse sterilitatẽ immittet: vel etiam si existiment sibi victum esse in promptu, non tamen dabitur frui. hæc summa est. Sequitur,

14 Vt quid nos sedemus? Congregate vos, & ingrediamur vrbes munitas, *vrbes munitionis, ad verbum*, & quiescemus illic. Certè Iehouah Deus noster silere nos, *vel quiescere nos*, fecit, & potauit nos aquis venenatis, *vel aquis fellis: nam* ראש *significat fel, & venenum*, quia impiè egimus contra Iehouam.

Variè hunc versum, & sequentes exponunt. sed breuiter ostendam Prophetæ consilium. Mihi non dubium est, quin hîc suscipiat in se personam totius populi. Repræsentat igitur his verbis Propheta quid volverent in suis mentibus, & quænam consilia caperent Iudæi: deinde non dubium etiam est, quin his verbis ostendat ipsos, vt solent hypocritæ captare effugia, quasi possent sese protegere ab ira Dei. Nam qui existimant Prophetam ex proprio sensu loqui, longè falluntur. quin potius hîc refert quænam consilia agitauerint Iudæi: & simul perstringit eorum duritiem, quòd scilicet huc & illuc deflectendo, confiderent se posse iudicium Dei auertere. nam hypocritæ nunquam nisi coacti ascendunt ad primam causam, hoc est, non agnoscunt,
Isa.9.13 neque reputant manum percutientis, quemadmodum alibi dicitur: sentiunt quidem mala sua, & cupiunt adhibere remedia: sed subsidunt in solatiis proximis, non student placare Deum, neque redire cum ipso in gratiam: sed vbi tantillum spei offertur, statuunt se fore saluos, si confugiant ad has vel illas latebras. Hunc affectum describit Propheta, *Vt quid sedemus*, inquit, vel, Vt quid habitamus? Verum propriè hoc loco significat desidere. *Vt quid ergo desidemus?* quasi seipsos damnarent ignauiæ: quid sibi vult pigritia hæc nostra? Sedemus in pagis, qui expositi sunt violentiæ hostium. *Colligite* igitur *vos, & ingrediamur vrbes munitas: nos illic quiescemus*. Putant ergo se fore incolumes, si ingressi sint vrbes munitas. Postea Ieremias ex opposito ostendit quàm stultè confidant talibus asylis, vel subterfugiis: *Certè*, inquit, *Deus noster silere nos fecit*. Di-

xerat prius,נִדְמָה שָׁם,& illic quiescemus. דָּמַם significat quiescere, significat silere: secundo loco repetit idem verbum, *Certe*, inquit, *Deus noster silere nos fecit*: sed contrario sensu. Est igitur concinna allusio, vel paronomasia in verbo דמם. *Iehouah ergo fecit nos silere*, vel quiescere: vel excidit nos. nam in hac cōiugatione significat excidere. Videmus ergo ab vna parte proferri quid animis Iudæi conciperent, nempe quærendas esse munitiones, quæ ipsos protegerent ab hostiū impetu. Deinde Propheta ex parte Dei ostēdit eos longè falli, quia Deus ipsos quiescere fecerit diuerso modo, nēpe quia redegit in nihilum. Quiescere enim, & silere dicuntur mortui. Denique tranquillum statum significat cùm loquitur in persona populi: interitum verò designat cùm loquitur ex Dei mandato. Idem postea metaphoricè confirmat, quòd scilicet *Deus potum illis dederit aquas fellis*, aut aquas venenatas. Et adiungit, *Quia impie egimus contra Iehouam*. Colligere licet ex hoc postremo verbo, Prophetam hîc obire munus suum. Populus enim nunquā spontè confessus esset se iustas dare pœnas scelerum: sed Propheta hîc coarguit eos, quoniā sperent se fore tutos, si confugiant ad vrbes munitas. Quasi verò Deus non possit eos illuc vsque persequi. Dicit igitur vindictam Dei fore affixam ipsorum tergo: & ita quocunque fugiant, ipsos fore malis omnibus obnoxios, quia secum ferent suas impietates, & ita secum trahent iram Dei. Sequitur,

15 Expectando pacem, *vel ad pacem*, & non bonum: ad tempus sanationis, & ecce terror, *aut turbatio*.

Clarius se explicat hoc versu, nempe quòd frustra se deludant Iudæi, dum ita concipiunt vanas spes. Dicit igitur non esse cur amplius seipsos frustrentur, quia vbi centies sibi promiserint pacem, tamen exitium esse propinquum: vbi sperabunt tempus sanationis adesse, instare potius terrorem. Videmus ergo proximo versu non aliò spectasse, quàm vt stultitiam populi detegeret, qui putabat se fore saluum propinquis remediis: interea autem spernebat Dei iudicium. Sequitur,

16 A Dan auditus est fremitus equorum eius, à voce hinnituum robustorum eius tremefacta est, *vel contremuit*, tota terra: quia venient, *nam copula hîc resolui debet in causalem particulam*, & comedent terram, & plenitudinem, *vel copiam*, eius: vrbem, & habitatores eius.

Dicit *auditum esse fremitum equorum à* Dan: erat vnus ex terminis terræ Chnaan, sicuti notum est. Quidam existimant magnitudinem fremitus exprimi, quia ab ipsa vrbe sancta auditus sit fremitus: è longinquo scilicet. Atqui nescio an possit hoc elici ex Prophetæ verbis. Simplicior ergo & rectior sensus est, quòd si Ierosolyma secura sit, tamen in ipsis terræ finibus non sint quieti, quoniam scilicet *turbantur fremitu equorum hostilium*. A *Dan* igitur *auditus est fremitus*: quemadmodum si in vrbe aliqua ciues delitiis suis vacarent, & interea hostiliter impeterentur fines terræ, posset hoc meritò dici, quid hîc otio indulgetis? nam vicini vestri, aut fratres iam sustinent graues insultus hostium. Bellum igitur in vestra terra gerēdum est, quanuis nondum peruenerit ad portas, & muros vestros. Sic etiam hîc loquitur Propheta, A *Dan auditus est fremitus equorum eius*. posset hoc relatiuum exponi de Assyriis. nam Hebræi sæpe relatiuum ponunt absque antecedente. Sed magis probabile est, Ieremiam notare primum belli authorem, nempe Deum: quasi diceret, Deus iam emittet hostiles exercitus, qui tumultum afferent finibus terræ vestræ. Equos ergo Dei vocat, quoniam bellum illud non gerebant Chaldæi, nisi sub Dei auspiciis, quemadmodum alibi visum est, & sæpius videbimus. A *voce hinnituum*, inquit, *robustorum eius* אַבִּירִים vocat equos robustos. Sed quia non posuerat epitheton, nunc adiungit: nisi fortè magis placeat de ipsis equitibus accipere, quod non malè conueniet. dicit *terram contremuisse à voce hinnituum robustorum eius*. Sed quoniam hinnitus equorum ponit, malo de equis ipsis intelligere. Dicit, *Venient & vorabunt terram, & plenitudinem, vrbem, & habitatores eius*. Hîc est heterosis numeri. Vrbē enim ponit pro vrbibus. neque enim tantùm minatur Ierosolymæ, sed aliis etiā vicinis oppidis. Quicquid ergo erit *copiæ in terra vorabunt hostes*: deinde *vorabunt, & vrbes, & habitatores earum*, inquit. Sequitur,

17 Quia ecce ego mitto in vos serpentes, regulos, *quidā tamen subaudiunt copulam, serpentes, & regulos*, quibus nulla erit incantatio, & mordebūt vos, dicit Iehouah.

Alia similitudine terrorem auget, quòd scilicet non tantùm violenter irruent hostes, sed etiam quòd virulenti erunt ipsorum morsus. Loquutus fuerat de equis, & ita notauerat violentos impetus: nunc autem aliud exprimit, nempe bellum fore Iudæis aduersus viperas, & regulos. Dubium autem non est, quin simpliciter docere velit Propheta, non posse ipsos elabi:

quia sicuti à serpentibus vix sibi cauent homines, præsertim vbi magna est eorum copia, & vndique prosiliunt: ita significat exitiale fore Iudæis hoc bellum, dum impetiti fuerint à serpentibus, & viperis: *Mordebunt vos*, inquit, *& non illis incantatio*, hoc est, nullis artibus poterunt à vobis depelli. Si quis interroget, an possint serpentes incantationibus abigi, responsio est in promptu, Prophetam hîc non respicere quid verum sit, sed loqui ex communi hominum sensu. Fuit autem hoc seculis omnibus receptum, serpentes posse abigi incantationibus, vel occidi, vel spoliari nocendi virtute," Frigidus in pratis cantãdo rumpitur anguis. Quod dixit profanus ille Poeta, etiam ab aliis gentibus fuit creditum: & quemadmodum iam dixi, fuit hæc communis opinio recepta, nempe serpentes posse incantari. Cùm ergo hoc vulgò persuasum esset, Propheta dicit, Si putatis serpentes istos posse auerti, & noxas quæ ab illis prodeunt, fallit vos hæc fiducia, *Neque enim erit illis incantatio*, quemadmodum etiam in Psalmo fit mentio incantationis. Sed quemadmodum iam dixi, Prophetæ accommodant verba sua ad communem hominum sensum: imò Propheta hîc obliquè perstringit Iudæos, & comparat ipsorum fallacias incantationibus: quasi diceret, Putatis posse hostes vel blanditiis, vel aliquo pretio mulceri, vt minus vobis noceant: putatis etiam vos habere ad manum varias rationes, quibus liceat auertere quæ vobis impendent mala: frustra, inquit, spes istæ vos decipiunt. nam omnes incantationes erunt friuolæ, & nullius momenti apud istos serpentes. Nunc ergo tenemus consilium Prophetæ, & videmus ironicè sub hac figura rideri ab ipso astutias populi, & alia remedia, quæ putabat sibi fore in promptu, si hostes propius vrgerent. Sequitur,

Verg. Eclog. 8

Psal. 58.6

18 Roborare meum, *vel quum vellem roborare me*, super dolorem: super me cor meum infirmum est.

Variè hanc vocem exponunt Interpretes מבליגיתי: quidam מ accipiunt pro ב. Sed alii, quibus potius subscribo, putant esse notam nominis. Est quidẽ seruilis litera. nam vox hæc descendit à radice בלג. Sed videtur præfigi hæc litera, vt indicet esse nomen: sicut ת in fine est litera seruilis. Significat ergo Propheta *se quæsisse robur super dolore: sed cor suum fuisse infirmum*. Non dubiũ mihi est, quin hoc quoque versu in medium proferat peruersos populi affectus, quòd scilicet vellent sua pertinacia à se depellere omnes pœnas. Neque enim hoc potest accipi de ipso, vel eius similibus. Nam scimus quam teneri sint Dei cultores ad eius iram. vt enim præualet Dei timor in ipsorum cordibus, ita etiam facilè terrentur, & expauescunt ad eius iudicium. Sed hypocritæ, & profani homines semper affectant obdurescere, quantùm in se est. Ergo sese roborant aduersus Deum, & putant se hoc modo fore victores. Cùm ita contumaciter certent aduersus Deum, Propheta hic in medium proponit quanta fuerit in populo durities, *Volui*, inquit, *roborare me super dolorem: atqui cor meum super me infirmum est*, hoc est, frustra hæc remedia tentantur: frustra hactenus conati estis vos roborare, & quæsiistis munitiones, & propugnacula aduersus Deum. nam præualebit tandem mœror ipse, quia Dominus addet plagas plagis, vt necesse sit vobis tandem succumbere. hoc significat cùm dicit *cor suum fuisse infirmum super se*. Ego, inquit, oppressus fui dolore, cùm tamen putarem mihi fore satis animi ad resistendum. Nam ita impii viriliter putant se agere, dum furiosè resistunt Deo: sed tandem experiuntur ipso euentu frustra se quærere tale robur: *Nam cor nostrum infirmum erit super nos*, inquit, & ipsa debilitas nos tandem opprimet, atque obruet.

PRECATIO.

Da omnipotens Deus, quando veteribus exemplis satis edocti sumus quantopere insaniant, qui non flectuntur minis tuis, neque maturè, dum eos ad pœnitentiam inuitas, resipiscunt, vt tibi nos totos tradamus in disciplinam: & non tantùm placidis animis feramus nos castigari, sed etiam præmoniti discamus statim nos ad te conuertere: & ita maneamus in obsequio tuo, vt constanter perseuerando militemus sub manu tua, Donec tandem nostra militia perfuncti, fruamur beata illa quiete, quæ nobis parta est per Christum Dominum nostrum, Amen.

19 Ecce vox clamoris filiæ populi mei è terra longinqua, An Iehouah non est in Sion? an rex eius non est in ea? Quare prouocarũt me ad iram in suis sculptilibus? in vanitatibus alieni?

Hoc

HOC versu Propheta suscipit diuersas personas. primùm cladem denuntiat, quæ tametsi iam erat propinqua, non tamen metuebatur à populo: deinde repræsentat populum ipsum, & refert quæ dicturus erat. Tertiò adiungit responsionem Dei nomine, quæ compescat obstreperas illas voces populi. Cùm dicit *filiam populi sui clamare*, referri hoc debet ad futurum tempus. nam Iudæi adhuc pertinaciter manebant in suis sceleribus, & ridebant omnes minas, & quicquid à Prophetis dictũ erat ducebant ferè pro nihilo. Non intelligit ergo Ieremias populares suos clamare, acsi futuram calamitatem metuerent (erant enim nimium securi) sed perstringit eorum socordiam: quasi diceret, Vos quidem nunc delitias vestras colitis, & putatis hanc fœlicitatem fore perpetuã: atqui breui audietur clamor vester. Cùm dicit, *E terra longinqua*, exponunt hoc Interpretes de Chaldæis, & Assyriis: quasi diceret Propheta, Ideo quietẽ perpetuam speratis, quia procul remoti sunt à vobis hostes. Distantia igitur, & mora profectionis parit vobis hanc securitatem, quia non videtur vobis credibile, vt hostes vestri tantũ itineris faciant magnis sumptibus, & magna molestia: sed fallit vos opinio. quanuis ergo procul à vobis distent Chaldæi, & Assyrii, tamen aderunt propediem, & cogent vos ad vociferationem. non potestis nunc ferre propheticas admonitiones, vox mea non est vobis tolerabilis: Deus autem extorquebit à vobis longè alias voces: clamabitis enim, & quidem sine profectu. Hic sensus non caret ratione: & ideo si quis ita velit accipi Prophetæ verba, non contendo. solent enim hypocritæ fiduciam concipere ex præsenti aspectu: si vident ab omni parte omnia tranquilla, nihil periculi metuunt: quòd si Deus illis minatur, & non ostendit statim sua flagella, deridẽt aut spernunt. & aliis locis vidimus similes sententias. Sed potest etiam alter sensus non malè quadrare, quòd scilicet describat Ieremias lamentationes populi iam exulis, postquam abstractus erat in Chaldæam, & Assyriam. *Vox* ergo *filiæ populi mei è terra longinqua*, nempe postquam priuati fuerint patria, tunc incipient clamare: quoniam scilicet volebant sibi concedi quietem à Prophetis, & non poterant ferre vllas obiurgationes. Conueniet etiam hic sensus: sed priorem magis amplector, quòd scilicet populus breui sensurus sit, quàm stultè sibi fecerit delitias, cùm Deus per seruos suos minitaretur cladẽ, & interitum. & ideo vtitur particula demonstratiua: *Ecce vox clamoris*, inquit. & tamen magnum erat tunc silentium Ierosolymæ: tametsi enim in suis voluptatibus edebant aliquas voces, tamen quòd ad fletus, & lamentationes spectat, tota vrbs silebat. Demõstrãt igitur Propheta quod erat absconditum. Sed ita solet agere Deus, quemadmodum etiam postea iudicium suum repentè exequitur. nam cùm dicunt impii, Pax, & securitas, interitus adest, & illos subitò obruit. Addit secundo loco, *An non Iehouah in Sion? an non Rex eius in ea?* Non dubium est, quin hîc exprimat 1. Thes.
Propheta populi querimonias, cùm videret se tot, ac tantis malis vrgeri, & nullum sentiret auxilium è cælo. Nam hypocritæ semper cum Deo expostulant, quia scilicet non expendunt iustè se castigari, reiiciunt omnem notitiam, & abigunt quantùm in se est: denique accersunt sibi stuporem, vt se fallant vanis blanditiis. Quia igitur hoc solenne est hypocritis, reiicere omnem sensum iræ Dei, repræsentat ad viuum Ieremias talem contumaciam, *An non Iehouah est in Sion? an non Rex eius in ea?* nam insimulant Deum mendacii, quasi ipsos deceperit, cùm pollicitus fuerit se fore & vrbis, & totius terræ præsidem. Cùm ergo putarent Deum sibi obstrictum esse hac promissione, audacter fremebant aduersus eum, Quid hoc sibi vult? Deus enim elegit sibi hunc locum, vbi eum coleret genus Abrahæ: fuit hoc quasi terrenum eius regnum: nunc quid hoc sibi vult, quòd hostes aduentant? an Deus vnquam permittet ipsos ita grassari? neque enim hoc fieri potest, quin Deus ipse vincatur. Videmus ergo quorsum tendant Prophetæ verba. nam hîc imitatur peruicaciã populi sui, & recitat verba, quibus sciebat magnã partẽ solere vti. Nam paulò antè vidimus, Nolite confidere in verbis mendacii, dicendo, Tẽplum Domini, Templum Domini, Templum Domini, quoniam obstinatè solebant obiicere Deo nomen Templi, ac si esset clypeus ad repellendas omnes noxas. Ideo nunc dicit Propheta, *An non Deus est in Sion?* deinde, *An non Rex eius in ea?* Non tantùm persuasi erant Iudæi, Deum sibi fore propitium, sed dum oculos etiã vertebant in Regẽ, non dubitabãt se esse in tuto. Itaque iactabant has voces, ac si essent extra omnem aleam periculi, vt loquuntur. nam scimus quid pronuntiasset Deus de regno, nempe æternum fore, Quandiu erunt sol & luna in cælo, manebit solium Dauidis, & florebit eius posteritas. Sic igitur adiungunt Regem Deo, quasi dicerent, Hîc colitur Deus, & virtus eius in Templo habitat: deinde Rex, quem nobis præfecit, certum pignus est eius gratiæ, & perpetuitas regni nobis promissa est. sequitur ergo, aut mendacẽ esse Deum, & nos fuisse deceptos vanis eius promissionibus, aut hostes frustra venturos: quia vbi omnia tentauerint, Deus, qui custos est salutis nostræ, ipsos facilè repellet. Primo intuitu videtur hoc specimẽ esse fidei, dum populus statuit se fore saluum & incolumẽ auxilio Dei, & oculos etiam conuertit in regnum illud, quod illustre speculum erat præsentiæ Dei. Nam cùm esset imago Christi Dauid vnà cum suis posteris, non potuit aliud refugium quæri à fidelibus, quàm quod hîc describitur. Sed scimus vt hypocritæ turgeant vana confidentia, cùm tamen vacui prorsus sint fide. & ita proteruè insolescunt quoties Deus illis minatur, quasi eum tenerent deuinctum suo arbitrio. Cùm ergo ita soleant impii abuti Dei nomine, non mirum est, si lingua imitentur pios Dei cultores. sed tamen nihil est si-

Cap 7.4. Psal. 89.37. 38.

Psal.132. 14. mile.quare? arripiunt promissiones,sed sine fide,& pœnitentia: Hæc requies mea in seculum seculi: sequitur ergo nos fore semper saluos,quia Deus non potest vinci vllis armis, vlla violentia hostium,cùm susceperit nos in suam tutelam,quid nobis metuendum est? sed interim Deum spernunt,& totam eius doctrinam. Videmus ergo fuisse stolidam iactãtiam in populo illo, cùm ita in aerem proiicerent sacrum nomen Dei, & turgerent duntaxat vento, cùm animi ipsorum vacui essent fide,& pietate.Imò semper notandum est quod nuper dixi, non tantùm scilicet frustra confisos fuisse Iudæos hoc inani prætextu, sed superbè insurrexisse aduersus Deum, quasi falleret datam illis fidem.promiserat enim sibi fore æternam quietẽ in Sion. nunc ipsum interrogant,cur non vrbem tueatur,si habitat in Sion? deinde cur Rex non sufficiat ad populi defensionem,cùm tamen dictum esset,Quandiu sol,& luna erunt in cælo,stabit solium Dauidis. Iam sequitur Dei responsio, *Cur ergo me prouocarunt in suis sculptilibus,& vanitatibus alieni?* Hìc retundit Deus peruersas illas querimonias. Vnde colligimus proximo membro descriptam fuisse à Ieremia contumaciam populi.fremebat igitur aduersus Deum,quòd non succurreret in tempore.Deus ostendit quàm perperam illi querantur,& ipsum accusent,*Quare*,inquit,*prouocarunt me*? nunc dicũt se esse derelictos,quasi nulla esset in me fides:ego eos non prodidi,neque deserui, sed ab ipsis derelictus sum. Nunc tenemus consilium Prophetæ. videmus quidẽ abruptum esse contextum,quia Propheta sustinet diuersas personas:sed in summa rei nihil est ambiguum. dicit autem Deus *se prouocatum esse in sculptilibus*:hinc sequitur Templum fuisse pollutum. Deus quidem promiserat se habitaturum in Templo, sed certa lege,nempe si purè,& legitimo ritu illic coleretur.atqui populus suis inquinamentis pollueratTemplum. Ostendit igitur Deus iustam esse causam,cur discesserit,quemadmodum hoc latius describitur apud Ezechielem cap. 10. nam in visione ostendit Deus seruo suo se Tẽplo renuntiare, quia scilicet non poterat misceri eius sanctitas impiis & fœdis profanationibus. Primùm in genere nominat *sculptilia*,deinde adiungit,*vanitates alieni populi*:& hìc amplificat populi crimen, quòd scilicet hinc inde ab exteris mutuati sint superstitiones patribus incognitas, perinde ac si vellent Deum è templo,& tota terra expellere. Sequitur,

20 Transiit messis,finita est æstas,& nos nõn sumus seruati.

Iam sub persona totius populi ostendit Propheta,qualis impendeat conditio. Quo tempore loquutus est Ieremias,Iudæi sibi Deum fore defensorem confidenter iactabant: vel non putabant Chaldæos ita paratos fore ad expeditionem. Sed cùm ita inflati essent praua cõfidentia, hìc Propheta recitat quid paulò pòst sint dicturi, *Transiit messis, æstas est finita,& nos non sumus seruati*, hoc est,putauimus tandem venturos nobis in auxilium esse socios, quibuscum fœdus contraximus:sed decepti sumus hac opinione. Quoniam dicunt elapsam esse messem, quidam existimant sperasse auxilium ab Ægyptiis, postquam fruges essent collectæ in horrea: tunc enim plus est otii,deinde suppetit annona, vt copiæ traiici commodius possint. sed videtur Propheta complecti totum tempus idoneum bello gerendo:quasi dicerent, Quid fiet tandem nobis? nam si volebant Ægyptii opem ferre,vtendum erat tempore anni:*atqui præteriit messis,& æstas est iam finita*.an nunc aduenient,cùm rigor hyemis domi nos continet? perinde est igitur ac si dicerent, nihil sperandum esse auxilii,vel ab Ægytiis,vel ab aliis fœderatis,quoniam omnis occasio sit elapsa. Nihil minus erat credibile tunc Iudæis. nam sicuti alibi visum est,non dubitabant semper obtrudere Ægyptios,& illos supponere in locum Dei.sed Propheta inane, nulliusque momenti esse docet quicquid polliciti fuerant Ægyptii:tandem sensurum experientia populum fuisse meras nugas,imò imposturas,& fallacias. Denique in persona populi,quò magis emphatica sit oratio,describit quod paulò pòst visuri erant, & tamen tunc non poterant credere. Sequitur,

21 Super contritione filiæ populi mei contritus sum, obtenebratus sum,stupor,*nam* שמה *est stupere,& attonitum esse:stupor ergo*, apprehẽdit me.

Quoniam tanta erat durities in populo,vt non afficerẽt illos minæ,quas vidimus,ideo trãsfert nunc Propheta in suam personam, quod nuper illis adscripsit. Videmus ergo vt Propheta variè sermonem suum flectat in multas formas: sed optima ratio est, quoniam non poterat reperire vehemẽtiam,quæ penetraret in animos vel lapideos,vel etiam ferreos. Ne miremur ergo multiplices has figuras in Prophetæ sermone,quia necesse fuit nunc vno modo, nunc alio proponere iudicium Dei, vt tandem expergefieret torpor ille in populo. dicit ergo *se esse contritum super contritione populi sui*. Non dubium est,quin fuerit derisus à magna parte:O,condoleas malis tuis,nobis bene est,ac prosperè:quis abs te petiuit hanc misericordiam? ne ergo quicquam te fauoris putes apud nos posse consequi,quia contenti sumus nostra forte: defleas potius tuas calamitates,si tibi malè est domi,sed sinas nos interea frui nostris delitiis: quoniam Deus est nobis propitius

propitius,& nobis indulget. Sic ergo derisus fuit Propheta: sed interim oportuit sic commonefieri obstinatum populum, quò scilicet minus esset excusabilis. dicit *se esse obscuratum*: quoniam tristitia nigredinem secum trahit,& facies hominum obscurat: est metaphorica loquutio. Tandem *dicit se esse attonitum*. Non dubium est,quin stuporem hunc,quo erat correptus, opponat populi torpori, & socordiæ, quoniam scilicet nullus sibi timebat. Sequitur,

22 An resina non est in Gilead? *aut,balsamus*, an medicus non illic est? nam cur non ascendit sanitas filiæ populi mei?

His verbis significat Propheta cladem hanc sic fore exitialem populo, vt frustra deinde remedia expectet: quasi diceret morbum esse insanabilem,& prorsus læthiferum. neque enim dubium est,quin semper populus sibi finxerit multa subsidia, queadmodum fieri solet communiter. nam profani homines vbi discrimen aliquod apparet circunspiciunt in omnes partes, & si putant se posse protegi vel aliquo auxilio, vel mediis,quæ sibi fabricant,securi quiescunt ac liberi omni molestia. Propheta igitur vt excutiat tales persuasiones, dicit *non fore vllam resinam*, quæ sanet morbos. Resina liquor est qui defluit non ex arboribus quibuslibet,sed ex pinu,& similibus. Potest autem colligi tam ex hoc loco, quàm ex aliis similibus, optimam, & pretiosissimam resinam fuisse in illa parte Iudææ, nempe Gilead. Tota quidem Iudæa tulit resinam: sed quoniam in Gilead maior erat copia, deinde etiam magis odorifera erat resina illa,& medicamentis aptior,& efficacior,ideo locum hunc disertè exprimit. quanquam צרי accipitur ab aliis pro balsamo:& hac in re sit liberum cuique iudicium,quoniam ne inter Iudæos quidē ipsos satis conuenit. Qui vertunt Theriacā prorsus discedunt à sensu,& sunt ridiculi. nam scimus theriacam componi ex multis medicamentis. atqui resina fuit gummi non quodlibet, sed liquor, quemadmodum dixi, spissus, qui in arboribus hærebat, quemadmodum est nobis & resina, & mastiche,& multa alia eius generis: sunt enim liquores densi,vel qui densantur, postquam defluxerunt ex arboribus. Dicit ergo quasi per admirationem, *An non est resina in Gilead? an non est medicus?* Sed Propheta hoc prædicit ex Spiritu,nempe cladem,quæ instabat non posse remedio vllo vitari, & fore incurabilem. *Quare enim*, inquit,*non ascendit*? ratio additur,quòd scilicet non speranda sit vlla sanitas populo,non quòd iam hoc sentirent Iudæi. potius enim,quemadmodum dixi,gloriabantur de certa salute: sed hîc Propheta denuntiat instare læthiferum morbum, qui consumat impios absque vllo auxilio. Postea sequitur,

CAPVT NONVM.

Vis ponet caput meum aquas,& oculum meum fontem lachrymarum?& deflebo die,& nocte,*hoc est,noctes,& dies*,interfectos filiæ populi mei.

Prosequitur eandem sententiam: in rebus tranquillis cùm inter Iudæos non audirentur nisi lætæ voces,tamē deflet quasi in maximo luctu miserias populi,neque hoc contētus,dicit, *Quis ponet*,vel statuet *caput meum aquam? & ex oculis meis faciet fontem lachrymarum?* His verbis significat interitum ita fore horribilem,vt neque mediocri,neque vsitato luctu possit satis defleri: quoniā scilicet vindicta Dei excedet communem modum,& plus incutiet formidinis hominibus,quàm ferant aliæ calamitates. Summa est, cladem populi fore similem portento,quoniam non possit satis defleri. Hinc apparet quantoperè Iudæi obduruissent,quia Propheta haud dubiè non fuit oblectatus talibus figuris, ac si vellet rhetoricè ornare sermonem suum: sed quia videbat inflexibiles esse animos,& refelli cōmunem loquendi modum,vel nihil habere momenti,& authoritatis: ideo coactus fuit sic transfigurare sermonem suum. Et hodie etiam non minus est socordiæ in contemptoribus Dei: nam quanuis fulminent Prophetæ,donec illis parcit Deus,& indulget, sibi etiam ipsi promittunt æternam quietem. hinc fit,vt & Deum,& seruos eius rideant,& insultent etiam,si durius tractentur. Cùm ergo hodie talis impietas in mundo non minus quàm olim grassetur,hinc colligimus quanta vehementia necesse sit eos vti,quos Deus ad simile munus docendi vocat. ergo simplex doctrina frigebit semper in mundo, nisi admoueantur acres stimuli, quemadmodum videmus hîc Prophetam facere. Adiungit,

2 Quis statuet me in deserto,in diuersorio viatorum? *alij tugurium vertunt: sed nescio an reperiatur* מלון *in hoc sensu*, & relinquam populum meum,& discedam ab illis: quia omnes adulteri,conuentus transgressorum, *vel*

perfidorum. nam בגדים *sunt perfidi, & apostatæ, vt alibi vidimus.*

Hîc aliud votum concipit Propheta. prius optauerat sibi caput aqueum, quod diffluerét in lachrymas, & optauerat pro oculis sibi dari lachrymarum fontes: nunc autem postquam expendit populi malitiam, exuit affectum illum humanitatis, & quasi exacerbatus cupit aliò migrare, & relinquere populum, quoniam scilicet impietas sic præualuerit, vt non posset illic diutius habitare. Certum quidem est, Prophetam fuisse non vulgari dolore correptum, cùm sentiret non procul abesse horribilem vindictam Dei. certum etiam est, fuisse detestatione hac commotum, & impulsum, vt cuperet aliò se transferri. sed non loquitur tantùm sua causa: respicit enim suos populares, & proponit in medium hos affectus, vt possit efficaciter penetrare in eorum animos. Tenendum igitur est, fuisse talem sympathiam in Propheta, vt nullis lachrymis fuerit cõtentus, quin cuperet totum caput diffluere in lachrymas. Certum etiam est, indignatione fuisse accensum, vt cuperet populum suum relinquere: sed quemadmodum dixi, voluit tentare an his modis reduceret aliquos in viam. Hoc igitur versu docet, tam detestabiles esse Iudæos, vt meritò cupiant ab ipsis remotissimi esse omnes Dei cultores. *Quis ergo ponet me in deserto*? Non quærit sibi dari aliam patriam: non vult habitare in loco amœno, vel offerri commodum aliquod hospitiũ: *sed cupit statui in deserto, in diuersorio*, inquit, *viatorum*. Non loquitur de diuersoriis, quæ erãt in pagis, & vrbibus, sed *de diuersorio* deserti: quemadmodum videbimus vbi per syluas lõgum est & molestum iter, tuguria quædam componi, si fortè deprehensus fuerit viator tenebris noctis, vt possit latere, sub tecto scilicet, ne sub dio cubet. De hac ergo specie diuersorii loquitur Propheta. ergo intelligit haud dubiè tugurium: sed quantùm ad vocem ipsam spectat, quemadmodum dixi, teneamus propriũ sensum. Summa est, potiorẽ esse habitationẽ deserti inter feras belluas, quàm in populo illo abominabili. Hoc voto in se accendit totius populi rabiẽ, vel maioris partis: sed oportuit ita vehemẽter insurgere, quia nullis sanis admonitionibus obtẽperabant, nullis etiam consiliis: ideo pungendi erant hac vehementia, imò vrgendi talibus probris. *Relinquam* igitur *populum meum*. Hoc emphaticè dicitur, quia dulce est cuique natale solum, deinde dulce est habitare inter suos. Cùm ergo Propheta cupit se transferri in desertum, & ita populum suum relinquere, cognatos omnes, & gentem ex qua erat oriũdus, & ab ipsis deficere: hinc sequitur ventum fuisse ad extrema: & ratio etiam additur, *Quoniam omnes sint adulteri*. Metaphoricè accipio vocem מנאפים, nempe quòd defecerant omnes à Deo, & sese prostituerant impiis superstitionibus, vel quòd ita vitiati erant, & corrupti, vt nulla restaret integritas. non ergo propriè vocat adulteros, qui addicti essent scortationibus, sed qui referti essent omnibus corruptelis. Postea vocat eos *conuentum defectorum*, aut perfidorum. עצר significat prohibere, inde עצרת significat conuentum condictum, vbi scilicet vel iureiurando, vel legibus coguntur homines, & postquam indictus est conuentus, non audent discedere. Ergo Propheta hac voce designat conspirationem, quæ erat in populo illo: quasi diceret, non minus affixos esse suis sceleribus, quàm si ritu solenni, & iure, & legibus essent vocati, ac prohibitum sit, ne quis aliò discedat. Ergo videmus vt impiam conspirationem damnet in populo, & simul pertinaciam, quia scilicet non poterant vllo modo reuocari. Et hac ratione etiam vocat eos בגדים, hoc est, trãsgressores. nam hac voce Hebræi intelligunt non quoslibet qui peccant, sed qui prorsus sunt scelerati: & ideo Prophetæ cùm loquuntur de apostatis, aut defectoribus, vocant semper eos בגדים, quemadmodum hoc loco. Non progrediar vlterius.

PRECATIO.

Da omnipotens Deus, *quando & scripta prophetica extare voluisti in vsum nostrum, vt nos ad pœnitentiam assiduè solicitent, & etiam excitas hodie qui nos suis exhortationibus vrgeant, & trahant quasi violenter ad resipiscentiam, ne talis in nobis reperiatur obstinatio, qualem videmus fuisse in populo veteri: sed præbeamus nos tibi dociles, & sic tangamur tuis minis, vt præueniamus iudicium tuum, ne tandem si indulgentia nos deceperit, experiamur horrorem, qualis nobis descriptus est à seruo tuo Ieremia: sed potius sentiamus vsque in finem te non modò exorabilem, sed clementissimum esse patrem, donec tãdem fruamur pleniore notitia tuæ bonitatis in regno tuo cælesti, per Iesum* Christum Dominum nostrum, Amen.

3 Et iaculati sunt lingua, *quidam vertunt, & iaculari fecerunt: alij, intenderunt linguas suas*, arcum suum ad mendacia, *alij vertunt, arcum mendacij, sed malè*, &

lè, & non ad veritatẽ roborati ſunt, *aut inualuerunt*, in terra: quia à malo ad malum egreſsi ſunt, & me non cognoſcunt, dicit Iehouah.

CONFIRMAT Ieremias quod prius dixit de propinquo excidio populi. diximus enim riſiſſe minas illas Iudæos, cùm putarent ſe procul abeſſe ab omni diſcrimine. Oſtendit autem Propheta à natura ipſius Dei fieri non poſſe, quin breui pereant: quia ſi Deus eſt iudex mundi, euſque progreſsi ſunt impietatis, & ſcelerũ, vt non ſint amplius tolerabiles. hæc eſt ſumma. Primo autem loco dicit, *ipſos intendiſſe linguas ſuas tanquam arcum ad mendacia.* דרך ſignificat ambulare, & ſæpe occurrit hoc verbum: ſed ſignificat etiam tendere, & ſæpe ad arcus refertur. Quoniam autem hîc eſt in coniugatione Hiphil, ideo tranſitiuè quidam accipiunt. debebat י apponi, ſed aliis etiam locis talis mutatio reperitur: & ſenſus ille optimè conuenit, quòd ſcilicet *linguas ſuas incedere fecerint*, vel quòd iaculati ſint linguis ſuis, tanquam arcu, mendacium. Diximus enim perperã alios vertere nomen שקר in genitiuo caſu: quaſi diceret Arcum mẽdacii. ſed nullus ſenſus poſſet elici: deinde non quadraret præſenti loco, arcus mendacii. Summa eſt, eos lingua ſua tanquam arcu iaculatos eſſe mendacium, vel feciſſe incedere mendacium, vel linguam ſuam tetendiſſe tanquam arcum ad mendacia. Si placeat hæc verſio, nempe quòd linguas ſuas tetenderint, conferet Propheta linguas arcubus, mendacia autem ſagittis. Quod ad rem ipſam ſpectat, nihil refert ſiue legamus iaculatos fuiſſe mendacia linguis ſuis, ſiue tetendiſſe linguas ſuas ad mẽdacia. nam ſimpliciter intelligit Propheta, linguas eorum fuiſſe acutas, quemadmodum poſtea dicet, vt fraudibus, & fallaciis configerent alii alios: quemadmodum ſi quis arcum intendat, & emittat ſagittam. Ergo ſignificat omnes eorum ſermones fuiſſe mortiferos, quia intenti fuerint fraudibus, & impoſturis, ita vt nullum eſſet commercium ſine vulnere mortali. Poſtea addit, *non ad veritatem inualuiſſe*. alii vertunt, Inualuerunt, ſed non pro veritate: alii, Neque ad veritatem, vel pro veritate inualuerunt. Sed ego exiſtimo alium eſſe Prophetæ ſenſum, quòd ſcilicet oppreſſa veritate, plus licentiæ ſibi ſumpſerint: quaſi diceret egiſſe ſuos triũphos, cùm abolita eſſet omnis fides & rectitudo. nam ſub nomine אמונה haud dubiè complectitur Propheta fidem, qua inter ſe contrahere debent homines. Cùm ergo nulla eſſet apud eos integritas, dicit eos graſſatos fuiſſe quaſi victores, cùm pedibus calcarent omnem rectitudinem. hoc autem ſignum eſt extremæ impietatis, dum homines quiduis ſibi permittunt, poſtquã proſtrauerunt fidem, & æquitatem. Alii ſic exponunt, dominatos fuiſſe, ſed non propter fidem, aut propter virtutes, quia ſcilicet obrepſerant, vel penetrauerant ad honores malis artibus, & peruerſis. & certè Proph. ſtylum dirigit non contra homines gregarios, ſed cõtra ipſos Proceres, qui dominationẽ illam occupauerant fraudibus. Sed contentus ſum illo ſenſu, quẽ attuli, nempe *quòd inualuerint, quia nulla erat veritas*: quẽadmodum ſi dicamus regnare cæcos in tenebris, vbi nullum eſt diſcrimen. Summa eſt, non tantùm addictos fuiſſe ſceleribus, ſed triumphaſſe de fide & iuſtitia, cùm ſibi quiduis licentiæ permitterent: quia ſcilicet nemo audebat verbum facere ad ipſos cohibendos. Dicit *in tota terra ſic inualuiſſe*, quoniam exprimit hîc deploratum ſtatum populi: quaſi diceret, nullam eſſe reſiduam ſpem ſalutis, quoniam vbique oppreſſa ſit veritas, & fides. ſequitur explicatio, quòd ſcilicet *à malo ad malum egrediantur*, hoc eſt, obſtinatè pergant in ſuis maleficiis. nam Exire tantundẽ valet atque Tranſire. *Tranſeunt* igitur *à malo vſque ad malum*, hoc eſt, Si crimen aliquod patrarunt, nulla pœnitentia ſubit eorum animos, vt retroſe flectant: ſed continuant ſua ſcelera, & mala malis accumulãt. Nunc ergo tenemus quid ſibi velit Propheta. deſignat enim pertinaciam in maleficiis, & ſimul oſtendit, nullum eſſe ſignum correctionis, quoniam tranſitum ſibi faciant ab vno peruerſo actu ad alium ſimilem. *Et me non cognoſcunt, dicit Iehouah.* Hîc fontem omnium malorum oſtendit, quòd ſcilicet reiecerint omnem Dei notitiã, & ſenſum. Scimus enim vbi ſeriò cognoſcitur Deus, fieri non poſſe, quin ſimul animos noſtros afficiat eius timor: & Dei cognitio ſemper parit reuerentiam, & pietatis ſtudium. Verum quidẽ eſt, ab impiis etiam & reprobis Deum aliquatenus cognoſci. nam de ipſo aliquid imaginantur: ſed illa eſt euanida cognitio. Cæterùm vbi hoc nobis perſuaſum eſt, Deum eſſe mundi iudicem, & accedit etiam cognitio bonitatis, & paternæ gratiæ, fieri non poteſt, quin illum & timeamus, & ſpontè ac libenter colamus. ergo ignoratio Dei eſt tanquam amentia quædam, quæ homines abripit ad quoduis impietatis genus. Hac ratione conqueritur Deus *ſe non fuiſſe cognitum à populo*, quia ſcilicet nullus fuerit eius timor. Sequitur,

4 Et vir à ſocio ſuo cauete, *hoc eſt, caueat: ad verbum, cuſtodiat ſe. caueat igitur ſibi quiſque à ſocio*, & ſuper omni fratre, *ad verbum*, ne confidatis, *hoc eſt, nemo confidat proprio fratri:* quia omnis frater ſupplantando ſupplantat, & omnis ſocius fraudulenter incedit,

Hoc verſu deſcribit Propheta extremam populi malitiam. Etſi enim interdum graſſantur

fuerat. Et ex hoc versu clariųs perspicitur quod antè dixi, nempe ideo proferre in lucem eorum crimina, vt sciant se non posse effugere manum Dei, qui iustus est vindex scelerum: quoniam ad extremum vsque sua petulantia & obstinatione eum prouocauerint. *Examinabo* igitur *eos*, inquit, vel conflabo, *& probabo eos*. Quoniam fallaci colore se venditabant, ideo dicit opus esse examine: quemadmodum siquis aurichalcum, vel metallum aliud ostentet pro auro, examine habito refutabitur. Poterit alioqui impostor quilibet scoriam venditare pro argento: probetur metallum illud adulterinum, quod supponitur in locum auri & argenti, ac coniiciatur in ignem, & conflетur. Quoniã ergo putabant Iudæi se habere honestos prætextus, quibus suam turpitudinem obtegerent, ideo respondet Deus se tamen habere rationem, qua ipsorum fraudibus occurrat: quasi diceret, Aurifex, vel aurifaber, siquis pro argento scoriam producat, vel aurichalchum pro auro, habet fornacem, examinat. *ego* igitur *vos probabo, & conflabo*, quoniam putatis mihi posse perstringi oculos falsis coloribus: hoc, inquit, nihil vobis proderit. Denique significat Deus sibi in promptu esse rationes, quibus detegat ipsorum fraudes: ita hypocrisin nihil illis profore, quoniam iudicia sua sint instar fornacis. Ergo quemadmodum stipula, vel lignum si coniicitur in fornacem, statim exuritur: ita etiam hypocritæ non ferent iudicium Dei. Habebunt quidem initio aliquid splendoris, nempe donec examinet eos Deus, sed tandem necesse erit, fallacias eorum euanescere, & ipsos etiam consumi, vbi ventum fuerit ad seriam probationem. hæc est summa. Et ratio etiam additur. *Nam quomodo facerem cum filia populi mei*? Posset hoc referri ad personam Ieremiæ, sed esset sensus coactus. Non dubito igitur, quin sermonem continuet in persona Dei, *Quomodo igitur facerem*? hoc est, quomodo agerem *cum filia populi mei*? Hîc Deus in formam deliberantis loquitur: & hoc modo grauius conuincit Iudæos, quia etiam si admittat ipsos Iudices, aut Consiliarios, non possint aliud respondere. Ergo videmus hanc interrogationem esse emphaticam, quia significat Propheta, nisi ter & quater sint stupidi Iudæi, non posse amplius blandiri suis sceleribus: vt postulent se aliter tractari à Deo, quoniam toties, tam multis modis, & tam pertinaciter eius vindictam accersiuerint. Sed hinc colligimus, æquum esse, vt iudicium incipiat à domo Dei,
1. Pet. 4. 17. quemadmodum alibi dicitur. Deus quidem nihil inultum præteribit. ergo profanæ gentes ad tribunal eius tandem cogentur se sistere. Sed quia Ecclesiæ suæ propior est, ideo minus tolerabilis est impietas inter eos, qui profitentur se esse eius domesticos. Hæc igitur ratio est, cur nominet *filiam populi sui*: quasi diceret, Ego vos elegi mihi in gentem peculiarem, & suscepi in fidem meam, & præsidium: cùm sitis intractabiles, quid mihi restat, nisi vt vos examinem, quando tam improbè mecum agitis? Sequitur,

8 Sagitta tracta, *vt quidam vertunt: alij, occidens*, lingua eorum, mendacium loquitur: os eius pacem ad proximum loquetur, & in medio sui, *hoc est, intra viscera sua, intus*, ponet insidias.

Iterum Propheta de fraudibus linguarum conqueritur. Comparat autem eas sagittis mortiferis vel protractis. Aurum dicitur protractum, dum est magis subtile multiplici purgatione: ita etiam dum ad cotem acuũtur sagittæ, magis sunt penetrabiles. Ergo dicit Propheta linguas eorum esse similes sagittis vel mortiferis, vel acutis. quare? quoniam scilicet semper loquantur dolum: vel quòd alii aliis obtrectent, vel quòd alii alios circumueniant. Sed generalis est locutio: & non dubito quin Propheta comprehendere velit omnes fallendi modos. Nam postea sequitur, *Ore loquuntur pacem*, hoc est, præ se fert quisque ore suo amicitiam, & verba sunt mellita: interim, inquit, *intus ponit*, hoc est, recondit *insidias*. Hîc etiam aliis verbis denotat perfidiam, quoniam scilicet duplici erant corde & lingua. Aliud ergo lingua ostentabant, quàm in corde esset reconditum. Ideo dicit *eos ponere insidias in medio sui*, vel in cordibus suis, *dum loquuntur pacem*, hoc est, præ se ferunt fraternam beneuolentiam. Tandem iterum repetit:

9 An super hoc non visitabo eos, dicit Iehouah? An in gente quæ talis est (quæ est sicut hæc) non se vlciscetur anima mea?

Alibi vidimus hunc versum: ideo satis erit breuiter attingere summam ipsam. Ostendit ergo Deus nisi renuntiet sibi, se quodammodo necessitate compelli ad exigẽdas pœnas de Iudæis. quare? sumit pro confesso se esse mundi iudicem. Cùm ita sit, secũdo loco dixit Iudæos esse non modò in vno genere sceleratos, sed eo vsque præcipites ad omne genus scelerum, vt in ipsis fatigentur. quid ergo restat? Deus non esset similis sui, neque seruaret cõstantiam naturæ suæ, nisi pœnam exigeret de talibus: quia mutaret ingenium, nisi odio haberet gentẽ tam peruersam. Sed loquitur humano more cùm vindictæ meminit. scimus enim non cadere vllas passiones in Deũ,

vt alibi

vt alibi dictum fuit: sed quoniam execratur scelera, ideo dicitur sese vlcisci, vbi iudex apparet, & castigat homines, à quibus ad iram fuit prouocatus.

PRECATIO.

Da omnipotens Deus, quando non desinimus nostris peccatis te in nos magis ac magis prouocare, vt saltem admoniti tuis minis, & vocibus propheticis, non maneamus obstinati in malo, nec tibi pertinaciter resistamus: quin potius discamus præuenire tuum iudicium, & ita admittere tuas correctiones, vt nobis vitia nostra displiceant, & simus ipsi nostri iudices, quo scilicet veniam abs te consequamur, qua impetrata non dubitemus te semper inuocare Patrem, donec tandem colligas nos ad beatam illam hæreditatem, quæ nobis parta est Filij tui sanguine, Amen.

10 Super montes tollam, *vel assumam,* fletum & lamentationem, & super pascua, *vel loca amœna: alij vertunt tuguria,* deserti planctum: quia vastata sunt, *alij vertunt, incensa,* ita vt non sit vir transiens, & non audiunt vocem pecudum: ab aue cælorum, *hoc est, ab auibus,* vsque ad bestiam migrarunt, abierunt.

HORTATVS fuerat Propheta alios ad lamentationẽ, & querimonias: nũc prodit in mediũ, acsi nullæ fuissent aures, quæ exciperent illam admonitionẽ. Cùm ergo luctũ in se & lamẽtiones suscipit, non dubiũ est quin stuporẽ populi tectius obliquè coarguat. Videbat spiritu prophetico quod reliqui omnes incredibile putabãt, & ideo fabulosum. Nam quanuis attritũ esset eo tempore regnũ Iehudah, regnũ verò Israel prorsus esset collapsum: adhuc tamen stabant securi qui debuerant expectare in singulos dies, imò in singulas horas Dei vindictã. Cùm ergo talis esset in populo stupor, Propheta hîc ad luctum, & mœrorẽ se accingit. *Tollam* ergo *luctum, & lamentationem super montes,* inquit. Possent hæc verba exponi, Tollam luctũ, qui ad mõtes vsque conscendat. Sed potius videtur notari causa luctus. nam paulò pòst sequitur, *Et planctum super pascua deserti.* Si non fuisset additum illud membrum, tolerabilis esset sensus ille, nempe luctum ita fore sonorum, vt penetraret vsque ad montes ipsos, vel conscenderet vsque ad sublimes illas partes. Cæterùm, quia hæc duo simul connectit Ieremias, *Super montes, & super pascua deserti,* sensus ille multò aptior est, nempe stultam esse confidentiam populi, qui putat se habitare extra periculum, cùm tamen sit in planicie. Nam hostes, inquit, nihil intactum relinquẽt: peruenient vsque ad montes, & vsque ad pascua deserti. Hinc sequitur, stultos esse qui sibi promittunt tranquillum statum in locis planis, & quo facilè hostis perueniet. Nunc ergo tenemus Prophetæ sensum: opponit hîc suum metum, & solicitudinẽ, totius populi stupori: *Leuabo,* inquit, *fletum & lamentationem super montes.* Alii autem securi iacebant in suis delitiis. Ostendit ergo dum illi cæcutiunt, sibi apertos esse oculos, quibus prospiciat venturã cladẽ, & quæ iam tunc instabat. Montes autẽ, & pascua deserti opponit planis locis. Nam vbi vastatur aliqua regio, scimus tamẽ quæri recessum in montibus: quia hostes sibi metuunt ab insidiis, & non adeo facilis accessus patet, vbi sunt angustæ viæ. Dicit ergo Propheta montes non fore extra periculum, quia in illis etiam hostis grassabitur. idem pronuntiat *de pascuis deserti.* Hinc colligitur quàm stolida sit confidentia eorum qui existimant se fore tranquillos, cum tamen in planicie habitent, quæ peruia est. Quantùm attinet ad nomen נוה,נאות ex quo verbo deducitur hoc nomen, significat habitare. Ideo נאות accipit pro locis amœnis, vel pro pascuis: alii vertũt Tuguria. Eadem voce vtitur Dauid Psalmo vigesimo tertio, vbi gratias agit Deo, qui dignatus fuerit fungi officio pastoris. Habitare, inquit, me facit in locis amœnis. Sed non dubium est, quin Propheta hîc pascua designet. Quod autem vocat *Pascua deserti,* scimus hoc nomen מדבר non accipi tantùm pro locis vastis, & sterilibus, sed pro locis montuosis. Quanuis ergo opima essent pascua in montibus: tamen deserti nomine solent comprehẽdere Iudæi loca illa: & ideo nulla est absurditas, quòd vocat loca amœna, vel pascua deserti. Sed tenenda est illa antithesis, de qua admonui. Vult enim hîc perstringere stultam cõfidentiam populi, qui putabat se in tuto habitare, cùm tamen expositus esset hostibus, nec posset vllo obstaculo vel repellere, vel tardare impetus illorum. Dicit, *Quia vastata sunt.* Dixi iam de hoc verbo, nam potest accipi pro locis incensis: sed non quadraret. *Dicit* igitur *loca illa vastata esse, vt non sit qui pertranseat.* Significat non modò montes illos vacuos fore incolis, sed ita desertos, ac solitarios, vt nemo illac transeat. Nullus ergo ho-

Psal. 23. 2

Confirmat nunc Ieremias quod dixi, & plenius explicat, nempe etiam si nemo sit in terra vel doctor, vel discipulus: tamen satis esse in solo Dei verbo efficaciæ, & non pendêre iudicium ab hominum vel arbitrio, vel sensu. Postquam ergo conquestus est, omnes desipere, & nullos esse Prophetas, qui securitatem hanc, & socordiam corrigant, adiungit, *Sic dicit Iehouah*. Opponit hîc Deum reliquis hominibus, imò tam Regi & eius Consiliariis, quàm vulgo. *quis ergo sapiens*? quasi circumspiceret: nemo est qui consideret: postea manet suspensus: & nemo est Propheta, qui expergefaciat consuetum stuporem: adhuc manet suspensus: postea sese conuertit ad Deum, *Atqui dixit Iehouah*, hoc est, esto, sunt similes brutis pecudibus, qui sibi arrogant multum sapientiæ: tamen Deus loquitur, & acquiescendum est. Sileamus ergo nos, neque obstrepamus, vtcunque nemo subscribat, nemo suffragetur loquenti Deo, in sola eius voce satis est authoritatis & effectus. Nunc ergo melius tenemus Prophetæ consilium. nam vbi dixit omnes homines esse stupidos, & nullum esse Prophetam: nunc ex opposito ostendit Deum tamen non tacere, neque dormire. *Dicit ergo Iehouah, quia populus hic dereliquit Legem meam*. Causam omnium malorum ostendit esse defectionem à Lege Dei. Hoc nemo sponte confessus esset: & muti etiam erant omnes Prophetæ: sed Ieremias hîc dicit quærendam esse causam à Deo cur tam grauiter populum affligat. Sumit autem pro confesso quod verissimum est, Deum non frustra electo populo irasci. hinc ergo sequitur, fuisse apostatas, & Legem dereliquisse, in quos tam grauiter vlciscitur Deus. Ergo vtcunque nemo causam malorum percipiat, nemo ostendat: Deus ipse audiri debet, nempe quòd *dereliquissent Legem suam*. Deinde adiungit, *quam posui coram facie ipsorum*. Hîc prætextum erroris illis excutit. poterant enim excipere, Legis doctrinam fuisse obscuram, & se fuisse inscitia deceptos. Propheta anteuertit dicens, *Legem fuisse positam coram ipsis*, hoc est, fuisse satis supérque edoctos quid rectum esset, quid placeret Deo: itaque frustra nunc & mendaciter prætexere inscitiam, quoniam sponte errauerint: quòd scilicet clauserint oculos ad lucem conspicuam. Hoc ergo intelligit cùm dicit *Legem fuisse positam coràm facie ipsorum*. Et hoc sæpius repetit Moses, Ecce posui coram te, ne scilicet populus sibi accerseret vanas excusationes ex errore, quemadmodum solet fieri. Cæterùm, quanquam tenenda est illa circunstantia, hinc tamen colligitur doctrina generalis, Legem Dei non esse ita obscuram, quin ex ea discere liceat quid rectum sit. Ergo simulatque profertur in medium Moses, & accedunt interpretes Prophetæ, non est cur tergiuersemur, vel causemur, doctrinam illam nimis esse occultam, vel profundam. Lex enim ponitur nobis coram facie, vt patefiat nobis Dei voluntas. Quisquis ergo potest legere, & audire quod Deus per Mosen, & Prophetas semel mundo prodidit, ille est inexcusabilis, quia hic locus cum similibus docet, meram esse peruicaciam in omnibus, qui Legem audierunt nisi obediant: *posui* igitur *illam coram ipsis*, inquit: *& non audierunt vocem meam, & non ambulauerunt in ea*. Definit quid sit non audire vocem suam. Fingunt enim etiam hypocritæ se audire, & annuunt etiam auribus quemadmodum asini: sed quia non obsequuntur loquenti Deo, hinc patet eos surdos esse. Dicit ergo *eos non ambulasse in voce sua*, hoc est non obediuisse voci suæ. Hinc colligit fuisse surdos, quia vita testari oportuit ipsos audiisse vocem Dei loquentis. Postea addit, *Et ambulauerunt post duritiem*, aut contumaciam *cordis sui*, aut post cogitationes. Opponit cogitationes cordis, vel duritiem, voci Dei, quemadmodum aliis locis etiam videmus statui quasi contraria, nempe quicquid concipiunt hominum mentes, & quod Deus verbo suo rectum esse demonstrat. Est enim non minus repugnantiæ inter regulam bene viuendi, & inter cogitationes hominum, quàm inter ignem, & aquam. Sciamus igitur non aliter posse ritè vitam nostram componi, quàm vbi renuntiamus nostris cogitationibus, & simpliciter nos addicimus voci Dei. Nam simulatque vel minimum tribuimus nostris cogitationibus, necesse est nos deflectere à recta via: quam Deus nobis verbo suo demonstrat. Hæc igitur antithesis diligenter notanda est inter Legem Dei, & cogitationes hominum, vel contumaciam. Et postea clarius designat in quo peccauerint, nempe *quòd ambulauerint post Baalim*. Non addit Propheta quicquam nouum: sed sub hac specie ostendit quomodo sequuti sint Iudæi suas cogitationes, quia scilicet dediti fuerīt impiis superstitionibus. Quid enim occurret hominibus, vbi relicto Dei verbo, sibi permittunt, sequi proprium sensum? Error, superstitio, imo abyssus omnium errorum. Denique Propheta hoc membro voluit ansam præcidere omnibus subterfugiis, quia poterant tergiuersari Iudæi, quemadmodum sophisticè hypocritæ agunt cum Deo: O, quid nobis obiicis nostras cogitationes? vbi sunt illæ cogitationes? *Baalim*, inquit, hoc est, cùm vobis finxeritis idola præter vnum Deum, hinc satis constat, vos sequutos esse, relicto Dei verbo, proprias cogitationes. Addit *Baalim*, sicut. Nam אשר relatiuum accipitur pro כ, sicuti, quemadmodum, *docuerunt eos Patres ipsorum*. Hanc particulam differam in crastinum.

Deut. 11. 32. & alibi.

PRECATIO.

Da omni-

Da omnipotens Deus, quando non tantùm Lege tua, & Prophetis testatus es quid rectum esset, vt vitam nostram componeremus ad obsequium iustitiæ tuæ: sed nobis plenius in Euangelio patefecisti quænam esset perfecta iustitia: da, inquam, vt spiritu tuo gubernante, nos totos tibi tradamus, & ita acquiescamus in simplici verbo tuo, ne deflectamus ad dextram, vel sinistram, sed tibi permittamus vni sapere, & nos stultitiæ damnãtes, ac vanitatis sinamus nos verbo tuo doceri, ita vt etiam effectu comprobemus nos verè tibi morigeros, donec tandem completo huius vitæ cursu, perueniamus ad cælestem illam quietem, quæ nobis parta est sanguine vnigeniti Filij tui, Amen.

HERI exposuimus quod dicebat Propheta, Iudæos etiam si nemini eorum veniret in mentem cur tam seuerè illos affligeret Deus, non posse tamen elabi hoc modo, & frustra obtendere instar clypei, errorem, quia sæpius pronuntiauerat Deus se abominari eorum superstitiones. Ergo quanuis excæcati essent omnes, deinde nemo Propheta ostenderet malorum causam: dicebat tamen Ieremias hoc vnum sufficere, quòd Deus locutus esset, & pergeret etiã apud ipsos loqui. dicebat non fuisse morigeros imperio Dei, sed *profectos fuisse post duritiem cordis sui, & post Baalim.* Adiungit, *ita edoctos fuisse à patribus*. qua particula exaggerat grauitatem criminis: quia scilicet non incipiant nunc primùm peccare, sed obstinati sunt in suis vitiis. Licet autem colligere ex hoc loco, quàm stultè glorientur nunc Papistæ in imitatione Patrum. putant enim exempla sibi sufficere pro lege: imò non dubitant opponere Dei authoritati quod factum est ab hominibus. Sed videmus non modò friuolam esse hanc excusationem, sed crimen duplicari, quoniam scilicet magis excusabilis esset inscitia vnius anni, vel exigui temporis, quàm vbi accedit obstinatio. & filii abominationes acceptas è manu patrum, postquam amplexi sunt, tradunt etiã vicissim suis posteris. Tandem concludit Deum fore vindicem: sed metaphoricè loquitur, quòd scilicet *cibabit eos Deus amaritudine* לענה vertũt Absynthium: sed quoniam est salubris herba, malo trãsferre Amaritudinem: & nusquam ferè in bonam partem legitur, ideóque non potest quadrare naturæ absynthii similitudo, qua subinde vtuntur & Moses, & reliqui Prophetæ. Ego igitur malo vertere generaliter Amaritudinẽ. Postea addit, *Potabo eos aquis venenatis*: quasi diceret Deus se horribilem vindictam sumpturum, ita vt appareat etiam in cibo, & potu, quæ tamen illustria sunt testimonia paternæ eius erga nos beneuolentiæ. nam bucellam panis non possumus edere, nec bibere aquæ guttam, quin affulgeat nobis Dei bonitas, & cura, quam gerit de salute nostra. & ideo grauissima illa imprecatio in Psalmo ponitur, Vertatur mensa eorum in offendiculum: & Dauid etiam dum vult exprimere quasi barbaram sæuitiam in hostibus suis, conqueritur sibi datum esse loco potus fel. & videbimus etiam postea quid dicat Ieremias: nam accusãs hostes suos, dicit conspirasse in suam mortem, Ponamus lignum in panem eius. His ergo verbis exprimere vult Ieremias horribilem Dei vindictam, quia scilicet non tantùm orbabit Iudæos suis beneficiis, sed conuertet illis panem in venenum, & aquam amaritudine corrumpet. Nunc ergo tenemus consilium Prophetæ: & simul notandum est hoc epitheton, quo Deum insignit, vocans *Deum Israelis*: quia semper Iudæos fallebat stulta illa gloriatio, cùm obtenderent se esse progenitos ex Abraham, & proinde sanctum illius genus, & electum à Deo. Ergo vt retundat Propheta tales iactantias dicit hunc Deum, qui loquitur, esse Deum, cuius falsò nomen prætexunt, & eundem esse, qui sibi elegit filios Abrahæ in populum peculiarem. Sequitur,

Deut. 19. 18 & 32. 32. Hab. 2, 15.

Psal. 69. 23. & 22.

Ier. 11. 19.

16 Et dispergam eos inter gentes, quas non nouerunt ipsi, neque patres eorum, & mittam post eos gladium, donec consumpsero ipsos.

Quoniam dixerat secutos fuisse Iudæos quod acceperant à patribus, ideo nunc dicit *Deum illos dispersurum inter gentes, quæ fuerant prius incognitæ tam ipsis, quàm patribus eorum*. Alludit ergo ad illã peruersam traditionem, nam patres imbuerant filios suos impiis erroribus, & abduxerant à Deo, vt esset nimis familiaris doctrina. Ergo antithesis notanda est inter cognitionem illam, qua patres inebriarunt filios suos, & inter ignorantiam linguæ gentium. deinde quia dixerat profectos fuisse post duritiem cordis sui, & post Baalim, dicit, *Ego mittam gladium post eos* Videmus ergo in vtroque membro Prophetam alludere ad defectionem, de qua disseruit. & adiungit, *Donec consumpsero eos*, ne scilicet sibi promittant castigationem fore temporalem, & modicam. Denuntiat igitur Ieremias, quoniam nimis abusi fuerant Dei tolerantia, instare illis interitum, & Deum finem cladibus non facturum, donec eos in totum perdiderit. Sequitur,

17 Sic dicit Iehouah exercituum, Attendite, & vocate lamenta-

trices,vt veniant, & ad peritas mittite, vt veniant:

18 Et festinent,& tollant super nos luctum,& descendant oculi nostri in lachrymas,*alij vertunt,descendant cum lachrymis,vel emittant lachrymas*,& palpebræ nostræ defluant in aquas.

Hoc etiam loco Propheta,vt aliis pluribus,per hypotiposin conatur seriò afficere suos gentiles,quia videbat tam esse præfractos,vel socordes, vel securos. Cùm ergo minæ Dei aut spernerentur in totum,aut saltem parum efficaciter mouerēt animos populi,ideo necesse fuit ipsos adduci quasi in rem præsentem. Ad viuum ergo depingit Propheta quod solet accidere in luctu.quanquam videtur obliquè perstringere Iudæos, eò quòd in verbo Dei non agnoscerent cladem,quæ instabat:siquidem verbum Dei instar speculi esse debet, in quo perspiciant homines tam eius bonitatē in promissionibus,quàm iudicium in minis.Cùm ergo Prophetiæ omnes essent quasi lusoriæ apud populum,ideo non sine specie subsānationis vsus est hac descriptione, *Attendite*,inquit,*& vocate lamentatrices*.nam omnibus ferè seculis regnauit mos ille peruersus, & stultus,vt conducerent præficas:sic enim vocabant,quæ exprimerent fletum omnibus. Nec dubium est,quin hæredes vt pietatem fictam ostentarent vulgo,mercede conduxerint ineptas illas fœminas,quæ de laudibus hominis mortui concionarentur: deinde ostenderent quātùm iacturæ factum esset in illius morte. Propheta non laudat morem illum. & hoc nobis cognitum esse debet,Scripturas sæpe sumere ex vitiis populi, quasi ex fæce,similitudines. Si quis ergo vellet ex verbis Ieremiæ colligere lamētationes non esse vitiosas,vbi ducitur aliquod funus,hoc esset ineptum & puerile. quin potius hîc Propheta mordet Iudæos,quòd scilicet præterirent securè omnes Dei minas,ac interea molles essent, & teneri ad nescio quas nugas, conspecto præficarum luctu omnes sequerentur:quemadmodum si hodie quispiam fidelis Doctor exprobret Papistis stultitiam,quæ inter ipsos regnat.nam cùm rabulæ illi,qui occupāt suggestus in Papatu, flebiliter loquuntur,etiam si non proferant syllabam vllam ex verbo Dei, & simul etiam adiungunt inane aliquod spectaculum,vel potius spectrum, nempe si proferant imaginem crucifixi, aut simile aliquid,vulgi affectus rapiunt vt fletum extorqueant: quemadmodum solent Histriones in theatris oculos afficere.Ergo quoniam Papistæ rapiuntur quasi vesano impetu, vbi ita gesticulātur eorum rabulæ,si quis fidelis Doctor dicat,Iam veniat quispiam, qui vobis proponat ante oculos vel effigiem mortui hominis,& dicat vos omnes breui perituros,& similes futuros cadaueri quod demonstrat, tunc flebitis: nunc non vultis sentire quàm horribile sit Dei iudicium, quod vobis denuntio:ego fideliter ex Lege, ex Prophetis,ex Euangelio,doceo, quàm formidabilis sit Dei vindicta,& simul profero in medium quid sitis meriti: nemo autem ex vobis mouetur,sed ludibrio est vobis hæc doctrina vnà cum obiurgationibus,& minis. ergo ite ad vestros Prophetas,qui vobis ostendant picturas, & nugas similes. Ita nunc Propheta: Video nihil me proficere,ergo Dominus dabit vobis nō Doctores,sed mulieres magistras. quales? nēpe,inquit, *lamentatrices*,vel præficas,quæ locant operam suam lugendo. Nunc ergo tenemus cur de præficis loquatur Propheta. *Attendite*,inquit. quorsum? debuerant quidem esse attenti, vel intelligentes (nam בן significat Intelligere propriè,& in cōiugatione Hithpael accipitur pro Cōsiderare) debuerant igitur adiicere animos ad eius verba,sed quoniam videbat se rideri, aut contemni, & duci pro fabula omnes minas,quarum tamen Deus erat author,*Nunc considerate*,inquit,*& vocate vestras lamentatrices*. Quia video tātam in vobis peruicaciam,saltem præbete vos dociles mulieribus,quæ solent vocari ad lugendum,& quæ lachrymas suas habent venales. *Mittite*, inquit, *ad peritas,& veniant,festinent*. Hoc verbo clarius exprimere voluit non procul abesse cladē, quæ tamen non metuebatur à populo. *Tollant*,inquit,*super nos luctum, & oculi nostri descendant in lachrymas,& palpepræ nostræ defluant in aquas*, Sunt hyperbolicæ locutiones, quæ tamen non excedunt grauitatem vindictæ: quoniam non frustra initio capitis dixit, Quis ponet caput meum aquas,& oculos meos fontem lachrymarum? Quoniam ergo nullis verbis poterat exprimi cladis atrocitas,ideo coactus fuit Propheta interponere has hyperbolas: Ergo *tollant*,inquit,*super nos luctum,vt oculi nostri descendant in lachrymas*, quoniam siccis oculis videbat se audiri, & populum negligere quicquid denuntiatum fuerat, cùm tamen omnes deberent percelli à minimo vsque ad maximum.Cùm ergo videret Propheta talem,& tam brutum contemptum, ideo dicit, Cùm venient lamentatrices,tunc erit lugendi tempus,non quidē opportunum,sed perinde est ac si diceret,tunc sensuros Iudæos, quàm fuissent socordes, quòd non maturè attenti fuissent ad considerandum Dei iudicium. Sequitur,

Ver.1.

19 Quia vox luctus audita est ex Sion, Quomodo perditi,*aut vastati* sumus? pudefacti valde? quia dereliquimus terram, quia proiecerunt habi-

habitacula nostra,*quidam subaudiunt,proiecerunt nos.*

Diximus antè,cùm his verbis populũ alloquebatur Ieremias,adhuc fuisse mediocrẽ statum, vt Rex suis opibus confideret, Consiliarii etiam putarent sibi venturum subsidium aliquod ex Ægypto,populus quoque deliciaretur. Sed Propheta cõcionatur de rebus futuris,ac si iam digito ostẽderet mala,quæ adhuc abscõdita erant. nec verò potuit aliter docere cum aliqua authoritate:erat enim negotium cum mentibus ferreis. Quoniã ergo videbat doctrinam omnem frigere,& ferè nullius esse pretii apud homines tam ignauos,ideo necesse habuit stylum ita formare,vt sensus omnes afficeret. Hac ratione dicit *vocem esse auditam, vocem luctus è Sion*, vbi tamen adhuc omnes exultabant lætitia. Postea adiungit, *Quomodo sumus perditi, & pudefacti valde*?hoc putarunt esse fabulosum Iudæi,donec experti sunt se fuisse nimis duros, & obstinatos. sed hoc serò contigit.interea quamuis tunc vacarent suis voluptatibus, suggerit tamen illis lamentationes,ac si iam essent perditi. Dicit ergo *vocem fuisse auditam*, acsi Iudæi ipsi deflerent suam cladem, de qua tamen putabant Prophetam nugari, quia nondum apparuerat certum discrimen. Sed, quemadmodum iam dixi,vt perfringat duritiem cordium,inducit eos alia persona, quòd scilicet iam defleant se esse perditos.dicunt,*Dereliquimus terram*,in qua tamen putabant sibi fore perpetuum nidum:sic enim habitabant in terra,vt iactarent se nunquam posse inde excludi,quoniam pronũtiatũ fuerat,Hæc requies mea in seculum seculi,hìc habitabo,quia elegi eam. Quoniam ergo Deus testatus fuerat quietum fore illud domicilium populo suo, putabant se triplici muro,& fossa esse probè munitos,& vrbẽ suam esse prorsus inexpugnabilem. Atqui inducit eos loquentes Ier. quòd iam dereliquerint terrã suam,hoc est,quòd in exiliũ vel tracti fuerint,vel expulsi. Postea addit, *Quia proiecerunt.* hoc videtur referri ad hostes,quòd proiecerint,id est,prostrauerint eorum domos.alii,quemadmodum nuper dixi,subaudiunt, Eiecerunt nos,& habitacula nostra:sed prior ille sensus melius fluit,& ideo simpliciter accipio, quòd deiectæ fuerint, & prostratæ domus manibus hostium. Sequitur, *Psal.132.14*

20 Itaque audite mulieres sermonem Iehouæ, & percipiant aures vestræ sermonem oris eius, & docete filias vestras luctum, & vnaquæque,*mulier,ad verbum*,sociam,*vel propinquam*,suam planctum.

21 Quia ascendit mors in fenestras nostras, intrauit in palatia nostra ad excidendum infantem è platea, *è via publica*,electos,*hoc est*, *adolescentes,etiam in flore ætatis, & vigore*,in compitis.

Prosequitur eandem sententiam,sed alia figura.deflectit igitur paululum verba, quia prius iusserat conduci præficas,quæ fictis lachrymis omnes prouocarent ad fletum:nunc autem compellat omnes mulieres in genere: quasi diceret,talem fore luctum,cui non possint sufficere conductitiæ lamentationes,quia clades occupabit omnium animos,deinde serium non mercenariũ fore luctum. *Audite*,inquit,*mulieres*. Cur potius mulieres compellat, possunt duæ causæ afferri: quia scilicet mollicies,quæ est in fœminis,facilius eas deducit ad luctum:deinde potest etiam tacita esse exprobratio,quòd viri surdi sint,& ita obdurati,vt nullæ minæ ipsos terreant.sed prior ratio videtur melius quadrare, modò simul teneamus serium luctum fictioni opponi. Ergo Ieremias à specie ad genus transit, hoc est, postquam loquutus est de præficis, nunc complectitur omnes mulieres,quia luctus grassabitur per omnes vrbes, deinde per singulas domos. *Audite* ergo *mulieres verbum Iehouæ*:repetit,*& aures vestræ sermonem oris eius*.In secundo membro ponit, *Os Dei* ab vna parte, & Aures mulierum ab altera. videtur quidẽ esse non tantùm pleonasmos, sed superuacua repetitio. si dixisset tantùm, Audiant aures vestræ sermonem oris, iam erat pleonasmos in hac loquendi forma, sed prius simpliciter loquutus est de sermone Dei, Et audite: nunc adiungit,*Os ei, & aures mulierum*,vt diximus. Sed minimè dubium est, quin Propheta perstringere velit duritiem illam,de qua iam aliquoties dictum fuit. Sermo Dei nullius ferè momenti erat.ergo adiungit *os Dei*,ac si diceret,Deus quasi ore ad os vobiscum loquitur: tametsi enim vtitur mea opera,ego tamen ita sum organum ipsius, vt facilè vobis constet me nihil temere proferre,sed fideliter tradere quæ ab ipso accepi. Videmus ergo emphaticã esse hanc repetitionem, quæ posset videri primo intuitu superuacua: vbi scilicet propheta disertè exprimit *os Dei, & sermonem eius*.& eadem etiam emphasis notanda est, *in auribus mulierum*: quasi diceret fuisse hactenus nimium socordes,& tempus iam esse, vt tandem arrigere aures incipiant. Adiungit,*Docete etiam filias vestras*:quasi diceret talem fore luctum, qui inuoluat non tantùm vetulas, aut mediæ ætatis fœminas, sed etiam puellas, quæ adhuc rudes sunt, & ignaræ, *Et vnaquæque*, inquit, *proximam suam doceat planctum*. Denique summa est, nullas vel mulieres, vel puellas immunes fore à

fletu,quoniam omnes implicitæ erunt communi dolore: ex quo ſcilicet peruenerit iudiciũ Dei ad omnes ætates, & ſexus,& ordines, deinde penetrauerit etiam in ſingulas domos. Et poſtea adiungit explicandi cauſa, *Quoniam aſcendit mors in feneſtras noſtras*, inquit. Hîc etiam ſpecies eſt ſubſannationis. nam Iudæi,vt dictum eſt, fallaciter ſibi promiſerant æternam impunitatem, &. ideo Propheta hîc aptiſsimam ſimilitudinem vſurpat. Quemadmodum enim ſecurè dormiunt qui clauſis foribus videntur ſibi eſſe extra omnẽ incurſum,ita etiã Iudæi tunc ſpernebãt Deum, & omnia eius iudicia, acſi clauſæ eſſent ipſorum domus. Dicit igitur Propheta, *mortem ingreſſam eſſe per feneſtras*:& ita deridet eorum ſtultitiam, quòd ſcilicet confidant poſſe expelli manũ Dei, vbi clauſæ ſunt ianuæ: quaſi verò Dei potentia non cõſcendat ſupra nubes,& non poſsit ingredi per feneſtras,vbi clauſæ ſunt domus. denique ſignificat non aperiendas eſſe fores Deo, quia etiam ſi nolit eas perfringere,poſsit tamen conſurgere ſtatim ad ipſas feneſtras. Tenemus nunc conſilium Prophetæ,vbi dicit *mortem per feneſtras fuiſſe ingreſſam*. & eodem etiam pertinet quod addit *de planctu* quaſi diceret, Etiam ſi domus noſtræ munitæ ſint, & ſi non tantùm ſint cõmodæ habitationes,ſed ſint ſimiles arcibus,tamen Deus non ideo poterit excludi. nam manus eius poteſt & latitudinem,& altitudinem murorum penetrare,ita vt palatium ſimile ſit debili, & caduco tugurio, Videmus ergo ſub hac ſimilitudine refelli ſtultam confidentiam,qua ſe Iudæi deceperant,& in qua adhuc erant inebriati. *Mors* ergo *aſcendit in feneſtras*. Poſtea addit, *Ad excidendum fœtum*,vel ad excidendos paruulos,*è viis publicis,& adoleſcentes è compitis*. His etiam verbis cladis atrocitatem deſignat,quòd ſcilicet non poterunt ſe tueri adoleſcentes robore ſuo. nam per בחורים ſignificat robuſtiſsimos quoſque. Non poterũt igitur illi hoſtium impetum repellere:& quanuis adhuc ſint in flore ætatis,tamen vigor quo excellunt, eos non proteget: nec parcetur etiam pueris,& infantibus. Videmus hîc duo exprimi à Propheta,nempe tam violentos fore hoſtium impetus,vt fruſtra occurrere conentur adoleſcentes, quia nihil proderit ipſis ſuus vigor: deinde tantam fore ſæuitiam, vt nulla habeatur ratio ætatis, quia trahentur ad mortem etiam teneri fœtus. Sequitur,

22 Loquere, Sic dicit Iehouah, Cadet cadauer hominis, tanquam ſtercus in ſuperficie agri,& tãquam manipulus à tergo meſſoris, & nemo colligens.

Tametſi cõtinuat ſermonem Ieremias,tamen inſerit præfationem, quòd ſcilicet iuſſus fuerit hoc etiam proferre,quia pro rei difficultate,incredibile erat vaticinium. Poterat igitur vno teno e proſequi,& omittere has particulas דבר כה נאם יהוה,& incipere verſum, *Cadet cadauer hominis*. ſed quemadmodum iam dixi,videbat à maiori parte vaticinium hoc pro nihilo duci,quaſi eſſet fabula,ideo neceſſe fuit interponere has particulas,quòd ſcilicet prodeat in mediũ, inſtructus mandato Dei:vbi ſimul oſtendit ſe nihil ingerere proprium,ſed Deum ipſum loqui. Tenemus ergo quorſum ſpectet hæc interpoſitio paucorum verborum. Poſtea dicit *proſtratum iri cadauera hominum inſtar ſtercoris*. Ignominioſè loquitur: quaſi diceret, ſine honore omnes iri proſtratum ab hoſtibus. Et addit ſimilitudinem, *Cadent*, inquit, *in ſuperficie agri*, hoc eſt,paſſim per omnes agros, *cadent tanquam ſtercus*,quod proiicitur, & quod etiam ferè nauſeam prouocat vel aſpectu,vel odore:ita Propheta fœtorem hîc,& ſimul deformem aſpectum denotat ſub ſimilitudine ſtercoris:ſcimus autem quanta ſuperbia inflati tunc fuerint Iudæi. Fuit igitur hæc comminatio illis valde dura:ſed quoniam ſibi placebant in ſuis ſceleribus, oportuit eò aſperius tractari. ſic enim agendum eſt cum hypocritis,qui ſibi delitias faciunt:& quò maiore fiducia inſurgunt aduerſus Deum,eò etiam violentius deiicere ipſos oportet,vt tandem ſe humilient coram potenti manu Dei. Addit alteram ſimilitudinem, *Quaſi manipulus*, inquit. Hieronymus vertit, Fœnum:quòd ſi alibi reperiretur in hoc ſẽſu עמיר,facilè ſubſcriberẽ,& libẽter. Sed potius exiſtimo accipi pro ſpicis, quæ non comprehenduntur, dum meſſores colligunt ſuos manipulos. non relinquunt quidem integros manipulos,neque proiiciunt:ſed fiet interdum incuria, vt paucæ ſpicæ ipſos fugiant. Ergo Propheta dicit Iudæos fore ſimiles talibus ſpicis, quas meſſores prætereunt,& relinquunt à tergo,& poſtea nemo eſt qui colligat. ſpicæ autem illæ quæ ſic manent in agro,vel putreſcunt ſpontè, vel à pecudibus,& beſtiis vorantur. Significat ergo nihil reſiduum fore in populo,quia omnes à minimo vſque ad maximum exitio ſunt deuoti. Hæc ſumma eſt & ſimul exprimit contemptum,quia etiam ſi meſſores non colligunt quicquid natum eſt in agro, ſunt tamen pauperes,qui ſpicas hinc inde corradunt. vbi autem ſpica pedibus calcatur, & nemo eſt qui colligat,hoc ſignum eſt contemptus:& id voluit etiam dicere Propheta. Iam ſequitur,

23 Sic dicit Iehouah, Ne glorietur ſapiens in ſapientia ſua, & ne glorietur fortis in fortitudine ſua:ne glorietur diues in diuitiis ſuis.

24 Sed in hoc glorietur qui gloriatur, cognoſcendo & ſciendo me,

quòd ego sum Iehouah faciens misericordiam, *clementiam*, iudicium, & iustitiam in terra: quia in his complacuit mihi, dicit Iehouah.

Locus hic insignis est, & etiam volitat frequenter in ore hominum, vt aliæ celebres sententiæ, quæ tanquam prouerbiales magis notæ sunt. sed interea pauci expendunt quomodo hæc sentẽtia cum superiori doctrina cohereat. Ergo multi, quasi esset abruptus sermo, & quasi Propheta aliquid nouum dicere inciperet, contẽti sunt simplici expositione, & subsistunt in his verbis. Sic autem peruertunt Prophetæ mentem, vel saltem multum diminuunt ex efficacia doctrinæ. Nam Propheta haud dubiè respicit ad proximum contextum: videbat enim, vt iam sæpius dixi, se verba facere apud surdos, quoniam sic intumuerant Iudæi peruersa confidentia, vt Dei sermo apud ipsos vilesceret. Quoniam ergo alii ob diuitias suas turgebant, alii autem putabant se magis esse perspicaces, quàm vt possent deprehendi vllo vnquam modo: alii autem putabant se munitos esse diuitiis & opibus, vt facilè depellerent omne incõmodum: quoniã talis superbia occupauerat ferè omnium animos, ideo Propheta hîc vt confirmet suam doctrinam, pronuntiat stultè gloriari homines, dum vel diuitias suas, vel robur suum, vel sapientiã Deo opponunt, quoniam hæc omnia euanescant instar fumi. Nunc ergo tenemus cur Propheta hîc vetet vllos alibi gloriari, quàm in solo Deo: & quomodo sententia hæc non debeat abruptè legi, sed contexi cum doctrina illa, in qua denuntiauerat Iudæis exitium, quod tamen non metuebatur, quia scilicet turgebant stulta illa & impia opinione, sibi esse satis superque præsidii vel in fortitudine sua, vel in diuitiis, vel in sapientia. Cras reliqua.

PRECATIO.

Da omnipotens Deus, quando ante oculos nobis ponis quot malis, & sceleribus prouocauerimus in capita nostra iram tuam, & simul tamen spem veniæ nobis facis, si resipiscamus: da igitur Spiritum docilitatis, vt qua decet mansuetudine excipiamus tuas minas, & sic illis terreamur, ne tamen desperemus de misericordia quæ nobis exposita est, sed eam quæramus in Filio *tuo: & sicuti semel te placauit effuso suo sanguine, ita etiam per Spiritum tuum nos purges ab omnibus nostris inquinametis, donec tandem sistamur coram facie tua immaculati die illo, quo Christus apparebit in salutem omnium suorum, Amen.*

COEPIMUS herì exponere quid sibi velit Propheta, vbi vetat homines gloriari *vel in sapientia, vel in fortitudine, vel in diuitijs*. summa est, plurimum falli quicunque existimãt se beatos, cùm tamen remoti sint à Deo. sed causam simul notauimus cur loquatur de sapientia, & fortitudine, & diuitiis, nempe quia hoc vitium ferè ingenitum est cunctis mortalibus, vt superbiant in sua excellentia. Quicquid putamus pretio aliquo dignum debuerat acceptum ferri Deo: iam si donum Dei est, quicquid præstãtiæ habemus, hoc valde præposterum est, quòd non discimus modestiam, cùm Deus nos ita sibi obstringat: sed potius eius liberalitate abutimur ad superbiã. hæc tamen ingratitudo semper in mundo regnauit. Itaque hæc ratio est, cur Propheta hîc in nihilum redigat omnes mundi glorias. nam cùm inter Indæos alii essent diuites, alii autem pollerent & prudentia, & rerum vsu, alii autem diuitiis referti essent, ita fiebat, vt nullius apud ipsos pretii esset cælestis doctrina. Cùm ergo alii suas diuitias opponerẽt, ne accederet ad ipsos Deus, alii autẽ suam prudentiã, alii suam virtutẽ & alias opes: Propheta hîc denuntiat fumũ esse quicquid gloriæ sibi assumunt ex illis temporalibus Dei beneficiis. Hoc igitur residuum erat, vt Iudæi sentirent, nihil sibi prodesse fiducias omnes aduersus Dei iudicium. Sed hinc etiam colligitur generalis doctrina. & Paulus haud dubiè primæ ad Corinthios cap. 1. ad hunc locum respexit: docet illic Deum eligere quæ stulta sunt in mundo, vt ita pudefaciat mundi sapientiam, & eligere quæ sunt infirma, vt robur mundi euertat: adiungit, Vt glorietur in Deo solo quisquis gloriatur. Non dubium est, quin sumpserit hoc à Propheta: & tamen non tantùm illic de externo corporis robore, aut diuitiis, aut ciuili prudentia loquitur, sed simul complectitur iustitiam, & quicquid videtur pretiosum, & dignum honore apud homines. vult ergo exinanire omnem carnis gloriam, vt sola Dei misericordia emineat. Ideo dixi, quãuis tres duntaxat species designet Propheta, posse tamen hinc commodè elici generalem doctrinam. quod enim dicitur tam de sapientia, quàm de fortitudine, & diuitiis, ad falsam iustitiæ opinionem, qua turgent hypocritæ, referri potest, ac debet etiam. Nunc expendamus singula verba: *Sic dicit* Iehouah, *Ne glorietur*, inquit, *sapiens*. per concessionem loquitur dum sapientes vocat, qui tamen vacui erant Dei timore, quod tamen scimus esse sapientiæ principium: sed Propheta ex communi sensu, & æsti-

1. Cor. 1. 31.

Psal. 111. 10 & Prou. 1. 7.

matione loquitur. dicit, *Ne glorietur in sapientia sua* qui videtur sibi sapere. sic enim resolui debent verba. deinde, *Sed qui gloriatur*, inquit, *in hoc glorietur cognoscendo, & sciendo me*. Ex secundo versu apparet non ita spoliari homines omni gloria, vt in suo dedecore iaceant, sed vt induantur meliore gloria. neque enim Deum oblectat hominum ignominia. Sed quoniam sibi plus arrogant quàm vtile est, imò sese inebriant fallacibus blandiciis: ideo exuit ipsos vt quærant veram gloriam, postquam agnouerint esse merum figmentum quicquid se existimant habere vel à natura, vel à seipsis, aut aliis creaturis. Postea addit, *Intelligendo, & sciendo me*. Quanquam duobus verbis idem significat Propheta, non tamen frustra duo hæc verba eodem sensu posuit: quia cùm vilipendant homines Dei cognitionem, oportuit illos moneri, hanc esse summam perfectæ sapientiæ, vbi De⁹ cognoscitur. Voluit igitur corrigere peruersum illum errorē, quo totus ferè mundus laborat: quia dum singuli intenti sunt ad diuersa studia, negligitur interea Dei cognitio. Videmus quo feruore rapiatur quisque post suos affectus, interea vix centesimus quisque dignatur dimidiā horam impēdere singulis diebus Dei cognitioni. & accedit etiā ex superbia alterum vitium, quòd putant rem esse vulgarem, Deum cognoscere. Tenemus ergo cur Propheta duobus verbis vsus fuerit ad rem vnā designādam, nēpe vt hominum studia magis excitaret, quoniā videbat omnes ferè torpere in hac parte, quæ tamen totam vitam meritò sibi vendicat: imò si centum vitæ nobis suppeterent, hoc tamen vnum agere sufficeret. atqui vt dictū fuit, contemnitur res quæ omnibus aliis præferenda erat. Postea adiungit, *Quòd ego sim Iehouah faciens iudicium*. Se *Iehouam* nominans, excludit haud dubiè omnia figmenta, quæ tunc Iudæos abstraxerant. terra enim corrupta erat multis superstitionibus, ita obscurum erat veri Dei nomen. Profitebantur quidem omnes se colere Deum Abrahæ, & qui Legem suam tradiderat per manum Mosis: sed cùm multi errores permixti essent veræ doctrinæ, ita Deus suum gradum non tenebat. vult igitur Deus ita se cognosci, vt solus excellat, & sit quasi in conspectu. Sed explicatio quæ sequitur diligenter notanda est: si enim hoc tantùm dixisset, glorietur quisquis gloriari vult in cognitione mei, quòd ego sim Iehouah, fuisset quidem plena doctrina: sed non satis perspicua, vel facilis. suspensæ enim fuissent hominum mentes: O, quid hoc sibi vult? vel quorsum tendit, quòd Deus tanti æstimat sui cognitionē? deinde putassent omnes satis esse, si faterentur vnicum esse Deum. Ergo Deus hìc reuocat Iudæos ad sensum suæ diuinitatis, vt seriò intelligant ipsum esse Deum, nec inane illi nomen duntaxant tribuant. Ideo dixi diligenter notanda esse hæc verba, *quòd Deus faciat misericordiam, & iudicium, & iustitiam*. Videmus hodie in Papatu iactari temerè Dei nomen: nemo est qui non plenis buccis pronuntiet se colere vnum Deum, sed interea prophanant Dei nomen, quia scilicet postea quasi spolia Dei inter mortuos partiuntur. Docet igitur hic locus, nomē Dei per se nullius fore momēti, si nudatur sua virtute. Ergo hæc vera est Dei cognitio, vbi non tantùm agnoscimus ipsum esse mundi opificē, sed simul persuasi sumus, mundū ab ipso gubernari: deinde rationē quoque gubernationis tenemus, *quòd faciat misericordiam, & iudicium, & iustitiam*. Hoc autem primum est in Deo, nempe vt beneficus, & liberalis agnoscatur: quid enim nobis fieret sine Dei clemētia? Itaque vera, & recta Dei cognitio ab hoc capite incipit, dum scilicet ipsum sentimus erga nos misericordem. nam quid nobis proderit cognoscere Deum iustum, nisi præcedat eius clementia, & gratuita bonitas? non possumus Deum cognoscere, nisi nobis cognitis: hæc enim duo inter se sunt cōnexa. Iam si quis seipsum excutiat, quid reperiet, nisi materiam desperationis? ita quoties veniet nobis in memoriam Deus, horrebimus, & quodammodo absorbebit nos desperatio: denique fugient omnes Deum, nisi dulcedo gratiæ eius ipsos alliciat. quare? iam dixi nostram miseriam nihil nobis afferre, nisi materiam horroris. Ergo non frustra Ieremias, cùm iubet homines gloriari in Dei cognitione, statuit in primo & altissimo gradu misericordiam eius. postea adiungit *iudicium, & iustitiam*. Cùm hæc duo simul iunguntur, designant perfectam gubernationem, quòd scilicet Deus tuetur suos fideles, auxiliatur miseris, & liberat iniustè oppressos: deinde quòd compescit improbos, & non patitur grassari pro libidine aduersus insontes. Hæc igitur Scriptura passim significat per voces Iudicii, & Iustitiæ. Iustitia Dei non accipitur, vt vulgò nos loquimur: & impropriè loquuntur qui iustitiam Dei opponunt misericordiæ. vnde prouerbium vulgare, Prouoco à iustitia ad misericordiam. Scriptura aliter loquitur: iustitiam enim accipit pro fideli custodia Dei, qua suos tuetur & conseruat: iudicium autem, pro rigore, quem exercet contra Legis suæ trāgressores. Sed, sicuti iam dixi, iudicium, & iustitia simul, & coniunctim sumuntur pro legitima gubernatione, qua Deus ita temperat res in mundo, vt nihil sit nisi rectum, & iustum. Et hinc melius confirmatur quod prius dixi, nēpe non tantùm in genere ipsum loqui, sed velle etiam mederi vitiis, quæ tunc obstabāt, quominus reuerēter exciperent Iudæi tam promissiones, quàm minas: falsa enim gloria omnes inebriabat, cùm alius diuitias suas putaret sibi esse instar inuictæ munitionis: alius sapiētiam, alius fortitudinem. Cùm ergo ita inani fastu pleni Deum spernerent, & cælestem eius doctrinam, oportuit hoc totum cogi in ordinem: imò exinaniri prorsus, vt discerent non alibi gloriandum esse, quàm in cognitione Dei. Iam cognitio quæ hìc ponitur, duos fructus ex se parit, nempe fidem, & timorem:
Psal. 130. 4 nam si persuasi sumus penes Deum esse propitiationē, vt dicitur Psalmo 130. tunc in ipsum recumbimus,

cumbimus,& non dubitamus ad ipſum confugere, & reponere in eius manu ſalutem noſtram: hoc vnum eſt. Deinde, fides ſimul adducit timorem, vt illic dicitur, Propitiatio eſt apud te, vt timearis. Sed vtrunque membrum hîc diſtinctè Propheta notat. Nam vbi Deus vult cognoſci miſericors, haud dubiè inuitat nos ad fidem, vt tranquillis animis inuocetur, & non dubitemus ipſum nobis eſſe propitium, quia non reſpicit quales ſimus, vt rependat quod ſumus meriti: ſed indulgenter nobiſcum agit pro ſua clementia. Cùm dicit *ſe facere iudicium, & iuſtitiam*, hæc duo debent animos noſtros ad timorem eius, & reuerentiam formare, & flectere. Quanquam vbi pronuntiat Deus ſe facere iuſtitiam, ſimul nobis ſuppeditat materiam fiduciæ. hoc enim modo promittit ſe fore ſalutis noſtræ cuſtodem. Nam, vt dixi, iuſtitia eius non eſt rependere cuique iuſtam mercedem: ſed latius extenditur, quandoquidem accipitur pro fide. Quoniam ergo Deus nunquam ſuos deſerit, ſed in tempore ipſis auxiliatur, & ſeſe opponit improbis, hac in parte vocatur iuſtus. Hinc ergo poſſumus etiam tutius, & quietiore animo in ipſum recumbere, dum ſcimus talem eſſe eius iuſtitiam, vt nunquam nos deſtituat ſuo auxilio, quoties opus eſt. Poſtea addit, *Quoniam in his complacuit mihi, dicit Iehouah*. Hoc refertur ad homines: quaſi diceret Deus ſe odio habere eos omnes, qui præterita notitia iuſtitiæ & miſericordiæ eius, & iudicii, ferociunt, & ſeſe efferunt vana ſpe vel propter diuitias, vel propter ſapientiam, vel propter fortitudinem, quemadmodum dicitur Pſalmo 147, Non placet Deo fortitudo equi: neque delectatur cruribus viri: quaſi diceret, Abominatur Deus fiduciam, qua ſeſe temere extollunt homines, dũ exiſtimant vitam ſuam, & ſalutẽ ſibi eſſe in manu propria. Sic etiam hoc loco ſubeſt antitheſis inter cognitionem clementiæ, iuſtitiæ Dei, & iudicii, & inter ſapientiam, fortitudinem, & diuitias, & ſtultam gloriationem, qua inflati ſunt homines, vbi ſuam beatitudinem in ſeipſis quærunt. Nunc etiam clarè perſpicimus quod ante dixi, nempe non tãtùm damnari his verbis iactantiam humanæ virtutis, & gloriam ſapientiæ, vel opum, ſed homines exui prorſus omni fiducia, quam in ſeipſis reponunt, vel petunt à mundo, vt ſola Dei cognitio ipſis ad perfectam beatitudinem ſufficiat. Nam Propheta ſatis apertè demonſtrat omnes homines extra Deum eſſe miſeros. hinc ſequitur, non alibi quàm in ipſo eſſe fœlices. Modus nunc addendus eſt: quomodo fœlices ſumus in Deo? nempe ſi ipſum cognoſcimus erga nos miſericordem: deinde ſi tradimus nos in eius cuſtodiam, & fidem, & ſinimus nos ab ipſo gubernari, & ſubiicimus nos etiam Legi ipſius, quoniam metuimus eius iudicium. Poſſet quidem hic locus longè vberius tractari: ſed mihi ſufficit complecti ſummas rerum, more meo. Nunc ſequitur, Pſal.147.10

25 Ecce dies veniunt, dicit Iehouah, vt viſitem, *ad verbum, & viſitabo*, ſuper omnem circunciſum in Præputio.

26 Super AEgyptium, & ſuper Iehudah, *vel ſuper AEgyptum, tam de terra quàm de hominibus poteſt accipi*, & ſuper Edom, & ſuper filios Ammon, & ſuper Moab, & ſuper omnes finitos in angulo: *alij vertunt, attonſos comam, ſed nulla ratio apparet*, habitantes in deſerto: quia omnes Gentes incircunciſæ, *vel præputiatæ*, & tota domus Iſrael præputiati ſunt corde, *vel incircunciſi.*

Poſtquam ſuſtulit Propheta obſtaculum illud, quod videbat eſſe in Iudæis quominus reuerenter exciperent Dei doctrinam, iam ſeuerius inſurgit, & fungitur officio præconis in denuntiãda vindicta, quæ inſtabat: Ecce, inquit, *venient dies, quibus viſitabo ſuper omnes incircunciſos in Præputio*. Duos ſenſus admittit hic locus. quidam Interpretes diſtinctè accipiũt has duas voces מול, hoc eſt incircunciſum, deinde בערלה in Præputio: quaſi dixiſſet Ieremias, Viſitabo tam ſuper Iudæos, qui ſunt circunciſi, quàm ſuper Gentes prophanas, quæ geſtant præputium ſuum. Alii coniunctim legunt, quòd ſcilicet Deus minetur vindictam Iudæis, & Gentibus, quia ſint circunciſi, ſed ſimul retineant Præputium. Poteſt tamen cõmode ita exponi locus, quoniam mixtura erat, quæ corrumperet ſanctitatem Circũciſionis, & faceret ſimilem Præputio Gentium: acſi dictum eſſet, *Viſitabo circunciſum in Præputio*, hoc eſt, mixtim, & ſine diſcrimine, quemadmodum dicimus lingua noſtra, *Peſle meſle*. Nam paulò pòſt ſequitur, *Omnes eſſe incircunciſos corde*, Iudæos ipſos dico. Videmus ergo vt Propheta permiſceat Circunciſioni Præputiũ non quòd vellet ſacrũ illud ſymbolũ adoptionis prophanare: ſed reſpicit ad Iudæos, qui, vt erant degeneres, ita adulterauerant fœdus Dei, & ſimul violauerant Circunciſionem, vt nihil differret à Præputio. Ego igitur ſic exiſtimo, Iudæos ita recenſeri cum Gentibus, vt tamen tribuat etiam illis Præputium. *Viſitabo igitur omnem circunciſum in Præputio*, hoc eſt, cuius Circunciſio inanis eſt, & manet Præputio ſimulis. Quicquid ſit, Propheta hîc denuntiat cladem non Iudæis tantùm, ſed etiam AEgyptiis, & vicinis aliis Gentibus: ſed reſpicit tamen populum ſuum, quia AEgyptiis

ingenia, hinc inde nimis cupidè appetebant scire quid obseruarent gentes. vbi autem hæc lascivia occupauit hominum animos, fieri non potest, quin permisceant tenebras luci. Hac igitur ratione admonet Ieremias, non esse quicquam discedum à gentibus: quasi diceret, Vos acquiescere oportet in simplicis Legis doctrina: nisi enim contenti sitis Deo magistro, necesse erit vos in omnes partes abripi. Itaque nisi vultis vltro errare, tenete viam, quæ vobis monstrata est in Lege, & ne declinetis ad ritus gentium. Postquam autem in genere præcepit, vt non deflecterent à simplici Legis doctrina, adiungit illam speciem, *ne metuant à signis cælestibus*, hoc est, ne fortunam sibi fingant prosperam, vel aduersam ex positu, vel aspectu astrorum. Videtur tamen esse quædam species repugnantiæ. Vocat enim Astra signa: hinc sequitur, aliquid igitur
Gen.1.14 notari ex positu astrorum. Et Moses etiam dicit Solem, & Lunam, & omnes stellas fore in signa, præsertim verò planetas: quanquam in firmamento sunt duodecim signa, ex quibus præcipuè iudicium faciunt Astrologi. Cùm ergo Deus statim ab initio creationis decreuerit tam stellas fixas, vt vocant, quæ sunt in firmamento, quàm planetas, fore in signa, videtur Propheta non rectè interdicere Iudæis, ne sibi à talibus signis metuant. Nam signa hæc cælorum vel conficta sunt hominum arbitrio, vel à Deo profecta. Atqui iam ostendimus, non stulta opinione hominum Astra vocari signa, sed ex prima creatione hanc illis fuisse inditam naturam à Deo authore. Quod si Astra nobis vel prosperam vel aduersam fortunam præsagiunt, sequitur ab illis esse metuendum. Sed Propheta hîc impropriè signa vocat, quia non respicit veram originem, sed accommodat potius sermonem suum ad peruersos illos errores, qui tunc inualuerant. Ac tenendum est quod nuper attigi, AEgyptios, & Chaldæos fuisse deditos Astrologiæ, quam hodie vocant Iudiciariam. Nam ipsum nomen per se debet facile admitti: sed pridem ab improbis nebulonibus fuit prophanatum, quibus studium fuit, quæstum facere ex meris fallaciis. Nec dubium est, quin & AEgyptii, & Chaldæi fuerint veri Astrologi, & tenuerint artem, quæ per se laudem meretur. nam obseruatio Astrorum quid aliud est, quàm consideratio mirabilis illius opificii, in quo relucet tam potentia, quam sapientia, & bonitas Dei? Et certè Astrologia potest meritò vocari Alphabetum Theologiæ. nam quisquis puro animo accedit ad considerationem opificii cælestis, fieri non potest, quin totus rapiatur in admirationem tam sapientiæ, quàm bonitatis, & potentiæ Dei. Non dubito igitur, quin Chaldæi, & Ægyptii didicerint artem ipsam, quæ per se non tantùm est probabilis, sed etiam vtilissima, nec iucundissimas tantùm speculationes in se continet, sed plurimum etiam conferre debet ad excitandam in hominum cordibus reuerentiam Dei. Ideo Moses à pueritia fuit eruditus in illa arte: Daniel etiam
Act.7.22 Daniel.1.17.20 apud Chaldæos. Didicit Moses Astrologiam, qualem tunc tenebant AEgyptii: didicit etiam Daniel, sed ars illa apud Chaldæos erat tunc adulterata. Nam permiscuerant, quemadmodum iam dixi, stultas diuinationes, veræ & genuinæ scientiæ. Vt ergo consilium Prophetæ nobis certò constet, principium illud fixum maneat, Solem, & Lunam, & reliquos planetas, deinde stellas fixas, quæ sunt in firmamento, esse in signa. Atqui simul hîc notanda est relatio: Quorsum igitur Deus voluit Solem, & Lunam esse in signa? nempe vt cursus lunaris cõficiat mensem vnum, cursus solaris conficiat vnum annum. Deinde vt respectus duodecim signorum etiam aliquid designet. Nam Sol cùm est sub Cancro non eiusdem est vigoris, & efficaciæ, vt est sub virgine, vt est sub aliis signis. Denique quo ad ordinem naturæ, Astra tam planetæ quàm stellæ fixæ nobis sunt in signa, vt scilicet annos numeremus à cursu solari, menses à cursu lunari: deinde Sol prout respicit duodecim signa, nunc conficiat Ver, nunc Æstatem, nunc Autumnũ, nunc Hyemem. Sunt etiam alii fines. Sed vno verbo complexus sum quicquid potest dici de signis cælestibus, nempe spectare ad ordinem naturæ. Quisquis autem vult longius trahere hæc signa, prorsus confundit ordinem à Deo positum, quemadmodum Chaldæi olim, & AEgyptii cùm vellent altius cõscendere, quàm ratio ferebat, voluerunt coniicere quales essent euentus omnium gentium ex astrorum positu: deinde etiam descendere ausi sunt ad singulos homines: hinc orti sunt Genethliaci. Ergo primùm cœperunt subtilius philosophari, Solem cùm esset sub signo illo, portendere cladem vni genti, fœlices euentus alteri. Hæc autem sunt extra consuetum naturæ ordinem, quemadmodum iam diximus. Exempli gratia: Esse hyemem, & æstatem, hoc est naturale, & ordinarium: bellum autem moueri ab vna gente contra alteram, hoc non est ex consueto ordine, & non fit natura: sed ex ambitione, & auaritia hominum. Regnat quidem occulta prouidẽtia Dei, sed loquimur de causis, quæ à nobis expendi debent, & possunt etiam à nobis cõprehendi, quia cadunt sub sensus nostros. Quanquã simul notandũ est, cursum Astrorum per se non habere quicquam momẽti. Videmus enim vt Deus variet tempora. Neque enim est continuum temperamentum: non habemus æquales Hyemes, neque Æstates: nullus est annus, qui non sit dissimilis priori: tertius qui sequitur etiam multũ distat à secundo. Hinc ergo colligimus Deum ita hanc proprietatẽ indidisse & Soli & Lunæ, & Astris omnibus, vt tamẽ ipse imperet, & permutet tempora, quemadmodũ decreuit. Hinc etiam & sterilitates, & pestilentiæ, & reliqua eius generis. Aliquando aer videbitur tẽperatus, tamen grassabitur pestilentia: aliquando non reperietur causa cur annus sit minus fertilis, & tamẽ esuriẽt homines. Ergo etiam in ipsa

natura hæc diuersitas ostédit Deũ non resignasse suã potentiã Astris,sed ita operari per Astra,vt tamẽ gubernacula teneat:deinde vt pro suo arbitrio aliter mundũ téperet,quàm possit vel acutissimus quisque diuinare ex astris. Sed hoc non obstat,quo minus tamen sit aliqua significatio, quemadmodũ iam dixi. Cæterùm,qui transcendunt fines à Deo positos,& volunt connectere ex Astris futurũ ne sit bellum in illa regione, futura ne pax in altera: qui ergo volunt quæ sunt extra naturæ ordinem colligere ex Astris,illi prorsus miscent cœlum terræ. Nec dubium est,quin Propheta hanc dementiam castiget, cùm vetat Iudæos attendere ad signa cælorum, vt ab illis metuant. Sed simul obseruanda est ratio, cur Propheta tam grauiter condemnet timorem illum,qui regnabat in Gentibus,nempe quoniam vbi hæc opinio inualuit,pendere omnes rerum euentus ex Astris,tollitur timor Dei,& nihil tribuitur iudiciis eius, extinguitur fides,& in nihilum redigitur Dei inuocatio, & omnia pietatis exercitia. Nam omnes Astrologi, qui hoc nomen tam honorificum falsò sibi vsurpant, nebulones istos dico, qui prætexunt suis imposturis nomen Astrologiæ iudiciariæ,ita statuũt, debere fieri iudicium de vita hominis ex horoscopo, ac si ex Astris penderet vtraque fortuna. Si ergo quispiam hac hora natus sit,secundum eos,manebit ipsum hæc vel illa conditio: ita fatum simul fingunt, nempe aliquam necessitatem, quæ teneat hominem constrictum imperio Solis,& Lunæ,& Astrorum: Natus est enim cùm Sol esset in cauda illius signi, vel cùm esset in capite alterius: hæc genesis portendit talem fortunam, vel talem: hic erit breuis vitæ,alter diuturnæ: sic iudicant. Deinde,plus etiam colligunt postea audaciæ,& pronuntiant de vnoquoque die, Talis euentus manet hanc expeditionem: deinde illo anno hoc aggredietur infœliciter, vel illud bene succedet. Postea vbi genesis non venit in rationem, subiiciunt totum humanum genus necessitati Astrorum: Ecce, si expeditionem aliquam suscipias hoc vel illo die, tibi bene erit: sed si festines ante meridiem, manet te infœlix successus. Sic ergo diuinant de tota hominum vita, & singulis actionibus: cùm tamen Deus non voluerit astra, & stellas esse in signa hoc fine, vel hoc vsu. Iam, quemadmodum dixi, hinc sequitur Deum non regnare: ita extinguitur fides, & in nihilum rediguntur omnia officia pietatis. Nam quisquis persuasus est se constrictum esse hac necessitate, quoniam talis est horoscopus, necessariò sibi pereundum hac hora, necessarium etiam esse perire hoc genere mortis: quisquis ergo ita persuasus erit, an inuocabit Deum? an commendabit illi vitam suam? Deinde si quid aduersi acciderit, an hoc acceptum feret suis peccatis? an agnoscet se vocari in iudicium à Deo? Si fœliciter etiam habuerit, an excitabitur ad canendas Deo laudes? Videmus ergo vt hæc diuinatio extingat totam pietatem, quoniam nulla erit fides: deinde nulla erit agnitio pœnarum, nulla agnitio beneficiorum Dei, & nullum studium precandi, si animos nostros semel occupauerit diabolicus ille error, subiectos nos esse Astris, talem esse nostram genesim: deinde Astra singulis diebus, & singulis momentis portendere aliquod mortis genus. Hoc igitur precipuè reputandum nobis est vbi Propheta vetat *Iudæos sibi metuere à signis cælestibus*. Neque enim dubium est, quin Chaldæi vaticinarentur sibi promitti nouum imperium: ita miseros Iudæos terrebant: Actum est de nobis: nam ita Astrologi apud Chaldæos loquuti sunt: deinde ab altera parte Aegyptii etiam vident hoc prædici ex positu astrorum. sic fiebat, vt conciderent Iudæi quasi exanimes. Ita autem non veniebat illis in mentem, Deum toties, & tam multis annis minatum fuisse per Prophetas suos, cùm non desinerent iram eius in se prouocare. Iudicium ergo Dei pro nihilo ducebant: & interea attonitos reddebat illa persuasio, quòd Chaldæi iudicium fecissent ex Astris, fore aliquam mutationem. Ergo Propheta vt reuocet ipsos tam ad pœnitentiam, quàm ad fidem, quæ sunt duo pietatis membra, & continent in se omnem perfectionem veræ sapientiæ, dicit, *Ne metuatis vobis ab Astris, sed metuite vobis à Deo*. Subest enim antithesis inter Deum,& astra: quasi diceret, Si quid aduersi vobis accidat, scitote vos castigari Dei manu, qui iustus est vindex scelerum. hæc doctrina ad pœnitentiam spectat, nempe vt sentiant se meritò pœnas dare, quoniam fuerint obstinati in sua malitia. Deinde sequitur altera pars, nempe quanuis Astra clàdem, & interitum illis minentur, tamen vt confugiant ad misericordiam Dei, nec dubitent se fore incolumes, & saluos, modò Deus sit illis propitius. Tenemus igitur nunc Prophetæ consilium, vbi dicit non esse metuendum ab Astris. Possent plura dici: sed ego breuitati studeo, quantùm in me est: & videor breuiter comprehendisse quod ad loci huius intelligentiam sufficeret. Scio quàm multi hodie stultè curiosi sint: & ideo vellent locũ aliquem dari Astrologiæ iudiciariæ: & hoc delirium abripuit etiam quosdã & pios alioqui homines, & valde eruditos. sed videmus quid hîc pronũtiet Deus per seruum suũ. Et miror quosdam sic fuisse addictos Astris, qui tamen de libero arbitrio nimis philosophicè loquuntur. Nam volunt fortuitos esse rerum euentus: volunt homines liberè agere in vtramque partem, & fatum exhorrent, & detestantur. Interea autem includunt Deum quasi in ergastulo, & volunt Astra regnare. hoc mihi est prodigium, non signum. Sed omnia illa relinquo: sufficiat nobis simplex doctrina Prophetæ, vbi dicit *non esse metuendum à signis, quia gentium est*. Ego enim libenter amplector sensum illum, quòd scilicet Propheta dicat speciem hanc esse cæcitatis: Relinquite, inquit hanc stultitiam gentibus: non mirum est ita occupari multis

deliriis,& erroribus,quoniam non lucet illis cæleſtis doctrina:veſtrum autem eſt,timere Deum, & in eius miſericordiam recumbere. Sequitur,

3 Quoniam ſtatuta populorum vanitas eſt.nam lignum è ſylua ſcin dit,opus manuum artificis dolabra, *vel,in ſecuri:nam ponitur* ב, *quæ eſt nota inſtrumenti apud* Hebræos.

Videtur Propheta abrumpere ſententiam,& ineptè etiam ratiocinari. Dixerat enim proximo verſu,Ne diſcatis ritus gentium,& ne metuatis à ſignis cæleſtibus: *Quoniam ſtatuta gentium vanitas:lignum enim conſcindunt*. videtur ergo quaſi ſui oblitus, tranſitum facere ad idola. Sed notandum eſt, Iudæos fuiſſe commotos illa vetuſta perſuaſione, quòd ſcilicet Chaldæi, & Ægyptii iactarent ſe ſolos ſapere, & ſibi acquiſierant talem famam apud omnes gentes. Nam videmus etiam prophanos Scriptores cùm de origine omnium ſcientiarum loquuntur,referre ad Chaldæos, & Ægyptios. nam apud ipſos nata dicitur Aſtrologia, & omnes liberales ſcientiæ. Non dubium igitur eſt, quin Iudæi tantum authoritatis deferrent Chaldæis & Ægyptiis, vt illo præiudicio occupatæ illorum mentes nihil cernerent. Propheta igitur excutit illis hanc ſocordiã,& monſtrat inſipidos eſſe illos,qui tamen ſoli volebant ſapere,& alios præ ſe ducebant barbaros,& ſocordes. Nunc ergo videmus cur Propheta idololatriam contexat cum falſa illa, & adulterina aſtrologia,cuius paulò antè meminit. *Leges*,inquit. חקות ſtatuta propriè: חק ſignificat decernere,vel ſcribere:vnde etiã חלקה vocant decreta. Cùm Legis nomen ſit generale,inter ſpecies,quæ paſſim occurrunt in Scripturis: vna eſt, ſtatutum: alii vertunt Edictum, & verbum ſignificat ſæpe edicere:ſed ſæpe ad cæremonias,& ritus nomen hoc refertur. *Dicit igitur ritus gentium eſſe vanitatem*. Iam hoc probat, *quoniam ſcilicet ſcindunt ſibi ligna è ſyluis, & poſtquam expoliuerunt artificio,putant eſſe deos*. Quàm deteſtabilis eſt hic furor, vbi truncum è ſylua exciſum putant Deum eſſe, ſimulac formam aliquam accepit? Cùm ergo tantus, & tam prodigioſus furor regnaret apud Chaldæos, & AEgyptios, quid potuit illis eſſe rectæ intelligentiæ, vel iudicii? Stultè ergo Iudæi,cùm putarent illos eſſe valde perſpicaces: Sunt, inquit, bruta animalia. nam hoc prorſus alienum eſt à ratione,fingere ſibi Deum ex trunco mortuo. Cùm ergo Chaldæi,& AEgyptii vos rapiunt,& reddunt quaſi attonitos ſtulta opinione,quæ vobis de nihilo concepta eſt, ſolos illos ſapere,nonne videtis vos bis,& ter eſſe dementes? vbi enim reperietur ſapientia, cùm ita ſibi Deos fabricent ex truncis arborum? Nunc ergo tenemus conſilium Prophetæ. ſed quoniam has circunſtantias non expendunt Interpretes, ideo tantùm eliciunt frigidam doctrinam,& colligunt quidem generales ſententias:ſed ſi quis propius,& diligentius examinet conſilium Prophetæ,reperiet quàm efficax ſit hæc doctrina, aliter autem non poteſt quiſquam rectè intelligere quid voluerit Ieremias. *Lignum* ergo *conſcindit quiſque*.nam vtitur ſingulari numero. poſtea,*opus manuum artificis in dolabra*. Oſtendit mutari peruerſa hominum imaginatione naturam ipſam, quia ſimulatque lignum nouam formam accepit, videtur non amplius eſſe lignum. Arbor cùm viret, cùm profert ſuos fructus, non colitur loco Dei: vbi autem exciſa eſt, truncus mortuus,& aridus ſubſtituitur Dei loco:qua ratione? nempe *quia acceſsit dolabra*. alii vertũt Securim, vel aſciam,*hache,ou doloyre*,perinde eſt.nam nulla eſt ambiguitas in ipſo ſenſu,quòd ſcilicet ſcindant ligna è ſyluis, deinde poſtquam dolatum eſt lignum illud, & fit opus manuum artificis,quid ſequitur?

4 Argento,& auro pulchrificant,*hoc eſt,exornant*,illud:clauis,& malleis forticant, *hoc eſt, bene defigunt*, & non mouebitur, *hoc eſt, vt non moueatur.*

5 Sicuti palma æqualis,*hoc eſt,ſtat effigies illa æqualis tanquam palma,id eſt, aſſurgit in rectitudinem*, & non loquuntur: & tollendo tolluntur, quia non ambulabunt,*hoc eſt,non poſſunt ambulare*,ne timeatis ab illis:quia non malè faciunt,atque etiam bene facere non penes ipſos.

Proſequitur eandem ſententiam: & mutuatur etiam verba ipſa ex 44. capite Iſaiæ. Eſt enim prorſus ſimilis locus. Ieremias autem, qui fuit poſterior, libenter ſumpſit ex altero, quô magis afficeret populares ſuos, cùm viderent rem vnam dici à Prophetis duobus: ita habere plures teſtes. Dicit igitur ſapientes illos, quorum admiratione ſtupebant Iudæi, *Ornare ſuas imagines*, vel ſtatuas *argento & auro,poſtea clauis, & malleis bene figere, ita vt non moueantur*. Quidam hoc referunt ad laminas, ne laminæ diſcedant. nam hoc verbum ſignificat aliquando egredi. ſed ſimplicior ſenſus eſt, affigi clauis, & malleis ſtatuas illas, ne moueantur. Iam

per

per concesſionem addit Propheta, *Sunt* quidem *recta quaſi palma*,& in illis videtur eſſe aliquid conſpicuum:*ſed non loquuntur*,inquit:deinde *tollendo tolluntur*,hoc eſt,non poſſunt ſe mouere loco,nempe *quia non ambulant*. *Ergo ne metuatis ab illis:quoniam neque malè faciunt,neque penes ipſos eſt bene facere*. Nunc videmus quid voluerit docere Propheta, nempe tam Chaldæos, quàm Ægyptios,quorum ſapientia valde celebris erat in toto mundo,& excæcabat etiam ipſos Iudæos, vel ſic rapiebat,vt putarent nihil ab ipſis manare niſi optimè cognitum, & prouiſum. Vt ergo hunc errorem deleat,& tollat,oſtendit illos turpem in modum deſipere.quid enim magis pudendum, quàm putare mutatam eſſe naturam ligni ſimul ac formam accepit? & vnde?nempe à manu artificis.an autem erit in hominis arbitrio fingere Deum pro ſua libidine?hoc riſerunt etiam prophani homines. Extat ſentētia illa Horatii,Cùm faber dubitaret faceretne Deum,an ſcamnum, maluit eſſe Deum,inquit.Poeta ille quia non audebat generaliter damnare amētiam, quæ tunc regnabat in mundo, obliquè detexit, quàm pudendus eſſet error ille,colere pro Deo truncum, quoniam ita libuerat fabro. Ditiſsimus quiſque colebat ligneum deum, contemnebat autem opificem:qui non dignatus fuiſſet dare poculum aquæ fabro, tamen proſternebat ſe coram deo, quem faber ipſe fecerat deum. Hoc igitur nunc dicit Propheta noſter:*Ecce*,inquit,*auro & argento exornant truncos lignorum:erigunt quidem*,& illic apparet ſpecies quædam.*nam ſunt rectæ ſtatuæ*:& palmæ ideo eas comparat,quæ in ſublime ſemper aſſurgit.*ſed non loquuntur,tolluntur etiam, quia carent omni ſenſu. Ergo ne timeatis*.deinde adiungit, *Non poſſunt malè facere,& non eſt penes ipſos bene facere*. Videtur impropriè loqui Propheta, cùm oſtendit non eſſe deos, qui non malè faciunt. nam hoc etiam alienum eſt ab vnico, & vero Deo,nempe malè facere. ſed recepto more Propheta hoc verbum accipit pro pœnas infligere,vel exigere. Dicitur ergo Deus malè facere, non quia noceat,non quia inferat iniuriam mortalibus:ſed quia eorum peccata caſtigat. Et locutio hæc ſumpta eſt ex communi hominum ſenſu, vocamus enim mala, quæ nobis aduerſa ſunt: nam fames,morbi,& nuditas,frigus,calor,ignominia,& quicquid tale eſt vocabitur res aduerſa. Iam Propheta dicit idola gentium,vel fictitios deos non malè facere,hoc eſt,nihil habere poteſtatis, vt pœnas infligant hominibus.& hoc quoque ex Iſaia ſumptum eſt:Deus enim duplici argumēto vtitur,dum vult ſibi vni aſſerere Deitatem.dicit,Solus ſum qui præuideo res futuras & prædico:ergo ſolus ſum Deus:deinde,Solus ſum qui bene & malè facio: ergo ſolus ſum Deus.dicit ſe eſſe qui malè faciat,nempe quia eſt Iudex mundi. Videmus ergo non accipi in ſiniſtram partem hoc verbum,ſed quemadmodum iam dixi, catachriſticῶs accipi ex ſenſu carnis, quia ſcilicet pœnas,quæ nobis diuinitus infliguntur, putamus res eſſe malas, & ita vocamus. Sequitur,

Hor.Sat.8.

Iſa.45.22. & 48,3.5.

6 A non,*vel ab eo quod non, hoc eſt,ab vltimis temporibus non*, ſicut tu Iehouah reperietur:magnus tu,& magnum nomen tuum in fortitudine.

Quoniam frigeret doctrina illa, quæ docet gentium Deos mera eſſe figmēta, & nullius momenti,niſi accederet veri Dei cognitio,hac ratione Propheta nunc verum Deum producit.& altera etiam eſt ratio: nunquā enim quiſquam agnoſcet deos ligneos,& lapideos pro nihilo ducendos eſſe,niſi refulgeat Dei veritas. Quiſquis non tenet verū eſſe aliquē Deum,& non cognoſcit quis ſit,aut qualis ille,nunquam ſeriò tangetur hac doctrina, Deos gētium eſſe dæmonia,& omnes ſuperſtitiones eſſe ſacrilegia. Nunc ergo videmus cur Propheta ſe conuertat ad verum Deum,nempe vt fulgor gloriæ Dei diſcutiat tenebras illas, in quibus cæcutiebant gentes: & ſimul vt vera religio ſeriò afficiat corda hominum,vt cùm agnoſcunt vnum eſſe Deum,cuius imperio ſubeſſe nos oportet, ita non ſolùm contemnant,& repudient omnia idola,ſed etiam deteſtentur. Reliqua in craſtinum.

PRECATIO.

Da omnipotens Deus,quando cælum,& terram noſtra cauſa condidiſti, & teſtatus es nobis per Moſen ſeruum tuum tam ſolem,quàm lunam,quibus ſtultæ gentes diuinitatem tribuerunt,nobis ſubeſſe, & eorum opera nos ſic vti, acſi eſſent ſub noſtro famulitio: da,inquam,vt tot tuis beneficijs erigamur ſurſum, & perueniamus vſque ad veram tuam gloriam,vt te purè,& ſimpliciter colamus, & nos totos ſic tibi addicamus,vt dum vtimur opera omnium aſtrorum,& ipſius etiam terræ, ſciamus totidem tuis beneficijs nos obſtringi,vt magis ac magis accendamur ad ſtudium iuſtitiæ, & ſic ſtudeamus nomen tuum glorificare in terra,vt tandē perueniamus ad beatam illam gloriam,quæ nobis parata eſt in cælo per Chriſtum Dominum noſtrum. Amen.

COEPIMVS heri versum sextum, quem exposuimus, vbi dicit Ieremias *à nullo tempore repertum fuisse quempiam similem vero Deo, quoniam ipse magnus sit, & magnum eius nomen in virtute.* Videtur quidem frigida esse hæc sententia, aut nimium vulgaris, dum negat *quenquam similem fuisse Deo omnibus seculis.* sed quia figmentis suis semper mundus obscurat veri Dei gloriam, ideo in hac sententia multùm est ponderis, nempe vt Deus obtineat suum gradum, & emineat supra omnes fictitias deitates. Idem etiam censeri debet de secundo membro, *Tu magnus es*, inquit. quis non cõcedet Deo magnitudinem? sed interea detrahitur illi ab omnibus: nam dum sibi quisque fabricat peculiarem Deum, spoliatur Deus sua magnitudine, vel cogitur in ordinem, acsi esset vnus è turba. Si respicimus quàm malignè homines æstiment Dei gloriã, hinc colligere promptum erit, non frustra vocari hoc loco magnum, sicuti etiam aliis pluribus. sed hæc breuiter tantùm perstringo, quoniam alibi fusius disserui. Dicit *nomen Dei esse magnum in potentia*: nam & idolis erat celebris fama apud omnes populos, sed non in virtute. Tametsi enim multa fabulati sunt de suis idolis tam Græci, quàm omnes Orientales, deinde Itali: certũ tamen est, nullam illis fuisse probationem, vnde statuerent se colere veros deos. Ergo hîc Propheta ostendit cõpetere in solum Deum magnitudinem nominis: quoniam potentia eius apparuit, & sibi asseruit firmam & certam gloriam. Iam sequitur,

7 Quis non timebit te Rex gentium? quia tibi conuenit: nam inter omnes sapientes gentium, & in omnibus regnis eorum, à nullo tempore similis tibi, *vel sicut tu, ad verbum.*

Exclamat Propheta, *Quis te non timebit?* nam hæc interrogatio emphatica est, acsi stomachosè coargueret stuporem omnium, qui verum Deum non agnoscunt: quasi diceret, Vnde hoc fit vt non metuaris in toto mundo? & certè si vel gutta vna rectæ intelligentiæ esset in hominibus, agnoscerent vnicũ esse Deum: & comperta eius veritate sese subiicerent eius imperio. Quòd ergo cõminiscuntur sibi varios deos homines, deinde quòd quisque rapitur huc atque illuc absque iudicio, hoc prodigiosum est. nam si propius vrgeas etiam rudissimum quenque, fatebitur esse aliquod supremum numen, & tandem cogetur fateri vnicum esse Deum. cur ergo tanta est deorum turba, & varietas in mundo? vnde fit, vt qui principium illud tenent, Colendũ esse Deũ, declinent ad plures deos, neque possint statuere vel quisnam sit Deus, vel quomodo sit colẽdus? Nunc ergo tenemus consilium Prophetæ, dum exclamat quasi per admirationem, *Quis non timebit te*, Rex *gentium*: Scimus tunc verum Deum fuisse despectum à prophanis gentibus: imò scimus Legem eius non tantùm fuisse ludibrio, sed etiam abominationi. quid ergo sibi vult hæc interrogatio? nempe, vt dixi, Propheta exprimit non absque indignatione portento similem esse hanc vesaniã, quòd homines non respiciant ad vnicum Deum, sed vagentur in stultis suis figmentis. Et Deum vocat *Regem gentium*, non quòd imperio eius se gentes subiicerent: sed quia vbique ostenderet signa potentiæ suæ, quæ possent etiam rudissimos quosque adducere ad eius reuerentiam, nisi prorsus essent stupidi. Videmus ergo hoc non dici in gentium honorẽ, quòd Deus regnet apud ipsas: sed potius perstringi non absque probro earum ingratitudinem, quòd scilicet non reuereãtur Deum, qui tamen potentiam suam apud ipsas exerit. & sequitur etiam ratio, quæ hoc confirmat, *quia tibi conuenit* inquit. *Nam inter omnes sapientes gentium, & in omnibus regnis ipsorum à nullo tempore similis tibi fuit.* dicit *Deo conuenire*, nempe vt ipsum timeat totus orbis. Quidam vertunt יאתה acsi esset nomen, & accipiunt pro decore: alii vertunt, Imperiũ, sed non potest hoc stare. Dicit ergo *Deo conuenire.* quid? quidã subaudiunt, Conuenit tibi gloria, conuenit tibi dominatio: sed refertur ad principium versus. est ergo Zeugma, quòd scilicet Deus hoc mereatur saltem, vt ipsum omnes metuant. loquitur ergo de timore, & dicit *conuenire Deo.* Summa est, fulgere in ipso Deo gloriam, quæ ad se trahat omnes sensus hominum, ideóque stupidos esse, quoniam eo relicto vel præterito sese conuertunt ad sua cõmenta, & deos sibi pro libidine sua fabricant. Confirmat ergo Propheta quod iam diximus, nempe detestabiles esse cunctos mortales, qui verum Deum non colunt, & metuunt: quia in ipsius gloria tantum fulgoris eminet, vt necesse sit constringi eos omnes, qui sensu aliquo tanguntur. sequitur ergo plusquam stupidos, & brutos esse, qui ita trãsferuntur ad varias superstitiones: quia Deus gloriã suam vbique conspicuam ostendit, quæ occupet, ac retineat in se omnes hominũ sensus, nisi quia vanitate sua aliô rapiuntur. Hinc etiam colligimus vanum esse ignorantiæ prætextum in omnibus incredulis. Videntur quidem primo intuitu excusandi esse in suo errore, quia non fuerint edocti, neque vnquam intellexerint quisnam esset verus Deus: sed tamen residet in ipsis culpa tam malitiæ, quàm negligentiæ, quòd scilicet ipsis libuit negligere, vel contẽnere verum Deum. Quoniam ergo oblectationem capiunt increduli in suis erroribus, ideo conuicti tenentur. Et hoc voluit Propheta cùm dixit dignam esse hanc gloriam Deo, nempe vt metuatur ab omnibus. & quô melius hoc confirmet dicit, *Inter omnes sapientes, & in omnibus regnis*, hoc est, in proceribus qui videntur pollere singulari

gulari

gulari prudentia ad regendum totum mundum, non posse inueniri:alium Deum esse ab omnibus seculis.nam iterum repetit illud מאין,de quo heri diximus:perinde est ac si diceret Propheta, Prodeant in medium omnes sapientes, & philosophi: prodeant omnes Consiliarii, qui sibi nihil non prudentiæ arrogant,afferant quicquid poterunt:certè Deus semper vendicabit cōtra ipsorum nugas suam gloriam:ita discedent confusi,nec si maximè velint,poterunt tamen quicquam contrà excipere. His ergo verbis significat Propheta frustra iactari rationes philosophicas,frustra etiam proferri in medium Procerum consilia,qui in rebus politicis volunt censeri valde acuti:Nam discedēt,inquit,omnes cum ignominia,& turpiter cogentur tacere, vbi Deus ostenderit suam gloriam.atqui gloria Dei passim ita conspicua apparet,vt rudissimi quique debeant ipsam comprehendere. Vnde ergo fit, vt sapientes, qui supra cælos volitant,vt philosophi, qui excutiunt omnia naturæ arcana,non agnoscant quod omnibus est in propatulo, vt loquuntur? Deus enim se manifestat etiam idiotis, etiam mulierculis, & pueris. Nunc tenemus consilium Prophetæ,vbi dicit *à nullis temporibus similem fuisse repertum Deo*, non tantùm in ipsa plebe, vel in hominibus gregariis,sed in sapientibus,vel Proceribus,vel Regum Consiliariis. Postea addit,

8 Et in vno stulti sunt,& fatui sunt,eruditio vanitatum lignum est.

Propheta hîc ostendit,vno verbo posse conuinci maximæ dementiæ, vel duplicis stultitiæ (quod idem est) sapientissimos totius mundi, nempe quoniam eorum consensu coluntur trunci lignorum,coluntur lapides. nam sub vna specie complectitur etiam alias. Nemo,inquit,est tam perspicax,qui non approbet superstitiones populi,qui non etiam genua flectat coram ligno,aut lapide. Reperti sunt quidem pauci in mundo,qui riderent tātam crassitiem:sed nemo tamen ausus fuit palàm corrigere: imò nemo aliquid melius attulit. & Platonici etiam disputant, Græcos non abs re finxisse deos similes hominibus,& dicunt in Barbaris non fuisse tantùm iudicii,vt affingerent diis formas aptas eorum naturæ.quicquid sit constat suffragiis omnium sapientū semper probatas fuisse crassissimas gentium superstitiones. Dicit ergo Propheta,non opus esse longa disputatione,vt vanitas sapientum detegatur:*In vno,in vno*,inquit. nam pōdus est in hac voce, cùm dicit *eos stultos esse,& fatuos in vno*.subest enim antithesis:quasi diceret, Ego hîc non cōtexam multa capita accusationis aduersus eos,quibus refellam eorum stultitias: sufficiet vnum caput, vnum hoc verbum satis erit ad illos coarguendos,nempe quòd *lignum est eruditio vanitatum*. Diximus quid sibi velit Propheta,nempe desipere omnes sapientes, qui vnà cum vulgo adorant ligneos & lapideos deos.sed simul notandum est pondus,quod subest huic locutioni:*Eruditio*, inquit,*vanitatum est lignum*. Diximus esse Synedochen,quia sub ligno comprehendit Ieremias & lapides,& alias statuas cuiuscunque sint materiæ:quasi diceret,Omnis forma,aut effigies corporea,quæ Deo affingitur,*est eruditio vanitatum*.Sumit hoc quasi pro confesso:& tamen fuisset de hac re magnum & acre certamen cum sapientibus mundi, vt nuper diximus. sed Propheta non dignatur cum illis congredi,& seriò disceptare,quoniam res per se satis superque nota sit, nihil scilicet esse magis absurdum,quàm coli truncum ligni,vel lapidē. Iam ex hoc loco elicimus generalem doctrinam,nempe vbi sibi volunt homines Deum repræsentare sub aliqua visibili forma,eos se coniicere in fallacias,& imposturas Satanæ.Celebris est illa sententia Gregorii ad Serenum episcopum Massiliensem: nam bonus ille vir deiecerat imagines,quas videbat prostare ad impium cultum,& purgauerat etiam omnia Massiliæ templa illis inquinamentis: Gregorius quanuis esset pius vir,tamē rescripsit nimis stultè,Rectè fecisse & prudenter Serenum,quòd vetuisset imagines coli:sed tamen hoc fecisse inconsideratè, quòd templa vacuasset: nam sunt, inquit,libri idiotarum: hæc est clausula Epistolæ. Et Papistis hoc semper est in ore,imagines esse libros idiotarum. interea vtinam saltem tenerent illud principium Gregorii, non esse colendas: colunt & adorant loco Dei, vt satis notum est. Sed iam dixi illud responsum Gregorii esse puerile,& fatuum. nam audimus quid dicat Propheta, nempe in ligno,& lapide, & in omni effigie externa esse vanitatem:quēadmodum etiam Habacuk 2.cap.vbi loquitur de idolis,vocat in singulari numero מורה שקר,est doctor vanitatis: omnis statua, omnis imago, quibus putant stulti mortales Deum repræsentari est doctor mendacii. Eodem sensu dicit Propheta noster esse doctrinam vanitatum in omnibus statuis, nempe quia hoc modo transfiguratur Deus. quid enim simile est ligno, aut lapidi cum immensa Dei potentia? cum incomprehensibili essentia,& maiestate? faciunt ergo homines grauem Deo iniuriam, dum ita ipsum deformant: quemadmodum etiam Paulus primo ad Rom.cap.dicit ita conuerti veritatē Dei in mendacium, vbi scilicet existimatur aliquid habere simile cum externis figuris,& quidē mortuis,quēadmodum idem Paulus ratiocinatur 17. cap. Act. An existimatis,inquit,ligno,vel lapidi,auro, & argento similē esse Deum? & naturaliter illic disputat:quoniam negotium illi erat cum profanis gentibus,non adducit Legem:poterat enim proferre caput Deuter. vbi admonet Deus se ita apparuisse populo,vt tamen non viderit faciem hominis:poterat etiam adducere ex Iesaia,& Ieremia,& aliis Prophetis testimonia.sed quoniam apud profanos homines cōcionabatur, nempe Athenis,ideo di-

Hab.2.18.
Rom.1.25.
Act.17.29.
Deut.4.12.15

Act.17,28. cit, Vnus ex Poetis vestris dixit nos esse genus Dei: si ergo sumus genus Dei, inquit, nonne detrahitis Deum è suo cælesti solio, cùm vultis illum redigere ad vestra figmenta, vt lateat sub ligno, sub lapide, sub auro, vel argento? nam saltem vigor aliquis apparet in hominibus, præditi sunt mente, & intelligentia: ita referunt imaginem Dei. sed lignum mortuum, lapis, qui sensu caret, aurum, & argẽtum, quæ sunt metalla absque ratione, quibus nulla vita subest, an habebunt aliquid affine Deo, inquit? Hoc posset multò copiosius tractari: sed tantùm expone mentem Prophetæ, & simul etiam ostendo quorsum pertineat hæc doctrina, & quomodo aptari debeat in cõmunem vsum. Iam sequitur,

9 Argentum percussum, *vel diductum, hoc est, malleo sic contusum, vt redactum sit in laminas. hoc enim significat verbum* רקע *percutere, & ita contũdere, vt res diducatur, vel protrahatur. argentum ergo laminatum, vt ita loquar, vel malleo contusum,* è Tharsis affertur, & aurum ex Ophas, opus artificis, & manus conflatoris: hyacinthus, & purpura, vestes eorum: opus sapientum omnes.

Propheta per anticipationem ostendit, quicquid est splendoris, aut pompæ in idolis, esse nugatorium, & plusquam puerile. nam vnde fit, vt idolis tantum honoris deferat mundus, nisi quia pompa perstringit eorum oculos? & diabolus etiam hoc artificio semper delusit incredulos, nempe quia ostentauit in idolis nescio quid, quod mentibus hominũ quasi tenebras offũderet. Propheta igitur occupat has stultas cogitationes: & per concessionem *aurum*, inquit, *affertur è Tharsis*, hoc est, ex Cilicia. nam hoc nomine Scriptura designat totam illam regionem transmarinam, quæ opposita erat Iudeæ. Scimus autem Ciliciã esse oppositã Iudeæ: nam finis maris mediterranei est inter Syriam, & Ciliciam. vocant mare Tharsis partem illã, quæ tendebat versus Cilices, & postea versus Asiam minorem. Dicit igitur Propheta afferri è longinqua regione: bene, inquit. est concessio: deinde aurum etiam afferri ex Ophas. Nomen hoc malè quidam interpretati sunt aurum purum, vel obrizum. nam ex hoc loco, & pluribus aliis patet esse nomen regionis, nempe Persiden: neque enim procul fuit à Perside: saltem est Orientalis hæc regio respectu Iudeæ. Deinde, *Affertur*, inquit, *aurum ex Ophas*: bene. accedit etiam artificium: *nam opus artificis*, inquit, hoc est, non est aurum, vel argentum rude, sed lineamenta sunt ita eleganter expressa, vt facilè alliciant ad se hominum oculos. deinde *sunt manus* (nam in plurali loquitur) *conflatoris*, hoc est, argentum, & aurum illud conflata sunt, & ita cœperunt formam aliquam induere. accessit deinde artificium, quod magis ac magis expoliret formas illas, quæ exierant è fornace. postea, *Hyacinthus, & purpura sunt vestes eorum*, id est, non sufficit pretiosa illa materia, & forma etiam cõcinnè, & affabrè composita: sed induuntur etiam purpura, & hyacintho. Postremò, *opus*, inquit, *sapientum*, hoc est, eligũtur eximii homines, & qui exquisitissimè possint exprimere omnes lineas in corporibus illis. denique nihil potest desiderari. Sed Propheta quamuis in speciem concedat incredulis quicquid poterat gratiam acquirere eorum idolis: tamen ostendit esse meras nugas: Sunt, inquit, puppæ: nam homo, qui mortalis est, non potest fabricare Deum. deinde, quid ars, & industria, & labor hominis potest hac in parte? an mutabit rerum naturam? an faciet ex auro, aut ligno deum? vestis postquam circundata fuerit idolo aureo, vel argenteo, an poterit attollere illud supra cælos, ita vt sumat nouam deitatem? Videmus ergo Prophetam ita per concessionem loqui, vt tamen ironicè loquatur, & derideat fatuas Gẽtium ineptias, quoniam in eorum idolis nihil sit firmum, nihil sit denique probabile. Postea subiicit,

10 Atqui Iehouah Deus veritas, *qui vertunt, Deus veritatis, non obseruant syntaxin Hebraicam. dixisset enim* אלהי אמת יהוה. *Iehouah ergo Deus veritas*, ipse Deus vita, & Rex seculorum: à furore eius contremiscet terra, & non sustinebunt Gentes iram eius.

Hìc Propheta exultat, & triumphum agit Dei nomine, quasi erroribus Gẽtium deuictis, & profligatis. nam contemptim, vt visum est, disseruit de crassis illis erroribus, & ostendit sapientes mundi nimium esse insipidos, qui ita stupescant in ligno & lapide. Nunc ergo magnificè extollit Dei gloriam cùm dicit, *Atqui Iehouah est Deus*, inquit: hoc est, colant Gẽtes suos deos, fabulentur de illorum virtute, & confingant multa miracula mendaciter: *Iehouah*, inquit, *est Deus*. vbi omnia probè examinata fuerint, constabit vnicum esse Deum: & omnes dii Gentium sponte euanescẽt. Hic igitur est sensus Prophetæ: quasi diceret, Deum sibi sufficere ad omnes Gentium errores profligandos, vbi in medium prodierit eius maiestas, quia tãtus sit eius fulgor, vt omnia quæ alioqui miratur mundus, in nihilum redigat. Postea dicit, *veritas*. Hìc veritatẽ opponit vanitatibus.

nitatibus. dixerat lignum esse doctrinam vanitatum: nunc dicit, *Deus æternus est veritas*, hoc est, non opus habet ascititiis coloribus: fucantur idola gentium, vestiuntur, ornantur, inquit. sed hæc omnia nihil habent solidum. *Iehouah autem Deus est veritas*, hoc est, Deus non aliunde mutuatur quicquam, sed contentus est seipso, & virtus eius per se satis habet authoritatis. *Deus ergo est veritas, & Deus est vita*, inquit. Postquam dixit in essentia vnius Dei veram, & solidam esse gloriam, adiungit alteram probationem, quam sumit ab hominum sensu, nempe quòd *Deus sit vita*. nam etsi Deus per se est incomprehensibilis: tamen non tantùm signa gloriæ suæ nobis ponit ante oculos, sed quodammodo præbet se palpandum, quemadmodum dicit Paulus 14. cap. Act. intelligit autem, etiam si homines cæcutiant, tamen palpando posse inueniri Deum. Cæci quamuis careãt visu, tamen palpando reperiunt exitus, cùm circumeunt per aulam, vel cubiculũ, reperiunt ianuam palpando: deinde cùm volunt ingredi etiam palpando reperiunt ianuam. sed non opus est exire à nobis, inquit Paulus. Quisquis excutiet seipsum, intus reperiet Deum: nam in ipso viuimus, mouemur, & sumus. Ergo si obiicimus Deum esse incomprehẽsibilem, & non posse nos conscendere ad altitudinem gloriæ eius, vita certè in nobis est. si vita in nobis, ergo testimonium deitatis. quis enim ita desipiet, vt dicat se viuere à seipso? cùm ergo à seipsis non viuant homines, sed vitam aliunde precariò obtineant, sequitur in ipsis habitare Deum. Nunc ergo Propheta postquam loquutus est de essentia Dei, descẽdit ad praxim, ipsam. Et certè hæc seria est Dei cognitio, vbi non speculamur in aere quod disputãt Philosophi: sed vbi experiẽtia sentimus vnum esse Deum. quare? quia sumus. non sumus propriè, sed subsistimus: si subsistimus, certè hypostasis consideranda est. ergo esse reperietur penes vnum Deum, propriè loquẽdo: vnde sequitur vitam hominum esse luculentum specimen vnicæ deitatis. *Deus ergo vita est, & Rex seculorum*. nam quòd etiam mundus conditus est, deinde quòd anni alii alios sequuntur: deinde quòd in hac reuolutione est tanta varietas, & tamen ordo æquabilis, & temperatus, quis non conspiciet gloriã Dei in hac mundi tẽperatura? Nunc ergo etiã tenemus cur Proph. vocet Deum *Regem seculorum*. Tandem subiicit, *A furore eius contremiscet terra, & Gentes non sustinebunt iram eius*. Quia lusisset operam inter Gentes, hîc admonet Iudæos, ne prouocent in se Deum, qui iudex erit totius mundi, & perdet etiam incredulos, quamuis cæcutierint in tenebris. Admonet ergo Iudæos, ne ita oculos claudant ad præsentem Dei gloriam, quæ illis propius fuit patefacta. nam Gentes ex opificio mundi poterant agnoscere Deum, & fuerunt inexcusabiles: Iudæis autem erat familiaris cognitio ex Lege. Hac ratione dicit Ieremias, Etiam si nunc Deum increduli securè contemnant, tamen vbi apparuerit Iudex mundi, tunc necesse erit totam terram expauescere, & non ferent eius conspectum, & præsentiam qui nunc ita superbè insultant veræ religioni. Cæterùm non abs re Propheta tantum operæ sumpsit in hac parte doctrinæ: quoniam decem Tribus abductæ erant in exilium, & Chaldæi, & Assyrii triumphũ agebant de ipso Deo, acsi deuictus fuisset, quia non potuerat tueri regnum Israelis, quod erat sub eius tutela, & præsidio: & miseri etiam Israelitæ poterant despondere animos, cùm viderent ita se afflictos esse, & tractari crudeliter, & oppressos tyrannide pudendum in modum, quid poterant statuere, nisi se non fuisse curæ Deo, & vanas fuisse eius promissiones, vel non fuisse in eo satis auxilii ad ipsos seruandos? Hac igitur de causa tam magnificè Propheta extollit Dei virtutem, & gloriã, ne calamitates deiiciant, & prosternant fidem eorum, qui putabant se fuisse derelictos: & hoc melius patet ex sequenti versu, vbi notandum est loqui Chaldaicè Prophetam: & vnus hic versus est Chaldaicus in toto libro. Multùm autem differt lingua Chaldaica ab Hebraica. Nuper vidimus Daniel ẽ loqui Chaldaicè, vbi tractabat quæ pertinebant ad Chaldæos. nam vbi concionatus est apud populum suum, & edidit vaticinia, quæ peculiariter Ecclesiam Dei respicerẽt, tunc Hebraicè loquutus est. liber ergo Danielis scriptus est Hebraicè, nisi ex parte tertia, dum scilicet vult ab ipsis Chaldæis intelligi: ita etiam Propheta hoc loco,

Act. 14. 17.

Act. 17. 28.

11 Sic, *secundum hoc*, dicetis illis, *inquit*, Dii, *prorsus diuerso modo loquitur quàm antè, & proximo etiam versu loquetur: dij ergo*, qui cælum & terram non fecerunt, pereant è terra, & de sub cælis istis.

Ratio autem est, cur iubeat Israelitas loqui lingua Chaldaica, quoniam tracti fuerãt in exilium, & permixti Assyriis, & Chaldæis. Exigit ergo ab illis contemptis exulibus apertam & liberam confessionem: quasi diceret, Etiam si nunc estis in miserrima seruitute, & vos Chaldæi cõtumeliosè opprimunt quasi mancipia, tamen asserite gloriam Dei, & non desistite ab ingenua professione pietatis, & dicite illis quasi conspuerctis contra ipsorum idola, *Dij vestri pereant è terra, & de sub cælis, quia non fecerunt cælum nec terram*. Nunc tenemus Prophetæ consilium. Sed reliqua in crastinum differam.

PRECATIO.

Da omnipotens Deus, cùm gloriam tuam nobis conspiciendam exhibeas non tantùm in cælo, & terra, sed etiam in Lege, Prophetis, & Euangelio, & ita familiariter te in Filio tuo vnigenito patefeceris, vt nulla sit ignorantiæ excusatio: da, inquam, vt proficiamus in hac doctrina, qua tam comiter ad te nos inuitas, & sic constanter tibi adhæreamus, ne vlli mundi errores nos abstrahant, sed defixi stemus in verbo tuo, quod fallere nos non potest, donec tandem perueniamus ad cælestem beatitudinem, vbi coràm facie ad faciem tandem fruemur tua gloria, cùm erimus tibi planè conformes in Christo Iesu Domino nostro, Amen.

COEPIMVS herì exponere Prophetæ sententiam, vbi hortatur Israelitas ad constantiam, quia tunc dispersi erant inter Chaldæos: deinde misera erat eorum conditio, quia seruilis. scimus enim quàm petulanter dominentur victores vbi bello subactus est aliquis populus. illi autem tracti fuerãt in exilium contumeliæ causa. Ergo Propheta hìc eos animat, ne deficiãt, sed perstent in puro Dei cultu, & eum ingenuè profiteantur. Quantùm ad summã rei spectat, dicit, *Pereant è terra, & è sub cælo dij, qui cælum & terram non crearunt.* sumit enim principium illud, Deũ non debere censeri, nisi qui conditor est atque opifex cæli & terræ. quis autem dicet ligneos, & lapideos deos mundum creasse? nam lignũ est materia corruptibilis, ita etiã lapis. iam formam acceperunt à mortalibus omnes statuæ, quæ deorum loco habentur. hinc patet, deitatẽ non falsò tantùm, sed etiam stultè & prodigiosè illis ascribi. Hæc igitur ratio est cur dicat, *Pereant è terra dij, qui non fecerunt cælum & terram.* Est quidem verbum futuri temporis, sed scimus vt plurimum resolui in optatiuum modum apud Hebræos. si quis tamen malit simpliciter accipere, Dii qui non fecerunt cælum & terram peribunt, non contendo. tamen altera expositio mihi magis probatur, quòd scilicet imprecari debeant Israélitæ exitium omnibus idolis. Iam quòd lingua Chaldaica vtitur, diximus herì animaduersione esse dignum. tunc enim illis negotium erat cum Chaldæis, qui proteruè insultabant vero Deo, cùm putarent se eius esse victores. triumphum enim non secus de ipso agebant, ac si fuisset prostratus eorum gladiis. Iubet ergo Propheta Israelitas fortiter, & animosè asserere veri Dei nomen, & gloriam. certum est hoc non potuisse fieri absque præsenti periculo mortis: sed oportuit veros Dei cultores præferre eius gloriã propriæ vitæ, ita vt se exponerent hostium furori, qui tamen ipsis dominabantur, & qui traxerant eos in terras longinquas. Videmus quanti faciat Deus fidei confessionem: & tota Scriptura ostendit hoc sacrificiũ maximè ab ipso probari. & hinc etiam apparet, quàm ineptè nugentur qui dicunt se fidem occultè fouere in animis, vtcunque dissimulent coram mũdo quod sentiunt. Videmus quàm frigida sit, imò insipida eorũ excusatio, dum scilicet perfido silẽtio volunt & vitã suam, & pacẽ redimere ab impiis. Hodie qui in Papatu viuunt, putãt hac obiectione se posse meritò absolui, quòd non sit temerè periclitandum de vita. res autem ipsa ostendit, ita furere hostes Euangelii, vt si quis verbum faciat, statim trahatur ad suppliciũ. Sed comparemus veterem populum nobis, certè nihilo melior erat conditio decem Tribuum, cùm agerent in terra aliena, & essent illic mancipia. Cùm ergo obseruarent eos Chaldæi, an non cernebant gladium quasi iugulo suo quotidie, imò assiduè admotum? & tamen iubet Deus claudere oculos ad hæc discrimina, & ingenuè profiteri quod sentiunt: imò detestari idola, quod erat multò odiosius apud Chaldæos. neque enim iubet tantùm dicere, Deus, quem colimus, se patefecit Abrahæ patri nostro, & eum colimus, quia experti fuimus redemptorem, & perpetuum custodem salutis nostræ. non tantùm iubet hoc Proph. dicere, sed, *Dij vestri pereant.* Hoc certè poterat Chaldæos, etiã si alioqui fuissent modesti homines, accendere in rabiem: iam cùm & superbia essent elati propter victoriam, & Iudæos exosos haberent, fuit illis sermo intolerabilis. Quid ergo dicẽt Nicodemitæ, qui hodie sibi blanditias faciunt? quia satis esse putant, si non abnegent Deum ex animo, sed metu perterriti vel simulent se abnegare, vel palàm ostendant se suffragari erroribus? In summa, videmus nullam esse pietatem in cordibus hominum, nisi accedat confessio: oportet enim mutuum esse consensum inter cor, & linguam. Sed posset quispiã obiicere, An necesse est fidelibus per compita, & vias vrbis clamare, vnicum esse verum Deum? respondeo, hìc non fuisse omnes electos ad munus propheticum, vt passim concionarentur: sed hoc tamen omnibus sine exceptione mandari, vt detestentur idola, si videant gloriam Dei probrosè traduci ab hostibus. nam vult Propheta eos opponere hanc responsionem contumeliis eorum, qui tunc occasione sibi data, poterant petulanter insurgere contra verum Deum. Nunc sequitur,

12 Faciens terram in virtute sua, disponens orbem in sapientia sua, & in sua intelligentia extendit cælos.

13 Ad vocẽ dando sonitum aquarum, *vel potius copiam aquarum,* in cælis: &

& ascendere faciens eleuationes ab extremitate terræ, fulgura ad pluuiam creans, *faciens vt prius*, & educens ventum è thesauris suis.

Nunc rursus Hebraicè loqui incipit Ieremias. consultò enim posuit Chaldaicum sermonem, vt ostenderet non cedendum esse impiorum blasphemiis, si proterue sub sannarent sacrum Dei nomen. Sed quia necesse est, confessionem oris prodire à fide, tanquam à radice fructum, ideo Propheta hic admonet Israelitas, vnicum esse Deum, quia præter eum non reperietur qui terram creauerit, qui disposuerit orbem, qui extenderit cælos. Si ergo hoc non competit, nisi in vnum, sequitur omnes deitates, quas sibi mundus fabricat, esse falsas, & esse mera ludibria Satanæ, quibus mundo illudit. Et certè nemo cordatè se opponet erroribus, nisi qui probè tenuerit Dei veritatem. Scimus fuisse olim quosdam inter Philosophos, qui iocosè, & facetè riderent vulgi deliria: sed nemo seriò suscepit hanc causam: neque etiam poterant patrocinium suscipere gloria Dei, qui erat illis incognitus. Ergo necesse est, quemadmodum dixi, nos fundari in vera & sincera fide, vt accedat deinde ædificium. Nam professio, qua Deo tribuitur sua gloria, est quasi superficies: fides autem, quæ latet intus in corde, est quasi fundamentum. Nunc ergo tenemus consilium Prophetæ, cùm dicit vnum esse, qui terram fecerit. Loquitur quidem abruptè, sed oratio plus habet vehementiæ cùm nomen Dei supprimit, ac virtutem eius in medium profert: quasi diceret, Vnus est, vnus est, qui terram creauit, vnus est, qui disposuit orbem, & qui extendit cælos. Cùm hæc non competant in plures, sequitur homines perperam imaginari varios deos. Dicit *Deum creasse terram in sua virtute*. Alludit ad solidum terræ statum. Philosophi quidem ostendunt naturaliter stare terram in puncto, quoniam sit grauissimum elementum: & ostendunt rationem cur terra sic pendeat in medio aere, quia centrum mundi attrahit quod magis graue est. & hæc quidem scitè disputant: interea vlterius progredi necesse est. Neque enim centrũ terræ est principium creationis: sequitur ergo suspensam esse terram in aere, quoniam ita Deo placuit. Ergo cùm fortitudinem Dei commendat Propheta in terræ positu, non dubium est quin ad firmum eius statum alludat. Adiungit postea, *vnus est qui disposuit in sapientia orbem*. non exprimit esse vnum, sed intelligit tacitè. Quanquam vero nomen תבל accipitur pro orbe terrarum, potest tamen latius patere. Nec dubium quin saltem comprehendat Propheta etiam mare. Et scimus non ita subtiliter locutum fuisse Spiritum in Lege, & Prophetis, quoniam stylum formauit ad cõmunem vulgi captum. Dicit ergo *orbem esse dispositum in sapientia Dei*. Est enim hoc admirabile, aquas sic terræ misceri, vt tamen habeant proprium domicilium, & coerceantur vt non obruãt terram: & etiam in ipsa terra esse tantam varietatem. aspicimus ab vna parte montes, deinde occurrunt colliculi, sunt prata, sunt syluæ, sunt agri satiui. Accedit quidem ad hanc varietatem industria hominum: sed videmus vt Deus terram aptauerit in diuersos vsus. Hic ergo refulget admirabilis Dei sapientia. Postea vbi de cælis loquitur, dicit, *extendi* vel extẽsos *fuisse Dei intelligentia*. Vtitur quidem variis nominibus, sed rem vnam designat, nempe considerari posse singularem Dei sapientiã in terra, & in cælo. Quidã sequentẽ versum cõtexunt, & verbũ נטה aliter interpretãtur: quòd scilicet Deus cælos extẽdit, cũ obducit nubibus, quoniã sequitur verbũ *Titto*, quod tantundem valet, atque dando multitudinem. sed accipitur sæpe infinitiuus modus pro præterito. Ergo quoniam hæc expositio coacta est, & nimis longè petita, ego eam repudio. Nec dubiũ est quin Propheta hic loquatur de natiua cælorum forma. Cùm autem Deus cælos obducit nubibus, nõ apparet vera cælorum effigies. Deinde, Extẽdere torquetur, (hoc est, verbum hoc נטה) in alienum sensum, si accipitur pro obscurari nubibus: & qui sine contentione expendent locum, facilè hoc admittent, nempe Prophetam loqui de cælorum extensione: vt passim Scriptura Dei sapientiam commendat in hoc artificio inæstimabili. nam cælum dicitur esse expan- *Psal. 104*
sum supra terram, quia vndique ipso tegitur. Iam quanuis simpliciter Cælorum nomen vsurpet Ieremias, tamen complectitur miracula, quæ in cælo apparent: quòd scilicet Sol quotannis conficiat proprium cursum: deinde quotidie rapiatur aduerso motu: etiam Planetæ habeant duos motus diuersos: præterea quòd huc & illuc deflectant in diuersas partes: quòd Sol nunc videatur ascendere, nunc descendere. Denique arcana omnia Astrologiæ hic breuiter commendat Ieremias cùm dicit *expansos fuisse cælos à Deo*, idque singulari & incomparabili sapientia. Quanuis ergo breuiter perstringit hoc insigne Dei opificium, vult tamen nos diligenter insistere in hac meditatione: quia facilè euanescent omnes errores & omnia figmenta, vbi probè expendemus virtutem, & sapientiam Dei in creatione cæli & terræ, & in ordine totius mundi. Nunc descendit Propheta ad alia Dei opera, nempe quæ variis modis contingunt. Nam in natura est perpetuus status, quantùm ad cælum, & terram: deinde sunt multa accidentia: quoniam vbi Deus obtenebrat aerem, vbi excitat ventos, & grandinem vbi emittit

P.

pluuias,hæc contingunt præter stabilem illam mundi formam,de qua prius disseruit. Videmus ergo Prophetam hactenus locutum esse de perpetua & stabili gubernatione mundi, quantùm attinet ad ordinem creationis. Iam sicuti dixi, nunc alteram speciem proponit, nempe *quòd Deus voce sua det*, vel emittat *copiam aquarum è cælo*. המון vertunt quidam Sonitum: sed potius hîc accipitur pro multitudine aquarum,vel copia. Vocem porrò Dei hîc accipit pro tonitru. Quamuis enim sæpe pluat absque tonitru, vbi tamen Deus è cælo tonat, fit subita conuersio, & quæ non modò aerem ipsum conturbat,sed animos etiam nostros percellit. Quoniam ergo in subita illa,& inopinata mutatione melius relucet potentia Dei, Propheta dicit, *Ad vocem dare copiam aquarum*: dicit postea, *Ascendere facit eleuationes*. Videmus enim vapores exurgere è terra,& sursum attolli. Philosophi ostendunt qua ratione id fiat: sed non poterit tamen excludi virtus Dei, vbi naturaliter aliquid fieri dicimus. Nam hinc melius cognoscitur quod docet hîc Propheta, nempe Deum ita disposuisse orbem, vt dum attollit vapores sursum, ostendat se dominari in cælo,& in terra. Et dicit, *Ab extremo terræ*. Nam videbimus vapores oriri procul,& statim operient capita nostra. nonne est hoc mirabile? & nisi visu vilesceret hoc miraculum, certè raperet nos in admirationem sui. Ergo Propheta hîc expergefacit homines a suo torpore, vt discant quod oculis ipsorum obiicitur considerare. Dicit, *Creans*, vel faciens, *fulgura ad pluuiam*, vel cum pluuia. ל enim quidam hîc accipiunt, acsi dixisset misceri fulgura pluuiæ. Et certè videmus res esse contrarias ignem,& pluuiam: & tamen ignis generat aquam: deinde habitat in media congerie aquarum. pluet: & simul tamen accensus erit aer multis fulgetris. Cum ergo res contrarias Deus ita simul implicet, deinde ignem faciat originem & causam pluuiæ, nonne hoc miraculum deberet etiam lapides ipsos mouere? Quantus ergo stupor est in hominibus,qui non attendunt ad tam dilucidum opus Dei, in quo poterant agnoscere eius gloriam tam in sapientia quam in potentia? Postea dicit, *Deum educere ventos è thesauris suis*. Vocat *thesauros* Dei loca recondita. nam vnde venti,nisi ex cauernis terræ? Cùm ergo terra vbi caua est, generet ventos, meritò Propheta dicit illos reconditos esse *in thesauris Dei*. Causam etiam reperiunt Philosophi,cur venti è terra exurgant. Nam sol attrahit tam vapores, quàm exhalationes: ex vaporibus creantur nebulæ,creantur niues,creantur pluuiæ,prout disposita est media regio aeris. Iam exhalationes etiam creantur,inde tonitrua,inde fulmina,inde etiam cometæ, inde venti. nam exhalationes distant à vaporibus tantùm leuitate,& raritate. vapor est crassus, deinde grauis. Ergo ex vapore pluuia: exhalatio autem leuior est,deinde non adeò densa: ideo exhalationes generant tam fulmina quàm ventos,prout scilicet plus est caloris, vel minus. Vnde fit, vt eadem exhalatio nunc in ventum erumpat,nunc in fulmina? nẽpe quia concipit plus caloris exhalatio: deinde vbi densata est, assurgit in aerem: venti autem euanescunt, & ita infimam partem mundi conturbant. Hæc dicuntur philosophicè: sed interea caput ipsum Philosophiæ est, respicere in Deum ipsum, *qui ventos educit è thesauris suis*, quia tenet reconditos. Miramur subitò oriri vẽtum vbi est serenitas: quis non agnoscat ventos Dei arbitrio creari: deinde huc & illuc adigi, & impelli? Et ideo in Psalmo vocantur celeres nuntii Dei: qui facit spiritus nuntios suos. Sequitur.

Psal.104.4

14 Stultus est omnis homo à scientia, *vertunt alij*, *præscientia*, *sed perperam*, *meo iudicio*, pudefactus est omnis conflator à sculptili: quia mendacium conflatile: & non est spiritus in illis.

Quidam initium versus nimis argute accipiunt, quod scilicet homines infatuet proprium *Rom.1.21* acumen, vel sapientia, quam sibi arrogant, quemadmodum dicit Paulus homines euanescere in suo sensu, vbi Deum concipiunt pro sua imaginatione. Sed magis populariter loquitur Propheta. Dicit igitur *stultos esse omnes artifices*. Nam sciẽtiæ nomen hîc accipit non pro liberali doctrina, sed pro scientia artificum, siue sint lignarii fabri, siue ferrarii, & quicunque vel conflant vel sculpunt, vel fabricant ligneos & lapideos, & argenteos deos. nam hoc colligitur ex secundo membro versus. Et nulla erit ambiguitas, si expẽdamus Prophetæ verba. Duobus enim modis rem vnam exprimit, *quòd stulti sint omnes artifices*. Postea addit speciem, *nempe*, inquit, *omnis conflator*. Videmus ergo Prophetam hîc non accipere strictè Sapiẽtiæ nomen, sed extendere etiã ad artes manuarias. Cùm autem dicit *artifices esse stultos*, non dubium est, quin illis adiungat omnes falsorum deorum cultores. Sed sapientiam eorum traducit, qui applicant quicquid est in illis artis, & scientiæ ad res tam vanas: Ecce, inquit, putabit vel aurifaber, vel quispiam alius artifex se esse valdè ingeniosum, si affabrè exsculpat idolum aliquod: impendet quicquid est ingenii, vel artis ad rem tam vanam. Quænam est ista stultitia? nam putat se Deum facere manu sua. interea non mutat vel argenti, vel auri materiam. Formã dũtaxat adiungit: sed forma hæc non cõtinet vitã: & ideo subiicit tandẽ, *non est spiritus in illis*. Sed prius dixit eos qui conflãt sculptile *pudefieri*, hoc est, deprehẽdi in sua stultitia: quemadmodũ vocauit ipsos fatuos, aut brutos.

Nam בער in coniugatione Hiphil significat stultum fieri: sed nomen בעיר significat brutum animal. Ergo ignominiosè comparat asinis, aut bobus, & aliis brutis animalibus præclaros illos artifices, qui famam sibi comparant ex eleganti forma suorum deorum. Quidam vertunt istud נסך Operimentum: sed non dubito, quin significet conflatile. repetit etiam quod prius dixerat, nempe *pudefactos esse conflatores à sculptili*. In summa dicit *conflatile esse mendacium, quia non est in illis spiritus*, inquit. mutat numerum, sed absque iactura sensus. Paulò antè vidimus idola esse eruditionem vanitatis: quia scilicet nimis crassè falluntur, ac despiunt qui volunt gloriam Dei includere vel lapidi, vel ligno. Dicent prophani homines, sibi nũquam hoc venisse in mentem: sed res ipsa coarguit, eos mentiri, & obtendere vanos prætextus. Nam cur fiduciam locant in idolis? cur se coram illis prosternunt? cur illuc dirigunt preces, & vota? Volunt igitur Deum habere præsentem in forma aliqua visibili. Iam Propheta dixit hanc esse eruditionem vanitatum, quia scilicet Deum transfigurant quicunque similem existimant auro, & argento, & putant quicquam habere affine cum his mortuis elementis, quæ sensu carent. Eodem consilio nunc repetit, *conflatile esse mendacium*. quare? quia conuertitur in mendacium Dei veritas, vt inquit Paulus. Hæc igitur prodigiosa est deformitas, cùm homines imaginantur vel lapidem, Rom.1.25 vel lignum esse effigiem Dei. Nihil enim simile: nec potest hoc in animum subire sine graui, & atroci Dei contumelia. Et ratio etiam notanda est: *Non enim*, inquit, *spiritus est in illis*. Deus est vita vitarum, vt ita loquar. Iam vocare imaginem Dei rem mortuam, in qua nullus est sensus, nec vigor, nonne hoc est vertere lucẽ in tenebras? Ergo hæc ratio nobis tenẽda est, & debet nobis sufficere ad refutandos omnes errores cùm Propheta dicit *non esse spiritum in idolis*, hoc est, in ligno, lapide, auro, & argento, ideóque esse mendacium, quia Deus non sustineat se conferri rebus mortuis, & quæ sensu & vigore carent. Postea addit,

15 Vanitas sunt opus illusionum, in tempore visitationis ipsorum peribunt.

Confirmat eandem sententiam. prius vocauit שקר mẽdacium, nunc vanitatem nominat הבל eodem sensu: *sunt*, inquit, *vanitas*. Dixerat esse mendacium, hoc est, homines nimis crassè decipi, dum volunt præsentiam Dei quærere in rebus mortuis. iam addit *vanitatem*: & sequitur, *esse opus illusionum*. Alii vertunt Subsannationũ, & passiuè accipiunt: ideo Chaldæus vertit rem esse ludibrio vel risu dignã. Sed potius accipitur pro impostura, vel deceptione. Cùm dicit Iacob matri Gen.27.12 suæ, Reperiar in oculis patris mei illusor, quidam etiam illic vertũt, Reperiar subsannator. Sed potius intelligit Iacob se deprehẽsum iri in mala fide, vel in dolo: quasi diceret, Ero impostor, & pater meus deprehendet fraudem. Sic etiam hoc loco vocat opus deceptionum, quo scilicet homines seipsos infatuant. Non ergo simpliciter docet idola subsannatione digna esse, sed potius hoc refert ad eorum væsaniam, qui imaginantur deos esse, sicuti prius dixerat esse vanitatem, & mendacium. Neque enim dubium est, quin pluribus modis eandem sententiam repetat atque cõfirmet. Tandem adiungit, *In tempore visitationis eorum peribunt*. Relatiuum tam de ipsis idolis, quàm de Chaldæis potest accipi: Cùm aduenerit tempus visitationis, nempe vt pœnam de hostibus Ecclesiæ sumat Deus, tunc etiam peribunt eorum idola: vel, Cùm aduenerit tempus, quo idola visitabit Deus, etiam peribunt. Et vterque sensus tolerabilis est. imò quod ad rem ipsam spectat, nihil ferè interest. Poterant excipere Israelitæ, Qui fit igitur, vt dii falsi, quos sibi homines fabricarunt, colantur, & sint magno in pretio, & celebretur eorum fama? quomodo hoc Deus patitur, ac dissimulat? poterant igitur Israelitæ ita excipere. Ideo Propheta occurrit, *Peribunt*, inquit, *sed in tempore visitationis*. Exhortatio est ad patientiam, ne animis frangãtur, aut debilitentur fideles, tametsi videant ferri hominum humeris argenteos deos, tametsi videãt ligna, & lapides locari in locis excelsis: deinde fieri illis suffitum, & offerri sacrificia. Quanuis ergo videant tanto in pretio idola esse, ne tamen ideo concidant, vel deficiant à vera pietate, quoniã expectandum sit visitationis tempus, quo Deus exequetur suum iudicium tam aduersus falsos deos, quàm aduersus ipsorum cultores. Nunc ergo tenemus cur de visitatione loquatur. Sequitur,

16 Non sicuti illi portio Iacob, quia creator omnium est: & Israel virga hæreditatis eius: Iehouah exercituum nomen eius.

Diximus paulò antè, nõ posse ex animo, & cordatè reiici superstitiones, nisi postquam agnitus est verus Deus. Nam prophani homines etiã si non probẽt opiniones vulgi, tamen disputẽt in vtrãque partẽ: et interea nihil est illis certò, & solidè persuasũ. Necesse igitur est, vt præcedat veri Dei cognitio. Et ideo Prophetæ quoties de idolis loquũtur, ponũt verũ Deum, quia parũ

eſſet traducere ſtultitias illas, niſi Deus in gradu ſuo ſimul ſtatueretur. Ergo ob hāc cauſā iterũ dicit Propheta, Deum qui eſt pars Iſraelis, non eſſe ſimilē idolis. Vocat Deum portionē Iſraelis, vt contineat populum in pura Legis doctrina quam didicerat, & qua fuerat imbutus: & ita abſtrahit Iſraelitas ab omnibus hominum, vel Gentium figmētis. *Portio* igitur *Iacob non eſt ſimilis idolis*. quare? *Eſt* enim *fictor omnium*, inquit, hoc eſt, opifex cæli, & terræ. deinde, *Eſt Iſrael virga hæreditatis eius*. Sed virga etiam poteſt accipi pro decempeda: & mihi ſecũdus hic ſenſus magis arridet, quoniam adiungit Hæreditatem. Deus autem ſimilitudinem hanc ſumit è communi vſu, quemadmodum ſolemus metiri agros, & hæreditates decempeda: ideo dicit *Iacob eſſe virgam*, hoc eſt decempedam, vel baculum menſurarium, vt ita loquar, *hæreditatis Dei*. Et tandem concludit *Iehouam exercituum eſſe eius nomen*.

PRECATIO.

Da omnipotens Deus, quando dignatus es tam familiariter te nobis oſtendere, & quotidie etiam dignaris confirmare nos in veritate tua, ne declinemus vel ad dextram, vel ad ſiniſtram, ſed pendeamus toti à verbo tuo: & ſic tibi addicti ſimus, ne vlli mundi errores nos abducant: ſed conſtanter perſtemus in ea fide quam didicimus ex Lege tua, ex Prophetis, & Euangelio, vbi clarius nobis innotuiſti per Chriſtum, donec tandem fruamur plena, & perfecta gloria tua, vbi in eam fuerimus transfigurati, cùm ſcilicet peruenerimus in eam hæreditatem, quæ nobis parta eſt vnigeniti Filij tui ſanguine, Amen.

17 Collige è terra merces tuas quæ habitas in munitione.
18 Quia ſic dicit Iehouah, Ecce ego funda proiiciens habitatores terræ vice hac: & coarctabo eos, *vel, faciam vt obſideant eos*, vt inueniant.

Primum verſum quem recitauimus, Hebræi, meo iudicio, perperam torquent ad Chaldæos. Dixerat quidem Ieremias, ſtultas eſſe omnes Gentes, quæ ſibi fabricant Deos lapideos, & ex corruptibili quauis materia: ſed vidimus quo conſilio, nēpe quia neceſſe erat Iſraelitas, cùm eſſent mancipia, & præter ignominiā exilii etiam eſſent valde exoſi Chaldæis, & Aſſyriis: neceſſe igitur fuit eos confirmari, ne propterea deſciſcerent à vero Dei cultu, ſed conſtanter aſſererent eius Dei gloriam, à quo ſperabant reſtitutionem. Quòd ergo exponunt omnes ferè Hebræi hunc verſum de Chaldæis, omnino abſurdum eſt, quia contexi debent duo verſus, *Congrega merces tuas, nam ſic dicit Iehouah*. Mirum eſt autem, Interpretes illos ſecundum verſum accipere de Iſraelitis, interea conciſè legere ſuperiorem verſum, acſi nulla eſſet coniunctio: cùm tamen appareat, poſtea cauſam reddi, cur iubeat contrahi omnes merces. Senſus autem ſimplex eſt, totam regionem obnoxiam fore libidini hoſtium, vt eam diripiant. Quoniam ergo inſtabat vaſtatio, ideo iubet Propheta eos qui habitant in locis munitis, contrahere merces ſuas, vel contractionem: poſtea enim de voce dicemus. Diximus autem iam pluribus locis, Prophetas ironicè perſtringere torporem populi: quia frigebat ſimplex doctrina niſi ageretur cum ipſis quaſi tumultuoſè. Propheta igitur ſuſcipit perſonam hominis, qui affert terrores bellicos, quemadmodum paulò pòſt clarius videbimus. Sed hoc loco, vt alibi, denuntiat nuſquam in Iudæa tutum fore locum, niſi in munitionibus, quæ tamen ipſæ non poterunt repellere hoſtium impetum, vt etiam ſuo loco dicetur. Quòd attinet ad verbum: quidam exponunt, Congrega humiliationem tuam. כנע enim ſignificat humiliari: ſed referunt ad Babylonem, quaſi diceret Propheta, Iam deſine ſubigere reliquas omnes Gentes. Et ita verbum אסף accipiunt pro contractione, vbi modus aliquis imponitur. Sed iam dixi non poſſe exponi hunc verſum de Babylone, nec de Chaldæis. Cùm ergo ſermonem dirigat Propheta ad Iudæos, vel de negotiatione loquitur, aut mercibus: vel de rebus pretioſis, quæ ſolent colligi, & recondi: quaſi diceret, Collige contractionem tuam. Nam כנע ſignificat etiam contrahere. & illa eſt propria ſignificatio: per tranſlationem pro negotiari poſtea capitur. Sed de re ipſa videtur nulla eſſe ambiguitas, quoniam Propheta oſtendit, totam Iudæam breui vaſtatam iri ab hoſtibus: & quoniam expoſita eſſet prædæ, ideo agendum eſſe quod fieri ſolet, nempe vt colligatur quicquid eſt pretioſum in vrbes munitas. In ſumma, Propheta hîc denuntiat bellum Iudæis, & ſimul cladem, quæ graſſabitur per totam terram. Terræ enim nomine ſignificat planam regionem: & opponitur

terra vrbibus munitis. Sequitur ratio, *Sic enim dicit Iehouah, Ecce ego fundâ proiiciam habitatores terræ*: terra hîc alio sensu accipitur, nempe pro tota regione. Vbicunque ergo habitent Iudæi, extrahet eos Dominus, inquit Propheta, *quasi funda proiiceret*. Nunc ergo videmus iterum denuntiari Iudæis quam spernebant vindictam, quoniam securi iacebant in suis deliciis: & quò magis ac magis prouocarent iram Dei, putabant fabulam esse quicquid dicebat Ieremias de illius iudicio. Comparat autem violentum exilium proiectioni lapidis, & Deum comparat funditori. Scimus dum torquetur funda, & proiicitur lapis, quàm violentus sit motus ille. Ergo talem iaculationem hîc minatur Deus populo, quòd scilicet huc & illuc illos violenter disiiciet, quemadmodum solent lapides è funda proiici. Dicit *vice hac*, nempe vt sciant Iudæi cladem fore instar subitæ procellæ. Nam sæpius experti fuerant hostium insultus. sed nunc se redemerant, nunc coacti fuerant Assyrii, & Chaldæi ob alios motus cursum reflectere: vel mirabiliter fuerant liberati Dei auxilio: sperabant idem semper fore. præsertim verò putabant, se bellum trahendo, posse hostes ludificari, quemadmodum sæpius fecerant. postremò hinc inde expectabant auxilia. Ergo Propheta significat, sic abstractum iri, vt Deus illos simul omnes eiiciat à patria, & eiiciat quasi vno die. *Vice igitur hac proiiciam habitatores terræ*, inquit: *postea coarctabo eos*. quidam transitiuè accipiunt, quoniam est in coniugatione Hiphil, Faciam vt obsideantur ab hostibus: deinde, Vt inueniant eos hostes, subaudiunt. Sed videtur hoc nimis coactum. Alii rectius exponunt, Vt inueniant, nempe quæ illis toties fuerunt prædicta. Diximus enim contemptos fuisse Prophetas cum omnibus minis, quoniam obduruerant Iudæi ad impietatem. ergo probabilis est illa interpretatio. Sed malo generaliter accipere, *vt inueniant*, nempe quod captarunt. nam prouocauerant multis, & variis modis iram Dei. Oportuit igitur eos tandem sentire quid adepti essent peruersis suis studiis: quemadmodum etiam dicitur Isaiæ quinquagesimo septimo, Inuenient fructum viarum suarum. Nihil minus volebant Iudæi, quàm accersere sibi cladem, quam Ieremias denuntiat: sed re ipsa diu hoc quæsierant, quia oportuit rependi illis mercedem suorum scelerum. Ergo vt inueniant, nempe mercedem operum suorum, ita subaudio. Sequitur, *Isa.57.10*

19 Hei mihi super contritione mea, dolore plena est percussio mea: & ego dixi, Certè, *vel, vtique*, hæc plaga mea, & feram eam.

Non dubium est, quin Propheta hîc suscipiat personam totius populi, quia videbat nullum moueri tam grauibus, & seueris minis. Et hæc figura iam satis nota esse debet, quoniam hæc loquendi ratio trita est omnibus Prophetis. compellant enim directè populum. Sed vbi vident se nihil proficere, per modum indignationis seipsos colligunt, & secum loquuntur quasi coram Deo: ita exprobrant hominibus duritiem ac socordiam. Sic ergo nunc Ieremias, **Hei** ***mihi super contritione mea***. Non dolebat sua causa priuatim, sed quemadmodum dixi, repræsentat affectum doloris, qui debuerat esse in toto populo, & tamen nullus erat. Cùm ergo ita non tantùm stupidi essent, sed superbè riderent Deum, & omnes eius minas, Propheta hîc quasi in speculo illis ostendit, quàm grauis & acerbus luctus ipsos maneat. Tenendum igitur est, Prophetam hîc loqui non ex sensu populi, quoniam sic obtorpuerat, vt nihil prorsus sentiret: sed loqui ex re ipsa: quasi diceret, Si qua esset in vobis gutta prudentiæ, omnes certatim deflerent propinquam cladem: pridem iudicium Dei cœpit incumbere vestris capitibus: nemo autem mouetur. itaque solus lugebo, sed vestra causa. Interea dubium non est, quin voluerit tentare modis omnibus an possent minæ Dei penetrare in eorum animos. Dicit *percussionem suam plenam esse doloris*. Deinde adiungit, *Et dixi, Certè hæc plaga mea, & feram eam*, inquit. Quemadmodum nuper dixi, non refert quid vel cogitent, vel loquantur Iudæi: sed quid illis debeat in mentem venire, si vel tantillum saperent. Quidam hoc trahunt ad versum sequentem, quasi diceret Propheta se putasse sufficere ad ferendum dolorem, sed fuisse deceptum, quoniam tandem coactus fuerit succumbere. Atqui illud quoque nimis est contortum, & alioqui contextus optimè fluit: quòd scilicet Propheta hîc admoneat populares suos quo debeant esse affectu, vbi agnoscunt Deum sibi esse infensum. Neque enim dubium est, quin obliquè adhuc perstringat eorũ socordiã, quia palàm se exerat manus Dei ad illos castigandos: ipsi autem non respiciant manum percutientis. Ideo refert quid debeant apud se cogitare, vbi Deus signa iræ suæ demonstrat, nempe vt agnoscant hanc esse plagam suam, & ideo ferendam esse. Hæc enim optima est ad pœnitentiam præparatio, vbi peccator agnoscit se iure plecti: deinde vbi etiam libenter iugũ recipit. Si ergo huc-usque progredi quisquã potest, iam dimidia est illa cõuersio. Ergo Propheta hîc docet vnicum superesse remediũ Iudæis, vt certò statuant se meritos esse quas sustinẽt pœnas, deinde, vt patiẽter se subiiciant iudicio Dei: quemadmodũ filius qui obsequens est patri suo, patitur se castigari cùm deliquit. Psalmo 77. alio sensu dicitur, Meum est occidere. hîc dicit Propheta חלי: illic autẽ est חלותי. Variè quidẽ exponitur locus ille, sed videtur vox esse desperationis cùm dicit, Meũ *Psal.77.11*

est occidere, id est, actum de me est. Hîc autem Propheta ostendit initium resipiscentiæ hoc esse, si Iudæi intelligant se dignos esse plaga illa. Nam haud dubiè fit comparatio culpæ & pœnæ in hoc loco: quasi diceret Propheta, Nos ita sumus promeriti: Deus ergo iustam rependit mercedem peccatis nostris. Hoc vnum est, nempe dare Deo gloriam, & fateri illum iustas pœnas exigere. Sed nondum hoc sufficeret, nisi accederet tolerantia: *perferam* igitur, hoc est subiiciam me Deo. Multi enim, vbi conuicti sunt scelerum, tamen fremunt aduersus iudicem, atque etiam tumultuantur. Propheta igitur duo hæc simul coniungit, nempe confessionem culpæ, deinde tolerantiam, dum scilicet placidè subiiciunt se Deo qui tamen experiuntur eius rigorem, quandiu aduersus eos exercet officium iudicis. Postea addit,

20 Tabernaculum meum vastatum est, *vel, dirutum*, & omnes funes mei rupti sunt: filii mei egressi sunt à me, *particula* מ *tantundem valet ac* מאת & nulli sunt, *hoc est, nulli restant amplius*, nemo qui extendat amplius tabernaculum meum, & erigat, *vel disponat*, cortinas meas.

Potest esse metaphora sumpta à pastoribus: & videtur hoc non malè quadrare. quanquam sæpe Ecclesiam comparant Prophetæ tabernaculo. Et si enim alibi dicitur fundata esse
Psal.87.1 Ecclesia in montibus sanctis, & tribuitur illi magna soliditas, tamen quo ad externum statum meritò dicitur tabernaculo similis, quia nusquam fixa est statio filiis Dei in terra. coguntur e-
1.Cor.4.1 nim subinde mutare locum. Et ideo etiam Paulus vocat fideles instabiles. Sed quoniam paulò pôst fiet mentio pastorum, ideo Propheta videtur alludere ad tuguria pastorum. Quanquam generalius quidem postea accipiet hanc similitudinem, hoc est latius extendet: sed nihil obstat, quo minus ad pastores respiciat, de quibus paulò pôst loquetur: & interea retineat communem illam figuram, quæ passim occurrit apud omnes Prophetas. Dicit igitur *tabernaculum suum esse dirutum, & omnes funes suos ruptos.* Quod tabernaculum quidam accipiunt de vrbe Ierosolyma, coactum est, neque conuenit: & iam diximus, Prophetam hîc loqui in persona totius populi, perinde acsi faceret populum similem viro & patrifamilias qui in tabernaculis habitat. Dicit, *Filii mei egressi sunt à me.* Conqueritur ergo populus se orbatum esse omnibus filiis, neque id modò, sed etiam huc & illuc esse dispersos, quod miserius est, quàm si morte ablati essent. Postea adiungit, *Et nullus est qui extendat tabernaculum meum, & qui erigat cortinas meas.* Significat Ieremias, populum sic orbatum iri, vt nemo auxilium ferat, & indigeat tamen omnium auxilio. Nemo tunc putasset hoc fore, & ludibrio habitus fuit Ieremias: alii etiam aduersus ipsum frendebant: sed tamen ostendit quid futurum sit. Et quô plus vehementiæ habeat oratio, & sit efficacior, loquitur quasi ex eorum persona: acsi auarum quidam Poeta repræsentaret in theatro, & suggereret quæ eius personæ apta essent, accõmodaret verba, & gestus, ita vt posset ille quasi in speculo perspicere mores suos, & ingenium. Sic etiam hîc Propheta cùm videt simplici doctrina non tangi stupidum illum populum, dicit omnes debere & in animis hoc sentire, & lingua etiam testari, nempe quod sint solitarii, sint deserti à suis omnibus, nec iam quisquam illis opem ferat. Sed prosequitur metaphoram illam de qua diximus. Nunc sequitur,

21 Quia infatuati sunt Pastores, & Iehouam non inquisierunt: propterea non egerunt prosperè, *alij, non intellexerunt*, & omne pascui eorum, *hoc est, quicquid in pascuis eorum erat*, fuit destructum.

Primo loco causam assignat horrendæ illius vastationis, de qua loquutus est, quia scilicet sensu, & intelligentia caruerint Pastores. Adhuc perseuerat in sua metaphora, vt videmus. Quod restrigunt quidam hoc ad reges Israel, mihi non probatur. complector enim sub hoc nomine tam Regem & eius Consiliarios, quàm Sacerdotes & Prophetas. Non vult autem Ieremias populum eximere à culpa, dum peculiariter accusat Pastores: sed tantùm demonstrat primam originem, & causam malorum, quòd scilicet Reges & Prophetæ, & Sacerdotes cæcutiuerint, atque ita perdiderint gregem Dei. Alibi etiam vidimus similes loquendi modos, vbi Prophetæ non extenuabant peccata populi, neque volebant absoluere vulgus ipsum. Sed quoniam vt plurimum contingit, plebeos, & obscuros homines recumbere in Proceres, qui rerum potiuntur: ideo necesse fuit, Prophetas notare illud vitium. Et scimus etiam quanta sit superbia in Regibus, & in Sacerdotibus, & aliis quibuscunque qui dignitate aliquã pollent. Putant enim se solutos esse omni Lege, volunt sibi parci acsi essent sacrosancti. Hac igitur ratione Propheta vehementius, & acrius contra tales insurgit. propterea dicit *Pastores esse infatuatos.* sic enim tunc populus repudiabat Prophetas, vt hodie videmus fieri in Papatu.

Nam etiam si profertur clara,& perspicua Dei veritas,multi tamen vt clypeum obiiciāt, obtendunt se fidem habere Episcopis suis,& Prælatis,& Regibus,& aliis laruis. Cùm ergo videret Ieremias puram Dei doctrinam ita opprimi inani illo splendore,necesse habuit detegere fucum illū & abstergere,vt ita loquar. hac igitur ratione dicit *infatuatos esse Pastores*. Quòd si hæc necessitas incubuit Prophetis,hodie quid agendum est, vbi videmus eos omnes, qui plenis buccis iactant se esse Ecclesiam repræsentatiuam, tamen esse meros impostores, & trahere miseras animas in exitium:quid obsecro agendū nobis est,quàm quod à Prophetis didicimus?deinde quàm stultè,& pueriliter ineptiunt papales Episcopi, dum volunt se reddere immunes ab omni iudicio,quoniam penes ipsos sit potestas, & ordinaria iurisdictio? nam certè non possunt sibi plus sumere,quàm Sacerdotes Leuitici olim. Deus enim genus illud sibi elegerat, & quicunque erāt Sacerdotes Legales,poterāt iactare se creatos fuisse diuinitus. atqui videmus cogi ipsos in ordinē,& vocari fatuos. Cùm ergo Papa cum omnibus suis non fuerit creatus à Deo,neque vllum habeat testimonium suæ vocationis,etiam si omnia sibi arroget,idque videatur iure facere:non tamen potest excellere præ antiquis Sacerdotibus. ergo necesse est,vt subeat iudicium,quod denuntiat hîc Deus per os Prophetæ sui. causā reddit cur infatuati sint,*quia non inquisierunt Deum,* Videmus ergo ex opposito,hanc esse veram sapientiam,vbi quæritur Deus. proinde vbi nullum est studium inquirendi Dei,necesse est, etiam qui videntur acutissimi esse,prorsus desipere. hoc consilio etiam vocat insulsos,vel insipidos Ieremias quicunque Deum non inquisierant. Hic locus docet hanc vnicam esse legem ritè gubernandi,vbi qui præsunt,student dare gloriam Deo, & referunt ad eum omnia studia sua,& actiones:vbi autem aliò trahuntur,necesse est desipere,& infatuari,quacunque prudentia polleant. Hinc dicit *non egisse prospere*. שׂכל significat intelligere, significat etiam prosperè agere. non video rationem,cur hîc vertamus, Ideo non egerunt prudenter. hoc enim videtur esse frigidum,nec video quis sensus possit inde elici. Sed Propheta meritò dicit,infœliciter gubernasse tam Reges, & eorum Consiliarios, quàm Sacerdotes, & Prophetas,*quia non quæsierint Deum*, & quoniam nulla esset illis cura pietatis,fatui fuerint. Et confirmat hanc interpretatiōnē quod sequitur, *Et omne quod erat in pascuis ipsorum*,&c. Proph. enim videtur hîc speciem subiicere generi,& ostendere gubernationem illam fuisse infaustam,& maledictam à Deo, quoniam neglecta fuerit pietas. Ergo specialiter dicit *pascua fuisse deserta*,hoc est, gregem qui erat in pascuis fuisse prorsus dissipatum. Sequitur,

22 Vox rumoris ecce venit, & strepitus,*vel tumultus*, magnus,*commotio,alij vertunt*:è terra Aquilonis ad ponendas vrbes Iehudah in vastationem, domicilium draconum,

Hoc versu docet Ieremias iam non opus esse populo obstinato vlla prophetica doctrina. neque enim dubium est, quin tacita sit antithesis inter vocem Dei, quæ debebat assiduè personare in Iudæa,& inter tumultuosos clamores hostium. nam Prophetæ alii post alios obiurgauerant populum illum,sed absque profectu. Nunc ergo quoniam surdi erant ad vocem Dei, Propheta ostendit nouos Doctores iam instare,qui alio modo & insolito ipsos percellant. *Vox* ergo *clamoris audita est*:non vultis me,& alios Dei seruos audire, *sed vox clamoris venit ab Aquilone*, hoc est,Chaldæi erunt vobis magistri, ego remitto vos ad eorum scholam, quando operam perdidi tot annis,& qui ante me sedulò conati sunt vos reducere in viā,& quorum opera vsus est Deus, & qui tam fideliter volebant saluti vestræ consulere: neque enim illi sunt magis auditi, quàm ego. non ergo docebunt vos amplius: iam vos ad Chaldæos ablego,illi vos docebunt. Simplex est ille sensus. *Vox* ergo *rumoris*,vel auditus ad verbum. dicit שְׁמוּעָה,auditum venire, hoc est,vocem quæ audietur,quoniam scilicet aures propheticis admonitionibus occluserant. *Et tumultus magnus*,vel commotio è *terra Aquilonis*. Nunc ergo videmus opponi Chaldæos Prophetis,qui frustra laborauerāt apud Iudæos:quasi diceret Ieremias Iudæos velint nolint fore attētos ad hunc tumultuosum clamorem,nempe,*ad ponendas vrbes Iehudah*,inquit,*in vastationem & domicilium draconum*. Sequitur,

23 Noui,Iehouah,quòd non sit penes hominem via eius,non sit penes virum ambulantem,vt dirigat gressum suum.

Restrictè accipiunt hoc Iudæi de Sennacherib,qui statuerat pro suo arbitrio nunc Ammonitas,nunc Moabitas aggredi,& illos redigere in suam potestatem:sed postea quasi motu subito raptus fuerit in Iudæam. sed illud est nugatorium. Non dubito igitur quin Propheta respexerit potius ad Iudæos,qui pridem assueuerant à se repellere omnem metum,quasi suis consiliis possent rebus suis optimè consulere. Scimus enim,quoties aliquod discrimen impēdebat ab Assy-

riis, solitos fuisse confugere vel in Ægyptum, vel in Chaldæam. Ita ergo prouidi erant, vt putarent rebus suis optimè esse prospectum, si hoc vel illud statuerant apud se. deinde cùm Prophetæ denuntiabant vindictam Dei, solebant tantùm respicere quid propè instaret, quasi Deus momento vno non posset ab ortu solis vsque ad occasum vibrare sua fulmina. Cùm ergo hæc securitas torporē, & cõtumaciam obduceret Iudæis, Proph. meritò hoc loco exclamat, *Scio, Iehouah, quòd non sit penes hominem via eius, nec penes virum ambulantem, vt dirigat gressus suos*. Nunc tenemus in quem finem tendat Propheta: & hoc semper respiciendum est, si cupimus cum fructu legere quæcunque scripta sunt: nempe vt reputemus quale fuerit consilium Spiritus sancti: deinde in quem scopum verba direxerit. vbi hoc tenemus, iam facilis est transitus ad reliqua. Sed qui non expendit finem, ille vagatur semper huc & illuc: etiam si multa dicat, non tamen attinget ipsam rei summam. Notandum autem est, Prophetam, vt antehac fecit, loqui seorsum acsi Deum solũ haberet testem, quia videt suos populares sic obduruisse, vt frustra apud eos verba fundat. Quoniam ergo videt tantam esse duritiem in populo, vt nihil sperandum sit, si ad ipsos verba faciat: ideo conuertit se ad Deum, quod est signum desperationis, quantùm pertinet ad hominum ingenia: quasi diceret, Iam nihil erit mihi negotii cum hoc tam peruerso populo. nam hactenus satis superque expertus sum indomitam eius peruicaciam: ego igitur nunc cogor, ô Domine, sermonem apud te facere, quasi solus essem in mundo. Hæc ratio est cur dicat, *se Deum ipsum compellare*. Reliqua differemus in crastinum.

PRECATIO.

Da omnipotens Deus, quando hodie similiter ita sumus torpidi, vt non moueamur minis tuis: neque etiam apud nos proficiant amicæ, & humanæ admonitiones, quibus nos inuitas: da inquam, vt tandem discamus attendere ad doctrinam, quacunque forma eam nobis proponas, & simus tibi dociles, ac morigeri, vbi simpliciter nos inuitas. si autem cõtraxerimus iam callum, saltem vt afficiamur tuis minis, & non tentemus tolerantiam tuam, sed patiamur nos redigi sub iugum, & ita subijciamus nos tibi, vt tota vita nobis domineris, & interea ostendas affectum paterni erga nos amoris, vt tibi militantes in hoc mundo tandem perueniamus ad beatam illam quietem, quæ nobis reposita est in cælo per Christum Dominum nostrum, Amen.

DIXIMVS heri quo consilio exclamet Propheta, *non esse penes hominem viam eius*. nam quia sententia abrupta est, trahitur in diuersas partes. Sed breuiter exposui, Prophetam securitatem populi sui perstringere, quia putabant se esse extra periculum, vel quia sperarent auxilium à vicinis, & fœderatis gentibus: vel quia putabant satis sibi esse fulturæ, & præsidii in opibus propriis. Ridet igitur Propheta hanc stultam confidentiam, & dicit *non esse penes hominem viam eius: nec penes virum ambulantem, vt dirigat gressum suum*. Porrò notandum est, hîc non agi de consiliis, sed etiam si prudenter homines rebus suis prospiciant, negat Propheta euentus esse in eorũ manu, & arbitrio. & ideo disertè loquitur *de viro ambulante*. Per concessionem dicit homines ambulare, qui tamen mouere pedem non possent, nisi suppeterent vires à Deo. Nunc quando tenemus quorsum spectauerit Propheta, superest vt generalem doctrinam hinc colligamus, nempe longè falli homines, dum putant fortunam esse in manu sua, vel rerum euentus: quia etiam si cõsultent sapientissimè, infœliciter tamen omnia contingent, nisi Deus benedicat eorum consiliis. Et hoc diligenter notandum est: quia videmus quàm temere sibi homines hoc vel illud promittant: & vix potest corrigi hæc superbia, dum sibi homines arrogant quod propriũ est vnius Dei. Multæ sunt admonitiones in Scriptura ad cohibendam hanc temeritatem: sed pergunt fere omnes suo more, nec possunt huc adduci, vt permittant se Deo regendos. Iacobus inuehitur in hanc dementiam, cùm dicit homines statuere in longum tempus quid facturi sint: mercator sibi proponet longã nauigationẽ, non modò in tres vel quatuor menses, sed in cõplures annos: alius suscipiet bellum: alius audebit sibi hoc vel illud sumere: denique nullus est finis. Spiritus sanctus debuerat hac vna sententia cohibere audaciam eorum qui plus iustò sibi tribuunt: sed, quemadmodum dixi, maior pars existimat euentus rerum esse in sua potestate. Hac ratione dicit Solomo, Hominem deliberare, sed Dei esse gubernare linguam. Ironicè dicit priore membro, Hominis esse disponere vias suas, quia scilicet hoc persuasum est maiori parti. nam cùm aliquid aggrediuntur, de euentu non ita sunt soliciti, quin semper plus sibi promittant, quàm licet. Disponunt igitur homines, inquit, vel ordinant vias suas: sed Deus gubernat linguam, hoc est, non possent verbum facere, nisi dominus laxaret frænum linguæ ipsorum: & tamen scimus multa futiliter

Iac. 4.13.

Prou. 16.1.

liter dici ab hominibus, quæ caret effectu. Si ergo vox sola non est in arbitrio hominū, sed pendet à nutu Dei, quid de effectu sentire oportet? Nunc ergo habemus doctrinam, quæ colligi potest ex hoc loco, nempe homines sibiipsis esse impostores, dum audēt hoc vel illud aggredi, & sibi promittere fœlicem euentum. Sed interea notandum est, non modò euentus rerum esse in arbitrio Dei, sed ipsa etiam cōsilia: dirigit enim Deus corda, & mentes, vt visum est. sed non omnia dicuntur omnibus locis. Propheta hîc non disserit ex professo quid possint homines, sed concedit illis hanc partem, vt consultent, vt decernant: exequutionem tamen docet non esse in eorum manu. Ideo stultè quidam eliciunt ex hoc loco, esse aliquas partes hominis, & esse vim aliquam liberi arbitrii. Videntur quidem habere aliquid plausibile initiò: Ieremias dicit non esse penes hominem viam eius, nec penes virum ambulantem, vt dirigat gressum suum: ergo relinquit hoc hominibus, vt ambulent. vnde rursus sequitur liberum arbitriū non prorsus in nihilum redigi: sed ostendi defectum, quia per se homo non sufficiat, nisi diuinitus adiutus. Sunt pueriles nugæ duntaxat, quia sicuti diximus, Propheta hîc nō disputat quæ sint vires liberi arbitrii, quæ sit hominis facultas ad deliberandum: sed sumit partem illam, quòd filii huius seculi, dum videntur sibi acutè omnia perspicere, & cōsilia sua capiunt, deinde præsidiis suis nituntur, falli tamen quoniam omnes spes eorum discutiet Deus vno momento, penes quē est euentus rerum. & ideo per modum concessionis hoc positum est, *virum ambulare*: quemadmodū etiam dicit Paulus, quanuis illic altius conscendat, tamen cùm dicit non esse volentis, neque currentis, videtur cōcedere hominibus & velle & currere. Sed subest aliqua ironiæ species. nam scimus homines nunquam spoliari vana, & fallaci persuasione, qua turgent, dum putant suo marte se posse adipisci iustitiā. Non audent quidem in solidum iactare se esse authores suæ salutis, & iustitiam esse in suo arbitrio, sed volunt esse Dei collegæ: quanuis illum admittant socium, volunt tamen cum eo partiri. Paulus subsannat hanc stultitiam, & dicit non esse volentis, neque currentis, sed solius miserantis Dei, hoc est, esse penes vnam Dei misericordiam hominis salutem: non autē hoc positum esse in studio vel cursu hominis. Et Augustinus prudenter, cùm Pelagiani hoc cauillo vellent eludere hanc Pauli sententiam, Non est currentis neque volentis: est igitur aliqua libertas in homine volendi, & currendi: Si ita est, inquit Augustinus, ergo ex opposito licebit inferre, non esse miserentis Dei, sed volentis, & currentis. quare? si dimidia ex parte cooperantur homines Deo, & est aliquis concursus humanæ virtutis cum gratia, & auxilio Spiritus sancti, si hæc sententia vera est, Non esse volentis, neque currentis, vt subaudiatur tantùm, ita etiam licebit dicere, non esse tantùm miserentis Dei, sed etiam currentis, & volentis. quare? misericordia enim Dei non sufficiet, si aduocentur humanæ vires. atqui illud est plusquam absurdum, ac nemo est qui non abhorreat, non esse in misericordia Dei positam hominum salutem, sed esse in ipsorum cursu, & voluntate. sequitur ergo, excludi prorsus omnes vires, & omnia studia illis verbis Pauli. Nunc Propheta non agit de æterna salute, sed tātùm de actionibus vitæ præsentis. Quoniā ergo Israelitæ putabant sibi esse satis præsidii in sua prudentia, in suis opibus, in multitudine, deinde in fœderibus Gentium, dicit Propheta ipsos decipi, quoniam sibi vsurpent dominationem, quæ residet penes vnum Deum. nam quod homines vulgò fortunam appellāt, nihil aliud est quàm prouidentia Dei. Cùm igitur Deus occulto suo consilio gubernet res humanas, sequitur omnes successus tam prosperos, quàm aduersos esse in eius arbitrio. Ergo quicquid homines moliantur, & consultent, & decernant, tamen nihil poterunt exequi: Deus enim dabit talē exitum, qualem volet. Nunc videmus qua de re disserat Propheta: & simul videmus eum non attingere quæna m sint vires liberi arbitrii. neque enim hîc agit de voluntate hominis, sed tātùm ostēdit, postquam homines optimè sua negotia ordinauerint, tamen omnia eorum consilia, omnes conatus, omnia studia euanescere, & Deum frustrari eorum confidentiam, quia ausi sunt sibi temere promittere plusquam licebat. Nunc sequitur,

Rom. 9.16.

Augustinus Epist. 107. ad Vitalem.

24 Castiga me Iehouah tantummodo in iudicio, non in ira tua, ne imminuas me.

Rursus Propheta obliquè accusat, vel pungit populi stuporem, quia videbat sperni omnes suas minas. Tametsi enim iam aliquoties sumptæ fuissent de illis pœnæ, putabant se esse elapsos, & quanuis vltima clades instaret, putabant Deum procul abesse, & ita fouebant se in peruersis delitiis. Ergo Propheta suscipit vnus omnium personam, & inducit cōmunem & publicum luctum: *Castiga me*, inquit, *Iehouah, sed in iudicio*. Hîc certè Propheta non de sua vnius salute est anxius, nec priuatim causam suam agit: sed deprecatur pro toto populo. Cur autem singulari numero loquitur? nempe, quemadmodum iam dixi, induit personam omnium, & ita coarguit eos suæ socordiæ, quoniam non magis attenti sint ad propinquum Dei iudicium. In summa, Propheta hîc docet qualiter deceret affectos esse omnes, nisi prorsus excæcati essent, & quasi in reprobum sensum coniecti. & ita ostendit hoc solum ipsis esse residuum, vt suppliciter veniam petant à Deo, neque tamen prorsus repellant omnem castigationem: sed tantùm postulent sibi ali-

qua ex parte ignosci, nempe vt Deus temperet rigorem suum ne prorsus illos consumat. Hoc autem modo ostendit tam atrocia esse populi scelera, vt non debeat simpliciter, & sine exceptione veniam petere à Deo, sed tantùm vindictæ moderationem. nam si quis leuiter deliquerit potest confugere ad Dei clementiam, & vno verbo dicere, Domine ignoscas. Qui autem mala malis accumulant, & sæpius admoniti non resipiscunt, ac si data opera vellent armare in se, & in suam perniciem Deum, illi an deinde poterunt in totum petere immunitatem ab omnibus pœnis? hoc consentaneum non esset. Ergo Propheta hîc breuiter ostēdit, Iudæos eò scelerum prolapsos esse, vt Deus non debeat illis ignoscere in totum: neque etiam ipsi debeat optare veniam absque vlla castigatione, sed tantùm vt Deus rigorem suum temperet, queādmodum dixi. Dauid hoc idem profitetur, quāuis agat suam vnius causam, non populi. nam deprecatur iram Dei, & furorem: non vult sibi ita ignosci, vt nihil castigationis sentiat: sed quia exhorrebat iram Dei,

Psal.118.18. eam quantùm in se est, cupit auertere. Et ideo etiā alibi gratias agit Deo, quòd fuerit manu eius castigatus, sed leuiter: Castigans castigauit me Dominus, & morti non addixit me. Sed hoc speciale notandum est in verbis Ieremiæ, quòd scilicet populus non debuerit petere veniam, nisi se subiiceret Dei correctioni: quia scilicet nimis grauiter, & nimis obstinatè peccauerant. Cæterùm hinc etiam colligitur generalis doctrina. hæc enim vera est ratio, & natura pœnitentiæ, vbi subiicimus nos iudicio Dei, & patimur æquo animo eius castigationem, modò sit paterna. Nam si Deus summo iure agat nobiscum, omnis spes salutis extincta est: ita fieri non poterit, vt ex animo resipiscamus. Scimus ergo hoc requiri ad pœnitentiam, vt qui Deum offendit sistat se libēter, & spontè ad eius tribunal, & sustineat eius castigationem. Nam qui ita sunt delicati, vt nullū ferulæ ictum patienter ferant, eos apparet adhuc præfractos, & rebelles esse. Vbicunque igitur erit verus pœnitentiæ sensus, simul coniuncta erit hæc obedientia, nempe vt Deus castiget eum, qui deliquit. Sed hæc necessaria est moderatio, secundum promissionem, Castigabo eos, sed ma-

2.Sam.7.14 15. & Psal. 89.33.34. nu hominis: misericordiam verò meam non auferam ab illis. Hoc Deus pollicitus est Solomoni, sed scimus ad omnia Christi membra spectare. Quanuis ergo promiscuè pœnas exigat Deus de sceleribus totius mundi, est tamen magnū discrimen inter electos, & reprobos, quia hoc priuilegio electos suos dignatur, quòd scilicet castigat eos paterna manu quasi filios: cum reprobis autem agit tanquam seuerus iudex, ita omnes pœnæ quas perferunt reprobi, sunt exitiales: quia non possunt aliud concipere, quàm iram Dei in omnibus eius iudiciis. Electi autem habent semper consolationis materiam, quia agnoscunt Deum sibi esse Patrē. ac quanuis primo intuitu refugiant iram eius, & quasi terrore perculsi cupiant dari sibi aliquas latebras: tamen postea gustu clementiæ, & misericordiæ eius colligunt animos: & ita pœnæ, quanuis sint multò grauiores quàm quas perferunt reprobi, tamen non sunt illis mortiferæ, quia Deus conuertit eas in remedia. Nunc ergo videmus quisnam sit vsus, & quæ vtilitas eius doctrinæ, cùm dicit Propheta, *Domine castiga me, sed tantummodo*, inquit, *in iudicio*. Iudicium accipitur pro mensura, pro demenso: habet quidem multas significationes apud Hebræos משפט: hîc autem accipitur pro mensura: non quòd Deus vnquam modum excedat in pœnis exigendis, sed quia deficiunt homines, si exerat rigorem suum, ita vt nulla illis appareat spes veniæ. Si ergo Deus tantùm exequitur officium iudicis, necesse est homines prorsus deficere: ita intelligit Ieremias non fore mensuram, hoc est, non fore sibi tolerabile Dei iudicium nisi clementer cum ipso agat. & opponitur etiam contrarium membrū, *non in furore*, vel non in ira. ergo hîc non opponitur mensuræ intemperies, vel excessus, sed opponitur ira Dei. Scimus etiam in Deū non cadere vllas passiones, sed dum ira Dei, vel rigor apparet, tunc necesse est homines non tantùm perterrefieri, sed etiam in nihilum redigi. & tamen multis locis legimus Deum irasci electis suis, & toti Ecclesiæ. sed hoc ad externum sensum refertur. Certum enim est, pœnas quibus Deus castigat filios suos, esse testimonia paterni eius amoris. nam hoc modo consulit eorū saluti. Et ideo dicit Apostolus spurios esse, quos Deus non

Hebr.12.8. dignatur correctione aliqua. sed interim quo ad externam speciem, pœnæ quas Deus infligit electis, nihil differunt à pœnis quibus iram suam declarat, & exerit aduersus reprobos. Ergo per catachresin vocantur semper omnes pœnæ testimonia, vel signa iræ Dei. sic ergo dicitur irasci Ecclesiæ suæ. Sed Propheta hîc propriè loquitur, & distinctè, dum opponit iram Dei iudicio, hoc est, moderationi qua vtitur Deus erga suos electos, dum scilicet manum suam sustentat, quia alioqui statim ipsos prorsus obrueret: & ideo subiicit, *Ne imminuas me*. Imminuendi verbo cōsumptio debet intelligi, vt etiam quibusdam aliis locis. neque enim fieri potest, quin Deus nos imminuat, etiam si leuiter nos attingat extremo digito, quandoquidem scimus quam formidabilis sit eius potentia: neque opus est, vt è cœlo fulminet, sed si tantùm aduersum vultum ostendat, actum est de nobis. Sed imminutionem hîc accipit Propheta pro interitu. Videmus ergo eum ita se & totum populum subiicere Dei castigationi, vt tamen cupiat adhiberi aliquem modum: quoniam alioqui Dei rigor à minimo ad maximum omnes consumeret: quemadmodū etiam dicitur apud Isaiam, Examinaui te, sed non quasi aurum, & argentum: nam consumptus

Isa.48.10. fuisses. Deus ergo ita indulget miseris peccatoribus, vt respiciat quid ferre queant, non autem quid meriti sint. hoc simpliciter intelligit Propheta. Sed hinc etiam colligimus, neminem esse,

qui

qui par sit ferendo Dei rigori. Ergo vnicum esse asylum in eius misericordia, non vt ignoscat nobis in totum, quia nobis vtile est, castigari eius manu: sed vt tantùm pro sua paterna clemẽtia nos castiget. Sequitur.

25 Effunde iram tuam super Gentes, quæ te non nouerunt, & super cognationes *vel familias* quæ nomen tuum non inuocauerunt: quia comederunt Iacob, comederunt, inquam, ipsum, & consumpserunt eũ, & tabernacula eius vastarunt.

Propheta confirmat suam precationem hac ratione: quòd scilicet Deus habeat satis materiæ ad vindictam suam exercendam aduersus impios, & prophanos homines, & qui ab eo sunt alieni. Non dubium autem est, quin ad promissionẽ spectet, quam retulimus. Sciebat enim Propheta quod semel dictum fuerat Dauidi, hoc promissum esse toti Ecclesiæ in omnes ætates. Ergo hìc reducit Deo in memoriam discrimen, quod statuit ipse inter domesticos, & exteros: quasi diceret, Domine quamuis & rectum sit, & nobis etiam vtile in salutem, castigari manu tua: tamen non sine delectu vlcisceris hominũ peccata. nam pollicitus es te paterno more castigaturum esse filios tuos: quantùm ad extraneos spectat, tu es eorum iudex, nempe vt in totum perdãtur. Ergo nunc Domine ostende illud non frustra esse dictum: & quoniam dignatus es nos adoptare in populum tuum peculiarem, ideo paternè nobis ignoscas. Nunc ergo videmus Prophetã non temerè hoc votum proiicere in aerem, sed amplecti promissionem Dei, & in ea quærere discrimen illud, quod placuit Deo statuere inter Ecclesiam suam, & incredulos. Dicit ergo, *Effunde iram tuam super gentes, quæ te non nouerunt*. Et exaggerat hanc sententiam, vbi dicit *Iacob fuisse deuoratum ab illis prophanis gentibus* tanquã à feris bestiis: quasi diceret, Nos quidẽ peccauimus Domine: sed an tu in nostrum interitum ostendes te esse mundi iudicẽ: & interea parces Ægyptiis, & Assyriis, & Chaldæis, qui tam crudeliter nos vexarunt? imò qui non tantùm lacerarunt nos, sed etiam prorsus vorarunt? Et ideo bis vtitur verbo Comedendi: Deinde addit, *Consumpserunt eum*: postremò, *Tabernacula eius vastarunt*. Cùm ergo illi tam atrociter sæuierint in populum tuum, an impune euadent, & interim nos abiicies, qui tamen sumus tui? etiam si toties tibi præbuerimus causam nos puniendi: tamẽ adoptio tua valeat, & interea experiaris tuum iudicium potius aduersus prophanas Gentes. Nec dubium est, quin Propheta, quisquis Psalmum 79. composuit, mutuatus sit hoc testimonium Ieremiæ, quod illic recitatur, Effunde iram tuam super Gentes, *Psal. 79.6.* quæ te non nouerunt, & super regna quæ nomen tuum non inuocarunt: quia consumpserunt *7.* Iacob, & hæreditatem eius. Potest fieri, vt Ieremias ipse Psalmum illum composuerit, postquam tractus fuerat in Ægyptum, postquam vrbs fuerat excisa: tamen de tempore satis conuenit, quòd scilicet iam acciderat horribilis dissipatio, cùm Psalmus ille compositus fuit in vsum miseræ & quasi perditæ Ecclesiæ. Verisimile est tamẽ fuisse compositum sub tyrannide Antiochi, vel quo tempore grassata fuit hostium Dei sæuitia aduersus populũ. Quicquid sit, author illius Psalmi repetere voluit quod sumpserat ex hoc loco. Iam quæritur, liceatne malè precari etiam impiis & reprobis, quia adhuc suspensi sumus & incerti de exitu. Deus enim non patefecit quid velit de ipsis tandem agere. Ergo regula charitatis potius aliò flectere nos debet, nempe vt bene sperãtes de eorum salute, petamus vt Deus illis ignoscat. Atqui Propheta deuouet eos simpliciter exitio, neque loquitur ex priuato sensu, sed dictat omnibus piis votum, quod concipere debeant. Respondeo non posse nos ferre sententiam de hoc vel illo homine sigillatim, & ideo temeritate non carere præiudiciũ, si singulos homines æternæ morti addicimus, deinde si malè illis precamur. Sed in genere possumus concipere hanc precandi formam aduersus obstinatos Dei hostes, sic vt maneat penes ipsum cognitio, nec tentemus in congeriem vnam miscere quoscunque hodie nouimus impios: illud, quẽadmodum dixi, esset temerarium: quin potius conuenit bene omnibus precari, & optare illis salutem, & quãtùm in nobis est pro ea esse solicitos. Vbi autem ita impendimus affectum charitatis singulis, in genere tamen possumus ita precari, vt Deus prosternat, cõsumat, & dissipet, & in nihilum redigat omnes suos hostes. Non dubium igitur est, quin Propheta hìc sensum suum conuertat ad iudicium Dei: quasi diceret, Domine, tuum fuit distinguere inter domesticos, & extraneos: placuit tibi nos adoptare in populum: nunc quid restat, nisi vt clementer agas nobiscum, quia sustines personã Patris? quãtùm attinet ad gentes prophanas, quoniam sunt abs te alienæ, nec pertinent ad tuum gregem, ideo manet illas interitus: pereant igitur. Cùm autẽ Proph. de profanis gentibus loquitur, interea non anteuertit iudiciũ Dei, quin liberè decernat quicquid volet. sed quẽadmodum iam dixi, tantùm ponit sibi ante oculos quod habebat ex verbo Dei, nẽpe alios esse electos, alios esse reprobos. Electionem Dei æstimat ex vocatione, vel fœdere, & ideo ex opposito reprobos omnes ducit, quos Deus priuilegio illo paterni fauoris dignatus non est. Nunc ergo soluta est illa quæstio: & hinc apparet quomodo liceat im-

precari exitium reprobis,& Dei contemptoribus,nempe ita vt vota nostra non præueniant iudicium Dei,vt dictum est,neque de singulis etiã statuamus in hanc,vel in illam partem,sed tantùm nobis occurrat illa distinctio, Deum esse Patrem erga electos suos, iudicem erga omnes reprobos. *Effunde* ergo *iram tuam*.nempe quia submiserat se,& totum populum Dei castigationibus, ideo dicit, *Effunde iram tuam*,hoc est,agas summo iure aduersus illos:sed interea temperes irã tuã erga nos,ne scilicet instar diluuii nos absorbeat.huc pertinet verbũ Effundere. Cùm dicit,*Super Gentes, quæ te non nouerunt,quæ non inuocarunt nomen tuum:* hæc loquẽdi forma diligenter notanda est,qua docemur initium pietatis esse in Dei cognitione.postea adiũgit fructũ,vel effectum,nempe inuocationem.Hæc duo inter se cohærent:sed ordo etiam tenendus est, quia non potest inuocari Deus,nisi præluceat eius cognitio. Inuocant quidem passim omnes Deum:increduli etiam ad ipsum clamant indifferẽter,cùm vrget aliquod periculum: sed non dirigunt rite vota sua, neque etiam possunt preces suas offerre Deo, vt legitima sacrificia. quare? Quomodo enim inuo-
Rom.10.14 cabunt in quem non crediderunt?inquit Paulus.Ergo,quẽadmodum dixi,necesse est,vt viam nobis præmonstret Deus ipse quoties inuocare ipsum oportet:ac proinde vbi nulla est Dei cognitio,nulla etiam est ratio precandi.Sed vbi Deus semel nobis affulsit,tunc via nobis aperta est ad ipsum inuocandum . ergo inuocatio fructus perpetuus est fidei, sicuti est testimonium pietatis. Quanquam quicunque Deum non inuocant, & quidem seriò, ostendunt se nunquam gustasse elementa pietatis:& ideo si cupimus rite precari,primùm discamus quænam sit Dei erga nos voluntas:postea sciamus tunc nos demum profecisse,vt oportet,in salutis doctrina, dum ad Deum confugimus,& nos exercemus in eius inuocatione.Quòd autem postremò adiungit, *Quia comederunt Iacob,comederunt ipsum,consumpserunt eum,& tabernacula eius vastarunt*,duo nobis obseruãda sunt.Nam hîc perspicimus quàm tristis,& misera tunc fuerit Ecclesiæ cõditio.non dicit multis iniuriis fuisse affectos Israelitas,aut violenter,aut contumeliosè tractatos: sed dicit *fuisse voratos à Gentibus*,& bis hoc repetit:deinde adiungit *consumptos fuisse,& vastata eorum tabernacula*. Cùm ergo videmus tam duriter afflictos tunc fuisse filios Dei,ne miremur,si hodie etiam Ecclesia subiaceat grauissimis calamitatibus,& ne expauescamus tanquam ad rem nouam,& insolitã: sed quoniam idem olim contigit patribus nostris,feramus æquo animo hæc exercitia. Alterum verò notandum est,nempe cùm Propheta hîc non carnis suæ motu impulsus fuerit ad precandum , sed instinctu Spiritus,qui formam hanc dictabat,posse hinc certò colligi,tametsi hodie triumphent hostes Ecclesiæ,& putent se omnia adeptos,dum crudeliter affligunt innoxios:tamen tandẽ daturos esse pœnas. Spiritus enim,qui gubernauit linguam Proph. voluit hanc formã , & hoc votum nobis esse instar promissionis,vt certò persuasi simus,quò atrocius sæuiũt impii contra Dei filios,eò grauiorem instare illis pœnam,& crudelitatis mercedem. Comedãt igitur tanquam feræ bestiæ,vt hodie faciunt, sed Deus exeret aliquando manum suam, & ostendet quàm pretiosus sibi fuerit suorum sanguis.

PRECATIO.

Da omnipotens Deus, quando ita torpemus in vitijs nostris, nisi nos expergefacias, vt saltem proficiamus in his tam seueris admonitionibus, quibus olim excitasti veterem populum: & quoniam etiam iam commonefacti sumus multis iræ tuæ signis, vt ad resipiscentiã maiore studio aspiraremus: da, inquam, vt serio affectu perseueremus in hoc cursu, & sic nos tibi subiiciamus, vt patienti & æquo animo feramus tuas correctiones: interea autẽ certò persuasi simus, te semper nobis fore Patrem, nec dubitemus etiam in media morte cõfugere ad tuam misericordiam, donec effundas iram tuam aduersus impios & prophanos nominis tui contemptores: & sic nostri miserearis, vt sciamus te non frustra pollicitum fuisse, paternas & humanas semper fore tuas castigationes, quando visitabis eorum peccata qui in te sperant per Christum Dominum nostrum, Amen.

CAPVT VNDECIMVM.

Ermo qui directus fuit ad Ieremiam à Iehoua, dicendo,
2 Audite verba, *sermones*, fœderis huius, & dicite viro Iehudah, *viris Iehudah, Enallage est numeri*, & habitatoribus Ierusalem.
3 Et dices ad eos, Sic dicit Iehouah Deus Israel, Maledictus vir, qui non audierit verba fœderis huius.

4 Quæ

4 Quæ, *vel, quod fœdus,* mandaui patribus vestris die quo eduxi eos è terra AEgypti, è fornace ferrea, dicendo, Audite vocem meam, & facite ea quæ, *hoc est, quæcunque,* præcipio, *relatiuum sine antecedente,* secundũ omnia quæ præcepi vobis: & eritis mihi in populum, & ego ero vobis in Deum. *cohærent hæc omnia inter se, ideo non disiungo.*

5 Vt statuã *vel, stabiliam: alii vertunt, suscitem, sed impropriè,* iusiurandum quod iuraui patribus vestris ad dandum illis terram affluentem lacte, & melle, secundum diem hanc. Et respondi, & dixi, Amen, Iehouah.

Hic Propheta docet, Iudæos etiam si obtendere non desinant sacrum Dei nomen, esse tamẽ perfidos, & prorsus desciuisse à Lege. Hæc summa est huius concionis, Iudæos quanuis gloriẽtur Dei nomine, esse tamen fœdifragos: quia violauerint fidem Deo promissam, & abiecerint prorsus doctrinam Legis. Non dubium est, quin Iudæi sæpius excanduerint aduersus Ieremiam, acsi propriam causam ageret: ideo necesse fuit, illis proponi suam à Lege defectionem, vt certò persuasi essent, sibi non esse cum Ieremia certamen, sed cum Mose, & cum Deo ipso, qui erat author Legis. Nec dubium est, quin exasperati fuerint hac doctrina: sed non potuit illis Ieremias parcere, cùm videret tam esse obstinatos. Exemplo, hoc melius poterit intelligi. hodie Papistæ quanuis apertè repudient quicquid profertur ex Lege, & Prophetis, & Euangelio: tamen dissimulãt sibi esse hoc propositum: imò affirmãt se amplecti quicquid à Deo profectum est. Quoniam ergo tergiuersantur, & sine pudore, posset eodẽ modo agere cum illis quisquis hodie purè & fideliter cupit cultum Dei, & pietatẽ restituere. Exempli gratia, si prodeat quispiam ex seruis Dei in mediũ, poterit ita alloqui Papistas, Ne sit iam disceptatio inter nos: sed audite quod olim Deus per Mosen præcepit: deinde quod magis ac magis confirmauit per Prophetas suos: tandẽ per vnigenitum Filium, & per Apostolos eius voluit sancitum esse, vt fas non sit amplius cõtrà verbum facere. nunc attẽdite ergo ad Legem, ad Prophetas. Iam tenemus quale fuerit cõsilium Dei, cùm ita iussit loqui seruum suum Ieremiã. Nisi enim expendimus qualis fuerit improbitas illius populi, mirabimur toties repeti nomẽ Fœderis, & videbitur hoc nobis esse frigidum. Sed Propheta, quemadmodũ iam dixi, cùm videret suis cauillis tergiuersari Iudæos, non potuit aliter cum ipsis agere, nisi vt ostẽderet violasse fœdus Dei, & ita esse apostatas, qui prorsus à Lege desciuerãt. Dicit autẽ *sibi hoc fuisse mandatum à Deo.* Nec dubiũ est, quin Deus non modo suggesserit hoc consiliũ seruo suo, sed dictauerit ei loquendi formã, & quasi methodũ præscripserit. Meritò itaque Ieremias præfatur *sibi hunc sermonem fuisse datum.* Quod autẽ secũdo versu pluralẽ numerũ ponit: non dubiũ est, quin paucos adiutores, qui restabãt, simul cum ipso hortatus fuerit Deus, vt suffragium suum ipsi quoque adiungerent. Tametsi enim magna erat bonorũ penuria, Ieremias tamen non in totũ orbatus fuit collegis, qui cuperent studiũ suum coniungere ad confirmandã eius doctrinã. Inter eos fuit Baruch, fuerũt etiã alii similes. Hos ergo alloquitur Deus secũdo versu cùm dicit, *Audite verba huius fœderis, & loquamini ad viros Iehudah, & ciues Ierosolymæ.* Sciebant quidẽ tam Ieremias, quàm reliqui se nihil afferre, nisi ex Lege sumptum: sed quãuis sibi probè conscii essent suæ sinceritatis, & possent corã Deo, & angelis testari se non haurire ex fæce, sed ex fonte puro: tamen voluit illos Deus animare aduersus populi contumaciam. Nam in prõptu subinde erat hæc exceptio, Vos quidẽ iactatis, quicquid placet vobis afferre, esse verbũ Domini: nos verò negamus. Ergo cùm Prophetis subeundũ esset tale certamẽ, ideo animare voluit eos Deus, vt primũ sibi, deinde etiam aliis essent idonei, & firmi testes suæ doctrinæ, vt constaret iusta authoritas: quoniã scilicet ex Lege ipsa, non autẽ ex commẽtis hominũ sumpta esset. Videmus autẽ quibus velit Deus hoc promulgari, *nempe viris Iehudah & ciuibus Ierusalem.* nam decem Tribus iam in exilium fuerant tractæ, vt alibi visum fuit. Hic autẽ erat flos electi populi: & quia tot cladibus fuerãt superstites, putabãt se diuinitus fuisse seruatos, quòd apud eos floreret pietas, & Dei cultus: ita sese inebriabãt falsis blanditiis. Ergo iubetur disertè Propheta cum suis collegis denuntiare quod paulò pòst videbimus, ciuibus Ierosolymæ, & reliquis terræ incolis, qui residui erant, & putabant se delectos esse à Deo, qui permanerent incolumes, etiam si reliqua omnia periissent. Postea clarius docet Propheta, sibi præcipuè datum fuisse hoc mandatũ. Vtitur enim numero singulari, *Tu dices ad eos.* nec absurdum est, quòd prius alios sibi adiunxit. Nam potuit Deus colligere paucorum suffragia qui optabãt puram religionem in populo restitui: vt interea tamen præcipuas partes sustineret Ieremias ipse, qui præ aliis excelluit. Nec dubium est, quin sancto consensu alii studuerint confirmare eius doctrinam. Nulla enim inter eos fuit æmulatio: & ipse quanuis excelleret, libenter etiam admisit in societatem quoscunque videbat sibi esse coniunctos in tam pia, & sancta causa. Communiter ergo loquutus est Deus proximo versu: quia volebat omnes seruos suos addere suffragia sancto Prophetæ. Nunc autem Prophetam solùm alloquitur: quia scilicet maior erat illius authoritas.

Sequitur, *Sic dicit Iehouah Deus Israel, Maledictus vir, qui non audierit verba fœderis huius.* Quoties ponitur nomen ברית non dubium est quin Ieremias ansam præcidat omnibus subterfugiis, quibus paulò antè dixi vsos fuisse Iudæos. Neque enim vnquam sponte confessi fuissent se quicquam Legi detrahere: interea spernebant ipsum Ieremiam, qui erat verus & fidus Legis interpres, qui nihil de suo admiscuerat: sed tantùm accommodabat quod à Mose fuerat traditum ad vsum præsentem populi. Subest igitur tacita antithesis inter nomen Fœderis, & inter doctrinam Ieremiæ: non quòd esset aliquid dissidii, vel repugnātiæ, vel quòd aliquid separatū haberet ipse Ier. sed sermonem ad captum populi format. & est species concessionis, acsi diceret, Iam non postulo à vobis audiri, sed audite saltem ipsam Legem. Hactenus nihil in medium protuli, quod non Deus mandasset: deinde nihil alienum tradidi à Mose, nihil fuit addititium in mea doctrina. Sed quoniam hoc vobis non persuadeo, iam desino vobiscū loqui: loquitur ipse Moses, ipsum audite. Quod autem pronomen demonstratiuum addit, cùm dicit, *Audite hoc fœdus,* perinde est, acsi palàm, & quasi digito ostenderet, nullum esse dubitationi locum. Est igitur exprobratio, cùm fœdus demonstrat: quasi diceret, Quid iuuat fingere, vel prætexere ambiguum esse quod loquimur? & vos non certò tenere, an simus serui Dei? an loquamur ex eius Spiritu? an nos ipse excitauerit? res est clara, inquit, *hoc est fœdus.* Nunc ergo tenemus vim huius particulæ demonstratiuæ. Cæterùm, quod de maledictione concionatur: non dubium est quin duritiē populi hoc modo flectere voluerit. Potuit enim Deus si dociles ac morigeri fuissent Iudæi mitius incipere, & allicere eos blando sermone, & amabili. Sed quoniam negotium erat cum præfractis ingeniis, ideo opus fuit ita præfari, nempe vt incuteret terrorem, & magis attentos redderet: deinde exprimeret ab illis reuerentiam, cùm soliti essent contemptim audire quicquid prius loquutus fuerat. Videmus ergo cur exorsus sit à maledictione. Deus in Lege secutus est diuersum ordinem. Nam ante complexus est regulam bene viuendi, & etiam promissiones adiunxit, quæ possent propensum affectum elicere à populo. tandem subiecit maledictiones. Hîc autem Ieremias præfatur *maledictos fore omnes, qui non audierint verba fœderis.* quorsum hoc? nempe quia iam expertus erat populi duritiem, & obstinatam malitiā. Ideo non simplicem doctrinam adhibet: sed ante omnia maledictionem Dei illis proponit: quasi diceret, Mirum est hactenus vos non fuisse commotos, cùm toties denuntiata vobis fuerit Dei maledictio. quoniam ergo ita estis stupidi, iam antequam de præceptis dei differere incipiam, præcedat maledictio, quæ vestrā socordiam expergefaciat. Cæterùm ex responso Prophetæ colligimus eum alludere ad formā, quæ dictata olim fuerat in Lege. Nam postquam præcepta omnia complexus fuit Moses, sub-

Deu.27.15. iicit, Maledictus omnis qui declinauerit ad deos alienos: & iubet populum respondere, Amen.

16.26 Et, maledictus omnis qui maledixerit patri & matri: & iubet populum respondere, Amen. Postquam autē de singulis præceptis loquutus est, tandē subiicit, Maledictus omnis qui non impleuerit omnia verba Legis huius: & respōdeat totus populus, Amē. Ergo hac ratione nunc vtitur Ieremias cùm dicit, Tu denuntia populo, omnes esse maledictos, qui non obediuerint præceptis meis. Et postea addit Propheta, *Respondi, & dixi, Amen, Iehouah.* Sed notādū est, Prophetam hîc suscipere, vt antehac, personā populi: quasi diceret, Ego subscribo Dei iudicio: etiam si vos omnes contingat refragari, quemadmodum facitis. Ergo tametsi putatis vos posse elabi ex manu Dei, quasi vobis promptum esset maledictionem eius eludere, quæ in Lege pronuntiatur: ego tamen vestro nomine subscribo, & iam coram Deo ita respondi, *Amen, Iehouah.* Sed expendere etiam alia verba cōuenit: *Maledictus,* inquit, *quisquis non audierit verba fœderis huius.* Audire hîc pro obedire capitur, vt aliis pluribus locis. Postea de verbis differit, vel de ipso fœdere. nam vtrunque probè conuenit: Deus enim fœdus suum mandauit Iudæis, & simul verba fecit. libenter refero ad fœdus. Dicit igitur *Deus se fœdus mandasse:* quanquam plenior est altera illa expositio, *verba quæ mandaui patribus vestris,* inquit, *nempe quo die eduxi eos ex Ægypto.* Hîc à circunstantia temporis ostendit Deus quàm inexcusabiles sint Iudæi. Dicit enim se Legem dedisse cùm erepti essent eorum patres ex morte præsenti. Nam erant quasi extracti è sepulchro, cùm Deus transitum illis dedit per mare rubrum. Illa igitur redemptio debuerat penetrare in eorum animos, ita vt se totos Deo addicerent. debuerat etiam tanti beneficii memoria defixa manere in eorum cordibus. Videmus ergo hîc aggrauari crimen ingratitudinis, quoniam Lex data fuerit cùm adhuc ante oculos versari deberent tot mortes, quibus obnoxii fuerant Israelitæ, vnde Dominus mirabiliter eos eduxerat. Et ideo etiam vocat miserrimum illum statum in quo fuerant, *fornacem ferream:* quemadmodum Exodi tertio capite, & pluribus aliis locis. Fornaci ergo comparat seruitutem Ægyptiacam: quoniam Iudæi erant instar ligni, & stipulæ in fornace ardenti. Vocat *fornacem ferream,* nempe quæ posset liquefacere vel in nihilum redigere si quid esset durius quàm lignum, vel aurum, vel argentum, vel metallum aliud. In summa, hîc exprimitur desperata populi cōditio: & hac comparatione illustrat Propheta gratiæ magnitudinem: quòd scilicet Deus præter spē omnium à morte ipsos liberauerit. Cùm ergo tanto beneficio sancita fuerit Legis authoritas, hinc patet quanta impietas, & quàm indigna etiam ac scelerata ingratitudo fuerit populi, cùm non passus est sibi iugum à Deo libenter imponi. Dicit *se mandasse illa.* quemadmodum iam dixi,

referri

referri hoc debet ad verba Legis, non ad ipsum fœdus. Sed promiscuè loquitur Propheta nunc de fœdere, nunc de capitibus fœderis, hoc est, de omnibus præceptis, quæ illic continentur. Alijs etiam verbis exprimit, quàm inexcusabile sit populi crimen: quia in summa nihil aliud exegit Deus, nisi vt audiret vocem suam. Quid autem æquius, quàm vt liberatorem suum audiant qui ab eo redempti sunt? & quid magis detestabile, ac prodigiosum, quàm Israelitas respuere quod Deus suo iure postulat? Ergo tenemus Prophetæ consilium cùm dicit *Deum hoc simpliciter mandasse redempto populo*, nempe *vt audiret vocem suam, & faceret quæ mandabat*. Et simul adiungit promissionem, quæ vel animos lapideos mollire debuerat: *Vos eritis*, inquit, *mihi in populum, & ego ero vobis in Deum*. Poterat Deus præcisè exigere à Iudæis quod natura omnibus ingenitum est. Nam agnoscunt etiam qui nunquam fuerunt edocti, Deum colendum esse. hæc autem vera est eius colendi ratio, vbi obsequimur eius præceptis. Deus ergo potuit pro summo imperio ita iubere. Dicit ille, monosyllaba esse Regum imperia: quoniã scilicet non vtuntur blanditijs, neque ratiocinantur, neque dignantur vti persuasorio sermone. Quantò maior est Dei potestas, vt tãtùm nutu significet quicquid vult, & postulat? Sed quasi è gradu suo descendit, & promissionibus interpositis studet sibi acquirere populum illum, vt libenter pareat. Conciliat ergo Deus gratiam Legi suæ, nec solùm eius authoritatẽ asserit. Cùm ergo ita comiter hortetur Deus populum, deinde ostendat tantam mercedem obedientiæ, quàm fœda est, ac abominabilis contumacia, vbi repudiant homines eius Legem? Ergo Propheta hîc clarius demõstrat, cur tam asperè præfatus sit, *maledictos omnes, qui non obedierint*, nempe quoniam nihil profecerant blanditiæ, nihil ille amicus, & suauis sermo, illa imitatio paterna, qua Deus antè vsus fuerat: quasi diceret, Deus certè non potuit mitius vobiscum agere quàm dum paterna voce admonuit vos officii & adhibuit etiam promissiones, quæ vel durissimos animos mollirent. Cùm hoc profectu caruerit, quid iam superest, nisi vt fulminet Deus, & simpliciter efferat suas maledictiones? Nunc ergo tenemus consilium Prophetæ. Sed posset hîc obiici, fuisse hoc totum inutile, & infructuosum: quia non poterant Iudæi subire iugum Legis, donec inscripta fuisset eorum cordibus. Respõdeo, hac de re fuisse simul admonitos. Quanquam ergo literalis doctrina non potuit nisi populũ damnare, vnde etiam mortifera vocatur à Paulo, tamen sciebant fideles sibi non negatum iri spiritum regenerationis, si à Deo peterent. Ergo primùm stetit per eos, quò minus Lex insculpta esset eorum cordibus. Deinde promissio gratuitæ veniæ accessit. nam quorsum sacrificia, & expiationes in Lege, & tot cæremoniæ, quæ ad Deum reconciliandum spectabant, nisi vt populus certò persuasus esset, Deum sibi fore propitium, & exorabilem, quamuis non satisfacerent Legi? Non fuit igitur inutilis hæc doctrina apud fideles: quoniam Deus cùm exigeret quod debebant Israelitæ, simul paratus erat inscribere Legem eorum cordibus, & etiam ignoscere eorum peccatis. Sed cùm obstinata malitia respuerent totam Legis doctrinam, meritò Propheta hîc ostendit incumbere illis certam Dei maledictionem: quia scilicet promissiones, vbi Deus testatus fuerat paternum suum fauorem, ita indignè reiecerant. Adiungit, *Vt statuerem iusiurandum quod iuraui patribus vestris ad dandam illis terram affluentem lacte, & melle, secundum diem hanc.* Hîc non agitur de præcipuo scopo fœlicitatis: sed tantùm terra Chnaam in medium profertur, quasi pignus, vel arra gratiæ Dei. nam certè promissio hæc longè altius spectat quã ad terram Chnaam. Deus quidem hanc hæreditatem pollicitus fuerat Israelitis: sed cùm dicit *se fore illis in Deum, & illos sibi fore in populum*, hîc inclusa est promissio æternæ vitæ, & gloriæ cælestis: quemadmodum alibi dicitur, ipsum non esse Deum mortuorum, sed viuorum. Et tenenda est semper sententia illa Prophetæ Habacuk, Tu Deus noster, non moriemur. Deus ergo aliquid excellentius promisit Israelitis, quàm possessionem terræ, cùm diceret *se fore illis in Deum*: sed terra ipsa symbolum fuit paterni fauoris, vel arra, vel pignus. nam hæc omnia probè conueniunt. Et hoc sensu etiam Propheta adiungit, *Deum olim iurasse patribus* se daturum illis terram illam iure hæreditario: & promissionem hanc præstitam fuisse eorum posteris. Si quis arriperet hoc solùm, nempe fauorem Dei perspectum fuisse in terra Chnaam, quia expulsis gentibus eam adepti fuerant Dei beneficio, hoc esset frigidum: & Propheta multùm diminueret ex illa promissione, quæ superat quicquid concipi potest hominum sensu. Ergo, quemadmodum iam dixi, cùm loquitur de terra Chnaam, non dubium est, quin sermonem accommodans rudi, & crasso populo, arram illam, vel pignus adiungat, vt cernant oculis etiam in hoc mundo, & hac caduca vita fuisse sibi exhibitum aliquod specimen illius gratiæ, quæ superat quicquid optabile est in mundo. Iam cùm dicit, *Vt stabilirem iusiurandum quod iuraui patribus*, haud dubiè ostendit Deus, quamuis obedirent Iudæi Deo, tamen non fuisse promeritos suis obsequiis hæreditatem promissam antequam nati essent. Deus ergo hîc demonstrat gratuitum esse suum beneficium, quòd terræ sint hæredes. quare? nondum enim creati erant cùm iurauit Abrahæ se illi, & eius posteris daturum terram illam. Cùm ergo promissio longè præcesserit, sequitur non posse ascribi meritis populi, quòd tandem suo tempore terram illam adeptus est. Quantùm attinet ad iusiurandum, cõmendat gratiam suam Deus hoc nomine, quòd non tantùm promiserit terrã illam filiis Abrahæ in hæreditatem, sed etiam iusiurãdũ interposuerit, vt certius esset pactũ illud,

2.Cor. 3.6.
Mat. 22.32.
Hab. 1.12.

Sed interea tamen ſubindicat Propheta illos ſi ingrati ſint Deo, meritò poſſe priuari hæreditate promiſſa: quaſi diceret, Non eſt cur expoſtuletis cum Deo, acſi vos fraudaret, ſi eiiciat ex hac terra. nam Deus ipſe nō vos exhæredat: ſed veſtra iniquitas vos abdicat, ita vt iam indigni ſitis, quos cenſeat Deus inter ſuos filios. Quanuis ergo hanc gloriationem adimat Propheta, ne confidant Iudæi, rependi ſuis meritis quòd terram poſſidēt: tamen ſimul admonet priuatum iri terræ poſſeſſione, & quidē propria culpa, niſi Deo præſtiterint quod debent obſequium. Hac ratione dicit, *vt ſtabilirem iuſiurandum quod iuraui*, inquit, *patribus veſtris*. Quod dicit, *terram illam affluere lacte & melle*, ſepius occurrit hæc locutio apud Moſen. Nec dubium eſt, quin terra fuerit à principio valdè fertilis: ſed probabile eſt, fuiſſe magis feracem aduentu populi, quia renouata quodammodo fuit eius facies: & Deus etiam voluit viſibili modo oſtendere quanta eſſet vis fœderis ſui. Ergo non fruſtra Moſes toties dicit terrā illam affluere lacte, & melle. Poſtea addit, *Secundum diem hanc*. producit eos teſtes: quaſi diceret, Deus fideliter egit vobiſcum. nam præſtitit fidem datam patribus veſtris, & iuſiurandum ſuum compleuit. ſed nunc quando polluitis hanc terram vbi memoria gratiæ Dei quaſi ſepulta eſt inter vos: imò calcatis pedibus Legē illius: cùm ergo tanta impietas eius benedictionem à vobis procul auertat, quid ſupereſt, niſi vt in exilium vos proiiciat? Videmus ergo hîc tacitam comminationem ſubeſſe, cùm dicit Deum præſtitiſſe quod pollicitus fuerat patribus, nempe hoc pacto interpoſito, vt ſcilicet parerēt eius præceptis. Diximus iam de Prophetæ reſponſo. Nam cùm reſpondet Amen, non expectat quid populus dicturus ſit. Neque enim dubium erat, quin maior pars obſtreperet, & vellet cum Deo tergiuerſari: tanta fuit impudentia tunc, vt ſubinde petulanter conſurgerent aduerſus Prophetas. Ergo quoniā ſciebat tam præfractos eſſe, ipſe omniū nomine ſubſcribit Dei maledictioni. Sequitur,

Exod. 3. 8. 17. & 13. 5. & 33. 3. & Leuit. 20. 24. & alibi ſepius.

6 Et dixit Iehouah ad me, Clama, *hoc eſt, clamoſa voce promulga*, verba hæc in vrbibus Iehudah, & in compitis Ieruſalem, dicendo, Audite, verba fœderis huius, & facite ea.

7 Quia conteſtando conteſtatus ſum patribus veſtris die qua feci aſcendere eos è terra AEgypti vſque ad diem hanc, mane ſurgendo, & conteſtando, & dicendo, Audite vocem meam.

8 Et non audierunt, & non inclinarunt aurem ſuam: & ambularūt quiſque poſt prauitatem cordis ſui mali: & *(ideo, copula hîc illatiuè accipitur)* venire feci, *hoc eſt, immiſi*, ſuper eos omnia verba fœderis huius, quod mādaui, vt facerent, & non fecerunt.

Hîc clarius explicat Propheta cur iuſſus fuerit promulgare verba fœderis. neque enim dubium eſt, quin audacter excipere parata fuerit maior pars populi, Quid tibi vis? an non ſumus Moſis diſcipuli? tu ſcilicet putas tibi eſſe negotium cum barbaro aliquo populo? annon à pueritia edocti ſumus in Lege Dei? an non quotidie ſedulò nobis inculcatur? ſatis ſuperque ſumus imbuti hac doctrina, quam tu fingis nobis eſſe incognitā. Faceſſe hinc: & eas vel ad Chaldæos, vel ad Aſſyrios, vel ad Ægyptios. nos enim tenemus quid Lex doceat. Non dubiū eſt ergo quin hac proteruia repulſus fuerit Ieremias. ideo oſtendit iuſtam eſſe cauſam, cur illis proponat Legem Dei: quia ſcilicet tanta obrepſerat obliuio, vt neſcirēt quid olim Deus docuiſſet Lege ſua. deinde quia fuiſſent ſemper rebelles vnà cum patribus, ita vt ſubinde docendi ſint: quemadmodum etiam cōqueritur Iſaias agendum eſſe cum populo illo ſicuti cum pueris, A, A: B, B: & etiā ſi ſubinde repetenda ſint eadem, ipſos tamen ſubſiſtere in rudimētis, & nunquā vlterius progredi. Quēadmodum ergo ignominioſè traducit Iſaias populi ignauiā in Lege diſcenda: ſic etiam nunc Ieremias oſtēdit non debere ipſos mirari, cur iubeat Deus promulgari apud ipſos Legem ſuam, quia ſcilicet hactenus contempta fuiſſet. Reliqua differemus.

Iſa. 28. 10. 13

PRECATIO.

Da omnipotens Deus, quādo dignaris nos quotidie tam amicè, & ſuauiter ad te inuitare, ne ſurdis auribus prætereamus doctrinam, quæ nobis in ſalutē proponitur, ſed attenti ad eam ſimus: deinde præſtemus quod meritò exigis obſequiū, vt magis ac magis proficiamus in ſtudio pietatis, & ita formemus totū vitæ noſtræ curſum ad tuam iuſtitiam, vt tibi in hoc mundo militemus, donec tandem perueniamus ad beatam illam quietē, quæ nobis repoſita eſt in cælo, per Chriſtum Dominum noſtrum, Amen.

Proxima

PRoxima lectione vidimus querimoniam, qua vsus est Deus aduersus populum: quòd scilicet expertus fuerit omnia, quò posset illum sibi conciliare: & tamē perdiderit operam. Sed in verbis magnum est pondus, quia dicit, *se contestando fuisse contestatum*, quasi hîc se subiiceret arbitrio tertii. nam solemus eos contestari, qui spontè non accederent ad tribunal iudicis. Deus ergo mutuatur hanc figuram à cōmuni hominū more, & dicit se fuisse *contestatum*, neque id semel, sed repetitis vicibus. Postea addit se id non fecisse tantùm vno seculo, sed ex quo exierant ipsorū patres è seruitute vsque ad diem illum. Fuit autē hæc nimis turpis obstinatio, cùm Deus non desineret illos ad se vocare, & tamē verba faceret apud surdos. Sed quod sequitur magis est emphaticum, vbi dicit *se mane surrexisse*. nam quod alii transitiuè accipiunt, mihi non probatur. Dicit ergo Deus se ita fuisse solicitum de ipsorum salute, vt mane surgeret ad ipsos vocandos. Non dubium est, quin Deus ad se transferat quod propriè competebat in Prophetas, quēadmodum etiam vicissim concedit seruis suis quod propriū est ipsi, & non potest quadrare hominibus, nisi per concessionis modum. Cæterùm, hîc Deus commendat authoritatem verbi sui cùm dicit *se mane surrexisse*: & simul ingratitudinem eorum amplificat: quòd scilicet cōtempserint eum, vbi videbāt instar patrisfamilias curare ipsorum salutē. Ergo hinc colligimus quāti Deus faciat sermonem suum, dum testatur se nihil diuersum habere à seruis suis, quorum opera vtitur, cùm vult Ecclesiam suam docere. Deinde hinc etiam colligimus quàm inexcusabilis sit prauitas, vbi Deum ita nobiscum familiariter loquentem reiicimus. Nunc ergo tenemus sensum huius loci. Sed potest etiam hoc tertio loco notari, frustra prætendi Dei nomen, nisi vbi ipse loquutus est: quēadmodum hodie Papistæ vellent sine controuersia recipi quicquid effutiunt pro sua libidine. Deus autem hoc loco ostendit se non offendi, nisi vbi ipse spernitur: & simul declarat se ita coniunctum esse cum Prophetis, vt illi nihil proprium, vel aliunde quàm ab ipso profectum afferant. Iam adiungit *se hoc tantùm postulasse a populo electo, vt audiret vocem suam*. Æquitas huius præcepti ostendit quàm indigna & scelerata fuerit impietas illius populi. Et simul ostendit Deus nullum esse prætextum erroris, vel inscitiæ in populo illo. Nam hæc vna erat ratio tergiuersandi, si obtenderent se non aliud cupere, quàm præstare Deo cultum debitum. Atqui regulam præscripserat Lege sua, quæ non posset eos fallere. Ergo sequitur spontè ipsos desciuisse ad superstitiones, quando satis superque edocti fuerant ipsa Lege, quid Deus probaret. Hæc igitur ratio est cur toties hîc repetat, nihil aliud se postulasse a filiis Abrahæ, nisi *vt audirent vocem suam*. Postea sequitur, *Non tamen audierunt* (videor enim mihi hæc omnia legisse postrema lectione) *non tamen audierunt*, inquit, *& non flexerunt*, vel non inclinarunt *aurem suam*. Hîc Propheta non paucos tantùm homines accusat contumaciæ, sed dicit ex quo redempti fuerant, omnibus seculis fuisse rebelles Deo. Et exagerat crimen illud, quòd *non inclinauerint aurem* suam. Neque enim dubium est, quin hoc secundo loco additum fuerit ad emphasin: quasi diceret Propheta per eos duntaxat stetisse, quo minus via illis pateret: sed non dignatos fuisse aurem Deo præbere. Hoc autem signum est extremi contemptus, vbi non tantùm repudiamus eum qui loquitur, & nolumus eius imperio vel consilio parere, sed vbi præcludimus omnē aditum, & quārum in nobis est vetamus ipsum loqui, hoc certè nimis est cōtumeliosum. Nam fieri potest, vt quis alterum loquentem audiat, qui etsi non obtemperet, tamen seruabit aliquam humanitatem, ne queratur ille se non fuisse auditum. hæc enim est minimè tolerabilis barbaries, vbi ne verbum quidem admittimus. Hîc conqueritur Deus, non tantùm Israelitas sibi fuisse immorigeros, postquam educti fuerant, sed fuisse ita præfractos, vt contumeliosè etiam procul reiecerint omnes Propheticos sermones: quod non tantum fœdæ impietatis signum fuit, sed etiam barbaræ contumaciæ. Nunc ergo tenemus Prophetæ consilium. Dicit *Ambulasse vnumquenque in prauitate cordis sui mali*: quia prius ostendit fuisse in tempore præmonitos, sequitur eos non errore sequutos fuisse impias superstitiones: sed quia reiicerent verum Dei cultum, nec locum darent Propheticæ doctrinæ. Cùm dicit *ambularunt vir*, id est, quisque: non dubiū est, quin Propheta hîc quasi vno fasciculo omnes simul inuoluat: quasi diceret non fuisse abreptos aliquo impetu, quemadmodum fieri plerunque solet, cùm à paucis tumultus cōmotus est, plurimi deinde sequuntur, & rapit eos tempestas, & non expendunt quid agatur. Ita sæpe terror quidam præoccupat multorum animos, vt huc vel illuc pergāt, & tamen nesciant quorsum debeant tēdere. Sed Propheta hîc ostēdit cuique fuisse suūm consiliū: quasi diceret, non tātùm populi impetu fuisse cultū Dei ita reiectū, sed singulos captasse apud se consilia, & concoxisse hanc malitiā, & hoc scelus, vt Deum reiicerent. Plus ergo est efficaciæ in hac loquendi forma, quàm si dixisset omnes ambulasse in prauitate cordis sui: & simul etiā ostendit, à minimo vsque ad maximum, sicuti loquuntur, omnes fuisse implicitos eadem impietate. Postea subiicit *Deum induxisse super eos verba fœderis*, hoc est, minas. Neque enim per Verba fœderis intelligit doctrinā Legis, vel præcepta: sed priore loco verba fœderis posuit pro ipsis Dei præceptis: nunc autē quia videbat negotium sibi esse cum hominibus præfractis, & qui non essent vllius doctrinæ capaces, ideo descendit ad minas. Deus enim præscribit quid fieri velit, hoc est primum in Lege: & addit etiam non tantùm blandas inuitationes, sed quasi illecebras, vt cōciliet sibi animos hominū.

q. iii.

Sed vbi nullum est studium, nulla cura obediendi, tunc descendit ad minas. Propheta, quamuis promissiones omiserit, tamen ante disseruit de Lege ipsa: nunc verò dicit Deum exequutum esse quod illis denuntiauerat. Postea adiungit, *De quibus mandaueram vt facerent, & non fecerunt*. Hæc quidem videntur nimis confusè dicta: nam cùm dicit *verba fœderis huius*, non dubium est, quin minas intelligat, quemadmodum iam diximus: postea addit, & continuò pòst, quæ *mandaueram, vt facerent, & non fecerunt*. Sed, quemadmodum iam admonui, quandoquidem Propheta satis antehac docuit, regulam fuisse in Lege traditam piè & iustè viuendi, nunc magis insistit in minis. Ergo non mirum est, quòd ita confusè loquatur. nam populus Legem Dei quodammodo peruerterat. Hæc quidem distincta sunt in Lege, nempe doctrina, vel regula viuendi, & postea minæ, quæ tantùm adduntur quasi stimuli ad excitandam pigritiem hominum, vel potius ad domandam ipsorum contumaciam. Sed quia non attenti fuerant Israelitæ & Iudæi ad vocẽ Dei, Propheta hîc permiscet minas præceptis. Nunc tenemus quid hoc loco sibi velit Propheta: dicit se missum fuisse a Deo, vt clamaret, *Audite verba fœderis huius*, quia scilicet immemores erant veræ pietatis: & ita obliuione, imò etiam impio contemptu obtriuerant totam Legem, vt docendi essent a primis rudimentis. hoc est vnum. Deinde ostendit quàm solicitus fuerit Deus de ipsorum salute, vt nullas partes optimi patris neglexerit, & tamen operam fuisse perditã: quia non tantùm suis cupiditatibus aliò rapti fuerant, sed etiam interior eorum malitia clauserat aures ipsorum, ita vt non dignati fuerint vocem Dei admittere: neque hoc tantùm vno seculo cõtigisse, sed ex quo egressi fuerant è terra Ægypti vsque ad illum diem. Hinc sequitur, iustè ipsos plecti: quia Deus omnia expertus fuerat antequam ad hunc rigorem descenderet. Sed cùm tentasset omnes vias, & quidem frustrà, hoc tãtùm fuit residuum, vt pœnas exigeret de hominibus tam desperatis. hæc summa est. Nunc adiungit.

9 Et dixit Iehouah ad me, Inuenta est conspiratio, *ad verbũ, colligatio: nam* קשר *significat proprie ligare vel cõnectere: sed metaphorica est significatio cùm trãsfertur ad conspirationem*, in viro, *hoc est, in viris*, Iehudah, & in ciuibus Ierusalẽ.

10 Reuersi sunt ad iniquitates patrum suorum superiorum, *qui antè fuerunt*, qui noluerunt audire verba mea: & ipsi ambularunt post deos alienos, vt seruirent ipsis: dissoluerũt domus Israel, & domus Iehudah fœdus meum, quod pepigeram cum patribus ipsorum.

Hîc propius manus conserit Propheta cum hominibus ætatis suæ, & dicit eos peiores esse patribus. nam huc pertinet nomen Colligationis. Cùm enim turmatim concurrerent ad impias superstitiones Israelitæ, magis hoc fuit excusabile initio, quia scilicet nondum altas radices egerant in vera pietate. Sed cùm toties, & tam variis modis per Prophetas conatus esset Deus ipsos in viam reducere, & sedulitas eius, & assiduum illud studium caruisset profectu, hoc fuit signum perditæ contumaciæ. Dicit igitur detectã esse. nam hoc sibi vult cùm dicit, *inuentam fuisse*. Hoc verbo sæpe in alium sensum vtitur Scriptura: sed hîc tantundem valet, acsi dixisset coniurationem populi esse deprehensam, esse conuictam: quemadmodum fures dicuntur manifesti, vbi deprehensi sunt ἐν αὐτοφώρῳ vt dicunt: ita etiam hîc dicit Deus, non esse disputandũ, an populus data opera, & destinata malitia verũm & legitimum cultum peruerterit: *Coniuratio*, inquit, *est satis nota*. Nunc ergo tenemus Prophetæ sensum, acsi diceret, non partem populi duntaxat implicitam esse impietate, sed omnes quasi à primo ad vltimũ esse simul coinquinatos: deinde hoc fieri, non stulto aliquo impetu, sed quasi meditatò, *quòd scilicet inter se fuerint colligati*. Postremò dicit *hoc esse satis manifestum*, ideo se non amplius litigare, quoniã scelus plus satis compertum sit. Dicit, *Inter Iehudah, & inter Israel*: vbi subest acris obiurgatio. nã scimus duo illa regna non tantùm exercuisse occultã simultatem, sed hostiliter conflixisse. Cùm ergo tale esset dissidium inter decẽ Tribus, & inter Tribum Iehudah, & quasi væsanum odium, vt alii alios prorsus perditos cuperent, cùm accerserent Iudæi Ægyptios, cùm Israelitæ & Syrios, & Assyrios armarent in exitiũ Tribus Iehudah: cùm ergo ita capitaliter alii alios per tot secula persecuti fuerint, quid hoc sibi vult? quale portentum est, vt ita inter se conspirauerint, vt cultum Dei euerterent, vt perderent quicquid erat sincerum in pietate, vt idola sua erigerent? Nunc ergo tenemus quid sibi velit Propheta, quasi diceret, in aliis omnibus fuisse hostes, & vna tantùm in re conspirasse, nempe vt bellum gererent cum Deo, vt euerterent cultum eius, & vt dissiparent Legem. Nunc ergo videmus quorsũ tendat Spiritus Dei, cùm dicit *conspirationem fuisse compertam*: ne scilicet Propheta hîc multis verbis disceptet quasi de re ambigua. Iubet ergo Deus præcisè ipsum ferre iudicium, quemadmodum si iudicis sentẽtiam scriba recitaret: ita etiam ostendit Deus se agere cum Iudæis, perinde, vt agitur cum hominibus damnatis. Et simul adiungit *reuersos fuisse*. Ostendit in quem finẽ cõspirauerint, nẽpe, inquit, *vt redirent ad scelera patrum suorum, qui ante fuerant*: vertunt,

Priores:

Priores:sed non satis exprimitur Prophetæ sensus:quia intelligit statim à principio Israelitas fuisse ita præfractos,vt Deus nunquam subigere potuerit eorum ingenia. Tamen notandum est,non loqui de vetustissimis,quemadmodum הראשׁנים vocantur prisci,qui iam olim fuerunt. sed quoniam fuit continua successio, vel series impietatis, ideo Propheta vocat hîc patres superiores, qui ab egressu primo cœperant Dei iugum excutere vsque ad illud tempus. Et iterum inculcat quod antè vidimus,quòd scilicet *noluerint audire*. nam ignorantia etiam si non prorsus absoluat, tamen aliquatenus extenuat culpam. Sed Deus ostendit,iam à principio Israelitas fuisse immorigeros:nam satis apertè per manum Mosis ipsos docuerat:videmus tamen vt toties insurrexerint aduersus Mosen. si quærimus originem, certè fuit mera & destinata impietas, quòd scilicet noluerint se Deo subiicere. Postea adiũgit, *Et ipsi ambularunt post deos alienos*, inquit, *vt seruirent ipsis.* Semper antithesis notanda est inter Deum,& idola. Deus satis multa signa dederat suæ potentiæ,& gloriæ:& vt vno verbo dicamus,satis probauerat se esse verum & vnicum Deum. vnde igitur factum est,vt Israelitæ prætulerint deos fictitios?certè hîc non potest obtendi error. videmus ergo,reiecto vero Deo,spontè sequutos esse sua figmẽta. Deinde adiungit, *Vt illis seruirent.* atqui iam Deus ipsos sibi addixerat cùm illos redimeret. Cùm ergo sese addixerũt diis alienis,nonne hinc magis ac magis conuincitur eorum ingratitudo? Tandem adiungit explicationis causa, *Domus ergo Israel,& domus Iehudah dissoluerunt pactum meum*, inquit. Confirmat quod nuper dixi, nẽpe eos non errasse,acsi incognita fuisset via, sed quia fuerint præfracto & indomito ingenio, neque sustinuerint Deũ audire,cùm tamen familiariter ostẽderet quid esset agendũ. Sed nomen Fœderis plus exprimit: quòd scilicet non tãtùm Deus præcepta sua tradiderat per manũ Mosis, sed etiã illos adoptauerat sibi in populũ,& simul obstrinxerat illis fidẽ suam:Ero vobis in Deũ, estote mihi in populum. Cùm ergo tam comiter alliceret eos ad se Deus, quàm prodigiosa fuit illa rebellio,non audire eius vocem? Ergo huc pertinet nomen ברית, quòd scilicet non tantùm Deus tradiderat regulam bene viuendi, sed etiam ipsos adoptauerat in populum,si essent morigeri. Cùm dicit *se pepigisse fœdus cum patribus illorum*, respicit ad primum illud seculum, quo populum eduxerat è terra Ægypti. nam tunc coniunctum erat genus Abrahæ. Erant quidem duodecim Tribus inter se distinctæ,sed vnum erat caput in populo illo, vnum Sacerdotium, postea fuerat vnum regnum. Ostẽdit ergo Deus,etiam si postea decem Tribus sibi creauerint alterum Regẽ,& Tribus Iehudah tunc diuisa fuerit,tamen in hoc diuortio fuisse tantùm speciales quasdam inimicitias,interea fuisse semper eodem ingenio,& ostendere quàm similes essent patribus suis:quasi diceret,Olim erant vnus populus,nunc sunt duo. *Atqui iam inter se conspirarunt*,eadem est iniquitas,hac in re sunt coniuncti,& est colligatio inter eos, quemadmodum prius dictum est. Sequitur, *Suprà ver. 4*

11 Propterea sic dicit Iehouah, Ecce ego inducam *inducens, vel induco* super eos malum,à quo non poterunt exire, *hoc est, se explicare*, *ad verbum, quòd non poterunt exire ab ipso*,& clamabunt ad me,& non audiam eos.

Iam Propheta illis cladem denuntiat: quia multis annis, vt probabile est, vsus fuerat officio Doctoris:minatus illis fuerat,sed frustra. Iam ergo confirmat quod antè vidimus,nempe impiam conspirationem satis superque notam esse & cõpertam,vt iam non vocãdi sint, vel trahendi ad iudicis tribunal,qui ita palàm sibi accersiuerint suum interitũ. Dicit ergo Deum iam quasi armatum esse,vt vindictam suam exequatur. *Inducam*,inquit,*super eos malum, à quo non poterunt exire*:postea addit, *Et clamabunt ad me,ego autem non exaudiam eos.* Hoc posteriore membro ostendit non relinqui vllam spem, acsi possent veniam impetrare à Deo: neque enim ipsum fore amplius exorabilem. Summa est,ita addictos esse exitio,vt frustra sibi quicquam promittant de misericordia Dei. nam sæpius testatus fuerat in Lege se fore placabilem. Dicit autẽ Propheta iam spes omnes illis præcisas esse, quoniam fœdus Dei abiecerint: ideo quicquid Deus promiserat illic de sua clementia, & misericordia, ad ipsos non amplius spectare. Nunc discamus etiam accommodare ad nos hanc doctrinam:& primo loco notemus,magnum esse discrimen inter nos, qui familiariter & tam longo tempore edocti sumus de vero,& legitimo Dei cultu,& inter miseros qui cæci errant in tenebris:quia multò atrocius est crimen nostrum,& dignum pœna grauiore:deinde etiam hoc addamus,si Deus aliquandiu nos sustinuerit,venturum esse totum illud tempus patientiæ eius in rationem. Nullus est dies,quo nos non expergefaciat Deus,& ita manè surgit,& hoc modo ostendit quantam curam gerat salutis nostræ:si autem manemus sopiti in pigritia,hæc cõminatio hodie imminet capitibus nostris. & præsertim si expendimus quantò propius ad nos Deus accedat,quàm ad populum veterem. hinc etiam colligere licebit,quàm minus tolerabilis sit nostra ingratitudo. Et ideo diligenter hoc notandum est,Deum armatum esse aduersus eos,quibus sermonem suum non vno tantùm die, sed multis annis proposuit, postquam expertus est se operã ludere,& offensus fuit obstinata eorum malitia,non esse amplius locum vllũ remedio. Sed hîc quæri potest,quomodo neget Deus se propitium fore Israelitis,etiã vbi ad

Psal. 50.15. eum clamabunt. nam sæpe occurrit hæc promissio, Inuoca me, & ego te exaudiam. Quanuis non vbique vtatur Deus his verbis, tamen plurimis locis hoc idem promittit. iam ergo posset hoc videri absurdum, quòd ianuam claudit miseris, qui ad eius misericordiam confugiunt. Sed proximo versu ostendit qualis futurus sit hic clamor: nam si ex animo resipuissent, certè nunquã negata fuisset eis venia. Sed paulò pòst videbimus clamores eorum fuisse vagos, & erroneos, & cõfusos: ita vt non dirigerent preces suas ad Deum, neque etiam tenerent viam, quæ omnibus nobis monstratur, quia sine pœnitentia, & fide clamarunt, quemadmodum sequitur. Dicit enim Propheta,

12 Et ibunt vrbes Iehudah, & ciues Ierusalem, & clamabunt ad deos, quibus ipsi fecerunt suffitum. & seruãdo non seruabunt eos in tempore afflictionis.

Ostendit ergo his verbis Propheta non fuisse vero & sincero affectu resipiscentiæ tactos, qui ita promiscuè clamarunt ad Deum, & ad idola. Sed posset hîc moueri altera quæstio, qui potuerint ad Deum confugere, & simul ad deos alienos? Responsio facilis est, incredulos turbulento spiritu huc & illuc verti, vt nihil certum, aut stabile, & compositum etiam habeant. hoc videmus in Papistis. Papistæ clamant ad Deum, & simul permiscent magnam deorum turbam. Sciamus ergo in omnibus incredulis esse quasi vertiginis spiritum, qui eos torquet in diuersas partes, ita vt nunc inuocent Deum, nunc autem ad idola sua confugiant. naturaliter rapiuntur homines ad Deum, vbi angustia aliqua constrictos ipsos tenet. inuocant ergo Deum, sed postea non contenti vno ipso, feruntur ad sua figmenta, & accumulant sibi, quemadmodum dixi, ingentem turbam deorum. Hoc ergo cùm hodie fiat in Papatu, ne miremur idem olim fuisse factum, & exprobrari Iudæis. nam Propheta nunc sermonem suum dirigit ad solos Iudæos. Nuper loquutus est de Israelitis: nunc autem peculiariter docet populum suum. *Ibunt igitur vrbes Iehudah, & ciues Ierusalem.* quomodo? *Clamabunt ad deos suos.* Videmus ergo vota eorũ fuisse vaga, & quasi sparsa in aerẽ. non potuit ergo Deus ipsos exaudire. Nam quoties Deus promittit se fore propitium, vel placabilem, requirit fidem, & pœnitentiam: atqui in hoc populo fuit impia peruicacia: deinde nulla fides, quia scilicet impliciti erant suis superstitionibus. Summa est, Iudæos cùm vrgebit ipsos calamitas, vota facturos vero Deo, sed sine ratione, sine delectu, ac potius mente turbulenta: & hoc fore satis clarum, quoniã simul accersent sibi varia idola, sed nihil fore auxilii, neque in vero Deo, neque in ipsorum idolis. quare? indigni enim erunt, quos Deus exaudiat, quia ipsum non rite inuocabunt, hoc est, sine fide, & pœnitentia: deinde idola non poterũt quicquam opis illis afferre. Hinc ergo sequitur eos prorsus fore desperatos.

PRECATIO.

Da omnipotens Deus, quando dignaris nos tam comiter pro tua paterna indulgentia ad te inuitare, ne simus refractarij, sed libenter nos tibi, & placidè subijciamus, neque expectemus dum horrorem nobis incutias, & ostendas nobis signa iræ tuæ: sed præueniamus horribile illud iudicium, & ita semper pergamus, vt nihil aliud nobis sit propositum, quàm nomen tuum glorificare hac tota vita, donec tandem participes simus eius gloriæ, quam nobis acquisiuit vnigenitus Filius tuus, Amen.

13 Quia pro numero vrbium tuarum fuerunt dii tui Iehudah, & pro numero platearum Ierusalem posuistis altaria in opprobrium, altaria ad offerendum suffitum Baal.

HIC Propheta ostẽdit Iudæos non tãtùm vno superstitionis genere fuisse pollutos, sed hinc inde asciuisse fictitios deos, & ita terrã fuisse oppletam, & quasi obrutam innumeris superstitionibus. Dicit *pro numero vrbium fuisse deos in regno Iehudah, & in ipsa vrbe pro numero platearum fuisse erecta altaria*, nempe *vt offerrent suffitum ipsi Baal.* videtur tamen aliqua esse repugnantiæ species in verbis. Nam si colebant omnes vnum Baal, vbi reperietur illa deorum turba, quam illis Propheta exprobrat? sequitur ergo, vel fuisse vbique vnam formam superstitionis, vel non oblatum fuisse suffitum vni Baal in omnibus locis. Sed ex hoc loco & aliis pluribus colligere licet fuisse hoc nomen vulgare. nam quanuis singula idola suis nominibus distinctè vocarent, tamen hoc erat nomen promiscuum, & omnibus commune. Quid enim aliud est Baal, quàm patronus, vel deus

deus inferior, qui conciliat gratiam apud summum Deum? Prophetæ sæpe vtuntur numero plurali: vocant Baalim deos minores, vel deos illos inferiores, qui erant quasi mediatores, vel Angeli. sed etiã sæpe per nomen Baal intelligunt omnia idola. Ergo est synecdoche in hac voce: quoniam Propheta generaliter comprehendit omnes deos, quos sibi fabricauerant Iudæi, quanuis diuersa essent illorum nomina. Quod autem Propheta reprehendit in populo suo, videmus quotidie vsu venire. nullus enim est finis, vbi semel tantillum declinant homines à puro cultu vnius Dei. Nam si quid comminiscuntur, statim error nascetur ex errore: ita cumulabunt sibi diuersos errores, donec sese proiecerint in labyrinthum, vnde nullus est exitus. Hoc clarè perspicitur in Papatu. Initiò Satan speciosis coloribus homines abduxit à simplici Dei cultu, & pura eius doctrina. iam vt ingenita est omnibus curiositas, certatim quisque aliquid de suo addere voluit. hinc ergo factũ est, vt tanta congeries errorũ, & superstitionum inualuerit. Non igitur mirum est, si Propheta exprobret Iudæis, non tantùm ipsos desciuisse à puro & legitimo Dei cultu, sed etiam fuisse apud eos tot idola, quot erant vrbes: deinde tot rationes colendi Dei, quot erãt compita, aut viæ in ipsis vrbibus. Et hinc etiam colligimus eandẽ esse radicem apud omnes populos omnium superstitionum. tametsi enim differunt in speciem, prodeunt tamen omnes ex hoc principio: quia quisque appetit habere Deum peculiarẽ. ita fit, vt vnaquæque vrbs adoptet patronum: deinde singulæ etiam familiæ sibi fabricant proprios deos, quia nullus contentus est cõmuni cultu. Ergo necesse est, à nobis vnũ Deũ purè coli, aut diabolus statim inducet alienos deos, & confusã turbam: ita vt facilè appareat nos dare pœnas impiæ leuitatis, quoniã relictus à nobis fuerit fons aquæ viuæ. dicit *erecta fuisse altaria in opprobrium.* Posset hoc ad Deum referri, quòd scilicet grauẽ contumeliã Deo intulerint, quoniam opposuerint profana sua altaria vnico quod Deus sibi erigi in Templo iusserat. Sed coacta esset illa interpretatio. melius ergo conuenit hoc referre ad populum, quòd scilicet sibi altaria erexerit in opprobrium: quasi diceret, Iudæos sibi fuisse authores malorũ omnium, vt deberent hoc suæ impietati acceptum referre, cùm Dominus pœnã exiget: quasi diceret, Deus quidem vos castigabit, vt digni estis: sed adscribite vobis ipsis totam culpã: quoniam altaria quæ manibus vestris erecta sunt, cedent vobis in opprobrium, & pudorẽ. Tandem adiungit, *Ad suffitum offerendum* Baal. Non dubiũ est, quin quæ fierent summum Deum: sed quoniam fingebant sibi patronos, qui essent quasi mediatores coram Deo, queadmodum Platonicum illud figmentum omnibus seculis regnauit: ideo Propheta hîc pronuntiat fuisse illis tot deos, quot erant vrbes, deinde quot compita. Neque enim Deus admittit sophisticas argutias, quibus elabi semper volũt hypocritæ. nam simulatque transfertur eius gloria aliò, conqueritur nouos deos inductos esse. Sequitur,

14 Et tu ne ores pro populo hoc, & ne tollas pro ipsis clamorem, & precationem: quia ego non audiens, *non audiam,* in tempore quo clamabunt ad me pro, *vel super,* malo suo, *super afflictione sua.*

Vt intelligant Iudæi certam cladẽ instare, & Deum non fore illis placabilem, vetatur etiam ipse Proph. se interponere pro ipsis. Non dubium est, quin vbi vel seuerissimè arguebat populum, simul ad Deum vota sua direxerit, quia sustinuit duplicem personam. cùm enim in medium prodibat, illic erat quasi præco cælestis vindictæ. ergo fulminabat contra impios, & Dei contẽptores. Sed interea suppliciter deprecabatur veniam, vt Deus etiam perditis, & desperatis hominibus ignosceret: nisi enim fuisset ita anxius de salute populi, & nisi sedulò orasset, superuacuũ erat prohibere vt desineret à precibus. Constat igitur Prophetã in vtroque fuisse diligentem, nempe vt populũ duriter obiurgaret sicuti mandabat Deus: & tamen esset deprecator, vt Deus clemẽter ageret cum indignis. hoc est vnum. Iam ergo Deus prohibet ne amplius oret Ieremias. hoc non facit tamen ipsius tãtùm causa, sed potius respicit totum populum, nempe vt sciant sententiam de se latam esse, & nihil spei esse reliquum. Videmus ergo vt præcisè affirmet Deus sibi esse in animo populum perdere, ideóque non esse amplius locũ precibus. Sed quæritur, an Propheta cùm postea perrexit in suis precibus, Deum offenderit: videbimus enim fuisse adhuc sic affectum in curãda populi salute, vt non destiterit Deum precari. & quod de Ieremia dicitur pertinet etiam ad omnes alios. atqui fideles semper orarunt pro impetranda venia, quanuis res ad extremum vsque redactæ essent. Sed notandũ est, Deum vbi ita simplici prohibitione vtitur, sæpe acuere suorũ vota, queadmodũ legimus de Samuele. ille enim etiamsi cognosceret ex ore Dei Saulem esse reiectum, non ideo tamen destitit amore ipsum prosequi, & pro ipso apud Deum intercedere. sed minimè dubium est, quin Prophetæ respexerint consilium Dei, quod iam attigimus. Quoniam ergo Deus non priuatim loquutus est Ieremiæ causa, sed populi: ideo Propheta non damnandus est vel audaciæ, vel temeritatis, vel stultæ obstinationis, vel inconsiderati zeli, cùm postea precatus est, quia sciebat non tam hoc sibi esse dictum, quàm vniuerso populo. Sed aliud notãdum est: neque enim vetitus est Ieremias orare pro reliquiis, hoc est, pro electis, & pro

1.Sam.15.35, & 16.1.

semine illo, vnde exoritura erat deinde Ecclesia: sed vetitus est orare pro illo corpore populi: & certè ab eo tempore hoc certò persuasum habuit, non posse amplius remedium adhiberi, quin populus trahendus esset in exilium. Referri igitur hoc debet ad totam multitudinem. interea potuit Ier. pro electis Dei orare: deinde etiã pro noua Ecclesia, hoc est, pro instauratione Ecclesiæ: quanuis non debuerit orare, quin Dominus exequeretur vindictam, quæ iam sic apud ipsum decreta erat, vt non posset vllis precibus flecti. Nunc ergo tenemus huius loci sensum, nẽpe quòd Ieremias pro singulis hominibus quotidie precatus sit, deinde pro instauratione Ecclesiæ: tamen debuerit certò expectare cladem illam exilii, quia hoc coram Deo fixum erat. Quantùm attinet ad hanc locutionem, *Ne tollas pro ipsis clamorem*, & precationem, alibi diximus duas loquendi formas in speciem esse diuersas, quæ tamen conueniunt, Tollere precationẽ, & Proiicere. Dicuntur ergo sancti interdum proiicere orationẽ suam: Cadat oratio mea in conspectu tuo: quoniam scilicet nemo rite cõpositus est ad Deum inuocandum, nisi qui in seipso est deiectus, & prostratus. Ergo dicuntur cadere preces sanctorum propter humilitatẽ: dicuntur etiam sursum attolli, nempe propter feruorem zeli, deinde propter fiduciam. Et quòd rem vnam pluribus verbis repetit, non caret pondere: quia tantundem hoc valet, acsi dictum esset, Tu nihil proficies orando, precando, intercedendo, supplicando. Confirmat igitur Deus pluribus verbis, iam posthac se non fore exorabilem. Sequitur, *Ego enim non exaudiam eos tempore quo clamabunt ad me*. Videtur non esse satis apposita hæc causæ redditio: nam potuit Deus Prophetæ suo concedere quod impiis illis & rebellibus negasset. verùm simpliciter intelligit se fore iudicem seuerum in exigẽda pœna, ita vt nullus locus misericordiæ supersit. *Non exaudiam igitur eos*, hoc est, etiam si ipsi clament (argumẽtum est à maiori ad minus) *ego non exaudiam eos*: ergo multò minus te exaudiam pro ipsis. Sed cur non fuit Deus seruo suo propitius? Respondeo, Deum magis propensum esse ad misericordiam, vbi quisque ipsum inuocat, quàm vbi accedunt alii deprecatores. Summa est, siue ipsi precentur, siue adhibeant alios patronos, Deum non fore illis exorabilem. Quod autem posset hìc obiici, alibi solutum fuit. nam si ex animo & sincerè Deum precati essent, proculdubio exaudisset illos. neque enim fallit illa promissio: Propinquum esse Deum omnibus inuocantibus eum,
Psal. 145. 18. sed in veritate. Quoniã autem hic sermo habetur de hypocritis, qui fundebant preces vagas, & erraticas, miscebant verum Deum cum suis idolis, non mirum est, si Deus eorum vota repudiet: quia preces nostræ sanctificantur fide, & pœnitentia. vbi ergo regnat incredulitas, deinde vbi cor est obstinatum in malitia, preces sunt pollutæ & sacrilegæ, quia illic prophanatur nomẽ Dei. Non mirum est igitur, si reiiciat eos Deus qui fictè ipsum inuocant. Sequitur,

15 Quid dilecto meo in domo mea? dum facit ipsa abominationem cum multis: & caro Sanctuarii transierunt abs te: quia dum malè fecisti tunc gloriaris.

Quoniam oratio est concisa, variè torquetur ab Interpretibus hic locus. breuitas semper obscura fere est. Sed hæc omnium fere consensu expositio est recepta: quòd Propheta Deum appellet Dilectum suum: *Quid* ergo *dilecto meo in domo mea*? Qui ita accipiunt verba Prophetæ, putant etiam Templum vocari domum eius, propter studium pietatis, quo singulariter ardebat. quoniam ergo prætulerat Templum Dei omnibus rebus terrenis, ideo putant ita locutum esse, *Quid dilecto meo in domo mea*? Sed Ionathan multò rectius accipit in persona Dei. & certè quisquis prudenter expenderit Prophetæ verba, mirabitur doctos viros, & tam multos ita in re non dubia fuisse deceptos. Non dubiũ igitur mihi est, quin Deus hìc loquatur: & *dilectum suum* appellat populum, respectu adoptionis. Ironica autem est loquutio, si reputamus quanta fuerit populi impietas, & quàm indignus hoc honore propter suam ingratitudinem: tamen mirum non est, vocari *dilectum*, vt aliis locis, nempe quoniam fuerat à Deo electus: quemadmodum etiam vocatur
Deut. 32. 15 Rectus in Cantico Mosis: & tamen Moses illic enarrat quàm scelerate populus desciuerit à Deo suo: sed vocatur Rectus, nẽpe respectu ipsius Dei. nam quanuis homines vocationi suæ non respondeant, tamen consilium Dei manet stabile, neque mutatur ipsa hominum malitia. quanuis ergo tunc omnes fere essent apostatæ, Deus tamen nunquam passus est aboleri fœdus suum. Ideo
Rom. 11. 28. Paulus cùm de Iudæis loquitur 11. ad Romanos cap. etiam si tunc omnes ferè essent acerrimi hostes Euangelii, & sua perfidia prorsus sese abdicassent, ita vt essent extranei: tamen dicit esse dilectos propter Patres: Propter vos quidẽ inimici ad tempus, inquit, hoc est, quoniam Deus locum dare voluit Gentibus, & illas sibi adoptare: tamen propter fœdus manent adhuc, & manebunt dilecti, hoc est respectu primæ illius adoptionis. Non cito alios locos similes: sed satis est tenere genuinum sensum. *Quid* ergo *dilecto meo in domo mea*? hoc est, quid iam simulant Iudæi se venire in Templum, vt mihi sacrificent? vt profiteantur se esse populum meum? quid illis cum domo mea? hoc est, quid illis cum vlla sanctitate? Ergo hìc obliquè perstringit Iudæos duobus modis: quòd scilicet sibi præclusissent aditum, ne amplius sacrificia in Templo offerrent: & simul

etiam

etiam auget ipsorum crimen, quòd cùm essent amici Dei, hoc est, cùm ipsos dignatus esset suo fauore, cùm amplexus esset tanquam pater filios, quòd tamen cum ipso bellum gererent tanquã professi hostes: quẽadmodum etiam alibi dicitur, Hei sumam vindictam de hostibus meis. Nunc videmus sensum optimè fluere. ostẽdit Deus Templum suum pollui à Iudæis, cùm illuc perrumpunt, vt offerãt sua sacrificia: *Quid vobis*, inquit, *cum Domo mea*? Quemadmodum etiam eadem ferè sententia legitur primo cap. Isaiæ: illic enim subsannat Deus Iudæos, quòd tererent pauimentum Templi sui: Ego scilicet multum vobis debeo. nam venitis in atria mea. quorsum? tãtùm pauimentum Templi mei conteritis. ergo manete potius domi vestræ, & ne putetis me vobis obstrictum, quia in Templum venitis: sic etiam hoc loco, *quid iam dilecto meo in domo mea*?. Per concessionionem loquitur, *Sed quid dilecto meo in domo mea*? quasi diceret, Estis quidem dilecti, & putatis Deum vobis obstrictum esse. freti enim fœdere quod pepigit cum patre vestro Abraham, semper manetis in illa iactantia, Nos sumus populus Dei, & eius hæreditas: nos sumus gens sancta, & regale Sacerdotium: Estis dilecti, inquit, *sed quid vobis cum Templo meo*? nempe *quia fecerit ipsa abominationem cum multis*. Hìc mutatur genus nominis, quia relatiuum fœmininum hìc ponitur. Sed hæc loquendi ratio passim trita est, quòd scilicet populus accipitur pro muliere, hoc est, repræsentatur nobis sub persona mulieris. Dicit ergo, *Ecce filia populi mei fecit abominationem cum multis*. Non poterant ingredi Iudæi Templum, nisi manerent quasi defixi in puro eius cultu. nam sicuti erat vnicum Tẽplum, & vnicũ altare, ita oportuit illis vnicum esse Deum: deinde oportuit vnicam esse regulam ipsius colendi. Atqui hìc dicit fecisse abominationem: & ita accusat eorum impia figmenta, quòd scilicet accersiuerint sibi adulterinos cultus, & ita discesserint à præscripta forma. ergo abominatio opponitur Legi. deinde adiũgit *fecisse cum multis*. Videmus ergo clausam illis fuisse Templi ianuã: quoniã Templum non potuit separari à Lege, neque nihilomagis etiam à Deo, cui dicatum erat. Iudæi relicta Lege, & ascitis innumeris idolis, in Templum perrumpunt. Videmus ergo non sine causa Deum cõqueri, quòd adhuc veniant in Templum. *Quoniam* ergo *fecerunt abominationem, & quidem cum multis*, iam nihil amplius illis est cum Lege mea. Templum enim est viua imago vnius Dei, deinde quasi Sacrarium ipsius Legis. Contemnunt ipsi Legem, & iactant innumeros deos: ideo volunt misceri Templi sanctitatẽ cum turba deorum, & cum suis corruptelis, & figmentis. Dicit postea *carnem Sanctuarij transisse ab ipsis: Caro Sanctuarij transierunt*. Quòd quidam hoc accipiũt de omnibus fidelibus, iuxta illud, Sileat à facie Dei omnis caro, nimis coactum est, & etiam insipidum. Non dubium igitur est quin de sacrificiis loquatur: quasi diceret carnes Sãctuarii, hoc est, sacrificia recessisse à populo. Dubium quidẽ non est, quin sedulò victimas tunc adhuc mactauerint: sed Deus rata non habet eorum sacrificia, quòd scilicet iam corruperant verum eius cultum. Hæc igitur ratio est, cur dicat *carnes Sanctuarij recessisse à populo*: quemadmodum aliis locis negat sibi offerri. & tamen Iudæi se volebant hoc nomine venditare: & non dubium est, quin superbè Prophetis obiectauerint suas victimas. Sed Deus hoc non fert illis acceptum, tametsi volebant illi impensum ferre: Mihi non offertis vestra sacrificia, inquit, sed idolis. Ita etiam hoc loco dicit *carnem Sanctuarij ablatam esse ab ipsis*, quoniam polluta erant eorum sacrificia. Ergo erant putrida cadauera, quoniam necesse erat victimas in Templo offerre: Templũ autẽ ipsi polluerant, vt esset cauerna latronum, & tanquã sterquilinium: denique vt esset lupanar, quẽadmodum alibi loquitur Scriptura. Non dubiũ igitur est iam nullas *fuisse carnes Sanctuarii*, hoc est, nullum legitimum sacrificiũ, & quod Deus probaret. Sciamus ergo hypocritas, simulac desciuerunt à vero Dei cultu, etiamsi multùm satagant, & sese fatigent in colendo Deo, nihil proficere: quoniam victimæ ipsorum sunt abominabiles. Ergo si cupimus obsequia nostra grata esse Deo, & probari, maneat apud nos principium illud, nempe, Pluris esse obedientiam coram ipso, quàm omnia sacrificia. Adiungit aliam querimoniam, quòd *scilicet vbi malefecerunt tunc glorientur*. Et tamen interponitur causalis particula: *Quoniam*, inquit, *gloriaris cum malefecisti*. Haud dubiè ostendit Propheta, nullo modo ritè ipsos litare: quoniam non tantùm corruperint veram pietatem, sed etiam superbiant in suis superstitionibus, & contemnant Deum, & opponant sua figmenta Legi ipsius. Hoc autem intolerabile est, cùm scilicet homines volunt Deum suo arbitrio, vel potius libidini subiicere. Nam fideles etiam non ita purè, & perfectè Deo sacrificant, quin permixta sint aliqua vitia, eorum oblationibus: sed Deus tamen recipit quæ offerunt, quanuis permixtum sit aliquid inquinamenti. quare? neque enim sibi placent in suis studiis, sed potius aspirant ad puritatem, etiam si ad eam non perueniant. Sed vbi hypocritæ sese efferunt aduersus Deum, & contemnunt superbè eius doctrinam, & volunt sua commenta præferre, & audent etiam ea opponere eius authoritati, certè hæc est diabolica superbia, quæ contaminat quicquid alioqui esset sanctissimum. Sequitur,

Isa. 1. 24.

Isa. 1. 12.

Hab. 2. 20.

1. Sam. 15 22.

16 Oliuam viridem, pulchram fructu, forma vocauit Iehouah nomen tuum, ad vocem sermonis, *alij vertunt, tumultus*, magni accendit, *accendere fecit*, super eam, & fracti sunt rami eius, *alij vertunt transitiuè, & fregerunt*

ramos eius.

17 Nam Iehouah,*copula enim hîc accipitur vice causalis,quia Iehouah,* exercituũ,qui te plantauit,locutus est,*vel pronuntiauit,*super te malum,propter malitiam domus Israel,& domus Iehudah,quam fecerunt sibi ad prouocandum me, ad faciendum suffitum Baal.

Primo loco dicit Propheta fuisse quidem Iudæos ad tempus instar oliuæ fructiferæ,& speciosæ:postea adiungit hanc pulchritudinẽ non fore obstaculo,quominus Deus & ramos frangat,& radicitus perdat ipsam arborem.Postea sententiã illam confirmat,*quoniam Deus qui plantauit possit etiam idem euellere,* quoties visum fuerit.hæc est summa duorum versuum.Non dubiũ est autem,quin Propheta hîc derideat vanam confidentiam , qua sciebat Iudæos decipi.nam sic inebriati erant donis cælestibus,vt auderent ipsum authorẽ despicere. Cùm ergo Prophetæ eos sic aggrediebãtur,Putatis ne impunè vobis cessura tot scelera?non desinitis in vos accendere iram Dei,polluitis eius Templum,totum cultum corrumpitis,contemnitis Legẽ: interea,scilicet, Dominus vobis semper indulgebit? Cùm ergo ita cùm ipsis agerent Prophetæ, quid ? Deus ne Templum suum relinquet,de quo iurauit,Hæc requies mea in secuulm seculi? nonne hæc terra sancta?& nonne etiam ea hæreditas eius est,& requies ? deinde,nonne sumus grex ipsius? nonne sumus filii?nonne sumus sanctum genus?Ergo quod solebant Iudæi arroganter prætendere,concedit illis Propheta,Ita,inquit,vos estis oliua viridis,oliua pulchra & procera, oliua fructifera: hæc omnia concedo,inquit:sed an non Deus poterit subiicere ignem,ita vt rami vnà ardeant, & ita tota arbor redigatur in nihilum?Nunc ergo tenemus consilium Prophetæ.sed cõnecti debet proximus versus:*Deus enim exercituum qui te plantauit*:quasi diceret, Pulchritudo vestra,& quicquid est in vobis pretiosum an est à vobis? Certè tota vestra dignitas , & excellentia pendet ex gratuito Dei beneficio. Scitote igitur vos nihil esse in vobis, sed in Deo, & in beneplacito eius. *Ergò Iehouah qui vos plantauit*,habet in suo arbitrio, vt radicitus euellat arborem à se plantatam. Dicit igitur *esse oliuam viridem, speciosam fructu , & forma* . quare ? quoniam Deus dignatus fuerit illos tanto honore.Similitudo hæc pluribus etiam aliis locis legitur,& tamen variè . nam potuit hoc Dei respectu cõpetere in totum populum:sed quoniã hypocritæ digni sunt quos Deus spoliet,& exuat suis ornamẽtis,ideo quod in commune omnibus erat oblatum, non potuit quadrare,nisi solis fidelibus:quemadmodum dicit Dauid, Ego autem olea fructifera in domo Dei. *Psal.52,10* Non dubiũ est,quin se illic ab hypocritis separet:quasi diceret, Volunt etiam hypocritæ locum habere in Templo Dei,& sunt quasi excelsæ arbores,sed sunt infrugiferæ:ego igitur ero olea viridis in domo Dei,illi autem arescent.Sed,quẽadmodum iam dixi,Propheta Iudæos oliuæ viridi comparat,respectu adoptionis,& gratuiti beneplaciti , quoniã Deus illos extulerat in tantum gradum præstantiæ.Atqui postquam locutus est per modum concessionis,postea addit,*Ad vocem tumultus magni* , aut sermonis magni,inquit, *accendet ignem suum super eam, & frangentur rami eius* (alii vertunt,quemadmodum iam dixi,actiuè)sed quantùm ad summam rei spectat,nihil est ambiguum.nam si actiuè accipimus, aliquid subaudiendum erit, nempe quòd hostes,qui erunt instar ignis,frangent eius ramos.Iam sequitur illa,quam dixi,confirmatio,nempe *quòd Iehouah qui plantauit eam,locutus fuerit,* hoc est,pronuntiauerit *malum*,id est,calamitatẽ *super eam* . ostendit ergo non esse,cur confidant præsenti suæ pulchritudini:neque enim à seipsis habent illam, sed precariò duntaxat possident:Deus enim qui plantauit,poterit etiam eos delere . sed hac de re plura dicenda erunt,

PRECATIO.

Da omnipotens Deus , quando dignatus es nos semel colligere in Ecclesiam tuam , ne vnquam à puritate cultus tui vel minimum deflectamus, sed semper spectemus quid tibi placeat, & studia omnia nostra, & cogitationes intendere discamus ad obsequium doctrinæ tuæ , atque ita purè & spiritu, & externo etiam ritu te colamus, vt verè nomen tuum glorificetur in nobis , & præsertim retineamus eam puritatem , quam nobis vbique commendas , vt verè simus membra Filij tui vnigeniti : & quemadmodum ille seipsum sanctificauit nostro nomine,ita etiam nos eiusdem Spiritu fiamus eiusdem sanctitatis participes,donec tandem ipse nos colligat in regnum suum cæleste,quod nobis sanguine suo acquisiuit, Amen.

Diximus

DIXIMVS heri cur Propheta hîc commemoret *Iudæos fuisse plantatos à Deo*, nempe vt agnoscant se non stare propria virtute, neque alibi etiam habere radices, nisi in illo Dei beneplacito. Summa est: quoties Deus volet, statim ipsos perituros, quia non consistunt propria virtute, sed tantùm eius gratia: quod alibi confirmat, Deum figulo, populum vasis fictilibus comparans. Tale est argumentum quod citat Quintilianus ex Ouidii Medea: Seruare potui, perdere an possim rogas? Quoniam ergo Iudæi freti longa quiete, & suis opibus, putabant se esse extra omne discrimen, Propheta hanc confidentiam deridet. ostēdit quàm vana sit. quia scilicet Deus illos plantauerit, & ita idem possit eos facilè euellere. Cæterùm, hæc metaphora satis trita est in Scripturis. nam quoties dicitur Ecclesia plantata esse à Deo, optimè quadrat similitudo: nempe sicuti arbor ab occulta radice succum & vigorem ducit, ita etiam ab electione occulta Dei fideles vitam suam trahere. sed hoc ad spem æternæ salutis spectat. Et hoc sensu dicit Christus Matthæi 15 Omnis plantatio, id est, omnis arbor, quam Pater meus non plantauerit, eradicabitur. Dicit ergo solos electos plantatos esse diuinitus, quia in abscondita vita Dei radices suas habeant. Sed hoc etiam longius extenditur, nempe ad externum Ecclesiæ statum, quemadmodum Psalmo 44, Euellisti gentes, & plantasti Patres nostros: & Psalmo etiam 80, & aliis. Ergo sicuti electos suos plātat Deus, ita etiam dum Ecclesiam aliquam sibi colligit externa specie, dicitur eam plantare. Sed qui plātati sunt hoc modo, possunt etiam deinde euelli, quemadmodum testatur Propheta. atqui electio arcana non potest mutari. Ergo tenendum est illud discrimen, quòd radices habent filii Dei in æterna eius electione, in quā non cadit pœnitētia, aut mutatio. Exterior autem Ecclesiæ status etiam confertur plantationi. sed qui ad tempus ita florent, & sunt frondosi, atque etiam videtur fructum aliquem producere, possunt Dei manu euelli, si degenerent. Generalius etiam interdum accipitur hæc locutio, quemadmodum etiam proximo capite videbimus, & aliis Scripturæ locis satis constat. Quòd autem Propheta dicit *Deum loquutum esse propter malitiam Israel*, hoc ad doctrinam referri debet. Tametsi enim iam aliqua ex parte sentirent Iudæi iustum Dei iudicium, tamen adhuc manebant securi. Ideo dicit instare illis cladem, quoniam Deus id pronuntiauerit per seruos suos. Addit, *Propter malitiam vtriusque regni*, vt scilicet facessant omnes querimoniæ: quia scimus homines nimis ad obstrependum procliues esse, quoties illos Deus castigat. vellent enim cum eo litigare. Propheta autem hîc ostendit, Deum tam seuerè acturum esse cum Iudæis, quoniam non destiterint prouocare illius iram suis maleficiis. Ideo dicit *fecisse sibi*: subaudiunt quidam, Et ideo eueniet ipsis. Atqui videtur longè plus efficaciæ subesse in Prophetæ verbis: quòd scilicet sibi ipsis fecerint malum, hoc est, in suam perniciem. Addit, *Ad prouocandum me*, hoc est, cùm vellent me prouocare. In summa, significat Deus se iustas pœnas sumpturum de Iudæis, quoniam sibi ipsis malum accersiuerint: & simul tamen ostendit fontem mali, quia voluerint Deum prouocare *offerendo suffitum Baal*. Sequitur,

Mat. 15. 13

Psal. 44. 3

18 Et Iehouah ostendit mihi, *cognoscere me fecit*, & cognoui: tunc patefecisti mihi opera ipsorum, *vel, instituta*.

Scimus scelestissimos quosque, etiam si teneantur conuicti, non tamen libenter cedere, & agnoscere ac fateri culpam: sed fremere aduersus Deum, & insurgere etiam aduersus Prophetas. Quia autē palàm non audēt euomere sua sacrilegia contra Deum, aggrediuntur seruos eius, & volunt simul videri cum illis sibi esse negotium. Et hoc non fuit vnius tantùm seculi vitium, sed hodie etiā idē experimur. Nam si liberius penetramus in arcana scelera, statim profani homines obganniunt: Quid? isti diuinant: & quis illis patefecit? an habēt hoc oraculū è cælo? Quasi verò nec sermo Dei, nec Spiritus eius vim suam exerat, nisi vbi pueri possunt esse iudices. Sed tamen hoc consilio impii contra Dei seruos insurgunt, vt impunè liceat illis hoc vel illud agere, modò nō possint trahi ad terrestre aliquod tribunal, & illic claris & pluribus testimoniis cōuinci. Hac ratione dicit Propheta *patefacta sibi esse scelera gentis suæ*: quasi diceret, Video hāc exceptionē vobis fore in prōptu, quemadmodum soletis superbè vos opponere omnibus reprehensionibus, & minis, quasi vobis tantùm cum hominibus certandum esset. atqui iam antè vobis testor, me nihil proprium afferre, neque diuinare quid intus quisque vestrum cogitet: sed scitote Deum, qui cognitor est cordium, mihi mandasse has partes. Voluit igitur me esse præconem suæ vindictæ, voluit me esse quasi fæcialem ad bellum vobis denuntiandum: ita non venio neque ago meo nomine: ergo non est, cur vos fallatis pro more perpetuo, quasi ego vos temerè coarguam, cùm tamen scelera vestra sint abscondita. hoc enim proprium est Dei munus, cognoscere quid in cordibus hominum lateat. Sunt quidem flexuosi cordium recessus, & sunt illic meræ tenebræ: sed Deus acutius videt, quàm homines. Ergo desinite mihi obiicere quod soletis, nempe me esse temerarium, qui traham in lucem quæ latent in caligine. Deus enim voluit me hæc mandata ad vos perferre: & quemadmodum ipse est cognitor cordium, & quemadmodum nihil ipsum fugit, & quemadmodum penetrat in cogitationes, & affectus: ita etiam voluit verbo suo

quod in ore meo posuit, in medium proferri quæ putatis esse occulta. Nunc ergo tenemus sensum Prophetæ. Alii autem secus accipiunt: quòd scilicet Deus patefecerit seruo suo Ieremiæ impiam conspirationem, de qua postea loquitur: & ita connectunt simul duos versus. Sed non dubito, quin Propheta hîc voluerit ostendere quale, & quantum pondus haberet sua doctrina, cui Iudæi putabant se omnem authoritatem, & fidem detrahere, cùm iactarent hominem mortalem plus æquo sibi sumere, & afferre incertas diuinationes. Ergo vt repelleret tales calumnias, testare voluit se nihil illis minari temere, neque etiam ex suspicionibus loqui, vel coniecturis, cùm antehac disseruit de ipsorum sceleribus: sed tantùm fideliter proferre quod diuinitus iniunctum erat, & patefactum etiam à Spiritu sancto: hec est summa. Postea sequitur,

19 Ego autem quasi agnus, bos ductus ad immolandum, *ad mactandum*, & non cognoui quòd contra me cogitarent cogitationes, *hoc est, inirent consilia, nempe,* corrumpamus ligno panem eius: *ad verbum est, Corrumpamus lignum in pane: sed dicemus pòst de sensu verborum,* & excidamus eum è terra viuorum: & nomen eius non memoretur amplius.

Hîc adiungit, meo iudicio, Propheta se non persequi priuatas iniurias. nam poterant etiam Iudæi hoc pretextu repellere eius doctrinam, acsi iracundia permotus ita acriter, & asperè cum illis ageret. Et certè quisquis suis affectibus permittet vel minimum aliquid, non poterit sincerè docere: quia necesse est eum qui se ad munus propheticum accingit, exutum omnibus carnis suæ affectibus, afferre purum, & liquidum (vt ita loquar) zelum: deinde etiam mentem ritè compositam, ita vt nihil quærat, aut habeat propositum præter Dei gloriam, & salutem eorum, quibus præfectus est Doctor. Quisquis ergo propriis affectibus impellitur, non poterit nisi turbulentè agere: ita nec poterit probè, neque etiam cum fructu exequi Prophetæ aut Doctoris munus. Ergo Propheta secundo loco nunc adiungit, se non agere propriam causam, neque habere respectum suæ personæ, vt loquuntur, *quia nesciuerit quid machinati essent Iudæi contra ipsum.* Qui contexunt duos istos versus, putant se habere aliquid coloris, acsi Propheta nunc exprimeret pluribus verbis quod ante breuiter attigerat. sed si quis probè expendat rem totam, facilè intelliget non aliò Ieremiam spectare, nisi vt afferat doctrinæ suæ fidem. Duplici autem ratione vsos fuisse Iudæos probabile est, cùm vellent abrogare sancto Prophetæ fidem: O, tu diuinas, quemadmodum diximus hoc idem nunc quoque volitare in ore multorum. Ideo reuocat hîc Iudæos ad cæleste Dei tribunal: & ostendit non esse mirum, si quæ putabant esse abscondita, proferat in lucem: quoniam scilicet hoc sibi patefactum sit à Dei Spi-
Ioan.16.8. ritu. quemadmodum etiam Christus loquitur, Spiritus cùm veniet iudicabit mundum. Non apparuit Spiritus nisi in doctrina Apostolica: sed exercuit per Apostolos suam iurisdictio-
Heb.4.12. nem. Et Apostolus etiam videtur huc respexisse quarto capite ad Hebræos, cùm dicit sermonem Dei esse similem gladio ancipiti, qui penetrat vsque ad intimas cogitationes, & absconditos sensus, vsque ad medullas etiam ossium, & distinguere inter cogitationes, & affectus. Ergo Propheta primo loco ostendit non mirum esse, si conscendat supra humana iudicia: quoniam scilicet præditus sit Spiritus sancti authoritate. Deinde adiungit, se non afferre vllos carnis affectus, sed impelli puro Dei zelo: *quoniam scilicet nesciuerit peruersa eorum consilia.* Dicit autem *similem se fuisse agno & boui,* aut vitulo. Hîc non interponitur copula, ideo quidam coniungunt vtrunque nomen, Et ego sicut vitulus anniculus. Nam כבש vocant Hebræi agnum vnius anni duntaxat: postea nominant arietem. sed hoc meo iudicio, esset coactum. Facilè autem subauditur copula, vel disiunctiua particula. *Ego* igitur *quasi agnus, aut quasi vitulus,* qui *ducitur ad mactationem* (ad mactandum aut iugulandum). Hîc Propheta significat se non tumultuari, quemadmodum solent irati homines, quos rapit sua excandescentia, vel dolor. Testatur ergo nihil in animo suo tale esse, quoniam nihil ab agno, aut vitulo differat, qui trahitur ad mactationem. Amplificandi causa addit, *Imò non cognoui quòd contra me cogitarent cogitationes,* hoc est, hoc non venit mihi in mentem. Poterat quidem Propheta aliquid vel subolfacere, vel etiam cognoscere: sed quia seipsum, & propriam vitam negligebat, ideo hîc testatur, se ita simpliciter egisse, vt non respexerit quid illi machinarentur. Iam addit, *Corrumpamus lignum in pane eius.* Rectè sentiunt meo iudicio, qui enallagen esse putant. nam potius dicendum erat, Corrumpamus in ligno, vel ligno panem eius. nam illa expositio nimis est frigida, Corrumpamus lignum, id est, perdamus lignũ, quasi loquantur de re nullius pretii. sed quid hoc ad rem? Potius si retinemus literam, vt loquuntur, sentiret Propheta lignum esse corrumpendum in pane, nempe vt contraheret aliquam putrediné. nam lignum in pane, nisi putrefactum, non noceret. Sed minimè dubium est, quin Propheta hîc metaphoricè loquatur, quemad-

quemadmodum & Dauid Psalmo 69. cùm dicit, Posuerunt in escam meam fel, & in siti mea potarunt me aceto. Ieremias etiam in Lamentationibus conqueritur veneno infectum fuisse cibum suum. Sæpe eiusmodi similitudines occurrunt. nam vbi victus ipse hominis corrumpitur, nullum amplius superest vitæ subsidium. Summa est igitur, tam crudeliter egisse hostes Prophetæ, vt vellent quouis modo ipsum perditum, etiam si veneno extinguendus esset. Quòd lignum pro veneno quidam accipiunt, nescio an conueniat. Fingunt hîc notari speciem ligni, quod vim toxici habeat. sed illud est nimis argutum. Simpliciter igitur accipio: quasi dicerent, Corrumpamus ligno eius cibum, hoc est, demus lignum loco panis, quod sua duritie lædat dentes, quod exulceret guttur, quod non possit concoqui, neque verti in alimoniam. Hoc est igitur corrumpere in ligno panem, vel ligno corrumpere cibum, facere vt lignum corrumpat panem, nempe sua duritia, vel vbi putredinem contraxerit. In sensu nulla est ambiguitas. Quòd autem veteres hoc loco abusi sunt, nimis fuit puerile, cùm traherent ad corpus Christi. Et hodie tamen Papistæ mirè superbiunt in hac allegoria, quæ prorsus insipida est: dum volunt probare panem conuerti, & transsubstantiari, vt ipsi loquuntur, in Christi corpus: adducunt Origenem, adducunt etiam Irenæum, & similes, Ecce expositus est locus ille Ieremiæ, Mittamus lignum in panem eius (sic enim habetur in vulgari translatione, Mittamus lignum in panem) quòd scilicet corpus Christi fuerit crucifixum: & postea etiam addunt, quia dixit, Accipite, & comedite, hoc est corpus meum. Videmus quanta sit hæc insulsitas. certè est ridicula ipsis pueris. Sed tanta est Papistarum improbitas, & proteruia, vt excusso omni pudore, tantum thrasonicè obtendant nomina Veterum: & si quid stultè, & futiliter dixerit Origenes, velint hoc haberi pro oraculo, nempe si inde confirmentur ipsorum errores. Verùm etiam si demus Prophetam fuisse typum Christi, quid hoc tamen ad similitudinem corporis, cùm potius nunc loquatur simpliciter de cibo? quasi diceret corruptam fuisse quasi veneno suam alimoniam, & ita crudeliter fuisse contra se ab hostibus sæuitum, vt etiam vellent ipsum perdere in pane ipso. Et statim sequitur, *Excidamus ipsum è terra viuorum.* Sæpe hæc locutio etiam occurrit: terra viuorum, aut regio accipitur pro statu præsentis vitæ. Postremò adiungit, *Et ne sit nomen eius in memoria amplius.* Denique his verbis exprimere voluit Propheta extremam sæuitiam, qua ardebant hostes: quòd scilicet non contenti insidiis, aut vi aperta, veneficio vellent ipsum perdere, & extinguere, atque etiam delere eius nomen. Sequitur,

Psal. 69.22
cap. 3.15

20 Et Iehouah exercituum iudicans iustitiam, *aut, iudex iustitiæ,* scrutans, *inquirens,* renes, & cor, videam vltionem tuam de ipsis: quia tibi reuelaui causam meam, *litem meam, ad verbum.*

Hîc Propheta postquam admonitus fuit de tanta populi impietate, vt videt se facturum verba apud surdos, ideo sermonem ad Deum conuertit: *Tu ergo Iehouah,* inquit, *exercituum, qui iudex es iustus, qui scrutaris renes, & corda, videam vltionem tuam de ipsis.* Videtur hîc Propheta secum pugnare. Nuper enim asseruit se esse similem agno, aut vitulo, quasi vitam suam offerret in sacrificium spontaneum, vt loquuntur. Hîc autem quasi repentè excandescat, implorat vindictam Dei. Hæc certè videntur multùm esse diuersa. nam si erat quasi victima, cur non placidè expectat euentum? cur tanto feruore accenditur? cur ita imprecatur illis Dei vindictam? Sed hæc optimè inter se conueniunt, si distinguimus inter priuatum affectum, & inter zelum purum, & rectè compositum, qua non potuit turbari moderatio doctrinæ. Nam quanuis Propheta vitam suam negligeret, neque moueretur priuatis iniuriis, non tamen ideo fuit quasi stipes: sed zelus Dei cor eius edebat, quemadmodum scimus hoc communiter dictum esse de omnibus Christi membris, Zelus domus tuæ comedit me, & opprobria exprobrantium tibi ceciderunt super me. Propheta igitur antehac à se depulit omnem suspicionem, cùm diceret se ad mactationem esse paratum, acsi esset agnus, aut vitulus: nunc autem ostendit, se tamen non carere, aut vacuum esse zelo Dei. Ergo hîc euomit nouum feruorem, cùm dicit, *Tu Iehouah, qui scrutaris corda, & renes, videam vltionem tuam de ipsis.* Nec dubium est quin Propheta hîc solutus omnis carnis affectu, tantùm instinctu Spiritus pronuntiet quod legimus. Cùm ergo dictauerit Spiritus sanctus hanc precationem sancto viro, potuit esse voluntarium sacrificium: & tamen potuit etiam simul meritò prouocare ad tribunal Dei, vt de impietate reprobi populi pœnam sumeret: neque enim omnes indifferenter inuoluit: sed de perditis & desperatis subscribit Dei iudicio. Verum quidem est, posse hoc exponi, quasi Propheta prædiceret quod iam sciebat impendere populo suo: & quidam ita exponunt, hoc est, volunt esse nudam prædictionem absque voto. Sed terrentur sine causa prætextu absurditatis. putant enim hoc esse absurdum, si Propheta cupiat populum suum esse perditum. Potuit enim id optare: sed quemadmodum dixi, zelo quem Spiritus sanctus accenderat in corde eius: &

Psal. 69.10
Ioan. 2.17
Rom. 15.3

verbis etiam quæ idem Spiritus dictauerat. Vocat autem *Deum iudicem iustitiæ*, vt abstergat & discutiat fucos omnes, quibus Iudæi gloriabantur, cùm vellent causam suam probare. Hoc ergo significat, nihil ipsos consequi suis tergiuersationibus, quoniam fumi illi euanescent antequam accedāt ad Dei tribunal. Significat denique non posse consistere ipsos coram iudicio Dei. Iam adiungit, *Deum scrutari renes & cor*, non tantùm vt testetur de sua ipsius integritate, quemadmodum alii volunt: sed vt hypocritas expergefaciat. Docet enim eos nunc consistere coram hominibus, quia occultent sua scelera: sed vbi ventum fuerit ad tribunal cæleste, tunc aliam fore rationem: quia scilicet *Deus probet*, aut examinet (nam hoc significat verbum בחן *renes, & cor*, hoc est, intimos affectus. nam Scriptura per renes intelligit omnes absconditos affectus. Dicit, *Quia tibi patefeci iudicium meum.* Non dubium est quin Propheta hìc prouocet ad iudicium Dei: quoniam videt se destitui omnium patrocinio, videt sibi omnes esse aduersos. Pauci quidem tunc pii restabant, quemadmodum alibi vidimus: sed hìc Propheta loquitur respectu multitudinis. Quoniam igitur in populo nemo tunc extabat, qui non palam resisteret Deo, ita vt nullus esset æquitatis, aut iustitiæ patronus, ideo conuertit se ad Deum: *Ego*, inquit, *tibi patefeci causam meam*, hoc est, Domine, tu scis qualis sit causa mea, & non ago quicquam simulatè. Ego enim tibi fideliter, & ex animo seruio, quemadmodum tu scis. cùm ita sit, *Ergò videam vindictam tuam de ipsis.* Docemur autem hoc loco, etiam si conspiret totus mundus ad opprimendam veritatis lucem, non debere tamen animis frangi Prophetas, aut Doctores: neque etiam debere ab hominum iudicio pendere, quoniam fallax & falsa esset trutina: sed debere perstare in officio, & hoc vno contentos esse si Deo officium suum probent, & quasi sub eius conspectu exequantur munus sibi iniunctum. Interea etiam discamus, frustra tergiuersari omnes impios, & hypocritas, dum eludunt propheticam authoritatem: quia tandem trahentur ad cæleste iudicium. Ergo si videmus Doctores ritè, & sincerè perfungi suo munere, sciamus non posse nos effugere iudicium Dei, nisi eorum doctrinæ nos subiicimus. Et ipsi quoque Prophetæ, & Pastores debent colligere ex hoc loco, quemadmodum nuper dixi, quanuis totus mundus aduersetur, non tamen desistendum esse à constantia, neque ideo debere esse flexibiles: quin potius satis habeant, si Deus probat eorum causam. Postea sequitur,

21 Propterea sic dicit Iehouah ad viros Anathoth, qui quærunt animam tuam, dicendo, Ne Prophetes in nomine Iehouæ, & non morieris in manu nostra, *hoc est, ne moriaris manu nostra.*

22 Propterea sic dicit Iehouah exercituum, Ecce ego visitans, *visitabo* super eos: adolescentes eorum morientur gladio: filii eorum, & filiæ eorum morientur fame.

23 Et residuum non erit ipsis, *hoc est, nihil erit ipsis residuum:* quia venire faciam malum super homines Anathoth anno visitationis ipsorum: *alii vertunt, annum, sed malè, meo iudicio,*

Hìc peculiariter vindictam Dei Propheta popularibus suis denuntiat. vidimus enim initio libri ipsum esse oriundum ex oppido Anathoth. Apparet autem ex hoc loco, non tantùm fuisse bellandum sancto viro cum Rege, & eius Consiliariis, & Sacerdotibus, qui Ierosolymæ erant: sed etiam cùm se reciperet in angulum illum, vt apud suos quietus ageret, ne illi quidem fuisse quemquam ei amicum, sed omnes eum hostiliter persecutos fuisse. Videmus ergo quàm misera fuerit Prophetæ conditio, quòd nusquam potuit quietus esse, etiam cùm latebras quæreret, atque in patriam suam confugeret. Quòd ergo illic tutus non fuit, hinc videmus quàm duriter ipsum exercuerit Deus per tot annos, quibus sustinuit munus propheticum. Quoniam ergo ciues Anathoth grauius peccauerant, ideo etiam denuntiatur illis peculiaris clades. Certum quidem est, non fuisse Prophetam humanius acceptum Ierosolymæ: imò illic habuit hostes crudelissimos, vt alibi videbimus: sed cùm aliquid otii & relaxationis speraret sibi fore in patria, illic etiam exceptus fuit, quemadmodum videmus. Hæc ratio est, cur iubeat hìc Deus cladem minari ciuibus Anathoth. Non possem omnia hodie absoluere.

PRECATIO.

Da omnipotens Deus, quoties verbo tuo nos admones de tot vitijs & sceleribus nostris, vt discamus oculos, & sensus omnes ad te dirigere: neque putemus nobis negotium

gotium

gotium esse cum homine quopiam mortali, sed præueniamus tuum iudicium: & discamus ita discutere omnes cogitationes nostras, & omnes affectus percontari, vt ne qua hypocrisis nos decipiat, ne etiam indormiamus nostris malis, sed seriò, & ex animo expergefacti humiliemur coram facie tua: & ita deprecemur veniam, vt cum vera pœnitentia nos deiiciamus, quò ipse nos absoluas tua misericordia, eius sacrificij virtute, quo semel te nobis placauit vnigenitus Filius tuus, Amen.

CAPVT DVODECIMVM.

IVSTVS es, Iehouah, si contendam tecum, *si litigem, vel, quandò litigabo*, tamen iudicia loquar tecum, *hoc est, disceptabo iure tecum:* Quousque via impiorum prosperabitur, *vel, fœliciter habebit*, quieti sunt omnes transgredientes transgressione?

SCIMVS hac offensione grauiter tentari, atque etiã concuti piorũ animos, dum vident bene, & fœliciter omnia cedere contemptoribus Dei. Et Psalmus 73. querimoniam illam pluribus verbis exponit. Illic enim Propheta fatetur penè se lapsum esse, acsi fuisset in lubrico loco, dum videt Deum fauere impiis, saltem non posse aliud fieri iudicium ex aspectu, quàm ipsos à Deo amari, & foueri. Et scimus etiam impios obdurescere: quemadmodum Dionysius ille dicebat Deum fauere sacrilegis, cùm prosperè nauigaret: postquam spoliauerat omnia templa, & exercuerat latrocinia in omnibus locis. hoc modo derisit patientiam Dei. Et ideo Solomo dicit dum cernuntur ita res confusæ in mundo, hinc animos hominum, induci ad contemptum Dei, quia putant omnia fortuitò volui in terris: & Deo non esse curæ humanũ genus. Quãtum autẽ ad fideles spectat, sicuti iam dixi, dum vidẽt impios ita impunè grassari in omnibus maleficiis & sceleribus, & quasi conniuente Deo, hîc sibi regnum vendicare, fieri non potest, quin vulnerentur grauiter eorum animi. Et ita Interpretes accipiunt hunc locum Ieremiæ, quòd scilicet turbatus fœlici impiorum statu, cum Deo expostulet, quemadmodum Abacuk videtur facere initio primi capitis. atqui videtur mihi hæc sententia altius spectare. Diximus alibi, dum Prophetæ vident se inutiliter consumere operam apud surdos, & immorigeros, sermonem conuertere ad Deum quasi in rebus desperatis. Ego igitur non dubito, quin hoc signum sit indignationis, cùm Propheta verba facit cum Deo, quasi hominibus relictis: quia scilicet videbat se verba apud surdos profundere sine vllo fructu. Hîc igitur exasperat populi animos, vt sentiãt tandem quòd non poterat illis persuaderi, nempe se damnatos esse ac perditos coram Deo. Cùm enim alloquebatur eos Ieremias, ludibrio erãt omnes minæ: ideo nunc Deum ipsum compellat, quasi diceret sibi nihil fore amplius cum illis negotii, quia inutilitèr apud ipsos laboret. Videtur ergo hoc fuisse Prophetæ consilium. Sed ne impii calumniandi ansam arriperent, voluit etiam sic temperare sermonem, vt illis nulla esset maledicendi occasio. Præfatur itaque *Deum esse iustum*, vel fore, *si cum ipso litiget*. Hic ordo diligenter notandus est: quia si vel minimum concedimus passionibus nostris, statim abripimur, & non possumus in medio cursu cohibere nostrum impetum, vel intemperiem. Ergo simulatque obrepunt cogitationes, quæ nos possent abstrahere à metu Dei, vel obscurare reuerentiam, quæ illi à nobis debetur, munire necesse est mentes nostras, & opponere claustra, ne scilicet diabolus nos longiùs trahat, quàm optandum sit si expediat. Exempli gratia, Si quis, dum videt hodie res in mundo incompositas, incipiat secum liberius disputare, Quid hoc sibi vult? quomodo tandiu patitur Deus licentiam istam grassari? cur ita dissimulat? Simul ergo atque obrepserint istæ cogitationes, si tangimur affectu pietatis volemus corrigere illos vagos circuitus, & reducere nos in viam: sed non erit tam facile. Simul enim atque cœpimus transilire metas, iam nullus est modus, nulla ratio. Itaque Propheta ab hac præfatione prudenter orditur, *Iustus es si contendam tecum*. Non aliorum causa duntaxat sic loquitur, sed etiam vt in tempore frænet suos affectus, & non permittat sibi plusquam fas est. Tenendum tamen quod dixi, Prophetam hîc ad Deum verba sua dirigere, vt intelligant Iudæi se tanquam deploratos relinqui, & indignos quibus operam suam diutius impendat. Dicit, *Et tamen iudicia loquar tecum*, hoc est, disceptabo secundum rationem. Quòd iudicia alii accipiunt pro pœnis, quasi Propheta vellet populum trahere ad supplicium, hoc non recipio. nimis enim coactum est. Iudicia loqui nihil aliud est, quàm iure disputare, legitimè agere, quemadmodum vulgò loquuntur. Ego non accumulò testimonia, quoniam hæc phrasis satis trita est. Cùm dicit, *Tamen iure disceptabo*, hîc non excutit frænum illud, quod ante sibi imposuit: sed postulat hoc sibi concedi quasi per indulgentiam, Eccles. 9

vt proponat Deo quod videri possit omnibus rectum & æquum. Dauid, aut Propheta quisquis
Psal. 73. fuerit author illius Psalmi, in eo loco, quem citauimus, etiam si proferat suos priuatos affectus, & suam infirmitatem ingenuè ostendat, tamen præfatur ferè in eundem modum: sed illic loquitur quasi ex abrupto, Tamen iustus es: vtitur eadem voce אך, quam vsurpat Ieremias: sed hîc ponitur in postremo membro: illic autem est exordium sermonis, Tamen bonus est Deus Israeli, nempe qui recto sunt corde. Non dubium est quin Propheta variè fuisset agitatus, ac diuersis actus: sed postea sibi moderatus est. Ieremias verò aliter: quia scilicet hîc non fatetur se fuisse tentatum, quemadmodum solent ferè omnes pii: sed vt iam dixi, consultò, & Spiritus sancti prudentia directus, Deum compellat: quia volebat stomachum facere Iudæis, vt sentirent se reiici, & reiici tanquam indignos quorum salutem amplius curaret. Quod ergo dicit, *Tamen iure disceptabo*, non dubium est quin hîc velit Iudæos penitus confodere, quoniam fuerant nimium stupidi: Ecce, inquit, iam litigabo cum Deo: an ille vos absoluet? Tenemus igitur genuinum Prophetæ sensum, quòd scilicet Iudæi frustra obtendãt suam prosperitatem, acsi Deus esset illis propitius: quoniam hoc nihil aliud sit, quam abuti eius tolerantia. Vult ergo in summa ostẽdere Ieremias, quanuis ignoscat Deus ad tempus, tamen non debere impios ideo sibi blandiri, quoniam indulgentia eius non sit signum amoris: sed, quemadmodum videbimus, potius hoc modo accumulet grauiorem vindictam: dum scilicet impii magis ac magis se obdurant, cùm ita indulgẽter eos sustinet. Hæc igitur ratio est, cur dicat Propheta *se iure acturum*. respicit enim potius homines ipsos, quàm Deum. Interea non opponit absolutæ Dei potentiæ hominum iudicia, quemadmodum Sophistæ in Papatu tribuunt Deo absolutam potentiam, quæ peruertat omne iudicium, & omnem ordinem. hoc fœdum est sacrilegium. Propheta autem non hîc vocat Deum ad rationem, quasi nulla esset regula, quæ moderaretur opera eius, & gubernationem totius mundi. Sed
Deu. 27. 26. Iudicia nominat, quemadmodum dixi, quod Deus in Lege sua pronuntiauit. nam scriptum est,
& Gal. 3. 10 Maledictus omnis, qui non permanserit, &c. Iam ergo cùm Iudæi essent Legis trãsgressores, imò cùm iram Dei prouocare non desinerent suis sceleribus, certè ordinario iudicio oportuit ipsos statim è medio tolli. Ergo Propheta hîc dicit, *Iure tecum agam*, hoc est, si tractares populum hunc pro merito: nonne debuit iam sæpius extingui? Interea quemadmodum diximus, non dubitat de rectitudine iudicii diuini: tantùm respicit homines ipsos, qui sibi placebant, & securè etiam indulgebant suis vitiis, quoniam non statim exequebatur Deus pœnas illas, quas transgressoribus Legis suæ minatur. Dicit ergo, *Quousque via impiorum prosperabitur? nam quieti sunt omnes qui transgrediuntur transgreßione*, hoc est, qui non tantùm mediocribus vitiis sunt infecti: sed qui ad extremum vsque sunt scelerati. qui ergo velut ex professo reiiciunt omnem pietatem, & omne studium iustitiæ, quî fieri potest, *Vt sint quieti, & via eorum prosperetur*? Nunc clarius tenemus quod dixi, nempe Prophetam verba sua ad Deum vertere, quò stupidos illos magis afficiat, vt sentiant se quodammodo citari ad tribunal cæleste hac expostulatione. Nunc sequitur,

2 Plantasti eos, etiam radicem egerunt: prodierunt, etiam fecerunt fructum, *produxerunt fructum*: prope es in ore ipsorum, & procul es à renibus ipsorum, *hoc est, ab intimo affectu. renes enim alibi diximus accipi pro affectibus arcanis.*

Dum fœlicitas impiorum, animos nostros conturbat, occurrunt duæ peruersæ cogitationes: aut temerè hunc mundum versari, & non gubernari Dei prouidentia: aut Deum non fungi officio boni & æqui iudicis, qui patitur ita lucem misceri cum tenebris. Sed Propheta hîc pro confesso sumit, Dei prouidentia mundum regi. Ergo non attingit peruersam illam imaginationem, quæ tamen solicitat etiam pios animos: quòd scilicet fortuna in terris dominetur. Nam
Ouid. eleg. 3. eleg. 8. satis notæ sunt illæ voces, Sollicitor nullos esse putare deos. putat non esse deos, quibus curæ sit mundus, quia periit qui dignus erat longiore vita. Et sapientissimi ita loquuti sunt, Video Fortunam quam tamen nulla ratio gubernat: video Fortunam, quæ plus pollet quàm ratio in his negotiis. Propheta igitur, qui procul remotus erat ab his prophanis figmentis, tenet illud principium, nempe mundum regi à Deo. Sed nunc quærit, quid sibi velit tam longa Dei patientia. Impii, & leues, atque inconsiderati homines dicerent hanc patientiam esse nimis dissolutam. Propheta autem, quemadmodum iam dixi, proponit quasi in tabula quid meriti sint Iudæi. Ergo *dicit plantatos esse à Deo*: quia non possent fœliciter agere, nisi illis Deus benediceret. Metaphora plantãdi, quẽadmodum paulò antè vidimus, frequenter occurrit, sed diuerso sensu: quẽadmodũ vbi agitur de vita cælesti, dicitur Deus plãtasse suos electos, quorũ salus stabilis est. Sed
Psal. 44. 3 dicitur etiam plãtasse populũ in terra quam illis dederat in hæreditatẽ. Nũc vbi de reprobis habetur sermo, dicit Propheta eos plãtatos esse à Deo, nẽpe quia florẽt, quia sunt frõdosi, quia etiã fructũ proferũt. Denique vt variis modis Scriptura cõfert homines arborib⁹, ita etiã vtitur variè & secundũ diuersos respectus translatione plantãdi. In summa, dicit Propheta impios foueri à Deo. & hoc certũ est: quia nisi Deus ad tẽpus clementer cum ipsis ageret, statim perirent. Ergo pro-

go prosperitas eorum signum est indulgentiæ Dei. hoc autem Propheta miratur non tam priuato suo affectu, quàm vt Iudæis ostẽdat hoc esse quasi prodigium tandiu à Deo ipsos tolerari, cùm centies promeriti sint vltimum interitum. *Etiam*, inquit, *radicem egerunt*. diuturnam fœlicitatem hac metaphora significat. dicit *prodijsse in altum*, hoc est, fuisse erectos, & creuisse. Tandem adiungit *protulisse fructum*. Fructus hic de quo loquitur, nihil aliud est quàm progenies: quasi diceret non tãtùm impios fœliciter agere vsque ad vitæ finem, sed propagare etiam genus suum vt habeant filios superstites, vt domus eorum sint famosæ. Sed huc tendit summa, Deum non tantùm exiguo tempore ferre impios, sed extendere hanc indulgentiam in plures ætates, vt filii etiam in eadem opulentia, & dignitate, & potentia patribus mortuis maneant. Iam adiungit, *Tu quidem prope es in ore eorum, sed procul es à renibus eorum*. Haud dubiè voluit anteuertere Ieremias: quia sciebat statim exceptiones fore in promptu Iudæis, Quisnam es, qui hîc nos citas ad iudicium Dei? & qui litigas cum Deo, quòd nos patiẽter nimis sustineat? an non sumus eius cultores? an non sacrificia quotidie offerimus in Templo? an non sumus circuncisi? an non eam vt signum adoptionis gestamus in corpore nostro? an non Regnũ, & Sacerdotiũ penes nos est? hæc autem sunt pignora paterni Dei in nos amoris: tu interea hîc vis esse iustior ipso Deo. an Deus poterit seipsum abnegare? atqui obstrinxit nobis fidẽ suam per signum Circuncisionis, per Tẽplum, per Regnum, per Sacerdotium, & per sacrificia: & si quid peccamus, tamen expiantur scelera nostra sacrificiis, & lauacris, & aliis cæremoniis. Cùm ergo sciret Propheta tam loquaciter Iudæos, & proterue etiam solitos defendere suam causam, dicit, O, video quid mihi dicturi sint, nempe quod solẽt: hæc enim est illis trita cantilena, Quòd sint filii Abrahæ, quòd etiam sacrificent, & alios habeant modos placãdi Dei: deinde quòd penes ipsos sit Sacerdotiũ, quòd Regno gloriẽtur: Hæc, inquit, mihi nota sunt: sed Domine, tu scis esse verba, hoc est, tu scis illos fallaciter agere, & nihil aliud quàm mentiri, dum ita obtendunt vanas tergiuersationes. tu enim es *καρδιογνώστης*. ergo tu intelligis in ore ipsorum nihil esse rectum vel sincerum: *quia renes eorum procul abs te sunt*, & tu etiam longè abes à renibus eorum. Et hinc etiam certius cognoscimus quod dixi, nempe Prophetam hîc coram Deo litigare, vt Iudæi sentiant nullo modo se posse absolui, vbi ventum fuerit ad illud tribunal. Sequitur,

3 Et tu Iehouah cognoscis me, *cognouisti me*, videbis me, *vides me*, & probasti cor meum tecum, *hoc est, probasti quale sit cor meum apud te, vel coram te*, extrahe eos tanquam oues ad mactationem, & præpara eos ad diem occisionis.

Propheta hîc non est de seipso priuatim solicitus, sed potius patrocinium suscipit sui muneris: quasi diceret se fideliter defunctum esse officio, quod diuinitus iniunctum erat. Quanuis ergo iniustè eum persequerentur Iudæi, atque etiam ciues Anathoth populares eius, tamen non cõmotus fuit priuatis iniuriis, neglexit illud totum: sed interea non potuit deserere muneris sui patrocinium. Ergo hîc non agit de priuatis suis actionibus, sed tantùm sibi fidẽ, & sinceritatem vendicat coram Deo, in officio docendi: quasi diceret se exequutum esse quod Deus mandauerat, & ideo Iudæos non certare cum homine mortali, sed cum ipso Deo. Dicit ergo, *Tu autem Iehouah cognoscis me, & vides me, & probas cor meum tecum*, hoc est, scis quàm sincerè tibi seruiã, & studeam vocationi meæ satisfacere, & ita parere tuo imperio. Postea quasi victor insultat, & dicit, *Extrahe eos tanquam oues ad diem mactationis, præpara ad occisionem*, inquit. Hîc haud dubiè Propheta voluit Iudæos non tantùm pungere, sed acriter confodere, vt scirent se frustra, & in suam perniciem ita fuisse hactenus securos, quoniam Deus illis parcebat. Qui existimant Prophetam fuisse turbatum, quia videbat impiis Deum esse propitium, & clementem, putant, quasi ad se reuersus esset, hinc materiã consolationis sumpsisse: quòd scilicet instaret paulò pòst Dei iudiciũ. sed non dubito, quin Propheta Iudæos respexerit, vt iam admonui. Ergo quoniã videbat ipsos torpere in suis delitiis, voluit expergefacere ipsorum sensus cùm diceret, Video quid sit Domine, nempe tu quidem dissimulas, sed quid hoc aliud est, quàm illos saginare vsque ad diẽ mactationis? Primo dicit, *Tu extrahes eos*: alii vertunt, Educes, & citant locum ex 20. cap. Iudicum, vbi verbum illud נתק accipitur pro educere: propriè significat violenter extrahere, quemadmodum vbi arbor euellitur: deinde vbi quispiam extrahitur præter voluntatem. & optimè conuenit sensus ille præsenti loco. *Tu* igitur *extrahes illos*, id est, repentè extrahes ad occisionem. Significat ergo non esse causam cur Iudæi rebus prosperis indormiant, quia vno momento Deus poterit cõtra ipsos agere: & queãdmodum dolor parturientis subitus est, ita etiam cùm dicunt impii, Pax, & securitas, illis impendet interitus. Hoc igitur nunc significat Propheta: sed pergit in sua ratione docendi: neque enim alloquitur homines, quoniam omnes erant surdi: sed alloquitur Deum ipsum, quò scilicet efficacior sit doctrina. *Tu ergo extrahes eos*, inquit, *& tu præpara*, nam est rogantis: tu ergo præpara eos *ad diem occisionis*. Hæc loquutio diligenter notãda est. Propheta quidem videtur hîc turbulento affectu imprecari populo exitium: sed minimè dubiũ est, quin hîc obeat 1. Thess. 5. 3

munus suum. erat enim præco vindictæ Dei. Petit igitur, vt exequatur Deus quod iussit denuntiari populo? Promulgauerat enim sæpius quidnam statuisset Deus agere de populo: sed neminem mouerat. ergo nunc postulat, vt Deus declaret ipso effectu quàm verè prædixerit ipse Iudæis, breui perituros, quia nollent resipiscere. Interea colligimus ex hoc loco, dum accumulant opes impii, eos saginari quodammodo. Vbi boues arant, & oues pascuntur vt proferant lanam, & sobolescant, non ita pinguiter aluntur, sufficit enim mediocris victus: sed si quis velit ad lanienã parare verucces, & boues, saginabit eos. Sic ergo pinguedo ipsorũ nihil aliud est quàm sagina. sagina autem præludium est mactationis. Ideo dixi comprehendi valde vtilẽ doctrinam in hac loquendi forma. nam vbi videmus affluere rerum omnium copiam, & potentiam simul impiis, & contemptoribus Dei, videmus illos quodãmodo suis delitiis ita se ingurgitare, vt crepent: sagina est. Ergo ne molestè feramus ipsos ita obrui sua pinguedine, quoniam parantur ad diem occisionis. Sequitur,

4 Quousque lugebit terra, & herba omnis agri arescet præ malitia habitantium in ea? defecit bestiæ, *hoc est, consumptæ sunt bestiæ*, & auis, *hoc est, aues: est enallage numeri tam in verbo, quàm in nomine*, quia dixerunt, Non videbit nouissimum nostrum, *vel finem nostrum.*

Confirmat superiorem sententiam Ieremias, & propius vrget Iudæos, qui poterant adhuc peruicaciter contemnere quod dicebat, Quid vultis? inquit. nam in ipsis brutis animalibus, in auibus apparet Dei iudicium: aues quid sunt promeritæ? pecudes etiam & armenta? vos scitis nihil esse culpæ in miseris animalibus, & tamen maledictio Dei vobis illic proponitur: conspicitis Deum esse offensum brutis animalibus: culpa certè in vobis residet: & Deus parcet vobis, inquit, cùm iam cœperit, & pridem etiam cœperit exigere pœnas de animalibus innoxiis: quomodo vos ferret vsque ad finem, qui pleni estis tot, & quidem atrocissimis sceleribus? est ergo talis confirmatio superioris doctrinæ. Et hinc etiam colligimus non tam sua causa loqui, neque tam exprimere arcanos suos affectus, quàm esse patronum eius doctrinæ, quam pertulerat, vt sciant Iudæi Deum sibi infensum esse, nec sperandum esse, vt semper dissimulet, quanuis ad tempus ignouerit. *Ergo quousque*, inquit, *lugebit terra*: hoc est, quousque lugeret terra? (sic enim debet resolui) *& omnis herba aresceret.* quid? nõne, inquit, iudicium Dei in herbis, & gregibus, & in bestiis, & in auibus cõspicuũ est? cùm ita sit, & penes vos tota culpa residcat, an eritis sacrosancti? an Deus effundet totam iram in herbas, in pecudes, & in armenta? interim verò eritis immunes ab eius iudicio? Et clarius exprimit suum cõsilium cùm dicit, *Quia dixerunt, Non videbit finem nostrum.* Hic Proph. vno verbo ostendit iram Dei cõspici tam in herbis, quàm in brutis animalibus, quia contẽptus fuit ab ipso populo. Cùm igitur ab ipsis prodierit malũ, an non reuertetur in ipsorum capita? certè aliter fieri non potest. Sed disertè hic loquitur de fine, quoniam Iudæi ita obstupefacti fuerant fœlicitate præsenti, vt putarent se non fore amplius Deo obnoxios: He, quid nobis cum Deo? iam sumus extra omnem aleam. Cùm ergo ita obstinatè reiicerent Deum, hac ratione illis exprobrat, quòd non putauerint se iam posthac reddituros Deo rationem. Non est quidem verisimile, palàm & plenis buccis, vt loquuntur, euomuisse talem blasphemiam: sed scimus Scripturam sæpius ita loqui, Non videbit Deus: Non aspiciet Deus Iacob. tametsi impii non ita impudenter loquantur, haud dubiè tamen putant se posse Deo opponere multa claustra, ne eius manus ad eos vsque perueniat. Ieremias ergo pro communi Scripturæ vsu meritò illos accusat, quòd confisi fuerint se iam esse quasi Deo incognitos, & esse extra eius curam, ita vt non videat ipsorum finem, hoc est, vt iam nihil negotii sibi esse cum Deo putent: quoniam scilicet erant ita vndique muniti sua ope, vt manus Dei ad eos vsque pertingere non posset.

PRECATIO.

Da omnipotens Deus, quãdo eadem nobis, quæ veteri populo ingenita est durities, ne tamen in ea obstupescamus: sed ita excites nos Spiritu tuo, vt sinamus nos placidè verbo tuo gubernari, & sic tangamur tuis minis, ne differamus quoties nobis proponis tuum iudicium, sed studeamus statim nos tibi reconciliare. Et quoniam nulla est alia ratio, nisi vt nobis propitius sis per Filium tuum vnigenitum, vt vera fide amplectamur gratiam illam, quam nobis offers in Euangelio: deinde etiam, vt vera pœnitẽtia nos totos tibi addicamus: & quoniam nobis proficiendum est vsque ad vltimam vitæ metam, vt magis ac magis

conemur

conemur nos exuere carnis nostræ cupiditatibus, donec tandem fiamus participes eius gloriæ, quam idem vnigenitus Filius tuus nobis parauit, Amen.

5 Quia, *vel, si,* cum peditibus, *significat propriè pedes, sed translatitiè significat etiam pedites: si ergo cum peditibus,* cucurristi, & fatigarunt te, quomodo misscebis te equitibus? & in terra pacis tu confisus es, quid facies, *vel quomodo facies, vel faceres,* in altitudine Iordanis?

MVLTI existimant Deum hìc compescere audaciam Ieremiæ, quasi modum egressus esset cùm litigaret, quemadmodum vidimus, quia patiēter Deus ferret reprobos, neque statim de ipsis pœnas exigeret. ergo eliciūt hunc sensum ex verbis, Tu hactenus pugnasti cum mortalibus, & confessus es te esse imparē certamini: nunc audes ne meipsū aggredi, qui longè maior sum toto mundo? pedites te fatigarunt, qui ambulāt in terra: tu autem nunc misces te equitibus, hoc est, mihi. Sed iam ostendi, Prophetam non suscepisse temere causam illam, neque cæco impetu fuisse abreptum, vt controuersiam moueret Deo, sed zelo Spiritus sic loquutum esse: imò fuisse diuinitus impulsum, vt hac loquēdi figura magis vrgeret obstinatum populum. Nihil ergo opus fuit ipsum compescere, quia non aliud fuerat propositum, quàm ostendere quasi in pictura Deum iudicem Iudæis, qui doctrinam spernebant, ac ferè ducebant pro nihilo. Alii putant fieri comparationem inter ciues Anathoth, & inter ciues Ierosolymæ. putant ergo animari Ieremiam ne succumbat tentationibus, quæ ipsum manebant: quasi ita dictum esset, Ciues tui, aut populares sunt similes peditibus, iam vides quantùm te fatigauerint: neque enim potes ferre ipsorum petulātiam: quid igitur fiet, vbi Ierosolymam veneris? quia illic sicuti plus est potentiæ, ita etiam plus arrogantiæ: erit tibi certamen cum Rege, & tota aula, & cum Sacerdotibus, & cum populo illo, qui splendore suo excæcatus est. erunt igitur equites, & erit tibi certamen equestre: ergo videas vt te compares, quia hæc sunt duntaxat præludia, de quibus tamen tam grauiter conquereris. Sed dum omnia propius expendo, magis inclino in diuersam sententiam, quā & Hieronymus attingit, & Ionathan etiam: sed obscurè illi, & ita confusè vt non possit rectè intelligi Prophetæ consilium: deinde etiam, quia non assecuti sunt quæ hactenus exposuimus, ideo sensus quem afferūt, non videtur quadrare. Sed non dubito, quin Propheta hìc populum castiget, atque improbet eis superbiam: quia putabat se ita multis præsidiis esse instructum, vt iudicium Dei contemneret. Ego igitur hoc accipio in persona ipsius Dei, quia hactenus accusator fuit Ieremias, & peregit totum populum reum corā Deo, & fuit etiam præco iudicii: nunc quò plus grauitatis habeat sententia, Deus ipse prodit in medium, & ita loquitur, *Tu hactenus cucurristi cum peditibus, & fuisti fatigatus*: quid vbi ventum fuerit ad certamen equestre? Significat his verbis instare multò maiorem vim, quàm hactenus experti fuerint Iudæi: afflicta fuerat eorum regio, vrbs etiam prope ad extremum discrimem venerat, fuerat illud quasi pedestre certamen: nunc significat Deus, instare grauiorē procellā, vbi equites irruent: quia scilicet cōcitandi erant Chaldæi, & Assyrii maiore violentia, vt vastarent totam regionē, atque vrbem ipsam perderent. Hoc ergo non dirigitur ad Prophetam, sed potius ad populum: quasi diceret leuiter præliatos fuisse Iudæos cum Assyriis, & tamen fuisse deuictos, & multis calamitatibus afflictos: iam verò seriò pugnādum esse, quoniam maior violentia illis impendet. *Quomodo ergo miscebis te equitibus,* inquit? postea adiungit, *In terra pacis tu confisus es, & quomodo ages in eleuatione Iordanis?* Terram pacis accipiunt pro oppido Anathoth, vbi Propheta tranquillè agere debuerat, quoniam degebat illic inter cognatos, & affines. accipiunt autem eleuationē Iordanis pro violentis fluctibus: sed hoc nihil ad rem. Si ego probarem sensum illum, potius eleuationem Iordanis acciperem pro fonte: scimus enim Iordanem oriri ex Libano monte, qui Ierosolymæ vicinus est. Ego igitur sic interpretarer hæc verba, & probabilis esset hæc expositio: sed quoniam certò statuo hæc verba non dirigi ad Prophetam, sed ad populum, non dubito quin *terra pacis* sumatur pro terra exposita in prædam, hoc est, quæ non sit munita: sicuti terra belli vocatur, quæ cincta est multis præsidiis: vrbs belli, quæ cincta est multis turribus, & fossis, & aggeribus. ita terra pacis est, quæ non potest hostes suos propulsare. Deridet Propheta Iudæos, quòd nullis munitionibus freti, tamen tanta arrogantia turgeant: *Vos estis,* inquit, *in terra pacis,* hoc est, estis imbelles, & non suppetunt vobis opes, & copiæ, quæ resistāt hostibus vestris. cùm ergo tanto fastu in hac vestra egestate & inopia turgeatis, *quid fieret si essetis in eleuatione Iordanis,* hoc est, si vrbes vestræ sitæ essent ad ripā Iordanis, vbi scilicet latè diffunditur, ita vt non sit accessus? Nam eleuatio hìc accipitur pro amplitudine ipsa, vel magnitudine: nam גאון significat superbiam, & methaphoricè etiam accipitur pro eleuatione: sed hìc est amplitudo ipsa Iordanis, hoc est, vbi Iordanis videtur habere summā vel præcipuam gloriam. *Quid faceres,* inquit, *in ipsa amplitudine Iordanis*? hoc est, si esset vobis flumen pro defensione aduersus hostes? nam nihil est quod impediat hostes vestros, quominus

Principium versus variè exponitur. diuinant nonnulli hic designari quandā speciem auis, quæ diuersis coloribus sit variegata, & soleat in se concitare reliquas omnes aues. sed illud est friuolum commentum. Alii autem exponunt, & maior pars inclinat in hanc sententiam, quòd aues sint sanguine tinctæ contra hæreditatem. Sic ergo resoluunt verba; An auis tincta, nempe sanguine, hæreditas, id est, circa hæreditatem meam? & An auis in circuitu eius? Coniunctim hæc legunt eodem sensu: ideo putant repeti idem diuersis verbis, nempe quòd aues in circuitu aduolent contra Iudæos: quemadmodum aues trahuntur odore cadauerum, & insiliunt turmatim, vt vnaquæque prædam suam accipiat: postea sequuntur, feræ bestiæ. Sed mihi neutra expositio probatur, & certè non habet quicquam coloris. Ego igitur existimo conferri nunc auibus exteris populum, quemadmodum nuper illum contulit leonibus: quasi diceret, Ego hunc populum mihi elegeram, vt esset mihi familiaris, quemadmodum solent aues colligi in suas caueas, quemadmodum oues in suas caulas, boues etiam & alia animalia quæ cicurantur, continent se intra sua septa: ita vbi populum hunc mihi congregaui, putaui mihi fore tanquam oues domesticas: nunc autem sunt aues pictæ, hoc est, sunt aues feræ, vel syluestres. nam auem pictam, vel coloratam non dubito accipi pro aue insolita, quæ scilicet nouo aspectu concitat in se homines. *An* ergo *auis variegata*, aut syluestris, *facta est mihi hæreditas mea*? Scimus interrogationes esse in frequenti vsu apud Hebræos. ergo hîc simpliciter affirmat propheta, & sicut prius dixit, Fuit mihi hæreditas mea quasi leo in sylua: ita nunc adiungit, *Fuit mihi hæreditas mea tanquam auis picta*. Verùm interrogatio plus habet vehementiæ: quasi enim mirantis personam hîc suscipit Deus: Quid hoc sibi vult, *quòd hæreditas mea mihi facta est tanquam auis aliqua syluestris, & extranea*? mox subiicit, *Ergo omnes aues erunt in circuitu, & omnes bestiæ agri*. Nunc videmus vt concinnè fluat Prophetæ oratio: conquestus est Deus hæreditatem suam sibi fuisse instar leonis in sylua: conquestus est fuisse instar auis extraneæ, & feræ quæ terrorem ingerit: nunc dicit, *Ergo aues omnes conuolent ad prædam, & omnes bestiæ agrorum*: quasi diceret, Quoniam ita ausi sunt proteruè agere, & belluino impetu ausi sunt impetere seruos meos, deinde fuerunt vagæ aues, & quæ non possent mansuefieri, ego ostendam quid proficiant hac sua ferocitate: nunc enim accersam omnes aues cæli, & omnes bestias syluestres, vt cōuolent celeriter, vel accurrāt ad prædam. Quòd autem ità necesse sit intelligere Prophetæ mentem colligimus ex ipsis verbis. non tantùm dicit Deus, Auis picta fuit hæreditas mea, sed addit, *Mihi*, quēadmodum prius dixerat, Fuit mihi hæreditas mea quasi leo: ita nunc, *Hæreditas mea an est mihi*? Ergo pronomen hoc diligenter notandum est, vnde colligimus, quemadmodum iam dixi, damnari populi intractabile ingenium, quia non posset vllo modo mansuefieri. Sed posterius membrum etiam diligenter notandum est: tantundē enim valet, acsi dixisset Deus: Ergo quoniam ita fert libido vestra, vt sitis mihi leones, vt sitis aues vagæ, & feræ, agite, inquit, sed ego tamen compescam vestram hanc barbaram & indomitam feritatem: ego enim habeo sub manu mea omnes aues cælorum, & omnes bestias agrorum: conueniant ergo ad hanc vnam auē, & ad hanc vnam bestiā: vos estis auis vna: terretis quidē primo intuitu, quia estis plusquam omnes accipitres: sed estis vna auis: in circuitu autem erunt omnes aues, quæ vobis bellum inferant: estis tanquam leo vnus in sylua, vel vrsus, vel lupus: sed omnes truculentæ bestiæ conuenient contra vos, & conuenient ad vos deuorandos. Locus hic obseruatu dignus est: quia hinc discimus, quàm stultè desipiant homines, dum sese opponunt Deo, & peruicaciter excutiunt iugum, nec sustinent se corrigi eius verbo: sunt leones, sunt aues feræ: sed Dominus poterit nullo negotio ipsos perdere, nempe quia præsto aderunt ad obsequium omnes aues, & omnes bestiæ: & ideo sequitur,

10 Pastores multi perdiderunt vitem meam, calcarunt, *aut, vastarunt: vtrunque enim significat* בוס, *sed hîc verbū est quadratū: perdiderunt ergo*, portionem meam, dederunt portionem desiderii mei in desertum vastitatis.

Explicat alia similitudine quod nuper vidimus: vocat Pastores, quos antè comparauit feris bestiis. nam cùm diceret, Venite omnes bestiæ agrestes, haud dubiè intelligebat eosdem de quibus nunc loquitur. & tamen vocat Pastores: sed mordet Iudæos, quia non potuerint ferre, vt ipse Pastoris munere fungeretur erga ipsos. debuerat Deus esse Pastor electi populi: atqui fuerunt feræ bestiæ: Ego deserui illos, inquit, vt digni erant. quid nunc? venient alii pastores, sed longè dissimiles erunt, & atrociores, & longè sæuiores ipsis lupis, & quamlibet truculentis belluis. Quanquam autem hîc diuersas figuras miscet Propheta, videmus tamen quomodò eandem sententiam continuet, videmus etiam cur ita mutet sermonem: & sic esse optimam rationem in singulis verbis. Certum quidem est, etiam vocari Pastores, Duces qui venturi erant ex Assyria, & Chaldæa: sed non dubium est, subesse tacitam illam antithesin, quam attigi: quasi diceret, Ego hactenus fui vobis Pastor, & paratus eram idem semper præstare: sed quia non potestis me amplius ferre, aderunt alii pastores, qui vos tractent pro vestro ingenio.

PRECATIO.

Da omnipotens Deus, quando non tantùm te offerre nobis Pastorem dignatus es, sed præfecisti nobis Filium tuum vnigenitum qui nos in ouile suum colligeret: & quoniam suauiter quotidie nos inuitat voce sua, vt maneamus collecti sub eius manu, & gubernatione: sinamus nos ab ipso regi, neque simus feris bestiis similes, & vagis: sed ita obediamus voci eius, vt quocunque nos vocabit, parati simus sequi: & sic pergamus toto vitæ nostræ cursu, donec tandem pertingamus ad metam illam, quæ nobis proposita est, & vnde etiam deducendi sumus ad fruitionem æternæ hæreditatis, & gloriæ, quam nobis idem vnigenitus Filius tuus peperit sanguine suo, Amen.

COEPIMVS heri exponere quod denuntiat Propheta, vastatum iri Iudæos à Pastoribus. Diximus autem subesse in hac voce ironiam, quia debuerant se permittere Deo regendos, qui functus fuisset erga ipsos officio Pastoris: sed quia noluerant admittere talem gratiam, digni fuerunt quibus præficeret Deus Assyrios, & Chaldæos, qui vocantur Pastores. Interea tamen quoniam fit mentio vitis, alludit Propheta ad Pastores ouium, vel pecorum. Nam si armenta vel greges quis in vineam inducat, hæc erit non leuis calamitas. Ergo hæc etiam allusio potest non malè quadrare. Quicquid sit, Propheta significat, quoniam iugum Dei non sustinuerint, ideo venturos Pastores, quibus digni sunt. Et iterum repetit quod antè vidimus, nempe populum illum non modò fuisse כרם vineam Dei, sed etiam portionem eius, vel hæreditatem: deinde portionem desiderii. Nam Deus hoc testatum sæpius esse voluit, nihil liberalitatis à se fuisse prætermissum erga Iudæos, quò minus excusabilis sit eorum ingratitudo. Cùm ergo tanto amore complexus esset illos Deus, vt vocaret animæ suæ desiderium, & hæreditatem desiderabilem, cuius prauitatis fuit non agnoscere tale & tam incomparabile beneficium? Nunc sequitur,

11 Posuit vastitatem, luxit super me, *vel, ad me,* vastata, *vel, vastatio: quidam adiectiue accipiunt, quidam volunt esse nomen substantiuum: sed propriè* שממה *secundum grammaticam est vastatio: sed appositiuè loco participij capitur, quemadmodum continuò post subiicit,* vastata est omnis terra: quia nemo posuit super cor, *hoc est, nemo animum adiecit (quemadmodum alibi vidimus) vel, tametsi.*

Mutatio est numeri in verbo שמו: sed nulla est in re obscuritas. significat enim Propheta Iudæos fuisse expositos omnium libidini; ita vt vnusquisque prædatus fuerit, & vastauerit terram. Non ergo tantùm de cunctis hostibus loquitur, vel de toto exercitu: sed simul etiam exprimit vnumquemque fore Dominum, ita vt pro suo arbitrio laceret, dissipet, deuoret, atque in totum perdat. Denique exprimit vindictæ atrocitatem: quòd scilicet terra non tantùm ab vno exercitu spoliabitur, sed etiam à singulis hominibus. Postea addit *terram fuisse in luctu coram se*: qua particula videtur mihi Propheta torporem populi sui perstringere, quia nemo erat tunc, qui in Deum respiceret: imò cùm de pœnis, quæ instabant, sæpius fieret apud ipsos sermo, ridebant. Dicit ergo Deus, tandem ad se venturos, cùm clades ipsos vrgebit, & extorquebit ipsis luctum. Quia ergo rebus tranquillis, inquit, nolunt ad me accedere, sed ita sunt refractarii, & indomiti, vt nihil proficiam tot admonitionibus: venient, inquit, sed alio habitu, & specie, nempe in extremo luctu. Tandem adiungit, *Nemo ponit super cor*. Quid sit ponere super cor alibi diximus: sed particula כי, quæ propriè est causalis, potest hìc sumi aduersatiuè. Si accipimus in primo & genuino sensu, ratio hìc additur, cur cogendi sint Iudæi ad grauissimum luctum, nempe quia contempserint omnes Prophetas, & duxerint pro fabula quicquid toties audierant ex ore Dei: & in hanc partem inclinat communis fere Interpretum consensus. Potest tamen etiam aduersatiuè sumi, quemadmodum aliis pluribus locis; Tametsi nemo ponat super cor: & ita erit querimonia obstinati stuporis, quòd scilicet manu Dei afflicti, non tamen sentiant se dare iustas pœnas scelerum: non quòd prorsus essent stupidi ad mala sua. sed quid prodest vociferari, & vlulare, vbi non respicitur manus percutientis, quemadmodum alibi loquitur Spiritus Dei? Debuerant igitur Iudæi, si qua fuisset scintilla prudentiæ in ipsis, attendere ad sua peccata, deprecari veniam,

f.

& respicere, deinde amplecti gratiam sibi promissam. Sed cùm obstinatè peccata peccatis adderent, meritò expostulat cum ipsis Deus, quòd non adiecerint cor ad signa iræ suæ, quibus non tantùm ipsos doceri, sed etiam subigi oportuerat. Sequitur,

12 Super omnes oras *vel, quomodo alij vertunt, super omnia loca excelsa:* שפים *vno verbo dicere licebit prominentias, accipitur etiam pro rupibus: sed loquitur de finibus extremis: ergo super fines extremos,* in desertum venerunt perditores: quia gladius Iehouæ vorauit à fine terræ vsque ad finem terræ: nō est pax vniuersæ carni.

Hîc longius progreditur Ieremias, nullum scilicet angulum fore immunem ab hostili incursu. Desertum non ponitûr hîc pro solitudine quæ non habitetur, sed pro locis sublimibus: & quoniam loca illa vt plurimum pascuis apta sunt, ideo non dubium est, quin recessus hîc denotet: de re tamen satis conuenit, nempe obliquè labia deserti opponi planis locis. Cùm ergo hostes vagati essent in ipsa planicie, dicit Propheta ne recessus quidem occultiores fore tutos: quia illuc quoque penetrabit hostiū violentia. Et hoc clarius confirmat in fine versus cùm dicit non fore pacem vniuersæ carni. Intelligit enim haud dubiè omnes à minimo vsque ad maximum fore miseros: quia pertinget ad singulos Dei vindicta, idque sine exceptione. nam poterant qui captassent latebras, adhuc aliquid sperare, quasi hostis contentus foret mediocri victoria. Sed Propheta ostendit iram Dei sic arsuram esse, vt omnia consumat, nec vllam relinquat terræ partem, quin inuoluat & diuites, & pauperes, & agricolas, & ciues eodem interitu. Postquam ergo minatus est planis locis, quæ magis obuia erant, & quò erat facilior accessus: iam adiungit etiam obnoxios fore montes, & colles violentiæ hostium. simul etiam admonet, omnium cladiū Deum fore authorem: quia si tantùm loquutus esset de Chaldæis, non sensissent Iudæi se trahi ad pœnam diuinitus propter sua peccata. fuisset igitur illud frigidum, si putassent sibi certamen esse duntaxat cum Chaldæis. Ergo reuocat ipsos ad iudicium Dei: & ostendit quamuis aduentiāt hostes, quos impellit sua ambitio, & auaritia, & crudelitas: tamen diuinitus etiam ipsos adduci, quia nimis diu prouocauerint Iudæi in se Dei vindictā. In summa, significat Chaldæos militare Deo, & illi impendere suam operā, quia dux sit præcipuus belli: ne scilicet existiment Iudæi, fortuitò sibi accidere tantas calamitates. *Gladius* ergo *Iehouæ vorauit*. Loquitur quidem de rebus futuris, sed vtitur præterito tempore, quod satis tritum est Prophetis. Iam sequitur,

13 Seminarunt triticum, & spinas messuerunt: hæreditatem adepti sunt, *vel fatigati sunt,* nec profecerunt: & confusi sunt à prouentibus vestris, à furore, *vel excandescentia potius,* iræ Iehouæ.

Hoc maior pars Interpretum accipit de Prophetis: quòd scilicet fraudati fuerint, cùm fideliter coluissent agrum Dei, & seminassent purum semen, natas tantùm fuisse spinas, & creuisse vepres. sed illud nimis est coactum. Non dubito igitur quin Propheta designet maledictionem Dei, quam paulò pòst sensurus esset populus. Libenter quidem admitto metaphoricam esse loquutionem cùm de satione & messe loquitur: sed non dubito, quin seminare Iudæos dicat, dum sibi hinc inde accersunt auxilia, dum fœderibus sese muniunt, dum rationes omnes excogitant, quibus à se repellant omnia pericula. *Dicit* igitur *eos seminasse triticum* per concessionem, nam peruersa erant ipsorum consilia. Sed loquitur ex eorum sensu: quòd scilicet sibi plauderent, cùm viderent Ægyptios paratos esse ad ferendum auxilium: cùm etiam alias munitiones hincinde accerserent, putabant præclarè secum agi, & ita sibi placebant in prospero successu. Propheta igitur ridet eorum vanam confidentiam: sed tamen verbo fatetur ipsos fœliciter agere. quemadmodum agricola dum seminat confidit sibi fore messem opimam: sic etiam Iudæi putabant se fructum recepturos, quum ita seminassent. Dicit igitur Propheta longè ipsos decipi: quoniam vepres, & spinæ illis crescent pro tritico, quia scilicet non respondebunt euentus ipsorum consiliis. ita optimè fluit contextus Prophetæ. Exponere autem de Prophetis nullo modo licet, quemadmodum iterum clarius patebit. *Seminarunt* ergo *triticum*, inquit. in plurali numero ponit, *Seminarunt triticum, & spinas messuerunt*: sed significat eos spem concipere optimæ messis, quia opinione sua seminent triticum, id est, sapienter, vel potius astutè sibi prospiciant, dum nihil omittunt quod ad securitatem ipsorum pertineat: *Sed messuerunt*, inquit, hoc est, metent. (loquitur enim de re futura) *vepres & spinas*, id est, Deus frustrabitur opinionem ipsorum: quia sentient qualis fuerit illa satio, de qua sibi tantopere

tantopere polliciti sunt. Postea adiungit, *Hæreditatem esse adeptos*, vel molestiã perpessos, *sed non fuisse ditatos*. duriusculum est quod vertunt quidam, Ægrotasse. quanquam facilè condono asperitatem: modo de re conueniat. nempe fuisse maceratos continuis laboribus, & ægritudinem contraxisse. Scimus enim eos qui sunt ad rem nimis attenti seipsos conficere, & quodammodo sibi esse carnifices. idque præsenti loco probè conueniet. Si cui tamen placeat diuersa expositio, etiam hoc loco translatitiè Propheta dicet illos fuisse auctos hæreditate, non tantùm quia Deus ipsis terram Chnaam dederat, vt hæreditario iure in ipsa habitarent: quòd opes magnas cumulauerint, atque ita creuerint, nempe sua opinione, cùm scilicet socios haberent AEgyptios, & multa etiam sperarent à vicinis gentibus: deinde cùm putarent posse auerti multis artibus Chaldæos, ne tam propè accederent. Hæc igitur erat ipsorum hæreditas, nempe cùm vndique colligerent præsidia, quibus tuti essent, & procul repellerent omnia pericula. Concedit ergo Deus, illos hæreditatem adeptos esse: sed quid tum inquit? nihil illis hoc proderit, neque propterea locupletabuntur. In summa significabit hoc modo eos interim falli, quia confidant opibus tam diligenter, & sedulò cumulatis: quoniã euanescent tam auxilia, quibus confisi superbiebant, quàm omnia etiam consilia ipsorũ. quoad summam rei, ridentur vani eorum conatus, quibus putabant se omnia adepturos Et adiungit eodẽ sensu, *Confusos fuisse à prouentibus suis*. Subaudiunt qui intelligunt de Prophetis, & fuerunt pudefacti Prophetæ à studiis vestris. sed illud omnino remotum est. Ergo continuat eandem sententiam: quòd scilicet Iudæi pudefacti fuerint cùm viderent successus esse contrarios spei conceptæ. nam ipsorum prouẽtus vocat. Hoc enim nomẽ deducitur à בוא, quod est Venire, vel ingredi. transfertur etiam ad alios sensus. Sed prouentum hoc nomine Hebræi appellant, quia singulis annis recurrat. Dicit ergo *pudefactos fuisse à suis prouentibus*: quia scilicet fructus non reciperent quales putauerant. Et ita persistit Ieremias in sua metaphora, quòd seminarint, sed spinæ repertæ sint pro tritico: deinde, hæreditatem sibi acquisierint, vel magno se labore fatigarint: sed qui fuerit inutilis. Eodem modo nunc desponderant quidem sibi magnos & vberes prouentus, sed tandem apparuit inanitas. Nunc ergo tenemus sensum verborum. Sed simul spectare conuenit quorsum respiciat Propheta. non dubium est, quin velit arrogantiam illam, qua excæcati erant Iudæi, illis excutere: quasi diceret, Video me parum proficere apud vos: quoniam adhuc integri sunt Ægyptii, qui venturi sunt vobis in auxilium, putatis illos esse accinctos iam, vt Assyriis, & Chaldæis se opponant: deinde habetis etiam alia fœdera. quoniam ergo ita probè estis muniti, putatis vos esse extra periculum: sed Dominus vos pudefaciet in hac superbia. prouentus enim omnes vestri euanescent. Sed scimus per prouentus intelligi fœlices illos omnes successus, quibus ita turgebant, vt putarent sibi nihil posse nocere. hoc est igitur Prophetæ consilium. Dicit, *Ab excandescentia iræ Iehouæ*: quoniam scilicet non poterant aliter expergefieri, quàm si reputarent sibi Deum esse infestum. Ergo Propheta, etiam vt totus mundus arrideat, dicit hoc nihil illis profuturum: quoniam scilicet Deo aduerso pugnent. Simul tamen notanda est mutatio personæ vbi dicit, *Confusi sunt à prouentibus vestris*. Hæc ratio est cur quidam torqueant ad Prophetas verbum בשו Sed hæc enallage satis frequenter occurrit, & hoc loco emphatica est. Si enim dixisset in tertia persona, confusi sunt à fructibus suis, non ita vehementer poterat afficere eorum animos. Sed contemptim antehac loquutus est de Iudæis: quoniam, vt dictum fuit, sciebat surdos esse: nunc autem obiter conuertit ad ipsos sermonem, & dicit pudefactos esse: imò, inquit, *confusi estis à fructibus vestris* Est igitur species correctionis, sed tantùm vt Propheta acrius pungat eorum animos qui opus habebant variis figuris: cùm scilicet simplex oratio apud ipsos frigeret. Sequitur,

14 Sic dicit Iehouah, Super omnes vicinos meos malos, qui tangunt hæreditatem meam, quam hæreditate obtinui, populum meum Israel: ecce ego euellam ipsos è terra ipsorum, & domum Iehudah euellam è medio ipsorum.

Iam Propheta incipit mitigare quæ poterant vltra modum exacerbare populi animos: neque tam facit hoc vulgi causa, quàm vt consulat electis, qui adhuc pauci restabant. Vidimus enim actum fuisse de ipso populo: & dictum fuerat ipsi Ieremiæ, Ne ores, quia non exaudiam Cap. 11:14
ipsos. Sciebat igitur Propheta inmutabile esse Dei decretum, quoad ipsum corpus. Nec verò hîc voluit lenire quod tristius videri poterat in eius doctrina. Sed alibi diximus, & quidem sæpius hoc fuit repetitum, Prophetas simpliciter obiurgasse totum populum: deinde quasi seorsum loquutos fuisse cum electis. nam semper fuit aliquis numerus residuus in populo illo: quia nunquam passus est Deus extingui fœdus suum. Ergo quia nondum interierat Ecclesia illa, ideo Propheta respexit semen illud occultum: & ideo permiscuit hanc consolationem tam diris & horrendis vaticiniis, quæ ante vidimus. Hac igitur de causa nunc dicit Deum

quoque vindicem fore crudelitatis, quam exercuerint vicini aduersus Iudæos. nam poterat hæc tentatio vehementer turbare pios animos: Quid hoc sibi vult, quod Deus tam rigidè in nos sæuit, & interea parcit prophanis gentibus? nihil ne vel Moabitæ, vel Ammonitæ, vel Idumæi sunt promeriti? cur ergo illis Deus indulget, & nos tam duriter persequitur? Occurrit igitur Propheta, & denuntiat, etiam illis gentibus instare pœnam, qualem meriti sunt, idque in gratiam electi populi. Nam si tantùm dixisset venturos Moabitas & Idumæos, & reliquos ad tribunal Dei, vt etiam pœnas darent suo tempore, hoc non leuasset miseros Iudæos. est enim illa valde inanis consolatio, vbi accedunt multi socii ad nostras miserias. Sed adiungit etiam Propheta, Deum ita fore propitium electis suis, & hoc signum fore fauoris paterni, quòd trahet ad supplicium omnes vicinos, à quibus inhumaniter tractati fuerant. Præfatur autem, *Sic dicit Iehouah*: dicit, *Super omnes vicinos meos malos*. Loquitur hîc in persona Dei, qui vicinos suos nominat tam Moabitas, & Idumæos, quàm alios omnes, quoniam terram Chnaam sibi elegerat in domicilium. fuit enim, vt sæpius patet ex Prophetis, hoc præ aliis insigne pignus gratiæ Dei, quòd habitaret in populo illo. Non erat quidem inclusus vel Templo, vel terra Chnaam: sed susceperat populum hac lege in patrocinium, & fidem suam, ac si haberet extentas manus ad omnes illos tuendos. Nunc videmus cur nominet vicinas gentes Iu-
Zach 2.8 dæis, *malos suos vicinos*. Tametsi enim extremis quibusque malis digni erant Iudæi, manebat tamen illa promissio, Qui tangit vos tangit pupillam oculi mei. Postea addit, *Qui tangunt hæreditatem meam*. hîc non loquitur ironicè vt prius, sed respicit simpliciter electionem suam, quasi diceret, Qualescunque sint Iudæi, tamen ego mihi constabo, & non excidet propterea fœdus meum: superabit enim veritas mea ipsorum perfidiam. Et interea notandum est quod nuper dixi, totam hanc doctrinam restringi ad electos, qui pauci erant numero, & latebant quasi viginti, aut centum grana sub magna congerie paleæ. Quoniam ergo Propheta hîc peculiariter electos Dei alloquitur, non mirum est, si vocet eos Dei hæreditatem, neque exprobrandi causa, quemadmodum prius fecit, sed quia Deus verè illos amabat, & volebat saluos esse. Et alia etiam ratio notanda est, quòd Deus respexerit tam Idumæos, quàm Ammonitas, Sydonios, & Tyrios, qui iniustè persequebantur populum illum. nam erat Ammonitis, & Moabitis aliqua cognatio, quia scilicet originem ducebant à Loth nepote Abrahæ. Quantùm attinet ad Idumæos, erant posteri Esau, progeniti ex eadem familia. sciebant autem Iudæos esse diuinitus electos. Ergo Deus hîc ostendit se esse violatū, dum tales iniuriæ illatæ sunt populo suo. proinde videmus cur hîc Deus nominet *Israel hæreditatem suam*. dicit, *Quam hæreditate possedi*. Hîc tollit vicinis illis gentibus tergiuersandi ansam: quasi diceret, Etiam si peccarent Iudæi, tamen illos non esse iudices: deinde non debere iudicium fieri ex ipsorum improbitate: Ego tamē, inquit, eos volui mihi eligere in hæreditatem. Ergo videmus verbum hoc emphaticè fuisse additū: quasi diceret Deum vindictam sumpturum esse de iniuriis populo suo illatis, quoniam fuerat læsa sua maiestas, vbi non habuit quale debuerat pondus eius adoptio. neque enim fas prophanis gentibus fuit vocare in rationem, digni essent nec ne Iudæi: quia Deo placuerat eos in fidem ac patrocinium suscipere. Postea adiungit, *Ecce ego euellam eos è terra ipsorum, & domum Iehudah euellam è medio ipsorum*. Duplicem euulsionem hîc ponit, nempe quòd violenter extrahet Idumæos, & in exilium procul abiget. nam hoc propriè significat cùm dicit, *Euellam ipsos*, est enim נתש, violenter extrahere.
Ier. 45.4 Cap. 1.10 Verbum hoc sæpissimè repetitur in Prophetis: præsertim vbi agitur de ipsa Ecclesia, Plantaui & euellam: deinde vidimus antea, Posui te, vt plantes, & euellas: cùm scilicet ostenderet Deus efficaciam doctrinæ propheticæ. Hîc autem dicit, Ego euellam: vel eradicabo vt alii vertunt: sed quoniam non est Latinum verbum, retineamus Euellam: modò intelligas quod propriè significat, radicitus scilicet extrahere, idque violenter. *Euellam* igitur Idumæos, & Ammonitas, & Moabitas, & reliquos omnes vicinos è terra ipsorum, *quoniam ita violarunt hæreditatem meam, nempe populum à me electum*: ideo ipsi etiam in remotum exilium trahentur, & in captiuitatem:
Psal. 137.7 sicuti etiam alibi dicitur, Memento filiorum Edom, qui dicebant in die Ierusalem, &c. Et videbimus postea suo loco hoc fuisse impletum. nam Propheta postea sermonem ad omnes populos cōuertet, vt sentiant Iudæi iudicium Dei fuisse in omnes terræ partes. Sed hîc breuiter Propheta minatur vltionem gentibus illis, vt tristitiam leuet illius exiguæ partis, quæ restabat. Nam diximus ipsum corpus populi fuisse desperatū: quia Deus omnes extremo exitio addixerat, sicuti digni erant. Sed quoniā reliquias semper aliquas seruauit, dicit Propheta hoc loco, *Domum Iehudah euellam*, inquit, *è medio ipsorum*: nēpe quoniā alii profugerant ad Moabitas, & reliquos: alii verò fuerant capti, & abducti in seruitutē. scimus enim miserè direptos fuisse Iudæos, & partem fuisse venundatam gentibus illis vicinis. Ergo Deus hîc promittit se tandem fore exorabilē populo suo, vt colligat reliquias illas tam ex Moabitis, quàm Idumæis, & aliis prophanis gentibus. Itaque in bonā partem hîc accipitur euulsio secunda: quia scilicet Propheta liberationē electis Dei promittit. Et tamen appositè vsurpat hoc verbū, vt sæuitiam illarū gentium exprimat, quæ nunquā spontè cessissent, nisi violenter eripuisset Deus ex ipsorū tyrānide innoxios Israelitas, dico innoxios, illorū respectu. Ego igitur, inquit, violēter extrahā: quasi diceret, Quātuis obstinata sit cru-

sit crudelitas Gentium omniũ, apud quas captiuus erit populus meus, ego tamẽ ero fortior, ita vt emittam captiuos, quãuis totis viribus resistant qui sibi putãt perpetuò seruos fore. Et hoc etiam experti sumus nostro tempore. nam quàm dura fuit seruitus nostra sub Papatu? deinde tyrannis illa nonne fuit quasi insuperabilis? Sed Deus potentiam suam exeruit cùm paucos extraxit ab illa violenta dominatione. Sic ergò olim promisit residuo populo, se ita fore misericordem, vt eradicaret ipsos ex illa tyrannide. Sequitur,

15 Et erit postquã extraxero illos, reuertar, & miserebor ipsorum, & redire ipsos faciam, *vel, reducam,* vnumquemque ad hæreditatem suam, & vnumquemque ad terram suam.

Hic non tantũ Iudæis misericordiã Deus promittit: sed etiam prophanis illis gentibus, quarum futurus erat iudex, vt vindictã exigeret in fauorem populi sui. Extendi verò sermonẽ hunc ad exteros patet ex contextu. subiiciet enim Propheta continuò pòst: Et erit vbi didicerint vias populi mei, vt iurent in nomine meo, Viuit Iehouah, sicuti docuerũt populum meum iurare in Baal, tunc &c. Videmus ergo vt Deus non tantùm reliquias electi populi clemẽter respiciat, sed etiam hostes ipsorum. Si quis excipiat, hoc modo obscuratam fuisse Dei gratiam, qua prosequebatur filios Abrahæ, responsio facilis est, hoc plurimum valuisse ad spem piorum: quòd scilicet non tantùm speranda ipsis esset propria salus, sed etiam hostium, quos Deus vellet vnà cum ipsis colligere. Duplicauit igitur Deus suam gratiam erga Israelitas. Et Propheta etiam hoc loco aptissimè confirmat fiduciam piorum, cùm dicit Deum misericordem fore etiam ipsorum hostibus, idque in gratiam eorum, quia salus omnibus communis erit. Nunc ergo tenemus Prophetæ consilium, cùm pronuntiat Deum, vbi extraxerit Gẽtes è sedibus patriis: postea futurum illis misericordem, nempe *vt reducat singulos ad suam hæreditatem, & ad proprium locum.*

PRECATIO.

Da omnipotens Deus, quando hodie tam horribilis dissipatio vndique terrores nobis incutit, vt discamus oculos erigere supra mundum, & sperare quod hodie nobis absconditum est: nempe vbi iudicia tua exercueris tam in Ecclesiam tuam, *quàm in extraneos, te sic fore propitium toti mundo, vt colligamur in vnitatem fidei: & studeamus nos totos tibi addicere in obsequium, ac vicissim inter nos colamus fraternam concordiam, donec tandem fruamur æterna illa hæreditate, quæ nobis parta est sanguine vnigeniti* Filij *tui, Amen.*

DIXIMVS postrema lectione Deum hic etiam Gentibus exteris promittere veniam & salutem, si resipuerint, atque id facere, vt magis confirmet promissiones suas erga electum populum. Scimus enim tunc exclusos fuisse omnes populos à fœdere Dei: quum Deus misericordiam suam ad illos vsque extendit, possunt certiorem fiduciam inde concipere Iudæi, qui iam Deo propinqui erant: quia scilicet illos sibi adoptauerat in peculium, & hæreditatem. Et hoc etiam promptum est colligere ex contextu. nam pronuntiat Deus se extracturum electos suos ex illis populis. Deinde adiungit se progressurum longius, nempe vt etiam in fauorem suum recipiat qui prius fuerant hostes. Ideo dicit, *Postquam extraxero eos, reuertar, & miserebor ipsorum.* Loquitur hic de extraneis. *Et redire,* inquit, *faciam virum,* id est, vnumquemque, *in hæreditatem suam, & in terram suam.* Nunc sequitur,

16 Et accidet, si discendo didicerint vias populi mei ad iurandum per nomen meum, Viuit Iehouah, sicuti docuerunt populum meum iurare, *ad verbum, ad iurandum,* per Baal, tunc ædificabuntur in medio populi mei.

Videmus hoc propriè spectare ad Gẽtes, quæ prius alienæ fuerãt à gratia Dei: imò exercuerant grauissima odia aduersus populũ electum. In summa pronuntiat Deus se clementẽ & propitium fore etiam miseris illis, de quorum salute nulla spes concipi poterat, quum & reiecti essent ab ipso, & toties, & tandiu, & tam variis modis prouocassent eius vindictam. Quanquam autẽ de vicinis loquitur, quemadmodũ antè visum fuit, vaticinium tamẽ hoc generaliter pertinet

ad totum orbem:& impletum fuit in vltima Gentium vocatione: quia tunc sibi Deus Ecclesiã promiscuè collegit ex Iudæis & Gentibus. Sed conditio hîc apponitur, népe si Gentes illæ, quæ verum Dei cultum prius oppugnauerant, Legem fuerint amplexæ. scimus enim quantopere exosa fuerit religio, præsertim omnibus vicinis: quia acuebantur illorum odia, quum viderent superstitiones suas ab vno populo damnari. Quum ergo tam acriter infesti fuissent Deo, & puræ Legis doctrinæ, nunc requirit mutationem. *Si* ergo *didicerint vias populi mei*, inquit. per *vias populi* intelligit quod ipse præceperat. Etsi enim populus Israel desciuerat sæpius à vera pietate, Deus tamen hîc potius seipsum respicit, quàm peruersa illorum odia: neque enim Lex abolita fuerat malitia & ingratitudine populi. Videmus ergo per *vias populi* non intelligi commenta, quæ sibi Iudæi finxissent, sed ipsam Legem, quam Deus illis tradiderat. Hinc igitur non potest statui hominum authoritas, quasi penes ipsos potestas sit religionis formandæ; sed Deus simpliciter intelligit suis vnius placitis edoctos fuisse Iudæos quid rectum esset. In summa, *vias populi* passiuè Ieremias accipit, non quas populus ipse sibi finxisset, sed quas diuinitus acceperat. Iam additur, *Vt iurent in nomine meo*. Locutio est synecdochica. nam sub vna specie comprehenditur totus Dei cultus. Iusiurandum, vt alibi diximus, pars est cultus Dei & pietatis. nam profitemur nos, & vitam nostram esse in manu Dei quum iuramus per eius nomen: deinde, iudicium illi deferimus, & agnoscimus verè esse Deum, quoniam sit cordium cognitor, & iudicet de rebus occultis. hæc enim omnia in se continet iusiurandum. Ergo non mirum est, si hoc lo-
Isa. 45.23 co, vt pluribus aliis, sub hac specie designatur tota religio: quemadmodum vbi dicitur, Iurabunt omnes in nomine meo, Viuo ego, dicit Iehouah, mihi flectetur omne genu, & omnis lingua per me iurabit. quemadmodum ergo alibi per Altare cultus Dei notatur, ita hoc loco per Iusiurandum. Summa est, si Gentes ita cõuersæ fuerint, vt subiiciant collum iugo Legis, & permittant se Deo regendas, fore etiã participes eiusdem misericordiæ, quã prius adepti fuerant Iudæi. Sequitur cõmunis iurandi formula: *Viuit Iehouah*. sic enim passim Scriptura loquitur: & hoc verbo non simpliciter testantur homines se iurare per vitam Dei, sed etiam tribuunt ei æternitatem: quasi diceret, Vnus est Deus. nam alibi nusquam reperietur vita, quàm in solo Deo. Dicuntur quidem & homines, & bruta etiam animalia, & arbores viuere: sed in arboribus tantùm est vigor sine sensu, in brutis sensus sine ratione, & intelligentia, in hominibus verò vita est lux: sed non viuunt in se, nec per se. Mutuantur itaque vitam à Deo: quemadmodum lucet quidem in terra: tamen scimus in hac regione, in qua habitamus nullam esse lucem, sed instillari, & ad nos vsque diffundi per Solis radios. Sic itaque non dicetur residere vita in hominibus, quam Deus arcana sua virtute illis instillat. Angeli etiam ipsi non viuunt, propriè loquendo. Videmus ergo quid hæc locutio valeat, *Viuit Iehouah*: nam æternitas Dei exprimitur: deinde etiam agnoscitur mundi Iudex: præterea quicquid sibi vni ipse vendicat, hoc testantur homines meritò, & iure ei deberi. Sequitur postea, *Quemadmodum docuerunt populum meum iurare per Baal*. nam corruptelæ Gentium nimis grassatæ fuerant in populo electo: & maior pars cùm videret prospere esse Gentibus, abiecerat studium veræ & sinceræ pietatis. Cùm ergo Gentium superstitionibus ita addicti fuissent Iudæi, dicit Propheta, Si Gentes quemadmodum antehac, docuerunt populum meum iurare per Baal, id est, quemadmodum traxerunt populum meum ad suas idololatrias, & fictitios, ac peruersos cultus, si nunc *cœperint iurare per nomen meum*, id est, me vnum purè colere, *ædificabuntur in medio populi mei*. Ædificandi metaphora satis trita est: sed hoc loco nihil aliud significat Deus, quàm Gentes fore è grege suo, si abiectis superstitionibus, amplexæ fuerint purum Legis cultum. Neque hoc ad locum refertur, quemadmodum frigidè quidam exponunt: *Sed in medio populi*, tantundem valet acsi diceret, Ego censebo Gentes illas in populo
Psal. 87.4.5 meo, vt sint pars Ecclesiæ meæ: quemadmodum etiam dicitur in Psalmo, Quamuis illic & illic nati sint Tyrii, & Sydonii, & Ægyptii, & alii qui prius hostes fuerant: iactabunt tamen omnes se esse natos Ierosolymæ, quando Deus eos agnoscet tanquam membra populi sui. Sequitur,

17 Quòd si non audierint, tunc euellam, *copula etiam hîc accipitur pro aduerbio temporis*, Gentem illam, euellendo, & perdendo, dicit Iehouah.

Quemadmodum ostendit certam spem salutis populo suo, quando Gentes etiam vellet misericordia sua complecti, ita etiam nunc minatur excidium Gentibus ipsis, nisi resipuerint. nam conditione interposita promiserat se fore misericordem erga Gentes, *si didicerint vias populi mei*, dicebat, hoc est, si se imperio meo subiecerint: nunc autem, *Si non audierint*. Videmus ergo hîc Deum vltimam vindictam minari etiam ipsis Gentibus, si non subiecerint se illius iugo ad obsequiũ præstandũ: voluit haud dubiè non tam Gentes illas, quàm Iudæos terrere: Si enim Gẽtibus impunè non cessit, Deum spernere, quãuis incognitum, quàm inexcusabiles fuerunt Iudæi, qui à prima infantia imbiberant veram Legis cognitionem, si more Gentium proterui essent, & intractabiles? In summa, videmus ab vna parte Deum allicere suauiter Iudæos, vt sponte obediant Le-

diant Legi suæ: & ab altera parte illis minari, quoniam ne Gentium quidem contumaciam ferre possit, ideóque multo minus Iudæi se inultos fore debeant sperare. hæc igitur summa est. Nunc sequitur aliud vaticinium,

CAPVT DECIMVM TERTIVM.

SIc dixit Iehouah mihi, Vade, & compara tibi cingulum line
um, & pone illud super renes tuos, & in aquas ne inferas
illud.
2 Et comparaui mihi cingulum, *paraui, ad verbum*, sicuti
mandauerat Iehouah, & posui illud, *vel applicui*, ad renes meos.
3 Et factus est sermo Iehouæ ad me secundò, dicendo,
4 Tolle cingulum, quod comparasti, quod est super renes tuos,
& surge, proficiscere, *vel surgens proficiscere*, ad Euphratem, & absconde
illic in foramine petræ.
5 Et profectus sum, & abscondi in Euphrate, quemadmodum præ
ceperat Iehouah mihi.
6 Et accidit post finem, *à fine, ad verbum*, dierum multorũ, & dixit,
hoc est, vt diceret, Iehouah mihi, Surge, & proficiscere ad Euphratem, &
tolle illinc cingulum, de quo præcepi tibi, vt absconderes illic.
7 Et profectus sum ad Euphratem, & fodi, & sustuli cingulum è lo
co, vbi illic absconderam: & ecce corruptum erat cingulum, non pro-
derat ad omne, *hoc est, ad quicquam*,
8 Et factus est sermo Iehouæ ad me, dicendo,
6 Sic dicit Iehouah, In hunc modum corrumpam excellentiam
Iehudah, & excellentiam Ierusalem magnam, *vel, altitudinem*.

Dixi hoc loco narrari nouum vaticiniũ: iubetur enim Proph. *sibi emere cingulum*, vel baltheũ: alii vertunt Succinctorium, vel subligaculum: & quia fit lini mentio, illa etiam sentẽtia est probabilis. אזר significat cingere, sed אזור significat tam subligaculum, quod tunc gestabant, quàm baltheum, & cingulum: quemadmodum etiam dicit Isaias fidem fore baltheum renum eius, vbi loquitur de regno Christi sub figura. *Isaiæ 11.5.* hîc tamen potest tam de baltheo, quàm de subligaculo exponi. ad rei summam non multum interest. Iubetur ergo Propheta sibi emere vel zonam ex lino, vel subligaculum: deinde iubetur *ire ad Euphratem, & abscondere in foramine cingulum illud*: tertiò iubetur *rursus ire ad Euphratem, & extrahere è foramine cingulum*: tandem dicit *corruptum tunc fuisse*. Sequitur applicatio, cùm pronuntiat Deus se ita facturum Iudæis: quia scilicet eos habuerat instar balthei, sit tamen abiecturus: sicuti enim ipsos ornauerat, ita volebat sibi vicissim esse ornamento. nam gloria Dei in Ecclesia refulget. Erant igitur Iudæi, vt dicit Isaias, corona glo- *Isa. 62.3.* riæ, & diadema regni in manu Dei. ergo hîc aptissimè confert eos vel baltheo, vel cingulo. Cùm ergo tam honorifica eorum conditio fuisset, minatur Deus se detracturum illos, vt absconditi cõtrahant putrediné in cauerna Euphratis, hoc est, in Assyria, & Chaldæa. hæc summa est Prophetiæ. Porrò minimè dubium est, quin hîc narretur visio, non autem res gesta, quemadmodum quidã volunt Ieremiam profectum fuisse illuc. sed quid absurdius fingi potest? scimus quotidie functum fuisse docẽdi officio apud suos: si suscepta fuisset tam longa profectio, & quidem bis, non rediisset nisi post aliquot menses. Ergo contentiosus erit qui volet ita vrgere verba, quasi Proph. vsque ad Euphratem venerit, & illic absconderit suum cingulum. Scimus autem hanc loquendi formam satis frequentem, adeóque familiarem esse Prophetis, vt visiones pro rebus gestis narrent. Iam hoc secundo loco tenendum est, potuisse simpliciter, & absque figura Deũ loqui: sed quoniam non rudes tantùm, sed stupidi erant, oportuit externo symbolo corrigi eorum torporem. Hæc igitur ratio fuit, cur Deus insigniuerit doctrinam Prophetæ sui etiam externo signo. Si ita dixisset Deus, Vos fuistis mihi hactenus loco balthei, eratis decus meum, & gloria mea non vestro quidem merito, aut vestra dignitate, sed quia vos mihi adiunxeram, vt es-

ſetis ſanctus populus, & regnum ſacerdotale: nunc autem abiicere vos cogor: & quemadmodum ſi quis cingulum ſibi detrahat, & coniiciat in aliquod foramen, poſt longum tempus reperiet putrefactum: ſic etiam eritis abſconditi longo tempore vltra Euphratem, & illic tabes vos inuadet, quæ vos totos corrumpat: vt lõgè diſſimilis futura ſit veſtra facies, vbi quis volet proferre quod reſiduum erit ex vobis. Hoc quidem poterat ſufficere: ſed in tãta ſecuritate, & hebetudine, quantam ſcimus fuiſſe apud Iudæos, non tam efficaciter ſimplex doctrina penetraſſet in animos, quàm vbi propoſitum fuit hoc ſymbolum. Propheta igitur dicit *ſe fuiſſe accinctum baltheo*, deinde *baltheum illum fuiſſe abſconditum in foramine Euphratis, & fuiſſe illic putrefactum*. poſtea adiungit, *Sic fiet vobis*. Hæc doctrina, quemadmodum iam dixi, potuit acrius Iudæos afficere, vt ſentirent quod inſtabat Dei iudicium. Quantùm ad ſimilitudinem balthei, vel ſubligaculi ſpectat, ſcimus quàm ſuperbè gloriati fuerint Iudæi, cùm putarent Deum ſibi eſſe deuinctum: & erat re vera, ſi mutuò ipſi coluiſſent fidem. ſed cùm tam fuiſſent immorigeri & ingrati, qualis erat Dei obligatio erga ipſos? ſibi quidẽ elegerat ipſos in populum, ſed hac lege addita, vt eſſent
Cap. 3. tanquam pudica vxor, ipſe autem viciſſim eſſet illis maritus, vt antea viſum eſt: ipſi autem ſe proſtituerant, & turpiter polluerãt cum idolis. Cùm igitur perfidè deſciuiſſent à ſacra illa coniugii
Iſa. 50. 1. fide, an non Deus fuit liber? quemadmodum dicit per Iſaiam, Non opus eſt vobis dare libellum repudii, mater enim veſtra eſt adultera. Ergo Propheta etiam hoc loco voluit breuiter Iudæis excutere vanas illas iactantias, cùm plenis buccis dicerent ſe eſſe Dei populũ, & ſanctum Abrahæ genus: verum, inquit, & plus vobis cõcedo, nempe vos fuiſſe Deo inſtar balthei, quo viri ornantur: ſed cùm Deus vos adoptauerit, vt caſtè ipſum coleretis, nunc quia feciſtis irritum eius pactum, detrahet ſibi hunc baltheum, qui potius eſt opprobrio, quàm ornamento: & proiiciet in aliquam cauernam, vbi putreſcat. Hoc igitur notandum eſt de ſimilitudine balthei, vel ſubligaculi, vt poſtea clarius videbimus. Iam quod Propheta recitat *ſe veniſſe ad Euphratem*, hoc ad cõfirmationem doctrinæ valet. neque enim intelligit ſe veniſſe, ſed voluit quaſi in rem præſentem adducere Iudæos. Eſt igitur hypotipoſis, queadmodum Rhetores, etiam ſi locum non mutẽt, tamen proponunt viua deſcriptione rem ante oculos: ita etiam Propheta, quoniam ſurdi erant Iudæi, oſtendit conſpicuum quod audire non poterant. Hæc igitur ratio eſt, cur dicat *ſe veniſſe*. Eodem etiam pertinet quod ſequitur, *A fine dierum multorum Deum mandaſſe, vt cingulum extraheret*. hîc etiam notatur exilii diuturnitas. quantùm ad *foramen petræ*, ignominia notatur: quia ſcilicet ſine vllo honore & pretio Iudæi in exilio vixerunt. perinde igitur eſt ac ſi coniecti fuiſſent in aliquam cauernam. Ergo per foramen notatur ignobilis, & pudenda etiam ipſorum conditio: quòd ſcilicet fuerint quaſi remoti ab omnium conſpectu, & ab ipſa communi luce. Per *finem multorum dierum*, vt dixi, notatur exilii diuturnitas. nam exiguo tempore non fuiſſent putrefacti: & niſi etiam hoc diſertè fuiſſet expreſſum à Propheta, nunquam perſuaſi fuiſſent, ſibi inſtare grauiſſimam illam cladem. Ergo dicit *multos fore dies*, vt putredinem contrahant in foramine abſconditi. Quantùm ad vaticinii applicationem ſpectat, pluribus verbis deinde eam proſequetur Propheta: ſed ſummam tamen ſatis dilucidè complectitur cùm dicit, *Sic corrumpam altitudinem Iehudah, & altitudinem Ieruſalem magnam*. alii Interpretes vertunt vno conſenſu Superbiam: ſed quoniam גאון accipitur in vtranque partem, ideo pro excellentia non dubito hîc poni, quod melius patebit ex ſequentibus. nam גאון hîc vocatur dignitas illa, qua Deus dignatus fuerat genus Abrahæ, cùm ſibi ornamento eſſe vellet. Ita Exodi 15. cap. dicitur, In magnificẽtia tua
Exod. 15. 7 Gentes conteres: deinde, Ponam te in excellentiã ſeculi, Iſaie 60. illic certè non poteſt ſumi niſi in bonam partem. Et hæc inter ſe cohærent: quòd ſcilicet Deus aptauerit ſibi Iudæos quaſi baltheum: deinde quòd illos proiecerit in cauernã, vt luce, & omni gloria ad tempus carerent. Summa igitur eſt: Quãuis *dignitas Iehudah, & Ieruſalem magna fuerit*: erat enim populus inclitus, quem
Deut. 4. 7. 8 Deus adoptauerat, quemadmodum dicitur Deuteronomii 4. cap. quanuis ergo magna fuerit altitudo Iehudah, & Ieruſalem, *ego tamen illam corrumpam*, inquit. Videmus vt Propheta Iudæis eripiat prauam confidentiam, qua ſeipſos fallebant. Poterant quidem in Deo gloriari, ſi id verè & ex animo feciſſent: ſed cùm ſibi arrogarent omnia, detraherent autem Deo imperiũ, cui ſubiecti erant, quanta fuit hæc vanitas, & quàm ridicula, ſemper ſibi retinere nomen illud ſacrum, Nos ſumus populus Dei? cùm tamen nullus apud illos eſſet Deus, hoc eſt, cùm illum nullo loco ducerent, & contemptim: imò etiam contumelioſè reiicerent eius iugum? Ergo videmus ſic accipi nomen גאון in bonam partem, vt tamen ignominioſè exprobret Propheta illis, quòd abuſi fuerint Dei nomine, & falsò ſe venditarent pro illius populo, & hæreditate. Reliqua non poſſemus abſoluere, cras proſequemur.

Precatio.

Da omnipotens Deus, quando tot populi, qui collecti abs te fuerant, vt eſſent corpus vnigeniti Filij tui, peſſum ierunt, & ſua ingratitudine ſe alienarunt à ſpe æternæ ſalutis: da inquam, vt hodie rurſus in vnum coeant, & nobiſcum colant veram fidei vnitatem: vt

vno

vno corde, & ore te profiteamur esse Deum nostrum, & Patrem: & sic discamus iurare per nomen tuum, vt agnoscamus te Iudicem nostrum, & tibi omnem potestatem in nos deferamus, donec tandem fruamur æterna illa hæreditate, in cuius spem nos vocasti, & quotidie etiam inuitas, in eodem Christo Iesu Domino nostro, Amen.

10 Populus hic malus renuentes audire verba mea, ambulantes in prauitate cordis sui: & ambulant post deos alienos vt seruiant ipsis & adorent ipsos: Et erunt, *collectiuum nomen populi est singulare*, tanquam baltheus hic, qui ad nihilum prodest, *qui ad quicquam non est vtilis*.

Dixerat heri Propheta populum fore similem baltheo, quem absconderat in foramine, & quem inuenerat putrefactum. sed causa nunc exprimitur quare Deus tam seuerè cum populo agere statuerit. Dicit igitur se fore vindicē, quoniam renuerint Iudæi obedire voci suæ, & prætulerint sua figmenta, *vt ambularent post duritiem*, aut prauitatem *cordis sui*. Videmus ergo cladis hanc fuisse causam, quòd populus reiecerit propheticam doctrinam. hoc enim lōgè grauius est, quàm si errore, & ignorantia fuisset lapsus: quemadmodum videmus sæpe homines, vbi ablata est doctrina, miserè vagari: sed vbi Deus viam demonstrat, & præcipit quid rectū sit, vbi per seruos suos etiā hortatur, hæc est inexcusabilis durities, si repudiēt homines tantū beneficiū. sed quoniam hac de re alibi fusius dictum fuit, nunc leuiter tantùm attingo. Videmus itaque Deum minari vltimam cladem populo, quia non sustinuerit doceri per Prophetas. Postea adiungit, *Quòd ambulauerint post prauitatem cordis sui, & ambulauerint post deos alienos.* Priore loco conqueritur ipsos ita fuisse præfractos, vt maluerint impiis suis cupiditatibus morem gerere, quàm regi bonis & salutaribus consiliis. Verùm necesse fuit, speciem ipsam criminis exprimi. si enim tantùm de illorum duritie loquutus esset Propheta, illis in promptu fuissent exceptiones: sed vbi dicit *ambulasse post deos alienos*, nulla tergiuersatio amplius locum habet. Verbum Ambulādi respicit ad viam: est enim in hac metaphora relatio: non enim solent homines currere quin aliquorsum tendant. necesse igitur est finem aliquem esse propositum, vbi nos in viam damus. Iam subest antithesis: quòd scilicet populus contempserit viam sibi diuinitus monstratam, & maluerit sequi errores suos. Deus paratus erat Iudæos dirigere Lege sua, sed maluerunt, quemadmodum dixi, velut data opera, se proiicere in errores. Dicit *ambulasse post deos alienos, vt seruirent illis, & coram illis se prosternerent*: nam hoc significat secundum verbum. Non dubium est, quin idem repetat Propheta: seruire enim non est tātùm parere, sed ad cultum refertur. Et hinc etiam refellitur stultitia Papistarum, qui non putant duliam pugnare cum vera religione. dicunt deberi vni Deo latriam, hoc est, cultum: sed duliam transferunt ad Angelos, ad statuas, vel ad homines mortuos. quasi verò Deus, vbi cōtra superstitiones inuehitur, non subinde vsurpet hoc verbum עבד. sequitur ergo nimis ridiculos esse, qui duplicem cultum sibi fingunt: vnum, qui Deo sit peculiaris, alterum verò, qui communis sit tam Angelis, quàm hominibus, & mortuis idolis. Tenemus igitur summam huius versus: ideo infert Propheta similes fore Iudæos baltheo inutili, hoc est, putrefacto. Postea sequitur,

11 Quia sicut adhæret baltheus, *vel, coniunctus est*, renibus viri, sic coniunxeram mihi, *vel, coniunxi*, totam domum Israel, & totam domum Iehudah, dicit Iehouah, vt esset mihi in populum & in nomen, & in laudem, & in decus: & non audierunt.

Confirmat quod iam heri vidimus, nempe Iudæos stultè sibi confidere, & promittere perpetuam fœlicitatem, quia semel Deus illos sibi elegerat in populum. fuisset quidem hæc gloriatio firma in perpetuum, nisi fidem violassent: sed ipsorum defectio irritum fecit Dei fœdus, quo ad ipsos. Etsi enim Deus nunquam passus est fidem suam excidere, quamlibet illi mendaces essent, ac perfidi, nihil tamen illis profuit adoptio, à qua desciuerant. Sed quoniam putabant sibi inexpugnabile esse illud præsidium, Propheta iterum repetit fuisse quidem ornatos singularibus donis, sed quia non steterint in fide, ideo ipsos spoliatum iri. Dicit verò per concessionem, *Sicuti adhæret baltheus renibus viri, sic etiam adiunxi mihi totam domum Israel*, quia largitur quod ostēdebant: sed interea admonet illos turgere vento duntaxat, quoniam eò minus tolerabilis fit illorum impietas, quòd tam ingrati fuerint Deo. quid enim turpius, vel minus excusabile, quàm vbi Deus illos tanto honore dignatus esset, ipsos respuere eius liberalitatem? Concedit igitur illis vno verbo Ieremias quod superbè iactabant, sed retorquet in ipsorum capita, & ostēdit di-

Isa.62.3. gnos esse grauiore interitu, quoniam tot beneficia Dei respuerint. Heri autem diximus, alibi cõferri populũ coronæ, & diademati, quasi diceret Deus nihil sibi magis pretiosũ fuisse Abrahæ filiis. sed aliis verbis nunc idẽ exprimitur: quòd scilicet eos aptauerit sibi instar cinguli, *vt essent*, inquit, *mihi in populum*. hæc iam erat magna dignatio: sed quod sequitur magis excellit: *Vt essent mihi in nomen*, inquit: hoc est, vt inter ipsos celebraretur: quemadmodũ voluit se vocari Deũ Israelis. quid simile inter Deum, & homines? & tamen quasi descenderet è cælesti sua gloria, ita sibi deuinxit genus Abrahæ, vt mutuò etiam se obstringeret. Fuit igitur quasi coniunctionis mutuæ vinculum, illa Dei electio, vt nollet à populo illo separari. ideo dicit *se illos ita sibi adiunxisse, vt essent in nomen*, deinde *in laudem*, inquit, *& decus*. Quanquam eodem pertinẽt omnia, non dubiũ tamen est, quin hæc congeries verborum ad amplificationem posita sit. Voluit ergo Deus magis ac magis crimen populi exaggerare, cùm diceret se tantum detulisse huic populo, vt illic celebraretur, vt illic resideret laus sua, & decus suum. Postremò adiungit, *Non audierunt*. Si Deus mandasset quod iure poterat, iam fuisset inexcusabilis populi malitia, non parere imperio: sed cùm tam liberaliter se totum, & sua omnia offerret, quàm fœdæ & destabilis fuit ingratitudinis, tot & tam præclara dona respuere? Videmus ergo hîc obstrui os Iudæis, ne expostulẽt cum Deo, vel querantur ipsum nimis rigidum esse, quoniam nimis iram eius prouocauerant: non tantùm quòd reiicerent iugum eius, sed quòd respuerẽt oblatas sibi gratias. Sequitur,

12 Dices etiam illis, *hoc est annuntiabis*, hunc sermonem, Sic dicit Iehouah Deus Israel, Omnis lagena, *alij vertunt, vtrem: sed hoc loco parum interest, omnis ergo lagena*, implebitur vino: & dicẽt tibi, An non sciendo scimus, *hoc est, an nesciendo non scimus*, quòd omnis lagena implebitur vino?

13 Tunc dices illis, Sic dicit Iehouah, Ecce ego implens, *vel impleo*, omnes habitatores terræ huius, & omnes Reges, qui sedent, pro Dauide super solium eius, & Sacerdotes, & Prophetas, & omnes incolas Ierosolymæ, ebrietate.

14 Et collidam eos, *alij vertunt, dispergam: propriè significat violenter disiicere: hîc aptè reddetur collidere: collidam ergo*, quenque ad fratrem suum, & patres, & filios simul, dicit Iehouah: Non parcam, & non ero propitius, *idem significant, sunt synonyma*, & non miserebor à perdendo, *hoc est, quin perdam*, ipsos.

Alia similitudine hîc denuntiat Propheta vindictam Dei: dicit enim *repletum omnes iri ebrietate*. sed figuram simpliciter initiò iubetur proponere. *Omnis lagena*, inquit, *implebitur vino*. נבל significat & vtrem, quemadmodum iam dixi: sed hîc melius conuenit nomen Lagenæ. solebant vtres in illis regionibus impleri aqua, & vino, sicuti hunc morem adhuc seruant Orientales: qualiter videmus reponi hodie oleum in vtribus, & ita aduehi, sic vtres sunt illic in vulgari vsu ad vini, & aquæ vecturam. sed quoniam sequitur, *Collidam eos inter se*, ideo de lagenis rectius exponitur hoc nomen. Potuit generalis hæc sententia videri nullius ponderis: quid enim continet in se doctrinæ, Omnis lagena implebitur vino? quemdmodum si quis diceret cantharum factum esse vt vinum in eo feratur, & crateres esse factos ad bibendum: hoc etiam pueris satis tritum est: deinde, quemadmodum dixi, poterant existimare hoc esse Propheta indignum: He, quid nobis affers? tu dicis lagenas esse vini receptacula, nempe quemadmodum pileus ad caput tegendum factus est, quemadmodum vestis ad arcendum frigus: sed tu videris hîc ludere puerilibus ineptiis. Et videmus etiam ita exceptum fuisse Prophetæ sermonem: contemptim enim, atque adeò fastidiosè respondent: Quid? *an nescimus lagenas in hunc vsum destinatas vt vinum contineant*? sed quid tibi vis? tu iactas afflatum Spiritus sancti: quale est hoc monstrum? tu quasi angelus esses è cælo delapsus, hîc prætendis Dei nomen, & te venditas authoritate prophetica: quid hoc sibi vult, lagenas impleri vino? Sed voluit consultò Deus ita expergefacere populum hunc, qui in suis delitiis sopitus erat, deinde etiam qui minus solebat ad spiritualem doctrinam attendere. Voluit igitur in rebus minimis, & quasi friuolis ostendere, non tanta perspicacia ipsos esse præditos: vt vel quod debuerat illis notissimum esse cernerent. hoc quidem tenebant omnes, lagenas fieri ad vinum capiendum: sed interea non reputabant se esse lagenas, vel lagenis similes. diximus enim fuisse inflatos tanta arrogantia, vt sibi viderentur similes saxeis rupibus. hinc igitur contemptus omnium minarum, quòd non expendebant secum quales essent. Dicit igitur Propheta *ipsos similes esse lagenis*: quoniam Deus quidem in præclarum vsum ipsos elegerat, sed obliti suæ fragilitatis

litatis præſtãtiam illam corruperant, hoc eſt, nullus amplius erat illorum vſus, niſi vt Deus illos inebriaret vertigine, deinde calamitatibus. Videmus ergo cur iuſſerit Deus tribus verbis proferri generalem doctrinam, quæ frigidè & contemptim accepta fuit: nempe vt occaſio daretur Prophetæ pungendi ſtupidos illos homines, quibus incognita erat ſua conditio. dictũ enim fuit illos ſimiles fuiſſe montibus, cùm fundati eſſent in gratuita Dei electione: ſed quoniã nulla fuerat in illis firmitas, & conſtantia fidei, ſed diffluxerant, ideo liquefacta fuerat eorum gloria: & quanquam adhuc retinebant aliquam ſpeciem, tamen ſimiles erant vaſis fictilibus: & ita eorum fragilitas exprimitur à Propheta melius, quàm ſi vno ſermonis tractu dixiſſet, Quemadmodum lagena impletur vino, ſic etiam Dominus vos implebit ebrietate. ſi ergo ita loquutus eſſet, non fuiſſet tanta efficacia vaticinii: ſed dum illi reſpondent non ſine faſtidio, hoc pueris eſſe notum, audiũt quod magis ipſos vrgeat, nempe *eſſe lagenis ſimiles*. Nunc quæritur qualis hæc ſit ebrietas, quam denuntiat Propheta? duplex enim poteſt intelligi: vel quòd Deus ipſos vellet coniicere in ſenſum reprobum: vel quòd vellet inebriare malis, & calamitatibus. nam vbi Deus rectam mentem eripit hominibus, hæc eſt præparatio ad vltimam cladẽ. Sed Propheta videtur longius ſpectare, nempe populum hunc deuotum eſſe grauiſſimis cladibus, quæ ipſum prorſus obſtupefaciant. Quanquam ex contextu licet colligere, etiam priorem ſpeciem notari. dicit enim, *Faciam vt ſe mutuò allidant, & quiſque confligat cum fratre ſuo*: deinde, *pater cum filio, & ita ſimul omnes frangantur*. Deus ergo non tantùm cladem hîc deſignat, quæ inſtabat Iudæis, ſed etiam modum ipſium cladis: quòd ſcilicet *quiſque trahet fratres ſuos* in perniciem, quaſi mutuis vulneribus ſe confoderent. Dicit autẽ primò in genere, *Replebo ebrietate omnes terræ habitatores*: poſtea modũ illum, quẽ dixi, explicat. ſed poſtquã de toto populo in genere locutus eſt, enumerat *Reges, & Sacerdotes, & Prophetas*: ita nullum ordinem quantumuis honorificum eximit. Et hæc expreſſio valde fuit neceſſaria: Reges enim non putabant ſe debere miſceri cum vulgo: Sacerdotes etiam putabant ſe quaſi ſacroſanctos, & eadem erat ſuperbia in falſis Prophetis. Ieremias autem ſine exceptione omnes quaſi eodem faſciculo inuoluit: quaſi diceret, Nec Regum maieſtas ipſos eripiet Dei iudicio, nec ſuã dignitate ſalui erũt Sacerdotes, nec quicquam falſis Prophetis proderit iactare nobile illud & præclarũ munus, quo funguntur. Non dubium eſt quin hoc vaticiniũ pluſquam iniquè acceptum fuerit. ſcimus enim quibus elogiis ornaſſet Deus regnum Dauidis. quod ad Sacerdotium ſpectat, ſcimus etiam fuiſſe typum Chriſti: deinde totam Tribum Leuiticam fuiſſe ſacram Deo. Fieri ergo non potuit, quin Ieremias valde exaſperauerit omnium animos, cùm ita minitaretur tam Regibus, quàm Sacerdotibus. Sed hinc colligimus, nihil eſſe in terra tam excelſum, vel illuſtre, quod non debeat cogi in ordinem, vbi aſſerẽda eſt Dei poteſtas, & gloria, & ſimul authoritas doctrinæ cæleſtis. Oportet igitur quicquid eſt in mundo pretioſum, & excellens euaneſcere, ſi vel minimum deroget gloriæ Dei, & fidei doctrinæ eius. atqui Reges, & Sacerdotes audebant ſe opponere verbo Dei. Non mirum igitur, ſi Propheta illos detrahit è ſua altitudine, & oſtendit eſſe ſimiles lagenis: & ita pedibus calcat fluxam illam gloriam, qua volebant obſcurare Deum ipſum. Et quia nomen Dauidis erat quaſi ſacrum in populo illo, Propheta vt omnem fiduciã illis excutiat, dicit, Quanuis ſedeant Reges in ſolio Dauidis, & ſint eius ſucceſſores, ac poſteri, non tamen illis parcet Deus. Et hinc etiam apparet, quàm ſtolidè nobis hodie Papalis clerus obtrudat ſua priuilegia, & ſuam dignitatem. Certè quicquid ſibi arrogent illi nebulones, non poſſunt tamen ſe æquare Leuiticis ſacerdotibus. atqui videmus nihil illis profuiſſe, quòd Deus illos ſibi ſanctificauerat, ex quo abuſi fuerunt poteſtate ſua. non eſt igitur quòd hodie Papa cum ſuis, hoc eſt, cum tota ſua fœce ſuperbiat. Nunc ergo tenemus ſummam verborum, cùm Deus tam Reges, quàm Sacerdotes, & Prophetas nominat. Interea notandum eſt, non hîc agi de fidelibus Prophetis, ſed tantùm eos intelligi qui laruam geſtabãt, cùm tamen quiſquilias afferrrent loco tritici, quemadmodum alibi videbimus. Ergo catachriſticῶs ponitur hîc nomen propheticum, quia transfertur ad falſos doctores: quemadmodum hodie dum loquimur de beſtiis illis, qui iactant ſe eſſe epiſcopos, & prælatos, & præſules: concedimus quidem illis titulum, ſed interea non ſequitur, verè, & meritò cenſeri tales, quanuis verbo tenus ſint epiſcopi. Ergo eadem ratione Ieremias de Prophetis titularibus hîc loquitur, qui tamen prorſus alieni erant ab illo munere. Poſtea adiungit quod nuper attigi de colliſione mutua: *Faciam* ergo *vt ſeſe conterant mutuò*, vel confringant. qui vertunt, Diſpergere, quomodo exponent quod mox ſubiicit? *Virum ad fratrem ſuum, patres & filios ſimul*. certè Diſperſio nõ quadraret. Ergo videmus ſenſum longè melius fluere, *collidam ipſos*, nempe *vnumquenque ad fratrem ſuum*, deinde, *faciam vt patres confligant cum filiis, atque ita conterantur mutuò quaſi conflictu*. Et ideo dixi non tantùm vaticinari Ieremiam de populi clade, ſed modum etiam cladis deſignari: quia ſcilicet vacui prudentia ſeſe vltrò & citrò perdent, quaſi eſſent deuoti in mutuam perniciem. Scimus fuiſſe etiam gloriatos ſua multitudine: atqui oſtendit Propheta adeò nihil fore præſidii, in multis copiis, & in magno numero hominum, vt hæc potius futura ſit cauſa interitus: quia ſcilicet Dominus illos excæcabit, vt inter ſe confligant, & ita pereant abſque externo hoſte. Poſtea ſubiicit, *Non parcam, non parcam, non miſerebor*. Tertiò repetit ſe non fore illis propitium. ſatis fuiſſet hoc ſemel dice-

re,si tanta fuisset docilitas & attentio,vt animos arrigerent ad minas sibi propositas: sed in illo torpore oportuit sæpius idem repeti,non quasi aliqua esset obscuritas in re,sed quia vix vlla vehementia efficax erat cordibus adeò obstinatis. Nunc ergo videmus cur Propheta sæpius idem dicat,& tamen non vtatur superuacuo sermone: quemadmodum quoties inculcat Deus promissiones gratiæ suæ non profundit verba temere,& sine delectu:sed quoniam videt tantam esse in nobis segnitiem,vt non sufficiat vna promissio,hæc ratio est cur nos pluribus verbis confirmet. ita etiam vbi videt homines propter socordiam non moueri, neque terreri suis minis, illas inculcat, vt plus habeant ponderis. In summa denuntiat actum esse de hoc populo, nec iam se vocare adeò impios,& rebelles ad pœnitentiam,sed loqui tanquã cum hominibus desperatis. hæc summa est. Dicit, *Donec consumam ipsos*. hoc ad totum corpus pertinet: interea tamen potuit mirabiliter Deus,& occultis modis seruare reliquias, vt alibi visum fuit. sed tamen vindictam, quæ hîc denuntiatur,exegit Deus de toto populo:quoniã ille fuit quasi generalis interitus, cùm omnes tracti sunt in exilium,& variè dispersi. Quemadmodum autẽ in tam horribili clade Dominus nunquam tamen oblitus fuit fœderis sui,quin semen aliquod maneret saluum, & incolumentia etiam quod hîc dicitur, *non miserebor donec consumam*, non pugnat cum illa Dei misericor-
Num 14. 18, & Psal. 103.8. dia,quæ alibi prædicatur. pronuntiat enim se esse longæ patientiæ, & multum in misericordia. Deus ergo quanuis tam horrendo exemplo populum suum perdiderit, non tamen exuit tunc suam naturam, neque misericordiam suam abiecit, sed incomprehensibili modo ita exequitur sua iudicia aduersus reprobos, vt tamen nihil depereat ex eius perpetua misericordia, & simul etiam fidelis maneat in sua electione. Sequitur,

15 Audite & auscultate,ne eleuemini,quia Iehouah locutus est.
16 Date Deo vestro gloriam priusquam obtenebrescere faciat, & priusquam offendant pedes vestri ad montes tenebrarum, speretisque lucem,& ponat in vmbram mortis, & in caliginem.

Hîc Propheta clarius ostẽdit quod diximus, nempe tam præfracta fuisse ingenia, cum quibus agebat,vt necesse esset subigi diuersis rationibus. Neque enim frustra hanc exhortationem adiunxit,quæ in se continet indignationẽ:nec verò sine stomacho hæc protulit, *Audite, & auscultate, & ne eleuemini, quia Dominus est qui loquitur*. Ergo hinc colligere licet fuisse vel derisum Ier. vel non magno in pretio habitum eius sermonem apud Iudæos. hoc enim significat cùm dicit *Deum loquutum esse*, quia si sponte fuissent persuasi, afferri ab ipso quod Deus iniunxerat, fuisset
Ier.38. hoc superuacuum. sed alibi videbimus fuisse existimatum quasi impostorem, & fuisse etiam vexatum multis cõuiciis,& maledictis. Hîc ergo vocationem suam ab illorum calumniis, & probris vendicat cùm dicit *Deum loquutum esse*:nam his verbis affirmat se nihil afferre proprium, sed loqui velut ex ore Dei, vel(quod tantundem valet)se esse organum Spiritus sancti pronuntiat, vt intelligant se frustra cum ipso contendere, quia certamen futurum sit illis cum Deo. Et huc etiam pertinet quod dicit, *Audite, & auscultate*. nam videbat non vno tantùm modo esse surdos, vel torpidos,sed opus habere pluribus stimulis. Et simul etiam causam notat,& fontẽ mali cùm dicit, *Ne eleuemini*. Ergo cõtumaciæ illorum causa erat superbia,quòd scilicet auderent obstrepere Deo:quemadmodum etiam principium obedientiæ est humilitas,vbi homines agnoscunt se nihil esse,& deferunt Deo quod illi debetur.

PRECATIO.

Da omnipotens Deus, quanuis naturaliter simus vasa fictilia, & tanta sit nostra fragilitas,vt sponte diffluat: deinde etiam si firmiores essemus,non tamen possimus propria virtute stare:da,inquam,vt virtute tua suffulti,verè gloriemur de perpetuitate salutis nostræ,non quidem freti vllo terreno præsidio, sed quoniam dignatus es nos eligere in populum: & interea sic cursum vitæ nostræ prosequamur,ne perfidia nostra excludamus à nobis tuam gratiam,sed tibi locum demus,vt magis ac magis nos donis, quæ pertinent ad spem futuræ vitæ,locupletes,donec tandem perueniamus ad plenam & solidam fruitionem in regno tuo cœlesti nobis repositam per Christum Dominum nostrum, Amen.

16 Date Iehouæ Deo vestro gloriam priusquam obtenebrescere faciat, *tenebras immittat*, & priusquam offendãt pedes vestri ad montes tenebrarum,

nebrarũ,& speretis lucẽ,& ponat in vmbrã mortis, ponat in caliginem.

PROSEQVITVR Ieremias sententiã illã, quam heri cœpimus exponere: quoniã videbat Iudæos parum moueri sua doctrina: iubebat ipsos reputare quicquid docebat profectũ esse à Deo,ac nihil ipsos proficere sua superbia. Nunc subiicit eodẽ sẽsu, *Date gloriam Iehouæ Deo vestro,* inquit: Dare gloriã Deo alibi accipitur pro verum profiteri,interposito eius nomine. Nam cum Iehosuah adiurat Achã,vtitur his verbis, Da gloriã Deo fili mi, hoc est,quoniã ego tibi propono Deũ iudicẽ,caue ne mẽtiendo putes te posse effugere illius iudiciũ. Sed hîc Dare gloriã Deo tantundem valet,atque tribuere quicquid illi propriũ est, vel agnoscere eius potestatẽ,vt se eius verbo subiiciant. Si enim fidẽ detrahimus Prophetis,fraudamus Deum sua gloria:quia hoc modo non mouemur eius potestate,etiã gloriã eius,quãtum in nobis est,diminuimus. Vbi enim cõsistit Dei gloria,nisi cùm agnoscimus esse fontẽ omnis sapiẽtiæ,& iustitiæ,& virtutis? ac præsertim vbi ad sacrũ ei^9 os cõtremiscimus? Ergo quisquis Deũ non timet,ac reueretur,quisquis fidẽ non adhibet eius verbo,ille spoliat eum sua gloria. Nũc ergo videm^9 omnes incredulos,etiã si aliud ore testẽtur,re ipsa hostes esse gloriæ Dei,& eã exinanire: quod diligẽter notandũ est: quia omnes horrent tale sacrilegiũ,& tamẽ nemo est,qui sibi caueat. Videmus ergo quã doctrinã contineat hæc locutio, quasi diceret,hactenus Iudæos cõtumeliosè cum Deo egisse: quia corã ipso non tremerent,quia non haberẽt fidẽ eius verbo: nunc tẽpus esse, vt sibi proponãt illum iudicẽ: deinde vt sciant,credendũ esse quicquid pronuntiat per seruos suos. Dicit, *Antequã tenebras inducat.* Alii accipiũt simpliciter pro obtenebrescere. sed quia est verbũ Hiphil,actiuè potius exponi debet. Quòd quidã subaudiũt nomẽ Solis,mihi videtur absurdũ. Neque enim Sol dicitur tenebras obducere suo occasu. Sed videtur etiã tolli omnis ambiguitas Proph. verbis: paulò pòst in secũdo mẽbro addit, *Et ponat lucem in vmbram mortis,ponat in caliginem:* quibus verbis haud dubiẽ Proph Deum designat. Similiter ergo subaudiendũ initio versus nomẽ Dei. *Antequam ergo Deus tenebras immittat,& antequam offendant pedes vestri in montibus* נשף, obscuritatis: נשף significat vesperũ,& crepusculũ,significat etiã obscurã lucem ante exortũ auroræ: sed capitur sæpe pro tota nocte. Possumus vertere Mõtes dẽsitatis. Sed nõ dubiũ est,quin obscuritatẽ designet hac voce. Metaphoricè quidã volunt per Mõtes intelligi Ægyptũ: quia illuc confugere solebant Iudæi in rebus aduersis: sunt autẽ in montib^9 tutiores recessus, quàm in planicie. sed nescio an sensus hic satis conueniat. Malim potius exponere ac si esset similitudo: ac omnino ita conuenit. sæpe autem omittitur particula כ, quæ est nota similitudinis. Ne impingatis ergo, *vel ne impingant pedes vestri quasi in montibus obscuris.* Nam magis lucet in locis æqualibus,quàm in montibus,quia sæpe angustas vias occupant tenebræ: Sol non potest illuc vsque penetrare: deinde non tam citò vesperascit in locis planis, sicuti in angustiis montium. Neque enim summitates intelligit Propheta,sed valles contractas,quæ vix obliquos Solis radios paucis horis recipiũt. Verùm quid si ita vertamus, *Antequam impingant,vel offendant pedes vestri ad montes caliginis.* nam אל etiam hoc significat,quasi diceret Proph. tam densam fore caliginẽ, vt mõtes sibi oppositos non cernãt, sed queadmodum in crepusculo,vel tenebris viator offendit ad minimũ lapidẽ, ita etiã vbi est crassior caligo,mõtes non cernuntur. Sæpe igitur fiet,vt quis ad mõtes offendat, & prius sentiat pedibus ac manibus obstaculũ,quàm oculis percipiat. Quãtùm ad me spectat,prorsus hãc expositionem existimo esse genuinã. *Antequam* ergo *offendant pedes vestri ad montes nocturnos,* hoc est,ad montes tenebrosos. Postea adiũgit, *Vbi speraueritis lucem,ponat eam in vmbram mortis:* nam צלמות, vt alibi diximus,Grãmatici putãt nomen esse cõpositum à צל, vmbra,& מות quod mortẽ significat:& vertũt Tenebras mortales. *Antequam* ergo *ponat Deus lucem in tenebras,ponat in caliginem,* inquit, *date illi gloriam.* Et hinc melius cognoscimus quod nuper attigi, nẽpe verbũ יחשך debere referri ad Deũ. Sed hæc summa est,posse ipsos occurrere iudicio Dei,si maturè se illi permittant tanquã iudici suo: deinde reuerẽtius amplectãtur eius verbũ,quàm prius fecissent. interea denuntiat spem illorũ fore vanã,si lucẽ sibi promittant. Sciendũ verò lucẽ hîc metaphoricè accipi,vt aliis pluribus locis,& tenebras etiã ex opposito. Tenebræ igitur significãt res aduersas, lux autẽ significat pacẽ & prosperũ statũ. proinde dicit Proph. Iudæos falli, si putent fœlicitatẽ sibi fore diuturnã,dum ita spernunt Deum,& eius Prophetas. quare? hoc enim tantundẽ est,atque ipsũ exarmare,vel exuere sua potẽtia, ac si non esset iudex mundi. Summa est,instare horribilẽ vindictam,nisi maturè occurrãt Iudæi,atque Deo se subiiciant. Nunc sequitur,

17 Quòd si nõ audieritis hoc in arcanis, *hoc est,in secreto,* lugebit anima mea à facie superbiæ, *hoc est,propter superbiã*; & lachrymãdo lachrymabitur,& descẽdet oculus meus in lachrymas, *de hac locutione vidimus cap. 9. diffluet ergo oculus meus in lachrymas: ad verbũ,& descẽdet oculus meus lachryma:* quoniam abductus est grex Iehouæ, *captus est.*

Obliquè minatus fuerat Propheta: sed tamen reliqua spes erat veniæ, si in tempore antè euerterent Iudæi, & coram Deo se humiliarent. Nunc apertius denuntiat, cladem certissimam illis incumbere. *Si ergo non audieritis,* inquit, *lugebit anima mea in arcano.* Sed multum ponderis hoc habet dum Propheta significat se finem loquendi facturum,quasi diceret, Nunc quidem adhuc

hortari vos non desino, quia Dominus ita mandauit: sed nullum erit remedium, si more vestro obdurescitis cōtra doctrinam. Nihil ergo mihi restabit, nisi vt me abscondā, inquit, in latebras, & illic plorem: quia propheticum munus apud vos cessabit tanquam indignos hoc Dei beneficio. Non ponit simpliciter, *Si non audieritis*: sed addit etiā demonstratiuū pronomē, *Si non audieritis hoc*. poterant enim excipere Iudæi se non esse Deo immorigeros: & habebant Prophetas, quemadmodum heri visum fuit, qui suis blanditiis eos fallebant. Propheta ergo non loquitur cōfusè, quia fuisset illud nimis frigidum: sed disertè exprimit, *Nisi audiant quod dixerat* proximo versu. *Nisi ergo detis gloriam Deo*, ego, vobis relictis, inquit, aut valere iussis, abdam me in angulum aliquē, & illic deflebo vestras miserias. vbi Propheta nihil sibi relinquit præter fletum, significat actum esse de ipsis, & salutē eorum esse desperatā. Summa est, non semper habituros quod nunc spernunt, nempe vt moneantur à seruis Dei: quoniā si perrexerint contēnere omnes prophetias, Deus subducet ab illis talē gratiā. Interea ostendit Propheta quo affectu vaticinatus fuerit. & si enim cùm sciret mandatas sibi esse præconis partes, animosè denuntiabat Iudæis illam cladem, quam vidimus: tamē aliquid misericordiæ semper vigebat in eius animo, vt defleret illorū obstinationem, quæ futura illis exitialis erat. Ergo vtrunque affectùm coniunxit Propheta, nempe vt libero & intrepido spiritu denuntiaret Iudæis vindictam: & tamen simul valeret apud ipsum humanitas, & sympathia. Addit causam, nempe *quia captus sit grex Iehouæ*. Potuit quidem Ieremias simul rationem habere sui sanguinis. Cùm ergo videret gentem, ex qua oriundus erat, miserè perire, fieri non potuit, quin luctu prosequeretur ipsorum cladē: sed præcipuè respexit Dei gra-
Rom. 3. 2. 4. 5. tiā: quod etiam videmus in Paulo. Nam quāuis cōmemoret genus se ducere ab Israelitis, & hāc causam assignet, cur anathema cupiat esse à Christo propter ipsos: alia tamen de causa tantopere cōmendatos fuisse apparet: quia paulò pòst subiicit, Quòd illorū sit fœdus, quòd originē à Patribus duxerint, quòd ex ipsis descēderit Christus secundum carnē, qui est Deus benedictus in secula. Paulus ergo tātum honoris, ac pretii defert beneficiis illis quibus ornati fuerant Iudæi, vt cupiat se pro eorum salute quasi proiicere in mortē, imò cupiat esse anathema à Christo. Minimè dubium est hoc etiā respectu Ieremiam nunc addere, se cōcedere in recessum, vel latebras, vbi deploret populi sui excidiū, *quia sit grex Iehouæ*. Videmus ergo vt ad lachrymas eum impellat fœdus Dei, quod videt quodammodo intercidere populi culpa. Sequitur,

18 Dic Regi, & Dominæ, Humiliamini, *descendite*, sedete, *hoc est, iacete*: quia descendet è capitibus vestris corona decoris vestri: *alij vertunt, descēdet altitudines vestræ, pro altitudo vestra, & appositiuè legunt quod sequitur, corona decoris vestri.*

Hìc Propheta iubetur sermonem rectà dirigere ad Regem Ioakim, & matrem eius. Hìc enim nomen Dominæ non capitur pro Regina, quæ esset vxor Ioakim, sed pro matre, quæ tunc erat imperii socia, & cuius authoritas multum pollebat. Minimè autem dubium est, quin Deus hoc modo magis excitare voluerit plebis animos, cùm ostenderet se Regi quidem & Reginæ parcere. Sed hinc etiam colligimus quod antè visum fuit, doctrinam propheticam excellere supra omnem mundi altitudinem. Dictum enim prius fuit Ieremiæ, Argue mon-
Supra. cap. 1. 10. tes, & corripe colles: deinde, Ecce ego constitui te super regna, & super populos, vt diruas, vt euellas, & quæ sequuntur. Hoc diligenter notandum est: quia Reges, & quicunque in mundo eminent, putāt singulari priuilegio se nōn tantùm solutos esse legibus, sed etiam immunes ab omni iugo modestiæ & pudoris. hinc fit, vt despiciāt ex sua altitudine & Deum, & eius Prophetas. Hìc ergo ostendit Deus, se hac lege verbo suo instruere Prophetas, vt claudant oculos ad omnem mundi splendorem, nec personas accipiant: sed detrahant omnem altitudinem, & quicquid in mundo excellit in ordinem cogāt. Paulus etiam docet hac potestate omnes Euangelii ministros
2. Cor. 10. 5 esse præditos: Data est, inquit, nobis potestas aduersus omnem altitudinem quæ se extollit contra Christum. Et hinc notandum est, quicunque electi sunt ad munus docendi, non posse probè implere suas partes, nisi & Reges, & Reginas audeant liberè aggredi, & intrepido spiritu: ne scilicet verbum Dei tantùm ad plebeos, vel obscuros homines restringatur, sed subiiciat sibi omnes à minimo vsque ad maximū. Fuit haud dubiè hæc prophetia non parum acerba tam Regi quàm toti populo: sed oportuit Ieremiam suo munere defungi. Et hoc etiam fuit necessariū: quoniam Rex Ioakim, mater etiam eius putabāt fieri non posse, vt vnquam detraherentur ex regali solio. Iubet igitur *ipsos descendere, & iacere*, hoc est, iubet obliuisci pristinæ suæ magnitudinis. Neque enī simpliciter hortatur ipsos ad pœnitentiā, sed ostēdit, quando ita præfracti sunt in sua superbia, instare illis pœnā ignominiæ: quia Dominus inuitos prosternet. Ergo non est exhortatio, qua Propheta ipsos erudiat: sed tantùm prædicit quod minimè putabant, nempe, frustra eos gloriari, quia paulò pòst Dominus eos non sine probro deiiciet. Et hoc patet ex ratione addita: *Quoniam descendet*, inquit, *corona decoris vestri*, hoc est, detrahetur vobis ex altitudine vestra, ex eminentiis vestris, vel ex capitibus. nam מראש accipitur etiā pro Capite interdum. sed alii existimant, quēadmodum dixi, hìc notari sublimitates, & appositiuè deinde adiungi coronā illam

magnificam. Ego omiseram vnum (nisi fallor) quod dixerat Propheta de superbia, *Nisi audieritis & hoc in arcanis,* &c. *à facie superbiæ*. Subaudiunt Interpretes à facie superbiæ vestræ, hoc est, propter superbiam, qua turgebant Iudæi ipsi. Sed ego in diuersam partem magis inclino: quod scilicet Propheta loquatur de superbia, vel de magnifica potētia hostium, à quibus sibi tunc Iudæi nihil metuebant. Cùm ergo tam essent securi, dicit Propheta, Ego igitur seorsum deflebo, inquit, & anima mea lachrymando lachrymabitur: imò oculus meus defluet in lachrymas propter superbiam hostium, quæ ita vobis est contemptibilis. Nunc pergamus.

19 Vrbes Austri clausæ sunt, & nemo qui aperiat: traductus est, *vel transmigrauit*, Iehudah totus, translatus est perfectè, *perfectione, hoc est, in totum abductus est in captiuitatem*.

Per *vrbes Australes* omnes ferè intelligunt vrbes Tribus Iehudah, cuius portio vergebat ad Meridiem: & exponunt vrbes illas clausum iri, quoniā erunt desertæ. dicuntur enim apertæ vrbes quæ frequentantur. sed hìc etiam cogor aliud sentire. Propriè igitur accipio *vrbes Austri* pro Ægyptiacis vrbibus. scimus enim Iudæos illuc spectasse quoties instabat tumultus ab Assyriis, vel Chaldæis. Quoniā ergo putabāt sibi Ægyptū esse quasi asyli instar: ideo denuntiat Propheta *clausum iri omnes illas vrbes, nec fore qui eas aperiat*: quasi diceret, Dominus vos excludet, atque arcebit ab illo perfugio. Nam apertius certè loquutus fuisset de vrbibus Iehudah: deinde cùm esset Ierosolymæ, fuisset hæc loquendi ratio ambigua, & quasi contorta: & paulò pòst loquetur de Assyriis, quos dicet Septentrionales. Nunc ergo admonet ipsos, AEgyptū fore illis clausam: cùm tamen sperarent se fore illic in tuto, & tolerabile exilium esse illis quasi in manu. Cùm ergo stultè cōfiderent se receptum iri ab AEgyptiis, Propheta dicit portas *illis fore clausas, & neminem etiam fore*, qui ipsas aperiat. nunc sequitur, *Traductus est Iehudah totus*, traductus perfectè, hoc est, omnes in Assyriam migrabitis, & Babylonē, quæ est Septētrionalis regio, quemadmodum postea sequitur.

20 Leuate oculos vestros, & aspicite venientes ab Aquilone. Vbi grex qui datus fuerat tibi? oues decoris tui?

Videmus ergo hìc conferri inter se AEgyptū, & Chaldæā: quasi diceret Propheta, Quoties aliquid vobis affertur de Chaldæis, conuertitis oculos in AEgyptum, quasi esset illic vobis trāquilla sedes. atqui Deus vos arcebit ab accessu illius perfugii: *Sed aspicite, aspicite*, inquit, hostes, qui ex aduersa parte veniunt, nēpe à Chaldæa. *Tollite* ergo *oculos*: quoniam nimis affixi erāt præsenti suæ quieti: ideo iubet *oculos tollere*, hoc est, lōgius aspicere, quàm soliti sint. Tandē dicit, *Vbi grex; qui datus fuerat tibi? & oues decoris tui?* Per commiserationem Propheta sic loquitur. Videt enim in spiritu totam terrā desertā: & per admirationē quærit, Quid hoc sibi vult, gregē esse dissipatum, qui tibi datus fuerat? (nam alloquitur populum sub persona mulieris, vt sæpe aliàs.) In summa, cōfirmat quod ante dixit, nēpe se venturū in latebras, si populus non moueatur eius doctrina, vt illic seorsum deploret cladem: sed aliis verbis, dum innuit se solum esse oculatum. alii enim cæcutiebant: quia Deus etiā abstulerat illis mentem, & iudicium. Propheta ergo hìc videt horrendā vastitatē, quæ paulò pòst futura erat, & ideo quasi attonitus interrogat, vbinā sit grex ille, quo Deus locupletauerat terrā? deinde, vbi sint oues, in quibus fulgebat magnificus decor? Sequitur,

21 Quid dices, cùm visitauerit super te? Et tu, *hoc est, atqui tu*, docuisti, *hoc est, assuefecisti*, illos super te duces in caput: annon dolores apprehendent te tanquam mulierem parturientem?

Quoniā videbat Propheta Iudæos nondum affici, longius eos vocat, & proponit illis quod tūc erat incredibile, nempe cladē illam, à qua putabāt se suis subsidiis facile posse defendi. Dicit ergo, *Quid tunc dices?* nam obstrepebant, & simulac verbum facere cœperat Ieremias, audacter prosiliebant falsi doctores, & vulgus etiam ipsum proteruè obganniebat. Cùm ergo tam petulanter obsisterent Deo & eius doctrinæ, significat Propheta vēturum tempus, quo obmutescēt præ pudore: *Quid dices*, inquit, *tunc?* hoc est, vos estis nunc nimium garruli, & Deus non potest à vobis impetrare aliquā audientiam: sed compescet hanc vestram proteruiā, vbi hostis vos afflixerit. Tantundē valet acsi diceret, Tunc non erit vestræ loquacitati tēpus: quia Dominus comprimet vos silentio. Quidam hoc ad Deum referunt, *cùm visitauerit*: sed potius debet intelligi de Chaldæis. nam continuò pòst adiungit, *Tu verò assuefecisti illos*. Est quidem enallage numeri, sed quæ satis trita est Prophetis: cùm singulari numero vtitur, caput ipsum exercitus respicit: postea verò comprehēdit omnes copias. *Quid ergo dices cùm hostis te visitauerit?* Postea addit, *Et tu tamen*, hoc est, si velis aliò conferre culpā, cùm Assyrii, & Chaldæi te obruēt, frustra id conaberis. nam patefecisti illis aditū, *& assuefecisti, vt essent duces tui in caput tuum*, inquit. Nā multò antè ab Israelitis acciti fuerant Assyrii: deinde fœdus contraxerant Iudæi cùm Chaldæis aduersus Assyrios

loquendi passim trita sit. Ergo per similitudinem venti Australis Deus significat maximum impetum vindictæ suæ: quasi diceret, Etiam si putēt Iudæi firmam sibi esse stationem in terra promissa, decipi hac stulta opinione, quoniam summo impetu ipsos Deus expellet. Et comparat eos stipulæ, cùm tamen iactarent se esse arbores plantatas in terra illa: & vidimus paulò antè fuisse quasi Dei manu plantatos: sed non egerant viuam radicem pietatis. Oportuit igitur instar stipulæ ipsos longè profligari. Quare, discamus ex hoc loco non abuti Dei tolerantia. nam quamuis suspendat pœnas, quas sumus meriti, ad tempus aliquod: vbi tamen videt nos pergere in sceleribus, tandem descendit ad illud vltimum, nempe vt nos tractet tanquam desperatos, absque vlla clementia. Sequitur,

25 Hæc sors tua, portio mensurarum tuarum à me, dicit Iehouah, quæ oblita es mei, & confisa in mendacio.

Non dubium est quin Propheta Iudæis eripere velit inanem fiduciam, qua superbiebant aduersus Deum, cùm tamen pretenderent eius nomen, & gratiam. Dicebant se terram illam adeptos esse iure hæreditario, quoniam promissa fuerat patri eorum Abrahæ: hoc quidem verum erat: dicebant terram illam esse requiem Dei, & id habebant à Prophetis: dicebant Deum esse suam hæreditatem, hoc quoque erat verum. sed cùm perperam abuterentur Dei nomine, ideò illis excutit peruersas illas iactantias. dicit igitur, *Hæc sors tua*. Atqui dicebant ipsi, Cùm Dominus diuideret Gentes, sors eius cecidit in Israel. sic enim loquitur Moses. Ergo cùm solerēt arripere sententiam illam, vt Deum postea luderent, hîc Propheta ex opposito admonet, stultè eos confidere de sorte illa, quoniam Deus illos abdicauerit, neque pro filiis iam agnoscat, cùm essent degeneres, ac perfidi. *Hæc*, inquit, *est sors tua*. Videmus subesse antitheses in his verbis: Deus erat sors populi, & hic erat vicissim sors Dei, queadmodum iam citauimus: erant hæreditas Dei, & iactabant Deum esse hæreditatem suam: terra erat symbolum, & pignus illius hæreditatis. nunc dicit Propheta, *Hæc erit tibi sors, portio mensurarum tuarum à me*. Alludit ad antiquum morem. solebant enim funibus partiri agros, & prædia, quemadmodum postea decempedis vsi sunt: & hodie etiam *perticas* vocamus, mensuras illas, quæ adhiberi solent in agris & prædiis. Nunc ergo tenemus Prophetæ consilium. Significat enim Iudæos frustra, & temerè, ac stultè gloriari, quòd Deus sit ipsorum hæreditas: quoniam pro filiis iam ipsos non agnoscat. & simul denuntiat, longè aliam sortem ipsis paratam esse, longè etiam aliam partem hæreditatis, nempe vt eiiciat ipsos Deus è terra promissa, quam polluerant suis sceleribus. Ita videmus, non esse temerè, ac falsò prætexendum Dei nomen. Nam si nos dignatus est in populum eligere, vicissim præstanda est ei fides: & si ab ipso deficimus, haud dubiè eadem impietatis merces nos manebit, quam hîc minatur Ieremias suis popularibus. Fruamur ergo sic Deo, & Christo, & omnibus beneficiis, quæ nobis per Euangelium obtulit, vt non timenda sit nobis hæc vltio, quæ Iudæis contigit. Adiungit rationem: *Quia oblita es mei*, inquit, *& confisa es in mendacio*. Per mendacium intelligit Propheta non tantùm superstitiones, quibus se implicuerant Iudæi, sed peruersa illa consilia, quæ captabant, cùm nunc ad Ægyptios, nunc ad alios impios confugerent, vt opponerēt Deo eiusmodi subsidia. Nam quoties aliquid instabat periculi, putabāt sibi in promptu esse remediū, si vel Ægyptios haberēt propitios, vel Assyrios, vel Chaldæos. Nomine igitur mendacii comprehendit Propheta peruersus illas cogitationes, cùm vellent se tueri aduersus Deum, qui poterat ipsos sua virtute defendere, nisi cùm necesse erat pœnas exigere de ipsorum sceleribus. Hoc igitur dānat Ieremias in populo, *quòd spem in mendacio posuerit*, hoc est, quòd sibi accersiuerit hinc inde vanas fiducias: & interea non respexerit ad Deum, imò putauerit se fore tutum, cùm Deus esset infensus. & ideo adiungit, *Tu oblita es mei*. fieri enim non poterat, vt Iudæi salutem peterent vel ab Ægyptiis, vel aliis profanis gentibus, vel etiam ab idolis suis, nisi abiecto Deo. si enim hoc probè fuisset infixum eorū mentibus, Deum habere curam salutis ipsorum, haud dubiè contenti fuissent eius presidio. Ergo hinc potuit ingratitudo eorum conuinci, quòd ita transfugerent ad spes vanas, & impias: quia hoc erat derogare tantundem Deo, & detrahere ex eius potentia, quasi non sufficeret ad eos seruandos. Nunc sequitur,

Deut. 32.8

26 Et etiam ego nudabo, *vel, discooperiam*, fimbrias tuas in faciem tuam, *super faciem tuam*, & aspicietur ignominia tua, *potest etiam in preterito tempore exponi hic versus: sed quoniam vaticinium est ideo, non insisto curiosè in verbis aut in syllabis: sed sensum duntaxat respicio: quamquam non malè etiam conueniet, si vertamus in tempore præterito, quasi* Propheta *de re iam facta disserat*.

Cōtinuat suā doctrinā: quod scilicet Deus non sine iustissima causa tam seuerus sit aduersus populū. Neque enī postulandū fuit, vt mitius ageret, cùm populus, eo reiecto, sic raperetur post vanas

vanas fiducias. *Ego quoque*, inquit. nam particula גם denotat aliquid mutuum: quasi diceret, Ego quoque vices meas habebo: nam ratio mihi est in manu. qua me vlciscar: quasi diceret, Ego tetabo hanc tuam ingratitudinē: nam sicuti me contēpsisti, ita ego te exponā probro, & ignominiæ. fuerat enim Deus indignè spretus à Iudæis, cùm in eius locū substituerēt Ægyptios, & sua idola. potuit ne maiore ignominia ab illis affici, cùm eius gloriā transferrēt ad impios, & ad sua figmenta? Videmus ergo pondus subesse in hac particula גם cùm dicit, *Ego quoque nudabo*, vel discooperiam, *fimbrias tuas super faciem tuam*, hoc est, reiiciam fimbrias tuas super faciem tuam. Hæc ratio loquendi sæpe occurrit apud Prophetas, quemadmodum iam exposui, significat retegere pudenda: quemadmodum si impudica mulier damnetur ad hoc dedecus sustinendum, nempe vt vestibus reiectis, trahatur in publicum, ita vt omnes abhorreant à tam fœdo spectaculo, & pudendo. Deus, quemadmodum antè vidimus, locū mariti tenebat in populo illo. Cùm ergo fuisset tam improbè contemptus, nunc dicit hanc vltionem sibi esse in promptu, vt reiiciat super faciem populi fimbrias: vt scilicet ignominia, vel turpitudo appareat in partibus pudendis. Postea sequitur, *Capite 3.*

27 Adulteria tua, & hinnitus tuos, cogitationem scortationis tuæ super montes in agro vidi, abominationes tuas: væ tibi Ierusalem: non mundaberis posthac? quousque adhuc?

Hîc pluribus verbis exequitur Propheta quod antè dixi, nempe populū iustè puniri à Deo, & quidem ita grauiter, quoniam non vno in genere Deum prouocauerat, vt diximus, sed diu & obstinatè perstiterat in suis sceleribus. Porrò cùm variæ essent scelerum species, Propheta non enumerat omnes hoc loco. nam alibi vidimus fuisse non tantùm deditos superstitionibus, sed etiam fuisse & scortatores, & ebriosos, & addictos rapinis & violentiis: verùm hîc tantùm de superstitionibus ipsorum loquitur. quòd scilicet reiecto Deo, secuti fuerint sua idola. Nam per adulteria haud dubiè metaphoricè significat idololatrias. neque enim hîc loquitur de scortatione, quæ tamen nimium regnabat in populo illo: sed tantùm accusat populum, quia desciuerat ad impios, & peruersos cultus. Et huc etiam spectat quod addit, *Hinnitus tuos*. nam alibi etiam scimus hac similitudine probrosè exprimi furiosum illum impetum, quo rapiebantur Iudæi ad sua figmenta. significat quidem interdum exultare: nam verbum צהל est Exultare. sed hîc, quemadmodum etiam cap. 8. vidimus, accipitur pro hinnitu. Dicit ergo, *Adulteria tua, & hinnitus tuos*. hoc autem longè turpius est, quàm si dixisset cupiditates. Scimus enim exaggerari hac comparatione crimen: quòd scilicet non vesana modò & tantùm humana intemperie flagrarent, quemadmodum adulteri post scorta sua feruntur: sed quòd essent similes equis, vel tauris. *Adulteria* igitur *tua, & hinnitus tuos*. deinde, *cogitationem*, inquit, *scortationis tuæ*. nam זמה hîc accipitur pro Cogitatione: & hæc est propria vocis significatio. accipitur quidem sæpe in malam partem: sed non dubito, quin Proph. hîc colorem abstergere voluerit, quo se fucabant Iudæi, cùm dicerent sibi in animo esse, colere Deum, quamuis multos ritus cumularent, qui non erant in Lege præscripti. Propheta igitur hîc etiā magis ipsos vrget, quòd scilicet intus sint pleni impudicitia: quasi diceret, Non tantùm de apertis flagitiis vos accuso, sed intus feruetis libidine: quia impietas sic occupat omnes sensus vestros, vt Deus nullo sit apud vos loco. quemadmodum mulier impudica nihil aliud cogitat quàm spurcos suos amores, & rapitur post suos adulteros: sic etiam vos prorsus addicti estis vestris scortationibus. Quidam legunt seorsum, & dicunt in nominatiuo casu, Adulteria tua, & hinnitus tui, & cogitatio scortationis tuæ super montes. postea addit, *In agro vidi abominationes tuas*. sed mihi magis probatur perpetuus contextus: ita comprehēdo omnia sub verbo ראיתי. *Adulteria* igitur *tua, & hinnitus tuos, cogitationem scortationis tuæ super montes in agro vidi, abominationes tuas*: appositiuè lego hoc postremum. Hîc autem inducit Propheta Deum loquentem, ne tergiuersentur Iudæi, atque se excusent. ergo ostendit Deum, cuius proprium munus est scrutari, & excutere corda, esse idoneum iudicem. Dicit autem, *Super colles, & in agro*. scimus tunc altaria fuisse erecta in collibus: nam in lucis putabant melius coli Deum, & ideo nullus erat lucus, nulla sylua, imò ferè nulla arbor in qua non imaginarentur aliquid diuinum. Hæc ratio est, cur Propheta dicat *abominationes eorum fuisse visas à Deo tam in collibus quàm in planitie*. Adiungit *agros*: quasi diceret iam non sufficere ipsis colles ad peruersos cultus, vbi profanēt verum Dei cultum, sed etiam planos agros repleri iisdem abominationibus. Nunc ergo tenemus summam huius doctrinæ: quòd scilicet frustra Iudæi cauillis elabi studeant, quando ex aduerso pronuntiat Deus *se vidisse*: quasi diceret, Desinite afferre in medium vestras excusationes: ego enim quicquid adduxeritis non admittam, quia res à me iam est cognita. Pronuntiat autem esse *abominationes*, deinde, *adulteria, & hinnitus*: tandē adiungit, *Væ tibi Ierusalem*. Hîc confirmat Propheta, quod antè vidimus, nempe Iudæos non habere causam iustæ querimoniæ: quia scilicet Deum nimis prouocauerant. ergo hæc particula *Væ* significat iam exitio suo iustè esse addictos.

Postea quærit, *An nunquam resipiscent*? Quanquam autem variè exponitur postrema hæc pars versus: & nescio an poterit hodie expediri: tamen ego breuiter sensum perstringam. Hieronymus videtur legisse, אחרי, Post me: Non ergo redibis post me? quasi Deus hîc hortari vellet Iudæos, vt tandem ad ipsum redeant, quia paratus esset ad reconciliationem. Sed quoniam est simpliciter, אחרי, & potuit legere sine punctis, ideo non discedam à recepta lectione. Sed in sequentibus etiam est alia difficultas: quia variant interpretes in voce מתי עד, hoc est, Quousque adhuc? Quocunque modo accipere libeat, satis refellit opinionem Hieronymi, quod mihi exciderat, nempe quod impropria esset illa maledictio, & absurda: Væ tibi Ierusalem: non mundaberis post me: quid enim id sibi vellet? Ergo necesse est ita legere, vt habent omnes codices: *Non mundaberis posthac*? hoc est, tandem? quidam tamen affirmatiuè legunt, Non mundaberis post hac, quasi dictum esset: Tu non poteris mundari, nisi cùm te eiecero in exilium. Sed sensus ille nimis est argutus, meo iudicio. Simpliciter igitur accipio, *Ierusalem, non mundaberis posthac? & quousque adhuc*? quasi Deus iterum argueret duritiem populi, quemadmodum verè arguit. Dicit ergo, *Non mundaberis tandem*? nam עד, accipio pro Tandem. Postea sequitur amplificatio מתי עד, Quousque adhuc? hoc est, non facies vnquam finem? & non potero hoc tandem abs te impetrare, cùm toties te exhorter, & cum videas me nôn facere hortandi finem? quousque tandem ista tua obstinatio me arcebit, vt non possim te vllis sanis monitionibus subigere? hæc est summa.

PRECATIO.

Da omnipotens Deus, quando nos semel purgasti vnigeniti Filij tui sanguine in hunc finem, vt te vera cordis pietate colamus, deinde vt studeamus etiam vitam nostram componere ad regulam iustitiæ tuæ, vt memores nostræ vocationis sic tibi nos probare conemur, quo nomen tuum per nos glorificetur: & procul valere iussis omnibus pollutionibus, retineamus simplicem cultum tuum, atque ita sub verbo tuo nos contineamus, ne abripiamur post vanitates, & impias superstitiones mundi huius, & pergamus ad eum scopum, quem nobis proponere dignatus es, donec tandem colligamur in regnum illud tuum cæleste, in quo fruamur hæreditate, quam nobis peperit idem vnigenitus Filius tuus, Amen.

CAPVT DECIMVMQVARTVM.

QVod fuit verbum Iehouæ ad Ieremiam super verbis prohibitionum.

Quanquam non exprimit Propheta sibi fuisse diuinitus prædictum quod nondum acciderat, potest tamen facile colligi probabili ratione, fuisse vaticinium, quod spectaret ad futurum tempus. De hac sterilitate nihil legitur in sacra historia. Dubium tamen non est, quin Deus insolito modo Iudæos afflixerit, quemadmodum prius contigerat tempore Achab. Cùm ergo instaret siccitas, vnde futura erat grauis penuria, voluit ante tempus hoc prædictum Iudæis, vt sentirent non fortuitò hanc siccitatem contigisse, sed esse signum vindictæ Dei. Et scimus quoties aliquid aduersi contingit, causas quæri in mundo, ita vt nemo fere manum percutientis respiciat. Vbi autem annus est sterilis, consulimus astrologiam, & putamus hoc fieri ex concursu stellarum: ita iudicium Dei nobis euanescit. Cum ergo tot obstacula sibi fingant homines, quæ ipsos impediant à considerando iudicio Dei, necesse fuit, antequam sterilitas, cuius hîc fit mentio, accideret, Prophetam apertè concionari, & rem ipsam quasi digito ostendere, quanuis adhuc esset abscondita. Dicit ergo *sermonem Dei sibi fuisse datum super sermonibus prohibitionum*. Quanquam דבר significat rem, & negotium, vt satis scitur. videtur tamen hîc notari mutuus respectus inter דבר, verbum Dei, & דברים. dicit enim, על־ברי הבצרות. quoniam scilicet Iudæi de illa sterilitate multos sermones vltro citróque inter se haberent, quemadmodum fieri solet: vbi aliquid rarum, & inopinatũ nobis contingit, quisque suam sententiã profert. atqui Proph. verbum Iehouæ opponit hominum sermonibus: quasi diceret, Postquã hinc inde quæsierint penuriæ illius causas, tamen hanc esse vnã: quòd scilicet Deus pœnas exigere vellet de ipsorũ sceleribus. *Prohibitiones nominat* sterilitatẽ: quia quanuis momento possit perdere, ac corrumpere Deus quicquid ad maturitatem iam peruenit, vt tamen ostendat se præsto habere omnia elementa ad
Osee 2. 21. 22. obsequium, retinet cælum cùm ita placet: & ideo dicit, In illa die exaudiet cælum terrã, & terra exaudiet segetẽ, & seges exaudiet homines. Nam quia hic ordo nobis ante oculos positus est, fieri non

ri non poteſt quoties eſurimus, quin oculi noſtri ad triticũ, & panẽ ſe conuertant. atqui non naſcitur triticum, niſi ex terræ fœcunditate: terra autem non poteſt ex ſe quicquã gignere, niſi ſuccum, & vigorem è cælo trahat. ſic etiam ex aduerſo dicit, Dabo vobis cælum æneum, & terram ferream. Videmus ergo rationem huius vocis, cùm *Prohibitiones* Propheta nominat ſiccitatẽ cæli, & terræ ſterilitatem: quia terra quodammodo viſcera ſua nobis aperit, cùm gignit fruges in alimenta noſtra: cælum etiam ſeſe diffundit, cùm inde pluuia fluit ad terrã irrigandam. ſic etiam Deus cælum & terram cohibet, & claudit liberalitatẽ illam, ita vt ad nos non perueniat. Nunc ſequitur, Leuit. 26. 19.

2 Luxit Iehudah, & portæ eius debilitatæ ſunt, *vel diſsipatæ*, obtenebrati ſunt in terra: *referunt quidam ad portas, ſed malo ad homines referre:* & clamor Ieruſalem aſcendit:

3 Et Proceres eorum, *hoc eſt, qui pollent dignitate*, miſerunt minores, *hoc eſt, homines plebeios, & mercenarios*, ad aquas: venerunt ad ciſternas, non inuenerunt aquas, reuerſi ſunt cum vaſis inanibus, *vel reuerſa ſunt vaſa eorum vacua*, confuſi ſunt, & erubuerunt, & operuerunt caput ſuum.

Propheta his verbis ſignificat, fore tantam penuriã, quæ ſit apertum & illuſtre ſignum vindictæ Dei. nam ſi vſitatis modis nos Deus puniat, plerumque referimus hoc ad fortuitos caſus: & diabolus etiam ſemper occupat mẽtes noſtras in cauſis inferioribus. Ergo Propheta hîc pronuntiat non poſſe rem inſolitam adſcribi naturalibus cauſis, vt terra in tantam penuriam incidat, ſed eſſe extraordinarium aliquod iudiciũ Dei. hæc ratio eſt, cur tot figuris vtatur. Poterat quidem vno verbo exprimere grauiſsimam fore in terra famẽ: ſed vix centeſimus quiſque fuiſſet motus ſimplici illo ſermone. Propheta igitur vt corrigeret ſtuporem, vehementiore ſtylo vſus eſt: ideo dicit, *Luxit Iehudah*. Quanquam de futuro tempore verba facit, more tamen ſuo & aliorum, præteritum tempus vſurpat certitudinis cauſa: ſignificat tamẽ luctum fore in Iehudah. Poſtea, *Portæ eius*, inquit, *debilitatæ ſunt*, vel diſſipatæ. ſynecdoche eſt in nomine Portarum: vrbes enim deſignat. Sed cùm iudicia ſolerent exerceri in portis, & illic eſſent frequentes hominum conuentus, ideo dicit portas redigendas eſſe in ſolitudinem, ita vt vix vnuſquiſpiã illic appareat. Tertiò adiungit, *Obtenebrati ſunt ad terram*, vel affecti ſunt mœrore, per translationem: propria tamẽ hæc eſt verbi ſignificatio, quòd *obtenebrati eſſent*: dicit, *ad terram*: quaſi diceret ſic proiectũ iri vt iaceant in puluere, neque audeant attollere capita, neque etiam poſſint: inedia ſcilicet ac fame attriti. Videmus ergo quid intelligat, nempe tantam fore penuriam, vt homines proſtrati decumbant, & quodammodo quærant ſibi tenebras: quemadmodum fieri ſolet, vbi lucem fugitando proni in terram iacemus: teſtamur enim tunc nos frui nolle communi luce, quia nobis odioſa ſit. Et hinc clarius elicere poſſumus quod dixi, nempe Prophetam vehementer ſtylum attollere, quo magis Iudæos afficiat, dum agnoſcunt non fieri hoc naturali aliqua vel communi cauſa, quòd terra tam ſterilis eſt, ſed eſſe ſignum vindictæ Dei. Poſtea adiungit, *Clamor Ieruſalem aſcendit*. Hîc exprimit deſperationem: nam in rebus dubiis ſolemus deliberare, & excogitare remedia. vbi autem deſtituimur conſilio, nec ſpes vlla nobis apparet, tunc perrumpimus in clamores. Videmus ergo hoc poni tanquã ſignum extremæ deſperationis: quòd *ſcilicet clamor Ieroſolymæ aſcendet*: quia non habebunt locũ querimoniæ, vt curas ſuas, & dolores quiſque in ſinũ proximi ſui exoneret, ſed omnes eiulabunt. Poſtea ſubiicit, *Proceres eorum mittent plebeios ad aquas*. Aliquid etiam inſolitum voluit Propheta notare: quòd ſcilicet magni, qui authoritate præditi erunt, vulgus impellent, & cogent ad hauriendam aquam. *Miſerunt* ergo, inquit, pro imperio ſcilicet, qui poterant aliis præcipere, *miſerunt eos ad aquas: venerunt*, inquit, *ad ciſternas* (per גבים intelligit foſſas profundiores) hoc eſt, *venerunt* ad puteos: alii vertũt Ciſternas. Sed quod ad ſummam rei pertinet, non dubium eſt, quin Propheta ſignificet venturos eſſe ad puteos profundiſſimos, quemadmodum fieri ſolet in magna ſiccitate. nam areſcunt interdum multi fontes, putei etiam in excelſo ſiti, ſed in vallibus manet aliquid humoris: ideo illic ſolẽt hauriri aquæ: deinde ſunt aliqui putei ex quibus aqua perpetuò ſcaturit, neque vnquam exhauritur illa fertilitas. Voluit igitur Propheta notare tales puteos. *Venerunt* ergo, inquit, *ad puteos*, quibus putabant poſſe ſibi aquã ſubminiſtrari. dicit, *Non inuenerunt aquas, reuerſi ſunt cum vaſis ſuis inanibus*, aut vacuis. Nunc perſpicimus quod dixi, nempe Prophetã hîc coarguere ſtuporis Iudæos, quòd non ſentiant Deũ ſibi eſſe infeſtum, vbi naturæ ordo, qui perpetuò fluere debebat, ſic deficit. Sæpe contingunt ſiccitates, quas in plериſque locis ſequitur aquarum defectus. verùm vbi nullus puteus aquam ſuggerit, vbi etiam in locis humidiſſimis ne gutta quidem reperitur, hinc colligere oportet, Deum maledixiſſe populo, qui nuſquam reperit potum: nulla enim in parte Deus liberalius egit cum mundo, quàm in potu. Iam non agitur de vino: ſed videmus vt fontes ſpontè paſſim ſcaturiant:

deinde vt fluuii perlustrent regiones: adhæc putei industria hominum fodiuntur: sunt etiam cisternæ, in quibus asseruatur pluuia, si fortè locus aliquis sit aridior. Vbi autē neque in cisternis quicquam est residuum, & fontes etiam ipsi potum denegant, hinc certè cognoscitur extraordinaria Dei vindicta: quod hîc exprimere voluit Ieremias. ideo dicit *confusos fuisse, erubuisse, & cooperuisse caput suum.* Iam sequitur,

4 Propter terram afflictam, *cōtritam, vel scissam: cùm enim verbum hoc propriè significet conterere, non dubito quin Propheta hîc terram vel puluerulentam, vel concisam significet,* quia non fuit pluuia in terra, confusi sunt agricolæ, *vel pudefacti sunt: repetit illud verbum* בוש & cooperuerunt caput suum, *etiā eādem dictionem repetit.*

Dixerat Propheta, Etiam si totum vulgus ad aquas mittatur, tamen nusquam repertum iri: iam adiungit idem de agricolis: *Pudefient,* inquit, *agricolæ, quia terra in puluerem vertetur,* & Deus ipsam conteret. nam vbi cælum suppeditat aliquid succi, terra hoc modo soliditatem suam retinet: sed in grauissimo æstu videmus vt terra quasi liquescat in puluerem, perinde ac si in mortario puluis esset attritus. *Propter terram,* inquit, *afflictam, quia non est pluuia, pudefient agricolæ, & cooperient caput suum,* nempe quia mœror non tantùm ipsos constringet, sed etiam incutiet pudorem, ita vt lucem fugiant, & conspectum hominum. Hæc omnia tendunt in eundem finē, vt sentiant Iudæi non fortuitò se carere aquis, sed quia Deus terræ ipsorum maledixerit, ne potū suggereret, etiam pro communi ratione naturæ. Sequitur,

5 Quin etiam cerua in agro peperit, & deseruit, *nempe fœtum suum:* quia non fuit herba.

6 Et onagri steterunt super excelsa *(diximus de hoc nomine) super labia, vel eminentias, vel rupes,* traxerunt vētum, *hauserunt,* sicut serpentes: defecerunt oculi eorum, quia non fuit herba: *vtitur alio nomine, posuerat* דשא *prius, nunc ponit* עשב*, sed eodem sensu.*

Iam ad bruta quoque animalia descendit Ieremias: hactenus dixit homines fore siticulosos, deinde terram ipsam, ita vt attoniti sint agricolæ. nunc dicit etiam onagros & ceruas fore consortes huius inopiæ: *Cerua,* inquit, *peperit in agro,* quod fieri non solet: sed dicit tantam fore penuriam, vt ceruæ prosiliant vsque ad loca plana. scimus ceruas errare in locis solitariis, & illic quærere suum pabulum, & non ita se proiicere: quia ingenita est illis timiditas, ne se exponant periculo. Dicit autem, Ceruæ ipsæ, quæ grauidæ erunt, cogentur tum venire in agros præ fame, & illic parient, deinde aufugient. atqui præferunt fœtus suos propriæ vitæ. Sed Propheta hîc ostendit prodigium fore in illa Dei vindicta, quæ instabat, ne Iudæi ignorent & cælum, & terram, & omnia elementa armari à Deo, quoniam ita meriti sint. Quinetiam *pariet,* inquit, *cerua in agro:* deinde, *deseret fœtum suum.* cur autem pariet in agro? nempe quia non reperiet in montibus, & in syluis, & in solitis pascuis herbam. idem etiam de onagris addit, *Onagri steterunt super rupes,* inquit: & tamen scimus hoc animal perferre diu inediam. sed Propheta, quemadmodum dixi, ostēdere voluit perspicuas fore notas vindictæ Dei in illa penuria. *Steterunt* ergo *onagri super rupes, & illinc hauserunt ventum tanquam serpentes.* quia magnus est ardor in serpentibus propter calorem internum, coguntur ventum haurire, vt temperent interiorem æstum, quo vruntur. Dicit Propheta *onagros fore similes serpentibus,* quia vrentur, inquit, longa fame, vt quærant cibum in ipso vento, vel respiratione. Tandē subiicit, *Defecerunt oculi eorum, quia nulla est herba* Nunc tenemus summam huius vaticinii: voluit scilicet Deus non tantùm Iudæis prædici quod futurum paulò pòst erat, sed etiam monstrari quasi digito suam vindictam, ne pro more suo ad causas inferiores se conferrent: sed scirent se iustas pœnas scelerum dare, quoniam prodigiosa erat illa penuria, vtpote quæ modum naturæ excederet. Nunc sequitur,

7 Si iniquitates nostræ testificātur contra nos Iehouah, fac propter nomen tuum: quia multiplicatæ sunt auersiones nostræ, in te sceleratè egimus.

Non dubium est, quin Propheta hîc hortari voluerit Iudæos suo exemplo ad veniam deprecandam

precandam:neque tamen suscepit in se ita aliorum personam,acsi immunis esset ab omni culpa. Neque enim iustior erat quàm Daniel,qui tamē,vt vidimus,testatur se non populi tantùm, sed propria etiam peccata confessum esse coram Deo. Ieremias etiam quamuis non esset ex Dei contemptoribus,vel profanis illis,qui ita iram Dei prouocauerant, tamen quia vnus erat ex populo, coniunxit se cum reliquis: idque fecit sincero affectu,non per simulationē. Atqui poterat tacitas preces concipere domi suæ:cur ergo hanc precandi formam promulgauit?cur voluit quasi publicis tabulis consignari?nempe vt populum,quemadmodum iam dixi,moueret suo exemplo,vt omnes suppliciter ad Dei misericordiam confugerent, & peterent scelerum suorum veniam. hoc igitur fuit Prophetæ consilium. Ita videmus vaticinium de futura fame, & penuria fuisse editum,vt populus iræ Dei obuiam iret per pœnitentiam.scimus enim etiam si Deus gladium arripuerit,posse tamen placari,vt est natura exorabilis.deinde hîc finis est omnium vaticiniorum, vt præueniāt homines cōscii suorum scelerum,præueniant fide,& pœnitentia exitium, quod illis instat. Nunc ergo tenemus Prophetæ consilium in hoc loco. primùm dicit, *Etiam si iniquitates nostræ testificantur*.verbum ענה propriè significat respondere:sed accipitur etiam pro Testificari,sicuti hoc loco: Domine,inquit,hîc non est cur litigemus tecum, vel expostulemus, vel quæramus cur tam seuerè nobiscum agas:facessant omnes excusationes:*nam peccata nostra testificantur contra nos*:hoc est,etiam si neque Angeli,neque homines nos accusent,tamen conscientia nobis sufficit ad nos damnandos. quomodo enim iniquitates nostræ contra nos testificātur? nempe vbi sentimus nos esse obnoxios iudicio Dei,& teneri certo reatu. quantùm ad reprobos spectat,iniquitates eorum clamant in cælum, sicuti de Sodoma dicitur. Sed Propheta hîc videtur aliquid plus velle exprimere, nempe quòd Iudæi non possent subterfugere, quin faterentur se dignos interitu. dicit iam, *Propter nomen tuum facias*. Videmus vt initio Propheta se & totum populum condemnet: quasi diceret, Domine si nos ad dicendam causam cites, nihil melius est, quàm nos damnari ore proprio: nam iniquitates nostræ ad damnationem sufficiunt. quid igitur restat?hoc vnum remedium sumit Propheta,vt Deus propter nomen suum populum seruet: quasi diceret,In nobis reperiemus tantùm damnationis materiam:pete igitur à teipso,vt nos absoluas:quoniam quandiu nos respicies,necesse est vt nos abomineris,& ita sis rigidus iudex.ergo desinas de nobis quærere,& nos vocare ad rationem. tu igitur mutuare à teipso,inquit, vt nobis parcas. Postea addit,*Quia multiplicatæ sunt auersiones nostræ,& in te scelerate egimus*. His verbis ostendit Propheta se non defunctoriè tantùm, vt hypocritæ solent, fateri peccata, sed seriò agnoscere quot modis rei essent Iudæi, si Dominus iure cum ipsis agere vellet. Nunc quia tenemus summam verborum, discamus ex hoc loco: non aliam esse rationem placandi Dei, nisi vt propter nomen suum nobis sit propitius. Et hac doctrina refellitur quicquid stultè non minus quàm superbè commenti sunt Papistæ de satisfactionibus.sciunt quidem sibi opus esse Dei misericordia:nemo enim tam excæcatus est in Papatu,qui non sentiat arcanos morsus propriæ conscientiæ. ita sanctuli illi,qui Angelicā perfectionem sibi arrogant, tamen coarguuntur à seipsis, & necessitate vrgentur ad petendam veniam: sed interea obtrudunt Deo suas satisfactiones, & opera supererogationis,quibus compēsent sua peccata,& ita se redimant ex manu Dei. Hîc autem est insignis locus ad refutandum illud diabolicum delyrium,vbi Propheta nomen Dei statuit in medio:quasi diceret hanc solam esse rationem,qua redire possimus cum Deo in gratiam, & consequi vt nos sibi reconciliet,nempe,*vt faciat propter nomen suum*,hoc est,vt à seipso causam misericordiæ sumat,quia nullā in nobis reperiet.nam si de seipso hoc prædicat Ieremias, & non fictè,cuius nunc dementiæ erit,tantùm nobis arrogare,vt Deo aliquid afferat quisquā nostrûm, quo possit ad misericordiam prouocari? Sciamus ergo, Deum ignoscere peccatis nostris,non respectu vllius compensationis,sed tantùm quia in seipso satis habet causæ, vt nomen suum glorificet. Iam sequitur clarior expositio, & confirmatio huius sententiæ,

Dan.9.4.5
Gen.18.20.21.

8 Spes Israel,*vel expectatio*:(קוה *est expectare*) seruator es in tempore angustiæ,*vel,tribulationis*,cur eris quasi peregrinus in terra? quasi viator diuertens ad pernoctandum?

9 Quare eris quasi vir territus?quasi Gigas,qui non potest seruare? atqui,*copula enim valet hîc aduersatiuam*, tu in medio nostri Iehouah, & nomen tuum super nos inuocatum est, ne deseras nos.

Dixi confirmari his versibus superiorem sententiam. cùm enim Propheta ingessit Deo nomen suum,notanda est causa fiduciæ,qua suffultus fuit,nempe quoniam Deus populum illum elegerat:quoniam promiserat sibi fore in peculium. Iure ergo fœderis nunc Deum appellat Prophetam,vt nomen suum glorificet.non potuit hæc precatio cōmunis esse profanis gentibus. Te-

nemus ergo quomodo Propheta ausus fuerit nomen Dei sic vsurpare, vt diceret, *Facias propter nomen tuum*. Proximo loco Deum vocat *spem Israelis*, non quod in eum recumberent Israelitæ, vt decebat. nam decem Tribus ab ipso pridem defecerant: deinde tanta inualuerat corruptio in Iehudah, vt vix millesimus quisque posset censeri inter fideles. Spes igitur ferè extincta erat in populo. Sed Propheta hîc ad perpetuitatem fœderis respicit: quasi diceret, Etiam si indigni simus, quibus fidem serues, tamen quia pollicitus es te semper paratum esse ad opem nobis ferendam, *tu es spes nostra*. In summa, Spei vel expectationis nomen refertur ad promissionem Dei & ad fidei constantiam: non autem ad fidem hominum, quæ ferè nulla erat, saltem erat exigua, & in paucissimis. Addit eodem sensu, *seruator eris in tempore afflictionis*: respicit ad tot documenta, quibus testatus fuerat Deus potentiam suam ad seruandos fideles. Et disertè ponit nomen *afflictionis*: quasi diceret satis claris experimentis cognitum fuisse Dei auxilium, quoniam si populus nunquam eguisset auxilio Dei, fuisset obscurior gratia: sed cùm sæpe fuisset redactus in vltimas angustias, clarius potuit conspici bonitas & virtus Dei: cùm ita ex maximis necessitatibus eripuit miseros. Postea addit, *Quare eris tanquam peregrinus in terra? tanquam viator, qui deflectit pauxillum ex itinere, vt noctem transigat?* Hîc notanda est antithesis inter similitudinē peregrini, & inter perpetuā stationē, de qua postea loquitur. volebat enim Deus nomen suum inuocari in

Psal. 132. 15 Iudæa. ergo necesse erat illic residere eius gratiam, & ideo terrā illam vocabat quietē suam: dein

Exod. 25. 8, & 29. 45. 46. de pollicitus fuerat per Mosen se fore semper in medio populi. Nec dubium est, quin Propheta sumpserit ex Lege quod hîc recitat, *Tu es in medio nostri* Iehouah, *nomen tuum inuocatum est super nos*. Ratiocinatur igitur ab absurdo, vt veniā à Deo impetret: quia si esset inexorabilis, intercideret ac periret fœdus ipsius, quod & absurdum erat, & nullo modo etiam poterat fieri. Dicit ergo, Domine, *quare esses quasi peregrinus, & quasi viator, qui tantùm nocte vna quærit hospitium*, postea vlterius pergit? Deus, quemadmodum iam dixi, promiserat sibi fore æternam quietem in terra illa, promiserat se fore in Deum populo: hoc ergo fœderi non quadrabat, si Deus trāsisset per terram. ergo quemadmodum olim defenderat Iudæos, & semper saluos atque incolumes præstiterat, etiā in maximis periculis: ita nunc dicit Propheta æquum esse, vt sibi constet, ac maneat semper sui similis. Quantùm attinet ad sequentem versum, *Quare eris quasi vir attonitus*, vel territus? ego Territum accipio pro homine syluestri, quēadmodum si quis diceret nostra lingua, *homme sauuage*. Postea addit, *Quasi Gigas qui non potest seruare*, hoc est, auxiliator robustus, sed nullius consilii: qui fertur quidē magno impetu, sed deficit, quia frangitur sua mole. ita etiam dicit Proph. hoc non fore consentaneum, si Deus sit tanquam Gigas turbulentus, qui cupiat quidem opem ferre, sed nequicquam. Et postquam hæc dixit, nunc subiungit illa antitheta, quæ dixi, nempe, *Tu autem in medio nostri es* Iehouah, *nomen tuum super nos inuocatum est: ergo ne deseras nos*. Nunc ergo videmus Prophetam, valere iussis omnibus aliis rationibus, tantùm confugere ad fœdus Dei gratuitum, & recumbere in eius misericordiam: *Tu es*, inquit, *in medio nostri*. Deus seipsum obligauerat pacto suo: nemo enim potest eum obstringere. Deinde, *Nomen eius inuocabatur illic*. an populus aliquid iactare poterat suū in hac inuocatione? minimè, sed inuocatio etiā à gratuito fœdere pendebat. Cùm ergo Propheta abiecerit omnem operum dignitatem, & satisfactionum fiduciam, neque aliud residuum sibi fecerit, quàm Dei promissionem, quæ etiam ipsa fundata erat in gratuito Dei beneplacito: discamus quoties exorare Deum cupimus, non ingerere nostras satisfactiones, quæ mera sunt stercora, & fœtent coram Deo: sed obiicere tantùm illi nomen suū, & promissionem, atque adeò fœdus, quod nobiscum pepigit in manu vnigeniti Filii sui, & sanciuit eius sanguine.

PRECATIO.

Da omnipotens Deus, *quando quotidie abs te cibum nostrum petere edocti sumus à Magistro quem nobis præfecisti, si quando nos penuria castiges, vt sentiamus iustè nos manu tua affligi: deinde, non desinamus, etiam si durius aliquando nobiscum agas, tamen implorare misericordiam tuam, & certò statuamus te semper nobis exorabilem fore ac propitium, modò ne declinemus à via quam nobis monstrasti, nempe vt Filius tuus nos tibi reconciliet, & sanguis eius vnica sit nostra satisfactio: deinde, ne quid aliud spectemus, etiam in quærenda salute, nisi vt nomen tuum magis ac magis glorificetur in eodem Christo Iesu* Domino *nostro*, *Amen*.

10 Sic dicit Iehouah ad populum hunc, *vel de populo hoc* (ל *vtrunque significat*) Sicut dilexerunt ad vagādum, *hoc est, sicut amarunt vagari*, pedes suos non cohibuerunt, ideo Iehouah non placuit sibi in illis, nunc recorda-

bitur

bitur iniquitatum eorum,& visitabit peccata ipsorum.

PROSEQVITVR Ieremias eandem sententiam: sed propius vrget Iudæos, & ostendit quænā fuerint eorum pecata. Dicit igitur fuisse deditos leuitati. sed quum dicit לנוע, quod tantundem valet atque, Ad se mouendum, non dubium est quin hanc leuitatem opponat quieti, de qua loquitur Isaias cap. trigesimo, quum dicit, Ecce Dominus vobis præceperat, in conuersione, & spe erit fortitudo vestra, in quiete, in tranquillo statu. Volebat igitur Iudæos non agitare diuersa consilia, neque raptari huc & illuc, cùm aliquid periculi instabat: sed expectare dum ipse illis succurreret quemadmodum promiserat. Nunc ergo Ieremias eorum leuitatem accusat, quòd non potuerint Dei auxilio freti, stabiles manere in proposito, sed cursitauerint ad vana auxilia: deinde feruor ille diabolicus post idola ipsos rapuerit, quemadmodum & alibi dicit Isaias, Fatigasti te in viis tuis, & absque profectu. Et hæc doctrina sepe occurrit apud Prophetas: quòd scilicet fuerint similes vagis meretricibus, quæ hinc inde quærunt scortatores. Nam magno constabant illis fœdera cùm AEgyptiis & Chaldæis: & tamen nullis sumptibus parcebant. Poterant tranquilli expectare Dei auxilium, quod promissum fuerat. Nunc ergo tenemus consilium Prophetæ cùm dicit *eos dilexisse motum*, vel inquietudinem, *& non cohibuisse pedes suos*. Primo enim intuitu hoc videri posset leue delictum: sed si fontem inspicimus, nempe quòd Deo, & eius potentiæ diffisi, salutem suam reposuerint in Ægyptiis, vel Chaldæis, hoc fuit nimis indignum, & intolerabile sacrilegium. Infidelitas igitur hic damnatur, quia Iudæi circunspectauerint ad diuersa subsidia: interea Deo nihil fecerint residuum. Hic autem locus obseruatu dignus est, quia depingitur nobis ad viuum infidelitas. Certum quidem est, etiam filios Dei non esse ita tranquillos, vt nunquam sibi metuant, non sint solliciti, vel anxii, nihil periculi exhorreant: sed tamen quanuis fideles conturbent multæ inquietudines, & curæ, & anxietates, & metus, Deus tamen semper ipsos retinet, & intus fidei soliditas salua est, quanuis contingat ipsos in speciem non tantùm concuti, sed etiam titubare, vel labascere. Sed Deus iustam mercedem rependit incredulis, qui derogant eius potentiæ, dum salutem suam reponunt in hominibus, vel idolis: quia nusquam reperiunt vbi consistant. Fatigantur ergo, & sine profectu. hac de causa dicit, *Propterea non placebit sibi Iehouah in illis*, hoc est, Deus animum ad illos non adiiciet: imò, inquit, *Nunc recordabitur iniquitatum, & visitabit peccata ipsorum*. In summa, docet tantam grauitatem scelerum esse in populo illo, vt non sit locus misericordiæ Dei. postea subiicit.

Isa. 30.15.

Isa. 47.13.

11 Et dixit mihi Iehouah, Ne ores in gratiam populi huius, in bonum, *hoc est, vt benefaciam.*

12 Cum ieiunauerint, ego non exaudiam ad clamorem eorum: & cum obtulerint sacrificium, & oblationem, ego non habebo gratum, *est idem verbum, in illis non placebit mihi, non placabor, non ero propitius:* quoniam in gladio, in fame, & peste ego consumam eos.

Primo vetat Deus Prophetā orare pro populo, quemadmodum prius etiam vidimus. Tenendum autem quod tunc dixi, debere hanc sententiam intelligi de exilio. Quia ergo iam apud se decreuerat Deus populum eiicere è terra promissa, ideo vetitus fuit Propheta orare, quoniam immutabile erat illud decretum. Non igitur simplex est prohibitio, quasi non licuerit Prophetæ veniam à Deo precari vel totius populi nomine, vel saltem piorum, qui restabant. Potuit enim Propheta orare pro toto populo in genere, nempe vt Deus temporali pœna contentus, saltem miseris illis parceret, quo ad æternam vitam. Deinde potuit etiam orare pro reliquiis. sciebat enim semen aliquod manere quanuis occultum: imò ipse erat vnus è populo: nec sciebat modò aliquos adhuc superesse veros Dei cultores, sed habebat quosdā familiares, quorū pietas satis cōperta illi erat. Non ergo precisè Deus exclusit omnes eius preces: sed hoc restringitur ad pœnam exilii, quæ mox infligenda erat populo. Nisi hanc circunstantiam tenemus

Supra 7.16. & 11.14.

tenemus, poſſet videri hæc prohibitio abſurda. Scimus enim hoc eſſe præcipuum inter officia charitatis, vt ſimus alii pro aliis mutuò ſoliciti coram Deo, & ita quiſque precibus ſuis commendet ſalutem fratrum ſuorum. Noluit igitur Deus Prophetam ſpoliare hoc ſancto & laude digno affectu, qui neceſſario coniunctus eſt cum pietate: ſed voluit oſtendere iam fruſtra agi ſecum, vt populo remittat pœnam illam, quæ erat conſtituta. Videmus ergo primùm ſub nomine Populi non intelligi ſingulos, quia manebat reſiduum aliquod ſemen: deinde videmus non extendi hoc ad æternam ſalutem, ſed potius debere accipi de temporali pœna. Et demonſtratiuum pronomen indicat contemptum, vel faſtidium: quaſi diceret, He, quid iam precaberis pro hoc populo, quem apparet indignum eſſe omni miſericordia? pereat igitur vt dignus eſt. Ita cùm dicit לטובה, in bonum, hoc etiam referri ad exilium debet: hoc eſt, Ne ſperes quod ſemel apud me conſtitui de hoc populo, euerti poſſe vllis precibus. Dabunt igitur quas meriti ſunt pœnas, quia eos profligabo è terra. Poſtea ſubiicit, *Etiam cùm ieiunauerint non audiam ad clamorem eorum, & cùm obtulerint ſacrificium, & oblationem*(מנחה), *non placebit mihi in illis.* Minimè dubium eſt, quin perſtringat hypocritas, qui etſi vacui erant omni ſinceritate, tamen adhuc profitebantur ſe eſſe Dei cultores, & ſacrificiis, & ieiuniis, aliiſque externis cæremoniis volebant hoc teſtatum eſſe. Dicit igitur non fore ſe propitium, vel exorabilem, quanuis ieiunent, precentur & offerant ſacrificia omnis generis. Dixi hæc verba propriè dirigi ad hypocritas. nam ſcimus ſententiam illam manere fixam, Deum eſſe propinquum omnibus, qui eum inuocant, ſed in veritate. Quiſquis ergo Deum puro corde inuocat, fieri non poteſt, quin gratiam impetret. Nam aliàs hoc Deo tanquam inſeparabile tribuitur, quòd exaudiat preces. Quemadmodum ergo vocatur Deus, ita non poteſt exuere illud quod in eius eſſentia quodammodo reſidet, nempe *vt preces exaudiat.* Sed hîc oſtendit nihil ſincerum eſſe in populo: quia etiam ſi ieiunent, & precentur, ac offerant ſacrificia, tamen non verè ipſum colant: quemadmodum prius dixit, Non poſſe magis ipſos exuere malitiam quæ infixa erat in eorum medullis, quàm Æthiops poſſet mutare pellem, vel panthera maculas ſuas: ſic etiam oſtendit hoc loco, quanuis ſatagant Deum placare externa profeſſione, nihil tamen eſſe præter mendacium: ideóque irritos fore ipſorum conatus: quia profanant nomen Dei, cùm ita craſſè illi mentiuntur. hæc ſumma eſt. Quòd autem hîc expreſſa ſit mentio ieiunii, hinc apparet, etiamſi nihil deſit quoad externum ſplendorem, tamen Deum ſemper reſpicere fidem, quemadmodum vidimus capite quinto. Deus ergo non moratur quicquid magno in pretio eſt apud homines, & mouet animos. quare? nam reſpicit fidem cordis. fides illic accipitur pro integritate. Sic ergo abominatur Deus cor duplex & peruerſum, vt hypocritæ quò maiori feruore feruntur ad ſuas cæremonias, eò magis eum prouocent. Poterimus precari quotidie Deum: tamen non ieiunabimus quotidie. Verùm quidem eſt, preces eſſe magis intentas dum ſumus ieiuni: ſed tamen Deus non flagitat quotidiana ieiunia: atqui idem exigit preces tam veſpertinas, quàm matutinas: imò ſingulis horis vult nos aſſurgere ad implorandam gratiam. Verùm vbi coniungitur ieiunium cum precibus, tunc preces ipſæ magis ſunt feriæ: quemadmodum fieri ſolet, vbi vel aliquod diſcrimen inſtat, vel aliquod apparet ſignum iræ Dei, vel cum aliqua nos afflictio premit: tunc non tantùm precamur, ſed etiam interponimus ieiunium, vt ſimus magis ſoluti & liberiores ad precandum. Deinde ieiunium etiam ſignum eſt deprecationis, dum fatemur nos eſſe reos coram Deo: & ita etiam qui peccarunt, ſe magis extimulant ad triſtitiam, & alios pœnitentiæ affectus. Perinde igitur eſt acſi diceret, Etiam ſi precentur non vulgari more, & quotidiano, ſed adhibitis ieiuniis, ita vt in illorum precibus appareat magnus feruor, & quædam ſingularis attentio, tamen non exaudiam ipſorum clamores: nempe quia, vt dixi, cor peruerſum erat. Cæterùm, colligimus ex hoc loco ieiunium, per ſe non eſſe officium pietatis, vel exercitium: ſed referri in alium finem. Niſi igitur in hunc ſcopum reſpiciant quicunque ieiunant, vt maior ſit ad precandum alacritas, deinde vt ſignum ſit humiliationis ad fatendam culpam, præterea vt ſtudeant omnes cupiditates ſuas ſubigere: ieiunium res eſt friuola, imò eſt profanatio cultus Dei propter ſuperſtitionem. Videmus ergo non tantùm profectu omni carere ieiunia, niſi vbi preces accedunt, & vbi finis ille, quem dixi, ſpectatur: ſed prouocare iram Dei, quemadmodum ſolent omnes ſuperſtitiones. Polluitur enim eius cultus. Atqui in Papatu hæc eſt ieiunandi ratio, vt Dei gratiam promereantur: volunt ipſum placare ieiunio quaſi aliqua ſatisfactione: volunt ieiunium eſſe opus meritorium. Nunc non diſputo de innumeris nugis, quæ illic etiam corrumpunt ieiunium. Sed fingamus Papi-

Iacob. 5. 16.

Pſal. 145. 18.

Supra. 13. 23.

1. Theſſ. 5. 17.

ſtas

stas non esse superstitiosos in delectu ciborum, in horis, in aliis etiam puerilibus ineptiis, quæ sunt mera ludicra, imò ludibria etiam Dei: fingamus licet esse ab omnibus illis vitiis puros: tamen, intentio, vt vocant, nihil aliud est, quam diabolicus error, dum statuunt ieiunium esse opus meritorium, & satisfactionem, & genus expiationis. Sciamus ergo hîc quanuis Ieremias de hypocritis loquatur, tamen breuiter notari rectum ieiunii finem cùm loquitur de precibus. Sic etiam Christus cùm ieiunium commendat, adiungit simul preces: idem facit Paulus septimo capite prioris ad Corinthios. Sed hîc notandum est, quanuis hypocritæ in hominum conspectu coniungerent rite preces cum ieiunio, tamen fuisse reiectos: quia nulla erat cordis sinceritas, sed tantùm externa professio, hoc est, larua. Deus autem, vt vidimus, cor ipsum intuetur: & sola veritas ei placet. Eadem est sacrificandi ratio, Mat.17.21.
Cùm obtulerint sacrificia, inquit, vel holocausta, *& oblationem* מנחה, id est, quotidianas illas oblationes, *Non audiam illos*, vel, non placebit mihi in illis, dicit secundo membro. & Marc. 9. 29 1.Cor.7.5.
Certum est, sacrificia sine præcibus fuisse inania, & friuola. Nam sicuti præces non erunt acceptæ Deo, sine sacrificio, ita si separetur sacrificium à precatione, est duntaxat Supra.12.j
inane spectaculum. Hæc igitur cohærent quasi indiuiduo nexu, Offerre sacrificia, & Precari. Dixi preces non posse Deo gratas esse absque sacrificio. nam quid potest ab homine mortali exire, nisi fœtidum coram Deo? necesse igitur est, preces nostras sanctificari, vt Deo placeant. Sola autem ratio dedicationis est in sacrificio Christi. Cum sub Lege offerrent sacrificia, adiungebant simul preces: & hac ceremonia profitebantur se indignos esse qui votum aliquod conciperent, nisi sacrificium intercederet. Ponit igitur hîc Propheta quæcunque Deus in Lege præceperat: sed ostẽdit hypocritas semper auellere quòd præcipuum est ab ipsis externis signis. Signa quidem per se Deus non negligit, neque repudiat: sed vbi veritas separatur, hæc corruptela est intollerabilis. Sciamus ergo, quanuis in externo cultu nihil possit desiderari, tamen abominabile esse Deo quicquid tentamus, nisi præcedat cordis sinceritas. Dicit, *Quin*, sic enim interpretor particulam כי, *Quin consumam eos, nempe gladio, & fame, & peste*. Tria hæc excidii genera commemorat, vt certo statuant Iudæi sibi esse pereundum, quemadmodum alibi dicitur, Qui euaserit à gladio, peribit fame: & qui famem superauerit, peribit peste. In summa, ostendit Deus se armatum esse variis pœnarum generibus, ita vt non possint vllis effugiis se eripere ab excidio, qui sic eum prouocarunt, vt abstulerint spem veniæ. Poterat quidem Deus consumere eadem pœna Iudæos: deinde poterat generaliter, & nulla specie expressa illis minari: sed quoniam increduli semper sibi effugia promittunt: ideo voluit constrictos tenere à dextra, & sinistra, vt scirent se vndique esse conclusos, nec vllum posse effugium inueniri. hæc summa est. Sequitur,

13 Et dixit, O, ho, Domine Iehouah: ecce prophetæ dicunt illis, Non videbitis gladium, & fames non erit vobis: quoniam pacem veritatis, *id est, stabilem*, dabo vobis in loco hoc.

Non dubium est, quin Propheta retulerit quod apud Deum deposuerat: sed tamen habet respectum populi. Precatus igitur fuit in hunc modum, vt refert, sed quæ seorsum, & sine teste vota conceperat nunc profert in medium, vt Iudæos reuocet ab impietate. Colloquium autem hoc Ieremiæ cum Deo non parum valuit ad tangendos Iudæos, quia perinde acsi ipsos adduceret in rem præsentem, proponebat quod ipse audierat ex ore Dei. Nunc igitur tenemus cur arcanas suas preces ita promulget. non facit iactantiæ causa, sed quoniam inde fructum poterant colligere Iudæi. Voluit igitur eorum vtilitati consulere, dum illis patefecit quod prius sine vllo arbitro deposuerat in sinum ipsius Dei. *Dixi ergo, Ho Domine*. hîc vtitur dolentis particula, Ho: & ita exprimit quanta populi sui cura tangatur, dum non aliter anxius est de illius interitu, quàm suo ipsius. Potest tamen esse particula stupentis, quasi Propheta ipse esset attonitus, *Quid hoc o Domine?* Et certè non malè conueniet hæc admiratio, vt Iudæi exhorreant vnà mecum ipso, cùm vident fuisse quasi abreptum illis fallacibus vaticiniis, quibus decepti fuerant. Dicit igitur, *Quid hoc Domine Iehouah? nam Prophetæ dicunt illis*. Hîc pondus habet nomen Propheticum: quasi di-

ceret, Non ſponte ita inſaniunt, vt ſibi pacem promittant, te inuito, ſed ipſi etiam Prophetæ, qui nomen tuum præferunt, ac iactant, illi ſunt authores huius tam craſſæ ſecuritatis. *Dicunt enim, Non videbitis gladium, fames non continget vobis: imo dabo vobis.* Hic induunt perſonam ipſius Dei. neque enim dicunt, Dabit vobis Deus pacem firmam: ſed, Dabo vobis. Videmus ergo Prophetam hîc exhorreſcere, dum falſa vaticinia comparat cum oraculo quod ex ore Dei acceperat. *Prophetæ igitur dicunt.* Honorificum erat illud nomen, coniunctum etiam cum imperio, & authoritate ipſius Dei. *Prophetæ* igitur ipſi, qui videntur præditi eſſe authoritate cæleſti, & qui videntur abs te miſſi eſſe, acſi Angeli eſſent, illi *promittunt pacem firmam*, neque vulgari modo, ſed magnificè acſi te in medium ſiſterent, & ſi ex ore tuo proferrent ſuas fallacias, *Dabo vobis.* Nunc ergo tenemus quorſum tendat Propheta. Oportuit enim Iudæis excuti prauam illam confidentiam, qua ipſos inebriauerant falſi Prophetæ, qui ſimulabant ſe diuinitus eſſe miſſos: & ita gloriabantur ſe eſſe ſeruos Dei, ſe eſſe organa Spiritus ſancti. Quoniam ergo neceſſe erat hanc fiduciam detrahi Iudæis, quæ erat interitus cauſa, quòd ſcilicet obdureſcerent ad Dei contemptum, & omnes minas ſpernerent: ideo dicit, *Quid? ita loquuntur prophetæ, Dabo vobis pacem firmam in hoc loco.* Hinc colligimus Ieremiam fuiſſe in continuo ferè certamine. nam antagoniſtæ acerrimi proſiliebant ſtatim in medium, quoties minitabatur populo vel exilium, vel famem, vel alia Dei iudicia: Quid? ſecuri eſtote: Deus enim elegit hunc locum, vbi colatur: fieri ne poſſet vt euelleret Eccleſiam ſuam ab hac quiete? non eſt igitur timendum, ne vnquam pereat hoc Regnum, ne Templum excidatur. Ergo conqueritur Propheta, non quòd fuerit vnquam commotus talibus mendaciis: ſed reſpicit populum ipſum, & vult, quemadmodum iam dixi, ab illis deceptionibus retrahere eos qui ſunt adhuc ſanabiles. Ideo ſequitur,

14 Et dixit Iehouah mihi, Mendacium, Prophetæ prophetant in nomine meo: non miſi eos, & non præcepi illis, & non locutus ſum cum illis: viſionem mendacii, *hoc eſt mendacem*, & diuinationem, & vanitatem, *vel rem nihili*, & fraudem cordis ſui ipſi prophetant vobis.

Nunc clarius videmus cur Propheta retulerit ſuam querimoniam, & ſimul admirationem, cuius ſolus Deus fuerat teſtis: nempe vt populus attentior eſſet ad hanc admonitionem. Nam ſi tantùm dixiſſet, Prophetæ vos decipiunt, & Deus vult hoc vobis eſſe notum, non tam efficax fuiſſet oratio, ſicuti cum præceſſit illa interrogatio, Domine Deus, quid hoc eſt? *Prophetæ populo huic promittunt pacem*: deinde, vetant metuere à peſte & bello. Cùm ergo Propheta hoc ex ſenſu tam ſuo, quàm communi totius populi expoſuiſſet, hoc reſponſum, quemadmodum dixi, multò vehementius eſt, & facilius penetrat in animos. Deus ergo ſic reſpondet, *Mendacium prophetant Prophetæ in nomine meo.* Emphaticum eſt hoc nomen, *In nomine meo*: quia admonet Deus, cauendum eſſe ab omni mendacii prætextu, neque facilè, & temerè, vel abſque delectu credendum eſſe omnibus vaticiniis. neque enim quicquid diuinum iactatur, re ipſa tale eſt. Videmus ergo hunc inſignem eſſe locum: quoniam Deus admonet habendum eſſe delectum in vaticiniis: ne ſcilicet temerè arripiamus quicquid profertur ſub prætextu diuini nominis. Vult ergo nos prudenter diſcernere: & ideo dixi hoc obſeruatu dignum eſſe: quoniam Papiſtæ hodie dum futiliter ſpargunt ſuos titulos, ſe eſſe repræſentatiuam Eccleſiam: deinde, ſe eſſe Paſtores, Eccleſiam Dei eſſe columnam veritatis, hoc modo obſtupefaciunt ſimplices, ita vt tollatur omne iudicium, & recipiatur pro oraculo quicquid illis placuerit ſtatuere. Hîc autem Deus per os Ieremiæ oſtendit non temerè credendum eſſe vaticiniis quibuſlibet. Dicit, *In nomine meo Prophetæ prophetant*: quaſi diceret, Nomen meum ſæpe impiè prophanatur ab hominibus. Quoniam ergo multi ſunt qui ſe venditant pro ſeruis meis, & Prophetis, & qui locum etiam occupant, & exercent ordinarium munus: quoniam ergo tanta eſt in hominibus prauitas, vt non pudeat ipſos nomine meo abuti, prudentia adhibenda eſt. hoc eſt primum: vbi Deus ſignificat non ſufficere prætextum muneris prophetici, niſi etiam re ipſa probent ſe eſſe veros & fideles Prophetas. Poſtea addit, *Non miſi eos & non præcepi eis, & non locutus ſum cum eis: viſionem mendacii*, &c. Hîc detrahit fidem pſeudoprophetis: quia neque ipſos miſerit,

neque

neque præceperit ita loqui, neque etiam locutus sit cum ipsis. Hoc postremum generaliùs est: sed tamen hæc tria diligenter notanda sunt, quoniam sufficiunt ad discernendos veros Prophetas à falsis. Voluit igitur hîc Deus certas notas proferre in medium, vnde fiat discrimen inter veros Prophetas, & falsos. Primò dicit non vocatos esse, quia se ingesserunt. Requiritur itaque vocatio, quoniam Deus nihil vult esse confusum, vel inordinatum in sua Ecclesia. Verum quidem est, fuisse extraordinariam vocationem Ieremiæ. Nam si status Ecclesiæ fuisset ritè compositus, summus Sacerdos religionis & puræ doctrinæ antistes fuisset, qui aduersatus est sancto Dei seruo. imo alii, vt Amos, è plebe sumpti sunt. Atqui non alii magis idonei erant ad munus propheticum, quàm Sacerdotes. erant enim Angeli Dei exercituum, quemadmodum dicitur apud Malachiam. Sed cùm degenerassent illi, voluit Deus non sine ignominia excitare alios Prophetas tam ex oppidulis obscuris quàm è vulgo ipso. Fuit igitur interdum vocatio interior duntaxat: sed vbi Ecclesia ritè est com- *Malah.2.4* posita, requiritur etiam externa & legitima vocatio. Quicquid sit, certum est falsò, & improbè eos obtendere Dei nomen, qui non vocati sunt ab ipso, siue ratione consueta & legitima, siue Spiritus sancti ductu. hoc est primum. iam sequitur, *Non præcepi eis*. Hîc apponitur secunda nota discretionis: quia testatur Deus, non esse credendum Prophetis, nisi quatenus fideliter de manu in manum tradunt quod illis mandatum est. Si quid ergo de suo Propheta miscet, conuincitur falsi, & ita indignus est vlla fide. Sciamus ergo Prophetas non alia potestate esse præditos, nisi vt quod diuinitus ipsis mandatum est, fideliter exequantur. Sed tertia nota adhuc clarior est, cùm dicit Deus *se non fuisse cum illis locutum*. nam ita significat nullam hominis vocem audiendam esse in Ecclesia, sed suam duntaxat. Cur ergo iubet deferri honorem, & reuerentiam Prophetis suis? nempe quoniam non afferunt nisi quod ipse tradidit. Ergo videmus, vt Deus nihil hominibus permittat imperii in Ecclesia gubernanda, sed velit sibi obsequium præstare, vt fideliter referant quod ipse mandauit. Proinde quod ad præceptum spectat, refertur illud ad species: cùm autem dicit, *Non sum locutus cum ipsis*, complectitur genus ipsum: quasi diceret nefas esse Prophetis, & Doctoribus quicquam in medium proferre, nisi quod è cælo acceperint. Hinc concludit, *eos loqui mendacium, & imposturas, & diuinationem, & vanitatem, & fraudem cordis sui*. Quare videmus hîc, simulac vel pauxillum declinant homines à verbo Dei, non posse aliud proferre quàm mendacia, vanitates, imposturas, errores & fraudes: & quicunque hominibus temerè fidem habet, nec respiciunt missi ne sint à Deo, & fideliter exequantur quod ipsis mandatum est, eos omnes sponte sua perire. Sed de hac re adhuc plura dicenda erunt.

Precatio.

Da omnipotens Deus, quando tam clementer nobiscum agis, vt quotidie nobis ostendas peccata, & simul horteris nos ad pœnitentiam, & spem veniæ simul paratam nobis esse doceas, ne præfracto simus ingenio, vel refugiamus dum nos tam humaniter inuitas, sed maturè resipiscere discamus, & tangamur eo metu iudicij tui, vt verè & ex animo quæramus reconciliationem, quæ nobis parta fuit Filii tui sanguine. & quoniam nihil proprium afferre possumus, saltem vt patienter nos humiliemus in conspectu tuo, deinde vt fide amplectamur beneficium illud vnigeniti Filii tui, Amen.

15 Propterea sic dicit Iehouah super Prophetas qui prophetant in nomine meo, & ego non misi eos, & dicunt, Gladius, & fames non erit in terra hac: in gladio, & fame consumentur Prophetæ illi.

16 Et populo, cui ipsi prophetarunt (*illis*, *est superuacuum*) erunt proiecti in compitis Ierusalem à facie famis, & gladii, *hoc est coram fame, & gladio, vel prælio*, & non erit qui sepeliat eos, ipsi, vxores eorum, & filii eorum, & filiæ eorum, & effundam super eos malum ipsorum.

POSTQVAM denuntiauerat Ieremias falſis Prophetis, quoniam populũ blanditiis ſuis deceperant, pœnas daturos, quas erant meriti: nunc cõuertit ſermonem ad populum ipſum. Poſſet tamen videri parum humaniter agere Deus, quòd tam duras pœnas infligit miſeris hominibus, qui aliunde decepti ſunt. ſed ſolutio eſt facilis. Certùm enim eſt, niſi vltro mũdus appeteret mendacia, non tantam fore efficaciam diaboli ad fallendum. Quod igitur ita rapiuntur homines ad impoſturas, hoc fit eorum culpa: quoniam magis propenſi ſunt ad vanitatem, quàm vt ſe Deo & verbo eius ſubiiciant. Et tenendum eſt illud Pauli, omnes reprobos ideo excæcari, & coniici in reprobum ſenſum, quoniam mendacium vltro appetunt: veritati autem obedire non ſuſtinent. Atque ideo pronuntiat Deus ſe examinare hominum corda quoties prodeunt in medium falſi Prophetæ. nam quiſquis ſincerè Deum timet, ille haud dubiè non rapietur fallaciis Satanæ, & omnium impoſtorum. Quoties ergo homines nimium creduli ſunt, & libenter amplectuntur impoſturas, certum eſt, hypocriſin eorum hoc modo iuſtè à Deo puniri. Et notum eſt illud Prophetæ, Iudæos ſemper optaſſe ſibi Prophetas, qui aures mulcerent, qui promitterent copioſam meſſem, & optimas vindemias. Quoniam igitur ita pruriebant illis aures, neceſſe fuit dari Satanæ licentiam, vt totam terram obrueret mendaciis, quemadmodum etiam factum eſt. Non igitur mirum, quòd Dominus tam ſeuerus fuit in caſtigando populo, quia non decepti fuerant niſi propria culpa: quemadmodum hodie idem contingit. nam & ſi miſericordia tangimur cùm videmus graſſari Satanæ miniſtros, & fallere miſerum vulgus: tamen hoc tenendum eſt mercedem rependi diuinitus hominum impietati: qui Dei lucem, quantùm in ſe eſt, vel exting'ũt, vel ſuffocãt, & volunt demergi in tenebras. Hæc igitur ratio eſt, cur Deus tam rigidè animaduerterit in Iudæos, qui decepti quidẽ fuerant à falſis doctoribus: ſed quoniã præceſſerat eorum impietas & ingratitudo. & hac etiam ratione in fine verſus adiungit, *Effundam ſuper eos malum ipſorum*. Putant quidam nomen רעה tam de pœna exponi, quàm de culpa, ſicuti עון etiã accipitur pro vtroque. Sed Propheta videtur cauſam reddere, cur Deus horribile illud iudicium exequi ſtatuerit contra Iudæos, nempe quoniam digni erant tali mercede. Malum igitur libenter interpretor de ſceleribus: quaſi diceret, Manet quidem horrenda clades hunc populum: ſed ne querantur de mea ſæuitia, recipient mercedem ſuorum ſcelerum. Quicquid ſit, non dubium eſt, quin Propheta hîc os velit obſtruere Iudæis, ne tergiuerſari pergant, ac ſi Deus parum clementer ipſos tractaret. Hinc igitur apparet, Deum non temere conuertere ſuam vindictam cõtra innoxios: ſed inuolui ſimili pœna & falſos doctores, & totũ populũ, qui illis ſe oblectauit. dicit autem, *Erunt proiecti in compitis* Ieruſalem *à fame, & gladio*, vel præ fame, & gladio. *Iacebunt* igitur *omnes*, hoc eſt cadauera: nã proiectos accipit pro cadaueribus, quia paulò pòſt ſubiicit, *Et nemo ſepeliet ipſos*. adiungit *vxores & liberos*, quòd illi etiam nihilo magis poſſent ſe excu- Rom. 1. 28.
ſare. vidimus enim capite 7. fuiſſe illis obiectum, quòd filii colligerent ligna, patres verò accenderent ignem, & mulieres ſubigerent farinam, ex qua conficerent placentas ſuis idolis. Significat igitur Propheta, neminem euaſurum, quoniam eodem omnes ſcelere ſunt impliciti, alii plus, alii minus, ſic tamen vt impunè cedere non debeat filiis, quòd patres ſequuti ſunt, neque vxoribus, quòd obſequutæ ſunt ſuis maritis. Sequitur,

Mich. 2.11.

17 Dices igitur, *copula enim loco illatiuæ particulæ ſumitur*, ad eos verbum hoc, *hoc eſt, annuntiabis illis hoc verbum*, Deducẽt oculi mei lachrymam, *vertunt multi: alij, deſcendent oculi mei in lachrymam: Hebraicum nomen eſt ſingulare*, nocte & die, & non quieſcent: quoniam contritione magna contrita eſt virgo filia populi mei, plaga ægra, *vel acerba*, valde.

Hoc loco Deus iterum oſtendit quàm tardus fuerit populus ille, vel etiã ſtupidus: quẽ ſcilicet nullæ minæ afficere poterant, vt rediret ad ſanam mentẽ. Cùm ergo ſecurè negligerent omnes minas, ideo Deus proponi illis iubet triſte ſpectaculum, quod meritò & metum, & pudorem incutere ipſis debeat. Iubet enim Prophetam ſuum ita loqui, *Ecce ego* igitur *defluam totus in lachrymas*, idque veſtra cauſa. Non dubium eſt, quin Propheta ex animo fleuerit, cùm videret populares ſuos ita vltro accerſere ſibi iram Dei, & vltimum interitum: neque enim exuerat humanos ſenſus. ſed non agitur hîc tantùm de eius ſolicitudine, ſed Deus ipſe iubet eum ita loqui, nẽpe vt tandem pudeat Iudæos ſuæ ſocordiæ, quoniam ſiccis oculis calamitatem, quæ propè illis inſtabat, vel rideant, vel contemnant: Propheta autem vnus pro ipſis luctum ſuſcipiat. Diximus hac de re capite 9. & aliis locis. cùm enim illic Propheta cuperet ſibi dari fontes lachrimarum, haud dubiè non tantùm volebat curam, quam gerebat de gente ſua, teſtari: ſed tentare hoc modo an poſſent flecti ad reſipiſcentiam: quia tanta erat in illis durities. hoc autem loco apertius idem o-
Cap. 7.17 ſtenditur: quia Deus non tantùm Prophetam ſuum in angulo iubet lugere, ſed proferre hoc ad totum populum, *Ecce oculi mei deſcendent in lachrymas, & nulla erit quies*, nullus modus. Nunc te-

nemus consilium Spiritus sancti. quia ergo tanta erat populi obstinatio, vt ne lachryma quidem exprimi posset, quanuis Deus horrendis minis subinde eos territaret, ideo in persona Ieremiæ quasi in speculo necesse fuit proponi ante oculos ipsorum cladem illam, vt aliquando discerent sibi metuere. Quoties occurrunt tales sententiæ, meminerimus hodie quoque perinde stupidos esse homines, vt non minus oporteat duriter ipsos vrgeri. Deũ in Euang. similiter addere vehementiam doctrinæ & acres stimulos: quoniã talis est non modò pigrities in cordibus nostris, sed etiam duritia, vt necesse sit cogi qui sponte duci non sustinent. Quidam vertunt, quẽadmodum retuli, Descendent lachrimæ ex oculis meis: sed rectior est altera expositio, *Oculi mei descendent in lachrymas*, vt ב iungatur cum דמעה, vel ל: *nocte & die*, inquit, *quoniam filia populi mei contrita est contritione magna*. Adhuc quidẽ stabant Iudæi: verùm Propheta hanc hypotiposin voluit esse quasi viuam imaginẽ, vt scirent repentinum sibi instare exitium, quanuis confideret adhuc suis subsidiis. neque enim tangi poterat vllo Dei metu, donec excussa illis esset illa tranquillitas. Vocat *filiam populi sui virginem*, non laudis causa, sed quoniam Deus ad illum vsque diem pepercerat Iudæis. Virgo interdum accipitur in bonam partem: nam Deus cùm loquitur de sacro coniugio, quo sibi deuinxerat Iudæos, comparat populum illum virgini. sed sæpe filia Babel vocatur etiã Virgo, quoniam scilicet Chaldæi diuturna pace fuerant assueti ad delitias. Sic etiam hoc loco Propheta per concessionem dicit populares suos esse molles, & teneros: quia scilicet indulgentia Dei tolerati fuerint. sed quemadmodum in bello rapiuntur virgines ad stuprũ, & hostium libido grassatur sine pudore, & moderatione: ita Deus voluit hîc exprimere vindictæ suæ impetum: quasi diceret, Nunc quidem estis quasi teneræ & molles puellæ, sed breui mutabitur cõditio vestra: neque est cur vos decipiat diuturna fœlicitas, qua hactenus potiti estis. Et eodem sensu adiungit *percussionem fore acerbam valde*. oportuit enim pluribus verbis exaggerari vindictam illam, cuius nulla erat ratio apud populum. Nunc sequitur,

18 Si exiero in agrum, ecce, *copula enim redundat*, occisi gladio: & si ingressus fuero in vrbem, ecce dolentes fame, *alij volunt esse nomen substantiuum, dolores famis, vel ægritudines*: quia tam Propheta, quàm Sacerdos circumeunt ad terram, & nesciunt: *alij vertunt, quam nesciunt.*

Aliis verbis idem confirmat, non quòd per se obscurum esset quod iam docuit: sed quoniam sciebat se verba facere apud surdos, vel tantam esse ignauiam, vt opus esset multis stimulis: dicit in summa, neque vrbem receptaculum fore populo, vbi tegatur à pœnis quæ imminent: & si forte exierint in agros, totam terrã hostibus fore refertam qui occurrent, vt strage cõpleantur omnes campi. hæc summa est. Dicit porrò acsi rem cerneret oculis, *Si exiero in agrum*, inquit, *vbique obuia erunt cadauera*: quia hostis exerto gladio passim occidet quicunque ausi fuerint egredi. deinde, *Si in vrbem venero*, inquit, *illic fames occidet quos hostis non attigerit*: quemadmodum prius dixerat, Ecce proiecti omnes in compitis Ierusalem præ fame, & præ gladio. sed quod dixerat de compitis Ierusalem, nunc vsque ad agros extendit: quasi diceret nusquam quietum fore locum Iudæis: quia si velint aufugere, incurrent in gladios hostiles: si autem quæsierint latebras, famem illis fore infestam, ita vt sine hostis manu pereant. *Tam Propheta*, inquit, *quàm Sacerdos errabunt, circuibunt ad terram, & nescient*. Quidam exponunt hanc vltimam partem versus quasi diceret Propheta, Cùm tracti fuerint in exilium tam Prophetæ, quàm Sacerdotes, post multos circuitus etiam non intelligent exilium esse iustam scelerum pœnam. accipiunt igitur generaliter ולא ידעו, & nescient: quasi Propheta hîc damnaret belluinam illam cæcitatem, quæ occupauerat populi animos: imò Sacerdotum, vt non reputarẽt apud se, Deum pœnas exigere de ipsorum sceleribus. alii simplicius exponunt, quòd circuibunt ad terram, id est, peruenient in Chaldæam per multas ambages, & per longos circuitus peruenient, inquit, ad terram quam nescierunt, hoc est, quæ fuit illis prius incognita. sed nescio an Proph. hoc vel illud voluerit. Certè commodior mihi videtur tertia expositio, quæ tamen nullum habet authorem, nempe, quòd *Sacerdotes & Prophetæ circuibunt*, hoc est, quærent vana subterfugia, quoniam destituẽtur omni ratione, & consilio: *& nescient*, hoc est, tandem sentient sibi ablatam esse mentem diuinitus, quoniã alios dementauerint. Ego igitur non dubito quin Propheta peculiariter hanc pœnam denuntiet impiis Sacerdotibus, & falsis Prophetis, quòd putabunt sibi fore aliquod subterfugium, sed fallentur: quia tandem frustrabitur eos sua opinio, & vbi hoc vel illud agitauerint, Deus in nihilum rediget ipsorum astutias. digni autem fuerunt hac pœna, quoniam fascinauerant suis mendaciis miserum populum: deinde scimus vt superbierint in suis astutiis. Deridet igitur Propheta peruersam hanc confidentiam, & dicit, *Illi circuibunt per terram, & non intelligent*, hoc est, profectò carebunt omnia eorum consilia, quæ diu agitabunt. Sequitur,

19 An abiiciẽdo abiecisti Iehudah? an in Sion, *an Sion*, ב *redundat*, abominata est anima tua? quare percussisti nos, & nulla nobis medela? expectando pacem, *id est, expectauimus pacẽ*, & nihil boni, *vel, non bonum*, & tempus medelæ, *idem est verbum*, & ecce terror.

Iam Propheta se ad preces, & querimonias conuertit, vt suo exemplo populum tandem ad similem luctum prouocet, quò suppliciter omnes veniam à Deo petant, & ingenuè fateantur sua peccata, sibique displiceant. interea tamen minimè dubium est, quin obliquè perstringat duritiem illam, de qua nuper diximus. Cùm ergo nihil proficeret docẽdo, mutauit loquendi rationem, & populo relicto, vota sua ad Deum conuertit, quẽadmodum etiam antè dictum fuit. quærit igitur, *an Deus repudiando repudiet Iehudah? an anima eius abominata sit Sion?* Videtur hîc ratiocinari Ieremias ab absurdo: quasi diceret, Fieri ne potest, vt tu repuleris Tribũ Iehudah, & montem Sion? Deus enim promiserat semper fore sibi lucernam Ierosolymæ. iam pessundatæ erant decem Tribus, & regnum illud non modò afflictum, sed prorsus excisum. restabat igitur semen illud, nempe quia Tribus Iehudah erat quasi flos totius populi, vnde & salus mundi proditura erat. Propheta igitur hîc quodammodo expostulat cum Deo, quasi diceret, Tu hac lege elegisti Tribum Iehudah, vt salua perpetuò maneat: Tẽplum etiam iussisti extrui nomini tuo in monte Sion: dixisti æternam fore tuam quietem: nunc igitur *an abijciendo abijceres Tribum Iehudah? an anima tua abominaretur montem Sion?* Videtur tamen subesse aliqua ironiæ species: nam etsi ex animo precatus fuerit Ieremias, voluit tamen simul monere populum, quàm stultè sibi impunitatem promitteret à sceleribus, quoniam Deus habebat in Templo suum domicilium, & Ierusalẽ erat quasi illius regia. Certum quidem est, Prophetam hîc reuocasse in animum Dei promissiones: sed interea voluit breuiter ostendere, etiam si in speciẽ Deus perderet reliquias illas, & Templum excindi permitteret, tamen fore in suis promissis fidelem. Ergo quòd admiratiuè interrogat, partim in hoc sermone respicit Deum, partim verò populum admonet, etiam si Deus exitio tradat corpus populi, tamen fore in suis promissis fidelẽ, & constantem. Dicit igitur, *Quare nos percussisti, & nulla sanatio?* Non dubium est, quin etiam hoc loco Propheta hac ratione flectere Deum velit ad misericordiam: quoniam promiserat se fore placabilem posteris Dauidis, quan-
2.Sam.7. 14, & Psal. 89.31.32. 33. uis interdum pœnas de illorum peccatis sumeret. erat enim tunc celebris promissio: Si deliquerint filii eius, & fœdus meum violauerint, percutiam eos virga, & castigabo iniquitates eorum, misericordiam tamen meam non auferam ab ipsis. hoc consilio prius dixit, nempe cap. 10. Casti-
Cap. 10.24 ga me Domine, sed in iudicio, id est, moderatè, ne fortè in nihilũ redigas me. illic diximus Prophetam obiicere Deo fœdus suum. idem etiam presenti loco repetit: *Quare*, inquit, *percussisti nos, vt nulla sit sanatio?* nam quas Deus pœnas Ecclesiæ suæ infligit, pronuntiat fore loco medicinæ: vbi autem nulla est spes sanitatis, videtur Deus irritum facere quod pollicitus est. Ergo pergit ratiocinari Ieremias ab absurdo: quasi diceret fieri non posse, vt Deus tam duriter percutiat populum suum, quin relinquat locum veniæ, ita vt tandem exoretur, & sanet quod percussit. *Expectauimus pacem, & nihil boni, tempus sanationis, & ecce turbatio*, vel terror. hæc postrema pars versus confirmat quod nuper dixi: Prophetam scilicet partim respicere Deum in hac precandi forma, partim verò Iudæos perstringere: quoniam peruersa fiducia decepti, putabant se esse extra periculum, eò quòd Ierosolymã sibi Deus consecrasset, vt illic inuocaretur eius nomen, ac Tẽplum esset æterna eius sedes. Quoniã ergo videbat quasi inebriatos esse suos populares hac stulta opinione, voluit illis breuiter ostendere, fore Deo aliquam rationẽ incognitam, qua & fidem seruaret, & tamen pœnam sumeret de impiis, & transgressoribus. nam quòd dicit, *Expectauimus pacem, & non bonum*, certè non laudat fidem in populo, quòd scilicet freti Dei promissionibus solatium quæsierint in suis malis, & sperauerint Deum tandem fore exorabilem, & propitium: non accipitur hoc nomen Expectandi in bonam partem, sed potius coarguit Iudæos, quòd pseudoprophetis nimium fidei adhibuerint. Ergo videmus vt perstringat vitiosam illã expectationem, qua fuerant decepti. Hinc etiam colligimus quod dixi, Iudæos stultè sibi promittere impunitatem, quoniam Deus apud illos domicilium sibi elegerat: nempe quia ostendet se non frustra minatũ fuisse cladem per seruos suos. hoc sensu itaque dicit, *Expectauimus tempus medicinæ, & ecce terror.* Nunc sequitur,

20 Cognoscimus Iehouah scelus nostrum, & iniquitatem patrum nostrorum: quoniam sceleratè egimus in te, חטאנו: *quanquam* רשע, *&* עון *idẽ ferè sunt, tamen simpliciter concludit, quòd sceleratè egerint aduersus* Deum.

Hîc Propheta haud dubiè præscribit Iudæis quæ nam sit ratio placandi Dei. antea ita cõposuit preces, vt partim populum coargueret suæ impiæ obstinationis, partim verò ostenderet piis

& electis

& electis manere aliquid spei residuum: sed nunc simplex est forma precandi, cùm dicit, *Domine cognouimus*. Vix millesimus quisque tunc cognoscebat: sed Propheta non suscipit personam totius populi. quid igitur? haud dubiè colligit se & pauculos fideles, qui restabant in populo. dein de posteris etiam dictat veram precandi regulam, vt in exilio sciant hoc sibi vnum superesse, nẽpe vt fateantur peccata sua, nec aliter impetraturos veniam. Dicit igitur, *Cognouimus & scelus nostrum, & iniquitatem patrum nostrorum, quòd scilicet scelerati omnes simus aduersum te*. Iam exposuimus paucis verbis Prophetæ consilium, nempe vbi Deus manum suam cõtra nos exeruit, non aliam esse spem salutis, nisi in resipiscentia. Confessio autem hîc ponitur pro ipsa pœnitentia. hypocritæ ore quidem satis sunt liberales in confitendis peccatis: sed Propheta hîc loquitur de seria cõfessione: & per synecdochen, vt dixi, aliæ partes pœnitentiæ hîc notãtur. Sed huc tendit summa, vt suppliciter ad petendam veniam confugiant: quod fieri non potest, quin seipsos condamnent coram Deo, vt ita præueniant eius iudicium. De patrum iniquitate loquitur, non quòd fideles extenuãdæ culpæ causa hinc inde socios accersant: sed hæc est scelerum aggrauatio, cùm fatentur se non tantùm coram Deo reos esse, sed ab vtero attulisse hoc quasi hæreditarium, vt digni essent interitu, quoniam ab impiis patribus erant progeniti. Hypocritæ dum exempla patrum in medium proferunt, putant vel se hoc modo posse absolui, vel saltem leuiorẽ esse suam culpam, quoniam hoc didicerint à prima pueritia, quòd mala educatio ipsos perdiderit. Sed fideles longè aliter animati esse debent, nempe vt fateantur se dignos esse vindicta Dei, quanuis non inquirat in patrum scelera: deinde si Deus velit patrum scelera vlcisci aduersus ipsos, iustè hoc facturum: & ideo se duplici vindicta esse dignos. Nunc ergo tenemus Proph. sensum: & hinc colligimus, quàm stultè opponant hunc clypeũ Deo Papistæ, dum resonat subinde in ipsorum linguis nomen Patrum. nam debuerãt potius & scelus suum, & patrum iniquitates agnoscere: quemadmodum hoc totum fusius explicatum fuit 9. capite Danielis, vbi dicebat se, & patres, & Reges scelerate egisse. Et in verbis etiã hoc notandũ est: neque enim hîc leue aliquod delictũ notat Ieremias cùm dicit, *Agnoscimus iniquitatem nostram, & patrum nostrorum*: sed ponit impietatẽ eorum qui viuebant: postea, *iniquitatem patrum*: & tertiò adiungit, *Nos impiè & scelerate egimus contra te*. Videmus ergo, vt non defunctoriè agnoscat aliquod delictum: sed quasi pleno ore profiteatur omnes esse impios, & transgressores Legis Dei, & non tantùm dignos esse mediocri castigatione, sed horribili interitu: quoniam sceleribus suis iram Dei sic prouocauerant.

PRECATIO.

Da omnipotens Deus, quoniam ex quo tibi semel reconciliati sumus, & hæc recõciliatio nobis per Euangelium testata fuit, non tamen desinimus quotidie iram tuã prouocare, vt saltem gemamus, & vitia nostra absque vlla simulatione sic damnemus, vt tangamur vero & serio dolore, & ita confugere discamus non tantùm semel in vita, sed singulis etiam momentis ad tuam misericordiam, vt placatus nobis appareas, neque nos tractes pro merito: sed quando semel dignatus es nos complecti paterno amore in gratiam vnigeniti Filij tui, vt hanc quoque gratiã prosequaris erga nos, donec tandẽ purgati omnibus sordibus & inquinamentis, participes simus cælestis tuæ gloriæ, per eundem Christum Dominum nostrum, Amen.

21 Ne reiicias propter nomen tuum, ne reiicias, נבל *significat interdum respuere, floccipendere, significat etiam proijcere, & eadem est ferè significatio alterius verbi נאץ: significat enim proijcere, & pro nihilo ducere, & vilipendere. ne ergo proijcias, vel vilipendas,* solium gloriæ tuæ: recordare, ne irritum facias, *alij vertunt, dissoluas*, fœdus tuum nobiscum.

PROSEQVITVR Ieremias suã precationẽ, idque facit tam ex officio charitatis, quàm vt incitet fideles, qui residui erant in populo, ad petendam veniam. hîc enim suscipit personam veræ Ecclesiæ, quæ tunc erat perquam exigua. omnes gloriabantur se esse Dei filios, iactabant fœdus cum Abraham percussum: sed vix millesimus quisque verè & ex animo Deum inuocabat. Propheta igitur repræsentauit communem affectum exigui illius numeri, & adhuc prosequitur, quemadmodum dixi, suam precationem. Dicit igitur, *Ne abiicias, ne prosternas solium gloriæ tuæ*: vel eadem erit significatio vtriusque verbi: quod mihi magis probatur. sed Propheta nõ tam ornatus causa, vt solent Rhetores, duo verba simul coniunxit, quàm vt vehementiam curæ

suæ & anxietatis exprimeret. videbat enim regnũ Iehudah versari in vltimo discrimine. ergo non vulgari modo occurrit Dei vindictæ: sed accelerat velut ad incendium aliquod extinguendum: quia difficilis erat impetratio veniæ. *Solium gloria Dei* nominat Ierosolymam, quia Deus vrbem illam sibi elegerat, vbi inuocaretur: non quòd Templo esset inclusus, sed quoniam illic erat memoria nominis eius: sicuti solet loqui, præsertim apud Mosen. neque tamen Arca fœderis inane erat signum, sed verè habitabat Deus in loco illo: quoniam præsentia virtutis & gratiæ eius sese ostendebat claris experimentis. Cæterùm, quoniam hæc locutio sæpe reperitur apud Prophetas, ideo satis mihi est breuiter attingere Ieremiæ nostri consilium. Deus quidem cælum & terram implet, vt satis notum est: sed dat signa præsentiæ suæ vbicunque vult. Quoniam autem volebat coli in Templo illo vocatur eius solium, quemadmodum alibi vocatur scabellum. nam diuersis loquendi formis eandem rem Scriptura designat. sæpe vocatur Templum, requies Dei, domicilium, sanctuarium, locus habitationis eius: alibi vocatur scabellum pedum eius, Adorabimus in loco vbi steterunt pedes eius. Cæterùm, in eundem finem referuntur istæ formæ, quamuis in speciem diuersæ appareant: nam vbi Templum vocatur habitatio Dei, vel palatium, vel sedes, illic exprimitur virtutis præsentia, ac si familiariter Deus habitaret inter cultores suos: vbi autem vocatur scabellum pedum, tunc corrigitur superstitio, quæ obrepere posset. Deus enim attollit mẽtes piorum altius, ne scilicet putent eius essentiam restringi ad locum aliquem. Tenemus ergo quid intelligat Scriptura, & quid velit quoties vel solium, vel palatium Dei nominat Ierosolymam, & Templum. Sed notandum est diligenter quod inseritur à Propheta, Propter nomen tuum, inquit. scimus quoties sancti postulãt exaudiri propter Dei nomen, abiicere omnem fiduciam propriæ dignitatis, & iustitiæ. Quisquis ergo nomẽ Dei implorat, vt impetret quod petit, ille abdicat se omnibus mediis, & planè fatetur se esse indignum, qui Deum propitium inueniat. neque enim potest hæc locutio consistere sine antithesi. Ergo cùm Propheta confugit tanquam ad vnicum asylum, ad nomen Dei, inclusa est in his verbis cõfessio, qualem paulò antè vidimus, nempe quòd Iudæi, quia scelerate egerant cum Deo, indigni essent omni misericordia, nec possent placare vllis suis satisfactionibus, nec quicquam haberent quod possent afferre ad fauorem sibi acquirendum. Hæc igitur summa est: & quoniam hæc doctrina fusius alibi tractata fuit, mihi nunc satis est breuiter monstrare quid velit Propheta. Solium autem gloriæ vocat, vt significet nomen Dei fore vel obscurum & ignobile, vel etiam probrosum, & contumeliis obnoxium, nisi parcat populo, quem elegit. Scimus genitiuum casum poni loco epitheti apud Hebræos, in quo insistere superuacuũ est: quoniam est ex primis rudimentis. Ergo Propheta cùm Templum vocat solium gloriosum Dei, hoc est, in quo refulget eius maiestas, Deum ipsum quodammodo admonet, vt ne exponat nomen suum cõtumeliis, quia statim pro sua libidine, impii blasphemias suas euomerẽt, atqui hoc modo nomen Dei esset cõtumeliosum. Postea adiũgit, *Recordare, ne irritum facias fœdus tuum nobiscum*. Hic etiam confirmat Propheta suam precationem, reuocãdo memoriam fœderis. poterat enim dici, nihil Iudæis commune esse cum sacro Dei nomine, cum eius gloria, & cum solio regali. & certè digni erant, à quibus Deus se procul disiungeret. Quoniam ergo diuortium fecerant cum Deo, & prorsus erant ab omni sanctitate alieni, Propheta hic proponit tamen Deo fœdus suum: quasi diceret, Iam precatus sum, vt gloriæ tuæ consulas, & parcas solio tuo: quoniam dignatus es tanto honore hunc locum, vt inter nos regnares: iam quia tanta est nostra impietas, vt meritò nos abiicias, tamen tu non pepigisti fœdus cum mõte Sion, cum lapidibus Templi, cum elementis denique: sed nobiscum. *Ergo ne irritum facias hoc tuum fœdus*. Videmus ergo magnum subesse pondus in his verbis, cùm Propheta Deo supplicat, *ne irritum faciat*, vel dissoluat *fœdus suum*, quod pepigerat cum populo. Etsi enim fidelis ac verax manebat Deus in suis promissis, etiam si totum populi illius nomen aboleuisset, tamen debuit certare eius bonitas cum populi malitia, & fides cum perfidia. neque enim pendebat fœdus Dei à populi fide, aut probitate: fuit quidem mutua stipulatio: quia Deus pepigit fœdus cum Abraham hac lege, vt integer cum ipso ambularet. hoc verum est. & eadẽ stipulatio vigebat sub Prophetis: interea tamen sumpsit Ieremias hoc principium, Non posse in totum deleri Dei gratiam: quia elegerat genus Abrahæ, ex quo tandem nasceretur redemptor mundi. Sed Ieremias voluit longius extendere gratiam Dei, quemadmodum antè dictum fuit, & iterum paulò pòst videbimus. Quicquid sit, habuit iustam rationem precandi, cùm diceret, *Ne fœdus tuum dissoluas nobiscum*. sed Deo fuit alia occulta ratio: sic enim deleuit, quoad sensum cõmunem hominum, fœdus illud, quo Iudæi putabant eum sibi esse obstrictum, vt tamen verax maneret: quoniam ex tenebris tandem refulsit eius veritas post finitum tempus exilii. Nunc sequitur,

Exod. 20. 24.

Psal. 110. 1.

Psa. 132. 7

22 An in idolis, *vel vanitatibus*, Gentium, qui pluere faciat? & an cæli dabunt pluuiam, *vel, & an ex cælis dabunt pluuiam*? an non tu ipse Iehouah

Deus noster? & sperauimus in te, *expectauimus ad te:* quoniam tu fecisti omnia hæc.

Hìc Ieremias vt Dei fauorem sibi conciliet, dicit hoc in rebus extremis esse vnicum remedium, & perinde est acsi proposita in medium desperatione, vellet Deum flectere ad misericordiam: quasi diceret, Quid fiet nobis, nisi te propitium ostenderis? nam si tu manes implacabilis, Gentes habent deos suos, à quibus salutem petunt: nobis autem fixum est, salutem a te vno & sperare, & petere. Debuit autem hoc argumentum magni esse momenti, non quòd monendus sit Deus: sed patitur secum ita familiariter agi. nam si Stoicè volemus disputare, etiã vota nostra erunt superuacua. quorsum enim precamur, vt Deus nobis opem ferat? an non videt ipse quid nobis opus sit? an non satis est propẽsus ad ferendum auxilium? sed delyria illa prorsus aliena sunt à vero & serio pietatis affectu. sicuti ergo ad Deum confugimus, quoties aliqua vrget necessitas, sic etiam monemus: quemadmodum si filius exoneret omnes suos affectus in sinum patris, ita in precibus ratiocinantur fideles cum Deo, & disputant, & causas omnes in medium adducunt, quibus placari queat: denique agunt cum ipso humanitus, acsi vellent persuadere quod tamen iam Deo ante mundi creationem decretum fuit: sed quia nobis absconditum est æternum Dei consilium, debemus hìc sobriè & pro fidei nostræ mensura sapere. Quicquid sit, Propheta ex communi vsu piorum hoc argumento sibi fauorem Dei conciliat, nempe, quòd nisi clementer agat Deus cum populo illo, & pro sua paterna indulgentia ignoscat, actum esse: quasi diceret, Domine tu vnus es, à quo speranda nobis est salus: iam si abs te repudiamur, nullum nobis superest refugium: mittes ne populum tuum ad idola, & figmenta Gentium? *atqui nos te vnum expectauimus.* ergo vides non nisi in tua misericordia superesse nobis spẽ salutis. Sed Propheta hìc testatur fidelium nomine, etiam si extrema omnia miseros premant, non tamen posse ipsos quicquam petere ab idolis Gentium. *An pluuiam,* inquit, *dabunt?* Est synecdoche in hac locutione: nam significat idola Gentium destitui omni potentia. Ergo Dare pluuiã accipitur pro eo quod est fouere humanum genus, vel auxilium ferrre, suppeditare quod necesse est, & largiri omnem bonorum copiam. Paulus etiam cùm Deo vult asserere suam potentiam, loquitur de pluuia: & sæpius Isaias vtitur hoc loquendi genere. Dicit ergo, *An in vanitatibus Gentium?* Hic probrosè damnat omnes superstitiones. neque enim vocat deos Gentium, vt ambigua hæc locutio sæpe apud Prophetas ponitur: sed *vanitates Gentium. An erit,* inquit, *qui pluere faciat? & an cæli dabunt pluuiam?* Ego libentius interpretor: *An ex cælis dabunt pluuiam?* non enim videtur mihi satis quadrare, si de cælis loquatur: tamen si cui magis placeat recepta illa expositio, sit liberũ iudiciũ. quòd si de cælis hoc dictum sit, erit argumentum à minori ad maius: Ne cæli quidem ipsi dant pluuiam, quomodo igitur vanitates? hoc est, figmenta hominum, quæ tantùm prodierunt ex stulto eorũ cerebro? *an possent pluuiam dare?* nam certè est aliqua virtus cælis indita: atqui homo etiã si mille deos sibi fabricet, non tamen poterit fabricare guttam vnam, quæ distillet è cælo. cùm igitur cæli non sponte pluant, sed dum aperiuntur mandato Dei, quomodo idola Gentium, & vana figmenta pluuiam nobis è cælo emitterent? Consilium Prophetæ satis nunc liquet, nempe, quòd si populum reiiciat Deus, & velit persequi scelera vltimo iure, & modo implacabili, desperatam esse omnium salutem, quia illis propositum non sit, confugere ad idola. *An non tu Iehouah,* inquit, *ipse es?* id est, solus es? *An non ipse Iehouah & Deus noster?* Primùm nomen Iehouæ exprimit, quo notatur æterna Dei & maiestas, & potentia, & virtus: deinde adiungit epitheton, quòd sit Deus ipsorum, nempe, *vt recordetur fœderis sui. Ergo te expectauimus, quia fecisti hæc omnia.* Hìc etiam multi falluntur, meo iudicio: quia *hæc omnia* interpretantur de cælo, & terra, & omnibus elementis, quasi Propheta Deum assereret esse mundi creatorem, & ideo omnia esse sub eius imperio. Sed ego minimè dubito, quin de pœnis loquatur, quas Deus iam populo inflixerat, & statuerat propediem infligere. neque enim hìc amplius loquitur de potentia Dei, quæ refulget in mundi opificio: sed dicit, *Expectauimus te, quoniam tu fecisti hæc omnia,* id est, abs te vno salus nobis proueniet, quoniam tuum est mederi, qui inflixisti vulnus: sicuti alibi dicitur, Deus mortificat & viuificat, deducit ad sepulchrum, & reducit. perinde igitur est acsi diceret Propheta, Nos Domine nunc ad tuam misericordiam confugimus, quia nemo præter te vnum nobis opitulari potest: tu enim pœnam sumpsisti de sceleribus nostris. cùm ergo tu fueris iudex noster, tu idem etiã potes iam nos liberare ab his cladibus: nemo autem se tibi opponet, quoniam summa est penes te vnum potestas: concurrant omnes dii Gentiũ, etiam cõspirent omnia elementa, & omnes creaturæ in nostram salutem: quid tamen proderunt nobis quæcunque afferent? ergo quoniam tu fecisti hæc omnia, id est, quoniam hæc fortuitò nobis non acciderunt, sed iusta tua vindicta: nũc quoniam iudex fuisti in pœnis infligendis, iam sis medicus, & pater: quoniam nos grauiter afflixisti manu tua, iam etiam adhibeas solatium, & cures mala nostra, quæ iustè perpetimur, & quidem tuo iudicio. Nunc tenemus genuinum Prophetæ sensum. Et hinc etiam colligi potest v-

Act.14.17
Isa.5.6.
1.Sam.2.6.

tilis doctrina, non esse cur nos exaniment poenae, quae signa sunt irae Dei, ita vt non audeamus ab ipso petere veniam: quin potius hîc praescribi nobis precandi formam, quia si sentimus nos castigatos fuisse Dei manu, hoc modo stimulari nos ad sperandam salutem: quoniam eius sit mederi, cuius est vulnerare: eius sit restituere in vitam, cuius est occidere. Nunc sequitur,

CAPVT DECIMVM QVINTVM.

T dixit Iehouah ad me, Si steterint Moses, & Samuel coram facie mea, non est anima mea, *id est cor meum*, ad populū hunc: emitte à facie mea, & exeant.

2 Et erit, si dixerint tibi, Quò exibimus? *vel egrediemur?* tunc dices illis, Sic dicit Iehouah, Qui ad mortem, ad mortem, & qui ad gladium, ad gladium, & qui ad famem, ad famem, & qui ad captiuitatem, ad captiuitatem.

Iterum repetit Deus quod antè vidimus, nempe quoniā ad summum vsque cumulum peruenerant impietates, & scelera populi, non esse amplius locum veniae, nec misericordiae: etsi autem videtur penitus repudiare Deus serui sui preces, non tamen dicemus caruisse omni profectu: quoniam Ieremias optauit quidem eripere totum populum ab interitu: sed non ita inconsideratè & futiliter orauit, quin discerneret inter titularem Ecclesiam, vt loquuntur, & inter semē electum. sciebat enim multos esse degeneres Abrahae filios, neque ipsum latebat quod dicitur in Psalmo, Quis habitabit in tabernaculo tuo, & quis stabit in monte sanctitatis tuae? innocens manibus, & puro corde. nam Propheta illic ex professo ostendit, frustra gloriari hypocritas, quòd ingressus illis pateat in Templum, quòd sacrificent vnà cum fidelibus: requiri enim & cor mundum, & manus puras: Ieremias certè hoc satis tenebat. Ergo quamuis extenderit suam solicitudinem ad totum populi corpus, tamen cognouit esse aliquod electum semen: quemadmodum hodie dum precamur, debemus pro charitatis regula complecti omnes, quoniam nondum possumus statuere quos Deus elegerit, vel reprobauerit: atque ita quantùm in nobis est, debemus curare omnium salutem: interea scimus, sed confusè, multos esse reprobos, quibus prodesse nequeunt vota nostra: scimus hoc, sed non possumus notare vnumquenque digito. Sic igitur precatio Ieremiae non fuit inutilis: sed in ipsa forma, vt loquuntur, non fuit exauditus: volebat enim si fieri posset, totum populum esse saluum. sed quoniam Deus statuerat perdere illos impios, & qui prorsus erant desperati propter indomitam contumaciam, tantùm ex parte obtinuit Ieremias quod volebat, nempe vt Deus seruaret Ecclesiam suam, quae tunc erat quodammodo abscondita. Dicitur autem, *Si steterint coram me Moses, & Samuel, non est anima mea ad populum hunc.* Summa est, Etiam si prodeant in medium omnes patroni, nihil tamen profecturos: quoniā Deus populum illum reiecerit. Mosis & Samuelis hîc fit mētio, alibi apud Ezechielem Iob, & Daniel nominantur: sed eadem prorsus est ratio. hîc enim Mosis fit mentio, quoniam videmus vt se opposuerit, & optauerit etiam fieri anathema pro populo suo: Dele me è libro vitae, vel parcas populo huic. Cùm ergo toties Moses placata ira Dei, vbi iam ferè actum erat de populo, tamen eripuisset illum quasi è morte aeterna: idque satis notum, & passim vulgatū esset apud Iudaeos, ideo hîc ponitur eius nomen. Quòd ad Samuelē spectat. scimus quantoperè excelluerit: deinde quoties etiam Deus ab ipso placatus fuerit in salutem totius populi. tandem cùm oraret pro Saule, Deus cohibuit quidem immodicum eius studium, Ne ores amplius, & tamen non destitit orare. Cùm ergo tantus fuerit in Samuele feruor, vt quodāmodo luctatus fuerit cum Deo ipso, haec ratio est, cur hîc eum Mosi adiungat Deus. *Ergo si steterint illi duo coram me, anima mea*, vel cor meum *alienum est à populo isto*, neque vnquam ero placabilis. Loquitur autē de illa peruersa multitudine, quae vltimum sibi exitiū toties quasi data opera accersiuerat: nam alibi visum fuit, nunquam reiectum fuisse populum: sed distinguere oportet inter paleam, & triticum. erat tunc Iudaea quasi area Dei, vbi quoniā multitudo à pietate desciuerat, apparuit magna paleae congeries, erant autē pauca grana, quae latebant. Non fuit igitur *cor Dei ad populum*, id est, ad illos degeneres Abrahae filios, qui solo titulo superbiebant, cùm tamen essent foedifragi, cùm pridē defecissent à vero, & sincero Dei cultu, & omni probitate. non fuit igitur cor Dei ad illos: sed tamen mirabiliter seruauit reliquias, & quidem occulto modo. Hic autem locus docet, quod etiam scribit Iacobus, multùm valere preces iustorum assiduas coram Deo. Producit exemplum Heliae, qui caelum clausit suis votis, ne plueret tam lōgo tempore: deinde caelum suis votis aperuit, cùm à Deo pluuiam postularet. Infert igitur multùm valere preces iustorum assiduas, non tantùm vbi

Psal.15.1.2. — Ezech.14.14. — Exod.32.32 — 1.Sam.16.1. — Iacob 5.16 17.18

vbi pro seipsis priuatim orant, sed dum supplicant pro aliis: quemadmodum Helias non habuit peculiarem sui respectum, sed voluit toti populo succurrere. Certum igitur est, patrocinium hoc Sanctorum plurimi fieri coram Deo: & ideo etiam iubemur alii aliis vltro & citro exponere nostras necessitates, vt mutuò sese omnes iuuent, & alii pro aliis precentur. Sed interea notandum est, non debere reddi securiores, qui existimant se commendari Deo aliorum precibus. Certum enim est, quemadmodum prosunt Christi membris piorum vota, sic etiam nihil impiis & hypocritis prodesse. Neque enim Deus iubet nos acquiescere in hac fiducia, quod alii pro aliis precentur: sed iubet vnumquenque precari: deinde communicare suas preces, & vota cum omnibus Ecclesiæ membris. Quisquis ergo cupit sibi prodesse Sanctorum preces: ille etiam adiungat suas. Verum est, fateor, aliquando prodesse Sanctorum vota etiam impiis & extraneis. Neque enim superuacua fuit Christi precatio, Pater ignosce illis: nesciunt enim quid faciunt. Nec certe operam lusit Stephanus, cùm idem precatus est. Et libenter etiam recipio quod dicit Augustinus, Paulum inter alios donatum fuisse Stephano. Sed iam disputo quid nobis agendum sit cùm audimus iuuari nos precibus omnium Sanctorum, nempe vt quisque strenuè in partes suas incumbat, & præstare studeat solicitudinem, & curam fratribus, quam ab ipsis vicissim expetit. Hoc igitur controuersia caret, non tantùm singulos pro seipsis priuatim dum orant, exaudiri, sed prodesse vltro & citro preces Sanctorũ, etiam aliis. Sed plusquam ridiculi sunt Papistæ, dum hoc trahunt ad Sanctos mortuos: Mortui erant Moses, & Samuel, inquiunt, cùm Deus hoc pronuntiauit: verum est: ergo tunc orabant. consequentia digna talibus magistris quæ tantundem valet ac ruditus asini. Nam Deus hîc prosopopeia vtitur, acsi diceret, Si nunc superstites essent Moses & Samuel, & se interponerent, ego tamen manebo implacabilis. Nam Ezechiel Danielem nominat, qui tunc viuebat: nominat etiam Iob. Videmus ergo hîc non discerni viuos à mortuis. ac proinde nimis stupidi & insulsi sunt Papistæ, dum ita nugantur, mortuos pro viuis orare, quoniam de Mose & Samuele hoc dictum sit. Ego non multum insisto in refellenda illa inscitia, quoniam per se ferè euanescit: saltem sufficit breuis admonitio, ne quis tali cauillo fallatur. Postea iubet Prophetam abiicere populum: *Abiice*, inquit, vel expelle *à facie mea*. Non dubium est, quin vulgari modo hîc loquatur, Facessant à me. Sed simul tamen ostendit Deus quid Prophetę suo mandauerit: quasi diceret, Tu fungere officio tuo, memineris quid tibi oneris imposuerim. iussus autem fuerat Ieremias denuntiare populo exilium, erat præco diuinæ vindictæ. cùm ergo sustineret illud onus, debuit exequi quod Deus præceperat. Ergo nunc tenemus quid sibi velint hæc verba, *Expelle eos*. Sed iterum hîc notandũ est quod antè vidimus: commendat enim Deus efficaciam propheticæ doctrinæ, queadmodum prius dictum fuit, Cõstitui te super Gentes, & regna, vt plantes, & euellas, vt ædifices, & destruas. Significat ergo Deus tantum esse efficaciæ in ore serui sui, vt quanuis Iudæi irrideant eius vaticinia quasi inanes minas, quibus terrentur duntaxat pueri, tamen fore quasi fulmina: perinde acsi Ieremias ipse magno exercitu instructus, & magnis copiis, populum in exilium expelleret: quemadmodùm etiam dicit Paulus potestaté nobis esse datã, qua deiiciamus omnem altitudiné quæ se extollit aduersus Christum. Cùm autem tantum authoritatis vendicet Deus propheticæ doctrinæ, quoties minatur pœnas incredulis, sciamus etiã hoc debere extendi ad salutis promissiones. Rursus itaque quoties Deus offert nobis gratiã per Euãgelium, & se propitium nobis fore testatur, sciamus cælos quodãmodo nobis aperiri: nec aliam certitudinis rationem quæramus quàm in illo testimonio. quare? nam sicuti data fuit Prophetis hæc potestas ligandi & soluendi: sic etiam hodie Ecclesiæ ministris eadem potestas data est, nempe vt ad salutem inuitent eos omnes, qui adhuc sunt sanabiles: & denuntient vltimum interitum reprobis, & obstinatis in sua malitia, quemadmodum dicitur à Christo, Quodcunque ligaueritis in terra ligatum erit in cælis: & quodcunque solueritis in terra solutum etiam erit in cælis. neque enim tantùm ligandi mandato instruxit Apostolos, sed etiam soluendi. Et Paulus etiam cùm suam illam potestatem tam magnificè prędicat, adiungit, Vbi impleta fuerit vestra obedientia: quasi diceret Euangelium non predicari tantùm in hunc finem, vt cedat reprobis in mortem, sed esse salutis pignus omnibus electis, & qui amplectuntur vera fide promissiones sibi oblatas. Iam confirmat etiam illam sententiam, *Si dixerint, quò exibimus? tunc dices illis, Qui ad mortem*, ad mortem: qui ad gladium, ad gladium: qui ad famem, ad famem: qui ad exilium, ad exilium: quasi diceret, Frustra querentur de suis miseriis. Neque enim dubium est, quin respexerit Deus ad obstreperas voces, quæ spargendæ erant in populo in grauissimis illis calamitatibus. Sic enim solent hypocritæ. nam quantisper parcit illis Deus, superbè insultant Prophetis, & iactanter etiam proferunt sua subsidia, suas munitiones. Vbi autem vrget ipsos manus Dei, tunc sunt plusquam facundi in querimoniis: He! quorsum tandem perget Deus? an nunquam erit finis: & quid hoc sibi vult? & cur nos tam duriter vexat? & cur non saltem subleuat nos aliqua miseriarum parte? Quoniam ergo tam queruli sunt hypocritæ in suis miseriis, ideo præuenit

Margin notes: Lucæ 23.34 — Act. 7.60 — August. Serm. 1. de Sanctis, in festo S. Stephani. — Eze. 14.14 — supra 1.10 — 2. Cor. 10.5 — Matth. 16.19, & 18.18 — 2. Cor. 10.6

Deus omnes illas expostulationes, *Si tibi dicant, quò effugiemus?* vel ad famem, vel ad gladium, vel ad exilium, Deo perinde est: ac nihil refert, hoc est, nulla amplius vobis quærenda est spes misericordiæ: quoniam Deus vos abiecit. ergo scitote actum esse de vobis, quoniam salus vestra nulla est coram Deo. Quocunque ergo mortis genere pereundum sit, vobis tamen pereundum est: non parcet vobis Deus: siue occurrat gladius, siue fames, siue aliud genus mortis, omnibus modis eritis desperati.

PRECATIO.

Da omnipotens Deus, quando tam comiter dignaris nos ad pœnitentiam hortari & sustines manum tuam, imò etiam das nobis resipiscendi locum, ne obstinati vltimam vindictam in nos prouocemus, sed morigeros tibi nos præbeamus, vt non tantùm exaudias alios pro nobis orantes, sed etiam vota nostra apud te veniam obtineant, præsertim Christo vnigenito Filio tuo intercessore, qui te semel nobis placauit, & perpetua eius intercessio nos tibi subinde reconciliet, donec tandem appareamus, abstersis omnibus maculis & sordibus coram facie tua, & participes eius gloriæ quæ nobis parta est per eundem Christum Dominum nostrum, Amen.

3 Et præficiam super eos quatuor familias, dicit Iehouah, gladium ad occidendum, & canes ad trahendum, & auem cælorum, & bestiam terræ ad comedendum, & perdendum.

PROSEQVITVR eandem sententiam Ieremias. herì dicebat populum illum non amplius curæ esse Deo: itaque nihil restare, nisi vt omnes perirent alii aliis modis: leuissima autem pœna esset exilium. Nunc verò confirmat eandem sententiam: quòd scilicet Deus armabit aduersus eos tam aues, quam bestias, gladium, & canes: quasi diceret omnia animalia fore illis inimica, quoniam exequentur contra eos Dei vindictam. Alii verbum פקד perperam, meo iudicio, hìc accipiunt pro Visitare: saltē vertere debebāt, Visitabo quatuor familias super ipsos: sed visitare quatuor genera pœnarū absurdè dicitur, nec vllus certè sensus potest cōmodè elici. Atqui cùm hoc verbū sumatur pro Præficere, optimè cōgruit præsenti loco: quòd Deus præficiet quatuor genera, que vocat Quatuor familias. Et subest antithesis: quia durum illis fuerat parere Deo, necesse iam esse vt habeant canes duces, & sæuas bestias, & aues cælorum, & gladium ipsum. Summa est, nullum fore vindictæ Dei, & diuersis pœnis finem, donec penitus Iudæos consumpserit. Sed interea significat sibi præsto fore multos iræ suæ ministros, quoniam in promptu habeat omnes creaturas. Quoniam igitur poterat vti & canum & volucrū, & animalium, & hominum etiam obsequio: hinc Iudæos statuere oportuit, frustra eos captare hoc vel illud effugium. Scimus enim homines semper malignè restringere Dei potentiam vel vbi agitur de ipsorum salute, vel de castigandis eorum peccatis. Si enim præterierit aliquod incommodum putant se elapsos, & promittunt sibi impunitatem. quasi verò Deus non possit singulis momentis depromere multa & varia flagella. hæc igitur ratio est, cur Proheta hìc de quatuor familiis loquatur. Sequitur,

4 Et ponam eos in commotionem omnibus regnis terræ propter Mnasse filium Ezechiæ regē Iehudah, *vel,* R*egis Iehudah, parum interest,* propter ea quæ fecit in Ierusalem.

De exilio nunc concionatur Ieremias. hactenus de gladio locutus est, & de fame, adiunxit etiam alias pœnas: nempe quòd trahenda essent cadauera à canibus, deinde lanianda ab aliis truculentis bestiis, & auibus cæli. Sed nunc speciem vnam retinet, nempe quòd Deus profligabit eos in exilium. Videtur autem sumpsisse hæc verba ex Mose. nam ita loquitur xxviii. cap. Deuteronomii, nisi quòd in nomine præponitur ע literæ ז. Sed conuersio illa satis trita est. in reliquis prorsus cōuenit cum Mose: *Dabo,* inquit *eos in commotionem omnibus regnis terræ,* hoc est, faciā vt vagi, & trepidi errent. Amplificat grauitatē exilii: quòd scilicet nusquam illis erit tuta quies. saltem qui solū vertunt exilii causa, reperiunt angulū aliquem vbi respirēt: sed Deus pronuntiat Iudæos vbique fore vagos & instabiles, vt nullus locus illos recipiat. hinc autē melius cognosci

potuit Dei vindicta, quòd nusquam contigit hospitium miseris illis, cùm dispersi essent per varias terras. Etsi enim habitarunt in certis regionibus, quas placuit Regi Babylonio illis attribuere, fuerunt tamen vbique inquieti. Ergo non frustra Moses minatus fuerat illis talem pœnam: neque etiam frustra repetiuit Ieremias quod dictum fuerat à Mose. Addit causam, nempe *propter Mnasse*. atqui iam Mnasse erat mortuus. cur igitur transtulit Deus in posteros vindictam, quā ipse promeritus fuerat? Videtur enim hoc pugnare cum altero loco, vbi per Ezechielem dicit, Anima quæ peccauerit, ipsa morietur. Sed minimè dubium est, quin Deus iustè vltus fuerit scelera populi etiam post mortem illius impii Regis: quia non desliterāt mala malis cumulare. quoniam tamen illo tempore maximè eruperat impietas, ideo præcipuè notauit, vt intelligant Iudæi se pridem dignos fuisse interitu, nec fuisse pœnam dilatam, nisi inæstimabili Dei misericordia, qui non statim voluit tractare illos, vt meriti fuerant. Cōmendat igitur longā Dei tolerantiam Propheta, eò quòd suspensa fuisset clades ad illud vsque tempus. Et ex opposito demonstrat, non adeo seuerè illos tractari, quin digniores sint & pluribus pœnis, & atrocioribus: quia scilicet tāta obstinatione non destiterant accersere sibi multa exitia, quantum in ipsis fuit. Sed exoritur alia quæstio. nam quanuis Mnasse simulauerit pœnitentiam: tamen Deus visus est ignoscere tam ipsi, quam toti populo. Cur ergo nunc pronuntiat se vindictam sumpturū de sceleribus illis, quæ iam sepulta fuerant? sed facilis responsio est, quòd scilicet ab ea tempore nihilo meliores fuerint Iudæi. Cùm ergo scelera Mnasse continuum cursum habuerint, necesse fuit tandem rependi obstinatis quod meriti erant: quia si verè fuissent conuersi, secuta fuisset mutatio aliqua in melius. Cùm autem eadem semper impietas grassata fuerit, & iisdem sceleribus addicti fuerint Iudæi, hinc constat grauius illis instare iudicium, & quidem meritò, quod abusi fuerint illa Dei clementia. pepercerat enim tam Regi, quàm ipsis omnibus, si modò amplexi fuissēt veniam sibi oblatam. Sed cùm ita obduruissent, debuit in rationem venire ipsorum ingratitudo, & cōtumacia, vt Deus seuerius illos tractaret. Porrò vocatur Mnasse filius Ezechiæ, ad augendum eius crimen. nam cùm religio fuisset rectè constituta Ezechiæ tempore, & pius ille Rex non absque maximis laboribus, & molestiis suas omnes vires conuertisset ad restituendum Dei cultum, debuit Mnasse patrem suum imitari. Ipse autem non modò erexit altaria idolis, & totā terrā inquinauit superstitionibus, sed violauit ipsum quoque Dei Templum. Fuit igitur horribilis, & plane diabolicus furor, cùm tradita fuisset ratio Dei purè colendi, filium tam perditæ mentis esse, vt statim euerteret quicquid magno patris labore fuerat probè constitutum. Hæc igitur ratio est cur probrosè nomen patris commemoret Ieremias. Et hinc colligimus, grauiore dignos pœna esse, qui probè educati à pueritia, postea tamen degenerant, & cùm habuerint pios, ac sanctos patres, sese proiiciant ad omne nefas. Qui ergo ita deficiunt à sanctis Patribus, eos grauior pœna manet. Et hoc colligimus ex verbis Prophetæ, qui hîc per contumeliam vocat *Mnasse filium Ezechiæ*: quod tamen fuisset illi valde honorificum, si patri fuisset similis, & secutus fuisset eius pietatem. Et interea minimè dubium est, quin Propheta totum populum obliquè accuset. Scimus enim quàm multa odia sustinuerit pius Ezechias, & vt certauerit pro legitimo Dei cultu, acsi fuisset inter Assyrios, vel Ægyptios. Nam summa peruicacia populi tunc apparuit, cùm periclitatus est de regno, quia scilicet conatus fuerat purgare terram Iehudah omnibus sordibus, & inquinamentis. Illic ergo sese prodidit, & palàm detexit populi impietas, & ingratitudo. Iam Mnasse momento euertit cultum Dei: & cum magno plausu statim omnes abrepti sunt ad superstitionem. Ergo videmus os Iudæis fuisse obstructum, ne exciperent se morigeros fuisse Regis mandato, cùm secuti essent peruersas superstitiones. Spontè enim assensi sunt Regi: & tamen vix & longis difficultatibus adducti fuerant, vt paterentur restitui Dei cultum tempore Ezechiæ. Cæterùm, ad superstitiones Mnasse accessit etiam crudelitas: quia scimus non tantùm vias vrbis coopertas fuisse sanguine, sed fluxisse riuos sanguinis, quemadmodum narrat Sacra historia. Cùm ergo tam inhumaniter sæuitū sit aduersus Prophetas tempore Mnasse, & non solus Rex fuerit author huius sæuitiæ, sed consensu populi omnes veri Dei cultores tracti fuerint ad necem, hinc patet commune fuisse totius populi scelus. Et ideo dicit *Ierusalem*, nempe vt intelligant Iudæi sanctam illam vrbem, qua gloriabantur, fuisse pridem cauernam latronum, & pollutum fuisse Templum Dei impiis superstitionibus, totam verò vrbem iniustis illis & barbaris cædibus. Nunc sequitur,

Ezech.18.8

2.Reg.21. & 2.Chron. 33.12

5 Nam quis parcet tibi Ierusalem, *vel, quis miserebitur tui? sed* חמל *proprie est ignoscere, vel parcere: hîc tamen accipitur pro indulgere, vel misereri: quis ergo miserebitur tui Ierusalem*? & quis consolabitur te? & quis locum mutabit ad inquirendum de pace tibi? *hoc est, tua? iungamus & alterum versum:*

6 Tu reliquiſti me, dicit Iehouah, retrorſum abiiſti: ideo extendam manum meam ſuper te, & perdam te: fatigatus ſum pœnitendo.

Hìc Propheta demonſtrat, pœnarum atrocitatem de qua concionatus eſt, non poſſe vitio verti, quemadmodum queruli ſunt homines, & ſemper expoſtulant cum Deo, & illum inſimulant nimii rigoris. Ergo ne obſtrepant Iudæi, breuiter oſtendit Propheta quicquid illis malorum inſtat, iure deberi, & ita eſſe promeritos, vt ne apud homines quidem inuenire poſſint miſericordiam. Scimus peſſimos etiam quoſque, vbi Dominus ipſos punit, habere tamen qui ipſis condoleſcant. Nemo eſt tam ſceleratus, cui non faueant propinqui, & quem non aliqui conſolentur. Oſtendit ergo Propheta, non modò coram Deo inexcuſabiles eſſe Iudæos, ſed etiam coram mundo indignos eſſe omni humanitate. Primò enim dicit, *Quis tui miſerebitur*? deinde, *Quis te conſolabitur*? nam נוד ſignificat propriè verbis adhibere aliquod ſolatium, quemadmodum vbi conueniunt ad communem luctum propinqui, & affines, & vicini, audiunt lamẽtationes, ipſi etiam addunt aliquod ſignum conſenſus. Dicit igitur neminem fore, qui fungatur hoc officio erga Ieruſalem. Tertiò addit, *Et quis recedet*, hoc eſt, locum mutabit propriè: *Quis* ergo *locum mutabit, vt inquirat*: alii vertunt, Ad orandum. שאל eſt propriè petere: & tamen transfertur aliquando ad preces. Sic ergo multi vertunt, Neminem fore, qui preces ſuas opponat pro Iudæis. Sed ſi ſyntaxim Prophetæ expendimus, potius loquitur de illo humanitatis officio, quod homines inter ſe colunt, atque exercent, dum inquirunt de pace: Satisne ſalua ſunt omnia? quomodo habes? An recte eſt & tibi, ac tuis? cùm ita ſciſcitamur de cuiuſque ſtatu, oſtendimus aliquod ſignum ſolicitudinis noſtræ. nam amor eſt ſemper ſolicitus. Dicit igitur Propheta, *Quis ad te concedet, vt inquirat de pace tua*, hoc eſt, vt intelligat quomodo valeas, & quænam ſit tua conditio? Videmus ergo Iudæos hìc depelli ab omni querimonia: quoniam totus mundus cognoſcet ipſos ea miſericordia eſſe indignos. Non autem intelligit Propheta, fore omnes crudeles erga Ieruſalem, ſed potius oſtendit tanta eſſe eius ſcelera, vt nullus locus reſtet humanitati, & communibus officiis, quæ vltro citróque homines inter ſe obſeruant. Et ratio ſequitur, *Tu enim reliquiſti me dicit Iehouah.* Cùm ergo reiectus fuiſſet Deus à Iudæis, nonne talis defectio dignã mercedem retulit, cùm deſtituti ſunt omni humano auxilio? Poſtea addit, *Retrorſum abiiſti.* Continuationẽ ſignificat in illa impia defectione: quòd ſcilicet non tantùm ad tempus obliti fuerint Dei, ſed procul ab ipſo diſceſſiſſent, vt eſſent in totum alienati. Iam ſequitur, *Et extendam*, hoc eſt, ideo: nam copula hìc ponitur vice illatiuæ particulæ. Poteſt hoc referri vel ad tempus præteritum, vel ad futurũ. partim enim afflixerat Deus populũ illũ, ſed reſtabant grauiores pœnæ. Ego libẽter interpretor, eſſe vaticinium de futuris cladibus. nam ſequitur in clauſula, *Fatigatus ſum pœnitendo*, hoc eſt, toties me pœnituit, vt iam non poſſim adduci ad ignoſcendum: quia video me totics luſiſſe operã, vt non ſuſtineam diutius falli. Alii quidẽ vertunt, Conſolãdo me: & נחם ſignificat vtrũque: ſed non videtur mihi quadrare alter ille ſenſus. Non dubito igitur, quin Propheta pœnitentiam deſignet. Scimus verò Deum non mutare conſilium. nam pœnitentia tanguntur homines: quia ſæpe fruſtratur eos opinio, dum aliud quàm putauerant contingit: Deo nihil tale competit. ſed pœnitentia Dei refertur ad ſenſus noſtros. Pœnituit igitur Deum ſeueritatis quoties mitigatus eſt erga populum, quoties manum ſuam à vindicta quaſi præſenti retraxit, quoties ignouit peccatis. hoc autem ſæpius factum fuerat. Iudæi verò ludibrio habuerant talem Dei clementiam: & quò ſæpius illis parcebat, eò audacius prouocabant iram eius. Dicit ergo *ſe fatigatum eſſe, quòd toties pœnituerit*, hoc eſt, quòd toties illis pepercerit, & ſuſpenderit ſuum iudicium. In ſumma, Iudæos excludit ab omni excuſatione, & demõſtrat impiè facturos, ſi obſtrepant Deo: quoniam ſcilicet non dederint locum eius miſericordiæ, imò cùm toties eum experti fuerint placabilem, tamen nimis indignè & contumaciter abuſi fuerint eius tolerantia. Sequitur,

7 Et ventilabo ventilabro ipſos in omnibus portis terræ, *id eſt, per omnes portas*, orbaui, perdidi populum meum: à viis ſuis non receſſerunt, *non reuerſi ſunt, vel, non ſunt conuerſi.*

Hìc confirmat eandẽ doctrinã. Poteſt hoc quoque verbum tam in præterito tẽpore, quàm in futuro exponi. ſed adhuc exiſtimo eſſe vaticinium de futuro tempore. Cæterùm, quod poſtea ſequitur, *Orbaui, perdidi*: mihi non dubium eſt, quin ad tempus præteritum referri debeat. Dicit ergo, *Ventilabo eos*, vel diſpergã: nam זרה ſignificat diſpergere. quoniam autẽ ſequitur, *In ventilabro* (quod nomen deductũ eſt ab eadem radice) ideo libenter illam anadiploſim retineo. *Ventilabo* igitur *eos ventilabro per omnes portas terræ.* Quod exponunt multi Interpretes, Per vrbes, mihi non adeo placet. videtur enim eſſe frigida expoſitio: quin potius Proph. Portas terræ intelligit

Omnes a-

omnes agros. nam Iudæi putabant se fore semper quietos in suis vrbibus. Per synecdochen Portæ, vrbes quidem significant vt alibi visum est: sed cùm Iudæi confisi suis munitionibus, non putarent se vnquam posse euelli ab illis tranquillis nidis, eleganter transfertur nomen hoc ad quoslibet exitus. *Ego vos ventilabo*, inquit Deus: quomodo? *per omnes portas terræ*, vel, per omnes agros, & per omnia deserta, hoc est, quacunque patebit regio, erit vobis illac transeundum. Soletis ingredi per portas vestras, & egredi, & habetis illic quietas domos: sed aliæ posthac erunt vobis vrbes, vel portæ, hoc est, omnes agri, & omnia deserta, omnes viæ, denique & omnis transitus. Iam sequitur, *Orbaui, perdidi populum meum, nec conuersi sunt à viis suis.* Hic haud dubiè exprobrat Iudæis socordiam, quòd non resipuerint grauibus pœnis admoniti, quas partim ipsis, partim fratribus Deus inflixerat. Nam regnum Israel erat excisum: cùm vidissent trahi in exilium decem Tribus, nonne debebant terreri tali exemplo? Ideo etiam alter Propheta dicit, Nemo est qui lugeat super contritione Ioseph. Deus enim posuerat illis ante oculos triste speculum & horribile. Debuerant igitur in clade Israel agnoscere quid essent meriti, & conuerti ad Deum. Exprobrat igitur illis Deus cæcam illam duritiem, quod cùm orbasset populum suum, id est, decem Tribus, & cùm perdidisset: deinde etiam attritum esset magna ex parte regnum Iehudah, tamen non essent conuersi à viis suis. Ergo hinc melius patet dignos esse grauissimis quibúsque cladibus, quoniam sint prorsus desperati. Postea addit, Amos 6.6

8 Multiplicatæ sunt mihi viduæ eius supra arenam maris, *præ arena maris*, immisi illis, *venire feci illis*, super matrem iuuenis, *id est super turmam, vel multitudinem iuuenum*, vastatorem in meridie: & proieci, *cadere feci ad verbum*, super ipsam repente tumultum, & terrores, *quanquam de his vocibus postea erit aliquid dicendum.*

Primò dicit *multiplicatas fuisse eius viduas*, quoniam viri ferè omnes ceciderant in acie. Si loquitur Propheta, superuacua erit particula לי. si autem refertur ad Deum hæc locutio: scimus sic populum illum fuisse sub imperio Dei, vt non abs re appellet Viduas suas, quemadmodum & filios qui geniti erãt Israelitis, vocat Suos. Sed in ea re parum est momenti, nisi quòd si accipimus in Dei persona, sensus erit, Ecce me certe non latet in quàm magna copia sint eius viduæ. itaque quum misericors sim, non temere, nec promiscuè passus sum tantas strages edi in populo isto. Vult Propheta ostendere fuisse tantam obstinationem in Iudæis, vt obluctati fuerint omnibus Dei vindictis. Est autem hoc signum horrendæ impietatis, cùm ita desperatis animis ruũt homines, & stupidi sunt ad omnes pœnas. hoc autem intelligit Propheta cùm dicit *multiplicatas esse viduas populi.* dicit, *Præ arena maris*. Hoc certè fuit etiam auditu formidabile: sed cùm tantas clades aspicerent suis oculis, quò palàm fiat perdita illorum contumacia, dicit non fuisse commotos. Quod autem sequitur, non potest nisi ad Deum referri: *Venire feci illis super turmam iuuenum vastatorem*, inquit. Est explicatio eiusdem sententiæ: quasi diceret, inde esse tot viduas, quoniam Deus perdiderit omnes viros. Sed quia poterant Iudæi hoc adscribere hostibus: ideo Deus pronuntiat se authorem esse omnium cladium, quas perpessi fuerant. Ostendit igitur non fuisse fortuitas illas clades, quemadmodum imaginantur homines fortunam plurimum in bello valere: & ideo non tantùm tribuunt, & prudentiæ, & virtuti hominum, quantum fortunæ: quia scilicet ignorant Dei prouidentiam. Hic ergo Deus ostendit fuisse quidem totum florem populi excisum hostilibus gladiis: sed non venisse sponte Chaldæos, vel proprio motu, aut Assyrios: sed impulsu arcano: quoniam scilicet voluerit pœnas de populo illo desperato sumere. Hæc igitur causa est, cur Deus non tantùm hic loquatur de vastatore, sed dicat impulsos fuisse hostes suo consilio, & quasi militasse sub vexillo suo, & auspiciis, vel ductu. Dicit, *In meridie*: cùm scilicet tunc melius cauere sibi possent Iudæi. sed ostendit se illis fuisse aduersum, quòd non fuerint deprehensi hostiũ astu, quemadmodũ sæpe fieri solet: nec fuerint oppressi clandestinis consiliis, sed hostes palàm, & liberè irruperint: cùm tamen & multæ vrbes essent munitæ, & populus confideret se habere satis multa præsidia. Quòd ergo hostes in ipsis meridiebus (id enim valet Hebraicum nomẽ) & in clara luce ita ausi fuerint grassari: inde certè clarius patefacta est Dei vindicta, quòd non tam in rebus gerẽdis viguerit vel industria, vel cõsilium hominũ, sed Deus manũ suã quasi aperto modo, & visibili è cælis exeruerit. Postea adiungit, *Et proieci super eos*, Cadere feci *repentè*. vertũt multi, Vrbem: alii, Hostẽ: & עיר significat vrbẽ, sicut accipitur aliquãdo pro hoste. Sed potest alia esse probabilis expositio: quòd scilicet Deus immiserit illis tumultũ, & terrores. Nam hoc nomẽ עיר descẽdit à radice עור, quod est Excitare: ideo pro tumultu potest sumi: & mihi magis arridet hic sensus, quia qui Vrbem vertunt, cogun-

tur afferre expositionem coactam, & longè detortam: Cadere feci repentè vrbem, id est, vrbes super eos: primùm erit mutatio numeri: deinde, Cadere feci vrbes, id est, ruinas vrbium super eos, videmus certè hoc violenter dici. Atqui optimè conueniet sensus, si vertamus Tumultum. Nam postea etiam sequitur, *Et terrores*. Alii tamen בהלות accipiunt aduerbialiter, pro Repentè, & volunt idem bis dici. dixerat enim paulò antè, *proieci super ipsam repentè*, nunc Festinationes: sic enim illi vertunt: sed non quadraret, quoniam coniungit עיר cum בהלות, hoc est, tumultum cum terroribus. Ego igitur simpliciter interpretor, repentè perculsos fuisse Iudæos motu minimè sperato: quoniam putabant hostes procul distare, nec quicquam sibi esse periculi. *Repentè* ergo *immisi super eos tumultum, ac terrores*. Postea addit,

9 Debilitata est quæ peperit septem: & expirauit anima eius, *alij vertunt, afflicta fuit: sed* נפח *significat sufflare. videtur autē hîc metaphoricè poni pro expirare. expirauit ergo anima eius*, ingressus est sol eius, *hoc est, occidit sol*, in adhuc die, *id est, cum adhuc esset dies*, confusa est, & erubuit: & reliquias ipsorum gladio dabo, *ad gladium exponam*, coram inimicis ipsorum, dicit Iehouah.

Pergit in eadem narratione: dicit *fœcundas mulieres fuisse debilitatas*, non quemadmodum fieri videmus. nam frequentibus puerperiis scimus imminui vires mulierum. Sed hîc de robore loquitur, quod matres sumūt à filiis. nam polytechnia est fultura matrum. Quæ igitur multos habet liberos, fortior videtur: quia totidem munita est clypeis. Quoniam ergo locare solent matres in sua sobole multum præsidii, dicit *debilitatas esse* suis viribus, nempe quia orbatæ sunt omnibus liberis, ac si semper fuerint steriles. Postea addit, *quasi expirasse animam populum ipsum*. nam hîc non de mulieribus loquitur, sed de toto populo. Sequitur enim postea, *Occidit sol eius cùm adhuc esset dies*, hoc est, cùm prosperitas illis certa esset, subitò Deus inuoluit eos tristi calamitate, & quasi circundedit illis tenebras, cùm putarent sibi lucere prosperam fortunam. Tandem dicit *confusos fuisse, & erubuisse*: & simul denuntiat se tamen daturum quicquid residuum est gladio coram hostibus ipsorum: quasi diceret, Nondū sunt perfuncti omnibus pœnis, quia non fuerunt subacti, cùm tamen tam grauiter ipsos castigaueram, & seuerè. Quoniam igitur fuerunt insanabiles, quod reliquum manet expellet gladius. neque enim desinam eos vindicta mea persequi, donec penitus consumpsero.

PRECATIO.

Da omnipotens Deus, ne duritie nostra sic prouocemus tuum in nos iudicium, vt cogaris armata manu nos aggredi: sed mansueto & placido ingenio sic flectamur tuis minis vt præueniamus tuam vindictam, qua videmus perditos fuisse omnes reprobos, & obstinatos: & ita vera pœnitentia studeamus nobis conciliare fauorem tuum, vt locum demus quotidianis tuis beneficijs, donec tandem perueniamus ad plenam & solidam fruitionem bonorum omnium, quæ nobis reposita est in regno tuo cælesti, per Christum Dominum nostrum, Amen,

10 Hei mihi, mater mea, quòd genueris me virum rixæ, & virum litis toti terræ. Non fœneratus sum, & non fœnerati sunt mecum: quisque maledicit mihi.

NON dubium est, quin Propheta cùm videret laborem suum non ita prodesse, vel ita esse fructiferum, vt optasset, aliquid humanum passus fuerit. Simul tamen notandum est, sic retentum fuisse arcano Spiritus sancti fræno, vt non intemperāter rueret, quēadmodum multis cōtingit: sed intētus esset in rectum finē, ita vt eius dolores sēper scopū illū spectauerint: nēpe vt labor eius vtilis esset populo. Huius rei clarum exemplum perspicitur in his verbis. Nam matrē suam implorat, quasi malediceret suæ vitæ: Quid hoc sibi vult? cur me genuisti, mater mea? Væ

mihi,

mihi,quòd natus sim vir rixæ, & contentionis. Colligimus ergo ex his verbis, Prophetam non ita fuisse cōpositi,& moderati animi,quin excandesceret,cùm videret se minus proficere, quàm vellet.interim tamen patebit ex contextu,hoc totum fuisse factum in publicam vtilitatem,nempe vt intelligerent Iudæi,sibi infœliciter cessuram esse duritiem cordis,cùm spernerent sanctum Dei seruū:imò etiā hostiliter ipsum oppugnarent.hæc summa est. *Se virum rixæ & litis* nominat, non tantùm quia fuerit coactus litigare cum populo.nam hoc omnibus Prophetis cōmune est: Deus enim illos non excitat,vt adulentur,vel blanditiis demulceant mundum.necesse est igitur Proph.litigare cum mundo:quia nemo in ordinē cogitur,vt iugū Dei libenter,& placidè admittat,nisi qui conuictus est. Ergo nunquam homines concedent in obsequium Dei, nunquam etiā subiicient se eius verbo,donec sentiant se quodammodo damnatos. ideo dixi, Prophetis omnibus communem fuisse hanc militiam, vt litigarent cum mundo. Sed *virum rixæ & litis* Ieremias se vocat,quoniam pessimè audiret in tota Iudæa,ac si sua morositate impelleret totum populum ad contentiones,& rixas. Refertur igitur hoc ad peruersa iudicia populi: quoniam nemo erat, qui non diceret esse hominem turbulentum,& quo sublato,posset tranquillus esse status vrbis, & totius terræ.quēadmodum hodie nobis idem obiicitur ab hostib⁹ pietatis, & sanæ doctrinæ: dicunt enim nos turbas frustra mouere:quòd si essemus quieti,fore lætam pacē in toto mundo, & dissidia,atque contentiones tantùm ex nobis oriri, nos esse flabella quibus accenditur totus orbis ad multas rixas. Ergo Ieremias conqueritur se natum esse virum rixæ,non quòd esset contentiosus,non quòd daret vllam occasionem populo tam malignè loquendi.sed hîc non agitur de Prophetæ conscientia.sciebat enim suam animositatē probari Deo: sed quoniam videbat se vrgeri ac premi peruersis illis iudiciis,ideo vocat se *virum rixæ,& virum litis* à דין,quod est Litigare. Quòd autem *matrem suam* inclamat, iam admonui signum esse intemperantis affectus: nam si composito animo locutus esset,quid illi negotii erat cum matre,vt vocaret ipsam in societatem criminis? videtur enim conferre partem culpæ in matrem,quoniam ipsum genuerat.hoc autem absurdum est. Sed interea facilè colligitur, Prophetam non abreptum fuisse tanta vehementia, quin cōsuleret publicæ saluti,atque etiam hanc querimoniā referret ad eundem finem. Neque enim,etiam si primo intuitu ita apparet,voluit matrem suam damnare:sed cùm illa esset innoxia, ostendit etiam se iniustè grauari talibus calumniis,quòd esset vir contentionis,& rixæ: quasi diceret,Agite cum matre mea,peperit me:an ab vtero fui contentiosus?an mater mea etiam in causa est,cur me dicatis esse hominem turbulentum, & authorem rixarum? certè non potest quicquam matri meæ imputari:ego igitur innoxius sum,vt illa. Nunc ergo videmus vt Propheta obliquè perstringat populi malitiā,quòd illum calumniabantur,ac si moueret tumultus, & rixas in tota terra.& hoc ipsum melius confirmat sequentibus verbis: *Ego*,inquit,*non fœneratus sum & illi non fœnerati sunt mecum:tamen omnes maledicunt mihi*. Hîc ostēdit non priuata causa se ita exosū fuisse toti populo,& onerari peruersis iudiciis.vnde enim inter homines & odia,& rixæ, & querimoniæ,& lites,& iurgia,nisi quia malè inter ipsos cōuenit,dū vltro & citro negotiantur? Dum igitur quisque priuato cōmodo intentus est, ita indignè patitur quicquam sibi detrahi. Interea rarum est exemplum in mundo,vt qui negotia inter se tractant, sint verè amici, & quisque alterum probet sine exceptione:nam,vt iam dixi,cupiditas ita præualet,vt iudicium,& æquitas euanescant in maxima hominum parte. Ergo dicit Propheta *se non fuisse fœneratum*. sub vna specie cō prehendit negotia,quæ inter se agitare solent homines: quasi diceret, *Ie n'ay point traffiqué*, Non fuit mihi,inquit,de re pecuniaria contentio:quia nec dedi mutuò pecuniā,neque etiam alii mihi dederunt.quare ob priuatum cōmodum nulla lis est cum populo,neque etiā illi iurgantur mecum,quasi intulerim aliquam iniuriam,vel eos fraudauerim, quasi damnum aliquod passi sint mea causa: *tamen*,inquit, *omnes maledicunt mihi*. Videmus vt Propheta hîc testari velit se non subiisse inuidiam vel propria culpa, vel ob priuatum commodum, sed quia fideliter operam suam Deo impenderit, & eius Ecclesiæ. Ergo grauissimè hîc populum condemnat, quòd non gereret bellum cum homine mortali,sed potius cum Deo ipso. Tenemus nunc consiliū Prophetæ. sed hinc etiam monētur omnes probi Doctores,si velint exequi munus suum strenuè,& cordatè,vt decet,fieri non posse,quin grauentur multis probris,& quin vocentur tumultuosi, vel morosi, vel turbatores pacis. Munitos igitur esse oportet contra hæc offendicula, vt constanter pergāt in vocationis suæ cursu:sed simul etiam cauere debent, ne ob priuatas causas cuiquam sint inimici.nam vt abstineant Ecclesiæ Pastores ab omni negotiatione, tamen si litigent,vt oportet, cum mundo,statim clamabunt omnes,esse cōtentiosos & turbulentos.quòd si alterum illud accedat,nempe vt tumultuosi sint cum hoc vel illo in negotiis terrenis,fieri non poterit,quin verbum Dei ipsorum culpa malè audiat. Ergo danda est opera sedulò,vt qui sustinēt munus publicum docendi,ne exerceāt vllam negotiationē,atque ita cogantur de priuatis suis rebus litigare: satis enī & super est illis negotii in sua militia,quā Dominus illis iniungit. Iam cùm dicit Proph. *omnes maledicere*,certè exemplū illud fuit valde triste.neque enim loquitur de extraneis hominibus,sed de sacro Abrahæ genere. Nulla erat tunc in mundo Ecclesia,nisi Ierosolymæ, & tamen

Propheta illic erat contentiosus,& rixator. Non mirum igitur nobis videri debet, si hodie etiã non tantùm professi Christi hostes nos onerent multis conuitiis:sed qui volunt censeri Ecclesiæ membra, illi quoque nobis maledicant. Nunc sequitur,

11 Et dixit Iehouah,Si non reliquiæ tuæ in bonum, si non occurrere fecero tibi in tempore mali,& in tempore afflictionis,*vel angustiæ*, hostē.

Non dubium est,quin Deus principio versus ostendat se propitium fuisse seruo suo, & illi velle largiri quod petebat. Colligimus ergo exauditum fuisse Prophetæ votum: & hinc etiã patet quod dixi, Prophetam non ita fuisse abreptum impetu doloris,quin præcipuè respiceret populi vtilitatem. Deus ergo sic propitius fuit eius voto, vt diceret *reliquias eius cessuras in bonum*, hoc est,residuum eius fæliciter cessurum. Dissentiunt Interpretes in secunda parte versus: quidam enim referunt ad populum quod dicitur, *Si non occurrere fecero tibi hostem in tempore mali, & in tempore tribulationis:* & ita eliciunt hunc sensum, Quòd Deus initio versus respondeat Prophetæ,& ostendat,sibi ita accepta esse eius officia,vt finis futurus sit melior ac fœlicior,quàm appareat:postea existimant Deum conuertere sermonem ad populum:Quantùm ad vos spectat, ego faciam vobis occurrere hostem in die afflictionis. sed hæc secunda expositio videtur esse coactior. Mihi igitur magis probatur,totum versum de Propheta intelligi. initiò promittit Deus, reliquias eius fore prosperas. per Reliquias intelligit residuum tempus,vel finē actionum: quasi diceret, Ego tandem miserebor tui, vt hæc quæ te summo nunc mœrore afficiunt, cedant in lætitiã:finis ergo tuus prosperior erit, quàm putas:deinde *etiam in ipso tempore mali*. Videtur mihi esse confirmatio proximæ sententiæ. poterat enim excipere Propheta, Ergo vel populus immunis erit ab omni molestia,vel ego cladis partē non effugiã:respondet Deus, Tibi,& aliis multa patienda erunt, *sed occurrere faciam tibi hostem*, hoc est, faciam vt hostis sit tibi placabilis, imò vltro te præueniat. Quanquam adhuc variant Interpretes in verbo הפגעתי. quidam accipiunt transitiuè,Occurrere faciam tibi hostem. alii simpliciter exponunt,Occurram propter te hosti, vel faciam rogare hostem pro te. nam פגע significat interdum occurrere, siue in bonum, siue in malum,quemadmodum si quis hostiliter feratur in alterum, dicitur ita occurrere: si verò quis rursum deferat suum officium, & signum beneuolentiæ ostendat, etiam dicitur hoc modo occurrere. sed transfertur ad aliam significationem,& interdum accipitur pro rogare. quidam igitur ita accipiunt,Ego mittam qui pro te roget. sed hoc valde remotū est:neque enim Deus internuntios misit,qui placarēt Babylonios seruo suo Ieremiæ. Ego malo ita interpretari, Vel occurram hosti pro te,vel faciam hostem occurrere tibi,id est,placabo,nempe arcano instinctu,vt tibi sponte parcat,& humaniter se gerat erga te,quemadmodum scimus fuisse completum:Ieremias enim exemptus fuit ex cathenis,deinde permissa ei libertas,vt concederet quo vellet,ac putaret sibi esse vtile. Cùm ergo hostes tam liberaliter cum ipso egerint, hinc apparet,fuisse completum quod Deus antè pollicitus fuerat. Quantùm ad summã rei pertinet,nulla est ambiguitas in verbis:promittit enim Deus fœlicem fore exitum Ieremiæ, deinde etiã si necesse sit ipsum aliquid perpeti in communi totius populi clade, tamen hostem cum illo mitius acturum, ita vt potior,& magis optabilis futura sit eius conditio, quàm aliorum. Cur autem hoc in medium protulit Ieremias?cur etiam descripsit? cur voluit referri in monumenta?nempe vt intelligerent Iudæi se iniustè facere,qui eum ita vexarēt,cùm non lacesseret eos vlla iniuria. Fuerant quidem ab ipso prouocati,sed propter officii necessitatem:neque enim poterat negare Deo suum obsequium. Iam ergo voluit Ieremias proferre quod Deus solus antè sciebat,nempe vt afficeret eos si fuisset aliqua spes resipiscētiæ. Et ideo etiam subiicitur hæc Dei promissio:nam inde oportuit Iudæos terreri, cùm viderent Prophetæ exitum talem promitti à Deo. nam quid illis accidere potuit,nisi vt sentirent Dei maledictionem ad extremum vsque? Videmus ergo in hac Prophetæ querimonia, & in Dei responso consultum fuisse populi saluti: quia querimonia hæc continet grauissimam obiurgationem: responsum verò Dei minatur tristissimum interitum populo rebelli. Sequitur,

12 An conteret ferrum,ferrum ab Aquilone,& æs, *vel chalybem*?

Versus etiam hic non vno modo accipitur ab Interpretibus:quidã enim nomē Ferri, quod repetitur,in diuerso casu accipiunt An ferrum conteret ferrum?alii autem putant deesse subiectum in hac propositione,& subaudiunt Populum. An ergo Iudæi conterent ferrum,& ferrum ab Aquilone: nec modò ferrum,sed etiam chalybē,vel æs mixtum ferro? In re ipsa nulla est diuersitas,sed tantùm in verbis. Si ita legimus,An ferrum conteret ferrū ab Aquilone,sensus erit, Quanuis magna sit in vobis durities, poteritne cōterere illam,quæ erit in Assyriis?neque enim pares eritis:magnifacite vt libet vestrum robur, tamen duriores erunt Chaldæi ad vos frangendos

dos,quia si vos estis ferrum,ipsi erunt chalybs: & ita fieri non poterit,vt sustineatis illorum impetus. Quoniam de mente Prophetæ satis conuenit,ego in verbis non adeò insistam:quanquam mihi magis arridet illa versio, *An conteret ferrum ferrum*(vt sit iteratio nominis emphatica) *ab Aquilone,& æs*? Videmus hîc quoque propositum fuisse sancto viro,Iudæis detrahere peruersam fiduciam,qua superbiebant.nam vnde factum est,vt tam essent præfracti,nisi quòd sibi non metuebant ab vllo incommodo? Quoniam ergo securi erant,ideo apud ipsos parum ponderis habebant prophetiæ. Ergo Propheta vt retundat illam ferociam, dicit maiorem fore duritiem in Chaldæis: quia erunt similes ferro, imò etiam chalybi. Sequitur,

13 Opes tuas,& thesauros tuos in direptionem dabo, non in permutatione, *hoc est, absque pretio,*& propter omne scelus tuum, & propter omnem finem tuum, *vel terminum tuum, in omnibus terminis tuis,ad verbum: sicuti etiam,in omnibus sceleribus.*

Verùm hîc dissentio ab Interpretibus in nomine גבול.fateor quidē semper accipi pro termino:sed meo iudicio,si diuersa vellet dicere Ieremias, vteretur etiam diuersis formis: quoniā eadem prorsus est syntaxis, non video quomodo nomen hoc possit accipi pro finibus terræ. Ego igitur metaphoricè positum arbitror pro Consiliis:quasi diceret, Propter omnia tua scelera,& propter omnes fines tuos,id est,propter omnia tua cōsilia,*ego ponam thesauros tuos, & opes in direptionem*.nam verum est illud profani Poetæ,Est aliquid quò tendis,& in quo dirigis arcū:quandoquidem vbi aliquid suscipimus negotii,proponimus nobis certum finem. Scelera igitur nominat Propheta tam adulteria,quàm fraudes,rapinas,& violentias,& cædes, & eiusmodi scelera: Terminos autem vocat cōsilia,quæ astutè captabant,in quibus non tam perspicua erat illorum prauitas,ac turpitudo. Primò igitur denuntiat, Deum fore iustum vindicem aduersus scelera,& aduersus omnes fines,quos ipsi Iudæi sibi proposuerant:& simul demonstrat vel designat pœnæ speciem:quòd scilicet *Dominus dabit in prædam omnes illorum opes,ac thesauros,idque sine permutatione*. vertunt alii Sine pretio, & intelligunt tam viles fore Iudæos, vt nemo dignetur eos mercari.sed illud est nimis argutum. Non dubito igitur,quin significet Propheta, expositum fore hostibus in prædā quicquid possidebant Iudæi,ita vt ab ipsis alienetur sine aliquo pretio, vel permutatione:quasi diceret, Gratis diripient omnia vestra hostes, non licitabuntur à vobis,sed occupabunt tanquam sua,nempe victoriæ nomine, quæcunque putatis apud vos sic esse recondita, vt nunquam auferantur. Postea subiicit, *Pers. Sat. 3.*

14 Et transire faciam ad hostem in terram quam nō cognoscis:quia ignis accensus est in ira mea, *alij vertunt, in nare: אף significat vtrunque,* super vos ardebit.

Prosequitur eandem sententiam. dixerat expositos fore hostibus in prædam, vt omnes illorum opes impunè diriperent: iam adiungit, *Ego vos traducam ad hostem*, hoc est,dabo vos in manū hostium,vt aliò vos transferant. postea adiungit circunstātiam, quæ debuit exilium illis tristius reddere:nam si quis locum mutet,interea non trahatur in longinquam peregrinationem,hoc erit magis tolerabile:verùm si quis trans mare vehatur,vel in longissimas terras,hoc plus tristitiæ secum afferet, quia nulla est spes reditus in patriam. Desperatio igitur exasperat mœrorem:adde quòd per se quoque hoc acerbū est,nihil audire de solo natali,acsi essemus in alio mundo. Tandem subiicit Propheta: *Quoniam ignis accensus est in ira mea,& in vos ardebit*. Significat Deum illis fore implacabilem,donec consumpti fuerint:quia ira eius accensa sit propter obstinatā eorum malitiam. Oportuit autem hæc omnia illis prædici,vt scirent se iusta Dei vindicta plecti,cùm deuicti essent à Chaldæis:nam putassent hoc factum fuisse fortuitò,quemadmodum dicunt profani homines,Incertos esse bellorum euentus,Martem esse communem: sic reiiciunt in fortunam quicquid diuinitus accidit. Ergo vt scirent Iudæi se affligi Dei manu,& iusta eius vindicta,testatum hoc illis oportuit:& ideo nunc de Chaldæis loquitur,nunc autem de ipso Deo,cuius instrumenta erant Chaldæi:quoniam dirigebantur eius manu. Dixit antè, An conteret ferrum ferrum ab Aquilone? hoc exposuimus de Chaldæis: nunc autem ad Deum ipsum transfert, qui author fuit illatæ cladis,quoniā nihil poterant Chaldæi,nisi eius ductu,& impulsu. Dicit igitur, *Transire eos faciam ad hostem,nempe in terram,quam non agnoscunt*. Et ratio quæ sequitur valere debuit ad cōpescendas omnes querimonias.scimus enim quàm obstreperi fuerint Iudæi: nam subinde accusabant Deum sæuitiæ, quemadmodum ex aliis pluribus locis patet. Propheta igitur vt illos cohibeat dicit *ignem iræ Dei esse accensum*, neque posse extingui, quin ardeat super eos,id est, penitus eos consumat. Interea perstringit illorum obstinationem,quòd scilicet non dederint locum *Cicero in Epistolis.*

misericordiæ Dei, cùm sæpius admoniti fuerint. poterant enim ipsum placare, si qua fuisset in illis pœnitentia. Ergo peruicaciam illorum hîc Propheta damnat, quòd coarceruarint sibi grauius iudicium continuo progressu. Postea adiungit,

15 Tu nosti, Iehouah, recordare mei, & visita me, & vlciscere me à persequutoribus meis, ne in prorogatione, *vel protractione*, iræ tuæ tollas me: cognosce sustinuisse me, *id est, quòd sustinuerim*, propter te opprobriũ.

Iterum Propheta se ad Deum conuertit, vt ostendat se apud surdos verba facere. hæc abruptio in Prophetæ sermone plus multo vehementiæ habet, quàm si vno tenore prosequutus esset sua verba. Si concionatus fuisset placidè, & ordine ad populũ, minus efficax fuisset oratio, quàm dum populum quasi stomachosè alloquitur, & seuerè obiurgat. deinde statim aliò vertitur, & compellat ipsum Deum, hominibus quasi valere iussis. De hac re alibi dictum fuit: sed iterum memoria repetere operæpreciũ est quod antè vidimus. Tenemus nunc Prophetæ consiliũ, cur ita abruptè à populo ad Deum transiliat, & rursus à Deo transeat ad populum, nempe quia indignè ferebat se ludere operam, cùm aures ferè omnium occlusæ essent: imò ferè contraxissent callum, ita vt nullus restaret metus Dei, nulla reuerentia doctrinæ. Cùm ergo Propheta indignè ferret tantam populi malitiam, ideo necesse fuit ita tumultuariè ipsum loqui. Secundum hanc rationem nunc dicit, *Tu nosti, Iehouah*, inquit: *ergo recordare mei, & visita me, & vlciscere me de inimicis meis.* Videtur tamen Propheta hîc magis excandescere, quàm debeat: nam omnis vindictæ cupiditas aliena esse debet à filiis Dei. quî fit igitur, vt Propheta nunc tanto dolore exardeat contra populum, vt vindictam expetat? Sed alibi diximus, Prophetas, cùm exuti essent omni carnis affectu, potuisse meritò vindictam de reprobis expetere. Nam distinguere oportet inter affectus publicos & priuatos, deinde inter passiones carnis, quæ nunquã modum seruãt, & inter zelũ spiritus. Certum est, Proph. non habuisse rationem sui, cùm ita loquutus est: sed non sufficeret, relicto, & omisso sui respectu, tantùm agere causam Dei. nam obrepit etiam sæpe incõsideratus zelus, vt optemus omnes perditos, qui nobis non satisfaciunt: & talis fuit intemperies in discipulis,
Lucæ 9.54. cùm dicerent, Domine, iube, vt descendat ignis è cælo, & illos absumat, quemadmodum factum est ab Helia. atqui non tantùm opus est moueri pio affectu, sed etiam gubernari recto consilio. Hoc igitur secundum etiã in Proph. fuit, nempe vt non laxaret habenas zelo suo, sed eum subiiceret Spiritus sancti gubernationi. Cùm autem hæc simul coniuncta sint, nempe rectus zelus, secluso priuato affectu, deinde spiritus prudentiæ, & rectum consilium: illic vindictam exposcere licet aduersus reprobos, quemadmodum Propheta facit. Interea tamen dubium non est, quin misertus fuerit populi: sed erat quodammodo solutus omni humano affectu, atque exuerat quicquid nos perturbat, & abducit à moderatione. Quoniam ergo Propheta sic erat solutus, & liber ab omni perturbatione, non dubium est, quin reprobis optauerit vltimum iudiciũ: interea si qui essent sanabiles, quin voluerit esse saluos, & pro ipsis etiam solicitè precatus sit. Denique quoties Prophetæ tanto ardore feruntur, sciamus plenos esse Spiritu Christi: & cùm ita pleni sunt, sciamus eos dirigere totum suum ardorẽ contra reprobos, ita vt studeant quicquid saluum
Psal. 35.4. esse potest colligere. Et hac ratione etiam Dauid, cùm tam feruenter imprecatur exitium hosti-
5.6. bus suis, non dubium est, quin sustineat Christi personam, vt erat plenus eius Spiritu. Ergo totã illam vehementiam conuertit, & vibrat contra reprobos. vbi autem fuit aliqua spes salutis, illic etiam pro spiritu mansuetudinis voluit Dauid reducere in viam salutis, qui iam videri poterant periisse. Nunc ergo cùm dicit Proph. *Tu nosti Domine, recordare mei, & visita me, & vlciscere me de persecutoribus meis*: haud dubiè persequutores non quoslibet intelligit, sed qui addicti erant ac deuoti exitio, & quos ipse sciebat reprobos esse. Postea ostẽdit quid sibi voluerit his verbis, *Recordare mei, & visita me.* dicit enim, *Ne in prorogatione iræ tuæ tollas me*. Ita exponunt hunc locum: Dum toleras impietatem huius populi, & ad tempus vindictam tuam suspendis, ne interea rapiat me ira tua è medio. ארך significat differre, & protrahere diuerso: etiã sensu Prorogare, vel extendere, vel continuare. quare non malè conueniet, *Ne tollas me in protractione iræ tuæ*, hoc est, cùm non vno tantùm die, sed in longum tempus protrahes iram tuam, *ne tollas me*, id est, ne me inuol-
Psal. 26.9. uas eodem exitio, quo peribunt reprobi: quẽadmodum etiam Dauid idem precatur: Cùm perdes impios, ne me simul inuoluas, inquit. Summa est, quòd Propheta postulat sui rationem haberi, vt Deus ipsum à reprobis discernat, cùm iram suam protrahet, hoc est, cùm non breui tantùm tempore vindictam sumet de impietate populi, sed addet clades cladibus, accumulabit mala malis, & ita longo tempore ardebit ignis eius, donec consumpta fuerit tota terra. Et ego hunc sensum magis amplector: quanuis omnes Intepretes in altero consentiant. Interea notandum est, Prophetam in hac precatione non tam voluisse sibi consultum, quàm illud spectasse, vt populus tãdem expauesceret ad horribile iudicium, quod instabat. Diximus enim quàm supina esset

secu-

securitas in tota Iudæa:deinde sperabant etiam fore breuem cladem, si qua accideret, ita vt defuncti, postea in delitiis suis, & quiete viuerent. Ergo de *protractione iræ Dei* loquitur Propheta, vt sentiant, quemadmodum prius dixi, ignem qui accensus est non posse extingui, donec omnes perierint.

PRECATIO.

Da omnipotens Deus, quando non desinimus nostris peccatis quotidie iram in nos tuã prouocare, deinde tam ingrati sumus atque immorigeri doctrinæ tuæ cælesti: da inquam, vt tandem sentiamus quid fuerimus hactenus promeriti: ac sic nobis displiceamus in vitijs nostris, vt verè & ex animo ad te conuersi, nihil aliud curemus, quàm vt reconciliatus, nobis recipias in fauorem tuum: deinde etiam Spiritu tuo sancto gubernes & confirmes nos in studio veræ obediẽtiæ & pietatis, donec tandem fruamur æterna illa beatitudine, quæ nobis reposita est in cælo, per Christum Dominum nostrum, Amen.

16 Inuenti sunt sermones tui, & comedi eos, & fuit sermo tuus mihi in gaudium, & lætitiam cordis mei: quia inuocatum est nomẽ tuum super me, Iehouah Deus exercituum.

DIXERAT proximo versu Propheta se oneratum fuisse probris propter Deum: quia scilicet non ita versatus fuerat cum suis popularibus, vt esset illis odio ob priuatam causam: sed quia fideliter officio suo perfunctus fuerat, hinc probra & calumniæ. Iam cõfirmat eandem sententiam aliis verbis, & simul explicat quod poterat obscurius esse propter breuitatem. Hic ergo versus est exegeticus: quia ostendit Propheta quid hoc sibi vellet, nempe quòd grauatus esset probris, & contumeliis propter nomen Dei: *Quia sermones tui*, inquit, *mihi oblati sunt, & ego comedi eos, & conuersi sunt mihi in gaudium cordis*. Hinc igitur dicit se fuisse exosum toti populo, quòd studuerit ex animo, & recto affectu Dei mandato obsequi, & partes sibi iniunctas peragere. Cæterùm, quòd dicit *inuentos fuisse sermones*, referri debet ad vocationẽ: quasi diceret se non quæsisse vt solent homines cupidi. nam videmus permultos dum satagunt captare hinc inde negotia, possent colere otium, & non esse cuiquam molesti: sed stulta quædam intemperies ipsos impellit, vt accersant sibi negotia, & deinde etiam multorum in se odia prouocent. Propheta igitur hîc testatur se non ambitiosè captasse hanc prouinciã, sed sibi diuinitus oblatam fuisse. Quanquam possumus etiam aliter accipere hoc verbum: quòd scilicet certò compertum habuerit Propheta, Deum sibi esse authorem: nam ita sæpe in Scripturis capitur verbum Inueniendi: vbi res aliqua deprehensa est, & cognita, dicitur inuenta esse. sed prior expositio mihi probatur, quia simplicior est. Dicit igitur Propheta se fuisse vocatum, cùm nihil tale expeteret, & creatum fuisse Prophetã: quia dum minimè affectat seipsum ingerere, occurrerit illi Deus, & quodammodo ipsum præuenerit: quod etiam vidimus capite primo. dicebat enim excusandi causa: Ha, ha, Domine, nescio loqui. Videmus ergo vt Propheta conatus fuerit se subducere ab officio potius, quàm expetiuerit gradum aliquem honoris. Ita meritò nunc pronuntiat, *sermones Dei fuisse inuentos*, hoc est, fuisse sibi oblatos gratuitò: quemadmodum Dominus per Isaiam dicit, Inuentus sum ab his qui non quærebant me, & manifestaui me his qui non interrogabãt. Hoc quidem generaliter extenditur ad omnes: sed quantùm ad significationem verbi spectat, videmus quàm bene conueniat sensus ille: quòd scilicet Propheta non fuerit venatus honorem, neque quicquam tale expetiuerit, sed quòd Dei gratia ipsum anteuerterit. Postea adiungit, *Comedi eos*. Hîc testatur se ex animo, & sincero affectu paruisse Dei mandato. Scimus enim multos garrire de mysteriis cælestibus: tales quidem gestant verbum Dei in lingua. sed Propheta dicit *se comedisse sermones Dei*, hoc est, nihil protulisse ex summis labiis, quẽadmodum dicitur in prouerbio, sed ex intimo corde locutum esse, cùm vocationi Dei paruit. Nota est Comedẽdi metaphora, & satis frequenter occurrit in Scripturis. Cùm dicimur comedere Christum, certè hoc refertur ad coniunctionem, quæ nobis est cum ipso, quoniam sumus vnum corpus, & vnus spiritus: ita etiam dicimur Comedere sermones Dei, cùm non tãtùm gustamus vt statim respuamus, sicuti faciunt homines fastidiosi, sed dum recipimus intus, & concoquimus quod Dominus nobis proponit. nam cælestis doctrina confertur cibo, & nos experientia fidei cognoscimus, quàm apta sit comparatio illa. Si ergo doctrina cælestis cibus est ad pascendas spiritualiter animas nostras, meritò dicimur eam comedere, dum non respuimus: sed cùm auidè eam suscipimus, ita vt nobis sit in alimentum, probè eam concoquimus & digerimus. Hoc igitur sibi voluit Propheta, quod non lu-

Cap.1.6
Isa.65.1. & Rom.10.20
Matth.26.26.

ſerit fabulam in theatro cùm doceret populum,ſed ſeriò exequutus ſit partes ſibi mādatas, non fuerit hiſtrio,quemadmodum ſunt multi, qui ſe iactant verbi miniſtros, ſed fuerit ſincerus Dei miniſter.Iam adiungit *ſermonem Dei ſibi fuiſſe in gaudium, & lætitiam cordis*,hoc eſt, ſe oblectatum fuiſſe illo ſermone:quēadmodum & Dauid melli cōparat tam Pſalmo 19. 11.quàm 119.103. Apud Ezechielem ferè eadem ratio loquendi habetur in fine ſecundi capitis, ver.8. & initio tertii ver.1.2.3:iubetur enim illic Propheta comedere volumē ſibi propoſitum:poſtea dicit ſibi fuiſſe inſtar mellis ad dulcedinem : quia ſcilicet ardenti voto amplexus eſt doctrinam , & priuatim profecit in Dei ſchola,vt deinde etiam publicè vtilis eſſet eius labor . Videmus quàm ſimilis ſit inter Ieremiam & Ezechielem ratio: quòd ſcilicet non tantùm recitauerint , vt ſolent qui volūt aures mulcere,quod edocti fuerant,ſed fuerint prius diſcipuli Spiritus ſancti,quàm eſſent plebis Doctores. Quæritur tamē quomodo potuerit ſermo Dei tam dulcis & iucundus eſſe Prophe-
Capite 9. tæ,cùm tamen eſſet plenus amaritudinis . Nam alibi vidimus expreſſas fuiſſe multas lachrymas ſancto viro,ita vt cuperet oculos ſuos defluere,acſi eſſent duo fontes.quomodo igitur hæc duo ſimul conuenient,Iudicia Dei tantum mœroris,& triſtitiæ attuliſſe ſancto viro : & tamen ſimul fuiſſe in gaudium,& lætitiam? Diximus alibi, quanuis duo iſti affectus primo intuitu repugnēt, tamen ſimul coniungi , cùm humanitus deplorant Prophetæ , & lugent populi interitum,& tamen virtute Spiritus funguntur ſuo officio , & Deo ſubſcribunt , & approbant iuſtas eius vindictas. Sic igitur factus fuit Prophetæ *ſermo Dei in gaudium*, non quòd ipſum non tangeret populi clades,ſed quia ſuperabat omnes humanos affectus,vt libenter ſubſcriberet Dei iudiciis:quēadmodum etiam dicit Oſeas, Rectæ ſunt viæ Domini,iuſti ambulabunt in ipſis: & impii ſemper
Oſea 14.10 impingent , & corruent . Loquitur quidem illic Propheta non de verbo ipſo , ſed executione : cæterùm in eundem finem vterque ſpectat. Nam Propheta Oſeas compeſcit proteruiam populi, quia conquerebatur, Deum nimis eſſe rigidum, & aſperum: Rectè inquit,ſunt viæ Domini: iuſti ambulabunt in illis,hoc eſt,iuſti conſentient Deo, & agnoſcēt eum rectè agere,etiam dum pœnas exigit de peccatis:ſed impii corruent, quemadmodum etiam alio loco Dominus loqui-
Ezech. 18. 25. tur,An peruerſæ ſunt viæ meæ,ac non potius veſtræ? nam dicebant obliquas eſſe vias Domini, quoniam vt erant molles & delicati,non poterant ferre obiurgationes tam ſeueras, quas tamen eorum malitia exprimebat ſanctis Prophetis.reſpōdet Deus vias ſuas non eſſe obliquas,nec ſpinoſas,nec tortuoſas:ſed culpā eſſe in ipſo populo.Nunc ergo tenemus genuinum ſenſum,huius loci:quòd ſcilicet Propheta cognouerit nihil eſſe melius , quàm amplecti quicquid à Deo profectum eſt.& hæc fuit dulcedo,quam ſe teſtatur ſenſiſſe in ſermone Dei. Poſtea adiungit,*Quia ſuper me inuocatum eſt nomen tuum,Iehouah Deus exercituum.* Locutio hæc ſæpe occurrit in Scriptura, ſed diuerſo ſenſu:inuocatur enim nomen Dei promiſcuè ſuper omnes,qui cenſentur in eius populo,ſicuti olim inuocatum fuit ſuper totum ſemen Abrahæ : ita hodie inuocatur ſuper eos omnes,qui initiati ſunt ſacro Baptiſmo in eius nomen, & qui iactant ſe Chriſtianos , & filios Eccleſiæ.& hoc etiam extenditur ad Papiſtas.Inuocatur ſuper nos,quia ſcilicet dignatus eſt nos peculiari gratia:nam puritas veri & legitimi cultus inter nos viget , deinde errores ſublati ſunt , & manet ſimplex eius veritas.tamen multi permixti ſunt hypocritæ Dei electis : ita etiā in vera Eccleſia,& bene compoſita inuocatur Dei nomen ſuper reprobos . inuocatur autem verè nomen
2.Tim.2.19 Dei ſuper electos,quemadmodum dicit Paulus , Diſcedat ab iniquitate quiſquis inuocat nomē Domini.nam eſt mutua relatio:tantundem enim valet inuocare nomen Dei, atque inuocari nomen Domini ſuper aliquē. Videmus ergo nomen Dei inuocari verè & reipſa ſuper eos, qui non tantùm ore ſe iactant fideles,ſed etiam Spiritu ſancto ſunt regeniti. Propheta autem hìc ad munus ſuum reſpicit,cùm dicit *nomen Dei inuocatum fuiſſe ſuper ipſum* : quia ſcilicet delectus fuerit ad officium docendi,nec tantùm gloriatus fuerit titulo,ſed Deo probatus fuerit. Nunc ergo tenemus quo ſenſu dicat *inuocatum fuiſſe nomen Dei ſuper ſe* : nempe quoniam Deus manum illi porrexerat ,& voluerat eius opera vti ad populū docendum . Quoniam autem multi ſunt in Eccleſia mercenarii,& quanuis non palàm corrumpant,vel adulterent doctrinam Dei, tamen caupo-
2.Cor.2.17. nantur,vt inquit Paulus. Notādum eſt,inuocatum fuiſſe nomen Dei ſuper Ieremiam , quia Deo cognitus fuerit verax,& fidelis,& non tantùm probatus fuerit hominibus,ſed ipſius Dei iudicio fuerit electus in verum organum . Pondus eſt in his verbis,*Iehouah Deus exercituum*: neque enim dubium eſt,quin Propheta hic magnifaciat Dei gloriam , quò poſſit excelſo animo deſpicere tot aduerſarios,qui ſuperbè inſultabāt. difficile enim fuit illi bellum gerere cum toto populo. Hæc igitur ratio eſt,cur Dei gloriā ornauerit his magnificis elogiis,cùm vocat *Iehouam, & Deum exercituum*. Sequitur,

17 Non ſedi in concilio,*vel cœtu*,deriſorum,neque exultaui,propter manum tuam ſeorſum ſedi:quia indignatione repleuiſti me.

Hìc liberius Propheta declarat ſe ideo eſſe odioſum toti populo , quia Deo placeat. nam inuehitur contra impietatem eorum, qui tunc dominabantur. hìc non plebem duntaxat coarguit,

guit, sed ipsos proceres, penes quos erat potestas, & iudicium. Nam cùm de cœtû impiorum loquitur, haud dubiè designat impios gubernatores. nam סוד significat arcanum, significat etiam concilium. Et Dauid (seu quisquis fuerit author Psalmi sexagesimi noni) non dicit se ludibrio fuisse apud ignobiles, sed se derisum fuisse ab his qui sedebant in porta, hoc est, se contumeliosè tractatum fuisse ab impiis iudicibus, penes quos erat magna authoritas. Sic etiam hoc loco negat Ieremias *se sedisse in concilio derisorum*. Aliud est verbum, quàm Psalmo primo. nam accipitur interdum hoc nomen סוד in bonam partem: sed hîc malè sonat. Loquitur enim Ieremias de prophanis Dei contemptoribus qui subsannant quicquid in medium affertur Dei nomine. Necesse autem fuit sancto viro ita exasperare impios illos. Nam pollebant & gratia, & fide, & opinione etiam grauitatis apud populum: quemadmodum scimus qui rerum potiuntur, quodammodo perstringere vulgi oculos suo splendore. Ita cùm fucum facerent simplicibus, Propheta laruam illis detraxit, ex opposito clamans *se non sedisse in illorum concilio, neque exultasse*. Describit autem ipsorum mores, & ingenium, vbi negat se fuisse illis coniunctum. Significat igitur eos quacunque dignitate polleant, tamen esse impios Dei contemptores, & tantùm ludere: sicuti hodie cogimur rectà impetere laruatos istos gubernatores, qui inflati sunt sua potentia, & populum etiam quasi fascinatum tenent. Neque enim vsqueadeo proteruè illudunt Deo scurræ in ganeis, & cauponis, sicuti faciunt Aulici illi: dum consultant de statu totius terræ, & agitant de omnibus imperiis, videntur illic habere sub manu sua totam Dei potentiam. Interea autem scimus eos impiè ludere. nam aulas principum vix vnquam ingreditur pietas, ac Dei reuerentia, imò præsertim in illis conciliabulis regnat diabolus quasi desperato modo. Cogimur ergo sæpe vehementius excandescere aduersus nebulones illos, qui falsò sibi vsurpant Dei nomen, & hoc prætextu miseram plebem decipiunt. Hac etiam necessitate impulsus fuit Ieremias, vt negaret se fuisse in tali consessu. Postea addit, *Propter manum tuam* (à presentia manus tuæ) *seorsum sedi, quia indignatione repleuisti me*. Hîc Ieremias fatetur se discessionem quidem fecisse à populo, sed quoniam non poterat aliter Deo obsequi. Nam manum quidam interpretantur Prophetiam, alii verò Plagam, & ita sæpe accipitur metaphoricè. sed libenter accipio pro Imperio: *Propter manum tuam domine*, hoc est, quia ego attentus fui ad tuum imperium, neque aliud mihi fuit in animo, quàm tibi obsequi. Ergo *propter manum tuam*, hoc est, quia ego te spectaui, & volui me totum tibi subiicere & addicere: *Ideo seorsum sedi*. Hic locus notatu apprimè dignus est. nam Propheta Ierosolymæ erat inter Sacerdotes, & vnus etiam ex ipsis, quemadmodum initio vidimus. Sacerdos igitur cùm esset, cogitur diuortium facere, & renuntiare omnem societatem suis collegis, & fratribus. Cùm ergo hoc acciderit sancto Prophetæ, cur nos terrebunt Papistæ cùm discessionem nobis obiiciunt, tanquam crimen atrocissimum? vocant nos apostatas, quia defecerimus ab eorum cœtu: nempe si apostata fuit Ieremias, ne pudeat nos sequi eius exemplum: sed si Deo probatus fuit, cùm tamen separatus esset à toto populo, & impiis etiam Sacerdotibus: hodie ingenuè & intrepidè idem fateamur, nos discessionem fecisse. Ergo est nobis diuortium, & quidem irreconciliabile: & maledicti essemus, si vellemus manum porrigere Papistis. Cogimur igitur illos palàm, & apertè repudiare, & turbare potius cælum & terram, quàm vt illis assentiamur. Scimus hîc legem nobis dictari à Spiritu sancto per os Ieremiæ. Ergo ad refutandas eorum calumnias, qui nobis discessionem obiiciunt, sufficiat hic locus. Ego seorsum sedi, verum est: & tamen non vnus hoc hodie dicet. nam Dominus collegit sibi & multos Doctores, & plures etiam discipulos. Ergo qui hodie profitentur Euangelium, non sedent soli, quemadmodum Ieremias. Atqui vtcunque omnes ipsum desererent: non dubitauit tamen se ab omnibus disiungere. Sed si opus esset, vnumquenque nostrum esse separatum, & seorsum viuere, si Dominus singulos dispergeret per omnes mundi plagas, ita vt nemo posset alterum confirmare, & hortari: tamen standum esset in hac constantia, quòd hodie propter manũ Dei seorsum sedeamus. Ergo Papistæ conquerãtur vt velint, nos esse superbos, & turbasse pacem totius orbis, modò nobis in promptu sit hæc respõsio, Nos tãtùm seorsum sedisse, *Propter manum tuam*, hoc est, quoniam voluimus parere Deo, & sequi ipsum vocantẽ, vnde possumus intrepidè, & securè spernere, ac ridere omnia probra, quibus nos falsò grauant. postea adiungit, *Quia tu repleuisti me indignatione*. Confirmat quod proximo versu dixit, nempe se comedisse sermonẽ Dei: non fuisse impulsum leui aliquo motu: sed quoniam zelo Dei accensus fuerit. Neque enim possumus cordatè exequi partes nobis mandatas, nisi simus repleti indignatione, hoc est, nisi zelus Dei vrat nos intus, quia propheticum munus requirit talem ardorem. Postea addit, Psal. 69.13

18 Vt quid erit dolor meus fortis, *vel durus*, & plaga mea ægra *aut valida, aut insanabilis, doloris plena: dicemus postea de voce*, renuit curari, *hoc est, non admittit remedium*, eris mihi sicut mendacium aquarum

y.

non fidelium: *alii vertunt, eris mihi mendax, aquæ infideles, hoc eſt, tanquam aquæ infideles.*

Antequam de verbis dicam, breuiter attingenda eſt ſumma. Ieremias nuper præ ſe tulit heroicam fortitudinem, cùm deſpiceret totum ſplendorem mundi, pro nihilo etiam duceret omnes illos ſuperbos, qui obtendebant ſe eſſe præſules Eccleſiæ. Sed nunc ſuam infirmitatem fatetur: nec dubium eſt, quin agitatus ſæpe fuerit inter diuerſas cogitationes, & affectus. hoc enim nobis contingere neceſſe eſt, quia caro ſemper militat aduerſus ſpiritum. (Gal. 5.17) Etſi enim Propheta nihil humanum attulit, cùm proferret Dei doctrinam, tamen non fuit in totum exutus & dolore, & metu, & variis carnis affectibus. Nam ſemper diſtinguere oportet, cùm agitur de Prophetis & Apoſtolis, inter ipſam doctrinam, quæ pura fuit ab omni ſorde, & inter ipſorum perſonas, vt vulgò loquuntur, hoc eſt inter ipſos: neque enim ita fuerunt perfectè renouati, quin adhuc maneret in ipſis aliquid carnis reſiduum. Sic ergo Ieremias priuatim & anxius, & terrore perculſus, & tædio affectus fuit: & optaſſet excutere onus illud tam graue à ſuis humeris. Paſſus eſt igitur affectus illos, ſed priuatim: interea doctrina prorſus caruit omni næuo: quia Spiritus ſanctus & mentem eius, & ſenſus omnes, & linguam ſic direxit, vt nihil eſſet illic humanum. Ergo hactenus Propheta teſtatus eſt ſe diuinitus fuiſſe vocatum, Et ſibi fuiſſe in animo partes à Deo iniunctas ſuſcipere, & ſtrenuè obire: nunc autem dum in ſeipſum deſcendit, fatetur ſe agitari multis cogitationibus, quæ carnis infirmitatem redoleant, nec careant omni vitio. hæc igitur ſumma eſt. Dicit, *Quare dolor meus eſt robuſtius*, vel durus. ſignificat non poſſe vlla mollitie leniri dolorē ſuum. Alludit enim ad vlcera, quæ duritie ſua repellunt medicinam. Et eodem ſenſu ſubiicit, *Plaga mea fuit*: quidam vertunt Debilem: nam eſt ab אנש inuſitato: & inde etiam eſt nomen אנוש, quod capitur pro Homine: ſed nomen illud infirmitatem hominis deſignat: ſicuti אדם deſignat originem: איש autem robur & magnitudinem animi. alii vertunt, *Plaga mea eſt doloris plena*: alii vertunt Robuſtam, quemadmodum prius vocauerat dolorem ſuum Fortem, vel robuſtum. Poſtea explicat quid vtrumque ſibi velit: *Renuit*, inquit, *curari*, vel ſanari. Non dubium eſt, quemadmodum iam attigi, quin Propheta hîc ingenue proferat perturbationes animi ſui in medium, & oſtēdat ſe quodammodo vacillaſſe: tanta erat populi prauitas, vt non tam conſtanter poſſet exequi munus ſuum, quàm debebat. Addit, *Tu eris mihi ſicut mendacium aquarum non fidelium.* Miror cur alii vertant, Tu eris mihi mendax ſicut aquæ infideles. nam ad verbum eſt, *Tu eris mihi ſicut mendacium*. Poſſet quidem adiectiuum eſſe nomen, ſed ſubſtantiuè haud dubiè capitur, *Eris mihi tanquam mendacium*: poſtea, Aquarum non fidelium, hoc eſt, quę non perpetuò fluunt. Vocantur enim Aquæ fideles quæ nunquam deficiunt: ſicuti Latini vocant Fontem inexhauſtum, cuius ſcaturigo nunquam areſcit: ita etiam Fontem vocant fidelem Hebræi, vbi nullus eſt defectus, etiam in ſummo æſtu, & ſiccitate. Ex oppoſito vocant Aquas non fideles quæ exareſcunt, quemadmodum ſi puteus non habeat venas perennes, areſcet maxima æſtate: torrentes etiam ſæpe areſcunt. Videmus quorſum pertineat hæc ſimilitudo. ſed hæc loquendi forma abſurda eſt in ſpeciem, dum Propheta cum Deo expoſtulat, acſi ab eo fuiſſet deceptus: *Tu eris mihi*, inquit, *tanquam vana ſpes, & fallax aquarum*, quæ deficiunt in ſummo calore, vbi maximè expetuntur. Si accipimus verba vt ſonant, non carebunt blaſphemia. (Suprà 2.13) neque enim abs re teſtatus eſt Deus antehac, Se eſſe fontem aquæ viuæ. Damnabat Iudæos, quòd ſibi foderent ciſternas perforatas, & deſererent ipſum, qui erat fons aquæ viuæ. talis haud dubiè repertus fuit ab omnibus, qui in ipſo ſperarunt. Quid ergo hîc ſibi vult Ieremias, cùm dicit Deum factum eſſe ſibi quaſi ſpem vanam, & irritam aquarum non fluentium perpetuo tenore? Non dubium eſt, quin Propheta alios potius, quàm ſe reſpiciat. neque enim vnquam excuſſa illi fuit fides, vel deleta ex eius animo. Cognouit igitur ſe non poſſe falli, quoniam Dei verbo innixus ſuam vocationem non tantùm coram mundo magnifice extulerit, ſed in ſeipſo. Neque enim gloriatio, quam antehac vidimus, aliunde nata fuit, quàm ex interiore cordis affectu. Semper igitur perſuaſus fuit Propheta, quia in Deum recubuerat, non ſe poſſe pudefieri: ſed hîc, quemadmodum dixi, reſpicit potius alios. Et iam ſimiles locos vidimus, & alii etiam ſequentur poſtea. Neque enim dubium eſt, quin hoc ſæpe iactatum fuerit Prophetam eſſe mendacem: Eat igitur & nunc proponat nobis Deum ſuum: iam apparet fuiſſe inanem iactantiam quicquid hactenus auſus eſt de prophetico munere dicere. Cùm ergo Prophetam ita vexarent impii, meritò conqueri potuit, *Deum fuiſſe ſibi inſtar putei non perennis*, quoniam putabant omnes fuiſſe deceptum. Et ſemper tenendum eſt memoria quod heri dixi, Prophetam hîc non referre quæ legimus, ſua vnius cauſa, ſed potius vt populi impietatem coarguat.

coarguat. Sequitur ergo,

19 Propterea sic dixit Iehouah, Si conuersus fueris, ego quoque conuertam te: coram facie mea stabis, *hoc est, vt stes coram me*, & si seperaueris, *eduxeris, ad verbum, hoc est, si discreueris*, pretiosum à vili, tanquam os meum eris: conuertantur ipsi ad te, & tu non conuertaris ad eos.

Ex hoc Dei responso melius colligitur Prophetæ consilium. voluit enim Iudæis, vt melius ipsos teneret conuictos, quasi sub oculis ponere suam peruicaciam. Si tantùm locutus esset pro heroica illa celsitudine animi, ita vt visus esset non tangi aliquo humano affectu, poterant ridere quasi stupidum, vel freneticum hominem. He, hic neque nos, neque totum orbem curat, quoniã agitatur spiritu fanatico: quemadmodum videmus superbos mundi ita & loqui, & sentire de fidelibus Christi seruis. Vocant enim melancholicos, vocant homines stupidos, quoniam neque mortem horreant, neque teneantur vitæ illecebris: putant hoc nasci potius ex bruta quadem barbarie. Si ergo Propheta simpliciter egisset partes illas, poterant impii ridere eius securitatem: sed voluit proponere in medium infirmitatem suam, & suos dolores, suos metus, suas anxietates, ita vt adduceret Iudæos in rem presentem. Debet igitur coniungi hoc Dei responsum cum Prophetæ querimonia: & inde colligi summa rei totius. In hunc enim modum respondet Deus, *Si conuersus fueris, ego conuertam te*, inquit, *vt coram me stes*: perinde est ac si diceret se correptum fuisse à Domino, quod fluctuaretur inter illos motus populi, quemadmodum similis ferè locus est Isaiæ capite octauo. Nam Dominus illic Prophetam hortatur, vt se à populo disiungat, neque conspiret cum illis, qui facile subinde turbari poterant, quia non residebant in eius verbo: deinde, Signa Legem meam discipulis meis, obsigna testimonium: quasi diceret, Nihil iam tibi negotii sit cum tam peruerso populo. Sic etiã nũc Deus loquitur, *Si conuersus fueris*, hoc est, si non pendeas ab iniquis iudiciis populi, nec moreris quid de te loquãtur, sed fortiter illos contemnas, & perseueres in illa discessione, *Ego te conuertam*, inquit, hoc est, ego te Spiritu meo sic confirmabo, vt sentiant tandem te mihi fidelem esse seruum. Postea adiungit, *Vt stes coram me*. & hinc melius cognoscimus quid voluerit per verbum *conuertendi*, quod posuit secundo loco, nempe vt Propheta suum officium Deo probaret, quanuis Iudæi obstreperent: quanuis etiam tumultuosè insurgerent aduersus ipsum, *Tu tamen stabis coram me*. Est enim hic subaudienda antithesis in verbo Standi: quòd scilicet si obruatur Propheta peruersis hominum sermonibus: tamen Deus illum fulciet, & sustinebit. Reliqua differemus in diem crastinum. *Isa.8.12.16*

PRECATIO.

Da omnipotens Deus, quando hodie familiarius nobis patefecisti voluntatem tuam in Euangelio Filij tui, vt tam certa fide amplexemur quod illic nobis proponitur, vt discamus contenti esse te vno, & acquiescere in tua veritate, & repudiare totum mundum: neque moueamur vllis minis & terroribus, nec vacillemus dum impij tam superbè videntur etiam tibi fidem velle detrahere: sed præstemus tibi debitum honorem, vt non tantùm tibi pareamus, sed etiam exequamur quas nobis mandas partes: nec dubitemus sic in nos prouocare totum mundum, vt quousque peracta sit nostra militia, constanter perseueremus in cursu vocationis tuæ sanctæ, atque ita tandem fruamur triumpho illo, quem nobis peperit Christus vnigenitus Filius tuus, Amen.

COEPIMVS exponere hanc sententiam, vbi hortatur Deus Prophetam suum ad magnitudinem animi. Vtitur quidem voce conuersionis, sed perinde est ac si diceret, non satis prudenter ipsum vacillasse, quia non debuerat vllo modo deflectere ab officio, quanuis Iudæi obstinatè resisterent. Summa igitur fuit, *Si te conuertas, ego etiam te reducam, vt stet*

coram me. Iam ſequitur, *Si diſcreueris pretioſum à vili, eris quaſi os meum*. Exprimit nunc Deus quam ſpeciem conuerſionis exigat à ſeruo ſuo, nẽpe vt condemnet liberè quicquid vitioſum eſt, & fortiter defendat quod rectum eſt, etiam ſi totus mundus repugnet. Obliquè igitur perſtringit Deus illum timorem Ieremiæ, quo ſic fuerat concuſſus, vt ambigeret quid ſibi eſſet agendum. Deus ergo Prophetam ſuum obiurgat, & oſtendit non poſſe aliter ſtare, *quàm ſi diſcernat pretioſum à vili*. ita excluditur omnis adulatio. Vetat igitur Deus Prophetam ſuum blandè agere cum populo, vel moueri vlla gratia, vt vitiis indulgeat, ne quod rectum eſt tueatur qua decet animi fortitudine. His ergo verbis breuiter comprehenditur officium veri Prophetæ, nempe vt oculos auertat ab hominibus, non curet vel fauorem, vel odium: ſed tantùm defixus ſit in ipſa veritate: quod rectum eſt non tantùm probet, ſed etiam defendat vitæ ſuæ periculo, deinde non ignoſcat vitiis, ſed liberè ea coarguat. Quod autem ſubiicit, *Eris quaſi os meum*, quidam interpretantur quaſi dictum eſſet, Tibi eueniet quicquid ſum pollicitus, vel promiſſio mea te non fruſtrabitur. ſed illud videtur remotum. Simpliciter igitur accipio, quaſi dictum eſſet, Ego te agnoſcam verum, & fidelem ſeruum, ſi tantùm diſcernas quod iuſtum eſt ab iniquo: ſi pro veritate conſtanter pugnes: vitia autem liberè & coarguas, & damnes. Summa eſt, eos demum cenſeri coram Deo fideles Eccleſiæ paſtores, qui non mouentur reſpectu hominum, qui non ſunt flexibiles in hanc vel in illam partem, ſed rectè iudicant, & ex Lege Dei. nam hinc etiam diſcrimen nobis ſumendum eſt pretioſi, & vilis. non enim ſumus idonei iudices niſi quoad ſubſcribimus loquenti Deo. Lex igitur ſola eſt, quæ diſcernit inter pretioſum, & vile. Et qui tenent hanc regulam, ſimul etiam iuſtè damnant alios, & alios probant: nempe quia ſunt tantùm Dei precones, nec quicquam ſibi proprium vſurpant. Hinc ſequitur ex oppoſito, non eſſe Dei organa, nec miniſtros, nec dignos etiam vllo honore, qui peruertunt ſic vitia & vir-
Eſa. 5.20 tutes, vt dicant lucem eſſe tenebras, & tenebras lucem. In ſumma colligere licet ex hoc loco, non ſufficere vocationem, vel titulum, niſi qui vocati ſunt fideliter impendant operam ſuam Deo. Ergo ſequitur, eos omnes qui vel ambitioſè captant fauorem hominum, vel fauent vitiis, & alunt corruptelas blanditiis ſuis, eſſe impoſtores: quia quantumuis glorientur ſe eſſe Dei ſeruos: ipſe tamen pronuntiat non debere cenſeri in illo numero. Poſtea adiungit, *Conuertentur ipſi ad te, tu autem non verteris ad eos*, vel non vertaris. nam verba futuri temporis pro imperatiuis ſumuntur. Nunc confirmat ſuperiorem doctrinam, quòd ſcilicet non debeat illis morem gerere, vel blandiri, ſed eorum præfracta ingenia ſubigere, donec iugum Dei recipiant. Hæc eſt ſumma verborum, Prophetas in hunc finem mitti, non vt gratificentur hominibus, vel obſequiis ſuis illos demulceant: ſed vt maneant ſtabiles, & firmi in exequenda ſua prouincia, & conuertant ad ſe præfractos homines, non autem illis quicquam concedant. Et certè niſi hæc ſeruetur ratio, maieſtas ipſa Dei ſubiicietur libidini hominum. Scimus enim primùm, quanta ſit ſuperbia ferè totius mundi: deinde accedunt etiam lautitiæ, nemo enim libenter patitur ſe corrigi. Cùm ergo maior pars hominum tam ſit ſuperba, & delicata, ſi ſermo Dei inflectatur ad huius, vel illius arbitrium, quid fiet? nulla certè ſupererit in cæleſti doctrina vel reuerentia vel maieſtas. Nunc ergo videmus cur hoc membrum adiunctum ſit: quia non poſſet diſcerni recto & legitimo iudicio pretioſum à vili, niſi Prophetæ manerent firmi in curſu ſuæ vocationis, & bellum gererent cum hominum peruicacia. Ideo neceſſe eſt, omnes probos Eccleſiæ Doctores ita ſe gerere, vt non concedant hominum vitiis, neque foueant ipſorum delicias: ſed vt cogant eos ſubire iugum Dei. Videtur tamen diuer-
Gal. 4.12 ſum ſecutus fuiſſe Paulus. dicit enim ad Galatas, Eſtote ſicut ego ſum, quia ego ſum ſicut vos. Quoniam ergo ſtuduerat ſe formare ad illorum mores, & toleranter ignoſcere eorum infirmitatibus, hortatur vt viciſſim reſpondeant: certum autem eſt, Paulum non fuiſſe diſſimilem
Gal. 1.10 vel Ieremiæ, vel aliis Dei ſeruis. Sed ſolutio facilis eſt: quia teſtatur Paulus in eadem Epiſtola, Si hominibus placeret, ſe non poſſe eſſe Chriſti ſeruum. Ergo non venatus eſt mundi fauorem, neque vel tantillum deflexit ab officio, vt hominibus obſequium aliquod præſtaret: ſed potuit ignoſcere illorum infirmitatibus, vel eas tolerare, ita vt tamen eos ad ſe conuerteret, hoc eſt, vt ſemper reuocaret ad Dei obedientiam. Nam cùm ita loquitur Deus, *Non conuertaris ad illos*, non intelligit hoc de perſona Ieremiæ, ſed refert ad doctrinam. Summa eſt, veritatem Dei non debere flecti ad hominum arbitrium, quia Deus non mutatur, ita nec verbum eius vllam varietatem admittit. Quicquid ergo expetant homines, neceſſe eſt manere fixam, & inuiolabilem illam regulam, nempe vt ſe Deo ſubiiciant: ipſe autem emineat, & redigat in ordinem quicquid eſt altitudinis, & excellentiæ, ac ſuperbiæ in mundo. Poſtea ſequitur,

20 Et poſui te huic populo in murum æneum, *æris, ad verbum*, munitum: er-

nitum: ergo pugnabunt contra te, sed non præualebunt tibi: quia tecum ego sum ad seruandum te, & ad liberandum te, dicit Iehouah.

Quoniam excipere poterat Ieremias onus illud nimis fore graue, si tantùm intentus esset ad frangendam contumaciam populi: erat enim solus: & vidimus quanta esset ferocia, atque etiam crudelitas in tot aduersarijs. Poterat igitur refugere illud mandatum, quoniam longè superaret eius vires. Ergo Deus occurrit, & eum bona spe esse iubet, quoniam munitus sit cælesti auxilio: *Posui te*, inquit, *in murum æris, æneum huic populo munitum*: est à בצר: si esset מצרה à צור, quod est obsidere, fortè melius quadraret præsenti loco. nescio an locus fuerit corruptus: tamen non discedo à recepta lectione. Quoniam ergo in hoc conueniunt Interpretes, nihil muto: & in re ipsa non est multum discriminis. Videmus ergo quid sibi velit Deus his verbis. nam quoniam Propheta ferè erat solus, & iubebat ipsum Deus congredi cum magna copia hostium, & valida, ideo promittit se staturum ab eius parte: quasi diceret, Etiam si tu sis nudus, & inermis: illi verò sint instructi & opibus, & magna potentia, tu tamen eris instar vrbis bene munitæ: denique eris inexpugnabilis contra omnes illorum impetus, quicquid conentur in te. Sed gradatim procedit Deus, quia primo affirmat Prophetã suum fore *instar muri ænei, & muniti*, hoc est, fore instar vrbis inuictæ. Murus enim per synecdochen capitur pro vrbe inexpugnabili. *Tu eris ergo murus æneus* iam sequitur, *Ipsi quidem pugnabunt*. Hæc admonitio fuit valde necessaria: quoniam optasset haud dubiè Ieremias seruire Deo, ita vt regeret homines dociles, & mansuetos, & placidè illos adduceret in obedientiam Dei. Sed Deus admonet, fore illi multa, & dura certamina cum populo rebelli: *Pugnabunt*, inquit, *contra te*. Videmus vt Deus hîc non promittat Ieremiæ suaue otium, neque etiam spem faciat melioris in posterum fortunæ: imò potius hortatur ipsum ad bellandum. quare? nempe quoniam populus non poterit ferre iugum Dei: ideo accendetur in rabiem contra ipsum. Sed sequitur altera promissio, *Non præualebunt tibi*, hoc est, non erunt superiores. Oportuit quidem Ieremiam vltro lacessere Iudæos: nam illis nihil magis fuisset iucundum eius silentio: atque huc tendebant omnia eorum studia, vt ad desperationem adigerent. sed non abs re dicuntur bellum ipsi inferre: quia hoc est præter naturam, vt homines Deo resistant, & sese opponant, dum illos ad se inuitat. quid enim magis est naturale, quàm vt accurrat totus mundus ad Deum? Iam ergo illud instar prodigii est, cùm Deus homines comiter ad se vocat: eos contrà niti, imò furiosè insurgere. Hæc igitur ratio est, cur Iudæos hîc authores omnium turbarum faciat Deus. Nam cùm illi grauarent Prophetam improbissima calumnia, quam vidimus: nempe ipsum esse hominem turbulentum, & sua morositate omnia confundere: Deus ex opposito hîc ostendit debere illis imputari omnes motus, & omnia prælia: quoniam debuerant obedienter amplecti doctrinã sibi propositam. Cæterùm, quanuis hoc semel dictum fuerit Ieremiæ, tamen hîc quasi in speculo nobis repræsentatur conditio omnium seruorum Dei: quia non poterunt præstare quod illis Deus iniungit, nisi sustineant multos & graues impetus: quia nunquã ita compositus erit mundus in obedientiam Dei, quin maior pars ferociter repugnet, ac conetur quantùm in se erit, opprimere & verbum Dei, & omnes eius ministros. Addit rationem, *Quia ego tecum sum ad seruandum te, & eripiendum te*. His verbis hortatur Prophetam suum Deus ad preces. nam scimus quam periculosa sit securitas cum omnibus Dei filiis, tum præsertim Doctoribus. Quoniam igitur in singula momenta opus habent præsenti Dei auxilio: ideo excitandi sunt ad solicitudinem & preces. Hoc volunt sibi verba, quibus vtitur Deus: *Ego sum tecum*, inquit, quasi diceret, Tu quidem per te, vel propria industria non stabis, neque proprio Marte victor eris, sed discas ad me confugere. Postea sequitur,

21 Et liberabo te è manu impiorum, *sceleratorum*, & eruam te è manu, *est aliud nomen, sed eodem sensu capitur*, fortium.

Nihil nouum continet hic versus: sed confirmatio est eius promissionis, quam vidimus. pollicitus fuerat Deus Prophetæ se illi adfore: nunc ostẽdit satis esse auxilii in manu sua ad eum liberandum. Quantumuis ergo eum oppugnarẽt omnes Iudæi, hîc Deus pronuntiat se vnum sufficere ad omnes frangendos. Proinde videmus his verbis plus exprimi, quàm superioribus. dixerat, *Ego ero tecum ad liberandum te*: iam actum ipsum quasi digito monstrat, *Ego igitur te liberabo*, inquit. Promiserat suum auxilium: nunc ostendit auxilium illud fore satis robustum, vt

ipsum eripiat ex hostium manibus. Primùm dicit *è manu improborum*, vt sciant Iudæi sibi nihil prodesse omnes fucos, quoniam ore Dei damnati sint. Secundo loco vocat *fortes*, ne scilicet Prophetam illorum potentia terreat, quemadmodum fieri solet. Est enim nobis plus quàm difficile, cùm omni ex parte impetimur, cùm minæ, & pericula sese ingerunt, non turbari. Deus ergo hîc admonet in tempore Ieremiam, bellandum esse *cum fortibus* & robustis, sed totum illorum robur fore inualidum, cùm in illum insurgent: quia scilicet auxilium cæleste futurum sit validius. Nunc sequitur,

CAPVT DECIMVM SEXTVM.

ET fuit sermo Iehouæ ad me dicendo,

2 Non accipies tibi vxorem, & non erunt tibi filii, & filiæ in hoc loco:

3 Quia sic dicit Iehouah super filios, & super filias qui nascentur in loco hoc, & super matres, quæ pepererint illos, & super patres, qui genuerint illos in terra hac,

4 Mortibus ægritudinum, *vel ægrotationum*, morientur, non plangentur, & non sepelientur: in stercus, *id est, pro stercore*, super faciem terræ erunt: & in gladio & fame consumentur, *hoc est, per gladium & famem*, & erit cadauer eorum in cibum volucri cælorum, & bestiæ terræ.

Hæc est noua Prophetæ concio, quæ tamen non multum absimilis est plærisque aliis, nisi quòd hoc peculiare habet, *Ne Propheta sibi vxorem accipiat, vel gignat liberos in terra*. Nam quod ad summam rei, sæpius idem dixit quod nunc repetit, & pluribus etiam locis idem confirmat. Sed quod prohibetur vxorem ducere, hoc plurimum efficaciæ continet, vt scilicet in eius cęlibatu omnes agnoscant se esse addictos exitio. Nam scimus qua lege conditi sint homines. viget enim semper illud Dei mandatum, Crescite & multiplicamini. Ergo quoniam societas humani generis conseruatur coniugio, hîc ex opposito ostendit Deus terram illam indignam esse communi, vel potius generali illa benedictione, qua dignatus est totum humanum genus. perinde est acsi diceret, Viuunt quidem adhuc, sed breuis interitus illos manet: quia ego eos priuabo vniuersali gratia, qua hactenus prosecutus sum cunctos mortales. Coniugium est conseruatio generis humani: *Ne accipias tibi vxorem, & ne gignas liberos*. Videmus ergo, vt in persona Ieremiæ Deus ostendere voluerit Iudæis, ipsos esse dignos, qui exterminarentur è numero hominum. Tenemus summam huius prophetiæ. Iam tamen quæri potest, an vxore caruerit Propheta? sed hoc nihil ad rem, quoniam per visionem hoc ei mandatum fuit: & quanuis non esset cęlebs, tamen potuit hoc vaticinium promulgare, quòd vetuisset eum Deus vxorem ducere, vel gignere vllam sobolem. Quanquam, meo iudicio, probabilius est, Prophetam tunc fuisse cęlibem. nam quemadmodum incessit nudus, & quemadmodum gestauit in collo iugum: ita etiam cęlibatus eius potuit quasi viua imago magis afficere Iudæos. Sed, quemadmodum dixi, de hac re non est digladiandum. Liberum igitur sit cuique sentire quod volet, tantùm admoneo quòd magis sit probabile. Cur autem Deus Prophetam suum vetet ducere vxorem, sequitur ratio: quòd scilicet omnes adiudicati sint exitio. Hinc colligimus non laudari hîc cælibatum, quemadmodum stulti homines abusi sunt hoc testimonio. sed perinde est acsi diceret Deus, Non est quòd quisquam posthac operam det gignendæ soboli, vel putet hoc sibi fore iucundum: quisquis sapiet, abstinebit à coniugio, perinde acsi mortem iam haberet ante oculos, vel quasi propinquus esset sepulchro. Interitum igitur totius populi, & vastitatem, ac solitudinem totius terræ Deus his verbis designat. Ceterùm, non minatur illis simplex genus mortis, aut vulgare: sed dicit *morituros mortibus ægrotationum*. denuntiat igitur diuturnum langorem, quo tabescent cum maximo dolore. nam mors subita tolerabilior est. atque ideo Dauid Psalmo septuagesimo tertio, dum conqueritur de fœlicitate impiorum dicit non esse ligamina in ipsorum morte. Et eadem etiam sententia legitur in libro Iob, quòd in puncto vel articulo temporis descendant in sepulchrum: nempe quod vegeti sint tota vita, deinde moriantur sine longo cruciatu. Ideo Cæsar Iulius pridie quàm occisus est, vocabat genus illud mortis ἀτανασίαν, nempe putabat se fore fœlicem, si subitò extingueretur. Et hoc est ingenitum hominibus à natura. Vt ergo hîc vindi-

ctam

Marginal notes: Gen. 1. 22. 28. & 8. 17. & 9. 1. 7. — Psal. 73. 4. — Iob. 21. 13.

ctam Dei amplificet Ieremias, dicit *morituros mortibus ægrotationum*, hoc est, postquam confecti fuerint diuturnis mœroribus, & quasi cotabuerint, tunc tandem morituros esse. Adiungit, *Non plangentur, & non sepelientur.* Vidimus alibi, & iterū videbimus signum hoc esse maledictionis, vbi sepultura carent mortui, & nullus prosequitur luctu eorum mortē: nam hoc est cōmune humanitatis officium, vt propinqui & cognati qui sunt superstites, lugeant mortuos, deinde vt sepeliant. sed videtur aliud etiam Proph. velle. Ego quidem illud non excludo, quòd Deus priuabit eos & honore sepulchri, & luctu: sed videtur etiam hoc velle, Tantam fore stragem hominum, vt non possint alii aliis præstare mutuum humanitatis officium. Nam lugemus mortuos, cùm datur nobis otium: si autem in bello multi interficiantur, nemo lugetur priuatim: deinde cadauera iacent prostrata, & sepulchrum vnum non posset sufficere tantæ multitudini. Intelligit ergo Propheta, tantas fore strages in Iudæa, vt nemo sepeliatur, nemo etiam plāgatur. nam verbum quod ponit, significat propriè plangere, quod est plus quàm flere. Et alibi etiā diximus in partibus illis fuisse plus cæremoniarum, quàm apud nos. omnes enim Orietales sunt dediti multis gesticulationibus: & ideo non contenti erant lachrymis, sed addebant etiam planctum, quasi essent desperati homines. Loquitur autem Propheta ex communi more, non quòd probet excessum illum doloris: verùm quoniam solebant non simpliciter deflere mortuos suos, sed etiam planctu testari mœrorē suum, dicit, Iam cessabunt hæc officia, quia multis millibus non possent sepulchra sufficere: deinde si quis lugere velit, vnde incipiet? & scimus etiam obdurescere hominum animos, cùm ita passim moriuntur vel peste, vel bello multi. Summa est, iram Dei non fore mediocrem, quoniam terram quodammodo exinaniet, dum omnes inde profligabit, ita vt nihil sit in populo illo residuum. Nam Deus seruauit quidem electos, sed mirabiliter: deinde seruauit eos in exilio tanquam in sepulchro, cùm simul ipsi quoque abrepti essent à patria. Postea adiungit *fore tanquam stercus super faciem terræ.* Ignominiosè loquitur de ipsorum cadaueribus: quasi diceret, Erunt putredo terræ. Quēadmodum ergo contaminauerant suis sordibus terram in sua vita, post mortem Deus pronuntiat illos fore fœtidos, & comparat eos stercori. Hinc colligimus (quod paulò antè dixi) signū esse diuinæ maledictionis, cùm proiecta iacēt cadauera, neque sepeliuntur: quia sicuti Deus creauit nos ad suam imaginem, ita in morte vult manere aliquod testimonium huius dignitatis, ac præstantiæ, qua nos dignatus est præ brutis animalibus. Interim tamen scimus pœnas temporales posse etiam fidelibus contingere, & conuerti in salutem: quia Psalmus conqueritur proiecta fuisse cadauera piorum, fuisse escam volatilibus cæli. *Psal. 79. 2.* hoc verum est. sed tamen hæc duo non malè inter se conueniunt, nempe esse signum aliquod iræ Dei, dum mortui non sepeliuntur, & pœnas illas temporales non nocere Dei electis, quibus mala ipsa in bonum cedunt, quemadmodum satis notum est. Ideo adiungit, *Per gladium, per famem consumentur*, hoc est, alii gladio, alii fame peribunt, quemadmodum prius visum est, Qui ad gladium ad gladium, & qui ad famem ad famem. Tandem subiicit quod iam attigi, *cadauera ipsorum fore in escam bestijs terræ, & auibus.* vbi significat manifesta fore signa vindictæ suæ, cùm Iudæi in miseriis tabescent, cùm alios consumet gladius, alios perdet fames, neque id modò: sed vbi post mortem quoque eos vrgebit alia maledictio: quia Dominus ipsorum cadauera etiam persequetur, vt careant sepulchri honore. Quomodo illud intelligendum sit, iam dixi: nam cōspicua sunt in reprobis Dei iudicia. cæterùm, si quando rapiuntur ad similes pœnas etiam pii & iusti, Deus conuertit illis in bonum quod per se signum est maledictionis. quēadmodum fames signum est maledictionis, similiter & gladius: scimus tamē multos filios Dei perire vel fame, vel gladio. Sed in temporalibus pœnis semper tenenda est hæc moderatio: quòd scilcet Deus ostēdat se iustum esse iudicem aduersus impios, & sceleratos: rursum dum humiliat suos, tamen non illis sit infestus, sed consulat eorum saluti, vt in adiumentum vertatur quod per se erat aduersum.

Capite 2. *Supra 15. 2.*

PRECATIO.

Da omnipotens Deus, quando præuenis nos verbo tuo, ne experiamur æternam tuam seueritatem, vt dociles nos tibi præbeamus, & ita nobis displiceamus in vitijs nostris, ne magis ac magis prouocemus tuam vindictam: sed ad te nobis placandum properemus, & freti Mediatore, quem nobis dedisti, simul confugiamus ad tuam misericordiam, donec purgati omnibus sordibus, tandē recipiamur in regnum tuū cæleste, & illic cōpareamus coram te in ea puritate à qua procul adhuc distamus, & perfruamur ea gloria, quam nobis acquisiuit sanguine suo vnigenitus Filius tuus, Amen.

5 Quia sic dicit Iehouah, Ne ingrediaris domum luctus, & ne eas ad

plangendum, & ne mouearis propter illos: quia abstuli pacem meam à populo hoc, dicit Iehouah, clementiam, & miserationes.

QVEMADMODVM initio capitis vetitus fuit Ieremias vxorem ducere, quoniam paulò pòst instabat horrenda totius terræ vastitas: ita etiam nunc confirmat Deus quod prius dixit, Tãtas fore strages, vt nulli ferè possint defungi cõmuni officio in mortuis lugendis: quanquam aliquid grauius nunc significat: nempe indignos esse, qui peribunt, omnibus humanis officiis, sicuti iam prius dixerat, Proiicientur cadauera eorum bestiis terræ, & auibus cæli exposita erunt: sic etiam hoc loco significat ignominiosas fore mortes, vt careant omnes sepulchri honore, & sepeliantur tanquam asini, quemadmodum alio loco dicitur. Quòd autem Prophetam suum Deus lugere vetat, non debet intelligi de excessu doloris, quemadmodum Deus vult temperatum esse dolorem, vbi aufert nobis vel parẽtes, vel cognatos, vel amicos: sed non agitur hìc de priuato affectu Ieremiæ, simpliciter pronuntiat Deus terram fore plenam vastitate, vt nullus ferè sit superstes qui lugeat mortuos. Dicit, *Ne ingrediaris in domum luctus*: quanquam aliqui nomen מרזח accipiunt pro epulo lugubri: & probabile est, imò potest colligi ex contextu, celebrasse conuiuia, cùm aliquis erat mortuus. Eundem etiam morem videmus seruatum fuisse apud alios populos, sed diuerso fine: nam Romani cùm celebrabant aliquod lugubre epulum, volebant excutere dolorem, & quodammodo referre in numerum deorum suos mortuos. ideo ex-
In Oratione pro Lucio Murena. probrat Cicero Vatinio, quòd atratus venisset ad epulum Q. Arii. & alibi Tuberonẽ dicit fuisse derisum, & passum repulsam, quòd epulum cùm daret Q. Maximus in morte Aphricani patrui sui, ille hospes strauerat lectos pellibus hœdinis. Ergo conuiuia illa apud Romanos plena erant hilaritatis: sed apud Iudæos, vt apparet, cùm mortuos suos lugebant, qui erant proximi inuitabant liberos, vxores viduas, vt esset aliquod leuamen doloris. Quicquid sit, hac figura significat Deus Iudæos cùm peribunt turmatim, carituros illo communi officio: quoniam indigni erant quos lugerent superstites. Ne, inquit, *ingrediaris ad plangendum, & ne mouearis super eos.* quare? *Ego enim abstuli pacem meam,* hoc est, omnem prosperitatem: nam Pacis nomine comprehẽdunt Iudæi, quicquid optabile est. Deus ergo se *pacem abstulisse dicit à populo, & pacem suam*: quia impiæ genti maledixerit. Postea adiungit, *Clementiam & miserationes abstuli.* Poterat enim excipe-
Psal.86.15. re Propheta, hoc non esse consentaneum naturæ Dei, qui testatur se esse propensum ad misericordiam: sed occurrit Deus, & significat iam non esse locum gratiæ, & miserationibus, quia desperata esset impietas populi. Sequitur,

6 Et morientur magni, & parui in terra hac, non sepelient eos, & non plangent super eos, & non incidet se quisquam, & non fiet caluitium illis:

7 Et non complodent, *vel extendent,* illis: *quidam legentes* לחם *pro* להם, *vertunt, non frangent panem: sed non conuenit.* פרס *significat frangere, & interdum diuidere vel ostendere, vel dispergere. non dubium est quin* Propheta, *sicuti alio loco vidimus, intelligat complosionem manuum, vel contorsionem, vbi in vehementi luctu ita brachia huc & illuc proijciuntur, deinde complodunturmanus: hunc gestum hoc quoque loco exprimit cùm dicit,* Et *non frangent, vel non complodent manus*, ad consolandum, *hoc est, ad vnumquenque consolandum*, super mortuo, & non propinabunt illis calicem consolationum super patre suo, & super matre sua.

Prosequitur eandem sententiam. dicit enim promiscuè omnes morituros tam ex plebe, quàm ex proceribus: quasi diceret neminem fore immunem à clade: quoniam Deus magnos aceruos trahet tam ex vulgo ignobili, quàm ex primariis, & qui pollebant diuitiis, honoribus, & aliqua dignitate. *Morientur,* inquit, *omnes tam parui, quàm magni.* sæpe enim contingit in aliqua mutatione magnos trahi ad supplicium: aliquando plebeji homines pereunt, & parcitur nobilibus. Deus autem pronuntiat tales vbique fore strages, vt hostes non discernant plebeos à nobilibus: quòd si euadant manus hostiles, tamen pestem, vel famem infestiores illis fore. Adiungit, *Non sepelient ipsos, & non plangent pectus suum super eos*: deinde, *non se incident, & non se depilabunt super eos.* Hoc non recitat Propheta in laudem populi. neque enim intelligit fore obsequentes Legis
Leuit.21.1. præcepto, vbi Deus vetuerat Leuitici 21. cap. ne imitarentur peruersos mores Gentium. diximus enim aliis locis, Orientales populos fuisse magis deditos externis cæremoniis: ideo in eorum lu-

&u

ctu nulla fuit moderatio.quare Deus voluit corrigere illam intemperiem. Sed Proph.hîc non significat respectum aliquē fore illius præcepti,vt Iudæi sibi temperent in dolore. quid igitur? nempe quēadmodum iam admonui,tantas fore strages,vt secum afferāt duritiem & barbariem quandam,quandoquidem obruent sensus sua mole. Vbi quispiam moritur, conueniunt amici, & vicini,& præstant aliquod officium eius memoriæ: sed vbi grassatur pestis, vel vbi intereunt omnes fame,maior pars obdurescit, & immemores sunt sui & aliorum, neque illic colitur amplius vlla humanitas. Deus ergo significat tantam fore vastitatem terræ,vt Iudæi quasi obducto callo desinant alii alios lugere.denique significat,vnà cum horrendis illis cladibus tantam fore socordiam,& feritatem apud Iudæos, vt nemo vir cogitet de vxore sua, nemo pater de liberis: sed quisque proprio malo sic obstupescat, vt sint quasi feræ bestiæ. Nunc ergo tenemus summam huius loci. Dicit præterea, *Non se incident, neque euellent capillos suos*, quemadmodum solebat fieri. Ita videmus multas locutiones sumi ex vulgari consuetudine,nec tamen inde posse colligi hoc vel illud probari Deo,quia in Scriptura hoc refertur. Deus ergo hîc noluit sententiam ferre de planctu, de euulsione crinium, & de incisuris. certum est,gestus illos natos fuisse ex tumultuoso hominum impetu,& signa esse impatientiæ:sed,quemadmodum iam dixi,non respicit Deus quid liceat,sed quid consueuerint homines facere. Quantùm attinet ad partem illam,vbi dixit *se abstulisse clementiam,& miserationes*, non significat se mutasse naturam: sed potius præcidit ansam omnibus querimoniis: quoniam scimus homines plus satis facundos esse, quoties vrget eos manus Dei,vt deplorent suas miserias odiosè, acsi Deus nimis seuerè in ipsos animaduerteret. Significat igitur ipsos indignos esse clementia & miserationibus. Interea simul admonet,non esse cur quicquam spei concipiant hypocritæ,quoniam toties cōmendat Scriptura clementiam Dei,& miserationes: nam vbi obstinatè accumulant peccata peccatis, fieri aliter non potest,quin Deus ipse ad extremam seueritatem descendat. Quantùm ad versum septimum pertinet,ex eo colligimus quod nuper attigi,nēpe Iudæos celebrasse lugubres epulas,vt filii & vxores viduæ aliquid leuationis perciperent. nam *calicem consolationum* hîc vocat Propheta, cùm se amicè inuitarent:quāquam fuerunt illæ gesticulationes ridiculæ. Neque enim dubium est,quin etiam apud Iudæos sæpe sub persona lugentis delituerit risus. Sed videmus homines ambitiosè lugere mortuos:quia pudet eos si non satis dolenter ferant suorum mortem:nam nisi lachrymæ defluant,nisi accedat etiā eiulatus,qui proximi sunt mortuis,putant se posse inhumanitatis damnari.hinc fit,vt multa simulatio sit in luctu:& stultè etiā excogitatum fuit illud remedium, quòd propinarent calicem consolationis. Sed, quēadmodum iam dixi, Propheta hîc non differit quid rectum sit,sed mutuatur ex communi loquendi vsu has loquendi formas. Sequitur,

8 Et domum conuiuii ne ingrediaris, vt sedeas cum ipsis ad edendum, & ad bibendum.

Hîc de aliis conuiuiis loquitur Propheta,nempe vbi vigebat hilaritas.sensus igitur est,populū illum addictum esse exitio,ita vt nihil sit melius,quàm longissimè ab ipso recedere. Prohibetur itaque Ieremias ab omni accessu, ne vel lætitiæ socius sit,vel doloris:quasi diceret, Nihil sit tibi amplius cum hoc populo,si lugeant suos mortuos,tu eos deseras:indigni enim sunt omni humanitate:si autem celebrent hilares epulas,etiam procul absis.nam maledicta est omnis cum ipsis cōmunicatio. Nunc ergo tenemus cur Propheta locutus de dolore, luctu, & planctu, nunc lætitiam coniungat. Postea adiungit,

9 Quoniam sic dicit Iehouah exercituum, Deus Israel, Ecce ego auferens ab hoc loco coram oculis vestris, & in diebus vestris vocem gaudii,& vocem lætitiæ, vocem sponsi, & vocem sponsæ.

Hic versus rationem superioris sententiæ continet, nempe quia maledicta esset omnis societas huius populi. sed tamen aliquid expressius dicit, nempe tempus adesse, quo ostendat Propheta iam illos priuatos esse omni gaudio:nam impii etiam vbi Deus grauissimè illis minatur,tamen sese confirmant ad securitatem. Voluit igitur Deus aliquod præsagium illis dare, vt ante tempus cognoscerēt instare tristissimas clades,quæ illis eriperēt omne gaudium, & lætitiam. Dicit igitur *sic Deum exercituum loqui,& Deum Israel*. Hîc Deus epitheta sibi aptat,quibus incutiat formidinem Iudæis cùm se vocat Deum exercituum. sed simul etiam spoliat eos omni fiducia,*Deum se Israelis nominans*. Solent enim hypocritæ vel Dei potentiā vilipendere,vel eius bonitate abuti:nisi Deus illos constringat, pro nihilo ducunt quicquid minantur Prophetæ. quare?nam quantùm in ipsis est, extenuant Dei virtutem. Hac igitur ratione dicit *se esse Deum exercituum*. Sed vbi non possunt sua superbia,& fastu Dei potentiam quasi infra se deiicere, tunc con

fugiũt ad aliud afylum:nam fibi promittunt illũ indulgẽter acturũ,& ita faciunt fibi delitias. Ex oppofito igitur hîc fe *vocat Deum Ifrael*,vt fciant fibi nihil profuturum,quòd genus Abrahæ fibi adoptauerit:quoniam non erant ipfi Abrahæ filii,fed extranei,quandoquidẽ ab omni pietate,& fide defciuerant.hoc valebat præfatio.Iam cùm dicit הנני: hac demõftratione intelligit non effe cur Iudæi tempus extrahant,& fibi vana fiducia prorogent inducias, quoniam adfit iam vltio. *Ecce ego*,inquit.ita fcilicet quafi in medium prodit,& teftatur fe iam armatum effe, vt exequatur fuum iudicium. *Ego*,inquit,*aufero ab hoc loco coram oculis veftris, & in diebus veftris.* Plenius exprimit illam particulam,לעיניכם:quoniã continget clades, & breui, & coram ipforum oculis. *Auferam* inquit,*vocem lætitiæ,& gaudij*:poftea,*vocem fponfi,& fponfæ*. Hîc per fynecdochen fignificat potius fimiles fore mortuis,quàm viuis:quia focietas humani generis fouetur coniugio,dum in sobole quafi renafcitur genus humanum,quod alioqui intereat quotidie neceffe eft. vbi ergo iam non eft tempus reliquum nuptiis, fignum eft vltimi interitus.Hoc nimirum fignificat Propheta cùm dicit Deum facturum,*vt ceffet vox fponfi, & fponfæ*,hoc eft, vt nullæ fint amplius gratulationes. Sequitur,

10 Et erit cùm annuntiaueris populo huic omnia verba hæc, tunc dicent, *vel fi dicant*, tibi, Cur locutus eft Iehouah fuper nos omne malum hoc magnum? & quæ iniquitas noftra? & quod fcelus noftrum, quo fcelerate egimus aduerfus Iehouam Deum noftrum?

11 Tunc dices illis, Quia dereliquerunt me patres veftri, dicit Iehouah, & profecti funt poft deos alienos, & feruierunt illis, & adorauerũt illos, *vel fefe inflexerunt coram illis*, & me reliquerunt, & Legem meam non feruarunt.

12 Et vos deteriores fuiftis, *deterius egiftis ad faciendum, vel perpetrandum*, quàm patres veftri: & ecce vos profecti eftis quifque poft prauitatem cordis fui mali, & abfque audire me, *hoc eft, ita vt non audieritis me.*

13 Et expellam vos è terra hac ad terram quam non nouiftis vos, & patres veftri, & feruietis illic diis alienis die ac nocte: quia non dabo vobis gratiam.

Hîc oftendit quod alibi vidimus,nempe populum illum fibi blanditum fuiffe in vitiis,ita vt nullis monitionibus flecti poffent,vel adduci ad pœnitentiam.hæc eft magna cæcitas, imò amentia,cùm percutimur Dei manu, non defcendere in nos ipfos:nam ftatim confcientia nobis effet inftar mille teftium ad nos damnandos.fed nemo ferè reperitur qui vitam fuam examinet: deinde quamuis cõuincat Deus fceleratos, vix centefimus quifque eius iudicio libenter,& fuppliciter fe fubiicit:quin potius maior pars obmurmurat, & obftrepit quoties fentit Dei ferulas. hoc vitium Ieremias oftendit graffatum fuiffe in populo, quemadmodum vifum fuit 5.capite. Hanc ob caufam igitur dicit, *Cùm annuntiaueris populo huic, & dixerint tibi Quare locutus eft Iehouah contra nos hoc tantum malum? quæ iniquitas noftra? quod fcelus, vt ita fæuiat contra nos, quafi fcelerate egerimus contra ipfum?* Non dubium eft,quin Deus maturè obuiàm ire voluerit peruicaciæ illius populi:fciebat enim indomita effe ingenia .Ergo quoniam fcit fore præfractos,vt nullam admittant caftigationem,confirmat Prophetam fuum:quafi diceret,Non eft cur te debilitet illorum contumacia.nam ftatim infurgent,& quafi illis facias graue iniuriam,expoftulabunt tecum , & negabunt fe tantorum fcelerum reos debere fieri. fi ergo ita petulanter reiecerint tuas minas,non eft quòd propterea frangaris:habebis enim in ore promptum refponfum . Nunc videmus quid proficiant hypocritæ,vbi vel tergiuerfantur , vel proterue fefe efferunt aduerfus Deum , & eius Prophetas.Interea monẽtur officii fui omnes Doctores, ne fcilicet fefe inflectãt, cùm vident fibi negotium effe cum fuperbis hominibus, & immorigeris, ficuti alibi vifum eft . iubebat enim

Suprà 1.18 Deus Prophetam fumere æneam frontem , vt fortiter fe opponeret contra omnes populi infultus.fic etiam hoc loco, *Dicent tibi*, hoc eft,cùm tam duriter illis minatus fueris,illi non libẽter cedent,fed intendent litem,quafi tu iniuftè ipfos accufes:dicẽt enim, *Quod eft peccatum noftrum? quæ iniquitas? quod fcelus, quo fcelerate egimus contra Iehouam Deum noftrum, vt magnum hoc malum locutus fit contra nos?* Videmus hypocritas non tantùm violentiam fuam proiicere aduerfus feruos Dei, fed aduerfus Deum ipfum,non quòd palàm hoc,& ingenuè profiteãtur.fed quid refert,vbi non fuftinent corrigi Dei manu,fed fefe opponunt,& oftẽdunt fe non æquo animo ferre correctionem? nonne fatis apparet ipfos Deo rebelles effe? Cæterùm,hîc graphicè depingit Ieremias eorum

rum mores,qui Deo sic obluctantur.neque enim audent prorsus negare se esse noxios,sed extenuant quantùm in se est,crimen suum:quemadmodum in exemplo Caim nobis idem ostéditur. Neque enim audet asserere se esse innoxium:quandoquidem erat sibi malè cõscius,& premebat eius conscientiam vox illa Dei, Vbi est frater tuus?sed interea non desinebat obstrepere,Maior est pœna mea,quàm vt ego sustineam,inquit. Sic etiam inducit Ieremias loquentem illum populũ:O,*quænam est iniquitas nostra? & quodnam scelus nostrum,quo scelerate egimus contra Iehouam Deum nostrum,vt loquatur malum hoc magnum contra nos?* Non dicunt ergo se prorsus extra noxã esse,tantùm excipiunt non tantam esse atrocitatem scelerum , vt Deus sæuiat tam inhumaniter contra ipsos,ac tam grauem pœnam ipsis infligat. Exaggerant igitur pœnã, vt sibi inducant aliquod tegumentum:deinde non dicunt se puros, & solutos esse ab omni culpa:sed loquuntur de iniquitate,& de sceleribus: quasi dicerent, Fatemur quidem esse aliquid,quod Deus reprehendat:sed non agnoscimus tantam congeriem scelerum,& iniquitatum,vt debeat sic contra nos fulminare. Postea autem dicit,*Tu respondebis illis,Quia reliquerunt me patres vestri,profecti sunt post deos alienos,coluerunt eos,& adorauerunt eos,& me reliquerunt,& Legem meam non seruarunt:vos autem deterius egistis*,inquit. Primo loco accusat Deus patres,non quòd pœna debuerit in filios cõiici,nisi imitati fuissent scelera patrum suorum : sed digni erant illius seculi homines,quos traheret Deus in eundem interitum. Adhæc nota est etiam illa sententia, Quòd reiiciat Deus iniquitatem patrum in filios,neque id facit immeritò:quia potest iustè vlcisci scelera in totum humanum genus,quẽadmodũ dicit Christus, Super vos veniet sanguis omnium piorũ ab Abel iusto vsque ad Zachariam filium Barachiæ. Sic igitur sæpe denuntiat Scriptura filios pœnas daturos vnà cum patribus,quia Deus momento vno reposcet rationem omnium scelerum , & ita pensabit diuturnitatem:quoniam sicuti expectat homines,& humaniter eos inuitat sua tolerãtia ad resipiscentiam, ita vbi videt nullam spem esse,tunc accumulat omnia flagella. & ideo non mirum est,si grauius plectantur filii,postquam grassata est multis seculis iniquitas. Videmus ergo hæc non malè inter se conuenire,quòd Deus in societatem pœnæ filios cum patribus inuoluat, nunquam tamen puniat innoxios:videmus siquidem illud impleri: Anima quæ peccauerit ipsa morietur:non portabunt filii iniquitatem patrum,neque pater iniquitatem filii:quia Deus nunquam permiscet filios patribus,nisi sint socii scelerum . Sed interea nihil obstat quo minus reiiciat Deus in sinum filiorum scelera admissa à patribus,nempe vbi semper in peius ruunt,& filii superant patres suos omni genere scelerum,vt postea videbimus. Cæterùm,discendum est ex hoc loco, falso prætextu eos abuti, qui Patrum exempla obiiciunt:quemadmodum hodie fieri videmus in Papatu. nam hic est clypeus quem audacter opponunt Deo, se imitari Patrum exempla. Deus autem duplici pœna pronuntiat esse dignos, qui non resipuerunt,cùm tamẽ vidissent patres suos impios,& Legis transgressores. Nunc notanda sunt crimina,quæ recenset Deus. dicit *se fuisse derelictum*, quia non poterat obtendere errorem populus ille,quemadmodum miseræ Gentes,quibus nunquam contigerat vllus Propheta , quibus nulla lex vnquam data fuerat. Gentes ergo aliquanto plus excusationis habebant, quàm Iudæi. Verum quidem est,omnes fuisse apostatas: quoniam Deus genus humanum sibi addixerat,& quicunque secuti sunt suas superstitiones,illi crimẽ defectionis meritò sustinent:veruntamen fuit maior atrocitas sceleris in populo Iudaico,quoniam Deus proposuerat illis Legem suam:fuerant quasi in eius schola educati: sciebant quænam esset vera pietas:poterant verum Deum à fictitiis discernere. Nunc ergo tenemus quid sibi velit verbum *dereliquerunt me*: & bis repetitur,quoniam necesse erat, Iudæos sic coargui,vt os illis esset obstructum:quemadmodum vidimus,qua erant peruicacia,sic fuisse exagitãdos,quia nunquam alioqui cessissent,neque culpam agnouissent,nisi coacti. Dicit *profectos esse post deos alienos,seruiisse illis,& illos coluisse*. Iam comparatio ista crimen rursus amplificat: quòd scilicet prætulerint Iudæi figmenta sua vero Deo,qui tot signis,& testimoniis manifestauerat suam gloriam, & potentiam suam illustrauerat apud eos. Cùm ergo illis satis superque testata esset Dei virtus,minimè tolerabilis fuit illa ingratitudo,quòd *deos alienos secuti sint*,de quibus tantùm audierant. Iactabant enim futiliter Gentes sua idola, & spargebant multas fabulas, vt allicerent miseros homines ad falsum & peruersum cultum:sed Iudæi sciebant quisnam esset verus Deus. Quòd maluerunt credere Gentium fabulis, quàm Legi, & propriæ experientiæ,nonne hæc est nimis fœda impietas? Hæc igitur ratio est,cur hîc queratur Deus *deos alienos ab ipsis cultos fuisse*. Iam addit, *Seruierunt ipsis : coluerunt*. Idem verbum sæpe apud Hebræos accipitur pro cultu , quemadmodum alibi dictum fuit. & ita refutatur stultitia Papistarum,qui negant se esse idololatras,quia tantùm picturas,& statuas adorant *dulia*, quemadmodum dicunt, seruitute,si ita loqui liceret, & non *latria*. quasi non vbique Scriptura cùm idololatriam condemnat,non vtatur hoc verbo:sicuti nunc Iudæis exprobrat Deus,quòd *seruierint diis alienis*, quòd scilicet fidem adhibuerint falsis & nugatoriis commentis Gentium:deinde adiungit externum gestum, quòd scilicet prostrauerint se coram idolis. Iam in fine versus declarat quomodo fuerit derelictus, nempe quia *Legem non seruauerint*. Confirmat igitur quod iam dixi , fuisse eò deteriorem apostasiam in Iudæis: quia scientes

Gen.4.9.13
Exod.20.5, & 34.7. Deut.5.9, & 1.32.18.
Mat.23.35, & Luc.11.51
Ezech.18. 4.18.

Cap.2.13. & volentes dereliquerant fontem aquæ viuæ,sicuti vidimus capite secundo. ac proinde non reprehenditur simplex ignorantia,quasi peccarent errore,& inscitia,sed quasi ex professo,Dei cultum abiicerent. Reliqua differam in crastinum.

PRECATIO.

Da omnipotens Deus,quando tot modis assiduè iram tuam in nos prouocamus,tu autem non desinis nos ad resipiscentiam hortari: da,inquam,vt tibi simus flexibiles,ac morigeri,neque spernamus tuas mansuetas inuitationes, vbi nobis misericordiæ tuæ spem proponis,neque etiam minas tuas despiciamus: sed sic proficiamus in verbo tuo, vt studeamus præuenire tua iudicia: deinde etiam vt allecti dulcedine gratiæ tuæ,nos tibi totos consecremus, vt ita auertatur à nobis ira tua, & capaces simus eius gratiæ,quam offers omnibus, qui verè & ex animo resipiscunt, & qui cupiunt te sibi habere propitium, in Christo Iesu Domino nostro, Amen,

HERI coactus fui abrumpere contextum verborum Prophetæ.dixerat *filios fuisse patribus deteriores*:& ratione addit,*quòd secuti sint prauitatem cordis sui mali,neque attenderint ad Deum.* Visus est antea idem de patribus dixisse.posset igitur quæri,cur dicat filios peius egisse,quàm patres,& pronuntiet grauiora esse eorum scelera? Sed iam antè vidimus ingrauescere peccata coram Deo,cùm filii sese confirmant ad malitiam,idque exemplo patrum suorum.Deinde notandum est,non modò propositam fuisse illis Legem, sed Prophetas subinde fuisse missos,qui obiurgationes adderent:& hoc etiam videtur exprimere Ieremias in fine versus, cùm dicit *eos non audiisse*,cùm tamen quotidie reuocarentur à Prophetis.Ergo obstinatio in causa fuit, cur Deus seuerius ipsos puniret:quoniã imitati fuerant malos patres:deinde non tantùm spreuerant, sed etiam obstinata malitia reiecerant omnes admonitiones propheticas. Sequitur deinde commi natio,*Eiiciam vos*,inquit, vel auferam *à terra hac in terram quam non nouistis vos,neque patres vestri: quoniam secuti fuerint deos incognitos, & abrepti fuerint post sua & aliorum figmenta.* Nunc Deus pronuntiat se fore gloriæ suæ vindicem dum rapiet ipsos in terram incognitam & ipsis, & patribus. Mox adiungit,*Illic coletis deos alienos die & nocte* Notãdum est hoc pœnæ genus:quia nihil peius accidere potuit Iudæis, quàm vt cogerentur ad impios & peruersos cultus .erat enim quædam Dei,& veræ pietatis abnegatio.Quia videtur hoc primo intuitu asperum,quidam mitigãt,quasi cultus deorum alienorum esset dura illa seruitus, in quam redacti sunt,cùm subessent idololatris:sed illud est nimis remotum.Ego itaque non dubito,quin Deus eos prostituat,quoniam vitiauerant verum & purum cultum, & defecerant ad multas Gentium immunditias : atque ita ostendat dignos esse,qui omnibus modis sese contaminent,& quasi mergantur in profundũ abominationum:& certè probabile est,fuisse seruiliter adactos ad impias cæremonias,quando liberum erat Chaldæis,abuti eorũ obsequiis,vt tractari solent mancipia sine vlla humanitate. Hinc ergo probabilis coniectura elicitur,fuisse tractos ad superstitiones, adeóque nullũ fuisse finem, vt non tantùm coacti fuerint falsos deos colere, sed per ludibrium fuerint traducti: quia triumphos suos quotidie agebant de illis victores. Et hanc sententiam confirmat quod sequitur, *Quia non dabo*: אשר enim relatiuum hic pro causali particula sumitur: *Quia non dabo vobis gratiam*, vel misericordiam,hoc est, non flectam hostium vestrorum corda,vt sint vobis propitii, vel exorabiles. Quibus verbis ostendit Deus non tãtùm se pœnas de illis sumpturũ,vbi eos hostibus subiiciet,& eorum libidini, vel patietur ipsos rapi in exilium:sed hanc fore pœnarum accessionem, quòd crudeliter in ipsos hostes sæuient:quia Deus vel mansuefacit ferociam hominum,vel cùm ita visum est,magis ad rabiem,& sæuitiam incitat,cùm vult illis vti tanquam flagellis. Nunc ergo tenemus totum Prophetæ consilium:quòd scilicet Iudæi,qui sponte non coluerãt Deum in terra sua,trahentur in Chaldæam,vbi cogẽtur velint nolint, alienos deos colere, idque absque fine, & modo. Nunc sequitur,

14 Propterea ecce dies veniunt, dicit Iehouah, & non dicetur amplius,*hoc est,quibus non dicetur amplius*, Viuit Iehouah,qui eduxit,*ascendere fecit,ad verbum*,filios Israel è terra AEgypti:

15 Quin potius,Viuit Iehouah,qui ascendere fecit filios Israel è terra Aquilonis,& ex omnibus regionibus, ad quas expulerat eos,& reducam ad terram eorum,quam dedi patribus vestris.

Hic

Hic videtur Ieremias promittere reditum Iudæis: & ita communiter exponunt, quasi hæc esset interposita consolatio, quæ propriè spectaret ad solos fideles. Sed ego existimo sententiam hanc mixtam esse, quòd partim seuerè denuntiet Propheta horribile fore exilium, de quo vaticinatur: tamen partim simul admisceat aliquid consolationis. Sed hoc posterius membrum videtur mihi obliquè attingi à Propheta. Ego igitur puto esse amplificationem. hoc tenendum est. Dixerat ergo, Expellam eos ab hac terra, & mittã in terram, quæ fuit incognita tam ipsis, quàm patribus eorum: nunc sequitur circunstantia, quæ grauitatem exilii amplificat. Sciebant enim quam sæua fuisset illa seruitus, è qua Deus eripuerat patres ipsorum: conditio illa fuit deterior centum mortibus, cùm adigerentur ad seruiles operas: deinde, cùm omnis æquitas illis negaretur: cùm statim ab vtero matrum occiderentur fœtus. Cùm ergo tam duriter scirent patres suos fuisse tractatos ab Ægyptiis, hæc comparatio, quæ ponitur, melius ostendere potuit, quàm formidabilis pœna ipsos maneret, quòd scilicet redemptio futura esset multò magis incredibilis. Nunc tenemus consilium Prophetæ: quasi diceret, Scitis vnde patres vestri exierint, nempe è fornace ænea, quemadmodum alibi loquitur, & quasi ex profunda morte. itaque redemptio *Suprà 11.4* illa debuit esse memorabilis vsque ad finem mundi. Sed iam Deus coniiciet vos in abyssum, quę longè profundior erit illa AEgypti tyrannide, è qua erepti sunt patres vestri. nam si inde vos redimat, erit miraculum longè excellentius ad posteros, vt ferè extinguat, vel saltem obscuret memoriam prioris illius redemptionis. ***Non ergo dicetur amplius, Viuit Iehouah, qui eduxit filios Israel ex Ægypto.*** nam illa captiuitas AEgyptiaca fuit magis tolerabilis, quàm futura sit hæc posterior, quia eritis demersi velut in ipsis inferis: & si Deus vos inde extrahat, omnes sentient hoc esse opus incredibile. Ego hanc existimo esse genuinam Prophetæ mentem. Interea obliquè simul gustum aliquem dare voluit futuræ redemptionis: sed non fecit hoc ex professo. Debemus ergo expendere quorsum tendat Propheta, nempe, quemadmodum dixi, vult incutere tantum terrorem Iudæis, vt sciant instare sibi atrocius malum, quàm perpessi essent eorum patres in AEgypto, qui tamen crudelissimè oppressi fuerant illic. Itaque obscura reddetur, neque ita vt olim celebrabitur illa prior liberatio, quę tamen fuit testimonium inæstimabilis Dei potentiæ: ***Sed potius dicetur, Viuit Iehouah, qui populum suum eduxit è terra Aquilonis:*** quia scilicet minus spei vobis erit residuum, vbi Chaldęi vos suo imperio subactos dissipauerint quasi corpus lacerum: vbi extinctum fuerit nomen Israel, Cultus Dei euersus, & Templum excisum. Vbi igitur omnia fuerĩt iam desperata, illa captiuitas erit multò magis horribilis, quàm qua oppressi fuerunt patres vestri. Proinde si Deus vos reducat, hoc erit etiam excellẽtius miraculum. Quòd autem per occasionem Propheta gustum aliquem dare voluerit gratiæ Dei, colligitur ex fine versus, vbi dicit, ***Et faciam eos reuerti ad terram ipsorum:*** quanquam copula debet resolui in conditionalem: quasi diceret, ***Si***, vel, ***vbi ipsos reduxero in terram ipsorum, quam dedi Patribus eorum.*** Iam sequitur,

16 Ecce ego mitto ad piscatores multos, dicit Iehouah, & piscabuntur: & sic, *post hæc*, mittam ad multos venatores, & venabuntur eos de super omni monte, *hoc est, ex omni monte*, & ex omni colle, & foraminibus, *vel cauernis*, rupium.

Quòd exponunt quidam hoc de Apostolis, prorsus alienum est: existimant Ieremiam hîc prosequi quod cœperat dicere, quia non dubitant, quin proximo versu concionatus fuerit de futura, eáque propinqua, liberatione, quæ in bonam fiduciam erigeret filios Dei. Sed iam repudiaui sensum illum. Ergo eorum expositio non est fundata in firma ratione. Quanquam si quis concedat, Prophetam vaticinatum fuisse de liberatione populi, tamen non propterea sequitur, Deum pergere in illa sententia. statim enim redit ad minas, vt videbitis. Et allegoria etiam hæc remota est, cùm loquitur de venatoribus, & piscatoribus. Iam quòd mentio fit collium, & montium, hinc clarius apparet, Prophetam hîc minari potius Iudæis, quàm promittere vllam in miseriis leuationem. Ego itaque simpliciter conuerto omnia. Nam cùm dixerit, exilium quod paulò pòst passuri erant Iudæi, fore grauius captiuitate AEgyptiaca: nunc adiungit rationem, quæ hoc confirmet: ***Ecce ego***, inquit, ***mittam ad eos, piscatores multos***, vt eos vndique contrahant in vnum. Piscatores nominat, qui hinc inde attrahent in suas nassas filios Israel. Itaque piscatoribus comparat Chaldæos qui sic grassati sunt per totam terram, vt nullos ferè reliquerint, nisi ignobile aliquod vulgus, quod etiam postea inde ablatum fuit. Et ideo piscatoribus subiicit ***venatores***. Quod quidam per Piscatores intelligunt hostes armatos, qui gladio interficient victos, & Venatores accipiunt pro his, qui malebant vitæ multorum

parcere,& trahere in exilium:hæc argutia mihi non placet. Simplicius est quod dixi, nẽpe vocari Chaldæos Piscatores,quia totam terrã exinanient incolis: deinde vocari eosdẽ Venatores,quia postquam dispersi erunt Iudæi huc & illuc,& profugi:tamen reperientur in cauernis petrarum, aut rupium. Et optimè conueniunt duæ similitudines. ostendit enim Propheta non multum fore Chaldæis negotii ad Iudæos capiendos: quemadmodum piscatores retia tantùm proiiciunt, non sese armant contra pisces, neque enim opus est: deinde quoscunque pisces capiunt, illis potiuntur, quia nulla est resistentia. Sic ergo ostendit facilem Chaldæis victoriam fore, quia non secus corripient Iudæos,quàm pisces trahuntur in nassas.hoc vnum est.Iam secundo loco dicit, Etiam si sese conferant in recessus montium, si se abdant in cauernas vel foramina, quemadmodum solent venatores persequi feras in syluis,& in aliis locis ferè inuiis, nec vllæ vel salebræ, vel spinæ, vel vlla impedimenta remoram iniiciunt, quin perrumpant, adeo violenter feruntur suo impetu:ita etiam nullus erit recessus montium absconditus Chaldæis, nulla erit cauerna, quæ protegat Iudæos,quin simul omnes capiantur. Ergo videmus confirmari superiorem sententiam duplici similitudine. Postea adiungit,

17 Quia oculi mei super omnes vias ipsorum, non absconditæ sunt à facie mea: & non sunt occultæ iniquitates è regione oculorum meorum,*coram oculis meis:ad verbum est,de coram oculis meis.*

Iam ostendit Propheta grauem illam cladem,de qua disseruit,fore iustam mercedem,quam rependet Deus sceleribus populi. Scimus enim Prophetas non tantùm in hunc finem præditos fuisse Dei Spiritu,vt vaticinarentur de rebus futuris:hoc fuisset nimis ieiunum: sed simul coniunctam fuisse doctrinam vaticiniis. Ideo Prophetæ non tantùm prædicunt quid facturus sit Deus, sed simul adiungunt causas. Ergo nunc subiicitur doctrina quasi condimentum vaticinii, cùm Propheta dicit instare Iudæis interitum, quia nimis diu prouocauerint iram Dei. Iam quoniam hypocritis nullus est tergiuersandi modus, vt heri visum fuit:ideo hîc Deus ipsos ad iudicium suum reuocat: quasi diceret hoc vnum sufficere, quòd cognoscat eorum iniquitates. Se enim esse idoneum iudicem,vt frustra litigent, vel conentur excusare, vel extenuare culpam. Dicit igitur *oculos Dei esse super omnes vias ipsorum:& omnes vias* nominat: quoniam non semel,neque in vna tantùm specie deliquerant, sed addiderant scelera sceleribus: *Non sunt absconditæ*, inquit: vrget eos Propheta, quoniam nunquàm finem excusandi fecissent, si voluisset admittere eorũ mendacia. Dicit igitur, *neque absconditas esse ipsorum vias, neque occultas eorum iniquitates coram oculis Dei.* Iam sequitur confirmatio,

18 Et rependam ab initio duplum iniquitatum eorum, & scelerum eorum:quia polluerunt,*super polluere ipsos*, terram meam in cadaueribus abominationum suarum,& suis inquinamentis repleruntt hæreditatem meam.

Nihil nouum dicit Ieremias: sed prosequitur quod vidimus proximo versu, nempe Deum non tam seuerũ fore aduersus Iudæos, quòd ipsum oblectet nimius rigor, vel quòd oblitus sit naturæ suæ,& fœderis quod pepigerat cum Abraham: sed quia Iudæi nimis obstinati fuerint in suis sceleribus. Sicuti ergo dixerat *oculos Dei esse super omnes vias ipsorum*:ita nunc addit, *Rependam quod meriti sunt*. Sed notandæ sunt singulæ particulæ: dicit ראשׁונה, quod interpretor, Ab initio. nam obscurius est quod alii reddunt, Primùm, rependam primùm. ראשׁונה idem significat quòd pridem,& refertur ad tempus. Non dubito itaque, Prophetam hoc velle, quod etiã prius attigerat, nempe Deum pœnas sumpturum de patribus & filiis, vt quasi in aceruum colligat vetustas iniquitates. Citauimus ex Lege, Deum rependere in sinum filiorũ patrum scelera: deinde citauimus & illam Christi sentẽtiam, Veniet super vos sanguis iustus ab Abel vsque ad Zachariam filium Barachiæ. Idem nunc repetit Propheta,nẽpe cùm Deus volet rependere mercedem Iudęis, ipsum collecturum omnes iniquitates, quæ pridem fuerant quasi sepultæ, vt quasi vno fasciculo inuoluat patres cùm filiis,& simul colligat omnia omnium scelera,vt quasi vno rogo ipsos consumat. Sic interpretor particulam,*ab initio*. dicit postea, Duplum iniquitatũ,& scelerum ipsorũ. Non intelligit Propheta aliquẽ fore excessũ seueritatis, quasi Deus non satis põderet quid homines meriti sint: sed *duplum* accipitur pro iusta, & perfecta mẽsura, queadmodũ Isaię 40, Repẽdit duplicia Dominus pro omnibus peccatis, hoc est, satis superque, vt dicunt Latini. Illic Deus induit personã patris,& pro sua indulgentia dicit Iudæos satis superque fuisse punitos. Ita etiam hoc loco, cùm de animaduersione loquitur, vocat eam Duplicẽ, nõ quòd excessura esset modũ, sed

Mat. 22.35 & Luc 11.51

Isa. 40.2.

sed quia Dominus futurus erat alius, quàm se ostenderat prius, cùm patienter ipsos tulisset: quasi diceret, Ego ad extremum vsque exigam de ipsis pœnas, ita vt nulla sit remissio, nulla lenitas, nulla clementia. Videmus ergo hîc simpliciter notari extremum rigorem, qui tamen carebat culpa: quia etiam si centuplo grauius puniret Deus qui visi sunt leuiter peccasse: non tamen posset in ius vocari, quasi sæuiret inhumaniter. Ergo cùm Iudæi tot modis, & tam longo tempore, & tam grauiter peccassent, non potuit Deus censeri nimis seuerus, cùm illis mercedem rependeret. Sed Duplum vocat, quia scilicet nihil omittet ad extremam seueritatem. Fortè etiam alludit ad hostes vindictæ suæ ministros, quorum sæuitia atrocior futura erat quàm putabant Iudæi, qui tanquã leuibus malis vana remedia sibi fingebãt. sicuti dicimus, *Il n'y faudra plus retourner*, vel, *tout outre*. Addit, *scelerum & iniquitatum*. Nam prius Ieremias induxerat ipsos sic loquẽtes, Quæ nostra est iniquitas? & quodnã scelus? quanquam enim non poterant prorsus se eximere à culpa, tamen non cessabant obtendere aliquos prętextus, ne viderentur in totum scelerati. Hîc autem Deus pronunciat, ipsos & sceleratos, & prorsus impios esse. Et adiungit confirmationem, nempe, *quòd polluerint terram in cadaueribus suarum abominationum*. Speciem designat Propheta, quoniam si generaliter tantùm locutus foret, semper Iudæi obmurmurassent, se non esse tantoperè sibi conscios. Vt ergo illos magis premat, ostendit quasi digito scelus minimè excusabile, quoniam polluerant suis superstitionibus terram Dei: dicit *terram meam polluerunt*. Hoc, crimen exaggerat, *quod polluerint terram sanctam*. Dei quidem est terra, & plenitudo eius. Ergo posset hoc de toto orbe meritò dici, Pollui Dei terram, vbi homines se impiè in ipsa gerunt. Sed hîc terram Chnaam discernit Deus ab aliis, quoniam erat quasi dicata eius nomini. Cùm ergo terrã illam Deus sibi consecrasset, sicuti volebat in ea coli, meritò dicit, *Terram meam polluerunt*: dicit, *In cadaueribus suarum abominationum*. Probabile est, Cadauera hîc vocari sacrificia. Nam quamuis in speciem similes essent superstitiones vero & legitimo Dei cultui: tamen scimus sacrificia quæ Deus mandauerat fuisse condita eius verbo, tanquam sale. Erant igitur boni odoris, & bonæ fragrantiæ coram Deo. Quòd ad sacrificia, quæ offerebantur idolis, spectat, erant fœtida cadauera, erant mera putredo. atqui cęremonia prorsus erat similis. Sed Deus non moratur externam speciem. nam obedientia melior est coram illo, quàm omnes victimæ. Videmus ergo subesse antithesin inter Cadauera, & inter Bonam fragrantiam, quæ fuit in legitimis sacrificiis. Quoniam enim sacrificia, quæ ritè offerebantur iuxta Legis præscriptum, placebant Deo, dicuntur boni odoris. Quoniam autem in superstitionibus nullum erat Dei præceptum, ideo victimæ vocantur Fœtida cadauera. Et dicit postea, *Suis inquinamentis repleuerunt hæreditatem meam*. Eodem sensu terra Chnaam vocatur Hæreditas Dei, quo nuper vocata fuit terra eius. Sed secunda hac voce plus aliquid exprimitur, quemadmodum Scriptura etiam solet amplificare. Hoc quidem iam magnum erat, terram, quæ sacrata fuerat Deo, fuisse pollutam: sed cùm dicit, *Hæc est mea hæreditas*, hoc est, hanc terram mihi delegi, vt residerem in ipsa cum populo meo, vt esset mihi quasi terrenum aliquod domicilium: quòd terra hæc repleta fuerit inquinamentis, hoc non est tolerabile. Nunc ergo videmus Iudæos ita constringi, vt frustra deinde elabi conentur, vel tergiuersando existiment se posse quicquam lucri facere: quoniam intolerabilis erat eorum impietas, & digna quam Deus ad extremum vsque persequeretur. Ego non pergam vlterius, quia est noua concio.

Psal. 24. 1

1. Sam. 15. 22

PRECATIO.

Da omnipotens Deus, quando non tantùm aliquẽ terræ angulum dedisti tuis cultoribus, in quo habitarent, sed voluisti regnum tuum extendere vsque ad extremos terræ fines, & vbicunque simus, nobiscum habitare per vnigenitum Filium *tuum: da inquam, vt nos tibi offeramus in sacrificia: deinde vt studeamus vitam nostram in obsequium verbi tui ita componere, vt glorificetur in nobis & per nos nomen tuum: donec tãdem participes simus cælestis illius, & æternæ gloriæ, quæ nobis parta est per eundem Christum Dominum nostrum. Amen.*

19 Iehouah, robur meũ, & munitio mea, & refugiũ in die angustiæ, *vel afflictionis*, ad te Gentes venient è finibus terræ, ac dicent, Certè men-

diabolicum esse, vbi homines Deum sibi fabricare audent. Nam si respicerent suam originem, & finem suum, haud dubiè non eò perrumperent temeritatis, & audaciæ, vt fabricarent sibi aliquem Deum. Si tantùm hoc idololatris venirent in mentem, Quisnam es? vndenam es ortus? quò tendis? & quis te exitus manet? statim conciderent omnes illæ peruersæ imaginationes, Tibi fingẽdus est Deus: & quisquis tibi siue hic, vel ille placuerit, tu illum coles. Vnde igitur fit vt homines prosiliant ad hanc amentiam, quòd deos pro libidine sua fabricant, nisi quia seipsos non agnoscunt? Non mirum igitur est, si mentibus sunt excæcati in quærendo Deo, cùm seipsos non respiciant, neque examinent. Hinc sequitur, non posse ritè coli Deum, nisi vbi humiliati fuerint homines. Humilitas autem optima est ad fidem præparatio, vt se verbo Dei subiiciant. Piæ se ferunt quidem idololatræ aliquid humilitatis: sed postea sese proiiciunt in stuporem, ita vt nolint inquirere, vt etiam discrimen omne lucis, & tenebrarum procul reiiciant. sed vera humilitas facit, vt quæramus Deum in verbo eius. Quòd autem interrogat Propheta, *An homo faciet sibi Deum?* non intelligit tam rudes fuisse vel Ægyptios, vel Assyrios, vt putarent se posse conferre deitatem ligno vel lapidi: sed quicquid in Dei cultu audent homines sibi fingere, nihil aliud est, quàm Dei creatio. Simul ergo atque permittimus nobis hanc licentiam, vt Deum hoc vel illo modo colamus, vel vt imaginemur Deum esse talem, vel talem, totidem sunt deorum creationes. In hac etiam parte, vbi dicit, *Cognoscent quòd nomen meum sit Iehouah*: notandum est, Deo auferri quod suum est, nisi in ipso acquiescimus, ita vt nullæ aliæ diuinitates nobis obrepant, vel se ingerant: quia non retinet Deus ius suum, vel gloriam, nisi vnicus sit ac censeatur. Nunc sequitur,

CAPVT DECIMVM SEPTIMVM.

PECCATVM, *vel, scelus*, Iehudah scriptum est in stylo ferri, *ferreo*, & in vngue adamantino, exaratum super tabulam cordis eorum, & ad cornua altarium vestrorum.

Propheta aliis verbis docet quod sæpius iam vidimus, nempe frustra Iudæos quærere effugia: quoniam peccatum ipsorum peruenerit ad cumulum vsque. Sæpe enim continget, homines labi: sed Deus qui procliuis est ad misericordiam, ignoscit: deinde sæpe leuitate rapiuntur homines, & ita scelera eorum non sunt ita insculpta cordibus. Ieremias ergo dicit nihil aliud esse residuum, nisi vt extinguat Deus gentem illam, quia sit desperata eius iniquitas. nam si leuiter aspersi essent vitiis, esset adhuc aliquod remedium. Sed vbi in corde, & in medullis, & ossibus
Suprà 13.23 insculptæ sunt iniquitates, quid amplius restat? quemadmodum prius dixit, An poterit Æthiops mutare pellem suam? Et tamen etiam si Æthiops pellem mutet vel panthera, tu eris semper similis tui. Sic enim penitus imbiberant & contemptum Dei, & contumaciam, vt non possent vllo modo reuocari ad sanam mentem. Nunc ergo tenemus quid sibi velit hoc loco Propheta. Dicit *peccatum Iehudah scriptum esse stylo ferreo in vngue adamantino*: quasi diceret, Non sunt leuiter tantùm iniquitate sua tincti. nam esset aliqua sanatio. Sed iniquitas insculpta est in penitissimo affectu ipsorum, quemadmodum si quis insculpat aliquid in adamante, & insculpat stylo ferreo. Hinc ergo apparet, fuisse prorsus venia indignos, vt nullo modo iam essent capaces misericordiæ: quanuis maximè vellet Deus ipsos recipere in gratiam: quoniam sua obstinatione clauserant viam saluti, nec poterant admittere promissiones, quæ requirunt pœnitentiam in peccatoribus. Postea adiungit *exaratum esse super tabulam cordis ipsorum*, quasi diceret ipsos sic addictos esse iniquitati, vt omnes eorum affectus ostendant impressa vestigia. Vnde sequitur Iudæos ita fuisse conuictos, vt frustra tergiuersarentur, quoniam propria conscientia ipsos damnabat. Quanquam ego Prophetæ verba tam de reatu interpretor, quàm de culpa ipsa, & propensione ad malum. Significat igitur Iudæos non vulgari modo peccasse, & trãsgressos esse Legẽ Dei: sed fuisse sceleribus ita addictos, vt gestarent ipsam iniquitatem insculptam in cordibus suis. Tabulas cordis metaphoricè appellat omnes affectus. Comparat enim cor tabulis: quemadmodum in lapide, vel in ære conspicitur scriptura incisa, ita etiam cùm affectus sunt infixi cordibus hominum, ipsa iniquitas est exarata in tabulis cordis. Postea addit, *Et ad cornua altarium vestrorum*. De corde loquutus est, iam longius progreditur, quòd scilicet testimonium iniquitatis occultæ palàm appareat. Si tantùm facta fuisset cordiũ mentio, poterant excipere Iudęi, Quid tu penetras in corda nostra? an tu Deus es, qui excutias arcanos affectus? sed Propheta adiungit, satis cognitam esse iniquitatem in altaribus ipsorum. Interea significat, frustra eos obtendere nomen Religionis: quoniam hoc nomine maximè sunt scelerati coram Deo, qui vitiauerint purum eius cultum Et ad confirmationem huius rei adiungit,

2 Secundum recordari filios ipſorum, *hoc eſt, cùm memores erunt filij ipſorum,* altarium ipſorum, & lucorum ipſorum ſuper arborem frondoſam, ſuper colles excelſos.

Non videntur mihi attingere Interpretes Prophetæ mentẽ, ſaltem rem ipſam non ſatis perſpicuè deſignant. Proſequitur itaque, meo iudicio, quod dixit in fine proximi verſus, nempe iniquitatem Iehudah inſcriptam eſſe in altaribus, vel ſuper cornua altarium. quomodo hoc: nempe quia tranſmittunt ad poſteros quicquid ab ipſis excogitatum fuit ad impios cultus. En quomodo exarata ſit iniquitas in cornibus altarium, nempe quia non fuit temporale ſcelus duntaxat, cùm Iudæi Lege abiecta, ſecuti ſunt peruerſas ſuperſtitiones: quin potius quaſi hæreditario iure illa impietas latius manauit ad poſteros. Meritò igitur eos accuſat Ieremias, quòd non tantùm toto vitæ curſu ad malum ferantur, ſed quòd etiam poſt mortem corrumpant filios ſuos, & poſteros: quia memoriam relinquant ſuarum ſuperſtitionum. Quidam exponunt, Quemadmodum filiorum, ſic etiam altarium recordantur: quaſi diceret Propheta ſic ardere peruerſo ſtudio idololatras, vt altaria quæ dicata erant idolis, non minus chara habeant quàm proprios liberos. ſed illud videtur eſſe nimis coactũ. Non dubito igitur quin Propheta hîc amplificet ſcelus, vt velit inſculptum eſſe in cornibus altarium: quoniam poſteri erant nimis memores ſuperſtitionum, quæ fuerant illis traditæ à patribus. Addit *lucos ipſorum: quia ſuper,* vel prope *omnem arborem frondoſam erexerint vitioſos cultus:* deinde, *ſuper omnes excelſos colles.* Sequitur,

3 Montane, in agro ſubſtantiam tuã, *opes tuas,* omnes theſauros tuos in prædam dabo propter excelſa tua, propter peccatum tuum in omnibus finibus tuis.

Iterum repetit Propheta inſtare Iudæis pœnam, nec quicquam eos proficere, cùm quærunt ſibi latibula, & receſſus: quoniam è montibus illos abſtrahet Deus, & exponet in direptionẽ hoſtibus ipſorum. הררי quidã vertunt: O mons meus. & primo intuitu videri poſſet hic ſenſus quadrare: ſed quia contextus poſtulat hoc intelligi de Iſraelitis & Iudæis, qui ſemper captabant receſſus, cùm aliquis terror hoſtilis inſtabat: alteram lectionẽ amplexus ſum. Cùm ergo ad omnes tumultus ita confugerent in latebras, ideo Propheta dicit fruſtra eos tergiuerſari, quoniã montes erunt ſimiles agris. *Ego,* inquit, *tanquam in agro,* id eſt, in planitie, *diuitias tuas, & theſauros exponam,* vt pateant in direptionem hoſtibus. Summa eſt, quòd Propheta vindictam Iudæis denuntiat, & ſimul excutit ſtultam fiduciam, quæ nimis ſecuros reddebat, vt ſpernerent omnes minas Dei: Vos, inquit, putatis tutum vobis fore refugium in montibus: Deus autem inde abripiet omnes veſtras facultates, & exponet tanquam in agro aperto, ita vt facilis ſit earum direptio. Iterum repetit quod dixerat, Deum ſcilicet meritò tales pœnas ſumpturum de Iudæis, vtpote qui ſe geſſerint plus quàm ſcelerate in ſuis excelſis. Per Excelſa haud dubiè ſignificat omnes impios cultus & degeneres. Nam Deus Templum ſibi elegerat in mõte Sion: volebat illic ſacrificia ſibi offerri: ipſi autem ſtulto feruore ſibi multa altaria erexerãt, vt nullus eſſet collis, vbi non ſtatuerent ſibi aliquod altare. Ergo per ſynecdochen hîc Propheta deſignat quicquid alienum erat à Lege Dei: & quò magis amplificet peccatum illud, dicit, *In omnibus finibus tuis:* quòd ſcilicet longè latéque diffuſa erat eorum impietas, vt nullus terræ finis eſſet purus à peruerſa aliqua ſuperſtitione. Cùm igitur terra ſic omni in parte contaminata eſſet, meritò dicit Propheta: *In omnibus finibus,* id eſt, nullum iam illis fore refugium, quò minus trahantur, & ſubiiciantur hoſtibus ſuis in prædam, vnà cum theſauris. Sequitur,

4 Et derelinqueris & in te ab hæreditate tua, quam dedi tibi, & ſeruire te faciã inimicis tuis in terra quam non cognoſcis: quia ignem ſuccendiſtis in excãdeſcentia mea, *vel in nare mea, in vultu meo,* in ſæculum vſque, *id eſt, in perpetuum,* ardebit.

Hîc quoniam eſt abrupta loquutio, videtur aliquid eſſe obſcuritatis: ſed quantùm ad rem ſpectat, ſenſus Prophetæ certus eſt, nẽpe quòd *relinquentur ab hæreditate ſua*, quaſi à propriis viſceribus. Ideo dicit, *Tu relinqueris & in te ab hæreditate tua,* hoc eſt, quanuis putetis vos eſſe extra hoc periculum, quia manet vrbs vobis adhuc incolumis, & in ea ſtatis: tamen peribitis viuentes ac videntes, quemadmodum loquuntur. *Erit igitur derelictio ab hæreditate, & quidem in te,* hoc eſt,

etiam si Dominus proroget vobis tempus aliquod, quo adhuc sitis superstites, tamen eritis similes mortuis: quia Deus vos occidet, vtcunque relinquat languidam vitam. Videtur hoc mihi emphaticè exprimere Proph. cùm dicit, *tandem fore derelictionem, & quidem vt ipsa*; hoc est, etiã si aliqua multitudo maneat superstes, tamen exilio & dissipationi addictũ esse populum. Erat autem hæc conditio morte deterior, quum protrahẽda esset Iudæis vita, ex quo dispersi erant inter hostes suos. Dicit, *Ab hæreditate quam dedi*, ne scilicet expostulent sibi auferri quod suum est: Quomodò terra, inquit, est vestra hæreditas? nempe eam adepti estis mea liberalitate: nunc cùm sitis ingrati, cur reprehendar, si recipio quod vobis dederam? vel quænam est ista iniuria? & quid potestis mihi obiicere? quia hæreditas semper mea est, quanuis ad tempus eam vobis concesserim: si fuissetis mihi grati, fuisset quidem illa perpetua; sed nunc cùm ea vos spoliabo, vobis culpam adscribite. Et eodem etiã sensu addit, *Seruire vos faciam aduersarijs vestris*, quod magis indignum est, quàm si vicinis suis seruirent, quibus non fuissent odio. Sed hìc ostendit quàm grauis futura sit calamitas: quoniã seruient suis hostibus. Addit, *In terra quam non cognoscis.* vbi repetit quod iam dictum est, ideo non insisto. Postremò confirmat quod dixerat de ipsorum scelere: *Ardebit*, inquit, *ignis in nare mea*. nam אף potest accipi pro vultu Dei. Etsi enim sæpius significat excandescentiam: tamen quoniam dicit, Ignem accendistis, hìc videtur melius conuenire, *in vultu meo*. Adhæc, Sæculi nomine significat Deum fore implacabilem Iudæis: quia ita meriti sunt.

PRECATIO.

Da omnipotens Deus, quando tam suauiter nos quotidie ad pœnitentiam inuitas, & ostendis te ad reconciliationem paratum, ne peruicacia nostra repudiemus beneficium hoc inæstimabile, sed subijciamus nos tibi, & sic nobis displiceamus in vitijs nostris, vt vero etiam & sincero pietatis studio tangamur, & nihil aliud studeamus toto vitæ nostræ cursu, quàm nos tibi, & officia nostra probare, & ita glorificare nomen tuum, vt aliquando participes simus cælestis & æternæ illius gloriæ, quam peperit nobis vnigenitus Filius tuus, Amen.

5 Sic dicit Iehouah, Maledictus vir qui confidit in homine, & ponit carnem brachium suum, & à Iehouah auersum est cor eius:

6 Et erit quasi myrica, *sic vertunt communiter*, in deserto, & non videbit cùm veniet bonum, *id est, fœcunditas*, & habitabit in siccitatibus in deserto, in terra salsuginis, & quæ non habitatur.

NON dubito quin Propheta hanc sententiam multis concionibus aptauerit: necesse enim fuit eam subinde repetere, cùm tam præfracto ingenio esset Iudæi. Iam vidimus quàm acriter inuectus fuerit in peruersam illorum fiduciam. atqui necesse erat hoc principium sumere: ergo semel scripsit quod sæpius dixit. Et hoc obseruatu dignum est: quia non satis intelligemus quid valeat hæc doctrina, nisi consideremus circunstantias: quia Propheta & expertus fuerat sæpius negligi tam promissiones Dei, quàm minas: & doctrinam vilipendi, & sibi esse negotium cum populo superbo, & qui fretus suis præsidiis, non tantùm pro nihilo duceret quicquid propositum fuerat Dei nomine: sed quasi ex professo reiiceret. Hæc igitur ratio fuit, cur Propheta non semel tantùm, sed quoties volebat hortari populum ad pœnitentiam, hoc proposuerit, nempe *maledictos esse, qui confidunt in hominibus*. Quantùm ad verba spectat, caro hìc accipitur pro homine, quemadmodum potest facilè colligi ex contextu: Hebræis enim tritum est, idem bis dicere. Ergo cùm priore membro nomen Adam posuerit, adiungit Carnem: Brachium verò pro virtute vel auxilio metaphoricè capitur. Summa est, *maledictos esse omnes qui confidunt in homine*: sed non dubium est quin per contẽptum Carnis nomen additum fuerit secundo loco, quemadmodum & capite 31. Isaiæ apparet: dicit enim illic Propheta, Ægyptius homo est, & non Deus, caro, & non spiritus. contemptim igitur carnem nominat Ægyptios: quasi diceret nihil in ipsis esse firmum vel stabile, sed auxilium quod ab ipsis sperabant Iudæi, fore euanidum. ita hoc loco, quanuis Propheta ex communi linguæ vsu repetat secundo membro quod priore dixerat, plus tamen aliquid exprimit, nempe quòd homines nimium desipiant, vbi salutem suam ita constituunt in re nihili: sicuti diximus in carne nihil esse solidum. Cùm ergo homines subitò euanescant, quid stultius fingi potest, quàm salutẽ ab ipsis petere? Sed notãdum est, Prophetam sic fuisse locutum, quia Iudæi cùm respicerent nunc in Assyrios, nunc in Ægyptios, putabant sibi fore

Isaie 31.3.

satis

ſatis præſidii aduerſus Deum ipſum,non quòd diſertè,vel etiam meditatò Deum ſpernerent:ſed videbimus poſtea non poſſe aliter fieri, quin Deus pro nihilo ducatur, vbi ſalus petitur ab homine mortali. Ergo quoniā hæc peruerſa fiducia obſtaculo erat Iudæis, ne recumberent in Dei gratiam,& minus etiam ad pœnitentiam adducerentur,ita loquutus eſt Propheta, *Maledictus eſt vir qui confidit in homine*. Videtur abrupta eſſe ſententia:ſed,quemadmodum iam dixi,notandum eſt,doctrinam Prophetæ non potuiſſe aliter confirmari, niſi excuteret ſuis popularibus ſuperbiam illam, qua erant excæcati: cùm ſcilicet putarent AEgyptios ſibi eſſe inſtar mille deorum. Sic igitur probè tenebimus Prophetæ mentem, ſi nobis ante oculos occurrat qualis fuerit tunc populi Iudaici conditio,& quas difficultates ſuſtinuerit Propheta ipſe,vbi quotidie illis minitabatur,ac ſtudebat eos reuocare ad Deum:nullus autem erat profectus.quare?nam frigebant omnes Dei promiſſiones, quia putabāt ſe tutos ſemper fore & incolumes,quantiſper Ægyptii erant illis propitii,& pollicebantur opem ſuam:deinde minæ etiā frigebant,quia non dubitabant opponere non tantùm pro clypeo,ſed etiam pro multis munitionibus illud auxilium,quod ſperabant ab Ægyptiis. Hoc igitur conſilio coactus fuit Propheta non ſemel,nec decies,ſed millies clamare,*Maledictus ſit qui confidit in homine,& ponit carnem brachium ſuum*. Eſt tamen generalis doctrina:nam hodie quoque ſumimus ſententias vniuerſales, quas accommodare oportet in priuatum vſum. Ergo generaliter pronuntiat hîc Spiritus ,*maledictos eſſe omnes qui confidunt in hominibus*.Iam ſcimus variis modis decipi homines,dum in hominibus cōfidunt: incipiunt enim à ſeipſis,atque ita hinc inde petunt ſecuritatis materiam.nam quiſque inflatur vana & peruerſa confidentia vel prudentiæ ſuæ, vel dexteritatis, vel potentiæ. Nemo igitur eſt, qui non in ſeipſo prius confidat, quàm in aliis:loquor de miſerrimis. hoc quidem eſſet pudendum:ſed nemo eſt tam contemptus, qui non turgeat aliquo arcano faſtu, ita vt ſe aliquo in pretio eſſe ducat:imò erigat ſibi aliquem ſublimem gradum. poſtea qui videntur ſibi prudentes, captant hinc & illinc auxilia, in quibus acquieſcunt. Sed vbi reſpexerint homines ſurſum, & deorſum, & collegerint ſibi auxilia ex omnibus mundi partibus : circuitus tamen ipſorum erunt inutiles, neque id tantùm,ſed cedent illis in perniciem: quia Deus non tantùm hoc loco irridet ſtultitiam eorum, qui confidunt in carne,ſed pronuntiat *ipſos eſſe maledictos*. Hæc autem Dei maledictio formidinem nobis debet incutere:nam hinc colligimus Deum eſſe infeſtum omnibus, qui ſalutem ſuam volunt habere repoſitam in mundo, & creaturis. Quod additur,*Et à Iehouah auerſum eſt cor eius*, hypocritæ traherent in ſuum commodum.nemo enim eſt qui non excipiat ſe ita confidere in hominibus,vt tamen non attingat quicquam ex Dei gloria,neque delibet. Si interrogentur cuncti mortales à primo ad vltimum,quiſque plenis buccis dicet ſe relinquere Deo ſuum honorem integrum,neque velle quicquam ex eo detrahere.hic eſt cōmunis ſermo. Sed interea vbi reponitur fiducia in carne, ſpoliatur Deus honore ſuo.ſunt igitur hæc duo non minus inter ſe contraria,quàm lux,& tenebræ.Ideo propheta hîc oſtendere voluit,non poſſe hæc duo ſimul coniungi,Fiduciam ponere in carne,& in Deo.Si aqua igni miſcetur,vtrunque perit:ita ſi quis velit aliqua ex parte ſperare in Deo,& alia ex parte ſperare in hominibus, perinde eſt acſi vellet miſcere terram cælo,& omnia peruertere. Hoc eſt igitur confundere naturæ ordinem, vbi homines volunt ſibi duas ſpes imaginari, & dimidiam partem ſalutis ſuæ adſcribere Deo, alteram verò adſcribere & ſibi & aliis hominibus.hoc eſt conſilium Prophetæ. Sciamus ergo omnes eos qui vel tantillum ſpei ſibi in hominibus conſtituunt deficere aliqua ex parte à Deo, & proinde auerti. denique Spiritus ſanctus breuiter quidem, ſed ſumma grauitate pronuntiat omnes eſſe apoſtatas,& Dei deſertores,quicunque inclinant in homines,vt illic ſpem ſuam defigant. Quòd ſi hæc ſententia vera eſt quoad præſentem vitam: vbi agitur de æterna ſalute duplex certè erit amētia, ſi vel minimum tribuimus aut iuſtitiæ noſtræ, aut aliis virtutibus. qui expectat auxilium ab homine maledicitur à Deo,nempe ſi ab eo expectet quod pertinet ad hanc caducam vitam,quæ citò euaneſcit: nunc ſi ſperamus ſalutem æternam, & hæreditatem cælorum à nobis, aut aliis creaturis,quantò hoc magis eſt deteſtabile?ergo notādi ſunt gradus,vt hæc Prophetæ doctrina nos in ſolo Deo retineat. Sed hîc obiicitur quæſtio, an non poſſimus ſperare auxilium ab hominibus, quorum opera Deus nos adiuuat: & qui ſunt non tantùm inſtrumenta gratiæ eius & auxilii,ſed quaſi manus?quoties enim homines nobis opitulantur,hoc tantundē valet,acſi Deus manū nobis porrigeret è cælo. cur ergo non expectabimus ab hominibus auxilium,quos Deus nobis deſtinat miniſtros gratiæ ſuæ?Sed magnum eſt pondus in *verbo fidendi*:quia licebit quidem expectare ab hominibus quod illis datum eſt,ſed in ſolo Deo acquieſcere nos oportet, & ab ipſo omnia tam ſperare,quàm precari.& hoc poſtea clarius videbitur. Sed breuiter nunc notandum eſt,cùm petimus ab hominibus quod illis datum eſt à Deo, nihil detrahi eius potentiæ,qui eligit quos vult miniſtros. Sed hoc rarum eſt exēplum : quia ſimul atque aliquid ab hominibus nobis offertur,obliuiſcimur ipſius Dei,& ſenſus noſtri deorſum trahūtur ad homines, ita Deus perdit partem aliquam ſui honoris. vbi autem vel minimum aliquid ei eripitur, abnegat nos,vt ſumus digni. Et notādum eſt quod hîc pronuntiat,*auerſum eſſe ab ipſo cor hominis,ſimul atque ſpem ſuam conſtituit in carne*. Adiungit ſimilitudinē confirmandæ eius ſententiæ cauſa, *Erit ſicut my-*

rica, vel iuniperus, ficuti alii vertunt. ערער arbuftum eft. Sed Iudæi etiam ipfi non confentiunt inter fe, alii tamaricem effe putant, alii iuniperum, alii myricam. Sed teneamus quod certum eft, nẽpe ערער effe arbuftum inutile, & non frugiferum. falluntur enim Hebræi, meo iudicio, qui putant effe iuniperum, quia nafcitur aliquis fructus ex eius ramis. fed exiftimo aliud effe genus arbufti nobis incognitum. Ergo dicit *eos fore fimiles arbuftis, quæ nafcuntur in deferto, quæ non vident fœcunditatem, fed habitant in ficcitatibus in terra falfuginis.* Terrã falis vel falfuginis vocant Hebræi terram fterilem. Et amplificat cùm dicit, *Quæ non habitatur*: quia vbi nihil nafcitur, inde fugiunt incolæ. Voluit igitur fimpliciter dicere Propheta, fpes eorum, qui in homines refpiciũt, fore aridas: quia Deus fruftrabitur ipfas, vt nunquam fuccedant. Sed notanda eft etiam altera pars fimilitudinis. noluit enim conferre Propheta incredulos ficcis ramis, fed arbuftis, quæ & radicem habent, & præ fe ferunt aliquid vitæ: ita increduli, dum arridet illis fortuna, quemadmodum loquuntur, exiftimant fe beatos effe, & ita obdurefcunt in fuis peruerfis confiliis, & reiiciunt omnẽ doctrinam: & quafi effent immunes ab imperio Dei, fuperbè repudiant omnes eius Prophetas. Ergo Propheta per conceffionem loquitur, cùm dicit tales effe fimiles arbuftis, quæ radicẽ quidem habent, & folia, fed fine fructu, deinde arefcunt, vbi incalefcit æftas. Quemadmodum ergo ardor folis confumit quicquid videtur effe fucci, & coloris, & vitæ in arbuftis: ita etiam Deus exficcat, & arefacit omnes fpes infidelium, quanuis putent fe habere radicem, quæ ipfos, & ipforum vitam tueatur: ficuti etiam in Pfalmo dicitur, incredulos effe fimiles herbis, quæ crefcunt *Pfal.129.6* fuper tecta. nam tales herbæ eminent in fublimi loco: triticum autem nafcitur in agris planis, imò calcatur pedibus: herbæ autẽ illæ quò magis eminent citius arefcunt, & fine fructu pereunt. fic etiam increduli ad tempus gloriantur, & infultant filiis Dei, defpiciunt eos è fublimi loco: quia filii Dei funt fimplices, & abiecti, fed quemadmodum ex fegete nafcitur nobis victus, & feges ipfa benedicitur, ita etiam electi proferunt fructus fuos in illo abiecto, & contemptibili ftatu: improbi autem illi, qui tam excelfum locum occupant, euanefcunt fine vllo fructu. Hoc idẽ nunc intelligit Propheta: ideo notandæ funt duæ illæ partes fimilitudinis. Sequitur,

7 Benedictus vir qui confidit in Iehouah, & cuius eft Iehouah fiducia, *ad verbum, & erit Iehouah fiducia eius.*

8 Et erit tanquam arbor plantata prope aquas, & prope riuum, emittet, *hoc eft, quæ emittit,* radices fuas, & non videbit cùm veniet æftus, & erit folium eius viride, & anno prohibitionis non timebit, & non definet à faciendo fructu, *hoc eft, à proferendo fructu.*

Notandus eft hic ordo, quem tenet Propheta. neque enim poterat concionari vtiliter de fecundo membro, nifi prius abftuliffet peruerfam fiduciam, in qua nimis diu fuerant defixi Iudæi. nam fi quis proiiciat femen in terra inculta, quis erit fructus laboris? ficuti igitur neceffe eft aratrum præcedere antequam femen iaciatur: fic etiã vbi volumus cum profectu docere, neceffe eft euellere vitia, quæ iam occupant hominum animos: præfertim verò hoc locum habet vbi tractandum eft de fide in folo Deo locanda, & de feria nominis eius inuocatione. Prophetæ autem fpecialis fuit ratio, quia iam pridem obduruerãt Iudæi ad peruerfas illas fiducias, vt Deum negligerent in vtranque partem, hoc eft, vilipenderent eius minas, & pro nihilo etiam ducerent promiffiones gratiæ. Propheta igitur non potuit quicquam apud eos proficere, nifi tenuiffet hanc methodum, nempe vt corrigeret vitium illud, quo iampridẽ corrupti fuerant: quemadmodum tolluntur vitiofæ herbæ, vt locus fit vacuus bonæ fegeti. Sed fi tantùm negatiuè locutus effet Proph. hoc eft, fi damnaffet peruerfam illam fiduciam, hoc non poterat fufficere. dixiffent quidem Iudæi fe fuiffe deceptos, cùm ita omnes fpes fuas in Ægyptiis reponerent: fed hoc etiam contingit peffimis quibufque. fi enim aliunde fperauerint auxilium, vbi opinio eos fruftrata eft, damnant quidem fua confilia: fed interim manent fufpenfi, & anxii, neque Deum requirunt. Ergo videmus quàm appofitè Proph. inceperit à fententia illa, cùm damnauit Iudæos, quia nimium recumberent in homines: deinde quàm prudenter adiiciat hanc fecundam partem, quia non fatis fuiffet, quemadmodum dixi, negatiuè loqui, nifi illos reuocaffet ad Deum. Ita etiã hodie videmus multos ridere fuperftitiones, quæ hactenus in Papatu graffatæ funt, fed interea nulla emergit in ipfis religio: fatis ipfis eft ludibria illa cognofcere. atqui præftaret ipfos retineri vel aliqua fuperftitione in timore Dei, quàm ita licentiã arripere ex parte vna doctrinæ, & interea non refpicere in Deum: quemadmodum præpofterè fieret, fi quis vitiofum ædificium tolleret, deinde relinqueret hominem fub dio: quorfum hoc? poffet tamen ille qui eiicitur è domo fua, ad tempus aliquod fefe tegere. Ergo non fatis eft diruere quod eft peruerfum, nifi probum ædificium fuccedat. Hanc feriem & methodum nunc tenet Propheta. Poftquam ergo dixit *maledi-*

ctos

ctos esse omnes qui confidunt in hominibus, iam addit, *Beatus vir qui confidit in Iehouah:* quasi diceret homines esse prorsus inexcusabiles, dum ita sese addicunt vel sibi, vel aliis mortalibus, cùm Deus vltrò se illis offerat. Quid igitur obstat hominibus, quò minus salus eorum sit in tuto? quia scilicet abiiciunt gratiam Dei, quæ tamen illis obuia est, dum malunt seipsos decipere, vbi sibi vel aliis arrogant quod proprium est Dei. Videmus ergo hîc damnari totius mundi ingratitudinem, cùm dicit Propheta *beatos esse qui in Domino confidunt*. nam si Deus procul se abscōderet, esset aliquis prætextus ignorantiæ: deinde hæc saltē esset aliqua probabilis defensio, Quid aliud possumus? quærimus auxilium quod nobis occurrit: si Deus nos ad se vocaret, vel si liceret nobis ad eum accedere, essemus quidem satis voluntarii: sed vbi ille nos destituit, certè hoc est vltimum desperationis refugium, apud nos reputare quid nobis expediat, vel hinc inde accersere nobis auxilia. Ergo Propheta hîc ostendit friuolas esse eiusmodi defensiones, quia Deus sponte nos ad se inuitat. frustra enim diceret *beatos esse qui confidunt in Iehouah*, nisi Deus nobis proponeret fiduciæ materiam. Sed notandum est quod claram per se sententiam magis confirmat: *Et cuius Iehouah fiducia est*. Nihil videtur lucis accedere ad superiorem doctrinam: deinde quid ea in se ambiguitatis continet, vt explicatione indigeat? *Beatus vir qui confidit in Iehouah:* pueri hoc statim intelligent. ergo aut superuacuus est sermo Prophetæ, aut aliqua est ratio cur rem adeò dilucidam repetat Et certè incredulitas quam quisque nostrûm in se experitur, optima erit magistra: quia etiam qui videntur sibi esse probè fundati in Deo, tamen vbi aliqua tentatio ipsos aggreditur, labascūt. Cùm ergo hoc nobis vulgare sit, circunspicere in varias partes, quoties aliquid periculi impendet, hinc facilè cognoscimus nos non sperare in Deo. Quod ergo videtur esse tam facile, reipsa cognoscimus esse difficillimum: & ideo Proph. postquam dixit *beatos esse qui in Deo confidunt*, secundo loco posuit, *Et quorum Deus fiducia est*: quasi diceret, Nescit mundus quid sit in Deo sperare. nam quisque hoc securè testabitur, imò magnificè prædicabit se in Deo sperare: interea non reperietur vel millesimus, qui hoc intelligat, imò qui verè gustauerit & ex animo quid sit in Deo sperare. Nunc ergo tenemus quàm non superuacua sit, ac frigida hæc repetitio. Deinde adiungit similitudinem, quæ priori opponitur: *Erit*, inquit, *sicut arbor plantata super aquas, & quæ mittit suas radices supra riuum*, vel iuxta riuum, *quæ non videbit cùm veniet æstus* Hîc Propheta discrimen notat inter veros Dei cultores, qui in ipso confidunt, & inter eos, qui inflati sunt suis peruersis imaginationibus, ita vt vel à seipsis, vel ab aliis salutem quærant. nam de incredulis dixit, Esse similes mirycis, quæ ad tempus virent, sed nunquam proferunt fructum, deinde, quas æstus facilè consumit. Quòd autem ad fideles spectat, dicit *esse similes arboribus plantatis prope aquas, & quæ radicem*, inquit *mittunt*. Myricæ habent speciem aliquam, sed interea nullus est succus, nullus humor in locis aridis: ita radix earum facilè arescit. Quantùm autem ad Dei cultores spectat, *plantati sunt*, inquit, *in loco humido*, cui suggeritur succus à continuo fluxu aquæ. Ideo adiūgit Propheta, *Non timebit*, inquit *arbor illa æstum cùm veniet*. Obliquè significat filios Dei non esse prorsus expertes rerum aduersarum: sentiunt enim ardorem solis, quemadmodum arbores non possunt effugere hanc necessitatem: sed ex occulto loco suggeritur humor, & succus, qui diffunditur in ramos, quemadmodum adiungit Propheta *eos fore virides*, nempe ab illo humore, quem terra suppeditat, quæ aquis abluitur. Ergo significat Propheta, quanuis filii Dei sentiant magnos ardores, quemadmodum & increduli: quia communis est vtrisque conditio, tamen fore semper saluos, quia etiam si sol ardore suo summitatem torreat, paratum erit remedium: quoniam radix trahet humorem, & succum ab aquæ irrigatione. radix enim semper abluitur. Nunc ergo videmus quàm bene conueniat omni ex parte similitudo: ideo dicit *non fore solicitam*. nam דאג significat timere, & esse solicitum, significat etiam interdum dolere: ideo quidā vertunt, Non dolebit, id est, peius habebit. Sed altera significatio videtur mihi melius fluere, quòd scilicet *arbor quæ plantata est prope riuos aquarum, non metuat sibi ab ardore*: & adiungit, *Neque desinet à proferendo fructu*. Eadē ferè similitudo legitur Psalmo 1. nisi quòd illic timor Dei, & studium Legis ponitur pro fiducia: Beatus vir, &c. qui meditatur in Lege Dei. hîc autem specialiter Psal. 1. 3.
differit Ieremias de fiducia, quæ in solo Deo locari debet: sed tamen optimè consentiunt inter se duo Prophetæ, quòd maledictæ sint spes omnes, quibus sese homines inebriant, dum salutem vel in seipsis quærunt, vel in mundo, & sua cōsilia, suas virtutes, suam potentiam, vel auxilia, quæ sibi putant parata fore, pluris faciunt, quàm Deum ipsum, & eius promissiones. nam qui seriò meditatur die & nocte in Lege Dei, ille hinc etiam cognoscit, vbi locanda sit salutis fiducia tam æternæ, quàm temporalis. Sequitur,

9 Insidiosum cor præ omnibus, *supra omnia*, & peruersum, *vertunt quidam: alij durum, alij ægrotum: possumus vertere vitiosum, vel morbidum:* quis cognoscet illud?

10 Ego Iehouah exquirens: *vel explorans*, cor, examinans renes ad dan

quoniam cedunt illis opes in perniciem. Quicquid sit,quemadmodum veteri prouerbio dictũ est,Malè parta malè dilabi,hoc & vsu,& experientia satis probatur. Et hoc intelligit Propheta, cùm eos comparat perdicibus, qui opes accumulant *non in iudicio*,inquit.Exceptio hæc notanda est. Potest enim fieri,vt quispiam ditescat qui fuerit iustus vir:quemadmodum Deus locupletauit Abraham.Sed ille non ditatus fuit rapinis,nec fraudibus,nec crudelitate. benedictio Dei illum ditauit.Sed qui perperam , & per nefas sibi opes accumulant, necesse est , illos tandem exinaniri à Deo.Dicit primùm,M*edio dierum suorum derelinquet illas*,hoc est,etiam dum habet pecuniam clausam in arca,dum habet horrea sua referta,& cellas,tamen opes illæ diffluũt. Videmus, vbi maxima est rerum omnium copia,vt tamen dominus ipse sit famelicus : non potest ad satietatem pane vesci:& tamen posset alere centũ homines.Sic igitur diffluunt,& euanescunt diuitiæ inter illorum manus.Postea adiungit,I*n fine suo nihil erit*,vel erit ludibrio,vel erit insipidus.Mundus quidem existimat illos solos sapere,qui prouidi sunt,& qui sunt ad rem attenti,& qui vndique rapiunt,& tenaciter supprimunt quicquid semel in eorũ manus peruenit . sed Dominus hìc stultitiæ & vanitatis eos omnes condemnat . Quanquam existimo etiam pecuniarum mancipia vocari homines nihili,& contemptibiles. Sequitur,

12 Solium gloriæ excelsum,*vel,celsitudo:* (מרום *, enim tam adiectiuè capitur, quàm substantiuè*) ab initio locus sanctuarii nostri.

Non dubium est, quin Propheta commemoret singularem gratiam , qua Deus Iudæos dignatus fuerat,cùm sibi eligeret apud ipsos domiciliũ . Fuit ergo hic honor incõparabilis, quòd Deus voluit habitare in medio illius populi. Ergo exclamat Proph . *solium gloriæ, & celsitudinem esse locum sanctuarii*,quem sibi Deus in terra illa elegerat. Sed tenendũ est Prophetæ cõsiliũ. Aliquando enim Spiritus sanctus cõmemorat Dei beneficia , vt erigat hominũ animos ad fiduciã, vel excitet ad sacrificia laudis. Hic est igitur duplex vsus, dum Scriptura nobis in mediũ proponit Dei beneficia,nẽpe vel vt certò persuasi simus,illum semper nobis fore Patrẽ:quia qui incœ-
Psal. 138.8 pit solet etiam perficere, quemadmodũ dicitur in Psalmo, Opus manuum tuarum non deseres. Aliquando Scriptura nos hortatur ad reddendam gratiarum actionem, dum ostendit quàm liberaliter nobiscum egerit Deus. Sed hìc est exprobratio, cum Proph . dicit *solium gloriosum Dei esse in Iudæa*,quemadmodum si Deus illic palàm,& visibili forma appareret. Fuit enim Iudæa,vt ita loquar,quasi cœlum terrestre,quia Deus sibi consecrauerat montẽ Sion,vbi habitaret. Nũc ergo tenemus cur Propheta hìc extollat dignitatem,ad quam extulerat Deus Iudæos, cùm iusserat sibi Tẽplum extrui in monte Sion. Quidam subaudiũt particulam similitudinis, Sicut solium gloriæ,hoc est,sicut cælũ ipsum in sublimi,ita est locus Sanctuarii nostri:sed possumus simpliciter accipere verba vt sonant.Interim repudiandum est illud Rabbinicum commentum, quòd Deus ante mundi creationem Templum condiderit,sicuti Messiam,& alia. Nugæ illæ sũt nimis insipidæ . Tamen hic locus præbuit Iudæis ansam fabulandi, quia dicitur,*ab initio*,מראשון. Si solium Dei,hoc est,sanctuarium illud fuit ab initio,sequitur ergo fuisse creatum ante cælum & terram . Sed illud refellitur vno verbo,non agi hìc de tempore,sed de ordine : ordinem verò ipsum non esse in rerum substantia,sed in prouidentia Dei. *Ab initio* igitur *fuit solium Dei gloriosum in Iudæa*,nempe quia Deus æterno cõsilio statuerit eligere Abrahæ genus: deinde erigere in gente illa solium Dauidis, & inde excitare salutem toti mundo . Proinde illa prædestinatio est antiquitas solii,de qua nunc Propheta loquitur. Ergo optimè conuenit hæc sententia: quòd scilicet Deus ornauerit Iudæos singulari honore,& prærogatiua:quoniam inter ipsos habitare voluerit,non secus atque in cælo : ita vt conditio illorum esset superior , & excellentior omni humana gloria. Nunc sequitur,

13 Spes, *vel,expectatio,* Israel Iehouah , quicunque abs te discedunt, *vel,qui te derelinquunt,*עוזביך*:hoc verbo nuper fuerat vsus de perdicibus loquens,* pudefient:qui deficiunt à me,in terra scribentur:quia dereliquerunt,*idem est verbum,*fontem aquarum viuentium Iehouam.

Ex hoc versu melius liquet quorsum Propheta nuper commendauerit excellentiam gentis suæ,nempe vt per comparationem minus excusabilis esset eorum impietas . nam quò liberalius nobiscum Deus egit,eò atrocius est ingratitudinis crimen . Cùm ergo in sublime euecti essent Iudęi , ita vt eorum nobilitas fulgeret in toto mundo , fuit magis detestabilis eorum contumacia aduersus Deum : deinde ingratitudo , cum reiecta illa , vel pro nihilo ducta gratia tam singulari , defecerint ad idola , ad spes vanas, ad peruersa sua consilia . Perinde igitur est , acsi Propheta diceret, Quid nobis prodest, Deum habere in medio nostri, & Templum esse quasi domicilium eius terrestre, vt familiariter nobiscum versetur ? quid hoc nobis pro-

dest?

deſt? quia nemo amplectitur hanc gratiam: imò ſponte, & quaſi deliberata malitia abiicimus tantam beneficentiam, quæ vltro nobis offertur. Videmus ergo hæc coniunctim debere legi, quòd ſolium gloriæ Dei eſſet in Iudæa. interim verò populus ille malignè, & ſceleratè gratiam ſibi oblatam abiiceret. Conuertit autem ſe Propheta ad Deum, vt ſtomachum moueat Iudæis, quia talis erat eorum peruicacia, vt fruſtra eos doceret. Dicit autem, *Iehouah expectatio Iſrael, quicunque te derelinquunt, pudefient*: quaſi diceret, Nihil proderit impiæ multitudini, quæ non amplectitur hanc dignitatem, qua genus noſtrum excellit præ aliis gentibus. Deus enim in medio noſtri habitat: ſed vix centeſimus quiſque ei adhæret: imò omnes perfide ipſum derelinquunt. Pudefient igitur cum ſua gloria quicunque ita reſpuunt beneficium illud Dei. In ſumma Propheta admonet, fruſtra, & temerè gloriari Iudæos, quia genus ipſorum Deus adoptauerit. nam requirebatur aliquid mutuum, vt ſcilicet occurrerent ipſi Deo, & locum darent eius beneficiis. Cùm autem peruerſè repudiarent eius gratiam, quid potuit illis reſiduum eſſe? Ergo dicit, *Pudefient omnes qui te derelinquunt*. nam hoc verbo ſignificat, Iudæos fuiſſe quæſitos à Deo. neque enim potuit hoc dici eodem ſenſu, vel pari gradu de Gentibus. nam Gentes nunquam fuerant collectæ à Deo in vnum corpus: ſed ſolos Iudæos præuenerat ſingulari gratia. Cùm ergo ſe illis manifeſtaſſet, & teſtatus eſſet ſe illis fore in patrem, ab illis fuit derelictus. Quare notatur hìc defectio, cuius ſoli Iudæi tunc rei fuerunt, quoniam Deus illos ſibi accerſiuerat: deinde acceſſerat ad ipſos, & percuſſerat cum illis fœdus. Cùm ergo ita propinqui eſſent Deo, defectio eorum magis fuit execranda. hoc Propheta intelligit. Iam addit, *Etiam qui deficiunt, in terra ſcribentur*. ad verbum eſſet, Qui deficiunt à me. nam י in fine eſt ſeruilis litera, ſicuti multi ſentiũt. Quidam etiam exiſtimant eſſe verbum, & י in principio eſſe notam futuri temporis: & putant legi ו in fine pro י, יסורו, Qui deficiunt. Alii volunt eſſe nomen, & יסורי legi, pro וסורים. Quo ad ſenſum pertinet, ſatis conſtat, Prophetam hìc Iudæis excutere vanam gloriam, qua turgebant, cùm gloriarentur ſe eſſe Dei populum, ſanctum Abrahæ genus, regale ſacerdotium: hæc omnia deridet tanquam vana: quaſi diceret, Faceſſant iſtæ iactantiæ, quæ plenæ ſunt mendacio: vos eſtis Mat. VI. 3.
apoſtatæ: ergo nomen veſtrum ſcriptum erit in terra. Minimè dubium eſt, Terram hìc cælo opponi. Scriptura etiam interdum nomen impii dicit in terra probroſum fore: ſed quoniam ſæpe 16.
acquirunt ſibi nomen celebre, & honorificum in terra, per conceſſionem Propheta dicit, Eſto: Cenſeat vos mundus eſſe ſanctum genus Abrahæ, & benedictum ſemen, & populum electum: denique arroget ſibi quiſque veſtrum quicquid volet: ſed nomen veſtrum erit in terra, & delebitur in cælo, hoc eſt, nulla erit vobis hæreditas, nulla portio in regno Dei. Denique ſignificat, coram Deo & Angelis eius nullo loco eſſe Iudæos, quia indigni ſunt, quos Deus pro filiis ſuis cenſeat, cùm ipſum impiè abnegauerint. Concedit igitur illis nomen in terra: ſed perinde eſt ac ſi diceret eos improbè mentiri, dum ſe iactant electum populum, cùm ipſi in nihilum redigant Dei electionem, quantùm in ſe eſt. Poſtea adiungit, *Quia dereliquerunt fontem aquarum viuentium Iehouam*. Confirmat ſuã ſententiã Propheta, ne putẽt Iudæi ſe nimis ſeuerè caſtigari, cùm deletur è cælis eorum nomen: *Dereliquiſtis*, inquit, *fontem aquarum viuentium*. Quiſnam eſt? Deus (quemadmodum dictum fuit capite ſecundo) Deus ſe vobis manifeſtauit: nonne in ipſo vobis conſtat plena & ſolida fœlicitas? quid poſſet ab homine mortali amplius expeti, vbi fruitur Deo ſuo, in quo eſt bonorum omnium plenitudo? Deus ſe vobis obtulit, & ſemper vobis expoſita eſt eius liberalitas, quemadmodum ſi fontem proferret, vnde ad ſatietatem haurire liceret: vos autem *dereliquiſtis fontem hunc*. Ergo pereundum eſt vobis ſiti: & meritò, quoniam tanta veſtra ingratitudo fuit, vt contempſeritis inſignes illas, imò inæſtimabiles Dei gratias. Iam ſequitur,

14 Sana me Iehouah, & ſanabor: ſerua me, & ſaluus ero, quia laus mea tu es.

Hìc Propheta quaſi perterritus abſcondit ſe ſub alas Dei, quoniam videbat paſſim graſſari defectionẽ, & omne genus ſcelerũ in terra: videbat præcipuos quoſque ſuæ gẽtis eſſe ſceleſtos Dei contẽptores, & tantùm inaniter iactare genus ſuũ: interea autẽ eſſe omni ſtudio iuſtitiæ & rectitudinis vacuos. Cùm ergo videret terrã ita infectã eſſe, ne ad ipſum vſque penetraret labes, cõmendat ſe Deo: quaſi diceret, Quid fiet mihi Domine? ego enim hìc obrutus ſum ſceleribus, quocunque me vertã nihil reperio, quod non me abripiat & abſtrahat à pietate, & ſincero cultu nominis tui. Quid ergo ſi me deſeras? nẽpe ſtatim abripiar, & actum erit de me, quoniã nulla eſt in tota terra ſalus, neque vlla ſanitas: quemadmodũ ſi graſſetur peſtis, ita vt nemo audeat prodire in medium, ne ſentiat aliquid contagionis. Ita etiam Propheta hoc loco, dum videt totam terram inquinatam eſſe ſceleribus, vt nullus angulus ſit integer, confugit ad Dei auxilium, & dicit, Domine non poſſum eſſe ſaluus, niſi me ſerues, non poſſum eſſe integer, niſi abs te ſit mea integritas. Nunc tenemus conſilium Prophetæ, & quomodo hic verſus cum aliis cõhæreat. Primò dicit, *Sana me & ſanabor*, quaſi diceret ſe iam eſſe morbidum, quia contraxerit labẽ à peruerſa conſuetudine. Sanitatẽ ergo quærit in ſolo Dei auxilio, & quidẽ ſingulari. Quo ſenſu poſtea

addit, *tunc demum se fore saluum, si à Deo seruetur*. Cæterùm, docemur his verbis, dum vbique se ingerunt scandala, tunc maiore studio, & ardore inuocandum esse Deum. Nam quisque nostrûm satis sibi conscius est propriæ infirmitatis: etiam si pugnandum non esset, tamen leuitas nostra non patitur nos integros stare. quid igitur, cùm Satan oppugnat grauissimis machinis fidem nostram? Ergo cùm omnia videmus in mundo nunc corrupta, atque ita posse nos mille modis abstrahi à vero Dei cultu: discamus exemplo Proph. nos abscondere sub Dei alas, & petere, vt ipse nos sanet: quia erimus non vna tantùm in specie vitiosi, sed multæ corruptelæ statim nos consument, nisi Deus ipse opem ferat. Ergo quò deterior est mundus, & quò maior est scelerum licentia, eô magis nos hæc necessitas ad precandum solicitet, vt Deus mirabiliter nos conseruet, quasi in ipsis inferis. Colligitur etiam ex eodem loco doctrina generalis, Non esse in hominis arbitrio stare, vel se tueri incolumem: vt saluus sit, sed esse singulare Dei beneficium. Nam si qua esset hominis facultas ad se seruandum, vt scilicet integer & impollutus maneat inter corruptelas: certe Ieremias præditus fuisset dono illo. atqui fatetur nusquam esse spem sanitatis, & salutis, nisi in peculiari Dei gratia. Nam sanitas hæc quid aliud est, quam integritas vitæ? quasi diceret, Domine, non est meum tueri in me integritatem, quam requiris. Iam ergo hìc dicit, *Sana me, & tunc sanabor*. deinde, cùm de salute loquitur, non dubium est, quin testari velit, non sufficere si Dominus semel, vel breui tempore nobis auxilietur, nisi pergat vsque in finem. Ergo tam initium, quàm totius cursus salutis nostræ progressum hìc Deo tribuit. Vnde sequitur, in nihilum redigi quicquid Sophistæ garriunt de libero arbitrio. Fatentur quidem non esse in hominum potestate seipsos seruare: sed postea diruunt ac euertunt quod videntur fateri. Dicunt enim concurrere spiritus gratiam cum libero arbitrio, & hominem seipsum seruare: Deum verò cooperari. Sed illud nugatorium est: quia Propheta non tantùm hìc implorat suppetias, vt Deus succurrat eius infirmitati, sed fatetur hoc vnius Dei esse, vt sanetur & saluus fiat. Et hoc adhuc melius confirmat cùm dicit, *Tu es laus mea*. Nam ita predicat se nihil prorsus afferre, sed adscribere Deo solidã laudem suæ salutis. quomodo enim Deus laus nostra esse dicitur, nisi vbi gloriamur in ipso solo? quemadmodum dictum fuit nono capite. nam si vel tantillum sibi arrogant homines, non possunt vocare Deum laudem suam. Ergo Propheta hìc agnoscit, nihil sibi suppetere ad tuendam sanitatem, sed hoc totum esse in Deo positum. Deinde confirmat spem suam, vt non dubitet exauditum se iri à Deo, quia quærat in ipso quicquid ad salutem erat necessarium. Ergo sit nobis hæc generalis regula, si volumus impetrare & initium, & finem salutis ab eo, tribuendam ei esse laudem suam, nempe vt in ipso solo gloriemur. Si ergo agnoscimus nos destitui omnibus virtutis partibus, & conscii talis penuriæ, confugimus ad Deum, haud dubiè obtinebimus quicquid opus erit. Sed si inflati sumus aliqua opinione propriæ virtutis, aut iustitiæ, clausa est nobis ianua. Nunc ergo videmus quid valeat hæc confirmatio, nempe vt certo statuant fideles, se in Deo reperturos quicquid ipsis deest: quoniam scilicet non obscurant Dei gloriam, in se transferendo quod eius proprium est: sed fatentur in ipso residere quod in seipsis non inueniunt. Reliqua differam in crastinum.

PRECATIO.

Da omnipotens Deus, vt discamus siue per inopiam, siue per abundantiam ita nos tibi subijcere, vt hæc vnica nobis sit fœlicitas, & perfecta, pendere à te vno, & acquiescere in ea salute, cuius gustum nobis iam dedisti, donec perueniamus in æternam illam quietem, vbi eius plenitudine fruemur, nempe quum erimus eius gloriæ participes, quæ nobis parta est vnigeniti Filij tui sanguine, Amen.

15 Ecce ipsi dicunt mihi, Vbi est sermo Iehouæ? veniat nunc.

HIC conqueritur Ieremias de obstinato populi contemptu. Nam expertus fuerat non solum immorigeros, sed etiam proteruos aduersus Deum, vt non dubitarent fidem abrogare omnibus vaticiniis, promissiones vilipendere, minas etiam securè reiicere. Sæpius minitatus illis fuerat Propheta: iam cùm Deus prorogaret illis tempus, abutebantur eius tolerantia, quemadmodum solent reprobi. Interea non satis erat, semper addere scelera sceleribus, nisi etiam palàm, & petulanter illuderent Deo: *Vbi est hic sermo*? iam multi anni sunt elapsi, exquo tu non desinis vociferari de bello, de fame, de peste. atqui interea manemus quieti, & Deus nobis parcit. *Vbi est igitur ille sermo Iehouæ*, quem tu obtendis? Nunc ergo videmus quanta

quanta fuerit populi illius peruicacia, quòd scilicet non tantùm inutilis esset illis doctrina Ieremiæ, sed haberetur ludibrio. Et tamen multò antè audierant ex ore Isaiæ, Væh cùm Dominus vocat vos ad cinerem & cilicium, dicitis autem, Epulemur, & bibamus, cras moriemur. Viuo ego, dicit Dominus, non remittetur vobis hæc iniquitas. Iurauerat illic Deus per gloriam suam, hoc esse inexpiabile peccatum, quòd ita pergerēt obstinatè in suis vitiis, nec quicquam terroris conciperent ex minis Propheticis: tamen videmus semper in deterius fuisse prolapsos. Mortuus erat Isaias cùm ita per contemptum, & ludibrium locuti sunt, *Vbi est sermo Iehouæ? veniat nunc*, quasi data opera prouocarēt Deum, quemadmodū si quis hostem suum despiciat: Hô, tu es admodum formidabilis, si tibi creditur: sed experiamur vires tuas, ostende quidnā valeant. Sic contemptim illi suas sannas proiiciebant, cùm Deus per seruos suos illis ostenderet, propinquum exitium, quod meriti erant. Videmus in summa hîc Prophetam ostendere, ventum esse vsque ad extremum desperationis. Sequitur,

Isa. 22.12. 13.14

16 Ego autem non festinaui, vt essem Pastor post te, & diem doloris non concupiui, tu nosti, quod egressum est è labiis meis coram facie tua fuit.

Propheta hîc Deum implorat vindicē, vbi videt tam præfractos esse suos populares, vt nullā ratione possint ad sanā mentem adduci. Interea minimè dubiū est, quin duplicare voluerit terrorem, cùm ita testatus est se nihil proprium afferre, sed fideliter exequi Dei mādata, se non temerè fungi docēdi officio, sed parēre Dei vocationi: acsi diceret, quemadmodū alio loco videbimus, illos non facere iniuriam homini mortali, sed ipsi Deo. Ablegat igitur ad Deum: quasi diceret, Contendite cum Deo: quid enim mihi vobiscum negotii est, vel vobis mecum? Neque enim ago propriam causam, neque prorupi proprio motu: sed quia Deus iniunxit mihi hāc prouinciam, necesse est mihi parere. Cùm igitur tantùm sim organum Dei, quid tandem vobis continget, vbi fueritis multum rixati? Certe Deus ostēdet se vobis esse aduersarium: poteritísne illum vincere? Nunc tenemus Prophetæ consilium. Diximus autem alibi, Prophetam ad Deum cōfugere, vbi nulla est in mundo æquitas, imò vbi omnes surdi sunt, & ita excæcati, vt non sit aliqua spes impetrādæ iustitiæ. Ergo vbi homines ita peruerso sunt iudicio, necesse est cum Deo agere. Sic ergò nūc Propheta, vt prius vidimus ipsum fecisse, relictis hominibus, dirigit verba sua ad Deum. Et hæc apostrophe plus habet vehementiæ, quàm si illis obiiceret suam contumaciā: *Ego autem*, inquit, *non festinaui*. Hîc variant Interpretes. nam אוץ significat interdum properare, & interdū tardare: sunt duæ cōtrariæ significationes. accipitur etiam pro Anxiū esse, & Abominari: ideo quidem vertunt, Ego non sum abominatus, ne essem Pastor. nam מן capitur apud Hebræos sæpe negatiuè, Non fui anxius. alii, Non moratus sum, ne essem Pastor. Sed ex contextu colligi potest, melius quadrare diuersum sensum, nempe quòd Propheta *non festinauerit*. Sequitur enim, *Et non concupiui*: respondent inter se hæc duo verba: לא אצתי: deinde לא התאויתי. *Non festinaui* ergo, *& non concupiui*: vtrumque refertur ad temeritatem. Nam multi sese ingerunt, quemadmodum videbimus cap. 23. quos Deus non vocat: currunt sponte, & illi etiam feruntur stultis cogitationibus. Propheta primò dicit *se non festinasse*: ad verbum esset, Ab esse pastorem post Deum. Nam in multis regnat ambitio, quæ ipsos impellit, vt sibi plus sumant, quàm liceat. neque enim respiciunt quid placeat Deo. Ergo Propheta primo loco dicit *se non festinasse*: deinde adiungit *se non concupiuisse*, non alio sensu, nisi vt illud ipsum confirmet. Sed in primis teneamus, hoc modo probare impietatem populi, quia Deum ipsum oppugnet, qui author erat vocationis ipsius. quare? si festinasset, hoc est, si præpostero zelo sese ingessisset, poterant meritò Iudæi cum ipso litigare, & impunè id fecissent. Cæterùm, quia expectauerat Dei vocationem, non fuit illis quicquam negotii cum ipso: sed cum Dei seruo aduersarentur, detecta fuit eorum impietas. Hîc autem præscribit Ieremias legē omnibus Prophetis, & Doctoribus, ne scilicet appetāt munus illud quemadmodū iam diximus, præualet in multis ambitio. Ille igitur demū cēleri meretur legitimus Dei minister, & Propheta, & Ecclesię Doctor, qui non fertur carnis suæ impulsu, neque incōsiderato zelo, sed cui Deus manum porrexit, & qui vocatus duntaxat paret. Ergo initiū fieri debet ab obedientia, si volumus nos probare legitimos Doctores. hoc est vnum. Secundo loco ostendit, eos qui vocati sunt ad munus docendi, non ornari potestate regia, vt proferant quicquid visum est, sed esse Pastores post Deum. Deus quidē vult Prophetas suos pręire, vt viā monstrēt reliquo populo: & ideo ipsos ornat nō vulgari dignitate. Vult enim esse capita, vel duces, vel antesignanos: sed tamē vult semper ipse gradū suū tenere. Ergo nemo vnquā Ecclesiæ Dei sic præfuit, vt esset summus Pastor: quia Deus nihil sibi detrahit, cùm transfert partes docendi in suos ministros, quin potius manet ipse integer: denique non resignat ius suū, quemadmodum loquuntur,

sed substituit in vicem suam qui doceant,& sic quidem vt retineat quod sibi proprium est. Ergo notanda est diligenter hæc locutio, vbi dicit, *Ego non festinaui vt essem Pastor post te*, nēpe vt Deum sequeretur. Ergo quisquis sibi vsurpat tantū licentiæ, vt non sequatur Deum, sed vt feratur suo impetu, ille repudiandus est, neque meretur numerari inter legitimos Pastores. Sed videtur pugnare hic locus cum Pauli sentētia, vbi dicit, Qui episcopatum desiderat præclarū opus expete-
1. *Timo.* 3.1. re. Non damnat illic Paulus desideriū simpliciter, tantùm admonet quàm difficile sit, & arduū, Episcopatu fungi. Responsio facilis est, Paulū illic non loqui de stulto feruore, quo multi aguntur, dum non expendunt vires suas, vel potius suam infirmitatem: sed dicit, Si quis se offerat Deo ad munus docēdi, cogitet, & diu meditetur secum, rem esse non vulgarem. Ergo potius seipsum contineat, dum reputauerit quàm difficile sit implere omnes partes boni Episcopi. Ieremias au-
Suprà. 1.6. tem hìc testatur quod vidimus primo capite. nam exhorruit etiam propheticum munus, & confessus est se non posse loqui. Cùm ergo obtenderet suam balbutiem, longè abfuit à præpostera cupiditate. Nihil igitur repugnantiæ est in his verbis, quòd non appetiuerit Ieremias munus Pastoris, & quòd præclarum opus expetat quisquis desiderat Episcopatum. Iam adiungit cōfirmationem: *Diem doloris*, inquit, *non expetiui*. Quidam putant verbum esse absolutum: ego transitiuè verti cum aliis. Sed alii dicunt, Et dies afflictionis, vel doloris non fuit mihi optatus. Sed in summa rei nullum est discrimen. Confirmat quod dixit, quoniam satis perspectum habebat se trahi ad dura certamina, cùm Deus Prophetam ipsum eligeret: Quorsum, inquit, appeterem munus propheticum? esset væsana hæc ambitio. nam statim ab initio comperta fuit mihi conditio huius officii, nempe, quòd mihi certandum esset cum toto populo, & cum singulis. Nouerā quanta esset omnium peruicacia: deinde, quanta esset crudelitas. Cur ergo optassem vltro periclitari, & me coniicere in tantas molestias, & in tantos dolores? Ergo à fine ipso ostendit Ieremias, se non fuisse impulsum præcipiti aliquo desiderio. Si quis excipiat, multos tamen abripi stulta cupiditate vt subeant quæ præuideri possunt discrimina, & molestias. Respondeo, Prophetam hìc pro confesso sumere quod res erat, non modo sibi fuisse ab initio cognitum quicquid postea expertus est: quia probè meditatus erat qualis esset populus ille: sed etiam coactum Dei mandato fuisse vt sibi renuntiaret: multi festinant, quia non respiciunt difficultatem muneris. Hodie vix centesimus quisque secum reputat quàm difficile sit ac laboriosum, fideliter defungi Pastoris officio. Ergo multi tanquam ad rem leuem, & nullius ponderis feruntur. postea experientia serò ipsos docet, quàm stultè appetiuerint rem incognitā. Alii putant se præditos esse magna dexteritate & industria: denique quiduis sibi promittūt de suo ingenio, de eruditione, de iudicio: postea experiuntur nimis tardè, quam curta sit sibi supellex, vt loquūtur. Destituit enim ipsos facultas in ipsis carceribus, non tantùm in medio cursu. Alii, etiam si videant sibi fore multas & graues pugnas, tamen quia nati sunt ad contentionem, ideo nihil formidant, sed opponunt ferreum pectus. Alii appetendo munus propheticū, sunt mercenarii. Scimus quidē miseros esse omnes Dei seruos, quo ad mundum, & communē sensum: nempe quia necesse est illis, bellum suscipere contra omnium affectus, & ita displicere hominibus, vt placeant Deo. Mercenarii autem, quibus nulla est religio adulterare Dei verbū, expetunt munus illud. quare? quia vident se placidè posse trāsigere cum hominibus: quia sedulò sibi cauebunt ab omnibus offensis. atqui in Propheta nihil fuit tale. Ergo, quemadmodum iam dixi, sumit illud principiū, Quòd sincerè versatus fuerit in officio docendi, nec alia ratione fuerit impulsus, quàm vt incumberet in salutem populi. Iam dicit *se non festinasse* quare? ego fuissem, inquit, plusquam insanus, si abreptus fuissem inconsiderato feruore. Sciebam enim me trahi ad bellum, & mihi certandū esse non tantùm cum vno homine duntaxat, sed etiam cum toto populo, & cum singulis. Ergo vocat *diem doloris* militiam illam, quæ manet omnes veros Pastores: quia si placeant hominibus, non erunt serui Dei. Sed huius rei testē facit Deum, *Tu nosti*, inquit: quia ventosi homines satis audacter profitētur sibi nihil aliud esse propositum, quàm seruire Deo, se non temerè ingressos esse cursum. Sed hìc Propheta statuit se coram Dei oculis, & non studet se probare hominum iudicio: quia contentus est iudicio vnius Dei. Deinde adiungit, *Coram facie tua fuit quicquid egressum est è labiis meis*: his verbis intelligit se non futiliter loquutum fuisse quicquid veniret in buccam, sed sumpsisse ab ipso Deo: fuisse in conspectu Dei quicquid egressum est ex ore eius. Hinc colligimus non satis esse, si quis semel vocatus fuerit, nisi etiam fideliter per manus tradat quod à Deo ipso sumpsit. Nunc sequitur,

17 Ne sis mihi in terrorem: protectio mea tu in die mali.

18 Pudefiant qui persequuntur me, & non pudefiam ego: terreantur illi, & non terrear ego. Inducas super eos diem mali: & duplici contritione contere eos.

Iam

Iam Propheta, vbi Deum citauit testem suæ integritatis, precatur vt sentiat etiam ipsum patronum, & defensorem. Ergo hîc rursus implorat Dei auxilium. dicit, *Ne sis mihi in terrorem*, inquit, hoc est, ne permittas vt causam tuam agens maneam attonitus. nam hoc verbo intelligit pauorem qui sensus omnes obstupefacit: hoc autem esset absurdum, destitui cōstantia Prophetas, quia propriū Dei est, ipsos regere suo Spiritu & gratia fulcire, ex quo iniunxit illis tale munus. Cùm ergo nemo per se idoneus sit ad peragēdas partes boni Doctoris, necesse est Deum omnibus, quos vocat, & mittit ad opus, succurrere, & opitulari. Hoc nunc agit Propheta cùm dicit, *Ne sis mihi in terrorem*, hoc est, ne sis mihi causa pauoris, vt scilicet destituar constantia, & ita sim expositus omnium ludibriis. quare? *Tu enim es protectio mea*, vel spes mea: nam vtrunque significat hoc nomen. *Tu* igitur *es protectio mea* (& mihi magis placet hic sensus) *in die mali*, hoc est, ego te elegi, à quo protegerer, tanquam esses mihi clypeus. Cùm igitur mihi ita pollicitus fuerim tuum auxilium nunquam mihi defore, vide ne destituar, cùm mihi pro te, & sub tuo vexillo pugnandum est. Ideo subiungit, *Pudefiant qui me persequuntur, & non pudefiam ego: terreantur illi, & non terrear ego.* Erat, vt vidimus, Prophetæ durum certamen non tantùm cùm vno homine, vel paucis, sed cum toto populo: deinde credibile est fuisse multas sectas. nam si clamaret contra auaros, statim fiebat concursus eorum omnium, qui ex rapinis viuebant: si autem de libidine multorum loquebatur, iam illa erat secunda conspiratio: si concionatus esset contra ebrietatem, & intemperantiam, erat etiam noua turba, quæ contra ipsum insurgeret. Videmus ergo vt omnes impii multis partibus, & ob varias causas vndique aggressi fuerint Prophetam: ideo coactus est precari, quemadmodum nunc facit, *Pudefiant illi qui me persequuntur*, nempe quia iam testatus est esse manifestos Dei hostes: quoniam non agebat ipse priuatum negotium, sed fideliter parebat Dei mandato. Cùm ergo sciret professos esse Dei hostes, non dubitauit etiam petere à Deo ipso, vt se illis opponeret. Interea notandum est quod aliis locis diximus, Prophetam non tantùm fuisse impulsum sancto & pio zelo, sed gubernatum Spiritus prudentia. Hoc iterum repeto: quoniam multi sunt præposteri imitatores, qui semper obiiciunt vehementiam, qua vsi sunt Prophetæ, dum feruntur violento potius quàm vehementi impetu. Atqui primò videndum est, an Spiritus sanctus nos gubernet, ne effluant nobis imprecationes aduersus ipsos electos: deinde semper cauendum est à priuatis affectibus carnis, & timenda semper est intemperies: quoniam rarum hoc donum est, ita flagrare zelo, vt simul coniuncta sit moderatio, quæ requiritur. Quoniam igitur semper aliquid est turbulentum in zelo nostro, ideo tenendū est, Prophetas non fecisse verbum vllum, nisi quatenus Spiritus eorum linguas gubernauit: deinde, non habuisse priuatum sui respectum. & tertiò, fuisse ita compositos in ardore illo, vt non excederent per intemperantiam. Nec dubium est, quin Propheta certò cognouerit, omnes illos reprobos esse, quibus imprecatur talem Dei vindictam. Quia autem nostrum non est discernere inter electos, & reprobos, discamus suspendere zelum nostrū, vel cohibere, ne scilicet nimis efferuescat. possemus enim subinde labi, si generaliter sequamur quod hîc dicit Propheta, *Inducas super eos diem mali, & duplici contritione contere eos.* Si indifferenter ita loquamur de omnibus, sæpe impinget zelus noster in ipsos Dei filios. ergo tenendum est, antequam Propheta hanc imprecationem conciperet, fuisse edoctum à Spiritu Dei, sibi negotium esse cum reprobis & perditis hominibus. Sequitur iam noua concio,

19 Sic dixit mihi Iehouah, Vade, & sta in porta filiorum populi, per
quam ingrediuntur Reges Iehudah, & per quā egrediuntur, *ad verbum,*
è qua egrediūtur in ipsa: sed בה *est superuacuum,* & in omnibus portis Ierusalem:
20 Et dic illis, Audite sermonem Iehouæ, Reges Iehudah, & totus
Iehudah, & omnes incolæ Ierusalem, qui ingredimini per has portas:
21 Sic dicit Iehouah, Custodite vos, *vel cauete vobis,* in animabus ve-
stris, ne inferatis onus die sabbathi, *ne tollatis,* & inferatis per portas Ieru
salem,

Non dubium est, quin separanda fuerit hæc concio à superiori: & quisquis partitus est capita caruit iudicio in multis, quemadmodum hoc loco. Summa autem est, tantum fuisse, & tam crassum Legis contemptum, vt negligerent etiam obseruationē sabbathi. & tamen scimus hypocritas hac in parte satis esse sedulos. Imò exprobrat sui temporis hominibus Isaias, ipsos posuisse totam suam sanctimoniam in externa illa dierum obseruatione. Sed queadmodum iam dixi, eò audaciæ proruperant Iudæi tempore Ieremiæ, vt palàm violarent diem sabbathi, queadmodum vulgò dicimus homines esse desperatos qui ne probitatem quidem vllam simulant. Tanta igitur erat tunc populi licentia, vt nullus esset pudor, imò sine discrimine ostenderent se abiecisse prorsus iugum Dei, & Legis ipsius. Hoc cùm fieret Ierosolymæ, quid putamus fuisse factum in *Isaiæ 1.13.*

pagis obscuris, vbi non vigebat tanta religio? nam si quid erat doctrinæ, si qua erat species pietatis, fulgebat Ierosolymæ præsertim. Nunc ergo videmus, Prophetam à Deo fuisse missum, qui obiiceret crassum illum & fœdum Legis contemptum populo: quasi diceret, Ite nunc, & simulate vos retinere saltem aliquam pietatem: atqui in re minima, hoc est, in obseruatione sabbathi vos etiam deficitis, *quia infertis onera*, hoc est, negotiamini, quemadmodum aliis diebus. Cùm ergo nulla sit apud vos sabbathi sanctitas etiam externa, quid iam tergiuersando proficitis? quandoquidem conuicta tenetur vestra impietas. Nunc ergo tenemus quid agat Propheta, & quorsum spectet tota hæc concio, quæ nobis exponenda est. primò dicit *se esse missum*, quô mandatum hoc perferat. Antehac quidem fuerat electus Propheta, sed hîc loquitur de speciali quod subiicitur mandato. dicit autem *se fuisse missum ad portam primariam vrbis per quam Reges egrediebantur, & ingrediebantur, totus etiam populus:* & deinde, *se fuisse missum ad omnes portas.* His verbis significat, Deum noluisse leuiter tātùm attingi illam sabbathi profanationē, sed vbique vulgari, quô scilicet plus verecundiæ incuteret tam Regi, quàm toti populo. Solebant Prophetæ primùm in Templo concionari, deinde accedere ad portam, vbi erat maior hominum frequentia. Sed cùm hîc aliquid extraordinarium designet Ieremias, voluit haud dubiè Deus exprobrare Iudæis turpem illum, & inexcusabilem contemptum sabbathi. Iam addit, *Dices illis, Audite sermonem Iehouæ, Reges Iehudah, & audiat omnis populus, & audiant omnes ciues Ierosolymæ quicunque ingrediuntur per has portas.* Iussus est Propheta incipere à Rege ipso, qui debuerat reprimere tātam licentiam. Fuit igitur hæc minimè tolerabilis socordia, cùm Rex ipse tacitus ferret illum religionis contēptum, præsertim in re tam facili, & aperta: neque enim poterat obtendere se fuisse cælatum. nam perinde erat acsi Iudæi vellent triumphum agere aduersus Deum, quòd Lex eius nullo apud illos esset in pretio. Ergo profanatio sabbathi fuit quoddam testimonium impudentiæ, vt palàm ostenderent se iam non morari aut Deum, aut Legem eius. nam videbimus postea quantum esset momenti in illo scelere: sed differo in suum locū, quia nunc non possem absoluere, & in progressu commodior erit locus. Iubet autem *ipsos attendere*, vel cauere *in animabus suis*. quidam exponunt, Quantùm vobis pretiosæ sunt animæ vestræ. Ego autem animas hîc non accipio pro vitis, sed pro affectibus cordium: quasi diceret, Cauete vobis diligenter, vt hoc sit repositum in corde intimo. nam נפש sæpe accipitur pro corde, quia sedes est omnium affectuum. Deuteronomii 4. dicitur, Cauete vobis, לנפשׁתיכם hîc dicitur בנפשׁותיכם: illic dicitur, Pro animabus, vel ad
Iosu.23.11. animas vestras: sicuti etiam Iosuæ 23. capite. sed eodem spectant istæ duæ locutiones, nempe vt intenti sint ad cauendum, & conferant illuc omnes suas curas, omnia studia, denique animæ suæ partes. *Cauete* ergo *diligenter*, inquit, *& cauete toto sensu, & pro facultate animæ vestræ ne tollatis onus in die sabbathi, & ne inferatis per portas Ierusalem.* Hoc non erat difficile obseruatu: deinde transgressio erat nimis fœda. nam sicuti iam dixi, in re leuicula profitebātur se aspernari Dei Legem: & tamen obseruatio sabbathi res erat magni ponderis. verum est, quantùm ad rem ipsam: sed in ipso externo ritu nihil erat negotii. Ergo duplex apparuit populi impietas, quia contempserit singularem Dei gratiam, cuius testimonium erat dies septimus: deinde quia grauatus est otium colere die illo, & in re tam facili non dubitauit quasi Deo insultare, quemadmodum prius dictum fuit. Ergo hæc etiam circunstantia notanda est cùm dicit, *Ne tollatis onus, & ne inferatis per portas Ierusalem.* hoc etiam emphaticè additur: quia non licebat etiam in agris, etiam in locis desertis quicquam agere die sabbathi. Sed fuit illud magis probrosum, cùm inferrent onus per portas Ierusalem, acsi in theatro vellent Deo contumeliam inferre. Ierosolyma enim fuit illis instar theatri: quemadmodum si quis non contentus priuatim aliquid dedecoris inferre proximo, & fratri suo, proferat in medium suam petulantiam, & velit in clara luce spectari. Sic non tantùm fuerunt contumeliosi in Deum Iudæi, sed etiam in vrbe illa tam celebri, in ipso denique sanctuario ausi sunt ostendere suam impietatem. Reliqua differemus.

PRECATIO.

Da omnipotens Deus, quando non tantùm olim misisti Prophetas tuos, sed etiam vis testimonium tuæ voluntatis quotidie ad nos perferri, vt discamus nos tibi præbere dociles ac morigeros, & ita placidè feramus iugum tuum, vt sacrosanctus sermo tuus quam meretur reuerētiam apud nos obtineat, & sic nos tibi subyciamus dum nos alloqueris per homines, vt tandem fruamur conspectu gloriæ tuæ, in quo consistit perfecta nostra beatitudo: & non tantùm contemplemur gloriam tuam facie ad faciem, sed te ipsum loquentem audiamus, & sic loquentem, vt acquiescamus in illa suauitate, quæ nobis in spe reposita est per Christum Dominum nostrum, Amen.

Et ne

22 Et ne efferatis onus è domibus vestris die sabbathi,& omne opus ne faciatis,*nullum opus faciatis*,& sanctificetis diem sabbathi, quemadmodum præcepi patribus vestris.

DIXIMVS proxima lectione cur tam seuerè Propheta reprehendat Iudæos quòd negligerent externam cæremoniã. videtur enim res per se leuis momenti,quiescere die vno, & Deus per Isaiam satis declarat,nihil se morari cultum illum externum.nam hypocritæ se defunctos putabant cùm feriati essent die septimo: Deus negat sibi tale obsequium probari, quoniam erat quasi puerilis lusus. Scimus quid Paulus dicat,nempe exercitia corporis non multùm prodesse. nondum hoc scriptum erat cùm Ieremias loquutus est:sed tamen debebat scriptum esse in cordibus piorum.Ergo posset videri absurdum primo intuitu, quòd Propheta tantoperè insistat in re non magni ponderis:sed causam breuiter exposui, quia hinc potuit detegi crassa populi impietas,quòd in re tam facili Deum contemnerent. nam sæpe homines excusationem arripiunt à difficultate, Ego cuperem, sed mihi nimis est onerosum. Non poterant hoc iactare de sanctificatione sabbathi. quid enim facilius est,quàm quiescere vno die? Iam cùm efferrent suas sarcinas,& promiscuè sua negotia cõficerent die sabbathi,vt aliis diebus profanis, hoc erat quasi data opera excutere iugum,& palàm ostendere, se nihil deferre authoritati Legis: quanquam alia etiam ratio notanda est,quam huc vsque distuli.neque enim Deus spectauit externũ ritum duntaxat, sed potius finem,de quo loquitur tam Exodi 31.capite,quàm 20.Ezechielis. vtroque loco admonet cur præceperit Iudæis feriari die septimo, nempe vt hoc esset illis symbolum sanctificationis:Ego,inquit,sabbatha mea vobis dedi,vt sciretis me esse Deum vestrum, qui vos sanctifico.Ergo si æstimemus diem sabbathi à fine,non dicemus leuem fuisse cæremoniam.quid enim pluris esse debuit veteri populo, quàm agnoscere se diuinitus esse segregatum à reliquis gentibus,vt esset populus sacer,& peculiaris Deo? imò esset eius hæreditas?Et ex aliis etiam locis apparet,fuisse præceptum hoc vmbratile: præsertim ex Paulo colligimus fuisse tantoperè commendatũ diẽ sabbathi,vt populus respiceret in Christũ:nam notus est locus, Colossensiũ 2. cap. vbi dicit tam sabbathum,quàm alias cæremonias fuisse vmbras Christi venturi,in ipso esse solidũ corpus. Et Apostolus etiam in Epist.ad Hebræos ostendit spiritualiter debere intelligi quod olim Deus in Lege præcepit de septimo die,nempe vt homines quiescãt ab operibus suis,quemadmodum Deus ipse quieuit perfecto mundo à suis operibus: & Isaias illo capite,quod citaui, nempe 58. docet satis perspicuè quorsum respiceret obseruatio sabbathi, nempe vt voluntas populi desineret. nam illa fuit quies, qua debuerant verè Deum colere, vt scilicet supersederent ab omnibus cupiditatibus carnis suæ:& Deus non simpliciter vetat quicquam agere, sed dicit, Quiesces ab omni opere tuo. Nam venire in Templum, offerre sacrificia, deinde circuncidere etiam infantes, certè erat aliquod opus:sed non dicemus fuisse opus humanum,circuncidere infantem: parebant enim imperio Dei, cùm ita offerrent genus suum: deinde,cùm venirent etiam ad canendas Dei laudes, & ad offerenda sacrificia. Tenemus ergo nunc fuisse hunc scopum propositum veteri populo, vt scirent quiescendum esse ab omnibus carnis operibus. Et Deus,quò facilius eos ad obsequium flecteret,exemplum suum illis proposuit.nihil enim magis est optabile,quàm vt sit mutuus consensus inter nos, & Deum. Hac ratione dicit Deus, Quieui septimo die ab omnibus operibus meis: ergo quiescite etiam nunc vos ab operibus vestris. Nec dubium est, quin Deus septimum diem elegerit, vt homines studia sua omnia conferrent ad considerationem operum eius. Quicquid sit, videmus fuisse ex præcipuis capitibus cultus Dei, septimum illum diem. Et profani etiam Scriptores quoties loquuntur de sabbatho, ponunt illud discrimen inter Iudæos, & reliquum orbem. denique erat generalis professio cultus Dei, cùm die septimo quiescerent. nunc dum pro nihilo ducunt, efferre sua onera,& violare sacrum illud otium, non dubium est, quin proteruè hoc fuerit abiicere Dei iugum, acsi palàm gloriarentur se contemnere quicquid mandauerat. ergo in violatione sabbathi fuit quædam generalis defectio à Lege. Cùm Iudæi apostatæ essent, meritò acriter inuehitur in ipsos Ieremias, & dicit hinc coargui nimis crassæ impietatis, quòd ita vilipenderent diem septimum. dicit ergo, *Ne efferatis onus è domibus vestris*. Sub vna specie per synecdochen comprehendit omnia terrena negotia, quibus violabant sabbathum: tametsi etiam postea genus ipsum addit, *Et nullum opus faciatis, sed sanctificetis diem sabbathi, sicuti præcepi patribus vestris*. Sanctificare diem sabbathi est discernere ab aliis diebus prophanis:nam sanctificatio tãtundem valet, ac separatio. non debebant igitur promiscuè die illo peragere sua negotia, sicut aliis diebus: nam erat ille dies sacer Deo. Postea addit *se hoc mandasse Patribus*. Non dubium est, quin authoritatem hìc conciliet Legi suæ à tempore ipso: quasi diceret se non hodie demum, vel herì Legẽ illam tulisse, sed exquo cœpit populum sibi colligere, iam fuisse datum præceptum de obseruanda quiete, quẽadmodum satis constat. nam ab initio Deus per Mosen ita loquutus est, Memento diei septimi,&c. Cùm ergo concideret tota Lex Dei, & tota religio in violatione sabbathi, meritò hìc commemorat Pro-

Isaiæ 1.13
1. Tim. 4.8.
Exod. 31.13. & Ezech. 20.12.
Coloss. 2,16.
Heb. 4.9.
Exod 20.10 & Deuter. 5.4.
Exod. 20.11
Exod. 20.8.

pheta *fuisse diem illum Patribus commendatum*. Adde quòd eos non latebat memorabilis pœna, qua Deus sanciuerat sabbathi obseruationem, quum illius iussu lapidatus fuerat qui ligna ceciderat die illo. Nunc sequitur,

23 Et non audierunt, & non inclinarunt aurem suam, & obdurauerunt ceruicem suam non audiendo, & non recipiendo disciplinam.

Hîc Propheta crimen exaggerat, quòd non incipiant nunc primùm Iudæi contẽnere præceptum illud Legis. Exprobrat ergo illis quòd violatum fuerit sabbathum pridẽ ab eorum patribus. diximus autem alibi, minus excusationis hominibus restare, vbi filii sequuntur mala patrum exempla. Hoc quidem vulgò non existimat mundus: videmus enim vt hodie plurimi confidenter iactent Patrum exempla, dum volunt reiicere & Legem, & Prophetas, & Euangelium. putant igitur se munitos esse bono clypeo, cùm excipiunt patres aliter fecisse. Sed quàm friuola sit hæc defensio, multis locis vidimus, & hîc etiam confirmat Ieremias, nempe cùm dicit atrocius esse crimen populi, quoniam multis antè sæculis patres inceperant Dei præceptum contemnere: *Non audierunt*, inquit, *& non inclinarunt aurem suam, & obdurauerunt ceruicem suam*. His loquendi formis clarius exprimit, non errore, vel ignorantia peccasse patres, sed quoniam obduruerant ad contemptum Dei. nam sæpe continget, etiam si probè edocti sint homines, tamen inscitia labi, quoniam multis obstaculo est sua ruditas, ne percipiãt quod audiunt. Sed vbi non inclinant homines aurem, quin potius ceruicem suam obdurant, hîc se prodit manifesta contumacia, quòd scilicet scientes, & volentes Deum repudient. Talem igitur peruicaciam pluribus loquendi formis explicat Ieremias, quẽadmodum & aliis locis vidimus. Quòd attinet ad *duritiem ceruicis*, etiam alibi dictum fuit, metaphoricam esse loquutionem sumptam à bobus indomitis. nam Deus Legem suam comparat iugo, & optima ratione. quemadmodum enim boues subiguntur ad laborem, & assuefiunt etiam ad obedientiã, cùm imponitur illis iugum: ita etiã Deus obsequium nostrum probat, cùm nos gubernat Lege sua: nam alioqui vagamur post nostras libidines. Cùm igitur Deus omnem intemperiem carnis in nobis corrigit Lege sua, dicitur iugum nobis imponere. Iam si sumus intractabiles, & non admittimus imperium Dei, dicimur tunc ceruicem obdurare. Postea sine metaphora loquitur Ieremias, *Quòd non audierint, & quòd non receperint disciplinam*, vel correctionem. מוסר significat eruditionem, vel correctionem. Summa est, Iudæos non tantùm fuisse indociles, cùm illis ostensa esset Dei voluntas satis apertè, sed ingenio præfracto, & peruicaci. nam cùm doctrinæ ad eos magis pungendos additæ essent exhortationes, cùm minæ etiam accederent, tamen nullo modo potuit Deus domare illorum petulantiam. Nunc sequitur,

24 Et erit, si audiendo audieritis me, dicit Iehouah, ne efferatis onus per portas vrbis huius die sabbathi, & ad sanctificandum diem, *hoc est, si sanctificetis diem*, sabbathi, non agendo in eo quicquam operis:

25 Tunc, *copula enim hîc accipitur pro aduerbio temporis*, ingredientur per portas vrbis huius Reges, & Principes, sedentes super solium Dauid, vecti curru & equis, ipsi & proceres eorum, vir Iehudah, & incolæ Ierusalem, & habitabitabitur vrbs hæc in perpetuum.

Interposuit, quemadmodum docui, Ieremias exprobrationem illam de patribus, quò pudorem incuteret Iudæis ætatis suæ, ne scilicet pergerent in imitatione patrum, quos videbant fuisse Deo immorigeros: tamen ostendit Deum fore placabilem, si ex animo resipiscant: quasi diceret, Patres quidẽ vestri prouocarunt multis annis, atque adeò sæculis Dei vindictam: sed vt est ipse ad misericordiam propensus, vobis ignoscere paratus est, modò relictis patribus ad ipsum redeatis. Denique promittit illis veniam temporis præteriti, si se ad Deum conuertant: *Si audiendo*, inquit, *audieritis, ne efferatis onus per portas vrbis huius die sabbathi, & ad sanctificandum*: pendet ex illo, *si audiendo audieritis. Si* ergo *audieritis ad sanctificandum diem sabbathi, ne quicquam operis agatis in eo, tunc ingredientur per portas vrbis huius* Reges, *&* Principes. Primo loco promittit illis perpetuum Regni statum. hæc autẽ erat præcipua fœlicitas populi, habere Regẽ ex posteris Dauidis. nam ita cernebant quasi oculis præsentem Dei gratiam: Dauid enim cum suis posteris erat quoddam visibile pignus gratiæ Dei. Et simul tenendum est, Regnum illud fuisse eius Regni præstantioris imaginem, quod nondum planè ostensum fuerat. ergo in posteris Dauidis intuebantur Iudæi Christũ, donec manifestaretur. Ideo dixi miseros fuisse absque Rege: Regnum

autem fuisse illis præcipuam fœlicitatis suæ partem. Hæc ratio est, cur nunc singularis beneficii loco illis proponat Ieremias æternum fore regnum Dauidis inter ipsos, si obseruent diem sabbathi: & ita non tantùm exigit præcisè Deus quod iure suo poterat, sed etiam dulcedine promissionis ipsos allicit, quemadmodum facere solet. Posset quidem vno verbo mandare quod placet: verùm indulget nostræ infirmitati, vbi nos promissionibus inuitat. Sed posset hîc quæri, an tanti fuerit quiescere die septimo, vt Regnum illis perpetuum Deus promittat? respōsio iam data est, nempe comprehendi sub cæremonia finem ipsum, qui spiritualis erat. nam Deus iussit populum suum feriari, vt haberet certum symbolum suæ sanctificationis, vt dictum fuit. Cùm ergo nunc ita loquitur Propheta, *Si non efferatis onus per portas vrbis huius*, hoc est, si colatis diem sabbathi, manebit Regni perpetuitas apud vos: cùm ita loquitur, vt dixi, haud dubiè respicit ad veram obseruationem, quæ non constabat nuda cæremonia: sed maius aliquid & præstantius in se continebat, nempe vt discerent abnegatione sui se tradere Deo regendos. neque enim operabitur Deus in nobis, nisi prius desierimus sequi & propriam nostram rationem, & proprios carnis affectus. ideo sub obseruatione sabbathi breuiter comprehenditur summa totius pietatis. Dicit ergo, *Ingredientur Reges & Principes sedentes super solium Dauidis.* Notanda est temporis circunstantia. nam eo tempore res admodum collapsæ erant, & Regnum valde erat attritum, vt quotidie periclitarentur Reges, & totus populus. Cùm ergo nihil, aut parum esset præsidii in vrbe tuenda, & conseruando Regni statu, Ieremias promisit tanquam singulare Dei beneficium, Reges fore stabiles cum suis Proceribus. Nam ex familia Dauidis erant regii Consiliarii, vt satis notum est: & ideo hoc cōmuniter tam Regi, quàm eius Cōsiliariis tribuit, *sessuros esse super solium Dauidis*. dicit, *Vehentur curru & equis ipsi Reges, & Proceres eorum*: deinde adiūgit, *Vir Iehudah.* Extendit fructum huius promissionis ad totum corpus: postquam de Proceribus locutus est, simul adiungit, plebē quoque fore sociā huius benedictionis, & gratiæ Dei. Regnum enim ideo erectū erat, vt totus populus cognosceret se agere sub fide, & tutela Dei. Ergo non abs re Ieremias hîc significat communem fore hanc beatitudinem toti populo: *Et habitabitur*, inquit, *hæc vrbs in perpetuum.* Eadem ratione hoc quoque adiungit: nam Ierusalem tunc erat in magno discrimine, imò quotidie noui terrores afferebantur, & omni ex parte erat horribilis vastitas: quoniam multis cladib⁹ fuerat attrita tota regio. Nunc ergo Ieremias promittit quod erat quodāmodo incredibile, Vrbem fore saluam, si verè & piè colant Deum, idque testentur obseruatione sabbathi. Summa est, per eos stare, quò minus experiantur satis sibi esse auxilii in Deo, quia etiam si vndique obsideantur ab hostibus, tamen Deum illis fore certum præsidem salutis, si sint veri, & puri eius cultores. Postea adiungit,

26 Et venient ex vrbibus Iehudah, & ex circuitibus, *hoc est, ex toto circuitu*, Ierusalem, & ex terra Beniamin, & ex planicie, & ex monte, *hoc est, ex montibus, vel regionibus montanis*, & à meridie, afferentes holocaustum, sacrificium, & oblationem, מנחה, & thus, & afferentes confessionem, *vel laudem*, in domum Iehouæ.

Hîc secundam partem fœlicitatis adiungit: nam tota populi salus posita erat in Regno, & Sacerdotio. nam in vtroque etiam fulgebat Dei gratia: quoniam tam Rex, quàm Sacerdos erāt Christi imagines. Cùm ergo in Sacerdotio cognoscerent Deum sibi esse propitium, quòd recōciliarentur ei per sacrificia: in Regno autem cognoscerent Deum sibi salutis esse præsidē, & custodem, hæc fuit perfecta & solida beatitudo. Postquam ergo Propheta membrum vnum attigit, nunc descendit ad secundum, quòd scilicet *venient ex vrbibus Iehudah, & toto circuitu, ex terra Beniamin, & aliis locis venient qui offerent sacrificia in Templo.* Per se quidem sacrificia non poterant populum seruare: sed principium illud sumit Ieremias, Non frustra promissam esse reconciliationem populo in sacrificiis. nam expiabantur verè peccata, & Deus quasi in medium prodibat, vt colligeret ad se populum. Perinde est igitur acsi diceret Deum fore modis omnibus beneficum erga eos, si modò sabbathum obseruent, hoc est, si puro corde se addicant ad eius cultum. Erat, quemadmodum iam dixi, magna ex parte vastata regio: sed Propheta postquam de Vrbe loquutus est, simul adiungit totam Iudæam fore habitabilem: quoniam hinc inde in Templum ascendent, qui offerent sacrificia. Postquam loquutus est de circuitu, adiungit *terram Beniamin*, cuius dimidia Tribus, quemadmodum satis notum est, perstiterat in fide, nec desciuerat à familia Dauidis: imò pars Vrbis sita erat in ipsa Tribu Beniamin. Postea adiungit *planiciem, & montes*: quasi diceret ex tota vicina regione cultores Dei venturos, qui dies festos celebrent, & offerant sacrificia pro more. Tandē adiungit medium, ponit *holocaustum, sacrificium, &* מנחה, quæ tres erant præcipuæ species. Sed summatim docere voluit Ieremias Deum facturum, vt floreat reli-

gio ac vigeat apud ipsos, queādmodum antè. Cæterùm postquā locutus est de externo cultu, finē simul designat, *afferent*, inquit, *confessionem*, vel laudē, תודה, in Tēplum. Hîc vna voce cōplectitur Ieremias quod maximum erat in sacrificiis, queādmodum etiam colligitur ex Psalmo 50, vbi dicitur, Sacrifica Deo laudem. Deus illic repudiat sacrificia, quæ offerebantur à Iudæis sine recto affectu. Postea ostendit quid vnicè postulet: iubet ergo sibi offerri sacrificium laudis. Ita nunc Ieremias docet huc spectare omnia sacrificia, vt celebretur Dei nomen, hoc est, vt profiteātur Iudæi se omnia illi debere, vt vitā suam & salutem ferāt ei acceptā: denique vt gratitudinem suam coram ipso testētur. Ita hodie nobis manet hæc veritas residua, abolitis veteribus figuris: non mactamus vitulos, aut boues, aut arietes, sed sacrificium labiorum, dum confitemur, ac prædicamus eius beneficia, queādmodum loquitur Apostolus vltimo cap. ad Hebræos. Sed quod hodie vigere apud nos debet sine vmbris, fuit olim cum vmbris cōiunctum: interea tamen communis est illa veritas Iudęis nobiscum, quòd scilicet dum sacrificia sua obtulerunt sub Lege, debebant his visibilibus symbolis testari suam gratitudinem. Pergamus,

Psal. 50.14 23.

Heb. 13.15.

27 Quòd si non audieritis me ad sanctificandum diem sabbathi, & non tollēdo onus, & ingrediendo per portas Ierusalem die sabbathi, tunc accēdam ignem in portis eius, & vorabit palatia Ierusalem, & non extinguetur.

Nunc ex opposito terret eos Proph. si promissionibus Dei non auscultent: Deus enim primò blandè nos allicit: vbi autem videt esse refractarios, tractat nos pro ingenii nostri duritie. Ergo nunc minas opponit promissionibus. Dixerat fœlices Iudæos fore, si Dū purè colerēt, quoniam perpetuum illis esset Sacerdotium, & Regnum: nunc adiungit, *Si non obedieritis*, inquit, *vt sanctificetis diem sabbathi*, nempe *vt non faciatis quicquam operis in eo, & non ingrediamini per portas vrbis huius*, id est, negotiando: licebat enim illis egredi ex vrbe, quemadmodum satis notum est. sed per egressum intelligit promiscuam negotiandi rationem. *Si* ergo *non audieritis me in hac parte*, inquit, *tunc accendam ignem in portis vrbis huius*. Tenemus consilium Prophetæ, nempe voluit Iudæos bene sperare de salute sua, modò resipiscerent, & modò apud eos vigeret purus & integer Dei cultus: ex opposito voluit terrorem incutere, si in sua contumacia pergerent. Non dubium est, quin hęc comminatio grauiter eos offenderet: nam scimus quàm fuerint securi, & quàm stolidè gloriati fuerint non posse vrbem illam dirui, in qua Deus habebat suum domicilium: tamen Propheta hîc denuntiat instare cladē Vrbi sanctæ, si ita violent diem sabbathi, vt cōsueuerant. Sed ne pœna hæc videri posset asperior, ostendit inexcusabilem esse populum, si reiiciat tam apertas admonitiones. dicit, *Si non audieritis me*: poterant enim alioqui obtendere se fuisse deceptos, quia non putabant tantum esse nefas in violatione sabbathi. Iam omnia hæc subterfugia excludit Ieremias, cùm dicit, Ecce ego adsum Dei nomine: si violatis sabbathum, vt hactenus, quænam erit causa? nonne conuicti eritis apertæ impietatis? Deus enim loquitur: quî fit, vt respuatis eius doctrinam? Videmus ergo quasi per anticipationem hoc fuisse dictum, *Si non audieritis me ad sanctificandum diem sabbathi*. Iam addit, *Vorabit ignis portas vrbis, & non extinguetur*, hoc est, non extinguetur donec consumpserit totam vrbem, & portas eius. Scimus autem tunc habitos fuisse conuentus in portis, ideóque fuisse loca celeberrima. Quòd ad nomen Ignis spectat, metaphoricè capitur pro clade, & interitu Vrbis: tamen scimus etiam ignem fuisse accensum à Chaldæis, quia non satis illis fuit vrbem diruere, nisi etiam grassati essent durius. incensum igitur fuit Templum, & domus consumptæ igni. Simpliciter tamen exponere oportet verba Prophetæ, nempe vindictam Dei fore instar ignis, qui omnia perdat, & consumat, vt ne portæ quidē vrbis futuræ sint saluæ. Solet etiam aliquid superesse cùm vrbes funditus diruūtur: sed Deus hîc aliquid grauius minatur Iudæis, quòd scilicet non tantùm communi more euertet ipsorum vrbem, sed ita prorsus consumet, vt nihil maneat reliquum. Cras prosequemur.

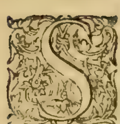
PRECATIO.

Da omnipotens Deus, quando hodie non præscribis nobis diem vnum, quo testemur nos abs te sanctificari, sed iubes nos sacrum otium tota vita colere, vt renuntiemus & nobis, & mundo: da, inquam, vt verè meditemur hāc quietem, & ita crucifigamus veterem hominem, vt verè coniuncti Filio tuo vnigenito, participes etiam & socij simus beatæ illius resurrectionis, in qua nobis præiuit, & colligamur in regnum illud cæleste, quod & morte, & resurrectione sua nobis peperit, postquam ita militauerimus in hoc mundo sub tuis auspicijs, vt semper regnes in nobis, & nos regas, ac gubernes tuo Spiritu, vt nihil in

tota

tota vita sit nostrum, sed patiamur nos abs te gubernari, donec tandem sis omnia in omnibus, Amen.

CAPVT DECIMVM OCTAVVM.

SERMO qui fuit ad Ieremiam à Iehouah dicendo,
2 Surge, & descende in domum figuli, & faciam audire
te verba mea.
3 Et descendi in domum figuli, & ecce ipse faciens opus
super lapide, *super typo: alij vertunt, super rotam.*
4 Et corruptum fuit vas, quod ipse faciebat ex luto, *lutum, ad verbum*, in manu figuli: & reuersus est, & fecit vas aliud sicut rectum fuit in
oculis figuli, vt faceret.
5 Et fuit sermo Iehouæ ad me dicendo,
6 Annon sicut figulus hic potero vobis facere domus Israel, dicit Iehouah? Ecce sicut lutum in manu figuli, ita vos in manu mea, domus Israel.

HÆC summa est huius doctrinæ, quia Iudęi gloriabantur illo singulari Dei beneficio, quod tamen collatū illis fuerat in diuersum finem: nēpe vt essent sacra eius hæreditas, oportuit eiusmodi fiduciam illis eripi, quoniam interea securè Deum spernebant, & totam Legem. Atqui scimus in fœdere Dei fuisse mutuam stipulationem, nempe vt genus Abrahæ purè Deum coleret, sicuti Deus paratus erat præstare, quæcunque fuerat pollicitus. Nam illa fuit Lex perpetua fœderis, Ambula coram me, & sis integer, quæ semel Abrahæ lata, etiam ad omnes eius posteros spectabat. Cùm ergo Iudæi putarent Deum inuiolabili pacto sibi esse obstrictum, interea autē reiicerent superbè omnes eius Prophetas, & polluerent, imò quantùm in se erat, abolerēt verum eius cultum: necesse fuit illis detrahere stultam hanc gloriationem, qua se fallebant. Propheta igitur iussus est descendere in domum figuli, vt ad totum populum referret quod illic viderat: nempe figulum pro suo arbitrio fingere vasa, ac refingere. Videtur quidem primo intuitu hoc genus dicendi esse rude, & crassum: sed si quisque nostrum seipsum examinet, fatebimur omnes non posse corrigi superbiam, quæ nobis est ingenita, nisi Dominus trahat nos quasi violenter in rem præsentem, & ostendat quid simus. Propheta domi suæ potuit audire loquentem Deum: tamen iubetur descendere in domum figuli, non sua causa: erat enim sponte docilis: sed vt populum moueret, cùm doctrinæ adderet signum istud quasi vice confirmationis. Refert igitur sibi hoc fuisse iniunctum, vt descenderet in domum figuli, deinde referret quid illic viderit, nempe *cùm figulus vas formasset, fuisse illud corruptum*, vel dissipatum: deinde ex eodem luto finxisse aliud vas, & diuersæ formæ, prout visum est. Nam in his verbis pondus est: *Sicut rectum fuit in eius oculis.* Postea adiungitur applicatio: *An non sicut figulus iste potero vos mutare domus Israel? certè in manu mea estis sicut lutum est in manu figuli*, hoc est, non minus habeo in vos potestatis, quàm figulus in opus suum, & in vasa testacea. Nunc videmus quid hæc doctrina contineat, stultè scilicet homines facere, dum præsenti & prospera fortuna superbiunt, & existimant se quasi in tuto locatos esse: quia in singula momenta Deus potest deiicere quos extulit: deinde etiam extollere in altum qui prius humi iacebant. Hoc etiam satis vulgatum est inter homines prophanos. nam laudatur apud eos moderatio, quā ita definiunt, Vt nemo rebus prosperis inflетur: nemo etiam succumbat aduersis. Sed nullus verè tangitur hac cogitatione, nisi qui agnoscit nos regi Dei manu. Qui enim somniant fortunam dominari in mundo, opponunt suam prudentiam, & suas opes, & præsidia. Fieri igitur non potest, quin semper se decipiant vana aliqua spe. Donec igitur huc redigantur homines, vt sentiant se ita subiici Dei imperio, vt singulis momentis conditio ipsorum mutari possit pro arbitrio eius, nunquam humiliabuntur vt oportet. Ergo hæc doctrina obseruatū digna est: præsertim si expendimus quàm stultè abusi fuerint Iudæi prærogatiua illa, qua Deus Abrahā, & omnes eius posteros dignatus fuerat, iudicare promptū erit quàm necessaria fuerit hæc admonitio. Cæterùm, si ad nos descēdimus, idē quoque reperiemus, nēpe violēter agendū esse nobiscū, vt discamus nos humiliare sub potēti Dei manu, queādmodū Petrus nos

Gen. 17. 1

1. Pet. 5. 6

admonet. Quãtũ ad verba ſpectat, vbi dicitur האבנים, eſt nomẽ dualis numeri. Nõ dubiũ igitur eſt, quin Propheta exprimere velit typos, *des moulles*. nam qui vertũt, Super rotam, non videntur rem ipſam attingere. Sed Propheta vel lapideos vel ligneos typos vel ex argilla fictos deſignat. & numerus hoc ſatis demonſtrat. Vidit igitur figulum cum ſuis typis *auec ſes moulles*. ita cùm finxiſſet vas vnum fictile, corruptum fuit, ſumpſit idem lutum, aliud vas formauit, & quidem pro ſuo arbitrio. Iam dixi cur vtile fuerit Prophetam deſcendere in domum figuli, nempe vt poſtea adduceret Iudæos quaſi in rem præſentem. Scimus enim quantum efficaciæ habeant hypotipoſes, vbi ſcilicet res ipſa ſubiicitur oculis. nam doctrina poterat eſſe frigidior apud tardos, imò ſocordes homines. Sed vbi adiungitur obſignatio, accedit maior vehementia. Hæc igitur ratio fuit, cur Deus Prophetam ſuum voluerit ſpectare quid ageret figulus. Nunc in applicatione notanda ſunt antitheta: Sicuti in arbitrio, & poteſtate figuli eſt lutum, ita etiam in arbitrio Dei ſunt homines. ergo Deus confertur figulo. Non eſt autem comparatio inter paria: ſed ratiocinatur Propheta à minori ad maius. Deus ergo reſpectu hominum dicitur figulus, quia coram ipſo ſumus lutum. Iam notãda eſt formarum varietas: quòd ſcilicet ex eodem luto nunc vas vnum fingitur, nunc autem diuerſum, & diſſimile à priori. hæc tria antitheta notanda nobis ſunt. Ideo dicitur, A*n ſicut figulus hic non potero facere vobis, domus* I*ſrael*? Duo antitheta hîc Deus complectitur. nam confert ſe figulo, confert populum luto. Scimus longè plus eſſe poteſtatis Deo in homines, quàm ſit homini mortali in lutum. Figulus enim vtcunque artifex ſit vaſorum, tamen non eſt creator luti. Ergo longè maius eſt Dei imperium in homines, quàm ſit figuli in lutum. Sed comparatio eſt, vt dixi, maioris, & minoris: quaſi diceret, Figulus poteſt lutum formare pro ſuo arbitrio, an ego ero inferior? vel, an poteſtas mea non ſaltem par erit opificis poteſtati, qui & mortalis homo eſt, & ſortis abiectæ? Poſtea addit, *Vobiſcum*, vel vobis, *domus Iſrael*: quaſi diceret, Confidite veſtræ excellentiæ, vt libuerit: tamen non eſtis præferendi luto, ſi reſpicitis quid ſim, & quid poſſim erga vos. Videmus ergo iam notari duo antitheta. Sequitur & tertiũ, nempe quòd Deus vertere nos huc & illuc poſſit pro ſuo arbitrio. Ergo ſtultè homines præſenti fortunæ confidunt, quia ſingulis temporum articulis poteſt mutari eorum conditio: nihil enim in terra ſtabile. Sed memoria tenendum eſt quod dixi, refutatam fuiſſe confidentiam, qua Iudæi ſe fallebant, quòd putarent Deum ſibi eſſe obſtrictum, & ita pollicebantur ſibi perpetuum ſtatum: & quaſi impunè contemnerent totam Legem, iactabant ſemper hæreditarium illud fœdus, quo Deus adoptauerat genus Abrahæ. Nunc Propheta oſtendit, ſic hæreditarium eſſe illud fœdus, vt tamen debeant illud reputare Iudæi quaſi aduentitiũ bonum: quaſi diceret, Quod Deus vobis dedit poterit auferre ſingulis horis. nihil ergo vobis eſt certum, niſi quatenus Deus propitius vobis erit. In ſumma, admonet totam eorum ſalutem pendere ex gratuita Dei bonitate: quaſi diceret, Nihil habetis proprium, ſed quod Deus vobis contulit, id precarium eſt: poteſt vobis auferre hodie & cras quod heri dederat. Quorſum igitur ſpectat hæc ſtulta iactantia, cùm dicitis vos eximi à communi hominum ſorte? Poterant quidem meritò Iudæi deſpicere omnia mundi pericula, quoniam Deus ipſos collegerat ſub fidem ſuam: tuti quidem erant eius præſidio, nempe ſi præſtitiſſent mutuam fidem, vt verè eſſent eius populus, ſicuti promiſerat ſe illis fore in Deum: ſed cùm pro nihilo ducerent totam eius Legem, & irritum facerent fœdus illud, de quo ſtultè gloriabantur: videmus non abs re Prophetam illis excutere fiduciam illam, qua ſeipſos fallebant. Hinc colligi poteſt vtilis doctrina, nempe quantùm ad totum humanum genus ſpectat, nihil eſſe certum vel ſtabile in hac vita: quoniam Deus poteſt ſubinde nos verſare, vt deiiciat è ſublimi & diuites, & quicunque excellunt: vt etiam erigat qui ſunt o-
Pſal. 113. 6. mnium contemptiſſimi, quemadmodum in Pſalmo dicitur. Neque hoc tantùm verum eſſe cognoſcimus in ſingulis, ſed in gentibus, in regnis. Vtcunque enim multi Reges potentia ſua ſeſe efferant, ita vt exiſtiment ſe eſſe extra omnem teli iactum: videmus tamen vt ipſos quaſi ſubito turbine proſternat Deus. ita etiam gentibus robuſtiſſimis contingit. Ergo quantùm attinet ad ſtatum humani generis, Deus quaſi in ſpeculo, aut viua effigie nobis hîc oſtendit, ſubitas & frequentes eſſe conuerſiones in mundo, quæ debeant nos expergefacere à torpore, ne quis audeat ſibi promittere craſtinum ſtatum, aut etiam vnius horæ, vel vnius momenti. hoc vnum eſt. Sed doctrina hæc peculiarem vſum habet apud nos: quia ſicuti priuilegio quodam ſingulari nos Deus exemit à reliquo mundo: ita etiam vult nos à mero ſuo beneplacito pendere. Fides quidem debet eſſe tranquilla, imò debet ſpernere quicquid poteſt afferre nobis aliquid aut terroris, aut ſolicitudinis. nam fides vbi habet ſedem ſuam? nempe in cælo. Ergo hæc magnanimitas requiritur in omnibus filiis Dei, vt deſpiciant quieto animo omnes mundi cõuerſiones. Sed videndum eſt vbi fundata ſit illa fidei tranquillitas, nempe in humilitate. Sicuti enim iacimus ancoram noſtram in cælo, ita etiam, quantùm ad nos ſpectat, debemus ſemper iacêre proſtrati, & humiles. Quiſquis igitur volitat inani fiducia, ille fruſtra iactat fidem, & mentitur ſe quicquam à Deo ſperare. Ergo ſemper veniat nobis hoc in mentem. & recurrat etiam ſubinde, ſtatum noſtrum non eſſe in nobis ipſis firmum, ſed in gratuita Dei bonitate. Nunc tenemus doctrinæ præſentis vſum. Sequitur poſtea apud Prophetam:

7 Subitò loquar contra gentem,& contra regnum,ad euellendum & eradicandum, *alii vertunt, ad frangendum, vel conterendum*, & ad perdendum.

8 Et conuersa fuit gens illa à malo suo, *hoc est, à malitia sua*, de qua, *vel, pro qua*, locutus sum aduersus illam: &, *potius tunc, copula valet hîc aduerbium temporis*, pœnitebit me super malo, quod cogitaueram, vt facerem ei.

9 Et repentè loquar super gentem, & super regnum ad ædificandum, & ad plantandum.

10 Quòd si fecerit malum coram oculis meis, vt non audiat vocem meam,tunc pœnitebit me super bono, quod locutus fueram,vt benefacerem ei.

Propior est applicatio doctrinæ. Propheta enim generaliter dixerat,populum esse in manu Dei, sicut est lutum in manu figuli. Sed hîc adiungit quod magis populare est, nempe in manu Dei esse cunctos mortales, vt nunc ornet gentem vnam suis beneficiis, deinde spoliet: qui autem prius fuerant despecti,illos attollat. Dixi hanc partem doctrinæ magis esse popularem,quia ad pœnitentiam spectat. Paulus dum hanc similitudinem affert, nos esse in Dei potestate non secus atque lutum est in manu figuli, non loquitur ita populariter. Neque enim disputat de pœnitentia, sed altius conscendit: nempe antequam creatus esset mundus, fuisse in arbitrio Dei, statuere de singulis quid fieri vellet: nunc etiam nos formari pro eius arbitrio, vt alios eligat, alios reprobet. Paulus ergo illic neque fidem,neque pœnitentiam attingit, sed concionatur de arcana Dei voluntate,qua alios ad salutem,alios ad interitum prædestinat. Et videtur etiam Isaias idem velle cap. 45. simpliciter enim illic dicit, Væ qui exurgunt contra fictorem suum: an non potero statuere de hominibus, inquit Deus,sicuti figulus cùm varias formas è luto accommodat? Ergo tenendum est illud principium, Sic homines formari Dei arbitrio, vt omnes obmutescere oporteat, quia sine profectu obstrepent reprobi, si excipiant, Quare me sic finxisti? An non tanquam figulus habet potestetatem, inquit Paulus, &c. hoc ergo valere debet in arcana Dei prędestinatione. Sed Ieremias hic doctrinã suam accommodat populo, vt ostendat, Deum sic gratuito fœdere elegisse, & adoptasse Abrahæ genus, vt tamen possit repudiare indignos, nempe quicunque spreuerint tantam gratiam. Nunc videmus huius doctrinæ multiplicem esse vsum. Deus enim ante creationem mundi statuit quid fieri vellet de singulis hominibus. Sed hoc est arcanum eius consilium,& nobis incomprehensibile.Iam alter vsus magis est familiaris, nempe quòd Deus nunc sua beneficia auferat, nunc autem quasi è morte excitet homines, vt eos attollat in sublime,prout scilicet misertus fuerit eorum, qui verè, & ex animo ad eum conuersi fuerint, vel rursum offensus fuerit ingratitudine eorum, qui abiiciunt oblatam sibi gratiam. Dicit igitur, *Repente loquar super gentem, & super regnum,vt euellam,vt eradicem*, vel extirpem *& perdam*. Cùm dicit *repente*, Iudæis in memoriam reducit originem generis. Nam qualis erat eorum conditio,cùm Dominus illis manum porrexit, & eduxit eos ex illa tam misera seruitute, in qua erant obruti? quasi diceret, Reputate vobiscum vnde vos Deus extulerit: deinde simul agnoscite hoc fuisse mirabiliter factum, & præter sensum communem. Eodem enim die fuistis omnium miserrimi,& omnium beatissimi. Nox vna non tantùm vos à morte in vitam traduxit, sed ex abysso profundissima euexit supra omnem terrenam fœlicitatem, acsi in nubibus equitaretis. *Deus* ergo *repente loquutus est*. Sed simul etiam differit de pœnis: *Deus loquitur super gentem vnam & super regnum vnum,vt benefaciat*. Rursum loquitur Deus, *vt euellat,vt perdat gentem,& regnum*. Qui fit igitur, vt pereant qui visi sunt ad tempus florere, & esse fœlicissimi? nempe quia Deus iustas pœnas exigit de hominum ingratitudine. Qui fit etiam, vt repente surgant qui iacebant sub pedibus omnium? nempe quoniam Dominus eorum miseretur. Sed priore loco Propheta de pœnis concionatur. *Repente*, inquit, *Loquar super gentem, & super regnum, vt euellam, & extirpem, & perdam*: hoc est, etiam qui videntur sibi esse immunes ab omni periculo, sentient se meo iudicio esse obnoxios. *Sed si gens*, inquit, *conuersa fuerit à malitia sua, contra quam loquutus sum aduersus eam, tunc pœnitebit me super malum*. Non dubiũ est, quin Propheta voluerit os Iudæis obstruere, qui assiduè litigabãt cũ Deo, quẽadmodũ ante vidimus. Nam persuaderi illis non poterat, iustas esse pœnas scelerũ, cùm Dominus eos affligeret. Quomã ergo ita erãt obstinati in sua

Rom. 9. 21

Isa. 45. 9

malitia,& hypocrisis etiã ipsos magis obdurabat,dicit hic Proph. Dei nomine, *Si loquutus fuero contra gentem vnam,& minatus fuero vltimum interitum,si resipiscat,statim reconciliabor ei:* hoc est, non est quod expostulent mecum Iudæi, quasi nimis duriter cum ipsis agam. reperient enim me placabilem,si resipiscant ex animo. Sequitur ergo,eorum obstinationem in causa esse, vt Deus pergat in suis iudiciis. nam pœnitentia Dei nihil aliud significat, quàm quod alibi dicit Scri-

Num.14. 18.& Psal.103.8. ptura,ipsum esse misericordem,& tardum ad iram,& facilem ad ignoscendum. Hic ergo testatur nihil aliud obstare Iudæis,quàm obstinationẽ propriam, quòd non melius habeant. Quandoquidem affirmat ex opposito, perditos restitui in melius, *vbi repente loquitur Dominus super gentem & Regnum,vt ædificet,& plantet:* acsi dictum esset, Non tantùm ignoscam, sed paratus ero beneficiis prosequi quos prius reieceram tanquam mihi inimicos. Amplificat igitur Dei clementiam cùm dicit,Non tantùm peccatis hominum ignoscere, vt pœnam remittat,sed etiam se paratum esse ad omnia beneficia largienda, si homines ad reconciliationem se offerant. Nunc sequitur oppositum membrum,*Quòd si fecerit malum coram oculis meis,vt non audiat voci meæ:* nempe vbi plantata fuerit gens meo beneficio (id enim postulat contextus) *tunc*, inquam, *pœnitebit me*,&c. Qua denũtiatione significat,Deum quos singularibus donis ornauerat perdundare,propter indignum abusum:acsi diceret,Si largè,& liberaliter pollicitus fuero gẽti, aut regno quicquid optari potest,nisi reperiat locũ gratia mea,& bonitas,*Tunc,pœnitebit me super bono.* Hæc est summa,semper locũ veniæ patere,vbi se peccator ad Deũ conuertit:rursum frustra gloriari homines Dei promissionibus,nisi cum timore & obediẽtia se illi subiiciãt. Vtrunque fuit necessarium,nempe vt cognoscerent Iudæi sibi Deum fore exorabilem,si resipiscerent:deinde promissiones eius non debere extendi ad crassum illum abusum,vt pro nihilo ducerent Legem,& Prophetas. Mediam igitur rationem hic ponit Propheta, nempe simulatque resipiscunt homines, posse tutò,& intrepidè sperare omnia à Deo,quia ad clementiam propensus est: deinde quanuis gens vna excellat multis eius donis,non debere tamen stultè confidere,& trahere præsentem gloriam ad authoris contemptum: quoniam potest Deus eripere quod dedit. Hic est igitur genuinus sensus,non posse aliter nos frui Dei beneficiis,quibus ornati sumus, nisi perseueremus in fide,& in timore eius. Certum quidem est,non pendere Dei beneficia ab hominum dignitate: sed non vult tamen ludibrio esse suam liberalitatem, quemadmodum factum fuit apud Iudæos, & hodie etiam hoc vitium nimis vulgare est in mundo. Iam sequitur,

11 Et nunc,*agedum*,dic ad virum Iehudah,*hoc est,ad vnumquemque*,& incolas Ierusalem,dicendo,*alloquere omnes Iudæos,& incolas Ierusalem*,Sic dicit Iehouah,Ecce ego fingo super vos malum,& cogito super vos cogitationem:reuertimini igitur quisque à via sua mala, & rectas facite vias vestras,& studia vestra.

12 Et dixerunt,actum est: quia post cogitationes nostras ambulabimus,& quisque prauitatem cordis sui mali faciemus.

Iam Propheta iubetur sermonem conuertere ad Iudæos,vt doctrinam pœnitẽtiæ,quam nuper attigit,illis accommodet. Generalis enim doctrina minus afficit, quemadmodũ satis notum est. Ergo hic quasi conserta manu agit cum suis popularibus. *Dic* ergo *ad Iudæos & incolas Ierosolymæ*,qui scilicet aliis debuerant viam monstrare,& erant omnium pessimi. *Reuertimini*,inquit, *quisque à via sua mala*. Hic ostendit Deus peculiariter in Iudæos competere quod in genere nuper pronuntiauerat,nempe ipsum fore exorabilem,si peccator ad ipsum redeat:eos autem,qui illudunt eius bonitati,non posse impunè effugere. *Reuertimini*,inquit, *quisque à via sua mala, rectas facite vias vestras.* quare? *Nam ecce ego fingo*,inquit,*super vos malum, & cogito super vos cogitationem*, hoc est,iam parata est vindicta,& vestris capitibus incumbit, nisi maturè conuertamini. atqui si verè & ex animo resipiscatis, ego iam paratus sum vos amplecti. Videmus vt Deus vtrumque membrum simul comprehendat. Dixerat prius,Si loquutus fuero contra gentem vnam,& conuersa fuerit à suis sceleribus,me statim pœnitebit. Quòd si pollicitus fuero me fore Patrem gẽti,aut Regno,non patiar me,& meam liberalitatem ita sperni, si homines ipsi reiiciant quod offero. Nunc autem dicit, *Ecce cogito.* Hoc ad prius membrũ pertinet, nempe ad minas: deinde cùm addit, *Reuertimini quisque*, hic promittit veniam: quia vt alibi dictum fuit, & sæpius, nulla esse posset exhortatio ad pœnitentiam, nisi proposita spe gratiæ. Deus enim time-

Psal.130. 4. ri non potest, nisi apud ipsum sit propitiatio, quemadmodum in Psalmo dicitur. Hoc igitur versu ostendit Deus se iam paratum esse ad amplexandos Iudæos, si resipiscant. Cæterùm si peruicaciter agant, vt soliti sunt, non cessurum illis impunè, quoniam *cogitet super eos malum.* Ista autem cogitatio simul effectum,& executionem trahit, quoniam figulus est,in cuius manu

sumus

ſumus,& poteſtate.Iam Propheta ſubiicit quàm deſperata fuerit populi impietas, nempe quoniam inutilis fuerit eius labor. Fuit quidem hæc prodigioſa ſtupiditas, neque minis Dei terreri, neque allici tam blandis promiſſionibus. Sed Propheta etiam voluit oſtẽdere, Deum expertum eſſe omnia, vt populum illum ab interitu in vitam,& ſalutem reduceret: cęterùm omnes vias fruſtra tentatas eſſe propter perditum populi ingenium. Non poſſem hodie abſoluere: differam igitur reliqua in craſtinum.

PRECATIO.

Da omnipotens Deus, quando tuo arbitrio ſtamus, & cadimus, vt noſtræ imbecillitatis & fragilitatis conſcij, imò aſſiduè apud nos reputantes non modò vitam noſtram inſtar vmbræ eſſe, ſed nos eſſe prorſus nihil, diſcamus in te vno quieſcere & à te vno, & à tuo beneplacito pendere: & quoniam tuum eſt incipere, & perficere quicquid ad ſalutem noſtram ſpectat, vt cum vero timore & tremore ſubijciamus nos tibi, & pergamus in curſu vocationis noſtræ, ſemper te inuocantes, & noſtras omnes curas conijcientes in ſinum tuum donec tandem erepti ab omnibus periculis colligamur in æternam illam & beatam quietem, quæ nobis parta eſt ſanguine vnigeniti Filii *tui,* Amen.

POSTQVAM retulit Propheta ſe denuntiaſſe Iudæis vindictam Dei, nunc adiungit quàm ſuperbè contempſerint minas illas. Et crimen hinc exaggeratur, quòd reſtabat illis ſpes aliqua veniæ, ſi modò conuerterentur ad Deum. Dicit autem Propheta eos præciſè negaſſe ſe quicquã facturos. *Dixerunt*, inquit, נואש: quod vertimus, Actum eſt. Quanquam maior pars Interpretum exponit, Deſperatum. Diximus de hoc verbo aliquid 2. cap. & eandem ſententiam nunc repetit Propheta, quòd ſcilicet pertinaciter dediti fuerint Iudæi ſuis ſuperſtitionibus: deinde etiam peruerſis illis artibus, vnde putabant ſe poſſe optimè conſulere ſuæ ſaluti, & repellere omnia pericula, cùm ſcilicet coniungerent ſe nunc Aſſyriis, nunc Ægyptiis. Sed quia verbum יאש poteſt etiam accipi pro Fatigare, ſicuti colligitur ex duodecimo capite Eccleſiaſtæ, non incommodè fortè ita exponeretur, Nos ſumus fatigati, hoc eſt, nolumus fruſtra conſumpſiſſe tantum laboris. nam hinc ſumunt materiam obſtinationis impii, quòd diu & multum aliquã in re laborauerint. ſuperbia enim ipſos indurat, An hactenus luſimus operam? inquiunt. Non igitur malè quadraret hic ſenſus, Sumus fatigati, hoc eſt, debueras initio nos reuocare. ſed nunc totum ferè iter confecimus, & iam non longè diſtamus à meta. Non poteſt igitur fieri, vt redeamus ad carceres, quia hoc abſurdum eſſet, tantum à nobis laboris fruſtra & inutiliter fuiſſe inſumptum. Neque diſplicet eorum ſententia, qui putant eſſe nomen: acſi diceret, Fatigatio eſt, id eſt, iam ſerò nos caſtigas, quia per multos annos ſequuti ſumus hanc viam. Quòd ad ſummam rei ſpectat, parum intereſt. Sed ſenſus eſſet clarior, ſi ita placeat vertere, Iam ſatis ſupérque laboris inſumptum eſt. tu igitur non venis maturè vel tempeſtiué. Videtur Iſaias capite 57. reprehendere in Iudæis quod laudandum erat, ſi valet hæc Ieremiæ ſententia. nam ita loquitur, Fatigati eſtis in viis veſtris, & nemo veſtrûm dixit, נואש. Hìc exprobrat illis Ieremias, quòd dixerint נואש: Iſaias autem ex oppoſito, quòd non dixerint. videntur hæc duo inter ſe pugnare. Sed cùm Iſaias ita loquitur, Iudæis exprobrat ſocordiam, quòd experientia ſaltem, quæ ſtultorum magiſtra dicitur, non ipſos fatigauerit. Nam cùm toties didiciſſent magno ſuo malo, ſe nunc ab Aſſyriis, nunc ab AEgyptiis deceptos fuiſſe, hoc fuit nimis craſſæ amentiæ, Non tandem colligere longo vſu, Certè nos fruſtra laborauimus. Videmus ergo nunc quo ſenſu accuſet illos Iſaias, quòd non dixerint, Fatigatio eſt, id eſt, quia nos expenderint ſecum, laborem illum eſſe irritum. Sed aliud hìc ſpectat Propheta noſter, quòd ſcilicet Iudæi noluerint operam perdidiſſe, ſed perrexerint contumaciter, quoniam obdurauerant ad peruerſam conſuetudinem peccandi. Sequitur, *Quia poſt cogitationes noſtras ibimus, & quiſque prauitatem cordis ſui mali peraget*. Certum eſt, non ita palàm fuiſſe loquutos. neque enim ex profeſſo gloriabãtur, ſe eſſe impios, & Dei contẽptores. ſed Propheta non reſpicit quid ipſi dixerint, ſed potius rem ipſam. Atqui Iudæi ſolebant opponere ſua figmenta & fallacias Satanæ, Dei verbo. Non mirum igitur eſt, quòd Propheta illis obiiciat impias iſtas, & ſacrilegas voces: quòd ſcilicet maluerint cogitationes ſuas ſequi, & prauitatem cordis, quàm Deo ſe ſubiicere, & obtemperare eius verbo. Videmus ergo hypocritas nihil proficere dum obtendunt inanes fumos, quia Deus non vult agi ſecum ſophiſticè, aut callidè. Manet igitur damnatio omnes impios, quocunque fuco tegant ſua ſcelera. nam quicquid aduerſum eſt ſanæ doctrinæ, eſt prauum figmentum, eſt Satanæ fallacia, eſt denique impietas peruerſi cordis. Quicunque autem deflectunt

à ſimplicitate prophetica,& à doctrina Legis,illi ſequuntur ſuas cogitationes, vel cordis ſui figmenta. Hinc ergo ſequitur,eos ſine fructu tergiuerſari:quia ſi reſpuunt puram doctrinam,haud dubiè opponunt ſua commenta:& huc etiam pertinet quod dicit, לבו חרע. Nunquam fuiſſent confeſſi cor ſuum eſſe malum,vel ſceleratum:& tamen Propheta eos accuſat,quòd proruperint in hanc vocem.nempe,vt dixi, rem ipſam conſiderat, & non ſubterfugia, quibus hypocritæ libenter Deum fallerent. Iam ſequitur,

13 Propterea ſic dicit Iehouah, Interrogate agedum inter Gentes, quis audierit ſecundum hoc? *quis vnquam audierit aliquid ſimile*? fœditatem, *vel,portentum*, patrauit valde virgo Iſrael.

Hîc oſtendit Deus Iudæos prorſus eſſe deſperatos, quia ad cumulum extremum impietatis peruenerint,dum ita audēt reiicere oblatā ſibi ſalutem. Quorſum enim ſpectabat Propheta, niſi vt eos ab interitu eriperet?Deus ipſe per manum Prophetæ volebat conſulere ipſorum ſaluti. Quanta igitur hæc fuit ingratitudo,reiicere paternam illam Dei curam,& non præbere aurem Prophetæ,qui futurus erat illis ſalutis miniſter?Quoniam autem pluſquam ſurdi,& ſtupidi erant,conuertit ſe Deus ad Gentes:*Interrogate*,inquit,vel quærite,*inter Gentes, an quis audierit aliquid tale*?quaſi diceret,Non litigabo amplius cum iſtis brutis animalibus. nulla enim ratio locum habet.ſed Gentes,quæ luce intelligentiæ carent, poterunt teſtes eſſe tam craſſæ impietatis,
Cap.2.10. quemadmodum capite etiam 2.dixit, Ite, peragrate inſulas, & luſtrate totum orbem, an vlla gens vnquam reliquerit deos ſuos:& tamen non ſunt dii:quaſi diceret, Tantū valet religio apud miſeros idololatras,vt maneant defixi in ſuis ſuperſtitionibus:quia horribile eſt illis, Deum mutare.refugiunt igitur illud quaſi portentum. Hinc fit, vt addicti ſint ſuis ſuperſtitionibus: quia deum quem ſemel amplexi ſunt, nefas eſſe putant relinquere:non ſunt tamen dii:populus autem meus reliquit me,qui ſum fons aquæ viuæ.Idem nunc repetit aliis verbis Ieremias, quòd ſcilicet non reperietur tale exemplum inter gētes prophanas.tandē ſubiicit,*Rem fœdam patrauit*. Quanquam nomen שערורה vertunt quidam Portentum,& poſſet ita metaphoricè accipi,quoniam verbum שער ſignificat Reputare,& Cogitare. inde ergo poſſet ſumi hæc ſignificatio. Sed quoniam pluribus locis accipitur pro Fœditate,non diſcedam à conſenſu illo. Dicit igitur hoc eſſe nimis fœdum,quòd derelictus fuerit à populo ſuo. *Et virginem Iſrael* non honoris cauſa nominat, ſed
Capite 3. magis vt augeat probrum. Deus enim,vt antè vidimus, deſponderat ſibi populum illum: & ita decebat ſeruari fidem coniugalem,quemadmodum puella quæ viro deſponſa eſt, iam non debet huc vel illuc reſpicere:quia nulla ei conditio quærenda eſt,poſtquam fidem ſuam obſtrinxit. Populus autem Iſrael,qui debuerat eſſe quaſi ſponſa Dei, multò fœdius peccauit, & cum maiori dedecore,& infamia,cùm ita ſe proſtituit tam ſuperſtitionibus,quàm peruerſis conſiliis. Nunc adiungit ſimilitudines,quibus crimen magis amplificet.

14 An relinquet è rupe agri niuem Libani? an relinquentur aquæ alienæ, & frigidæ fluentes?

15 Quia oblitus eſt mei populus meus, fruſtra ſuffitum faciunt, *vel adolent*,dum corruere eos fecerunt, *copula enim explicatiuè accipitur vel cauſaliter*, in viis ſuis, *vel ipſorum*, ſemitis ſæculi,vt ambularent per ſemitas viam non calcatam, *quanquam verbum* כשל *ſignificat etiam impingere, vel offendere,ideo verti poſſet, & eos impingere fecerunt in vijs ſuis*.

Hîc quemadmodum nuper attigi,crimen populi exaggerat Deus duplici ſimilitudine. Nam ſi quis aquam haurire poſſit in agro ſuo, & illic reperiat fontem, quantæ ſtultitiæ erit, procul currere ad petendam aquam? Deinde, etiam ſi ex loco vicino aqua non ſcaturiat,tamen fluat è longinquo, vt retineat purum liquorem, & frigidum, quis non contentus erit tali aqua? & ſi velit ipſam ſcaturiginem petere, nonne omnes ridebunt talem amentiam? Atqui Deus erat inſtar viui fontis:& Ieroſolymæ erat ſcaturigo, vnde poterant ad ſatietatem bibere Iudæi: deinde etiam quaſi per canales fluebat ad ipſos Dei beneficentia,ita vt nihil ipſis deeſſet. Videmus ergo duplicem hîc amētiam coargui in populo,quòd ſpernebat præſentē Dei beneficentiā. ac ſi quis vicinus mōti Libani nollet bibere aquas frigidas:vel ſi quis nollet haurire ex fluuio,ſed vellet ire ad fontē ipſum. Cùm igitur modis omnibus Deus ſe illis offerret,& expoſita illis eſſet eius liberalitas,hæc fuit nimis fœda,& inexcuſabilis demētia, reiicere aquas fluētes,& fontē ipſum. Nunc tene-

tenemus summã huius loci. Hoc certè naturaliter omnib⁹ est ingenitũ, vt contẽti sint præsentibus bonis præsertim vbi non alibi potest quicquã reperiri melius. Si quis habeat fontẽ in agro suo, cur aliò proficiscetur vt bibat? hoc est prodigiosũ. aquáne indiges? atqui Deus eam tibi suppeditat: tantùm sume ex fõte tuo. Si excipiat quispiã, Fõs iste mihi fastidio est: volo scire an aquæ procul petitæ sint meliores. Videmus hoc signum esse bruti stuporis: iam si cui displiceat aqua quæ fluit, & frigida est, & pura, quoniam velit fontẽ ipsum habere, etiam prodet ille quisquis erit, suam vesaniam: queẽadmodum hodie si quis nolit bibere aquam Rhodani, quæ hìc fluit, nolit etiam gustare ex fontibus, sed velit currere ad fontem Rhodani, & ipsam scaturiginẽ, nonne dignus est, qui & fame, & siti pereat? Deus ergo ostendit Iudæos ita priuatos esse omni sensu, & ratione, vt debeant omnibus esse detestabiles: & ideo in applicatione repeti debet vtrunque membrum, cùm dicit, *Populus meus oblitus est mei*. hoc quidem per se obscurum esset, vel non satis explicitum: sed Deus hìc ex superiore sententia repetit, se esse fontẽ aquæ viuæ, qui sit Iudæis expositus: deinde suam beneficentiã, & quidem multiplicẽ fluere per canales instar aquæ viuæ, & frigidę. Quoniam ergo populus, Dei obliuiscitur, bis ingratus est, nempe quoniã non dignetur bibere ex fonte ipso, & fastidiat aquas frigidas, & fluẽtes, hoc est, non calefactas, vnde contrahitur fœtor: deinde puras & liquidas, quæ nihil habent luti. Iterũ vocat *populum suum*, sed probri causa: nam minus excusabilis fuit hæc peruersitas, cùm Deus peculiariter se Iudæis se offerret, illi autẽ respuerent oblatã eius liberalitatẽ. Si hoc factum fuisset à profanis gentibus, erat leuius delictũ: Deus enim non dignatus fuerat illas tam insigni prærogatiua: sed cùm electi essent præ aliis omnibus Iudæi, hoc fuit quasi prodigiosum, *quòd Dei obliti sint*, nempe quem cognouerãt. nam fuerat Gentibus incognitus: patefecerat autẽ se Iudæis. Obliuio igitur hæc, quam accusat Proph. non poterat ex errore nasci, sed potius ex destinata peruicacia. Postea adiungit, *Frustra mihi adolent suffitum, quandoquidem impingere* (vt copula resoluatur in causalẽ particulam) est occupatio, cùm dicit *frustra eos suffitum facere*. Scimus enim vt suis cæremoniis confisi fuerint Iudæi: ita quoties arguebantur à Prophetis, in promptu semper erat illa exceptio, Nos tamen sumus Dei cultores: nam sedulò ascendimus in Templum, & pollicitus est, suffitum quem adolebimus, fore sibi boni odoris. Quanquam sub hac voce comprehendit etiam alia sacrificia: nam de omnibus generaliter dictum est, Ascendet odor suauis coram Domino. Ergo sub vna specie cultum illum externum designat, in quo satis assidui erant Iudæi. Sed quoniam erat mera simulatio cùm abesset cordis integritas, ideo hìc repellit vanam illam exceptionem Propheta, & dicit frustra eos obtendere suas cæremonias, quòd sacrificiis valde intenti essent, deinde non negligerent quicquid spectabat ad externum Dei cultum: *Frustra, frustra*, inquit: quemadmodum hæc doctrina frequenter apud Prophetas occurrit, & debet plusquam trita esse inter pios. Sed videmus quàm difficile sit, eam persuadere mũdo: semper enim pręualet hypocrisis, & homines existimãt se peragere omnes officii sui partes, dum aliqua species pietatis inter ipsos fulget: Deus autem, vt antè vidimus, cor ipsum, aut veritatem respicit. sed hoc mundus non potest capere. Ergo non temerè omnes Prophetæ toties inculcant hanc doctrinam, quòd scilicet sola interior pietas, quæ coniuncta est cum cordis integritate, placeat Deo: totus autem externus cultus vanus sit, & futilis, nisi coniuncta sit illa cordis sinceritas. Postea causam adiungit, nempe quòd *impingere fecerint in vijs ipsorum*. Non dubium est, quin falsos doctores intelligat, qui populum abstraxerant à genuino & simplici Dei cultu, & corruperant sanam doctrinam multis figmentis. Et Hebræis satis tritum est, nomen subaudire, quemadmodum alibi diximus. Quoniam igitur *fecerunt ipsos, aut impingere, aut corruere*. Summa est, non posse probari Deo, populi sacrificia, quoniam vitiata sit apud omnes religio. Vitium autem exprimit Propheta, nempe quòd abstractus fuerit populus à recta via, hoc est, ab ipsa Lege, quæ vnica est piè iustéque viuendi regula. Cæterùm, hinc colligimus quàm friuola sit eorum excusatio, qui causantur se sequi quod didicerunt à Patribus, deinde quod traditum est ab Antiquis, & publico consensu receptum: Deus enim hìc pronuntiat hanc fore causam exitii populo, quoniam deceptus fuerit à falsis prophetis. Cùm dicit, *In vijs ipsorum*, vel suis, dissentiunt hìc Interpretes, quoniam referunt ad pseudoprophetas multi istud relatiuum הם. Sed mihi magis probatur contraria expositio, nempe *quòd impingere fecerint in viis suis rectis*, quoniam erroribus ipsos abduxerint à recto cursu. Cùm ergo dicit *In vijs suis*, haud dubiè in bonam partem debet accipi: Deus enim monstrauerat viam populo. ergo Legis doctrinam vocat populi vias, quibus assueuerat. Iam sequitur, *Semitas sæculi* pro eodem hoc etiam secundum membrum capitur. Et notanda est antithesis inter *semitas, & viam non calcatam*. hæc breuitas posset esse obscura, ideo distincti⁹ loquar: Vocat Propheta Vias populi, in quibus fuerat probè edoctus. hoc autẽ abstulit omnem colorem defensionis, cùm populus non posset excipere, se fuisse deceptum, acsi nunquam sciuisset quid rectum esset. atqui non tantùm fuerat edoctus, sed etiam fuerat ductus quasi per manum, ita vt via Legis deberet illi familiariter esse cognita. hoc igitur vnum est. deinde adiungit *viam sæculi*, nempe quoniam Lex non fuerat exiguo antè tempore lata, sed iam à multis sæculis. anti-

Cap. 5. 3.

quitas ergo illa debuerat ſtabilire Legis Dei fidem. Nunc ergo videmus quid hæc duo valeant, *quòd corruerint*, vel offenderint Iudæi decepti à falſis doctoribus *in viis ſuis*, quibus ſcilicet aſſueuerant: deinde *in ſemita ſæculi*, hoc eſt, in doctrina iam olim recepta, & cuius authoritas pluribus ſæculis ſtabilita fuerat. Ex oppoſito dicit tractos fuiſſe Iudæos ad ſemitas, & *viam non calcatam*, hoc eſt, à recta via fuiſſe abductos in errorem. Et iterum aggrauat eorum crimen, quòd maluerint errare quàm tenere viam, quæ calcata erat, à Patribus ſcilicet. Cæterùm, poſſet hîc quæri, an per ſe damnari debeat hæc mutatio, dum vetuſtatem contemnimus, & potius reputamus quid rectum ſit: ſolutio facilis eſt. Propheta enim hîc loquitur Dei nomine. Ergo principium illud tenendum eſt, Nullam eſſe viam, niſi quam Deus ipſe monſtrauit: ſi quis veniſſet aliunde, & iactaſſet antiquitatem, Propheta ludibrio habuiſſet illam iactantiam. quare? nam quænam eſt vetuſtas in hominibus, qui ſtatim euaneſcunt? & vt coaceruemus multa ſæcula, tamen inter homines non reperietur quicquam firmum. Illud igitur notandũ eſt, Deum fuiſſe ducem eius viæ, quam conqueritur Propheta relictam eſſe à populo. Nunc quæ ſequuntur optimè cohærent, nempe quòd populus à via aberrauerit, quam diu tenuerat. neque enim, vt iam dictum eſt, ſequuti fuerant Iudæi aliquem ex mortalibus, ſed Deum ipſum, qui dignatus fuerat manum illis porrigere & oſtendere certam ſalutis viam: deinde notandum eſt, quales fuerint illorum Patres, nempe qui Deo fuerant obſequuti: & cùm tot haberent exempla, debebant magis ac magis ad imitandi ſtudium incitari. Fuit igitur hæc inexcuſabilis prauitas, viam longo vſu probè compertam relinquere, *viam ſæculi*, hoc eſt, quæ fuerat illis probata tam longo tempore, & abire *in ſemitas non calcatas*, nempe quia nullo exemplo Sanctorum qui ſoli erant veri patres fuerant adducti, vt ſibi excogitarent nouos, & fictitios cultus: deinde vt deſciſcerent à ſimplici Legis doctrina. Si quis reſpondiſſet, calcatas eſſe illas vias, quoniam haberent & Aſſyrios, & Ægyptios ſocios ſuperſtitionum, non potuit hæc exceptio admitti. nam, quemadmodum iam dixi, Propheta non promiſcuè de quibuſlibet exemplis loquitur, ſed de exemplis Patrum, quos certum erat fuiſſe gubernatos à Domino. Sequitur,

16 Ad ponendum terram eorum in vaſtitatem, *hoc eſt, vt ponam terram eorum in vaſtitatem*, in ſibila perpetua: quiſquis tranſibit per eam obſtupeſcet, & mouebit caput.

Iam rurſus denuntiat Propheta pœnam, quam meriti erant, nempe *quòd immineat terræ ipſorum vaſtitas*: Hæc, inquit, erit merces eorum, *quòd redigetur terra in ſolitudinem, deinde in ſibila perpetua*, vel in ſibilos (vtrunque enim genus reperitur.) hîc ponitur etiam nomen עולם, quo nuper vſus fuit Propheta, ſed diuerſo ſenſu: nam cùm vocabat *ſemitas ſæculi*, ad præteritum tempus reſpiciebat: nunc autem de futuro tempore dicitur. Quoniam ergo Iudæi ſeſe alienauerant à viis ſæculi, hoc eſt, ab æterna Dei veritate, ideo dicit *terram ipſorum fore materiam ſibili perpetui*, quoniam non tantùm paucis annis, ſed vſque ad finem mundi horribilis erit illa clades, quæ tunc inſtabat. Et ſecundo membro clarius exprimit quid intelligat per *ſibilos æternos*, nempe *quia quiſquis tranſibit per eam, obſtupeſcet, & mouebit caput*, vel concutiet caput, quemadmodum ſolet fieri vel in ſtupore, vel in ludibrio, vel in deteſtatione. hæc loquutio frequenter occurrit apud Prophetas. Terra Chnaam poſtquam data fuit Iudæis, erat quaſi excellentiſſimum theatrum omnis opulentiæ: Deus enim in ea explicuerat inæſtimabiles theſauros ſuæ bonitatis, vt raperet ipſo aſpectu omnes in admirationem ſui. ita ex oppoſito fuit materia horroris, & ſibilorum, cùm Deus eam maledixit. Poſtea ſequitur confirmatio,

17 In vento Orientali, *vel per ventum Orientalem: quidam legunt כ loco ב, & dicunt, tanquam ventus Orientalis: ſed quòd ad mentem Prophetæ ſpectat, nulla eſt ambiguitas: per ventum ergo Orientalem*, diſpergam eos coram facie inimici: ceruicem, & non faciem oſtendam ipſis, *videre ipſos faciam*, in die calamitatis ipſorum, *vel interitus, vt alij vertunt.*

Quanquam non exprimitur nota ſimilitudinis, ſi legimus ב non כ: tamen Propheta ſimilitudine vtitur. neque enim Deus impulit vento Orientali Iudæos, ſed quoniam violenti ſunt illius venti impetus in Iudæa, ſæpe ventus Orientalis tantundem valet ac procella, vel turbo: acſi diceret, tanquam turbine, vel procella ego eiiciam ipſos: *diſpergam*, inquit, vel diſſipabo *coram facie inimici*. Significat venturos hoſtes, qui Iudæos è terra ſua exterminent: ſed aliud adiungit, nempe plenos hoſtes fore terrore, quoniam Deus dabit illis vim turbinis, aut

procellæ,

procellæ, vt disiiciat, vel dissipet Iudæos ipsos: quoniam scilicet expauefacti à Deo nusquam audebunt consistere. Sequitur altera comminatio, *quòd Deus obuertet illis ceruicem*, vel tergum, *& non faciem in die cladis*. Continget interdum nos duriter castigari à Deo, quemadmodum sæpe exercet fideles suos, cùm illos etiam subiicit impiorum libidini: sed tamen hoc remedium non aufertur fidelibus, quin reperiant aliquid solatii in Dei misericordia: nam sicuti deiicit ad inferos, ita etiam reducit: mortificat, & viuificat, quemadmodum dicitur secundo capite primi Samuelis. Hìc autem Deus pœnam denuntiat absque vlla venia, aut leuatione: *Dispergam*, inquit, *eos, sed per ventum Orientalem coram hostibus*. deinde, frustra ad me confugient, & meam clementiam, licet alioqui omnibus sit exposita, frustra tunc implorabunt: quia decretum est, ipsis non ignoscere. Ostendam, inquit, illis tergum meum, aut ceruicem: nam ערף est posterior pars capitis, vel occiput, sed hìc capitur pro tergo. sentient ergo me auersum, vt iam non sint positi ante oculos meos. Nam hæc est nobis inæstimabilis consolatio, dum adhuc dignatur Deus respicere nostras miserias. sed aufert hanc spem Iudæis, quia *obuertet illis tergum in die cladis*. Reliqua non prosequar nunc. 1.Sam.2.6.

PRECATIO.

Da omnipotens Deus, vt maturè præueniamus iram tuam, neque nostrâ peruicacia sic eam accendamus, vt non sit amplius locus remedio: deinde etiam si ad tempus nos castiges, ne tamen nos prorsus abiicias, sed semper maneat nobis hoc residuum, vt te quæramus in die cladis nostræ, & reperiamus te exorabilem, vt tibi reconciliati tandem sentiamus te recordari misericordiæ etiam dum irasceris, donec fruamur pleno & solido sensu tuæ gratiæ, & paterni amoris in regno tuo cælesti, quod nobis partum est sanguine vnigeniti Filij tui, Amen.

18 Et dixerunt, Venite, & cogitemus contra Ieremiam cogitationes, quia non peribit Lex à Sacerdote, & consilium à sapiente, & sermo à Propheta: venite, & percutiamus eum lingua, neque attendamus ad cunctos sermones eius.

HIC recitat Ieremias quantus furor occupauerit eorum mentes, quibus denuntiauerat Dei vindictam. Erat certè illud horribile auditu, cùm essent desperati, nihil tamen sperãdum esse auxilii à Deo. hoc enim valebat loquutio quam vidimus, In die calamitatis eorum ostendam illis ceruicem, & non faciem, vel, à tergo me videbunt, & non à facie. Cùm igitur nulla spes veniæ illis esset residua, nonne fuit hic prodigiosus stupor, non moueri neque humiliari, cùm viderent Deum sibi esse tam infestum? Ostendit autem Propheta, securè contemptam fuisse illam denuntiationem: imò tantum fuisse obstinationis in eorum malitia, vt tunc se animosius accingerent ad repugnandum. Dicit enim eos ex professo conspirasse, cùm de illo tam horribili Dei iudicio essent admoniti: ac inducit eos sese mutuo hortantes, *Venite, & cogitemus cogitationes contra Ieremiam*. Videndum est quid opponant Dei iudicio, nempe sua consilia, & decreta. hoc in summa erat, transferre à Deo authoritatem ad seipsos. Spoliabant igitur Deum iure suo, & volebant occupare eius solium, acsi essent ipsi iudices, & possent subiicere suo arbitrio quicquid attulerat Propheta. Probabile quidem est, non gessisse bellum cum Deo data opera, quoniam hypocritæ semper obiiciunt sibi aliquas nebulas, quibus sponte seipsos obtenebrant. Interea diabolicus furor ipsos impellit, vt non habeant vllam rationem Dei. nam si expenderent apud se quale doctrinæ genus est, quod affertur, possent facilè discernere. Vnde igitur hic furiosus impetus, vt dum volunt conferere manus cum homine, impingant in ipsum Deum? nempe, sicuti iam dixi, excæcat eos sua impietas, & superbia, vt Deo eripere non dubitent suum honorẽ, & ita substituant se in eius locum. Idem hodie exẽplum cernitur in toto Papatu. nam dum inter se ad refutationem apertæ veritatis conspirant, non interrogant os Dei, neque respiciunt quid Scripturis traditum sit: sed contenti sunt, putida decreta vel potius somnia ebuccinare, in quibus nihil est tam futile, quod non velint haberi pro oraculo: vbi autem protulerint suas bullas, existimant se satis probè munitos esse, quasi Deus suo iure deiectus sit. Sed ex contextu clarius hoc patebit. dicunt enim, *Quia non peribit Lex à Sacerdote*. Hæc ratio quam subiiciunt, ostendit vnde tanta securitas, qua freti non dubitent repellere propheticum sermonem, quia scilicet *sunt Sacerdotes, & Prophetæ*, hoc est, quia occupant sedem in Ecclesia: gloriantur titulis illis, quanuis meræ sint laruæ: quia susque deque reputant, non habere quod vocationi respondeat. Ita laruatos

pontifices videmus contentos fuiſſe titulari vocatione: neque interea curaſſe, an reddenda eſſet coram Deo ratio. Et ita ſæculis omnibus hypocritæ abuſi ſunt Dei donis. Clarius hoc cernitur in Papatu. Nam certe vbi omnia diſcuſſa fuerint, videbimus his armis confidere Papam cum tota ſua caterua: vbi enim centies victi fuerint teſtimoniis Scripturæ, hoc tamen vno clypeo ſtrenuè ſe deffendunt, Eccleſiam non poſſe errare: repræſentari Eccleſiam in Papa, & Epiſcopis & toto clero. deinde Prælatos, vt vocant, eſſe ſucceſſores Apoſtolorum. Et ita plenis buccis detonant continuam ſucceſſionem à Petro: vnde tandem colligunt eccleſiam Romanam eſſe matrem omnium fidelium: deinde illic ſpiritum ſanctum reſidere: quia quiſquis in locum Petri ſucceſſit, & occupat eius cathedram, ille præditus eſt eodem ſpiritu, & eadem authoritate. Videmus ergo, vt Papiſtæ non aliis armis hodie certent nobiſcum, niſi quibus olim omnes illi reprobi aggreſſi ſunt Ieremiam. Primum dicunt, *ſufficere, ſi habeant ſuas cogitationes*, hoc eſt, ſi inter ſe ſtatuerint quid factu opus ſit: quia ſub hac voce comprehendunt tam deliberationes, quàm decreta: ac ſi dicerẽt, Nos præditi ſumus iuriſdictione ordinaria: Deus enim eccleſiæ ſuæ nos præfecit. ergo quicquid à nobis prodierit debet cenſeri inuiolabile. Ratio, *Nam lex non poteſt perire à Sacerdite, & conſilium non poteſt perire à ſapiente, & ſermo à Prophetis.* Hæc tria poterant ſpecioſo colore obiicere contra Ieremiam. Neque enim negari poterat, quin eſſent legitimi ſacerdotes quoad vocationẽ: deinde quin eſſet illic Eccleſia. iam Seniores, qui coniũcti erant Sacerdotibus, etiam meritò iactabant ſuam dignitatem. Poſtremo nunquam caruit populus ille ſuis Prophetis. Videmus ergo vt obtenderint contra Dei Proph. ſpecioſos prætextus, & quibus poterãt non magno negotio fallere omnes ſimplices. Si fiat cõparatio, certè tota colluuies Papalis non poteſt ſimili iure idẽ prætexere, ſed Iudæis longe eſt inferior. Nam cùm dicũt ſe repræſentare Eccleſiã, de eo diſputandũ eſt: & tandẽ venire cogentur ad illud principium, vt definiamus quid ſit Eccleſia. iam vbi conſtiterit quid ſit Eccleſia, iterũ quęretur, an ſint legitimi epiſcopi, & præſules. Neque enim vocatio eorum fundata eſt in verbo Dei: quia omnes ſunt ſchiſmatici, & hoc etiã conſtat ex eorum Canonibus, quia hodie nulla viget canonica electio apud eos. Ergo ſequitur, ceſſaſſe illã vocationem, de qua tam ſtolidè & arrogãter ſuperbiunt. Sed vt demus illos eſſe legitimos miniſtros, & vocationẽ eorum probari ex Dei verbo, tamẽ non ſequitur propterea, eſſe veros Dei miniſtros, quoniã locum ordinariũ teneãt, & iuriſdictionem in Eccleſia. Nam omnibus ſæculis videmus Eccleſiã Dei fuiſſe obnoxiã huic malo, vt haberet lupos loco paſtorũ, haberet homines impios, & perfidos, qui Deum oppugnare auſi ſũt ſub eius nomine. Cùm ita olim contigerit, hodie non poſſunt diſcrimen vllum afferre, vel Papa, vel omnes laruati eius epiſcopi, quin metuendũ ſit nobis à lupis. quare? Fuerũt, inquit Apoſt. olim falſi proph. ita etiã & inter vos e-
2.Pet.2.1. runt falſi doctores. Oſtẽdit hodie non minus cauendũ eſſe à falſis epiſcopis, & prophetis, & doctorib⁹, & quocunque titulo ſeſe inſigniant, quàm olim. Ergo cùm Papiſtæ futiliter iactãt, Eccleſiam non poſſe errare, meritò ridendi ſunt: quia videmus quos ſequãtur: & quẽadmodum olim manifeſti Dei hoſtes congreſſi ſunt cum Ier. ita etiã illi palàm Deũ nunc oppugnant ſolo inani titulo: quia *ſint ſacerdotes. quia ſint prophetæ, quia ſint ſeniores*, vel presbiteri, hoc eſt, quia teneant iuriſdictionem ordinariã. Hic igitur locus ſufficere nobis debet ad refutandam eorum ſtultitiam, vbi verba pro re afferunt, & tantùm nituntur hoc argumẽto, Quòd Eccleſia non poſſit errare. tantundem enim valet illud, ac quod nunc refertur à Propheta, *non poſſe Legem perire à ſacerdoti-*
Oſeæ 9.7, *bus.* Atqui alibi videmus quid Deus minetur, nempe horribile illud iudiciũ inſtare, vt cæcutiãt
Iſa.29.14. ſapientes, vt ſtulti ſint, ac fatui Sacerdotes, & Prophetæ. Sed hinc diſcamus qua lege, & in quem finem Deus paſſim ornet Eccleſiæ miniſtros, & paſtores claris elogiis & inſignibus: certè non vt ſuperbiant falſo prætextu, ſed vt fideliter exequantur munus ſuum. Quicquid ſit, videmus peruerſam eſſe hanc confidentiam, vbi obiiciunt paſtores non poſſe Legem ſibi excidere, neque ſermonem, vel doctrinam: quia ſint, ac vocentur ſacerdotes. Addunt, *Venite, & percutiamus eum lingua.* Rurius ſuam authoritatem magni faciunt: quemadmodum hodie Papiſtæ quaſi è ſublimi nos derident, quia non ſit diſputandum cum hæreticis, quia non ſint reuocanda in dubium quæ iam olim ſtatuta ſunt, & de quibus ſemel Eccleſia pronuntiauit: nam videtur hoc illis pluſquám abſurdum, atque etiam indignum, vbi rogamus dari nobis audientiam, & controuerſias, quibus hodie turbatur mundus, volumus dirimi, & decidi ex Lege, & Prophetis, ac Euangelio. Quid? ergo eccleſiæ decreta in nihilũ redigẽtur? Scriptura eſt naſus cereus: nihil habet certum, vel firmum: poteſt enim torqueri in quamlibet partem, & hypocritæ ſemper abuſi ſunt Dei verbo: ſequitur ergo nihil eſſe certum, neque perſpicuũ in Scriptura. hoc eſt lingua percutere: quẽadmodum videmus actum fuiſſe cum Ieremia: Quid diſputandũm eſt cum iſto homine, qui tam audacter nobis minatur, quaſi excelleret ſupra alios? atqui vnus eſt è populo tantùm, iam quid opus eſt longa diſputatione? habemus enim authoritatem, & ſatis erit vno verbo ſtatuere, quicquid affert eſſe repudiandum: ergo non eſt cur nos fatigemus longo certamine. lingua enim noſtra habet ius deciſiuum, vt loquuntur. Videmus vt obiicere auſi fuerint impii illi ſua decreta, quibus obruerent ſermonem propheticum, & fidem derogarent Ieremiæ. Quoties ergo huc ſe efferunt homines, vt percutere lingua ſua velint ſeruos Dei, & opprimere ſermonẽ eius, qui per

ipſos

ipsos loquitur, tenemus quo loco habendi sint, & quantùm ponderis secum habeant omnia eorum decreta, vel determinationes. Sed clausula versus clarius ostendit quàm peruicaciter contempserint omnem doctrinam: hoc enim signum est desperatæ cõtumaciæ, non attendere ad sermonem propheticum. *Non attendamus*, inquiunt, hoc est, non moremur quid loquatur, & quicquid loquutus fuerit, fortiter spernamus. Quemadmodum dixi, Propheta hoc verbo ostendere voluit fuisse ita diabolico impulsu excæcatos, vt non dubitarent reiicere quicquid à Deo profectum erat, & aures occludere, & data opera negligere, vt solent improbissimi. Hodie non minor etiam contemptus apparet in Papatu: nam si placidè nos audirent, si expenderent tranquillis animis, & mansuetis quod afferimus, certè statim esset inter nos transactum. Sed hoc vnum illis propositum est, nihil audire: quia contenti sunt hoc fallaci præiudicio: Si repræsentent Ecclesiam, in suo arbitrio esse, damnare quicquid dicimus: & vbi nos damnauerint, iam non opus esse alia disquisitione. Cæterùm, hinc monemur, etiam si multis vitiis laborent homines, semper tamen restare aliquam spem salutis, modò ne sint prorsus indociles, & præfracta fiducia reiiciant quicquid proponitur ex Lege, & Prophetis, & Euangelio. nam quemadmodum multi morbi, etiam si graues sint, ac periculosi, tamen admittunt remedia: sic etiam statuendum est, sanabiles esse homines quandiu sustinent doceri, & moneri, & corrigi, vbi autem clausis auribus, prætereunt omnem doctrinam, vbi spernunt omnia consilia, vbi pro nihilo ducunt minas Dei, & correctiones, desperata est eorum salus. Sequitur,

19 Attende Iehouah ad me, & audi vocem litigatorum meorum, *hoc est, rixantium mecum.*

Quia videt Propheta suam operam esse inutilem apud homines, conuertit se ad Deum, vt iam antè aliquoties vidimus eum facere. Nec dubium est, quin plus vehementiæ habuerit hæc loquendi ratio, quàm si continuo tenore ipsos fuisset alloquutus. Poterat quidem dicere, Miseri, quò ruitis? & quid sibi vult hæc amentia? quem tandem finem putatis fore, vbi aduersati fueritis Deo, contumaces aduersus Spiritum eius? neque enim potestis lucem extinguere vestra pertinacia, vel impudentia. poterat hoc modo Propheta eos obiurgare: sed plùs vehementiæ fuit, cùm relictis hominibus Deum ipsum cœpit alloqui. Hæc igitur apostrophe diligenter nobis notanda est, quia hinc colligimus exprobratam fuisse Iudæis extremam amentiam, exquo non dignatus est Propheta cum ipsis litigare. Sed interea dixit, Non attendunt ipsi, *attende Iehouah ad me*. Videbat se contemni ab illis Dei hostibus: hac autem precatione significat, suam tamen doctrinam vigere coram Deo, & retinere suum pondus, neque posse excidere. *Iehouah* ergo, inquit, *animaduerte ad me*, *& audi clamorem litigantium mecum*. Hîc duo postulat Ieremias, nempe vt Deus suscipiat causam suam, deinde vt vindictam exigat de illa peruicacia hostium suorum. Hic autem locus apprimè notatu dignus est, quia hæc est fultura, quæ nunquam potest nobis excidere, cùm scimus probari Deo nostrum obsequium: & vt nobis præscribit quid dicendum sit, ita quæ ab eo profecta sunt semper habitura pondus suum, nec posse fieri mundi ingratitudine, vt quicquam de fide cælestis doctrinæ pereat, vel minuatur. Ergo quoties vel nos derident impii, vel eludunt, vel negligunt, sequamur Prophetæ exemplum: petamus à Deo, vt nos respiciat, hoc autem fieri non potest, nisi sincero animo studeamus exequi quod nobis mandauit. Ergo conscientia pura aperiet nobis ianuam, vt possimus intrepidè Deum vocare & sponsorem, & vindicem, quoties contemnitur labor noster ab hominibus. Secundo loco postulat, *vt Deus audiat clamorem eorum qui cum ipso litigant*. vnde colligimus, impios adeò nihil proficere sua superbia, vt magis ac magis Deum prouocent, cùm ita sese opponunt puræ eius doctrinæ, & rixantur aduersus eius Prophetas, & pios Doctores. Cùm ergo videmus impios nihil aliud consequi, nisi vt iram Dei magis accendant, eò animosius pergere nos oportet in officio: quia etiam si ad tempus magnis clamoribus opprimant Dei veritatem, Dominus compescet eos, & ita compescet, vt eluceat illa doctrina, quæ nunc iniustis calumniis euertitur. Postea adiungit,

20 An reddetur pro bono malum? quia foderunt foueam animæ meæ: recordare quòd steterim coram facie tua ad loquendum pro ipsis in bonum, ad auertendam iracundiam tuam ab ipsis.

Exaggerat hoc versu Propheta crimen suorum hostium: quia scilicet non modò ferociant aduersus Deum, sed etiam obliti humanitatis, iniquè oppugnent ipsum Prophetam. Impietas quidẽ magis est detestabilis quàm inhumanitas, quò scilicet Deus magis excellit supra cunctos

mortales:verùm ipsa inhumanitas plus in se continet turpitudinis,quia est crassior,vt ita loquar, & melius perspicitur.nam impii sæpe occultāt suam perfidiam: sed vbi agendum est cum hominibus ,illc statim apparet riténe an secus nos geramus. Ergo Propheta vbi detexit impietatem hostium suorum,nunc adiungit, ipsos etiam si vocentur ad humana iudicia,esse prorsus intolerabiles,quoniam scilicet rependant indignam mercedem homini innoxio,& qui sedulò curauerat eorum salutem. Nunc tenemus consilium Prophetæ. Quāuis autem sæpe contingat rependi malum pro bono,& ingratitudo satis sit cōmune vitium:tamen natura ipsa abhorret ab ingratitudine: ideo dixit ille Nullam legē fuisse latā aduersus ingratos,quia scilicet illud sit instar prodigii Cùm igitur natura dictet, rependi debere mercedem benemeritis, & hoc debeat omnium cordibus esse infixum,ratiocinatur Propheta ab illo communi iure,& sensu cunctorum mortalium. *An*,inquit,*rependetur pro bono malum? nam foderunt*,inquit,*foueam animæ meæ, & tamen precatus sum pro ipsis:conatus sum auertere iram Dei*, cùm suppliciter me opposuerim deprecatorē pro ipsorum salute. quanta est ista barbaries, vel inhumanitas, quòd me persequuntur? Cæterùm, quoniam videbat se frustra verba facturum apud surdos,ideo rursus Deum appellat testem suæ integritatis:*Recordare*,inquit,*quòd steterim coram facie tua ad loquendum pro ipsis*:quasi diceret, Etiā si malignitas impediat homines, ne cernant qualis sim, & qualiter me gesserim erga ipsos, Deus erit mihi optimus testis, ac proinde contentus ero illius iudicio. Postea sequitur,

21 Propterea pone filios eorum ad famem,*hoc est,proijce,vel prostitue ad famem*,& diffunde, *vel diffluere fac*, eos ad manus gladii, & sint mulieres eorum orbæ & viduæ, & viri eorum sint percussi ad mortem,*læthaliter*, iuuenes eorum sint percussi gladio in prælio.

Hìc videtur Propheta sese præ excandescentia proiicere ad imprecationes,quæ absint à recto affectu:quia etiam si nondum ore suo protulerat Christus,precandum esse pro his qui nobis
Luc.6.28. maledicunt:tamen Lex illa Dei semper cognita fuit à sanctis Patrib⁹.non debuit igitur Ier.perrumpere ad diras istas,vt imprecaretur vltimū interitum suis hostibus,quanuis ita essent meriti. Sed notandum est, non fuisse nisi Spiritus instinctu cōmotum,vt ita excandesceret cōtra hostes suos neque enim excusabilis esset hoc colore,quòd furor fiat sæpius læsa patiētia: debent enim filii Dei ad extremū vsque tolerare omnes iniurias.sed,queādmodum iam dixi, Proph. hìc non temerè quicquam protulit,neque etiam sibi permisit hoc vel illud optare,sed quod dictabat Spiritus sanctus obedienter promulgat, tanquam fidele eius organum. Diximus alibi, primò hoc obseruandum esse cùm imprecamur aliquid aduersi reprobis,non agendam esse priuatam causam.nam qui seipsum respicit,semper abripietur nimio impetu:deinde etiam si essent rite composita vota nostra,tamen hoc semper damnandum est, si priuatim consulimus nostris commodis, vel persequimur proprias iniurias. hoc vnum est.deinde accedere debet prudentia,quæ discernat inter electos,& reprobos. Quoniam autē Deus suspendere nos iubet iudicium, vt certè non possumus statuere quid futurum sit die crastino,ideo non debemus imitari promiscuè hæc prophetica vota,vt Deus perdat impios,& dissipet etiam de quibus desperamus:quia,vt iam dictum est,incertum nobis est quid decretum sit de illis in cælo.denique quisquis volet exemplo Ieremię imprecari hostibus, regatur eodem spiritu,quemadmodum Christus discipulos suos admonet. nam quoniam ad votum Eliæ Deus prostrauerat impios,volebant Apostoli,vt etiam statim eli-
Luc.9.55. ceret Christus fulmen è cælo: Nescitis,inquit,quo spiritu regamini. dissimiles erant Eliæ: volebant tamen quasi simiæ imitari quod ille fecerat. Sed, quemadmodum iam dixi, primò facessat omnis respectus vel vtilitatis nostræ, vel iacturæ, neque agamus propriam causam, si volumus excandescere aduersus sceleratos: deinde adsit spiritus iudicii, & discretionis. Postremò etiam facessant omnes turbulenti carnis affectus: quia simulatque admixtum est aliquid humanum votis nostris, semper reperietur aliquid confusum. In hac autem precatione Ieremiæ nihil fuit turbulentum: quia Spiritus Dei gubernabat eius mentem, & linguam: deinde oblitus erat sui: postremò sciebat illos esse reprobos, & iam destinatos ad vltimum interitum. Ita non dubitauit Spiritu prophetico illis imprecari quod hìc legimus. Neque enim dubium est, quin semper solicitus fuerit pro reliquiis. sciebat enim esse aliquos fideles: & quanuis essent incogniti, studuit tamen Deum illis placare. Sed hìc fulminat contra reprobos, qui iam sponte deuoti erant exitio. Hæc igitur ratio est cur non dubitet petere, *vt dentur ad famem, & ferantur ad manum gladij, vel fluant, ita vt sint orbæ & viduæ ipsorum mulieres: viri etiam ipsorum intereant ad mortem, & iuuenes ipsorum percutiantur gladio.* Nunc sequitur,

22 Audiatur clamor ex ædibus eorum cùm induxeris super eos exercitum repente:quia foderunt foueam ad capiendum me, & laqueos occultarunt pedibus meis.

Pergit

Pergit in sua imprecatione. *Optat* igitur *audiri clamorem ex ædibus eorum*: quasi diceret, nihil sit illis refugii cùm accidet calamitas. nam sua cuique domus est quasi receptaculum in rebus miseris. Vult igitur Propheta etiam cùm domi latebunt, iugulari illic ab hostibus. nam à posteriore intelligit cædem. Quorsum enim clamor, de quo loquitur, nisi quia vbi hostes irrumpent, & sęuient aduersus ipsos, nec poterunt tueri vitam suam, confugient tandem ad lamentationes, & eiulatus? *Audiatur* ergo *ex ædibus eorum clamor vbi induxeris exercitum super eos repente*. Addit, *Quoniam foderunt foueam ad capiendum me*. Videtur quidem Propheta hîc causæ suæ esse patronus: sed minimè dubium est, quin absque personæ respectu abominetur eorum, de quibus loquitur, impietatem, quòd insidiosè ipsum oppugnauerint, cùm tamen ageret negotium Dei Propheta enim neque serebat, neque metebat sibi: sed tantùm volebat obtēperare Deo. Cùm igitur fraudibus ipsum adoriuntur, & circunueniunt, quid hoc est, nisi apertè bellum Deo inferre? Tenendum igitur est, Prophetam hîc non conqueri de molestiis, quas sustinuit, nec de iniuriis: sed tantùm agere publicam causam: quia scilicet impii illi perfidè egissent aduersus ipsum, cùm tamen nihil aliud studeret quàm operam suam impendere Deo, & quidem in ipsorum salutem. Tandem addit,

23 Et tu Iehouah nosti omnia consilia eorum super me in mortem: ne propitius sis, *vel placabilis*, super iniquitate ipsorum: & peccatum eorum, *vel scelus ipsorum*, à facie tua ne deleas: *quidam existimant* תמחי *esse in Cal. & י pono loco* ה, & sint impingentes coram facie tua in die excandescentiæ tuæ fac cum ipsis. *Non possem hodie exponere hunc versum.*

PRECATIO.

Da omnipotens Deus, quum nos quotidie, imò assiduè Euangelij tui doctrina ad pœnitentiā horteris, & te ostendas nobis placabilem: da inquam, ne repudiemus tam incomparabile beneficium, sed placidis animis nos totos tibi addicamus, neque eò vsque prouocemus iram tuam, vt à te prorsus reiecti, nullum misericordiæ locum tandem reperiamus; sed dum tempus beneplaciti tui manet, vt præueniamus vltimū iudicium, & ita amplexemur beneficium reconciliationis, quod nobis offers, vt tibi grati & accepti in Filio tuo vnigenito, pergamus in cursu vocationis nostræ, donec tandem fruamur æterna illa hæreditate, quam nobis acquisiuit idem vnigenitus Filius tuus sanguine suo, Amen.

VLTIMVM versum decimi octaui capitis heri ad verbū interpretati sumus: nunc videndū est quid his verbis significet Propheta, & quē fructū ex ipsis colligere oporteat. Dicebat igitur Deum esse testem prauitatis hostium suorum, quòd scilicet omnia eorum cōsilia tenderent in eius perniciem. Porro hîc subaudienda est antithesis, quòd Propheta fideliter curasset eorum salutem, quemadmodū antè vidimus. Erat igitur hæc turpissima ingratitudo, quòd machinarentur interitum sancto Prophetæ, qui non tantùm erat innoxius, sed optimè etiam meritus de ipsorum salute. Hinc igitur colligit indignos esse misericordia: *Tu*, inquit, *nosti consilium, quicquid consultant inter se, tendere ad mortem super me. Ergo ne propitius sis iniquitati eorum, & peccatum eorum ne deleas*. Diximus postrema lectione hanc vehementiam, quoniam dictata fuit à Spiritu sancto, non posse damnari: sed non deberi trahi in exemplum, quia hoc singulare fuit in Propheta, cùm sciret iam illos esse reprobos: & simul ostendimus, cur non debeat communis Lex statui ex singularibus exemplis: quia Ieremias præditus fuit Spiritu prudentiæ, & iudicii: deinde quia zelus gloriæ Dei ita dominatus est in eius corde, vt carnis affectus fuerint prorsus subacti, vel coacti in ordinem: quia scilicet non agebat priuatam causam. Postremò diximus fuisse hoc oraculum, quia voluit Deus patefacere, reprobos esse illos, & desperatos, qui ita pertinaciter oppugnabant veram doctrinam. Quoniam hæc non omnibus contingunt, ideo promiscuè non debemus imitari Ieremiam hac in precatione, quia semper nobis respondebitur quod dixit Christus suis discipulis, Nescitis quis spiritus vos gubernet. Et certè hoc etiam horrorem debet nobis incutere, *Luc. 19. 55.*
cùm audimus, *Ne propitius sis illis, & ne deleas peccata ipsorum.* Deus testatur tā multis locis se esse *Num. 14. 18*
misericordem, propensum ad clementiā, & siquando irascitur, hoc non esse nisi ad momentum. *& Psal. 103 8.*
Videtur ergo esse magnum dissidium inter hoc vaticinium Prophetæ, & inter illa testimonia, *Psal. 30. 6.*
quibus Deus suam naturam demonstrat. Sed iam diximus Prophetæ fuisse ostensum interitum populi, cui sic imprecatus est. Et simul tenendum est memoria quod diximus, nempe Prophetā non complecti sine exceptione totum populum. sciebat enim esse aliquod residuum semen in illa

multitudine. Ergo restringit hanc imprecationem ad reprobos, & desperatos: quia sciebat iam destinatos esse ad interitum, idque æterno Dei consilio. Et quoniã seipsos satis supérque prodiderant, ideo securè pronuntiat, Deum nunquam illis fore propitium. Eodem pertinet quod sequitur, *Semper impingant coram facie tua*: Faciem Dei hîc ponit pro manifesto iudicio. nam exultãt scelerati homines quandiu illis parcitur. Vult igitur Propheta Deum in solio sedere, vt Iudex appareat, & ita compescat eorum proteruiam, qui eius iudicium contemnunt, dum inuiti sentiunt se non posse effugere. Est etiam hîc subaudienda antithesis inter conspectum Dei, & inter absentiam. Putant enim hypocritæ abesse Deum quãtisper illis indulget, neque sumit vindictam: ideo lasciuiũt acsi permissum esset ipsum fallere. Sed vbi Deus cogit ipsos agnoscere quod nollent, dicuntur stare in conspectu eius, quia scilicet vrgentur propius quàm vt liceat ãplius tergiuersari, & velint nolint constricti teneantur: quoniam Dominus ostendit se ipsorum iudicem. Videmus ergo quid valeat hæc locutio, cùm dicit Propheta, *Impingant in conspectu tuo*. Postremò addit, *In tempore iræ tuæ fac cum ipsis*. Designatur modus præsentiæ illius. non tamẽ dubiũ est, quin Propheta hîc & seipsum, & alios omnes pios suspẽdat, ne festinẽt, quẽadmodũ sumus nimiũ præcipites in votis nostris. Vellemus enim Deũ singulis momẽtis fulminare è cælo. Hęc celeritas tẽperãda est: & Propheta hîc nobis regulã moderationis præscribit, dicens, *In tempore iræ tuæ*: quasi diceret, Etiã si differas, ac interea videaris cõniuere ad hæc tãta scelera: veniet tamẽ demũ tempus, quo vltionẽ sumas de reprobis. Ergo quoties Scriptura loquitur de tẽpore iræ Dei, sciamus contineri sub hac loquendi forma exhortationẽ ad patientiã, ne scilicet immodicus feruor nos abripiat vltra iustum modum: sed expectemus quietis animis donec opportunum tempus iudicii adueniat: hoc est vnum. Sed interea Propheta etiam plus aliquid exprimit. Vult enim inuoluere reprobos illos, de quibus loquitur, æterno iudicio, ita vt se nunquam expediant. Dicitur in
Psal.106.4 Psalmo, Memento mei Domine in beneplacito populi tui, hoc est, Domine tantùm hoc postulo, vt adiungar populo tuo: quia etiam si Ecclesia tua affligitur & iudicatur misera, mihi tamẽ sufficiet, esse in eorum numero, quos dignaris paterno fauore. Beneplacitũ ergo populi Dei est fauor ille paternus, quo Deus prosequitur Ecclesiã suam. Ita ex opposito, *tempus iræ* est iudicium, quo Deus reprobos in æternum interitũ addicit, ita vt nulla sit illis spes salutis residua. *Fac* igitur *cum ipsis*: quando? nẽpe, *In tempore iræ tuæ*, hoc est, tractes illos, vt soles tractare hostes tuos desperatos, & quibus nunquam eris placabilis. hæc est summa. Nunc sequitur alia concio.

CAPVT DECIMVM NONVM.

SIC dicit Iehouah, Vade, & acquire: *alii vertunt, posside, &* קנה *significat vtrunque: sed hîc non conuenit verbum possidendi: acquire tibi*, lagenam figuli testaceam, & quidẽ cum senioribus populi, & cum senioribus Sacerdotum.

2 Et egredere ad vallem filii Hinnon, quæ est in introitu portæ Orientalis, *alii vertunt fictilis*, & clama illic, *hoc est, alta voce pronuntia*, sermones, quos loquutus fuero ad te.

3 Et dices, Audite sermonẽ Iehouæ Reges Iehudah, & incolæ Ierusalem: sic dicit Iehouah exercituum, Deus Israel, ecce adduco malum super locum hunc, de quo quisquis audierit, tinnient aures eius.

Vidimus Prophetã fuisse missum à Deo, vt populo ostenderet, nihil esse firmitudinis in statu illo, de quo hypocritæ gloriabantur: quoniam Deus, qui dignatus fuerat singularibus beneficiis populum Israeliticum, non minus retineat iuris penes se, quàm figulus. Ostenderat igitur Propheta Iudæis figulum, qui vasa pro suo arbitrio formabat: deinde cùm lutum sumpsisset, & vas non placeret, formabat aliud. Hoc vaticinium habet aliquid simile: tamẽ aliqua ex parte diuersum est, vt videbimus tandem. Nam iubetur hîc Propheta emere vas testaceum à figulo, & in conuentu populi vas illud frangere, vt omnes intelligant se similes esse vasis testaceis: atque ita fragilitatis suæ admoniti, nõ superbiant quasi de firma & perpetua fælicitate. Eodẽ tamen spectat vtra-

ctat vtraque visio. nam Iudæi putabant se esse extra sortem hominum, quòd electi essent in populum peculiare:neque frustra gloriati essent de illo tam inæstimabili priuilegio, si fuisset mutuus consensus inter Deum & ipsos. Sed quia erant fœdifragi, fuit hæc inanis, & stolida iactantia: cùm putarent Deum sibi esse obligatum. nam quo iure poterant hoc obtendere? Deus quidem adoptauerat totum Abrahæ genus, sed pactione illa interposita: Ambula coram me, & sis integer. Cùm autem essent omnes apostatæ, quantùm ad ipsos spectat, abolitum erat fœdus. ergo non poterant Deum vocare in ius, acsi fidem ipsis violasset, qui nihil debebat. Erant enim alieni, quoniam ab ipso sua prauitate defecerant, & perfidia. Ergo voluit Deus illis ostendere quàm inanis, & peruersa etiam esset illa fiducia, cùm dicerent, Nos sumus sanctum genus, sumus hæreditas Dei: quia desciuerant prorsus à fœdere, quod Deus pepigerat cum ipsorum patribus. Sed in forma ipsa, quemadmodum dixi, est aliquod discrimen. Proposuit igitur Propheta figulum, vt ostenderet non minus esse potestatis in Deo, quàm in homine mortali, quoniam sumus lutum coram ipso, vt possit suo arbitrio formare, & delere vasa sua. Sed hîc Propheta ostendit, etiam si Iudæi fuerint formati ad tempus, & ita formati, vt essent similes vasi præclaro & eximio: tamen hoc non esse perpetuum. Et probabile est, cùm prius audissent Deum posse instar figuli fingere, & refingere, excogitasse cauillum, quemadmodum homines solent sophisticè agere cum Deo: O, sit ita, figulus potest ex eodem luto formare vas pretiosum, & vile: Sed nos sumus vas pretiosum, & Deus formam nobis indidit. Simul enim atque pepigit fœdus cum Abraham, decorauit nos singulari ornamento: postquam verò eripuit patres nostros ex Aegypto, tunc accessit etiam melior forma: Et tandem cùm crexit regnum apud nos cum hac promissione, vt esset æternum solium Dauidis, fieri aliter non posset, quin permaneamus in statu nostro. Ergo Propheta hîc plus exprimit, quàm priore vaticinio, quòd scilicet non tantùm Deus potestatem figuli retineat in formandis vasis, sed si vas fuerit iam formatum, & si habeat magnum splendorem, possit tamen confringi, ne statum illum diuturnum obiiciant Iudæi, in quo floruerant sub Dauide, & eius posteris. Dicit, Hoc nihil est. vas enim testaceum etiam si speciosum sit, & eleganti forma splendeat, tamen potest confringi non minus tertio, vel quarto anno, quàm eo tempore, quo formatum fuit, & potest conteri in perpetuum, quemadmodum postea aptabitur similitudo. Quantùm ad verba spectat, dicit, *Vade, & acquire tibi vas testaceum.* Putant Hebrei nomen esse factitium, vt dicunt Grammatici, nempe ab ipso sonitu, quoniam satis constat esse lagenam. Quia autem lagena est oris angusti, cùm bibitur resonat bakbuk, & putant inde deductum esse nomen. Tamen in re ipsa nulla est ambiguitas, quòd scilicet lagena sit non tantùm fictilis, sed etiam aut vitrea, aut lignea. nam cùm dicit postea חרש nomen est speciale, בקבק autem est nomen generale. Siue igitur ex vitro, siue ex ligno, siue ex luto sit lagena, semper vocabitur בקבק. Dicit postea, *Et ex senioribus*, ad verbum ita vertunt, & subaudiunt interpretes, Adduc tecum: & quod ad sensum spectat, ego illis subscribo. postea enim videbimus, Coram his qui tecum veniunt confringes vas illud. Sequitur ergo, assumptos fuisse comites à Ieremia Seniores, de quibus hîc agitur. Sed quoniam particula מ, aliquando accipitur pro cum, quemadmodum Isaiè quinquagesimo septimo vbi dicitur, Pepigit מהם, cum ipsis: quanquam ad verbum est, Ab ipsis: accipi eodem sensu etiam hoc loco arbitror. Et certè videtur bene quadrare cùm dicit, *Cum senioribus populi, & cum senioribus Sacerdotum.* Addit, *Egredere ad vallem filii Hinnon, quæ est in introitu portæ Orientalis*: Vertunt alii, Portæ fictilis: non video rationem: relinquo hoc excutiendum magis exercitatis in lingua, nisi quòd putarunt mutationem esse literæ ש cum ס. Sed si accipimus verbum vt sonat, erit, Porta solaris: Nam חרס significat solem: inde חרסית adiectiuum significat solarem. Vocatur autem excellentiæ causa porta solaris, quæ spectat solis ortum. Et tamen non repugno, quin Propheta alludat ad illud חרש, de quo dixerat, & ita vocet portam Orientalem, vt tamen sit quasi porta fictilis. nam ס & ש sunt literæ affines, vt satis notum est. *Clama* inquit, *illic sermones quos loquutus fuero ad te.* Nunc venio ad rem ipsam. Iubet Deus Prophetam suum acquirere à figulo vas testaceum, idque coram Senioribus: quia oportuit testes adhiberi ad rem seriam: & quoniam publica populi salus agebatur, ne hæc prophetia contemneretur, voluit Deus adesse grauissimos testes, & idoneos, & classicos, vt loquuntur. Vocat autem *Seniores populi, & Sacerdotum.* Neque enim dubium est, quin ex magno numero delecti fuerint, etiam inter Sacerdotes, qui præessent. Leuitæ quidem suberant filiis Aaron: atqui etiam qui erant præcipui Sacerdotes erant tunc in magna multitudine. turba autem est turbulenta, vt loquuntur. Ideo fuerunt delecti ex ordine illo primario, qui gubernarent Ecclesiam: eos vocat Ieremias *Seniores Sacerdotum.* Delecti etiam fuerunt ex populo, qui præessent Ecclesiæ. Et scimus duos esse ordines publicos, vel duplex regimen, vt loquuntur. Sacerdotes erant præfecti Ecclesiæ, nempe quo ad Legem, ita vt spiritualis esset eorum gubernatio. Erant Seniores populi, qui præerant rebus politicis, vtrisque verò quædam inter se communia. Nunc ergo videmus quid sibi velit Propheta, quòd scilicet iussus fuerit vocare testes, qui spectarent quod postea videbi-

Gen. 17. 1.

mus, & fuisse assumptos partim ex Sacerdotibus, partim autem ex populo. Dicit, *Egredere ad vallem filij* Hinnon. Vallis hæc erat quasi in suburbio, & vocata fuit vallis תפת, vt postea videbimus. Existimant nomen fuisse impositum à tympanis: quòd cùm occiderentur pueri infantes, ne miserabilis esset ipsorum clamor, tympana strepcrent, ad tollendum omnem sensum humanitatis. Sed iterum aliquid dicetur de etymologia. In hac valle solebant mactare filios suos, & offerre, cùm tracti fuissent per ignem. Multi quidem leuius defuncti sunt, vt pote quibus satis erat lustrare filios, & circunferre per ignem, ita vt sentirent flammam, tamen salui euaderent. Sed qui præ aliis volebant zelum suum ostentare, eos longius rapiebat ambitio, nempe vt filios suos iugularent, deinde comburerent. Et de hac re alibi dixi, quod nunc cursim transeo. Hæc sententia vulgò recepta nō est. sed videor mihi posse colligere ex variis Scripturæ locis ita fuisse factum, quòd scilicet multi filios suos mactarent, alii autem lustrarent duntaxat. Quicquid sit, sacrificium illud meritò abominatus est Deus. nam volebat vno in loco duntaxat sibi offerri sibi sacrificia. Si quis etiam vitulum, aut agnum obtulisset alibi, quàm Ierosolymæ, erat hoc adulterinum sacrificium. oportuit enim Iudæos sequi quod Deus præscripserat, ita vt nihil temere susciperent: quoniam obedieītia semper melior fuit, quàm omnes victimæ. Sed hîc fuit duplex crimen, quòd scilicet relicto Templo, volebant quasi inuito Deo, obtrudere sua sacrificia. Deinde fuit etiam aliud crimen atrocius, vt nunc videbimus, quòd scilicet immolarent filios suos Baalim, vel Baal, & non vni Deo (nam iugulationē cū exustione nunc prætereo.) Hæc igitur ratio est, cur Propheta iussus fuerit venire in locum illum. Quàm verò detestabilis fuerit Deo cultus ille, satis apparet, quòd Prophetæ גיא הנם, hoc est vallem Hinnom vocauerint infernum. Et scimus Christi tempore passim receptum fuisse nomen illud: & quoties Christus loquitur de Gehenna, vtitur recepta illa voce more vulgi. Corruptum quidem fuit nomē apud Græcos, quoniam est propriè גיא הנום, vallis Hinnō. Quid autem significat in Euāgelio hoc nomē? ipsos inferos. & vnde origo? quia scilicet scimus quātus sit, & quàm insanabilis eorum furor, qui superstitionibus suis sunt addicti. Nam quanuis Prophetæ grauiter damnarent locum illum, vt hîc videmus: tamen populus in solita illa idololatria pergebat. oportuit igitur fœdū nomen imponi, quod locum magis abominabilem redderet. Nunc additur, *Locum illum esse in introitu portæ Orientalis*. Cùm esset maximè celebris porta, & cùm illinc sol quotidie oriens, moneret ipsos, spectandam esse lucem illam, quam Deus ipsis accenderat in Lege, fuit hic prodigiosus stupor, in loco tam celebri & conspicuo quasi superbè calcare Legem Dei, & cultum eius prophanare, ac si palàm ostendere vellent, se pro nihilo ducere quicquid Deus mandasset. Interea siquis existimet allusionem esse ad vocem חרש, de qua prius dictum fuit, non repugno, quòd hæc porta fuerit quidem Orientalis, & tamen fuerit quasi porta fictilis Dicit, *Illic clara voce pronuntia sermones, quos loquutus fuero ad te*. Non dubium est, quin hoc disertè exprimat Propheta, vt plus ponderis habeat vaticinium. Ipse quidem nihil aggressus est, nisi ex Dei iussu: sed quoniam non ita obtinuerat eius authoritas apud Iudæos, hîc testatur eorum causa se nihil esse dicturum, nisi quod præceperit Deus ipse. Hæc igitur præfatio authoritatem vaticinio conciliat, ne Iudæi repudient quod affertur, quasi profectum ab ipso Ieremia. Sed hinc tamen colligi potest doctrina generalis, nihil proferendum esse, nisi quod ministri ex Deo ipso didicerint. Nam si Ieremias tantus vir: & præditus tam eximiis donis, tamen non debuit verbum vnum, aut syllabam à seipso proferre, quanta est eorum temeritas, qui volunt superare ipsum, & ingerendo sua commenta, interea postulant censeri pro oraculis? Hic igitur locus confirmat illam doctri-
1 Pet. 4. 11. nam Petri, Qui loquitur, inquit, loquatur tanquam sermones Dei. Nunc addit, *Audite sermonem* Iehouæ. Confirmatio est superioris sententiæ. Videmus ergo quorsum hoc dictum fuerit, *Clamabis*, vel clara voce pronuntiabis, *quæ tibi dixero*, nempe vt sciant non loqui mortalem hominem proprio sensu, sed ipsum esse præconem cælestem, qui referat quæ Deus præcedit. *Audite*, inquit, *Reges Iehudah, & incolæ Ierusalem*. Videmus, vt Propheta ne Regibus quidem ipsis
Cap 1. 8. parcat, quemadmodum antè etiam iussit Deus ipsum liberè agere, nec respicere personas. Exequitur ergo fideliter munus suum, vbi non blanditur Regibus, neque terretur eorum dignitate & potentia. Sed ipsos primùm compellat, deinde populum, quoniam qui grauius peccabāt,
Mich. 6. 1. meritò sustinent primos impetus. Videmus ergo quid sibi velit illud, Argue montes, & increpa
Suprà 1. 10. colles: deinde, Constitui te super Gentes, & super Regna: quia cælestis doctrina debet cogere in
2. Cor. 10. 5 ordinem quicquid est excelsum in mundo, quemadmodum etiam dicit Paulus, ita vt omnis superbia hominū dometur. Aegerrimè quidē ferunt Reges secū ita liberè agi. nā vellēt immunes esse ab omni Lege, & soluti omni iugo. Sed si hodie non agnoscunt se Dei verbo subesse, tandem veniēt ad tribunal illud, vbi sentient quàm peruersè abusi fuerint sua potētia. Quātū ad Doctores ipsos spectat, debent exēplo Ieremiæ tā magnos, quā paruos docere: deinde arguere vbi opus est & increpare, ita vt respectus personæ locū nō habeat. *Sic dicit Iehouah exercituum, & Deus Israel Ecce ego adduco malum super hunc locum, de quo quisquis audierit, tinnient aures eius*. Plus efficaciæ habuit propheticus sermo cùm adducti essent Iudæi in rem præsentem. Poterat idē in Templo, vel in porta,

in porta,vel in palatio Regis dicere:sed non tam efficax fuisset vaticinium. scimus enim quanta sit in hominibus tarditas. Sed erat tunc tanta obstinatio in Iudæis, vt doctrina etiam si multum vehementiæ haberet, tamen frigeret apud ipsos,quia negligebatur. Deus ergo voluit quasi rem præsentem illis ostendere. Vocat *Iehouam exercituum,& Deum Israel*, quemadmodum alibi diximus,vt sentiant sibi esse negotium cum Deo,cuius formidabilis est potentia etiam ipsis Angelis. Et vt illis excutiatur stulta illa gloriatio,quòd sese vocabāt filios Abrahæ: Hic Deus, inquit,satis habet potentiæ ad vos castigandos : & tamesi idem est Deus Israel, cuius nomen falsò & perperam obtenditis. Hæc tantùm breuiter attingo, quoniam alibi fusius exposui. Dicit *instare cladem loco, quæ cogat aures tinnire*, quemadmodum vbi est aliquis impetuosus fragor, aures nobis obstupescunt,& simul tinnitus aliquis resonat. Si iuguletur vnus homo,si occidantur vel decem, vel duodecim,erit quidē formidabilis clamor:sed in maximo pereuntium tumultu , est talis auditus qui aures quodammodo obstupefaciat, quemadmodum loquuntur de cataractis Nili. nam propter vehementem sonitum aures illic sunt quasi hebetes. Sic etiam hîc loquitur Propheta : *Ego*, inquit Deus, *adduco cladem super locum hunc*, quæ non tantùm terrefaciat eos qui audient , sed etiam reddat sic attonitos, *vt aures illis tinniant*, vt solet fieri in sonitu aliquo impetuoso, & confuso. Sequitur causa :

4 Propterea quod reliquerunt me , & alienarunt locum hunc , & suffitum fecerunt in eo diis extraneis , quos non nouerunt ipsi, neque patres ipsorum,neque Reges Iehudah : & impleruntlocum hunc sanguine innocentum:

5 Et extruxerunt excelsa , *ædificarunt excelsa* , Ipsi Baal ad comburendum filios suos igne in holocaustum ipsi Baal:quod non mādaui,& non loquutus sum,& non ascendit super cor meum, *vel,in cor meum.*

Exprimitur causa cur tam seuerè actus sit Deus contra locum illum.Nam scimus hypocritas plus satis esse promptos ad responsandum:simul atque minatur illis Deus, obganniunt, & afferunt suas tergiuersationes. Propheta igitur hîc demonstrat iustum fore illud iudicium, ne atrocitatis insimulēt Iudæi.Primò conqueritur Deus se fuisse ab illis relictum, nempe quia mutauerant cultum qui præscriptus fuerat in eius Lege. Et hoc diligenter tenendum est. Nemo enim tunc sponte fuisset confessus quod omnibus exprobrat Ieremias : Nos Deum non reliquimus, dixissent . nam sumus filii Abrahæ: sed volumus hoc addere ad eius cultum : & cur nobis probro ducetur,si non contēti simplici vno genere,cumulamus etiam varias species, & colimus Deum non tantùm in suo Templo,sed etiam in loco hoc? deinde non parcimus filiis nostris?Sed Deus vno verbo ostēdit friuolas esse illas obiectiones:quia scilicet non agnoscitur nisi dum obedienter recipitur quicquid præcipit, ac iubet.Teneamus igitur Deum relinqui simul atque deflectunt homines à puro eius verbo,& omnes esse apostatas,qui huc vel illuc declinant,& non sequuntur quod Deus probat. Dicit postea *locum illum alienasse* : nempe quia Deus consecrauerat sibi totam Iudæam.Nolebat quidem vbique sibi offerri sacrificia: sed si Iudæi ipsum coluissent, vt edocti fuerant à Mose,& Prophetis,tota terra erat quasi altare,& templum. Ergo conqueritur Deus sibi ablatum fuisse imperiū in illo suburbio:quasi diceret, Tota Iudæa est mei iuris & meæ ditionis:Ierosolyma autem est Regia sedes,in qua volo habitare . atqui,vos miseri, aufertis violenter quod est meæ ditionis,& trāsfertis aliò: quemadmodum si quis locum vicinum arci Regiæ daret latroni. Ita conqueritur meritò Deus *alienatum fuisse locum illum.* Sed tenenda semper est ratio,quam continuò pòst confirmat, *quia scilicet suffitum fecerunt ipsi Baal.* Non dubium est,quin pretexuerint nomē Dei:sed interea præpostera fuit illa superstitio, cùm minores deos colerēt,quemadmodū hodie faciunt Papistæ.Nomen Baal aliquādo singulari numero ponitur apud Prophetas:aliquādo etiā plurali.quid enim est Baal?nēpe patronus.Sed non cōtenti erant vno patrono. quisque enim proprium sibi patronū fabricabat.Ergo sub nomine Baal,vel Baalim Prophetæ designāt omnes cultus fictitios,vbi scilicet colebatur nomē Dei,patronis admixtis,qui cogniti nō fuerant,quemadmodum etiā subiicit, *suffitum fecerunt in illo diis extraneis.* Postea deos extraneos vocat iterum Baal, quos neque ipsi,neque patres ipsorū,neque Reges eorum nouerunt.Cùm dicit *deos illos fuisse tam ipsorum patribus,quàm ipsis, & Regibus eorum incognitos*, non dubium est quin reuocet ipsos ad Legis doctrinam , & tot certa experimenta , quibus probauerat se vnicum esse Deum. Poterant excipere Iudæi, vt hodie faciunt Papistæ: Non illo primùm die excogitatos fuisse cultus illos, quoniam à maioribus essent traditi. Sed Deus pro nihilo ducit Reges illos,& patres,qui iā cęperant degenerare à vera, & genuina pietate.Vbi hoc

notandum eſt,veram ſcientiam coniunctam eſſe cum veritate. Nam qui primi erexerant cultus illos fictitios,certè ſequuti fuerant ſtultas imaginationes: quemadmodum hodie ſiquis interroget Papiſtas,cur tãtopere ſe fatigent in ſuis ſuperſtitionibus:bona intentio ſemper erit loco clypei,O,nos putamus hoc Deo placere.Ergo hîc meritò repudiat Deus figmẽta illa, vt ſpõte euaneſcũt,quia in colore illo nihil eſt ſolidũ.& interea exprobrat Iudæis, *quòd reiecerint Legem ipſam*, cuius authoritas ſtabilita apud ipſos fuerat,vt non deberent ambigere. quantæ enim ingratitudinis fuiſſet dicere?Neſcimus quis Legem tulerit. Deus autem ſanciuerat Legem ſuã tot miraculis, vt non poſſet vocari in controuerſiam. Deinde multis ſimul experimentis probauerat ſe eſſe vnicum Deum.Fuerat igitur cognitus tam patribus ipſorum, quàm Regibus, nempe Dauidi,& omnibus piis ſucceſſoribus.Hinc ergo exaggeratur eorum crimen, quòd ſibi accerſiuerint deos illos extraneos.Et nunc viddarmus quàm ſtultè Papiſtæ arripiant hunc locum,& ſimiles vt antiquitatis pretextu ſuas abominationes commendent. Sunt enim euanidi fuci cùm dicunt, O, nos ita edocti fuimus à maioribus: Regum etiã authoritas acceſſit. NamPropheta hîc nõ de quibuſlibet patribus diſſerit:ſed Patres eos intelligit, qui amplexi fuerãt verum & purum Dei cultum,ſicuti ex Lege edocti fuerãt.Reges etiam eos imitatione dignos prædicat,qui piè coluerant Deum ex doctrina Legis.Et ita excludit omnes patres,& Reges, qui degenerauerãt à Lege Moſis.Tandem ſubiicit, *locum illum fuiſſe impletum ſanguine innocentium*: quoniã ſcilicet illic mactabant filios ſuos.Et hac circunſtantia rurſus amplificat Ieremias crimẽ populi, quòd non tantùm Deum ſpreuerint, & Legem eius,ſed etiã crudeliter interfecerint miſeros illos infantes.Et ita reos conuincit non tantùm impietatis,& ſacrilegii,quòd Dei cultum vitiauerint:ſed etiã immanis & barbarę ſeuitiæ,quòd non peperciſſent ſanguini innoxio.

PRECATIO.

Da omnipotens Deus, quando nobis dignatus es viam monſtrare, in qua errare nõ poterimus,modò tibi obſequamur: da inquam, vt verè nos tibi dociles tradamus & promptos ad obſequium, neque tentemus niſi quod ſcimus tibi probari, neque declinemus ad dextram vel ſiniſtram, ſed retineamus eum cultum quem nobis præſcribis verbo tuo, vt ita certò teſtari poſſimus non tantùm coram mundo, ſed etiam coram te, & Angelis tuis, nos obedienter tibi obſequutos eſſe, & nihil admiſceamus noſtrum, ſed tantùm placidis animis te vnum colamus, & ſtudeamus nos totos tibi ſubijcere, donec tãdem defuncti iuſto obſequio, per totum vitæ noſtræ curſum, perueniamus in beatam illam quietem, quam nobis acquiſiuit Filius tuus ſanguine ſuo. Amen.

6 Propterea ecce dies veniunt, dicit Iehouah, & non, *hoc eſt, quibus non*, vocabitur locus hic amplius Topheth, & vallis filii Hinnõ, ſed vallis interfectionis.

VIDIMVS poſtrema lectione,Prophetam iuſſu Dei miſſum fuiſſe ad tabernam figuli,vt inde lagenam teſtaceam acciperet,deferret eam in Topheth,& illic exponeret iudicium Dei, quod inſtabat propter violatum eius cultum.Oſtendit autem quid reprehenſione dignum fuerit in Iudæis,nempe quòd ſuffitum facerent Baalim,extruerẽt ſibi lucos,& excelſa, traducerent filios,& filias per ignem: nec ſolùm impii eſſent aduerſus Deum, ſed etiã crudeles in animas innoxias.Iam ne quid excuſationis prętexerẽt,ſimul etiam addebat, nihil tale veniſſe vnquã Deo in mentem:quod notatu dignum eſt, quoniam hoc vno verbo fulminat Deus contra omnia figmenta,in quibus ſibi placent homines. Vbi igitur nullũ eſt præceptum,ſequitur friuolũ eſſe & inutile quicquid tentatur.Iã denuntiat pœnã cùm dicit *venire dies*, aut venturos. *Venient* igitur *dies*,inquit,*quibus non vocabitur locus hic amplius* Topheth,*neque vallis filij* Hinnon: ſed *vallis interfectionis*. Hoc Iudæis erat incredibile.nã elegerant ſibi locũ illum, vbi ſuperſtitiones ſuas peragerent.Putabant igitur bonam partem ſalutis ſuæ fundatam eſſe in illo peruerſo cultu. Quod ad nomẽ תפת pertinet,quidam putant ſimpliciter accipi pro inferis,aut pro morte ęterna. ſed illud non poteſt vllo modo admitti.Magis probabilis eſt eorum ſententia,qui deducunt à תף,quod ſignificat tympanum.Putant enim,cùm iugularentur pueri tympana pulſaſſe,vt nõ exaudiretur eorum clamor.Sed quia ſimplex eſt coniectura,neſcio an alia fuerit nominis ratio.Quidam deducunt à יפה,quod ſignificat decorum eſſe,& pulchrum.& videtur hæc etymologia aliquid habere coloris.Et forte ita debet accipi 17.cap.libri Iob, vbi cõqueritur ſanctus vir ſe fuiſſe in parabolam,

rabolā,& in omniū conspectu se fuisse תפח. Quanquā sunt qui תפח illic exponant,quasi portentum:ita in malam partem trahunt. Sed videtur potius esse antithesis, quòd fuerit iucundū spectaculum prius,nunc autem sit omnibus detestabilis. Nam qui תפח illic accipiunt pro inferno, certè omni ratione carent, quòd scilicet Iob pereat videns & sciens,quemadmodum loquūtur. illud est coactum.Non dubito igitur,quin dicat se fuisse prius תֹּפֶת hoc est,materiam lætitiæ,& plausus:nunc autem se esse triste,& lugubre spectaculum.Et certum est,inditum fuisse nomen תפח valli Hinnon,quoniam inde oriebatur hilaritas,& gaudium populi. Putabant enim Deum sibi esse propitium,cùm tam sedulò peragerent illic sua sacrificia.atqui prouocabant eius iram. Thopheth igitur in bonam partem debet accipi, si respicimus primam originem. Verum quidē est 30.cap.ver.33.Isaię Thophette sumi pro gehenna: sed fortè iam Prophetæ ceperant ita execrari locum illum,vt vocarent promiscuè Gehinnom,& Thophetthe,vel Thopheth ipsos inferos. nam & nomen gehennæ, vt alibi diximus, inde sumptum est. Est quidem corruptum, sed origo non est ambigua.Cur autem ita vocauerint Prophetæ,& alii fideles ipsos inferos, in prōtu est ratio:quia scilicet diaboli regnabant in illo loco,vbi vitiatus fuerat Dei cultus,& tota religio euersa:maximè verò,quia altius infixa erat vulgi cordibus superstitio,quàm vt reuelli posset,nisi hyperbolica vehementia.Quicquid sit,colligere licet tam ex hoc loco,quàm ex aliis,impositum fuisse nomen valli à lætitia:quòd scilicet putarent se prorsus fœlices esse, quoniā Deus esset illis placatus. Quid autem Ieremias? *Non vocabitur*, inquit, *amplius locus ille Thopheth,neque vallis filij Hinnon,sed vocabitur vallis interfectionis*. Hoc, quemadmodum nuper attigi, Iudæis fuit incredibile. Sed oportuit tamen Prophetam liberè illis denuntiare quod futurum erat. Postea sequitur, Iob 17.6.

7 Et exinaniam consilium Iehudah, & Ierusalem in loco hoc, & prosternam eos in gladio coram inimicis ipsorum, & in manu quærentium animam eorum: & ponam cadauer eorum, *dabo*, in cibum volucri cæli, *hoc est, auibus cæli (est enallage)* & bestiæ terræ, *hoc est, bestijs*.

Magis etiam exasperauit animos populi hæc amplificatio, quòd scilicet frustra confiderent, locum illum sibi fore instar munitionis.Nam sicuti iam diximus,persuasi erāt,sibi abundè sufficere ad reconciliationem cum Deo,vbi liberis suis non parcebāt,& tam ardenter peragebant suos cultus. Et hypocritæ hac fiducia semper ferè superbiunt, quia præferunt quod illis placet Dei placitis:nō respiciūt quid Lex iubeat, quid probet Deus ipse:sed sua ipsorum figmēta adorant. Cùm igitur tali superbia inflati sint ferè omnes superstitiosi, meritò hìc pronuntiat Deus *se exinaniturum eorum consilia*. Certum quidem est,nihil esse vel prudentiæ, vel consilii in miseris hominibus,dum ita excogitant nouos,& friuolos cultus.hæc enim sunt mera ludibria. Sed notandum est quod dicit Paulus 2.capite ad Colos. Omnia figmenta quæ sibi homines fabricant, habere speciem aliquam sapientiæ. Scimus enim quò feratur nostrum ingenium: ideo sapimus nobisipsis:& interea quicquid Deus præscribit est quasi insipidum. Concedit igitur Propheta impropriè nomē Consilii friuolis illis & inanibus commentis:sed non sine causa,quoniam experientia plus satis docet,homines semper sibi blandiri in suis superstitionibus:quia volunt Deum suo arbitrio quasi subiicere. Dicit igitur per concessionem, *irrita fore consilia totius populi, & præcipuè vrbis Ierusalem*, quæ aliis magistra erat errorū,cùm tamē illic fulgere deberet Legis doctrina. Colo.2.23. Et fortè etiam est allusio ad nomen illud,quod iam antè vidimus, & iterū postea repetet Propheta :בקבק. nam significat hoc exinanire:tametsi putant quidam esse nomen factitium,quoniam dum euacuatur lagena,reddit hunc sonitum,bakbuk. Vtcunque sit,tamen satis concinna est allusio. Subiicit postea, *Et prosternam eos in gladio coram inimicis eorum, & in manu eorum, qui quærunt animam ipsorum* Secunda hac parte significat Propheta,non vulgare fore odiū, quo Iudæos persequentur sui hostes. Bella interdum geruntur sic, vt contenti sint victores spoliis. sed significat Propheta,fore tantam sæuitiam in hostibus,vt vitam totius populi appetant,& ferantur ad mactationem:quasi diceret fore hostes capitales, & prorsus implacabiles. Iterū repetet postea hanc locutionem, & eodem sensu. Postea addit, *Ponam cadauer eorum escam auibus cæli, & bestiis terræ*. Diximus alibi,hoc etiam numerari inter pœnas,quæ diuinitus infliguntur,vbi post mortem cadauera manent insepulta.nam hoc est vltimum humanitatis officium,sepelire mortuos. Et hoc etiam discrimen voluit Deus extare inter homines,& bruta animalia. nam bruta animalia carent sepulchri honore.Hoc autem singulari priuilegio concessum semper fuit hominibus,vt sepelirentur: nempe in spem futuræ resurrectionis. Ergo dum negatur sepultura, hoc est signum extremæ ignominiæ. Contingit quidem sæpe,vt sancti caruerint sepulchro: sed filiis Dei temporales pœnæ semper in salutem vertuntur. Quantum ad reprobos spectat,etiam hac in parte considerandum est nobis Dei iudicium,vbi proiicit eorum cadauera,vt nihil differāt ab asinis, aut

aliis brutis animalibus. Sed quoniam hoc alibi fusius tractatum fuit, nunc leuiter tantùm attingo. Sequitur,

8 Et ponam vrbem hanc in stuporem, & sibilum: quisquis transibit par eam stupebit, & sibilabit super omnem plagam eius.

Pergit in eadem denuntiatione Ieremias. oportuit enim hanc amplificationem addi, vt penetraret in animos illos duros, & obstinatos. Si enim tantùm vno verbo, & vulgari forma denuntiasset illis cladem, & interitum Vrbis, & totius terræ, non fuissent commoti. Pluribus ergo verbis insistit ad maiorem vehementiã. & semper loquitur in Dei persona, quô scilicet denuntiatio plus habeat ponderis. *Ponam* igitur: deinde secunda etiam ratio notanda est, quia non satis fuit prædici Iudæis cladem, nisi simul adderetur: infligi Dei manu: & ita iustam esse pœnã scelerum. *Ponam* igitur *vrbem hanc*, inquit, *in stuporem*. Nã ita hoc loco nomen שמה vertere necesse est, quia sequitur postea ratio: *Stupebit quisquis transibit per eam*. Addit etiã, *in sibilum*, quòd potius est detestationis signum, quàm ludibrii. Potuit enim & meritò debuit terrorem omnibus incutere illa vastitas totius terræ, & ruina etiam sanctæ Vrbis, in qua sibi Deus elegerat domicilium. Dicit, *Quisquis transierit stupebit, & sibilabit super omnem plagam eius*: quia scilicet nõ vulgaris futura erat calamitas, sed in qua perspicere liceret formidabile Dei iudicium. Sequitur.

9 Et pascam eos carne filiorum suorũ, & carne filiarum suarum: & vir carnem proximi sui comedent, *hoc est, singuli comedent carnem proximi sui*, in afflictione, & angustia: qua angent, *vel, constringent*, eos hostes ipsorum, & qui quærent animam ipsorũ.

Hîc longius progreditur Propheta: nempe tam atrocem fore cladem, vt ne patres quidem, & matres abstineãt à liberis, quin deuorent ipsorum carnes. hoc autem est prodigiosum. Contigit sæpe, vt in vltima desperatione viri vxores suas, & liberos iugularent, (volebant enim eos eximere à libidine hostium) vel accenderent ignem in medio foro, vt coniicerent liberos in rogum, & vxores suas, & postea simul morerentur. sed hoc est magis barbarum, & immane, patrem filii carne vesci. Ergo hîc designat Propheta insolitam Dei vindictam, quæ non possit numerari inter calamitates, quæ contingunt generi humano Scimus hoc etiam fuisse completum in vltima Vrbis obsidione. Iosephus enim multis verbis prosequitur, quòd beluino impetu matres iugulauerint filios, atque adeo aliæ aliis fuerint insidiatæ, vt raperent frustum aliquod. fuit hoc etiam iudicium horribilis Dei vindictæ. Sed nõ mirum est, Deum tam atrociter vlcisci scelera eorum, à quibus tot modis, & tam diu prouocatus fuit. Nam si conferimus Iudæos cum aliis gentibus, certè eorum impietas, & ingratitudo, & contumacia superauit scelera omnium gentium. Meritò igitur exegit Deus tales pœnas, quæ nec hodie quoque possunt referri sine magno nostro metu: siquidem totum hoc eius iudicio tribuitur: quia is est, qui cibauit patres carne filiorum. nempe, ex quo immolauerãt filios suos, & filias dæmonibus, vt ante dictum est, oportuit manifestam Dei vindictam quasi digito mõstrari. Hoc factum est, cùm insculpsit Deus in corporibus puerorum notas, quæ possent animaduerti etiam ab ipsis cęcis. Subiicit, *In tribulatione, & angustia, qua ipsos angent inimici*. Diximus sæpe huc necessitatis fuisse adactos, qui diu obsessi fuerant, nec poterant pares esse ad resistendum, vt eximerent à contumelia & vxores, & liberos, & seipsos: sed protrahere hoc modo vitam, prorsus est belluinum. Sequitur,

10 Et conteres lagenam in oculis virorum, qui proficiscentur, *vel, qui profecti fuerint*, tecum.

Adhibuit Ieremias testes, vt hæc confirmatio vaticinii testatior esset populo. Quod ad seriem historiæ pertinet, initio missus est ad tabernam figuli, vnde accepit lagenã: postea venit ad Topheth, & illic concionatus est contra impias, & peruersas superstitiones: tãdem vt obsignaret vaticinium, confregit lagenam coram testibus, quos secum adduxerat. Diximus autẽ ita agendum fuisse cum populo non tantùm rudi & crasso, sed quod deterius est, peruicaci. In signo quidem illo non tantum momenti fuit, vt inde colligerent interitum Vrbis, & totius terræ: sed tamẽ solennis hæc obsignatio vaticinii non debuit carere pondere suo. Hac igitur ratione iussus est vas confringere, nempe vt in re præsenti ostenderet propinquam Dei vindictam, de qua nihil Iudæi suspicabantur. Sequitur:

Et dices

11 Et dices ad eos, Sic dicit Iehouah exercituum, Ita confringam populum hunc, & vrbem hanc, sicut quis confringit vas figuli: *hoc est, vas testaceũ, aut vas fragile, figulinũ*, quod non poterit reparari amplius: Et in Thopheth sepelientur: quia nos erit locus ad sepeliendum, *ad verbum, à non loco ad sepeliendum.*

Iam iterum confirmat Propheta quod ostenderat externo symbolo, idque facit ex nouo mandato Dei. Scimus signa esse prorsus vana, vbi non prælucet sermo Dei: sicuti videmus superstitiosos homines semper vti multis cęremoniis. sed sunt hystrionici lusus dũtaxat. Deus autem nunquam Prophetis suis mandauit, vt signum aliquod ostentarent, quin accederet simul doctrina. Hoc etiam videmus nunc fieri. Nam Ieremias concionem habuit contra impias superstitiones: deinde tanquam præco cælestis denuntiauit pœnam: obsignauit illud vaticiniũ fracta lagena. Sequitur iterum repetitio doctrinæ. *Sic* ergo *dices ad eos.* Hic non loquitur de comitibus Prophetæ, sed relatiuum est sine antecedẽte, vt dicitur vulgò: *Loqueris ad eos*, hoc est, ad totum populum: *Iehouah sic dicit, Ego confringam populum hunc, & hanc vrbem.* addit nomen Vrbis, in qua putabant se habere inexpugnabile præsidium, quòd illic esset Tẽplum Dei. Sed quoniam Templum profanauerant, & Vrbem inquinauerant suis sceleribus, ideo Ieremias admonet, nihil fiduciæ, aut spei ponendum esse in vrbe illa. *Sicut* ergo *quis confringit vas, quod non potest reparari.* hic etiam ostendit perituros in totum, ita vt non amplius resurgant. Scimus enim, etiam qui grauissimè fuerunt aliquando afflicti, colligere tamen aliquas viriũ reliquias & tandẽ restitui pristino vigori. Sed Propheta ostẽdit instare cladẽ prorsus incurabilẽ. Nec obstat, quòd Deus populum ab exilio postea reduxit, quòd Vrbs ædificata est simul cũ Tẽplo Nam hoc nihil ad impios illos, quorũ abolita fuit memoria. Incubuit igitur maledictio, & vindicta Dei super eorũ capita, qui ita obstinati fuerãt in sceleribus. & ideo qui ab exilio reuersi sunt vocantur in Psal. Populus iterũ creatus: quasi exorti essent noui homines: Et populus qui creatus fuerit laudabit dominũ, Psal. 102. Dicit postea, *Sepelientur in Thopheth, quia non erit locus alibi.* Locũ illum elegerant, vbi haberent testimonium aliquod fauoris Dei, & proinde materiam lętitiæ. Significat autem plenum fore locum illum cadaueribus. Nam turmatim illuc confugient: deinde Vrbs etiam erit plena cadaueribus, ita vt non reperiant alibi sepulchrum, quàm in Thopheth. Sequitur,

Psalm. 102. 19

12 Sic faciam loco huic, dicit Iehouah, & incolis eius: & ad ponendũ, *& ponam*, vrbem hanc sicut Thopheth.

Quia prius dixerat vallem illam fore locum stragis, vt inde nomen acciperet, idem nunc de vrbe ipsa pronuntiat. *Sicut* ergo *Thopheth erit vallis interfectionis, ita & Ierusalem.* Non dubium est, quin accensi fuerint in rabiem (vt videbimus etiam proximo capite) audito hoc vaticinio. Sed tamen voluit Deus, quoniam prorsus erant desperati, quamlibet refractarii essent, sentire ipsos quod instabat: & quanuis non crediderint verbis Prophetæ, tamen pupugit Deus, imò vulnerauit læthaliter conscientias eorum, vt ante ipsam experientiam essent miseri. Eodem sensu etiam addit:

13 Et erunt domus Hierusalem, & domus Regum Iehudah, sicut locus Thopheth immũdæ: ad omnes domos in quibus suffitum fecerũt super tecta eorum vniuersæ militiæ cælorum, & libarunt libamen diis alienis.

Prosequitur, vt dixi, pluribus verbis quod breuiter complexus fuerat. Loquutus enim fuerat de Vrbe. Sed quia difficile erat illud persuasu, iam species ipsas enumerat: quasi diceret Ierosolymam esse vrbem latã, & splendidè extructam. erant enim multæ illic preclaræ domus, & speciosæ: erant Regia palatia. Dicit autem non fore hæc omnia obstaculo, quo minus Deus totam vrbem diruat. & hoc notatu dignum est. Scimus enim Satanam perstringere nobis oculos quoties sese ingerũt aliqua, quæ spem faciant munitionis. Nam quicquid minetur Deus, putamus esse vanum, & quasi fabulosum, vel saltem friget apud nos. Ergo cùm tam crassa hypocrisis regnaret in cordibus populi, meritò excussit illis Propheta quicquid poterat eos fallere: & ideo dicit, *Fore domos omnes Hierosolymæ*, quarum magna erat copia, deinde magnus etiam

ſplendor:fore domos Regum Iehudah,hoc eſt, palatia omnia vel in vrbe: vel extra vrbem, *Fore ſicut locum* Thopheth:quoniam ſcilicet nulla domus immunis erit à ſtrage : nullum palatium poterit ſuos habitatores protegere. Dicit *fore immundas,* nempe propter aceruum cadauerum : quia vbique iacebunt homines occiſi.hoc autē pro pollutione, vel inquinamento ſępe Scriptura accipit, vt ſatis notum eſt. A*d omnes domos* :alii vertunt , Propter omnes domos : & ל ſæpe eſt cauſalis particula. Sed videtur potius expoſitiuè hìc capi:& ideo vertere placuit, A*d omnes domos,*vt Propheta extendat ſuum ſermonem ad omnes domos, I*n quibus ſuffitum fecerant,* Quoniam igitur nulla domus pura erat à ſacrilegio,ideo dicit vindictam Dei penetraturā eſſe abſque exceptione in omnes domos.Dicit etiam, *Super tecta,* vt illis exprobret ſuam impudentiā, quòd ſcilicet turpitudinem ſuam extulerint inſtar vexilli,vt procul ſpectari poſſet.Putabāt quidē Deum oblectari tali cultu:ſed vnde tam ſtulta perſuaſio,niſi ex Legis contemptu ? niſi etiam ex furioſa audacia,quòd plus fidei habebant ſuis commentis,quàm certæ veritati?Ergo meritò exprobrat illis Propheta,quòd pudore omni abiecto, *Conſcenderint ſuper tecta,*vt apertius eſſet ipſorum flagitium. Dicit, T*oti militiæ cælorum.* Poſtea, *Etiam ſudiſſe libamen diis alienis.* Videmus multas ſuperſtitionis ſpecies regnaſſe in populo illo. nam loquutus eſt de Baal in numero ſingulari:poſuit etiam Baalim pro patronis . Iam addit *totam cælorum militiam,* hoc eſt,ſolem, & lunam, & omnes ſtellas. Videmus ergo vt nullum fecerint modum Iudæi ſuis ſacrilegiis : quod accidere etiam ſolet omnibus impiis.nam ſimul atque deflectere cęperunt homines à puro & genuino Dei cultu: demerſi ſunt in profundiſſimas abyſſos. Hanc igitur intemperiem nunc deſignat Propheta,cùm dicit cumulatos vel coacervatos fuiſſe varios cultus,ita vt totidem ſibi fabricarent Iudæi Deos, quot ſunt in cælo ſtellæ:ſicuti etiam alibi dicitur , Secundum numerum vrbium tuarum Iehudah,ſunt dii tui. Ego ſtatueram abſoluere hoc caput,ſed non poſſem.

Suprà cap. 2. 28 & 11. 13.

PRECATIO.

Da omnipotens Deus , quando nobis regulam præſcribere dignatus es,qua verè & purè te colamus,vt nos exerceamus in hac ſimplicitate,neque indulgeamus noſtris figmentis,neque pro noſtra libidine , vel peruerſa carnis noſtræ prudentia tecum ludamus : ſed perſtemus in Lege *tua,& ſimul etiam in ea doctrina,quam nobis tradidit* Filius *tuus vnicus* Magiſter *noſter,quo magis ac magis proficiamus in cognitione eius gloriæ,cuius nobis nunc guſtum præbes : donec tandem plenè & in ſolidum ipſa fruamur , quum erimus collecti in regnum illud cæleſte,quod nobis peperit* Filius *tuus ſanguine ſuo,* Amen.

14 Et venit,*reuerſus eſt,*Ieremias è Thopheth,quò miſerat eum Iehouah ad prophetandum:& ſtetit in atrio domus Iehouæ : & dixit ad totum populum,

15 Sic dicit Iehouah exercituum,Deus Iſrael,Ecce ego adduco ſuper vrbem hanc , & ſuper omnes vrbes eius omne malum , quod loquutus ſum ſuper eam , quia obdurauerunt ceruicem ſuam , vt non audirent ſermones meos.

ADDVCTVS fuerat Ieremias in rem præſentem, cùm prædixit pœnā, quæ inſtabat propter ſuperſtitiones Thopheth,aut vallis Hinnon. Nam quò efficacior eſſet doctrina, voluit eum Deus concionari corā Altari ipſo , & in valle illa,quæ tunc celebris erat propter impios & peruerſos cultus.Nunc narrat ſe veniſſe ad Templum,& eadem ſe mandata pertuliſſe:hinc colligimus quantus fuerit ſtupor,& quanta væcordia populi:quia non ſuperuacua fuit repetitio eiuſdē vaticinii.Sed quia ſciebat Deus Iudæos plus ſatis tardos eſſe,voluit bis ipſos cōmonefieri à ſeruo ſuo,& quidē diuerſis locis. *Reuerſus eſt* I*eremias è* T*hopheth,* inquit, *quò miſerat eum Deus ad prophetandum*: ne putemus ſcilicet habitā fuiſſe abſque iudicio concionem illam in valle Hinnon. Deus ergo mādauit Ieremiæ,vt illic quaſi in re præſenti denūtiaret Iudæis ſuū interitū. *Stetit in atrio domus* I*ehouæ.*nā quia non licebat populo ingredi in Templū,ſolebant haberi ſacri conuentus in atrio ipſo,quod erat pars Templi. Ergo *ſtetit illic* I*eremias,* quia non debuit cum paucis, vel in obſcuro angulo verba facere, ſed totum populum habere teſtem ſui vaticinii. Cæterùm, nihil nouum hìc legitur, quia vt dictum fuit, bis iuſſus fuit prædicere futurā cladem,quoniam ita obduruerant Iudæi,vt non facilè moueri poſſent.Quòd alias vrbes adiungit Ieroſolymæ,nō

mirum

mirum est. Sed significat totam terram obnoxiam esse iudicio Dei,& proinde vastitatē omnibus vrbibus vel oppidis instare:quasi diceret,Non parcet Deus Ierosolymę, quanuis hactenus fuerit eius Sāctuariū:sed quoniam minores vrbes non sunt innoxiæ,sentient etiam simul manum Dei cum ipsa Ierosolyma.Ratio subiūgitur, *Quoniam obdurauerint ceruicem suam.* Iterum confirmat quod antè vidimus,eos scilicet nō errore lapsos fuisse,sed contumacia: quoniam satis edocti erant ex Lege quid rectum esset:deinde sæpius admoniti fuerant à Prophetis.Hinc igitur apparuit eorum prauitas,& indomitum ingenium,quòd non audierint sanam Legis doctrinam,& tot monitores. Hic autem locus docet,nō relinqui veniæ locum, vbi quasi ex professo reiicimus iugum Dei.& hoc diligenter notandū est,quia videmus quàm difficile sit subigere homines,etiā dum fatentur esse Dei sermonem, quem audiunt. Cùm igitur ingenita sit hęc peruersitas toti humano generi,vt vix centesimus quisque patiatur se gubernari Dei verbo, expēdere conuenit quod hîc dicitur,nempe indignos esse misericordia,qui ceruicem suā obdurant:quēadmodum etiam dicitur Psalmo 95,Ne obduretis corda vestra sicut patres vestri.Et sequitur etiam clarior definitio, *Vt non audirent sermones meos,* inquit.nam etsi in cunctis mortalibus est aliqua durities, tamen vbi in medium profertur salutis doctrina, neque admittitur: illic magis se prodit impietas,& superbia:cùm scilicet audiunt loquentem Deum homines,& tamen volunt eum fraudare iure suo.Sequitur ergo,quò manifestius Deus veritatē suam profert,eò minus esse excusationis: quia tunc maximè detegitur impietas,& indomabilis contemptus. Nunc sequitur, *Psal. 95. 8.*

CAPVT VIGESIMVM.

ET audiuit Phassur filius Immer sacerdos, & ipse præfectus erat, *dux,* in Templo, *in æde,* Iehouæ, Ieremiam vaticinantem, *prophetantem,* hos sermones.

2 Et percussit Phassur Ieremiam Prophetam, & posuit eum in cippum, *vel, in carcerem: sed mihi magis placet nomen carceris,* qui erat in porta Beniamin superiore, quæ spectabat ad ædem Iehouæ.

Hîc refert Ieremias qualem mercedem sui vaticinii retulerit,nempe quòd percussus fuerit, & coniectus in carcerē,non à Rege,vel eius Consiliariis,sed à Sacerdote,cui mādata erat Templi cura. Fuit hæc grauis, & acerba tentatio, cùm seruus Dei videret hostiliter sæuire vnum ex ordine illo sacro cōtra se qui tribulis erat & collega.Neque enim Sacerdotes qui tunc erāt,fuerant temerè creati: sed Deus ipsos elegerat. Cùm ergo authoritas eorum fundata esset in Lege, & inuiolabili Dei decreto,potuit Ieremias cōsternari animo.Nam hæc cogitatio poterat subire in animum:Quid sibi voluit Deus, cùm Sacerdotes Tēplo suo,& toti populo prefecit ex tribu Leui? cur igitur non gubernat eos suo Spiritu? cur non reddit ad obeundum munus idoneos? cur patitur ita prophanari Templum suum,& sacrum munus, quod tantoperè Lege sua nobis commendat? saltem cur non porrigit mihi manū qui & sacerdos sum & versor sincerè in mea vocatione?Scimus enim quid præcipiat Deus in Lege,nēpe vt sūmum iudicium sit penes Sacerdotes,Quicunque non obedierit,vt morte plectatur: si Deus voluit tanto iure præditos esse Sacerdotes,& tanta potestate,cur non igitur simul gratia sua eos direxit, vt probè exequerentur munus sibi iniunctum?Neque solus Ieremias potuit moueri,& concuti hac tētatione: sed etiam quicunque tunc verè colebant Deum. Exiguus quidem erat piorum numerus: sed certè nemo fuit,quem non terreret tam horribile spectaculum. Nō erat Phassur summus sacerdos,sed erat tamen ex ordine primario: deinde erat prefectus Templi, hoc est, vicarius sūmi Sacerdotis. Et probabile est, Immer eius patrem fuisse summum Sacerdotem. quicquid sit,excelluit ille non tantùm inter Leuitas, sed etiam inter præcipuos Sacerdotes. Hic autem insurgit aduersus Ieremiam eiusdem ordinis & familiæ: nec tantùm ore symmystam suum condēnat, sed tumultuosè agit:quia percutit Prophetam:hoc fuit indignum eius persona & alienum à iure sacræ societatis. nam si mala fuisset causa Ieremiæ,debuit tamē Sacerdos sequi aliquam moderationem: potuit coniicere in carcerē Ieremiam,vt causa cognita, deinde dānaretur,si ita meritus esset. Percutere autē nō est sacerdotis,sed tyranni,vel latronis,vel hominis furiosi.Hinc colligimus quāta fuit rerū omniū perturbatio illo tēpore.Nā in republica bene cōstituta Iudex non exiliet è solio, vt percutiat eū qui dignus erit cētum mortibus. est enim legitima aliqua ratio seruanda. Iam si Iudex,quē Deus gladio armauit, nō debet ita iram suā exerere, & sine iudicio vti gladio, certè hoc abhorret prorsus ab officio Sacerdotis. Res igitur plusquā cōfusas tunc fuisse oportet, cū Sacerdos ita se proiecit.Et ex hac præcipiti iracundia etiā colligimus quāta fuerit tunc penuria *Deut. 17. 12.*

bonorum virorum. Electus fuerat qui præesset Templo. Ergo præ aliis excelluit nō tantùm gradu honoris, sed etiam aliqua existimatione, & aliqua specie virtutum. Videmus autem quomodo eum diabolus abripiat. Hæc exempla diligenter expendere conuenit: quia contingit interdum, vt in ecclesia Dei exoriantur magni tumultus: & qui debent esse moderatores, illi ferantur cæco, & quasi rabioso impetu. Possemus tunc labascere, & prorsus etiam concideret fides nostra: nisi succurrerent hæc exempla, quæ demonstrant, olim etiā tentatos fuisse fideles, & exercitatā fuisse eorum fidem eiusmodi certaminibus. Nec superuacuum est quod dicitur, *Percussit Phassur Ieremiam Prophetam*. Si quemlibet è vulgo percussisset, fuisset hoc magis tolerabile, quanquam semper indignum grauitate officii. sed vbi ita insolescit aduersus Dei seruum, & qui pridē obierat propheticum munus, hoc minus excusabile est. Ergo hæc etiam circunstantia notanda est, quòd ausus fuerit sacerdos ille percutere Dei Prophetam. Iam sequitur, *Quòd coniectus fuerit ab ipso Ieremias in carcerem*. Sed notandum est etiam illud, *quòd audierit*, priusquam ita impetuosè contra ipsum insurgeret. Debuit certè moueri tali vaticinio: quòd insanit, & non dubitat afficere iniuria Prophetam Dei, hinc apparet quanta sit eorum stupiditas, qui semel obdurauerunt ad Dei contemptum. nam etiam pessimos quosque terrebit Dei iudiciū vbi denuntiatur. Phassur autem audit Ieremiam denuntiantem quid immineat: & tamē adeo non mouetur, vt magis ac magis sese proiiciat. Cùm ergo ita intemperāter ruit contra Dei Prophetam, audito eius sermone, hinc apparet, diabolico furore fuisse prorsus excæcatum. Simul etiam videmus, Dei cōtemptores miscere lucem tenebris. Voluit enim Phassur tegere suam impietatem colore aliquo: & ideo coniecit Ieremiam in carcerem. hoc enim modo testatus est se velle cognoscere de causa, quia postridie eum eduxit è carcere. Sic ergo impii semper integumentis suam impietatem conantur inuoluere: sed nihil proficiūt. Hypocrisis enim Phassur nimis fuit crassa, dum Ieremiam in carcerem coniecit, vt postea vocaret ad dicendam causam: quia iam ipsum percusserat. Insolentia igitur illa superior tollebat omnem rationem iudicii. Ergo quòd Phassur deinde confugit ad aliquam formam iuris, hoc totum nimis friuolum est. מהפכת quidam vertunt Compedem, alii Cippum, & existimāt fuisse ligna inter se compacta, sic vt foramē vnum collum includeret, deinde alia duo includerent manus. Sed nescio an hoc conueniat. Dicit enim hîc Ieremias, fuisse מהפכת in porta Beniamin superiore. Hoc certè neque de cōpedibus, neque de cathenis, neque de cippo commodè posset prædicari. sequitur ergo fuisse potius locum carceris. Vocat *portam Beniamin*, quæ tendebat ad tribum Beniamin. Scimus enim partem vnam Ierosolymæ fuisse attributam Beniamitis. Duas habebant portas: porta hæc fuit superior, versus Orientem scilicet. Dicit *portam illam spectasse in ædem Iehouæ*, quoniam præter atrium erant in toto circuitu Templi multa atriola: quemadmodum satis notum est. Sequitur,

3 Et accidit postridie, *die crastino*, vt educeret Phassur Ieremiā è carcere: & dixit ei Ieremias, Non Phassur vocauit Iehouah nomē tuum, sed potius terrorem vndique.

Non dubium est, quin Phassur alios ex ordine sacerdotali vocauerit, qui disquirerēt melius de causa. Fuit igitur speciosus hic color: quasi nō vellet temere, nec indicta causa damnare sanctum Prophetam. Sed breuiter tantùm narrat Ieremias se fuisse eductū ex carcere. Interea colligimus, non fuisse dimissum, quia vocatus est in conspectū Phassur, vt illic rationē vaticinii sui redderet. Verùm hîc ostendit Propheta se neque fractum, neque debilitatū fuisse animo, quanuis tā contumeliosè fuisset tractatus. Sustinuerat enim colaphos & verbera: deinde fuerat inclusus in carcere. Scimus ingenuis naturis tales iniurias esse ita acerbas, vt ferè cōcidat si quid fuerit virtutis. Atqui suo exēplo nos docet Ieremias, non debere minui nostrā constantiā, quanuis mundus multis probris nos oneret, ac ferè obruat. Tenendum igitur est, magnitudinē animi non debere vel cōcidere, vel imminui in seruis Dei, quantùuis iniquè, & probrosè tractētur à mūdo. nam Ieremias egressus è carcere multò liberius loquitur, quàm antea. Neque tamen erat extra periculū. Crescunt animi, vbi quis potitus victoria potest tutò, & securè insultare suis hostibus. Atqui Ieremias adhuc erat captiuus, quāquam eductus esset è carcere. Poterat enim paulò pòst iterū coniici, & multo crudelius tractari, quàm antè. Sed neque iniuria, quā perpessus est, neque metus etiam nouæ contumeliæ ipsum deterret, quin liberè denuntiet Dei iudiciū impio sacerdoti. Talis ergo magnanimitas decet omnes Dei seruos, nempe vt non erubescant, neque etiam mollescant, vel debilitentur animis, cùm mundus indignè, & probrosè ipsos tractat, neque etiam expauescant ad vlla pericula: sed intrepidè pergāt in cursu sui officii. Secundò notandū est, Dei Prophetam hîc claudere oculos ad splendorē illum sacerdotalis officii, qui alioqui poterat obstare, quò minus pronuntiaret Dei iudiciū. Et hoc diligenter notandū est. Scimus enim impios semper latere sub laruis: quēadmodū Papa hodie cū toto illo putido Clero, quid aliud obtendit, quàm nomen Ecclesiæ catholicæ? & perpetuum sacerdotium? & Apostolicā dignitatē? Certè Phassur erat ex ordine sacerdotali. Tota Scriptura quid sit Papatus, non meminit, nec docet, quin

quin potius totā fæcem illam repudiet. Sacerdotiū autem Leuiticū, ficuti dixi, erat fundatum in Lege Dei. Et tamē Ieremias, quia instructus est Dei mādato, non dubitat cōspuere in faciem Sacerdotis, & tractare eum, vt meritus est. Tunc ergo ritè & probè fungemur munere prophetico, si nullus sit apud nos respectus vllius personæ: neque moremur externas laruas, quibus impii decipiunt simplices, & superbiunt aduersus Deum, vbi arripiunt falsò eius nomen. Dicit autem, *Iehouah non vocauit nomen tuum Phassur, sed terrorem vndique*. alii vertunt, Quia tibi terror erit vndique: sed malè. sequitur enim proximo versu causæ redditio, quæ satis explicat Prophetæ sensum. Non dubium est, quin Ieremias ad nomen Phassur respexerit: alioqui hoc esset frigidū, imò ineptū, *nomen tuum non vocabitur Phassur, sed terror vndique*. Exponunt Interpretes nomen Phassur Principē crescentem, vel qui extendat principatū: & deducunt à פשה, quod est Crescere, & in transitiua significatione Extēdere. Et addūt nomen שר, quod significat Principem, extēdens principatum, vel, Princeps qui crescit: ita vertunt. Sed quia in puncto esset aliquid scrupuli, nescio an ætymologia illa cōueniat. mihi certè magis placet deduci à פשח quod est Scindere. Semel quidem inuenitur in Scriptura: sed apud Chaldæos magis est receptum: Quicquid sit פשח, apud Ieremiam, nempe Lamentationum tertio capite, sumitur pro Scindere. Hìc etiam per metaphoram significat aperire. & potest quiescere א in secunda voce, vt sit Scindens, vel aperiens lucem. Hæc ratio me mouet, atque etiam cogit, vt ita interpreter, *Terror vndique*. Non dicit fore terrorem: sed מסביב, hoc est, vt vndique terrores ipsum obsideant, vel, vndique vt nullus sit egressus. Cùm ergo esset honorificū nomen Phassur, quasi aperiret lucē, hoc est, proferret (nam nota est illa metaphora, vbi Scindēdi significatio traducitur ad aperiendū) Cùm ergo impositum esset illi nomen, quasi proferret lucem, dicit Ieremias, *Vocaberis posthac vndique terror*, hoc est, terror, qui circunueniat, atque obsideat, vt nullus pateat exitus. Videmus antithesin optimè quadrare inter Apertionem lucis, & inter Terrorē, qui vndique cōprimat, ita vt nulla sit apertio, vel exitus. & sequitur ratio:

4 Quia sic dicit Iehouah, Ecce ego pono te in terrorē tibi & omnibus amicis tuis: & cadent per gladium hostium tuorum, oculi tui videntes, *id est, oculis tuis videntibus*, & totum Iehudah tradam in manum Regis Babylonis, & transferet eos, *vel traducet*, Babylonem, & percutiet eos gladio.

Hìc pluribus verbis explicat Ieremias, cur dixerit Phassur fore vndique terrorē, quia scilicet erit & sibi, & suis omnibus amicis in metum. Videbit enim se vrgeri Dei vindicta, & aliis omnibus erit spectaculo. In summa significat Ieremias, talem fore Dei vindictam, quæ tam ipsi Phassur, quàm aliis omnibus formidinem incutiat, quoniam Phassur agnoscet se manu Dei premi, neque poterit effugere: alii etiam omnes idem cernēt. Sibi igitur, & aliis fuit spectaculo, quoniam non potuit, quantumuis obduruisset, non sentire vindictam Dei: & hoc idem aliis omnibus fuit conspicuum. *Ecce ego*, inquit, *te ponam in terrorem tam amicis tuis quàm tibi: & amici tui cadent per gladium inimicorum, oculis tuis videntibus: totum etiam* Iehudam *tradam in manum*. Repetit quod dixerat. nam Phassur volebat censeri patronus totius terræ, & præcipuè vrbis Ierosolymæ. Cùm ergo susciperet causam populi, quasi esset patronus omnium, ideo dicit Ieremias omnes Iudæos fore captiuos, neque id modò, sed etiam instare aliquid grauius: quoniam vbi Rex Babylonis eos traduxerit in exilium, etiam gladio percutiet, non quidem omnes, sed scimus editas fuisse atroces pœnas tam in Regem, quàm in eius filios, & Proceres, vt soli plebeii sua obscuritate tecti euaderent: ac qui ex vulgo elapsi sunt, quorum nulla erat nobilitas, vel fama, id adscribere possent suæ tenuitati. Sequitur,

5 Et ponam totam fortitudinem vrbis huius, & omnem laborem eius, & omne pretiosum eius, *vel, omnem gloriam*, & omnes thesauros Regum Iehudah ponam in manum inimicorum ipsorum, & spoliabunt ipsos, & tollent eos, & abducent eos Babylonem.

Prosequitur eandem sententiam, sed pluribus verbis amplificat quod dixit ad confirmationem. Quanquam minimè dubium est, quin magis exasperatus fuerit Phassur, cùm audiret tam graues minas. Sed ita oportet accendi magis ac magis furorem omnium impiorum. Quanuis ergo centies crepare debeant, non tamen desistendum est à libera prædicatione. Hæc ratio est, cur Propheta nunc fusius describat futuram cladem Vrbis. *Ponam*, inquit, *totam fortitudinem*: sed metaphoricè capitur interdum hoc nomen pro di-

D.

uitiis,vel opibus. *Fortitudinem* igitur *ponam*, vel ſubſtantiam *vrbis huius, & totum laborem eius.* Hoc ſecundum grauius eſt,vbi diripitur quod acquiſitum fuit magno labore. Si quis enim citra moleſtiam ſit diues, hoc eſt, ſi cui obuenerint diuitiæ vel iure hæreditario, vel ſine vllo ſudore,& cura,ille non adeo excruciatur,ſi contingat ipſum nudari. Sed qui tota vita cum magno ſudore ſibi peperit quod putabat ſibi fore in ſubſidium vitæ, ille magis angitur, atque etiam cruciatur,ſi adueniant hoſtes,qui prædentur,& diripiant omnia. Non dubium igitur eſt, quin labor, etiam vt aliis pluribus Scripturæ locis, ponatur hîc ad amplificationem. Poſtea addit *Omne pretioſum eius, atque adeo theſauros Regum Iehudah traditum iri in manum hoſtium, qui transferent* non tantùm diuitias, laborem, & theſauros, ſed etiam ipſos homines, *& abducent Babylonem.* Reliqua in craſtinum.

PRECATIO.

Da omnipotens Deus, ne noſtra peruicacia magis prouocemus iram tuam, ſed quoties nobis minaris, vt ſtatim expaueſcamus, & trepidemus ad verbum tuum: deinde ſubiiciamus nos tibi vera ſpiritus manſuetudine: & ita expaueſcamus ad minas tuas, vt præueniamus iudiciũ tuum vera pœnitentia: & ita ſtudeamus glorificare nomẽ tuum, vt ſis etiam nobis in fortitudinẽ & gloriam: & poßimus verè non ſolum coram mundo, ſed etiam coram te, & Angelis tuis gloriari, nos eſſe populum illum peculiarẽ, quem dignatus es tua adoptione, vt in nobis proſequaris vſque ad finem curſum gratiæ tuæ, in Chriſto Ieſu Domino noſtro, Amen.

6 Et tu Phaſſur, & omnes habitatores domus tuæ, *hoc eſt, omnes domeſtici tui*, venietis in captiuitatem: tu venies Babylonem, & illic morieris, & illic ſepelieris, & omnes amici tui, quibus vaticinatus es in mendacio.

NVNC Ieremias denuntiat ipſum Phaſſur documento fore, quàm verè prædixerit excidium Vrbis, & vaſtitatem totius terræ. Prius quidem refutauerat eius vanitatem, ſed nunc in medium proponitur eius perſona: quia oportuit ipſum eſſe ſingulari exemplo, vnde omnes cognoſcerent, timendum fuiſſe iudicium Dei, cùm ille impoſtor blanditias faceret. Denuntiat autem Ieremias, *Venturum eſſe in captiuitatem Phaſſur cum omnibus ſuis domeſticis*, nempe vt tota familia ſit quaſi in theatro poſita, & illic conſpiciant omnes Iudæi quod Phaſſur conatus fuerat in nihilum redigere. ſciãt ergo omnes Iudæi fuiſſe illum falſum vatem. Sed quod ſequitur poſſet mouere quæſtionẽ: quia loco pœnæ denuntiat Ieremias, Phaſſur ſepultũ iri in Babylone, poſtquã illic mortuus fuerit. Dixerat autẽ prius, Dabo cadauera eorũ in cibum auibus cæli, & beſtiis terræ: nunc quod numerari debet inter Dei beneficia abſurdum eſt loco pœnæ à Propheta cenſeri. Sed primò notandum eſt, Deum non ſemper æquales, vel ſimili modo pœnas ſumere de impiis. Vult aliquos proiici inſepultos, quia indigni ſunt communi illo beneficio generis humani: alios autem vult ſepeliri, ſed in alium finem. Nam in voce שם, Illic, eſt aliquod pondus: quia opponitur Babylon terræ ſanctæ. Quicunque ſepeliebantur in terra Chnaam, etiam in morte ipſa habebant pignus æternæ hæreditatis: quia vt ſatis notum eſt, hac lege Deus volebat ipſos cùm viuerent, frui habitatione terræ, vt aſpirarent in cælum. Sepulchrum igitur in terra Chnaam fuit quaſi viſibilis teſſera adoptionis Dei, ac ſi colligerentur filii Abrahæ in eius ſinum, donec reſurgerent in beatam & immortalem vitam. Ergo cum Phaſſur ſepultus eſt in Babylone, fuit quaſi extraneus ab eccleſia Dei. & fuit hæc quædam forma abdicationis, quaſi Deus palam afficeret eum nota infamiæ. Si quis excipiat, idem etiam contigiſſe & Danieli, & optimis quibuſque Dei ſeruis, imò Ieremiam ipſum ſepultum fuiſſe in Ægypto, quod longè deterius fuit: Reſponſio facilis eſt, nempe temporales pœnas, quæ cedunt electis, & filiis Dei in ſalutem, quodammodo mutare in ipſis naturam. Tenendum quidem eſt, pœnas omnes eſſe teſtimonia iræ & maledictionis Dei. Quicquid ergo accidit nobis malorum in hac vita debet numerari inter fructus peccati, quaſi Deus oſtenderet ſe palàm iratum. hoc vnum eſt. Ergo ſi conſiderentur in ſe paupertas, & fames, & morbi, & exilium, & mors denique ipſa, ſemper dicemus eſſe Dei maledictiones, nempe quemadmodum dixi, vbi æſtimantur in ſua natura: ſed Deus conſecrat in filiis ſuis pœnas, ita vt vertantur in ſalutem, & deſinant hoc ipſo eſſe maledictiones. Quoties ergo pronuntiat Deus, Tu iacebis inſepultus, non mirum eſt, ſi hæc ignominia ſit teſtimonium iræ eius, & ſignum maledictio-

dictionis. Quoties etiam olim ita locutus est, Tu sepelieris extra terram sanctam, fuit etiam illa maledictio: verùm quantum ad reprobos. Interea Deus conuertit insalutem electis suis quicquid alioqui erat maledictum. Et huc pertinet illa Pauli sententia, Omnia cedere in bonum, & salutem fidelibus, qui Deum diligunt. Nunc ergo tenemus cur dicat Propheta *Phassur sepultum iri in Babylone*. Nec dubium est, quin plus ignominiæ fuerit in illa sepultura quàm si proiectus fuisset, & statim voratum fuisset eius cadauer à belluis. Voluit enim Deus ipsum locare in sublime, vt diu omnes conuerterent oculos suos in ipsum: quemadmodum dicitur in Psalmo, Ne occidas Deus, quia populus tuus posset obliuisci. Voluit igitur Deus memoriale quoddam in vita, & morte Phassur statuere, vt ipsa diuturnitas magis populum afficeret. Quanquam si libeat Sepeliendi verbum largius accipere, nihil erit absurdi: quasi dictum esset, Iacebit illic cadauer tuum donec computrescat. Deinde addit Ieremias, *Tu & amici tui, quibus prophetasti in mendacio*. Hic etiam locus docet rependi iustam mercedem impiis, qui cupiunt sibi fieri blanditias, vbi duplex Dei iudicium sustinent. En ergo quid proficiant omnes impii, dum quærunt adulatores, qui ipsis mira promittant, nempe hoc modo accersunt sibi grauiorem vindictam: ac quò magis student procul abigere Dei iudicium, non dubium est, quin illud accendant, ac duplicent. Hæc ratio est, cur specialem pœnam denuntiet Propheta amicis Phassur, quibus vaticinatus fuerat: quoniam scilicet libenter arripuerant falsas illas promissiones, quibus ipsis blanditus fuerat, vt Deum securè contemnerent. Cùm ergo ita optassent vltro se decipi, oportuit conuerti in eorum perniciem blanditias illas, quibus abutebantur, & quas solebant opponere quasi clypeum omnibus minis propheticis. Sequitur nunc,

Rom. 8. 28

Psal. 59. 12

7 Decepisti me Iehouah, & deceptus sum: vim intulisti mihi: & fuisti superior: fui in ludibrium toto die, *vel, quotidie, hoc est, assiduè*, omnes subsanant me.

Quidam existimant hæc non fuisse dicta spiritu prophetico: sed Ieremiam cæco & inconsiderato impulsu futiliter loquutum esse: quemadmodū etiam præstantissimi quique interdum rapiuntur nimio impetu. quasi ergo tentatio labefactasset animum Prophetæ, existimant conquestum esse apud Deum: Quid Domine? ego te sequutus sum ducem: atqui tu mihi pollicitus fueras quæ non experior. ergo videor iam mihi deceptus. Alii etiam durius exponunt, quòd Propheta fuerit deceptus, sicuti alibi dicitur, Ego sum Deus, qui decepi Prophetam illum. Sed minimè dubium est, quin ironica sit loquutio, cùm dicit *se fuisse deceptum*. Suscipit igitur hostium suorum personam, qui iactabant illum temere vaticinari de Vrbis clade, & interitu, quoniam nihil tale futurum esset. Propheta hîc pronuntiat Deum esse authorem suæ doctrinæ, nec sibi posse quicquam exprobrari, quod non recidat in ipsum Deum: quasi diceret frustra Iudæos litigare, ac si certamen illis esset cum homine mortali: quoniam palam suscipiunt bellum cum Deo, & furiosè cœlum ipsum impetunt quasi Gigantes. Dicit igitur se fuisse deceptum, non quòd ita sentiat. Nam erat sibi optimè conscius: nec tantùm habebat Spiritum Dei testem vocationis suæ: sed in corde gestabat firmam doctrinæ obsignationem. Ac verò, quemadmodum iam dixi, refert eorum verba, qui cùm oppugnarent eius doctrinam, negabat esse seruum Dei, & detrahebant illi fidem, ac si esset merus impostor. Cæterùm, magis emphatica est hæc loquutio, quàm si absque figura dixisset, Domine, non sum deceptus, quia tantùm parui tuo imperio, & sumpsi abs te quicquid protuli in medium, neque ego me temerè ingessi neque adulteraui doctrinam, cuius me voluisti esse præconem. fideliter igitur functus sum meo munere. Si ergo ita loquutus fuisset Propheta, minus fuisset vehementiæ, quàm dum ita coarguit blasphemias eorum, qui Deum audebant reum facere, dum fido eius seruo obiicerent crimen pseudoprophetæ. Nunc ergo tenemus cur ironicè loquutus sit, & expostulauerit liberè cum Deo; quòd esset ab ipso deceptus, nempe vt sentirent Iudæi se euomere conuitium illud non aduersus hominem mortalem, sed Deum ipsum, qui futurus esset vindex tantæ iniuriæ. Si quis nunc interroget, an debuerit Propheta se ita facere Dei socium, in promptu est solutio, nempe fuisse causam eius ita coniunctam cum Dei causa, vt inseparabile esset vinculum. Neque enim loquitur hîc Ieremias vt priuatus quispiam, multò minus vt vnusquilibet è vulgo: sed quia scit diuinitus approbari suam vocationem, ideo non dubitat sibi Deum adiungere, vt commune sit opprobrium. Deus enim non potest diuelli à veritate sua. nec verò quicquam ei fit reliquum, si abstrahitur à suo sermone. Quare merum est figmentum quicquid homines animis concipiunt de ipso Deo, vbi negligunt speculum illud, in quo se patefecit. Quin potius sciamus quicquid est in Deo potētiæ, maiestatis, gloriæ ita fulgere in eius verbo,

Ezech. 14. 9

vt Deus nihil sit,nisi verbum ipsum maneat saluum,& integrum.Cùm igitur Propheta instructus esset certo mandato, non mirum est quòd tam audacter insultat hostibus suis, & dicit Deum esse impostorem,si ipse deceptus fuit. Huc etiam spectat Paulus,cùm dicit, Si Angelus è cælo descendat, & aliud vobis Euangelium annuntiet, sit anathema. Certè Paulus erat inferior Angelis: & scimus non fuisse ita superbum, vt detraheret Angelos è cælo, ac sibi subiiceret: minimè: sed non spectauit quisnam esset ipse, sed quia obsignata erat in corde eius Euangelii veritas, cuius erat præco, non dubitat verbum attollere supra omnes Angelos. Ita etiam nunc Ieremias ostendit *Deum fuisse mendacem si ipse deceptus fuit*. quare? Deus enim abnegaret seipsum, si fidem detraheret verbo suo. Nunc ergo tenemus, Prophetam non excessisse modum, vbi ausus est in sublime se efferre, vt quodammodo esset socius Dei, nempe in ipsa doctrina, cuius Deus erat author, ipse verò minister. Sed ex hoc etiam loco vtilis doctrina colligitur, quicunque prodeunt ad docendum, debere ita esse certos suæ vocationis, vt non dubitent prouocare ad Dei tribunal quoties lis aliqua inciderit. Verum quidem est, etiam optimos Dei ministros posse aliqua in parte vel falli, vel suspenso esse iudicio: sed quantùm ad summam vocationis & doctrinæ, requiritur hæc certitudo, quam nobis suo exemplo demonstrat Ieremias. Postea adiungit, *Tu vim mihi intulisti*. Cùm diceret *se fuisse deceptum*, sic resolui debet oratio: Deus, si ego sum impostor, tu me præcedis: si ego fefelli, tu me superas, quoniam abs te mutuatus sum quicquid habeo. sequitur ergo, te vocari in crimen, & minus esse excusabilem, quàm ego sum, si qua est in me culpa. Postea, quemadmodum dixi, auget illud, *quod Deus vim ipsi fecerit*, quemadmodum antè vidimus. Neque enim appetiuerat munus propheticum, sed coactus illud obierat, quoniam non poterat reiicere impositum sibi onus, vel excutere. Duo igitur exprimit, Quòd non protulerit sua commenta, neque fabricauerit pro suo arbitrio quod dicturus erat, sed fuerit organum Spiritus Dei, & quasi de manu in manum tradiderit quod acceperat. hoc vnum est. Deinde adiungit, si data illi fuisset libera optio, non suscepturum fuisset munus propheticum, quia non nisi violenter tractus hac in parte obedierit Deo. Nunc ergo tenemus Ieremiæ consilium. Si quis interroget, an hoc laudi sit ducendum, quòd non nisi coactus obierit munus Prophetæ: responsio facilis est, hîc non statui generalem regulam, quasi omnibus sit necesse, trahi inuitos. Sed quoniam hoc habuit Ieremias, etiam si hac in parte non caruerit vitio, potuit tamen meritò id testari coram hominibus. Vidimus autem initio libri, cùm Deus illum præficeret Doctorem Ecclesiæ suæ, recusasse quantùm in se erat, Ha, ha, ha Domine: nescio loqui, dicebat. Quoniam ergo imperio Dei coactus fuit, & quasi violenter raptus, etiam si quid hac in parte fuerit vitii, vel infirmitatis: tamen hoc non abs re obiecit suis hostibus. Postea addit *se fuisse ludibrio assidue & derisum ab omnibus* Hîc non dubium est, quin Propheta tentauerit, an adhuc aliqua pars populi esset sanabilis. fuit enim hoc ad mouendos animos efficax cùm audirent Deum fieri reum mendacii, vocationem eius euerti libidine hominum & audacia. Cùm ergo hoc audirent, certè si qua fuisset gutta veræ pietatis, vel sanæ intelligentiæ, debebant terreri. Voluit igitur Propheta periculum facere an aliqui adhuc essent sanabiles. Sed interea voluit etiam ostendere inexpiabile esse eorum scelus, qui ita impiè, & superbè aduersabantur doctrinæ eius. Et hoc diligenter notandum est. Neque enim hæc sententia tantùm scripta est, vt erudiamur in timore Dei, sed Spiritus sanctus assiduè clamat contra omnes contemptores, & palàm eos accusat, quod Deo contumeliam hanc tam atrocem inferant, ac si esset mendax, & impostor. Sciamus igitur hîc denuntiari horribile iudicium prophanis omnibus, qui Dei verbum contemnunt, & ludibrio habent: quia Spiritus sanctus per os Ieremiæ apud tribunal Dei, quemadmodum dixi, apertè clamat Deum fieri reum mendacii. Postea sequitur,

Gal. 1. 8

Suprà 1. 6

8 Quia ex quo loquutus sum violentiam, & vastationem clamo: quia fuit sermo Iehouæ mihi in opprobrium, & in contumeliam toto die, *vel, quotidie, aßiduè, vt dictum est.*

9 Et dixi, *itaque dixi: copula enim illatiuam valet*, non recordabor, & non loquar amplius in nomine eius: & fuit in corde meo quasi ignis ardens, clausus in ossibus meis, & fatigatus sum ferendo, & non potui.

Hîc

Hic Propheta dicit se adeo nullum sentire fructum ex labore suo, vt videat omnes conatus,& studia potius in contrarium cedere: quoniam exasperet cunctos Iudæos, deinde inflammet eorum rabiem,& impellat eos ad maiorem peccandi licentiam. Itaque dicit *sibi fuisse propositum deserere munus illud sibi iniunctum*: sed impulsu arcano coactum fuisse ad perseuerantiam: & ita non fuisse liberum, desistere ab incœpto cursu. Variè autem sumitur hic versus, *Ex quo loquutus sum vociferor uiolentiam, & clamo vastationem*. Quidam enim ita accipiunt, quòd ex quo cœpit Ieremias docere, fuerit querulus: quia videbat se hostiliter impeti, & expositum esse omnibus iniuriis. illud est, meo iudicio, nimis frigidum. Alii propius ad verum accedunt, quòd scilicet non destiterit clamare contra violentias & rapinas, cùm videret grassari omne scelerum genus in populo: quasi diceret, Ego non potui placidè ipsos docere. neque enim erant tali ingenio: sed coegit me ipsorum improbitas vehementius agere: quemadmodum omnes Dei serui debent prudēter respicere quid ferat Ecclesiæ status. Nam si in rebus tranquillis vellemus vociferari, esset hæc affectatio putida: quemadmodum multi inconsideratè semper clamitant,& tamen sine materia. Cæterùm, vbi videmus Satanam regnare, hîc non cessandum est, neque agendum tanquam in media pace: sed quia apertum est bellum, ideo necesse est vociferari. Intelligunt ergo illi Ieremiam clamasse: quoniam videbat præfractum esse populum illum: deinde videbat eò rem esse prolapsam, vt non possent reuocari ad bonam frugem sine maxima grauitate, & vehementia. Verùm potius existimo, Prophetam alio genere tentationis fuisse perculsum, nempe quòd accerseret maiorem Dei vindictam suis clamoribus: quasi diceret, Quorsum ego Deum armabo meis concionibus? quando nihil aliud proficio, nisi vt crescat ira eius, quæ tandem fulminet, ac consumat totam hanc terram vnà cum populo. Dicit igitur *se clamare violentiam & vastationem*, quia ipsa impietas sit quasi quædam hostilis violentia ad Deum prouocandum. Summa est, Prophetam non alium se videre fructum laboris sui, nisi quòd homines redduntur insolentiores, & ex furibus latrones fiunt, & ex contumeliosis fiunt siccarii, ita vt magis accendant iram Dei, & seipsos magis proiiciant. Est autem hæc valde periculosa tentatio: ideo non mirum est quod dicit Propheta, *Sibi in animum venisse, abiicere docendi munus.* Et hic locus apprimè obseruatu dignus est. neque enim soli Doctores tanguntur hoc affectu, sed omnes pii sine exceptione. Nam vbi videmus verbo Dei homines quasi rapi in deterius: incipimus dubitare, an expediat potius sepultam esse omnem Dei memoriam, & verbum eius extinctum, quàm dari hominibus plus licentiæ, cùm iam satis supérque propensi sint ad peccandum. Vt hodie videmus doctrinam Euangelii adeo non redigere omnes in obsequium, vt multi magis effræni, licentia sese proripiant, quasi iam ablatum esset iugum omnis disciplinæ. In Papatu fuit aliquis metus, fuit aliqua species obedientiæ & subiectionis: nunc libertas Euangelii quid aliud est multis, quàm bruta licentia, ita vt impune peccent, & misceant cælum terræ? Alii etiam cùm vident tot esse controuersias, hoc prætextu abiiciunt omnem curam,& omne studium pietatis. Alii phrenetici spiritus sibi permittunt omnia in dubitationem trahere, & disputare an sit aliquis Deus? Cùm igitur videmus non esse talem effectum doctrinæ, qualis optandus esset, necesse est eos qui alioqui firmi sunt, tandem vel concuti, vel labascere. Ideo hic locus magis notandus est, cùm fatetur Ieremias se fuisse consternatum, quia videbat sermonem Dei esse ludibrio, & ita voluerit è cursu vocationis suæ desistere. Sciamus, quoties idem in mentem nobis venit, fortiter esse resistendum. Et ideo hæc simul connecti debent, *quòd dixerit, non recordabor amplius, neque loquar in eius nomine: sed fuerit sermo Dei quasi ignis ardens*. Videmus ergo vt Deus cohibuerit seruum suum, ne præceps rueret, vel succumberet tentationi. Absorptus enim fuisset statim hoc quasi profundo gurgite, nisi occursum fuisset diuinitus. Ideo quoties nobis obrepunt eiusmodi tentationes, petamus à Deo, vt nobis frænum iniiciat: deinde vt nos sustineat, vel si iam fuerimus lapsi, vt nos attollat sursum: deinde confirmet spiritu suo. Ratio autem ostenditur, qua Deus opitulatus est seruo suo, nempe *quòd fuerit sermo* Dei *tanquam ignis ardens in corde eius*: deinde, *quòd inclusus fuerit in ossibus eius*, ita vt feruore illo impelleretur, neque sui esset compos, donec perrexit in officii sui cursu. Concludit *se fuisse fatigatum*, vel se ægre tulisse, *ferendo*: quasi diceret, non fuisse arbitrii sui vel supersedere à doctrina, vel exequi quod mandabat Deus: quoniam feruor ille igneus ipsum impulerit ad pergendum. interea dubium non est, quin respexerit contemptores illos, quibus cum habebat negotium. Tantundem igitur est acsi diceret se expertum fuisse quid sit habere totum mundum sibi aduersum: *sed Deum fuisse superiorem*. Hoc autem ideo dicitur, quoniam profani homines hinc captant ansam securitatis, dum imaginātur Prophetas,& Doctores esse quasi stupidos: O, quid morabimur fanaticos, qui non sunt prædici cōmuni sensu? Nec verò mirum est, si pro suo stupore ita excandescant, sint impetuosi, si susque deque habeant omnes alios, si nihil resipiant humanum. Quoniam igitur fingunt sibi quosdam stipites dum loquuntur de seruis Dei, qui priuati sunt communi prudentia: ideo dicit Propheta, Certè fallit vos opinio. ego enim non sum ita ferreus, quin tactus fue-

rim multis cogitationibus. Imo didici & ſcio quanta ſit mea infirmitas, neque diſſimulo me fuiſſe obnoxium & timori,& ægritudini,& aliis paſſionibus: *Sed Deus præualuit*. Non eſt igitur quòd putetis me tam intrepidè loqui,quoniam nihil humanum vel patiar,vel ſentiam: ſed poſtquam luctatus ſum. Poſtquam mihi omnia in mentem venerunt, quæ poſſent debilitare animi mei fortitudinem: Deus tamen manum mihi porrexit:neque id tantùm,ſed coactus ſum:ne ſcilicet hîc arroget ſibi,& glorietur de heroica aliqua fortitudine. *Ego*, inquit, *non fui ſuperior*, ſed cum Deo me ſubducerem,& cùm cuperē renuntiare vocationi meæ:tractus ſum tamen,& Deus violenter mecum egit: *Quia ſermo eius fuit tanquam ignis ardens in corde meo*, ita tandem ebulliente illa violentia ſpiritus,coactus ſum progredi in officio meo. *Dixi igitur*, *Non recordabor amplius*, *& non loquar in nomine Dei*, non quòd Propheta vellet ſibi, & aliis inducere obliuionem Dei, ſed quia putabat ſe perdere operā,adeóque fruſtra tumultuari, cùm clamaret ſine profectu, neque id modò, ſed etiam exaſperaret improbos magis ac magis: quemadmodum vlcus dum premitur, egerit purulentam materiam, ſic etiam magis ac magis detegebatur impietas populi, cùm Propheta coargueret ſcelera,quæ prius latebant. Iam ergo diſcamus exemplo Prophetæ, quoties nobis obiiciet Satan, vel etiam caro noſtra deſiſtendum eſſe à prædicatione cæleſtis doctrinæ, quoniam non pariat iuſtos, & legitimos fructus, nihilominus eſſe odorem bonum coram Deo, etiam ſi læthalis ſit improbis. Neceſſe eſt igitur Euangelii doctrinam multis eſſe mortiferam: ſed tamen non ideo vileſcit opera noſtra coram Deo. Scimus enim nos gratum offerre Deo ſacrificium: & quanuis labor noſter ſit inutilis, reſpectu hominum: eſſe tamen fructuoſum

2.Cor.2.16 in gloriam Dei:& dum ſumus odor mortis in mortem iis qui pereunt,Deo tamē gratam eſſe noſtram operam hac quoque in parte. Cauendum etiam eſt, ne Deo nos ſubtrahamus, ſed etiam ſi multa occurrant, quæ morentur curſum noſtrum, vt tamen ſuperemus Spiritus eius virtute. Et ſimul metuendum eſt, ne noſtra ignauia ſepeliamus feruorem, de quo hîc Propheta loqui-

Ionæ 1.3 tur. Videmus quid ipſi Ionæ acciderit. Eò prolapſus eſt, vt prorſus eſſet deſertor officii ſui,ſuffocando, quantùm in ſe erat, Dei iudicium. Ac cùm eſſet profugus,putauit ſe eſſe extra periculum acſi remotus foret à Dei conſpectu. Deus quidem videbat, ſed interea ſermo Dei non fuit quaſi ignis ardens. Cùm ergo tātus vir ſua ignauia,quantùm in ſe erat, extinxerit lucem Spiritus ſancti,quantoperè metuendum eſt,ne idem nobis contingat? Ergo excitemus ſcintillas feruoris illius,donec nos inflammet, ita vt nos totos Deo fideliter addicamus in obſequium: & ſi quando erimus pigri nos ipſos extimulemus,atque ita emergat hæc vis Spiritus ſancti, vt vſque ad finem perſequamur munus noſtrum, neque vnquam deſiſtamus: quin etiam inſultemus conſtanter toti mundo,vbi ſcimus Deum nobis eſſe authorem, & exigere à nobis quicquid alii improbant.

PRECATIO.

Da omnipotens Deus, quando hodie maior & fœdior prorumpit impietas, quàm vllis vnquam ſeculis, & à multis diaboli mancipijs ludibrio habetur ſacroſancta tua veritas: vt nihilominus conſtanter pergamus in ea aſſiduè, nec dubitemus nos opponere furoribus omnium impiorum, & virtuti Spiritus tui innitētes certemus donec ſolidam ſuam authoritatem obtineat ea doctrina, quam ſemel voluiſti promulgari per Prophetas tuos, & tandem per vnigenitum Filium tuum, & que nobis obſignata eſt eius ſanguine, vt ſicuti multis cedit in æternum interitum: ita etiam ſit nobis in pignus æternæ ſalutis, donec in eam colligamur aduentu eiuſdem Filij tui, Amen.

10 Quia audiui contumeliam multorum, terrorem vndique, Nuntiate,& nuntiabimus ei: omnis vir, *id eſt, omnes homines*, *homo pacis ad verbum*, שונא *omnes homines*, pacis meæ, *id eſt, familiares mei*, *qui debuerant colere mecum amicitiam*, obſeruant latus meum, *vel claudicationem metaphoricè*, *& melius*, ſi fortè erret, & præualeamus ei, & ſumamus vltionem noſtram ex eo.

PROSEQVITVR ſuum ſermonem Ier. & coram Deo accuſat hoſtes ſuos,quòd indignè cum ipſo litigent,quanuis nihil tale de ipſis ſit meritus,quia ſtuduerit conſulere ipſorum ſaluti,quantùm in ſe erat. dicit igitur *ſe audiuiſſe obtrectationem multorum*:quanquā poſſet etiam verti

Magnorum.

Magnorum. Sed melius conuenit prior expositio, quia sequitur cōtinuò pòst *fuisse vndique terrore circundatum*, dum scilicet omnes vno consensu ipsum impetebāt. Dicit igitur *se constrictum fuisse vndique terrore*, cùm videret tantam multitudinem sibi esse aduersam, & infestam, solus autem staret à parte sua. Adiungit, hostes suos fuisse insidiatos, & captasse omnes occasiones eius perdendi. *Nuntiate, & nuntiabimus ei.* Hìc autem suscipit illorum personam, & refert quod illi inter se agitabant. Non dubium est, quin Proceres, & Sacerdotes hìc loquētes inducat, qui captabant materiam accusandi sancti viri: scimus enim quid fieri soleat in eiusmodi conspirationibus: discurrunt gregarii homines, & hinc inde aucupātur omnes rumusculos, postea deferunt, & ex eorum delatione capitur consiliū. Quoniā ergo non decebat Proceres, & Sacerdotes ista leuitas, vt cursitarent, & inquirerent ex quibuslibet obuiis quid dixisset Ieremias, ideo quasi sedentes hìc loqui facit, *Ite, & referte ad nos: deinde nuntiabimus Regi.* est enim hìc subaudiendum Regis nomen, quia relatiuum ponitur sine antecedente. *Venite* igitur, *& nuntiate, & nuntiabimus ei.* Nunc tenemus qua de re expostulet Ieremias, nempe quòd non tantùm multos haberet hostes sibi obtrectantes, sed quòd etiam insidiosè illum circunuenire cuperent. Adiungit quod deterius est, nempe non tantùm ab extraneis, vel qui palàm erant inimici se fuisse tam iniustè tractatum, sed à suis familiaribus: vocāt enim Hebræi, Homines pacis, domesticos & qui coniuncti sunt aliqua necessitudine: Homo pacis meæ, in quo sperabam, dicitur in Psalmo. sed locutio illa frequenter occurrit. Denique significat Ieremias, non modò se obrutum quodammodo fuisse ingenti copia hostium, sed fuisse etiam destitutum ab omnibus amicis: quia perfidè ipsum prodebant. Dicit *obseruasse latus suum*, vel claudicationem: alii vertunt Contritionē. sed Claudicatio vel debilitas magis conuenit. Et metaphora hæc etiam aptissima est: ducitur à latere: qui autem vel claudicant, vel præ debilitate vacillant, illi inclinant nunc in vnum latus, nunc in aliud. Ita dicit Ieremias *se fuisse obseruatum*: Si *fortè*, inquiunt, *erret*. Iterum suscipit illorum personam: *Ergo obseruemus an claudicet, vel aberret à via, & ita præualeamus ei.* Denique ex his verbis colligim⁹, non modò crudeliter vexatum fuisse sanctum Dei seruum aperto marte, & ab hostibus professis, sed etiam insidiosè fuisse captatum, & perfidè ab hominibus simulatis, qui fingebant se amicos, cùm tamen essent hostes deterrimi. Ergo si nunc quoque adoriantur nos fraudulenti homines clandestinis suis artibus, & alii palàm nos oppugnent, sciamus nihil nouū nobis cōtingere: quia vtroque genere pugnarum exercuit Deus Ieremiam: videmus etiam hoc fuisse tritum omnibus improbis, vt scilicet captarent aliquem prætextum calumniæ in singulis syllabis: simulac Prophetæ os aperuerant, nihil poterant dicere, quod non statim raperetur in sinistram partem: & ideo conqueritur Micheas se eodē etiam artificio fuisse petitum: quia si seuerè loquebatur, clamabāt omnes ipsum esse authorem tumultuum in populo, & nihil aliud quærere quàm res nouas, ita vt turbato Vrbis & Regni statu, peffundaret omnia. Si ergo nunc patitur Deus nos exerceri talibus insidiis, æquo & quieto animo ferenda est talis indignitas: quia nemo Propheta ab hoc incommodo, & ab hac molestia fuit immunis. Addunt, *Sumamus vltionem nostram ex eo*, quasi verò vlla esset ipsis vlciscendi causa. quid enim deliquerat Ieremias? qua in re ipsos offenderat? cùm ergo nihil passi essent iniuriæ, tamen seipsos ad vltionem prouocant. Sed non mirum est ita loquutos fuisse tunc impios, & Dei contemptores: scimus enim vt existiment se grauiter lædi, quoties attrectantur eorum vulnera. nam reprehensiones quantumuis sint iustæ, & necessariæ, cōuitia reputant. Hinc fit igitur, vt furor ipsos ad vltionem appetendam accendat, cùm tamen nihil illis iniuriæ fuerit illatum. Postea adiungit,

Psal. 41. 10.

Mich. 2.

11 Atqui Iehouah mecum tanquam Gigas fortis, *aut terribilis*, propterea persecutores mei ruent, & non præualebunt, pudefient valde, quia non prudēter agunt, *vel non prosperè succedet illis*, opprobrium sæculi, *id est, perpetuum, subaudiendum est, quod*, non obliuioni tradetur.

Hìc Propheta omnibus machinis opponit Dei auxilium. Quamuis ergo ab vna parte clàm ipsum captarent perfidiosi amici, ab altera autem palàm eum oppugnarēt manifesti hostes, non dubitat sibi in vno Deo satis fore præsidii. Et sic omnino agendū est, quoties Satan excitat improbos, qui vel fraudibus, vel aperta sæuitia nos oppugnent, vt sit tunc nobis instar muri ahenei, quemadmodum loquuntur, vnus Deus. Sed primò statuendum est, eum stare à parte nostra. neque enim potentia Dei ad nos animādos quicquā valeret, nisi essemus fundati in hoc principio, nempe illum nobiscum stare. Quomodo autem concipi debeat hæc fiducia, paulò pòst videbimus. Dicit *persecutores suos ruituros, vt non præualeant, sed pudefiant*. Videmus quàm multi persecuti fuerint sanctum virum: deinde quibus armis instructi essent: pollebant enim magna potentia, deinde præditi erant dolis, & insidiis. Propheta autem contentus est vnius Dei auxilio, & intrepidè colligit *ipsos ruituros*: quia fieri non possit, quin Deus superior sit. Ergo quoties nobis pu-

gnādum erit cùm mundo,& cum diabolo ipso,eiusque mancipiis:hoc primo loco nobis occurrat, Deum stare à parte nostra,vt causam nostram defendat, & salutem nostram tueatur. Hoc posito,securè insultabimus & fraudibus & violentiæ omnium hostiū:quia fieri non potest,quin Deus dissipet,prosternat,euertat,imò etiam redigat in nihilum eos omnes, qui contra ipsum insurgunt. Et dicit *opprobrium quo tegentur fore perpetuum, quod nunquam in obliuionem veniet*. vidimus enim paulò antè etiam ipsum Prophetam oneratum fuisse multis contumeliis. Sed quoties patitur Deus seruos suos obnoxios esse maledictioni improborum, postea opportunè succurrit, ideóque certò sperādum,vt breui discutiat tanquam nebulas omnes illas vituperationes. Quoniam igitur Deus,quemadmodum dicitur in Psalmo, producit innocentiam piorum instar auroræ,quæ momento vno emergit, dum videtur terra quasi tenebris sepulta : ideo ex opposito Propheta dicit *opprobrium illud æternum fore,quo Deus operiet omnes impios*. Iam sequitur,

Psal. 37. 6.

12 Et,*vel,tu autem*,Iehouah exercituum probans iustum, videns renes, & cor: videbo vltionem tuam ex ipsis,quia tibi patefeci litem meam,*ius meum,causam meam*,

Hic breuiter demonstrat Propheta quomodo audeat obiicere hostibus suis Dei nomen,& auxilium. hypocritæ enim sæpe iactant, Deum sibi auxiliatorem fore, sed falsò obtendunt eius nomen. Ergo hæc ratio probè expendi debet, cùm Propheta ostendit se non falsò, nec temerè prætexere quod iam dixit,nempe Deum esse instar robusti Gigātis,qui facilè prosternet omnes improbos: quia scilicet audeat eum constituere & testem,& iudicem suæ integritatis. Ergo si cupimus nobis Dei nomen præsto esse ad repellendas omnes machinas, quæ nobis intentantur à diabolo,discamus nos illi offerre probandos, vt vocet ad serium examen omnes sensus nostros, & affectus. Iam primo loco tenendum est quod docet Propheta, nempe nihil Deo esse absconditum. nam huc etiam progredi non dubitant hypocritæ,vt se Deo probandos offerant:sed interea non expendunt quod hìc dicitur, Deo scilicet nihil esse absconditum. sunt multi recessus in corde hominis,& scimus omnia illic plena esse inuolucris:interea autē Deus est καρδιογνώστης. probat corda,& renes. Sub Renum nomine Hebræi comprehendunt omnes sensus reconditos. Ergo hoc exordium tenendum est,quod scilicet Propheta apud se agnoscit, Deo non posse fucum fieri,& homines fallaciter agendo nihil apud eum proficere, quoniam penetret vsque ad intimos sensus,& discernat inter cogitationes,& affectus. Adiūgit *examinari iustos à Deo*. Subest antithesis, quia hominum iudicium ferè est oculare: vbi enim apparet species aliqua probitatis, statim absoluitur qui talis apparet, etiam si cor eius sit duplex,& refertum multa perfidia. Significat igitur Propheta,vbi ventum est ad tribunal Dei, neminem illic absolui, nisi qui cor purum, & sinceram integritatem afferat. Iam exurgit ad maiorem fiduciā: dicit enim *se visurum vltionem Dei*. Nunc ergo videmus vnde Propheta conceperit materiam fiduciæ, nempe quia penitus seipsum excusserat, idque coram Deo: non adhibuerat testes duntaxat terrenos, neque conscenderat theatrum, vt colligeret vulgi fauorem:sed sciebat se Deo esse probatum, quòd esset sincerus atque integer. Et meritò simul adiungit, *quòd Deo patefecerit causam suam*, vel litem suam. Iterum subest antithesis: nam qui feruntur aura populari, non possunt acquiescere in Dei iudicio,& ambitio semper homines abripit tanquam ventus,ita vt non in se cōstant. hinc fit,vt non magni ponderis sit apud ipsos vel conscientiæ testimonium,vel iudicium Dei. Propheta autem dicit *se patefecisse causam suam Deo*. Si quis obiiciat, idem & hypocritas facere: respondeo, Quanuis in illis cernatur quædam æmulatio,tamen nihil esse firmum: quia quanuis iactent se Deum habere testē,& approbatorem suæ causæ,futiliter loquuntur apud homines: nemo autem erit qui seorsum ita cum Deo agat. Quādiu igitur ostentationi dediti sunt, non patefaciunt causā suam Deo,vtcunque appellent Deum, & prouocent ad eius tribunal,& afferant se nihil aliud habere propositum,quàm vt eius gloriæ seruiant. Qui ergo hæc ad suam commoditatem plenis buccis detonant coram mūdo,non tamen manifestant Deo causam suam,sed obtendunt friuola & inani iactantia eius nomen. Quid est igitur Deo patefacere suam causam? nempe vbi nemo adest testis,sed vnus Deus nobis occurrit ante oculos: si tunc in precibus audemus hoc in medium afferre, Domine,tu mihi cōscius es integritatis meæ,tu nosti nihil aliud latere in corde meo,quàm quod apud te nunc depono. hoc est verè Deo causam suam patefacere,vbi scilicet nullus habetur hominum respectus:sed contenti sumus vnius Dei iudicio. In hunc modum recitat Propheta *se Deo litem suam,vel causam patefecisse*:& id etiam oportuit, quia vidimus omnes ordines fuisse ei aduersos. Cùm igitur necesse haberet ad vnum Deum confugere, meritò etiam dicit se detulisse causam. Iam quòd dicit *se visurum vltionem Dei*, opponitur hoc vltioni peruersæ, cuius nuper facta fuit mentio. dicebant enim scelerati, Sumemus vltionem nostram: dicit Propheta, *Videbo vltionem tuam Domine*. Cùm dicit *se visurum*, perinde est acsi manus haberet ligatas. Nam ita

sponte

ſponte ſibi temperant fideles: quoniam ſciunt ſe prohiberi Dei mandato, ne vindictam ſumant de hoſtibus ſuis. Quantùm igitur intereſt inter facere,& videre, Propheta hîc ſe ab improbis,& audacibus diſcernit, quòd ſcilicet non ſumpturus ſit ipſe vindictam pro iracundiæ ſuæ impetu, *ſed quòd tantùm viſurus ſit*: deinde nominat *vindictam illam Dei*: quia homines ſpoliant Deum iure ſuo, quoties ſeipſos vlciſci volunt pro ſua libidine, quemadmodum etiam dicit Paulus, Date locum iræ: vbi hortatur fideles ad tolerantiam, rationem illam proponit, non aliter dari locum iudicio Dei. nam anteuertimus quoties erumpimus ad vindictam, perinde acſi vnuſquiſque noſtrûm conſcenderet Dei tribunal & ſibi arrogaret illius officium. Nunc ergo tenemus quid ſibi velit locutio illa. Cæterùm, ſimul notandum eſt, non appetendam tamen eſſe vindictam Dei, niſi de reprobis,& deſperatis neque enim dubium eſt, quin Propheta miſertus fuerit hoſtium ſuorum,& ſi fuiſſent ſanabiles, quin optauerit vt Deus quoque illis eſſet propitius, & miſericors, quemadmodum iam antea vidimus. Quid ergo ſibi vult vltio, de qua hîc loquitur? nempe ſpiritu prophetico agnouit illos prorſus eſſe deploratos: deinde etiã, quia animus eius erat compoſitus ad rectum zelum, potuit illis imprecari Dei vindictam. Nunc ſi quis Prophetæ exemplo velit omnes hoſtes ſuos eſſe perditos, & velit ſimiliter Deum armare aduerſus ipſos, faciet hoc præpoſterè. neque enim noſtrum eſt, ante tempus ſtatuere quinam ſint reprobi,& deſperati: donec nobis hoc compertum fuerit, debemus bene precari omnibus ſine exceptione: & debet etiã quiſque expendere, quo zelo feratur, ne ſcilicet turbulenti affectus nos rapiant, vt fieri ſolet: adhæc, ne zelus noſter ſit inconſideratus. Denique niſi certum ſit nobis zelum noſtrum dirigi à ſpiritu rectitudinis, & prudentiæ, nunquam appetenda eſt nobis vindicta de hoſtibus. Poſtea adiungit, Rom.12.19.

13 Canite Iehouæ, celebrate Iehouam, quia eripuit animam miſeri, *vel afflicti*, è manu ſceleratorum.

Hîc Propheta erumpit in apertam lætitiam,& non tãtùm priuatim agit Deo gratias, quòd liberatus ſit ab inſidiis,& violentia malorum, ſed alios etiam ſecum aduocat, & hortatur ad canendas laudes: quaſi diceret dignam eſſe hanc liberationis gratiam, de qua non tantùm ipſe gratus ſit Deo, ſed quæ celebretur etiam omnium ore, quemadmodum etiam dicit Paulus primo capite ſecundæ ad Corinthios, Vt per multos, inquit, vbique inter omnes eccleſias gratiæ agantur Deo. Nec dubium eſt, quin Propheta expertus fuerit Dei auxilium, quod tam magnificè nuper extulerat. Cùm ergo reipſa ſenſiſſet Deum fuiſſe victorẽ,& eius inuicta potentia defenſam fuiſſe ſalutem contra omnes reprobos, hinc factum eſt, vt plena fiducia erumperet in hoc canticum, & ſocios optaret habere omnes pios Dei cultores. Interea ſi quando in anguſtias redacti, videbimur eſſe quaſi reiecti à Deo ipſo, expectemus tamen patienter, dum nos eripiat è manu ſceleratorum: niſi enim præcederet miſeria & afflictio, nunquam ſatis agnoſceremus Dei potẽtiam in nobis ſeruandis. Ita fatetur Ieremias ſe ad tempus fuiſſe miſerum & oppreſſum, tandem ereptum fuiſſe, cùm impii & ſcelerati putarent ſe eſſe victores. Iam ſequitur exclamatio, quæ videtur prorſus contraria: 2.Cor.1.11

14 Maledictus dies, quo natus ſum, *in eo, ſed abundat*, dies quo peperit me mater mea, non ſit benedictus.

15 Maledictus vir, qui nuntiauit patri meo, dicendo, Natus eſt tibi filius maſculus: quoniam, *vel quando*, lætificauit eum, *hoc eſt, cùm vellet exhilarare patrem meum.*

16 Et ſit vir ille quaſi vrbes, quas perdidit Iehouah,& non pœnituit & audiat clamorem manè, & tumultum tempore meridiano, *hoc eſt, in meridie ipſa.*

Videtur, quemadmodum iam dixi, Propheta ſecum pugnare. nam à lætitia,& gratiarum actione mox proſilit ad diras,& execrationes. quid autem minus conſentaneum? ſi dicimus fuiſſe impulſum noua tentatione, hoc parum videtur eſſe firmum,& tamen hunc nodum ita communiter ſoluunt Interpretes. Sed mihi hæc leuitas videtur indigna eſſe ſancto viro, quòd ab illa celebratione gratiæ Dei ſtatim quaſi ſui oblitus ad imprecationes ita prorumpat. Ego itaque non dubito, quin hîc commemoret Propheta, quàm grauiter fuerit vexatus ſuis cogitationibus. Pendet igitur hic totus locus à gratiarum actione: quia amplificat liberationem, cuius nuper meminit, quòd ſcilicet retractus fuerit quaſi ab ipſis inferis. ita recitat poſteriore loco quod antè acciderat: quaſi diceret, Cùm nunc prædico me fuiſſe ereptum diuinitus è manu ſceleratorũ, nondum ſatis exprimo magnitudinem gratiæ, donec clarius intelligant omnes pii quantos,& quàm

horribiles cruciatus perpessus fuerim, nempe vt maledixerim natali meo, & detestatus fuerim quicquid debebat me stimulare ad Deum laudandum. In summa, hîc Propheta docet, non tantùm se fuisse oppugnatum ab hostibus, sed fractum etiam intus animo, ita vt sine ratione, & iudicio sequeretur turbulentos illos impetus, qui tamen cogebant ipsum erumpere vsque ad fœdas blasphemias. Neque enim extenuari potest quod hîc dicitur, quin Propheta grauissimè peccauerit, vt esset contumeliosus in Deum: sunt enim desperati hominis voces, cùm maledicit diei quo natus est. Soliti enim semper sunt homines celebrare suum natalē: & hoc fuit olim receptū communi vsu, nempe vt quotannis agnoscerent se debere Deo inæstimabile bonum, quòd producti essent in hanc lucem vitalem. Cùm igitur hæc sit materia gratiarum actionis, vbi conuertimus in maledictionem, quod debebat nos incitare ad laudandum Deum: hinc apparet, nos neque mentis, neque rationis amplius esse compotes, sed hunc esse quasi sacrilegum furorem: & tamen eò vsque delapsus est Proph. Ergo hinc colligimus, quanta solicitudine debeat quisque nostrûm circunspicere, ne abripiatur immodico affectu, vt sumus intẽperantes. Interea fateor, & diligenter etiam notandum est, rectum fuisse principium huius zeli. Quanuis ergo Prop. Deo obliquè maledicat, tamen simul fontem considerare oportet. neque enim maledixit natali suo, vel quòd affligaretur continuis morbis, vel quòd non posset ferre pauperiem, & inopiam, vel quòd priuatis suis incommodis tangeretur: nihil tale fuit in Propheta: sed quoniam videret se perdere operam, cùm tamen fideliter studeret eam impendere in salutem populi: deinde cùm videret doctrinam Dei obnoxiam esse probris & vituperationibus: cùm videret impios ita procaciter insurgere: cùm videret totam pietatem ita haberi ludibrio. Hæc igitur fuit doloris causa: hinc factum est, vt sanctus vir angeretur. vnde satis apparet, rectum fuisse principium zeli. Sed ita monemur quantoperè quisque nostrûm debeat sibi esse suspectus. nam vt plurimùm, dum & vitæ nos tædet, & mortem optamus, & detestamur mundum, & lucem hanc, & omnia Dei beneficia, vnde ita impetuosè impellimur, nisi vel quòd fastidium in animis nostris regnat? vel non possumus æquo animo ferre contumelias? vel quòd nobis dura est paupertas, vel quòd aliæ molestiæ nos nimium grauant? nemo impellitur zelo Dei. Cùm igitur Prôpheta, qui neque seipsum respexit, neque habuit priuatam sui vel commodi vel damni rationem, tamẽ ita exasperatus fuerit, & exarserit, imò correptus fuerit tam violento impetu: certè eò maiore cura intẽtos nos esse decet ad frænandos nostros affectus. & quanuis multa quotidie nobis accidant, quæ possent vel tædium vitæ generare, vel obruere nos tanto fastidio, vt omnia sint nobis detestationi: militãdum est cõtra affectus nostros: quòd si ne primo quidem congressu possimus nos domare, & subigere etiam illos violentos impetus, saltem exemplo Prophetæ sensim discamus nos corrigere, donec nos exhilaret Deus, vt liceat exurgere in lætitiam, & canticum gratiarum actionis.

PRECATIO.

Da omnipotens Deus, quando nunc etiã circunstant nos virulẽtæ linguæ, & diabolus multos habet mercenarios, quibus nihil aliud propositum est, quàm clamoribus peruertere quicquid rectè ex teipso sumptum est, & ex ore tuo profectum: da, inquam, vt constanter spernamus tales insidias, deinde etiam vt stemus infractis animis contra omnes violentas machinationes, & pergamus in cursu sanctæ tuæ vocationis, donec reipsa tandem agnoscamus, nunquam destitui tuo auxilio qui in te sperant, & fideliter se totos tibi addicunt: ac demum perfuncti nostra militia, colligamur in beatam illam quietem, quæ nobis parta est Filij tui sanguine, Amen.

HERI diximus describi hoc loco affectum Prophetæ prorsus incompositum: quia non dubiũ est, quin ipse etiam fateri voluerit, se fuisse abreptũ quadam intemperie, ita vt non esset sui compos. redundat enim cõtumelia in Deum, vbi quispiam maledicit natali suo. Sed longius etiam progreditur cùm addit, *Maledictus sit vir, qui nuntiauit patri meo filium masculum esse natum.* nam hîc non tantùm in Deum insurgit, sed etiam ingratus est erga homines. quid enim meritus erat qui primus nuntium patri eius attulerat, quòd pater esset filii masculi? hæc igitur ingratitudo minimè fuit excusabilis. Et hinc etiam colligimus, nullam fuisse moderationẽ in affectu Prophetæ, sed prorsus cæcum fuisse impetum, qui ipsum ad voces tam inconsideratas impulit. nam in hoc toto sermone nulla pietas, neque humanitas apparet: sed, quemadmodum iam dixi, tam Deo, quàm hominibus ingratus est Propheta: & hyperbolicus sermo etiam magis exprimit illã violentiã: *qui nuntiauit patri meo natum esse filium masculum*: videtur enim hîc data opera conspuere aduersus Dei gratias. Scimus enim masculos præferri fœminis: Propheta autem hîc nomen

masculi arripit, quasi vellet quod debuerat potius gratitudine prosequi, conuertere in partem aduersam. Addit, *Qui lætificando lætificauit eum*. Videmus vt misceat cælum terræ, quemadmodum vulgò dicitur: nam si fuisset in eius arbitrio, cùm hic feruor occuparet eius mentem, certè turbasset omnia elementa. Sed grauius est quod sequitur, & magis inordinatum, *Sit vir ille*, inquit, *tanquam vrbes quas Deus perdidit sine pœnitentia*. Quorsum enim imprecatus est innoxio capiti, Sodomæ & Gomorræ interitum? deinde non tantùm loquitur de pœna aliqua temporali, sed deuouet illum quisquis fuerit, æterno exitio. hoc enim valet particula, *Neque pœnituit ipsum*: quasi diceret, Deus sæuiat in ipsum absque vlla clementia, & se ostendat prorsus implacabilem, quemadmodum semel perdita fuit Sodoma, vt nihil reliquum fuerit spei. Si de hoste aliquo capitali locutus esset, debuit tamen regulam tenere, quæ omnibus Dei filiis præscribitur: nunc non habet quod accuset in homine, qui nuntium talem attulit patri. Videmus ergo quàm immaniter rapiatur quasi vesano impetu. Sed hinc discamus frænare maturè omnes affectus nostros, qui nunquam modum tenent, si illis indulgemus, & ebulliunt etiam quasi in furorem, quod certè Prophetæ contigit. Addit etiam, *Audiat clamorem manè, & tumultum meridie*. Hîc deuouet perpetuæ inquietudini hominem innoxium. Fit autem auroræ mentio: quia scimus pauores regnare noctu in tenebris. Si quid interdiu contingat, quærimus animis non ita expauefactis quid sit: sed simul atque increpuit aliquid noctu, terror omnes sensus nostros occupat. Aliquid ergo prodigiosum hîc voluit exprimere Propheta: vnde etiam melius colligimus quantoperè efferbuerit illius indignatio, quòd addixerit hominem innoxium tormentis etiam diurnis. *Manè*, inquit, *audiat clamorem, meridie audiat tumultum*. si dixisset, perpetuò audiat, hoc non fuisset tam graue. Iam sequitur,

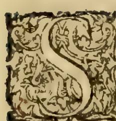
17 Quare non occidisti me ab vtero? & fuisset, *hoc est, vt esset*, mihi mater mea sepulchrum meum? & in vtero eius conceptus sæculi, *id est, perpetuus, vel vterus eius fuisset in conceptu perpetuo. & hæc posterior expositio videtur melius quadrare: ac si diceret, Fuisset vterus matris meæ sterilis, ita vt non conciperet, nisi post sæculum, id est, nunquam,*

18 Quare ex vtero egressus sum ad videndam molestiam, & dolorem, vt consumantur in opprobrio dies mei?

Postquam proiecit Ieremias suas imprecationes tam contra diem natalem suum, quàm contra nuntium, qui patrem voluerat lætitia afficere, nunc expostulat cum Deo. Hinc igitur apparet quantoperè insanierit: sic enim loquendum est. nam si non pepercit Ieremias Deo, quomodo homini mortali parcetur? Non dubium igitur est, quin exarserit furioso impetu aduersus Deũ. nam hæc expostulatio est hominis prorsus desperati. Quærit, *cur non occisus fuerit ab vtero*: quasi iam non duceret loco beneficii, quòd exierit viuus in lucem. atqui vita hæc, quanuis multis sit erumnis obnoxia, tamen debet nobis esse testimonium inæstimabilis Dei gratiæ. Cùm ergo Propheta non modò respuit illam Dei bonitatem, sed litigat cum Deo ipso, quòd creatus homo fuerit, & editus in hanc lucem, qualis est ista ingratitudo? Postea adiungit, *Fuisset mater mea sepulchrum meum*, hoc est, ego hanc lucem aspernor, & vitam: cur ergo non moriebar in vtero matris meæ? & cur etiam me concepit? *cur egressus sum ab vtero vt viderem molestiam, & dolorem, & consumerentur dies mei in opprobrio*? Hîc rationem affert, cur tædeat ipsum propriæ vitæ. sed non potuit hoc prætextu absolui, neque etiam hodie debet. quæ enim potest nobis iusta esse litigandi causa aduersus Deum? creatus fuit Ieremias ad dolorem, & molestiam: hæc communis est omnium conditio: an ideo trahetur Deus in crimen? consumpti sunt dies eius in opprobrio: hîc non fuit nouum exemplum. multi enim quorum sanctimoniæ testimonium Deus reddidit, passi fuerant multas iniurias, & probra. cur ergo ad eorum exempla non respexit potius vt moderato animo, & composito ferret quod acciderat sanctis viris, sed voluit quodãmodo theatrum conscendere, vt dedecus suum promulgaret non tantùm vni sæculo, sed vsque ad finem mundi? Tenendum est interea eius consilium. diximus enim Prophetam non fuisse hoc tam violento affectu correptum, postquam Deo gratias egerat, & exultauerat quasi victor: sed potius hac circunstantia amplificare gratiam Dei, quòd ereptus fuisset ab ipsis inferis, in quibus se demersum fuisse fatetur: huc enim tendit tota descriptio: Eram perditus. nam animus meus nihil poterat concipere, nisi amarulentum, & pleno etiam ore euomui virus illud, & blasphemias aduersus Deum. In hunc igitur finem tendit Propheta, quò illustrius reddatur beneficium Dei, quando fuit è tam profunda abysso receptus iterum in lucem. Tales

etiam loquendi formas vsurpat Iob capite trigesimo. Sed Iob non habuit principium quale diximus Ieremiam habuisse. neque enim Ieremias tactus fuit priuato aliquo dolore, vt ita abriperetur vesano fuo ore aduersus Deum. vnde igitur hic tantus dolor? nempe quia videbat se esse contemptui, & totam pietatem pro nihilo duci apud populum: denique omnia videbat esse perdita. Zelo igitur gloriæ Dei accensus fuit: deinde mœrorem contraxit ex desperata populi malitia: Iob verò seipsum duntaxat respexit. Ergo magnum fuit discrimen inter Iob, & Ieremiam: & tamen scimus vtrunque fuisse quasi Angelica virtute præditum. Iob enim inter tres iustos nominatur, qui videntur efferri supra totum humanum genus, & Ieremias, si fiat comparatio, hac in parte erit magis excusabilis. & tamen videmus vt ambo fuerint accensi tam præpostero dolore, vt neque Deo, neque hominibus parcerent. Discamus igitur compescere nostros affectus, ne ita intemperanter ebulliant. Interea sciamus seruos Dei, etiam si excellerent eximia constantia, tamen non fuisse prorsus exutos multis vitiis. & si quando nobis contingat tales punctiones in cordibus nostris sentire, ne exanimet nos hæc tentatio: sed quantùm in nobis erit, & quantùm dabit Deus, conemur resistere, donec tandem emergat fidei nostræ constantia, quemadmodum videmus fuisse in Ieremia impletum. Cùm enim obrutus esset tanta perturbatione, ita vt iaceret quasi mortuus in ipsis inferis, videmus fuisse tamen redditum in illam integritatem, vt exequeretur postea animosè suum munus: deinde gloriaretur de auxilio Dei, quemadmodum heri vidimus. Pergamus,

CAPVT VIGESIMVM PRIMVM.

Ermo qui datus fuit Ieremiæ, *factus fuit ad Ieremiam*, à Iehouah cùm misisset ad eum rex Zedekias Paschur filium Malchiah, & Zephaniam filium Maassiah sacerdotem, *vel sacerdotis*, dicendo:

2 Interroga, *inquire*, nùnc pro nobis, *aut consule pro nobis*, Iehouam: quia Nabuchadnezer rex Babylonis præliatur contra nos, si faciat Iehouah nobiscum secundum omnia mirabilia sua, & ascendat à nobis.

3 Et dixit Ieremias illis, Sic dicetis Zedekiæ,

4 Sic dicit Iehouah Deus Israel, Ecce, ego reduco, *alij vertunt, conuertam: quidam minus aptè, congregabo: bene vertetur, contraham, vel prohibebo*, omnia vasa, *id est, instrumenta*, bellica, *belli*, quæ sunt in manibus vestris, quibus vos præliamini, *in ipsis, sed abundat*, aduersus Regem Babylonis, & Chaldæos, qui obsident vos ab extra murum, *hoc est, foris extra murum*, & colligam ipsos in medium vrbis huius.

Refert Ieremias quomodo exceperit Regis legatos, qui petebant ab eo responsum, an aliquid solatii afferret in rebus perplexis, & ferè desperatis. Duos ergo narrat fuisse missos, nempe Paschur, non illum sacerdotem, cuius facta fuit mentio proximo capite: erat enim filius Immer. sed hîc apponitur distinctionis nota, quòd fuerit filius Malchiah. Addit *missum etiam fuisse Zephaniam sacerdotem filium Maassiah*. Sed docet Regem, & eius Consiliarios fuisse deiectos spe sua, quoniam aliquod lætum oraculum expectabant, acsi Deus foret propitius Ierosolymæ. Propheta autem respondit quemadmodum iussus erat à Domino, actum esse de vrbe ipsa, Regno, & tota gente. Videbimus etiam aliis locis Zedekiam non fuisse ex pessimis, quanquam neque seriò timebat Deum, & implicitus erat multis peruersis consiliis: tamen erat adhuc in ipso aliquid pietatis residuum, vt non contemneret Deum ex professo, quemadmodum faciunt Epicurei homines. Tales etiam hodie multi reperientur in mundo, quibus satis est fouere semisepultum Dei timorem, & studium qualecunque pietatis retinere: sed illud est fluxum, & euanescit etiam minima quaque occasione. Fuit igitur Zedechias quasi medius, ita vt neque seriò Deum coleret, neque tamen aspernaretur. hinc factum est, vt legatos suos mitteret ad Ieremiam. Sciebat, Deo infesto, nihil salutis sperandum esse. atqui non tenebat rationem placandi Dei, neque etiã volebat ex animo se Deo reconciliare: quẽadmodũ

hypocritę cuperent Deum sibi esse beneuolum. Sed cùm illis offertur Dei misericordia, etiamsi palàm non reiiciant, tamen nequeunt amplecti, quia non sustinent sibi renuntiare. Talis igitur fuit animus Zedekiæ. Ideo rogat Prophetam, vt consulat Deum. Sed hoc simul notandum est, fuisse hanc legationem honorificam: vnde melius apparet, non fuisse ex furiosis tyrannis Zedekiam, qui Gigantum more vellent pugnare cum Deo. Nam quòd misit duos legatos ad Prophetam, & voluit ipsum adhibere patronum, qui à Deo impetraret aliquid veniæ, hinc apparet, quàm non fuerit prorsus extincta, neque etiam suffocata in ipso pietas. Et hinc etiam melius perspicitur quàm animosa fuerit Prophetæ libertas, quòd honore illo non fuit mitigatus, sed responsum dedit, quod posset Regem exasperare, atque adeò adigere in rabiem. Sed hoc primò notandum est, quòd non captant Prophetam suis blanditiis, vt falsum aliquid respondeat, sed volũt Deum consuli. Hinc apparet, ipsos fuisse persuasos de integritate Ieremiæ, quòd scilicet nihil futiliter, vel à seipso proferret, sed cælestium oraculorum fidelis esset interpres ac præco. Et tamen videmus, & videbimus etiam pluribus locis, Regem excanduisse aduersus Dei Prophetam. Sed hypocritæ, etiamsi Deum coguntur reuereri, tamen huc & illuc feruntur, & nihil habent stabile: præsertim vbi sentiunt Deum sibi esse aduersum. neque enim flectuntur minis. Itaque fieri non potest, quin tumultuentur, & conentur tanquam equi refractarii excutere suum sessorem. Ergo tale exemplum perspicitur in Zedekia. nam agnoscit Ieremiam esse fidelem Dei seruum. Neque enim dicit, Mentire nobis, vel in gratiam nostram, *sed sciscitare ex Deo pro nobis*. Postea addit, *Si faciat Iehouah nobiscum, secundum omnia sua mirabilia*. Iterum videmus Zedekiam aliquid habere pietatis. sed hoc fuit euanidum: quia non afficiebatur viuo sensu, quemadmodum hypocritæ, vt dictum fuit, vellent sibi pacem esse cum Deo, nempe si daretur cum eo pacisci suo arbitrio. Sed quia non possunt se Deo penitus addicere, hinc fit, vt circumeant, & velint Deum ad se allicere, saltem ad eum non accedere nisi per ambages, non autem recta via. Hìc ergo commemorat Zedekias miracula Dei, quæ omnibus seculis experti fuerant Israelitæ: quasi diceret, hactenus mirabiliter egit Deus cum electo populo suo, & quoties opem tulit patribus nostris, edidit mira documenta suæ virtutis: an non hodie etiam similiter aget nobiscum? Nam sumit principium illud, Manere inuiolabile fœdus Dei: quod verùm erat: sed peruersa fuit accommodatio: siquidem debuerat Zedekias cum toto populo fidem Deo præstare. Nam si optabant Deum sibi esse propitium, cur non ipsi mutuò eum pro Deo suo colebant? cùm autem essent fœdifragi quàm stultè, & futiliter producunt in medium fœdus Dei, quòd ipsi irritum fecerant? Sed hoc solenne est hypocritis, vt ad se trahant quicquid vnquam ostendit Deus fauoris erga filios suos. Nam fallaciter vsurpant titulum illum, vt sit quasi integumenti loco, Se esse membra Ecclesiæ, eo quòd Deus illos adoptauerit. Hæc igitur ratio est, cur Zedekias hìc quærat, *an non facturus sit Deus secundum omnia sua mirabilia*: quasi diceret, Certè Deus semper similis sui manet: nos autem sumus populus eius: & cùm liberauit Ecclesiam suam toties, & tam variis rationibus, semper fuit admirabilis eius potentia: cur non ergo idem erga nos prosequetur? Tandem addit, *Vt ascendat à nobis*, hoc est, vt soluat Rex Nabuchadnezer obsidionem, & relinquat nos liberos. Iam sequitur responsum Ieremiæ: *Dicetis Zedekiæ*. non venit ipse ad Regem, sed contemptim legatis tradit mandata, quæ perferant. Nec dubium est, quin Propheta consultò hoc fecerit, & instinctu Spiritus sancti. neque enim superbè contempsit Regem suum: sed oportuit hac eum magnitudine animi deiicere Regis superbiam, vt sciret sibi esse negotium cum Deo viuo, cui nimis proteruè illuserat. *Sic dicit Iehouah Deus Israel*, Apponit epitheton, vt sciat Zedekias ad se, & totum populum nihil pertinere illa miracula, Quorum fiducia adhuc putabat fore incolumem suum statum: quasi diceret Propheta, quanuis Deus non opituletur tibi, & populo, non tamen à seipso deficiet, vel excidet à fœdere suo, sed manebit semper Deus Israel, & tamen te, & totum populum perdet. Dicit, *Ecce ego*: ante aliter, Venit Nabuchadnezer, qui præliabitur contra nos: nunc, *Ego sum*, inquit, *Deus*, quasi diceret, Nabuchadnezer posset vinci, posset mutare consilium, posset vos relinquere moræ tædio: sed scitote Nabuchadnezer pugnare sub imperio meo. *Ego*, inquit, *prohibeo* (sic enim libet vertere istud participium מסב.) *Ecce, ego prohibeo cuncta instrumenta bellica, quæ sunt in manibus, & quibus pugnatis contra Regem Babylonis, & contra Chaldæos*, quasi diceret, Quanuis sitis instructi armis, & copiis, & suppetant quæ faciant ad Vrbis defensionem, ego tamen prohibebo arma illa, id est, compescam ne quid vobis prosint. Alii, quemadmodum nuper dixi, vertũt, Conuertã in vos. Sed sensus hic videtur magis quadrare etymologiæ, quòd scilicet nihil proderunt arma, quæ suppetẽt Iudæis, quia Deus prohibebit, ne perueniant ad vllũ effectum.

Postea addit, *Chaldæos, qui pugnant foris ad murum contra vos.* Describit præsentē statū. Tunc enim Vrbs obsidebatur à Chaldæis: erat murus interpositus, & putabant Iudæi se posse repellere hostiles illos incursus. Dicit autē Deus, Hodie Chaldæi exclusi sunt muro, *sed ego colligam ipsos in medium Vrbis huius,* inquit, hoc est, faciam irruptionem ne murus impediat ingressum, quò minus occupent sinum Vrbis Chaldæi. Sequitur,

5 Et præliabor ego contra vos in manu extenta, & brachio robusto, & in ira & furore, & excandescentia magna.

Concludit quod dixerat: & quanquam postea fusius prosequetur eandem sentētiam, tamen confirmat quòd nunc vidimus, nempe Deum huius belli esse ducem, & Chaldæos esse quasi mercenarios eius milites, quos manu sua dirigit, & quibus dat signum pugnandi: *Ego,* inquit, *præliabor vobiscum.* Opponit hoc miraculis, quæ obtenderat Zedekias. Deus enim mirabiliter olim adfuerat Ecclesiæ suæ, neque id semel, sed plus millies. Dicit iam, Siquid est in me potentiæ, hoc erit vobis aduersum. Ne quid ergo speretis à me auxilii, sed scitote me esse armatum, donec vos perdidero. Adiungit, *In manu extenta, & brachio robusto:* quasi diceret, Miracula senserunt patres vestri in suam salutem: vos autem experimento discetis quanta sit virtus mea ad vos perdendos. Denique significat quicquid est in Deo potentiæ, materiam vel causam terroris esse Iudæis, ac proinde non posse saluos euadere, quoniam nihil magis formidolosum sit, quàm sentire manum Dei aduersam. Huc etiam pertinet quod addit. *In ira, in furore, in iracundia magna.* Significat his verbis Deus se fore implacabilem: & ideo falli Zedekiam, dum putat finem malis instare. Poterat quidem vno verbo dicere, Pugnabo in manu extenta, & in iracundia: sed cùm tertiò iram repetit, hinc apparet quod iam dixi, nempe excludi Zedekiam ab omni fiducia, ne seipsum frustretur, quasi aliquando possit exorare Deum, qui iam addixerat Vrbem vltimo exitio. Cæterùm, videbimus Prophetam non destitisse ab officio docendi, & reliquum aliquid fecisse pœnitentiæ. Sed præcisè ita respondit, quia non potuit aliter Rex expergefieri. Videbimus quomodo seipsum exposuerit, sed exordium illud fuit quasi fulmen ad prosternendam superbiam Regis, & populi. Obstupuerāt in suis malis primò. deinde etiam talis erat eorum contumacia, vt vellent Deum sibi subiicere. Cùm ergo talis esset vel stupiditas, vel obstinatio, nō potuit Propheta cum fructu hortari eos ad pœnitentiam, & offerre misericordiam Dei, nisi prius ita perculsi fuisset, vt sentirent se iam esse perditos, & Deum ita irasci, vt non possent salui manere humano modo. Sed reliqua differemus in crastinum.

PRECATIO.

Da omnipotens Deus, quādo non desinimus iram tuam prouocare, deinde ita ad pœnitentiam sumus tardi, vt saltem sic proficiamus dum nobis minas & signa etiam ostendis iudicij tui, vt nos totos tibi tradamus, & speremus etiam gratiam, quæ ad tempus fuerit abscondita, donec collectis animis, libere te inuocemus, & ita probemus veram nostram constantiam, vt nomen tuum glorificetur in nobis, vt possimus etiam nos vicissim in te gloriari per Christum Dominum nostrum, Amen.

6 Et percutiam habitatores Vrbis huius, tam hominem, quàm bestiam, peste magna morientur.

7 Et post sic, *postea,* dicit Iehouah, tradam Zedekiā regem Iehudah, & seruos eius, & populum, & qui residui erunt in vrbe hac à peste, à gladio, & à fame in manum Nabuchadnezer regis Babylonis, & in manum inimicorum ipsorum & in manum quærētiū animam ipsorum & percutiet eos ore gladii: nō parcet illis, neque ignoscet, neque miserebitur.

PROSEQVITVR IEREMIAS EVNDEM sermonem, quòd scilicet statuerit Deus perdere Ierosolymam, & populum, saltem ad tempus. Cæterùm, hic designat quid facturus sit, nempe quòd consumet eos pestis, & tabescent fame, quantisper inclusi erunt in Vrbe: quasi diceret, Etiam si ipsi Chaldæi Vrbem non statim capiant, obsidio

obsidio tamen ipsa grauior erit Vrbis excidio: quoniam intus fames ipsos vrgebit, & conficiet. Nunc ergo tenemus consilium Prophetæ. Sed tenendum memoria est quod iam heri admonui, nempe Deum sibi vni sumere quod poterat Chaldæis adscribi. Ergo authorem se facit omnium cladium *Percutiam*, inquit, *habitatores Vrbis huius, & tam hominem, quàm bestiam, peste magna morientur*. Hoc fuit primum genus pœnæ, quòd antequam hostis irrumperet in Vrbem pestilentia populum ferè confecit. Iam mali atrocitas notatur hac circunstantia, quòd non tãtùm homines peribunt, sed bruta quoque animalia. Nec mirum est, extẽdi vindictam Dei ad equos, ad boues, & asinos. Scimus enim omnia creata esse in vsum hominis. Ergo cùm Deus iræ suæ signa profert in ipsis brutis animalibus, vult incutere plus terroris hominibus, dum vident boues, & asinos secum inuolui similibus pœnis, qui tamen sunt innoxii. Quid enim dicemus meritos fuisse equos, & boues, dum vel morbis intereunt, vel priuãtur victu quotidiano? Sed Deus proponit tale spectaculum, vt homines magis tangantur, dum vidẽt totum mundum maledictioni obnoxium esse propter sua peccata. Coguntur enim agnoscere, quanta sit culpæ grauitas, qua fit vt terra arida sit, & sterilis, vt elementa sursum & deorsum officium suum non præstent, vt ipsa terræ sterilitas victu etiã orbet misera animalia, & aeris putredo ea interficiat. Sed de hac re alibi dictum fuit. Iam addit, *Posthæc*, hoc est, vbi magna ex parte consumpserit eos pestis, *dabo*, inquit, vel tradam *Zedekiam regem Iehudah, & seruos eius in manum Nabuchadnezer*. Significat etiã si pertulerint magno animo inediam, nihil tamen hoc illis profore. Sæpe contigit solui obsidionem, cùm tanta est pertinacia, vt famem, & sitim superando qui sunt obsessi, luctentur cum vltima necessitate. Nam qui eos premunt, existimant sibi esse certamen cum rabiosis feris: ita discedunt. Sed hîc pronuntiat Deus alium fore euentum, quòd scilicet Iudæi, postquam diuturna fame propè confecti fuerint, venient tamen in potestatem hostium. Ita significat patientiam illorum fore inutilem. Hoc autem miserrimum est, vbi spe liberationis multa aduersa & grauia tolerauimus, tandem hostem potiri imperio, & fieri arbitrum vitæ & mortis nostræ. Sed hic ostendit Deus, talẽ cladem manere Iudæos. Et cùm dicit, *tradam ZedeKiam Regem Iehudah*, non dubium est, quin Iudæis voluerit ostendere quàm stulta esset ipsorum fiducia, cùm putarent se fore semper saluos sub vmbra regis. Rex ipse, inquit, non eximet se à periculo. Quid igitur vobis proderit habere Regẽ? & ideo exprimitur nomen Regis, ne Iudæi se posthac decipiant stulta illa opinione, quòd scilicet putabant satis firmum sibi esse præsidium in Rege suo. Addit *seruos eius*, id est, Consiliarios. Serui enim Regis vocantur omnes aulici, & proceres, & ministri. *Ministros* igitur *eius*. Nam in Consiliariis multum erat superbiæ: ideo erant infesti Prophetarum hostes, quoniam excæcati stulta sua prudentia, spernebant & doctrinam, & omnes admonitiones. Hæc igitur ratio est, cur etiam Propheta dicat *venturos sub Regis potestatem*. Addit, *& populum*, vltima copula cùm dicitur ואת הנשארים, expositiuè accipitur. Neque enim enumerat alios, qui separati sunt à populo: sed melius designat qualis futurus sit populus, nempe exigua portio. Sic ergo resolui debet copula. *Eos scilicet qui residui erunt in Vrbe*. nã adhuc florebat Ierosolyma ciuiũ multitudine cùm habita fuit hæc concio. Ostendit igitur, postquam diminuerit Deus ciues, & redegerit ad exiguum numerum ex magna copia, tunc non fore malis finem, sed extremum malorum instare, vt scilicet vita ipsorum exposita sit hostis libidini. *Qui* ergo *residui fuerint in Vrbe*. & respicit ad proximum versum, quia dixerat multos perituros inedia. Quanquam non tãtùm de fame hîc agitur, sed etiam de gladio, & de peste. dicit enim, *Qui residui erunt à peste, & à gladio, & à fame*. Nam fames peperit pestem, vt fieri solet: deinde cùm hostes quotidie Vrbem impeterent suis machinis, fieri non potuit, quin multi occiderẽtur, nempe quia non possunt hostes repelli à muris sine aliquo conflictu. Significat igitur Deus, fore Iudæis negotium cum inedia, cum peste, & cum hostili incursu, donec tandem vincantur, & Vrbs capiatur à Chaldæis. Postea adiũgit, *In manum hostium ipsorum, in manum eorum qui quærunt animam ipsorum*. Repetitio hæc non est superuacua. Significat enim Deus quod clarius, & pluribus verbis exprimitur apud Isaiam, nempe Chaldæos non fore contẽtos præda, neglecturos aurum & argentum: quoniam ardebunt sæuitia, neque aliud ipsis erit propositum, quàm sanguinem fundere. Sic etiam hoc loco, vbi posuit nomen Hostium, adiungit *qui quærent animam ipsorum*, nempe qui capitali odio ferẽtur ad cædem, ita vt nõ possit placari eorum iracundia, & crudelitas, donec omnes morti tradiderint. Ita ostendit sanguinariam fore victoriam, quandoquidẽ non tantùm captiui ducẽtur Iudæi, vt fieri solet, eo quòd victores non putabant se operæpretium facere, si eos trahant quasi nihili mancipia: sed finem nõ alium fore, nisi vt omnes intereant. Ideo dicit *percutiet ipsos*: est mutatio numeri. quanquam autem refertur ad Regem ipsum, comprehenditur tamen totus exercitus sub capite. *Percutiet* igitur *ipsos ore gladii, non parcet, non ignoscet* (quanquam sint synonyma) *& non miserebitur*, quemadmodum etiam prius visum fuit. Deus ergo iram suam inexorabilem hîc transfert ad Chaldæos, qui erant eius ministri, quasi diceret, Hostes erunt implacabiles. non poterunt flecti ad misericordiam: quoniam ita mandaui, & impellam vt exequantur iudicium meum. Et hoc non debet videri absurdum, quòd Deus implacabili Isa.13.17.

iracundia voluerit populum hunc in nihilum redigere. Scimus enim quanta fuerit in sceleribus obstinatio. Quoniam igitur sæpius Dei misericordiam repulerant, quodammodo præcluserant ianuam veniæ. hinc factum est, vt Deus vellet Chaldæos ita furere sine vllo sensu humanitatis. Postea sequitur,

8 Et ad populum hunc dices, Sic dicit Iehouah, Ecce, ego propono coram vobis, *coram faciebus vestris*, viam vitæ, *vitarum ad verbum*, & viam mortis.

9 Qui habitabit in Vrbe hac morietur gladio, & fame, & peste: qui autem egressus fuerit, & habitauerit, *vertunt quidam Interpretes, qui ceciderit: sed dicemus de hoc verbo postea*, apud Chaldæos, qui obsident vos, viuet, & anima illi erit in spolium.

Hic Deus affirmat *se proponere viam vitæ, & viam mortis populo*, nempe vt certò sciant, quicunque manebunt in Vrbe, propinquam iis instare mortem: qui autem exibunt, & vltro se dedent hostibus, illos fore saluos. Moses alio sensu dicit se proponere viam vitæ, & viã mortis. Loquitur enim de Lege, quæ continet promissionem gratiæ Dei, & minas aduersus trãsgressores. Sed hic aliud sibi vult Propheta, quod scilicet nõ alia sit spes salutis, quàm si collũ iugo submittant Iudæi, & sponte tradant se hostibus: quoniam si pertinaciter velint defendere suum statũ, Deus erit illis hostis, quoniam direxit Chaldæos, ad pugnandum, & gubernat tam ipsorum consilia, quàm manus. Confirmat autem superiorem doctrinam: sed simul minas illas ad vsum accommodat: vt scilicet Iudæi deposita peruicacia, tandem agnoscant se non posse effugere castigatione, quam meriti sunt. Summa est, quoniam Chaldæi militant sub Dei auspiciis, fore victores: ideo frustrà Iudæos resistere, quoniam non poterunt elabi, nisi Deo ipso victo, quod fieri nõ potest. Ergo relinquit spem vnam, si temporali pœnæ se vltro subiiciant, & perferant æquo animo exilium, suppliciter agnoscant iustum Dei iudicium. hæc igitur summa est. Non est autem diuersa concio, sed tantùm confirmat Propheta quod prius dixit, & simul accommodat minas Dei ad populi vsum, vt sese humilient, neque amplius existiment sibi vtile fore, quòd ita præfractis animis resistunt Deo, quoniam tandem ipsos succumbere oporteat. *Dices* igitur *ad populum hunc, Sic dicit Iehouah, Ecce, ego propono vobis viam vitæ, & viam mortis.* Quæ est via mortis? ecce, inquit, *Quisquis habitauerit in Vrbe hac morietur vel gladio, vel fame, vel peste.* Hoc fuit incredibile Iudæis: nec dubium est quin fuerint accensi in furorem, cùm audirent sibi percundum esse in Vrbe sancta quam Deus protegebat. nam illic habebat suum Sanctuarium, erat eius requies. Sed iam Propheta illis excusserat omnes istas fallacias. Itaque liberè potuit illis minari, quanuis obiicerent suos illos prætextus: quandoquidem satis iustas causas reddiderat, cur nihil sperandum esset auxilii à Deo, quem toties, & tam obstinatè & tam diuersis modis prouocauerant. *Hæc* igitur *via est mortis*, inquit, *Si manetis in Vrbe.* Et recenset plures species, quasi diceret, Deum esse armatum non tantùm gladio hostili, sed etiam fame, & peste, vt alios gladio occidat, alios fame consumat, alios extinguat peste. Ergo ostendit ita ipsos constrictum iri vndique, vt frustra conentur elabi: quoniam si effugerint gladium, pestis illis occurret. si etiam à peste seruati fuerint, fames ipsos conficiet. Postea addit, *Qui autem egressus fuerit ad Chaldæos, qui vos obsident*, hoc est, qui sponte se dediderint. Nam illud erat obedientiæ signum, cùm Iudæi placido animo reciperent correctionem: & simul erat testimonium pœnitentiæ, quoniam hoc modo fatebantur se quamlibet graui pœna esse dignos. Hæc ratio est, cur Propheta nominet *viam vitæ, & salutis*, venire vltro, & voluntaria deditione in hostis potestatem. Et cum dicit *qui vos obsident* הצרים עליכם, est anticipatio, quia vult occurrere obiectionibus, quas vnusquilibet è populo afferre poterat: Quomodo audebo me proiicere? nam obsident nos Chaldæi. actum igitur erit de vita mea, si ego supplex ad ipsos veniam: Minimè, inquit Propheta. quanuis enim bellum gerant capitale cum hac Vrbe, quisquis tamen sponte ad ipsos transierit, ille manebit saluus, & reperiet ipsos propensos ad clementiam. Non promitteret hoc Deus, nisi haberet Chaldæos in manu sua, vt flecteret eorũ animos in vtranque partẽ. Quantùm attinet ad verbum נפל significat propriè cadere: sed hic pro habitare positum interpretor, vt etiam alibi Geneseos 25: Habitauit Ismael in conspectu fratrum suorum, vel è regione. Qui exponunt Esse mortuum, certè non tangunt neque cœlum, neque terram. Alii vertunt, Cecidit sors eius coram fratribus. sed coacta est etiam illa expositio. Non dubium igitur est, quin נפל significet sæpe iacere, & translatitiè sumatur pro habitare. & tamen non inficior Prophetam alludere ad subiectionem. Nam tenendum est, qualis fuerit conditio eorum, qui transibant ad Chaldæos. Oppressi enim

Deut. 30. 15

Gene. 25. 17

enim fuerunt non sine contumelia. Ergo hæc erat humiliatio: sed tamen propriè sumitur verbum hoc pro habitare. *Quisquis* ergo *ad Chaldæos egressus fuerit, vt se tradat, & qui apud ipsos habitauerit*, hoc est, qui passus fuerit se trahi in exilium, vel pro eorum arbitrio migrauerit è patria in alienam terram: *ille*, inquit, *viuet, & anima eius erit in spolium*, hoc est, eripiet animã suã, quemadmodum siquis prædam inueniat, quam corripiat furtim. Spolium enim hîc accipitur pro lucro aduentitio. Ergo, inquit, quisquis non grauatus fuerit sese Chaldæis subiicere, *saltem seruabit animam suam*. Denique significat Deus, eò vsque progressam esse malitiam populi, vt non rectum sit illis ignoscere. Quid ergo reliquum facit? vt subeant æquis animis, & humiliter temporalem pœnam, atque ita claudere desinant ianuam misericordiæ Dei. Interea tamen docet, non aliter sperandam ipsis salutem esse, donec castigati fuerint. Et hinc colligitur vtilis doctrina, nempe si quando prouocauerimus iram Dei nostra obstinatione, vt non possimus immunes esse ab omni pœna, ne recalcitremus, si velit moderatam pœnam de nobis exigere: ac modò consequamur æternam misericordiam, patienter feramus paternas correctiones. Sequitur,

10 Quia posui faciem meam contra vrbem hanc in malum, & non in bonum, dicit Iehouah: in manum regis Babylonis tradetur, & exuret eam igni.

Confirmat rursus quod dixit, nempe hanc fore viam mortis, si Iudæi manebunt defixi in Vrbe, quoniam hoc sit luctari aduersus Deum. Dicitur enim *Deus ponere faciem suam in malum*, cùm certò decreuit punire gentem hanc, vel illam. Nam Ponere faciem tantundem valet, ac sese obfirmare. Negat igitur Deus posse hoc mutari, quod semel statuit de excidio vrbis Ierosolymæ. Iam quis erit tandem euentus, si quis existimet Deo inuito se posse mortem effugere? Nempe, vt qui ad lapidem violenter impingunt, & crura, & brachia, & caput ipsum sibi frangunt: ita qui furiosè impingunt aduersus Deum, sibi vltimam perniciem accersunt. Videmus ergo cur hoc addiderit Propheta, ne scilicet Iudæi adhuc sibi fingerent vanas spes pro more suo: quoniam aliquid sperare tantundem erat, atque certare cum Deo ipso. *Tradetur* ergo, inquit, *Vrbs in manum Regis Babylonis, & exuret eam igni*. Significat, Nabuchadnezer non tantùm fore populi victorem, & triumphos suos acturum in Vrbe capta, sed Vrbem destinatam esse exitio. Hoc enim grauissimum est, cùm funditus vrbs aliqua diruitur. Sæpe capiuntur vrbes, & victor transfert huc & illuc incolas, sed manet tamen locus habitabilis. Pronuntiat autem Deus se grauius acturum cum vrbe Ierosolyma: quoniam peritura sit incendio. Sequitur,

11 Et ad domum, *vel palatium*, Regis Iehudah, Audite sermonem Iehouæ:

12 Domus Dauid, sic dicit Iehouah, Iudicate mane iudicium, *sunt quidem duo verba, sed vtrunque significat iudicare: sensus autem est, iudicate maturè, & proferte rectum, & æquum iudicium. postea adiungit speciem vnam*, Liberate spoliatum è manu oppressoris, ne exeat tanquam ignis, indignatio mea, & ardeat, & non sit extinguens, à facie malitiæ studiorum ipsorum, *hoc est, propter malitiam scelerum ipsorum.*

Nunc Propheta narrat se fuisse missum ad Regem, & eius Consiliarios. Hactenus promiscuè & Regem, & totum populum alloquutus est: hîc autem specialis legatio ei mandatur, *vt palatium Regis adeat*, & denuntiet quod instat iudicium tam ipsi, quàm eius Consiliariis. Hîc autem non præcisè minatur, vt antea, sed interposita conditione. hortatur enim eos ad pœnitẽtiam, & obliquè veniam illis promittit. Frustra enim sermonem faceret de resipiscẽtia, nisi inuitaret eos ad spem aliquã veniæ, & salutis. Interea non pugnat secũ: quia etiamsi Rex in captiuitatem esset abductus, potuit tamen adhuc consequi aliquam gratiam: postquam scilicet defunctus esset paterna correctione. Ergo quamuis Propheta hîc Regem, & eius Consiliarios ad pœnitentiam hortetur, non tamen simpliciter immunes fore docet à pœna: sed promittit aliquam mitigationem. Et hic locus admonet, non debere nos desperatis animis ruere, quamuis vndique immineat aliquid terroris, & iam ostendat Deus, non posse in totum nos effugere pœnam.

Nihil enim absurdius quàm metum quo nos Deus ad se retrahit esse desperationis causam, vt non resipiscamus: quia etsi non tollitur prorsus ira Dei, magnum tamen hoc est, posse mitigari, ita vt leuatio aliqua occurrat simul cum ipso malo. denique significat Propheta, adhuc posse iram Dei leniri, etsi in totum non placabitur, modò Rex cũ suis Consiliariis incipiat rectè iudicare. Vocat autem ***domum Dauid***, non honoris causa, sed potius per ignominiam: neque proponit illis personam Dauidis, vt quidam frigidè exponunt, quia iustè fuerit dominatus, fuerit præstãtissimus Rex, atque integerrimus: sed respicit Propheta ad fœdus Dei. Nam scimus fuisse deceptos, cùm putarent se quodam singulari priuilegio exemptum iri ab omni molestia: quoniam Deus familiam illam elegerat, & promiserat stabile fore Regnũ. Nam ita hypocritæ semper rapiunt in suum commodum quicquid pollicitus est Deus: interea sine fide, & pœnitentia iactant illũ sibi esse obstrictũ. Talis igitur fuit superbia in Rege, & eius Consiliariis. nam quia erant Dauidis posteri, non dubitabant se segregatos esse à communi sorte, & quasi esse sacrosanctos, vt loquuntur. Propheta igitur contemptim dicit, ***domus Dauid***, hoc est, iam cessent istæ inanes gloriationes. Deus enim vobis non parcet, quanuis centies iactetis vos esse Dauidis posteros. Et simul exprobrat iam prorsus esse degeneres, quia Deus pepigerat fœdus cum Dauide, hac lege, vt purè ipsum coleret. Posteri autem eius erant perfidi, & apostatæ. Ergo Propheta obiicit illis nomẽ Dauidis in maius probrum, quòd essent tam dissimiles patri suo, à cuius pietate defecerant.

Sic dicit Iehouah, ***Iudicate***, inquit, ***iudicium***. Non dubium est, quin fuerit magna prædandi licentia tam in Rege, quàm in eius Consiliariis. neque enim Propheta hîc iudicium illis commendat, nisi quòd omnis rectitudo exciderat apud ipsos. Quoniam igitur nulla erat cura æquitatis, ideo Propheta hîc iubet eos tandem agnoscere quid Deo, eiusque populo debeant. Fuit autem hæc grauissima tentatio omnibus piis, cùm viderent sacram illam domum, in qua fulgere debebat viua Dei imago, esse instar spoliarii, illic habitare latrones, qui impunè solerent grassari ad omnes spoliandos. Ergo vbi res sic erunt turbatæ, vt Iudices ipsi, quos Deus præfecit Ecclesiæ suæ regendæ, sunt quasi latrones, sciamus idem olim contigisse. Nec dubium est, quin Deus populi impietatem, & scelera hoc modò vltus fuerit. Nam nunquam passus fuisset domũ illam sic contaminari, & tot flagitiis repleri, nisi indignus fuisset populus tã bono ac probo Rege, quàm sanctis Cõsiliariis. Sciamus ergo Prophetam hortari Regem, & eius Consiliarios ad rectè iudicandum, quoniam obliti fuerant muneris sui, & fuerant quasi lupi rapaces. Addit vnam speciem, ***Liberate spoliatum e manu oppressoris***. Quidam vertunt E manu fraudulẽti, quasi עשק significet calumniis, & malis, aut fraudulentis artibus opprimere. sed aliter accipitur. Distinguunt quidam inter hæc duo verba: quòd עשק significet retinere alienum tanquam depositum, aut mercedem, aut aliud quidpiam: גזל autem significet rapere violenter. Sed discrimen illud confunditur à Propheta, quemadmodum apparet. Dicit enim, Liberate raptũ, id est, spoliatum: è cuius manu? nempe oppressoris. Cùm hæc duo inter se respondeant, ego non dubito, quin גזל promiscuè significet rapere, & prædari. Quanquam עשק sæpe etiam accipitur pro fallaciter opprimere, sed non semper. quicquid sit, significat Deus nullam fuisse Regi, & eius Consiliariis pauperum curam, vt reprimerent vim, & latrocinia, & iniustas rapinas. Erant igitur quasi socii prædonum ipsi iudices, quoniam impunè licebat rapere & prædari, vbi nullum erat auxilium in ipsis iudicibus, cum miseri homines ita improbè vexarentur. Nec tamen dubium est, quin Deus voluerit simpliciter, & absque vlla exceptione præstare suum officium erga diuites & pauperes. Sed quoniam vt plurimum iniustitia in hac parte conspicitur, hæc ratio est, cur per synecdochen ponatur duntaxat vna species. Postea addit, ***Ne egrediatur indignatio mea, tanquam ignis ardeat, & non sit extinguens***. Hîc significat Propheta, nisi in tempore & Rex, & eius Consiliarii resipiscant, actum de ipsis fore. Ergo subest tacita antithesis inter illam correctionem paternam, de qua loquutus sum, & inter illum exitum, de quo nunc Propheta loquitur. Iam accensa erat indignatio Dei, nec poterat statim extingui. Sed quanuis aliquid pasi essent, tamen exitus fuisset fœlix, & ex animi sententia. Hîc autem denuntiat bellũ irreconciliabile cum Deo, nisi maturè studeant redire cum ipso in gratiam. Addit, ***Propter malitiam studiorum ipsorum***. Est etiam hîc personæ mutatio, nisi placeat legere כם. sed hæc diuersitas frequenter occurrit in Scriptura. Nam cùm ipsos Propheta alloqueretur, adiungit nunc, ***Propter malitiam studiorum ipsorum***, quasi finito sermone loquatur de ipsis absentibus. vel quasi Deus, postquam mandauit Prophetę suo, deinde adiungat, Hoc illis denuntio, quoniam ita meriti sunt.

PRECATIO.

Da omnipotens Deus, quando non desinimus quotidie nouis delictis iram tuam accendere, ne saltem prorumpamus vsque ad obstinationem, vel contemptum: & quando vtile nobis est, castigari manu tua, vt nos placidè subijciamus tuis ferulis, & sinamus te

agere

agere patris officium erga nos, vt scilicet reuoces nos in viam, & nunquam desinamus in te sperare, etiam cùm videris nobis infensus: sed extendatur spes nostra in eum exitum, quem promittis, nempe vt mala ipsa sint nobis adiumento in salutem, donec defuncti omnibus præsentis vitæ miserijs, perueniamus in beatam illam quietem, quam nobis peperit vnigenitus filius tuus, Amen.

13 Ecce ego contra te, quæ habitas in valle, petra in planicie, *vel, petræ planiciei alij vertunt*, dicit Iehouah: qui dicitis, Quis descendet contra
nos? & quis ingredietur habitacula nostra?
14 Et visitabo super vos secundum fructum studiorum vestrorum,
dicit Iehouah: & accendam ignem in sylua eius, & consumet quicquid
est in circuitu eius.

QVANQVAM tota gens corrupta erat tempore Prophetæ, Ierosolyma tamē fuit caput, & sedes omnium malorum: primò, quia plus illic erat licentiæ: deinde, non putabant Prophetis dandum esse locum, quasi essent singulari quodam priuilegio immunes ab omni reprehensione: postremò, situs ipse Vrbis inflabat illis animos. nam cùm respiciebant altitudinem murorum, & turres suas, & alia propugnacula: putabant se esse extra iactum telorum. Hinc igitur securitas, quam nunc Propheta perstringit: & ideò vocat *habitatricem vallis*. Scimus Ierosolymam sitam fuisse in colliculis. nam mōs Sion erat quasi biceps: deinde erant etiam colles ferè contigui, versus Libanum præsertim: tamen erat vndique planicies: deinde si ablatus fuisset mons Sion, Ierosolyma sita erat in valle. Scimus enim circundatam fuisse montibus: Montes in circuitu eius, vt dicitur in Psalmo. Iam positus ipse loci dabat fiduciam ciuibus, quoniam accessus erat magis difficiles. Deinde non putabant hostes suos venturos in vallem illam, quæ teneret ipsos inclusos *Psal. 125.2.* multis angustiis, acsi essent obsessi. Hæc igitur ratio est, cur Propheta vrbem ipsam nō appellet proprio nomine, sed dicat *eam habitare in valle*: deinde vocet *rupem in planicie*. nam quia ישר est Rectus, inde מישור significat locum æquabilem. Erat igitur regio tota quasi planicies continua vsque ad montes. Iam ipsa Ierosolyma habebat suos colliculos, vt iam diximus: erat igitur *quasi rupes*, aut petra *in planicie*. Nunc videmus quo consilio Propheta vsurpet hanc periphrasin: quia scilicet gloriabātur Iudęi positu vrbis suæ, ac si esset inexpugnabilis: deinde quoniam vicinitas montium vnà cum planicie dabat plures commoditates. Scimus autem quàm propensi sint homines ad peruersam securitatem, vbi ante oculos nihil occurrit periculi, sed potius se offerunt multa præsidia, vel alia adiumenta, quæ possint spē auxilii facere. Ergo hanc falsam gloriationē Propheta reprehēdit, cùm vocat *Ierosolymam habitatricem vallis*. Et adiungit *esse rupem in planicie*: quod clarius exprimitur in contextu, *Qui dicitis, quis descendet contra nos? & quis intrabit in habitacula nostra?* Verbum יחת quidā vertunt, Quis cōteretur super nos? deducunt enim à radice חתת: sed potius est à נחת, quod est Descēdere: & prior ille sensus nimis coactus foret. Loquitur autem Propheta ex opinione populi, qui putabat satis supérque se esse munitum contra omnes hostium impetus. Potest quidem fieri, vt non ita palàm loquuti sint; sed Propheta respicit occultos cordis affectus, cùm tribuit illis hanc iactātiam, Se habitare locum inexpugnabilem ita vt formidabilis esset accessus. nam loquūtur securè, *Quis descendet ad nos? quis ingredietur domos nostras?* quasi nidum haberent in nubibus. Significant enim sibi tranquillum fore statum, quia non audebunt hostes propius accedere: vel si ausi fuerint, turpiter pellētur, quia sufficiet duntaxat portas Vrbis claudere. Deus autem ex aduerso dicit, *Ego ad te*, vel, contra te: *& visitabo te*, inquit. quāquam mutat numerum: dicit enim pluraliter, *Visitabo super vos*, quia iam cœperat dicere, האמרים *qui dicitis*. *Visitabo* igitur *super vos secundum fructum actionum vestrarum*, hoc est, tractabo vos, vt digni estis, vt merentur vestra opera. Fructus enim hîc accipitur pro mercede. Minatur ergo Deus se repensurum Iudæis quod meriti erant, quia non destiterant iram eius prouocare. Postremò adiungit, *Accendam ignem in sylua eius*. Quòd Syluam metaphoricè quidā accipiūt pro vicinis oppidis, videtur alienum esse à Prophetæ sensu. Non inficior quidem esse metaphoram in his verbis, sed tunc Syluæ nomen non referendum erit ad oppida & pagos, sed potius ad ædificia vrbis ipsius, quemadmodum & alibi etiam hac loquendi forma vtuntur Prophetæ. Quoniam ergo domus erant extructæ ex magna congerie lignorum, deinde ex proceris arboribus, & electissimis: copiam illam Propheta syluæ comparat. Tamē sic simpliciter exponere licebit, & nescio an magis dextrè, ac commodè, vt Propheta designet Libanū. Vocat igitur *syluam Vrbis* arbores Libani, quas scimus fuisse apprimè nobiles. Nam celebratur passim earum proceritas: deinde etiam scimus fuisse valde fertiles. Quoniā ergo pars falsæ gloriæ erat in mōte Libano, propheta dicens

tè significat fore adiumento ad vrbem ipsam exurendam: quia vbi Deus volet consumere Iudæos, sumet ex loco propinquo materiam. Iam quia tenemus cõsilium Prophetæ, discamus vsum huius loci. Diximus alibi, nihil magis exosum esse Deo, peruersa confidentia, vbi homines innixi suis adiumentis, sibi promittunt statum fœlicem & stabilem: & ita torpent in sua securitate. Sic enim fit, vt contemnant Deum: neque dignentur ad ipsum confugere: derideant ipsius iudicia; deinde tandem rapiantur insano impetu ad omnem petulantiam. Hæc ratio est cur toties Prophetæ, & tam acriter insurgant aduersus homines securos, qui scilicet cõtra Deum superbiunt, vbi nulla solicitudine, & nullo metu tanguntur. Non ergo tantùm faciunt Deo iniuriam, quoniam transferunt fiduciam salutis suæ ad media, vel adminicula, quibus perperam nituntur: sed non existimant se iam esse obnoxios Deo. Hinc fit, vt sibi promittant impunitatem: atque ita obstupescant prorsus in suis vitiis. Nunc sequitur,

CAPVT VIGESIMVM SECVNDVM.

SIC dicit Iehouah, Descende in domum Regis Iehudah: & loquere illic sermonem hunc,

2 Et dices, Audi sermonem Iehouæ, Rex Iehudah, qui sedes super solium Dauidis, tu, & serui tui, & populus tuus, qui ingredimini per portas istas.

3 Sic dicit Iehouah: Facite iudicium, & iustitiam, & eripite spoliatum è manu oppressoris: peregrinum, pupillum, & viduam ne fraudetis, *Ieronymus hoc verbum vbique vertit, contristari, vel tristitia afficere: significat autem potius inferre violentiam, aut fraudulenter nocere*: ne violentiam exerceatis, *alii vertunt*, אל תחמסו, & sanguinem innocentem ne fundatis in loco isto.

Iterum iubetur Propheta Regem aggredi, & eius Cõsiliarios: quãquam exhortatio ad totum populum extenditur. sed oportuit à capite incipere, vt scirent plebei homines, & obscuri nõ amplius ludendum esse, cùm ne Regi quidem ipsi, & Consiliariis Deus parceret. plus enim terroris incutitur hominibus gregariis, cùm vident ipsam altitudinem prosterni. Ergo vt hæc doctrina efficacius penetraret in animos omnium, iubetur Propheta sermonẽ dirigere ad ipsum Regem, & eius Consiliarios: postea secũdo loco iubetur etiam complecti totum populi corpus. Hinc autem apparet, spem gratiæ fuisse adhuc residuam, si Rex vnà cum toto populo amplexus fuisset admonitiones Prophetæ: & si vera fuisset resipiscentia, & conuersio, Deus ad ignoscẽdum fuisset propensus. Quanquam notandum est quod antè dixi, nõ potuisse effugere cladem, quæ instabat: sed exilium fuisset longe mitius: deinde, reditus fuisset etiam certior, & modis omnibus experti fuissent, se non fuisse reiectos à Deo, quãuis ad tẽpus fuissent castigati. Cùm ergo nunc dicimus spem veniæ fuisse illis propositam, non debet ita accipi, quasi potuerint Vrbis cladem auertere. nam semel fuerat hoc Deo decretum, vt populus in temporale exilium traheretur, deinde vt cessarent ad tempus sacrificia, & horribilis vastitas documento esset, populũ fuisse Deo nimis ingratum: præsertim verò eius obstinationem non potuisse ferri, cùm tandiu contempti fuissent Prophetæ vnà cum Dei mandatis. Sed tamen speranda illis erat pœnæ mitigatio, si fuissent tacti aliquo sensu, vt studerent cum Deo redire in gratiam. Quoniam autem nihil profecit Ieremias tot exhortationibus, redditi sunt magis inexcusabiles. Nunc videmus quorsum tendat hæc tota doctrina, nempe vt Iudæi toties conuicti queri desinant se quicquam pati immeritò, quoniam sæpius, imò ferè innumeris vicibus fuerant admoniti, & Deus illis obtulerat misericordiam suã, si fuissent sanabiles. Iam venio ad verba: *Sic dicit Iehouah, Descende in domum Regis*. Videmus Prophetam fuisse præditum ea magnitudine animi, vt splendor Regii nominis non debilitauerit ipsum, quò minus exequeretur partes sibi iniunctas. Alibi etiam similia exempla vidimus. sed quoties occurrunt tales loci, digni sunt obseruatu. Primùm, vt serui Dei intrepidè fungantur suo munere, neque blandiantur magnis & diuitibus, neque quicquam remittant ex sua grauitate, dum occurrit aliquis splendor, vel altitudo. Deinde, vt etiam discant qui vidẽtur sibi excellere supra alios, non posse, quicquid præstantiæ obtendent, illis prodesse, quin se subiiciant doctrinæ propheticæ. nam antehac vidimus missum fuisse Prophetã, vt argueret summos quosque, & increparet, hoc est, vt personas omnes negligeret. Sic etiam hoc loco demonstrat, sibi totum mundum fuisse quasi sub pedibus, quia non poterat aliter exequi munus suũ, quin assurgeret supra Regem ipsum, & totam potentiam ipsius. Dicit autem *Regem sedere super solium Dauidis*, non

Cap. 1. 18.

dis,non honoris causa,vt antè attigi:sed potius vt crimē Regis exaggeret, quòd scilicet occupet sacram illam sedem,qua plusquā erat indignus.nam & si dicitur sedere Deus in medio deorum, quoniam per ipsum Reges regnant: scimus tamen solium Dauidis fuisse aliis omnibus excellentius,quia erat regnum illud sacerdotale,& erat imago cælestis regni, quod postea in Christo solidè patefactum fuit. Ergo cùm Reges Iehudah,qui erant posteri Dauidis,essent Christi imagines,minus ferenda fuit eorum impietas,postquam immemores suæ vocationis desciuerant à patris sui Dauidis imitatione,& facti sunt prorsus degeneres. Sic Prophetæ cùm appellant domum Israel,& domum Iacob,haud dubiè exprobrant Iudæis, quòd dissimiles sint sancto Patriarchæ. Nunc ergo tenemus Prophetæ consilium,cùm dicit, *Audi sermonem Iehouæ Rex Iehudah, qui sedes super solium Dauidis*. Cæterùm,vt iustum pondus habeat obiurgatio,diligēter Propheta inculcat, se nihil proferre,nisi quod diuinitus mandatum est. Hæc ratio est,cur iterum repetat, *Dices, Sic dicit Dominus, Descende,loquere,& dices*. Iam à Rege descendit ad Consiliarios,& tertiò ad totum populum: *Tu*,inquit, *& serui tui*. Per Seruos Regis Scriptura intelligit omnes eius ministros,qui sunt à consilio, qui præfecti sunt ad exercenda iudicia, & qui Regiam potestatem exercent. sed notandum est,quòd tandem totum populum alloquitur. Videmus ergo doctrinam esse omnibus communem,sed exordium fieri à Rege,& eius Consiliariis, ne existiment plebei, se fore impunitos,si contempserint hanc doctrinam,cui etiā Reges oportet sese subiicere. Primò dicit, *Facite iudicium,& iustitiam*. hoc maximè ad Regē,& Iudices,ac Præfectos spectat. nam scimus priuatos homines non esse armatos ad defensionem bonorum. & si enim quisque opponere se debet iniuriis,& maleficiis,tamen specialiter hoc iniunctum est Iudicibus, quos etiā in hunc finem Deus armauit gladio. *Facere iudicium*,accipitur pro ius suum cuique reddere.Sed cùm hæc duo simul iunguntur, *Facere iudicium & iustitiam*, sub Iustitiæ nomine intelligi debet æquitas, vt cuique ius suum reddatur : sub nomine autem Iudicii , seueritas in pœnis exigendis. neque enim satis est, si Iudex pronuntiet quid rectum sit , nisi etiam coerceat improbos , siquando audacius insurgant. Hoc igitur est facere iudicium,quasi armata manu tueri simplices,& innoxios. Postea adiungit, *Eripite spoliatum è manu oppressoris*. Repetit quod vidimus capite proximo : & hìc sub vna specie comprehendit officium Iudicum , nempe vt sese constanter opponant iniuriis , & reprimant improborum audaciam,quia nunquam sponte adduci possunt, vt se modestè , & placidè gerant. Quoniam ergo compescendi sunt violento remedio,dicitur, *Eripite spoliatum è manu oppressoris*, גזול,de qua voce alibi dixi.sed hac loquendi forma significat Deus , non sufficere si Iudex abstineat à tyrannide,à sæuitia,non incitet improbos,nec illis faueat,nisi etiam agnoscat, se adeo præfectum esse hac lege, *Vt eripiat spoliatos è manu oppressoris*,nec dubitet subire odia, & pericula,dum studet officio suo non deesse. Adiungit nunc Propheta alias species, quas non attigerat proximo capite : *Ne fraudetis peregrinum, & pupillum, & viduam*, inquit. Sæpe hæc loquutio occurrit in Scriptura, nō quòd fas sit,quēquā fraudare. Neque enim Deus eximere vult à noxa solos pupillos,& peregrinos,& viduas:sed quoniā in pupillis nulla est ratio,nullum cōsilium,expositi sunt quasi in prædam:viduæ etiam,quia nihil in se opis habēt, & peregrini carent fauore, nullos reperiunt amicos qui suscipiant eorum causam: ideo præcipuè commēdat Deus tam peregrinos,quàm pupillos,& viduas. Deinde alia etiam est ratio. nam cùm ius redditur & pupillis, & peregrinis, & viduis, non dubium est, quin illic clarius reluceat æquitas. Nam si quis amicos secum adducit,& aduocat ad causæ suæ defensionem , Iudex mouetur : qui etiam est indigena: habebit suos cognatos,& propinquos, qui suffragentur eius causæ:qui diues est, & præditus authoritate,etiam mouebit Iudicem, ne audeat notabilem aliquam afferre iniuriam. Sed vbi in mediū prodit vel peregrinus,vel pupillus,vel vidua, Iudex posset impunè opprimere eos omnes. Ergo si rectè iudicat , non dubium est , quin magis conspicua sit eius integritas , & rectitudo. Hæc igitur ratio est , cur Deus passim species istas enumeret cùm agitur de rectis & æquis iudiciis. Postea adiungit, *Ne exerceatis violentiam,& ne fundatis sanguinem innoxium in loco isto*. Hæc etiam propriè ad iudices spectant. Est autem hoc quasi horribile prodigium, sedem illam Dauidis ita fuisse pollutam,vt esset quasi latronum spelunca. Vbicunque aliqua obtenditur species iudicii, debet illic esse quædam reuerentia, vel pudor:sed quemadmodum diximus, tribunal illud erat Deo sacrum peculiariter. Cùm ergo Rex , & eius Consiliarii fuerint quasi prædones, & ita occupauerint sedem Dauidis, vt grassata fuerit omnis impietas , nec dubitauerint hinc inde rapere,ac si essent in aliquo spoliario, hoc, quemadmodum dixi,fuit triste, & fœdum spectaculum. Sed eò diligentius notare hunc locum oportet, vt discamus nos confirmare aduersus mala exempla,ne qua scilicet hominum impietas fidem nostram labefactet,cùm videmus in ipsa Dei Ecclesia res ita permixtas, & confusas, vt qui gloriantur Dei nomine, sint quasi latronibus similes,ne propterea alienemur à vera pietate. Detestari quidem necesse est eiusmodi monstra: sed ita cauendum est,ne vilescat nobis sermo Dei hominum culpa. Tenenda est igitur illa Christi admonitio, Dum sedēt Scribæ, & Pharisæi super sedem Mosis , vt ipsos audiamus. Sic oportuit Iudæos venerari Regium illud solium,cui Deus insculpserat certas notas suæ gloriæ. Quāuis autem viderent fœdatum esse multis sceleribus hominum, & flagitiis, tamen debuit manere

Psal.82.1.

Matt.23.2.

Psal.132.14 aliqua reuerentia propter verbum illud, Hæc requies mea in seculū seculi. Sed videmus interea Regē fuisse grauiter, & seuerè obiurgatū, vt dignus erat. Itaque nimis stolidè Papa hodie se eximere conatur ab omni reprehensione, quòd occupet sedem Apostolicam. Vt demus quod postulat (quanquam friuolum est, ac puerile) Romā censeri sedem Apostolicam (quæ nunquam vidit Petrum, vt arbitror) certè solium Dauidis magis fuit venerabile, quàm sedes Petri: tamen posteri, qui Dauidi successerant, quanuis gestarent Christi imaginem, & personam, nō protinus fuerunt immunes à reprehensione, quemadmodum hîc cernimus. Potest tamē quæri, cur dicat Propheta se missum fuisse ad totum populum, quando eius doctrina non nisi ad Regem & Iudices publicos dirigitur. Neque enim pertinet ad vulgus ipsum, aut priuatos homines. Sed iam dixi, facile fuisse gregariis hominibus, colligere quàm metuendum esset Dei iudicium, quia audiebant pœnam denuntiari etiam domui Dauidis, quæ tamen erat quasi sacrosancta. Cùm viderent ergo citari ad Dei tribunal eos, qui erant quodammodo soluti Legibus, quid poterāt reputare, nisi vt quisque in seipsum descenderet, ac examinaret vitam suam? quia necesse erat, tandem vocari ad reddendam rationem, postquam Rex ipse cum suis Consiliariis præcesserat. Nunc sequitur,

4 Quia si faciendo feceritis: *alij vertunt, quin potius faciendo faciatis*, sermonem hunc, *hoc est, obediatis sermoni huic*, & ingrediemini per portas domus huius, Reges sedentes pro Dauide, *aut Dauidi*, super solium eius, insidentes currui & equis, ipse, Rex, & serui eius, & populus eius.

5 Quòd si non obedieritis sermonibus istis, in me, *hoc est, per me*, iuraui, dicit Iehouah, quòd in solitudinem, *aut, vastitatem*, erit domus hæc.

Propheta clarius exprimit quod nuper dixi, nempe si ex animo Iudæi resipuissent, fuisse adhuc locum misericordiæ. Promittit enim illis, Deum fore placabilem, si studeant se reconciliare. & allicit eos ad pœnitentiam blandis verbis. כי אם, possumus cōiunctim legere, vt sit, Quin potius. Alios tamen sequutus sum qui sic transferunt, *Quia si faciendo feceritis hunc sermonem, tunc ingrediemini*. ita copulam resoluunt in aduerbium temporis, vt sæpe fieri solet. Interea non malè quadrat alter sensus, vt verbum futurum עשה, sit hortatis. Scimus enim futurum tempus accipi sæpe pro imperatiuo apud Hebræos. Quantùm ad summam rei non multum interest. nam eodem redit Prophetæ consilium, Deum scilicet fore Iudæis exorabilem, si non fuerint prorsus immorigeri: *Tantum*, inquit, *obedite sermoni meo*, & salua res erit, non quòd impunitas speranda esset, quemadmodum antè dixi, sed quia experti fuissent, se non frustra fuisse Deo reconciliatos ob pœnæ mitigationem. Fuisset enim illis exilium dulce, & Deus haud dubiè placasset illis aduersarios: multis denique modis ostensa fuisset illis misericordia. Porro significat Propheta, se nō frustra eos vocare ad pœnitentiam, sed simul gratiam Dei proponit in pœnæ mitigationē, Et addit, *Ingrediemini per portas domus huius*, inquit, *tam Reges, quam eorum Consiliarij*: sed mutatur numerus postea: *Ipse*, hoc est, quisque Rex. Videtur quidē primo intuitu Propheta retractare quod dixit de exilio: sed coniungi debent ista duo, nempe fuisse aliquid spaei residuum, si Iudæi locum dedissent Dei gratiæ: deinde ferendam tamen illis fuisse pœnam, quæ semel decreta erat: hæc non malè inter se conueniunt. nam Deus statuerat abducere in exilium Iudęos, sed haud dubiè non fuisset in solitudinem redacta tota Iudæa, quemadmodum factum est, vt postea in fine libri legitur, perdita eorum contumacia, qui poterāt adhuc in patria habitare. hoc vnum est. Deinde post exilium fuisset melior, & fœlicior longe status. Atqui tunc prorsus pedibus calcatū fuit diadema. & quicquid fuerat dignitatis, & potentiæ in familia Dauidis, id fuit quasi abolitum. Cùm ergo dicit Propheta, *Ingredientur Reges in curru, & equis*: deinde, *populus*, & *ipse cùm Consiliarijs per portas Vrbis huius*, per Portas non intelligit fore ita integros, ne Deus castiget eorum scelera: sicuti pronuntiauerat: sed fore aliquam speciē Regni, & breue fore exilium, deinde tandem fore restitutionem, vt redeant posteri Dauidis quasi postliminio, & vrbs ipsa instauretur, ita vt floreat tam opulentia, quàm aliis omnibus bonis. hæc est promissio. Interea adiungit ex opposito Propheta, *Si non audierint, locum illum fore prorsus desertum*. Sed hæc comminatio tractabitur die crastino.

PRECATIO.

Da omnipotens Deus, quando dignatus es erigere solium Filij tui inter nos, vt sinamus nos ab ipso regi, nec falsò iactemus nos esse eius populum, sed re ipsa demonstremus

nos verè, & ex animo profiteri ipsum esse nostrum Regem, ac ipsi vicissim toto vitæ cursu sic nos tueatur contra omnes hostium insultus, vt semper auxilio tuo innixi, & possidentes in patientia animas nostras, tandem colligamur in beatam illam gloriam, & quietem, quam nobis peperit sanguine suo, Amen.

HERI exposuimus sententiam illam Prophetæ, Regnum scilicet rursus restituendum à Domino, si Rex, & eius Consiliarii, totúsque populus resipiscerent. Nunc opponitur comminatio, si non audierint, actum esse de palatio, & de Vrbe. Sæpius autem repetitur nomē domus, vel palatii, quia tametsi munitiones Vrbis inflabāt animos populo, præcipue tamen superbiebat illa fiducia, quòd Deus pollicitus fuisset æternum fore regnum Dauidis. Ergo non putabant posse fieri, vt vnquam excideret regia dignitas, quandiu Sol, & Luna in cælo forent. Huic peruersæ fiduciæ occurrit Propheta, & dicit, *Si non audieritis hos sermones*: mutat numerum. dixerat prius, את הדבר הזה, sermonē hūc: nūc dicit את הדברים sermones istos. Sed numerus singularis cōplectitur summā totius doctrinæ. plurali autem numero nunc vtitur, quoniā hortatus illos fuerat ad vitæ mutationē. Iam verò ne putēt se inaniter terreri, pronuntiat *Deum per se iurasse*. Scimus hoc fieri propter hominum socordiam, cùm Dominus iurat, vel vbi aliquid promittit, vel vbi denuntiat pœnam peccatoribus. Vix enim simplex verbum pro sua incredulitate corda nostra admittunt, nisi Deus modis omnibus ea purget impedimentum tollendo. & hæc est vtilitas iurisiurandi, vbi Dominus non tantùm simpliciter loquitur, sed quò nos certiores reddat salutis nostræ, sancit suam promissionem nomine suo quasi pignore interposito. Eadem etiam ratio est in minis. nam tanta est in peccatoribus securitas, vt surdi sint, donec quasi violenter penetret Deus in ipsorum corda. dicit igitur, *Deum per se iurasse*, quoniam incredibile erat apud Iudæos, posse vnquam perire familiam illam, quæ diuinitus segregata fuerat è mundo. Nunc sequitur, Psal 89.38

6 Quoniam sic dicit Iehouah super domum Regis Iehudah, Guilead, tu mihi caput Libani, si non posuero te desertum, tanquam vrbes quæ non habitantur.

Confirmat superiorem sententiam, & pluribus verbis prosequitur quod satis clarè dictum fuerat: quoniam vix poterat excuti peruersa illa gloriatio Iudæis, quòd putabant stabile fore regnum in familia Dauidis, & exemptum esse ab omni mutationis periculo. Cæterùm, Interpretes in sensu verborum dissentiunt: non referam singulas opiniones, neque opus est: tātùm dicam de genuino sensu quod mihi videtur. Aliter quidem omnes reliqui, sed non dubito Prophetam idem velle quod prius septimo capite vidimus. Dicebat illic, Ite in Silo, & videte qualis sit facies illius loci: nam per longum tempus illic habitauerat Arca fœderis. Cùm ergo putarent locum illum esse sacrosanctum, redactus tamen fuit in vastitatem, & ita debuit esse horribile spectaculum toti populo. Nunc eadem ratione, vt mihi videtur, Propheta hîc comparat Libanum cum monte Galaad. nam quod alii dicunt Guilead fuisse metropolim decē Tribuum, nihil habet firmitatis. Sed tenenda est illius temporis conditio: Regnum Israel prorsus excisum fuerat quo tempore hanc concionem, & reliquas habuit Propheta noster. Iudæa fuerat quidem multis cladibus attrita, sed stabat tamen qualecunque regnum. Ergo per montem Galaad non dubito, quin Propheta designet totum regnum Israel per Synecdochen, sed alio fine, quàm existimant Interpretes, nempe quia tunc vastata erat terra Israel. Nam abducti fuerant omnes incolæ in exilium, & abactæ fuerant omnes prædæ, nihil effugerat libidinem & sæuitiam hostium. Cùm ergo terra Israel redacta esset in solitudinem, dicit Deus non fore sibi maiore in pretio Ierosolymam, & regnum Iehudah, quàm fuerit tota regio decem Tribuum, quæ certè amplitudine & opulentia præstabat. Et hoc facilè colligitur ex verbis: non dicit, Tu es sicut Galaad, caput Libani, sed, *Tu mihi Guilead caput Libani*. Vocat autem Ierosolymam caput Libani, quòd Regina esset illius terræ. nam per montem Libani designat quicquid pretiosum fuit in terra illa, vt herì allata fuit ratio. Iam quòd ad Galaad spectat, non existimo fuisse vrbem illo nomine, quam hîc memoret Propheta, sed potius Synecdochicè complectitur terram sub monte illo, quoniam refertus erat & multis fructuosis arboribus, & balsamo præsertim, & resina, & aliis multis herbis odoriferis: deinde etiam aromatibus, quæ huc vsque illinc hodie quoque aduehuntur. Et ideo vidimus capite octauo, An non est resinā in Guilead? hoc est, an nihil medicinæ vsquam reperietur ad sanandam Ecclesiam? Cur facta tunc fuit mentio montis Guilead? nempe, quia illic nascebantur optima aromata: præsertim autem opobalsamum, deinde illic Supra 7.12. Supra 8.22.

erant multæ arbores odoriferæ,& fructus pretiosissimi. Summa est igitur, Quid te putas esse? vel, quo iure tantopere tibi confidis? ego non peperci monti Guilead, & tam amplæ terræ, quæ multò excellentior fuit, quàm tu nunc sis. quid ergo sibi vult hæc stulta superbia, dum tibi persuades longè abesse omne periculum? *Tu eris* ergo *mihi tanquam Guilead*, hoc est, contemplare iudicium meum in monte Guilead,& in hac horribili vastitate terræ Israel: idem tibi continget quod illic potes nunc cernere. Iam tenemus quo sensu dicat Propheta, *Coram Deo caput Libani*, hoc est, Ierosolymam ipsam, quæ dominabatur Libano, *fore sicut Guilead*. Deinde adiungit, *Si non posuero te in desertum*. Iterum iurat Deus. nam scimus eclypticam esse formam iurisiurandi, vbi exprimitur tantùm particula, אם si. subaudiēda enim est imprecatio, Ne existimer Deus: vel, pro nihilo ducatur mea potentia: aut, ne censear posthac verax, & fidelis. Quicquid sit, iurat Deus *Vrbem illam fore in desertum, tanquam vrbes, quæ non habitantur*. Et ita optimè fluit contextus, quòd scilicet Ierosolyma erit tandem similis terræ Israel, quia Libano nō magis parcetur, quàm monti Galaad. Sequitur postea,

7 Et præparabo, *vertunt alij, sanctificabo, vt etiam* קדש *hoc significat, præparabo igitur*, aduersum te perditores, *aut vastatores:* שחת *significat perdere, & redigere in nihilum, & corrumpere, vnde nomē* משחתים *quod hic ponitur*, virum & arma eius, *aut, instrumenta bellica, vasa, transferunt*, & excindent electionem cedrorum tuarum, *hoc est, electißimas quasque cedros tuas*, & coniicient in ignem.

Modum exprimit, quia simpliciter dixerat instare ruinam vrbis Ierosolymæ, adiungit *Venturos esse perditores, & quidem bene armis bellicis instructos, qui electißimas quasque cedros excindant, & conijciant in ignem*. Admonet autem, non sponte, vel proprio motu venturos esse illos perditores, sed arcano Dei instinctu: quia si putassent Iudæi sibi esse cum Chaldæis negotium, hoc nihil ad exercitium pietatis: sed Propheta disertè exprimit, Chaldæos fore Dei ministros, quoniam ab ipso excitati erūt, quemadmodum hæc doctrina subinde occurrit apud Prophetas. Denique, hîc duo notāda sunt, nempe esse in promptu Deo multa media, quibus pœnam exigat de Iudęis. Nam hinc contemptus, quia somniant impii Deum esse exarmatum, neque semper habere ad manum paratam executionem, vt loquuntur. Propheta igitur ostendit, Chaldęos præsto fore simul ac sibilauerit Deus, vel signum dederit. hoc est vnum. Deinde admonet, Chaldæos fore tāquam Dei flagella, ne Iudæi confligant veluti cum mortalibus, sed sciant se vocari ad reddendam vitæ rationem, quoniam nimis diu fuerunt rebelles Deo, & eius Prophetis. Hoc ergo intelligi debet sub verbo *præparandi*. Iam quòd *ad cedros electas* spectat, rursus alludit Propheta ad montem Libanum, & ad syluam Ierosolymæ, de qua heri dictum fuit. Potest tamen hoc referri ad ipsa ædificia. nam tabulata vtplurimùm Iudæi solebant extruere ex lignis cedrinis, quemadmodum satis notum est. Ergo licebit transferre hoc ad splendidas & sumptuosas domos. Sed absque figura etiā possumus accipere de arboribus mōtis Libani. Erat autem illud præcipuum regionis decus, videre nobilissimas arbores in monte illo. Ergo per Cedros haud dubiè designat Propheta quicquid erat splendoris Ierosolymæ, & in toto circuitu. Sequitur,

8 Et transibunt gentes multæ per Vrbem hanc, & dicent quisque socio suo, *vir ad socium suum, ad verbum*, Cur fecit Iehouah in hunc modum Vrbi huic magnæ?

9 Et dicent, Quia dereliquerunt fœdus Iehouæ Dei sui, & sese inclinarunt coram diis alienis, & coluerunt eos.

Ostendit his verbis Propheta quantoperè in suam perniciem desipiant Iudæi, cùm tam præfractè à se repellant Dei iudicium. Neque enim dubium est, quin verba hæc contineant duas antitheses. Nam comparat mortales homines cum Deo, deinde gentes multas cum ipso vno. Non potuerant Iudæi ferre Deum Iudicem, & adhuc refragabantur, & volebant sua pertinacia vincere. Dicit ergo Propheta, Quia nō sustinent iudicari à Deo, venturos esse Iudices, qui liberam de ipsis sententiam pronuntient. quinam erunt? Profani homines, inquit. Deinde, quia non poterant vni Deo se subiicere Iudæi, Propheta opponit vni Deo Gentes multas. Videmus ergo quale sit pondus in his verbis: *Transibunt*, inquit, *gentes multæ per hanc Vrbem*, hoc est, hactenus Deus hanc Vrbem decorauit suis beneficiis, vt esset instar miraculi extraneis hominibus. nam

conspicua

conspicua fuit tanta dignitas illius vrbis, vt conuerteret in se omnium oculos, & celebraretur eius fama longè,& latè. Nunc dicit Vrbem nudam fore omnibus ornamentis,postquam illinc Deus migrauerit. *Transibunt* ergo inquit, *per hanc vrbem gentes multæ: & tunc inquirent quisque à socio suo, Cur sic fecit* Iehouah *huic vrbi magnæ?* Non dubium est, quin obliquè perstringat Ieremias non modò segnitiem, sed socordiam, quæ sic dementauerat Iudæos, vt nunquam illis in mentem veniret Dei iudicium,neque vnquam tot maledictiones Legis illos tangerent. Ostendit ergo plus fore animi & prudētiæ in Gentibus:quia vbi viderint Ierosolymam dirutam, & funditus euersam, statuent hoc non fortuitò contigisse, sed sibi proponi cælestis vindictæ exemplar. Nunc ergo videmus,vt Iudæis exprobret suum stuporem,quia non reputabant apud se Dei iudicium, vbi gentibus tribuit saltem prudentiam, & studium inquirendi: *Cur* ergo *sic fecit Iehouah huic vrbi magnæ?* Intelligēt Gentes, inquit,quod non capitis,nempe, hanc vrbem esse spectaculum horribilis vindictæ, & ita alii ab aliis inquirent: atqui dum nunc Deus vltro vobis prædicit, vos aures clauditis: certè longa inquisitione opus non foret in tanta luce: quia nisi essetis surdi & cæci,imò obstinati,Deus spontè vos præuenit. Quid ergo hoc sibi vult,quòd Deus vobis prædicit,vos autem renuitis audire,nisi quia diabolus tenet vos fascinatos? Et dicit *vrbem magnam*,quia clades fuit notabilior propter vrbis magnitudinē. Si pereat aliquod oppidum ignobile,pro nihilo fere ducitur: sed vrbs quæ passim erat celebris tam propter amplitudinem, quàm propter eximias Dei benedictiones,quibus pollebat, conuertit in se omnium admirationem, quoniam exciderat quasi ex nubibus. Postea adiungit, Non tantùm fore inquirendi studium in gentibus,sed vltro fore vnumquemque iudicē totius populi. *Dicent* igitur, *Quoniam dereliquerunt fœdus* Iehouæ *Dei sui*. Cùm autem pronuntiat Ieremias singulos è profanis gentibus fore iudices populi, non dubium est, quin velit refellere stultam confidentiam, qua superbiebant. Interea dicit, *Dereliquerunt fœdus* Iehouæ *Dei sui*, vt tollat prætextum ignorantiæ. Neque enim tantùm eripuerant Deo æterno ius suum,& imperium,sed fuerant etiam bis scelerati,quoniam Deus familiariter illis innotuerat. Cùm ergo illis patefacta esset vera religio per Legem, hinc colligitur eorum prauitas,& scelerata,ac turpis ingratitudo,quòd Deum ita cognitum reiecerint, *Et se inclinauerint coram diis alienis, & ipsos coluerint*. Ego leuius hæc attingo, quoniam alibi fuerunt exposita. Sequitur,

10 Ne fleatis, *vel, ne lugeatis*, super mortuum, & ne cōdoleatis ei: flete flendo super eum,qui migrat,qui non reuertetur amplius, & videbit, *hoc est, vt videat*, terram natiuitatis suæ.

Versum hunc exponunt de rege Ioakim, & de Iekania: sed potius arbitror generalem esse sententiam. Vult enim breuiter docere Propheta quàm miserabilis futura sit populi conditio, quoniam melius,& optabilius sit semel mori,quàm vitam protrahere in continuo languore: de Regibus postea loquetur. Sed hæc verba cogit ratio extendere ad totum populum. Si quis populus aufugiat vbi non potest hosti resistere, in posterum sperat restitutionem. Ergo mortem magis exhorrent ferè omnes, quàm exilium, & alias calamitates, quæ tolerantur in hac vita: nam qui adhuc sunt superstites,possunt vtcunque emergere ex malis suis,& ærumnis,vel saltem parte aliqua leuari. mors autem spes omnes abscindit. Sed Propheta hîc dicit mortem fore meliorem, quàm exilium. quare? Nam præstabit,inquit,semel defungi vno interitu,quàm miserè vitam trahere per multas contumelias, per multa tædia, denique per multas clades. Cùm ergo dicit, *Ne lugeatis super mortuum, & ne condoleatis ei*, tantumdem hoc valet,ac si dixisset, Si lugenda est vrbis huius clades,potius lugendi sunt qui manebunt superstites, quàm qui morientur. Mors enim erit quasi requies, erit portus ad finienda omnia mala: vita autem longior nihil aliud erit,quàm continua miseriarum series. Hinc colligimus, non debere hoc restringi ad duos Reges,sed generaliter pronuntiari de communi totius populi statu. Sequitur, *Quia non reuertetur amplius, vt videat terram natiuitatis suæ*. Ostendit exilium fore quasi tabem, quæ paulatim consumat miseros Iudæos. Ita mors fuisset illis dulcior longè,quàm sic diu cruciari,& nihil habere relaxationis. Tollit igitur spem reditus, vt ostendat exilium fore quasi mortiferum languorem, qui corrodet eos quasi vermis, ita vt centies mortem optent potius, quàm vt maneant in dura illa & misera seruitute. Nunc sequitur,

11 Quia sic dicit Iehouah ad Sallum, *vel super Sallū*, filiū Iosiæ regis Iehudah,qui regnat pro Iosia patre suo, quādo אשר *est quidē relatiuum, sed non dubito quin sumatur hîc pro aduerbio tēporis: & ideo obscurant sensum* Interpretes, *dum*

vertunt, qui egressus est, & coguntur deinde mutare sensum verbi: sed hoc optimè fluit, & sæpe accipitur pro Quando, egressus fuerit ex hoc loco, non reuertetur amplius.

12 Quoniam in loco ad quem transtulerint ipsum, illic morietur, & terram hanc non videbit amplius.

Quod de omnibus sine exceptione dixerat, nunc confert propriè, vel peculiariter in personam Regis, vt certò agnoscât plebei homines se non posse effugere pœnam illam, à qua ne Rex quidem ipse futurus erat immunis. Nec dubium est, quin hoc tanquam prodigium reiecerint, cùm audirent tam duram & acerbam fore sortem Regis. Sed in eius persona voluit ostendere Ieremias instare omnibus quod nuper vidimus, nempe vt illis præstaret semel mori, quàm diutius languere. Interea notandum est, hîc non dici de Rege quod continent isti duo versus, quasi in ipsum solum competeret: sed potius, vt quisque ad se applicaret quod Propheta dicebat de Rege solo. Quantùm attinet ad nomen Sallum, existimant ita vocatum fuisse Ioakim, qui & Iechonias dictus est, qui sponte regno cessit, & mortuus est in exilio. Sed quòd vocatur filius Iosiæ quæstionem parit. Nam si expendimus quod narrat Sacra historia, probabilis coniectura erit non fuisse filiũ, sed nepotẽ potius. Dicitur enim successor electus patris sui Ioakim qui &
Matt. 1.11. Eliakim. Rursum tamẽ Matheus filiũ Iosiæ vocat: & quidem ab eo genitũ, vnà cum fratribus. Verum scimus communi vsu hoc receptũ esse apud Hebræos, vt posteri omnes vocentur filii: præsertim vbi agitur de familia Dauidis, propter successionis ordinem vocantur Filii, qui suos antecessores proxime sequuntur. Ita legaliter potuit censeri filius Eliakim, cuius frater erat naturalis. Quoniam ergo hic successor erat Iosiæ, ideo vocatur filius. Interea dubium non est quin Deus pium Regem ostendat non fore patronum suo vel filio vel nepoti, & reliquis. nam solent hypocritæ sibi fabricare præsidium ex patrum sanctimonia. Et quoniam Rex Iosias fideliter Deo seruierat, putabant eius filii Deum quodammodo sibi esse obstrictum, quasi non hoc totum a pura Dei liberalitate manasset, quòd Iosias coluerat tam sincerè pietatem. Sed hypocritæ, vt nunc dicebam, semper Deum volunt sibi reddere obstrictum. Ergo Propheta huic peruersæ opinioni occurrit, & pronuntiat, Quanuis Deo gratus fuerit Iosias, tamen me-
Exo. 20. 6. moriam eius non tanti fore, quin pœna sumatur de eius posteris. Deus quidem in Lege promittit se vsque in millesimam generationem fore misericordem erga eos, qui ipsum diligunt: sed impii perperam hoc arripiunt, quasi ipsum tenerent sibi deuinctum. nam ita imaginantur se posse illum exuere & potentia, & iudicio, & imperio etiam mundi. Hæc igitur summa est, quòd frustra sibi salutem promittit Sallum, quia progenitus sit ex sancto rege Iosia, qui exemplar fuerat eximiæ pietatis. Neque enim hoc impediet, quò minus grauiter puniatur, quia scilicet degenerauit à patre suo, quem debuerat imitari, cùm sciret Deo fuisse probatum. Et hæc etiam causa est repetitionis, quia non tantùm vocat filium Iosiæ, sed dicit, *Qui regnat pro patre suo Iosia*. Tametsi ergo successit tam pio Regi, quia tamen est degener, & desciuit à patris sui exemplo: *Ideo cùm egressus fuerit ex hoc loco, non reuertetur huc amplius*. Cùm ergo excluditur Rex à reditu, quid fiet vulgo, & fæci plebis? an melior erit ipsorum conditio? quomodo igitur audebunt Iudæi facere sibi delitias, cùm animaduertant adeò horribile documentum iræ Dei in ipso Rege, vnde pendebat eorum salus? Sequitur confirmatio, *Quoniam morietur in loco, ad quem eum transtulerint*. Significat violenter correptum iri, nec certè ita cessit, quin videret necessitati parendum esse. Ergo Propheta significat fore miserum exulem, qui trahetur præter animi sentẽtiam. deinde addit *illic moriturum, vt amplius non videat terram suæ natiuitatis*, hoc est, nihilo potiorem fore sortem illius, quàm cuiuslibet è media plebe. Sequitur,

13 Heus, qui ædificat domum suam in non iustitia, *hoc est, iniustè, &* cœnacula sua in non iudicio, *hoc est, sine rectitudine, & æquitate*, proximum suum seruire facit gratis, & opus eius non reddit ei, *vel, quod ille operatus fuerit non reddit ei: quidam enim volunt esse verbũ, alij nomen, sed idem manebit sensus.*

Hîc incipit Proph. ostẽdere non posse aliter fieri, quin excindatur tam Ierosolyma, quàm palatium Regis, quoniã scilicet scelera vsque ad cumulũ peruenerant. nunc autẽ, vt paulò pòst liquebit patrem Iechonię aggreditur. Dicit igitur fuisse vrbẽ illam plenã latrociniis, & pręsertim Regis palatiũ. Quanquã non existimo Proph. loqui de solo Rege, sed etiã de Cõsiliariis, & Optimatib⁹. Interea memoria tenendũ, quod herì dixi, nẽpe non absolui gregarios homines, dum

Rex

Rex præ ipsis dānatur:sed quoniā si quid erat dignitatis in populo illo, poterat conspici tam in Rege,quàm in Proceribus:ideo Propheta producit quasi in theatrum ipsos duces, vt inde colligi possit quàm omnia perdita sint in toto populo. Et simul etiam addendum est, primos fuisse tractos in iudicium, quia non tantùm quisque priuatim deliquerat, sed corruperant pessimis exemplis totum populi statum: deinde,quia sumpserant sibi plus licentiæ, cùm nihil metuerent. scimus enim tyrannicè ideo grassari diuites, quia sunt quasi soluti legibus. Hæc igitur ratio est cur Propheta specialiter hic maledictionem Regi & Proceribus denuntiet. Dicit autē *ipsos ædificasse iniustè*:ponit Non iustitiam,& Non iudicium pro crudelitate,fraudibus, rapinis:denique comprehendit omnes iniquitatis species sub his vocibus. Additur ratio, quia abusi fuerint proximis suis, hoc est, exegerint vel extorserint ab illis operas, & non retulerint vllam mercedem Hìc quidem de vna parte iniquitatis disserit Propheta: sed hinc potuit facilè colligi,quam iniquè & sceleratè dominati fuissent qui tunc pollebant imperio,quòd scilicet abuterentur proximis suis tanquam mancipiis ad domos extruendas,ad ædificanda palatia,quoniam negabant mercedem miseris hominibus. Nihil autem crudelius est, quàm fraudare laboris sui fructu miseros homines, qui in diem victitant ex suo labore, quemadmodum etiam in Lege præcipitur,ne merces operarii dormiat apud nos.perinde enim est acsi iugularentur.Huc etiam accedit altera indignitas: si latro iugulauerit hominem incognitum, vult potiri præda: sed qui laborem extorsit ab homine misero,& suxit,vt ita loquar,eius sanguinem, dum postea amandat ipsum nudum & egenum ,hoc atrocius est, quam si violenter interficeret hominem incognitum. Tenemus ergo nunc consilium Prophetæ. Sed quia eandem doctrinam adhuc continuat,differam in crastinum.

Leuit.19. 13

PRECATIO.

Da omnipotens Deus, quando non desinis & castigando, & blandè nos ad te alliciendo,tentare an simus sanabiles, ne obdurescamus tam ad promissiones tuas, quàm ad minas:sed vera docilitate sequamur quod tibi placere ostendis, & proficiamus in cursu sanctæ vitæ,& alacriores quotidie reddamur, donec tandem perueniamus ad eam metam,quæ nobis proposita est,& recipiamus mercedem fidei nostræ in regno tuo cœlesti, quod nobis partum est vnigeniti Filij tui sanguine, Amen.

POSTREMA lectione cœpimus exponere obiurgationem, qua vsus est Propheta aduersus regem Ioakim,quòd scilicet miseros homines vexaret,ac multis molestiis opprimeret. nam cùm illi propositum esset extruere splendida ædificia,adigebat plebem ad seruiles operas. Hoc igitur vitium notauit Propheta cùm diceret, *Heus qui ædificat domum suam iniustè, & cœnacula sua per iniquitatem,* in non iudicio, ad verbum. Cæterùm, quia obiicere poterat Ioakim sibi hoc licere,quemadmodum Reges existimant sua causa creatum esse totum mundum; reuocat ipsum ad ius commune,quòd essent tamen eius propinqui omnes Israelitæ:quasi diceret,Quāuis excellas gradu, tamen tu vnus es ex genere Abrahæ, & sumptus è medio fratrum tuorum. Non est igitur quòd tibi vsurpes tantum licentiæ, quasi isti obnoxii tibi forent. Ergo tenemus Prophetæ consilium, vbi damnat crudelitatem in rege Ioakim, qui pro sua libidine magnifica palatia extruere volens,abusus fuerit misero populo, & extorserit plusquam fas erat. Nunc sequitur,

14 Qui dicit,ædificabo mihi domum amplam,*mensurarum ad verbum, subaudiunt quidam Interpretes,magnarum: sed illud frigidum est. simpliciter enim domus mensurarum tantundem valet,ac domus spatiosa*,& cœnacula dilatationum, *ad verbum, vel respirationum, aut perflationum.nam* רוח *significat tam respirare quàm dilatare:vnde deducitur* רוח, *quod significat spiritum,& ventum,* & perforat sibi fenestras:& tecta,*vel cooperta*,est domus cedro,& vncta minio.

Alii vertunt,Et picta sinopide:sed minium est species sinopidis. vocāt autem sinopidē non cretam albam,sed rubricam.quanquā ponunt tres species.Est enim sinopis rubicunda, est fusca,tertiò est quædam mixta ex variis coloribus;minium autem lucidius est. Quantùm ad rem

ipsam spectat, non est ambiguus Prophetæ sensus, quia reprehendit in Rege Ioakim ambitionem, & superbiam, quòd scilicet mediocritate patrum suorũ non contẽtus, appeteret immodicas pompas, & quodammodo extrueret sibi in nubibus palatium, quasi iam non haberet domicilium in terra. Splendor in ædificiis per se non potest damnari, sed quia fieri vix potest, imò ferè nunquam contingit, quin cupiditas illa inexplebilis nascatur ex superbia, hinc fit, vt Prophetæ vehementius exclament contra sumptuosas domos, & maledicant pompis illis, quia respiciunt originem, & finem ipsum. Tale etiam consilium Prophetæ fuit hoc loco: & ideo inducit regẽ Ioakim. *Qui dicit, Ædificabo mihi domum amplam, & cœnacula respirationum.* Istud enim *dicere* designat stultam illam cupiditatẽ, qua Ioakim fuerat ferè inebriatus, vt pro nihilo duceret quicquid antè fuerat conspicuum in Ierusalem. Scimus palatia fuisse illic satis sumptuosa: deinde scimus quàm splendidè Rex Iehudah habitauerit. Etsi enim Solomonis palatia non stabant in sua integritate, quod tamen residuum erat abundè sufficere poterat homini non ita superbo. Sequitur ergo in Ioakim regnasse luxuriam, cùm despiceret palatium illud Regium, & quicquid adhuc manebat post mortem Solomonis. nam scimus Deum benedixisse & Ezechiæ regi, & Iosiæ, & aliis. atqui sese continuerant illi intra metas. Cùm ergo tale fastidium obreperet animo Ioakim, hinc apparet, hominem esse inflatum vana superbia: imò stoliditate potius fuisse ebrium. Hæc igitur ratio est, cur asperius nunc eum castiget Propheta. *Dicit* igitur, *Ædificabo mihi domum amplam, cœnacula, vel respirationum*, vel perflationum. Postea adiungit, *Et perfodit sibi fenestras.* Nam hæc erat pars luxuriæ, cùm cœperunt homines diffluere in suas lautitias. Antiquitus erant fenestræ exiguæ. nam tantùm spectatus fuit vsus ab hominibus frugi: sed postea inuasit quasi furor quidam multorum mentes, vt vellent quasi esse suspensi in aere. Hinc igitur cœperunt latius fenestras suas aperire. Per se, quemadmodum dixi, hoc non damnaret Deus: sed semper tenendum est, sicuti monui, nunquam ita homines luxuriari in rebus externis, quin animus ipsorum infectus sit superbia, ita vt non respiciant quid vtile sit, quid deceat, sed ferantur sua intemperie. Postea addit, *Et cooperta est cedro*, hoc est, domus erit obducta cedrinis tabulatis. Nam hîc tectorium, meo iudicio, designat Propheta cùm dicit domum fore clausam, vel tectam cedro: quasi diceret, regem Ioakim ferè pro nihilo ducere lapides quadratos, & politos, nisi accedat etiam tectorium ad ornandos parietes ex cedrinis tabulis. Et eodem spectat *vnctio ex minio*. nam meritò numerantur picturæ inter immodicos & superfluos sumptus. Cùm igitur pars luxuriæ sit ornare variis pigmentis parietes, acsi appeterent homines mutare simplicem rerum naturam: ideo Propheta hîc excandescit aduersus regem Ioakim. Nec dubium est, quin Deus circunstantiam temporis respexerit. Deus enim iam præmonuerat ipsum, & omnes Iudæos de futuris cladibus. hoc igitur fuit quodammodo ludibrio habere omnes

Isa.22.12. 13.14. Dei minas. Scimus autem quàm grauiter hoc ferat Deus: sic denuntiat apud Isaiam, Viuo ego, nunquam delebitur hæc vestra iniquitas: quia dum ego vos hortatus sum ad saccum, & cinerem, dixistis, Epulemur, & bibamus, cras moriemur. Talis igitur fuit contumacia in rege Ioakim. nam debebat quasi antè oculos eius versari propinqua clades: ipse autem quasi homo temulentus, augebat splendorem Regium, ita vt opes Dauidis, & Solomonis essent quasi quisquiliæ præ illo immenso sumptu, ad quem progressus fuerat. Nunc sequitur,

15 An regnabis, quia tu permisces te in cedro? *hoc est, quia te inuoluis cedro?* pater tuus an non comedit, & bibit, & fecit, *hoc est, cùm faceret*, iudicium, & iustitiam? tunc bene fuit ei.

Hîc subsannat Propheta stultam confidentiam Regis Ioakim, quòd opponeret fumos hostibus suis quasi firma præsidia. nam solent Reges suis delitiis animum adiicere, vbi otium est, & securitas, hoc est, si nihil metuunt, si nihil periculi apparet, tunc liberius sibi indulgent in suis delitiis: & hoc ferè omnibus commune est. Sed videmus Reges præcipuè luxuriari, vbi nullum illis est bellum, nemo facessit molestiam, nemo etiam minatur. Atqui Ioakim si prędítus fuisset exigua gutta prudentiæ, poterat sentire sibi metuendum esse à multis periculis. Iam cùm adiiceret omnes suos sensus ad parietum picturam, deinde ad splendorem sui palatii, ad tectoria, & eiusmodi nugas, nonne oportuit ipsum existimare quasi hominem væsanum, & mentis non compositæ? hoc igitur vitium nunc perstringit Ieremias cùm dicit, *An regnabis dum te inuoluis inter cedrina tabulata?* hoc est, an hoc stabiliet tibi regnum? vel, An fœlicior eris hac parte, dum habitabis inter cedros? & melius colligitur sensus Prophetæ ex reliquo contextu. Subiicit enim continuò pòst, *Pater tuus an non comedit, & bibit cum faceret iudicium, & iustitiam?* quidã ita accipiũt ac si occurreret Propheta obiectioni. Poterat enim Ioakim proferre exemplũ patris sui Iosiæ, qui non fuerat sordidus, sed ostẽderat aliquid Regiæ dignitatis in tota viuendi ratione. Existimant igitur quidam Interpretes Prophetam refutare quod excipere poterat Ioakim: Quid? an non

annon pater meus etiam regali sumptu vsus est?& ita interpretantur verba, quasi Propheta concedat initiò, sed correctione adiuncta, ostendat friuolam esse excusationem Ioakim: Fateor patrem tuum fuisse etiam ornatum regaliter: sed interea exercuit iudicium, & iustitiam: cur non imitaris patrem tuum in virtutibus? Deus ignouit si quid fuit superuacuum, vel nimium, quemadmodum per indulgentiam multa patitur in Regibus. sed tu longissimè distas à patre tuo, quia tyrannicè extorques à miseris subditis seruiles operas: deinde, ex rapinis & prædis ædificas tua palatia. Non est igitur quòd integumentum tibi quæras à patre tuo, quoniam prorsus degeneras ab eius probitate. Alii diuersum prorsus sensum eliciunt, quòd scilicet Iosias sibi prorogauerit vitam, & conciliauerit gratiam Dei iustè regnando. Ita ergo coniungunt hæc verba, Pater tuus annon comedit, & bibit? hoc est, annon fœliciter egit, quia Deus illi benedixerat? respice causam, nempe quoniam fideliter exequutus fuerat partes suas. nam fecerat iustitiam, & iudicium. Cùm igitur videas æquitatem, & moderationem, qua vsus est pater tuus, fuisse causam beatæ vitæ, cur non etiam illum imitaris? Sed mihi videtur simpliciter hoc velle Propheta: Pater tuus certè hilariter vixit, & nihil ei defuit cùm exerceret iudicium, & iustitiam. sic enim constabit melius antithesis inter tyrannidem Ioakim, & integritatem patris Iosiæ: quasi diceret, Tu nunc existimas fortunam tuam meliorem esse paterna, quoniam superas eum luxuria, & immodico splendore. Quoniam ergo agis tuos triumphos in rebus vanis, ideo videris tibi patre fœlicior. atqui pater tuus sorte sua contentus fuit: imò si reputatur eius conditio, Deus ornauit illum omni benedictionum copia, & varietate. *Comedit* ergo, *& bibit* Per istud *comedere, & bibere* nihil aliud intelligo, quàm viuere hilariter, & frui prospera fortuna, suauiter degere in otio. *Comedit* igitur *pater tuus, & bibit*, hoc est, nihil desiderauit, & conditio eius fuit quasi exemplar cælestis gratiæ, *cùm exerceret iudicium, & iustitiam.* Et non male etiam quadrat quod sequitur, *tunc bene fuit ei.* Videmus ergo hic rideri stultam, cupiditatem Ioakim, qui non putabat se esse regem nisi insaniret: quemadmodum hodie pudet Reges aliquid præ se ferre humanum, sed omnes gestus accommodant ad tyrannidem: deinde excogitant quomodo se longissimè ab vsu communi, & vita hominum segregent. Cùm ergo tam ingeniosi sint Reges in suis illis ineptiis, quæ videntur esse tanquam vela, ne quid in ipsis humanum cernatur, Propheta hìc meritò inuehitur aduersus Ioakim: *Bene fuit patri tuo*, inquit: & tamen ciuiliter agebat inter suos: neque tantùm fuit in illo fastidium, vt aspernaretur communem vitam. Cùm ergo fuerit beatus, si respicias quæ pertinet ad solidam beatitudinem, quid tibi tantopere places? quid habes illo melius, vel potius? Nunc ergo tenemus consilium Prophetæ eò spectare vt ostendat hanc esse vnicam Regum gloriam, & hoc summum decus, si fungantur suo officio, & in illis imago Dei reluceat, dum exercent iudicium, & iustitiam: quòd autem ambitiosè appetũt superbiæ instrumenta cæco impetu, istud esse nugatorium, nec quicquam facere ad beatam vitam, quam stultè imaginantur. Eodem sensu addit,

16 Iudicium iudicauit pauperis & egeni, tunc bene an non cognoscere me, inquit Iehouah.

Clarius exprimit quod dixerat, nempe Iosiam frugaliter vixisse, & tamen fuisse in honore, & pretio, quoniam in ipso refulsit Regia maiestas. Ergo repetit aliis verbis quod dixerat, sed facit hoc ad explicationem, *Quòd scilicet susceperit causam*, vel litem *pauperis & egeni*. Est synecdochica locutio. nam si quis humaniter se gerat erga pauperes: interea autem rapiat substantiam diuitum, hoc non debebit censeri in laude: sed quoniam vt plurimum qui præsunt negligere solent pauperes & miseros, ab vna specie totum genus designat Propheta: quòd scilicet Rex Iosias fuerit probus, & æquus, & moderatus, neque tantùm abstinuerit ab iniuria, sed etiam opem tulerit innoxiis, quos videbat opprimi, & vltro sese opposuerit, ne quis illis molestiam inferret. Ergo sub hac specie comprehendit quicquid pertinet ad munus recti & integri iudicis. Primum enim est, vt abstineant iudices ab omni rapacitate, & violentia: alterum verò, vt miseris porrigant manum, & ferant suppetias, quoties vident illos esse obnoxios aliorũ iniuriis. *Iudicauit* ergo *iudicium*, vel causam suscepit *pauperis, & inopis: tunc bene*, inquit, hoc est, quemadmodum antè exposui, fuit hæc perfecta fœlicitas patris tui Iosiæ, ita vt neque despectus fuerit à populo, neque etiam quicquam vltra appetiuerit. Iam sequitur, *an non hoc est nosse me? inquit Iehouah*. Iterum Propheta ostendit vnde hæc licentia Regis Ioakim tam in luxuria, & superfluo sumptu, quàm in rapinis, & crudelitate, & vexationibus, nempe quia omne pietatis studium abiecerit. Nam vbi viget seria Dei cognitio, necesse est homines esse compositos ad æquitatem, & modestiam. Qui igitur ita sæuit atrociter aduersus propinquos suos, ostendit deletam esse ex corde suo omnem memoriam, & omne studium pietatis. Denique significat Propheta Ioakim non modò iniustum esse erga homines, sed conuinci impietatis: quia nisi profa-

nus esset Dei contemptor, non ita propinquos suos iniustè opprimeret. Est autem hic locus notatu dignus, quòd scilicet pietas formet vitam hominum ad omnia charitatis officia. Vbi ergo cognoscitur Deus, etiam colitur humanitas: sicuti ex opposito colligere licet, extinctam esse omnem curam Dei, & abolitum esse omnem eius metum, vbi homines vltro & citro sese lædũt, & alii alios conantur opprimere, vel fraudare. Non dubium igitur est, quin possit deprehendi crassa impietas vbi negliguntur officia charitatis. Nam cùm pietatem Iosiæ probat Ieremias ex eo quòd exercuit iudicium & iustitiam, non dubium est, quin perstringat Ioakim: quasi diceret esse perditum, & deploratum apostatam; quia si vel scintillam vnam retineret veræ pietatis, æquior esset, & humanior erga suum populum. Nunc sequitur,

17 Quia non oculus tuus, & cor tuum nisi ad cupiditatem tuam, & ad sanguinem innoxium fundendum, & ad rapacitatem, & ad oppressionem, ad faciendum, *hoc est, vt exequaris.*

Hic clarius exprimit Propheta quantùm differat Ioakim à Iosia patre suo. Ostendit igitur prorsus esse dissimilem, quoniam Iosias studuerat æquitatem seruare: hic autem omnes sensus suos ad fraudes, & rapinas, & sæuitiam adiiciat. nam per *oculum, & cor* intelligit omnes partes animi, & corporis. Præcipuus sensus corporum est in aspectu, vt satis notum est. Ergo hic quicquid est tam externum, quàm absconditum in hominibus complectitur Propheta cùm dicit *oculus tuus*, hoc est, omnes corporales sensus tui feruntur *ad cupiditatem*: deinde, *cor*, id est, omnes cogitationes tuæ, omnes affectus, omnia consilia, omnia studia, & conatus codẽ etiam rapiuntur. Significat in summa, Ioakim corruptũ esse & corpore, & anima, vt reiecto omni Dei timore, sese proiiciat tam ad auaritiam, quàm ad rapinas, & omnes iniustas oppressiones. *Oculus*, inquit, *tuus, & cor tuum non est nisi ad cupiditatem tuam.* Nam בצע significat Concupiscere: inde deductum est hoc nomen, quod accipitur non tantùm pro auaritia, sed etiam pro quolibet genere cupiditatis. Adiungit crudelitatem: quia fieri non potest, quin sanguinarii sint quicũque laxant frænum suis cupiditatibus. Tertiò addit, *Ad rapacitatem*, vel occupationem. nam עשק significat Rapere aliena bona: ita עשק est propriè Rapacitas. Postremo sequitur *oppressio*, vel afflictio: quoniam רוץ significat Currere: ideo Ieronymus transtulit, Cursum operis tui, quasi ל coniuncta verbo עשות non esset litera seruilis בכלם. sed non potest hoc stare. Ergo satis clarus est Prophetæ sensus, quòd Ioakim tantùm intentus sit ad occupanda aliorum bona: deinde quòd opprimat, & affligat quoscunque potest. Cùm postremò additur, *ad faciendum*, verbũ Faciendi extenditur ad ea quæ præcedunt, quòd scilicet Ioakim applicet omnes suos sensus, & se totum exerceat in maleficiis, quod non tantùm concipiat animo crudelitatem, & auaritiam, sed etiam opere ipso compleat quicquid apud se meditatus est. Sequitur,

18 Propterea sic dicit Iehouah ad IoaKim, *vel, de* אל *capitur pro de, ergo de Ioakim*, filio Iosiæ Regis Iehudah, non lugebunt eum, Heus frater mi, &, heus soror: non lugebunt eum, heus domine, heus gloria eius.

19 Sepultura asini sepelietur, ad trahendum, & proiiciendum ad extra ad portas, *ad verbum, hoc est, longè extra portas*, Ierosolymæ.

Postquam inuectus est Propheta aduersus Ioakim, nunc ostendit qualis eum Dei vindicta maneat: alioqui spreuisset obiurgationem propheticam, sed vbi audit paratam sibi esse hanc mercedem, fieri non potest, quin moueatur. Quoniam ergo fuerat stolida, & quasi ebria cupiditate gloriæ ita correptus, vt omnẽ æquitatis curam reiiceret, ideo Propheta denuntiat paratam ei esse ignominiam: & ideo comparat eum asino post mortem. *Sic* ergo *dicit Iehouah ad regem Ioakim*, vel *de rege Ioakim filio Iosiæ regis*. Non vocatur filius Iosiæ honoris causa, sed hic acriter pungitur quòd degenerasset à sancto patre suo. Sed quoniam sperabat pietatẽ Iosiæ sibi fore quasi integumentum, ideo Propheta eius confidentiam deridet, ac refellit: Tu, inquit, gloriaris te esse filium regis Iosiæ: atqui nihil proderit tibi sanctus pater, quandoquidem visus es ex professo velle ostendere te esse prorsus ab eo alienum. vtcunque ergo originem à Iosia traxeris, vtcunque etiam Deus te extulerit in solium regale, tamen non est quòd confidas te fore saluum, quia hæc Dei beneficia non obstabunt, quò minus ignominiosè, vt dignus es, tracteris. Primò dicit, *Non lugebunt eum, Heus frater mi, heus soror.* Hic mimiticè refert Propheta lugẽtium voces. scimus populum illum fuisse plus satis vehementem in exprimendo dolore. Et hoc tenendum est, quia quidam eò quòd persuasi sunt nihil à Prophetis referri, quod non possit trahi in exemplum: ita existimant

existimant hos lugēdi ritus Deo probari. Sed vidimus antehac quid diceret Propheta, Ingrediētur per portas istas reges Iehudah, & duces ipsorum cum curribus. atqui scimus prohibitos fuisse Reges ab illis pompis: sed Deus non ita scrupulosè respicit quid liceat, vel rectum sit, vbi loquitur de Regio splendore. ita etiam vbi agitur de exequiis, non debemus legem statuere ex verbis Prophetæ, quasi fas sit lugere mortuos cum vlulatu. Non dubium igitur est, quin gesticulationes istæ, quas refert Propheta, fuerint non tantùm ineptæ, sed etiam prorsus damnabiles. nam sumus sæpe ambitiosi in luctu, & cùm plus satis intemperanter doleant homines in suorum funeribus, accendunt se etiam quodammodo ad rabiem, vbi ita clamant, ac vociferantur: deinde vbi ita sese componunt ad simulationem mœroris, quasi agerent fabulam in theatro. Sed Propheta hîc simpliciter loquitur ex communi & recepto more, cùm dicit, *Non lugebunt eum*, quemadmodū fieri solet, vbi alius aliū amplectitur, vbi soror dicit, *Heus frater mi*, *& frater vicissim dicit*, *ô soror mea*: *ô domine*, *ô rex*, *vbi est gloria tua*? vbi decus? vbi diadema? vbi sceptrum? vbi solium? Sunt igitur insulsæ lamentationes, quas hîc Propheta refert. Sed iam dixi hoc nobis sufficere, quòd sine approbatione narret ritus illos, qui tunc erant in vulgari vsu. *Non lugebitur* ergo *rex Ioakim*, & non dicent, hoc est, in ducendo eius funere, *Heus frater, heus soror, heus domine, heus gloria eius*: nihil tale, inquit. quare? *sepelietur enim asini sepultura*. Diximus meritò hoc censeri inter Dei maledictiones, vbi proiicitur cadauer aliquod insepultum. nam voluit nos Deus à brutis animalibus distinguere hac nota, etiam post mortem, quemadmodum in vita excellimus, & conditio nostra multò nobilior est, quàm ferarum: sic etiam sepultura est quasi pignus futuræ immortalitatis. cùm ergo reconditur hominis cadauer in terra, hoc quasi speculū est futuræ vitæ. Ergo cùm sepultura sit testimonium gratiæ, & fauoris Dei erga humanum genus, signum maledictionis ex opposito vocatur, si sepulchrum negatur. Sed alibi etiam dictum fuit temporales pœnas non debere semper ad summum rigorem exigi. nam Deus passus est interdum suos fideles iacere insepultos, quemadmodum legimus querimoniam illam Psalmo 79. quòd proiecta fuerint cadauera per agros, quòd fuerint exposita in escam & bestiis terræ, & auibus cæli. illic sermo habetur de veris & sinceris Dei cultoribus. Sed scimus pœnas temporales sæpe esse communes & bonis & malis. idem igitur dicendum est de hac pœna quod de fame, & nuditate, quod de peste, & bello. Clades vrbis Ierosolymæ fuit iusta castigatio scelerum: interim & Daniel, & Ieremias vnà cum sceleratis, & impiis tracti sunt in exilium, & pertulerunt multa opprobria, & denique sic fuerunt permixti impiis, vt conditio eorum externa nihil differat. Sic ergo sæpe res in mundo turbatæ sunt, vt non possimus discernere ex præsenti statu inter bonos & malos. sed tamen semper principium illud tenere conuenit, Vbi negatur homini sepultura, hoc esse signum maledictionis Dei. Hoc consilio nunc dicit Propheta, *Sepelietur sepultura asini*. Asinum ponit hîc pro sordido animali. poterat vel equum, vel bouem dicere, sed quoniam asinus est animal ignobilius & magis contemptum, perinde est ac si diceret, Proiicietur vnà cum canibus Ioakim. Hoc haud dubiè vaticinium grauiter vulnerauit non tantùm animū ipsius Regis, sed etiam totius populi. adhuc enim stabat solium, & omnes reuerebātur familiam Dauidis, & putabant Regnum illud esse sacrosanctū, quia esset sub fide, & custodia Dei. Sed Propheta non dubitat denuntiare quod postea euentu cōprobatū fuit. Ioakim enim sepultus fuit sepultura asini, quia proiectus est longè extra portas Ierusalem. Hîc amplificat Propheta ignominiam, quæ inusta fuit regi Ioakim. fieri enim poterat, vt mortuus in itinere relinqueretur: sed hîc aliquid grauius exprimit Propheta, *Trahendo*, inquit, *proiicietur longe extra portas Ierosolymæ*, hoc est, non tantùm proiicietur Ioakim, sed trahetur tanquam asinus, vel canis, ne fœtor eius perueniat vsque ad vrbem ipsam, quasi indignus esset non tantùm sepulchro, sed etiam aspectu & vicinitate hominum. Et ideo hoc notandum est, quia hinc colligimus quanta fuerit peruicacia in spernendis Dei minis, cùm Propheta non potuit aliter Regis animum percellere, & populum afficere aliquo metu, nisi exaggeraret hanc indignitatē. nam si qua fuisset docilitas tam in Rege, quàm in populo, contentus fuisset Propheta simplici forma loquēdi, Non sepelietur Ioakim, hoc est, Deus pœnas etiā à mortuo exiget, non tantùm maledictio Dei extabit contra viuū, & superstitem, sed etiam Deus prosequetur vindictam suam aduersus mortuum: non contentus fuit hac forma loquendi, *Sed sepelietur tanquam asinus, & longè proiicietur*, neque id modò, sed etiam trahetur eius cadauer, ita vt sit quoddam æternum documentum dedecoris, & ignominiæ.

Supra ver. 4

Psal. 79. 2. 3.

PRECATIO.

Da omnipotens Deus, quando voluisti extare memoriam tam horribilis vindictæ, quam exequutus es contra posteros Dauidis vt discamus eorum malo solicitè ambulare coram te: da inquam, ne vnquam nobis obrepat huius documenti obliuio, sed meditemur assiduè id quod nobis propositum est, quò scilicet sic studeamus propagare & promouere

gloriam nominis tui toto vitæ nostræ cursu, vt tandem participes simus gloriæ tuæ cælestis, quam nobis præparasti, & quam nobis acquisiuit sanguine suo vnigenitus Filius tuus, Amen.

20 Ascende in Libanum, & clama, & in Basan ede vocem tuam, & clama à lateribus, quia contriti sunt omnes amatores tui.

INSVLTAT Propheta Iudæis, & deridet eorum superbiam, quòd existiment se fore saluos, quanuis Deo aduerso. Docet igitur longè ipsos falli, quòd sibi promittant impunitatem. sed iubet eos *conscendere montem Libanum, & vociferari in monte Basan*, vt intelligant sibi nihil fore auxilii, vbi instabit Dei iudicium. Est autem totus hic versus ironicus vsque ad finem. nam frustra edituri erant clamores suos, & vlulatus. Verùm Propheta sic cum ipsis agit, quia videbat esse prorsus desperatos. Indigni igitur erãt, quibus daret cõsilium, & quos fideliter moneret. ideo oportuit ironicè rideri ipsorum dementiam, quòd salutem sibi promitterent, cùm tamen non desinerent prouocare in se Dei vindictam. Sed interea sermonem accommodat ad eorum affectus. neque enim dubiũ est, quin semper coniecerint oculos vel in Ægyptũ, vel in Assyriã, vnde sperabãt aliquid auxilii. Dicit igitur, *Ascende super montem Libanum, clama illinc*, deinde, *clama etiam ex monte Basan, & vocem tuam circunferas huc atque illuc* (nam per latera intelligit omnes partes) *Sed*, inquit, *nihil proficies, quia contriti sunt omnes amatores tui*. ex fine colligimus, per ludibrium Prophetam dixisse, *Ascende & clama* Per amatores intelligit tam Ægyptios, quàm Assyrios, & alias vicinas gentes. Iudæi enim cùm aliquid periculi metuebant, solebant confugere ad suos vicinos: Deus interea ab ipsis negligebatur, & hac ratione vocantur *amatores*. Deus enim desponderat sibi populum illum: ideo sæpe vocat vxorem suam: & hîc loquitur in genere fœmineo. populus ergo confertur mulieri, & Deus suscipit mariti personã. Cùm autem pro sua libidine populus circumageretur, vocatur leuitas illa scortatio: nam simplicitas fidei est spiritualis nostra castitas. quemadmodum enim mulier quæ solum maritum respicit, colit fidem coniugalem, & pudicitiam: ita vbi manemus defixi in solo Deo, hæc est pudicitia, quam à nobis flagitat: vbi autem salutem hinc inde petimus, hoc est violare fidem quã Deo debemus. Ergo simul atque huc & illuc coniicimus animos nostros, hoc perinde est, acsi mulier quæreret sibi vagas, & extraneas conditiones. Nunc ergo tenemus rationem metaphoræ, cùm Propheta comparat Ægyptios, & Assyrios amatoribus, quia significat populum Israel hoc modo scortatum esse, quemadmodum aliis locis etiam dictum fuit. Sequitur,

21 Loquutus sum tecum in pace tua, *vel quiete, vel fœlicitate tua*, dixisti, Non audiã: hæc via tua, *id est, ratio, vel consuetudo*, à pueritia tua, quòd non audieris vocem meam.

Hîc Deus ostendit populum esse dignũ mercede illa, nempe vt lugeat, & vndique aduocet auxilium, nec vsquam reperiat. sæpe enim contingit, vt nimia asperitas mariti alienet ab eius consuetudine vxorẽ, vel si maritus sua socordia aliò trahitur, vt non curet res domesticas, atque ita labatur vxor, hoc aliqua ex parte ei imputandũ est: si etiam conniueat, vbi videt vxorẽ suam tentari periculosis illecebris & blanditiis. Sed Deus ostendit se functum esse probi & fidelis mariti officio: deinde non stetisse per ipsum, quò minus populus in officio maneret: *Locutus sum*, inquit, *tecum*, hoc est, non potes dicere te errore fuisse deceptum. solent enim confugere ad hanc excusationem qui conuicti sunt, Non putabam, si fuissem admonitus, paruissem bono consilio: sed in lubrico facile est cadere, præsertim vbi nemo porrigit manum, & nullum remedium adhibetur. Tollit igitur Deus vanos istos prætextus, & dicit *se fuisse loquutum*: quasi diceret, Ego te in tempore admonui: non igitur peccasti inscitia, vel incogitantia. denique hîc Deus condemnat contumaciam in populo, quòd sciens & volens sese proiecerit ad omne scelus. Locus autem hic notatu dignus est, quia videmus duplicari crimen, vbi maturè occurrit Deus, & nos in viam reuocat: quia nisi patimur nos ab ipso corrigi, inexcusabilis est nostra malitia. *Loquutus sum* ergo *tecum*, inquit, *in quiete tua*. Hac etiam circunstantia crimen aggrauat Deus, quòd non tantùm per suos Prophetas ostenderit populo quid rectum esset, verùm suis beneficiis eum sibi conciliauerit. nam si maritus hortetur vxorem, interea autem sit vel austerus, vel morosus, vxor aspernabitur quicquid audiet. nam occupatus erit eius animus fastidio. Sed si maritus tractet vxorem suam humaniter, & testetur sua liberalitate amorem, quo eam prosequitur, addat etiam simul prudentiam, qua ipsam regat, certè necesse est perdito esse ingenio mulierem, quæ non mouebitur & consiliis mariti, & beneficentia, & facilitate. Deus ergo ostendit se Prophetas misisse, qui

retine-

retineret populum in fide & officio, deinde coniunctam fuisse suam bonitatem, vt dulcedine ipsa populus allici deberet ad obediẽdum. Ergo sub quietis nomine designat Propheta clementiam Dei, qua dignatus fuerat populum. Verum quidem est hoc quod dicit Moses, nempe homines similes esse equis ferocibus, qui lasciuiunt, vbi sunt saginati. pinguedo itaque, & quies facit, vt simus magis præfracti. Interea hoc ad excusationem valere non potest, vbi Deus blandè nos inuitat, & coniungit simul cum doctrina humanam & paternam beneuolentiam, eamque comprobat ipsis effectis, & experimentis nisi mãsuescamus ad obsequium. ita Propheta ora occludit Iudæis, si fortè vellent excipere sibi nimis feruidè denuntiari vindictam, & Deum subitò contra ipsos irruere. docet enim, cùm in otio, & prosperitate posset agnoscere paternum Dei affectum, fuisse iam tunc rebelles, & abusos Dei indulgentia. *Loquutus sum* igitur *in quiete tua: tu autem dixisti, Non audiam*. Probabile quidem non est, Iudæos tam petulanter loquutos esse, vt palàm & claris verbis dicerent, se non fore obsequentes: sed Propheta hîc respicit eorum vitam potius, quàm verba. Quãuis ergo non exprimerent has syllabas Iudæi, se non fore Deo morigeros, ex moribus tamen ipsorum satis colligi potuit, obstinato fuisse animo, vt nollent Deo parêre, & eius consiliis. Adiungit tertiò *hanc fuisse rationem populi à pueritia, non audire vocem Dei*. Hic est impietatis cumulus, vbi non vno tantùm die, vel exiguo tempore sumus præfracti, sed persequimur hanc malitiam ad extremum vsque. Interea significat Deus, ab initio se fuisse solicitum de salute populi, sed frustra. Interdum contingit, vt qui obduruit in vitiis suis non sit adeò flexibilis, si incipiat doceri post annum vel tricesimum, vel quadragesimum. contrahunt enim homines callum longo vsu: videmus senes minus esse dociles. quare? nam ætas ipsa illos quodammodo roborauit, vt non patiantur se regi. Hîc verò ostendit Deus, tantam fuisse prauitatem in populo, vt iam à pueritia esset rebellis: quasi diceret, Non potes excusare, quasi ad longum tempus fueris sine vllo doctore, carueris omni consilio & ratione, te ideo occalluisse in malis. nam expertus sum à prima pueritia te esse prorsus indocilem. *Hæc* igitur *fuit tua consuetudo, ne audires vocem meam*, vel vt non audires vocem meam: ad verbum est, Quia non audisti vocem meam: sed ita resolui debet. neque enim כי est hîc propriè causalis particula, sed potius expletiua, vel exegetica. Sequitur, Deut. 32.15

22 Omnes pastores tuos depascet ventus, & amatores tui in exilium migrabunt: certè tunc pudefies, & erubesces ab omni malitia tua, *hoc est, propter cunctam malitiam tuam.*

Quoniam præcipua culpa erat in ipsis ducibus, ideo ostendit Deus, nihil fore defensionis in eorum prudentia, & opibus, vbi ad extrema ventum fuerit. hoc etiam nimis vulgare vitium est, cùm vulgus hominum coarguitur, obiicere gubernatores pro clypeo. Nec dubiũ est, quin Iudæi opposuerint Dei Prophetis, Quid hoc sibi vult, quòd Deus passus est nos infœliciter regi à malis ducibus? exposuit nos in prædam lupis: nunc si exigit à nobis pœnas, videtur id esse indignum, aliena culpa nos premi. interea qui sic loquuntur securi sunt, & contemnunt Deum, quia existimant in suis ducibus sibi certam fore salutem. Propheta igitur hîc excutit talem fiduciam Iudæis: *Pastores*, inquit, *tuos ventus depascet*. Hîc per Pastores intelligit tam Regẽ & eius Consiliarios, quàm Sacerdotes, & Prophetas. verbum Pascẽdi significat consumptum iri illos omnes à vento. nam interdum dicuntur homines pasci vento, vel se pascere, vbi concipiunt stultas fiducias. Ventus igitur significat aliis locis spes frustratorias, vt loquuntur: sed alio sensu dicit Propheta, *depastum iri pastores à vento*, quia scilicet euanescent tanquam fumus, hoc est, Deus ostendet ipsorum superbiam, & fraudes, & peruersas imaginationes nihil aliud esse, quàm fumum & vanitaté. Addit postea de amatoribus, *migraturos in exilium*. nam initiò Iudæi putabant se fore inexpugnabiles, quandiu stabat solium Dauidis: deinde vt scimus plebem facilè trahi externo splendore, cùm viderent tam Sacerdotes, quàm Prophetas, & Regis Consiliarios esse præditos astutia, tumgere etiam magna superbia: securè spernebant quicquid minitabantur Prophetæ. Iam [illegible] materia erat in Ægyptiis, in Assyriis, postea in vicinis gentibus. Ergo postquam dixit Deus euanidos fore omnes pastores, addit etiam de Ægyptiis, & similibus, illos in captiuitatem tractum iri. Postea adiungit, *Certè tunc pudefies*, inquit, *& erubesces propter omnnem malitiam tuam*, hoc est, tandem senties te iustas pœnas dare scelerum, vbi Deus te nudauerit omnibus auxiliis, & ostenderit quicquid nunc tibi fiduciam dare solet, hoc totum esse inane. Exprimit autem *omnem malitiam*, quia non vno tantùm in genere peccauerant Iudæi, sed addiderant mala malis, ita quasi immensa congerie scelerum accersiuerant sibi Dei vindictam. Neque tamen notatur cognitio, quæ ad resipiscentiam valitura sit, sed extorta: sicuti reprobi velint nolint sentire coguntur sua probra. Sequitur,

23 Sedisti, *hoc est, sedem tibi posuisti,* in Libano, nidulata es in cedris,

quomodo gratiosa fuisti, *alij vertunt, precata es*, in veniendo tibi dolores, dolorem quasi parturientis, *ad verbum: sed sensus est, quomodo gratiosa eris, vbi venerint tibi dolores, dolor quasi feminæ parturientis?*

Confirmat eandem doctrinam Propheta aliis verbis. & hinc apparet, quàm difficile sit excutere hominibus peruersam fiduciã, vbi addicti sunt rebus terrenis. Simul ergo atque radices egit in cordibus hominum peruersa fiducia, non mouentur vel vllis minis, vel vllis periculis, etiã
Isa.28.15. si mors ipsa impẽdet, tamen stupidi manẽt, & ideo exprobrat illis Isaias, Quòd pepigerit fœdus cum morte. Hæc ratio est, cur Propheta insistat pluribus verbis, & maiore vehementia ad corrigendam illam pertinaciam, quæ regnabat in Iudæis, cùm scilicet putarent se esse extra iactum telorum quæ manus Dei iaculabatur. Dicit igitur *ipsos sedem sibi posuisse in Libano, & nidulatos esse in cedris*. Per translationem hoc accipiunt quidam Interpretes, quia habitabant in ædibus cedri-
Versu.14. nis, hoc est, ornabant domos suas, vel palatia pretiosis tabulatis, vt antè visum est. Sed simplicius accipio: quòd scilicet Libanus fuerit illis quasi inexpugnabile aliquod propugnaculum. comparat etiam eos auibus, quæ excelsas cedros sibi deligunt ad nidificãdum. Summa est, Iudæos fuisse nimis excæcatos sua superbia, quòd putarent se Libanum habere quasi tutum refugium: deinde quòd sibi fingerent nidos in ipsis cedris. Sed dubium non est, quin sub hac specie cõplecti velit Proph. falsas illas, & fallaces fiducias, quibus inebriati fuerant Iudæi. Per concessionẽ verò loquitur, acsi diceret Iudæos non terreri vllis Dei minis, quoniam circunferant oculos suos ad Libanum, & cedros magis excelsas. *Sed*, inquit, *quomodo gratiosa eris*, hoc est, quam gratiam inuenies, *cùm tibi venerint dolores, dolor quasi parturientis*? Hìc significat Propheta quod sæpe in Scri-
1.Thess.5.3 ptura repetitur, nempe vbi dicunt impii, Pax, & securitas, repẽtinum interitum illis instare. Negat igitur Iudæos quicquam proficere, dum sibi stationem fingunt tranquillam fore in Libano, dum nidos imaginantur in proceris arboribus, quia Deus corripiet illos subito dolore tanquã mulieres, quæ rident, & hilariter agunt, sed momento corripit eas dolor partus. idẽ igitur pronuntiat Ieremias euẽturum esse Iudæis. Ego hanc sententiam leuiter tantùm attingo, quæ tamen longa & accurata meditatione digna est. Sciamus ergo nihil magis esse intolerabile Deo, quàm vbi nobis tranquillam quietem promittimus, cùm tamen ipse bellum nobis denuntiet, & nos eum quasi data opera quotidie prouocemus. Sequitur,

24 Viuo ego, dicit Iehouah, quòd si esset Caniahu filius Ioakim regis Iehudah annulus signatorius super manum dexteram meam, *hoc est, in manu dextera mea*, ego inde te euellam: *mutatio est personæ*.

Iurat hìc Deus sibi statutum esse, pœnam exigere de Iekania, qui alio nomine dictus fuit Iehoïakin. Dicit autem, Quanuis sedeat super solium Dauidis, tamen fore miserum exulem. nam alibi vidimus Iudæos fuisse quasi fascinatos, cùm putarent Deum sibi esse obstrictum, & interea permitterent sibi peccandi licentiam hoc prætextu, quòd pollicitus esset Deus regnum Dauidis
Psal.89.37 fore perpetuũ, quantisper Sol, & Luna manerent in cælo. atqui non reputabant esse aliquid mutuum in fœdere Dei: volebat enim ipsos sibi esse fideles vicissim: deinde non reputabant multos esse filios Abrahæ secundum carnem, qui tamen non essent legitimi filii coram Deo. Quantùm ad Regem ipsum spectat, nunquam putasset fieri posse, vt traheretur in exilium: erat enim Dauidis successor, erat ordinatus à Deo. Hæc igitur ratio est, cur nunc pronuntiet Deus, *Etiam si esset iste Choniah quasi annulus signatorius in digito meo, ego tamen inde ipsum euellam*. Quanuis ergo excelleret tunc Iekania ostendit Deus illam dignitatem esse temporalem, & fore caducam: quia tandem detrahetur è solio suo, & conditio eius mutabitur. Nec dubium est, quin mutilatum sit hoc loco eius nomen Canaiahu, pro Iekaniahu. Contẽptim ergo Propheta hìc vocat Canaia: quemadmodum si nunc non digner integro nomine aliquem, sed sumam duas syllabas ex quatuor: sic Propheta, quanuis Iechanias tunc regno potiretur, vocat tamen ipsum Canaia duntaxat. Docet autem hic locus, non esse ita superbiendum Dei beneficiis, quin semper memores simus sortis nostræ, vt ab ipso pendeamus, deinde vt solicitè ipsum inuocemus singulis momentis. nam securitas parit contemptum. hinc fit, vt Deus spoliet nos ornamentis, quibus eramus vestiti: & hæc est iusta merces ingratitudinis nostræ. Ergo quicunque excellunt, agnoscant sibi posse auferri singulis momentis quod datum est, nisi bona conscientia sit instar custodiæ ad conseruanda Dei beneficia, ne quando excidant, vel effluant. Sequitur,

25 Et ponam te, *tradam te*, in manum quærentium animam tuam, &

in manum eorum,à quorum facie formidas, *metuis*,& in manum Nebucadrezer regis Babylonii,& in manum Chaldæorum.

Pendet hic versus ex proximo, sed explicat quod breuius fuerat dictum. Hæc igitur detractio est annuli signatorii ex Dei manu,cùm spoliatur gloria & decore Regni,Iekanias, & subiicitur regi Babylonio. Quanquam autem pepercit Rex ad tempus eius vitæ,vt testatur Sacra historia,tamen miser,ille cùm se dedidit,non aliter trepidabat,quàm si videret gladium iugulo suo iam esse obiectum. nihil enim misericordiæ sperabat:sed trepidatio fecit,vt Vrbe egressus, traderet se in misericordiam hosti suo capitali. Summa est,regem Iekaniam venturum esse ad extrema,quia cogetur se nudum,& inermem tradere hostibus,qui tamen crudeliter ipsum persequebantur. Et ideo pluribus verbis repetit hanc comminationem: *Tradam*,inquit,*in manum quærentium animam tuam*:deinde,*in manum eorum à quorum facie metuis*:tertiò,*in manum Nebucadrezer*.(vocatur hìc Nabucadnezer rex Babylonis Nabucadrezer,vt aliis locis.)postremò,*in manum Chaldæorum*. Ergo hìc Propheta quasi ordine recenset plures species mortis, vt discat tandem Iekanias sentire quàm horribile sit Dei iudicium. Addit,

2.Reg.25. 7,& 2. Chro.36. 6,& Ier.52 11.

26 Et proiiciam te,& matrē tuam quæ genuit te,in terram alienam, in qua non estis geniti,& illic moriemini.

Hìc rursus confirmat Propheta seueram illam vindictam,quam Deus sumpturus erat de Iekania.& si autem 37.anno tādem è carcere eductus est,& admissus ad mensam Regiā inter alios Proceres:mortuus tamen est in exilio,& fortasse melius fuisset,degere vsque ad mortem in fœtore carceris,quàm illecebris illis corrūpi,cùm vnus fuit è numero Procerū: ita enim sese profanauit. Quicquid sit,mortu⁹ est cum matre sua Nehusta in exilio. Et ideo Propheta exaggerat grauitatem pœnæ cùm dicit,*Migrare te faciam*, vel te proiiciam,*& matrem tuam,quæ te peperit*, inquit. hoc accessit ad indignitatem, quòd mater Regis simul fuit abducta:parcitur enim sæpe sexui:deinde erat vetula. sed Deus exercuit suum iudicium aduersus illā,quæ socia erat impietatis: *Transferam vos*,inquit,*in terram alienam, in qua non estis nati, & illic moriemini*.

27 Et in terram,ad quam ipsi leuant animum suum,vt reuertantur illuc,non reuertentur illuc.

Iterum Propheta personam mutat,& tamē non absque gratia. loquitur enim hìc quasi stomachosè,& ideo compellat paucis verbis regem Iekoniam:deinde ipso quasi relicto,pronuntiat quid Deus facturus. Ita cùm vix aliquem dignamur alloqui,variamus sermonem:tribus quidem verbis ipsum aggredimur,sed postea abrumpimus cursum orationis nostræ. Propheta igitur talem indignationem exprimit,dum nunc Ioakim ipsum alloquitur:deinde pronūtiat quid facturus sit Deus de ipso:interea ipsum tanquam surdum præterit,vel indignum, cum quo misceatur vllus sermo. Nunc ergo tenemus causam huius varietatis in cōtextu Prophetæ. Dicit, *Ad terram, ad quam leuant animum suum non reuertentur*. Dixerat prius morituros tam Regem, quàm matrem eius in terra aliena,sed nunc confirmat sententiam illam: quia non poterat nisi difficulter auelli ex eorum animis stulta illa opinio,Regē Babylonium tandem fore illis propitium. Nec dubium est,quin agitasset inter se hæc omnia: Vbi viderit Nabukadnezer nos venire supplices,flectetur ad misericordiam. quid enim amplius exigit? non vult hìc Regiam suā figere:satis est, si habeat populum sibi tributarium: vbi autem expertus fuerit me esse hominem nullius animi, malet me regnare precariò,quàm creare nouum Regem. Hæc igitur agitauerat Rex cum suis Cōsiliariis: inde stulta persuasio,quam nunc Propheta euertit: *Tollunt*,inquit,*animum suum ad terram*, hoc est, existimant sibi fore tandem liberum reditum in patriam. hoc enim est Animum tollere,adiicere animum suum,& cogitationem ad aliquid. *Tollunt* ergo *animum suum ad terram*, nempe ad terram Iehudah:*sed numquam illuc reuertentur, quicquid sibi promittant*.

PRECATIO.

Da omnipotens Deus, quando non alibi nobis quietem promittis, quàm in Regno tuo cælesti, vt in terra peregrinando sinamus nos huc & illuc raptari: interea tamen quietis animis te inuocemus, & sic militemus, quantisper nos varijs certaminibus exercere & probare voles, vt perstemus tamen constanter in nostra militia, donec fruamur tandem illa quiete, quæ nobis parta est sanguine vnigeniti Filij tui, Amen.

28 An simulachrum contemptum, contritum, vir iste Coniah? an vas,in quo non est oblectatio? vt quid disiecti sunt ipse,& semen eius,&

proiecti super terram, quam non nouerunt?

QVIA vix poterat Iudæis persuaderi quod antè Propheta vaticinatus est de Iekania rege, confirmat eandem sententiam:sed hîc loquitur tanquam de re incredibili. suscipit autem ipse personam admirantis, vt alii mirari desinant. Interrogat igitur, fieri ne possit vt Iekania in exilium trahatur, & illic miserè pereat? Nunc tenemus cõsilium Prophetæ, nempe quia regnum illud putabant Iudæi fore perpetuum, oportuit illis excuti talem opinionem, vt scirent Deum non frustra minatum fuisse quod antè vidimus. Est autem in hac interrogatione ironia quædam. Propheta enim asserere certò potuit, & simplicibus verbis:sed aliorum respectu per admirationem dubitat, vel dubitare videtur de prodigio illo. Dicit, *An simulachrum*: alii transferunt, Vas. sed videtur propriè accipi hoc loco vt (pluribus aliis) pro simulachro. *An* ergo *simulachrum contemptum, & contritum* (nam נפץ est nũc Diiicere, nunc Cõterere) *vir iste Caniah*? Diximus primam syllabam detrahi ex nomine per ignominiam:interea quoniam Regia dignitas sic tenebat Iudæos excæcatos, vt non possent fidẽ habere vaticinio, de re quasi incredibili interrogat, sicuti dictum est. *An vas*, inquit. Scimus כלי apud Hebræos accipi pro re qualibet: nam & vasa etiam dixerunt veteres omnem supellectilẽ. Quærit igitur *an sit vas contemptibile, an sit vas in quo nulla sit oblectatio*? sicuti antè dixerat simulachrum contemptum. *Vt quid disiecti sunt ipse, & semen eius, & proiecti sunt in terram, quam non nouerunt*, hoc est, super terram remotam? & scimus hoc esse durius, vbi quis longè abstrahitur à patria. Non dubium igitur est, quin Propheta amplificet mali grauitatem cùm loquitur de terra incognita. Zedekias enim qui solio impositus est, erat patruus. ex posteris autem eius primus fuit Saalthiel in exilio natus. Nunc sequitur,

29 Terra, terra, terra, audi sermonem Iehouæ:

30 Sic dicit Iehouah, Scribite virum hunc orbum, *vel solitarium*, virum, cui prosperè non erit in diebus suis: quia prosperè non habebit quisquam ex semine eius sedẽs super solium Dauidis, & dominans adhuc in Iehudah.

Confirmat melius Propheta quod nuper attigi. neque enim superuacua est repetitio, cùm terram ter inclamat. nam sicuti repetitis ictibus mallei contunditur ferri durities, ita Propheta iterauit vocem Terræ, vt contumaciam illam corrigeret, in qua Iudæi obduruerãt, vt nullæ Dei minæ ipsos mouerent. neque enim affectauit hanc vehementiam, quemadmodum solent Rhetores, & qui appetunt videri diserti: sed necessitas ipsum coegit ita insurgere aduersus præfractã illam gentem, quæ alioqui surdis auribus præteriisset quod videbimus. Primò igitur hac præfatione ostendit Propheta, se verba facturum de horribili Dei iudicio, & simul admonet Iudæos de certitudine huius vaticinii, quamuis persuasi essent, Regnum illud nunquam posse labefactari. Ita in hac repetitione videmus esse obliquam increpationem: quasi diceret surdos quidem ipsos esse, sed frustra: quoniã cogentur effectũ sermonis sentire, cui nunc fidem abrogant. *Terra* igitur, *terra, terra audi*, Iam adiungit, *Scribite virum hunc solitarium*, vel orbũ. Quòd existimant quidam sermonem vel ad Angelos, vel ad Prophetas dirigi, nescio an firmum sit. potius hæc locutio videtur sumpta esse ex communi vsu, quia scribi solent decreta, quæ vigere debent longo tempore: nam si quod edictum promulgatur ad paucos dies, nõ solet redigi in monumenta publica. sed vbi lex aliqua fertur, quæ apud posteros suam authoritatem obtineat, scribitur in publicis tabulis. Significat igitur Propheta, non posse hoc Dei iudicium fieri irritum, nec fore momentaneum, vt postridie negliguntur, vel obliuioni traduntur decreta: sed fore certam & fixam eius stabilitatem. *Scribite* igitur *hunc virum orbum*. Orbitas autem hæc opponitur Dei promissioni, in qua dictum erat, Semper fore qui succederẽt in locum Dauidis ex eius semine, quantisper
Psal. 89. 37. 38. essent Sol, & Luna in cælo. hîc autem significat Propheta illam promissionem de continua successione generis non fore ratam in Iekonia: & addit, *Scribite etiam virum, cui prosperè non succedet in diebus suis*: imò particula כי videtur mihi hoc loco augere, quasi dictum esset, *Imò etiam nulli*, vel nemini *prosperè succedet ex semine eius*. Tãdem additur explicatio: *Quia nemo sedebit in solio Dauidis, & nemo dominabitur in Iehudah*. Iam mirum non est, si Iudæi ab hoc Dei iudicio non secus atque à portento abhorruerint: hinc enim visus est Deus secum pugnare, quia testatus fuerat fœdus suũ nunquam fore irritum, & testes aduocauerat Solem & Lunam. Vbi igitur deficit posteritas Dauidis, vel saltem vbi solium diruitur, & nemo postea successor apparet, videtur fides promissionis esse abolita, quod est absurdissimum. Sed Deus qui mirabiliter agit, potuit talem pœnam exigere de Iekania, & eius similibus: interea autem arcano modo & incomprehensibili ef-
Isa. 11. 1. 4. ficere, ne fœdus, quod pepigerat, prorsus excideret. Fuit igitur abscondita Dei gratia ad tem
13. 25. pus, sed nunquam extincta fuit, quia tandem surrexit surculus è trunco Isai, quemadmodum

dicitur

dicitur apud Isaiam. Videntur tamen verba aliter sonare. Vocatur enim Iechania *solitarius*, deinde, *infœlix*, postremò negat Propheta fore quenquam ex eius progenie, qui sedeat in Regio solio. Sed tenendum est, verba hæc restringi ad temporalem vindictam, & vsque ad Christi aduentum. quanquam vt postea videbimus, cœpit rursus emergere posteritas Dauidis in Zerubabel: sed fuit hoc obscurum, & tenue præludium duntaxat. Veniedum est igitur vsque ad tempus Christi, si velimus conciliare hæc duo simul, quæ videntur pugnare, nempe quòd Iechonias fuerit orbus: deinde, quòd nunquam defuerit successor ex semine Dauidis, nempe quia hæc orbitas non fuit nisi temporalis. Fuit autem interruptio illa gratiæ Dei velut interitus quidam: sed successu temporis apparuit, Deum semper fuisse memorem fœderis sui, etiam quo tempore visus fuerat oblitus. Et ideo coniungi debet hoc vaticiniū cum illo Ezechielis, Detrahite, detrahite, detrahite cidarim, vel diadema, vsque dum veniat cuius est. Illic etiam Ezechiel tertiò repetit illud detrahere: quasi diceret, non paucis tātùm mensibus, vel annis regnum Dauidis nullum fore, sed continua serie multarum ætatum. Non mirum igitur est quod hîc denuntiat Propheta, orbum fore Iechaniam, quia multis seculis tristes illæ ruinæ poterant desperatione obruere fideles, cùm viderēt calcari soliū Dauidis cū ignominia, & ludibrio. Hæc igitur ratio est, cur dicat *orbum fore*: deinde, *totam eius posteritatem fore maledictam*. Sed simul tenenda est illa exceptio, quæ exprimitur apud alterum Prophetam, Vsque dum veniat cuius est diadema. Repositum enim fuit in Christi capite, quanuis ad longum tempus fuisset subiectum dedecori, & probris omnium gentium. Est autem hoc vtile cognitu, cùm docemur sic Deum sibi semper constare, vt nunquā excidat fœdus, quod pepigit cū Christo, & cum omnibus eius membris: & tamen pœnas de hypocritis sumat vsque ad interitum: quēadmodū longo tempore si quis Ecclesiam in mūdo quæsisset, nulla erat in speciem: Deus tamen ostendit se esse fidelem in suis promissis, cùm subitò emersit populus Euangelio regenitus: quòd ipsum non erat quidem mortuū, sed erat quasi sepultum. Veritas igitur Dei cōprobata fuit ipso effectu, & tamen horribili modo vltus est hominum ingratitudinem, cùm ita totum mundum excæcauit. Nunc sequitur,

Ezec.21.26 27.

Ezec.21.27

CAPVT VIGESIMVM TERTIVM.

VAE Pastoribus, qui perdunt, & dissipant gregem pascuorum meorum, dicit Iehouah.

2 Propterea sic dicit Iehouah, Deus Israel super Pastores pascentes populum meum, Vos dissipastis gregem meum, & dispulistis, & non visitastis eos, *vel, oues meas*, Ecce ego visitans, *hoc est, visitabo*, super vos malitiam actionum vestrarum, dicit Iehouah.

3 Ego autem colligam residuum ouium mearum ex omnibus terris, ad quas expulero eas: & reuerti faciam eas ad caulas suas, & fructificabunt, & multiplicabuntur.

Hîc Propheta restitutionem Ecclesiæ promittit: sed admonet non esse cur sibi propterea blanditias faciant hypocritæ, præsertim Rex, & Consiliarii eius, & Sacerdotes. Mixta igitur est hæc Prophetia ex promissionibus, & minis. Deus enim promittit se tandem fore propitium miseris Iudæis, postquam eos castigauerit, vt non intercidat genus Abrahæ: tamen deiicit hypocritas ab inani fiducia, ne fallò ad se trahant spem salutis, à qua seipsos excluserant sua impietate. Est autem hoc notatu dignū, quia simul ac offertur Dei misericordia, hypocritæ ad se rapiūt quicquid Deus promittit, & magis ac magis insolescunt, acsi tenerēt illū sibi obnoxiū. Impunitas enim magis illos impellit ad peccādi licentiā. Hinc fit, vt iactēt se fore saluos: quia sint populus Dei. Ergo Propheta hîc docet, quicquid promittit Deus electis suis, nō spectare promiscuè ad omnes, nec debere extēdi ad hypocritas, qui fallò prætēdunt eius nomē: sed peculiariter offerri electis, quāuis sint exiguus hominū numerus, deinde quāuis sint despecti. Primò autē dicit, *Heus Pastores, qui perditis*. Hæc inter se cōtraria sunt, Pastorē esse, & perditorem: sed cōcedit illis nomē istud, quod erat honorificū: interea deridet falsam eorum gloriationem, quòd putarent sua flagitia sub hac fallaciæ vmbra tegi. Quanuis ergo Pastores appellet, simul detrahit laruam, & ita ostēdit, de nihilo ipsos superbire, dum obtendunt nomē Pastorum: *Pastores inquit, & perditores, & qui dissipant*, vel dispergunt *gregem pascuorum meorum*. Hic Deus causam ostendit, cur tam grauiter succenseat

contra istos perditores, quoniam cùm tyrannidem exercebant aduersus populum, non tantùm lædebant homines, sed Deum ipsum, qui in suam fidem receperat electum populum. Verùm quidem est, dignos fuisse omnes illa dissipatione. Nam vidimus iam pluribus locis, non posse excusari populum, vbi decipitur a malis & improbis ducibus, quia hoc modo rependitur omnibus iusta merces, eò quòd à minimo vsque ad maximum omnes in se iram Dei prouocauerant. Sed non ideo excusabilis est impietas malorum pastorum, quia debuerant reputare quorsum impositum esset illis hoc onus: deinde, à quo essent præfecti. Deus ergo significat illatam sibi esse atrocem iniuriam, cùm ita indignè dissipatus fuit populus. Volebat enim esse summus Pastor, subrogauerat in locum suum tam Regem, & eius Consiliarios, quàm etiam Sacerdotes. Nunc cum omnes abusi fuerint suo munere, & licentiosè dominati sint absque Dei respectu, meritò hîc illis exprobratur, ***quòd gregem pascuorum Dei perdiderint***: quemadmodum alibi etiam cum illis Deus
Isa.3.13, & supra 12.10 expostulat, Quòd corruperint vineã suã. In summa, cùm Deus Iudæos nominat ***gregem pascuorum suorum***, non respicit quid meriti sint, vel quales sint: sed potius cõmendat gratiã suam, quia semẽ Abrahæ dignatus fuerat. Habet igitur hîc respectum gratuitæ suæ adoptionis, etiã si tanto beneficio reddiderant se indignos Iudæi. Postea adiungit, ***Sic dicit Iehouah, Deus Israel ad Pastores, qui pascunt populum meum.*** Eodem sensu nunc populum suum vocat, quo nuper gregem pascuorum suorũ. Alienauerant se illi à Deo: & iam ipsos suo decreto abdicauerat: sed potuit Deus vno respectu cẽsere ipsos extraneos: interea autem respectu fœderis sui agnouit suos: & ideò vocat ***populum suum.*** Nunc igitur idem confirmat quod iam vidimus, nempe Pastores istos non tantùm fuisse fures & latrones, sed etiam sacrilegos, quia non tantùm sæuitiam exercuerunt aduersus oues: sed quãtùm in se est, violarunt Deum ipsum, qui susceperat curam illius populi. Est autem hîc duplex concessio, cùm dicit, ***Super Pastores, qui pascunt***: nuper dixerat ipsos perdere, & dissipare: nunc autem dicit ***pascere.*** Sed scimus quo sensu: & videtur ironicè hîc eos perstringere, quoniam cùm se iactarent Pastores, putabant sua flagitia hoc integumento quasi sepulta esse tam apud Deum, quàm apud homines: quemadmodum hodie cum loquimur de Papa, & cornutis eius Episcopis, & Clero illo fœtido, vtimur nominibus receptis. atqui nihil minus est Antichristus ille, quàm pater: deinde scimus quàm procul absint à munere Episcopali quicunque se venditant illo titulo. Quãtùm attinet ad Clericos, esset etiam sacrum illud nomen: sed multum abest, quin sint Dei hæreditas. Interea non moramur nudas voces: sed potius hoc aggrauat eorũ crimen, quòd sint diaboli sub Angelicis nominibus latentes, quòd sint lupi, & prædones, & sacrilegi, qui Dei nomen perfidè obtendunt, & sibi conciliant fauorem ex speciosis elogiis, quasi sint Pastores, Episcopi, Prelati, Abbates, & Præsules: & quid non? Sic ergo Propheta noster dicit ironicè ***Pastores***, contra quos inuehitur, ***pascere***, hoc est, vocatos esse in hunc finem, vt pascant. Sed postea adiungit, ***Vos dispersistis gregem meum, & dissipastis, & non visitastis.*** Certè hoc non fuit pascere, cùm nulla ouium cura ipsos tangeret. Nam Visitare hîc extẽditur ad omnes partes inspectionis: quasi diceret neglectum & proditum, ac desertum ab illis fuisse gregem. Ergo videmus ipsos cessasse in munere pastorali. Sed alia duo peiora sunt, quòd scilicet ***disperserint, & dispulerint gregem.*** Non fuisset tolerabilis eorum ignauia, si grex tantùm ab illis fuisset relictus: sed vbi accedit tanta crudelitas, vt gregem dissipent tanquam capitales inimici, hoc certè plusquam est intolerabile. Et tamẽ hæc omnia illis exprobrat Ieremias. Videmus ergo fuisse tacitam subsannationẽ, cùm illis prius concessit munus pascendi. Iudicium postea illis denuntiat, ***Ego visitabo super malitiam actionum vestrarum.*** Hîc Deus pronũtiat pœnam se de Pastoribus sumpturum, quibus meritò adscribi potuit populi dissipatio. Etsi enim nemo fuit à culpa immunis, vt antè dictum est, præcipuum tamen crimẽ residebat in ipsis Pastoribus. Hæc igitur causa est, cur Deus vltorem se fore affirmet, quia nolit impunè gregem suum ita dissipari. Postea sequitur, ***Et colligam gregem meum***. sicuti illi dispulerant, ita promittit Deus sibi curam fore colligendi populi. Interea verò sibi tribuit quod illis imputauerat, nempe quòd expulerit ipse gregem, sed diuerso modo. Pastores igitur dissipauerant gregem nõ tantùm sua ignauia, sed etiam crudelitate, quoniam fuerant lupi rapaces. Deus autem sumpserat pœnas de populo. nam omnes ad vnũ promeriti fuerant talem dissipationẽ. Videmus ergo impios exequi Dei iudicium, neque tamen ideo posse excusari, acsi Dei ministri essent. nihil enim minus est illis propositum. Interea Deus non potest trahi in societatem culpæ, dum ita impios ad suum obsequium flectit, vel accommodat. In summa, dissipatio populi fuit iusta Dei vindicta, quoniam omnes à fide desciuerant: abruperant vinculum illud sacrosanctum fœderis, quo illos Deus sibi deuinxerat. Fuit etiam crimen Pastorum, quia auarè, & crudeliter dominati sunt. ***Pastores*** autem, vt dixi, nominat non tantùm Sacerdotes, sed Regẽ, & Cõsiliarios. ***Colligam*** igitur, nõ simpliciter gregẽ, ***sed residuum ouium***, inquit. Hîc significat Deus se ita fore misericordẽ, vt tamẽ nõ omnes indifferẽter recipiat in gratiã, sed exiguũ illũ
Rom.9.27. numerũ, qui constabat ex electis. Et ideo Paulus attentè distinguit inter populũ, & inter reliquias gratiæ, vel gratuitas. Visus enim fuit Christus aduẽtu suo prorsus abolere fœdus, quo sibi Deus adoptauerat filios Abrahæ: Paulus hoc negat. nam si quis obiiciat, maiorem partem populi excidisse

disse ab Ecclesia, fatetur: sed dicit manere fœdus integrum in ipsis reliquiis: & producit etiam in medium exempla, quale hoc est, de quo nûc agitur. Deus ergo semper fuit custos Ecclesiæ suæ: & ita nunquam intercidit eius gratuita adoptio, qua elegerat genus Abrahæ. Sed adoptio illa tantùm valuit in reliquiis. Iam quod ad nomen pertinet, non tantùm notatur paucitas eorum, quos Deus statuerat ad se colligere, sed notatur simul vltio, quæ ordine temporis præcesserat. Deus enim visus fuerat perdere Iudæos, cùm ita essent disiecti in varias terras. Nullum enim manebat nomē: Regnum & Sacerdotium erant abolita. Fuit igitur clades illa, quidam veluti interitus, vt nuper dixi. Sed Deus hîc pronuntiat aliquid fore residuum, quemadmodū dicitur Isaiç capite 10, Quòd Deus paucos seruauit quasi ex cōsumptione. Nam cōsumptionem nominat pauculos illos, qui fuerunt superstites, cùm putassent omnes actum esse prorsus de illo populo, sine aliqua spe restitutionis. *Colligam* igitur *residuum ouium mearum ex omnibus terris, ad quas expulero ipsos.* Iterum confirmat quod dixi, nempe nō antè fore misericordiæ locū, quàm purgauerit Ecclesiā suā tot & tā fœdis inquinamētis, quibus tunc scatebat. Dissipatio igitur populi in varias terras fuit Ecclesiæ purgatio: quemadmodum etiā Deus dicit se discernere quisquilias, & paleam à tritico, dum populum suum castigat. Nam perinde ac dum vētilatur triticum in cribro, paleæ volitant huc & illuc, & quisquiliæ, manet aute triticum, quod postea in horreū reponitur: ita cùm Deus expulit in varias terras populū suum, tunc Ecclesiā purgauit. Siquis obiiciat, Ergo hoc quoque residuum, erant quasi quisquiliæ, hoc verum est, quoad homines ipsos: sed Deus hîc respicit seipsum, *cùm oues suas* nominat, qui indigni erant tanto honore. Postea addit, *Se reducturum ipsos ad caulas, vt illic fructificent*, hoc est, fœtincēt, & augescant, *& multiplicentur.* nō dubium est, quin per Caulas terram Chnaam intelligat. Nulla enim tunc fuit in mundo opulētia, quam deberēt præferre Iudæi hæreditati sibi promissæ: totus mundus erat illis exilium. Deus enim terrā illam elegerat, in qua habitarent, & eā sibi consecrauerat, cùm destinaret ipsis in arrham, vel pignus ęternæ hæreditatis. Meritò igitur nunc Caulas appellat terram ipsam, quia illic degebāt sub eius custodia, & præsidio. Templum enim erat quasi pædum pastorale: sciebant illic Deum residere, vt virtute eius protecti in tuto manerent. Cùm ergo ita esset illis salus sub Dei præsidio in terra Chnaam, dicit esse quasi eorū ouile. Postea, *vt illic fœtificent, & multiplicentur*: quia inter alias benedictiones erat hæc multiplicatio non postrema. Postea adiungit, Isa. 10.

4 Et excitabo super eos Pastores, & pascent eos, *hoc est, qui pascant,* & non timebunt amplius, & non pauebunt, & non deficient, dicit Iehouah.

Confirmat promissionem, quia scilicet illis dabit fidos & probos Pastores, qui munus suum obeant, queādmodum oportet. Neque enim satis esset, reduci oues in suas caulas, nisi pascantur. Scimus enim animal illud esse fatuum: ideóque opus habere Pastore, à quo regatur. Significat ergo his verbis Deus, postquam gregem suum collegerit in ouile, sibi continuā fore eius curam, quia Pastores ordinabit, qui munere suo aliter ac lōgè melius fungantur, quàm lupi illi, & sacrilegi prædones. Postea addit promissionem de fiducia, quam differam in crastinum.

PRECATIO.

Da omnipotens Deus, quando tam grauiter olim vltus es impietatem veteris populi, vt neque Regibus ipsis, qui erant Christi imagines, neque eorum Consiliarijs peperceris: da inquam, vt hodie maneamus in obedientia verbi tui, neque ingratitudine nostra sic accendamus vindictam tuam aduersum nos, vt iterum orbitate illa tristi & horrenda nos plectas, quam olim non frustra denuntiasti, sed Ecclesia sic magis ac magis fructificet, vt sentiamus te verè nobis esse propitium, & ita possimus placidè tibi gratias agere: & sic patiamur nos abs te regi per manum vnigeniti Filij tui, donec colligamur ex hac mundi dissipatione in æternam illam quietem, quam nobis sanguine suo peperit, Amen.

DIXIMVS hesterna lectione, cùm Dominus promittit se daturum Pastores, hac loquendi forma notare gratiæ cōtinuationem, ac si diceret se non tantùm Redemptorem fore populi, sed habiturum curam salutis eorum quos liberauerit ab exilio. Vtrunque verò necessarium est, quia nihil prodesset, semel nobis manum porrigi, nisi Deus prosequeretur gratiam suam erga nos vsque in finem. Summa igitur huc tendit, postquam reducti fuerint Iudæi in patriam, fore sub Dei

custodia, vt salus eorum stabilis sit, non momentanea. Iam cùm addit, ***Non timebunt, neque expauescent, neque deficient,*** vel imminuētur, significat Iudæos fore trāquillos sub Pastoribus, quos illis præficiet. Et scimus officium veri pastoris duabus partibus constare. Neque enim satis esset, oues regere, nisi ipsas defenderet contra omnem violentiam, incursus latronum, & luporum. Iam opponitur hæc tranquillitas inquietudini, qua agitati fuerant Iudæi longo tempore. scimus enim fuisse valde anxios propter assiduas incursiones hostium. Quoniam ergo assiduè trepidabant cùm audirent rumorem aliquem belli, promittit hîc Deus meliorem statum, quēadmodum clarius paulò pòst videbimus. Nunc sequitur,

5 Ecce, dies veniunt, dicit Iehouah, & suscitabo Dauidi germen iustum: & regnabit Rex, & prudenter, *vel prosperè*, aget: faciet iudicium, & iustitiam in terra.

6 Diebus eius seruabitur Iehudah, & Israel habitabit in fiducia, *hoc est, tranquillè*; Et hoc nomen, quo vocabunt eū, Iehouah iustitia nostra.

Confirmat Propheta quod nuper dixit de Ecclesiæ instauratione. nam hoc non fuisset per se satis firmum, promitti Pastores, qui fideliter officium suum exequerentur, nisi propositus illis fuisset vnicus ille Pastor, in quo fœdus Dei erat fundatum, & in quo etiam quærēdus erat effectus omnium beneficiorum, quæ poterant sperari. Et hoc solenne est omnibus Prophetis, quoties volunt spem salutis facere populo, adducere in medium aduentum Messiæ. Nam in ipso semper fuerunt omnes Dei promissiones, Etiam, & Amen. Hoc quidem nunc clarius apparet sub Euangelio: sed Patrum fides non potuit plena esse, nisi sensus suos dirigerent in Messiam. Quoniā igitur nec amor Dei certus esse potuit olim Patribus, nec rata beneuolentiæ, & paterni fauoris testimonia absque Christo: hæc ratio est, cur Prophetæ soleant statuere Christum ante oculos, quoties volunt erigere in bonam spem miseros, & qui alioqui opprimi dolore poterant, & desperatione obrui. Quod ergo tam frequēter occurrit apud Prophetas obseruatu dignum est, vt sciamus promissiones Dei frigere apud nos, vel esse suspensas, vel etiā euanescere, nisi erigimus sensus omnes ad Christum, & in ipso quærimus quicquid alioqui nō posset nobis fixum esse. Secundum hanc regulam nunc dicit Propheta ***venire dies, quibus excitet Deus germen iustum Dauidi.*** In genere loquutus erat de pastoribus. sed poterant adhuc subsistere in sua dubitatione Iudæi, & apud se dubitare, an id sperandum esset. Deus ergo hîc reuocat ipsos ad Messiam: quasi diceret nihil salutis sperādum esse, nisi in Mediatore, qui promissus illis fuerat: ergo ipsos non satis consideratos esse, nisi mentes suas ad ipsum conuerterent. Iam verò, quia complementum salutis in Mediatore sperandum erat, ostendit Deus non debere in dubium vocari hanc promissionem, quòd scilicet daturus sit illis Pastores. Itaque initio rectè dixi, cōfirmari superiorem doctrinam hoc sermone, vbi Deus aduentum Mediatotis promittit. Et particula demonstratiua ad certitudinem valet, quemadmodum alibi vidimus. Oportuit autem Iudæos ita confirmari, quia nondum tempus aduenerat: scimus etiam quàm grauiter percelli eorū fides potuerit tot & tam continuis tentationibus, nisi huic fulturæ fuissent innixi. Deus ergo quod longè adhuc remotū erat videtur digito monstrare: non quòd breue tempus designet, sed causa certitudinis ita loquitur, ne scilicet in longa expectatione deficiant. Dicit ergo ***venturos esse dies, quibus excitet Dauidi germen iustum.*** Quanquā ל sæpe est superuacua, tamen hoc loco videtur mihi Deus respicere ad pactum illud, quod statuerat cum Dauide. Et hoc consultò facit Propheta, quoniā indigni erant Iudæi, quos Deus respiceret. Verùm hîc pronuntiat se fidelē fore in pactione illa, quæ icta semel fuerat cum Dauide: quoniam ipse Dauid vicissim integer fuerat, & amplexus fuerat sincera fide promissionem sibi oblatam. Deus ergo quasi non esset sibi negotium cum illo peruerso, & perdito populo, sed cum seruo suo Dauide, dicit, ***Suscitabo Dauidi ipsi germen iustum***: quasi diceret, Etiam si centies indigni sint, quibus exhibeam liberatorem: tamen manebit semper apud me integra Dauidis memoria, sicut integer fuit, & incorruptus in seruando meo fœdere. Nemini autem dubium est, quin loquatur hîc Propheta de Christo. Iudæi vt obscurent vaticinium hoc, malunt extendere ad omnes Dauidis posteros, & ita imaginantur terrenum illud regnum, quale fuit sub Solomone, & aliis. Sed certò potest colligi ex Prophetæ verbis, hîc non haberi sermonem de multis Regibus, sed de vno duntaxat. Nomen Germinis est collectiuum, fateor: sed quid postea dicitur? R*egnabit* R*ex*. Possent etiam hoc vtrunque torquere, quia Regis nomē sæpe capitur de Regni successoribus: verum est. sed expendere cōuenit totum contextum. dicitur enim I*n diebus eius.* Hinc clarè apparet, designari certum aliquem Regem, & non debere extēdi hæc verba ad plures. Iam postremum mēbrum magis hoc confirmat, ***Erit hoc nomen, quo vocabunt eum, Iehouah iustitia nostra.*** Peruertūt etiā hîc Iudæi ipsa verba, qui verbū indefinitū ad Deum restringunt: acsi dictū esset, Iehouah vocabit eum iustitiam nostram, quod est

2.Cor.1.20

est præter omnem rationem. Et sanè vident omnes hoc esse nimis coactum,& violentum. Sed ita produnt miseri illi suam cōtumaciam,quia sine pudore peruertunt omnia testimonia,quæ competunt in Christum:& satis est illis,proteruè eludere quicquid ipsos vrget. Iam ergo hoc tenendum est,non posse præsentem locum aliter exponi,quàm de solo Christo: & consilium Spiritus sancti antè ostendimus. ab initio enim Deus pignus illud interposuit, cùm vellet stabilire fidem suarum promissionum: quia extra Christum neque potest Deus Pater & Seruator esse hominibus,neque potuit reconciliari Iudæis, qui ab ipso defecerant. quomodo enim recepti fuissent in gratiam absque expiatione? Iam quomodo poterant sperare Deum sibi fore Patrem, nisi essent reconciliati? Ergo sine Christo non poterant recumbere in salutis promissiones. Meritò itaque dixi locum hunc debere ad Christi personā restringi. Et certè scimus eum solum fuisse iustum germē Dauidis, quia etsi Ezechias, & Iosias fuerunt legitimi successores,si respicimus alios,fuerunt quasi mōstra. Certè præter tres,vel quatuor,omnes fuerunt degeneres,& fœdifragi: degeneres dico,quoniam nihil simile potuit reperiri inter ipsos,& Dauidē, qui debebat illis esse exēplar pietatis. Cùm ergo fuerint prorsus dissimiles patri suo Dauidi,non poterant censeri sub hoc elogio, *Iusti germinis*. Deinde erant perfidi,& apostatæ,quoniam defecerant à Deo, & Lege ipsius. Videmus ergo subesse obliquā antithesin inter Christum, & inter tot quasi adulterinos filios,qui tametsi procreati fuerant ex semine Dauidis,tamen indigni erant honorifico illo titulo propter suam impietatem. Proinde quoniam Reges ipsi Dei iram aduersus populum concitauerant,& fuerant causa exitii, dicit nunc Propheta *Iustum fore germen tandem*, hoc est, quanuis illi conati essent euertere Dei fœdus suis scelestis moribus,vēturum tandem verum Filium, & vnicum,qui vocatur alibi Primogenitus in tota terra,& illum *fore iustum germen*. Et hoc diligenter notandum est,quia tam Iosias, quàm Ezechias, & similes si in se reputentur, indigni tamen fuerunt sacro illo nomine, Ego illū pono primogenitum in terra: deinde, Filius meus es tu: hoc nō potuit dici de vllo homine mortali,si in se consideretur. Deinde, Ego ero illi in Patrem, & ipse erit mihi in Filium. hoc,quemadmodum Apostolus admonet,nō potest Angelis ipsis quadrare. Cùm ergo hæc dignitas superior sit Angelica gloria: certum est, neminem ex Dauidis successoribus fuisse dignum tali elogio. Et ideo meritò Christus dicitur *Iustum germen*. quanquam,vt nuper admonui, videtur Propheta opponere sinceram Christi integritatem eorum impietati, qui sub vmbra,& fallaci prætextu dominati fuerāt,quasi essent ex sacro illo genere, de quo dictum erat, Ero illi in Patrem,& ipse erit mihi in Filium. Sequitur, *Et regnabit* Rex. hoc etiam non sine causa fuit additum: paulò pòst tractus in exilium fuit Iekania: deinde omni genere ignominiæ affectum fuit totū genus Regium. Diadema quidem ipsum proiectum fuit in terram,& turpiter calcatum fuit pedibus,vt ante visum est. Nulla igitur spes erat futuri regni, postquam nomē seminis Abrahæ fuerat quasi extinctum. Hæc ratio est cur Deus promittat quod nūc audimus de restitutione solii: & satis colligere licet ex Prophetis omnibus, salutem populi fuisse positam in Regis persona:& vbicunque Deus populum bene sperare iubet,sicuti dictum fuit,proposuit illis ante oculos Regem: Rex erit in capite eorum,cùm Deus gubernabit eos. Nunc tenemus consilium Prophetæ,vbi dicit *Regem regnaturum*. Quidam existimant opponi Regis nomē tyrannidi, quia multi Reges desciuerant ab officio, & exercuerant latrocinium sub illo specioso nomine. Sed non dubito,quin nomē Regis fuerit expressum, ne dubitaret populus de cōplemento huius vaticinii,quia si simpliciter dictum esset, Suscitabo Dauidi germē iustum,& regnabit,poterant quidem spem aliquam cōcipere,sed exiguam,& nō satis plenā. Scimus enim Zerubabel, & alios excelluisse etiam aliqua præstātia,fuisse habitos in pretio ob memoriam Dauidis: sed nullū tunc fuit regnum. Deus ergo hac loquutione testari expressè voluit fore tantam Regni excellentiam, vt nihil desiderari queat à Iudæis,quia non erit potentia Christi inferior potentia Dauidis. *Regnabit* igitur Rex,hoc est,magnificè regnabit,vt non tantùm appareant aliquæ reliquiæ pristinæ dignitatis, sed vt Rex floreat,& vigeat,& obtineat perfectionem,qualis fuit sub Dauide,& Solomone,ac multo præstātior. Sequitur, *Prudenter aget,faciet iudicium,& iustitiam in terra*,vel prosperè aget. nam שכל vtrunque significat: videtur tamen hìc potius loqui Propheta de recto iudicio,quàm de fœlici successu,quia hæc coniunctim legenda sunt, *prudenter aget*, deinde, *faciet iudicium & iustitiam*. Videtur ergo in summa hoc velle,Christum fore præditum tam prudentiæ, quàm rectitudinis,& æquitatis spiritu,vt omnes numeros boni & perfecti Regis impleat. Primo autem loco necessaria est prudētia: nam probitas non sufficeret in Rege. In priuatis quidem hominibus tenet mediocrem laudis gradum: sed in Rege,si desit ingeniū, probitas parum valebit. Ergo cōmendat hìc Propheta Christum à recta intelligētia,deinde adiungit studiū æquitatis,& rectitudinis. Verū quidem est,nō satis splendidè ornari Christum his loquēdi formis: sed similitudo sumpta est ab hominibus. quia prima dos Regū,est prudētia: deinde integritas accedit secundo loco. Scimus autē Christū sæpe conferri terrenis Regibus,vel proponi nobis terreni Regis imaginē,in qua contemplemur Christum: quia Deus sese attemperat ruditati nostræ: & quia non capimus illam inestimabilem Christi iustitiam, deinde sapiētiam,ideo vt paulatim Deus nos ad Christum vsque deducat,eum nobis adumbrat sub his figuris. Ergo quanuis non respondeat

Psal. 89. 28. & Heb. 1. 6.
Psal. 2. 7 & Heb. 1. 5, & 5. 5.
2. Sam. 7. 14 & 1. Chro. 22. 10.
Heb. 1. 5.
Heb. 1. 5.
Malac. 2. 1

Christi perfectioni quod hîc dicitur, non debet tamen videri absurda comparatio, nempe quia Deus loquutus est pro modulo ruditatis nostræ, & noluit statim paucis verbis exprimere qualis esset Christus. Cæterùm, tenenda est anagoge à Regibus terrenis ad Christum. Tametsi enim confertur Christus terrenis Regibus, non tamen notatur æqualitas: sed postquam concepimus in figura quod capere possunt mentes nostræ, debemus transcendere longius & altius. Ergo hîc notandum est discrimen inter iustitiam Christi, & iustitiam aliorum Regum. nam qui bene præsunt, tamen non possunt aliter iustitiam & iudicium exercere, nisi dum student reddere cuique ius suum, vbi coercent improborum audaciam, tuentur bonos & innoxios: hoc tantùm potest à Regibus terrenis desiderari. Christus autem longè aliter: quia nõ tantùm sapit, vt dispiciat quod optimum est, & rectum, sed donat etiam suos prudentia & intelligẽtia: iudicium & iustitiam facit, non tantùm quia defendit innoxios, & adiuuat eos, qui opprimuntur, opitulatur miseris, & compescit improbos, *Sed exercet iustitiam*, quia regenerat nos suo Spiritu: deinde *exercet iudicium*, quoniam frænum inicit diabolo. Nunc ergo intelligimus quid sibi velit quod dicebam, notãdam esse anagogen à Christo ad Reges terrenos, & simul analogiam: quia aliquid simile est, & aliquid diuersum: longa est inter Christum, & alios Reges distantia, & tamen aliqua in parte apta est comparatio, dum proponuntur nobis Reges terreni tanquam figuræ & imagines ipsius. Sequitur postea, *Iehudam saluum fore in diebus illius* Regis. Per *dies* Regis nõ debet intelligi Christi

Isa.53.8. vita, quam transegit in hoc mundo, sed perpetuitas, de qua Isaias loquitur, cùm per admirationem interrogat, Ætatem eius quis enarrabit? nam semel mortuus est, vt Deo viuat, quemadmo-

Rom.6.10. dum dicit Paulus. Ergo fuit vmbratile quoddam principium vitæ, cùm Christus manifestatus fuit mundo, & versatus est cum hominibus: sed vita eius in perpetuum durabit. Perinde igitur est ac si diceret Propheta, vbi aduenerit Christus, & exibitus fuerit à Patre, saluam fore Ecclesiam. Nunc si quæritur, Vsquequo salua erit? nempe quandiu manebit ille Rex. nullus autem est finis Regno Christi: sequitur ergo, perpetuam esse Ecclesiæ salutem. hæc est summa. Iam quanuis loquatur Propheta de liberatione populi, nõ dubium tamẽ est, quin præcipuè designet quod proprium est regni Christi. Christus nobis præfectus est in Regem, vt sit seruator: nũc salus hęc tametsi extenditur ad corpora, tamẽ propriè ad animas referri debet. sicuti enim spirituale est regnum Christi, ita & quæcunque ex eo pendent. Ergo cùm Propheta dicit *Saluum fore* Iehudah, tantundem hoc valet, acsi promitteret solidam fœlicitatem Ecclesiæ sub Christo. Addit, *Israel habitabit confidenter*, nempe quia hoc in beata vita primum est, vt simus quietis & tranquillis animis. Ἀθυμία enim non abs re tantoperè olim commendata fuit. Nam si possent accumulari quæcunque expetunt homines, & existimant spectare ad beatam vitam: tamen si animus sit malè compositus, omnia cedent miserè. Non ergo sine causa hîc adiungitur tranquillitas, vbi mentio fit salutis. Et experientia ipsa docet, non cõstare nobis salutem, nisi quia freti Christo Mediatore pacem habemus apud Deum, sicuti etiam Paulus commemorat fructum illum fidei, & ostendit

Rom.5.1. aliter nos semper fore miseros: Pacem, inquit, habemus apud Deum: & inde colligit etiam miserias ipsas nobis adiumento esse in salutem, quia afflictiones probant patientiam nostram, patientia spem exercet, spes autem nunquam pudefacit: & accedit etiam probatio, quoniam Deus re ipsa demonstrat se nobis adesse. Ergo videmus quàm aptè Propheta connectat tranquillum animi statum beatitudini. Iam certum est, nõdum nos potiri vel salute, vel pace, qualis hîc promittitur: sed discamus quid sit salus per fidẽ: deinde, quid sit quies inter agitationes, quibus assiduè turbamur: quia recumbimus in Deum, vbi proiicimus in cælum anchoram nostram. Cùm ergo Propheta hîc dicit *saluum fore* Iudam, *& fore tranquillum* Israelem, sciamus complecti totũ Christi regnum ab initio vsque ad finem: ideo non esse mirũ, si de perfecta fœlicitate loquatur, cuius primitiæ nunc apparent duntaxat. Postea addit, *& hoc nomen quo vocabunt eum, Iehouah iustitia nostra*. His verbis melius demonstrat Propheta se non loqui de quibuslibet Dauidis posteris, etiam si essent præstantissimi Reges, sed de Mediatore, qui promissus fuerat, & ex cuius aduentu pendebat salus populi. Dicit autem, *fore hoc eius nomen*, I*ehouah iustitia nostra*. Iudæi qui videtur aliis modestiores, nec audent canina impudentia corrumpere totum contextum, eludunt hoc nomen Christi, etiam si in ipsum propriè competat. Dicunt igitur nomen Christo imponi, quia minister sit iustitiæ Dei, quasi dictum esset, quoties Rex ille spectabitur agnoscent omnes fulgere in illo

Gen.33.20. Dei iustitiam: & adducunt similes locos, quemadmodum vbi Moses vocat Altare, Iehouah est vexillum meum, aut protectio mea. sed nihil prorsus simile inter Altare, & Christum. Eadem

Exec.48.35 etiam ratio est alterius loci, quem citant ex vltimo capite Ezechielis, vbi dicit, Et hoc nomen quo vocabunt Ierosolymam, Iehouah pax nostra. Nam nihil aliud voluit Moses, quàm Altare esse monimentum protectionis Dei: Ezechiel autem tantùm docet, Ecclesiam fore quasi speculum misericordiæ Dei, ita vt illic quasi visibilis fulgeret. Sed non potest hoc eadem ratione conferri in Christum: statuitur hîc Redemptor. nomen illi imponitur: quale nomen? nomen Dei. Atqui excipient Iudæi, fuisse Dei ministrum, & ideo potuisse transferri impropriè hoc nomen Dei in ipsum, quanuis esset homo. Sed quicunque sine contentione & amarulentia iudicãt,

facilè vident idem nomen competere in Christum, quatenus est Deus, sicuti nomen Filii Dauidis, respectu humanæ naturæ ei tribuitur. Vocatur idem & vnus Redemptor tam Filius Dauidis, quàm Iehouah: quomodo vocatur Filius Dauidis? nempe quia oportuit illum nasci, ex genere illo. quomodo igitur est Iehouah? hinc colligitur, aliquid esse humana carne in illo excellentius: & vocatur Iehouah: quia vnigenitus sit Filius Dei, vnius cum Patre essentiæ, & gloriæ, & æternitatis, & diuinitatis. Ergo omnibus æquis, & moderatis hoc constabit, Christũ hîc insigniri duplici elogio, vt in eo nobis commendet Propheta tam deitatis gloriam, quàm veritatem humanæ naturæ. Scimus autem quàm necesse fuerit, Christum prodire Deum, & hominem, quia non potest sperari salus aliunde, quàm à Deo. Christus autem nobis debet salutem conferre, & non tantùm esse eius minister. Deinde etiam quatenus est Deus, nos iustificat, nos regenerat, nos illuminat in spem vitæ æternę: vincere peccatum & mortem, certè hæc propria sunt diuinæ potentiæ. Ergo nisi Christus apparuisset Deus, non poterat præstare quod ab eo nobis expectandũ est. Oportuit etiam illum hominem nasci, vt nobis esset coniũctus. neque enim nobis pateret accessus ad Deum, nisi essemus Christo familiares. Vnde autem hoc nobis, nisi ex fraterna coniunctione? Itaque non sine magna necessitate Propheta Christum hîc nobis proponit ab vna parte verum hominem, & filium Dauidis: ab altera autem Deum, vel Iehouam: quia vnigenitus est Filius Dei, & idem semper fuit eiusdem sapientiæ, & eiusdem cum patre gloriæ, quemadmodum testatur Ioannis cap. 17. Nunc tenemus simplicem & genuinum sensum huius loci, nempe quòd Deus restituet Ecclesiam suam, quia stabit firmum & ratum quod pollicitus fuerat de Redemptore. Iam additur qualis futurus sit ille Redemptor, & quid ab ipso expectandum sit. Pronuntiat igitur fore verum Deum, & tamen filium Dauidis: deinde iubet ab ipso sperari iustitiam, & quicquid ad perfectam & plenam fœlicitatem spectat. Iam cùm dicitur *Deus iustitia nostra*, iterum Propheta clarius exprimit, iustitiam non residere in Christo, quasi esset ei propria: sed nobis esse cũ eo cõmunem. Nihil enim habet à nobis separatum. Deus quidem semper iustus censebitur, etiamsi grassetur iniquitas in toto mundo. Non facient igitur homines, etiamsi omnes sint scelerati, quin Deus maneat iustus, imo qui maneat etiam integra eius iustitia. Sed interea Deus non est iustitia nostra quatenus in se iustus est, vel intus continet suam iustitiam: quia tunc erit iudex noster. ita iustitia eius nobis aduersa erit. sed Christi iustitia aliam habet rationem. est igitur nostra, quia Christus non sibi iustus est, vel in se, sed iustitiam accepit, quam communicet nobiscum. Videmus itaque hîc propria nota Christum insigniri, Quòd non tantùm venturus fuerit cum demonstratione diuinæ iustitiæ, sed cum iustitia, quæ valeret in salutem hominũ. Nam si Deum in se reputamus, quemadmodum dixi, iustus quidem est, sed non erit iustitia nostra. Si ergo cupimus Deum habere iustitiam nostram, Christus nobis quærendus est, quia hoc nõ nisi in ipso completur. Ergo Dei iustitia nobis exhibita fuit in Christo, & quicunque illinc deflectit, poterit quidem per multos circuitus se versare: sed nunquam reperiet Dei iustitiam. Et ideo dicit Paulus datum esse, vel factum nobis in iustitiam. in quem finem? Vt essemus Dei iustitia in illo. Cùm ergo Christus factus fuerit iustitia nostra, & reputemur in ipso Dei iustitia, hinc colligimus quàm propriè & scitè dictum fuerit, *illum fore Iehouam*, nec tantùm vt tueatur nos gloria suæ diuinitatis, sed vt in ipso iusti simus, quia non tantùm est iustus sibi, sed iustitia nostra.

Io. 17. 3. 11

1. Cor. 1. 30.

PRECATIO.

Da omnipotens Deus, quando omnes nascimur mancipati peccato, & iniustitiæ, vt regeniti vnigeniti Filii tui Spiritu, verè aspiremus, & sincero studio ad te vnicè colendum, & nos tibi ita consecremus, vt appareat nos non prætendere falsò Christi nomen, sed verè esse eius membra, cùm erimus participes nouæ illius vitæ, quam nobis attulit: & sic in ea proficiamus, vt peracto vitæ terrenæ cursu, tandem perueniamus ad plenitudinem illam vitæ & fœlicitatis, quæ nobis per eum parta est, & reposita in cælo, Amen.

7 Propterea ecce dies veniunt, *venient,* dicit Iehouah, quibus non dicetur, *ad verbum, & non dicetur, nõ dicent,* amplius, Viuit Iehouah, qui eduxit filios Israel è terra AEgypti.

8 Quin potius, Viuit Iehouah, qui eduxit, & adduxit, *ascẽdere fecit, & introduxit, ad verbum,* semen domus Israel, è terra Aquilonis, & ex omnibus

terris, ad quas expuleram eos illuc: & habitabunt super terram suam.

Postquam loquutus est Propheta de Redemptore, qui mittendus erat, splendidè nunc commendat singulare istud Dei beneficium, dicitque tam insigne, & præclarum fore, vt superior redemptio non accedat ad hanc magnitudinem, & præstantiam. Quum educti sunt filii Israel ex Ægypto, scimus quot miraculis testatus fuerit Deus suam potentiam, quò eius gratia esset illustrior erga populum. Et meritò Prophetæ quoties hortantur, & animant fideles ad bene sperandum, reuocant in memoriam quod tunc gestum fuit. Sed Propheta noster secundam redemptionem amplificat hac comparatione, Quòd posthac nō celebrabitur illud Dei beneficiū, quo populum suum dignatus fuerat, cùm liberaret è captiuitate AEgypti: sed aliquid fiet longè præstantius, vt omnes in ore habeant, ac prædicent immensum beneficium, quod præstabit Deus populo suo, vbi eum liberabit ab exilio Babylonico. Dicit igitur *venturos esse dies, quibus nō dicetur, Viuit Iehouah, qui populum suum eduxit ex Ægypto, sed qui populum suum eduxit è terra Aquilonis.* Interea non significat abolendam esse memoriam gratiæ Dei, quā ostenderat erga Israelitas, cùm per manum Mosis illos educeret ex AEgypto. Sed hìc ratiocinatur à minori ad maius, quasi diceret fuisse illud testimonium gratiæ Dei, quod nullis encomiis satis exprimi posset, cùm scilicet eduxit populum suum è terra AEgypti. Ergo si per se æstimetur, erit dignum æterna memoria: sed si incipiat conferri cum secunda liberatione, propemodum euanescet. Summa est, secundam redemptionem fore excellentiorem priore, vt obscuret eius memoriam, quãuis non prorsus extinguat. Est autem hic locus notatu dignus, quia hinc colligimus quāti à nobis fieri debeat redemptio, quam adepti sumus per vnigenitum Dei Filium. hinc etiam sequitur, nos magis obstrictos esse Deo, quàm fuerint Patres sub Lege, quantò scilicet liberalius egit nobiscū, & virtutem suam erga nos efficacius exeruit. Deinde colligimus, Prophetam in hoc vaticinio non attingere paucos annos duntaxat, sed complecti totum Christi regnum, & omnes eius progressus. Nā loquitur quidem de reditu populi in patriam, & hoc fateri oportet, quia Christiani fuerunt nimis rigidi hac in parte. Præterito enim toto illo tempore intermedio, inter reditum populi, & Christi aduentum, nimis violenter torquent has Prophetias ad spiritualem liberationem. Non dubium igitur est, quin Propheta initium faciat à libero populi reditu: sed, quemadmodum dixi, non est separandus Christus ab hoc redemptionis beneficio: alioqui non constaret nobis effectus huius promissionis, quia exigua tantùm portio reuersa est in patriam. Deinde scimus fuisse vexatos multis, & continuis molestiis, vt conditio eorum semper fuerit misera, quia nihil peius est inquietudine. Scimus etiam fuisse spoliatos, & quidem sæpius: deinde redactos in seruitutem. Scimus quàm crudeliter tractati fuerint nunc ab AEgyptiis, nunc à regibus Syriæ. Ergo plus esset pollicitus Ieremias, quàm Deus re ipsa præstiterit, nisi comprehēdamus Christi regnum sub hoc vaticinio. Sed quia Deus Ecclesiam suam sic restituit per manum Cyri, vt esset illud quasi præludium duntaxat futuræ redemptionis & perfectæ, non mirum est, si Prophetæ, quoties verba faciunt de reditu populi, & de fine exilii, in Christum respiciāt & spirituale eius Regnū. Nūc ergo tenemus consilium Prophetæ, cur dicat *venturos esse dies, quibus non versabitur in ore populi prior redemptio*, tanquam singulare, vel præcipuum monumentū gratiæ Dei, & virtutis: sed superabit excellentia secundæ redemptionis. Quòd ad hanc formulam loquendi spectat, *Viuit Iehouah*, scimus veteres ea fuisse vsos in solenni iureiurando. deinde quoties volebant sese erigere ad bonam spem in rebus aduersis. Quoties ergo videbant se ita premi, vt non esset alius exitus malorum, quàm in Dei gratia, dicebant eundem Deum, qui olim fuerat populi sui Redemptor, adhuc viuere, & nihil diminutum esse ex eius potentia, quin decies, & centies, ac millies, si opus esset, opitularetur Ecclesiæ suæ, ac singulis eius membris. dicit, *ad quas expulero eos*, propter duas rationes. Mutatio personæ nō obscurat sensū. dicit, *Viuit Dominus qui eduxit, & adduxit populum suum è terra Aquilonis, & ex omnibus terris, ad quas expuleram*: sed nulla est in sensu ambiguitas. Cæterùm, quòd ad rem ipsam pertinet: primò voluit Deus admonitos esse Iudæos de suis peccatis, vt hæc cognitio esset ipsis transitus, vel præparatio ad resipiscentiā. nisi enim reputassent se fuisse ob scelera castigatos Dei manu, vel putassent exilium suum esse fortuitum, vel obmurmurassent, vt sæpe fecerunt. Sed Deus hìc se authorem exilii fuisse pronuntiat, vt sentiant Iudæi hanc pœnam iustè se dedisse ob tanta, & tam grauia scelera, quæ admiserant. Sed Deus similiter de-
1.Sam. 2.6. monstrat in manu sua esse, & arbitrio, restituere quos afflixerat. Nam eiusdem fuit reducere à morte qui occiderat, quemadmodū alibi dicitur, Deus est qui mortificat, deinde viuificat. Possunt quidem perdere multi, qui non possent sanare vulnus, quod fecerunt: sed quantùm ad Deū spectat, sicuti est iustus iudex, ita & misericors Seruator. Iam si mors est in eius potestate, quoties vult pœnam exigere de sceleribus hominum: ita etiam vitā habet in sua manu, & obsequio, cùm vult misereri. Nunc ergo tenemus quo consilio dixerit Propheta *expulsos fuisse Iudęos à Deo*. Postea adiungit, *Habitabunt super terram suam*, quia oportuit vsque ad Christi aduentum Iudæos sustineri hac saltem, quòd videbant se fore in hac hæreditate, quæ promissa fuerat Patribus tanquam æternæ vitæ pignus, & regni cælestis. Nunc sequitur:

9 Propter prophetas,*alij, ad prophetas,& potest legi ita ad verbum*,contritum est,*confractum est*,cor meum in medio mei: commota sunt, *vel concussa*, omnia ossa mea, *proprie,luxata sunt, quia de ossibus agitur: quantum ad verbum spectat,significat agitari,& moueri:sed quoniam nunc loquitur de ossibus,sermo erit aptior,luxata esse ossa*, fui tanquam vir ebrius super quem trãsiit vinũ, *hoc est, tanquã vir obrutus vino*,à facie Iehouæ,& à facie sermonum sanctitatis eius.

Hic Propheta iterum inuehitur contra scelera populi: sed quia tunc prophetæ suis blanditiis corruperant tam Regem,& Proceres,quàm vulgus ipsum, ideo Propheta dirigit ad eos sermonem,& dicit *turbatum fuisse cor suum propter prophetas*.Nam scimus vt homines putent se dimidia saltem ex parte absolutos,vbi nemo est,qui seuerè ipsos coarguat. Cùm ergo cessarent Prophetæ in officio,fuit etiam in toto populo magna securitas,vt nullus esset Dei metus. Hæc ratio est,cur nunc dicat Propheta. *Turbatum esse cor suum ob tantam socordiam*,quia scilicet Prophetæ essent quasi muti canes,vt alibi dicitur:ignoscerent tam grauibus,& atrocibus peccatis, non studerent populum in viam reducere. *Turbatum* igitur *dicit esse cor suum ob Prophetas*,quia grauius iudiciũ ipsos manebat,cùm deberent esse Spiritus Dei organa,præcones iudicii eius:cùm deberent suscipere ipsius causam in exhortationibus,& reprehensionibus, & minis. Interea non dubium est,quin hæc doctrina ad totum corpus populi extendi debeat. Sed voluit incipere Ieremias ab ipsis Prophetis:quasi diceret hoc esse prodigiosum,quòd Prophetæ iactarẽt se esse Dei ministros,& obmutescerent tamen in tanta scelerum licentia.*Ergo propter Prophetas contritum est cor meum*, inquit. Deinde etiã dicit *ossa sua fuisse luxata*.Cùm Genesis primo capite dicit Moses Spiritum agitatum fuisse super aquas,idem verbum ponitur,sed in alia coniugatione. Quicquid fit,optimè conuenit, Luxata fuisse eius ossa. Scimus autẽ ossa sic ligata esse neruis, vt non mutent locum. nam concussio vnius ossis faciet,vt totum ferè corpus sit inutile:Ergo hac loquendi forma exprimere voluit grauissimam perturbationem:quasi diceret quicquid habebat firmissimum,vel robustissimum fuisse fragile,& quasi euanidum. Postea comparat se homini ebrio:qua metaphora intelligit se fuisse prorsus attonitum,vel sensus omnes fuisse sibi ablatos. Et adiungit, *Super quem transiit vinum* Nam עבר significat Trãsire,sed hìc ponitur pro Trãsgredi. Qui autem immodico potu obrutus est,videtur esse quasi demersus:quemadmodum si quis cadat sub aquam,non magis mergetur, quàm vbi cerebrum suum suffocat vino: est enim ebrietas instar cuiusdem sepulchri,quia tenet totum hominem oppressum.Interea non aliud sibi voluit Prophẽta,quàm prodigium hoc posse attonitos reddere,qui sanæ sunt, & compositæ mentis:deinde posse concutere,& luxare omnia membra,terrere etiam, & confundere mentes alioqui tranquillas.Nam certè Ieremias vir erat cordatus,deinde fortitudine præditus erat, vt non labasceret ad pessima quæque exempla:neque poterat facile stupore obrui,vt esset similis ebrio. Ergo omnibus istis figuris ostendit fuisse horribile portentum,quòd Prophetæ tantoperè fuerint socordes,vt verbum nullum facerent,cùm tamen viderent impietatem grassari,& Dei contemptum,cùm viderent terram esse pollutam omni scelerum genere,vt statim videbimus.Dicit autem, *A facie Iehouæ,& à facie sermonum sanctitatis eius*. Cùm dicit, *à facie Iehouæ*,proponit ipsis Deum iudicẽ,& vltorem:quasi diceret,Si quem esse Deum in cœlo persuasi sunt, mirũ est tam brutos esse,vt audeant iactare eius nomen,interea tacitè ferant cœlum terræ misceri. Vbi igitur illorum mens est,vt audeant tam securè prætexere formidabile & tremendum illud nomen?Nã quoties Dei fit mentio,debet nobis in mentem venire eius non tantùm bonitas,& clementia, sed etiam seueritas:deinde potẽtia,quæ est formidabilis omnibus impiis. Cùm ergo audent homines ita ludere cum Deo,nònne hic prodigiosus est stupor?Hoc intelligit nunc Propheta,quòd mirũ sit Prophetas suscipere munus illud,& interea nullam habere curam glorię Dei. Adiungit,*Et à facie sermonum*. nam homines possent subterfugere,nisi Deus ipsos vrgeret suo sermone.Sed cũ Lex scripta esset Iudæis, cùm scirẽt falsi illi prophetæ,si vellent rite fungi suo officio,debere se esse Legis interpretes:cùm ergo hęc omnia essent satis supérque nota,meritò Propheta hìc insistit in sermone Dei,quasi iniiceret illis frænum,ne eluderẽt suo more simplex,& nudum nomẽ Dei. Cùm ergo Deus testatus sit in Lege sua qualiter vellet populũ suũ regi,quid hoc sibi vult, quòd non terrentur sermonibus Dei isti Prophetæ? Et quoniã hypocritæ non modò Deũ ipsũ spernunt,vel extenuant eius gloriam,sed doctrinam Legis non magni æstimãt, Propheta insigni elogio ornat sermones Dei,cùm dicit *à facie sermonum sanctitatis eius*. Vocat igitur sermones Dei Sanctos, & intelligit inuiolabiles,vt sciant impii illi sibi instare horribilem vindictã, quòd & Deum, & sacros eius sermones pro nihilo duxerint. Sequitur,

Isa.56.10.

Gen.1.2

10 Quia adulteris referta est terra, quia à facie iurisiurãdi, *vel per*

fiduæ, luxit terra, aruerunt ſpecioſa deſerti, *vel, caulæ deſerti: nam pluribus modis vertunt*, & fuit curſus eorum malus, & robur eorum non rectum.

Cauſam nunc aſsignat Ieremias cur tantoperè exhorruerit ſocordiam illam, quam cernebat in Prophetis. Si res fuiſſent bene ordinatæ, vel ſaltem tolerabiles in populo, poterant agere Prophetæ placidius cum Iudæis. quid enim opus eſt tumultuari, vbi ſpōte homines ſequũtur quod Deus præcipit? Ergo vbi nobis eſt negotiũ cũ hominibus mãſuetis, & modeſtis, illic vehementia eſt ſtulta: & ſunt ſimiæ, qui ita ſe exagitãt, & appetũt magna ambitione neſcio quẽ feruorẽ zeli, vbi nihil opus eſt. ſed vbi res ſunt turbatæ & cõfuſæ, illic opus eſt vehemẽtia. Nũc ergo exprimit Ieremias ventũ fuiſſe tũc ad extrema, vt non potuerint tacere prophetæ niſi eſſent quaſi ſtipites. Debent igitur coniunctim hæc ſimul legi, quòd Prophetæ obmutuerint, cũ tamen neceſſitas loquendi ipſos ſtimularet, quia videbant terram refertam eſſe adulteriis: ponit adulteros, ſed ſub perſona taxat crimen ipſum. Quoniam igitur terra erat polluta adulteriis, & periuriis, cùm omnes ſtudia ſua applicarent ad nocendum, fuit illud nimium intolerabile, quod Prophetæ quaſi rebus bene conſtitutis & pacatis, non excandeſcerent. Videmus ergo quantoperè deteſtetur Deus hanc ignauiam in omnibus verbi ſui miniſtris, & quos præfecit Eccleſiæ ſuæ doctores, dũ conniuent ad ſcelera, & ſecurè prætereunt adulteria, & ſcortationes, & periuria, & fraudes, & alias noxas: quia ſi vel minima gutta pietatis in cordibus ipſorum vigeret, certè mouerentur, nec poſſent ad momentum vnum tacere. Si enim illud valere debet in omnibus Dei filiis, Zelus domus tuæ vorauit me, & opprobria exprobrantium tibi, ceciderunt ſuper me, an excuſabilis erit prophetarum torpor, vbi vident nomen Dei ita exponi ludibrio, vbi vident omne ſcelerum genus graſſari? Nunc videmus non tantùm quid doceat hoc loco Propheta, ſed quænam ſit huius doctrinæ vtilitas, & quorſum accommodari debeat. Diſcamus igitur, quò plus ſibi permittunt licentiæ homines, & quò audacius erumpit ipſorum impietas, & contumacia aduerſus Deum, Prophetas & pios Doctores debere acrius inſtare: & hoc eſſe militandi tempus, vbi ita mũdus temere, & furioſè conſurgit aduerſus Deũ. Species verò quaſdam attingit Propheta. non omnes enumerat: ſed ſub adulteriis, & periuriis comprehendit etiam alia ſcelera. Quantùm attinet ad vocem אלה, propriè ſignificat iuſiurandum: ſed quoniam ſæpe interponitur aliqua execratio, vertunt quidam hoc loco Execrationem. Sed potius arbitror notari hic periuria, & in ſiniſtram partem accipi iuſiurandum pro omnibus fallaciis, vbi nomen Dei interponitur. *Luxit terra*, inquit, *& aruerunt paſcua deſerti*. Hìc ſcitè Propheta demonſtrat, quàm pudendus ſit torpor ille, de quo loquitur, quoniam terra ipſa clamabat, nec modò terra, quæ magis erat culta, & habebat multitudinem hominum, ſed montes ipſi, & receſſus. Terram enim dicit luctu afflictam eſſe, quia Deus paſſim exerceret ſua iudicia tam in ſterilitate agrorum, quàm in aliis pœnis, quas ſolet infligere. Et loquutio hæc valde concinna eſt, cùm Propheta luctum terræ aſſignat, quaſi ſuſciperet perſonam lugentis, vbi videt Deum infeſtum eſſe hominum ſceleribus. Eſt igitur quædam proſopopeia, non quòd inducat terram loquentem, ſed quia hìc pingit imaginem luctus in ipſa terræ ſterilitate, deinde in grandinibus, & procellis, in pluuiis intempeſtiuis, in ſiccitate, & in aliis calamitatibus. Quoties ergo Deus manum ſuam attollit ad ſumendas de peccatis hominũ pœnas, ſi non ſentiant ipſi, terra ipſa quæ ſenſu caret, debet pudorem incutere ipſorum demẽtiæ. Luctus enim in terra ipſa apparet, quaſi ſentiret Deum ſibi aduerſum. Cùm ergo homines indormiunt ſuis peccatis, & ita negligunt Dei vindictam, hinc apparet, quàm prodigioſus ſit eorum ſtupor. Iam ſi hoc eſt intolerabile in vulgo, quid nunc dicendum erit de ipſis Prophetis, in quorum ore debebant reſonare illæ voces, Maledictus qui tranſgreſſus fuerit præcepta Legis huius, Maledictus qui violauerit cultum Dei, vel qui verſatus fuerit impiè cum proximo ſuo & quicquid tale eſt in Lege? Nũc ergo tenemus quàm emphatica ſit loquutio, vbi dicit Propheta *terram lugere*. Amplificat etiam hoc idem cùm dicit *aruiſſe ſpecioſa deſerti*: quaſi diceret in ipſis remotioribus locis conſpici Dei iudicia, non tantùm in planicie, & vbi eſt maior frequentia hominum, terram lugere: ſed ſi quis conſcendat montes ipſos, vbi tantùm verſantur paſtores cum ſuis gregibus, illic etiam conſpicua erit Dei ira, & montes ipſi clamabunt Deum eſſe iratum: & interea homines ipſi nunc ſibi blandiuntur, qui tamen erant interpretes, qui erant ora Dei, & quibus mandauerat reprehenſionum partes, quòd illi obmuteſcant. Nunc ergo tenemus & quid verba contineãt, & quis ſit huius doctrinæ vſus. Addit *curſum eorum fuiſſe malum, & robur ipſorum non fuiſſe rectum*. Per Curſum haud dubie intelligit omnia ſtudia, & omnes actiones, imò quem habuerunt vitæ finem ſibi propoſitum. Nam vita noſtra vocatur curſus, quia non creauit nos Deus, vt iaceamus vno in loco, ſed propoſuit nobis aliquem viuendi finem. Ideo per Curſum Scriptura ſignificat omnes actiones, & ipſum viuendi inſtitutum. Poſtea adiungit, *omnes vires fuiſſe peruerſas*, quòd ſcilicet omnes ſuos conatus applicuerint ad nocendum. Hinc igitur apparet, niſi Prophetæ fuiſſent pluſquam perfidi, tunc clamandi fuiſſe tempus cùm tanta ſcelerum audacia Deum prouocarent homines. Sequitur,

Pſal. 69. 10

Deut. 27. 26

Deut. 28. 47 58

11 Quia tam Propheta, quàm Sacerdos impiè egerunt: etiam in domo mea

mo mea deprehendi, *vel reperi*, malitiam ipsorum, dicit Iehouah.

Hîc adiungit non debere tamen mirum videri, quòd Prophetæ fileāt cùm esset fortiter clamandum: quia scilicet sibi erant male conscii. Vnde autem libertas, nisi ex bona conscientia? Sæpe quidem hypocritæ, qui sibi indulgent, aduersus alios sunt seueri, imò plusquam oportet: sed nemo ingenuè audebit vociferari aduersus scelera, nisi qui innoxius est. Nam qui alios accusat legem sibi indicere videtur, quemadmodum dicit profanus ille scriptor. Propheta igitur hîc docet, cur Prophetæ non tantùm ignaui essent, sed similes truncis, vel lapidibus: quoniam si clamandum erat aduersus scelera, necesse erat ipsos trahi in primum ordinem, quia vita eorum prorsus dissoluta erat. Cùm ergo essent omnium sceleratissimi, non poterant liberè aduersus alios clamare: & ideo Propheta illis exprobrat, quòd eorum impietas impediat, quò minus fungantur officio. Potest enim fieri, vt quis castè, & honestè, & innoxiè se gerat, interea verò conniueat ad aliorum scelera. Sed Propheta hîc duplici nomine obiurgat Prophetas, & Sacerdotes, quòd scilicet muti essent, & non susciperent causam Dei, cùm viderent terram pollutam esse omnibus inquinamentis. Postea ostēdit fontē huius mali, hoc est, quòd ita essent ignaui, & prorsus socordes: quia non audebant verbū proferre aduersus scelera, quorū erāt ipsi sibi conscii, imò quorum congerie erant onusti magis, quàm reliquū vulgus. Nunc tenemus quo cōsilio addiderit Propheta *tam Sacerdotes, quàm Prophetas impiè egisse*: quoniam scilicet contemptus Dei, quo referti erāt, deinde improbitas, abstulerat illis omnē libertatē. Iā adiūgit, ***Etiam in domo mea reperi malitiam ipsorum***, inquit Iehouah. Exaggerat quod dixit de impietate, quòd non tantùm in communi vita, & in officiis Secundæ tabulæ essent improbi, & scelerati, sed etiam corrumperent totum Dei cultum, quòd ab ipsis riderentur Prophetæ. quid enim est deprehēdi in ipso Tēplo scelus Sacerdotum, nisi quia nūdinationem exercent prætextu Sacerdotii? deinde vitiāt, & adulterant Dei cultum, & religio illis nihil aliud est, quàm occasio turpis lucri, vel quæstus? Dum ergo Prophetæ ita pessundant Dei cultum, Legis doctrinam corrumpunt, & peruertunt, vt lucrū inde faciant, vel vt dominationem sibi acquirant: ipsorum impietas non tantùm perspicitur in consuetudine vitæ communis, sed etiam in ipso Dei Tēplo, hoc est, in officio sacerdotali. Iam si verum illud fuit sub Lege, non mirum est si hodie tam fœdum exemplum cernatur. Et hinc etiā detegitur stultitia Papistarum, qui existimant se ingeniosè subterfugere quicquid obiicitur de sceleribus & Papæ, & totius fœtidi illius Cleri, cùm respondent Papam quidem posse esse sceleratum, vt sunt ferè omnes: & idem etiam posse dici de cornutis Episcopis: sed Papā, quatenus est Papa, non posse errare: item Episcopos, quatenus sunt Episcopi, hoc est, in ipso regimine & officio, quoniam repræsentant Ecclesiam, regi Spiritu sancto. Sed an meliores sunt vetustis illis Sacerdotibus, quos Deus ore suo constituerat, & quibus volebat præstari obedientiam à toto populo? Hîc autem Propheta non tantùm dicit fuisse illos sceleratos, quòd impiè, & scelerate agerent cùm suis proximis, quòd furtis & rapinis ad se traherent aliena, quòd essent addicti violentiæ & rapacitati, quòd essēt proiecti ad adulterium, & omne flagitium: sed *dicit ipsorum malitiam fuisse deprehensam in ipso Templo*, hoc est, in ipso sacro munere, quoniam non tantùm vita ipsorum scelerata erāt, sed etiam corruperant impiè & perfidè doctrinam Dei, & euerterant eius cultum.

Cicero in Salustium.

PRECATIO.

Da omnipotens Deus, quando hodie dignatus es nobis proponere exemplar omnis perfectionis in Filio tuo vnigenito, vt studeamus nos formare ad eius imitationem, & ita sequi non tantùm quod nobis præscripsit, sed etiam quod re ipsa præstitit, vt probemus nos verè esse eius membra: & ita ratam faciamus adoptionem nostram: & sic pergamus in toto vitæ nostræ cursu, vt tandem colligamur in beatam illam quietem, quam nobis peperit idem vnigenitus Filius tuus sanguine suo, Amen.

12 Propterea erit via eorum ipsis tanquam lubricitates, in caligine impingent, & cadent in ea, quia inducam super eos malum, annum visitationis eorum, dicit Iehouah.

Hîc denuntiat falsis prophetis, & improbis Sacerdotibus, instare illis iudicium Domini, quoniam populum deceperint. Sed figuratè loquitur cùm dicit ***viam eorum fore illis tanquam lubricitates***. Per ***viam*** intelligit rationes, quas putabant bene esse compositas, quemadmodum alibi eōdē ferè sensu vocatur Mēsa impiorū quicquid est ipsis delectabile. imò quicquid cōfert ad vitam sustinendam. Sensus igitur est: Cùm putabūt sibi omnia prosperè esse, ac si quis iter faceret per planiciem, tunc sentient se in lubrico versari. ***Via*** igitur ***eorum erit illis tanquam lubricitates***, hoc est, vbi visi fuerint cœpisse vtile cōsilium & omnia prudēter sic cōposuisse, vt nihil in

Psal. 69.23

fœliciter contingere ipsis posit, *via hæc erit illis lubricitas*, idque in caligine. Duplicat figuram. Et si enim quis in lubrico versatur, potest tamen sibi cauere cùm aspiciet oculis periculum. Sed vbi accedit ad lubricitatem caligo, vix fieri potest, quin is qui nec stare potest, nec se mouere, cadat in hanc, vel illam partem: ideo dicit, *impingent, & cadent in ea*. Sequitur causæ redditio: quia scilicet Dominus erit ipsis infensus. Non ergo effugient ruinam, quia erit ipsis negotium cum Deo. Sed quoniam impii ex Dei patientia colligunt materiam prauæ confidentiæ, ita vt in suis sceleribus gloriari audeant, adiungit, *Annum visitationis ipsorum*. Quanuis ergo nō statim exerat Deus manum suam ad ipsos puniendos, adueniet tamen tempus: quia Annus visitationis accipitur pro tempore opportuno, quod Deus apud se statuit. Differt quidem pœnas, sed vbi diu abusi sunt hypocritæ & contemptores eius tolerantia, incipit repente contra ipsos fulminare: hic est annus visitationis. Sequitur,

13 In prophetis, *& in prophetis*, Samariæ vidi fatuitatem, *vel insulsum, insulsitatem*, prophetant in Baal, & errare faciunt, *vel, decipiunt*, populum meum Israel.

14 Et in prophetis Ierusalem vidi prauitatem, adulterādo, & ambulando in fallacia: & roborant manus improborum, vt non reuertantur quisque à malitia sua: erunt mihi omnes tanquam Sodoma, & habitatores eius tanquam Gomorrha.

Hi duo versus coniunctim legendi sunt, quia dubium non est, quin Propheta hîc comparet falsos prophetas, qui corruperant Dei cultum in regno Israel, cum iis qui Ierosolymæ volebant videri sanctiores, ac magis integri. Sic autem comparat, vt eos pronuntiet longè deteriores esse, qui volebant censeri fideles Dei ministri. Nam dicit *se deprahendisse in Prophetis Samariæ fatuitatem, in Prophetis verò Ierosolymæ prauitatem*. Ideo falluntur meo iudicio, qui תפלה accipiunt etiam pro prauitate. Neque enim considerant hîc exaggerari per comparationē scelus eorum, qui putabant se esse maiores omni exceptione, quemadmodum loquūtur. Quantum ad Prophetas Samariæ, hoc est, decem Tribum Israel, pridem damnati erant, nec Ierosolymæ quisquā ausus fuisset, defendere eorum causam. apertè enim desciuerant à Dei cultu, & abduxerant populum ab vnico Tēplo, & Altari. Ergo tunc in regno Iehudah habiti sunt apostatæ, & perfidi, & nebulones. Sed regnum Iehudah adhuc volebat cēseri purum, & innoxium: & Prophetæ, qui illic erāt, gloriabantur se esse incorruptos, & puros ab omni macula. Propheta igitur dicit *repertam fuisse fatuitatem in Prophetis Samariæ*, nempe qui decem Tribus corruperant, & illic vitiauerant purum Dei cultum: sed plus esse sceleris in Prophetis Ierosolymæ, & regni Iehudah, quoniam non fuerint tantùm insipidi, sed cōsultò euerterint omnem pietatem, & permiserint licentiam omnium scelerum, ita vt quasi vexillum gestarent ad probandam omnem speciem nequitię. Videmus ergo quodnam sit Ieremiæ consiliū, nempe Prophetas regni Iehudah superare impietate alios Prophetas, quos tamen superbè damnabant: quoniam non tantùm insulsi fuerint, ac fatui, sed cōspirauerint data opera aduersus Deum, & fuerint manifesti hostes non tantùm pietatis, sed legum omnium. Quantùm ad verba spectat, dicit *se reperisse fatuitatem in Prophetis Samariæ*. Loquitur autem in persona Dei, qui solus est idoneus iudex. Et causam insulsitatis adiungit, *Quoniam scilicet prophetauerint in Baal, & errare fecerint populum Israel*. Si tātùm de ipsis loquutus esset Ieremias, haud dubiè exaggerasset illorum crimen: sed quia opponit ipsos deterioribus, contentus est Fatuitatis nomine: quasi diceret, Si quis ipsos seorsum consideret, erunt quidem scelerati, & non poterunt satis atrociter puniri: verùm si in comparationem veniant cum Prophetis Iehudah, erūt fatui duntaxat, vel insipidi. Ergo sic resolui debet copula, *In Prophetis quidem Samariæ vidi fatuitatem*: aliter verò in sequenti mēbro, *sed in Prophetis Ierosolymæ vidi prauitatem*: aduersatiuè legendus est hic versus, prior verò per concessionem: *In Prophetis* ergo *Ierosolymæ vidi prauitatem*. Sequitur, *Adulterium perpetrat, & ambulat in fallacia*. Interpretes existimāt esse mutationē numeri. Sed quid si referantur istæ duæ voces ad populum? quasi diceret Ieremias, Si quis sit adulter, si quis ambulauerit in fallacia, hoc est, si quis sit fraudulentus, *roborant manus improborum*. Et certè sensus hîc videtur esse rectior. Ostendit igitur Ieremias quomodo superent impietate alios Prophetas, nempe quoniam vbi vidēt grassari ab vna parte adulteria, ab altera autem fraudes, rapinas, & periuria, dissimulant: neque id tantùm, sed suscipiunt patrocinium sceleratorum, & roborant manus improborum, & addunt audaciam peruerso furori. Nam vt metus debilitat manus, ita etiam verecūdia. Cùm ergo isti Prophetæ tā pudore, quàm metu tolerarēt impios, & sceleratos, *roborabant ipsorum manus*, hoc est, dabant ipsis plus fiduciæ, vt se liberius, & maiore licentia proiicerent ad omne malum. *Ne reuertantur quisque à malitia sua*, inquit. hoc ad explicationem additum est. Nam, sicut dixi, vel Dei metus, vel hominum verecundia frangit ipsorum audaciam: vbi autē confirman-

confirmantur, tunc perrumpunt, & sese obdurant ad obstinationem. *Ne ergo reuertantur quisque à malitia sua.* tandem subiicit, *Erunt mihi omnes tanquam Sodoma, & habitatores eius tanquam Gomorrha.* videmus restringi hanc sententiam ad ciues Ierosolymæ. Dicit ergo Deus Prophetas illos similes fore Sodomitis, & ciues Ierosolymæ fore similes ciuibus Gomorrhæ. Hoc non debet tantùm de sceleribus intelligi, sed de pœna: quasi diceret, non plus sperandum esse veniæ, quàm Sodomitis, quoniam ad extremum vsque prouocauerint iram Dei, vt iam illis parcere nequeat. Nunc sequitur,

15 Propterea sic dicit Iehouah exercituum super, *vel, ad,* prophetas istos, Ecce ego citabo eos amaritudine, *aut, veneno: alij vertunt, absynthio* לענה*: sed nomen absynthij non videtur quadrare. vbicunque enim ponitur hæc vox, significat amaritudinem noxiam, & virulentam, & mortiferam:* & potabo eos aquis veneni, *alij vertunt, fellis: diximus alibi de hac voce* ראש: quoniam à Prophetis Ierusalem egressa est impietas in totam terram.

Hic versus propriè dirigitur in Prophetas regni Iehudah, sicuti ex fine colligitur: & ita confirmatur expositio, quam sequutus sum, nempe quòd Deus culpam aliorum extenuet, dum loquitur de Prophetis Ierosolymæ, qui sibi arrogabant plus sanctitatis. Pronuntiat autem venenum illis fore pro cibo, & fel pro potu: quasi diceret, Ego ipsos persequar omni genere pœnarum. Nec dubium est, quin idem exprimat quod nuper dixi, nẽpe mensam ipsis fore in laqueum. semper enim impii existimant se elabi posse suis artibus. Deus ex opposito pronuntiat, quanuis parata sit ipsis mensa, nihil illic reperturos, nisi venenum tam in cibo, quàm in potu. Nam sicuti filiis Dei & sinceris eius cultoribus mala in salutem vertuntur, sic etiam impiis, ac sceleratis eius contemptoribus necesse est omnia cedere in perniciem, cibum scilicet, & potum, & viam, & quicquid tale est. Sequitur causa, *quòd scilicet egressa sit impietas in totam terram à Prophetis Ierusalem:* quibus verbis dicit, ipsos authores esse omnium malorum, ita vt præ ipsis Prophetæ Samariæ possint censeri aliqua ex parte iusti. Nec verò dubium est, quin duriter accepta fuerit hæc doctrina. Sed videmus qua necessitate fuerit coactus Ier. sic loqui: nẽpe quoniã adhuc manebat lucerna Dei Ierosolymæ, sicuti pluribus locis dicitur, nec prorsus extincta erat lux sanæ doctrinæ: profitebantur se perstare in obedientia Legis, interea erant aliis multò peiores, quoniam scilicet non tantùm corruptus erat Dei cultus in Templo, & Vrbe. sed passim regnabãt adulteria, fraudes, rapinæ, & alia genera scelerum. Addit, *Psal. 69.23*

16 Sic dicit Iehouah exercituum, Ne audiatis verba prophetarum, qui prophetant vobis: euanescere faciunt ipsi vos, visionem cordis sui loquuntur, non ex ore Iehouæ.

Hæc etiam doctrina potuit videri asperior, & grauius offendere animos populi, cùm vetaret Ieremias audire doctrinã Prophetarum. Concedit enim illis propheticum nomen, quod sacrum erat: interea autem detrahit illis fidem, & abdicat omni dignitate. Non loquitur de magis, vel impostoribus, qui alieni essent à populo Dei: non loquitur de Ægyptiis, vel Chaldæis, vel similibus: non loquitur etiã de prophetis Samariæ: sed qui quotidie sese ostentabant in Templo, & magnificè iactabant se diuinitus electos esse, præditos spiritu reuelationis, nihil afferre nisi quod Deus mandauerat. Cùm ergo tales vetaret audire Ieremias, fieri non potuit, quin grauis perturbatio subiret præsertim animos simpliciũ, Quid hoc sibi vult? cur patitur De⁹ istos nebulones locum occupare in Templo, & illic exercere munus propheticum: & tamen esse falsarios, & periuros, & impostores? quemadmodum hodie videmus multos cõsternari propter dissidia, quibus hodie Ecclesia scinditur, & quasi lacerata est: cogimur aduersus eos confligere, qui arrogant sibi nomen catholicæ Ecclesiæ, qui iactant se esse Episcopos, vicarios Christi, successores Apostolorum. Cùm ergo rudes vident tam hostiles conflictus in medio sinu Ecclesiæ, fieri non potest, quin terreantur, & quin etiam hoc offendiculum grauiter concutiat eorum fidem. Ideo locus hic apprimè obseruãdus est: quia etsi initio turbari potuit rude vulgus hac prohibitione: quisquis tamẽ seriò timuit Deum, mentẽ suam collegit, vt discerneret inter veros & falsos prophetas: & Deus nunquã electos suos destituet spiritu iudicii, & discretionis, cùm certabunt hinc inde Doctores & magni tumultus Ecclesiã ferè pessundabunt: quin tunc quoque, vt dixi, sẽper retinebit electos suos, modò piè, & humiliter studeam⁹ nos subiicere eius Verbo: diriget etiã nos manu sua, ne fallamur. Ergo cùm Ieremiam Deus instruxerit hoc mandato, vt vetaret pseudoprophetas audiri, hodie ne miremur, si probi Doctores, & qui cupiunt asserere verã & sinceram pietatẽ, cogãtur insurgere aduersus titularios istos, qui sub laruis Pastorũ & præsulũ, & Episcoporum delitescunt, vt fucũ faciant miseris & rudibus. *Ne audiatis,* inquit, *verba prophetarum, qui prophetant vobis.* Addit, *Quia euanescere vos faciunt,* hoc est, infatuãt vos. Sed nondum hoc poterat

sufficere, nisi addita fuisset certior confirmatio. Dicit igitur Ieremias ipsos proferre visionem cordis sui, non autem loqui ex Dei ore. Hæc nota fallere nunquam poterit, nisi quis sponte se proiiciat in laqueos, & insidias Satanæ: quemadmodum multi vltro appetunt decipi, imò accersunt sibi mendacia: verùm quisquis animum suum ad studium veritatis adiiciet, nunquam poterit decipi, si hac nota, quæ nobis proponitur, discernat inter Prophetas. nam quisquis loquitur ex sensu proprio, impostor est. Nemo igitur censeri debet bonus doctor nisi qui loquitur ex ore Dei. Sed hìc poterit moueri quęstio, quomodo intelliget simplex vulgus, alios loqui ex Dei ore: alios autem proferre sua commenta. Respondeo, tunc Legis doctrinam satis valuisse ad dirigendas populi mentes, modò ne oculos clauderet. Quòd si Lex sufficere potuit illo tempore, nunc certè Deus clarius nobis affulget tam per suos Prophetas, quàm per Euangeliũ. Ergo vbi Deus semel testimonium reddidit, fieri non potest, quin quisquis cupit se addicere in eius obsequium, simul cognoscat quid rectum sit, quid sequi, vel fugere expediat. Nunc videmus quanta sit huius loci vtilitas. Nihil enim miserius est, quàm imposturis hominum huc & illuc raptari, & abduci à via salutis. ergo nihil magis optabile est, quàm certò tenere viam. Deus autem hìc digito demonstrat viam, cùm dicit posse tutò audiri quicunque loquuntur ex eius ore, alios autem esse repudiandos, vtcunque nomen propheticum obtendant, & ita sub fuco authoritatis velint sibi subiicere quasi captiuas hominum mentes. Et hoc hodie poterit sufficere ad dirimendas omnes controuersias. nam hinc certè pendet quicquid nunc quæstionum agitatur in mundo. Papistæ volunt recipi pro oraculis sua commenta, obtendunt nomen Ecclesiæ: nos autem ex opposito dicimus, comprehendi perfectam sapientiam in Lege, Prophetis, & Euangelio. Ergo si attendere placeat ad os Dei, facile erit componere omnes lites. Et hinc etiam sequitur, Papistas ideo decipi, quoniã non dignantur interrogare os Dei, sed malunt sese mancipare hominibus, &
Isa.45.19. eorum mẽdaciis, quàm sciscitari quid Deo placeat. Loquutus est enim ipse, & non loquutus est in abscondito, hoc est, non per ambages, nec obscurè. Nihil enim est clarius eius doctrina, modò non malitiosè cæcutiant homines. Postea addit,

17 Dicentes dicendo iis, qui me contemnunt, Loquutus est Iehouah, Pax erit vobis, & omnibus qui ambulant, *cunctis ambulantibus, est quidem singularis numerus, ad verbum, cuique ambulanti,* in prauitate cordis sui, dicunt, Non veniet super vos malum.

18 Nam quis stetit in consilio Iehouæ? & vidit, & audiuit sermonem eius? quis attendit ad sermonem eius, & audiuit?

Aliam notam apponit Ieremias, qua dignosci possint falsi Prophetæ à veris, quòd scilicet
Suprà ver. 14 blandiantur improbis & sceleratis Dei contemptoribus. Repetit ergo quod nuper dixerat, nempe ipsos roborare manum improborum, ita vt obdurescerent in sua impietate, & abiicerent omne pœnitentiæ studium. Etsi enim aliis verbis vtitur: summa tamen eodem redit, *quòd promiserint pacem,* hoc est, prosperitatem, Dei contemptoribus. nam nomen שלום tantundem valet ac bene esse, ac fœliciter. *Dicunt* igitur *iis qui me vilipendunt,* vel reiiciunt. nam נאץ, vtrumque significat. duplicatio etiam non caret pondere, cùm dicit אמור אמרים. Scimus enim quanto fastu pseudoprophetæ audeant ingerere sua somnia. nam aguntur spiritu superbiæ, vt sunt filii diaboli. Hinc igitur illa securitas, vt pronuntiẽt perinde acsi delapsi essent è cælo. *Dicunt* igitur *dicendo,* hoc est, promittunt, & quidem impudenter, pacem fore omnibus Dei contemptoribus, neque id modò, sed prætexunt Dei nomen, *Loquutus est Iehouah.* Volunt igitur censeri organa Spiritus sancti, cùm tamen futiliter proferant suas imaginationes, vt prius dictum fuit. Et ideo impropriè posuit Ieremias nomen Visionis, cùm dicit, *Loquuntur visionem cordis sui.* Est in hac voce concessio. poterat enim simplicius dicere, Proferunt nugas duntaxat, nempe mendacia, quę sibi fabricarunt. Sed ponit nomen חזון, quod per se debebat esse in pretio. Interea autem significat esse simias duntaxat Prophetarum, vbi garriunt de visionibus, & plenis buccis prædicant se afferre spiritus reuelationes. Concedit igitur illis impropriè, ipsos videre, sed quid? nempe *quod cor ipsorum somniauit.* Ita etiam nunc perstringit eorum arrogantiam, cùm inducit ipsos vtentes hac præfatione, *Loquutus est Iehouah, Pax erit vobis.* Deinde, *Promittunt,* inquit, *ambulantibus in prauitate cordis sui omnia fœliciter cessura, Non veniet malum super vos:* quasi diceret, Promittunt impunitatem omnibus sceleratis. Versus qui sequitur, solet ita exponi, Quòd Ieremias exprobret falsis doctoribus incuriam, quia non attendant ad Dei sermonem, ac pro nihilo ducant quicquid Lex continet. Sed videntur mihi certè hallucinari Interpretes. nam potius Ieremias vno contextu hìc demonstrat, quàm insolenter & proteruè sese efferrent falsi doctores, cùm auderent sese opponere bonis, & fidelibus Dei seruis, *Quis stetit in consilio Iehouæ?* Non dubium est, quin

eſt, quin per ſubſannationem ita loquuti ſint de veris Prophetis, Quid? iſti denuntiant vobis peſtem, bellum, famem, quaſi eſſent Angeli, quos Deus è cælo miſiſſet: *An ſteterunt in conſilio Dei?* Contexo igitur hunc verſum cum ſuperiore: quia certò perſuaſus ſum, hîc referri petulantiam, qua vſi ſunt falſi doctores ad veros refutandos. Et exemplum noſtri temporis poterit hunc locum familiariter nobis exponere. nam vbi Papiſtæ vident ſe redactos ad extrema, vt nihil obſtrependo, & mentiendo proficiant, decurrunt ad hoc cauillum, Hó, ſi oporteat ſtatuere de religione tantùm ex Lege, & Prophetis, & Euangelio, quid illic certum reperietur? nam Scriptura eſt quaſi naſus cereus. eſt enim flexibilis in vtramque partem, & nullus ſenſus poteſt certò elici: ita omnia manebunt perplexa & ambigua, ſi authoritas ſit duntaxat penes Scripturam. Videmus ergo vt hodie hoſtes veritatis, dum non poſſunt aliter tegere ſuam fœditatem, conentur omnia inuoluere, & detrahere verbo Dei fidem, & tales tenebras inducere, vt non differat album à nigro, vt lux permixta ſit tenebris. Talis igitur fuit proteruia in falſis illis doctoribus. nam Ieremias & ſimiles cùm in medium prodirent, denuntiabāt non poſſe amplius differri Dei vindictam, quoniam populus non deſineret eam prouocare: & profitebantur ſe eſſe præcones Dei, teſtes arcani conſilii eius: nebulones autem iſti vt ſopirent conſcientias, imò obſtupefacerent, dicebant, He, *Quis ſtetit in conſilio* Iehouæ? *quis audiuit? quis attendit? quis vidit?* omnia hæc ſunt incerta: & quanuis ſeuerè minentur iſti vobis peſtem, bellum, & famem, tamē non eſt quòd metuatis. ſitis ergo ſecuri, & placidè ac ſuauiter indulgete vobis, quia non tenent cōſilium Dei. Et hunc ſenſum videbimus poſtea confirmari cùm dicit propheta, ואם עמדו בסודי, hoc eſt, Si ſtetiſſent in conſilio meo, dicit Iehouah. Neque enim dubium eſt, quin retorqueat in ipſos quod peruerſè iactabant. Sed nunc ſequitur,

19 Ecce turbo, *vel tempeſtas*, Iehouæ cum furore, *vel, cum iracundia* egreditur, & turbo impendens ſuper caput impiorum cadet, *vel, turbo cadens cadet: eſt participium* התפעל, *& poſtea eſt ſimplex verbum: ſed eadem eſt radix vtriuſque. Differam in proximam lectionē. Cras non legam, quia nos occupabunt promotiones, vt ſcitis.*

Precatio.

Da omnipotens Deus, quando plus ſatis propenſi ſumus ad captandas blanditias, quæ nos illaqueent: & ita accerſimus nobis mortem, & vltimum exitium: da inquam, vt tremere diſcamus ad Propheticas denuntiationes, quibus iram tuam nobis proponis, ita vt excitemur ad veram pœnitentiam, ne noſtra indulgentia obdureſcamus in malo, & perſequamur curſum noſtrum, donec tandem exuti omnibus vitiis, ad eam integritatem reformati ſimus, in qua plenè refulgeat imago tuæ ſanctitatis, per Ieſum Chriſtum Dominum noſtrum, Amen.

REPETENDVS eſt nobis verſus, quem poſtrema lectione cœperam interpretari, *Ecce tempeſtas (vel turbo) Iehouæ cum furore egredietur, & turbo impendens ſuper caput impiorum reſidebit*, vel cadet. יחול enim vtrunque ſignificat. Vehementius inſurgit Propheta contra falſos doctores: quia ſcilicet ferè ſtupidi ſunt. Nemo enim eo prorumpit audaciæ, vt ſe Deo opponat, niſi qui iam excæcatus eſt a Satana. Agit igitur Propheta noſter cum falſis doctoribus, non ſecus ac cum phreneticis, vel lethargicis. dicit *iram Dei venturam inſtar turbinis*. Quanuis enim ponat priore loco nomen Turbinis, vel procellæ, in ſenſu tamen nihil eſt ambiguum. Et adiungit non poſſe ipſos effugere, quin ira Dei ipſis incumbat, & tandem in ipſis reſideat. hic autem communis eſt Scripturæ vſus, acrius agere cum hypocritis, præſertim cum falſis doctoribus: quia illic horrendum in modum regnat Satan. Et certè, quemadmodum iam dixi, niſi quis illis præſtigiis eſſet faſcinatus, nunquam auderet ſe Deo opponere. Non mirum igitur eſt, ſi Propheta noſter fulminet aduerſus impios illos doctores: quoniam ludus & iocus illis erat abuti ſacro Dei nomine ad fallendum populum. Poſtea addit,

20 Non reuertetur iracundia Iehouæ vſque dum fecerit, & vſque dum ſtabilierit cogitationes cordis ſui: in extremitate dierum intelligetis hoc intelligentia, *hoc eſt, intelligetis huius rei intelligentiam, ad verbum.*

Confirmat proximam sententiam, ne existiment hypocritæ, quibus cum agit, fore leuem aliquam castigationem, quæ cito pertranseat. Quanquam enim videant sæpe armatam Dei manum, fruuntur tamen hoc solatio, quòd sperant breuem exitum. Ergo hîc admonet Ieremias, ipsos longè decipi, si existimēt posse discuti vindictam, quæ instat tanquam nebulam: quia Deus non desinet ipsos persequi, donec prorsus consumpserit. Alia etiam securitas fallit impios. nam minis propheticis non mouentur. Existimant enim Deum quodammodo ludere, quoties interitum ipsis denuntiat. Et certè quòd tam securè sibi indulgent reprobi, non aliunde contingit, nisi quia non persuadent sibi Dei sermonem coniunctum esse cum effectu. Quoniam ergo terrorē non incutiunt hypocritis Dei minæ, Propheta hîc pronuntiat, non esse cur se vana spe decipiant, quasi Deus tantùm verba profūderet, nulla autē esset vindictæ executio. *Non reuertetur*, inquit, *furor Iehouæ, donec perfecerit, & stabilierit cogitationes cordis sui*. Ostendit Ieremias, Deū non futiliter loqui per seruos suos, quemadmodum multa hominibus temere excidunt. lingua enim sæpe præit mentem. Sed hîc admonet, longè Deum ab hominibus differre, quia seriò loquitur: & sermo propheticus certum est testimonium arcani eius consilii, vt paulò pòst iterum dicetur. hæc ratio est, cur nominet *cogitationes cordis Dei*. Interea non debemus imaginari Deum nobis esse similem, acsi animo hoc vel illud conciperet, & versaret multa cōsilia, & nunc vnum, nunc aliud veniret in mentem: hæc nimis crassa sunt, nec possunt cadere in Dei naturam. Sed metaphoricè *cogitationes Dei* vocat Ieremias consilium eius certum & stabile, quod fideliter declarat per suos Prophetas. Interdū quidem minatur Deus, vt reuocet homines ad pœnitētiam: sed hoc tenendum est, ipsum nec varium esse, nec mutare consilia. Quicquid ergo proferunt in eius nomine Prophetæ, hoc manat ex arcano eius consilio: & perinde est acsi cor suum nobis in medium proferret. Et hoc ad commendationem propheticæ doctrinæ non parum valet, vbi Deus cor suum cum ore coniungit. Os Dei nomino ipsam doctrinam. dicit autem eam proficisci ex profundo cordis affectu. Sequitur ergo, nihil in sermone Dei esse frustratorium, vt loquuntur: quia hîc pronuntiat esse cogitationes cordis sui quæcunque mandauit seruis suis. Stabilire autem hîc ad executionē refertur. Summa est, Deum nunc pronuntiare sententiam contra populum, quæ retractari nequeat, quoniam semel decreuerit perdere tam obstinatos in suis sceleribus homines. Videtur autem respicere ad verbum יחול, quod posuerat: significat, vt dixi, Cadere, significat etiam Residere, vel incumbere. Eodem sensu nunc dicit *iram Dei non reuersuram*, vt cursum scilicet reflectat, *quousque compleuerit quod iam decretum est*, nempe quod Deus apud se statuit de interitu populi. Adiungit, *In extremitate dierum intelligetis in hac re intelligentiam*, est ad verbū. Simplicius reddere licebit, Percipietis huius rei intelligētiam, vel, cognoscetis quid hoc sibi velit. Non dubium est, quin Propheta insultet eorum socordiæ, qui affici tam sanctis monitionibus non poterant. Scimus quanta sit impiorum durities, præsertim cùm eorum mentes, & corda Satan occupat. Nullum igitur ferrum, nullus lapis tātam habet duritiem, quanta est in reprobis: & quodammodo incursant aduersus Deum cum sua obstinatione, acsi victores essent spernendo omnes eius admonitiones & minas. Ideo Propheta deridens hanc socordiam, vel potius hunc furorem, dicit, *intelligetis, sed serò*. nam per *extremitatem dierum* intelligit tempus quod Deus iræ suæ destinauerat. Atqui Deus ipsos maturè monebat, vt resipiscerent antequam venisset tempus iudicii. Perinde igitur est acsi relinqueret eos in suo stupore, ac diceret, non posse tamen effugere manum Dei sua pertinacia: quemadmodum cùm Paulus dicit, Qui ignorat, ignoret. Non dubium est, quin peruicaciam eorum refellat, qui non admittūt vel sanam doctrinam, vel recta consilia. Sic ergo Propheta hîc docet, nihil lucrifacturos hypocritas, cùm Deo opposuerint & contumaciam, & improbitatem suam: quia sentient nimium serò Deum non frustra loquutum esse. Videmus ergo per *extremitatem dierum* intelligi tempus illud, quo clausa erit ianua, quia scilicet Deo non respōderint maturè, cùm ipsos ad se inuitaret, & proponeret illis spem salutis. Nunc ergo tenenda est altera sententia, nempe, vt quæramus Deum dum inueniri potest, inuocemus eum, dum propè est. Nam si abutimur eius tolerantia, & hodie spernimus eum loquentem, serò sentiemus, & non sine grauissimo dolore, nos fuisse fascinatos à diabolo, quòd non responderimus vocanti. Sequitur,

1.Cor.14.38

Isa.55.6

21 Non misi prophetas, & ipsi cucurrerunt: non loquutus sum ad eos, & ipsi prophetarunt.

Iterum Propheta noster admonet Iudæos, ne blanditiis falsorum doctorum corrupti, minas Dei pro nihilo ducant. Diximus enim sopitas tunc fuisse populi mentes, cùm impunitatem falsi doctores promitterēt: & nulla est pestis deterior, quàm vbi sub Dei nomine falsi doctores nobis delitias faciunt, & repellunt omnem metum & solicitudinem. Morbus ille grassatus fuit in veteri populo, vt hodie quoque grassatur. Maior enim pars mundi semper appetit adulatores: & Deus vbi videt homines ita sibi parcere, & quodammodo accersere sibi decipulas, laxat

frænum

frænum Satanæ, & eius ministris,vt decipiant miseros, qui ita falli spontè cupiunt. Consilium igitur Ieremiæ fuit, sæpius reducere populo in memoriam, nihil aliud esse omnes blanditias, quàm præstigias Satanæ, aut venenum aliquod mortiferum, quo obstupefiunt omnes sensus. Quemadmodum enim si quis venenum propinet,quod extinguat & sensus corporis, & intelligentiam animæ, actum est de misero qui ita fuerit suffocatus: hoc idem cernere licet in falsis doctoribus, vbi demulcent miseros peccatores, & promittunt, illis bene fore, quemadmodum postrema lectione vidimus. Quoniam autem difficile est, expergefacere homines ab illo torpore, qui ferè ingenitus est à natura: deinde quia subinde Satan repetit easdem insidias, necesse fuit sancto Prophetæ, insistere magis ac magis in hac doctrina. Dicit autem Deus, *se non misisse Prophetas, & tamen ipsos cucurrisse.* Nam hæc obiectio poterat in speciē videri sufficere aduersus Ieremiam, Quòd vnus esset: ex opposito autem starent Prophetæ in magno numero. Naturæ autem sensus hoc dictat, credendum esse centum hominibus potius, quàm vni. Vnus ergo erat Ieremias, magna autem pseudoprophetarum copia. deinde nomen prophetic um erat cōmune omnibus. Ita necesse fuit occurrere exceptioni, quæ poterat contemptibilem reddere sanctum Dei seruum. Ergo discrimen ponit inter falsos doctores, quibus-cum certabat, & inter se: quasi diceret, Ego quidem vnus sum, sed missus a Deo: & probè mihi sum conscius legitimæ vocationis: deinde re ipsa ostendere paratus sum, me non afferre commenta cerebri mei. Ne igitur vos fallat hæc peruersa comparatio vnius hominis cum magna multitudine. Nam hîc non agitur de hominibus, nec de eorum authoritate: sed quærendum est, quisnam ille sit author. Si Deus est mihi author functionis meæ, ego vnus supero totum mundū: si illi non fundati sunt in vocatione Dei, etiam si essent plures centuplo, tamen euanescit quicquid iactant. nam soli Deo habenda est fides. Nunc ergo tenemus cōsilium Prophetæ, cùm dicit *Prophetas currere sed non fuisse missos: prophetare, sed non esse instructos vllis Dei mandatis.* Hîc autem locus primò docet neminem dignum esse audientia, nisi qui Dei verus est minister. Duo autem necessaria sunt, vt quis se talem esse probet, nempe vocatio: deinde, fides, & integritas. Quisquis ergo se ingerit, quanuis obtendat nomen propheticum, potest tutò repudiari, quia Deus sibi vni hoc propriū vendicat, nempe vt audiatur. Iam simplex & nuda vocatio non sufficeret, nisi qui vocatus est, fideliter operam Deo suo impendat. Vtrunque hîc notatur, quia dicit *prophetas currere, & tamen non esse missos*, deinde, *loqui, & destitui tamen Dei mandato.* Fateor quidem diuersis verbis rem vnā & eandem hîc repeti ex communi linguæ Hebraicæ vsu: tamen maior est expressio in secundo membro, quia mittere propriè ad vocationem spectat, mandare autem ad ipsam executionem. Deus enim priore loco eligit Prophetas suos, & munus docendi illis iniungit: postea præcipit quid dicturi sint, & quasi illis verba dictat, ne quid a se confictum afferant, sed tantùm præcones sint, quemadmodum alibi visum fuit. Iam hinc etiam colligimus, non promiscuè aures nostras debere apertas esse impostoribus, qui Dei nomen audacter obtendunt: sed discernendum esse inter veros & falsos doctores. Neque enim hîc cum paucis hominibus disputat Ieremias, sed alloquitur totum populum. Et finis huius doctrinæ est, frustra sub ignorantiæ prætextu velle elabi qui non attenti sunt ad puram doctrinam: quia nisi data opera & Deum, & verbum eius negligerent, poterant cognoscere quibus habenda esset fides. Sequitur ergo friuolum esse effugium quod hodie quasi sacrum asylum multi esse putant, nempe dum causantur se deceptos fuisse à falsis doctoribus. Nam videndum est, & diligenter inquirendum quorsum Deus miserit: deinde, quinam prodeant ex eius schola, ne quid aliud doceant, nisi quod acceperint ex sacro eius ore. Hîc de vocatione non differam prolixius: si quis breuissimam definitionem quærat, est duplex vocatio, vna interior, altera verò quæ ad ordinem pertinet, & ideo potest vocari externa, vel politica. Externa autem vocatio nunquam legitima erit, nisi præcedat illa interior. neque enim nostrum est creare vel Prophetas, vel Apostolos, vel Pastores. Hoc enim est speciale Spiritus sancti donum. Proinde vt centies quis vocatus fuerit, & electus hominum suffragiis, non tamen poterit censeri legitimus minister, nisi vocatus fuerit ipse à Deo: quia requiruntur præclaræ dotes ad munus apostolicum, & propheticum, & pastorale: quæ non sunt in hominum manu, vel arbitrio. Videmus itaque semper necessariò requiri arcanam Dei vocationē vt quis sit vel Propheta, vel Apostolus, vel Pastor. Vocatio autem secunda ordini adiuncta est. 1. Cor. 14. 40.
Deus enim vult omnia inter nos geri rite, & non confusè. hinc igitur mos eligendi. Sed sæpe continget, vt sufficiat, præsertim ad tempus, Dei vocatio. Nam vbi nulla est ecclesia, nisi Deus excitet extra ordinem Doctores, nullum erit remedium malo. Ergo vocatio ordinaria, de qua nunc loquimur, pendet ex statu rite composito. Vbicunque igitur est Ecclesia Dei, habet suas Leges, habet certam rationem gubernationis: illic nemo debet sese ingerere, etiam si Angelos omnes æquaret sanctimonia, ad munus propheticum vel pastorale. Sed vbi nulla est ecclesia, Deus singulari modo excitat Doctores, qui electi non sunt hominum suffragiis: quia hoc fieri non potest, vbi nulla est forma ecclesiæ. Argumentum quidem hoc longè fusius tractari meretur: sed quia non soleo digredi in locos communes, satis est tenere quod ad præsentem locum vtile est cognitu, nempe nullos debere agnosci pro Dei seruis, & Doctori-

bus Ecclesiæ, nisi qui missi sunt, hoc est, quibus Deus manum porrexit, vt has partes iniungeret. Iam quia vocatio interior Dei non potest certò dignosci à nobis, videndum est, an qui loquitur sit organon Spiritus Dei. Quisquis enim sua commenta futiliter afferet, ille indignus est audientia. quare? qui loquitur, ostendat re ipsa se legatum esse Dei. quomodo autem ostendet? nempe si loquatur ex ipsius Dei ore, hoc est, nihil proprium ingerat, sed fideliter quasi de manu in manum tradat quod diuinitus accepit. Sed quoniam adhuc esset in ea re aliqua perplexitas, sequitur,

22 Quòd si stetissent in consilio meo, certè, *copula enim ita resolui debet*, audire fecissent verba populum meum, *hoc est, docuissent populum meum sermones meos*, & reduxissent eos à via sua mala, & à malitia studiorum ipsorum.

Hic versus est quasi explicatio proximi. Possent enim multi perplexi hærere, si tantùm hoc diceretur, nullos esse idoneos, vel legitimos Doctores, nisi qui missi sũt & qui iustructi sunt certis Dei præceptis. Ideo Proph. hîc nos ad doctrinam reuocat, quæ certa & manifesta esse debet. Deus enim tradiderat summã totius veræ doctrinæ in Lege sua. Cùm ergo tota sapientiæ perfectio cõprehensa esset in Lege, sicuti inde hauserunt Prophetæ quicquid in ipsorũ Scriptis legimus non potuit illa excusatio admitti, Vnde sciemus Prophetas loqui ex ore Dei? nihil afferre commentitium? habere mandata quę Deus probat? Propheta igitur reuocat Iudæos ad Legem ipsam, acsi diceret, quemadmodũ etiam Moses loquitur, Non opus esse transcendere nubes, vel descendere in abyssos, vel cursitare vltra mare. nam Lex, & Verbum propè est in ore tuo, hoc est, Deus vobis proposuit quicquid necessarium est, ac vtile cognitu. Hoc ergo vobis satis superque patefactum est. nec iam vllius rei necessariæ obscura erit cognitio, si attenti estis ad Legem. Ergo ignauiæ vestræ non modò crassus error causa est, sed etiam contumacia, vbi prætærita Lege vltro manetis suspensi, & inquiritis, Vbinam est via? Hæc est via, dicebat Moses, ambulate in ea. Nunc ergo tenemus consilium Ieremiæ: dixerat non alios debere audiri, nisi qui missi essent, & qui loquerentur ex ore Dei: nunc autem explicat quid hoc sibi velit, nempe quia Lex contineat totam sapientiæ summam. Sed quia prius induxerat pseudoprophetas securè ridentes veros & sinceros Dei seruos, cùm obiicerent, Quis stetit in consilio Dei? fingunt isti se delapsos esse è nubibus, territant vos atrocibus minis: quasi verò essẽt Angeli cælestes. Cùm ergo pseudoprophetæ ita contemptim loqui solerent de seruis Dei, ac obiicerent non stetisse in Dei consilio, nunc retorquet aduersus eos Ieremias: *Si stetissent*, inquit, *in consilio meo, certè loquuti essent ex Lege mea*: quasi diceret, Detrahunt fidem seruis meis, quia sunt homines, & non Angeli. negant igitur fuisse meos consiliarios: ita faciunt vt totus populus vilipendat salutis doctrinam. Atqui sunt tamẽ alioqui Prophetæ, quos ego misi: nunc si velint haberi tales, probent: quæ erit vera probatio? *Si stetissent in consilio meo, certè notum fecissem sermonem meum populo meo*: & quisnam est ille sermo? Sequitur etiam definitio, nempe sermo Legis: *Reduxissent à mala via populum errantem*. Videri posset locus hic obscurus, sed ex contextu ipso possumus colligere hanc fuisse genuinam Prophetæ mentem: quòd scilicet voluerit coarguere falsos doctores, ne amplius iactarẽt Dei nomen, & falsò prætexerent munus propheticum, & titulo illo gloriarentur. dicit enim hinc facilè probari, non esse Dei Prophetas, quoniam non doceant fideliter quod debuerant petere ex Lege. Certum quidem est, neminem fuisse Dei consiliarium, quemadmodum Scriptura pluribus locis dicit, dum vult refellere eorum arrogantiã, qui pro sua curiositate penetrãt in arcana Dei iudicia: & Paulus cùm de æterna Dei electione loquitur, quia hoc est incomprehensibile arcanum, exclamat, Quis consiliarius eius fuit? Et similiter loquitur prioris ad Corinthios capite secundo. quorsum? nempe vt compescat humanæ mẽtis temeritatem, quę perrũpit longius, quàm fas sit. Sed postea per modũ correctionis adiungit Paulus, Nos autem mentem Christi tenemus. quare? consiliũ enim suum patefecit nobis. Cùm igitur negarẽt pseudoprophetæ seruos Dei fuisse eius cõsiliarios, poterãt quidẽ simpliciter hoc dicere, quatenus erant homines mortales: sed interea consilium illorũ fuit detrahere fidẽ verbo Dei, & abrogare: ita non homines ipsos, sed Deum potius cogebãt in ordinẽ. hæc fuit intolerabilis cõtumelia aduersus Deum. Cęterùm, nunc Proph. retorquet aduersus eos: Nullus ergo in mũndo erit Dei Proph. atqui fixũ illud erat, Sẽper fuisse aliquos Dei Proph. & nemo apud Iudæos negare ausus fuisset, Mosen loquutum esse diuinitus. hoc igitur concesso, nunc obliquè perstringit eos Ieremias, Vbi erunt Dei Prophetæ? quoniam sibi arrogabant hoc elogium, dicit, *Certè non stetistis* in consilio Dei. quare? nam consilium Dei comprehensum est Lege ipsa. quia ergo discedistis à doctrina pietatis, quia nullum est ædificandi studium, quia doctrina vestra non instituit homines ad timorem Dei, & non adducit ad pœnitentiam, sequitur vos non esse Dei consiliarios, neque Prophetas. Vt autem hoc melius pateat, tenendum est illud Mosis, nempe esse Deo sua

arcana

Marginal references: Deu. 30.12. 13.14. — Rom. 16.6 — Deu. 5.33. — Suprà ver. 18 — Isa. 40.13 — Ro. 11.34 — 1. Cor. 2.16

arcana: sed quæcunque tradita sunt in Lege, spectare ad nos, & ad filios nostros. non est igitur per Deut. 29, 29
multas ambages quærendum, quisnam sit verus Dei Propheta. illi enim extra cõtrouersiam audiri merentur tanquam Angeli, qui fideles sunt Legis interpretes: qui autem nos abducunt à Lege, securè & audacter reiiciendi sunt. Sed definitio simul tenẽda est cùm dicit, *Reuerti fecissent populum meum à via sua mala, & à malitia studiorum suorum.* nam scimus pessimos quosque proterue obtendere sermonẽ Dei: quemadmodũ hodie Papistę quanuis inebriauerint totũ mundum impiis deliriis, iactant tamen se esse Dei seruos. Ergo Proph. postquã in genere locutus est de verbo Dei, addit specialem notam, nempe quòd illa est Dei doctrina, quæ ædificat, quæ instituit, & format homines ad pœnitentiam, ad timorem Dei, sicuti Paulus dicit Scripturam esse vtilem. 2. Ti. 3, 16.
vult enim hoc verbo coarguere peruersos omnes Scripturæ interpretes, vt multi tunc sese venditabant pro optimis doctoribus, cùm tamen aures tantùm pascerent, eas titillando. Quoniam ergo tunc multi ostentationi potius quàm ædificationi operam dabãt, Paulus dicit Scripturam esse vtilem, & ideo cõspuit aduersus omnes expositiones, in quib⁹ nulla est vtilitas. Sic etiã hoc loco Propheta hunc rectum esse vsum Scripturæ & legitimum demonstrat, si homines reuocentur à via sua mala. Est quidem synecdoche in hac locutione, quia si tantùm hortemur homines ad pœnitentiam, non magnus erit profectus: & hoc esset mutilum, quia pœnitentiæ doctrina friget absque fide, & absque inuocatione nominis Dei. Sed Propheta hîc noluit singulas partes sanæ & vtilis doctrinæ recensere: satis habuit refellere falsos doctores, quòd vellent soli in pretio haberi: interea autem nullum esset ipsis ædificandi studium, quia videbant omnia pessum ire, videbant scelera passim grassari, videbant horribilem Dei contemptum: cæcutiebant ad hæc omnia. Ergo hinc facilè colligi potuit, neque fideliter ipsos operam suam Deo impendere, neque probè salutem Ecclesiæ curare: quia ita prodebant miseras animas, quibus videbant instare interitum. Tenemus ergo nunc totum Prophetæ cõsilium. Non dubium autem est, quin *viæ malæ* addiderit *malitiam studiorum*, vt magis detegeret socordiã eorum, qui in tanta necessitate silebãt, & manebant ignaui: aliquando opus erit mediocri correctione: sed vbi populus sibi permisit extremam licentiam malorum, vbi impunitas omnia occupat, vbi etiam tales sunt corruptelæ in communi vita, vt nihil prorsus maneat integrum, si cesset & constricta sit lingua Doctoris, nonne meritò dicetur ignauus canis, & mutus? Sic etiam Propheta exaggerat socordiam, cuius hîc accusat falsos doctores, quòd silerent tanquam rebus bene compositis, cùm tamen non modò vulgaribus delictis offendi deberent, sed tanta scelerum congerie, quia scilicet populus non vno genere duntaxat, sed in omnibus partibus sese prostituerat ad contemptum Dei, & Legis. Postea sequitur,

23 An Deus è propinquo ego, dicit Iehouah? & non Deus è longinquo?

24 An abscondetur vir in latebris, & ego non videbo eum, dicit Iehouah? an non cælos & terram impleo, dicit Iehouah?

Primùm hîc excutit hypocritis suas delicias, quoniam ideo torpebant in vitiis, quòd putarent se quodammodo posse oblinere oculos Deo. non ita quidem loquuti sunt: sed nunquam tanta esset oscitantia in hominibus, si persuasi essent, Deo nihil esse absconditum, sed ipsum penetrare ad intimos quosque affectus cordis, discernere inter cogitationes & affectus, & non relinquere medullas ipsas intactas. Si ergo hoc infixũ esset omnium cordibus, certè maiore reuerentia sese Deo subiicerent, deinde expauescerent ad eius minas. Ergo cùm tam securè torpeant, sequitur ipsos imaginari Deum hebetem, & qui tantùm curat quæ propinqua sunt: quemadmodum si quis lippitudine laboret, poterit quidem hoc vel illud aspicere, cùm propius fuerit admotum: sed non poterit videre quæ procul sunt remota. Talem igitur Deum somniant hypocritæ, qui more hominum vel cõniueat, vel cæcutiat, vel saltem non cernat, nisi quæ palpari possint manibus. Nunc ergo tenemus consilium Prophetæ, cùm Deus testatur se Deum esse è longinquo.

PRECATIO.

Da omninpotens Deus, quando nihil in sacris, & cælestibus oraculis tuis nobis deest, quod vtile sit cognitu ad salutem, vt nos sedulò & assiduè etiam exerceamus, & sic studeamus proficere in timore nominis tui, in fide gratiæ, quæ nobis proposita est in Christo, vt referamus verum fructum ex lectione & auditu verbi tui: atque ita discamus conuertere omnia ad ædificationem, vt verè nomen tuum glorificetur in nobis, &

proficiamus toto vitæ nostræ cursu in fide & pœnitentia, donec tandem perueniamus ad solidam illam sanctitatem, ad quam nos quotidie inuitas, vbi spoliati omnibus carnis nostræ sordibus, verè erimus reformati ad imaginem Filij tui Domini nostri. Amen.

AN *Deus è propinquo ego sum? dicit* Iehouah? *& non Deus è longinquo?* **An latebit vir in tenebris** (in latibulis) *& ego non videbo eum*, hoc est, vt non videam eum, *dicit Iehouah? An non cælum & terram ego impleo, dicit* Iehouah? Hic acrius inuehitur Propheta contra hypocritas, qui putabant se nullo negotio cum Deo transacturos, quemadmodum semper faciunt sibi delicias in suis peccatis. & si enim semper animos occupat principium illud, Deum esse mundi iudicem, & coram eo rationem aliquando reddendam esse: postea tamen tergiuersando existimant se elapsos, vt Deus ipsis ignoscat. denique solenne est hypocritis cum Deo quasi pueriliter ludere. Hac ratione irascitur Deus contra ipsos, & pronũtiat se longè alium esse quàm ipsi imaginẽtur. nam dum ita se constituunt arbitros, vt Deum subiiciant suis legibus, fingunt ipsum esse quasi hebetem, & nihil videre, vel parum. Dicit igitur *se non esse Deum e propinquo, sed e longinquo* alii referunt ad tẽpus, quasi negaret se nuper esse natum, & ita existimant verum Deum & æternum conferri idolis, quæ homines temere sibi fabricant. Sed alter sensus longè melius quadrat, nempe *ipsum esse Deum e longinquo*: quoniam, sicut alibi dicitur, in excelsis habitans conspicit tamen quicquid in terra geritur. Quoniam ergo nihil fugit Dei conspectum, ideo vocatur Deus è longinquo, cùm hypocritæ existiment ipsum esse Deum è propinquo, hoc est, vt Gallicè dicimus, *De courte veuë*, qui tantùm cernat quæ propè adsunt, & quasi subiecta oculis. Sed interrogatio plus habet vehementiæ, quàm si dixisset simpliciter se non esse Deum è propinquo. habet enim hæc locutio vim obiurgandi, quia nimium eius maiestati detrahunt hypocritæ, vbi ita pro sensu suo fingunt eum non plus videre, quam hominem mortalem. nunquam auderent ita loqui: sed si quis examinet omnia eorum consilia, & actiones, reperiet nunquam tantum illis fore audaciæ, nisi seipsos deciperent hoc figmento, Deum scilicet posse decipi. Et ideo non refert Ieremias eorum verba, sed detegit malitiam, quæ satis se prodebat in ipsis operibus, quanuis lingua aliud profiterentur. Hunc verò esse sensum melius liquet ex proximo versu, qui coniunctim legi debet: *An latebit vir in latebris*, inquit, *vt non videam eum*? Hic versus expositiuè additus est. itaque de Longinquo, & Propinquo non est amplius dubitandum, quin Deus vocetur è longinquo, quoniam oculi eius penetrent vsque ad profundissimas abyssos, nec quicquam eum fugiat. Mirum est Græcos Interpretes tam crasse fuisse hallucinatos, quia prorsus mutarunt sensum, quòd sit Deus è propinquo & non è longinquo. Primò non expenderunt interrogationem: deinde, quia non videbant quorsum hoc tenderet, ideo excogitarunt ex cerebro suo quod prorsus remotũ est á Prophetæ verbis. Hæc quidem sententia non malè quadrat, Deum esse propinquum, & non longinquum: sed aliud sibi vult, nempe longè diuersum esse acumen Dei, quàm hominum, quoniam optimè perspiciat quæ lõgissimè ab ipso distant, sicuti locum ex Psalmo citauimus, & alter etiam locus potest huc aptari ex Psalmo 139. vbi dicit Propheta, Quò fugiam à facie tua? nam si ascendero in cælum, tu illic es: si iacuero in ipsis inferis, illuc extendes manum tuam: si sumpsero pennas auroræ, & volitauero vsque ad nubes, etiam manus tua illic deprehendet me: si quæsiero latebras, etiam nox ipsa erit tanquam lux coram te, & tenebræ tanquam lux fulgebunt. Si ergo iungamus duos istos locos, nihil amplius ambiguum erit in verbis Ieremiæ, nempe quòd Deus in profundissimas quasque abyssos penetret suo conspectu, ita vt nihil ipsũ lateat. Iam non tantùm explicat Ieremias sensum proximi versus, sed accommodat etiam ad communem vsum: *An latebit*, inquit, *quispiam in latebris, vt ipsum non videam*? Dei enim cõspectus pertinet ad iudicium, ideo omittendæ sunt omnes friuolæ speculationes, vbi Scriptura dicit Deum omnia cernere: sed præcipuè considerare oportet quorsum videat, nempe vt tandem vocet ad iudicium quæcunque geruntur ab hominibus. Est igitur applicatio doctrinæ ad vsum nostrũ, vt quicquid agimus, quicquid cogitamus & loquimur, hoc totum referatur ad Dei cognitionẽ. Per Latebras autem intelligit omnes occultas fraudes, quibus dum putant homines se posse tegere, nihil aliud proficiunt, nisi vt accersant sibi grauius iudicium. Latebræ igitur sunt, omnes vanæ cogitationes, quibus sese hypocritæ inuoluunt, & ita existimant se occultari, vt Deus non perspiciat eorum mentes. Ridet igitur Deus hypocritas, ac dicit, Ingrediantur in suas latebras, sese abscondant, vt libuerit: ego tamen non minus in latebris clarè video, quàm si mihi proximi forent. Ad cõfirmationem adiungit, *An non impleo cælum & terram, dicit* Iehouah? Hoc etiam non debet subtiliter exponi de immensa Dei essentia. Verum quidem est, extendi essentiam Dei per cælum & terram, vt est infinita. sed Scriptura non vult nos pascere friuolis illis & infructuosis cogitationibus, tantùm docet quod prodesse nobis possit ad pietatem. Ergo quod hic pronuntiat Deus *se implere cælum & terram*, referri debet ad prouidentiam eius, & potentiam: quasi diceret se non oblectari cælo, quemadmodum profani homines somniant vacare ipsum deliciis, & mundum non curare: sed dicitur implere cælum & terram, quatenus omnia gubernat, quatenus omnia veniunt coram

Heb. 12. 23. *1. Pet. 4. 5.*

Psal. 101. 20

Psal. 101. 20 *Psal. 139. 7. 8. 9. 10. 11. 12*

tam

ram ipso in rationem, quatenus denique est iudex mundi. Nunc tenemus quid sibi velit Propheta. & hic locus obseruatu dignus est, quia ferè nobis omnibus ingenitus est hic error, vt fingamus Deum nobis similem. Hinc fit, vt tantùm licentiæ sibi permittãt homines: nam leue est illis defungi erga Deum, quòd scilicet non reputant qualis sit, sed eum æstimant ex sensu suo, & natura. Quoniam ergo ita sumus crassi, expẽdere diligenter cõuenit hunc locum, vbi clamat Deus *se non esse è propinquo*, hoc est, se non esse nobis similem, obtuso scilicet intuitu: sed non minus videre in densis tenebris, quàm in clara luce: ideo nihil proficere eos omnes, qui fodiunt sibi cauernas, quemadmodum dicitur apud Isaiam, & qui sese demergunt in profundum labyrinthum *Isa.2.21.*
vt ipsum fallant. Negat igitur ipsos quicquam proficere, & rationem adiungit: *Quoniam impleat cælum, & terram*, id est, quoniam & prouidẽtia eius, & virtus, & iustitia diffusa sit vbique, vt quocunque homines sese transferant, non possint tamen ab eius oculis se abscondere. Sequitur,

25 Audiui quod dicunt, *vel quid dicant*, prophetæ prophetantes in nomine meo dicendo, Somniaui, somniaui.

Iterum redit Ieremias ad illos impostores, qui suis blanditiis populum mulcebant. Cùm ergo Ieremias & similes, qui fideliter exequebantur munus suum, seuerè cum populo agerent, & coarguerent scelera, & minitarentur, ex opposito surgebant illi nebulones, ac sub nomine prophetico impiis Dei contẽptoribus blandiebãtur. Fuit, quẽadmodum antè diximus, hæc grauissima tentatio, cùm in ipsa Ecclesia sic ministri Satanæ, Dei nomen falsò prætexerent. Poterant Iudæi securè contemnere, & ridere quicquid iactabant vani prophetæ Gentium: sciebant enim nihil illis commune esse cum Deo: sed cùm pseudoprophetæ illi, de quibus nunc agitur, locum occuparent in Ecclesia, & magnificè venditarent se pro Dei seruis, potuit hoc percellere infirmos, & concutere eorum fidem, imò prorsus euertere, nisi Deus manum porrexisset. Itaque non mirum est, si hac in parte tantoperè insistat Ieremias, quoniam morbus ille non potuit curari leui remedio: si tantùm vno verbo dixisset pro nihilo ducendos esse illos, non acquieuissent infirmi. Ergo sæpius iterari hanc doctrinam oportuit, vt statuerent omnes, delectu & iudicio opus esse, nec debere promiscuè admitti pro Dei Prophetis, qui nomen eius obtenderent. Repetit igitur eandem quam prius vidimus sententiam, sed aliis verbis: *Audiui*, inquit Deus, *quid dicant prophetæ prophetantes in nomine meo*. Est occupatio in his verbis, quia obiici poterat, Quid hoc sibi vult, quòd Prophetæ inter se dissident? & quid opus est factu in istis dissensionibus? qui confligunt inter se, vtrinque perstringunt nobis oculos titulo illo tam honorifico, ac fortiter affirmant se à Deo fuisse missos. cùm igitur talis sit inter Prophetas conflictus, quid nobis agendum est? Deus occurrit huic dubitationi, & pronuntiat sibi non esse incognitum quid iactent pseudoprophetæ. Addit *ipsos prophetare in nomine suo*. hoc fuit offendiculum, quod maximè turbare poterat debiles animos, audire illam profanationem nominis Dei: nam sicuti reuerenter excipere nos oportet quicquid à Deo prodit, sic etiam non leue periculum est, vbi falsò & mendaciter nobis obiicitur Dei nomen. Quoniam ergo poterant maximè fallaci isto prætextu boni quoque turbari, ideo disertè hìc exprimitur, quòd scilicet abusi fuerint nomine Dei: sed addit, *mendaciter*. Hinc colligimus quod dixi, non sine delectu recipiẽdos qui se Prophetas esse affirmant, & fastuosè obtendunt Dei nomen: sed adhibendum esse iudicium, quia scilicet omnibus sæculis Deus voluit probare seruorum suorum fidem, cùm permisit hanc licentiam Satanæ, & eius ministris, vt obtruderent sacrum eius nomen non sine mendacio. Et quoniam videmus huic malo semper obnoxiam fuisse Ecclesiam, non est quòd hodie turbemur, si idem accidat, quia nihil est nouũ. Discamus itaque obdurescere ad istos insultus, & quoties pseudoprophetæ fidem nostrã tentabunt, maneamus nihilominus firmi in hoc principio, Prudenter considerandum esse, an Deus ipse loquatur, an verò homines fallaciter se iactent pro eius seruis. Somniare hìc accipitur in bonam partem: quia, vt alibi vidimus, solebat Deus se patefacere seruis suis per somnia. non ergo quælibet somnia hìc debent intelligi, sed quæ continent aliquod cæleste oraculum. Fallebant quidem pseudoprophetæ sic loquendo: sed hoc perinde erat acsi testati essent se non afferre propria commenta, sed fideliter referre quod à Deo acceperant. Quẽadmodum hodie Papa præfatur se esse vicarium Christi, successorem Petri, dum tyrannidem sibi in Ecclesia vsurpat: sic etiam illi specioso prætextu fallebant simplices, quòd scilicet non effutirent aliquid humanum, sed tantùm testes essent oraculorum Dei. Sequitur,

26 Quousque erit in corde prophetarum prophetantium mendacium, & prophetarum doli cordis sui?

27 Cogitantes vt faciant obliuisci populum meum nominis mei

per somnia sua, *vel, in somnijs suis, ad verbũ*, quæ narrant quisque socio suo: quemadmodum obliti sunt patres eorum nominis mei in Baal.

Hîc tam obiurgat Deus pseudoprophetas, quàm populo suo promittit quod maximè optandum erat, nempe se purgaturum Ecclesiam suam talibus inquinamentis. Ostendit igitur sibi cordi fore vindictam, quòd tam impiè, & audacter abuti audeant sacro eius nomine pseudoprophetæ. Nam semper illud in mentem venit, Quî fit, vt Deus hoc permittat? an quia salutem populi sui negligit? an quia eum delectat hic lusus, dum videt veritatem misceri mendacio, & lucem tenebris? Deus ergo hîc admonet se ad tempus ferre sacrilegam illam audaciam, quam sibi Prophetæ vsurpant: sed tamen non ita conniuere, quin tandem pœnam de illis sumpturus sit: *Quousque*, inquit? nam perinde est, ac si diceret, Non patiar in perpetuum: quanuis differam, tamen sentient se nimis peruersè abusos esse mea patientia. Et aggrauat etiam crimen, cùm dicit, *Quousque erit in corde prophetarum prophetantium mendacium*? Nam hac loquendi forma significat, eos non errore labi, quemadmodum multi per inscitiam proferunt quæ non tenent. sed hîc conqueritur Deus, prophetas illos quasi data opera, surgere ad opprimendam veritatem, Ergo per *cor* intelligi debet meditatio, quasi diceret, eos consulto prætendere fallaciter nomen suum, idque habere in corde suo repositum, vt populum decipiant. Addit, *esse Prophetas doli cordis sui*. Opponitur hic dolus cordis puræ doctrinæ: & ita significat Deus, quicquid ex seipsis in medium proferunt homines, esse fraudulentum, quia scilicet nihil prodire ab ipsis possit nisi vanitas. Nec dubium tamen est, quin perstringat stultam persuasionem, qua superbiunt pseudoprophetæ, ac inflati sunt, vt existiment se solos sapere: quemadmodum hodie in Papatu quàm arroganter blaterant nebulones illi, quoties garriunt de suis figmentis? Nihil est magis insipidũ sed tamen putant se superare Angelos & acumine, & altis speculationibus. Talis igitur fuit arrogantia in veteribus pseudoprophetis. Sed Deus pronuntiat simpliciter esse *dolum cordis* quicquid fabricant homines, & quicquid excogitant, quod non acceperint ex ore eius. Et hoc diligenter notandum est: quia plausibiles sunt multæ argutiæ, in quibus tamen nihil subest firmum: imò sunt nugæ duntaxat. Si quando igitur nobis arrideant inanes illæ cogitationes, teneamus quod hîc dicit Ieremias, quicquid à Deo non est profectum *esse dolum cordis*: deinde, quanuis totus mundus applaudat mendaciis, & imposturis, sciamus tamen esse dolum quicquid non habet Deum ipsum authorem. Et sequitur clarior definitio, quòd scilicet *populum suum oblivisci faciant nominis sui per somnia, quemadmodum patres eorum obliti fuerant per Baal.* Ex hoc versu colligere licet, non palàm fuisse Legis hostes, cum quibus certamen habuit Iere. nam tenebant multa principia pietatis: hoc illis commune erat cum optimis & sinceris Dei cultoribus, nempe, Deum vnum esse colendum: deinde, vnum esse legitimũ eius Altare, sacrificandum esse ex præscripto Legis. de his ergo nulla erat controuersia. Sed interim populum fallebant suis blanditiis, quia solebant quæstum facere ex munere prophetico. ideo illis exprobrat Ieremias, quòd *induxerint nomen Dei in obliuionem per sua somnia, sicuti patres eorum obliti fuerant nominis Dei in Baal*: quasi diceret, Somnia hæc sunt tanquam fictitii, & adulterini cultus, quibus olim euersa fuit pietas. nam patres eorum coluerant Baal, & Baalim, hoc est, asciuerant sibi illos falsos deos: ita obruerant gloriam Dei suis figmentis. Non fuit tam crassa impietas in pseudoprophetis, qui regnabant tempore Ieremiæ, sed fuit tamen obliqua defectio, quòd scilicet ingererent sua somnia, & falsò profiterentur se esse Dei seruos, cùm tamen nihil illis mandasset. Diximus autem alibi duplex fuisse crimen: primùm quòd non vocati currerent, neque missi: deinde, quòd sua commenta supponerent pro Dei verbo. Et hic locus diligenter nobis notandus est, vt sciamus non tantùm apertam defectionem non posse ferri, sed obliquas etiam corruptelas, quæ nos furtim abstrahunt à Dei timore. Duæ igitur pestes diligenter cauendæ sunt in Ecclesia, si cupimus manere integri in Dei obsequio. vna pestis est satis nota, cùm scilicet quasi ex professo veritas cõuertitur in mendaciũ, vbi homines ad idololatriam & fœdas superstitiones trahuntur. Sic Ieremias dicit *veterem populum oblitum fuisse nominis Dei in Baal*. Sed altera pestis occultior est, ideóque magis periculosa, cùm scilicet species aliqua pietatis retinetur, sed per insidias abducuntur homines à timore Dei, vel à simplici eius cultu, & à pura doctrina. quemadmodum hodie videmus etiam in ecclesiis, quæ profitentur se diuortium fecisse à Papatu, vt amplectatur Euangelii doctrinam, esse tamen permultos, qui insidiosè corrumpunt simplicem & genuinam doctrinam: videmus quàm multi curiosi homines nunc omnia conturbent suis figmentis, & quàm præposterè multi subtiles esse appetant: deinde, quàm superbè multi pro oraculis vomant sua commenta. Ergo non tantùm excubare nos oportet, vt cauti simus cõtra apertas abominationes, sed etiam vt retineamus purum & simplex Dei verbum, hoc est, ne permittamus falsis operariis quicquam per insidias vel corrumpere, vel vitiare. Sequitur,

Suprà versu 21.

28 Propheta apud quem est somnium, narrabit somnium, & apud

quem

quem est sermo meus, narrabit sermonem meum veritatis: quid paleæ ad triticum? dicit Iehouah.

Hic etiam versus attentè legendus est,& continet certè doctrinam apprimè vtilem. Iam dixi hac machina posse labefactari multorum fidem,dum vident in Templo Dei esse conflictus non tantùm in ipso vulgo, sed inter Prophetas. Deus è cælo non apparet, neque etiam mittit Angelos suos,sed vult audiri per homines. qui igitur accedunt in Templum,expectant dum illos doceant Prophetæ:illic apparent Satanæ ministri,qui omnia corrumpũt,& peruertunt:pauci sunt, qui cordatè afferant Dei veritatem, & qui fideliter etiam explicent quod Deus mandauit. quid hîc facient miseri, qui parati sunt ad obsequium? & qui afferunt docilitatem? hinc fit, vt multi abiiciant omne pietatis studium,& in desperationem se præcipitẽt: Quid hoc sibi vult? quid tot dissentiones,tot controuersiæ,tot contentiones,tot inuectiuæ? quò nos igitur nunc cõferemus? satius est nihil curare amplius.Multi igitur hanc occasionem arripiunt socordiæ, vt malint non se fatigare amplius, nec quærere quid sit Deus, quid velit, vbi salus nobis sit posita,vbi spes figenda, quàm se implicare molestis & spinosis disputationibus. talis tentatio obrepere potuit tempore Ieremiæ.Ergo remedium opportunè adhibet cùm dicit,*Propheta qui habet somnium*,hoc est,apud quem est somnium,*ille narrabit somnium*:deinde,*Propheta apud quem est sermo meus, ille sermonem meum perferet*:quasi diceret Deus hoc esse nimis iniquum, vt mendacium viam obstruat veritati. atqui hoc accidere vtplurimùm solet, quemadmodum dixi:vbi enim diabolus habet sua flabella,videtur obstaculum nos retinere,ne pergamus amplius in via,nec curemus proficere in doctrina pietatis.nam qui sunt rectè animati,vt diximus,cùm vident ipsos Prophetas inter se litigare,& iurgari,& certare,illic subsistunt,imò flectunt retro cursum: Deus autem admonet hoc nimis absurdum esse. Tantundem igitur valet hic locus,acsi diceret,Ne impediant suis fallaciis mendaces prophetæ, quò minus pergant serui Dei in cursu suo, & sermo eius reuerenter audiatur. Nisi attendimus ad hoc Prophetæ consilium,frigebit locus: sæpe citatur, sed circunstantia certè non fuit notata: ideo videndum est semper cur quidque dicatur. Pendet, inquam, hæc sententia ex superiore cõtextu,& Deus respondet quæstioni,quæ moueri poterat,Quid igitur nobis agendum,vbi mendacia confligunt cum veritate? respondet,inquam,Deus,hoc præiudicio non debere grauari sermonem suum: quasi diceret,Ne quicquam impediat,quò minus Prophetæ mei fructuosè doceant,iubeo ipsos audiri. Hinc ergo colligimus,iniuriã facere Deo, qui dum obiiciunt controuersias,quibus scinditur,& quasi laceratur religio, putant hoc modo sibi concedi impietatis licentiã:quia non debet valere hæc ratio,vt deroget Satan cum omnibus suis ministris authoritati Dei,& seruorum eius. Quãuis ergo pseudoprophetæ se insinuent, quãuis sese opponant veris & fidelibus Dei seruis,nihilominus somnia,hoc est, reuelationes propheticæ obtineant suum pondus,*& apud quem est sermo Dei,ille loquatur sermonem Dei*,nempe vt audiatur.referri enim hoc debet ad ipsos auditores,vt non desistant ab obedientia Legis,vtcunque Satan conetur ipsorum fidem euertere,dum ita conturbat vnitatem fidei. Postea sequitur,*Quid paleæ ad triticum*? Hæc etiam additio valde fuit necessaria: nam iterum poterãt multi excipere,non suppetere iudicium,quo discernerent inter veros & falsos Prophetas. Deus hîc respondet, non minus esse discriminis,si quis attentè expenderit, inter veram,& falsam doctrinam, quàm inter paleam,& triticum. Et hac similitudine ostendit quàm stultè, & indignè etiam multi detrahant authoritati Legis hoc prætextu, quoniam multi sint falsi interpretes. Si quis enim dicat se triticum repudiare,quoniam opertum sit palea,nonne dignus est,qui pereat fame? & quis eius miserebitur,qui dicet se habere quidem in area triticum, sed permixtum paleæ,ideo cibum non suppetere? quid ergo nugator, cur non discernis paleam à tritico? tu igitur mauis perire inædia, quàm purgare triticum, & habere quo vescaris? Sic etiam in Templo sæpe permixtum erit triticum paleæ, dum pura Dei veritas inquinatur multis commentis, & prauis figmentis: sed interea,nisi per nos steterit, poterimus discernere inter triticum & paleam. Quòd si negligimus, & putamus hanc esse iustam excusationem spernendi verbi Dei, quoniam ex opposito Satan ingerit suas fallacias, pereamus igitur in illa nostra ignauia, quemadmodum si quis non dignetur triticum seligere, & conficere sibi inde panem. Sed hora non permittit plura dicere.

PRECATIO.

Da omnipotens Deus, quando quotidie dignaris tam familiariter nobis proponere certam tuam voluntatem, vt aperiamus oculos & aures, & sensus omnes nostros erigamus ad eam attentionem, quæ nobis non tantùm patefaciat quod rectum est, sed etiam confirmet in sano iudicio, vt pergamus in cursu pietatis, neque vnquam deflecta-

mus, quicquid machinetur in nos Satan, & omnes eius ministri, sed stemus firmi & constantes, donec defuncti nostra militia, tandem perueniamus ad beatam illam quietem, quæ nobis reposita est in cælo per Iesum Christum Dominum nostrum, Amen.

VIDIMVS heri, quanuis pseudoprophetæ tanquam falsarii corrumpant veram doctrinam, tamen manere propheticum munus in gradu suo, ne quid ex eius fide decedat: ideo dicebat Ieremias fallacias omnes non debere esse obstaculo, quò minus pergerent in cursu vocationis suæ fideles Dei serui, & ne quis exciperet, in rebus tam confusis non posse statui quid fugiendum sit, vel sequendum. dicebat facile discrimen esse inter triticum & paleas, modò homines non sponte cæcutiant. Nunc adiungit,

29 An non vt sit sermo meus quasi ignis, *hoc est, an non sermo meus tanquam ignis?* dicit Iehouah: & tanquam malleus conterens saxum? *vel rupem.*

Confirmat quod dixit de palea, & tritico, sed aliis verbis. fuit apta illa similitudo, cùm Ieremias conferret sermonem Dei tritico, figmenta autem humana paleæ: sed quoniam Iudæi sua ingratitudine effecerant, vt fructum non perciperent ex verbo Dei, nempe vt esset illis in alimentum spirituale, ideo dicit Propheta *fore instar ignis, & instar mallei:* quasi diceret, priuari quidem Iudæos iudicio, quoniam obstupuerint in sua malitia, sed verbum Dei tamen
2.Cor.2.16 non posse exinaniri, vel saltem eius efficaciam non posse tolli: quia, vt dicit Paulus, si non est odor vitæ in vitam, saltem est odor mortis in mortem his qui pereunt: & ideo etiam idem
2.Cor.10.5 Apostolus alibi dicit vindictam esse in manu Dei seruis, quia gladium spiritualem gestent, vt deiiciant omnem altitudinem, quæ sese effert contra Christum: sed adiungit, Postquam impleta fuerit piorum obedientia. nam hic est prior vsus verbi Dei, & quasi naturalis, vt salutem hominibus afferat, ideo vocatur cibus: sed vertitur reprobis in venenum. & hæc ratio est tantæ diuersitatis. Prius dixerat sermonem Dei esse triticum, quia scilicet eo pascantur animæ in cælestem vitam. hoc epitheto nihil suauius quæri potest. Nunc verò *ignem, & malleum esse* pronuntiat. In his loquutionibus quædam est repugnantiæ species. verùm distinguere oportet inter auditores. nam qui verbum Dei amplexantur reuerenter, vt decet, & pia docilitate fidei, sentiunt sibi esse in cibum: sed reprobi, quia indigni sunt tanto beneficio, longè aliud experiuntur. Sermo enim ille, qui erat natura viuificus, vertitur in ignem, qui eos consumat, & deuoret: deinde est instar mallei ad illos frangendos, & conterendos, & dispergendos. Summa est, verbo Dei semper constare suam dignitatem: quòd si contingat vilipendi ab hominibus, tamen non posse spoliari vigore suo, & efficacia: quòd si non sit in cibum salubrem, fore instar ignis, & instar mallei. Duæ ergo istæ comparationes ad reprobos pertinent: quia sermo Dei alio sensu vocatur ignis, cùm fit mentio fidelium, nempe quia excoquit, & purgat cupiditates carnis, quemadmodum argentum, & aurum igni purgantur. Sermo ergo Dei propriè, & aptè semper vocatur ignis, etiam fidelium respectu: sed non est ignis deuorans, potius est ignis purgatorius. Verùm vbi ad reprobos peruenit necesse est, vt ipsos perdat, quia scilicet non admittunt gratiam, quæ illic offertur. deinde potest etiam propriè vocari sermo Dei malleus, quia subigit prauos carnis affectus, & qui Deo sunt rebelles, etiam in electis, sed non conterit electos. patiuntur enim se domari. Dicitur autem hic malleus confringere saxum, vel rupem, quia nunquam sustinent corrigi reprobi: necesse igitur est, vt frangantur, & dis-
1.Cor.14.38 pergantur. Hac ratione etiam Paulus, dum sermonem dirigit ad præfractos dicit, Qui ignorat ignoret. nam his verbis intelligit sensuros tandem quanta sit durities eius sermonis aduersus quē audent confligere cordis sui contumacia. Sed locus ille quem citaui, optimè explicat
2.Cor.2.16 quod hîc dicitur à Ieremia, nempe doctrinam natura salutiferam esse, sed verti in odorem mortis omnibus qui pereunt. Loquitur quidem illic Paulus de Euangelio, sed potest hoc verè ad Legem accommodari. Nunc sequitur,

30 Propterea ecce ego ad, *vel super,* prophetas, dicit Iehouah, qui furātur sermones meos, quisque à socio suo:

31 Ecce ego ad, *vel super, vel, contra,* prophetas, dicit Iehouah, qui mollificant, *vel tollunt,* linguam suam, & dicunt, Sermo, *vel dictio,*

32 Ecce ego super, *vel ad, vel contra,* prophetantes somnia mendacii, dicit Iehouah, & narrant illis, & decipiunt populū meum in mendaciis suis,

& in leui-

& in lenitate sua: & ego, *hoc est, quanquam ego*, non miserim ipsos, neque mandauerim illis: & vtilitate non proderunt, *proficiendo non afferent vtilitatem*, populo huic, dicit Iehouah.

Iterum reuertitur Ieremias ad falsos doctores, qui malorum omnium authores erant, quòd scilicet fascinauerant populum suis blanditiis, ita vt ferè extincta esset omnis reuerentia sanæ & cœlestis doctrinæ. Dum autem pronuntiat Deus se fore vltorem contra illos, non eximit populum à pœna. scimus enim iustam mercedem rependi reprobis dum laxat Deus frænum ministris Satanæ, vt ita impunè decipiant. Sed quoniam populus acquiescebat in illis fallacibus illecebris, dum ità seuerè minatur Ieremias falsis doctoribus, simul admonet, quàm stultè populus ad illorum vmbram confugiens, putet se fore incolumem. Primò dicit, *Ecce, ego ad Prophetas, qui furantur sermones meos, quisque à proximo suo.* Multi exponunt hunc versum, quasi perstringeret Deus pseudoprophetas, qui mutuabantur aliquid à veris, vt essent illorum æmuli, & quasi simiæ. Et certè ab initio semper aliquem prætextum captarunt impii doctores, vt censeri possent inter Dei seruos. Sed videtur tamen illud coactum, quòd furentur sermones à Prophetis Dei, quoniam aliud sonant verba, *Quod furentur quisque à socio suo.* non vocaret Ieremias fideles Dei seruos hoc nomine. Ergò potius existimo, hìc notari clandestinas eorum artes, quòd inter se furtim conspirarent, & ex composito: deinde huc & illuc spargerent sua figmenta, quemadmodum fieri solet. Nam impii & perfidi vt fidem sibi concilient apud simplices & imperitos, consultant inter se, & excogitant omnes astutias, quæ non possint statim deprehendi: & ita alius ab alio sumit quod deinde profeta. Vocat autem Ieremias hoc Furari, quia sese occultant, & perinde ad populum diuulgant quod inter ipsos statutum est, acsi quisque oraculum è cælo hausisset. Non dubium igitur mihi est, quin Propheta perstringat occultas illas conspirationes, cùm dicit, *vnumquenque furari à proximo suo.* nam hoc idem videmus nunc in Papatu. Monachi enim, & eiusmodi nebulones habent suas falladias: deinde cùm suggestus conscendunt, illic quisque perinde loquitur, acsi speciali aliquo dono esset præditus. Sed tamē furati sunt quisque à socio suo. sunt enim tanquam Aruspices, vel Magi, qui fouent intus suas fraudes, & tantùm inde decerpunt, quantùm existimant esse vtile ad fallendum miserum vulgus. Hoc igitur vnum vitium demonstrat Propheta in falsis doctoribus, quòd scilicet nemo attentus esset ad vocem Dei, sed quisque furtim acciperet à socio suo, quod palàm deinde profiteretur. Secundo loco addit, *Ecce, ego super Prophetas, qui mollificant linguam suam.* Omnes ferè interpretes לקח accipiunt hoc loco, pro Dulce reddere, vel molle, & intelligunt damnari pseudoprophetas, quòd adulentur reprobis, quia scilicet tantùm lucrum captant: si verò eos offenderent, vel exacerbarent, non possent ad se allicere. Existimant igitur Mollificare linguam tantundem valere hoc loco, atque linguam formare ad blanditias, & adulationem. Alii autem secus exponunt, quòd mollificent linguam suam, quia scilicet sese expoliant ad imitationem seruorum Dei, ita vt sermo eorum melle sit dulcior. Sed quoniam לקח significat Accipere, & Tollere, atque etiam efferre in sublime, interdum & portare, ideo posset in propria significatione sumi. nec video quid repugnet. Certè video nullam esse causam, cur torqueant ad illam metaphoram, quod simpliciter potest accipi, nempe quòd tollant linguam suam, id est, sese efferant, & magnificè iactent sibi mandatum esse docendi munus. scimus enim quàm fastuosè falsi doctores sese attollant. Ergo posset ita sumi hæc sententia, Quod Deus pœnam sumpturus sit de illis impostoribus qui linguam suam tollunt, id est, qui superbiunt, & audacter arripiunt sibi authoritatem, quasi essent legari cælestes. Sequitur postea, *Et dicunt* נאם. Scimus hoc in communi vsu esse omnibus Prophetis, vt adiiciant confirmationis causa se nihil pronuntiare, nisi quòd diuinitus acceperint: נאם יהוה dictum Iehouæ, aut, sermo Iehouæ. Et si vno contextu legimus hunc versum, reperiemus verum esse quod dixi, nempe verbum לקח non tam lenitatem, vel blanditias hìc notare, quàm illam magniloquentiam, qua falsi doctores turgent, vbi scilicet volunt censeri organa spiritus sancti, & transferunt ad se quicquid Dei est. Nam hæc est elatio, quòd securè iactant, Deum ipsum esse loquutum: *Sermo*, nempe vt careat controuersia quicquid garriunt, quamuis satis constet eos perperam mentiri Dei nomen. Tertiò addit, *Ecce, ego ad prophetantes somnia mendacij.* Necesse autem fuit interponi illud, nempe quāuis falsi doctores sibi arrogēt quod propriè competit in solos Dei seruos, tamen esse mendaces. Postea addit, *Narrant ipsis, & errare faciunt populum meum in mendacijs suis, & in lenitate sua.* Summa est, quālibet superbè obtendant nomē propheticū, esse tamen impostores, qui populū decipiant, nēpe quia *somnia narrant mendacij.* Hìc etiā nomē Somnii capitur in bonā partē: sed epithetō ostēdit fallaciter eos iactare sua somnia. Et hoc iterū cōfirmatur vbi dicit Ieremias *eos decipere populum suis mendaciis.* Adiūgit *lenitatem*: alii vertūt Blādicias. Sed non dubito, quin potius designet eorū cōmenta, quæ futilia sunt, quoniā nascūtur

tanquam ex mera temeritate. Addit, *Cùm eos non miserim, neque mandauerim ipsis.* Hæc aduersatiua notanda est, quia ostendit Deus vnde fieri iudicium debeat, vbi quæstio mouetur de veris, aut falsis doctoribus. Quicquid ergo est præter Dei mandatum, simile est vento, & sponte euanescit. Ergo nulla est nisi in Dei mandato soliditas. vnde sequitur eos omnes, qui loquuntur ex proprio sensu, mẽdaces esse: deinde, quicquid proferũt, nihil habere momẽti, quia Deus hæc duo inter se opponit, ab vna parte mendacium, & leuitatem: ab altera autem mandatum suum, & vocationem. hinc sequitur, nisi quis simpliciter pareat Deo, & fideliter proferat quod ab ipso accepit, nullo loco habendum esse, quia tota eius grauitas leuior erit pluma, & tota species sapientiæ erit mendacium. Tandem addit *non profuturos populo:* quibus verbis admonet, cauendum esse à tali peste. Nam videmus vt sibi mundus hac in parte indulgeat. Torpent enim qui volunt ignorantiæ prætextu absolui, & reiiciunt culpam in suos Pastores: quasi verò ipsi extra noxam essent. Sed Dominus hîc admonet, doctores pestiferos esse, dum eos recipit populus. quanquam alia etiam ratione inutiles esse testatur, nempe vt excutiat vanam confidentiam Iudæis, qui solebant clypeum opponere omnibus Dei minis, cùm falsi doctores mira illis promitterent. Sequitur.

33 Quod si interrogauerit te populus hic, vel Propheta, vel Sacerdos dicendo, Quod onus *Iehouæ*? Tunc dices illis, Quod onus *Iehouæ*? Derelinquam vos, inquit Iehouah.

Ex hoc loco satis patet, tantam fuisse contumaciam in Iudæis, vt sibi hinc inde accerserent materiam socordiæ, quasi possent impune spernere Deum, cùm Verbum eius reiicerent. Nam hoc etiam artificio fascinat diabolus reprobos, vbi vel odiosum illis verbum Dei reddit, vel contemptibile: & vbi potest exacerbare eorum animos, ne sermonem Dei audiant, absque fastidio, & amarulentia, adeptus est quicquid captat. Huc ergo tracti fuerant Iudæi, vt verbum Dei odioso titulo notarent, vt scilicet alienarent se ab omni docilitate, & ab omni pietatis studio. In summa, Prophetæ, vt satis notum est, passim vsurpant hoc nomen משא, hoc est, Onus. Onus autem significat prophetiam, quæ terret Dei contemptores, dum illis vindictam minatur. Iam vt animos suos exasperarent, in odium Verbi, quasi prouerbiali figura cœperant vocare sermonem Dei, משא, משא, est Onus. Debuerant moueri ad Dei minas, & contremiscere cùm audirent eum ipsis esse iratum. Ergo nomen Oneris debebat eorum animos deiicere: sed potius sese inflabant, primùm fastu, deinde indomabili contumacia, tertiò accedebant se rabie. Nunc ergo videmus vnde ortus fuerit hic sermo, cùm omnes prophetias vocarent Onera. Iam Deus seuerè inuehitur contra furorem illum, quòd scilicet non dubitarent impudentiam suam ita palam ostendere. Fuit certè illud pudendum, quasi per infamiam & dedecus sermonem Dei sic vocari in triuiis, ac compitis. nam hoc modò erant satis apertè in Deum contumeliosi. Perinde enim erat acsi petulanter conspuerent contra eius sermonem. Non mirum est igitur, quòd tanta vehementia obiurgat furorem istũ cùm dicit, *Si te interrogauerit populus, Quodnam est onus?* Hic enim mos sciscitandi erat plenus ludibriis, cùm dicerent tàm Ieremiæ quàm reliquis Dei seruis, Vbi est onus, hoc est, quidnam affers nobis, quod nos afficiat molestia? non tantùm contemptim loquebantur de sermone Dei, sed, quemadmodum iam dixi, quasi non sufficeret ipsorum malitia, seipsos irritabant, & exasperabant. *Si ergo te interrogent Quodnam est Onus?* & non tantùm de plebeis loquitur, sed de Prophetis ipsis, & Sacerdotibus. Vnde colligimus quantus Dei contemptus grassatus tunc fuerit, ita vt nulla esset integritas in ordine sacerdotali vel prophetico. Mirum quidem est, qua fronte ausi fuerint se iactare Dei seruos, qui tamen sic petulanter oblequebantur: sed idem hodie etiam mundo contingit. Videmus enim vt Satanæ ministri non alia ratione deuinctum sibi mundum teneant, nisi quia deliniunt impiorum animos: & interea verbum Dei causantur esse plenum tristitia, & afferre non tantùm molestias, sed etiam cruciatus. Ergo cùm hodie suggestus occupant illi nebulones, qui ita grauant odio, & dedecore veram doctrinam, ne miremur, quando videmus hoc idem factum fuisse in Ecclesia veteri. Sequitur, *Si te interrogauerit Propheta, vel Sacerdos, Quodnam est onus* Iehouæ? *dices ad eos, Quod onus? Derelinquam vos, inquit* Iehouah. Hæc est grauissima comminatio, sed quæ non satis probè expensa fuit. Subest enim antithesis quam Interpretes negligunt, inter præsentiam Dei, & absentiam. Iudæis nihil fuisset gratius, quàm Dei silentium. Atqui non alia ratione melius declarat se nobis esse Patrem, vt gerat curam salutis nostræ, quàm dum familiariter nos alloquitur. Ergo quoties sermo propheticus in medium affertur, habemus certum, & clarum testimonium præsentiæ Dei, acsi vellet nobis coniunctus esse. Vbi autem impii non tantùm repudiant hoc tam singulare Dei beneficium, sed etiam quantùm in se est, furiosè à se repellunt, expetunt Dei absentiam. Dicit igitur Deus, Non potestis ferre sermonem meum, quo symbolo significo me adesso

me adesse vobis præsentem, *Ego vos derelinquam*, hoc est, ego id non patiar amplius sed discedam à vobis, nulla posthac erit prophetia. Primò intuitu nō fuit hoc graue Iudæis. quemadmodum enim dixi, impii nihil magis cupiunt, quàm Deum tacere, & existimant se adeptos esse summam fœlicitatem, vbi sopitis conscientiis sibi indulgent in suis sordibus. Ergo hoc est præcipuum votum impiis, vt Deus procul ab ipsis discedat. Sed tamen nihil est magis extimescendum. Propheta ergo hic ostendit, eos plus nimio desipere, & prorsus fascinatos esse à diabolo, quoniam nihil magis cupiant, quàm quod erat summopere horrendum, vt scilicet Deus ab ipsis discedat: quasi diceret, Verbum meum est vobis fastidio, ego etiam vicissim nūc me vlciscar, quia tædio mihi est mea patientia, dum video vos non posse vllo modo sanari: & cùm hactenus assiduus fuerim ad vos docendos, vbi experior indociles, iam vos relinquam vicissim. Sequitur,

34 Et Propheta, & Sacerdos, & populus, qui dixerit, Onus Iehouæ, visitabo super virum illum, *hoc est, quicunque fuerit siue Propheta, siue Sacerdos, siue homo quispiam vulgaris, visitabo super virum illum*, & super domum eius.

Potuit quidem vocari prophetia Onus, cùm triste aliquid nuntiabat: sed potuit, vt homines sese expergefacerent ad Dei metum, deinde, vt se hortarentur ad pœnitētiam: sed respicit Deus ad impiam illam consuetudinem, quòd scilicet per ludibrium audebant vocare quamlibet prophetiam Onus. Et hinc apparet, sic omnes fuisse addictos suis peccatis, vt nomen ipsum iudicii Dei esset illis detestabile. Nunc tenemus quo sensu dicat Propheta, Deum sumpturum pœnam de omnibus qui vocauerint sermonem eius Onus. Nam Prophetæ quoque ipsi ita loqui solebāt: & videbimus multis locis Ieremiam hac voce fuisse vsum. Non ergo hic indifferenter loquitur, sed vitium illud quasi digito monstrat, quòd scilicet obdurauerant ad odium sanæ doctrinæ Iudæi, cùm dicerent, Hó, Prophetæ isti nihil aliud quàm nos territāt, minitando & nobis denuntiando exitium. & quis tandem erit finis? Dicit Deus pœnam se sumpturum de omnibus, qui sic loquuti sint, & simul de ipsorum familiis. Vnde apparet, quantoperè abominatus fuerit hanc blasphemiam: Et hinc etiam videmus quàm pretiosus sit Deo honos sermonis sui. neque enim de quolibet peccato agitur, vbi extenditur Dei vindicta vsque ad posteros. Perinde est igitur ac si diceret Ieremias, hoc esse prorsus intolerabile, cùm homines sese irritant & exasperant aduersus Dei verbum. Et tamen hic morbus non fuit vnius tantùm seculi. Videmus Israelitas semper fuisse conquestos de rigore Dei: vnde etiam illud, Non sunt tortuosæ viæ Domini, sed vestræ potiùs, domus Israel. Et hic notanda est prauitas humani ingenii. nam Deus, quemadmodum antè dictum fuit, nihil aliud spectat, nisi vt nos ad se vocando, faciat participes æternæ vitæ & salutis. Hoc igitur est Deo propositum, nos amplecti in salutem nostram: hic est finis omniū prophetiarum. ideo antè vocauit Propheta sermonem Dei triticum. Quid autem homines? Aspernantur gratiam illam, neque id modò, sed conuertunt cibum in venenum, nec desinunt in se prouocare iram Dei. Cogitur ergo ipsis minari. Si repererit nos dociles, etiam alliciet nos ad se, & quidem paterna lenitate. Nos autem illum ad iram prouocamus, & cogimus ipsum quodammodo induere alienam personam, quemadmodum dicit se præfractum fore erga præfractos. Interea conquerimur si Deus rigidè nobiscum agat: non desinimus cum ipso bellum gerere: si autem reprimat, & compescat illam nostram insolentiam, statim expostulamus cum ipso, quasi esset nimium seuerus, quasi sermo eius nos offenderet. vnde offensio? nempe ex obstinata malitia. Si finem facerent homines peccandi, Dominus mutaret stylum, & ipsos leniter aleret, ac foueret sub alis suis quasi pullos. hoc non patiuntur, imò reiiciunt quantùm possunt. Hinc fit vt Dei nomen exhorreant, & eius sermonem. Quæ est igitur excusatio quærimoniæ, vbi dicunt Deum esse nimis rigidum, ac si eius sermo esset Onus? Imò ipsi sunt præfracti aduersus Deum, & sermo eius illis vertitur in malleum, qui confringat ipsorum capita, & ipsos disperdat, ac dissipet. Nunc tenemus cur non tantùm pronuntiet Deus se infestum fore impiis illis contemptoribus verbi sui, sed etiam vindictam eandem denuntiet eorum posteris.

Ezech. 18. 25

Psal. 18. 27

35 Sic dicetis quisque ad socium suum, & quisque ad fratrem suum, Quid respondit Iehouah? & quid loquutus est Iehouah?

Hic clarius se explicat Propheta: ostendit cur nolit Deus vocari sermonem suum Onus, quare? quodammodo enim sibi obstruebant aditum, ne quid proficerent in sermone Dei, cùm sese occuparent & fastidio, & odio. Nam nomen Oneris erat quasi obstaculū, ne darent accessū Deo, ne aperirent aures ad audiendum eius sermonem. Deus ergo iubet ipsos venire vacuis & puris animis. Nam hæc est vera præparatio ad docilitatem, vbi scilicet cognoscimus verbo Dei fidem tribuendam esse: deinde, vbi non sumus occupati aliquo peruerso affectu, qui præiudicium

nobis afferat,& quodammodo nos constringat,ne simus liberi ad recte iudicandum. Summa igitur huc tendit,vt Iudæi valere iussis blasphemiis,sese comparent ad verbum Dei reuerenter audiendum,quoniam scilicet danda est Deo audientia:deinde puris animis ita audiendus est eius sermo,ne vel tędium,vel superbia,vel odiũ,vel quispiã prauus affectus impediat,quò minus verbum obtineat fidem suam,& reuerenter audiatur ab omnibus. Hoc igitur significat Propheta, cùm dicit,Posthac mutabitis impium illum sermonẽ,& dicetis, *quid respondit Iehouah? & quid loquutus est Iehouah?* nempe ne sibi ipsi ianuam claudant,sed liberè accedant ad scholam Dei mansueti ac dociles,ne quid ipsos impediat,quò minus parati sint Deo tribuere honorem,& amplecti eius verbum,vt terreantur eius minis: deinde promissionibus allecti se totos ei addicant.

PRECATIO.

Da omnipotens Deus, quando nihil nobis melius est, vel magis expetibile ad summam fœlicitatem, quàm pendere ex ore tuo, quoniam illud est certum pignus paterni erga nos tui fauoris: da inquam, vt sicuti dignatus es nos hoc singulari beneficio,quod etiã quotidie prosequeris,vt attenti simus ad te audiendum, & subuciamus nos tibi cum vero timore,modestia, & humilitate,vt spiritu mansuetudinis parati simus excipere quicquid abs te proficiscitur: atque ita verbũ tuũ non modò pretiosum nobis sit,sed dulce etiam vsque dum fruamur perfectione beatæ illius vitæ,quam Filius tuus nobis peperit sanguine suo, Amen.

36 Et oneris Iehouæ non recordabimini amplius,quia onus erit cuique sermo suus: & peruertistis sermones Dei viui, Iehouæ exercituum,Dei nostri.

PROSEQVITVR Ieremias eandem sententiam,nempe dandã esse operam,vt quisque audiat placidè,& mansueto animo Deum loquentẽ. Dicebat heri querendum esse à Prophetis,quid loquutus sit Deus,& quid responderit; quibus verbis significat afferendã esse docilitatem,vt sermo Dei apud nos & fidem,& authoritatem,& gratiam simul obtineat. Iterum repetit,vocem illam Oneris non posse ferri à Deo. nam heri exposuimus,tritum fuisse hunc sermonem Iudæis, vt sibi opponerent materiam odii,vel fastidii,ne amplexarẽtur salutis doctrinam. Quòd autem vetat *eos recordari oneris*,tantundem valet acsi dixisset,Ne amplius hæc loquendi forma sit in vsu apud vos. Postea adiungit, *Nam cuique sermo suus erit onus*: quibus verbis significat,si quid sit acerbum in prophetiis,aliunde esse,vel accidentale. Nam Deus nihil aliud propositum habet,dum alloquitur homines,nisi vt eos vocet ad salutem. Ipse igitur sermo Dei per se suauis esse nobis debet. vnde igitur vel amarulentia,vel odium? nempe ex sola hominum prauitate: quemadmodum si quis ægrotus etiam si vescatur saluberrimis cibis,vertentur in venenum,quia causa mali in ipso est. sic etiam à nobis,& culpa nostra prouenit quod sermo Dei vocatur Onus. Cæterùm,Propheta simpliciter hoc voluit,non esse cur Iudæi querantur graues sibi esse prophetias,& semper afferre aliquid molestiæ,quoniam Deus cupiat homines blandè alloqui,& humaniter,sed cogatur eorum malitia asperius cũ ipsis agere. Videtur tamen Propheta etiam longius progredi, acsi diceret, Quãuis cessent prophetiæ,tamen vnumquenque sibi fore Prophetam,quia cùm obstrepant Deo,& non possint ferre eius iudicium,vtcunque sileant omnes Dei ministri,satis tamen condẽnationis secum ferre qui audent ita aduersus Deum insurgere. Nunc tenemus Prophetæ cõsiliũ. *Non recordabimini* ergo *amplius oneris Iehouæ*,hoc est,non versabitur amplius inter vos prouerbiũ illud odiosum,& quod notam aliquam dedecoris inurit verbo Dei. Cesset igitur hæc peruersa consuetudo. Nam alioqui *vnicuique vestrum onus erit sermo suus*: ita proprie acciperetur particula causalis,quia. Sed si placeat alterum sensum sequi,non repugno,quòd scilicet debeant expendere,cur Deus non agat mitius cum ipsis,quia scilicet sunt ingenio pernicaci: & ita non admittunt paternã illam dulcedinẽ,qua paratus esset vti,si modò ferre possent. Hic locus obseruatu dignus est. nam videmus vt maior pars indignè ferat,toties inculcari minas: & terrores: hinc concipitur & contemptus,& odium cælestis doctrinæ. Atqui nemo reputat, cur Deus toties terreat, ac minetur in verbo suo. Nam si finem facerent homines peccandi, desineret cum ipsis litigare: sed cùm assiduè eum prouocent,an obmutescet? deinde,an Prophetæ patientur impunè violari omnem iustitiam,& Deum ipsum contemni? Sciamus ergo culpam in nobis residere, vbi Deus videtur erga nos esse rigidior,quia non admittimus paternum illum loquendi morem,quo semper vellet vti,nisi in nobis esset obstaculum. Addit etiam Propheta, Quia corrupistis:nã copula debet

debet ita resolui:*corrupistis* ergo *sermones Dei viui, Iehouæ exercituum, Dei nostri, inquit*. Hîc meritò eos accusat, quòd peruerterint sermones Dei, idque ob duas causas, nempe quoniam sua prauitate Deum coegerint aliter loqui, quàm vellet: deinde quia præposteri essent interpretes. Nam quamuis Deus nos seuerè castiget, nostrum tamen est, mansueto spiritu admittere eius obiurgationes, vt sunt nobis necessariæ. Cùm autem obstrepimus, vt faciunt refractorii, tunc peruertimus Dei sermonem. Videmus ergo non vno tantùm modo sermonem Dei peruerti, sed vbi nos furiosè opponimus, ne clementer, & humaniter nobiscū agat: deinde vbi non possumus nos subiicere eius obiurgationibus, sed fremimus aduersus ipsum, quoties ad iudiciū nos vocat. Et quoniam tanta est in hac parte hominum licentia, Propheta hîc emphaticè opponit Dei potentiam. Primò dicit *ipsum esse Deum viuum*: quo epitheto admonet, non impunè cessurum impiis, dum ita euomunt aduersus eum suas blasphemias: videte inquit, quo cum sit vobis negotium. nā certatis cum Deo viuo. Hæc audacia recidet in caput vestrū. ergo exitialiter pugnatis. Deinde adiungit *esse Iehouam exercituum*, qua voce iterum confirmat eius potentiam. Postremò addit, *esse Deum illius populi*: quasi diceret, non modò furiosam esse illam impietatem, dum ita audent cū Deo confligere, sed cum ingratitudine esse coniunctam, quia Deus illos sibi in populum adoptauerat, & pollicitus fuerat se illis fore in Deum. Nunc ergo tenemus consilium Prophetæ: primo loco admonet, ne animos suos inficiant odio propheticæ doctrinæ: secundo loco ostendit totam culpam in ipsis esse, quòd Deus sit asperior: & adiungit, eos peruertere sermonem Dei, quia sinistri sint interpretes: deinde quia ianuam claudant eius humanitati, qua inuitat omnes pios, & dociles. Postremò attollit Dei potentiam, & commendat bonitatem, vt ita crimē populi aggrauet, vbi audet bellum cum Deo ipso gerere, & dum contemnit gratiam sibi oblatam. Sequitur,

37 Sic dices Prophetæ, Quid respondit tibi Iehouah? & quid loquutus est tibi Iehouah?

Repetit quod iam heri dixerat, & ferè iisdem verbis. Sūma est, si cupimus proficere in schola Dei, cauendum esse, ne mentes nostræ occupatæ sint vllo peruerso affectu. Vnde enim fit, vt verbum Dei nobis non sapiat, vel etiam vt nos ad amarulentiam prouocet? nēpe quia sumus infecti peruersa aliqua cupiditate, quæ iudicium nostrum prorsus corrūpit. Vult igitur Deus nos, accedere puros omni vitio, & ita esse dociles, vt quæramus tantùm audire quid doceat, quid respōdeat nobis. Nam quisquis ita erit solutus & liber, haud dubiè sentiet doctrinam propheticam sibi esse salutarem. Vna igitur causa est, cur verbum Dei nobis non profit, sed potius sit noxiū, & pestiferum: quia non quærimus quid loquatur Deus, hoc est, nō sumus dociles, nec accedimus ad discendum, sed dominatur in nobis vel ignauia, vel contemptus, vel ingratitudo, vel peruicacia, vel aliquid tale. Hic autem dicit, *Rogandos esse Prophetas, quid Deus loquatur, & quid respondeat*, quibus verbis purgat fideles Dei seruos: quia si auditor esset paratus ad obsequiū, reperiret apud probū Doctorem quod meritò placeret. Denique ostendit, in Prophetis nihil esse vitii, vbi eorum doctrina nobis non arridet, sed hoc esse accidentale: quia non spectamus quòd hîc admonet Ieremias, audiendum scilicet esse Deum, vt discamus, & vt obediamus eius voci. Sequitur,

38 Quòd si onus Iehouæ dixeritis, propterea sic dicit Iehouah, Ne dicatis hoc verbum, *hoc est, ne proferatis hunc sermonem*, onus Iehouæ: & misi ad vos, *sed debet resolui oratio, cùm miserim ad vos*, & ne dicatis, onus Iehouæ.

39 Propterea ecce ego, & tollam vos tollendo, *vel obliuiscar vestri obliuiscendo, vt alij vertunt: tertia est sententia, obliuiscar vestri, vt tollam, vel, ad tollendum*, & euellam vos, *vel proiiciam, melius: alij vertunt, relinquam, malè:* & Vrbem hanc quam dedi vobis, & patribus vestris, à facie mea.

Hîc confirmat Propheta superiorē doctrinā. poterat enim videri Deus nimiū excādescere, quòd de verbulo vno ita grauiter offensus esset. Nā sumpserāt Iudæi hoc ab ipsis Prophetis, cū vocarent Prophetias Onera, sicuti dictū fuit, & multis locis videbimus. Iā quia multa est linguæ lubricitas, etiamsi in vna voce peccassent Iudæi, tamen potuit videri non esse hæc satis iusta ratio, cur tam minaciter Deus pronunciet se de illis pœnas sumpturum. Sed Propheta hîc ostendit, Deum meritò tam infestum ipsis esse, nempe quoniam ad eos miserit, & sæpius

admonuerit,ne vterentur hac loquendi forma,quæ ſcilicet apertum erat teſtimonium eorum impietatis. Cùm ergo ita Deo & eius monitionibus repugnarent,an fuit excuſabilis error? In ſumma,oſtendit Ieremias,non ipſos labi inconſideratè,quemadmodũ ſæpe ſolet accidere his qui temere & futiliter loquuntur: ſed naſci hunc peruerſum loquendi morem ex deſtinata malitia, quòd ſcilicet velint aſpergere aliqua nota infamiæ Dei ſermonem: & ita ſint in ipſum contumelioſi. Hæc igitur ſumma eſt verborum, *Si dixeritis* ergo,cùm ex oppoſito vos moneã,ne ita loquamini: ſi ergo perrexeritis in hac obſtinatione, *Ecce ego*. Deus hic pronuntiat ſe fore vindicem. Iam quod ad ſententiam ſpectat enterpretes fere deducunt à radice נשה vt ה ſit litera finalis. ſed neſcio an hoc conueniat. Si tamen placeat hæc expoſitio, tenendum nihilominus erit, Prophetam alludere ad verbum Tollẽdi,quod mox ſubiicitur. Sed ego magis inclino in diuerſam expoſitionem,quòd ſcilicet *Deus tollendo ipſos tollet*. Iam notandum eſt,vocem משא, quæ toties iam poſita fuit,deduci ab eadem radice נשא igitur quod Onus dicitur venit à נשא,quod eſt Tollere. Proinde quum in ore volitaret prouerbium illud, Propheticam doctrinam ſemper afferre aliquid oneris & moleſtiæ,Deus reſpõdet, *Ego vos tollam,* inquit,hoc eſt,ſentietis quàm graue,& oneroſum ſit mihi veſtrum ſcelus: ſed tamen recidet in capita veſtra: vos oneratis, & grauatis inuidia verbum meum, ego autem vos grauabor: ſed quomodo? *ego tollam vos*, vel, *tollendo vos*. Si cui magis arrideat verbum Obliuiſcendi,ſequatur ſuum ſenſum: tamen videtur certè mihi illud frigidũ,Obliuiſcar veſtri,niſi ſecundo loco ſumatur נשא,pro Tollere,Obliuiſcar veſtri, vt tollam vos,vel, ad tollendum vos. Addit, *& euellam*. qui enim vertunt,Relinquam vos,non videntur aſſequi quod voluit dicere Propheta. Nam aliquid triſtius, & magis formidoloſum denuntiat,cùm dicit, *Ecce ego vos euellam*. & tamen mihi non ſatisfacit illa expoſitio. Verbum hoc נטש ſignificat etiam Extendere,& metaphoricè accipitur pro Longe proiicere: & videtur huic loco optime quadrare hæc proiectio: quòd ſcilicet Deus non modò Iudæos tollet è ſuo loco, vel auferet,ſed etiam eiiciet procul in longinquas regiones. Denuntiat igitur illis exilium illud quo tracti ſunt quaſi in alienũ orbem. nam ſi habitaſſent in vicinia,fuiſſet hoc illis magis tolerabile. Sed dum rapiuntur quaſi violenta procella in vltimos,& remotiſsimos fines,hoc multò eſt atrocius. Poſtea addit, *Vrbem quoque hanc quam dedi vobis, & patribus veſtris*. Verbum Proiiciendi,& Euellendi non ſatis quadraret lapidibus: ſed quo ad ſenſum ſpectat, optimè hoc conuenit,quòd Deus tollet Vrbem vnà cum incolis, quaſi raperet in ventum. Et hoc conſultò

Pſal. 132. 14 additum fuit,quia Iudæi promiſsione illa freti,Hæc requies mea in ſeculum,hîc habitabo,putabant fieri non poſſe,vt vnquam illud Dei Sanctuarium excideretur. Cùm ergo deciperet illos vana fiducia,acſi ſemper ſtatura eſſet Vrbs,quam Deus ſibi in domicilium elegerat,ideo diſertè addit Propheta Vrbem ipſam perituram. Et additur etiam, *quòd data fuerit ipſis, & patribus eorum*. Præuenit omnes exceptiones,& excutit Iudæis vanam illam ſpem,qua erant inebriati,nempe Vrbem ſibi eſſe datam,& Deum illic reſidere,vt eos tueretur: Non obſtabit,inquit,hæc donatio,quo minus & vos pereatis,& vobiſcum etiam Vrbs ipſa. Addit, *à facie mea*: quia ſolenne illis erat obtendere Dei nomen,cùm vellent obſtinare animos ſuos contra omnes minas propheticas. Deus autem hîc reſpondet de facie ſua: quaſi diceret, Vos fruſtra opinionem concipitis de perpetuitate Vrbis,& Templi. nam hoc poſitum eſt in meo arbitrio. Quoniam igitur vos ſtatis mihi, & caditis,pronuntio à facie mea vos eiectum iri,& ſublatum iri penitus è medio. Sequitur,

40 Et ponam ſuper vos opprobrium æternum,& opprobria, *eſt quidẽ aliud verbum,dedecora,* æterna,quod obliuioni non tradetur, *poteſt referri ad vtrumque membrum. nam in plurali numero ponit* כלמות, *& poſtea addit verbum ſingulare, obliuioni non tradetur: ſed poteſt,quemadmodum dixi, hoc extendi ad totum complexum.*

Summa eſt,quanuis meritò ad tempus gloriati fuerint Iudæi ſe eſſe peculiarem Dei populum,hoc tamen nihil illis profore,quoniam exuerint ſe ornamento illo,quo excelluerant, nempe poſt abnegationem veræ pietatis. Hîc ergo Propheta eripit Iudæis ſtultam illam iactantiã, qua inflati erant cùm dicerent ſe eſſe Dei populum: & minatur Deum,vbi gloriam ſuam ab illis abſtulerit,facturum vt iaceant ſub perpetuo dedecore. Scimus autem tales minas reſtringi ad Chriſtum vſque. nam Eccleſia Dei non potuit obrui æterno opprobrio. Sed quantùm ad hypocritas ſpectat,ſicuti nulla fuit eorum reſipiſcentia,ſic nullam veniam adepti ſunt. Deus autem liberauit ſuos ab æterno illo opproprio, cùm Chriſtus apparuit Redemptor: ſed intelligi debet quemadmodum dixi, & ſermo etiam propriè dirigitur ad profanos Dei contemptores. Sequitur,

CAPVT VIGESIMVM QVARTVM.

VIDERE me fecit, *ostendit mihi visionem*, Iehouah, & ecce duo calathi ficuum positi coram Templo Iehouæ, postquam transtulerat Nabuchadrezer rex Babylonis Iechoniam filium Ioakim regem Iehudah, & principes Iehudah, & artificem, & inclusorem, *vel sculptorem*, è Ierusalem, & abduxerat eos Babylonem.

2 Calathus vnus ficuum bonarum valde, sicuti sunt ficus præcoces: & alter calathus ficuum malarum valde, quæ non comederentur propter malitiam, *hoc est, adeò malæ erant.*

Huius visionis summa est, non esse cur sibi placeant impii, si perstent in suis sceleribus, quamuis ad tempus illos Deus toleret. Nam tunc abductus erat rex Iechoniah in exilium vna cum primariis viris, & cum artificibus. Videri poterat tam Regis, quàm aliorum conditio longè deterior, quoniam populus, qui in patria manebat, adhuc retinebat spem illam, quòd posset restitui dignitas Regia, & iterū florere omni genere bonorum ciuitas, quæ fuerat propè exinanita: quicquid enim pretiosum illic fuerat, cesserat in prædam victori. nam scimus quanta fuerit auaritia, & rapacitas Nabuchadnezer. Vrbs igitur tūc quidem erat ferè deformis, & vasta præ superiori nitore: qui tamen illic erant residui poterant sperare aliquid melius: qui verò tracti erant in exilium, erant quasi mortua cadauera. Ergo in speciem miser ille Iechaniah, qui erat exul, & abdicatus regno, potuit videri subiisse longè grauiorem pœnam, vna cum suis comitibus, qui simul abducti fuerant. Nec dubium est, quin Iudæi qui manebāt Ierosolymæ, sibi placuerint, acsi Deus cum ipsis mitius egisset. Poterāt quidem si tacti fuissent vera pœnitētia, gratias agere Deo, quòd illis pepercisset. Verùm, quoniam abutebantur eius indulgētia, oportuit illis proponi quod hoc caput continet, nempe stultè ipsos ratiocinari, dum existimant Deum sibi esse magis propitium, quàm reliquis fuerit. Sed hoc sub visione ostenditur: videt Propheta calathos duos, vel canistra duo, vel corbes, perinde est: videt ergo calathos plenos ficubus, idque coram Templo Dei: sed aliæ ficus erant dulces, & sapidę: aliæ autem amaræ erant, ita vt gustus esset intolerabilis. Per Ficus dulces Deus voluit notare Iechoniam, & reliquos exules, qui patria carebant. Comparat autem eos ficubus præcocibus. Nam sicuti ficus præcoces sunt suauis gustus, aliæ autem repudiantur propter amaritudinem: ita quamuis Iechanias, & reliqui fuissent quasi absumpti, restarēt autem aliæ ficus, dicit melius actum esse cum his, de quibus Deus maturè sumpsit pœnam: quia alii sibi accumulent grauius iudicium sua obstinatione. Ex quo enim Nabuchadnezer Vrbem spoliauerat, & abduxerat quicquid erat illic pretiosum, reliqui non destiterāt peccata peccatis addere, ita vt esset maior congeries vindictæ Dei, quæ instabat. Nunc ergo tenemus finem huius visionis. Dicit autem sibi visionem hāc oblatam esse à Deo, quia hoc valde fuit necessarium, ne doctrina eius pondere suo careret apud populum. Deus quidem sæpius loquutus est, visione nulla interposita: sed diximus alibi, quorsum spectarent visiones, nempe fuisse quasi sigilla. nam quò plus authoritatis secum afferrent Prophetæ, non tantùm simpliciter loquuti sunt, sed quasi obsignarunt suam doctrinam, acsi Deus suo digito notam aliquam certā insculpsisset. Sed quoniam alibi hoc prolixè tractatum fuit, nunc leuius prætereo. Ecce, inquit, *calathi duo ficuum positi coram Templo*. circunstātia loci notāda est. Potuit quidē fieri, vt Propheta pedē nō mouerit ex suis ædibus. potuit etiā noctu in dēsis tenebris offerri hæc visio: sed cōspectus Tēpli ostēdit partē populi non temerè fuisse abreptā, & aliā partē relictā in Vrbe: sed hoc profectū esse ab ipso Deo. nam in Templo se Deus manifestabat: & ideo sæpe vbi volunt percellere animos impiorū Prophetæ, dicunt, Egredietur Deus è Templo suo. Templum igitur hîc accipitur quasi Dei tribunal. Ideo *Isa. 26. 21.*
dicit locatas fuisse corbes, vel calathos istos fuisse positos in Templo: quasi diceret totum popu- *& Mich. 1. 3.*
lum stare ad Dei tribunal: & qui in exiliū iam eiecti sunt, non tractos fuisse pro libidine hostium, sed quoniam Deus in ipsos animaduertere voluerit. Additur etiam tempus, *Postquam abductus erat Iechaniah filius Ioachim*. nam si hoc nō fuisset adiunctum, fuisset obscura visio: & hodie nemo posset assequi cur Deus posuisset calathos istos in conspectu Ieremiæ. Distinctio igitur hîc notatur inter exules, & inter eos qui adhuc fruebantur patria: & quāquam erant redacti in grauem penuriam, & carebat Vrbs suo splendore, nulla erat ferè maiestas in Templo, palatiū ipsum erat spoliatum, & soboles Dauidis non nisi precariò regnabat. Quāquam ergo grauis erat Vrbis & populi calamitas: tamen, vt iam dictum fuit, putabant se quodammodo beatos esse Iudæi, qui in Vrbe manebant, præ fratribus suis qui erāt mortuis similes, quòd scilicet Regem ipsum Deus eiecerat, & fuerat seruiliter, & cōtumeliosè tractatus: fuerat etiam deterior aliorū conditio. Hoc igitur discrimen notatur inter captiuos, & inter eos, qui manebant adhuc vtcunque superstites.

Iam addit, *vnum ex calathis habuisse ficus valde bonas, & alterum habuisse ficus malas.* Si quæritur, an per se Iechaniah probatus fuerit Deo, facilis resposio est, pœnam dedisse suorum scelerum. Ergo comparatiuè hîc loquitur Propheta, cùm alios vocat bonos, & alios malos. Deinde notãdum est, ipsum nõ tam loqui de personis ipsis, quàm de pœna: quasi diceret, Vos horretis cum mentio fit exulum, qui priuati sunt hæreditate sibi diuinitus promissa, videtur hoc vobis esse asperum. atqui hoc suaue est, si respicitis qualis exitus vos maneat. Ergo ficus bonas non vocat simpliciter Iechaniam, & alios captiuos: sed vocat ficus bonas, quia Deus illos castigauerit mitius, quàm Zedechiã & reliquos in animo haberet castigare. Ita vocat ficus malas Iudæos superstites, non hac solum de causa, quòd aliis essent sceleratiores: hæc quidem ratio valere debebat ex parte: sed respicit pœnam, quæ illis instabat, quoniam maior futura erat Dei seueritas erga illos, quibus pepercerat, & contra quos non statim executus fuisset suam vindictam. Tenemus consilium Prophetæ. Reliqua differemus in proximam lectionem.

PRECATIO.

Da omnipotens Deus, quando tanta tolerantia differs quas meriti sumus pœnas, & quotidie etiã nobis accersimus, ne nobis ipsi indulgeamus, sed probè reputemus quàm sæpe, & quot modis & quàm varijs prouocauerimus erga nos iram tuam, vt ita discamus nos tibi offerre suppliciter ad petendam veniam, & cum vero resipiscentiæ sensu sic imploremus tuam misericordiam, vt etiam cupiamus ex animo nos tibi totos subijcere, vt siue nos castiges, siue pro tua immensa bonitate nobis ignoscas, semper beata sit nostra conditio, non quia nobis placeamus in nostro torpore, sed quia sentiamus te beneficum Patrem & liberalem, ex quo semel dignatus es nos tibi reconciliare in Filio tuo vnigenito, Amen.

3 Et dixit Iehouah ad me, Quid tu vides Ieremia? & dixi, Ficus, ficus bonas, bonas valde: & malas, malas valde, quæ non comedãtur propter malitiam.

4 Et fuit sermo Iehouæ ad me dicendo,

5 Sic dicit Iehouah, Deus Israel, Sicuti ficus bonæ istæ, sic agnoscam captiuitatem Iehudah, quam emisi ex hoc loco in terram Chaldæorum ad beneficentiam.

POSTREMA lectione cœpimus exponere quorsum tenderet visio illa, quam Propheta recitauit. Diximus miseros exules, quorum poterat videri deterior conditio, conferri tamen bonis ficubus: eos autem qui adhuc residebant in patria conferri ficubus malis & amaris. Exposuimus cur hanc visionem Deus ostenderit seruo suo Ieremię, nempe quia poterant captiui deficere, præsertim ob moræ tædium, quia videbant fratres suos adhuc frui hæreditate sibi diuinitus promissa: ipsi autem abducti erant in loginquas terras, & quasi exhæredati, vt nemo censeret ipsos in populo Dei. Quoniam itaque desperatio poterat obruere illorum animos, voluit Deus aliquid solatii dare. Ex altera parte, qui adhuc residui manebant, non tantùm insultabant miseris exulibus, sed tolerantia Dei abutebantur, vt peruicaciter resisterent omnibus minis, atque ita magis ac magis obdurescerent ad Dei iudicium. Quod ergo remotissimum erat à communi sensu, Deus pronuntiat magis optabilem esse eorum sortem, qui apud Babylonios captiui degunt, quàm eorum qui adhuc quieti manent in suo nido. Diximus malitiam non debere exponi de culpa, sed de pœna: & hoc ipsum confirmat nunc Ieremias cùm dicit, *Sicuti fuerunt ficus bonæ, ita agnoscam in bonum*, vel in beneficentiam שובה *captiuitatem.* Satis notum est, nomẽ Captiuitatis accipi pro ipsis hominibus: atque ita esse nomen collectiuũ. *Agnoscam* igitur *captiuos Iehudah quos expuli ex hoc loco*, ita vt incipiam rursus ipsis benefacere. Iam quoniam doctrina hæc erat incredibilis, ideo reuocat Deus Iudæos ad finem ipsum: quasi diceret ipsos errare, quia subsisterent in præsenti rerum intuitu, non autem extenderent animos suos ad spem misericordiæ. Nam ita ratiocinabantur, Satius est manere in patria, vbi colitur Deus, vbi est Tẽplũ & Altare, quàm degere inter Gẽtes profanas: satius est hîc libertate aliqua frui, quàm esse sub tyrannide: satius est adhuc retinere aliquod nomen populi, quàm esse dispersos huc atque illuc, ita vt nullũ simus corpus. Ergo ex præsenti fortuna statuebant quid esset melius. Deus corrigit hoc præposterum iudicium, quia scilicet debuerant potius spectare finem, & quis manere;

neret exitus tam exules & captiuos, quàm eos, quibus Rex Babylonis ad illud vsque tempus pepercerat. Etsi autem Propheta voluit lenire eorum dolorem, qui traducti erant in Chaldæam, maximè tamē respexit eos, quibus præfectus erat magister ac doctor. Tunc erat Ierosolymæ: iam scimus cum quibus ingeniis certandum illi fuerit. nihil enim peruicacius fuit gente illa. Et quoniam Deus pœnam distulerat, putabant se esse penitus elapsos, præsertim quum Regi captiuo datus esset auunculus successor. Hinc igitur minarum contemptus, hinc ad peccandum maior licentia, quòd putabant Deum pœnam sumpsisse de exulibus, se verò fuisse seruatos tanquā eximium florem. Propheta igitur vt frangeret hanc superbiā, quam flectere non poterat, exposuit hāc visionem, quæ oblata fuerat diuinitus. Nunc ergo videmus doctrinam maximè positam esse in his verbis, *Quòd Deus agnoscet ad beneficentiam captiuos*: quasi diceret præposterè fieri iudicium de calamitate paucorum annorum, sed expectandum esse finem. Sequitur,

6 Et ponam, *vel, adijciam*, oculum meum super eos in beneficentiam, & reducam eos ad terram hanc: & ædificado eos, & non diruam, & plantabo eos, & non euellam.

Confirmat quòd dixit proximo versu, & vtitur aliis verbis: quia difficile fuit persuasu, fœliciores esse, qui erant similes perditis, quàm qui adhuc retinebant mediocrem statum. Dixerat prius, *Ego agnoscam* eos: nunc addit, *Ponam oculum meum super eos*. Vtitur figura quæ frequenter in Scripturis occurrit. Dicitur enim Deus auertere faciem suam, vbi fauorem suum abscondit: dicitur etiam eodem sensu obliuisci, recedere, non curare, spernere, abiicere. Quoniam ergo videri poterat Deus nullam amplius curam habere illius populi dicit, *Ego oculos meos ponam in bonum*, inquit. Sed longius etiam progreditur, quia repetit sententiam, quam attigerat proximo versu: dixerat se authorem esse exilii, Ego eieci eos in terram Chaldæorum. Nunc ergo idem confirmat, sed aliis verbis, cùm dicit, *oculos meos ponam in bonum*. Dicitur enim visitare Deus homines non tantùm cùm suam gratiam erga ipsos exerit, sed vbi eos castigat, & vlciscitur eorum scelera. Posuerat igitur oculum suum ad infligendas pœnas: nunc dicit se alium fore, nempe vt clementer calamitosos illos respiciat. Postea addit, *Reducam eos*. nam si ipse emiserat, fuit etiam in eius arbitrio reducere. Cùm ergo vulnus sanare posset manu sua inflictum, valere debuit hæc promissio, vt non dubitarent captiui de spe reditus: deinde vt Iudæi, qui adhuc Ierosolymæ, & in Iudæa manebāt, scirent frustra se gloriari in præsenti fortuna, acsi melius cum ipsis ageretur, quàm cum fratribus captiuis, nempe quia hoc erat positum in manu, & potestate Dei reducere quos expulerat. Dicit, *Aedificabo eos, & non diruam, plantabo eos, & non euellam*. hæc ratio loquendi esset asperior apud Latinos, & Græcos: sed repetitio Hebraica in frequenti est vsu, vt satis notum est. Debet autem sic resolui oratio, quoties negatio adiicitur ad cōfirmationē: Adeò non euellam ipsos, vt plantare velim: adeò nō diruā, vt velim ædificare: vel cum diruerim ipsos, nunc ædificabo: cum euellerim ipsos, nunc plantabo: vel interdum perpetuitas, vel continuatio gratiæ notatur: quasi diceret Deus, Ego plantabo eos, vt posthac non euellam: ædificabo eos, vt posthac non diruam. sed frequentior vsus est ille quem dixi, Non diruam, sed potius ædificabo, non euellam, sed potius plantabo. Summa est, quanuis tristes essent ruinæ populi in Chaldæa, quoniam redacti erant exules in vastitatem: Deum tamen posse ipsos colligere, ac siquis arborem plantaret, vel domum ædificaret. Aedificandi metaphora satis etiam familiaris est Scripturæ, sicuti & plantādi. Dicitur enim Deus plātare homines cùm aliquod regimen inter ipsos constituit, vel cùm ipsis assignat certam stationem, vel cùm promittit ipsis, idque efficaciter, aliquem tranquillum statum: Psalmo quadragesimo quarto dicitur Deus plantasse populum. Sed non colligam testimonia, quæ passim occurrunt, sicuti sæpius dicit Deus se plātasse vineam suam. Deinde, notus est ille locus Isaiç, Germen Domini, & plantatio ad gloriam: hoc dicitur de Ecclesiæ cōseruatione. Summa est, quanuis durius castigauerit Deus exules, qui abducti erant in Chaldæam, tamen non debere fortunam eorum æstimari ex die vno, vel mense, vel paucis annis: sed expectandum esse exitum. Cùm autem Deus velit tandem se ostēdere erga eos exorabilem, & propitium, sequitur, cladem, quæ ipsis acciderat, leniorē esse, quàm quæ manebat reliquos qui obstinatis animis spernebant Deum, & eius Prophetas, magísque & magis accumulabant vindictam, quæ iampridem illis denuntiata fuerat. Sequitur,

Psal. 44. 3. Isa. 5. 2. & 2. 21. Isa. 60. 21.

7 Et dabo illis cor ad cognoscendum me, quòd ego sim Iehouah: & erunt mihi in populum, & ego ero ipsis in Deum: quia reuertentur ad me in toto corde suo.

Hic additur præcipuum beneficium, quod Deus non tantùm restituet captiuos, vt habitēt in terra promissa, sed intus etiam ipsos conuertet. Nisi enim Dominus afficiat nos sensu malorum

nostrorum, deinde ad resipiscentiam Spiritu suo adducat, quicquid beneficiorũ conferet, cedet in grauius exitium. Hactenus loquutus est Propheta de leuatione pœnæ: ac si dixisset, Deus porriget manum populo suo, vt in patriã redeat. Remissio igitur pœnæ hactenus promissa fuit: nunc concionatur Propheta de gratia multò excellentiore, quòd scilicet Deus non tantùm mitigabit externas pœnas, sed intus mutabit, ac corriget corda, vt non tantùm redituri sint in patriam Iudæi, sed futuri sint vera Ecclesia, cùm antè iactassent inane nomen. Quanuis enim electi essent in peculiarem populum, quia desciuerant à vera pietate, erant duntaxat Ecclesia titularis, vt ita loquar. Nunc autem Deus promittit se facturum, vt nõ tantùm fruantur temporalibus & caducis beneficiis, sed fruantur in æternam salutem: quia scilicet ipsum verè timebunt, & colẽt. Hoc autẽ diligenter notandũ est, quia quò Deus liberalior est erga homines, eò magis accenditur eius vindicta eorum ingratitudine. Quid igitur nobis prodesset, affluere bonis omnibus, nisi testimonia sint nobis paterni fauoris, quo nos amplexus est Deus, & prosequitur? Sed vbi respicimus in hũc finem, Deum scilicet testari se nobis esse in Patrẽ, cùm tam largus est erga nos, hic est legitimus bonorum omnium vsus: & non aliter possunt Dei beneficia nobis vtilia esse in salutem, nisi vbi accedit hoc condimentum, vt ita loquar. Ergo non frustra Ieremias, postquã de restitutione populi loquutus est, in summo gradu ponit hanc gratiam, quòd populus resipiscet, vt nõ tantùm ad satietatem percipiat quicquid potest expetere bonorum, sed sincerè colat Deũ. Dicit autẽ Deus *se daturum illis cor, vt ipsum cognoscant*. Nomen Cordis hîc accipitur pro mente, sicuti sæpe apud Hebræos. Sæpius quidem significat sedem affectuum, & tunc anima hominis distinguitur in rationem, vel intelligentiam, & in voluntatem. Cor igitur sæpe accipitur pro affectuum sede: sed transfertur ad alteram partem animæ, quemadmodũ Deutero. 29. Hactenus non dedit tibi Deus cor ad intelligendum. Et Latini etiam interdum hoc sensu accipiunt, quemadmodum Cicero ostendit dum citat versum Ennii, Egregiè cordatus homo Catus Aelius Sextus. hoc loco igitur pro luce intelligentiæ ponitur nomen Cordis. Quãquam posset etiam altera ratio adduci, quòd vera Dei cognitio non sit imaginatiua duntaxat, vt loquuntur, sed coniuncta cum serio affectu. Iam colligimus ex his Prophetæ verbis, pœnitẽtiam singulare esse Dei donum. Si simpliciter dixisset Ieremias redituros ad sanam mentem qui prius sua amentia fuerant abrepti in exitiũ, posset videri liberum arbitrium astruere, & ponere in homine ipso conuersionem: quemadmodum Papistæ fingunt nos esse flexibiles in vtranque partem, tam in bonum, quàm in malum: & ita putant nos sponte posse conuerti postquam à Deo defecimus. Sed Propheta clarè ostendit hoc peculiare esse Dei donum. Quod enim sibi vendicat Deus certè non aufert hominibus, quasi priuare eos velit vllo iure, quòd ad ipsos pertineat: quemadmodum Pelagiani existimant, propè Deum esse inuidum, vbi pronuntiat conuersionem hominis esse in manu sua. sed diabolicus est ille furor. Satis igitur nobis sit, quòd Deus sibi vendicat id hominibus auferri, quia non est ipsorum. Cùm ergo affirmat *se daturum illis cor, vt intelligant*, hinc colligimus, homines natura cæcos esse, deinde vbi excæcati sunt à Diabolo, non posse redire in viam, nec aliter lucis esse capaces, nisi dum mẽtes ipsorum Deus illuminat Spiritu suo. Videmus itaque hominem ex quo cecidit, non posse resurgere, donec manum porrigat illi Deus, non tantùm vt adiuuet (quemadmodum Papistæ quoniã non audent sibi arrogare omnes pœnitentiæ partes, dimidiãt inter se & Deum) sed vt à principio ad finem vsque compleat: quãdoquidem Deus hîc non vocatur adiutor pœnitentiæ: sed author. Non dicit ergo Deus, Opem feram, vt cum ad me sustulerint oculos, habeãt me statim obuium. hoc non dicit: sed *dabo illis cor ad intelligendum*. Cùm autem intelligentia principium sit resipiscentiæ, sequitur, hominem manere diabolo addictum, & quasi mãcipatum, donec ipsum Deus è misera illa seruitute extrahat. Denique statuendum est, simul atque diabolus nos abduxit à recta via salutis, non posse nobis quicquam venire in mẽtem, quod non magis nos demergat in exitium, donec Deus anteuertat, & ita nos reducat: nihil minus cogitãtes. Locus etiã hîc ostendit, nõ aliter posse nos ad Deũ sincerè conuerti, nisi vbi agnoscimus ipsum esse iudicẽ. nã donec peccator se sistat ad tribunal Dei, nũquã tãgetur vlla pœnitẽtia. Sciamus igitur tunc nobis aperiri ianuam ad resipiscendum, vbi Deus cogit nos ad se respicere. Quanquam sub nomine *Iehouæ* plus cõprehẽditur, quàm Dei maiestas. Nam sumit principium illud, quod debebat satis notum esse toti populo, Deum verum esse, qui semen Abrahæ sibi elegerat, qui Legem suam promulgauerat per manum Mosis, qui fœdus percusserat cum Abrahæ posteris. Non dubiũ igitur est, quin Propheta intelligat, Iudæos vbi illuminati fuerint, sensuros quod illis exciderat è memoria, nẽpe se defecisse à vero Deo. Tantũdem igitur valet hæc loquutio, ac si diceret, Ego aperiam ipsorum oculos, vt tandem agnoscant se fuisse apostatas, & ita humilientur, cùm senserint quàm graue crimen sit illa impietas, quòd scilicet me dereliquerunt fontẽ aquæ viuæ, quẽadmodum prius vidimus. Postea addit, *illos fore sibi in populum, & se vicissim fore illis in Deum, quia reuertentur ad ipsum toto corde*. His verbis clarius demõstrat Propheta quod nuper attigit, nempe tunc demum salutarem esse vsum beneficiorum Dei, vbi rectà ad ipsum Authorem nos dirigũt. Quandiu ergo subsistimus in Dei beneficiis, torpor ille facit, vt quò liberalior est erga nos, eò minus simus excusabiles. Sed vbi gustum percipimus bonitatis Dei, & paternæ erga nos beneuolentiæ

Cicero. 1 Tuscul.

lentiæ, tunc verè fruimur eius bonis. hoc sibi volůit Prophetæ verba cùm dicit, *Ero illis in Deum, & ipsi erunt mihi in populum.* Iam quid hæc loquutio valeat alibi dictum fuit. Tametsi enim dominatur Deus toti mundo, asserit tamẽ se Deum esse Ecclesiæ: & fideles, quos adoptauit, dignatur hoc elogio, Quòd sint eius populus, vt statuãt in eo sibi repositam esse salutem, quemadmodum dicitur primo cap. Habakuch. Tu Deus noster, non moriemur: nam Christus optimus est etiam interpres huius sententiæ cùm dicit Deum nõ esse mortuorum, sed viuorum: probat ex testimonio Mosis Abraham, Isaac, & Iacob post mortẽ fuisse superstites. quare? nisi enim Deo viuerent, non pronuntiaret se esse illorũ Deum. Cùm verò censeat ipsos ex populo suo, simul ostendit iam ipsis repositam apud se vitam. Denique videmus hîc promitti à Deo non restitutionem exigui temporis, sed simul adiungi spem æternæ vitæ, & salutis: quia Iudæi non tantùm redibunt in patriam, cùm exitus è Chaldæa promissus illis fuerit, & data libertas Vrbis ædificãdæ, sed simul futuri sint vera Dei Ecclesia. Additur etiam ratio, *Quia conuertentur,* inquit, *ad me in toto corde suo.* Repetit quod iam vidimus, nẽpe fore cordatos, & intelligentes, cùm fuissent diu stupidi, & cùm eos excæcasset diabolus: ita vt non essent capaces sanæ doctrinæ. Cæterùm, quãuis necessariò res sint coniunctæ, Dei & hominum reconciliatio, & pœnitentia: tamen non ideo pœnitentia debet existimari causa veniæ, aut reconciliationis: quemadmodum multi peruersè imaginantur, homines mereri veniam, quia resipiscunt. Verùm quidem est, Deum nunquam nobis esse propitium, nisi vbi ad ipsum conuertimur: sed coniunctio non facit, vt pœnitẽtia causa sit veniæ, vt iam dictũ fuit: imò docet satis apertè hic locus, ex gratia Dei & mera misericordia pendere ipsam pœnitẽtiam. Quòd si verum est, sequitur ergo præueniri homines à gratuita Dei beneficentia. Iam rursus hinc colligimus, Deum esse nobis propitium non aliter quàm pro suo beneplacito vt à seipso tantùm causam sumat. Vnde fit, vt peccator in viam redeat, ac quærat Deum, à quo fuerat alienatus? an quia proprio motu incitatur? imò quia Deus illuminat eius mentem, quia cor eius tangit, vel potius renouat. Quî fit, vt Deus illuminet eum, qui fuerat excæcatus? certè non possumus causam aliam reperire, quàm gratuitam Dei misericordiam. Si Deus igitur propitius est hominibus, vt eos ad se cõuertat, nonne præuenit eos sua gratia? quomodo igitur vocabitur pœnitentia causa reconciliationis, cùm sit effectus? non potest esse simul effectus & causa. Diligẽter ergo notandus est Prophetæ contextus. nam tametsi dicat Iudæos, vbi reuersi fuerint, fore populum Dei, *Quia sese conuertent ad ipsum toto corde:* prius tamen exposuit vnde sit illa conuersio, nempe quia Deus ipsorum miserebitur. Sed qui locos tales detorquent ad suum illud commentum, non ita exercitati sunt in Scripturis, vt agnoscant bifariam nobis describi reconciliationẽ hominum cum Deo. Deus enim reconciliatur hominibus arcano modo, quoniã vbi ipsum contemnunt, præuenit sua gratia, & intus illuminat eorum mentes, & corda reformat. Hæc igitur prior est reconciliatio: quam illi non considerant. Altera autem est reconciliatio, quo ad sensum nostrum, vbi scilicet sentimus irã Dei erga nos placatam esse, & quidẽ sentimus experimentis, & effectu ipso. Et huc pertinent illa testimonia: Conuertimini ad me & ego conuertar ad vos, hoc est, ego vobis videor seuerus, ac rigidus: vnde hoc? quia scilicet nõ desinitis me ad irã prouocare: redite mecũ in gratiã, & inuenietis me facilẽ ad parcẽdũ. Deus ergo nõ tunc primũ incipit ignoscere peccatoribus, cùm illis benefacit, sed quoniã antè placatus fuerat, exinde cõuertit eos ad se, & postea ostendit reipsa se esse placatũ. Iã per *cor totum* notatur integritas, sicuti per cor duplex, vel per cor & cor notatur simulatio. Certũ est, neminẽ ita ad Deũ conuerti, vt prauos omnes carnis affectus exuat, vt renouetur vno die in imaginẽ Dei, vt purus sit ab omni macula. Talis ergo cõuersio nunquã inuenietur in homine. Sed cùm Scriptura de toto corde loquitur, opponit totũ cor simulationi: Ex toto corde meo quæsiui te, inquit Dauid, abscõdi eloquia tua, & custodiam: precatus sum faciẽ tuã, inquirã, &c. Requirẽt me toto corde suo, dicitur apud Mosen: nõ quòd Dauid vnquã exuerit quicquid erat in ipso vitiosum, qui fatetur pluribus locis, se adhuc multis vitiis laborare: sed clarus est sensus, quòd scilicet Deus requirat integritatẽ. Denique totũ cor nihil aliud est, quàm simplicitas. vbi non agimus cũ Deo simulatè, sed cupimus ex animo nos illi addicere. Quemadmodũ autẽ refutauimus eorũ errorẽ, qui putant pœnitentiã esse causam, cur Deus nos sibi recõciliet, ita tenendũ est, non posse aliter Deũ nobis esse propitiũ, nisi dum ipsum quærimus. Est enim mutuũ hoc vinculũ coniunctionis, vt Deus nos preueniat sua gratia, deinde vt ad se nos vocet: denique vt trahat, & sentiamus in nobis opus illud Spiritus sancti. nos quidem non cõuertimur, nisi conuersi, nec spõte, vel propria industria nos cõuertimus, sed hoc est opus Spiritus sancti. Interea, quisquis sibi prætextu gratiæ indulget, & Deũ non curat, nec vllo pœnitentiæ studio afficitur, nõ potest iactare se esse ex populo Dei. requiritur enim pœnitentia, quẽadmodũ diximus. Sequitur: sed nõ possem hodie absoluere hanc partẽ. loquitur enim de malitia ficuum, & reliquiis, quæ adhuc manebant.

Haba. 1. 12.
Luc 20. 38.
Exod. 3. 6.
Zach. 1. 3.
Psal. 119.
Deute. 4. 29 & 10. 12.

PRECATIO.

Da omnipotens Deus, quando locati sumus in hoc mundo, vt dum quotidie tot abs te percipimus beneficia, sic peregrinemur, vt spectemus nostrũ finẽ & festinemus ad metã

nostram: da inquã, ne beneficia quibus nos ad te inuitas, nobis impedimenta sint, quæ nos in hoc mundo retineant: sed potius nos extimulent tam ad timorem nominis tui, quàm ad sensum misericordiæ tuæ, vt ita sentientes te nobis esse in Deum, studeamus nos tibi vicissim offerre in populum, & ita nos tibi & omnia nostra consecrare, vt glorificetur nomen tuum in nobis, per Christum Dominum nostrum. Amen.

8 Et sicut ficus malæ, quæ nõ comeduntur præ malitia, *id est, amaritudine, sic certè, est* כי, *sed abundat, certè sic*, dicit Iehouah: ita ponã Zedekiã regẽ Iehudah, & reliquias, & Principes eius, & reliquias Ierusalem, quæ residuæ sunt in terra hac, & eos qui habitant in terra AEgypti.

POSTQVAM Deus se clementer acturũ promisit cũ captiuis, nunc denuntiat se grauiores pœnas sumpturum de rege Zedekia, & toto populo, qui adhuc in patria manebat. Diximus cur Deus hanc visionem exhibuerit Prophetæ suo nempe vt fulciret eorum animos, qui nihil cernebant præter materiam desperationis: deinde, vt etiam ex altera parte corrigeret eorum superbiam, qui placebant sibi in sua sorte, quoniã Deus vindictã suã erga ipsos distulerat. Postquã ergo Propheta solatium illud dedit miseris exulibus, nũc inuehitur aduersus Zedekiam, & eius populũ, qui gloriabantur, Deum sibi fuisse propitiũ, & se fuisse nõ tantùm fœlices, sed etiã prudẽtes, quoniã substiterint in patria sua. Dicit ergo *Zedekiam, & Principes eius, & quicquid residuum erat in Iudæa, esse ficus malas, quæ non comeduntur propter amaritudinem.* Dixi hoc debere referri ad pœnã non ad culpã. Grauius quidẽ peccauerant, fateor: sed spectandũ nunc est quorsum tendat Propheta. Summa igitur est, quãuis in præsentia durior sit eorũ conditio, qui in captiuitatẽ sunt abducti, Deũ tamen seuerius acturũ esse cum reliquiis, quia ad tempus illis pepercerat, ipsi autẽ nõ resipuerant, sed magis ac magis obduruerant in suis sceleribus. Scimus autẽ Zedekiã fuisse impositũ regno Iehudæ cùm Ioakim sese dedidit regi Nabuchadnezer. Erat ille patruus Ioakim, & regnauit vndecim annis: tunc debebat saltem alieno malo sapere. nam castigatus fuerat Eliakim qui idẽ vocatus fuit Ioakim, neque id semel, sed cũ Nabuchadnezer spoliato Tẽplo reuertens in Chaldæã, fecisset sibi tributariũ: tandẽ cùm subinde nõ desineret fidem datã fallere, atrociter sęuiit aduersus ipsum: & filius eius, qui regnauerat cũ patre, tertio mẽse post illius mortem, voluntaria deditione transiit in potestatẽ, & arbitriũ victoris, Postea regnauit Mathania, de quo hìc Propheta loquitur. *Sic* ergo *dabo Zedekiam*, qui prius nomẽ habuerat Mathaniæ, *regem Iehudah, & Principes eius, & reliquias Ierusalem quæ residuæ sunt in terra hac*, quia scilicet maior pars populi tracta fuerat in exiliũ: deinde *qui habitant in terra Ægypti*. multi enim illuc confugerant, quia scimus fuisse Ægyptiis fœderatos, & peruersa illa fiducia toties fuisse rebelles. Et hæc causa est etiam cur tam acriter Prophetę ipsos increpent, quòd recumbant in auxilium Ægypti, & lateant sub eius vmbra. Cùm ergo viderent se expositos esse libidini hostium, in AEgyptum fugerũt. Atqui potitus est etiam Nabuchadnezer postea AEgypto, vt videbimus: ita factum est, vt ad tẽpus visi fuerint esse extra periculũ. Sed quemadmodũ serui fugitiui postea retrahuntur, & tunc durius tractantur à suis dominis, ita etiam crudelior fuit sæuitia regis Nabuchadnezer aduersus ipsos. Nunc sequitur,

9 Et ponã eos in commotionẽ, *vel strepitũ, vel perturbationẽ, concussionẽ alij vertunt*, in malũ omnibus regnis terræ: in probrũ & parabolã, & prouerbium, & execrationem in omnibus locis, quò eiecero ipsos, *vel expulero.*

Hìc Propheta mutuatur verba ex Mose, quô plus authoritatis habeat vaticiniũ. Iudæos enim pudebat reiicere Mosen, quia persuasi erant, Legẽ à Deo profectã esse: saltem fuisset detestabile apud ipsos, detrahere fidẽ Legi. Interea securè repudiabãt omnes Prophetas, qui tamẽ erant fidi Legis interpretes: quẽadmodũ hodie Papistæ, quãuis non audeãt negare Scripturã esse doctrinã cœlestẽ: furiosè tamen reiiciunt quicquid ex ea profertur in mediũ. talis fuit peruicacia apud Iudęos. Ideo Prophetæ vt sibi, & suis verbis plus fidei concilient, sæpe mutuantur verba ipsa ex Mose, quasi recitarent de Scripto quod dictatum illis fuisset. Nã Deutero. 28. & aliis locis sic lo-
Deut. 28. 37 & 1. Reg. 9. 7. quitur Moses de populo: Quod scilicet daturus illum esset Deus in cõcussionẽ, vel commotionem, in probrum, in prouerbium, in fabulam omnibus populis terræ. Perinde igitur est acsi dixisset Ieremias, eò tandem ventum esse, vt sensuri sint Iudæi, nõ frustra tot maledictiones fuisse à Mose prædictas. Legebant quidẽ Mosen, sed vt erãt insipidi, nullus metus, nulla etiã religio ipsos tangebat, cùm Deus terrorem istis verbis incuteret. Dicit igitur Proph. propinquũ iam esse tẽpus, vt certo experimẽto agnoscant, Deũ nõ frustra minatũ esse. *Ponam* ergo *eos in commotionem.* זוע significat mouere, & tumultuari. Multi accipiũt hoc nomẽ pro strepitu, alii autẽ pro perturbatione,

batione.alii pro concussione capitis.nam per ludibriũ solemus caput concutere. Vtcunque sit, coniunctim hæc legenda sunt,*quòd scilicet futuri sint Iudæi in opprobrium,& terrorem, & fabulam, & execrationem cunctis gentibus*.Ideo dicitur,*in malum*,id est,propter malum.nam ל hîc diuersis modis capitur,cùm dicit, *in commotionem*,postea:*in malum*. Secũdo igitur loco ל causalis est particula,nẽpe propter malum,quia scilicet tam seuera,& horribilis erit Dei vindicta , vt cõmoueat,ac perturbet omnes populos.Ponit *omnia regna*,sed eodẽ sensu. postea addit *probrum*,nempe vt subituri sint iudiciũ omnium gentium.Noluerant acquiescere Dei iudicio, & cùm ipsos pudefaceret in salutẽ,improbè restiterant . Oportuit igitur exponi gentium omniũ opprobrio. addit, *In prouerbium,& in fabulam*,vel in parabolam,vt alii vertunt,& prouerbium.משל significat Communem sententiam,sed hîc transfertur ad dicteria:& eodem ferè sensu adiungit לשנינה, fabulã. Vtraque enim voce intelligit,cùm volent increduli referre grauissimã aliquã cladem,sumpturos hoc exemplũ:sic actum est cum Iudæis,nihil fuit miserius gente illa. Et eodem etiã refertur maledictio.Significat enim fore typum,&exẽplar execrationis, Sic pereas quemadmodũ Iudęi: Deus in te exerceat suam vindictã,sicuti in Iudæos.Postea addit *hoc fore in omnibus locis , quocunque expulerit illos Deus*:quasi diceret Propheta Deum non fore contentum exilio,quod tamẽ per se graue & acerbũ erat:sed cùm tracti fuerint in longinquas terras,fore illic probrosos,ita vt omnes digito eos ostendant non sine ignominiæ nota , & sumpturi etiam sint illorum nomen in exemplar execrationis. Addit postea,

10 Et mittam in ipsos gladium,famem,& pestem,vsque dum consumantur è superficie terræ,quam dedi ipsis,& patribus ipsorum.

Confirmat superiorẽ sententiã,quòd scilicet tunc Deus quasi extremam manũ apponet in exigẽdis pœnis,vbi permittet libidini hostium tam vrbem, quàm incolas,qui illic erant residui. Et adhuc loquitur Ieremias tanquã ex ore Mosis,vt grauius sit vaticiniũ, & magis percellat illos tam præfractos homines.Tria autem hæc genera subinde occurrũt, genera dico pœnarum,sub quibus alia etiam comprehenduntur per synecdochen. Sed quia vt plurimum Deus hominum scelera vlciscitur vel peste, vel fame,vel bello,ideo cùm breuiter vult cõplecti omnes pœnas,cõiungit tres istas voces.Addit, *Vsque dum consumantur è superficie terræ*:non dicit,vsque dum cõsumantur in terra ipsa,sed dicit מעל,desuper.Neque enim consumpti sunt Iudæi in patria,sed alibi paulatim ipsos confecit,ita vt tabescerẽt:deinde expulsi sunt in exilium,& fuit ille vltimus interitus.Quid sibi velit vltimum membrũ alio loco exposui.addit Proph. *Quam dedi illis,& patribus ipsorum*.Vult enim excutere Iudæis stultam fiduciã,qua erant inebriati. Cùm enim audirent terram,in qua habitabant,esse Dei requiem,& scirent datam sibi esse iure hæreditario,sicuti patribus olim promissa fuerat:non putabant sibi posse vnquam eripi. perinde igitur torpebant in suis vitiis,acsi Deus illis esset obnoxius.Deridet Proph.hanc stultitiam, cùm dicit non obstare promissionẽ,& gratiã Dei,quin priuet ipsos terra, & eius possessione,& abdicet etiã eos, vt sint tanquã extranei,quanuis ipsos prius adoptauerit in filios.Nunc tenemus summã vtriusque mẽbri. Propheta enim dolorẽ exulum lenire voluit cùm diceret, tandẽ exitum fore meliorẽ,atque ita promitteret, Deum exorabilem fore, postquam illos ad tempus castigasset. Atqui hoc non mediocre solatium est in malis,vbi coniicimus oculos in finem. Nam sicuti dicit Apostolus 12. Heb.12.11. cap.ad Hebræos,dum ferulas Dei sentimus semper dolor obstat, quo minus dulce sit pati.Ergo in presentia semper castigatio tristis,& acerba nobis erit,& odiosa : Necesse est igitur, si volumus patienter nos Deo subiicere,respicere ad exitum. Nam donec incipiat peccator gustare gratiam Dei,& misericordiam,fremet,& tumultuabitur,vel erit stupidus : certè nunquam sentiet quicquam solatii . Postea ex opposito ostendit Propheta , quanuis Deus nobis ad tempus parcat,non tamen ideo causam esse,cur nobis placeamus,quoniam tandem pensabit moram grauitate pœnæ:& quò indulgentius nobiscum egerit,eò grauior, & magis horribilis erit eius vindicta,vbi viderit nos tolerantia sua abusos esse. Nunc sequitur,

CAPVT VIGESIMVM QVINTVM.

SERMO qui fuit ad Ieremiam,ad omnem populum,*sed* על *accipitur etiam hîc diuerso sensu.Sermo enim directus fuit ad Ieremiam,vt esset illius testis ac præco: deinde ad populum, vt tandem perueniret ex ore Ieremiæ ad omnes Iudæos quod vni dictum fuerat*, anno quarto Ioakim filii Iosiæ regis Iehudah: hic est annus primus Nabuchadnezer regis Babel.

Nõ dubiũ est,quĩ hoc vaticiniũ ordĩe pręcedat visionẽ,quã nuper exposuim',quę quidẽ oblata

fuit Ieremiæ, cùm mortus esset hic Iehoakim, & regnaret Zedechias loco Ioakim, qui fuit Rex vltimus subrogatus in locum Ioakim nepotis. Nunc nc autem refertur vaticinium, quod iussus est promulgare Ieremias anno quarto ipsius Iehoiakim. Regnauit autem ipse quoque vndecim annos, vt postea videbimus. Ergo colligimus confectum fuisse hunc librum ex variis concionibus, sed non fuisse semper ordinem temporis seruatum. Summa autem est, cùm videret Deus nō posse vllis monitionibus populum sanari, & reuocari ad bonam mentem, denuntiasse vltimum interitum tam Iudæis, quàm omnibus vicinis gentibus. Cur autem complexus fuerit gētes profanas videbimus suo loco. Dicit igitur *fuisse sibi mandatum hoc vaticinium, anno quarto Ioakim*: dicit *hunc eundem annum fuisse primum regis Nabuchadnezer*. Videtur hoc pugnare cum aliis locis, vbi pro anno quarto Ioakim ponitur tertius: deinde pro anno primo Nabuchadnezer ponitur longum tēpus. Sed solutio nō est difficilis, si quis cōsideret Nabuchadnezer subito reuersum fuisse in Chaldæam, cùm rumor allatus esset de patris morte, vt stabiliret res domesticas. Timebat enim, ne quis tumultus, ipso absente, vt sæpe solet fieri, exoriretur. Voluit igitur rebus suis cōsulere. Rebus autem compositis, redegit in ordinem ipsum Ioakim, & quarto anno regni eius coegit aperire thesauros: deinde abduxit quoscūque voluit. Et tunc ipse Daniel vnà cùm sodalibus suis tractus fuit in exilium, simul cum pretiosis vasis Templi. Quātùm attinet ad annum primū regni Nabuchadnezer, prius regnauerat simul cum patre, postquā ad se traxit totā imperii summā, meritò ponitur primus annus exordiū quasi noui regni. Tametsi igitur Rex fuerat creatus, tamen quoniā non potiebatur imperio, nisi post patris mortē, tunc cœpit vocari Rex in solidū. hæc ratio est cur fiat mētio primi anni. Iam notandū est quod dicit Proph *sibi datum fuisse sermonem*, sed non priuatim ipsius causa: quin potius vt esset publicus Dei præco. Nunc sequitur,

2 Quem sermonem protulit Ieremias Propheta ad totum populum Iehudah, & ad omnes habitatores Ierosolymæ, dicendo,

Clarius hoc versu demōstrat quod nuper dixit, nēpe non fuisse diuinitus edoctū, vt supprimeret quod audierat, sed vt promulgaret tanquā ex ore Dei: & ideo se ornat elogio Prophetæ, quasi diceret se venire instructū certis Dei mandatis & simul ornatum esse munere prophetico, ne quis spernere audeat eius doctrinam. Nunc sequitur ipsa concio,

3 A tertio decimo anno Iosiæ filii Ammon regis Iehudah ad hunc diem, hic tertius & vicesimus annus est, loquutus est Iehouah ad me, & loquutus sum ad vos, surgens manè loquutus sum, & non audistis.

4 Et misit Iehouah ad vos, omnes seruos suos Prophetas, manè surgēs & mittens: & nō audistis, & non inclinastis aurem vestrā ad audiendū.

5 Dicēdo, Reuertimini agedū quisque à via sua mala, & à malitia operum vestrorū: & habitate super terram, quam dedit Iehouah vobis, & patribus vestris, à seculo & vsque in seculum, *& quæ sequuntur.*

Nunc expostulat Ier. cum Iudæis, quòd non tātùm perfidè à vero Dei cultu desciuerint, & contempserint totā Legis doctrinā: sed quòd excusserint iugum, & data opera, imò impia obstinatione repulerint omnes admonitiones, nec fuerint tandē cōmoti obiurgationibus, vel minis. Ergo non simpliciter impietatem in illis accusat, & ingratitudinē, sed addit crimen cōtumaciæ, quòd scilicet fuerint tanquā indomitæ bestiæ, nec potuerint vllis modis corrigi. Dicit igitur, *Ab anno decimo tertio Iosiæ regis Iehudah vsque ad hunc annum qui est vicesimus tertius*, non destiti exequi fideliter munus mihi iniunctū: nihil autē profeci: hinc apparet, quàm desperata sit vestra improbitas. Vidimus initio libri Prophetā fuisse vocatum à Deo anno illo decimo tertio regis Iosiæ. (Suprà. 1. 2.) Perrexerat autē in cursu vocationis suæ iam per annos viginti tres, quemadmodū cōmemorat: luserat operā, sine profectu consumpserat multū laboris. Non mirū igitur est, si nunc ipsorum contumaciā accuset, idque Dei nomine. Neq; enim agit propriā causam, sed ostēdit quid meriti sint Iudæi, cùm tantoperè Deus laborauerit in ipsis sanādis: & tamē respuerint omnes eius monitiones, nec locū dederint remediis. Ergo *ab anno decimo tertio Iosiæ*, inquit, *vsque ad diem hanc*: postea per parenthesin dicit iam se defunctum fuisse munere prophetico per annos tres & viginti. Colligim⁹ septēdecim annis ante Vrbis, & Tēpli excidiū Proph. ita loquutū esse. Impleuit enim 40. annos antequā populus traheretur in exilium, & miserè perirent qui putabāt se esse elapsos. Peruenit enim vsque ad mortē Iosiæ: deinde accesserunt anni 22. aut circiter, quia regnauit Ioakim 11. annis: non numero tēpus Ioakim quod perbreue fuit: Mathania verò, qui & Zedechias, etiam anno 11. tractus fuit, & cum magno dedecore, & probro occisus. Sic ergo constat, Proph. fuisse in continuo labore per annos 40. Vnde etiam colligimus, quàm diabolicus fuerit populi illius

illius furor, quòd nõ resipuit toties admonitus. Et si cõiungimus illud alterũ, quod paulò antè attigi: nẽpe multis exẽplis fuisse simul edoctos: hîc clariꝰ adhuc apparet morbũ impietatis fuisse prorsus insanabilẽ in populo illo. Sed hic locꝰ obseruatu dignus est, vt discamus statim Deo occurrere, vbi nos inuitat. fides enim habet suã prõptitudinẽ. Ergo simulac loquutus est Deus, cõuenit nos esse attentos, vt mox sequamur. Quòd si Deus toto anno nõ desinat monere nos, & hortari, vbi tũc quoque cõtẽnitur eius doctrina, hoc est crimẽ intolerabile. Meminerimus ergo hîc numerari dies propemodũ, vbi numerantur anni, vt secũ reputẽt quot sint dies sub singulis annis. Sciamus ergo hac de causa annos supputari à Ieremia, vt Iudæi sciãt se omni excusatione priuari, quòd tam longo tẽpore Deus non destiterit ipsorũ salutẽ curare: interea autem perstiterint in sua impietate, & fuerint ad extremum vsque obstinati. Hæc ratio est, cur Proph. iterũ cõmemoret quãdo cœperit exequi munus propheticum, nẽpe *ab anno decimo tertio Iosiæ*. Postea addit per se non stetisse, quò minus resipuerint: *Loquutus est*, inquit, *Dominus ad me, ego autem ad vos*, inquit. Cùm dicit sermonẽ Dei fuisse apud se depositũ, haud dubiè vult suã authoritatẽ asserere aduersus incredulos, qui obstrepebant, ipsum temere prætexere Dei nomen, cùm non esset ab illo missus. Vidimus enim alibi, tunc Ecclesiam fuisse miserè laceratã, fuisse intestina dissidia, multos iactasse nomẽ propheticum: & iterum pluribus locis idem videbimus. Sic ergo non erat Ieremias acceptus toti populo, neque extra controuersiam erat eius authoritas. Quoniam ergo litigandum erat cum multis impiis, ideo hîc testatur se non venisse sua sponte, sed cùm mandatum ipsi fuisset Prophetæ munus. Iam postquam vocationis suæ fidem fecit, adiungit se fideliter seruiisse saluti populi. nam fidem ac diligẽtiam suam commendat cùm dicit, *se loquutum esse, & manè surrexisse*. nam Manè surgere tãtundem valet ac sedulò incumbere in opus. Proph. igitur ostendit se non fuisse tardum, vel ignauum, neque etiam defunctoriè se fuisse loquutum, quemadmodum multi in speciem videntur præstare quod Deus præcepit: sed nullus est in ipsis feruor zeli, nulla etiam sedulitas. Proph. ergo postquã exposuit se diuinitus missum esse, adiungit se adhibuisse fidem & diligẽtiam, vt Deo & ipsius Ecclesiæ strenuè seruiret: *Loquutus sum ad vos*, inquit, *sicuti ad me loquutus fuerat Dominus*: quomodo? *manè surgens*: postea, *Loquutus sum, & non audistis*. Hîc conqueritur, quòd opera sua fuerit inutilis, & simul demonstrat totam culpam residere in populo. Confirmat eandem sententiam, sed aliis verbis: *Misit Iehouah ad vos, omnes seruos suos Prophetas, manè surgens*. Amplificat crimen, quòd non tãtùm repudiauerint vnum Prophetã, sed multos. Deus enim non tantùm solo Ieremia vsus est ad ipsos docendos, sed alios coniunxit, quò magis essent inexcusabiles. Videmus ergo in hoc versu exaggerari crimẽ, quia non tantùm in persona vnius hominis contempserint Iudæi ipsum Deum, sed reiecerint etiam omnes eius seruos. Poterat quidem simpliciter dicere, Deum misisse seruos suos, sed addit *Prophetas*, vt ingratitudo melius appareat. Fuit hoc quidem nimis impium, negligere seruos Dei: sed cùm Prophetia esset inestimabilis thesaurus, & singulare gratiæ Dei pignus, ac symbolum, duplicatũ fuit crimen, cùm ita spreuerint Prophetas, quorũ debebat illis sacrũ esse nomẽ. Postea transfert ad Deũ quod de se dixerat, *mane surgens*. Certũ est, Deum nõ surgere, sicuti nõ dormit noctu, sed expressior est loquẽdi forma, & lõgè efficacior, cùm *dicitur Deus ipse surgere*. Et nõ sine causa tam emphaticè Propheta loquutus est. quanuis enim Iudæi satis cõuicti essent ingratitudinis, quòd pro nihilo duxerant omnes Dei seruos: tamẽ hęc fuit quasi prodigiosa impietas, Deũ nõ curare. Nam dũ coarguũtur increduli, semper defigũt oculos in personas hominũ: Hô, mihi negotiũ est cũ homine mortali: absit vt ego vnquã insurgã aduersus Deũ: sed quid tãtopere hoc reprehenditur, si non statim pareã? si nõ statim deiiciar ad nutũ hominis? homo est qui loquitur: quid? nõ est liberũ mihi, inquirere, & disputare mecũ, & in vtramque partẽ voluere quod dicitur? cur ita imperiosè se gerũt erga nos Prophetæ, vt nefas sit ambigere de ipsorũ verbis? Sic ergo impii loquũtur. Sed Deus occurrit ex opposito, & dicit se sperni: quemadmodũ etiã dicit Christus, Qui vos audit, me audit: & qui vos spernit, me spernit. Sic etiã nunc Propheta Deũ ipsum proponit, qui surrexerit manè, qui hortatus fuerit populum, qui fuerit solicitus de illius salute. Hæc igitur metaphoræ ratio est cum dicit *Deum misisse ad eos, & manè surrexisse*. *Misit* ergo *seruos suos, manè surgens*. Iam sicuti fulminat Deus contra omnes doctrinæ suæ contẽptores, ita ex his verbis colligere licet non mediocre solatiũ: quia certò statuimus, Deum excubare pro salute nostra, quoties in medium prodeunt sani & fidi Doctores, perinde est ac si descẽderet ipse è cælo, ac si manè surgeret, ac si intentus esset ad curandã salutem nostram. Hoc ergo colligi debet ex verbis Prophetæ cùm dicit *Deum mane surgere*. Sed quò hoc suauius est testimoniũ fauoris Dei, & paternæ eius erga nos curæ: ita horribilis vindicta manet eos, qui hoc negligunt, qui dormiunt vigilante Deo, qui non audiunt ipsum loquentem, qui morantur in sua tarditate, ac ignauia torpent vbi Deus ipsis sponte occurrit, & ipsos tam comiter, & suauiter ad se inuitat.

Luc. 10.16

PRECATIO.

Da omnipotens Deus, quando a prima infantia dignatus es nos cooptare in populum tuum, deinde cùm essemus miseri apostatæ, dignatus etiam es nos iterum reuocare in vi-

am, & manum nobis porrigere, ne surdi simus atque ignaui: in primis verò Spiritu tuo corrige in cordibus nostris omnẽ contumaciã, vt præbeamus nos tibi dociles ac morigeros: & quemadmodum non desinis nos assidue vocare, ita vicissim tibi respondeamus: neque tantum lingua, sed etiam ipsis operibus prosequamur cursum, quem nobis destinasti, donec pertingamus ad metam, & fruamur beata illa gloria, quam nobis præparasti in cælo, per Christum Dominum nostrum, Amen.

COEPIMVS herì exponere querimoniam Dei, quòd Iudæos expertus esset tam præfractos, & rebelles. Vno verbo dicit *eos non audiisse*: sed adiungit postea non *inclinasse aurem ad audiendum*: qua loquendi forma melius exprimitur peruersus affectus, quòd scilicet ex professo aures obturauerint. plus enim est non inclinare aurem, quàm non audire. Significat igitur Ieremias eos obduruisse aduersus propheticam doctrinam, vt data opera reiiceret quicquid propositum erat Dei nomine. Postea exponit quid ab ipsis postulauerit Deus, dicendo, *Reuertimini agedum quisque à via sua mala, & malitia operum vestrorum, & habitate in terra, quam dedit* Iehouah *vobis, & patribus vestris à seculo & vsque in seculum.* Certè æquissima hæc erat Dei postulatio, cùm à Iudæis nihil aliud impetrare vellet, quàm vt resipiscerent. Accessit etiam promissio: non tantùm hortatus est ipsos Deus ad pœnitentiam, sed voluit ipsis reconciliari, & deleta scelerum omnium memoria, prosequi suam erga ipsos beneficentiam. nisi fuissent plusquam saxei, oportuit tam blanda admonitione ipsos flecti ad obsequium. Poterat enim Deus grauiter eos increpare, poterat minari, poterat denique præcidere omnem spem veniæ. atqui tantùm exegit ab ipsis resipiscentiam, & quidem interposita veniæ promissione. Cùm ergo talem gratiam aspernati fuerint, sequitur fuisse perdito ingenio, & desperatis moribus. Quòd iubet *ipsos resipiscere à via sua mala, & malitia operum*, ad amplificationem valet. Propheta enim voluit tergiuersandi ansam ipsis auferre, ne quærerent quænam esset illa malitia, quænam esset via mala. Ostendit igitur ipsos esse plusquam conuictos. huc pertinet duplicatio. Per *viam* designatur continuus cursus vitæ: sed quoniam satis prodiderant se peruersos esse multis operibus, fructus ipsos in medium profert: quasi diceret frustra ipsos litigare cum Deo, si forte inquirant quænam fuerit via mala, quoniam tota ipsorum vita satis clarè testetur fuisse prorsus addictos malitiæ. Est autem cõcinna allusio in verbo שבו ושבו. nam שוב significat interdum Rebellare, significat Redire in viam, & significat Quiescere, vel habitare. Vtitur eodem verbo, sed diuersus tamen est sẽsus, cùm dicit, *Redite à via, & quiescite* Sed ẽphaticè etiã ponit nomen איש, quisque: significat Virũ propriè: sed Hebræi accipiunt pro Quisque, vel pro singulis: *Singuli à via sua mala*. Nã Propheta neminem eximit, ne forte putent culpam extenuari, quia sit aliquod commune malum. Dicit igitur *quemque pro se malitiæ fuisse deditum*: quasi diceret impietatem non modo grassatam fuisse in toto populo, vt sæpe fieri solet: verùm etiã singulos fuisse corruptos, ita vt ne vnus quidem sanus esset, vel integer in toto populo. Et hoc notatu dignũ est, quia frigidè solemus fateri nostra peccata, & Deo supplicare vbi sumus conuicti, nisi quisque proprio sensu tangatur, & seorsum agnoscat se Dei iudicio esse obnoxiũ. nam dum quisque se inuoluit in turba, sic fit, vt seriò nullus agnoscat grauitatẽ malorum suorũ. Ergo ad verum & sincerũ pœnitẽtiæ studium requiritur hoc peculiare examen, vt quisque scilicet resipiscat, neque respiciat socios suos. Cùm dicit, *Habitate in terra*, tametsi modus verbi est imperatiuus, tamen promissio est, qua Deus affirmat se paratũ fore ad recipiendos Iudęos in gratiã, modò ipsi ex animo redeãt. Symbolũ paterni sui fauoris proponit terræ habitationẽ. nam terra illa erat quasi pignus adoptionis: & Iudæi cùm illic habitarẽt, poterant statuere Deum sibi esse Patrẽ. Addit, *A seculo vsque in seculum*: quasi diceret, Non vno tantùm die, vel tẽpore exiguo parat⁹ sum vobis benefacere, sed prosequar gratiam meam erga vos *à seculo vsque in seculum.* Tãtùm ergo per vos stabit, quò minus fœlices sitis, & fœlicitas hæc transeat à vobis ad filios vestros, & nepotes. Quò autẽ dulcior est hęc imitatio, eò magis detestabilis fuit impietas populi, quemadmodum postea dicetur. Nunc adiungit,

6 Et ne ambuletis post deos alienos ad seruiendum ipsis, & ad vos incuruandum coram ipsis, *id est, ad eos adorãdos*, & ne prouocetis me in opere manuum vestrarum, & non malefaciam vobis.

Hìc speciem vnam Propheta ponit. tametsi enim Iudæi pluribus modis, & propè infinitis iram Dei in se accenderãt, tamen superstitionibus præcipuè accersiuerant sibi grauius iudiciũ. Nam scortando, furando, & rapiendo prodebant quidem contemptũ Dei, sed non tam directè. Cùm autem sese ad superstitionibus gentium proiicerent, hoc modo excutiebant iugum Dei, acsi palàm testati essent non amplius sibi fore in Deum. Et scimus, Deo nihil esse pretiosius, quàm

quàm purum & legitimum pietatis studium: & ideo priore Legis tabula ad eius cultum institui tur Ecclesia. Hæc ratio igitur est cur Propheta maximè commemoret, Iudæos hac in parte fuisse Deo rebelles, quòd non poterat ipsos reuocare à prauis superstitionibus. Interea non absoluit eos, quantùm ad alia peccata spectat: sed speciem hanc sumit, vt intelligant non tantùm aliqua in parte se fuisse Deo rebelles, sed in totum: quia prorsus ab ipso desciuerint, cùm ita vitiarunt eius cultum impiis superstitionibus. Ergo hoc tenendum est, Iudæos non damnari ob leue aliquod delictum, sed conuictos esse grauissimi sceleris, quòd fuerint fœdifragi, & apostatæ, & Deum ipsum reliquerint vnà cum eius Lege. Dicit, *Ne ambuletis post deos alienos, vt seruiatis ipsis, & ipsos adoretis.* Quasi digito demonstrat quàm crassa fuerit eorum impietas, quòd scilicet se prostituerint idolis in fœdam seruitutem, quòd ipsis se dediderint. Ergo non fuit error excusabilis, sed manifesta perfidia. addit, *Ne prouocetis me in opere manuum vestrarum.* Non dubium est, quin hoc verbo confirmare voluerit Propheta quod dixi, nempe idololatriam esse coram Deo scelus intolerabile. Et simul ostendit eos non peccasse inscitia, quoniam fuerant in tempore admoniti de atrocitate sceleris. Quòd ergo non destiterant à suis superstitionibus, in eo conuicti fuerunt diabolici furoris, quando non veriti fuerunt Deum in se prouocare. Dicit, *In opere manuum:* & ita contemptim, vel probrosè potius loquitur de idolis. Deos vocabant, non quia nescirent esse statuas fabrefactas ex ligno, & lapide, vel alia materia: sed tamen putabant diuinitatem illic esse inclusam, quoniam persuasum illis erat, Deum hoc modo rite coli. Nunc igitur vocat Propheta *opus manuum*, quasi diceret, Si Iudæi ipsi nihil sint, idola esse minus quàm nihil, quia sint opus manuum duntaxat. Et hic loquendi modus frequenter occurrit apud Prophetas: quo vult Deus excutere socordiam hominibus, qui obstupescunt in suis figmentis: quasi diceret, Si qua gutta sanæ intelligentiæ in vobis esset, an non sciretis hoc esse opus manuum vestrarum quod colitis? quid autem possunt manus vestræ? quínam estis vos? Nunc tenemus consilium Prophetæ in hoc verbo. Iterum promissio repetitur, *Non malefaciam vobis.* nam his verbis pronuntiat Deus immunes fore ab omni molestia, & incommodo, si maneant in vera pietatis regula: & ita significat, quicquid malorum antehac passi fuerant, & deinde passuri sunt, non posse imputari nisi eorum peruicaciæ: quia vltro pollicitus fuerat Deus se illis parsurum, modo desisterent à suis sceleribus. Hæc autem spes debet nos maximè animare ad resipiscentiam, vbi videmus Deum nobis occurrere, & quærere reconciliationem nobiscum: deinde velle obliuisci omnium scelerum nostrorum, modò ad ipsum redeamus ex animo, vt qui non nisi inuitus ad pœnas exigendas procedit. Ergo hinc iterum grauius conuincitur populi impietas, quòd non potuit admittere tam optabilem gratiam Dei. Sequitur,

7 Et non audistis me, *non auscultastis mihi*, dicit Iehouah, vt prouocaretis me, *hoc est, quia voluistis me irritare*, in opere manuum vestrarum, in malum vobis.

Inculcat quod prius dixit, nempe Iudæos fuisse prorsus immorigeros, cùm Deus tam comiter seipsis offerret, & ostenderet se fore ipsis placabilem, modò ex animo conuerterētur. Quòd ergo hæc legatio non fuit admissa apud Iudæos, signum fuit extremæ & prorsus deploratæ obstinationis. Et exaggerat crimen illud cùm dicit, *Vt me irritaretis.* significat enim voluntario affectu raptos esse ad malum, quasi vellent Deum ipsum prouocare. Deliberatam igitur ipsorum malitiam hîc accusat Propheta cùm dicit, *Vt me irritaretis.* Sæpe enim continget, homines errore labi, neque attendere ad rem ipsam, quia nemo illos admonet. Verùm, cùm toties hortatus esset Deus Iudæos ad pœnitentiam, non potuit aliud iudicium de ipsis fieri, nisi quòd tanquam destinatò volebant non tantùm Deum spernere, sed prouocare ad certamen. Et hoc diligenter notandum est: quia quisquis edoctus fuit de voluntate Dei, nisi pareat, non potest à se repellere crimen voluntariæ obstinationis, quod scilicet in animum induxerit cum Deo bellum gerere. Hoc etsi impii non fatētur, res tamen ostendit: & Deus, qui idoneus est iudex pronuntiauit quo loco habendi sint qui doctrinam propheticam spernunt. Dicit autem, *in malum vobis*, vt sciant Deum non tam agere causam suam, acsi illorum obsequio indigeat, quàm curare ipsorum salutem. Subest enim tacita antithesis, quasi dixisset Propheta, Quid damni passus est Deus hac vestra contumacia? Conati quidem estis illi detrahere suam gloriam: nam ornastis eius spoliis vestra idola: sed non est in hominum arbitrio aliquid minuere ex iure Dei: manet semper integer. cessit igitur hoc totum vobis in perniciem, cùm fuistis rebelles. Ergo cùm Deus nunc vos coarguit, non prosequitur ius suum, quasi aliquid commodi, vel damni à vobis percipiat: sed hoc signum est misericordiæ, quòd non vult vos perire, tametsi videt rapi vesano impetu ad perniciē. Postea sequitur,

8 Propterea sic dicit Iehouah exercituum, Eò quòd non audistis ad sermones meos, *hoc est, non attenti fuistis ad sermones meos:*

9 Ecce ego mittam, & accipiam, *vel aßumam*, omnes cognationes, *vel familias*, Aquilonis, dicit Iehouah, & Nabuchadnezer regem Babylonis seruum meum, & inducam eos in terram hanc, & in habitatores eius, & in omnes gentes istas in circuitu, & perdam eas: & ponam eas in stuporem, & sibilum, & in vastitates seculi, *id est, perpetuas.*

Hic sequitur pœnæ denuntiatio. Dicit igitur Propheta iam non acturum esse amplius Deum verbis, quia maturuit eorum iniquitas, sicuti dicitur Genesis sexto, Non litigabit Spiritus meus, vel non disceptabit amplius cum homine: vbi Deus sese accingit ad sumendam vindictam de hominum sceleribus, dicit iam non esse tempus disceptationis. Ergo hîc notatur matura executio iudicii: simul verò pœnam designat, postquam exposuit causam tantæ seueritatis, nempe *quòd non audierint sermones Dei*: addit, *Ecce ego mittam, & assumam omnes cognationes Aquilonis*. Mihi non dubium est, quin alludat Propheta ad edicta Regum. vbi enim volunt conficere aliquem exercitum, promulgant sua edicta, iubent vndique conuenire qui vel nomen dederunt, vel qui militiæ sunt adscripti. Ita Deus his verbis significat, sub manu sua esse Chaldæos, ita vt præsto futuri sint, simul atque signum ipsis dederit, quemadmodum alibi vsurpat alios loquendi modos, sed eodem sensu: Sibilabo: deinde, Canam classicum. Scriptura referta est eiusmodi loquutionibus, quæ exprimunt, paratos esse cunctos mortales ad Dei obsequium, quoties vult opera ipsorum vti: non quòd ipsis propositum sit Deo seruire: sed quoniam arcano instinctu ita eos gubernat, & linguas ipsorum, & mentes, & animos, & manus, & pedes, vt cogantur velint nolint se illius arbitrio, & voluntati addicere. Et eadem ratione vocat *seruum suum Nabuchadnezer*. Neque enim voluit crudelis ille tyrannus Deo suum officium offerre: sed Deus vsus est illius opera, acsi fuisset mercenarius. Et alibi etiam videbimus eundem vocari seruum. Et hoc notandum est, quia hinc colligimus, multos esse Dei seruos, qui tamen indigni sunt tam honorifico elogio: sed non vocantur ipsorum respectu. Nabuchadnezer putauit se bellum inferre Deo Israelis cùm inuasit Iudæã: & mera ambitio, & auaritia, & crudelitas ipsum impulit, vt tot bella susciperet. Ergo si consideramus ipsum, & consilium eius, & omnes conatus, & studia, non dicemus esse seruum Dei: sed hoc ad Deum solum refertur, qui scilicet tam diabolum, quàm omnes impios gubernat potentia sua arcana, & incomprehensibili, vt inuiti etiam exequantur quicquid apud se statuit. Magnum ergo inter illos discrimen est, & inter seruos Dei, quibus vbi aliquid mandatum est, cupiunt obedientiam præstare quam debent: tales sunt omnes fideles. Ergo vocantur serui Dei meritò, quoniam mutuus est consensus inter Deum, & ipsos: Deus præcipit, deinde ipsi obsequuntur. Sed hæc quasi mutila & dimidia est seruitus, cùm scilicet impii trahuntur præter animi sui propositum, & Deus tanquam instrumentis vtitur, cùm aliud cogitent, & studeant. Interea notandum est, honoris causa impropriè adscribi nomen hoc Nabuchadnezer, vt pudefiant Iudæi. Fuit enim illis hoc valde contumeliosum, quòd prophanus homo electus à Deo fuit, & quòd obtinuit nomen serui, cùm ipsi alieni essent. Non dubium igitur est, quin Propheta voluerit pudorem ipsis incutere, cùm extulit in hunc gradum honoris regem Babylonis. Deinde alia etiam fuit ratio, nempe vt quicquid passuri essent Iudæi, scirent sibi infligi Dei manu, nec aliter sentirent de Nabuchadnezer, quàm esse Dei flagellum, vt ita agnoscerent sua peccata, & humiliarentur. Nunc ergo tenemus sensum verborum. Dicit postea, *Inducam eos in terram hanc, & super habitatores eius*: quibus verbis confirmat quod nuper attigi, nempe in promptu esse Deo vindictam, simulac voluerit Iudæos pro merito tractare. Quemadmodum ergo dixit Nabuchadnezer, & omnes Aquilonares populos sibi esse ad manum tanquam conductitios milites: ita nunc adiungit, victoriam esse in manu sua. *Inducam* igitur *eos*, inquit, *super terram*: deinde, *super omnes vicinas gentes, quæ sunt in circuitu*. Cur Propheta hîc denuntiet aliis etiam gentibus pœnam, videbimus suo loco. Iudæi enim inter alias peruersas fiducias, hanc solebant sibi obiicere, quod si Nabuchadnezer inuaderet alienas ditiones, omnes certatim contra eum insurgerent, & conspiratione facta, facile esset ipsum obruere. Cùm ergo Iudæi respicerent in omnes partes, & scirent Ægyptios sibi esse fœderatos: deinde persuasi essent Moabitas, & Tyrios, & Syrios, & alios omnes tractum iri in belli societatem, hinc securitas, qua se fallebant. Hæc itaque ratio est cur Propheta disertè minetur etiam gentibus, quæ erant per totum circuitum, non tam illarum causa, quàm vt Iudæi à stulta illa confidentia desisterent. Dicit *Deus se positurum gentes omnes vnà cum Iudæis in stuporem, in sibilum, & vastitates perpetuas*. Significat horrendam fore cladem, quæ attonitos reddat solo rumore quicunque audierint: quemadmodum alibi dicitur, Solus auditus excitabit fremitum: ita hoc loco, *Ponam illas in stuporem*. Si qua mediocris calamitas nobis narratur, mouemur quidem ad misericordiam: verùm si fidem superat grauitas mali, tunc manemus quasi stupidi, & sensus omnes nostri euanescunt. Significat igitur Propheta, cladem quam Deus infliget Iudæis fore quasi prodigium, quod obstupefaciat omnes

Gen.6.3.

mnes qui audient. & tandem addit, *vastitates perpetuas*. Mitigabit quidem duritiem huius sententiæ paulò pòst, vbi restringet Dei vindictam ad annos septuaginta; sed hic modus loquendi etiam familiaris est Scripturis. opponitur enim עולם breuitati temporis: nam variè accipitur pro circunstantia locorum hæc dictio: interdum notatur perpetuitas, quemadmodum cùm nuper dicebat Propheta, *A sæculo vsque in sæculum*, id est, per continuas ætates, vel per seriem annorum, quæ perpetuò durabit: sed Sæculū, vel עולם sæpe accipitur pro statu populi vsque ad Christi aduentum: aliquādo significat simpliciter diuturnum tempus, quemadmodum hoc loco, & aliis pluribus. Sequitur,

10 Et transire faciam, *hoc est, auferam*, ab ipsis vocem gaudii, & vocem lætitiæ, vocem sponsi, & vocem sponsæ, vocem molarum, *id est, strepitum molarum*, & lumen lucernæ.

Hîc confirmat quod nuper dixi, nempe Iudæos non vulgari modo castigandos, sed prorsus affligendos. nam quanuis non omnia prosperè nobis fluant, & ex voto, celebrantur tamen nuptiæ, & manet aliqua hilaritas in hominibus: epulantur simul, & fruuntur huius vitæ commodis, etiam si à delitiis abstineant. Sed hîc Propheta ostendit talem fore vastitatem terræ, vt cogitare de nuptiis non sit liberum, vt cessent omnis hilaritas & lætitia, vt non molant vel condimenta, vel esculenta, vel alia, vel triticum etiam, vt denique non celebrent conuiuia ad lucernam pro more. Ergo hîc ad viuum describit illam vastitatem, cuius nuper facta fuit mentio. Nec dubium est, quin Propheta obliquè perstringat socordiam illam, qua diabolus occupauerat mentes populi. quanuis enim assiduè Prophetæ illis minitarentur, tamen nullus erat finis, vel modus exultandi: quemadmodum videmus Isaiam conqueri de tali lasciuia, cùm dicerent, Epulemur, cras moriemur: deinde, Vocaui vos ad saccum & cinerem: vos autem ad citharam, & ad epulas profecti estis. Cùm ergo Propheta hîc *de voce lætitiæ & gaudij, de strepitu molarum, de lampadibus* verba facit, non dubium est, quin illis exprobret stupidam illam securitatē: quòd scilicet nihil metuerent, & fingerent se esse extra omne periculum, cùm tamen Deus quasi exerta manu se ostenderet ipsorum vindicem. Sequitur, *Isa.22.13.*

11 Et erit tota terra hæc in vastitatem, & in stuporem, & seruient gentes hæ Regi Babylonis septuaginta annis.

Hîc Propheta restrictionem illam adiungit, de qua nuper dixi, & ita mitigat pœnæ asperitatem, & ideo est quasi species correctionis, non quòd quicquam mutet, sed tantùm per modum correctionis exponit quid antè intellexisset per vastitates sæculi, vel perpetuas. Ergo dicit, *Et erit tota terra hæc in vastitatem, & in stuporem*: alii vertunt, Et desolationem. nam שמם significat vastare, significat & obstupefacere: sed quia nuper hoc nomen posuit pro stupore, non video cur mutemus sensum, nisi quia coniungitur cum חרבה. Quòd ad summam rei, non multùm interest, quòd terra futura sit in vastitatem, vel in stuporem: quia erit solitaria, quia erit redacta in desolationem, vel desertum. *Et seruient gentes hæ Regi Babylonis septuaginta annis.* Hîc claudit Propheta vaticinium illud de futura populi clade, quòd scilicet terra in solitudinem redigenda esset, vt attonitos redderet quicunque per eam transirent, vel esset quasi formidabile spectaculum ob illam desolationem. Quòd autem præfigitur numerus annorum 70. testimonium est paternæ Dei clementiæ erga populum, non promiscuè erga totam multitudinem, sed reliquias de quibus alibi dictum est. Significat igitur Propheta, quālibet grauiter peccauerint Iudæi, tamen Deum non nisi temporales pœnas de ipsis sumpturum, quia post 70. annos, vt videbimus, reducet eos in patriam, & restituet quod perdiderāt, nempe habitationem terræ promissæ, & Vrbem sanctam, & Templum. Et hoc melius exprimitur proximo versu, vbi dicit,

12 Et erit, cùm impleti fuerint septuaginta anni, visitabo super Regem Babylonis, & super populum eius, dicit Iehouah, iniquitatē ipsorum, & super terram Chaldæorum, & ponam eam in desolationes sæculi, *id est, perpetuas.*

Quemadmodum dixi, nunc clarius ostendit Propheta quorsum definerit tempus captiuitatis, & exilii, nempe vt scirent fideles, Deum non esse fœderis sui oblitum, quanuis populum hæreditate terræ priuaret. Non dirigitur hic sermo promiscuè ad totum populi corpus, quemadmodum antè aliquot locis admonuimus: sed Propheta voluit consulere electis Dei, qui reti-

nebant ſemper aliquod pietatis ſtudium: centies enim deſperaſſent,niſi addita fuiſſet hæc promiſſio. Ergo ſpecialis eſt hæc doctrina tanquam panis filiorum: quia Deus quaſi ſeorſum alloquitur ſolos electos,& fideles. Dicit autem Deus *ſe viſitaturum finitis annis 70. iniquitatem Regis Chaldæi,& totius populi.* Hinc colligimus Nabukadnezer non fuiſſe vocatum Dei ſeruum, quaſi aliquid meritus fuerit ſuo obſequio:ſed quoniam Deus ipſum inuitum,vel nihil tale ſentientem rapuit ad incognitum obſequium vnà cum ſubditis eius. Ergo quanuis Dominus vtatur impiis ad exequenda ſua iudicia, tamen non ideo culpa eorum leuatur, manent nihilominus obnoxii Dei iudicio. Et hæc duo inter ſe optimè côueniunt,quòd diabolus & omnes impii Deo ſeruiât, non ſponte,ſed quatenus ipſos trahit arcana ſua potentia, & interea meritò luant pœnas, etiam ſi Deo ſeruierint. quanuis enim côpleuerint eius opus,tamen quia nihil illis mandatum eſt, ideo ſunt damnabiles,quemadmodum hîc docet Propheta.

PRECATIO.

Da omnipotens Deus, quando vndique perſpicimus iræ tuæ ſigna, & conſcientia etiã vnumquenque noſtrum conſtringit, vt cogamur fateri nos omnes à primo vſque ad vltimum eſſe reos ad tuum tribunal: da, inquam, vt maturè in viam redeamus, & ſtudeamus te nobis reconciliare, nec dubitemus te fore placabilem & exorabilem vbi deprecati fuerimus veniam in nomine vnigeniti Filij tui: deinde ſic tibi reconciliemur, vt ſentiamus verè te nobis adeſſe tanquam Patrem, vbi nos gubernabis Spiritu tuo, quò ſcilicet nomen tuũ in eodem Domino noſtro Ieſu Chriſto glorificetur vſque in finem, Amen.

EXPOSVIMVS poſtrema lectione ſententiam illam, vbi prædixit Deus ſe pœnas ſumpturum de Rege Babylonio,& eius populo propter ſæuitiam,qua vſi fuerant contra Iſraelitas. Diximus ſermonem hunc peculiariter dirigi ad electos, quia multi ex populo perierunt abſque vlla ſpe ſalutis:ſed voluit Deus interea conſulere reliquiis,& hac ratione finiuit tempus exilii,& prædixit ſe hoſtem fore Babyloniis,quia populi ſui cauſam ſuſcipict. Vnum duntaxat non potui exponere,quia Propheta hîc loquitur de opprobriis æternis. videtur autem hoc non fuiſſe impletum,quia etſi poſt annos ſeptuaginta capta fuit Babylon,& redacta in ſeruitutem,ſtetit tamen vrbs ipſa ſalua,& nobilis, & multis pòſt ſæculis fuit in maximo ſplendore. Videtur ergo Propheta modum excedere cùm loquitur de vaſtitatibus iſtis, quia nihil tale apparuit cùm vrbs capta fuit à Medis & Perſis. Sed alibi diximus,non debere reſtringi ad vnum tempus quod paſſim occurrit apud Prophetas de interitu Babylonis. voluit enim Deus & diuerſis modis, & diuerſis temporibus vindictam ſuam exercere aduerſus populum illum. hoc autem conſtat ex hiſtoriis,magis fuiſſe optabile Babyloniis, ſemel perire, quàm tot ſubire clades. nam aliquanto pòſt defecit populus ille à Perſis: vrbs induſtria,& aſtu Zopiri recuperata fuit: ſuſpêſi tunc fuerunt in patibulo omnes ferè nobiles,ita vt nulla reſidua eſſet dignitas: tandem occupata fuit ab Alexandro: poſtea Seleucus illic dominatus eſt: eius tunc ruinis extructa fuit vrbs Cteſiphon, donec paulatim vetuſtate contabuit. nulla autem contigit mutatio,quæ non multũ imminueret ex opulêtia vrbis. Et nihil potuit accidere magis probroſum,quàm vbi arrepti ſunt quicunque pollebant aliqua authoritate,& ſuſpenſi fuerunt in patibulis,vt refert Xenophon, & alii etiam hiſtorici. Nunc ergo tenemus quomodo locus hic intelligi debeat,vt alii ſimiles: quia Deus non tantùm de vna vindicta loquitur,ſed comprehendit tot iudicia quibus vltus eſt iniurias populo ſuo illatas. Nunc ſequitur,

13 Et adducam ſuper terram illam omnes ſermones meos quos loquutus ſum ſuper eam, quicquid ſcriptum eſt in libro hoc, quod prophetauit Ieremias ſuper omnes gentes, *vel in quo prophetauit, ſi placeat referre ad librum,*

Confirmat ſuperiorem doctrinam, quòd ſcilicet *adducet omnes ſuos ſermones ſuper Chaldæam,* hoc eſt, quòd daturus ſit effectũ prophetiis omnibus, vt facilè appareat neque Ieremiam temerè quicquã prædixiſſe, neque etiam Deum ipſum per os ſerui ſui fruſtra minatũ. Hæc igitur ſumma eſt: ideo videmus quo ſenſu dicat Proph. *Deum adducere ſermones ſuos.* nam tunc locutus eſt. Sed quia impii exiſtimant ludũ eſſe,& iocum quicquid profertur Dei nomine,& ſecurè deridêt omnes minas: ideo *adducere ſermones* tantundem valet, atque probare ipſo experimento Deum non iniicere terrorem abſque effectu: denique ſermonum adductio, eſt fidei probatio: & quemadmodum

admodum iam dixi,refertur hoc ad hominum socordiam,qui fidem detrahũt sermonibus Dei, donec conuicti sint ipso euentu. existimant enim verberari aerem duntaxat, ita non tanguntur vllo timore:sed Deus profert efficaciam verbi sui, cùm exequitur quicquid prædixit. Videmus ergo Prophetam nihil aliud velle hoc toto versu,quàm vt confirmet quod paulò antè dixit. loquitur autem de Chaldæa:dicit,*Super terram hanc*. Et simul notãda est altera locutio:dicit enim Deus *se pronuntiasse hos sermones*:postea dicit ministrum sibi fuisse Ieremiam,& quasi præconem: deinde scribam simul nominat. Deus ergo hîc asserit se esse authorem totius doctrinæ, quam Ieremias pertulerat.Interea autem relinquit suas partes ministro, quia necesse est authoritatem constare Prophetis:alioqui nisi Deus palàm è cælo descendat,vel homines promiscuè admittẽt quicquid dictum fuerit,& absque iudicio recipient mendacium,& veritatem, vel obdurescent prorsus,ita vt nulla sit apud eos fides propheticæ doctrinæ.dicit,*Quicquid scriptum est in libro hoc*. Non dubium est,quin Propheta summas,& capita rerum complexus fuerit.nam alibi diximus, hunc fuisse Prophetis morem, postquam verba fecerant apud populum, & prolixè concionati fuerant,vt breuem summam affigerent ad valuas Templi. Librum igitur vocat Ieremias volumen illud,quod erat compositum ex eius cõcionibus:vulgò dicerent Summarium. Iam adiungit,*In quo libro*,vel,quod prophetauit, vt idem significet quod prius dixerat, & ita subaudienda esset particula, nẽpe,quod prophetauit.sed non malè conueniet illa expositio,*In quo prophetauit Ieremias super omnes gentes*. Sequitur,

14 Quia fecerunt in illis, *vel quia coegerunt eos*,ad seruitutem etiam ipsi,gentes multæ, *vel robustæ, vel validæ*, & Reges magni,& repẽdam illis secundum actionem suam,& secundum opus manuum ipsorum.

Initium versus obscurum est.עבד vbi construitur cum ב existimant actiuè sumi pro adigere ad seruiles operas:significat propriè seruire: sed putant in hac syntaxi esse verbum transitiuum. Quòd verterunt quidam, Vtentur illis,frigidum est, & nimis ambiguum: dicuntur enim amici vti alii aliis familiariter, vbi sunt mutua officia. ergo illi non satis exprimunt quod volunt. sed erit periphrasticè reddendus sensus, quòd scilicet cogent eos ad seruitutem:nondum tamen clarè patet quid velit Propheta. nam potest istud עבדו, vel in præterito, vel futuro tempore sumi:est quidem temporis præteriti, sed potest etiam sumi præteritum loco futuri: ita diuersus esset sensus.si placeat retinere tempus præteritum,hoc non poterit referri nisi ad Babylonios:quia ipsi vsi sunt seruiliter, vel ipsi coegerunt ad seruiles operas ipsos Israelitas. nam istud בם necesse erit intelligere de Israelitis, & scimus relatiuum sæpe poni, vbi agitur de Ecclesia, vel de electo populo.Ita ergo vertenda essent Prophetæ verba,Quoniam seruiliter dominati sunt illis,nẽpe Israelitis,etiã ipsi,hoc est,vicissim Israelitæ dominabuntur,subaudiendum esset.Mihi tamen simplicior videtur fore sensus,si vno cõtextu legamus,Quia dominabũtur illis etiã ipsi,nempe gentibus validis,& robustis,& Regibus magnis,*& rependam illis*,&c.hæc ratio me propè cogit vt ita interpreter.dixerat enim proximo versu Ieremiam vaticinatum fuisse contra omnes gentes. Ergo sequitur explicatio,& breuiter ostendit Propheta,vel admonet quòrsum tendant illa vaticinia,nempe quòd illis etiam dominabuntur ipsi.ergo relatiuum בם designat,meo iudicio, tam Babylonios,quàm alias omnes prophanas gentes: & hoc satis tritum est Prophetis, vbi loquuntur de restitutione veteris Ecclesiæ,& de Christi aduentu, promittere imperium filiis Dei,ita vt teneant sub pedibus suis totum orbem: & optimè fluet oratio, quòd scilicet dominabuntur: erit quidem mutatio temporis,sed quæ satis vsitata est Hebræis. dominabuntur ergo illis, id est,gentibus.Loquutus autem fuerat Ieremias de omnibus gentibus prophanis.dixerat,quicquid prophetauit super omnes gentes.& hoc erat incredibile:ideo ponitur particula גם,hoc est,etiam ipsi Israelitæ:quasi diceret,Tametsi accidet præter spem,vt videri possit absurdum & fabulosum,tamen Deus euentu ipso probabit se non frustra hoc mihi mandasse. ergo illi quoque habebunt suas vices dominandi,hoc est, Israelitæ: quia cogent ad obsequium omnes gentes. Et quod sequitur confirmat meam sententiam: addit enim Gentes(nam facilè repetitur litera ב)cùm dicit גוים רבים,possemus vertere, Gentes multas. רבים enim vtrunque significat: sed quia sequitur, & Reges magnos,ideo libenter accipio pro gentibus validis. ergo dominabuntur illis, nempe *gentibus validis,& Regibus magnis*. Tandem subiicit,*Et rependam illis*,nempe tam Regibus,quàm populis,rependam,inquam,*secundum actionem suam, & secundum opus manuum*, quia scilicet exercuerant omne genus sæuitiæ aduersus miseros Israelitas. Propheta ergo prosequitur eandem doctrinam,nempe quod Deus tandem re ipsa ostensurus sit, cùm iratus fuit Ecclesiæ suæ, non tamen spem omnem misericordiæ fuisse ablatam,quia memor esset fœderis sui. Mitigat hoc modo asperitatem superioris doctrinæ, dum aliquid melius promittit quàm possent miseri Iudæi sperare in illis extremis cladibus.Iterum colligere licet ex Prophetæ verbis sic Deũ vsum fuisse opera Nabukadnezer,& aliorum, vt non præstiterint obsequium aliquod dignum laude. nam

si fuissent extra culpam, Deus certè iniustè pœnam de illis sumpsisset. Ergo docet hic locus, cùm diabolus & reprobi exequuntur Dei iudicia, nihil tamen laudis ex obsequio mereri, quia nihil tale illis propositum est. Nunc sequitur,

15 Quia sic dixit Iehouah Deus Israel ad me, Sume calicem vini furoris, *vel iracundiæ*, huius è manu mea, & propina illum cunctis gentibus, ad quas ego mittam te, ad eas, *sed hoc secundum redundat.*

Nunc pluribus verbis explicat Ieremias quod propter breuitatem poterat esse obscurum: loquutus fuerat de cunctis gentibus: sed abruptus fuerat sermo. nam hactenus non palàm docuit se missum fuisse à Deo præconem, qui citaret omnes Reges, & populos ad eius tribunal, & denuntiaret quid futurum esset. Quoniã ergo nihil tale attigerat Proph. sermo ille poterat esse ambiguus. Nunc ergo affirmat sibi porrectum fuisse calicem è manu Dei, quem propinaret cunctis gentibus. Videmus ergo nihil hîc nouũ dici, sed Proph. esse quasi interpretẽ illius breuioris vaticinii. Porro quô plus põderis habeat doctrina, refertur visio. *Sic mihi dixit Iehouah Deꝰ Israel,* inquit, *Sume calicem vini iracundiæ huius e manu mea.* Diximus aliis locis non abs re commendari effectũ doctrinæ propheticæ: & ideo seruos Dei ita armari, acsi parata esset eorum omnium quæ proferunt exequutio. dicuntur hac ratione expugnare vrbes, dicuntur euertere regna, quoniam tantus est hominum stupor, vt Deo fidem abrogẽt, nisi quasi in rem præsentem adducti fuerint. Sed quoniam hæc alibi fusius tractaui, nunc tantùm perstringo. Dicit igitur *sibi porrectum fuisse calicem è manu Dei*: quibus verbis significat se non prodire in medium, vt territet suo arbitrio tam Iudæos, quàm alias gentes, sed fideliter promulget quod iniunctum est. deinde significat Deum nihil nunc locutum esse, quod non breui exequi velit: & hoc intelligitur, nomine Calicis. Vocat *calicem vini furoris*, vel iracundiæ. Hæc metaphora frequenter occurrit apud Prophetas, sed diuerso sensu. dicitur enim aliquando inebriare Deus cùm obstupefacit homines, & nunc adigit ad insaniam, nunc autem priuat communi sensu, & intelligentia, vt similes sint pecudibus: sed dicitur externis cladibꝰ ipsos inebriare, cùm reddit attonitos. Sic nunc Proph. *vinum iracundiæ* vocat cladem, quæ poterat esse instar ignis ad inflãmandos eorum omnium animos, qui sine profectu castigabantur. Primò insania nihil aliud significat, quàm desperationem eorum, qui sentiũt manum Dei sibi esse infestam, atque ita fremunt, & tumultuãtur, & maledicunt tam cælo, quàm terræ, sibi, & Deo. hoc debet intelligi per nomen Iracundiæ. Vino comparat iracundiam illam, quia rapiuntur extra se qui ita percussi Dei manu, non resipiscunt, neque reputant sua peccata animo composito, sed sese proiiciunt ad furorem. Tenemus nunc cur Propheta dicat *sibi datum fuisse calicem vini iracundiæ.* Postea addit, *Et tu propina illum cunctis gentibus, ad quas ego mittam te.* Hîc rursus confirmat quod nuper attigi, nempe munus suum longius extendi, quàm vt doceat in media Ecclesia, sed se quoque electum fuisse præconem, qui promulget Dei iudicia contra omnes Gentes. Fuit quidẽ aliter missus ad Iudæos, quàm ad prophanas Gentes: quia præfectus fuit illis Doctor, idque in salutem, nisi fuissent prorsus ingenio perdito: ad Gentes autem missus fuit, vt præcisè minitaretur illis quod instabat: tamen missus fuit tam ad Iudæos, quàm ad reliquos omnes, quẽadmodum paulò pòst ordine distinctius ostendet. Nunc videmus quis sit huius doctrinæ finis, & quænam vtilitas: vt conciliet fidem proximo vaticinio Ieremias, primò visionem, quæ oblata fuerat proponit: deinde testatur se nihil afferre propriũ, sed tantùm morẽ Deo gerere, & fideliter perferre eius mandata, tertiò significat se non tantùm præfectum esse doctorem, & magistrum Ecclesiæ Dei, sed testem vindictæ eius aduersus omnes populos. Sequitur,

16 Et bibant, & moueantur, & insaniant, *ad verbum legendum esset, bibent, & inebriabuntur: est enim vbique ' conuersiuum. sed potius resolui debet copula in particulam finalem, vt bibant, & inebrientur, & insaniant,* à facie gladii, quem ego mitto in medio ipsorum, *inter ipsos,*

Hîc Propheta magis inculcat quod antè diximus, nempe non esse vanos terrores, cùm prædicit Dei iudicia contra omnes populos, sicuti vocamus minas pueriles, quæ non habent suum effectum. Sed Propheta hîc affirmat, quamlibet peruicaciter resistant & Iudæi, & alii omnes, non posse tamen effugere hanc necessitatem, quin Deus vindex sit omnium. Iubetur ergò Propheta sumere calicem, & propinare. sed poterant adhuc obiicere Iudæi, Si quidẽ nobis placeat calicem sumere è manu tua: sed quid si respuimus? quid si proiicimus quod nobis propinas? dicit igitur Propheta, velint nolint, tamen calicem sumpturos vt bibant, & exhauriant quicquid destinatum

destinatum est illis Dei iudicio. *Vt bibant* ergo. postea addit, *Vt moueantur, & insaniant*. Duo hæc verba certum est referri ad pœnæ grauitatem. significat enim fore quasi exanimes. nam si Deus clementer nos castiget, ac moderatione paterna, poterimus trãquillis animis nos & subiicere, & simul confugere ad eius misericordiam: vbi autem tumultuamur, & ferè cogimur ad insaniam, illic necesse est sentiri immodicum rigorem, ita vt nulla sit spes veniæ. Exprimere igitur voluit Propheta tam atroces fore clades, vt populi, quibus iratus erit Deus futuri sint attoniti, & ferè exanimes. Sed plus exprimit per *motum*, vel tumultum, *& insaniam*, quòd scilicet sentient mala sua: interea autem erunt similes phreneticis, quia desperatio opprimet eorum mentes & sensus, vt non possint quicquam salutis sperare, neque etiam sese subiicere Deo, vt solent omnes perditi contra Deum insurgere, & euomere suas blasphemias. Dicit, *A facie gladii quem ego mittam inter ipsos*. Videtur per vocem בינתם notare mutuos fore conflictus, vt alii alios perdant. Deus ergo mittet gladium suum: sed nunc porriget eum Chaldæis, nunc Ægyptiis, nunc Assyriis, nunc aliis populis, ita vt eodem gladio alii alios conficiant, donec ventum sit ad vltimam omnium internecionem. Iam sequitur,

17 Et sumpsi calicem è manu Iehouæ, & propinaui cunctis gentibus, ad quas misit me Iehouah ad eas, *sed iterum superuacua est hæc repetitio*.

Nunc Propheta adiungit se paruisse Dei mandato, quemadmodum antea aliquoties testatus est se fuisse coactum ad obeundum munus, quod libenter recusasset, si fuisset liberum: sed quia parendum fuit diuinæ vocationi, ideo ostendit se esse extra culpam, & iniustè etiam grauari à populo, si existimetur malorum author. nam scimus Prophetas flagrasse inuidia, & infamia apud obstinatos, & Dei contemptores, acsi ipsis imputandæ essent omnes clades. Dicit Ieremias *se sumpsisse calicem, & propinasse*, hoc est, se nihil appetiuisse, sed iniunctam sibi fuisse hanc necessitatem obeundi muneris. Nunc ostendit quænam fuerint illæ gentes:

18 Ierosolymæ & vrbibus Iehudah, & Regibus eius, & Principibus eius, ad ponendum eos in vastitatem, *vel solitudinem*, in stuporem, in sibilum, & maledictionem, sicuti dies hæc.

Incipit à Ierosolyma, quẽadmodum alibi dicitur iudicium incipere à domo Dei. neque vlla 1.P.4.17
est repugnantia in Prophetæ contextu. quanquam enim nuper pollicitus est filiis Dei lætum finem malis, quæ paulò pòst passuri erant: hîc tamen quasi in tabula enumerat gentes omnes, quibus volebat Deus vindictam suam denuntiari. Primum igitur gradum obtinuit Ecclesia in hoc catalogo, quia quanuis Deus sit totius mundi iudex, meritò tamen ab Ecclesia sua incipit propter duas præcipuè causas, nempe sicuti pater familias inuigilat suis liberis, & seruis, & si quid domi peccatur, intenta maximè illic est eius solicitudo: ita quoniam residet Deus in Ecclesia sua non potest fieri, quin statim castiget suorum delicta. Deinde scimus minus excusabiles esse qui edocti de voluntate Dei, nihilominus pergunt obsequi suis cupiditatibus: neque enim licet illis prætexere ignorantiam. Ergo impletur quod Christus pronuntiat, seruos grauius vapulare, qui Luc.12.47.
scientes domini voluntatem, nihilominus contumaciter eam reiiciunt. Duplex igitur culpa est in membris Ecclesiæ. neque enim possunt conferri incredulis, qui erant inter densas tenebras. quando Deus prælucet in Ecclesia sua, & ostendit viam, quemadmodum dicit Moses, Ecce vo- Deut.30.15
bis propono viam vitæ & mortis: testor igitur cælum, & terram nihil vobis relinqui excusatio- 19
nis. Hæc igitur secunda ratio est cur Deus maturius pœnam exigat de peccatis fidelium, vel qui fideles cẽsentur. deinde pertinet ad exemplum, vt Deus ita filios suos castiget, ne videatur sua indulgentia ipsorũ vitia alere & fouere. hæc tertia ratio est quodãmodo accidentalis, ideo voluiã duabus reliquis eam separare. Cùm ergo Deus tam seuerè Ecclesiam suam retinet in officio, colligere debent increduli, si hoc in viridi fiat, quid in arido fiet? Sed duæ illæ rationes, quas antè po- Luc.23.31.
sui, sufficere nobis debent, cur scilicet Deus, dum suspendit suam vindictam aduersus reprobos, pœnam sumat tam de electis, quam de his omnibus, qui profitẽtur se esse ex eius Ecclesia. Nunc tenemus cur Ieremias primo loco commemoret sanctam Vrbem, deinde omnes vrbes Iehudah, Reges eius, & Principes: quoniã scilicet eos porrecto sinu Deus ad se inuitauerit: prouocauerãt autẽ quasi destinata malitia eius iram ita spernendo & Legem, & Prophetas. Postea adiungit, *Ad ponendum ipsos in deuastationem*, vel in solitudinem. Fuit hæc grauis denuntiatio, nec dubium est, vt postea videbimus, quin excanduerint plerique aduersus sanctũ virum, & furiosè etiam conati sint illum extinguere: sed intrepido animo protulit quod Deus iusserat. Addit, *In stuporem*, tertiò in sibilum, nempe vt essent detestabiles omnibus. Sibilum enim accipit pro indicio contemptus, & probri, & cõtumeliæ. Ponit quartò, *In maledictionem*. diximus quid per hanc vocẽ significẽt Prophetæ, nempe Iudæos fore quasi exẽplar maledictionis, vt quisquis volet aliis maledice-

re,sumat formulā ab ipsis, Deus te perdat quemadmodum perdidit Iudæos. adiungit, *Sicuti dies hæc*. Non dubium est, quin Propheta designet tempus excidii Vrbis. iam tunc cœperat Deus atterere populum: sed videbimus postea adhuc fuisse turgidos animos magnæ partis, vt cristas subinde erigerent, & circunspicerent ad res nouas, & promitterent sibi auxilia ab Ægyptiis. Sed Propheta hic designat quod nōdum erat completum, & tamen ostendit quasi digito, quasi iam ventum esset ad diem illum, quo Vrbs excidenda erat, & Templum exurendum. Ergo ad certitudinem vaticinii hoc refertur. Quidam existimant hoc fuisse scriptum postquam Ieremias in exilium abductus esset. sed diuinatio illa parum firma est. Mihi igitur sufficit, quòd Iudæos excitet à sua securitate, & ostendat instare breui complemētum eorum omnium, quæ prædicit, nec magis dubitandum esse, quàm si clades ipsa vobis nunc esset in conspectu. Sequitur,

19 Pharaoni, *pendet enim à superiore versu, quòd propinauerit calicē* Pharaoni, Regi AEgyptio, seruis eius, & Principibus eius, & toti eius populo.

Hic quæri potest cur Pharaonem Iudæis coniungat, ac potius secundum & contiguum gradum assignet Ægyptiis, quàm aliis gentibus: sed ratio est in promptu, quia scilicet Iudæi inde salutem sperabant: & hæc fuit causa tam perditæ obstinationis, quoniam corrigi non poterat peruersa illa fiducia, qua semel diabolus ipsos fascinauerat. desciuerant à Deo, cùm vellent amici esse AEgyptiis: deinde cùm viderent se Assyriis impares, potius conuerterant spem suam ad AEgyptios, quàm ad Deum: clamabant Prophetæ, sed sine profectu. Cùm ergo causa ruinæ electi populi profecta esset ex AEgypto, & Pharao esset quasi fons & causa interitus tam Ierosolymæ, quàm totius populi, meritò Propheta postquam de Ierosolyma, & aliis vrbibus Iehudah loquutus est, statim citat secundo loco Pharaonem, quia socius erat Iudæis, & causa eorum sic erat implicita, vt necesse esset simul trahi in exitium: quoniam alii alios corruperant, & alii etiam alios accenderant ad impietatem, & simul quasi coniunctis animis, & conspiratione facta accenderant in se iram Dei. Non potuit igitur Propheta loqui seorsum de Iudæis, sed necesse fuit AEgyptios adiungi, quia ratio vtriusque populi erat communis.

PRECATIO.

Da omnipotens Deus, quando non desinimus paterna tua clementia sic abuti, vt cùm tuis ferulis nobis ad tempus parcis, hæc nobis sit occasio maioris audaciæ, & licentiæ: da inquam, sic domari vt statim redeamus ad nos, & quæramus tecum reconciliationē in sanguine vnigeniti Filij tui: deinde sic nobis displiceamus in vitijs nostris, vt ex animo nos tibi subijciamus, & gubernemur Spiritu tuo sancto, donec tādem purgati omni sorde, perueniamus ad beatā illam gloriam quam nobis in cælo præparasti, & quæ nobis acquisita est eiusdem Filij tui sanguine, Amen.

20 Et promiscuæ multitudini, & cunctis Regibus terræ Vz, & cunctis Regibus terræ Philistim, & Ascalon, & Gazæ, & Echrō, & reliquiis Azoth.

POSTQVAM de gente sua, & AEgyptiis loquutus est Ieremias, nunc recenset populos omnes, qui fama noti esse poterant apud Iudæos, videbimus enim in catalago notari quosdam procul dissitos. Non tantùm ergo de vicinis gentibus loquitur, sed in summa docere vult, instare Dei vindictam, quæ sese diffundet huc & illuc, ita vt comprehendat totum orbem Iudæis cognitum. hæc summa est. Diximus heri cur coniunxerit Iudæis AEgyptios: nunc autē non potest de singulis gentibus reddi certa ratio: sed in genere hoc tenendū est, Iudæos moneri non tantùm vt agnoscant Dei iudicium erga se, sed vt sensus suos longius extendant, & considerent omnes calamitates, quæ accidunt tam propinquis, quàm longinquis gentibus, testimonia esse iræ Dei, vt statuant non volui res humanas fortuito casu, sed Deum esse iustum iudicem, & sedere in cælo, vt scelera hominum castiget. Vulgari prouerbio dicitur, Solatium esse miseris cùm vident sibi multos esse pares, vt loquūtur, vel socios: sed longè aliud spectauit Propheta. noluit enim lenire dolorem populi sui, quòd nullæ vsquam gentes immunes essent à cladibus: sed potius maturè docere voluit, quicquid continget, proficisci à Deo. nam si hoc non fuisset prædictum, & Chaldæi potiti fuissent toto Oriente, dixissent vulgò ita mundum versari cæco impetū, & ita obduruissent magis ac magis in sua impietate. nam hæc causa est obstinationis, vbi homines imaginantur fortuitò omnia contingere. Et hac ratione Deus seuerè inuehitur in eos, qui non agnoscunt ipsum esse authorē omniū bellorum, famis & pestilentiæ: & nihil aduersi accidere, nisi ex eius iudicio. Ergo docendi fuerunt Iudæi ante tempus, vt cùm Deus ipsos affligeret, & reliquas

reliquas gentes, scirent hoc sibi fuisse prædictũ: & ideo Deum esse authorem cladium: deinde vt in seipsos descenderent, atque ita agnoscerent sua peccata. Nam qui somniant mundum temerè volui à Fortuna, in rebus aduersis non sentiunt Deum sibi iratum: ita nunquam statuent mala quæ patiuntur, esse iustas pœnas. Multi quidem & si fatentur Deum esse authorẽ pœnarũ, nihilominus ipsum accusant. Sed duo capita tenenda sunt, nempe nihil aduersi fortuitò accidere, sed Deum esse authorem eorũ omnium, quæ existimãt homines sibi esse mala, nempe quoniã iustus est Iudex, & hoc est secundum caput. Deus ergo vbi sibi vendicat rerum omnium euentus, & pronuntiat mundum gubenari suo arbitrio, nòn tantùm prædicat summam penes se esse potentiam, & summum imperium: sed vltra progreditur, nempe quòd res prosperæ documenta sint bonitatis & iustitiæ ipsius: res autem aduersæ declarent ipsum non posse ferre hominũ scelera, quin de ipsis pœnas exigat. hoc fuit igitur cõsilium Prophetæ. Nunc dicit Deũ *minitari promiscuæ multitudini.* ערב significat apum examen, significat etiam quamlibet mixturam. & ideo 12. cap. Exodi, cùm dicit Moses, cũ populo profectos esse multos, vtitur hac voce, quòd scilicet multæ hominũ quisquiliæ sese adiunxerint populo Dei. Et Nehemias dicit se tales mixturas segregasse à populo Dei, ne scilicet qui degeneres erant, corrumperent verã pietatẽ. Ergo vt maneret vera & genuina Ecclesia, dicit se abstulisse ערב, hoc est, mixturã. Nunc quantũ ad præsentem locum spectat, non dubito quin Propheta generaliter loquatur de vulgo ipso: & ideo extendo hoc nomẽ ad omnia regna, de quibus postea loquetur. Addit cõtinuò pòst, *Regibus omnibus terræ Vz.* Scimus illã esse terrã Orientalẽ: nescio cur Hieronymus verterit Ausitidis potius quàm in libro Iob, quia idem nomẽ illic ponitur: atqui videmus Iob fuisse natũ in parte Orientali, quia spoliatus fuit à suis vicinis, qui omnes erãt Orientales. Quidã putant esse partẽ Armeniæ: sed vix tam longinqua fuit regio. nam Cilicia respectu Iudeæ intermedia est. Existimo igitur potius Vz rectà ad Orientẽ tendere, respectu Iudęæ. Addit, *& cunctis regibus terrę Philistim.* An Palestina tunc habuerit plures Reges, incertũ est. Videtur quidẽ esse credibile, sed quod mihi dubiũ est in medio relinquo. Nec obstat quòd vocat omnes Reges, quando & paulò pòst dicit omnes reges Tyri & Sidonis. atqui Tyrus non habuit plures Reges, neque etiã Sidon. fuerũt enim duntaxat duæ vrbes. Non dubiũ est igitur, quin Propheta cùm de cunctis Regibus terræ loquitur, intelligat etiam si alii aliis succedant, tamen certò hoc esse in cælo decretũ, vt pereant omnes isti populi. Voluit igitur dubitationi occurrere, quia non statim cõpletum fuit hoc vaticiniũ, sed populi de quibus nunc agitur, retinuerunt statum aliquẽ mediocrẽ, vt videri posset mentitus esse Propheta. Ergo disertè exprimit *cunctos Reges*, vt fideles suspendant suũ iudicium, donec tẽpus opportunũ vindictæ Dei acciderit. Dicit postea, *Ascalon*, quæ fuit vrbs nõ maritima, sed tamẽ non procul remota à mari: deinde עזה quam vocamus Gazam, quia ע sic Græci trãstulerũt. Cęterùm quòd putarũt Græci & Latini scriptores Gazã fuisse vocatã, quòd illic deposuerat Cyrus suos thesauros cùm bellũ huc & illuc circunferret, prorsus est absurdũ, ac fuit friuola diuinatio, quoniã gaza est thesaurus, & Gręci trãstulerunt Aza, Gazã, ideo venit illis in mẽtẽ: sed nõ satis cõsideratè. notus est situs vrbis. Deinde subiicit *Accarum*, quę fuit vrbs vicina, & nõ procul ab Azoto, quę subiungitur. Sed Proph. dicit *Asdoth*, quod nomẽ Græci trãstulerunt Azotũ, & Latini eos imitati sunt. Videmus ergo Proph. de tractu illo agere, qui tendebat versus Syriã. Sed quęritur, cur nominet *reliquias Asdoth.* Existimant aliqui notari vrbes vicinas, quę nõ ita erant celebres, sicuti Geth, quæ alibi nominatur: sed fuit vrbs minus nobilis. Verùm illa expositio mihi videtur & coacta, & absurda. Probabilis coniectura est, Azotũ fuisse expugnatã, sed tamen quia magna erat cõmoditas loci, non fuisse desertã prorsus. Nam שארית dicitur quod est residuũ, vel relictũ ex aliqua clade. Quod ergo remanserit ex Azoto, id gladio Dei adiudicat, idque periturum. Sequitur,

Exod. 12. 38. *Nehe. 9. 2.* *Iob 1. 1.*

21 Edom, & Moab, & filiis Ammon.

Semper verbum repetendũ est, quòd scilicet propinet Ieremias calicẽ omnibus istis populis. Ponit *Idumæos*, qui fuerunt posteri Esau, ponit *Moabitas*, qui ducebant originẽ à Loth: sicuti etiã Ammonitæ. Aliqua erat cognatio inter tres istas Gentes, & Israelitas: ideo videtur Propheta cõsultò simul copulasse tres istos populos. Adiungit,

22 Et omnibus regibus Tyri, & omnibus regibus Sidonis, & omnibus regibus Insulæ, quæ est, *vel, qui sunt, nam verbum nullum ponitur. potest igitur hoc tam ad reges ipsos, quàm ad Insulam referri: qui sunt ergo,* vltra mare.

Et in nomine Insulæ mutatur numerus, quia Propheta non vnam duntaxat insulam designat, sed regiones trãsmarinas. Quidã hoc restringũt ad Cyprũ, & Cretã, & Mitylenẽ, & alias insulas mediterraneas. Sed linguæ Hebraicæ trita est loquutio, omnes regiones trans mare sitas, vocari insulas: Reges Insularũ veniẽt: quosnã vocat illic Proh. reges Insularũ? nẽpe qui nauibus veturi *Psal. 72. 10.*

erant in Iudæã. Sic etiã hoc loco Reges Insulæ possumus intelligere quicunque trãsmarini erãt. Videmus nunc non vnius tãtùm temporis Reges citari ad Dei iudiciũ. quorsum enim diceret Propheta omnes reges Tyri, & omnes reges Sidonis? an duæ istæ vrbes poterant habere quatuor vel decem reges? Sed ratio illa notanda est quã adduxi, nempe admonitos fuisse filios Dei, ne nimis feruido impetu optarent sibi complementum huius prophetiæ monstrari. Perinde igitur est acsi dixisset, quanuis non eueniat in rege Tyri, vel Sidonis, qui hodie solio præsidet, tamen iam incumbit cunctis regibus Dei vindicta, quæ suo tẽpore patefiet. Scimus Tyrum, & Sidonẽ fuisse vrbes Phœniciæ, & quidẽ nobilissimas: & Tyrus plures longè colonias habuit, inter quas præcipua fuit Carthago: & illic quotannis etiã Carthaginenses munus offerebant honoris causa, vt agnoscerent se illinc oriundos. Tyrus autem erat colonia Sidonis, vt narrant historici: sed præua luit, & ita filia vorauit matrẽ. Cęterùm, satis apparet Isaię & Ieremiæ tempore fuisse illic Reges: sed tempore Alexandri erat liber status vtriusque vrbis. nam multæ contigerant mutationes ab eo tempore. Nunc simpliciter dicit Propheta, Tyrum & Sidonem simul implicitas fore iisdem pœnis, quas denuntiauit tam Regibus, quàm populis. Sequitur,

23 Et Dedan, & Thema, & Buz, & cunctis terminatis in angulo, *alij vertunt, attonsos coma, sicuti etiam 9. cap. sed illic de hac voce dixi quantum ferebat locus.*

Tantùm nunc breuiter perstringam, nẽpe vocari Extremos anguli, vel terminatos angulo, qui ferè incogniti erant Iudęis propter locorũ distantiã. Postquam igitur loquutus est de populis tã valde remotis, ne prolixo sermone tædium pariat, dicit *omnes extremos anguli*, hoc est, qui terminati sunt vltimis finibus. Quòd *ad Dedan, & Thema, & Buz* spectat, scimus regiones illas nomẽ sumpsisse à suis authoribus. Quis fuerit Dedan tenendum est ex Mose, similiter quis fuerit Thema, & Buz. Nam fuerunt duo filii Abrahæ ex Cethura & non opus est diutius insistere in his rebus, quia regiones illæ hodie nõ possunt à nobis distingui, nec potest satis colligi ex Geographis quãta, vel quàm ampla fuerit vnaquęque regio. Nam nullus fuit locus, quo tempore cœperunt scribere prophani homines, qui nõ pridem nomẽ mutasset: colligimus tamen fuisse etiam Oirentales populos. Sequitur,

Gen. 25. 2. 14, & 1. Chro. 5. 14.

24 Et omnibus regibus Arabiæ, & omnibus Regibus, *vertunt iterum, Arabiæ, sed mihi non placet, neque vnquam mihi persuadebunt Interpretes, qui tamen in hoc consentunt, repeti proprium Arabiæ nomen: cunctos reges potius vertam promiscui vulgi, vel gentium hinc inde collectarum,* qui habitant in deserto.

Nunc Propheta loquitur de regibus Arabiæ, qui vicini sed alia ex parte erãt Iudæis. nam hactenus recensuit populos, qui ad mare vergebant. Posuit enim multas vrbes maritimas, deinde alias, quæ tametsi distabant aliquo spatio à mari, non tamẽ procul aberant. Nam erãt intermediæ illæ vrbes, vel regiones inter Iudæam, & Syriam vel Ciliciam, vel vltra tendebant, nempe versus Ciliciam. Nunc loquitur de Arabia, quę media erat inter Ægyptũ, & Babylonẽ, respectu Iudęæ. Arabia autem quanuis sit triplex, tamen sterilis erat in illa vicinia. Ergo nulla fuit pars Arabiæ, quę nõ posset vocari desertum. Cæterùm, Propheta hîc primo loco ponit *Reges Arabiæ*, deinde, ponit *Reges illos miscellaneos*, vt ita loquar, hoc est, qui dominabãtur in regionibus desertis, & nullo ferè erãt nomine. Scimus enim fuisse latrunculos: & Arabes vocati sunt in vna parte Schenitę, propterea quòd habitabant in tabernaculis. Ego igitur per contemptum interpretor, hîc vocari Reges promiscui vulgi, qui non pollebant magna dignitate, vel opulentia, & ideo adiungit Propheta, *qui habitant in deserto*, hoc est, qui sunt dispersi. Sequitur,

25 Et omnibus regibus Zimri, & omnibus regibus Elam, & omnibus regibus Medorum.

Nunc cõmemorat populos remotiores, sed quorum forma erat magis celebris apud Iudæos. Scimus enim Elamitas, qui medii fuerunt inter Mediã, & Persiden, fuisse semper magni nominis. Quantũ ad Medos spectat, fuit illud regnum valde amplum, & opulentum, refertũ omnibus deliciis: deinde scimus quàm sumptuosi fuerint Medi. Quãtũ ad Zimri spectat, fuit populus ille ignobilis, si confertur cũ Elamitis, & cũ Medis: tamen significat Propheta, quicquid terrarũ vel exiguo aliquo regno cognitum erat Iudæis, fore obnoxiũ iudicio Dei, ita vt tota terra quaquauersum testis futura sit, Deum sedere in cælo iudicem. Sequitur,

26 Et omnibus Regibus Aquilonis tam iis qui propinqui sunt, quàm qui remoti, viro, *hoc est, cuique,* contra fratrem suum, & omnibus regnis

terræ, quæ sunt super faciem terræ, *mutatur quidem nomen, ponit* הארץ, *ponit* האדמה, & rex Sesach bibet post eos.

Nunc loquitur Propheta de regibus Septentrionis, qui vicini erant regi Babylonio. nam respectu Iudeæ, Babylon erat Septentrionalis. Vocat igitur omnes reges Aquilonares, qui tendebãt ad partem illam, vel plagã Chaldeæ. Postea dicit, *Siue propinqui sunt, siue remoti, quisque erit contra fratrem suum: omnia denique regna terræ super faciem terræ.* Non dubium est, quin Propheta ad vltimum locum reiecerit Chaldeos cum Rege suo, vt videbimus. Ergo probabile est, quicquid hîc prędicit fuisse cõpletum manu, & opera Regis Babylonii, qui executus est Dei vindictam cõtra hos omnes populos. Deus ergo elegit sibi Regem Chaldeæ tãquã flagellum, & manu sua direxit, vt pœnas exigeret de omnibus terris, quarum hîc facta fuit mẽtio. Iam admonui non fuisse hoc prædictum Iudeis, vt sentirent aliquam mitigationẽ doloris sui ex sociis, quia scilicet nihilo melior esset aliorũ conditio: sed aliud fuisse Deo propositum, nempe vt in tanta rerũ omnium perturbatione cùm viderẽt cælum terræ misceri, vt ita loquar, scirent tamẽ nihil cæco fortunæ arbitrio versari. Deus enim quod facturus erat iam testatus fuerat per os serui sui: & ex ipso vaticinio colligere prõptũ erat, illas omnes cõuersiones, & turbulentos motus non aliunde proficisci quàm à Dei iudicio. Postquã autẽ Propheta docuit instare grauissimas clades populis omnibus, qui Iudæis erant vicini, aut quorũ fama ad eos peruenerat, postremo loco dicit, *Rex Sesach bibet post eos.* Hactenus Propheta visus est eximere ab omni molestia, & periculo Regem Babylonis: collegit omnes populos, & quidẽ non tantùm loquutus est de vicinis, qui ferè contigui erant Iudeæ, sed de Persis, & Medis, & reliquis. Quorsum igitur hoc tendebat, si preteritus fuisset Rex Babylonis? nàm poterat quæri, quomodo hoc esset consentaneũ, vt tyrannus ille impunè effugeret pœnam, cùm tamẽ esset omniũ crudelissimus, & maximè sceleratus. Ergo nũc Propheta dicit Regem Babylonis, vtcunque grassetur eius violẽtia per omnes populos, & impunè lasciuiat: tamen venturũ suo tempore ad reddendã rationem. Summa igitur est, Deũ pœnam differre aduersus Chaldæos, donec eorũ opera vsus fuerit ad perdendas omnes gentes, de quibus hactenus disseruit Ieremias. Cur autẽ vocet Regem Babylonis *regem Sesach*, hîc exoritur quæstio: & quidã malunt simpliciter accipere de rege ignoto, quoniã scimus propriũ fuisse nomẽ viri: sicuti patet ex quibusdã Sacræ historiæ locis. Sed sentẽtia illa nihil habet firmi: quia non dubiũ est, quin Pro- 1. Rg. 11.
pheta hîc loquatur de insigni aliquo Rege: deinde, nõ dubiũ est, quin moneat tanquã de re maxi 40, & 1.
mè seria, non esse cur niorà contabescãt piorum animi, si videant Regẽ istum Sesach non statim Chro. 12.2.
vnà cum aliis trahi ad pœnas. Alii diuinãt Sesach fuisse vrbẽ præclarã in Chaldæa. sed nulla necessitas cogit tã leues & friuolas cõiecturas arripere. Nõ dubito igitur, quin recta sit illa sentẽtia quã sequutus est Chaldæus interpres, quòd scilicet Sesach sit Babel. Nã quòd Alphabetũ hodie Iudei nominãt את בש, non est nouũ commentũ. Apparet ex Hieronymo fuisse illã diuturnã obseruationẽ. nam petit illud tanquã ex vltima vetustate, quòd scilicet haberẽt alphabetũ retrogradũ, vt ita loquar. Ponebant igitur loco א vltimã ת, hoc est, primo loco literã ת, vt deinde ponerent ש loco ב. כ autẽ est in medio alphabeto: & ideo Sesach vocatur Babel: & hoc optimè conuenit, quòd scilicet Propheta hîc obscuro nomine designauerit Babylonem. Sed tollitur omnis ambiguitas ex alio Prophetæ loco. Nam 51. cap. dicit, Quomodo diruta est Sesach? quomodo hęc 51.40.
gloria, vel laus totius terræ intercidit? quomodo Babylon euersa est? certè illic seipsum explicat Propheta. nec opus est igitur aliunde petere interpretationẽ: quia scimus hoc satis tritũ esse Prophetis, vt aliis verbis idẽ repetant. Quoniã igitur priore membro posuerat Sesach, ne quid maneat ambiguũ, ponit Babylonẽ. Sed hîc exoritur alia questio, cur Propheta scilicet non apertè, & ingenuè denuntiauerit interitum tam Regi, quàm populo Chaldaico. Multi existimãt prudenter hoc fuisse factum, ne crearet inuidiã populo suo. Et Hieronymus adducit locũ Pauli, sed perperã, cùm dicit ad Thessalo. Donec venerit defectio: quoniã malè intellexerat locũ illũ Pauli: pu 2. Thes. 2.3.
tabat enim hîc agi de Romano imperio: & error traxit errorẽ, dũ putauit Paulũ fuisse cautũ, vt non concitaret rabiem Imperatoris Romani aduersus Ecclesiã. sed nihil tale est. Qui autẽ repudiant sententiam, quæ verissima est, quòd scilicet Sesach nihil aliud sit, quàm Babylon, vtuntur hoc argumento, nẽpe nõ fuisse Prophetam adeò timidũ, quin palàm de Babylonio diceret quod dicendum erat, sicuti ex aliis locis iam antè vidimus, & patebit iterũ clarius. Ego autẽ non fatebor Prophetã fuisse timidũ, quem videmus intrepidè obtẽperasse Deo, ita vt inter ipsas medias mortes, vt ita loquar, firmus tamẽ steterit: sed alia de causa potius factũ fuisse arbitror, vt obscurius nomẽ poneret, nẽpe vt Iudei scirent nõ esse festinãdũ, cùm prædicta fuisset pœna Babyloni, quia hoc esset vaticiniũ quasi sepultũ, ita vt nomẽ ipsum Proph. reticeret. Noluit igitur cõsulere Ecclesiæ paci, neq; reueritus est Chaldeos, ne scilicet eorũ rabiẽ aduersus Dei populũ accenderet: nihil tale spectauit, sed potius voluit frenũ iniicere nimiæ festinationi: quia & ex cõtextu hoc apparet, *Bibet*, inquit, *rex Sesach post eos*, hoc est, necesse est omnes populos istos perire antequã Deus attingat regẽ Babylonis. Erit igitur nõ tantũ otiosus spectator omniũ cladiũ, sed grassabitur eius sæuitia per omnes terras, donec peruenerit vsque ad cumulũ: *Tunc* autẽ *bibet post reliquos.* Potuit

autem videri hæc frigida esse consolatio, quòd Deus tam longo tempore ignosceret regi Babylonio. Sed oportuit tamē in hac admonitione acquiescere omnes Dei filios, nempe, vt cùm reputarent ordine suo singulos populos manu Dei affligi, statuerent regi etiam Babylonio fore suas vices, & ita seipsos cohiberent, ne præcipiti desiderio ferrentur ad expetendam eius pœnam, sed patienter tolerarent impositum sibi iugum tyrannidis, donec veniret maturum tempus, de quo admoniti fuerant. Sequitur,

27 **Et dices ad eos, Sic dicit Iehouah exercituum Deus Israel, Bibite, & inebriamini, vomite, & cadite, & ne surgatis à facie gladii, quem ego mitto inter vos.**

Hìc redit Propheta ad superiorem sermonem. Dixerat calicem sibi fuisse porrectum è manu Dei, nempe vt eum propinaret cunctis Gentibus. Idem ergo repetit nunc, & confirmat, nō quòd nuntium hunc pertulerit ad cunctas Gētes. diximus enim vtilitatem ex his vaticiniis rediisse ad solos Iudæos. Nunquam sciuerunt vel Tyrii, vel Sidonii se tunc affligi Dei manu, cùm spoliati sunt ab hostibus, nunquā hoc illis venit in mentem, neque etiā edocti fuerant: ergo Propheta nō fuit illis doctor ordinatus, sed tantùm debuit gentem suā monere. Quò tamē maior authoritas constaret vaticiniis, hìc introducitur Propheta tanquam Dei præco, qui denuntiet cladem cunctis gentibus. *Tu* ergo *dices illis, sic dicit* Iehouah. Incognitus erat verus Deus prophanis illis populis, nisi quòd audierant Deum coli in Iudæa: sed interea spernebant, imò pessimè abominabātur veram religionē. Sed quemadmodū iam dixi, Propheta alloquitur suos gētiles, & solos Iudæos, quanuis de exteris illis & remotis Gentibus sermonem habeat. Non possem nunc vlterius progredi.

PRECATIO.

Da omnipotens Deus, quando hodie tot documenta nobis versantur ante oculos & iudiciorum tuorum, & bonitatis tuæ, vt proficiamus in timore nominis tui, neque iram tuā pergamus in nos magis accendere: sed vera resipiscentia tacti quæramus reconciliari tecum: deinde vt miserti etiam tot malorum, quibus hodie mundus affligitur, studeamus reuocare in viam eos, qui videntur deuoti esse suo exitio, vt ita cùm ad te conuersi fuerint qui nunc sunt prorsus remoti & alieni, magis glorificetur nomen tuum, & prædicetur à nobis vno consensu, in eodem Christo Iesu Domino nostro, Amen.

COEPIMVS heri exponere sententiam Ieremiæ, vbi iubet *Gentes omnes bibere ex calice vsque ad ebrietatem.* De metaphora Calicis iam dictum fuit: ratio est, quia Deus pro immēsa sua sapientia nouit vel quid quisque sit meritus, vel quomodo rectum sit nunc leuius nunc grauius castigari. Quoniam ergo non est æqualis modus, aptissimè conuenit similitudo calicis. Cæterùm, propinat Deus interdum calicem, vt tantùm gustet qui non posset ferre grauius iudicium. Scimus enim Deum erga robustos, & peruicaces agere multò durius: si quis autem debilior sit tractatur clementer, & tātùm libat, vel gustat ex calice. Sed Propheta hìc dicit bibendū esse omnibus populis vsque ad ebrietatem, quemadmodum alio loco dicitur, Etiā fæces ipsas exhaurient, cùm de prophanis Gētibus agitur. Inebriat autē, vt antè dixi, homines Deus, vel cùm illos excæcat, & mittit spiritum vertiginis, aut stuporis. Sed refertur nūc verbum inebriandi ad externas castigationes. *Bibite* ergo, *& inebriamini,* hoc est, ne putetis vos defunctos esse, vbi cœperit Deus exigere pœnā de vobis: illa esset vnica potio: sed Dominus vos penitus inebriabit: & ideo adiungit, *vomite, & cadite.* nam qui ita ebrii sunt, vt sese ingurgitauerint, & crapula ferè sint turgidi, illos necesse est vomere. Vomitus autē generat concussionē cerebri, ita pedes officiū suum amplius nō faciunt, imò nulla corporis pars facultatē suā retinet. Summa est igitur, quia Deus longo tempore distulerat suum iudicium, & populi omnes obduruerant cum sua patiētia illos inuitaret ad resipiscētiā; nunc grauissimā vindictam instare omnibus illis, quæ morā vel diuturnitatem cōpenset. Quòd autē hinc colligūt quidā Interpretes, nihil profuturas omnibus populis pœnas esse, de quibus nunc concionatur Propheta, hoc mihi firmum non videtur. Nā loquutus est de electo populo. Certū autē est, aliquos resipuisse, vtcunque fuerint exiguus numerus. Deinde, videbimus promitti etiā Gētibus prophanis veniam, & salutē, postquā sua iudicia aduersus illas Deus exercuerit. Simpliciter igitur interpretor hæc verba, quòd nō tātū gustabūt ex calice Domini, sed bibent vltra satietatē, vt similes futuri sint ebriis, imò attonitis, quia grauitas pœnarum illis ferè mētē excutiet. Nihilo solidior est ratio Hieronymi, cùm dicit tantùm ad reprobos spectare Prophetæ sermonē, quoniā subiicit, *& ne surgatis.* Putat Hieronymus hoc verbo designari vltimā desperationē. sed Proph. meo iudicio, nihil aliud intelligit, quā fore adeo atrocē Dei vindictā aduersus omnes populos, vt post diuturnū tēpus maneāt vestigia: quēadmodū si quis ebrius non possit

Abdiæ 1.16.

non possit tota nocte,& toto die exhalare crapulam,sed stupidus sit vsque ad tædium,vel etiam phrenetide laboret.hoc idem intelligit Propheta cùm dicit,*Ne surgatis*.Iam sequitur, *à facie gladii quem ego mitto inter vos.* Sine figura nunc exprimit quod de ebrietate,& vomitu dixerat,népe quia tantus horror occupabit eorum mẽtes,vt iaceant prorsus attoniti. Sed gladium se pronuntiat Deus missurum aduersus illos,vt intelligant Iudæi, quemadmodũ iam antè dictum fuit, vbi omnia ferè permixta fuerint,dominari tamen moderatum Dei iudicium. Nunc sequitur,

28 Et erit,si renuerint ad sumendum,*hoc est,sumere*, calicem è manu tua ad bibendũ,tunc dices ad eos,*copula enim debet resolui in aduerbium temporis*,sic dicit Iehouah exercituum, Bibendo bibetis.

Hoc versu significat Propheta,quãtumuis refractariæ sint Gentes,nihil tamẽ sua contumacia profecturas,quia velint nolint cogentur bibere ex calice. Sed vt vehementior sit oratio, inducit ipsas renuẽtes:*Si recusauerint accipere calicem*,inquit Deus,*dices,Bibendo bibetis*.Diximus antehac, Prophetam non fuisse præfectum Gentibus doctorẽ.Ergo hæc doctrina nihil ad exteros: sed tota eius vtilitas residere debuit in Ecclesia Dei : ideo respectu populi Dei hoc dicitur, vt sciant, postquam Deus sumere de sceleribus hominum pœnam decreuit, omnes qui obnoxii sunt eius iudicio,non posse effugere.Sunt quidẽ sæpe homines equis peruicacibus similes, qui calcitrant, & frociunt,& tumultuantur aduersus sessorem suum,& mordent etiã:sed Propheta significat, Deum instructum esse potentia,qua compescat talem cõtumaciã.Breuiter tamẽ admonet quàm sint immorigeri plerique,imò ferè omnes,vbi castigantur Dei manu. Rarum enim est exẽplum, vt qui peccauit, libẽter & placidè subiiciat se Deo,& agnoscat se iustè puniri: imò qui fatentur se grauius aliquid meritos,fremunt nihilominus aduersus Deum, quia exhorrẽt vindictam eius: non sentiunt autem misericordiam,neque quicquam sibi veniæ promittunt.Non mirum est igitur, quòd Propheta hîc tribuit prophanis hominibus , tam Iudæis quàm exteris ingenium durũ & rebelle,vt calcitrent aduersus Deum,& conentur se subtrahere ex eius manu: denique modis omnibus studeant effugere iudicium eius.Hæc ratio est,cur dicat,*Si renuant sumere calicem è manu tua*.Ergo hoc videmus non debere referri simpliciter ad verba . neque enim Propheta cum illis extraneis loquutus est,sed rem ipsam,vel affectum potius spectari. Nam fuit in illis gentibus aliquid potentiæ:nec dubium est,quin feruenter incubuerint ad defensionem suæ salutis. Hoc igitur fuit renuere,de quo nunc loquitur Propheta.nam cum hostis aggressus est Moabitas,non statim cesserunt:idem etiam aliis contigit. Tyrus erat ferè inexpugnabilis. erat enim sita in medio mari:vnde facillimum fuit arcere omnes hostes ab accessu. Cùm igitur pertinaciter resisterent suis hostibus,dicuntur *renuisse calicem è manu Dei*, quia visi sunt sibi posse depellere malum quod instabat.Sed vtcunque putarent se fore inuictos,& confisi sua potentia, acriter sese opponerent hostibus,dicit tamen Deus irritos fore conatus illos & inutiles:*bibendo*,inquit,*bibetis*. Sequitur ratio,

29 Quia ecce in vrbe,in qua inuocatum est nomẽ meum super eam, ego incipio ad malefaciendum, *ad malum inferendum*,& vos innoxii eritis? non eritis innoxii:quia gladium ego aduoco super omnes incolas terræ dicit Iehouah exercituum,

Probatio ex comparatione minoris & maioris additur. sic enim ratiocinatur Propheta, Si Deus Sanctæ vrbi nõ parcit,in qua sibi delegit Templũ,& voluit nomen suum inuocari,quomodo ignosceret extraneis,quibus nihil vnquã pollicitus est?quia ducebat pro alienis?ergo si lignũ viridè consumitur,aridum non manebit saluum . hæc summa est. Idem argumentum aliis verbis exequitur Apostolus. Postquam enim dixit iudicium incipere à domo Dei, continuò pòst subiicit,Quã horribilis ergo vindicta ipsius Dei apertos hostes manet? Atque hinc colligitur vtilis doctrina Si enim Deus nõ tãtùm promiscuè se vindicem scelerum fore assereret,sed citaret primo loco ad tribunal suum Ecclesiam,quam elegit,posset videri deterior eius conditio,quàm aliarum Gẽtiũ.Ergo possent piorũ animi concidere,si ita secũ reputarẽt: Videtur hoc singulare Dei beneficiũ esse,quòd nos sibi propius adiunxit:atqui cedit hic honor in pœnam duntaxat. Deus enim conniuet ad scelera Gentiũ, & videtur illa obliuione sepelire : simul autẽ atque lapsi sumus,sentimus signa iræ eius. Præstaret igitur nos procul ab ipso distare, eúmq; nõ gerere tam sollicitam nostri curam. Fideles igitur hoc modo præferrent sibi incredulos. Sed hæc doctrina mitigat omnem acerbitatem doloris,qui alioqui posset nos ad amarulẽtiam prouocare.Nã cum hoc nobis proponitur , Deum incipere ab Ecclesia, vt longè grauius sæuiat contra incredulos, vbi diu ipsos tolerauerit,atque ita longè grauius pereant,quàm ipsi fideles , quemadmodum lignum aridũ citius cõsumitur quàm viride:cùm ergo hoc nobis proponitur,certè habemus materiã nõ parui solatii,nec vulgaris. Videmus ergo quorsum hoc addiderit Ieremias,népe quãtũuis 1. Petr. 4.17.

Gentes reluctetur aduersus Deum, cessuras tamen velint nolint, quia Deus erit potentior: ratio? nempe cùm Deus electo populo non parcat, quomodo impunè illuderēt ei prophanæ Gentes, & non sentirent ipsum esse totius mundi iudicē? Ergo veniat nobis in mentē hæc doctrina quoties caro nostra ad fremitū nos impellit, vel ad impatientiam, melius nobiscū agi, quòd incipit Deus à nobis, quia tandem trahentur etiam suo ordine prophanæ gentes ad interitum: nos autem tan-
2. Thessa. 1. tum temporalibus pœnis defungi, vt Deus tandē pro paterno suo fauore nos erigat. Et ideo etiā
4. 5. Paulus dicit hanc esse demōstrationē iusti iudicii Dei, dum fideles subiiciuntur multis miseriis. cùm enim Deus filios suos castiget, quorum tamē obsequium probat, nōne quasi in speculo licet contemplari quod adhuc occultum est? nempe horribilem pœnā incumbere omnibus incredulis. Deus ergo repræsentat hodie nobis interitum hostiū suorum, dum nos paterno more castigat: & hæc est certa demonstratio, aut viua imago iudicii eius, quod increduli non metuunt, sed securè ridēt. Dicit autem, *Ecce incipio ad malum inferendum* הרע, est malefacere propriè, & dura esset loquutio, cū Deus dicitur malefacere, nisi quòd debet cōmunis vsus eā mollire. Qui mediocriter exercitati sunt in Scriptura sciunt vocari mala res aduersas, nēpe ex hominū sensu. Dicitur ergo Dominus malū inferre hominibus, nō quòd noceat ipsis, vel quòd iniq; aut crudeliter sæuiat in eos: sed quoniā quicquid aduersum est hominū animo, sentiūt & vocāt malū. *Incipio* igitur *malefacere in Vrbe, in qua inuocatum est nomen meum super eam.* Dicitur inuocari nomen Dei super aliquē populū, vbi se promisit fore custodē, & tutorē illius populi: dicitur etiā inuocari nomē eius, cū homines ad eius fidē, & tutelā se cōferūt. Sed tenēda est genuina significatio, quòd inuocetur nomē Dei super aliquē populū, vbi populus censetur esse sub eius fide, & custodia: quemadmodum nomen Dei inuocatū est super filios Abrahæ, quia pollicitus fuerat se illis fore in Deum, & gloriabantur se esse peculiarem eius populum, nēpe adoptionis gratia. Ita inuocatū fuit nomen Dei super Ierosolymā, quoniam illic erat Templum & Altare, & quoniā Deus vocabat quietem suam vel domiciliū, ideo nomen eius fuit illic celebre, & hoc est quod Gallicè dicimus, *Se reclamer, il se reclame d'vn tel,* nempe qui hunc vel illum sibi patronum esse asserit, vt sub eius præsidio lateat. Sic etiā Iudæi olim inuocarunt nomen Dei, cùm dicerent se ab ipso electos esse in populum. Imò etiam hoc refertur ad homines: inuocatum fuit nomen Iacob, Isaac, & Abrahæ super duodecim Tribus, quia scilicet cùm vellent recumbere in fœdus Dei, originem suam reputabant, & quia erant progeniti ex sanctis patribus, cum quibus pepigerat fœdus suū Deus, & quibus pollicitus fuerat se semper fore illis in Deum: Israelitæ omnes inuocabāt Abraham: nō quòd cultum illi offerrent, sed quia cùm essent eius soboles, meritò statuere poterant fœdus gratuitū, quo Deus illos sibi adoptauerat, transmissum ad se fuisse. Sed etiā alio sensu potest sumi inuocatio, quoniā scilicet quotidie sacrificiis Deum placabant, & precibus: vbi salutē suam cōmendabāt Deo, semper cōiunctum erat sacrificiū, & simul promissa erat illis expiatio. Posset igitur hoc modo sumi verbū Inuocari, vel inuocatum est, נקרא: quòd scilicet Deū scirent sibi esse propitiū, si ex animo resipiscerent. Cùm ergo inuocatum esset nomen Dei in Vrbe illa, qui fieri potuit, vt Gentes impunè euaderēt iudicium, cui subiecta fuerat Sancta ciuitas? Sed prior expositio mihi magis placet. & nō dubium est, quin Deus hîc loquatur de gratuita adoptione, qua adoptauerat sibi populum illum: inde inuocatio, vel gloriatio de qua nunc agitur. Quoniā autē difficile erat persuadere Israelitis quod dixerat Propheta, ideo inculcat: verbo eodem repetit rem satis per se clarā: *Et vos,* inquit. non dicit tantùm הנקו, sed ponit הנקה, *an innoxii essendo eritis innoxii?* & ita refellit peruersam contumaciam, qua poterāt turgere Gentes, cum & suas opes, & multitudinem, & alia spectarent: deinde cùm spernerent quicquid Prophetæ Ierosolymæ clamabant. hoc enim nihil ad ipsos. Et interrogatio per se est emphatica, *Vos ne? possetis ne esse vllo modo innoxii?* נקה significat esse innoxium, sed transfertur ad pœnam, sicuti עון significat ipsam iniquitatē: sed à culpa ad pœnam transfertur. Sic dicitur non fore innoxius, qui non poterit se eximere à iudicio Dei, neque immunis esse. Cōfirmat hanc sententiā cùm dicit, *quia gladium ego aduoco super omnes incolas terræ, dicit* Iehouah *exercituum.* Hæc confirmatio minimè superuacua est, quia creuerat insolētia Gētium ex tolerantia Dei, cùm longo tēpore, imò multis iam seculis fuissent quieti, & delitiis
Iere. 48. 11. suis vacassent, & dormiissent quasi in suis fæcibus, vt alibi dicitur. Propheta igitur nūc pronuntiat *Deum aduocare gladium super omnes incolas terræ.* Nam sæpius, & variis modis populum suum castigauerat, cùm Gētes essent extra omne periculū, & extra omnē molestiā. Dicit autem nunc *se gladium aduocare,* quo persequatur omnes illos, quibus visus fuerat ignoscere. Dicitur autem Deus aduocare tam gladiū, quàm homines. nam dicitur Nabuchadnezer pugnasse sub Dei auspiciis: dicitur fuisse quasi conductitius miles. Sed de gladio nunc loquitur Deus, vt sciamus in arbitrio eius esse, mouere bella, & sedare, quoties visum est: & ita gladiū, tametsi gestatur manu hominis, non moueri tamen hominis arbitrio, sed Dei arcano impulsu. Sequitur,

30 Et tu prophetabis ad eos, *vel, contra eos,* omnia verba hæc: & dices illis, Iehouah ab excelso rugiet, & ex habitaculo sanctitatis suæ edet vocem suam:

cem suam: rugiendo rugiet super habitaculum suum celeusma, *clamorem potius generaliter*, quasi prementium torcular respondebit super cunctos incolas terræ.

Nomen הידד vertunt Celeuma, vel celeusma: aliis magis placet vertere Lugubrem cantionē: sed sæpius occurrit cùm agitur de vindemiis. Celeusma autem nauticum est, quemadmodū scitur. etymologia quidem est generalis, & κελεύειν est hortari: & celeusma nihil est aliud quàm exhortatio. Sed quoniam vox illa tantùm de nautis reperitur, ideo mihi magis placuit ponere Clamoris nomen. Dicit igitur, *Tu propheta contra eos, hos omnes sermones, dicendo ad eos*. Iam admonui Prophetæ non fuisse datum mandatum, vt descenderet ad Gentes, & singulas alloqueretur: denique vt obiret munus propheticum apud illas. Sed quanuis pedem Vrbe non moueret, effectus tamen prophetiæ penetrauit ad omnes terræ plagas. Non fuit igitur præconium Ieremiæ vanum, quia intellexerunt Iudæi ipso euentu in lingua sancti viri fuisse Spiritus potentiam in salutem omnium piorum, & ad perdendos omnes incredulos. Hoc sensu igitur iterum mādat Deus, ac præcipit, *vt prophetet contra Gentes, & ipsis dicat*, non quòd sermonē ad illas direxerit: sed cùm Iudæos doceret, habuit eius doctrina effectum in omnibus populis. Dicit autem, *Deus ab excelso rugiet, & ex habitaculo sanctitatis suæ edet vocem suam*. Metaphora rugitus satis trita est. Videtur quidem duriter hoc pronuntiari de ipso Deo: sed scimus quàm tardi sint homines, & quàm sibi indulgeant in sua socordia, quanuis Deus illis minetur. Ergo Deus hyperbolicas loquendi formas vsurpās, coarguit hominum stuporem, quia non possit eos loquendo mouere, nisi modum excedat. Hæc igitur ratio est cur se leoni comparet, non quòd imaginari oporteat esse quicquam in eo truculentum, aut sæuum: sed iam dixi, non posse aliter affici homines, nisi Deus alienam personam induat, & prodeat in medium tanquam leo, qui tamen non frustra alibi asserit se tardum ad iram, propensum ad misericordiam, & longæ patientiæ, & quod sequitur. Sciamus itaque damnari impium contemptum, quo ferè omnes fascinati sunt, vbi Deus ita se transfigurat, & cogitur se facere similem leoni. Dicit autem, *Rugiet Deus ab excelso, & ex habitaculo sanctitatis suæ dabit vocem suam*. Cùm de Excelso loquitur, probabile est designari cœlum: Habitaculum autem sanctitatis sæpe accipitur pro Sanctuario, vel Templo. sed aliis locis, vbi idem repetitur, vocatur etiam cœlum habitatio sancta Dei, vel sanctitatis. Interea nihil erit absurdi, si dicamus Prophetam hoc loco alludere ad Templum, & ita alludere, vt Iudæos attollat sursum, qui defixi erant in externo Templi cōspectu. imò circunstantia loci id postulat. Perperam quidem putabant Deum sibi esse alligatum, quia dictū fuerat, Hæc requies mea in seculum seculi: hîc residebit nomen meum, & virtus. Perperam putabant nullum esse Deum, nisi inclusus esset in illo visibili & externo sanctuario. Hinc illa superbia, quam obiurgat Isaias, & in quam seuerè inuehitur cùm dicit, Quisnam locus requieti meæ? cœlum est sedes mea, & terra scabellum pedum meorum. Quem locum igitur mihi ædificabitis? illic Propheta non simpliciter contra superstitionem disputat, vt multi existimant: sed potius retundit stultam arrogantiam, quòd scilicet populus putabat Deum non posse ab illo materiali Tēplo vnquam auelli. Cæterùm, modò tollantur vitia, non de nihilo Tēplum nomen obtinuit regiæ Dei sedis. Sic nunc Propheta, quanuis Deum supra cœlos attollat, simul ad Sanctuarium visibile alludit, cùm dicit, *rugiet Deus ab excelso, & ex habitaculo sanctitatis suæ edet vocem suam*, hoc est, quanuis putent Gentes Deum in angulo sedere, & quiescere, solium tamen illius in cælo est. nec obstat, terrestre quòd sibi elegit domicilium, quin sit imperium totius terræ penes illum, ideóque extendet vindictæ suæ documenta aduersus omnes populos: verùm in gratiam Ecclesiæ suæ acsi è Tēplo prodiret, & iterum repetit: *Rugiendo rugiet super habitaculum suum*. Hieronymus solet vertere nomen hoc, Decorem, pulchritudinē: & tamē locus hic satis conuincit non posse aliter accipi, quàm de habitaculo, vt multi alii. Postea descendit ad aliam figuram: quòd *scilicet respondebit clamorem tanquam prementium torcular super cunctos habitatores terræ*. Hæc repetitio, & varietas sermonis confirmat quod dixi, nempe Deum hyperbolicè prædicare vehementiam suæ vocis, vt terrorem securis & torpidis incutiat. Et videtur hîc Propheta innuere, quanuis nullus hortator accedat, tamen satis violentam fore Dei vocem. Qui enim torcular premunt inuicem, & mutuo clamore sese incitant, alius alium aduocat, & ita sese acuunt ad diligentiam. Est igitur mutuus aliquis consensus tam inter nautas, vbi canunt suum celeusma, quàm inter operarios, qui vuas premunt in torculari. Sed quanuis Deo nullus adsit hortator, ipse sibi sufficiet. *Respondebit* ergo. poterat Propheta aliud verbū ponere, sed dicit, *respondebit*, & cui? nempe sibiipsi, hoc est, etiam si omnes conspirent ad extinguendam Dei vindictam, tamen ipse superior euadet, neque opus habebit alieno subsidio. Tandem sequitur,

Psal. 86. 15

Ps. 132. 1

Isa 66. 1

31 Peruenit, *hoc est, perueniet*, sonitus, *vel impetus*, ad extremitatem terræ: quia lis Iehouæ cum Gentibus, iudicium, *id est, contentio, vel disceptatio*,

ei contra omnem carnem: impios dabit ipsos, *tradet*, ad gladium, dicit Iehouah.

Prosequitur eandem sententiam: dicit tam horribilem fore impetum, vt penetret vsque ad extremas mundi partes. שאון significat Strepitum, vel sonitum: accipitur tamen pro violentia, & impetu: & vterque sensus non malè quadrat præsenti loco. *Sonitus* ergo, vel impetus *perueniet vsque ad extremas partes terræ*. Iã sequitur, quòd lis sit Deo cum omnibus populis: vbi videtur Propheta occurrere quæstioni, quæ moueri poterat, Quid hoc sibi vult, Deum tam repente tumultuari, cùm multis seculis fuerit quietus, nec signum aliquod dederit suæ vindictæ? Nam diximus Gentes illas, quarum facta fuit mentio, diu fuisse tranquillas. Ergo respõdet Propheta obiectioni tacitæ, & dicit *nunc litem esse Deo*. Non semper est litigandi tempus: qui aduersarium suum non statim apud iudicẽ aggreditur, sed blandè cum ipso agit, & cupit amicè ab ipso impetrare quod rectum est, ille nihil remittit de iure suo. Nam, vbi expertus fuerit talem contumaciam in aduersario suo, vt nihil humaniter agendo proficiat, poterit tunc cum ipso litigare. Idem ergo nunc exprimitur à propheta quòd *scilicet Deus nunc litiget cum Gentibus, & disceptet cum vniuersa carne.* Deus quidem propriè loquendo iudex est mundi, neque vel in cælo, vel in terra arbiter, aut iudex reperietur, coràm quo disceptet: sed loquutio tamen hæc digna est notatu, quia Deus omnes querimonias refutat, quibus solent contra ipsum insurgere homines. Nam qui centies male cõscii sibi erunt, tamen obstrepent Deo, si seuerius ipsos puniat, & dicent se plecti vltra meritum. Deus ergo hac ratione dicit, cùm pœnam exigit, se non exercere potẽtiam tyrannicam, sed perinde esse acsi disceptaret cum peccatoribus. Interea commendat bonitatem suam à fine pœnarum, quòd scilicet nihil aliud spectet, vbi rigidus est in puniendis sceleribus, nisi vt ius suum impetret: & quia non potest hoc blandè agendo, extorqueat quasi legum auxilio. Notemus ergo nihil detrahi potẽtiæ vel summo imperio Dei, vbi dicit se disceptare, vel litigare cum hominibus: sed ita refutari omnes obstreperas voces, quibus aduersus ipsum fremunt impii, quasi sine modo in ipsos sæuiret: deinde finis notatur omnium pœnarum, quòd scilicet Deus descendat tanquam pars aduersa, & non aliud habeat propositum, quàm vt nos ad rationem, & æquitatem adducat: quemadmodum qui experitur apud iudicem, ille certè vellet transigere, si fieri posset cum suo reo. sed quia videt nihil esse spei, ideo ad remedium illud sese confert. Ita Deus nobiscum disceptat: quia nisi essemus prorsus desperati possemus tandem cum ipso redire in gratiam, & parata nobis esset reconciliatio, si tantùm ius illi suum permitteremus.

PRECATIO.

Da omnipotens Deus, quando tot modis nos ad te assiduè reducere studes, da inquam, ne indomita contumacia repellamus tam sanctas & humanas tuas admonitiones: deinde etiam ne torpeamus in nostro veterno, sed solicitè ad te confugiamus, & sic suppliciter deprecemur veniam, vt simul ostendamus serium & continuum resipiscendi studium, vt ita modis omnibus nomen tuum in nobis glorificetur, donec perueniamus ad cæleste tuã gloriam, in Christo Iesu Domino nostro, Amen.

32 Sic dicit Iehouah exercituum, Ecce malum egredietur à gente in gentem, & tempestas magna excitabitur à lateribus terræ.

Prosequitur Ieremias sententiam, quam cœpimus exponere proxima lectione. Prius vaticinatus est de iudiciis Dei, quæ instabant multis Gentibus, ita vt comprehenderent ferè omnes regiones Iudæis vicinas, & cognitas: imò nominauit Gentes quasdam procul dissitas. Summa fuit, Deum qui diu pepercerat sceleribus hominum, nunc fore vindicem, vt palàm appareat quando differt pœnas, non tamen ideo elapsos esse impios, quoniam trahentur tempore & loco ad rationem reddendam. Subiicit ergo in eundem sensum, *Egredietur malum à gente in gentem*. Exponunt, Quòd gentes aliæ aliis bellum inferent, vt se conficiant mutuis vulneribus: & sensus hic esset tolerabilis. Videtur tamen aliud velle Propheta, nempe quòd grassabitur vindicta Dei per omnes terras tanquam aliqua contagio. Et in eundem sensum subiicit metaphoram, aut similitudinem procellæ, aut turbinis, aut tempestatis. Nam si quando exorta est tempestas, non desinit in vna regione, sed peruolando longè se diffundit: & ita docet Propheta, etiamsi non statim arripiat Deus cunctas gentes, vt pœnas de illis exigat, tamen fore omnium iudicem, quia transibit longè & latè eius manus tanquam procella. Sic igitur interpretor, non quòd gẽtes aliæ aliis bellum inferent:

ferent:sed quòd vbi Deus executus fuerit iudicium suum in vna gente,postea ad alteram transi liet, vt finem non sit facturus,donec compleuerit quod ante vaticinatus est Ieremias. Et ex secũdo mẽbro versus hoc videtur clarius posse colligi.neque enim de bellis intestinis hoc exponi potest, *Quòd excitabitur tempestas magna à lateribus terræ*. Videmus ergo Deum aliud velle,quòd scilicet non fatigabitur,cùm cœperit vocare homines ad iudicium,sed comprehendet hinc inde & ex terris remotis qui putabant se esse extra periculum:sicuti cum exurget tempestas, videtur tantùm minitari exiguo spatio terræ,sed statim sese proiicit,& occupat totum cælum:sic etiã Deus *vindictam suam* dicit *venturam à lateribus terræ*,hoc est, à locis remotissimis, ita vt nulla distantia impediat quò minus compleat quod prædixit per seruum suum. Sed hoc etiam ad vsum nostrum accommodari potest. Quoties enim videmus clade aliqua affligi hãc vel illam gentem, debet nobis venire in mentem hæc sententia,quòd Deus tempestiuè nos admoneat,ne scilicet abutamur eius patientia,sed eum præueniamus antequam ab vno latere terræ ad nos vsque transeat flagellum eius. Denique simul atque exerit Deus signum aliquod iræ suæ,statim nobis occurrat, posse vno momento diffundi per omnes terræ extremitates,ita vt nullus angulus futurus sit immunis. Nam si declarat suam potentiam in turbine, aut procella, quid fiet, vbi clarius, & propius volet ostẽdere suum iudicium,acsi manum suam visibili modo proferret? Hæc igitur summa est huius versus. Postea sequitur,

33 Et erunt interfecti Iehouæ in die illa ab extremitate terræ ad extremitatem terræ. Non plangentur,& nõ colligentur, & non sepelientur: stercus in superficiè terræ erunt, *id est, pro stercore*.

Hic versus exponit quod nũc dixi. Vnde etiam rursus apparet, Prophetam non fuisse loquutem de mutuis cladibus,quas gentes aliæ aliis intulerint:sed simpliciter denuntiasse iram Dei instar procellæ diffusum iri,vt inuolueret omnes populos & terras. Non dubium est quin Propheta cõtinuet suam sententiam: videmus autem quid hìc dicat: *& interfecti Iehouæ erunt in die illa*: reuocat nos ad solum Deum,postea aliter loquetur. hoc autem loco non proponit nobis ministros vindictæ Dei,sed Deum ipsum quasi per se agentem. *Erunt* ergo *interfecti Iehouæ*: alii ponũt Vulneratos,& חלל significat vulnerare,& occidere: melius conuenit præsenti loco Interitus. *Interfecti* igitur *Iehouæ erunt ab vno extremo terræ vsque ad aliud extremum*: ac si diceret, Deũ nõ cõtentũ fore,vbi pœnã sumpserit de tribus,vel quatuor populis,donec per omnes terræ plagas sese ostẽderit iudicẽ. Hic aũt locus dignus est notatu,quia sæpe miramur cur Deus cõniueat ad tot hõminũ scelera quæ nemo nostrũ tolerat Sed si expendimus quàm horribilis fuerit tẽpestas,de quã nũc Propheta disserit,sciemus Deũ quiescere ad tẽpus,quò magis inexcusabiles reddãtur improbi & scelesti. Interea fuit certè hoc triste spectaculũ:cũ tot regiones & prouinciæ cõtinuo tenore paterentur diuersas clades,putabat aliquis populus secum esse actum paulò melius,quàm cum vicinis: sed paulò pòst videbat crudelius se tractari. Interea hoc tamen fuit generale, iram Dei diffundi per omnes terrę extremitates. Atrocitatem amplificat tribus verbis, *quòd non plangentur, neque colligentur, neque sepelientur, sed erunt tanquam stercus, & ita iacebunt in superficie terræ*. Diximus aliis locis luctum nihil mortuis prodesse: sed quoniam officium est humanitatis, meritò censeri inter pœnas temporales: sicuti cùm priuatur aliquis sepultura, certè nihil conducet mortuo si eius cadauer in sepulchro reconditum fuerit. Scimus enim sanctos Dei seruos sæpe vel exustos fuisse, vel suspensos, vel expositos bestiis: & tota etiam Ecclesia conqueritur iacuisse cadauera in circuitu Ierosolymæ, & fuisse escam auibus cæli, & bestiis terræ. Sed hoc non obstat, quò minus sepultura sit testimonium paternæ Dei beneuolẽtiæ erga homines. Cur enim voluit homines potius sepeliri, quàm bruta animalia, nisi quòd voluit extare specimen immortalis vitæ? Ergo cùm sepultura tale sit fauoris Dei signum, non mirum est, si denuntiet sæpe reprobis, cadauera ipsorũ proiectum iri, vt careant sepulchri honore. Sed tenendum est illud principium, pœnas temporales communes esse tam filiis Dei, quàm extraneis: promiscuè Deus extendit pœnas temporales tam ad filios suos, quàm ad incredulos, vt appareat, spem nostrã nõ debere esse in terra defixam. Sed quicquid sit, cùm Deus hoc genere pœnæ vtitur aduersus incredulos, simul addit aliquam notam, ex qua possit intelligi, non frustra, nec temere hoc accidere, quòd priuentur sepulchro qui digni sunt, quos Deus exterminet è terra, & quorum deleat memoriam, ita vt non reputẽtur inter homines. Sed diximus etiam alibi, has loquutiones admittere alium sensum, qui tamen non est diuersus, sed coniunctus, nempe quòd tãta futura sit strages, vt nemo supersit qui exhibeat officium hoc socio suo, aut vicino, aut fratri. Nam si moriantur quatuor, vel decem, vel centũ, poterunt sepeliri: si autem Deus vno die ingentem multitudinem gladio interimat, nemo sufficiet ad curam sepulturæ, quia pauci erunt superstites, qui etiam metuent sibi ab hostibus. Ergo Prophetæ cùm dicunt cariturós luctu, & sepulchro quos Deus interfecerit, intelligunt tantam fore

Psal. 79.2

turbam, vt iaceant omnes super terram, quia nemo audebit humanitatis officium erga mortuos præstare, & si omnes conferrent sua studia, non possent tamen sufficere: tanta erit multitudo. Ita confirmat Ieremias quod diximus, vindictam scilicet Dei comprehensuram esse omnes terras & populos, vt inuoluat nobiles cum vulgo, & vix relinquat exiguum numerum. Eodem pertinet quod addit, *futuros tanquam stercus in terra*. Ignominiosè enim hoc additum est, quoniam vix credibile tunc fuisset, posse tot splendidas, & opulentas gentes, & robustas etiam, exiguo tempore ita consumi. Sed Propheta vt excutiat illam falsam opinionem, dicit fore instar stercoris, tametsi nunc magna sit eorum dignitas, & potentia, & magnæ opes, magnum robur: tamen non posse effugere manum Dei: quoniam potest totius mundi gloriam in nihilum redigere. Nũc ergo tenemus genuinum Prophetæ sensum. Iam sequitur,

34 Vlulate Pastores, & clamate, & volutate vos eximii gregis: quia impleti sunt dies vestri, ad mactandum: & dispersiones vestræ, *vel, afflictiones, confractiones*, & cadetis tanquam vas desiderii, *id est, pretiosum*,

Non dubito quin Propheta nunc peculiariter sermonem conuertat ad gentem suam: quod Interpretes non obseruant, ita non possunt assequi consilium Prophetæ. Vaticinatus est de iudiciis Dei, vt Iudæi cognoscerent se frustra sperare impunitatem, quoniam Dominus veniam non erat daturus cæcis & omnis doctrinæ expertibus, qui poterant ignorantiam obtendere: deinde vt solatium hoc fulciret pios animos, cùm viderent prophanas gentes, quæ erant in eadem noxa, subiici etiam simili iudicio: tandem vt cognito discrimine, confugerent ad Dei misericordiam, & ad resipiscentiam animarentur cùm spem veniæ conciperent. Postquam ergo generalem illam doctrinam tractauit, nunc sese ad populum reducit, cui destinatus erat doctor. Potuit quidem quasi è sublimi pronuntiare quicquid futurum erat in tota terra. nam eò vsque extendebatur quod Deus imposuerat præconis munus. Et scimus quid dictum illi fuerit, Ecce ego constituo te super Gentes & regna: ergo pro ratione officii sui potuit denuntiare cladem omnibus populis, sed non debuit omittere specialem curam electi populi. Et ita interpretor hunc locum, quòd nunc iterum sermonem ad Iudæos dirigat. dicit igitur, *Vos Pastores vlulate, & clamate*. Per Pastores Regem, & eius cõsiliarios, Sacerdotes, & alios gubernatores intelligit: *per eximios gregis* videtur intelligere diuites, quorum melior erat quàm vulgi conditio. Quòd subtiliter quidam exponunt, vocari *eximios gregis*, qui carebant intelligentia, nec erant similes Scribis, & Sacerdotibus, & Regis cõsilio: videtur hoc non satis esse firmum. Retineo igitur quod certius est, nempe vocari *eximios in grege*, qui pollebant diuitiis, & aliqua existimatione: neque tamen tenebant vel reipublicæ gubernacula, vel ipsius Ecclesiæ. Quicquid sit, ostendit Propheta, simul ac cœperit Deus exerere manum suam ad puniendos Iudæos, nullum ordinem fore immunem à luctu, quia incipiet ab ipsis Pastoribus, & eximiis gregis. Addit *impletos esse dies ipsorum*, qua particula obliquè præuenit impiam securitatem, quæ ipsos pridem obdurauerat, vt spernerent omnes minas. Deus enim iam per annos complures clamitauerat, & submiserat Prophetas alios aliis: cùm viderent suspendi executionem pœnarum, putabant fuisse vana terriculamenta. Age ne desinant Prophetæ terrores suos proiicere si libuerit: sed nullus erit effectus. ita impii Dei tolerantiam conuertunt ad materiam suæ obstinationis. Quoniam ergo vitium Iudæis commune erat, nunc dicit Propheta per anticipationis modum, *impletos esse ipsorum dies*. Subaudienda est enim antithesis, quòd Deus illis pepercerit, non quòd clausos habuerit oculos, vel non animaduerterit ipsorum scelera: sed quoniam voluerit dare spatium resipiscendi: cùm autem videret malitiam eorum esse insanabilem, iam dicit *dies ipsorum esse completos*. Et addit, *ad mactandum*. Miror cur docti Interpretes subaudiant, quo alii alios interficiant. Neque enim opus fuit quicquam addere, quia Propheta nihil tale exprimere voluit, neque restringere quod hîc denuntiat Iudæis: ad bella domestica, & intestina. Potius enim scimus interfectos fuisse ab exteris. nempe à Chaldæis. Illud ergo coactum est, deinde repugnat historiæ. Addit, *Et dispersiones vestræ etiam completæ sunt*, vel confractiones. פוץ non tantùm significat dispergere, vel dissipare, sed significat affligere, & conterere: & mihi magis placet nomen Confractionis. Postea addit, *Cadetis tanquam vas pretiosum*. Videtur hæc similitudo parum apta esse. cur enim potius eos non comparat vasi testaceo: quod nullius est pretii, & facilè proiicitur. Cæterùm, voluit notare diuersitatem inter duos status, nempe quamuis dignatus esset Iudæos longo tempore Deus ipse singularibus priuilegiis: quòd tota illa excellentia non præstabit ipsos saluos, quia sæpe continget vas quamlibet pretiosum frangi. Non loquitur autem de vasis aureis vel argenteis, sed de vasis fragilibus, quorum magna olim fuit æstimatio. Ergo vt grauius eos vulneret, dicit fuisse hactenus vasa pretiosa, aut vas pretiosum. Loquitur enim in singulari numero de omnibus: tamen confractum iri: & hoc modo confirmat quod dixi proximo versu, nempe frustra hypocritas confidere præsenti fortunæ, aut superioribus Dei beneficiis, quia poterit in ignominiam conuertere quicquid gloriæ ipsis contulerat. Sequitur:

Et peribit

35 Et peribit fuga à Pastoribus, & euasio ab eximiis gregis.

Explicat quod nunc vidimus. Iubebat enim Pastores vlulare, & eximios gregis sese versare aut prosternere in puluere: nunc causam adiungit, quòd scilicet non poterunt vitam suam ignominiosa fuga seruare. Hoc iam plus satis miserum est, vbi non potest quispiam aliter consulere suæ vitæ, quàm si exilium quærat, vbi futurus sit inops, & egenus, & contemptibilis. Sed hoc quoque denegat Propheta tam Regi, & eius Consiliariis, quàm diuitibus totius Vrbis, & terræ. *Peribit igitur ab ipsis fuga*, inquit. Loquutio hæc satis trita est linguæ Hebraicæ: Periit fuga a me, dicit Dauid, hoc est, non reperio vllum effugium. Sic etiam, *peribit fuga*, hoc est, dum spectabunt huc & illuc, vt sese eripiant à periculo, vndique erunt constricti in tantis angustiis, vt necesse sit tandem porrigere iugulum hostibus. Sequitur, *Psal. 142.5*

36 Vox clamoris Pastorum, & vlulatus eximiorum gregis, quia perdidit Iehouah pascua eorum.

Non tantùm repetit eandem sententiam diuersis verbis, sed aliquid etiam grauius adiungit; quòd scilicet Deus in vastitatem rediget eorum pascua. Prosequitur suam metaphoram. Sicuti enim comparatione vsus est, cùm Regis Consiliarios, & Sacerdotes vocauit Pastores, sic etiam nūc per *pascua* intelligit statum communem Vrbis, & terræ, quasi diceret hactenus fuisse dominatos in terra illa, quæ opima erat, & fertilis, & in qua pollebant dignitate: sed nunc exutum iri bonis omnibus. Postea addit:

37 Et peribunt, *vel, succidentur, vertunt alij*, pascua pacis, *tuguria pacis, hoc est, tranquilla*, à facie excandescentiæ vel furoris, *iræ Iehouæ*,

Eandem sententiam prosequitur, nempe quòd tabernacula, quæ tranquilla prius fuerant, peribunt, vel perdentur. Consultò autem pacata vocat tuguria, quoniam Iudæi cùm viderent hostes non esse sibi infestos, pollicebantur sibi eandem fortunam in futurum tempus. Et fideles quidem hoc optimo iure faciunt, & rectè ex superioribus Dei beneficiis colligunt eundem erga se fore, hoc est, beneficum, qualem se præstitit. Sed præposterè hypocritę qui sine vlla pœnitentia existimant Deum sibi esse obstrictum: & cùm eius iram quotidie prouocent, tamen securè resident in fiducia pacis. Quoniam ergo Deus grauitatem iræ suæ ad illud vsque tempus distulerat, Propheta dicit, quanuis pacata fuerint eorum tabernacula, tamen non posse eximi ab interitu simul ac prodierit excandescētia iræ Dei. Poterat sufficere alterum ex duobus, חרון, vel אף: sed duplicauit Propheta Iram, vel excandescentiam Dei, quo plus terroris incuteret reprobis, qui vt sunt obstinati in sua malitia, sic non mouentur, nisi Deus ingeminet ictus, & iram suam magis ac magis exprimat. Sequitur.

38 Dereliquit tanquam leo tabernaculum suum: quia redacta est terra eorum in vastitatem à facie iræ oppressoris, *aut, prædonis*, & à facie excandescentiæ iræ eius.

Hoc vltimo versu admonet Propheta, frustra Iudæos confidere Dei præsidio, quoniam Templum suum deseret vnà cum Vrbe. Hoc fuit quasi fabulosum. dixerat enim, Hæc requies mea *Psal. 132.*
in seculum seculi. Sed hypocritæ non reputabant, posse ipsum stare suis promissis, vt tamen *14.*
non relinqueret ipsos impunitos. Non poterant igitur hæc duo simul coniungere, Deum semper fore memorem fœderis sui, & tamen futurum esse Ecclesiæ suæ iudicem. Hæc ratio est cur nunc dicat Propheta, *relinquet Deus quasi leo tabernaculum suum*. Quidam exponunt quòd ad breue tempus egredietur, quemadmodum solent leones famelici. sed illud est nimis remotum. Ego igitur non dubito, quin Dei potentiam commendet sub nomine Leonis, quia formidabiles fuissent Iudæi cunctis suis hostibus, si Deus stationem suam non mutasset. Verùm quia eum suis sceleribus expulerant, vt apud ipsos non esset ei domicilium, hinc factum est, vt obnoxii essent & expositi omnium Gentium rapinis. Summa est igitur, Deum quamdiu habitauit in Templo, fuisse instar leonis, vt solo fremitu procul abegerit omnes populos, & defenderit filios Abrahæ: sed nunc quanuis naturam non mutet, nec quicquam detractum sit vel diminutum ex sua potentia, Iudæos tamen non fore saluos, quoniam ipsos deseret. Et subiicitur ratio, quæ hoc cla-

re confirmat, quòd *terra eorum* (ad Iudæos refertur) eorũ igitur terra *in solitudinem erit*. Vnde autem hæc vastitas Iudææ, nisi quia nudata fuit Dei auxilio? Si enim Deus illam protexisset, vt fecerat, poterat solo nutu longè hostes repellere. Sed quoniam aliò migrauit, hinc factum est, vt aperti essent aditus. & ita redigeretur terra in solitudinem. Addit, *A facie excandescentiæ oppressoris*: alii vertunt, columbæ: sed non conuenit. Interea excogitant argutum sensũ, quòd Deus vocetur columba propter clementiam & mansuetudinem: tamen tribuatur iracundia, quoniam cogatur alienam personam induere propter hominum peruicaciam, vbi videt se nihil proficere beneficiis erga ipsos. sed est speculatio longè petita. 'E. יונה significat opprimere, ac rapere: & quoniam sæpius accipitur in malam partem, malo hîc referre ad hostes quàm ad Deum ipsum. Multi quidẽ malunt exponere de Deo, sed non possum amplecti eorum sententiam: quoniam hæc duo membra coniungit Ieremias, quòd scilicet Deus Templum suum deseret, quemadmodum si leo à cauerna sua recederet: deinde quòd venient hostes, qui reperient nudum & vacuum locum. Denique significat expositos fore hostium suorum libidini & rapinis, quoniam destituentur in tempore auxilio Dei & sicuti nuper loquutus fuerat de excandescentia iræ Dei, idem nunc trãsfert ad hostes: & meritò, quoniam exequuntur eius iudicia. Ipsis enim adscribitur quod Dei proprium est, eo respectu, quòd sint eius ministri.

PRECATIO.

Da omnipotens Deus, quando dignatus es nos colligere sub tuam fidem, & custodiam, & te offerre nobis Pastorem, atque etiam exhibere per manum vnigeniti Filij tui: da inquam, vt placidè tibi obtemperemus, & vocem eius Pastoris audiamus, quem nobis præfecisti, vt conseruemur vsque in finem tua bonitate & potentia, neque vnquam abs te euagemur, nec abripiamur post nostras cupiditates: sed sic nos contineamus sub vmbra alarum tuarum, vt semper nobis adsis, & te opponas hostibus nostris, vt ita salui maneamus sub tuo præsidio tam in vita, quàm in morte, per eundem Christum Dominum nostrũ, Amen.

CAPVT VIGESIMVM SEXTVM.

Rincipio regni Ioakim filii Iosiæ regis Iehudah fuit sermo hic à Iehouah, dicendo,

2 Sic dicit Iehouah, Sta in atrio Templi Iehouæ, & loquere ad omnes Vrbes Iehudah, *id est, omnes ciues vrbium Iehudah*, qui veniunt ad adorandum in Templum Iehouæ, hos omnes sermones, quos mandauero tibi ad loquendum ad ipsos, *hoc est, vt loquaris ipsis*, Ne diminuas verbum.

Caput hoc continet memorabilem historiam, cui annexa est valde vtilis doctrina, nempe quoniam concionatus est Ieremias de pœnitentia, quod est vnum ex præcipuis capitibus pietatis: & simul ostendit populum reiici à Deo, quia præfractè contemneret omnes admonitiones, nec vllo modo posset reduci ad sanam mentem. Vtrunque videbimus in hoc capite. Dicit autẽ *sibi datum fuisse sermonem principio regni* Iehoiakim, de quo Rege alibi diximus, vbi recitabat Propheta alias conciones habitas ipso regnãte. Vnde colligimus, librũ hũc non fuisse certa serie contextum, sed collecta fuisse capita, deinde volumen inde fuisse confectum. Neque tamen frustra hîc repetitur tempus, quia scimus etiã miseros aliquid spei concipere ex nouitate. Si diu homines afflicti fuerint, & propè contabuerint in suis malis, tamen vbi noua conditio offertur existimant se fore beatos, & fingunt sibi spes vanas. Talis igitur potuit esse confidentia populi, cùm cœpisset Iehoiakim regnare, quoniam putabant posse res in melius ab illo restitui. Deinde alia etiam circunstantia notanda est, quòd iam propè desperata erat populi conditio: tamen obdurüerant contra Deum, vt contumaciter resisterent Prophetis. Vnde apparet, reprobos magis ac magis exasperari Dei flagellis, neque vnquam verè, & sincero affectu humiliari. Hæc igitur ratio fuit, cur tam duriter loquutus fuerit Ieremias ex Dei mandato. Reliqua prætereo, *quòd datus fuerit sermo à Iehouah*. Nam hoc modo nihil sibi arrogat, solùm testatur, vt necesse erat maximè apud illam præfractam gentem, se nihil afferre proprium, sed doctrinam suam è cælo

profectam esse. Hîc esset locus communis tractandus, Deum solum audiendum esse in Ecclesia sua: deinde, neminē posse sibi asserere Prophetæ aut Doctoris nomen, nisi quem Dominus creauerit, & præfecerit, deinde cui mandauerit has partes. Sed hæc alibi & sæpius, & satis prolixè fuerunt tractata: & non libenter insisto in locis communibus. Satis est tenere quorsum dicat Ieremias *sermonem sibi datum fuisse à Iehouah*, nempe vt authoritatem sibi conciliet. Atqui non iactat suam sapientiam, nec quicquam vel humanum, vel terrestre, sed tantùm dicit se loqui quod Dominus præcepit. Subiicit, *Sic dicit Iehouah, Sta in atrio domus* (ad verbum, sed domus accipitur pro Templo) *Sta* ergo *in atrio domus* Iehouæ, inquit: quia non licebat populo ingredi in Templum, ideo iubetur Propheta manere in eo loco, vnde possit exaudiri ab omnibus. Erat, quemadmodum vidimus, ex ordine sacerdotali: sed parum iuuisset cum Leuitis habere hunc sermonem. Oportuit igitur ipsum prodire in lucem, & perferre ad totum populum quæ hîc recitantur Dei mandata, nec modò ad ciues Ierosolymæ, sed etiam ad omnes Iudæos: quod etiam disertè exprimitur: *Alloquere omnes ciues vrbium Iehudah*, inquit. postea addit, *Qui veniunt vt adorent in Templo Iehouæ*. Videtur consultò Deus occurrere superbiæ eorum, qui putassent sibi fieri iniuriam, quòd tam duriter obiurgarentur: Quid? nos relictis vxoribus, & liberis huc sumus profecti ad colendum Deum: deposuimus omnem curam priuatæ vtilitatis: hîc incommodè habitamus: possemus apud nos tranquillè agere, & frui nostris bonis: facimus magnos sumptus: iter est laboriosum: deinde, afferimus huc sacrificia & fraudamus nos quotidiano cibo, vt Deus colatur à nobis. interea tu seuerè in nos inueheris, & nihil ex ore tuò audimus præter meros terrores: hoc ne æquum est? an Deus talem mercedem rependit suis seruis? poterant igitur ita litigare cum Propheta. Sed præuenit illas obiectiones, & concedit illis quod poterant obtendere, venisse scilicet eòs in Templum, vt sacrificia offerrent: sed aliud requiri à Deo: itaque non esse defunctos, cùm in Templum venissent, nisi fideliter obedirent Deo, & eius Legi. Nunc ergo videmus cur Propheta exprimat *se missum fuisse ad eos omnes qui ascenderant Ierosolymam*, nempe vt Deum adorarent. Ipsa quidem actio per se non potuit vituperari, imò non vulgari laude digna erat, quòd scilicet ita sese exercerent in Dei cultu: sed quia non spectabant Iudæi quorsum iussisset Deus sibi offerri sacrificia, & quorsum etiam mandasset omnes illos externos ritus: ideo necesse fuit illis eripi hunc errorem, quo nimis imbuti erant. *Loquere hos omnes sermones, quos mandaui tibi, vt loquaris ad eos*. Iterum confirmat Propheta se non esse authorem huius doctrinæ, sed ministrum duntaxat, qui fideliter perferat quod Deus mandauit. Atque ita non potuit obiicere populus esse eius commenta, quæ postea in medium protulit, quia repulit à se hanc calumniam. Poterunt etiam falsi prophetæ idem iactare: sed Ieremias habuit certa insignia suæ vocationis, vt Iudæi cùm illum repudiarent, sibi ipsis essent iudices, quoniam conscientia tenebat ipsos satis supérque conuictos. Sed ex hoc loco, & similibus semper colligere licet, neminem excellere vel ingenio, vel doctrina, vel sapientia, vel authoritate, qui propterea sit audiendus, nisi ostendat se esse Dei ministrum. Postea addit, *Non diminues verbum*. Quod alii vertunt, Ne prohibeas, durius est: & גרע propriè significat Minui, atque consumi. Sed hoc eodem verbo vtitur Moses duodecimo capite Deuteronomii, cùm dicit, Non addes, neque diminues, vbi vult populum acquiescere Legi suæ, & prohibet eam corrumpi vllis commentis. Ergo minuere ex sermone est aliquid subtrahere. Atqui notandum est, cur hoc Ieremiæ dictum fuerit. neque enim vnquam venisset in mentem sancto viro adulterare Dei sermonem: sed Deus hîc hortatur ipsum ad fiduciam, vt intrepidè peragat sua mandata. Minuere ergo aliquid ex sermone est mollire quod videri posset asperius, vel subticere quod offenderet, vel obliquè aut frigidè proponere quod non potest prodesse absque vehementia. Ergo non dubium est, quin hîc Deus præueniat vitium, quo laborant maxima ex parte etiam probi Doctores: quia dum vident teneras esse & delicatas aures, non audent tam vehementer obiurgare vitia, minari, damnare. Hæc ratio est cur Deus hoc addiderit, *ne scilicet quicquam subtraheret Ieremias ex sermone*: quasi diceret, Tu clausis oculis & intrepidè proferas quicquid ex ore meo audieris, & despicias è sublimi quicquid posset tibi animum minuere. Nunc facile colligitur huius doctrinæ vtilitas. Mittitur Propheta non ad homines profanos, qui palàm suam impietatem prodant, vel qui crassis flagitiis laborent: sed mittitur ad ipsos Dei cultores, qui externum eius cultum in pretio habebant, & hac causa relictis vxoribus, & liberis, veniebant in Templum, neque labori, neque sumptibus parcebant. Ergo cùm ad illos mittatur, videndum est, ne indormiamus nostris vitiis, & putemus transactum esse cum Deo, vbi in speciem aliqua pietatis signa dederimus: quia nisi verè, & sincerè obediamus Deo, reliqua omnia coram ipso euanescent. Sequitur ergo,

Deu.12.32.

3 Si fortè audiant, & conuertantur quisque à via sua mala, & pœniteat me mali, quod ego cogitans ad faciendum, *id est, cogito facere*, ipsis,

propter, *à facie, ad verbum,* malitiam actionum ipsorum.

Hoc versu breuiter ostendit Deus in quem finem mittat Prophetam suum. Neque enim satis fuisset, doctrinam ipsam proponere, nisi cognita fuisset Dei voluntas. Hîc ergo asserit Deus se fore exorabilem populo, si obtineat quod ab ipsis exigit, nempe vt resipiscant. Ita hanc doctrinam testatur fore illis vtilem, quia rationem habet ipsorum salutis. Non potest autem magis amabilis reddi doctrina, quàm vbi cognoscimus eam tendere ad salutem nostram. Deus ergo quia videbat populum ruere cæca desperatione ad omnem impietatem, voluit periculum facere, an aliqui essent sanabiles: quasi diceret, Quid facitis miseri? neque enim de vobis prorsus actum est: tantùm obtemperate mihi, & paratum erit remedium malis vestris. Nunc ergo tenemus consilium Dei, nempe voluit spem misericordiæ facere Iudæis, qui tamen erãt ferè perditi, ne respuerent hanc doctrinam, cùm audirent sibi esse salutarem. Sed hinc etiam colligi potest generalis doctrina, vbi maximè excandescit Deus, tamen hoc signum esse paterni eius fauoris, cùm dignatur nos prophetica doctrina. neque enim vult ipsam fructu carere, nisi per nos steterit. Sed interea magis ac magis reddimur inexcusabiles, si reiicimus illam medicinam, quæ certò nobis erit viuifica. Teneamus igitur quod hîc Propheta dicit, nempe se missum fuisse, vt experiretur an Iudæi resipiscerent, quia Deus paratus erat ipsos recipere in gratiam. Quod dicit, אולי, *si forté*, ex communi loquendi vsu sumptum est. Nam Deus satis perspectos habet omnes euentus, neque dubitat quidnam futurum sit, cùm Prophetæ officium suum peregerint. Sed hîc notatur, & odiosè etiam perstringitur obstinatio populi: quasi diceret, hoc quidem esse difficile, vt sanentur, quia ita computruerunt in suis malis: tamen se adhuc velle tentare. Et hoc modo testatur Deus inæstimabilem suam bonitatem, quòd scilicet non prorsus abiiciat homines ferè perditos, & quorum videntur insanabiles morbi. Confirmat etiam Prophetam suum, quia poterat ex longa experientia obiicere superuacuum fore laborem. Deus ergo hoc addit, vt non desinat tamen pergere in cursu suæ vocationis, quia quod videtur incredibile, poterit tamen præter spem accidere. Nunc videmus cur dictum fuerit, *si forté audiant*: postea additur, *& conuertantur*. ex contextu discamus, proficisci à doctrina non minus pœnitentiam, quàm fidem. Vnde ergo fit, vt qui alienati fuerant à Deo, sese recipiant, & agnitis suis peccatis, mutent, ingenium mentem, animos? nempe hic est fructus doctrinæ: non quòd doctrina in omnibus sit efficax, sed agitur hîc de electis: vel si omnes essent insanabiles, tamen Dominus ostendit hunc esse doctrinæ suæ vsum, & fructum, vt scilicet homines conuertat, quemadmodum etiam dicitur apud Prophetam, & repetitur primo capite Lu-
Malac. 4.6 Luc. 1.6.17 cæ, Conuertet multos filiorum Israel, &c. Quod addit, Quisque à via sua mala, põdere non caret. significat enim Deus non satis esse, si in speciem totus populus agnoscat se peccasse: sed requiri singulare examen in singulis. Cùm enim turmatim quærimus Deum, & quisque alios sequitur, id sæpe fit nullo affectu. Pœnitentia igitur est tunc demum vera & seria vbi singuli descendunt in seipsos. ergo est interior & arcana eius sedes in corde: hæc ratio est cur dicat, *Sí vir*, id est, quisque, *resipiscat à via sua mala*. Quantùm ad Dei pœnitentiã spectat, cuius hîc fit mentio, non opus est longa expositione: non cadit vlla mutatio in Deum, sed hoc ad sensum hominis
Psal. 85.5 Psal. 110.4 refertur, cùm dicitur Deus auertere iram suam: sicuti etiam cùm occurrunt istæ loquutiones, Pœnitebit eum. Interea satis patet quid velit hîc Deus, nempe simul ac verè conuersi fuerint homines ad ipsum, se fore placabilem: & ita videmus non posse vocari homines ad pœnitentiam, nisi proposita misericordia Dei. Vnde etiam sequitur, res esse coniunctas, & perperam atque impio sacrilegio separari, nempe pœnitentiam, & fidem. neque enim potest timeri Deus, nisi sentiat peccator ipsum sibi fore propitium. Quandiu enim concipimus iram Dei, horremus eius iudicium. ita tumultuamur aduersus ipsum: & necesse est, nos præcipitari vsque in vltimas abyssos. Ita in Papatu non tantùm insulsè, sed etiam frigidè concionantur de pœnitentia, quia relinquunt suspensas animas, & perplexas: imò tollunt omnem certitudinem. Teneamus ergo rationem Spiritus sancti in docendo, quòd scilicet pœnitentia non possit rectè doceri, nec cum fructu, nisi vbi hoc additum fuerit, Deum scilicet fore placabilem miseris hominibus, vbi ad ipsum conuersi fuerint. Quantùm ad verbum *cogitandi*, iam exposuimus Deum non agitare diuersa consilia: sed hoc totum refertur ad homines ipsos, qui digni erant horribili vindicta: perinde est ac si diceret, Maturuit iam ipsorum iniquitas: ego iam armatus sum ad ipsos vlciscendos: tamen redeant ad me, & sentient me Patrem. Ergo non est quòd diffidant, quanuis iam protulero signa vindictæ meæ. hæc summa est. Sed repetit se irasci *propter malitiam actionum ipsorum*: quoniam scimus fuisse & superbos, & contumaces, ideo oportuit illis os occludi ne obstreperent, Deum iniquè esse tam infestum, vel modum excedere. Ergo quicquid malorum instabat, Deus breuiter ostendit esse ab ipsis, quoniam resideat causa in eorum sceleribus. Sequitur,

4 Dices

4 Dices ergo ad eos, *Sic dicit Iehouah*, *Si* non audieritis me, vt ambuletis in Lege mea, quam posui coram conspectu vestro,

5 Ad audiendum sermonem, *hoc est, vt audiatis sermones*, seruorum meorum Prophetarum, quos ego mitto ad vos, & manè surgendo, & mittendo, neque tamen audistis, *hoc postremum lego per parenthesin.*

6 Et, *id est, tunc*, ponam domum hanc, *id est, Templum*, sicuti Silo, & vrbem hanc ponam in maledictionem cunctis gentibus terræ.

Nunc breuiter comprehendit Propheta summam doctrinæ, quam iussus est perferre ad populum. Non dubium est, quin pluribus disseruerit, vt necesse erat: sed satis habuit paucis verbis ostendere quale fuisset mandatum illud. Summa autem est, nisi audire incipiant Iudæi, vt ambulent in Lege Dei, & nisi morigeri sint Prophetis, instare vltimã cladem & Templo & Vrbi. hæc est summa. Sed singula expendere conuenit. Quod dicitur, *Nisi audieritis me vt ambuletis in Lege mea*: ostendit his verbis Deus se summoperè requirere obediẽtiam, & sibi nihil esse pluris, quẽadmodum dicit excellere præ omnibus sacrificiis: & hoc fusius tractatũ fuit cap. 7. vbi dicebat, An ego præcepi patribus vestris cùm egressi sunt ex AEgypto, vt mihi offerrent sacrificia? hoc tantùm volui, vt audiendo audirent vocẽ meam. Videmus ergo hãc esse vnicã piè, iustè, sanctè, perfectè viuendi regulam, vt sinamus nos gubernari à Domino. hoc est vnum. deinde quod sequitur etiam notatu dignum est, *Vt ambuletis in Lege mea*. Deus enim hîc testatur non ambiguã esse suam voluntatem, quia Lege sua præscripsit quid rectũ sit. Si centies ergo descẽdat è cælo Deus, non aliud afferet quàm se loquutum esse quod vtile fuit cognitu, & Legem suã esse perfectissimam sapientiam. Si hoc tantùm dixisset, Vt audiatis me, poterant adhuc homines tergiuersari, & profiteri se paratos esse ad discẽdum. Deus ergo hîc hypocritas compescit, & dicit se nihil aliud dicturum, quàm vt Legem suam sequantur. Eodem etiam spectat quod mox addit, *Quam posui coram facie vestra*. Hæc enim loquutio significat, Legis doctrinam minimè esse ambiguam, sicuti dicebat Moses, Testor hodie cælum & terram, me posuisse ante oculos vestros vitam & mortem. Postea alio loco, Ne dicas apud te, Quis ascendet supra nubes? vel quis descendet in abyssos? quis traiiciet vltra mare? Verbum, inquit, est in corde tuo, & in ore tuo, hoc est, Deus abstulit vobis omnem excusationem, quia nulla est dubitandi ratio postquam familiariter vobis loquutus est, & exposuit quicquid vtile erat. Et hinc refellitur impia illa Papistarum blasphemia, qui non modò Legem blaterant obscuram esse, sed etiam Euangelium ipsum. Atqui Paulus clamat Euangelium non esse obscurum, nisi his qui pereunt, & quibus velum obiectum est, quia digni sunt tali excæcatione. Sed de Lege, in qua non tanta est claritas, vt in Euangelio, videmus quid hîc affirmet Ieremias, nempe positam esse in oculis omnium, vt apertè ex ea discant quid Deo placeat, & quid rectum sit. Sed quod sequitur in proximo versu diligenter obseruandum est. Hæc enim necessario inter se cohærent, quòd Deus non aliud postulet, quàm vt homines obediant Legi suæ, & tamen velit Prophetas suos audiri: *Vt audiatis*, inquit, *sermones seruorum meorum Prophetarum quos ego mitto ad vos* (est in secunda persona.) Hîc videri posset aliqua esse species repugnantiæ. Nam si Lex Dei sufficit, quorsum igitur attinet, Prophetas audire? Sed optimè inter se conueniunt, quòd Lex sola debeat audiri, & simul etiam Prophetę, nempe quatenus sunt eius interpretes. Deus enim Prophetas suos non misit, qui Legem corrigerent, qui aliquid in ea mutarent, qui adderent, vel detraherent. fuit enim decretum illud inuiolabile, Non addas, neque minuas. Quis ergo fuit prophetiæ vsus? nempe vt Legem Dei magis ac magis patefacerent, deinde vt accommodarent ad vsum populi. Quoniam ergo Prophetæ non fabricabant nouam aliquam doctrinam, sed erant fidi Legis interpretes: ideo hæc duo non abs re Deus coniungit, se velle Legem suam audiri: tamen simul cum ea Prophetas, quia maiestas Legis nihil derogat Prophetarum authoritati. Prophetæ enim Legẽ sanciunt: tantùm abest, vt aliquid ex ea detrahant. Imò hic locus docet, omnes eos qui repudiant quotidiana exercitia discendi, prophanos esse homines, & extinguere quantùm in ipsis est, Spiritus gratiã: vt nostro tempore fuerunt multi fanatici inter Anabaptistas, qui spernerent omnem doctrinam. Iactabant enim hoc esse alphabetum: deinde somniabant fieri iniuriam Spiritui sancto, cùm homines ita attenti essent literæ. Et alii qui crassius audent suas blasphemias euomere, dicunt sufficere nobis Scripturam: imò hæc duo capita, Deum time, Ama proximum. Sed quemadmodum iam dixi, videndum est qualiter loquutus fuerit Deus per Legem, an vt sibi viam præcluderet, ne clarius exponeret suam voluntatem per Prophetas: neque accommodaret ad præsentem v-

1. Sam. 15. 22
Suprà. 7. 22. 23
Deu. 30. 19
Rom. 10. 6. 7. 8
Deu. 30. 12. 13. 14
2. Cor. 4. 3. 4
Deut. 12

ſum quod poterat alioqui frigidum eſſe? an verò vt doctrinam quæ manat ex illo fonte per canales aſſiduè deriuaret? Atqui cùm Deus Legem ſuam dederit, & addiderit Prophetas ſuos, quiſquis Prophetas reiicit, ille certè nihil fidei tribuit Legi. Ita etiã qui non dignãtur hodie proficere in Chriſti ſchola, & ſe exercere in auditu Verbi, non dubium eſt, quin Deum ipſum intus derideant, & pro nihilo ducant tam Legem, quàm Prophetas, & Euangelium ipſum. Inſignis eſt ergo hic locus, cùm Dominus vult Legem ſuam eſſe ducem, & magiſtram: & tamen ſimul adiungit ſuos Prophetas. Addit, *Quos miſi ad eos, & manè ſurgendo, & mittendo*, quibus verbis exprobrat Iudæis tarditatem, & ſocordiam, quia ipſos expergefecerit ſatis maturè: deinde non ſemel, ſed ſæpius: & tamen luſerit operam. Nam *manè ſurgere* cùm ad Deum transfertur, tantundem valet atque tempeſtiuè vocare ipſos homines: quaſi diceret ſe non eſſe in culpa, quòd Iudæi ita à recta via ſalutis diſceſſerint, quoniam ſedulò curauerit ipſorum ſalutem, & tempeſtiuè ipſos admonuerit. Videmus ergo vt Propheta eorum tarditatẽ, & ſocordiã accuſet: deinde & duritiem cùm dicit, *Mittendo*. Nam hìc notatur repetitio, vel aſſiduitas. Dixerat prius, *Quos ego mitto ad vos, & manè ſurgendo*: nunc cùm addit, *Mittendo*, intelligit ſe non miſiſſe vnum Prophetam, vel plures vno tempore, ſed ſubinde alios aliis fuiſſe ſubrogatos: & tamen hoc caruiſſe omni profectu. Ego, quemadmodum dixi, finem verſus per parentheſin lego (*Vos autem non audiſtis*). Siquidem vno contextu poſtea addit Propheta, *Tunc dabo* (nam copula reſolui debet in aduerbium temporis). Quod ergo nunc dicitur, *Vos autem non audiſtis*, eſt anticipatio: quoniam Iudæi vt turgebant magna arrogantia, poterant ſtatim excipere, He, quid affers noui? *Niſi audieritis vocem meam, inquit Iehouah, vt ambuletis in Lege mea, quam poſui coram conſpectu veſtro*: quaſi verò totum hoc apud nos pueris quoque notũ non ſit. tu autem hìc ſimulas te eſſe præconem ſingularis vaticinii: certè apud viros prudentes iactantia hæc cenſebitur puerilis. Poterãt ergo in hunc modum loqui. Sed Propheta hìc breuiter retundit inſolentiam illam ſtultæ cenſuræ, dicendo, *Vos autem non audiſtis*: quaſi diceret ſe non fruſtra fuiſſe miſſum, qui de re tanquam noua & inſolita verba faceret, quoniam ſcilicet Iudæi totam Legem corruperant, dum fuerant immorigeri, & indociles, & increduli, & contempſerant tam Legem Dei, quàm Prophetas.

PRECATIO.

Da omnipotens Deus, quando non tantùm dignatus es ſemel conſignare tuã voluntatẽ Lege tua, ſed plus lucis etiam addidiſti per ſanctos tuos Prophetas: deinde perfectã lucem in Euangelio nobis propoſuiſti, & quotidie nos ad diſcendum inuitas eorum voce, quibus hoc mandaſti: da inquam, ne ſurdi ſimus, vel nimium tardi, ſed vt prompto obſequio nos tibi ſubiiciamus, & ita ſinamus nos regi verbo tuo, vt vita noſtra teſtemur, te verè nobis eſſe in Deum, quia ſimus tibi populus, donec tandem colligamur in regnum illud cæleſte, quod nobis peperit vnigenitus Filius tuus Dominus noſter, Amen.

NON potuimus heri abſoluere Prophetæ ſententiam, quia obſtabat anguſtia temporis. Diximus autem Prophetam ſic denuntiaſſe vindictam Dei populo, vt tamen aliqua dulcedine leniret illam aſperitatẽ, ne ſcilicet deſperatio redderet eos magis contumaces, quos volebat flectere ad obſequium: & diximus non aliter poſſe verbi miniſtros, rectè, & cum fructu concionari de Pœnitentia, niſi adiungant ſimul promiſſionem miſericordię Dei. Sed quia negotium erat Prophetæ cum hominibus præfractis, & contemptoribus Dei, oportuit denuntiare, quod tandẽ ſubiicit, nempe excidium Vrbi, & Templo inſtare, niſi ſtatim reſipiſcant. Dicit autem *domum illam fore inſtar Silo*, vt exemplum tangat ipſorum animos, quia Arca Dei fuerat diu in Silo: & locus ille poterat videri nobilior propter vetuſtatem. Excelluit quidem Ieroſolyma, ſed præceſſerat Silo: iam locus ille deſertus erat: imò erat triſte, & pudendum ſpectaculum. itaque ipſis proponit ante oculos exemplum vindictæ Dei, quod ipſos quoque manet. Et eandem ſentẽtiam vidimus cap. 7, Ite in Silo, vbi fuit Arca fœderis. Nunc breuius loquitur Propheta: quia minimè
Suprà.7.12. dubium eſt, quin ſæpius hanc doctrinam iterauerit. Poſtea addit, *Ponam vrbem hanc in maledictionem*, vel execrationem *cunctis gentibus terræ*. Hoc magis intolerabile fuit Iudæis, cùm diceret Ieremias Vrbem illam tantam, quæ erat ſacrarium Dei, & regia ſedes, fore in maledictionem profanis gentibus: & tamen quia Deus id mandauerat, liberè functus eſt ſuo officio. Nunc ſequitur quid mercedis retulerit.

7 Et audierũt Sacerdotes, & Prophetæ, & totus populus Ieremiam loquentem ſermones hos in Templo Iehouæ.

8 Et factum est, cùm finisset Ieremias loqui quæcunque mandauerat Iehouah, vt loqueretur toti populo, comprehéderunt ipsum Sacerdotes, & Prophetæ, & totus populus, dicendo, Morte morieris.

Hic recitat Propheta qualis euentus contigerit, postquam pertulit Dei mandata, & fideliter populum obiurgauit minis additis, sicuti Deus iusserat. Dicit primò *se fuisse auditum*, quod non debet poni in laude, acsi patienter Sacerdotes, & Prophetæ audissent quod docebat. Nulla enim fuit in ipsis docilitas, neque etiam parati ad discédum venerant, sed pridem assueuerant ad contumaciam, vt Ieremias illis esset tanquam professus hostis, & illi etiam audacter se opponerent omnibus eius minis. Sed quia pudebat ipsos reiicere quod dicturus erat Propheta, ideo formam aliquam obseruant, quemadmodum hypocritis est solenne. Nam plus satis curiosi sunt in ipsa forma, vt loquuntur: sed quod præcipuum est negligunt. Notemus ergo, Sacerdotes & Prophetas non laudari quasi sese continuerint, donec perspecta causa proferrent suam sententiam: sed quoniam astabat totus populus, ad tempus sibi moderati sunt: fuit tamen ficta illa modestia, quoniam turgebant eorum corda impietate, & contemptu Dei, quemadmodum re ipsa patuit. Sed notãdum est quod dicit *Sacerdotes & Prophetas audisse*. quantùm attinet ad Sacerdotes, non mirum est, si fuerint modis omnibus scelerati. erat enim honor hæreditarius. Sed mirum est de Prophetis. Atqui Ieremias per cõcessionem ita nominat, qui iactabant se diuinitus missos esse. Capite 23. prolixè inuectus est contra eos: pluribus etiam locis perstrinxit eorum impudentiam, quòd falsò Dei nomen obtenderent. Tribuit ergo illis honorificum titulum, sed pro nihilo ducit: quemadmodum hodie possumus absque iactura vocare quasi per ludibrium Præsules, & Episcopos, & Pastores, qui tales volunt censeri in Papatu, modò simul laruam ipsis detrahamus. Ipsi autem arripiunt titulum, & volunt ita opprimere Dei veritatem, acsi vocari Episcopum pluris esset, quàm Angelum è cælo ipso venire. Atqui si Angelus è cælo prodiret, tamen habendus esset nobis pro diabolo, si proferret fœdas & execrabiles blasphemias, quibus videmus mundum hodie contaminatum esse ab illis nebulonibus. Tenendus est igitur hic locus, vt similes, titulos non sufficere nisi qui eos obtendunt demonstrent re ipsa tales se esse, hoc est, respondeant suæ vocationi. Promiscuè itaque vocatus fuit Ieremias Propheta, & alii impostores, quibus tamen nulla erat Religio, corrumpere, & peruertere Legis doctrinam. sed hoc dicitur respectu populi. Interea prudenter discernere conuenit inter Prophetas & Doctores, quemadmodum etiam admonet Apostolus, nempe videndum esse an Spiritus ex Deo sint necne. Tandem *dicit se fuisse damnatum à Sacerdotibus, & Prophetis, & toto populo*: interserit tamen illam particulam, *se loquutum esse quæcunque Deus mandauerat*: ita breuiter perstringit iniustitiam eorum, à quibus damnatus est, quòd scilicet non spectauerint quid rectum esset, vt mox videbimus: sed vt attulerant conceptum odium, ita euomuerint quod non poterant diutius ferre. Postea sequitur, 1. Ioan. 4. 1

9 Quare prophetasti in nomine Iehouæ, dicendo, Tanquam Silo erit domus hæc, & vrbs hæc perdetur, vt non sit habitator? *(Cõgregatus autem erat totus populus ad Ieremiam in Templo Iehouæ) hoc per parẽthesin legẽdum est, & refertur ad sequentem contextum, vt suo loco dicemus.*

Hic additur ratio damnationis, quòd scilicet Ieremias ausus fuit tam duriter minitari & sanctæ Vrbi, & Templo. Non quærunt an Deus mandauerit, an habuerit iustam causam: sed sumunt illud principium, Iniuriam fieri Deo, cùm aliquid profertur contra Templi dignitatem: deinde, Vrbem esse sacrosanctam, ideóque nihil posse aduersus illam dici, quin derogetur tot & tam eximiis Dei promissionibus, vbi testatur perpetuò fore incolumem, quia in medio eius resideat. Videmus ergo quo iure, aut prætextu damnauerint Ieremiam Sacerdotes & Prophetæ. Quòd autem dicunt, *in nomine Domini*, non dubium, quin accusent tanquam falsarium, qui dixerit sibi hoc diuinitus fuisse mandatum: quia ratiocinantur ab impossibili, vel absurdo. Deus promiserat Ierosolymam fore sibi æternum domiciliũ: verba Ieremiæ erant, Vrbem hãc ponam tanquam Silo. Posset videri Deus in speciem sibi contrarius, Hæc requies mea in seculum seculi: hoc desertum erit. Videmus ergo non caruisse Sacerdotes & Prophetas illos aliquo specioso colore, vt Ieremiam damnarẽt. pondus est igitur in eorum verbis: dicunt, Tu ne facies Deum sibi contrarium? quod enim denuntias eius nomine, apertè & directè confligit cum eius promissionibus. Deus autem perpetuò sibi constat. tu igitur falsarius es, & mendax: & ita vnus ex pseudoprophetis, quos Dominus non patitur in sua Ecclesia. Interea friuolum fuit Psal. 132. 14

quod iactabant: Deus enim non promiserat Templum illud sibi fore perpetuum, vt licentiam inde sumeret populus ad omne genus scelerum. Noluit ergo Deus se obstringere impiis, vt nomen suum exponeret palàm ludibrio. Vnde apparet Prophetas & Sacerdotes fucum duntaxat facere, cùm sumunt pro confesso quod debebat intelligi addita exceptione, nempe si illic purè coleretur, quemadmodum iusserat. Neque enim fas fuit distrahere illa duo, cùm Deus exigeret pietatem, & obedientiam à populo, deinde promitteret se fore custodem Vrbis, & Templum etiam fore saluum sub suo præsidio: Iudæi autem sine fide, & pœnitentia iactabant quod dictum erat de Téplo: imò crepabant, vt alibi vidimus, verba mendacii: & ideo derisit ipsos Propheta cùm tertiò repeteret, Templum Domini, Templum Domini, Templum Domini: quasi diceret, Hæc est vestra futilitas, subinde plenis buccis clamare Templũ Dei: sed hoc totum nihil vobis proderit. Postea sequitur, *populum fuisse congregatum.* hîc sibi trãsitum facit Ieremias ad reliquam partem historiæ. nam admonet Principes & Regis Consiliarios non frustra commotos fuisse, vt ascenderẽt in Templum. Si res acta fuisset inter paucos, vel occisus esset Ieremias, vel aliquo modo interceptus: vel poterat etiam fieri, vt Principes, Regẽ & eius Consiliarios circonuenirẽt: hoc modo clàm oppressus fuisset sanctus vir. Sed hîc interserit particulã, quòd scilicet totus populus cõgregatus esset erga ipsum. Hinc ergo factũ est, vt rumor in aulã Regis perueniret: ita iussi sunt venire Principes & Cõsiliarii. In summa, breuiter docet Ieremias cur Principes in Templum venerint, quoniã vbique tumultuabatur ciuitas, cùm scilicet sparsus esset rumor, nouum aliquid & intolerabile fuisse prolatum. Rex ergo non potuit negligere hunc motum, quoniam periculosum est in tumultu populari cessare. Itaque postea addit Ieremias.

Suprà .7. 4

10 Et audierunt Principes Iehudah sermones hos, & ascenderunt è domo Regis in domum Iehouæ, *hoc est, è palatio Regis in Templum,* & sederunt in foribus portæ Templi Iehouæ nouæ.

Diximus Principes fuisse commotos populari clamore: nec dubium est, quin Rex eos miserit, vt compescerent illum impetum. Primò notandum est, fuisse intentos aliis negotiis, vt solent homines aulici rarius dare operã audiẽdis Prophetis. Verum quidem est sacras esse eorum occupationes, qui curam gerunt reipublicæ, qui exercent iudicia, & quibus curę est publica vtilitas: sed ita decebat tempus partiri, vt partem aliquam residuam Deo consecrarent. Atqui putant se quodam priuilegio exẽptos homines aulici, cùm tamen magis necessaria sit illis doctrina, quàm vulgo hominum. Neque enim tãtùm cuique incũbit officiũ patrisfamilias, sed Dominus eos præfecit toti populo. Si ergo priuati homines indigent quotidiana doctrina, vt se & familias suas probè gubernent, quid fiet ipsis iudicibus, qui veluti patres sunt reipublicæ? sed, quemadmodum iam dixi, solent se eximere à iugo fidelium. hinc ergo factum est, vt nullus Principum adesset, cùm tamen Ieremias iussus fuisset prodire in medium, non eo tantùm die, quo pauci in Templum venissent, sed cùm ex cunctis vrbibus Iehudah adessent, qui sacrificandi causa venerant Ierosolymam. Hoc igitur fuit nimis turpe, & signum crassi contemptus, neminem ex Regis Consiliariis in Templo apparere, cum ex multis remotis locis adessent, quos illuc religio & studium sacrificandi impulerat. Dicit autem venisse, vt cognoscerent de causa. Dicuntur enĩ *sedisse ad portam nouam,* quam dicunt fuisse orientalem: & diuinant vocari Nouam, quòd instaurata esset, quoniam palatium Regis ad orientem vergebat, & porta orientalis erat eius tribunal: libenter amplector, *quod sederint ad portam orientalem.* Nunc sequitur,

11 Et dixerunt Sacerdotes & Prophetæ Principibus, & toti populo dicendo, Iudicium mortis est viro huic, quia prophetauit cõtra vrbem hanc, quemadmodum audistis auribus vestris.

Hinc colligimus, populum cùm subscriberet Sacerdotibus & Prophetis, non egisse quicquam suo iudicio, sed turbulento motu cunctos omnium ordinum damnasse Ieremiam. Nunc verò vbi Sacerdotes, & Prophetæ ad ipsum quoque dirigunt sermonem, hinc apparet, suspensum illic fuisse populum, quòd scilicet temere, ad inconsideratum assensum proruperant, vt in turba sæpe contingit clamare, Fiat, fiat, Amen, amen. Dixit quidem Ieremias se dãnatum fuisse à toto populo, sed notandũ est illud, populũ esse instar maris, quod sponte tranquillum est: simul autem atque surrexit ventus aliquis, magna est commotio, & vndæ inter se confligunt: sic etiam contingit populo, qui sine flabellis pacatus esset: verùm seditio facilè mouetur, si quispiam commoueat homines leues, & flexibiles, & fluidos instar aquæ: vt retineamus illam similitudinem. Hoc ergo nunc demonstrat Ieremias. sed alterum quoque notatu dignũ est, nem-

est, nempe quod vulgus patitur se trahi in omnes partes. Cæterùm, facilè etiam reducitur ad sanam mentem, quemadmodum ille dicit, Tum pietate grauem, ac meritis si fortè virum quem Cõspexere, silent, arrectisque auribus astant, & cætera. Describit illic Vergilius popularem motum, quem comparat tempestati, & loquitur propriè de tempestate: sed addit comparationem illam ex communi vsu. Ergo idem nunc ostenditur nobis à Propheta: Sacerdotes & Prophetæ cùm solis ipsis liceret magnificè iactare suam potentiam, & pro imperio loqui, cogebant quodammodo populum ad speciē consensus. Nunc vbi adsunt Regis Cõsiliarii, populus quasi mutatus est: & Sacerdotes hoc sentiunt, & videbimus ex euentu fuisse completum quod dicit idem Poeta, Ille regit dictis animos, & pectora mulcet. Nam facile fuit Consiliariis Regis vno verbo corrigere stultum illum impetum populi. Videbimus enim statim sine cõtrouersia dixisse, Non est iudicium mortis huic viro. Vnde palàm fit quàm facilè secum pugnent miseri homines: sed hoc tribuendum est inconstantiæ. Deinde notandum est quod dixi nullum fuisse consensum, sicuti nullum erat iudicium. Premebat eos Sacerdotum authoritas, ita seruiliter confessi sunt quicquid videbant placere suis Principibus: quemadmodum asinus auribus annuit. Nunc vbi retexenda est causa, soli Sacerdotes & prophetæ loquuntur tam ad Principes, quàm ad totum populum Ieremiam esse reum mortis, quia prophetauerat contra Vrbem. Diximus fundatos fuisse in illis promissionibus, quas perperam trahebant ad confirmandam suam impietatem, quòd scilicet Deus Vrbem illam elegerat, vt in ea coleretur. Falsum illud erat principium. & vnde error? non ex mera inscitia, sed potius ex superbia, quemadmodum hypocritæ nunquam falluntur, nisi quia illis decretum est non obtemperare Deo, & quantùm in ipsis est, reiicere eius iudicia. Cùm ergo ferantur illo peruerso & scelerato affectu, semper reperiunt quod habeat aliquid coloris: sed fucus est quemadmodum facilè perspicimus ex hac historia. Sequitur. AEneid. 1.

12 Et dixit Ieremias cunctis Principibus, & toti populo, dicendo, Iehouah misit me ad prophetandum contra domum hanc, & contra vrbem hanc cunctos sermones, quos audistis.

Opponit duntaxat Ieremias vocationem, & mādatum Dei: & ita refellit præposterum illud commentum, quo videbat se grauari, & nimis impudenter. Non dubium est, quin pluribus verbis disseruerit: sed satis habuit complecti summam defensionis suæ. Quòd si texuisset longum sermonem, fuisset ipsa rei summa obscurior: nunc dilucidè patet qualis fuerit vtrinque status causæ. Sacerdotes damnabant hoc nomine Ieremiam, quòd in nihilum redigeret promissiones Dei, quia minitabatur excidium Vrbi, & Templo: Ieremias autem ex opposito respōdet se nihil protulisse, nisi quod Deus iniunxerat. Opus fuit probatione, vt ostenderent Sacerdotes Deum sibi esse contrarium si denuntiaret cladem Vrbis, quam susceperat in fidem & tutelam suam. Sed refutatio fuit in promptu, quòd scilicet Deus se non obligauerit hypocritis, & impiis: imò tota Vrbis excellentia, & Templi maiestas pēdebat ab eius cultu. Nec dubium est, quin Ieremias hæc protulerit. Sed quod præcipuum est, contentus fuit referre se diuinitus fuisse missum. Ita obliquè perstringit vanas eorum iactantias, cùm dicerent Deum stare à parte sua. atqui non venio nisi mandato Dei, inquit. Quanquam autem breuiter, & præcisè dicit se à Domino fuisse missum, hîc tamen offert se ad omnia probanda: & quemadmodum iam dixi, non dubium est quin soluerit, & discusserit friuolam illam quæstionem, in qua tamen fundati erant Sacerdotes. Cæterùm, notatu etiam dignum est, quòd compellat Principes, & populum: quia hoc modo ostendit surdos esse Sacerdotes, & prophetas, neque se dignari eos alloquio, quoniā propositum illis sit, Deum superbè despicere, & bellum gerere quasi ex professo cum eius seruis. Nam haud dubiè libenter etiam ipsos conatus fuisset reuocare in viam salutis. Sed quia videbat clausam sibi esse ianuam, ideo ipsos præteriit. Hæc ratio est, cur dicatur *sermonem direxisse ad solos principes* & populum, omissis illis, apud quos operam lusisset. Et certè cùm dixissent illum esse reum mortis, tali superbia ostenderant se non fore discipulos: deinde, crudelitas etiam obstabat, quo minus mansuescerent. Sed fontem ipsum respexit Propheta, quòd scilicet volebant contumaciter & Deo, & omnibus prophetiis se opponere. Cùm dicit *se missum fuisse ad prophetandum quæcunque ipsi audierant*, statuit ipsos iudices, quanquam non loquutus fuerit cum principibus. Vidimus enim ipsos fuisse in Regis palatio, & fuisse accitos cùm metuerent sibi ab aliqua turba. Sed non dubium est, quin sermo deintegro fuerit repetitus. Statuit ergo ipsos iudices, & arbitros Ieremias cùm dicit se nihil retractare, sed quæcunque audierant, se fideliter protulisse ex Dei mandato. Sequitur,

13 Et nunc bonificate, *bonas facite*, vias vestras, & studia vestra: & obtemperate voci Iehouæ Dei vestri, & pœnitebit Iehouam omnis ma-

li quod pronuntiauit contra vos.

Hîc non tantùm confirmat suam doctrinam, sed obiurgat duritiē, & obstinatam malitiam Sacerdotum, & prophetarum. tametsi enim alloquitur Principes, & populum, tamen non dubium est, quin voluerit acrius pungere impios illos, qui sese ingerebant contra Deum. interea tamen extenditur sermo ad omnes, cùm dicit, Quid peccaui? ego consului saluti vestræ: moriar igitur. Videmus ergo vt Propheta non tantùm confirmet suam doctrinam, sed vltro accuset, ac condamnet suos aduersarios ingratitudinis, quia nihil debebat ipsis esse magis amabile, vel suauius, quàm vocari ad pœnitentiā, vt Deus illis esset misericors. Quorsum spectat doctrina mea? nempe vt resipiscatis. resipiscētia quid affert? nempe salutem: Deus enim paratus est vobis ignoscere: nunc non potestis ferre, vt Deus sit vobis misericors: qualis est ista rabies? Iam ergo videmus quorsum tendat consilium Prophetæ. Et hic locus notādus est, quia omnibus impiis Deus mercedem rependet, non tantùm quòd obduruerint ad omnem doctrinā, sed quòd fuerint manifesti, & quasi iurati hostes propriæ salutis: ex quo non admiserūt remedium sibi necessarium, nec sustinuerunt se reduci in viam, vt ipsis ignosceret. Nunc ergo emphaticum est quod dicit, in doctrina sua nihil posse reprehendi, nisi quòd vellicauerit impios, vel pupugerit: sed interea posse ipsos placari, modò quærant reconciliationem cum Deo. Addit, *Audite vocem Iehouæ*, vt ostendat se nihil exigere nouum à populo, se non imponere aliquod iugum durius: sed tantùm reuocare ipsos ad obedientiam Legis. Et addit, *Obtemperate voci Iehouæ Dei vestri*, vt tollat ipsis excusationem, ne scilicet obiiciant, sibi incognitum esse quod profert Ieremias. Hîc ergo magnificè pronuntiat se nihil alienum docuisse à Lege, & ideo inexcusabiles esse iudæos, qui profitebantur Iehouam esse Deum suum, cùm tamen non admitterent eius vocem, quæ debuerat illis esse familiaris.

PRECATIO.

Da omnipotens Deus, quando non tantùm semel nos vocasti in spem æternæ hæreditatis, sed cùm assiduis peccatis non desinamus ab ea recedere, inuitas nos assiduè ad pœnitentiam, ne surdis auribus respuamus vocem tuam, sed tibi simus flexibiles, ac morigeri: deinde sic assuescamus ad ferendum iugum tuum, vt probemus toto vitæ nostræ cursu nos esse ex tuis ouibus, & Christum vnigenitum Filium tuum, quem nobis præfecisti, verè nobis esse Pastorem, donec colligamur in regnum illud, quod nobis sanguine suo acquisiuit, Amen.

14 Et ego, Ecce ego in manu vestra, facite mihi sicuti bonū, vel sicuti
rectum erit in oculis vestris.
15 Veruntamen sciendo scite, quòd si vos occideritis me, sanguinem
purum *vel innoxium*, vos ponetis super vos, & super vrbem hanc, & super
habitatores eius: quia in veritate misit me Iehouah ad vos, vt loquerer
in auribus vestris cunctos istos sermones.

POSTQVAM hortatus est Ieremias Principes, & Sacerdotes, & totum populum ad pœnitentiam, & ostendit malo esse remedium, nisi sua obstinatione magis ac magis prouocent irā Dei: nunc de se loquitur, & admonet, vt ne crudelitati suæ indulgeant, sicuti iam ipsis decretum erat eum occidere. protulerant enim sententiam, morte esse dignum, Videbat igitur rabiem ipsorum sic ardere, vt ferè desperatum esset de eius vita. Hîc verò minatur Deum fore vltorem si iniustè contra ipsum sæuiāt. Interea ostendit, se non adeò solicitum esse de propria vita, vt negligat quod præcipuum est. permittit enim se eorum libidini: Statuite de me vt voletis, inquit: videte interea quid agatis: Dominus enim non sinet sanguinem innoxium impunè fundi. Cùm dicit *se esse in manu eorum*, non intelligit se esse extra curam Dei: sed Christus etiā sic loquitur, cùm
Matth. 10. 28 hortatur suos discipulos, ne metuāt eos qui possunt corpus occidere. Non dubium est quin capilli nostri sint numerati coram Deo: ita fieri non potest, vt tyranni dum maximè sæuiunt, attingant nos minimo digito, nisi quatenus illis permissum fuerit. Certum igitur est, vitam nostram nunquam esse in manu hominum, quia Deus est fidelis eius custos. sed humanitus hoc dicit Ieremias *vitam suam esse in eorum manu*: quia Dei prouidentia nobis occulta est, neque possumus eam cernere nisi fidei oculis. Cùm ergo hostes vidētur sic nobis dominari, vt nullum sit effugiū, per cōcessionē Scriptura dicit nos esse in eorum manu, nempe quatenus sensus noster apprehendit

dit. Interea tenendum est, nos minimè esse expositos improborum libidini, vt statuant de nobis quicquid visum fuerit. Deus enim illos occulto fræno regit, & manus eorum, & animos gubernat: & sententia illa manere fixa debet, Vitam scilicet nostram esse in fide, & custodia Dei. Nunc ergo videmus quo sensu dicat Ieremias *vitam suam esse in manu hostium*, non quòd putet se abiectũ esse à Deo, sed quia agnoscit eum laxasse habenas impiis, vt possint contra eum furere. Sed simul tenendum memoria est quorsum hoc dicat: postquam enim concessit vitam suam esse in eorum manu, addit, *Veruntamen sciendo sciatis, quòd si occideritis me, ponetis sanguinem purum contra vos*, &c. interserit autẽ, *Vt statuant quicquid visum fuerit. Bonum, & rectum* accipitur non pro iudicio bene composito ad regulam æquitatis, sed pro iniusta libidine: sic loquuntur Hebræi vulgariter. Ergo testatur Ieremias se non esse anxium de vita, quoniam paratus sit se offerre quasi in sacrificium, si huc vsque progressa fuerit hostium sæuitia. Quòd autem admonet eos, vt sibi caueant à vindicta Dei: hoc facit non tam respectu propriæ salutis, quàm vt eos ad pœnitentiam stimulet. Ingenuè ergo dicit sibi mortem non esse metuẽdam, quia mox Dominus vindicem sese ostẽdet: interea sanguinem suum ita fore pretiosum Deo, vt tota Vrbs vnà cùm populo pœnam luat, si quid iniustè contra ipsum egerint. Tenenda est autem ratio quam adiungit, nempe quòd *in veritate ipsum Deus miserit*. Sumit autem hoc principium, Fieri non posse, vt Deus seruos suos deserat, quibus pollicitus est se fore auxilio cùm iniquè oppressi fuerint ab impiis. Deus quidem hortatur semper ministros verbi sui ad tolerantiam: vult etiam ad mortem paratos esse quoties opus fuerit: tamen promittit se opem laturum vbi laborauerint. Ieremias ergo huic promissioni innititur, & ita sibi persuadet fieri non posse, vt Deus ipsum deserat: quoniam non potest frustrari suos, vel fidem illis datam non præstare. Quoniam ergo sibi probè conscius est suæ vocationis, & Deum sibi esse authorem cognoscit totius suæ prædicationis, ideo animosè concludit, sanguinem suum non posse impunè fundi. Hac fiducia omnes pii Doctores se animare debent ad munus suum strenuè obeundum, quòd scilicet Deus, qui illis mandauit munus docendi, non possit ipsos destituere, quin opem ferat, quatenus vtile fuerit. Nunc sequitur,

16 Et dixerunt Principes, & vniuersus populus Sacerdotibus, & Prophetis, Non est viro huic iudicium mortis: quia in nomine Iehouæ Dei nostri loquutus est nobis.

Hìc ostendit Ieremias repentè fuisse mutatum quicquid decreuerant Sacerdotes, & falsi prophetæ. audierant quidem ipsum, & præbuerant speciem aliquam docilitatis, sicuti hypocritæ ad tempus auscultant: sed se exasperant aduersus Deum, & cùm prius essent virulentis animis, redduntur multò deteriores ipso auditu. Ita contigerat Sacerdotibus, & falsis prophetis, & in illo cæco furore addixerant morti sanctum Proph. Nunc dicit se absolutum fuisse à Proceribus, & Regis Consiliariis: adiungit populi suffragia: atqui populus nuper ipsum damnauerat, nempe quoniam rapiebatur inani illo splendore: cùm videbat Sacerdotes, & Prophetas ita infestos esse Ieremiæ, non poterat in animum inducere, cognoscẽdum esse de causa. Vulgus ergo præiudiciis semper excæcatur, ita vt rem ipsam non audeat examinare: sic factum est, cùm Ieremias fuit damnatus. Diximus vulgus per se quietũ esse, & pacatum: sed Prophetæ, & Sacerdotes erãt quasi flabella. Sic ergo factum est, vt populus statim subscriberet: sed vbi adsunt Principes, in contrariam partem descendunt. In summa, docet hic locus quàm pestiferi sint gubernatores, vbi nulla est illis æquitatis, vel iustitiæ cura, & ratio: docet etiam quàm optabile sit, habere probos & moderatos gubernatores, qui tueantur bonas, & iustas causas, & succurrãt miseris, & indignè oppressis. in vulgo autem videmus nihil esse firmum, & stabile, sed circumagi huc & illuc, prout ventus ab vna vel altera parte surgit. Sed notandum est istud membrum, vbi dicunt *Ieremiam non esse reum mortis, quia loquutus sit in nomine Domini*. fatentur enim recipiendum esse quicquid à Deo profectum fuerit, & homines nimium insanire, vbi oppugnant seruos Dei: quia in suam perniciẽ feruntur præcipites. Hinc igitur colligere licet vtilem doctrinã, nempe sine exceptione reuerenter esse excipiendum quicquid Dominus mandauit, & dignum esse eius nomen hac reuerentia, vt nihil tentemus contra eius seruos, & Prophetas. Loqui autem in nomine Domini, hìc tantundem valet atque perferre fideliter Dei mandata: nam pseudoprophetæ obtendunt Dei nomen, sed falsò. populus autem hìc agnoscit Ieremiam pro vero Propheta, qui temerè se non ingessit, neque abusus est Dei nomine, sed qui sincerè functus est officio suo. Sequitur,

17 Et surrexerunt viri ex senioribus terræ, *ex senibus terræ*, ac dixerũt ad totum cœtum populi, *vel loquuti sunt dicendo: est quidem semper verbum* אמר: *loquuti sunt ergo ad totum cœtum, dicendo:*

18 Micha Morasthites fuit prophetans diebus Ezechiæ regis Iehu-
dah, ac dixit ad totum populum Iehudah, dicendo, Sic dicit Iehouah
exercituum, Sion ager, *sed subaudienda est particula similitudinis, Sion vt ager,* ara-
bitur, & Ierusalem solitudines, *vel aceruí,* erit, *hoc est, erit in solitudines, vel in
aceruos, vel in ruinas,* & mons domus, *id est, Templi,* in excelsa syluæ.
19 An occidendo occidit eum Ezechias rex Iehudah, & totus Iehu-
dah? an non timuit Iehouam? & deprecatus est faciem Iehouæ, & pœni-
tuit Iehouam mali, quod loquutus fuerat contra eos, & nos facimus ma
lum grande aduersus animas nostras.

Incertum est an quæ hîc recitantur dicta fuerint ante absolutionem Ieremiæ. Scriptura enim non semper curiosè seruat ordinẽ in rebus narrandis, & tamen probabile est, cùm adhuc deliberarent, nec dum satis pacati essent plebis animi, seniores interposuisse hunc sermonem, vt sedarent omnes turbas, & mitigarent iratos animos, ac reconciliarent Ieremiæ, qui prius stultè aduersus eum excanduerant. Neque enim dubium est, quin Sacerdotes & falsi prophetæ omni artificio conati fuerint stultum vulgus contra Prophetam irritare, ac proinde erat opus non vno genere remedii. Cùm igitur viderent senes adhuc feruere iracundiam in populo, nec dum satis compositos esse ad beneuolentiam animos, vsi sunt hoc sermone. Argumentantur igitur ab exemplo, quòd Ieremias non fuerit primus testis, & præco tam horribilis vindictæ: quia Deus ante illud tempus, & pridem solitus fuerit loqui per alios Prophetas aduersus Vrbem, & Templum. Grauabant enim Sacerdotes & Prophetæ Ieremiam colore nouitatis, & interea fingebant se communi iure fretos tam acriter pugnare. dixerat Ieremias, Deum non parsurum neque sanctæ
Psal. 132. 14. Vrbi, neque Templo. hoc erat intolerabile: dictum enim fuerat de Templo, Hæc requies mea in sæculum sæculi, hîc habitabo. Videmus ergo Ieremiam fuisse quasi vno verbo oppressum, cùm falsi prophetæ & Sacerdotes illi obiicerent, Tu ergo irritas facies Dei promissiones? tu pro nihilo duces sanctitatem Templi? & interea fingebant neminem ex Prophetis vnquam ita fuisse loquutum. Quid nunc autem respondent senes? nempe fuisse alios Prophetas, qui denuntiauerint Vrbi & Templo interitum: ergo nunc perperam grauari sanctum virum hac infamia, acsi primus protulisset hoc Dei iudicium. Nunc ergo tenemus statum causæ. defenditur Ieremias, quòd neque solus, neque primus tam grauiter fuerit minatus Vrbi, & Tẽplo, sed habuerit alios authores, ex quorum ore loquutus sit, & quidem certos, & legitimos Dei seruos, & quibus non
Mich. 3. 12. possit fides detrahi, qualis erat Micha. Iam quod hîc refertur etiam legitur tertio cap. eius Prophetæ. nam certamen simile erat Michææ cum Sacerdotibus, & Prophetis, quale postea Ieremiæ fuit. dicebant enim fieri non posse, vt Deus ita sæuiret contra sanctam Vrbem, & Templum. Di
Psal. 132. 14 cebant, הלא יהוה בקרבנו, An non Iehouah in medio nostri? לא תבא, עלינו רעה, dicebant, Non veniet super nos malum. Ergo erant ebrii tanta securitate, vt putarent se esse extra omne periculum, & despicerent omnes minas propheticas: quoniam putabant Deum sibi esse obstrictum. Sciamus autem hypocritas semper confisos fuisse promissione illa, Hîc habitabo: & sumunt etiam, ac mutuantur verba quasi ex ore Dei, sed peruertunt vt falsarii, Deus residet in medio nostri, non potest igitur quicquam aduersi nobis contingere. dicit autem Propheta (eadem sunt verba quæ nunc recitauimus) *Propter vos Sion vt ager arabitur, & Ierusalem in aceruos erit, & mons domus huius in excelsa syluæ.* Nunc singula expendamus: primò dicitur *surrexisse senes ex populo ex terra.* itaque probabile est non vocari senes, vt aliis compluribus locis, officii respectu, sed potius ætatis. Certum quidem est, præditos fuisse authoritate, sed tamen non dubito, quin prouectæ fuerint ætatis, vt possent quæ multis annis antè contigerãt referre ad populũ. Cùm addit *eos locutos esse ad totum cœtum* populi, hinc colligimus quod nuper dicebam, nempe sic tumultuatum fuisse vulgus, vt adhuc opus esset placida oratione ad mitigandum illum ardorem. & certè vbi semel exorta est, atque efferbuit seditio, non adeò facile est eam protinus sedare. Cùm ergo viderent boni senes adhuc esse exulceratos vulgi animos, ideo vsi sunt hac moderatione. Dicunt autem, *Micha Morasthites*: est nomen patriæ: Micheas ergo *fuit prophetans in diebus Ezechiæ regis Iehudah.* Notanda est circunstantia temporis: quia mirum videri posset, cùm sanctus ille Rex intentus esset toto studio ad promouendum Dei cultum, res adeò fuisse confusas, vt opus esset tam seuera denuntiatione. Si quis vnquam ex piis Regibus verè & seriò incubuit in studium pietatis, certè hic fuit quasi primum & præcipuum exemplar: nullis laboribus pepercit, nullum periculum, nullam molestiam vnquam visus est refugere, quoties religio ita flagitabat: sed videmus quantumuis strenuè laborauerit, tamen non potuisse cõsequi suo zelo, & perseuerantia, vt totus populus sequeretur tam præclarum ducem. quid ergo fiet, vbi frigidi sunt ac ignaui, qui aliis viam monstrare debent? interea

terea exemplo Ezechiæ sese confirment boni principes,ne labascant,vel deficiant animis cùm vident successum non statim respõdere suis laboribus,neque fructum extare. Est enim hæc grauis tentatio, & quæ concutit etiam cordatissimos quosque, dum existimant se frustra conari, & inutiles esse suos labores,imò se quasi operam ludere. sic enim fit vt multi cursum retroflectant. Sed hoc exemplum Ezechiæ debet illis venire in mentem, vt pergant nihilominus, quanuis non affulgeat spes prosperi exitus. neque enim destitit Ezechias,quanuis Satan modis omnibus obiecerit multa impedimenta, atque etiam in speciem euerterit omnes eius labores, ne quē fructum proferrent. hoc quantùm ad tempus spectat,cuius hîc fit mentio. Dicunt seniores *loquutum fuisse Micheam ad totum populum,dicendo, Sic dicit Iehouah, Sion arabitur vt ager*. Iam vidimus qua occasione ita asperè loquutus fuerit Micheas, cùm scilicet opponerent hypocritæ peruersam confidentiam,& falsò obiicerent Dei nomen , acsi illum tenerent sibi obstrictum: *Propter vos*, inquit, *Sion arabitur vt ager*. incipit ab ipso Templo:deinde adiungit, *Et Ierusalem erit in aceruos*, vel in solitudines:postremò, *Et mons domus, hoc est, Templi*. Repetit quod iam dixerat. quid enim aliud est mons Templi,quàm Sion? sed quia vaticinium hoc vix poterat à Iudæis admitti, ideo Propheta bis idem dixit confirmationis gratia . vnde colligimus non esse superuacuum sermonem , sed ita incuti terrorem hypocritis , qui obdurauerant contra omnes Dei minas , & putabant se fore saluos,etiam si totus mundus rueret. Nunc postquam retulerunt quod denuntiauerat Micheas, adiungit, *An occidendo occidit eum Ezechias rex Iehudah, & totus Iehudah*? Exemplo pii regis Ezechiæ hortantur populum ad mansuetudinem , & docilitatem,& ostendunt hoc honoris deberi tam Deo,quàm eius Prophetis,vt ne excandescamus contra eius obiurgationes,& minas,vtcunque acriter illis pungamur,atque etiam penitus vulneremur. Sed simul adiungunt, *An non timuit Iehouam? & deprecatus est faciem Iehouæ ? & Iehouam pœnituit*? Confirmant quod antè dixerat Ieremias,non aliud superesse remedium,nisi vt se placidè subiicerent doctrinæ propheticæ , & simul confugerent ad Dei misericordiam . nam per Dei timorem hîc designatur vera conuersio. quid enim aliud est timor Dei,quàm reuerentia,qua ostẽdimus nos esse morigeros eius placitis, quoniam & pater est,& Dominus? quisquis ergo Deum agnoscit & patrem & Dominum, fieri non potest quin ex animo se eius arbitrio addicat. Ergo significant senes tam Ezechiam,quàm totum populum fuisse verè ad Deum conuersos. Pœnitentia autem,vt satis notum esse debet,continet in se duas partes,nempe vt sibi displiceat peccator in suis vitiis, & postquā sese abdicauit prauis omnibus carnis cupiditatibus,vt cupiat formare totam suam vitam,& eius actiones ad regulam iustitiæ Dei. Sed addunt simul, *Quòd deprecati fuerint*. Tametsi enim vtitur Ieremias singulari numero,tamen complectitur populum simul cum Rege : videtur tamen data opera singulari numero vsus ad Regis commendationem, cuius eximia & ferè incomparabilis fuit pietas. Nec dubium est,quin aliis viam monstrauerit,vt resipiscerent:deinde vt suppliciter deprecarentur vindictam illam,quæ meritò percellere debebat eorum animos. Tribuit quidē hoc præcipuè sancto Regi:sed extẽditur tamen idem studium ad Proceres ac totum corpus populi, vt paulò pòst videbimus. *An non* ergo *deprecatus est faciem Iehouæ* ? Hoc secundum membrum notatu dignum est:quia non potest etiam peccator ad Deum conuerti, nisi cum spe veniæ & salutis. nam semper horrebimus ad conspectum Dei, donec proposita fuerit nobis spes reconciliationis . ideo Scriptura quoties de pœnitentia loquitur, simul adiungit fidem . Sunt quidem res distinctæ, sed tamen non diuersæ,nec separari debent,vt quidam parum consideratè faciunt. nam pœnitentia est conuersio totius vitæ,& quasi renouatio: fides autem reos confugere docet ad Dei misericordiam . Sed tamen vt notanda est distinctio inter pœnitentiam & fidem, ita cohærent inter se, vt qui alteram ab altera diuellit,prorsus neutram relinquat. Hunc ordinem nunc sequitur Propheta cùm dicit *Ezechiam deprecatum fuisse faciem Dei* . vnde enim hic precandi affectus, nisi ex fide? non sufficiet igitur,si quis tangatur odio , & displicentia scelerum suorum , & cupiat se formare ad Dei voluntatem,nisi de reconciliatione & venia cogitet. Ostendunt igitur senes remedium,& quasi digito monstrant:quia si populus exemplo Ezechiæ,& aliorum resipiscat, deinde simul ad misericordiam confugiat,& testetur fidē suam precibus,Deum fore exorabilem. Ideo sequitur, *Et pœnituit Iehouam mali,quod loquutus fuerat super eos*. nunc pluralem numerum vsurpat Propheta. Vnde colligimus sub persona vnius regis Ezechiæ prius comprehendisse totum populum. *Pœnituit ergo Deum mali*. Quantùm ad formam loquendi spectat,non prolixè de ipsa disseram. scimus in Deum non cadere mutationē. vnde enim pœnitentia,nisi quòd multa eueniunt præter spem , quæ cogunt nos mutare consilium ? aliquid agitauerat quispiam , sed putauit fore quod non est. ergo necesse est,vt retractet quod statuerat. pœnitentia igitur est comes ignorantiæ. Iam sicuti Deū nihil prorsus latet,ita fieri non potest,vt eum pœniteat. quare? nihil enim statuit,nisi ex certa prouidentia:quoniā omnia sunt sub eius oculis. sed refertur hæc locutio ad sensus hominum,quòd *Deum pœniteat*, vbi scilicet non exequitur quod pronuntiauerat. Nec mirum est,si Deus ita balbutiat nobiscum . sed vbi molles & teneras aures offendit hæc asperitas , potius miremur Dei indulgentiam,cùm ita ad nos vsque descendere dignatur, & loqui pro captu nostræ ruditatis. Nunc tenemus quid sit Deum pœnitētia affici, nempe vbi non exequitur quod

denuntiauerat: interim manet fixum eius consilium. neque enim obumbratio vlla in eum cadit,
Iacob. 1. 17. quemadmodum dicit Iacobus. Sed potest iterum obiici quæstio, quomodo tunc Deum pœnituerit mali, quod minatus fuerat tam Regi, quàm populo? nempe quia vindictam suam distulit. neque enim simpliciter Deus abrogauit suum decretum, vel etiam promulgationem eius, sed pepercit Ezechiæ, & populo qui tunc erat. Dilatio igitur vindictæ Dei vocatur pœnitentia, quoniam non expertus est Ezechias quod timuerat: neque enim vidit ruinas Vrbis, & triste ac horribile illud spectaculum, de quo vaticinatus fuerat Micha. Iam hoc etiam notandum est, pium Regem hîc laudari à Spiritu sancto, quòd passus fuerit sese tam duriter obiurgari, cùm tamen sibi non malè esset conscius, quemadmodum nuper dicebam: certè totus flagrauit sancto zelo, & paratus fuit suscipere quaslibet molestias pro Dei cultu promouendo: tamen sustinuit placidè, & æquo animo Prophetam, cùm de ruinis Vrbis & Templi loquutus est: quia scilicet videbat sibi opus esse tali adiutore. Nam quantumuis cordatè sancti Principes studia omnia sua conferant ad promouendam Dei gloriam, tamen Satan illis obsistit: ergo semper cupiunt, sicuti optandum est, habere veros & sinceros Doctores, qui porrigant illis manum, & qui ipsos adiuuent, & qui confirment, & sese opponant eorum aduersariis. nam si Doctores sileant & dissimulent, ita maior inuidia redundat in bonos Principes, & magistratus. nam si exerto gladio vindicent Dei gloriam & cultum, Doctores autem ipsi sint canes muti, omnes vociferantur, O, quid sibi vult ista seueritas? parcunt auribus nostris Doctores: isti autem non parcunt etiam sanguini nostro. Optabile igitur semper erit bonis & sanctis Regibus, habere fortes & animosos Doctores, qui clamitent pleno gutture, & confirment studium ipsorum Principum. Talis igitur fuit affectus sancti Ezechiæ, quemadmodum colligere licet ex hoc loco. Reliqua differam.

PRECATIO.

Da omnipotens Deus, quando dignatus es nos tibi colligere in populum, & promittere nos fore instar spiritualis templi, in quo resideas, vt domicilium tibi perpetuum apud nos consecremus, & ita studeamus totam vitam nostram tibi addicere, ne vnquam à nobis discedat hæc tua gratia & benedictio: sed magis ac magis experiamur nunquam tuo præsidio destitui eos qui in te verè, & sine fictione recumbunt, vt ita magis ac magis glorificetur in nobis nomen tuum per vnigenitum Filium tuum, Amen.

HERI vidimus exemplum quod protulerunt seniores, vt eriperent Ieremiā à morte, nempe quia non fuerat primus, qui tam atrociter minatus fuerat Vrbi, & Tēplo: quoniam sub regno Ezechiæ idem fecerat Micha, qui tamen non fuerat interfectus. nunc cōcludunt hoc esse graue scelus, si occiderint Ieremiam, quod non manebit impunitum. dicunt ergo populum obstrictum fore grauissimo reatu, si Ieremiam occiderit, & simul adiungunt instare vltionem, quia Dominus rependet dignam mercedē, si ita sæuierint in sanctum Prophetam. Nunc sequitur,

20 Atque etiam vir fuit prophetans in nomine Iehouæ Vrias filius Semeah ex Cariath-iarim, & prophetauit cōtra vrbem hanc, & contra terram hanc secundum sermones Ieremiæ.

21 Et audiuit rex Ioakim, & omnes magnates eius, & Proceres sermones eius, & quæsiuit Rex interficere ipsum, & audiuit Vrias, & timuit, & fugit, & transiuit, *vel concessit,* in AEgyptum.

22 Et misit rex Ioakim viros in AEgyptum, Elnathan filium Achobor, & viros cum eo in AEgyptum:

23 Et eduxerunt Vriam ex AEgypto, & adduxerunt eum ad regem Ioakim, qui percussit eum gladio, & proiecit cadauer eius in sepulchra populi, *vel plebis potius.*

Adducitur aliud exemplum partim diuersum, partim simile: diuersum, quô ad Regem, simile quô ad Prophetam: Vrias enim cuius hîc fit mentio, functus est sua legatione fideliter: non potuit liberam eius prædicationem ferre Ioakim, itaque eum interfecit. Quidam exponunt vno contextu, quasi seniores voluerint ostendere impios nihil proficere, vbi aduersantur Dei Prophetis,

Prophetis,nisi quòd litigando magis ac magis se constringunt. Alii autem existimant sermonem hunc fuisse inductum à parte aduersa: & videtur illis suffragari particula וגם,atque etiam. nam potest sumi aduersatiuè: quasi dicerent, Atqui fuit alter Propheta,qui non impunè concionatus est de clade Vrbis,& interitu Templi. Videtur etiam confirmare hanc sententiã quod sequitur vltimo versu capitis, אך יד אחיקם. nam אך propriè significat veruntamen: aliquando sumitur pro saltem,vel tãtùm. Sed hoc loco,sicuti iterum paulò pòst dicam, retineo proprium sensum, quòd scilicet affirmet Propheta,quamuis esset in magno discrimine,tamen Achicã fortiter pugnasse, ita vt tandem fuerit causa superior. Quantùm verò pertinet ad præsentem locũ, vtraque expositio probabilis est,vel quòd improbi obiecerint mortem Vrię,vt ita opprimerent Ieremiam: vel quòd Dei cultores ostenderint non esse hanc agẽdi rationem:quia res lapsæ sint in deterius, ex quo tam crudeliter occiderat seruum Dei rex Iehoiakim. Sed in primis notãdum est tempus. vidimus enim hoc vaticiniũ principio regni Iehoiakim fuisse mandatũ Ieremiæ, & simul promulgatũ. Principium verò illud non debet restringi vel ad primũ vel ad secundum annum: sed quia factus est tributarius regi Babylonio,postea conatus est iugum excutere,& tandẽ fuit miserè deiectus: ideo principiũ regni accipitur pro statu adhuc integro. Cùm itaque retineret suã dignitatem Iehoiakim,iussus est hęc mãdata perferre Ieremias. Quicquid sit,rex Iehoiakim tunc regno tranquillo potiebatur,erat Ierosolymæ: ideo hìc non dicitur Vriã in diebus eius minatum fuisse Vrbi: sed narratur historia tanquã de re præsenti. hoc igitur vnum est, sermonẽ hunc fuisse habitum,cùm nõ procul abesset rex Iehoiakim. Erat enim palatiũ regis contiguũ Templo: aderant eius Consiliarii,qui descenderãt,quemadmodum vidimus,ob tumultũ. Nam res nõ poterat esse occulta,cùm vbique accenderent populi rabiẽ Sacerdotes,& falsi prophetæ. Ergo venerãt Regis Consiliarii ad turbas istas sedãdas. Si hæc oratio tribuitur Ieremiæ defensoribus,certè oportuit illos instructos esse magna fortitudine animi & constãtia, quòd obiicerent Regi nefandam cędem,& simul eum sacrilegii damnarent,quòd non tãtùm iniuriã fecisset sancto Prophetæ,sed oppugnasset ipsum Deũ in eius persona. Vtrinque probabiles sunt coniecturæ:quia si sequimur sententiam hanc,nempe quòd Dei cultores,qui fauebant Ieremiæ, & volebant ipsum eripere ex periculo,ita loquuti sunt:poterit obiici nihil tale exprimi. nam vno cõtextu additur, *Atque etiam fuit vir.* Vbi autem loquũtur diuersi homines,deinde vbi alii aliis repugnãt, solet notari aliquod discrimen. Videtur ergo vno cõtextu hoc legendũ esse,quòd iidem illi,qui prius exemplum Micheæ recitauerint,ex opposito adiungãt, Vriam dedisse quidẽ pœnas, sed ita scelus sceleri fuisse additum, vt nihil profecerit Iehoiakim cùm ita furiosè persequutus est Dei Prophetã. Quòd autem nõ loquuntur de exitu,nõ debet videri absurdum,quia tunc nota erat omnibus Vrbis & populi conditio, & periculum grauius instabat. Potuit igitur proferri ab ipsis simplex historia: & quoniã non audebant exacerbare Regis animũ, ideo vtilius fuit relinquere partẽ illam in suspenso. Si autẽ magis placeat contraria expositio, quòd scilicet hostes Ieremiæ hìc contrà insurgant & opponant exẽplum Vrię,etiã aliquis erit rationis color. Viuebat Rex,aderãt eius Consiliarii,queãdmodum diximus. Potuit igitur fieri,vt qui volebant Ieremiã perditum, recenti hoc exẽplo abuterẽtur ad eius perniciem:Cur hic incolumis euadet,cùm nuper occisus fuerit Vrias, quãdo eadẽ prorsus est causa? Vrias enim nõ lõgius progressus est, quàm Ieremias: visus est potius sumere sermones ex ore illius. Cùm ergo Rex illũ occiderit,an parcetur nunc Ieremiæ? cur pœnã effugiet,qua ille defunctus est,cùm grauior sit eius culpa? Hìc apparet posse non absurdè defendi illã expositionẽ,quòd scilicet hostes Ieremiæ pręiudicio hoc grauare eũ conati sint,quia iã Rex suppliciũ de Vria sumpserat,cuius nõ absimilis fuerat causa. & hãc quoque expositionẽ nõ reiicio. Si cui magis placeat,patronos Ieremiæ prosequi suũ sermonẽ,facilè admittã: sed non audeo tamẽ repudiare simpliciter sensum istũ, quòd scilicet grauatus fuerit Ieremias præiudicio,dũ propositus est in exẽplũ Vrias, qui ideo occisus fuerat à Rege, quoniã vaticinatus fuerat cõtra Vrbẽ & Templũ. Nunc expẽdamus verba: *Fuit etiam vir prophetans in nomine* Iehouæ. Si recipimus eorum sententiã, qui putant hostes Ieremiæ loqui, nomen Iehouæ hìc sumetur duntaxat pro fallaci prętextu, acsi dicerent, Hoc iam nimis vulgare est,obtendere nomẽ Dei. nemo enim qui sibi vendicat docẽdi munus nõ iactat se diuinitus esse missum, & sibi mandatum esse à Deo quicquid loquitur. Sic ergo obliquè perstringerẽt Ieremiã,quòd non sufficiat obtendere nomẽ Dei,quia Vrias,de quo loquuntur,etiã professus sit pleno ore se esse Dei Prophetã,nec quicquã propriũ afferre,sed habere certã vocationẽ. Quòd si hic sermo tribuitur Dei cultoribus,& quibus propositum erat defendere,ac tueri salutem Ieremiæ, iam herì diximus quid sit in nomine Iehouę loqui, nempe non tantùm gloriari de munere prophetico,sed fidẽ facere fidei,atque integritatis, vt re ipsa scilicet atque effectu probet se esse Dei Prophetam qui vult talis censeri. Postea addunt, *Prophetauit contra vrbem hanc, & contra terram hanc secundum sermones Ieremiæ.* Si aduersarii Prophetæ loquuntur, videmus eum opprimi, quasi posthac superuacuum sit cognoscere de eius causa,cùm alter iã dãnatus fuerit,qui tamẽ nihil habebat ab eo dissimile, vel separatum. *Loquutus est* ergo *secundum sermones Ieremiæ*: dãnatus est: quid ergo dubitamus nũc de Ieremia? Videmus vt malignè torqueãt in caput Ieremiæ hoc exemplũ,ac si pręiudicio iã esset dam-

natus in alterius persona. Si autem pii viri hunc sermonē habuerint, alia erit ratio, nempe quòd si nunc interficiatur Ieremias, prouocabitur vindicta Dei, quia plus satis fuit fundere innoxium sanguinem vnius Prophetæ. Postea sequitur, *Et audiuit Rex Ioakim, & omnes eius magnates, & proceres sermones eius.* Hic versus videtur suffragari eorum sententiæ, qui hîc pios viros loquentes inducunt. Nam odiosè loquūtur de Rege, & de eius Consiliariis: *Audiuit Rex, & omnes eius magnates,* potentes, ad verbum: deinde *omnes Principes: & quæsiuit Rex interficere ipsum.* Potest tamen etiam hic sermo quadrare improbis & sceleratis, nempe quia terrere volebant plebem, cum primò regium nomen proferrent in medium, deinde, magnates & proceres. Et istud quærere potest etiam excusari, nempe quòd Rex non potuerit ferre tantam contumeliam, quin se vlcisceretur, dum videbat Prophetam sibi tantum licentiæ sumere, vt neque sanctę Vrbi neque Templo parceret. *Audiuit* ergo *Rex & cuncti eius proceres, & magnates*: deinde, *quæsiuit Rex ipsum interficere: & audiuit Vrias, & timuit, & fugit.* Docet hic locus etiam probos Dei seruos, & qui student munus suum bona fide exequi, non tamen semper ita esse animosos, vt intrepidè contēnant omnia pericula. Dicitur enim Propheta timuisse, neque ideo damnatur. Non caruit quidem timor hic aliquo vitio, sed laborauit tali metu, vt tamen non desisteret à sua vocatione. poterat enim placare Regem: sed magis exhorruit talem perfidiam, quàm mortē. Sic igitur timuit, vt non deflexerit à recto cursu, neque abnegauerit veritatē, neque etiā indignum quicquā admiserit & gradu suo, & persona sibi imposita. Timor ergo tametsi vitiosus fuerit, non tamen abripuit Prophetā, quin semper in sua vocatione fidem Deo præstiterit. Sed quod restabat, *fugit & concessit in Ægyptum.* Hinc colligimus quanta fuerit Regis iracundia & crudelitas, quòd non potuit sanctus vir reperire angulum in tota Iudæa, vbi lateret, non potuit etiā in aliis regionibus. Ergo coactus est latebras quærere in Ægypto. Postea additur, *misisse Regem viros,* nempe *Elnathan,* qui princeps fuit legationis: quia dubium non est, quin Iehoiakim miserit ad regē Ægypti, & conquestus fuerit hominem turbulentum fugisse, & se ab ipso petere, vt traderet, quoniā esset fugitiuus. Sic ergo retractus fuit non potentia, sed nefaria pactione, quoniā proditus fuit à rege Ægypti. Tandem additur, *Et eduxerunt Vriam ex Ægypto, & adduxerunt ad regem Iehoiakim, qui eum interfecit gladio: postea eius cadauer proiecit in sepulchra* plebis, nēpe ignominiæ causa. nam hîc Sepulchra plebis vocat Ieremias queadmodū Gallicè dicimus Carnaria, *des charniers*. Honorificè diuites, & splēdidè hodie sepeliuntur, & cuique est suum sepulchrū: sed in magna turba cadauera proiiciuntur, quia nimius sumptus fieret, si singulis effoderetur sepulchrū. Videtur ergo talis fuisse consuetudo in Iudæa: & ideo vulgari modo sepultū fuisse Dei Prophetā. Ita significāt qui loquūtur, eò vsque exarsisse Regis iram, vt non tātùm morte eum affecerit, sed prosequutus sit longius suā vindictā, vt etiā mortuo inureret nouū dedecus, quia proiectus est cum obscuro & ignobili vulgo. Hactenus exposui hunc locū ita vt relinquerem in suspēso, vtrū probabilius sit, loquutos fuisse hostes Ieremiæ, an verò eius patronos. Etsi autem, vt iam bis, vel ter sum testatus, non reiicio diuersam expositionem ab ea quā amplector: tamē mihi verisimilius est, habitū fuisse hunc sermonē à piis hominibus, qui causam Ieremiæ sustinebāt. Singulas rationes quibus moueor, hîc non adducam. potest enim quisque apud se satis reputare, cur hanc expositionē magis amplectar. Mouet etiam me cōmunis ferè Interpretum consensus, à quo non libenter discedo, nisi cogat necessitas, vel res ipsa ostēdat illos errasse. Sed principiò vidimus vno cōtextu referri hæc duo exēpla, & nihil mediū interponi: vnde coniicere liceat, hostes Ieremiæ suas habuisse loquendi partes. Oratio igitur demōstrat eosdem, qui initio loquuti erant, sermonē suum prosequi. Quòd autem non adiiciūt quorsum hoc exemplum protulerint, mirū nō est. Erat enim impetus Regis formidabilis: & iam specimē non vulgare ediderat in persona sancti Prophetæ, quàm impatienter ferret suæ dignitati quicquā detrahi. Ergo timidè proponunt rē ipsam, & plus relinquunt colligendū singulis, quàm ipsi exprimāt. Sed facile fuit, ex eorū verbis statuere quidnā vellēt, nēpe timendā esse Dei vindictam, occisum fuisse Prophetam vnum: quid si nullus sæuitiæ sit finis? an Deus tandē non consurget in iudicium, vbi tā indignè tractati fuerint eius serui? Quoniam ergo hæc oratio est abrupta, mihi probabile est, Dei cultores sic fuisse loquutos verecundè & timidè, quia nō audebant palàm exprimere quicquid erat in animo. Iam hæc etiam verba melius quadrant Ieremiæ defensoribus, quàm improbis & sceleratis, *Quòd scilicet Rex quæsierit eum ad mortem,* deinde, *quòd miserit viros*: & nominant Elnathan, vt eum perpetua ignominia apud posteros infament. Postremò addunt, *Prophetam fuisse eductum.* Indignitas certè videtur hîc ante oculos repręsentari, quòd extractus fuerit è terra illa, ad quam fugerat tanquā in asylum: deinde, quòd adductus fuerit ad Regem, quòd percusserit eum gladio, hoc est, quòd crudeliter eum occiderit: deinde, quòd non contentus hac sæuitia, etiam sepulchrum eius infamia notauerit. hæc quemadmodum iam dixi, videntur magis competere in sanctos viros, qui causam Ieremiæ tuendam susceperant. Nunc sequitur,

24 Veruntamen manus Achicā filii Saphā fuit cū Ieremia, ne traderetur ipse, *vel, ne traderent ipsum,* in manū populi ad interficiendū ipsum.

Quòd

Quòd hîc aduersatiua particula ponitur, non fit absque iusta causa. Notatur enim contentio, quę ita efferbuerat, vt difficile fuerit sanctum Prophetam eximere discrimini. Colligimus ergo, Ieremiam ita grauiter periclitatum fuisse, vt non sine magno & arduo certamine illū seruauerit Achicam. Huius viri sæpius fit mētio in Sacra historia: & repetetur etiā postea aliis locis eius nomen. relictus etiā fuit, vt pręesset residuo populo post Vrbē dirutam. Et nō dubium est, quin perrexerit in studio pietatis, & fuerit vir integer, & cuius etiam virtutes in pretio essent apud Nabuchadnezer, qui cū dignatus est tali honore. Fuit paulò pòst occisus ab improbis, & sceleratis. sed nihil de ipso refertur nisi laude dignum. Hoc certè fuit eximiū facinus, quòd ita ausus fuit se opponere furori totius plebis, & cōpescere Sacerdotes, & falsos prophetas, qui cōspirauerant in mortē sancti viri Hæc igitur ratio est cur postremò addatur, *cum Ieremia fuisse manum Achicam*, hoc est, tametsi populus furebat, deinde Sacerdotes non poterant vllo modo placari, quin persequerentur sanctū virum: Achicam tamē non flexum fuisse à sancto proposito, sed cōstanter defendisse bonam causam, donec saluus euaderet Ieremias. Ideo dicitur, *manum eius fuisse cum Ieremia*. nam per nomen Manus Scriptura designat conatū: vbi enim nihil est negotii, vel difficultatis, non vsurpat Scriptura nomen Manus. Sed hoc loco, quoniā certauit vsque ad extremū Achicam, nec tantùm verbo vno opitulatus est sancto Prophetæ, sed furorē populi repressit: deinde restitit animosè Sacerdotibus, & falsis prophetis: *ideo manus eius*, id est auxilium, *fuit cum Ieremia*, ne scilicet *traderetur in manum plebis*. Hinc etiā apparet, quēadmodū heri diximus, non fuisse statim cōpositū tumultum, quoniā virulentiā suā ita sparserant falsi prophetæ & Sacerdotes, vt ferè implacabilis esset populus. Proponitur igitur hîc nobis exemplū magnitudinis & constantię: quia nō satis est, vbi nobis erit tutò liberū & integrū, patrocinari bonis causis, nisi etiā contempta omni inuidia & spretis periculis, opponimus nos improborū furori, & suscipimus certamina & pericula pro Dei seruis, quoties opus est. Deinde simul etiā docemur quantū momenti positum sit in grauitate vnius viri, si modò intrepidè sustineat bonā causam, neque cedat vesaniæ malorum, sed experiatur extrema quęque potius, quàm vt prodat tam veritatē Dei, quàm eius ministros. Sequitur nunc,

2 Reg. 25. 22.
Infrà 39. 14

CAPVT VIGESIMVM SEPTIMVM.

PRINCIPIO regni Iehoiakim filii Iosiæ Regis Iehudah,
fuit sermo hic ad Ieremiam à Iehouah dicendo,
2 Sic dicit Iehouah ad me, *mihi*, Fac tibi vincula, & iuga, &
pone ea super collum tuum:
3 Et mitte ea ad regem Edom, & ad regem Moab, & ad regem filiorū
Ammon, & ad regem Tyri, & ad regē Sidonis per manum nuntiorum,
qui venient Ierusalem ad Zedechiam regem Iehudah.
4 Et mandata dabis illis ad dominos suos dicēdo, Sic dicit Iehouah
exercituum, Deus Israel, Sic dicetis ad dominos vestros,
5 Ego feci terram, hominem, & iumentum quod super faciem terræ est, in virtute mea magna, & brachio meo extento: & dedi eam illi qui placuit in oculis meis.

Pręfatur Ieremias, hoc vaticinium sibi fuisse commissum principio regni Iehoiakim. Diximus autem principium hoc extendi ad statum regni prosperū & integrum. Cùm ergo adhuc Iehoiakim retineret tranquillam regni possessionem, tunc iussus est Ieremias perferre hoc mandatum, non ad ipsum Iehoiakim, vt paulò pòst subiicitur, tertio versu: sed ad Zedechiam, qui ne statim quidem suffectus fuit in eius locum, sed tandem Rex fuit creatus post varias mutationes. Deposuit igitur Deus hanc prophetiam apud seruum suum, nec voluit primo quoque die promulgari. Si quis roget, cur latere voluerit Deus tanto tempore quod tādem volebat in lucem proferri, responsio est, id fuisse factum in gratiā Prophetæ ipsius, quò scilicet alacrius perageret munus suum, cùm certò cognosceret quòd nemo vnquam putasset posse accidere: & certè res erat incredibilis. Deus ergo voluit quasi seorsum Prophetæ suo in aurem hoc dicere, vt procul aspiceret quę nemo vnquā putasset, sicuti nuper dixi, posse fieri. Hæc ratio est, meo iudicio, cur non statim hæc prophetia vulgata fuerit, sed instar thesauri deposita fuerit in sinum Prophetæ donec maturum adesset tempus. Differam igitur in crastinum summam huius vaticinii.

PRECATIO.

Da omnipotens Deus, vt si nobis aliquando grauius mineris, ne propterea excandescamus, sed discamus agnoscere peccata nostra, & verè nos sub manu tua forti humiliare, deprecari etiam iram tuam, & vera resipiscentia testari nos profecisse in verbo tuo, & fidem habuisse tuis denuntiationibus, vt ita participes fiamus eius bonitatis, qua promittis te fore propitium omnibus, qui ad te conuersi fuerint: atque ita magis ac magis proficiamus in recto & continuo cursu pœnitentiæ, donec tandem exuti omnibus carnis nostræ vitijs perueniamus ad perfectionem iustitiæ, & ad fruitionem eius gloriæ, quæ nobis reposita est in cælo, per Iesum Christum Dominum nostrum, Amen.

HERI exposuimus cur circiter initia regni Ioakim datũ fuerit mandatũ Prophetæ, quod tamẽ nõ debuit prius exequi, quàm ad tẽpus Zedechiæ. Volebat enim Deus ipsum interea fulciri hoc vaticinio, ne deficeret in cursu. Nunc videndũ est quorsum spectauerit hoc vaticinium, & quęnam sit eius summa. Videtur Propheta alloqui Legatos, qui hinc inde à vicinis Regibus missi fuerant ad regem Zedechiã: & iubetur illis præcipere, vt denuntient singuli dominis suis, subeundum ipsis omnibus esse iugum regis Babylonii. Porrò non dubiũ est, quin Deus pręcipuè & peculiariter voluerit Zedechiã & Iudæos docere, quia legationes istæ, quarum fit mentio, sic recreare poterant eorũ animos, vt contẽptis omnibus prophetiis, putarent se esse extra periculũ. Notãdum enim est quorsum missæ fuerint legationes à rege Sidonis, à rege Tyri, à rege Moab, & Ammon, cùm scilicet viderent regem Babylonium sibi fore intolerabilẽ, cœperunt vires suas cõiungere. Principio quisque propriæ vtilitati studebat, neque videbat sibi opus esse mutuo auxilio. ita factũ est, vt Chaldæi facilè dissipatos fregerint. Experientia tandẽ docuit neque regem Iehudah, neque alium quempiam ex vicinis solum posse sustinere molẽ belli, nisi inter se coirent fœdus & societatem. Sic ergo factum est, vt rex Tyri, rex Sidonis, rex Moab, rex Ammon offerrent copias & pecuniã regi Iehudah: ipse etiã vicissim promitteret se pręsto fore, si eos aggressus esset Chaldæus. Erat igitur noua occasio fiduciæ Iudæis, vt spiritus colligerẽt, & ita sese animarent ad resistendũ, freti scilicet tot Regibus vicinis. Hactenus superiores fuerant Chaldæi, nẽpe quoniã seorsum vnũquemque oppugnauerant: sed cùm omnes cõiunctis viribus parati essent se opponere eorũ potentiæ, & cohibere impetum, vix credibile erat omnes simul posse vinci. Voluit igitur Deus prosternere falsam hanc confidentiã, & monere Zedechiam & totum populum, ne talibus illecebris caperentur, sed scirent patienter sibi ferendã esse pœnã, quæ diuinitus infligenda erat. Hæc igitur ratio est cur missus fuerit Propheta ad Legatos, qui Ierosolymã venerãt. Nõ fuit illis præfectus doctor, vel magister, sed factũ est hoc respectu Zedechiæ & populi. Probabile tamen est, in conspectu Regis hæc mãdata fuisse exposita, vt Rex cognosceret perperã se fuisse deceptum, & stultè adhuc se confidere subsidiis, quæ offerebantur. Colligere autẽ licet, quàm durum fuerit Regi & populo, audire hanc prophetiã. Quodammodo enim violabantur Legati: Reges, à quibus missi fuerant, poterant conqueri se affectos esse indigna contumelia. Rex igitur vnà cum populo grauiter potuit excandescere aduersus Ieremiam. Sed Propheta mandato Dei intrepidè functus est, quoniã ita necesse erat. Et postea videbimus verba potius directa fuisse ad regem Zedechiam, quàm ad prophanos illos homines. Tenemus nunc consiliũ Dei, cur Prophetam suum voluerit hæc mandata exponere legatis, qui à prophanis Regibus missi fuerant ad regem Zedechiam, vt Rex cognosceret meras esse nugas, quòd Reges illi sua auxilia pollicebãtur: quoniã non erat negotiũ cum rege Chaldæo, sed potius cum iudicio Dei, quod insuperabile est, & cui frustra homines reluctantur. Cùm iubetur Propheta præcipere legatis, *vt sic dicant Regibus, à quibus missi sunt, Deus Israel hoc vobis mandat*, poterant reiicere, & non sine stomacho, Quid? an ideo huc venimus, vt simus tui nuntii? deinde, quisnam es, vt nobis præcipias? adhæc, putas ne adeo nos desipere, vt in gratiam tuam minemur regibus ac dominis nostris? denuntiemus illis quod tu iubes, fore illos paulò pòst seruos regis Chaldæi? Poterãt igitur legati ablegare non sine risu & ludibrio sanctum Prophetam. Sed iam diximus hoc totũ factum esse Zedechiæ & populi respectu, vt Propheta excuteret vanum illum splendorẽ & pompã, quibus videbat falli & Zedechiã, & omnes Iudæos. Putabant enim quasi altos & densos montes oppositos esse regi Chaldęo, & eius exercitui: Qua parte ad nos prorũpet, cùm rex Tyri noster sit, rex Sidonis, rex Moab, rex Ammon? latè illi dominabantur: & vrbes quædã inexpugnabiles erant. Sic ergo Iudæi statuebãt se immunes fore ab omni molestia & incõmodo. Atqui ne sese decipiant vana illa pompa, dicit Ieremias, Perferte vos legati ad dominos vestros quod Deus loquutus est, nẽpe vt subeant iugũ regis Babylonis. Additur autem symbolum visible ad confirmationem vaticinii. Propheta iubetur aptare collo iugum: in plurali numero loquitur. מוט significat vectẽ, significat iugũ, significat lignum transuersum. Non dubiũ autẽ est, quin ad collũ ligna quædã applicuerit, quẽadmodum

dum iugum bobus imponitur: deinde ligauerit iugũ illud, aut transuersa ligna. Nã יסר significat vincire: ideo מוסרות vocãtur vincula, מוסר vocatur etiam baltheus interdum. Sed hîc accipitur pro vinculis, aut ligaminibus. Fuit illud triste spectaculum, quoties in mediũ prodibat Ieremias, cõspici in eius collo seruitutem Regum omnium, & gentium. Erat igitur vice omnium captiuus ante tempus. Cùm autem Deus iugum imposuit & Iudæis, & aliis omnibus gentibus, liber tunc fuit Ieremias: sicuti cùm pertulit hoc insigne seruitutis, securo tamen animo expectauit iudiciũ Dei, cùm alii negligerent. Porrò hæc confirmatio magis inexcusabiles ipsos reddidit, quẽadmodum vbi Deus vt fidẽ conciliet verbo suo adiungit vel sacramenta, vel alia adminicula, quę nos magis afficiant, ita vt nõ tantùm aures nostras, sed etiã oculos doceat, atque omnes sensus. Cùm ergo Deus nihil omittit quod valere queat ad fidẽ verbo suo astruendã, grauior nos manet damnatio, si nihil prosint signa illa. Tenemus ergo cur Propheta applicuerit ad collum suum insigne illud futuræ seruitutis: si qui fuerũt in populo dociles, vtile illis fuit, cernere oculis tale signum. Sed quoniã maior pars ad contumaciã obduruerat, ideo cessit illis in grauius iudiciũ quod debebat prodesse, vt scilicet maturè sese humiliarẽt corã Deo, atque ita anteuerterẽt eius iudiciũ. sequuntur verba, *Ego feci* (nam herì transtuli hunc versum, *Ego feci*) *terram & hominem, & iumentum, quod super faciem terræ est, in virtute mea magna, & brachio extento.* Frigidum fuisset spectaculum, & ferè inane, si tantùm aptasset Ieremias collo suo iugum, nisi adiuncta simul fuisset doctrina. Scimus enim signa omnia esse quasi mortua, nisi verbo animẽtur. Quemadmodũ ergo simulachrum nõ magnopere prodest, ita quicquid signorũ posset obiici oculis nostris, esset vel friuolum, vel frigidum, imò quasi mortuum, nisi accederet doctrina tanquam anima. Et hinc etiam conuincitur Papistarum amentia, qui detinent plebis animos multis signis: sed nihil interea doctrinæ subest. vnde sequitur, mera esse figmenta, & quæ sine fructu euanescunt. Deus ergo perpetuò doctrinam suam signis adiunxit, quę ideo potest verè conferri animę, quę inspirat corpus ipsum, quod alioqui motu & vigore careret. Hac ratione docet Ieremias quid sibi velit iugum. Præfatur autem de potentia Dei, & summo imperio, quoniã Reges, etsi fatentur Deum tenere mundi gubernacula, non tamẽ possunt animis concipere se momẽto posse euerti, & deiici è gradu. Nam videntur sibi affixi nidis suis: ita promittunt æternũ statum, & imaginantur se non esse obnoxios cõmuni sorti mortaliũ. Quoniã ergo ita inflati sunt Reges superbia, Dominus præfatur se fecisse *terram, & omnia animalia*: non loquitur de cælo, sed ponit *se fecisse terram, hominem & animalia, quæ sunt in superficie terræ.* Adiũgit, *In virtute mea magna, & brachio extento.* Quorsum hoc nisi vt expergiscãtur homines, dũ audiũt terrã nõ manere in suo statu, nisi quatenꝰ fulcitur eadẽ Dei virtute, qua semel creata est? eadẽ simul virtutẽ tueri homines, & animalia, quoniã nihil saluum manere queat, nisi quatenus arcanã virtutẽ inspirat Deus è cœlo. hæc igitur ratio est pręfationis. Opponit Deus brachium suum, & virtutẽ, eorum superbiæ, qui existimant se stare propria potentia: nec agnoscunt se pendere à solo Dei nutu, vt eos sustineat quãdiu per volet: deinde prosternat, & redigat etiã in nihilum simul ac visum fuerit. ad praxin igitur reuocari debet hęc doctrina. Neque enim generaliter, & confusè concionatus est Ieremias de potẽtia Dei, sed accõmodauit ad præsentẽ causam quod de potentia Dei dicebat, vt scilicet intelligerent homines nihil esse firmitatis in hoc mundo, sed Deum tueri & homines, & animalia: ea tamen lege, vt possit singulis momentis solo flatu in nihilũ redigere quicquid sunt, & quicquid habent. Sequitur,

6 Et nunc ego dedi omnes terras istas in manũ Nabuchadnezer regis Babylonis serui mei: atque etiam bestiam agri, *hoc est, bestias agrestes,* dedi illi ad seruiendum ei.

7 Et seruient ei omnes Gentes, & filio eius, & filio filii eius vsque dũ venerit tempus terræ eius, atque etiam ipsius: & seruient ei Gentes multæ, *vel magnæ,* Reges magni.

Postquam asseruit Deus sibi imperium totius terræ, & ostendit sui arbitrii esse, transferre regna quoties ita placuerit: nunc pronuntiat decretum suum, quòd scilicet subiecerit regi Babylonio omnes vicinas terras, nempe Tyrum, Sidonem, regionem Moab, regionẽ Ammon, & regionem Edom, atque ipsam Iudæam. Si hinc exorsus fuisset Ieremias, Deũ dedisse regi Nabuchadnezer in potestatẽ terras illas, non tam facilè admissum fuisset vaticiniũ, quoniam superbia fuisset quasi obstaculum ad obserandas mentes & animos. Sed præfatio, vt dictum est, eò tendebat, ne putarent Reges se posse stare inuito Deo. Postquam ergo subegit altitudinẽ illam, quę infixa erat in eorum cordibus, nunc affirmat regem Nabuchadnezer fore dominum tam Iudęæ, quàm omnium regionum, quæ in circuitu erant, quoniam scilicet Deus illũ terris illis præfecerit. Extẽdit autẽ subiectionẽ illã, de qua loquitur, ad bestias ipsas nõ sine causa. hoc enim modo obliquè perstringit duritiẽ hominũ, si perstẽt reluctari: quasi diceret, Quid vos iuuabit pręfractis animis

conari iugum excutere? nam bestiæ ipsæ, tygres, lupi, leones, & quicquid est atrox, & sæuum in terra, sentiēt omnes illæ bestiæ regem Nabuchadnezer esse dominum, nempe arcano instinctu. Cùm igitur bestiæ ipsæ pariturę essent regi Nabuchadnezer, quòd diuinitus erectus esset in illum gradum, quanta fuit hominū socordia, non agnoscere quod bestiæ ipsæ intelligebant? Videmus ergo quorsum spectet hæc cōparatio. exprobrat enim Propheta hominibus suam vesaniā, si persistant ferociter resistere regi Nabuchadnezer, quòd scilicet maiore intelligentia polleant bestiæ syluestres, quàm ipsi. Vnde enim bestiis terror, nisi quia Deus insculpsit certas notas Regibus, quemadmodum dicitur apud Danielē. Quoniam igitur maiestas Dei refulget in Regibus, bestiæ ipsæ quanuis ratione & iudicio careant, tamen arcano naturæ sensu sponte flectuntur ad obsequium. Ergo inexcusabilis est hominum superbia, si saltem non imitentur bestias ipsas. Postea vocatur Nabuchadnezer *seruus Dei*, non quòd dignus fuerit tali elogio, sicuti nunquam propositū illi fuit, Deo operam suam impēdere: sed vocatur Seruus, quoniam Deus volebat vti eius ministerio: quemadmodum in Psalmo vocantur filii Dei, ad quos sermo Dei dirigitur, hoc est, quibus datur authoritas ad regendum. Sic etiam seruus Dei fuit Nabuchadnezer, quia diuinitus præditus erat imperio. hoc ipse non intellexit, neque hoc etiam in gloriam eius dicitur, neque ornatur tam honorifico titulo, acsi Deus illum inter suos censeret: sed refertur hoc ad Iudæos, & alias omnes Gentes: quô scilicet certò persuasi sint se Deo parēre, cùm se humiliabunt, & iugum suscipient regis Babylonii, quoniam ita Deo placeat. Non enim est potestas, nisi à Deo ipso, inquit Paulus: & sententia illa ducta est ex hoc principio, Potestas omnis est à Deo, nempe quia Deus manum porrigit quibus vult, & placet vt regnent, ac dominentur. Quicunque ergo prędití sunt iure gladii, & publica potestate, illi sunt Dei serui, etiamsi tyrannidem exerceant, & sint latrones: serui, non ipsorum respectu, sed quoniā Deus ipsos vult agnosci pro suis ministris, donec tempus ipsorum aduenerit, quemadmodum sequitur, *Seruient ei omnes Gentes, & filio eius, & filio filii eius*. Maior pars existimat regi Nabuchadnezer fuisse tantùm duos successores ex posteris, nempe Euilmerodah, & Belsazar: alii numerant quinque, & numerant duos medios inter Euilmerodah & Belsazar. Qui non putant fuisse plures tribus, citant hoc testimoniū Prophetę, quia nominet duntaxat filium Regis, & nepotem. sed non esset satis firma ratio. Ego tamen libenter sequor quod magis receptum est, nempe Belsazar, qui fuit rex vltimus Babylonis, & qui occisus est à Cyro, tertium fuisse à Nabuchadnezer. sed hoc non est præcipuū. Insistit enim Propheta in tēpore tā monarchiæ Chaldaicæ, quàm Regis, *Donec aduenerit tempus eius*. Tēpus terræ vocat quod finitum erat cælitus. quemadmodum enim cuique nostrûm suus limes præfixus est quem nemo potest transgredi, ita & de regnis sentire oportet. Sicuti ergo finita est cuiusque priuati hominis vita, sic Deus statuit quid fieri velit de imperiis totius terræ: ita vita & interitus cuiusque regni, & gentis est in Dei manu, & arbitrio. Hac ratione nūc dicitur, *venturum esse tempus Chaldææ*, deinde addit, *& Regis ipsius*. Hoc non debet restringi ad personā ipsius Nabuchadnezer: sed quoniā nepos ipsum repræsentabat, ideo quanuis impropriè, aptè tamen dicitur fuisse illud tempus, quod Deus terminauerat tam ei, quàm eius ditioni, cùm scilicet capta fuit Babylon à Persis & Medis. hoc tamen simul ad solatium piorum valere debuit. Neque enim voluit Deus destitui fideles aliqua leuatione molestiæ, ne ipsos opprimeret mœror, cùm viderent se opprimi à Chaldæis, & quodammodo obrui, certè desperatio obrepere poterat: hinc fremitus, hinc blasphemiæ sequutæ essent aduersus Deum. Ergo voluit Deus mitigare aliquam partem acerbitatis cùm adiunxit *Venturum tempus ipsius Nabuchadnezer*, quo scilicet periret. Ergo cùm viderent fideles ipsum potiri terris omnibus, & esse cunctis Gentibus formidabilem, cùm viderent esse quasi terrenum Deum, ne tamen propterea despondérent animos, sed potius sensus suos extenderent ad tempus illud, de quo vaticinatus erat Ieremias, vt perciperent aliquam leuationem doloris sui, & ita æquioribus animis perferrent crucem sibi impositā. In hac igitur voce inclusa est promissio, quoniam spes exitus erat proposita, vt intelligant instare etiam suas vices regi Nabuchadnezer. Postea adiungit, *Seruient illi Gentes magnæ*, vel multæ (רבים vtrunque significat) *& Reges magni*. hoc disertè exprimitur, ne conspiratio illa fallat Iudæos, & reliquas Gentes, quoniam simul coniuncti existiment se pares fore ad resistendum: Accumulate, inquit Deus, vires vestras & conatus: tamē hoc totum dissipabitur, quia sic apud me decretum est, *Vt Reges magni, & Gentes multæ seruiant Chaldæis*. Sequitur,

8 Erit autem vt gens, & regnum, quæ non seruierint ei, *nempe*, Nabuchadnezer regi Babylonis, & qui non posuerit collum suum sub iugo regis Babylonis, gladio & fame, & peste visitabo super gentem illam, dicit Iehouah, donec interfecero ipsos in manu eius.

Postquam promulgauit Deus suum decretum per os Ieremiæ, addit comminationem, vt scilicet placidis ac mansuetis animis vltro suscipiant iugum sibi impositum tam Iudæi, quàm alii,

Dani. 2.38.
Psal. 82.6. & Io. 10.35
Rom. 13.1.

alii. Propriè quidem respexit Iudæos Propheta, vt diximus: sed per accidens extendit vaticiniũ ad extraneos. Videmus ergo cur adiuncta sit pœnæ denuntiatio. Hoc quidem sufficere debebat, Nabuchadnezer Dei ministrum esse ad domandam Iudæam: sed quia asperum erat Iudæis, hostem illum admittere, nec poterant adduci, vt se subiicerent, oportuit addere hanc comminationem, Videte quid agatis: neque enim fortiores eritis Deo. Inclusa quidem erat hæc comminatio in superiore sententia, sed scimus quàm tardi sint homines ad discẽdum, præsertim vbi peruersus aliquis affectus occupat eorum animos. Cùm ergo refugerent Iudæi imperium Nabuchadnezer, quanuis testatus illis esset Prophetam esse seruum Dei: non tamen dubitassent adhuc subterfugere, & refragari, nisi fracta fuisset durities, & obstinatio hac comminatione. *Erit* ergo *vt gens, vel regnum quæ non seruierint ipsi, nempe Nabuchadnezer, & non subiecerint collum suum iugo eius,* accidet, *vt visitem gentem illam.*. Loquitur Deus promiscuè de quibuslibet populis: sed ratiocinari debebant Iudæi à minori ad maius. Si enim Deus tam seuerè vlturus erat superbiam gentium, si se subducerent à iugo Nabuchadnezer, quantò grauior vindicta, & magis horribilis metuenda erat? si Iudæi, qui admoniti fuerant à Propheta, qui certò tenebant hoc non contingere fortuitò, sed iustum esse Dei iudicium, quo puniebantur eorum peccata: si præfractè conati fuisset iugum illud à collo suo depellere, nónne hoc erat palàm belligerari cum Deo? Nunc ergo tenemus Prophetam sic loqui indifferenter de quibuslibet populis, vt tamen Iudæos acriter pungat, & ostendat inexcusabilem fore eorum ferociam, nisi se sponte humilient. Quod bis repetitur, *Nabuchadnezer regis Babylonis*, videtur esse emphaticum. Poterant enim obiicere, Quid nobis cum Rege tam longinquo? & quo iure nunc inuadit nostras regiones? cur non contentus est suis finibus? cur non manet in sua vrbe, & terra? Et simul poterat odiosum esse nomen Babylonis, quoniam bellum gesserant cum multis Gentibus, & sub iugum suum redegerant Assyrios, qui Iudæis erant magis vicini: deinde Assyrii quodammodo coniuncti erant: & propter diuturna bella non dubium est, quin fuerit detestabile illorum nomen Iudæis. Ergo Deus hîc occurrit, & ostendit quanuis odiosa sit Iudæis Babylon, deinde quanuis Nabuchadnezer remotissimus sit à Iudæa: tamen quoniam ita diuinitus statutum esset, subeundum esse eius iugum. Hæc mihi videtur esse ratio, cur repetat Ieremias epitheton istud, quod scilicet *Nabuchadnezer sit rex Babylonis*. Pœnæ autem denuntiatio est, quòd *Deus visitabit gentem illam peste, fame, & gladio*. Scimus has species passim occurrere in Scripturis, cùm Deus vult signa iræ suæ proferre. Habet quidem varios modos & innumeros, quibus nos castiget: sed hæc sunt notissima eius flagella, & familiariter cognita ipso vsu, pestis, gladius, & fames, Dicit autem *se visitaturum gentes, quæ non paruerint regi Nabuchadnezer tribus istis flagellis*: & exitum simul demonstrat: *Donec*, inquit, *occidero*, vel consumpsero *eos sub eius manu*. Non simpliciter ergo minatur pestem, & famem, & gladium: sed ostendit talem fore exitum, vt gentes quæ initio peruicaciter obstiterint, tamen cogantur subire iugum, & agnoscere Nabuchadnezer regem & dominum. Hæc ratio est igitur, cur dicat *in manu eius*. Nam poterat mors videri leuior, si saltem elapsi fuissent è tyrannide Nabuchadnezer Sed cùm vtrunque illis contigerit, nempe tabescere sub fame, sub gladio & sub peste: & interea non posse effugere necessitatem illam seruitutis: hoc certe est miserrimum. Ergo nunc tenemus cur Deus loquatur de manu regis Nabuchadnezer, vt scilicet intelligant Iudæi se nihil agere cùm omnia effugia captabunt, quoniam tandem velint nolint, attrahentur sub manum, & sub iugum Regis illius.

PRECATIO.

Da omnipotens Deus, quando tot modis non desinimus armare in nos manum tuam, vt saltem sanctis tuis admonitionibus tacti, nos humiliemus sub forti manu tua, & ita præueniamus iudicium tuum, quò nobis occurras misericors, & propitius: & non tantùm remittas nobis quas meriti sumus pœnas, sed etiam fauore tuo paterno nos complexus, eundem erga nos prosequaris, donec perducti eadem tua manu, perueniamus in regnum tuum illud cæleste, quod nobis præparasti, & quod nobis acquisitum est sanguine vnigeniti Filij tui, Amen.

9 Et vos ne audiatis Prophetas vestros, & diuinos vestros, & somniatores vestros, & augures vestros, & incantatores vestros, qui dicunt vobis, *loquuntur vobiscum, dicendo: est quidem idem verbum, sed repetitio esset nimis dura*, Non seruietis, *vel, ne seruiatis*, regi Babylonis, *est verbum futuri temporis sed quidam accipiunt in modo hortandi; ut satis tritum est in lingua* Hebraica.

QVONIAM prædixerat Ieremias tam Regi, quàm ciuibus non posse ipsos effugere pœnã, quæ instabat, nunc excutit illis vanam fiduciam, quæ veluti obstaculum erat, ne tangerentur minis, & admitterent sanas admonitiones. Pseudoprophetæ enim suis blanditiis eos fallebant, ac pollicebantur omnia prospere illis successura. Quoniam igitur videbat Propheta clausas esse aures tam Regis, quàm populi, ideóque se parum, aut nihil proficere hortando, & minando, adiungit quod necesse erat, nempe meras esse fallacias quicquid pseudoprophetæ iactabant. Dicit ergo, V*os ne audiatis prophetas vestros, & diuinos*: nam קסם est diuinare. Postea adiũgit *somniatores vestros*: quarto loco, *augures vestros*: quinto, *præstigiatores*, vel incantatores. Quanquam ענגים quidam accipiunt pro obseruatoribus temporis: quoniam עונה est tempus statutum: ideo qui coniiciunt hoc vel illo die sibi aliquid esse agendum, & fœliciter aliquid suscipi negotii: tales igitur putant vocari ענגים, quòd horas, & temporum momenta superstitiosè obseruent. Sed quoniam ענן significat nubem, etiam possunt vocari ענגים qui ex astris diuinant, & inde capiunt consilium quid sibi sit agendum. Sed nunc videndum est an de somniatoribus, & reliquis loquatur Ieremias, qui erant in Iudæa, vel etiam comprehendat qui dispersi erant inter vicinas gẽtes. Mihi probabile est, debere totum hunc sermonem restringi ad Iudæos. emphaticè enim accipio particulã vos. *vos* ergo *ne audiatis, dicendo*. Sequetur postea explicatio, Secũdum hæc verba loquutus sum regi. Deinde adiungit se loquutum fuisse Sacerdotibus, & populo. Hinc ergo probabili ratione colligimus totum hunc sermonem dirigi ad solos Iudæos. Lege quidem prohibitæ erant diuinationes, & auguria, & incantationes: verùm satis cognoscimus quàm sæpe Iudæi se addixerint diabolicis præstigiis, contempta Dei Lege. Non mirum igitur est, si tunc temporis fuerint tam magi, quàm augures, & diuini, idque contra manifestam Legis prohibitionem. Possumus tamẽ interpretari has voces, quòd Propheta comparauerit pseudoprophetas tam diuinis, quàm auguribus, & præstigiatoribus. Primo loco statuit prophetas ipsos: sed cùm enumerat species, videtur ignominia eos notare, quòd desciuerint ab officio suo, & susceperint alienam personã, nempe vt populum decipiant, quemadmodum solebant decipi gentes à suis auguribus, & magis, & diuinis. Hoc quidem certum est, sicuti antea admonui, Prophetam concionatum fuisse non respectu aliarum gentium, sed vt Iudæos redderet inexcusabiles: vel si qua spes esset resipiscẽtiæ, vt illos moneret, ne pergerent in cursu incœpto. Tenemus ergo summam verborum, simul tenemus consilium Prophetæ, vel potius Spiritus sancti, qui per os eius loquutus est. Primò dixi Prophetam occurrere obiectioni, quæ poterat fidem abrogare, vel detrahere doctrinæ eius. Erat enim hæc non leuis tentatio, quòd prophetæ negabant quicquam instare mali. Propheticum enim nomen semper habitum fuit in pretio & reuerentia apud Iudæos. Sed videmus etiam hodie, & experientia satis docet, quàm propensiores sint homines ad errorem, & vanitatem, quàm ad Dei verbum sint attenti. & idem tunc etiam contigit. Fingebant Iudæi se honorem illum deferre Deo, quòd reuerebantur eius prophetas. Sed si quis fideliter peragebat munus propheticum, sæpe contemnebatur. Iudæi ergo arripiebant duntaxat nudum nomen, & putabant se defunctos esse, si dicerent audiendos esse Prophetas, cùm tamen securè despicerent veros Dei seruos: sicuti hodie cùm iactatur Catholicæ ecclesiæ nomen in Papatu, videtur hoc totum referri ad Deum. Sed vbi profertur sermo Dei, vbi ostenditur quid loquutus fuerit per Apostolos, & Prophetas, hoc ferè pro nihilo ducitur. Videmus ergo vt Deum à seipso separẽt Papistæ, quemadmodum olim fecerunt Iudæi. Et hinc etiam perspicimus quàm necessarium fuerit Ieremiæ tollere tale offendiculum. Poterant enim pertinaciter insistere Iudæi in hac exceptione, Tu vnus nobis minitaris exilium: plures autem qui etiam gloriantur nomine prophetico, securitatem nobis promittunt: vis ne potius fidem tibi vni haberi, quàm multis? Conflixit igitur Propheta cùm esset solus, cum illis pseudoprophetis. Et hodie idem ferè certamen nobis est cum Papistis. gloriantur enim sua multitudine: deinde obiiciunt, nihil fore certi, si cuique liceat obtendere Dei sermonem. Hinc igitur concludunt, simpliciter credendum esse ecclesiæ, & recipiendum esse quicquid etiam sub prætextu Scripturæ in medium adducitur. Sed Ieremias fidem fecerat suæ vocationis, & re ipsa demõstrauerat se diuinitus fuisse missum, deinde proferre se mandata quæ acceperat ex ore Dei. Quoniam igitur certa documenta suæ vocationis ediderat, liberum ei fuit insurgere aduersus omnes pseudoprophetas, & eorum fallacias non tantùm despicere, sed quodammodo calcare, sicuti facit: *Ne audiatis*, inquit, *prophetas vestros*. Concedit illis nomen honorificum: sed abusiuè. Est igitur catachristica loquutio cùm prophetas nominat: sed relinquit illis titulum, quia non litigandum est de vocibus. Interea autem ostendit minimè dignos esse qui audiantur. Ergo nulla illis relinquitur authoritas, vbi conceditur per abusum simplex & inane nomen: sicuti hodie possumus vocare & Sacerdotes, & Episcopos, & Presbyteros, qui laruis istis se obtegunt, interea ostendimus nihil esse in ipsis episcopale, nihil ecclesiasticum: nihil denique quod sapiat Christi doctrinam, vel vllum legitimum ordinem. Postea addit, *qui dicunt vobis, dicendo*, N*on seruietis regi* B*abylonis*. Diximus hoc mẽbrum à quibusdam verti in modo hortatiuo, Ne seruiatis, quasi Iudæos animarent falsi illi prophetæ ad iugum excutiendum. Sed potest

test etiam retineri propria verbi significatio, *non seruietis.* Scimus enim falsos illos prophetas cùm in medium prodirent, fuisse quasi Dei legatos, qui pacem, & quietem, & omnia prospera Iudæis promitterent: sic fingebant, cùm tamẽ, vt iam dictum fuit, & paulò pòst rursus videbimus, Deus testatus esset non aliud esse remedium, nisi vt populus se subiiceret regi Babylonio. Sequitur,

10 Quia mendacium ipsi prophetant vobis, vt procul abducant vos è terra vestra, & eiiciam vos, & pereatis.

Hic etiam versus confirmat quod dixi, sermonem hunc scilicet destinari Iudæis, & esse peculiarem. hoc enim non poterat prophanis gentibus quadrare. Quicquid ergo nuper dictum est de auguribus, & magis, & diuinis, haud dubiè debuit intelligi de impostoribus illis qui sub nomine prophetico miserum illum populum fallebant. Dicit *mendacium prophetare.* Non dubium est, quin multi contrà opposuerint sua subterfugia: Tibi igitur vni credetur? tu solus eris verax? vnde probabis quicquid doces esse cæleste oraculum, istos autem fallere? Sic enim solent obstrepere impii, quemadmodum hodie videmus Papistas sese tegere sub hac vmbra. nam quicquid abominationum est occultãt hac sola cauillatione, Quòd Scriptura obscura est, & incertum sit discrimen: ideo nihil esse credendum, nisi quod ecclesia decreuit: ita illis hominum determinatio, sicuti loquuntur, est vnica fidei regula. vnde etiam pessundatur ab illis tota Scripturæ authoritas, quasi Deus frustra loquutus esset per suos Prophetas & Apostolos. Non dubium est, quin obstreperis istis vocibus repulsa fuerit doctrina Ieremiæ: perrexit tamen in cursu officii sui, ac securè damnauit Prophetas, quòd tantùm suis mendaciis Iudæos deciperent. Addit, *vt procul vos abducant è terra vestra.* Dixi non posse hoc extendi ad alias gentes: sed Deus spem misericordiæ fecerat populo, si tantùm sponte pareret imperio regis Babylonis. Erat quidem hæc non plena indulgentia: sed tamen pars clemẽtiæ, quòd Deus non summo iure ageret cum Iudæis, sed leniter & paterna moderatione ipsos castigaret. Fuit enim hæc pœna tolerabilis, in patria manere, & pendere aliquod tributum regi Babylonio. Deus ergo mitigasset pœnam populi, si tantùm sponte subiisset iugum. Hoc est quod nunc dicit Ieremias: Pseudoprophetæ hoc tantùm captant, vt procul vos abducant à patria vestra, hoc est, putatis vos fore immunes ab omni pœna: Deus autem paratus est vobiscum mitius agere, neque tamen vult in totum ignoscere vitiis vestris: sed hæc castigatio vobis erit facilis toleratu, quia manebitis in patria. si autem creditis impostoribus, trahent vos in longinquum exilium, *quia eiiciam vos,* inquit, *& peribitis.* Si rursum obiicitur, Iudæos non potuisse certum iudicium facere, potius ne Ieremiæ habenda esset fides, quàm pluribus aliis, responsio est in promptu. Sibi enim erant male conscii, nec opus erat per longos circuitus inquirere quidnam esset verum. vnusquisque enim in se habebat Dei iudiciũ. Nam defecerant à puro Dei cultu, & sese inquinauerant multis impiis superstitionibus: deinde grassata fuerat omnium scelerum licentia inter ipsos: admoniti fuerant non semel, nec vno die, sed à pluribus Prophetis, deinde assiduè, & per longum tempus. Cum igitur ita prouocassent obstinata malitia Dei vindictam, an poterant ambigere quin Ieremias verè quasi ex ore Dei, & cælestis præco ipsis denuntiaret quod meriti erant? Et certè quoties obtendunt homines errore se labi, vel inscitia, semper poterunt deiici ab isto subterfugio: quia conscientia propria ipsos coarguit, & sufficit ad eos damnandos. Addit Deus *Iudæos perituros,* nisi præueniant extremum iudicium, hoc est, nisi sese subiiciant paternæ castigationi. Hic locus dignus est notatu, quemadmodum paulò pòst iterum videbimus: quia hinc docemur, nihil nobis esse melius, quoties ostendit Deus signum aliquod iræ suæ, quàm nos parare ad tolerantiam, si velit pœnam de nobis sumere, quia hoc modo dabimus semper locum, & aditum misericordiæ eius: pertinacia autem nihil aliud consequimur, nisi quòd magis ac magis accendimus eius iram. Hoc igitur nunc intelligit Ieremias cum denuntiat *perituros, qui se non subiecerint imperio regis Babylonis.* Sequitur,

11 Gens autem, quæ adduxerit ceruicem suam sub iugum regis Babylonis, & seruierit ei, relinquam eam in terra sua, dicit Iehouah: & colet eam, & habitabit in ea.

Videtur quidem promiscuè loqui de cunctis gentibus: sed admonitio pertinet ad solos Iudæos, quemadmodum diximus, & ex contextu etiam satis apparet. Videtur tamen gentes ponere vt acrius pũgat Iudæos, quasi diceret, Quãuis Dei promissiones ad prophanas vsque gẽtes nõ extendantur, Deus tamen Tyriis, & Moabitis parcet, si trãsegerint placidè cum rege Babylonis, & susceperint iugum. Si prophanis gentibus parcet Deus, cùm tamen nihil illis fuerit pollicitus, quid sperandum est electo populo? Iam si pœnam sumpturus est de gentibus, quæ tamen errant

in tenebris, quid fiet populo, qui sciens & volens Deo & iudicio eius resistit? Obstinatio enim illa quæ fuit in Iudæis erat quasi furiosa impietas, acsi ex professo vellent cum Deo bellum gerere. sciebant enim Nabuchadnezer esse executorem vindictæ Dei. Cùm ergo ferociter sese vellent eximere ab eius imperio, hoc erat cum Deo pugnare, acsi non essent subiecti eius ferulis. Nūc ergo tenem⁹ cur Ieremias non tantùm de Iudæis, sed etiā generaliter de cūctis gētibus dixerit quod hîc legimus, *Gens quæ collum suum adduxerit ad iugum regis Babylonis, & seruierit ei, relinquam eam in terra sua*. Interea tenendum est quod paulò antè dixi, propriè id non spectare nisi ad Iudæos. Deus ergo, si eius beneficentiæ locum dedissent, clementer illis pepercisset, ac potiti semper fuissent sua hæreditate: sed obstinatio eorum fecit, vt eiiceret procul in exilium: & ideo adiungit, *relinquam eam in terra sua, & colet eam*. Est concinna allusio in verbo עבד, significat seruire, & simul colere terram. Sed subest antithesis inter Culturā terræ, & inter Subiectionem, ad quam hortatus est Iudæos: quasi diceret, Seruite regi Babylonio, vt terra seruiat vobis: hæc erit merces vestræ obedientiæ, si potestis vos subiicere imperio regis Babylonis, quòd terra vobis etiam parebit: eamque cogetis ad obsequium, vt victum vobis proferat. Videmus ergo vt promittat Deus terram fore seruam populo, si ipsi non detrectent seruire regi Babylonis. Et hinc colligitur vtilis doctrina, omnia scilicet elementa fore nobis morigera, si Deo libenter pareamus: contrà vero, cœlum & terram, & omnia elementa nobis fore infensa, si contumaciter insurgimus aduersus ipsum Deum. Sed propriè hîc loquitur Ieremias de seruitute, qua homines Deo se subiiciunt, vbi placidè admittunt correctionem, & cùm pœnas illis infligit, agnoscunt se meritò eas perferre, neque detrectant castigari eius manu. Vbi igitur ita Dei iudicio homines se submittunt, conciliant apud Deum sibi gratiam, vt terra, & cælum, & omnia elementa ipsis seruiant. Quò autem proteruius exultant homines, & cornua contra Deum attollunt, eò sentient plus seruitutis, quia nihil aliud quàm vincula sua fortius astringunt, vbi ita luctantur cum Deo, nec se humiliant sub potenti eius manu. Hoc idem confirmat clarius Propheta cùm dicit,

12 Ad Zedekiam ergo regem Iehudah loquutus sum secundum cunctos sermones istos, dicendo, Adducite colla vestra ad iugum regis Babylonis, & seruite ei, & populo eius, & viuetis.

Hic versus satis apertè demonstrat, quicquid hactenus vidimus soli populo electo, peculiariter fuisse dictum. Hîc enim narrat Ieremias se loquutum fuisse cum rege Zedechia. tertio autē versu adiunget se loquutum fuisse cum Sacerdotibus & populo. Non fuit ergo missus doctor ad Moabitas, & Tyrios, & alias extraneas gentes, sed Deus præscripserat ei suos fines, intra quos se contineret. Dicit ergo *se loquutum fuisse ad Regem*. Vnde colligimus quod antè dixerat, se præfectum fuisse regnis, & gentibus. omni enim terrena altitudine excellior est doctrina prophetica. Ipse quidem Ieremias fuit vnus ex populo, & non exemit se ab imperio Regis, neque prætexuit se legibus solutum esse, quia pollebat summa illa dignitate, vt superior esset Regibus, quemadmodum Clerus Papalis magnificè iactat suam immunitatem, quæ nihil aliud est quam scelerum licentia. Propheta igtur continuit se in communi ordine: sed interea vbi Dei nomine exercenda spiritualis iurisdictio fuit, neque Regi, neque eius Cōsiliariis pepercit, quia sciebat doctrinam suam superiorem esse ipsis Regibus. Supereminet ergo munus propheticū omnem Regum altitudinem. Et scienter non minus quàm cordatè officium suum exercuit Propheta, cùm aggressus est primo loco Regem, sicuti ad eum missus fuerat: hortatur tamen ipsum in plurali numero: *adducite*, inquit, quoniam pēdebat maior pars populi à Regis sui arbitrio. Deinde addit, *seruiatis populo eius* Hoc fuit auditu valde asperum, vbi iussit Propheta Iudæos non tantùm se regi Babylonio subiicere, sed omnibus eius subditis. Ipsa igitur indignitas potuit illos exasperare: sed hoc consultò adiecit, quia videbat sibi negotium esse cum hominibus præfractis & indomitis. Quoniam ergo non erant flexibiles, ideo durius cum ipsis agit, acsi vellet frangere stultam eorum superbiam. Non est igitur superuacua loquutio cùm iubet omnibus Chaldæis Iudæos parere, quia sic excæcati fuerant peruerso fastu, vt longo tempore contra Deum, & eius Prophetas manerent quasi indomiti. Postea additur promissio, *Et viuetis*, quæ confirmat doctrinam illam, quā nuper attigi, nempe hoc optimum esse remedium leuandis malis, vbi agnoscimus nos meritò plecti, & humiliamus nos sub forti Dei manu. Ita enim fit, vt pœnæ vertantur in medicinas, & hoc modo sint nobis salubres. Quicquid pœnarum nobis infligitur ob peccata, sicuti signum est iræ Dei, ita quodāmodo mortē ponūt nobis ante oculos. Pœnæ igitur per se naturaliter nihil aliud possunt, quàm incutere terrorem, imo obruere nos desperatione. loquor vel de pœnis quibusque leuissimis. Nihil enim patimur quod non admoneat nos de culpa, & reatu, quasi citaret
Heb. 10. 31. nos Deus ad suum tribunal. Hoc vero quàm horribile est sustinere, & incidere in manus Dei

viuentis? Ergo si vel minimo digito nos Deus attingat, meritò præ pauore concidemus. Sed hoc solatium nobis additur, nempe pœnas nobis prodesse, quæ naturaliter noxiæ erant, & quasi læthales: siquidem admittimus Deum iudicem, & parati sumus perferre quicquid ei visũ fuerit. Hoc significat Propheta cùm promittit *Iudæos victuros*, si regi Babylonio se subiecerint: non quòd sua obedientia vitam potuerint mereri, sed quoniam hæc vna est ratio qua Deum reconciliemus, & reddamus nobis ipsum placatum, vbi sponte nos ipsos iudicamus. Hoc enim est anteuertere extremum eius rigorem, quemadmodum dicit Paulus, Si nos ipsos iudicaremus, nõ iudicaremur a Deo. 1.Cor. 11. 31. Vnde enim fit, vt Deus tantopere exardeat contra impios nisi quia vellent absolui in suis malis? hoc autem est detrahere ipsum è suo solio, quia non esset iudex mundi si impunè euaderent impii, & riderent omnes eius minas. Sic etiam ex opposito vbi cum vera humilitate nos offerimus Deo castigandos, statim nobis placatur. hinc igitur vita, cuius fit hîc mentio. Sequitur:

13 Quare peribitis, tu & populus tuus gladio, fame, & peste, quemadmodum loquutus est Iehouah super gentem, quæ non seruierit regi Babylonis?

Hîc additur comminatio. modis enim omnibus oportuit Iudæos non tantùm inuitari, sed etiam stimulari ad resipiscentiam. Propheta obtulit illis veniam, si paterentur se clementer à Deo castigari. Hæc vobis erit vita, dicebat, si Dominus suo arbitrio pœnas de vobis sumat. Nunc quoniam non poterant illa dulcedine satis moueri, adiungit, Videte: nisi enim recipitis vitam quæ vobis offertur, percũdum vobis est sponte. Ergo tu Zedechia te præcipitas in æternũ exitium cum populo tuo, si pergitis aduersus Deum esse contumaces & obstinati. Videmus ergo nihil à Propheta fuisse omissum, vt Iudæos flecteret ad obsequium Dei, & adduceret ad resipiscentiam. Cùm loquitur *de gladio, & fame, & peste* significat nullum fore modum, donec penitus consumpti fuerint Dei vindicta, nisi passi fuerint, quemadmodum diximus, paterna eius clementia se ita castigari, vt hoc sit ipsis salutare.

PRECATIO.

Da omnipotens Deus, quando non desinimus toties ac tam assiduè in nos prouocare iram tuam, vt sponte præueniamus tuum iudicium: præsertim verò admoniti verbo tuo ne obdurescamus in vitijs nostris, sed maturè resipiscamus: & sic subijciamus nos tibi, vt quicquid de nobis statuas, ne dubitemus te fore nobis propitium: & interea cõfugiendo ad tuã misericordiam, non tamen refugiamus, quin prout nobis expedire videris, pœnis nos in viam reducas, donec tandem exuti omnibus nostris vitijs, fruamur æterna illa hæreditate, quæ nobis reposita est in cælo per Iesum Christum Dominum nostrum, Amen.

DIXIMUS heri, quia videbat Propheta magnam esse socordiam in Iudæis, vt ferè pro nihilo ducerent omnes Dei promissiones, coniunxisse terrorem vnà cum spe misericordiæ: ideo dicebat, *vt quid peribitis, tu, & populus tuus?* Neque enim dubium est, quin coactus illa necessitate fuerit ad hanc loquendi formam, quæ est asperior, quando blanda illa exhortatio qua prius fuerat vsus, minus valebat: & tamen Deus minando simul ostendit quantopere diligat populum, quia condolet, sicuti etiam alibi dicitur, Ipsum nolle mortem peccatoris, sed quærere vt resipiscant qui erant ferè perditi, atque ita viuant. Idem nunc colligere licet ex verbis Prophetæ, cùm Deus suscipit hominis ad succurrendum parati personam, & compatitur miseriis populi, quem videt ita in suum exitium ruere. Nunc sequitur:

14 Et ne audiatis verba prophetarum, qui dicũt vobis, *qui loquũtur vobiscum, dicendo,* Non seruietis Regi Babylonis: quia mendacium ipsi prophetant vobis.

Repetit eadem verba, quæ antè vidimus: ideo non opus est hîc longiùs insistere. Non est tamen superuacua repetitio, quia difficile ei certamen erat cum falsis prophetis, qui iam adepti

erant magnam authoritatem. Quoniam ergo vnus Ieremias turbam illam aggrediebatur, potuit maior pars obiicere in rebus perplexis nihil esse certi, vel liquidi. Proinde quia non facile erat Iudæos persuadere, qui potius credebant pseudoprophetis, ideo necesse fuit sæpius idem dicere, quemadmodum postea etiam videbimus. Nam subiicit,

15 Quia non misi eos, dicit Iehouah, & ipsi prophetant in nomine meo ad mendacium, *id est, fallaciam,* vt vos eiiciam, & pereatis vos & Prophetæ, qui prophetant vobis.

Confirmat suam exhortationem, quòd non missi fuerint à Deo. Summa autem huc redit, ne Iudæi quicquid illis propositum fuerit sub Dei nomine, temere excipiant, sed adhibito iudicio & delectu. Est autem hic locus notatu dignus, quia semper diabolus fallò prætexuit Dei nomen: & quicquid vnquam errorum, & falsitatum fuit in mundo, hoc non aliter obtinuit fidem, quàm fallaci illo prætextu. Et hodie videmus plures sponte cæcutire, quia putant se absolutum iri coram Deo, si obtendant simplicitatem, & dicant se fuisse non malitia credulos: sed quia non ausi fuerint curiosè inquirere. Quoniam igitur multi sponte induunt laqueos, & cupiunt etiam decipi, notandum est quod hîc dicit Propheta, nempe discernendos esse veros Prophetas à falsis: qua nota? nempe vt eos tantùm amplectamur, & eorum dictis acquiescamus, qui à Domino missi fuerint. Nunc quæritur vnde hæc discretio. Olim oportuit speciali priuilegio excitari prophetas, quoniam speciale munus erat prædicere res futuras & occultas. Non fuit igitur propheticum munus ita ordinarium, sicuti sacerdotale. Promissio quidem illa semper viguit, Prophetam suscitabo tibi è medio fratrum tuorum, Deutero. 18. cap. Sed quamuis perpetuum fuerit hoc Dei beneficium erga Israelitas, Prophetæ tamen specialiter semper vocati sunt: nec potuit quispiam sumere munus illud, nisi qui præditus esset dono singulari. Ieremias quamuis esset Sacerdos, non tamen fuisset Propheta, nisi Deus illum creasset, quemadmodum antè vidimus. Sed quantùm ad nos spectat, diuersa est ratio, quia hodie non prædicit Deus res occultas, sed vult nos esse contentos suo Euangelio, quia illic nobis patefacta est omnis perfectio sapientiæ. Quoniam ergo sumus in plenitudine temporis, ideo non vtitur Deus vaticiniis vt hoc vel illud nobis in specie designet. Iam examen certum erit de doctrina, si ex Lege, & Prophetis, & Euangelio iudicium facimus. Opus quidem est spiritu discretionis, sed nunquam fallemur, si pendeamus ex ore Dei, & sequamur Thessalonicenses de quibus loquitur in Actis Lucas, quos dicit Scripturas diligenter voluisse & sciscitatos fuisse, an ita res haberet, sicuti didicerant ex Paulo. Non fuit facta Paulo iniuria, cùm inquirerent discipuli ad fidem suam confirmandam, an consentanea esset eius prædicatio Legi, & Prophetis. Ita etiam nũc examinandæ sunt nobis omnes doctrinæ. Et si hanc regulam sequamur, nũquam errabimus. Quod ad veterem populum spectat, non potuit etiam falli, quemadmodum heri dictum fuit, quia tantùm Prophetæ erant Legis interpretes. Quod ad res futuras spectat, nunquam hoc vel illud prædictũ fuit ab illis Prophetis, nisi coniuncta doctrina, quæ esset veluti condimentum, & saporem daret vaticiniis. Nam si quid lætum pollicebantur, erat fundata promissio in fœdere æterno Dei. Cùm autem minitabantur populo, simul proferebant in medium scelera, vt necesse esset Deum paulò pòst exerere vindictam suam, quoniam malitia populi esset insanabilis. Ergo semper tenendum est quod etiam Deut. 13. cap. dicitur, Deum tentare populum suum, quoties habenas laxat pseudoprophetis: quia quisquis sincerè, & absque fuco ipsum diliget, gubernabitur ab eius Spiritu. Hæc est igitur certa experientia, quam Deus capit de suis fidelibus: sicuti etiam Paulus confirmat testimonio Mosis, dum hæreses emergunt, vt qui probi sunt, & sinceri Dei cultores ostendant re ipsa suum affectum. Vbi non fluctuantur ad quamlibet auram doctrinæ, sed manent firmi, & constantes in pura fidei obedientia. Meritò igitur dicit Ieremias non missos fuisse à Domino, qui spem dabant populo impunitatis, cùm tamen quisque haberet conscientiam suam iudicem. Addit, *Ipsi prophetant in nomine meo mendaciter.* Videmus quàm sedulò, & prudenter cauendum sit, ne diabolus suis præstigiis nos fascinet, præsertim vbi obtenditur Dei nomen. Non satis est igitur audire, Sic loquutus est Deus, nisi certò simus persuasi, eos qui sic præfantur, ab ipso esse vocatos, & proferre etiam certum testimonium suæ vocationis, vt possimus statuere esse quasi Spiritus organa. Profani homines hîc obstrependi materiam reperient, quòd scilicet Deus quodammodo lusum sibi faciat ex hominum anxietate. Posset enim mittere è cælis Angelos, posset per se loqui: cum autem vtitur opera hominum, & permittit falsis prophetis iactare hoc vel illud, cùm tamen fucum faciant: videtur hoc modo quasi data opera miseros homines versare. Sed nihil nobis melius est, quàm agnoscere probari nostram obedientiam à Deo, vbi nos per homines alloquitur. Scimus enim nihil magis contrarium esse fidei, quàm superbiam: sicuti etiam humilitas verum est principium credendi, & verus ingressus in Dei regnum. hæc ratio est cur Deus hominum opera vtatur. Interim dum sese insinuant impostores, & se venditant pro veris

Deut. 18. 18

Act. 17. 11.

Deut. 13. 3.

1. Cor. 11. 19

veris,& legitimis Prophetis,quanquam hæc grauis est tentatio,& valde metuenda:Deus tamen nos semper expediet,quemadmodũ dixi,modò ne confisi proprio ingenio, plus nobis sumamus quàm licet,ac fas est,nẽpe vt velimus ipsum esse iudicẽ, & sic subiiciamus omnes sensus nostros eius verbo:deinde si patimur nos à Spiritu eius regi,suggeret semper prudẽtiam:& satis erit hoc ad discernẽdos veros ac falsos prophetas. Quicquid sit,videmus non esse nouum,vt Satanæ ministri prophetent in Dei nomine, hoc est,falsò vsurpent inanem titulum, cùm re ipsa & veritate sint vacui. Postea adiũgit, *Vt eiiciam vos,& pereatis tam vos,quàm ipsi.* Hîc admonet Ieremias,Prophetas qui tam confidenter populo impunitatem promittunt,non posse tandem elabi,quin pœnas luant non modò suæ temeritatis,sed etiam eorum scelerum,quibus iam in se prouocauerant iram Dei cum toto populo. Duplex enim fuit illorũ crimẽ,quòd scilicet spreto Deo,sibi permiserant omnem licentiam peccandi:deinde quòd ausi sunt prodire in medium, & obtendere nomen Dei:cùm tamen neque vocati essent,neque mandatũ vllum Dei proferrent, nisi falsò, quẽadmodum diximus:sed iterum repetit Propheta diaboli artificio tales prophetas excitari,vt Dei iudicium grauius sit,nempe quia populus lætitia inebriatus addebat peccata peccatis,sicuti securitas solet homines impellere ad omne flagitium. Nihil ergo magis exitiale est, quàm vbi falsi doctores peccatoribus adulantur,& eos ita deliniunt,vel demulcent, vt nullum sibi existiment fore negocium cum Deo. Nam tunc verè regnat diabolus, vbi ita exitiali veterno sopitæ sunt conscientiæ. Postea adiungit,

16 Et ad Sacerdotes, & ad populum hunc loquutus sum, dicendo, Sic dicit Iehouah, Ne audiatis sermones prophetarum vestrorum, qui prophetant vobis, dicendo, Ecce vasa domus Iehouæ reducentur è Babylone nunc citò:mendacium ipsi prophetant vobis.

Hactenus non priuatim egit Ieremias cum solo Rege, sicuti vidimus.neque enim separabat illum à toto populo:sed quia sermo ad ipsum præcipuè dirigebatur, ideo clarius nunc exprimitur quod poterat esse obscurũ,nempe postquã à Rege exorsus est Propheta, complexum fuisse simul omnes Iudæos. Oportuit autem ipsum à Rege incipere,quia scimus vt sibi in sua dignitate placeant terreni Reges:& pendebat etiam totus populus ab eius arbitrio:sicuti exprobrat illis Oseas, quod nimis addicti fuerint edictis Regiis, & Dẽũ coluerint prout & Regi,& Cõsiliariis eius visum fuerat dictare. Quoniã ergo Regium nomẽn tam erat noxiũ ad perstringendos simplicium oculos,ideo quasi seorsum iussus est Ieremias Regem ipsum alloqui. Nunc verò ostendit & Sacerdotes,& populum simul fuisse adiunctos. Fuit autem hoc quasi prodigio simile, Sacerdotes,quos Deus volebat esse interpretes Legis suæ,sic fuisse stupidos,vt vnà cum vulgo temerè reciperent quicquid audierant à falsis prophetis. Hoc certè minimè cõuenit cum illo præclaro elogio,quo ornantur apud Malachiam,nempe labia Sacerdotis custodiẽt scientiã,& inde Lex petetur,quia Angelus Dei exercituũ est. Cùm ergo essent custodes Legis,& sciẽtiæ,cùm legatione fungerentur pro ipso Deo apud populum,quid sibi vult prodigiosus hic stupor,vt non discernerent inter verũ & falsum,sed vnà cum idiotis raperentur simul ac loquuti erant pseudoprophetæ? hoc diligenter notandũ est ne hodie nimiũ turbemur vbi videbimus munus pastorum occupari à rudibus asinis,& eos qui vocantur ac censeri etiã volunt ministri, adeò non esse in Scripturis exercitatos,vt in primis rudimentis deficiant. Et videmus idem hodie contingere in Papatu maximè, quod tunc impletum fuit in veteri populo. Nam Episcopi Papales maxima ex parte prorsus sunt stupidi & socordes. Multi reperientur vel agricolæ, vel opifices,qui etiam si nihil vnquam literaturæ gustauerint, sed audierint nescio quid confusum,tamen certius loquentur de generalibus principiis fidei, quàm magnifici illi Præsules cum toto suo splendore. vnde hoc?nempe rependitur illis iusta merces suæ ignauiæ. Nesciunt enim se esse Episcopos, & tamen gloriantur illo titulo. Nempe dum Episcopatum non putant alibi situm esse, quàm in prouentu, deinde in vanis illis insignibus, si mitrati sint, & si gestent annulum episcopalem, & reliquas nugas:ita existimant se esse semideos Hinc fit igitur,vt Deus illos prostituat in summam ignominiam. Id contigit sub Lege Sacerdotibus,quemadmodum nunc ostendit Ieremias, quòd scilicet non puduerit ipsos suæ ignorantiæ, sed populum hortati sint, vt pseudoprophetis fidem adiicerent: sicuti hodie Episcopi dum monachos suos emittunt & similes rabulas, qui cursitando decipiant miserum populum, audientiam illis conciliant. Quæ autem legationis summa?attendere iubent ad sanctam & catholicam ecclesiam.quæ est illa catholica ecclesia? si Papa cogat synodum sedebunt quidem illic Mitrati:sed quorsum?vt quod libuerit rabulis illis, quibus mandatur disputandi officium decernant. Ergo videmus in Papatu sic omnia hodie esse confusa, vt tamen hæc horribilis dissipatio nihil differat à veteri. Et hoc dixi notandum

Osea 5. 11.
Mich. 6. 16
Malac. 2. 7.

esse ne fides nostra labefactetur cùm videmus omnia esse permixta, & nullum ferè esse residuũ ordinem. Iam additur etiam clarior explicatio, quòd scilicet admoniti fuerint Iudæi, ne vaticinium illud reciperent de vasis Templi reportandis. Nam vt in posterum securi essent, hoc iactabant falsi prophetæ, Breui restituetur Templi splendor, quoniam vasa, quæ abstulit Nabuchadnezer vnà cum captiuis redibunt, & ita etiam restituetur quicquid collapsum est. Dicit ergo Ieremias falsò id promittere. Ergo ne credatis, inquit, cùm dicunt vobis, *Ecce vasa domus Iehouæ reportabuntur*: reuertentur, hoc est, huc redibunt, quia scilicet vel rex Babylonis cogetur reddere quicquid rapuit, vel sponte restituet. Et addebant etiam, *Nunc citò*, vt breuitas ipsa temporis maior esset illecebra ad capiendos animos. Nam si tempus longum præscriptum ab illis fuisset, non erat plausibile vaticinium, & fuisset minimè gratum populo sed dicebant, *Ecce, propediem vasa Templi huc referentur*. Ieremias etiam, quemadmodum antè vidimus, & paulò pòst repetet, non destituebat populum spe aliqua: sed assignauerat annos septuaginta exilio: illi autem vt discuterent metum illum, dicebant, Breui restituentur vasa. Dicit autem *eos prophetare ipsis mendacium*. Sequitur,

17 Ne audiatis ipsos: seruite regi Babylonis, & viuetis: vt quid erit Vrbs hæc desolatio? *hoc est in vastitatem.*

Non mirum est, si toties idem dicat Ieremias. nam, vt vidimus, erat illi certandum cum pseudoprophetis. Si quis absque controuersia concionetur, nec quisquam aduersarius se opponat, poterit apud dociles placidè agere, & transigere paucis verbis: sed vbi contentio exorta est, & nobis aduersantur qui cupiunt euersum esse quicquid dicimus, illic maiore cura agendum est, quia paucis verbis non essent contenti qui sic agitantur in diuersas partes. Quoniam ergo videbat Ieremias populum fluctuari; ideo necesse fuit confirmare pluribus verbis, non quòd per se ad persuadendum sermonis prolixitas sufficiat: sed minimè dubium est, quin efficaciter loquutus sit Ieremias, vt aliquam saltem populi partem afficeret: deinde in materia non admodum plausibili accuratius fuit insistendum: pseudoprophetæ cum fauore audiebantur, & maior pars cupidè vorabat quicquid ab illis erat propositum. nam spes impunitatis semper oblectat, & expetitur à mundo. Quid autem Ieremias? *Seruite regi Babylonis*, hoc est, non vos alia manet conditio melior, quàm vt tributum pendatis regi Babylonio, vos subiiciatis imperio illius, quicquid vobis præscripserit feratis patienter. Erat certè hic sermo asperrimus. nam subiectio non carebat ignominia: deinde iubebat eos sese crudelissimo hosti dedere, acsi iugulum porrigerent: postremò periculum erat, ne spoliarentur omnibus suis fortunis. Doctrina igitur Ieremiæ valde odiosa erat, cùm ita hortaretur populum ad omnia perferenda. Hæc igitur ratio fuit, cur non simpliciter, & vno verbo dixerit quod Deus mandauerat, quoniã difficile fuit illud persuasu, vt populus subiret iugum, atque adeò tyrannidem regis Babylonis. Videmus ergo fuisse duas iustissimas causas, cur tantoperè incubuerit Propheta in vnam rem, & confirmauerit quod breuiter dici poterat prolixo sermone. *Ne audiatis eos*, inquit, *seruite regi Babylonis, & viuetis*. Iterum memoria tenendum est quod herì diximus, cùm scilicet patienter humiliamur sub potenti Dei manu, hoc optimum esse remedium mitigandis pœnis, & hoc etiam modo conuerti pœnas in medecinam: sicuti ex opposito, vbi sumus tanquam equi refractarii & feroces, quicquid pœnarum infligit nobis Deus, præludium est æterni interitus. Teneamus ergo hanc doctrinam, & assiduè eam meditemur, nempe viuificas nobis fore pœnas, si agnoscimus Deum esse iustum iudicem, & patimur nos ab ipso corrigi. Sed hoc breuiter tantùm attingo, quia herì disserui hac de re fusius. Adiungit, *Vt quid hæc Vrbs erit in vastitatem?* Proponit illis vrbem, in qua erat Dei Sanctuarium, & eius conspectu studet eos flectere ad resipiscentiam: quoniam hoc erat nimis barbarum, obdurescere ad omnes propheticas admonitiones, vt Templum Dei excinderetur: deinde vt redigeretur in vastitatem sancta illa ciuitas, in qua Deus volebat habere suum domicilium, sicuti
Psal.132. 14 dixerat, Hæc requies mea in seculum seculi. In summa, denũtiat Iudæis grauissimam damnationem incumbere, si Vrbem sua culpa perire sinant: fore autẽ authores interitus, nisi collum suum offerant ad subeundum iugum regis Babylonis. Sequitur,

18 Quòd si Prophetæ sunt, & si est sermo Iehouæ cum ipsis, *id est, apud ipsos*, intercedant ipsi apud Iehouã exercituum, ne veniant vasa, quæ supersunt in Templo Iehouæ, & in domo regis Iehudah, & Ierosolymæ Babylonem.

Hic stultam confidentiam deridet Propheta, qua falsi prophetæ turgebant, cùm promitterent in tempus futurum omnia fœlicia. Dicit igitur, adeo ipsis non esse credendum de prospero illo successu, de quo vaticinabãtur, vt potius metuẽda esset longè grauior pœna. Dicit igitur, *Si sint Prophetæ, intercedant apud Iehouam, ne quod adhuc residuum manet Ierosolymæ auferatur*: promittũt vasa reditura, quæ Babylonem iam traducta sunt. Atqui quod adhuc restat in Templo, & in palatio

latio Regis, & in tota Vrbe, hoc totum asportabitur Babylonem. Nunc tenemus consilium Prophetæ. Comparat enim futurum tempus cum præterito, & ostendit adeo stultè promittere illos impostores aliquid melius, vt impendeat grauius Dei iudiciũ, quia scilicet Vrbs cum Templo prorsus peribit. פגע significat Occurrere, obuiam ire: & per metaphoram accipitur pro Intercedere. qui enim occurrit quasi intercessor, ille quodammodo cohibet eum, cui se opponit. Et hoc verbo vtitur Scriptura cùm dicit Sanctos fuisse deprecatores apud Deum: proprium est verbum Intercedendi. Ex hoc autem loco discimus coniunctas esse duas istas partes, nempe docendi, & precandi. Ergo quem Deus Ecclesiæ suæ doctorem præfecit, illum etiam vult assiduũ esse in precibus. Et hoc dicebant Apostoli cùm agerent de creãdis Diaconis, se non posse operam dare mensis. Dicunt enim se occupari satis superque in doctrina, sed adiungunt simul preces. Idem etiam colligimus ex hoc loco, vbi veris & probis Dei seruis, qui fideliter munus docendi exercent, attribuit etiam partes intercedendi Ieremias. *Si ergo Prophetæ sunt*, inquit, *intercedant apud Iehouam, ne reliqua vasa asportentur*. simul notanda est definitio quam ponit. Nam hinc etiam ostendit quinam habendi sint pro veris Prophetis, nempe apud quos est sermo Dei, sicuti vidimus capite vigesimo tertio, Propheta penes quem est somnium, & penes quem est sermo meus verus, ille loquatur sermonem meum. Ex illis Prophetæ verbis diximus posse statui quinam mereantur nomen propheticum, nempe apud quos est sermo Dei. Idem confirmat Ieremias hoc loco cùm dicit, *Si sunt Prophetæ, & si est sermo Iehouæ apud ipsos*: hæc coniunctim legenda sunt, quia posterior pars est exegetica, id est, expositiua prioris. Sed non possum nunc omnia absoluere: differam igitur in crastinum.

Act. 6. 2. 3. 4.

Sup. 23. 28.

PRECATIO.

Da omnipotens Deus, quando non desinimus tot vitiis nostris accersere nobis subinde nouas pœnas, vt studeamus tibi reconciliari, & hoc modo præuenire iudicium tuum, & cum vera humilitate nos ita tibi subiicere, ne simus indomiti reluctando, sed reatum nostrum fatendo, conciliemus nobis tuam gratiam, & te reperiamus placabilem, donec tandem exuti omnibus vitiis, perueniamus ad beatam illam quietem, quam nobis peperit vnigenitus Filius tuus sanguine suo, Amen.

19 Quia sic dicit Iehouah exercituum de columnis, & de mari, & de basibus, המכנות, & de residuo vasorum, quæ supersunt in vrbe hac,

20 Quæ non abstulit Nabuchadnezer rex Babylonis, cùm abduxit captiuum Iechaniam filium Iehoiakim regem Iehudah è Ierusalem, Babylonem, & omnes Proceres Iehudah, & Ierusalem:

21 Certè sic dicit Iehouah exercituum, Deus Israel de vasis, quæ supersunt in domo Iehouæ, & in domo Regis, & in Ierusalem,

22 Babylonem transferentur, & illic erunt vsque ad diem quo visitabo ea, *vel, eos, quod mihi magis placet*, dicit Iehouah: & ascendere faciã eos, & reducam eos ad locum hunc.

DIXERAT heri Ieremias potius optandum esse, vt quod residuũ erat Ierosolymæ Deus seruaret, quàm vt restituerentur quæ oblata fuerant, quia nondum transierat pœnę tempus: & ita exprobrauerat falsis doctoribus, quòd tam superbè & securè promitterent breuem reditum tam Regis, quàm eorum, qui simul cum ipso tracti in exilium fuerant. Nunc confirmat eandem sententiam, ac dicit quicquid adhuc manebat residuum Ierosolymæ, iam destinatum esse hostibus Babyloniis, & illorum fore prædam. Pepercerat Nabuchadnezer aliqua ex parte Templo, & Vrbi: abstulerat vasa maximè pretiosa, sed non spoliauerat prorsus Templum suo ornatu. Cùm ergo adhuc illic conspiceretur aliquis splendor, poterant colligere Iudæi clementer secum fuisse actum. Iam dicit Templum excisum iri, & simul Vrbem, quia potest etiam hoc colligi ex eius verbis, vbi dicit nihil prorsus fore residuum. *Sic ergo dicit Iehouah de columnis*. Non dubium est, quin magnos sumptus fecisset Solomo in columnis, sicuti etiam Scriptura commendat opus illud. Addit, *de mari*. Erat autem vas amplissimum, vnde aquam sumebant Sacerdotes, quà se abluerent quoties Templũ ingrediebãtur ad peragenda sacra. Erat autem ex ære fabrefactum: sed propter magnitudinem erat non leuis aut vulgaris pretii: & ideo impositũ fuerat maris nomẽ. Addit tertio loco *bases*. Hieronymus vertit, Ad, quoniã

hîc ponitur אל.sed sumitur pro De,quemadmodũ satis notum est. Pronuntiat igitur sententiam Dei tam de columnis,quàm de mari, & basibus. Erant quidem adhuc alia vasa, sed species istas cõmemorat,vt Rex vnà cum populo intelligat nihil fore prorsus reliquũ in Templo. Et adiungit etiam *residuum vasorum,quæ adhuc supersunt in hac vrbe*. Cùm adiungit, *Quæ non abstulit Nabuchadnezer rex Babylonis*,hîc obliquè perstringit Iudæos, quòd non agnoscant temperatã fuisse sæuitiam hostis diuinitus. Scimus enim quàm crudeles essent Babylonii,deinde cùm inexplebilis esset eorum auaritia,an relictum quicquam fuisset in Templo, nisi quia cõstrictæ erant quodammodo ipsorum manus arcano Dei consilio? Debebant hoc secum expẽdere Iudæi:& ideo Propheta hîc ingratitudinem illis obiicit,dum narrat *Nabuchadnezer vasa hæc non abstulisse*, cùm tamen *traheret Regem captiuum,& omnes proceres tam Vrbis,quàm totius terræ*. Hîc enim subest cõparatio minoris & maioris:quasi diceret,non fuisset tam mansuetus Nabuchadnezer,nisi Deus moderatus esset eius affectum. nam Regi vestro non pepercit,traxit in exilium omnes Proceres vestros:quî factum est igitur,vt quicquam relictum fuerit in Vrbe? vt non sublatæ fuerint columnæ? an eas contempsit? atqui sunt raro artificio politæ: materia etiam ipsa est pretiosissima. Videtis ergo Deum adhuc locum dedisse suæ misericordiæ,quòd aliquid saluum maneat tam in Vrbe,quàm in Templo. vos autem repudiatis tale tantúmque Dei beneficium. quid ergo tandem vobis cõtinget? Tenemus consilium Prophetæ in his verbis cùm dicit *vasa non fuisse ablata*,cùm tamẽ Rex esset captiuus,& Proceres totius terræ in exilium essent tracti. Hinc etiam colligitur vtilis doctrina,quoties Deus nos castigat,semper reputandum esse quid ad extremas afflictiones desit. Nam hinc fremitus aduersus eum,& sæpe desperatio, quòd putamus extremo rigore illum nobiscum agere. Sed hoc accidit maligno & peruerso nostro iudicio:quia nunquam Deus tam duriter nos affligit,quin semper appareat aliqua pars clementiæ,& moderationis:denique iudicia eius semper sunt condita bonitate. Si quisque ergo prudenter in mentem reuocaret quãtùm absit ab extremis malis,certè hoc ad leniendos dolores non parum prodesset. Sed quia reiicimus omnẽ gustum bonitatis Dei,& tantùm apprehendimus eius seueritatem, ideo vel obstrepimus, vel etiam furimus quodãmodo aduersus eum. Atqui docet hic locus,cùm Deus aliquid residuũ nobis facit,hoc testimonium esse paterni eius fauoris:& ideo plus aliquid sperandũ, modò ex animo resipiscamus. In hunc igitur finem tendebat hæc Prophetæ admonitio,vt Iudæi amplecterêtur residuam illam Dei gratiam,nec pergerent in sua obstinatione, vsque dum iterum Deus manũ suã exereret ad illos perdendos. Secundò repetit, *Sic,inquam,dicit* (nam particula כי,hoc loco debet ita resolui,Sic,inquam,*dicit Iehouah*: & emphaticè inculcat quod satis erat per se clarum, vt penitus infigat eorum animis hanc Dei sententiam: atque ita penetret aliquis terror in eorum animos,qui sic erant obdurati,vt non facile esset quicquam proficere simplici doctrina. *Dicit* ergo *Iehouah de vasis,quæ adhuc supersunt tam in Templo Iehouæ, quàm in palatio Regis, Babylonem asportabuntur,& illic manebunt*. Significat Ieremias nihil sperandũ esse Iudæis cùm ita peruicaciter Deo resistant,nec sustineant eius manu se castigari. Dicit, *Vsque ad diem, quo visitabo illa*. Potest enim hoc ad vasa commodè referri. Sed quia Iudæis satis tritum est,relatiuum ponere vbi agitur de re nota,quanuis nullum nomen,vel subiectum, vt loquuntur, præcesserit: ideo libentius interpretor de ipsis hominibus, pendebat enim vasorum restitutio ab ipso reditu populi. Significat igitur vasa fore captiua, donec permiserit Deus liberum exitum populo, quod factum est edicto Cyri,postquam dominatus est in Chaldæa,& Assyria. Perinde igitur est acsi cõmonefierent Iudæi de illo diuturno exilio,quod prædictum ipsis fuerat,& stultè eos sperare quod falsi prophetæ de vasis pollicebantur, quia vasorum non fuisset maior cura Deo, quàm electi populi. vasa enim in gratiam populi accepta erant Deo. Hîc igitur confirmat quod alibi dixit Ieremias,& sæpius,populum scilicet fore captiuum vsque ad diem visitationis,hoc est, vsque ad finem septuaginta annorum. *Cùm ergo visitabo ipsos Iudæos*,inquit Deus,tunc quoque vasa secum referent, sicuti permissum fuit edicto Cyri. Nunc tenemus simplicem verborum sensum. Sequitur alia narratio:

CAPVT VIGESIMVM OCTAVVM.

FACTVM est anno illo, principio regni Zedechiæ Regis Iehudah,anno quarto,mense quinto, loquutus est ad me Chananiah filius Assur,Propheta qui erat è Guibeõ,*oriundus è Guibeon*,in Templo Iehouæ,coram oculis Sacerdotum, & totius populi,dicendo,

2 Sic dicit Iehouah exercituum,Deus Israel,Confregi, *aut*,*contriui*, iugum regis Babylonis.

Narrat

Narrat hîc Propheta quanto fastu, atque etiam furore prosilierit falsus propheta Chananiah ad fallendum,& spargendas suas nugas,cùm tamen malè sibi esset conscius. Hinc certè apparet quanta sit eorum rabies, qui à Deo excæcati trahuntur diabolico impetu. Primùm circunstantia loci ostendit quantus fuerit contemptus Dei in hoc impostore. Venit enim in Templum,adsunt Sacerdotes,adest populus: & illic in sacro cœtu ante oculos habet Sãctuarium, & Arcam fœderis. Et scimus passim Arcam fœderis vocari Faciem Dei, quia Deus in illo symbolo quodammodo erat visibilis,cùm certò testatam faceret præsentiam virtutis, & gratiæ suæ in Templo. Cùm ergo staret Chananiah ante Dei oculos, quanti stuporis fuit, ita sese ingerere & mendacium impudenter proferre nomine ipsius Dei? non dubitat tamen fallaciter se iactare Dei Prophetam:& vtitur Ieremiæ verbis: *Sic dicit Iehouah exercituum, Deus Israel.* Certè hæc verba debebant instar fulminis prosternere eius contumaciam, quanuis esset plusquam ferreus. quid enim sonat Iehouah exercituum? nam complectitur hoc nomen non modò æternam Dei essentiam,sed potentiam eius,quæ sese per cælum & terram diffundit. Annon igitur debuit contremiscere Chananiah,si quis alius nomẽ Dei protulisset? Nunc verò cùm derideat, & ludibrio habeat tam munus propheticum,quàm sacrũ Dei nomen: non dubitat tamen iactare se habere Deum authorem huius vaticinii, quod tamen erat mera impostura. Iam adiungit *Deum Israel,* ne hac etiam in parte sit inferior Ieremia. Fuit hæc grauis tentatio non modò ad concutiendos populi animos,sed ad frangendam constantiam sancti Prophetæ. Videbat populus nomen Dei committi veluti in certamen:erat hic horribilis cõflictus, Loquutus est mecum Deus: imò mecum:cùm inter se essent contrarii Ieremias,& Chananiah:vterque obtendebat nomen Prophetæ. videre igitur talem conflictum,& nomẽ Dei trahi pro libidine,& proiici à diabolo quasi per ludibrium. Quantùm ad Ieremiam spectat,fieri non potest,quin grauiter vulneratum fuerit cor eius cùm videret impium illum nebulonem tam audacter abuti Dei nomine. Sed,quemadmodum iam dixi,Deus interea fulciuit omnes piorum animos,ita vt non fuerint prorsus deiecti, quanuis acciderit aliqua turbatio. Scimus enim filios Dei non esse vacuos sensu, quin moueantur talibus obiectis. Sed tamen sustinuit Deus eos omnes qui præditi erant vera pietate: quia facile illis fuit discernere inter Ieremiam & Chananiam, cùm viderent Ieremiam perferre Dei mandata,illum verò nihil aliud captare,quàm fauorẽ & plausum. Sed quod ad ipsum Chananiam spectat,nobis est insigne speculum cæcitatis & amentiæ,vbi non formidat conspectum Dei ipsius,sed Templum ingreditur,vt illud suis mendaciis prophanet,cùm etiam ita contemptim vsurpat Dei nomen,& gloriatur se esse eius Prophetam, cum quo tamen nihil habebat cõmune. Ergo ne miremur si hodie multi conductitii rabulæ sine vllo pudore & metu,Dei nomẽférociter obiiciant,& perinde nobis insultẽt, acsi Deus illis suggereret quicquid garriunt, cùm tamen satis & super conuicti sint,se nihil proferre nisi mendacia. Deus enim ipsos meritò excæcauit,cùm ita prophanent sacrum eius nomen. Nunc descendo ad verba ipsa: *Factum est,* inquit, *eodem anno,* nempe *anno quarto regni Zedechiæ.* Videtur impropriè vocari annus quartus, principium. Diximus alibi potuisse fieri,vt Deus deponeret hoc vaticiniũ apud Ieremiam, nec statim vellet promulgari. Sed nihil etiam in eo absurdi erit, si vocetur initium regni ipsa confirmatio. nam Zedechias fuit impositus à rege Nabuchadnezer,quia populus non libenter tulisset Regẽ extraneũ. Poterat enim vnũ quempiã è suis satrapis præficere toti regioni:poterat etiam Regem cõstituere ex suis Proceribus:sed videbat illud nimis fore odiosum. Satis ergo habuit si Regem Iechaniam tolleret è medio,& substitueret in eius locũ,qui non polleret magna potẽtia,nec magnis opibus,& qui esset eius tributarius,quemadmodum hæc etiam imposita fuit conditio Zedechiæ. Interea progressu tẽporis inualuit Zedechias,vt esset pacatus in statu regni sui. Scimus etiam fuisse præfectum vicinis regionibus,cùm Nabuchadnezer putaret hoc sibi fore commodum,si deuinctũ illum haberet multis beneficiis. Ergo annus hic quartus nõ male potest censeri *principium regni,* quoniã res fuerãt tribus annis sic turbatæ,vt nulla esset in ipso dignitas,vix auderet cõscendere solium. hæc igitur probabilis est sentẽtia. Postea dicit *Chananiam secum loquutum fuisse coram oculis Sacerdotum & totius populi.* Saltẽ debuerat Chananiah moueri cùm videret Ieremiã ita loqui. Ipse nullũ habebat suæ vocationis testimoniũ:imò erat impostor,& sciebat se nihil aliud agere quàm vt populum deciperet:& tamen audacter persistit in suo proposito,& se quasi ex professo ingerit,vt conserat manũ cum Proph. acsi bellũ susciperet cum Deo. Dicit *confractum esse iugum regis Babel,* hoc est,tyrannidẽ illam, qua populũ oppresserat, *breui fractum,* vel contritũ iri. Sed alludit ad iugũ,quod induerat Ieremias,sicuti paulò pòst videbim⁹. Hoc est initium vaticinii,non esse cur formident Iudæi præsentẽ regis Babylonis potentiã, quia Deus citò illum euertet. Neque enim spem concipere poterant restitutionis suæ,vel melioris status, donec pessundata esset illa monarchia. Quantisper enim dominatus esset rex Babylonis, minimè sperandum erat,vt sponte remitteret tributum, vt Iudæis redderet omnia Templi vasa. Incipit igitur Chananiah ab hac parte,quòd scilicet contereret Deus potentiam regis Babylonii,vt cogatur velit nolit dimittere liberum populum,vel vt populus ipse impunè sese eripiat ex subiectione eius. Postea adiungit,

3 Adhuc, *in adhuc, ad verbum*, anni duo dierum, *hoc est, cùm transierint anni dierum duo*, ego reducam ad locum hunc omnia vasa domus Iehouæ, *id est, Tẽpli*, quæ abstulit Nabuchadnezer rex Babylonis à loco hoc, & transportauit Babylonem.

Nunc videmus spectasse in hunc finem Chananiam, vt promitteret populo impunitatem: neque id modò, sed etiam lactaret eum vana fiducia, acsi breui Regem suum recuperaturus esset populus vnà cum omnibus spoliis, quæ hostis abstulerat. Sed ideo exordium fecit à potentia Regis, ne conspectus ille terribilis occuparet populi animos, quò minus admitterent lætum illud vaticinium. Dicit ergo, *Adhuc cum præterierint anni duo, reducam ad hunc locum omnia vasa, quæ abstulit rex Nabuchadnezer*. Præfixerat Ieremias exilio populi annos septuaginta, vt antè dictum fuit, & posthac sæpius videbimus: hîc autem pseudopropheta dicit post duos annos finem fore exilio Regis, & populi: deinde vasa esse reditura, quæ ablata fuerant. Subiicit etiam de ipso Rege,

4 Et Iechaniam filium Iehoiakim regem Iehudah, & totam captiuitatem, *hoc est, totam turbam captiuam: est enim* גלות *nomen collectiuum, vt alibi diximus: totam ergo turbam captiuam*, Iehudah, quæ profecta est Babylonem, *hoc est, qui abducti fuerunt, vel qui profecti sunt, sed violenter tracti tamen*, ego reducam ad hunc locum, dicit Iehouah: quia contriui iugum regis Babylonis.

Promittit Chananiah de ipso Rege quod nuper de vasis Templi & Palatii prædixerat. Sed quæritur, quomodo ausus fuerit spem facere restitutionis Iechaniæ, cùm illud minimè gratum esset Zedechiæ. Non potuit enim rursus adipisci Iechania quod perdiderat, nisi abdicato Zedechia. Nunquam autem fuisset hoc æquo animo passus, se cogi in ordinem, & fieri priuatum hominem: eum verò qui abdicatus erat illo gradu honoris, iterum redire. Sed minimè dubium est quin confisus fuerit populi gratia, deinde quin certò persuasus fuerit etiam si indignè ferret Zedechias se ita diminui, tamen cogeretur alium affectum præ se ferre. Zedechias enim ipse sic regnabat, vt eum puderet suæ dignitatis, quia non sedebat in solio Dauidis legitimo successionis iure. Impositus fuerat à Tyranno, neque etiã audebat aliud signum dare populo, quàm sese cupere vt rediret Iechania, & potiretur regno quo exutus fuerat. Cùm ergo sciret iste impostor Regem nunquam esse ausurum ostendere aliquod iracundiæ signum, suam verò prophetiam fore populo iucundam, & plausibilem, ideo audacter promisit quod hîc legimus de reditu Iechaniæ. Ergo dicit in Dei persona, *Iechaniam filium Iehoiakim regem Iehudah, & omnem populum captiuum, qui abducti sunt Babylonem, ego reducam ad hunc locum*. Videmus vt inflatus semper sit eadem arrogantia, atque vt Deum pro nihilo ducat, cuius nomen sic prophanat per ludibrium. Sed hoc totum ex illo fonte amentiæ manat, quia excæcatus fuerat iusto Dei iudicio. Confirmat suum vaticinium, iterum repetens exordium illud, *Confregi iugum regis Babylonis*. Patefecerat sibi aditum cùm diceret instare interitum monarchiæ Babylonis: nunc postquam effutiuit quod libuit de tota re, iterum reducit idem principium in memoriam. Cùm igitur promitteret non diutius quàm biennio posse monarchiam illam stare, hinc poterant coniicere Iudæi se fore liberos, & ita fœlicia omnia sperare. atque hoc quidem fuit consilium impostoris Quid autem respondet Ieremias? sese ingenuè & constanter opponit: sed quia videbat se grauari inuidia, ideo voluit occurrere, & antequam repetat quæ de exilio septuaginta annorum prius dixerat, ostendit se non cupidè amplexum fuisse mandatum illud acsi alienus esset à populo, vel pro nihilo duceret eius salutẽ, vel etiam aliquo peruerso affectu esset adductus, vt tristem illum & lugubrem nuntium afferret. Dicit igitur,

5 Tunc dixit Ieremias propheta Chananiæ prophetæ coram oculis Sacerdotum, & coram oculis totius populi, qui stabant in domo Iehouæ, *hoc est, in* Templo.

6 Et dixit Ieremias Propheta, Amen, sic faciat Iehouah: stabiliat Iehouah sermones tuos, quos prophetasti ad reducendũ, *hoc est, vt reducantur*, vasa Templi, & tota captiuitas ex Babylone ad hunc locum.

Breuiter admonui de Prophetæ cõsilio. Timendũ enim erat, ne populus eum audire vellet: saltem

salte vix poterat habere sibi propitios, quibus ita minitabatur, & quos duriter & asperè tractabat. scimus homines semper blanditias appetere, ideo adulationes semper suauiter solent recipi. Tanta autē est hominū superbia, vt non sustineant se vocari ad reddendā vitæ rationem: deinde vt grauiter indignentur, dum vident sua crimina, & flagitia proferri in lucem. Adde quòd sunt etiā delicati, ideo fugiunt quantùm in se est, ómnes aduersos rumores: si quid illis terroris incutitur, statim contrà insurgunt. Ierem. autē duplici mandato erat instructus, nempe vt traduceret scelera populi, & ostenderet indignos esse Iudæos, quos terra aleret, cùm essent fœdifragi, cùm essent Dei contemptores, & Legis: deinde cùm toties fuissent præfracti & contumaces. Alterum mandatum erat, non impunè illis cessurum quòd tam variis modis, & tam longo tempore non destiterant iram Dei in se prouocare. hoc totum odiosissimum erat populo. Auertit igitur falsam suspicionem Ieremias, qua poterat premi, & testatur se nihil magis cupere, quàm populi salutem: *Amen*, inquit, *sic eueniat*, vtinam essem falsus Propheta: libenter ego retractarem cum magno pudore quicquid hactenus prædixi: tanta est mihi cura & solicitudo publicæ salutis: præfero enim meæ existimationi totius populi salutem. Sed postea adiungit, quemadmodum videbimus, quàm vana sit illa promissio Chananiæ, & quàm nihil populum subleuet à calamitate, quæ proximè instabat.

PRECATIO.

Da omnipotens Deus, quādo non desistis nos ad te inuitare, & subinde nobis reuocare in memoriam nostra peccata, vt spem misericordiæ nobis propositam amplectamur: da, inquam, ne ingrati simus huic tanto, & tam inæstimabili beneficio: sed tibi occurramus cum vera humilitate & pœnitentia, & confisi immensa tua bonitate, non dubitemus te fore nobis propitium, vt ita accendamur ad studium pietatis, & totos nos dedamus obsequio verbi tui, vt glorificetur nomen tuum in nobis, donec tandem perueniamus ad cælestem gloriam, quam nobis acquisiuit Filius tuus sanguine suo, Amen.

POSTREMA lectione cœpimus exponere Ieremiæ responsum, cùm dixit Chananiæ, *Vtinam Deus stabiliat verba tua, & vasa Templi referantur in hunc locum, & redeant simul cum populo captiuo.* Diximus breuiter quod nunc iterum repetere necesse est, in Prophetis fuisse duos affectus in speciem contrarios, sed qui tamen facilè inter se cōueniunt. nam quicquid mandauerat Deus liberè pronuntiabāt, & ita obliuiscebantur gentis suæ, si quid denuntiabant aduersi. Cùm ergo Prophetæ minitabātur populo, & dicebant instare vel bellum, vel famem, non dubium est quin præditi fuerint heroica magnitudine animi, vt posthabito populi respectu pergerent in officio suo: ita strenuè exequuti sunt quicquid Deus illis præceperat. Sed non erant prorsus exuti humano affectu, quin condolescerent miseriis: & quanquam denuntiabant illis interitum, fieri tamen non potuit, quin dolorem conciperent ex suis vaticiniis. Ergo nulla est repugnantia cùm optat Ieremias vt vasa Templi referantur, & redeant exules, & tamen maneat semper in proposito, quemadmodum postea videbimus. Si quis excipiat, non potuisse hoc fieri, quin Ieremias vanus esset ac falsus vates, responsio in promptu est, Prophetas non ita subtiliter fuisse ratiocinatos, cùm raperentur vehementia zeli. quemadmodum videmus Mosen optare, vt deleatur è libro vitæ: Paulum etiam concipere simile votum, vt fiat anathema à Christo pro fratribus. Si quis distinctè sciscitatus à Mose esset, Vellésne perire, & alienus esse à spe salutis? responsum fuisset in promptu, nihil minus sibi esse in animo, quàm abiicere immutabilem Dei gratiam: sed vbi intentus est in Dei gloriam, quæ exposita foret omnibus probris, si populus extinctus fuisset in deserto: deinde cùm adiungit aliud studium, & solicitus est de salute gentis suæ, illic seipsum obliuiscitur, & quasi extra se raptus dicit, Potius deleas me è libro vitæ. talis etiam fuit sensus in Paulo. Et idem sentire oportet de Ieremia cùm dicit, Cuperem me esse falsum vatem, te autem prædixisse populo quod euentu tandem verum cōperiatur. Sed Ieremias noluit vel minimum quicquam detrahere verbo Dei cùm hoc diceret: tantùm concepit votum, & reliquit alteram curam Deo, nempe vt maneret salua & integra fides, & authoritas vaticinii. Hoc ergo non sumpsit quasi deberet præstare si euentus fortè non responderet eius vaticinio: sed deposuit hanc curam apud Deum, & ita sine obstaculo precatus est pro liberatione & reditu populi. Nunc autem sequitur,

Exod. 32. 32
Rom. 9. 3

7 Verùm, audi nunc, *vel agedum, hortantis*, sermonem hunc, quem ego pronuntio, *pronuntians sum*, in auribus tuis, & in auribus totius populi:
8 Prophetæ qui fuerunt ante me, & ante te à sæculo, & propheta-

runt super terras multas, *vel magnas*, & regna magna de prælio, de malo, & de peste:

9 Propheta qui prophetauerit de pace, *hoc est, de rebus prosperis*, cùm venerit sermo, *id est, cùm euentu comprobatus fuerit sermo Prophetæ*, cognoscetur Propheta quòd miserit eum Iehouah in veritate.

Postquam testatus est Ieremias se non appetere quicquam aduersi, sed ex animo populo suo bene cupere, iam adiungit esse tamen quod prædixit verissimum. Hîc melius perspicitur quod dixi de duplici affectu. quanuis enim Propheta consultum optet saluti populi, non tamen ideo desinit strenuè parere Deo, & perferre mādata illa, quæ tametsi tristia erant, non tamen Ier. ideo tacere debuit, quin præco esset iustæ Dei vindictæ aduersus populum. Ab vna igitur parte ostendit sibi nihil magis esse in votis, quàm vt populus maneat incolumis & integer: interea non esse in suo arbitrio, vel cuiusquam hominis mortalis, mutare decretum illud cæleste, quod pronuntiauerat. Videmus ergo vt Deus sic moderatus sit mētes & animos seruorū suorum, vt non fuerint crudeles, aut barbari: interea prætextu humanitatis non fuerint molles, vel flexibiles, sed animosè pertulerint quicquid Deus iusserat. Hac ratione dicit, *Veruntamen audi sermonem hunc quem ego pronuntio in auribus tuis, & in auribus totius populi.* His verbis obliquè Ieremias perstringit vanitatem Chananiæ, qui volebat populo blandiri, & per suas adulationes venari gratiam & fauorem, vt solent tales impostores. Dicit igitur eum nihil proficere, cùm populo spem aliquam facit propinquæ liberationis: quoniam Deus consilium suum non mutauerat: & iam audacter & ingenuè sese opponit Ieremias, quia satis repulit inuidiam, qua poterat iniquè grauari: sicuti impostores semper reperiunt calumnias, quibus onerent fideles Dei seruos. Initiò poterat obiici Ieremiæ, Tu alienus es à gente tua, non tangeris tot miseriis, quibus attriti antehac fuimus, neque etiam curas in futurum tempus quid de nobis fiet. poterat igitur conflari aliquod odium Ieremiæ, nisi se purgasset. Postquam autem testatus est se probè & humaniter esse affectum erga gentem suam, nunc insurgit cōtra impostorem illum: nec dubitat, quod asperius visum fuisset, proferre, nempe populum fore captiuum. Tamen videtur hîc Ieremias metu aliquo fuisse perculsus, quia non confirmat suum vaticinium, sed causam relinquit quasi in suspenso. at verò minimè dubium est, quin refutauerit mendacia Chananiæ. Sed scimus non recitari quæcunque dicta sunt à Prophetis, sed breuiter notari duntaxat rerum summas, & capita: & tamen, vt paulò pòst dicemus, Ieremias in magno populi tumultu non potuit agere vt optasset: loquutus enim fuisset surdis. deinde quoniam Chananias occupauerat omnium ferè animos, in illa perturbatione non fuisset auditus sanctus Propheta. Ergo cōtentus fuit hac breuitate, quòd scilicet Deus breui ostensurus esset mentitum fuisse Chananiam, cùm falsò tam celerē reditum captiuis atque exulibus promitteret. Sed hîc tantùm ponitur generalis sententia, *Prophetæ qui fuerunt ante me, & ante te*, inquit, *& prophetarunt contra terras multas*, vel magnas, *contra regna magna, vaticinati sunt de bello, de rebus aduersis, de peste.* רעה ponit in medio, & tamen est genus positum inter duas species. sed accipitur haud dubiè hoc loco pro fame, quēadmodum ex aliis etiam locis satis patet. Deinde adiungit, mutato tamen numero, *Si quis etiam Propheta de pace loquutus est*, & euentus tandem ostendit quisnam fuisset verus Propheta: ipsa autem experientia breui te coarguet mēdacii: quia finito biennio, populus tamen, qui nunc est apud Babylonios, iacebit illic sub tyrannide, & nihilo erit melior residui populi conditio. nam qui adhuc in Vrbe manent, & in tota Iudæa, illi cum fratribus suis trahentur in exilium. Videtur autem Ieremias colligere eos solos habendos esse pro veris Prophetis, qui euentu demonstrant se missos fuisse diuinitus: & non solùm videtur hoc posse colligi ex verbis, sed posse quoque elici definitio veri Prophetæ, nempe vbi euentus vaticinio respondet, non esse dubitandum, quin missus à Deo fuerit qui prædixit quod tandem accidit. Sed tenendum est memoria quod habetur Deuteronomii 13. capite, vbi Deus populū admonet, etiam si euentus respondeat vaticinio, non tamen temerè, vel promiscuè habendam esse fidem Prophetis, qui vera prædixerīt: Tentat enim te Deus tuus, inquit, hoc est, examinat fidem tuam, an facilè rapiaris ad quamlibet auram doctrinæ. Sed etiam apud Mosen sunt duo loci, qui primo intuitu videri possent inter se pugnare: iam recitauimus priorem ex 13. capite: alter habetur 18. Propheta qui verum prædixerit, ego illum misi: illic etiam videtur Deus agnoscere pro fidelibus seruis quicunque verum aliquid prædicunt. atqui paulò antè admonuerat Moses etiam impostores aliquando verum dicere, neque ideo illis esse credendum. Sed tenendum quod sæpe Deus pronuntiat apud Isaiam, cùm scilicet vendicat sibi vni omnium rerum præscientiam, Ite, inquit, & inquirite an dii Gentium respōdeant de rebus futuris. Videmus vt sibi hoc Deus quasi propriū attribuat, nempe præcognoscere res futuras, & de illis testimoniū reddere. Et certè nihil liquidius est, quàm de rebus occultis solum Deum posse loqui. nam homines poterunt hoc vel illud cōiicere: sed poterunt etiam sæpe falli. Quantùm ad diabolum spectat, relinquo argutas

Deut. 13. 1. 2
Deu. 13. 3.
Deut. 18.
Isa. 44. 7.

tas disputationes, in quib' se fatigat præcipuè Augustinus. nam præ aliis sudat hac in parte, quomodo diaboli patefaciant res futuras, & occultas: quemadmodum dixi, speculatur nimis argutè. sed solutio difficultatis, in qua nunc sumus, longè expeditior est: primò statuamus res futuras non posse nisi à solo Deo cognosci, & ideo sicuti penes ipsum solum est præsciētia, ita non posse quicquā futurum vel occultum prædici, nisi ab ipso solo. Interea non sequitur, quia Deus hanc licentiam diabolo & eius ministris permittat, vt scilicet verum aliquid prædicant. quomodo? sicuti Balaam fuit impostor qui paratus erat vaticinia sua locare aut vendere, quemadmodum satis notum est: erat tamen propheta. sed hoc fuit donum particulare, vt de rebus certis prædiceret. vnde hoc habuit? non habuit à diabolo, nisi quatenus ita Deo placuit: sed tamen ipsa veritas non alium habet fontem, ex quo proueniat quàm Deum, & eius Spiritum. Cùm ergo diabo bolus aliquid veri pronuntiat, hoc est quasi extraneum & aduentitium. Iam cùm diximus solum Deum esse veri authorem, hinc sequitur Prophetas qui ab eo missi sunt, non posse falli: quia non egrediuntur metas vocationis suæ: itaque non futiliter loquuntur de rebus occultis, sed dum hoc vel illud pronuntiant, habent eum authorem. Sed termini isti non sunt conuertibiles, vt loquuntur, nempe verum prædicere, & esse verum Prophetam. quidam enim, quemadmodum dixi, prædicunt quod postea vsu & experimento deprehenditur verum esse, & tamen sunt impostores, nec Deus decimo illo octauo capite Deuteronomii voluit dare certam definitionem, qua designaret Prophetas suos: sed quoniam videbat Israelitas nimis fore credulos, vt cupidè arriperent quicquid esset dictum, voluit frænare illam intemperiem, & corrigere feruorem illum immodicum. Iussit igitur euentum expectare, quasi diceret, Si inter vos surgāt qui hoc vel illud promittant nomine meo, ne statim amplectamini quicquid effutiuerint: sed tamen euentus docebit an ego ipsos miserim. Ita etiam hoc loco Ieremias dicit efficaciter loquutos fuisse veros Prophetas Dei, vt nihil prædixerint quod non ratum habuerit Deus, & re ipsa ostenderit à se profectum. Ergo sic tenendum est ἐπὶ τὸ πολὺ, hoc est, vt plurimum eos qui vera prædicunt, esse Dei Prophetas. hoc est generale quasi axioma: sed hinc non possumus inferre, quicunque hoc vel illud in specie prædicunt, esse à Deo missos, vt tota eorum doctrina vera sit. Speciale igitur vnum vaticinium non sufficeret ad probationē totius doctrinæ, & ministerii: satis est quòd Deus coarguit eorum vanitatem, qui ex proprio sensu vel cerebro loquuntur, vbi euentus non respondet. Interea insignit Prophetas suos hac nota, vt demonstret re ipsa se illis fuisse authorem, vbi completur quicquid ab ipsis prædictū fuit. Quantùm ad pseudoprophetas spectat, specialis est causa cur Deus tantùm illis permittat licentiæ: quoniā scilicet dignus est mundus hac mercede, dum sponte sese offert decipiēdum. Satan, qui pater est mendacii, tendit vndique hominibus laqueos: illi autem obuiam accurrūt, & appetunt sese proiicere in eius decipulas. digni igitur sunt qui obtemperent mendacio: quia nolunt credere veritati, quemadmodum dicit Paulus. Nunc ergo videmus quò spectet consilium Ieremiæ: non vult probare omnes esse veros Prophetas, qui veri aliquid prædicunt, neque enim id agitur: sed sumit contrarium membrum, nempe conuinci falsitatis quicunque hoc vel illud promittunt, quod postea deprehenditur fuisse vanum. Si quis ergo prædixerit aliquid futurum, & res ipsa non euenerit, iam satis manifesta est eius temeritas. hinc ergo apparet non fuisse missum à Deo, sicuti iactabat. Hoc est consilium Ieremiæ, neque vltrà progreditur: non enim disputat an quicunque prædicunt vera sint diuinitus missi, & an habenda sit fides eorum doctrinæ, vt sine exceptione illis credatur. de hac re non disputat Ieremias: sed ostendit Chananiam esse falsum prophetam, quia completo biennio satis constabit illum futiliter loquutum fuisse quod non habuerat à Dei Spiritu. Et idem etiam vult Moses, quemadmodum nuper exposui. Quòd autem dicit *Prophetas qui fuerunt omnibus sæculis vaticinatos fuisse super terras multas, & super regna magna*, restringi debet ad veros Prophetas. tametsi enim profanis Gentibus fuerunt semper aliqui vates, non tamen dignatus fuisset Ieremias illos tanto honore. & hoc erat miscere sacra profanis, si in eodem ordine locasset vanos illos prædictores, & veros Prophetas. Sed scimus omnes Dei seruos ita sermonem direxisse ad electum populum, vt tamen verba facerent de regnis externis, de longinquis regionibus. Et hoc non abs re expressum fuit: quia cùm verba facerent de monarchia aliqua non poterant coniicere quid futurum esset. ergo oportuit ipsos instinctu Spiritus sancti ita loqui. Si vellem mihi plus sumere quàm liceat, & obtendere speciale aliquod donum vaticinādi, potero facilius mentiri & fallere, si loquar de vrbe vna duntaxat, & de statu qui est mihi sub oculis, quàm si extendam mea vaticinia ad regiones longinquas. Cùm ergo dicit Ieremias *Prophetas loquutos fuisse de terris diuersis, & magnis, de regnis potentissimis*, significat eorum vaticinia non potuisse ascribi humanis coniecturis: quia si quis sit acutissimus, & superet ipsos Angelos perspicacia, non tamē poterit prædicere quid futurum sit in terris transmarinis. sed quicquid prædictum fuit à Prophetis hoc Deus sanciuit ipso rerum successu. Sequitur ergo, inde simul sancitam fuisse eorum vocationem, quasi Deus ratum haberet è cælo quicquid ipsi loquuti fuerant in terra. Siue ergo Prophetæ loquuti fuerint de pace, hoc est, de rebus prosperis, siue de bello, & fame, & de peste, cùm experiētia docuit verum esse quicquid dixerant, simul eorum authoritas fuit stabilita, quasi Deus ostenderet à se

Num. 22. & 23, & 24.

2. Thess. 2. 10. 11.

fuisse missos. Notāda est etiam particula באמת, *quòd Deus*, inquit, *miserit eos in veritate.* perstringit enim audaciam, qua semper abusi sunt impostores, quia superabāt fideles Dei seruos hac iactantia, quòd missi essent. Quum ergo ita insolescerent, & fallaci vocationis prætextu deciperent miseros homines, Propheta hîc adiunxit particulam, Quòd non omnes missi sint in veritate. Concedit ergo titulum vocationis erronibus, sed ostendit tamen quantoperè differant à seruis Dei, quorum vocatio à Deo ipso obsignatur. Sequitur,

10 Et abstulit Chananias propheta ligamen illud, *vinculum,* è collo Ieremiæ Prophetæ, & confregit illud:

11 Et dixit Chananias in oculis totius populi, *hoc est, coram toto populo loquutus est,* dicendo, Sic dicit Iehouah, In hunc modum confringam iugum Nabuchadnezer regis Babylonii cùm adhuc, *id est, simulac,* fuerint duo anni dierum è collo omnium Gentium. & profectus est Ieremias Propheta per viam suam.

Non satis fuit impostori in faciem resistere sancto Dei seruo, nisi etiā sacrilegas manus iniiceret signo visibili, quo Deus voluerat testari veram esse Prophetæ doctrinam. Quia enim tanta erat in populo tarditas, imò socordia, vt verbis parum moueretur, ideo adiūxit Deus signum illud. gestauit enim Ieremias vincula, aut ligamina in collo suo. & quanquam hoc erat ignominiosum coram hominibus, vt tamen populum afficeret non recusauit suscipere hoc probrum. Ergo ligamen in collo Ieremiæ erat instar sacramēti, quoniam erat signum visibile ad stabiliendam doctrinæ fidem. Quid autem Chananias? postquā petulāter inuectus est contra Ieremiam, & promisit populo liberationem post biennium, iam violenter confringit, & dissipat vinculum illud, vel ligamen, quod gestabat Ieremias in collo suo. Videmus ergo quantus, & quàm impetuosus sit eorū furor, quos impellit diabolus: quia vbi semel eò prouecti sunt temeritatis, vt audeant sese opponere verbo Dei, si possent etiā detraherent eum è solio suo. non parcunt igitur vllis insignibus potentiæ eius, & gloriæ. Notanda est primùm hæc Chananiæ vesania, quòd non tantùm se opposuit seruo Dei, & vaticinium eius conatus est euertere, sed arripuit ligamen, vt opponeret fallaciam diaboli vero sacramento. diximus signum illud valuisse ad cōfirmationem vaticinii, de quo audiuimus. Quid autem Chananias? non tātùm tollit è medio signum illud, sed frangendo vinculum erigit hominum sensus, vt quasi in rem præsentem adducti, confidant se liberatum iri finito biennio. Duplex igitur fuit Chananiæ furor, quòd scilicet violauit illud signū quod Ieremias in medium protulerat ex Dei mandato: deinde quòd signum eripit, quasi vellet Deo esse superior, & veritatē eius obruere acturus de illa triumphū: sicut etiam factum videmus in Papatu. Nam scimus quicquid Christus iusserat fuisse ab ipsis vel corruptum, vel obscuratū, vel deletum: postea excogitarunt fictitia sacramenta, & innumeras pompas, quibus fascinarent stultos homines, vel temerè credulos. Idem fecit Chananias: & ideo discipuli eius, & imitatores sunt Papistæ, qui non tantùm reiiciunt vel extenuāt testimonia à Deo profecta, sed insultant planè eius sacramentis, cùm sua commenta vel figmenta tam proteruè obtrudunt. Et simul notandum est, quàm callidè sese insinuet hic impostor: videtur enim referre veros Dei Prophetas, cùm signum statuit ante oculos, deinde adiungit ipsam doctrinam. Papistæ habent signa inania, atque ita duntaxat pascūt oculos: aurium autem nulla apud ipsos cura, vel ratio. Sed Chananias propius accessit ad seruos Dei, ita vt posset etiam non stupidos fallere. quid enim desideremus in hoc homine, qui signum proponit? deinde adiungit nomen Dei, pronuntiat quid hoc sibi velit, quorsum spectauerit. *In hunc modum* igitur *confringam iugum Nabuchadnezer*: neque ex seipso loquitur, sed sumit personam Dei, *Sic dicit Iehouah, Confringam iugum Nabuchadnezer.* Sed quemadmodum alibi diximus, non debet hæc præpostera æmulatio diaboli turbare pias mentes, quia Deus semper suppeditat suis spiritum discretionis, modò ipsum reuerenter inuocent: & ideo toties repetit Ieremias Prophetæ nomen, quod non magis sibi vsurpat, quàm concedit Chananiæ: quoties de Chanania loquitur, ornat eum præclaro elogio, nempe quòd fuerit Propheta. non latuit sanctum virum quanta sit hæc vel materia, vel occasio scandali, vbi Propheta, qui agnoscitur in Ecclesia Dei, est tamen Satanæ minister, mēdax & impostor. Sed voluit nos in tempore monere, ne ipsa nouitas nos terreat, cùm quispiam iactat titulum Prophetæ. Sic Papistæ crepant nomina Præsulum, & Episcoporum, séque successores Apostolorum gloriantur. diabolus autem ille eorum princeps vocat se Christi vicarium in terris. Ergo consultò Ieremias toties attribuit Prophetæ nomen Chananiæ, vt cùm tale aliquid nobis acciderit, fides nostra non labascat quasi accideret aliquid noui. Non possem hodie absoluere postremam partem versus.

Precatio

PRECATIO.

Da omnipotens Deus, quando vis constantiam fidei nostræ ita examinare vt diabolus mendacia sua sanctæ tuæ veritati permisceat, ne tamen vnquam implicemur: sed attenti simus in eam lucem quam nobis proponis, & qua nos dirigis in viam salutis, atque ita spiritu docilitatis nos tibi offeramus regẽdos, vt etiam vicissim nobis præstes fidum & optimum ducem, donec tandem perueniamus ad vitam æternam, quæ nobis parta est vnigeniti Filij tui sanguine, Amen.

POSTQVAM Chananias abruptis vinculis Ieremiæ prædixit Deum exempturũ esse tam Iudæos, quàm reliquas gentes iugo regis Nabuchadnezer, tandẽ additur *Ieremiam profectum fuisse via sua*, quibus verbis significat Propheta se loco cessisse, quia nolebat cõtentiosè pugnare cum homine violẽto, vel potius cum bellua. nam verisimile est, imò potest certò colligi Chananiam fuisse dominatum in Templo, quoniam plausibiles erãt eius prophetiæ. Nam vt homines semper appetunt blanditias, cùm audirent sibi promitti quod erat maximè optabile, nempe finẽ impositum iri omnibus suis malis & calamitatibus post biennium, omnes cupidè amplexi sunt quod dicebat ille impostor. deinde non lingua tantùm pugnabat contra Ieremiam, sed manibus violenter etiam aggressus est sanctũ virum, dum abrupit vincula. Non ergo aliter potuit agere Ieremias, quàm vt paulisper deflecteret ab illa tẽpestate: neque hoc fecit metu, sed quia videbat rixando superiorem fore aduersariũ: deinde non sperabat audientiã sibi fore inter strepitus, & clamores. videbat enim statim exoriturum grauem in populo tumultum, si cœpisset loqui. ergo necesse habuit se subducere ex populi conspectu. Vnde etiam monemur videndum esse prudenter quid ferat opportunitas. neque enim semper & vbique loqui necesse est, vel expedit. Si ergo Dominus os nobis aperiat, illic nullæ difficultates debẽt obstare, quò minus strenuè loquamur: sed vbi nulla spes est profectus, melius est interdũ tacere, quàm mouere magnas turbas absque vllo fructu. Verum quidem est illud Pauli, insistendum esse importunè: sed intelligit ministros Christi quanuis interdùm offendant & exasperent multorum animos, non debere tamen à cõstãtia desistere. Verùm Ieremias nullos habuit auditores: & totus popul⁹ sic infestus erat, vt etiã morte sua non posset quicquam proficere aduersus illum impostorem. Tacuit ergo, quoniã officio suo iam erat defunctus. deinde potuit etiam se subducere quò veniret nouis mandatis instructus, atque ita præditus noua authoritate, quemadmodum postea sequitur,

2. Tim. 4. 2.

12 Et fuit sermo Iehouæ ad Ieremiam postquã confregit Chananiah propheta iugum, *aut, vinculum*, è collo Ieremiæ Prophetæ, dicendo,

13 Vade, & loquere cum Chanania dicendo, *alloquere Chananiam dicendo*, Sic dicit Iehouah, Vincula lignea fregisti: fac autem tibi loco illorum vincula ferrea.

Hinc apparet Ieremiam spectasse duntaxat communem populi vtilitatem: deinde prudenter tacuisse ad tempus, ne proiiceret margaritas coram porcis, atque ita prostitueret quodammodo sacrum Dei nomen impiorum petulantiæ. Expectauit igitur dum posset rursus prodire cum nouis mandatis, vt sibi plus fidei acquireret. nam si diutius pugnasset cum Chananiah, hinc inde exarsissent contentiones, non fuisset auditus in illo tumultu, & Iudæi etiam pro nihilo duxissent quicquid tunc fuisset loquutus. Sed dum se subducit è turba, & postea mittitur à Deo, non ita temere poterant vilipendere neque ipsum neque doctrinam Iudæi. Hæc igitur fuit ratio cur ad breue tempus tacuerit. quòd si trepidaret inter illos motus, Deus tempestiuè eum confirmauit cùm daret noua mandata. *Factus est*, inquit, *sermo ad Ieremiam postquam confregit Chananiah vinculum è collo eius.* His verbis significat, impios quantumuis proteruè contra Deum insurgant, tamen semper discedere cum pudore, & opprobrio. nam Chananias non tantùm oppugnauerat verbis & lingua Ieremiam, sed violẽter fregerat, & detraxerat vincula, vel ligamina è collo eius. Hoc ergo nunc repetit Propheta, vt digito ostẽdat Chananiam sua audacia nihil aliud esse adeptum, nisi vt vanitas eius magis innotesceret. Est autem abruptus sermo cùm dicit, *Vade*, proficiscere, *dic dicendo, Sic dicit Iehouah, Vincula lignea confregisti, & fac tibi.* neque enim continuo tenore prosequitur sermonem suum Ieremias: sed priore membro recitat quid iussus fuerit dicere Chananiæ: secundo autem membro recitat Dei iussu se fecisse vincula ferrea. Sed in sensu nulla est obscuritas: quia minimè dubium est, quin Propheta sermonem hoc modo contexuerit, Tu fregisti ligamina è collo meo: Deus autem præcepit, vt conficerem mihi noua ex ferro. Quan-

uis ergo hîc tantùm narret Ieremias se iussu Dei fecisse vincula ferrea, facile tamen est inde colligere, cùm de vinculis ligneis loquutus est, simul addidisse de vinculis ferreis quod refert, sed alio modo. Nunc sequitur expositio,

14 Quoniam sic dicit Iehouah exercituum, Deus Israel, Iugum ferreum imposui super collum omnium gentium istarum, vt seruiant Nabuchadnezer regi Babylonis, & seruient ei, atque etiam bestiam agri dedi illi.

Fuisset inane spectaculum, si Ieremias solummodo attulisset cathenam ferream, qua collum suum obligauerat: sed cùm simul expositionẽ signi addidit, potuit apud multos fidem acquirere suo vaticinio: alios autem reddidit inexcusabiles, qui obdurueràt in sua malitia. Sed notatu dignum est quod Deus pro ligneis vinculis supponit ferrea: & ideo hoc facit, quoniam totus populus stulto & peruerso suo consensu approbauerat demẽtiam illius impostoris, qui ausus fuerat violare signum illud, quo Deus testatus fuerat se non frustra, sed seriò loquutum esse per os serui sui. Nam hinc elicitur vtilis doctrina, impios scilicet aduersus Deum latrando nihil aliud consequi, quàm vt magis ac magis iram eius accendant, atque ita duplicent sua mala: quemadmodum vbi canis est illaqueatus, si contumaciter se eximere conetur à laqueis, & illos excutere, sese strangulabit: ita etiam impii quò maiore impetu Deo resistunt, hoc grauius iudicium accersunt sibi. Et ideo quoties denuntiat nobis Deus se esse offensum peccatis nostris, cauendum est ne dum cupimus confringere vincula lignea, ipse ferrea nobis cõtexat ac fabricet. Ergo semper deterior fiet nostra conditio, nisi suppliciter deprecamur iram Dei simul atque apparet: deinde patienter nos subiicimus eius ferulis, dum castigat nostra delicta. hoc ergo tenendum est de vinculis ligneis, & ferreis. Addit, *Super omnes gentes*, quia vt antè dictum fuit, Iudæi sperabant vno momento posse Nabuchadnezer reiici vltra Euphratem, & missas facturum quas occupauerat alias ditiones: omnes autem gentes vicinæ inter se conspirauerant, vltro & citro mittebant nuntios, & cùm Ammonitæ, & Moabitæ, & reliqui spem facerent Iudæis, vicissim etiam animabantur vt vno impetu ruerent omnes aduersus Babylonios. Quoniam ergo talis conspiratio secreta animos inflabat Iudæis, hæc ratio est cur etiam de aliis gentibus loquatur Propheta. Dicit, *Et seruient regi Nabuchadnezer*. atqui iam tunc subegerat omnes illas regiones. sed intelligit Propheta diuturnam fore dominationẽ Regis Babylonii, cùm diceret Chananias non staturam esse nisi ad biennium. Opponitur ergo diuturnitas exiguo tempori: quasi diceret Propheta, Frement quidem Gentes, sed manebunt sub iugo regis Nabuchadnezer, & frustra tentabunt se eximere, *quoniam Deus addixit illas in seruitutem*. quanquam potest etiam alio modo exponi seruitus: tolerabilis enim erat illarum gentium conditio, quandiu Rex Nabuchadnezer tantùm iubebat pẽdere tributum, & cùm præfectos suos mitteret, non aliud erat cõsilium, nisi vt retineret certam possessionem. atqui cùm vidit non posse aliter domari, quàm duriori seruitute, cœpit tyrannicè sæuire, cùm antea fuisset tolerabilis dominus: quemadmodum etiam de Iudæis potest dici. scimus enim tunc fuisse tributarios regi Babylonio: sed quoniam illis parcebat, eius humanitas potuit cẽseri quædam species libertatis: vbi autem vidit non posse frangi durum illud lignum nisi duro cuneo, cœpit violentius ipsos premere: tunc cœpit seruitus ista, cuius nunc fit mentio. Iudæi ergo tunc verè cœperunt regi Babylonio seruire cùm vidit eos non posse ferre tolerabile illud iugum, quod imposuerat, sed sua pertinacia & superbia semper obluctari. Adiungit Propheta, *Bestiam quoque agri ei dedi*. His verbis tacitè exprobrat, quemadmodum antè admonuimus, Iudæis suam pertinaciam, quòd non sentirent factum esse iusto Dei iudicio, vt Nabuchadnezer tanquam victor illis leges imponeret. defensi enim fuissent cælesti
Deu.29.25 auxilio nisi seipsos nudassent, quẽadmodum dicitur apud Mosen. Quoniã ergo Dei præsidium longè reiecerant, hinc factum est vt Nabuchadnezer illos inuaderet, atque illis esset superior. Nunc cùm non desinant frænum suum aut mordere aut rodere, Propheta perstringit illam dementiam, quòd non sese humilient sub Dei manu, cùm bestiæ agrestes, quæ tamen ratione carent & iudicio, sentiant arcana & admirabili Dei prouidentia hoc esse factum, vt Nabuchadnezer occuparet illas terras. Hæc igitur ratio est cur Propheta disertè exprimat bestias agrestes: quasi diceret Iudæos tam præfractos, vt minus sit in illis rationis, & modestiæ, & solicitudinis, quàm in leonibus, & vrsis, & bestiis similibus: arcano enim Dei instinctu parebant bestiæ imperio Regis Nabuchadnezer: interea Iudæi magis ac magis insolescebant. hæc fuit summa dementia non agnoscere Dei iudicium, cuius cognitio ad feras & syluestres bestias peruenerat. Sequitur,

15 Et dixit Ieremias Propheta Chananiæ prophetæ, Audi agedũ Ca-

nániah

naniah, non misit te Iehouah, & tu confidere fecisti populũ hunc super mendacio, *vel in mendacio.*

Non satis ponderis fuisset in simplici doctrina Ieremiæ, nisi refutasset suum aduersarium: quemadmodum hodie dum se proterui nebulones erigunt, & audẽt euomere suas blasphemias, quibus obscurent aut infament pietatis doctrinam, necesse est manus cum ipsis conserere: alioqui frigeret quicquid docemus. Nam penderent multorum animi, simplices, inquam, fluctuarentur, cum viderent magnum conflictum inter duas contrarias partes. Ergo necesse fuit sancto viro refellere mendacia Chananiæ, quoniam semper sese iactasset, ac fuisset gloriatus suis vaticiniis. Quid autem Ieremias? *Non misit te Deus*, inquit: notanda est hæc refutatio vbi confligere nos oportet cum Satanæ ministris, & falsis doctoribus. Nam quicquid obtendant, quocunque fuco sua mendacia obducant, hoc vnum satis superque sufficere debet ad prosternendas eorum iactantias, quòd non missi sint à Domino. Ieremias potuit longo sermone contendere cum Chananiah. fuisset enim satis disertus Spiritu sancto suggerente ac dictante quicquid in rem fuisset. Cæterùm, hæc concisa breuitas multò plus habuit efficaciæ, quàm si magno splendore & longo circuitu verborum vsus esset. Tenenda igitur est hæc ratio, quoties incidet dubitatio aliqua de religione, semper inquirendum esse, an missus sit à Deo qui loquitur. Quicquid enim blateret etiam qui videtur esse argutissimus, quamuis proferat mysteria quæ rapiant simplicium animos in admirationem, hoc totum nihil aliud est, quàm fumus, vbi Deus non est author doctrinæ. Sic etiam nobis breuiter hodie transigendum est cum omnibus mercenariis Papæ canibus, qui latrãt aduersus puram Euangelii doctrinam, nempe vt contenti simus hoc compendio, Deum nõ esse illis authorem. Quia autem nunc alia est nostra conditio, quàm veteris populi, notandum est, posse deprehendi quis missus fuerit à Domino, vbi exigitur eius doctrina ad regulam Legis, & Prophetarum, & Euãgelii. Si igitur scire cupimus quosnam Deus miserit, & quosnam approbet pro seruis suis, veniamus ad Scripturam, & sit illud legitimum examen, quisquis loquetur ex Lege & Prophetis, & Euangelio, habebit certam & minimè dubiam notam suæ vocationis. Qui autem non probabit se hausisse ex illis fontibus quod deinde in medium profert, quicquid ingesserit, repudiandus est tanquam pseudopropheta. Videmus ergo quàm vtilem doctrinam contineat hic locus. Postea adiungit, *Tu confidere fecisti populum hunc super mendacio.* Deprauãt sensum Prophetæ qui vertunt, Securum reddidisti populum hunc fallaciter: saltẽ extenuãt dimidia ex parte quod voluit exprimere Propheta. Neque enim tantùm damnatur Chananias, quòd frustra & fallaciter obtenderit nomen Dei, sed hic שקר ponitur pro ipsa materia, quasi diceret, Tu populum hunc pascis vana spe, quam fabricasti ex tuo cerebro. Figmenta igitur tua suppeditant huic misero populo materiam errandi. Ergo non tantùm accusat Ieremias illum impostorem, quòd suis figmentis populum deceperit, sed quòd vaticinia protulerit Dei nomine, quæ metum populo auferrent, & darent aliquid bonæ spei, vt populus in sua securitate torperet. Discamus itaque ex hoc loco, cauendum summoperè esse, vbi agitur de materia fiduciæ, ne quid euanidum apprehendamus, quemadmodum miseri hypocritæ deuorant vmbras duntaxat, & nihil posteà reperiũt solidum in suis figmentis. Sed vbi agitur de fiducia, sit aliqua soliditas, in qua possimus tutò acquiescere. Scimus autem nos minimè posse falli, si omnia à Deo expetamus, si recumbamus in solam eius misericordiam, si non alibi sit nobis quies & tranquillitas, quàm in Christo. Retineamus igitur illam materiam fiduciæ, & sit hæc vnica fultura. Sequitur,

16 Propterea sic dicit Iehouah, Ecce ego emitto te, *hoc est, proÿcio,* è superficie terræ huius, *vel terræ, potius indefinitè accipitur hoc loco pro tota terra.* ה *videtur quidẽ paulò post notare certum annum: sed in voce* הארמה *puto exprimi specialiter Iudæam, imò potius totum orbem. atque hoc facilè colligitur, quia denuntiat* Ieremias *sublatum iri Chananiam è medio, & non fore amplius superstitem in mundo:* morieris, *ergo*, hoc anno, quia defectionem loquutus es contra Iehouam.

Additur hic pœna, quæ confirmet vaticinium Ieremiæ. voluit enim Deus consulere multorum ruditati, qui alioqui semper titubassent, vel captassent prętextum suæ ignorantię, quia non poterant statuere vter missus esset à Deo, Chananias an Ieremias. Deus ergo voluit paterna indulgentia porrigere illis manum: voluit etiam inexcusabiles reddere magna ex parte incredulos, qui iam addicti erant diabolo, quemadmodum contigit. nam maior pars non fuit commota euentu isto tam memorabili. Sequitur enim paulò post:

17 Et mortuus est Chananias Propheta anno illo mense septimo.

Quodammodo ante oculos cernebant quicunque contempserant Ieremiam, iudicium Dei. Ergo non potuit expeti certior obsignatio, si qua fuisset gutta intelligentiæ in Iudæis, quàm vbi viderunt sola voce Ieremiæ occisum fuisse impostorem. neque enim digito illum tetigit, neque effecit, vt traheretur ad suppliciũ, sicuti dignus erat: sed tantùm linguæ suæ sonitu ipsũ expulit è mundo. Cùm ergo in verbo sancti Prophetæ fuisset cælestis & diuina efficacia, quasi Deus ipse palàm fulminasset è cælo, vel manu armata occidisset illum impium, quantæ fuit cæcitatis non moueri? sed tamen non moti sunt. Ideo fingunt quidam Rabbini, dum volunt tegere more suo ignominiam suæ gentis, discipulos Chananiæ clanculum sustulisse eius corpus, & ita populum cælatum fuisse. Sed quid opus est tergiuersari? neque enim hoc dicit Ieremias, sed loquitur tanquam de re vulgo satis cognita & perspecta, quòd scilicet euẽtus fuerit certum testimonium vocationis ipsius. Vnde sequitur, id non fuisse obscurum Iudæis: tamen sic magnam partem eorum excæcauit diabolus, vt nihilo plus tribuerent sancto viro, quàm antè, quin potius vilipenderent omnes minas, quarum erat testis & præco. Vnde autem hoc apparet? quia sæpe surrexit magna pars populi aduersus eum velut sceleratum: fuit accusatus tanquam regni proditor: & vix crudeli Regis clementia euasit, cùm scilicet proiectus est in foueam tanquam semimortuus. Cùm ergo ita pertinaciter insanierint Iudæi, hinc colligimus quod toties illis minati sunt Prophetæ de spiritu vertiginis, & furoris, & amentiæ, & stuporis, & ebrietatis. Cæterùm, oportuit exiguam illam partem, quæ nõ prorsus erat desperata, reduci in viam, quod factum est illa tam manifesta probatione vocationis Ieremiæ. Oportuit etiam ex opposito incredulos magis constringi, ita vt damnati fuerint propria conscientia, quemadmodum Paulus αὐτοκατακρίτους vocat hæreticos, qui defixi sunt in sua pertinacia, & sese diabolo sponte, & quasi ex composito mãcipant. Nunc sequitur, Tit. 3. 11.

CAPVT VIGESIMVM NONVM.

I sunt sermones libri, *vel epistolæ*, quem misit Ieremias Propheta Ierusalem ad reliquias seniorum captiuitatis, & ad Sacerdotes, & ad Prophetas, & ad vniuersum populum, quẽ captiuum abduxerat Nabuchadnezer è Ierusalem in Babylonem.

Hic nouum sermonem orditur Propheta, quòd scilicet non tantùm Ierosolymæ assiduè vociferatus sit, vt resipiscerẽt Iudæi, qui illic adhuc residui erãt, sed etiam mitigauerit exulum dolorem, & hortatus fuerit ad spem reditus, si patienter ferrent correctionẽ sibi impositam. quanquam duplex fuit Prophetæ consilium. Neque enim solatio duntaxat mitigare voluit tristitiam exulum, sed simul voluit frãgere obstinationem gentis suæ, vt qui adhuc erant superstites Ierosolymæ, & in Iudæa scirent nihil sibi esse melius, quàm sese aliis suis fratribus adiungere. Meditabantur autem Iudæi, quemadmodum visum fuit, & rursus videbimus pluribus locis, intempestiuam liberationem, idque inuito Deo. Deus enim illis præfixerat annos 70: illi autem volebant statim prorumpere, & frangere iugum sibi impositum. Ergo Ieremias cùm scriberet ad captiuos & exules, voluit accommodare hanc doctrinam ad Iudæos, qui adhuc manebant Ierosolymæ, & putabant secum præclarè esse actum, quòd non simul abrepti essent cum Rege suo, & cum alia turba. Sed interim voluit etiam prodesse miseris illis, qui poterãt obrui desperatione, nisi aliqua ex parte lenitus fuisset ipsorum dolor: Propheta, vt videbimus, iubet eos respicere ad finem captiuitatis. Interea autem hortatur ad tolerantiam, & vult esse quietos & placidos, & non tumultuari, donec manus Dei ad ipsos liberandos apparuerit. Dicit autem *se scripsisse librum ad residuos senes*, quia in illa ætate plures erant mortui. Sic enim fert natura, vt senes qui propius accesserunt ad metam vitæ, priores moriantur. Dicit ergo *se scripsisse ad eos*, qui tunc manebant superstites. Vnde etiam colligimus fuisse hanc prophetiam omnibus cõmunem. Atqui postea dicit, Accipite vobis vxores, & generate. sed hoc, vt videbimus, restringitur ad eos, qui tunc erant idonei per ætatem ad coniugium. Interea tamen noluit excludere senes à solatio, cuius volebat Deus ipsos esse participes, cùm scirent prosperum fore exitum suæ captiuitatis, si modò se tranquillis animis continerent, neque indignè ferrent se iustas pœnas Deo pendére, quòd toties, & tam multis modis ipsum prouocassent. addit simul *Sacerdotes & Prophetas*, postea adiungit *totum populum*: Sed hæc, & reliqua differam.

Precatio.

PRECATIO.

Da omnipotens Deus, quando nos tam benignè & comiter inuitas ad pœnitentiam, vt sic tangamur sensu iræ tuæ, ne obstinatione nostra magis ac magis accumulemus grauitatem tuæ vindictæ erga nos, sed apprehendamus misericordiam nobis oblatam, vt ita sentiamus efficaciam & fructum tuæ doctrinæ in salutem nostram, per Christum Dominum nostrum, Amen.

EXPOSVI heri breuiter Prophetæ consilium cur librum miserit ad Iudæos exules, nempe vt patienter tolerando crucē, darent locum misericordiæ Dei: deinde vt Iudæi qui in patria relicti fuerant, cognoscerēt diuturnum fore exilium, & mentiri pseudoprophetas, qui post biennium pollicebantur illis omnia prospera. Notandum autem est, quòd non plebem duntaxat hortatur ad patientiam, sed Sacerdotes quoque & Prophetas. Etsi autem postea videbimus fuisse illic etiam impostores, qui falsò iactarent nomen propheticum, probabile tamen est comprehendi hoc loco etiam qui præditi erant Spiritu Dei ad vaticinandum: siue quia elangueret in illis Spiritus: siue quia Deus nō semper largitus est omnibus omnia. Potuit ergo fieri vt docēdi essent Prophetæ, quibus hoc Deus non patefecerat vel quorum mentes erant malis suffocati. Quātùm ad Sacerdotes pertinet, hinc colligimus, ferè à principio eos decidisse à suo munere, quoniam fuissent Prophetæ Dei, si fideliter exercuissent munus sacerdotale: & fuit illud quasi extraordinarium, quòd Deus aliquos elegit Prophetas, nec sine illorū ignominia, cùm scilicet essent degeneres, & ignaui, vel fuci, qui solo titulo gloriabantur, cùm ipsa veritas eos destitueret. hæc igitur ratio fuit, cur docendi fuerint promiscuè simul cum vulgo hominum. Nunc sequitur,

2 Postquam egressus fuerat Iechaniah rex, & domina, *id est, regina mater eius*, & Proceres, Principes Iehudah, & Ierusalem, & artifex, & sculptor ex Ierusalem.

Tempus etiam designat, quo missus fuit liber, nempe paulò pòst calamitatem, quæ acciderat cùm rex Iechaniah simul cum matre tractus fuit in exilium, & successor Zedechias in eius locum præfectus fuit, vt paulò pòst videbimus. Ergo inter ipsa principia mutationis scripsit Ieremias ad captiuos. Tunc autem omnia sic feruebant, vt alii plusquam satis esset metuerēt, alii verò conciperent vanas spes, vt solet fieri in rebus turbulentis. Ergo in illa recenti calamitate scripsit Ieremias: & hoc primùm sonant eius verba. poterat enim, vt alibi fecit, annū notare. Sed cùm simpliciter narrat hoc esse factum post egressum Iechaniæ, sensus satis liquet, nempe quòd voluerit maturè occurrere eorum mœrori, qui alioqui succumbere poterant, nisi Deus quodāmodo manum illis porrexisset. Scimus enim crudum dolorem esse difficilem toleratu: & hinc etiam translatio, cùm vocant dolorem acerbum. Erat enim nouitas molesta, cùm violēter & subitò extracti fuissent è quietis nidis. Tunc igitur voluit Ieremias ipsos solari: deinde videbat alios, qui relicti fuerant in Iudæa, satagere, & multa consilia idētidē agitare necdum enim stabilitum fuerat Zedechiæ regnum: & poterant eum contemnere, & appetere semper Regem suum. Cùm ergo domi res essent adeò confusæ, & miseri exules in prima illa perturbatione grauius affligerentur, Ieremias adhibuit tempestiuum remedium. Hæc igitur ratio est, cur tempus hìc designet. Scimus matrem Iechaniæ simul cum eo fuisse abductam: & vocatur הגבירה, quia etsi non propriè Regina erat: dominabatur tamē simul cum filio. סריסים transferunt eunuchos: sed malui vertere Proceres: & ideo additur nomen שיר: hoc est, aulici vel proceres, qui populum gubernabant, neque Vrbem modò, sed totā Iudæam. Addit etiam *artifices & sculptores*, quia Nabuchadnezer florem delegerat. Spoliauerat enim Vrbē nobilibus, ne quis authoritate polleret inter Iudæos, qui auderet moliri res nouas: deinde quicquid erat pretiosum, aut exquisitum abstulerat, vt ne sculptores quidem, & artifices relinqueret. Nunc sequitur,

3 Per manum Eleasah filii Saphan, & Gamariæ filii Helchiæ, quos miserat Zedechias rex Iehudah ad Nabucadnezer regem Babylonis, Babylonem, dicendo,

4 Sic dicit Iehouah exercituum, Deus Israel vniuersæ captiuitati
quam captiuam abduxi é Ierusalem Babylonem,
5 AEdficate domos, & inhabitate: plantate hortos, & comedite
fructus eorum:
6 Accipite vxores, & generate filios & filias: & accipite filiis vestris
vxores, & filias vestras date nuptum viris, & generent filios & filias: &
crescite, *aut multiplicamini*, illic, & ne minuamini.

Hæc summa est legationis, quam haud dubiè pluribus verbis explicuerat Propheta: sed breuiter hîc perstringitur quod scripsit ad captiuos, nempe vt quietis animis perferrent exilium vsque ad tempus liberationis, non quale imaginabantur multi, sed quod Deus præfixerat. Celebre enim tunc erat vaticinium Ieremiæ, neque tantùm in Iudæa, sed innotuerat etiam captiuis, nempe exilium eorum non posse finiri breuiori temporis spatio, quàm septuaginta annis. Quod autem dicit *se epistolam misisse per manum Legatorum Regis*, probabile est hoc factum fuisse ipsius Zedechiæ permissu. Neque enim dubium est, quin Legatos suos mittēdo studuerit fauorem acquirere apud regem Nabuchadnezer, cuius etiam nutu ad solium peruenerat. neque enim tantæ erat dignitatis, vt Rex constitueretur, quanuis esset ex semine Regio, nisi quia Nabuchadnezer putauit sibi hoc fore commodius. Nam si quem Satrapam imposuisset Iudæis, facilè concitata fuisset seditio. voluit igitur illorum animos aliqua ex parte placare, quia sciebat plus satis alioquin esse præfractos. Quicquid sit, Zedechias precariò tantùm dominabatur, non priuata aliqua potentia, non propriis opibus, sed quoniam ita victori placuerat. Misit igitur suos Legatos, vt promitteret omnia obsequia, & experiretur quidnam sibi agendum esset in futurum tempus. Quoniam ergo non optabat reditum Iechaniæ, permisit vt Legati simul ferrent librum Ieremiæ, non quòd libenter pareret Deo. Non fuit igitur hoc sincerum pietatis studiū, sed quia putabat sibi fore vtile, si Iudæi manerent quieti in Chaldæa vsque ad mortem Iechaniæ. Sic enim sperabat stabile fore sibi regnum, quandò ille erat quasi æmulus. Nec dubium est, quin Nabuchadnezer voluerit quasi compede tene religatum Zedechiam, cùm posset singulis diebus restituere in pristinum statum Iechaniam, sicuti eum tenebat exulem. Nunc ergo intelligimus cur nō prohibuerit Zedechias, ne ferretur hic liber Ieremiæ ad captiuos, quia scilicet putabat illud sibi esse vtile ad tranquillam regni conseruationem. Aliud autem spectauit sanctus Propheta, quia voluit liberè, non in gratiam Regis, sed quoniam Deus ita mandabat, ostendere quàm diuturna futura esset captiuitas. Optasset quidem Zedechias permitti liberum reditum exulibus, quia manebant duntaxat sordes, & quisquiliæ in Iudæa: hoc erat non satis honorificum: & fortè etiam hoc captauit cùm Legatos mitteret ad Nabuchadnezer, ne deformis maneret Ierosolyma, sed reuerteretur saltem aliqua pars exulum: deinde vt essent qui terram colerent, quæ ferè nudata erat suis colonis. Sed Ieremias quod minimè gratum sciebat esse Regi, pronuntiat, nempe frustra sperari reditū, nisi finitis septuaginta annis. Videmus ergo vt nihil loquutus sit in Regis gratiam: interea tamen Rex non ægre tulerit perferri eius epistolam ad sedādos omnes motus, & frænandos omnes eorum impetus, qui alioqui fuissent nimium propensi ad res nouas. Hæc ratio est circunstantiæ, cùm dicit *se misisse librum*, vel epistolam, *per manum Eleasah & Gamariæ*. Et simul adiungit *missos fuisse à Zedechiah Babylonem*, nempe vt placarent Regem Nabuchadnezer, vel saltem vt fouerent eius amicitiam. Iam venio ad ipsam summam doctrinæ: Deus præcipit captiuis, *vt domos ædificent in Chaldæa, hortos plantent*, deinde, *vxores ducant, generent filios & filias acsi essent domi*. Noluit quidem Deus animos suorum esse defixos in Chaldæa: quin potius oportuit ipsos semper intentos esse ad reditum: sed vsque ad finem septuaginta annorum Deus quietos esse voluit, & non agitare hoc vel illud, sed perinde agere res suas, acsi essent in patria. Quantùm ad spem igitur attinet, Deus voluit illorum mentes esse suspensas ad tempus liberationis. Pugnabant hæc primo intuitu inter se, nempe Iudæos transigere tempus septuaginta annorum acsi essent indigenæ illius loci, & nunquam mutanda esset habitatio: & tamen erectos semper expectare. Sed hæc duo simul optimè quadrabant: hoc enim erat testimoniū obedientiæ cùm agnoscerent se castigari manu Dei, & ita libenter se subiicerēt vsque ad 70. annos. Spes autē illorum, quēadmodū nuper attigi, debuit manere in suspenso, ita vt non agitarentur inquietudine, aut feruore aliquo raperentur: sed ita trāsigerēt cū animis suis, ferēdū esse exilium, quantisper Deo placeret: & tamē bonā esse spē reditus, modò expectarēt 70. annos, quia sic Deo placeat. In hoc igitur argumēto nūc versatur Ieremias cū dicit, *ædificate domos, & inhabitate: plantate hortos, & comedite fructus eorum*. Nam hîc totus sermo referri debet ad tempus exilii: postea de reditu loquetur, vt videbimus suo loco. Sed Iudæi nō poterant quicquā boni sperare nisi fuissent

fuissent compositi ad ferendam correctionem, & re-ipsa etiam probassent se non reiicere correctionem sibi impositā. Videmus nunc quomodo non hortetur Ieremias Iudæos ad delicias, nec suadeat illis vt sese demergant in Chaldæa: erat enim fertilis regio & amœna. nō ergo suadet vt illic delicatè agant, sibi indulgeant, & obliuiscantur patriæ, minimè: sed restringit hunc sermonem ad tempus captiuitatis, hoc est, ad annos septuaginta. Illo igitur tempore vult frui Chaldæa, & eius commodis perinde ac si non essent exules, sed oriundi ex illo loco. In quem finem? non vt sese dederent ignauiæ, sed ne tumultuando offenderent Deum, & quodammodo præcluderent ianuam eius gratiæ, quia expectandum erat tempus quod ille finierat. Nam vbi agimur præcipites feruore desiderii, quodammodo repellimus Dei gratiam, non patimur deinde vt agat prout decet. vbi autē eripimus ei ius suum, & arbitriū, perinde est ac si nollemus admittere eius gratiam. Hoc factum esset, nisi cladē quietis & tranquillis animis tulissent in Chaldæa vsque ad tempus sibi diuinitus præfixum. Nunc tenemus sermonem Prophetæ non spectare nisi ad tempus exilii: tenemus etiam non tēdere in alium finem, nisi vt sese Deo subiiciant, & ita patientia sua ostendant se vera pœnitentia esse tactos, simul verò non aliunde sperare reditum, quàm à mera Dei gratia. Quod iubet *filiis suis accipere vxores, & filias suas dare nuptum*, hoc est ex legitimo naturæ ordine, quia illud esset nimis præposterum, vt adolescentes & puellæ pro libidine sibi accersant vel sponsos vel sponsas. Deus ergo hîc loquitur ex communi regula, cùm iubet adolescentes non aliter coniungi matrimonio, quàm mandato parentum: puellas etiā non nubere viris, nisi quibus datæ fuerint. Tandem addit, *Multiplicamini illic, & ne minuamini,* acsi diceret tam longum fore exilii tempus vt generanda esset soboles, nisi vellent statim deficere. Deus autem hoc expressit, quia nolebat intercidere genus Abrahæ. Fuit quidem species aliqua mortis, cùm ita eos longè expulit, acsi abdicaret hæreditate, quā illis promiserat fore perpetuam: tamen hîc solatium adhibet, cùm vult eos propagari. Neque enim poterant eo esse animo, nisi oculos direxissent ad spem reditus. Ergo gustum aliquem præbet suæ misericordiæ, cùm vetat eos minui in Chaldæa. Tandem adiungit,

7 Et quærite pacem vrbis, ad quam transtuli vos illuc, *sed, abundat,* & orate pro ea Iehouam, quia in pace eius erit vobis pax.

Vltra progreditur Ieremias, nempe Iudæos hac lege traductos fuisse Babylonem, vt sponte subiiceret se imperio Regis Nabuchadnezer, idque testatum facerent etiam suis precibus. Non tantùm iubet eos patienter ferre pœnam sibi impositam, sed vult addictos esse victori: nec tantùm vetat ne sint seditiosi, sed ex animo ita vult esse obsequentes, vt Deus testis sit spontaneę eorum subiectionis & obedientiæ. Cùm dicit, *Querite pacem vrbis*, possit hoc de precibus exponi. Nam דרש significat sæpe optare & precari: sed hoc loco commodè, meo iudicio, exponemus de studio populi: ac si diceret Iudæos debere quantum in se erit, studium suum impendere, ne quid aduersi Monarchiæ Chaldaicæ accidat. Nam subiicitur paulò pòst, *precamini*. Posset quidem repeti eadem sententia duobus verbis: sed si quis rem propiùs expendat, facilè mihi vt opinor, subscribet, quòd priore membro iubeat Propheta ipsos esse fidos Regi Nabuchadnezer, & eius monarchiæ. *Quærite* ergo *pacem*. Nomine pacis intelliguntur omnia prospera, quemadmodum satis notum est. Porrò non contentus est externo studio, sed vult eos etiam coram Deo precari, vt prosperè & feliciter succedat regi Babylonio, nempe vsque ad finem exilii. Semper enim tenendus est scopus Prophetæ. Vnde colligimus, non aliter hortatum fuisse exules ad ferendum iugum regis Babylonii, quàm pro captiuitatis tempore, quia hoc erat repugnare Deo, si quid temerè tentassent: & eatenus præcipere vt placidè sustineant tyrannicum illud imperium. Iterum repetit quod paulò ante dixerat, nempe *traductos fuisse*: omiseram verbum illud. Dixerat enim vniuersæ captiuitati, quam feci migrare è Hierusalem, vel transtuli, vel captiuam abduxi. nunc ergo iterum cōfirmat eadem sententiā אשר הגליתי, quòd scilicet non debeant duntaxat respicere auaritiam vel ambitionem, vel superbiam regis Nabuchadnezer, sed attollere in cælum oculos, & agnoscere Nabuchadnezer fuisse Dei flagellum, & exilio illo castigata fuisse eorum peccata. Deus ergo se authorem exilii esse testatur, ne putent Iudæi sibi negotium esse cum mortali homine, sed potius intelligant se calcitrare aduersus stimulum, si nimium indignentur, & fremant quòd ita degant sub tyrannide alieni Regis. Ergo ne turbentur vagis illis cogitationibus, Deus se statuit in medio, & dicit exiliū iusto suo iudicio ipsis esse impositum, vt agnoscant se nihil profecturos sua contumacia, nec agitentur anxia inquietudine, neque audeant aggredi quicquam nouum, quia scilicet hoc erat repugnare Deo, & quasi bellum gerere cum cælo. Hîc finiam.

PRECATIO.

Da omnipotens Deus, vt magis ac magis assuescamus ad nos tibi subijciendos, & quoties ferulis tuis nos castigabis, vt descendamus in nostras conscientias, & humiliter ac suppliciter deprecemur iram tuam: nec dubitemus te fore nobis propitium, vbi paterna tua manu nos castigaueris, atque ita recumbamus in tuam indulgentiam, vt semper placidis animis expectemus, donec appareat finis, quem nobis pollicitus es, & tandem finita huius præsentis seculi militia, perueniamus ad beatam illam quietem, quæ nobis reposita est in cælo, per Christum Dominum nostrum, Amen.

POSTREMA lectione non absoluimus versum septimum, vbi dicebat Propheta Iudæos, quãtisper Deus volet ipsos esse exules, sic esse Babyloni affixos, vt debeant omnia habere coniuncta, quoniam scilicet sint ex eodem corpore. Nam cùm dicit *fore illis pacem in pace Babylonis*, significat non posse quicquam illis esse separatum, donec completum fuerit tempus septuaginta annorum. Iubet igitur *ipsos orare pro statu prospero Babylonis*. Hoc primo intuitu durum erat. nam scimus quàm inhumaniter tractatus fuerit miser ille populus à Chaldęis. Orare igitur pro sæuissimis hostibus, videri tunc potuit absurdum, & minimè consentaneum. Sed Propheta mitigat illam asperitatem cùm dicit fore ipsis vtile, si pro fœlici statu Babylonis precati fuerint, quoniã socii sint eiusdem fortunæ. Scimus quantoperè ad persuadẽdum valeat vtilitas, cùm scilicet putamus nihil nos suscipere, nisi quod nobis bene succedet. Hac igitur ratione Propheta Iudæos docet, nihil ab ipsis exigi quod refugere debeant, cùm Deus iubet ipsos orare pro Babylone, quia prosperitas illius regni sit in ipsorum salutem. Significat autem, quemadmodum nuper attigi, sic coniunctos esse Babyloniis, vt non debeant imaginari se fore immunes ab omni molestia & incommodo, si quid aduersi Babyloniis acciderit, quoniam sint ex eodem corpore. Nunc tenemus Prophetæ sensum. Sed hinc colligere licet optimam doctrinam, non modò parẽdum esse Regibus, sub quorum sumus ditione, sed illis etiam optandã esse prosperitatem, vt Deus testis sit voluntariæ nostræ subiectionis. Nam si hac ratione oportuit Iudæos bene precari Chaldæis, quia addicti erant illis ad certum tempus, vbi viuemus sub legitimo aliquo Principe, neque id ad paucos tãtùm dies, nulla erit excusatio, nisi coram Deo testemur voluntarium nostrũ studium. Qui autem Deum precabitur pro fœlici statu eius regionis, in qua viuit, certè non negliget reliqua officia. Hoc enim præcipuum est, vt testemur coram Deo qualis sit noster affectus: deinde accedant alia, quemadmodum promptitudo ad obsequia præstanda, & quicquid tale est. Nunc sequitur,

8 Quoniam sic dicit Iehouah exercituum, Deus Israel, Ne decipiant vos prophetæ vestri, qui sunt in medio vestri, & diuini vestri: & ne attendatis ad somnia vestra, quæ vos somniatis.

Quoniam occupati erant ferè omnium animi, sicuti vidimus, vana illa & peruersa fiducia, quam imbiberant ex falsis vaticiniis, quòd scilicet redituri essent post secundũ annum, occurrit Propheta, & admonet vt sibi à talibus imposturis caueant. Atque ita videmus non sufficere, si quis doceat simpliciter quod rectum est, nisi etiã reuocet ab errore qui iam sunt decepti: vel qui periclitantur. Asserere enim est tantùm dimidia pars doctrinæ, quia Satan semper excitat suos ministros, qui puram doctrinã mendaciis corrumpant. Non satis igitur erit, si veritas ipsa in medium producta fuerit, nisi discutiantur omnes fallaciæ diaboli. quemadmodum hodie exemplũ satis manifestum est in Papatu. Nam cùm illic inebriatæ sint omnium ferè mentes multis prauis figmentis, si quis tantùm ostendat hoc & illud rectum esse, certè nunquã hoc modo euellet errores ex cordibus hominum. Et ideo Paulus iubet Episcopos non tantùm instructos esse doctrina, qua viam ostendant docilibus, sed simul armatos, vt resistant aduersariis, & os illis occludant. Quoniam autem ab initio mundi nõ destitit Satan, quantùm in se erat, omnia tentare, & moliri, vt corrumperet Dei veritatẽ, vel obscuraret multis tenebris, ideo semper necesse fuit seruos Dei paratos esse ad vtrunque, nempe vt fideliter docerent morigeros: deinde vt se fortiter opponerent hostibus veritatis, & eorum peruicaciam frangerent. Hanc regulã nunc sequitur Propheta: hortatus est Iudæos ad tyrannidem illam patienter ferendam, quoniam erat iugum Dei: sed quia ex opposito pseudoprophetæ iactabãt redituros esse, elapso biennio, necesse fuit ipsum occurrere. in hoc igitur membro nunc insistit. Et quò plus põderis habeat doctrina, rursus inducit personam Dei, *Ne decipiant vos*, inquit, *prophetæ vestri qui sunt in medio vestri*. Nã cùm Ierosolymæ haberet Ieremias multos aduersarios, diabolus etiam miseros exules fallebat in Chaldæa. Admonet

Tit. 1. 9.

monet igitur non eſſe credendum illis impoſtoribus. Quoniam autem per conceſſionem nominat eos prophetas, qui indigni prorſus erant honorifico illo elogio, poſtea per contumeliam diuinos appellat. Ergo prius nomen refertur ad externam profeſſionem, qua ſe venditabant, cùm iactarent ſe diuinitus miſſos eſſe, & perferre Dei mandata. Concedit ergo illis nomen propheticum, ſed catachriſticôs, impropriè, vel abuſiuè, vt loquuntur: quemadmodum hodie non ſemper, pugnamus de vocibus, & beſtias illas, quæ non debent numerari inter homines, vocamus tamen Præſules, Epiſcopos, Prælatos: ſic etiam vt ſæpius iam viſum fuit, Prophetæ liberius loquuti ſunt, nec dubitarunt Prophetas vocare, qui iam obtinuerant gradum illum exiſtimationis in populo. Sed ne ſuperbiant fallaci illa iactantia, poſtea deſignat illos proprio nomine, *& dicit eſſe diuinos*, deinde vocat *ſomniatores, Ne attendatis ad ſomnia veſtra.* Alloquitur hîc totum populũ: erant autem pauci, qui ſub ſpecie & colore prophetici ſpiritus vaticinia proferrent. Sed Ieremias non temere transfert ad totum populum quod non niſi paucorum erat. Scimus enim diaboli miniſtros foueri non tantùm ſtulta credulitate hominum, ſed peruerſo appetitu. Mundus enim nunquam fallitur niſi ſponte, & homines quaſi deuoti eſſent exitio, accerſunt ſibi hinc & inde mendacia: & cùm nolint decipi, tamen maximè appetunt. Si quis roget an mundus decipi velit, omnes à minimo vſque ad maximum clamabunt nihil ſe magis fugere, aut metuere. Interea vnde fit, vt Satan ſimul atque ſignum aliquod dedit, attrahat magnas cateruas, niſi quia ad vanitatem natura ſumus propenſi? deinde accedit aliud vitium, quòd ſcilicet tenebras luci præferimus. Non igitur facit iniuriam populo Ieremias, cùm dicit cauendum eſſe à ſomniis, quæ ſomniabãt: quanquam iſtud מחלמים quidam accipiunt tranſitiuè, quoniam eſt in הפעיל, & hîc debuerat ſcribi מחלימים potius: ſed poterit etiam ſumi in neutro genere. Quicquid ſit, ſenſus Prophetæ minimè ambiguus eſt, quia imputat omnibus Iudæis quòd inanibus ſomniis fallantur, neque poſſe culpam reiici in paucos impoſtores, quoniam omnibus commune ſit illud vitium. Et emphaticum eſt pronomen אתם, *vos*, inquit, *ſomniatis*. nam opponit hæc falſa ſomnia vaticiniis. Scimus enim Deum olim patefeciſſe ſuam voluntatem vel per viſiones, vel per ſomnia. Erant igitur ſomnia quædam diuina, quorum Deus ipſe erat author. Sed hîc oſtendit populum ſibi fabricare omnes illas impoſturas, ita vt nihil iuuet obtendere Prophetas eſſe Dei interpretes, & referre quod ſomniarunt. Multum enim intereſt, ſomniètne quiſpiam ex ſuo cerebro, an etiam Deus in ſomno patefaciat quod pro oraculo habendum eſt. Nunc ergo tenemus Prophetæ conſilium. Sequitur:

9 Quoniam fallaciter, *vel, in mendacio,* ipſi prophetant vobis in nomine meo, non miſi eos dicit Iehouah.

Confirmat ſuam ſententiam ratione, quòd ſcilicet non vocati currant, ſicuti vidimus cap. Suprà. 23,
23. Repudiat igitur illos pſeudoprophetas, quoniam non loquantur ex ore Dei. Sed fuit valde 21.
obſcurũ diſcrimen, cùm magnificè proferrent nomen Dei, & profiterentur ſe nihil in medium adducere, niſi quod ab ipſo didiciſſent. Cæterùm, vt alibi diximus, nemo niſi volens & ſciens potuit falli. Deus enim nunquam fideles ſuos deſtituit ſpiritu diſcretionis, modò ex animo, & ſincerè ſe docendos offerant veris eius & legitimis ſeruis. Et tunc debebant Iudæi examinare omnes doctrinas, & omnia vaticinia ad regulam Legis. Quòd ſi Lex illis fuiſſet difficilis intellectu, quemadmodum iam dixi, debebant à Deo petere ſpiritum prudentiæ & diſcretionis. Ergo non fruſtra Ieremias deriſit quicquid iactabant pſeudoprophetæ ad famam & plauſum populi captandum, quia non erant diuinitus miſſi, vel approbati. Sic etiam hodie quiſquis certò diſcernere volet inter varias doctrinas, quibus mundus agitatur, imò concutitur, ſe non difficulter expediet, modò offerat ſe Chriſto diſcipulum, & coniungat Legem, & Prophetas ſimul cum Euangelio, & hac amuſſi vtatur ad probandas omnes doctrinas: interea non confidat proprio acumini, ſed ſubiiciat ſe Deo, & petat ab ipſo ſpiritum iudicii & diſcretionis. Interea notandum eſt, hac vna ratione ſatis ſuperque refelli pſeudoprophetas, dum oſtendimus non eſſe miſſos à Deo. Conuincimus autem eos vanitatis, ſi doctrina eorum pugnet cum Euangelio, & cum Lege. Quicquid ſit, principium hoc tenendum eſt, nullos eſſe audiendos, niſi qui oſtendunt ſe afferre à Deo mandata, & inſtructos eſſe eius verbo. Diximus alibi, vt quis cenſeri debeat miſſus à Deo, primò neceſſarium eſſe vt ſit ritè vocatus: deinde vt exequatur fideliter munus ſuum. Nam quiſquis ſe ingeret abſque mandato Dei, etiamſi verè & purè loquatur, tamen non meretur nomen prophetæ, aut doctoris. Deinde vocatio ipſa per ſe non ſufficeret ſine fide & integritate. Sed hoc loco præcipuè inſiſtit Ieremias in 2. capite, nempe quòd non loquantur ex ore Dei qui populo tam breuem reditum pollicebantur. *Prophetant* igitur *fallaciter*, inquit, *in nomine meo*: quare? *quia non miſi eos.* Sequitur,

10 Quia ſic dicit Iehouah, ſecundum menſuram, *nam* מלאת *accipitur metaphoricè pro menſura: ſed adhuc aſpera eſſet loquutio, ideo ſimplicius vertendum eſt,*

quia vbi impleti fuerint in Babylone 70. anni visitabo vos, & suscitabo super vos sermonem meum bonum, vt reducam vos ad locum hunc.

Ad refutationẽ somniorum, quibus falsi prophetæ populũ inebriauerant, iterum repetit quod dixerat, nempe finem exilii non prius esse expectandum, quam elapsis 70. annis. Et hæc ratio docendi obseruatu digna est, quia veritas Dei semper valebit ad discutiendas omnes nebulas, quibus Satan non desinit inuoluere puram doctrinam. Quemadmodum ergo antè vidimus, cùm populus imbutus est aliquo errore, fortiter esse resistendum: ita etiam nunc videmus quibus armis pugnare debeant omnes serui Dei ad euertendas omnes fallacias, quibus impetitur pura doctrina, nempe opponant verbum. Hanc enim rationem nobis suo exemplo præscribit Ieremias. Loquutus est de falsis prophetis, admonuit non esse illis credendum: sed quoniam poterant adhuc vacillare multorum animi confirmat suam sententiam, quòd scilicet non fuerint diuinitus missi; quia Deus nunquam varius est, neque instabilis, neque secum pugnat. Præfixit autem 70. annos vestro exilio. quisquis ergo labefactare conatur illam doctrinam, professus est & apertus hostis Dei. Nunc tenemus Prophetæ consilium. *Vbi ergo impleti fuerint 70. anni*. Propheta hîc frænum iniicit Iudæis, ne ante tempus festinent: deinde spem etiam facit reditus, modò quiescant vsque ad terminum à Deo præfixum. Duo igitur sunt membra huius sententiæ, nempe populum malè sibi consulere, si festinet, ac sibi reditum promittat ante annos 70. deinde illo tempore finito, spem reditus certam fore, quia Deus ita promiserit. Addit, *Et excitabo super vos sermonem meum bonum. Bonum sermonem* nominat qui poterat lætitiam afferre Iudæis. Nam sermo Dei etiam si exitialis sit incredulis, non tamen mutat naturam, semper bonus

2. Cor. 2. 16 manet: atque ideo dicit Paulus Euangelium esse mortiferum odorem multis, sed tamen suauem esse odorem illum coram Deo, quia transferri debet in eorum culpam qui pereunt, quòd non percipiunt fructum ex doctrina Euangelii in suam salutem. Sermo igitur Dei semper bonus est: sed refertur hoc elogium ad ipsam experientiam, cum scilicet Deus re ipsa demonstrat se esse propitium. Et breuior definitio potest dari, quòd bonus sermo promissiones denotet, quibus Deus testatur paternũ suum fauorem. Rursum alibi vidimus, minas vocari malum sermonem: Quomodo? non potest quidem quadrare hoc nomen sermoni Dei, vt nuper dictum est: ex sensus tamẽ nostri æstimatione vocatur malus sermo Dei, qui minatur exitium, quemadmodum dicit,

Isa. 45. 7. *Ego sum qui creo bonum & malum*. Et disputatio hæc propè superuacua est: si tenemus Deum voce mali percellere incredulos metu, nunc verò Prophetam nihil aliud velle, quàm Iudæis testari Dei gratiam: & ideo dicit experientia sensuros esse, non frustrà Deum fuisse pollicitum quod iam antè retulit. Dicitur autem Deus *excitare sermonem suum*, vbi eius effectum producit ante oculos, quia vbi Deus tantùm loquitur, & res ipsa nondum apparet, videtur quodammodo iacere sermo, & esse inutilis. Atqui per 70. annos Iudæi nihil aliud concipere poterant, quàm Deum esse infestum, & ita assiduè terreri. Iacebat enim quasi otiosa promissio, quoniam effectus nondũ patebat. Dicitur ergo Deus *sermonem suum excitare*, dum probat se non frustra aliquid fuisse pollicitum. Summa est, vaticinium quod retulit Ieremias, non esse vanum: quod si non statim hoc agnoscat populus; tamen Deum tandem vbi tempus aduenerit, re ipsa probaturum quàm non fallat suos, vel lactet ipsos vana spe vbi aliquid promittit. Et seipsum explicat Propheta, nempe *vt reducat ipsos in patriam* hic enĩ bonus erat sermo, nẽpe promissio liberationis, sicuti sermo quoad sensum populi, malus erat, & acerbus, & durus, cùm Deus minatus fuerat se abdicaturum reprobos. Sed hoc accidentale est, quemadmodum dixi, vt sentiant homines sermonem Dei sibi esse malum vel aduersum. Prouenit enim hoc ex ipsorum culpa, & non ex natura verbi. Sequitur,

11 Quia ego cognosco cogitationes meas, quas ego cogito super vos, dicit Iehouah, cogitationes pacis, & non in malum: vt dem vobis finem, & expectationem.

Confirmat pluribus verbis eandem sententiam, quia difficile erat collapsos animos erigere. Laborat enim semper mundus his duobus extremis vitiis, vel quòd sese demergit in desperationem, vel se nimium attollit stulta superbia. Nulla, inquam, moderatio nisi vbi reguntur homines Dei spiritu, & recumbunt in eius sermonem, quia dum sibi fingunt vanas spes, statim rapiuntur supra nubes, volitant huc & illuc: denique putant se posse cælos transcendere, hic est excessus in vana & stolida hominum fiducia. Vbi autem deiecti sunt, tunc prorsus expauefacti concidunt, imò attoniti & exanimes carent omni sensu, non admittunt quicquam solatii, non possunt gustare quicquid promittit Deus. Et vterque morbus facilè perspici potuit in Iudæis. Vidimus quantopere laborauerint Prophetæ, vt illorum fastum & arrogantiam prosternerent. Ridebant enim omnes minas: securi semper manebant, quamuis Deus quasi armata manu, & gladio stricto

ostenderet certam perniciem: tamen nihil eos mouebat. Et cùm iam tracti essent in exilium, tamen nimium creduli erant, cùm pseudoprophetæ illis promitterent celerem reditum: interea cùm Deus per seruos suos se ostenderet fore illis placabilem, & finitis 70. annis se eorum liberatorem fore, erant surdi ad hæc omnia, imò respuebant cum magno fastidio illas promissiones, Quid? Deus, scilicet, suscitabit mortuos! quemadmodum videmus apud Ezechielem. Hæc igitur ratio est cur Propheta nunc prolixè concionetur de futura redemptione, quia difficile hoc erat persuasu Iudæis. nam quamuis putarent se paulò pòst redituros in patriam, non tamen poterant moram ferre, cùm Deus tolerantiam ipsis præciperet: interea nimium, vt diximus, audaces erant cùm pseudoprophetæ eorum animos inflauerant vana fiducia. dicit igitur, *Ego noui cogitationes quæ cogito super vos*. Quòd quidam existimant Deum hìc sibi vendicare tanquam proprium, omnia futura præscire, alienum est à Prophetæ sensu: est potius tacita antithesis inter certum Dei consilium, & vanas imaginationes quibus seipsos ludebant Iudæi. Eodem sensu dicitur apud Isaiam, Quantùm distant cæli à terra, cogitationes meæ distant à cogitationibus vestris, inquit Dominus. solebant enim perperam Deum metiri ex proprio sensu. Nam cùm aliquid promissum fuerat, disputabant apud se an illud firmum esset, & circumspiciebant huc & illuc. ita non ratiocinabantur, nisi ex proprio cerebro. Deus ergo ipsos obiurgat, & ostendit quàm præposterè id faciant, & dicit, *cogitationes suas magis esse remotas ab eorum cogitationibus quàm cælum à terra*. Sic etiam hoc loco, tametsi non exprimitur vtrumque membrum: tamen non aliò tendit Propheta, quàm vt Iudæi se permittant Deo, & non appetant nimium esse arguti, vt intelligant quomodo hoc vel illud fieri possit, sed statuant quod Deus decreuit, non posse mutari. Interea notandum est, Deum hìc non loqui de arcano suo & incomprehensibili consilio. nam quænam sunt cogitationes de quibus nunc agit Ieremias? nempe liberatio postquam tempus impletum esset, quia pollicitus fuerat Deus tunc se fore propitium Ecclesiæ suæ. Videmus ergo hìc non esse mouendam quæstionem de arcanis Dei consiliis, sed simpliciter agi de sermone illo, qui iam innotuerat Iudæis, vel de vaticinio Ieremiæ, quò prædixerat 70. annis Iudæos fore exules, & tandem sensuros pœnam illam fuisse paruam duntaxat castigationem, quia esset temporalis. *Noui* ergo *cogitationes meas*. Sed interea obliquè perstringit Iudæos, quòd non conciperent spem salutis, quia non cadebat hoc sub ipsorum sensus. Docet igitur hanc esse veram sapientiam, nos Deo subiicere, & permittere: & si non assequimur eius consilium, quietis animis esse expectandum, donec maturum tempus aduenerit. Dicit esse *cogitationes pacis*, hoc est, cogitationes beneuolentiæ. Pax enim, quemadmodum sæpe dictum fuit, accipitur pro fœlicitate, vt nuper, In pace Babylonis erit vobis pax: hoc est, si prosperè fuerit Babyloniis, eritis participes eiusdem fortunæ. Ita etiam hoc loco Deus pronuntiat *cogitationes suas esse pacis*, quia vellet re ipsa & effectu monstrare paterno se esse affectu erga populum. Postea adiungit, *vt dem vobis finem & expectationem*. Per אחרית, quod significat Hebræis postremum, hìc finis intelligi debet: quasi diceret non esse habendum pro æterno interitu quòd populus in alienam terram raptus fuerit. Nam hæc non leuis erat tentatio, cùm Iudæi priuati essent terra illa, quæ erat quies, & hæreditas Dei. perinde enim erat acsi resecti fuissent ab omni spe. Erat igitur externa quædam species abdicationis: abdicatio autē erat etiā species mortis. Sed hìc pronuntiat Deus se finē impositurum exilio, vt sit temporale. Vnde colligitur, populum non periisse cùm eiectus fuit in exilium, sed castigatum leniter fuisse Dei manu. Addit *expectationem*, pro quo Hieronimus vertit patientiam, sed nimis coactè. Neque verò dubium est, quin hac secunda voce melius & clarius expresserit Propheta quod volebat per vocem אחרית, nempe finem optatum. *Dabo* igitur *vobis finem* vt scilicet illis promissionibus fruamini, sicuti optatis, & expectatis, hoc est, debetis hoc sperare cùm Deus ita promiserit. Hìc finem faciam.

Ezech. 37. 11.
Isa. 55. 9.
Sup. ver. 7.

PRECATIO.

Da omnipotens Deus, quando dignatus es nobis familiariter ostendere paternum tuum amorem, & eius testimonium nobis quotidie reddis in Euangelio, ne vagemur in obliquis & erraticis nostris cogitationibus: sed acquiescamus in simplici tua veritate: nec dubitemus, etiam si multis certaminibus exerceamur in hoc mundo, vt vita nostra sit quasi continua militia, tamen nobis repositam esse certam quietem in cælo, per Christum Dominum nostrum, Amen.

12 Et inuocabitis me, & ibitis, & orabitis me, & exaudiam vos.

PROSEQVITVR Ieremias eandem sententiam, nempe quod Iudæi postquam defuncti fuerint pœna diuinitus imposita, tandem redibunt in patriam, & sentient Deum misericordem, vnde

colligere licebit castigationem exilii fuisse illis vtilem. Hoc quidem iam satis apertè exposuerat proximo versu, sed modum nunc exprimit, quòd scilicet inuocabunt Deum. Quanquam vtitur duobus verbis, *inuocabitis me, & orabitis*, inquit. Verbum quod interponitur והלכתם, omnes ferè referunt ad rectum vitæ cursum, quasi diceret Propheta eos qui prius vagati fuerant post suas concupiscentias, ambulaturos in via Dei, hoc est, in Lege. sed videtur mihi coacta expositio. Non dubito igitur quin Propheta hîc tacitè perstringat socordiam populi, qui non statim agnouit se castigari Dei manu, vt maturè resipisceret. *Ire* ergo vel ambulare tantundem valet, meo iudicio, acsi dixisset, Postquam pertuleritis non vnius tantùm anni exilium, sed 70. tunc incipietis sapere. Fuit hæc non tantùm pigrities, sed stupiditas, quòd non fuerint subacti Dei ferulis, vt ipsum inuocarent. Sed quoniam tam rudi erant & præfracto ingenio, Propheta hîc breuiter admonet opus esse multis annis ad ipsos domandos, quia non sufficerent viginti, aut triginta. Nunc ergo intelligimus consilium Prophetæ, quantùm ad verbum הלך, quod est ambulare. Summa est igitur, postquam profecerint in Dei ferulis, tunc venturos esse supplices, vt deprecentur iram eius. Additur autem promissio, *quòd Deus ipsos exaudiet*. Videri tamen posset etiam in priore membro Deus promittere conuersionem: & certè pœnitentiæ fructus est oratio, quæ nascitur ex fide. Pœnitentia autem est donum Dei. Iam non possumus ritè & purè inuocare Deũ, nisi Spiritu sancto duce & magistro. Ille enim est, qui non tantùm verba dictat, sed etiam gemitus format in cordibus nostris. Et ita Augustinus accipit contra Pelagianos, dum probat non esse in arbitrio hominis vel conuerti, vel orare. Frustra enim Deus promitteret quod esset in potestate hominis, inquit. Hæc autem est promissio, *orabitis*. Sequitur ergo nos non proprio carnis impulsu orare, sed cum Spiritus sanctus corda nostra dirigit, & quodammodo orat in nobis. Ego tamen nescio an Propheta tam subtiliter loqui voluerit. ex aliis locis Scripturæ probare facile est, nostrum non esse, Deum precari nisi nos Spiritu suo præueniat. Sed quoniam posset de hoc loco moueri controuersia, malo simplicius accipere, quòd *scilicet Deus exaudiet*, vbi ipsum precari inceperint: sed intereà ostendit non fore tam breui temporis spatio, quoniam scilicet ferè erant indomiti, neque poterant resipiscere, nisi post multos annos. Sequitur:

13 Et quæretis me, & inuenietis, quia quæretis in toto corde vestro.

Idem aliis verbis confirmat: neque tamen superuacuus est sermo, quemadmodum herì diximus: quia sicut peruicaciter Iudæi respuerant omnes minas, sic difficile ipsis erat, percipere aliquem gustum bonitatis Dei ex promissionibus. Hæc igitur ratio est cur Propheta pluribus verbis insistat in hoc capite. Quærendi verbo metaphoricè significat preces & vota, quemadmodũ proximo versu dictum fuit. Et Christus etiam cùm suos discipulos ad orandum hortatur dicit, Quærite & inuenietis, pulsate & aperietur vobis. Non dubium est quin illic agat de precibus, tamen alios loquendi modos vsurpat, quos sumit à vulgari consuetudine. quærimus enim quod nobis vtile est. Quærendi autem ratio, vbi opus habemus Dei gratia, non alia est, quam precari. Dicit igitur Propheta, *Tunc quæretis me, & inuenietis*. Quanquam autem Israelitas alloquitur, debet extendi hæc doctrina ad totam Ecclesiam, sicuti passim Deus testatur se exorabilem fore omnibus, qui ad ipsum confugient. Sed quoniam hypocritæ satis sunt clamosi, & videntur sanctos ipsos superare zeli ardore, si tantùm spectetur externa professio, addit Propheta, *quoniam quæretis me in toto corde vestro*. Neque enim dubium est, quin Iudæi milies singulis annis ingemuerint, cùm tam duriter premerentur à Chaldæis. Patiebantur enim omnes contumelias: deinde nihil erat ipsis tutum vel saluum. Necesse igitur fuit, nisi essent plusquam ferrei, ipsos concipere aliquas preces. Sed ostendit Deus nondum fore maturum tempus, donec preces eorum nascantur ex serio affectu. Hoc intelligit per *totum cor*. Certum quidem est, nunquam toto corde conuerti homines ad Deum, neque etiam totum cor vnquam ita esse addictum studio precandi, vt deceret: sed propheta cor totum opponit duplici. Non ergo hîc intelligitur perfectio, quæ nulla posset reperiri in hominibus, sed duntaxat integritas, vel sinceritas. Nunc tenemus summam verborum Prophetæ, nempe Iudæos, vbi seriò ad Deum confugere inceperint, sensuros ipsum propitium, modo id faciant recto affectu, & non simulato: deinde hoc non fore tam citò, quia maior erat ipsorum durities & obstinatio, quàm vt tempore exiguo resipiscerent. Ideo admonet Deus opus esse pluribus malis, vt tandem flectantur, & exuant illam peruicaciam, cui nimium fuerant dediti. Hæc autem tota doctrina vt nuper attigi, accommodari debet in vsum Ecclesiæ. Promissio enim hæc extenditur ad omnes pios, quòd vbi in suis miseriis Deum inuocauerint, ipsos exaudiet. Et videtur sumpsisse Ieremias ex Isaia hanc sententiam, Simulatque inuocaueris me, inquit Isaias, ego te exaudiam, antequam verba feceris habebo manum extentã. Et notanda est circunstantia, alloquitur enim Propheta Iudæos, qui miserrimè oppressi erant.

Mat. 7. 7.

Isa. 58. 9.

Sciamus ergo sermonem hunc propriè dirigi ad calamitosos,qui videntur Deum habere aduersum, & infestum: & illud est opportunum etiam tempus, cuius fit mentio à Dauide Psalmo 32. *Psal. 32.6*
Hic etiam locus docet non esse mirum, si Dominus ingeminet sua flagella, neque statim nobis ignoscat,quia non tam sumus flexibiles,vt primo quoque die,ad ipsum redeamus. Ergo cogitur nostra contumacia diutius nos castigare: & tamen hæc promissio tenenda est etiam si serò resipiscamus, Deum tamen semper fore nobis exorabilem, modò ne sibi hoc prætextu indulgeant reprobi in suis vitiis, quemadmodum videmus iocolè profanos homines illudere Deo, & ita sceleste abuti paterna eius tolerantia. Cauendum est igitur, ne peccator thesaurum vindictæ sibi accumulet, si expectet vsque ad finem vitæ. Cæterùm, spes tamen hæc proponitur his qui diu obtorpuerint in suis peccatis, si tandem veniant quamuis serò, tamen venturos opportunè, quia Deus ipsos exaudiet. Sed diligenter obseruanda est hæc exceptio, Deum non fore propitium, nisi quæsitus fuerit ex toto corde, hoc est, sincero affectu. Ita non est quod miremur aures eius sæpe clausas esse votis nostris, quia tantùm simulamus nos ipsum quærere: nulla verò interim sinceritate nos esse præditos, ex vita apparet. Nunc sequitur.

14 Et inueniar à vobis, dicit Iehouah, & reducam captiuitatem vestram, & colligam, *vel congregabo,* vos ex omnibus gẽtibus, & ex omnibus locis, quò expulero vos illuc dicit Iehouah: & redire faciam vos ad locum è quo expuli vos illinc, *abundat.*

Nunc ad rem ipsam accommodat Propheta quod visus est generaliter dixisse. Ostendit igitur fructum gratiæ Dei postquam reconciliatus fuerit populo,nempe *quòd reducet captiuitatem ipsorum,& colliget eos ex omnibus locis*. Hoc specialiter Iudæis dictum fuit, sed superiores duo versus, quemadmodum dixi, generalem doctrinam continent. Dixerat prius, *inuenietis me*,nunc autem,*inueniar à vobis*,vel ostendam me vobis. Est tacita antithesis inter occultationem & manifestationem. Deus enim sese quodammodo absconderat tempore exilii, subitò autem illuxit eius facies, & ita se manifestauit Patrem, cùm antè visus fuisset oblitus populi sui. Propriè autem hîc loquitur Propheta, quia etiamsi Dominus semper nos respiciat, non tamen vicissim ipsum respicimus:imò putamus procul abesse. Tunc verò demum apparet nobis dum sentimus ipsum gerere curam salutis nostræ. Cùm dicit,*ex omnibus gentibus,& ex omnibus locis*,non dubium est,quin occurrat dubitationi,quæ alioqui obrepere poterat multorũ animis, Qui fieri vnquam poterit,vt Deus nos colligat,postquam ita sumus dispersi? neque enim data illis certa regio fuerat, in qua simul habitarent, vt species aliqua vnius corporis illic appareret: sed disiecti fuerant quasi violento turbine, non secus ac quisquiliæ, & Deus ita ipsos dispulerat, vt nulla esset spes collectionis. Quoniam ergo res erat incredibilis, populum ita dispersum colligere, ideo Propheta dicit *ex cunctis gentibus,& ex cunctis locis*. Et eodem sensu etiam dicitur in Psalmo, Dispersiones Israelis congregabit. Nam cùm Iudæi ante oculos statuerent illam horrendam dissipationem,non poterant spem vllam concipere. Videmus ergo vt Propheta eos ad bene sperandum hortetur,& iubeat ipsos luctari aduersus illam tentationem. Et videtur sumpta esse sententia ex Mose. nam dicit Deutero. 30. Si dispersus fueris per extremas mundi plagas, Deus tamen tuus te colliget. Videmus Mosen disertè illic coarguere populi diffidentiam, si de misericordia Dei, & salute sua desperet,quia erit dispersus & laceratus. Ostendit igitur Dei potentiam satis supérque valere ad ipsos coniungendos, etiam si disiecti essent ad vltimos cælorum cardines. Nunc tenemus consilium Prophetæ. Sed hinc etiam colligere licet vtilem doctrinam, Deum scilicet mirabiliter Ecclesiam suam, si quando distracta fuerit, colligere,vt iterum coalescat in vnum corpus, quamuis nomen ad tempus perdiderit & formam ipsam. Et huius rei experimentum aliquod edidit nostro tempore. Quis enim vnquam fore putasset quod nunc oculis nostris cernimus? nempe Deum occulta ratione congregaturum esse omnes suos electos, cùm tamen vbique horrenda esset vastitas, & nullus esset angulus in mundo, vbi habitarent tres, vel quatuor fideles. Videmus ergo non vno duntaxat tempore fuisse impletum hoc vaticinium,sed describi nobis Dei gratiam,quam sæpius antehac exeruit, & nunc adhuc exerit in congreganda Ecclesia. Sequitur,

Psal. 147.2

Deut. 30.1. 2. 3.

15 Quoniam dixistis, Excitabit nobis Iehouah prophetas in Babylone,

16 Ideo sic dicit Iehouah Regi sedenti super solium Dauidis, & toti populo sedenti in hac vrbe, *hoc est habitanti: nam* יושב *hic diuersis modis accipitur,*

fratribus vestris, qui non egressi sunt vobiscum in exilium.

17 Sic dicit Iehouah exercituum, Ecce ego mitto in eos gladium famem, pestem: & ponam eos tanquam ficus sordidas, *aut fœtidas*, quæ non comeduntur præ malitia, *id est, præ amaritudine*.

Multi interpretes coniungunt hunc versum superioribus sententiis, quia dixistis, suscitabit, &c. Et videtur non temere ita sentire, quia non malè conuenit hæc causæ redditio si longius repetamus quod dixit Propheta, nempe reditum Iudæis minimè sperandum esse, nisi completis 70. annis. Sed sensus quem ego amplector, magis est probabilis: bis repetitur particula כי: priore loco est causalis, secundo autem est illatiua: & ex communi Scripturæ vsu iudicium facient periti & exercitati, hunc genuinum esse Prophetæ sensum. Dicit igitur nimium desipere captiuos, qui sperent finem instare suo exilio, quia habeant pseudoprophetas, qui ipsis promittant. *Dixistis* ergo *vobis in Chaldea datos esse Prophetas*, & Deum illic misertũ esse vestri, quoniam sunt qui vaticinentur de reditu ad breue tempus. Quoniam ergo tam stultè estis creduli, *Ideo sic dicit Iehouah fratribus vestris*. Postea conuertet sermonem ad ipsos exules, & hortabitur vt desinant sponte errare. Sed hîc obliquè eos coarguit, quòd non possunt ferre meliorem fortunam, quàm sit residui populi: quasi diceret, Quid sibi vult hæc vestra intemperies, quòd cùm vobis omnes viæ sint clausæ, & tanta sit victoris potentia, vt non possitis digitum tollere, nisi eius nutu, vt tamen putetis vos fore liberos post biennium? Certè etiam si antehac fueritis securi, nunc calamitates debuerant vos humiliare. Atqui fratres vestri, qui adhuc videntur esse integri, quoniam habitant Ierosolymæ (solus enim ille populus tunc erat superstes) fratres ergo vestri patientur longè atrociora, quàm vos passi fueritis. Nunc tenemus quo consilio Propheta, postquam cœpit alloqui captiuos, transferat sermonem suum ad Regem Zedechiam, & ad Iudæos qui adhuc domi manebant vel in patria, nempe vt hinc agnoscant captiui quanta sit dementia reditum sibi promittere, postquam arrepti fuerant in longinquas terras, cùm vltima clades immineat tam Regi, quàm populo, qui adhuc quiescebant Ierosolymæ. *Dicit* ergo *Iehouah ad regem, qui sedet super solium Dauidis, & ad totum populum, qui sedet in hac vrbe*. Sedere, quemadmodum dixi, hîc sumitur diuerso sensu. Rex enim dicitur sedere in solio dum suam dignitatem obtinet: populus autem dicitur sedere dum quiescit vel tranquillè habitat in aliquo loco. Nec abs re hîc exprimitur nomen Regis, quia exules semper hoc sibi proponere solebant ad spem reditus: Manet adhuc Templum, illic colitur Deus: deinde manet regnum: his saluis, non potest actũ esse de gente nostra. Salus enim populi continebatur in Regno & Sacerdotio. Cùm ergo sibi obiicerent regiam dignitatem ab vna parte, deinde Sacerdotium, & Sacrificia ab altera, simul statuerant non posse fieri, quin Deus ipsos paulò pòst restitueret. Nam promiserat Deus perpetuum fore regnum Dauidis quandiu Sol & Luna in cælo fulgerent. Nisi igitur extincto illo splendore, non poterant Israelitæ prorsus humiliari: præsertim verò qui tracti fuerant in exili-
Psal. 89. 38 um ex Tribu Iehudah. Nunc tenemus cur expressa fiat Regis mentio. tametsi ergo adhuc sederet Rex in solio Dauidis, tamen duriorem eius & totius populi conditionem fore affirmat, quã fuerit captiuæ multitudinis. Dicit, *persequar eos gladio, & fame, & peste*. Volũtaria fuerat Iechoniæ deditio, quemadmodum alibi vidimus, ideo clementius fuerat exceptus à rege Babylonio: tandem Vrbs expugnata fuit: & cùm longa fuisset obsidio, grauius sæuitum fuit aduersus Regem & totum populum, quia Chaldæos sua pertinacia fatigauerant. Hinc igitur factum est, vt durius actum fuerit cum ipsis. Sed nihil accidit nisi iusta Dei vindicta. Tametsi enim exasperarunt Chaldæos, non dubium tamen est, quin Deus excæcauerit eorum mentes, vt ita accerserent sibi grauius iudicium. Fuit igitur hæc pœna diuinitus illis inflicta: ideo non immeritò testatur Ieremias Deum fore authorem harum calamitatum, quia alibi etiam vidimus Chaldæos fuisse ministros, & exequutores vindictæ Dei. *Dicit* ergo *Iehouah exercituum, Ecce ego persequar*: deinde, *& ponam eos quasi ficus sordidas*. hîc ficus vocat שערים: capite autem 24. vocauit malas, sed eodem sensu. Non dubium verò est, quin repetat memoria vaticinium, quòd illic exposuimus. Propheta enim in duobus canistris viderat ficus, quarum alteræ erant suaues gustu, alteræ autem amaræ: quæsiuit Deus, quid vides? dixit, Ficus malas, malas valde, ficus bonas, bonas valde: Postea Deus addidit, Ficus bonæ & suaues sunt fratres vestri captiui. ego enim tandem eorum miserebor, & dabitur illis redeundi libertas. Erunt igitur ficus bonæ, tametsi nunc aliud iudicatur, quia putabant se præ illis felices, qui adhuc Ierosolymæ degebant. Ficus autem malæ & amaræ, inquit, populus hic qui superbit, propterea quòd non fuerit tractus in captiuitatem. Ego enim consumam eos fame, & peste, & gladio, dicebat illic Propheta. Nunc ergo iterum commemorat tam Zedechiam regem quàm totum populum fore ficus amaras & fœtidas, quæ non comeduntur præ malitia. Postea addit,

Et

18 Et persequar eos, *ad verbum est, post eos: persequar eos*, gladio, fame,
& peste: & ponam eos in commotionem, *vel concussionem*, cunctis regnis
terræ, in execrationem, & in stuporem, & in sibilum, & in probrum in-
ter cunctas gentes ad quas expulero eos, *vel quò expulero eos illuc:*
19 Propterea quòd non audierunt sermones meos, inquit Iehouah,
quos misi ad eos per seruos meos Prophetas, manè surgendo, & mit-
tendo: & non audistis, inquit Iehouah.

Prosequitur eandem sententiam, quòd scilicet non desinet eos vrgere tam peste, quàm fame, & gladio, donec eos penitus cōsumpserit, quemadmodum habetur in fine illius cap. 24. Postea adhuc quædam repetit ex illo loco, & tamen quæ desumpta sunt ex 28. capite Deuteronomii, & 29. Scimus enim Prophetas ex fonte illo Legis hausisse summam doctrinæ suæ: & propriè loquendo nihil nouum protulerunt, sed accommodarūt Mosis doctrinam ad vsum præsentem, quisque suo tempore. Ergo inter maledictiones Legis refertur hæc, *Ponam vos in commotionem, vel concussionem*. Duobus modis potest hoc nomen exponi, vel quòd gentes trepidabunt ad illud triste spectaculum, vel quod caput concutient. Hæc secunda expositio, vt alibi dixi, mihi magis arridet. *Ponam* igitur *vos in commotionem*, hoc est, quisquis aspiciet vestras miserias, caput per ludibrium concutiet: quasi diceret, Omnes subscribent iustæ Dei vindictæ, & eritis ignominiosi etiam apud incredulos. nemo enim erit qui non agnoscat vos iustissimas scælerum pœnas dare. Deinde addit, *in execrationem*. אלה est propriè iuramentum, sed accipitur multis locis pro execratione, quæ interponitur etiā, vel subaudiēda est quoties iuramus. Sed quoniā sæpe homines sese offerunt ad dandam pœnam periurii, ideo אלה ponitur pro execratione: & intelligitur exemplar execrationis, aut formula, quemadmodum alibi exprimitur: & vidimus quo sensu hoc dixerit Propheta, nempe quòd quisquis volet vel sibi, vel aliis maledicere, vel concipere aliquas diras, vt loquuntur, sumet Iudæos pro exemplo, Deus tibi maledicat tanquam Iudæis, vel, Deus depromat suum rigorem in perniciem tuam, sicuti deprompsit contra Iudæos. Dicit igitur *fore in execrationem*, hoc est, fore tam miseros, vt sint quasi in communem formulam iurandi. Postea addit, *& in stuporem*: quemadmodum loquutus est de concussione capitis, ita nunc addit *stuporem*, quod grauius est, quòd scilicet vbi occurret tale spectaculum, omnes subsistent tanquam attoniti, quia consequi non poterunt quid hoc sibi velit. Ponitur *sibilum*, quemadmodum alibi dici fore ipsos משל, fabulam, deinde fore prouerbium: ita hoc loco pronuntiat Ieremias ipsos *fore in sibilum*, sicuti loquutus est de concussione capitis. Postremò addit *fore opprobrium* etiam cunctis *gentibus*, quia omnes dignos censebunt clade illa, quantumuis futura sit grauis, vbi scilicet fiet comparatio scelerum cum ipsa Dei vindicta. Sequitur ratio, *quòd non auscultauerint Deo*, sed quam non possumus nunc absoluere.

PRECATIO.

Da omnipotens Deus, quando tam insigne documentum & iræ tuæ, & paternæ clementiæ edidisti in veteri populo, vt ne iram tuam nostra obstinatione ad extremum prouocemus sed præueniamus maturè tuum iudicium, vt te reperiamus placabilem, neque dubitemus quin futurus sis nobis misericors, vbi seriò ad te conuersi fuerimus. Et quoniam ita propensi sumus, imò etiam præcipites ad omne malum, deinde tanta est nostra malitia & durities: da inquam, nobis spiritum illum mansuetudinis, vt tibi nos subijciamus ad omnia obsequia: & ita præstemus nos tibi filios, vt vicissim te etiam experiamur Patrem in Filio tuo vnigenito, Amen.

POSTQVAM denuntiauit Propheta iudicium Dei tam exulibus, quàm aliis qui residui manebant in patria, rationem subiicit, *quòd scilicet non audierint sermonem Dei*: & hoc est crimen grauissimum. Quanquam enim nulla est ignorantiæ excusatio coram Deo, quin pereant qui legē non habent: tamen seruus, qui volūtate Domini sui cognita, non desinit tūc quoque proteruè se gerere, meritò vapulat in duplū, vel triplū. Et quò excellētior est Dei gratia, dum nos dignatur reuocare in viā salutis, eò etiā fœdior est ingratitudo, si aures claudimus, & respuimus eā illā, quam ostēdit se habere de salute nostra. Sciamus ergo nihil minus esse tolerabile, quàm reiicere propheticum sermonem. Et notandum est quod sequitur, *nempe sermonem illum fuisse missum per*

Prophetas: alioqui promptum erat Iudæis excipere, se non fuisse data opera rebelles Deo, quia multæ erant tunc contentiones inter Prophetas. Ergo ne tergiuersentur hoc colore obducto, dicit sermonem quanuis eius ministri & testes sint Prophetæ, non minore reuerentia esse dignum, quàm si Angeli è cælis ad nos descenderent. Et hic locus valet ad commendationem externæ doctrinæ, quam vilipendunt phrenetici homines qui dicunt sufficere arcanum sermonem, hoc est, quicquid somniant. Atqui Deus hoc modo probat fidei nostræ obedientiam, dum nos gubernat manu & opera hominum. Quisquis ergo reiicit fideles Doctores, ostendit se esse contemptorem ipsius Dei. hæc summa est, cùm Deus sermonem definit non oraculum aliquod duntaxat, sed doctrinam, quæ deposita fuit apud fidos Doctores. Postea adiungit, *Manè surgendo, & mittendo*. Metaphora est sumpta ab hominib⁹ sedulis & promptis. scimus enim Deum non expergisci, neque mutare locum: sed non poterat aliter exprimere paternam suam curam erga populum, quàm si diceret sedulò se intẽtum fuisse ad ipsos monendos: & ita magis inexcusabilis redditur ignauia populi, quòd Deus accelerauit, quasi manè surgeret, vt qui labori non parcunt, sed libenter fraudant se aliqua parte somni, vt compleant iter suum. Cùm ergo Deus tantam diligentiam in curanda hominum salute demonstrat, eò turpior est segnities si homines ipsi surdi sint, vel non moueantur, maneant denique in sua pigritia. Nunc sequitur,

20. Et vos audite sermonem Iehouæ cuncta captiuitas, quam misi Ierosolyma Babylonem:

21 Sic dicit Iehouah exercituum, Deus Israel ad Achab filium Colaiah, & ad Zedechiam filium Maassiæ prophetantes vobis in nomine meo mendacium: Ecce ego ponam eos, *vel tradam*, in manum Nabucadnezer regis Babylonis: & percutiet eos coram oculis vestris.

Profert Ieremias speciale vaticinium, sed in confirmationem superioris doctrinæ. Idem igitur semper est finis, ne se blanditiis assuefaciant captiui quemadmodum cœperant, sed vt statuãt ferendũ sibi esse exiliũ vsque ad annos 70. Cæterùm, hîc de tribus impostoribus loquetur Ieremias: duos simul cõiungit, tertii postea fiet seorsum mẽtio. Dirigit primò sermonẽ ad omnes captiuos, quia nunquã dignatus esset verbũ facere in eorũ gratiã, qui professi erant Dei hostes, & se diabolo mancipauerant ad fallendum. superuacuum igitur erat erga illos operã consumere. Sed alloquitur totum populũ, & simul prædicit quid futurũ sit duobus pseudoprophetis, nẽpe Achab, & Zedechiæ. Alterum nominat filium Colaiah, alterum filium Maassiæ: quia nomen Achab erat tunc in frequenti vsu, & nomen Zedechiæ ob memoriam pii & sancti Regis erat tunc in pretio apud bonos. Ad tollẽdum igitur errorem, designat ipsorum genus. Hæc autem summa est vaticinii, paulò pòst venturos esse in iudicium, vt occidantur à rege Nabuchadnezer: erant in exilio, sed tanta eos dementia corruperat, vt non dubitarent prouocare in se iram tyranni, quem sciebant sæuum esse, & sanguinarium. Ergo Ieremias pronuntiat, quoniam ita populum deciperent, breui daturos esse pœnas, quia Nabuchadnezer eos occidet. Neque tamẽ dubium est quin priuato suo commodo prospexerit Nabuchadnezer: quia dum ad ipsum delati fuerunt, voluit compescere omnem materiam tumultus. Cùm enim non cessaret hortari populum ad spem reditus, nisi obuiam itum esset, non poterat aliter fieri, quin subinde exorirentur nouæ turbæ. Nabuchadnezer igitur suæ vtilitati cõsuluit, vt solent terreni Reges. Sed interea fuit minister Dei, quia ludibrio expositi fuerunt illi duo impostores, qui promiserãt populo reditum. Mors igitur eorum refutauit ipsorum vanitatem, quia apparuit non esse diuinitus missos. Verum quidem est, fideles Dei seruos sæpe crudeliter tractari, imò etiam interfici ab impiis: sed alia fuit ratio in istis duobus. Neque enim conuicti fuerunt falsitatis quia infœliciter illis cessit prophetasse, sed quia cùm præferrent quasi vexillum, & dicerent populum mox rediturum in patriam, illic fuerunt occisi. Videmus ergo non temere prædici à Ieremia quod futurum erat, quoniam ex illorum morte colligere licuit, fuisse meras fallacias quicquid polliciti fuerant, quia fingebant se redituros. occisi autem fuerunt, & quidem ante illud tempus quod prædixerant populo. Nunc tenemus summam: quòd ad verba spectat, dicit, *Audite tota captiuitas sermonem Iehouæ*. Vult attentos esse Iudæos, quia si occisi fuissent mille impostores, nunquam tamen abrogata fuisset fides eorum mendaciis, nisi ante tempus Ieremias pronuntiasset quod futurum erat. Sedet igitur hîc tanquã iudex, quia etsi iussit eos interfici Nabucadnezer, tamẽ satis apparet fuisse diuinitus id ordinatũ, & quidem vt populus resipiscere disceret. Videmus ergo Ieremiam fuisse ipsorum iudicem, postea Nabucadnezer fuisse executũ quod Deus per os serui sui pronuntiauerat: hæc ratio est cur sermonem destinet toti populo. Simul tamen adiungit *à Deo missos fuisse*, vt desinant imaginari fortuitum casum, vel aduersam fortunam, & agnoscant iustas pœnas sibi inflictas fuisse ob scelera, cùm patria fuerunt orbati. Iam quod dicitur, *Dabo eos*, vel tradam, *in manum Nabucadnezer*: clarius exprimit Propheta quod iam dixi, nempe sic occisum iri iussu Regis, vt Deus de ipsis sta

psis statuerit quod volebat fieri. Et causam mortis assignat, ne scilicet Iudæi oculos defigant in consilium regis Babylonii: quid spectauit Nabuchadnezer? nempe voluit habere pacatum imperium: videbat periculum esse tumultus si ignosceret duobus istis, qui populum conturbauerant. Ergo ne Iudæi tantum respiciant in consilium Regis Deus hîc aliam causam altiorem proponit, nempe quia prophetauerant *in nomine ipsius fallaciter*. Sequitur clarior explicatio:

22 Et sumetur ab ipsis maledictio apud omnem captiuitatem Iehudah, quæ est in Babylone, dicendo, Statuat te Iehouah vt Zedechiam & sicut Achab, quos combussit rex Babylonis igne, *vel*, *vstulauit*, *vel frixit etiam, vt alij vertunt:* קלה *non tantùm significat comburere, sed vstulare, vel paulatim vrere, quod idem est. sed* Hieronymus *vertit fuisse frictos.*

Hîc circunstantias notare oportet, quia si tantùm locutus fuisset Ieremias de ipsorum morte, adhuc poterant Iudæi ambigere an diuinasset. Cæterùm, vbi nunc adiungitur ipsa species supplicii, Ieremias quasi digito ostendit quod adhuc erat incognitum, imò incredibile. Potuit quidem accidere id captiuis, vt Rex iuberet illos occidi: sed non potuit hoc cadere sub sensum hominis mortalis quod affirmat Ieremias, nempe de frictione, *quod in igne vstulabuntur*. Videmus ergo Deum hîc occurrere peruersis ingeniis, vt nulla supersit tergiuersandi occasio, cùm speciem ipsam mortis designat. Sed primo loco dicit, *Sumetur ab ipsis maledictio*, hoc est, formula maledicendi. Ponebat herì אלה iuramentum, nunc ponit קללה קלל autem est maledicere. Itaque sensus est, fore ipsos in exemplar maledictionis omnibus captiuis cùm dicent, *Ponat te Deus tanquam Zedechiam & tanquam Achab, quos rex Babylonis vstulauit*. Iterum repetitur causa mortis: & Propheta in hoc non temere incumbit, vt oculos populi auertat à propinqua causa, & quæ vulgò nota erat, quòd scilicet Nabuchadnezer non fuerat passus aliquid turbatum moueri in sua ditione. Vt ergo agnoscant Deum esse authorem huius pœnę, ideo dicit,

23 Propterea quòd fecerunt, *vel patrarunt*, flagitium in Israel, & scortati sunt cum vxoribus sociorum suorum, & locuti sunt sermonem in nomine meo mendaciter: quod, *vel quem sermonem*, non mandaueram ipsis: ego autem sum cognitor & testis, dicit Iehouah.

Tenemus quorsum tendat Propheta cùm assignat causam mortis, ne scilicet Iudæi pro suo captu æstiment quod factum fuerat, sed statuant Deum vltum esse impietatem eorum qui falsò prætexuerant eius nomen. Scimus enim semper nos circunspicere huc & illuc, & cùm reperimus propinquam causam, negligere, & pro nihilo ducere Dei iudicia. Ergo vt prauitatem hanc corrigat Ieremias, iterum repetit Zedechiam, & Achab pœnas daturos non regi Babylonio, sed Deo ipsi, *quia patrauerant flagitium in* Israel. נבלה vertunt, Rem nephādam, vel abominationem: ego autem libenter accipio pro flagitio, hoc est pro turpitudine, vel fœditate. *patrarunt* ergo *fœditatem*. Postea generi subiicit duas species, *quòd scortati sunt cum vxoribus sociorum suorum*. deinde, *quòd fallaciter prophetarent in Dei nomine*. In priore membro videmus quantus fuerit in populo stupor, qui non potuit animaduertere qualis esset eorum vita, qui fingebant se esse Dei testes, ac si essent Angeli è cælo delapsi. Potuit quidem eorum scelus occultum esse, sed minimè dubium est, quin obstupefacti fuerint Iudęi, quia libenter arripuerant varias promissiones, quæ dabant causam lætitię. Cùm ergo cupidi essent reditus, interea autem vellent quasi inuito Deo, restitui in patriam, vellent perfringere omnia obstacula suæ contumaciæ impetu: hæc fuit iusta pœna, quòd sic fuerint excæcati, vt non perspicerent quod tamen potuit satis esse manifestum, nempe magnificos istos prophetas scortari, & tantam esse turpitudinē vitæ ipsorum, vt certū esset non habere quicquam diuinum vel cæleste. Iam adiungitur altera species, nempe *quòd prophetauerint fallaciter in Dei nomine*. Fuit hoc crimen atrocius, quia vt Deo pretiosa est sua veritas, sic sacrilegium illud est intolerabile, vbi veritas conuertitur in mendacium. Sed quia sic corrupti erant omnium animi, vt nemo vellet aperire oculos, ideo testatur Deus, quamuis scortationes eorum non sint populo cognitæ, quamuis non deprehendatur eorum vanitas in falsis vaticiniis, hoc satis esse, *quòd sit cognitor & testis*. Est autem hic locus notatu dignus, quia hypocritæ donec sentiant se constrictos coram hominibus, nihil metuunt, imò superbè sese efferunt, quando illis obiiciuntur quæ sunt meriti. Quoniam ergo tanta est in hypocritis durities, & improbitas, ideo necesse est reuocare ipsos ad Dei tribunal, vt intelligant posse quidem ipsos centies absolui coram mundo, sed hoc nihil derogare iudicio Dei. Nunc sequitur,

24 Et ad Semaiah Nehelamitem dices, dicendo, *sic dices,*

25 Sic dicit Iehouah exercituum, Deus Iſrael, dicendo, Propterea quòd tu miſiſti in nomine meo literas ad totum populum, qui eſt Ieroſolymæ, & ad Zephaniam filium Maaſſiæ ſacerdotem, & ad cunctos Sacerdotes, dicendo,

26 Iehouah poſuit te, *conſtituit te*, Sacerdotem, pro Iehoiada ſacerdote, vt ſitis præfecti domus Iehouæ ſuper omnem virum inſanum, *vel arreptitium*, & prophetantem, vt ponas ipſum in carcerem, *alij vertunt in cippum*, & in compedes, *vel manicas, quod aliis magis placet.*

27 Et tu quare non increpuiſti Ieremiam Anathotitem qui prophetat vobis?

Hîc Ieremias vaticinatur de tertio, qui literas ſcripſerat Sacerdotibus, & toti populo contra ipſum: deinde expoſtulauerat cum ſummo Sacerdote, & cum aliis, quòd Ieremias impunè diu hortatus eſſet populum ad ferendam longi exilii moram. Hæc igitur ſumma eſt: ſed de pœna videbimus in fine capitis: nolui vlterius verba proſequi, quia nòn poſſem hodie abſoluere hoc vaticinium. Sumpſi igitur priorem partem duntaxat, nempe quòd iſte Semaiah non tantùm aliorum more populum hortatus eſſet ad ſpem reditus, & ſimul ad aliquid mouendum, ſed etiam ſparſerat venenum ſuum Ieroſolymæ, & conatus fuerat opprimere inuidia Ieremiam, vt occideretur tandem quaſi pſeudopropheta, & hoſtis tam Legis & Templi, quàm ſalutis publicæ. *Dices* igitur ad *Semaiah*, vel de Semaiah. אל enim vtroque modo ſumi poteſt. nunc recitatur crimen eius: poſtea videbimus ſuo loco de pœna. Hoc autem fuit crimen, *Scripſiſti in nomine meo*, inquit. Si tantùm fuiſſet flabellum crudelitatis, hoc iam nulla venia dignum erat: ſed crimen fuit duplicatum, quòd auſus eſt prætendere Dei authoritatem, & iactare ſe eſſe quaſi eius ſcribam, quaſi aſſereret dictatas fuiſſe ſibi literas à Spiritu ſancto, ſe non proprio impulſu, vel temeritate locutum: ſed Deum non poſſe ferre tantam licentiam in Ieremia, quòd cùm aſſiduè concionaretur de longo exilio, Sacerdos tamen ignoſceret: deinde in toto ordine ſacerdotali nemo ſe opponeret. & ſimul etiam accuſat tolerantiam populi. Quòd ergo hoc fecit Dei nomine fuit longè grauius, quàm ſi ſcripſiſſet inſtar priuati hominis. Dicitur autem ſcripſiſſe ad totum populum, vt ſcilicet turmatim omnes conſpirarent contra Ieremiam. Si enim tantùm Sacerdotibus literas miſiſſet, poterant excipere ſibi non eſſe integrum tam violenter agere contra Ieremiam, quia poſſet excitari aliqua ſeditio. Videmus ergo aſtutiam huius nebulonis, qui tametſi contemptit populum, vt tamen minimi quique adiutores eſſent Sacerdotibus ad ſæuitiam, & vt fieret omnium conſpiratio: ideo totum populum complexus eſt ſuis literis. Poſtea, *ad Sacerdotem, & omnes Sacerdotes*. nomen Sacerdotis in ſingulari numero accipitur pro ſummo Sacerdote: poſtea כהנים vocantur non tantùm qui genus ducebant ab Aaron, ſed etiam omnes Leuitæ. Erat ſummus Sacerdos, deinde poſteri Aaron erant præcipui & quaſi collegæ ſummi Sacerdotis: Leuitæ autem minores erant honoris gradu. Sed hic per הכהנים intelligit etiam ipſos Leuitas. Sequitur argumentum epiſtolæ, *Iehouah poſuit te Sacerdotem*, & cætera. Hîc inſimulat ille impoſtor Semaiah ſummum Sacerdotem ingratitudinis, quia fuiſſet ſuffectus in alterius locum. Probabile enim eſt tunc adhuc vixiſſe Iehoiadah, ſed fuiſſe tractum in Chaldæam cum aliis exulibus. Quia ergo præter ſpem & ante tempus contigerat tanta dignitas ſummo Sacerdoti, eum obiurgat pſeudopropheta, quòd malè agnoſcat hoc Dei beneficium, quaſi diceret ipſum iniquam mercedem Deo rependere, qui eum in illud ſummum faſtigium euexerat: *Deus*, inquit, *poſuit te Sacerdotem loco Iehoiadæ ſacerdotis*. Ita miniſtri Satanæ transfigurant ſe in Angelos lucis: & tamen non poſſunt tam dextrè æmulari Dei ſeruos, quin fraus ipſorum ſtatim pateſiat. multum enim aſtutia diſtat à recto & legitimo conſilio. Deus inſtruit ſeruos ſuos conſilio & prudentia: Satan autem dolis & aſtu præditus eſt. Ergo tametſi primo intuitu appareat aliquod artificium in epiſtola pſeudoprophetæ, tamen ex re ipſa colligitur, falſò prætendi Dei nomen, falſò in medium proponi quòd ſuffectus fuerit ſummus Sacerdos in locum Iehoiadæ. *Iam vt ſitis*, inquit: compellat initio ſummum Sacerdotem, ſed poſtea ſimul comprehendit etiam alios: *vt ſitis cuſtodes domus Dei*, vel, vt ſitis præfecti. Etſi enim ſumma poteſtas

ftas erat penes vnum Sacerdotem, quia tamē non poterat vnus subire omnia onera, necesse fuit alios etiam coniunctis studiis ipsum iuuare. Hæc ratio est cur Semaiah non tantùm dicat summum Sacerdotem præfectum fuisse Templo Dei, sed postquam locauit eum in supremo gradu, simul addat socios. Dicit *aduersus omnem virum*: משגע vertit Hieronymus arreptitium, & non malè meo iudicio. propriè משגע significat insanum: sed hoc nomen impositum fuit falsis doctoribus, qui iactabant se esse quasi entousiastas, hoc est, diuina inspiratione correptos, vt non loquerentur ex proprio sensu. Hoc apparet ex nono capite Hoseæ, vbi dicit populum tandem agniturum Prophetas, qui ipsis blanditi fuerant, fuisse vesanos, & viros spiritus fuisse amentes. Hos. 9.7
Concedit illis vtrumque nomen, quòd fuerint Prophetæ, & viri spiritus, hoc est spirituales: sed demonstrat fuisse titulo tenus solùm, non autem re ipsa. nam Prophetæ vocati sunt viri spiritus, quia Deus afflabat ipsos suo Spiritu. iam impii cùm odiosè vellent grauare veros Prophetas, vocabant etiam arreptitios. Nam ita loquuntur qui erant cum Iehu, dum venit Propheta ad ipsum vngendum, Quid sibi vult vesanus iste? etiam ponitur hoc nomen משגע: & probrosè vocant arreptitium, qui tamen arcano Spiritus afflatu loquutus fuerat. sed ita impii rapiunt ad Dei contemptum quicquid reperitur in Scriptura. Nam, sicuti dictum est, necesse fuit discernere inter veros Dei seruos, & titulares: cùm multi gloriarentur se esse à Deo vocatos, & tamen impostores essent. Deus ergo vocauit illos vesanos, & arreptitios. iam quid impii? transferunt hoc probrum in legitimos Dei seruos. Hoc autem loco iterum Semaiah dicit Ieremiam esse arreptitium, qui falsò obtendat Dei nomen, & qui prophetet mendaciter. Adiungit, *Vt ponas eum in carcerem*, id est, coniicias in carcerem, vel cippum, vt alii vertunt: postea, *in manicas*, hoc est, vt eum constringas, donec fuerit cognitum de eius impietate, vt tu eum in carcere detineas. Porrò credibile est summos Sacerdotes hoc iurisdictionis sibi sumpsisse in rebus confusis. Hæc sententia quidem ducta est à bono principio. nam Deus semper voluit bono ordine gubernari suam Ecclesiam: ideo præcepit in Lege, vt si qua exorta esset disputatio, vel quæstio, vt summus Sacerdos esset iudex: sed cùm hîc fit carceris mentio, & manicarū, certè illud est præter Legem: ideo mihi credibile est fuisse hoc additum ad Legem Dei, cùm res essent turbatæ, & status esset incompositus apud Iudæos. vnde autem origo mali? nempe ex inscitia, & desidia Sacerdotum. Debebant esse Angeli Dei exercituum, Legis interpretes, debebat peti doctrina ex eorum ore Atqui erant canes muti: imò sic desciuerant, vt nihil prorsus esset in ipsis sacerdotale: obliti erāt Legis, nulla apud eos vigebat religio. Cùm ergo ipsi cessarent in officio, necesse fuit admittere alios Prophetas. Et quemadmodum alibi diximus, fuit illud accidentale, vt Deus passim excitaret Prophetas è media plebe. Oportuit quidem semper esse Prophetas in veteri Ecclesia: sed Deus sumpsisset eos ex Leuitis, nisi consultò vellet eos infamia damnare coram toto populo, cùm ipsos quoque bubulcos crearet Prophetas, quemadmodum vidimus de Amos. Cùm ergo passi essent Sacerdotes transferri propheticum munus ad alios vulgares, excogitata fuit noua ratio, ne id fieret cum ipsorum iactura: quemadmodum in Papatu scimus Episcopos non alia ratione fuisse præfectos Ecclesiæ, nisi vt essent Pastores, & Doctores. Quid autem poterant asini illi, quos scimus vt plurimum esse prorsus expertes omnis liberalis doctrinæ? Quid fecissent etiam homines profani, & addicti suis delitiis, & voluptatibus? denique quid fecissent & aleatores, & lenones, vt omnes ferè sunt Papales Episcopi? Ergo necesse fuit concedere rabulis & Monachis has partes, Vos docebitis: quia suggestus vobis resignamus. Sed retinuerunt interea sibi iudicium: si qua controuersia suborta esset, non poterant quidem vel rabulę illi qui clamitabāt, vel mutæ bestiæ per se iudicare, quia alteros impediebat inscitia, alteris negata erat potestas. Quomodo autem Episcopi damnarunt olim hæreticos? & adhuc hodie damnant? nempe si quis erat Carmelita, aduocarunt Franciscanos in iudicium: si quis erat Augustinianus, vocati sunt Dominicani. Nam, quemadmodum iam dixi, nihil fuit vel ingenii, vel prudentiæ in illis bestiis. Sed tamen retenta fuit quædam maiestas penes Episcopos, vel vicarios, qui proferrent sententiam, hæreticos damnando. Ita etiam probabile est factum fuisse in veteri populo, nempe accersitos fuisse eos qui munus propheticum obtenderent, idque authoritate summi Sacerdotis, prætextu Legis, sed non sine aliqua aduentitia corruptione, quia scilicet neque compedes, neque manicas Deus tribuerat Sacerdotibus, vt hoc modo compescerent, si qui turbarent vel corrumperent puram doctrinam. Sed quæ supersunt differam in proximam lectionem.

2. Reg. 9

Deut. 17.8. 9.

PRECATIO.

Da omnipotens Deus, quando omnes ad vnum vsque propensi sumus ad fallacias, & dediti etiam prorsus sumus vanitati, vt gubernati tuo Spiritu nihil aliud optemus, quàm nos tibi subijcere: & quemadmodum nos tibi offerimus discipulos, da vt præeunte

luce verbi tui sequamur viam quam ostendis: & sic perseueremus in recto cursu, donec perueniamus tandem ad beatam illam quietem, quae nobis reposita est in caelo, per Christum Dominum nostrum, Amen.

VIDIMVS proxima lectione summam eius epistolæ quam scripserat Semaiah ad summum Sacerdotem. Reprehendebat eius segnitiem, quòd non compesceret Ieremiam pro iure & ratione officii sui. Habuit hoc aliquid coloris, sed falsum erat principium quod sumebat, nempe Ieremiam prætexere Dei nomen, cùm tamen non esset missus, neque haberet mandatum prophetandi: hoc, sicut dixi, falsum erat. Ergo meritò nunc contra ipsum insurgit Propheta, & denuntiat quam meritus erat pœnam. Sequitur ergo,

28 Nempe quia misit, *vel quia ideo, ad verbum, quia ob id, vel propterea,* ad nos in Babylónem, dicendo, Longum est, *tempus exilij:* ædificate domos & habitate, plantate hortos, & comedite fructum eorum.

29 Legerat autem Zephania Epistolam hanc in auribus Ieremiæ Prophetæ.

Crimen obiicitur Ieremiæ, quòd captiuis induxerit torporem, vt abiecta spe liberationis patriam contemnerent. Atqui longè aliò tendebat Prophetæ consilium, ne festinando anteuerteret populus Dei promissiones: interea verò fiduciam suam protraheret vsque ad finem præfixum. Quia duæ causales particulæ hîc ponuntur, כי אל כן, sic vertunt quidam Interpretes, Quia ob hanc causam, nempe vt sibi acquireret Prophetæ nomen. Simplicior tamen sensus est, causam reddi cur segnitiem Sacerdoti exprobret Zephania, nempe propterea quòd captiuos assuefecerat ad tolerandum exilium. Odiosè verò premit sanctum virum, quasi ex longa mora securitatem attulerit. Dixerat quidem Ieremias longũ adhuc tempus restare: sed hæc præcisa loquutio, *longum est*, aliud sonat, acsi vellet Ieremias obliuione sepelire reditus fiduciam: quia stultum esset tãdiu languere. Sequitur, *Legerat autem*. Præteritum enim plusquam perfectum hîc melius conuenit, quia per parenthesin versus hic inferitur, vt dubitationi occurrat Propheta, quæ alioqui obrepere poterat. Ostendit ergo vnde sibi innotuerit vaticinium, quia vnus fuerat ex auditoribus dum recitabatur Epistola. Probabile autem est, Sacerdotem data opera vocasse Ieremiam, vt alio accusante reus fieret. Quicquid sit, voluit sanctum virum obiicere populi odio, vel potius furori: quo maiori laude digna fuit Ieremiæ constantia, dum intrepidè refutauit eorum omnium arrogantiam, quibus propositum erat vi & tyrannide opprimere Dei veritatem.

30 Et fuit sermo Iehouæ ad Ieremiam, dicendo,

31 Mitte ad totam captiuitatem dicẽdo, Sic dicit Iehouah de Semaiah Nehelamita, Propterea quòd prophetauit vobis Semaiah cùm ego non miserim ipsum, & confidere vos fecit super mendacio:

32 Ideo sic dicit Iehouah, Ecce visitans, *id est, visitabo,* super Semaiah Nehelamitam & super semẽ eius, non erit illi vir, qui habitet in medio populi huius: & non videbit bonũ quod ego faciam populo meo, dicit Iehouah, quia auersionem, *vel defectionem,* loquutus est contra Iehouam.

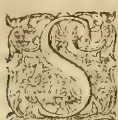
Præcisè denuntiat Ieremias impostorem illum non impunè laturum, quòd ita ausus fuisset falsò Dei nomen obtẽdere, & ex professo mouere bellũ contra Ieremiã. Hîc ergo non lõga disputatione vtitur Propheta, sed potius ex efficacia Spiritus simpliciter pronũtiat quid futurũ sit. Sustinet enim personam ipsius Dei, quia missus fuerat tanquam præco, qui promulgaret hoc iudicium. Hæc igitur causa est breuitatis, quia nullà debuit esse disceptatio, cùm impostor ille ex opposito sese efferret, nec dubitaret labefactare apertã Dei veritatem, & quæ sincera fuerat satis

multis

multis testimoniis. Hæc autem summa est, Semaiā non visurum esse gratiam Dei, nec quẽquam fore superstitem ex eius progenie. Fuit autẽ, vt satis notum est, hæc maledictio sub Lege, non relinquere vllum semen. Hanc igitur pœnam denuntiat Ieremias Semaiæ, quòd nemo ex eius posteris superstes erit, sed orbus morietur. deinde excludit eum à fruitione beneficii, quod Dominus statuerat populo suo præstare: volebat ipse ante biennium redire in patriam: Ieremias iubebat populum ferre patienter exilium vsque ad septuaginta annos, illud erat tempus liberationis. Cùm ergo tempus legitimum cõtemneret Semaiah, ideo priuatus fuit cõspectu illius beneficii. Additur etiam ratio: primùm quòd abusus fuerit Dei nomine: *Prophetauit, & non miseram ipsum*, inquit Deus: secunda ratio est, quòd deceperit populum inani fiducia. mẽdacium per se dignũ erat graui pœna, sed cùm esset exitiale toti Dei populo, accessit grauius crimen, ideo dignum etiam pœna duplici. Videmus autẽ vt pro nihilo ducat Ieremias se fuisse damnatum a Semaiah: retinuit enim gradum suum, quia tametsi impostor ille conatus fuerat euertere eius authoritatem, loquitur tamen Propheta ac si esset integer, & si nunquam fuisset læsus, vel tactus vlla calumnia. Hanc animi magnitudinem debent retinere omnes pii Doctores, vt despiciant tanquam è sublimi omnes improbos, & eorum garritus, & maledicentiam, & pergant in cursu suo, tametsi petulanter contrà insurgant Dei cõtemptores, & conuitiis eos lacerent, vel obruant. Hoc ergo Prophetæ exemplum imitentur quicunque volunt operam suam Deo & Ecclesiæ impendere, ne scilicet animis debilitentur, cùm vident sibi esse cum improbis certamen. Iubetur autem Ieremias scribere ad omnes captiuos: neque enĩ dignus erat Semaiah qui obiurgaretur, sed Deus consulit publicæ saluti exulũ, vbi eos admonet quid futurũ sit. Probabile quidem est hoc vaticinium caruisse fructu, donec ipso euentu cognitum fuit Ieremiam non temere ita fuisse vaticinatum. Donec igitur mortuus est Semaiah, & quidẽ in orbitate, cùm nullus esset ei successor, populus contempsit quod prædictum fuerat atqui tandem coacti fuerunt aliqui agnoscere Ieremiam non loquutum fuisse ex proprio sensu, sed instructum fuisse Dei mandato: quoniam Deus re ipsa compleuit quod per os Prophetæ sui prædixerat. Sequuntur duæ illæ rationes cur Deus pœnam Semaiæ infligere statuerit: prior est quòd sine vocatione sibi arripuerit Proph. officium, & munus. Et hinc colligimus, quod antea sæpe visum est, peruerti ordinẽ diuinitus constitutum vbi quispiam se ingerit absque mãdato. Sciamus ergo neminem debere censeri inter legitimos Doctores, nisi qui re. ipsa monstrabit se esse diuinitus vocatum. Dixi autem iam pluribus locis duas esse vocationis partes: nam vocatio interior præcipua fuit cùm status Ecclesiæ esset confusus, ex quo Sacerdotes abiecerant curam docendi, & desciuerant prorsus ab omni ordine. Cùm ergo Ecclesia iam esset incomposita, Deus adhibuit remedium extraordinarium Prophetas excitando: sed vbi Ecclesia rite constituta est, nemo potest iactare se esse vel pastorem, vel ministrum, vel prophetam, nisi qui vocatus est etiam hominum suffragiis. Cæterùm, quoniam fusius hac de re disserui in caput vicesimum tertium, ideo nunc leuiter tantùm attingo. Quòd attinet ad præsentem locum, vbi exprobrat Deus Semaiæ quòd sese ingesserit non vocatus, intelligit protulisse sua somnia, cùm nullo mandato esset præditus: tunc enim specialis fuit prophetica vocatio. Ergo Semaiah hîc reiicitur tanquam impostor: quia ex suo cerebro duntaxat protulit vaticinia, quæ tamen fucauit Dei nomine, idque fallaciter. hoc verò crimen fuit plusquam damnabile. sacrilegium enim est, Dei nomine abuti, quod fecit Semaiah. Sed atrocitatẽ sceleris Propheta amplificat cùm dicit vanas eius prophetias fuisse pestiferas & exitiales populo. Vnde colligimus quantoperè solicitus sit Deus de salute populi sui, dum ita vlciscitur mendacia, quæ tendunt in perniciem fidelium. exitialem verò fuisse doctrinam Semaiæ demonstrat Ieremias, quoniam populum inebriauerit peruersa fiducia: *fecit vos confidere in mendacio*, inquit: pollicebatur enim breuem reditum cùm Deus vellet Iudæos perferre exilium patienter vsque ad annos septuaginta. Sed elicere ex hoc loco possumus vtilem doctrinam, nihil scilicet magis esse pestiferum in Ecclesia, quàm vbi homines rapiuntur ad peruersam aliquã fiduciam. hoc enim est fundamentum totius pietatis, pendere ex ore Domini, & idem est fundamẽtum salutis nostræ. Sicuti ergo in fide & eius obedientia fundata est tam religio, quàm salus hominum: ita etiam vbi abducimur ad aliquam peruersam fiduciam, tota religio concidit, & simul euanescit omnis spes salutis. Hoc diligenter notandum est, vt discamus amplecti eam doctrinã, quæ docet non fidendum esse nisi vni Deo, & repudiemus omnia commenta, quæ nos vel tantillum inde abducunt, nempe vt circunspiciamus, & circunferamur huc vel illuc. Hac ratione, quemadmodum dixi, Propheta denũtiat Semaiæ orbitatem: deinde abdicat eum à fruitione beneficii, quod Deus statuerat præstare populo suo, & fuerat etiam pollicitus. Hoc autem totũ, vt admonui, dicitur populi respectu: quia nihil profuit Semaiæ, vel eius posteris hoc vaticiniũ: sed debuit eius pœna miseris illis exulibus prodesse, vt resipiscerent, quanuis serò. hæc summa est. Sequitur nunc caput trigesimum.

Deut. 28. 18.

CAPVT TRIGESIMVM.

Ermo qui fuit ad Ieremiam à Iehouah, dicendo:
2 Sic dicit Iehouah Deus Israel, dicendo, Scribe tibi omnes sermones quos loquutus sum ad te in libro:
3 Quoniam ecce dies veniunt, dicit Iehouah, & reducam captiuitatem populi mei Israel, & Iehudah, dicit Iehouah: & reducam eos in terram quam dedi patribus ipsorum, & possidebunt eam.

Hoc caput & proximum continent vtilissimam doctrinam, vt videbimus, & ideo quò attentior esset populus, Deus voluit præfari in hæc vaticinia. multa loquutus est Ieremias quæ postea à Sacerdotibus, & Leuitis collecta fuerunt, & digesta in vnum volumen, vt alibi visum fuit. Sed his verbis admonet Deus memorabiles fore prophetias, quæ postea sequentur de liberatione populi. simul tamen notanda est alia circunstantia. Vidimus enim tantam fuisse peruicaciam in populo illo, vt frustra Ieremias operam apud ipsos consumeret, quoniam surdos alloquebatur, vel potius truncos, & lapides. erant enim quasi obruti stupore, vt nihil intelligerẽt: quia Deus etiam eos excæcauerat sicuti erant digni. Talis fuit populi conditio: deinde tenenda est etiam comparatio inter doctrinam Ieremiæ, & figmenta eorum qui pascebant miserum populum blanditiis, cùm spem facerent reditus post biennium. Deus sciebat quid futurum esset: nam vsque ad præfixum tempus biennii populus non destitit bene sperare, & gloriari de reditu: ita contempsit Dei gratiam, quoniam tempus septuaginta annorum erat nimis serum: Quid? Deus promittit nobis reditum, sed post annum septuagesimũ: quotusquisque nostrûm tunc viuet? vix reperietur vnus superstes: ergo nihil ad nos spectat tam frigida promissio. Interea, sicut dixi, turgebant peruersa cõfidentia tanquã vento, & insolescebãt aduersus Deum, & eius prophetas, acsi propediem redituri in patriam essent salui & incolumes. Sed quemadmodum semper homines profani laborant duobus extremis: nunc inflati sunt superbia, dum vel prosperè illis succedit, vel ostenditur spes aliqua prosperitatis, séque fastuosè efferunt aduersus Deum, acsi nihil posset aduersi accidere: rursum vbi spes eos & peruersa opinio frustrata est, tunc prorsus exanimantur, ita nihil solatii admittunt, sed sese demergunt in profundum desperationis. videbat hoc Deus futurum in populo, nisi obuiam iuisset. Ergo hìc proponit optimum & aptissimũ remedium, nempe vt Propheta, quoniam nihil profecerat loquendo, scribat, & redigat quasi in acta quæcunque loquutus fuerat, nempe vt biẽnio elapso colligant animos, & postquam agnouerint se fuisse deceptos à nebulonibus, & ita meritò pœnas dedisse suæ leuitatis, vt tunc saltem incipiant respicere ad Deum, & amplecti liberationem promissam, neque prorsus despondeant animos. Hæc igitur ratio est cur iussus fuerit Propheta scribere sermones, quos ore protulerat. Nunc quoniam tenemus Dei consilium, discamus si quando contigerit nobis errare, vagari post falsas imaginationes, non abiicere ideo spem salutis: quoniam videmus Deum hìc manum porrigere errantibus, & qui sponte etiam sese proiecerant in exitium. fuerant enim satis superque admoniti à veris & fidelibus Prophetis: aures illorum fuerant obstructæ, corda obstinata, & tamen cùm voluerint perire quasi data opera, videmus vt Deus ipsos reuocet nihilominus. Dicit autem Deum iussisse *vt scriberet in libro omnes sermones quos audierat: & sequitur ratio, Quoniam ecce veniunt dies, dicit Iehouah, quibus reducam captiuitatem populi mei* Israel, *& Iehudah*. Subest antithesis inter restitutionẽ, cuius hìc fit mentio, & illam de qua nugati fuerant pseudoprophetæ, cùm populum animarent ad fiduciam celeris reditus. nam quemadmodum dixi, erat quædam mentis ebrietas illa præpostera fiducia, cùm intempestiuè Iudæi vellent redire in patriã. Nunc postquam viderunt se esse deceptos, tantùm restabat desperatio. Hìc ergo Proph. eos ad moderationẽ reuocat, nempe vt sciãt Deum fore veracẽ postquã experti sunt se temere fuisse amplexos quod impostores ex suo sensu protulerant. Videmus ergo hìc fieri tacitã comparationẽ certæ liberationis, quam pollicitus fuerat Deus & illius peruersæ & stolidæ spei, qua imbutus fuerat populus. *venient* ergo *dies*. Nam bienniũ visum fuerat abrupisse omnem fiduciã, quia affixi erant fallacibus illis vaticiniis, Deus vos restituet post bienniũ. post finem illius temporis tota spes populi concidere poterat. Proph. igitur hìc purgat errorẽ illum, quo occupatæ fuerant eorũ mentes, & dicit *dies venturos, quibus Deus populum suum redimat*, & ita obliquè deridet stultitiã populi, & perstringit eorũ improbitatem, qui ausi fuerãt promittere tam celerem reditum. Nunc ergo videmus cur dicat *dies venturos*: quia extincta erat omnis spes post finem biẽnii, nisi occurrisset Deus. *Venient* ergo *dies quibus reducam captiuitatem populi mei Israel, & Iehudah*. Scimus decẽ Tribus abductas fuisse in exilium: restabat Tribus Iehudah, & dimidia Tribus Beniamin. ponuntur ergo decẽ Tribus, & totum regnum Israel priore loco hic statuitur, quoniam longius fuerat exilium Israelis, quàm Iehudah.

hudah. Postea sequitur,

4 Hi verò sunt sermones,quos locutus est Iehouah de Israele,& Iehudah,*vel ad Israelem, & ad Iehudam:*

5 Certè ita dicit Iehouah,Vocem trepidationis audiuimus,pauorem, & non pacem,*vel pauoris, & non pacis:*

6 Inquirite,& aspicite an pariat masculus:quare vidi cunctos viros manibus suis super lumbos tanquam parturiens?*solet mulier subaudiendum est,vel sicuti solet mulier parturiens,* & conuersæ sunt omnes facies in pallorē, *vel in auriginem,vt alij vertunt:sed nomen palloris melius conuenit.*

Hunc locum tam Iudæi,quàm Christiani prorsus corrumpunt, quia torquent ad tempus Messiæ,& cùm vix vno in loco Scripturæ, inter se aliàs consentiant,hîc tamen mirè inter ipsos conuenit.sed,quemadmodum iam dixi, longissimè discedunt à genuino Prophetæ sensu. Referunt omnes hoc vaticinium ad tempus Messiæ:sed si quis prudenter expendat totum contextum, facilè mihi subscribet,Prophetam scilicet complecti summam eius doctrinæ,quam pridem populus ex eius ore audierat. Priore igitur membro demonstrat se concionatum fuisse de vindicta Dei, quæ instabat populo. Breuiter autem hoc membrum perstringit, quia præcipuè volebat leuare tristitiam populi afflicti: nam semper notandum est,quorsum Propheta iussus fuerit mandare literis hanc doctrinæ summam,nempe vt aliquid solatii suppeteret exulibus,postquam experti fuerant se fuisse nimis obstinatos, cùm tam longo tempore nunquam fuissent flexi,vel adducti ad resipiscentiam. Propheta antehac prolixè disseruit de sceleribus populi, & inuectus est multis verbis aduersus eorum obstinationem,& simul ostendit quàm graues & horribiles pœnæ ipsos manerēt.Increpuit igitur Propheta longo sermone populum, & quotidie iussus fuit repetere eandem cantilenam: sed non sibi, nec suæ ætati præcipuè, neque senibus: sed postquam Deus exciderat Templum & Vrbem,voluit miseras conscientias fulcire,quæ alioqui poterant desperatione obrui. Hæc igitur ratio est cur paucis tantùm verbis attingat Propheta vindictam,quæ populum manebat. hæc tamen breuitas plena est vehementiæ,quemadmodum videbimus:sed longè vberior est in secunda parte,nempe vt populus non succumbat cladibus, sed in media morte bene speret: imò incipiat sperare postquam viderit se pœnas dedisse quibus dignus erat. Dicit autem, *Sic dicit Iehouah, Clamorem,* vocem *trepidationis*, vel pauoris: sed חרד propriè putant esse formidinem qua corpus ipsum contremiscit,ideo verti Trepidationē. Deus loquitur,& tamen in persona populi.quorsum?nempe vt socordiam exprobret:quoniam populus,vt erat obstinatus in sua malitia, non fuerat territus tot & tam grauibus minis. Deus ergo dictat illis verba,quoniam prorsus erant stupidi. Videmus nunc cur Deus suscipiat eorum personam qui securi erant,cùm tamen Ieremias quotidie illis obiiceret quasi præsentem Dei vindictam. Summa est,quanuis populus indormiat suis vitiis,& existimet se esse extra omne periculū, etiam Deo infesto,tamen non fore irritas minas,quibus Deus conatus fuerat ipsos reuocare ad pœnitentiam. Deus ergo dicit, *Audiuimus vocem pauoris*, hoc est,ridete vt voletis, vel manete stupidi in vestris delitiis, vt ebrii susque deque habent quicquid dicatur: quoniam & sensu, & ratione & memoria priuati sunt:tamen Deus extorquebit vobis hanc confessionem,& vocē trepidationis, vel pauoris.deinde addit, *Et non est pax*, quod emphaticè additū est,vt Proph. excuteret populo stultas delitias,quibus fuerat imbutus à pseudoprophetis. dicit igitur frustra eos sperare pacem:quoniam terrorem, & formidinem non effugient Exaggerat formidinem illam cùm dicit, *Inquirite & videte an masculus pariat*. quidam nimis insulsè vertit,An mascul⁹ generet,quo errore tam inscitiam prodidit,quàm iudicii defectum:erat vir peritus linguæ Hebraicæ,sed erat Latinæ expers:deinde vacuus iudicio. Propheta quidem hîc tanquam de prodigio loquitur: est autem naturale vt masculus generet: sed hîc per ironiam interrogat an pariat masculus, nempe inquit,quoniam Deus non aliter cruciabit omnes viros,quàm si essent puerperæ. Quemadmodum ergo mulieres neruos omnes extendunt, & cōtorquent in illo extremo cruciatu,dum partus instat: sic etiam, inquit, viri omnes, & masculi manus suas habebunt extentas super lumbos præ horrore. deinde *omnes vultus vertentur in pallorem*, inquit, hoc est, Deus exanimabit omnes viros. Tenemus nunc Prophetæ sensum:nam quia Iudæis incredibile erat iudicium Dei, oportuit eorum duritiem percellere,quemadmodum facit hîc Propheta. Etenim si vsus fuisset communi loquendi forma,non fuissent commoti. ergo respexit eorum peruicaciam: & ideo tantam vehementiam adhibuit. *Inquirite* ergo *& videte an pariat masculus*, inquit:atqui masculos omnes Deus coget ad gestum minimè virilem, qualis solet conspici in puerperis, vbi in vltimo nixu sese tor-

quent, sicut ille est summus & acerbissimus dolor. Prosiliét ergo masculi ad indecorum gestum, qui sit prodigii instar. Sequitur,

7 Heus, quia magnus hic dies à non esse sicut ipsum, *hoc est, vt non sit similis, vt nunquam fuerit similis*, & tempus afflictionis, *vel angustiæ*, hoc ipsi Iacob, *hoc est, populo Israelitico*, & ab ea seruabitur.

Prosequitur vsque ad finem versus Propheta atrocitatem pœnæ, de qua populus non erat solicitus. nam vilipendebat omnes minas, sicut dixi, & iam multis annis obduruerat, vt pro nihilo duceret tot terrores. Hæc igitur ratio est cur pluribus verbis insistat in hac denuntiatione. exclamat igitur, *Heus, magnus hic dies*: Magnum accipit pro formidabili, vt non sit similis: fuit enim horribile illud spectaculũ, vbi Vrbs fuit diruta, Templum partim excisum, partim igne consumptum: Rex cum tota nobilitate in exilium tractus fuit, eruti sunt ei oculi, liberi iugulati, postea tractus fuit cum maxima ignominia, vt optandum esset illi potius centies mori, quàm subire talem fortunã. Ergo Propheta non abs re dicit *magnum fore hunc diem, vt nullus fuerit ei similis*, nempe vt excutiat torporem populo, qui putabat nunquam posse fieri vt vrbs illa sancta, vbi Deus sibi domicilium elegerat excideretur, & Templum simul periret. dicit ergo *fore hoc tempus angustiæ populo*. Tandem in fine versus gustum aliquem dare incipit misericordiæ Dei, *quòd scilicet ab ea liberabitur*. Nunc ergo videmus quorsum tendat hoc Prophetæ vaticinium. Cras non erit lectio propter Consistorium.

PRECATIO.

Da omnipotens Deus, quando non desinimus tot modis, & tam contumaciter iram tuã in nos prouocare, vt saltem blandis tuis monitionibus flectamur ad obsequium, & interea etiam subijciamus nos iusto tuo rigori, & si quando nos durius castiges, vt sciamus id meritò nobis accidere. interea nunquam deijciamur animis, sed confugiamus ad tuam misericordiam, non dubitantes quin etiam in media ira memor sis paterni tui amoris, modò recumbamus in eam gratiam, quam nobis pollicitus es in vnigenito Filio tuo. Amen.

8 Et erit die illo, dicit Iehouah exercituum, confringam iugum eius è collo tuo, & vincula tua disrumpam, & non adigent amplius eum ad seruitutem alieni.

PROSEQVITVR Ieremias quod proxima lectione attigi, nempe postquam Dominus castigauerit populum suum, tandem daturum esse vices misericordiæ suæ, vt eum recipiat in gratiam. Dicit autem in summa captiuitatem non fore perpetuam. Sed tenendum est quod antè diximus, nempe liberationem promitti fidelibus, qui se patienter & placidis animis subiecerint Deo, & non recusauerint paternam eius castigationem. Ergo si cupimus Deum nobis esse propitium, patiamur nos ab ipso paternè castigari: quia si calcitramus aduersus stimulos, minimè speranda est venia, quoniam velut data opera tunc prouocamus Deum nostra duritie. Dicit igitur, *Die illo*, nempe postquam legitimum tempus completum fuerit: quia pseudoprophetæ inflabant populum peruersa fiducia, acsi liberandus esset post biennium: Deus iubet fideles manere suspensis animis, & non ita festinare. diem igitur illis assignat, nempe annum septuagesimum quemadmodum antè visum fuit. Dicit *iugum eius*, nempe regis Babylonii: postea diuerso sensu, *vincula tua*. Iugum ergo Nabuchadnezer vocatur quod imposuit Iudæis: Vincula autem populi vocantur, quibus illum constrinxerat Nabuchadnezer. Tandem addit, *Et non dominabuntur amplius extranei*. nam hîc transitiuè capitur verbum עבד. constructio etiam hoc ostendit, & sensum penitus corrumpunt qui vertunt, Non seruiẽt alieni. Neque enim esset promissio, & prorsus hoc alienum est à contextu, neque opus habet refutatione propter crassam absurditatem. si placebat verbum seruiendi, fuit dicendum in datiuo casu, Alienis. Similis etiam loquutio antè visa est, nempe capite vigesimo quinto, vbi dicebat Propheta neque Reges, neque robustos populos amplius dominaturos esse Iudæis: vsus est hoc eodem verbo, & eadem forma loquendi. *Alieni* ergo *non facient eos amplius seruire*, hoc, non dominabuntur amplius illis, vt seruiliter ipsos opprimant. Nunc tenemus consilium Prophetæ: hortatur enim Iudæos ad tolerantiam, & ostendit, quanuis exilium sit diuturnum, tamen liberationem certam fore. Sequitur,

Cap. 25. 14.

9 Et ser-

9 **Et seruient Iehouæ Deo suo, & Dauidi Regi suo quem suscitabo ipsis.**

Promissio superior fuisset quodammodo mutila, nisi additum fuisset hoc secundum membrum. neque enim sufficeret, homines viuere suo arbitrio, & libertatem ipsis promitti, nisi compositus esset eorum status. Præstaret enim nos esse feras bestias, & vagari in syluis, quàm absque regimine & legibus inter nos agere. scimus enim quàm furiosæ sint hominum cupiditates. Ergo nisi frænum aliquod iniiceretur, melior esset atque optabilior bestiarum conditio, quàm nostra. libertas igitur secum semper afferet interitum, si sit effrænis, neque habeat moderationem adiunctam. Ideo dixi additum fuisse hoc membrum, vt scirent Iudæi salutem suam curæ esse Deo: quia promittit nihil illis defore. Hæc igitur vera est ac solida fœlicitas, vbi non tantùm nobis datur libertas, sed vbi Deus præscribit nobis certam regulam, & componit aliquem statum inter nos, ne omnia confusè misceantur. Postquam igitur pollicitus est Ieremias populo reditum in patriam, pollicitus est etiam fore, vt iugum excuteretur à ceruice eius: adiungit, cùm prius seruierint alienis, fore sub imperio Dei & Regis sui. Hæc autem subiectio melior est omnibus imperiis mundi, dum scilicet dignatur nobis præesse Deus, & suscipit curam salutis nostræ, & fungitur Gubernatoris officio. Videmus ergo hoc fuisse Prophetæ consilium, solari fideles non tantùm promissa libertate, sed addito complemento, vt ad plenam fœlicitatem nihil desit, nempe quòd illis Deus vellet præesse. *Seruient* igitur *Deo suo*. Additur *Rex*, quoniam Deus volebat populum illum gubernare manu Regis, non quòd Rex ipse substitueretur in locum Dei, sed adiungitur quatenus erat eius minister. Fuit autem hoc dictum longè post mortem Dauidis. nam antequam natus esset Ieremias pridem mortuus erat Dauid, neque ab eo tempore reuixit, vt dominaretur populo: sed nomen Dauidis hîc accipitur pro quolibet eius successore. Quoniam autem pepigerat Deus fœdus suum cum Dauide, & promiserat semper fore aliquem ex eius posteris, qui sederet in solio, ideo hîc sub Dauidis personâ Propheta designat omnes Reges vsque ad Christum: & tamen nemo postea successit. nam abolitum fuit Regnum ante mortem Ieremiæ: & cùm populus reuersus est in patriam, nulla fuit Regia dignitas. Zerubabel enim obtinuit duntaxat precariam dignitatem: paulatim progenies illa regia euanuit: & tametsi delecti fuerunt septuaginta ex semine Dauidis, tamen nullum fuit sceptrum, nullum diadema, nullum solium. Necesse igitur est vaticinium hoc referre ad Christum: quia oportuit confringi diadema, & calcari etiam pedibus, dum veniret Rex legitimus, quemadmodum dicit Ezechiel. Nam significat nullum fore regnum longo progressu temporis cùm dicit, Proiice, proiice, proiice diadema. Iubet igitur aboleri Regium nomen vnà cum suis insignibus, neque id ad breue tempus, sed aliquot sæculis, donec in medium prodeat qui meritò poterat sibi vendicare diadema, vel cidarim Regiam. Videmus ergo non posse aliter hunc locum exponi, quàm de Christo, & ipsum vocari Dauidem, sicuti etiam vsus passim obtinuerat apud Iudæos antequam apparuerit Christus mundo. Messiam enim quem expectabant, vocabant Filium Dauidis. Nunc tenemus Prophetæ sensum. Sed hinc colligitur apprimè vtilis doctrina, nihil scilicet nobis esse melius, quàm Deo subiici: quia libertas nostra belluina esset, si Deus permitteret nobis agere quicquid ferret libido. Libertas igitur semper erit exitialis, donec suscipiat Deus curam nostri, & nos assuefaciat, ac formet ad ferendum iugum. vbi igitur obsequimur Deo, hæc solida est nostra fœlicitas. Itaque dum precamur discamus non separare hæc duo quæ necessariò coniungi debent, nempe vt Deus liberet nos à tyrannide impiorum: deinde vt nobis dominetur. Et conuenit hæc doctrina tempori nostro: quia nunc si tantùm Deus confringeret Papæ tyrannidem, & inde eximeret suos, sineret autem vagari, vt cuique suum arbitrium esset instar legis, quàm horribilis foret confusio? præstaret diabolum sub specie aliqua dominari hominibus, quàm ipsos grassari sine lege, sine ratione vlla. Ergo tempus nostrum satis demonstrat quàm non temerè hæc duo coniuncta fuerint, Deum scilicet fore liberatorem populi sui, vt iugum miseræ seruitutis excutiat, & disrumpat vincula: deinde fore Regem qui populum suum gubernet. Sed tertiò etiam diligenter notandum est quod sequitur, Deum scilicet non aliter gubernare Ecclesiam suam, quàm per manum Regis. Voluit huius rei specimen, vel preludium aliquod dare sub Lege, cùm elegit Dauidem, & eius posteros. Sed maximè ad nos pertinet hæc promissio, quia Iudæi propter suam ingratitudinem non senserunt fructum huius promissionis: Deus priuauit eos inæstimabili beneficio, quod poterant iure & certò expectare. Nunc quia ad nos translata est gratia, à qua exciderunt, propriè, sicut dixi, ad nos dirigitur quod hîc docet Ieremias, nempe Deum non aliter esse Regem nostrum, nisi cùm subiicimur Christo, quem loco suo præfecit, & per cuius manum vult nobis præesse. Quicunque igitur iactant se libenter passuros esse iugum Dei, interea Christi iugum reiiciunt, refelluntur hoc vaticinio Prophetæ: quia Deus non vult immediatè, vt ita loquar, regere suam Ecclesiam, sed vult Christum esse interpositum, qui hîc vocatur Dauid. nisi enim velimus damnare mendacii Ieremiam, necesse est

accommodare ad personam Christi nomen Dauidis. Si ita est, Deus ergo vsque ad finem mundi non aliter nobis præerit, quàm si Christo pareamus, & offeramus nos in eius obsequium. Addit, *Quem ego suscitabo*: quia hoc etiam proprium fuit officium Dei Christum excitare, quemadmodum dicitur Psalmo secundo, Ego autem vnxi Regē meum. nam semper veniendum est ad fontem misericordiæ Dei, si velimus frui Christi beneficiis, quemadmodum dicitur, Deus ita dilexit mundum, vt Filium suum vnigenitum daret. Reperiemus quidem in Christo quicquid ad salutem nostram spectat: sed vnde nobis Christus, nisi ex immensa Dei bonitate? qui dum nostri misertus est, voluit nos seruare per Filium vnigenitum. Salus igitur in Christo nobis reposita est, neque alibi quærenda: sed semper tenendum est, salutem illam manare à misericordia Dei, ita vt Christus nihil aliud sit quàm testmonium, & pignus paterni erga nos Dei fauoris. Hæc ratio est, cur disertè addiderit Propheta *Deum suscitaturum esse Regem*, qui dominetur populo suo. Sequitur,

Psal. 2. 6.
Ioan. 3. 16.

10 Et tu ne timeas Iacob serue mi, dicit Iehouah, & ne paueas Israel: quia ecce ego seruans te è longinquo, & semen tuum è terra captiuitatis eorum: & sedebit Iacob, & quiescet, & tranquillus erit, & nemo exterrebit, *nemo exterrens, ad verbum*.

Confirmat Propheta suam doctrinam exhortatione. neque enim sufficeret nos simpliciter certiores reddi de paterno Dei amore, & beneplacito, nisi animaremur ad sperandum: quia experientia docet quàm simus difficiles, & tardi ad amplexandas Dei promissiones. Hæc igitur ratio est cur Propheta hortetur atque animet fideles ad bene sperandum. si ea esset in nobis promptitudo & alacritas, quæ debebat, contenti essemus vno verbo: quid enim desiderari potest vltra testimonium gratiæ Dei? sed facit nostra socordia, vt opus sit multis stimulis. Cùm ergo doctrina præcedit, necesse est accedere exhortationes quæ nos extimulent, & quæ doctrinam ipsam confirment, vt efficaciter vigeat gratia Dei in cordibus nostris. Alloquitur Iacob & Israelem eodem sensu, quemadmodum multis locis. scimus enim istas anadiploses, vt vocant, esse familiares linguæ Hebraicæ: repetit enim vnam rem duobus verbis, sed emphaticos: vt hoc loco plus est vehementiæ cùm duplex nomen ponit Ieremias, quàm si dixisset simpliciter, Ne timeas Iacob, & ne metuas. dicit ergo, *Tu Iacob ne timeas, tu*, inquam, *Israel*. Et hoc ideo facit, vt reuocent Iudæi in memoriam Deum non semel duntaxat fuisse propitium patri suo Iacob, sed multis vicib⁹. nam ab vtero attulit signum eius primogenituræ, quam Deus ei destinauerat: deinde impositum fuit nomen Israel honoris causa. Quoniam ergo Deus tot modis, & continua serie ostenderat se beneficum erga Iacob, potuit inde plus spei concipere populus. Vocat *seruum suum*, non quòd digni essent Iudæi tam honorifico titulo: sed Deus seipsum potius respicit, & gratuitam adoptionem, quàm ipsorum merita. Non igitur vocat eos seruos, quia fuerint morigeri. scimus enim quàm contumaciter reiecerint & ipsum, & eius Prophetas: sed quoniam illos sibi adoptauerat. Sic Dauid cùm dicit, Ego seruus tuus, & filius ancillæ tuæ, non iactat sua obsequia, neque sibi vendicat quicquam virtutis ad merendum, sed potius declarat antequam creatus esset in vtero, iam se fuisse seruum Dei gratuita adoptione. Ideo addit, Ego sum ancillæ tuæ filius: quasi diceret, Ego ad te pertineo hæreditario iure, quoniam progenitus sum ex ea gente, quam eligere dignatus es in populum peculiarem. Nunc ergo videmus nomen serui non debere intelligi de populi meritis, neque hìc laudari obedientiam, quasi probè & fideliter responderit vocationi Dei, sed tantùm commendari gratuitam adoptionem. Addit, *Ego adsum, vt te seruem* è *longinquo*. Primò denuntiat se præsto fore, vbi aduenerit opportunum tempus populi seruandi. nam demonstratiuum hoc pronomen certitudinis loco ponitur. Addit etiam, è *longinquo*, ne populus diffidat: quoniam fuerat abstractus in longinquum exilium. distantia enim locorum est nobis vice obstaculi. Si quis promittat nobis commodum hospitium, neque vocet in regionem aliquam incognitam, facilius amplectemur quod promissum fuerit: sed si quis dicat, Ego promitto tibi maximos reditus in Syria, & habebis illic quicquid ad vitam commodè transigendam optari potest, Quid? ego traiiciam mare, vt illic viuam? mihi satius est hìc tenuiter viuere, quàm illic esse Regem. Ergo quoniam difficultas poterat Iudæis obstare, cùm viderent se abstractos esse in remotissimas plagas, ideo addit Propheta id non fore impedimento, quô minus Deus seruet populum suum. *Ego* igitur *te seruabo* è *longinquo*: quasi diceret manus sibi esse satis longas, vt possit eas extendere vsque in Chaldæam, & inde eos abstrahere. Postea addit, *Et semen tuum* è *terra captiuitatis eorum*: quoniam longa erat expectatio septuaginta annorum, ideo Deus ad semen transfert quod promittit. Et minimè dubium est quin Propheta admoneat Iudæos,

Psal. 116. 16

dæos, patienter expectandum esse tempus à Deo præfixum, sicut Abraham, & Isaac, & Iacob, quamuis scirent se fore inquilinos in terra quã Deus illis promiserat, tamẽ ideo non spreuerunt, vel pro nihilo duxerunt beneficium illud. Amplexus est Abrahã certa fide quod audierat ex ore Dei, Dabo tibi terram hanc: & tamen sciebat se fore illic peregrinum & hospitem: eadem fuit patientia in eius filiis. imò admonitus fuerat Abraham de longissima mora, cùm Deus pronuntiasset semẽ eius fore captiuum vsque ad annos quadringentos. Ergo hîc hortatur Propheta populum ætatis suæ, vt bene speret exemplo patris sui, neque ideo vilipendat Dei gratiam, quia nõ statim appareat effectus. Abraham enim non potitus est terra, quandiu vixit: & tamen prætulit eam patriæ suæ: idem fecit Isaac. sequutus est exemplum patrum suorum Iacob. Hæc igitur ratio est cur Propheta commemoret semẽ: quasi diceret, Etiã si ad vos non perueniat effectus redemptionis, Deus tamẽ non fallet spem vestram, quia posteri vestri sentient ipsum fuisse veracem. Si quis tunc excepisset, Quid hoc ad me? erat absurda obiectio. cur enim pollicitus fuerat Deus posteris reditum in patriã? nonne vt hoc modo testatum faceret amorem suum erga ipsos? vnde etiam libertas illa? & vnde paternus amor Dei nisi ex fœdere? Videmus ergo salutẽ Patrum fuisse inclusam in hoc beneficio, quo potiti sunt filii ipsorum. ac proinde tametsi fruitio ipsa visibili modo non fuit penes Patres, tamen partem fructus inde percipere poterant, quia hoc erat illis certum, Deum in ipsa morte fore populi sui liberatorem. Addit quod summum est in beata vita, nempe quietos fore & tranquillos, vt nemo exterreat. Nam reditus in patriam fuisset non magni momenti, nisi tranquilla fuisset eius possessio. Postquam ergo dixit Propheta Deum venturum in salutem populi sui, & longinquam distantiam non fore obstaculo, quô minus præstet ac compleat quod promisit, nunc adiungit, beneficium hoc fore stabile, quia Deus non amplius permittet vt alieni abducant Iudæos in exilium, vel tyrannicè illis dominentur, vt fecerant. Ergo continuationem gratiæ suæ hîc promittit Deus. Sed cùm hoc Iudæis non contigerit, iterum colligimus non posse exponi vaticinium hoc nisi de Christi regno. Et Daniel optimus fuit huius rei interpres. dicit enim populum fore obnoxium multis miseriis & calamitatibus postquam reuersus fuerit, nec sperandum esse, vt Templum & Vrbem ædificent, nisi in maximis angustiis. semper igitur exterriti fuerunt Iudæi. Scimus etiam cùm Templum ædificarent, tenuisse trullam vna manu, gladium verò altera. nam subinde patiebantur incursiones hostium. Cùm igitur semper inquietudine vexati fuerint Iudæi vsque ad Christi aduentum, sequitur nunquam fuisse completam hanc promissionem vsque ad Christi aduentum. Ergo beneficium de quo hîc vaticinatur Propheta, peculiare est regno Christi, nunc quoniam ex quo Christus exhibitus fuit mundo, videmus orbem fuisse agitatum multis procellis, imò omnia ferè fuisse confusa: sequitur non posse hanc sententiam exponi de externa quiete, vel securitate terrena. Debet igitur accommodari ad naturam regni ipsius. Cùm ergo spirituale sit Christi regnum, sequitur hîc promitti statum tranquillum & quietum, non vt nulli sint hostes qui nos infestent, vel nobis sint molesti: sed quia maximè ea quiete fruemur apud Deum, & vita etiam nostra in tuto erit, quia protegetur manu & præsidio Dei. Spiritualis igitur tranquillitas hîc intelligi debet, cuius fructum percipiant fideles in suis conscientiis, quamuis semper mundus ipsos oppugnet: quemadmodum etiam Christus dicit, Pacem meam do vobis non qualem mundus dat: deinde, In mundo sustinebitis multas molestias: sed confidite, ego vici mundum. Sequitur,

Gen. 12.7.
Gen. 15.13.
2. Esdr. 4. 17.
Ioh. 14.27, & 16.33.

11 Quoniam ego tecum, dicit Iehouah, ad seruandum te: nam faciam consumptionem in cunctis Gentibus, ad quas dispergam te illuc: atqui tecum non faciam consumptionem, & castigabo te in iudicio, & mundando non mundabo te, *purgando non purgabo te, vel succidendo non succidam te: dicemus postea de verbo.*

Repetit aliis verbis quod iã diximus: sed vt trepidos & vacillãtes animos melius fulciat. Deus ergo promittit se fore præsentem populo suo, vt eum seruet. Quoniam autem hoc erat difficile creditu, deinde si intuiti essent duntaxat præsentem statum Iudæi, poterant prorsus deficere: ideo comparationem adiungit Propheta inter eos & profanas Gentes. Nam septuaginta annis florebant Chaldæi & Assyrii omni opulentia, delitiis, honore: denique nihil illis deerat ad fœlicitatem terrenam. Quid ergo poterant reputare apud se Iudæi, nisi fœlices esse incredulos & Dei hostes, secum autem miserè agi, quoniam premerentur dura illa seruitute, obruti multis contumeliis? deinde victitarent tenuiter, & essent quasi oues mactationi destinatæ? Cùm ergo hæc omnia occurrerent ipsis ante oculos, nonne poterat statim obrepere desperatio? Deus ergo huic malo occurrit, & dicit *se facturum esse consumptionem inter Gen-*

tes: quasi diceret, Cùm incipiam pœnas sumere de profanis Gentibus, perdam eas vsque ad vltimum interitū, nihil spei residuū manebit. *Ego autem in te non faciam consumptionem*, inquit: ita discernit inter pœnas, quibus vlciscitur reprobos & impios, & quibus castigat peccata populi sui: quoniā pœnæ quas infligit reprobis sunt exitiales: pœnæ autē quibus Ecclesiā suā castigat, temporales sunt: ideo cedunt in medicinā & salutē. Nunc ergo tenemus consilium Prophetæ, mitigat acerbitatē doloris in fidelibus, quoniā Deus nō abiecerit prorsus ipsos. Et ostendit patiēter ferenda esse eius flagella, quoniā finē sperare possint: sed aliud esse cùm animaduertit in reprobos, quoniā illis nihil reliquū facit spei. In summa, Iudex seuerus est vsque ad extremū contra incredulos: castigat autem suos vt Pater. Videtur tamē pugnare alii loci, vbi pronuntiat Deus se con-
Isa. 10.23. sumptionem facturū etiā in ipso electo populo: sicuti Isaię 10. & similibus. Sed solutio facilis est, quia illic respicit corpus ipsum populi, quod iā erat ab ipso alienū: sed hîc peculiariter dirigitur
Rom. 11. 5. sermo ad fideles, & reliquias gratiæ, vt Paulus nominat. Semper ergo tenendū est quosnam alloquantur Prophetæ, quia nunc respiciūt promiscuū vulgus, nunc autē quasi seorsum alloquātur fideles, promittunt salutē. Sic ergo antea vidimus Deū facturum fuisse consumptionē in populo, nempe in reprobis. Propheta autem hîc sermonē conuertit ad ipsam Ecclesiā, & ad semen quod Deus volebat saluū manere etiā populo ipso in speciē perdito & exciso. Quoties ergo nos solicitat Diabolus ad desperationē, quoties etiā exasperamur in animis nostris cùm Deus seuerius quā vellemus nos tractat, veniat in memoriā hæc cōsolatio, nempe Deū non facturū nobiscū cōsumptionem. nam quod hîc dicitur de Ecclesia, etiā aptari potest ac debet ad singulos fideles. Deus enim illos duriter tractat prout videt ipsis esse vtile: sed non consumit ipsos in totum. *Non faciam* ergo *consumptionem tecum*, inquit, *sed castigabo te in iudicio*. Hîc copula debet resolui in aduersatiuam particulā. Iudicii verò nomē accipitur pro moderatione, sicuti Ieremiæ 10. vidimus, Castiga
Suprà 10.24 me Domine, sed nō in ira tua. Castiga igitur me in iudicio, dicebat. Eodē sensu nunc iudiciū ponitur pro ea moderatione qua vtitur Deus erga electos suos, vbi semper memor est suæ clemētię nec respicit quid meriti sint, sed quid possint ferre. Vbi ergo Deus ita manū suā retrahit, & indulgenter castigat suos, dicitur illos punire in iudicio, hoc est, moderatè. Neque enim iudicium hîc pro rectitudine capitur, quia Deus nunquā modū excedit, vt possit dānari crudelitatis: sed iudiciū opponitur etiā iusto rigori: sæpe iudiciū opponitur iniquitati: sed hoc loco tenēda est antithesis inter iudiciū, & inter iustū Dei rigorē. Ergo iudiciū nihil aliud est quàm iræ mitigatio. tandē addit, *& mundando non mundabo te*, vel, succidendo non succidā te. Verbū נקה significat interdū purgare, vel innocentē reddere: significat etiā in neutro genere esse purū & innoxium. Sed hîc transitiuè capitur. nō potest igitur aliter verti quā *purgando non purgabo te*, vel non succidā te, quia significat etiā succidere: & vterque sensus satis bene quadrat. Si legere placeat, Nō succidā te, erit contextus eiusdē sententiæ: Castigabo te in iudicio, & ideo nō succidā te, hoc est, non faciā consumptionē. erit igitur, vt videmus, optima series, & quæ aptè fluet, si legamus, Nō succidā te. Sed altera etiā versio probabilis est, quanquam recipit duplicē sensum. quidā enim aduersatiuè accipiunt, Quanuis nō reddam te innoxiū, hoc est, quanuis non parcā tibi, tamē castigabo te moderatè. & hæc correctio valde est opportuna. caro enim semper appetit immunitatē. Deus autem videt non esse nobis vtile ita impunè nobis ignosci cùm deliquimus. Ergo necesse est tenere hanc doctrinā, Quāuis Deus nō reddat nos immunes à pœna, nec indulgeat nobis, sed ferulis suis nos percutiat, tamē ipsum esse moderatū in suis iudiciis erga nos. Alii autē referunt ad sententiā
Isa. 48.10. illā Isaiæ, Ego transire te feci per fornacē, & excoxi te, non tamen tanquā argentū, alioqui fuisses cōsumptus. Deus ergo examinat suos vel purgat castigationibus: sed quomodo? vel quousque? nō instar auri vel argēti, quia cōsumeret ipsos prorsus. Nā dum argentū purgatur à sua scoria, similiter & aurū, ita manet reliqua portio liquidior & purior: in hominibus autē quia nihil est præter vanitatē, ideo euanesceret prorsus, si Deus vellet eos examinare tāquā aurū & argentū. Sed quoniā illa interpretatio subtilior est, ego libētius retineo alterā ex duabus primis, nēpe quòd Deus nō succidet in totū suos, quāuis castiget, vel quanuis eos nō reddat prorsus immunes, neque ipsis indulgeat vt impunè euadāt eius manū: tamē fore erga ipsos clementē & propitium, quia scilicet interponet castigationibus suis iudicium, ne sint immoderatę.

PRECATIO.

Da omnipotens Deus, quando nascimur prorsus alieni à regno tuo, & spe salutis: deinde horribilis dissipatio nos manet, nisi colligeres nos Spiritus tui virtute & gratia: da inquam, postquā nos semel adoptasti in populum tuum, & nos voluisti colligere sub Christi iugum, vt maneamus in eius obedientia, atque ita perseueremus sub tuo imperio, vt postquam impleuerimus cursum præsentis vitæ, tandem perueniamus ad beatum il-

lud

lud regnum, vbi fruemur bonis omnibus, quæ nunc tantùm per spem gustamus in eodem Christo Iesu Domino nostro, Amen.

12 Quoniam sic dicit Iehouah, Grauitas confractioni tuæ, *vel fracturæ: alij vertunt contritionem, quod idem est: nam* שבר *significat etiam conterere*, ægra plaga tua.

PRIMÒ notandum est Prophetæ consiliũ. pugnat enim cum illis impostoribus, qui spem dabãt populo breuis reditus: quãdo expectãdi erant septuaginta anni, vt dictum fuit. Propheta igitur voluit ostendere populo quàm stultè speraret exitum malis suis tam exiguo tempore. Et hoc diligenter notandum est, quia non abs re insistit in hac parte Propheta. nihil enim difficilius est, quàm homines adducere ad seriam cognitionem iudicii Dei. Si quid aduersi cõtingat, sunt quidem nimium teneri & molles in percipiendo sensu malorum: sed interea non respiciunt ad Deũ, & solantur se vanis imaginationibus. Ergo necesse habuit Propheta pluribus verbis inculcare hanc doctrinã, quia videbat Israelitas sibi promittere reditum exacto biennio, cùm tamẽ admoniti fuissent à Prophetis, ferẽdum esse flagellũ Dei vsque ad septuaginta annos. Hæc igitur ratio est cur Propheta hîc de malorũ grauitate cõcionetur, non quòd Israelitæ stupidi essent, sed quia nimiũ fuerant creduli, & adhuc erant in sperando reditu, ita vt se deciperent fallaci illo solatio. Dicit igitur *fracturam esse grauem.* Alii vertunt, Insanabilis vel desperata est tua contritio. Sed אנוש hîc substantiuè accipitur, quia interponitur ל: nec potest aliter transferri quod dicit Propheta, nisi quòd grauitas sit contritioni, vel fracturæ: postea adiungit plagã esse ægrã, hoc est difficilem curatu. sic enim interpretor Sed finis spectãdus est, ne populus existimet finẽ exilio suo adesse, quin potius se comparet ad tolerantiam vsque dum finis à Deo præscriptus aduenerit. Sequitur,

13 Nemo iudicans, *hoc est, nemo est qui iudicet*, iudicium tuum, *hoc est, qui suscipiat causam tuam*, ad sanitatem medelæ & curatio non sunt tibi*: alij vertunt, nemo iudicans iudicium tuum, vt emplastrum adhibeat: sed hoc durius: deinde, medelæ & curatio non sunt tibi: sed videtur mihi simplex esse verborum sensus, quòd nemo iudicet iudicium, deinde quòd nihil ad curationem remedij suppetat.*

Primò sine figura loquitur Ieremias, deinde simplicẽ sententiã illustrat metaphorica loquutione. Dicit *neminem esse qui suscipiat causam populi*, quasi diceret omni auxilio nudatum esse. Hoc quidẽ iam aliqua ex parte conspicuũ erat, sed tam supina fuit populi securitas, vt quotidie nouas spes sibi fingeret. Prædixit igitur Ieremias quod iam contigerat ex parte, sed adhuc impendebat: & ita coarguit stultitiã populi, qui sibi blanditias adhuc faciat in malis propè desperatis: Tu vides, inquit, neminẽ esse qui tibi manũ porrigat, aut iuuare paratus sit auxilio suo: & tamen putas te fore propediem liberum: vnde ista imaginatio? descendit postea ad metaphorã, *quòd nemo sit ad obligandas medelas curationi*. Sub vna specie cõprehendit totũ. Isaias primo cap. dũ idem tractat, plenius explicat suã sententiã. Nihil tamẽ est obscuritatis cùm dicit Propheta neminẽ esse qui me deatur malis populi. Tenendũ semper est eius consiliũ, nempe populũ nimia facilitate decipi, dũ sperat se breui redíturũ in patriã. Sed colligenda est generalis doctrina, nunquã scilicet homines posse gratiã Dei percipere, donec fuerint subacti multis & duris obiurgationibus. Fugiunt enim semper Dei iudiciũ, deinde cæcutiunt ad sua peccata, & sibi perperam blandiuntur. Postremò, si tantùm vno verbo cõfessi fuerint se peccasse, existimãt se esse satis supérque defunctos. Ergo vrgendi sunt ad meditationẽ, & studium pœnitentiæ. Postea sequitur,

14 Omnes amici tui obliti sunt tui, & nõ requirunt: quia plaga tibi, *hoc est, percussi te*, castigatione crudelis, *hominis, aut sæui:* propter multitudinem iniquitatum tuarum, inualuerunt scelera tua.

Iterũ repetit Propheta, Israelitis nihil residuũ esse apud homines, quia nemo se ad ferendas suppetias offerat. Quidã ita exponunt verba quasi ex cõmuni more Propheta diceret amicos pudore latere, dũ vident desperatum esse statũ populi. Nam quandiu possunt amici leuare ægrotũ, præsto adsunt, & sedulò impendunt sua officia: vbi autem vita prorsus desperata est, non amplius apparent. Sed non dubito quin Propheta hic exprobret Iudæis peruersam fiduciam, qua diu fuerant quasi fascinati. Scimus enim nunc spem posuisse in Ægyptiis, nunc in Assyriis: & ita factum est, vt sibi multas clades accerserent. Vidimus autem alibi & pluribus locis, fœdera illa conferri impuris amoribus, quia cùm populus nunc Ægyptios appeteret, nunc Assyrios, erat quædam scortationis species. Deus enim Iudæos receperat in suam fidem & patrocinium: incredulitas autem eos abripiebat, vt munirent se aliis auxiliis. Ita passim apud Prophetas

tam Ægyptii, quàm Assyrii,& Chaldæi demum comparantur amatoribus. Et optimè hic sensus conueniet, quoniam non satis erat ostendi populo suas miserias, nisi causa ipsa simul pateheret. Ergo Propheta hîc producit in medium peruersa illa consilia,quæ agitauerant Iudæi cùm putarent se tutos & saluos fore si nunc Ægyptii,nunc Assyrii,nunc Chaldæi illis propitii forent.Hac ratione dicit *omnes amicos oblitos esse populi*,deinde,*non requirere*, hoc est, abiecisse omnem curam illius. Et additur ratio, quòd scilicet *Deus populum ipsum percusserit plaga hostili*. Vbi iterum Propheta eos citat ad Dei tribunal, vt discant expendere sibi hæc mala non accidere fortuitò, sed iusta esse testimonia iræ Dei. Deus ergo hîc in medium prodit,& affirmat se omnium calamitatum esse authorē,quia sine profectu de miseriis populi concionatus esset Propheta,nisi hoc principium fuisset penitus infixum illorum animis, sibi cum Deo esse negotium. Quòd autem *Deus se hostem vocat*,& simul comparat *se hosti crudeli*,vel sæuo, non ita debet accipi quasi abolitum esset fœdus,quo filios Abrahæ sibi adoptauerat. semper enim misericordia sua complexus est aliquas reliquias. Deinde non debemus etiam intelligere excessum aliquem in seueritate Dei, quasi crudeliter in populum sæuierit vbi exercuit sua iudicia. sed hoc debet referri ad communem hominum sensum. Alibi etiam Deus hostes suos nominat Israelitas,sed nō sine gemitu, Hei,inquit, *Isa. 1. 24.*
iam vindicta mihi sumenda erit de hostibus meis: suscipit illic dolentis personam, quasi diceret se inuitum progredi ad tantum rigorē,quia libenter populo parceret,nisi necessitas cogeret eum ad rigorem. Sed,quemadmodum iam dixi, vbi Deus se vocat hostē populi,hoc debet referri ad temporales pœnas,vel debet exponi de perditis & reprobis,qui se prorsus alienauerāt à Dei gratia,& quos Deus etiam resecuerat à corpore Ecclesiæ, vt putrida mēbra. Sed cùm Propheta hîc dirigat sermonem ad fideles,minimè dubium est,quin Deus hostem se nominet,quia ex præsenti rerum statu non aliud statuere poterant Iudæi quàm Deum sibi esse infestum. Quòd ad sæuitiā spectat, iam diximus hac voce non notari excessum, quasi Deo ascribi debeat nimius rigor, vel crudelitas:sed non poterant aliter satis expergefieri Iudæi ad peccata sua reputāda: neque etiam poterant satis terreri,vt inciperent seriò agnoscere iustum Dei iudicium. Et Deus ipse continuò pòst satis demonstrat,dum se confert homini crudeli aut sæuo, non tamen posse quicquam reprehendi in suis iudiciis. Addit enim, *propter multitudinem iniquitatis tuæ, quia inualuerunt scelera tua*. Nam quamuis Iudæi existimarint Deum atrociter agere, cùm diuturno exilio illos persequeretur, hîc os illis obstruitur, dū obiicit *multitudinem iniquitatis*: quasi diceret, Statuite in trutina ab vna parte grauitatem pœnarum,de quibus conqueri voletis,& ab altera parte congeriem tot scelerum,qua subinde & tam longo tempore iram meam contra vos prouocastis. Deus ergo *per multitudinem iniquitatis* ostendit sibi non posse vitio dari quòd tam seuerè puniat Iudæos, quia scilicet ita promeriti sint. Et eandem sententiam confirmat aliis verbis, non quòd esset ambigua, sed quoniam videbat Propheta sibi negotium esse cum præfractis hominibus. Ergo vt corrigat eorum socordiam dicit *inualuisse scelera eorum*. Sequitur,

15. Quid vociferaris propter confractionem tuam? æger est, *vel grauis*, dolor tuus: propter multitudinem iniquitatis tuæ,quoniā inualuerunt scelera tua feci hæc tibi.

Iam Propheta occupat ne Iudæi cum Deo expostulent,quemadmodum satis constat,semper conquestos fuisse de nimia Dei seueritate, quoniā indulgebant suis vitiis. proinde simulac Deus illos tractabat pro merito, exardebant & fremebant aduersus ipsum. Occurrit igitur nunc Propheta peruersis illis & iniustis querimoniis:& interrogat *cur clament super confractione*, quasi diceret clamores eorum nimis fore seros, vbi præterierit tempus resipiscentiæ. Deus enim suspēderat vltimas minas,donec populus tantā obstinationē prodidit,vt iā locus non restaret clementiæ. Ergo cùm insanabilis esset populi malitia,tunc Propheta denuntiauit exiliū,sicuti vidimus. Iam verò deridet tardum illū clamorē,quoniā nimis diu torpuerant in cōtemptu Dei. *Quid* ergo *clamas super confractione tua? grauis est dolor tuus*: vel,grauitas dolori tuo, *sed propter multitudinem iniquitatis tuæ, & quoniam inualuerunt scelera tua hæc feci tibi*, inquit. Hîc Deus sese purgat à populi calumniis,& ostendit eos qui obmurmurāt vel obstrepunt,iniustè facere,quia nō reputēt quid meriti sint. Digni enim erant grauissimis pœnis,quoniam non vno tantùm modo accersiuerant sibi exitiū,& magis ac magis accenderant vindictā Dei:sed tā longa annorū serie obduruerāt in suis vitiis:deinde tot modis sese ad omne scelus prostituerant,vt meritò illis exprobret Propheta *multitudinem iniquitatis*,deinde *congeriem scelerum*. Dicit ergo Deus se nō excessisse modum in pœnis quas populo inflixit, quoniā ita cogebat desperata malitia & obstinatio. Sed subiicitur paulò pòst consolatio vbi dicit,

16 Propterea omnes qui te deuorāt deuorabuntur, & omnes hostes tui,omnes,inquam, in captiuitatem ibunt: & erunt qui te diripiunt in direptionem,& omnes qui te prædantur erunt in prædam.

Hîc

Hic rursus Propheta Deum promittit fore exorabilem populo suo, sed post longum tempus, vbi scilicet domita fuerit illa peruicacia, quæ non poterat tam citò curari. Ergo semper notandum est discrimen inter promissionem gratiæ, cuius testis fuit ac præco Ieremias, & inter inanes iactantias, quibus populum fallebant impostores cùm animarent ad breuem reditum, & dicerét adesse tempus liberationis. Et ideo discrimen hoc notádum est, quia colligi potest vtilissima doctrina. Habent enim hoc commune cum veris & sinceris Dei seruis nebulones, qui falsò prætexunt eius nomen, quòd vtrique gratiam Dei proponunt. Sed qui Dei nomine abutuntur, repeliunt doctrinam pœnitentiæ. volunt enim tantùm populum mulcere fallacibus blanditiis: & quoniam fauorem venantur, ideo doctrinam quæ offendere posset, ac est minimè suauis & iucunda carni, prorsus omittunt. Ieremias non ita duriter egit cum populo, quin reliquam spem veniæ faceret, & semper leniret quicquid erat asperitatis in pœnitentiæ doctrina. Sed interim noluit populi vitia fouere indulgendo, quemadmodum fieri solet à pseudoprophetis. Quid autem alii? nempe iactabant Deum esse misericordem, tardum ad iram, & statim reconciliari peccatoribus: hinc colligere promptùm erat, nó fore diuturnum exilium. Sed interea, vt diximus, populo perfidè adulabantur. Sic ergo tenendum est, nunquam nos esse idoneos ad amplexandam Dei gratiam, neque esse huius capaces, vt ita loquar, donec verè subacta fuerit omnis carnis superbia, deinde correcta etiam & purgata omnis securitas. Nunc videmus cur Propheta subiiciat gratiæ promissionem postquam seuerè concionatus est de horribili illo Dei iudicio. Sed videtur non quadrare illatiua particula, לכן. quomodo enim contexi poterit cum minis quas vidimus? *propterea qui te deuorant deuorabuntur.* Sed Propheta repetit quod antè dixerat. Nó mirum igitur est si inferat, postquam Deus vltionem sumpserit de sceleribus populi, fore etiam simul vindicem aduersus hostes. Conuenit igitur hæc illatio, quia maturum erat misericordiæ tempus, ex quo Iudæi subacti fuerant, vt sese coram Deo humiliarent, & sibi displicerét in suis peccatis. Est autem hæc communis doctrina quæ passim occurrit apud Prophetas, Deum scilicet postquam initium fecerit ab Ecclesia sua, vicissim fore iudicem omnium Gentium, quia si ne electis quidem suis & domesticis parcit, quomodo alienos relinqueret impunitos? Et hæc perpetua est Ecclesiæ consolatio, quòd scilicet Deus quanuis reprobis vtatur quasi flagellis ad suos castigandos, nihilo tamen melior sit illorum conditio, quia vbi triumphos suos ad momentum egerint, Deus ipsos simul ad iudicium trahet. Non est igitur cur fideles inuideant suis hostibus cùm castigantur Dei manu: illi autem in delitiis suis exultant, quia hæc prosperitas statim diffluet, & eadem mensura Deus illis remetietur, ex quo iniquè tractauerint populum suum. *Quicunque* ergo *te deuorant deuorabuntur, & ibunt omnes hostes tui, omnes, inquam, in captiuitatem.* postremò, *qui te prædantur*: alii vertunt, Qui te conculcant erunt in conculcationem. Sed quoniã verbum sumitur pro diripere, ne sit repetitio eiusdem sententiæ, ideo mihi magis placet prior sensus. *Qui* ergo *te spoliant erunt ipsi expositi in prædam, & qui te diripiunt erunt in direptionem.* Sequitur ratio,

17 Quia adducam sanationem tibi, & à doloribus tuis sanabo te, dicit Iehouah: quoniã expulsam vocarunt te Sion, quam nemo requirit.

Deus cùm gratiam promitteret Iudæis exorsus est ab hostibus, quoniam grauis illa erat tentatio, & quæ alioqui non tantùm turbasset & perculisset eorum animos, sed prorsus extinxisset omnem corũ fidem, cùm viderent hostes suos ita potiri suis votis, & illis prosperè succedere quicquid tentabant, nisi addita fuisset hæc consolatio, hostes tandẽ rationẽ tot scelerũ in quibus gloriati fuerant reddituros: sed nunc exprimitur quod præcipuũ est, nẽpe Deũ cùm fuerit reconciliatus populo suo, sanaturũ plagas quas inflixerat. Ipse est enim qui vulnera nobis infligit, & eiusdẽ est nos sanare: iudiciũ suum exercet in pœnis, postea suscipit personã medici, dũ nos ab omnibus malis liberat. Perinde igitur est ac si diceret Propheta, vbi tẽpus iustum transierit, quòd scilicet Deus populo definierat, certò sperandã esse liberationẽ: quia Dominus decreuerat tãtùm ad tempus pœnas de populo sumere, non autẽ ipsum prorsus abolere. *Adducam* igitur *tibi sanationem,* inquit, *& à plagis tuis sanabo te.* Et hæc admonitio valde fuit necessaria, quoniã Iudæi ferè computruerãt in exilio, cùm Deus illos redemit. Ergo tunc poterãt centies obruti esse desperatione. Sed Deus iubet ipsos sursum attollere mẽtes suas, vt è cælo auxiliũ expectent quod nullũ erat in terris. Et addit, *Quoniam vocarunt te expulsam Sion, quam nemo requirit.* hoc est, de qua, vel de cuius salute nemo est solicitus. Cõfirmat quod nunc dixi, adeò scilicet nó fore obstaculo extrema populi mala, cùm Deus ipsum liberare volet, vt potius hæc materia futura sit gratiæ & misericordiæ. Vbi ergo populus ita demersus fuerit in malis, vt omnes putẽt de eius salute actum esse, promittit Deus se tunc vẽturum Redemptorẽ. Et hoc diligenter notandum est, quia circunspicimus huc & illuc quoties sperandũ est aliquid auxilii: Deus autem ostendit se tunc maximè nobis fore propitium, vbi communi omnium opinione damnati erimus. Sequitur,

18 Sic dicit Iehouah, Ecce ego reducens captiuitatem tabernaculo-

rum Iacob,& habitaculorum eius miserebor:& ædificabitur Vrbs super excelsum suum, *vel, super aceruum suum, aut culmen*, & palatium in sua statione, *vel regula*, sedebit.

Eandem sententiam prosequitur Ieremias, sed pluribus verbis insistit: quia vt difficile erat populum adducere ad seriam pœnitentiæ meditationem, ita difficile erat erigere colapsos animos, postquam cladium magnitudini succubuerant: Deus ergo iterum pronuntiat se venturum, vt è captiuitate reducat populum: *Ecce ego*, inquit, ac si iam exerta manu paratus esset ad liberationem populi. Notandum est, Prophetam non frustra asserere talem Dei præsentiam: sed minimè dubium est, quin respexerit ad populi diffidētiam, & eam voluerit corrigere. Cùm ergo putarent Iudæi se prorsus derelictos, testatur Propheta Deum adfore, & inducit ipsum loquētem, *Ecce ego*, quasi iam præsto esset populi liberator. Vocat *reductionem tabernaculorum, & habitationum*, quia diu fuerant hospites in Chaldæa, & aliis regionibus, ad quas dispersi fuerāt. Cùm ergo haberent sua domicilia, admonet Propheta, esse tamen inquilinos inter Gentes, quia Deus restituere velit ipsos in patriam, quæ erat vera eorum statio. hæc ratio est cur de tentoriis & tabernaculis loquatur. Simul causam assignat redemptionis, nempe misericordiam, vt discant tandem Iudæi ad hoc vnum asylum confugere, & sentiant nullum aliud remedium esse suis cladibus, quàm si Deus ipsos respexerit pro sua misericordia, quoniam iure poterat in totum eos perdere. Denique admonet Propheta dignos esse æterno interitu, nisi quia tādem Dominus eorum miserebitur. Adiungit effectum pleniorem huius gratiæ, quòd scilicet iterum Ierosolyma extruetur super suum aceruum: vertunt alii Collem, quoniam erat excelsior situs illius vrbis, & eminebat supra reliquas partes Iudeæ. Sed videtur mihi Propheta aliud velle, quòd scilicet Vrbs extruetur supra sua fūdamēta. aceruos enim vel cumulos hîc ponit pro reliquiis. Sic enim diruta fuerat ciuitas, vt tamen manerent aliquæ reliquiæ, & possent notari antiqua vestigia murorum. perinde est igitur acsi diceret vrbem quamuis olim splendida & opulenta fuisset, tamen de integro sic restitutū iri, vt non minor foret eius dignitas, quàm olim. Sed de amplitudine verba facit cùm dicit *extructum iri vrbem super aceruos*, id est, super vetusta fundamenta Et hanc sententiam confirmat quod proximè sequitur: *Palatium*, inquit, *sedebit* על־משפטו *in sua regula*, vel statione. משפט propriè significat iudicium, sed accipitur pro regula, pro mensura, pro more, pro consuetudine. Hîc non dubito quin Propheta significet palatium Regis æquè fore splēdidum, sicuti fuerat, & in eodem loco. Quidam ארמון existimant pro Templo poni: & hunc sensum non repudio: sed quoniam vtplurimum hac voce significant Hebræi ædes splendidas, & sumptuosas, vel sublimes, ideo magis inclino in priorem sensum, quòd loquatur de palatio Regio. *Stabit* igitur *palatium Regis in sua regula*, vel in suo loco acsi nunquam excisum fuisset. Denique talem & Vrbis, & Regni instaurationem promittit, vt non minor Dei gratia speranda sit in secundo illo Ecclesiæ statu, quàm prius fuisset, quia Deus extinguet omnem memoriam cladium, vbi iterum Ecclesia florebit, & regnum etiam in sua opulentia, honore, potentia & aliis præclaris dotibus sic eminebit, vt facilè appareat Deum ad tempus duntaxat fuisse iratum Ecclesiæ suæ.

PRECATIO.

Da omnipotens Deus, quando ita tardi sumus ad reputandā tua iudicia, & in vitijs nostris assiduè obdurescimus, da inquam, vt seriò tacti tot monitionibus, quibus nos ad pœnitentiam non modò inuitas, sed etiam extimulas, discamus nos humiliare, & ita subijcere tuis castigationibus, vt capaces simus eius misericordiæ, quæ quicquid malorum accidat, in bonum & salutem nostram conuertat, donec tandem colligamur in beatam illam quietem, quæ nobis reposita est in cælo, per Christum Dominum nostrum, Amen.

19 Et egredietur ab ipsis laus, & vox lætitiarum: & augebo eos, & non minuentur, & decorabo eos, nec attenuabuntur.

CONFIRMAT Propheta superiorem doctrinam. Diximus enim Iudæos cùm adhuc aliquid spei reliquum foret, fuisse contumaces aduersus Deum: postquam autem redacti sunt ad extrema, nimis fuisse deiectos: quia cœperint diffidere rebus suis, & ita despondere animos, vt nihil consolationis admitterent: ideo non satis fuit leuiter & breuibus verbis promitti restitutionem, nisi magis ac magis confirmarentur. In hac igitur parte nunc Propheta insistit, ideo *promittit exituram laudem, & vocem lætitiæ ab ipsis*. Hîc notanda est antithesis inter suspiria, gemitus, querimonias,

nias, lamentationes,& inter gratiarum actionem.nam quantisper detenti fuerunt in exilio,non potuit audiri apud ipsos vlla laus insolita. Tristitia quidem non obstat, quò minus benedicamus Deo,etiã in extremis miseriis, sed non possumus pleno ore,vt ita loquar, Deũ benedicere,nisi dũ offertur nobis lætitiæ materia:vnde illud Iacobi, Lætatur quis inter vos?canat. Cũ ergo de gratiarũ actione loquitur Proph. significat gratiã Dei tantã fore, vt aboleat quicquid fuit mœroris & tristitiæ apud Iudæos.Sed obliquè etiam hortatur fideles ad celebrandũ Dei beneficiũ.Si dixisset simpliciter, Exibit ab illis vox lætitiæ,fuisset quidẽ plena sententia,sed oportuit simul moneri fideles in quẽ finẽ Deus tam clementer ageret cum populo suo,nẽpe vt prædicarẽt eius bonitatẽ.nam ad hunc scopum referre oportet quicquid bonorum percipimus è manu Dei.Coniungi ergo solet gratiarum actio cum lætitia, vbi de Ecclesia fit mentio.Diximus autem fideles non posse tanta alacritate laudare Deum, vbi premuntur angustiis, sicuti dum exhilarat Deus eorum corda. Nam dolor tenet omnes sensus hominum constrictos: gaudium verò ex sensu paterni Dei fauoris quasi animos dilatat. Hinc etiam linguæ apertio: & hoc sensu dicitur Psalmo 51. Domine labia mea aperies,& os meum,&c Neque enim aliud significat Dauid, quàm se obmutuisse ad tempus,cùm Deus absconderet ab ipso faciem suam,ita vt non posset gustare paternam eius bonitatem. Tunc ergo Dauid sicuti habuit cor constrictum, ita & os clausum:sed precatur vt Dominus os sibi aperiat, hoc est vt porrigat materiam gratiarum actionis ex gaudio. Nunc ergo tenemus consilium Prophetæ: significat, etiamsi ad tempus angantur Iudæi, & gemant ac lugeant,non fore tamen illud perpetuum, quia Deus tandem ipsos consolabitur, vt non tantùm gaudeant,sed prædicent eius misericordiam vbi fuerint liberati. Adiungit, ***augebo eos,& non minuentur,decorabo eos***: alii vertunt etiam augere, sed tamen sunt verba diuersa & כבד significat interdum augere,& interdum decore vel honore afficere. Postea etiam sunt verba diuersa מעט, & צער. Etsi autem eandem sententiam voluit repetere Propheta, minimè tamen dubium est quin simul illustret Dei gratiam hac varietate, quasi diceret tam insignem fore Dei misericordiam, vt Iudæi agnoscant in se compleri quod promissum fuerat patri eorum Abrahæ, Erit semen tuum sicut arena maris, & sicut stellæ cæli. Et perpetuitas etiam notatur vel continuatio gratiæ cùm dicit, ***non minuentur,non attenuabuntur***. Posset enim fieri,vt populus quispiam cresceret exiguo tempore, sed illud sæpe non est longæ durationis, quemadmodum præterit figura huius mundi. Ergo Deus promittit firmum & diuturnum statum Ecclesiæ, quoniam de die in diem, & ab anno in annum prosequetur suam gratiam. hæc summa est. Sequitur:

Iacob. 5.13.

Psal. 51.17

Gen. 22.17.

20 Et erunt filii eius sicut ab initio, & cœtus eius coram facie mea stabilietur, *vel, dirigetur: nam* כון *vtrunque significat*, & visitabo super omnes oppressores eius.

Hæc copia verborum qua vtitur Propheta minimè superuacua fuit,quoniam semper debemus reuocare in memoriam quàm duræ fuerint illæ tentationes, cùm per annos septuaginta nullum signum gratiæ Dei appareret. Ergo necesse fuit, animos malis obrutos multis fulturis sustineri, ne prorsus deficerent: & promissiones alias aliis adiungit, vt possent Iudæi quasi ex profunda abysso aliquam lucis scintillam cernere. Et hinc etiam colligi debet vtilis admonitio. Etsi enim Dominus hodie nobis indulget, ne exerceamur tam molestis tentationibus, quisque tamen propria experientia cognoscit, quàm simus propensi ad diffidentiam: deinde vbi cœpimus semel labascere, quàm difficile sit nos in bonam spem erigi. Ergo discamus promissiones alias aliis coniungere,si vna non sufficit,vel altera. Dicit autem ***filios eius fore sicut ab initio***. Quidam subtiliter exponunt,fore Ecclesiæ filios sicut ab initio,nempe ante Legem, quia fœdus gratuitum pepigerit Deus cum Abraham, antequam Lex fuerit promulgata. Existimant igitur hìc notari abrogationem Legis:quasi diceret liberam fore Ecclesiam Christi aduentu, & iugum illud Legis quod erat seruile, sublatum iri. Sed hæc argutia mihi non placet, quia non existimo vnquam venisse in mentem Prophetæ. Non dubito igitur, quin ad regnum Dauidis hoc debeat referri, quasi diceret statum Ecclesiæ non minus fore prosperum & fœlicem sub Christo,quàm olim sub Dauide floruerat. Si quis excipiat regnum Christi longè esse fœlicius, hoc fateor, sed Prophetæ sæpe comparant regnum Christi cum regno Dauidis, & contenti sunt hac docendi ratione, quoniam hoc superabat spem populi. neque enim credibile erat posse vnquam redire Iudæos in pristinum statum. Ergo cùm hìc dicit fore filios Iehudah ***sicut ab initio***, mihi dubium non est, quin respiciat illam promissionem, vbi dictum erat,semen Dauidis fore semper in eius solio, quandiu lucebunt in cælo Sol & Luna. Summa est, quanuis horribili interitu Regnum extinctum foret,& tota eius dignitas,tamen Iudæos Christi gratia recuperaturos quod perdiderant suis sceleribus,sua ingratitudine,& cõtumacia. Postea adiungit, ***Semen eius stabilietur coram facie mea,& visitabo super omnes oppressores eius***. Hìc rursus confirmat Deus promissionem illam de perpetuitate Ecclesiæ. Dicit igitur ***cœtum populi fore stabilem coram ipso***, qua voce Iudæos iubet

Psal. 89. 37.38.

mentes suas sursum attollere, quia in mundo non potuit occurrere nisi mera desperatio. Deus ergo Iudæos ad se attollit cùm dicit Ecclesiam fore stabilem coram facie sua. Et quoniam tanta erat potentia hostium, vt fideles possent meritò obiicere omnes aditus gratiæ Dei esse præclusos, ideo adiungit Deum satis ex opposito habere potentiæ, vt perdat, & in nihilum redigat cunctos hostes. & *omnes* exprimit, quoniam longe lateque patebat Monarchia Chaldaica, & constabat ex variis nationibus. Nulla autem pars erat, quæ non esset infestissima Iudæis. Ergo cùm viderent miseri exules non tantùm Chaldæos sibi esse inimicos, sed alias gentes, ita vt exosi essent ferè toti mundo, Deus occurrit, & pronuntiat se habere satis potentiæ ad omnes hostes perdendos. Hinc colligenda est nobis vtilis doctrina, Ecclesiam sic esse perpetuam, vt tamen non sit æqualis eius conditio. Visus enim est sæpe Deus cursum gratiæ suæ abrumpere ante Christi aduentum. Quod tunc accidit accommodemus ad nostrum tempus. Cùm ergo hîc dicit Propheta *filios Ecclesiæ fore sicut ab initio*, ne miremur si aliquando contingat Ecclesiam dissipari, quẽadmodum factum est in Papatu. Ecclesia enim non tantùm mortua erat, sed sepulta: & erat non tãtùm putridum cadauer, sed quasi puluis qui prorsus euanuerat. Quales enim reliquiæ poterant reperiri in tota terra ante quĩquaginta annos? Videmus ergo compleri etiam sub regno Christi quod contigit sub Lege, nempe Ecclesiam aliquando obrui miseriis, & latere sine splendore & forma. Sed interea amplectamur hanc promissionem, Quòd scilicet erunt filii piorum sicuti olim, quia vt aliquando floruit regnum Christi, sic etiam sperandum est, satis esse virtutis in Deo, vt recuperet Ecclesia suũ splendorem, vt regnũ Christi iterũ exurgat, & illic fulgeant omnes Dei benedictiones. Quoniam autem vndique Ecclesiam obsident multi hostes, & diabolus omni ex parte semper excitat motus aliquos & turbas, discamus & hoc secundum membrum adiungere, nempe Deum fore vindicem populi sui: ita vtcunque totus mundus conetur gratiam eius calcare sub pedibus, ipsum tamen non passurum, vt quicquam proficiant in suo furore, quia in manu eius est non tantùm compescere ipsorum impetus, sed prorsus eos delere, & totam eorum memoriam. hoc enim comprehenditur sub verbo Visitandi. Postea sequitur:

21 Et erit fortis eius, *vel magnificus*, ab ipso, & dominator eius è medio eius exibit, & appropinquare eum faciam, & accedet ad me. nam, *vel certè quisnam hic qui applicet, vel, qui adaptet*, cor suum vt accedat ad me? *alij vertunt, qui alliciat cor suum: dicemus postea de sensu*, dicit Iehouah.

Non dubium est, quin hîc pluribus verbis explicet Propheta quod nuper dixit de Ecclesiæ instauratione. nam scimus ita Iudæos fuisse edoctos, vt deberent totam salutis fiduciam reponere in Dauide, nempe in Rege, quem Deus illis præfecerat. Ergo Ecclesiæ fœlicitas, & salus semper fundata fuit in Rege, quo sublato actum erat de ipsa Ecclesia, sicuti dicitur, Christus dominus, in cuius Spiritu erat Spiritus noster. Ergo ab initio semper Deus voluit populum attentum esse ad Regem, vt inde penderet: non quia Dauid potuerit suapte virtute populum seruare, sed quatenus gestabat Christi personam sub figura. Hodie non habemus terrenum Regem, qui sit Christi imago: sed Christus per se Ecclesiam viuificat. Tunc autem illud fuit vmbratile, quòd Rex erat quasi anima communis vitæ. Et antea vidimus, cùm Propheta Iudæos ad spem bonam animaret, proposuisse Dauidem, postea Filium Dauidis. Eadem est ratio huius loci. Dicit, *erit fortis eius*, vel magnificus, *ex ipso*. Nam tenenda est conditio miseri illius & calamitosi temporis cùm Deus abstulit omnem gaudii materiam, exquo priuauit populum omni illa dignitate, qua fuerat ornatus. Perinde est igitur acsi promitteret Ieremias resurrectionem cùm Iudæi similes essent mortuis in exilio. conciderat enim spes publicæ salutis, Rege abolito. Ergo hîc iubet ipsos bene sperare, quia Dominus poterat illos excitare è morte in vitam. Et certe fuit admirabilis resurrectio cùm Iudæi in patriam reuersi sũt, postquam illis aperta fuit ianua. Erant enim quasi in alienum orbem tracti. Deinde quis vnquam putasset posse tot obstacula perfringi, cùm Chaldæi vsque in Iudæam dominarentur? nullum certè refugium erat miseris exulibus. Ergo non frustra hîc testatur Ieremias *fortem*, vel Regem fore ex populo, deinde *exiturum esse dominatorem* è *medio ipsius*. Exitus hic non debet accipi pro egressu, acsi Rex aliò esset abiturus sed *exire* tantũdem valet ac prodire. *Exibit ergo*, hoc est, tandem emerget *dominator e medio populi*. quomodo hoc factum fuerit satis notum est. Sed Isaias prædixerat quod hîc confirmat eius successor. Dicit enim cap. 11. Et exibit surculus è radice Isai vel trunco, & virgula ascendet è radice arboris eius: nominat illic domũ Isai, quæ priuata erat: poterat splendidiore elogio commendare gratiam illam, si posuisset nomen Dauidis: sed quia tunc nullum erat regnum, ideo dicit, quemadmodum Dauid prodiit ex caulis ouium cùm esset ignobilis rusticus, ita etiam Dominus attollet surculum è trunco, ex arbore excisa. Videmus ergo quo sensu accipiat Ieremias verbum Exeundi, quia Christus emersit præter opinionem hominum, & emersit quasi surgere

Lament. 4. 20.

Isa. 11. 1.

geret surculus post arborem excisam, cùm scilicet nulla esset species dignitatis in populo. Postea addit, *Appropinquare eum faciam, & accedet ad me*. Hoc vel ad caput restringi potest, vel ad totum corpus extendi: & hæc secunda expositio mihi magis probatur. Nam populus fuit diu quasi remotus à conspectu Dei, quantisper scilicet exulauit à patria. Deus ergo adiungit, *iterum appropinquare eum faciam, & accedet ad me*. Si quis tamen de capite ipso, hoc est de Rege interpretari maluit, non contendo. Docemur autem ex hoc loco, quoties Deus de restitutione Ecclesiæ verba facit, quoties pronuntiat se fore nobis exorabilem, denique quoties nos ad spem gratiæ & salutis inuitat, semper debere nos in Christum respicere, quia nisi ad illum dirigimus omnes sensus nostros euanescent omnes promissiones, quæ non possunt alibi esse ratæ. in Christo enim sunt Etiam & Amen, quẽadmodum dicit Paulus 2. ad Corint. 1. cap. Sed quoniam hæc doctrina sæpius occurrit in Prophetis, mihi satis est quod alibi fusius tractaui nunc obiter perstringere. 2. Cor. 1. 19 20.

Quãtùm ad secundam partẽ versus, aliqua est ambiguitas, *Nam quis hic iste*, ponitur duplex pronomen demonstratiuum הוא, זה, quisnam iste. Postea, ערב, *aptans cor suum*: ערב significat fideiubere: sed significat etiam aptare, vel accommodare, vel formare: aliquãdo significat suaue reddere. hæc ratio est cur quidam transtulerint, Quis alliciet cor suum? Postea adiungit, *vt accedat ad me, dicit Iehouah*. Dixi hunc locum esse obscurum, & ideo torquetur in diuersas partes ab Interpretibus. Quidam de Christo accipiunt, quòd ille vnus sponte accesserit ad Patrem. Alii autem subaudiunt negatiuam, quasi dictum esset, neminem cor suum aptare, vt ad Deum accedat. Alii hortatiuè legũt, Quisnam est iste, qui cor suum applicet, vt accedat ad me? Verùm si admiratiuè legamus, hic solus sensus genuinus erit, meo iudicio. nescio an quispiam eum attigerit. sed non dubito Prophetam hoc in summa velle. Prius dixit, *faciam eum appropinquare, vt ad me accedat*. Iam exposui partem illam de populo, qui fuerat procul reiectus. Deus ergo collectionem hîc promittit: quasi diceret, Ad tempus ego dispersi huc & illuc populum tãquam quisquilias: nunc rursus colligam hanc dispersionem, & erunt sub fide mea & tutela, quemadmodum olim. Postquam hoc dixit, nũc perstringit hac interrogatione populi ingratiditudinem, *Quis est qui ad me accedat*? qui formet cor suum, vt mihi reconcilietur? Hæc igitur admiratio non in alium finem tendit, nisi vt sentiant Iudæi damnari suam duritiem & socordiam, quòd vbi Deus tam suauiter ipsos inuitat, respuant eius gratiam: cùm cupiat ipsos amplecti suis vlnis, diffugiant procul. Sed posset obiici quæstio, Cur ergo promisit Deus se facturum vt Iudæi accedant? Respondeo variis modis hoc Deum præstare, vel complere hanc promissionem. Potuit enim Iudæos ad se vocare externa inuitatione, sicuti fecit cùm data fuit libertas redeundi: ac tunc pauci quidem ex Iudæis hac gratia vsi sunt, omnes verò Israelitæ iam assuefacti delitiis illarum regionũ pro nihilo duxerũt quod Deus promiserat: ita paucissimi reuersi sunt in patriam, & contemptui fuit illa restitutio, de qua tantoperè fuerant prius anxii: Deus tamẽ tunc appropinquare fecit ad se populum. Nam porrexit brachia quasi vellet ipsos colligere, & fouere sub alis suis. Interea quoniam maior pars spreuit inæstimabilem illam gratiam, meritò hîc conqueritur Deus de tanta impietate, & quasi per admirationem exclamat, *quisnam est iste, qui cor suum formet, vt ad me accedat*? Si fuisset simpliciter dictum, Quisnam est iste, qui ad me accedat, fuisset obscurior sensus propter breuitatem: sed Deus hîc satis clarè distinguit inter duos accessus. Nam prior accessus erat cùm data fuit libertas populo, & edicto Cyri permissũ fuit illis Templum & Vrbem extruere. Deus ergo tunc appropinquare ipsos fecit, vt accederent. hic est prior accessus. Sed iam adiungit, Iudæos non formasse cor suum: loquitur quidem de futuro tempore, sed tamen accusat ingratitudinem, quæ tandem suo tempore fuit patefacta. Dicit igitur, *quis est iste, vt accedat*? hoc est, ego efficiam vt iterum coalescant in vnum corpus, & me inuocent, fruantur sua hæreditate. Sic igitur hoc præstabo, *vt ad me accedant*: sed interea multi residebunt in suis fœcibus, & præferẽt Chaldæam, & alias regiones Templo, & Religioni. ergo multi erunt qu cor suum non formabunt, vt ad me accedant. Nunc tenemus sensum Prophetæ. Iam verò simul tenendum est, cùm nuper dictum fuit, *appropinquare faciam ipsum, vt ad me accedat*, Deũ nõ loquutũ fuisse de arcana Spiritus sui efficacia. nam eius est, vt statim iterum dicemus, simulac placuerit, corda hominum ad se trahere. Sed cùm diceret, *appropinquare ipsum faciam*, tantùm de externa restitutione loquutus est: nunc autem adiungit querimoniam, quòd scilicet Iudæi malignè repudiabũt hanc gratiam, quia nemo cor suum aptabit. Interea videmus reiici totam culpam in Iudæos, quòd priuandi essent patria. Non enim per Deum stetit, quò minus restituerentur, sed ipsi, vt erant addicti terrenis suis voluptatibus pro nihilo duxerunt redire, & censeri in populo Dei. Consilium igitur Prophetæ est, adscribere Iudæis totam culpam, quòd gratia Dei non penetrauerit vsque ad ipsos, vel non fuerit efficax in maiori parte, quia scilicet non aptarent cor suum, vel formarent, vt ad Deum accederent, hoc est, vt compotes fierent inæstimabilis illius boni, quod oblatum fuerat. Quòd autem Papistæ arripiunt hunc locum, vt probent esse in libero hominis arbitrio ad Deum accedere, nimis ridiculum est. Nam quoties Deus damnat populi duritiem, certè non disputat quænam sit hominum facultas, an flexibiles sint ad bene agendum, an possint corda sua dirigere: illud est nimis stultum. Cùm dicitur in Psalmo, Hodie si vocẽ eius audieritis, ne obduretis corda Psal. 95. 8.

vestra, sicut Patres vestri in deserto: an quia obdurant homines corda sua dicemus esse flexibiles in ipsis motus, vt possint pro arbitrio suo eligere bonum, vel malum? illud est non dico puerile, sed nimis putidum. Videmus ergo Papistas esse indignos refutatione, cùm talibus testimoniis volunt liberum suum arbitrium probare. Obtenderent quidem aliquid coloris si reciperetur eorum expositio. sic enim legunt, Quis est iste, quasi Deus laudaret hanc promptitudinem fidelium, qui spōte sese offerunt, & formāt corda. Sed repugnat totus Prophetæ contextus. Vnde apparet hoc esse remotissimum à consilio Ieremiæ, quòd Deus laudet piorum obediētiam: quin potius hîc per admirationem exclamat, quemadmodum cùm dicit Isaias, Quis credidit auditui
Isa. 53. 1. nostro, & brachium Domini cui reuelatum est? certè non prædicat fidelium obsequium, quod prompto & alacri animo Euangelium suscipiant, sed potius quasi portentum exhorret, quòd mundus fidem non habebit Euangelio, cùm tamen illic offeratur æterna vita & salus. Sic etiam hoc loco, *quisnam iste?* quid enim magis optandum fuit, quàm vt Deus quasi extētis brachiis Iudæos ad se tandem colligeret? Ego volo vt ad me appropinquetis, fuistis ad tempus quasi à me exules, ego vos abieceram in longinquas terras: atqui nunc paratus sum vos colligere. Cùm ergo Deus tam suauiter & blandè ipsos ad se alliceret, fuit certè detestabilis, & prodigiosa hæc ingratitudo, quòd potius aliò discesserint, & tergum obuerterint Deo tam comiter ipsos vocanti. Ergo cùm Propheta hîc duntaxat damnet talem socordiam, & obstinatam malitiam in Iudæis, non est quòd quæramus probationem liberi arbitrii. Cæterùm, hoc eodem verbo vtitur Dauid
Psal. 119. 73. 125. Psal. 119. cùm dicit, Appropinquare fac seruum tuum ad te, vt discat mandata tua: alii vertunt, fideiube pro seruo tuo, quoniam est illic etiam verbum ערב, quod hîc ponitur, ideo posset locus aptè torqueri in Papistas, secundum quos penes hominis arbitrium est formare cor suum. Atqui Dauid testatur proprium id esse Dei munus. Nam quod postulat ab eo certè fatetur non esse in suo arbitrio nec facultate. Postea sequitur,

22 Et eritis mihi in populum, & ego ero vobis in Deum, *quod postea confirmat primo versu capitis 31. cùm dicit,* In tempore illo, *dicit* Iehouah, *ero in* Deum *cunctis cognationibus* I*srael: & ipsi erunt mihi in populum.*

Quoniam repetitio est eiusdem sententiæ, conuenit simul exponi duos versus. Dicit ergo *Iudæos fore Deo in populum, & Deum vicissim fore illis in Deum.* Hæc loquutio passim occurrit apud Prophetas, & non abs re, quia complectitur omnes beatitudinis partes. Vbi enim nobis vita, nisi cùm sumus populus Dei? Et tenendum est etiam illud Psalmi elogium, Beatus populus,
Psal. 144. 15. cuius Iehouah Deus est. Confirmat enim quod nuper dixi, nempe absolui omnibus numeris beatam vitam, vbi Deus promittit se fore nobis in Deū, & nos vicissim in populum suscipit. Ergo non temere Prophetæ toties inculcant hanc sententiam, quia etiam si nihil alioqui nobis desit, quod possit expeti, tamen donec certò persuasi simus Deum nobis esse Patrem & nos illi esse in populum, quicquid est fœlicitatis cedet nobis in miseriam. Sed clarius se exprimit Propheta cùm dicit, tempore illo, nempe cùm Deus Ecclesiam suam restituet, *tunc fore se in Deum cunctis cognationibus Israel.* Sic enim dispersi fuerant, vt non essent quasi vnum corpus: sed Deus promittit collectionem Ecclesiæ à qua exciderant decem Tribus, cùm defecerant ab obedientia familiæ Dauidis. Non possem nunc vltra persequi.

PRECATIO.

Da omnipotens Deus, quando manifestasti in Filio *tuo vnigenito quicquid olim gustarunt* Patres *bonitatis tuæ paternæ, & ita in solidum exhibuisti, vt nihil amplius nobis optandum sit: da inquam, vt defixi maneamus in hac fiducia, & sic adhæreamus vera fide & sinceritate etiam cordis nostro* Redēptori, *vt ab ipso expectemus omnes salutis nostræ partes: & quicquid nobis contingat, sciamus tamen nos esse beatos, modò hoc singulari priuilegio potiamur, nempe vt te inuocemus* Patrem *in eiusdem* Filii *tui nomine,* Amen.

HERI contulimus duos versus Prophetæ, vbi promittit Deus *se fore adhuc populo in Deum.* Diximus quid hæc promissio valeat. Sed posterior versus primò tempus præfigit, vt suspēsis animis Israelitæ expectent gratiam, quanuis nondum appareat. Ideo dicitur, *in tempore illo.* Postea additur, *Ero in Deum cunctis cognationibus Israel,* quia sic fuerant dissipati, vt non repræsentarent faciem populi vnius, sed essent quasi diuersæ gentes. Hîc ergo promittitur collectio populi, ita vt rursum coalescant, & sint vnum corpus sicuti ante dispersionem, Sequitur,

Ecce

23 Ecce tempestas,*sed subaudienda est nota similitudinis* כ *sicut tempestas*,Iehouæ furor,*iracundia*,egredietur tempestas sese inuoluens,super caput impiorum residebit.

Videtur ex abrupto loqui Propheta, quoniam nihil suauius hac promissione, vbi Deus pronuntiat *se fore in Patrem populo*,& continuò pòst dicit *exoriturum turbinem, qui se inuoluat,& resideat super caput impiorum*. Hæc primo intuitu non conueniunt inter se. Posset hoc transferri ad Gétes, vel ad quoslibet hostes Ecclesiæ:quia quoties Deus apparet seruator populi sui, vindicta eius sese profert, atque exerit contra reprobos. Hinc sententiæ satis frequentes: Dies vltionis meæ adest, & annus visitationis meæ: vtrunque coniungit Isaias, Dei gratiam cum vltione: & hoc est etiam aliis Prophetis familiare, vt videmus etiam misericordiam Dei non posse aliter clarè, & distinctè perspici erga fideles, nisi vbi iudicium eius conspicitur ex opposito aduersus reprobos. Posset etiam hic locus ita exponi: sed commodè poterimus ita contexere Prophetæ verba, quòd blandè studuerit allicere populum cùm offerret Dei gratiam: quia tamen videbat à maiori parte contemptum iri, sicuti heri diximus, tempestiuè nunc minari si respuerint Iudæi oblatam sibi gratiam, non posse ferri tantam ingratitudinem à Deo. Et hæc etiam docendi ratio satis trita est ac familiaris Scripturæ. Nam Deus ab vna parte sic beneuolentiam suam declarat,vt interea extimulet homines:& quoniam videt non tantùm pigros esse ac tardos. sed etiam malignos & ingratos, ideo denuntiat non cessurum illis impune si gratiam suam contempserint. Bene ergo hoc conueniet superiori doctrinæ quod nunc Propheta dicit *exorituram esse iram Dei instar procellæ tempestuosæ*:postea adiungit,*tempestas sese contorquens*, vel inuoluens,propriè sese congregans:est a גור, sed duplicatur litera ר:deinde est in התפעל. Similis ferè sententia nobis visa fuit cap. 23. sed tunc Propheta alio verbo vsus est, sicuti res ferebat. Vertunt quidam, Corruet. Nam גור significat cadere:& quadrabit etiam ille sensus,quòd procella corruet, hoc est præceps deiicietur, *vt tandem resideat super impios*.Sed prior expositio magis recepta est, & ego libenter eam amplector, quia hoc pertinet ad incutiendum terrorem, vbi tempestas dicitur fore similis turbini,quia sese contorquet atque inuoluit, ita non potest discuti. Sensus igitur erit, vindictam Dei fore exitialem omnibus reprobis. Cæterùm רשעים poterimus accipere tam de exteris, quàm de contemptoribus Dei,qui tamen iactabant eius nomen: & libenter extendo ad vtrosque,nempe ad domesticos, & exteros Dei hostes, acsi diceret Propheta nullum superesse remedium, nisi vt confugiant ad Dei misericordiam. Postea sequitur: Isa.63.4.

24 Non reuertetur,*vertunt*,furor iræ Iehouæ, donec exequatur ipsum, & donec surgere faciat, *attollat vel stabiliat*, cogitationes cordis sui: in extremo dierum intelligetis in hac re.

Confirmat proximam sententiam,& comparat iram aut vindictam Dei nũtio,vel ministro, qui mittitur vt perferat mandatum, vel etiam vt peragat quod præceptum fuerit. De verbo Dei, hoc est tam de minis quàm de promissionibus ita loquitur Isaias, Verbum meum non reuertetur ad me inane: sensus enim est quicquid promittit,aut minatur Deus nunquam suo effectu carere. nam perperam intelligunt multi verbum Dei non reuerti inane, quia fructificat. loquitur enim de ipso verbi effectu vel in salutem, vel in exitium. Sic etiam nunc Deus pronuntiat vindictam suam,postquam emissa fuerit, non redituram donec compleuerit quicquid mandatum est. Postea addit,*& donec statuerit Deus*: nam propriè ita reddi debet hoc verbum הקימו. Donec ergo statuerit,vel stabilierit Deus *cogitationes cordis sui*.Cogitationes cordis nominat decreta: sed sumitur hæc loquutio ab hominibus,& ideo est metaphorica,quoniam non competeret propriè in Deum,cogitare aut deliberare apud se. Sed quantùm ad rem ipsam spectat, nulla est ambiguitas. significat enim Propheta,vbi Deus vindictam suam emiserit,perituros omnes impios, quia ita decretum sit ab ipso Deo, cuius consilia nunquam sunt irrita. Probat igitur vindictam fore efficacem, quoniam Deus ita apud se statuerit. Sed hoc referri etiam debet ad doctrinam, quæ testimonium est cogitationum Dei. Neque enim Deus simulat cùm salutem promittit hominibus,vel denuntiat pœnas,quas meriti sunt:sed in medium producit cordis sui decreta. Ergo Propheta hîc perstringit stuporem omnium,qui putabant se posse effugere,quanuis toties audirent sese constringi tanto reatu,vt necesse foret tandem subire iudicium. Quãuis ergo hoc subinde audirent, erant surdi ad omnes monitiones: hac ratione Propheta loquitur de cogitationibus cordis Dei. tandem addit,*In extremitate dierum intelligetis*.hoc potest aptari fidelibus non minus quàm reprobis. Nam quanuis fideles amplexi fuissent Dei promissiones, atque illis innite-rentur,tamen vt certandum erat assiduè cùm grauissimis tentationibus,necesse fuit ipsos stimu- Isa.55.11.

lari & animari simul ad patiētiam. Potuit igitur hoc opportunè illis dici, *Intelligetis hoc in nouissimo dierum*, vt sit loco exhortationis: acsi diceret, Vos quidem putabitis impios fœlices, quia non statim prosiliet Deus, neque statim erumpet eius vindicta, vt fulminet contra ipsos: sed patiēter ferendo vestras miserias, tādem sentietis non frustra illis prædictum esse interitum: deinde mercedem referetis fidei & tolerantiæ vestræ, si ad extremum vsque quieti perstiteritis. Sed conuenit etiam incredulis hæc sententia, quoniam ex præsenti aspectu solebant iudicium facere. Propheta igitur deridet præposteram hanc opinionem qua se decipiunt: & dicit serò intellecturos quod nolunt percipere. Ergo si de filiis Dei exponimus hanc sententiam, erit exhortatio, vt patienter ferant sua mala, donec appareat Deus vindex. Si autem accipimus de incredulis, erit subsannatio ipsorum socordiæ, quia enim pro fabulis ducebant omnes minas, Propheta ex opposito clamat, Sapietis tandem, sed serò, nempe experientia magistra, vbi non erit amplius locus resipiscendi. Ego omittam primum versum capitis 31. quia iam expositus fuit, die illo &c. Sequitur secundus versus: *Suprà cap. 30.22.*

CAPVT TRIGESIMVM PRIMVM.

SIC dicit Iehouah, Inuenit gratiā in deserto populus qui euaserāt à gladio: proficiscendo donec quietem daret ipsi Israeli, *vel profectus est Israel, donec se ad quietem conferret.*

Quantùm ad verba spectat, verbum הלוך, quod est infinitiui modi, accipitur præteriti loco: & in eo conueniunt Interpretes. Sed quidam referunt ad Deum, quòd præfectus sit dux populo suo, donec ad quietem ipsum adduceret: & quoniam verbum להרגיעו ad quietandum ipsum, vt ita loquar, est in Hiphil, ideo videtur debere hoc Deo ascribi. Sed poterimus simplicius accipere, Donec se ad quietem conferret. postea additur nomen Israelis: & ita relatiuum vertemus, per se, non, per ipsum. *Donec* ergo *se ad quietem conferret.* Nunc veniamus ad summam doctrinæ, quam hîc tractat Propheta. Non dubium est quin reducat populo in memoriam prisca Dei beneficia, vt spem concipiant miseri exules, nec dubitent, quanuis sint quasi demersi in Chaldæa, & obruti quodam malorum diluuio, tamen Deum fore illis liberatorem. Hæc ratio est cur *deserti* fiat mentio: deinde cur etiam addat Ieremias eos *qui tunc seruati sunt elapsos fuisse à gladio*. Nam populus quanuis habitaret in regione amœna & fertili, erat tamen quasi in deserto, quantùm attinet ad patriā. Cùm ergo longè proiecti fuissent Israelitæ in alienas terras, comparantur deserto omnes illæ regiones in quibus tunc habitabant. Et similis etiam loquutio est apud Isaiam cap 40. cùm dicit, Vox clamans in deserto, Parate viam Iehouæ, rectas facite in solitudine semitas. Quid intelligit illic per desertum? nempe fœcundissimas illas regiones, Chaldæam, Assyriam, & alias vicinas, sed respectu populi ita nominat, quia exilium semper miserum ac triste est. Sic igitur hoc loco Propheta, vt erigat animos exulum ad fiduciā, dicit, Quanuis sint ablegati in regiones incognitas, tamen non obstare Deo distantiam, & quicquid aliud poterat videri contrarium eorum liberationi, quin ipsos restituat: quia olim Patres ipsorum liberauit cum essent in Ægypto. Iam quoniam poterant rursus obiicere Iudæi se esse numero paucos: deinde iugulū semper porrectum esse gladio, quoniam habitarent inter victores sæuissimos, dicit Patres ipsorum non aliter quā miraculo seruatos esse, perīde acsi erepti essēt ex media morte. Nunc tenemus Proph. cōsilium, & paucis verbis licebit complecti summam huius sententiæ, non esse metuendum, quin Deus populum suum in tempore redimat, quia notissimum sit cum liberator fuit olim populi sui, potētiam eius variis modis fuisse illustrem, imò incomprehensibilem, quando per annos 40. populum aluit in deserto, deinde exitum ipsum fuisse acsi mortui è sepulchris resurgerēt, quia facile Ægyptiis fuerit iugulare totum populum: ereptos igitur fuisse à morte, cùm adducti sunt in terram, quæ promissa fuerat Abrahæ: ergo non esse dubitādum, quin Deus mirabiliter adhuc ipsos eripiat, & eandem potentiam demonstret in ipsis liberandis, quæ olim clarè apparuerat erga ipsorum Patres. Hinc autem colligi debet vtilis doctrina, quoties desperatio obiicitur ante oculos, vel miseriæ nostræ ad eam nos solicitant, reputanda esse beneficia Dei, non tantùm quæ ipsi experti sumus, sed quæ contulit seculis omnibus erga Ecclesiam: sicuti etiam Dauid Psalmo 143. dicit hoc vnum sibi fuisse solatiū in suo mœrore, cùm & extremis malis premeretur, & ferè obrutus esset desperatione: Memor, inquit, fui dierum antiquorum. non igitur tantùm recensuit Dei beneficia, quæ ipse senserat, sed quæ audierat à Patribus, quæ legerat apud Mosem. Sic etiā Propheta nos ad memoriam beneficiorum Dei reuocat vbi videmur ab ipso esse derelicti, quia hæc vna cogitatio potest nos leuare, & attollere. hæc summa est. Iam sequitur,

Isa. 40.3. *Psal. 143.5*

3 Ab antiquo Iehouah apparuit mihi: atqui dilectione perpetua dilexi te: ideo protraham, *vel protraxi, vel extendi*, ad te clementiam.

Commu

Cōmuniter vertunt, Ideo attraxi te in clemētia: sed sensus ille est frigidus, & ineptus. Itaque non dubito, quin potius intelligat misericordiā Dei non fore euanidā, quin populū ipsum prosequatur ab anno in annū omnibus seculis. Initio versus inducit Propheta Iudæos obstrepētes, vt solēt increduli quidum repellūt Dei gratiā, volunt tamē videri hoc cum ratione facere. Priore igitur loco narratur blasphemia populi. Nec dubiū est, quin voces istæ impiæ & diabolicæ passim tunc auditæ fuerint: Ho, Deus apparuit nobis, sed è lōginquo: quemadmodū hodie quoque profani homines, dum proferimus exēpla gratiæ Dei è Lege, & Prophetis & Euāgelio, *Ho, c'est du temps iadis*: ita facetè derident quicquid testatus est vnquam Deus verbo suo quasi vetustate obsoletum. Similiter vbi terrorem illis obiicimus ex veteribus exemplis, Ho scilicet olim factū est, sed iam olim. Semper ergo redeunt ad illud diabolicū prouerbiū, *Le temps iadis*. Et illud idem exprimere voluit Ieremias, *à longinquo apparuit nobis Deus*, hoc est, tu quidē magnificè prædicas redemptionē, qua Patres liberati sunt: sed quid hoc ad nos? cur nō potius ostēdis nobis palàm quid Deus velit? & cur non profers aliquā materiā pręsentis lætitię? cur non re ipsa probas Deū nobis esse propitiū? sed tu de antiqua liberatione verba facis: & ista narratio est quasi obsoleta. Videm⁹ ergo ab initio semper homines Deo fuisse ingratos, quia quātùm in se fuit, sepelierūt Dei beneficia: neque in eo modò detecta fuit ipsorū impietas, sed quòd ludibrio fuerunt omnes veteres historię, quæ tamen monumētis proditæ sunt in nostrā salutē. Quicquid scriptum est, inquit Paulus, ad doctrinam nostram scriptum est, vt per patientiam & consolationem Scripturæ spem habeamus. Illic ostendit discendam esse nobis patientiā ab exemplis, quæ Scriptura continet, & hāc esse nobis materiā consolationis optimæ, vt foueamus spem nostrā vsque dum eripiat nos Deus ab omnibus miseriis. Quid autem profani homines? Hò, tu recitas quod scriptū est: sed hoc nimis remotum est à nobis, & longitudine temporis euanuit: antiquitas ista quid ad nos? Sed cùm proruperint Iudæi in sacrilegam hanc vocem, discamus amplecti quicquid proponitur nobis è Scriptura, dum nos inuitat Deus ad spem misericordiæ, & simul etiam hortatur ad tolerantiam: neque vnquam excidat nobis hæc blasphemia ex ore, imò ne animis quidē nostris obrepat, Deus apparuit ex longinquo. Ergo discamus execrari hanc ingratitudinem eorum, qui volunt Deum semper habere præsentē, & interea nihil tribuunt honoris veteribus eius beneficiis. Ideo respōdet Propheta, *Atqui*: nā copula ו hîc ponitur loco particulæ aduersatiuæ: quasi diceret, imò, vel, etiam. Nam posset etiam accipi pro גם, etiam *dilexi te dilectione perpetua*. Respondet igitur Deus impiis, & ostendit se, quòd semel liberator fuerit populi, non id præstitisse aliquo momentaneo impetu, sed quia id promiserat Abrahæ, quia populum ipsum adoptauerat. Quoniam ergo fœdus Dei erat perpetuum, ideo hîc refellit impiam illam calumniam, quòd Deus tantùm momēto liberaliter egerit erga populū suū, & quòd semel duntaxat illius miserias respexerit, vt succurreret: *Etiam*, inquit, *dilexi te dilectione perpetua*. Deus ergo hîc redemptionē, in qua exhibuerat insigne documentū suæ misericordiæ, ostēdit fundatā fuisse in adoptionē gratuita, quæ non tantùm vnius anni erat, sed perpetuæ durationis. Videmus ergo vt corrigat illam detestabilē populi blasphemiam, nēpe quòd adoptio causa fuisset liberationis. Et hic locus diligēter notandus est. statim enim veniūt nobis in mentē peruersæ istæ imaginationes cùm legimus, vel audimus quàm variè, & quot modis fuerit Deus misericors erga populū suū: Ho, id factū fuit olim, sed nescim⁹ an idē maneat Dei consiliū: deinde, hoc cōtulit veteri populo, sed nescimus an ad nos extēdi vel possit vel debeat. Sic diabol⁹ ingerit nobis sua astutia peruersas illas imaginationes, quæ abripiāt cursū gratię Dei, ne ad nos vsque perueniat. Ergo suffocatur Dei gratia cùm ita nos separam⁹ à Patrib⁹, & omnib⁹ eius seruis, erga quos se ita clementē pręstat. Ideo hęc doctrina apprimè vtilis est cùm Proph. ostēdit quicquid vnquā Deus bonorū cōtulit veteri populo, hoc debere trahi ad fœd⁹ gratuitū: fœdus autē illud esse æternū: & ideo non esse dubitandū, quin Deus hodie parat⁹ sit ad salutē omniū piorū. Nam manet semper idē, neque mutabilis est: deinde vult suam fidē & cōstantiā lucere in fœdere, quod pepigit cū Ecclesia. Cùm ergo fœdus Dei sit inuiolabile, neque possit collabi, etiā si cęlū & terra misceatur, ideo certò persuasi sim⁹ sēper Deū fore nobis liberatorē: quare? manet enim eius fœdus: manebit igitur eius potētia ad nos seruādos. hic est vsus huius sentētiæ. Postea sequitur cōfirmatio, *Ideo protraxi erga te clementiam*. Dixi aliter verti & exponi hunc locum: sed nihil est dilutius, quam si dicamus, Abstraxi te clemētia. Quid hoc ad perpetuitatem amoris, vel ad continuum tractum & progressum? Sed optimè conueniet alter sensus, quòd scilicet Deus protraxerit ad Israelē suā clementiā: subaudiēda est tātùm vna litera: sed hoc sensum non impedit: & tales loquēdi formæ passim alibi reperiūtur. Dicit igitur, Quia cōplexus sit Israelem amore perpetuo, *ideo se traxisse*, vel extendisse *clementiam*, quia ex quo populū eripuerat è tyrannide Pharaonis, & aluerat 40. annis in deserto, fuerat multis aliis beneficiis prosequutus. Quibus enim victoriis ipsum donauit? deinde quoties misertus est ipsius? Non destitit igitur Deus à cōtinuo tractu misericordiæ ex quo semel populo manum porrexerat. Et hoc sensu optimè dicitur traxisse clementiam, quia non tantùm vno die vel anno propitium se ostenderit Israelitis, sed per quadringentos, quingētos, sexcentos annos se eundem exhibuerit: & ita etiam optimè refellitur illa impietas populi, & blasphemia, quòd olim apparuerat Deus: imò, inquit, nisi nimis malignè supprimas mea beneficia, intelliges longos & diuturnos, & multiplices fuisse

Rom. 15. 4

progressus bonorum quæ patribus tuis contuli. Nunc tenemus genuinum sensum Prophetæ. Si quis præteritum tempus malit vertere in futurum non repugno, Ideo protraham vel extendam erga te meam clementiam: etiam ille sensus bene quadrabit. Sed vt sumantur simpliciter verba, videmus cur adiiciat Propheta Dei clementiam fuisse protractam, nempe vt Iudæis ingratitudinem suam exprobret, quòd beneficia tot seculis præstita non expendant. Sequitur,

4 Adhuc ædificabo te, & ædificaberis puella Israel: adhuc ornaberis tympanis tuis, & exibis in choros ludentium.

Hoc versu prosequitur Ieremias quod antè dixit, nempe quanuis longum esset tempus annorum 70. Deum tamen fore Ecclesiæ liberatorem. Nam poterat diuturnitas temporis extinguere populi fidem, vt fieri solet. vbi enim nihil nobis apparet præter nudum Verbum, & de die in diem repetit Deus easdem promissiones, putamus hoc esse nullius momenti: deinde cùm malum aliquod inualuit, putamus iam omnes vias Deo esse præclusas, ne possit remedium afferre: metimur eius potentiam nostro modulo. & quia serò ad nos accurrit, quia patitur hominem vel morbo, vel aliis malis diu confici, ita etiam imaginamur Deum nunquam venturum in tempore vbi diutius suspēdit suam gratiā, ac differt, quàm vellemus. Ergo Propheta hîc dicit, *adhuc ædificabo te, & ædificaberis virgo Israel*: postea, *adhuc ornaberis tuis tympanis*. Opponitur hîc gaudium mœrori, quo populus opprimendus erat in exilio, & aliqua ex parte iam oppressus erat. fuerant enim multi in exiliū abducti. Cæterùm, figuratis loquendi formis gaudium & lætitiam exprimit Ieremias *per tympana, & per choros ludentium*. Nam vbi Prophetæ denuntiant Dei vindictam, solent dicere, Cessabit omne gaudium inter vos, non ludetis amplius vel cythara, vel aliis musicis organis. Ita etiam hoc loco dicit Ieremias redituros esse ad tympana & choreas, vbi Deus ipsos restituerit in patriam. Interea non debemus torquere hoc Prophetæ testimonium ad excusandam profanam lasciuiam, qua Dei beneficia corrumpunt profani homines. neque enim possunt seruare vllam temperantiā in lætitia, sed sese proiiciunt, & ita lasciuiunt aduersus Deum. Et huc tendunt omnes choreæ, omnes sonitus tympanorum, quòd scilicet sese obstupefaciunt profani homines. Noluit igitur Propheta hanc licētiam dare populo. Nam semper memoria tenendum est quod heri dixit exituram esse vocem laudis in gaudio. per *tympana*, igitur, *& choros*, intelligit castam lætitiam, & quæ coniuncta est cum laudibus Dei, & cum sacrificio gratiarum actionis. Postea sequitur,

5 Adhuc plantabis vites in montibus Samariæ, plantabunt plantatores, *hoc est, plantabunt vinitores*, & profanabunt *id est, conferent ad vsum communem*:

Leu. 19. 23. 24. 25. חלל significat profanare: sed significat etiam accōmodare ad vsum, & sumpta est locutio ex Lege, quia non licebat comedere ex fructu vitis, nisi post annos quatuor. quia quasi præputium manebat in vite, vt fructus essent impuri. deinde primi fructus offerebantur Deo: postea quisque fruebatur suis vindemiis. Sed interea respicit Ieremias ad maledictiones quæ alibi leguntur,

Deu. 28. 29. Plantabis vineam, & alii comedēt fructum. Quid ergo intelligit his verbis? nempe regionem ad tempus sic fore desertam vt in montibus optimis & fertilissimis nullæ sint vites. Nam montes Samariæ erant vitiferi: & cùm excisæ essent illinc vites, fuit horribilis vastitas. Cùm ergo dicit Propheta, *adhuc plantabunt vineam*, significat ad tēpus deformem fore terram: sicuti cùm diceret *adhuc ædificabo te*, monebat Iudæos, vt æquis animis perferrent iudicium Dei cùm nihil conspicerent præter ruinas in tota terra. Hoc ergo significat vox *adhuc*: sed cùm promisit adhuc fore vites in mōtibus Samariæ, adiungit fructu potituros qui eas plantauerint. Hic autem est cumulus benedictonis, alioqui nihil prodesset plantare vites, vel conserere, nisi accederet hæc Dei benedictio. Nam tristius longè priuamur nostra possessione quam excoluimus, & in qua impēdimus multum laboris. Qui ergo plantauerit magna diligentia vites, deinde, qui coluerit terram, si eiicitur in exilium, vbi videt alienos potiri, hoc grauius eius animum vulnerat Ergo Propheta hîc significat certam fore Dei gratiam, quia non modò dabitur otium Iudæis cùm reuersi fuerint, ad vites plantandas, sed etiam quieti & tranquilli potiētur illo fructu. *profanabunt* igitur, hoc est, accōmodabunt in vsum suum quinto anno cùm vites fructum suum protulerint: quasi diceret, Habitabunt absque mo lestia in sua hæreditate vbi semel reuersi fuerint.

PRECATIO.

Da omnipotens Deus, quando semel testatus es, te nobis esse in Patrem per vnigenitum Filium tuum vt non tantum gustemus hanc promissionem: sed ea penitus satiemur; & in ea permaneamus constanter, donec defuncti malis omnibus, tandē perueniamus ad plenam manifestationem, vbi scilicet colliges nos in beatam illam hæreditatem, quæ fructus est æternæ tuæ adoptionis, in eodem Christo Iesu Domino nostro, Amen.

6 Quia erit dies,quo clamabunt,*sed subaudiendum est,relatiuum,* custodes in monte Ephraim,Surgite,& ascendamus Sion ad Iehouam Deum nostrum.

Propheta hîc amplificat Dei beneficium, quia non tantùm restituet Tribum Iehudah, sed
decem quoque Tribus,quæ prius abductæ fuerant in exilium. Hîc ergo promittit plenã & solidam
restitutionem Ecclesiæ. Prophetæ non semper vno modò loquuntur de liberatione populi,aliquando
restringunt suam doctrinam ad Tribum Iehudah,acsi reliqui fuissent desperati:sed
sæpius extendunt sua vaticinia ad totum populi corpus. Sic etiam hoc loco Ieremias complectitur
vnà cum Tribu Iehudah reliquas decem, & dimidiam Tribum Beniamin,quia fuerant quidam
ex Tribu Beniamin residui,& qui nunquam desciuerant à familia Dauidis. Sed solent vocare
regnum Israel decem Tribus,& regnum Iehudah designant per Tribum vnam:sic absconditur
Tribus Beniamin,quæ in duas partes erat diuisa. Sensus ergo Prophetæ est, cùm Deus redimet
populum suum, non tantùm Iudæos in patriam esse redituros, sed simul alios Israelitas,
de quibus ferè desperatum erat,quoniam longo tempore habitauerant in exilio: deinde quia reiecerant
purum & legitimum cultum Dei,poterant censeri prorsus extra corpus Ecclesiæ. nam
sua perfidia sese abdicauerant,vt indigni essent tam honorifico titulo. Sed Propheta hîc denuntiat
superiorem fore Dei gratiam malitia illa & obstinatione populi Israel. Dicit igitur *venturum
diem quo clamabunt custodes in monte Ephraim.* Per nomen Ephraim,vt satis notum est,sæpe intelliguntur
decem Tribus propter Iarobeam, qui primus illic regnauit. Sed semper notandum est,
sub vna specie cõprehendi totum genus. Ergo cùm loquitur nunc Ieremias de monte Ephraim,
intelligit omnes custodes qui locati erũt in speculis per totum regnum Israel. Sed notandæ sunt
antitheses,quia Iarobeã intercluserat aditum Israelitis,nè ascenderent Ierosolymam. Timebat
enim ne illic audirent de perpetuo Dei fœdere,quod pepigerat cum Dauide,& eius posteris.sibi
malè conscius erat,quòd acquisierat sibi regnum malis artibus. Deus quidem iusserat illum vngi
in Regem per manum Prophetæ sui: sed non sequitur, quòd ad ipsum spectat,iustè regnasse.
Rectè Deus voluit vlcisci Recabeam,& simul etiam pœnas exigere de toto populo:perfidus ve- 1.Reg.12.
rò ille qui fuerat author defectionis cùm vellet stabilire regnum apud posteros, vetuit ne quis 29.30.31.
Ierosolymam ascenderet: & ideo extruxit templa & altaria in Dan & Bethel. Quamobrem
Propheta Hoseas conqueritur, quòd obsiderent omnes vias instar latronum. iugulaban- Hos.6.9.
tur enim multi cùm ascenderent Ierosolymam ad offerenda Deo sacrificia: alii diripiebantur,
& remittebantur domum. Hęc igitur antithesis est digna notatu cùm dicit Propheta, *Adhuc clamabunt
custodes in monte Ephraim, Surgite, ascendamus in Sion ad Deum nostrum.* Nam quanuis in
speciem tantùm desererent posteros Dauidis, simul tamen abnegabant verum & purũ Dei cultum:
& fuit adulterina illa religio,quam sequuti sunt,authore Iarobeam,quia oportuit tãtùm v-
no in loco offerri Deo sacrificia,sicuti in Lege sæpius repetitur,Tu venies ad locum,quem Do- Deu.12.26.
minus Deus tuus elegerit. Ipsi autem contempto loco, quem Deus sibi destinauerat, erexerant & 17.8.
alibi altaria. Totus igitur ille cultus fuit mera superstitio:& quanuis cumularent multa sacrificia,
nihil tamen aliud quam prouocabant iram Dei, quia nihil fas est tentare præter regulam in
Lege præscriptam. Ideo dicit Propheta, *Clamabunt custodes surgite,ascendamus in Sion,* hoc est,non
erit tale dissidium in populo quale prius fuit. nam pauci Deum ritè coluerunt in Templo quod
extructum erat ipsius iussu. Alii autem sese prostituerunt multis superstitionibus. nunc igitur
iterum coalescent in vnum corpus. Denique hîc promittit Ieremias redituros omnes filios Abrahæ
in fraternum consensum,& vinculum fore docet, vnitatem fidei, quia scilicet vnanimes
erunt in offerendis sacrificiis,nec finget sibi quisque Deum proprium. Est autem locus hic apprimè
vtilis,quia hinc colligimus quisnam sit verus Ecclesiæ status,vbi scilicet consentiunt omnes
in vnam fidem. sed simul videndum est vbi fundata sit illa fides. Papistæ quidem gloriantur de
suo cõsensu, sed interea prætermittunt quod debebat tenere primum gradum, nempe vt omnes
in Deum vnum respiciant,quemadmodùm edocti sunt eius verbo. Ergo Propheta hîc nominat
montem Sion,qui electus fuerat diuinitus,vt ostẽdat non aliam vnitatem Deo placere, nisi dum
homines simul à minimo vsque ad maximum obtemperant eius verbo, neque sequuntur suas imaginationes,
sed amplectuntur quod ille docet ac præscribit in Lege sua. hæc summa est huius
loci. Vocant igitur Israelitæ *Deum suum,* à quo prius sceleratè defecerant. Sequitur,

7 Quia sic dicit Iehouah,Exultate propter Iacob in lætitia,*vel cum Iacob:nam* ל *potest vtroque modo accipi,* & iubilate in capite Gẽtium:promulgate,laudate,& dicite,Serua Iehouah populum tuum,reliquias Israel.

Confirmat Propheta sentẽtiam quam exposuimus:& necessarium fuit hoc addere,quia res

erat ferè incredibilis. pluribus ergo verbis eam prosequitur. *Sic dicit* Iehouah: præfatur hoc modo, quemadmodum sæpe admonui, vt doctrina plus obtineat ponderis. Nihil quidem vnquam protulit Ieremias nisi quod didicerat ex ore Dei, & reuelatione Spiritus: sed opus fuit disertè interdum id testatum facere propter auditores. iubet autem *eos exultare lætitia, & iubilare*. Notandum est, hoc vaticinium fuisse prolatum cùm iam non procul abesset extrema & populi, & Vrbis, & Templi clades: sed voluit Propheta mortuos, vt ita loquar, consolari in sepulchris, vt patienter expectarent liberationem promissam, & certò statuerent nihilo difficilius esse Deo suscitare mortuos, quàm ægrotos sanare. Ergo hæc prophetia habuit suum vsum cùm tracti essent in exilium Iudæi, & miserè dispersi, vt nulla spes esset liberationis. Sed quô efficacius penetret doctrina in ipsorum animos, hortatur eos ad lætitiam, & ad iubilum, & cantica: neque ipsos modò, sed etiam alienigenas. Etsi enim paulò pòst patebit non fuisse commune incredulis gaudium: videtur tamen Propheta sermonem data opera ad extraneos dirigere, vt pudeat ipsos Iudæos non amplecti oblatam sibi promissionem. Quid enim dicit Propheta? *Vos gentes exteræ iubilate propter* Iacob: quid interea faciet Iacob ipse? Nunc ergo videmus quorsum spectet hæc Prophetæ vehementia dum iubet omnes lætari propter populi redemptionem, nempe vt non tantùm hoc vaticinium solatii aliquid afferret miseris exulibus, sed vt in media morte sentirent se victuros coram Deo, modò ne desperarent. Denique non tantùm mitigare ipsorum tristitiam voluit, sed condire spirituali gaudio, vt non desinerent bene sperare, & ita erectis animis stare: & hilariter, non tantùm patienter ferre suas calamitates, quoniam Deus promitteret se fore illis propitium. Hæc ratio est cur iubeat *& exultare gaudio, & iubilare*. adiungit, *in capite gentium*. Posset accipi hæc locutio acsi dixisset Propheta gentes fore ita contemptibiles, vt liberè possint illis insultare filii Dei. sed simplicius interpretor, quòd iubeat Propheta *exultare in capite gentium* acsi dixisset palàm, ita vt gaudium vestrum omnibus perspectum sit. Quanuis enim benè sperarent Iudæi de reditu, vix tamen ausi fuissent signum aliquod fiduciæ suæ dare, quoniam hoc modo exacerbassent animos hostium suorum. Ergo oportuit prorsus iacere tacitos, & quasi exanimes. Nunc Propheta opponit manifestum hoc gaudium timori qui penè cogebat Iudæos obmutescere, ita vt neque gestu neque verbis auderent proferre quod didicerant à sanctis Dei seruis. Denique significat Propheta liberationem fore ita splendidam, vt Iudæi metuere non debeant quicquam periculi vbi prædicabunt quasi plenis buccis Dei beneficium. Hoc videtur notare per *caput gentium*. Postea adiungit, *Publicate, laudate, & dicite, Serua*. Hoc ad fideles propriè spectat, quia scimus non posse Deum inuocari ab incredulis. Fides enim sola nobis aperit ianuam: & non potest vlla esse legitima precatio, nisi quæ ex fide nascitur. Ergo compellat hîc filios Dei Propheta cùm dicit, *Promulgate, laudate*. Et certè quanuis omnes impii conuicti fuerint certa experientia de admirabili Dei virtute, nullus tamen inter ipsos potuit esse gratiæ Dei præco. Hoc ergo munus propriè iniungitur fidelibus, vt celebrent Dei gratiam. Et adiungitur etiam gratiarum actio, acsi diceret Propheta non posse ritè promulgari Dei gratiam, nisi laudetur eius bonitas, & offeratur sacrificium laudis. Sed hortatur simul ad precandum. Vnde colligimus, promissionibus Dei sic debere nos animari ad fiduciam, vt tamen non torpeamus. Nam multi sese exhilarant cùm audiunt lætum aliquem nuntium: sed hæc lætitia parit in ipsis securitatem: ita fit vt fides suffocata sit, nec proferat suos fructus. Nam præcipuum fidei exercitium est inuocatio Dei: qui autem securi sunt quia non cogitant de vllis periculis, ideo non confugiunt ad Deum, & ita prætermittunt officium illud pietatis, in quo præcipuè debebant sese exercere. Propheta igitur hîc admonet sic laudandum esse Deum, vt tamen simul precentur fideles. Summa est, cùm Deus promittit se nobis fore propitium, suppetere nobis satis amplam materiam gaudii. Contenti igitur simus nudo Dei verbo cùm affirmat se nobis fore in Patrem, & cùm promittit salutem nostram sibi curæ fore. Sed interea, quemadmodum dixi, lætitia non debet reddere nos securos, vt fides otiosa iaceat, sed debet potius nos stimulare ad preces. Hoc igitur verum est ac spirituale gaudiũ, quod concipimus ex verbo Dei, cùm alacres sumus ad precandum: frigus autem ac securitas signum est non fidei, sed socordiæ: & promissiones Dei nunquam verè in nobis efficaces sunt vt par est, nisi cùm accenditur animus noster ad studium, imò ad feruorem precandi. Hæc igitur ratio est cur Propheta postquam iussit fideles laudare & celebrare Dei gratiam, simul addat precationem. *Dicite, Serua* Iehouah *populum tuum*. Ergo sic oportuit illos lætari, vt soliciti essent de restitutione Ecclesiæ. Et nunc etiam quoties Deus affulget nobis cum testimonio gratiæ suæ sic nos exhilarari conuenit, vt interea non omittamus illud primum fidei exercitium, nempe precationẽ. Interea addit *reliquias Israel*, quia oportuit impleri quod prædictum fuerat ab Isaia, Si populus tuus fuerit sicut arena maris, reliquiæ
Isa.10.22 tãtùm saluæ fiẽt. Quãuis ergo Proph. loquutus fuerit generaliter de omnibus posteris Abrahæ, & cõprehẽderit decẽ Tribus, tamẽ hîc per modũ correctionis nominat *reliquias* vel residuũ Israel, ne despérẽt fideles vbi videbũt vix decimũ, aut quinquagesimũ etiã quenque redire ab exilio. Scimus enim præ ingenti multitudine paucos reuersos fuisse in patriã. Ergo hîc posuit *reliquias Israel*, vt fideles non abiicerẽt spẽ in posterũ tẽpus, quãuis non statim restitueret Deus totã suam Ecclesiam.

Ecclesiam. Deinde oportuit etiam hypocritas deiici ab inani cõfidentia, qua turgebant. Solebãt enim arripere quicquid Deus promittebat per seruos suos. Ergo Ieremias ipsos exclusit, vt scirent ad se nihil spectare hanc promissionem, quemadmodum etiam Paulus multis verbis insistit in hac causa: & optimus est interpres huius loci, & similium cùm dicit Deum nunquam sic obstrictum fuisse populo Israelitico, quin potuerit liberè eiicere quos volebat, vt tantùm reliquiæ incolumes manerent. Vocat autem reliquias illas gratiæ, quoniam non alia ratione seruatæ sint, quàm mera & gratuita bonitate Dei. Et hæc doctrina etiam debet accommodari ad tempus nostrum. Nam minimè sperandum est, vt Deus ita constituat in mundo suam Ecclesiam, vt omnes ad vnum Spiritu eius regeniti consentiant in veram pietatem: sed colliget vndique Ecclesiam suam, sic tamen vt semper appareat gratuita eius misericordia, quoniam erunt reliquiæ duntaxat. Sequitur, Rom. 9.27. & 11.5.7

8 Ecce ego reducens ipsos è terra Aquilonis, & congregabo eos ex lateribus terræ: in ipsis erunt cæcus, & claudus, prægnans, & puerpera simul: cœtus magnus reuertentur huc.

Confirmat rursus Propheta eandem sententiam, sed cùm amplificatione. Neque enim tantùm præfatur, hoc oraculum profectum esse à Deo, sed vt oratio sit vehementior, inducit ipsum Deum loquentem, *Ecce ego*, inquit, *reducam eos è terra Aquilonis*. Nam Babylon erat Septentrionalis respectu Iudææ, vt satis notum est. Et quoties loquuntur Prophetæ de redemptione populi, semper nominant Aquilonem: sicuti etiam cùm minantur populo, dicunt exercitum venturum, vel calamitatem ab Aquilone. Prius redempti fuerant à meridie. nam talis erat situs AEgypti. Nunc autem Propheta significat Deum instructum esse potentia ad ipsos iterum liberandos è terra Septentrionis. Postea adiungit, *Et congregabo eos ex lateribus terræ*. Per latera intelligit extremas plagas, vel angulos, vt ita loquar: quasi diceret, dispersionem non præcludere viam Deo, quin populum suum colligeret. Et eadem ferè promissio legitur apud Mosen, quanquam aliis verbis, Deuter. 30. capite, Si dispersus fueris per quatuor mundi cardines, ego tamen inde te colligam: illic significat Deus locorum distantiam non fore obstaculo, quò minus simulatque aduenerit opportunum tẽpus, Ecclesiam suam rursus colligat ex dissipatione. Ergo videmus quid intelligat Propheta noster per *latera terræ*. Vult enim occurrere dubitationi, quæ constringere poterat populi animos, cùm quisque videret corpus lacerum, & deforme. He, quî fieri potest, vt iterum coalescamus? Ergo Propheta vt medeatur huic dubitationi dicit Deum adfore, vt populum rursus congreget, non tantùm ab vno angulo, sed ab omnibus extremis terrę plagis. Postea alio genere loquendi ostendit nullum impedimentum tam validum fore, quod non superetur Dei potẽtia, vbi volet populum suum redimere, *Cæcus*, inquit, *& claudus, prægnans & puerpera venient*. Cæcus non potest mouere pedem, quin possit impingere vel cadere. Ergo cæci ad iter faciendum minimè idonei sunt, quia nulla via illis aperta est: claudi autem vbi via ostẽsa est, non possunt progredi. Deus autem promittit talem fore liberationem, vt claudi etiam & cæci futuri sint eius participes. Adiungit *prægnantes, & puerperas*. Grauida mulier propter vteri pondus non potest longum iter suscipere: puerpera autem vix audet egredi ex lecto, quia debilitata est ex partu, deinde ex fluxu sanguinis. Deus autem promittit communem fore reditum & mulieribus grauidis & puerperis: acsi diceret non esse metuendum, quin Deus restituat suam Ecclesiam, quia virtus eius superior erit omnibus mundi impedimentis, vt confirmet debiles, vt dirigat cæcos, vt sustineat claudos, vt confirmet grauidas & puerperas. Etsi autem Propheta hunc sermonem direxit ad veterem populum, continet tamen perpetuam doctrinam. Nam hinc colligimus, præposterè facere eos qui æstimant Dei gratiam ex præsenti statu. Atqui hoc vitium ferè ingenitum est nobis à natura, & occupat sensus omnes nostros: hinc tanta diffidentia: & hinc fit etiam, vt omnes Dei promissiones apud nos frigeant, vel saltem careant iusta æstimatione. Nam cùm Deus aliquid promittit, circunspicimus quomodo fieri possit: & si mẽtes nostræ non comprehendunt modum & rationem, repudiamus quicquid profectum est ex ore Dei. Ergo assuescamus huic propheticæ doctrinæ: & cùm videtur Deus promittere quod omnem fidem superat, imò quod minimè consentaneum nobis videtur, occurrat nobis hæc doctrina, quæ sit vice correctionis ad subigendas illas prauas cogitationes, ne præoccupati falso illo & præpostero iudicio, iniuriam faciamus Dei potentiæ. Ergo si salus quam Deus nobis promittit est incredibilis, quo ad sensum nostrum, meminerimus in eius manu esse positum, vt cæci videant, claudi ambulent, grauida & puerpera iter faciant, quia superabit sua virtute quicquid erit obstaculorum, ita vt sentiamus fidem nostram victricem, modò discamus inniti Dei promissionibus, & firmi in illis manere. Nunc intelligimus quisnam sit huius vaticinii vsus. Postea adiungit, Deut. 30.4.

9 Cùm fletu venient,& in precationibus, *vel miserationibus*,adducam eos,deducam ad fluuios aquarum,in viam rectam, vbi non impingent, *non impingent in ea , ad verbum , sed* בה *debet resolui in relatiuum* : quoniam ero Israeli in Patrem,& Ephraim primogenitus meus ipse.

Prosequitur adhuc Propheta superiorem doctrinam,sed adiungit,quàuis cum fletu profecti sint in exilium,tamen id non fore impedimento, quò minus ipsos Deus iterum in patriam reducat. Nam aduersatiuè accipio principiũ huius versus, *in fletu venient*:quidam exponunt fletũ pro vehementia gaudii. nam gaudiũ sicuti dolor aliquando lachrymas elicit. Existimant igitur quidam hunc esse sensum Prophetæ,tantã fore populi lætitiã in reditu,vt lachrymæ ipsis defluãt ex
Psal. 126.6 oculis. Sed potius existimo Prophetam docere quod postea repetitum fuit in Psalmo, Euntes ibant & flebant,venientes autem venient cùm exultatione gestantes manipulos suos. Comparat enim Propheta sationi populi exilium,quia nisi granum quod proiicitur in terram mortuũ fuerit,manet aridum,& non germinat. interitus ergo grani causa est productionis. Sic etiam oportuit populum exilio ita proiici in terram,vt illa calamitas esset species interitus. Dicit autem Iudæos cùm proiicerent semen, hoc est, cum traherentur in exilium mortificandi illa Dei ferula, *venisse cum fletu*: postea autem reuersos fuisse cum lætitia in messe, cùm scilicet data illis fuit redeundi libertas. Sic etiam Propheta de Iudæis aduersatiuè loquitur, meo iudicio: vt subaudiatur particula, *quamuis*, postea, *in precationibus*, vel, in miserationib⁹ *adducam eos* תחנונים,quod ferè semper legitur in numero plurali,significat precationes,sed nescio an sensus ille conueniat præ-
Zach.7.9 senti loco:& apud Zachariam,quia coniungitur hoc nomẽ cum gratia,nec potest illic secus exponi, quàm de misericordia, potius inclino in hanc sententiam , nempe fletum populi non fore obstaculo,quò minus tandem Deus eius misertus,fletum & lachrymas cõuertat in risum & gaudium. Si quis tamen malit vertere precationes, sensus non erit adeò absurdus, quòd scilicet vbi incœperint supplices agnoscere peccata sua,& confugere ad Dei misericordiam,tunc venturum tempus lætitiæ . Sed fletus tunc restringi debebit ad dolorem cæcum , quia Iudæi nondum subacti fuerant,vt se Deo subiicerent,vt humiliarentur,& vt resipiscerent. Fletus ergo accipiendus erit in malam partem pro dolore illo , qui mixtus erat contumaciæ, cùm fremerent aduersus Deum:precationes autem accipiet Propheta pro signo resipiscẽtiæ,quòd scilicet vbi Iudæi multis & diuturnis malis verè conuicti fuerint,tunc incipient confugere ad Dei misericordiam. Sed videtur potius opponere Dei miserationes tristitiæ,qua constricti fuerant Iudæi,cùm Deus absconderet illis suam gratiam. Addit, *Adducam eos ad fontes aquarum*,quemadmodum etiam dicitur
Psal.84.7 in alio Psalmo,quòd reperient fontes & puteos in itinere. Iter enim futurum erat Iudæis per desertum,& per steriles arenas:ita putabant se esse in alio mundo cùm agerent in Chaldæa. Tenebant enim memoria quam vasta esset illa solitudo, per quam transierant. Hinc ergo desperatio, vt non admitterent vllum solatium quoties Prophetæ ipsos hortabantur ad bene sperandum. Ergo promittit Deus se fore illis ducem itineris, ita vt non indigeant aqua in squalido deserto & arido. Et videmus Prophetam multis figuris vnum & idem semper velle , nempe quæcunque obstacula nobis occurrent, quominus gustemus Dei bonitatem , & amplectamur promissiones salutis nostræ, fore euanida, si reputemus immensam Dei potentiam. *Deducam* ergo *eos per fontem aquarum*:deinde *per viam rectam in qua non impingent*,quemadmodum dicitur quadrage-
Isa.40.3 simo capite Isaiæ, Vox clamans in deserto, Parate viam Iehouæ,rectas facite semitas Dei nostri: omnis vallis exaltetur,& mons humilietur,vt sint aspera in plana,& obliqua vel tortuosa in vias rectas. Videmus ergo vt conueniant inter se hæc vaticinia , & debeant referri in eundem finem, Deum scilicet fore superiorem omnibus impedimentis cùm volet seruare Ecclesiam suam,quia vtcunque conspirent omnia elementa aduersus salutem piorum , Deus tamen poterit vno flatu discutere omnia,& altissimos quosque montes qui occurrent deiicere,& dare fluuios per desertum,& terram aridam,& ita quicquid videtur contrarium esse saluti Ecclesiæ poterit cogere in suum obsequium. Postea adiũgit, *Quia ero Israeli in patrem, & Ephraim primogenitus meus ipse*, vel erit,nam הוא accipitur loco verbi,vt satis notum est. Hìc causam & quasi fontem demonstrat Ieremias liberationis,de qua hactenus disseruit,nempe quia Deus se reconciliabit populo. Significat autem simul causam exilii,& omnium malorum hanc fuisse,& fore quòd Deum prouocauerant suis sceleribus. Deus quidem adoptauerat sibi populum illum in persona Abrahæ,sed significat Propheta quandam interruptionem cùm dicit, Ero,non quòd abolitum fuerit vnquam fœdus Dei. Fuit igitur semper Pater Ecclesiæ suæ,sed non apparuit effectus huius adoptionis:& quantùm attinet ad speciem externam, potuit videri populus quasi reiectus, sicuti etiam dictum
Hos.2.23 fuit aliis locis:quò etiam spectat illud Hoseæ capite secundo, Dicam non cõsequutæ misericordiam,tu consequuta es misericordiam:dicam non dilecto,tu es dilectus populus. nam nihil aliud potuit statui de Iudæis cùm expulsi essent è sua hæreditate,nisi prorsus esse alienos à Deo. Tunc ergo

ergo non fuit illis Patèr,hoc eſt,non apparuit:quia non cõprobauit ſe Patrem eſſe re ipſa,& experiméto. Ergo cœpit eſſe in Patrem cùm populus reuerſus eſt in patriam,quia refulſit Dei gratia, quæ ad tempus quodammodo extincta fuerat.

PRECATIO.

Da omnipotens Deus, quando toties dignatus es recipere in gratiam veterem populum tuum, quamuis eius obſtinata malitia vſque ad extremum prouocatus, vt etiam hodie miserearis noſtri, & quamuis digniſſimi ſimus æterno interitu, tamen vt nobis manum porrigas, & affulgeas cum teſtimonio gratiæ tuæ, vt poſſimus hilari animo te inuocare Patrem, & bene ſperare ſemper de tua miſericordia, donec colligamur in regnum illud, vbi tibi in ſolidum reddemus ſacrificium laudis, & nobis gratulabimur quum potiti fuerimus æterna illa vita, quæ parta nobis fuit ſanguine vnigeniti Filij tui, Amen.

HERI expoſuimus quomodo cœpit Deus *eſſe pater Iſraeli* cùm reduxit illum ab exilio. durauit quidem ipſius Dei reſpectu adoptio, quemadmodum dictum fuit, ſed quò ad opinionem hominum erat abolita. Cœpit igitur de integro ita colligere populum ſuum, vt omnes effectu ipſo cognoſcerent ipſum eſſe Patrem. Adiungit poſtea *Ephraim ſibi fore primogenitum*. minimè dubium eſt, quin per ſynecdochen Ephraim hîc ſumatur pro toto populo. neque hîc Propheta diſcernit inter duo regna, ſed complectitur etiam Tribum Iehudah ſub nomine Ephraim, vt multis locis hoc ſatis receptum eſt. Sed tamen hoc obſeruare conuenit, aliquando Ephraim ſumi pro omnibus poſteris Abrahæ, aliquando pro regno Iſrael, & ita etiam ſynecdochica eſt locutio: aliquando propriè accipitur pro ipſa Tribu. vbi autem diſtinguitur regnum Iehudah à regno Iſrael, tunc Ephraim comprehẽdit decem Tribus. Sed hoc loco Propheta noluit ponere diſcrimen inter Tribum Iehudah, & alias decem Tribus: quia hoc eſſet abſurdum, Ephraim primogenitum vocari. ſcimus enim reiectum fuiſſe Ephraim reſpectu Dauidis, quemadmodum dicitur Pſalmo 78. & deteſtatus eſt Deus Tribum Ioſeph, & tabernacula Ephraim reiecit: elegit Tribum Iehudah quam dilexit: illic fit comparatio inter regnum Iehudah, quod Deus ipſe erexerat addita promiſſione, & inter regnum Iarobeam, quod erat quaſi adulterinum. illa enim defectio à familia Dauidis abruperat corpus Eccleſiæ, ita vt eſſet quaſi mutilum. Hac ratione dicitur reprobatus fuiſſe Ephraim, quia ſcilicet Deus ſolum Dauidem, & eius poſteros paterno fauore amplexus eſt: & de tota illa familia dictum fuit, Ipſe inuocabit me, Pater meus tu: ego viciſſim dicam, Tu es filius meus. Hoc igitur loco Propheta generaliter de populo ipſo loquitur, quaſi diceret fuiſſe illud diſcrimen temporale cùm decem Tribus crearunt ſibi proprium Regem: nunc verò fore vnicum populũ, ita vt Ephraim nihil amplius differat à Iehudah. Hoc eodem ſenſu dicitur Hoſeæ 11. capite, Cùm puer eſſet Iſrael dilexi eum, & ex Ægypto vocaui filium meum: illic nominat Propheta Iſraelem, tamen non deſignat ſolas decem Tribus: ſed conſtituit in primo gradu Dauidem cum ſuis poſteris. Siquidem Prophetæ dum vaticinãtur de reſtitutione Eccleſiæ, oculos ſuos dirigunt ad primam vnitatem, quam Deus ſtatuerat in populo illo. nam ille erat genuinus ſtatus, vt colerent fraternam ſocietatem inter ſe Tribus duodecim. Nunc ergo tenemus cur Propheta dicat *Ephraim eſſe primogenitum Dei*. Sed poſſet hîc quæri, quorum reſpectu ita vocetur: nam probabile eſt alios eſſe filios Deo, ſi Ephraim inter ipſos eſt primogenitus. Sed ratio illa non ſatis firma eſt: dicitur enim Maria peperiſſe filium ſuum primogenitũ, qui tamen fuit vnicus. alibi vocatur Chriſtus primogenitus reſpectu omnium fidelium, Vt eſſet primogenitus inter multos fratres. ſed Maria vnicum duntaxat filium peperit. Ergo nomen primogeniti non demonſtrat alios deinde ſequi, ſecundum, & tertium ſuo ordine, ſed poſſemus dicere Ephraim vocari Dei primogenitum, Gentium reſpectu, quæ tandem conſortes fuerunt gratuitæ adoptionis. ſumus enim filii Abrahæ, quia inſiti ſumus per fidem in electum populum. ſed illa etiam ſolutio videtur mihi arguta potius quàm ſolida. Simpliciter igitur ita interpretor, Ephraĩ vocari primogenitũ, quia poſthabitis cunctis Gentibus, Deus populũ illum dignatus fuerit eligere. Hoc ergo pertinet ad ſingulare priuilegium ſeminis Abrahæ: quia cùm vnum eſſet humanum genus, Deus ſibi Abraham & eius poſteros voluit eligere & adoptare. Nunc ſequitur,

Pſal. 78. 67 68

Pſal. 89. 27

Hoſ. 11. 1.

Mat. 1. 25.

Rom. 8. 29.

10 Audite ſermonem Iehouæ Gentes, & annuntiate in inſulis è longinquo, & dicite, Qui diſperſit Iſrael congregabit eum, & cuſtodiet tanquam paſtor gregem ſuum.

Pluribus verbis insistit Propheta in testanda redemptone, quæ erat omnium opinione incredibilis, præsertim cùm tot anni iam elapsi essent. fuit enim quasi ætas humanæ vitæ, cùm populus demersus esset in Chaldæa tanquã in sepulchro per septuaginta annos. Diuturnitas igitur ipsa potuit spem reditus præcidere: ideo non mirum est si Propheta noster ita magnificè prædicet reditum populi. Exclamat igitur, *Audite Gentes sermonem Iehoua*: deinde quasi Dei mandato mitteret huc atque illuc præcones ad promulgandã illam gratiã, *Ite*, inquit, *& annuntiate per insulas remotas*. His autem verbis significat liberationem populi fore insigne documentum potentiæ Dei, quod celebretur per omnes populos. nisi hoc fuisset dictum, spes populi sua debilitate fluxisset, ac redacta esset quasi in nihilum. Sed cùm haberet vaticinium Ieremiæ de memorabili Dei gratia, hæc non vulgaris erat cõsolatio, Deum scilicet ita fore populi redemptorem, vt virtutem suam exereret quæ conspicua foret etiam remotis gentibus, imò cuius fama perueniret vsque ad regiones longinquas. nam per Insulas Prophetæ significant regiones transmarinas: ita Iudæis Italia, Hispania, Græcia, Gallia fuerunt insulæ. Ergo insulas remotas hîc Propheta vocat omnes plagas mundi, quæ procul distabant à Iudæa, & quæ erant etiam trãsmarinæ. Postea adiungit, *Qui dispersit Israelem congregabit eum*. Hæc sententia confirmat spem liberationis: quoniam Deus potuit facilè redimere populum suum, cùm scilicet exilium illud pœna esset inflicta eius manu. Si Chaldæi adepti fuissent victoriã proprio marte, poterat coniicere populus actum esse de salute sua. Deus ergo hîc populum hortatur ad bene sperandũ, quia possit sanare plagas quas ipse inflixit: quasi diceret, Ego sum qui vos expuli in exilium, an ego non potero vos reducere? si tracti essetis hostium virtute, nũc iaceretis absque fiducia salutis: sed cùm nihil vobis acciderit nisi iusto meo iudicio, misericordia afferet remedium omnibus malis vestris. Colligit ergo Deus sibi facilem fore liberationem, quoniam Chaldæi non quicquam consecuti sint propria virtute, sed quãtum ipsis permisit cùm vellet castigare populum suum. Ratiocinatur igitur à contrariis, quòd si dispersit, poterit ipse cõgregare. nam si arbitrio vel libidine hominũ dispersi fuissent Israelitæ, poterat videri eorum salus esse extra Dei manum: sed cùm castigasset, poterat, sicuti nuper dicebam, plagas manu sua inflictas sanare. Hinc autem colligitur vtilis doctrina: quia Propheta inuitat populum ad resipiscentiam vbi admonet Deum fuisse qui dispersit: nisi enim hoc cognitum fuisset, ac persuasum, non poterat confugere miser ille populus ad Dei misericordiã, nec poterat in ipsum respicere, nec adiicere animum ad fiduciam liberationis. necesse igitur fuit pœnitentiam ordine præcedere, vt posset amplecti populus oblatam sibi salutem. Hæc ratio est cur dicat Propheta *Deum fuisse qui dispersit Israelem*. Ratiocinatur quidem, vt dixi, à cõtrariis: sed non dubium est quin hæc sententia exhortationem contineat, de qua nunc tracto, vt scilicet populus sentiat se iustas pœnas dedisse: quoniam non fortuitò, neque libidine hostium, sed iusto Dei iudicio in exilium fuerit eiectus. Sequitur, *Et custodiet tanquam pastor gregem suum*. Propheta his verbis docet nõ momentaneã fore Dei gratiam, sed liberationem fore initium continuæ salutis vsque ad finem. & hoc cognitu valde necessarium est. quid enim prodesset nobis, semel fuisse à Deo redemptos? nam hoc modo salus nostra esset euanida. Sed cùm audimus in hunc finem nos liberari à Deo ex tyrannide hostium, vt prosequatur erga nos suam gratiam, & sit perpetuus custos, & pastor noster: hęc solida est materia fiduciæ. Hæc igitur ratio est cur Propheta postquam de redemptione populi disseruit, simul adiungat *Deum fore pastorem*, nempe vt populum perpetuò conseruet. Sequitur,

11 Quia redimet Iehouah Iacob, & redimetè manu, *est quidem aliud verbum, sed idem significant* גאל *&* פדה *redemit è manu*, potentis, *uel robusti*, præ ipso.

Prosequitur eandem doctrinam: prius ostendit non fore difficile aut laboriosum Deo, populum suum redimere: nunc dicit, *Ipse ergo Iehoua populum suum redimet, & redimet è manu potentioris*. Rursus occurrit dubitationi Ieremias, quæ poterat deiicere animos piorum. nam semper hæc cogitatio versata fuit ante ipsorum oculos, Quomodo nos redimeret Deus? nam potuit compescere Chaldæos: atqui dominantur nunc in toto Oriente: hæc monarchia est veluti gurges, quo absorptus fuit totus orbis noster. cùm ergo eò vsque extulerit Deus Chaldaicam potentiã, sumus desperati. poterant ergo dum conferrent cum omnibus remediis malum illud, animos despondere. Sed Propheta hîc confirmat quod nuper dixerat, Deum scilicet fore potentiorem Chaldæis, & omnibus aliis hostibus: acsi diceret, Quanuis robusti sint hostes vestri, & sitis oues in faucibus luporum, tamen nihil Deum impediet, quò minus vos redimat. Et in hunc finem sæpe Deus apud Prophetas suos dicit, Gratis vænundati estis, & absque pretio redimemini: quasi

Psal.52.3. diceret, Ego non sum obstrictus Chaldæis: neque enim vos vendidi quasi mihi certa sit cum illis pactio: sed vendidi vos propter peccata vestra: quantùm ad ipsos, nullo pretio me obligarunt: ideo ne quid vos terreat, quasi me inuito possint obstare vestræ liberationi. quare? nihil enim est penes ipsos iuris: itaque modò tantùm detis gratiæ meæ locum, hoc robur quod est tam formidabile,

dabile,hostium vestrorum nihil morabitur vestram redemptionem. Hæc ratio est cur exprimat Chaldæos potentiores ac robustos esse præ Israelitis. Et hæc etiã doctrina non parum vtilis hodie nobis est:quia si respicimus quantæ sint vires hostium nostrorum,statim obruet animos nostros desperatio:sed succurrat nobis hæc promissio, vbi testatur Deus se ita fore liberatorẽ populi sui,vt potentia hominum nihil obstet,neque moretur opus eius. Sequitur,

12 Et venient,& laudabunt in excelso Sion,& confluent ad beneficentiam Iehouæ,ad triticum, & ad vinum, & ad oleum, & ad gregem pecudum,*ad verbum,filios ouium,*& armenti,*vel pecoris:distinguit oues, & arietes à bobus , & vaccis ,* & erit anima eorum quasi hortus irriguus, & non adiicient ad dolendum,*vel lugendum,*amplius.

Dicit venturos,*vt canant laudes in excelso Sion,*quibus verbis promittit Ieremias Templi restitutionem: & alioqui reditus in patriam Iudæis non erat magni momenti,imò vtilius illis fuisset manere in Chaldæa, si tantùm attenti fuissent ad quietem, ad opes, ad delicias. scimus enim quanta fuerit & fœcunditas,& amœnitas Chaldææ. Ergo quãtùm attinet ad vsum terrestris & caducæ vitæ,commodior erat Iudæis illa habitatio : sed reditus in patriam maximè expetendus fuit,vt separati essent à profanis gentibus,& purè Deum colerent,& sic habitarent in hæreditate promissa, vt interea essent in mundo peregrini, & respicerent ad cælestem quietem. Ergo quicquid hactenus dictum fuit de populi reditu, fuisset frigidum , nisi addita fuisset promissio de restituendo Dei cultu. Et simul ad gratitudinem Israelitas hortatur cùm finem demonstrat liberationis,nempe *vt canant laudes in excelso Sion.* Scimus quidem Templum fuisse conditum in summitate illius collis : sed Propheta excelsum nominat, quoniam libera fuit gratiarum actio postquam reuersi sunt Iudæi in patriam.cùm enim agerent in exilio fuerunt tanquam muti. Ideo dicitur in Psalmo, Quomodo cãtabimus canticum Deo in terra aliena ? & poterant esse adhuc timidi post reditum nisi data fuisset illis plenior libertas. Hoc igitur beneficium nunc designat Propheta cùm dicit celebraturos *Dei gratiam in excelso Sion*, non in obscuro aliquo angulo, sed ita vt vox eorum possit longè & latè exaudiri. Adiungit,*Et confluent ad beneficentiam Iehouæ,ad triticum,vinum,& oleum.* Notanda est loquendi forma,quæ passim occurrit apud Prophetas. describunt enim regnum Christi pro rudis populi captu,& ideo proponũt externas imagines: quẽadmodũ vbi agitur de regno Christi,fit mentio auri,argenti,omne genus opulentiæ,magni splẽdoris,& magnæ potentiæ. Scimus enim non posse humano sensu statim comprehendi quod est extra & supra mundũ. nam sumus hîc quasi in ergastulis inclusi:non loquor de corporibus nostris,sed dum peregrinamur in terra non possumus mentes nostras sursum attollere,vt penetremus vsque ad cælestem Dei gloriã. Cùm ergo regnum Christi spirituale sit ac cæleste, non potest comprehendi humanis mentibus nisi paulatim attollat suos, sicuti facit. Hæc igitur ratio est cur Prophetæ depinxerint regnum Christi ita vt conferant terrenis imperiis. deinde scimus hoc fuisse peculiare veteri Testamento, vt Deus obtegeret vmbris quod postea in Euangelio clarè patefactum est:in Christo aperti sunt nobis cæli. Ergo nunc hæc doctrinæ forma non tãtùm superuacua nobis esset, verùm noxia:quia nos à cælesti fœlicitate retraheret. debemus enim distinguere inter nostrum & veteris populi statum. Paulus admonet illos fuisse tanquam pueros sub pedagogo,& sub Legis custodia:nos autem esse iam ætatis adultæ, ideo seruitutem illam cessasse aduentu Christi,sub qua oportuit Patres degere. Quanuis Dauid præditus esset singulari spiritus gratia,tamen continuit se intra suas metas:quia sciebat Deum velle tunc gubernare Ecclesiam suam,ita vt puerilis esset doctrinæ modus. Nunc autem postquam adoleuimus in Christo,cessarunt figuræ istæ,& externæ imagines. etsi enim pietas habet promissiones tam præsentis quàm futuræ vitæ,teste Paulo,nos tamen supra elementarẽ illam doctrinam assurgere oportet. Ergo cùm Prophetæ vinum,& oleum,& triticũ fidelibus promittũt, volunt paulatim,& per gradus attollere eorũ mentes pro ratione,vel pro captu puerilis ætatis. Et hoc diligenter notandum est,quia multi profani homines dum legunt tales sententias existimant populum illum addictum fuisse duntaxat præsentibus deliciis, & Iudæos omnes fuisse tãquam ventris sui mancipia,& à Deo saginatos tanquam porcos,vel boues. Illa autẽ opinio prorsus detestabilis est,quia non modò facit grauem iniuriam sanctis Patribus,quorum fuit eadẽ spes quæ nostra est: quoniam semper aspirarunt in æternam hæreditatem , sicuti admonet Apostolus, dum peregrinati sunt in mundo:sed dissipat corpus Ecclesiæ:deinde extinguit gratiam Dei, quæ viguit iam olim à multis sæculis, quasi demum Christi aduentu Deus cœpisset hominibus proponere salutem æternam. Sed tenendum est,sanctos Patres non fuisse tam bruto sensu, vt metas sibi figerent in hoc mundo. sciebant enim se ideo diuinitus fuisse adoptatos,vt fruerentur tandem cælesti vita,

Psal.137.4
Gal 3.23. 24.25
1.Tim.4.8
Heb.11.13.

ideo vocarũt se peregrinos. Iacob qui diu habitauerat in terra Chanaam, dicit tamen totam vi-
Gen.47.9. tam suam fuisse peregrinationem continuam. & Apostolus hoc prudenter obseruat cùm dicit
Heb.11.13. ideo agnitos fuisse à Deo pro filiis, quia non erãt defixi in hoc mundo. Sanctis ergo Patribus eadem spes etiam erat quam hodie concipimus ex Euangelio, sicuti illis cõmunis idem fuit Christus. Sed discrimen est: quia Deus tunc gratiam suam proposuit sub figuris visibilibus, ideóque fuit obscurior. nunc autem figuræ illæ cessarunt, & Christus prodiit in medium, & apparuit nobis clarius. Ideo dixi hanc doctrinam prudenter debere in vsum nostrum accommodari, ne scilicet appetamus saginam cùm Deus nos ad participationem gratiæ suæ inuitat: sed sciamus nos miseriores esse cunctis hominibus, si spes nostra inclusa esset in mundo. & tamen illo tempore hæc ratio docendi fuit valde necessaria, quoniam hoc postulabat reditus populi, sicut dictum fuit. Nunc ergo cùm dicit, *Confluent ad beneficentiam Iehouæ, ad vinum, triticum, & oleum*, sciamus promitti aliquid melius, & præstantius quàm victum, & saturitatem: sed quod spirituale est describi sub figuris, vt per gradus populus conscenderet ad spirituale Christi regnum, quod erat adhuc quasi implicitum vmbris, & obscuritate. Postea addit, *Replebitur anima, & anima eorum erit tanquam hortus irriguus*. significat opulentiam fore perpetuam. Si contingat annus fertilis, fruges quidem tunc exuberãt, & maior est copia vini, & tritici, quàm pro communi vsu: sed si fertilis sit vnus annus, postea sequetur sterilitas quæ absorbeat omnes copias, idque frequenter contingit: quia homines sua ingratitudine quasi à se depellunt Dei benedictionem, ne continuo fluxu ipsos prosequatur. Sed Deus promittit hîc *animas populi fore tanquam hortos irriguos*: quia scilicet non satiabuntur duntaxat ad exiguum tempus, sed vt nunquam sentiant inediam, vel famem, vel defectum. Et adiungit simul, *Non adiicient amplius ad lugendum*. Diuersis loquendi formis eandem rem confirmat: sed summa huc redit, vbi liberatus fuerit Dei populus, continuam fore Dei benedictionẽ, ita vt non obnoxii sint fideles cõmunibus hominum miseriis. scimus enim qualis sit nostra conditio in hoc mundo: quia in singulas horas, imò ferè in singula momenta mutatur gaudium in dolorem, risus in lachrymas. Sed Deus hîc promittit se ita fore propitiũ Ecclesiæ suę vt habeat perpetuam materiam gaudii. quomodo autem hoc fiat non facilè capimus: quia etsi Deus palàm in Christo nobis explicuit thesauros cælestis vitæ, tamen semper reptamus in terra. hinc fit, vt non assequamur quid valeant sententiæ quæ loquuntur de vera & solida fœlicitate piorum. Sic tamen in summa habendum est, gaudium nostrum perpetuũ esse: quia quicquid malorum nobis accidat, Deus tamen affulget nobis per suam gratiam, & ita cedunt omnia nobis
Rom.8.28. in bonum, & sunt adiumenta salutis nostræ, sicuti dicit Paulus 8. capite ad Romanos. Et ita non
Rom.5. desinimus gloriari in miseriis & afflictionibus, vt idem tractat capite 5. & audemus etiam insultare tam frigori, quàm calori, nuditati, & aliis omnibus miseriis vsque ad mortem ipsam. Sed tenendum etiam est, regnum Christi inchoatum esse duntaxat in nobis, & reliquo mũdo: ideo non esse mirum, si tenuiter gustemus hæc beneficia, quæ tam magnificè Prophetæ extollunt. Ergo si tentatio nobis obrepat quoties Deus asperius nos tractat, quàm vellemus, Quid hoc sibi vult? si esses vnus ex filiis Dei, an non ageret tecum indulgenter sicuti promisit? vbi illa copia tritici, vini & olei, cùm tu sæpe esurias? tenuiter semper victites, nec tamen quicquam appareat melius tibi in crastinum, cùm nunc spolieris, nunc venias in regionẽ aridam? & quæcunque possunt nos ad desperationem trahere, succurrat hæc doctrina, Quid an regnum Dei in te perfectum est? si autem vnusquisque nostrûm videt se vix ingressum esse regnum Dei, ne miretur nondum se esse participem omnium bonorum, quæ Deus pollicitus est suis. nam si debile est & infirmum Christi regnum in nobis, etiam æquum est, vt contenti simus illa tenuitate, quæ nos ad diffidentiam solicitat. eadem est totius mundi ratio. Non mirum est igitur, si Deus non compleat quæ promisit sub Christi regno, cùm homines non sint capaces tantæ beneficẽtiæ. scriptum enim est,
Psal.81.11. Aperi os tuum, & implebo illud: nos autem constricti sumus nostris angustiis. hinc fit vt vix tenues guttæ beneficentiæ Dei ad nos perueniant. Postea sequitur,

13 Tunc lætabitur virgo, *aut puella*, in choro, & adolescentes, *vel electi: sed significat propriè adolescentes*, & senes pariter, & cõuertam luctum eorum in gaudium, & consolabor eos, & exhilarabo à suo dolore.

Confirmatio est superioris sententiæ. dicit enim gaudium commune fore tam puellis, quàm adolescentibus, & senibus ipsis. Loquutus est de perpetuitate gaudii: nunc autem extendit gaudium ad vtrunque sexum tam virilem, quàm muliebrem, & ad omnes ætates. De choro alibi diximus, non permitti scilicet lasciuias in quibus sibi mundus indulget cùm sese exhilarat. nulla enim est temperantia gaudii in profanis hominibus. Sed Prophetæ sumunt loquendi formas ex communi vsu, & habebant etiam Israelitæ suos choros, vbi canebant Dei laudes: & hæc erat casta lætitia, imò etiam sacra: quia erat species cultus Dei. Cæterùm, vulgariter loquitur Propheta hoc

hoc loco, vt multis aliis, quòd tam puellæ, quàm adolescentes gaudebunt in choro. Tandem subiicit, *Conuertam luctum eorum in gaudium, consolabor eos & exhilarabo à suo dolore.* Hîc Propheta auertit animos Israelitarum à præsenti malorum cōspectu, ne scilicet doi or obtenebret eorum mentes ita vt non gustet Dei bonitatem, quæ illis promittitur. Ergo vt sensus præsentium malorum non impediat ipsorum animos, quin occurrant Deo & amplexentur eius gratiam: ideo loquitur de ipsorum dolore & luctu, & significat conuersionem facilem fore in manu Dei, vbi placuerit ei populum suum redimere, & restituere in priorem statum, ita vt plena illi fœlicitas contingat sub Christo.

PRECATIO.

Da omnipotens Deus, quando adhuc sumus in cursu peregrinationis nostræ, quamuis nos participes facias tuæ bonitatis, quò ad expedire nobis cognoscis, vt semper admoniti tuis beneficijs, longius aspiremus, & per omnes tentationes, quibuscum nobis certandum est, pergamus ad metam nobis propositam, vt scilicet speremus perfectam fœlicitatem in cælo, cuius scintillæ duntaxat exiguæ nunc ante oculos nostros emicant, & sic militemus sub vexillo Filij tui, vt non dubitemus paratum nobis esse triumphum in beata illa vita, quæ nobis parta est eiusdem sanguine, Amen.

14 Et satiabo animam Sacerdotum pinguedine, & populus meus beneficentia mea saluabitur, dicit Iehouah.

PENDET hæc sentētia à superiore. nam quod Proph. in genere de toto populo dixerat, nūc disertè exprimit de Sacerdotibus, quia erant quasi cor populi, & in illo ordine Deus repræsentabat gratiā suam ad viuum. Hæc ratio est cur Scriptura dum commēdat benedictiones Dei erga electum populum, præcipuè loquatur de Sacerdotib⁹, sicuti pluribus locis apparet. Significat igitur Propheta Deum promiscuè quidem beneficum fore erga omnes Israelitas, sed peculiarem eius gratiam fore conspicuam in Sacerdotibus, quia status populi absque Sacerdotio non erat perfectus. Sacerdotium enim erat quasi anima: vixissent vt Gentes profanæ, nisi Deus præscripsisset quomodo illic esset inuocandus, & colendus. & cùm fit mentio Sacerdotum, non tantùm agitur de ipsis personis, sed extenditur gratia Dei ad totum populum. Non ergo simpliciter in gratiam Sacerdotum loquitur nunc Propheta, sed intelligit populum Dei beneficentia fore beatum, vt interim reluceat simul peculiare illud beneficiū in Sacerdotio Leuitico: quemadmodum in Psalmo legitur: specialis benedictio promittitur Sacerdotibus in cōmuni piorum fœlicitate: & Dauid cùm sibi gratulatur de tot Dei beneficiis, quibus ornatus erat, commemorat quidem lautitias mensæ, & largam rerum omnium copiam: sed cōtinuò pòst subiicit, Habitabo in domo Domini, qua clausula significat se pro nihilo ducere quicquid appetitur à profanis hominibus, nisi primas partes teneat cultus Dei. nam hæc etiam præcipua pars est nostræ fœlicitatis. quorsum enim viuimus, nisi vt dū percipim⁹ tot beneficia ex Dei manu, discamus illum nobis esse Patrem & eius liberalitate nos extimulari ad ipsum colendū, & simus prorsus addicti verbo eius? Nunc ergo tenemus consilium Prophetæ vbi dicit *Sacerdotes fore saturos pinguedine.* sicuti autem per vocem דשן, hoc, est pinguedinis designat rerū omnium copiā, ita etiam cùm dicit, *Satiabo*, hoc verbo comprehendit omnes partes liberalitatis diuinæ. vertunt, Inebriabo, sed impropria esset ac nimis dura locutio, inebriare pinguedine. sed רוה significat irrigare & satiare: vnde etiam heri Propheta dicebat animam fidelium fore similem horto irriguo. nam illic erat רוה Sic etiam nunc intelligit Deus se ita liberalem fore erga populum, vt nihil prorsus desit ad plenam affluentiam omnium bonorum. iterum de toto populo idem pronuntiat, *Populus meus satiabitur beneficentia mea, inquit Iehouah.* Videmus ergo nihil promitti Sacerdotibus nisi respectu totius Ecclesiæ. Sequitur, Psal. 23. 6. 7.

15 Sic dicit Iehouah, Vox in excelso audita est, lamentatio fletus amaritudinū, Rachel plorās super filiis suis noluit, *renuit, vel non admisit*, ad consolandum, *hoc est, non admisit consolationem super filijs suis*, quia non ipsi, *hoc est, quia non sunt:*

16 Sic dicit Iehouah, Prohibe vocem tuā à fletu, & oculos tuos à lachrymis, quia erit merces operi tuo, dicit Iehouah, & reuertentur è terra hostis.

Hic priore loco describit Propheta orbitatem terræ cùm spoliabitur omnibus suis incolis: deinde adiungit solatium, quòd scilicet Deus captiuos ab exilio reducet, vt terra iterum habitetur. Sed hîc est prosopopœia quam vocant, hoc est, fictio personæ: quia Propheta Rachelem excitat è sepulchro, & plorantē inducit: pridem erat mortua, & cadauer eius consumptum, sed plus vehementiæ habet oratio cùm tribuitur lamentatio fœminæ mortuæ, quàm si dixisset Propheta fore tristem & lugubrem aspectum terræ: quoniam vasta erit & deserta nam Rhetores inter præcipuas virtutes cōmemorant prosopopœiam, & Cicero ipse cùm vult præcipere de summo splendore orationis, dicit nihil magis afficere auditores, quàm dum excitatur ab inferis mortui. Propheta igitur quāquam non institutus fuerat in schola Rhetorum, Spiritus Dei instinctu sententiam hanc ornauit, vt scilicet efficacius penetraret in animos populi. Et hæc prosopopœia continet hypotyposin. adducit enim Iudæos & reliquos Israelitas in rem præsentem, neque tantùm illis depingit calamitatem quæ instabat, & quæ iam aliqua ex parte contigerat: sed proponit antè oculos vindictam Dei quæ fuerat cognita in excidio regni Israel, cùm primò quatuor Tribus in exilium fuissent abductæ, deinde totum Regnum perditum. & simul etiā proponit quod non putabant, neque metuebant Iudæi, nempe cladem vltimam, & interitum regni Iehudah, & sanctæ Vrbis. Dicit ergo, *Sic dicit Iehouah, Vox in excelso audita est, nempe lamentatio fletus amaritudinum.* Inducit Deum loquentem, quia Iudæi quanquam viderant illam horrendam dissipationē fratrum suorum, securi tamen manebant: & ideo conqueritur alius Propheta, quòd nemo animum adiiciat ad cladē Ioseph. videbant totā terram ferè consumptam esse Dei vindicta, perinde ac si flagraret incendium omni ex parte: interea adhuc vacabant suis delitiis, quemadmodum etiam illis exprobrat Isaias. Hæc igitur ratio est cur Deus sententiam pronuntiet: quia negotium erat cum hominibus prorsus stupidis. Ergo vt torporē illum expergefaciat Propheta, præfatur Deū esse qui hoc pronūtiat. *Vox* ergo *audita est in excelso fletus*: quomodo? *Rachel*, inquit. Existimant Interpretes hoc dictum fuisse, quia Rachel sepulta esset in Bethlahem: sed quia Ioseph, hoc est, posteris eius obtigerat sorte regio illa: mihi probabile est non respicere hîc Prophetā ad sepulchrum Rachelis, sed ad sobolem: quia regio illa quam adepti erant qui ducebant originē ab eius filio Beniamin vastata erat, ideo Rachelē inducit tanquā matrem totius regionis: & notum est, sub Tribu Ephraim comprehendi alias nouem. nam frigidum est commentum de loco sepulturæ. *Rachel* ergo *plorans super filiis suis renuit consolationem, nempe quia non sunt*, hoc est, non potuit admittere consolationē. deerat enim argumentum cùm deleta esset atque extincta eius posteritas. Citatur hîc locus à Mattheo, vbi narrat pueros infantes occisos fuisse iussu Herodis infra bimatum: dicit tunc fuisse impletū hoc vaticinium, nempe quòd Rachel iterū fleuerit super filiis suis. Sed facilis solutio est, quia Matthæus nihil aliud intelligit, quàm idē accidisse aduētu Christi quod pridem contigerat cùm scilicet redacta fuisset in vastitatem tota illa regio. Euangelistis enim propositum fuit tollere offendiculum quod nascitur ex nouitate. scimus enim hominum mentes expauescere cùm aliquid nouum & inexpectatum, & nunquam antè auditum accidit. Ergo Euangelistæ in hanc partē sæpe incumbunt, vt quod Christi tempore accidit non terreat vel conturbet animos quasi nouum, & inopinatum: quia scilicet idem experti fuerāt olim Patres. Et frustra se torquent Interpretes, dum allegoricè exponunt locū illum. nam Mattheus noluit quicquam detrahere ex vetusta historia: sciebat enim quo sensu hoc semel fuisset dictum. sed tantùm voluit monere non esse causam cur Iudæi expauescerent ad illam cædem, quia iam olim illa regio fuerat vastata & orbata omnibus suis incolis, ac si mater quæ fœcunda fuerat, omnes filios suos amitteret. Nunc ergo tenemus quomodo ad suum institutum accommodauerit Matthæus hanc sententiam Prophetæ. retinet proprium nomen Ramah, & locus etiam ita vocatus fuit: sed appellatiuē potius sumitur, *quòd vox audita fuerit in excelso*: quēadmodum heri vidimus, In excelso Sion. Editum igitur locum hîc posuit Ieremias, quia luctus ille peruenturus erat ad omnes plagas, quemadmodum vox edita in loco sublimi lōgius personat. Nunc etiam tenemus summam huius sententiæ, quòd scilicet regio quæ obtigerat filiis Beniamin redigēdā esset in solitudinem, ita vt mater tāquam orbata filiis suis in luctu suo tabesceret, quia nihil poterat suppetere solatii cùm totum illud genus esset deletū. Nūc sequitur promissio, quæ tēperat grauitatē illius cladis. Et aduersatiuè legi debent duo isti versus, *Quamuis Rachel cùm lugebit filios suos nullam habeat materiam solatii ad tempus*, tamen Deus ipsam consolabitur: & ita hortatur Iudæos Proph. ad pœnitentiam priore versu, altero autē ad spem. oportuit enim Iudæos præmoneri de horribili clade, vt agnoscerent Dei iudiciū: deinde oportuit erigi ipsorū animos fiducia. Nunc ergo Propheta iubet esse bono animo, quia vbi Rachel diu filios suos absque vllo solatio defleuerit, tandē sensura sit Dei misericordiam. Deus ergo post diuturnū luctum sic consolabitur Rachelē, *Prohibe vocem tuam à fletu* est deductum à בכה, quēadmodum iam secundo loco posuerat hoc nomen, *lamentatio fletus amaritudinum*: sic etiam nunc repetit, *prohibe ergo vocem tuam à fletu*, hoc est, desinas conqueri, & flebiliter lugere mortē filiorū tuorū, *& oculos tuos à lachrymis*. sensus est, non fore perpetuum luctum Rachelis. Diximus induci personā mulieris mortuæ: sed hoc totum facere ad splēdorē & vehementiā, vt scilicet Iudæi quasi in rem præsentē adducti magis afficerētur. Sed si volumus reddere Prophetæ sensum absque figura, sensus erit non fore perpetuū luctum, quia redibunt

Amos 6.6.
Isa.22
Matth.2.18

bunt

bunt exules, & iterum habitabitur terra illa, quæ contigerat tam filiis Beniamin, quàm filiis Ioseph. Dicit, *Quia erit merces operi tuo.* Significat molestiam Rachelis tandem cessuram esse fœliciter, vt aliquid vtilitatis pariat. Apud Isaiam dum queruntur fideles se absque spe vlla fuisse oppressos mœrore, Parturiuimus, inquiunt, & peperimus ventū: significant his verbis grauissimos dolores se sensisse: postea adiungunt, absque fructu, quemadmodum si mulier parturiat cum maximo dolore & cruciatu, neque edat fœtum, sed abortum faciat vel eiiciat molem, vt interdum contingit. Nam mulier quæ peperit lætatur, quemadmodum dicit Christus, quia natus est homo. Sed si mulier post longos dolores tantùm eiiciat molem informē, aut aliquod monstrum, ille est cumulus doloris. Sic ex opposito dicit Propheta laborem Rachelis, hoc est regionis illius non fore absque fructu. *Erit* ergo *merces operi tuo.* Hac eadem loquutione vtitur Scriptura secundo libro Paralipomenon, vbi Azarias Propheta alloquitur regem Asa, Viriliter agite, & manus vestræ non debilitentur, quia merces erit operi vestro. Ergo per opus intelligitur molestia, per mercedem vero lætus & prosper successus. Summa est, quanuis tota Regio ad tempus misere lugeat cùm deserta erit, & nudata suis incolis, exitum tamen fore lætiorem, quia Dominus reducet exules, vt terra sit quasi mater numerosæ sobolis. atque ita se oblectet in liberis suis, vel in sobole. Si quis autē hoc ad satisfactiones trahere velit, prorsus se faciet ridiculū, quēadmodum Papistæ dicunt pœnis quas perpetimur redimi æternā mortē, & ita placari Dei vindictā, & satisfieri eius iudicio. Sed cùm affirmat Propheta *mercedem fore operi*, nō cōmēdat fructū pœnas quibus Deus castigauit populum, acsi essent satisfactoriæ, vt loquūtur: sed simpliciter admonet molestias nō fore inutiles, quia tandē cōtinget fœlicior exitus quàm sperarēt Iudæi. Hoc autē est gratuitum Dei donum, vbi est merces operi nostro, hoc est, vbi miseriæ & clades quas nobis infligit, sunt adiumēta in salutem. Nam certè quicquid malorum perpetimur, testimonium est iræ Dei: paupertas, frigus, fames, sterilitas, morbus & alia omnia sunt totidem Dei maledictiones. Cùm ergo merces est molestiis nostris, hoc est, dum pariūt nobis aliquam vtilitatem & fructum, perinde est acsi Deus conuerteret tenebras in lucem. Nam naturaliter, vt iam dixi, omnes pœnæ sunt maledictiones, Deus autem promittit nobis se benedicturū, ita vt omnes pœnæ cessuræ sint in bonum & salutem, quemadmodum dicit Paulus 8. cap. ad Romanos. Postea adiungit, *Redibunt è terra hostis*, quibus verbis significat restitutionem populi, ita vt Rachel iterum videat posteros suos habitare in terra promissa. Non est autem hìc subtiliter disputandum an Rachel gauisa fuerit exilio suæ sobolis, an etiam luctuosa fuerit calamitas. neque enim Propheta, sicut dixi, vult hìc docere an mortui cōscii sint rerum nostrarum, sed figuratè loquitur, quò vehementior sit oratio. Sequitur,

Isa. 26. 18.

Ioan. 16. 21

2. Chro. 15. 7.

Rom. 8. 28.

17 Et erit spes nouissimo tuo, dicit Iehouah: & redibunt filii ad terminum suum, *hoc est, in regionem suam.*

Explicat breuibus quidem verbis, sed satis apertè quod dixerat. nam semper memoria tenēdus est ordo, quem notaui, quòd scilicet posuerit Iudæis ante oculos cladem vt sese humiliarent coram Deo: deinde spem fecerit reditus, vt certò statuerent Deū sibi fore propitiū. Vno verbo vtrunque nunc cōprehendit, cùm docet *spem fore nouissimo.* Nam vox ista duo mēbra in se cōplectitur, quòd scilicet ad tempus lugebit tota regio: deinde quòd vertentur lachrymæ in risum, & dolor in tristitiā. Si enim fluxisset continuo tractu fœlicitas populi, non quadraret vox ista Nouissimi. refertur enim ad exitū. Ergo subest antithesis inter finē, & inter principia. In summa hìc docet Ieremias triste illud tempus, quo Deus affliget populū suū patiēter ferendū esse. Sed postquam iussit manere suspensis animis, proponit illis fœlicem exitū. Continet autē hìc locus vtilem doctrinam, ne metiamur gratiā Dei præsenti rerum aspectu: sed discamus suspendere mētes nostras & sensus, cùm Dominus videtur nobis irasci, & cùm obiiciūtur nobis meri terrores, qui nos exanimant, vt scilicet foueamus in cordibus nostris spē ad quam nos hortatur Propheta, & distinguamus inter præsentem statū & inter finē. Et hac ratione etiā Apostolus in Epistola ad Hebræos dum hortatur fideles ad tollerantiā, dicit in præsentia semper ferulā esse asperam pueris, sed castigationē esse vtilē, si finis spectetur: ita cùm apprehendimus Deū nobis infestū, fieri non potest quin eum exhorrescamus, simul etiā cupiamus nos eripere ex eius manu. Sed, quēadmodū nuper dixi, debemus animos ad finē vel ad nouissimū dirigere, sicuti hìc locus docet. *Erit* ergo *spes nouissimo tuo.* Sed posset hìc moueri quęstio, an spes nulla fuerit intermedio tēpore, quo Deus pœnā sumpsit de Iudæis. Solutio facilis est, quia hìc Propheta spē accipit pro materia spei. Si quis vocet spem actualem, vel in effectu positā, non repugno. Sed nō dubiū est, quin significet omnes clades, quas perferent Iudæi, tandem cessuras in salutē, & fore adiumento. Ita videmus spē accipi pro spei materia, vt diximus. Et seipsum Propheta explicat, quòd scilicet *filij redibunt ad terminum suum.* Hìc per synecdochen capitur terminus pro tota ditione: quasi diceret procul nunc abesse à patria, sed iterū redituros in patriā illā, quæ suis limitibus designata fuerat, nempe inter Euphratē, inter Ægyptū, & mare, & Arabiā. erant enim illi quatuor termini. Postea sequitur,

Heb. 12. 11.

18. Audiendo audiui Ephraim transmigrantem, *vel cùm transmigrauit, vel, lamentantem, vt alij vertunt: dicemus postea de voce,* Castigasti me, & casti-

gatus ſum tanquam vitulus non edoctus: conuerte me, & conuertar, quia tu Iehouah Deus meus.

Hîc incipit clarius diſſerere Propheta de fœlici illo exitu:& oſtēdit pœnas, quibus iam Deus caſtigauerat populum,& quibus adhuc paratus erat caſtigare Tribum Iehudah, prorſus eſſe neceſſarias, ac ſi conferret medicinæ. Nam quandiu proponimus nobis iram Dei, quemadmodum iam dictum eſt, neceſſe eſt nos refugere, quia cupimus bene nobis eſſe, & quicquid eſt aduerſum quantùm in nobis eſt, procul reiicere conamur. Ergo nunquam pœnæ, quas Deus infligit, nobis dulceſcent, nunquam mitigabitur noſtra triſtitia in malis & rebus aduerſis, neque vnquam placidè ſubiiciemus nos Deo, niſi mentes noſtras dirigamus ad fructum quem pariunt afflictiones & pœnæ. Nunc ergo tenemus Prophetæ conſilium, quia Iudæi ſemper obmurmuraſſent, Cur Deus non parcit nobis? cur non mitius nos tractat? Propheta igitur oſtendit Deum conſulere ſaluti ſuorum, vbi eos caſtigat: quia ſi indulgeret eorum peccatis, creſceret ſuperbia, & cōtumacia. Hæc igitur ſumma eſt verborum, & in hunc finem loquitur Propheta, vt agnoſcant Iudæi pœnas omnes, quæ alioqui acerbæ & graues erant eſſe totidem medicinas, quibus neceſſe erat ſanari ſpirituales eorum morbos. Dicit igitur, *Audiendo audiui Ephraim*. hoc participium מתנודד deducitur vel à נוד, vel à נדד, eſt in Hitpael: ſed vertunt ſimpliciter alii tranſmigrantem, alii lamentantem. Nam נוד ſignificat moueri, ſignificat errare, & tranſmigrare è loco in locum: ſignificat etiam interdum conqueri, vel referre res aduerſas: quanquam ſæpe refertur ad eos quibus propoſitum eſt ſolari miſeros & lugentes. Si quis magis probet, Audiui Ephraim lamentantem, non contendo. nam ſenſus ille ſatis eſt probabilis. Sed poteſt etiam tam à נוד, quàm à נדד ſic deduci, vt optimè conueniat ſenſus iſte, Poſtquam Ephraim in exilium eiectus fuit, hoc eſt, Factus eſt tranſmigrare, ſi ad verbum reddamus: hoc eſt, poſtquam Deus expulit Ephraim in exilium, id eſt, decem Tribus: poſtquam ergo Ephraim ita tranſmigrauit, hoc eſt, tractus eſt in exilium, tunc cœpit dicere, *Caſtigaſti me, & caſtigatus fui. eram enim vitulus indomitus. Ergo conuerte me, & conuertar, quia tu Iehouah es Deus meus.* Non dubium eſt, quemadmodum iam dixi, quin Propheta hîc velit compeſcere obſtreperas illas voces, quæ volitabant inter Iudæos, quòd Deus nimium rigidus eſſet ac ſeuerus. Oſtendit non modò dignos eſſe grauiſſimis illis pœnis, quas patiebantur, ſed hoc eſſe teſtimonium gratiæ Dei, quòd velit purgare eorum vitia, quoniā alioqui in ſuis peccatis centies computruiſſent, niſi hoc modo Deus eos reduxiſſet ad ſanam mentem. Interea proponit Ephraim in exemplum, vt Iudæi placidè ſequantur fratres ſuos, neque tam iniquis animis ferant exilium, quia ſcilicet iam profuerat ipſorum fratribus. Cùm ergo in reliquis Iſraelitis cernerent pœnam fuiſſe vtilem, & protuliſſe optabilem fructum, deberent libenter ſe Deo ſubiicere, & non fremere aduerſus ipſum cùm pœnas ſumeret de ipſorum peccatis: ſed ſcirent exilium illud eſſe quaſi paternam ferulam. *Audiui* ergo *Ephraim*: quo tempore? notanda eſt circunſtantia, nempe *poſtquam tranſmigrauit*: quia cùm eſſent quieti in patria, erant ſimiles vitulis indomitis vt ſequitur. & Prophetæ etiam hac vtuntur loquendi forma cùm loquuntur de Iſraelitis adhuc integris vocāt Boues ſaginatos & pingues, quia ſcilicet affluentia gignebat in ipſis luxuriam, & luxuria ſuperbiam. Cùm ergo ita calcitrarent aduerſus Deum,
Deut. 32. 15 ſicuti etiam dicitur in Cantico Moſis, Populus meus poſtquam ſaginatus eſt, recalcitrauit. Cùm ergo tales eſſent, oportuit ipſos domari: & huc tendit circunſtantia temporis, quòd ſcilicet Ephraim poſtquam violenter proiectus fuit è patria, tunc cœpit agnoſcere mala ſua, & tangi aliquo ſtudio reſipiſcentiæ: *Caſtigaſti me*, dicit, *& fui eruditus*. יסר ſignificat tam caſtigare, quàm erudire. dicitur enim de principibus, de conſiliariis etiam, de patribus, de magiſtris. Caſtigandi verbum reſtrictius eſt apud Latinos: ſed proprie יסר ſignificat erudire: ſæpe tamē accipitur pro caſtigare, quia illa eſt ſpecies erudiendi. Dicit ergo diuerſo ſenſu ſe fuiſſe caſtigatum, quia priore membro cùm dicit *caſtigaſti me*, propriè hoc pertinet ad pœnas, quibus Deus humiliauerat populum ſuum. *Caſtigaſti* igitur *me Domine*, deinde *eruditus fui*, hoc eſt, incipio nunc demum ſapere: nam hęc eſt ſapientia ſtultorum, ſaltem non obdureſcere ad plagas: qui autem obdureſcunt, illi ſunt prorſus deſperati. Illud eſt caput ſapientiæ, agnoſcere quid rectū ſit ac ſponte ſequi. atqui niſi ſponte nobis conſulimus, tunc Deus nos caſtigat. Si autem morbi noſtri ſunt ſanabiles, tunc conuertimur ad Deum. Reprobi autem mordent & arrodunt fręnum, & luctantur cū Dei iudicio. Sed hîc Propheta reſpicit ſolos fideles. nam pœnæ non habent eundem vſum in omnibus indifferenter. Deus quidem homines ad reſipiſcentiam pœnis vocat, ita vt reprobi inexcuſabiles reddantur, dum obſtināt animos nec proficiunt ſub ferula. Sed peculiaris eſt vſus pœnarum erga fideles, quia Deus non tantùm ipſos verberat, ſed ſimul Spiritu ſuo flectit eorum animos ad docilitatem, vt libenter ſe patiantur ab ipſo corrigi. Ideo dixi hanc ſententiam propriè ſpectare ad fideles cùm dicit Propheta *Ephraim fuiſſe eruditum* poſtquam pœnis admonitus fuerat, vt ſeſe ad Deum conuerteret. Comparat ſe vitulo indomito. nam luxuriant vituli antequā aſſuefacti ſint ad iugum. Talis eſt etiam hominum proteruia donec eos ſubigat Deus variis pœnis

nis, & reddat non tantùm subiectos sibi, sed etiam morigeros. Proxima hebdomade ego legam Bezæ loco.

PRECATIO.

Da omnipotens Deus, quando semper abripimur post nostras vanitates, & ea est carnis nostræ & licentia, & insolentia, vt nunquam te sequamur, & nos subijciamus tibi in obsequium: da inquam, vt proficiamus magis ac magis sub tuis ferulis, neque obdurescamus pertinaciter, sed discamus, etiam vbi rigidus appares, te prospicere saluti nostræ, ita vt ad te conuersi studeamus in reliquum tempus glorificare nomen tuum, in Filio tuo vnigenito, Amen.

POSTREMA lectione Propheta narrauit Ephraim donec castigatus fuit manu Dei, similem fuisse vitulo indomito, atque ita vtile fuisse illi exilium. Iam adiungit, *Conuerte me, & conuertar*. Videtur hoc secundum membrum malè quadrare superiori. prius enim confessi sunt Israelitæ se fuisse conuersos: nunc autem precantur vt Deus ipsos conuertat. quorsum id? quia superuacuum videtur petere quod iam sumus adepti. Sed facilis est solutio. Primùm respondei posset, nunquam ita resipiscere homines, quin opus habeant continuo Dei auxilio. nam renouamur de die in diem, & paulatim renuntiamus cupiditatibus carnis nostræ: neque vno die exuimus veterem hominem. Et cùm de liberatione populi agit Propheta in Psalmo dicit fuisse illud miraculũ, quòd præter spem reductus esset populus, Facti sumus sicut somniantes: postea addit, Conuerte Domine captiuitatem nostram, nempe quia Deus nonnisi exiguum numerum reduxerat ab exilio. Idem etiã contingit in spirituali conuersione tam respectu totius corporis, quàm vniuscuiusque membri. Conuertimur, quemadmodum iam dixi, paulatim ad Deum, & per certos gradus: quia pœnitentia suos progressus habet. Itaque nihil erit absurdi, si dicamus Prophetam sub persona decem Tribuum petere à Deo, vt opus suum prosequatur. Sed quoniam solutio illa coacta esset, malo simpliciter ita interpretari, *Conuerte me, & conuertar*: quasi diceret Propheta, Domine, hoc est tuum opus. Non igitur simpliciter in futurum tempus respicit, sed prædicat Dei gratiam: quasi diceret homines non proprio motu conuerti, sed Deum operari arcana Spiritus sui virtute, vt ipsos conuertat. Prius confessi sunt Israelitæ se vtiliter castigatos fuisse Dei manu, quia pœna ipsos erudierit: nunc autem adiungunt fuisse hoc singulare Dei beneficium. Nam, vt tunc attigimus, pœnæ sunt electis & reprobis communes: sed finis & fructus pœnarum longe est diuersus, quia reprobi magis ac magis obdurescunt, tantùm abest vt se Deo subiiciant: electi autem subiguntur, quia Deus non tantùm ferulis suis ipsos percutit, sed etiam intus ipsos domat, subigit eorum superbiam, denique flectit ad obsequium eorum corda suo Spiritu. Nunc ergo intelligimus consilium Prophetæ. nam sub nomine populi primùm fatetur vtilem fuisse pœnã, quæ diuinitus fuerat inflicta: deinde adiungit hoc non factum esse hominum virtute, quia sponte redierint ad sanam mentem, sed Deum Spiritu suo flexisse eorum corda, vt non obdurescerent ad pœnas, neque contumaciter resisterent, vt plerunque fieri solet. hinc ergo colligimus pœnitentiam esse Spiritus sancti opus. Deus quidem nos inuitat, atque etiam solicitat externis mediis ad pœnitentiam. quorsum enim tendunt omnes pœnæ, nisi vt resipiscamus? Sed interea tenendum est, si tantùm Deus nos castiget, nihil aliud quàm reddi magis inexcusabiles, quia hoc modo nunquam poterit corrigi peruicacia nostra. Necesse igitur est, accedere, secundam gratiam, nempe vt intus subigat nos Deus, & reuocet ad suam obedientiam. Hoc testatur Propheta noster cùm dicit, *Conuerte me, & conuertar*: quasi diceret, homines conuerti quidem vbi Deus ipsos admonet de suis peccatis, sed non facere id proprio motu, quia proprium est opus Dei. Et ideo adiungit, *Quoniam tu Iehouah Deus meus*, qua particula significat hoc priuilegio Deum tantùm suos electos dignari: quasi diceret non contingere hoc promiscuè omnibus, vt resipiscant, & se subiiciant Deo, vbi pœnas exigit de ipsorum peccatis, sed peculiare esse electo populo beneficium. Notanda igitur est ratio, qua sententiam suam Propheta confirmat: quia hinc colligimus, discrimen manifestum esse inter electos & reprobos, quoniam alii calcitrant & ferociunt aduersus stimulos, & obstinatis animis ruunt in suam perniciem: alii verò sese placidè Deo subiiciunt: quia alii sunt reprobi, alii sunt electi. Nunc sequitur,

Psal. 126. 1. 4.

19 Quia postquam conuertisti me pœnituit me, & postquam cognitus sum mihi, *vel, ostensum fuit mihi, vel, agnoui meipsum,* percussi femur

meum: pudefactus sum, atque etiam confusus, quia tuli opprobrium adolescentiæ meæ.

Iam prosequitur Ieremias quod breuius attigerat, nempe vt ostēdat pœnam quæ inflicta fuerat Israelitis, non caruisse fructu. Et hæc doctrina apprimè est vtilis cognitu. Semper enim refugimus quicquid carni nostræ durum est: ita si esset in nostro arbitrio, nunquam nobis placerent Dei castigationes. Ergo necesse est respicere in finem, sicuti etiam Apostolus in Epistola ad
Heb. 12. 11. Hebræos nos admonet. Vbi autem perspicimus Deum consulere saluti nostræ, dum nos tractat paulò asperius, hinc mitescit ac lenitur dolor noster, præsertim vbi experientia hoc demonstrat, nobis vtiles fuisse pœnas, gratulamur nobis, & gratias agimus Deo, quòd non fuerit passus nos penitus in vitiis nostris perire. hæc ratio est cur pluribus verbis hāc doctrinam tractet Propheta. Dicit igitur, *Postquam conuertisti me, egi pœnitentiam.* Confirmat quòd iam dixit, nempe esse peculiare Dei opus cùm resipiscit peccator, neque id posse humanis viribus adscribi, acsi homines proprio motu redirent in viam. sed quomodo hoc factum est? *Postquam conuertisti me.* Repetit ergo aliis verbis quod dixerat, sed ad confirmationem superioris sententiæ. Summa est, nunquā serio affectu nos tangi, vt displiceamus nobis in peccatis, donec conuerterit nos Deus ipse. Ergo hinc colligimus quàm cæci fuerint Papistæ, qui dum loquuntur de pœnitentia existimant hominem proprio arbitrio redire ad Deum, & hac de re maximum est nobis hodie certamen. Propheta autem totam hanc quęstionem breuiter definiuit. Nam cùm antè dixisset non posse homines conuerti, donec eos conuertat Deus, iam adiungit se hoc re ipsa expertum, quia scilicet nunquam sibi displicuerit populus, etiam si graues pœnas Deus sumpserit de illius peccatis, donec conuersus fuit non suo arbitrio, sed arcana operatione & instinctu Spiritus sancti. *Ex quo* igitur *conuertisti me pœnituit me.* Summa est, homines non posse cōcipere verum odium peccati, nisi Deus illuminet eorum mentes, & tangat animos. Quid enim est conuersio, de qua nunc loquitur Propheta? Renouatio mentis & cordis. nam petenda est definitio à contrario, vt loquuntur. Auersio quid est? nempe cùm alienati à Deo sumus tam mente quàm corde. Ergo sequitur, nos conuerti vbi renouamur intelligentia, deinde corde, id est, affectibus. vtrunque adscribit Propheta gratiæ Dei, quia dicit populum nō antè sibi displicuisse in peccatis, quàm fuerit conuersus, id est, renouatus tam intelligentia quàm corde. Quidam exponunt, Consolationem accepi: sed eorum error facilè refellitur ex contextu, quia paulò pòst subiicitur, *Erubui, atque confusus sum.* Non dubium igitur est, quin hìc notetur displicentia cùm peccator terretur Dei iudicio, vt vitiis suis renuntiet. *Postquam cognitus sum mihi,* vel, postquam mihi fuit ostensum, vel, postquam cognoui, simpliciter. Nam possumus accipere, Postquam datum fuit ipsi Ephraim, vt seipsum agnosceret, vel, postquam seipsum cognouit. Alii vertūt, Postquam cognitus sum: & ita idem esset sensus horum verborum, qui est verborum Pauli, Postquam agnouistis
Gal. 4. 9. Deum, vel potius cogniti estis ab eo, Ad Galatas. sed vereor ne illa expositio nimium sit arguta. Malo igitur eos sequi, qui exponunt, Postquam cognitus sum mihi, vel, postquam mihi res est patefacta. Non dubium est, quin Propheta hìc commendet Dei gratiam, quoniam fuerit ablatum velū oculis populi, vel quia sanatus fuerit à sua cæcitate: quasi diceret se diu fuisse excæcatum, quia placebat sibi in suis vitiis, & tota eius anima demersa erat in stupore: quemadmodū scimus eos qui à Deo relicti sunt esse prorsus socordes, & quasi similes bestiis. Fatetur ergo Israel se ad tempus hoc modo fuisse stupidum, & mentem suam fuisse excæcatam. Ergo hìc celebrat gratiam Dei, quòd tandem oculos aperuerit. Neque enim hìc prædicat suam virtutem, quemadmodum diximus, sed agnoscit hoc totum profectum esse à gratuita Dei bonitate, quòd resipuerit. Quemadmodum ergo sub nomine conuersionis complexus est renouationem totius animæ, ita nunc specialiter dicit se prędītum esse recta intelligentia, quoniam Deus abstulerit velum, quo obtecti erant eius oculi, & lucem nouam contulerit. Summa est, non antè fuisse tactum vero timore Dei, quàm præditus fuit sana mente: sed interea testatur hoc se fuisse adeptum singulari Dei gratia. Videmus ergo vt Propheta sub nomine decem Tribuum agnoscat nihil esse positum in libero hominis arbitrio, sed sanam mentem & rectum cordis affectum esse opus Spiritus sancti. *Percussio fœmoris* significat mœrorem, qui contingit ex sensu timoris Dei. Quandiu enim contemnimus Dei iudicium, fieri non potest, quin Satan nos deliniat suis illecebris. Sed vbi Deus ostendit se nobis iudicem, & simul apparet nobis turpitudo nostra, tunc incipimus *fœmur percutere.* Et adiungit in eundem sensum, *Erubui, atque etiam sum confusus.* Miror cur Interpretes multi neglexerint particulam גם: vertunt confuso ordine, Confusus sum & erubui. Atqui particula hæc ostendit Prophetam exaggerare magnitudinem tristitiæ & pudoris sui cùm dicit, *Erubui, atque etiam confusus sum.* Postea adiungit, *Quia tuli opprobrium adolescentiæ meæ.* Hìc repetit quod antè dixerat, nempe profuisse Israelitis pœnam diuinitus inflictam. Nisi enim fuissent hoc modo pudefacti, semper sibi fecissent delitias in suis

suis malis, quemadmodum videmus impios sibi blandiri, & applaudere quantisper illis Deus parcit,atque indulget. Propheta igitur sub nomine populi dicit vtilem sibi fuisse pœnā. Sed tenendum est quod diximus,totum hoc profectum fuisse à spirituali Dei gratia. Nam reprobi quāuis Deus edat horrenda exempla suæ vindictæ aduersus eos,manent tamen obstinati,nec ferunt opprobrium suum,hoc est,non agnoscunt se peccasse. Ferre igitur opprobrium peculiare est electis Dei,qui regeniti sunt eius Spiritu,quia perueniunt vsque ad causam malorum: sicuti cùm videmus duos ægrotos,quorum alter phrenetide laborat,& ita stupidus est in suo malo: alter autem sentit suum dolorem,& eo afficitur: videmus iam aliquod discrimen. Sed aliud discrimen videmus inter alios ægrotos. Ponamus igitur tertium gradum,quia sæpe continget,vt qui dolore suo afficitur, tamen non conscendat vsque ad causam. Qui ergo sanabilis est, ille intelligit vnde ortum sit malum,& ita paratus est ad obsequium, & facilè ac libenter admittit omnia remedia. sic etiam multi furiosè ruunt in suam perniciem:alii sentiunt quidem pœnas esse amaras,sed non reputant causam,quòd scilicet prouocauerint in se iram Dei. Qui autem iam parati sunt ad recuperandam sanitatem,illi sciunt vnde morbum acquisierint. Ergo Propheta hîc dicit *populum tulisse opprobrium suum*, quia non tantùm tristitia fuit affectus, sed fontem etiam simul reputauit quòd scilicet suis peccatis in se prouocauerat iram Dei. Per *adolescentiam* metaphoricè intelligit tempus quo luxuriati sunt Israelitæ. scimus enim quātus sit ætatis illius feruor. Nam in senibus plus est moderationis,sed adolescentes adhuc intemperanter lasciuiunt. Metaphorica igitur loquutio est, qua designat Propheta Israelitas ad tempus luxuriasse aduersus Deum, quoniā scilicet nondum ipsorum petulantia fuerat subacta, quemadmodum antè dixit similes fuisse vitulis indomitis. Sequitur,

20 An filius pretiosus mihi Ephraim? an filius oblectationum? tamen ex quo tempore loquutus sum de eo, recordādo recordabor illius אזכרנו, *vel, quia à tempore locutus sum cum eo, recordando recordabor illius: dicemus postea de sensu*, propterea sonuerunt viscera mea illi, *id est, super ipsum*, miserando miserebor illius, dicit Iehouah.

Conqueritur hîc Deus de Israelitis, quòd parum apud ipsos profecerit immensa sua bonitate. Erat enim bonum inæstimabile adoptio qua ipsos dignatus fuerat. Atqui sua ingratitudine quodammodo exinanierant illam gratiam. Deus ergo hîc interrogat quales fuerint Israelitæ. Sed interrogatio magis affirmat,quoniam qui interrogat,ostendit se non loqui de re incerta,sed cuius cognitio magis conspicua sit omnibus quàm vt negari queat.perinde igitur est ac si diceret Ephraim indignum fuisse vllo honore, vel pretio, nec fuisse delectabilem. Nunc ergo tenemus quid sibi velit Deus principio versus, nempe populum esse indignum vlla misericordia, quia quātùm in se fuit,aboleuisset gratiam adoptionis. Nam Filii nomine designat specialē illam fœderis gratiam, qua amplexus fuerat semen Abrahæ. Et priore loco vocat בן, filium, deinde ילד, quod deducitur à partu:sed tamen duplici nomine hîc Deus significat populum illum fuisse sibi peculiarem, quemadmodum passim vocat filios suos quicunque genus ducebant ab Abraham. Circuncisio enim illis erat symbolum & pignus fœderis: & ita notanda est circunstantia temporis,quia Deus hîc non ostendit quales fuerint Israelitæ antequam ipsos sibi cooptasset in populum. Sed,quemadmodum iam dixi, accusat eorum ingratitudinem ex quo fuerant ab ipso adoptati in filios. Filios ergo per concessionem vocat, & respectu fœderis: quemadmodum Ierosolyma vocatur Vrbs sancta, quoniam Dei erat domicilium. Concessio igitur est in illo nomine: sed postea adiungit *non fuisse filium pretiosum*, hoc est, dignum vllo honore, *non fuisse oblectabilem*: quasi diceret fuisse tam peruerso & maligno ingenio, vt non posset quicquam oblectationis ex ipsis capere:quemadmodum alia similitudine cōqueritur apud eundem Prophetam,vt vidimus, amaros sibi fuisse Iudæos, Vinea mea ego te plantaui: cur ergo conuersa es mihi in amaritudinem? sic etiam nunc dicit filios quidem sibi esse Israelitas, sed filios praui ingenii, filios immorigeros,filios qui tantùm patrem exasperent,qui vulnerent eius animum, qui mœrore ipsum conficiant. Postea adiungit, *Quia ex tempore loquutus sum in eo*, sic est ad verbum. Receptum est communi ferè omnium consensu,vno contextu debere hæc legi,quia ex quo tempore loquutus sum, & ita subaudiunt relatiuum אשר: sed ad verbum est, Quia à tempore loquutus sum cum eo: בו quoque vertunt, de eo: sed possumus etiam commodè interpretari, *loquutus sum cum eo*. postea contexunt, *recordando adhuc recordabor eius*. Locus hîc propter breuitatem obscurus est, ideóque ambiguus. Sed opinio magis recepta est, Deum quamuis non esset puer delectabilis Ephraim,tamē fore erga eum misericordem: & ita particulam כי aduersatiuè accipiunt, tamen, An puer pretiosus Ephraim? an filius oblectationum? tamen adhuc recordando recordabor

Suprà 2.21.

eius: quasi diceret se non morari populi malitiam, quia pro sua immēsa bonitate adhuc illius miserebitur; vel malitiam ipsam bonitate superabit. Sensus hic probabilis est, sed adhuc potest dubitari quid sit loqui de eo. Quidam exponūt, Exquo loquutus sum de eo, id est, dum facio nunc verba. sed nescio an illud satis firmum sit. Potius igitur eorum sententiæ subscriberem, qui hoc
Habac. 2. 3. ad minas referunt, quòd scilicet ex quo tempore locutus fuerit Deus contra Israelem, tamē ipsis reconciliatus fuerit: sicuti dicit Propheta Habacuc, In ira misericordiæ recordaberis. Sed potius hoc deberet intelligi de fœdere: quasi diceret Deus, Exquo tempore loquutus sum cum eo, recordabor illius, vt scilicet causam ostēdat cur tā clementer agat cum populo. Nā quia tanta fuit illius malitia & prauitas, iam posset obrepere dubitatio, cur ergo tam patienter illū tulerit Deus? Hic igitur reuocamur ad fontem gratuitæ misericordiæ, quòd scilicet Deus ignoscat populi illius peccatis, quoniam semel illum elegit. Sed dum omnia propius expendo, potius arbitror diuersum esse Prophetæ sensum. Distinguo igitur hæc duo membra, *à tempore loquutus sum cum eo, recordando recordabor adhuc illius*. alioqui dura esset locutio, à quo tempore loquutus sum, adhuc illius recordabor: quid hoc esset? Sed optimè conueniet meo iudicio, hæc expositio, *à tempore loquutus sum cum eo*: ב significat cum. ergo *loquutus sum cum eo*, id est, non destiti cōtinuo tractu illum hortari ad pœnitentiam, nihil tamen profeci, & tamen adhuc illius recordabor, hoc est, quanuis expertus fuerim populū hunc esse adeo peruersum, & pridē multā experimenta dederit suę cōtumaciæ, quia loquutus sum cum eo à longo tempore, adhuc tamē eius recordabor. Dignus erat populus, cùm toties admonitus fuisset, æterno interitu: sed Deus pronuntiat se adhuc fore propitium, *quanuis à tempore loquutus sit*, hoc est, longo temporis spatio non destiterit per suos Prophetas hortari populum illum, ídque tentauerit absque fructu. Sic ergo distinctè lego, *à tempore loquutus sum cum eo*, vt confirmet proximam sententiam, An filius pretiosus mihi, an filius oblectationum? quandoquidem potius fuisse conqueritur rebelles atque indomitos, exquo non semel duntaxat voluerit ipsos adducere & lucrifacere, sed à multis seculis id tentauerit. Cōfirmat igitur, in populo illo nihil esse bonæ spei, quoniam fuerint prorsus intractabiles à longo tempore. Adiungit, adhuc, hoc est, quanuis ita sit, *adhuc recordando recordabor eius*. Et amplificat beneficiū huius reconciliationis, *Propterea sonuerunt viscera mea super eum, miserando miserebor illius*. Hic trāsfert in se Deus humanos affectus. Viscera enim tumultuantur & strepunt immodico dolore, & trahimus suspiria & gemitus ex profundo cùm sumus constricti magna tristitia. Sic etiam vbi Deus suscipit in se teneri patris affectum, dicit *viscera sua sonuisse*, quoniam velit rursus populum ipsum recipere in gratiam. Hoc quidem propriè in Deum non competit, sed quia non potest aliter exprimere magnitudinem sui erga nos amoris, ideo crassè loquitur, vt se ruditati nostræ accommodet. Sequitur,

21 Statue tibi titulos, pone tibi aceruos, adiice, *vel applica*, cor tuum ad semitam, ad viam per quam ambulasti: reuertere virgo Israel, reuertere ad vrbes tuas istas.

Effectum misericordiæ describit, quod scilicet tandē restituet Deus captiuos, & reducet ab exilio in patriam: prius tamen facta fuit gratiæ mentio, vt sciamus non alia de causa restitutum fuisse populū, nisi quia Deus gratis eius misertus est. Fontē igitur redēptionis notauit Proheta: nūc vero trāsit ad externum effectū, quo Deus probauit se reconciliatū fuisse populo. dicit igitur, *statue tibi titulos*. Prius tenendum est Prophetæ consilium cur ita loquatur. Cùm enim abducti fuerunt Iudæi in Chaldæam & alias regiones, putarunt reditum sibi clausum esse. Ergo deposita patriæ cura, habitarunt apud exteras Gentes tanquam mortui essent terræ Chnaam. Sciebant se abdicatos fuisse ab illa terra, sed non tenebant quod toties illis dictum fuerat à Prophetis, nempe pœnam illam esse temporalem. Sicuti prius cōtempserant omnes minas, ita cùm Deus cœpit aduersus illos fulminare, animos ipsorum obruit desperatio, vt de reditu nihil vellent audire. Quoniam igitur putabant sibi nunquam esse redeundum in patriam, ideo obliti fuerant viæ: quemadmodum si quis migret in alium locum vbi habitare tota vita statuat, tantùm quæret de via, transitus sui respectu: sed non obseruabit cōmoda hospitia, vt deinde vtatur, nec curabit quà transeundū sit, an declinandum sit ad dexteram vel ad sinistram: satis erit peruenire ad locum quò tendit. Sic etiam Iudæi statuerant sibi manendum esse in perpetuo exilio proinde non erant soliciti de via, vt scilicet memoria tenerēt quà transeundum esset. Ergo Propheta nūc dicit, *statue tibi titulos*, quemadmodum qui aliquò peregrinantur, si de reditu cogitant, sciunt hoc esse commodum diuersorium: deinde, tantùm esse itineris inter hoc oppidum, vel inter hanc vrbem, & pagum illum: similiter esse rectiorem hanc viam, vel declinandum esse ad partem illam. Cùm ergo de reditu cogitant etiam hæc omnia concipiunt. In hunc finem dicit Propheta, *statue tibi titulos*, hoc est, adiuues tuam memoriam, vt solent viatores, qui volunt redire per idem iter. *Statue* igitur *titulos, & erige tibi aceruos*, vel lapides, quos vocamus *monioyes*

lingua

lingua nostra: quasi diceret, Tu quidem hactenus putasti iter tibi esse clausum, vt nũquam redires in patriam: Deus verò tibi manum porriget, atque restituet in priorem statum. Videmus ergo similitudinem sumptam esse à communi hominum vsu, sed tendere in hunc finem, vt Iudæi non desperent de liberationis gratia, sicuti antè fecerant. Dicit, *Adiice cor tuum.* seipsum nunc explicat: *adiice cor tuum ad semitam, ad viam per quam transiisti.* Videmus ergo Prophetam esse interpretem suorum verborum, quòd scilicet populus rediturus esset eodem itinere, quamuis nihil tale animo conciperet. Et iterum confirmat aliis verbis eandem sententiam, *Reuertere filia Israel, reuertere ad has tuas vrbes*: quasi diceret, Quamuis terra ad tempus esset deserta, & redacta in solitudinem, manere tamen vrbes, quæ iterum recipient suos incolas: & hoc fieri admirabili Dei gratia, vt terra adhuc expectaret populum: & quamuis ipsum euomeret ad tempus, non tamen fore perpetuum exilium, quia vrbes quæ manebant erant adhuc sub iure populi, non quia esset dignus, sed quia Deus tempus præfixerat exilio, & pœnæ, quemadmodum alibi visum est.

PRECATIO.

Da omnipotens Deus, quando ea nobis ingenita est peruicacia, vt semper luctemur contra te, neque vnquam possimus esse flexibiles, donec renouati fuerimus tuo Spiritu: da inquam, ne pereant tuæ castigationes, quibus nos ad sanam mentem reuocas, sed ita nos afficias intus Spiritu tuo, vt verè humiliati, agnoscamus te esse & iudicem nostrum, & Patrem: iudicem, vt nobis displiceamus, ac tacti tuo iudicio, damnemus nos ipsos: & Patrem, vt confugiamus nihilominus ad eam misericordiam quæ nobis quotidie offertur per Euangelium in Christo Iesu Domino nostro, Amen.

22 Quousque vagaberis, *aut circuibis*, filia rebellis? *immorigera*, quia creauit Iehouah rem nouam in terra: Fœmina circundabit virum.

QVIA pollicitus fuerat Propheta reditum populo, nunc obiurgat præsertim Israelitas, qui huc & illuc circũspectabant, & non poterant acquiescere verbo Dei. Hoc enim cõmune est ferè omnibus incredulis, vt sibi molesti sint & quasi data opera concipiãt multas inquietudines. Cùm ergo Israelitæ penderent ab euentis, & non possent quicquam sperare de reditu, nisi cum spes aliqua oblata erat, hoc vitium nunc Propheta reprehendit. Vocat primo populum *filiam immorigeram*, vel rebellem. nam sæpius minis correpti fuerant: deinde obtulerat illis Deus spem veniæ. Cùm fuissent peruicaces quantisper Deus illis pepercit, deinde cum respuerent omnes promissiones, non abs re Propheta ipsos vocat immorigeros, vel rebelles. Per *circuitus* autem intelligit vagas illas speculationes, quibus solent increduli seipsos fatigare. nam verbum propriè significat circumire. Possumus quidem accipere pro vagari: nam idem est: sed quemadmodum iam dixi, Propheta aptissimè vocat circuitus, obliquas illas & tortuosas speculationes, quibus increduli agitantur. Et videtur subesse tacita antithesis inter rectam viam, quæ nobis proponitur à Deo, & inter ambages, quibus miseri homines sese implicant, vbi Deum non sequũtur, sed rapiuntur post vanas suas conceptiones: quemadmodum Isaias etiam vtitur eadem similitudine. *Isa. 57.10.*
Dicit enim populum post suos errores sic abreptum fuisse, vt frustra fuerit lassus, quia non progressus fuerit per rectam viam. Et hinc colligitur vtilis doctrina, nos scilicet semper accedere ad metam salutis, vbi Deo obtemperamus, & ambulamus per viam quæ nobis proponitur eius verbo. Simul autem atque deflectimus à via, tantùm per circuitus & errores huc & illuc distrahi, vt tãdem labor noster sit inutilis, imò etiã noxius. Tenemus ergo nunc consilium Prophetæ. Quia enim incredulitas populi erat quasi ianua obserata, vt nòn admitteret Dei promissiones de liberatione & reditu, hìc vult corrigere vitium illud, & increpat Israelitas, quòd vagentur quia sunt immorigeri. Postea addit, *Quia ecce creabit*, ad verbũ creauit, sed præteritum accipitur loco futuri, hoc verò ad certitudinem valet cùm vtitur tempore præterito, acsi concionaretur de re iam cõpleta. *Creauit* ergo *Iehouah rem nouam*. Significat perperam facere Israelitas dum æstimant liberationem promissam ex suo sensu, deinde ex mediis quæ apparent. Dicit enim gratiam, quæ illis promittitur, fore admirabilem: hoc intelligi debet per *rem nouam*: quasi diceret, Vos scilicet iudicatis ex more & communi vsu quod Deus promittit vobis de reditu. atqui erit miraculum. Ergo agitis peruersè, dum vultis redigere Dei potentiam ad communem ordinẽ naturæ: Deus autem vult superare quicquid est vsitatum inter homines. Et hoc etiam notãdum est, quia quod semel dixit Ieremias de redemptione populi extenditur ad æternam Ecclesiæ salutem. Deus enim mirabiliter excitat mortuos, mirabiliter etiam conseruat & tuetur Ecclesiam suam, mirabiliter succurrit eius miseriis. Ergo quoties Scriptura verba nobis facit de statu Ecclesiæ, conscen-

dere oportet supra mundum, & supra sensus omnes nostros, & apprehendere miraculum, quod nobis absconditum est. Iam sequitur miraculum, *fœmina virum circundabit*. Christiani ferè vno consensu hoc interpretati sunt de Maria virgine: & mouit eos nomen Miraculi: deinde fortè nimis cupidè arripuerunt quæ visa sunt facere ad mysterium salutis nostræ. Dicunt igitur hâc esse rem nouam, de qua loquitur Propheta, quòd Virgo gestauerit vtero suo Christum infantem, sed simul virum, quia scilicet plenus fuit diuina fortitudine, quamuis secundum carnem creuerit & statura, & sapientia, & virtute. Meritò hoc ridetur à Iudæis: tamen illi etiam, meo iudicio, non tenent genuinam Prophetæ mentem. Interpretantur hoc de populo Israelitico, quia erat tâquã mulier, quæ diuortium fecerat à marito. Dicunt igitur, Fœmina virum amplexabitur, quæ scilicet alienata fuerat, & sese prostituerat multis adulteris. Videntur Iudæi sibi tenere quod voluit Propheta: ego autem aliter existimo. Nam hîc est comparatio inter fœminam & virum, quam illi non expendunt. Neque enim simpliciter Propheta hîc de viro loquitur, sed nominat virum robustum. גבר enim sumitur à fortitudine. Cùm igitur fœminam viro comparet, non dubito quin significet Propheta, Israelitas, qui similes erant fœminis, hoc est, carebant viribus, destituti erant omni auxilio: quin ergo dicat fore superiores hostibus suis, quorum potentia poterat toti mundo terrorem incutere. scimus enim qualis fuerit monarchia Babylonis quo tempore Iudæi tracti sunt in exilium. Ergo si consideramus quales fuerint Israelitæ, dicemus fuisse fœminas debiles, cùm hostes eorum essent robusti & bellicosi. *Fœmina* igitur *circundabit virum*. Nam סבב significat non amplecti, sed obsidere sæpenumero: & accipitur compluribus Scripturæ locis in malam partem, Hostes circundederunt me. Cum igitur notatur obsidio, Scriptura hoc verbum vsurpat. Perinde igitur est acsi dixisset Propheta, Redigẽt fœminæ viros in angustias, ita vt ipsos captiuos teneant. Sed vtitur singulari numero: quasi diceret, Fœmina vna præstabit multis viris, hoc est, singuli Iudæi præstabunt singulis Chaldæis, ita Iudæi superiores erunt, quamuis magnum & terribile sit robur hostium. Ego hunc esse sensum Prophetæ existimo: & meritò Propheta celebrat hoc Dei miraculum, quia fuit quædam mundi conuersio, vbi ita Deus extulit seruos suos vt qui ipsos subiugauerant, essent ipsis longè impares. Sequitur:

23 Sic dicit Iehouah exercituum, Deus Israel, Adhuc dicent hoc verbum, *hoc est, pronuntiabunt hunc sermonem*, in terra Iehudah, & vrbibus eius, vbi conuertero captiuitatem ipsorum, Benedicat tibi Iehouah, habitaculum iustitiæ, mons sanctitatis.

Confirmat aliis verbis eandem sententiam, nec superuacua est repetitio, quemadmodum alibi diximus. Difficile enim fuit, Iudæis persuadere quod iam statuerant non posse fieri. nam sua obstinatione præcluserant omnes aditus Dei verbo. Quoniam ergo desperatio ita occupauerat & constrinxerat ipsorum animos, necesse fuit multis verbis insistere, vt tandem admitterent promissionem salutis. Hæc igitur ratio est cur Propheta eundem sermonem pluribus verbis contexuerit. Præfatur autem hoc se habere à Deo, & suscipit eius personam, vt res incredibilis obtineat fidem apud Israelitas, & Iudæos. Adhuc ergo *dicent in terra Iehudah, & in vrbibus eius*, nempe *vbi conuertero captiuitatem eorum*. Adducit his verbis Propheta Israelitas & Iudæos in rem præsentem, vt quod putabant non posse fieri, intueantur quasi positum esset ante ipsorum oculos. *Cùm* ergo *reduxero eorum captiuitatem, adhuc dicent, Benedicat tibi Deus habitaculum iustitiæ, mons sanctitatis*. Neque abs re his loquendi formis vtitur Propheta. scimus enim Ierusalem funditus euersam fuisse, Templum dirutum, & consumptum etiam incẽdio. Cùm ergo spectaculum illud omnibus metum & horrorem incuteret, hîc describitur mirabilis cõuersio, quòd scilicet *iterum Sion erit mons sanctitatis*, *Ierusalem habitatio iustitiæ*: cùm illic esset solitudo & vastitas. Et hic locus diligenter notandus est, vt sciamus Deum restituere suam Ecclesiam acsi ipsam erueret ab inferis. Vbi ergo nulla species Ecclesiæ apparet, demus locum potentiæ Dei, vt eam excitet: Vnde? nempe ab ipsis inferis, quemadmodum dictum fuit. Sequitur:

24 Et sedebunt, *vel habitabunt*, in ea, *nempe in terra*, Iehudah, & omnes vrbes eius, *id est, incolæ eius*, simul agricolæ, & proficiscentur cum grege.

Prosequitur eandem sententiam, sed modum exprimit illius gratiæ, de qua nuper loquutus est: quoniam scilicet *sedebunt rursus Iudæi in terra*, hoc est, quiescent & habebunt illic tranquillam stationem. Adiungit *vrbes*, tantùm vt amplificet gratiam Dei in numero & multitudine hominum: quasi diceret non paucos tantùm redituros esse, sed magnam hominum copiam, quæ vrbes ipsas impleat. Id autem superabat spem omnium, quia videbant vrbes desertas, & terram ferè

vacuam: quis putasset vrbes adhuc fore populosas? Id autem cōfirmat Propheta cùm dicit, *Habitabunt illic Iehudah, & omnes vrbes eius.* Addit, *Agricolæ*. extendit Dei gratiam ad pagos, & villas: quasi diceret terram fore refertam incolis, non tantùm in munitis vrbibus, sed etiam per agros. Sæpe continget vrbes habitari, si quis immineat metus aut aliquod periculum ab hostibus. nam qui in vrbibus habitant, habent muros oppositos, & fossas, & alias munitiones. Si ergo Propheta tantùm loquutus fuisset de vrbibus, non satis illustrasset Dei gratiam. Ideo adiungit *agricolas*, acsi diceret tutam fore habitationem in terra, etiam si nullæ sint portæ, nulli muri, nullæ turres, quoniam agricolæ in suis tuguriis quiescent, non aliter acsi essent clausi mœnibus. Nunc ergo tenemus Prophetæ consilium. Quidam ita vertunt, Agricolæ, & qui ambulant cum grege, quasi distingueret Propheta agricolas à pecuariis hominibus. sed videtur mihi illud esse ineptum. Ego itaque non dubito, quin significet agricolas cum suis armentis & pecudibus fore securos, quia sibi non metuent ab hostium incursu, sed degent in terra sub Dei præsidio & fide, acsi nihil esset ipsis aduersum, vel infestum. Summa est, talem fore restitutionem Ecclesiæ, vt conditio eius non futura sit deterior, quàm olim: deinde tranquillum fore eius statum, vt non minus securè habitetur terra in pagis & villis, quàm in vrbibus. Si quis autem interroget quando hoc impletum fuerit, tenendum est quod alibi diximus, nempe Prophetas, dum concionantur de restitutione Ecclesiæ, complecti totum Christi regnum ab initio vsque ad finem. Et in eo errāt nostri, quòd dum volunt restringere ad aliquod tempus istas promissiones, coguntur confugere ad allegorias, & ita torquere Prophetias omnes, imò peruertere. Atqui, sicuti dictū est, Prophetæ comprehendunt omnes progressus regni Christi, cum loquūtur de futura populi redemptione. Cœpit enim populus fœliciter agere cùm reuersus est in patriam: sed paulò pòst angustiæ, sicuti Daniel prædixerat: ergo necesse fuit expectare Christi aduentum. Iam gustamus hæc Dei beneficia quandiu versamur in mundo. Videmus ergo non compleri vno die, vel anno, imò etiam seculo hæc vaticinia, sed debere intelligi de initio & fine regni Christi. Sequitur:

25 Quia irrigabo, *vel inebriabo,* animam sitientem, & omnem animā quæ deficit implebo.

Hoc versu tollit dubitationem, ne quis ideo respuat quod promisit de restitutione populi, quoniam Iudæi omnes & Israelitæ erāt tanquam mortui. Dicit igitur, *Irrigabo animam sitientem.* vertunt quidam lassam: sed metaphoricè sæpe accipitur נפש עיפה pro anima sitiente. Ita Psalmo 143. dicitur, Ego tāquam terra arida: lassitudo non congrueret terræ: & Isaiæ 29. Sicuti somniās putat se comedere, postea vbi euigilauit, vacua est anima eius: & sicuti putat se bibere. vtitur eadem voce illic Propheta, quoniam vix vnquam lassitudo est absque siti: contrahimus sitim ex lassitudine. Ergo per metaphoram vocatur anima עיפה, non lassa, sed potius siticulosa: & verbū etiam respondet, quod significat inebriare, & irrigare, quanquam sæpe accipitur pro saturare. *Irrigabo* igitur, vel ad satietatem vsque potabo *animam aridam*, *& omnem animam quæ deficit*: sed quum דאב significet deficere, significat etiam interdū lassari. hîc defectum notat, quia sequitur, *Replebo animam quæ deficit.* accipitur ergo pro famelico. Summa est, quanuis Israelitæ esuriant, & sitiant, & ad tempus priuati sint cibo & potu, non tamen obstare eorum inopiam, quò minus illis Deus succurrat, quia in eius manu est & arbitrio satiare famelicos, & inebriare eos qui sitiunt, & deficiunt etiam præ siti. Nunc sequitur:

Psal 143 6.
Isa. 29. 8.

26 Propterea expergefactus sum, & vidi, & somnus meus dulcis fuit mihi, *vel, vtilis.*

Hîc Propheta prodit in medium, & fideles suo exemplo hortatur ad fiduciam, vt scilicet recumbant in Dei promissionem, acsi iam fruerentur re ipsa, quæ adhuc abscōdita erat, imò incredibilis, vt dictum fuit. Dicit igitur *se fuisse expergefactum, & vidisse.* Hæc metaphora referri debet ad contrarium affectum, quo Propheta fuerat quasi attonitus. nam quanuis nondum abducti essent in exilium Iudæi, decem tamen Tribus erant in misera illa seruitute: regnum Israel conciderat ac perierat: instabat etiam vltima clades regno Iehudah. Cùm igitur Propheta attentus esset ad horribiles illas Dei vindictas, fuit quasi somno obrutus. Nūc dicit *se fuisse expergefactum*: quemadmodum in tenebris mentes hominum vigorem suum amittunt, & somnus etiam præualet, ita vt non distinguant inter nigrum & album: sic etiam Propheta fatetur se ad tempus fuisse quasi exanimem, postea dicit *se fuisse expergefactum*, vbi scilicet illuxit Dei gratia non ipso effectu sed in hoc vaticinio. Videmus ergo tanquam in speculo ipsum cognouisse quod adhuc longè aberat. Necdum enim inchoatum fuerat tempus septuaginta annorum: sed fides est visio rerum absconditarum, vt satis notum est, & hypostasis rerum absentium. nisi enim hanc certitudinem in cordibus nostris obtineat verbum Dei, prodimus nostram incredulitatem. Propheta igitur

fidem suam probauit, quòd certò agnosceret quicquid prædictum fuerat diuinitus, quamuis adhuc longè abesset, completum iri suo tempore. Nunc tenemus cur dicat *se expergefactum*. Iam adiungit, *& somnus meus dulcis mihi fuit*. Postquam dixit se vidisse opus Dei, quod tamen comprehendi non poterat humano sensu, nunc adiungit *dulcem sibi fuisse somnum*, qui tamen tristis & formidolosus fuerat: sicuti optimum condimentum omnis tristitiæ est spes. Nam diximus conferri somno illam mœstitiam, qua obruta fuerat ad tempus mens Prophetæ. Iam adiungit,

27 Ecce dies veniunt, dicit Iehouah, & seminabo domum Israel, & domum Iehudah semine hominis, & semine animalis.

Videmus Prophetam nihil nouum proferre, sed tantùm animare Iudæos ad fiduciam liberationis suæ, & reditus. Vtitur autē alia similitudine, quòd scilicet *Deus seminabit rursus in terra Iehudah*, vt producat tam homines, quam pecora, & omne genus animalium. Diximus terram ad tempus fuisse squalidam & desertam. Cùm ergo Deus hoc modo terram damnasset, vt possent omnes putare addictam esse solitudini & vastitati, ideo dicit Propheta Deum facturum, vt rursus habitetur tam ab hominibus, quàm à iumentis. Sed similitudo illa magis illustrat Dei gratiam. Tenenda est antithesis inter terram cultam & desertam: quemadmodum si quis dicat, Seretur in montibus, & metetur, vbi nunquam fuit vlla seges, vbi nunquam visum est aratrum. Si quis ergo promittat sationem & messem in terra illa deserta, hoc erit nouum: & ideo vix poterit comprehendi: sic etiam Propheta nunc dicit, *seminabo*: quasi diceret, Terra quidem ad tempus erit maledicta, vt neque homines, neque iumenta sustineat: sed iterum seminabitur. *Seminabo*, inquit, *semine tam hominum, quam animalium*: quibus verbis occurrit quæstioni, quæ in medium produci poterat, Qui fiet vt terra rursus habitetur, cùm nunc deserta sit incolis? nempe *quia Deus illic seminabit*. Respondet igitur hîc Propheta quæstioni in hunc modum. Sed interea commendat Dei gratiam, acsi diceret non aliud fore remedium sterilitatis, quàm si Dominus sua manu terram excolat, & in ea spargat semen: quasi diceret restitutionem terræ non fore opus humanæ industriæ, aut virtutis, sed admirabilis potentiæ Dei. Sequitur,

28 Et erit, sicuti vigilaui super eos ad euellendum, & conterēdum, & ad confringendum, & ad perdendum, & ad affligendum, sic vigilabo super eos ad ædificandum, & ad plantandum, dicit Iehouah.

His verbis confirmat Propheta quod dixerat. poterant enim semper excipere Israelitæ & Iudæi, cur Deus promitteret se fore populi liberatorem, quem passus fuerat tot atrocibus malis opprimi? facilius enim fuerat anteuertere. Poterant igitur Iudæi obstrepere, Tu nobis hîc facis bonam spem reditus: sed cur Deus passus est nos trahi in exilium? cur ergo non adhibuit remedium in tempore? nam serò nunc pronuntiat se fore nobis auxilio post interitum. Quoniam ergo Iudæi putabant intempestiuè sibi promitti restitutionem, ideo Propheta dicit Deum fuisse, qui ipsos castigauit, & qui sumpsit pœnas de eorum sceleribus: & ideo posse etiam succurrere, simul ac volet. Si enim Chaldæi pro sua libidine dominari fuissent, & victoriam adepti fuissent de Iudæis, quis vnquam sperasset posse Dei manu miseros liberari, qui ita perditi fuerant? Sed nunc Propheta ostendit non esse cur Iudæi diffidant, acsi difficile esset Deo, ipsos eripere ex tyrannide hostium, quia scilicet nihil ipsis accideret fortuitò, vel hostium potentia, sed iusto Dei iudicio. Tenemus ergo nunc consilium Spiritus sancti cùm dicit Propheta, *sicuti vigilaui contra eos ad euellendum, & conterendum, & confringendum, & perdendum, & affligendum, ita vigilabo.* Deus ergo proponit se iudicem, qui pœnas sumpserit de ipsorum peccatis, vt sibi persuadeant eundem quoque fore medicum: quasi diceret, Ego sum qui vulnus inflixi: potero igitur sanare: quemadmodū
1. Reg. 2. 6. alibi dicitur, Deus est qui mortificat, & viuificat, deducit ad sepulchrum, & reducit. vtitur autē pluribus verbis, quia magna congeries tot miseriarum poterat Iudæos quasi abysso desperationis submergere. Sed Propheta occupat, & ostendit etiamsi ad extrema fuerint redacti, non posse tamen tot & tam duras calamitates obstare Deo, quin ipsos reducat, vbi ita placuerit. Interea tamen ipsos admonet, non frustra tam grauia passos fuisse. Deus enim non delectatur populi sui miseriis. Ergo colligere debuit populus se multis sceleribus fuisse obstrictum, quia tam seuerè & duriter castigatus fuerat. Nunc subiicit, *Ita vigilabo super eos ad ædificandum, & plantandum.* Quòd ad verbum perdendi, si legamus להרם, vertendum erit, ad tollendum: nam verbum רום significat eleuare, vt satis notum est. Ergo metaphoricè sumetur pro tollere è medio. Sed illa recepta est lectio, quemadmodum dixi ולהרם. Dicit *se vigilaturum ad ipsos ædificandos, & plantandos, sicuti vigilauerat in ipsorum interitum*: quasi diceret iam edoctos fuisse experientia, quanta sit potentia manus Dei tam ad perdendum quàm ad seruandum. Minas contempserant quātisper illis Deus pepercerat, & putabant se impunè peccare: & videmus quàm petulanter reiecerint omnes Prophetas. Atqui Deus tandem ostenderat duris experimentis, quàm metuenda essent sua iudicia. Nunc ergo erigit eorum animos in bonam fiduciam, quia scilicet ipsius vigilantia non minus valebit ad seruandum. Sequitur,

29 In diebus illis non dicent amplius, Patres comederunt omphacium, *vuam acerbam*, & dentes filiorum obstupuerunt:

30 Quin potius vir, *hoc est, quisque*, in sua iniquitate morietur: omnis homo comedens, *hoc est, quisquis comederit*, vuam acerbam, obstupescét dentes eius, *aut omnis viri qui comederit, dentes obstupescent*,

Docet Ezechiel querimoniam illam vulgo fuisse iactatam in populo, quòd luerent Patrum suorum peccata, quemadmodum etiam loquitur Horatius vt homo profanus, & Dei contéptor: Delicta maiorum immeritus lues Romane. Talis ergo fuit arrogantia apud Iudæos, vt quasi litem Deo intenderét, acsi ipsos puniret innoxios: & prouerbio hoc exprimebant, *Si Patres nostri comederunt omphaces*, quænam est ista ratio, vt dentes nostri hebetētur? nam scimus dentes obstupescere, vel hebetari dum fructus immaturus comeditur. Sed propriè accipitur hoc nomē, quēadmodum patet ex aliis locis, de vua acerba, quam Græci vocant omphacē, *de l'aigret*. Dicit igitur Propheta, prouerbium illud non fore amplius in vsu, quia vbi malis domiti fuerint, sentient tandem Deum non fuisse adeò seuerum absque iusta causa. Nunc tenemus consilium Prophetæ. Dicit autem, *In diebus illis*, nēpe postquam sumpserit Deus iustas pœnas de populo, deinde complexus ipsum fuerit sua misericordia. vtrunque enim necessarium fuit, nēpe vt subigeretur contumacia & fastus populi, & desinerent cum Deo expostulare: deinde vt gratuitus Dei fauor illis manifestaretur. Tunc ergo, inquit, non vtentur impio illo prouerbio, *Patres comedisse vuam acerbam, & dentes filiorum fuisse obstupefactos: quin potius*, inquit, *singuli morientur in sua iniquitate: & quisquis comederit vuam acerbam, dentes eius obstupescent*, hoc est, tunc exaltabitur iustum Dei iudiciū, ita vt iam locus non sit obstreperis illis vocibus & blasphemis: deinde misericordia etiam Dei patefaciet, homines suo exilio dignos esse, neque aliter liberari, quam Dei bonitate gratuita. Horat. carminum lib. 3. Ode 6.

PRECATIO.

Da omnipotens Deus, quando quotidie tot iræ tuæ documentis nos admones, vt maturè resipiscamus, ne pigri simus ad considerandum opus tuum, & simul ad doctrinā quam adiungis: sed præueniamus extremam tuam vindictā, & ita capaces simus misericordiæ tuæ, vt sicuti liberaliter eam nobis proponis, ita etiam cupidè amplectamur: deinde sic retineamus in cordibus nostris vera fide, vt prosequaris eius cursum erga nos, donec tādem perueniamus ad beatam illam quietem, quæ nobis reposita est in cælo per Christum Dominum nostrum, Amen.

31 Ecce dies veniunt, dicit Iehouah, & percutiam cum domo israel, & cum domo Iehudah fœdus nouum:

32 Non secundum fœdus, quod percussi cum Patribus eorum die quo apprehēdi manum eorum, vt educerem eos è terra AEgypti, quòd irritum fecerunt fœdus, *inquam*, & ego dominabar illis, dicit Iehouah.

PROSEQVITVR Ieremias eandem sententiam, sed clarius demonstrat quantò vberior futura sit Dei gratia, & locupletior erga populum suum, quàm olim. Non igitur simpliciter restitutionem promittit dignitatis & opulentiæ à qua exciderant, sed aliquid melius & præstantius. Videmus ergo necessariò hoc spectare ad regnum Christi, quia extra Christum nihil potuit nec debuit sperari à populo, quod superaret Legē. Lex enim fuit regula perfectissimæ doctrinæ. Ergo si tollatur Christus, certum est, manendū esse in Lege. Hinc ergo colligimus, Prophetā vaticinari de Christi regno, quēadmodū etiam locus hîc citatur ab Apostolis, vt est insignis & dignus notatu. Sed tenendus est ordo & modus docēdi. Propheta enim confirmat quòd antè dixit, quia incredibile erat Iudæis quod vidimus. Cum ergo iam antè verba fecisset de beneficiis Dei, quæ vix poterant cadere sub sensum hominis, vt occurrat diffidentiæ, adiungit, Dominū nouo & insolito modo fore misericordē erga suos. Videmus ergo cur Propheta hāc sententiā subiecerit superiori doctrinæ. Nisi enim loquutus esset de fœdere nouo, semper vacillassent miseri illi, quos volebat erigere ad spem salutis: imò vt iam maior pars erat obruta desperatione, nihil profecisset. Ergo hîc proponit fœdus nouum, acsi diceret debere ipsos longius & altius spectare, nec metiri beneficium Dei, de quo concionatus est, ex rerum præsentium aspectu, *quia velit Deus percutere fœdus nouum*. Interea non dubium est, quin commendet Dei gratiam, quæ postea manifestāda erat, nempe in plenitudine temporis. Deinde semper illud tenendum est, exquo reuersus est populus in patriam, fuisse grauissimis tētationibus oppugnatā eorum fidem, qui amplexi fuerāt Rom. 11. 27 & Hebr 8. 8. 9. 10 11. 12. & 10. 16.

gratiam redemptionis. Satius enim fuisset manere in perpetuo exilio, quàm vexari hostiliter ab omnibus vicinis, & tot molestiis esse obnoxios. Si ergo tantùm reductus fuisset populus ab exilio Babylonico, hoc erat non magni momēti: sed oportuit piorum animos adduci vsque ad Christum. Et ideo videmus etiam Prophetas, qui functi sunt munere docendi post reditum, in hoc incumbere, vt sperent aliquid melius, quàm appareat: neque proptere adespondeāt animos, quòd videant se non frui quiete, & potius se tractos fuisse ad multa & grauia certamina quàm liberatos à tyrānide. Scimus enim quid doceat Haggai de futuro Templo, quid etiam Zacharias, quid tandem Malachias. Et idem fuit consilium Prophetæ nostro cùm de fœdere nouo loquutus est: vt scilicet fideles postquam potiti rursus essent patria, non obstreperent Deo, quòd non conferret illam solidam fœlicitatem quam pollicitus fuerat. Hæc secunda ratio fuit, cur Propheta ageret de nouo fœdere. queēadmodū prius, ita nunc repetit *venturos esse dies, quibus percutiat Deus tam cum Israele, quàm cum Iehudah fœdus suum*. Decem enim Tribus, queēadmodū satis notum est, abductæ fuerant cùm adhuc staret regnum Iehudah: deinde cum discessionem fecerāt à familia Dauidis, transierant quasi in alienam gentem. Deus quidem non destitit illos aliquatenus agnoscere pro suo populo: sed quantū in ipsis erat, alienauerant se ab Ecclesia. Deus ergo promittit rursus fore vnū corpus, quia ipsos colliget vt simul coalescant, neque sint quasi diuersæ domus. Iam quòd ad Nouū fœdus spectat, non sic vocatur quia aliud sit à primo fœdere. Deus enim secū non pugnat: neque est sui dissimilis. Qui ergo semel percussit fœdus cum electo populo, non mutauit consilium, acsi oblitus esset suæ fidei. Sequitur ergo, primū fœdus fuisse inuiolabile: deinde, iam antè percusserat fœdus suū cum Abraham: & Lex fuit confirmatio illius fœderis. Cùm ergo Lex pendeat à fœdere, quod Deus cum Abrahā seruo suo pepigit, sequitur fieri non posse, vt Deus vnquam potuerit pacisci fœdus nouum, hoc est, aliud vel diuersum. Vnde enim salutē speramus, nisi à semine illo benedicto, quod promissū fuit Abrahæ? deinde, cur filii Abrahæ vocamur, nisi propter commune fidei vinculum? cur dicuntur fideles colligi in sinum Abrahæ?
Luc.16.22. cur dicit Christus venturos esse ab oriente & occasu qui recūbant in regno cælorū cum Abraham, Isaac, & Iacob? Hæc certè omnia satis demōstrant Deum nūquam pepigisse aliud fœdus,
Math.8.11. quàm quod initio percusserat cum Abraham, & tandem consignauit per manum Mosis. Posset hoc argumentum longè fusius tractari, sed satis est breuiter tenere, fœdus Dei quòd initiò percussit, esse perpetuum. Nunc videndum est cur promittat fœdus nouum populo. Non dubiū est quin hoc referatur ad formā, sicuti loquūtur. Forma autem hæc non tātum posita est in verbis, sed primùm in Christo, deinde in gratia Spiritus sancti, & tota docendi ratione externa: substātia autem eadem manet. Substātiam intelligo doctrinam, quia Deus in Euangelio nihil profert, quod Lex non contineat. Videmus ergo Deum ab initio sic loquutum esse, vt ne syllabā quidem postea mutauerit, quantùm attinet ad doctrinæ summam. Complexus est enim in Lege regulam perfectè viuendi: deinde ostendit quænam esset salutis via, & sub figuris populum adducit ad Christum, vt remissio peccatorum illic clarè monstretur, & quicquid cognitu necessarium est. Cùm igitur Euangelium nihil addiderit ad Legē, quantùm attinet ad substantiā doctrinæ, veniendum est, sicuti iam dixi, ad formam ipsam, quoniam nondū patefactus erat Christus, percussit Deus fœdus nouum, vbi sāciuit per Filiū suum quicquid sub Lege adūbratum fuerat. Nam victimæ non poterant per se placare Deum, vt satis notum est, & quicquid Lex tradiderat de expiationibus per se fuisset inutile, & nullius momēti. Nouū ergo fœdus percussum est, vbi Christus in aqua & sanguine apparuit, & compleuit re ipsa quod Deus sub figuris monstrauerat, vt fideles gustum aliquem caperent suæ salutis. Sed non satis erat Christum venisse, nisi adiuncta fuisset regeneratio per Spiritum sanctum. Fuit igitur hæc quoque aliqua nouitas, quòd Deus regenuit fideles Spiritu suo, ita vt non esset literalis tantùm doctrina, sed efficax, quæ non tantùm verberaret aures, sed in animos penetraret, atque vere formaret in obsequium Dei. Ratio etiam externa docendi noua fuit, quemadmodū satis apparet. Nam si conferimus Legem cum Euangelio, loquitur hodie nobiscum Deus familiariter tanquam facie ad faciem, non sub velo, sicuti docet
2.Cor.3.13. Paulus Mosen habuisse velum oppositum, vbi prodibat verba facturus Dei nomine: Non sic est in Euangelio, inquit Paulus, sed velum ablatū est, & Deus in facie Christi se nobis cōspiciendū proponit. Hæc igitur ratio est, cur Propheta appellet *nouum fœdus*, sicuti pluribus dicendū erit. Ego enim perstringo quæ non possunt simul dici, vt possit totus Prophetæ cōtextus melius cōprehendi. Nunc ergo pergamus in verbis. Dicit *fœdus quod percutiet non fore quale fuerat illud, quod percusserat cum Patribus ipsorum*. Hìc clarè distīguit fœdus nouū à Lege. Antithesis hæc tenēda est: quia nemo ex Iudæis putasset fieri posse, vt Deus adderet aliquid melius Legi suæ. Tametsi enī ferè pro nihilo ducebant Legem: scimus tamen, vt hypocritæ simulāt magnū ardorē zeli, fuisse tantoperè Legi addictos, vt putarēt cælū potius terræ posse misceri, quàm aliquid posse mutari ex Lege: & mordicus interea tenebāt quæ Deus ad tēpus dūtaxat instituerat. Necesse igitur fuit Legē hìc conferri cū nouo fœdere, vt scirēt Iudæi gratiā, quæ ipsos manebat, fore lōgè excellentiorē, quàm quæ manifestata olī fuerat Patribus. Hæc igitur ratio est cur dicat *non secundum fœdus*. Postea addit, *quod percussi cum Patribus eorum, cum apprehendi manum ipsorum*. Hic ostēdit nunquam spem salutis fore firmā apud ipsos nisi Deus percutiat nouū fœdus. Talis enim erat eorū superbia, vt vix admitterēt Dei gratiā nisi conuicti. Sēper enim hoc illis fuisset in ore, An non

Deus

Deus Patrem se ostendit populo suo cùm eum redemit? annon fuit illud testimoniũ paterni eius fauoris? annon erexit statum Ecclesiæ quem manere perpetuũ vellet? Ergo repulissent Dei gratiam, nisi Propheta palàm fecisset Legem fuisse illis inutilẽ,& fore adhuc:& ideo opus esse nouo fœdere, aut alioqui esse ipsis pereundum. Nunc tenemus consilium Prophetæ. Et hoc diligenter obseruandũ est, quia non satis esset scire quid dicat Propheta, nisi etiam sciremus cur hoc vel illud dicat. Summa est igitur, non debere videri absurdum, quòd Deus fœdus nouum percutiat, quoniam primum fœdus fuerat inutile,& nihil profuturum esset. Iam hoc confirmat, quia Deus percussit fœdus illud, primum vbi porrexit manũ veteri populo,& fuit eius liberator. *Et tamen irritum fecerunt fœdus illud.* Circunstantia temporis notanda est, quia memoria recentis beneficii debuit esse acerrimus stimulus ad obediẽdum. Quàm turpis enim ingratitudo fuit, cùm redẽpti essent admirabili Dei potentia, reiicere fœdus, quando præuenti fuerant misericordia Dei? Cùm ergo tunc irritum fecerint Dei fœdus, hinc satis colligitur, nullum fuisse tẽpus, quo non prodiderint suam impietatem,& fuerint fœdifragi. Adiũgit, *Ego tamen dominabar ipsis.* Quanquã verbum בעלתי, quidam restringunt ad imperium maritale:& hoc non malè cõuenit, quia Deus non simpliciter dominatus est tunc populo, sed fuit etiam maritus, quemadmodũ frequenter vtitur hac similitudine. Nescio tamẽ an illud satis firmũ sit: ideo contẽti simus generali doctrina, quòd Deus sibi acquisierat populum, quasi diceret se tantùm vsum fuisse iure suo cùm illos vellet regere,& cùm illis præscriberet rationem viuendi. Quanquã Fœderis nomẽ magis honorificũ est populi respectu. nam si Rex quispiã populo suo aliquid imperet, vocatur illud edictũ. Sed Deus agit humanius cum populo suo, quia descendit,& constituit se in medio, vt scilicet se populo vicissim obliget, quemadmodũ sibi populum obstringit. Videmus ergo in summa cur dicat Deus *se fuisse dominatum populo*, nẽpe quia illum sibi acquisierat:& tamẽ non fuerit potit⁹ iure suo propter indomitum & peruicax ingenium populi. Interea notandũ est, hîc reiici culpam in populũ, cur Lex non fuerit firma neque satis valida. Voluit igitur Propheta hîc Legẽ Dei ab omni nota infamiæ asserere: quemadmodũ videmus idẽ facere Paulum 7. ad Rom. cap. dicit, Lex sancta,&c. *Rom. 7. 12*
Simul enim ac sermo habetur de Legis infirmitate, maior pars aliquid sinistrum de Lege arripit,& ita redditur ipsa Lex contẽptibilis. Ideo Proph. hîc dicit *ipsos fecisse fœdus Dei irritum:* quasi diceret non in ipsa Lege quærendũ esse vitiũ, quòd opus sit nouo fœdere, quia Lex satis superque sufficeret: sed populi tam leuitatẽ quàm perfidiã esse in culpa. Nunc ergo hoc quoque tenem⁹, nihil detrahi Legis honori cùm dicitur esse infirma,& inefficax: quia accidentale est illud vitiũ,& prouenit ab hominibus, qui mutuò non colunt fidem datam neque seruant. Plura adhuc dicenda erunt, sed percurro nunc Prophetæ verba, vt dixi. Sequitur nunc,

33 Quia hoc fœdus quod percutiã cum domo Israel, post dies illos dicit Iehouah, ponã Legẽ meã in medio ipsorũ, *id est, in visceribꝰ* & in corde ipsorũ scribã eam:& ego ero illis in Deũ,& ipsi erunt mihi in populum.

Discrimen nunc exprimit Legis & Euãgelii, quia Euangeliũ secũ afferat gratiã regenerationis, ideóque non sit literalis eius doctrina, sed in corda ipsa penetret, ac omnes sensus reformet in obsequium iustitiæ Dei. Iam tamen potest moueri quæstio, an sub Lege defuerit Patribus gratia regenerationis hoc autẽ nimis absurdũ est. Quid ergo sibi vult quòd negat hîc Deus Legẽ fuisse in cordibus scriptã ante Christi aduentũ? Respõdeo, Patres qui olim regeniti fuerunt, id fuisse adeptos Christi gratia. ita possumus dicere illud fuisse quasi translatitiũ. Non igitur residebat in Lege hæc virtus, vt animos penetraret, sed fuit translatitiũ bonũ ab Euangelio ad ipsam Legem. hoc vnum est. deinde scimus rarã & obscurã fuisse gratiam Dei sub Lege: in Euangelio autem effusa fuisse dona Spiritus,& Deum multò liberalius egisse cum Ecclesia sua. Sed tamẽ illud est præcipuum, nempe reputare quid Lex per se afferat,& quid propriũ sit Euangelii, præsertim vbi fit cõparatio Euangelii & Legis. Nam vbi cessat cõparatio illa, hoc non posset propriè cõpetere in Legẽ, sed respectu Euãgelii hoc dicitur, quòd Lex sit literalis, sicuti alibi vocatur,& hæc etiam ratio est cur Paulus vocet literã in tertio capite. 2. ad Corinth. dicit, Litera occidit, intelligit per literã non sicuti Origenes delirauit,& corrupit etiã locũ illum sicuti totã doctrinã Scripturæ: non intelligit Paulus illic simplicem & genuinum sensum Legis, sed vocat literam alia ratione, quia tantùm proposuerit hominum oculis quid rectũ esset, deinde etiam aures ipsas docuerit. Sed nomen literæ refertur ad scriptũ: quasi diceret, Scripta fuit Lex in lapidibus. fuit igitur litera. Euangeliũ autẽ quid? est spiritus, hoc est, Deus non tantùm dirigit sermonẽ ad aures,& oculos hominũ in Euangelio, sed intus etiã docet corda ipsa,& mentes. Hæc igitur solutio est quæstionis, Prophetã disserere de Legis natura, vbi separatur ab Euãgelio, quia Lex tũc mortua est,& caret regenerationis Spiritu. Dicit postea, *Ponam Legem meam in visceribus eorum.* Cõfirmat his verbis quod diximus, nempe nouitatẽ cuius meminit antea non in substantia esse positã, sed in forma duntaxat. Neque enim dicit hîc Deus, Legẽ aliam dabo: *Sed scribam Legem meam*, nẽpe eandẽ, quæ tradita olim fuerat Patribus. Nihil ergo diuersum promittit quo ad doctrinæ summã: sed tantùm diuersitatẽ locat in ipsa forma. Ponit autẽ duas locutiones, *Quòd Legem suam ponet in*

Rom. 7. 6
2. Cor. 3. 6

visceribus,& scribet in cordibus, quia scimus quàm difficile sit hominē sic formari in obedientiā iustitiæ, vt cōsentiat eius vita cū Lege Dei. Omnes enim affectus carnis totidē sunt inimicitiæ, quēadmodum dicit Paulus 8. ad Rom. cap. quæ pugnāt cum Deo. Cùm igitur omnes sēsus nostri ita bellū gerāt cum Deo, est quædā mundi renouatio, vbi homines patiuntur se diuinitus regi. Et scimus quid dicat Scriptura, nō fore nos Christi discipulos, donec renūtiauerimus & nobis, & mūdo, & abnegauerimus nos ipsos. Hæc ratio est, cur Proph. non fuerit cōtentus vna voce dūtaxat, sed dixerit, *Ponam in visceribus, scribam in cordibus*. Cæterùm, hinc colligimus quàm insulsi sint Papistæ in cōmento liberi arbitrii. Fatētur quidē, nisi adiuuāte Dei gratia non esse nos idoneos ad implendā Legē: sed cōcedunt aliquid auxilio gratiæ, & Spiritus: interea non tātùm fingunt cooperari liberū arbitriū, sed præcipuas partes ei tribuunt. Propheta autē hîc testatur hoc esse propriū opus Dei, scribere Legē suā in cordibus nostris. Quòd si Deus meritò hoc beneficium esse suum pronuntiat, & vēdicat sibi eius laudē, quāta est hominū arrogātia ad se illud idē trahere? *& scribere in cordibus* tātundē valet atque corda ipsa sic formare, vt Lex illic dominetur, & nullus sit affect⁹ cordis, qui eius doctrinæ subscribat atque cōsentiat. Hinc igitur satis clarè apparet, neminē posse flecti ad Legis obsequiū, donec regenitus fuerit Dei Spiritu: imò nullū esse motū in homine ad rectè agendū, nisi Deus cor ipsum præueniat sua gratia: denique literalē doctrinam fore sēper mortuā, nisi eam Deus Spiritu suo viuificet. Addit, *Et ero illis in Deum, & ipsi erunt mihi in populum*. Generaliter hîc Deus cōprehendit summā fœderis sui. quorsū enim tendebat Lex, nisi vt populus ipsum inuocaret, & ipse vicissim curā gereret populi sui? Quoties enī pronuntiat Deus se nobis fore in Deum, simul offert paternū suum fauorē, & declarat salutē nostrā sibi fore curę: dat nobis liberū aditū ad preces, iubet nos recūbere in sua gratia: denique hæc promissio sub se cōtinet omnes partes salutis nostræ. Iam hodie idē etiā spectat in Euāgelio. quia enim alieni sumus à regno cælorū, sese nobis illic recōciliat: & ideo testatur se nobis fore in Deum. Inde pēdet posterius quod dicit, *Erunt mihi in populum*. neque enī alterum potest ab altero separari. Ergo his verbis breuiter significat Proph. huc tendere summā fœderis Dei, vt sit nobis Pater, à quo salutē petamus & expectemus: & nos vicissim simus eius populus. De his iterum plura dicenda erūt: sed exposui causam cur nunc celeriter perstringam quæ digna sunt maiori explicatione. Addit,

Rom. 8.7.
Mat. 6.24.
Luc. 14.26. 27.

34 Et non docebit amplius vir, *id est quisque*, proximum suum, & quisque fratrem suum dicēdo, Cognoscite Iehouā: quia omnes cognoscent me à paruo ipsorum, & ad, *sed abundat copula*, ad magnū ipsorū, dicit Iehouah: quia ignoscam peccatis ipsorum & iniquitatū ipsorum non recordabor amplius. *Sed non possem longius pergere, quia sonat horologium.*

PRECATIO.

Da omnipotens Deus, quando dignatus es nos hoc singulari priuilegio, vt in manu Filij tui percusseris fœdus tuum quod ratum esset in salutem nostram, vt simus eius participes & sentiamus te ita nobiscum loqui, vt non tantùm verbo tuo ostendas quid rectum sit, sed etiam Spiritu tuo intus loquaris: & nos ita dociles & morigeros reddas, vt testimonium illud sit adoptionis nostræ, quòd nos gubernes, donec tandem verè & in solidum tibi vniamur per Christum Dominum nostrum, Amen.

E*T non docebit amplius quisque proximum suum, & quisque fratrem suum dicendo, Cognoscite* Iehouam: *quia omnes cognoscent me à paruo eorum vsque ad magnum eorum, dicit* Iehouah: *quia ignoscam peccatis eorum, & iniquitatum eorum non recordabor amplius*. Hîc statuitur aliud discrimē veteris & noui Testamēti, nēpe quòd Deus, qui obscurius se patefecerat sub Lege, plenū fulgorē emittet, ita vt eius cognitio futura sit familiaris. Sed hyperbolicè extollit hanc gratiā cùm dicit neminē opus habiturū Doctore vel Magistro, quia quisque satis edoct⁹ erit. Tenem⁹ ergo in sūma cōsiliū Prophetæ, nēpe tantā fore lucē Euāgelii, vt satis appareat Deum liberalius agere cum populo suo, quoniā luceat eius veritas tanquā Sol in meridie. Hoc idē promittit Isaias cùm dicit omnes fore discipulos Dei. Verùm quidē illud fuerat etiā sub Lege, sed Deus præbuerat tenuē gustū duntaxat cælestis doctrinæ: Christi autē aduētu explicuit thesauros sapiētiæ, & intelligētiæ, ita vt in Euāgelio perfectio sit initii, quia scimus veterem populū fuisse similē pueris: & ideo sub rudimentis cōtinuit illū Deus: nūc quia adoleuim⁹, dignatur nos pleniore doctrina, & quasi propius ad nos accedit. Dicit igitur, *Non docebit quisque amplius proximum suum, & vir fratrem suum*. Dixi Prophetā hîc amplificare gratiā Dei. Et hinc colligimus quosdā fanaticos inscitè, & perperā abusos fuisse hoc testimonio, cùm vellēt tollere omnē doctrinę vsum, sicuti nostro tēpore quidā ex Anabaptistis reiecerūt omnē doctrinā: & cùm sibi placerēt in sua inscitia, tamen superbè iactabāt se prędi tos esse Spiritu, & fieri Christo iniuriā si adhuc sim⁹ discipuli, quia scriptū est inter laudes & en-

Isa. 54.13

comia noui Testamēti, *Non docebit ampliᵘˢ quisq; proximum suum.* hîc etiā factū est, vt horrēdis deli rijs fuerint inebriati. Diabolus enī cùm turgerēt tāta superbia, potuit eos fascinare pro suo arbi trio. deinde etiā vnūquēque propria superbia impulit, vt fingerēt sibi somnia. & multi nebulones traxerunt hunc locū ad priuatā vtilitatē. Nam cùm se gloriarētur esse Prophetas, & etiā simplicibus hoc persuaderent, tenuerunt multos sibi obstrictos, & quæstū fecerunt ex illa iactantia. Atqui Proph. hîc nō designat enthousiasmum, qui excludat vsum doctrinæ: sed, quemadmodum iam dixi, tātùm promittit, clariorē fore Euangelii lucē: sicuti Deus sub Lege non ita perfectè populum suum docuit, sicut nos hodie. Et hinc etiam illud Christi, Beati oculi, qui vident quæ vos Luc.10.23
videtis, & aures quæ audiunt quæ vos auditis: multi Reges, & Prophetæ, &c. Christus ergo optimus est interpres huius loci, nempe quòd Deus affulserit plenius per Euangelii doctrinā: & ideo vocatur Christus apud Malachiam Sol iustitiæ. Significat enim illic Propheta fuisse quidem ali- Malac.4.2
quid lucis Patribus, sed non vti nobis. Denique tenēda est cōparatio, cuius herī mētio facta fuit, neᵐpe quòd Deus populum suum teneret suspensum expectatione melioris status. Et ne lōgius p[...]nda sit expositio, satis erit verba probè expendere. Neque enim præcisè, & sine exceptione di[...]itur, Non docebit quisque proximum suum, sed, *dicendo, Cognoscite Iehouam.* Videmus ergo Prophetam promittere cognitionē, vt non sint amplius alphabetarii. nam hac particula, *Cognoscite Iehouam,* designat prima rudimenta fidei, vel cælestis doctrinæ. Et certè si respicimus quanta fuerit veteris populi ruditas, erant tunc elementarii. Hodie autē qui minimus est inter fideles, cò vsque progressus est, vt clarius multò cognoscat quicquid pertinet ad summam salutis, quàm qui tunc fuerunt etiam non vulgares. Summa est igitur, omnes Dei electos fore etiam instructos dono intelligētiæ, vt non subsistāt in primis elemētis. Iam si quis peruicaciter vrgeat duntaxat mēbrū illud, *Non docebit quisque,* opponere expediet Isaiæ locū. Nam loquitur certè de regno Chri- Isa.2.3
sti, vbi dicit, Apprehendet quisque manum proximi sui, & dicet, Venite, ascendamus in montem Domini, & docebit nos vias suas, &c. Nunc cōciliemus duo hæc vaticinia. Propositum est vtrique celebrare Dei gratiam, quæ manifestanda erat Christi aduentu. Dicit vnus, *Non docebit quisque:* alter autē, Apprehendet quisque manum proximi sui, & dicet, Venite, ascendamus in montē, vt Iehouah nos doceat. Hæc autē ratio est conciliandi, quòd Ieremias negat fore tam rudem populum sub nouo Testamento, vt indigeat principiis doctrinæ: Isaias autem dicit vnumquemque apprehensurum manum proximi sui, quia mutuò alii alios iuuabunt, vt proficiant in cognitione Legis Dei. Nunc soluta est illa quæstio: & simul videmus quàm singulare sit beneficium, quo Deus suos dignatus est, cùm ita illis familiariter apparuit. Dicit, *Omnes me cognoscent à minimo vsque ad maximum.* non significat æqualē fore scientiæ mensurā in omnibus. Experiētia enim coarguit hoc falsum esse: deinde scimus ab initio Deū id fecisse testatū, sicuti etiā Paulus inter alios Ro.12.2:3
admonet, & ostēdit modum dispensationis esse pro Dei beneplacito. Sed intelligit Propheta eos qui minimi erunt in populo Dei, vel postremi, tamē fore præditos mediocri luce cognitionis, vt ferè similes sint Doctoribus. Eodem etiam pertinet vaticinium Ioelis, Prophetabunt filii vestri, Ioel.2.28
filiæ vestræ visiones videbunt, & senes vestri somnia somniabunt. Promittit omnes passim fore Prophetas & Doctores, quia scilicet vberior hodie sit Dei gratia. & semper cōparatiuè hæc intelligi debent. Etsi igitur multi nunc rudes sunt etiam inter Dei filios, & qui sunt verè ex numero fidelium, tamen si respicimus quāta fuerit Legis obscuritas, qui hodie minimi sunt inter discipulos, sunt nō secus ac Doctores, & Magistri. Et eadem ratione dicit Christus, Qui minimus est in Matt.11.11
regno cælorum, esse maiorē Ioanne Baptista, qui tamen excelluit supra omnes Prophetas. Ioannes Baptista in suo munere præstantior fuit omnibus Prophetis, & superauit eos intelligentia: & tamen minimus Euangelii professor & testis, maior est Ioanne Baptista, inquit Christus. Et hoc non tantùm refertur ad personas, neque etiā ad eas restringi debet, sed potius ad clarā & perspicuā docēdi formam, quæ in Euangelio cōprehenditur, quemadmodū herī citauimus locum ex 3. cap 2. ad Cor. vbi dicit Paulus iam velum non oppositū esse, quin cōspicere liceat Deum facie 2.Cor.3.13
ad faciē in persona Christi. Sequitur, *Quia propitiabor peccatis eorum, & iniquitatum eorum non recordabor ampliᵘˢ.* Nō dubiū est, quin Proph. hîc ostēdat fūdamentū huius beneficii, quia scilicet Deᵘˢ redibit in gratiā cum populo suo, non imputādo peccata. Ergo si originē noui Testamēti quærimus, est gratuita peccatorū remissio, qua Deus populo suo se recōciliat. Et hinc colligimus, non aliam nobis causam esse fingendā, cur Deus apparuerit in Filio suo vnigenito, & vsus fuerit tanta liberalitate: quia hîc Proph. in nihilū redigit omnē carnis gloriā, & prosternit omnia merita, cùm dicit Deum tam liberalē fore erga populum suum, quia propitiabitur, gratis remittet peccata, non recordabitur iniquitatum. Ergo propriè non potest hic locus accipi de continua peccatorum remissione. Comprehenditur quidem sub generali doctrina, sed tenendum est consilium Prophetæ, nempe quòd ab initio Deus, vbi Ecclesiam suam respicit, non alia causa mouetur, nisi quia peccata vult abolere. Apostolus in Epistola ad Hebræos hunc locū subtilius inter- Heb.10.17.
pretatur, quia insistit in particula עוד, amplius. Dicit sub nouo Testamento Deum propitiū es- 18
se iniquitatibus, quia peracta sit expiatio, vt non opus sit in posterum sacrificiis. Nam sumit oppositum membrum, quòd Deus iniquitatum recordatus sit donec pepigit nouum fœdus. Si recordatus est, inquit, peccatorum donec pepigit nouum fœdus, non mirum est, si tunc quotidianis

ſacrificiis oportuit ipſum placare.nunc ſub nouo Teſtaměto non amplius recordatur.Ergo ceſſant ſacrificia,quoniã vbi peccata remiſſa ſunt,iam non opus eſt ſatiſfactione.Hinc colligit,ſanguine Chriſti ita nos fuiſſe purgatos,& ita recõciliatos Deo,vt fiducia ſalutis noſtrę debeat illic penitus quieſcere.Sed tenẽdum eſt quod dixi, nempe Prophetã propriè & primo loco diſſerere de initio miſericordiæ & gratiæ quã promittit: ideo pronũtiat Deũ fore tam benignũ & beneficũ erga ſuos,*quia non recordabitur iniquitatum.* Quid ſibi vult ergo particula Amplius?nẽpe quia Deus ad tempus fuerat infenſus populo ſuo,& vocabat eius peccata in iudiciũ.Dicitur enim reuocare Deus peccata noſtra in memoriã,dicitur nobis iraſci,dicitur eſſe vindex iniquitatum noſtrarũ vbi pœnas exigit,vbi ſigna dat ſui rigoris & vindictæ.Quãtiſper ergo De⁹ ſeuerè tractauit populũ ſuum,viſus eſt eſſe iniquitatũ memor: vbi autem pepigit nouum fœdus,tunc iniqui-
Mich.7.19 tates omnes fuerunt ſepultæ,& demerſæ in profundũ maris,ſicuti loquitur alter Propheta.Ergo Apoſtolus abuſus eſt Prophetæ teſtimonio? minimè. Nam ſcitè accõmodauit ad cauſam quam agebat,quia Deus promittit ſe non fore amplius memorẽ iniquitatũ, dum nouum fœdus percutiet cum populo ſuo:id factũ eſt aduẽtu Chriſti.Ergo Chriſtus ſolus hoc præſtitit,vt iniquitates noſtræ non veniant amplius in memoriã coram Deo.Hinc optimè colligitur quod etiã intendit Apoſtolus,nẽpe deſinere ſacrificia expiandis peccatis.Hæc profectò optimè inter ſe conueniũt,& nihil eſt coactũ, vel nimis argutum. Cæterùm, Proph.hîc non inſtituit plenã diſputationẽ de diſcrimine veteris & noui Teſtamenti,ſed tantùm illud ſumit,vberiorẽ fore Dei gratiam,quàm fuiſſet olim,vt fideles hac ſpe ſuffulti,patienter ferrent ſuas miſerias, & grauiſſimas tentationes, cum quibus erat confligendũ,neque animis deficerẽt vſque ad Chriſti manifeſtationẽ,quemadmodum herì diximus.Hîc ergo tractat de gratia regenerationis,tractat de dono intelligentię,& ſimul promittit Deum fore propitiũ ſuis alio modo,& perfectius,quàm olim fuerat.Quòd autẽ Apoſtolus in illa Epiſtola videtur hoc aptare ad ceremonias,id fit,quia ſunt res cõiunctę,abrogatio ceremoniarũ,& regeneratio Spiritus,quæ hîc promittitur. Non ergo torquet Apoſtolus Prophetæ verba:ſed quoniam cõmendat nouũ fœdus, quod futurũ erat præſtantius Lege, hinc colligit non eſſe mirum,ſi cęremoniæ non habeãt niſi vſum temporalẽ.Nam ſumit illud principium,Nouũ fœdus ſuccedet veteri:ergo fiet aliqua mutatio.deinde,nouum fœdus veteri opponitur:quod autem vetus eſt,tendit ad interitũ. Non poterãt ferre Iudæi quicquam mutationis in
Heb.8.13. figuris.volebãt enim eas manere fixas. Apoſtolus autẽ dicit nihil eſſe abſurdi,ſi aliquid decedat: Nam certè Deus non abs re,inquit,Teſtamentũ,quod pepigit per manũ Moſis,nominat Vetus. ergo non ſemper manebit in ſuo vigore. Si ita eſt,nihil pugnat cum Dei veritate & cõſtantia,cęremonias quo ad vſum deſinere:& tamen Legẽ ipſam manere firmã. Nunc ergo videmus Apoſtolũ fideliter interpretari conſiliũ Prophetæ dum hoc teſtimoniũ ad cęremoniarũ abrogationem accõmodat. Quoniã autem interpretor duntaxat Prophetę verba,non opus eſt hîc longius diſſerere de diſcrimine veteris & noui Teſtamenti,hoc eſt,quibus partibus inter ſe diffeiãt.nam differũt vetus & nouũ Teſtamentũ etiam in aliis.Sed Proph. quemadmodũ dixi,ſatis habuit attingere,aliquid melius ſperandũ eſſe Chriſti aduentu, quàm experti fuerãt Patres omnibus ſeculis.Et hoc modo,quemadmodũ dixi,voluit lenire dolorẽ fidelium,quos Deus exercuit duris tentationibus antequam manifeſtatus fuerit Chriſtus in carne. Cæterùm,Lex & Euangeliũ inter ſe conferuntur,ſicuti Moſes & Chriſtus. Vocatur ergo nouum Teſtamentũ præſtãtius Lege,ſicut Chriſtus excelluit ſupra Moſen.Sed veniendũ eſt ad illud Ioannis, vt certius teneamus cur dicat Proph.aliam fore gratiã noui fœderis quàm veteris fuiſſet.Dicit ergo Ioannes, Lex per Moſen
Ioan.1.17. data eſt,gratia autẽ & veritas per Ieſum Chriſtũ facta eſt. Illic videtur Ioannes nihil Legi relinquere præter vmbrã euanidã. Nam ſi Chriſtus demũ veritatẽ nobis attulit, nõ fuit ergo in Lege veritas:deinde nulla in Lege etiã gratia. atqui videtur hoc eſſe contumelioſum in Legẽ. ſed herì aliqua ex parte ſoluta fuit hæc quæſtio.Nũc quia volo hũc locũ abſoluere,breuiter tenendũ eſt, quoties ita extenuatur Lex,tãtùm celebrari Chriſti beneficiũ,vt ſciamus quàm inęſtimabilis fuerit Dei miſericordia cùm nobis apparuit in Filio ſuo vnigenito.Nũc ſi obiiciat quiſpiã,Sed cur Legẽ antè promulgauerat? & cur voluerat tam reuerẽter excipi,ſi gratia & veritate caruit? Reſpondeo,quemadmodũ herì dixi,non caruiſſe prorſus Legẽ iiſdẽ beneficiis, quæ hodie percipimus ex Euãgelio:ſed illa beneficia fuiſſe tũc quaſi aduẽtitia,& propriè non quadrare Legi:quia ſi ſeparatur Lex ab Euãgelio,perinde eſt acſi quiſpiam ſeparet Moſen à Chriſto. Si Moſes per ſe conſideratur,non tanquã Chriſto oppoſitus, fuit preco & teſtis paternæ Dei beneuolẽtiæ erga populũ ſuum:doctrina eius etiã continet promiſſiones gratuitas ſalutis,& ianuã aperit fidelibus ad Deum inuocandũ. Si autem Moſes Chriſto opponitur,iam miniſter erit mortis:doctrina eius
2.Cor.3.6. cedet in exitiũ,& erit mortifera litera, quẽadmodũ Paulus eam nominat: quare? quicquid enim daretur Moſi,decederet Chriſto,cùm Chriſtus in ſolidũ contineat in ſe omniũ bonorũ plenitudinẽ. Sequitur ergo in Moſe nihil fuiſſe reſiduũ,dum inter ſe cõparantur:ſed Deus promiſit ſalutẽ veteri populo:deinde regenuit tunc ſuos,& illuxit per Spiritũ ſuum:non fecit hoc adeò liberaliter vt nunc. Cùm ergo hodie locupletior ſit Dei gratia, meritò extollitur tam magnificè ab omnib⁹ Prophetis:deinde,quẽadmodũ iam dixi, quicquid tunc cõtulit Deus fuit quaſi aduentitiũ.pendebant enim omnia illa beneficia à Chriſto,& Euãgelii promulgatione. Nunc pergam⁹.

35 Sic dicit Iehouah, Qui ponit solem, *vel posuit*, in lucem diei, & leges, *vel, statuta, decreta*, Lunæ, & stellarum in lucem noctis: scindens mare & resonant, *tumultuantur*, fluctus eius: Iehouah exercituum nomen eius.

36 Si remota fuerint decreta hæc à conspectu meo, dicit Iehouah, etiã semen Israel cessabit, *vel deficiet*, ne sit gens corã facie mea cũctis diebus.

Confirmat promissiones, quas vidimus, quoniam difficile erat creditu, populum non modò recuperaturum esse quod perdiderat, sed fore longè beatiorem. Ecclesia enim erat prorsus desperata. Non ergo facile vel promptum fuit attollere quasi ex profundissima abysso miseros homines, & erigere vt possent superare horrendam illam tentationem: quoniam deformitas Ecclesiæ poterat singulis momentis centies iterum obruere mortuos, etiam si resurrexissent centies à mortuis, & manebant adhuc ipsos grauiora certamina in futurum tempus. Hæc igitur ratio est, cur Propheta pluribus verbis in eadem re probanda insistat. Dicit in persona Dei, Ego sum qui Solem creaui, Lunam, & stellas: non cessauit continuus ordo à creatione mundi, quin Sol peragat suum cursum: deinde etiam Luna. Loquitur quidem de cursu diurno, quemadmodum scimus Prophetas fuisse loquutos populariter, & rudi stylo: quoniã si philosophati essent, quemadmodum Astrologi faciunt de menstruo cursu Lunæ, de annuo Solis, hoc non poterat ab omnibus capi. Ergo cõtentus est proponere quod pueri etiam ipsi cognoscunt, nẽpe Solem quotidie circuire totum mundum, idem facere Lunam, & stellas vicissim succedere, ita vt Luna quasi principatum noctu teneat cum stellis, deinde Sol regnet interdiu. *Ego sum*, inquit, *Dominus, qui hunc ordinem posui*, qui firmus manet. deinde, *Ego scindo mare*, inquit, hoc est moueo tempestates, *& tumultuantur*, vel resonant, *fluctus eius*. Ponit res quasi contrarias, quæ tamen non pugnant: sed lõgè sunt diuersæ. Cursus enim Solis & Lunæ, & stellarum est aliquid stabile: & ideo vocat חקת, & חקים, hoc est, decreta quæ non mutantur. Ergo in cælis consideramus ordinem ita compositum, & temperatum, vt nihil illic vel in hanc vel in illam partem declinet. Iam in tempestatibus videtur Deus velle mundum concutere, & euertere quicquid erat alioqui inuiolabile. Nam rupes etiam ipsæ quasi contremiscunt vbi mare violenter concitatum est, & tamen Deus tranquillat mare ipsum, & sic finem imponit procellis & tempestatibus, vt semper appareat aliquid firmum esse & continuum in natura. Iam adiungit, *Si remotæ fuerint leges istæ à conspectu meo, semen etiam Israel deficiet*, hoc est, quàm certa est ordinis naturæ stabilitas, quæ conspicitur in cursu Solis & Lunæ, in mari ipso turbulento: tam certa erit salus Ecclesiæ meæ, neque finiri vnquam poterit. tempestas maris videtur mundum concutere: manet tamen mundus. Sol & Luna dum ita assurgunt possent obruere totam terram. scimus enim quantò maior sit Sol terra. Cùm tantum corpus & ferè immensum immineat capitibus nostris, & ita celeriter voluatur, quis non exhorreat? tamen Sol per suos gradus procedit. & terra manet in sua stabilitate: quoniam ita placet Deo. Non est igitur metuendum, ne vnquam excidat salus Ecclesiæ, quia nunquam cessabunt naturæ leges, vel decreta, hoc est, Deus qui ab initio statuit mundum gubernare, non abiiciet Ecclesiæ suæ curam, in cuius fauorem creatus est mundus. Nec verò mirum est, salutẽ Ecclesiæ hic ostendi tam firmam, quia potest meritò præferri etiam & cursui Solis, & Lunæ, & aliis naturæ ordinibus. Sed Deus hoc loco contentus fuit hac similitudine: quemadmodum etiam dicitur in Psalmo, Testes in cælo fideles, nempe Luna & Sol. Agitur autẽ etiã illic de fœdere, quod Deus *Psal. 89. 38* percussurus erat cum populo suo in manu vnigeniti Filii. citat Lunam testẽ in cælo. Sed, quemadmodum iam dixi, alibi attollit nos longè supra mundum, & supra omnia elementa, imò supra Solem & Lunam vbi agitur de certitudine salutis nostræ. Et certè Ecclesiæ cõditio non pendet à natura mundi. Dicitur enim alio loco, Ipsi veterascent, tu autem in æternum manebis, Psal. 102. *Psal. 102. 27. 28. 29* Et Propheta illic confert cælos vestibus, quæ vsu atteruntur, & tandem putrescunt: Ecclesiæ autem, inquit, cõditio longè alia est: non exprimit quidem hæc verba: sed postquam dixit, Tu idem es, ex æternitate Dei postea etiam descendit ad æternitatem Ecclesiæ, Filii filiorum tuorum manebunt. Nunc videmus Ecclesiam posse præferri toti mundo: sed Deus consuluit hoc loco populi sui infirmitati cùm dixit tam stabilem fore gratiam suam erga populum, quàm firma est ratio totius naturæ. Quòd quidam referũt particulam extremam versus 35. ad mare rubrum, quòd Deus sciderit mare rubrum, illud prorsus est alienum à Prophetæ sensu, nec dignum etiam refutatione: sed tamen breuiter attingere volui, ne quis erraret.

PRECATIO.

Da omnipotens Deus, quãdo fruimur luce Solis & Lunæ & nocte & interdiu, da inquã, vt discamus altius attollere oculos, nec similes simus incredulis, quibus commune est nobiscum hoc beneficiũ, sed dirigamur in spem æternæ nostræ salutis, nec dubitemus, quin sicuti documentum nobis ponis ante oculos immobilis tuæ constantiæ in his creaturis, ita e-

V. iii.

tiam futura sit firma nostra salus, quæ fundata est in veritate tua certissima, & quæ rerum omnium est certitudo, donec tandem perueniamus in beatum illud regnum, quod nobis partum est vnigeniti Filij tui sanguine, Amen.

37 Sic dicit Iehouah, Si mensurentur cæli sursum, & inuestigentur fundamenta terræ deorsum, etiam ego reiiciam, *vel spernam*, totum semẽ Israel, propter omnia quæ fecerunt, dicit Iehouah.

Alia similitudine confirmat eandem sententiam quam vidimus, nempe fieri non posse, vt prorsus excidat memoria fœderis Dei, quin rursus colligat populũ suum. Poterat enim exilium videri æternus interitus. ita in nihilum redacta fuisset Dei veritas. Fœdus enim irritum fieri non potuit, quin populus iure posset conqueri se fuisse deceptum. Scimus enim, quanuis adiecta fuerit conditio fœderi, tamen ipsum non fuisse fundatum in hominum probitate. & ideo dici-
Rom.3.3.4 tur, Deum non esse mendacem, quanuis omnes Iudæi fuerint perfidi. Ergo Propheta hîc docet quanuis Deus seuerè vltus fuerit scelera populi, & vlcisci statuerit in posterum vsque ad excidium Vrbis, fore tamẽ locum misericordiæ vbi populus castigatus fuerit. Prius dixerat non magis posse deficere fœdus Dei cum filiis Abrahæ, quàm naturæ leges. Nunc dicit, *Si quis posset cælum metiri, & peruestigare fundamenta terræ*, hoc est, penetrare vsque ad ipsum terræ cẽtrum: *Tunc reiiciam semen* I*srael*. Sed Deus res absurdas & impossibiles in medium proponit, vt sciamus tandem fore populo suo exorabilem vbi iustas pœnas sumpserit. Hæc autem promissio non potuit quicquam afferre solatii hypocritis, quia Deus non complectitur totum semen Abrahæ, sed dicit se non passurum, vt totum semen Abrahæ intereat, quia scilicet manebit aliquid resi-
Isa.10.22 duum: quemadmodum dicitur apud Isaiam, Si populus tuus fuerit tanquã arena maris, reliquiæ saluæ fient. Deus ergo hîc non affirmat se omnibus fore propitium, sed tamen fore aliquos superstites, vt maneat nomen ipsum populi immortale: denique promittit saluam fore Ecclesiam, sed exiguo numero. Nunc tenemus Prophetę sensum: nec dubium est quin respexerit fideles, qui poterant desperatione obrui cùm viderent se procul abstractos á patria, & nullam esse spem reditus. Testatur ergo ita Deum curam gerere salutis fidelium, vt colligat dispersum semen. Sed tenendum est quod diximus, restringi scilicet hanc promissionem ad solos electos, quia soli etiam capaces erant huius gratiæ. Quantùm attinet ad incredulos qui obstinati fuerunt in sua malitia, Deus potuit illos prorsus excidere, & tamen seruare gratiæ suæ reliquias. Non est autem hîc opus subtili disputatione, an possit inuestigari centrum terræ. Philosophi enim rationes probabiles afferunt de magnitudine cælorum: dimensio etiam terræ ab illis colligitur. Sed rudi stylo & populari voluit simpliciter dicere Propheta æternam fore & immensam Dei misericordiam erga filios Abrahæ, sicuti immensitas terræ & cælorum superat captum humani ingenii. Addit, *propter omnia quæ fecerunt*, hoc est, quanuis meriti sint centum æternas mortes, ego tamen rationẽ potius habebo mei fœderis & misericordiæ. Consultò igitur Propheta hîc proponit scelera populi, vt sciamus superiorem fore Dei clementiam, nec congeriem tot malorum fore obstaculo, quô minus Deus ignoscat. Hæc igitur ratio est cur dicat, *propter omnia quæ fecerunt*. Nunc sequitur,

38 Ecce dies, *addunt alij* באים, *veniunt*, dicit Iehouah, & ædificabitur vrbs Iehouæ à turri Chananeel vsque ad portam anguli.

39 Et exibit adhuc funiculus mensuræ coram ipso, *vel, coram ipsa porta*, & vsque ad collem Gareb, & circundabit Goathah.

40 Et omnem vallem, *alij legunt in nominatiuo casu, & omnis vallis*, cadauerum & cineris, & omnes regiones, *vel agri*, ad torrentem Kedron, vsque ad angulum portæ equorum versus orientem: sanctitas Iehouæ: non euelletur, & non destruetur amplius in perpetuum.

Hîc concionatur Propheta de instauratione Vrbis. Nec dubito quin eius consilium sit, docere non minorem fore vrbis amplitudinem & splendorem post reditum populi, quàm fuisset sub Dauide in illo beatissimo statu, in quo floruerat. Prius tamen aliquid de vocibus dicẽdum erit, postea veniemus ad summã rei. *Ecce dies veniunt, dicit* I*ehouah, & ædificabitur ciuitas*. Nõdũm erat diruta, sed Proph. docuit instare vltimã cladẽ: ideo nunc spem facit reliquam duntaxat in misericordia Dei, nẽpe postquã liberatus fuerit populus ab exilio. A*Edificabitur ergo ciuitas* I*ehouę à turri*

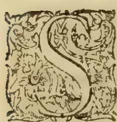
turri Chananeel. non dubito turrim hāc fuisse positā in muro Vrbis. Idem ferè vaticiniū legitur Zacharię 14. cap. tametsi aliqua est in verbis diuersitas: sed eodē tamē spectat vterque Propheta: Zacharias populū animare voluit, quia principia non respōdebant Vrbis pulchritudini, & opulentiæ, atque etiam latitudini, quæ olim visa fuerat. Promittit igitur tandem eandem fore Vrbis gloriam, quæ fuerat, & nominat illic turrim Chananeel: *vsque ad portam anguli*. vocatur in singulari numero הפנה, anguli: apud Zachariam plurali numero פנים: & putant metaphoricè ita vocari angulos, vel angulum, quia ostendit angulus duas facies dum eminet, & ita duæ partes apparent. sed siue fuerit porta anguli, siue angulorum parum ad rem facit. Postea addit, *Adhuc egredietur funiculus mensuræ coram ipso*. Quidam referunt hoc ad portam, quòd ab ipsa porta funiculus extendetur *vsque ad collem Gazeb, & circundabit Goathah*. de propriis nominibus locorum non laboro vehementer, quia non tenemus antiquum Vrbis situm, & Iudæi etiam ipsi cùm diuinant de rebus incertis, produnt magis suam inscitiam: maior tamen pars Interpretum intelligit Vrbē fore amplam, ac si Deus promitteret se extensurū longius pomeria, & eliciunt hoc ex verbo יצא, *Egredietur funiculus mensuræ*. Sed cùm Propheta dicit *adhuc*, potius comparat pristinam Vrbis magnitudinem cum ea quam promittit adhuc fore. deinde videtur Zacharias non aliud promittere, quàm talem fore Vrbis positum, vt contineat eandē mensuram: quia dicit, Habitabitur Vrbs subtus se, vel in loco suo. Cùm ergo Zacharias promittat eundem fore Vrbis locum qui fuerat olim, non aliud colligo ex Prophetæ nostri verbis, præsertim cùm aduerbium *adhuc* idem significet. Cùm dicitur, *coram ipso*, magis refero ad Deum, quàm ad portam: prius enim facta fuerat Dei ipsius mentio, *Ædificabitur Vrbs Iehouæ*. deinde addit, *coram ipso*. Nec dubium mihi est quin Propheta hîc iubeat Israelitas oculos ad Deum attollere, vt ab eo expectent quod incredibile erat secundum hominum & carnis sensum. Ergo *coram ipso*, hoc est, cùm Deus volet Vrbem restituere, *tunc egredietur funiculus*, hoc est, extendet ipse funiculum *vsque ad collem Gareb, & circundabit*, vel circuibit *Goathah* Postea addit, *Et omnem vallem*: alii legunt, omnis vallis erit *sanctitas Iehouæ*: & potest ita cōmodè accipi, nempe loca omnia vicina Vrbi fore sacra Deo. sed potest pendére hic versus à superiori: quasi diceret, Extendetur funiculus *vsque ad totam vallem cadauerum. & cineris* דשן significat cinerem & pinguedinē, sed hîc accipitur pro cinere: & existimant ita vocatum fuisse locum vbi reponi solebant cineres, qui collecti erant ab altari post combusta sacrificia. quoniam ergo magna erat illic congeries cinerum, inde etiam locus nomen sumpsit. Alter locus etiam vocatus fuit cadauerū, quia illic cæsus fuerat hostium exercitus ab Angelo sub rege Ezechiah. Cùm ergo magna illic & memorabilis edita fuisset strages, ideo existimant impositum fuisse loco nomen, vt Dei beneficium ad posteros maneret celebre. Si ergo nomen illud fuit monumentum gratiæ Dei, non dubito quin Ezechias ipse author fuerit. Iam additur, *Et omnes regiones vsque ad torrentem Cedron*. Satis probabile est hîc notari loca extra Vrbē, quia scimus torrentem Cedron non fuisse in Vrbe ipsa. Postea addit, *Vsque ad angulum portæ equorum*. existimant hac porta egressos fuisse currus regios cùm vellet equos suos exercere. potuit etiam esse forum equestre: & tantùm hîc coniecturæ locum habent, quia nemo potest pro certo asserere Regem illic habuisse ludos equestres, vel exercuisse suos currus. porta autem illa ad Orientem spectabat. Dicit hæc omnia *fore sanctitatem Iehouæ*: deinde promittit quietum & perpetuū statum, *non excidetur, & non destruetur amplius vsque in seculum*, pro quo dicitur apud Zachariam non fore amplius חרם, hoc est, excidium, Nunc videamus quorsum tendat Propheta: postquam loquutus est de reditu populi, simul etiam adiungit Vrbem iterum fore splendidam & opulentam, vt fuerat. nam terra ipsa semper fuit deformis vsque ad Vrbis restitutionem: illic enim Deus elegerat sibi domicilium: & quoniam Tēplum illic extructum erat, debebāt vbicunque habitarent Israelitæ semper dirigere oculos ad Templum ipsum, & sacrarium Dei, vt sub eius præsidio degerēt. Nisi ergo Vrbs rursum fuisset extructa, non erat solidum Dei beneficium. semper enim versata fuisset ante populi oculos quædam vastitas, quia Vrbs erat quasi vexillum, sub quo Deus ipsos protegebat. Hæc igitur ratio est cur Propheta expressum vaticinium ediderit de futura Vrbis instauratione. Iam cùm dicit *Vrbem ædificatum iri Iehouæ*, significat quod maximè expetendum erat Iudæis, Vrbem illam adhuc fore sanctam, quia si tantùm floruisset opibus, & potentia instar aliarum vrbium, hoc erat solatium tenue Israelitis. Sed hîc discrimen notat inter Ierosolymam, & alias profanas vrbes. Deus enim voluit censeri Vrbis illius architectus, quemadmodum dicitur in Psalmo, Ipse est qui fundauit eam: deinde, Fundamēta eius in montibus sanctis. hoc etiam debet de ipso intelligi. Summa est, Deum adhuc habiturum curam Vrbis illius, vt Templum sit quasi sedes eius regia, & terrestre Sacrarium. Porrò dum affirmat Proph. non minorē fore Vrbis amplitudinem quàm fuerat, hinc statuimus vaticinium hoc necessariò debere ad Christi regnum referri. etsi enim excelluit Ierosolyma ante Christi aduentum, & triplici muro cincta fuit: deinde in toto Oriēte fuit celeberrima, vt etiam profani Scriptores eam aliis præferant: tamen nunquam hoc completum fuit, vt scilicet Vrbs floreret sicuti sub Dauide, & Solomone. Ergo necesse est venire ad spiritualem vrbis statum, & exponi hanc promissionem de gratia, quæ contigit Christi aduentu. Maximè verò notandū est quod dicitur *sanctitatem fore Iehouæ*: deinde non

Marginal notes: *Zach.* 14.10 · *Zach.* 12.6. · 2 *Reg.* 19. 35. · *Psal.* 87.1. · *Psal.* 87.1.

esse metuendũ amplius exitium, vel excidium. si enim eadem fuisset populi electi conditio, quæ aliarum gentiũ, erat perquã exigua hæc promissio, & ferè nullius momenti, quia satius illis fuisset habitare in exilio cùm incolerent terram amœnam & fertilem. Sed Propheta hìc commendat priuilegium, quo Deus filios Abrahæ præ cunctis gentibus dignatus fuerat, cùm scilicet eos adoptauerat in peculium. subest tamen tacita antithesis inter profanationem quæ tunc erat, & sanctificationem quæ promittitur. Iudæi enim terram ita polluerāt, vt nihil differret ab aliis regionibus: & Deus, quēadmodum etiam dicit Ezechiel, illinc migrauerat. & scimus vocari à Prophetis Templum speluncam latronum, adeóque Vrbem ipsam conferri Sodomæ, & Gomorrę. Propheta igitur hìc promittit Vrbem cum tota vicinia fore Deo sacram, quia Deus purgabit eam ab omnibus inquinamentis, quibus polluta fuerat. deinde eam sibi asseret, quia proprium eius opus est sanctificare. Additur promissio de perpetua gratia, quemadmodum & apud Zachariam. neque enim sufficeret promitti nobis Dei misericordiam ad breue tempus, nisi accederet etiam perpetuitas. Propheta igitur continuam fore seriem beneficiorum Dei nunc promittit. Iam quòd Vrbs à Tito rursus fuit excisa, deinde tandem nulla superficies relicta fuit ab Adriano, non pugnat cum hac promissione: quia sicuti diximus, præbuit Deus aliquem gustum huius gratiæ in externo Vrbis aspectu vsque ad Christi aduentum. postquã autem exhibitus fuit Christus, quærenda fuit cælestis Ierosolyma: quoniam vmbræ illæ cessarunt & imagines. Hæc igitur perpetuitas est de qua concionatur Propheta, nempe quæ respondet naturæ regni Christi, ideóque spiritualis est. Cæterùm, docet hic locus æternam fore Ecclesiam, & quanuis grauiter Deus permittat ipsam concuti hinc inde, tamen semper aliquod semen fore residuum quantisper fulgebunt Sol & Luna in cælo, & vigebit ordo naturæ, ita vt omnia elementa, & quicquid oculis nostris conspicimus, testimonium reddant Ecclesiæ æternitati, quòd scilicet nunquam desinet: quia etiam si quotidie Satan, & totus mundus minetur ei interitum, Dominus tamen mirabiliter eam vsque ad finem conseruabit, vt non pereat in seculum. hæc igitur summa est. Sequitur aliud vaticinium,

Ezech. 8. 6. Suprà 7. 11. Isa. 1. 10.

CAPVT TRIGESIMVM SECVNDVM.

Ermo qui datus fuit Ieremiæ à Iehouah anno decimo Zedechiæ regis Iehudah: hic annus est decimus octauus Nabucadrezer:

2 Et tunc exercitus Regis Babylonii obsidebat Ierosolymam, & Ieremias Propheta erat inclusus in atrio custodiæ, quæ est in palatio Regis Iehudah:

3 Quia incluserat ipsum Zedechias rex Iehudah dicendo, Quare tu prophetisas dicendo, Sic dicit Iehouah, Ecce ego trado vrbem hanc in manum Regis Babylonii, & capiet eam?

Hìc narrat Propheta, quanuis inclusus esset in carcere, sermonem Dei non fuisse alligatũ, & se in illis angustiis non minus solutum & liberum fuisse quàm si vagatus fuisset per totam vrbem, & lustrasset omnes vias & compita. non ergo destitit ab officio Prophetæ, quanuis fuisset coniectus in carcerem. Et ita videmus non posse impediri cursum cælestis doctrinæ, vtcunque sæuiat mundus contra omnes ministros, & eos constringat, vt obmutescant. deinde hìc etiam perspicimus inuictam Prophetæ constantiam, quòd non deiectus fuit metu, quanuis esset captiuus, neque esset extra mortis periculum: quia videmus tunc quoque animosè perrexisse in munere suo. Ergo circunstantias temporis non abs re designat cùm dicit *se tunc fuisse clausum in carcere*. annum etiam ponit, nempe decimum Zedechiæ, & decimum octauum Regis Nabucadnezer. Circiter finem anni noni ascendit Ierosolymam exercitus Nabucadnezer: obsessa fuit Vrbs duobus mensibus illius anni: sequutus est annus decimus, quo fuit oblata hæc visio Prophetæ. obsidio durauit vsque ad sesquiannum: sed contigit aliqua interruptio: Ægyptii enim venerant in auxilium: ita ad breue tempus dum obuiam illis profecti sunt Chaldæi, fuit aliqua libertas: sed cum ignominia redire coacti sunt Ægyptii: & postea dederunt pœnas suæ audaciæ, & temeritatis, vt videbimus suo loco. Ergo fuit hoc quasi medium obsidionis tempus cùm Deus Prophetæ prædixit futurum reditum populi, vt videbimus. Sed quanuis miseris exulibus consulere Deus vellet, simul tamen confirmauit quod antè pronuntiauerat de futura vindicta. neque enim restitui populus antè potuit, quàm abduct⁹ fuisset in exilium. fuit autem hæc horribilis durities, & contumacia, quòd iam tot flagellis percussi, tamen non profecissent quicquã. experti fuerant graue Dei iudicium sub Iehoiakim, deinde sub Ioakim: sed memoria illarum cladiũ statim euanuerat,

nuerat,& perinde agebant securi acsi nunquam audiuissent vnum verbum ex ore Ieremiæ. quanquam non solus illis minatus fuerat,sed ante ipsum Isaias,& alii:eodem etiam tempore Ezechiel qui exulabat in Chaldæa. Ergo ex numero annorum colligimus quanta fuerit populi obstinatio.Sed simul notandum est opportunum fuisse hoc vaticinium leuandis piorum animis, quia non procul aberant ab vltima clade:anno enim vndecimo Zedechiæ, mense quarto Vrbs capta fuit,& excisa,& populus abductus,& Templum exustum: distabant tunc fortè à suo interitu sex vel septem mensibus.hîc enim nulla fit mētio quoto mense hanc visionem acceperit Propheta,sed tantùm ponitur annus decimus:initiò autem vndecimi diximus captam fuisse Vrbem. Hinc autem melius cognoscitur diabolica populi obstinatio, quòd cùm hostilis exercitus Vrbem cingeret,tenebant tamen Ieremiam ipsum captiuum: prædixerat iam tot annis quod tunc experientia docebat verum fuisse:per quadraginta annos non destiterat clamare, & monendo, atque hortando,ac minando periculum facere an possent adduci ad resipiscentiam.Cùm ergo nihil illis nouum accidisset,quin potius certo malorum euentu experirētur Ieremiam verum & fidelem fuisse seruum Dei, quid hoc sibi voluit, tenere ipsum inclusum? an non erat palàm cum Deo bellum gerere?quid enim illis negotii erat cum Ieremia? certè non egerat priuatā causam, deinde non somniauerat quod toties illis prædixerat. ergo non pugnarūt cum homine mortali, sed poti⁹ Gigantū more ausi sunt cornua aduersus Deū ipsum attollere. Et hac ratione etiā se ornat Prophetæ elogio. hoc quidē sæpe facit:sed non dubiū est quin hîc notetur indignitas, quòd scilicet quo tempore Chaldæi Vrbē cingebant suo exercitu, *Ieremias Propheta clausus erat in atrio custodiæ*. poterat simpliciter dicere, Ieremias tunc erat clausus:sed titulū Prophetæ honoris causa sibi assumit, vt inde magis appareat fœditas contumaciæ,quòd populus cùm sentiret Deum infestum,tamen non destitit à sua superbia. tenuit enim tunc Prophetam ipsum in carcere, acsi certaret cum Deo ipso. Scimus stultos,vt prouerbio veteri dictum est, accepto malo sapere: ergo si qua fuisset mica vel gutta prudentiæ in Iudæis, poterant suis malis & calamitatibus flecti, vt abiicerent fastum illum, & peruicaciam. Sed videmus vt fuerint indomiti, & vesano furore perstiterint in suis sceleribus, quòd constricti ab hostibus voluerunt Deum in persona serui sui tenere quasi captiuum. Quod dicitur hîc *de atrio custodiæ*, non dubito quin fuerit carcer paulò humanior,quemadmodum alibi videbimus Prophetam fuisse deprecatum ne illinc iterum traheretur in obscurum alterū carcerem,vbi fuerat: petiit hoc non vulgaris beneficii loco, vt maneret in aliquo carcere, & tamen expositus fuit omnium ludibriis. Quicquid sit, videmus tunc populum nihilo fuisse meliorem, tametsi iam sæpius castigatus fuisset Dei ferulis. Interea memoria tenēdum est quod dixi,dum impii modis omnibus conantur sermonem Dei prorsus extinguere, non consequi quod optant: quia Deus perrumpit nihilominus,& continuat verbi sui cursum quicquid illi moliantur. Et hoc diligenter notandum est,quia hodie videmus machinas omnes admoueri à reprobis,vt cursum cælestis doctrinæ abrumpāt. Veniat igitur nobis in mentem hæc historia,cùm captiuus esset Ieremias,liberum nihilominus fuisse eius sermonem,& linguam solutam.quemadmodum etiam Paulus gloriatur,Etiam si constrictus sim vinculis,sermo tamen Dei non est alligatus,inquit. Iam subiicitur causa cur fuerit inclusus in carcere, quia scilicet ausus fuerat prophetare contra Vrbem,& Regem ipsum.non mirum est si Regis animus fuerit exacerbatus cùm intrepidè diceret Ieremias venturum in manus hostium.neque enim tantùm de Vrbe ipsa, & eius excidio concionatus fuerat, sed de Regis clade: dixerat enim tractum iri in conspectū Regis Nabucadnezer,& venturum Babylonē vsque dum visitaret illum Deus. scimus quàm delicatæ sint Regum aures: ergo nihil mirum si excanduerit Zedechias aduersus Ieremiam:sed tandem debuit vel molliri,vel frangi cùm videret hoc oraculum profectum fuisse à Deo. Quòd ergo tenuit semper Prophetam captiuum, hinc apparuit eius vecordia,& stupor, quia in Deum non respexit. Cras reliqua prosequar.

2. Tim. 2. 9

PRECATIO.

Da omnipotens Deus, quando non desinimus quotidie iram in nos tuam prouocare, vt saltem admoniti verbo tuo, resipiscamus, & nos humiliemus in conspectu tuo atque ita præueniamus rigorem tui iudicij: deinde etiam vt castigati manu tua non obdurescamus sed nos tibi subijciamus, & prebeamus nos dociles, ac sic proficiamus sub tua disciplina vt tandem toti tibi addicti, nihil aliud habeamus propositum, quàm sacrum tuum nomen glorificare, donec participes simus eius gloriæ, quam nobis peperit vnigenitus Filius tuus, Amen,

COEPIMVS herì tractare de superbia atque etiam furore Regis Zedechiæ,quòd teneret Prophetam in custodia,cùm tamē obsideretur ab hostibus, sicuti prædictum fuerat. videbat

Ieremiam locutum esse quasi ex ore Dei. nam effectus vaticinii satis probabat non temere quicquam protulisse, sed quod diuinitus fuerat mandatum: non tamen desinit à sua pertinacia. Iam verba etiam satis ostendunt fuisse prorsus excæcatum cùm diceret, *Quare prophetas nobis, Venient Chaldæi, & capient Vrbem?* non erat quidem propositum huic stulto Regi, ac vesano os Prophetæ obstruere, & simul fateri ipsum habere mandatum à Deo: sed ita solent reprobi. prosiliunt enim cæco impetu aduersus Dei seruos, nec quicquam discernunt. Siquis ipsos interroget, an velint apertè, & ex professo obstare, ne Deus sit ipsorum iudex, negabunt: sed interea non sustinent se moneri, & coargui. Hìc ergo quasi in speculo perspicimus quàm furiosè omnes reprobi Deo resistant, & conentur spiritum eius, quantùm in se est, extinguere. denique possent quidem concedere aliquod imperium Deo, modò cùm eo transigerent ne quid aduersus ipsorũ cupiditates loqueretur per suos Prophetas. Porrò minimè dubium est quin præcipuè exasperatus fuerit his Prophetæ verbis,

4 Et Zedechias rex Iehudah non effugiet è manu Chaldæorum: quia tradendo tradam in manum regis Babel, & loquetur os eius cum ore illius, & oculi eius oculos eius videbunt.

Cùm ergo videret Rex se non eximi à communi iudicio, hac de causa præcipuè succensuit Ieremiæ. volunt enim Reges solui legibus, atque vt permittant obiurgari populum, tamen volunt esse sacrosancti. Cùm ergo Ieremias Regem Zedechiam vnà cum vulgo ipso ignobili inuolueret, hoc non fuit tolerabile Regi superbo. hinc tanta indignatio, vt includeret Ieremiam in carcere: deinde esset implacabilis, cùm tamen vrgeret eum manus Dei. Postea sequitur,

5 Et Babylonem abducet Zedechiam, & illic erit vsque dum visitauero ipsum, dicit Iehouah: quando præliati fueritis aduersus Chaldæos, non prosperè vobis cedet.

Prosequitur eandem sententiam: *Abducet*, inquit, Rex *Nabuchadnezer Zedechiam captiuum, & manebit in exilio vsque dum visitauero ipsum*. quidam hoc tempus visitationis intelligunt de morte. certum enim est mortuum fuisse Babylone. Et quia eius conditio non legitur in melius conuersa esse, sicuti Ioakim è squalore carceris eductus ad mensam Regis accubuit, expositio illa primo intuitu probabilis est, ad mortem vsque confectum fuisse egestate & ignominia. videtur tamen potius aliqua promitti leuatio, nisi fortè species mortis beneficii loco cẽseatur: quia gladio non interiit. Etsi autem non reuersus est in patriam, nihil tamen absurdi est in hac loquẽdi forma, quòd fuerit in exilio vsque ad visitationem, quia nihil potest inde inferri, deinde videbimus postea datum fuisse hoc mortuo, vt honorificè & cum luctu sepeliretur. Non mirum igitur est quòd Deus hìc tempus gratiæ designat, tametsi nunquam in patriam reductus est Zedechias, & scimus erutos fuisse eius oculos à Rege Nabuchadnezer. nam coactus fuit causam dicere, & damnatus. Cæterùm, hoc Dei beneficium tamen non abs re cõmendatur, quòd tandem eum Nabucadnezer clementius tractauit, quantùm ex sepultura coniicere licet. Dicit ergo, *Babylonem ducet eum Nabucadnezer, & erit illic vsque dum visitauero illum*, id est, manebit exul in pœdore carceris, & illic esuriet, & destituetur omni auxilio, erit quasi vnus è postremis, denique trahet vitam ignominiosè vsque ad tempus visitationis meæ. Tandẽ addit, *Cùm præliati fueritis aduersus Chaldæos, non cedet vobis prosperè*. Hìc occurrit Propheta stultis cogitationibus, quæ adhuc poterant Iudæos inflare ne se subiicerent Deo, & humiliarentur sub forti eius manu. erat enim non parua hominum multitudo: Vrbs autem habebat firmas munitiones. Cùm ergo viderẽt se instructos esse viribus & copiis, adhuc superbiebant: deinde obdurauerãt ipso temporis progressu. nam sustinuerant longo tempore obsidionem. Cùm primùm irruunt hostes, omnium animos occupat formido: sed si euentus hostes frustretur, tunc incipiunt qui antè trepidauerant colligere animos. id accidit Iudæis: cùm enim cincta fuisset Vrbs ab exercitu Chaldaico, non dubium est quin miseri illi exhorruerint: sed postquam viderunt hostes subsistere, & nihil proficere suo conatu, tunc magis ac magis obstinarunt animos. Notandum enim est quod herì dixi, obsessos fuisse quo tempore oblata fuit Ieremiæ hæc visio, fortè per sex vel octo menses. hinc igitur plus confidentiæ. Sed Propheta refellit hanc stultitiam cùm dicit, *Præliamini aduersus Chaldæos*, sed euentus semper erit infœlix: Deus ergo semper vos prosternet coram hostibus, quia cum ipso vobis bellum est. Hæc summa est præfationis, quòd scilicet Ieremias tunc clausus fuerit in carcere, nec Rex à sua contumacia destiterit, quanquam ipsum premebat Dei manus: deinde exprimitur causa, nempe quòd liberè minatus fuerit tam Regi, quàm Vrbi, & denuntiauerit instare illis

Dei vindictam, donec Rex ipse abductus esset in exilium, & Vrbs capta esset, ac direpta ab hostibus. Nunc sequitur,

6 Et dixit Ieremias, Fuit sermo Iehouæ ad me dicendo:

7 Ecce Chanameel filius Sellum patrui tui venit ad te, *aut venturus est ad te*, qui dicet, Eme tibi agrum meum qui est in Anathoh: quia tibi ius affinitatis, *vertunt, ius redemptionis, sed redemptio illa refertur ad affinitatem, vel cognationem. ius igitur cognationis*, ad emendum.

8 Et venit ad me Chanameel filius patrui mei, sicuti locutus fuerat Iehouah, ad atrium custodiæ, & dixit mihi, Eme, agedum, agrũ meum qui est in Anathoh, quod oppidum est in terra Beniamin, quia tibi ius hæreditatis, *vel possessionis.* יר *significat propriè hæreditario iure possidere*, & tibi redemptio: eme tibi: tunc cognoui quòd hic esset sermo Iehouæ.

9 Et emi agrum ab Chanameel filio patrui mei qui erat in Anathoth, & appendi ei pecuniam, septem siclos, & decem nummos argenteos.

10 Et scripsi in libro, & obsignaui, & contestatus sum testes, & appendi pecuniam in statera, *vel, in lancibus: est in auribus: sed metaphoricè trutinam in duali numero vocant aures.*

11 Et sumpsi librum emptionis obsignatũ ex præscripto, & ritu, *vel more, vel statuto*, & apertum.

12 Et dedi librum emptionis Baruch filio Neriæ filii Maassiæ coram oculis Chanameel patruelis mei, & coram oculis testium, qui scripti erant in libro emptionis, coram oculis omnium Iudæorum qui sedebant in atrio custodiæ:

13 Et præcepi Baruch coram oculis ipsorum, dicendo,

14 Sic dicit Iehouah exercituum Deus Israel, Sume libros istos, librum emptionis hunc & obsignatum, & librum apertum, *hoc est, tam obsignatum, quàm apertum hunc librum*, & pone eos in vase testaceo, vt perstēt ad multos dies. *nunc sequitur applicatio visionis,*

15 Quia sic dicit Iehouah exercituum Deus Israel, Adhuc ement domos, & agros, & vineas in terra hac.

Hæc omnia legenda fuerunt vno contextu, quia longo sermone exponit Propheta quomodo, vel quo symbolo obsignatum fuerit vaticinium. Summa autem huc tendit, postquam multum temporis transactum fuerit, redituros esse Iudæos in patriam, quia Deus eos restituet, ac finem accipiet eorum captiuitas. Spem ergo liberationis illis dare voluit Deus: sed interea admoniti fuerunt vt patiēter expectarent finē exilii sui. Nunc veniendum est ad externum symbolum: iussus est Propheta agrum emere à fratre suo patruele. hoc erat valde ridiculũ: hostes enim occupauerāt partē illam regionis: nemo ex Iudæis ausus fuisset tunc accedere ad suos agros. Cùm ergo priuati essent agrorum suorum cõspectu, potuit videri Proph. desipere, quòd emeret agrum cuius dominium erat penes hostes. Sed hoc modo voluit Deus ostendere, postquā Iudæi ad tempus priuati essent terræ habitatione, tandē redituros, vt quisque ius suum recuperaret, atque ita quasi postliminiò omnia illis essent integra, nēpe postquā ipsorũ misertus esset Deus. Sed primo loco videndum est fueritne hæc nuda visio, vt loquuntur, an verò res gesta. quidam putant hoc spiritu prophetico fuisse ostensum Ieremiæ: sed ex contextu colligere promptum est, re ipsa agrum fuisse emptum. Primò dicit *datum fuisse sermonem Ieremiæ*: sed aliquantò pòst subiicitur, postquā venit ille patruelis, tunc certiorē factũ fuisse Ieremiam, gubernari hoc totum negotiũ diuinitus. Prædixit ergo Deus Proph. quod futurum erat: *Ecce veniet Chanameel filius Sallum pa-*

trui tui, & *offeret tibi agrum venalem*: ita locutus est Deus Prophetæ suo: & hactenus licebit dicere vel per somnium, vel per visionẽ fuisse edoctum Ieremiã de re futura: sed cùm postea addit ipsum Chanameel venisse, & Ieremias testatur *se tunc agnouisse hoc totum profectum esse à Deo*: minimè dubium est quin historica sit narratio. Deus ergo voluit Chanameel venire ad Ieremiam, & proscribere agrum venalem, & ipsum rogare vt emeret, quoniam penes ipsum erat proxima hæreditas, ac proinde ius redemptionis ex cognatione. Tenemus ergo fuisse quoddã cæleste oraculum Proph. datum, sed rem simul fuisse coniunctã: quoniã venit Chanameel, & agrum vendidit coram testibus: idque necesse fuit non tam causa ipsius Ieremiæ, quàm totius populi, & maximè fideliũ, quibus hoc peculiare vaticinium fuit. Deus enim noluit hunc thesaurũ esse vulgarem, sed deposuit apud suos electos, quemadmodum ex fine colligi potest. Antequam ergo veniret Chanameel, edoctus fuit Propheta nihil fieri in ea re temerè, sed Deum esse authorem. Iussus est ergo agrum emere, & quasi proiicere pecuniam. quis enim non dixisset tantundem perire? deinde notanda est circunstantia temporis: Propheta tunc erat in vitæ periculo: quorsum igitur ager? deinde diximus non fuisse liberum accessum etiam si non fuisset carcere inclusus: neque enim ausus fuisset exire portam Vrbis. Fuit igitur hæc prorsus ridicula emptio pro carnis sensu: profudit enim pecuniam Ieremias, & imaginaria fuit agri possessio duntaxat. sed tamen quia sic Deo placebat non pepercit pecuniæ, & emit agrum à suo patruele. Dicit ergo *venisse Chanameel filium patrui sui, sicuti loquutus fuerat Iehouah, venisse in atrium custodiæ, loquutum fuisse cum eo, sicuti Deus prædixerat*. Quantùm ad clausulam versus pertinet, videri posset absurdum quod dicit Propheta *se tunc agnouisse hunc sermonem manare à Deo*. nam si prius dubitabat, vbi certitudo spiritus prophetici? iam acceperat visionem: debuit amplecti quod sciebat diuinitus sibi esse prædictum, idque absque vlla dubitatione. apparet autem fuisse suspensum & perplexum. ergo videtur hoc signum fuisse incredulitatis, quòd non adhibuit plenam & solidam fidem Deo, neque persuasus fuit de oraculo cælesti, donec re ipsa vidit hoc totum esse completum. Sed distinguere conuenit inter scientiam, qua præditus fuit ex reuelatione Spiritus, & scientiam experimentalem, vt loquuntur. Propheta igitur non tunc primùm didicit loquutum fuisse Deum, sed confirmatus fuit in fidei suæ certitudine: & in ea re nulla est absurditas. neque enim quicquam decedit ex fide, & authoritate verbi Dei dum vsus ipse & experientia nos confirmat, & Deus etiam sæpe hoc modo consulit suorum infirmitati. Ieremias ergo recubuit in Dei oraculum, & absque controuersia persuasus fuit se diuininitus fuisse edoctum de emendo agro. sed cùm paulò pòst venit Chanameel ad ipsum, effectus ipse fuit quasi obsignatio visionis. ergo magis ac magis sancita fuit in corde Prophetæ Dei veritas. Hæc est, quemadmodum dixi, experimentalis notitia, quæ nihil detrahit verbi fidei: sed potius remedium est ac solatium humanæ infirmitatis. hoc sensu dicit *se tunc cognouisse*: & ita voluit etiam fidem facere vaticinii apud alios. Nam cùm fideles visionem conferrent cum ipso effectu, non parum valuit hic consensus & hæc melodia, vt ita loquar, ad confirmandam eorum fidem, cùm ab vna parte audirent Deum fuisse loquutum, deinde scirent completum re ipsa fuisse quod Propheta edoctus fuerat. Postea adiungit *se emisse agrum à filio patrui sui Chanameel, qui erat in Anathoth, in terra Beniamin*. Nihil est in verbis superuacuum. tametsi enim de locis satis vulgò notis loquitur Propheta, respicere tamen oportet ad tempus emptionis. nam terra Beniamin erat sub hostium potestate: redacti fuerant Iudæi in tales angustias, vt non essent tuti Ierosolymæ. Anathoth autem erat vicus, quemadmodum satis notum est, expositus libidini hostium, & cesserat primo aduentu in prædam. fuit igitur stultum emere agrum in vico illo qui iam transierat sub hostium potestatem. Addit, *In terra Beniamin*, quæ contigua erat finibus Iehudah: sed deserta erat ab indigenis, & omnes confugerant Ierosolymam. Cùm igitur terra Beniamin iam nullum haberet incolam, fuit hoc minimè consentaneum, vt Propheta etiam exiguam pecuniæ summam numeraret pro agro illo. Quæritur autem quomodo vendiderit agrum Chana-
Num.18.21 meel qui erat ex ordine Leuitico. scimus nihil proprium fuisse Leuitis, & decimas fuisse illis datas in hæreditatem. Sed debet hoc intelligi de agro suburbano: habebant enim suburbia, & quisque possidebat pratum aliquod. non arabant neque metebant, neque etiam ipsis fas erat ex Lege operam impendere agriculturæ: sed pascebant illic sua pecora & pecudes, & tenuitas summa hoc satis ostendit. quanti enim venditus fuit ager? septem siclis, & decem nummis argenteis. Videmus ergo non fuisse latifundium, sed duntaxat pratum horto simile: quia maius fuisset pretium, si fuissent aliquot agri iugera. Facilis igitur est hæc solutio, nempe quòd pratulum aliquod vendiderit Chanameel Ieremiæ, sicuti quisque Leuita habebat in suburbio pratum aliquod pascendis suis pecudibus vel armentis: quanquam non possidebant armenta singuli, sed habebat quisque vaccam vnam, aut duas. sic ergo nomen Agri debet accipi. Addit Propheta *se scripsisse librum*, hoc est, tabulas venditionis. nam ספר vocant Hebræi non modò iustum volumen, sed quod vulgò dicimus instrumentum, & quas Latini vocant tabulas. Dicit ergo tabulas emptionis fuisse confectas: deinde adiungit *fuisse obsignatas*, non more nostro cùm sigil-

lum

liam appenditur: sed fuisse clausas, vt tunc ferebat mos & vsus. Addit etiam, *ex ritu & ex statuto*. tandem adiungit alias etiam tabulas fuisse confectas, quæ manebant apertæ. Putant per librum apertum notari quod lingua nostra vocamus *copiam*: & ita obsignatæ tabulæ fuerunt repositæ in arca, exemplar autem apertum potuit quotidie proferri. Etsi autem alludit Propheta ad morem tunc receptum, non tamen dubito quin vaticinium hoc scripserit in tabulis clausis & apertis, vt qui tunc viuebant iam perciperent aliquid vtilitatis ex doctrina: deinde vt etiam exemplar autheticum, vel ipsum archetypum maneret ad posteros, quemadmodũ postea videbimus. Et certè voluit Deus non tãtùm erigere spem fidelium post completum tempus exilii, ita vt hæc prophetia iaceret inutilis per septuaginta annos: sed voluit iam tunc prodesse, vt esset illis fultura ad patientiam. Interea fuit etiam altera vtilitas vaticinii, nempe vt Iudæi perfuncti exilio inciperẽt bene sperare, & memores huius visionis statuerent Deum fore suum liberatorem, sicuti pollicitus fuerat. Hæc igitur ratio est cur duplices tabulæ cõfectæ fuerint huius emptionis: tabulæ obsignatæ, & tabulæ apertæ: quæ apertæ erant, habebant præsentem vsum, vt alacrius pergerent in exilium fideles, & placidè subirent castigationem sibi diuinitus impositam. Prophetia igitur iam tũc debuit omnibus esse aperta: deinde obsignata fuit, vt post annos septuaginta reuocaret animos piorum, & ostenderet illis spem liberationis promissæ. Hæc igitur ratio est, meo iudicio, cur Propheta commemoret se scripsisse tabulas & obsignasse: deinde scripsisse alias tabulas, quæ apertę manerent. Postea addit, *se vtrasque dedisse scribæ suo Baruch*, cuius postea fiet iterum mentio, & pluribus locis. *Dedi* igitur *eas Baruch filio Neriæ filii Maasiæ coram oculis Chanameel, & oculis testium, qui scripti erant in tabulis, & coram oculis omnium qui illic adstabant*, nempe *ad atrium custodiæ*. Hinc rursum colligere promptum est, narrari veram historiam, & non nudam visionem, quæ exhibita fuerit Prophetæ: adfuit igitur vẽditor Chanameel vnà cum testibus, & aliis Iudæis. dicit *se librum dedisse cum mandatis*. nam alioqui fuisset inanis libri traditio: si tantùm deposuisset in manibus Baruch tabulas illas, populus nihil didicisset. sed adduntur mandata: *Præcepi coram oculis ipsorum, dicendo*. hinc etiam statuere licet oraculum fuisse datum Prophetæ, non tantùm quod apud posteros vigeret, nempe post completum tempus exilii: sed vt iam tunc esset celebre, & innotesceret omnibus Iudæis. Dicit igitur *Iehouam ita loqui*. Nondum ostendit finem prophetię: sed cùm pronuntiat negotium hoc geri Dei mandato, iam attẽtos reddit omnium animos. *Sume* ergo *has tabulas*, inquit, *& repone eas in vase testaceo*, vel fictili. Mirum est cur non iubeat reponere potius in alio vase. nam poterat vas illud corrumpi, & ita periissent tabulæ. Sed scimus etiam pretiosissimos quosque thesauros in vasis fictilibus recondi. Non mirum igitur est, si Deus iusserit prophetiam hanc reponi in vase testaceo. Si quis subtilius malit accipere, vas testaceum erit promissio, quæ in speciem parum erat firma. Quid enim est fragilius, quàm vox quæ in aërem spargitur? Iudæi tracti fuerunt in exilium: audierant ex ore Ieremiæ finem præfixum esse ad septuaginta annos. Sed interea poterant concidere animis, cùm tantùm sonitus vocis perculisset ipsorum aures. Quicquid sit, etiam si in vase testaceo repositum fuerit oraculum, quod erat pignus liberationis, saluum tamen stetit & incorruptum, quia ex Dei mandato illic reconditus fuerat ille thesaurus. Dicit, *vt perstet ad multos dies*, quibus verbis significat non modo hoc vaticinium vtile fore Iudæis, qui paulò pòst trahendi erant in captiuitatem, sed etiam eorum posteris, qui nondũ nati erant: atque vt scirent, etiam se mortuis, firmum esse vaticinium: quia non debemus metiri fidem Dei vitæ nostræ modulo. Nihil enim magis caducum est vita nostra, quæ statim diffluit, veritas autem Dei æterna est. Hæc igitur ratio cur disertè addita fuerit hæc particula, debere hoc vaticinium seruari in vasis testaceis, vt maneret saluum & integrum ad multos dies, hoc est, donec liberaret Deus populum suum.

PRECATIO.

Da omnipotens Deus, quando habemus hodie testimonium æternæ salutis obsignatum in vasis testaceis, & nos inuitas ad spem illius beatæ hæreditatis voce hominum: da inquam, vt non æstimemus firmitatem fidei tuæ eorum conspectu quos destinas nobis ministros, sed innixi tuæ æternitati, non dubitemus saluam nobis fore eam vitam, quæ videtur singulis momentis euanescere, donec tandem ad eius fruitionem perueniamus in Christo Iesu Domino nostro, Amen.

QVANQVAM satis tenemus sensum superioris vaticinii, tamen breuiter etiam perstringere conueniet vltimam sententiã, quæ est applicatio visionis ad rem ipsam: *Adhuc ementur domus, & agri, & vites in hac terra*. Voluit igitur Deus seruũ suum expendere pecuniã absque vlla vti-

litate priuata, vt sumptu suo foueret spem fideliũ vsque ad tempus liberationis. Erat incredibile quod hic dicitur, quia nemo putasset posse accidere tantam mutationẽ, vt Iudæis permitteretur reditus in patriam. nã inexpugnabilis erat potentia monarchiæ Chaldaicę. Oportuit verò illam funditus euerti, vt populus Dei esset liber. hac igitur ratione oblata fuit visio, vt scirent Iudæi nõ fore perpetuã cladẽ, quia Deus statuerat restituere populũ, & terram ipsam. Cæterùm, sub pratulo designatæ fuerunt omnes possessiones, quia nõ tãtùm nominat agros, sed dicit, *Adhuc ementur tam domus, quàm agri, & vineæ.* Nunc sequitur,

16 Et precatus sum Iehouam postquam dedi librum emptionis Baruch filio Neriæ, dicendo,

17 Heu Domine Iehouah, Ecce tu fecisti cælos, & terram in potentia tua magna, & brachio tuo extento: nõ est vlla res abscondita à te, *vel mirabilis:*

18 Faciens, *tu facis*, clementiam erga mille, & rependis iniquitatem patrum in sinum filiorum eorum post ipsos: Deus fortis, potẽs, Iehouah exercituum nomen eius, *& quæ sequuntur.*

Tametsi defunctus erat officio suo Propheta, fatetur tamẽ se fuisse perplexum in visione. vnde apparet, non fuisse omni ex parte semper Prophetis patefactum Dei consilium, sed quatenus expediebat: interea tamen non fuerunt ectastici Prophetæ, quemadmodum profani vates finxerũt se rapi extra omnes suos sensus. Non fuit igitur fanaticus ille enthousiasmos in Prophetis, vt loquerentur sicut æs resonans, vel similes essent asinæ Balaam: sed Dominus illis manifestauit quod docerent. Fuerunt igitur discipuli, vt de manu in manum fideliter traderent populo quod fuerat apud ipsos depositũ. Sed cognitio qua præditi fuerunt nõ pugnat cum aliqua parte ignorantiæ: sicuti Propheta cùm diceret, *Adhuc ementur agri, domus, & vineæ*, sciebat Deũ promittere restitutionem terræ & populi. Visio etiam ipsa nõ erat ænigma aliquod obscurum: sed interim causa ipsa eum latuit: & hinc perplexitas, de qua nunc dicit, quòd scilicet attonitus re ista admirabili contulerit se ad preces, & cõfessus fuerit mentẽ suam implicitã teneri. Admiratio igitur Prophetæ ex ignorantia manauit: sed ignorãtia illa non fuit contraria scientiæ propheticæ. Nã quatenus vtile erat, & ferebat etiam munus Doctoris, non dubiũ est quin Dei consiliũ intellexerit. sed tãta erat altitudo vel profunditas mysterii, vt coactus fuerit fateri hoc Dei opus superare omnes sensus suos. Nunc ergo tenemus quomodo inter se conueniãt cognitio prophetica, qua prędītus fuit Ieremias, & ignorantia quæ eum impulit ad istam exclamationẽ. Sciebat certissimũ esse quod in visione ostensum fuerat, sed quid hoc sibi vellet, & quomodo peragendũ esset hoc Dei opus, id verò incomprehensibile fuit: & hinc admiratio. Dicit igitur se precatũ fuisse: quo docemur quoties nobis obrepunt cogitationes, quæ nos huc & illuc agitent, confugiendum esse ad preces. Multi enim suas anxietates fomentis obdurant, dũ scilicet sese torquent in omnes partes, & exercent omnes suos sensus ac fatigant sine vllo fructu. Quoties igitur aliqua anxietas nobis obrepit, sciamus hoc remediũ maturè esse adhibendum, nẽpe vt Deũ precemur, quò nos expediat, nec sinat in profundũ demergi, quemadmodũ accidere solet omnibus curiosis, & qui habenas sibi laxant in suis imaginationibus. Iam videmus Prophetã sic fuisse quasi obstupefactum, vt tamẽ non sibi plus promiserit, quàm vtile erat, sed statim concesserit ad preces, vt Deus ostẽderet quod ipsum angebat. Sequitur precatio, quæ tamẽ non statim explicat mẽtem Prophetæ. neque enim vsque ad versum 25. declarat quorsum precatus fuerit. sed videtur hic congerere multa extra rem. Tenendum est eius consilium ex summa precationis, Domine, inquit, quorsum iussisti vt agrum emerẽ, qui tamẽ est sub manu hostium? agrum possident Chaldæi: tu verò iubes me pecuniam profundere. hæc fuit summa postulationis. Sed videtur Ieremias vagari per longos circuitus cùm dicit, *Tu fecisti cælum & terram in potentia tua, & brachio extento: nihil est tibi admirabile: tu facis misericordiam in mille generationes: rependis iniquitatem patrum in filios: nomen tuum est Iehouah exercituum: tu es magnus consilio & excellens opere: oculi tui sunt aperti*, & quæ sequuntur: videntur hæc nihil ad præsentẽ causam facere. Sed minimẽ dubium est quin Proph. seipsum quasi iniecto fræno cohibere voluerit, vt acquiesceret Dei cõsilio, quanuis esset absconditũ, & incomprehensibile. nam si erupisset statim in suam precationem, poterat primo impetu feruoris cum Deo litigare. Ita enim fert hominis ingenium, vbi subitò Deum compellat, vt ebulliat extra modum. Propheta igitur qui satis tenebat non esse tantã moderationẽ in hominibus, vt rectè iudicent de operibus Dei & sobriè, opposuit sibi hæc claustra, & quasi circundedit sibi cancellos, vt ne sibi plus licentiæ concederet, quàm fas erat. Sciamus ergo hæc omnia elogia, quibus Propheta Deum insigni, spectare in hunc finem, vt sibiipsi moderationẽ, & modestiã imperet, atque ita com-

ita cõpescat omnes vagos sensus, quibus titillari solent homines. Nunc veniamus ad verba ipsa: *Aha Adonai Iehouah*, inquit, *Heu Domine Deus, Ecce tu fecisti cælum & terram.* Siquis non attenderet ad circunstantiam loci, putaret hîc Prophetam excurrere, & non contexere sermonem suum, ita hanc precationem esse quasi erraticam. Sed, quemadmodũ iam dixi, quia sciebat Propheta homines minus esse licentiosos vbi agitur de operibus Dei, seipsum frænauit in tempore, antequam descenderet ad rem ipsam. Præfatur ergo hoc modo, Domine non est meum rixari tecum. neque enim ad rationem reddendam licet te cogere: *Nam tu fecisti cælum & terram in potentia tua magna, & brachio extento.* Est igitur tacita comparatio inter Deum & hominem mortalem: Quisnam ego sum, vt audeam te ad disceptationem vocare? nam potentia tua meritò nobis est formidabilis: dum attollimus oculos in cælum, dum respicimus terram, nihil est quod non debeat nos rapere in admirationem tuæ virtutis. nam apparet sursum & deorsum eius immensitas. Videmus ergo vt Propheta hîc extollat magnificis elogiis potentiam Dei, quò seipsum contineat sub modestia & humilitate, neque audeat obstrepere Deo, neque temerè prorumpere ad ferendum iudicium de eius operibus. *Ecce*, inquit. proponit sibi ante oculos admirabile mundi opificium, in quo relucet immensa Dei virtus. Postea adiungit, *neque est vlla res abscondita à te.* Duplex potest esse sensus huius particulæ. nam פלא significat esse admirabile, significat etiam absconditum esse. Iam maior pars Interpretum exponit, quòd Deum nihil lateat, quia omnia posita sint sub eius oculis. penetrat enim eius cognitio vsque ad profundissimas abyssos. Esset igitur elogium sapientiæ Dei, sicuti præcessit elogium virtutis: & hic sensus non malè quadrat. Non tamen repudio alteram sententiam, quæ est Hieronymi, quòd scilicet nihil sit Deo difficile aut admirabile, quoniam omnia subiecta sint eius arbitrio: ita vno contextu diceret Propheta potentiam Dei, quæ refulget in conspectu cæli & terræ simul posse cognosci in continua mũdi gubernatione. Nam qui cælum & terram creauit potest etiam omnia, vt nihil sit admirabile, hoc est, vt nihil sit difficile eius virtuti simulac hoc vel illud decreuit. Semper tamen in eundem scopum tendit Propheta. Iam adiungit, *Tu facis misericordiam in millia, & rependis iniquitatem patrum in sinum filiorum.* Hîc Propheta agnoscit recta esse iudicia Dei, etiamsi ipsorum causa fugiat humanas mentes. Et vtrunque fuit necessarium, nempe vt proponeret sibi Ieremias formidabilem Dei potentiam: deinde simul expenderet omnia Dei iudicia recta esse, quanuis sæpe aliud homines existiment. Deus enim habet absconditam rationem in suis iudiciis: ita fit, vt sæpe solicitent nos variæ cogitationes, & libenter quisque se Deo opponeret. Ideo Popheta postquam de immensa Dei virtute disseruit, nunc simul pronuntiat eum iustum esse mundi iudicem: & iterum altero fræno se compescit, ne audeat iudicium ferre de operibus Dei pro suo sensu. Tu, inquit, *clementiam erga mille*. sumptum est hoc ex Lege Mosis, quemadmodum Prophetæ mutuantur præcipuas sententias ex Mose, cuius sunt interpretes. Cùm autem Deus in Lege pronuntiet se esse misericordem in mille generationes, quia hoc videtur nobis absurdum, nihil aliud superest, nisi vt reuerenter suspicere discamus quod non possumus comprehendere. Propheta igitur hîc fatetur modum quem tenet Deus in sua clementia, esse humanæ menti absconditum. Iam posterius membrum videtur minus consentaneum esse, *quòd Deus rependat iniquitatem patrum in sinum filiorum.* Paulò antè vidimus impiam fuisse illam blasphemiã, cùm iactarent patres comedisse vuas acerbas & dentes filiorum obstupuisse. Nam verum est semper illud, Anima quæ peccauerit ipsa morietur. Quòd si Deus rependit patrũ iniquitatẽ in filios, ita pœnam exiget de insontibus, & transferet ad filios quod patribus rependere debebat. Sed Propheta quoniam nefas erat contradicere, vbi Deus per Mosen ita loquutus erat, hîc adorat mysterium illud, & ita sese ad humilitatem & modestiam format, ne scilicet prorumpat in nimiam licentiam vbi agitur de arcanis Dei operibus. Interea breuiter notandum est non puniri innoxios cùm Deus inuoluit filios vnà cum patribus, & reiicit patrum iniquitatem in sinum filiorum. neque enim agitur de iustis & innoxiis, sed de reprobis. Quidam cùm viderent pugnare hanc sententiam cum sensu communi hominum, effugium captarunt, quòd scilicet Deus temporalibus pœnis rependat filiis quod patres erant meriti. Sed sine exceptione loquitur Deus cùm dicit *se rependere in sinum filiorum mercedem patribus debitam.* Quomodo autem hoc debet intelligi? nam pars eius pœnæ est, quòd Deus destituit eos Spiritu suo. Cùm ergo vult punire scelera patrum in posteris, priuat Spiritus sui luce & gratia ipsos posteros. Fieri igitur non potest, quin semper accumulent mala malis, & ita teneantur impliciti patrum reatu. Procedit igitur Deus gradatim in puniendis sceleribus, quia si velit remittere pœnam filio, qua dignus erat simul cum patre, Spiritu suo ipsum ad se trahet: ita erit immunis à pœna. Quòd si velit persequi vindictam suam in filiis & nepotibus, quemadmodum iam dixi, destituet eos Spiritus gratia, vt nihil aliud possint quàm magis ac magis iram eius prouocare, & ita se in eundem cum patribus reatum demergent: inde communis erit pœna patribus & filiis. hoc quidem non videtur nobis consentaneum primo intuitu. sed meminerimus ideo abscondita nobis esse iudicia Dei, vt nos exerceamus in modestia & humilitate, & discamus sobriè sapere, & sic fateamur Deum esse iustum iudicem, vt sciamus non posse mẽtes nostras penetrare vsque ad pro-

Exod.20.6.

Suprà 31. 29.

Exec.18.2.

Exe.18.20.

Deut.24.16

fundam illam abyssum. Sed tamen solutio quam adduxi, satis facilis est, quòd scilicet Deus nunquam punit innoxios. Quia si persequitur patrum scelera in filiis, pars pœnæ est, quemadmodum iam dixi, quòd filios priuat Spiritus sui luce: postquam ipsi excæcati sunt, ruunt semper in suum exitium, & ita nouis subinde peccatis prouocant Dei vindictam in sua capita. Cùm ergo Deus rependit illis mercedem patribus debitam, simul pœnam exigit de ipsis qua digni sunt: nec est quòd obmurmurent, quia communis est eorum culpa cum patribus. Non mirum igitur, si trahantur in societatem pœnæ: sed hoc tamen pendet ex arcana Dei clementia quòd alios venia dignatur, & ita eripit ab interitu: alios autē deserit, & quia reprobi sunt, ideo merentur quicquid illis infligit pœnarum. *Tu rependis* igitur *in sinum filiorum post ipsos*, hoc est, post ipsorum mortem. Postea exclamat, *Deus fortis, & potens, Iehouah exercituum nomen eius*. Prædicat rursus magnitudinē potentiæ Dei, vt sibi temperet, neque temerè prorumpat ad nouam disquisitionem, quemadmodum curiosi homines sibi indulgent in suis speculationibus, & ita quasi Deum citant ad causam reddendam, quasi posset statui aliquod tribunal, coram quo reus fieret. Quoniam igitur tanta est petulantia humani ingenii, Propheta hîc circunduxit sibi cancellos, vt se contineat in humilitate & sobrietate. Postea mutat personas, quod signum est vehementiæ & ardoris. nam precatio est, vt vidimus. Atqui nunc Deum rectà non compellat: sed dicit, *Iehouah exercituum nomen eius*. loquitur in tertia persona. continuo tenore dicendū erat, Tu es fortis & potens: sed dicit, *Iehouah exercituum est nomen eius*. Videmus ergo vt Propheta quasi aliò se vertat: sed hæc mutatio personæ ex vehementia & ardore manat, quemadmodum dixi. Et hoc sæpe contingit fidelibus, vt abrumpant cursum precationis, dum secum expendunt Dei opera, nunc potentiam, nunc bonitatem, nunc sapientiam. Non ergo semper precantur continuo tenore fideles, sed vt affectus illos impellit, ita nunc dirigunt sermonem ad Deum, nunc autem miscēt apostrophas, & se se aliò conuertunt. Sequitur,

19 Magnus consilio, excellens opere, cuius oculi, *quandoquidem oculi*, tui aperti sunt super vias filiorum hominum ad reddēdum cuique secundum vias eius, & secundum fructum operum eius.

Prosequitur eandem sententiam. miratur enim secum Dei iudicia. Primò pronuntiat *Deum magnum esse consilio, & magnum opere*. Per consilium intelligit Dei sapientiam, quæ sensus omnes nostros non tantùm superat, sed etiā absorbet. Deinde adiungit executionem consilii, hoc est testimonia illius sapientię, quæ nobis apparet. Ex operibus Dei colligimus quāta sit & quàm incōparabilis eius sapientia. Nam illa per se non posset comprehendi, imò ne minimum quidem eius gustum perciperent homines, nisi conspicua esset in operibus. Opera igitur Dei propter suā excellentiam testimonia sunt immēsæ eius sapientiæ. hac ratione, & hoc sensu Propheta vocat Deū *magnum consilio & magnum opere*. Addit, *oculos eius apertos esse super omnes vias hominum*: quibus verbis significat esse totius mundi iudicem, & quicquid homines vel consultant vel loquuntur, vel etiam opere perpetrant, id venturum in rationem. Summa est, Dei prouidentiam sic extendi in omnes mundi partes, vt opera hominum minimè eum lateant, nec quisquam possit effugere manum eius. postquam enim loquutus est de oculis Dei, adiungit, *Vt reddat cuique secundum vias eius, & secundum fructum operum eius*. Hîc ergo nō differit Propheta de aliqua otiosa speculatione, qualem fingunt profani homines. Fatentur enim omnia esse sub Dei conspectu: sed imaginantur ipsum contentum esse nuda illa & inani consideratione. Atqui hoc modo spoliaretur honore & officio iudicis. Propheta ergo hîc demonstrat finem prouidentiæ Dei, cur Deus habeat apertos oculos, nempe vt tandem ad tribunal suum vocet omnia hominum dicta & facta, imò etiam cogitationes. Cæterùm, docemur his verbis non posse vitā nostrā rectè institui, nisi semper nobis in memoriam veniat Dei præsentia, vt sciamus nos esse sub eius oculis, & nihil esse ei absconditum. Vnde enim tanta peccandi licentia, nisi quòd homines quasi fugitiui lasciuiunt? quemadmodū si quis filius contumax possit se subducere ab oculis patris, tunc toto impetu sese proiicit ad peccandum, quia scilicet solutus est omni metu & verecundia: ita stupor noster similis est fugæ, quia putamus nos procul remotos esse à Deo. Ergo, sicuti iam dixi, semper illud tenendum est, Oculos Dei apertos esse super omnes vias nostras: & in quem finem? vt scilicet *rependat cuique secundum vias eius, & quisque colligat fructum operum suorum*. Tametsi ergo Deus ad tempus conniueat, neque re ipsa demonstret se esse hominum iudicem, non est tamen cur debeat nobis torpor obrepere quasi elapsi essemus ex eius manu: sed sciamus nunc ab ipso reputari omnia nostra opera & dicta, vt aliquando demonstret se non esse otiosum speculatorem, quemadmodum somniant profani homines, sed esse oculatum testem rerum omnium, vt tandem Iudex appareat. Quòd autem hic locus à Papistis trahitur ad operum merita, nimis friuolum est. nam quoties

quoties Scriptura affirmat rependi cuique secundum opera sua, nô excludit gratuitam Dei misericordiam: & cùm Deus rependit mercedem fidelibus, hoc fundatũ est in gratuita venia, quoniam illis ignoscit quicquid alioqui vitiaret bona eorum opera: & si exactè velimus loqui, Deus non rependit fidelibus secundum opera ipsorum, nisi quia gratuitò illis ignoscit, & condonat quicquid peccauerint. Merces igitur pendet ex mera Dei misericordia. Quantùm attinet ad reprobos, non mirum est si dicitur illis rependi iusta merces operum, quia scimus dignos esse æterno interitu, & Deum esse iustum iudicem cùm vlciscitur eorum scelera. Sequitur,

20 Qui edidisti signa & portenta in terra AEgypti vsque ad diem hunc, & in Israele, & in hominibus: & fecisti, *hoc est, comparasti,* tibi nomen secundum diem hunc.

Specialiter hîc commemorat Propheta insigne illud Dei beneficium, quo testatus fuerat paternum suum fauorem erga Ecclesiam. Dicit ergo ***edita fuisse ab ipso signa & portenta in terra AEgypti,*** nempe in populi gratiam. Quorsum enim tot miracula, nisi vt probaret se curam gerere electi populi, & ita sanciret fœdus suum? Videmus ergo hîc celebrari Dei gratiam erga filios Abrahæ, vbi scilicet commemorat signa & portenta, quæ edita fuerant in terra Ægypti. Et ideo addit ***in Israele.*** Commendat igitur non modò Dei virtutem in miraculis, sed præcipuè misericordiam, qua dignatus fuerat electum populum. Dicit autem, ***vsque ad diem hunc,*** non quòd Deus ediderit miracula tot seculis: sed intelligit digna esse quæ perpetuò celebrentur, & in omnes ætates. Ergo hoc ad memoriam, & laudem potentiæ Dei refertur cùm dicit Propheta ***vsque ad hunc diem.*** Deus quidem miracula ediderat certo tempore, sed ediderat vt in omnes ætates perueniret eorum memoria, ac posteri agnoscerẽt quàm mirabiliter egisset cum ipsorum Patribus. Quoniã ergo memoratu digna fuit virtus quam testatus est in AEgypto, dicũtur ***edita fuisse miracula vsque ad illum diem:*** & dicuntur edita fuisse ***in Israele,*** quoniam Deus probare voluit certitudinem fidæi suæ cùm populum suum redemit sicuti pollicitus fuerat. Adiungit postea ***in hominibus.*** nam longius se extendit Propheta: postquam loquutus est de redemptione populi, quocunque se vertit, illic reputat & miratur documenta potẽtiæ Dei: quasi diceret, Domine tu quidem peculiariter testatum fecisti quàm inæstimabilis esset tua virtus & bonitas: redemptio populi tui opus est insigne, & quod seculis omnibus meretur prædicari: sed quocunque nos vertamus, nullus est angulus in toto orbe, vbi non appareant quædam miracula, quæ nos mouere debeant ad celebrandas tuas laudes. Videmus ergo vt à specie Propheta conscendat vsque ad genus, & postquam expendit Dei potentiam & bonitatem in populi redemptione, mẽtem suam extendat in omnes mundi partes, & miracula Dei vbique consideret. Et hæc ratio sæpe occurrit in Scripturis, dum scilicet admoniti aliquo exemplo diuinæ virtutis aut gratiæ, rapimur & transcendimus ad generalem cõsiderationem. ***Vt faceres tibi,*** vel acquireres tibi, ***nomen secundum diem hunc,*** hoc est, vt nomen tuum esset perpetuum, quemadmodum adhuc hodie splendor ipse nobis ante oculos versatur. Significat igitur Propheta, Deum tam potenter mõstrasse suam virtutem, vt eius cognitio perpetua sit, neque possit vnquam sepeliri hominum ingratitudine.

PRECATIO.

Da omnipotens Deus, quando hæc tota nostra sapientia est, nos tibi subijcere, mirari tua iudicia & suspicere, & reuerenter adorare: ne lasciuiamus in peruersis carnis nostræ cogitationibus, sed ita discamus nobis frænum inijcere, vt semper reddamus tibi debitam sapientiæ & iustitiæ, & fortitudinis laudem: & ita ambulemus in sobrietate dum peregrinamur in mundo: donec tandem facie ad faciem contemplemur tuam gloriam, facti scilicet eius participes in Christo Iesu Domino nostro, Amen.

21 Et eduxisti populum tuum Israel è terra AEgypti in signis & portentis, & in manu robusta, & in brachio extento, & in terrore magno.

NVNC propius ad causam ipsam accedit Ieremias. postquam enim prefatus est de inęstimabili Dei potentia, nunc cõmendat iustũ eius iudicium, quòd pœnas exigere statuerit de impio & scelerato populo. In hunc finẽ cõmemorat redẽptionis beneficiũ: deinde adiungit, ***terram fuisse datam*** Israelitis, quę olim Patribus eorũ fuerat promissa. Postea subiicit beneficiũ hoc malè

fuisse locatũ apud ingratos, quia statim excusserint iugum & contẽpserint Deum Redemptorẽ vnà cum eius Lege. Dicit igitur *populum fuiße eductum è terra Ægypti cum signis & portentis.* Hoc ad amplificationem pertinet, quia Deus insolitis modis satis testatũ fecit non nisi sua gratia populum potuisse eripi ex Ægypto. Nam si non fuisset conspicua Dei virtus in miraculis & portentis, poterant Israelitæ transferre Dei gratiã ad seipsos, vel terrena media: sed ita resplenduit gratia Dei in signis & prodigiis, vt non potuerit liberatio populi vel fortunæ, vel hominum industriæ, vel vllis mediis adscribi. Et eodem sensu adiungit *manum robustam, & brachium extentum.* Significat his verbis sic liberatum fuisse populum, vt palàm apparuerit manus Dei, imò brachium extentum, hoc est, virtus quæ longè & latè sese extendit, quemadmodum hanc similitudinẽ alibi exposuimus. Postremò adiungit *terrorem magnum*, quia scilicet tanta erat hostium superbia, vt nunquam passuri fuerint populum exire, nisi magnus terror fuisset iniectus. Quoniam ergo subacti fuerunt Ægyptii terrore, ideo amplificat etiam hac circunstantia Ieremias gratiam redemptionis: quasi diceret non esse obscuram Dei gratiam, quia insignibus documentis cognouerint Israelitæ diuinitus se eripi. Tanta enim erat hostium & potentia, & audacia, & crudelitas, vt nulla esset spes liberi exitus, nisi Deus manum suam è cælo exereret. Postea sequitur,

22 Et dedisti illis terram hanc quam iuraueras patribus eorum ad dandum ipsis, *hoc est, te daturum ipsis*, terram fluentem lacte & melle.

Hic laudatur terræ fœcunditas, vt minus sit excusabilis populi ingratitudo in ipsa redemptione. Iam Deus satis superque ipsos sibi obstrinxerat: sed vbi accedit tãta opulẽtia & vbertas terrę duplicatur liberalitas Dei: quæ arctiore vinculo & sanctiore populũ ad obsequiũ deuinciat. Vbi autem sepeliunt vtrunque beneficiũ, hæc est extrema impietas, & tantò fœdior est eorũ ingratitudo. Videmus ergo quorsum spectet Propheta vbi dicit *terram fuisse datam populo.* Causam simul exprimit, nẽpe quia olim promissa fuerat eorũ Patribus. Neque tamẽ hîc imaginari cõuenit, Patres quicquã fuisse promeritos, sicuti Hieronymus inscitè corrũpit hũc locũ. dicit enim nõ fuisse quicquã debitũ populi meritis, sed Patres tamẽ fuisse dignos propter virtutes suas. Atqui scimus fœdus Dei fuisse ab initio gratuitũ. Ergo hîc significat Propheta terram non fuisse mercedem, quæ debuerit rependi populi operibus, sed ideo datam fuisse, quia gratis promissa fuerat. Iusiurandum verò ponit, quia Deus vt consuleret Abrahæ & Patrũ infirmitati, interposito iureiurãdo sanciuit suam promissionem. Sed quoniam alibi fusius disserui hac de re, nunc leuiter tantùm attingo. Quoties tamen iurisiurandi fit mentio, sciamus obliquè perstringi hominum vanitatem, qui semper vacillant, nec possunt recumbere in Dei promissiones, nisi adiuti hac confirmatione. Quicquid sit, Propheta hîc admonet, Deum fidem prȩstitisse quam olim Patribus dederat, vbi populus terram ingressus est, quia non potuit eam adipisci virtute bellica, neque vllis aliis mediis. In summa, reuocat Ieremias populum ad memoriam gratuiti fœderis, vt intelligat se non alio iure terræ esse dominum, nisi quia vltro pollicitus fuerat Deus Abrahæ, & semini eius terram illam se daturum. Prȩdicat, sicuti nuper dixi, terræ fœcunditatem, quia modis omnibus allicere voluit Deus populum illum, vt maneret in obsequio. Cùm autem populus adeò liberaliter tractatus non agnouit Dei gratiam, hinc conuincitur nimis turpis stupiditas. Hoc igitur est consilium Prophetæ, vberrimam fuisse hanc terram, in qua luxuriatus est populus, & Deum tanti beneficii authorem contempsit, quemadmodum continuò pòst sequitur,

23 Et ingressi sunt, & hæreditate adepti sunt eam: & non audierunt vocem tuam, *ad verbum, in voce tua*, & in lege tua non ambulauerunt, *hoc est, secundum Legem tuam*, quæcunque illis præcepisti vt facerent, non fecerunt: ideo occurrere fecisti illis totum malum hoc.

Hoc versu fatetur Propheta iustam esse Dei vindictam, vbi populus è terra eiicitur in exilium, quia scilicet terram ingressus non obediuerit voci Dei. ipse enim conspectus terræ debuerat populum subiicere Deo. Neque enim poterant comedere micam panis, quin semper illis veniret in mentem vnde alimentũ: quia scilicet Deus expulerat Gẽtes è terra illa. Vbi igitur satiãtur omni genere bonorum, & interea Deum spernunt, nulla potest obtẽdi excusatio, quia si prȩtextum ex ignorantia captent, terra ipsa semper fuit ante eorum oculos, quæ illos reuocaret ad Dei timorem. Hæc igitur ratio est, cur Propheta hæc simul contexat, *Israelitas ingressos fuisse terram*, deinde, *non paruisse voci Dei.* Hac autem particula significat non errore fuisse lapsos, quia Deus satis apertum testimonium voluntatis suæ ediderat. Loquutus quidem fuerat Deus, sed surdis. Ergo hîc Propheta ostendit non aliam peccandi causam fuisse populo, nisi quia cõtumaciter respuit Dei vocem. Deinde adiungit eodem sensu, *non ambulasse in Lege eius:* Lex enim sȩpe con-

pe confertur viæ. Nisi enim Deus præscribat quid fieri velit, & omnes vitæ nostræ actiones formet ad certam regulam, perpetuò errabimus. Lex igitur Dei meritò dicitur similis esse viæ, quēadmodum etiam Moses ipse loquitur, Hæc via est, ambulate in ea. Ieremias ergo postquā ostendit edoctum fuisse populum, adiungit, viam simul fuisse ostensam, ita vt sciens & volens errauerit: quia non potuit deflectere ad dextram vel sinistram, quin Legis doctrina reuocaretur. Tertiò dicit, *Quacunque præcepisti vt facerent non fecerunt.* Clarius eandem rem explicat, & absque figura, quòd scilicet noluerint parere Deo, cùm tamen satis tenerent quid rectū esset. Lex enim non patiebatur ipsos errare: & illic cōplexus fuerat Deus quicquid vtile erat cognitu. Propheta igitur ostēdit, populum nonnisi pertinacia deflexisse, quoniam sciebat quid Deus exigeret: quēadmodum Lacedemonius ille dixit Athenienses scire quid rectum esset, nolle autem facere. Ita hoc loco discernit Propheta apertam impietatem, & contemptum populi ab ignorantia & errore. neque simpliciter intelligit, populum non satisfecisse omnibus præceptis. Et hunc etiam locum perperā exponit Hieronymus. Dicit enim non stetisse Israelitas promissis, quia dixerant se facturos quicquid Deus mandaret. Sed hìc non vna tantùm in parte accusat eos Propheta, acsi diceret fuisse aliquem defectum, sed in totum dicit fuisse immorigeros, quia non vnum modò præceptum Dei contempserint, sed quasi ex professo abiecerint totam Legem, & nullum ex Dei mandatis admiserint. Hæc igitur negatiua exprimit populi defectionem in tota Lege, & singulis præceptis. Hic autem locus notatu dignus est, quia consultò repetit Propheta, *populum non ambulasse in Lege, non paruisse voci Dei, & nihil fecisse quod mandatum esset*, nempe quia grauior damnatio, & vindicta eos manet qui probè edocti quid placeat Deo, & quid rectum sit, libidinem tamen potius suam sequuntur, & rapiuntur post carnis affectus. In summa, cumulum impietatis demonstrat Ieremias, quòd populus liquidò & familiariter cognouerit quænam esset Dei voluntas: interea sese proripuerit, & excusserit iugum: & ita prodiderit manifestum totius Legis contēptum. Sequitur, *propterea occurrere fecisti illis omne hoc malum.* Propheta hìc testatur, quicquid populo acciderat non esse fortuitū, sed rependi mercedē illius sceleribus. Aliqua ex parte agnoscūt homines Dei iudicia: sed cognitio illa protinus euanescit. Prudenter igitur Propheta hìc expendit, conspicuam esse Dei vindictam in rebus aduersis, & populum ita recipere quam meritus erat mercedem. Nunc sequitur:

Deut. 5.33. & Isa. 30.21

24 Ecce aggeres: *vel catapultæ, vel arietes,* venerunt ad Vrbem ad capiendum eam: & Vrbs tradita est in manum Chaldæorum oppugnātium eam, propter gladium, famē, & pestem: & quod tu loquutus es, *quicquid loquutus es,* euenit: & ecce tu vides.

25 Et tu dixisti mihi Domine Iehouah, eme tibi agrum pecunia, & testare testes: cùm tamen Vrbs tradita sit in manum Chaldæorum.

Hìc tandem Propheta suam perplexitatem detegit. Diximus quorsum tam longa præfatione fuerit vsus antequam ad rem ipsam descenderet. Necesse enim fuit vt sibi frænum iniiceret, quia nisi maturè compescimus sensus nostros, lasciuiunt contra Deum, & ita nullus est modus. Propheta ergo ne proteruè expostularet cum Deo, sibi proposuit immensam eius potentiam: deinde adiunxit nihil accidere nisi iusta eius vindicta. Nunc tamen interrogat, quid hoc sibi velit, quòd iussus est agrum emere, cum Vrbs cum tota regione tradita esset hostibus. Ergo hìc absurditatem in medium profert, ac fatetur mentem suam esse implicitam, quia non possit statuere cur Deus agrum emere iusserit: & tamen populum velit eiicere in exiliū, & dispergere in terras procul remotas. Diximus autem Prophetam fuisse certò persuasum de veritate Dei: hinc etiam adeò voluntarius ac promptus fuit ad parendum. Neque enim moram fecit, quin agrum emeret: deinde tabulas emptionis deponeret penes Baruth. Sed postquam defunctus est suo officio, querimonias suas attulit coram Deo: & quia res videri poterat absurda, ideo cupit sibi hunc nodum solui, Dicit igitur, *Ecce aggeres*, vel catapultæ, vtroque modo exponi potest hoc nomen. סללות enim accipiunt sæpe pro aggeribus: sed quia hìc oppugnationis fit mentio, quemadmodū diximus sexto capite, videtur Propheta magis notare catapultas, vel arietes. Erant autem machinæ ad muros diruendos proiiciebantur enim magni lapides, vel congeries lapidum: & ideo libenter eorum sententiæ subscribo qui vertunt, aut balistas, aut catapultas, aut arietes. *Ecce* ergo *admoti sunt arietes ad Vrbem*, inquit, *ad capiendum eam: & Vrbs iam tradita est Chaldæis.* Erat decimus annus Zedechiæ, sicuti visum est: initio autem mensis vndecimi Vrbs tandem capta fuit. Sed interpres optimus erit Propheta verborum suorum, quod facilè colligitur ex contextu. Dicit enim *Vrbem esse captam, à gladio, fame, & peste*: quasi diceret, quanuis nondum hostes ingressi essent Vrbem, tamen actum esse, neque quicquam restare spei, quoniam non tantùm oppugnaretur armis & violentia, sed etiam haberent hostes domesticos, qui intus ipsam vrgebant, nempe *famem*,

& pestem. Quoniam igitur iam magnus numerus consũptus erat peste,& fame, Propheta dicit,etiamsi hostes cessent,neque vi perrumpant in vrbem ipsam,tamen actum esse,quia sic grassentur pestis,& fames,vt nulla sit spes salutis. Denique his verbis vltimam desperationem significat: & hinc etiam illa cogitatio, quæ torquebat animum Prophetæ propter absurditatis speciem, quòd scilicet Deus iuberet agrum emere ,qui tamen iam sub hostium potestatem transierat. Addit *quicquid loquutus es accidit*,vel contigit: *Et ecce tu vides*. Confirmat quod paulò antè dixerat,nẽpe cladem Vrbis non aliunde profectam esse,quàm ex Dei iudicio. Confirmat autem,quia quicquid tunc acciderat,iam in tempore ,Prophetæ testati fuerant.Hinc autem apparuit,non affligi Vrbem fortuito casu,quia nihil prædixerat Deus per seruos suos nisi quod ipse decreuerat. Fuit igitur opus Dei clades Ierosolymæ , de qua vaticinatus fuerat Deus per seruos suos. Hæc enim simul coniungi debent, os Dei, & manus. Neque enim imaginari fas est , quod faciunt quidam fanatici,Deum speculari è cælo quicquid in terra geritur,& interea iacere otiosum.Sed decernit quod rectum est: deinde vbi ita expedit,testatur per seruos suos Prophetas. Quicquid sit,os Dei non potest separari ab eius manu. Propheta igitur ostẽdit iustum esse iudicium Dei,cladem Vrbis,quia prius de ea loquuti fuerint Prophetæ. Quòd dicit *Deum inspicere*,ad proximum versum referri debet,vel ad versum proximè sequẽtem:quia scilicet hæc inter se videntur pugnare vt Propheta agrum emat Dei iussu,& interea Deus non ignoret terram possideri ab hostibus,& populum esse addictum exilio.Cum igitur Deus statuerit eiicere populum è terra,qui fit,vt velit agrum emi à seruo suo?si hoc Deum latuisset, non fuisset tanta absurditas in repugnãtia.Sed cùm Deus satis intelligat non posse mutari quod toties per suos Prophetas promulgauerat de exilio,quid hoc sibi velit, quòd tamen iubet *agrum emere,& contestari testes*,cum tamen Vrbs sit hostibus tradita?Postquam exposuit Ieremias summam suæ præcationis, nũc subiicit respõsũ quod accepit à Deo,vbi perspicitur fructus precationis : quia scilicet de reditu & liberatione sic edoctus fuit, vt omnes fideles spem conciperent : deinde innixi promissioni alacriter ferrent suum exilium vsque ad præfixum tempus. Verba sunt,

26 Et fuit sermo Iehouæ ad Ieremiam, dicendo,

27 Ecce ego Iehouah Deus vniuersæ carnis: an à me abscondita erit vlla res? *vel an mihi difficilis erit vlla res?*

Diximus enim duplici modo posse exponi verbũ יפלא. פלא enim significat esse absconditum. & admirabile. Vnde etiam per metaphoram accipitur pro difficili,& impossibili. multi ita exponunt,quòd nihil Deum fugiat. Sed ego libentius, quemadmodum proxima lectione dixi, refero ad potentiam, quòd scilicet omnia sint in manu Dei & arbitrio, ita vt sese ab omni difficultate expediat. Vnde enim tanta hominum anxietas,nisi quia subsistunt in obstaculis? Deus autem nullo negotio illa omnia superat. Ergo ne mentes nostræ ita perplexæ hæreãt, meritò obiicitur nobis potentia Dei. Et hic sensus optimè quadrat præsenti causæ. Ieremias enim cùm occurreret repugnantiæ species,coactus est suam anxietatem coniicere in sinum Dei.Deus ergo,vt eum expediat,dicit nihil sibi esse difficile , nempe quia Deus est vniuersæ carnis. Quanquam sub hac voce interdum Scriptura comprehendit omne genus animalium , tamen sæpius accipitur tantùm de genere humano. Neque tamen subtiliter hunc locum interpretor acsi Deus prophanas gentes opponeret Iudæis,atque ita negaret se amplius Deum fore Abrahæ filiis,quoniam propter eorum scelera ipsos abdicauerat.Sed per excellẽtiam dicit se esse Regem totius terræ,atque ita dominari generi humano. Cùm ergo *Deus sim vniuersæ carnis*,inquit, *an quicquam erit mihi impossibile?*

28 Propterea sic dicit Iehouah,Ecce ego trado Vrbem hanc in manum Chaldæorum, & in manum Nabucadrezer regis Babylonis.

29 Et ingredientur Chaldæi, qui oppugnant Vrbem hanc,& succendent Vrbem hanc igne, & exurent eam, & domus in quibus suffitum fecerunt super tecta ipsarum Baal, & libamen libarunt diis alienis ad me prouocandum.

Summa responsi est,quanuis Deus tempus exilii finierit 70. annis.non esse tamen cur hypocritæ inde animos colligant, quia hæc promissio nihil ad ipsos pertineat. Deus ergo hìc priore loco de vindicta sua disserit, vt horrorem incutiat Legis suæ contemptoribus, & significet eos excludi, à redemptionis gratia. Postea adiungit se tandem propitium fore exulibus:sed restringitur gratia illa ad solos electos & fideles.Notandæ igitur sunt duæ partes responsi,quia videtur

hìc

hîc Deus res contrarias inter se opponere. Sed, quemadmodum iam dixi, priore membro respicit hypocritas, qui ad se trahebant sine fide & resipiscentia quod Prophetæ testati fuerant de reditu. Ergo hîc Deus extremam seueritatem in medium proponit: deinde mitigat illam duritiē: sed tunc conuertit sermonem ad suos electos, qui capaces erant huius gratiæ. Veniamus nunc ad verba, *Ego trado Vrbem hanc in manum Chaldæorum, & Regis Nabuchadnezer, & capiet eam.* Vult fixum manere quod Ieremias ipse ex eius mandato prædixerat, nempe Vrbem non posse eripi. Nam poterat hoc turbare Prophetæ animum, acsi paulò pòst liberandi essent Iudæi, & soluenda esset Vrbis obsidio: ita derisus fuisset cum suis vaticiniis, & obiecta temeritas, quòd ausus fuisset denuntiare ex ore Dei quod antè vidimus. Hac ratione, & hoc consilio Deus asserit nihil posse mutari, quin Chaldæi Vrbem capiant: & ita iubet Prophetā securo esse animo, nec ideo cruciari, acsi vellet subiicere ludibrio eius vaticinia. nam hoc etiam modo expositum fuisset sacrum Dei nomen multis probris. Si enim conuictus fuisset falsitatis Ieremias, quid restabat, nisi vt Iudæi petulanter Deo insultarent? Ergo iterum pronuntiat Deus Vrbem addictam esse excidio: & ideo adiungit, *Ingredientur Chaldæi, qui oppugnant Vrbem.* nam non dicit venturos, sed confirmat aliis verbis eandem sententiam. *Perrumpent* igitur *Chaldæi in Vrbem* quæ videtur clausa & munita esse: *& accendent vrbem hanc.* Non frustra etiam inculcat sæpius nomen Vrbis, quia cum esset sacrarium Dei & regia sedes, putabant Iudæi esse inexpugnabilem, & potius Solem posse eripi è cælo, quàm vt hostes potirentur illa. Ergo vt peruersam hanc confidētiam refutet Deus, sæpius ponit Vrbis nomen. Tandem adiungit, *Et ingredientur Chaldæi, & succendent Vrbem igni, & exurent eam:* quasi diceret certū fore quicquid prædixerat Ieremias non tātùm de Vrbis oppugnatione, sed etiam excidio, ita vt non maneret lapis super lapidem, qui in illic esset horribilis vastitas vsque ad tempus restitutionis. Reliqua in crastinum.

PRECATIO.

Da omnipotens Deus, quando sic te ostendis toti mundo dominari, vt peculiarem tamen nostri curam geras, quos dignatus es colligere in Ecclesiæ tuæ sinum: da inquam, vt sic contineamur formidabili tua potentia in officio, vt tamen semper simus persuasi te nobis fore in Deum & Patrem: atque ita nos subijciamus sponte verbo tuo, vt non tantùm gustemus bonitatem tuam, quæ reposita est filijs tuis, sed sic ea pascamur, vt tandem perueniamus ad beatum illud regnum cæleste, vbi plena erit satietas & fruitio per Iesum Christum Dominum nostrum, Amen.

PROXIMA lectione non absolui sententiam, vbi denuntiabat Propheta Vrbem fore obnoxiam incendio. Postquam enim illic de Vrbe loquutus est, simul etiam adiunxit *domos super quas suffitum fecerant suis idolis, & libarant libamina.* Causam igitur exprimit cur tam grauis Dei vindicta maneat Vrbem illam sanctam, quia scilicet domus omnes pollutæ erant superstitionibus. Dicit autem *factos fuisse suffitus idolis super tecta,* quoniam tecta, vt satis colligitur ex pluribus Scripturæ locis, erant quasi ambulationes. Scimus autem idololatras semper appetere excelsa loca, quoniam ita fingunt se propiores esse Deo. Summa autem est, non posse videri pœnam, de qua loquutus erat Propheta, nimis rigidam esse, quia omnes domus fuerant contaminatæ multis sacrilegiis. Nominat priore loco *Baal,* deinde ponit *deos alienos.* Scimus nomen Baal aliquando sumi specialiter, aliquando autem extendi ad omnia idola: plurali tamen numero sæpius vocarunt Prophetæ Baalim patronos, quibus putabant Iudæi prius litandum esse, vt hoc modo placarent Deum. Neque enim superstitio contenta est vnico Deo, sed multos sibi accersit, quemadmodum 35. versu iterum postea videbimus coniūgi cum Baal Moloch. & hîc Propheta dicit *libasse libamina diis alienis.* Videmus ergo sub nomine Baal cōprehendi omne genus idola. Addit, *Vt prouocarent me.* quibus verbis significat Deus, non posse obtendi à Iudæis errorem, quia satis superque edocti erant ex Lege quomodo colendus esset Deus, & simul præscripta illis erat regula, vt Deum vnum colerent: plures autem colebant deinde fictitiis suis superstitionibus. Meritò igitur Deus hîc conqueritur se fuisse quasi data opera prouocatum, quia ignorantiæ prætextus non erat, cùm sufficeret doctrina Legis ad ipsos regendos. Nunc sequitur:

30 Quia fuerunt filii Israel & filii Iehudah tantummodo patrantes malum in oculis meis à pueritia sua: quia filii Israel tantummodo fuerunt prouocantes me in opere manuum suarum, dicit Iehouah.

Amplificat crimen populi, quòd nunquam destiterint à suis sceleribus. Ponit autem *decem*

Tribus, deinde, *Tribum Iehudah*. Scimus decem Tribus desciuisse à puro Dei cultu cùm adhuc staret integra religio Ierosolymæ. Ergo *cùm filios Iehudah* nominat, non dubium est quin aggrauet crimen ipsorū, quòd scilicet prolapsi sint vnà cum Israelitis, cùm tamen ad tempus fuissent retenti. Degeneres fuerant Israelitæ, postea totum semen Abrahæ pari defectione simul implicitum fuit, vt desererent verum Dei cultum. sed postea solos filios Israel nominat, & tunc comprehendit etiam Tribum Iehudah. nam hoc notandum est, dum Scriptura coniungit Israelem cum Iehudah, priori voce notari decem Tribus, & honoris vel maioris ignominiæ causa separari domum Iehudah à regno Israel. Sed vbi tantùm ponitur nomen Israel, cōplectitur in genere omnes filios Abrahæ, & tunc nulla est exceptio. Sic etiā hoc loco cùm dicit filios Israel, & filios Iehudah nihil aliud quàm Deū prouocasse. Postea simpliciter ponit nomē Israelis, ita sub hac voce designat duodecim Tribus. Dicit autē *filios Iehudah & Israel prouocasse ab adolescentia tantummodo*. אך aliquādo affirmatiuè capitur, aliquando aduersatiuè, sed, vel, nihilominus, & quadraret hic sensus posterior, nisi quòd contextus non patitur. Ego libenter eorum subscribo sententiæ qui vertunt *tantummodo*: & Propheta videtur etiam tollere omnem ambiguitatem, quia non tantùm dicit fecisse, *sed fuisse facientes*, quæ loquutio significat continuum actum: *fuerunt* inquit, *facientes malum*, hoc est, non cessarunt. Et confirmat hanc sententiam cùm dicit אך, tantummodo, hoc est, nihil aliud fuisse illis propositum, vel omnia eorum studia non aliò spectarunt, quàm vt me prouocarent sine fine & modo. Videmus ergo tolli Iudæis omnē materiam querimoniæ, quoniam Deus longa tolerantia distulerit suam vindictam. Poterat enim multis antè seculis pœnam de ipsis exigere. Cùm ergo non destitissent, non potuit videri nimius rigor, cùm Deus sua bonitate inuitasset eos ad pœnitentiam, idque sine profectu. Et nomen Pueritiæ hìc non refertur ad singulos homines, sed extenditur ad totum populum: ita pueritia sumitur pro tempore redemptionis, quemadmodum postea videbimus. Tunc enim quodammodo Ecclesia nata fuit, in deserto autē cùm recens essent editi in lucem, quia Deus eripuerat eos ex tenebris mortis: in illa pueritia cœperunt Deum prouocare: ab eo tempore semper fuerunt obstinati in sua malitia. Summa est igitur, populum Israel fuisse tam peruerso ingenio, vt necesse fuerit tandem seuerè ipsum puniri, quia non destiterit mala malis addere. Et particula אך auget crimen, quòd scilicet applicuerunt omnia sua studia ad Deum prouocandum, & fuerunt quasi ingeniosi ad excogitandas superstitiones, quibus polluerent Dei cultum. *Tantummodo* ergo *fuerunt patrantes malum, & prouocarunt me*, inquit, *in opere manuum suarum*. Explicatio additur, quia poterant obstrepere Israelitæ quodnam esset illud malum. Deus quidem satis ostenderat eos nihil proficere suis subterfugiis, quia constituerat se iudicem cùm diceret, *in oculis meis*. nam hac particula significant Prophetæ non posse rectum iudicium fieri de hominum operibus ex eorum sensu, quia velint nolint oportet eos stare & cadere Dei arbitrio. Quoties ergo Deus pronuntiat homines peccasse in vel coram oculis suis, intelligit frustra eos tergiuersari, dum obtendunt suas bonas intentiones, vt vulgo loqui solent, quoniam penes ipsum sit authoritas iudicandi. Sed confirmat doctrinam illam cùm dicit *se fuisse prouocatum in opere manuum ipsorum*. Per *opus manuum* intelligit Propheta superstitiones, quas sibi excogitauerat populus. Et semper tenenda est antithesis inter Dei mandata, & opera manuum nostrarum. Quicquid ergo obtrudimus Deo præter Legem ipsius, vocatur opus manuum nostrarum: obedientia autem melior quàm victimæ. Ergo hìc præcisè Deus omnia hominum commenta damnat: quasi diceret, quantumuis sibi homines placeant in suis superstitionibus, esse tamen impias & detestabiles, quia nefas sit quicquam fabricare. Nihil enim residuum nobis fecit Deus Lege data, nisi vt sequamur quod præcipit: vbi autem deflectimus, & aliquid addimus de nostro, nihil aliud est quàm sacrilegium. Nunc sequitur:

31 Quia ad iram meam, & excandescentiam meam fuit mihi Vrbs ista ex quo die ædificarunt eam ad diem hunc vsque, ad tollendum ipsā è conspectu meo.

Confirmat quod nunc diximus, Deum scilicet quantumuis seuerè puniat Iudæos, non tamē modum excedere in suo iudicio, quia ad cumulum vsque peruenerit eorum iniquitas. Horribile erat iudicium Dei cùm Vrbs funditus fuit euersa, & ignis subiectus ædibus, Templum etiam excisum. Poterat igitur pœnæ atrocitas multos ad querimoniā impellere quasi nimis seuerus esset Deus: hìc compescit omnes illas exprobrationes, ac dicit *Vrbem ex quo fuit condita fuisse in hoc* quasi natam, vt ipsum prouocaret, quemadmodum gallicè dicimus, *elle a estè faicte pour me despiter, pour me fascher*. Quidam vertunt redacta mihi fuit Vrbs. sed corrumpunt sensum, vel obscurant. Posset commodius verti, Vrbs fuit destinata mihi ad iram & excandescentiam meam. Sed sensus ille quem adduxi simplicior est: ita voces istæ אפי, & חמתי, *ira mea, & excandescentia mea* passiuè sumi debent, quòd scilicet Vrbs Ierusalem quodammodo fuerit deuota huic amentiæ, vt non

desineret

desineret accedere magis ac magis contra se iram & vindictam Dei. In summa, repetit aliis verbis quod prius dixerat, nempe filios Israel nihil aliud quàm suis maleficiis prouocasse iram Dei. Nihil enim hîc nouum dicitur, sed quoniam difficile illud erat persuasu, Propheta inculcat, Vrbem Ierusalem *fuisse ad iram Dei, & ad excandescentiam ex quo fundata fuerat*. Et ex fine versus colligere promptum est, hunc esse genuinũ sensum, quia dicit, *ad diem hunc vsque ad tollendum ipsam è conspectu meo*: quasi diceret nullum fecisse peccandi finem Iudæos, iam maturum esse tempus quo vltio sumatur de illo desperato populo, cuius scilicet insanabilis erat impietas. Et perseuerantiam designat cùm dicit, *vsque ad hunc diem*. Neque enim tantùm cœperat populus in deserto peccare, sed assiduo, vt ita loquar, cursu prosequutus fuerat suam impietatem, vt nullo seculo, nullo anno, nullo etiam die à suis sceleribus destiterint. Ergo hîc notatur peccandi assiduitas. Sequitur,

32 Super omne malum, *vel, propter omne malum*, filiorum Israel, & filiorum Iehudah quod patrarunt ad prouocandum me, ipsi, Reges eorum, Proceres eorum, Sacerdotes & Prophetæ eorum, & vir Iehudah, & incolæ Ierusalem.

Pendet hic versus ex proximo. conquestus fuerat Deus Vrbem fuisse tam peruerso ingenio vt videri posset in hoc fundata & extructa, vt peccando accerseret sibi exitium: confirmat sententiam illam cùm addit, *propter omne scelus filiorum Israel, & filiorum Iehudah*. per *omne scelus* intelligit quod antè dixerat, tantummodo ipsos fuisse patrantes malum, quia non tantum in parte vna deliquerant, sed sese prostituerant ad impietatem, vt nihil esset in ipsis purum vel sincerum. addixerant enim se impietati, vt nihil omitterent quod faceret ad iram Dei prouocandam. Extenditur ergo vniuersalis nota ad singulas vitæ partes: quasi diceret tanta malitia fuisse imbutos, vt nihil in ipsis sanum restaret. Fieri potest vt corpus laboret vno aut altero morbo: sed erit tamen sanitas in quibusdam membris. At verò Propheta intelligit Israelitas sic computruisse quemadmodum etiam Psalmus 14. loquitur, vt nihil prorsus integrum apud ipsos maneret. Iam hîc Deus omnes ordines accusat. dicit enim Reges primo loco peccasse, quia non tantùm defecerint ipsi verum Dei cultum sed aliis authores fuerint defectionis, vel apostasiæ. Regibus subnectit *Proceres*, vel Cõsiliarios: postea addit *Sacerdotes & Prophetas*. Et certè debuerãt Reges cùm suis Consiliariis esse quasi alter oculus: Sacerdotes autem & Prophetæ alter. Duo enim oculi in vera & legitima gubernatione sunt Iudices, & Pastores Ecclesiæ. Propheta autẽ dicit Reges, & Consiliarios fuisse impios: deinde societate criminis implicitos fuisse Sacerdotes & Prophetas. Hoc autem instar prodigii fuit, videre cæcitatem illam & amẽtiam in Sacerdotibus, quos Deus hæreditario iure præfecerat Ecclesiæ suæ quasi Legis suæ interpretes, quemadmodum dicitur, Labia Sacerdotis custodient scientiam, & Legem requirent ex ore eius, quia nuntius vel legatus Dei exercituum est. Cùm autem Sacerdotes in officio cessarent vel inscitia, vel ignauia, Deus substituit Prophetas in eorum locum, & hoc quasi adminiculo fulcire voluit Ecclesiæ suæ ruinam. Atqui Ieremias dicit Prophetas quoque similes fuisse Sacerdotibus. Notandus est diligenter hic locus, quia videmus quas sibi delitias multi faciant, dum Ecclesia turbatur dissidiis. Putant enim hoc modo se excusari, si abiiciant omnem curam & studium pietatis: & multi sibi indulgent in hac mollitie. Quòd si ita teneri fuissent fideles illo tempore, an non millies euanuisset religio, & extincta prorsus fuisset atque abolita ex ipsorum cordibus? Discamus ergo etiamsi surgant pseudoprophetæ, & obtenebrent puram doctrinam suis fallaciis: etiamsi sacrifici sint apostatæ, & quasi vexillum tollant ad dissipationem totius Ecclesiæ, discamus manere firmi: quia fides nostra non debet labefactari, quamuis totus mundus agitetur, imò quamuis Satan misceat cælum terræ. Denique hæc vera nostræ fidei probatio est, si constanter manemus in veritate Dei, vbi Satan nihil non tentat & machinatur, vt omnia permisceat. Ieremias enim hîc non de Ægyptiis, vel de Assyriis loquitur, sed de populo electo, de filiis Abrahæ, de sacra hæreditate Dei: & tamen dicit Sacerdotes, & Prophetas fuisse quasi duces populo ad peccandum, vt cultũ Dei abiicerent, vt corrumperent Legem, denique desciscerent à pietate. Addit postea *virum Iehudah, & incolas Ierusalem*. Non loquitur de Israelitis, qui pridem sese polluerant, & prostituerant ad impias superstitiones. erant enim quasi extranei à populo Dei: sed nominat tantùm Iudæos, qui superstites manebant, vt restaret aliqua Dei Ecclesia in mundo. Iam gradatim procedit cùm vltimo loco ponit *incolas Ierusalem*. Hoc enim minus erat tolerabile, eos qui Templum habebant in conspectu, qui assiduè reuocabantur ad verum Dei cultum, esse apostatas, sicuti qui in pagis habitabant. nam in speciem excusabiles erant homines rustici, qui ter quotannis solebant venire in Templum. Sed cùm ciues Ierosolymæ haberent tot pietatis exercitia, cùm assiduè in ipsorum auribus Lex Dei personaret, cum sacrificia essent quasi tubæ quarum clangore reuocarentur ad

Psal. 14. 1.

Malach. 2. 7

timorem Dei, fuit longe atrocius ipsorum crimen, sicuti diximus: & ideo Propheta maioris igno miniæ causa eos adiungit *viris Iehudah*. Sequitur:

33 Et verterunt mihi ceruicem, & non faciem: & docendo eos, & manè surgendo, & docendo, & non audierunt, *& ipsi non audientes, ad verbum: sed, non audierunt*, vt reciperent correctionem, *vel, disciplinam*.

Hìc clarius exprimit Ieremias peruicaciam populi, quasi diceret fuisse ipsis deliberatum reiicere omnem doctrinam, nec Deo morem gerere. qui enim tergum obuertit, hoc facit sciens & volens, & quidem non sine contemptu. Si quispiam me alloquitur, & in contrariam partem respicio, nōne hoc manifestū signū est ludibrii, vel fastidii? & qui loqui cœpit an non videt se repudiari? Sic ergo Deus conqueritur, non errore lapsos fuisse Iudæos, sed quasi meditatos fuisse hanc contumaciam. *verterunt* igitur *mihi ceruicem*, inquit, cum tamen deberent attenti esse ad audiendam legis doctrinam. Deus enim faciem suam nobis ostendit quoties dignatur præcipere quid agendum sit, & monstrare salutis viam. Vbi nos respicit, nisi mutuo etiam in ipsum coniicimus oculos, quàm detestabile est illud fastidium? Hoc igitur primum est, quòd Iudæi scientes & volentes contempserint Deum, & Legem ipsius. Deinde amplificat crimen cùm dicit, *Et docui eos, manè surrexi, & docui, & ipsi non audierunt*. Si tantùm Lex semel fuisset promulgata, Iudæi poterât obiicere se magna ex parte non esse literatos: sed nullus color superfuit cùm subinde Prophetæ Legem interpretarentur, quemadmodum etiam pollicitus fuerat Deus per Mosen, Prophetam suscitabo tibi è medio fratrum tuorum. Significat enim perpetuum hoc fore beneficium in Ecclesia, vt nunquam desint Prophetæ, qui populo viam ostendant. Opponit enim Prophetas aruspicibus, diuinis, auguribus, & aliis omnibus diaboli ministris: quasi diceret non esse cur populus appetat illas Satanæ præstigias, cùm sufficiant Prophetæ. Deus ergo hìc ne Iudæi obmurmurent secum nimis duriter agi, ostendit se docuisse. transfert enim in suam personam quod per Prophetas exercuerat docendi munus. Et certè Prophetæ & Doctores nihil aliud sūt quàm Spiritus sancti organa. Neque enim quisquam ad docendum erit idoneus, nisi quatenus dirigitur à Spiritu Dei. Meritò ergo Deus sibi vendicat has partes, & vult sibi manere integram laudem ædificationis Ecclesiæ suæ: tametsi vtitur hominum opera. Dicit hoc sensu, *se docuisse*. deinde adiungit *se manè surrexisse* hoc est, se fuisse sedulum: quemadmodum paterfamilias qui solicitus est de suis, manè inquirit quomodo habeant, & circunspicit per totam domum: ita etiam Deus hìc diligentiā suā prædicat in docendis Israelitis: quasi diceret non modo versari Legem ante ipsorum oculos, ex qua discant quid rectum sit, sed etiam Prophetas accedere, qui non desinant ipsos monere, & hortari. Est autem hæc loquendi forma digna obseruatu, quia hinc colligimus quàm fœda sit eorum ingratitudo, qui respuunt doctrinam propheticam. Neque enim in homines tantùm sunt iniurii, sed potius in Deum ipsum, quemadmodum Christus pronuntiat, Qui vos audit me audit, qui vos reiicit, me reiicit. Commendat igitur hæc loquutio fidem propheticæ doctrinæ, vbi Deus in medium prodit, & ostendit se agere per seruos suos. Ab altera autem parte colligimus quàm incōparabile bonum sit, habere fidos & probos Doctores, quia Deus per eorum manum & operam certò declarat se curam gerere salutis nostræ, acsi vigilias ageret, acsi mane surgeret, acsi nos inuiseret. Et prædicatio Euangelii non abs re etiam vocatur Dei visitatio. Non est ergo cur quicquam melius expetamus, vbi Deus nobis adest per sermonem suum, quia habemus certum testimonium præsentiæ eius quoties surgunt veri & fidi Doctores. Addit, *Ad recipiendam correctionem*. Significat per nomē מוסר Iudæos nō peccasse ignorātia, sed fuisse intractabiles, quia non sustinuerint corrigi. מוסר quidem accipitur pro doctrina interdū: sed propriè hìc pro correctione sumitur, vbi scilicet quispiam, qui alioqui tenebat quid rectum esset, vbi deflexit à recta via postea resipiscit admonitus. Videmus ergo quid sibi velit Propheta nempe Iudæos non tantùm oculos clausisse ad claram lucem quæ in Lege fulgebat: sed fuisse prorsus immorigeros, ita vt non potuerint subigi cùm Deus ipsos ad resipiscentiam vocaret; cùm vellet sanare ipsorum morbos, fuisse ea peruicacia vt abiecerint omnem correctionem & disciplinam. Hinc colligimus fuisse maturum vindictæ tempus, quia Deus omnia tentauerat, vt consuleret ipsorum saluti, & perdiderat operam & oleum, quemadmodum vulgò dicitur. Sequitur,

Deut. 18. 18

Luc. 10. 16.

34 Et posuerunt abominationes suas in domo super quam inuocatum est nomen meum, ad polluendum ipsam.

Hic fuit quasi extremus cumulus scelerum, quòd Iudæi Templum ipsum profanarunt. Hoc iam graue erat crimen, dum quisque habebat priuata sacra domi suæ, quemadmodum vidimus fecisse

fecisse ipsos suffitũ super tecta, deinde libasse diis alienis: sed dum eò vsque prorupit impietas, vt Templũ quoque ipsum idolis fuerit pollutũ, quænã spes erat resipiscẽtiæ? Dicit *posuisse suas abominationes in Templo*. Vocatur quidẽ dom⁹ more Hebraico, sed postea distinguitur ab ædib⁹ priuatis cùm dicit, *Super quam inuocatum est nomen meum*, deinde *vt pollueret ipsam*. Deus hîc ostẽdit Templum sibi fuisse dicatum. ergo sacrilega fuit illa profanatio cùm offerrent sacrificia idolis priuatim. Erant iam quidem apostatæ, sed tale sacrilegium non eminebat in priuatis illis superstitionibus, sicuti in Templo. nam hoc erat eripere Deo suum honorem: etiam si illis fas fuisset sese proiicere ad omne flagitium cùm essent ex Templo egressi, tamen Templũ ipsum debuerat manere quasi saluum & intactum ab omni inquinamẽto. Hac igitur ratione dicit *inuocatum illic fuisse nomen suum*, deinde *Templum ipsum fuisse pollutum*, ita vt sacro eius nomini non parcerent. Reliqua differam in crastinum diem.

PRECATIO.

Da omnipotens Deus, quando nobis quotidie manum porrigis, & nos etiam solicitas continuis exhortationibus ad pœnitentiam, ne tam ingrati simus, vt obstinatione nostra respuamus tale tantumque beneficium: sed si quando contigerit nobis à recta via deflectere, vt statim ad te conuertamur, & simus tibi obsequentes: atque ita medicina, quam nobis proponis, valeat nobis in salutem, donec tandem vitijs omnibus puri, fruamur beata illa & immortali gloria, quam nobis in cælo præparasti per vnigenitum Filium tuum Dominum nostrum, Amen.

15 Et ædificarũt excelsa ipsi Baal, qui erat in valle filii Hinnõ, *vel quæ erant*, ad traiiciendum filios suos & filias suas ipsi Moloch למלך, *idolo*, quod non mandaui ipsis & non ascendit in cor meum: ad faciendum abominationem hanc, vt peccaret Iehudah, *vel vt peccare facerent Iehudah*.

POSTQVAM conquestus est Deus de Templi sui profanatione, nunc dicit etiam alio genere superstitionis peccasse Iudæos, quòd scilicet vallis filii Hinnom esset illis loco Tẽpli. Vetuerat Deus in Lege sibi passim offerri sacrificia, Non sic facies Deo tuo, sed venies ad locum, vbi posuerit memoriam nominis sui. cùm ergo disertè testatus esset Deus sibi non esse grata sacrificia nisi vno in Templo, & in vno altari, hîc ostendit cultum Legalem fuisse à Iudæis corruptum, quia scilicet traduxerint filios suos & filias per ignem in honorem Moloch. Et tamẽ priore loco nominat Baal: vnde apparet, quemadmodum heri diximus, sub voce Baal comprehendi omnia idola. Neque enim dubium est, quin Iudæi dum colebant suos Baalim, semper voluerint manere vni Deo summum imperium: sed interea fingebãt sibi patronos: & hinc deorum multitudo. Sed nomen Moloch speciale est, quemadmodum satis potest colligi ex pluribus Scripturæ locis. Tenemus nunc consilium Prophetæ, quòd scilicet Iudæi nõn fuerint contenti vna specie idololatriæ, sed erexerint sibi excelsa, vel altaria. Quidam enim ita exponunt במות במה significat Excelsum, & vbique accipitur pro lucis, quos vocant, hoc est proceris arboribus. Et quia hîc fit vallis mentio, existimãt quidam non quadrare illud nomen Excelsorum: ideo accipiunt pro altaribus. Quãtùm ad summam rei pertinet, non dubium est quin Deus hîc damnet Iudæos, quòd ausi fuerint alienum cultũ erigere in valle Hinnom, cùm tamen Lex disertè id vetaret. Quemadmodum dixi, relatiuum אשר potest referri tam ad altaria quàm ad Baal. Sed videtur mihi aptior fore sensus, si dicamus Baal ipsum, hoc est, idolum fuisse in valle Hinnom. de traiectu qui solebat fieri per ignem, alibi diximus. erat species lustrationis. Neque tamen dubium est quin alii excesserint communem modum, qui scilicet volebant excellere eximio feruore zeli. nam filios & filias suas cõburebant, quod fuit immane facinus. Sed putabant tamen hoc obsequiũ gratũ esse Deo. Alii leuius defuncti sunt sua superstitione, quia satis erat per ignẽ filios traiicere, idque in symbolum purgationis, quemadmodum & profanæ gentes solebãt se lustrare. Loquitur autem *de filiis, & filiabus* Propheta, vt ostendat tantam fuisse intemperiem in Iudæis, vt non tantùm sese coram idolis prostituerent, sed posteros etiam cõtaminarent illis inquinamentis. Tandem subiicit *se nihil tale mandasse, neque id vnquam sibi venisse in mentem*. Diximus alibi, quoties occurrit hæc loquutio, Deum aniam præcidere omnibus obiectis, quia superstitiosi semper habent quod obtendant vbi vocantur ad iudicium. Scimus Papistas cùm obtrudunt nomen Bonæ intentionis securè gloriari aduersus Deum. Et putant hoc vnum sufficere, vt procul à se reiiciant omnes obiurgationes: & putant seruos Dei ac Prophetas nimis esse morosos vbi non satisfacit illis hæc excusatio. Sed Deus ne prolixius litiget cum superstitiosis, sumit hoc principium, quicquid tentant præter Legem, hoc esse adulterinum, & ideo non posse vllo colore Deu.12.4.5

Y.

fucari omnia hominum commēta. Sciamus ergo veram pietatem fundatam semper esse in obedientia. Itaque vbi nullum extat Dei præceptū, non modò friuolum est sed abominabile quicquid à seipsis cōfingunt homines, quemadmodum heri dictum fuit de opere manuū: ita etiā hîc opponitur mandatum Dei omnibus hominum commentis. Sed quoniā sæpius occurrunt tales sententiæ, hunc locum nunc leuius attingo. Est tamen doctrina hæc apprimè notatu digna, non opus esse lōgis refutationibus vbi volumus coarguere fictitios cultus, quos sibi homines ex proprio sensu fabricant: quia postquam omnia dixerint, vno verbo respondet Deus quicquid non præcipit sua Lege, hoc esse vanum & peruersum. Dicit igitur *hoc se non mandasse illis, nec vnquam sibi venisse in mentem*. Transfert Deus ad se quod non potest competere nisi in homines. Dicitur enim hoc impropriè de ipso Deo, non venisse hoc vel illud illi in mentem. Sed hîc perstringit hominum superbiam, dum audent hoc vel illud comminisci, & existimant gratum fore Deo cultū, quem ipsi temere excogitarunt. Volunt enim hoc modo excellere sapientia supra Deum ipsum. Nam videmus etiam hodie Papistas, cùm ostendimus nihil ex ore Dei profectū esse ex tota cōgerie obseruationum, in quibus religio ab ipsis statuitur, proferre semper in mediū hoc non abs re fuisse mandatum à Patribus. quasi verò aliquid venerit hominibus in mentem quod Deum ipsum præterierit. Videmus ergo vt falsè derideat hoc loco Deus eorum amentiam, qui proprio ingenio freti, fingunt sibi varios cultus. Volunt enim sapere supra ipsum, quemadmodum diximus. Nunc ergo tenemus quàm emphatica sit ista loquutio, vbi negat Deus *sibi vnquam venisse in mentem*, quod homines iactant non sine ratione fuisse excogitatum, & in quo acumen suum venditant acsi aliquid melius statuere possent, quàm Deus ipse. postea dicit, *Vt facerent abominationem hanc*. Iam vltrà progreditur Deus. nam vocat abominationem quicquid non præcepit. Et contextus hic confirmat quod nuper dixi, non opus scilicet esse longis argumentis, vbi quæstio agitatur de commentis hominum. nihil enim potest probari in cultu Dei nisi quod mandauit ipse. Ergo non modò inane ac friuolum, & inutile est quicquid profectum est ex hominum sensu, sed etiam abominatio. Deus enim ita definit hoc loco: ideo non satis est hodie repudiare & ludibrio habere fictitios cultus, in quibus tantoperè superbiunt Papistæ: sed si volumus probare verum pietatis zelum, necesse est abominari illa omnia figmenta. Deus enim ita semel pronuntiauit. Dicit, *Vt peccaret Iehudah*, vel, vt peccare facerent: vtrunque probabile est, & duplex est etiam lectio. Quicquid sit, pronuntiat eos qui fundati non sunt in Lege, nihil aliud quàm peccare etiam si existiment se optimum præstare Deo obsequium, nempe quia debuerant incipere ab illo principio, vt scilicet nihil tentarent nisi ex præscripto Legis. Sequitur,

36 Et nunc propterea sic dicit Iehouah Deus Israel ad vrbem hanc, *vel, de vrbe hac*, de qua vos dicitis, Tradita est in manū regis Babylonii in gladio, & fame, & peste:

37 Ecce ego congrego eos ex omnibus terris, ad quas expulero eos in ira mea, & excandescētia mea, & indignatione magna: & reducam eos ad locum hunc, & habitare faciam securè.

Hactenus ostēdit Deus dignos esse Iudæos extremis quibusque pœnis, quas iam exegerat à regno Israel, nec posse de immodico rigore cōqueri, etiam si Vrbe deleta & Tēplo exciso in exilio putrescant. Polluerant enim terram, quæ debuerat Deo sacra esse, & vbique sparserant suas abominationes, vt ne Templum quidem immune esset à sordibus & inquinamentis: neque exiguo tantùm tempore ita deliquerant, sed, quemadmodum vidimus, contempserant omnes admonitiones. Et cùm Deus solicitus esset de ipsorum salute, superbè reiecerant, atque etiam extinxerant eius gratiam. Cùm ergo tam perdito essent ingenio, & prorsus desperata esset eorū impietas propter tantam duritiem, ostendit Deus iustam se mercedem rependere eorum operibus, cùm illos prorsus reiicit. Sed nunc adiungit promissionem gratiæ, vt ostendat ita se fore vindicem scelerum, vt tamen semper habeat rationem gratuiti fœderis, quod pepigerat cùm Abraham. Diximus autem iam sæpius, quoties Deus spe aliqua misericordiæ pœnarum acerbitatem mitigat, respicere peculiariter suos electos. Non igitur promiscue ad omnes dirigitur hic sermo cùm Deus se tandem fore exorabilem & propitium affirmat: quia solos quemadmodum dixi, electos suos ad bonam spem reuocat. Quoniam ergo aliquod erat residuum semen piorum in populo, voluit Deus ipsis cōsulere ne animos penitus desponderent. Tenemus ergo nūc Prophetæ consilium. & hæc doctrina diligēter notāda est, quia alioqui semper aberrabimus in doctrina prophetica, nisi sciamus postquam minati sunt reprobis, & Dei contēptoribus, postea sermonem cōuertere ad electos, quo patiēter, & æquis animis ferant pœnas sibi impositas: quemadmodum Ieremias etiam suo exemplo fideles hortatur, vt in puluere os suum ponant: deinde, vt patienter expectent Deum, quanuis ad tempus absconderit faciem suam à Iacob, hoc est, ab Ecclesia

clesia sua. Postquã igitur ostendit Ieremias Iudæos non posse nimis duriter tractari quòd essent prorsus indomiti: nunc subiicit, *Et nunc propterea sic dicit* Iehouah, *Deus* Israel *de vrbe hac*, vel ad vrbem hãc. אל העיר verũque significat: sed propriè accipitur hîc pro De: & aptius ita vertitur, *De vrbe hac de qua dixistis traditam esse in manum regis Babylonij*. Videtur hoc non esse cõsentaneum, quia non ipsi Iudæi protulerant sententiam aduersus Ierusalem: quin potius peruicaciter surgebant contra Prophetas, & tumultuabantur quoties Vrbis clades denuntiata fuerat. Quid ergo hoc sibi vult, cùm exprobrat illis Deus sic fuisse loquutos? Respõdeo, hoc quidem fuisse à Spiritu Dei profectũ: deinde Prophetas fuisse huius pœnæ testes ac præcones: sed cùm Iudæi viderẽt se non posse effugere, tunc cum horrore sic apprehenderunt Dei iudicium, vt prorsus essent attoniti. Et id semper contingit Dei contemptoribus. nisi enim ipsos vrgeat, subsannãt omnes minas, vel existimãt sibi fabulas narrari, cùm Deus denuntiat se sumpturum de illis vindictam. Vbi autem ad extrema ventum est, obstupescunt, & sine vlla spe tantùm agnoscunt Deum sibi esse infestum: hinc desperatio. Propheta ergo non abs re illis exprobrat, *quòd dixerint vrbem esse traditam regi Chaldæo*, cùm scilicet non tantùm oppugnaret eam valido exercitu, sed haberet adiutores, & quasi socios gladium, famem & pestem. Nam antequam obsidio illos premeret, vidimus vt pro nihilo duxerint quicquid pronuntiabat Ieremias. Nam lusit operam ferè per annos 40. & quotidie tamen resonabat illud vaticiniũ de clade Vrbis, de exilio, & abdicatione populi, de interitu omnium sacrorum. Iam postquam viderunt seriò rem agi, nec se posse Dei vindictam effugere, tunc prolapsi sunt ad aliud extremum, quòd scilicet Deus vanus esset in suis promissis, quòd fœdus eius esset irritum & nullius momenti, quòd frustra ipsum coluissent, quòd verba dedisset, & eos lactasset inaniter, cùm pollicitus fuisset se habitaturum in medio ipsorum. Hoc igitur sensu dicebãt *Vrbem esse traditam in manum regis Babylonii*, perinde acsi abscisa esset spes reditus. Abiiciebant enim prorsus Dei gratiam, & quicquid per Ieremiam pollicebatur dicebãt vanũ esse, quoniam terror occupauerat eorum mentes & sensus, vt scilicet nullum darẽt amplius locum misericordiæ Dei. Dixi hoc contingere omnibus reprobis, vt Deum irrideant vbi ipsis parcit, & indulget: vbi autem sentiunt illum iudicem, tunc non respiciunt ad misericordiam eius: sed iacent sub desperatione quasi exanimes. Nunc tenemus consilium Prophetæ, vbi sermonem hunc Iudæis adscribit, *quòd dixerint Vrbem esse traditam Chaldæis & Babyloniis*, quia scilicet liberatio promissa non poterat quicquam solatii illis afferre, exquo sibi persuaserant actum esse de salute sua. *Dicitis* ergo *vrbem hanc esse traditam*: *ego verò*, inquit, *colligam eos ex omnibus terris ad quas eiecero eos in ira mea, & excandescentia mea, & indignatione magna*. Hîc promittit Deus temporale duntaxat fore exilium, quia tandem dispersos Israel, vt in Psalmo dicitur, congregabit. Hîc nullum nomen exprimitur, sed pronomen relatiuum: nulla tamẽ est ambiguitas, quia satis patet de Iudæis verba fieri cùm dicit, *colligam ipsos*. Iam quia huc & illuc dispersi erãt, collectio poterat videri incredibilis. nam si tantùm fuissent è patria sua abducti, & datus fuisset locus exilio, vbi simul vixissent, poterãt sperare aliquãdo se redituros: sed dissipatio tollebat omnẽ spem reditus cùm in tam diuersas & procul dissitas regiones essent distracti. Ergo vt huic diffidẽtię occurrat Deus, expressè dicit *redituros ex omnib⁹ terris ad quas eos expulerit*. Nec dubiũ est quin alludat Proph. ad locũ Mosis Deuter. 30, Etiamsi ad quatuor mundi plagas dispersi fuerint, inde colligam eos. Quemadmodum ergo Deus per Mosen promiserat, etiãsi eiecti essent ad vltimos cardines mundi, sibi tamen non fore difficilẽ reductionem: ita Propheta locum hunc Mosis accommodat ad suum vaticiniũ, quòd scilicet ex toto Oriente colliget Deus qui fuerant sic dissipati. Adiungit, *In ira mea, excandescentia mea, indignatione magna*. Hîc Deus non loquitur de ira sua, nisi vt sentiãt Iudæi se dignos esse talibus pœnis. scimus enim, quia Deus mundi iudex est, non posse quicquam iniquitatis in ipsum cadere. Ergo vbi magna est ira Dei, certò colligere promptum est magna esse hominum scelera. neque enim nobis irascitur nisi pro magnitudine scelerum, quibus offensus est. Tenemus ergo nunc cur Propheta hîc ponat *iram Dei, & indignationem, & excandescentiam magnam*, nempe vt fideles statuant Deum sibi fore propitiũ, quanuis digni sint æterno interitu. In summa docet Ieremias fore locum misericordiæ Dei, quanuis Iudæi centum clades meriti essent sua obstinatione. Et adiungit continuam gratiam, quòd scilicet *habitare ipsos faciet securè*. Postquam reditum illis promisit, simul adiungit tranquillum statum: alioqui satius fuisset Iudæis semper manere in exilio, & externis regionibus, quàm redire in patriam, & illic miserè degere. Hæc ratio igitur est cur disertè addiderit Proph. fore illis tranquillã habitationẽ. Porrò scimus hoc non fuisse completũ simul atque reuersi sunt Iudæi in patriã. Duriter enim vexati fuerunt ab omnibus vicinis: & primùm impedita fuit Tẽpli ædificatio: deinde multas hinc inde molestias perpessi sunt: tandẽ oppressi sunt tyrãnide à regibus Syriacis, & ferè redacti ad extrema, vt exiliũ illis fuerit non modò tolerabile, sed etiam suaue & iucũdum, præ tot miseriis, quibus oppressi erant. Sed quemadmodum alibi dictum fuit, quoties vaticinantur Prophetæ de populi reditu, extendunt suam doctrinam ad totum Christi regnum. nam liberatio ab exilio nihil aliud fuit quàm initium gratiæ Dei. Exorsus est igitur Deus opus veræ & solidæ redemptionis cùm populum in patriam reduxit: sed tenuem modò gustum præbuit suæ misericordiæ. Ergo hoc vaticinium

Psal. 147. 2.

Deut. 30. 4

vnà cum similibus debet ad Christi vsque regnum extendi. Postea addit,

38 Et erunt mihi in populum,& ego ero ipsis in Deum.

Hæc promissio tenuit præcipuum gradum in Ecclesiæ restitutione. Nam quanuis Iudæi ad satietatem vsque referti essent opulentia,& copia,& varietate omnium bonorum,cōditio tamen illa non fuisset magni momenti,nisi fuissent Dei populus. Nulla enim est hominum fœlicitas,si tantùm subsistant in terrenis & caducæ vitæ commodis, aut delitiis, & voluptatibus: quemadmodum etiam dicitur in Psalmo, Beatus populus cuius Iehouah Deus est. Quanuis enim commendet Deus suas benedictiones, & velit esse testimonia paterni sui fauoris erga pios, non vult tamen ipsos illic subsistere: sed quasi per gradus ipsorum mentes attollit ad caput veræ fœlicitatis,& fontē ipsum,nempe vt agnoscant se esse sub manu eius,& illum semper sibi fore Patrē. Videmus ergo Prophetam vbi loquutus est de restitutione populi, proponere quod summum & maximè desiderabile erat, nempe vt scirent se Deo reconciliatos esse, & ita se in ipsius populo censeri. Hinc colligimus, quanuis Deus pro sua indulgentia sustinuerit populi veteris infirmitatem,& ita protulerit in medium fœcunditatem terræ, & reliqua: tamen finem omnium promissionum fuisse spiritualem. neque enim vera esset hæc promissio, si tantùm de terrenis Dei benedictionibus exponeretur. Notandū enim est illud Prophetæ, Tu Deus noster, non moriemur. Et haud dubiè Proph. in illo Psalmi loco quem nuper citaui, voluit distinguere Ecclesiā Dei, ab omnibus profanis gentibus: voluit etiam distinguere Ecclesiæ fœlicitatē ab omnibus delitiis, honoribus, commodis, in quibus homines persuadent se beatos esse, modò illis potiantur. Cùm ergo discrimen illic statuat Propheta inter fœlicitatē Ecclesiæ,& omnia fluxa & euanida vota eorum qui non altius respiciunt quàm ad mundum,& præsentem vitam, sequitur, quoties vox ista prodit in medium, *Ero Deus vester*, nobis proponi spem æternæ & cælestis vitæ. Iam aliud etiam notandum est, quicquid pro carnis sensu appetimus non posse nobis cedere in bonum, nisi Deo propitio. Vt ergo omnia nobis affluant, nihil desit ad omne genus voluptatum, suppetant omnes copiæ, detur nobis quies & securitas: tamen hoc totum, quemadmodum dixi, nobis exitiale erit, nisi Deus pro filiis suis nos agnoscat,& sit nobis in Patrē. Ideo quoties cupimus nobis bene esse, debemus erigere animos nostros ad principium illud, nempe vt reconciliati Deo possimus intrepidis animis ipsum vocare Patrem nostrum, sperare ab eo salutem, & semper confugere ad eius misericordiam. Profani homines appetunt hoc vel illud, prout solicitat eorum vnumquemque sua cupiditas: auarus cupiet largam copiam pecuniæ, cupiet latifundia, cupiet magnos reditus: ambitiosi autem volent subigere totum mundum: qui dediti sunt voluptatibus, cupient explere suas libidines:& qui etiam videtur esse vtcunque moderati, tamen arripiunt quod propius est ipsorum ingenio: ita negligitur Deus,& eius gratia. Sciamus ergo pręposterа esse hominū vota, vbi quicquam in mundo appetunt nisi fluat ex hoc fonte, nempe ex gratuito fauore Dei:& præferant hoc singulare priuilegium bonis omnibus, vt scilicet Deus illis propitius sit. Nunc tenemus summam verborum, vbi Deus pronuntiat Iudæos, postquam reuersi fuerint in patriam, fore sibi in populum, deinde se illis fore in Deum. Notemus interea, quanuis Deus imperium obtineat totius mundi, non tamen propriè vocari Deum, nisi electi populi: quia sicuti Ecclesiam colligit sibi tanquam peculium, vt passim loquitur: ita non potest stare hæc appellatio absque relatione mutua, vt homines sciant Deum sibi Deum esse,& simul persuasi sint se ab ipso censeri tanquam populum peculiarem. Sequitur nunc expositio huius sententię, quæ propter breuitatem alioqui fuisset obscurior:

Psal.144.15.

Abac.1.12.

39 Et dabo illis cor vnum,& viam vnam, vt timeant me cunctis diebus, vt bene sit illis,& filiis eorum post ipsos.

Clarius exprimit proximā sentētiam. producit enim effectus illius gratiæ cuius meminit. Hoc quidem vno verbo Deus complectitur omnia, cùm pronuntiat se nobis fore in Deum. nam ita nos adoptat in filios: hinc certa nobis est cælestis vitæ hæreditas: deinde misericordia eius potior est quàm vita. Nihil ergo desiderari potest vltra hoc beneficiū, vbi Deus sese nobis offert,& dignatur nos recipere & amplecti in populum. Sed, quemadmodum iam dixi, non capimus quid valeat hæc doctrina. primùm, quia nimium tardi sumus & crassi, non percipimus quod Deus vno verbo significat: deinde scimus quantùm ad diffidentiam propensa sit nostra natura. iam longa est distantia inter nos & Deum. Ergo doctrina illa opus habet explicatione: ideo nūc postquam Propheta notauit bonorum omnium causam,& principium, adiungit ipsos effectus, qui melius confirment quod dixerat. Dicit igitur, *Dabo illis cor vnum,& viam vnam, vt timeant me.* Neque enim aliter Deus pro suo populo nos agnoscit, neque etiam potest esse Pater, nisi Spiritu suo nos regeneret, de qua regeneratione hìc loquitur Propheta. Sed reliqua differam in crastinum.

Precatio

PRECATIO.

Da omnipotes Deus, quando nobis proposita est terrena hæc vita in militiam, & necesse est continua inquietudine nos agitari quandiu hîc peregrinamur: da inquam, vt semper intenti simus ad beatam illam quietem, ad quam nos inuitas: interea autem quieti maneamus sub fiducia tutelæ tuæ, & fortiter militemus vsque ad extremum, nec dubitemus quin te propitio omnia nobis fœliciter cessura sint, donec tandem fruamur æterna illa & plena hæreditate, quæ nobis reposita est in cælo per Christum Dominum nostrum, Amen.

HERI cœpim⁹ exponere sententiã Ieremiæ, vbi promititur *nouum cor, & noua via populo.* quòd autem promittit Deus, certũ est esse in eius potestate, & non in arbitrio hominis. Hinc colligimus nõ esse penes hominẽ, vt sibi formet cor ad obsequium. Nam superuacua esset, imò absurda promissio, si diceret Deus se nobis daturum quod iam nostrum esset, & quod quisque sibi potest conferre. Promissiones igitur certa sunt testimonia gratiæ Dei non tantùm quoad finem & effectum: sed vt sciamus Deum sibi eorum omnium laudem adscribere, quæ nobis promittit. Et hoc argumento sæpe Augustinus pugnat cõtra Pelagianos, & rectè: quia mera esset fallacia, quemadmodum dixi, Deum aliquid promittere quod non esset positum in eius gratia, sed in arbitrio hominis. iam cùm loquitur *de corde vno* exprimit cõsensum, sed eiusmodi vt omnes Deo simul obediant. Sæpe enim cõspirant homines inter se in malum: & coguntur filii Dei sæpe discedere ab impiis: & hinc etiam dissidia, quæ nunc regnant in mundo, quorum culpa in nos conicitur. Sed quia necesse nobis est discedere à Papistis si velimus Deũ sequi, prę̨stat cẽties ab ipsis dissidere, quàm omnes simul esse vnanimes, vt impia sit & scelesta conspiratio contra Deum. Consensus quidem est singulare bonum, quia nihil melius est vel optabilius pace: sed tenendum semper est, vt inter se fœliciter consentiant homines, debere initium fieri à verbi obedientia. Hoc est igitur vinculum legitimæ concordiæ inter nos, vt à primo ad vltimũ pareamus Deo: alioqui maledictus sit omnis consensus, vbi nulla habetur Dei ratio, & verbi eius. Hoc igitur notãdum est, vbi promittit Deus *cor vnum.* addit *viam vnam,* quod de externis operibus intelligitur. Et videtur Paulus sumpsisse ex hoc loco quod dicit Deũ esse qui dat nobis & velle, & perficere pro suo beneplacito. primo loco ponit velle, vbi apud Prophetam legimus nomen Cordis. scimus autẽ cor sedem esse omnium affectuum. Ergo per *cor vnum* intelligit Propheta affectus cõsentientes: deinde, per *viam* intelligit quod Paulus dicit perficere. Neque enim satis esset velle, nisi accederet executio, quemadmodum opus externũ per se nullius est momenti, nisi præcedat voluntas, & serius affectus. Nunc ergo tenemus quid velit Propheta. primò ostendit quomodo futurus sit Israelitis in Deum, nempe quia *cor vnum illis dabit, & viam vnam.* Hinc colligimus, sicut dixi, non esse in hominis arbitrio animum mutare, exuere vel abiicere prauos affectus, quia est beneficium Dei. Iam non sufficeret nos formari ad obsequium, nisi simul adiungeret Deus alteram gratiam, nempe vt voluntatem ipsam ad effectum vsque perduceret. Quòd ad consensum spectat, diximus principium recti & legitimi consensus esse, vt respiciant homines in Deum, pendeant ab eius verbo, & vno consensu eius imperio obediant. Hoc quoque sensu mox addit, *Vt timeant me.* vnde similiter apparet, non aliunde nasci timorem Dei, quàm ex regeneratione Spiritus. Si enim propensi naturaliter essent homines ad Dei timorem, non adscriberet Deus hoc sibi, & gratiæ suæ. atqui Deus nihil sibi vendicat, nisi quod suum est. sequitur ergo principium timoris Dei esse regenerationem Spiritus. Sed notanda est loquutio cùm dicit *se daturum cor & viam, vt timeant eum Israelitæ.* Neque enim dicit, Vt possint Deum temere, vel, vt libera sit optio, & tamen flexibilis voluntas: sed ponit actualem, vt ita loquar, Dei timorem, vbi format corda hominum. Dixi hoc notandum esse diligenter, quia Papistę nobiscum fatentur nos inutiles prorsus esse ad bonum, & sic corruptos esse omnes sensus nostros, vt neque voluntas se mouere queat, neque sequatur vllus effectus, nisi semper cooperante Spiritus sancti gratia, sed interea fingunt operari Spiritum sanctum in nobis dimidia ex parte: & ideo gratia Spiritus vocatur ab ipsis auxilium, vocatur cooperatio. Videmus ergo qua in re inter nos & Papistas conueniat. pudet enim ipsos negare, peccato originali sic corruptam esse hominum naturam, vt semper indigeant gratia Spiritus sancti. Sed cùm in solidum Deus sibi vendicet quicquid est in nobis boni, Papistæ concedunt illi dimidiam partem, & fingunt duplicem Dei gratiam gratiam præeuntem, & subsequentem. Quid est Papistis, vel quid significat illis gratia, quæ præit? nempe cùm Deus inspirat nobis bonos & pios motus, ita vt si velimus, liberum sit nobis sequi quod rectum est. Nam, vt dixi, fatentur Papistæ nos addictos esse tyrannidi diaboli, & mancipatos peccato. Ergo nulla erit recta in hominibus voluntas, nisi præeunte gratia Spiritus sancti. Sed, quemadmodum iam dixi, de gratia Spiritus ita balbutiunt, esse motum quem Deus nobis inspirat ita vt faciat nos sequi quod rectum

Phil.2.13

est si velimus. Sic ergo gratia Dei secundum ipsos relinquit homines in suspenso, ita vt liberum sit ipsis amplecti Dei gratiam, vel respuere. Postea adiungunt gratiam subsequentem, quæ est merces secundum ipsos: quia si ego assentiar Deo, hoc est, si patiar me regi à Spiritu ipsius, & amplectar illam gratiam mihi oblatam, Deus postea rependit mihi alteram gratiam, quia confirmat me in recto proposito. Et ita fatentur perseuerantiam aliqua ex parte esse Dei donum: sed semper imaginantur cooperatricem illam gratiam. Deinde quia perseuerantia secundum ipsos est gratia Dei subsequens, & quasi ancilla, ideo desinit gratia esse, quia potius est præmium meriti. Iam autem quid dicit Propheta? *Dabo*, inquit, *cor vnum, & viam vnam, vt timeant me.* Videmus vt gratia Dei per se sit efficax: deinde non dicit se daturum flexibilẽ aliquem motum, sed dicit *se daturum cor*, quemadmodũ clarius deinde exprimitur eadem doctrina. Videmus ergo cor, id est, voluntatem esse opus Spiritus sancti, & merum Dei beneficium. hoc primo loco tenendum est. Videmus deinde hanc gratiam efficaciter operari in hominibus, nec modò dare illis optionem liberã, sed actuale opus, vt vulgò loquuntur, sequi, *vt timeant me.* iam additur, *cunctis diebus.* Hîc etiam Deus pronuntiat perseuerantiam esse singulare Spiritus sancti donum. neque enim satis esset corda nostra semel formata esse in obsequium eius, nisi nos retineret in officio. Singulis enim momentis, quæ nostra est leuitas, excideremus ab eius gratia. ergo opus est continuatione. Hinc apparet, non modò principium bonorũ operũ proficisci à Deo, & à Spiritu eius, sed etiam vsque ad finẽ ipsum pergere, quia alioqui nulla esset in nobis constantia in recto proposito. Addit, *Vt benè sit ipsis, & filiis ipsorum post eos*: quibus verbis significat, Israelitas sibi authores fuisse omnium malorum, quia non reueriti fuerint Deũ, nec posse aliter fœliciter agere, nisi contineãtur sub Dei obedientia. Et confirmat Propheta quod herì diximus, nempe externam prosperitatem per se fluxam esse: ideo semper incipiendum est à gratia Dei. Quomodo autem Deus est nobis propitius? nẽpe si illum agnoscimus Patrem, & eius mandatis obedimus, hoc est, vicissim præstamus nos eius imperio morigeros, quemadmodum filios decet. Nunc sequitur,

40 Et percutiam, *vel, insculpam, feriam,* cum ipsis fœdus perpetuum, nempe, quòd non discedam ab ipsis, *ad verbũ, de post ipsos*, vt benefaciam ipsis, & timorem mei ponam in cordibus ipsorũ, vt non discedant à me.

Prosequitur eandem sententiam: sed repetitio emphatica est ad commendationem gratiæ. Scimus enim vt homines semper opprimere studeãt laudem gratiæ Dei, idque pro sua superbia. Deus ergo ex opposito gratiã suã pluribus elogiis celebrat, ne eam malignè obscurẽt homines. dicit primò, *Feriam cum ipsis fœdus perpetuum.* Notãda est antithesis inter fœdus Legis, & inter fœdus, de quo nunc disserit Propheta. Vocauit proximo capite Fœdus nouum, & causam adiecit, quia patres eorum subito defecerant cùm Lex ipsis esset promulgata, nempe quia doctrina erat tãtùm literalis & mortua, ideóque mortifera. nunc autem vocat *fœdus perpetuum* eodem sensu. Quòd fœdus Legis non fuit stabile, vitium illud accidentale fuit. nam Lex permanet, si eam duntaxat respicimus: sed hominũ culpa accidit, vt fœdus Legale fuerit irritum, & statim euanuerit. Cùm ergo Deus aliud promittit, notatur manifestum discrimen. quale autẽ est? significat Deus, nullo profectu doctrinã suã hominibus proponi, quia in auribus tantùm personet, non penetret vsque in corda ipsorum. Opus est igitur gratia Spiritus sancti: nisi quia Deus intus loquatur, & corda nostra tangat, erit inanis sonitus, qui tantùm verberabit aerem. Nunc ergo videmus cur vocetur Fœdus perpetuum, quod Deus nunc promittit. Iam tenendũ est, hoc spectare peculiariter ad regnum Christi. Tametsi enim fuit hæc pars gratiæ Dei in liberando populo, tamen debuit extendi continua series gratiæ vsque ad Christi aduentũ. Dubiũ igitur non est, quin Proph. simul cum nouo fœdere Christum producat coram oculis, quia sine ipso minimè sperandũ fuit, vt Deus aliud fœdus percuteret, quemadmodũ constat ex tota Lege, & prophetica doctrina. Ergo hîc opponitur Christus Mosi, & Euangeliũ Legi: vnde sequitur, Legem fuisse tẽporale fœdus, quia nulla fuit eius stabilitas cùm tantùm esset literalis: Euangelium verò esse fœdus perpetuum, quia inscribitur cordibus. Et eadem ratione etiam vocatur Fœdus nouum, quia oportuit Legem obsolescere, cùm scilicet succederet hæc perpetuitas, de qua nunc Proph. loquitur. Iam sequitur explicatio, *quòd non recedam*, אשר non est hîc relatiuum, sed potius expletiua est vel exegetica particula. Formam ergo, vel naturã fœderis breuiter designat, *quòd* scilicet *Deus nunquam discedet ab ipsorum tergo.* Dicitur aliquando Deus præcedere fideles suos, vbi viam demonstrat: dicitur etiam eos regere à tergo, sicuti trigesimo capite Isaiæ cùm dicitur, Audient vocem à tergo loquentis, Hæc est via, incedite in ea. Non dubium est, quin Deus illic testetur se fore semper Magistrum populo & Doctorem. Dicit autem se à tergo loqui, quemadmodum pædagogi sequuntur pueros sibi commissos, nempe vt obseruent, ac custodiant omnes eorum gestus, incessus, & verba, & quicquid est: ita Deus se comparat magistris, quibus traduntur pueri in disciplinã: & dicit se loqui à tergo Posset hoc sensu exponi quod hîc dicitur, *Non discedam* (Isa. 30. 21.)

cedam depost ipsos,sed possumus etiã simplicius accipere,*quòd Deus non discedet ab ipsis*,quia scilicet prosequetur perpetuo fauore & gratia ipsos,quemadmodum etiam continuò post subiicitur,*vt benefaciam ipsis*.denique ostendit De⁹ se fore populo æternũ patrem,qui nunquam ipsos deseret, vel abiiciet.Sed modus etiam exprimitur,*quòd scilicet timorem sui ponet in corda ipsorum,ne vnquam discedant ab ipso*.Eadem doctrina quã nuper vidimus,nunc iterum repetitur,sed aliis verbis:& ita Deus,quemadmodum dixi, melius illustrat suam gratiam. Dicit ergo *se positurum timorem sui in cordibus hominum*. Iam videmus refelli puerile illud cõmentum,quo inebriati sunt Papistæ, cùm dicunt cooperari gratiam Dei,quia scilicet spiritus adiuuat infirmitatem hominum: quasi scilicet ipsi aliquid de suo conferrent, & essent cooperarii. Propheta autem hîc testatur timorem Dei,esse opus & beneficium Spiritus sancti: non dicit,Dabo illis potestatem timendi me: sed,*ponam timorem mei*,inquit,*in cordibus eorum*. Videmus ergo vt rursus demonstret efficaciter operari Dei Spiritum in nobis,vt formet omnes affectus, non autem relinquat eos flexibiles vel suspensos,quemadmodum Ezechielis 36.capite dicitur,Et faciam vt timeant me:illic etiam confirmat Ezech.36.27 Ezechiel eandem doctrinam cùm dicit Deum facturum vt Israelitæ eum timeant, non autem vt possint timere. videmus vt resideat effectus operis & complementum penes Deum ipsum,& spiritum eius. Rursus addit,*Vt non discedant à me*. Videmus clarè illas ineptias refutari de media gratia, quæ tantùm facultatem hominibus offert,quam postea liberum sit amplecti si libuerit. dicit enim Propheta,*vt non discedant*. & rursus docet perseuerantiam non minus quàm principium beneagendi esse Dei beneficium, & opus Spiritus sancti: & quemadmodum nuper dicebam,si tantùm formaret semel Deus corda nostra,vt propensi essemus ad bene agendum, singulis momentis posset diabolus suis insidiis nos abducere à recto cursu, vel vt habet violentos impetus,posset nos abripere sursum & deorsum.nihil ergo nobis prodesset vnius horæ gubernatio,nisi toto vitæ cursu Deus nobis manum teneret, & perduceret vsque ad metam. hinc ergo sequitur,totum vitæ cursum dirigi à Spiritu Dei, ita vt non minus finis quàm principium bonorum operum debeat adscribi eius gratiæ.ergo quicquid meriti homines sibi arrogãt,Deo auferunt,& hoc modo sunt sacrilegi. Posset tamen hîc moueri quæstio:videmus fideles sæpe labi, nec decies tantùm in vita,sed singulis diebus.quid ergo hoc sibi vult, vbi operatur Spiritus Dei esse eius talem efficaciam,vt nunquam deflectant homines à recta via?Si quis respondeat,fideles labi quidem, sed non deficere prorsus, Deum autem hîc defectionem notare, quæ excutiat omnem Dei timorem, non erit plena solutio. Videmus enim etiam electos ipsos interdum símiles esse apostatis. suffocatur enim in illis Dei timor, & religio: non extinguitur quidem pietas, sed ne scintilla quidem Spiritus in ipsis apparet. Verùm notandum est sic inflexibilem perseuerantiam fidelibus dari,vt etiam si labantur statim resipiscant. ergo non obstant interruptiones quò minus dirigat suos Deus à carceribus vsque ad metam, donec conficiant totum spatium. Et ita verum est quod dicit Augustin⁹,Spiritum in nobis ita operari,vt indeclinabiliter bene velimus. nam comparat statum nostrum cum statu Adæ,qualis fuit in prima creatione. Scimus Adam caruisse omni labe,quia formatus fuit ad imaginem Dei. erat ergo integer ac purus ab omni vitio: hodie sumus adhuc vitiosi,etiamsi Deus nos regeneret suo Spiritu,manent tamen semper in nobis carnis reliquiæ, & non currimus alacriter vt decebat: imò cogimur exclamare cum Paulo Rom.7.15. nos esse miseros,& fateri nos non facere bonum quod volumus, sed malum quod nobis exosũ est. videtur ergo melior fuisse Adæ conditio,quàm hodie sit nostra. Respondet Augustinus,melius nobiscum & præstantius agi hodie,quàm cum Adã primo parente tunc egerit Deus:tametsi enim ipsum creauit iustum & innoxium, & sine vlla macula,tamen dedit naturam flexibilem, & ideo statim lapsus est Adam cum suo libero arbitrio. ad quid igitur valuit liberum arbitrium? nempe vt protinus homo caderet,& nos secum ageret præcipites eadem ruina. Hæc est laus liberi arbitrii,quòd scilicet homo se deiecit in vltimas abyssos,vnde nunquam posset surgere.nunc autem etsi claudicamus, deinde deflectimus sæpe à via,& cupiditates prauæ nos ad malum solicitant, & vitiositas nostra obstaculo est ne curramus vt optandum esset: tamen longè excellit nostra conditio,quia Deus nos instruit virtute spiritus sui inter omnia certamina, vt nunquam tamẽ vincamur,vel obruamur. Illa igitur indeclinabilis constantia, vt Augustinus nominat,longè præstantior est,quàm fuerat prima Adæ excellentia, & dignitas. Hoc clarè ex Prophetæ verbis colligitur cùm dicit *se positurum timorem nominis sui in cordibus,ita vt nunquam populus deflectat ab ipso*. Iam quæritur etiam cur hîc nulla fiat mentio gratuitæ iustitiæ.neque enim potest firmum esse Dei fœdus,nisi gratis nos sibi reconciliet.neque enim regeneratio sufficeret ad obtinendam Dei gratiam, quia ex parte duntaxat rectè volumus, & rectè agimus. Sed minimè dubium est, quin Deus sub timore nominis sui etiam fidem comprehendat:ideo non excluditur remissio peccatorum,qua redeunt homines cum Deo in gratiam, vbi de regeneratione agitur. Quanquam potest hic locus exponi per synecdochen,quòd scilicet Propheta à parte totum designet. Certè, quemadmodum antè vidimus, duobus membris constat nouum fœdus, nempe quòd Deus vbi nos semel adoptauit in filios,nobis ignoscit, & dat veniam nostris infirmitatibus: deinde spiritu suo nos gubernat:hîc autem de secunda tantùm parte agitur. Sed potest hæc sententia synecdo

chicos exponi:quanquam,vt antè dictum fuit,Scriptura vbi de timore Dei loquitur,sæpe fidem coniungit, quia non potest etiam aliter Deus timeri, vt dicitur Psalmo 130.nisi cùm gustamus eius bonitatem,Apud te est propitiatio,vt timearis: nulla enim esset Dei reuerentia, nisi præcederet cognitio paterni eius fauoris. Nunc sequitur,

Psal.130.4

41 Et lætabor super ipsos benefaciendo ipsis, & plantabo eos in terra hac,in veritate,*id est,fideliter,* in toto corde meo,& in tota anima mea.

Cùm dicit Deus se voluptatem capturum ex sua erga populum beneficentia, iterum induit hominis personam. patres enim lætantur cùm possunt filiis suis benefacere. Deus ergo quia non poterat aliter exprimi patris amor, quo populum suum amplectitur, visus est hac similitudine. Deinde notanda est etiam antithesis, quòd scilicet Deus lætatus fuerat cùm pœnas exigeret de populi sceleribus: Deum enim oblectat suum iudicium, sicuti misericordia. Deus ergo ad tempus lætatus est,cùm pœnas exigeret de populo:quia vt rectum est eius iudicium, ita etiam ipsum oblectat.nunc autem dicit se ita fore paterno affectu, vt voluptatem capiat ex sua beneficentia. Adiungit,*Plantabo eos in terra hac.* plantauerat quidem ipsos cùm per manum Iosuæ tradita illis fuisset terræ possessio, quemadmodum Psalmo etiam 80.hoc idem verbum ponitur, quòd scilicet vitem suam traduxerit Deus ex Ægypto,& plātauerit in hæreditate promissa: sed postea euulsus fuit populus. ideo prior terræ possessio vsque ad tempus exilii non propriè fuit plantatio:quia tunc populus non egit firmas radices. Deus ergo hîc nouum aliquid & insolitum promittit cùm de plantatione loquitur.Nec dubium est quin semper notetur perpetuitas, cuius nuper facta fuit mentio. pendet enim hæc plantatio populi à fœdere:atqui fœdus non est temporale,vt fuerat ante exilium,sed perpetuæ durationis.Nunc ergo tenemus quid significet Propheta cùm plantationi comparat restitutionem populi postquam reuersus fuerit ab exilio. Scimus quidem populum ab eo tempore non fuisse expulsum,& semper Tēplum stetisse, quanuis multis miseriis fuerint oppressi fideles,sed plantationis solùm figura fuit: ideóque necesse est transire vsque ad Christum, si volumus habere complementum huius promissionis. Initium,vt alibi diximus,& sæpe hoc repetere cogor, sumendum est ab ipso reditu: sed non debet excludi Christus ab ea liberatione, quæ tantùm fuit instar auroræ, antequam ipse qui est sol iustitiæ,plenum suum fulgorem ostenderet. Christiani cùm exponunt hunc locum, & similes, relinquunt liberationem populi ab exilio Babylonico,quasi hæc vaticinia nihil ad illud tempus:in eo falluntur. Iudæi autem reiecto Christo,subsistunt in terrena illa liberatione.Atqui Prophetæ, quemadmodum dixi,incipiunt à reditu populi:sed statuunt simul Christum in medio, vt cognoscant fideles reditum illum fuisse tenuem duntaxat gustum plenæ gratiæ, quæ à Christo demum expectanda erat.tunc ergo Deus verè plantauit populum suum. Porrò quòd expulsi postea fuerunt Iudæi è terra Chnaam, hoc quidem factum est eorum ingratitudine, & fuit illa vltima abdicatio: interim tamen Deus plantauit illic vitem suam vsque dum Ierusalem propagaretur, & haberet suos fines in vltimis terræ plagis.Dicimur autem inseri in Christum & plantari, cùm Deus in Ecclesiam suam nos adoptat: & hinc etiam illud Christi, Omnis arbor quam non plantauerit Pater meus eradicabitur.Sciamus ergo plantatā fuisse Ecclesiam in Iudæa,quoniam superstes fuit vsque ad Christi aduentum.Quoniā autem Christus maceriem diruit, vt nullum iam sit discrimē inter Iudæos,& Græcos,Deus plantat nos in terra sancta,dum inserit in corpus Christi.Dicit,*In veritate*,hoc est, fideliter,ita vt nunquam ipsos euellat. & addit,*In toto corde meo, & in tota anima mea.*Dura quidem est loquutio, quia Deus transfert ad se humanos affectus:sed necesse est vt se quodammodo transfiguret, quô possit à nobis intelligi. nisi enim balbutiat,vbi reperietur tantum acumen,quod ad illam immensam altitudinem sapientiæ eius perueniat? Cùm ergo incomprehensibilia sint mysteria, quibus nos dignatur, necesse est,vt sese modulo nostro accommodet.ideo *per totum cor & per totam animam* intelligit constantiā,quæ semper habebit suum effectū vsque dum fideles ad vitam æternam perueniant. Vocatur totum cor integrum in homine,quia potest esse duplex:hoc Deo & eius naturæ minimè potest conuenire,verum est. Sed,quemadmodum iam dixi,per similitudinem dicit sese facturum ex toto corde,quod ita perfectè faciet vt nihil desit ad omnes salutis numeros,& eodem etiam pertinet veritas:tametsi quidam hîc subtilius philosophantur in hac voce: per veritatem intelligunt firmitatem promissionum. sed scimus ex vsu linguæ Hebraicæ veritatem tantundem valere atque aliquid stabile & perpetuum. Significat ergo plantationem hanc ita fore firmam, vt periculum non sit, ne vnquam populus aliò transferatur,quia scilicet viua erit radix:quemadmodum exposuimus Ecclesiam fixam fuisse in Iudæa, donec aduenit Christus, qui attulit solidum effectum huius plantationis, quia dum in ipsum inserimur,iam possidemus quodammodo vitam æternam,& ciues sumus cælorum.

Psal.80.9

Mat.15.13.

Precatio

PRECATIO.

Da omnipotens Deus, quando natura prorsus sumus addicti malo, & ex vtero nihil aliud afferimus, quàm prauitatem, vt Spiritu tuo regeniti studeamus nos tibi probare & obsequi: & quoniam ea est nostra fragilitas, vt singulis momentis deficere possimus, vt nos sustineas ea firmitudine & constantia, ne vnquam in medio cursu deficiamus, sed ita constanter tibi obediamus, vt tandem fruamur beata illa quiete, quæ nobis parata est postquam defuncti fuerimus terrena militia, in Christo Iesu Domino nostro, Amen.

42 Quia sic dicit Iehouah, Quemadmodum venire feci super populum hunc omne malum hoc grande, sic ego reducam super eos bonum quod ego pronuntio super eos.

Hic ostendit rursum Deus Prophetæ suo exilium fore temporale, quoad reliquias. scimus enim magnam populi partem fuisse prorsus reiectam: sed Dominus voluit Ecclesiam suam manere superstitem in aliquo numero quanuis exiguo. Promissio igitur hæc non extenditur indifferenter ad omnes duodecim Tribus, sed specialiter respicit electos, quemadmodum euentus rei satis docuit, & Paulus etiam huius rei est fidelissimus interpres. Et hoc diligenter tenendum est, quia hypocritæ semper ad se rapiunt quicquid Deus suis fidelibus promittit, cùm tamen falsò prætendant eius nomen. Ergo tenẽdum est consilium Dei, nempe quòd voluerit fulcire bona fiducia suos electos, ne desperatio ipsis aditum clauderet ad precãdum. Quoniã ergo aliqua pars populi residua fuit, ne penitus intercideret Ecclesia, sic cõpleta fuit hæc promissio. & quia nunquam amplecti possumus promissiones misericordiæ, nisi pœnitentia & agnitio culpæ nostræ præcedat, ideo vtrunque membrum exprimitur à Propheta, *quòd Deus venire fecerit*, hoc est, induxerit, *cladem illam horribilem*. Sequitur deinde, *Sic ego reducam*, inquit, *omne bonum*. His autem verbis significat Deus quod antè promiserat non fore sibi difficile, quia potuit sanare vulnus quod populo inflixerat. Si Chaldæi, quemadmodum alibi dictum fuit, pro sua libidine Vrbem expugnassent, difficile erat remedium: sed quia Deus Chaldæis vsus fuerat, & quasi militauerant sub eius auspiciis, ideo potuit nullo negotio sanare Vrbẽ, & reuocare ab exilio qui illuc expulsi fuerant iusta eius vindicta. Notandum est quod dicitur, *Reducam super eos omne bonum, quod ego loquor super eos.* Deus enim ostendit qua fultura niti debeant fideles cùm liberationem suam sperabunt, nempe iubet eos pendere ex ore suo, quia quicquid sibi homines pollicentur euanidum est, & sine effectu. Si ergo volumus spes nostras firmas esse, vt nos non frustrentur, discamus exordium facere à promissionibus Dei, ne quisquam sibi hoc vel illud temere fingat, quemadmodum nobis sæpe blandimur: sed acquiescamus in sermone Dei. vbi autem nos deficit testimoniũ gratiæ Dei, poterimus colligere multas fiducias, sed sine profectu. Nunc tenemus cur disertè hanc particulam addiderit Propheta de sermone Dei. Sequitur,

43 Et acquiretur ager in terra hac de qua vos dicitis, Deserta est ab homine & iumento, tradita est in manum Chaldæorum.

44 Agros pecunia ement, scribendo in libro, & obsignando, & obtestando testes in terra Beniamin, & per circuitus Ierusalem, & in vrbibus Iehudah, & in vrbibus montanis, & in vrbibus campestribus, *quanquam alij volunt esse proprium nomen: sed hoc non conuenit*, & in vrbibus austri, *hoc est, quæ respiciunt versus austrum*, quia reduco captiuitatem eorum, dicit Iehouah.

Confirmat vaticinium de reditu populi, & accõmodat visionem quæ fuerat Prophetæ oblata: iussus enim fuerat, vt vidimus, agrum emere in terra Beniamin. nunc ergo Deus signum illud annectit vaticinio. hic enim est signorum vsus, vt fidem faciant doctrinæ, quæ tametsi satis meretur per se fidei, & est planè authentica, & αὐτόπιστος: tamen hoc conceditur nostræ infirmitati, vt signa quasi sigilla sint, quô promissiones magis stabiliantur in cordib⁹ nostris, & ratæ sint. Hunc ordinẽ nunc sequitur Deus, ac dicit, *Adhuc acquiretur ager in terra hac*. קנה significat acquirere & possidere: sed quia proximo versu dicit, Acquirent pecunia agrum, mutanda non est verbi significatio. *Acquiretur* ergo *ager* (singularis numerus loco pluralis) *in terra hac, de qua vos dici-*

tis, deserta est ab homine & iumento. non primi hoc dixerant, queadmodũ alibi ostendimus, imò cùm Ieremias illis denuntiaret, malè ab illis & crudeliter vexatus fuit. res enim erat difficilis persuasu, terram quæ erat quasi sacrum domicilium Dei, vastatum iri à Chaldæis: Deus vocauerat sæpius requiem suam, & erat in hæreditatem data filiis Abrahæ. ergo Iudæi non erant authores huius sentẽtiæ, imò ipse Deus. Verùm alibi soluta fuit hæc quæstio: neque enim eodẽ sensu vel modo locuti sunt de terræ vastitate, quo Deus. nam cùm minitati sunt illis Prophetæ terræ vastitatẽ, semper addita fuit spes liberationis, & reditus: ipsi autem cùm occurreret clades ante oculos, abiecta omni fiducia sese prorsus in desperationem coniecerunt. Et hoc solenne est impiis, ridere omnes Dei minas quantisper illis parcit, vel differt pœnam: rursum vbi apparet Deum seriò locutum esse, tunc absorbet eos desperatio, & nihil sibi reliquũ faciunt. Hoc ergo nunc exprobrat Iere. suis, quòd spem omnem sibi præciderint, cùm tamen Deus tempus illis 70. annorũ præfigeret, Cùm ergo porrigeret illis Deus manũ, malebant sese in abysso desperationis ita demergere, vt nihil leuaret eorum animos. hanc ingratitudinem meritò castigat Propheta, quòd adiudicent terram suam æterno exitio, cuius tamen restitutio promissa fuerat. Perinde igitur est acsi diceret, Superabit Dei misericordia & fides vestram malitiam: quantùm in vobis est, extinguitis eius promissiones, aboletis eius gratiã, neque datis locum promissionibus: ipse nihilominus cõplebit quod pollicitus est. quanuis enim terra vestro iudicio præposterè damnata sit, Dominus tamen iterum efficiet vt habitetur à veris incolis, & legitimis suis hæredibus, nempe filiis Abrahæ. hæc ratio est cur commemoret Iudæos terram addixisse æternæ vastitati. Subiungit eodem sensu, *Agri pecunia ementur, & scribendo* (verba sunt modi infiniti) *scribent in tabulis, & signabunt contestando etiam testes, nempe in terra Beniamin,* inquit. Hîc designat Propheta omnes limites, quibus circundata erat Ierusalem. scimus partem Vrbis fuisse in sorte Beniamin, & vna etiam porta sic vocata fuit. *in terra Beniamin,* inquit: deinde, *per circuitus Ierusalem, nempe in vrbibus Iehudah tam montanis quàm campestribus, & in vrbibus quæ respiciunt meridiem,* vel Ægyptũ. illa enim regio australis tendebat versus Ægyptum. Additur ratio, *quia Deus reducet captiuitatem ipsorum,* hoc est, restituet captiuos ita vt rursus terram possideant. Nunc sequitur,

CAPVT TRIGESIMVM TERTIVM.

T fuit sermo Iehouæ ad Ieremiam secundò, cùm ipse adhuc captiuus esset in atrio custodiæ, dicendo:

2 Sic dicit Iehouah faciẽs ipsam, Iehouah formans ipsam, ad stabiliendum ipsam: Iehouah nomen eius.

3 Clama ad me, & respondebo tibi, & annuntiabo tibi res magnificas, & reconditas, quas non nouisti.

4 Quia sic dicit Iehouah Deus Israel super domibus Vrbis huius, super domibus Regum Iehudah, quæ dirutæ fuerunt catapultis, & gladio, *vel balistis, vel machinis aliis. alij autem vertunt, ad catapultas, vel balistas, vel alias munitiones, & ad gladium: dicemus postea de sensu. hæc omnia legenda sunt vno contextu.*

5 Venerunt ad præliandum cum Chaldæis, & ad replendas ipsas, *domos,* cadaueribus hominum, quos percussi in ira mea, & indignatione mea, & quia abscondi faciem meã ab Vrbe hac propter vniuersam malitiam ipsorum:

6 Ecce ego adduco illi restitutionem, & sanationẽ, & sanabo eos, & aperiam ipsis multitudinem pacis, & veritatis, *alij vertunt, orationem.*

Eodem spectat hoc vaticinium, nec mirum est Deum toties de eadem re verba fecisse, quia sic oportuit inexcusabiles reddi Iudæos, qui semper obtendunt ignorantiam, nisi Deus idem sæpius repetat. Et hac etiam ratione dicit Paulus, In ore duorum vel trium stabit omne negotium, cùm dicit se venturum ad Corinthios secundò, & tertiò, ostendit non fore aduentum inutilem: quia nisi resipuerint, non poterunt elabi ignorantiæ subterfugiis, sicuti solent hypocritæ. Deus ergo voluit pluribus vaticiniis confirmare quod semel testatus fuerat de restitutione populi. sed præcipuè habuit curam fidelium, ne deficerent, & succumberent tot tẽtationibus, quæ ipsos manebant longo temporis successu. nam cùm morituri quidã essent in exilio, poterant abiicere

2. Cor. 13. 1.

omnem

omnem memoriã fœderis Dei:ita anima periisset simul cum corpore: qui autem redituri erant in patriã,opus habebant non vulgari fultura, vt constanter certarent per septuaginta annos, & semper starent animis erectis ad Dei misericordiã. Nunc ergo tenemus cur Deus iterauerit hanc doctrinam de populi reditu. dicitur autem *datum fuisse sermonem Ieremiæ cùm adhuc esset in carcere.* ita iubetur Propheta consulere suis hostibus, & procurare eorum salutem, quantumuis indigni sint propter ingratitudinem suam: tametsi enim non omnes illum postulauerãt ad mortẽ, maior tamen pars tumultuosè ipsum damnauerat, & vix fuerat liberatus, iacebat in carcere. Hæc erat magna crudelitas, cùm fideliter executus esset propheticum munus, populum ita aduersus eum furere: iubetur tamen adhuc prosequi munus suum & ipsos solari, & lenire eorum dolorem, & ostendere aliquam leuationẽ in malis & miseriis. Interea dubium non est, quin hoc etiam profuerit Ieremiæ, quia hæc erat iniquissima merces, cùm pura & integra cõscientia seruiisset Deo, ignominiosè coniici in carcerem, & illic tandiu manere captiuum. Fuit igitur hæc aliqua mitigatio doloris, quòd Deus apparuit illi in ipso carcere: nam hoc modo ostendit illum vnum pluris esse quàm omnes Iudæos: in Templo non loquutus est Deus illo tempore, neque in Vrbe tota. carcer igitur fuit sacrarium Dei, & illic Prophetæ suo respõdit, cùm antè ex Arca fœderis, & propitiatorio soleret. Videmus igitur quantus fuerit hic honor, quòd Deus carcerem quodammodo ingredi tunc dignatus est cùm deseruisset Templum suum. Iam sequitur vaticiniũ cuius summa est, quanuis Vrbs tradenda sit in manum regis Babylonii, cladẽ non fore perpetuã, quia Deus tandem cõpleto 70 annorum tempore, ipsam restituet. Quorsum verò hæc promissio data fuerit alibi diximus, nempe vt fideles patienter se Deo subiicerent, & placidis animis sinerent se castigari, neque obstreperent iusto eius iudicio: deinde vt recumberent in spem promissionis, atque ita certò statuerent sic Dei manu se percuti, vt pœnæ ipsæ cederent in medecinam, & adiumentum salutis. Nunc ergo tenemus quid contineat prophetia, deinde in quem finem tendat, ac referenda sit. Sed antequam Deus promittat quicquam de reditu populi, perfatione erigit Prophetæ animum, & simul etiam pios hortatur atque animat ad bene sperandum. Hæc est præfatio, Deus opifex est Ierosolymæ, & formator: ergo dubium non est, quin tandem ipsam eripiat ex hostium manibus, imò quin ipsam excitet quasi ex inferis. hoc vt probet dicit *se esse Deum exercituum*. Videmus ergo cur Propheta antequam recitet promissionem, exornet Deum magnificis titulis. Cæterùm dubium est an de præterito tempore intelligi debeat quod dicitur *Deus Iehouah faciens ipsam, Iehouah formans ipsam*: quia vterque sensus non malè quadrabit, nempe quòd Deus ab initio condiderit Ierosolymam, & sit eius opifex, vel quòd in animo habeat ipsam rursus ac de integro creare, & formare. Si de præterito tempore hoc accipimus, sensus erit, fieri non posse, vt Vrbs intereat quæ condita fuit à Deo, quia velit ipsam perpetuò manere. Et eadem sententia sæpius recurrit apud Prophetas, & in Psalmis etiam: Deus enim voluit censeri conditor Ierosolymæ, vt statum eius discerneret à reliquo mundo. Scimus nihil esse sub Luna perpetuũ: totus enim mundus obnoxius est variis agitationibus: imò præterit figura huius mundi, inquit Paulus, & euanescit. Cùm ergo tot variæ cõuersiones cernantur in cunctis vrbib[9], 1.Cor.7.31.
Deus singulari priuilegio Ierosolymam exemit ab hac sorte: & ideo probè & scitè ratiocinatur Proph. cladem Vrbis non fore perpetuam, quia Deus ipsam condiderit. hinc satis probatur eius futura restitutio. Si quis trahere malit ad tempus futurum, sensus erit, Iehouah qui statuit creare Ierusalem, & formare, est Deus exercituum: nemo igitur opus eius impediet. quoniam hic etiã sensus non malè conuenit, eum non repudio: quanquam priorẽ sequor. Interea tenendum est illud principium, promitti restititutionem Iudæis, quia Ierosolyma delecta fuerit tanquam Dei sacrarium, vtpote quam receperit in fidem suam, ac patrociniũ, vt perpetuò seruaret. Siue ergo de præterito, siue de futuro tempore hoc dictum accipimus, quòd Deus sit creator ac opifex Ierosolymæ, videmus fundari promissionem liberationis in mera Dei bonitate: quoniam scilicet Psal.87.1.
elegerat sibi in domicilium Ierosolymam, quemadmodum dicitur in Psalmo, Fundamenta eius in montibus sanctis. & illic etiam relatiuum ponitur suppresso Dei nomine, quẽadmodum nunc Vrbis, *Sic dicit Iehouah, qui creauit eam, qui formauit eam, vt stabiliat eam.* hìc tacetur nomen Ierosolymæ: sed magis emphatica est ista relatio, quàm si fuisset expressum, quemadmodum & in illo quem citauimus loco subauditur Dei nomen, & iterum Ecclesiæ, 37. cap. Isaiæ, nisi fallor. Cùm ergo dicit Propheta fundamenta eius esse in montibus sanctis, non dubium est, quin Deum velit intelligi etiam si nomen eius non exprimitur. ita hìc cùm de Vrbe verba facit, *Deus formauit eam, vel formabit.* addit *Iehouah nomen eius.* Hìc commendat Dei potentiã, ne Iudæi sibi opponant quæ alioqui terrere poterãt ipsos, & quasi exanimare, vt penitus deficerẽt. Ergo hìc statuit illis ante oculos Dei potentiã, acsi diceret nullũ obstaculum fore, quod Dei opus moretur, quia statuit Vrbem suam iterum fingere, & creare postquam diruta fuerat. deni que perinde est acsi iuberet populum conuertere oculos, & sensus suos ad Deum vnum, & reputare immensam eius potentiam, & ita bene sperare: atque ita quasi ex alto despicere omnia impedimenta, quæ alioqui fregissent eius fiduciam. Postea adiungit, *Clama ad me & ego respondebo tibi & annunciabo tibi res magnificas, & reconditas, quas non nouisti.* Non tam ipsius Prophetæ causa hoc

dicitur, quàm aliorum. neque enim dubium est quin Propheta sedulò precatus sit, & carcer etiam debuit accendere eius studium, vt assiduè apud Deum intercederet. Deus ergo hîc non castigat eius torporem, vel ignauiam cùm iubet *eum clamare*, sed, quemadmodum dixi, ita dirigitur sermo ad Prophetam, vt Deus pios omnes excitet ad precandum. Subest enim hîc tacita obiurgatio: quasi diceret stare per ipsos quò minus Deus omnium animos exhilaret læto & fœlici nuntio. claudebant enim sibi ianuam, ne Deus solatium offerret, quod tamen maximè optabat. sed homines dum expetunt sibi propitium Deum, non admittunt eius gratiam, quia obserant quasi animos suos incredulitate. Videmus ergo cur hoc dictum fuerit, *clama ad me, & ego respondebo tibi*. Notandus est autem hic locus, quia ex eo colligere oportet, quoties tabescimus in dolore, vel ægritudine conficimur, hoc fieri nostra culpa, quia segnes sumus ac tardi ad precandum. quisquis enim clamat, agnoscet Deum semper esse propinquum omnibus qui ipsum verè inuocant, sicuti promittit in Psalmo. Quòd ergo conficimur interdũ longo mœrore, nec quicquam solatii nobis offertur, sciamus id nobis accidere nostra socordia: quia non clamamus ad Deum, qui alioquin paratus esset respondere, quemadmodum hîc promittit. Dicit, *Annuntiabo tibi res magnas, & de reconditis non nosti*, ad verbum: sed tamen non potest commodè sic verti: res ergo *reconditas quas tu non nouisti*, vel de rebus reconditis te certiorem faciam, *quæ tibi sunt incognitæ*. Quæritur tamen cur res incognitas vocet Deus, de quibus iam vaticinatus fuerat Ieremias. responsio facilis est, quòd scilicet quasi euanuerant omnes Dei promissiones, & sanctus vir etiam poterat animo turbari, cùm videret sic repudiari Dei gratiam. colligere enim promptum erat, quia populus obstinatè reiiceret spem salutis, ideo actum esse de ipso, & statũ eius esse quasi deploratum. Videmus ergo sæpe nobis recondita esse quæ Deus semel, & iterum, & tertiò patefecerit: quia vel non statim penetrant in animos nostros, vel extinguitur eorum memoria, neque viget fides in nobis qualis debebat, vel obiectis scandalis turbamur. Nunc exprimit quænā sint illa recondita, nempe *quoad domos*, inquit. ad verbum est, *sic dicit Iehouah Deus Israel ad domos vrbis huius, & ad domos Regum Iehudah*: sed על accipitur pro super, cùm est particula causalis, *quantùm ad domos Vrbis, & domos Regum*, inquit. Domos Regum vocat, quoniam Reges Iehudah non erant contenti vno palatio, sicuti notum est, sed habebant plures domos extra Vrbem. *Super domos*, inquit, *quæ dirutæ fuerant*. & id variè exponunt Interpretes, vel quòd domus dirutæ fuerant ad catapultas, hoc est, vt fierent machinæ bellicæ ex earũ materia, & ad gladiũ. sensus tamen melius fluet, quòd dirutæ fuerint balistis, & aliis machinis, deinde *gladio*, hoc est, hostium violentia. סללות, vt alibi dictum fuit, quidam vertunt, munitiones: sed vbi agitur de vrbium expugnatione potius hoc nomen significat catapultas & machinas bellicas, & balistas siue arietes. nescimus cuius farinæ fuerint apud Iudæos, & Chaldæos. Iam duo sunt membra huius vaticinii, nempe quòd sua culpa Iudæi perituri sint: deinde quòd restituendi sint mera Dei gratia & bonitate. Hîc ergo inuehitur priore loco Propheta aduersus peruersam confidentiam populi, qui animosè restitit Chaldæis. *Venerunt*, inquit, *ad præliandum cum Chaldæis*: sed quis exitus prælii? nempe *ad implendum*, inquit, *cadaueribus hominum domos ipsas*. Cùm dicit *Iudæos venisse*, loquitur quasi de re iam peracta. est quidem participium præsentis temporis, *venientes*: sed Propheta quod futurum erat hîc ante oculos statuit: quasi diceret, Audacter erumpent Iudæi, & putabunt se pares, imò superiores fore Chaldæis: ita sese accingent fortibus animis ad præliandum. ergo hoc pertinet ad ridendam populi audaciam. Sequitur tristis exitus prælii, *Et ad implendum ipsas domos cadaueribus hominum*. Copula redũdat, vel debet expletiuè accipi, quasi interposita esset particula, nempe. *Venient* igitur *ad præliandum, nempe vt impleant domos suas cadaueribus*, hoc est, vt magis ac magis inflamment rabiem hostium suorum. hinc enim factum est vt plus sanguinis effuderint Chaldæi, neque pepercerint magnæ turbæ hominum: quia scimus vbi expugnatur violenter vrbs, illic exerceri plus sæuitiæ, & fieri maximas cædes. Si sponte cessissent Iudæi, experti fuissent plus humanitatis in victoribus: sed implacabiles fuerunt Chaldæi, quoniam accensus fuerat eorum furor pertinacia bellantis populi. interea ostendit Deus non fore victores Chaldæos propria virtute, sed *quia percutiet ipse Iudæos*. Ergo adscribit iustæ suæ vindictæ cladem illam, quæ poterat videri profecta esse à Chaldæis: quia non poterat aliter hortari populum Ieremias ad resipiscentiam, nisi ostenderet id iusto iudicio factum esse, vt tam grauiter in ipsos sæuirent Chaldæi. Sed reliqua differemus in diem crastinum.

PRECATIO.

Da omnipotens Deus, vt sic discamus nos humiliare sub potenti tua manu quoties nos castigas, ne tamen deficiamus in miserijs nostris, sed confugiamus ad tuā misericordiam certa fiducia, & agnoscendo nostra peccata sic nobis in ipsis displiceamus, vt nunquam in nobis pereat gustus tuæ misericordiæ, quin accingamus nos ad bene sperandum, & ad te inuocandum, donec ipso successu tandem experiamur non fuisse irritas nostras preces: &

ita

ita solatium semper inueniamus in malis nostris, vt tandem fruamur perfecta illa beatitudine, quam nobis præparasti in cælo per Christum Dominum nostrum, Amen.

HERI coactus fui subsistere in secundo mẽbro versus quinti, vbi pronuntiat Deus *percussos fuisse à se Iudæos* cùm vires suas experti essent ad resistẽdum. Dicit igitur cladem illam ideo accidisse & Vrbi & populo, quoniã in ipsum peccauerãt. Sed primùm dicit, *percussi eos*, deinde, *abscondi faciem meam ab Vrbe*. Demum causam adiungit, *propter vniuersam malitiam ipsorum*. Significat igitur se fuisse authorẽ cladis illius, deinde ostẽdit se iusto iudicio castigasse populi scelera. Quoniã enim non destiterant longo tẽpore prouocare eius vindictam, ideo hîc docet meritos fuisse mercedem illam, nempe vt Vrbs expugnaretur à Chaldæis: deinde, vt passim fierent strages, & ita domus plenæ essent ac refertæ cadaueribus. Postea dicit, *Ecce ego instaurationem adducam & sanitatem, & sanabo eos*. hoc est principale verbum, vt loquuntur, siquidẽ hactenus ostendit meritos fuisse Iudæos tam grauẽ pœnam, quia sua obstinatione non destiterant Deum in se prouocare: sed promittit se fore illis placabilem, vbi eos moderatè castigauerit. Diximus enim hunc esse finem vaticinii, vt Iudæi non deficerent, sed sese fulcirent promissione gratiæ, quanuis exilium per se acerbũ esset. *Ego*, inquit, *adducam instaurationem & sanitatem*: deinde, *aperiam illis multitudinem pacis & veritatis*: alii nomen עתר accipiunt pro prece. Significat enim verbũ עתר aliquãdo precari, significat etiam multiplicari. Potest igitur duplex esse sensus, quòd Deus patefaciet illis aditum ad precandum. sic enim res erant desperatæ in populo illo, vt nemo auderet verbum facere. Nam & ipse Ieremias cap. 11. prohibitus fuit orare, quoniam scilicet statuerat Deus perdere miseros illos, in quibus nulla erat spes resipiscentiæ. Intelligunt ergo quidã hîc promitti aditum, vt fideles ac serui Dei precentur pro Vrbis prosperitate. sed videtur illa expositio esse longè petita. Simplicius igitur interpretor, quòd Deus dabit multitudinẽ pacis, vel prorogationem, quod adhuc magis placet. dabo prorogationem pacis, qua voce significat fœlicem statum, vt satis notum est. Cùm ergo redacta esset Ierusalẽ in extremas miserias, promittit Deus lætiora, nempe vt prosperè agat in posterum. Addit nomen *veritatis*, quod pro stabilitate hîc accipitur, quemadmodum passim in Scriptura, quasi diceret prosperũ Vrbis statũ non fore vnius mensis, vel exigui temporis, sed diuturnũ imò perpetuum, quemadmodum proximo etiam versu seipsum declarat. *Suprà 11.14.*

7 Et reducam captiuitatem Iehudah, & captiuitatem Israel: & ædificabo eos sicuti à principio.

Verbo ædificandi intelligit Deus redituros hac lege in patriam, vt illic securi maneant. Et fuit valde necessaria hæc promissio, cùm vndique obsiderẽtur Iudæi à suis hostibus. omnes enim vicini in ipsos cõspirauerant, & erant infestissimi, ita vt non desinerent subinde nouas molestias illis facessere. hac ratione ædificationis fit mẽtio: acsi diceret Propheta prosperitatem fore diuturnam, quia sic fundata erit, vt non labascat, aut vacillet ad quoslibet impetus. Promittit autẽ non tantùm tribui Iehudah, sed etiam toti regno Israel liberationem. Etsi enim perquam exigua portio reuersa est, Deus tamen communiter omnibus obtulit beneficiũ quod pollicitus fuerat: deinde, vt sæpius dictum fuit, promissio hæc extẽditur vsque ad Christi aduentum. Deus enim non restringit gratiam suam ad paucos annos, quibus permissa fuit Iudæis libertas, vt redirent ab exilio Babylonico: sed complectitur simul æternam salutem, quæ ipsos manebat, & cuius præludium erat reditus ille. Nunc pergamus.

8 Et purgabo eos ab omni iniquitate eorum, qua peccarunt mihi, *hoc est, in me*, & ignoscam omnibus iniquitatibus eorũ, quibus peccarunt in me, & quibus sceleratè egerunt contra me.

Primò dicit *se purgaturum eos ab omni iniquitate*, deinde, *se propitium fore omnibus iniquitatibus eorum*. Non dubium est quin eandem sententiã bis repetat: sed non est superuacuus sermo, quia oportuit Iudæos seriò cõmonefieri de tot sceleribus, quorũ tametsi erant conscii, tamẽ ipsos non pœnitebat. Cùm ergo sibi delitias facerent, Propheta necesse habuit ipsos acriter pungere, vt sentirẽt se dignos esse æterno interitu, nisi succurreret Dei misericordia, & ea quidẽ nõ vulgaris. Hîc ergo exaggerat magnitudinẽ scelerum, vt cõmendet ex opposito atque extollat misericordiam Dei. Per verbum *mundandi* posset quispiam intelligere regenerationem, & esset hoc probabile imperitis, qui nõ sunt exercitati in lingua: sed טהר significat expiare propriè. Ergo nõ ad regeneratiõe pertinet, sed potius ad veniã: ideo dixi Prophetã eodẽ sensu hæc duo simul cõiungere, nẽpe quòd Deus *purgabit ipsos ab iniquitate*. Deinde quòd *ignoscet omnibus iniquitatibus*.

Iam habemus causam cur Propheta pluribus verbis testetur Deum fore misericordem, vt populo remittat peccata, quia scilicet cùm onerati essent multis sceleribus, extenuabāt eorum magnitudinem, vt solent hypocritæ. Nunquam igitur pretium suum adepta fuisset gratia Dei, nisi grauitas reatus Iudæis ipsis fuisset ostēsa. Et hæc etiam ratio est cur dicat, *Ignoscam omnibus iniquitatibus*. Dixerat, *purgabo eos ab omni iniquitate*: postea addit, *Ignoscam omnibus iniquitatibus*. Mutatione enim hac numeri Propheta ostendit turbam & varietatem scelerū: quasi diceret multiplicem esse malorum congeriē, ita vt opus sit singulari Dei misericordia, vt ipsos recipiat in gratiam. Dicit rursus *quibus peccarunt mihi, & quibus scelerate egerunt contra me*. Confirmat hoc membrum quod iā dixi, Iudæos scilicet asperius obiurgari à Propheta, vt primò reputēt quid meriti sint, deinde magnifaciant Dei gratiam pro sua dignitate. Interea notemus reuocari Iudæos ad primam fiduciæ causam, vt sperent aliquid de sua restitutione. hæc enim origo est omnium beneficiorum Dei, vel fons, ex quo manāt bona omnia, vbi scilicet Deus nobis est propitius. Potest quidem fieri, vt largiter suppeditet nobis quicquid optamus, interea tamen alienus sit à nobis: quemadmodum videmus impios sæpe affluere bonis omnibus: & ideo gloriantur & superbiunt, acsi Deum haberent quodammodo sibi obstrictum. Sed quicquid confert Deus & largitur impiis propriè loquendo, non potest censeri testimonium fauoris & gratiæ. nam hoc modo reddit eos magis inexcusabiles, cùm tractat adeò indulgenter. Nullum igitur salutare bonum aliunde fluit, quàm à paterno Dei amore. Iā vidēdum est quomodo Deus nobis sit propitius, nempe vbi peccata non imputat. Nisi enim præcedat venia, necesse est ipsum nobis esse aduersum. nam quā diu respiciet quales sumus, reperiet in nobis materiam vindictæ. Sumus igitur semper maledicti coram Deo, donec sepeliat nostra peccata: ideo dixi Iudæis breuiter hîc ostendi primum fontem bonorū omnium, quæ speranda sunt, nempe si Deus ipsos sibi reconciliet gratuita venia. Discamus ergo dirigere sensus nostros ad misericordiā Dei quoties appetimus quod videtur nobis esse vtile. Nā si arripimus Dei beneficia, & non cōsideramus vnde nobis prodeant, inescabimur. queādmodū pisces sua voracitate se strangulant (arripiunt enim hamum pro esca) sic etiā impii dū beneficia Dei cupidè arripiunt, & non student illū habere propitiū, sese ingurgitant in suam perniciem. Ergo vt omnia nobis cedant in salutem, semper discamus exordium facere à paterno amore Dei, & sciamus causam illius amoris esse immensam eius bonitatē, qua fit, vt nos sibi gratis reconciliet, peccata scilicet non imputando. Colligimus etiam aliam doctrinam ex hoc loco, nempe si grauitas scelerum nos terreat, tamen superandam esse omnem diffidentiam, quia Deus non modò peccatoribus qui leuiter, vel per inscitiam & errorem lapsi sunt, sed qui cumularunt peccata peccatis, promittit tamen illis misericordiam Ergo non est cur nos obruat scelerum nostrorum magnitudo, quin semper audeamus confugere ad spem veniæ, quādo videmus eam offerri omnibus promiscuè, etiam qui plusquam scelerati sunt coram Deo, nec peccarunt modò, sed fuerunt quasi apostatæ, ita vt nō cessauerint modis omnibus in se prouocare vindictam Dei. Sequitur,

9 Et erit mihi in nomen, lætitiam, *alii in constructione vertunt, in nomen lætitiæ*, in laudem & in decorē, *vel gloriam*, apud omnes Gentes terræ, quæ audient omnem beneficētiam, quam ego exercuero erga ipsos, *quam ego facio ipsis, ad verbum*, & pauebunt, & contremiscent super omni beneficentia, & super omni pace, quam ego facio illi, *mutat numerum: dixerat* אתם, *nunc dicit,* עשה לה : *& refertur hoc pronomen ad vrbem ipsam.*

Hîc Deus testatur talem fore suam gratiā, vt laude digna sit per totum orbem, vel quod idē est, significat beneficium fore memorabile: & ideo dicit *sibi fore in nomen apud omnes Gentes*. quoniam verò volebat extollere gloriæ suæ magnitudinem, adiunxit *laudem*, vel decorem, vel gloriā simul: sed emphaticū est quod additur, *apud omnes Gentes*. Et hîc locus nobis ostendit Prophetam nō concionari de solo populi reditu, neque hoc vaticiniū debere restringi ad statū vrbis qualis fuit ante Christi aduentum: quia etsi celebrata fuerit gratia Dei apud Chaldæos & alias Gentes, tamen nō fuit cognita per totum orbem, quemadmodum hîc dicit, *apud omnes Gentes terræ*. Neque enim dubium est quin cōprehendat Deus omnes mundi plagas. hinc itaq; colligimus gratiā de qua disserit Propheta, spectare ad regnum Christi Neque enim Deus tunc peperit sibi nomē apud omnes populos, sed tantùm in parte illa Orientali, vt satis notum est. Cùm ergo dicit gratiam quā prosequetur populum suum, *fore sibi in nomen*, non dubium est quin promittat liberationem, quæ tandem allata fuit à Christo. Et eodem etiam pertinet verbū *audiendi, quia audient*. Nā relatiuum אשר hîc causalis particulæ vice ponitur. modū enim exprimit Propheta gloriæ & laudis quā Deus sibi acquiret ex liberatione populi sui, nēpe *quia audient Gentes*. hoc autē factū est per Euāgelii promulgationē, quia tunc demū passim celebrata fuit Dei bonitas erga Iudæos, vbi

Legis

Legis cognitio & doctrinæ propheticæ ad exteros peruenit,qui prius nihil audierãt de vera pietatis doctrina.Nũc ergo tenemus consiliũ Spiritus sancti.Cæterum,his verbis hortatur Deus omnes pios ad gratitudinẽ.Nã quoties ostẽditur nobis hic fõs beneficiorũ Dei, nisi prorsus sumus socordes,debemus stimulari ad referẽdas ei gratias.Ergo vbi pronũtiat *Deus sibi redemptionem populi fore in nomen apud omnes populos*,ita ostendit piis nõ esse torpendũ,quin prædicent eius bonitatem.Et interea hoc ad confirmationẽ valet,cùm Deus significat se fore redemptorem populi,vt nomen sibi acquirat.Subest enim antithesis, quòd in hoc beneficio non respiciet quid meriti sint Iudæi,sed petet à seipso causam,quemadmodum alibi hoc melius exprimitur,Non propter vos hoc faciam,sed propter me,domus Israel: & vicissim succinunt fideles,Non propter nos Domine,sed propter nomen tuum.Videmus ergo vt Deus nomen suum in medium statuat,ne desinãt bene sperare Iudæi,quamuis sibi malè conscii sint,& agnoscant se dignos æterno exitio. Si legimus, Erit mihi in nomẽ gaudii,sensus erit,in nomen quo oblectabor.Si legimus,In nomen,& lætitiam seorsum, idem erit sensus, neque absurdum videri debet quòd Deus testatur sibi fore in lætitiã. Et si enim non afficitur more nostro,tamen hæc loquendi forma alibi recepta est,quemadmodum Psalmo 104.Lætabitur Deus in operibus suis. dicitur ergo Deus se oblectare beneficentia,quoniam naturaliter propensus est ad bonitatem & misericordiã. Postea adiungit, *Pauebunt & contremiscent super tota vel omni beneficentia*, Particula כל semper denotat magnitudinẽ, & emphaticè accipitur.Posset tamen hoc videri durum primo intuitu,*contremiscent & pauebunt ab omni beneficentia*. Neque enim consentaneum est, vt paueant homines, dum agnoscunt Dei bonitatem, est enim potius hilaritatis & fiduciæ materia. Aliquando hoc refertur ad impios. impii enim non possunt gustum percipere gratiæ Dei,qui ipsos exhilaret, sed potius fremunt ac frendunt,vbi Deus beneficus apparet erga suos,Illic enim cruciantur, cùm vident se excludi à fruitione bonorum,quæ abscõdita sunt timẽtibus Deum,sicut alibi dicitur.Sed minimè dubium est quin hîc Propheta significet Gentium cõuersionem,cùm dicit, *pauebunt & contremiscent à beneficentia*.quasi diceret non fore modò celebre Dei nomẽ apud Gentes, vt prędicent ipsum fuisse misericordẽ populo suo,sed simul alium fore effectũ huius gratiæ, nẽpe vt Gentes se Deo subiiciant.Porrò satis vsitatũ est,cultum & timorẽ Dei designari his verbis,timendi, pauendi & contremiscendi.Etsi enim fideles non exhorrent Dei conspectum,sed alacriter quoties ipsos inuitat sese offerunt,& firma fiducia ipsum inuocant: tamen hæc non obstant quin simul contremiscãt, vbi occurrit eius maiestas.Sunt enim hæc duo inter se cõiuncta,nempe pauor & tremor qui nos humiliet corã Deo,& fiducia quæ nos erigat, vt audeamus familiariter ad ipsum accedere. hîc ergo notatur Gentium conuersio: quasi diceret Propheta non tantùm in hoc valituram esse famam liberationis Ecclesiæ,vt Gentes prędicent Dei bonitatem,sed etiam sese eius imperio subiiciant, & illum reuereantur vt verum & vnicum Deum. Rursum adiungit *nomen pacis*, sed eodem sensu quo nuper:ponit beneficentiam,quia hæc fuit causa prosperitatis: deinde pacẽ subiicit,id est prosperitatem,pro effectu. Postea sequitur, Exec.36.22. Psal.79.9. & 115.1. Psal.104. 31.

10 Sic dicit Iehouah,Adhuc audietur in loco hoc,de quo vos dicitis, Exterminatus est,*vel,traditus exitio*,ab homine,*hoc est,vt non supersit homo*,neque supersit iumentum in vrbibus Iehudah, & in compitis Ierusalem, quæ in solitudinem redacta sunt,vt non sit homo, & non sit habitator, & non sit animal,*vel,iumentum:*

11 Vox lætitiæ,& vox gaudii,vox sponsi,& vox sponsæ,vox dicentiũ, Celebrate Iehouam exercituum, quia bonus Iehouah, quia in seculum misericordia, *vel,clementia*,eius,*clementia propriè*, afferentium laudẽ, *hoc est, testimonium gratiarum actionis*, *pro sacrificio hîc capitur*, in domum Iehouæ: quia reducam captiuitatem terræ,sicut ab initio, dicit Iehouah.

Duo versus simul cohærẽt,& perperam fuerunt diuisi.nam nullum est verbum:est in primo, *Adhuc audietur*,quid? sequitur postea,*vox lætitiæ & vox gaudii*. Pluribus verbis cõfirmat Ieremias quod docuit de populi reditu,quia multis & firmis fulturis opus fuit, vt fideles pergerẽt in cursu fiduciæ.Difficile enim ipsis erat,colligere animos in tanta calamitate:deinde etiam si ad breue tempus respirassent, nouæ subinde tentationes poterãt rursus eorum animos deiicere & prosternere.Non mirum igitur est,quòd Propheta hîc prolixè commendat gratiam illam, quæ ferè erat incredibilis:deinde quia eius memoria non poterat semper vigere in cordibus fidelium, nisi addita fuisset talis confirmatio.Iterũ inducit Deũ loquẽtẽ,quò plus efficaciæ habeat promissio: *Adhuc audietur*, inquit,*in hoc loco,nempe in vrbibus Iehudah, & compitis Ierusalem vox lætitiæ*. Repetit quod heri vidimus,nẽpe Iudęos quãtũ in se erat,obstaculũ ponere,ne Deus ipsos reduceret. Scimus

enim cordiũ nostrorũ angustias quodãmodo præcludere accessum gratiæ Dei: quia incredulitate referti, imò turgidi, nõ patimur Dei gratiã ad nos vsque penetrare. Sic Iudæi cùm animos despõderẽt, & imaginarẽtur cladẽ suã esse incurabilẽ, nec sperãdũ esse vllũ remediũ, quãtùm in se erat procul reiiciebãt gratiã liberationis. Hoc igitur exprobrat iterũ illis Proph. quòd scilicet dicant totam regionem cum suis vrbibus esse perditam, vt non supersit vel homo, vel iumentum. Hoc quidem verum fuit ad tempus, & verè loquuti fuissent Iudæi: sed heri dictum fuit, impios nunquam sentire Dei flagella, quin præcipites in desperationẽ ruant. Talis igitur sermo reprehenditur, quòd scilicet Iudæi putauerint sibi pereundum esse absque vlla spe salutis. Ergo Propheta hîc obiurgat eorum incredulitatem: & simul hortatur eos ad bene sperandũ: sed gratiam Dei testatur fore victricem, vt superet eorum malitiã. *Audietur* ergo *vox lætitiæ & vox gaudii, vox sponsi, & vox sponsæ*, hoc est, adhuc nuptiæ celebrabuntur. Hæc etiã loquẽdi forma satis frequenter occurrit apud Prophetas, vbi significant lætum Vrbis & populi statum. nam in luctu nemo cogitat de vxore ducenda, & nuptiæ tunc cessant, sicuti omnes dies festi. Ergo Propheta breuiter ostendit Deũ finem malis populi impositurũ, vt suppeditet ipsis causam lætitiæ, vbi pœnã tẽporalẽ sumpserit de ipsorũ peccatis. Sed simul ostendit qualis futura sit lætitia, *Vox dicentium*, inquit, *celebrate Iehouam exercituum*. hîc discernit fideles à prophanis hominibus, quia vtrisque communis est lætitia, vbi prosperè illis succedit. licet enim filiis Dei gaudere, cùm Dominus re ipsa ostendit se illis beneficum Patrẽ. Sed profani exultant intẽperantia gaudii, & interea nulla apud ipsos Dei mentio, quia subsistunt duntaxat in bonis præsentibus: fideles autẽ erigunt animos ad Deũ, & nunquam lætantur sine gratiarũ actione: ita consecrant & sanctificãt suum gaudiũ, cùm impii omnia Dei beneficia polluendo, gaudiũ etiã suum contaminãt. Notandũ igitur est discrimen quod hîc statuit Propheta inter piam & profanã lætitiã, quia filii huius seculi exultant quidẽ, vt diximus, intẽperanter in gaudio: sed Deo ingrati sunt, neque expendunt eius bonitatẽ, imò auertunt data opera oculos, & sensus suos ab eius intuitu: fideles autẽ semper in Deũ respiciunt quoties prosperè illis succedit, quia sciunt hoc totum sibi fluere ex mera Dei beneficentia. Dicit igitur, *Audietur vox dicentium, Celebrate Iehouam exercituum, quia bonus est.* hîc alludit Propheta ad solennem canẽdi ritum, qui refertur in Sacra historia. Scimus enim cùm Templum dicatũ fuit, celebratas ita fuisse Dei laudes, vt accinerẽt semper Leuitæ, *Quia in seculum misericordia eius.* Primi hortabantur alios ad laudandũ Deum, sed singulis sentẽtiis subiiciebatur illa repetitio, *Quia in seculum clementia eius.* Quod ergo in solenni vsu pridem fuerat, nũc cõmemorat Proph. *Audietur* ergo *solenne illud canticum, Celebrate Iehouam, quia in seculum misericordia eius.* Deinde adiungit, *Adducentium laudem in domum Iehouæ, quoniam reducam captiuitatem terræ.* Adiungit hostias, quia cultus legalis postulabat, vt hoc quoque testimoniũ gratitudinis accederet. Deus quidẽ nõ opus habuit victimis, neque etiã oblectatus est externa illa põpa. sed rudi populo & adhuc elementario hæc pietatis exercitia necessaria erant. Propheta igitur hîc loquitur pro tẽporis sui ratione cùm adiungit victimas laudibus & gratiarũ actioni. Interea ostendit in quẽ finem Deus sibi tunc vellet hostias offerri, ne Iudæi putarent Deũ placari cùm cæsus fuisset vitulus. Ostẽdit ergo hoc totum ideo præscriptũ illis & mandatũ fuisse, vt gratos se ostẽderẽt. Ergo metonymica hæc loquutio diligenter notãda est, quoniã ex ea colligimus sacrificia per se nullius fuisse momẽti, sed grata tantùm & boni odoris fuisse Deo propter finẽ, quia scilicet testimonia erãt gratitudinis. Addit igitur, *in Templum Iehouæ.* nunc etiã hoc postremò notandũ est, non sufficere si quisque Deo gratus sit, sed simul requiri publicã gratiarũ actionẽ, vt scilicet alii alios mutuò incitent. Deinde scimus confessionẽ non debere à fide separari, sicuti fides sedẽ suam in cordibus habet, ita etiam ex ea nascitur externa confessio: & ideo fieri nõ potest, quin erũpat ex animo interior affectus, & lingua cordi cõiuncta sit. vnde sequitur omnes eos mentiri, qui fidẽ testantur se intus habere, interea verò muti sunt, & quãtùm in se est, indignè sepeliunt Dei beneficia: &, quẽadmodũ iã dixi, hic affectus requiritur à piis omnibus, vt sese vltrò ac citrò incitẽt ad laudandũ Deum: quia hoc consilio, & hac ratione fit expressa Templi mentio, vt intelligant fideles non priuatim modò & clausis ædibus colendũ esse Deum, sed simul publicã professionẽ debere accedere, ita vt communi consensu eum simul celebrent, & agnoscant eius beneficia.

PRECATIO.

Da omnipotens Deus, quando non desinimus toties nos abs te separare, vt saltem sciamus reconciliationem nobis paratam esse, modò eam vera fide & sincera in Filio *tuo vnigenito quæramus, & sic ad te redeamus, vt verè nobis displiceamus in malis nostris, & freti immensa tua misericordia, non dubitemus te fore exorabilem, donec tandem defuncti præsenti hoc vitæ cursu, & purgati omnibus inquinamentis carnis, induamur illa cælesti gloria, quam nobis* Filius *tuus acquisiuit morte sua & resurrectione,* Amen.

12 Sic dicit Iehouah exercituum, Adhuc erit in loco hoc destructo, vt non sit homo, & iumētum, & in omnibus vrbibus eius, habitaculum pastorum accubare facientium oues.

13 In vrbibus montis, *hoc est, montanis*, & in vrbibus planiciei, *campestribus*, & in vrbibus Austri, *id est, quæ vergunt ad meridiem*, & in terra Beniamin, & per circuitus Ierusalē, & in vrbibus Iehudah adhuc trāsibunt oues per manus numerantis, dicit Iehouah.

ADHVC eandem sententiam prosequitur Ieremias: sed hîc concionatur de stabili populi fœlicitate: quasi diceret non esse cur timeant Israelitæ, quin Deus cum illis reditum aperuerit in patriā, simul eos conseruet, ac tueatur, postquam reuersi fuerint. Sed cum exprimere vult pacem & tranquillū statū, loquitur de pastoribus. scimus enim hoc signum esse pacis, dū securè ducuntur oues & armenta per agros. Hostes enim semper inhiant huic prędæ: & hoc ostendit experiētia bellorum. Quoties enim fiunt incursiones ab hostibus, mittunt speculatū an sint pastores, vel armētarii, vel bubulci: & tunc sciunt sibi prædam esse paratā. Quoniā ergo vbi metuitur incursio hostiū, non audent pastores egredi, & nulla tunc est libertas: ideo Propheta vt significet Iudæos fore trāquillos, dicit, *Adhuc erit in loco hoc habitaculum pastorum*, inquit, *qui facient accubare oues*, aut gregē. Tenemus nunc consiliū Prophetæ. nam posset hîc quispiā mouere quæstionē, qui nō esset satis exercitatus in Scriptura, an ad pastores ouiū, & bubulcos dūtaxat restringitur hæc promissio? Verùm, quēadmodū iam dixi, solutio in promptu est, generalē esse promissionē, sed exprimi hac figura, Deū fore custodē populi sui, vt tutò & absque metu vllius periculi pastores huc atque illuc deducāt greges suos vel armenta. Et proximo versu idē confirmat Ieremias, vbi enumerat sicuti prius, vrbes montanas, vrbes campestres, quæ scilicet in planicie iacebāt: deinde vrbes australes: postea adiungit *terram Beniamin*: quæ erat diuersa regio, & generaliter adiungit *circuitus Ierusalem, & vrbes Iehudah*: quid autē? *transibunt*, inquit, *oues per manus numerantis*. hîc adhuc exprimitur maior securitas, quòd non furtim oues suas deducent pastores, vt postea tumultuosè eas colligant, sicuti fieri solet vbi aliquis est timor periculi: *transibunt*, inquit, *oues per manus numerantis*. hoc non potest fieri nisi in alta pace & otio. nā vbi est terror, vix pastores audent gregem suū emittere: deinde non audent numerare, sed includunt prius, & sæpe etiā coguntur abigere in syluas & deserta greges suos, vt illic lateant. Cùm ergo hîc numerationē ponit Ieremias, significat pacatā fore totā regionem, sicuti aliis verbis, & absque figura paulò pòst exprimit: sed Prophetæ ita exornant beneficia Dei, & simul confirmant debiles animos, quia, vt dictū fuit, hęc gratia vix poterat gustari à Iudæis in tanta desperatione. Propheta igitur crassum & popularē stylum adhibuit, vbi loquutus est de gregibus & armentis. Nunc sequitur,

14 Ecce dies veniunt, dicit Iehouah, & excitabo, *vel stabiliam*, sermonē meum bonum, quem loquutus sum, *vel pronuntiaui*, ad domū Israel, & ad domum Iehudah.

Nunc docet Ieremias quorsum Deus pollicitus fuerit *adhuc fore ita quietum habitaculum pastoribus*, vt nullus violenter greges ipsorum inuadat. Promittit enim Deus promissionem suam non fore irritā, quia paulò pòst effectus patebit, vbi scilicet misericordia eius fuerit cognita super decem tribus, & super regnū Iehudah. Dicit ergo *dies venturos*, quia oportuit longius respicere fideles, quàm ad præsentem suam fortunam. Nam vt erāt tunc ferè expositi carnificinæ, tametsi increduli adhuc vanas spes cōciperent, filii Dei videbant centū mortes: ita fieri non poterat quin ferè exanimaret ipsos terror. Sed in exilio videbāt se procul abstractos esse à patria, nec sperandū esse reditū. Vt ergo retineat ipsos Propheta, hîc iubet eos extēdere sensum suū in futurū tēpus. Prefixerat autem 70 annos, vt antè vidimus. Perinde est igitur acsi diceret non posse apprehēdi gratiā, de qua vaticinatur, nisi fideles ipsi teneāt mētes suas suspēsas, & patiēter expectēt, donec tēpus promissæ salutis aduenerit. *Veniunt* ergo *dies, & suscitabo*, alii vertunt, stabiliā: & vtraq; etiā expositio cōuenit קום enim significat surgere: sed hîc in actiua significatione, vel trāsitiuè accipitur, pro Faciā surgere. aliquādo tamē tātūdē valet ac stabilire: aliquādo excitare, nēpe vt appareat quod prius erat occultū. Hæc autē loquutio aptè cōuenit promissionib⁹ Dei, quia vidētur iacere absque effectu: aut vidētur dissipari aut euanescere. Stabilitas ergo promissionū tātūdē valet atq; cōspectus, vbi ipsas Deus erigit cùm antè occultæ fuerint, ac latuerint fideles. Satis est tenere Prophetæ mentē quòd scilicet Deus efficiet, vt tandē appareat vis & effectus sermonis sui. Sed ex hac loquēdi forma colligitur doctrina vtilis: quia hinc monemur, promissiones Dei nō ita semper vigere, vt earū effectus vel cōplementū nobis pateat, quin potius videri posse mortuas & inanes. Cùm ita sit, discamus fidē nostrā & patientiā ita exercere, vt nō trepidēt nobis animi,

quanuis Dei promissiones non proferant singulis momentis virtutem suam, neque habeant suum complementum. Denique hæc vera est praxis sententiæ propheticæ, nos nunquam apprehendere & amplecti serio affectu Dei promissiones, nisi respicimus ad *dies venturos*, hoc est, nisi patienter expectamus tempus à Deo præfixum: deinde nisi fides nostra innititur promissionibus cùm videntur ipsæ iacere, non deprehenditur firma, neque habere vllas radices vel fundamentum. Sicuti enim radix quæ arborem sustinet, non conspicitur, sed latet sub terra, sicuti etiam fundamentum quo fulcitur domus, nullum ante oculos versatur: ita fidem nostram sic fundatam esse oportet, & radices altas agere in Dei promissionibus, vt ipsa firmitudo non sit in aëre, neque habeat conspicuam superficiem, sed lateat. hæc igitur summa est, & hic etiam verus vsus præsentis doctrinæ. Vocat autem Deus *sermonem suum bonum*, quia pollicitus fuerat se fore liberatorem populi. Sermo Dei etiam si omnes mortes denūtiet, & nihil cōtineat præter meros terrores, semper bonus est, si bonitas accipitur pro rectitudine: & ideo apud Ezechielē obiurgat Deus Iudęos
Ezec.18.25 quibus sermo acerbus erat: & dicit, An obliquæ & spinosæ sunt viæ Domini? Vos, inquit, estis peruersi, & nō sermo meus. Sed hîc bonitas sermonis accipitur pro salute populi, quia vbi Deus incutit terrorem, Legis suę cōtemptoribus, sermo vocatur malus ab effectu. Interea, quemadmodum iam dixi, siue Deus offerat nobis fauorem suum & misericordiam, siue denuntiet vindictā aduersus incredulos, semper erit bonus & rectus sermo eius, non tamen erit suauis. Ergo hoc refertur ad sensus hominum cùm dicitur, *suscitabo*, vel stabiliam *sermonem meum bonum.* Postea adiungit, *quem loquutus sum*: qua particula confirmat doctrinam Ieremiæ. Ostendit enim se esse eius authorem, nec Ieremiam quicquam protulisse ex suo sensu, sed fideliter testatum esse de misericordia sua, & liberatione populi sicuti mandatum acceperat. Interea monemur nō temerè quicquam sperādum esse, nisi Deus loquutus sit. Ergo discamus amplecti eius promissiones, vt nemo hoc vel illud sibi imaginetur: sed sciamus tunc demum nobis fore propitium, si innitimur eius sermoni. Loquitur postea de regno Israel, & de regno Iehudah, vt significet se fore misericordē erga totum populum quanuis ad tempus separatæ fuissent decem tribus à tribu Iehudah, & à dimidia tribu Beniamin, sicuti alibi dictum fuit. Sequitur,

15 Diebus illis, & tempore illo germinare faciam Dauidi germen iustitiæ: & faciet iudicium & iustitiam in terra.

2.Cor.1.20. Hîc ostendit Propheta quod postea scripsit Paulus, in Christo omnes Dei promissiones esse Etiam, & Amen, hoc est non aliter stare, nec posse ratas esse, quātùm ad nos, nisi occurrat Christus, qui ipsas sanciat. Efficacia igitur promissionum Dei in solo Christo consistit. Et ideo Prophetæ dum concionantur de gratia Dei, tandem proponunt Christum, quia sine ipso euanescerent omnes promissiones. Deinde sciendum est, Iudæos ita fuisse assuefactos, vt semper confugerent ad fœdus Dei. nam ex generali fœdere pendebant omnes speciales promissiones. Exempli gratia, hactenus Ieremias sæpe vaticinatus est de misericordia Dei, postquā sumpsisset pœnā de sceleribus populi. Iam promissio illa erat specialis. Quomodo igitur statuere poterant Iudæi & Israelitæ se redituros in patriam? Illa specialis promissio nullius fuisset momēti, nisi quatenus appendix erat fœderis, quia scilicet Deus populum suum adoptauerat. Cùm ergo scirent Iudæi se electos esse in populum peculiarem, & Deum sibi esse in Patrem, hinc fides omnium promissionum, Iam rursus tenendum est, fœdus illud fuisse fundatum in solo Christo. neque enim tantùm pollicitus fuerat Deus Abrahæ, se fore eius semini in Patrem, sed addiderat arram, vel pignus, nempe quòd venturus esset Redemptor. Tenemus igitur nunc causam cur Prophetæ vbi volunt erigere animos fidelium ad spem salutis, proponāt Christum, quia sine fœdere generali promissiones nihil haberent certitudinis. Deinde quia fœdus generale nō potest stare nec habere firmitudinem suam nisi in Christo, hanc rationem nunc sequitur Ieremias, vt vidimus etiam aliis locis, præsertim cap.23. ex quo repetitur hoc vaticinium. Promiserat ergo Deus populum fore reducem: deinde promiserat se fore ita propitium, vt populum ipsum incolumem tueretur. Iam adiungit, *Diebus illis, & tempore illo excitabo*, germinare faciam. nam 23. cap. ponitur illud verbū הקמתי, surgere faciam: hîc autem *germinare faciam Dauidi germen*: illic legitur germen iustum, צמח צדיק, sed eodem sensu. Cur de semine Dauidis nunc loquitur Propheta? non est sermo abruptus, sed quia semper animi fideliū vacillassent, nisi Christo in mediū proposito, in quo æternum & inuiolabile Dei fœdus fundatum est. Atqui non poterant concipere vllum gratiæ Dei gustum, nisi cognoscerēt se fuisse ab ipso gratis electos. Adoptio igitur ipsa fuit fundamentum fœderis: deinde Christus ipse fuit arra & pignus tam fœderis, quàm adoptionis gratuitæ hinc fit ergo, vt Propheta dum vult obsignare suum vaticinium, iubeat fideles in Christū aspicere. Ponit autē *dies illos & tempus illud*, quia vt dicitur in prouerbio, Etiā celeritas mora est vbi ardemus aliquo desiderio. Iā poterat longior mora afferre tædiū Israelitis. Ergo vt seipsos nō præcipitent nimia festinatione, ponit *dies illos, & tempus illud*, nēpe si differat Deus, vt ipsi quoque seipsos cohibeant,

hibeant, *Faciam*, inquit, *germinare Dauidi germen iustum.* Nō dubiū est quin hic locus debeat intelligi de Christo. Scimus hoc fuisse satis tritū apud Iudæos, quoties Prophetæ illis pollicebātur germē istud Dauidis, se reuocari ad Christū. Fuit ergo hæc ratio docēdi familiariter Iudæris cognita: imò Prophetæ interdū nomināt Dauidē ipsum, non autē filiū eius: Suscitabo Dauidē: Dauid autē erat mortuus, & cadauer eius erat in cineres ac puluerem redactum: sed sub eius persona designant Prophetæ Christum. Ergo quantùm ad hunc locum spectat, Iudæi prodent suam impudentiam cum magno ludibrio, si tergiuersentur, & conentur trahere locum hunc aliò quàm ad Christum. Hoc posito, si quis sciscitetur nunc à Iudæis, quomodo completa fuerit hæc prophetia, necesse est ipsos agnoscere exhibitum fuisse Christum, vel abrogare omnem fidem tam Ieremiæ, quàm Deo. Certum enim est Ieremiam hîc celebrare gratiam liberationis hoc maximè nomine, quia paulò pòst venturus erat Redemptor. nam reditus ille in patriam qualis fuit per se? Scimus Iudæos etiam inter prima exordia fuisse miseros: quanquam tunc maximè floruit eorum fœlicitas, tandem fuerunt crudeliter tractati sub Antiocho, & aliis regibus Syriæ: fuerunt omnibus impiis semper expositi, vt pro libidine ipsos diriperent ac vexarent. Ergo toto illo tempore quod præcessit Christi aduentum, non præstitit Deus quod pollicitus fuerat per Ieremiam & alios seruos suos. Qualis nunc est eorū conditio? dispersi sūt per totum mundū: iam elapsi sunt mille & quingenti anni postquam Christus resurrexit à mortuis: & videmus ipsos tabescere in suis malis, ita vt maledictio ipsorum omnibus formidabilis sit. Dixerat quidem Deus per Mosē, deinde repetiuit per suos Prophetas, Eritis in sibilum, eritis in maledictionem cunctis gentibus: sed semper illa fuit temporalis pœna. Non est igitur quòd respondeāt Iudæi. Vnde apparet ipsos prorsus vacuos esse omni fide, & tantùm contumaciter præ se ferre nescio quid, vt mera sit ostentatio, & tamen hypocritica quicquid iactant. Quantùm verò ad nos spectat, videmus non frustra fuisse hoc promissum de aduentu Messiæ: deinde etiam cognoscimus admirabili Dei consilio factum esse, vt Iudæi non fruerentur plena & solida fœlicitate, qualis promissa fuerat vsque ad Christi aduentum, ne scilicet putarent tunc completum fuisse quod prædixerant omnes serui Dei. Scimus enim vt libenter homines indormiant terrenis delitiis. putassēt igitur Iudæi completam esse suam fœlicitatem, nisi multis miseriis exercuisset ipsos Deus, vt cupidè semper attenderent ad manifestationem Christi. Vocatur autem *germen iustitiæ* per antithesin, quia filii Dauidis fuerant degeneres: & Deus illis ferè maledixerat. maior enim pars Regum caruit Dei gratia. Ergo vnicum fuit germen iustum, vel germen iustitiæ, nempe Christus. Interea scimus latius patere Christi iustitiam, quia nobiscum ipsam communicat: sed incipere oportet ab illa iustitia quam dixi, quæ scilicet opponitur tot mutationibus, quæ contigerunt in posteris Dauidis, quia res subinde prolapsæ sūt in deterius. Etsi autem לדוד sæpe accipitur acsi latinè quis diceret, Excitabo germen Dauidis, tamen videtur hîc respicere Deus ad promissionem, quæ deposita fuerat apud Dauidem ipsum, sicuti dicitur pluribus locis Deus iurasse seruo suo Dauidi. Sequitur, *& faciet iudicium & iustitiam in terra.* His partibus continetur optima gubernatio. nam vbi simul iunguntur duæ istæ voces, iustitia pertinet ad seruandos innoxios, iudicium verò ad pœnas, quibus coercetur improbitas eorum, qui nisi constricti essent legum metu, ordinem omnem violarent. Iudicium quidem per se sumitur pro rectitudine: sed quemadmodum iam dixi, iustitia & iudicium tantundem valet ac bonorum conseruatio, deinde seueritas in cohibenda eorum libidine qui non libenter nec sponte essent morigeri. Summa est, Regem de quo nunc agitur, fore pium & iustum, vt partibus suis respondeat, & exhibeat exemplar optimi Regis. Et semper notanda est antithesis inter posteros alios Dauidis, & Christum. Viderant enim Iudæi tristissima spectacula in posteris Dauidis cùm multi essent apostatæ, & peruerterēt Dei cultum, alii sæuirent aduersus Prophetas, & omnes bonos: essent etiam pleni auaritia & rapacitate: alii essent libidinosi. Cùm ergo Reges fœdati essent tot flagitiis, hîc promittitur Rex, qui officium præstabit, vt scilicet agnosci possit verus Dei minister. Sed interea necesse est venire ad naturam regni Christi: quia scimus esse spirituale: sed depingitur nobis sub imagine terreni & politici imperii. quoties enim Prophetæ loquuntur de Christi regno, proponunt nobis terrenam imaginem, quia sine illa figura non poterat satis intelligi à rudi populo in illa pueritia spiritualis veritas. Non mirum igitur est, si Prophetæ cùm vellent sermonem suum accommodare Iudæis, de regno Christi, disseruerint, ita vt proponerent visibilem eius imaginem in terreno & politico imperio, vt iam diximus. sed necesse est reputare quale sit Christi regnum. Cùm ergo sit spirituale, iustitia & iudicium de quibus hîc Propheta loquitur, non pertinent ad ordinem politicum, & externum duntaxat, sed potius ad rectitudinem, qua fit, vt reformentur homines ad imaginem Dei, quæ est in iustitia & veritate. Dicitur ergo regnare Christus super nos in iustitia, & iudicio, non tātùm quia legibus nos continet in officio, & conseruat bonos & innoxios, reprimit audaciā improborum: sed quia nos gubernat Spiritu suo. De Spiritu autem scimus quid Christus ipse pronuntiet: Spiritus iudicabit mundum de iustitia & iudicio &c. Ergo necesse est venire ad illam spiritualem iurisdictionem, si volumus tenere qualis sit iustitia cuius nunc fit mētio, quale item iudicium quod adiūgitur. Postea sequitur:

*Ezech.*32.23.

*Deut.*28.37.& 5.25.18.

*Psal.*89.4. & 132.11

*Ioan.*16.8.

16 Diebus illis seruabitur Iehudah, & Ierusalem habitabitur securè: & hoc nomen quo vocabitur ipsa, Iehouah iustitia nostra.

Hîc extendit Propheta regni fructum ad omnes Iudæos, & ostendit quantoperè expetendū sit Regnū illud quod pollicitus est: quia scilicet in ipso continebitur perfecta fœlicitas & salus. Nisi hoc fuisset additum, poterat frigere quod iam vidimus de iusto Rege. Interdum enim contingit, vt Rex colat iustitiam & æquitatem quantùm in se erit, populus autem sub ipso sit miser. Sed Proph. hîc testatur populū modis omnibus beatū fore vbi ab illo Rege gubernabitur quem promisit venturū. *Diebus* ergo *illis*, inquit, *seruabitur Iehudah*. Promittit salutem Iudæis: quanquā sub hoc nomine cōplectitur etiā decē Tribus, vt sæpe fieri solet. Adiungit Ierusalē, sed eodē sensu. *Ierusalem habitabitur securè*, inquit, hoc est trāquilla erit. Hæc loquutio sumpta est ex Mose, sicuti Prophetæ vbi disserunt de benedictionibus Dei, mutuari solent ex fonte illo suā doctrinā. dicit ergo saluum fore populū: deinde tranquillū. Iam repetere memoria conuenit quod nuper attigi, nempe salutē cuius fit mentio, referri ad naturā regni Christi. Si ageretur de terreno aliquo & temporali imperio, salus etiam posset esse temporalis. Sed quia hîc promittitur spirituale & cæleste regnum Christi, salus quæ adiungitur penetrat vsque ad cælos ipsos. Ergo latius patet quam totius mundi status. In summa, non debet includi salus de qua nunc vaticinatur Ieremias, finibus caducæ vitæ, neque in hoc mundo quæri vbi stationem non habet: sed si volumus intelligere quænam sit, discamus animos nostros sursum attollere & supra hunc mundum, & quicquid nunc nobis occurrit. Salus igitur est æterna. Interim Christus etiam nobis gustum aliquem pre-
1. Tim. 4. 8 bet huius salutis in præsenti vita, sicuti dicitur, Pietas habet promissiones tam præsentis vitę, quā futuræ. Sed quia debet hæc promissio referri ad naturam regni Christi, non dubium est, quin sit perpetua, & quin debeat nos erigere vsque ad ipsum cælum. Additur saluti securitas: quia si trepidarent semper fideles, qualis esset eorum salus? Et scimus non aliter posse nunc concipi fœlicitatem, quæ nobis allata est à Christo, nisi ex pace, quemadmodum etiam toties docet Scriptura:
Rom. 5. 1. Iustificati per Christum habemus pacem apud Deum, inquit Paulus: deinde cùm loquitur de
Rom. 14. 17 regno Dei eiusdem Epistolæ cap. 14. Dicit positum esse in gaudio, in pace Spiritus: & alibi, Pax
Philip. 4. 7. Dei quæ exuperat omnem sensum, palmam obtineat in cordibus vestris. Hæc igitur inter se cohærent, nempe salus & tranquillitas, non quòd in mundo fruamur læto & pacato statu. Se enim nimium fallunt qui imaginantur hîc quietem, quia necesse est defungi perpetua militia, vt tandem colligat nos Deus in fruitionem beatæ quietis. Certandum igitur est in hoc mundo. Itaque fideles obnoxii semper erunt multis turbis & ideo admonet suos discipulos Christus, In me pacem habetis: in mundo autem quid? turbas & molestias. Nunc ergo videmus cur Prophe-
Iohan. 16. 33. ta fiduciam vel securitatem coniunxerit saluti, nempe quia non aliter statuere possumus nos semper fore saluos, nisi hoc quoque nobis persuasum sit, Deum gerere curam salutis nostræ ita vt nos protegat virtute sua, vt auxilium eius semper nobis præsto futurum sit quoties opus erit. Tandē adiungit, *Et hoc nomen quo vocabunt eam, Iehouah iustitia nostra.* Cap. 23. hoc nomen Christo datum fuit, & propriè etiam competit in ipsum solum: nunc autem transfertur ad Ecclesiam, nempe quicquid proprium est capiti commune fit omnibus membris. Scimus enim Christo nihil esse suum, quia cùm factus est iustitia, hoc ad nos refertur, quemadmodum dicit Paulus,
1. Cor. 1. 30 Factus est, nobis iustitia, & redemptio, & sanctificatio, & sapientia. Cùm ergo contulerit Pater Filio suo iustitiam nostra causa, non mirum est, si ad nos transfertur quod penes ipsum residet. Quod ergo vidimus capite 23. fuit propriè dictum. nam hoc est singulare Christo, vt sit Deus iustitia nostra. Sed quia hanc iustitiam percipimus cùm admittit nos in societatem omnium bonorum, quibus ornatus & ditatus fuit à Patre, hîc fit, vt hoc etiam ad totam Ecclesiam pertineat, nempe quòd Deus est iustitia ipsius. Ergo hoc etiam scitè dicitur à Propheta, nomē hoc fore totius Ecclesiæ, quod non nisi Christo indiderat, nempe vt Deus illic regnet in iustitia, quia dif-
1. Cor. 12. 12. funditur ad singulos fideles Christi iustitia: & Christus etiam in ipsis habitat, vt sint non modò Templa, sed quasi pars Christi, imò etiam vocatur Ecclesia à Paulo Christus: quemadmodum inquit, Sunt multa membra in corpore humano, ita est Christus: hoc non cōuenit Christo, quoad eius personā, sed metonymicè nominat Ecclesiā propter illam quam dixi communicationē.

PRECATIO.

Da omnipotens Deus, quando dignatus es ita Iudæis præstare quod fueras pollicitus vt illis aduenerit Seruator: deinde voluisti diruta maceria nos quoque fieri tam inæstimabilis boni participes, vt ipsum vera fide amplectamur, & in ipso constanter maneamus, & sic agnoscamus nobis te esse in Patrē, vt regeniti Filij tui Spiritu, totos nos tibi tradamus, ac consecremus in obsequium iustitiæ tuæ, donec tandem in nobis impleatur quod nunc inchoatum est: & repleamur illa cælesti gloria, ad quam nos quotidie inuitat idem

Filius

Filius tuus Dominus noster, Amen.

17 Quia sic dicit Iehouah, Non excidetur Dauidi vir qui sedeat super solium domus Israel.
18 Et Sacerdotibus Leuitis non excidetur vir coram facie mea, qui accendat holocaustum, adoleat oblationem, & faciat sacrificium cunctis diebus.

LOQVVTVS est Propheta de restitutione Ecclesiæ: eam doctrinam nũc confirmat, quia promittit Regnum vna cum Sacerdotio perpetuum fore. Continebatur autem salus populi, quẽadmodum satis notum est, duabus istis partibus. nam sine Rege erant veluti corpus truncum aut mutilum; sine Sacerdote mera erat dissipatio. Nam Sacerdos erat quasi medius inter Deum & populum: Rex autem repræsentabat Dei personam. Iam ergo tenemus consilium Prophetæ, cur nunc specialiter de Regno & Sacerdotio disserat: quoniã scilicet non poterat aliter stare populus. Itaque confirmat totius populi statum fore incolumem, quia semper erunt ex posteris Dauidis, qui succedant ad gubernandum, & semper etiam manebunt ex posteris Leui, qui sacrificia offerant. Est autẽ hic locus diligenter notandus, quia hinc colligimus, etiam si reliqua omnia nobis ex animi voto suppetant, nos tamen semper esse miseros, nisi Christus sit caput nostrum, & fungatur tam Regis quã Sacerdotis officio. Hæc igitur vnica est Ecclesiæ fœlicitas, subesse Christo, ita vt munus vtrunque quod hîc describitur exerceat. Vnde etiam colligimus has esse notas veræ Ecclesiæ, quibus discernitur ab omnibus conuenticulis, quæ falsò obtendunt Dei nomen, & sese pro Ecclesiis venditant. Vbi enim conspicitur regnum & sacerdotium Christi, illic certum est esse Ecclesiam: vbi autẽ Christus non agnoscitur Rex & Sacerdos, nihil aliud est quàm chaos. quemadmodum in Papatu, etiam si Christi nomen prætexant, quia tamen neque subiiciunt se eius imperio & Legibus, neque contenti sunt ipso Sacerdote, sed innumeros sibi patronos fabricant: hinc patet, etiamsi magnus sit splendor Papatus, meram esse abominationem coram Deo. Ergo discamus incipere à Regno & Sacerdotio vbi de Ecclesiæ statu & gubernatione agitur. Scimus autem in Dauide fuisse promissum spirituale regnũ. quid enim aliud fuit Dauid, quàm Christi typus? Quoniam ergo Deus illic insculpsit viuam imaginem vnigeniti Filii sui, semper transitum facere oportet ab illo temporali regno ad æternum, ab illo visibili ad spirituale, a terreno ad cæleste. Idem etiam de Sacerdotio dicendum est. Neque enim potuit mortalis homo Deum reconciliare hominibus, & expiare peccata: deinde sanguis taurorum etiã non potuit placare iram Dei: neque suffitus, neque aspersiones aquæ, & alia omnia quæ spectant ad Legem cæremonialẽ, poterant acquirere spem salutis ad sedandas trepidas conscientias. Sequitur ergo, Sacerdotium illud fuisse vmbratile: & Leuitas gestasse personam Christi vsque ad eius aduentum. Sed Propheta hîc pro temporis sui ratione loquitur cùm dicit, *non excidetur Dauidi*, hoc est, à Dauide, *vir qui sedeat super solium domus Israel*: hoc vnum est: deinde, *non excidetur ex Sacerdotibus Leuitis vir qui accendat holocaustum, & adoleat oblationem*, &c. Cur non in genere loquitur de toto populo? cur non promittit duodecĩ Tribus fore incolumes? hoc enim maioris erat momẽti. Sed, quẽadmodũ diximus, tenere principiũ illud cõuenit, omnes beatitudinis numeros hîc cõprehẽdi: vt rursũ sẽper miseri sĩt homines nisi regãtur à Christo, & habeãt eũ Sacerdotẽ. Sed hîc quæritur, quomodo cõueniat hoc vaticiniũ cũ ipsa experiẽtia. nã ex quo talẽ statũ pollicitus est Ier. nullus fuit Dauidi successor. Verum quidẽ est, Zerubabel fuisse ducẽ populi, sed caruit regio titulo, atque etiam splẽdore. Nullũ fuit soliũ, nullum diadema, nullum sceptrum ex quo reuersus est populus ab exilio Babylonico: & tamen Deus testatus fuerat per os Ieremiæ semper fore ex posteris Dauidis qui continua serie populum gubernarent. Neque dicit fore Proceres, sed ornat regio titulo: Manebit semper aliquis successor qui solium occupet, inquit. Iam diximus nullum fuisse solium, sed tenendum est quod dicit Ezechiel, nempe regni interruptionem non fuisse contrariam huic vaticinio de regni perpetuitate, vel de successione continua. Nam prædixerat cidarim proiiciendam esse, donec veniret legitimus successor Dauidis. Oportuit igitur cidarim concidere, & proiici in terram, vel transuersam esse, quemadmodum loquitur Propheta, vsque dum Christus exhiberetur. Quoniam ergo illud fuerat pronuntiatum, nunc cùm Propheta noster de Regibus disserit qui Dauidi succedent, ita intelligere oportet quod tradit vt maneat etiam illud firmum de proiecto diademate. Deus ergo proiecit diadema, donec veniret legitimus successor. Neque tãtùm dicit Ezechiel, Transuersum proiicite, sed tertiò hoc idem repetit: quibus verbis notatur longa interruptio & diuturna. Nulla igitur fuit causa offensionis, si ad tempus nulla esset regni species, vel dignitas, vel potentia: quia oportuit expectare legitimũ illum Regẽ, cui restituenda erat cidaris, vel regium insigne. Ergo nunc videmus quomodo semper ex posteris Dauidis fuerint qui tenuerũt solium, tametsi hoc occultum fuit, quẽadmodum ex

Heb. 10. 4.

Eze. 21. 26

aliis etiam propheticis testimoniis colligitur. Amos enim cùm de Christi aduentu concionatur pronuntiat quod citatur, nempe, Veniet tempore illo qui erigat ruinas tabernaculi Dauidis, inquit. Oportuit igitur regnũ esse quasi dirutum cùm Christus apparuit. deinde scimus quid dicat Isaias, Prodibit surculus ex radice Isai. non nominat illic Dauidẽ sed priuatũ hominem, qui contentus fuit tenui & ignobili rusticanaque vita. Erat enim agricola & pecuarius (vt satis notũ est) Isai, pater Dauidis. In summa, quoties affirmãt Prophetæ perpetuum fore regnum Dauidis, non promittunt continuam seriem absque vlla interruptione, sed hoc ad perpetuitatem referri debet quæ in solo Christo tandem manifestata fuit. Diximus autẽ alibi quomodo coniũgi debeat tempus reditus cum Christi aduentu. Neque enim necesse est, neque expedit facere anagogen, sicuti solent Interpretes, à reditu populi ad liberationem, quæ exhibita fuit per Christũ: sed vnũ censeri debuit hoc Dei beneficium, nempe quòd populũ suum reduxit ab exilio, vt tandem frueretur placida & solida fœlicitate, cùm rursus erigeretur regnum Dauidis. Quantùm ad Sacerdotes spectat, eadem etiam difficultas posset obiici, quia scimus corruptũ fuisse Sacerdotiũ: imò maiori ex parte non solùm fuerũt degeneres, sed omnino sacrilegi. Titulus ergo ille Sacerdotalis nihil aliud fuit quam fœda & scelesta profanatio omnium sacrorum. Sed hoc modo testari voluit Deus expectandum esse aliũ Sacerdotem, neque ita manendum esse in figuris, quin mentes altius attollerent, nempe ad eum qui futurus esset vnicus Mediator ad placandũ Deum. Dicẽdo autem, *qui accendat holocaustum*, enumerat quasdam species, vel partes officii quia accommodant Prophetæ sermonẽ suæ ætatis hominibus, & describũt regnum & Sacerdotium Christi sub illis externis vmbris, quæ tunc erant in vsu. Ergo cæremonias Legis accipere conuenit pro ipsa veritate. Christus enim non mactauit vitulos, neque suffitum fecit, sed impleuit ea omnia, quæ tunc ostensa fuerunt populo sub figuris. Dicit autem *adolere* aut suffire מנחה, *oblationem*, quia tametsi oblatio ipsa integra manebat, fiebat tamen suffitus, hoc est, thus & interdum pugillus farinæ adolebatur. Ergo est synecdochica loquutio. Nunc sequitur

19 Et fuit sermo Iehouæ ad Ieremiam, dicendo,

20 Sic dicit Iehouah, Si irritum feceritis fœdus meum diei, & fœdus meum noctis, vt non sint dies & nox suis temporibus:

21 Etiam fœdus meum abolebitur, *hoc est, irritum fiet*, cum Dauide seruo meo, vt non sit ei filius, qui regnet super solium eius, & cum Leuitis sacerdotibus ministris meis.

Confirmat eandem sententiam, sed interposita similitudine. Docet enim non minus firmum fore Dei fœdus cum populo Israelitico, quàm stabilis sit ordo naturæ. Continui sunt progressus Solis, Lunæ, & stellarum: continua est dierum & noctium successio. Hæc igitur stabilitas sic fixa est, vt in tanta & tam multiplici varietate non tamen mutetur quod perpetuũ est: habemus nũc tempus pluuium, nunc serenum: habemus alias temporum vicissitudines: sed Sol interea peragit quotannis suum cursum, Luna singulis mensibus: deinde non cessat series, quam Deus statuit inter diem & noctem: & hic ordo vt est inuiolabilis prædicat, sicuti dicitur Psalmo. 19. admirabilẽ Dei sapientiam. Proponit igitur hîc Propheta ante oculos ordinem naturæ, & dicit non minus stabile fore Dei fœdus cum Ecclesia sua, quàm sit cum humano genere, quantùm attinet ad mũdi gubernationem. Nũc ergo tenemus consilium Prophetæ cùm dicit *si irritum feceritis fœdus meum diei & noctis, tunc abolebitur fœdus meum cum Dauide, & cum Leuitis* Oblique autem perstringit populi malitiam, quia quantũ in iudæis erat, obstreperis suis vocibus pessundabant fœdus Dei. nam in rebus aduersis statim illis in mentem & in linguã veniebat, Deum oblitum esse fœderis sui. Hæc igitur incredulitas notatur cùm dicit Propheta, quorsũ vestræ istæ querimoniæ? perinde est acsi velletis Solem & Lunam detrahere è cælo, & tollere discrimẽ inter dies & noctes, & euertere totius naturæ legem: quia ego idem Deus qui volui noctem diei succedere, & diem nocti, etiam promisi æternũ fore Ecclesiæ meæ statum. Non minus ergo potestis labefactare fœdus meum cum Dauide, quàm generalem naturæ legem. Nunc ergo tenemus consilium Prophetæ. Neque verò sine obiurgatione hoc dicitur, quia maligni & ingrati erant aduersus Deũ cùm dubitarent de fide & constantia ipsius, quantùm ad promissionem de perpetuo Ecclesiæ statu. Denique significat eos quasi cæco furore rapi, cùm ita in dubitationẽ vocant fœdus Dei, acsi vellẽt totum mundum peruertere, vt non differrẽt amplius tenebræ à luce. Ergo *tunc*, inquit, *abolebitur fœdus meum cum Dauide seruo meo, vt non sit filius.* Repetit quod dixerat, nẽpe fieri non posse, quin posteritas Dauidis regnum obtineat, quod scimus in Christo fuisse impletum. *Solium Dauidis* nominat quod prius dixerat solium domus Israel: sed eodem sẽsu. Solium enim domus Israel vocatur, quia relatiuè se habẽt Rex & populus: deinde quia in publicã salutem regnabant posteri Dauidis, non autem sua causa. Addit, *& cum Leuitis sacerdotibus ministris meis*. Vocauerat Dauidẽ seruum

seruum suum, nunc vocat etiam Leuitas *suos ministros*. Sed שרת, verbum est satis vulgare, & passim occurrit apud Mosen, vbi agitur de Leuitico Sacerdotio, pro ministrare accipitur. Subiungit.

22 Sicut non numeratur exercitus cælorum, & non mensuratur, *in futuro tempore ponuntur hæc verba, sed ita resolui debent, sicuti non potest numerari exercitus cælorum, & non potest modum habere* מדד *significat metiri: mensurare non est latinum verbum, quanquam cogimur vti: sicuti ergo non mensuratur,* arena maris: sic multiplicabo semen Dauidis serui mei, & Leuitarum ministrorum meorum, *non dicit sicuti proximo versu vno verbo* משרתי*: sed dicit* משרתי אותי*, hoc est, qui ministrant mihi: sed idem est sensus.*

Initio versus est apheresis, quia particula similitudinis subaudienda est. אשר enim ponitur pro כאשר: *sicuti non potest numerari exercitus cælorum, neque arena maris,* ita promittit Deus se *multiplicaturum Dauidis semen, & ipsos etiam Leuitas.* Hæc promissio Abrahæ data ad totum populi corpus spectabat. Cùm enim iussus est Abraham egredi, & cælum aspicere, sic promisit Deus, Numera stellas si potes, & arenas maris, sic erit semen tuum. Videmus ergo benedictionem illam spectasse ad totum Abrahæ semen, præsertim ad duodecim Tribus. Nunc autem restringitur ad familiam Dauidis, & ad Tribum Leuiticam. Cæterùm, notanda est ratio quam nuper attigi, salutem populi fuisse fundatam in Regno & Sacerdotio. Quoniam ergo non sibi priuatim dominabantur Reges, neque Leuitis data fuerat sacerdotalis dignitas in priuatum commodum, sed respectu totius populi: ita nunc per synecdochen designat Propheta totum populum fore saluum, cùm florebit Regia dignitas, & Sacerdotalis. Non ergo quicquam diminuitur ex Dei promissione acsi non essent multiplicandæ aliæ Tribus: sed quod testatur Ieremias de familia Dauidis, & Tribu Leuitica extenditur ad totam Ecclesiam promiscuè. Sed hic non abs re specialis fit mentio Dauidis, & Leui: quia vt iam dictum fuit, fuisset misera Ecclesiæ dissipatio sine capite, & sine Mediatore. Interea non dubium est, quin alludat Ieremias ad locum Mosis, quem citauimus: & ita rursus castigat populi incredulitatem, quia non poterant dubitare de Ecclesiæ restitutione, quin Deum arguerent mendacii, acsi verba dedisset Abrahæ, cùm diceret, Numera stellas cæli si potes, & arenas maris, sic erit semen tuum. Ostendit igitur Deum fore veracem in illa promissione, vt scilicet multiplicet Ecclesiam suam instar stellarum cæli, & arenæ maris. Sequitur, Gen. 15.5. & Rom. 4. 18.

23 Et fuit sermo Iehouæ ad Ieremiam, dicendo,

24 An non vidisti quomodo populus hic loquantur? dicendo, Duas familias quas elegit Iehouah, in ipsis reprobauit eas, *sed abundat particula* בהם*, deinde copula etiam superuacua est, nisi vertatur in aduerbium temporis nunc. nunc ergo* abiecit eas, & populum meum spreuerunt, vt non sit amplius gens in conspectu ipsorum, *hoc est, ipsorum iudicio.*

Causam nunc assignat cur tam prolixè disseruerit de liberatione populi, & perpetua conseruatione, quoniam scilicet vix apud incredulos poterat locum habere Dei benedictio. Porrò non tantùm admonet Prophetam suum Deus cur ipsum toties iterare rem velit, sed loquitur etiam ipsius populi respectu, vt sciant repetitionem hanc non esse

superuacuam, quia necesse erat luctari cum obstinata eorum prauitate. Sic enim occupauerant suos animos, & sensus desperatione, vt reiicerent omnes Dei promissiones, nec locum darent fiduciæ, aut spei. Sunt quidam qui hoc exponant de Chaldæis, apud quos contemptibilis erat populus: sed frigida est illa interpretatio. Mihi igitur dubium non est, quin hîc Deus cum Israelitis expostulet, quòd scilicet sibi ipsi spem liberationis eriperent. neque enim sic loquutus esset Ieremias de Chaldæis, *an non vidisti populum hunc.* compellat Ieremiam, qui non migrauerat ex Vrbe. Ergo ostendit, quemadmodum nuper attigi, necessariam esse causam, cur toties confirmet quod satis apertè semel dictum fuerat de populi reditu. *An non vidisti*, inquit, *quomodo populus iste loquatur, dicendo*, Iehouah *nunc repudiat duas familias quas elegerat*, nempe regnum Israel, & regnum Iehudah. Hoc quidem erat accidentale, quòd populus diuisus fuerat in duas partes. oportuit enim vnam esse gentem. Sed tametsi defectione decem Tribuum contigerat, vt corpus populi distractum esset, Propheta ex recepto iam vsu dicit *duas familias esse electas.* Electio quidem Dei erat alia, nempe vt vnicum esset Abrahæ semen. quemadmodum enim vnum est caput, ita etiam vnum corpus esse oportet. Sed Deus non abiecerat prorsus decem Tribus, tametsi perperam, & impiè defecerant à familia Dauidis. Pro more igitur recepto dicit *duas familias reiectas esse*, hoc est, regnum Israel, & regnum Iehudah. Iam populus dicebat vtrosque esse reiectos, quod verum erat, sed non ex eorum sensu. nam sicuti prius dictum fuit, statuebant nullam spem esse residuam, acsi fœdus Dei penitus esset abolitum, quanquam temporalis duntaxat erat abdicatio. Videmus ergo quid reprehendat in communi sermone populi Deus, nempe quòd nullam spem veniæ, & misericordiæ concipere poterant, quia attoniti abiecerant omnem memoriam promissionum Dei, cùm viderent se trahi in exilium. Sicuti enim prius obdurauerant ad minas, ita desperatio statim corripuit eorum mentes, vt nullum caperent gustum bonitatis & misericordiæ Dei. Adiungit, *in ipsorum oculis populum esse contemptibilem, vt non sit amplius gens*: ideo tertiò inculcat quod antè vidimus.

25 Sic dicit Iehouah, Si non fœdus meum diei & noctis, leges cælorum & terræ non posuero, *repetendum est* אם, *si*: *si non posuero leges, vel statuta cælorum & terræ,*

26 Etiam semen Iacob, & Dauidis serui mei reprobabo, vt non assumã ex semine eius qui dominetur super semine Abrahæ, Isaac, & Iacob: quia reducam captiuitatem eorum, & miserebor eorum.

Opponit hîc Deus constantiam fidei suæ peruersis illis susurris, de quibus conquestus est. & iterum proponit similitudinem prius adductam. *Si* ergo *non statui fœdus meum*, vel nullum est fœdus meum *cum die & nocte: si nullæ sunt leges in cælo & terra, nunc abiecero semen Iacob, & semen Dauidis.* Quòd si conspicua semper est firmitas mea in legibus naturæ, qui fit, vt mihi non tribuatis legitimum honorem? Ego enim idem sum Deus, qui creaui cælum & terram, qui constitui totius naturæ leges, quæ firmæ manent, & qui percussi etiam fœdus cum Ecclesia mea. Si non mutatur veritas mea in legibus naturæ, cur mutabitur in fœdere illo sacro, quod cum electo populo meo pepigi? Nunc ergo videmus exprimi causam, cur toties confirmet Deus rem per se satis claram, quia scilicet difficile fuit certamen cum obstinata populi desperatione. Putabant enim se absque villa spe liberationis abdicatos cùm Deus temporalem duntaxat pœnam sumeret de ipsorum sceleribus acsi exilium esset sine reditu scilicet. Ponit *semen Iacob* priore loco, quia dictum fuerat Abrahæ, In semine tuo: & eadem promissio repetita fuerat ipsi Iacob, quemadmodum constat ex. 28. capite Geneseos. Postea additur *semen Dauidis*, quia specialis promissio tandem data fuit Dauidi. *Semen* ergo *Dauidis reprobabo, vt non assumam, inquit, ex eius semine qui dominetur super semen Abrahæ, Isaac, & Iacob.* Nunc optimè coniungit quæ videri poterant diuersa. dicit enim semper fore aliquos ex posteris Dauidis, qui dominentur super omnes Tribus. Ergo hoc modo Deus seruauit Ecclesiam suam cùm Regem

Gen. 26. 4. & 28. 14.

1. Sam 7. 12. 13.

praefecit

præfecit toti populo, quia non poterat regnum separari, vt diximus, à populi salute. Tandem addit, *Ego enim reducam captiuitatem eorum*. Hîc occurrit diffidentiæ populi. nam in promptu erat obiectio, Quid ergo sibi vult, quòd decem Tribus iam abductæ sunt in longinquas regiones, & dispersæ? deinde quòd pars etiam regni Iehudah abscisa est, & quod manet reliquum non procul abest ab interitu? Deus ergo reuocat eos ad spem liberationis, acsi diceret ipsos perperam agere, quòd ita festinent, quia debeat manere suspensa eorum expectatio vsque ad finem præscriptum, nempe vsque ad septuaginta annos, quemadmodum antea vidimus. nam antehac Propheta aduersus impostores concionatus est, qui celerem reditum iactabant. Dicit igitur patienter ipsis ferendum esse exilium, donec tempus maturum liberationis aduenerit. Et fontem ipsum, vel causam denotat cùm dicit, *Ipsorum miserebor*, acsi diceret pendere hanc ipsam salutem quam promittit populo, à gratuita sua misericordia.

PRECATIO.

Da omnipotens Deus, quando quotidie proponis nobis illustre spectaculum tuæ non modò potentiæ, & sapientiæ, sed etiam bonitatis, & fidei in cælo & terra, vt discamus altius attollere animos nostros, nempe ad spem illam, quæ nobis in cælo reposita est: & sic nos sinamus agitari per varias huius mundi conuersiones, vt tamen spes nostra fixa inte maneat, & quicquid accidat, semper certò persuasi simus, te sic nobis fore in Patrem, vt tandem fruamur beata illa quiete, quæ nobis parta est sanguine vnigeniti Filij tui, Amen.

CAPVT TRIGESIMVM QVARTVM.

SERMO qui fuit ad Ieremiam à Iehouah, cùm Nabuchadnezer rex Babylonis, & totus exercitus eius, & omnia regna terræ, quæ sub dominatione manus eius erát, & omnes populi pugnarent contra Ierusalem, *hoc est, oppugnarent Ierosolymam*, & cunctas vrbes, dicendo,

2 Sic dicit Iehouah, Deus Israel, Vade, & dices Zedechiæ regi Iehudah, dices, inquam, illi, Sic dicit Iehouah, Ecce ego trado Vrbem hanc in manum regis Babylonis, & incendet eam igni,

NON mirum est, neque etiam debet censeri inutile, quòd Propheta sæpius eadem repetit, quia scimus quanta fuerit duricies populi, quo cum negotium habebat. Hîc igitur narrat se missum fuisse ad regem Zedechiam, cùm Vrbs obsideretur à Nabuchadnezer, & toto eius exercitu. Adiungit Propheta circunstantias, ex quibus colligere licet quàm formidabilis fuerit illa obsidio, quia non mediocres tantùm copias adduxerat Nabuchadnezer, sed armauerat multos populos, & diuersos: ideo hîc Propheta disertè exprimit *regna terræ, & populos, qui erant sub dominatione eius*. tunc autem Zedechias erat rex Ierosolymæ. Manebant quidem adhuc saluæ duæ vrbes, vt postea videbimus: sed videmus quàm impar fuerit tanto & tam valido hosti: Nabuchadenezer erat monarcha: deinde regnum Israel exciderat, quod floruerat multitudine hominum longè supra regnum Iehudah: domuerat etiam omnes vicinos populos. Talis igitur obsidio potuit statim miseris Iudæis spem omnem salutis abscindere: & tamen Propheta docet Regem fuisse adhuc præfractum. at qui in populo ipso maior fuit contumacia. nam Zedechias erat tolerabilis. Non videmus fuisse tam superbum & crudelem, vt solent Tyranni. Cùm ergo non esset tam feroci ingenio, hinc colligimus quanta fuerit totius populi superbia, & peruicacia etiam aduersus Deum, cùm Rex ipse excanduerit aduersus Prophetam. Atqui conditio illa quæ describitur, debuerat iam domare eius animum. Nam sicuti inflantur prophani homines rebus prosperis, ita etiam necesse est ipsos deiici, vbi rebus aduersis premuntur. Redactus erat in maximas angustias tam Rex ipse, quàm populus: & tamen non sustinent moneri à Dei prophetas

2.Chro.36. 16 & ideo secundo libro Chronicōn hoc emphaticè dicitur, quòd non reueritus fuerit Zedechias sermonem Prophetæ, cùm tamen loqueretur ex ore ipsius Domini à quo missus erat. hæc igitur summa est huius vaticinii. Primò dicit *sibi mandatum fuisse sermonem à Iehouah*: secundò designat tempus: diximus qua ratione. Nam si aggressus fuisset Zedechiam, cùm trāquillus erat, & cùm nihil metuebat periculi, poterat Rex ipse facilius, vt fieri solet, excandescere aduersus Prophetam. Sed cùm videat vrbem suam vndique obsessam esse à tam copioso & valido exercitu, cùm videat collecta esse multa regna terræ, multos populos, vt vix millesimam partem attingat potentiæ hostium suorum: quòd adhuc non potest se Deo subiicere, & agnoscere iustam eius vindictam, hoc brutæ est cæcitatis. apparet igitur fuisse quasi mente alienatum. Sed Deus ita eum excæcauit, quemadmodum alibi dicitur, quia volebat extremam pœnam exigere de populo. Cæcitas ergo & amētia Regis fuit testimonium iræ Dei aduersus totum populum; quia poterat Zedechias Deum placare si resipuisset. Voluit ergo Deus ipsum esse intractabili ingenio, vt sibi accerseret vltimum interitum tali peruicacia, & obstinatione. *Tunc* ergo *Nabuchadnezer*, inquit, *cum toto exercitu suo*: postea exercitum describit per partes, nempe *cum cunctis regnis quæ erant sub eius dominatione, cum populis*. Cùm ergo tali in statu esset Ierosolyma, missus est Propheta ad Regem ipsum. Sequitur summa legationis, nempe Vrbem iam esse addictam exitio, quia Dominus ipsam tradere statuerit in manum hostis. Fuit hic nuntius admodum tristis Zedechiæ. Scimus vt hypocritæ cupiant sibi blanditias fieri in rebus calamitosis: dum parcit illis non sustinent moneri, & repudiant sana consilia, imò etiam exacerbantur, si Dei Prophetæ ipsos hortentur ad resipiscentiam. Cùm autem Deus cœpit ipsos percutere, vellent suam fortunam esse omnibus miserabilem. Et tunc etiam accusant crudelitatis Dei seruos, quasi insultarent ipsorum miseriis, si illis obiiciant sua peccata: quotidiana experientia hoc docet: si quis ex vulgo dum neque morbo, neque paupertate, neque aliis rebus aduersis ipsum Deus castigat, moneatur, insurgit petulanter, Quid tibi vis? qua in re reprehensione sum dignus? ego mihi nullius mali conscius sum. Sic ergo exultant hypocritæ quantisper ipsos Deus sustinet, & indulgentia sua eos tolerat. Iam si quid aduersi illis accidat, si vnus in lecto decumbat, alter orbatus fuerit filio, aut viduatus vxore, alius clade hac vel illa affectus, si tunc proponitur illis Dei iudicium, existimant sibi fieri grauem iniuriam: Quid? annon mihi iam satis malorum est, nisi seueritas accedat? ego expecto consolationem à seruis Dei: ipsi autem exaggerant meas calamitates. denique nunquam idonei sunt hypocritæ admittendis Dei castigationibus. Ergo non dubium est, quin sciuerit Ieremias fore hoc mandatum intolerabile regi Zedechiæ, & eius populo. constanter tamen, vt videbimus, professus est quod Deus mandabat. Et interea perspicimus iterum quàm stupidus fuerit Zedechias, quòd Dei Prophetam non dubitauerit coniicere in carcerem, cùm tamen ad extrema ventum esset: perinde erat acsi Deus extento brachio, & exerto gladio ostenderet se hostem. Interea non destitit aduersus Deum fremere: & quia nihil deterius poterat, coniecit seruum Dei in carcerem: & tametsi hoc non tam fecit animi sui motu, quàm impulsu alieno: non tamen potuit excusari à culpa. Dicit autem Propheta, *Ecce ego tradidi vrbem hanc in manum regis Babylonis*. Si simpliciter dixisset Vrbem expugnatum iri paulò pòst, fuisset generalis doctrina parum efficax, imò frigida. Ergo necesse fuit hoc adiungere, cladem Vrbis esse iustam Dei vindictam: & monendus etiam fuit Zedechias, quamuis superior esset hoste suo, tamen non posse ad extremum resistere, quoniam bellum illud geratur auspiciis Dei: quasi diceret, Putas te certare cum hominibus: iam satis supérque tibi difficultatis esset contra monarcham Orientis, contra tot populos, & regna: cæterùm Deus ipse hostis tuus est: ad illum respice, vt discas expauescere eius iudicium. Et quò plus vehementiæ habeat sermo, Deus ipse in persona sua loquitur, *Ecce ego*, inquit, *trado vrbem hanc in manum regis Babylonii, & succendet eam igni*. hæc grauis fuit exaggeratio. Sæpe enim contingit, vt capiantur Vrbes, & victores contenti sint direptione, & præda. Cùm ergo Nabuchadnezer grassatus est contra Vrbem Ierosolymam tanta sæuitia, vt illam exureret, hoc signum fuit horribilis Dei vindictæ. Nunc sequitur,

3 Et tu non liberaberis è manu eius, quia comprehendendo comprehendéris, & in manum eius tradéris: & oculi tui videbunt oculos regis Babylonii, & os eius loquetur ad os tuum, *vel cum ore tuo*, & Babylonem migrabis.

Quoniam

Quoniam videbat Zedechias populum adhuc manere in officio, spernebat hostem suum. nam quum Vrbs esset valde munita, sperabat se posse eam aliquantisper seruare: hinc spes falsa liberationis: quia putabat hostem postquam fatigatus esset rediturum in Chaldæam. deceptus fuit hac opinione. Et Propheta etiam ipsum cominus aggreditur, & pronuntiat captiuum fore. id quidem meritus erat sua ingratitudine Zedechias. Nam Nabucadnezer subrogauerat ipsum in locum nepotis, cùm abductus fuit Ioakim Babylonem, & Regem creauerat: postea defecit à rege Babylonio, cui fidem suam obstrinxerat, & cuius erat tributarius. Atqui Propheta non respexit medias istas causas, sed primum fontem, nempe quòd populus non destiterat scelera addere sceleribus, quòd fuerat prorsus indocilis, & respuerat omnes promissiones: deinde aures clauserat sanis consiliis. Deus ergo cùm vellet extremam pœnam sumere de populo tam peruerso & desperato, excæcauit Regem ipsum, quemadmodum antè diximus, vt deficeret à Rege Babylonio, & accerseret sibi & Vrbi, & toti patriæ cladem: ita Deus temperat medias causas, quæ nobis apparent, sed habet ipse occultum suum consilium quod exequitur per externa media. Dicit igitur, *Tu non liberaberis è manu eius, quia comprehenderis*, inquit: deinde, *traderis in manum eius*: Poterat quidem vno verbo complecti quod pluribus dicit: sed necesse fuit excutere Regi socordiam, qua erat quasi inebriatus, vt expergefieret ad timendam pœnam quæ instabat, quod tamen factum non est: sed redditus fuit magis inexcusabilis. Ita minæ, quas Deus per seruos suos ingeminat, nunquam sunt inutiles: quia si surdæ sint aures eorum qui obiurgantur, tamen quod Deus pronuntiauit cedit illis in testimonium, vt tollatur omnis excusatio ignorantiæ. Dicit postea, *Oculi tui videbunt oculos regis Babylonis*. quod factum est, sed postea eruti sunt eius oculi. Fuit enim insigni ignominia notatus, quia tractus fuit in Reblatha, vbi capitis causam dixit. Non habitus igitur est loco Regis, neque vllum vestigium retinuit pristinæ dignitatis: sed tractus fuit ad tribunal regis Babylonii tanquam latro, vel sceleratus quispiam. Deinde postquam conuictus fuit ingratitudinis & perfidiæ, rex Chaldæus iussit filios eius iugulari in eius conspectu, & omnes eius Proceres, ac Consiliarios, & tandem vinciri cathenis, & erui illi oculos: & traxit Babylonem. Fuit igitur illa sæuissima pœna quam exercuit rex Babylonius aduersus Zedechiam. Et videtur hîc Propheta obliquè perstringere quod accidit, *Oculi tui*, inquit, *videbunt oculos regis Babylonii*. Coactus est enim aspicere oculis superbum victorem: deinde oculi eruti sunt: vidit etiam liberos suos iugulari. Addit, *Et os eius loquetur ad os tuum*, hoc est, audies in te proferri atrocem sententiam, postquam conuictus fueris capitali iudicio, Rex ipse quanta poterit contumelia te deiiciet. Hoc autem longè durius est, quàm si Zedechias in aliquo angulo fuisset iugulatus: sed tractus fuit in lucem: deinde subiit multos terrores cùm adductus fuit in conspectum hostis sui. Hæc igitur commemorat Propheta, vt intelligat Zedechias se frustra Vrbem tueri, quia infœlix tandem erit exitus. Postea subiicit,

4 Tamen audi sermonem Iehouæ Zedechia rex Iehudah: sic dicit Iehouah de te, Non morieris gladio.

5 In pace morieris, & combustionibus patrum tuorum Regum superiorum, qui fuerunt ante te, sic comburent te, &, Heus domine, plangent super te: quia sermonem ego loquutus sum, dicit Iehouah.

Hîc adiungit Ieremias aliquid solatii, quod scilicet Zedechias ipse non occidetur gladio, sed in lecto suo morietur, & fato suo concedet, vt vulgò dicunt. Fuit autem hæc aliqua pœnæ mitigatio, quòd Deus protraxit eius vitam, neque passus est ipsum statim gladio feriri. Et tamen si expendimus omnes circunstantias, leuius fuit semel obire mortem, quàm prorogari hac lege vitam, vt tabesceret in continuis miseriis. Scimus vbi eruti sunt oculi, præcipuam vitæ partem amissam esse. Cùm igitur inflicta fuit Zedechiæ hæc pœna, annon o-

ptanda erat mors? deinde non tantùm priuatus fuit dignitate regia, sed orbatus tota sobole, & deinde vinctus compedibus. Videmus ergo quod residuum vitæ datum illi fuit, adeò non fuisse optabile vt præstiterit vel decies, vel centies mori: Deus tamen hoc beneficii loco censeri vult, quòd non percussus est gladio. Iam hîc moueri quæstio potest, an mors violenta tantoperè metuenda sit. Scimus enim profanos quosdam homines eam optasse: narrant etiam de Iulio Cęsare, pridie quàm confossus fuit, disputasse super cœnam, quænam mors esset melior? censuit tunc ἀθανασίαν esse, si quis repente esset occisus, quod postridie contigit: & visus est fuisse compos voti sui. dixerat enim fœlicem esse mortis speciem, subitò extingui. Tamen minimè dubium est quin mors naturalis semper sit tolerabilior, si fiat iusta comparatio, aliis paribus, vt loquuntur, nam sensus naturæ hoc dictauit, vt semper abominati sint homines cruentam mortem: & hoc etiam est quasi prodigii instar, vbi sanguis humanus effunditur. Si quis autem placidè morbo extinguitur, quia illud magis commune est, non tantoperè exhorrescimus. Deinde conceditur ægrotis otium, vt secum agnoscant manum Domini, colligant etiam se ad spem melioris vitæ: deinde confugiant ad misericordiã Dei, quod non sæpe contingit in morte violenta. Ergo omnibus hinc inde ritè expensis, non debet videri mirũ, quòd Dominus mitigationẽ pœnæ Zedechiæ promittere volẽs, dicit, *Non morieris gladio, sed morieris in pace.* Mori in pace est mori naturaliter, cùm scilicet nulla vis infertur, sed Deus ipse homines euocat, ac si manum illis porrigeret. Certùm quidem est, quibusdam multò esse melius occidi gladio, quàm si morbo deficerent. Videmus enim plurimos vel phrenetide corripi in lecto, vel contra Deum fremere, vel manere obstinatos: sunt denique horrenda exempla, quæ quotidie cernuntur, vbi non viget nec regnat Spiritus Dei: quia nulla tunc est in homine mansuetudo: præsertim vbi concipit mortis metum, tunc accenditur quasi in rabiem aduersus Deum. Contrà verò, multi qui ducuntur ad supplicium, agnoscunt se meritò damnatos esse, & simul agnoscunt pœnam illam quæ infligitur, esse loco medicinæ, vt obtineãt misericordiam coram Deo. Multis ergo longè optabilius est, violenter mori, quàm in pace: sed hoc accidit culpa hominum. Interea, quemadmodum dixi, mors naturalis longe meritò præfertur morti violentæ, & sanguinolentæ: & breuiter ostendi rationem. Res quidem posset pluribus tractari, sed satis est breuiter attingere quantùm locus postulat, summam ipsam. *In pace* ergo *morieris*, inquit: deinde, *combustionibus patrum tuorum comburent te, & plangent super te, Heus domine.* Hîc alterum solatium adiungitur, nempe postquam mortuus fuerit Zedechias, fore qui ipsum sepeliant, non tantùm humaniter, sed etiam honorificè. Et sepultura etiam pluribus locis numeratur inter beneficia Dei, quemadmodum in vitæ nostræ cursu Deus se beneficum ostendit cùm bene valemus & vigemus. Nam vt sanitas & victus qui ad tolerandam vitam satis sit, sunt testimonia amoris Dei, ita sepultura post mortem. Nam sepultura distinguit inter homines & bruta animalia. Si fera bestia moritur, relinquitur eius cadauer. Cur sepeliuntur homines, nisi in spem resurrectionis, quasi deponerentur in custodia vsque ad tempus restitutionis? Ergo sepultura cùm symbolum sit immortalitatis nostræ, discernit nos à brutis animalibus post mortem. In ipsa morte nihil differimus: mors hominis & mors canis non habent certas notas, quæ alterum ab altero distinguant. Ergo post mortem voluit Deus aliquod monumentum restare, vt intelligerent homines quàm excellentior sit sua conditio, quàm brutorum animalium. Hinc fit ergo, vt cùm Deus sepulchro nos dignatur, declaret paternum erga nos fauorem. Ex aduerso, si proiicitur alicuius cadauer, signum est iræ Dei per se, sicuti antea visum fuit, cùm dicebat Propheta, Sepultura asini sepelietur, de Iechania. Sicuti ergo minatus

Sup. 22. 19. fuit Iechaniæ sepulturam asini, ita nunc promittit Zedechiæ sepulturam. Dixi hoc esse verum vbi res per se æstimatur. Nam continget interdum vt scelератissimus sepeliatur cum honore, & magna pompa: filii autem Dei vel exurantur, vel lacerentur à feris bestiis. Nota

Psal. 79. 2. est illa Psalmi querimonia, proiecta fuisse cadauera Sanctorum, fuisse escam bestiis

Luc. 16. 22. & auibus. Dicitur etiam de illo splendido Diuite, mortuum esse, & sepultum: nulla fit mentio sepulturæ Lazari. Non debemus ergo simpliciter statuere miseros esse qui non sepeliuntur, beatos autem qui obtinent sepulchri honorem. Sed quemadmodũ scimus Deum promiscuè benefacere bonis & malis: sicuti Sol eius dicitur oriri super filios, & super extraneos: ita etiam post mortẽ sepultura cùm tẽporale sit Dei beneficiũ, potest promiscuè competere bonis & malis. Cõtrà verò potest fieri, vt Deus priuet sepulchro filios suos, sed tamen

maneat illud fixum, sepulturam per se testimonium esse fauoris Dei: contrà, vbi quis proiicitur, & negatur ei sepulchrum, hoc signum esse iræ Dei. Interea vbi descendimus ad personas, conuertit Dominus pœnam temporalem suis in salutis adiumentum: deinde beneficia eius temporalia cedunt in grauiorem damnationem omnibus reprobis, & impiis. Ergo barbari fuerunt qui ludibrio habere ausi sunt sepulturam, sicuti videmus etiam Cynicos fuisse gloriatos cõtemptu sepulchri: illa fuit inhumanitas. Sed hæc principia tenenda nobis sunt, sicuti cùm Deus suppeditat nobis panem, vinum, aquam, & reliqua alimenta, cùm nos vegetat, & conseruat incolumes, testari suum erga nos fauorem: idem sentiendum esse de sepultura. Cæterùm, si quando esuriant fideles, si frigore etiam aut nuditate pereant, si obnoxii sint aliis omnibus miseriis, si & in morte & post mortem ignominiosè tractentur, hoc totum illis cedere in salutem, quia dominus ipsis consulit etiam dum videtur rebus aduersis ipsos affligere. Hæc igitur ratio est cur Propheta vt mitiget aliqua ex parte dolorem Zedechiæ, nunc dicat, *Sepelient te, & combustionibus patrum tuorum comburent te*. hæc fuit non vulgaris ratio sepeliẽdi, sed regia. Promittit ergo postquam multis contumeliis & probris fuerit obrutus, tandem mortuo Deum fore propitium. Et quid hoc profuit Zedechiæ? dicet quispiam, nihil, quia tunc corpus eius carebat sensu: sed profuit audire hanc Dei clemẽtiam, quia inde colligere potuit Deum tandẽ fore misericordem, si verè se & seriò humiliaret. Non dubiũ igitur est, quin spes veniæ illi promissa fuerit, tametsi vsque ad mortem ipsam tam duriter & asperè fuerit castigatus. Deus ergo hoc symbolum voluit manere in eius animo, ne prorsus desperaret. Nunc ergo intelligim⁹ quorsum Propheta hoc pollicitus fuerit Zedechiæ, non quòd ipsius referret cum honore sepeliri, sed vt gustum aliquem inde perciperet diuinæ bonitatis & clementiæ. Scimus autem combusta fuisse Regum cadauera magno sumptu, cùm scilicet coaceruarentur multi pretiosi odores, & accenderetur ignis, & vstularentur corpora, non quòd redigerent in cineres, (illud enim non fuit consuetum, sicuti Romanis, & aliis gentibus. nam comburebant cadauera mortuorum, deinde colligebant cineres.) Sed nunquam cadauer hominis fuit combustum apud Iudæos, tantùm accendebant ignem super cadauer, ita vt tabes amplius non posset dominari in ipso cadauere. Siccabant igitur lenta vstulatione corpora mortuorum: neque id fiebat vulgò, sed in Regum sepulturis, quemadmodum apparet in exemplo Aza, & aliorum. Dicit igitur, *Combustionibus patrum tuorum comburent te, & plangent, Heus Domine*. Hìc posset quæri, an istæ lamentationes Deo probentur: facilis est responsio, Prophetam hìc non laudare immodicum luctum, & clamores, & eiulatus cùm dicit, *plangent te*: sed sumpsisse hunc sermonem ex more communi: quasi diceret, Præstabunt tibi humanitatis officium in tuis exequiis quale præstari solet Regibus adhuc integris, & cùm illis maneret adhuc prospera fortuna. Deus ergo cùm loquitur hìc de luctu & querimoniis, non commemorat tanquam virtutes quæ placeant vel sint laude dignæ: sed refert quod erat tunc in communi vsu. Ceterùm, scimus quid Paulus præcipuè doceat, nempe sic temperandum nobis esse à luctu, vt non simus incredulis similes, qui spem non habent. Illi enim putant mortem esse interitum animi & corporis: ita lugent suos mortuos, quasi perditos: deinde etiam obstrepunt Deo, & crepant interdum horrendas blasphemias. Paulus ergo vult nos esse moderatos in luctu. Non damnat prorsus omnem luctum, tantùm exigit eam moderationem, vt ostendamus quid valeat apud nos spes resurrectionis. Interea fieri non potest, quin hac in parte modum excedant homines, & hoc fuit vitium commune ferè omnibus seculis, quòd scilicet in mortuis lugendis fuerunt ambitiosi. Neque enim tantùm feruntur genuino affectu, qui amicos, vel cognatos lugent, sed quædam etiam ambitio impellit ipsos vt sepeliant cum magno strepitu mortuos suos: quandiu soli sunt, quietos se continent, vel saltem non tumultuantur: vbi autem prodeunt in conspectum hominum, impetus suos proiiciunt. hinc ergo apparet, quod dixi, luctum ipsum esse ambitiosum. Sed quia ab initio mundi hac in parte peccarunt homines, ideo maior adhibenda est diligentia, vt quisque se contineat, & cohibeat. Interea, quemadmodum dixi, naturale est deflere mortuos: sed certè eiulatio de qua hìc loquitur Propheta, non potest probari. quorsum enim attinet clamare, *Heus Domine*, periit Rex noster, & quæ erant eiusmodi? Interea notandum est, populos Orientales semper hac in parte fuisse nimios, quemadmodum hodie adhuc cernimus, quò quæque natio magis accedit ad calorem, illic plus esse gestuum & cæremoniarum. In his frigidis regionibus insulsæ essent & ineptæ gesticulationes, ita vociferari, *Heus domine*, heus pater: sed vbi lacerant capillos, & etiam se conscindunt, neque tantùm vnguibus discerpunt genas suas, sed cultellis: vbi igitur hæc faciunt, etiam edunt istos eiulatus, de quibus nunc agit Propheta.

2.Chro.16. 15

1.Thes.4. 13

PRECATIO.

Da omnipotẽs Deus quãdo nobis etiã expedit castigari sæpi⁹ tua manu, vt discam⁹ patiẽ-

ter,& placidis animis ferre tuas ferulas: & ita agnoscamus nostra peccata, vt tamē non dubitemus te nobis fore propitium, atque hac fiducia semper confugiamus ad petendam veniam, & prosit hoc etiam nobis ad studium resipiscentiæ, vt magis ac magis studeamus exuere nos omnibus carnis vitijs, & induere nouum hominem, vt instauretur in nobis imago tua, donec tādem perueniamus ad æternæ gloriæ participationem, quam nobis præparasti in cælo, per Christum *Filium tuum,* Amen.

6 Et loquutus est Ieremias Propheta ad Zedechiam regem Iehudah omnes sermones istos in Ierusalem.

7 Et exercitus regis Babylonii pugnabant, *hoc est, oppugnabat*, Ierusalem, & omnes vrbes Iehudah, quæ residuæ erant, nempe Lachis, & Azekah: quoniam ipsæ restabant in vrbibus Ierusalem, vrbes munitionis, *id est, munitæ.*

HIc tantùm recitat Ieremias se perfunctum esse legatione sibi commissa. Et hîc perspicitur Prophetæ magnanimitas: quia vt heri visum est, odiosus erat nuntius, & poterat creare periculum ipsi Ieremiæ: tamen officium peregit, quia sciebat Deum non passurum, vt Rex quicquam in eum tentaret, nisi ita esset vtile. Non dubium igitur est, quin vitam suam deposuerit in manū Dei, & se obtulerit quasi in sacrificiū, vbi ausus est vltro Regi minari, quod fieri non po-
Prouerb. 16. 14 tuit, quin grauiter offenderet eius animum. ira autem Regis, vt dicit Solomo, nuntius est mortis. Ergo hîc laudatur constantia Prophetę, quòd non exhorruit periculum, vbi videbat necessitatē hāc sibi esse impositā à Deo. Iterū repetit, *Ierusalem tunc fuisse obsessam ab exercitu regis Babylonii & reliquas omnes vrbes Iehudah*, quas hîc nominat, nempe Lachis, & Azekah, Itaque videtur obliquè perstringere arrogantiam Zedechiæ, quòd adhuc retinuerit altos spiritus cùm tamen redactus esset in tales angustias: omnes vrbes Iudeæ quot erant? duæ, inquit Propheta. Hoc igitur non malè conueniet,, obliquè rideri Regis confidētiam, qui adhuc existimet se fore victorem hostis, cùm tamen Dominus esset trium Vrbium duntaxat, nempe Ierosolymæ, Lachis, & Azekah. Reddit autem Propheta causam cur Vrbes illę non statim venerint in ditionē regis Babylonii, quia scilicet erant *vrbes munitæ.* Vnde sequitur, alias vrbes fuisse nullo negotio captas, vel subiisse voluntariam deditionem. Imperio igitur suo iam spóliatus erat rex Zedechias: tamen non deposuit animi sui ferociam, neque territus fuit minis Prophetæ, quod signū est extremæ dementiæ. Hinc enim apparet, fuisse mente alienatum, cùm formidabilis manus Dei contra ipsum exerta esset. ipse autem rueret in suam perniciem tanquam bellua, quæ ratione destituitur. Pergamus,

8 Sermo qui factus fuit ad Ieremiam à Iehouah postquam percussit rex Zedechias fœdus cum toto populo, qui erat in Ierusalē, ad promulgandam ipsis, *hoc est, inter ipsos*, libertatem:

9 Vt dimitteret quisque seruum suum, & quisque ancillam suā, *vir. vir, ad verbū, sed significat, quisque indefinitè*, Hebræum vel Hebræam liberos, vt ne vltrà seruirent ipsis, *vel transitiuè, vt alij malunt, & benè quadrat, vt non haberent eos seruos*, inter Iudæos vir fratrem suum.

10 Et audierunt omnes Principes, & totus populus, qui venerant ad fœdus, vt dimitteret quisque seruum suum, & ancillā suam liberos, vt ne seruirent amplius ipsis, *vel, vt ne dominarentur*, & obedierunt, & dimiserunt.

11 Et reuersi sunt, *hoc est, mutarunt consilium*, postea, & reduxerunt seruos suos, & ancillas suas quos dimiserant liberos, & subegerunt eos in seruos, & ancillas.

12 Et fuit sermo Iehouæ ad Ieremiam à Iehouah dicendo, *hæc necessariò contexere oportet:*

13 Sic dicit Iehouah Deus Iſrael, Ego percuſſi fœdus cum Patribus
veſtris die quo eduxi ipſos è terra AEgypti, è domo ſeruorum, dicendo,
14 A fine ſeptem annorum dimittetis quiſque fratrem ſuum He-
bræum, qui venditus fuerit tibi, & ſeruierit tibi ſex annis, & dimittes
liberum ab eſſe tecum, *hoc eſt*, *vt non ſit amplius tecum, vel apud te*, & non au-
dierunt patres veſtri me, & non inclinarunt aurem ſuam.
15 Et conuerſi eſtis vos hodie, & feciſtis quod rectum erat in oculis
meis, promulgando libertatem quiſque proximo ſuo, & pepigiſtis fœ-
dus coram facie mea in domo ſuper quã inuocatum eſt nomen meum.
16 Et reuerſi eſtis, *hoc eſt*, *mutaſtis conſilium*, & profanaſtis nomen
meum, & reduxiſtis quiſque ſeruum ſuum, & quiſque ancillam ſuam,
quos dimiſeratis liberos animæ ſuæ, *hoc eſt*, *ad arbitrium ſuum*, & ſubegiſtis
ipſos vt eſſent vobis in ſeruos, & ancillas.
17 Propterea ſic dicit Iehouah, Vos non audiſtis ad promulgan-
dum libertatem quiſque fratri ſuo, & quiſque proximo ſuo: ecce ego
promulgo contra vos libertatem, dicit Iehouah, gladio, & peſti, & fami,
& dabo vos in commotionem, *vel concuſſionem*, cunctis regnis terræ.

Tametſi non legimus quod hìc recitat Propheta factum fuiſſe Dei mandato, colligere ta-
men promptum eſt admonitum fuiſſe Regem Zedechiam, vt ſerui manumitterentur ex præſcri-
pto Legis. id enim ſcribitur Exodi 21. voluit Deus extare aliquod diſcrimen inter populum quẽ
adoptauerat, & reliquas gentes. nam Deus elegerat genus Abrahæ quaſi in peculium: aliæ autem Exodi 21. 2.
gentes eius reſpectu erant extraneæ. Ergo voluit hoc ius ſpeciale ſtatuere inter Iſraelitas, ne per-
petua eſſet ſeruitus, niſi quis fortè vltro ſe addiceret tota vita, quemadmodum legitur 15 Deu-
teronomii. nam ſi quis ignobili animo ſe priuaret beneficio Legis, Dominus perforabat ei⁹ aurẽ Deut. 15. 16, 17
ſubucula, & ſtigmate illo notatus non poterat amplius fieri liber, niſi fortè incideret in annum
iubileum. Ex verbis Prophetæ colligitur contemptum fuiſſe mandatum illud Legis: nam cùm
tranſactus eſſet ſeptimus annus, non manumittebantur ſerui. Rex ergo Zedechias admonitus po
pulum vocauit, & ex omnium conſenſu factum eſt, vt libertas promulgaretur, quemadmodum
Deus præceperat. ſed id factum eſt mala fide: ſtatim enim retracti fuerunt ſerui, & ita acceſſit ad
crudelitatem etiam perfidia, quoniam antè oppreſſerant iniquè fratres ſuos. ſed periurium cu-
mulauit ſcelus. nam ex quo in Templo ſanctè iurarunt ſe bona fide manumittere ſeruos, & hac
in re parere imperio Dei, non ſeruarunt fidem. Videmus ergo non tantùm iniuriam feciſſe fra-
tribus ſuis cùm eos opprimerent perpetua ſeruitute, ſed ſceleſtè abuſos fuiſſe ſacro nomine Dei,
cùm ſcilicet ſolenne ſacramentum ita violarunt. Nunc dicit Ieremias *ſe miſſum fuiſſe* ex quo po-
pul⁹ impio illo periurio rurſus cœpit opprimere ſeruos & ancillas. Dicit ergo *ſibi mandatum fuiſ-
ſe ſermonem à Deo poſt fœdus illud percuſſum*, Fœdus vocat pactum illud ſolenne, poſtquam reuoca-
ta fuit in vſum Lex Dei, vt non eſſet perpetua ſeruitus inter Iſraelitas, Et ſeipſum exprimit, *per-
cuſſum fuiſſe fœdus cum toto populo, qui erat in Ieruſalem ad promulgandam libertatem ipſis*. quidam להם
referunt ad ſeruos & ancillas: ſed poſſumus exponere inter ipſos promulgatam fuiſſe libertatẽ,
non tantùm in præſentia, ſed etiã vt poſtero tempore Lex etiã vigeret. Sequitur qualis fuerit illa
libertas, *nempe vt quiſque dimitteret ſeruum ſuum, & quiſque dimitteret ancillam ſuam Hebræum*, vel *He
bræam liberos, vt ne ſeruirent*. quidam עבד accipiunt in neutro genere, alii autẽ tranſitiuè accipiunt,
quẽadmodũ Gallicè dicimus, *Qu'ils ne leur fuſſent plus ſerfs, ou qu'ils ne ſe ſeruiſſent plus d'eux*. Quòd
ad ſummã ſpectat parũ refert. ſi accipimus verbũ עבד pro ſeruire, ita legemus, Ne ſeruirẽt, vel ne
eſſent ſerui ipſorum: ſi autẽ accipimus עבד pro dominari, ſic legendũ erit, *vt ne vir*, non quẽadmo
dum prius in fine verſus, ne vir, hoc eſt, ne quiſquam dominaretur in ipſis, nempe in Iudæo fra-
tre ſuo, vel ne inter ipſos vir ſeruiret, nempe Iudæo fratri ſuo. Hìc quæritur, an perpetua ſerui-
tus Deo ſic diſplicuerit, ne debeat cenſeri inter res licitas. facilis ſolutio eſt, Abraham, & alios Pa
tres ſeruis vſos fuiſſe pro communi & recepto more: & tamen non fuiſſe in illis hoc vitioſum.
ergo ante Legem ſcriptam nulla ratio vetuit quin ſi quis ſeruos haberet vel ancillas, in totam vi-
tam illis dominaretur: deinde Lex cuius fit nunc mentio, non lata fuit promiſcuè & generaliter,
ſed fuit quaſi ſingulare priuilegium in fauorem electi populi. Hinc ergo perperam inferret quiſ-

piam,non esse licitum dominari in seruos & ancillas: nam potius sic ratiocinari conuenit, cùm Deus Patribus ante Legem permiserit habere seruos & ancillas, rem esse liberam: deinde cùm Iudæis quoque permiserit Deus sub Lege dominari in exteros,& habere addictos perpetuò qui serui erant,sequitur etiam hoc non posse improbari.Et clarior etiam ratio adduci potest:nam ex quo Gentes ascitæ sunt in spem salutis, nihil mutatum fuit hac in parte.Apostoli enim non cogunt dominos ad manumissionem seruorum suorum,sed tantùm hortantur,vt mansuetudinem erga ipsos colant,& humaniter ipsos tractent tanquam conseruos suos. ergo si seruitus esset res illicita,Apostoli nunquam ipsam tulissent,sed fortiter vociferati essent aduersus profanum morem,si fuisset talis.Nunc dum præcipiunt dominis vt se humanos tantùm exhibeant, neque opprimant violenter & contumeliosè seruos suos,sequitur permitti quod non negatur, nempe vt retineant seruos suos. Videmus etiam vt Paulus Onesimum remittat Philemoni: Philemon non modò erat ex numero piorum,sed erat pastor Ecclesiæ.debuit igitur aliis esse exemplo:aufugerat ab ipso seruus:Paulus remittit,& commendat domino,& pro ipso deprecatur,vt dominus furtum illi condonet. videmus ergo per se rem non esse illicitam. Quòd apud nos abolitæ sunt seruitutes,hoc est,misera illa conditio, vt quis non sit sui iuris,sed vt dominus in ipsum habeat vitæ & necis potestatem:quòd ergo cessauit ille vsus, non debet vituperari potuit initiò aliqua superstitio fuisse,& certè ita conicio, principium mutandi illius moris fuisse natum à superstitione:sed tamen minimè optandum est vt sint mancipia inter nos,sicuti olim fuerunt inter omnes gentes,& sunt etiam hodie apud Barbaros. Hispani norunt quid sit seruitus, quia scilicet vicini sunt Aphris,& Turcis:deinde quos accipiunt in bello vendunt, & sicuti malum ex malo nascitur,ita etiam habent sibi miseros homines mancipatos in totam vitam. Sed quoniam nulla necessitas apud nos cogit, quemadmodum dixi, ratio nostra melior est,nempe vt sint mercenarii,nulli autem serui.nam qui hodie vocantur serui,sunt mercenarii duntaxat.Cùm profani homines commendant humanitatem & clementiam erga seruos dicunt, ne tractentur vt serui, sed vt mercenarii:sic etiam Cicero ipse loquitur:distinguit inter seruos, & mercenarios:seruos vocat mancipia,nempe eos omnes qui erant sub iure alieno:mercenarios autem,qui operas suas locant,sicuti apud nos fieri solet.Sed,quemadmodum iam dixi, peculiaris fuit electi populi ratio. Dominus enim voluit quos redemerat manere liberos,& frui beneficio liberationis hac in parte.Ergo vt memoria gratiæ Dei extaret apud Israelitas, voluit Dominus temporariam illic esse seruitutem,sex duntaxat annorum scilicet. quoniam autem lex illa neglecta fuerat, hortatus est Zedechias vt serui manumitterentur. Nec verò dubium est, quin simul Deus ostenderit, meritò hostes externos sæuire in populum,quoniam ipsi non parcerent suis propriis visceribus. cùm enim ita pro libidine sua dominarentur in seruos, frustra conquerebantur de Chaldæis, vel Assyriis,frustra iactabant iniustè opprimi, aut grauari violenta tyrannide Dei populum. nam primi authores sæuitiæ ipsi erant,non autem Assyrii, & Chaldæi. Hac igitur ratione inductus fuit Zedechias,vt populum vocaret,& publico edicto manumitterētur omnes serui.dicit,*omnes principes audisse,& totum populum,qui venerant ad fœdus, vt dimitteret quisque seruum suum*,&c. deinde adiungit,*Et obedierunt*.שמע duplici sensu accipitur:initio versus refertur ad simplicem auditum, secundo autē loco accipitur pro obsequio,vel obedētia.dicit ergo *ipsos obediuisse, & vnumquenque dimisisse seruos suos*.Cùm dicit tam Principes,quàm totum populum audiuisse,hoc verbo tollit omnem ignorantiæ prætextum, ne scilicet excusent se errore fuisse lapsos, vel per incogitantiam.quare?*audierant* enim.neque dubium est quin lex Dei quā recitauimus, proposita illis fuerit,vt puderet ipsos tantæ iniquitatis,ac tyrannicæ violentiæ,quam exercuerāt erga fratres suos. auditus igitur cuius fit mentio,ostendit Iudæos prorsus fuisse inexcusabiles: quia videbant longo temporis spatio contemptam fuisse Legem Dei. Et hinc colligimus grauius quenque peccare dum edoctus est quid rectum sit, & quasi data opera excutit iugum: sicuti etiam dicit Christus, Seruus qui nouit voluntatem domini sui,& non facit,grauius vapulabit,quàm si quis per ignorantiam delinquat.Postea addit, *Et reuersi sunt post hoc*, nempe postquam audierant,& obedierant cùm *reuersi sunt* hoc reuerti ad mutationem consilii refertur, quia scilicet eos statim pœnituit suæ clementiæ.tacti enim fuerant aliquo Dei timore:deinde valuerat apud ipsos æquitas & moderatio:paulò pòst reuersi sunt.nam aliquando verbum hoc accipitur in bonam, aliquando in malam partem. Nunc ergo dicit *reuersos esse*:quia retrocesserint cùm ingressi essent rectum iter,*& cùm retraxissent*,est allusio in verbis ישובו & וישיבו,*retraxerunt*,vel,*reuerti fecerunt seruos, & ancillas quos dimiserant liberos,& subegerunt in seruos & ancillas*. Non dubium est quin aliquid coloris obtenderint Iudæi cùm ita retraherent seruos suos, & fraudarent beneficio manumissionis.sed Deus voluit ipsos sincerè agere & absque fuco. Quicquid ergo excogitēt astuti homines dum miseros opprimunt,& vtcunque tergiuersentur apud homines, Deus tamen cui placet integritas,non admittit fucos illos,quia vult nos simpliciter agere cum proximis nostris: ita damnatur coram ipso omnis calliditas. Iam sequitur summa legationis:dixerat quidem Propheta sermonem Dei fuisse apud se depositum,sed interposuit narrationem hanc, vt sciremus qua de causa Deus ipsum miserit ad Iudæos.nam si ita exorsus esset,Fuit sermo ad Ieremiam à Iehouah,

deinde

Ephe 6.9. & Coloss. 4. 1.

Phil. 1. 10.

Cic. Offi. 1.

Luc. 12. 47.

deinde additũ hoc fuisset, *Sic dicit Iehouah Deus Israel, Ego pepigi fœd⁹*, res fuisset obscurior. Oportuit igitur historiam priore loco narrari, quia hinc pendebat legatio Prophetę, quòd scilicet Iudæi addiderant sæuitiæ periurium, & ita venerant ad extremum iniquitatis. Nunc ergo ipsos cominus aggreditur Propheta, & ita inducit Deum loquentem, *Pepigi fœdus meum cum Patribus vestris quo die eduxi eos è terra Ægypti, è domo seruorum.* Deus reuocat Iudæos ad Legẽ suam, & quanquam poterat iure mandare quicquid visum esset, ostẽdit tamen Israelitas fuisse obstrictos, *quoniam eduxerat eos è domo seruorum.* quis audeat sibi arrogare dominium in alios, qui ipse seruus est? neque enim potest esse dominium vbi non est libertas. potest quispiam esse liber qui tamen carebit seruo: sed tamen nemo potest esse dominus nisi ipse liber sit: iam pronuntiat Deus Israelitas non fuisse liberos: erant enim sub miserrima seruitute cùm illis manum porrexit. vnde igitur Israelitis libertas? nempe ex gratuita Dei misericordia, qui eos manumisit, hoc est, qui eduxit à tyrannide Ægyptiaca. hinc ergo sequitur, non potuisse aliis dominari cùm serui essent. Hæc ratio est cur dicat *se pepigisse fœdus quo die eduxit ipsos è domo seruorum*: quasi diceret ipsos egressos fuisse ex ergastulis suis, quia dignatus est ipsos extrahere. Adiungit fœdus, quia sanctius eos deuinxit ad colendam humanitatem cùm hac lege voluit esse liberos, vt non dominarentur perpetuò in fratres, sed tantùm ad tempus. Recitat hîc Legem quæ extat apud Mosen vigesimo illo primo capite Exodi, vt diximus. *A fine ergo septem annorum quisque dimittet fratrem suum Hebræum, qui venditus tibi fuerit, & qui seruierit tibi sex annis dimittes eum liberum abs te*, hoc est, ne sit apud te: *& non audierunt patres vestri me, & non inclinarunt aurem suam.* Non dubium est, quin amplexi sint Israelitæ quod iubebat De⁹, sed paulò pòst Lex illa fuit quasi sepulta. Cùm ergo hîc cõqueritur vocem suam non fuisse auditã, non debet ita generaliter exponi acsi omnibus seculis Lex fuisset spreta: sed perinde est acsi diceret, Iam olim patres vestri immorigeri fuerunt, quia non manumiserunt seruos præscripto tempore, hoc est, completo sexennio. Hic locus, vt complures alii, satis docet quanta fuerit illius populi contumacia Lex certè de qua nunc agimus, debuit Iudæis esse iucunda cùm viderent se priuilegio quodam eximi à communi iure, & præferri cunctis Gentibus. Cùm ergo viderent hoc testimonium esse insignis Dei beneuolentiæ erga Abrahæ semen, debebat hæc cognitio ipsos allicere ad seruandũ Legem, cùm in ea agnoscerent quod maximè optandum ipsis erat. sed vt quisque addictus erat priuatæ vtilitati, ita factum est vt pauperculi opprimerentur, & seruitus temporalis mutata fuerit in perpetuam. Ergo non mirum est si statim homines obliuiscantur quid rectum sit etiam si ad momentum visi fuerint aurem præbere Deo. hoc fuit commune vitium omnibus seculis, vt leges Dei venerint statim in obliuionem, & contemptum, sicuti lex manumissionis quæ tamen maximè erat fauorabilis, obsoleuit, vt vidimus. Addit, *Neque inclinarunt aurem suam.* Diximus alibi emphaticã esse hãc locutionẽ vbi subiicitur verbo Non audiendi. nam exprimitur quasi professa malitia, dum scilicet homines aures suas obturant, neque admittunt quod rectum est. fieri potest vt quis negligat quod dicitur, vel non intelligat: sed vbi quis data opera claudit aures, hoc signum est perditæ contumaciæ. Deus ergo exprimere solet hac loquendi forma peruicaciam & duritiem, quæ fuit in veteri populo, quòd scilicet respuerint omnem sanam doctrinam. Hoc autem diligenter notandum est, quia vbi clarè personat vox Dei, frustra iactamus nos non assequi nos quid velit: neque enim obscurè loquitur, quemadmodum dicit apud Isaiam. vnde igitur fit, ne doctrina fructum suum apud nos *Isa.45.19.* proferat? nempe quia eam sponte respuimus, claudimus aures, neque admittimus Deum ipsũ loquentem. Quòd autem accusat Deus patres ratio est, quia comparatio magis amplificat scelus filiorum, qui postquam finxerunt se tangi studio pietatis, & sensu misericordiæ, statim redierunt ad ingenium, quẽadmodum sequitur, *Vos autem conuersi estis hodie, & fecistis quod rectum erat in oculis meis promulgando libertatem quisq; proximo suo.* Videtur Deus principiò laudare populum: & certè hoc in laude ducendum fuit, quòd scilicet populus postquam admonitus fuit, Legem Dei peruersè fuisse contemptam, se obtulit ad præstandum officium: sed quia resipiscentiæ signum dedit fallaciter, & non præstitit ipsa quod pollicitus fuerat, hinc crimen magis amplificatur, vt dictum est. Sic ergo Deus laudat resipiscentiam populi, vt ostendat hypocrisin esse detestabilem: quia ad momentum præ se tulit aliquem affectum humanitatis, paulò pòst autem ostenderint se mera simulatione vsos esse. dicit ergo *fecisse quod rectum erat promulgando libertatem.* Et hinc etiam patet non fuisse errore vsos: Deus enim expresserat ab ipsis hanc clementiam, vt scilicet restituerent quod impiè ablatum fuerat seruis & ancillis, & eos rursus manumitterent, nisi coacti fuissent manifesto Legis testimonio, nunquam ita renuntiassent priuatis commodis. atqui simulac finxerunt se Deo velle obsequium præstare, retrahunt ad se seruos & ancillas. apparet igitur ipsos lusisse cum Deo, & tam fuisse fraudem quòd ad breue tempus manumiserunt seruos suos. Dicit *pepigisse fœdus imo super quam inuocatum fuerat eius nomen*: deinde, *profanasse nomen suum*, Adiungit ad cumulum sceleris, quòd scilicet non tantùm promulgata fuerit libertas, & sancita fuerit iureiurando: sed quòd id in templo factum fuerit. ergo à circunstantia alia aggrauat populi culpam, quòd scilicet in conspectu Dei fœdus pepigerint quod postea violarunt. Etsi enim oculi Dei penetrant omnes latebras, tamen hæc maior fuit improbitas

populi, & hoc etiam signum fuit perditæ impudentiæ, quòd ausi sint fallere datam fidem, & hoc etiam modo nullam habere curam Templi, acsi nulla Dei reuerentia, & religio ipsos tangeret. Hinc etiam apparet quàm fuerint profani, quòd ausi fuerint in Templum venire, & coram Deo iurare: deinde mox fidem suam abnegauerint.

PRECATIO.

Da omnipotens Deus, quando sic redempti semel fuimus manu vnigeniti Filij tui non tantùm à temporali seruitute, sed etiam à misera tyrannide diaboli, & mortis, vt te agnoscamus nostrum liberatorem, & nos totos sic tibi addicamus, vt etiam studeamus alij alijs seruire, & mutuis officiis ita fouere inter nos fraternam charitatem, vt appareat te verè inter nos dominari, & nos tibi omnes esse subiectos sub manu eiusdem Filij tui, Amen.

16 Et reuersi estis, & polluistis nomen meum, & reduxistis quisque seruum suum, & quisque ancillam suam, quos dimiseratis liberos animæ suæ, *id est, arbitrio suo*, & subegistis eos, vt essent vobis in seruos, & in ancillas.

HIC expostulat Propheta, vt proxima lectione diximus, cum Iudæis de periurio, quia solenni ritu fœdus pepigerant in Templo Dei, vt manumitterent seruos suos ex præscripto Legis. Nihil opus fuerat tali cæremonia, si obseruassent quod ex Lege didicerãt: sed neque ipsi, neque patres eorum coluerant æquitatem diuinitus præscriptam. opus igitur fuit noua promissione, quæ sancita fuit sacrificio. Laudauit Propheta quòd obtẽperassent Dei præscripto: sed nunc ostendit eò minus esse excusabiles, quòd paulò pòst reuersi sint ad ingenium. dicit *reuersos esse in malam partem*, quòd scilicet statim ipsos pœnituerit obedientiæ quam Deo præstiterãt. Digna laude fuit promptitudo cùm polliciti sunt se paratos fore ad obsequiũ, sed quòd mala fide egerunt, hinc apparet eos lusisse cum Deo. Adiungit *pollutum fuisse Dei nomen*. vnde colligimus, quoties abutimur Dei nomine speciẽ esse sacrilegii: quia Deo nihil magis pretiosum est, quàm veritas: imò cùm ipse veritas sit & vocetur, nihil magis aduersum est eius naturæ, quàm fallacia & mendacium. Ergo intolerabilis est nominis Dei profanatio quoties falsò obtẽditur: & ita omne periurium cum sacrilegio coniunctum est. Polluitur quidem aliquo modo Dei nomen etiam si quis non peieret, sed tãtùm nomẽ Dei temere & promiscuè vel absque delectu vsurpet: sed hæc grauissima est pollutio, vbi veritas conuertitur in mendacium. Continet igitur hic locus vtilem doctrinã, vt discamus bona fide agere, præsertim vbi interponitur Dei nomen. Postea adiungit, *Reduxistis quisque seruum suum, & quisque ancillam suam quos dimiseratis liberos*. Duplicatur crimen hac circunstantia, quòd manumiserint seruos, deinde retraxerint in eandem seruitutem: nam si nihil simulassent, obstinatio quidem minimè ferenda erat, sed turpior fuit defectio, vbi finxerũt se Deo parere, & paulò pòst re ipsa cognitum fuit perfidè pollicitos fuisse libertatem seruis suis. Dicit *dimissos fuisse animæ suæ*, hoc est, arbitrio. nam vocamus homines liberos sui iuris, quia penes ipsos est deligere quicquid placet: qui autẽ sub manu aliena sunt, illis nulla est propria voluntas nullum arbitrium. Et indignitas augetur, quòd serui qui facti erant sui iuris, postea priuati fuerint tanto illo beneficio. nihil enim magis optabile quàm libertas, vt etiam profani homines loquuti sunt. adiungit hoc factum fuisse violenta oppressione, *subegistis eos*. כבש significat aliquando subigere, & opprimere. Ostendit igitur Propheta eos qui fuerãt manumissi, non sponte fuisse reuersos ad miseram illam fortunam, neque etiam aliqua specie iuris coactos fuisse ad recipiendum iugum, sed tyrannicè fuisse coactos. vnde apparet non modò fraude vsos fuisse dominos illorum, sed etiam tyrannica & crudeli violentia: ita ad periurium simul inhumanitas accessit, quę illud crimen magis augeret. Nunc sequitur,

Ioan. 14. 6.

17 Propterea sic dicit Iehouah, Vos non audistis me ad promulgandam, *hoc est, vt promulgaretis*, libertatẽ quisque fratri suo, & quisque proximo suo, *vel propinquo, vel sodali suo*, ecce promulgo contra vos libertatem, dicit Iehouah, gladio, pesti, & fami, & dabo vos in commotionem cunctis regnis terræ, *alij vertunt, ecce promulgo vobis libertatem ad gladium, & ad pestem, & ad famem: quantùm ad summam rei pertinet, non multum est discriminis vtrum-*

uis

uis legamus, nempe promulgo vobis libertatem ad, vel, promulgo contra vos libertatem gladio, &c. vt videbimus.

Hîc Propheta ostendit iustam mercedem paratam esse Iudæis, qui beneficio libertatis fraudauerant fratres suos, quia scilicet ipsi quoque vicissim miserè seruient postquã Dominus ipsos dimiserit. Alludit autem ad formã manumissionis, quæ tunc in vsu erat, ac dicit, *Non promulgastis libertatem*: promulgauerant quidem, vt vidimus, sed non sincerè, quia mox coacti sunt seruire qui liberi fuerant duntaxat ad momentum. Deus ergo hîc non respicit externum ritum, quo defuncti fuerant Iudæi, sed ostendit sibi fidem & integritatem ita placere, vt nihil moretur cæremonias. promulgatio igitur libertatis non est verbalis coram Deo, sed coniuncta est cum suo effectu. Apud homines satis est aliquid profiteri, sed Deus pro nihilo ducit tales fallacias: ideo conqueritur Iudæos non obtemperasse verbo suo. diximus autem iam ex præscripto Legis non licuisse diutius vti seruorum opera quàm sexennio: nam anno septimo iubebat Lex manumitti qui se in seruitutem addixerant. sed Deus legem illam quasi postliminio reduxit cùm esset ferè obsoleta. Et hoc sensu etiam dicit *se non fuisse auditum*: quia non tantùm per manum Mosis docuerat quid liceret, sed ostenderat per Ieremiam Iudæos impiè & scelerate contemnere præceptum illud humanitatis. Hinc colligimus quid sit obedire verbo Dei, nempe vbi non tantùm amplectimur quod pronuntiat, sed vbi perseueramus in obsequio: quia non sufficit etiam aliquam speciem recti affectus dare exiguo temporis spatio, nisi constanter perstemus in obedientia. nam Iudæi & ore professi fuerant, & ostenderant se fore morigeros: serui potiebantur sua libertate: sed quia paulò pòst cõuersi sunt rursus domini ad suam prauitatem, videmus quid pronuntiet Deus, nempe *se non fuisse auditum*. dicit *se promulgare illis libertatem*, vel contra illos. Si legimus, Ecce promulgo vobis libertatem, sensus erit, ego vos manumitto, hoc est, iam nihil mihi vobiscum erit negotii, ite & fruimini libertate vestra: sed statim incidetis in alios dominos, nempe in gladium, in pestem, & in famem, & hic sensus non malè cõueniet, quia hæc erat vnica fœlitas veteris populi, esse sub Dei tutela. Cùm autem essent immorigeri dimisit illos, & noluit amplius habere sub clientela sua. nihil autem miserius est tali manumissione, vbi scilicet Deus ablegat homines quibus dignatus est præesse, & quorum fuit aliquando patronus. nam statim occurrent genera omnia malorum: Deus verò manum suam non opponet. Hæc igitur eorũ est libertas, qui non ferunt placidè, & quo decet obsequio iugum Dei, nempe vt sint expositi malis omnibus, quoniam tantùm vmbra eius defendimur. Videmus ergo optimè constare sententiam si legamus, Ecce promulgo vobis libertatẽ, sed ad gladium, ad pestem, & ad famem. Possumus tamen etiam accipere diuerso sensu, Ecce promulgo vobis, hoc est, contra vos: ל enim id significat. *promulgo* igitur *contra vos libertatem*: quomodo? ad gladium, hoc est, ego pronuntio vt gladius potestatem suam contra vos exerceat, deinde permitto tantundem iuris pesti, permitto etiam tale dominium fami. regnent igitur super vos gladius, & pestis, & fames: quia non fertis meum imperium. Tametsi enim Iudæi se iactabant esse electum Dei populum, cùm tamen ita præfracti essent vt spernerent Legem, & Prophetas, hinc satis patebat ipsos appetere effrænem licentiam. Deus ergo hîc iuri suo renuntiat, & dicit per se non stare quò minus sint liberi: quia ipsos amplius non defendet, quemadmodum patronus clientes suos, vel herus seruos suos: sic etiam in Psalmo dicitur, Ecce oculi nostri ad Deum, sicuti oculi seruorum qui ad dominos suos respiciũt, sicuti oculus ancillæ ad dominam suam. scimus enim seruos olim fuisse expositos omnibus iniuriis, quia non audebant digitũ mouere, etiam si essent grauiter vulnerati, sed si quis seruus violatus fuerat, dominus erat vindex, & suscipiebat illam causam. Confert igitur Propheta fideles seruis, vel mancipiis, & dicit totam eorum salutem positam esse in Dei auxilio. iam pronuntiat Deus se non fore amplius custodem illius populi, quia vbi ipsos dimiserit, occurrent omnia genera malorum, vt diximus, *pestis, & gladius, & fames*. Tandẽ subiicit, *Et dabo vos in commotionem omnibus regnis terræ*. Potest duplex verborum esse sensus: quidam enim sic accipiunt, quasi minetur Deus ipsos fore instabiles & vagos per omnia regna terræ: alii autem fore in commotionẽ, quia quisquis vel aspexerit, vel audierit quàm misera sit eorum conditio, cõtremiscet. Locus sumptus est ex Mose: nam inter maledictiones Deuteronomii 28. capite hæc narratur, Dabo te in cõmotionem omnibus regnis. posterior expositio mihi magis probatur, *Iudæos fore in commotionem*, quia horribilis erit vindicta quam exiget de ipsis Deus, vt sese omnes moueãt, quẽadmodum dicitur apud Isaiam, Ipsa commotio erit in stuporem. Ergo tenemus quid velit Propheta, nempe Deum ita seuerum fore vindicẽ periurii & perfidię, vt Iudæi sint futuri exemplo omnibus populis, quia triste erit spectaculũ, cùm aspicient omnes gentes filios Abrahæ, quos Deus adoptauerat, esse omnium miserrimos. Cõditio igitur illorum tunc fuit horrori, & hoc nunc denuntiat ac minatur Propheta. Sequitur,

Psal. 123. 2.

Deut. 28. 25

Isa. 28.

18 Et dabo viros qui transgressi sunt fœdus meum, qui non stabilierunt sermones fœderis, quod inciderunt coram me, vitulo quem conci-

derunt in duo, & transierunt inter partes eius:

19 Principes Iehudah,& Prĩcipes Ierusalẽ,Proceres,*eunuchos*, & Sacerdotes,& totum populum terræ,qui transierunt inter partes vituli.

Prosequitur eandem sententiã,periurium scilicet non fore impunitum. sed describitur hîc ritus iurãdi,nẽpe *quòd vitulum conciderint in duas partes,& inter illas partes transierint*. Scimus iam tempore Abrahæ morẽ hunc fuisse receptum. dicitur enim cùm sacrificium offerret Deo, in signum fœderis cõcidisse victimã,& transisse per medias partes. Historici etiã referunt,in lustrando exercitu Macedonas visos fuisse eadẽ ceremonia: & probabile est apud omnes gentes passim fuisse consuetudinẽ hanc receptam. Romani cùm volebant fœdus icire, mactabant porcã: non scindebant in partes,sed feriebant lapide, & illa erat forma execrationis, Ita feriat eum Iupiter qui fœdus violauerit: si ego fœdus hoc violauero,ita me feriat Iuppiter,vt ego hanc porcã nunc percutio. Sed apud Orientales videmus scissas fuisse victimas,& aliã fuisse execrationis formã, nempe vt discerperetur quisquis iniquè & mala fide violasset fidem illic datã. Hunc igitur ritum nunc attingit Propheta & dicit, *Dabo viros qui transgressi sunt fœdus meum,nempe vitulo,quem conciderunt in partes*,inquit,*& transierunt per medias partes*. Sed Deus causam assignat,cur tam horribilem pœnã sumere statuerit de periurio. dixit nuper nomen suum profanatũ esse,nunc adiungit *violatum fuisse suum fœdus*. Non loquitur hîc de Lege: fœdus Dei in Scriptura vt plurimum Lex vocatur: sed alio sensu nomen hoc vsurpat Ieremias,nempe fœdus in quo interpositũ fuit Dei nomen: vel quod sancitum fuit adhibito Dei testimonio: quẽadmodum κατ' ἐξοχὴν Solomo vocat fœdus Dei coniugium,quia illa est præcipua pactio inter homines. Sed quoniam Iudæi in Dei conspectu polliciti fuerant se paratos esse ad obsequiũ,cùm præciperet Ieremias seruos manumitti,quoniam solenni ritu confirmata fuerat illa pactio: dicitur hîc promissio data hominibus fœdus Dei propter illam sanctionem,quam diximus. Meminerimus ergo quoties fidẽ non prȩstamus,non tantùm fieri hominibus iniuriã, sed ipsi Deo,& sacrilegium esse,& quidẽ multò atrocius quàm sit furtũ,vel fraus,vel crudelitas. Ergo discamus ex hoc loco bona fide agere,prȩsertim vbi nomen Dei inuocatur, & vbi adhibetur medius tanquã testis ac iudex. Postquã dixit *transgressos esse fœdus suum*,seipsum paulò pòst exprimit, *quia non stabilierunt sermones fœderis quod inciderant coram ipso*. Stabilire sermones est cõstãter perstare in suis promissis. nam ad breue tempus Iudæi signũ dederant humanitatis: sed fuit mera & fallax ostentatio. Hac ratione igitur dicit Proph. *eos non stabiliisse*,hoc est,non habuisse ratos *sermones fœderis quod inciderant*. Sequitur nũc illa exterior ceremonia, *quòd* scilicet *vitulum conciderint in duas partes,& transierint inter illas partes*,vt scilicet transitus ipse penetraret in ipsorũ animos,& ita horrerẽt fidẽ violatã. Scimus enim externa signa referri ad eum finẽ,vt expergefiant homines,qui alioqui tardi sunt & lenti: & idem etiã est omniũ sacrorũ signorum vsus,quib⁹ Deus vult sensus omnes nostros afficere. & hinc apparet quanta fuerit populi socordia,quòd postea neglexerint illã diram obtestationẽ: *transierant enim per partes vituli*,& imprecati sibi fuerant talẽ interitũ si fallerent: postea non dubitarũt tamẽ fallere. Videmus ergo vt diabolico furore correpti fuerint ad spernendũ Dei iudiciũ. Adiungit *Principes Iehudah,& principes* Ierusalem: non hîc nominat quasi diuersos, sed per amplificationẽ loquitur. dicit ergo se pœnã sumpturũ de ipsis Procerib⁹, ne existimẽt se fore immunes,quia excellãt aliquo honoris gradu: scimus enim qui dignitate prȩstãt in hoc mundo superbia inflari,vt existimẽt se esse solutos omni lege. Hæc ratio est igitur cur disertè exprimat Deus *ipsos Principes, & eunuchos*: non autẽ intelligit eunuchos, qui castrati fuerint, sicuti diximus iam plurimis locis, סריסים vocari quoslibet proceres. Posta adiungit *Proceres Ierusalem*, quia illi etiã superbiebãt priuilegio Vrbis suæ: quoniã erat Regia sedes,quoniã erat Dei sacrariũ. Denuntiat igitur Proph. nihilo meliorẽ fore eorum conditionẽ quàm vulgi,quoniã Deus non pateretur ita ludibrio haberi sacrũ suum nomen,& violari omnem æquitatẽ,prȩsertim pro nihilo duci,& irritũ fieri fœdus,quod percussum fuerat eius nomine. Tandẽ adiungit *totum populum,quicunque*,inquit,*transierint inter partes vituli dabunt pœnas*. Sequitur,

20 Et dabo illos in manum inimicorũ ipsorum, & in manum quærẽtium animã ipsorum,& erit cadauer ipsorũ in cibum aui, *hoc est, auibus*, cælorum, *est heterosis numeri*, & bestiæ, *hoc est, bestijs*, terræ.

Confirmat quod nuper dixit,& explicat. modũ quoque vindictȩ exprimit, *quòd scilicet tradentur in manum hostium*. sed adiungit, *Qui quærent animam ipsorum*, vt ostendat non fore quoslibet hostes qui contenti sint prȩda,vel mediocri aliqua pœna, sed hostes capitales, qui non satiabuntur donec ipsos occiderint. Docet autẽ hic locus etiã impios esse Dei flagella, quoniã quas vult pœnas sumere de Legis suæ transgressoribus, per eos exequitur. Ergo tametsi aliud Chaldæis erat propositũ, quàm vt Dei ministri essent in puniendis Iudæis, oportuit tamen ipsos præstare Deo suam operam, acsi essent eius mercenarii, quos ageret ipsos pro suo arbitrio. Nec dubiũ est quin exacerbati fuerint eorum animi aduersus Iudæos, vt promiscuè sanguinẽ funderent absque vlla

misericordia.nam sic sæpe dicit Deus, Dabo vobis clemētiam coram hostibus vestris: ita ex aduerso pronuntiat, si hostes atrociter sæuierint, hoc fieri arcano suo instinctu, vbi vult duriores pœnas sumere. Hæc igitur ratio est, cur dicat se daturum esse Iudæos *in manum eorum qui quærent ipsorum animam*, hoc est, qui neque intenti erunt ad prædam, vel spolia, neque etiam contēti erunt medioc i aliqua pœna: sed erunt hostes implacabiles, donec populum illū perdiderint. Sequitur alia species pœnæ, *quòd cadauer illorum erit in cibum bestijs terræ & auibus cæli*, quasi diceret cōspicuam fore vindictā Dei cōtra Iudæos etiam post mortem. Diximus autem proxima hebdomade nihil iacturæ nos facere, si iacemus insepulti, quia nihil affert nobis sepultura. sed tenendum est, hoc signum esse vindictæ Dei. Quemadmodum igitur fames, & nuditas, & frigus, & morbi, & aliæ miseriæ indicia sunt iræ Dei cōtra homines: ita cùm mortui hominis proiicitur cadauer, & laniatur à feris bestiis, aut comeditur ab auibus. Si quis obiiciat id interdum contingere optimis & sanctissimis Dei cultoribus, respondimus tunc pœnas temporales communes esse bonis & malis: sed cùm Deus fame, & inopia, deinde morbis, vel exilio, vel carcere, vel aliis malis exercet atque affligit seruos suos, hoc totum illis esse adiumento in salutem. Interea non obstat hæc specialis Dei misericordia erga fideles, quæ est instar priuilegii, quin omnes miseriæ per se signa sint iræ Dei, quia vocantur vbique maledictiones. Deinde scimus ex eodem fonte manare quicquid malorum patiuntur homines in hac vita, nempe ex iusto Dei iudicio qui hoc modo pœnas infligit. Ergo nō abs re Propheta hìc denuntiat tam seuerum & horribile fore Dei iudicium erga Iudæos, vt vltra mortem ipsam progrediatur, quia *expositi erunt in cibum bestijs terræ, & auibus cælorum.* Sequitur.

21 Et Zedechiam regem Iehudah, & Principes eius dabo in manum inimicorum ipsorum, & in manum quærentium animam eorum, & in manum exercitus regis Babylonii, qui ascenderunt à vobis.

Repetit ferè eadem verba, sed interea propius ad rem accedit, quia nominat hostes illos, de quibus indefinitè loquutus fuerat. Dixerat quidem fore hostes sanguinarios, qui mortem appeterent, neque aliter possent saturari: hoc iterum repetit confirmationis causa: sed continuò pòst adiungit fore hostes illos milites regis Babylonii, nempe Chaldæos. Ergo velut digito ostendit Iudæis cladem suam, ne securè indulgeant sibi, vt facere solebant. Nō igitur tantùm generaliter pronuntiat pœnas daturos, & venturos esse hostes, qui crudeliter ipsos interficiant, sed designat exercitum regis Babylonii, nempe Chaldæos adesse, & tam instructos esse à Deo, & militare sub eius vexillo, vt Vrbem expugnēt, ac perdant totū regnum. Sed quia discesserant Chaldæi, hinc nata fuerat confidentia Iudæis, & securitas, quandoquidem putabant se liberatos esse periculo. Hic autem discessus inde habuit causam, quòd Ægyptii vt opem ferrent Iudæis collegerant exercitum, vel potius, vt anteuertendo sibi consulerent. Scimus fœdus fuisse illo tempore inter Iudæos, & Ægyptios. Consilium autem vtriusque populi fuerat sese munire cōtra regem Babylonium. Ægyptii non magnoperè curassent Iudæos, nisi alia ipsos ratio impulisset. Nam hoc satis notum erat, simulac bello Iudaico perfuncti fuissent Chaldæi, irruptionē facturos esse in Ægyptum. Putabant autem hoc sibi fore vtilius, si confligerent cum exercitu Babylonico adiuti ab ipsis Iudæis. nam soli pugnassent si Nabuchadnezer potitus fuisset victoria: imò Iudæi ipsi coacti fuissent præstare operas in subigenda Ægypto. Cùm ergo id secum expenderent Ægyptii, collegerant magnas copias. Babylonii audito rumore profecti sunt: ita relicta fuit Vrbis obsidio. Iudæi exultarunt quasi euanuisset totum periculum. Ergo Propheta deridet eorum stultitiā, quòd putēt se iam fore in pace & otio, quoniam *ascenderint ab ipsis* Chaldæi, hoc est, Vrbem ad tempus reliquerint, & ascenderint in Ægyptum. *Quamuis* ergo (nā aduersatiuè legenda est hęc particula) *ascenderint à vobis*, tamen Deus tradet vos in eorum manum. Videmus autem neque Regi, neque Proceribus parcere Ieremiam: & ita obseruanda est virtus Spiritus sancti, quæ viguit in Prophetarum cordibus, quia intrepidè aggressi sunt non tantùm vulgus, sed Reges ipsos, & qui pollebant summa authoritate. Cùm ergo Prophetam videmus tanta magnitudine animi Regi, & Proceribus denuntiare Dei iudicium, sciamus nullos esse idoneos ad regēdam Ecclesiam, nisi qui præditi erunt hac constantia, vt neminem formident, vt nullius potentia exanimentur, quò minus summos cum infimis audeant aggredi. Sequitur,

22 Ecce ego præcipio, dicit Iehouah, & reducam eos ad vrbem hanc: & expugnabunt eam, & capient eam, *vel oppugnabunt eam, & capient eam*, & comburent eam igni: & vrbes Iehudah ponent vastitatem absque habitatore.

Bb. i.

Exod. 3. 21, & 11. 3.

Aliis verbis idem docet, sed non est superuacua repetitio, quia quod hîc legimus incredibile erat Iudæis. Extulerāt enim cornua cùm viderent regem Nabuchadnezer recessisse ab Vrbe. Ne igitur inanis hæc fiducia ipsos decipiat, iterum proponit illis Deum præesse bello: quasi diceret Chaldæos non temerè arma sumpsisse, sed quoniā Deus ita statuerit, & quoniam ipsis præceperit. non loquitur autem de manifesto præcepto, quia animus nō fuit Chaldæis Deo obedire, vel impendere obsequiū: sed loquitur de arcana prouidentia. Deus ergo dicitur pręcipere, cùm eius instinctu mouētur etiam impii, quos potest quocunque vult flectere: quemadmodū alibi dicitur, Sibilabo Ægyptiis, vel Assyriis, aut Chaldæis: ita etiam hoc loco, *Ecce ego præcipio*. Denique præcipit Deus impiis, præcipit morbis, præcipit gladio, præcipit fami & pesti: & tamē nullus est sensus in peste, in gladio, in fame: verum est, sed Scriptura docet, omnia hęc ita subesse eius imperio, vt attingere nos nequeāt, nisi quatenus Deus ipsis vult nos castigare, vel humiliare. Et in eundē finē spectat particula הנני, *Ecce ego*. Deus ergo ostendit se adesse quanuis Chaldęi iam non conspicerentur in terra Iehudah. Modum præsentiæ exprimit cùm dicit, *Reducam eos ad Vrbem hanc, & oppugnabunt eam, & capient eam, & accendent eam igni*. Hæc alibi fuerunt exposita, ideo nunc leuius prætereo.

PRECATIO.

Da omnipotens Deus, quando non cessamus assiduè iram in nos tuam prouocare, da inquam, vt tuis admonitionibus territi, pareamus etiam sanis consiliis, & ita præueniendo vindictam tuam, quæ alioqui nos maneret, studeamus ita tibi reconciliari, vt verè experiamur te Patrem, & custodem salutis nostræ, donec tandem absoluto huius vitæ cursu, perueniamus ad beatam illam quietem, quam nobis præparasti in cælo, per eundem Christum Dominum nostrum, Amen.

PROXIMA lectione vidimus quod denuntiabat Propheta Iudæis, nempe sicuti perfidè egerant cum seruis suis, ita etiam Deum pœnas sumpturum, quia perpetuò futuri essent serui. Quòd Nabuchadnezer progressus obuiam fuerit Ægyptiis, erat quædā manumissionis species. putabant enim Iudæi se postea fore liberos. Sed quēadmodum luserant cum seruis suis, ita Propheta ostendit eos longè falli, dum putant se perpetuò fore liberos: quia paulò pòst redibit Nabuchadnezer. Ita denuntiat sic addictos esse in seruitutem, vt libertas illa, in qua gloriabantur, futura sit lusoria. Nunc sequitur,

CAPVT TRIGESIMVM QVINTVM.

SERMO qui factus fuit ad Ieremiam à Iehouah diebus Iehoiakim filiiIoziæ regis Iehudah, dicendo,

2 Vade ad domum Rechabitarum, & dices illis, *& loquere cum ipsis*, & adducas eos in domum Iehouæ ad vnum cubiculorum, & propina illis vinum.

3 Et sumpsi Iaazaniah filium Ieremiæ filii Habazaniiæ & fratres eius, *id est, cognatos*, & omnes filios eius, & totam domum Rechabitarum.

4 Et adduxi eos in domum Iehouæ ad cubiculum filiorum Chanan filii Iigdaliæ viri Dei, quod erat iuxta cubiculum principum, quod erat è super cubiculo Maassaiæ filii Sellum custodis thesauri: *alii vertunt, liminis, sed sine ratione, vt mihi videtur:*

5 Bibite vinum: & posui in conspectu filiorum domus Rechabitarum, *vel, coram filiis domus Rechabitarum*, scyphos plenos vino, & calices: & dixi, Bibite vinum.

6 Et dixerunt, Non bibimus vinum, quia Ionadab filius Rechab, pater noster, *vel, patris nostri*, præcepit nobis, dicendo, Nō bibetis vinum vos, & filii vestri vsque in seculum.

7 Et domos

7 Et domos non ædificabitis, & semen non seretis, & vitem non plantabitis, & non erit vobis quicquam: quia, *hoc est, quin potius*, habitabitis in tabernaculis, cunctis diebus vestris, vt viuatis dies multos in superficie terræ in qua vos peregrini estis.

Primò notandum est, prophetias nõ scriptas fuisse seruato ordine temporis, quẽadmodũ vbi scribitur historia, oportet perpetuã seriem annorum & dierum fluere: sed alia est ratio in libris propheticis, quẽadmodũ aliquando admonui. Prophetæ enim cùm essent concionati, postea redigebant in summã quod pluribus verbis disseruerant. hæc charta solebat affigi Templi valuis, & vt quisque studiosus erat cælestis doctrinæ describebat exẽplar, & postea reponebatur chartæ illæ in archiuis. hinc confecti sunt libri qui nunc extant. Et quod dico potest certis & firmis rationibus colligi. Sed ne plura nunc nobis dicenda sint, hic locus ostendit vaticinium Ieremiæ, quod hîc inseritur, non subsequutum esse proximam concionem: quia recitat quid iussus fuerit dicere, & facere tempore Iehoiakim, hoc est, quindecim annis ante Vrbis cladem, vnde apparet quod dixi, Ieremiã non scripsisse librũ qualis nunc extat, sed collectas fuisse eius conciones, & in vnum volumen fuisse congestas, nõ adhibita temporum distinctione. Idem etiam colligere licebit ex vaticiniis, quæ postea videbimus à capite 45. vsque ad quinquagesimi finẽ. Nondum sub rege Iehoiakim sic attritæ erant opes regni Iehudah, quin adhuc superbia inflati essent. quoniã ergo tunc securitas impediebat, quo minus attenti essent ad verba Prophetæ, oportuit visibile signum illis proponi, quo pudefierent. Deus ergo voluit ostendere quàm inexcusabilis esset eorum peruicacia: hic fuit vaticinii finis: & Propheta hoc consilio iussus est vocare Rechabitas, & vinũ illis bibendum proponere, vt magis probrosa esset populi peruicacia, quòd non posset adduci ad legitimũ Dei obsequium, cùm tamen Rechabitæ tã morigeri essent patri suo, homini mortali & qui iam ferè tribus antè sæculis mortuus fuerat. Rechabitas existimant genus duxisse ab Obad & Iethro socero Mosis. Sunt tamen qui existimãt eundem fuisse Obad & Iethro. Sed coniectura illa mihi nõ videtur probabilis. quicquid sit, putãt Interpretes Rechabitas fuisse posteros Obad, qui sequutus est Mosen, & Israelitas. Et videtur eorum opinio cõfirmari, quia hîc in persona Ionadab dicitur, illos peregrinatos fuisse in terra. Promissa quidem illis fuit hæreditas, sed ex plurimis Scripturæ locis apparet mala fide cum illis fuisse actum, quia dispersi fuerunt huc illuc per singulas Tribus. Ergo nõ potiti sunt hæreditate sicuti par erat, & meriti erant. Et videmus etiam fuisse versatos inter gentes exteras. Quantùm attinet ad Ionadab, cuius hîc fit mentio, legimus libro secundo Regum, cap. 10. fuisse virum magnæ authoritatis, quia Iehu cùm regnare inciperet, habuit tanquam socium regni: quamuis esset peregrinus. Oportet igitur fuisse in maxima gratia, & præditum etiam potentia fuisse, & opibus inter Israelitas. Et certum est, eundem fuisse illum Ionadab, de quo illic loquitur Sacra historia, quoniam vocatur filius Rechab: & tamen fluxerunt anni trecenti, vel circiter, ab illo tempore vsque ad regnum Iehoiakim. Hoc de origine huius familiæ aut gẽtis, quòd scilicet primus author fuerit Obad, ex eo fuit progenitus Rechab, cuius filius Ionadab vixit tempore regis Iehu, & sublatus in currum fuit tanquã ab ipso secundus, cùm scilicet nondum Iehu haberet opes suas bene stabilitas. Tunc autem concesserant Ierosolymam propter assiduas calamitates terræ Israel: erat enim exposita cõtinuis rapinis: & id postea videbimus in contextu. habitabant igitur filii Rechab in regno Israel. Sed cum multæ incursiones hostium vastassent terrã illam, & instaret etiam vltima clades, Ierosolymam profecti sunt relictis tuguriis. Neque enim licebat illis colere aut agros, aut vites, quemadmodum postea videbimus. Habitabant igitur Rechabitæ in vrbe Ierusalẽ, quæ ipsos protegeret ab incursu & violentia hostili: sed tamen retinebãt priscum morem, vt essent abstemii, deinde vt neque agros neque vites colerẽt. Licebat quidem ipsis habitare in ædibus, quoniam non reperissent locum vacuum in Vrbe, vbi fixissent sua tẽtoria, vel tuguria. Sed hoc pro temporis necessitate factũ erat. Interea parebant mandato patris sui Ionadab, quamuis trecentis iam annis mortuus fuisset. Sed tamen sic reuerebantur patris sui memoriam, vt sponte abstinerent à vino, & colerent nõ modò frugalem vitam, sed austeram. Nunc iubetur Propheta *ipsos adducere in Templum, & vinum illis propinare.* Breuiter exposui Dei consilium hac in re, nẽpe quòd voluerit Iudæis obiicere Rechabitas in probrum, quòd familia illa patri suo obsequebatur post mortem: Iudæi autem non poterant adduci, vt sese imperio Dei viui subiicerent, qui tamen erat vnicus omnium Pater. Iubetur ergo Propheta *eos adducere in Templum, & calices ac cyphos vino plenos porrigere vt bibant.* Dicit *eos recusasse*, & ratione adducta, quòd scilicet *Ionadab pater ipsorum id vetuisset.* Postea videbimus applicationem exempli. neque verò possunt omnia simul dici. Expẽdamus igitur Prophetæ verba: dicit *sibi datum fuisse sermonem diebus Ioiakim*, cùm scilicet iã pluribus annis expertus esset quàm indomiti essent Iudæi, & quãta esset ipsorũ ferocia. Multũ ergo laboris insumpserat Proph. neq; tamẽ subacti fuerãt, vt Dei iugũ susciperẽt. Cùm ergo iã per annos cõplures dedissent multa signa

2.Reg.10.15

suæ contumaciæ, Deus Rechabitas excitat tanquam testes, qui exemplo suo demóstrent inexcusabiles esse, quòd tam rebelles & immorigeri essent Prophetæ mādatis. *Vade* ergo *ad domum Rechab*, inquit (diximus tunc ipsos habitasse Ierosolymæ, & postea id clarius patebit) *& adduces eos in domum Iehouæ*. Nunc videndum est cur Propheta potius iussus fuerit vinum Rechabitis porrigere in Templo, quàm in priuato loco. Sed ratio in promptu est. Deus enim voluit ostendere quàm prauo ingenio essent Iudæi, quia ne ipsi quidem Sacerdotes à vino abstinebant. Non semper quidem, sed quū peragerent vices suas, Lex iubebat sibi à vino temperare: atqui Leuitæ qui excubias agebant in Tēplo, deinde Sacerdotes qui non erant in ordine suæ functionis, vinū liberè bibebant. Cùm ergo sibi permitterēt Sacerdotes vinum bibere etiam in Templo, hoc est, in cubiculis quæ adiacebāt atrio sacerdotali: quænā excusatio prætexi potuit, cùm Rechabitæ, qui tamen erant ex vulgo, imò erant quasi peregrini inter Iudæos vinum reiicerent ex præcepto Ionadab patris sui? Si Deus vsum vini abstulisset toti populo, poterat videri hæc esse Lex nimis rigida: sed Deus nō modo permisit populo vinū bibere, sed ipsis Sacerdotibus: imò nulla religio vetabat, quin vinū prope Templū biberent si nō obibant vices suas Nunc ergo tenemus cur expressa fuerit circunstantia loci, dū scilicet recitat Propheta se adduxisse Rechabitas in Templū. *Vade* ergo, *& adducas eos in domum Iehouæ ad vnum ex cubiculis, & propina illis vinum*. Diximus atrio sacerdotali annexa fuisse cubicula. nam multi semper Leuitæ excubias agebant ad custodiam Templi: deinde quidam ex Sacerdotibus: Sacerdos qui habebat proprias vices abstinebat solus à vino: sed Leuitis per Legem concessum erat vinum bibere, & quidem in ipsis cubiculis, quę tamen erāt tanquam Templi appendices ab vtroque latere scilicet. Iam adiungit Propheta *se sumpsisse Iazaniam*, qui præcipuus erat, & tanquam caput gentis. Et nominat eius patrem, nempe *Ieremiam filium Hhabazaniæ*. Postea adiungit *totam domum*. Dicit *se adduxisse ipsos in Templum ad cubiculum filiorum Chanan filii Igdaliæ viri Dei*. Non dubium est quin Propheta locum celebrem elegerit, vt fama per totam Vrbem manaret, atque etiam totam Iudæam: deinde vt ipsa loci dignitas fidem faceret. Scimus enim quod in obscuro aliquo angulo geritur, posse repudiari tanquā dubium aut fabulosum. Sed Propheta adduxit Rechabitas in locū nobilem, nempe *in cubiculum filiorum Chanan*. Et postea adiungit illum *fuisse filium Igdaliæ viri Dei*. Non dubium est, quin tanta fuerit huius viri reuerētia, vt nemo tunc auderet reuocare in dubium, quod illic gestum fuerat. Deinde adiungit *cubiculum illud fuisse contiguum Principum cubiculo, quod erat supra cubiculum custodis Thesauri*. quidam vertūt, Limē, vt dixi: sed propriè vas significat: hîc autem accipitur pro sacra supellectile: & mutatio est numeri. comprehendit enim hoc nomen omnia Templi vasa. Videmus ergo locum fuisse delectum, qui præ aliis excelleret, vt esset quasi illustre theatrum, & ita prophetia plus haberet fidei apud omnes Iudæos. Dicit *se posuisse vinum coram ipsis, & hortatum fuisse vt biberent, cùm appositi essent pleni scyphi & calices*. Postea adiungit ipsos recusasse. *Non bibimus vinum, quia Ionadab pater noster præcepit nobis, dicendo, Ne bibatis vinum, ne ædificetis domos, ne semen seminetis, & vites ne plantetis, nec quicquam sit vobis proprium*. Videmus quatuor mandata fuisse Rechabitis à patre, *Ne biberent vinum, ne agros aut vites colerent*. hæc tria sunt: quartum verò, *ne domos extruerent*, sed contenti essent tuguriis. hîc additur promissio etiam, *vt viuatis longo tempore super terram in qua estis peregrini*. Promittit ergo filiis suis & posteris Ionadab longā vitam si paruerint suis præceptis, vt sint tota vita abstemii, & nihil possideāt, neque domos ædificēt. Quòd dicunt se obedientes fuisse patris præcepto, postea excutietur, quandoquidem non possumus omnia semel cōplecti. Sed nunc videndū est, an Ionadab rectè fecerit qui abstulit vsum vini suis posteris, & vetuit agros colere. Nam agricultura per se ratio viuendi est non modò pura & innoxia, sed etiam quæ remota est ab ambitione, à fraudibus, à rapinis: denique inter genera viuēdi hoc videtur esse in primis simplex & sincerum. posset igitur hîc reprehendi consilium Ionadab, qui filios suos retraxit ab agricultura. Sed probabile est, cùm videret Iudæos & Israelitas Legem Dei sui contemnere, cogitasse de vindicta, quæ tametsi lōgo pòst tempore sequuta est, tunc iam metuenda fuit. Deinde videbat fontes vitiorum, nempe quòd Israelitæ præcipuè lauticiis essent dediti, & sine fine & modo luxuriarentur, quemadmodū satis ex Prophetis apparet. Cùm ergo videret terræ corruptelas ab vna parte, & simul timeret à pœna, voluit suos posteros assuefacere ad rationem viuendi austeram, quô scilicet facilius huc vel illuc migrarent: deinde, vt æquiore animo perferrent si quid aduersi contingeret, quòd scilicet neque essent diuites, neque assueti delitiis. Ionadab ergo non damnauit agriculturam, neque etiam vsum vini, neque commodas habitationes, dum suos posteros iussit contentos esse tuguriis & aqua, & voluit ipsos triticum emere, & tantùm colere pastoralem vitam: sed aliud spectauit, quemadmodum diximus. Hoc igitur primo loco tenendum est. Sed simul obseruemus posteros Ionadab non vixisse ex rapinis, vel obtorpuisse in suo otio. Erant enim pastores qui magno labore & multis vigiliis victū sibi acquirebāt. Sed voluit pater Ionadab ipsos quodāmodo segregatos esse à cōmuni vita propter corruptelas, quæ inualuerant, & quas videbat sic ante oculos suos grassari, vt in posterū nō dubitaret, quin magis ac magis se Israelitæ proiicerēt ad omnē luxuriē: atq; ita pessū iret omnis integritas. Hæc igitur ratio est cur Ionadab retraxerit à cōmuni viuēdi ratione suos posteros. Neque tamen

Leuit.10.9.

quę tamē hîc laudatur eius cōsiliū,sed tātùm obediētia quam filii præstiterūt,hîc in exēplū pro ponitur,vt pudeat Iudæos,quòd tā peruicaciter respuant Dei Legē,& propheticā doctrinā. Est autem argumentū sumptum à minori ad maius. Nam si tātùm valuit hominis mortalis autoritas apud posteros,vt à vino abstinuerint,deinde non tantùm frugaliter vixerint,sed pertulerint multas miserias,frigus scilicet,deinde inopiam multarum rerū: quales decuit Iudæos esse, cùm Deus illis præciperet quod rectū & facile erat?hoc vnum est, nempe quòd confertur Deus cum homine mortali:deinde altera comparatio,quòd valuerit trecētis annis præceptum illud, & retinuerit posteros in officio:Dei autē Lex quæ assiduè in auribus populi resonabat, nihil habuerit vigoris ad ipsos mouendos.hæc est altera comparatio. Tertia,quòd Deus adhibuerit æquitatem,ne scilicet nimis vrgeret Iudæos, ita vt rigor ipse posset gignere Legis odiū vel tædium parendi. Cùm ergo Deus moderatus sibi fuerit in Lege sua,ne quid flagitaret à populo, nisi quod erat facile toleratu: dicit Ionadab fuisse rigidum & austerum, quia scilicet vetuerit vsum vini: deinde non permiserit suis posteris agros colere: neque etiam ædes habitare. Hæc igitur triplex comparatio tenenda est,vel tres istæ partes similitudinis expendi debent,quòd scilicet Deus non extorserit à populo suo,quòd Ionadab obtinuit à suis posteris:deinde quòd Deus assiduè clamitans nihil profecerit, cùm reuerētia hominis mortui cōtinuerit posteros in officio: adhæc quòd Lex Dei quæ tamen non flagitabat nisi quod esset tolerabile,à Iudæis tam contumaciter reiecta fuerit,cùm Rechabitæ in honorem patris mortui sustinuerint se priuari omnibus deliciis, & nō exhorruerint austerum & agreste & quasi immane vitæ genus,non tantùm quòd essent abstemii, sed quòd etiam non auderent frigus arcere aliqua commoditate ædium,& quòd prohiberentur ab omnibus vitæ commodis. Quòd autem iubetur Propheta illis vinum porrigere, & recusant, hîc quæritur,an laudabilis fuerit hac in parte eorū continentia. Visi enim sunt ita præferre Ionadab Deo,quia sciebant Ieremiam diuinitus esse missum,qui ipsis vinum offerret. Sed minimè dubium est, quin Rechabitæ se modestè excusauerint cùm dicerent sibi non esse fas vinum gustare,quòd à patre suo prohibiti essent. Nō fuit igitur illis propositum plus deferre honoris patri suo,quàm Deo,vel eius Prophetæ:sed simpliciter responderūt excusationis causa,se iam annis trecentis fuisse abstemios, hoc est,totam illam familiam abstinuisse à vino. hæc igitur solutio est quæstionis. Quod autem Papistæ nobis Rechabitas obiiciunt,primùm vt tyrānicas suas leges confirment, deinde,vt liceat ipsis miseras conscientias pro libidine tractare, nimis friuolum est: quemadmodum iam dixi,non laudatur consilium Ionadab, acsi rectè prohibuisset filios suos ab vsu vini: sed tantùm de filiis ipsius agitur, quòd reuerenter & modestè paruerint mortui patris imperio. Ergo non suffragatur hic locus Papistis, acsi eius finis esset obstringere conscientias fidelium suis legibus: quia tantùm hoc agitur,Rechabitas sua obedientia testatos esse,quàm turpis & scelerata esset peruicacia populi, quòd minus scilicet reuerentiæ & honoris deferret Deo viuo,quàm illi homini mortuo. Sed tamen Papistæ in altero capite insistunt,nēpe quicquid traditum est à Patribus,esse seruandum:& ita ratiocinantur, Maior est totius Ecclesiæ authoritas, quàm hominis priuati: atqui laudantur Rechabitæ quòd priuati hominis mandato obsequuti sint:ergo multò magis obediendum est legibus Ecclesiæ. Respondeo, parendum esse Patribus, & toti Ecclesiæ:neque hac de re litigamus cum ipsis. Nam nō simpliciter dicimus, quicquid homines tradiderint,reiiciendum esse:sed negamus obediēdum esse legibus hominum, si consciētias ligent vlla necessitate. Vbi ergo iniicitur nobis religio, iam homines ad se rapiunt quod proprium est vnius Dei. Ita violatur Dei imperiū vbi homines tantum sibi arrogant, vt velint conscientias suis legibus obstringere. Distinguēdum igitur est inter leges politicas, hoc est, quæ feruntur tantùm ordinis seruandi causa, vel propter alium finem,& leges spirituales, quæ feruntur ad Dei cultū,& ex quibus iniicitur religio,& necessitas conscientiis. Sed non possem nunc absoluere, quia video iam horam præteriisse.

PRECATIO.

Da omnipotens Deus, quando dignatus es nos adoptare in filios, deinde etiam ostendere quid tibi placeat, vt simus tibi per omnia morigeri, neque vnquam deflectamus vel ad dextram, vel ad sinistram: & quum etiā assiduè nos ad obsequium horteris, atque extimules: da vt placida Spiritus mansuetudine nos tibi regendos sic tradamus, vt hoc modo probemus nos esse filios tuos, & glorificemus te vt patrem, donec potiamur æterna illa hæreditate, quæ nobis reposita est in cælo per Christum Dominum nostrum, Amen.

DIXIMUS proxima lectione proponi exemplum Rechabitarum, non vt simpliciter laudetur eorum obedientia, acsi esset eximia quædam virtus, sed tantùm vt Propheta Iudæis exprobret, Deo viuenti minus honoris haberi apud ipsos, quàm Rechabitę detulerint patri suo mortuo. Et certè hæc comparatio potuit reddere detestabiles Iudæos, quòd non possent adduci ad Dei obsequium, cùm tamen ante ipsorum oculos essent Rechabitæ. Diximus etiam non eo con-

filio Ionadab interdixisse posteris suis, ne vinum biberent, ne sererent agros, aut plantarēt vites, quasi vellent instituere nouum aliquem Dei cultum, vel obstringere ipsorum conscientias: sed hoc ideo fecisse, quia vtile erat eius posteris, sic peregrinari in terra, vt non essent affixi suis possessionibus, & inter varias mutationes semper attēti essent & quasi accincti ad migrādum. Hinc ostendimus inscitè Papistas torquere hunc locum ad stabiliendas tyrannicas leges, quibus fingunt contineri spiritualem Dei cultum, & quibus etiā miseras animas opprimunt, quia nulla est similitudo, vel affinitas inter mandatum Ionadab, & inter leges illas, quæ feruntur ad spiritualem Dei cultum instituendum. Nam præceptum Ionadab primò non eò spectauit, vt à posteris suis exigeret abstinentiam vini quasi rem necessariam, sed aliò respexit. Iam quod pręcipitur in alium finem, sicuti non est necessarium, ita non opponitur Dei verbo. Neque enim tunc libertas conscientiis eripitur: deinde Ionadab non voluit ad se trahere ius & imperium Dei, acsi esset spiritualis Legislator: sed politicum fuit præceptum duntaxat. Hinc igitur apparet quàm dissimilis sit ratio inter hoc præceptum, & inter tyrānicas leges, quibus oppressa fuit libertas sub Papatu. Quòd si iocari libeat, mirum est tantoperè Papistas gloriari hoc exemplo, quod tamē nullus eorum vnquā imitatus est. nam etsi habent Monachi apud ipsos leges rigidas & austeras in victu & potu, sanctissimi tamen quique eorum nunquam voluerunt obseruare hoc præceptum, & nullus etiam fuit vel Chartusianus, vel Celestinus qui vellet se subiicere huic necessitati, vt esset abstemius. Si ergo illis tantoperè placeat hæc virtus Rechabitarum, cur non abiiciunt vsum vini? sed hoc seriò non dixi. quantùm attinet ad rem ipsam, solutio certa est & expedita, non laudari Rechabitas acsi patri suo obtemperassent tanquam Deo: sed quia obediēter amplexi sunt quod pater ipsis mandauerat, quoniam erat ciuile duntaxat præceptum: deinde spectabat in alium finem: neque exigebat abstinentiam vini, & aliarum rerum propter se. Et vno etiam verbo Paulus definit hanc controuersiam. cùm enim liberos hortatur, vt pareant suis patribus, temperat sententiam illam, addita particula, In Domino. Videmus ergo vt Paulus non generaliter, vel absque exceptione iubeat filios obedire parētibus, sed ita vt Deus, qui summus est & vnicus omniū Pater, retineat suum imperium: & patres terreni non tantum sibi imperii vsurpent, vt conscendant ipsius Dei tribunal, acsi essent Legislatores in animas. Nunc pergamus,

Ephe.6.1.

8 Et audiuimus in voce, *hoc est, obediuimus voci,* Ionadab filii Rechab patris nostri, secundum omnia quæ mandauit nobis, ne biberemus vinum cunctis diebus nostris, nos, vxores nostræ, filii nostri, & filiæ nostræ:

9 Et ne ædificaremus domos in quibus habitaremus, & ne vitis, vel ager, vel semen nobis esset: *ad verbum, & vitis, & ager, & semen non erunt nobis.*

10 Et habitauimus, *quin potius: est enim copula resoluenda in aduersatiuam particulam, quin potius habitauimus,* in tabernaculis, & obediuimus, & fecimus secundum omnia quæ præcepit nobis Ionadab pater noster.

Pluribus verbis explicat Ieremias quod potuit breuiter perstringi, nempe vt amplificet constantiam Rechabitarum. fieri enim potest, vt quispiam patri suo obediat, sed non ita fixus erit in proposito, quin leui aliqua occasione possit abripi, vt ab officio suo deficiat. Ieremias hìc ostendit talem fuisse perseuerandi alacritatem in Rechabitis, vt vino proposito non fuerint tamen illecti: sed acsi nulla tentatio illis esset obiecta, retulerint mandatum patris sui, qui tamen aliquod antè seculis mortuus fuerat, quemadmodum antè visum fuit. Dicunt igitur *se audiuisse vocem Ionadab filij Rechab patris sui*: deinde addunt, *secundum omnia quæ præcepit nobis.* Iterum commemorant quid mandauerit Ionadab. & huc pertinet membrum istud, *secundum omnia.* Nam si tātùm iussisset esse abstemios, erat illud difficile & asperum: sed voluit ipsos adstringere ad vitam erraticam, vt tantùm tegerentur tuguriis: deinde, ne quid possiderent. Cùm igitur non vno in genere probauerit Ionadab obsequium domus suæ, hinc clarius apparet quanta fuerit in ipsis parendi alacritas & constātia. Primùm ergo dicunt, *ne biberemus vinum*: deinde addunt, *cunctis diebus.* Scimus enim Nazarenos fuisse prohibitos à potu vini, sed ad tēpus, donec perfuncti essent suo voto Scimus etiā, cùm vices suas perageret aliquis Sacerdos, ad tēpus caruisse vino. Sed postea redibant tam Sacerdotes quàm Nazarei ad cōmunē victū. Fuit igitur hoc longè difficilius tota vita non gustare vinum. Nec dubium est, quin Propheta collegerit istas particulas, vt maiore odio premeret Iudæos, qui in re æquissima, nec tam molesta Deo tamē essent immorigeri, vt videbimus. Dicunt, *nos, vxores nostri, filii nostri, filiæ nostræ*: quasi dicerent, Præceptum hoc viguit semper in familia nostra, & quod nobis per manus traditum fuit à Patribus, hoc sumus sequuti

Nume.6.4

quuti ad hunc vſque diem, ſicuti etiam patres noſtri obedierũt mandato hominis mortui,quia voluntas eius illis fuit expoſita. Addunt, *ne domos ædificaremus* ad verbum,ad inhabitandum nos, hoc eſt in quibus habitaremus. Licuit ergo Rechabitis domos extruere, hoc eſt,operas ſuas locare aliis:ſed oportuit ſuis tuguriis eſſe contentos, & tenuiter illic victitare. Poterant igitur extruere aliis ſplendida palatia, vt victum ſibi acquirerent ex ſuo labore:ſed non licuit ædes incolere,quoniam hoc vnum erat ex præceptis. Addunt, *& vitis,& ager,& ſemen ne ſit nobis.* Si expendimus quàm dura fuerit hæc conditio, non abs re laudabimus conſtantiam in Rechabitis, quòd abſterriti non fuerint cùm viderent ſe in tam anguſtas miſerias adigi. Sed tamen præcipuè attendere conuenit ad Prophetæ conſilium, nempe nimis turpem eſſe contumaciã in Iudæis,qui Dei præcepta audeant ſpernere,& pro nihilo ducere, cùm tanta fuerit hominis mortalis, atque etiã mortui authoritas apud poſteros. Dicũt ergo *ſe habitaſſe in tabernaculis, & paruiſſe ſecundum omnia quæ præceperat Ionadab pater ipſorum.* Sequitur,

11 Et factum eſt cùm aſcendit Nabucadnezer rex Babylonis in terram,tunc diximus,Venite, ingrediamur Ieruſalẽ à facie exercitus Chaldæorum, & à facie exercitus Aſſyriorum, *alij vertunt Syriæ, ſed* ארם *quanuis aliquando reſtringatur ad Syriam, comprehendit tamen* Meſopotamiam, *& alias regiones*, & habitauimus Ieruſalem.

Hinc apparet fuiſſe vtile Rechabitis quod pater ipſis mandauerat. nam fuiſſent affixi ſuis poſſeſſionibus: & ita tracti fuiſſent in exilium cum reliquis, vbi ſcilicet regnum Iſrael periit, & abductæ ſunt in alias regiones decẽ Tribus:idem factum eſſet Rechabitis. Quia autem nihil erat ipſis proprium, hinc liberior fuit migratio. neque enim illis triſte fuit relinquere ſuas poſſeſſiones,quæ nullæ erant. Scimus multos ita addictos eſſe ſuis ædibus, & agris,& vitibus,& pratis,vt malĩt cẽties occidi, quã inde auelli. Pluris ſiquidẽ ſunt illis amœnæ poſſeſſiones,& fertiles agri, quàm propria viſcera. Bene ergo poſteris ſuis conſuluit Ionadab filius Rechab, cum voluit agere ſub tuguriis,ita vt vno die traherẽt ſua omnia ſecum, quẽadmodum celebratur dictum illud Biantis. Paupertas igitur illis fuit valde vtilis: deinde auſteritas vitæ ipſos adiuuit, ne moleſtum eſſet Ieroſolymæ habitare, neque enim opus fuit multis lautitiis. Si aſſueti fuiſſent vino.& aliis deliciis,poterant ſecum diſputare an præſtaret ſemel mori, quàm eſurire in Vrbe obſeſſa. Cæterùm,quoniam frugaliter vixerant,imò fuerant ſemper aſſueti auſteræ vitæ, ideo nulla anxietas ipſos tenuit,quo minus ſecurè venirent Ieroſolymam. Putarunt enim ſe tenuem & ſordidum victum poſſe acquirere ſuo labore. Hinc ergo apparet quid ſpectauerit Ionadab cùm interdixit poſteris ſuis tam vini potum,quàm agros & vineas. Iam enim tũc potuit proſpicere quàm duræ conuerſiones inſtarent. Ergo voluit ſponte ita exerceri ſuos poſteros, vt cùm vrgeret neceſſitas ne ſuccumberent oneri: ſed patienter ferrent eſuriem, & alia incommoda,quæ aliis intolerabilia fuerunt,cum ſcilicet ſemper illis in mentem venirent priſtinæ delitiæ. Diximus ergo, *Venite & ingrediamur Ieroſolymam à facie vtriuſque exercitus.* Cùm ergo retenti fuerint Iſraelitæ ſuis agris, & copiis domeſticis,Rechabitæ profecti ſunt Ieroſolymam,& ita fuerunt exempti periculo. Nunc ſequitur,

12 Et fuit ſermo Iehouæ ad Ieremiam, dicendo,

13 Sic dicit Iehouah exercituum,Deus Iſrael, Vade, & dic viro Iehudah, & incolis Ieruſalem, An non recipietis diſciplinam, *vel correctionem,* ad obediendum ſermonibus meis,dicit Iehouah?

14 Stabiliti ſunt ſermones Ionadab filii Rechab, quos mandauit filiis ſuis ne biberent vinum: & non biberunt vſque ad hunc diem: quia obedierunt mandato patris ſui: ego autem loquutus ſum ad vos manè ſurgens, *vel manè ſurgendo,* & loquendo: & non obtemperaſtis mihi.

15 Et miſi ad vos omnes ſeruos meos Prophetas,manè ſurgendo,& mittendo, *manè ſurgens & mittens,* dicẽdo,Conuertimini agedum quiſque à via ſua mala, & bonas facite actiones veſtras: & ne ambuletis poſt deos alienos ad ſeruiendum ipſis, *vt ſeruiatis ipſis,* & habitabitis in terra quam dedi vobis,& Patribus veſtris, & non inclinaſtis aurem veſtram,

& non obediuistis mihi

Hîc accommodat Ieremias exemplum quod narrauit, ad causam præsentē. Subiicitur enim Dei querimonia, quòd minore in pretio sit apud populum suum, quàm fuerit Ionadab apud suos posteros. Dicit igitur, *Vade, & alloquere viros Iehudah, & incolas Ierusalem.* Quò efficacior sit obiurgatio, inducit Propheta Deum loquentem. Vult igitur denuntiari hoc Iudæis Deus suo nomine, & quasi in sua persona: *An non*, inquit, *recipietis disciplinam, vt obediatis mihi* מוסר interdū simpliciter accipitur pro regimine, vel gubernatione: sed interdum significat correctionem. Minimè autem dubium est, quin Deus hîc reprohēdat in Iudæis ferociam illam, in qua pridem obduruerāt: quasi diceret, Nunquam vobis libebit redire ad sanam mentem. Quoniā ergo fuerant longo tempore indomiti, & vagati post suas concupiscentias tanquam effrænes bestiæ: ideo ponitur hæc correctio: quasi diceret, Semper ne intemperanter lasciuiet hic populus, vt iugum non suscipiat? Dicit, *ad obediendum mihi*. Deus ostendit se nihil iniquū postulare à Iudæis, vt honesta excusatio prætendi queat, acsi nimium esset rigidus: Ego tantùm, inquit, postulo, vt mihi obediatis: hæc scilicet est mea seueritas, tam amabilis regula mansuetudinis, qua erga vos vtor. Cùm igitur nihil aliud exigam, nisi quod vltro debent filii suis patribus, etiamsi non moneātur, quî fit, vt hæc moderatio vobis tantoperè displiceat, neque vllo modo possit à vobis admitti? Postea adiūgit, *Stabilita fuerunt verba Ionadab apud filios: populus autem hic non paret mihi.* Sed quēadmodum proxima lectione diximus, specialiter attingit Propheta circunstantias quasdā, quòd scilicet obedierint Rechabitæ imperio patris sui, cùm vetaret vinum bibere: hoc fuit durū: *non biberunt*, inquit, *vsque ad hunc diem.* Quid autem ipse à filiis suis postulabat? tantùm vt Legē suam amplecterentur, non errarent post deos alienos, quemadmodum subiicit. Ergo subest antithesis inter difficile illud præceptum Ionadab, & inter æquitatem Legis, cùm Deus nihil aliud populo suo mandauit nisi vt inter ipsos purè coleretur. Dicit, *Non biberunt illi vinum vsque ad hunc diem:* quare? *nam obedierunt*, inquit, hoc est, nulla fuit religio in vini potu, sed tātùm valuit apud ipsos mortui authoritas, vt libenter vsum vini reiicerent. Quoniam ergo simplex obedientia, hoc est, studiū pietatis tantùm valuit apud Rechabitas, quî fit nunc, vt ego non audiar? *nam loquutus sum*, inquit, hoc est, non excusabile est peccatum populi ignorantiæ prætextu. *Ego enim loquutus sum.* Sed adiungit, *manè surgens & loquens.* Hîc notatur assiduitas & diligentia. Ionadab semel hoc filiis suis mandauit: imperium illud quod poterat euanescere, perpetuò viguit in ipsorum cordibus, ita vt filii nepotes suos docerent. Atqui non semel tantùm præcepit Deus quod rectum erat, sed *surrexit manè*, hoc est, sedulò ipsos præuenit. hac enim metaphora significat se non expectasse dū post diuturnam licentiam essent magis addicti suis vitiis. Scimus enim eos, quibus permissa fuit ad multos annos libertas, non libenter postea cogi in ordinem, sed consuetudine fieri refractarios. Et hinc fit etiam, vt necesse sit formare quasi ab infantia eos qui à nobis regendi sunt. nam si liberū illis esset pro libidine sua agere, postea nullis legibus posset coerceri eorum lasciuia. Deus ergo dicit *se mane surrexisse*, quia scilicet præuenit Iudæos, vt vnà cum lacte imbiberēt pietatem. Deinde adiungit se assiduum fuisse in illis docendis: *mane surgens & loquens.* Hoc participio significat se quotidie repetiuisse eadem, ne scilicet obliuio à Iudæis posset obtēdi: *loquutus sum* ergo, nempe *mane surgens & loquens*: *& non obedierunt mihi*. Postea sequitur explicatio, quòd scilicet Deus *miserit Prophetas*. alioqui promptum fuisset Iudæis excipere, Deum nunquam ipsis apparuisse. Dicit igitur *se loquutum per suos Prophetas*: *Misi* inquit, & quidem plures. Dicit, *cunctos seruos meos*, quia si vnus tantùm Moses mandasset Iudæis quod rectum erat, poterant tergiuersari, Legem fuisse sepultam, & se non tenere memoria quidnam Moses docuisset. Ergo vt talibus cauills occurrat dicit breuiter *se misisse cunctos suruos suos*, hoc est, misisse complures Prophetas eo numero, & ea multitudine, vt assiduè personuerit in auribus populi Legis doctrina. Iterum repetit, *mane surgens &, mittens dicendo*, quòd scilicet nūquam destiterit illos & monere & hortari. qui autē alioqui tardi sunt, atque etiam refractarii, mansuescunt tamen vbi singulis diebus, & horis reuocantur ad officium. Cùm ergo Deus ita institerit per suos Prophetas, hinc perspicitur furiosa contumacia populi, quòd nunquam paruerit. Iam sequitur ipsa facilitas, quæ rursus aggrauat ipsorum crimen, *Dicendo*, inquit, *Conuertimini agedum quisque à via sua mala, & recta facite* (ad verbum bonifacite) opera vestra. Hîc ostēdit Deus legem suam in hoc differre à præceptis Ionadab, quia simpliciter à Iudæis postulauerit quod vltro debuerant præstare. nam vt nulla Lex vnquā fuisset scripta, dictabat tamen Iudæis naturæ sensus, parendum esse Deo. nam Lex pietatis ita insculpta est cordibus nostris, quoad testimonium, vt nemo iure obtendat errorem, vel ignorantiam. Deus ergo hîc commemorat se nihil postulasse, nisi quod natura ipsa dictabat, nempe vt resipiscerent Iudæi, & vitam suam formarēt ad regulam pietatis, etiam si nemo fuisset apud eos Propheta, debuit tamen hac in parte sibi quisque esse doctor & magister. Sequitur, *Ne ambuletis post deos alienos, vt seruiatis illis.* Hæc admonitio clarius adhuc exprimit quanta fuerit Dei moderatio, nempe quia nihil aliud voluit quàm retinere Iudæos sub iure suo, & tutela, vt esset ipsis in patrem. Ionadab potuit exigere pietatis officia à suis posteris, & tamen permittere illis liberū

potum vini, permittere agros, & vites: voluit autem ipsos quasi abscindere è genere humano, vt deterior esset eorum conditio quàm omnium gentium, & populorum, inter quos habitabant. Minimè enim dubium est, quin ludibrio fuerint vicinis suis, quin pertulerint multas contumelias, quin fuerint grauiter vexati. Deus ostendit se abstinuisse ab illo rigido imperio & seruitute intolerabili, nec aliud postulasse à populo suo, nisi vt illic agnosceretur pater. Quòd ergo à Iudæis non extorsit obsequium, & tamen Lex eius ita moderata erat, hinc, quemadmodum dixi, clarius patet quàm indomabilis fuerit malitia, & prauitas illius populi. Rursus adiungit promissionem, quæ allicere ipsos sua dulcedine poterat, vt promptiores essent ad parendum. Si pro imperio mandasset, Conuertimini à superstitionibus vestris, & purè me colite, iam hæc erat plena æquitatis doctrina. Sed vbi dignatur promissionem addere, quæ Iudæos inclinet ad studium parendi, & tamen nihil ab ipsis impetrat, iterum hac circunstantia detestabilius redditur crimen ipsorum. Videmus ergo singulis membris subesse pondus, & non esse superuacuum quod hîc additur, *habitabitis in terra quam dedi vobis, & patribus vestris.* Deus hîc beneficium suum commendat: deinde promittit perpetuam eius fruitionem, si pareant Iudæi. Dicit *se dedisse terram illam ipsis, & eorum patribus.* Si nunquam gustassent Dei bonitatem, sola tamen promissio debebat ipsos accendere, vt eius imperio se subiicerent. sed Deus iam liberalis erga ipsos fuerat. Ergo experientia potuit illos conuincere, quia sciebāt se non alio iure adeptos fuisse terram promissam, nisi quoniam diuinitus promissa fuerat. Sciebant valida Dei manu deiectos fuisse omnes gentes, in quarū locum ingressi fuerant. Cùm ergo experti essent Deū tam beneficum, & promitteret in posterum se eundem fore qui fuerat, quanta fuit & quàm belluina hæc rabies, non posse flecti ad obedientiam? Est igitur hæc quoque circunstantia magni ponderis, cùm exprobrat Deus se terram ipsis & eorum patribus dedisse. Adiungit, *Non inclinastis aurem vestram, & non obediuistis mihi.* Diximus alibi quid valeat hæc loquutio, Non inclinare aurem. opponitur enim inscitiæ & errori. Deus ergo hîc deliberatæ malitiæ damnat Iudæos, quia obstinato animo reiecerint Legis doctrinam, & omnes admonitiones propheticas. nam vbi proponitur doctrina ipsa, & Deus familiariter dignatur populum aliquem docere, hinc magis cognoscitur peruicacia, dum nihil proficitur. Ergo hîc significat Deus non errore lapsos fuisse Iudæos, quia satis tenebant quid rectum esset. Vnde igitur tanta durities? nempe quia aures suas data opera obturauerint, hoc est, quia malitiosè negauerint Deo obsequiū, & fuerint quasi longa meditatione præfracti, ita vt nunquam reduci possent ad sanam mentem. Postea iterum sequitur,

16 Quoniam stabilierunt filii Ionadab filii Rechab mandatum patris sui, quod mandauerat ipsis: populus autem hic non audierunt ad me, *hoc est, non obediuerunt mihi.*

Nihil nouum hîc dicit Propheta, sed confirmat superiorem sententiā, idque facit quô magis appareat rei indignitas. vbi scilicet ab vna parte mortalis homo & quidem vita defūctus retinet posteros suos in officio, quia semel imposuit illis frænum in re ardua & molesta, Deus autem qui assiduè compellat populum suum, & hortatur, mittit Prophetas, & non desinit ipsos ad se vocare, imò non tantùm inuitat eos, sed etiam blandè allicit, proponit sua beneficia, spem facit in posterum: vbi ergo Deus omnia experitur, & sine profectu, hinc apparet desperata populi prauitas. Hæc est summa.

PRECATIO.

Da omnipotens Deus, quādo non tantùm semel nobis ac sæpius etiam testatus es per seruos tuos quænam esset recta salutis via, sed Filium tuum vnigenitum misisti, qui nobis esset doctor perfectæ sapientiæ: da inquā, vt sic nos tibi subijciamus, & ita consecremus tibi vitam nostram, vt qui mortuus est propter salutē nostram, & resurrexit, nos placidè regat Euangelij sui doctrina: & sic studeamus te glorificare in hoc mundo, vt tandem participes simus cœlestis gloriæ, quam nobis acquisiuit idem Filius tuus Dominus noster, Amen.

17 Propterea sic dicit Iehouah Deus exercituum, Deus Israel, Ecce ego adducam super Iehudah, & super incolas Ierusalem omne malum, quod pronuntiaui contra eos: quia loquutus sum ad eos, & non audierunt: & vocaui eos, & non responderunt.

POSTQVAM ostendit Propheta Iudæos exemplo Rechabitarũ sic esse damnatos, vt nihil restaret ad defensionem, iam subiicit, quia inutile apud ipsos fuit verbũ Dei, fore efficax contra ipsos: hæc sũma est: *Loquutus sum ad vos*, inquit Deus, iam non amplius vos alloquar, sed loquar contra vos, hoc est, mãdabo Chaldæis, vt ministri sint atque executores meæ vindictæ. Videmus ergo quem ordinem teneat Propheta: non protulit hanc vltimam sententiam, quæ est instar fulminis donec conuicti essent Iudæi: in eum finem spectauit comparatio cùm diceret Rechabitas fuisse morigeros patri suo: Iudæos autem spreuisse Legem Dei, & omnes propheticas admonitiones. *Ego*, inquit, *adducam super Iehudam, & super incolas Ierusalem omne malum, quod loquutus sum aduersus eos: quia loquutus eram ad ipsos, & non audierunt.* Hìc distinguit Propheta inter duas loquẽdi species. Deus enim Iudæos fuerat alloquutus: sed simul etiam loquutus fuerat super eos, vel contra eos. nam hìc ponuntur duæ particulæ, quæ sunt inter se affines, sed tamen altera scribitur per א, altera per ע. Ergo sub vna specie designat Propheta doctrinam, exhortationes, & quæcũque faciunt ad pœnitentiam, nempe vt homines vel reuocentur ad officium, vel retineantur in officio. Hic itaque vnus est modus loquendi, cùm Deus nos compellat, & ad se inuitat. Alter autem modus restringitur ad minas, vbi Deus postquam expertus est se nihil proficere docẽdo & monẽdo, minatur & ostẽdit qualis vĩdicta nos maneat. Hic igitur locus apprimè dignus est obseruatu, quia hinc colligimus, vbi homines repudiant sermonem quo docendi erant, non posse tamen effugere, quin alter sermo, qui scilicet denuntiat iudicium Dei, sit efficax. Doctrina videbitur inutilis quando non recipietur ab hominibus, sed quisquis contempserit sermonẽ illum sentiet tandem cum suo exitio non posse irritas fieri denuntiationes, quibus confirmat & sancit Deus fidem sermonis sui. *Quoniam* ergo *non audierunt sermonem quem loquutus fueram ad ipsos, euenient quæcunque prædixi aduersus eos.* Quod addit, *vocaui, & non responderunt*, amplificat criminis atrocitatem, quia scilicet non simpliciter tantùm ostenderit Deus quod vtile erat in salutem, sed ipsos ad se vocauerit, imò inclamauerit: sed verba fecerit apud surdos, quia ipsi non responderint. Sequitur,

18 Domui autem Rechabitarum dixit Ieremias, Sic dicit Iehouah exercituum, Deus Israel, Propterea quod audistis, *vel obediuistis*, mandato Ionadab patris vestri, & seruastis omnia eius mandata, & fecistis secundum omnia quæ præceperat vobis:

19 Propterea sic dicit Iehouah exercituum, Deus Israel, Non excidetur vir ex Ionadab filio Rechab quin stet corã facie mea cunctis diebus.

Hìc quò magis afficiat Iudæos Propheta, mercedẽ promittit filiis Ionadab, quod patri suo ita obedierint. Promittit autem benedictionem à Deo: nec mirum est, quia mandatũ hoc, vt inquit Paulus, primum est, cui annexa sit promissio. Deus remunerationem generaliter promittit omnibus qui Legem obseruant: singula etiam mandata in genere spem habent remunerationis: sed speciale hoc habet quintum Legis præceptum, Honora patrem tuum, & matrem tuam, vt vitam proroges, &c. Mirum igitur non est, si Deus mercedem promittat Rechabitis, quia obsequẽtes fuerint patris sui mandato, quoniam id pollicitus fuerat in Lege. Sed quod Papistæ obiiciũt, placere igitur Deo obedientiam, quæ Ecclesiæ præstatur, facilè refellitur eorum commentum, sicuti diximus, quia si obsequuti fuissent Rechabitæ patri suo in re illicita, digni pœna erãt: sed quia præceptũ illud, quemadmodum ostendimus, non pugnabat cum Lege Dei, hinc factum est, vt Deus probaret illam obediẽtiam. Leges autem quæ ferũtur ad fabricandos commẽtitios cultus, sunt prorsus impiæ, nam continẽt in se idololatriam. Deus enim præscripsit qualiter velit à nobis coli. Quicquid ergo ex se proferunt homines, prorsus est impium, quia purum Dei cultũ adulterat. deinde vbi necessitas conscientiis imponitur, seruitus est tyrannica, vt diximus. Tale non fuit consiliũ Ionadab, quia mandauit posteris suis quod ipsis erat vtile & spectauit duntaxat vsum præsentis vitæ: deinde non obstrinxit eorum conscientias, quia licuit ipsis migrare Ierosolymã, & habitare communi more in ædibus. Neque enim erexerunt sibi tuguria Ierosolymæ, sed vsi sunt liberè ædibus conductitiis: & tamen obseruarunt patris mandatũ, nempe quia non præcisè iusserat habitare in tuguriis, sed voluerat tantùm ipsos manere expeditos, vt semper parati essent ad migrandum. Videmus ergo quàm stultè torqueant Papistæ hunc locum ad tyrannicas suas leges. Maneat itaque sententia, placuisse Deo obedientiam Rechabitarum, quia naturæ sensus etiam hoc dictat, vt liberi parentibus suis subiecti sint: deinde scimus Deum sæpe mercedem rependere vmbris virtutũ, vt ostendat sibi placere virtutes ipsas. Nec dubium est quin hæc promissio, queãdmodum antè dixi, consultò data fuerit vt pungeret Iudæos, quemadmodũ dicitur in cantico Mosis, Prouocabo eos in gente stulta, quia me prouocarũt in iis qui non erant dii, etiã vicissim me vlciscar, quia producã gentes, quæ antè non erant. Sic igitur nũc Deus vt magis exasperet Iudæos promittit se benedicturum Rechabitas, quia morigeri fuerĩt patri suo. *Non excidetur*

Ephe. 6.2.

Deut. 32.21.

detur vir ipsi Ionadab,hoc est,non excidetur vir ex progenie Ionadab,*stans*(ad verbum)*coram facie mea*.Sed quoniam obscura esset & ambigua illa breuitas, ideo interposui particulam,*quin stet coram facie mea*. Dicit autem *staturos coram facie sua*,non vt sint Sacerdotes,vel Leuitæ,quemadmodum quidam ex Rabbinis hunc locum restringunt ad sacerdotium,quia sæpe in Scriptura hoc Leuitis tribuitur vel Sacerdotibus, quòd stent coram facie Dei: ideo putant idem pronuntiari de Rechabitis. sed illud est nimis coactum. Simpliciter ergo intelligit Deus superstites semper fore aliquos ex progenie Ionadab,idque singulari suo beneficio,vt appareat illorum obedientiam non carere iusta mercede.hæc summa est. Sequitur,

CAPVT TRIGESIMVM SEXTVM.

Et fuit anno quarto IoaKim filii Iosiæ regis Iehudah,*fuit inquā*, sermo hic ad Ieremiam à Iehouah, dicendo,

2 Sume tibi volumē libri,& scribe in eo cunctos sermones quos loquutus sum ad te contra Israel,& cōtra Iehudah, & contra cunctas gentes à die quo loquutus sum ad te, à diebus scilicet Iosiæ vsque ad hunc diem.

Hoc capite narrat Propheta historiam memoratu dignam, & valde nobis vtilem. dicit enim se Dei iussu scripsisse quæ in Templo prius docuerat: deinde summam illam se misisse per manum Baruch,vt recitaretur in Templo: famā fuisse sparsam,& Cōsiliarios Regis vocasse Baruch:& cum audiissent quæ scripta erant in volumine,retulisse ad Regem,tamē admonitum ab ipsis fuisse Baruch,vt se occultaret simul cum Ieremia, ne Rex contra ipsos excandesceret,sicuti accidit.Rex enim indignatione statim compulsus,iussit abripi Ieremiā & Baruch,nempe vt tolleret eos è medio:sed fuerunt absconditi,& protecti Dei gratia.Postea videbimus quid Rex sua contumacia profecerit,nēpe quòd audacius cœpit Propheta contra ipsum vociferari.Initio igitur capitis dicit Propheta *sibi datum fuisse à Deo sermonem, vt scriberet in volumine libri quæcunque prius loquutus fuerat*. Per Volumē libri intelligit volumē in quo scripturus erat.Neque enim hîc ספר accipitur pro libro scripto,quia volumen illud erat nudum. oportuit igitur Prophetam dictare ministro suo Baruch.Et hæc ratio loquendi alibi etiam occurrit, sicuti Psalmo.40. Cæterùm, מגלה vocant Hebræi volumen ex veteri consuetudine.Neque enim habebāt libros concinnatos,quales hodie habemus:sed habebāt sua volumina. Et hoc nomen Latino etiam respondet. Sicuti enim מגלה vocant quod est implicitum,à גלל quod est volvere,ita etiam deductum est Latinum nomen a volvendo:vocamus *rolle*: & in Gallia etiā vsi sunt hac scribēdi forma. nam olim omnia vetera instrumenta,deinde actiones iudiciariæ solebāt scribi in voluminibus:& in veteribus archiuis nihil reperitur quod non scriptū sit in volumine. Iubet igitur Deus Prophetā suū accipere volumen *vbi scribat*: deinde iubet *scribere sermones,quos audierat ex ore ipsius Dei, & quos pronuntiauerat super Israel,& super Iehudam*,& super alias etiam gentes. Hîc primo loco videmus quisnā vsus sit Scripturæ, nempe vt quod alioqui euanesceret vel excideret ex memoria hominū,maneat & tradatur per manus:deinde vt etiā legatur,quoniā quod scriptum est potest melius expendi per otiū.Si quis loquatur duntaxat,quisque pro suo captu, & pro attētione sua aliquid percipiet:verū quoniā labūtur sermones ex ore hominis,ideo maior est Scripturæ vtilitas: quia si quod statim non fuerit intellectū,repetitur,plus habet lucis:deinde quod hodie quispiam legerit,cras iterum poterit legere,& post annum,& plures annos.Quoniā ergo videbat Deus se quodammodo aerem verberasse cùm loquutus fuerat per suū Prophetā, ideo vult eadem illa scribi quæ frustra Ieremias fuerat loquutus.Nec dubium est quin hoc modo & Regem,& Consiliarios,& totum vulgus non solùm ignauiæ,sed etiam socordiæ damnare voluerit,quòd scilicet fructu caruerat omnis doctrina, cum tamen Ieremias tantum sumpsisset apud ipsos laboris, & tam fuisset assiduus,& sedulus in officio docēdi.Nunc ergo tenemus Dei consiliū cùm dicit, *Accipe tibi volumen,& scribe in eo*. Dicit *cunctos sermones, quos loquutus sum ad te*. Hoc ideo exprimitur, vt intelligant Iudæi Ieremiam non proferre sua commēta, sed fideliter tradere quæ ex ore Dei audierat.Dicit, *super Israel,& super Iehudah*.Initiò enim vaticinatus fuerat Ieremias contra decem Tribus: sed postquam excisum fuit regnū Israel,ab eo tempore cœpit duntaxat curā gerere residui populi: ita doctrina eius specialiter directa fuit ad Iudæos. Adiungit,*super cunctas gentes*, vt postea videbimus.Et inde etiam apparet, prophetias non certo ordine temporis scriptas fuisse, vt nuper admonui:sed volumē fuisse compositum non seruata serie:sic tamen vt liber hic contineat summā totius doctrinæ,quam Ieremias toto fūctionis suæ cursu pertulit. Dicit,*a die quo cœpi tecum loqui*,nempe *a diebus*,inquit,*Iosiæ vsque ad diem hunc*.Functus autē fuerat Propheta docēdi officio non tantùm decem aut viginti aut triginta annis, sed quadraginta. Sequitur,

Psal.40.8.

3 Si forte audiant domus Iehudah omne malum quod ego cogito ad faciendum

nam precatio ritè non potest concipi, quin homo ascendat & cadat. Videntur hæc contraria, sed inter se consentiunt, imò non possunt separari. Nam in precibus duo necessaria sunt, fides & humilitas: fide assurgimus ad Deum, humilitate autem prosternimur. Hęc ratio est cur Scriptura sæpe dicat orationem ascendere, quia non precamur ritè vt decet nisi tollamus sursum animos: & fides promissionibus fulta nos supra totum mundũ erigat. Sic igitur fide attollitur sursum oratio, humilitate autem cadit deorsum in terram, quia timor debet coniungi cum fide: & quemadmodum fides generat in animis nostris alacritatem ex fiducia, sic etiam conscientia nos deiicit ac prosternit. Nunc ergo tenemus rationem huius formæ loquendi. Addit, *Quia magna est ira & excandescentia quam pronuntiauit*, vel loquutus est (ad verbũ) *Iehouah contra populum hunc*. Iram & excandescentiam accipit pro Dei vindicta: ita causam ponit pro effectu. Sed Propheta intelligit, nisi prorsus excæcati sint homines, & quasi alienati mente, debere magis affici, cùm Deus horribile aliquod iudicium proponit. Si Deus leue aliquod delictum castigat, etiam si non adeò grauiter minetur, nos tamen moueri oportet: sed vbi Deus ostendit iram suam sic accensam esse, vt metuendum sit ab vltimo interitu, nimium sumus stupidi, nisi talis comminatio nos magis terreat. Dicit igitur Propheta non esse locum cessandi, quia Deus non leuem aut vulgarem pœnam denuntiat populo: sed ostẽdit se armatum esse ad totam gentem perdendam, sicuti Iudæi extrema quæque meriti erant. Sequitur,

Act. 10. 4

8 Et fecit Baruch filius Neriæ secundum omnia quæ præceperat ei Ieremias Propheta, legendo in libro sermones Iehouæ in domo Iehouæ.

Hìc laudatur promptitudo Baruch, quòd non refragatus est Prophetæ Dei, sed prouinciã sibi iniunctam libenter suscepit. non carebat hæc libertas periculo, vt diximus. Quoniam igitur legatio erat minimè plausibilis, imò plus quàm odiosa, hinc perspicitur pietas Baruch, quòd nihil recusauerit, quoniam sciebat sibi non frustra impositũ esse hoc onus. Dicit igitur Ieremias *illum fecisse sicuti iussus fuerat, legendo in Templo sermones Iehouæ*. Paulò pòst vocabit sermones Ieremiæ, sed eodem sensu. Nam sicuti Deus se repræsentat in suis ministris, ita sæpe ad eos transfert quod est ipsius proprium. Vocatur doctrina Ieremiæ, quæ tamen propriè loquendo, non alium habet authorem, quàm Deum. Sic Paulus Euãgelium suum nominat, cuius fuerat preco & testis. neque tamen fabricauerat ipse Euangelium, sed acceperat à Christo, & fideliter tradiderat ex eius manu. Ergo notanda est ratio loquendi, quæ passim in Scriptura occurrit, dum communiter idem & vnum tribuitur Deo, & seruis eius. Sic quod videri posset durius, Apostoli dicuntur remittere peccata, dicuntur afferre salutem, nempe quia ministri sunt gratiæ Dei, & hortantur Christi nomine, vt reconcilientur homines Deo. sic ergo absoluunt, quia testes sunt absolutionis. Ita etiam sermones Ieremiæ vocantur quos seruo suo dictauit Deus, interea propriè loquẽdo non sunt hominis sermones, quia non profecti sunt ab homine mortali, sed ab vno Deo. Sequitur,

Rom. 2. 16, & 16. 25, & 2. Tim. 2. 8

Ioan. 20. 23

9 Et fuit anno quinto Iehoiakĩ filii Iosiæ regis Iehudah, mense nono, indixerunt ieiunium coram Iehouah toti populo *qui erat, subaudiendũ est,* Ierosolymæ, & toti populo, qui venerũt ex vrbib' Iehudah Ierosolymã.

10 Et legit Baruch in libro sermones Ieremiæ in domo Iehouæ, *hoc est, in Templo*, in cubiculo Gamariæ filii Saphan scribæ, in atrio superiori, in introitu, *vel ingressu*, portæ nouæ domus Iehouæ, *portæ nouæ Templi*, in auribus totius populi.

Hìc additur clarior explicatio. Neque enim aliquid nouum narrat Propheta, sed ex communi linguæ Hebraicæ vsu pluribus verbis exprimit, quod breuiter attigerat. Dixerat enim Baruch legisse in Templo verba Dei sicuti iussus fuerat: nunc quando, & quomodo id factum fuerit refert, nempe *cùm anno quinto Iehoiakim indictum esset ieiunium mense nono*. Nunc ergo videm' quorsum tendat repetitio, nempe vt circunstantia temporis melius notetur. Dicit ergo tunc lectum fuisse librum, vel recitatum, quando indictum fuit ieiunium quinto anno Iehoiakim. Minimè dubium est, quin tunc Iudæi cognouerint instare graue aliquid, quia hæc indictio fuit extraordinaria. Scimus autem cùm aliquid calamitatis instaret, solitos fuisse cõfugere ad hoc remedium: non quòd ieiunium per se Deo placando sufficiat, sed quia signum est humilitatis: deinde homines melius comparat ad precandum. Nec temerè obrepsit hic ritus, sed Deus voluit ita populum suum assuefacere ad pœnitentiam. Cùm ergo signa aliqua iræ suæ ederet Deus, tunc necesse fuit Iudæos non tantùm petere veniam, sed addere etiam ieiunium precibus,

quemadmodum videmus tam secundo capite Ioëlis, quàm aliis pluribus locis. Erat autem hæc quasi solennis confessio culpæ, & reatus, quia ieiunio confessi sunt se obstrictos esse Dei iudicio, quemadmodum & sacco, & cinere. Solebant enim abiicere vestes pretiosas, & saccum induere, deinde aspergere capita puluere, vel terra: & illæ erant quasi reorum sordes: in illo squalore petebant à Deo veniam, primùm vt agnoscerent suam fœditatem in istis externis symbolis: deinde vt coram Deo, & Angelis profiterentur se dignos esse morte, & nihil spei esse residuum, nisi Deus illis ignosceret. Cùm ergo scribit hoc loco Ieremias indictum fuisse ieiunium, minimè dubium est, quin iam tunc apparuerint signa aliqua vindictæ Dei. Etsi autem Ioakim prouocauerat in se regem Nabuchadnezer, quòd tributum negasset: tamen hoc semper valuit apud Iudæos, nihil accidere nisi iusta Dei vindicta. Cùm ergo sciret sibi cum Deo esse negotiū, hinc factum est, vt cogitarent de ipso placando. Postea adiungit *indictum fuisse ieiunium coram Iehouah*, non quòd opus esset meritorium, vel quòd inde speranda esset expiatio, quemadmodum Papistæ suis ieiuniis existimant sua peccata redimere, & ideo vocant satisfactiones: sed dicit Propheta indictum fuisse ieiunium coram Deo, quia appendix erat precationis. Cùm ergo indictus esset solennis conuentus ad supplicandum, ieiunium tanquam pars accessit, vt scilicet se magis externo symbolo corã Deo deiicerent, & simul testatã facerent suam pœnitentiã. dicit *indictum fuisse toti populo, qui erat Ierosolymæ, & reliquis Iudæis qui ex vrbib⁹ aliis venerunt*, vt in Templo precarentur. Vnde etiam colligimus ieiuniũ per se nullius fuisse momenti, sed testimonium fuisse pœnitẽtiæ, & ideo coniunctũ cum precibus: quemadmodũ Christus cùm loquitur de precibus, addit ieiunium, non quòd ieiuniũ à quotidianis precibus non possit separari. nam assiduè nos precari oportet. atqui non ieiunabimus & manè, & vesperi: imò precamur dum parata est mensa, & cibi sunt nobis appositi: deinde vbi pransi sumus, & cœnati, Deum precamur. Sed hoc intelligi debet de precibus magis seriis, vbi scilicet, quemadmodum iam dixi, Deus quasi ad tribunal suum nos citat, & ostendit manifesta iræ suæ signa. Et hac ratione etiam Paulus septimo capite ad Corinthios, cum iubet viros habitare cum suis vxoribus, adiungit, Nisi forte ad tempus, inquit: quando? nempe vt totos sese impendant ieiunio & precibus. Videmus itaque hoc non esse ordinarium, sed cum vrget aliqua necessitas durior. Ergo hoc quoque notandum est, indictum fuisse ieiunium aliis Iudæis, qui venerant Ierosolymam. Cur enim necesse fuit Ierosolymam venire, nisi vt Deum suppliciter deprecarentur? Dicit *tunc recitatum fuisse volumen in Templo, in cubiculo Gamariæ filij Saphan scribæ*. Cubicula, vt alibi diximus, annexa erant atrio Sacerdotum. Leuitæ enim semper aliqui erant Templi custodes: deinde quispiam ex Sacerdotibus in ordine suæ functionis manebat in Templo. quod pertinet ad Saphan, Scriba vocatur, non vt paulò pòst eodem nomine vocatur Cancellarius Regis: sed hîc accipio pro actuario. Nam ספרים vocarunt Scribas: sed aliquando hac voce notantur Legis interpretes, aliquando autem actuarii, quibus curæ erat prophetias colligere, vel qui præfecti erant publicis actis colligendis. Habuit igitur cubiculum suum in Templo Gamarias filius Saphan scribæ. dicit *in atrio superiori*. Vnde colligimus quod iam dixi, partes atrii fuisse illa cubicula. dicit *in portæ nouæ Templi introitu*. Quidam existimant fuisse portam Orientalem: & illic solebat esse maior frequentia populi. Videmus ergo Baruch intrepidè functum fuisse officio suo, cùm volumen illud recitauit, cuius tamen lectio poterat grauiter exasperare totius populi animos. Sequitur, Mat. 17.21 1. Cor. 7.5

11 Et audiuit Michas filius Gamariæ filii Saphan omnes sermones Iehouæ, de super libro, *hoc est, vt recitabantur ex libro*.

12 Et descendit in domum Regis ad cubiculum Scribæ: & ecce illic omnes Principes sedentes, *hoc est, sedebant*, Elisama scriba & Dalaiah filius Semaiah, & Elnathan filius Achobor, & Gamarias filius Saphan, & Zedechias filius Chananiæ, & omnes Proceres.

13 Et nuntiauit, *indicauit*, ipsis Michas omnes sermones, quos audierat cùm legeret Baruch in libro, *hoc est, recitaret ex libro*, in auribus populi.

Nescitur quo animo hic Michas venerit ad Proceres & Consiliarios Regis. Potuit esse delator qui in animo habebat grauare Prophetã inuidia, vel captare fauorem à Proceribus, vt solent aulici. Si ita est, ex hoc exẽplo discam⁹ non omnes qui audiũt ita esse dociles, & paratos ad

obſequium, vt proficiant in pia & ſancta doctrina, quemadmodũ videmus multos patiẽter quidem audire, & dare ſignum aliquod docilitatis: interea fouere in animis ſuis contumaciam: dein de trahere ad calumnias quicquid audierunt. talis potuit eſſe affectus Michæ de quo hîc agitur. Sed fieri etiã poteſt, vt admiratione correptus rem nouã & quaſi incredibilẽ detulerit ad Regis Conſiliarios. hoc in medio relinquo, quia nihil certi habemus. *Venit* igitur *ille in palatium Regis*, vbi ſedebant omnes principes. dicit *veniſſe in cubiculum Scribæ*. hunc Scribã probabile eſt fuiſſe Regis Cancellariũ apud quem erãt omnes aulici Proceres. Nominat aliquos, ſed poſtea adiungit *omnes illic fuiſſe*, deinde *Micham narraſſe illis ſermones quos audierat ex ore* Baruch *cùm legeret toti populo*. Hoc autem non abſque admirabili Dei conſilio factum eſt, quòd Rex tandem intellexit quid actum eſſet in Templo, vt detegeret ſuam peruicaciam aduerſus Deum, quemadmodũ poſtea videbimus. Creauit quidem hic nuntius aliquod periculũ tam Ieremiæ, quàm eius miniſtro Baruch: ſed Dominus eos protexit: interea detecta fuit Regis impietas & obſtinatio, quòd cùm omnes eſſent territi, contempſerit Deum, & accenſus fuerit iracundia aduerſus Prophetam, librum combuſſerit, & voluerit etiam authorem ipſum extinguere. Sequitur nunc,

14 Et miſerunt omnes Proceres ad Baruch, Iehudi filium Nathaniæ filii Selemiæ, filii Cuſi, dicendo, Volumen in quo legiſti in auribus populi ſume in manum tuã, & veni. Et ſumpſit Baruch filius Neriæ volumen in manum ſuam, & venit ad ipſos:

Debuerant quidem ipſi ſtatim aſcendere in Templum: ſed quanuis non eſſent prorſus impii, ſpirabant tamen aliquid ſuperbiæ, quemadmodum faciunt qui aliquo ſplendore ſunt prædi ti. Nam non libenter ſeſe demittunt: quemadmodum videmus omnes aulicos ita inflatos eſſe, vt exiſtiment ſibi fieri contumeliam, ſi miſceantur cum vulgo. volunt igitur gradum aliquem ſibi præcipuum manere. Hæc ratio fuit cur non aſcenderint in Templum diſcendi cauſa, ſed vocauerint ad ſe Baruch. hoc iam illis obſtitit, ne ex animo reſipiſcerent. Videbimus quidem fuiſſe perculſos metu, & quaſi attonitos: deinde videbimus ſic rem tuliſſe ad Regem, vt conſultum tamen optarent Prophetæ, & eius miniſtro: ſed progredi longius decebat, nempe vt ſe coniungerent reliquo populo, & in Templo profiterentur ſuam pœnitentiam. Hoc cur non fuerit factũ diximus, quia ſcilicet ſemper in opibus & potentia ſimul regnat ſuperbia, & vanitas, & ambitio. Acceſſitur ergo Baruch, ſed honorificè, quia mittunt hominem non obſcurum: & ideo hîc narratur genealogia ipſius: non tantùm exprimitur patris nomen, ſed etiam aui, & proaui. vnde colligimus fuiſſe hominẽ aliquem eximiũ iubent ipſum venire. Sequitur, *ipſum accepto volumine veniſſe ad* eos, vbi laudatur eius cõſtantia. Promptitudo iam antè laudata fuit, quòd ſcilicet auſus fuerit prodire in Templũ, & publicè recitare quod tamen poterat accẽdere furorẽ totius populi. Sicuti initio alacriter ſuſcepit munus ſibi iniunctũ, ita etiã nunc in officio perſeuerat. Venit igitur ad Principes, non occultat volumen, tametſi mortẽ ſuam ſecum geſtaret: ſed liberè etiam ad ipſos prodit, quia intelligit diuinitus gubernari totum hoc negotium. Sequitur,

15 Et dixerunt, Sede, agedum, & lege ipſum, *volumen*, in auribus noſtris: & legit Baruch in auribus ipſorum:

16 Et factum eſt cùm audirent cunctos ſermones, expauerunt quiſque ad propinquum ſuum: & dixerunt ipſi Baruch, Indicando indicabimus Regi omnes hos ſermones.

Videmus in Proceribus fuiſſe aliquod ſtudium pietatis. componunt enim ſe ad audiendum, & reuerenter excipiunt miniſtrum Prophetæ. Haud dubiè ſi veniſſet ipſe Ieremias, fuiſſet acceptus tanquam Dei Propheta: cùm tribuitur tantum honoris eius miniſtro, vt Principes iubeant ipſum eſſe in ſuo conceſſu, certè aliquid hoc fuit: vnde apparet non fuiſſe prophanos Dei contemptores. Iam ſequitur altera confirmatio, quòd ſcilicet *timore fuerint omnes commoti, vt quiſque propinquum ſuum reſpiceret*. Ergo quantùm ad Regis Conſiliarios ſpectat: videmus etiam ſic fuiſſe animatos, vt libenter audirent & expaueſcerent ad minas Dei. Sed minimè dubium eſt quin euanidus fuerit hic timor. Et quod dicit Propheta *vnumquemque timuiſſe ad propinquum ſuum*, ſignum eſt vacillationis. Nam qui timet vt oportet, ille ſeſe intus colligit, & coram Deo ſe examinat. ſed vbi animi alternant, quiſque alterum reſpicit. Ergo ſignum hoc fuit non firmæ & ſolidæ pœnitentiæ, ita metuere, vt alii alios viciſſim reſpicerent: quia potius debebant ſinguli in Deum reſpicere, vt arcano conſcientiæ ſenſu agnoſcerent

rent se peccasse,& ita confugerent ad remedium. Sequitur, *etiam ipsos dixisse, Indicando indicabimus Regi.* vnde colligimus sic timuisse, vt tamen noluerint Regis offendere animum. Deferũt igitur rem ad ipsum, quia volunt gratificari. Hæc est religio aulica, nempe Deum ita timere, vt tamen nemo velit excidere à gratia, quin potius appetat omnes ad vltimum vsque perfungi suo officio ne postea obiici criminis vice illis possit, cessasse, nec satis fuisse diligentes, vel attentos in curanda Regis vtilitate. Denique Proph. sic nobis tanquam in speculo repræsentat aliquam pietatem in Regis Consiliariis, vt ostendat tamen ambitione corruptos fuisse eorum animos,& ambitionem sic præualuisse, vt Regem mortalem vero & vnico Regi cælorum præferrent.

PRECATIO.

Da omnipotens Deus, quando dignaris nos quotidie ad te inuitare, vt tibi vicißim respondeamus Spiritu mansuetudinis & obedientiæ: deinde etiam affice nos serio sensu, vt non tantùm agnoscamus peccata nostra, sed in illis ita nobis displiceamus, vt statim quæramus remedium, & freti tua misericordia, sic resipiscamus, vt in posterum glorificetur nomen tuum in nobis, donec tandem participes simus eius gloriæ, quam nobis acquisiuit Filius tuus suo sanguine, Amen.

17 Baruch autem interrogarunt, dicendo, Indica, agedum, nobis quomodo scripseris cunctos sermones istos ex ore eius.

18 Et dixit illis Baruch, Ex ore suo pronuntiauit mihi cunctos sermones istos:& ego scripsi super librum cum atramento.

NON dubium est quin Regis Consiliarii sic mirati fuerint cùm audirent minas illas conscriptas sicuti dictauerat Propheta, vt interea agitati fuerint in diuersas partes, quemadmodum solent increduli,& qui non ita vt decebat excipiunt cælestem doctrinam. vacillant enim & non possunt consistere. Talis igitur fuit ambiguitas in mentibus Procerum: quia vix poterant credere memoriter dictatos fuisse istos sermones, sed suspicabantur aliquid esse astutiæ. Quemadmodum increduli multa comminiscuntur de seruis Dei. Et hoc videntur facere data opera, vt obscurent Dei gratiam, quæ illis occurrit ante oculos. Hoc igitur consilio dicuntur interrogasse Baruch *quomodo excepisset sermones ex ore Ieremiæ*. Respondet simpliciter *Ieremiam protulisse sermones istos*, vnde colligere poterãt Ieremiam non habuisse chartas repositas, nec fuisse longo tempore meditatum quæ volebat perferri à scriba suo Baruch. Etsi autem nihil minus videtur dicere, quàm quòd possit satisfacere Proceribus, huc tamen summa tendit, Ieremiam non protulisse ex abaco, vel arca sua volumen illud, sed quemadmodũ suggerebat spiritus Dei, ita celeriter pronuntiasse. Hinc potuit crescere admiratio, vt scirent Regis Cõsiliarii hæc mandata non prodire ab homine mortali, sed potius Deum loqui per os Prophetæ, & per manum Baruch. Sequitur,

19 Et dixerunt Principes ipsi Baruch, Vade,& abscondere tu & Ieremias,& vir nesciat, *hoc est, nesciat quisquam*, vbinam sitis.

Videmus Proceres istos aulicos fluctuasse, vt sentirent quidem manum Dei,& tamen manerent in suo stupore. Et Deus ita sæpe profanos homines terret, vt semper redeant ad suam socordiam. Videntur quidem ad momentum expergefieri,& seriò agnoscere Dei iudicium: sed mox euanescunt illæ omnes cogitationes. Ita fit, vt sinant Deum loqui, & nihil proficiant ac si loqueretur apud surdos, quemadmodum paulò pòst videbimus. Non proficiunt igitur Consiliarii Regis: sed non sunt crudeles. cupiunt enim Prophetam occultari, vt Rex nihil durius in ipsum statuat. Tales hodie plerosque videmus, qui non tanguntur cælesti doctrina. Annuunt quidem, vt asini mouent aures. Nam fatentur ore verum & rectum esse quod proponitur: sed, quemadmodum dixi, vel claudunt oculos, vel saltem non attendunt, vt sentiant Deum esse qui loquitur. Interea per ipsos non staret, quò minùs doctrina Euangelii faceret suos progressus: atqui sibi placent, imò gloriantur quòd sint medii, & neque in hanc neque in illam partem nimis inclinent. Tales apparet fuisse Regis Consiliarios, de quibus quid Spiritus Dei pronuntiet, videbimus paulò pòst. Hortantur igitur Baruch, vt se occultet, deinde vt Ieremiam simul admoneat, quia videbant instare illis periculum, nisi fuga sibi consulerent. Postea sequitur,

20 Et venerunt ad Regem in atrium, & volumen deposuerunt in cubiculo Elisama scribæ, & nuntiarunt in auribus Regis omnes sermones.

21 Et misit Rex Iehudi ad tollendum volumen, & accepit ex cubiculo Elisamæ scribæ: & legit illud Iehudi in auribus Regis, & in aurib⁹ cunctorum Principum, qui stabant à conspectu Regis.

Iam narrat Propheta venisse Proceres ad Regem, sed volumine deposito apud Elisama scribam: quia vt teneræ sunt Regum aures, nolebant tam odiosum munus statim proferre. Et ita suis blanditiis dementant Reges qui ipsis adsunt, & qui aures illorum occupant. nulla enim est in aulis libertas: sed vt quisque maximus est adulator, ita etiam maximo in pretio habetur. Certatim igitur excogitāt omnes Consiliarii quomodo delicias Regibus faciant, ita sedulò caueant, ne vel inconsideratè offendant ipsorum animos. Hæc ratio fuit cur Proceres volumen deposuerint apud Elisama. Hinc colligimus, vel frigidam ac tenuem fuisse apud ipsos Dei reuerentiam. Nam si persuasi fuissent, Ieremiam dictasse Scribæ suo quæ acceperat à Spiritu Dei, certè non tanti fuisset illis Regis offensio. Cur ergo non audent statim volumen proferre? hortari Regem vt audiat, nisi quòd, sicuti iam dixi, adulatio semper est timēda? Hinc fit ergo vt non audeant Regi volumen ostendere, sed tantùm narrent se legisse quædam horrenda dictu, ita vt Rex cum illis non expostulet, quòd nimis audacter coram ipso protulerint quæ audire ipse nollet. hoc est igitur vnum. Iam sequitur, *Regem misisse Iehudi, vt volumen acciperet ex cubiculo Elisamæ scribæ*. In Zedechiæ persona conspicere licet, vt increduli Deum fugiant, & quærant simul, sed turbulento quodam impetu, vt nesciant quid velint. Rex potuit securè contemnere quod allatū erat. Si enim volebat immunis esse à molestia, cur iussit volumen sibi afferri & recitari aliquā partē? Videmus ergo vt increduli, quanuis à Deo cupiant longissimè recedere, tamen currant quodam cæco motu in ipsum. sed non faciunt hoc sponte. Deus enim ipsos arcano instinctu ad se trahit, vt magis reddat inexcusabiles. Hinc fit, vt multos impellat curiositas ad doctrinam audiendam. Alii autem furiosè inquirant quid sibi velit hæc doctrina: quemadmodum feræ bestiæ sæpe incurrunt in gladios. Tale igitur fuit ingenium Zedechiæ, quia optasset sepultas esse omnes Ieremiæ prophetias: tamen non potuit sibi temperare, quin scire vellet summam vel partem aliquam. *Misit* igitur *Iehudi qui volumen afferret*. deinde addit *Iehudi legisse volumen coram Rege, & coram eius Consiliariis*. Hinc factum est, vt clarius se proderet Regis impietas, quòd scilicet non fuit commotus auditis tot vaticiniis Non sustinuit quidem audire recitationem: sed finitis quibusdam capitibus, statim abreptus furore, vt mox videbimus, coniecit volumen in ignem, & illic consumpsit. Quicquid sit, Deus voluit excutere tam Regi, quàm eius Consiliariis omnem prætextum, ne postea iactarent se ignorantia fuisse lapsos, quia post oblatum illis volumen non nisi per eos stetit, quò minus reuocarentur ad salutem, à qua iam exciderant. Nunc subiicit.

22 Rex autem sedebat in domo hyemali, mense nono: Et focus coram facie eius accensus, *vel ardebat*,

23 Et factum est, cùm legisset Iehudi tres paginas, & quatuor, *hoc est, tres vel quatuor*, scidit cultello scribæ, *vel graphio*, & proiecit in ignem qui erat in foco, vsque dum consumeret volumen totum super ignem, qui erat in foco.

Hìc ostendit Ieremias quàm parum profecerit, quia Rex non tantùm abiecit, aut lacerauit volumen, sed postquam conscidit, voluit perire eius memoriam. consumpsit enim in igne, Hæc tentatio potuit grauiter percutere Prophetæ animum. Dei mandato dictauerat volumen illud: nunc videt se operam lusisse. Potuit igitur apud Deum conqueri, quòd frustra tantum laboris fuisset impensum sine fructu. Quorsum enim iubebat Deus scribi volumen, nisi vt Rex cum suis Consiliariis resipisceret? Quantùm attinet ad populum, non potuit certò Propheta cognoscere fecissetne operæpretium mittendo scribam suum Baruch. Neque enim legitur qualis fuerit attentio populi. sed tractus fuit Baruch in palatium Regis: ita suspensæ fuerunt omnium mētes. iam quis exitus? Rex librum comburit. Non dubium igitur est quin grauiter perculsus fuerit animus Prophetæ: sed ita seruos suos Deus exercet cùm iubet apud sur

dos

dos loqui, vel lucem proferre cæcis. Discamus igitur Deo simpliciter obsequi etiam si inutilis videtur labor, quem à nobis exigit. Et ideo Paulus exurgit contra mundi ingratitudinem, & dicit ministros Euangelii bonum & suauem odorem esse Deo siue in mortem, siue in vitam: quia vt maior pars redditur deterior, tamen obsequium quod reddunt ministri Deo per se gratū est, neque spectandus est euentus. Videt igitur Ieremias exasperatū esse Regis animum, sed non ideo ipsum pœnitet obedientiæ, quia sciebat euentus debere relinqui penes Deum, & in eius arbitrio, sed interea hominum partes esse exequi quicquid Deus mandat, etiamsi nullus appareat fructus laboris. hoc igitur vnum est. Nunc quòd ad Regem ipsum pertinet, in eius persona quasi in speculo videmus quàm prodigiosa sit eorū cæcitas qui sunt Satanæ mancipati. Certè debuit Rex cùm Deus ita tonaret in eius auribus, aliquo modo percelli, nec verò potest ludibrio habere sermonem, sed excandescit, & tanquam rabiosa bellua sese præcipitat. exercet igitur suam iracundiam contra volumen. Si putabat Ierem. authorē esse: cur non despexit hominem nullius authoritatis, quātùm attinet ad publicum statum? Ieremias enim nihil potuit Regi detrahere. Non dubium igitur est quin senserit etiam inuitus negotiū sibi esse cum Deo. cur ergo ita exardet? quid sperat se posse consequi, vt tota rabie contra Deum feratur? sed illa est, quam dixi, horribilis cæcitas, quæ cernitur in omnibus reprobis, quorum mentes fascinauit diabolus: quia ab vna parte velint nolint sentiunt Deum adesse, & se quodāmodo citari ad eius tribunal: deinde quasi obliti insaniūt contra ipsum Deum. Sic ergo de Rege Zedechia narratur, quòd cùm *esset in domo hyemali, & sederet ad focum*, simulac lectæ fuerunt tres, vel quatuor paginæ, volumen confoderit graphio, vel cultello scribæ. תער significat sæpe nouaculam: sed hìc accipitur pro cultello, quo vtuntur scribæ, *vn caniuet*. Primò Rex non sustinuit donec Iehudi volumē absolueret: postquam audiuit tres vel quatuor aperturas, hoc est, rotulos, vt vocamus, statim arripuit volumen, & scidit: deinde non contentus hoc sacrilegio, combussit volumen ipsum, acsi posset iudicium Dei simul abolere cum libro. Sed videbimus postea quid adeptus fuerit hac intemperie, *vsque dum*, inquit, *consumeret volumen illud super ignem*. Iam sequitur,

1.Cor.2.15 16

24 Et non timuerunt, & non sciderunt vestes suas Rex, & cuncti serui eius cùm audissent cunctos sermones istos.

Iam Propheta admiscet doctrinam narrationi, quia per se frigeret quod hactenus vidimus, nisi adiuncta fuisset hæc admonitio. Ostendit igitur Propheta cur hactenus retulerit quod vidimus de impia Regis obstinatione. Sed plus subest vehemētiæ simplicibus verbis, quàm si magno verborum sonitu inuectus fuisset Propheta tam in Regem, quàm in eius Consiliarios. hìc enim quasi attonitus loquitur, *Non sciderunt*, inquit, *vestimenta sua, & non timuerunt cùm audirent tam atroces minas*. Et certè hoc inter monstra meritò censeri potest, quòd miseri homines ita contemptim prætereunt Dei minas, ad quas tamen expauescere non secus atque ad præsentem interitum debebant. Quòd igitur mortales dum aduersus illos suis minis Deus fulminat, non mouentur, imò magis obdurescunt, hoc signum est diabolici furoris. Non igitur abs re Propheta quasi attonitus hìc breuiter dicit R*egem non timuisse cum suis Consiliariis, & non scidisse vestes suas*. Docemur autem hoc loco hoc signum esse reprobationis, vbi non terremur cùm Deus se nobis iudicem fore minatur, & denuntiat: cùm etiam proponit in medium nostra scelera, & ab altera parte ostēdit quid simus meriti. Vbi ergo hæc omnia apud nos nihil prosunt, signum est desperatæ amentiæ. Hoc intelligit Propheta his verbis, *Non timuerunt*, inquit. vult enim omnes secum rapere in admirationem, quòd Rex, & eius Consiliarii potuerint ad Dei minas ita intrepidi consistere. Quantùm attinet ad vestes, signum hìc ponitur pro re ipsa: deinde synecdoche est, quia pars accipitur pro toto. primò, vestes scindere non magni esset momēti, nisi corda primùm scinderentur, quēadmodum dicit Iohel capite 2. sed quamuis hypocritæ ostentent pœnitentiam signis fallacibus: vbi tamen agitur de vero & sincero pœnitentiæ affectu, signum substituitur in locum rei, quemadmodum hoc loco, *non sciderunt vestimenta sua*, hoc est, non professi sunt metum aliquem. Et quoniā hoc solebat fieri scissura vestium, ideo dicit, *Non sciderunt vestes suas*, cùm Deus per os Ieremiæ, & per manum Baruch sic fulminaret. Deinde synecdoche etiam notāda est, quia solebant induere saccos, & aspergere capita puluere. hìc tantùm de vestibus fit mentio: sed alia etiam signa comprehenduntur. dicit, *cùm audisset hos cunctos sermones*, non quòd totum volumen Rex audierit, sed tria vel quatuor capita sufficere poterant ad ipsum damnandum. Neque enim dubium est quin satis superque conuictus fuerit, & quia exhorrebat iudicium Dei, sese proiecerit ad istam rabiem, vt scilicet volumen scinderet, & non vestimenta. Est autem paronomasia satis cōcinna inter קרע, & קרא nam alterum scribitur per א finale, alterū verò per ע. Antè dixit, *Cùm legisset Iehudi partem libri, scidit Rex librum ipsum*. alter legebat, Rex scindebat. eadem ferè est vox. Hìc autem dicit, Rex non scidit vestes suas: antea, Rex scidit volumen, & lacerauit: interea debebant potius vestes suas discerpere ac seipsos, si fieri posset, cùm Deus terrorem illis incute-

mus, Propheta missus fuerat, vt obiurgaret montes & colles, non parceret etiam ipsis Regibus,
Mich.6.1. & regnis: ideo dictum fuit, Ecce constitui te super gentes, & regna. Quoniam ergo potuit Ioia-
Suprà 1.10. kim ita se efferre superbia, vt putaret sibi quiduis esse licitum, ideo significat Deus non esse cur
splendor Regius mentem & sensus eius perstringat, quia nihil moretur istas laruas, neque impe-
diat vlla mundi altitudo liberum propheticæ doctrinæ cursum. In summa, hîc animatur Iere-
mias ad constantiam, ne personæ excellẽtia ipsum terreat, vel emolliat eius animum, quò minus
strenuè perferat Dei mandata. Et hinc etiam colligi potest duplex admonitio, prior dirigitur ad
Reges, & eos qui excellunt vel opibus, vel potentia in terris, vt se verbo Dei reuerenter subiiciãt,
neque existiment se communi lege esse exemptos, vel solutos propter suam magnitudinem, quia
Deus personas non respicit: altera autẽ admonitio ad ipsos Doctores spectat, vt scilicet tanquã
clausis oculis exequantur absque vllo personæ respectu quicquid Deus præcipit, atque ita nul-
las timeant offensiones, neque ipsum Regium nomen, neque gladii exerti, nec vlla pericula ipsos
deiiciant è gradu. Refertur priore loco crimen, *Tu*, inquit, *exussisti librum hunc, dicendo, Quare scri-
psisti in eo, Veniendo veniet Rex Babylonis & perdet hanc vrbem?* Hîc ostẽdit Deus quæ maximè cau
sa impulerit Regem Ioiakim, vt librum in ignem cõiiceret, nempe quia non poterat ferre libe-
ras obiurgationes simul cum minis. Hypocritæ si Deus ipsis indulgeat, vel non attingat ipsorum
vitia, vtcunque ferent propheticam doctrinam: sed vbi eorum scabies attingitur, statim furere
incipiunt. & hoc fuit continuum certamen Prophetis Dei cum impiis: nam si blanditi fuissent,
& suaues fuissent eorum conciones, semper fuissent aliquid lætum & prosperum impiis pollici-
ti, excepti fuissent cum magno fauore & plausu: sed odiosus fuit & acerbus Dei sermo, & exas-
perauit impiorum animos, cùm audirent Deum sibi esse infestum. Hic ergo locus diligenter no
tandus est, quia Spiritus Dei quasi digito hîc monstrat fontem omnis contumaciæ, quia scilicet
vellent hypocritæ transigere, aut pacisci cum Deo, ne cum ipsis durius ageret, sed frigidè tantùm
loquerentur Prophetæ. atqui necesse est vt Dei sermo respondeat authoris sui naturæ. Sicuti e-
Act.1.24. nim Deus cordium est cognitor, penetrat in absconditos sensus, ita etiam sermo eius gladius est
& 15.8 anceps, & ita homines transfigit vsque ad ipsas medullas, discernit inter cogitationes, & affectus,
Heb.4.12. quemadmodum Apostolus docet. Hinc fit vt hypocritæ insaniant cùm Deus ipsos ad iudicium
vocat: quemadmodum si quis demulceat hominem vlcerosum, nullum signum dabit amarulen-
tiæ: sed si chirurgus premat vlcera, tunc fremit dentibus, deinde etiam quicquid puris latebat e-
greditur vbi chirurgus lanceola examinat quod prius erat occultum. Idem ergo contingit hypo
critis: quia, sicuti dictum fuit non tumultuantur aduersus Deum, neque etiam fremunt vbi sim-
plex proponitur doctrina: sed dum vrgentur tam reprehẽsionibus, quàm minis, tunc accenditur
eorum furor, tunc virulentiam suam omni ex parte eiiciunt. Hoc ergo exprimitur cùm hîc re-
fert Propheta *exustum ideo fuisse librum, quia in ipso scriptum erat, venturum Regem Babylonis qui per-
deret*, hoc est, vastaret *terram, & deleret ex illa tam hominem, quàm iumentum.* Sic videmus vt Pro-
Mich.3.12. phetia Micheæ exasperauerit omnes Iudæos cùm diceret, Ierusalem in aceruos lapidum redige-
tur. Sed statim ostendit Propheta frustra impios sic ferri aduersus Deum, quia contra stimulum
calcitrant, & tandem necesse est ipsos conteri à lapide, cum quo confligunt, quia ipsorum duri-
ties non potest facere, quin Deus pergat nihilominus in suis iudiciis. Ideo additur, *Sic dicit Ieho-
uah de Rege Ioiakim, Non erit ei qui succedat super thronum*, vel super solium *Dauidis.* Cùm negat fo-
re successorem intelligit ex eius posteris: tametsi enim filius Iechania creatus fuit Rex in eius lo-
cum, quia tamen exiguo tempore, hoc est, tribus duntaxat mẽsibus dominatus est, tempus illud
non venit in rationem. Pronuntiat ergo Ieremias ex mandato Dei non fore legitimum succes-
sorem Regi Ioiakim, quia scilicet tractus etiam in exilium fuit filius eius Iechania finito tertio
mense. Zedechias autem non censetur legitimus successor, quia erat patruus: deinde non dubiũ
est quin eius odio Nabuchadnezer ipsum extulerit. quòd enim impositus fuit solio, factum est
in ignominiam Ioiakim, & Iechaniæ. Nunc ergo tenemus quo sensu minetur Deus non fore qui
succedat Regi Ioiakim: ideo non simpliciter dicitur לא יהיה יושב על כסא דוד, non erit qui sedeat su
per solium Dauidis: sed לא יהיה לו, *non erit illi*, nempe ex liberis, vel ex sobole nemo erit qui occu-
pet solium Dauidis. nam vltimus Rex fuit Zedechias: ille autem, quemadmodum dixi, erat pa-
truus: ita tota posteritas Regia deiecta fuit, vt nemo inde vnquam perueniret ad successionẽ re-
Psal.89.37 gni. Sed quæritur quomodo conueniat hoc vaticinium cum promissione, Quandiu Sol & Luna
38. fulgebunt in cælo erunt mihi testes fideles, quòd posteritas Dauidis semper manebit superstes.
Deus promittit regnum Dauidis fore perpetuũ, & ex eius posteris semper fore aliquos, qui do-
minentur quandiu Sol & Luna in cælo fulgebunt: quid autẽ hîc Propheta noster? *non erit qui suc-
cedat.* restringitur quidem hoc ad posteros Ioiakim. Sed interea tenendũ est quod alibi vidimus,
nempe hîc agi de interruptione quæ non pugnat cum perpetuo statu. regni enim perpetuitas,
quæ Dauidi fuit promissa, talis fuit, vt ad tempus regnum collapsum fuerit, & quasi pessunda-
tum: sed tandem iterum exortus est surculus ex radice Isai, & Christus qui verè vnicus & æternus
est filius Dauidis, ille sic regnare incepit, vt regni eius nullus sit finis. Ergo cùm Prophetæ negant
fore qui sedeant in solio Dauidis, non simpliciter intelligunt hoc, sed restringunt ad pœnã illam
tempo-

temporalem, qua regnum sic euersum fuit, vt tandē suo tempore illud Deus restitueri, quemadmodum dicitur apud Amos, Nam veniet tempus, inquit, quo Deus eriget ruinas ex tabernaculo Dauidis. Nunc tenemus quomodo firma steterit promissio de regni perpetuitate, & tamen cessauerit regnum illud ad tempus, donec scilicet Christus veniret, cuius capiti imponeretur cidaris, vel diadema Regium, queadmodum dicit Ezechiel. Interea minimè dubium est quin obiecta fuerit hæc magna absurditas Ieremiæ, Quid? fierine potest, vt solium Dauidis careat legitimo hærede? potésne detrahere Solem & Lunam è cælo? queadmodum cùm Prophetæ concionabantur de vastāda Ierusalem, Quid? an non dictum est, Hæc requies mea in seculum seculi, hîc habitabo? fierine potest, vt Deus careat domicilio suo in terris, præsertim cùm vocet requiem suam? sed facilis fuit solutio, nempe Deum manere veracem in suis promissis, quanuis ad tempus occultaret gratiam suam, ita vt vastitas illa horribilis omnibus exemplo esset, vastitas, inquam, tam Vrbis, quàm Regni. Non dubium igitur est quin Prophetæ ostenderint regnum fore occultum quasi esset thesaurus sub terras defossus: interea tempus venturum quo tam Vrbem, quàm solium ipsum Deus rursus erigeret, ac restitueret pristinæ dignitati: quemadmodum cùm Papistæ magnificè iactāt quicquid legitur in Scriptura de cōseruatione perpetua Ecclesiæ: promittit Christus se adfuturum suis vsque ad finem seculi, se fore in medio duorum vel trium qui conuenerint in ipsius nomine, Ecclesiam esse columnam, & firmamentum veritatis: congerunt illa omnia, vt ostendant Deum quodammodo esse sibi obstrictum. Sed facilè diluimus friuolas illas obiectiones: quia scilicet Deus mirabiliter, & non visibili forma cōseruat suam Ecclesiam in mundo: deinde quòd non semper eminet Ecclesiæ superficies, sed interdum abscondita est, & postea emergit, & recuperat suam dignitatem quæ ad tempus poterat videri extincta. Ergo idem nunc Papistis respondemus quod olim Prophetæ veteri populo, Deum scilicet fidelem esse custodem Ecclesiæ suæ, sed non pro carnis sensu, quia mirabiliter Ecclesia à Deo sustinetur, & non communi more, aut ordine vsitato, sicuti loquuntur. dicit *cadauer Ioiakim iri proiectum, vt noctu sit expositum frigori, interdiu autem calori*. posset hoc videri frigidum, quemadmodum pueris dum minamur, proponimus illis spectra. quid enim potuit hoc nocere Ioiakim, si eius cadauer gelu nocturnum perferret? neque enim vlla noxa, vel vllus doloris sensus perueniebat ad cadauer ipsum: nullus enim est sensus hominis mortui, quòad corpus. Videtur ergo hoc quodammodo esse puerile cùm dicit Propheta, *Cadauer eius erit per dies expositum calori, & per noctes expositum frigori*. sed refertur hoc ad cōmunem naturæ legem, de qua alibi diximus. est enim fœdum & triste, imò etiam horrendum spectaculum, cùm videmus homines iacere insepultos: naturæ enim sensus hoc dictat, cùm mortui sunt homines, sepeliendos esse. & religio sepulturæ ab initio mundi viguit in hominum cordibus, & fuit testimonium futuræ resurrectionis, queadmodum alibi dictum fuit. Cùm ergo iacet cadauer hominis insepultum, omnes tale spectaculū refugiūt, atque exhorrent, & si frigore rigescat cadauer, deinde si putrescat æstu diurno, hoc auget indignitatem. Deus ergo voluit describere ignominiam Ioakim, non quòd aliqua noxa ad eum perueniret, dum cadauer eius proiectum fuit, & caruit sepulchri honore: sed quia hoc testimonium fuit vindictæ Dei: cùm Rex esset, tamen proiici instar asini, vel canis, quemadmodum alibi vidimus, Sepultura asini sepelietur, hoc est, indignus censebitur communi honore, quia hoc etiā adipiscuntur postremi homines ex vulgo, vt reperiant fossas, in quibus lateant ipsorum corpora: cùm autem Rex iacet expositus auibus, & bestiis, illic palàm apparet quædam rara & insolita Dei vindicta. Scimus quid dicat Iehu de Iesabel, Sepeliatur canis ista, est enim filia Regis erat digna quæ centies discerperetur, proiecta etiam fuerat ex cœnaculo, deinde canes lambebant eius sanguinem, sicuti dictum fuerat: hostis tamen iubet vt sepeliatur. quare? quia est filia Regis, inquit, vel ex genere Regio: sepeliatur ergo. Nunc igitur tenemus consilium Prophetæ, imò Spiritus sancti potius, nempe fore singularem hanc Dei vindictam, quòd cadauer Regis Ioiakim iacebit noctu & interdiu expositū tam frigori, quàm calori. Contingit hoc etiā interdū sanctis, vt diximus: sed temporales pœnæ sunt communes bonis, & malis. interea attendere semper conuenit ad Dei iudicium. nam si quis pius careat sepulchro, omnia filiis Dei in bonum cedunt, queadmodum dicit Paulus, Siue mors, siue vita, & sunt adiumenta salutis. sed si Deus edat aliquod insigne documentum iræ suæ aduersus hominem impium, aperiēdi sunt oculi. nam cæcutire fas non est ad tam aperta Dei iudicia. neque enim frustra admonet Paulus iudiciū Dei venire super impios: sed vult nos diligēter reputare quomodo Deus tam in vita quàm in morte, atque etiam post mortem pœnas exigat de reprobis. Talis igitur fuit ratio Ioiakim. Sequitur,

Amos 9. 11. Ezech. 21. 26 Psal. 132. 14 Mat. 28 20 Mat. 18. 20 1. Tim. 3. 15. 2. Reg. 9. 34 1. Reg. 21. 23 Rom. 8. 28.

31 Et visitabo super eum, & super semen eius, & super seruos eius iniquitatē eorum, & euenire faciam illis, *super eos, ad verbum*, & super habitatores Ierusalem, & super virum Iehudah omne malum, quod pronuntiaui aduersus eos, & non audierunt.

Hic ratio exprimitur superioris sententiæ. nam si tantùm dixisset Propheta, Cadauer Regis manebit insepultũ,& proiicietur cum dedecore,vt sit noctu & interdiu expositum frigori & calori, hæc narratio non satis habuisset efficaciæ. sed ostendit Deus causam, nempe quia præmonuerat Regẽ Ioiakim,& omnes eius Consiliarios (qui hic designantur nomine Seruorum) dein de ciues Ierusalem,& omnes Iudæos in genere. Cùm ergo maturè edocti fuissent quātæ ipsis clades instarent, nemo tamen resipuerat: propter tantam obstinationem dicit Deus se vindicem fore. *Visitabo* igitur *super eum, & super semen eius & super totum populum iniquitatem eorum.* qualis est iniquitas? nempe quòd cùm tam grauiter,& tot modis prouocassent Deum, adeò tamen non redierunt ad sanam mentem, cùm essent castigati à Propheta, vt magis ac magis obdurescerent. Extremum ergo iniquitatis hîc notat Propheta, *quòd non audierint minas illas*, quibus voluerat Deus ipsos eripere à præsenti interitu. erat enim aliqua spes salutis, si deprecati fuissent irā Dei. sed quia minæ illis contemptui fuerunt, hæc est, sicuti dixi, grauissima eorum iniquitas. Et videmus quantoperè detestetur alibi Deus hanc diabolicam hominum superbiam, Vocaui ad sac-
Isa 22.12. 13. cum,& cinerem: vos autem vocastis ad citharam, & lætitiam, & dixistis, Epulemur & bibamus, cras enim moriemur: sicut ego viuo, ita nunquam delebitur hæc iniquitas. Deus iurat per seipsum hoc peccatum fore inexpiabile, quòd scilicet Iudæi non conuersi fuerint cùm illos minaciter ad se vocaret, & ostenderet non posse effugere extremam pœnam. Itaque non mirum est quòd etiam hoc loco Deus tanquam summum cumulum iniquitatis statuit obstinatam malitiā, quòd scilicet *non audierint Iudæi obiurgationes, quæ prolatæ fuerant ore Ieremiæ.* Sequitur,

32 Et, *tunc*, Ieremias scripsit volumen aliud, & dedit Baruch filio Neriæ scribæ, qui scripsit in ipso ex ore Ieremiæ cunctos sermones libri, quem cōbusserat Ioiakim rex Iehudah igne, & adhuc additi sunt cum illis sermones multi similes illis.

Hîc recitat Propheta se Deo fideliter paruisse in alio volumine scribendo. qua in re non vulgarem laudem meretur eius constantia. nam trepidè nuper aufugerat: sciebat à Rege sibi esse metuendum, quia iusserat tam ipsum, quàm Baruch interfici. Cùm ergo sciret Regem flagrare iam tanta iracundia, & odio, quomodo audet illum magis exasperare? sed videmus vt Prophetæ quanuis non caruerint sensu timoris, & sæpe anxii fuerint de suis periculis, tamen prætulisse semper propriæ vitæ functionem, quam Deus iniunxerat. Minimè dubium est quin trepidauerit Propheta, sed quia necesse erat parere Dei imperio, vitam suam contempsit cùm alterutrum eligendum esset, nempe vt abnegaret onus sibi impositum, vel vt consuleret propriæ vitæ. Sic igitur quanuis non exuisset timorem & alias infirmitates, obtulit tamen vitam suam in sacrificium. hoc vnum est. Nec verò dubito quin Baruch rursus sermones illos vulgauerit. quî factum est igitur vt Rex abstinuerit à sæuitia? an fortè mitigata erat eius rabies? certè neque fuerat ipse mutatus, neque clementer pepercit seruis Dei: sed Deus cohibuit illius crudelitatem, quemadmodum vbi non vult animos impiorum mollire, frænat tamen ipsorum impetus ne vel audeant, vel inueniant modum, etiam si maximè conentur quicquid mente conceperint manibus exequi. Sic igitur statuo retentum fuisse arcana Dei virtute Regem Ioiakim, vt non posset grauius quicquam statuere aduersus Prophetam, & scribam eius Baruch: interea diuturnam fuisse inuictam animi magnitudinem tam ipsius Prophetæ, quàm eius scribæ: quia voluit Deus quasi consertis manibus certare cum impio illo Rege vsque dum ignominiosè deiectus esset è regno, quemadmodum paulò pòst contigit, sicuti videbimus.

PRECATIO.

Da omnipotens Deus, quando tam illustribus documentis nos admones, impios nihil aliud quàm aggrauare suam perniciem, dum tibi contumaciter resistunt, vt mansuetis animis suscipiamus propheticas admonitiones, subijciamus nos tibi, & sic humiliemur tuis minis, trepidemus etiam ad verbum tuum, vt quum fuerimus tacti vera pœnitentia, & fide tibi reconciliati, experiamur te optimum & suauißimum esse Patrem morigeris filijs, donec tandem fruamur æterna illa hæreditate, quæ nobis parta est vnigeniti Filij tui sanguine. Amen.

Caput

CAPVT TRIGESIMVM SEPTIMVM.

ET regnauit rex Zedechias filius Iosiæ pro Choniah, *Iechania*, filio Ioiakim, quem constituit regem Nabuchadnezer rex Babylonis in terra Iehudah.

2 Et non audiuit ipse, neque serui eius, neque populus terræ sermones Iehouæ, quos locutus est per manum Ieremiæ Prophetæ.

HIC narrat Propheta, postquã tractus fuit rex Ioiakim in exiliũ, Iudæos non ideo resipuisse cùm tamen Deus quasi violenter eos ad se traxisset. Fuit enim illa tam seuera castigatio, vt prodigiosi fuerit stuporis in deterius prolabi. Dicit tamẽ Ieremias nõ fuisse correctos illa pœna, quoniã Zedechias, qui successerat in locũ Iechaniç, respuit sanã doctrinam, nec paruit Prophetæ consilio. Tenenda autẽ historia est, vt sciamus quid sibi velit Propheta: Iudæi constituerunt regem Iechaniam in locum patris: sed tertio mense venit exercitus regis Babylonii: tunc Iechanias vltro se dedidit. Dixerat autẽ Propheta nullum fore successorẽ legitimũ Ioiakim: & id cõpletũ fuit, quanuis solio impositus fuerit eius filius. trimestre enim illud regnum fuit quasi ludicrum puerile: ideo pro nihilo ducitur. Cùm autẽ videret Nabuchadnezer vix posse cohiberi populum absque Rege, constituit Mathathiã, quem ipse Zedechiam vocauit. Hic etiam statim defecit ad Ægyptios, & pepigit cũ illis fœdus, vt excuteret iugũ regis Babylonii. Dicit ergo Propheta, cùm Zedechias edoctus fuisset exemplo nepotis sui Ioiakim, & Iechaniæ, nõ tamen fuisse emendatũ in melius. Non reprehendit simpliciter ingratitudinem: certum quidẽ est, duriter reprehensum fuisse à Propheta quòd perfidè egisset cum rege Nabuchadnezer. debuerat enim fidẽ datam seruare vsque ad extremum. Vltro autẽ excogitauit rationem, qua ab ipso deficeret: nulla intercesserat noua causa, sed tantùm vt se eximeret tributo: deinde, ne obiicerent maleuoli eum precariò regnare, & esse mancipiũ alieni Regis. Quoniã ergo videbat regnũ suum obnoxium fore multis probris, nisi à Babylonio deficeret, pepigit fœdus cum AEgyptiis: illud reprehẽsione fuit dignum: sed Propheta hîc generaliter loquitur de obstinata eius prauitate, atque etiã totius populi. *Regnauit* ergo *Zedechias*, inquit, *filius Iosiæ*: *& ita patruus Ioiakim regnauit pro Chaniah*. Hîc truncatum est nomẽ Iechaniæ ignominiæ causa, sicuti probabile est, & cõmuni etiã sentẽtia esse receptum vidimus. Vocatur igitur per ludibrium Chaniah, cùm nomẽ eius integrũ esset Iechanias. Dicit *constitutum regem à Nabuchadnezer*, vt inde manifesta fiat eius perfidia, & ingratitudo. Adiungit *ipsum non audijsse sermonem Iehouæ, neque seruos eius, neque totum populum*. Dixi damnari Zedechiã, non simpliciter, quia consilio Prophetæ non paruerit, vt fidem præstaret regi Nabuchadnezer: sed quia retinuit patrum superstitiones, quia corrupit ipse quoque verũ Dei cultũ, neque potuit reuocari ad Legis doctrinã. Hæc igitur inobediẽtia, cuius fit mẽtio, generaliter extenditur ad totã Legem Dei, vel ad duas tabulas, quòd scilicet tunc degeneres fuerint Iudęi cũ Rege suo, nec purè Deũ coluerint, sed contaminarint se, & Templũ impiis & fœdis superstitionibus: deinde quòd libidinosi, auari, crudeles, violenti, fraudulenti fuerint, & ita abiecerint totã Legis doctrinam. Fuit autem hoc miræ cæcitatis, cùm ante oculos versari deberet Vrbis clades, & contumelia Regi inflicta. Diximus enim, cùm iugulati fuissent in eius conspectu filii, erutos fuisse ei oculos, & cathenis vinctum postquã damnatus est capitali iudicio tanquã reus. Debuit igitur meritò terrere & Zedechiã, & reliquos omnes tale exemplum, vt tandem saperent, & studerent se Deo reconciliare. Dicit autem Propheta *non auditum fuisse ab illis Dei sermonem*. Ponit Regem, deinde eius Consiliarios, & tertiò totum populum: quasi diceret dementiam hanc non modò fuisse in Rege, sed grassatam in eius Cõsiliariis, & in toto vulgo, ita vt nemo esset excusabilis. Incipit igitur à capite, nempe à Rege ipso, deinde ostendit eius Cõsiliarios nihilo fuisse meliores: & tandẽ adiungit vulgus ipsum, in quo potuit videri minor esse culpa. Scimus enim imperitia & errore labi vulgares homines: sed Propheta hîc pronuntiat fuisse etiã infimos ex plebe Deo immorigeros. Notanda est loquutio, *quòd non audierint sermonem Iehouæ, quem loquutus fuerat per manum Ieremiæ*. Significat enim, quanuis non appareat Deus è cælo, sufficere ad incredulos damnandos, si loquatur per Prophetas. Non est igitur cur tergiuersentur impii, quẽadmodum obiiciunt sibi non esse in animo Deum & eius doctrinam reiicere: sed se non tantùm deferre mortalibus, vt illis se subiiciant, & hominum sermones non esse habendos præ cælestibus oraculis. nihil proficiunt hoc cauillo, quia Deus vult audiri in seruis suis: quanuis se non ostendat è cælo, neque visibili forma loquatur: satis est quòd semel testatus fuit post Legis promulgationem semper fore Prophetas in populo, & iussit eos reuerenter audiri. Interea non poterant etiam Iudæi effugia captare, quibus ferè vtuntur impii, nempe quòd certò discernere ne-

queant inter veros & falsos Prophetas. Nā si examinassent doctrinā Ieremiæ, habebat certas notas, vnde facilè poterāt perspicere prorsus Legi esse consentaneā. Ergo quòd Prophetā respuerint cū doctrina cælesti, hoc factū fuit mera contumacia, & contēptu, nō autē errore. Sequitur,

3 Et misit rex Zedechias, Iuchal filiū Selemiæ, & Zephaniam filium Maassiæ sacerdotem, *vel, sacerdotis*, ad Ieremiam Prophetam, dicendo, Ora agedum pro nobis Iehouam Deum nostrum.

4 Et Ieremias, *autem*, ibat & egrediebatur in medio populi: necdum posuerant eum in domum clausuræ, *vel, carceris*.

5 Et exercitus Pharaonis egressus erat ex AEgypto: & audierāt Chaldæi qui oppugnabāt Ierusalē famā de illis, & ascenderant à Ierusalem.

6 Et fuit sermo Iehouæ ad Ieremiam prophetam, dicendo,

7 Sic dicit Iehouah Deus Israel, ita dicetis regi Iehudah, qui misit vos ad me vt me interrogaretis, Ecce exercitus Pharaonis, qui egressus est vobis in auxilium reuersus est, *reuertetur, potius*, in terram AEgypti.

8 Et redibunt Chaldæi, & oppugnabunt hanc Vrbem, *præliabuntur contra Vrbem hanc*, & capient eam, & comburent eam igni.

Exposuit breuiter Ieremias qualis esset Vrbis & terræ status, nēpe quòd iam duriter castigati pluribus Dei ferulis, manerēt tamē obstinati in sua malitia: nunc adiūgit *missos fuisse Legatos à Zedechia rege* cùm instaret à Chaldæis periculū. Probabile autē est, hanc legationē venisse ad Ieremiam quo tempore iam soluta erat obsidio: vel si adhuc Vrbs obsidebatur, minimè dubium est quin spes aliqua obiecta esset Iudæis venturi auxilii: tamē videbant quāta esset potētia regis Babylonii. Quamuis ergo aliquid sperarent ab AEgyptiis, perplexi tamē erant: & trepidatio Regē cōpulit, vt mitteret Legatos ad Prophetā Ieremiā. Ex responso autē apparet Ægyptios iā esse in armis, deinde egressos esse, vt obsidionem soluerēt, & eiicerēt Chaldæos è Iudæa. Ergo videmus Regē fuisse ab vna parte inflatū vana fiducia cùm videret AEgyptios ad ferendā opem venire cum valido exercitu: sed interea fuisse soliciū, quia necesse est impios dū se ad securitatē confirmant, vacillare tamē, quia vrget eos iudiciū Dei. Sunt igitur meticulosi, quanuis cupiant modis omnibus omnē metū excutere. Zedechias ergo cùm putaret statim se liberatū iri ab omni periculo, non tamē potuit anxietatē prorsus exuere: & ideo misit ad Ieremiā: sicuti impii solēt Deū quærere, sed nō serio affectu. Defungi ergo cupiunt: sed interea neque fidē afferunt, neque pœnitentiā, quibus solis patet ad Deū accessus. Narrat autē Ieremias *se tunc fuisse liberum*. Fuerat iā fortè coniectus in carcerē: sed postquā deferbuerat iracundia vel Regis vel populi, tunc poterat egredi. Ergo dicit tunc versatū *fuisse in medio populi*, hoc est, fuisse solutū, & sui iuris, vt tutò per Vrbē incederet venire enim & egredi accipitur de variis actionibus inter quas versamur. Dicitur ingredi & egredi qui nunc negotiū hoc, nunc illud suscipit, vt scimus homines non semper vnū aliquid agere, sed ferri ad varias actiones prout vsus postulat. Talis ergo fuit tunc conditio Ieremiæ, nēpe vt libertas esset vitæ cōmunis. Adiūgit causam, *Quia nondum coniectus fuerat in carcerem*, sicuti paulò pòst cōtigit. Secūdò dicit *exercitum Pharaonis tunc fuisse egressum, vt Iudæis auxiliaretur*, & ita solutā fuisse obsidionē ad tempus, quia profecti sunt obuiā AEgyptiis Chaldæi, & cōmissum fuit præliū, vt vulgò existimāt. Quicquid sit, satis cōstat reuersos fuisse cū ignominia AEgyptios. Illo igitur tempore responsum accepit Ieremias à Deo. Ergo nō videtur probabile, missos fuisse Legatos cùm rumor esset sparsus de aduentu hostiū, sed potius cùm iam Vrbs esset semilibera erat enim adhuc dubia populi conditio. Nā pendebat libertas Vrbis & terræ ab incerto belli euentu. nondū enim conflixerant Chaldæi cū AEgyptiis: victoria Pharaonis pollicebatur prosperū & tranquillū statum Zedechiæ, & toti populo. Quòd si superiores essent Chaldæi, videbāt sibi instare grauius periculū, quia destituebantur tūc omni auxilio. In illo igitur dubio statu mittit Zedechias Legatos ad Ieremiam, vt illū hortentur ad preces. Ita videmus hypocritas percelli Dei metu, quē tamen superbè contēnunt, vt cogantur ad eius opē confugere: nec id corā hominibus simulant, sed quia Deus ipsos constrictos tenet, vt sentiant ipsi se opus habere eius auxilio. Quemadmodū dixi, vellent abolitam esse omnem Dei memoriā: deinde si in ipsis esset, libenter eum spoliarent omni potentia & imperio: sed quia, velint nolint, coguntur sentire Deū sic regnare in cælo, vt eius potētiæ subiectus sit totus orbis: ita necessitas eos trahit, vt Deum perfunctoriè orent, & concilient vtcunque eius gratiam, vel saltē hoc facere conentur. Sed, quēadmodum iam dixi, incipiendū erat à pœnitentia, & fide. Hypocritæ autem quantū in se est, sese

subducunt

subducunt tam à promissionibus Dei, quàm à doctrina pœnitentiæ. Sic ergo Deum quærunt, vt simul fugiant. Deinde notandum est, Zedechiam fuisse ita conuictũ, vt non posset ipse precari. Cùm ergo sibi conscius esset propriæ indignitatis, Prophetã interposuit quasi mediũ, qui suppliciter coram Deo intercederet. Hoc etiam sæpe agent fideles. nam accersunt hinc inde subsidia vt faciliùs exaudiãtur à Deo: idque faciunt Deo præcipiente. Verùm magnũ est discrimẽ inter pios & hypocritas. Sinceri Dei cultores, vt dixi, non erunt contẽti suis precibus, sed alios etiam rogabũt, vt adiungãt sua vota: Deũ tamẽ ipsi quoq; precabũtur. hypocritæ autẽ quid? quia putant se prohiberi ab accessu, & sentiunt se indignos qui Dei opẽ implorent, alios substituunt suo loco tanquã vicarios: ita non tentant an Deus futurus sit illis placabilis, & quanuis cuperent totum mũdũ precari, interea ipsi cessant. Talis igitur fuit socordia Zedechiæ, qui sanctũ Prophetam rogauit, vt preces suas interponeret apud Deũ: ipse autẽ in suis fæcibus obtorpuit, quia nõ agnouit se iustas dare pœnas: deinde non consuluit sibi legitimo remedio, nẽpe vt studeret cum Deo in gratiã redire, amplecteretur gratiæ & salutis promissiones. quæ igitur præcipua erant omisit: tãtùm arripuit hoc accessoriũ, vt loquuntur. Iã in circunstantia tẽporis diligenter notãdum est, venisse Ægyptios, vt suo periculo soluerẽt obsidionẽ. Ita Deus ad tẽpus permittit prospero euẽtu falli hypocritas. Tunc enim cœperunt Iudæi suã prudentiã laudare, quòd fœdus pepigissent cùm Ægyptiis. Erat enim regnũ illud opulẽtũ, vt satis notũ est, simúlq; pepulerant, vnde poterant educi magnæ copiæ. Cùm ergo videret fœliciter sibi cessisse fœdus illud, minimè dubium est, quin sibi plausum dederint, atque ita creuerit illis audacia. Sed Deus tamẽ sic pupugit eorũ animos, vt manerẽt suspensi: deinde vt per vices sibi timerẽt. neque enim Zedechias misisset ad Ieremiã nisi compulsus magna necessitate: & tamen, vt dictũ fuit, prosperitas poterat illum inebriare, verũ est: sed interea Deus reddidit illũ solicitũ, vt sciret sibi necessariã esse Prophetæ deprecationẽ. Iã sequitur respõsio. dicit Ieremias sibi datũ fuisse sermonẽ à Deo, vt renũtiaret Legatis Zedechiæ, breuiredituros esse Chaldæos. Dicit igitur, *Ecce exercitus Pharaonis qui egressus fuerat ad vos liberandos, redibit in terram suam*, nempe coactus, siue prælio victi fuerint AEgyptii, siue perculsi timore sponte se receperint, & delituerint in suis vrbibus. Dicit Proph. nihil vtilitatis sperandũ esse ab illo AEgyptiaco auxilio, quia scilicet redibũt milites Pharaonis in terram suã. Deinde adiungit, *& reuertentur Chaldæi, & præliabuntur contra hanc vrbem, donec eam capiant, & exurant.* Fuit hoc durũ responsum: nec dubiũ est, quin magnoperè exasperatus fuerit Zedechias audito hoc nuncio, & grauiter etiã excanduerit aduersus Prophetã, qui tã liberè audebat vltimã cladẽ Vrbi & populo minari. Sed hìc Proph. despicit superbiã Regis, quia necesse habet obsequi Dei mandato. Fungitur itaq; vocatione sua intrepidè: & simul perstringit regẽ Zedechiã, *Dicite Regi qui vos misit ad me interrogandum.* דרשׁ significat quidem quærere generaliter, sed Proph. hìc intelligit se fuisse interrogatũ: & tamen illud nõ fuerat dictũ antè. Dũtaxat enim retulit missos fuisse Legatos, qui peterẽt, vt pro Regis & populi salute precaretur. Sed scimus Scripturã sæpe alterã partẽ ex duabus prætermittere. & colligere licet Regẽ nõ tãtùm misisse, vt deprecator esset Ieremias, sed vt aliquod lætũ vaticiniũ afferret à Domino. Cur enim potius ad ipsum se cõfert, quàm ad summũ Sacerdotẽ, vel ad alios quoslibet, nisi quia verũ esse Dei Proph. agnoscit? voluit ergo Zedechias Ieremiã precari, sed simul elicere tẽtauit aliquod lætũ vaticiniũ, quo subleuaretur. Ieremias ergo obliquè exprobrat quòd fictè ad eũ se cõferat, quasi paratus sit audire quicquid pronuntiauerit Deus per os serui sui: *misit vos ad interrogandum me*, decipitur. neque enim adipiscetur quod captat. Sic enim Deus loquitur, AEgyptii nihil vobis proderunt, & redibunt Chaldæi, qui Vrbẽ capiãt & cõburant. Nunc ergo tenemus, dũ hypocritæ per suos circuitus simulant se Deũ quærere, nõ consequi quod optarẽt. Deus enim meritò ipsos frustratur, quia sincerè mẽtes suas, & affectus, & sensus ad eũ non dirigunt. vellent enim Deũ transformare in naturã suã, & mores, neque sese flectunt in eius obsequiũ, nec se subiiciũt eius verbo. Ita fit vt Deus nõ respõdeat ipsorũ votis: fideles qui Deũ sincerè & ex animo quærẽt, semper reperiẽt illũ propitiũ, etiãsi nõ statim ipsos exaudiat: vel saltẽ si re ipsa nõ ostẽdat sibi curæ esse ipsorũ salutẽ. Sed digni sunt hypocritæ, quorũ fiduciã, vt est inanis & vẽtosa, Deus ludibrio habeat. Hæc igitur ratio est cur tam duriter respondeat Propheta Zedechiæ, & eius Legatis. Iam sequitur,

9 Sic dicit Iehouah, Ne efferatis animas vestras, *vel, cum puncto diuerso, ne decipiatis, quia duæ sunt lectiones,* תשׁאו, *aut* תשׂאו, *ne ergo efferatis vos, vel ne decipiatis, animas vestras,* dicendo, proficiscendo proficiscentur à nobis Chaldæi, quia non proficiscentur:

10 Quia si percusseritis totum exercitũ Chaldæorũ, qui præliantur vobiscum, *vel qui vos oppugnant,* & residui fuerint ex illis viri transfixi, *hoc est, vulnerati,* quisque è tabernaculo suo consurgent, *hoc est, singuli ex tabernaculo suo,* & exurent hanc vrbem igni.

Confirmat Propheta superiorem sententiã. necesse enim fuit hoc adiungere: quia tametsi nõ poterat Zedechias se exuere omni cura & metu, fuisset tamen cõmotus illo vaticinio, & ita obdurauisset ad maioré contumaciã: quemadmodũ hypocritæ vbi vident se nihil proficere, vt optabant, tunc furiosè contra Deũ ruunt, & sese præcipitant. hoc ergo poterat accendere tã Zedechiam, quàm Iudæos: ideo Ieremias adiungit cõfirmationis causa, *Ne efferant animos suos*, vel ne se decipiant, quia sparsa fuerat fama de Ægyptiaco exercitu. Dicit igitur non esse cur Iudæi quicquam leuationis expectent. Adiungitur ratio, *etiam*, inquit, *si percusseritis Chaldæos, ita vt pauci fuerint residui, illi tamen surgent è suis tabernaculis, & exurent hanc vrbem.* Significat Propheta stultè & perperam facere Iudæos, dũ oculos coniiciunt in prosperos euentus, & inde etiã faciunt iudiciũ. Hortatur ergo vt desinant pendére à tali fiducia, quæ ipsos decipiet, quia dicit quanuis multis prœliis sint superiores, vt fortuna belli ipsis arrideat, tamẽ ipsos nõ posse effugere vltimã cladẽ, quia negotium sit illis cum Deo. Perinde igitur est acsi diceret non debere æstimari ex præsenti statu quid futurũ sit, quia Deus cum ipsis suscepit bellũ: ac proinde si Deus statuit eos perdere, quanuis nemo sit hostis, posse tamen solo flatu eos omnes interficere. Ergo eadẽ ratione colligit, posse impellere Chaldæos: *etiam si pauci numero superfint, & quidem vulnerati, vt surgant tamen è suis tabernaculis*, vt incendium subiiciant ædibus Ierosolymæ. Vrbs igitur hæc comburetur, ne quærite à quibus, vel quando. Deus enim vtetur hac in re Chaldæorum opera, quoniam ita statuit. Hinc etiã coniicere promptũ est, Iudæos aliquando fuisse victores, saltẽ fortiter repulisse hostes suos cùm Vrbem oppugnarent. Neque enim hoc diceret Propheta nisi quia videbat Iudæos spẽ liberationis concipere, dũ aliquoties experti fuerant fortunã belli sibi esse propitiã. Dicit igitur hoc totum esse friuolum, quia tandẽ Vrbs eorum peribit incendio. Sed principiũ quod dixi, tenendũ est. Sumit enim pro cõfesso Ieremias cladẽ Vrbis Ierosolymæ non pendére à viribus regis Nabuchadnezer, neque à potentia eius exercitus, aut multitudine, aut militum audacia, sed pendére à iudicio Dei. Cùm ita sit, *quanuis pauci*, inquit, *maneant superstites, & sint vulnerati*, hoc est, iaceant quasi semimortui, *surgent tamen vir è tabernaculo suo*, hoc est, nõ turmatim neque acie disposita, neque sub vexillo, vt solent milites: sed vir, hoc est, singuli, quanuis nemo adsit socius, quanuis sint dispersi, tamen animosè *surgent ex suis tabernaculis*. Denique significat etiãsi tantùm cum vmbris sit certamen, non posse tamẽ effugere vltimã illam vindictam, quàm Deus minatus fuerat. Hoc sensu dicit, *surgent vir*, hoc est, quisque è *tabernaculo suo, & vrbem hanc accendet.* Iã non dicit Vrbe potituros esse Chaldæos, non loquitur de expugnatione, sed tãtùm de incẽdio. Significat igitur, quanuis in Chaldæis nullæ sint vires ad nocendũ, sufficere quòd armati sint diuinitus, vt subiiciant ædibus incendium: queẽadmodũ mulieres, & pueri sæpe totas vrbes exurẽt, vel pagos. Neque enim opus est illic vel fortitudine, vel magna industria. Sic ergo pronuntiat Deus, quãuis Chaldęi ad pugnã instructi non sint, fore tamen validiores, etiam si decumbãt & iaceant quasi exanimes post accepta vulnera. Hæc summa est.

PRECATIO.

Da omnipotens Deus, quando dignaris nos comiter ad te inuitare, & nobis reconciliationem proponis in Filio *tuo vnigenito, ne pergamus nostris sceleribus te magis ac magis in nos prouocare, & accendere ignem vindictæ tuæ in capita nostra: sed ita nos tibi subijciamus, vt sincero pœnitentiæ affectu, vera etiam fide confugiamus ad tuam misericordiã, vt te experiamur nobis placabilem: & ita materiam nobis suppedites glorificandi nominis tui, postquam nostri misertus fueris in eodem* Filio *tuo vnigenito*, Amen.

11 Et accidit postquam ascenderat exercitus Chaldæorum ab Ierosolyma propter exercitum Pharaonis,

12 Tunc egressus est Ieremias Ierosolyma, vt proficisceretur in terram Beniamin, vt diuideret illinc in medio populi.

13 Quum esset in porta Beniamin, illic erat magister custodię, cuius nomen Iiria filius Selemiæ, filii Chananiæ, qui apprehendit Ieremiam Prophetam, dicendo, Ad Chaldæos tu cadis, *aut dilaberis, hoc enim significat verbum* נפל.

14 Et dixit Ieremias, Mendacium, non dilabor ad Chaldæos: sed non audiuit eum, & apprehendit Iiria Ieremiam: & deduxit eum ad Principes.

Hîc narrat

HIc narrat Ieremias quomodo, & qua occasione coniectus fuerit in carcerem. dixerat paulò antè se versatum fuisse in medio populi: nunc autem describit sæuitiam Principum quòd non modò eum coniecerint in carcerē, sed potius in sepulchrum, quia proiectus fuit in lacunam, vt videbimus, vnde mirabiliter ereptus fuerit a morte: neque id semel factum est: sed videbimus tamen ante finem capitis fuisse crudeliter tractatum, vt nō secus timeret redire in eum locum, acsi traheretur ad mortem: describit tempus, quo id factum est, nempe quum exercitus Chaldæorum profectus esset obuiam Ægyptiis: tūc liber fuit egressus ab Vrbe: nemo antè poterat egredi, cùm portæ essent clausæ: deinde cùm Vrbs vndique obsessa esset ab hostibus. Tunc ergo dicit *se egressum, vt veniret in terram Beniamin*, è qua erat oriundus, queadmodum alibi visum fuit. Sed postea addit se fuisse *exceptum à præfecto custodiæ* cùm esset *in porta Beniamin*. Porta illa nomen sumpserat à situ: nam pars Ierosolymæ fuit in Tribu Beniamin. Et ideo non mirum est, portam quæ tendebat versus hæreditatem Tribus Beniamin sic fuisse vocatam. Illic ergo exceptus fuit Ieremias à Iiria, qui præfectus erat custodiæ: nec sine graui calūnia, quasi transfugeret ad Chaldæos. Propheta purgare se tentauit, sed absque profectu: quia inualuerat opinio illum iam pepigisse cū hostibus. Itaque nihil adeptus est sua excusatione, sed tractus fuit ad Proceres, vel Regis Consiliarios. Hic locus docet non posse effugere seruos Dei, quin multis & calumniis, & sinistris suspicionibus obnoxii sint. Potuit hoc ab initio Ieremias conijcere, & pro carnis sensu fuisset hæc legitima exemptio vel immunitas, quia iā ante oculos obiiciebatur periculū non modò vitæ, sed famæ & existimationis: quod pluris est apud homines ingenuos & cordatos. Potuit igitur Ieremias si vellet tergiuersari, obtēdere hūc colorē, Ego quidē paratus sum centies vitā hāc offerre in sacrificium: sed quid proderit, si habear pro transfuga? sic enim obiiceretur ipsum Dei nomen multis blasphemiis: dicet, Hic est ille Propheta, qui gloriatus est se diuinitus fuisse missum: atqui est perfidus, & proditor suæ patriæ, & conatus est tradere Vrbē in manus hostium. Poterat ergo ita Ieremias onus sibi impositū excutere: sed oportuit subire hāc ignominiā, qua falsò grauatus fuit. Debent quidē pii Doctores quātùm in se est, occurrere omnibus calumniis, & compescere improbos, ac maledicos, ne qua sit illis occasio maledicendi: sed vbi omnia præstiterint, nunquā tamen se prorsus eximent ab hac necessitate, quin scilicet eorum dicta & facta trahantur in sinistram partem. Sic ergo Ieremias oneratus fuit falsis præiudiciis: quandoquidem ita omnes sibi persuaserant, cùm tantoperè extolleret potentiam regis Nabuchadnezer, ipsum quasi mercede emptum esse, vt populum terrore deiiceret: fortè etiam falsis delationibus eum apud imperitos grauauerant improbi scientes & volētes. Cùm ergo sic de ipso passim essent persuasi, statim cōprehensus fuit pro transfuga, cùm vellet egredi Vrbe. Dicit autem *sibi fuisse in animo proficisci in terram Beniamin*, vt separaret se, חלק significat diuidere, & dispergere, & dissipare: ideo quidā accipiunt alio sensu, quòd hæreditatis diuidēdæ causa profectus fuerit in terram Beniamin. sed illud est durum & coactum. Addunt, In medio populi, ac si Ieremias vellet cōmunem facere agrū suum & dare populo. sed in hac expositione nihil est probabile, vel consentaneū. Ego igitur non dubito, quin Ieremias quæsierit locum pacatum, sicuti maior pars Interpretum accipit. *Egressus est* ergo *versus terram Beniamin, vt diuideret*: hoc est, vt se subduceret illinc in medio populi. Est quidem dura loquutio, sed sensus non est ambiguus, *vt illic esset*, quô scilicet distātia locorū separaret ipsum à populo. Tædebat enim ipsum Vrbis, quia videbat se frustra operā cōsumere. Quidam intelligunt, eū timuisse, ne cōiiceretur in carcerē, quia odiosum nuper mandatū pertulerat. Sed magis probabile est, tædio fuisse confectū, quia videbat se nihil cōsequi apud homines tā duros & refractarios. hinc ergo factū est, vt cuperet se subtrahere à cōspectu totius populi. Iā sequitur quòd diximus, *ipsum fuisse exceptum in porta à custode Iiria*, quasi trāsfugeret ad Chaldæos. Diximus vnde suborta fuerit suspicio, quia scilicet bona fide exposuerat mandata Dei. Ergo videmus vt Deus exercuerit seruū suum, vbi coegit sic loqui, quò incideret in sinistros sermones. Hinc autē colligitur quàm penitus infixa fuerit animis hominum falsa illa opinio, quòd Ier. se purgādo nō fuerit auditus. Liberè quidē dixit se non trāsfugere, imò hoc esse falsò cōfictum: *Mendacium est*, inquit, *non fugio ad Chaldæos*. Iam admonui verbi נפל quod hîc ponitur, propriam significationē esse, cadere: sed per metaphorā accipitur pro dilabi, vel inclinare in aliquā partem. *Tu* ergo *cadis*, vel inclinas *ad Chaldæos*, quòd tantundē valet atque trāsfugere. Videmus Prophetā nō vulgari crimine hîc onerari. Fuisset enim hoc summū scelus, relicta patria ad hostes transire: præstabat centies mori. Sed, queadmodū iā dixi, seruos Dei sic animosos esse oportet, vt contēnant improborū maledicentiā: & quia sic placet Deo, sese ad tolerantiā cōparent, vbi subeundū est aliquod dedecus, modò bene conscientia ipsorū semper corā Deo, & angelis respondeat: deinde vt eorū etiā integritas refellat omnes obtrectationes, modò sint qui ipsos audire sustineāt. Quòd si nō semper admittitur defensio, hanc quoque indignitatē deuorent. Et hoc etiā notandū est, seruos Dei etiam si parati sint crimina sibi obiecta diluere, & capitis sui periculo tueri suam innocentiam, tamen repelli, & damnari inauditos. Hoc quidem est indignum, sed tamen quia Ieremiæ accidit, non debet hodie nobis durum, aut nouum videri. Nunc sequitur,

veniet Rex Babylonis contra vos,& contra hanc terram?

Hic quasi sumpta fiducia Ieremias altius prouehitur. exprobrat enim reg Zedechiæ stultitiam, quia aurem præbuerit falsis prophetis,& eorum blãditiis. Hoc autem facit, vt melius confirmet innocentiæ suæ testimonium: quasi diceret, Ego quidem grauiter accusor, quia minatus fuerim Vrbi, & Templo interitum, sed quid si Dominus coegit me ita loqui? patet autẽ me instructum fuisse Dei mandato, neque temere quicquam protulisse. semper enim denũtiaui quod accidit:& euentus comprobauit me diuinitus fuisse excitatum, qui vobis prædicerem quod futurũ erat. Vbi enim sunt Prophetæ? nam semper blanditi sunt vobis:& ita factum est eorum fallaciis, vt non reuersi fueritis in viam. Adhuc integrum erat, vos reconciliare Deo, cùm vos initio admonui:& huc etiam tendebat totus labor meus, & omnes conatus, vt iram Dei præueniretis voluntaria pœnitentia. Cùm ergo prophetæ vestri vos deceperint,& euentus nunc hoc clarè demonstret, cognosce Rex me diuinitus esse missum. Videmus itaque vt Ieremias non ita solicitus sit de vita sua, quin rationem præcipuam habeat doctrinæ. Neque enim sic mitigat Regis irã, quin maneat semper constanter in suo proposito: & ita non deflectit ab ingenua veritatis professione, vt sibi consulat, quemadmodum qui nimis meticulosi sunt putant se prudenter agere si sint flexiloqui,& conentur placare homines sibi infestos cum dispendio veritatis: hoc non facit Ieremias. Habet quidem rationem vitæ suæ, vt nũc videbimus: sed pergit in cursu officii sui, & potiorem habet doctrinam sibi diuinitus commissam, quàm centum vitas. Huc igitur pertinet quod dicit, *vbi nam sunt illi prophetæ vestri*? quasi diceret, Vides vos omnes fuisse deceptos eorũ fallacibus vaticiniis. Sequitur,

20 Et tu audi obsecro, *vel nunc, vel agedum,* domine mi Rex, cadat precatio mea coram facie tua, vt ne, *ad verbũ, & non, sed potius, vt ne,* remittas me, *vel redire me facias,* in domum Ionathæ scribæ, neque moriar illic.

Hic versus ostendit Ieremiam non fuisse priuatum omni humano sensu, quin mortem horreret, vt reliqui homines. Sed ita sibi temperare potuit, vt nullo metu deflecteret ab officio. Terror igitur non reddit ipsum exanimem, quia libertas de qua hactenus vidimus, manifestum fuit documentum constantiæ. Superauit igitur Propheta, quatenus opus erat, omnem curam,& timorem mortis: interea non neglexit vitam suam,& studuit, quãtùm in se erat, quærere remedia suis malis. Petiit leuationem aliquam à Rege. Videmus ergo vt Prophetæ non fuerint stipites, neque ferreo pectore: sed cùm obnoxii essent humanis affectibus, tamen sese extulerunt ad inuictam fortitudinem, quatenus opus erat, vt officio suo satisfacerent. Quantùm ad verba spectat, dicitur cadere precatio coram homine, vbi suppliciter rogatur. Hoc ad humilitatem referri debet, quemadmodum alio loco vidimus: & transfertur ab ipso Deo ad homines mortales. Rogat igitur Propheta, ne iterum coniiciatur in carcerem illum horridum, vbi fuerat inclusus, quare? *ne moriar illic*, inquit. Videmus vt mortem refugerit, quia hoc etiam naturale est: & tamen paratus fuerit mori, quatenus opus fuisset, potius quàm vel minimũ deflectere à sua functione, quam Deus ei imposuerat.

PRECATIO.

Da omnipotens Deus, quando varijs modis in terra nobis militandum est, vt animati Spiritus tui virtute, pergamus per ignem & aquam, & nos semper ita tibi subijciamus, vt freti auxilio tuo, non dubitemus subire omnia mortis pericula, omnes molestias, omnia odia, & terrores hominum, donec tandem potiti vltima victoria, perueniamus ad beatã illam quietem, quam nobis peperit vnigenitus Filius tuus sanguine suo, Amen.

21 Et præcepit Rex Zedechias, & posuerunt Ieremiam in atrio custodiæ,& dederunt ei frustum panis quotidie è platea pistorum, vsque dum consumptus esset totus panis ex Vrbe: & habitauit Ieremias in atrio custodiæ.

NARRAT Propheta Deum respexisse miserias, quibus ipse fuerat iniustè oppressus. Neque enim dubium est, quin Rex humanus fuerit erga Ieremiam, quia Deus flexit eius animum ad hanc

hanc æquitatem. Diximus quidem heri Regem non fuisse crudelem, vel sanguinarium: tamen non tam facilè exoratus fuisset à Propheta, nisi arcano Spiritus Dei instinctu. Videmus ergo vt Deus seruis suis indulgeat, & rationem habeat ipsorũ infirmitatis cùm opus est. Videmus tamen simul non fuisse tam liberaliter actum cum Propheta, vt domum liber rediret: sed traductus fuit in alterum carcerem, vbi tolerabilis erat viuẽdi ratio. *Fuit* igitur *in atrio custodiæ.* dicit *datum sibi fuisse quotidie*, vel in singulos dies *frustum panis.* ככר, alii vertunt massam, & aliquando accipitur hoc nomen pro pane largo. Sed probabile est, in tanta penuria datum fuisse Prophetæ, ex quo tenuiter victitaret. *habuit* igitur *frustum panis in singulos dies.* Videmus quàm asper fuerit illius victus, sed Deus sæpe exercet seruos suos hac ratione, dum priuat eos omnibus mundi lautitiis. Quod additur, *ex platea pistorum*, existimo his verbis notari panem cibarium, quòd scilicet non fuerit panis delicatus ex similagine, quemadmodum lauti homines florem ipsum sibi deligunt, quia tui fur non ferret eorum guttur. Contẽtus igitur fuit sanctus Dei Propheta vulgari pane: nam Rex & eius Consiliarii habebant suos pistores: sed panem dicit Propheta allatum *fuisse ex platea*, ex loco communi. Panis autem qui tunc vænalis prostabat haud dubiè fuit niger, sicuti in tanta inopia. Videmus ergo notari panis speciem, quòd scilicet fuerit vęnalis, vt esset in communi vsu plebis. Sic ostendit Propheta, quanuis data esset aliqua relaxatio, tamen adhuc se fuisse conclusum in custodia: deinde neque carnem, neque alias delicias sibi fuisse appositas, sed duntaxat frustum panis. Commendat tamen Dei gratiam, quòd in maxima penuria ipse non indiguerit pane. Habuit igitur panem diarium, donec deficeret annona. Et hinc colligimus Deum sæpe ita consulere seruis suis, vt in speciem videri possit eos deseruisse: & tamen tunc maximè ipsorum curam gerat, vt suppeditet quæcunque sunt ad victum necessaria. Si domi suæ fuisset Ieremias, poterat singulis momentis lapidari à populo. neque enim deerant qui mouerent contra ipsum homines famelicos. Ergo in singula momenta fuisset periclitatus domi suæ. Nunc vbi carcere tenetur, habitat in tuto, & nemo ipsum aggreditur. Deinde si fuisset domi, multi poterant irrumpere, nec quicquam fuisset illic saluum: in carcere autem habet quotidianum panem. Sic ergo Deus mirabiliter & præter rationem communis sensus seruos suos gubernat: & interim fungitur officio patrisfamilias in ipsis alendis. In summa, hìc significat Propheta se diuinitus fuisse respectum, vt in fame, vel inædia totius populi, panis tamen ei daretur, cùm victũ non posset mendicare: cùm neque labore, neque industria, neque precibus, neque pecunia posset panem sibi parare, ostendit Deum fuisse solicitũ, vt aleretur in illa tanta necessitate. Adiungit tamen *se fuisse in atrio custodiæ*, vt ostendat experimentum suæ patientiæ captum fuisse à Deo, quia ignominiosus erat carcer. Expositus erat ipse Propheta omnium ludibriis: deinde poterant Consiliarii sæpius renouare periculum: adhæc transferre in alium locum, vt paulò pòst videbimus. Media igitur fuit ratio qua Deus Prophetæ suo opitulatus est, quia neque voluit ipsum prorsus liberari, & tamen non passus est ipsum redigi ad extrema. Nunc sequitur,

CAPVT TRIGESIMVM OCTAVVM.

T audiuit Saphatias filius Mattã, & Guedalias filius Pashur, & Iuchal filius Selemiæ, & Pashur filius Malkiæ sermones, quos Ieremias loquutus fuerat ad totum populum, dicendo,
2 Sic dicit Iehouah, Qui manebit in Vrbe hac, morietur gladio, fame, & peste: qui autem egressus fuerit ad Chaldæos, viuet, & erit ei anima sua in spolium, & viuet.
3 Sic dicit Iehouah, Ecce tradendo tradetur hæc vrbs in manum exercitus regis Babylonis, & capiet eam.
4 Et dixerunt Principes ad Regem, Moriatur nunc, *vel, agedum, est hortantis particula,* נא, vir iste, quoniam propterea, *vel hoc modo*, soluit manus virorum bellicosorum, qui residui sunt in vrbe hac, & manus totius populi, loquendo ad ipsos secundum istos sermones: quoniam hic vir non quærit pacem, *hoc est, non spectat ad pacem*, populo huic, *populi huius*, quin potius ad malum.

Nunc docet Propheta se rursus tractum fuisse ab illa custodia liberiore in alium carcerem teterrimũ, & qui similis esset sepulchro. Causam simul recitat, quòd scilicet quatuor ex Proceribus audierint eius sermonem. probabile est cõplures ex populo illuc venisse audiendi causa, &

Prophetam, vt mãdatum acceperat, loquutum fuisse cum obuiis quibusque. Quanuis ergo clausus esset in carcere, non debuit sermo Dei esse alligatus, quemadmodũ Paulus gloriatur doctrinam suam longè latéque sonare, quanuis ipse sit in vinculis. Ita etiam Ieremias cùm retineretur captiuus, non tamen destitit à sua fũctione: & tamen dubium non est, quin consilium Regis fuerit hoc modo ipsum cohibere. Carcer igitur erat tanquam captiuitas doctrinæ propheticæ. Sed deceptus fuit Rex cum suis Consiliariis, quia non minus liber fuit Ieremias in atrio illo, quàm si toto die vagatus esset per Vrbem, imò habuisset multos præcones. Ceperunt autem ipsum quatuor isti, quorum fit mentio, nempe *Saphatias*, deinde *Guedalias*, *& Iucal*, *& Paschur*. Quatuor igitur Proceres, quos nominat, per insidias excepto eius sermone, statim concitarunt incendiũ. Nec dubium est quin antequam venirent in conspectum Regis machinati fuerint exitium Prophetę. Scimus enim vt improbi & scelerati homines agitent omnia, dum intenti sunt ad nocẽdum. deinde artes aulicæ nobis repetãdæ sunt. Cùm essent igitur isti quatuor in aliqua authoritate, minimè dubiũ est quin traxerĩt magnam partẽ Regii consilii in suam sectam, & corruperint leues homines, vel qui per se iam plus satis propensi erant ad malũ. Res tandem ad Regem delata fuit: ideo addit Propheta *ipsos ad Regem venisse*. Sed prius exponit summam doctrinæ, cuius prætextu quatuor isti nebulones conflarunt tantam inuidiam, & vitæ etiam discrimẽ. Dicit igitur *se minatum fuisse omnibus ciuibus Ierusalem:* pollicitum verò fuisse vitam omnibus qui egressi essent: *quisquis in vrbe manebit, morietur gladio, fame, & peste: quisquis vltro se dediderit Chaldæis, redimet vitam suam*. Hæc fuit summa. Alibi vidimus Prophetam sic loquutum fuisse. Non erat igitur res noua. nam decem, & viginti annis ante extremum illud tẽpus, de quo nunc agitur, in Templo sonora voce idem promulgauerat: deinde scripta fuerãt vaticinia, & affixa valuis Templi. Nihil igitur nouum tunc auditũ fuit ex ore Ieremiæ: sed, quemadmodũ iam dixi, putabãt Rex, & eius Consiliarii malis esse subactum, vt vix auderet hiscere. Denique putabãt linguam quodãmodo fuisse exẽptam sancto viro, cùm teneretur in custodia. Hæc igitur ratio est cur nunc accusẽt eum grauiter apud Regem, & pronuntient dignum esse morte. Iam mortem viginti antè annis promeritus fuerat, si hoc fuit crimen capitale. Sed, quemadmodum iam dixi, existimãt Prophetam data opera spernere Regis imperium, & indignãtur eum non posse frangi, cùm tamen sit captiuus, & videat sibi instare singulis horis aliquod periculum. Hæc igitur ratio est cur tanquam rem nouam deferãt, quòd Ieremias dixerit, *quisquis manebit in Vrbe peribit*. &c. Quantùm attinet ad has minas, alibi diximus eos omnes, qui sperabant auxilium ab Ægyptiis, fuisse data opera contẽptores Dei, quia sæpius hortatus fuerat Propheta ipsos omnes, vt æquis & placidis animis subirent temporalem illam pœnam, quam Deus ipsis statuerat infligere. Volebant contumacia sua iudicium Dei procul abigere: deinde cùm viderent Deum sibi esse infestum, satis erat, si propitios haberent Ægyptios. nihil igitur mirum est, si Propheta gladium, & famem, & pestem illis proposuerit. Iam addit, *Qui transierit ad Chaldæos viuet*. Conditio tamẽ satis dura apponitur, *Anima*, inquit, *eius erit in spolium*: quasi diceret, Qui transfugiẽt ad Chaldæos, vitam duntaxat seruabũt: sed facient iacturam rerum omnium: quemadmodum vbi naufragium metuitur, nemo est, qui vitam non redimere paratus sit iactura omnium bonorum: & ideo solent in extremo discrimine mercatores proiicere in mare quicquid habent. malunt enim peruenire inopes, & rerum omnium egeni ad portũ, quàm perire cum suis opibus. Dura igitur erat illa conditio: sed ostendit Propheta non posse aliter saluos euadere, quàm si & patria, & rebus aliis cedant, & tantùm eripiant vitam suam è morte præsenti. Hoc sensu dicit *vitam illis fore in spolium*: quemadmodũ vbi ex incendio aliquid rapitur: vel cùm omnia sunt exposita in prædã, si quis potest furtim aliquid auferre, contentus est, quia alioqui dimicandum esset cum multis hostibus, si vellet plura accipere. Significat igitur Propheta non posse aliter à morte eripi Iudæos, quàm si omnia sua abiiciant, & tantùm soliciti sint de vita seruanda. Iterum repetit, *viuet*. Et hac repetitione magis, & acrius ipsos vrget, & vehemẽtius hortatur, vt vita sua contenti sint. Sequitur confirmatio, *Tradetur vrbs hæc in manus exercitus regis Babylonii, & capiet eam*. Necessitatem demonstrat Propheta, cur hortetur Iudæos ad fugam, quia tandem Vrbs capietur. Hæc est summa sermonis. Iam addunt Proceres, *Moriatur hic vir, quia hoc modo*, vel, propterea, id est, maligno consilio *dissoluit manus virorum bellicosorum*. Manus hìc accipit pro robore. nam actiones præcipuæ exercẽtur manibus. Ergo manus dissoluere tantundem valet, atque homines reddere vel inertes, vel ita ignauos, vt ne digitũ quidem moueant. Accusãt igitur Proceres Ieremiam hoc nomine, quòd *terreat viros bellicosos*, & ita ignauos reddat. Speciosum fuit hoc crimen, hæc, inquam, delatio nonnihil habebat coloris, quia Ieremias potuit iudicari publicus hostis patriæ suæ, cùm assiduè concionaretur de fuga, & omnẽ spem præcideret populo, vt salute desperata omnes se vltro dederent. Et potest moueri questio, An liceat homini priuato suadere vt subditi violẽt iusiurandum Regi, vel Prĩcipi suo præstitũ. Priuatos homines nunc voco etiam Prophetas. respicio enim ordinem politicum. Ieremias sustinuit publicam personam, quia erat Dei Propheta: sed quod ad gubernationẽ Vrbis, erat homo priuatus, & vnus ex vulgo. Videtur ergo Propheta transgressus fuisse iustos fines cùm populo suasit defectionem. id enim fieri non poterat, quin fallerẽt fidem Regi datam. Respondeo, Prophetam

2. Tim. 2. 9

phetam fuisse præditum speciali mandato: & ideo nihil temere tentasse. Quanuis ergo populus fidem vsque ad extremum Regi fuisset pollicitus: tamē quia Deus iam Vrbem tradiderat Chaldæis, nulla fuit obligatio iurisiurandi. cùm enim mutantur imperia, cessat quicquid polliciti fuerant subditi. Exempli gratia, Si qua regio habeat Principem, ille astringet totum populū iureiurando, vt omnes in officio permaneant. Si quis regionē illam inuadat, subditi incurrent crimen perfidiæ, nisi obuiam eant, & ferant opem suo Principi, sicuti polliciti sunt. Cæterùm, si alienus ille hostis occupet totam illam ditionem, iam soluta est obligatio iurisiurandi: quia non est in arbitrio populi constituere Principes. Dei enim est mutare imperia, prout libuerit. Cùm igitur potestas ista sit penes vnū Deum, vbi regnat aliquis Prīceps, populus non debet pertinaciter insistere, quin se subiiciat Principi tanquam legitimo, qui diuinitus præfectus est. Talis fuit tūc ratio Iudaici populi. quanuis enim nondum Chaldæi Vrbem ingressi essent, tamen Deus pronūtiauerat ipsos esse dominos Vrbis. Non expectandū igitur fuit populo, dum irrūperent Chaldæi & ignem subiicerēt ædibus, & iugularent obuios quosque: sed debuit sufficere Prophetę vaticinium. erat enim Dei sententia, qua addixerat populum Iudaicum Chaldæis. Nunc ergo soluta est quæstio, quòd attinet ad Ieremiam, & alios quoque similes. nam si quis videat instare extrema quæque, non tamen suadere debet populo, vt deficiat à legitimo Principe. Sed qui volet se probare fidelem Dei seruum, vitam suam opponet pro tuendo suo Principe. Si vocatus fuerit in eius consilium, ostendet quid vtile sit & rectum: sed non mouebit turbas, neque tumultus: quin morietur potius centies, quàm vt eius consilio, vel impulsu deficiant subditi. Sed peculiaris, vt dictum est, ratio fuit Ieremiæ, quia Deus ostenderat suum decretū quantùm ad Chaldæos. Ergo Ieremias non tantùm prudenter suasit populo quod vtile cernebat, sed functus est munere prophetico, neque aliud consilii dedit, quàm quod iussus fuerat dare: imò pro imperio mandauit, vt transirēt ad Chaldæos, quoniam ita Deo placebat. Proceres tamen ipsum accusant, *quòd dissoluat manus*: & addunt, *hoc modo ipsum non quærere bonum populi cùm ita loquitur.* Pax enim accipitur pro vtilitate, *sed quærere potius malum.* hoc calumniose adiiciunt, quia Ieremias, quantū in se erat, studuit publicæ vtilitati: optauit Vrbem manere saluā: si fuisset in eius arbitrio, profligasset omnes Chaldæos: sed non potuit bellum cum Deo suscipere, cuius auspiciis militabant Chaldæi. Quæsiuit igitur Ieremias populi bonum, sed non potuit repugnare Deo: ac proinde cessit decreto cælesti: quoniam videbat non aliud esse remedium, quàm vt subirent omnes Iudæi pœnam illam temporalem, & tantùm exilio castigarētur, vt postea redirent salui in patriam. Si integrū fuisset, quemadmodum dixi, seruasset populum immunem ab omni incommodo, & molestia: sed iam hoc erat ablatum. Deus enim pronūtiauerat actum esse de statu Regni & Vrbis, donec Iudæi exilio septuaginta annorū mulctati essent. Erat igitur secūdus gradus vtilitatis, vt tolerabile esset miseris illis exilium, vel captiuitas esset mitior: quod futurum erat, si vltro venissent ad Regem Nabuchadnezer, & passi fuissent se abduci in Chaldæam: erat hæc secunda vtilitas. Ieremias ergò cùm videret non posse stare Vrbem, & Regnum, & Templum, quod restabat voluit vrgere toto conatu, nempe vt saltem maneret Vrbs in suo statu, & migrarent incolæ in aliam terram: deinde daretur libertas reditus. Hæc erat optima salus populi: quia statuerat Deus illos omnes abducere in exilium. Ergo perperam hic grauatur iniusta calumnia, quòd *non quæsierit bonum populi, sed perniciem.* Cæterùm, sicuti heri diximus, omnia Sanctorū dicta & facta semper obnoxia fuerunt sinistris iudiciis. Et si idem hodie nobis contingat, patienter nobis ferendum est. Interea videmus hoc semper fuisse crimē obiectum Prophetis, & piis Doctoribus, quòd scilicet malè consuluerint bono publico: quemadmodum eandem hodie tragœdiam contra nos agunt omnes homines profani: & præsertim aulici, quia sumunt illud pro confesso, materiam fore omnium turbarum, si quid mouetur: & suam religionem ideo non putant labefactari posse absque publico interitu. Hinc fit igitur, vt illis exosa sit libera Euangelii prædicatio, quasi afferret secum publicam cladem. Ideò vocant nos turbulentos: dicunt imperitia labi, etiāsi non ex professo simus hostes publicæ salutis: quia scilicet non tenemus quomodo gubernanda sint regna: & ideo moueamus temere maximos tumultus. Hæc omnia probra nobis deuoranda sunt, quemadmodum Ieremiam placidò animo ferre oportuit, cùm falsò conflarent ei Proceres inuidiā ex doctrina, quā tamen nonnisi Dei mandato pertulerat, & quæ erat necessaria in salutem Vrbis & populi. neque enim poterant inuito Deo, Iudæi manere in Vrbe sua, ex quo Deus statuerat eos aliò transferre. Cùm ergo videret Ieremias Vrbem non posse defendi à Chaldæis, etiamsi fuisset tantùm Regis Consiliarius, & non Dei Propheta, quid potuit melius vel vtilius afferre, quàm præueniēdam esse vltimam cladem hostium, & saltem dandam operam, ne Vrbem incendio perderent? ne passim fieret cædes populi? sed vt salui manerent, & diriperentur duntaxat eorum fortunæ? Non potuit igitur vtilius afferri consilium. Sed, quemadmodum iam dixi, profanis hominibus nihil est vtile, nisi vt contumaciter Deo resistant. Hæc ratio est cur tam indignè accusent Dei Prophetam. Sequitur,

5 Et dixit rex Zedechias, Ecce ipse in manibus vestris: quia Rex non potest erga vos quicquam.

Haud dubiè Zedechias cognouit iniuriā fieri sancto Prophetæ. quamuis enim optasset manere integer: tamen sciebat Prophetā non malo animo, neque hostili sic minitatū fuisse populo: & sibi iam ita erat conscius, vt sentiret sibi negotiū esse cum Deo potius, quàm cum homine mortali. Quicquid sit, agnouit Ieremiā non aduersari publicæ saluti, quēadmodū hoc crimē obiecerant ei Proceres. Optasset igitur eripere Prophetā ex illorū manibus: sed obtēperat eorū furori: quia scilicet exutus iā erat omni Regia potestate, & erat quasi mācipatus suis Consiliariis, à quibus pendebat status regni. Male exponūt hūc locū qui existimāt Regē honorificè loqui de suis Consiliariis, acsi diceret ea esse prudentia, & grauitate, vt nihil eis sit negandū: corrūpunt sensū Prophetæ. nam Rex potius hîc agnoscit se redactū in ordinē, acsi esset homo priuatus. Fatetur in summa se esse seruū seruorū: Iam video me, inquit, non esse Regem, sed vos ita dominari, vt, velim nolim, cogar vobis cedere etiā in optima causa. Non dubiū igitur est quin amarulēta sit Regis querimonia, cùm dicit, R*ex non potest quicquam erga vos*. Cæterum, dignus fuit Zedechias hac ignominia. Debuerat enim à principio docilis esse, & se subiicere Deo. Sed primùm, vt vidimus, contēpserat propheticam doctrinā, neque audierat vocem Dei: & deinde perfidè à Rege Chaldæo defecerat: ita reus erat īgratitudinis: quia deiectus fuerat nepos eius Mathathias è solio, hoc est, Iechanias, vel Coniah: ipse autē precariò regnū tenebat gratia regis Babylonii. Fuerat igitur ingratus, negando tributū, sed impietas erat præcipua causa omniū malorū. Cùm ergo Deo fuisset tā rebellis, dignus fuit, erga quē immorigeri essent etiā Proceres. Tunc igitur seipsum in ordinē coegit, & se abdicauit authoritate Regia, vbi Dei verbo se nō subiecit: deīde negauit tributū regi Babylonio. Non mirū igitur fuit, quòd Deus ita subiecit eū Proceribus & Cōsiliariis, qui tamē erant serui: quātùm attinet ad ipsos Cōsiliarios, inexcusabilis fuit eorū arrogātia, quòd ausi sunt addicere Ieremiā morti: nā hoc erat excludere Regē à iure suo, *Moriatur hic vir*. dignus enim est. Cur non accusant duntaxat? sed volunt soli esse iudices. Cùm igitur tam præfractè agūt cū Rege suo, non dubiū est, quin vt Dei erāt contēptores, ita pro nihilo duxerint dignitatē Regiam. Sed quātùm ad Regem ipsum spectat, vt dixi, mercedē retulit suæ impietatis, quia non detulerit honorem legitimum Deo, vt amplecteretur doctrinā propheticā. Oportuit igitur ita indignè ipsū & cōtumeliosè tractari, vt ne verbum quidē pro iusta & bona causa facere auderet. Hæc ratio est cur dicat, I*n manibus vestris est, accipite eum, quia Rex non potest quicquam.*

PRECATIO.

Da omnipotens Deus, quando tanta mansuetudine nos quotidie ad te inuitas & das etiam nobis resipiscendi tempus, deinde offers spem misericordiæ & salutis, si ad te redierimus, ne surdis auribus prætereamus tam salubres admonitiones, sed maturè etiā occurramus tibi, & cum vera & seria omnium scelerum nostrorum agnitione nos tibi sic tradamus, vt experiamur te propitium: & vbi ad te redierimus, sic perstemus in tuo obsequio, vt capaces simus assiduæ tuæ beneficentiæ, donec tandem plena fruitio nobis contingat in regno tuo cælesti, per Christum Dominum nostrum, Amen.

6 Et tulerunt Ieremiam, & demiserunt eum in puteum Malchiæ filii Hammelech, *in lacum, propriè*, qui erat in atrio custodiæ: &, *itaque*, demiserunt Ieremiam funibus: & in lacu non erat aqua, sed cœnū, & demersus fuit Ieremias in cœno,

HIc narratur extrema tā superbia, quàm crudelitas Procerū, quia proiecerint sāctū Prophetam in lacū, vbi iacuit tanquam in luto demersus. Fuit hoc perditę impietatis signū, nō parcere tā eximio Dei seruo: sed fuit etiā immanis sæuitia, cum nulla illis excandescendi causa esset, nisi quòd paruerat Ieremias Deo, & exequutus fuerat bona fide munus sibi iniunctum. Interea discamus hoc exēplo, si Dominus velit aliquando probare nostrā patientiā, nō ferre iniquis animis, quòd videmus sanctū Prophetā tulisse: neque enim ęquū est, vt hodie melior sit nostra cōditio. Ergo si quando crucis horrore vacillemus, ita vt durum sit nobis subire persequutionē, veniat in memoriā hoc Prophetæ exemplum. Denique ab vna parte hîc nobis tanquam in pictura ostenditur mundi prauitas: ab altera autē parte refulget mira cōstantia, & simul singularis mansuetudo in seruo Dei. Dicit ergo Ieremias *se fuisse sublatum à Proceribus, & proiectum in foueam quę erat in atrio custodiæ: sed in illa parte habitabat vnus ex Consiliariis*, nempe *Malchiah filius* Hammelech. Et simul describit faciem loci, quòd scilicet fouea esset cœnosa, ita vt demersus fuerit in cœno. Nō intelligit se fuisse obrutum cœno, sed fuisse defixum, quod etiā verbum Hebraicū sonat: & possemus commodè reddere, Defixus in cœno iacuit. Nunc sequitur,

7 Audiuit autē Ebedmelech AEthiops vir eunuchus, *vel vnus ex numero*

mero Procerum. סריסים *enim, vt alibi dictum fuit, non tantùm eunuchos vocant, sed etiam Proceres, & Consiliarios* Regis, ipse autem erat in domo Regis, *per parenthesin hoc legendum est*. Audiuit ergo quòd posuissent Ieremiam in lacum: Rex autem sedebat in porta Beniamin.

8 Et egressus est Ebedmelech è domo, *vel palatio*, Regis, & locutus est
ad Regem, dicendo,

9 Domine mi Rex, peruersè egerunt viri isti in omnibus quæ fecerunt Ieremiæ Prophetæ quando eum demiserunt in foueam, *vel, lacum*, vbi subtus se morietur à fame, *hoc est, præ fame*, quia nullus panis amplius est in vrbe.

Hîc refert Ieremias quomodo à morte liberatus fuerit. neque enim diù poterat illic vitam trahere in cœno. partim fame confectus esset, partim etiam obriguisset frigore, & contabuisset in fœtore illo lacus. Mirabiliter autem Deus ipsum eripuit per manum Ebedmelech AEthiopis. Erat hîc alienigena: & hoc disertè exprimitur, vt sciamus inter Regis Consiliarios neminem fuisse qui tanto sceleri se opposuerit. Vnus ergo repertus est AEthiops, qui succurreret Prophetæ Dei. Ergo subest tacita comparatio inter AEthiopem, hominem extraneum, & inter omnes Iudæos, qui profitebantur se esse ex sancto Abrahæ genere: erant circuncisi: iactabant plenis buccis Legem, & Dei fœdus, inter ipsos nemo extitit, qui porrigeret manum sancto Dei seruo. Fieri quidem potest, vt miserti fuerint quidam, sed defuit animus, ita vt nemo ipsorum ausus fuerit hiscere. erat enim odiosum, patrocinari sancto viro. Ergo præferunt gratiam impiorum officio suo. vnus autem AEthiops ita animosus est, vt audeat accusare omnes Regis Consiliarios, ac aulæ Proceres. Non dubium igitur est, quin Spiritus per os AEthiopis inflixerit perpetuam dedecoris notam omnibus Regis Proceribus, qui se vendicabant pro Abrahæ filiis, & iactabant magnificè Dei fœdus: quemadmodum vbi Christus in parabola dicit Leuitam præteriisse post Sacerdotem, & hominem illum saucium, fuisse ab illis contemptum, ab vno autem Samaritano opem fuisse latam. Minimè dubium est, quin exprobret Iudæis, adeóque ipsis Leuitis, & Sacerdotibus barbariem suam, quòd vitam miseri hominis in extremo discrimine non curauerint. Ita & hoc loco AEthiops nobis proponitur in exemplum, quòd solus & pietatis, & humanitatis affectu tactus fuit, vt auxilium ferat sancto Prophetæ, & illum quasi à præsenti morte, & sepulchro eriperet. Omnes autem alios Regis Consiliarios videmus vel obtorpuisse, vel fuisse eadem sæuitia imbutos, vt sancto viro essent capitales inimici, quia liberè pertulerat Dei mãdatum. Dicit autem Ieremias *Ebedmelech audiuisse*. Vnde coniicere licet, fuisse solicitum de sancti Prophetæ periculo, & habuisse suos nuncios, qui perspicerent quid ageretur, deinde referrent. Dicit *illum fuisse in palatio, Regem verò sedisse in porta Beniamin*, vt solebant Reges in portis ius dicere, & habere illic suum tribunal. nam illic erant celebres & legitimi conuentus populi. *Rex ergo sedebat in porta Beniamin*. sed interea palatium eius crudelis erat carnificina, vel cauerna latronum. Videmus ergo hîc notari Regis ignauiam, quia in speciem exercuerit quod erat Regis proprium munus: sed neglexerit præcipuam officii partem, quia passus est sanctum virum deiici in foueam. Cùm ergo ita Procerum libidini exposuerit Prophetæ vitam, hinc apparet fuisse inane simulachrum, quòd illic stabat tanquam populi iudex, & habebat sacrum tribunal. Iam sequitur, *egressum fuisse Ebedmelech è palatio, & venisse ad Regis tribunal*, vt illic causam Prophetæ ageret. Circunstantias notare conuenit tam vnius quàm alterius loci. nam si per occasionem obuius fuisset regi Ebedmelech, poterat verbum aliquod in transitu facere: sed vbi egreditur è palatio, hinc patet meditatum fuisse quod acturus erat, neque duntaxat subito impulsu fuisse tactum misericordia, sed cùm posset in palatio quiescere, venisse vltro ad Regẽ, vt querimoniam suam perferret. Deinde non alloquitur Regem in cubiculo, neque in obscuro aliquo angulo palatii, sed alloquitur in porta, hoc est, publico conuentu. Videmus ergo vt prior circunstãtia cõmendet nobis huius viri constantiã, quia non tã ùm subitò impulsus fuit, sed perseuerauit in sancto proposito: secũda verò circunstãtia cõmẽdet nobis magnitudinẽ animi, quia inuidiã non refugerit, sed palàm & liberè locutus fuerit pro Ieremia corã populo. Et virtutẽ illius Propheta amplificat cùm dicit eũ accusasse Proceres. Nõ dubiũ est quin agnouerit sibi posse cõflari periculũ, sed propriæ vitæ non pepercit, vt Prophetæ auxiliaretur. Dicit igitur *sceleratè agere Consiliarios Regis in omnibus quæ patrarunt aduersus Ieremiam Prophetam*, quòd eum demiserint in lacũ: & addit, *Illic morietur subtus se*: alii vertũt, In loco suo, & rectè, sed est emphatica locutio, quæ non potest satis exprimi lingua nostra. Significat enim Ebedmelech Ieremiã moriturũ, etiamsi nemo sit ei molestus, etiamsi non aliunde creatum fuerit aliquid mali. Moritur ergo

Luc.10.31.32.33

subtus se, vel in suo loco, hoc est morietur etiam si illic relictus fuerit, quia iacebat, vt visum fuit, demersus in cœno. Dicit autem, *Morietur fame*, quia coniectus fuerat in foueam illam, quasi in sepulchrum. Cùm autem penuria esset in toto populo, non poterat sperare Ieremias vllum auxilium. quomodo enim proiectus fuisset panis, vt postea videbimus? Ergo Ebedmelech hîc primò dicit indignè tractatum fuisse Ieremiam, *quia sit Dei Propheta*. Ornat enim ipsum tali elogio, vt impietatem Procerum coarguat: deinde ostendit quàm miserè iaceat in fouea, quoniam nemo victum suppeditet, non sit autem amplius panis in Vrbe. Nunc sequitur,

10 Et præcepit Rex ipsi Ebedmelech AEthiopi, dicendo, Sume ad manum tuam, hinc triginta viros, & educas Ieremiam Prophetam è fouea, antequam moriatur.

Videmus quod iam dixi, liberationem Prophetæ fuisse prorsus diuinam. Nuper Rex perculsus metu permiserat sanctum Prophetam sæuitiæ Procerum suorum, & confessus fuerat se
Vers. 5 nulla authoritate amplius esse præditum, Quoniã non est Rex qui vobis imperet, dixerat. Cùm ergo Rex non ausus fuisset pertinacius contendere aduersus Proceres suos, quî fit nunc, vt audeat Ieremiam extrahere è fouea? Videmus ergo mutatum fuisse Regis animum, quia nuper trepidatione sic erat attonitus, vt non auderet causam sancti viri suscipere. Nunc autem præcipit AEthiopi, *Vt ipsum è fouea educat*. apparet igitur hoc negocium diuinitus fuisse gubernatum. Sed hinc etiam discamus animosi esse, vbi necessitas postulat, quanuis nulla sit spes prosperi euentus. Poterat Ebedmelech apud se reputare conatum suum fore irritum, quantumuis strenuè ageret pro Ieremia. Poterat igitur hoc modo obiicere omne illud consilium, quod fortiter executus est. sic enim qui nimis sapiunt sæpe seipsos quasi ad torporem inducunt, Quid proficies? nam tu vnus es: illi autem multi: deinde, res est peracta. Si rex ipse coactus fuit, cedere eorum furori, tu homo priuatus qua fiducia contra ipsos insurges? deinde, orietur tumultus, & tibi erit pereundum: interea obruent fortè lapidibus miserum illum hominem, cui tu optas consultum esse. Poterat hæc omnia colligere Ebedmelech: ita cessasset ab officio. sed videmus fundatum fuisse in fiducia gratiæ Dei. Ergo eius exemplo meminerimus sperandum esse supra spẽ, vbi Deus aliquid à nobis exigit, hoc est, vbi fides, & religio officii nostri aliquid postulat quod fiet si claudamus oculos ad omnia obstacula, & pergamus in actione. Euentus enim sunt penes vnum Deum: ille reperiet quos voluerit exitus Interea nostrum est simpliciter pergere in cursu nostro, quãuis putemus labores nostros fore euanidos, & carituros omni fructu. Fœliciter successit ipsi Ebedmelech: quare? præstitit enim quod pii & iusti hominis erat. Sic Deus porriget nobis manum: vt quæcunque occurrãt nobis difficultates, eas superemus eius virtute, & auxilio. *Præcepit ergo ipse rex Ebedmelech Æthiopi, vt tolleret triginta viros, & extraheret Ieremiam è fouea*. Poterat etiam tunc subsistere Ebedmelech. neque enim par fuisset cum triginta viris ad tantam potentiam superandam. Conspirauerant enim omnes Regis Cõsiliarii: nec dubium est, quin traxerint post se multos satellites. Videmus itaque Ebedmelech non humano auxilio fretum, sed erectum inuicta fiducia suscepisse hãc prouinciam, vt auderet Ieremiam è fouea extrahere. Sequitur ergo,

11 Et sumpsit Ebedmelech homines illos in manum suam, *hoc est, sub sua potestate*, & venit in domum Regis, nempe in locum sub thesauris: & sumpsit illinc veteramenta tractorum, & veteramenta, *ad verbum*, corruptorum, & demisit ad Ieremiam in lacum per funes.

Hîc prosequitur Ieremias historiam suæ liberationis. Notanda semper est nobis fortitudo Ebedmelech, quòd statim venerit ad sanctum Prophetam. Dicit autem *sumpsisse ex loco occulto veteramenta quædam, De vieux baillons*, vt vocamus. est enim propriè nomen substantiuum. Sed si displicet asperitas, poterimus sic vertere, Vetustos pannos, qui tracti fuerãt, & vetustos pannos, qui erant corrupti. Quanquam vertunt quidam, Pannos detritos, & pannos corruptos. Sed illa est magis propria significatio. nam סחב significat trahere, & Gallicè vertendum esset, *Vieux baillons trainez, ou, qui auoyent trainé* Deinde pannos מלחים, corruptos, *vsez*, quia מלח significat salire: sed verbum in Hophal, quod inde deducitur, significat corrumpere. Erant igitur laceri vel putridi panni (*des vieux baillons à demi pourris*) Dicit ergo *Ebedmelech sumpsisse vetustos illos pannos laceros, & putridos, & qui tracti fuerant*. Quod diligẽter notandũ est. Apparet enim Ebedmelech timuisse à Procerum violentia, non tam vt priuatim vitæ suæ consuleret, quàm ne impediretur in officio. Nam si quæsiisset alia adminicula, poterat deprehendi: poterat rumor deferri ad ipsos Pro-

ipsos Proceres: statim conuolassent, & abrupta fuisset actio. Minimè igitur dubium est quin Ebedmelech, in quo satis erat confidentiæ, prudenter circunspexerit quid obstare & nocere posset quô minus opitularetur sancto Prophetæ. Hinc igitur factum est, vt pannos detritos & corruptos furtim acciperet è loco occulto. hoc est vnum. Interea videmus quò redactus fuerit sanctus Propheta. Iacebat semidemersus in cœno: nunc extrahitur funibus, & fulcitur pannis laceris, & detritis. Postea autem exprimitur quorsum demissi fuerint illi panni.

12 Et dixit Ebedmelech AEthiops Ieremiæ, Pone nunc veteramenta, *eædē sunt voces quæ repetūtur,* tractorū, & corruptorum sub axillis manuum tuarū, *hoc impropriè dicitur Latina lingua. sed Hebræis non est dura loquutio: pone ergo sub axillis tuis,* subtus funes, *ne scilicet Propheta læderetur. nā extrahēdus erat funibus: erat autem defixus in cœno.* Hoc *fieri non poterat quin scinderetur venæ, & vulneraretur in axillis. scimus enim partem illam esse teneram. ergo iubet* Ebedmelech *Prophetā accipere vetustos istos pannos, & opponere funibus, ita vt minore noxa sursum tollatur manibus hominum. fuit igitur hoc consilium* Ebedmelech. *postea adiungit* Propheta *se ita fecisse.*

Tametsi autē Deus mirabiliter Prophetā suum à morte eripuit: videmus tamen quàm miserabilis fuerit illa species, quòd Proph. non aliter potuit mortē effugere, nisi sese fulciret putridis & laceris pannis, & extraheretur funibus. Minimè autē dubiū est, quin difficultatē conceperit animo. nam fuerat illic iam aliquo tempore: non erat autem adeò robustus, vt brachiis suis cōfideret, ac persuasus esset manus suas satis fore validas, ad funes retinendos. Sed minimè dubiū est, quin reiecerit omnes suas curas in Deum, & eius prouidentiā. Tametsi itaque breuiter commemorat se fecisse, vt fuerat iussus, considerādum tamen nobis relinquit quanta fiducia fuerit præditus cùm statim obsequutus est, neque obiecerit quod meritò timere poterat, nempe se esse hominē imbecillum, deinde se nescire an satis robustæ essent sibi manus ad funes tenēdos. Præterea se non tenere quomodo applicandi essent funes illi humeris. Fecit igitur quod monuerat Ebedmelech, quia cognouit hoc consilium profectum esse à Deo. Postea sequitur,

13 Et extraxerunt Ieremiam funibus, & extulerunt ipsum è fouea, *vel lacu,* & habitauit Ieremias in atrio custodiæ.

Hic videmus Prophetam sic ereptum fuisse à morte, vt tamen non fuerit sibi redditus, neque remissus domū, quia hoc etiam non fuisset vtile. abreptus enim fuisset iterum à Cōsiliariis Regis. Non potuit igitur aliter eius vitæ parcere Ebedmelech, quàm si eum includeret in aliū carcerem. Optasset haud dubiè illum habere conuiuam & consortem eiusdem tecti. non dubium est, quin plus optauerit, quàm præstare poterat. Sed laudanda est eius prudentia, quòd Prophetam iterum in carcerem coniecerit, quia aliter non poterat mitigari Principum furor, & crudelitas. *Habitauit* ergo *Ieremias in atrio custodiæ.* non dubium est quin eò deductus fuerit ab ipso Ebedmelech. Si quis obiiciat hoc fuisse signum nimiæ timiditatis, facilis est solutio, Ebedmelech non fuisse timidum sua causa, sed quia videbat sibi negotium esse cum feris bestiis, & simul videbat non posse aliter sedari eorum rabiem, quàm si Ieremias inclusus esset in carcerem. Tota autem Vrbs tunc erat instar carceris, vt satis notum est. vbique enim laborabant inedia: deinde vix quisquam audebat suis ædibus egredi. Ergo hæc ratio prudenter excogitata fuit ab Ebedmelech, quia tantùm curas omnes suas, & studium adiecit ad seruandum Dei Prophetam. Interea si Deus aliquando nos subleuet à miseriis, neque tamen liberet nos in totum primo quoque momento, patienter feramus, & veniat nobis in mentem hoc Ieremiæ exēplum. Deus enim exeruit suam virtutem in ipso liberando: & tamen voluit ipsum adhuc iacere in carcere, nempe ita interdum opus suum sensim peragit, & per certos gradus. Ergo si non statim plenus fulgor gratiæ Dei nobis appareat, vel perfectio salutis nostræ nobis nondum constet, sinamus Deum progredi paulatim, & minima quæque leuatio nobis ad solatium, & moderationem, & patientiam sufficiat. Nunc sequitur,

14 Et misit rex Zedechias, & tulit, *hoc est, accersiuit,* Ieremiam Prophetam ad se ad ingressum tertium, qui erat in domo Iehouæ, *hoc est in ipso Templo,* & dixit Rex ad Ieremiam, Ego interrogo te verbum, ne cæles à me verbum, *hoc est, ego rem vnam abs te quæro, ne quicquam cæles.*

Hic subiicitur alia narratio, quòd scilicet rex Zedechias iterum aduocauerit ad se Ieremiam

in Templū, hoc est in atriū Tēpli. Neque enim Regi licebat in Sanctuariū ipsum penetrare, sed atrium sæpe cōprehenditur sub nomine ipsius Templi. Erant autē plures ingressus, quēadmodum satis notum est. Erat enim maxima porta versus Orientem: sed erant portæ à lateribus: deinde plures erant atrii partes, & distinctæ. Zedechias ergo vt liberius posset colloqui cum Propheta, venit ad tertium ingressum atrii, & illic Prophetam rogauit, vt bona fide exponeret quod à Deo acceperat. Minimè dubium est, quin Zedechias progressu temporis magis reueritus fuerit Ieremiam tanquam fidelem Dei seruum. Interea diximus non fuisse seriò addictum propheticæ doctrinæ. Fuit igitur quasi dubius animus Regis, quemadmodum hypocritæ, in quibus residuū est aliquod semen timoris Dei, fluctuantur & alternant, & nihil habent solidum vel firmum. Non audent quidem spernere vel Deum vel eius seruos: imò agnoscunt se subesse Dei imperio, & verbum etiam eius non esse euanidum: interea subterfugiunt, quantùm in se est, aut cuperent Deum transformare. talis fuit Zedechiæ conditio. Neque enim erat ex crassis & professis Dei contemptoribus, vt hodie videmus mundum refertum esse Epicureis hominibus, quibus tota religio est instar fabulæ. Non fuit ergo talis Zedechias, sed retinuit aliquem Dei metum, imò etiam Prophetam veneratus est: & tamen noluit se addicere Deo, neque obsequi Prophetæ consiliis. fuit igitur ita quasi suspensus in dubio. Probabile autem est, sperasse aliquid, quoniam pepercerat ipsi Ieremiæ. Ergo potuit imaginari Deum esse placatum, vel saltem aliquid remissum esse ex summo illo rigore, quemadmodum hypocritæ semper sibi blandiuntur. Nam si vel minimum quippiam egerint, existimant se promeritos esse à Deo nescio quid fauoris. Ergo Zedechias cùm subleuasset sanctū Prophetā, & cùm ipsum aleret in summa penuria, putauit hoc obsequium esse Deo gratum: & gratum quidem erat ex parte, sed in eo deceptus est, quòd putauit esse aliquod genus expiationis. Hinc ergo factū est vt accerseret Prophetam, quia expectabat lætius aliquod responsum, nempe de placata, vel mitigata ira Dei. Sed reliqua differemus in crastinum.

PRECATIO.

Da omnipotens Deus, quando nobis pretiosa esse debet seruorum tuorum vita, vt quisque pro sua facultate studeat operam in hac parte suam impendere, & interea sic mutuò inter nos versemur, vt alij aliis in necessitate subsidium ferant: deinde vt ita simus officiosi erga seruos tuos, vt omnia studia nostra, omnes operas, & omnia obsequia tibi consecremus, & studeamus nos ita tibi probare, vt omnes actiones nostræ dirigantur in eum finem, donec tandem perfuncti cursu præsentis militiæ, perueniamus in quietem illam cælestis tui regni, quæ nobis parta est vnigeniti Filij tui sanguine, Amen.

15 Et dixit Ieremias ad Zedechiam, Si annuntiauero tibi, an non interficiendo interficies me? & si consilium dedero tibi, non auscultabis mihi, *non audies ad me, ad verbum*,

VIDETVR hìc Propheta parum cordatè se gerere, quia cùm vltro deberet prædicere Regi cladem Vrbis, rogatus abnuit, vel saltem antequā verbum proferat, cauet vitæ suæ, & vult securus esse à periculo. Scimus autē Prophetas, posthabita vitæ suæ cura, debere perferre mandata Dei, quemadmodum etiam sæpius vidimus Ieremiam, neglecto vitæ suæ respectu, intrepidè promulgasse vaticinia, quæ poterant conflare odium totius populi, & creare periculum capitis. Videtur ergo malè profecisse, cùm nunc velut in extremo vocationis suæ actu deficit, vel saltem non audet se obiicere discrimini. Sed notandum est, Prophetas non semper habuisse expressum loquendi mandatum. Si enim Ieremiam Deus iussisset dicere quæ postea videbimus, nunquam fuisset tergiuersatus. sic enim sese exercuerat longo tempore, vt non timeret ita sibi, quò deflecteret à recto officii sui cursu. Quòd ergo nūc videtur refugere, hoc ideo facit, quia Deus nondum mādauerat, vt iterum Regi exponeret quæ videbimus. Nam sine profectu id facturus erat, & sæpius admonuerat fideliter Regem, viderat consilium suum sperni. Non mirum igitur est, si nolit periclitari de vita absque vllo fructu. Si quis obiiciat idē ergo nobis licere, respondeo, non temere proiiciendas esse margaritas porcis: sed donec omnia simus experti, bene sperandū esse, & ideo confidenter esse agendum. Sed Ieremias defunctus erat suis partibus. Rex enim non poterat obtendere errorem, vel ignorantiam, cùm toties testatus esset Propheta nullum esse malo remedium, nisi vt transiret ad Chaldæos. Quoniam ergo Propheta toties Regem admonuerat, potuit tacere, & excusatione ista vti, *Tu me interficies, interea non credes mihi*, vel non obtemperabis, si consilium tibi dedero. Coniunctim hæc duo legenda sunt, quia si aliquod operæ suæ pretium vidisset Ieremias, haud dubiè obtulisset vitam suam in sacrificium. Sed quia inutilis erat doctrina, & instabat vitæ discrimen, noluit vitam suam temerè proiicere, cùm nihil vtilitatis ex libera prædicatione sperandum esset. Non igitur respexit Propheta solum periculum, sed

lum,sed noluit exponere ludibrio cælestem doctrinam.sæpius enim iam contempta fuerat. Ergo non respondet ad postulationem Regis,quia persuasus est,illum fore immorigerum,vt solitus fuerat vsque ad illud tempus. Sequitur,

16 Et iurauit rex Zedechias Ieremiæ in secreto, dicens, Viuit Iehouah,qui fecit nobis animam hanc,si interfecero te, & si tradidero te in manum istorum, qui quærunt animam tuam.

Rex qui cupidus erat nouæ reuelationis, Prophetam reddit securum, interposito iureiurando. Iurat igitur se non sumpturum vindictam, quanuis responso Prophetæ possit exacerbari. Nam potuit coniicere,etiam si disertè nihil expresserat Ieremias, triste fore responsum, & minimè ex voto animi sui. Nam si Prophetæ datum fuisset lætum & plausibile aliquod oraculum,non præfatus fuisset de suo periculo, & de iracundia Regis, & simul de eius obstinatione. Potuit igitur colligere Zedechias,nihil esse expectandum nisi triste: hac ratione iurat, qualecunque fuerit responsum, se tamen non ita offensum iri, vt quicquam grauius statuat contra Prophetam. Dicit, *Neque interficiam te, neque tradam te in manus istorum hominum,qui quærunt animam tuam*,hoc est,qui vitæ tuæ sunt inimici. Quærere enim animam tantundem valet atque persequi ad mortem, & hæc loquutio frequenter occurrit, præsertim in Psalmis. Capitales ergo Ieremiæ inimicos notat: & interea promittit se æquo animo accepturum quicquid audierit ex Propheta. Notanda est forma iurisiurandi cùm dicit, *Viuit Iehouah qui fecit nobis animam hanc.* primùm iurat per vitam Dei, hoc est, per Deum immortalem. Quanquam verbum istud חי cùm refertur ad Deum,aliam vitam designat quàm quæ cernitur in hominibus, vel in animalibus brutis. viuunt enim homines precariò, quatenus vitam illis Deus inspirat. Sicut ergo esse est proprium vnius Dei,ita etiam viuere,quoniam non viuimus,non mouemur,neque etiam sumus,nisi in ipso,quemadmodum loquitur Paulus decimo septimo capite Actorũ. Et ideo Paulus idem alibi docet solum Deum esse immortalem. Interea sub hac voce comprehẽditur quicquid in Deum competit. Neque enim viuit Deus, vt delitiis indulgeat, vel vt iaceat in otio, sed vt mundum gubernet,vt diffundat suam virtutem per cælum & terram, vt sit hominum iudex, vt rependat cuique iustam mercedem. Vita igitur Dei non est otiosa, vt imaginantur profani homines, sed in se continet immensam Dei potentiam, continet iustitiam, sapientiam, & quicquid tale est. Quoties ergo loquimur de vita Dei, sciamus nos nonnisi in ipso viuere: deinde ipsum non sedere otiosum, & securum, sed preesse toti mundo, & esse hominum iudicem. Hoc igitur sensu cum iurare vult Zedechias, dicit, *viuit Iehouah*: deinde adiungit, *qui fecit nobis hanc animam*. Clarius exprimit quod iam dixi, & perinde est ac si vitam suam coram Deo in sponsionem offerret. Periurii ergo pœnam sibi ipse precatur,quia cùm iurat per Deum authorem vitæ suę tantundem hoc est ac si diceret, Vitam ea respondeat si ego fallam,vel mentiar. Ergo videmus quis sit finis iurisiurãdi, nempe vt sacrum Dei nomen sit nobis instar pignoris quò fides habeatur sermoni nostro. Vnde sequitur non impunè sumi Dei nomen quoties iuramus. Nam obiicimus eius iudicio vitam nostram, vt scilicet iniuriam sibi factam vlciscatur, quia profanatur eius nomen periuriis, quemadmodum satis notum est. Nunc sequitur,

Psal.38.13. & 40.15

26

Act.17.28. 1.Tim.6.

17 Tunc dixit Ieremias ad Zedechiã, Sic dicit Iehouah, Deus exercituum, Deus Israel, Si egrediendo egressus fueris ad Proceres regis Babylonis,viuet anima tua,& vrbs ista non consumetur, *non incendetur*, igni sed viues tu, & domus tua.

Posset hoc loco moueri quæstio, an Deus Prophetæ suo mandauerit iterum repetere quod frustra sæpius concionatus fuerat. Non possumus quicquam certi asserere, nisi quòd probabile est, Prophetam non aperuisse os, nisi duce Spiritu sancto. Quanuis ergo nouum mãdatum non acceperit, Spiritus tamẽ Dei impulit ipsum, & gubernauit tam cor eius, quàm linguã. Paulò pòst enim videbimus ostensum ei diuinitus fuisse quid instaret, neque id pridem, sed vt noua confirmatio superiori doctrinæ accederet. Cæterùm hæc probabilis est coniectura duntaxat. fruatur igitur quisque suo sensu. Iam vt fidem responso conciliet, præfatur se non loqui nisi ex ore Dei. Iam sæpius hoc prædixerat, & testatus fuerat sibi à Deo esse patefactũ. Nunc verò nescitur an iussus fuerit eadem repetere, nisi quòd non abutitur nomine Dei, neque temerè iactat Deum hoc pronuntiare. Ideo dixi fuisse Spiritum moderatorem, quanuis demus non fuisse instructum speciali aliquo mãdato. Vocat *Deum exercituum, & Deum Israel*, priore elogio notatur omnipotẽtia Dei, altero autẽ fœdus, quod cum Iudæis pepigerat. Commendat igitur immensam Dei po-

bis vtitur demonstratiua particula הנה, *Ecce*, vt adducat Zedechiam quasi in rem præsentem. sic enim necesse est affici eos qui torpent in sua ignauia. *Et ecce*, inquit, *ipsæ dicent*. hîc pronuntiat Ieremias mulieres fore testes stultitiæ Regis, deinde malitiæ, & impiæ obstinationis Procerũ: quasi diceret, Hodie mihi non obtemperas, Consiliarii etiam tui pertinaciter resistunt: Deus iam tulit de vobis iudicium: contemnitis & ducitis pro nihilo: Deus tandem excitabit mulieres, quæ palàm promulgent & tuam stultitiam, ô Rex, & peruicaciam tui consilii, quia spernitis omnes prophetias.

PRECATIO.

Da omnipotens Deus, quando nos quotidie continuis exhortationibus ad pœnitentiam inuitas, vt gustu serio tuæ bonitatis tacti, maturè ad te redeamus, & nos tibi subijciamus; neque etiam detrectemus subire quas nobis imposueris pœnas: interea verò non ita prouocemus vltimam tuam vindictam, vt te nobis ostendas rigidum iudicem, sed paternam tuam clementiam semper in ipsis quoque pœnis experiamur, donec tandem perueniamus ad plenitudinem eius gaudij quod nobis in cælo reconditum est, in Christo Iesu Domino nostro, Amen.

HERI coacti fuimus abrumpere sententiam, vbi dicebat Propheta regi Zedechiæ mulieres fore iudices, idque grauioris contumeliæ causa, quia fidẽ abrogauerat Dei oraculis: cùm toties hortatus eum fuisset Propheta ad pœnitentiam, obstinatè reiecerat omnes eius admonitiones. Ergo hîc pronuntiat Ieremias pœnam daturum qualem fuerat meritus, nempe vt mulieres ipsæ de stultitia eius, & perfidia omnium Procerum palàm loquantur. *Dicent* ergo, *Suaserunt tibi*, vel seduxerunt te, vt alii vertunt, alii, impulerunt te, quod mihi placeret, si esset recepta hæc significatio, quia paulò pòst sequitur, *& præualuerunt tibi*. sed possumus simpliciter accipere in genuino sensu, quòd perindè Regem induxerint. Vocat autem *viros pacis*, à quibus omnia beneuolentiæ officia speranda erant. scimus enim ita sæpe vocari amicos, & familiares ab Hebræis. nam pax non tantùm significat concordiam, sed aliquid maius, nempe vinculum amicitiæ, quale esse debet inter Regem, & Consiliarios. Nec dubium est quin Ieremias hîc tentare voluerit an Rex adhuc esset sanabilis: prædicit enim mulieres hoc esse pronuntiaturas quasi è solio iudiciali. Sed, quemadmodum heri dictum fuit, & iterum nũc videbimus, surdo verba fecit. Tandem subiicit *defixos esse pedes eius in cœno*: quod metaphoricè capitur. nam poterat vitæ suæ consulere, si transiisset ad hostes, & ita spontanea deditio fuisset quasi pretium liberationis: maluit autem, desidere in suo nido. Propheta autem dicit hunc torporem fore instar luti, in quo iacebit defixus. Quod sequitur, *conuersi sunt retrorsum*, malè quidam, meo iudicio, ad Proceres referũt. Lego igitur vno contextu, nempe *defixos fuisse in luto pedes*, deinde, *conuersos fuisse retrorsum*, quia scilicet omnia Regi acciderint præter spem. Sequitur,

23 Et omnes vxores tuas, & filios tuos deducent ad Chaldæos, & tu non euades è manu eorum, quia in manu regis Babylonis comprehenderis, & vrbem hanc combures igni.

Prosequitur Ieremias eandem sententiam, sed pluribus verbis cladem demonstrat, vt Rex saltem horrore fractus, subiiciat se recto consilio. nam vbi vno verbo audimus mortem instare, hoc quidem nobis horrorem incutit, sed vbi enumerantur alia mala, necesse est nos magis affici: & minimè dubium est quin hoc Propheta spectauerit. Dicit igitur Zedechiam venturum in manus hostium, sed adiungit alias indignitates, in quibus maior erat acerbitas: *Vxores tuas*, inquit, *trahent hostes, & simul filios tuos*. si cordatus fuisset Zedechias, optabile erat decies potius mori, & ita defungi pro omnibus, quàm esse causam tot malorum. scimus enim quàm multi se intrepidè ad mortem obiecerint pro tuenda vxorum pudicitia. & certè hæc cõtumelia longè durior est, quàm decẽ mortes viris ingenuis. Videmus ergo quale fuerit consilium Prophetæ, quia videbat Zedechiam non satis moueri simplici morte proposita, ideo adiungit alias circunstantias, quæ magis ipsum percellerent. *Educent* igitur, inquit, *omnes vxores tuas, & filios*. Hinc colligimus quàm impunè tunc violata fuerit coniugalis fides. scimus fuisse vetus illud malum, sed iam transierat in consuetudinem, vt esset quasi lex communis: & tamen manet inuiolabile quod semel Deus statuit, nempe vt cuique viro sit propria vxor. Cùm ergo polygamia sic grassata fuerit, & tam licentiosè apud Iudæos, videmus propè extinctum fuisse timorem Dei, & simul omnem honesti respectum. Regibus quidem plus licentiæ permissum fuit: sed non ideo sunt excusandi, quia eorum vita debebat esse exemplar, vel speculum integritatis, & pudicitię. Cùm ergo sibi du

xerint

xerint vxorum turbam,hoc prorſus fuit vitium intolerabile.Iam cùm hîc agitur de cũctis vxoribus,colligimus non fuiſſe tres vel quatuor dũtaxat Regi vxores,vel concubinas,ſed fuiſſe magnum numerũ, prout ferebat libido.Hinc ergo colligimus quanta fuerit corruptela illius ſeculi:deinde mirum eſt Regem adhuc ita fuiſſe deditum ſuis voluptatibus, & non redactum fuiſſe ad aliquam moderationem cùm neceſſitas ipſa eum cogeret. Videmus ergo pluſquam fuiſſe ſtupidum,qui retinuit tot concubinas,cùm tamen vix Vrbs vna ſalua eſſet,tota autem regio occuparetur ab hoſtibus. Sed ita præfracti homines contemnũt & Deum,& eius flagella.nam quanuis vulgari prouerbio fateantur omnes, neceſſitatem eſſe dominam cui parére omnes cogantur,tamen maior pars luctatur cum ipſa neceſſitate, ſicuti videmus Zedechiam non fuiſſe flexũ, quanuis eſſet pauperculus & miſer,neque paſſum eſſe quicquam diminui ex ſplendore,& pompis Regalibus. hinc igitur vxorum, vel concubinarum turba,cuius nunc fit mentio. Poſtea ſequitur,*Hanc vrbem combures igni*.certum eſt non fuiſſe ſubiectam facem ab ipſo Zedechia,neque ipſum fuiſſe ducẽ incendii:ſed Propheta hîc admonet poſſe meritò conferri malorum omnium culpam in eius obſtinationem: quaſi diceret Chaldæos quidem authores fore incendii, quia ſuis manibus ignem domibus ſubiicient,ſed primam culpam & maximã fore in ipſo Zedechia,quoniam peruicaciter Deo reſiſtat. Quantùm verò ad mulieres ſpectat,hoc quoque breuiter notandum eſt:quia tam præfracti fuerant alii Reges, Deum tunc appoſuiſſe quaſi extremam manum, vbi aula purgata fuit ſuis illis vetuſtis ſordibus.nam ſub Iechania ſcimus collapſam fuiſſe Regiam dignitatem,ſcimus Vrbem fuiſſe prædæ expoſitã,& tamen adhuc manebant aliquæ concubinæ:& hoc quaſi hæreditario iure tranſibat ad alios Reges, acſi vxoribus quemadmodum regno ſuccederent. Sed vbi inſanabilis fuit malitia,ſimul ablatæ ſunt omnes concubinę.fuit igitur hoc ſignum vltimæ cladis. Sequitur,

24 Et dixit Zedechias ad Ieremiam, Vir neſciat,*hoc eſt, nemo ſciat*, de ſermonibus iſtis,& non morieris, *hoc eſt,ne moriaris.*

Hîc perſpicitur miſera Regis conditio niſi fidem haberet reſponſo Ieremiæ,non ita trepidaret,ſed agnoſcit verum eſſe quod ex ore Prophetæ audiuit:interea tempus prorogat,& extrahit quantùm poteſt, & mauult in illa trepidatione animam trahere, quàm ſtatim liberari omni cura & moleſtia:fuit hoc minimè Regium.nam ſi præditus fuiſſet aliqua virtute,non expectaſſet vltimam horam. ſcimus enim animoſos homines occurrere libenter morti, vbi vident nullam ſpem dignitatis eſſe reſiduam. Zedechias ſpoliatus erat imperio:tenebat quidem Regis titulum, ſed abſque vlla dignitate:ſeruiliter enim obſequi prius coactus fuerat ſuis Conſiliariis, & nunc metuit vmbram ſuam. quantùm tamen poteſt, vt dixi,extrahit tempus,& hac ratione Prophetam rogat, vt colloquium illud maneat quaſi ſepultum. Cùm dicit,*Ne moriaris*, non interminatur Prophetæ,ſed oſtendit hoc eſſe non minus Ieremiæ vtile, quàm ſibi,Tu,inquit,ſtatim concitabis omnium in te furorem,ſi verbum feceris de hac re:nemo enim ſuſtinet audire quicquam de Vrbis interitu:ergo ſi vis tibi conſultum, fac vt tegatur ſermo iſte,& ne perueniat vel ad vulgus, vel ad meos Conſiliarios. Prætextu igitur conſilii dicit Ieremiæ,*Vide ne moriaris*,non autem loquitur minaciter. Sequitur,

25 Et ſi audierint Proceres quòd loquutus fuerim tecum, & venerint ad te, & dixerint tibi, Expone,*vel narra*, nunc nobis quid loquutus fueris ad Regem,ne cæles à nobis,*hoc eſt,ne cæles nos quicquam*, & non occidemus te,& quid locutus ſit tecum Rex:

26 Et,*tunc,copula enim reſolui debet in aduerbium,tunc,* dices illis, Proſtraui ego preces meas coram facie Regis, *hoc eſt*, *ſuppliciter deprecatus ſum* Regem, ne reduceret me in domum Ionathan, vt morerer illic.

Hîc Zedechias iterum cauet ne Ieremias deprehendatur, ſi præter opinionẽ ipſum aggreſſi fuerint Proceres. nam poterat etiam hac in parte labi quanuis monitus. Rex igitur oſtẽdit quid reſpondere expediat, ſi fortè ad ipſum venerint Conſiliarii, & ſciſcitati fuerint de colloquio. Hortatur ergo vt ſimpliciter dicat *ſe rogaſſe,ne reduceretur in tetram illam foueam*,vbi ferè perierat. Clarius nunc patet quàm miſera fuerit Regis ſeruitus, quia timet ſuos Conſiliarios, ne ab ipſo deficiant:libenter feciſſet ſpontaneam deditionem, ſed non audebat,ne à ſuis per tumultum interficeretur, & tamen ſimul metuebat ex oppoſito, ne eum deſpicerent Proceres, atque ita eius vita ſeipſos redimerent. Videmus quantis anguſtiis fuerit conſtrictus,ſed iuſtam mercedem eius obſtinationi rependit Deus. hoc quidẽ auditu eſt miſerabile, Regẽ ita vndique premi: ſed cauſa

semper notuada est, quòd scilicet contempserit Deum, & eius Prophetam. dignus ergo erat qui ita esset anxius, & qui vndique mortem apprehenderet, nec se explicare posset tot curis & solicitudinibus, quæ eum torquebant. Discamus igitur in Deum reiicere curas nostras, vt vita nostra sit in tuto, & nos simus pacatis & tranquillis animis, alioqui necesse est accidere quod habetur in Lege, nempe vt vita nostra pendeat è filo, vt manè dicamus, Quis dabit videre vesperum? vespere autem, Quomodo poterimus peruenire vsque ad auroram?. Ne igitur idem nobis accidat quod huic misero Regi, discamus in Deum recumbere, hæc enim vnica est pacis obtinendæ ratio. quanquam enim Zedechias proponit Ieremię periculum quod poterat sibi accersere, si confessus esset de colloquio, tamen minimè dubium est quin sibi prospiciat, quia non tanta erat Prophetæ cura. *Si* ergo *audierint Principes, quòd locutus fuerim tecum*. hîc etiam videmus, quemadmodum Reges nimis curiosè inquirunt in omnium dicta & facta, sic esse vicissim obnoxios innumeris custodibus, qui obseruant omnia ipsorum arcana. Zedechias, vt antè vidimus, relicto palatio quæsiuit latebras, & in tertio ingressu ad se vocauit Ieremiam. hoc potuit aliquo modo esse occultum, tamen sciebat se obseruari etiam à propriis ministris. ita Reges dum affectant immodicum splendorem, renuntiant præcipuo bono, & quod aliis omnibus præferendum est. vulgò enim dicitur libertatem esse bonum inæstimabile: & hoc verissimum est. si autem quæritur libertas in toto genere humano, minimè reperietur in aulis. nam omnes illic sunt serui, & seruitus incipit ab ipsis capitibus. Reges ergo dum ita è sublimi volunt despicere totum humanum genus, sunt quasi collocati in theatro, & omnium oculi in ipsos conuersi sunt, ita vt nulla illis maneat libertas: qui autem pendent ab ipsorum fauore, etiam sunt in continuo metu. Notandum igitur hoc nobis est, quia nemo est qui non affectet splendorem, sed interea nescimus quàm solicita sit Principum vita: exterior quidem species multum blanditur, sed intus non videmus quanta tormenta ipsos crucient. Ergo cùm dicitur de Zedechia, quòd non potuerit habere secretum colloquium, hinc apparet vt Reges minimè omnium sint liberi. dicit, Quanuis promittant tibi impunitatem, ne illis confidas. Timebat Zedechias ne Propheta nimium esset credulus, atque ita liberius referret Consiliariis quod dixerat. Sed minimè dubium est quin secum reputauerit, Prophetam hactenus promulgasse cladem Vrbis. vix ergo audebat sperare quod poscebat silentium. hinc fit ergo vt tam sedulò cauere iubeat: & quanuis Consiliarii promittant nullum ei fore periculum, tamen iubet eum tacere. *Tunc* ergo *dices illis*, Ego *suppliciter deprecatus sum* Regem, *ne reduceret me in domum* Ionathæ, *vt illic morerer*. non fuit quidem hoc mendacium, sed non potest in totum excusari cauillum istud. Propheta meritò sibi timebat, & antè vidimus fuisse perplexum, & anxium, quia horribilis erat carcer ille, & præstabat semel mori quàm ita viuum defodi sub terram. sed certum est non venisse hac de causa ad Regē: fuit enim accersitus. Ergo quanuis non fuerit disertè & expressis verbis mentitus Propheta, fuit tamen species mendacii, & non potest excusari quod sequitur, cùm de seipso refert,

Deut. 28. 66. 67.

27 Et venerunt cuncti Proceres ad Ieremiam, & interrogarunt ipsum, & annuntiauit illis, *hoc est, narrauit illis*, secundum sermones istos, queadmodum præceperat Rex, & siluerunt ab eo, quia sermo non fuit auditus.

Hîc fatetur quidem Propheta se fecisse sicuti Rex pręceperat, sed non commendat suas virtutes. Minimè igitur dubium est, quin ab vna parte nobis ponat ante oculos miserrimam Regis timiditatem, quòd scilicet ingenuitatis oblitus, suos Consiliarios ita seruiliter timeret, sed ab altera parte etiam exponit se non satis fuisse cordatum. dum enim venerunt Principes, etiam si noluerit ipsos fallere, cælauit tamen quod erat præcipuum, & dixit se ad Regem venisse, vt deprecaretur pro sua vita, quod tamen falsum erat. Ergo quanuis verum sit quod narrat, nempe se precatum fuisse, ne reduceretur in carcerem, tamen hoc cauillo non potuit se prorsus eximere à culpa. In summa, videmus etiam seruos Dei interdum fuisse flexiloquos, cùm vrgeret eos grauior metus. Et ita monemur petendam esse magnitudinē animi, & constantiam à Deo: ille enim solus est qui nos erigit & sustinet vbi terremur aliquo metu periculi. Dicit *se fecisse quemadmodum* Rex *præceperat*: atqui potius audiendus erat sermo Dei, quo nobis præcipitur simplicitas. Dicit *Principes siluisse*, hoc est, discessisse cum silentio: quia nemo testis fuerat colloquii, & res non manauerat longius, hoc est, quando Rex timore siluerat, & Propheta etiam ipse non detexerat arcanum colloquium. hinc factum est vt Principes discesserint, & putauerint rem ita habere. In summa, significat Ieremias fuisse deceptos hoc prætextu. Tandem sequitur,

28 Et habitauit Ieremias in atrio custodiæ vsque ad diem quo capta fuit Ierusalem. & accidit secundum quod capta fuit Ierusalem, *ad*

verbum

verbum: sed quidam vertunt simpliciter, & accidit vt caperetur Ierusalem. alij connectũt sequentibus, factum est secundum quod capta fuit Ierusalem, sed illud etiam est durum. relatiuum alij accipiunt pro demonstratiuo pronomine, & hic sensus mihi probatur, Accidit enim vt secundum hoc caperetur Ierusalem, inquit.

Primò dicit *se habitasse in atrio custodiæ.* vnde apparet ne tunc quidem fuisse liberatum: quanuis enim Rex cum cuperet esse liberum, tamen non ausus est dimittere. hoc vnum est. Dicit *se illic fuisse ad diem vsque captæ Vrbis.* videbimus autem postea fuisse seruatum Regis mandato & eductum è carcere. *Vsque ad diem illum* igitur *fuit in atrio custodiæ*: quasi diceret se fuisse captiuum, donec Rex ipse esset captiuus vnà cum suis Consiliariis: deinde vsque dum Vrbs tota capta esset. Et hìc perspicere cõuenit quasi in viua effigie admirabile Dei iudicium, quòd scilicet Iudæi quantisper iactarunt se offerre Deo sacrificia, tenebant Prophetã clausum in carcere, ita vt non fuerit liber, donec Rege capto Vrbs ipsa perierit, & omnes ferè tracti fuerint in exiliũ. Ego non dubito quin adiiciat explicandi causa, *Et accidit vt capta fuerit Ierusalem secundum hoc*, id est, quin admoneat Lectores his verbis se non fuisse vanum Prophetam, sed verum & fidum testẽ iudicii Dei: quia scilicet euẽtu comprobata fuerint omnia vaticinia. Dicit ergo *Vrbem fuisse captam* non fortuitò, sed quia Deus ita pronuntiauerat. Nunc historicè narrare incipit Vrbis cladem, & incendium. Dicit igitur,

CAPVT TRIGESIMVM NONVM.

ANno nono Zedechię regis Iehudah, mẽse decimo venit Nabuchadrezer rex Babylonis, & totus exercitus eius Ierosolymã, & obsederunt illam

2 In vndecimo anno Zedechiæ, mense quarto, nona mensis disrupta fuit Vrbs.

Videtur quidem Ieremias hìc suscipere partes Historici magis quàm defungi Prophetæ officio: sed obsignat superiores prophetias, & simul ostendit se nihil temerè protulisse in medium. est igitur cõprobatio totius superioris doctrinæ, quasi adduceret in rem præsentẽ, & ostenderet completum fuisse Dei manu, & incredibili modo quicquid ipse prædixerat. nunc tenemus summam huius capitis. Dicit autẽ *venisse* Regem *Nabuchadnezer*, quanquã statim discessit ab obsidione, quia paulò pòst videbimus fuisse in Riblathah, quam putãt fuisse Antiochiam Syriæ: sed hac de re dicetur suo loco. Si igitur Rex ipse descendit cum suo exercitu, statim discessit, & voluit in otio & delitiis agere quantisper Vrbs obsidebatur. Noluit igitur subire molestiam & tædium diuturnæ illius militiæ: sed tamen vt plus iniiceret terroris ipse ad Vrbẽ accessit, & admouit suũ exercitum. Iam notanda est temporis circunstantia, quòd *venerit anno nono, mense decimo*, hoc est, circiter finẽ anni. Non dubium est quin Zedechias etiam si multi rumores volitarent de aduentu exercitus Chaldaici, tamẽ bene sperauerit: quia non tam citò Rex se ad bellum accinxerat. putauit igitur sibi impunè cessurã esse defectionẽ à Rege Babylonio. Sed Proph. hìc admonet fuisse peruersam illam fiduciã, quia etsi ad tempus pepercit Deus eius sceleri, & sustinuit suum iudicium, tandẽ iustas pœnas dedit impię defectionis, cui etiam adiuncta erat ingratitudo, quẽadmodũ prius dictũ fuit. hoc quantùm attinet *ad nonum annum, & ad decimum mensem.* Iam sequitur, *Anno vndecimo, mense quarto disrupta fuit Ciuitas.* videmus ergo fuisse Vrbẽ obsessam toto sesquiãno. fuit enim decimus annus integer, deinde additi sunt duo menses anni noni, & quatuor menses anni vndecimi, qui faciunt annum & dimidium. Hìc etiã reputãdum est quàm multa pertulerint Iudæi: quia hodie si vrbs aliqua obsidionẽ paucorũ mensium sustineat, videtur hoc esse rarę virtutis: Ierusalẽ obsessa fuit anno vno, & dimidio: nunc cogitandum est quanta illic multitudo hominum fuerit, & antè vidimus Proph. illis famẽ fuisse minitatũ. Quanta verò fuerit penuria in Vrbe non modò alibi testatus est Proph. sed in Lamẽtationibus clarius demõstrat: & fames etiã potuit inde cognosci, quòd statim secuta est pestis. Hinc colligitur quãta fuerit Regis ferocia cùm videret turmatim miseros homines cõcidere, tamen perstiterit in sua obstinatione. Nec dubium est quin vulgus etiã ipsum fuerit contumax pro sua parte, & tandẽ fuerit attonitum in suis malis. nemo enim ferè erat à minimo vsque ad maximũ, qui non spreuisset doctrinã propheticã. ergo erãt omnes excæcati amẽtia, & stupore. Hoc notãdũ cùm dicitur tulisse obsidionẽ per annũ vnum, & sex menses, ac ne sic quidẽ adductos fuisse vt se dederẽt, donec Vrbs fuit disrupta: quoniam scilicet muri fuerunt diruti ariete, & aliis machinis: disrupta enim fuit Vrbs, quoniam murus ariete percussus cõciderit: denique fuit Ciuitas vi expugnata. hoc intelligit, & clarius id exprimitur. Sed non possem nunc vlterius progredi.

Lament. 4. 10.

PRECATIO.

Da omnipotens Deus, cùm circũdati ſimus tot periculis, deinde etiã accerſamus vitiis noſtris quotidie tot miſerias, vt ſaltem cedamus minis tuis, & diſcamus maturè tibi occurrere, & anteuertere iudicium tuum, & ita humiliari ſub potenti manu tua, vt ſentiamus te eſſe miſeris peccatoribus exorabilẽ, qui ad tuã miſericordiam cõfugiunt, donec tandem omni culpa ſoluti compareamus ad tribunal tuum, & illic recipiamus fidei noſtræ præmium, beatam ſcilicet immortalitatem, quam nobis peperit ſanguine ſuo vnigenitus Filius tuus Dominus noſter, Amen.

3 Et ingreſſi ſunt omnes duces regis Babylonis, & ſederunt in porta media Neregal, Sarezer, Samegar, Nebu-ſarſechin, Rapſaris, Neregal, Sarezer, Rabmag, & reſiduũ ducum, *hoc eſt, & alij duces*, regis Babylonis.

4 Et factum eſt cùm vidiſſet eos Zedechias rex Iehudah, & omnes viri militares, tunc aufugerunt, & egreſſi ſunt ex Vrbe noctu per viam horti Regis ad portã inter duos muros, & egreſſus eſt per viam deſerti.

Hìc oſtenditur completũ fuiſſe vaticinium Ieremiæ, vt re ipſa palàm fieret non temerè locutũ, ſed ex ore Dei, atque ita ſimul impletum eſt quod vulgari prouerbio dicitur, ſerò ſtultos ſapere: quia nunquam obtemperant bonis & ſanis conſiliis dum opus eſt, ſed tandem ſuo malo & duce experientia cognoſcunt ſine profectu verum fuiſſe quod ipſi ſpreuerunt. hoc igitur accidit Zedechię, qui toties admonitus fuerat à Proph. vt ſe dederet regi Nabuchadnezer. Quoniam ergo obſtinatè refugerat iugum, ideo neceſſe fuit tandẽ mercedẽ recipere ſuæ obſtinationis. Dicit autem Ieremias *duces regis Nabuchadnezer*, hoc eſt, quos pręfecerat ſuis copiis, *ingreſſos fuiſſe Vrbem, muro perrupto, & ſediſſe in porta media*: nam fuit cauendũ, ne ſubeſſent inſidiæ, & victores etiã non ſtatim penetrãt in omnes partes poſt vrbem aliquam captam, ſed explorant an omnia loca vacua ſint hoſtibus: id ergo fecerunt præfecti exercitus Babylonii, *quia ſubſtiterunt in porta media*, vt ſcilicet Vrbi dominarentur, & tamen tuti eſſent ab omnibus inſidiis. Cõmemorat aliquos Ieremias, & incertum eſt an aſcribat quibuſdam epitheta: ſed quia hoc ambiguum eſt, & non trahit multum momenti, ideo nobis ſufficiat nominari præcipuos ex ducibus ad hiſtoriæ certitudinẽ. Iam adiungit, *Poſtquam eos vidit Zedechias*, non quòd acceſſiſſet ad partẽ illam, ſed poſtquam intellexit partẽ illam Vrbis occupatam eſſe ab hoſtibus, quia ventum erat ad extrema, *tunc fugit cum viris bellicoſis*. Et hìc nobis deſcribitur triſtis facies: relicti ſunt in Vrbe homines minimè exercitati in re bellica, relictæ ſunt etiã fœminæ cum pueris, fugerũt viri bellicoſi, vtpote quorum deterior erat conditio, quoniã morati fuerant expugnationem Vrbis. hoc igitur ex cõmuni more factum eſt, quòd illi fugerunt. Interea videmus profanos homines, poſtquã diu cõtempſerint cęleſtẽ doctrinã, fugere & terrore ita concitari, vt ſeſe proiiciant in multas mortes. hæc iuſta eſt eorum merces, qui non terrentur Dei minis, ſed ad eas obdureſcunt, vt ſerò agnoſcant ſibi fuiſſe metuendum, & attoniti non videant quid expediat, neque poſſint capere vllũ certum cõſilium. Iam quòd narrat Proph. *illos fugiſſe & quidem noctu*: deinde, *egreſſos eſſe per viam horti Regis*: poſtremò, *veniſſe ad portam quæ erat inter duos muros*: in hoc cõtextu nihil eſt ſuperuacuum, quia docere vult quanuis Rex putaret ſe elapſum ex hoſtium manibꝰ, fuiſſe tamen deprehenſum in anguſtiis illis, ſicuti Deus prædixerat. nam ſi capta Vrbe vltro veniſſet ſupplex, fortè adeptus eſſet miſeridiã: & ſcimus datum fuiſſe illud conſilium rebus adhuc integris. ſed nihil fidei adhibet Dei verbo: interea exiſtimat ſe poſſe fallere hoſtes, ſi celeriter aufugiat occulta via. Exiſtimãt fuiſſe hãc viam ſubterraneã quæ oſtium haberet in medio horto, & deinde haberet oppoſitũ egreſſum in planicie Iericho, vt videbimus: erat autem regio illa ſterilis, ideo ſolitaria. hinc ergo Rex fiduciã concepit: ſed expertus eſt tãdem quàm certa eſſet fides propheticæ doctrinæ. dicitur enim paulò pòſt Chaldæos ſecutos eſſe, & illum apprehendiſſe. Sed, quẽadmodum dixi, circunſtantia hæc diligenter notanda eſt, vbi narrat Propheta occulto itinere Regem inter noctis tenebras fugiſſe, & fuiſſe egreſſum. Nunc ſequitur,

5 Et perſecuti ſunt exercitus Chaldæorum ipſos, & apprehenderunt Zedechiã in deſertis Iericho, *alij vertunt, in planicie, & fuit planicies: cæterùm, vt dixi, inculta & ſqualida, & vacua etiam incolis:* & tulerũt ipſum, & adduxerunt ad Nabuchadnezer regẽ Babylonis Riblathah, *vrbem*, in terra Chemath, qui locutus eſt cum ipſo iudicia.

Non

Non dubium est quin arcano Dei instinctu Chaldæi persecuti sint Regem fugitiuum. Credibile quidem est, fuisse proditum à suis, & hoc solet in rebus turbatis accidere, sed tamen poterat effugere, nisi traditus fuisset quasi Dei manu. Hæc igitur omnia narrantur, vt sciamus impios tergiuersando nihil aliud consequi, quàm vt re ipsa agnoscant Deum veracem esse tam in minis suis, quàm in promissionibus. verbo non credunt: ergo experimentis conuinci necesse est. Proponitur itaque hic nobis Zedechias in exemplum, vt sciamus simul ac Deus aliquid aduersi denuntiat, trepidandum esse, vt humiliemur sub potenti eius manu, quia tenebit nos vndique conclusos, vt si pateant latebræ & effugia, nihil tamen nobis prosint. Ideo narrat Propheta *illum deprehensum fuisse in desertis Iericho*. Hæc etiam circunstantia pondus habet, quia egressus erat extra conspectum hominum in solitudinem, quia planicies illa nō adeò frugifera erat, vt aleret multos incolas: ideo erat quasi deserta regio. Mirū est igitur quomodo occurrerint Chaldæi in illa solitudine, sed habebant Deum quasi itineris sui Ducem. Ita igitur factum est, vt Zedechias inciderit in manum exercitus Chaldaici. Dicit postea Propheta *adductum fuisse in Reblathah*, quam existimant fuisse Anthiochiam. Interdum vocatur etiam Chemath. Sed hoc alterum nomen hic pro regione capitur, non autem vrbe. Quanquam capite sexto Amos vrbem significat cùm dicit, Ite Chalne, ite in Chemath magnam. Sed fieri potest, vt nobilitas vrbis postea dederit nomē regioni: & certè partem illam Syriæ Plinius libro quinto vocat Antiochenā: & quod paulò antè dicit versus Ciliciam, partem Syriæ vocari Antiochiam, videtur mihi locus esse corruptus. Lego igitur potius in casu genitiuo, illam esse partem Syriæ, quia, vt iam dixi, vocat Antiochenam. Et hoc non malè conuenit, vrbem fuisse Chemath, & fuisse Riblatha, deinde nomen vrbis impositum fuisse regioni. Interpretes quidem inter se consentiunt, Riblatha esse Anthiochiam. Hieronymus dicit ætate sua primam stationem versus Chaldæam adhuc retinuisse antiquum nomen, quamuis literis quibusdam mutatis. dicebant enim Emmaus. Sed nō dubitat esse illam Antiochiam, quæ olim vocata fuit Epidaphne, & quæ habuit etiam nomen Chemath. *Illuc* ergo *adductus fuit Zedechias ad Nabuchadnezer, qui loquutus est cum eo iudicia*. hoc est, qui reum adduxit ad suum tribunal, vt capitalem causam diceret. Loqui enim iudicia tantundem valet atque agere iure, & disceptare, vt feratur sententia. Hoc autem à regia dignitate longè remotum fuit, quia etiam si victor sæuiat contra hostem suum, contentus tamen erit simplici morte. Non solent Reges hoc modo agere cum Regibus, quia respiciunt seipsos, & nolunt prostituere ad ignominiam splendorem regium. Dicit autem Ieremias Zedechiam minimè regaliter fuisse tractatum, quia coactus est causam capitalem dicere, & damnatus fuit solenni iudicio. Ergo *loqui iudicia* tãtundem valet atque id quod Gallicè dicimus, *former proces criminel*. Et hæc indignitas auget grauitatem cladis & pœnæ, quòd Zedechias non tantùm sustinuit multa probra, dum scilicet expostulauit cū ipso rex Babylonius: sed quòd tractus fuit ad iudiciū, vt more vulgari pœna de ipso exigeretur. Nam Regem ipsum cōstituerat Nabuchadnezer, imposuerat tributum. Damnauit igitur illum perfidiæ & periurii, hæc est ignominia quam Propheta notat cùm dicit iure cum ipso fuisse actum: & eandem loquutionem postea repetet vltimo capite. Sequitur, Amos 6.2.

6 Et occidit rex Babylonis filios Zedechiæ in Riblathah coram oculis eius, & omnes nobiles Iehudah occidit rex Babylonis.

Probabile est, fuisse regem Nabuchadnezer in vrbe illa amœna, donec expugnaretur Ierusalem. nolebat enim ferre tædium longæ obsidionis: deinde volebat etiam procul abesse à periculo: satis erat si duces, quorum facta fuit mentio, eius auspiciis militarent. Fuit igitur Nabuchadnezer extra iactum telorum: & interea terror iniiciebatur Iudæis, quia non receperat se domum, neque ad sedem præcipuā imperii, sed substiterat in vicinia: quoniā Anthiochia Syriæ non procul à Iudæa distabat. Iam narrat Propheta quàm crudeliter sæuierit Nabuchadnezer in Zedechiam. Fuit certè triste illud spectaculum, videre Regem, qui antè floruerat, qui erat ex nobilissimo genere, qui figura erat Christi, ita prostratū iacere ad pedes superbi Victoris. Sed hoc multò acerbius, quòd vidit filios suos iugulari in suo conspectu. Satius erat centies mori, quàm cogi ad cædem illam conspiciēdam: coactus est tamen. Deinde vt spes omnis abscinderetur, etiam occisi sunt quicunque pollebant aliqua dignitate, & potentia in toto populo. Nam generaliter comprehendit sub hoc nomine Ieremias quicquid fuit floris, ita vt quicunque nomen aliquod obtinuerant in populo, iugularentur. Fuit illa horribilis carnificina, cùm non modò filii Regis cum toto reliquo genere interficiuntur, sed omnes qui poterant statum Vrbis & terræ in melius restituere. Voluit igitur rex Nabuchadnezer tollere spem omnem, cùm ita mactaret tam sobolē regiam, quàm omnes nobiles. Postea sequitur,

7 Et oculos Zedechiæ excæcauit, & vinxit eum cathenis, *in duali numero, duabus cathenis*, vt adduceret ipsum Babylonem.

Hic fuit cumulus miseriæ, quòd eruti sunt Regis oculi postquam spectator fuit cædis omniũ suorum. Vidit ergo coaceruari tam generis sui, quàm omnium nobilium cadauera: post illã stragem fuit excæcatus. Nec dubium est quin prorogata fuerit illi vita, vt paulatim se mori sentiret, quemadmodum dicebat Tyrannus ille: atque ita centies ac millies voluit ipsum occidere Nabuchadnezer, non autem morte vna defungi ad momentum. nam mors eripit hominem ab omnibus vitæ terrenæ miseriis. Quòd ergo superstes fuit Zedechias, eô durior fuit eius conditio. Et hoc etiam refertur, vt sciamus, quia tandiu obstinatus fuerat aduersus Deum, protractas fuisse pœnas, quæ de illo sumptæ sunt. neque enim leuitate, vel incogitantia, vel impetu aliquo peccauerat, sed obduruerat ad omnem doctrinam, & ad omnia consilia. Oportuit igitur illũ paulatim mori; & non interfici vno die. Hæc ratio est cur eruerit eius oculos rex Babylonis. Tandem dicit Proph. *vinctum fuisse cathenis, & in hoc miserabili habitu tractum fuisse* Babylonem. hæc contumelia ad cæcitatem accessit, quòd constrictus fuit cathenis tanquam maleficus. Præstabat statim trahi ad furcas, vel alio genere mortis tolli, sed voluit cum ignominia Nabuchadnezer illum trahere miseram vitam, & ita esse quasi publicum documentum perfidiæ. Sequitur,

8 Et domum regis, & domum populi combusserunt Chaldæi igni, & muros Ierusalem diruerunt.

Hic etiam ostendit Propheta completum fuisse quicquid prædixerat, ita vt nihil ad plenã & solidam fidem defuerit. Dixerat autẽ, vt antè vidimus, nisi vltro se dederet Zedechias, domos omnes exustũ iri cum Vrbe. Putauit Zedechias hoc esse vanum, vel saltem obturauit aures: iam audiuit, quanuis esset cæcus, Deum nihil frustra denuntiasse per os Ieremiæ, quia palatium eius exustum fuit, deinde omnes aliæ ædes. Secundo loco ponitur בית, loco pluralis numeri, & ita est enallage, quia non tantùm vna domus populi combusta fuit, sed fuit subiectus ignis cunctis ædibus: tandem ventum est ad muros ipsos: & ita Vrbs fuit euersa, quemadmodum prædixerat Ieremias. Sequitur,

9 Residuum verò populi qui superstites erant in Vrbe, & elapsos, *hoc est, defectores*, qui defecerant ad ipsum, *nempe ad* Nabuchadnezer, & residuum populi, qui relicti fuerant, *qui fuerant superstites, idem nomen repetitur*, transtulit Nabuzardan princeps interfectorum Babylonem.

Iã narrat etiã Propheta quid aliis factum fuerit, qui scilicet residui erãt in Vrbe, & quibus pepercit Nabuchadnezer, & eius exercitus: illos dicit *traductos fuisse Babylonem* cùm transfugissent qui defecerant ad Chaldæos ante Vrbem captam. vidimus enim tantam fuisse desperationem, vt multi fuerint delapsi: & ab illis præcipuè sibi timebat Zedechias, quemadmodum vidimus, ne ludibrio esset, si venisset ad Chaldæos, & facta fuisset deditio. Dicit nunc Ieremias, *illos quoque fuisse traductos in Chaldæam*. Potuit Nabuchadnezer hoc consilio eos transferre, quia proditoribus non satis fidebat: expertus fuerat eorum leuitatem. defecerant enim à genuino & legitimo suo Rege. Cùm ergo ita fidem semel violassent, suspectos meritò habere potuit, & ita procul eos transferre, ne quid postea nouarẽt, aut turbarent. Vel fortè ipsis postulantibus id factum est: quia timendum erat ne post discessum exercitus chaldaici, vulgus in ipsos sæuiret, quia hostes adiuuerant. & ita fuerant erga patriam suam perfidi & ingrati. Potest igitur fieri, vt hoc vltro petierint, & concessum etiam fuerit, vt tranquillè viuerent in longinqua regione, quia non fuissent tuti in Iudæa. Quocunque tamen consilio id factum sit, Ieremias narrat ipsos cum reliquis fuisse tractos Babylonem, & in Chaldæã. Postea nominat ducem exercitus, nempe *Nabuzardan* quem vocat *principem* vel interfectorum, vel coquorum. nam Græci interpretati sunt ἀρχιμάγειρον, principem coquorum, qui hodie vocatur Magnus magister in aulis Principũ. Sed magis probabilis est eorum sententia, qui transferunt, Principem interfectorum. טבח significat mactare & interficere, & tam de hominibus dicitur, quàm de animalibus. Hæc ratio est cur quidam retulerint ad culinam. sed quia hîc Nebuzardan ponitur inter duces militares tanquã præcipuus, probabile est fuisse præfectum rerum capitalium in exercitu. Illum ergo nominat Ieremias cùm dicit *translatos fuisse qui residui in Vrbe manebant*. Sed videtur superuacua esse repetitio cùm dicit יתר העם הנשארים, & paulò pòst eadem verba inculcat, nempe יתר העם הנשארים est tamen aliquod discrimẽ, quia priore mẽbro ponit בעיר *in Vrbe*. Intelligit ergo eos qui obsessi fuerant, & quibus ignouerat Nabuchadnezer, vt ad mortẽ vsque in ipsos nõ sæuiret. Posterius mẽbrũ latius patet, nẽpe ad omnes terræ incolas. Multi enim erãt dispersi, in quos poterat sæuire Nabuchadnezer: sed trãstulit in Chaldæã tãquã mãcipia. Duas igitur turmas hîc recẽset Proph. noster. dicit enim fuisse quosdã in Vrbe residuos: dicit alios fuisse residuos, nẽpe qui dispersi erãt per varias terræ

plagas

plagas,& non fuerant obsessi ab exercitu Chaldaico. Postea adiungit,

10 Et ex populo pauperes,quibus nihil quicquam erat,reliquos fecit Nabuzardan princeps interfectorum in terra Iehudah,& dedit illis vites & agros in die illo.

Nunc addit quosdam fuisse relictos,qui terram incolerent, nempe *pauperrimos, & quibus nihil prorsus erat*. dicit enim *nihil quicquam*: eos dicit fuisse quasi terræ dominos cùm redirēt Chaldæi in patriam. Hîc videmus quàm sæpe optabilis sit paupertas, quia nobiles vidimus fuisse iugulatos:deinde multos etiam ex media plebe fuisse occisos in expugnatione Vrbis,qui verò tractati sunt paulò humanius:fuerunt tamen miseri exules,& tracti sunt in terram longinquam absque spe reditus.Iam terra illa solis pauperibus relicta fuit,& qui antè pedem agri non possederant,nunc habitant satis commodè. Neque enim fuit tanta multitudo , quin singulis esset aliquod terræ spatium, quemadmodum postea iterum videbimus. Cùm ergo manerent miseri illi qui tenuiter antè victitauerant, & fortè mendicauerant, cùm manerent salui in terra Iehudah, auulsi sunt agrorum possessores: deinde cùm assignat singulis agros & vites Nabuzardan, hinc apparet quantò illis fuerit melius ad tempus esuriisse,fuisse ignobiles,& quasi sub aliorum pedibus calcatos, quàm vixisse in splendida fortuna.Ita sæpe Deus rationem nostri habet, vbi non patitur nos altius assurgere,sed continet in sorte obscura & contemptibili:& tandem exitus demonstrat ipsum ita cōsulere saluti nostræ.Interea hîc nobis ante oculos ponitur miserabilis conuersio,cùm Rex trahitur vinctus cathenis & excæcatus:cùm omnes alii relicta patria, in exilium trahuntur:soli autem pauperes & desperati homines, quibus ne obolus quidem erat,largè habitare incipiunt tanquam in suo. Cùm ergo illic quietas sedes obtinent & latifundia, imò fruuntur terra illa tam fertili & opima: iam minimè dubium est,quin voluerit Nabuzardan hoc modo stomachum mouere exulibus,cùm viderent egenos homines & perditos habitare in ea terra, ex qua profligati erant. Ergo aucta fuit eorum indignatio, qui videbant se durius & inhumanius tractari,quàm illos homines postremos. Sequitur.

11 Præcepit autem Nabuchadrezer rex Babylonis de Ieremia per manum Nabuzardan principis interfectorum,dicendo,

12 Tolle ipsum,& oculos tuos pone super eum:& ne facias ei quicquam mali: sed prout loquutus fuerit tecum fac cum eo.

Iam commendat nobis Propheta paternam Dei curam , quam expertus est in vitæ & salutis suæ custodia. Scimus sæpe in tumultu interfici innoxios, & expugnationes Vrbium esse turbulentas,vt multa illic gerantur absque consilio : imò etiam vt duces ipsi moderari nequeant suæ victoriæ.Potuit igitur,cùm exurerent palatium Chaldæi,Ieremias simul perire,& suffocari ipso fumo incendii. Scimus quid acciderit cùm captæ fuerunt Syracusæ. Nolebat Marcellus interfici Archimedem : imò iusserat ipsum asseruari. volebat enim propter singularem industriam, & ob ingenium tam nobile seruare virum illum : tamen cùm circulos scriberet in terra , iugulatus fuit à gregario milite.etiam si nemo accessisset ad Ieremiam,quemadmodum dixi,potuit sepeliri sub palatii ruinis,cùm subiectum esset incendium Regis atrio. Dicit autem se mirabiliter fuisse seruatum , *quia Nabuchadnezer de ipso mandauit ne quicquam molestiæ subiret*, sed vt eum seruaret incolumem,tam Nabuzardan quàm totus exercitus.Probabile quidem est, regem Babylonium aliquid audiisse de Ieremia, & quanuis esset in carcere, tamen non alligatus erat sermo Dei,quem liberè promulgauerat. Potuit igitur fama vsque ad regem Babylonium manare: & hinc factum est, vt propensus esset ad ipsum seruandum, quia fidele consilium dederat regi Zedechiæ.Cæterùm,quanuis suam vtilitatem spectaret Nabuchadnezer,considerandа nobis est incomparabilis Dei bonitas,qui protexit manu sua Prophetam,ne in rebus illis extremis quispiā ipsum attingeret,sed vt maneret integer,& quietus,quemadmodum videbimus. Sed reliqua differemus in crastinum.

PRECATIO.

Da omnipotēs Deus,quando tā horribile documentū iræ tuæ semel edidisti in expugnatione sanctæ illius Vrbis,quam elegeras,& in qua habebas sacrum tuum domicilium: da inquam,vt discamus ita nos tibi subijcere cum vera humilitate & obsequio, vt non prouo-

cemus ad extremum vsque iram tuam, sed potius eam praeueniamus seria poenitentia, & sic minis tuis territi, nos tibi subijciamus, vt obtineamus abs te misericordiam: atque ita sentiamus te Patrem semper exorabilem erga omnes qui ad te confugiunt, in Christo Iesu Domino nostro, Amen.

13 Et misit Nebuzardan Princeps interfectorum, & Nebusazban, Rabsaris, *diximus quosdam has voces interpretari, quòd sit Princeps eunuchus, sed alijs magis placere esse proprium nomen, quos ego sequor,* & Neregal, Sarezer, Rabmag, & alii Principes regis Babel, *Babylonis.*

14 Miserunt, *inquam,* & tulerunt Ieremiam ex atrio custodiæ, & dederunt eum, *hoc est, commiserunt eum,* Godaliæ filio Achikam filii Saphan, vt deduceret eum domum: & ita habitauit in medio populi.

Hic absoluit Ieremias quod heri cœpimus exponere, nempe mandato regis Nabuchadnezer ipsum fuisse liberatum ex carcere. Diximus autem, quanuis profanus ille Rex suam vtilitatem respiceret, fuisse tamen gubernatum eius animum arcano Dei cõsilio, qui hoc modo voluit eripere ex mortis periculo seruum suum. Deus enim ita operari solet etiam per impios, qui aliud cogitant. Neque enim opus est semper voluntario affectu, vt homines Deo seruiant, quia multi præter animi sui propositum exequuntur quod Deus statuit: & ita huc & illuc ipsos flectit atque impellit, vt cogantur velint nolint parére eius imperio. Sic ergo Nabuchadnezer Ieremiam liberauit. Et interea Propheta certò persuasus fuit se vitã non debere regi Nabuchadnezer, quia mirabiliter seruatus fuisset Dei gratia, & in hunc finem etiam hoc totum narratur. Dicit ergo omnes Duces exercitus Chaldaici misisse, vt tolleretur ex atrio custodiæ, & ita se traditũ fuisse in custodiam Godoliæ, non vt obseruaretur more solito: sed quoniam sciebant Principes illi conflatum fuisse odium populi sancto Prophetæ, ideo volebãt ab omni violentia ipsum esse tutum. Hæc igitur ratio fuit cur commendauerint Godoliæ, quem postea videbimus fuisse in gratia, & non vulgari pretio apud Chaldæos. Tandem subiicit *se habitasse in medio populi*: qua loquutione exprimitur plena libertas, quemadmodum dicimus lingua nostra, *aller & venir*. Dicit igitur, *se versatum fuisse in medio populi,* quia antè conclusus fuerat in carcere. Nunc sequitur,

15 Ad Ieremiam verò fuit sermo Iehouæ cùm adhuc esset clausus in atrio custodiæ, dicendo,

16 Vade, & dic Ebedmelech AEthiopi, dicendo, *hoc est, alloquere Ebedmelech, dicendo,* Sic dicit Iehouah exercituum, Deus Israel, Ecce adduco sermones meos super Vrbem hanc in malum, & non in bonum: & erunt coram facie tua in die illo.

17 Et eripiam te in die illo, dicit Iehouah, & non tradéris in manum hominum, à quorum facie tu expauescis, *ad verbum est, quos tu expauescis ab eorum facie.*

18 Quia liberando liberabo te, & in gladium non cades, & erit tibi anima tua in spolium, quia sperasti in me, dicit Iehouah.

Hic narrat Propheta Deum non fuisse immemorem illius Æthiopis, à quo fuerat seruatus: quanuis esset extraneus, & ex gente barbara, vidimus tamen vt solus susceperit causam Prophetæ, cùm alii metu territi quiescerẽt, vel ex professo infesti etiam essent seruo Dei. Solus igitur Ebedmelech in tanta desperatione ausus est prodire in medium, & suscipere patrocinium sancti viri. Iã dicit Proph. hoc officium sic fuisse Deo gratũ, vt non caruerit sua mercede. Diximus Ebedmelech nõ absq; manifesto discrimine ita fuisse professũ sibi curæ esse Prophetę vitã. sciebat enim qualis esset omniũ Procerũ cõspiratio, & traxerãt improbi illi in suas partes magnã partẽ aulæ, & vulgus etiã promiscuũ. Cõcitauit ergo Ebedmelech in se magnos & paruos, sed Deus auxiliatus

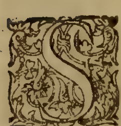
xiliatus est, ne ipsum obruerent aduersarii. In ipso igitur periculo expertus est Dei gratiam, qua protectus fuit & liberatus à periculo. Sed nunc sentit se operam non malè locasse, quia non tantùm humanus fuerit & misericors erga hominem mortalem, sed Deo etiam impenderit suam operam. Quicquid enim prestamus Dei seruis, hoc ipse agnoscit sibi esse præstitum, & vult cé- seri in suis rationibus: quemadmodum notæ sunt sentẽtiæ illæ Christi, Qui dederit poculũ aquæ frigidæ vni ex minimis discipulis, ille non perdet mercedem suam, &c. Ergo dubiũ non est quin exemplo Ebedmelech velit nos animare Spiritus Dei ad humanitatis officia, vt scilicet discamus succurrere miseris, & opitulari quantùm in nobis est: neque refugiamus odia hominum, neque pericula ob hanc causam. Et quoniam sumus nimiũ torpidi ad bene agẽdum, ideo proponitur nobis merces, quæ reddita fuit Æthiopi, vt sciamus quãuis nihil sperandum sit à mortalibus, cùm sumus benefici & liberales, nos tamen non ludere operã, quia Deus satis diues est, qui nobis repẽdat plusquã optari possit à toto mũdo. hæc igitur summa est. sed notãdæ sunt circũstantiæ. Dicit Propheta *sibi fuisse mandatum*, vt promitteret salutẽ ipsi Ebedmelech, cùm tamen adhuc esset strictus in atrio custodiæ. Fuit hoc primo intuitu ridiculũ. poterat enim excipere Propheta, Tu iubes me proficisci: cur ergo non aperis mihi ianuas carceris? deinde, tu vis me esse præconem gratiæ tuæ: interea hæc mea conditio tam misera detrahet fidem omnibus meis dictis. quomodo enim credet Ebedmelech me fuisse missum? quoniã hîc constringor, & in singulas horas obsideor à multis mortibus. Sed hinc discamus non exigere verbum Dei ad nostrum iudicium, vbi aliquid supra opinionem nostram & omnes sensus promittitur. Quamuis ergo visus [illegible] Deus illudere seruo suo cùm iussit captiuum ire ad Ebedmelech: tamen hoc mandatum excepit, atque amplexus est Propheta, & pertulit etiam haud dubiè, quamuis hoc secundum non exprimat. Hæc ratio est cur dicat *sermonem sibi diuinitus fuisse mandatum, cùm adhuc esset in atrio custodiæ.* Iam repetitur nomẽ Æthiopis, quia Deus obliquè voluit in persona hominis extranei perstringere omnes Iudæos. neque enim dubium est quin ipsum superbè despicerent, quòd nõ esset ex sancto genere Abrahæ. Deus autem ostendit se peculiarem eius habere curam, cum abiecerit omnes illos laruatos Abrahæ filios, qui secundum carnem erãt duntaxat ex eo progeniti, sed se abdicauerãt sua impietate, ita vt indigni essent tã honorifica gratia. Dicit autẽ, *Vade, & dic, Ecce adduco sermones meos super hanc vrbem in malum, & non in bonum, & erunt in conspectu tuo in die illa.* Colligimus ex his verbis hoc fuisse dictũ ipsi Ebedmelech, antequã Vrbs esset capta à Chaldæis, vt scilicet maneret tranquillus domi, neque esset socius fugæ, cùm Rex relicta Vrbe quæreret exitum, quẽadmodũ antè vidimus. Voluit igitur Deus Ebedmelech hortari ad fiduciã, ne trepidaret vnà cùm aliis, & se proiiceret in mortẽ, cùm vellet consulere suæ saluti. Nam huc tendunt etiam omnes Dei promissiones, ne scilicet tumultuemur, sed simus compositis animis, & placidè expectemus opem nobis promissam. Scimus enim, vbi metus occupat mentes nostras, nihil esse consilii, sed nos vexari inquietudine, & quasi torqueri in diuersas partes. Ergo Deus voluit occurrere, ne Ebedmelech vnà cum aliis raperetur ad desperationem. Ideo dicit, *Ecce adduco.* Hîc confirmat Deus Ebedmelech, quia sit author cladis. si enim fortuitò capta fuisset Ierusalem, poterat Ebedmelech sibi timere, sed cùm edoctus esset non accidere illud, nisi iusto Dei iudicio, potuit certò statuere se fore saluum: quia in eiusdem Dei arbitrio sit seruare vnum hominem, & plures, cùm totum populũ perderet. Hæc igitur ratio est cur Deus pronuntiet *se adducere sermones suos in malum, & non in bonum,* quia nisi persuasus fuisset Ebedmelech Vrbem & incolas esse in Dei manu, & potestate, nunquã adductus fuisset ad bene sperandum. Sed cùm sciret iusta Dei vindicta Vrbem perire, hinc potuit concipere certam fiduciam salutis, quia Deus pollicebatur ipsum fore saluum in communi omnium interitu. Dicit, *Tu vides: sermones mei erunt in conspectu tuo:* quasi diceret, Tu eris oculatus testis meę potẽtiæ: siquidem necesse fuit, quemadmodum dixi, Ebedmelech spectare manum Dei in Vrbis & populi exitio, quia semper vacillasset, & nulla erat certa ratio quietis, nisi ante oculos fuisset manus & vindicta Dei. hoc est vnum. Quantùm attinet ad loquendi formam, *adduco sermones meos in malum, & non in bonum,* alibi exposuimus quorsum tendat. Mali nomen hîc non capitur pro culpa, sed vulgari vsu Malum dicitur quicquid homines sibi aduersum sentiunt: ita quascunque pœnas nobis infligit Deus, vocat Mala: quemadmodum apud Isaiam, Ego sum Deus qui creo lucem, & tenebras, vitam & mortem, malum & bonum. Iam addit, *Ego autem eripiam te die illo, & non traderis in manum hominum, à quorum facie tu expauescis.* Hîc singulari priuilegio Deus promittit saluum fore Ebedmelech: & simul ostendit Propheta non abs re vaticiniũ hoc fuisse editum: quia tametsi Ebedmelech forti animo susceperat causam Ieremię, & intrepidè ac constanter se opposuerat omnibus improbis: tamen non exuerat carnis affectus, quin timeret, præsertim vbi videbat timendi causam sibi proponi. Dicit igitur Propheta *ipsum timuiße à facie hostium.* & simul potuit hoc valere ad excitandum hominem illum, vt alacrius susciperet hanc promissionem sibi oblatam. Scimus enim Dei beneficia nobis vilescere quodammodo, vbi non satis agnoscimus quàm sint nobis necessaria. Præsertim prophetiæ & promissiones quibus nos Deus solatur, & ad patientiam, & spem animat quasi sordescunt, donec seriò nobis Dominus ostẽdat quàm miseri simus

Matt. 10. 42.

Isa. 45. 7.

nisi nobis hoc modo succurreret. Ergo gustū voluit dare Propheta ipsi Ebedmelech cùm dicit *ipsum expauescere: tu metuis*, inquit. Nā si Ebedmelech nullo fuisset tactus sensu, poterat despicere hanc prophetiam quasi superuacuam. Sed cùm sibi cōscius esset sui timoris & anxietatis, hinc factum est, vt cupidius susciperet quod promittebatur. Dicit ergo ipsum fore saluū, *quia Dominus eum eruet in die illo*. Et rursus confirmat hanc sententiam, *Ego enim eripiendo eripiam te, & non cades in gladium*. Iterum reuocat Propheta Ebedmelech ad Deum ipsum, quia scimus quàm omnia tumultuosè gerantur in vrbibus expugnandis. Nisi ergo defixus fuisset animus Ebedmelech in Dei potentia, nunquam concepisset vllam spē salutis: ideo rursus inculcat Propheta Deum fore eius liberatorem. Addit, *anima tua erit tibi in spolium*. De hac loquutione etiam alibi dictum fuit. Comparatio est sumpta ab iis qui ducunt in magno lucro quod tamē exiguum est, si præter spē nacti fuerint: quemadmodum si quis reperiat prædam quam minimè sperauit, repētè ditatus, vel auctus, etiamsi lucrum non adeò magnum sit, summoperè lætatur: ita qui salui euadunt ex præsenti morte habent non minimam gaudii materiam, quia vita eorum erepta est. Interea alludit Deus ad eos, quibus satis est mortem effugere, quanuis exuantur bonis omnibus: sicuti qui in naufragio proiiciunt merces suas, & pecuniam, & quicquid habent, modò ad portum perueniant, satis habent, & malunt tota vita mendicare, quàm demergi in medio mari: ita quanuis dura sit & acerba pauperies, tamen quoniam apud nos tantus est horror mortis, qui potest saluus effugere, ille in magno lucro ducit vitam suam, quanuis exutus sit omnibus fortunis. Sequitur ratio, *quòd in Deo sperauerit*: potius alia ratio assignanda erat, quòd scilicet nō defuerat sancto viro, quin manum porrigeret in extrema miseria: sed quoniam officium illud humanitatis manabat à fide & pietate, ideo Deus hìc exprimit præcipuam causam. Cùm igitur misericordia quam exeruit Ebedmelech erga Prophetam testimonium fuerit pietatis eius, & fiduciæ: ideo hìc comprehenditur fructus ipse in arbore sua, vel radice. Et certum est, nunquam futurum adeò humanum fuisse Ebedmelech erga Prophetam, nisi innixus fuisset Deo, & auxilio eius. nam incredulitas semper est timida. Ergo minimè dubium est, quin vigor iste qui apparuit in Ebedmelech, cùm vitam suam exposuit periculo, vt Prophetæ auxilium ferret, ostēdat eius fiduciam quæ nunc laudatur. *Quia* ergo *sperasti in me, ideo liberando liberabo te*, inquit Deus. Iam dubium non est, quin Ebedmelech tantùm rudimenta quædā fidæi & pietatis haberet. Ergo si Deus nobis vlterius progredi dederit, certò persuasi simus ipsum nobis fore liberatorem, quia gratia eius, & virtus semper superabit fiduciam nostram, quantacunque fuerit. Sequitur,

CAPVT QVADRAGESIMVM.

ERMO qui fuit ad Ieremiam à Iehouah postquam dimisit eum Nabuzardan princeps interfectorum è Ramah, cùm sustulisset ipsum: & ipse vinctus erat cathenis, *vel, manicis*, in medio captiuitatis, *hoc est, multitudinis captiuæ*, Ierusalem, & Iehudah, qui transferebantur Babylonem.

2 Et sumpsit Princeps interfectorum Ieremiam, & dixit ad eum, Iehouah Deus tuus loquutus est malum hoc super locum hunc.

3 Et adduxit, & fecit Iehouah sicuti loquutus fuerat, quia peccastis Iehouæ, & non audiistis vocem eius: & fuit vobis res hæc, *hoc est, accidit vobis hæc res*.

4 Et tu ecce, *hoc est, quantùm ad te*, ego ecce solui te hodie à manicis, *vel cathenis, sed potius, à manicis, quoniam addit*, quæ erant super manus tuas, *ideo perperam alij vertunt, compedes, quia non ligantur manus compedibus*, si bonum in oculis tuis fuerit, vt venias, *hoc est, si tibi placuerit venire*, Babylonem, venias: ego autem ponam oculum meum super te: si autem malum in oculis tuis fuerit, vt venias Babylonem, desine, *cessa, vel supersedeas*, ecce tota regio coram facie tua est ad bonum & rectum in oculis tuis ad proficiscendum, *hoc est, quod fuerit bonum & rectum in oculis tuis*, vt illuc eas, eas.

Hìc fusius prosequitur Ieremias quod breuiter attigit. nam solent Hebræi paucis verbis summam rei exponere: deinde explicant longo & prolixo sermone quod breuiter dixerant. Ieremias

mias nuper retulit missos fuisse à ducibus Babyloniis qui ipsum educerent è carcere. Addidit se fuisse traditum Godoliæ, qui præfectus etiam fuit pauperibus terræ: nunc narrat se adhuc vinctum manicis, productū fuisse in Ramah in illo miserabili habitu. Videntur hæc inter se pugnare. sed quemadmodum iam dixi, notanda est prolepsis in illo compendio quod vidimus: quia vno verbo testatus est Ieremias, se fuisse liberatum à vinculis, nunc autem modum distinctè explicat, & quasi per partes. hæc igitur series primo loco notanda est. Cæterùm ita orditur hoc caput, vt tamen videatur in toto capite oblitus suæ præfationis: Dicit *sermonem sibi fuisse datum*: postea historicè declarat quomodo adductus fuerit in Ramah, deinde illinc dimissus, quomodo etiam præfectus fuerit Godolias reliquiis populi: denique in longo contextu nulla fiet mentio vllius prophetiæ: sed inseritur tota illa historica narratio antequā Propheta exprimat quid Deus mandauerit post Vrbem captam, & postquam redditus fuerat pristinæ libertati. Cùm ergo hìc dicit *sermonem sibi fuisse datum*, expectemus dum compleuerit quod postea videbimus toto capite: redibit enim deinde ad hoc vaticinium. Nunc expendamus quæ transtuli: *postquam*, inquit, *dimisit eum Nebuzardan è Ramah*, in quem locum adductus fuerat à custodibus cùm adhuc esset vinctus manicis, vel cathenis. Non dubium est ergo quin iusserint duces exercitus adduci Ieremiā, postquam tractus fuit ex atrio custodiæ, & adduci in totius populi conspectum. nam probabile est etiam illuc adductos fuisse omnes Iudæos, qui trahendi erant in exilium, & illic fuisse recognitos, ne quis posset effugere. nam fuissent huc & illuc dilapsi, nisi traditi fuissent custodibus. Cùm ergo illic essent omnes captiui, iussit Nebuzardan adduci Ieremiam, non ignominiæ causa. nam, quemadmodum vidimus, Rex fuerat de eius vita solicitus: & haud dubiè voluit hic aulicus Regi suo in omnibus gratificari. Sed potius fuit tacita exprobratio ad totū populum, quasi proferret seruum Dei, qui tam fideliter ipsos admonuerat, & tam longo tempore, hoc est, vltra annos quadraginta: & illis obiiceret suam prauitatem, & ingratitudinem etiam, quòd tam crudeliter tractassent Dei seruum. Hæc igitur ratio fuit, cur Nebuzardan voluerit Ieremiam venire vinctum cathenis, & ita prodire in conspectum totius populi, vt tandem Iudæos pudere inciperet suæ superbiæ, & suæ impietatis erga Deum, & ingratitudinis erga sāctum Prophetam. Non fuit ergo Nebuzardan contumeliosus in seruum Dei, sed produxit in hoc habitu Ieremiam, vt crimē totius gentis esset in propatulo. Dicit *sibi datam fuisse optionem à Nebuzardan*, vt si vellet, maneret in patria, & eligeret sibi locum optimū, & sedē quæ maximè placeret: sin verò mallet proficisci Babylonem, vt illuc iret. Hæc certè fuit liberalis conditio. neque enim tantùm exemptus fuit à carcere Propheta, & solutus suis cathenis, sed libertas ita reddita, vt vnus fieret liber tota gente captiua. Nam qui residui manebāt, non erat illis liberum aliò proficisci. atqui Nebuzardā hìc Ieremiæ defert liberam optionem, vt scilicet sit in eius arbitrio, aut viuere in Chaldæa, aut manere in quocunque volet loco, & in quacunque regione terræ. Sed priusquam hoc dicat, incipit ab increpatione ipsius populi. Dicit igitur, *Iehouah Deus tuus loquutus est malum hoc super hanc Vrbem, & adduxit, & venire fecit.* Hìc Nabuzardan suscipit munus propheticum, & concionatur magnificè de iusta Dei vindicta aduersus populum. Nec dubium est, quin Deus excitauerit talē doctorem Iudæis. nam per annos quadraginta & plures obstinatè respuerant cælestem doctrinam. Deus non destiterat illos benignè inuitare ad pœnitentiam, & promittere illis veniam, & salutem si resipiscerent. Cum ergo Deus tam longo tempore, & continuò pro sua paterna bonitate illos alloqui non desiisset: interea autem verba fecisset surdis, digni fuerunt qui audirent Nebuzardan, quemadmodum nunc illis contumeliosè exprobrat, quod sibi conflauerint hoc malū, quoniam immorigeri fuerunt, & rebelles Deo, qui non obtemperauerint eius verbis. Insigne exemplum hìc nobis proponitur, vt discamus, cùm Deus nos alloquitur per seruos suos, statim nos offerre in obsequium: discamus etiam timere, dum nobis minatur, discamus bene sperare, cùm nobis gratiam suam offert. nam si repudiamus Prophetas, dum ad nos mittuntur, exurgent postea alii doctores, qui nos conspuāt: & quanuis similiter sint ipsi quoque impii, tamen exprobrēt nobis impietatem. Hæc igitur doctrina colligi debet ex hoc loco, vbi videmus Nebuzardan quasi Spiritu prophetico donatus esset, populum seuerè castigare. Alloquitur quidem Ieremiam, & videtur illum includere sub populo cùm dicit, *Deus tuus loquutus est, quia peccastis, & rebelles fuistis.* Sed minimè dubium est, quin ita commendauerit Nebuzardan fidem Ieremiæ, quòd scilicet integer fuisset in sua vocatione & officio. Non igitur hìc facit eum quēlibet ex populo, nec intelligit cum aliis peccasse, vel fuisse Deo rebellem: sed primo loco dirigit sermonem suum ad Ieremiam, *Deus tuus*, inquit. Et hoc honoris causa exprimitur, nēpe *Deum esse Deum Ieremiæ*, quia quanuis iactaret totus populus se esse sacrum, tamen Nebuzardan hìc obliquè perstringit stultas eorum iactantias cum dicit vnum esse Ieremiam, qui dignus sit censeri inter Dei seruos: quasi diceret indignos esse Iudæos qui glorientur Dei nomine, vel illud obtendant. *Deus* ergo *tuus loquutus est.* Cras reliqua.

PRECATIO.

Da omnipotens Deus, quando pollicitus es nos tibi fore instar pupillæ oculi, da, inquā,

vt confugiamus semper in vmbram misericordiæ tuæ, & hæc nobis vnica sit tranquillitas, in rebus miseris & turbidis: & interea sic recumbamus in auxilij tui fiduciam, vt sincerè præstemus quod nobis præcipis. & quod officij nostri est, vt scilicet experiamur verè sustineri tua manu quicunque voci tuæ obtemperant, & nunquam eos etiam falli qui expectant certam abs te obsequij sui mercedem: & ita constanter militemus in hac vita, vt mercedem sciamus nobis repositam esse in cælo cùm apparuerit Christus vnigenitus Filius tuus, Amen.

Coepimus heri exponere sermonem Nabuzardan, quem habuit coram omnibus Iudæis. Diximus quamuis principiò verba dirigat ad Ieremiam, tamen summam orationis spectare ad totum populum. nam loquitur in laudem Prophetæ, & subscribit eius vaticiniis: hinc populum colligit extrema quæque fuisse meritum. Dicit *Deum loquutum esse*, non quòd simpliciter fidem haberet Ieremiæ dictis, sed quatenus videbat facere ad suum commodũ, libenter arripuit quod erat optabile: sicuti profani homines quamuis de Lege Dei, & Prophetis non ita reuerenter sentiant, tamen cum illinc profertur aliquid quod ipsis est vtile, amplectuntur, & simulant nescio quod studium pietatis. Sic etiam Nabuzardan cum victoriam adeptus esset de Iudæis, gloriatur se fuisse ministrum Dei: *Iehouah*, inquit, *loquutus est*: quasi diceret Iudæos pœnas dare quales erant meriti, quoniã Deus longo antè tempore id se facturum pronuntiauerat. Deinde adiungit, *Deum fecisse quemadmodum loquutus erat, quoniam peccauerant, & non audierant vocem ipsius.* Nihilo ipse melior erat, sed, quemadmodum iam dixi, securè inuehitur contra alios. Et hoc est ordinarium hypocritis, & omnibus Dei contemptoribus, vt sint iudices in aliena causa, & non respiciant partẽ manticæ, quemadmodum ille dicit, quæ est à tergo. Sunt igitur omnes satis acuti in aliis damnandis. Et huius rei exemplum nobis hìc statuitur in Nabuzardan, quia tanquam legitimus esset populi iudex pronuntiat cladem Vrbis, & Templi non accidisse fortuitò, sed fuisse hanc pœnam diuinitus inflictam sceleratis, quoniam obstinatè reiecerint propheticam doctrinam, & fuerint indociles, & immorigeri. Nec verò dubium est, queadmodum heri attigimus, quin Deus vt maiore ignominia afficeret Iudæos, excitauerit illis talem prophetam. nam cùm apud ipsos concionaretur Ieremias, idque in ipsorum salutem, cùm adhuc esset resipiscẽdi tempus, contumaciter repudiauerãt illã Dei gratiã. Ergo digni erant alieno magistro, qui ipsis insultaret, atque id sine profectu, quemadmodum hìc facit incredulus iste & profanus. Quantùm ad optionem Prophetæ datam, heri exposuimus hoc quoque palàm factum esse, Iudæis spectantibus, vt magis vulneraret Nabuzardan ipsorum animos. Sed interea voluit Deus constãtiam serui sui producere in exemplum, quemadmodum paulò pòst videbimus. pergamus ergo in verbis,

5 Adhuc autem non reuersus erat, *hoc per parenthesin legendum est*, & reuertere ad Godoliam filium Achikam filii Saphan quem præfecit rex Babylonis vrbibus Iehudah: & habita cum eo in medio populi: vel, ad quemcunque locum qui visus erit in oculis tuis ad proficiscẽdum, illuc proficiscere: & dedit illi Princeps interfectorum cibum & munus, *est enallage numeri, munera*, & dimisit eum.

Prosequitur Ieremias eundem sermonem, nempe quod Nabuzardan liberaliter cum eo egerit, & permiserit habitare vbicunque vellet. Vnde colligimus Nabuchadnezer fuisse persuasum de probitate Ieremiæ. Sciebat enim quonã loco fuisset apud suos: & ita poterat mouere multas turbas, nisi fuisset integer & quietus. Quoniam ergo Nabuchadnezer non dubitabat de animo Prophetæ, ideo voluit libertatem permitti, vt sibi domicilium eligeret in quacunque vellet Vrbe, vel vt migraret etiam quocunque visum esset. Inuitatio proposita fuit, vt veniret Babylonem. promissa etiam fuit non mala conditio: sed plus fuit concessum, nempe vt maneret in patria. Dixi hoc diuino consilio fuisse factum, vt Propheta experimentum daret suæ pietatis. nam si venisset in Chaldæam, poterat fieri, vt multorũ animi conciderent, & euanesceret fides omnium promissionum. putassent enim hoc esse signum vltimæ desperationis, quòd Propheta illuc cõcessisset. Ergo ne turbaret debiles animas, oportuit ipsũ in patria manere. Et ideo flexit Deus animum Nabuchadnezer, & ducum eius, vt liberũ esset sancto Prophetæ manere in Iudæa, quasi tolleret vexillum captiuis, & promitteret reditũ post septuaginta annos. Videbimus tamẽ paulò pòst fuisse aliò tractum: sed nihil illud obstitit eius vaticiniis, quia captiuum duxerunt homines turbulenti, & mortuus est tandem in Ægypto. Sed spontè non migrauit è Iudæa, cùm tamen

illic nihil cerneret præter materiam mœroris,& luctus. Neque enim addictus erat sibi,neque poterat mulceri vllis delitiis,vel cibi & potus copia,& suauitate, quin semper lugeret cladem gẽtis suæ,& præsertim Templi excidium.Cùm ergo prætulit Iudæã aliis omnibus regionibus,& sustinuit tot miseriarum esse continuus spectator, edidit insigne documentum fidæi & patientiæ: & ita confirmauit miseros exules, vt scirent dominum adhuc fore misericordem & propitium suo populo. Prosequitur sermonem Nabuzardan,sed ponit tria verba, *nondum reuersus erat*, hoc est, quia nondũ ipse reuersus erat:sic loquutus est Nebuzar dan, *reuertere ad Godoliam*, hoc est,si ma lueris hìc subsistere quàm me sequi, *tunc eas ad Godoliam*. Ostendit hìc Nebuzardan quomodo possit tutò agere Ieremias in terra illa quæ tamen erat quasi cauerna latronum,nempe *si ad Godoliam se conferat*. Et videmus quàm solicitus fuerit Nebuzardan de Prophetæ vita, quòd voluit Godoliam eius esse custodem, quemadmodum illud breuiter prius attigerat. Sed nunc plenius & prolixius rem totam ponit ante oculos. *Reuertere*, inquit,*ad Godoliam, quem præfecit rex Babylonis vrbibus Iehudah,& habita cum eo*: significat Ieremiam fore sine periculo, si habitet cum Godolia, quoniam præfectus fuerat Iudæe à rege Babylonio. Interea repetitur quod antè vidimus, nempe vt sit penes arbitriũ Prophetæ,vel manere apud Godoliam, vel aliò se conferre: *Quicunque*,inquit, *locus rectus erit in oculis tuis ad proficiscendum,illuc proficiscere*. Non assignat igitur certum locum, sed liberum facit locum quemlibet: tantùm vt Propheta sibi habitationem deligat, vel in Iudæa ipsa, vel extra Iudæam. Sequitur postea *dedisse cibum*. nam ita interpretor nomen ארחה.alii vertunt, Minus, sed accipitur pro cibo,vt videbimus etiam postea capite.51.vbi de cibo quotidiano loquitur Ieremias. Secundum nomen accipio pro munere משאת. Prosecutus est igitur Nabuzardan seruum Dei tam viatico,quàm aliis muneribus.Quòd ad viaticum spectat, potuit libere Propheta accipere, quia scimus, capta Vrbe, fuisse inopem rerum omnium. Iam antè tenuiter & miserè victitauerat:quotidie dabatur frustulum panis.nunc autem cum Nabuzardan cibum suppeditat, nihil potuit sancto viro obiici,cur in tali pænuria reciperet quod dabatur. Sed quantùm ad munera spectat,videri posset sui oblitus Ieremias.nam hoc modo aspergebatur aliqua ignominiæ nota,cùm acciperet ab hoste populi Dei,munera quasi præmium suæ doctrinæ. Vnde enim tanta hæc beneuolentia,& liberalitas erga Prophetam,nisi quia Nebuzardan sciebat illum vaticinatum fuisse de gentis interitu? Visus est igitur hoc modo velle præmiũ soluere sancto viro.ergo reiicere debuit munera illa. Sed probabile est non fuisse ditatum larga pecunia, aut rebus sumptuosis: tantùm ostendit aliquod signum beneuolentiæ Nabuzardan: & Propheta absque suspicione potuit recipere non mercedem doctrinæ suæ,sed potius confirmationem diuinitus oblatam,quia Iudæi infesti fuerant eius vitæ, quandiu fideliter illis impendebat suam operam.cùm enim acerbè ipsos obiurgaret,non aliò tẽdebat,quàm vt consuleret ipsorum saluti. Cum verò tam inhumaniter tractatus fuisset à Iudæis, voluit ostendere Deus plus esse humanitatis in gente profana & barbara, quàm in filiis Abrahæ, qui iactabant se esse sacrũ Dei populũ.Hac igitur ratione accepit ex manu Nebuzardan munera Ieremias. Sequitur,

6 Et venit Ieremias ad Godoliam filium Achikam in Mispath: & habitauit cum eo in medio populi, qui residui erant in terra.

Hìc ostenditur nobis constantia Prophetæ, quòd non dubitauerit reiicere quod benignè obtulerat Nebuzardan:& tamen potuit incurrere in magnam offensionem, cùm sperneret Chaldæam.Erat enim, vt scimus,amœnissima regio, & fœcundissima:& non libenter tyranni ferunt contemni suam liberalitatem.nam vbi dignantur aliquem honorè,vt tantillum offerant,si recusat ille, existimant sibi iniuriam fieri. Potuit igitur pudore, & metu Propheta vinci, vt migraret in Chaldæam. Quòd ausus est simpliciter negare, & petere vt in patria habitaret, certè in eo ostendit se pluris facere studium pietatis & curam Ecclesiæ Dei,quàm omnes hominum gratias, & quicquid sperare poterat ex affluentia Babylonis, & Chaldææ Videmus ergo vt Propheta cum munera accepit,non admiserit quicquam, nisi quod sciret Ecclesiæ Dei prodesse. Interea spreuit offendiculum, cùm sedem elegit sibi in patria. nam, quemadmodum diximus, perinde erat acsi erecto signo inuitaret Iudæos ad spem reditus, & ita sanciret suum vaticinium de temporali exilio, cuius finis sperandus esset post septuaginta annos. Hac ratione dicit *se venisse ad Godoliam, & habitasse in medio populi*, nempe eorum qui residui erant in terra. Sequitur,

7 Et audierunt omnes Principes exercituum qui erant in agro, ipsi & viri eorum, quòd præfecisset Rex Babylonis Godoliam filium Achikam in terra: & quòd commiserat ei viros, & mulieres, & paruulum, *hoc est, paruulos: sed ferè in singulari numero hoc nomen legitur tam singulari quàm plura-*

li significatione, & ex paupertate terræ ex his qui non fuerant translati Babylonem.

8 Et venerunt ad Godoliam in Mispath Ismael filius Nathaniæ, & Iochanan, *Ioannes*, & Ionathan filii Karreha, & Seraiah filius Thanekumeth, & filii Ophi, qui erat Nethophites, & Iazanias filius Maachati, ipsi & viri eorum.

Prius facta fuit mentio Godoliæ. Vidimus Prophetam semel fuisse ereptum à morte, eius beneficio. ipse enim intercessit cùm vno ferè consensu omnes addicerent morti sanctum Prophetam. Deus autem non vulgari ipsum honore dignatus est, quòd cùm nihil ambiret, vltro Nabuchadnezer eum terræ præfecit. Non obtinuit quidem diuturnum imperium: sed Deus tamen voluit porrigere manum pio viro, vt saltem ad tempus æderet aliquod specimen gratiæ suæ in ipso. Tandem per insidias, vt videbimus, fuit interfectus. Nunc refert Propheta duces copiarum qui dispersi erant vnà cum suis turmis ad eum venisse. Cùm dicit Propheta *fuisse in agro*, non existimo fugisse demum ex Vrbe cùm esset expugnata, quemadmodum alii sentiunt. Sed fieri potest, vt fuerint coacti fugere ex vrbibus primo statim ingressu exercitus Chaldaici. Neque enim mihi probabile est elapsos fuisse cùm omnes regii comites fuerint excepti, & deprehensi in planicie Iericho, vt antè visum fuit. Existimo igitur dispersos fuisse huc & illuc, quia primo aduētu hostium vrbes deseruerint, quæ illis fuerant commissæ. Cùm ergo essent profugi è patria, & exules, reuersi sunt ad Godoliam. Cùm dicit *audiisse copiarum duces*, non intelligit fuisse tunc exercitus illis paratos: sed fuerant præfecti vrbibus & oppidis Iudææ cum suis turmis. *Ipsi* ergo *& viri eorum cum audissent regem Babylonis præfecisse Godoliam filium Achikam Iudææ, & commissos fuisse eius imperio*, vel custodiæ *tam viros, quàm mulieres, & paruulos*, venerunt. Et adiungit tandem, *ex paupertate*, hoc est, ex quisquiliis populi, nempe *ex iis qui non fuerant translati Babylonem tunc*, inquit, *venerunt ad eum*, nempe *Ismael*, quem postea videbimus fuisse hominem perfidum: erat ex genere regio, quemadmodum dicet Propheta: spirabat adhuc altos spiritus, & inuidia compulsus fuit ad occidendum Godoliam, à quo tamen humaniter receptus fuerat: quanquam & præmium acceperit proditionis à Rege Ammon. Sed omnia hæc videbimus suis locis. Enumerat igitur hic Duces fugitiuos, & inter eos primum ponit, Ismael: ponit etiam filios Kareah, qui fidem præstiterant Godoliæ, sed nimis credulus fuit: & interea habuit aures clausas sanis eorum consiliis, & monitionibus. Nunc narrat Propheta vt fuerit Godolias affectus erga gentem suam:

9 Et iurauit illis Godolias filius AchiKam filii Saphan, & viris eorum, dicendo, Ne metuatis à seruiendo, *hoc est, ne metuatis seruire, ne impediat vos timor, quominus seruiatis Chaldæis*, sed subiicite vos, & seruite regi Babylonis, & bene erit vobis,

10 Et ego, ecce ego manebo in Mispath, vt stem coram facie Chaldæorum, *hoc est, vt occurram Chaldæis*, qui venient ad nos: & vos colligite vinū & fructus æstiuos קיץ, *significat æstatem, sed transfertur metaphoricè ad æstiuos fructus*, & oleum: & reponite in vasis vestris, & habitate in vrbibus, quas apprehenderitis.

Hic quemadmodum attigi, exponitur summa humanitas Godoliæ, & pia etiam solicitudo pro gente sua, vt magis reddatur detestabilis perfidia, & crudelitas Nathaniæ, qui virum tam bene de se & aliis meritum mercede adductus occidit: deinde compulsus inuidia, dicit Propheta *ipsum iurasse*. Nec mirum est interpositum fuisse iusiurandum in rebus adeò turbatis. Vix poterant fidere Ismael, & reliqui, cùm ad extremum vsque fuissent hostes Chaldæis. poterant igitur esse in maxima trepidatione. Ergo opus fuit remedio, nempe vt Godolias fidem faceret suæ erga illos probitatis. Hæc fuit ratio iurisiurandi. nam si loquutus esset in rebus tranquillis, superuacuum erat iusiurandum. Sed quia vita illorum pendebat è filo, & vndique cernebant multa pericula, opus fuit confirmatione, neque ipsos absque periculo recepit Godolias. Erat enī odiosum Chaldæis, tales habitare in terra. Vidimus enim ideo Proceres fuisse iugulatos: deinde quicquid floris erat & nobilium in populo fuisse traductum in Chaldæam, ne quis auderet res

nouas

nouas moliri. Voluit igitur Nabuchadnezer habere tranquillam illam regionem:& hæc fuit optima ratio, ne quis posset mouere tumultum. Ergo videbat haud dubiè Godolias parum id fore gratum Chaldæis:& tamen præualuit in animo eius humanitas,& cura gentis suæ,vt non tãtùm ipsos hospitio reciperet, sed etiam iureiurando interposito promitteret fore ipsos incolumes. Hortatur ergo ipsos,vt bono sint animo,sed simul vt seruiant Chaldæis. Hoc vero apprimè expetendum erat, vt se dederent, cùm omnia essent perdita. Promittit ergo Godolias,Chaldæos fore contentos voluntaria subiectione. Interea promittit securam habitationem in terra:& *iubet ipsos colligere vinum,& messem,& fructus, & reponere,* acsi nullum fuisset bellum,deinde iubet ipsos *habitare in vrbibus,quas apprehenderint,* hoc est, ad quas appulerint. Verbum Capiẽdi ambiguum esset hoc loco:ideo malo retinere propriam significationem, *quas apprehenderitis*. Neque enim vi & armis poterant vrbes capere:habebant exiguas turmas duntaxat: nunquam autem fuissent pares hostibus. Ergo non intelligitur expugnatio vrbiũ: sed significat Godolias posse ipsos tutò manere quocũque venerint, & quæcũque vrbs illis prima occurrerit, posse illic eligere domicilium, si voluerint. Iam hoc etiam magnum est cùm dicit *se pro illis staturum*. opponit enim hic vitam suam, quasi diceret se fore vadem, ne quid accideret illis grauius. Et hinc melius perspicitur quàm non sibi fuerit addictus, sed in bonum publicum vsus fuerit potestate sibi permissa. nam si in animo eius viguisset ambitio,haud dubie diligentius captasset gratiam Regis Babylonici. deinde finxisset se non minus infensum esse tam duro & præfracto populo, quàm essent ipsi hostes. Vbi autem extendit alas tanquam gallina, vt colligat reliquias gentis suæ tanquam pullos,hinc satis apparet, illum minimè habere curam priuatæ salutis, sed quicquid imperii datum fuerat à Rege Nabuchadnezer, id totum contulisse ad vtilitatem publicam. Ergo verba hæc diligenter notanda sunt, *Ecce ego,ego,*inquit; *habito in Mispath vt stem,* hoc est,vt occurram, *Chaldæis,qui ad nos venient,*ne scilicet incurrant in vos, & quicquam hostile machinentur. Sequitur postea,

11 Atque etiam omnes Iudæi,qui erant in Moab,*hoc est,apud Moabitas,* & apud filios Ammon,& apud Idumæos,*& in Edom,*& quicunque erant in omnibus terris,*hoc est, qui dispersi erant per varias regiones,* audierũt quòd dimisisset rex Babylonis reliquias,*residuum aliquid,* Iehudah, & quòd præfecisset illis Godoliam filium Achikam filii Saphan,

12 Et venerunt omnes Iudæi, *venerunt ergo omnes Iudæi*, ex cunctis locis ad quæ expulsi fuerant, & venerunt, *reuersi sunt*, in terram Iehudah ad Godoliam in Mispath:& collegerunt vinum,& fructus æstiuos multos valde,*hoc est,in magna copia,*

Narrat hîc Propheta nisi repente exortum esset intestinum scelus, fuisse tolerabilem statum populi vsque dum elapsum esset exilii tempus. Præfixerat enim Deus septuaginta annos, vt antè dictum fuit. Iam Nabuchadnezer sic abduxerat florem populi, vt tamen manerent aliqui incolæ ne terra prorsus nudata & deserta maneret. nam præter pauperes,qui relicti fuerant, iam dixit venisse cum suis turmis aliquos duces:adiungit nunc *venisse ad Godoliam omnes Iudæos, qui se receperant ad vicinas gentes,*cùm alii laterẽt in ditione Ammon, alii autem in ditione Moab, *vt habitarent*. Ergo Deus ita hoc modo temperauit vindictæ grauitatem,vt manerent aliquæ reliquiæ in Iudæa vsque ad totius populi restitutionem. Sed peruicacia eorum,qui antè spreuerant gratiam Dei ex opposito nobis monstratur. Nec dubium est, quin detegere voluerit Deus perditam ipsorum malitiam, quòd scilicet non modo aspernati fuerint beneficiũ regis Nabuchadnezer,sed in suam perniciem fuerint arrepti. Egit enim eos præcipites amentia & furor, vt occiderent ducem suum, vt res turbarent. Hoc enim potuit rursus accendere indignationem Victoris,vt tolleret è medio nomen illius populi, & interficeret tam captiuos, quàm eos,qui adhuc relicti fuerint in terra. Hoc igitur est consilium Prophetæ in hac parte. Dicit *Iudæos omnes*, ponit particulam גם,augendi causa, *Atque etiam*,inquit,*Iudæi omnes*, qui se contulerãt vel ad Moabitas vel ad filios Ammon,vel ad Idumæos, & quicunque erant in aliis regionibus. Non dubium autem est quin confecerint aliquem numerum. Iam ergo terra poterat habitari à multis incolis, atque vt non adeò esset populosa,tamen non acciderat miserabilis vastitas,quæ timenda fuerat: *venerunt*, inquam, *ad Godoliam*. postea adiungit *habitasse in terra*. Vnde colligimus non fuisse quicquam fallaciæ cùm promitteret Godolias securitatem ducibus copiarum, & turmis. Cùm ergo iuraret omnes fore saluos, non fefellit. nam re ipsa probauit suam fidẽ,quia miseri illi exu-

les,qui reuersi erant in Iudæam, habitarunt securè: deinde Deus illis vberem copiam fructuum dedit, vt commodè agerent in patria: antequam Vrbs caperetur erant profugi: & non dubium est quin magna inopia, & egestate pressi fuerint. Nunc autem Dominus ipsos subleuat,& victum suppeditat satis copiosum in anni illius prouentu. Sed hinc clarius agnoscimus quanta fuerit impietas Ismaelis,& similium,quibus licebat non tantùm commodè habitare in patria sub fide & tutela Godoliæ, sed dabatur satis lautè affluere bonis omnibus. nam certè cùm miserrimi quique colligerent magnam copiam fructuum, poterant illi frui magnis lautitiis. Ergo hinc apparet deterior ingratitudo, & magis detestabilis. Deinde apparet etiam quàm fuerit desperata eorum contumacia,quòd cùm viderent Ierosolymam excisam,Templum exustum,cùm viderent horrendam illam cladem,non fuerint commoti: præsertim cùm scirent concionatum fuisse Nabuzardan de vindicta Dei, & functum fuisse partibus Prophetæ ad ipsos coarguendos. Quòd ergo ita pertinaciter tam Dei bona respuerint, quàm restiterint eius manibus,hinc apparet fuisse prodigioso modo stupidos: & hoc etiam voluit Propheta, quemadmodum postea in contextu videbimus. Sed hîc finem faciam.

PRECATIO

Da omnipotens Deus, quando non satis attenti vnquam sumus ad reputanda tua iudicia, vt discamus aliorum exemplis sapere, & ita expendere quæ nobis tradis per seruos tuos Prophetas, vt accommodemus in vsum nostrum, & ita dociles nos tibi, & morigeros offeramus: præsertim verò vbi castigati fuerimus tuis virgis, ne resistamus potentiæ tuæ, sed ita nos subijciamus tibi, vt tandem etiam erigamur tua misericordia, & restituamur in plenam salutem, in Christo Iesu Domino nostro, Amen.

13 Et Iochanan, *Ioannes*, filius Chareah,& omnes duces copiarum,qui fuerant in agro venerunt ad Godoliam in Mispath.

14 Ac dixerunt ei: An sciendo scis quod Baalis rex filiorum Ammon misit Ismael filium Nathaniæ qui percutiat te in anima? Sed non credidit illis Godolias filius Achikam.

HIC narratur tristis historia,ex qua colligere licebit iram Dei non fuisse erga populũ sedatam, Vrbe excisa, & Templo combusto. Hoc erat aliquod signũ misericordiæ, Godoliam fuisse præfectum reliquiis populi,& pauperibus,quibus concessũ fuerat,habitare in terra: Nunc interficitur Godolias,ex cuius cæde necesse fuit nasci miserã dissipationem. Sed accensa fuit ira regis Babylonii, quia simul interfecti sunt Chaldæi, qui dati fuerant quasi custodes. Voluit igitur Deus etiam exercere suum iudicium aduersus illas reliquias. Sed Propheta ostendit quomodo occisus fuerit Godolias,nempe quòd vel mercede conductus fuerit Ismael, vel saltem inductus consilio regis Ammon. Dicit tamen fuisse admonitum à filiis Chareah, quorum facta fuit mentio: sed non habuisse illis fidem. Et hinc exordium facit Propheta,quòd scilicet *ad ipsum venerint* Ioannes *filius Chareah, & reliqui duces*,quos ipse exceperat, quemadmodũ vidimus, & quibus iurauerat se fore deprecatorem,ne quis eos læderet: susceperat in se omne periculum,& opposuerat caput suum tanquam pignus, ne Chaldæi etiam aliquid contra eos tentarent. *Veniunt* igitur *ad eum*, quia cum eius salute coniuncta erat publica vtilitas: deinde ipsos sibi deuinxerat non vulgari beneficio,& ipsis etiam erat vtile,saluum & incolumem manere,qui gratus erat regi Babylonio. *Veniunt* igitur, *& dicunt subornatum esse à* Rege *Ammon* I*smaelem filium* Nathaniæ. Fieri potest, vt Rex Ammon sperauerit se fore præsidem Iudææ, vel totam illam terram fore suam post discessum exercitus Chaldaici. Cùm autem opinio ipsum frustrata esset, cœpit aliud consilium, nempe vt rebus turbatis vacua fieret terra. Hæc igitur ratio fuit cur impulerit Ismael ad impiam & nefandam cædem Godoliæ. Quòd autem fidem non habuit eorum verbis Godolias,posset hîc quæri, quomodo sanctum illum virum & cuius raræ fuerant virtutes, passus fuerit Deus tam indignè iugulari ab homine perfido, & siccario. Sed primò tenendum est, iusta esse Dei iudicia, quanuis non respondeant nostræ opinioni. Hoc quidem primo intuitu videtur absurdum, quòd Godolias interficitur, qui tamen emerserat quasi ex morte, & qui adeptus fuerat fauorem apud Chaldæos: sed Deus voluit ipsum ad se colligere, & interea vsque in finẽ exercere suam vindictam aduersus populũ. Videbimus enim turbam illam, quæ relicta fuerat, indignam fuisse Dei gratia. Videbimus etiam vt tanquam rabiosæ bestiæ sese coniecerint in

mortem, neque desierint prouocare in se iram Dei. Discamus igitur ex hoc loco, cùm Deus ex hoc mundo euocat seruos suos, consulere ipsorum saluti, ita vt mors illis sit vtilis. Vidisset enim Godolias, si diutius fuisset superstes, quæ acerbiora fuissent centum mortibus: ergo Deus voluit illum maturè eripere antequam obrueretur multis doloribus. Nam hæc erat non parui mœroris causa, videre populum pertinaciter luctantem cum Dei bonitate, donec vltimus adesset interitus. Cōtumacia igitur illa fuisset materia incredibilis luctus sancto viro. ergo Dominus eum in tempore sustulit. Interea quemadmodum dixi, patefecit viam iræ suæ, vt postquam satis apparuit, reliquias, quæ saluæ fuerant, esse indignas misericordia, vt simul perirent cum reliquis. Interea videmus mixtam fuisse virtutem cum vitio in Godolia. Charitas quidem non est suspiciosa, vt inquit Paulus, & non debuit facilè admittere accusationem. Sed debuit sibi prospicere: nec tantùm priuata sua causa: sed quia mors eius trahebat cladem totius populi. debuit igitur attentior esse ad cauendum. Atque hinc colligimus quàm difficile sit etiam optimis viris, & qui singulari virtute excellunt, ita sibi temperare, vt non declinent in hanc vel illam partem. Fuit hæc simplicitas laude digna, quòd Godolias non suspicatus fuit Ismaelem adeò fore perfidum, & sceleratum: verum quando non habuit rationem sui, neque etiam publicæ salutis in eo lapsus est. Sed, quemadmodum dixi, voluit interea Deus ipsum recipere in suam quietem. quoniam si superuixisset, centies obrutus fuisset mœrore. Profani homines vexarent memoriam sancti viri, quòd fuerit tam stupidus, sed, quemadmodum iam dixi, si oportuit in hanc vel in illam partem deflectere, præstabat Ismaelem non grauari, donec conuictus esset sceleris. Tantùm lapsus est Godolias, quòd insidias, de quibus fuerat admonitus, neglexit. Sequitur nunc, 1. Cor. 13. 5

15 Et Ioannes filius Careah dixit ad Godoliam in secreto, in Mispath, dicendo, Ibo nunc, *vel, agedum eam*, & percutiam Ismael filium Nathaniæ ita vt nemo sciat. Quare percutiet te in anima, & dissipabuntur totus Iehudah, qui congregati sunt ad te, *hoc est, dissipabuntur qui congregati sunt ad te ex toto Iehudah*, & peribit residuum Iehudah?

16 Et dixit Godolias filius Achikam Ioanni filio Careah, Ne feceris hanc rem, quia mendacium tu loqueris contra Ismael.

Hìc videmus excæcatum fuisse sanctum virum, vt non modò consilium sibi datum spreuerit, sed respuerit opem præsentem. Hoc rursus laudandum est, quòd noluerit temerè, & causa incognita occidi Ismael: sed debuit sedulò inquirere, & re comperta poterat se vlcisci, imò tollere è medio hominem impium, & pestem publicam. Erat armatus gladio; & poterat iure pœnā exigere de Ismael, si tantùm fuisset attentus ad rē ipsam, hoc est, si non grauatus fuisset cognitionem suscipere. Cùm ergo authoritate esset præditus, quia ipsum terræ præfecerat Nabuchadnezer, hoc in eo non laudatur, quòd abstineat à vindicta (neque enim erat homo priuatus) sed quod non crediderit tantum esse perfidiæ in Ismaele, quem putabat probum virum, & sibi amicum. Quandoquidem aliquid medium erat, vt dixi, inter hanc simplicitatem; & inter credulitatē illā. Si statim accensus fuisset cōtra Ismael, hæc credulitas fuisset vitiosa: neque enim debemus ita præcipites ferri, vt damnemus homines innoxios. nam si promiscuè recipimus omnes delationes, nemo erit innocens. Sed, quemadmodum iam dixi, potuit ita sibi moderari Godolias, vt non faceret iniuriam Ismaeli temerè credendo: & tamen sibi ab ipso caueret. hoc fieri potuit, si causa cognita statuisset quidnam esset agendum. sed sponte clausit oculos. in eo igitur deliquit. Cæterùm hinc perspicimus, cùm alioqui non careret iudicio & perspicacia, fuisse quasi mente alienatum: quia volebat Deus viam patefacere suo iudicio ad delendas populi reliquias. Et simul videmus quàm difficile sit non peccare vbi appetimus videri æqui, & tolerantes, & simplices. In summa docemur quàm difficilis res sit, & quàm rara virtus, moderatio. Ismael poterat statim cōuinci suæ perfidiæ, & sceleris. Hoc facere noluit Godolias: quare? nolebat enim quicquā suspicari de homine quem putabat sincerum & probū. benè, sed interea facit iniuriam *Ioanni filio Chareah, & reliquis ducibus copiarum*: veniunt ad ipsum non vnus homo & alter, sed multi sunt digni fide, & idonei testes. Neque enim dicuntur fuisse ex fæce plebis, sed duces qui sub rege Zedechia præfuerant militibus. Veniunt autem ad ipsum ita vt probabilis sit eorum accusatio. Quid autem Godolias? *Mendacium*, inquit, *tu loqueris*: contumeliosè repellit Iokanam filium Careah, qui tamen erat erga ipsum optimè animatus, & qui volebat suo periculo ipsum seruare. hinc ergo perspicimus, nunquam sibi ita temperare optimos homi-

nes, quin specie æquitatis, & humanitatis declinent sæpe ad dissolutam ignauiam: & dum volunt esse humani erga vnum, contumeliosi sint erga plures. Ita semper confugere ad Deum necesse est, vt nos gubernet spiritu discretionis. Iam sequitur cædes ipsius Godoliæ:

CAPVT QVADRAGESIMVM PRIMVM.

T accidit mense septimo, vt venerit, *& venit*, Ismael filius Nathaniæ filii Elisama, è semine regio, & Proceres Regis, & decem viri cum eo ad Godoliam filium Achikam in Mispath: & comederunt illic panem simul in Mispath.

2 Et surrexit Ismael filius Nathaniæ & decem viri qui cum eo erant, & percussit Godoliam filium Achikam filii Saphan, gladio, & occidit eum quem præfecerat rex Babylonis in terra:

3 Et Iudæos qui erant cum eo, cum Godolia: nempe in Mispath, & Chaldæos qui inuenti sunt illic, viros bellicosos percussit Ismael.

Fuit hæc detestabilis sæuitia, & immanitas, quòd Ismael occidit Godoliam hospitem suum, & quem expertus fuerat paterno erga se affectu. Profani homines semper duxerunt sacrum esse ius hospitii, & illud violare summum fuit apud illos nefas: & Iupiter hospitalis semper habuit apud ipsos ius sumendæ vindictæ, si quis iusiurandum in mensa datum fregisset. atqui iurauerat Ismael se fidelem fore Godoliæ, quemadmodum vidimus. Iterum recipitur ab ipso, tractatur hospitaliter: & ex ipsa mensa surgit, vt occidat virum innoxium, & sibi amicum, & qui functus fuerat erga ipsum patris officio, vt dictũ fuit. deinde non tantùm parricida fuit, sed etiam patriæ suæ proditor. Sciebat enim non posse fieri, quin Nabuchadnezer magis ac magis sæuiret in miserum illud vulgus, cui pepercerat: sed neque fidei suæ rationẽ habet, neque respicit fratres suos, quos videbat quodammodo expositum iri ad carnificinam. Obliquè autem hîc notatur causa tanti furoris cùm dicit Propheta *ipsum fuisse ex semine regio*. Erat quidem tunc genus regium in summa ignominia: iugulati fuerant Regis filii: ipse vinctus pertractus fuerat Babylonem postquam ipsum excæcauerat Nabuchadnezer. Sed videmus, vt qui semel fuerunt in aliqua dignitate, vix aut egerrimè demittant altos illos spiritus, quibus fuerant inflati. Ita si ad extremam inopiam, & mendicitatem redacti fuerint qui sunt ex Regio semine, semper tamen spirabunt aliquid regale: nunquam se subiiciunt potentiæ Dei. Fontem igitur amentiæ hîc quasi digito ostendit Propheta cùm *dicit Ismael fuisse ex semine regio*. nam putauit sibi hoc minimè decorum, quòd Godolias præfectus esset Iudæis. Nec dubium est, quin imaginatus fuerit perpetuum regnum, cùm toties pollicitus fuisset Deus per suos Prophetas, quamdiu manerent Sol & Luna in cælo, staturum etiam Dauidis solium. Sed mera ambitio & superbia ipsum ra-
Psal. 89. 38. puit ad hanc nefandam cædem. Et ita passus fuit se persuaderi à Rege Ammon. *Venit* igitur *ipse cum ducibus Regis* hoc est, qui aliquãdo fuerãt in primo ordine cùm adhuc regnaret Zedechias. Deinde addit Propheta *ipsos comedisse panem*. Hæc locutio significat fuisse exceptos hospitio, & admissos ad mensam Godoliæ. Debuit autem hæc humanitas, & beneuolentia flectere animum Ismael, & sodalium, ita vt parcerent hospiti suo. Sed sequitur apud Prophetam, *ipsum surrexisse*. Circunstantia hæc temporis crimen amplificat, quòd eodem ferè temporis momento interfecerit Ismael Godoliã, & ita polluerit manus suas sanguinæ innoxio in sacra mensa: neglecto scilicet iure hospitii. Iam ostendit Propheta id fuisse exitiale miseris reliquiis, quibus permissum fuerat habitare in terra. Nam primò non potuit hoc fieri sine summa indignatione regis Babylonii, quia præfecerat Godoliam terræ: neque enim hoc de nihilo exprimitur à Propheta, sed emphaticè accipiendum est, quòd hæc cædes concitauerit regem Babylonium, quia occisus fuit Godolias non sine eius contemptu. Deinde accessit altera iracundiæ causa, quòd scilicet occisi sunt Chaldæi qui erant in Mispath, & qui dati fuerant quasi præsidiarii milites. Exprimit enim Propheta fuisse viros bellicosos, ne quis putaret quosdam Chaldæos illic

illic substitisse, vt aliquandò in terra vacua manent calones, & simile hominum genus. Sed dicit *fuisse viros militares*, qui scilicet delecti fuerant ad custodiam, & præsidium Godoliæ. Ergo hoc modo accensa fuit ira Regis Babylonii, vt sæuiret adhuc in reliquias, quarum fuerat misertus. Nunc sequitur,

4 Et factum est die postero, ex quo occiderat Godoliam, vt nemo sciret.

5 Et venerunt viri ex Sichem, è Silo, & Samaria octoginta rasi barba, *vel rasa barba*, & laceris vestibus, & scissi, *vel laniati*, in cute sua: oblatio autem & thus in manibus ipsorum, vt offerrent in domo Iehouæ.

Hic ostendit Propheta, postquam Ismael cœpit polluere manus suas, nullum fecisse finem sæuitiæ. Et ita obdurescunt improbi, quia etiam si exhorreant initiò, homines innoxios perdere, tamen cùm semel assueti sunt, perrumpunt per infinitas cædes. Id nunc exponit Propheta fuisse factum, quia postquam occisus fuit Godolias, dicit *venisse ex Sichem, è Silo & Samaria octoginta homines, qui thus & oblationem ferebant, vt offerrent in Templo*: illos per fraudem fuisse tractos in Mispath, & illic iugulatos, & proiectos in lacum, vt videbimus suo loco. Nescitur qua de causa ad hoc tam immane & barbarum facinus fuerit impulsus Ismael. neque enim bellum erat indictum: neque etiam potuit prætexere vllum colorem cur ita interficeret homines miseros, & nihil tale metuentes. Erant ex genere Abrahæ, erant Dei cultores: deinde non fuerat ab ipsis offensus, nihil machinati in ipsum fuerant. Cur ergo correptus fuerit tanto furore incertum est, nisi quòd reprobi, quemadmodum diximus, nunquam modum sibi statuunt in sceleribus. Deus enim ipsos percutit Spiritu vertiginis, vt ferantur cæca rabie. Probabile quidem est, fuisse occisos, quoniam putabat Ismael venire ad Godoliam, vt degerent sub eius tutela: non autem quicquam adeptus esset morte vnius hominis, nisi ad se traxisset imperium terræ. Sola igitur suspicio, & quidem leuis ipsum accendit ad tantam crudelitatem. Et atrocitas inde augetur cùm dicit Propheta *venisse, vt offerrent Deo thus &* מנחה: deinde cùm dicit *fuisse rasa barba, laceris vestibus*, & in maximo squalore. Ille enim habitus potuit elicere misericordiam etiam ab hostibus infestissimis. Scimus enim sensum hunc esse ingenitum, vt squalor, & lachrymæ, & lugubris species nos ad misericordiam inducant. Debuit igitur Ismaelis furor etiam si antè aliquid grauius statuisset de viris istis, ipso conspectu frangi, vt desineret vel ipsis irasci. Modis igitur omnibus videmus ipsum fuisse exutum omni æquitatis sensu, & crudeliorem qualibet bestia. Sed quæritur quomodo venerint homines isti, cùm tamen de excidio Templi sparsa fuisset fama. neque enim dicuntur venisse ex Perside, vel ex transmarinis regionibus: venerunt ex ipsa vicinia. Qui respondent famam excisi Templi nondum fuisse perlatam, tantùm elabi cupiunt, sed est illud frigidum responsum, vel cauillum potius. Mense quinto Templum fuit exustum: an potuit eius clades ignorari in Iudæa? Deinde scimus Silo non fuisse procul remotam à Ierusalem, sicuti nec Samaria fuit etiam longè dissita. Cùm ergo distantia locorum non potuerit causam ignorantiæ dare, mihi probabile non videtur, hos homines venisse, quia putarent adhuc stare Templum: neque etiam adducunt victimas, sed thus, & mincha ad adolendum. Ego igitur existimo venisse, non vt offerrent ordinarium sacrificium, sed tantùm vt in loco illo vbi solebant prius sacrificia offerri, testatam facerent suam pietatem. hæc coniectura nihil in se habet coactum. Nec dubium est, quin cùm egressi sunt domo, iam induerint vestes sordidas, & laceras. Fuerunt hæc mœroris & luctus insignia apud Orientales populos, vt alibi vidimus. Tantùm hic moueri potest questio, cum dicit Propheta *fuisse laniatos*. Referunt hoc ad cutem, vel ad corpus. Atqui illud lege Dei vetitum erat. Respondent quidem ipsos fuisse oblitos Legis cùm præualeret tristitia: ita sine consilio lacerasse vel laniasse corpus suum. Sed prohibitio Legis videtur mihi habere aliquid speciale, quòd scilicet Deus illic discernere voluerit populum suum à profanis gentibus. Colligitur autem ex Sacra historia fuisse aliquod artificium in idololatris cùm corpus suum inciderent. Dicitur enim sacrificos Baal corpus suum incidisse secundum ritum, vel morem consuetum. Deus ergo populum suum retrahere volens ab omni corruptela, vetuit imitari ritus illos gentium. Deinde non dubium est, quin Deus voluerit corrigere excessum in dolore & luctu. Itaque non existimo quicquam factum fuisse contra Legem, quum isti homines laceratis vestibus, & cute incisa venerunt ad ruinas Templi, quia nihil erat in ipsis affectatum: sed illa tam lamentabilis cla-

des expresserat dolorem, vt neque sibi, neque vestibus suis parcerent. Dicit primò Ieremias *fuisse occultam mortem Godoliæ, ita vt nemo sciuerit*: tamen vix potuit sepeliri tale facinus: nam occisi fuerant cum Godolia multi ex Iudæis, deinde præsidiarii milites, quos rex Nabuchadnezer dederat Godoliæ. Sed intelligit Propheta mortem fuisse absconditam, vt nondum rumor esset perlatus. hyperbolicè igitur dicit, nemini hoc fuisse cognitum. Iam diximus quo consilio venerint ex Samaria, & aliis locis Ierusalem octoginta viri, non vt sacrificia offerrent quasi Templo integro, sed tantùm vt lugerent excidium Templi, & Vrbis: & ita quemadmodum attulerat domo summam tristitiam, sic post reditum suum sese humiliarent cùm viderent tam grauem pœnam sumptam fuisse de peccatis pópuli.

PRECATIO.

Da omipotens Deus, quando vita nostra innumeris periculis exposita est, & proponis nobis ante oculos quid acciderit optimis & selectissimis seruis tuis, vt ad te confugiamus, & resignemus nos totos tibi, sciamus te ita esse custodem vitæ nostræ, vt non possit excidere capillus è capite nostro, nisi arcano tuo permissu: deinde discamus etiam abs te petere Spiritum prudentiæ, & discretionis, vt ipse dirigas gressus nostros, quoniam nostrum non est tueri vitam nostram à tot insidiis, quibus vndique circundati sumus, toto mundo nobis aduersante, vt ita compleamus peregrinationis nostræ cursum sub fide tua & præsidio, donec colligamur in beatam illam quietem, quæ nobis reposita est in cælo per Christum Dominum nostrum, Amen.

6 Et egressus est Ismael filius Nathaniæ obuiam ipsis è Mispath, ambulans ambulando, & flens: Et factum est cum occurrisset illis, tunc dixit ipsis, Venite ad Godoliam filium Achikam.

7 Et factum est cum venissent in medium Vrbis, tunc iugulauit *vel mactauit* eos Ismael filius Nathaniæ ad medium fossæ, ipse & viri qui erant cum eo.

HIC aliam circunstantiam exprimit Ieremias in scelere Ismael, quòd scilicet falsis blanditiis pellexerit simplices viros, & nihil metuentes: & sub prætextu beneuolentiæ ipsos interfecerit. Cædes ipsa per se erat plus satis detestabilis: sed accessit pessimus dolus, vbi simulauit cum ipsis fletum, & officium obtulit, vt eos deduceret ad Godoliam: & ita eos proditoriè interfecit. Videmus ergo hoc extremum fuisse scelus. Iam quod *dicitur fleuisse*, non dubium est quin signum dederit pietatis fictæ. Videbat enim bonos illos viros in squalore & lachrymis propter excidium Templi. ergo finxit eodem se præditum animi affectu. Et hoc fuit falsò Dei nomen obtendere: erant autem lachrymæ Crocodili. nam animal illud assimulat hominis fletum, & hoc modo viatores ad se trahit, & dum veniunt auxilii ferendi causa, repentè insilit contra ipsos, & strangulat. Ita etiam Ismael Crocodilus fuit. nam finxit lachrymas acsi lugeret excidium Templi & Vrbis. Ita conciliauit sibi fidem apud homines incautos: deinde, postquam deduxit in medium Vrbis, tunc ipsos mactauit. Locus etiam exprimitur, *ad medium foueæ*. sic enim interpretor potius, quàm in medio, quia credibile non est ipsos fuisse iugulatos in fossa ipsa: sed cùm deducti essent ad fossam, mactati fuerunt, deinde proiecti, quemadmodum paulò pòst videbimus. eos igitur interfecit extra fossam, sed statim illuc proiecit. Quæritur tamen an potuerit cum parua manu tot viros impunè aggredi. videtur enim id absurdum, cùm essent numero octoginta, non restitisse. poterant saltem terrere suos hostes. Sed primò cogitandum est, fuisse inermes, vt vidimus. Attulerat enim duntaxat sacram oblationem cum thure. alii autem erant armati, & exercitati etiam in cædibus. nam redacti fuerant ad summam desperationem: ita minimè dubium est, quin iam contraxissent aliquid feritatis, vt solent qui assiduè versantur in periculo sese assuefacere ad sæuitiam. Ismael ergo cum suis comitibus erat armatus: alii autem exuti omnibus armis: deinde erant homines simplices, & bello minimè assueti. hinc factum est igitur, vt instar ouium mactati fuerint, quoniam Ismael, & eius sodales erant similes lupis, pleni truculentia. Iam sequitur,

8 Decem

8 Decem autem homines inuenti sunt in ipsis qui dixerunt, *& dixerunt, copula resolui debet hoc modo. dixerunt ergo*, ad Ismael, Ne interficias nos, quia sunt nobis opes reconditæ in agro triticum, & hordeum, *sunt pluralis numeri. sed durum esset Latinè dicere tritica, & hordea*, & oleum, & mel: & cessauit, *vel destitit*, & non occidit eos in medio fratrum suorum.

Hîc videmus sæuitiam Ismaelis fuisse coniunctam cum auaritia. accensus quidem erat immani rabie cùm interficeret simplices & innoxios viros: sed cùm spes oblata esset lucri, pepercit aliquibus. Sic ergo videmus fuisse leonem vel lupum, vel vrsum sæuitia: sed interim fuisse hominem famelicum, qui simulac olfecit odorem prædæ, dimisit liberos decem ex octoginta, quos probabile est redemisse vitam cùm venissent domum. Ita in vno homine videmus fuisse plura monstra, quoniam si oderat eos omnes qui fauerent partibus Godoliæ, cur passus est abire istos incolumes? nempe quia præualuit auaritia, & rapacitas. Iam additur, *non fuisse occisos in medio fratrum*, hoc est, cùm iam essent expositi ad mortem, & essent aliis permixti, vt non posset dissimilis esse eorum conditio. dicit Propheta fuisse liberatos, nempe quia Ismael nihil aliud quærebat, quam lucrum facere. Et probabile est in rebus adeò turbatis non fuisse satis annona munitum, & aliis rebus. Cùm ergo egestas ipsum premeret, ita sibi moderatus est, ne crudelitas esset damnosa: hîc etiam admirabile Dei consilium nobis proponitur, quòd miseros homines ita indignè passus fuerit occidi à latronibus. Domos suas reliquerant vt lugerent incendium templi. Cùm ergo pietatis zelus ipsos Ierosolymam traxisset, quàm indignum fuit ita illos obiici sæuitiæ Ismaelis, & similium? Sed, quemadmodum heri dictum fuit, Deus habet arcanas rationes, quibus consulat suorum saluti. Eripuit Godoliam. fuit quidem tristis eius exitus: cùm eum interfecit Ismael, quem hospitio receperat: sed Deus non passus est ipsum inter graues molestias iactari: quia Ioannes filius Chareah, qui tamen erat fidelissimus, statim cœpisset sancto viro molestus esse, vt videbimus capite proximo. Fuit enim paulò pòst impiæ factionis dux, & antesignanus, & ferociter surrexit aduersus Ieremiam. Si ergo superstes fuisset Godolias, vndique fuisset oppugnatus à suis. Deus ergo voluit eum semel liberari ab illis miserrimis curis. Idem etiam accidit viris septuaginta, qui fuerunt occisi. nam Dominus eos collegit in suam quietem, ne obnoxii essent grauissimis malis, & cladibus, quæ paulò pòst secutæ sunt. nihil enim miserius fuit residuo illo populo, cui pepercerat Nabuchadnezer. Ergo hîc suspicere conuenit arcanum Dei consilium, vbi videmus iugulatos fuisse miseros homines, qui tamen profecti erant Ierosolymam testandæ pietatis suæ causa. Melius, in summa, cum ipsis actum est, quàm si coacti fuissent iterum multas miserias perpeti. Nunc sequitur,

9 Fouea autem in quam proiecit Ismael illuc, *sed abundat*, omnia cadauera hominum, quos percussit in plaga Godoliæ, *vel propter Godoliam, vt alij vertunt*, ipsa est quam fecerat rex Aza propter Baaza regem Israel: hanc repleuit Ismael filius Nathaniæ interfectis.

Obiter narrat Propheta foueam fuisse factam à rege Aza cùm muniret vrbem aduersus impetum regis Baazæ, sicuti refertur secundi Chronicōn decimo sexto capite. Baaza enim collecto exercitu, aggressus est terram Iehudah, & cœpit extruere vrbem, vt ita teneret Iudæos quasi obsessos, & quotidianas incursiones illinc faceret, & posset etiam tutò illuc recipere suas copias cum præda. Aza deinde conduxit regem Syriæ, & fecit vt fœdus irritum esset, quod duo Reges, Syriæ & Israel inter se pepigerant. Ita coactus est Baaza relinquere opus imperfectum, & illinc dicitur Aza lapides collectos asportasse, vt inde fouea extrueretur. Foueæ quidem illic nulla fit mentio: sed colligere licet, tunc fuisse extructam foueam, quæ interposita esset inter hostem & Vrbem. Sed posset videri absurdum, foueam illam fuisse in medio Vrbis, nisi quòd fortè propugnaculum aliquod extruxit Aza intra Vrbem ipsam, si fortè expugnaretur ab hoste vt se reciperet cum hominibus bellicosis, quemadmodū sæpe arces scimus extrui in mediis vrbibus tanquam propugnacula, vt sint vltimi refugii loco. Hanc igitur fossam extruxit Aza, vt si fortè rex Israel Vrbem expugnaret, non posset tamen longius penetrare, sed subsisteret inuitus, quia fossa esset interposita. sed in rebus incertis tantùm coniecturas afferre licet. Auget autem Propheta indignitatem rei cùm dicit *foueam illam repletam*

fuisse interfectis, quæ longè in alium finem & vsum fuerat extructa, cùm scilicet in maximas angustias redactus esset rex Iehudah, tunc foueam illam opposuit violentiæ hostis, nempe vt tueri posset regnum suum, & subditos: nunc autem prope foueam illam iugulantur non Syri vel Israelitæ, sed Iudæi ipsi, & pii Dei cultores. Quod ergo factum erat in publicam vtilitatem populi, conuertit Ismael in perniciem bonorum virorum. Et hinc etiam magis augetur atrocitas sceleris, vt dictum fuit. Postea sequitur,

10 Et captiuum cœpit Ismael quod residuum erat populi, quod erat in Mispath, nempe filias Regis, & totum populum qui relictus fuerat in Mispath, quem commiserat Nabuzardan princeps interfectorum Godoliæ filio Achikam, *vel, cui residuo populi præfecerat Godoliam, eodem sensu, filium Achikam:* accepit ergo Ismael filius Nathaniæ, & profectus est, vt transiret ad filios Ammon.

Nescitur an ab initio consilium hoc cœperit Ismael, an verò cùm videret sibi non satis esse potentiæ ad resistendum, pro re nata traxerit secum captiuos, vt habitaret apud Regem Ammon. Probabile tamen est fuisse hoc factum ex composito, & antequam Ismael interficeret Godoliam, fuisse hoc tractatum, vt reliquiæ populi illuc traherentur. Voluit fortè rex Ammon emittere ex suis, qui habitarent in Iudæa: ita sperauit fieri posse, vt dominaretur Iudææ: & sperauit se posse pacisci cum Rege Babylonio si fieret tributarius. hoc tamen erat maximum, occupare terram admodum fertilem. Quicquid sit, minimè dubium est, quin rex Ammon sperauerit magnum aliquid, cùm interfectus fuit Godolias. Et hac ratione probabile est, abductum fuisse populum, cui permissa erat habitatio in Iudæa: hoc nunc Propheta narrat, *Ismael captiuos cœpisse qui residui erant*. Apparet autem progressu temporis fuisse instructum maioribus copiis quàm antea. Neque enim cum paucis hominibus poterat populum cogere: erat enim non parua multitudo eorum qui relicti fuerant, quemadmodum vidimus. Erant autem dispersi per multa oppida: non solo edicto adeptus fuisset Ismael vt migraret in terram Ammon. Ergo postquam iugulauit Godoliam, deinde absterruit omnes sua sæuitia, minime dubium est, quin multi ad ipsum transierint. semper enim impia factio reperit multos qui sequantur, cùm spes aliqua oblata est. Quicunque ergo in populo peruersi erant, secuti sunt ducem illum: & ita potuit captiuum ducere totum populum. Sed iterum hîc oboritur quæstio de filiabus Regis. Relicti enim fuerant duntaxat pauperes & obscuri, quibus nullũ erat nomen: Regium verò semen fuerat traductum, sicuti vidimus. Sed probabile est, ex Filiabus Regis aliquas fuisse ereptas, cùm Vrbs obsideretur, quemadmodũ Ismael ipse erat ex semine regio: sed erat fugitiuus cùm Vrbs fuit expugnata. non potuit igitur ipso potiri Nabuchadnezer. Idem etiam contigit filiabus Regis, quas potuit Zedechias deponere in tutis locis: eas autem postea collegit Godolias, cùm videret sine discrimine & inuidia id posse fieri Imò cùm id impetrasset à Nabuzardã, quemadmodũ antè vidimus Quanquã ergo præerat Godolias hominibus egenis, & nullius pretii, tamẽ filiæ Regis, quæ trãslatæ fuerãt in loca pacatiora postea cũ ipso habitarũt sicuti ad eũ se cõtulerũt Ismael, & Ioãnes filiꝰ Chareah & alii duces exercituũ. eadẽ igitur est ratio. sed iterũ repetitur *populum*, nempe *residuos in Mispath, quos commiserat Nabuzardan Godoliæ*, vel quibus præfecerat Godoliam, quemadmodum antè vidimus. Repetitio autem non est superuacua, quoniam Ieremias quod notatu dignum erat rursus exprimit, fuisse cæcum furorẽ, & impetum Ismael, qui non viderit ita exasperari animum regis Nabuchadnezer, vt postea esset implacabilis. sed fuit quasi furialis illa amentia, vt neque sibi neque aliis prospiceret. Dicit ergo *cepisse totum illum populum, & profectum fuisse, vt transirent ad filios Ammon.* ita multo durior fuisset cõditio eorũ, quàm si in longinquum exilium tracti essent. Ammonitæ enim nihilo fuissent clementiores Chaldæis, imò illis subiecti fuissent pluribus contumeliis, quemadmodum postea videbimus: denique vtilius ipsis fuisset, vel magis tolerabile semel occidi, quàm ita transferri in illud exilium, quod miserrimum illis fuisset. Hinc apparet fuisse prorsus exutum humanitatis sensu Ismael, qui potuit filios Abrahæ ita impiè prodere. nam si qua fuisset æmulatio, hoc sæpe contigit vt imperii cupiditas homines impulerit ad nefanda facinora: sed vbi trahit miserum populum ad Ammonitas, hoc certè plusquam belluinum est Quantùm ad vulgus ipsum spectat, videbimus postea dignum fuisse & probris omnibus, & miseriis: neque verò hęc calamitas accidit nisi iusta Dei prouidentia. tametsi enim liberati sunt à filio Chareah, vt postea videbimus, statim profecti sunt in AEgyptum reclamante Propheta, & seuerè illis denuntiante, ne illuc transirent. Ergo quanquam hîc nobis describitur fœda & prodigiosa crudelitas Ismael: sciamus tamen dignos fuisse Iudæos qui traherẽtur per va-

per varia exilia,& qui subiicerentur omnibus miseriis. O miseram particulam vnam,vbi dicitur *interfectos fuisse septuaginta homines in manu Godoliæ*.quidam Manum vertunt,vt attigi, propter Godoliam:alii autem,In loco Godoliæ. Sed quoniã illa expositio coacta videtur, possumus manum accipere pro plaga,aut vulnere,& videtur magis conuenire, quẽadmodum sæpe manus in Scriptura accipitur: *Occisi* ergo *sunt in plaga Godoliæ*,hoc est,similiter cum ipso fuerunt interfecti quasi super eius vulnus. Nunc pergamus.

11 Et audiuit Ioannes filius Chareah, & omnes duces copiarum qui cum eo erãt omne malum,quod perpetrauerat Ismael filius Nathaniæ.
12 Et sumpserunt omnes homines, & profecti sunt ad præliandum cum Ismael filio Nathaniæ,& inuenerunt, *vel assecuti sunt*,ipsum ad aquas magnas,*alij vertunt,multas,sed non placet*,quæ sunt in Guibeon.

Hic narrat Propheta,Ismael non fuisse potitum suis votis, quia statuerat populũ quasi vænundare regi Ammon:fuit autem interceptus in via. sed primò dicit *Ioannem filium Chareah audito rumore,vnà cum aliis ducibus venisse obuiam,vt iter abrumperet*:dicit *collegisse omnes homines*, nempe qui dispersi erãt. Quoscunque igitur potuerũt nancisci,eos traxerũt in suas partes,& venerũt vt confligerent cum Ismael. Dicit autẽ Proph.*occcursum fuisse factum apud aquas magnas*:& existimo sic vocatas fuisse,siue lacus fuerit,siue stagnum aliquod.non dubito igitur quin perpetuũ fuerit hoc epitheton.alii dicunt aquas tunc fuisse multas, quia continuæ fuissent pluuiæ. sed diuinatio illa nimis est frigida.Simplicior est ille sẽsus,fuisse aquas illas sic vocatas, quoniã in illa parte non erat præ lacu illo magna aquarum copia . retentus igitur illic fuit Ismael . Iam addit Propheta captiuos fuisse lætatos conspecto Ioanne,& ita statim trãsitionem fuisse factam . Dicit igitur,

13 Et accidit cùm vidisset populus,qui erat cum Ismaele, Ioannem filium Chareah,& omnes duces copiarum,qui erant cum eo,tunc lætati sunt.
14 Et conuersus est totus populus quẽ abduxerat Ismael è Mispath, & reuersi sunt, & profecti sunt cum Ioanne filio Chareah.

Fuit facile populo captiuo transire ad Ioannem, & eius exercitum,quia venerant satis bene instructi Ioannes & reliqui duces copiarum, & erãt homines satis bellicosi, vt antea vidimus. non poterat autẽ Ismael par esse,cùm populus sese adiungeret Ioanni,& eius comitibus. Ita videmus impium hominem turpiter cessisse, cùm putaret se gratissimum fore regi Ammon, si tot captiuos adduceret,qui habitarent in eius terra,vt posset ipse occupare Iudæam. Finxerat igitur sibi multa,quibus Deus ipsum frustratus est: sed voluit Deus ipsum manere superstitem. aufugit enim,quemadmodum postea sequitur,

15 Et Ismael, *Ismael autem* , filius Nathaniæ seruatus est, *vel euasit*, cum octo hominibus à facie Ioannis, & profectus est ad filios Ammon.

Infœliciter quidẽ successit,cùm fugit coram hoste,cùm defecit ab ipso totus populus, cùm perdidit suos milites, nec potuit sine maximo opprobrio venire in conspectum regis Ammon. Hoc tamen adhuc videtur absurdum,quòd aufugerit.nam cur Deus non executus est celebrem illam sententiam? Qui gladio percusserit gladio peribit:quisquis effuderit sanguinẽ humanum, fundetur sanguis illius. Non vnum modò hominem occiderat Ismael,sed ducem populi, & quidem eum ducem cuius fide, opera,& gratia seruatæ fuerant reliquiæ,tanquam semen aliquod: deinde occiderat quoscunque cum ipso repererat.postremò occiderat 70. homines,quibus cum tamen nihil erat iurgii,nullum bellũ,nulla rixa. Cùm ergo Ismael ita imbutus esset sanguine innoxio,& tot cædibus bonorum virorum pollutus,quĩ factum est vt euaserit? Quemadmodum iam dixi,non seruat Deus æqualem mensuram in suis iudiciis : prorogat enim sæpe vitam sceleſtissimis,vt sint quasi propositi in spectaculum:neque tamen interim euanescit veritas illius sententiæ, Qui fuderit sanguinem humanum,fundetur sanguis illius. sed Deus habet diuersos modos quibus rependat homicidis, & sicariis iustam mercedem . Et notandum est quod dicitur in Psalmo,Domine,ne occidas eos ne fortè obliuiscatur populus meus. Propheta illic Deum ro- *Psal.59 12*

Mat.26. 52,& Apo. 13. 10. Gen.9.6.

gat ne impios statim extinguat. nam posset facilè obrepere obliuio notabilis pœnę, si Deus illam subitò & vno momēto exigeret. Sed cùm Deus imprimit signum maledictionis suæ impiis & sceleratis, vitam autem illis prorogat, perinde est ac si locaret eos in theatro diu per otium considerādos. Conspicua igitur sunt signa vindictæ Dei aduersus impios, cùm lentè ac pedetētim Deus ipsos prosequitur, & de die in diem ipsos quodammodo ad tribunal suum citat. Non dubium est igitur quin Deus hoc modo vltus fuerit sæuitiam Ismael. quî enim factum est, vt occiderit Godoliam? nempe quoniam erat ex semine Regio adhuc turgebat stulta superbia, cùm tamē Deus potenti sua manu fregisset quicquid erat dignitatis in Regio semine, imò contriuisset penitus: ipse tamē adhuc ferociam suam aluit: & ideo Deus duplicem pœnam de ipso sumpsit, cùm illum nudauit omni comitatu, quia venit ad regem Ammon, quem haud dubiè impleuerat magnificis promissis, & à quo etiam expectabat non vulgare præmium, vt cum suis octo comitibus fugitiuus, & confusus etiam esset, & videret nullā esse spem reditus. hinc igitur factum est vt contemptus & reiectus fuerit. hoc haud dubiè fuit acerbius quàm si passus fuisset decem mortes. Ergo discamus iudicium facere non ex præsenti rerū aspectu, sed ita vt patienter expectemus dum palàm faciat Deus sibi esse diuersas rationes in puniendis reprobis: imò hoc plurimum valere debet ad fidei nostræ confirmationem, cùm videmus pios crudeliter interfici, sceleſtos autē homines manere saluos. nam hinc sequitur expectandum esse aliud Dei iudiciū, quod nondum apparet. nam si Deus repēderet singulis iustam mercedem, tunc Sadducæi meritò iactarent non esse aliam vitam: sed vbi res ita in mundo confusæ sunt, agnoscimus suspendi, & differri iudicium Dei in aliud tempus. Ergo erigit hæc varietas, vel confusio, si ita placet, mentes nostras ad spem vltimi iudicii, & beatæ resurrectionis. Ego nunc non progrediar vlterius.

PRECATIO.

Da omnipotens Deus, quando hic mundus refertus est colluuie improborum, & vndique etiam circundamur hostibus: da, inquam, vt discamus confugere sub fidem tuam, & ita lateamus sub vmbra alarum tuarum, vt salutem non aliunde quàm à tuo præsidio expectemus: deinde quicquid nobis accidat, vt sciamus tua admirabili prouidentia ita gubernari vitam & mortem nostram, vt quicquid nobis accidit, adiumentum sit in salutem, vt ita pergamus non tantùm per multas calamitates, sed si opus sit, per medias cædes, vsque dum perueniamus ad beatam illam quietem, quam nobis acquisiuit vnigenitus Filius tuus sanguine suo, Amen.

16 Et sumpsit Ioannes filius Chareah, & cuncti Principes, *duces*, copiarum qui erant cum eo omnes reliquias populi, quas reduxerant ab Ismaele filio Nathaniæ è Mispath, postquam percusserat Godoliam filium AchiKām, viros fortes, viros belli, *hoc est, bellicosos*, & mulieres, & pueritiam, & eunuchos quos reduxerat è Guibeon.

17 Et profecti sunt, & sederunt, *vel substiterunt*, in Geruth-chimeham, quæ est prope Bethlahem, vt proficiscerentur ad ingrediendum in AEgyptum,

18 Propter Chaldæos, quia timebant ab ipsis, *ad verbum, à facie ipsorum*, quia percusserat Ismael filius Nathaniæ Godoliam filium AchiKam, quē præfecerat rex Babylonis in terra.

IAM ostendit Propheta, quanuis species aliqua virtutis apparuerit in Ioanne filio Chareah, non fuisse tamen recto animo. erat vir strenuus, & cordatus: sed detexit suam incredulitatem, cùm traxit reliquias populi in AEgyptum, idque vetante Propheta: quanquam satis iam sciebat sibi hoc non licere, tamen contumacia eius duplicata fuit cùm Prophetæ cōsilium reiecit, vt videbimus. Hic igitur locus docet, quanuis duces copiarum, qui profligarunt Ismael, & vlti sunt eius perfidiam, fuerint animosi, & ostenderint studium publicæ salutis: tamen vacuos fuisse fide: ita defuit illis quod præcipuum erat, nempe pietas & timor Dei. Dicit igitur Propheta *Ioannem, & reliquos sumpsisse reliquias populi, quas reduxerant ab Ismaele ex Mispath*, non quòd illuc reductæ essent, sed abduxerat è Mispath Ismael miserum vulgus captiuum, sicuti vidimus. reducti autem fuerunt

fuerunt omnes è Guibeon, quemadmodũ sequitur in fine versus. Dicit autem fuisse viros fortes גברים (sic appellat à fortitudine: nã sequitur postea explicatio) אנשי המלחמה, homines bellicosos. Vocat igitur *fortes*, deinde explicat qualis fuerit illa virtus, nempe quòd essent viri militares. dicit *mulieres etiam permixtas fuisse & pueros, atque eunuchos qui floruerant aliquando in aula Regis*, & paulò antè vidimus fuisse etiam in ea turba Regis filias. Contraxerat igitur Godolias multitudinem hominum non tantùm ex plebe, sed etiam ex viris nobilibus, & quorum non vulgaris fuerat fortuna, & dignitas stante regno. Sed statim subiicit Propheta qualis fuerit omnium consilium. dicit igitur *substitisse in Geruth*: alii appellatiuè transferunt, In peregrinatione: sed mihi potius videtur proprium esse nomen, & subscribo eorum sentẽtiæ, qui sic verterunt. Vocatur autem Geruth Chimeham, cuius fit mentio secundo libro Samuelis: fuit hic filius Bersilai, qui Da- 2.Sam.19.
uidem recepit cùm esset profugus è regno, & liberaliter tractauit: cùm Dauid vellet gratiam re- 31.37
pẽdere, bonus ille vir excusauit senium, & dixit se iam decrepitũ esse, vt cibum non gustaret: sed filium suum Dauidi permisit, & probabile est locũ Geruth fuisse datum loco mercedis: hinc vocatus fuit locus Geruth Chimeham, cui possessor nomen imposuit. dicit fuisse *prope Bethlahem*: & hoc etiam probabile est, cùm Dauid vellet remunerari hospitem suum, elegisse vicinum locum vrbi suæ, & in qua erat natus. Subiicit, *ad proficiscendum*: ergo docet Propheta non fuisse illic fixã habitationẽ, sed cepisse consilium proficiscendi in Ægyptum. Id sciebant vetitum esse Lege Dei: sæpius etiam Prophetæ testati fuerant maledictum hoc fore consilium: atqui Deo prohibente, sese tamen ad iter accingunt: metus in causa est, sed vtcunque meritò timuerint, debebant tamen reputare quid Deus permitteret. nam si ægrotus toxicum accipiat loco remedii pœnas dabit suæ temeritatis & insaniæ: ita qui volunt sibi prospicere inuito Deo, consultant in suam perniciem. Hoc factum narrat Propheta à reliquiis populi. dicit ergo fuisse ad tempus illic, sed spectasse in Ægyptum, *propter Chaldæos*, inquit, quia sibi timebãt, *propterea quòd interfecerat Ismael Godoliam, quem rex Nabuchadnezer præfecerat terræ*. metus hic non fuit conceptus de nihilo: sed poterant mittere deprecatores ad regem Babylonium, & coniicere culpam in authorem, & se purgare. & res satis cõperta erat. Facilè igitur impetrassent veniam à rege Nabuchadnezer. sed quia nullus apud ipsos viget timor Dei, neque expendunt quid sibi liceat, feruntur suo impetu in Ægyptum: ita metus non potuit ipsorum culpam leuare, quoniã erat aliud remedium in promptu, & quod Deus benedixisset. Verùm vbi neglecto Dei verbo, tãtùm sequuntur quod sensus proprius illis dictauit, hinc fit, vt sibi pessimè consulant. Sed longè deterius est quod sequitur,

CAPVT QVADRAGESIMVM SECVNDVM.

ET accesserunt cuncti duces copiarum, & Ioannes filius Chareah, & Iezaniah filius Ozaniæ, & totus populus à paruo vsque ad magnum:

2 Et dixerunt ad Ieremiam Prophetam, Cadat agedum, precatio nostra coram facie tua, & ores pro nobis Iehouam Deum tuum pro omnibus reliquiis istis, quia relicti sumus exiguum è magno, sicuti oculi tui vident nos:

3 Et annnntiet nobis Iehouah Deus tuus viam, per quam ambulemus, & rem quam faciamus.

Dixi improbius multò fecisse Ioannem, & eius sodales, & totum populum cùm ad Prophetam venerunt, quàm si ipso præterito rectà petiissent Ægyptum. nam aut fallaciter venerunt, atque ex professo ita fuerunt mentiti, vel nimium stupidi fuerũt, & hypocrisis prorsus ademit illis omnem sensum. Veniunt ad Prophetam, nempe vt capiant consilium, imò vt sit ipse interpres Dei, & ita sciant quid sibi agendum sit: promittunt se obediẽtes fore, vt postea videbimus. quicquid sit, petunt oraculum cui acquiescere necesse erat, nisi vellent palàm iugum excutere, & ostendere se crassos & profanos esse Dei contemptores. Veniunt ad Prophetam, & tamen iam illis fixum erat petere AEgyptum, quemadmodum vidimus. Qui consilium petit, in primis videre debet, ne quod afferat præiudicium, sed sit integer: atqui hoc tamen vitium nimis est vulgare, vt scilicet homines se deliberare fingant, cùm tamen iam illis decretum sit quod facturi sunt: imò nihil magis tritum est in cõmuni vsu. neque enim vtplurimum consultores volunt discere quid rectum sit, sed volunt alios suffragari suis affectibus. Qui hoc vel illud statuit, fingit se ambigere, & teneri suspensum, rogat quidnam expediat: si responsum fuerit ex voto, amplectitur quod dictum est: sin verò is qui consulitur, dissuadeat quod ille iam statuit, repudiatur totum consiliũ,

Talis ergo simulatio nobis describitur à Propheta, quòd scilicet *venerint tam duces quàm totum vulgus ad Ieremiam* Dicit primo loco *duces copiarum*, & adiungit *Ioannem filium Chareah, & Iezaniam filium Ozaniæ*. duos adiungit non tanquam postremos, sed honoris causa, quemadmodum
Marc. 16 7 vbi dicit Angelus, Ite, & annuntiate discipulis eius, & Petro, non reiicit Petrum quasi aliis omnibus sit inferior, sed honoris causa ponit eius nomen postquam in genere de omnibus locutus erat. Sic etiam hoc loco generaliter Propheta *nominat duces*: sed quoniam præcipui erant Ioannes filius Chareah, & Iezaniah, ideo disertè eorum nomina exprimit. Adiungit, *Et totus populus à paruo vsque ad magnum*. hoc ad ætatem non refertur, sed intelligit cuiuscunque essent ordinis, omnes venisse ad Ieremiam vno consensu. non fuit igitur paucorum hominum conspiratio, sed omnes à minimo vsque ad maximum statuerant in AEgyptum proficisci: & tamen veniunt quasi integro animo ad Prophetam. quorsum? volebant scilicet approbari peruersum suum consilium à Deo, & ita libidini suæ Deum subiicere, quia non patiebantur se gubernari ab eius Spiritu, & audacter spernebant eius verbum. Ostendit igitur Propheta omnes implicitos fuisse eodem crimine, & dicit *sic fuisse locutos*, acsi parati essent ad obsequium, *Cadat deprecatio nostra coram te*. hoc cùm ad Deum refertur, diximus esse signum humilitatis: sed transfertur hæc locutio ad homines, & cùm suppliciter rogant Hebræi, dicunt, Cadat oratio mea corã te, hoc est, exaudias quod abs te suppliciter & cum summa humilitate precor. *Ores*, inquiunt, *pro nobis Iehouam Deum tuum*. Deum Ieremiæ appellant non quasi velint se eximere ab eius imperio. non significant igitur se à Dei subiectione alienos esse. sed hoc modo cõmendant Ieremiam, & agnoscunt esse verum & legitimum Dei Prophetam. In summa, hoc epithetõ refertur ad propheticum munus, acsi diceret Ieremiam hactenus fidem fecisse suæ vocationis, ita vt certò liqueat ipsum diuinitus esse missum. Videmus ergo cur Iehouam appellent *Deum Ieremiæ*, non quasi Deum reiiciãt, acsi non esset illis communis cum Ieremia, sed statuunt Prophetã ipsum in superiori gradu, vt sit eius fides & integritas extra controuersiam. Hoc autem meritò recidit in ipsorum caput. nam si Ieremias Dei Propheta erat, cur non statim obtemperant, postquam sciunt fideliter retulisse quod acceperat à Deo? cur etiam proteruè & ferociter contra eum insurgunt, & arguunt eum mendacii? hæc igitur fuit seruilis, sed fallax adulatio, quẽadmodum hypocritæ nunquam sincerè loquuntur. Postea adiungunt, *Pro cunctis reliquiis istis, quia relicti sumus exiguum è magno*. Miserabiliter hoc addunt quò facilius impetrẽt quod postulãt à Ieremia. Neque tamẽ id erat difficile, sed quia sibi malè erant conscii, ideo blanditiis conciliant sibi fauorem apud Proph. si absque fuco eum rogassent, sciebant sponte propensum esse ad quærendam salutem populi: sed quia animo erant duplices, ideo obiiciunt miserã suam fortunã, quæ poterat magis ac magis Proph. incitare vt pro ipsis apud Deũ intercederet. Et hac etiã ratione addunt, *Sicuti oculi tui nos vident*. Obiiciũt etiam triste illud spectaculum, quod flectere Prophetam debebat ad sympathiam. Iam sequitur, *Et annuntiet nobis Iehouah Deus tuus viam, per quam ambulemus*. Clarius exponunt cur velint precationem pro se concipi, nempe vt Deus illis respondeat, & demõstret quid facere ipsos velit. Veniunt ergo, sicuti dictum fuit, tanquam ad obsequium parati: deinde præ se ferunt modestiam, quòd scilicet nihil temerè aggredi velint, sed tantùm sequi quò Deus vocabit. Si ex animo locuti essent, hæc erat singularis virtus, confugere in rebus perplexis ad Deum, & se permittere regendos eius verbo: sed videbimus meram fuisse simulationem. Hic tamen nobis ante oculos ponitur hypocrisis illius populi, vt discamus quoties sciscitamur quid placeat Deo, afferre cor purum & sincerum, vt nihil nos impediat vel moretur, quò minus statim amplectamur quicquid Deus præceperit. Sed detegitur adhuc fœdior ipsorum hypocrisis cùm addit Propheta,

4 Et dixit illis Ieremias Propheta, Audiui, ecce ego orabo Iehouam Deum vestrum secundum sermones vestros, & erit, quemcunque sermonem responderit Iehouah vobis, annuntiabo vobis, non celabo à vobis quicquam.

Vt melius præparet ipsos ad parendum testatur se fidelem fore Dei nuntium. neque enim dubium est quin suspectos habuerit Propheta, vt postea videbimus. Ergo vt ipsos dociles & morigeros habeat postquam à Deo responsum acceperit, præfatur se officio probi & fidelis Prophetæ esse functurum. *Audiui*, inquit. hic ostendit quàm procliui sit affectu, & quàm nihil detrectet quod conducat ipsis in salutem. *Audiui*, inquit, *ecce ego precabor secundum sermones vestros*. Non dubium est quin ita significet se illis optimè cupere, & poterat hoc adhuc ipsos reddere magis attentos ad oraculum, cùm scirent Prophetã tali esse amoris affectu. Nec dubium est quin Propheta de sua ergà ipsos charitate testatus fuerit, vt plus ponderis deinde haberet eius doctrina. Cùm dicit, *Quicquid responderit vobis Deus vester*, non intelligit oraculum fore omnibus manifestum: quia verba etiam non possunt aliter exponi, quàm Prophetam quod audierit ex ore Dei, palàm facturum toti populo. sed dicit *responderi* omnibus quòd in omnium gratiam Deus responsurus

pósitus erat: quemadmodū locutus est quidem Deus Mosi, sed dicitur locutus esse toti populo, qui communis erat omnium doctrina, & Moses Legem non accepit, neque eius interpretationem priuato suo nomine emisit, sed vt populus cognosceret quid esset rectum. Sic ergo Ieremias hîc responsum Dei quod ipse erat accepturus, commune facit toti populo. Alio autem sensu vocat Deum populi: neque enim ipsis blanditur, neque laudat eorum pietatem, sed hortatur eos vt se totos Deo permittant, & addicant: quasi diceret negotium ipsis esse cum Deo, qui ipsos sibi deuinxerat cùm adoptasset in populū peculiarē, deinde cùm tot beneficiis esset prosecutus. Quoniam ergo Deus se illis patefecerat, non poterant impunè reiicere eius consilium, quia nullus erat ignorantiæ prætextus. Videmus ergo pondus subesse huic particulæ, quia admonet Ieremias non posse ipsos impunè illudere Deo, quia non sint sui iuris, sed fuerint hac lege electi in populum vt Dei imperio prorsus subessent. Hæc igitur summa est, Prophetam bona fide relaturum esse ad Iudæos quicquid Deus ipsis responderit, vt maior authoritas accedat eius doctrinæ. Nunc sequitur,

5 Ipsi autem dixerunt ad Ieremiam, Erit Iehouah inter nos in testem, *vel testis*, fidei & veritatis, *testis fidelis, & verax*, nisi secundum omnē sermonem quem miserit, *id est, pro quo miserit*, Iehouah Deus tuus ad nos sic facturi simus:

6 Siue bonum, siue malum, voci Iehouæ Dei nostri, pro qua nos mittimus te ad ipsum, obediemus, *audiemus vocem, ad verbum: sed tantundem valet, audire vocem atque obedire voci*, vt bene sit nobis, cùm obediuerimus voci Dei nostri.

Hinc apparet populum intellexisse quo consilio Ieremias antequam Deum consuleret reddiderit illos certiores suæ fidei, & sinceritatis. neque enim frustra promittunt se Deo fore morigeros: sed quia videbant se suspectos esse Ieremiæ, ideo quemadmodum profitetur se veracem & fidum fore Doctorē, ita etiam ex opposito, & vicissim affirmant se fore probos discipulos, & se amplexuros quicquid Deus illis mandauerit. Sed statim produnt suam perfidiā: quia vbi audiunt non placere Deo quod statuerāt, non modò reiiciunt cōsilium Dei & Prophetæ, sed proterue insultant, & conuitiis etiam onerant sanctum virum acsi mentitus esset. Interea hypocrisis eorum nobis exemplo esse debet, vt cùm Deus dignatur nos singulari isto priuilegio, vt viā rectè agendi nobis mōstret, quemadmodum dirigit nos per magistros & Doctores probos, & idoneos: vt etiā simus dociles & prompti ad parēdum, neque ore tātùm hoc testemur, sed præstemus re ipsa. Dicit ergo Proph. ipsos *sic loquutos esse, Sit Deus testis fidelis & verax inter nos*. non contenti simplici affirmatione audēt interponere nomē Dei. & ita videm⁹ quàm cæca sit hypocrisis. nam si expenderēt apud se homines quid sit profanare sacrū Dei nomen, certè horrerēt & abominarentur omne periurium. Cùm ergo tam audacter ad iurādum prosiliunt, hinc apparet ipsos esse quasi obstupefactos: & nulla est ebrietas quæ magis conturbet mentes hominum, & omnes sensus, quàm hypocrisis. Iam addunt, *Quemcunque sermonem pro quo miserit Iehouah Deus tuus ad nos, sic faciemus*, hoc est, quicquid mandauerit Iehouah per manum tuam. nam mittere dicitur Deus ad aliquos, cùm legatum suo nomine constituit qui perferat mandata. Ieremias ergo fuit quasi intermedius, qui populum alloqueretur Dei nomine, acsi fuisset è cælo missus. Dicunt igitur se facturos quicquid Deus præceperit, Sequitur maior expressio, *Siue bonum sit, siue malum, voci Iehouæ Dei nostri parebimus*. non insimulant hîc sermonē Dei prauitatis, quasi aliquid in ipso sit vitiosū: sed *bonum* accipiunt pro læto, *malum* autē pro tristi: perinde acsi dicerent se nihil aliud exposcere, quàm vt declaret Deus quid sibi placeat, & ita esse subactos vt nihil recusent etiam quod aduersetur carni. Si ex animo profecta fuisset hęc oratio, erat testimoniū verę pietatis: nā ita formatos esse decet piorum animos, vt Deo sine exceptione obediant, siue imperet quod aduersatur eorū animo, siue aliò quàm velint trahat. nam qui volunt cum Deo pacisci, vt nihil exigat, nisi quod ipsis adlubescit, ostendunt se nescire quid sit colere Deum. Ergo obedientia fidei hoc in primis postulat vt se abdicet homo propriis affectibus, non opponat sua vel cōsilia vel vota verbo Dei, non obiiciat hoc sibi esse asperum, illud parum suaue. *Siue* igitur *bonum, siue malum*, hoc est, quanuis repugnet sensus carnis, necesse est amplecti quicquid Deus mandat ac præcipit: hæc, inquam, est regula veræ pietatis. Cùm fictè loquuti sunt Iudæi sumēdo alienam personam, abusi sunt Dei nomine: sed si cupimus probare fidem nostrā Deo, hæc vnica agendi ratio est, vt sermo eius nos contineat in officio, siue gratus sit, siue asper, neque vnquam obstrepamus: quēadmodum impii cùm Deus vult ipsis iugum imponere, querūtur doctrinam eius esse nimis durā & onerosam. Ergo facessant quæcunque poterunt nobis ingratum reddere Dei sermonē, si volumus certum fidei nostræ testimonium dare. hoc sensu dicunt, *Siue bonum sit, siue malum* quod proposuerit Deus, tamē obediemus eius voci. Postea addunt, *Pro qua mittimus te ad ipsum*. Hîc adhuc magis se con-

iiciunt in plagas. Ieremias non adigit illos conceptis verbis ad iurandum: iurant tamen, deinde multis circunstantiis se magis obstringunt si periuri fuerint: quemadmodum nunc ostendunt duplex fore scelus, nisi obediant verbo Dei. quare? si missus fuisset ad eos Propheta, poterant afferre excusationes, quæ etsi vanæ fuissent, tamen habebant aliquid coloris: sed vbi vltro ipsi Deum interrogant, vbi sese offerunt, & promittunt fore obsequentes in omnibus, nisi postea præstent fidem datam, apparet magis esse inexcusabiles, quòd scilicet tentauerint Deũ. nam quis eos induxit, vt venirẽt ad Prophetam? Videmus ergo vt Deus illis extorqueat quod duplicabat ipsorum crimen. Sed hypocritæ quò magis fucare conantur occultam suam impietatem, eò grauius se constringunt, & magis ac magis accendunt in se iram Dei. postea addunt, *Vt bene sit nobis cùm obedierimus voci Iehouæ*. Hac etiam circunstantia aggrauant suum crimen. nam si Propheta illis fuisset pollicitus prosperum euẽtum, poterant non credere. peccassent quidem in eo, sed fuisset magis tolerabile ipsorum scelus, quàm dum ipsi loquuntur, quasi organa Spiritus sancti: proferunt hanc vocem, *Bene erit nobis*, hæc est tota nostra fœlicitas Deum vocantem sequi, & illi parére. Cùm ergo ita obtestantur Deum & Prophetã, quò magis affectant videri probi Dei cultores, eò maiorem condemnationem in se suscipiunt. nam si persuasum ipsis erat nihil cessurum fœliciter, nisi ex Dei mandato, cur non igitur se Deo subiiciunt? cur aspernantur quod postea dictũ est à Propheta? Sed, quẽadmodum iam dixi, cùm illi improbè Deo mẽtiti seipsos fefellerint, dum abusi sunt sacro eius nomine, discamus agnoscere non aliter expectandum esse fœlicem exitum in cunctis actionibus, quàm vbi obedierimus voci Dei: quia quicquid tentabunt à seipsis homines, maledictum erit corã Deo. Hęc igitur vnica nobis spes est, cùm nihil tentabimus nisi ex ore Dei, fore bonum & lætum exitum, etiãsi multa interueniant pręter spem, & præter sententiam animi nostri.

PRECATIO.

Da omnipotens Deus, quando hîc circumagimur incerti & dubij, nisi regamur verbo tuo, & cæcutimus in crassis tenebris, dum illuces nobis per Legem tuam, & per Euangelium, vt simul illuminentur mentes nostræ Spiritu tuo, quò nos tibi totos tradamus, nec vnquam deflectamus à recto itinere, quod nobis patefacis, sed ita peragamus cursum totius vitæ nostræ, vt tandem perueniamus ad beatam vitam, quæ nobis reposita est in cælo per Iesum Christum Dominum nostrum, Amen.

7 Et fuit, à fine decem dierum datus est sermo Iehouæ ad Ieremiã.

8 Et vocauit Ioannem filium Chareah, & omnes duces copiarum, qui cum eo erant, & totum populum à paruo vsque ad magnum:

9 Et dixit illis, Sic dicit Iehouah Deus Israel ad quem misistis me, *ad verbum, ad quem misistis me ad ipsum*, vt prosternerem precationem vestrã coram facie eius:

10 Si habitando habitaueritis in terra hac, tunc ædificabo vos, & non diruam, & plantabo vos, & non euellã: quia pœnitet me mali, quod intuli vobis, *vel satiatus sum malo.*

Hîc narrat Ieremias quale responsum à Deo acceperit, & eius nomine dederit ducibus copiarum, & toti populo. Summa hæc est, vt maneant in terra: hoc enim illis fore vtile. postea videbimus fallaciter ipsos sciscitatos fuisse consilium Dei, cui statuerant non parére, & iam id aliqua ex parte dictum fuit. Sed iterum clarius ostendet Propheta quàm cõtumaciter se gesserint postquam Deus præcepit vt quieti manerent, præsertim ne se conferrent in Ægyptum. Dicit autem, *Cùm ventum esset ad decimum diem, tunc Deum respondisse*: poterat quidem extemplo, sed distulit, vt vaticinium plus haberet ponderis. Si interrogatus fuisset Propheta de communi regula viuẽdi, vt erat fidelis Legis interpres, poterat exponere quid rectum esset: quia autem de speciali negotio interrogatus fuerat, non statim respõdet: Deus etiam, quemadmodum dixi, tenet omnes suspensos ad aliquod tempus, non tantùm vt Prophetæ responsum careret omni ostentatione, sed vt populus amplecteretur tanquam à Deo profectum quod Propheta dicturus erat. neque enim suspecta esse potuit eius doctrina, quia non extemplo profert quod natum sit in eius cerebro, sed

supplíciter expectat dum intellexerit quid placeat Deo, & tandem profert Dei mandata. Nunc ergo tenemus causam moræ, cur Deus non statim suggesserit in os serui sui responsum quod hic narratur. Interea discamus ex hoc loco, si Deus non statim expediat nos omni perplexitate & cura, patienter id ferendum esse, quemadmodum etiam vbi de ipsa doctrina agitur, Paulus admonet fideles vt quieti maneant, donec illis patefactum fuerit quod adhuc ignorãt. Multò magis vbi de re aliqua consilium quærimus, si Deus non statim proferat quod cupimus, quẽadmodum iam dixi, expectãdum est placidis & trãquillis animis reuelationis tempus & opportunitas. Phil. 3.15.
Dicit Ieremias *se vocasse Ioannem & reliquos duces cum toto populo à minimo vsque ad maximum.* Hoc autem exprimitur, vt sciamus non vnius vel alterius culpa factum esse, vt contemptum fuerit vaticinium, sed fuisse totius populi conspirationem. Non potuit igitur obtendere vulgus ipsum se esse extra culpam, quia videmus omnes fuisse implicitos. Duces seorsum ponuntur, ab altera autem parte statuitur populus, nempe ne duces excipiãt se fuisse coactos tumultu populari, vel populus crimen reiiciat in duces ipsos. Propheta igitur ostendit omnes ad vnũ fuisse rebelles Deo, vt nulla sit exceptio. Deinde addit se fideliter retulisse quod Deus mãdauerat. *Sic* ergo *dicit Iehouah, Deus Israel, ad quem misistis me.* Hac circunstantia ostendit eos magis obstrictos esse, quia si Deus Prophetam suũ misisset, dignus erat cuius voci obedirent: sed vbi vltro occurrunt, & precantur, & optant sibi patefieri quid Deo placeat, duplicatur eorum crimen vbi respuunt quod illis Dei nomine responsum est. Nunc ergo tenemus cur inferat Propheta hanc particulam, nempe se ab illis missum fuisse. Adiungit, *Vt prosternerem coram Deo,* vel vt cadere facerem *precationem vestram.* Diximus quid hæc loquutio valeat: sed discrimen notandum est, quia rogatus fuerat, vt ipse Deum suppliciter rogaret: dicit autem hoc loco se non tantùm precatum fuisse, sed obtulisse preces totius populi, nempe quia agebat causam publicam: deinde erat medius intercessor inter Deum & populum. Hac ratione dicit se missum fuisse, vt preces populi Deo offerret, quia nihil priuatum sibi postulabat, sed sustinuit omnium personam, & Deum rogauit, vt populo responderet. Nunc addit, *Si manendo maneatis in terra hac, ædificabo vos, & plantabo, non diruam, neque euellam.* Hic testatur Propheta vtile illis esse consilium, quod Dei nomine proponit. Vtilitas autem inter homines plurimùm valet in genere deliberatiuo, vt loquũtur. Debuit quidem sufficere simplex Dei authoritas: si tantùm vno verbo iussisset Deus ipsos manere, acquiescendum fuit imperio illius: sed Deus hic infirmitati eorum se accommodat, & dignatur se quodammodo submittere, vt eorum saluti consulat, non autem pro imperio, & summa potestatẽ mandet quod meritò poterat. Videmus ergo quàm humaniter agat Deus cum populo vbi non exigit quod poterat, sed proponit consilium & testatur fore vtile. Iam dum Rhetores vt persuadeant afferre volunt vtilitatem in medium, vtuntur coniecturis, colligunt humanas rationes: sed Propheta hic promittit Dei nomine ipsis fœliciter cessurum si maneant. Dei igitur promissio hic pro coniecturis & rationibus adducitur. Ergo non fuit excusabilis populi cõtumacia, vbi reiecit Dei imperium, deinde consilium spreuit, tandem promissioni etiam abrogauit fidem. Accessit igitur ad contemptum Dei simul incredulitas. Scimus autem non posse inferri maiorem contumeliam Deo, quàm vbi eum homines insimulant malæ fidæi. Metaphoræ quæ hic ponuntur, frequenter occurrunt in Scriptura. Dicitur enim Deus *ædificare homines,* dum cõfirmat eos in perpetuo statu: dicitur etiam eodem sensu plantare: sicuti alibi visum fuit: & nominatim Psalmo 44. hoc dicitur de terra Chanaan, quòd illic Deus plantauerit vineam suam, quàm traduxerat ex AEgypto. Promittit igitur certum & tutum, & perpetuum fore statum populi, si modò locum non mutent. Quod autem adiungit, *non diruam, & non euellam,* hoc est ex vsu linguæ Hebraicæ. nam Latini & Græci non sic loquuntur: sed per negatiuas magis affirmant Hebræi: quasi diceret Propheta, Deus vos plantabit ita vt radix vestra maneat. Non igitur est periculum ab euulsione vbi plantati fueritis manu Dei, nec patietur vos omnes euerti aut dirui: cùm vos etiam manu sua ædificauerit. Quod ergo maxime expetendum erat, vltro pollicitus illis fuit Deus, nẽpe fore tutos, & incolumes in terra: quia hoc tantùm sibi Propheta voluit. Postea sequitur, *Quia pœnitet me mali, quod intuli vobis.* נחם significat interdum pœnitentia duci, sæpe autem consolationem accipere. Sed videtur prior significatio melius quadrare præsenti loco, quòd scilicet Deum pœniteat mali: si autẽ transferre placeat, Quia consolationẽ accepi, sensus erit, Satiatus sum pœna quam sumpsi de peccatis vestris. Dicuntur enim consolationem accipere quibus satisfactum est. Quia ergo Deus contentus erat pœna quam inflixerat Iudæis, posset ita verti, Cõsolationem accepi super malum, vel satiatus sum malo. Alter tamen sensus receptior est, quòd scilicet Deum pœniteat mali. Est autem hæc loquendi forma paulò quidem asperior, sed tamẽ quæ nihil absurditatis in se continet. scimus enim Deum ad se transferre humanos affectus. Ergo pœnitẽtia Dei nihil aliud est, quàm quòd placatus non persequitur ad extremũ vsque homines, vt quas meriti sunt pœnas exigat. Sic ergo *Deum pœnituit mali quod intulerat populo suo*, postquam satis habuit castigasse populi delicta: quemadmodum etiam Isaiæ quadragesimo dicit Deus duplicia se exegisse. Vocat duplicem pœnam quã inflixerat populo, non quòd modum excesserit: sed loquitur ex paterno affectu, quòd scilicet durius tractauerit populum, quàm vellet: quẽadmodũ pater filii etiam indignatur si seuerior fuerit erga filios. Nũc ergo tenemus quid sibi velit hæc ratio, nem-

Psal. 44. 3. (margin beside "Psalmo 44")
Isa. 40. 2. (margin beside "exegisse")

pe non esse metuendum Iudæis, si habitent in terra, quoniam Deus satis superque ipsos castigauit, & ita placatus est, vt nolit vlterius rigorem suum persequi. Interea admonet Ieremias, quicquid accidit malorum, hoc debere acceptum referri Dei iudicio, non autem aduersæ fortunæ. Videmus ergo his verbis populum ad pœnitētiam adduci, quia sicuti iubetur bene sperare quoniam salus eius posita sit in Dei manu: sic etiam in præteritum tempus ostendit Propheta nō fortuitò quicquam ipsos esse passos, sed subiisse pœnas illas, quoniam prouocauerāt in se iram Dei. Sequitur,

11 Ne timeatis à facie regis Babylonis, quem vos timetis à facie eius, *hoc est, à cuius facie vos timetis,* ne timeatis ab ipso, dicit Iehouah: quia vobiscum ego sum ad seruandum vos, & ad eripiendum vos è manu eius.

12 Et dabo vobis misericordias: & miserebitur vestri, & habitare faciet vos in terra vestra.

Occurrit Propheta dubitationi, quæ poterat angere vel agitare populi animos. debebant quidem recumbere in solam Dei promissionem: sed difficile erat nihil ambigere in rebus adeò dubiis & confusis. nam grauiter offensus fuerat rex Babylonius, vt dictū est, cùm occisus esset Præfectus terræ. Rex enim acceperat iniuriam à populo, & recenti victoria adhuc flagrabat ardor belli. meritò igitur sibi timebāt cùm essent malè conscii: deinde quia negotium erat cum hoste crudeli & superbo. Ergo Deus hanc dubitationem illis eximit: atque ita cōfirmat paternam curam, quam de ipsis gerit, cùm familiariter liberat eos ab omni metu, & tollit materiam terroris. Quanuis enim rex Nabuchadnezer esset offensus, & posset vlcisci iniuriam sibi factam, Deus tamen occurrit, & affirmat se non passurum, vt quicquam tristius statuat de Iudæis: *Vos,* inquit, *timetis à facie* Nabuchadnezer: sed desinite, facessat hic metus. neque enim vobis nocebit. Et ratio additur, *Quia vobiscum sum,* inquit, *ad seruandum & ad liberandum vos ex eius manu.* Hic iubet bene sperare Iudæos, quia fient eius præsidio in tuto erunt. neque enim hic amplius dubitandum est, vbi Deus se staturum à parte nostra denūtiat. Nam si noster est, audimus quid Dauid suo exem-

Psal. 23.4. plo nos doceat, Non timebo quid faciat mihi homo, quia tu Deus, inquit, mecum es: deinde, Nō
Psal. 27.3. timebo etiam si castra me vndique circunstent. Certò igitur statuendum est, Dei auxilium esse superius omnibus creaturis: ita quanuis totus mundus in nos insurgat, possumus quasi ex alto & securo loco despicere omnes conatus, & apparatus, & copias. Hæc igitur summa est: quemadmo-
Ioan. 10.29 dum etiam dicit Christus Ioannis 10. Pater qui vos mihi dedit, maior est omnibus. Si qua igitur fidei gutta fuisset in Iudæis, debuerant arripere hanc promissionem: deinde sic tenaciter eā amplecti, vt esset quasi tabula in naufragio, quæ eos perduceret ad portū vsque. Debuit igitur hoc sufficere ad excutiendas omnes curas, & abigendos omnes metus, & profligandam omnem diffidentiam, cùm Deus promitteret se staturum ab eorum parte: *Ego,* inquit, *sum vobiscum, nempe ad seruandum:* deinde addit, *& ad liberandum vos:* modum seruandi exprimit. nam poterāt adhuc excipere, Quænā erit ista salus, cùm tamen Nabuchadnezer sit instar rabiosi leonis? quomodo igitur poterimus salui esse, quando nihil aliud concipimus, quàm vt in nos sæuiat? respondet Deus hanc fore salutis modum, quia poterit ipsos liberare ex eius manu. Eandem sententiam aliis verbis confirmat, nempe *quòd daturus sit illis misericordias.* Quidam hoc exponunt quòd Deus futurus sit erga ipsos misericors: & fateor hanc esse primam causam, cur deberent sperare Deum daturum misericordias. Sed nō dubito quin hoc referat Propheta ad Nabuchadnezer: quasi diceret, Ego flectam animum regis Babylonii ad humanitatem, vt clementer vos tractet. neque enim dicitur Deus dare misericordias cùm ipse ignoscit, & cùm sibi recōciliat eos qui peccarunt, sed dicitur dare misericordias cùm inclinat hominum animos ad humanitatem. Qua ratione dicit
Gen. 43.14 Iacob, Dabit vobis Deus misericordias coram viro illo. sed à colligendis testimoniis supersedeo quæ satis nota esse debent. Summa igitur est, Nabuchadnezer fore humanum & clemētem erga Iudæos, quia in Dei arbitrio est facere, vt animus eius mutetur. scimus enim Deū vertere quocunque placuit hominū corda: ideo lupos sæpe cōuertit in oues. Sūma igitur est, quanuis Nabuchadnezer ferueat odio populi, & paratus sit funditus perdere reliquias: tamē remedium esse in manu Dei, quia emolliet eius duritiem, quia iram eius placabit, quia ex immani bellua faciet patrem, qui misericors erit tanquam erga filios. Docet autem hic locus, regi diuinitus animos, & affectus hominum, ita vt hostes etiam pessimi dum in nos sæuiunt, non incitentur solùm proprio impetu, sed arcano instinctu Dei & consilio, dū ita vult probare fidē nostrā. Nā si tēperat Deus eos qui ebulliunt iracundia, & reddit nobis placatos: etiam fræna laxat aliis sæuientibus: neque id modò, sed incitat etiam ipsos, dum vult pœnam exigere de nostris peccatis, quemadmodum hæc doctrina passim in Scriptura occurrit. Sic in Psalmo 106. dicitur, Deū vertisse animos Gentium, vt odio haberent populum. Sed hic ex opposito promittit Deus Nabuchadnezer fore facilem, &

cilem & humanum,vt parcat Iudæis,quia cor eius tenet,& daturus sit misericordiam, ita vt dirigat animum Regis ad ignoscendum populo.hoc autem diligenter tenendum est, quia cùm videmus nos vndique circundari ab impiis,quos Satan adigit in rabiē, vt nihil aliud quærāt,quàm nos pessundare:præsertim vbi præditi sunt potentia in nostram perniciem, nisi nobis certò persuasum esset,ipsorum animos & affectus, & omnes sensus esse in manu Dei, & regi eius voluntate,necesse esset nos concidere tanquam exanimes. Ergo hoc ad mitigandos omnes metus plurimum valet cùm audimus flexibiles esse, & regi hominum animos pro Dei arbitrio. Nunc sequitur,

13 Quòd si dixeritis vos,Non habitabimus in terra hac, non obediendo voci Iehouæ Dei vestri,

14 Dicendo,Non,quia,*vel,sed*,in terrā AEgypti ibimus,*nam* כי *potest hic aduersatiuè capi,* vbi non videbimus prælium, & vocem tubæ, non audiemus,& ad panem non esuriemus,& habitabimus illic.

15 Nunc propterea audite sermonem Iehouæ residuum Iudah,quia sic dicit Iehouah exercituum,Deus Israel, Si vos ponendo posueritis facies vestras ad ingrediendam AEgyptum , *vt ingrediamini in AEgyptum,* & ingressi fueritis illuc ad peregrinandum:

16 Erit, *accidet,* vt gladius quem vos timetis ab eo ,*hoc est, à quo metuitis,* illic apprehendat vos,*vel occurrat vobis illic, nempe ,* in terra AEgypti: & fames à qua extimescitis,*hoc est,propter quam estis anxij,vel quam expauescitis:nam* דאג *vtrunque significat,* illic apprehendet vos, *vel adhærebit vobis : sed ad verbum est, apprehendet post vos, vel persequetur vos, nempe ,* in terra AEgypti , & illic moriemini.

17 Et erunt omnes viri qui posuerint facies suas vt veniant in AEgyptum ad peregrinandum illuc,morientur gladio,fame,& peste: & non erit illis superstes aut euasor,*id est,qui euadat,*à facie mali quod ego adduco super eos.

Postquam Deus vtile & tutum fore consilium,quod dabat Iudæis,promisit, nunc ex opposito minatur,nisi paruerint, quicquid tentabunt cessurum illis infœliciter.non apertè quærebāt an ipsis esset vtile proficisci in AEgyptum,& an ita Deo placeret: sed Deus, qui penetrat vsque ad omnes absconditos affectus, ipsos præuenit & denuntiat profectionem fore illis infaustam, si in AEgyptum confugiant.Videmus ergo vt modis omnibus studeat Propheta ipsos retinere in officio,vel potius Deus ipse,qui seruo suo verba dictauit. Dicit igitur, *Si dixeritis, Non habitabimus in hac terra,tunc,*inquit,*malè vobis cedet.*sed antequā denuntiet pœnā,ostēdit ipsos dignos esse exitio,si in AEgyptum se conferant:quia etiam si res fuisset per se licita,Deo tamē prohibente, aliquid conari,scimus esse impiæ & diabolicæ superbiæ & temeritatis. Deus generaliter vetuerat in Lege sua,ne vnquam animos adiicerent ad AEgyptum: sed sæpius hanc doctrinam cōfirmauerat per suos Prophetas:nūc postremò obsignat superiora vaticinia, cùm disertè ipsos excludit ab AEgypto.Propheta igitur ponit illis ante oculos hoc crimen:Si confugitis in AEgyptū,quænam causa vos impellit?nempe quia estis Deo immorigeri. Ergo pondus subest in his verbis, vbi dicit,*Non obediendo,*inquit*voci Iehouæ Dei vestri:*quasi diceret ipsos nō posse de AEgypto cogitare,nisi quasi ex professo reiiciant Dei authoritatem,& eius consilio repugnent. Adiungit,*dicendo,Non, quia ibimus in terram AEgypti,vbi non videbimus bellum.* Hìc fontem ipsum rebellionis demonstrat Propheta,quòd scilicet nihil deferrent gratiæ Dei. Erāt quidem expositi multis periculis in sua terra quæ trepidationem gignerent, & ipsa vastitas poterat etiam illis horrorem vel tædiū incutere: sed cùm Deus assereret sibi curæ fore ipsorum salutem,cuius,& quàm fœdæ ingratitudinis fuit,pro nihilo ducere illud auxilium,quod vltro pollicebatur? Ergo postquā damnauit Propheta eorum inobedientiam,simul causam ostendit, quòd scilicet incredulitas ipsos à Dei obsequio subducat.*Si* ergo *dixeritis,Non,* hæc vox est testis cōtumaciæ ipsorū: sed addit,*ibimus in AEgyptum, vbi non videbimus prælium, vbi non audiemus vocem tubæ.* Quasi verò promissio Dei fallax esset,vel irrita:sed hìc Propheta detegit occultam eorū impietatem, quòd scilicet nō recūberent in promissiones Dei.Sibi ergo vitā in AEgypto trāquillā pollicebātur. An ipsorum

Deut.17.16
Isa.30.2,& 31.1.

erat hoc præstare? Deus autem quid? pronuntiauerat fore tutos & incolumes in terra Chanaam: hoc erat arguere Deum mendacii, sperare quietem in Ægypto, & meras turbas imaginari in ea terra, vbi iubebat Deus ipsos quietos manere. Nunc ergo videmus cur dicat, *Ibimus in AEgyptum, vbi non videbimus prælium, & non audiemus vocem tubæ, & non esuriemus ad panem.* Promittunt etiam fore sibi rerum omnium copiam, quia regio AEgypti erat fertilis. Sed an nõ poterat etiam illic Deus ipsos affligere penuria? scimus AEgyptios etiã aliquando fuisse famelicos. Nunc ergo tenemus cur Deus tantoperè improbet cõsilium populi de AEgyptiaca profectione, quòd scilicet vanas spes conciperent, & interea Deum ipsum tacitè arguerent mendacii. Subiicit, *Propterea audite sermonem Iehouæ residuum Iehudah.* Dum hac voce ipsos compellat Ieremias, non dubium est, quin studeat ipsos ad obsequium adducere. Nam rebus prosperis scimus homines esse quodammodo ebrios, vt non facilè obtemperent bonis consiliis. vnde enim fit, vt Reges & Principes mundi tantoperè sibi indulgeant, & tantum licentiæ permittant suis libidinibus? nempe quoniam inebriat ipsos fortunæ suæ splendor. Ita etiam priuati homines, vbi omnia illis ex voto succedunt, desident in sua fæce. hinc fit, vt difficiles sint ad regẽdum. Propheta ex opposito hîc ostendit non esse cur populus superbiat: *Vos*, inquit, *estis exiguus numerus*, & Deus mirabiliter vos seruauit. *Audite* ergo *reliquiæ Iehudah*, inquit. denique reuocatur illis in memoriam humilis & misera sua cõditio, vt sint magis dociles. Sed hoc etiam factum est absque vllo profectu, sicuti videbimus. *Sic dicit Iehouah exercituum, Deus Israel.* De his vocibus alibi tractatum fuit, & sæpe Deus exercituum vocatur à potentia. ita hoc elogio Deus virtutem suam cõmendat. Postea cùm vocatur *Deus Israel*, scimus hoc epithetò renouatum in animis populi fuisse beneficium adoptionis. peculiariter enim populum illũ Deus elegerat, & sibi deuinxerat. Debuit igitur sanctius esse vinculum fidei & obedientiæ. Ergo non tam honoris causa Propheta ita loquitur, quàm vt Israelitis exprobret suam duritiem, & ingratitudinem aduersus Deum. *Si* ergo *posueritis facies vestras, vt ingrediamini AEgyptum, & ingressi fueritis illuc ad peregrinandum: erit,* inquit, *gladius quem vos metuitis, occurret vobis.* hîc sequitur pœna: & in his verbis nihil est obscurum. Deus enim significat eos longè falli, si existiment sibi prosperè fore in AEgypto: quia nulla prosperitas speranda est, nisi à Dei fauore & benedictione: Deus autem maledicit omnibus peruersis consiliis, cùm videt non posse nos frænari verbo suo. Ergo si quid tentemus contra Dei prohibitionẽ, necesse est hoc cedere infœliciter. quare? nam sicuti omnis prosperitatis causa est Dei fauor, sic etiam maledictio semper affert tristes & infaustos exitus: ac vtcunque initio arrideat quod aggredimur Deo vetante, tamen finis ipse erit maledictus, quemadmodum hîc docet Propheta.

PRECATIO

Da omnipotens Deus, quando non semel tantùm demonstrasti nobis viam & scopum ad quem tendere nos oportet, sed dignaris etiam quotidie nobis manum porrigere: & assiduis tuis exhortationibus nos inuitas & stimulas ad pergendum: da inquam, vt attenti simus ad vocem tuam: & sic renuntiemus omnibus prauis cupiditatibus carnis nostræ, ne quid nos impediat, quo minus nos totos tibi subiiciamus, & ita sequamur quocunque vocas, vt tandem perueniamus ad beatam illam quietem, quam nobis reposuisti in cælo per Christum Dominum nostrum, Amen.

18 Quoniam sic dicit Iehouah exercituum Deus Israel, sicuti fusa est iracundia mea, & excandescentia mea super habitatores Ierusalem: sic fundetur excandescentia mea super vos cùm veneritis in AEgyptũ: & eritis in execrationem, & in stuporem, & in maledictum, & in probrum: & non videbitis amplius locum hunc.

CONFIRMAT Proph. quod iã dixerat exẽplo vindictæ Dei quod nuper Iudæis ostẽsum fuerat. nã cùm toties prædicta fuisset illis clades Vrbis & Tẽpli: obtorpuerãt tamẽ ad Dei minas. Deus tamẽ postquã diu ipsos expectauit, tãdẽ executus est quod illis minatus fuerat. Viderãt igitur horribile illud exẽplũ quod debebat non tãtùm ipsis, sed etiã posteris eorũ incutere timorẽ. Ergo Propheta quoniam videt ita esse tardos & hebetes, vt securè derideant minas Dei, reuocat in memoriã quod nuper viderãt, Scitis, inquit, quẽadmodũ effusus fuerit furor Dei super habitatores Ierusalẽ: talis etiã fũdetur super eos qui in AEgyptũ cõfugiẽt. Potuit autẽ Ieremias authẽticè loqui, quoniã præco fuerat illius vindictæ cuius nunc fit mẽtio. Si quis alius Dei nomine

Iudæis denuntiasset quod acciderat, poterant excipere se quidē iustè fuisse castigatos à Deo, sed non ideo protinus sequi, verum esse quod ille diceret: sed quoniam Propheta iā ante annos 44 toties, & quidem assiduè illis denuntiauerat quod tandem reipsa, & experimento senserunt diuinitus fuisse sibi prædictum, potuit summa authoritate repetere simile Dei iudicium, quemadmodum nunc facit. *Sic ergo dixit Iehouah*, inquit, *Quemadmodum furor meus effusus est.* Similitudo ducta est vel ab aqua, vel à metallo: ideo quidam vertunt, Sicuti conflatus est furor meus: sed fusionem propriè significat verbum quo vtitur Ieremias. Potest tamen, quemadmodum iam dixi, referri vel ad aquam, quæ fundēdo se extēdit: vel ad metallū, quod liquefactum se huc & illuc spargit. Significat igitur omnes qui in Ægyptū profecti fuerint fore miseros, quia vtcunque subducere se conentur, reperiet tamen ipsos etiam exules vindicta Dei, quia instar diluuii grassabitur in omnes habitatores, ita vt frustra quærant sibi latebras. Tenemus ergo cōsiliū Prophetæ. Summa est, quemadmodum Iudæi suo malo cognouerant ipsum esse fidum & veracem Dei seruum in clade Vrbis & Templi denuntianda, ita sensuros, nisi resipiscāt, nunc quoque à Deo profectum esse hoc mandatum, quo illis iam minatur secundam cladem: *Fundetur*, inquit, *excandescentia mea super vos cùm veneritis in Ægyptum.* Postea adiungit sentētiam ex Lege sumptā quę frequenter occurrit apud Prophetas, *ipsos scilicet fore in execrationem, & stuporem, & maledictum & probrum.* אלה quod vertimus, Execrationem, propriè quidem significat iusiurandū: sed quia sępe additur imprecatio vbi volumus nobis fidem haberi, accipitur etiam pro execratione. Dicit igitur *fore in execrationem*, id est, in formulam execrationis, quemadmodum alibi exposuimus. Quicunque ergo volent maledicere, Propheta dicit hanc loquēdi formam fore instar vulgaris prouerbii illis in ore, Maledicat tibi Deus sicuti Iudæis: Peream ego sicuti perierunt Iudæi. Denique significat horribile fore pœnæ genus, quod sument homines in vulgare execrationis prouerbium. Addit, *in stuporem*, hoc est, prodigiosam fore Dei vindictam erga ipsos, vt omnes obstupescant. Addit, *in maledictum & probrum.* Summa est, Deum nō vsitatam pœnam de Iudæis sumpturum esse, sed quæ memorabilis sit apud omnes Gentes, vt facilè appareat non leue fuisse ipsorū crimen, quod peruicaciter respuerint sermonem propheticum. Postremò addit, *nunquam visuros terram*, quia non erat Iudæis cōsilium, perpetuò habitare in AEgypto. Fingebant enim se manere in fiducia promissionis Dei firmos, & constantes, & iactabāt se bene sperare de reditu, quoniam exilium Deus tantùm ad 70. annos definierat. Cùm ergo ita stolidè gloriarentur se à Deo sperare promissam gratiam, dicit excludi ipsos ab omni spe reditus, quia etiam si alios captiuos Deus restituat, qui dispersi erant per totum Oriētem, AEgyptiacos tamen hospites morituros esse in exilio. Hoc autem fuit illis abscindere omnem spem, vt scirent se abdicari prorsus, nec sibi amplius locum fore in populo Dei, tametsi censeri volebant inter primos. Sequitur,

19 Locutus est Iehouah contra vos, reliquiæ Iehudah, ne eatis in AEgyptum: sciendo sciatis quòd contestatus fuerim vos hodie.

20 Quoniam fefellistis animas vestras, *aut fallaces fuistis in animabus vestris*, quando misistis me ad Iehouam Deum vestrum, dicendo, Ora pro nobis Iehouam Deum nostrum: & secundum omnia quę locutus Iehouah Deus noster fuerit, sic annuntia nobis, & faciemus.

21 Ego autem annuntiaui vobis hodie, & non audiuistis vocem Iehouæ Dei vestri, & secundum omnia propter quæ misit me ad vos.

Hîc Propheta crimen eorum melius explicat. nā poterat videri pœna atrocior, nisi detecta liquidò fuisset eorū impietas. Dicit igitur nō debere videri pœnā hanc nimis rigidā, quia Deus nō semel contestatus fuerit Iudæos, & quasi solenni ritu, & testibus adductis, ipsos admonuerit: ipsi autē ad extremū vsque non tantùm cōtempserint eius consiliū, & admonitiones, sed superbè reiecerint. Addit etiā *ipsos fallaciter & perfidè egisse cum Deo*, quòd simulauerint se fore morigeros si mulatque perspecta illis esset Dei voluntas: re autē ipsa prodiderint nihil sibi tale esse in animo. Deprehēsa enim fuit eorū vanitas, & fallacia vbi Proph. Dei nomine ipsis respōdit, neq; tamē libuit ipsis Deo obtēperare. Nunc verba expēdam⁹, *Loquutus est Iehouah contra vos, reliquiæ Iehudah.* Iterū *reliquias* nominat, vt secū expendāt nō esse amplius superbiendi causam. Rebus enim integris scimus vt despexerint Prophetas Iudæi. erant enim quasi ebrii prospera fortuna. Deus autē illis excusserat hunc fastum, quo prius turgebant. Deinde Propheta proponit illis gratiam, qua fuerant liberati, vt discāt posthac sese Deo subiicere, & eius verbo. Hac igitur de causa *reliquias* ipsos nominat, vt magis attentos reddat, & dociles. Sed hoc factum fuit absque profectu. quanuis enim res ipsorum attritæ essent, imò ferè in nihilum essent redacti: non tamen deposuerant

altos illos ſpiritus. Turgebant igitur adhuc peruerſa confidentia: ſed valuit tamen hæc admonitio, vt magis eſſent inexcuſabiles. *Si ingreſſi fueritis Ægyptum*, inquit, *cognoſcendo cognoſcite*, vel, cognoſcendo cognoſcetis. eſt verbum futuri temporis, ſed poteſt imperatiuè accipi. Poterit bene conuenire futurum tempus, *cognoſcendo cognoſcetis*, hoc eſt, tandem res ipſa docebit vos, ſed ſerò, quemadmodum ſtulti nunquam niſi accepto malo ſapiunt. *Cognoſcendo cognoſcetis quòd conteſtatus fuerim vos hodie*. Deus dicit ſe nihil prætermiſiſſe, quo Iudæos reduceret ad ſanam mentem. Conteſtatio enim tunc fieri ſolebat ritu ſolenni, adhibitis teſtibus, ne quis obtēderet ſe errore fuiſſe lapſum. Ergo vt tolleretur omnis excuſatio, ſolebāt teſtes vocare. Deus ergo ex communi illo & forenſi more loquitur, ac dicit *ſe fuiſſe conteſtatum Iudæos*, ne fortè per inſcitiam delinquerent. Sequitur ergo, ipſos data opera periſſe acſi accerſiuiſſent ſibi interitum. Iam adiungit alteram circunſtātiam, quòd ſcilicet miſerint cum prætextu raræ pietatis, acſi modis omnibus parati eſſent ad Dei obſequium. Sed primùm dicit ipſos fefelliſſe, vel fuiſſe deceptos. Et תעה quidem ſignificat errare, vnde verbum Ithpael. atqui Interpretes non conueniunt, quia ſic quidam reſoluunt, quòd deceperint Prophetam in animabus ſuis, hoc eſt, quòd aſtutè apud ſe retinuerint peruerſum illud conſilium, nempe proficiſcendi: interea profeſſi fuerint ſe paratos ad obediēdum. Sed quoniam hîc non ponitur Prophetæ nomen, videtur illa expoſitio eſſe durior. Ego igitur malo alteram amplecti, nempe quòd ſeipſos deceperint: & ב hîc ſuperuacuum eſt, quemadmodum in multis locis. *Decepiſtis* ergo *animas veſtras, quando vos miſiſtis me*, inquit, *ad Iehouam*. Significat autē Propheta cùm vellent callidè agere fuiſſe deceptos, quia Deus ſolet deprehendere aſtutos, & dū excogitant hoc & illud, tantùm nectunt ſibi decipulas. & videmus vafriciem impiis ſemper cedere in exitium. Proph. hoc ſenſu deridet peruerſam illā affectationē aſtutiæ, dū impii volūt fucū Deo facere: & dicit ipſos decipi, quēadmodū etiā quotidie videm⁹. Dicit ergo ipſos ſibi fuiſſe mali authores, quia aſtuto illo & vafro cōſilio ſe coniecerint in ruinā, nēpe *dum miſiſtis me*: כי accipitur hîc pro aduerbio tēporis: *quando miſiſtis me ad Iehouam Deum veſtrum, dicendo, Ora pro nobis*. Vbi exprobrat nō modò perfidiā, ſed ſacrilegiū, quoniā ſceleratè abuſi fuerint Dei nomine. Hoc enim tolerabile nō fuit, obtēdere ſtudiū pietatis, & teſtari ſe fore Deo obſequētes: interea autē foueri in animo peruerſam illā cogitationē, quæ poſtea ab illis detecta fuit. Et ideo non tātùm cōmemorat ſe fuiſſe miſſum, ſed ſe etiam rogatum, vt apud Deum intercederet. Duplex igitur ſacrilegium fuit, nempe quòd ſciſcitati ſunt quidnam Deo placeret, & poſtea ſpreuerunt vaticinium. deinde adhibuerunt etiam preces: & cùm Deus illis reſpondiſſet per ſeruum ſuum, duxerunt id totum pro nihilo. Nunc tenemus cur hæc duo ita diſtinctè exprimat Ieremias. *Ora* ergo *pro nobis ad Deum noſtrum, & ſecundum omnia quæ dixerit Iehouah Deus noſter, referas nobis*. Videtur populus mira ſinceritate agere, cùm Prophetam hortatur ne quid diſſimulet, ne quid addat, vel minuat. quid enim poteſt melius optari, quàm vt homines reiiciant omnem ambiguitatē, omnes tergiuerſationes, nec velint corrumpi Dei ſermonem? hoc autem magnificè prædicāt Iudæi, *quicquid reſponderit Iehouah Deus noſter, annuntia nobis*. videntur hîc meliore eſſe zelo, quàm ipſe Propheta. nam Legē imponunt, ne quid addat, vel minuat, ſed fidelis ſit Dei interpres. Videntur ergo eſſe ſemiangeli: poſtea teſtantur *ſe facturos eſſe quicquid Deus præceperit*. Tandem adiungit, *Ego autem annuntiaui vobis hodie*, inquit. Hîc fidem ſuam commendat, non iactantiæ cauſa, ſed vt coārguatur eorum impietas, qui tandem ſpreuerunt Dei oraculum, cui tamen iactabant ſe eſſe parituros. *Non audiuiſtis*, inquit, *vocem Iehouæ Dei veſtri, & ſecundum omnia, propter quæ miſit me ad vos*. Iterum confirmat Propheta per ſe non ſtetiſſe, quominus Iudæi ſequerentur quod rectū erat, atque etiam vtile, quia ſincerè quod Deus mandauerat ipſis retulerit. Nunc addit,

22 Et nunc ſciendo ſcitote, *hîc* תדעו *imperatiuè ſumendum eſt ſine controuerſia*, quòd gladio, & fame, & peſte moriemini in loco, ad quem appetitis ire, ad peregrinandum illic.

Concludit tandē Propheta ſuam ſententiā, interpoſitis cauſis, cur Deus tam ſeuerè cum illis acturus ſit, quoniā ſcilicet intolerabilis ſit eorum perfidia, & impietas, & ingratitudo, & obſtinatus contemptus. Poſtquam ergo oſtendit nullam fore illis expoſtulandi cauſam, acſi Deus nimiū eſſet rigidus, tandem pronuntiat qualis ipſos maneat exitus, nempe *morituros gladio, fame, & peſte*, hoc eſt, nullam ſpem fore ſalutis, quia ſi elapſi fuerint è gladio, obſeſſum iri fame: ſi etiam famē euaſerint, tamen fore illis cum peſte negotium. Hæc trita eſt loquendi ratio apud Prophetas, vt ſatis notum eſt, dum ſignificāt impios fruſtra ſperare impunitatem, quādoquidem Deus armatus ſit multis generibus pœnarum. *Moriemini* ergo *in loco*, inquit, *quem appetitis ad peregrinandum*, Hîc rurſus oſtēdit cōſilium populi. neque enim volebat perpetuò in Ægypto habitare, ſed duntaxat ad tempus, donec liberum eſſet redire in patriam. Denique volebant reſtitui quaſi inuito Deo: & tamen non deſinebant falſò obtendere Dei nomen, qualiter hypocritæ ſemper Deo illudunt. Nunc ſequitur,

CAPVT QVADRAGESIMVM TERTIVM.

T factum est cùm finiisset Ieremias loqui ad totum populum cunctos sermones Iehouæ Dei ipsorum, pro quibus miserat ipsum Iehouah Deus ipsorum ad ipsos, omnes, *inquam*, hos sermones:

2 Tunc dixit Azarias filius Ozaiæ, & Ioãnes filius Careæ, & omnes
duces, & omnes viri superbi, dicentes Ieremiæ, Mendacium tu loqueris,
non misit te Iehouah Deus noster ad dicendum, Ne eatis in AEgyptum
ad peregrinãdum illic:
3 Sed Baruch filius Neriæ incitat te contra nos, vt tradat nos in ma-
num Chaldæorum ad interficiendum nos, & transferendum nos Ba-
bylonem.

Hic prosequitur residuam partem historiæ Propheta: dicit *totum populum* contumaciter perseuerasse in prauo suo consilio, vt nihil monendo, & obtestando profecerit. Fuit autẽ hic prodigiosus populi stupor: nam experti erant fidem Prophetæ tam multis annis: deinde ad eum accesserant, quia persuasi erant esse fidelem & probatum Dei seruum. Non simpliciter Dei nomine respõdet: sed quia nouerat eorum duritiẽ, addit obtestationes, quæ etiã lapides mouere possent. Quòd ergo apud surdos verba fecit, hinc apparet fuisse prorsus à diabolo fascinatos. Et ita discamus non illudere Deo, neque duplicem animum afferre, vbi de voluntate eius inquirimus: sed nos permittere regendos eius verbo. Dicit autem, *quum finisset loqui ad totum populum, sicuti Deus præceperat, tunc* Ioannem *filium Careæ, & Azariam filium* Osaiæ *primos reclamasse*. Quantùm attinet ad Azariam, non possumus certò cognoscere qualis alioqui fuerit. Sed hîc habemus exemplum notatu dignum in Ioanne filio Careæ. Vidimus fuisse hominem & strenuum, & cordatũ, & prudentem, & recto etiam animo. Denique si quis expendat quæ antè narrauit Propheta, dicet heroicâ natura ipsũ fuisse: imò si ipsũ compares cum Godolia, qui tamen fuit vir eximius, & quem Propheta ornauit magnificis elogiis: tamen hic longè excellit. Godolias fuit quidem ingenio mansueto: fuit animosus in tuenda salute populi: fuit vir integer: deinde fuit pater populi, qui in rebus desperatis ita se gessit, vt præter spem omnium colligeret reliquias populi. Vidimus etiã Prophetam eius opera fuisse ereptum à morte præsenti. Sed Ioannes filius Careæ fuit etiam insignis adiutor, quum vltro ad eum accessit, & quum obtulit suam operam: deinde fideliter ipsũ & prudenter admonuit, vt sibi caueret à perfidia eius nebulonis, à quo tandem fuit occisus. Godolias credulitate nimia lapsus est. Ergo Ioannes filius Careæ maiorem habuit speciem virtutis, quàm Godolias præ se tulerit. Quid autem nunc pronuntiat Spiritus Dei tam de ipso quàm de eius similibus? Vocat homines superbos, & contumaces. Videmus ergo quosdam pollere animi magnitudine, qui tamen præfracto sunt ingenio: quemadmodum in rebus turbatis hoc vtplurimum contingit. Prodibunt enim quidam mirificè strenui: sed si res non respondeant eorum votis, tunc ferocient, & frement aduersus Deum, & homines: deinde nunquam sustinebunt se cogi in ordinem. Talis igitur fuit hic Ioãnes filius careæ. ab vna parte in ipso refulsit eximia virtus: sed tandem re ipsa apparuit qualis esset. Et Propheta etiam pro authoritate iudicis pronuntiat illum fuisse superbum cum similibus. *Dixit* ergo. *Azarias filius Osaiæ*, deinde *Ioannes filius Careæ, & reliqui homines superbi, Mendacium tu loqueris*. fuit hoc nimis contumeliosum. nam nuper testati fuerant se agnoscere Ieremiam pro fideli Dei seruo, & se amplexuros quicquid dixisset pro certo oraculo Dei: nunc autem mendacii ipsum accusant. qualis est ista leuitas? Sed hinc apparet quàm alti ac multiplices sint recessus, & quàm flexuosi in mentibus hominum. nunc enim verba proferunt mellita, postea euomunt meram virulentiam. Ita ex eodem ore quasi vno momẽto prodibit dulce & amarum. Hinc ergo discamus plenam esse multis fallaciis hominis mentem, donec purgata fuerit Spiritu Dei. Videmus etiam, vbi semel efferbuit impietas, quorsum prorũpat. neque enim tantùm contumeliosi fuerũt aduersus Ieremiã isti homines, sed in Deum ipsum. Et iam non tergiuersantur, vt antea: neque exceptionibus vtuntur, sed palàm insaniũt aduersus Prophetam. Ita hypocrisis habebit quidem sua integumenta ad tempus: sed vbi vrgẽtur à Deo impii, tunc nullum modum seruant. Cùm ergo aliquam prætenderent modestiam Ioannes filius Careæ, & reliqui, vbi viderunt se frustra cauillari, tunc cœperũt palàm, & vesano impetu furere aduersus Deum, & seruum eius. *Tu* ergo *loqueris mendacium*. postea transferunt culpam in alterum, nempe in Baruch, qui tamen fuerat fidelis minister Prophetæ. Sed quia non reperiunt in ipso Ieremia causam cur mentiatur, ideo conuertunt suum furorem contra Baruch. Non igitur

parcunt Ieremiæ honoris causa, sed quia destituuntur omni colore ad maledicendum: hinc fit, vt conuertant crimen in Baruch, qui tamen peræquè erat innoxius vt Propheta. *Incitat ergo te Baruch contra nos.* Si Ieremias alterius impulsu ita vaticinatus erat, potuit saltem extenuari eius crimen. Dixerunt autem ipsum esse mendacem, & meras imposturas proferre. Sed impii non respiciunt quid dicant, quia diabolus ipsos agit præcipites. Accusant autem maximo crimine Baruch quòd velit ipsos prodere Chaldæis, deinde exponere ad carnificinam, & tradere vt rapiantur in exilium. Fuisset hæc maxima crudelitas: deinde si reputamus qualis fuerit Baruch, & quàm innoxiè se gesserit: vt fuerit periclitatus pro vero Dei cultu, & pro defensione propheticæ doctrinæ: certè nulla erat occasio, cur tanta ignominia ipsum grauarent. Sed videmus seruos Dei semper obnoxios fuisse extremis quibusque probris, etiã si summa integritate se gessissent. Ergo si hodie male audimus, postquam studuimus bene agere, non debet videri nobis durum aut nouũ, quominus feramus patienter. Danda quidem est opera, vt obstruatur os maleuolis & improbis: non est dãda occasio malignis, vt Paulus etiam alibi admonet. Cæterùm, vbi fuerimus probè officio nostro defuncti, si tamen canes contra nos latrent, si oneremur multis probris & criminibus, discamus hæc patienter ferre. Hoc igitur tenẽdum est nobis, quum videmus Baruch damnatum fuisse extremæ perfidiæ, & crudelitatis. Iam quid negotii erat ipsi Baruch cum Chaldæis? an ad ipsos transfugerat? an studuerat authoritatem sibi acquirere? vel quicquam gratiæ aut fauoris conciliare? nihil tale: secutus semper fuerat Ieremiã quocunque proficisceretur. Ieremias quidem adeptus fuerat aliquid fauoris: sed hoc oportuit gratuito Dei beneficio ascribere. Baruch ergo veniam obtinuerat à Chaldæis simul cum Propheta, quoniam causa ipsorum prorsus erat similis. Sed interea non secutus fuerat Chaldæos, quum tamen daretur optio. Etenim quum offerrent Ieremiæ Chaldæi quietam & tranquillam stationem, potuit etiam Baruch concedere in regionem illam opimam. voluit autem in terra manere. Videmus ergo vt à se abstulerit omnẽ sinistrum sermonem: & tamen non potuerit os obstruere maleuolis, quin obtrectarẽt, & ipsum calumniarentur. Sciamus igitur seruos Dei probare suam constantiam, dum vndique impetuntur hominũ maledictis: & interea contenti testimonio suæ conscientiæ, pergunt in cursu suo, & respiciunt ad iudicium Dei, & non morantur quid sentiant homines, vel loquãtur, modò Deus ipsos probet, & sit eorum vindex in cælo.

PRECATIO.

Da omnipotens Deus, quando videmus quid olim minatus fueris omnibus verbi tui contemptoribus, vt discamus nos tibi regendos permittere, & ita dedamus omnes sensus nostros in obsequium, vt quicquid praeceperis, hoc statim absque vlla controuersia amplectamur, & sic probemus nostram sinceritatem, vt facta nostra dictis respondeant, & vita demonstret nos non falsò obtendere sacrum tuum nomen, sed proferre quod in animo habemus, & quod tu ipse cognoscis, donec tandem illuceat dies ille postremus, quo libris apertis, retegẽtur omnes hominum cogitationes, vt tunc integri appareamus in conspectu tuo, per Christum Dominum nostrum, Amen.

4 Et non audiuit Ioannes filius Careæ, neque omnes Principes, *duces*, copiarum, neque totus populus vocem Iehouæ, vt habitarent in terra Iehudah.

PROPHETA satis iam ostenderat Ioannem filium Careæ, & reliquos non bona fide sciscitatos fuisse ex Propheta quid Deo placeret. nam vbi viderunt Dei consilium non congruere cum praua sua & stulta cupiditate, surrexerunt aduersus Prophetam. Sed nunc clarius damnat eorũ contumaciam, quòd Deo non paruerint. est autem hoc emphaticum, non obediuisse voci Dei, quia negauerant Deum loquutum esse. Quanuis ergo tergiuersati essent, ex opposito Ieremias pronuntiat se fuisse verum Dei interpretem, nec quicquã protulisse, quod non ab ipso Deo profectum esset. Deinde reos omnes peragit, tam duces, quàm totum vulgus, ne quis miretur innoxios homines fuisse tractos in Ægyptum, cùm tamen parati essẽt se Deo subiicere. Propheta igitur hic ostendit omnes fuisse implicitos eadem culpa, quoniam non soli duces fuerint rebelles oraculo, sed etiam totus populus. Nunc sequitur,

5 Et assumpsit Ioannes filius Careæ, & cuncti duces copiarum reli-

quias Iehudah, quæ reuerſæ fuerāt è cunctis gentibus, ad quas illuc expulſæ fuerant, *ſed abundat illuc*, ad habitandum in terra Iehudah:

6 Nempe viros, & mulieres, *aßumpſit tam viros, quàm mulieres*, & pueritiam, & filias Regis, & omnem animam, quam reliquerat Nabuzardan princeps interfectorum apud Godoliam filium Achikam, filii Saphan, & apud Ieremiam Prophetam, & apud Baruch filium Neriæ.

7 Et venerunt in terram AEgypti, quia non obedierunt voci Iehouæ, & venerunt vſque ad Taphnees.

Nunc hiſtoricè declarat Propheta quod breuiter attigerat. Dicit igitur Ioannem cum aliis ducibus ſumpſiſſe omnes reliquias populi, quæ illic erant ſuperſtites: deinde quæ redierant ex variis regionibus. Multi enim profugi latuerant vel apud Moabitas, vel apud Idumeos, cum viderent vrgeri potentia regis Nabuchadnezer Vrbem ipſam. Ergo dilapſi erant huc atque illuc, vt fieri ſolet: & illic expectauerant belli euentum. Poſtquam autem diſceſſerat Nabuchadnezer, & permiſſum fuerat Godoliæ colligere quicquid erat reſiduum, & locare in ſingulis vrbibus, & oppidis, multi reuerſi fuerant in terram vacuam ſcilicet. nam habitauerant apud exteros, & miſerè illic fuerant tractati. Cùm ergo nuſquam poſſent pedem figere extra ſuam terram, neque reperirent quietum vllum tugurium, reuerſi ſunt, vt ſolent homines famelici, quibus nulla eſt conditio. Reuerſi ſunt igitur in terrā Iehudah vt habitarent ſub manu Godoliæ. Iam dicit Propheta *fuiſſe aſſumptos a Ioanne, & traductos in* AE*gyptum*. Hic igitur eſt modus contumaciæ. Vnde intelligimus quàm audaces fuerint duces illi, quòd ſcilicet non dubitarunt in AEgyptum proficiſci, cùm tamē illud eſſet capitale. Nullus tunc quidē erat exercitus Nabuchadnezer in Iudæa, ſed metuenda tamen vindicta erat. Deinde cùm in AEgyptum confugerent, poterant illic malè & parum hoſpitaliter excipi. Sed hinc colligimus, vbi ſemel cœperunt homines Dei iugum excutere, prorſus rapi furore diabolico, ita vt nihil illis ſit difficile. Si rectè agendum eſſet, obiicerent mille argumenta ad excuſationem: vbi autem ſequuntur ſuam libidinem, quodammodo tranſiliunt nubes, vt ita loquar. ergo impietas ſemper plena eſt temeritatis, & audaciæ. Sed cùm videmus ita præcipites ruere impios, vbi tamen Deus maledicit eorum tam conſilia, quàm conatus, diſcamus animos colligere, vbi parendum eſt Deo, qui ſemper lætum & fœlicem exitum nobis promittit, vbi ſequimur vias ab ipſo propoſitas. *Sumpſit* ergo I*oannes, deinde reliqui duces copiarum quicquid reſiduum erat*. Deinde oſtendit quàm malè ſibi conſuluerint illi exules, qui reuerſi fuerant in terram Iehudah, vt illic habitarent. Poterant enim adhuc tranquilli quieſcere apud alias gentes, quæ ipſos receperant hoſpitio. in AEgypto autem ſtatim Deus exeruit ſuum iudicium aduerſus omnes tam indigenas quàm inquilinos. Sed digni erant tali mercede, quoniam maluerant peruerſo imperio obedire, quàm audire vocē ipſius Dei loquētis per Prophetā ſuum. Deinde ſpecies ipſas enumerat Propheta, *quod ſcilicet aſſumpſerint tam mulieres, quàm viros*, deinde *pueros*. neque enī placet vertere, Pubertatē, ſicuti alii faciūt. quādoquidē de pueris ita loquitur Scriptura. Ergo *pueritiam*, vel pueros *aſſumpſit* I*oannes cum ſociis*. Poſtea adiūgit *filias regis*. quæſitū fuit ātea quænam fuerint iſtæ Regis filiæ. Sed probabile eſt genitas fuiſſe ex concubinis: deinde fuiſſe depoſitas quaſi in tuto, vt ſi quid grauius accideret, ſaltem ne venirent in manus hoſtium. Ergo reuerſæ erant etiam Regis filiæ cum aliis exulibus. ſed poſtea traductæ ſunt in AEgyptum. Tandem ſubiicit *omnes animas quæ relictæ fuerant a Nabuzardan apud* Godoliam, *apud* I*eremiam, & apud Baruch*. Alibi non fuerat hoc expreſſum, nempe Ieremiam & Baruch fuiſſe adiunctos comites Godoliæ, vt præeſſent reliquiis populi. Sed non fuit etiam propoſitum Ieremiæ narrare quicquid tunc accidit. Nunc igitur per occaſionem dicit ſe vnà cum Baruch fuiſſe præfectum, & adiunctum Godoliæ. Tandem ſubiicit *veniſſe omnes in* AE*gyptum*, vel ingreſſos fuiſſe AEgyptum. Nam prius verbum ויבאו poteſt exponi, quòd ingreſſi fuerint AEgyptum: deinde vbi adiungitur, ויבאו עד תחפנחס poteſt verti, quòd progreſſi fuerint, vel quòd *penetrauerint vſque ad* T*aphnees*. Fuit olim ex præcipuis vrbibus AEgypti: ſed perdidit nomen vnà cum opulentia. Nam apud ſcriptores profanos nullum ferè eſt nomen huius vrbis. Cælebrant quidem Taphnim vrbem: ſed de Taphnees non loquuntur. Itaque veriſimile eſt, vt res in terra mutari ſolent, vrbem illam paulatim obſoleuiſſe, ita vt fuerit obſcura, & ignobilis, ex quo aliæ vrbes fuerunt conditæ, quæ obruerant illam ſua opulentia. dicit ergo *veniſſe vſque ad* T*aphnees*. Nunc ſequitur,

8 Et fuit ſermo Iehouæ ad Ieremiam in Taphnees, dicendo,

9 Sume in manu tua, *accipe in manu tua*, lapides grandes, *vel magnos*, & absconde eos in luto, *vel cæmento, in fornace laterum, vel lacuna, vnde sumitur materia ad formãdos lapides*, qui locus, *vel quæ fornax*, est in porta domus Pharaonis in Taphnees, in oculis hominum Iudæorum:

10 Et dices ad eos, Sic dicit Iehouah exercituum, Deus Israel, Ecce ego mitto, *mittam*, & assumam Nabuchadrezer regem Babylonis seruum meum, & ponam solium eius super lapides istos, quos abscondi: & extendet tentorium suum super ipsos.

Hic locus docet, Prophetam violenter fuisse tractum cum aliis, ita vt exulauerit præter animi sui sententiam in AEgypto. neque enim sponte illuc concessit: quia vidimus quàm seuerè omnibus interdiceret, ne transirent in AEgyptum. Coactus tamen fuit illuc etiam proficisci, sed quemadmodum si vinctus fuisset cathenis. Non fecit igitur hoc, consilio: neque etiam desperatione secutus est miseros illos. maluisset enim centies fame & inædia mori in terra Iehudah, quàm quærere vitæ prorogationem hoc modo. apparet igitur fuisse hostiliter illuc tractum. Sed quemadmodum nihil accidit nisi Dei consilio, ita ex hoc vaticinio apparet, Deum gubernasse profectionem serui sui, neque ita expositum fuisse libidini improborum, quin semper regeretur arcano Dei instinctu. Voluit enim etiam in media AEgypto Deus habere suum præconem, qui Iudæis denuntiaret quod futurum erat. Non fuit quidem hæc doctrina ipsis vtilis: sed voluit Deus quasi ad rabiem ipsos adigere, cùm prorsus desperata esset ipsorum malitia. nam reprobis durius est audire vocem Dei, vbi illis minitatur vindictam, quàm manum eius sentire. Cùm ergo fugiant increduli Dei verbum, coguntur tamẽ, velint nolint, audire quod libenter reiicerẽt, nempe Deum fore ipsorum iudicem. Ergo Propheta arcano Dei consilio missus fuit in AEgyptum, vt illic quoque fungeretur solita legatione, & pergeret in cursu officii sui, atque illic exequeretur munus propheticum. Fuit autem valde odiosa hæc prophetia: nam cum iam plus satis exasperati essent Iudæi, poterat magis ac magis hæc comminatio accendere ipsorum furorem. deinde creabat sibi Ieremias periculum apud AEgyptios. neque enim Iudæis tantùm minitabatur, sed etiam toti regno AEgypti. Hinc ergo colligimus quàm inexpugnabilis fuerit animi eius fortitudo, quòd per certas mortes perrexit, & nullo vnquam discrimine fuit territus, quin perageret munus sibi à Deo iniunctum. Existimant quidam hac de causa lapidatum fuisse à Iudæis: sed non est probabile: imò ex aliis locis coniicitur, fuisse defunctum sua & naturali morte. Quicquid sit, fuit tamen hæc admirabilis constantia, quòd luctatus est vsque ad finem, & absque fatigatione cum ferocibus illis bestiis, quarum truculentiam plus satis expertus fuerat. Nũc videamus hoc vaticiniũ, *Fuit sermo Iehouæ ad Ieremiam*. Hæc autẽ summa est, quòd non tantùm Propheta iussus est prædicere vindictam Dei, sed illam sancire visibili symbolo, quoniam necesse est expergefieri homines incredulos. Tanta est enim ipsorum socordia, vt nisi Deus feriat omnes eorum sensus, nunquam attendant. surdi sunt. Ergo Dominus proponit ipsorum oculis quod nolunt ac recusant audire. Hac ratione iussus est Propheta addere externum signum suo vaticinio, quemadmodum etiam aliis locis diximus coniuncta sæpe fuisse signa doctrinæ propter hominum tarditatem, vel potius stuporem. Iubetur ergo accipere *lapides magnos, & defodere in luto*, vel cæmento, in latere ficina, hoc est in fornace vbi coquuntur lapides, vel in loco vbi solent confici, vel ex quo sumitur materia ad ipsos formandos. Fuit autem hic locus non procul à palatio Regis in vrbe Taphnees, quemadmodum Propheta disertè exprimit: imò dicit fuisse prope portam. Cùm ergo esset è regione palatii hic locus, Propheta iussus est illic defodere lapides, idque Iudæis spectantibus. hoc fuit symbolum. Nunc ostenditur in quem finem Deus voluerit lapides illos coniici in lutum, vel in cæmentum. si enim duntaxat lapides illos Propheta voluisset magno labore, nullus fuisset profectus. & signa omnia scimus frigere, & nullius esse momenti absque verbo. Sermo igitur Dei viuificat quodammodo signa, & accommodat in vsum hominum, & eruditionem. Ideo adiungitur Dei mandatum, vt loquatur ad Iudæos. *Dices* igitur *illis, Sic dicit Iehouah*. Inducit Deum loquentem, vt efficacior sit comminatio, quemadmodum alibi dictum est. nam si retulisset verba Dei, non ita perculisset animos alioqui nimis tardos. Hæc igitur ratio est cur loquatur in persona ipsius Dei. *Ecce ego*, etiam emphaticum est hoc pronomen, & demonstratiua hæc particula הנני *Ecce ego*, inquit, *mitto, vt adducam Nabuchadnezer regem Babylonis seruum meum, & ponam solium eius super lapides istos*. Nunc colligimus quorsum tendat summa, nempe *lapides illos coniectos esse in cæmentum*, vt Deus fundaret solium Nabuchadnezer. Nõdum quidem extruendi solii tempus aduenerat, sed Deus voluit

iacere fundamenta, vt occulta manerent vsque ad tempus maturum. Propheta igitur fundauit solium Nabuchadnezer, cùm lapides illos coniecit in latereficinam. Nunc expendamus singula ordine. dicit Deus se missurum esse, vt adducat Nabuchadnezer regem Babylonis. Missio hæc non aliter intelligenda est, quàm de imperio occulto Dei. neque enim habuit satellites, per quos accerseret Nabuchadnezer: sed nutu suo illum vocauit. Porrò translatitia est locutio, sumpta ab hominibus, qui dum volunt aliquid peragi, significant quid placeat. Deinde vbi possunt iubere, emittunt sua mandata: hoc faciunt Reges terreni, quia non possunt solo nutu complere quicquid venit illis in mentem. Sed Deus qui non indiget externis auxiliis, dicitur mittere, vbi exequitur suum decretum, idque virtute incomprehensibili. Cæterùm, significat Deus cum veniet Nabuchadnezer in AEgyptum, id minimè fortuitum fore, sed vt vindictam sumat de Iudæis peruicacibus, qui sperauerant tutum sibi fore recessum in AEgypto: cùm tamen Deus promitteret quietam sedem in terra Iehudah si illic manerent. Pronuntiat igitur Deus se fore ducem illius profectionis, cùm scilicet veniet Nabuchadnezer in AEgyptum: acsi diceret bellum hoc gerendum esse suis auspiciis. Noluit quidem data opera Nabuchadnezer obsequium suum Deo impendere. nam ambitio & superbia illum traxit vt in AEgyptum veniret, quia toties ipsum irritauerant AEgyptii, vt sine contumeliæ nota non posset longius differre vltionem. hac igitur de causa venit, si spectemus eius consilium. Sed Deus affirmat se præesse tam Regi, quàm omnibus Babyloniis, vt eos armet pro suo arbitrio, & adducat in AEgyptum, & ipsorum manu bellum gerat contra AEgyptios. Eodem sensu vocat *seruum suum*, non quòd dignus fuerit Nabuchadnezer tam honorifico titulo. nihil enim minus propositum habuit, quàm Deo seruire, quemadmodum diximus. Sed vocatur Dei seruus, quia scilicet executus fuerit quod Deus ipse apud se statuerat. nam Scriptura aliquando seruos Dei vocat etiam ipsos diabolos: sed vbi propriè loquitur, Angelos & fideles ita appellat. Specialiter etiam vocantur Reges & Prophetæ serui Dei, quibus peculiare mandatum imperandi, vel docendi datum est. Sed hoc loco, quemadmodum aliis multis, Scriptura vocat Dei seruos, quorum opera Deus vtitur, etiam dum hoc minimè volunt. Cæterùm, respexit etiam haud dubiè Propheta ad ipsos Iudæos, vt scirent probari hoc bellum Deo, quoniam Nabuchadnezer non veniret nisi à Deo vocatus. Iam sequitur, *Et ponam solium eius*. hoc etiam sibi Deus vendicat, nempe erigere solium regis Nabuchadnezer coram palatio Regis AEgypti. Minimè dubium est, quin Rex Babylonis putaret bellum confectum esse sua industria, & virtute, & fortitudine militum: quin etiam sacrificauerit suæ fortunæ, vt solent profani homines: & ideo de Assyrio dicitur apud Isaiam, Non ita putabit. Sed voluit Deus ante tempus hoc Iudæis prædictum esse, vt scirent tunc sibi iustam suæ contumaciæ mercedem rependi. neque enim vtiliter docendi fuerunt, quemadmodum diximus. Sed cum iã essent inexcusabiles, voluit Deus illos magis ac magis pudefacere, vt sentirẽt sibi iustam pœnam irrogari, quia tam contumaciter respuerant omne Dei consilium. *Erigam* ergo *solium eius super lapides, quos abscondi*. Hîc confusè loquitur Propheta nunc in persona Dei, nunc in sua, sed ratione tamen hoc nón caret. Diximus cur personam Dei interposuerit, nempe vt Iudæos attentiores redderet. sciebat enim alioqui derisui fore omnes minas, nisi maiestas Dei prodiret in medium. Sed nunc coniungit se cum Deo, acsi diceret, nihil sibi esse ab eo separatum. Hæc ratio est cur dicat, *super lapides quos abscondi*. Deus non absconderat lapides, sed Propheta ipse: loquitur tamen semper in persona Dei. Sed, quemadmodum iam dixi, connexio hæc demonstrat sermonem propheticum ita coniunctum esse cum manu & potentia Dei, vt cùm Propheta loquitur perinde id habendum sit, acsi Deus palàm tonaret è cælo. Et hæc loquendi ratio diligenter notãda est, vt discamus reuerenter excipere quicquid probi Doctores pronũtiant Dei nomine, vbi officio suo funguntur. neque enim spectandi sunt vt homines, quia alioqui posset despici quicquid ab ipsis proficiscitur: sed debemus reuereri doctrinam, quæ resonat in ipsorum ore, acsi Deus ipse è cælo descenderet. Postea addit, *Et extendet tabernaculum*, vel tentorium suum. nam שפריר à pulchritudine sumptum est: sed propriè accipitur pro tentorio regali: non ita vocant Hebræi tuguria pastorum, sed duntaxat tabernacula, quæ magnifico splendore excellunt, quemadmodum si Gallicè quis diceret, *Le pauillon du Roy*. Iam sequitur, — *Isa.10.7.*

11 Et veniet, & percutiet terram AEgypti: qui ad mortem, ad mortem: & qui ad exilium, ad exilium: & qui ad gladium, ad gladium.

Confirmat superiorem sententiam hoc versu & duobus aliis sequentibus vsque ad finem capitis: quoniam AEgyptus habebat vrbes valde munitas, quæ erant quasi inuicta propugnacula, ideo Iudæi nunquam putassent posse Chaldæos tam facilè penetrare. nam primùm regio illa sita est in planiciæ, deinde in paludibus: adhæc cingitur magna ex parte Nilo, atque mari rubro. Cùm ergo AEgyptus vndique tam probè munita sit, putabant sibi fore illic tranquillum nidũ. Sed Deus pronuntiat regem Nabuchadnezer fore victorẽ totius terræ: & tollit omnes obiectiones quum dicit, *Qui ad mortem, ad mortem: qui ad captiuitatem, ad captiuitatem: qui ad gladium, ad gladium*: quasi diceret, Etiam si populosa sit Æguptus, nihil tamen proderit immensa multitudo ho-

minum,quin expugnetur ab hoste suo, *quia alii gladio peribunt, alii autem diuersa specie mortis: alii verò trahentur in exilium*: sed spoliabitur Ægyptus, acsi nemo se opponeret ad eius defensionem. Videmus ergo hoc fuisse additũ, vt peruersam fiduciam Iudæis excuteret Propheta: quemadmodum eodem etiam tendunt alii duo versus.

12 Et accendam ignem in ædibus deorum AEgypti: & comburet eas, *vel ipsos Deos*, & captiuos abducet, & inuoluet terram AEgypti, quẽadmodum inuoluere solet pastor vestem suam: & egredietur illinc in pace.

Pergit in eadem sententia. tribuit autem hoc Deo, ignẽ succendere, vt cognoscant Iudæi bellum illud geri diuinitus: & Nabuchadnezer non venisse, nisi cælesti impulsu. Quanuis enim vt dictum fuit, habuerit suas causas, tamen Deus pro admirabili sua prouidentia quasi manu illum attraxit, vt pœnam sumeret de AEgyptiis. Digni autem erant tali interitu, quoniã suis blanditiis deceperant miseros Iudæos, & ipsos corruperant: deinde fuerant virulentæ ipsorum illecebræ: quia hoc modo contemptum fuerat Dei auxilium, reiectæ omnes prophetiæ. Quum ergo authores malorũ omniũ illi fuissent Iudæis, hinc colligimus fuisse dignos horribili vindicta: & illud maturè fuerat denuntiatum Iudæis: sed nunquam fidem habuerant. Ergo ad extremum Propheta cõfirmat quicquid aliis vaticiniis prædictũ fuerat. *Accendam* ergo *ignem*, inquit Deus, *in templis deorum AEgypti*. Ponit autem templa, vt intelligãt Iudæi nullam terræ partem saluam, vel immunem à clade fore. nam vbi grassatur sæuitia hostium, tamẽ sæpe templis parcitur. Religio enim habet suam venerationem. & idolis etiam exhibitus fuit hic honor, vt sæpe eorũ templa manerent intacta, quum funditus omnia hostes diruerent. Sed probabile est, Chaldæos tanta fuisse superbia, vt vellent delere templa omnia, ne qua nisi apud ipsos esset religio. Et talis etiam fuit barbaries in Persis: quemadmodum Xerxes quum ingressus est Græciam, & Asiam, exussit & diruit templa omnia: atque etiam cum ludibrio dixit omnes deos in Græcia teneri captiuos, & inclusos esse templis: atqui implere omnia sua virtute. Sed minimè dubium est, quin ita proteruè insultauerit Xerxes diis Græcorum. Et talis fuit insolentia fortasse in populo Chaldaico. Quicquid sit, Deus tamen ostendit nullum locum AEgypti fore sacrum: quia Chaldæi etiam templa omnia exurẽt. Sed interea voluit probrosè Iudæis obiicere suam contumaciam, quia scilicet in AEgyptum se contulerant, cuius salus pendebat ab idolis. Ostendit igitur Deus illos fuisse plusquam cæcos, & prorsus mente alienatos, acsi essent brutæ pecudes, quum sperarent tranquillum portum in AEgypto, quę sub tutela erat falsorum deorum. *Ego* igitur, inquit Deus, *accendam ignem, quo exuram templa deorum AEgypti*. deinde addit, *& comburet*. potest referri hoc ad ignem: sed non dubium est, quin loquatur de rege Nabuchadnezer, quia sequitur postea, *& captiuos abducet*: deinde, *inuoluet terram AEgypti, sicuti pastor solet vestem*. Verbum hoc significat tegere: sed significat etiam interdum colligere: hîc propriè vertitur Inuoluere, quod Gallicè diceremus *trousser*, vel *entortiller*. Significat autem, Nabuchadnezer pro suo arbitrio ita dominaturum in AEgypto, vt accumulet omnes opes totius terræ: quemadmodum quum pastor ducit gregem si locum mutare velit, colligit vasa, & torquet vestem suam, vel penulam, vel sese in ea inuoluit: Sic etiam Nabuchadnezer, inquit Propheta, colliget, *vel inuoluet totam terram AEgypti*. Terræ nomen ponit pro ipsis opibus, quas accumulauit Nabuchadnezer. Tandem subiicit, *& illinc egredietur in pace*. Ostendit plenam fore victoriam, quia non audebunt mussitare AEgyptii, neque audebunt etiam persequi hostem suum, quum illinc egredietur, quemadmodũ si esset in pacato loco, vel propria sua ditione.

PRECATIO.

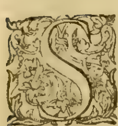
Da omnipotens Deus, quando non semel viam, in qua ambulandum est, nobis demõstrasti, sed quotidie etiam nos inuitas, vt in ea pergamus, & semper tendamus ad rectũ scopum: da inquam, ne vnquam deflectamus, sed patiamur nos regi voce tua: & quanuis hinc inde tentationes nos abripiant, tamen vt præferamus semper tuum mandatum, & sic perseueremus in obedientia verbi tui, vt tandem experiamur hanc esse perfectam nostrã fœlicitatem, nos tibi committere, & te sequi ducem, donec nos perducas in cæleste illud regnum, quod nobis repositum est in vnigenito Filio tuo. Amen.

13 Et conteret statuas Bethsemes, *vel Heliopoleos*, quæ est in terra AEgypti, & domos deorum AEgypti, *hoc est, templa*, exuret igni.

Dixi-

DIXIMVS heri cur præcipuè loquatur de templis deorum Ieremias, nempe vt intelligant Iudæi nihil intactum fore à clade, quoniam solebant etiam crudelissimi hostes manus abstinere à Templis deorum. Si sanctitas ipsa, & religio Templa non seruat, quid fiet igitur ædibus priuatis? In summa, significat tantam fore cladem AEgypti, vt nulla pars sit immunis. Sed quoniam Heliopolis tunc erat in maximo honore: ideo dicit *confractum iri statuas omnium deorum in vrbe illa*, vbi scilicet præcipua erat deorum veneratio. Heliopolim vocarunt omnes profani scriptores, quod nomen Hebraico respõdet. nam Bethsemes significat Vrbem Solis: Heliopolis etiam est Vrbs Solis. Cùm ergo illa esset quasi primaria sedes deorum AEgypti, ideo Propheta, vt ostendat grauissimam fore cladem totius terræ, dicit nullum illic Templum fore inuiolatũ. Sic etiam Isaias cùm vaticinatur de clade Ægypti dicit, Ecce Deus veniet in AEgyptum, inquit, *Isa.19.1* & concident à facie eius omnia idola. Aduentum Dei prædicit, quia eius auspicijs illuc copias suas eduxit Nabuchadnezer, quemadmodum dictum fuit. Deus quidem non apparuit è cælo, sed exercitus Nabuchadrezer fuit viua imago potentiæ Dei, qui volebat pœnas exigere de AEgyptiis. Dicit autem, cùm Deus veniet illuc armatus, & expeditionem bellicam suscipiet, tunc omnia idola cessura, quoniam scilicet Deus ostendet falsos deos, quibus confisi erant AEgyptii, mera esse figmenta, in quibus nihil est auxilii, vbi ventum est ad res extremas. Sequitur,

CAPVT QVADRAGESIMVM QVARTVM.

ERMO qui fuit ad Ieremiam ad omnes Iudæos, qui habitabant in terra AEgypti, qui habitabant Magdali, & in Taphnes, & Memphi, & in terra Pathros, dicendo,

2 Sic dicit Iehouah exercituum, Deus Israel, Vos vidistis omne malum quod adduxi super Ierusalem, & super omnes vrbes Iehudah: & ecce sunt, *ipsæ*, vastitas hodie, & nullus in illis habitans.

3 Propter malitiam quam perpetrarunt ad irritandum me, vt proficiscerentur ad offerendum suffitum, & ad seruiendum diis alienis, quos non cognouerant ipsi, neque vos, neque patres vestri.

4 Et misi ad vos omnes seruos meos Prophetas, manè surgens, & mittens, dicẽdo, Agedum ne feceritis rem abominationis huius, quam odi.

5 Et non audierunt, & non inclinarunt aurem suam, vt reuerterentur à malitia sua, & non offerrent suffitum diis alienis.

6 Et effusa est excandescentia mea, & iracundia mea, & exarsit in vrbibus Iehudah, & in compitis Ierusalem, & fuerunt in vastitatẽ, & in desolationem, *sicuti*, secundum diem hunc.

7 Et nunc sic dicit Iehouah exercituum, Deus Israel, Quare vos facitis malum hoc grande contra animas vestras ad excidendum vobis virum & mulierem, paruulum, & lactentem è medio Iehudah, vt non faciatis residuas vobis reliquias?

Iam vaticinatus fuerat Ieremias contra Iudæos, qui se abdiderant in AEgyptum, acsi tuta illis & tranquilla foret statio in terra opulenta, & ferè inexpugnabili. Sed nunc alia de causa concionatur aduersus ipsos, & aliquid grauius denuntiat, quàm antè, quoniam scilicet non tantùm repugnante Deo profecti fuerant in AEgyptum, sed cùm illuc venissent, sese polluerant omni genere superstitionis. Nec dubium est quin Deus maturè occurrere voluerit cùm vetaret ipsos in AEgyptum ire. sciebat enim quàm propensi essent ad idololatriam, & peruersos atque adulterinos cultus. Nolebat igitur habitare in ea terra, vbi discerent peruertere eius cultum. hoc autem contigerat, quemadmodum patet ex præsenti vaticinio. Cùm ergo omni abiecto pudore, dediti essent Gentium superstitionibus, iterum Propheta testatus est Deum fore vindicem. Sed videbimus negotium illi fuisse cum hominibus tam præfractis, vt sine verecundia

irruerint contra ipsum furioso impetu. Summa est igitur, Iudæos qui habitabant in Ægypto, indignos esse venia, quoniam ipsi tanquam ex professo procul reiecerint Dei gratiam, & fuerit plusquam desperata ipsorum obstinatio. Nunc verba expendamus. Dicitur *sermo datus fuisse ad Ieremiam, ad omnes Iudæos*, sed diuerso sensu locutus est Deus ad Ieremiam, quia scilicet deposuit apud ipsum quæ volebat perferri mandata ad alios. Directus igitur hic fuit sermo ad Prophetã vnum duntaxat. Sed quoniam Ieremias futurus erat Dei interpres ad populum, ideo extenditur ad omnes communiter hic sermo, qui tamen peculiari modo, sicuti dictum fuit, initio depositus fuerat apud Ieremiam. Neque enim dignatus est Iudæos tanto honore, vt ipsos alloqueretur, sed Prophetam misit tanquam suum legatum. Dicit *ad Iudæos qui habitabant in terra AEgypti*: & postea designat certa loca: primò nominat Migdol, deinde Taphnes, tertiò Noph. Primum nomen verterunt Magdalo. Vrbs ista non adeò fuit celebris quo tempore florebat AEgyptus: & celebrata etiam fuit à scriptoribus profanis. de Taphnes herì dictũ fuit. Noph vocarunt Memphim, & satis conuenit inter omnes, quæ Hebraicè vocatur Noph, esse Memphim illam adeò nobilẽ & famosam vrbem, quam hodie existimãt esse Cairum, *Le Caire*. Postremò adiungit regionem Pathros, quam existimant nonnulli fuisse vicinam Pelusio. Sed ea de re non multum laboro, quia etiam profani scriptores relinquunt hanc regionem quasi obscuram, vel nullius nominis. Pathros alibi ponitur pro vrbe, & quidam existimãt esse Petram Arabię. Sed minimè dubium est, quin Propheta hîc designet regionẽ, in qua tam Mẽphis sita erat, quàm aliæ vrbes, vbi habitabant Iudæi. Hæc autẽ ideo dicit, quia poterat obiici quæstio, Si habitabãt Iudæi in Ægypto, tanta fuit amplitudo terræ, vt Proph. non posset ad omnes perferre Dei mãdata. Hac igitur ratione dicit non passim fuisse dispersos per totam AEgyptum ab vna plaga vsque ad oppositam, sed fuisse in parte vna duntaxat, & ita sic fuisse collectos, vt potuerit ad omnes haberi sermo. Hæc igitur ratio est cur loca designet, vbi peregrinabantur Iudæi. Iam incipit ab obiurgatione, quòd scilicet ad memorandam Dei vindictam, quam exercuerat contra ipsos, & totam gentem obstupuerant. Atqui ideo relicti fuerant superstites, vt agnoscerent Dei iudicium, atque ita redirent ad sanam mentem. Hîc ergo socordiam illis exprobrat Propheta, quòd nihil profecerint sub Dei flagellis. vulgo dicunt fatuos tandem sapere, acceptis plagis. Cùm ergo Iudæi non resipuerint vbi tam grauiter ipsos castigauerat, fuit signum extremæ peruicaciæ. nam si quid fuisset residuũ sanæ mentis, humiliati fuissent saltẽ vltima gentis suę clade, & interitu Vrbis, ac Templi. Cùm ergo prosequuti fuerint eadem scelera, quib⁹ Deus tam graues pœnas inflixerat, hinc apparet fuisse prorsus perditos, & alienatos ratione, & iudicio. huc ergo tendunt omnia Prophetæ verba, quæ recitauimus. Primò dicit, *Vidistis quantas clades intulerim vobis, & terræ*: deinde scitis meritò vos fuisse perpessos quicquid malorum vobis accidit. neque enim inscitia peccastis, sed cùm sedulò vos commonuerim per meos Prophetas, semper fuistis obstinati. digni igitur eratis talibus pœnis. Nunc cùm Deus vobis pepercerit, & voluerit restare exiguum aliquem numerũ, sicuti seruatur semen: quî fit vt hæc mala, quæ adhuc ferè in oculis omniũ versantur, non veniant vobis in mentem? Nunc ergo tenemus consiliũ Prophetæ: sed expediet excutere singulas partes: *Vos*, inquit, *vidistis omne malum quod adduxi* (malum hîc accipitur pro calamitate, *super Ierusalem, & super omnes ciuitates Iehudah: & ecce sunt nunc vastitas*, inquit, *& nemo est qui illic habitet*. Emphatica est comparatio inter Ierusalem, & inter Memphim, inter vrbes Iehudah, & inter Heliopolim, & totam regionem Pathros. Si ergo non pepercerat Deus sanctæ ciuitati, in qua domicilium elegerat: si non pepercerat vrbibus Iehudah, quæ erant sub tutela ipsius: quàm stultè putarunt Iudæi fore saluas AEgypti vrbes? quo priuilegio saluæ fuissent, cùm redactæ essent vrbes Iehudah in vastitatem? Nunc ergo tenemus cur Propheta Ierusalem, & vrbes Iehudah nominet, nempe vt Iudæis exprobret suum stuporem, quòd putabant se fore incolumes in AEgypto: quam terram Deus semper abominatus fuerat. Postea addit, *propter malum quod perpetrauerunt ad irritandum me*. Designat scelera, quibus in se prouocauerant Iudæi iracundiam Dei ipsius: nam turba hæc quam alloquitur Ieremias, relapsa erat ad superstitiones, quæ causa fuerant exitii. Si generaliter dixisset Propheta mirum esse, quòd Iudæi memoria non tenerent pœnas diuinitus inflictas toti genti, fuisset hæc doctrina frigidior. Sed dum ostendit quasi digito qua in re sibi accersiuerit tot calamitates, magis premit ipsos atque vrget, vt agnoscant suam amentiam, quòd scilicet ita subinde prouocent Deum, & non peccent errore, sed iisdem sceleribus ipsum offendant, quorum tamen senserant tam graues & atroces pœnas. Hæc ratio est cur dicat Propheta, *Propter malitiam quam perpetrarunt ad irritandum me, nempe*, inquit, *vt irent ad offerendum suffitum, & ad seruiendum diis alienis*. Ire, vel proficisci hîc significat nimis sedulum & actuosum & simul peruersum studium. Nam Deus Iudæis certam viam ostenderat in Lege sua, quam sequi deceret. Si ergo se continuissent sub doctrina Legis, hoc fuisset tenere rectam viam, & tendere etiam ad scopum. Sed dicuntur esse profecti, quia neglecta Lege se huc & illuc proiecerant, quemadmodum qui temerè vagantur, & nesciunt quò tendãt. Subest igitur antithesis inter proficisci, & inter manere sub Legis doctrina. In summa, Proficisci est erratico cursu se fatigare, vbi negligitur sermo Dei, &

deseritur

deferitur via illa, quam propofuit. hoc vnum eft. Deinde adiungit, *Ad offerendum suffitum, & ad seruiendum diis alienis*. Suffitus hic ponitur tanquam fpecies, deinde additur genus ipfum. nam fuffitus erat cultus teftimonium, quemadmodum fatis notum eft. Reprehendit ergo idololatriam gentis fuæ Propheta in vna fpecie. Sed tandem oftendit fuiffe aliis etiam abominationibus deditos, quòd fe addixerant diis alienis in peruerfum cultum. Hic locus, vt fimiles, dignus eft notatu: quia hinc colligimus homines difcedere à Deo, & fe alienare à vero eius cultu, quoties aliquid ex capite fuo comminifcuntur, & hoc vel illud fomniant fuo arbitrio, quod diximus comprehendi fub verbo proficifcendi, quo vtitur Propheta. Ergo fimulatque fibi fabricát homines cultus nouos, perinde eft acfi retro curfum flecterent, vel fponte errarent, quia non tenét viam rectam, & legitimam. Deinde colligimus etiam ex fecundo verbo fruftra obtendere idololatras, varios colores, vt fe excufent. Nam fi aliò transferant quod proprium eft Deo, & quod ipfe fibi vendicat, fatis fupérque conuicta eft eorum idololatria: fuffitus autem, quemadmodum dixi, erat fymbolum diuini cultus. Cùm ergo offerrent fuffitum idolis, hoc fuit verum Deum fpoliare fuo honore, & eligere nouos deos, & illos ornare iure vnius Dei. Itaque hodie fruftra, & ftultè Papiftæ tergiuerfantur, dum obiicimus illis craffas idololatrias, quæ inter illos regnát: Hô, nobis non eft animus transferre cultú, qui proprius eft vni Deo, ad Sanctos, ad imagines, fed referimus hoc femper ad Deum. Cùm fuffitum faciunt Sanctis, & fimulachris, & picturis: cùm fuffitum etiam faciunt mortuis: : certè non eft amplius difputandum: & vbi multum cauillati fuerint, refellitur quicquid obtendunt, vno Prophetæ verbo: quia vbi de fuffitu loquitur, damnat idololatriæ Iudæos. Sed, quemadmodum dixi, generaliter poftea loquitur, & dicit, *Vt seruirent diis alienis*. Iam fequitur, *Quos non nouerant ipsi, neque vos, neque patres vestri* Hic amplificat crimen gentis Propheta, quòd fcilicet applicuerint ftudia fua ad Deos incognitos. Iterum fubeft hic antithefis inter Deum, qui fe manifeftauerat per Legem fuam, per Prophetas, per tot miracula, & beneficia: & inter fictitios Deos, qui temere, & fine iudicio fuerant à Iudæis fabricati. Hoc autem fignum fuit fœdæ, & minimè ferendæ ingratitudinis, quòd Iudæi à vero Deo defecerint poftquam fe illis patefecerat. Nam fi nunquam Lex data fuiffet, fi Deus paffus fuiffet illos femper implicitos teneri fuis erroribus, vt alias gentes, fuiffet leuius delictú. Sed ita familiariter illis innotuerat Deus, vt Legé ferre dignatus fuerit, quæ erat certa pietatis regula. deinde fuas virtutes exeruerat inter ipfos. Cùm ergo tam illuftris effet apud eos cognitio veri Dei, qualis & quàm fœda ingratitudo fuit, ipfum reiicere, & ab ipfo difcedere, vt currerent poft idola? vbi fibi fabricarunt vanos Deos, & mera figmenta? Si quis fcifcitatus effet quifnam Deus fit Baal, vel quinam fint tot Baalim, dixiffent fe habere Baalim tanquam patronos, & qui fauorem illis coram fummo Deo acquirerent. Sed vnde fumpferant illud commentum? nempe nulla ratione fundata erat talis fuperftitio. Hoc igitur diligenter notandum eft: quia hodie fi quis interroget Papiftas, quo iure excogitauerint fibi tam varios & multiplices cultus, illis fufficiet vna deuotio, vt loquuntur, vel bona intentio. Sciamus ergo religionem, dum à fcientia diftrahitur, merum effe ludibrium Satanæ. Ergo neceffe eft, vt certò ftatuant homines, quem Deum colát. Et Chriftus 4. cap. Ioannis ita difcernit legitimum Dei cultum à vanis idolis, Nos fcimus, inquit, quid adoremus: loquitur de Iudæis. Dicit ergo Iudęos fcire, nempe eos qui Deum colebant ex præfcripto Legis: & dicit eos fcire quid adorent. Ergo damnat omnes bonas intentiones, in quibus fibi placent fuperftitiofi: quia fcilicet nefciunt quid colant. Et dixi non debere diftrahi à religione fciétiam: fed fcientiam appello, non quæ nafcitur in hominibus, vel quæ acquiritur induftria: fed cognitionem, quæ nobis tradita eft à Lege, & Prophetis. Nunc ergo tenemus cur dicat Proph. *Iudæos addictos fuiffe diis alienis, quos ipsi non nouerant, neque ipsorum patres*. Iam fequitur circunftantia, qua rurfus exaggeratur ipforum impietas, quòd fcilicet *Deus miserit Prophetas*, qui ipfis manum porrigerent, & retraherét ab erroribus. Nam fi nunquá fuiffent cómoniti, iufta nihilominus erat ipforú damnatio, quòd Deus femel Lege fua oftéderat quid rectú effet. debebat igitur doctrina Legis fufficere in omnes ætates. Sed cùm Deus fubinde non defineret Prophetas alios aliis fubmittere, fuit hoc nimis perditæ obftinationis reiicere tot & tam affiduas admonitiones. Deus ergo adiungit hanc circunftantiam ad crimen, vt appareat, Iudæos prorfus effe inexcufabiles, & dignos centum ac mille exitiis, quòd fcilicet tam peruicaciter contempferint omnem falutis doctrinam. Dicit autem *Deus se misiffe omnes seruos suos*. Vniuerfalis nota habet fuum pondus: quia fi vnus vel alter Propheta datus fuiffet, iam conuicti erant Iudæi. nam Lex non poftulat plufquam duos, vel tres teftes ad damnationem eorum qui peccarunt. Sed Deus hic oftendit ingentem fuiffe eorum turbam, quibus fi fuiffet creditum, poterant falui effe Iudæi. Ergo non à tribus vel quatuor teftibus conuinci poterant, fed ab ingenti multitudine: quia Prophetæ alii aliis fucceflerant. Et hoc etiam modo adiungit Propheta completum fuiffe quod Deus in Lege pollicitus fuerat, Deuteronomii decimo octauo, Prophetá tibi excitabo è medio fratrum tuorum: ipfum audies: erit autem quifquis non audierit Prophetam illum, exterminabitur è populo fuo. Nam Lege promulgata oftendit Deus hunc fore cumulum fuæ beneficentiæ, quòd femper retinebit in officio Iudæos, quia nunquam deftituet ipfos Pro-

Ioan. 4. 22

Deut. 17. 6.

Deut. 18. 18. 19

phetis,& probis Doctoribus. Hîc ergo ostendit se re ipsa præstitisse quod pollicitus fuerat per Mosen:neque verò se dicit misisse paucos duntaxat,sed,quemadmodum attigi, vberrimam copiam, quia vno seculo plures fuerunt Prophetæ,& alii aliis successerunt,sicuti vtile erat. Iam quis profectus? conqueritur postea, Prophetas omnes fuisse repudiatos. Sed vt crimen reddat magis detestabile,dicit, *Manè surgens,& mittens*,de qua locutione alibi dictum fuit: est metaphorica locutio. neq; enim surgit Deus,neque locum mutat:sed hîc trasfert in se quod magis competit in homines. Nam quisquis erit attentus ad negocium,non expectabit dum Sol illuceat, sed præueniet ipsam auroram. sic etiam dicit Propheta Deum fuisse vigilem:quia solicitus erat de salute populi. Cæterùm,ex hac loquendi forma colligimus inæstimabile esse Dei beneficium, vbi excitat probos ac fidos Doctores. perinde enim est acsi paterfamilias surgeret è lecto,suos filios vocaret,& ipsos curaret. Sciamus ergo doctrinam, quum nobis annuntiatur, esse signum paternæ erga nos Dei solicitudinis:quia non vult nos perire,sed descēdit ad nos, & prospicit quid nobis opus sit, acsi adesset,& tanquam pater filios, curaret nos,& res nostras. hæc igitur summa est. Iam addit quænam fuerit legationis summa, *Ne feceritis rem abominationis huius,quam odi*. Significat in summa Deus,per se non stetisse, quo minus Iudæi à suis erroribus in viam redierint, quòd manum illis porrigeret,& quasi suppliciter ipsos rogaret,vt sibi melius consulerent,neque scientes ac volentes accerserent sibi interitum:perinde acsi maritus vxorem hortari ad seruandam fidem coniugalem volēs,diceret, Ecce,tu scis me non posse ferre impudicitiam, ergo vide,ne te prostituas adulteris. Sic igitur Deus ostendit se testatum esse per omnes seruos suos, sibi displicere omnes idololatrias,vt ab illis Iudæi desisterent. Et adiungit, *Sed non audierunt, & non inclinarunt aurem suam,vt reuerterentur à malitia sua,nec suffitum offerrent diis alienis*. Hîc accusat Deus Iudæos perditæ obstinationis,quia neque Legis doctrina illos retinuerit in officio,nec commoniti à Prophetis tam sæpe & diuersis temporibus tamen auscultauerint. Et peruicaciam clarius exprimit secundo verbo,cùm dicit *non inclinasse aurem*,quemadmodum alibi attigi. Si dixisset, Non audierunt,hoc sufficere poterat: sed vbi adiūgit, *non inclinarunt aurem suam*, exprimit,quemadmodum dixi,aliquid deterius,quàm contemptum,quòd scilicet data opera repulerint propheticā doctrinam,neque dignati fuerint audire Prophetas,vel eorum admonitiones: sed spōte obsurduerint, imò clauserint aures suas,quemadmodum rebelles alibi dicuntur cor suum obdurare. Nunc ergo tenemus quorsum pertineat hic versus. Iam adiungit, *Ideo effusa est iracundia mea,& excandescentia mea,& exarsit per vrbes Iehudah,& per compita Ierusalem,& hodie sunt in vastitatem, & in desolationem*: שמה aliquando significat stuporem,vt antè dictum fuit:sed quoniam hîc coniungitur cum חרבה significat solitudinem, *secundum diem hunc*. Ergo horribilis vastitas apparet. Iterum redit ad principium illud, quòd scilicet Iudæi illustri illo & memorabili documēto satis tangi debuerint,ne postea sese proiicerent ad nouam idololatriam,postquam tam recenti pœnæ memoria debebant affici. Quum ergo pergunt in sua duritie,hoc signum est extremæ impietatis. Ideo dicit Propheta non impunè cessisse Iudæis suam peruicaciam,quòd scilicet effusa fuerit iracundia Dei contra vrbes Iehudah:imò cōtra ipsam Ierusalem, quæ erat Dei sanctuarium, ita vt omnia redacta essent in solitudinem. Ab vna igitur parte debuerant reputare Iudæi quàm inexcusabilis esset ipsorum impietas,quòd ita Deum contempserant pertinaciter. Deinde debebant etiam concipere horrorem ab altera parte, quum viderent Deum tamen fuisse seuerum vindicem contemptus suæ doctrinæ,& cultus violati. Iam adiungit, *Cur ergo nunc facitis malum hoc grande contra animas vestras, vt excidatis vobis virum, & mulierem, paruulum & lactentem è medio Iehudah, ne quicquam sit vobis residuum?* hîc tandem sententia completur. nam quæ hactenus retulimus tenerent suspensum Lectorem, nisi hoc esset additum. Dicit igitur,cùm & crimen patrum detestari oportuerit,& cùm horribile Dei fuerit iudicium,& pœna ipsa debeat hodie vos sub metu adhuc tenere, *qui fit*,vt accersatis vobis rursus Dei vindictā? *Cur ergo*,inquit, *& nunc*:hoc etiam emphaticè dicitur *nunc*,nempe post tot & tam insignia documenta,post tot admonitiones,post grauissimam pœnam,quæ tandem inflicta fuit obstinatis. Dicit, *Aduersus animas vestras*. quo pungit eos acrius,admonens quicquid tentent,facere suo exitio:quasi diceret Deum nihil damni accipere ex eorum malitia,sed ipsos sibi esse authores interitus. Significat quidem,vt iam attigi,non impunè cessuram illis suam impietatē:sed simul ostendit Deum posse,si velit,despicere ipsorum impietates:quia maneat integer,etiā si ipsi sint pessimi. Neque enim si fraudetur Deus iusto & legitimo cultu inter homines,ideo quicquā decedit eius magnitudini. manet enim semper sui similis,neque crescit,neque minuitur arbitrio hominum. Ergo Propheta ostēdit, Iudæos in suū interitū furere,cùm dicit *perpetrare malum in animas suas*. Et hoc idē clarius explicat cùm addit, *Vt excidatis virum,& mulierem,paruulum & lactentem è medio Iehudah*. Significat Deum adhuc locum misericordiæ suæ dedisse,dum aliquid diuinitus residuum semper fuit è populo. Poterant igitur manere in Iudæa,hoc est,in sua hæreditate,& elapso tempore septuaginta annorum,quod Deus exilio præfixerat,fuisset regio habitata. Nunc ostēdit Propheta ipsos pugnare aduersus Dei bonitatem,quòd scilicet volebant extingui populi nomen,& nihil manere residuum ex populo illo,cui tamen Deus reliquerat aliquod semen,ne prorsus interiret.

Sup.7.13. & 11.7.

Precatio

PRECATIO.

Da omnipotens Deus, quando non desinis assiduè paternum tuum erga nos amorem, atque etiam curam testari: da, inquam, ne simus ipsi tam socordes, vt surdis auribus prætereamus tuam doctrinam, & admonitiones: sed quemadmodum vigilas pro salute nostra, ita vicissim sedulitas fidei nostræ & obedientiæ tibi respondeat, & ita reuerenter excipiamus verbum tuum, vt patiamur nos eo regi, & sequamur viam, quam ipse nobis proponis, donec tandem perueniamus ad summam salutis nostræ, & fruamur beata illa hæreditate, quæ nobis reposita est in cælo per Christum Dominum nostrum, Amen.

8 Ad prouocandum me in operibus manuum vestrarum, ad offerendum suffitum diis alienis in terra AEgypti, ad quam vos profecti estis, vt habitetis illic, vt excidium paretis vobis, *vel, vt excidatis vos*, & vt sitis in maledictum, & probrum inter cunctas gentes terræ.

POSTREMA lectione coactus fui abrumpere Prophetæ sententiam. pendet enim hic versus à proximo, & vno contextu legendus est. Rogabat Propheta cur Iudæi spôte sibi abscinderent omnem spem salutis, & accerserent interitum. Nunc rem ipsam clarius exprimit, nempe quòd prouocent iram Dei suis superstitionibus. Causam igitur malorum omnium designat, quòd verum Dei cultum polluerent suis idololatriis. Hîc autem videmus nullum esse modum peccandi dum homines, contempto Deo, sibi licentiam malè agendi permittunt. nolebat Deus Iudæos concedere in AEgyptum. Statuerat enim ipsos quasi sub alis suis fouere: & hoc modo volebat illustrare suam misericordiã, cùm in misera illa & tristi vastitate, salui tamen manerẽt: sed posthabito eius mandato profecti sunt in AEgyptum: cùm illuc venerunt, vt fauorem acquirerent, cœperunt vnà cum AEgyptiis sese vanis superstitionibus polluere: poterant in terra Iehudah absque periculo purè colere Deum: nunc quia diffisi gratiæ Dei in AEgyptum fugerunt: metus hominum ipsos adigit ad fœdam pietatis abnegationem. Videmus ergo vt malum ex malo natũ sit, cùm cœperunt Iudæi in gratiam gentis illius profanæ sese polluere multis impiis superstitionibus. Hoc igitur crimen nunc attingit Propheta, *Vt prouocetis*, inquit, *me in operibus manuum vestrarum*. Subest antithesis inter opera, quæ Deus mandauerat, & quæ sibi homines ipsi confinxerant. Altare, & totum Templum erãt quidem opera facta hominum manu, & artificio: sed quoniam Deus iusserat Altare illud erigi, & Templum quoque extrui, propriè loquẽdo Templum non erat humanum opus, sed diuinum, respectu mandati scilicet. Verùm quicquid homines sibi fabricant ad colendum Deum, illud vocatur opus manuum ipsorum: quia scilicet ipsi sibi sunt authores, & sequuntur duntaxat sua figmenta, non attendunt quid Deo placeat, sed sibi licentiã omnem concedunt, vt pro arbitrio comminiscãtur quoslibet cultus. Hac igitur ratione, & hoc sensu Propheta dicit *Iudæos Deum prouocare operibus manuum suarum*, quoniam scilicet corrumperent legitimum eius cultum, & deficerẽt à pietate, cùm se extraneis figmentis, & corruptelis addicerent. Postea adiungit, *Ad offerendum suffitum diis alienis*. Sub vna specie, quemadmodum alibi dictum fuit, comprehendit Propheta genus ipsum. neque enim tantùm in suffitu peccabant Iudæi, sed etiã in aliis superstitionibus. Sed per synecdochen significat eos abnegare verũ Deũ, vbi sua idola colunt. Deinde adiungit, *In terra Ægypti ad quam ingressi estis, vt habitetis illic*, inquit. Tollit excusationem quam obiicere poterant, nempe se metu cogi, quoniam essent miseri exules, & viderent in superba illa gente non fore tolerabilem suam pietatem: dicit Propheta *ipsos venisse in AEgyptum*, cùm Deus iuberet manere in terra Iehudah. Non debuit igitur admitti illa defensio, quòd scilicet periculo territi, AEgyptiis gratificarentur, quia in illam seruitutem se ipsi coniecerant, cùm liberum illis esset in terra Iehudah purè Deum colere. Hæc ratio est cur *dicat eos venisse, vt peregrinarentur illic*. tandem subiicit, *Vt vos excideretis*: est quidem alia cõstructio, sed sensus clarus est. In summa, significat, quemadmodum dixit proximo versu, eos spõte, & quasi data opera ruere in suam perniciem. Postea addit, *Et sitis in maledictum, & opprobrium inter cunctas gentes*, quibus verbis significat interitum ipsorum fore memorabilẽ: & hoc durius fuit quàm si memoria ipsorum sepulta esset cum vita. Propheta autem dicit tale fore mortis exemplum, vt sint omnibus detestabiles. Denique denuntiat fore obnoxios omnibus probris etiam post mortem. Sequitur,

9 An obliti estis malorũ patrũ vestrorũ, & malorũ regum Iehudah,

malorum vxorum eius, & malorum vestrorum, & malorum vxorum
vestrarum, quæ fecerunt in terra Iehudah, & in compitis Ierusalem.
10 Et non humiliati sunt, *vel, attriti,* vsque ad hunc diem, & non ti-
muerunt, & non ambulauerunt in Lege mea, & in statutis meis, quæ
posueram coram facie vestra, & coram facie patrum vestrorum.

Quia nimium turpis socordia erat, non agnoscere quàm seuerè & grauiter vltus fuisset Deus superstitiones, quibus se antè dediderant, hoc nunc explicat Propheta. Quanquam si vocem ipsam spectemus, non intelligit pœnas per Mala, sed potius maleficia quibus vindictam Dei procurauerant. Et hoc notandum est, quia nonnulli Interpretes, sic exponunt, An obliti estis mala vestra, & patrum vestrorum, hoc est, quàm duriter afflixerit vos Deus? Sed minimè dubium est, quin per vocem רעות Propheta intelligat scelera quibus se obnoxios reddiderant iudicio Dei. nam sequitur statim, *Quæ fecerunt,* vel patrarunt, *in terra Iehudah, & in compitis Ierusalem.* Sed quanuis hac voce significet scelera populi, non dubium tamen est quin simul cōprehendat pœnas, ex quibus agnoscere debuerant displicuisse Deo illam impietatē, in qua fuerunt plus satis obstinati. Cùm ergo dicit Propheta, *An obliti estis mala vestra, & patrum,* sumit pro confesso quod satis notum erat, nempe Deum fuisse vindicem illorum scelerum. Neque enim alloquitur Iudæos, rebus integris, sed profugos è terra sua, & maledictos diuinitus. Cùm ergo palàm constaret à Deo esse damnatos, Propheta meritò interrogat, *an obliti sint damnata fuisse scelera tam patrum, quam Regum,* & quæ ipsi designauerant. Hoc quærit quoniam erat horribilis ipsorum stupor, quòd Vrbe excisa, & Templo incenso, tamen non destiterant à suis superstitionibus, præsertim cùm tam insignis Dei vindicta deberet etiam ipsorū posteros vsque ad decem secula retinere in timore & officio. Sic videmus pœnas sceleribus cōiungi. dicit *regum Iehudah & vxorum eius* Non dubium est, quin relatiuū singulare ad populū spectet. Vertunt alii, Cuiusque ipsorū: sed nihil opus est, quia singularis quidē est numerus, sed refertur ad nomen collectiuum. nēpe Iehudah. Postea addit, *Quæ fecerunt:* verbū hoc non debet restringi ad vxores. (neque enim quadraret) sed tam ad omnes Iudęos, quàm reges Iehudah, & ipsas quoque mulieres. sed propriè exponi hoc debet tam de Regibus, quàm de toto populo. *Quæ* ergo *fecerunt in terra Iehudah, & in compitis Ierusalem.* scelus exaggerat cùm nominat disertè cōpita Ierusalem. Scimus enim vrbem illam fuisse quasi terrestre Dei sanctuariū. Ergo nimis fuit fœda impietas, polluere locū illum, quem Deus sibi consecrauerat. Tota quidem terra Iehudah erat sub eius iure, & ditione: sed singulari priuilegio dignatus fuerat Vrbem illam cum mōte Sion. ergo Proph. amplificat magnitudinem peccati cùm dicit Ierusalem ipsam fuisse pollutam ipsorum superstitionibus. Postea adiungit quāta fuerit pertinacia ipsius populi, *Non humiliati sunt,* inquit, *vsque ad hunc diem,* cùm tamen tam duriter percussi essent Dei flagellis. Stulti etiā accepto malo incipiunt sapere, vt vulgari prouerbio dicitur. Cùm ergo Iudæi tam duriter castigati essent Dei manu, & experti essent extremum eius rigorem, an non debuerant sentire quidnam essent meriti? Sed ostendit Propheta desperatam fuisse ipsorum malitiam, quòd etiam fracti non tamen humiliati fuerant: quemadmodum qui peruerso sunt ingenio, corrigi nequeunt etiam si centies frangantur. Exprobrat ergo Propheta hanc contumaciam Iudæis, quòd ne ipsa quidem calamitas ipsos adduxerit in obsequium. *Non fuerunt* ergo *humiliati,* inquit, *vsque ad hunc diem, & non timuerunt.* Timor hîc etiam referri debet ad clades, quas experti fuerant. Deus enim satis clarè ostenderat quàm grauiter esset offensus ipsorum impietate. Cùm ergo horribile Dei iudicium omnibus perspicuum esset, Propheta hîc eorum socordiam accusat, quod non fuerint reuocati ad sanam mentem, vt Deum timerent. Iam adiungit aliud crimen obstinationis, quòd scilicet non ambulauerint in Lege Dei, & mandatis. Ergo duplicem eorum contumaciā ostendit, quòd scilicet nihil profuerit illis doctrina: neque etiam pœnis resipuerint. Lex ipsa erat illis regula Dei purè colendi, nec debebant aliunde petere quid agendum esset. Cùm ergo haberent testimonium veræ pietatis in Lege, hîc contemptus tolerabilis non fuit, spontè recedere à via, & sese proiicere in vagos errores. Sed Propheta ostendit plusquam indociles fuisse, quòd non tantùm abiecerint omne studium Legis, sed etiam contempserint manum eius, neque correcti fuerint vllis pœnis. Iam quô melius ostendat malitia peccasse, dicit *non ambularunt in Lege mea, & statutis.* Videtur hoc secundum membrum esse superuacuum: sed Propheta hîc commendat perspicuam Legis doctrinā, acsi diceret Deus se non vno tantùm verbo mōstrasse quid verum ac rectū esset, sed pluribus statutis docuisse Iudæos, ita vt nullius esset ignorantiæ prætextus: & idē aliis verbis confirmat, vbi dicit *se posuisse coram facie ipsorum statuta illa.* nam his verbis significat nihil in Lege fuisse obscurū, ideo Iudæos non inscitia lapsos esse: sicuti homines semper tergiuersādo extenuant culpā vbi arguitur ipsorū impietas. Dicit igitur Proph. Iudæos esse inexcusabiles, quoniā

ante

ante ipſorum oculos propoſita fuerit pietatis regula. Hic autem locus teſtatur non ambiguam eſſe doctrinam Legis, quẽadmodum profani homines dicunt Scripturam eſſe verſatilem inſtar naſi cerei. ſed Deus pronũtiat ſe non locutum eſſe ambiguè. Ergo cùm clamet Propheta Legem fuiſſe Iudæis propoſitam ante oculos, vt certò cognoſcerent quid Deo placeret: hodie tenendum eſt, in hac Euangelii claritate quæ exhibita fuit nobis Chriſti aduẽtu, nihil eſſe obſcurum: ſed patefactos eſſe nobis theſauros omnis intelligentiæ, quantùm ſcilicet expedit, ita vt qui nunc errant fruſtra obtendant ſe facere, quoniam Dei voluntas ſit illis abſcondita. non enim alia eſt illis peccandi ratio, niſi quia conniuent, & oculos malitioſè claudunt, ne ad ipſos perueniat ſolis fulgor. Interea ſciendum eſt, quò familiarius nobis innotuit Deus, eò nos grauius peccare, cùm ab eius cultu deflectimus: quia nihil omiſit in verbo ſuo, quod ad perfectum eius cultũ ſpectet. Ergo cùm verſetur ante oculos noſtros regula piè viuendi: niſi eam ſequimur, hæc exprobratio in nos competit, quòd ſcilicet ante oculos noſtros propoſuerit Deus ſtatuta ſua. Nunc ſequitur,

11 Propterea ſic dicit Iehouah exercituum, Deus Iſrael, Ecce ego pono faciem meam contra vos in malum, & ad excidendum totum Iehudah:

12 Et tollam reliquias Iehudah, quæ poſuerunt faciem ſuam vt venirent in terram AEgypti ad peregrinandum illic, & conſumẽtur omnes in terra AEgypti, cadent in gladio, fame conſumentur à paruo vſque ad magnum: in gladio & fame morientur, & erunt in execrationem, & ſtuporem, & in maledictum, & in opprobrium.

Rurſus pœnam obſtinatis denuntiat. nec mirum eſt eaſdem minas ſæpius repeti, quando negotium erat cum tam ferocibus, & præfractis capitibus. Hæc igitur cauſa eſt cur iudicium Dei, quod ſecurè ridebant, illis denuntiet. & ex contextu melius patebit quàm neceſſaria fuerit talis vehementia. ac primò quidem breuiter Propheta oſtendit omnes perituros, qui tamen falſò imaginati fuerant ſe non aliter ſaluos poſſe euadere, niſi fugerent in AEgyptum. fallacem igitur & peruerſam eorum fiduciam hîc coarguit & refellit Ieremias. Modum etiam ſimul explicat cùm dicit, *Tollam omnes reliquias Iehudah quæ poſuerunt faciem ſuam vt venirent in AEgyptum*. Quibus verbis & ſequentibus ſignificat Deus fruſtra Iudæos captaſſe latebras in AEgypto, quia illic pœnam quam meriti ſunt exiget. Nominat *gladium & famem*: tertium genus nunc omittit, ſed paulò pòſt etiam adiunget. Dicit ergo perituros partim gladio, partim fame: & vtitur diuerſis verbis emphaticè, *conſumentur fame, cadent gladio, conſumentur omnes*: deinde, *à paruo vſque ad magnum*, inquit. tandem ſubiicit, *Et erunt in execrationem*. Diximus alibi nomen אלה ſumi pro execratione, quanuis propriè ſit iuſiurandum, nempe quia iurando ſæpe homines proferunt aliquam execrationem, Maledicat mihi Deus, malè diſperéam. dicit ergo Iudæos fore in formulam execrationis, quia vbi deierandum erit, hæc erit quaſi communis loquendi forma, Perdat me Deus ſicut perdidit Iudæos. Poſtea addit, *In ſtuporem*, quia ſcilicet ſolo cladis intuitu omnes horrebunt. poſtremò ſequitur, *maledictum & probrum*, de quibus antè diximus. Pergamus nunc,

13 Et viſitabo ſuper eos qui habitant in terra AEgypti, quemadmodum viſitaui ſuper Ieruſalem in gladio, & fame, & peſte, *hîc exprimitur tertia ſpecies.*

Confirmat autẽ hoc verſu quod proximo dixerat, quoniã dicit ſe rurſus fore vindicem impietatis, quemadmodum paulò antè fuerat. Antequam Iudæi tam graui clade affecti eſſent, inebriati erant rebus proſperis. ſed nunc cùm Deus excuſſiſſet illis omnem torporem, meritò Propheta in memoriam reuocat quas perpeſſi fuerant clades. *Sicut* ergo *viſitaui ſuper Ieruſalem, ita viſitabo ſuper eos qui habitant in AEgypto*. Sed argumentum etiam eſt à maiori ad minus: ſi enim Deus non pepercit ſanctæ Vrbi, in qua domiciliũ elegerat, quomodo parceret incolis AEgypti? neque enim AEgyptus digna erat quam Deus reſpiceret. ſcimus fuiſſe profanam & maledictam terram. Fuit igitur nimiæ amentiæ cùm Iudæi confiderent ſe in AEgypto fore tutos, cùm tamen non fuiſſent in terra ſancta, quæ erat Dei ſanctuarium, quæ erat ipſorum hęreditas, quæ erat etiã Dei requies. Nunc videmus quorſum ſpectet Propheta. proponit enim illis cladẽ Vrbis, & terræ Iehudah, vt ſciant ſe non poſſe effugere manum Dei dum cõtra eius interdictũ habitant in AEgypto, quoniam futurus ſit illic Deus ſeuerior vindex, quàm antè fuiſſet in terra Iehudah. Sequitur,

14 Et non erit qui euadat, *qui sit residuus*, inter reliquias Iehudah quæ venerunt ad peregrinandum hîc, *nam erat Propheta in AEgypto*, nempe in terra AEgypti. & ad reuertendum in terram Iehudah, ad quam ipsi eleuant animam suam, *vel eleuant animas suas*, ad reuertendum vt habitent illic, quia non reuertentur nisi qui euaserint.

Videtur Propheta secum pugnare, quia initio versus negat quicquam fore residuum, in fine autem addit exceptionem, paucos scilicet fore superstites, qui effugerint & quodam miraculo elapsi sint à morte. quidam ita accipiunt, nullos fore residuos ex impiis illis contemptoribus, sed aliquos tamen fore superstites, nempe qui illuc tracti fuerant præter animi sententiam, sicut Ieremias, & Baruch, & similes. Sed videri posset hæc expositio coacta primo intuitu: & tamen si loquitur Propheta de Iudæis, qui in AEgyptum transfugerant, necesse est ita accipere: alioqui esset manifesta repugnantia, & absurditas. Sed possumus etiam quod in fine versus dicit, referre ad Babylonios exules: quia hi qui se abdiderant in AEgyptum putabât de omnibus esse actum, quoniam scilicet in lôginquam regionê fuerant abducti. Cùm ergo reditus illis in patriam clausus esset, putabant hi se solos fore terræ hæredes, quia vt AEgyptus non procul aberat à terra Iehudah, facilis erat reditus, deinde liber: quoniam fœderati erant AEgyptiis: ad hæc contulerant se ad ipsos, vt fruerentur amico hospitio. ergo putabant qui habitabant in AEgypto, terrã Iehudah fore suam. Deus autê dicit nullos in terrã illã redituros, nisi qui euaserint, nempe quibus permissa fuerit libertas redeundi, cùm finitum esset captiuitatis & exilii tempus. פלטים igitur in fine versus accipio pro reliquiis quas sibi tandem Deus collegit, cùm edicto Cyri data fuit Iudæis libertas habitandi rursus in patria post annos septuaginta, quod tempus Propheta, vt dictum fuit, illis definierat. Et videtur hic sensus mihi simplicior, nullos fore residuos ex illis reliquiis quæ scilicet sese in AEgyptum contulerant, & hoc etiam exprimitur, *quæ venerunt ad peregrinandum in terra AEgypti, & ad reuertendum in terram Iehudah*: hoc enim erat ipsis consilium. Postea adiungit, *Ad quam eleuant animas suas ad reuertendum illuc.* Hîc Propheta ridet fiduciam qua adhuc se fallebant Iudæi. nam leuatio hæc de qua loquitur, cùm significet adspirare vel spem attollere, valet ad notandam superbiam: ita vbi dicit *eleuare animas suas* perstringit quòd adhuc sint inflati stulta spe, & sibi persuadeant liberum paulò pòst fore reditum, quia vacua erit terra possessoribus. Cùm igitur sese pascât talib⁹ deliciis, sciant se nunquã illuc redituros. *Non reuertentur*, inquit, *ipsi*. postea sequitur illa exceptio, hoc est, *nisi soli qui euaserint*, de quibus scilicet desperabant Iudæi illi, qui putabant rebus suis bene & prudenter consultum esse, quia AEgyptus erat illis quietum latibulum ad tempus. Nunc sequitur,

15 Et responderunt Ieremiæ omnes viri, qui sciebât quòd suffitum offerrent vxores ipsorum diis alienis, & omnes mulieres, quæ adstabât, cætus magnus, & totus populus qui habitabant in terra AEgypti, in Patros, dicendo,

16 In sermone, *subaudiendum est in, vel quoad sermonê*, quem locutus es ad nos in nomine Iehouæ, non audiemus te.

Hîc melius conspicitur perdita gentis illius obstinatio. nam satis multa suæ integritatis testimonia dederat illis Ieremias. debuerât igitur certò scire verum esse Dei Prophetam. Quòd si illum contempserant annis quadraginta, & diutius, tamen fidem fecerat suæ legationis cùm de clade Vrbis & Templi constanter vaticinatus esset vsque ad extremum. suo igitur malo didicerant Ieremiam esse organum Spiritus sancti, & verum Dei interpretem. Hinc autê apparet quantopere fuerint excæcati, dum respuunt omnes eius admonitiones, atque adeò minas ducunt pro fabulis. ita in speculo nobis proponit Spiritus Dei quanta sit hominũ amentia, vbi mentes ipsorum semel occupauit Satan: sed simul discamus hanc rependi mercedem obstinationi, vbi spernuntur Dei Prophetæ. Fuit hoc nimis fœdum portentum, quòd ausi sunt tam petulanter reiicere sanctum Prophetam, qui tamen ad extrema vsque redacti erant, & rebus omnibus spoliati confugerant in AEgyptum: illic seruiliter agebât, quemadmodum vidimus. Quòd ergo ita sunt adhuc feroces, & adhuc superbiunt contra Dei Prophetã, hinc apparet fuisse indomabiles. Dicit ergo *respondisse omnes viros quibus satis comperta erat vxorum impietas.* His verbis significat Propheta initium idololatriæ fuisse à mulieribus. Nondũ ergo eò vsque progressi erât, vt omnes viri palàm colerent idola, sed hanc licentiã sibi sumpserant mulieres, viri autem facilè indulgebant.

Verùm

Verùm cur Propheta paulò antè illos increpuit, acsi omnes suffitum facerēt idolis? Colligimus certè ex hoc loco non eos tantùm coram Deo reos esse qui scelus apertè perpetrant, sed qui conniuendo tolerant. debuerant enim viri intercedere, ne vxores pollu erent se impiis superstitionibus: atqui hoc patienter tulerunt. ergò consensus ipsorum pro opere accipitur, quemadmodum ex Prophetæ verbis statuere licet. Dicit ergo viros non quidem palàm & suis manibus suffitum fecisse, sed fuisse conscios suis vxoribus, & eorum consensu illam impietatē à mulieribus fuisse patratam. Reliqua non possem nunc absoluere: cras prosequar.

PRECATIO.

Da omnipotens Deus, quando fidem nostram probare vis multis experimentis, vt constanter persistemus in puro nominis tui cultu, & sincera inuocatione, atque vt circundati simus, & vndique obsideamur multis inquinamentis, tamen vt puros nos & integros tibi conseruemus & corpore & animo, & sic peragamus huius vitæ cursum, vt tandem compareamus impolluti coram facie tua per Christum dominum nostrum, Amen.

COEPIMUS herì exponere quod Propheta narrat sibi fuisse responsum à Iudæis tam viris quàm mulieribus. Summa est, non facturos quod iussit Propheta, quamuis loquatur Dei nomine. non respondent præcisè sermonem Dei, vel oraculum sibi nihili esse, sed fidem Ieremiæ derogant, acsi falsò nomen Dei prætenderet. Dicit autem viros *ita respondisse qui sciebant vxores adolere incensum dijs alienis*. postea addit, *Et mulieres quæ adstabant*. quidam vertunt, In cœtu magno: sed non dubito quin Propheta intelligat responsum fuisse commune tam viris quàm mulieribus. dicit ergo *mulieres simul adfuisse*. postea subiicit, *cœtus magnus*: & quod tandē sequitur explicatiuè positum est, *populus totus qui habitabant in terra Ægypti*, in Patros in terra AEgypti habitabant, & quidem in parte illa. diximus autē alibi de Patros. Videmus in summa, reiectum fuisse Dei Prophetam, & tamen minimè dubium est, quin Iudæi præ se tulerint aliquam pietatem: sed non putabant parendum esse hominis mandato. vnde autē hic contemptus? nempe ex mera peruicacia. nam vtcunque hypocritæ dissimulent se Deum spernere, & eius sermonem, & dirigant verba ad ipsos ministros: impietas tamen eorum se prodit cùm ab vna parte simulant se Deum colere, ab altera autē repudiant quos suis mandatis instructos vult audiri. atqui Deus non vult neque potest separari à verbo suo. Nunc pergamus,

17 Quin potius, *vel quia, est particula causalis, sed accipitur interdum aduersatiuè*, faciemus quicquid, *ad verbum, omnem sermonem*, qui egredietur ab ore nostro, vt suffitum offeramus reginæ, *vel machinæ*, cælorum, & libemus ei libamina, queādmodum fecimus nos, & patres nostri, Reges nostri, & duces nostri in vrbibus Iehudah, & in compitis Ierusalem, & saturati sumus panibus, & fuimus boni, *hoc est, hilares, fœlices*, & malum non vidimus.

Hic apertius suam contumaciam produnt: postquam enim dixerunt se non habere fidem Ieremiæ, quia non missus fuerit à Deo, nunc subiiciunt se quidem fore Dei cultores, sed suo arbitrio. Atque hîc nobis fons omnium superstitionum detegitur. hic ergo locus satis docet vnde manarint, & ex quo principio omnes corruptelæ, quibus religio omnibus seculis vitiata fuit, nēpe ex hominum libidine & superbia. Dum ergo tantum sibi arrogant homines, vt velint legem ferre de cultu Dei, necesse est omnia pessum ire: ideo dixi hanc esse originem omnium errorum. Quomodo igitur integra manebit religio? nempe si pendeamus ex ore Dei, subiiciamus nos eius verbo, & frenum iniiciamus nobis, ne quid tentemus nisi quod ipse præcipit ac probat. Hæc igitur vera est colendi Dei regula, nihil aliud audere nisi quod ipse præscribit. ex opposito religio prorsus vitiosa est, & in superstitionē degenerat simulatque homines volunt sibiipsis esse legislatores. dicūt, *Faciendo faciemus omnem sermonem, qui egressus fuerit ex ore nostro* Hanc proteruiā quidem modesti homines damnabunt, si modò consulant duntaxat naturæ sensum: sed malum hoc est ingenitum omnibus, nempe vt velint Deum colere prout ipsis libet. Sed Ieremias depingit hîc nobis quasi in tabula principium omnium superstitionum, dum scilicet homines opponunt suam libidinem, & sua phantasmata Dei mandatis. Postea addunt, *Vt suffitum offeramus machinæ cælorum*. Vocem hanc variè exponunt Interpretes: aliquid diximus iam capite septimo: sed quia

bona pars non aderat, ideo necesse est repetere quod tunc dictum fuit. quidam deducunt nomen hoc à מלך, quod est regnare, & ideo vertunt Reginã cælorum, & Hieronymus ita exponit: alii autem deducunt à radice לאך, & accipiunt pro opere: quidam durius vertũt Ministerium: alii vertunt Machinã. sunt etiam qui putent nomen hoc ductũ esse ab הלך, quod est ambulare, & putãt stellas omnes comprehendi hoc nomine, vel planetas: quanquã videmus conuenire astris omnibus ambulationem vel motum. Sed si à regnando nomen hoc originem ducit, Regina cælorum sumetur pro præcipua stella, quemadmodum vertit Chaldæus. Cæterùm quidam Solem, quidã verò Lunam existimant sic vocari. nam Sol apud Hebræos est fœminini generis, & ideo Sol vocari potest regina propriè in illa lingua. si autem pro opere accipimus, deficiet litera vna radicalis א scilicet, quemadmodum & capite septimo. Videtur tamẽ Propheta hîc ponere nomen hoc pro toto artificio cælorum: quasi dicerent improbi, quia illic conspicitur admirabilis gloria, ideo cultum hunc haud dubiè placere Deo, vbi in stellis, & toto opificio cælorum colitur eius maiestas. Ego igitur non pro stella vna duntaxat accipio, sed pro cælis ipsis, vel stellis omnibus: & quanquam nomen est singularis numeri, accipitur tamen pro ipsa militia etiam, vt vulgò loquuntur. Dicunt igitur, Nos pergemus more nostro, quia antehac *obtulimus suffitum operi cælorum*, vel artificio, *& fudimus*, vel libauimus *libamina*: ergo non desistemus ab hac consueta ratione. & dicunt, *Ita fecimus & nos, & patres nostri, & Reges nostri, & duces nostri.* hîc opponũt maiorum authoritatem Dei imperio, quemadmodum fieri solet. videmus enim vt hodie Papistæ superciliosè iactent Patres, & Ecclesiam catholicam, vbi profertur manifesta veritas: sed existimant tenebras obduci verbo Dei, & quasi redigi in nihilum quicquid ex Lege, ex Prophetis, ex Euangelio adducitur, si obiecerint aliter factum esse, aliter locutos esse Patres, aliud fuisse receptum antiquo more. Videmus ergo Papistas hodie instructos iisdem armis pugnare quibus olim fuerũt instructi idololatræ. & quanquam diabolus sese transfigurat in multiplices formas, tamen semper huc recidunt superstitiosi homines, debere sanctum duci quicquid traditum est à maioribus. præsertim autem obdurescũt hypocritæ in errore illo dum possunt Reges & duces simul iactare, quemadmodum hîc faciunt, non tantùm promiscuum vulgus, sed Reges ipsos & duces secutos esse hanc rationẽ. nam sumunt pro confesso, non posse cadere ignorantiã in Reges, & duces. magnitudo enim ipsa & splendor tegit Regũ stultitiã. Ita dum simplices loquuntur de Regibus, dignitas ipsa obtenebrat eorũ oculos, vel perstringit, vt existiment Reges absque cõtrouersia sapere, & refertos esse optimo consilio. hinc fit ergo vt Satan sæpe abuti soleat talibus laruis ad fallendos homines. Ideo discamus tribuere Deo hunc honorem in solidum, vt solus legem pietatis suo verbo præscribat, & ita nulla altitudo emineat quæ obscuret imperium Dei, sed potius Regum, & aliorum nomina cogantur in ordinem, vbi Deus apparet. Postea addunt, *In vrbibus Iehudah, & in compitis Ierusalem.* Locum etiã adducunt, vt superstitiones suas confirment. nam sanctitas Ierosolymæ fuit illis quasi integumentum omnium vitiorum: quemadmodum hodie videmus Romã plenis buccis celebrari in Papatu, acsi larua quæ teterrimos fœtores in totũ mundum exhalat, potissimum esset sanctuarium. quicquid ergo illinc profectũ est volunt haberi pro cælesti oraculo: sic etiam miseri Iudæi Ierosolymam ausi sunt Deo opponere. erat quidem magna Vrbis dignitas, non qualis hodie est Romæ. neque enim Papistæ sumpserunt ex Deo elogia, quibus extollunt vrbem illam, hoc est, fœtidum illud & abominabile lupanar. Ierosolyma habuit suam dignitatem ab ipso Deo: sed stultè Iudæi abusi sunt nomine Ierosolymæ cùm Legem corrumperent, & cultum Dei instituerent fictitium suo arbitrio: tamen videmus etiam hoc titulo armatos fuisse aduersus Prophetam, quasi Deum ipsum committerent secum in certamen. nulla enim fuit Ierosolymę dignitas, nisi qua dignatus ipsam fuerat Deus ipse: atqui iactãt sanctã illam vrbem, vt quicquid in ea gestum est sanctum reputetur & legitimum, & careat omni controuersia, acsi Lex Dei iaceret sub dignitate Vrbis sepulta: Ierusalem autẽ mutuari debuit suum splendorem, & quicquid habuit honoris à sola Lege. Sed hæc est hominum prauitas, quemadmodum dixi, vt beneficia Dei corrumpant, ac peruertant. Iam addunt *saturatos se fuisse panibus, cùm adolerent operi*, vel artificio *cælorum.* Et hoc familiare semper fuit Dei cõtemptoribus, nempe terrena fœlicitate inebriari, vt Deum ipsum spernerent, & sibi putarent impunè cessuras omnes superstitiones. vnde autem hic error? nempe quia sibi perperam indulgent, cùm Deus ipsos patienter sustinet: Deus non statim vlciscitur profanationem nominis sui, non statim pœnam exigit de hypocritis, & idololatris, non statim fulminat contra impios & adulterinos cultus: tolerantia eius videtur esse illecebra peccandi, & quasi fomentum licentiæ. Cùm ergo Iudæi obiiciunt *se fuisse saturatos panibus*, tantundem est acsi dicerẽt, Quantisper Deus nobis pepercit, & sustinuit iudicium suum, nobis prosperè fuit: sed non debuerunt abuti Dei tolerantia & sibi coaceruare eius iudicium, quemadmodum docet Paulus. Iam altera etiam causa est erroris, quòd vbi Deus homines retraxit ab errore postquam videt ipsos adhuc obstinatos, durius castigando vt digni sunt, tunc ita incipiunt sentire iudicium Dei, vt perperam existiment causam profectam à religione mutata. Sic initio Euangelii videmus volitasse tales querimonias inter omnes impios. nam quicquid acciderat, quemadmodum veteres recitãt, præsertim verò Tertullianus in Apologetico

logetico, Si Tiberis exundauerat, si qua calamitas acciderat, si grandò, si gelu, semper reiiciebatur culpa in Christi nomen, & eius doctrinam, Ex quo mutata est religio, non desiimus esse miseri. Sed non expendebant quod decebat, nempe cùm excęcati essent & demersi in suis erroribus, Deum ipsos tolerasse ad longum tempus: deinde postquam illuxerat Euangelii doctrina tunc quoque improbè secutos fuisse consuetam impietatem, quia excusari antè poterat inscitia: sed ex quo Deus viam salutis ostenderat, iam quasi data opera restiterant vt grauioribus pœnis essent digni. Talis igitur fuit impietas veteris populi in hoc responso, *fuimus saturati panibus cùm libauimus artificio cælorum*, nempe quia Deus non confestim pœnam de illorum impietate sumpsit, dicunt se fuisse beatos, nec vidisse malum: & tamen certum est fuisse mentitos. Deus enim sæpius illos castigauerat, & tunc erant seduli & attenti ad peruersos suos cultus. ante Ieremiam natum defecerant ad idololatriam, imò antequam Isaias inciperet officio Prophetæ fungi, scimus quàm seuerè tunc punire inceperit Deus ipsorum scelera. nam tempore Isaiæ regnum Israel afflictum, deinde prorsus deletum fuit, Ierosolyma fuit quasi tugurium, vt dicit Isaias ipse, tota autem regio vastata erat: interim libarunt opificio cæli, & obtulerunt suffitum. Scimus quantus fuerit feruor in Achas, & in aliis peruersis Regibus: Ezechias quidem & Iosias conati sunt restituere purum Dei cultum: sed statim Manasse filius, & successor Ezechię omnia corrupit. Cùm ergo tantoperè feruerent in suis superstitionibus, an illis omnia fluxerunt ex voto, quemadmodum nunc iactant? atqui & gladio, & fame, & peste illos persecutus est Deus. quid ergo sibi vult hæc iactantia, *quòd saturati fuerint panibus, & fuerint fœlices, nec viderint malum* quo tempore libarunt libamina? Sed hæc etiam amentia præcipitat impios, vt non sentiant manum Dei sibi aduersam. Cæterùm, etiam si verè hoc dicerent, *se fuisse beatos* quo tempore sese prostituebant idolis: diximus tamen non posse inde colligi, probari Deo vitiosum cultum: quia si tolerat hominum scelera ad tempus, non desinit tamen esse iudex, vt tandem suo tempore ad tribunal citet impios, quibus diu pepercit. denique hypocritæ primùm ludunt cum Deo, & ita conuertunt ad licentiam peccandi clementiam ipsius, acsi esset quædam impunitas. hoc vnum est: deinde non expergefiunt ad Dei flagella, sed manent stupidi cùm Deus ipsos castigat. Sequitur, *Isa. 1. 8.*

18 Ex quo autem desiimus suffitum offerre artificio cælorum, & libare ei libamina, destituti, *vel priuati*, fuimus omnibus, & gladio, & fame sumus consumpti.

Hìc amplificant suam ingratitudinem, quòd scilicet conferunt in Deum culpam omnium calamitatum: cùm tamen, vt postea dicet Propheta, Deus ipsos quodãmodo retraxisset è tenebris ad lucem, si fuissent sanabiles. Debuerant igitur reuocari pœnis ad sanam mentem. sed tantùm abest, vt profecerint sub Dei ferulis, vt redditi fuerint magis ac magis contumaces. Dicunt igitur, ex quo desierant colere sua idola se fuisse miseros, laborasse penuria rerum omnium, consumptos fuisse fame, & gladio. Antè consumpti fuerant fame, & gladio, vt satis notum est, & vt retulimus, antè etiam passi fuerant multas clades. cur ergo non commemorant pœnas illas cùm toties, & tam longo tempore calcitrassent aduersus Deum? sed obruunt Dei iudicia malignè: interea dicunt se fuisse modis omnibus miseros ex quo cessarunt ab impio cultu. Sed an ideo cœperunt esse miseri, quia non amplius libabant stellis & idolis? imò diuersa fuit causa, quemadmodum mox Propheta respondet. sed necesse est contexere totum eorum sermonem. Veniemus postea ad refutationem Prophetæ.

19 Et quando nos suffitum fecimus artificio cælorum, & libauimus ei libamina, an absque viris nostris fecimus ei placentas ad exhilarandum illud, *alij vertunt simulachrum*, & etiam libando ei libamina?

Proferunt aliud argumentum, quòd scilicet non fuerint exigua hominum portio, sed totus populus, qui tunc integer florebat, cùm suffitum idolis facerent. scimus paucos fuisse residuos ex illa ingenti multitudine, quæ erat incolumi adhuc Regni statu. Dicunt igitur se non fuisse solos authores huius superstitionis, sed fuisse ingentem hominum turbam, nempe totum populum, cùm tunc referta esset incolis Ierosolyma, & tota etiam regio. Quidam hoc exponunt de ipsis fœminis, sed insulsè, meo iudicio. aliquando transfertur ad fœminas masculinum genus, sed raró, & illud est durum, deinde non respondet huic loco, vbi totus contextus sonat sermonem haberi de viris, sed ratio vna ipsos coegit sic sentire, quæ tamen friuola est. Dicitur, *An fecimus sine viris nostris?* cùm ergo dicunt *se non fecisse absque suis viris*, statim venit hoc in mentem Interpretibus, mulieres loqui, sed masculino genere. אנשים nomen vt satis notum est, aliquando

capitur pro senibus,atque pro ipsis Proceribus qui regunt,vt patet ex aliis locis. Hîc autem exigua illa manus quæ restabat,profert in medium suffragia populiq; multitudinis:quasi dicerent, Nos hîc multi sumus contra te vnum : sed si compares statum veterem Vrbis & terræ cum misera nostra sorte, cùm floreret Regnum,cùm Vrbs staret incolumis, cùm tota regio incolis referta esset,an non tunc omnes vno consensu coluerunt stellas, & artificium cælorum? cùm igitur tot suffragiis probata fuerit hæc religio,quid tibi vis,dum contendis eam nobis excutere, & eripere? Tenemus igitur Prophetæ consilium, vel potius tenemus sensum eorum, quos loquentes inducit. Dicūt igitur *se non obtulisse suffitum,& libamina absque viris suis*,hoc est, absque ingenti illa multitudine,quæ postea periit,vel consumpta fuit, & ita opponunt quasi nebulam, turbam illam hominum: quemadmodum hodie Papistæ tantùm suffragiis pugnant ad obruendam Dei veritatem. sic etiam congressi sunt cum Ieremia miseri illi, & fuit illis pro clypeo hic prætextus, quòd ante Vrbem dirutam totus populus sequutus fuerat illas superstitiones. *Non fecimus* ergo *hoc sine viris nostris,neque libauimus libamina,nec suffitum obtulimus*,&c. Nunc sequitur,

20 Et dixit Ieremias ad totum populum, ad viros,& mulieres, & ad totum populum,qui responderant ipsi sermonem,dicendo,

21 An non suffitus quem vos suffiebatis,*vel adolebatis*, in vrbibus Iehudah,& compitis Ierusalē vos & patres vestri, Reges vestri,& duces vestri,& populus terræ,eorum,*hoc est,eius suffumigationis,vel harum omnium superstitionum*, recordatus est Iehouah,& ascenderunt in cor eius?

22 Et non potuit Iehouah amplius ferre propter malitiam operum vestrorum,propter abominationes quas fecistis, & redacta est terra vestra in vastitatem,& in stuporem, & in maledictum,*vel execrationem*,ita vt nemo sit habitator, sicut dies hæc,*hoc est,sicut hodie apparet.*

23 Propterea quòd suffitum fecistis, & peccâstis Iehouæ, *vel impiè vos gessistis contra Iehouam*,& non audiuistis vocem Iehouæ,& in Lege eius, & statutis,& testimoniis non ambulastis, propterea accidit vobis malum hoc,sicut dies hæc, *hoc est,sicut hodie apparet.*

Refellit Propheta impias illas obiectiones, quibus conati fuerant Iudæi ipsum obruere, & contemptibilem reddere eius doctrinā.Retorquet igitur in eos quicquid falsò iactauerant: nam principiò dixerant,*Reges nostri, duces nostri & patres nostri* iam vsi fuerunt his cæremoniis, & nobis fuerunt quasi per illorum manus traditæ:respōdet Ieremias,Hoc certè verum est, ideo Deus tam seuerus vindex fuit impietatis,cùm patres vestros abstulit è mundo,cùm Regnū ipsum prorsus aboleuit,cùm Vrbē ipsam subuertit,& cùm tandē vos afflixit omnib9 malis.nisi enim & Reges vestri,& patres vestri,& duces vestri impii fuissent contra Deū,nunquā tam asperè vos tractasset:promisit enim se fore Abrahæ filiis in patrē.ergo necesse est Deū grauiter à vobis, & patribus, & Regib9 vestris fuisse offensum,cùm ita exarserit cōtra ipsos eius ira. Ergo est antistrophon,quia, vt videmus, retorquet contra illos Propheta quicquid obiecerant. hæc summa est. Dicit autem *se ita fuisse loquutum toti populo,tam viris quàm mulieribus*:& repetit,Totum populum, quia scilicet omnes subscripserant huic tam impiæ calumniæ. Dicit igitur Deus,Ideo Vrbē vestram,& vos perdidi,quia adoleuistis suffitum idolis vestris. Concessio est dum fatetur verum esse quicquid iactauerant,sed in contrariam partem conuertit,quàm ipsi putabāt. quoniā enim patres ipsorum,& Reges fuerant imbuti superstitionibus, putabant sibi non debere fieri aliquā molestiam.nam,vt diximus, apud hypocritas vsus & consuetudo sufficit ad opprimendam Legem Dei. Ergo quantùm ad factum ipsum,Propheta ipsis concedit verissimum esse quod dicūt, scilicet hanc fuisse causam omnium malorum. nisi enim Reges, & totus populus prouocassent iram Dei,nunquam dirutum fuisset Templum,nunquā Regnum collapsum esset:denique nunquā Deus ita alienatus fuisset à suo populo,quem ipse adoptauerat:hic est sensus. *An non*,inquit, *suffitus vestri quem adoleuistis in vrbibus Iehudah , & compitis Ierusalem tam vos quàm patres vestri, & Reges,& duces vestri,quàm totus populus,an non recordatus est* Iehouah? vnde,inquit, istæ horribiles calamitas,quæ totum genus vestrum perdidit?nempe ex ira Dei.neque enim fortuitò hoc vobis cōtigit,& Deus etiam per seruos suos prędixerat quicquid postea opere completum fuit. sequitur ergo vrbem vestram deletam fuisse iusto Dei iudicio. Quæ autem causa tantæ vindictæ, & tam grauis?

Gen.17.7.

grauis? nempe *suffitus vestri*. Et ideo addit, *non potuit ferre Iehouah malitiam operum vestrorum, & abominationes, quas fecistis: ideo*, inquam, *terra vestra redacta est in vastitatem*. In summa, Propheta ostendit, nisi fuissent obnoxii Dei iudicio, nō fuisse perituros. Sumit enim illud principium, Deū nō abs re irasci: deinde sumit alterum principium, Quoniā genus Abrahæ elegerat Deus, & semper fuerat propitius etiā indignis, ipsos participes futuros fuisse eiusdem beneficentiæ, nisi Deū iam prorsus à se alienassent. Sequitur ergo, Dei vindictam non leui aliquo delicto, sed multis criminibus & diuturnis sic fuisse accensam, vt non posset differri. nā pœnæ atrocitas ostendit peccati magnitudinem: & ideo dicit, *Non potuit ferre Iehouah malitiam operum vestrorum, & abominationes quas patrastis*. *Redacta* igitur *ob hanc causam est terra vestra in vastitatem, in stuporem, & in probrum*, vel execrationem, *ita vt non sit habitator*. Tandem clarius explicat aliis verbis eandem sententiam, *propter suffitum vestrum*, inquit, *& quia impiè egistis*. Primò dum nominat suffitum, per synecdochen designat omnes cultus vitiosos & degeneres, quemadmodum herì dictum fuit: sed pronuntiat omnes fuisse abominabiles: *Impiè*, inquit, *egistis in Deum*. Iam simul exaggerat eorum crimen, quia pias omnes admonitiones contempserint: *Non audiuistis*, inquit, *vocem Iehouæ*. Refero hoc ad propheticas conciones, quibus non destitit Deus ipsos hortari ad pœnitentiam. quotidie enim & assiduè clamabat, vt tandem in viam salutis redirēt. Exprobrat igitur illis Propheta *quòd non audierint voces illas* propheticas. deinde adiūgit, *non ambulasse in Lege Iehouæ, neque in statutis & testimoniis eius*. Ostendit his verbis, etiam si nulli Prophetæ alii post alios missi fuissent, Legem debuisse illis sufficere. Sed non contentus solo Legis nomine, etiam addit, *statuta, & testimonia*, quibus verbis significat perspicuam & familiarem fuisse Legis doctrinam, vt herì diximus. tandem addit, *Propterea occurrit vobis totum hoc malum, quemadmodum apparet hodie*. Denique significat Propheta ipsos reatus sui satis teneri conuictos, quia Deus tantoperè illis infestus fuerit, & tam duriter afflicti fuerint, quoniam si iusta sunt eius iudicia, sequitur iustam fuisse pœnā quam inflixit Iudæis. Vnde etiam simul colligitur, ipsos palàm fuisse rebelles, quoniam peruerterant, & corruperant verum eius cultum.

PRECATIO.

Da omnipotens Deus, quando nobis non tantùm Lege tua præscripsisti quid rectum sit, & viam piè viuendi nobis monstrasti, sed etiam clarius affulsisti nobis per Euangelii tui lucem, vbi resplendet Christus Filius tuus Sol iustitiæ: da inquam, vt nos totos subiiciamus tibi, & adiiciamus animos ad tibi obediendum, illuc applicemus omnia studia nostra, illuc dirigamus omnes actiones nostras, vt peracto huius vitæ cursu, tandem perueniamus in beatam illam quietem, quæ nobis reposita est in cælo per Christum Dominum nostrum, Amen.

24 Et dixit Ieremias ad totum populum, & ad mulieres, Audite sermonem Iehouæ omnis Iehudah, qui estis in terra AEgypti.

25 Sic dicit Iehouah exercituum Deus Israel, dicendo, Vos, & vxores vestræ locuti estis ore vestro, & impleuistis manibus vestris, dicendo, Faciendo faciemus vota nostra, quæ vouimus ad suffitum adolendū artificio cæli, & ad fundendum ei libamina: Stabiliendo stabilietis vota vestra, & faciendo facietis vota vestra.

26 Propterea audite sermonem Iehouæ totus Iehudah qui habitatis in terra AEgypti, Ecce iuraui per nomen meum magnum dicit Iehouah, si erit posthac nomen meum inuocatum in ore, *per os*, viri Iudæi dicentis, Viuit Adonai Iehouah in tota terra AEgypti.

PROSEQVITVR Ieremias eandem sententiam, & non modò acerbè obiurgat impios illos, qui tā pertinaciter spreuerunt eius doctrinā: sed ostendit eos sua audacia nihil proficere, quia tandem violenter frangentur, postquam non sustinent corrigi. Dicit autem initiò, *Vos, & vxores vestræ loquutæ estis*, quanquam viros simul comprehendit. *Loquuti* ergo *estis tam viri, quàm mulieres, & manibus vestris impleuistis*, hoc est, nihil defuit ad contumaciam, quia vt petulanter loquuti estis contra Deum, accessit etiā ipsa exequutio. per Manus enim effectum operis designat: ergo ostendit eos ad summā impietatem progressos esse, quia non dubitauerint euomere impiā illam

vocem, *Non obediemus* Deo: & simul etiã manus coniunxerint cum ore, quia strenuè exequuti sunt quod testati fuerant. Ipsa cogitatio iam plus satis valebat ad eorum damnationẽ: cùm verò linguam ita exerũt, deinde manus aduersus Deũ, signũ est desperatæ audaciæ, acsi ex professo vellent eum prouocare. Sed ostendit quis tandẽ exitus maneat omnes impios, qui tam superbè cõtra Deum rebellãt. Quum audire iubet quid Deus iurauerit ex opposito, cõparat Deũ cũ ipsis, acsi diceret, etiã si centuplò magis insaniant, tamẽ Deũ fore superiorẽ: esse verò aduersariũ, vt euertat ipsorũ conatus. Sed antequã illuc veniat, recitat etiã eorum sermonem, *Faciendo faciemus vota nostra, quæ vouimus ad suffitum adolendum*. Hìc commemorat Ieremias quod ante non vidimus, Iudæos scilicet sub constantiæ prætextu ita fuisse Deo rebelles. Id intelligimus per nomen Voti: & solent superstitiosi dum vrgentur semper confugere ad hunc prætextum, nempe perseuerare in proposito esse magnæ virtutis. Ergo dum notã leuitatis fugiunt, sese obdurant aduersus Deum. Sic videmus hodie in Papatu, quò quisque senior est, ita esse magis obstinatũ, Quid? an nõ ab annis 40. vel 50. didici quid sit religio, & quid sit Deũ colere? ego à puero sic fui edoctus, & longa consuetudine assuefactus sum. nunc igitur turpe mihi esset cursum mutare, & relinquere quam tot annis fidẽ sequutus sum. Nõ dubiũ igitur est, quin simili prætextu abusi fuerint Iudæi contra Ieremiã cùm obiicerẽt *se vouisse*. nã hypocritæ nõ discernunt cùm aliquid vouẽt, sed promiscuè obtrudunt Deo quicquid illis venit in mentẽ: postea manent defixi in stulta sua imaginatione. & interea dicunt inuiolabile esse votũ, rem esse sacrã. talis fuit populi excusatio. Sed ex Prophetæ respõso cognoscimus quàm futiliter Deo obiecerint sua vota, quæ absque iudicio & ratione cõceperant. Et hic locus diligenter notandus est, vt sciamus primùm stultitiam hanc Deo minimè placere, cùm homines promiscuè vouẽt ex animi sui sensu quicquid somniarunt. Deus ergo vult adhiberi sobrietatẽ & reuerentiã in votis. Cæterùm, si cui elapsum fuerit votũ incõsideratè, etiã non minus displicet hæc contumacia Deo, vbi persistit in illa peruersa imaginatione. Vouerant Iudæi: debuit ipsos admonitio Prophetæ cogere ad mutandã sententiã. Atqui cùm leuitatis culpã fugerent, constãtiæ loco videmus eos Deo opposuisse suã peruicaciã, & diabolicam obstinationẽ. Ergo si temerè exciderint nobis vota, quæ Deo non probentur, nihil melius est, quàm ea statim retractare, quia plus satis peccauimus cùm abusi sumus sacro Dei nomine. Hac ratione dicit Propheta Iudęos sic loquutos esse *faciendo faciemus vota quæ vouimus*. Qualia autẽ erant? nempe vt offerrent suffitũ stellis & militiæ cælorum. Si quid Deo vouissent, non debebãt fallere datam fidem: sed vouerant diabolo. ergo statim eos oportuit retro cursum flectere. Cùm dico soluenda esse vota quibus obstricti sumus Deo, intelligo vota legitima. neq; enim Deo vouet qui vsurpat eius nomẽ absque iudicio: sed quæ Deus rata habet vota debent etiam nobis sancta esse. quæcunque autem vota Deus repudiat, illa ducẽda sunt pro nihilo. Hinc igitur videmus iustè damnatos fuisse Iudæos, quòd vota pertinaciter soluerẽt idolis suis. Adiungit ironicè, *Stabiliendo stabilietis vota vestra, faciendo*, inquã *facietis vota vestra*. Hìc acerbè mordet Propheta eorũ insolentiam, quòd ita sese Deo opponunt, ac si virtus esset perseuerare in malo consilio: Nõ potestis, inquit, mutari, quin stabiliendo stabiliatis vota vestra: *Nunc audite*, inquit, *sermonem Iehouæ*. His verbis, quemadmodũ iam attigi, significat nihil aliud ipsos consequi sua petulantia, nisi vt Deũ prouocent. qui ex opposito illis obiiciat suam potentiam. *Sic ergo dicit Iehouah, Ecce ego iuraui per nomen meum magnum*: quoniã toties spreuerunt Deum loquentem, iureiurando sancit nunc quod dicturus est. si enim simpliciter fuisset minatus, poterant suo more nõ curare, quasi futiliter loquutus esset Propheta. Hæc igitur ratio est cur Deum iurantẽ inducat. Et hoc notandũ est, quoties cõfirmat Deus iurãdo sua verba, hoc facere vel quoniã videt sibi negotiũ esse cũ hominibus lapideis, qui non tanguntur simplici doctrina: vel dũ vult succurrere nostræ ignauiæ. Deus enim tã minas quàm promissiones cõfirmat iureiurãdo. Vbi minas cõfirmat, tunc obliquè perstringit obstinatã eorum malitiã, quos alloquitur. Cùm autẽ iurando aliquid promittit, ostendit quanta sit nostra propẽsio ad vanitatẽ, & quanta sit fidei nostræ imbecillitas. contenti enim essemus vno verbulo, si ea in nobis esset fides, quę debet esse. Ergo cùm Deus nomẽ suũ quasi pignus interponit, hinc apparet, nos naturaliter esse incredulos, vel tantã esse fidei imbecillitatẽ in nobis, vt hac fultura indigeat. Hìc autẽ quia Deus minatur, & simul iurat, ostendit Iudæos sic obstinatos esse in sua malitia, vt necesse sit ipsos terrore percelli. Iurat autẽ *Deus per nomen suum magnum*. Homines, queãdmodũ dicit Apostolus, per Deũ iurãt, quia aduocatur & testis, & iudex cũ nomẽ eius interponitur. Sed epitheton minimè superuacuũ est cùm Deus non modò per seipsum iurat, sed per nomen suum magnum. Hoc enim modo significat Iudæos longè falli, si existiment Deum non sumpturum esse vindictam, quia sibiipsi indulgent. Est enim hoc plusquam vsitatum hypocritis, metiri Deum suo sensu: cùm autem extenuant eius potentiam, putant illum esse instar pueri. Ergo vt excutiat Iudæis peruersam hanc imaginationem dicit *nomen suum esse magnum*. subest ergo tacita antithesis inter magnitudinem nominis Dei, quæ minui non potest hominum arbitrio, & inter superbiam veteris populi, qui reddebat nomen Dei contemptibile. Postea addit, *fierit*: est loquutio imperfecta, quemadmodum sæpius diximus eam in frequẽti vsu esse, quò scilicet maior sanctitas à nobis colatur, vbi iuramus per Dei nomen. Iam veniẽdum est ad ipsam

Heb. 6. 16.

summam

summam, *Non erit vir Iudæus, qui amplius iuret per nomen meum.* Iurat ipse Deus: quid autem iurat? neminem scilicet fore qui profanet nomen eius: putabant enim hoc esse aliquod pietatis testimonium cùm iurabant per Iehouam. Interea erat mera & nimis indigna profanatio nominis Dei. Contaminabant se, vt visum est, AEgyptiacis superstitionibus. Vt autem differrent ab ipsis AEgyptiis, & haberent aliquid speciale, denique vt manerent gens sancta, adhuc retinebant iurandi formam, quæ distincta esset à vulgari Gentium sermone. Deus significat se non passurũ, vt posthac nomen suum ita volitet in AEgypto sine vlla reuerentia. *Non innocabitur*, inquit, *amplius nomen meum per os viri Iudæi.* Quòd autem de iuramentis loquatur colligere licet ex proximis verbis cùm diceret, *Viuit Dominus in tota terra Ægypti.* nam, vt dictum est, Iudæi adhuc gloriabãtur se retinere Legem cùm nomen Dei adhuc volitaret in ipsorum ore & lingua: Deus autem dicit hoc ipsis ablatum iri, quia erat indigna pollutio nominis eius, cùm ita miscerent se AEgyptiis in omni genere superstitionum: & interea iactarent se esse populum Dei. Sequitur,

27 Ecce ego vigilo super eos in malum, & non in bonum: & consumentur omnes viri, *omnis vir, ad verbum*, Iehudah quicunque sunt in terra AEgypti gladio & fame vsque dum consumantur, *est quidem aliud verbum, sed eiusdem significationis.*

Hic clarius exprimit quòd proximo versu dixerat, nempe nullos ex Iudæis fore superstites in AEgypto. Modũ ergo nunc designat: quia scilicet non desinet ipsos conficere, donec prorsus intereant, & redacti sint ad vltimum interitũ. Dixerat, *non amplius innocabitur nomen meum, neque iurabunt in AEgypto Iudæi, Viuit Dominus*: quare? Ego enim omnes ipsos perdam, ita vt nemo in AEgypto sit residuus, qui nomen meũ fallaci illo prætextu polluat. *Ego*, inquit, *vigilabo in malum super eos & non in bonum.* Hanc loquendi formã alibi vidimus, & simul exposuimus cur ita loqui soleant Prophetæ, nempe quoniã hypocritæ etiã si existiment Deum non curare res humanas, & fingant ipsum in cælo dormire, & ideo audacter ipsum prouocent acsi essent fugitiui, & abscondita essent Deo ipsorum consilia: tamen iactant Dei prouidentiam, & simulant se acquiscere in eius fiducia. Hac de causa respondent Prophetæ, Deũ *quidem vigilare, sed non in bonum.* Tenemus ergo Prophetæ mentem: deridet superbiã populi, qui putabat Deo curæ esse suam salutẽ. Dicit ergo Deum quidem non dormire, sed hoc nihil vtilitatis adferre hypocritis, quia tametsi Deus vigilet ad suos seruandos, vt pater, vigilet quoque ad perdendos omnes impios, vt iudex. Sequitur,

28 Et qui euaserint è gladio reuertentur è terra AEgypti in terram Iehudah pauci numero: & cognoscẽt omnes reliquiæ Iehudah, quæ ingressæ sunt terram AEgypti, vt habitarent illic, sermo quis stabit à me, an ab ipsis.

Tandem adiungit paucos fore qui effugient. Dixerat autem prius nullos fore: addiderat in fine versus, nisi qui euaserint. Diximus secundum illud membrum posse exponi de Iudæis, qui fuerant abducti in exilium Babylonicum. Si autẽ placeat de exulibus AEgyptiacis exponere, diuersus erit sensus. Tunc enim dicebat Propheta neminem fore qui euaderet, nec fore residuum vel superstitẽ: priore illo membro haud dubiè tollebat spem omnem salutis, quantùm spectabat ad AEgyptum. Addebat autem, nisi qui euadent, hoc est, qui furtim effugient è gladio. acsi nunquam in AEgyptum migrassent. Deinde hoc diuerso etiã sensu necesse est accipere, quod nunc addit Propheta: *Qui* ergo *euaserint è gladio*, inquit, *reuertentur.* Tenendũ autem est, tales non fuisse residuos, vel superstites, acsi facerent aliquẽ numerum. Oportuit enim ipsos se ita subducere, vt iam desinerent esse pars illius populi: fuerant fugitiui prius, sed cùm recederent ex AEgypto, secunda illa fuga fecit, vt nõ amplius fuerint in numero aliorũ. Cùm ergo negauit Propheta vllos fore residuos qui euaderent, sic intelligere necesse est verba illa, nullos fore amplius Iudęos in AEgypto, quia delebitur memoria ipsorũ. Cùm autem secundo loco ponit פליטים euasores (est enim nomen, pro quo vertimus, Qui euadent) intelligit eos qui elapsi, iam censeri desierant in aliorum ordine, quia sponte seipsos quodammodo absciderant, ita vt non amplius essent ex illis fugitiuis exulibus AEgyptiacis. Dicit ergo *eos qui euaserint è gladio redituros in terram Iehudah*, quod scilicet longè alienum erat ab ipsorum animo. nunquam enim putabant fore, vt redirent in patriam, nisi quasi cum triumpho magnifico. Volebant quidem ad tempus duntaxat habitare in AEgypto: sed sperabant se postea venturos in vacuam possessionem, cùm Chaldæi procul abessent. Ita sibi promiserant regnum aliquod nouum, & nolebant redire, nisi cum pompa. Cùm ergo talis restitutio ab ipsis cõficta esset, dicit Propheta *redituros in terram Iehudah non multos homines*: deinde redituros, non vt possideant terram, & ea fruantur tanquã propria hæreditate: sed redituros, quia alibi nusquam erit tutus angulus, in quo delitescãt. Videmus ergo reditum hunc opponi falsæ imaginationi, quàm sibi Iudæi confinxerãt. Dicit autem *paucos*

fore numero. Et tãdem adiungit, *Scient omnes reliquiæ Iehudah, quæ ingressæ sunt terram Ægypti, vtrius sermo stabit*, meus ne, *an ipsorum*: vel, stabit à me, an ab ipsis: hîc tandem completur sententia. Dixi enim hoc fuisse Prophetæ consilium, coarguere Iudæos stultæ & impiæ vanitatis cùm aduersus Deũ confligerent sua pertinacia: quasi diceret, Miseri quid vobis vultis? scilicet succũbet Dei veritas, vel ipsum frangetis vestra amentia & obstinatione? atqui certè Deus ipse erit durior. Nunc ergo sententiam illam apertè explicat. Cùm dicit, *scient omnes*, non refert hoc ad veram & sinceram intelligentiam, sed ad ipsum experimentum, hoc est, re ipsa tandem sentient vtrius sermo stabilis sit, meus ne, an ipsorum. Locus hic notatu dignus est, vt discamus acquiescere in Dei sermone, & illum amplecti: & præsertim nobis caueamus ab ista diabolica obstinatione, in quã nunc inuehitur Propheta: quia vbi ad extremum vsque pugnauerimus, necesse tandem erit nos concidere: quia etiam si centies crepemus, stabit tamen firma Dei veritas, neque nobis cedet. Sequitur,

29 Et hoc vobis signum, dicit Iehouah, quòd visitabo ego super vos in loco hoc, vt sciatis quòd stando stabunt sermones mei super vos in malum.

30 Sic dicit Iehouah, Ecce ego trado Pharaonẽ Ophra regem AEgypti in manum inimicorum eius, & in manum quærentium animã eius: quemadmodum tradidi Zedechiam regem Iehudah in manum Nabuchadnezer regis Babylonis inimici eius, & quærentis animam eius.

Obsignat Ieremias suum vaticinium signo addito, quod tamen eodem tempore accidit. non fuit igitur signum præmonstratiuum, vt loquuntur. Et certè indigni erant Iudæi, quibus Deus præsagium aliquod ostenderet: sed tantùm hoc signum additum fuit, vt scirent se frustra confidere præsidiis AEgypti: deinde vt excusatio omnis cessaret. hoc propter breuitatem forte esset obscurum: ideo clarius fiet distinctione adhibita. Signorum quædã tempore & ordine rem præcedunt: alia autem sunt cum ipso euentu coniuncta: signa quæ rem præcedunt, valent ad præparandos piorum animos, vt non dubitent Deum facturũ quod pollicitus est: quemadmodum vbi Gedeon signũ à Deo petiit, & obtinuit pro voto. Terra enim madida fuit rore, cùm vellus maneret siccum: deinde vellus fuit irrigatum cùm terra esset sicca. Hoc signo Gedeõ animatus fuit ad pergẽdum, cùm antè dubitatio ipsum quasi inutilem redderet. Torpebat Gedeon, sed vbi videt miraculo sibi ostensam esse victoriam, tunc audacter suscipit expeditionem sibi mandatam. & bona pars signorum talis est. Alia autem sunt signa, quæ rem ipsam non præcedunt, sed tandem cõpleto tempore ostendunt verè fuisse diuinitus prædictũ quod impletur: queadmodum cùm diceret Mosi Deus, Hoc vobis signum trado, postquã exieritis sacrificabitis mihi in monte hoc. Non potuit Moses ipse neque populus cognoscere quicquam, si spectassent signum ipsum antequam egressi essent ex AEgypto. Sed postquam liberati sunt, triduo pòst egerunt illic gratias Deo redemptori suo. Ergo vsus signorum nunc ad præteritum tempus, nunc ad futurum spectat. ad futurum tempus spectat vsus signorum, quæ diximus esse præmonstratiua, quemadmodum Gedeon alacriter arma cœpit, quia sciebat se pugnare Dei auspiciis, & certò persuasus fuit de victoria cùm intelligeret Deũ sibi esse ducem. Spectauit igitur vsus illius signi in futurum tẽpus. Sed signum, quod datum fuit Mosi, spectauit in tempus præteritum. Populus enim clarius agnouit Deum fuisse suum Liberatorem, quoniam Mosi cùm adhuc esset in deserto prædictũ fuerit venturos illuc esse Israelitas, & locus ille, nẽpe mõs Sinai, iam erat destinatus ad cultum, qui postea exhibendus erat Deo. Tunc ergo populus collegit se, & cùm repeteret memoria illud fuisse prædictum, magis ac magis cõfirmatus fuit in Dei gratia. Tale etiã fuit hoc signum, cuius nunc fit mentio. *hoc erit signum*, inquit Ieremias, nẽpe *quia tradet Pharaonem ophra in manum Nabuchadnezer inimici sui.* Si quispiam tunc sciscitatus esset ex Propheta quorsum concionaretur de rege AEgypti, dixisset, Nunc quidem hoc signum, quasi sepultum manet, nulla cernitur eius vtilitas, sed tempore opportuno ostẽdet Deus me fuisse instructũ certis eius mãdatis: quia quicquid prædico de rege AEgypti implebitur. Signum autem hoc ideo additum fuit, quia res erat incredibilis, posse expugnari AEgyptum, quæ suis claustris vndique munita erat. Cùm ergo nõ pateret aditus hostibus, præsertim à Pelusio, putabãt Iudæi se habitare quasi in circulo Lunæ, vt loquuntur, & se positos esse extra omnem aleam, & extra telorum iactum. Cùm ergo confiderent AEgypti præsidiis, & putarent terram illam esse inexpugnabilem, ideo derisa fuit illa confidentia: & Propheta disertè hîc exprimit Pharaonis cognomen, nempe Ophra, cuius significatio mihi est incognita: & credibile est nomen esse AEgyptiacum, neque enim vlla est vox Hebraica, quæ respondeat. vnde autem cognomẽ illud adeptus fuerit ille Pharao, nescitur. Scimus omnes reges AEgypti vocatos fuisse Pharaones, quemadmodum hoc datum fuit memoriæ Iulii Cæsaris, vt quicunque successerunt in eius locum, vocati fuerint Cæsares: ita etiam Pharaones erant

omnes

Iudic. 6. 36. 37. 38. 39. 40.

Exod. 3. 12.

omnes Reges Ægypti. sed cuique erat cognomen proprium, quod distingueret alios ab aliis. Hic autem vocatus fuit Ophra. Iam quod Propheta prædixit, si creditur Iosepho, impletum fuit anno quarto vel circiter, postquam discesserant in AEgyptum. Rursus enim descendit Nabuchadnezer in AEgyptum, postquam Moabitas atque Ammonitas spoliauit, & tandem potitus est regno illo. Fuit autem odiosa hæc legatio, cùm Ieremias auderet prædicere interitum Regni. Nec dubium est, quin versatus fuerit periculũ ante eius oculos, cùm videret se alloqui impios homines, & qui optassent ipsum centies sublatum esse è medio. Cùm ergo auderet vaticinari contra Regem & totum populum, & terram, hinc perspicimus quanta fuerit eius constantia, & fortitudo, atque vt strenuè functus fuerit officio Doctoris: quia nõ fuit vllo periculo territus, quin promulgauerit quæcunque Deus mandauerat. Ergo habemus hîc insigne exemplum magnitudinis animi, cùm Propheta sibi mortem accersere non dubitauit, vt Deo paréret. Cùm dicit, *Tradam Regem Ægypti in manum inimicorum eius, & quærentium animam eius*: significat hostes capitales fore: quanquam propriè de vno hoste loquitur: sed cõiungit simul exercitum cum capite ipso. *Tradam* igitur *Pharaonem in manum Nabuchadnezer regis Babylonis, quemadmodum tradidi Zedechiam in manum inimici eius, & quærentis animam eius.* quasi diceret, non potest esse melior conditio regis AEgypti, quàm fuerit regis Zedechiæ. Nam rex Zedechias tenebat sedem illam sacram, de qua testatus fuit Deus, Hîc habitabo: deĩde, Super soliũ Dauidis semper manebit aliquis ex posteris. Videmus ergo Prophetã ratiocinari à maiori ad minus, quia si Deus non pepercerat Zedechiæ regi, qui erat quasi sacrosanctus, nihil melius fuit sperandum de rege AEgypti, qui profano & vulgari modo tantùm regnabat. Summa est, Iudæos iam re ipsa satis edoctos esse, quàm vera essent eius vaticinia: prædixerat enim quod tandem accidit Zedechiæ: non fuerat eius sermoni habita fides: dicit iam esse tempus, vt cognoscant Iudæi ipsum esse fidelem Dei seruum, cùm documentum ædiderit Deus in Zedechia, quod infixum esse debet eorum memoriæ. Iam si existimant regem AEgypti esse extra periculum, faciunt grauem Deo iniuriam, qui non eripuit Zedechiam, qui vnctus fuerat eius nomine, & mandato. Hæc igitur summa est.

PRECATIO

Da omnipotens Deus, quando nos adoptando, dignatus es hoc honore, vt inuocemus nomen tuum, da inquam, vt puro ore illud inuocemus, quo glorificetur inter nos tota vita nostra: & ita dum studemus tibi purè præstare obsequium quod à nobis exigis, vt propagetur in nobis magis ac magis tua doctrina, & memoria etiam nominis tui magis floreat, donec tandem perueniamus ad eam gloriam, quam scimus nobis repositam esse in cælo per Christum Dominum nostrum, *Amen.*

CAPVT QVADRAGESIMVM QVINTVM.

SERMO quem loquutus est Ieremias Propheta ad Baruch filium Neriæ cùm scriberet sermones istos in libro, ex ore Ieremiæ, anno quarto Ioiakim filii Iosiæ regis Iehudah, dicendo,

2 Sic dicit Iehouah Deus Israel ad te, *vel, de te,* Baruch:

3 Dixisti, Væ nunc mihi, quia addidit Iehouah mœrorem super dolorem meum, laboraui, *vel, defessus sum,* in gemitu meo, & requiem non inueni.

4 Sic dices ad eum, Sic dicit Iehouah, Ecce, quæ ædificaui ego diruo, & quæ plantaui ego euello, nempe totam terram hanc:

5 Et tu quæres tibi magnifica? Ne quæsieris: quia ecce ego adducam malum super vniuersam carnem, dicit Iehouah: & dabo tibi animam tuam in spolium in omnibus locis quocunque tu veneris.

DIXIMVS libros propheticos non fuisse scriptos ab ipsis authoribus eo ordine quo nunc leguntur: sed cùm Propheta concionatus erat, & scripto complexus fuerat summam suæ doctrinæ, affigebat valuis Templi. Erant autem scribæ qui colligerent summas illas: inde confecta

sunt volumina quæ nunc extant. Nunc id repeto, quia posset quispiam mirari non seruatũ fuisse tẽporis ordinẽ à Ieremia: posthac enim incipiet vaticinari de Gentibus profanis. Certum verò est, hæc vaticinia fuisse edita ante principiũ regni Ioiakim aliqua ex parte, alia autẽ regnante ipso Ioiakim, alia verò sub regno Zedechię. Sed ratio quã attuli, tenẽda est, nẽpe nõ scriptũ fuisse librũ hunc qui nunc versatur in manibus, ab ipso Ieremia, sed collectas tãtùm fuisse summas, deinde ex illis volumẽ fuisse confectũ. Hic specialis prophetia narratur de Baruch, quẽ scimus fuisse eius scribã: quãquã erat nõ tantùm amanuensis, sed etiã discipulus. Hic autẽ narrat Ieremias fuisse grauiter & seuerè obiurgatũ, quia non satis firmo animo fuerat cùm scribẽdus esset liber, quẽadmodũ vidimus capite 36. Quidã existimant iustam fuisse causam doloris, quòd Ieremias dictaret instare cladem Vrbi, & populo. Existimãt ergo Baruch fuisse anxium, imò fuisse oppressum mœrore cùm audiret instare tam horribile Dei iudicium. neque enim dubium est, quin prosequutus fuerit qua decebat pietate suam patriã: & simul solicitus fuerit de cultu Dei, & de eius populi salute, quem Deus elegerat ex cunctis Gentibus & adoptauerat. Sed sicuti postea videbimus, potius seipsum respexit, & inductus fuit ad luctum & mœrorem priuato affectu: & hanc ob causam seuerè increpitus fuit à Propheta. Alii afferunt commentum frigidius, quòd scilicet appetiuerit donum prophetiæ, cùm videret Ieremiam quasi è sublimi pronuntiare tam graues sententias, & esse organum Spiritus sancti quasi exerceret cæleste iudicium. Existimant ergo Baruch fuisse stimulatum inani desiderio prophetici muneris: & ideo obiurgatum fuisse, quòd plus sibi sumeret quàm fas erat. Sed, quẽadmodum iam dixi, figmentum hoc nihil prorsus habet coloris. Ego igitur non dubito, quin priuato magis periculo tactus fuerit, quia odiosa erat legatio quam Propheta mandauerat. Vidimus enim illo capite quod nuper citaui, Prophetam non venisse ad Regem, sed librum dictasse, & dedisse ipsi Baruch. Cùm ergo videret nõ sine discrimine se functurum illis partibus, cœpit conqueri, & obstrepere: & hac de causa Propheta iussu Dei inuectus fuit in eius molliciem. Summa igitur hæc sit, Baruch quia vitæ suæ timebat, fuisse dolore nimio confectum, ita vt cuperet se liberari omni molestia: Deum offensum fuisse peruerso illo metu: & ideo dedisse mandatum Prophetæ suo, vt ipsum Baruch increparet, sicuti meritus erat. Nunc veniamus ad ipsa verba, *Sermo quem loquutus est Ieremias Propheta ad Baruch filium Neriæ.* Notandum est, sanctum virum non parcere suo discipulo, quem tamẽ haud dubiè amabat. vsus enim fuit eius opera: & Baruch fideliter se gessit non tantùm quia amanuensis erat Prophetæ, sed etiam adiutor. Cùm ergo expertus fuisset Ieremias fidem, & diligentiam, & studium Baruch in multis rebus, optasset haud dubiè eũ humanius tractare. Sed quoniam Deus voluit detegi hanc culpam Baruch, Propheta executus est quod officii sui erat. Videmus ergo ipsum oblitum fuisse carnis & sanguinis cùm suam operam Deo impenderet. Additur circunstantia temporis, vnde colligere licet quod nuper dixi, nempe Baruch cùm periclitaretur eius vita, fuisse anxium, & cõquestum fuisse de sorte sua, quasi Deus onus nimis graue & durum imponeret. Dicit ergo Propheta sibi datum fuisse hoc mandatum *cùm scriberet Baruch sermones istos in libro, nempe anno quarto Ioiakim.* Retulimus breuiter quomodo id acciderit. Sed hoc rursus addendum est, Baruch non frustra timuisse, quoniã Rex iam alienatus fuerat à Ieremia Non erat quidem admodum crudelis, sed habebat malos Consiliarios, & qui erant veluti flabella ad sæuitiam eius inflammandam: & exitus probauit, non fuisse superuacuum timorem. Rex enim arripuit cultrum graphiarium, & librum cõcidit. Deinde proiecit in ignem: & si tunc repertus fuisset Ieremias, haud dubiè actum erat de eius vita: imò à bonis viris ablegatus fuit Baruch, vt se occultaret cum Propheta ipso. Videmus ergo Baruch fuisse deterritum, quia tam odiosa erat legatio, & quæ posset Regis animum ad extrema quæque impellere, sicuti accidit, sed interea fuit nimium sibi addictus. debuit enim vitam suam offerre Deo in sacrificium. Nam quicunque vocantur ad officium illud, eos necesse est subire forti animo pericula, vt vitam despiciãt quoties opus est, vel eam saltem Deo commendent: & cùm vidẽt instare discrimina, vt nihilominus pergant in cursu sui officii. Quanquam ergo Baruch fideliter optabat Deo seruire, in ipso tamen conflictu victus est tentatione, vt magis vitæ suæ consultum vellet, quàm esset animatus ad pergendum. Huc spectat circunstantia temporis quam designat Ieremias cùm dicit *Baruch fuisse increpitum cùm scriberet sermones istos in libro.* Postea clarius exprimitur ratio vaticinii, *Sic dicit Iehouah de te Baruch.* Aggreditur & compellat ipsum Propheta, vt incutiat animo sanctum terrorem, qui corrigat timorẽ illum peruersum, quo impediebatur, ne strenuè Deo seruiret. *Dixisti.* causa obiurgationis exprimitur: *Dixisti, Væ nunc mihi, quia adiecit Iehouah mœrorem super dolorem meum.* Non dubium est, quin Baruch optauerit seipsum subducere, vt solẽt qui nimium premuntur, dũ vident se impares esse oneri, quærunt latebras, & reddũtur quasi fugitiui. Talis ergo fuit affectus in Baruch cùm diceret, *væ nunc mihi.* erat plusquã honorificũ, esse Prophetæ scribã. perĩde enim erat acsi ex ore Angeli exciperet verba. Fuit igitur hoc turpe, & indignũ sancto Dei seruo, conqueri de sua miseria, cùm tamẽ hoc testimoniũ esset singularis gratiæ, quòd Deus dignatus esset illũ sibi eligere amanuensem. Hic ergo perstringitur ingratitudo Baruch, dũ se miserũ exclamat, cũ tamẽ ducendũ esset eximiæ fœlicitatis loco, quòd Deus illũ adhibere volebat ad operã

illam

illam. Dicit, *adiecit Iehouah mœrorem super dolorem meum*. Hic longius erūpit ingratitudo Baruch, quia cum Deo expostulat: acsi diceret parum humaniter se tractari. Subest autem obliquū probrum in hac querimonia. perinde enim est acsi Deum in ius vocaret, & obiiceret nimium rigorem. Interea conqueritur etiam, nullum modum fieri: quasi diceret se iam longo tempore nimis multa esse perpessum, & Deum non satis clementer agere, quòd non desinat mala malis adiicere: *Adiecit*, inquit, *Iehouah mœrorem super dolorem meum*. Videtur יגון plus esse quàm מכאב, quoniam significat Baruch se iam doluisse prius, quoniam obiiciebatur materia: nunc verò cumulū accedere tot doloribus, *mœrorem*, vel luctū. Hinc colligimus, Baruch non primo statim cor fluctu refugisse, quemadmodum solent ignaui homines: sed vacillasse tandem in medio cursu. Et hoc diligenter notandum est. nam qui animosè semel aggressi sunt munus suum, putant se instructos quasi Angelica fortitudine. Hinc fit, vt securè despiciāt omnia pericula, quoniam persuasi sunt se fore inexpugnabiles. atqui videmus Baruch fuisse strenuum, & animosum Dei militē ad tempus. Cùm verò nullus finis appareret, tunc cœpit fatiscere. Discamus ergo assiduè confugere ad Deū, & petere ab ipso noua gratiæ incremēta, vt nos sustineat virtute Spiritus sui, collapsos etiam erigat, quia singulis momentis alioqui possemus concidere, etiam vbi præclarè nos gesserimus. Discamus verò memores nostræ infirmitatis petere, vt Dominus nos fulciat, & manūporrigat in singulos dies. Hoc notandum est in exemplo Baruch cùm dicit *adiectum fuisse mœrorem dolori suo*. Et clarius idem postea exprimit, *Laboraui in gemitu meo*, inquit, *& requiem non inueni*. His etiam verbis testatur se miserè fuisse exercitatum variis malis, necdum laxari molestias, vel se expediri periculis, ideóque tandem succumbere, quoniam non detur vlla requies. Videmus ergo quod iam dixi, Baruch non statim ab ipsis carceribus fuisse refractariū, sed cùm iam progressus esset, confecta parte stadii, antequam pertingeret ad metam, fuisse victum tentationibus & oppressum. Postea addit, *Sic dices*. Hic repetit Propheta se non fuisse commotum aduersus Baruch priuata aliqua indignatione, sed tantùm retulisse Dei mādata. *Ecce ego quæ ædificaui diruo, & quæ plantaui euello*. Hic satis patet, obiurgationis hanc fuisse causam, quòd Baruch seipsum nimis amaret, & ob sua pericula cuperet subterfugere, cùm tamen Deus illum iuberet descendere in certamen. Proponit enim Ieremias quid futurum sit toti populo. Hæc comparatio ostendit quod dixi, Baruch posthabita publica salute, fuisse nimis cautum, & vitæ suæ respectu fuisse ita ignauum, & mollem. Hæc ratio est cur Deus in medium statuat totum populum: quasi diceret, Cuperésne pluris esse toto populo? vel an vita tua habēda est preciosior, quàm salus totius populi? Hoc indignū erat, vt Baruch se & toti populo, imò Tēplo etiam ac cultui Dei præferret. Cùm ergo Dei seueritas iam instaret ad perdendum totum populū, quamuis centies periclitatus esset Baruch, non debuit tamen vitam suam tanti facere. Ergo hic ostendit Propheta, nimis esse delicatum Baruch, quia excæcatus amore sui non respiciat publicam populi salutem: deinde non respiciat Templum, & terram sanctā. Satis frequenter occurrunt in Scriptura metaphoræ istæ plantandi, & ædificandi: ideo non insisto. Sed notandum est, quamuis Deus totius mundi sit creator, peculiari tamen ratione populum Israeliticum fuisse eius opus, & simul terram Israel. Deus enim & terram ipsam dedicauerat sibi, vt in ea coleretúr, & populum adoptauerat. Ideo sæpe populum illum comparat vineæ, Vinea mea ego te plantaui. non recito multa testimonia, quoniam in re tam facili esset stulta ostentatio ea coaceruare. Deus ergo ædificauerat populum illum, quia habitabat illic tanquam in suo domicilio: & terra vocata tunc fuit eius requies. plantauerat etiam populum illum. Ergo in summa notemus, ædificium cuius fit mentio, & plantationem referri ad speciales gratias, quas Deus contulerat in populum illum. Quamuis enim plantasset totum orbem, & cunctas gentes, tamen populus Israel erat eius plantatio, quemadmodum Isaiæ 61. cap. dicitur, Plantatio Domini in gloriam, hoc est plantatus fuit hic populus, vt in ipso Deus gloriam suam illustret. Nunc veniamus ad ipsum complexū. dicit, *Ego diruo quæ ædificaui, euello quæ plantaui*: quasi diceret, Hactenus ornaui populum hunc singularibus donis. elegi enim mihi in hæreditatem: est sanctum genus: est regnum sacerdotale: ego in medio eius habito: ego eius tuendi curam suscepi: ego sum eius Pater, ipse est mihi non tantùm filius, sed etiam primogenitus. deinde terra hæc sancta est, quoniam nomen meum in ipsa deposui. plantaui igitur & populū, & terram, & ædificaui: nunc *Ego diruo & euello*, inquit. Postea sequitur, *Tu autem quæres tibi magnifica?* Videmus nunc satis apertè ideo reprehendi Baruch, quòd sibi nimium sedulò prospiceret, ac nimis timidus esset: & hoc modo impediretur à suo officio. Dicit igitur, *& tu quæres tibi*. Emphaticè ponitur hæc particula, לך, *tu tibi ipsi quæres*. nam hic quasi in trutina constituit Deus Baruch, & totum populum vnà cum Templo, & cultu: *An*, inquit, *tu præponderabis*? an tua vita pretiosior erit & Templo, & populi salute, & omnibus donis meis, quæ hic tantoperè excellunt? Voluit igitur hoc modo Deus pudefacere Baruch, quia caducam vitam præferebat tot & tam præclaris rebus. *Tu ergo quæres tibi*, inquit גדלות, *magnifica*? res magnas, hoc est, an tua conditio erit eximia, cùm Templum flagrabit incēdio? cùm terra vastabitur? cùm omnes homines peribūt, & reliquiæ trahentur in exilium & captiuitatem? Tu ergo solus hic eris quasi sacrosanctus? tu eris immunis ab omni iactura, & molestiis? vide an hoc æquum sit. Hic ergo statuit ipsum iudicem

Suprà 2. 21. & Isa. 5.

Isa. 61. 3.

Kk. iiii.

Sed quia Baruch adhuc poterat sibi delitias facere, mox ipsum coercet, *Ne quæsieris*, inquit. scimus enim vt homines sibi indulgeant in amore sui. Ergo ne Baruch persisteret in suo proposito, ideo Deus abrumpit omnes eius affectus, *Ne quæsieris*, inquit. postea addit materiã solatii. Hactenus seuerè, vt dignus erat, castigatus fuit Baruch propter suam molliciem: nunc autẽ Deus ignoscit, & addit solatiũ, quod mœrorem aliqua ex parte leniat, *Quia ecce ego*, inquit, *adducam malum super vniuersam carnem, & dabo tibi vitam tuam in spolium in omnibus locis quocunque veneris*. Hic Deus liberat Baruch præpostero illo metu, quo fuerat debilitatus, ne qua decebat constãtia sese ad opus accingeret. Dicit ergo, Ne metuas tibi. nam vita tua salua erit omnibus pereuntibus. Putabat Baruch se periturum saluo & incolumi populo: pronuntiat autem Deus, nullos ex populo fore saluos, & ipsum fore in tuto, cùm omnes animæ perdentur. *Ego*, inquit, *adduco malum super vniuersam carnem*. breuiter quidem loquitur, sed debuit Baruch expendere quod exceperat ex ore Prophetæ. debuit enim persuasus esse de fide & immutabili constantia Dei. Deus ergo pro confesso illud sumit. Instare cladem toti populo, & aliis etiam exteris gentibus. Postea addit, *Animam tuam dabo tibi in spolium*, de qua locutione alibi dictum fuit. Dare alicui vitam in spolium est eripere quasi ex præsenti morte: quemadmodum vbi omnia patent in prædam, & direptionem, si quis arripiat hoc vel illud, & aufugiat, habet aliquid saluum: quemadmodum etiam si quis ex incendio aliquid rapiat, habet saltem hoc apud se. Ita cùm omnia sic miscentur, vt mors vndique obsideat homines, qui potest saluus euadere, ille habet vitam suam quasi spolium, hoc est, vitam suam aufert procul à periculo. Iubet ergo Deus, Baruch contentum esse hoc beneficio, quòd saluus euadet, aliis pereuntibus, quemadmodum dixi. Nunc sequitur,

CAPVT QVADRAGESIMVM SEXTVM.

Qui fuit sermo Iehouæ, *ita ad verbum*, ad Ieremiam prophetam super cunctas Gẽtes.

2 Quantùm ad AEgyptum, contra exercitum Pharaonis Necho regis AEgypti, qui erat super flumen Euphratem in Charchamis, quẽ percussit Nabuchadrezer rex Babylonis, anno quarto Ioiachim filii Iosiæ regis Iehudah.

Hic vsque ad caput penultimum incipit vaticinari Ieremias contra exteras gẽtes, non quòd tunc primùm cœperit oracula hæc proferre, sed quemadmodum iam dixi, confectum tandem fuit ex eius prophetiis volumen non seruato vbique ordine temporis: nam capite 25. vidimus minatum fuisse profanis gentibus, quas meritæ erant pœnas, etiam antequam Rex esset creatus Ioiachim. Sed quemadmodum dixi, separata fuerant vaticinia quæ spectabant ad profanas gentes, quanuis pro temporis ratione prædixerat Ieremias quod postea contigit. Dicit ergo *se vaticinatum fuisse de clade exercitus AEgyptiaci, quem deleuit rex Nabuchadnezer, anno quarto Ioiachim*. Ergo ante illud tempus iam prædixerat Ieremias quod futurum erat. Quanquam fieri potest, vt antequam armaret Pharao Necho exercitum illum, Propheta prædixerit quod futurum erat. Sed probabile est æditũ fuisse vaticiniũ quo tempore profectus est Pharao Necho aduersus Chaldæos. nam tunc pugnabat pro Assyriis. Cùm enim Chaldæis essent impares, fœdus percusserant cum AEgyptiis. Venerat igitur subsidio, vt Babylonios arceret, & ita defenderet Assyrios contra vim ipsorum. Sed quanquam in principio satis fœliciter expeditio illa successit, tandem completum fuit quod prædictum est à Propheta. Nescitur autem an voluerit lenire populi dolorem hoc vaticinio: & tamen libenter recipio quod etiam sequitur maior pars Interpretum, nempe cùm tunc in maximo luctu esset populus, fuisse datum hoc vaticinium, vt fideles cognoscerent Deum non abiecisse curam populi. Sed tenenda est primum historiæ veritas. cùm enim Pharao Necho impulsus, vt dictum est, ab Assyriis, exercitum suum duceret ad Euphratem, occurrit pius rex Iosias, qui tunc fœderatus erat Babyloniis, nempe quia post regnum Ezechiæ fuerat amicitia inter Chaldæos & Iudæos. Cùm ergo vellet Iosias obsequium præstare Regi socio & amico, ipse opposuit exercitum Pharaoni: deuictus autem fuit & occisus. Fœlix autem & læta fuit expeditio Pharaonis quandiu visus fuit hoste suo superior. Sed cùm de victoria gloriari inciperet, repente deiectus fuit. Rex enim Nabuchadnezer non tantùm repressit eius audaciã, sed exercitu eius profligato coegit ipsum redire in AEgyptum: & totam illam ditionem occupauit, quæ erat ab Euphrate Pelusium vsque. Nondum regio illa continuis mutationibus quæ

pòst acciderunt erat exposita, quando scilicet prædones illi, qui successerant Alexandro magno iactabant se esse reges regum, & quisque ad se omnia trahere conatus est. Hinc enim factum est, vt nunc AEgyptii, nunc Asiatici Reges pro sua potentia terram illam sæpe concusserint. Nondum id contigerat, cùm vaticinatus est Ieremias necdum natus erat Alexander: sed tamen appa ret iam tunc versatas fuisse illas regiones, vt nihil esset certum vel stabile. Tenendum igitur est, sic dubios fuisse bellorum euentus, vt nunc AEgyptii partem Asiæ raperent, nunc autem Assy rii minuerent illorum imperium: nunc autem Chaldæi. Tunc sic repulsus fuit Pharao Necho, vt nunquam postea ausus fuerit egredi, quemadmodum testatur Sacra historia, nempe secundo libro Regum, capite 24 Nunc veniamus ad vaticinium Ieremiæ: dicit *se prophetasse contra exercitum Pharaonis Necho cùm esset ad Euphratem*, hoc est, cùm pugnaret, & putaret se fore victorem, vt iam longè latéque populatus fuerat terram hostilem, & sub ditionem suam redegerat multas vr bes. Cùm ergo tam prosperos haberet successus, tunc iussus est Ieremias contra eius exercitum vaticinari, vt scilicet Iudæi cognoscerent mortem pii Iosiæ non fore inultam, quia Deus perdere statuerat totum illum exercitum, à quo Iosias fuerat occisus, & ita frangere & prosternere AEgypti potentiam, vt rex Pharao maneret quasi inclusus in carcere, sicuti postea factum est. Reliqua in crastinum, 2.Reg. 24. 7.

PRECATIO.

Da omnipotens Deus, quando dignatus es nos vocare ad tuam militiam, ne vnquam defatigemur: & quoniam tanta est nostra imbecillitas, vt impares futuri simus certaminibus: da inquam, vt suffulti virtute Spiritus tui, pergamus in cursu sanctæ tuæ vocationis, neque vnquam frangamur quicquid accidat, sed per omnia pericula distamus sic perrumpere, vt commendemus vitam nostram in manus tuas: & interea ad viuendum & moriendum parati simus, donec tandem nos colligas in beatam illam quietem, quæ nobis reposita est in cælo, per Christum dominum nostrum, Amen:

3 Præparate scutum, & clypeum, & accedite ad prælium.

4 Ligate equos, & ascendite equites: & state, *statuite vos*, in galeis vestris, abstergite lanceas, induite loricas.

5 Quare vidi ipsos fractos, auersos retrorsum? Et fortes eorum percutientur, *percussi sunt*, & fuga fugerunt, & non respexerunt: terror vndique, dicit Iehouah.

NVNC Ieremias forma loquendi vtitur quæ satis est familiaris Prophetis, sed tamē remota à communi vsu. Prophetæ enim cùm iudicia Dei & pœnas impiis denuntiant, non loquūtur simpliciter acsi aliquid narrarent, sed adhibent figuras, acsi vellent homines adducere in rem præsentem. Et quo efficacius penetret doctrina in animos hominum, induunt etiam varias personas. nunc inducunt Deum loquentem, nunc autem ex aliorum sensu hoc vel illud pronuntiāt, nunc recitant Dei mandata. Incipit ergo Ieremias hìc citare AEgyptios, quasi esset præco Pharaonis. & ita mutuatur alienam personam. Dicit, *Parate*, ערך, significat ordinare propriè, sed hìc tantundem valet atque parare. *Parate* ergo *scutum & clypeum*. Videtur צנה esse clypeus maioris formæ, & מגן videtur esse scutum duntaxat, quod gestant equites leuis armaturæ: *& accedite ad prælium*. Postea addit. *ligate*, aut vincite, *equos*. Hodie non est similis ratio bellandi, vt fuit olim: nam pugnabant in curribus, quemadmodum etiam profani scriptores satis ostendunt. Ideo dicit, *ligate equos*, hoc est, aptate, vel copulate ipsos, vt currus trahant. *Ascendite equites, state in galeis, abstergite lanceas vestras, & induite loricas vestras.* Summa est, venturos AEgyptios bene instructos omnibus armis, ita vt possint esse hostibus formidabiles. Hinc autem clarius apparuit Dei vindicta, quòd probè muniti erāt, ita vt videri possent adepti victoriā antequā manus cōferrēt cum hostibus. Hæc igitur ratio est cur Propheta enumeret integrā panopliā, hoc est, nullam

partem armaturæ omittat. Ponit *lanceas, galeas, loricas, currus, equos, clypeum etiam*: ita vt penes ipsos iam sit victoria quo ad communem hominum sensum. hoc igitur primum est. Sed notandum est consilium Spiritus sancti. Voluit enim fidelibus auferre velamen ab oculis, quod solet nobis plærumque obstare, ne conspicua sit nobis Dei potentia, vt par est. nam dum sumus defixi in apparatu bellico, non putamus quicquam Deo esse residuum. Qui enim optimè sunt muniti videntur esse extra omne periculum. Vt ergo Iudæi cognoscerent Deo nihil fore negotii in sumenda vindicta de AEgyptiis: ideo commemorat hunc apparatum. Et species est concessionis cùm dicit, Erunt quidem & galea, & lorica, & scuto, & gladio, & lancea instructi, sed hoc nihil proderit vbi ventū fuerit ad rem ipsā. Ergo ex hoc sermone prophetico discamus, non morari Deum omnia quæ sibi comparant homines, dum aliquid aggredi volunt. Fumus enim est quicquid perstringit nobis oculos: ita & copiæ, & arma coram Deo nihil habent momenti, quia solo flatu potest discutere tales nebulas. Et hæc doctrina valde vtilis est, quia trahimur ad res externas, & vbi obiicitur nobis aliquid speciosum, statim illuc rapimur, & spoliamus Deum omni virtute, quia transferimus eius gloriam ad laruas istas quæ nobis sunt in conspectu. Nunc ergo tenemus cur Propheta hîc loquatur de scutis, & clypeis, de lanceis, & curribus, & galeis, & loricis. nam sequitur continuò pòst, *Quare*, vel quomodo, *vidi eos fractos*? Hîc Propheta ex opposito despicit quæcunque ante recensuit cum magnifico elogio. locutus enim est tanquam ex communi hominum sensu. Et quemadmodum dixi, suscepit personam præconis acsi Pharao ipse mandaret AEgyptiis, vt statim arma caperent. Hoc igitur in speciem erat formidabile. Sed Propheta nunc quasi locatus in sublimi, dicit, Quid hoc est? nam מדוע est particula admirantis, Quomodo. Transit igitur à communi opinione carnis ad Spiritum propheticum: quasi diceret, Si quis æstimet AEgyptios ab externo splendore, dicet fore victores suorum hostium; sed si quis altius conscendat, & iudicium faciat non ex sensu carnis, sed ex Dei spiritu, videbit hoc totum fluxum & caducum. Sed emphaticè accipitur hæc interrogatio, *quomodo*? quia vix persuaderi poterat, exercitum illum tam probè munitum fore in prædam Babyloniis, & properare duntaxat ad stragem. Quoniam ergo hoc incredibile erat, si quis rem ipsam attenderet, ideo interrogat Propheta, *quomodo vidi ipsos*? Dicit tamen *se vidisse*, nempe quia Deus statuerat eum quasi in specula, quemadmodum diximus. Hoc porrò videre tam ad corpus, quàm ad animum referri potest. *Vidi auersos retrorsum*, cum tamen irruerent, vt postea dicet, instar diluuii. *Fortes*, inquit, *eorum sunt percussi, & fuga fugerunt*. Denique significat non tantum fore animi in AEgyptiis, vt sustineant impetum hostium, quia frangentur arcana Dei virtute. Addit quoque trepidam fugam, vt non audeant respicere à tergo, adeò ipsos periculum vrgebit ad festinationem. Tandem subiicit in Dei nomine, *terror vndique dicit Iehouah*. Hic tertiò personam mutat, quoniam pronuntiat quasi ex ore Dei fore *vndique terrorem*: & ita sibi respondet ad illam interrogationem, quomodo? nempe quia Deus exercet contra ipsos suum iudicium, inquit. Quoties ergo videbimus nihil hostibus nostris, vel Ecclesiæ Dei ad victoriam deesse, veniat nobis in memoriā hæc Prophetæ sententia, non esse causam cur despondeamus animos, etiam si admiratione aliqua tangamur: quia Deus tandem sic operabitur, vt frangat etiam absque hominum manu eos, qui terrorem toti mundo incutiunt. Postea sequitur,

6 Ne effugiat velox, & ne seruetur fortis in Aquilone, *in Septentrione*, super ripam fluuii Euphratis impingent, *vel impegerunt, est præteriti temporis*, & ceciderunt, כשל *significat etiam corruere, ideo vertunt alij, corruerunt: sed videtur esse species gradationis.*

Primo igitur loco dicit eos impacturos, mox verò subiicit casū, nisi magis placeat idē repeti. potest etiā legi affirmatiuè principiū versus, Non effugiet velox. Sed quoniā particula אל sæpe est prohibētis, ideo potest aptè hic etiā versus exponi in Dei persona, & ita erit hæc sētētia legēda vno cōtextu cū superiore, *ne effugiat velox, & ne euadat fortis*: Deus enī hîc pro imperio affirmat, nihil profuturam celeritatem, vel fortitudinem AEgyptiis, quia velocissimi quique capientur ab hostibus, & fortes concident. Dicit *in terra Aquilonis super ripam fluuii*. Scimus Babylonem, & Assyriam, & Chaldæam, & illas regiones sitas esse versus Aquilonem respectu Iudææ: ideo quoties loquuntur Prophetæ de Babyloniis vocant eos Septentrionales: AEgyptus autem ad meridiem vergebat, quemadmodum satis patet ex plurimis Scripturæ locis. Quoniam autem hîc sermonem habet Propheta de AEgyptiis, meritò Chaldæam facit Septentrionalem. Ergo *ad ripam fluuii Euphratis impingent, & corruent*, inquit. Summa est, in Dei arbitrio

fore

fore belli illius euentum, vt conterat AEgyptios, & prosternat, vel dissipet, quantumuis bene armati sint, & confidant suis viribus. Interea notandum est, quæcunque subsidia sibi accersunt homines ad tuendam salutem, nihili esse vbi Deum habent aduersum. Ponit quidem duntaxat species duas Propheta, sed intelligit, etiamsi polleant homines multis facultatibus, tamen perituros si ita Deo placeat, quia neque velocem seruabit sua fuga, neque fortem robur suum. Sequitur,

7 Quis iste tanquam lacus ascendet, *vel ascendit, ad verbum:* tanquam fluuii sese agitant, *aut mouentur,* aquæ eius?

8 AEgyptus tanquam lacus ascendit, *ascendet, ad verbum: sed significat continuum actum,* & tanquam fluuii sese mouent aquæ. dixit enim, Ascendam, & operiam terram: perdam vrbem, & qui habitant in ea.

Rursus Propheta occurrit dubitationibus, quæ poterant retinere piorum mentes, ne exciperent hoc vaticinium qua decebat fide, & reuerentia. diximus enim, vbi sensus nostri occupati sunt in rebus externis, Dei potentiam non magni fieri. Ergo cùm sermo habetur de regno aliquo inexpugnabili, non potest hoc nobis venire in mentem, omnia munimenta coram Deo nihili esse: ideo necesse est magnificè extolli Dei potentiam vbi concionantur Prophetæ de illius iudiciis. Alioqui, quemadmodum diximus, dictabit carnis sensus, Qui bene muniti sunt, fore à malis immunes, & quasi extra iactum telorum, ideóque nihil ipsis metuendum esse. Et hac etiam imaginatione sese decipiunt superbi, quia opponunt Deo suas copias, sua auxilia, & quicquid valere existimant pro sensu carnis suæ ad salutem suam tuendam. Sic fit, vt securè contemnant omnes minas, quia scilicet existimant totidẽ sibi esse propugnacula ad omnẽ eius vim repellendam, quot illis occurrunt subsidia. In hunc finem nunc dicit Propheta, *Quis est iste qui tanquam lacus surgit*, vel intumescit, *tanquam fluuii mouentur*, vel sese agitant *vndæ eius?* Loquitur autem ex communi sensu, quia solus aspectus poterat incutere hominibus metum, & ita Iudæi nunquam putassent fore quod Propheta hîc asserit. Ergo quasi inducit omnes liberè sciscitantes ex sensu suo, *quis est iste?* quasi Pharao non esset quispiam mortalis, sed superaret humanum modum. nam interrogatio huc spectat, Pharaonem esse quasi exemptum à communi hominum sorte, quia turget sua potentia, acsi fluuius exurgeret, vel intumesceret: *aquæ eius tumultuantur,* inquit. Iam addit, *AEgyptus est instar fluuii, & instar lacus*: tumultuatur cum sua fortitudine acsi flumen aliquod vndas suas proiiceret. Sed hoc totum nihil erit, quemadmodum postea subiiciet. Adiungit, *Dixit, Ascendam, operiam terram, perdam vrbem.* est enim mutatio numeri cùm ponit Vrbem singulari numero. *Perdam vrbes, & quicunque in illis habitant,* inquit. Denique hîc statuit in medio Pharaonem, qui iam triumphos suos agat ante pugnam, quoniam poterat multitudine peditum & equitum terram obruere. Nunc sequitur,

9 Ascendite equi, &, *quidam vertunt, insanite: sed dura esset metaphora, ideo simpliciter accipio*, iactate vos currus, *ponit in singulari numero, cùm tamen verbum sit pluralis numeri*, egrediantur fortes, nempe AEthiopes, & Lybes, qui tenent clypeum, & Lydi, qui tenent & tendunt arcum.

Prosequitur eandem sententiam, & enumerat quæcunque poterant fidem abrogare eius vaticinio. nam cum fideles viderent AEgyptios non tantùm proficisci ad illam expeditionem cum ingentibus copiis, sed habere etiam externa auxilia, nempe AEthiopes, & Lybas, imò transmarinos milites, ex Lydia: cùm ergo viderent vndique milites stipendiarios adiunctos esse AEgyptiis, vix erat credibile fieri posse, vt tantus exercitus profligaretur. Ergo Propheta hîc dicit, Etiã si conducat Pharao AEthiopes, & Lybas, & Lydos: tamẽ cũ suis omnibus auxiliis peribit. Iterũ loquitur in persona Pharaonis, *Ascendite equi,* postea *iactate vos currus: & egrediantur fortes*. Egressus iste potest referri ad terras, vnde accersebantur. Primo enim loco ponit AEthiopas, qui vicini quidem erant AEgyptiis, sed tamen distincti. Postea adiungit populos Lybiæ, nempe Aphros, vel qui medii erant inter AEgyptum & Aphricam. Dicit autem illos *apprehendere scutum*. Designat formam armaturæ, non quòd carerent galea, & gladio & aliis armis: sed quia præcipua fiducia erat in clypeis: quemadmodum scimus Macedonas fuisse peltatos, & fuisse insignes illa armatura, sic etiam Propheta nunc dicit AEthyopes, & Lybas esse præditos scutis, vel clypeis. Ponit Lydos, qui erant ab altera parte, imò qui erãt ex opposito littore maris. Scimus enim Lydos fuisse in Asia minore, cùm AEgyptii essent medii inter Aphricam & Iu-

dæam. Mare ergo mediterraneum erat interpositum. Vnde apparet, procul & magnis sum ptib⁹ accita fuisse auxilia à Pharaone, cùm bellum illud suscepit. Et probabile est, etiam fuisse alias gentes conductitias: sed Propheta tantùm ponit AEthiopes, & Lybas, & Lydos, qui erant postremi. Dicit autem illos *apprehendere arcum*, quia erant optimi sagittarii. Nunc sequitur,

10 Verùm, *copula enim hic aduersatiuè exponi debet*, *atqui*, dies ille Domino Iehouæ exercituum, dies vltionis ad vlciscendum de aduersariis suis: & vorabit gladius, & saturabitur, & inebriabitur sanguine ipsorũ: quia victima Domino Iehouæ exercituum in terra Aquilonis ad fluuium Euphratem.

Postquam explicuit Propheta illas terribiles copias Pharaonis, quibus sic fidebat, vt gloriari auderet de certa victoria, nunc dicit longè alium fore euentum: *atqui*, inquit, *dies ille erit dies vltionis Iehouæ*: quasi diceret, Pharaonem tantùm respicere currus suos, & equites, milites conductitios, eorum arma, & omnes bellicos apparatus: interea non respicere Deum, qui non frustra Deus exercituum vocatur. Et quanquam Scriptura passim tribuit Deo hoc epitheton, hìc tamen referri debet ad præsentem causam. Ridet igitur Propheta Pharaonem, quia putet euẽtum belli fore in manu sua, quasi penes Deum nulla esset moderatio. Dicit igitur in arbitrio Dei positam esse victoriam, neque id modò, sed pronuntiat quid futurum sit: *Dies*, inquit, *ille erit dies vindictæ Deo nostro*. His verbis significat, Deum infestum esse AEgyptiis: & causam heri retulimus, quoniam scilicet occiderat Pharao Necho in transitu pium regem Iosiam. Ergo dignus erat, cuius arrogantiam Deus prosterneret: deinde cuius sæuitiam, & tyrannidem castigaret, ac reprimeret. Cùm autem AEgyptios vocat *Dei aduersarios*, hoc referri debet ad solatium electi populi, quòd scilicet Deus susceperit ipsorum causam. vnde enim factum est, vt AEgyptiis esset hostis? nempe quia pati noluit pium illum Regem impunè esse cæsum. Ergo nunc tenemus quid sibi velint hæc verba, *diem illum fore diem vindictæ Deo exercituum*: quasi diceret Deum fore præsidem, & moderatorem illius belli, ita vt omnes copiæ Pharaonis nihil profuturæ sint. Postea clarius exprimit ad confirmationem quod dixerat, *Gladius*, inquit, *vorabit, & saturabitur, & inebriabitur sanguine ipsorum*. Sed in fine versus affirmat hoc fore iustum Dei iudicium. Deus enim sic extollit suam potentiam, vt tamen semper velit agnosci iustus quoties infligit pœnas impiis. nam seueritas eius sæpe videtur nimia: & ideo Prophetæ vbi loquuntur de vindictis quas Deus sumpturus erat, simul adiungunt testimonium aliquod iusti iudicii, quemadmodum hoc loco, *victima est Deo exercituum*. sub nomine enim victimæ Propheta significat hanc cladem fore puram ab omni nota. nam perinde est acsi diceret, Deus glorificabitur in strage illa, cùm AEgyptii omnes perdentur. Quorsum enim offerimus Deo victimas, nisi vt prædicetur eius gloria, tam quia iustus est, quàm quia est misericors, & omnipotens, & fons omnis sapientiæ, & rectitudinis? Videmus ergo quorsum spectet nomen victimæ, ne quis scilicet trucidationem hanc reprehendere audeat, acsi Deus nimis esset rigidus, vel modum excederet in sanguine fundendo. Dicit igitur omnes illas cædes totidem fore sacrificia, in quibus Dei iustitia, simul cum potentia fulgebit. Rursus locum designat in terra Aquilonis prope Euphratem, quò maior sit fides, & certitudo vaticinii. Nunc sequitur,

11 Ascende in Guilead, & sume resinam virgo filia AEgypti, frustra multiplicas medicamina: sanitas nulla tibi.

Hìc nihil nouum addit Propheta, sed confirmat alio genere figuræ superiorem sermonem. Dicit igitur stragem hanc fore instar plagæ læthalis, quemadmodũ si Deus tolleret omnem spẽ AEgyptiis. Scimus quidem regnum AEgypti tunc non periisse. fuit igitur ipsa gens superstes, sed ita afflictũ fuit regnũ AEgypti, vt sicuti heri dictum fuit, sese tenuerit intra claustra, neque postea eduxerint suas copias. Et tamen scitur quanta fuerit superbia & audacia illius gentis: sed videbant se prorsus fractos, & attritos esse. Ideo Propheta non abs re cladem hanc dicit fore insanabile vulnus, quo Deus sic percutiet AEgyptũ, vt non recuperet amplius pristinas vires. Post tempus enim illud nunquam floruit regnũ AEgypti, & paucis pòst annis vt videbimus in secundo vaticinio, redactũ fuit in potestatem regis Babylonii. Nunc sermonem conuertit ad ipsam AEgyptum: vocat *puellam filiam AEgypti*: quæ loquendi ratio passim trita est apud Prophetas. Vocant Babylonẽ ipsam filiam Babylonis, vocant Iudæam filiã Iehudah. Sed hoc intelligitur de populo, vel de regno. Puellam autem vocat ob delitias: quasi diceret teneros & molles fuisse AEgyptios, quoniam longa pace collegerant & vires, & omne genus opulentiæ. Cùm ergo ita inebri-

ati essent suis delitiis,puella vocatur Ægypt' per ludibriū. *Ascende Gilead*,inquit,*& sume resinam*: quanquā alii vertūt,Balsamū. Hieronymus alicubi transtulit,Nel,sed sine ratione. & probabile est potius hac voce notari resinam,quàm balsamum. Quanquā colligi potest ex aliis locis optimam resinā fuisse in monte Gilead, quemadmodū etiam diximus cap.8.huius libri. Resina autē est humor,qui defluit ex arboribus,præsertim ex terebintho:& ideo optimum resinæ genus est, terebinthina,quam vocamus *terebenthine*. Quanquam nascitur etiam resina in abietibus,& aliis arboribus. Sed,quemadmodum iam dixi,mons Gilead fuit resinosus:neque tātùm laudatur ob copiam,sed etiam ob præstantiā:quemadmodum medicamina in quibusdā locis meliora & magis efficacia reperiuntur. Ex cōmuni ergo loquendi vsu dicit, *Filia AEgypti ascende Gilead, & illic accipe resinam: sed frustra*, inquit,hoc est,etiam si studeas remediū quærere tuis malis, nunquā inuenies. erit enim tua hæc plaga insanabilis,non quòd perierit regnum AEgypti, vel prorsus deletū fuerit,sed quia conciderint vires,vt rex Chaldæus liberè prædatus fuerit totam illam regionem Asiæ, quam occupauerāt AEgyptii vsque ad Pelusium,hoc est, vsque ad ipsa claustra Nili. Tandem subiicit,

12 Audierunt Gētes opprobrium tuum, & clamore tuo repleta est terra: quia fortis contra fortem impegit, & simul ceciderunt ambo.

Cōcludit hoc vaticinium,vbi dicit famam huius cladis vbique per omnes populos fore celebrem. Si exiguam duntaxat iacturam fecissent AEgyptii, poterat hoc latere, quemadmodum si leue prælium cōmissum fuerit,non perfertur rumor longè & latè. sed vbi vno prælio gēs aliqua sic deuicta est,vt insignis aliqua contingat mutatio, hoc passim diuulgatur. Propheta igitur his verbis intelligit fore non vulgarem plagam AEgypti,quemadmodum etiam antè dixit, quia rumor volitabit per omnes gentes. *Audierunt* ergo *omnes gentes opprobrium tuum*,quod scilicet AEgyptii turpiter deuicti essent à Chaldæis, & non tantùm in fugam coniecti, sed cæsi magna ex parte,ita vt regnum AEgypti propè amissum fuerit:redacti saltem fuerint in tales angustias, vt perdiderint optimas vrbes, & amplissimam ditionem, nempe in tota Asia vsque ad ripam Euphratis. Dicit,*clamore eius plenam fuisse terram* per vocem,vel clamorem intelligit lamentationes. tandem subiicit, *Quia fortis impegit in fortem*. Posset hoc ita exponi, Conflixit fortis cum forti,sed Chaldæus robustior fuit AEgyptio. Ego autem potius interpretor de AEgyptiis. & potest etiam hoc colligi ex fine versus,vbi dicit *ambos cecidisse*. Ita Propheta intelligit multitudinem,qua superbiebant AEgyptii,fore illis impedimento, quemadmodum solet fieri, vbi acies turbata est. Nam quò maior est,& copiosior exercitus,eò magis inter se tumultuantur, & alii alios perturbant. Si exiguus esset exercitus, possent vel paulatim diffugere,vel subsistere & retrahere pedem,donec haberent tutum effugium: sed in magna turba est, etiam magna trepidatio, & inde tumultus,vt omnia sint confusa. Id ergo designat Propheta hoc versu cùm dicit, *Fortis contra fortem impegit & simul ceciderunt ambo*,hoc est,quantumuis confligant,impingent tamen inter se,hoc est collident inter se,& mutuò,in tumultu, ita vt cadant simul, & corruāt quasi mole sua.

PRECATIO.

Da omnipotens Deus, quando videmus opulentissima regna non effugisse manum tuam vt discamus tantùm recumbere in auxilium tuum, & nos tibi qua decet humilitate subijcere, vt protegamur manu tua, & hæc vnica fiducia nos sustineat in omnibus periculis, quòd susceperis salutis nostræ curam: & interea militemus sub vexillo tuo in sincera vitæ pietate: donec tandem potiamur fructu victoriæ nostræ in cælesti tuo regno per Christum Dominum nostrum, Amen.

13 Sermo quem locutus est Iehouah ad Ieremiam Prophetam ad veniendum, *vel, de veniendo*, de aduentu Nabuchadnezer Regis Babylonis ad percutiendam terram AEgypti.

SVPERIVS vaticinium fuit tantùm de clade exercitus AEgyptiaci,cùm Pharao vellet opem ferre Assyriis,quibus tunc erat fœderatus. hæc verò Prophetia longius extenditur. Denuntiat enim Ieremias fore etiā AEgypto suas vices, quemadmodū scimus ab aliis etiam Prophetis pœnas illis denūtiatas fuisse. Et Ezechiel multis capitibus hoc argumentū prosequitur,quia suis illecebris deceperant populū Dei:& ideo pœnas de illis exegit Deus,non tantùm ob scelera,quibus prouocauerāt eius iram intus,sed quia corruperant Iudæos,& magis ac magis confirmauerant ipsos in sua obstinatione. Nunc ergo tenemus Prophetæ consilium. Summa est,postquam

Deus iudicium suum exercuerit contra Israelitas,& Iudæos, fore etiam iudicem AEgypti,& aliarum gentium. Porrò notãdum est,hoc vaticinium editum fuisse antequam Vrbs caperetur. Cùm ergo starent adhuc incolumes AEgyptii, & illorum auxilio freti Iudæi putarent se fore tutos ab omni violentia Nabuchadnezar,tunc vaticinatus est Propheta. Atque iterum videmus non seruari temporis ordinem in his vaticiniis: quia concionatus fuerat de clade exercitus quarto anno Ioiakim. Probabile autem est, quanuis tempus hic non designetur,prædictum tunc fuisse exitium AEgyptiis. nam antequam inciperet Ieremias defungi munere prophetico,Isaias clamabat contra AEgyptum. Eodem etiam tempore Ezechiel cùm exularet apud Chaldæos, subscripsit vaticiniis Ieremiæ,& multò etiam plura dixit contra AEgyptum. Notandum tamen est,Ieremiam non semel duntaxat prophetasse de hac clade AEgypti. postquam enim illuc tractus fuit,vt antè visum est, confirmauit quod prius dixerat. Multis ergo annis ante captam Vrbem prædixerat Ieremias quod hîc legimus. Sed cùm Iudæi spernerent quod prius docuerat, iterum illis cõfirmauit cùm esset in AEgypto, neque id sine magno vitæ discrimine,quia neque Regi,neque etiam Genti parcebat. Dicit ergo *tunc sibi datum fuisse sermonem de aduentu Regis Nabuchadnezar ad percutiendam terram AEgypti*. Hactenus locutus est de pœna quam Deus inflixit AEgyptiis,sed extra regnum prope ripam Euphratis. Nunc ergo alia AEgypti pœna memoratur, cùm scilicet rex Nabuchadnezar non tantùm progressus est obuiam, vt AEgyptios arceret à suis finibus,sed perrupit in ipsum regnum,& spoliauit multas vrbes,& ita afflixit totum regnum,vt postea AEgyptius quasi precariò regnauerit. Sequitur,

14 Annuntiate in AEgypto & promulgate in Migdol, promulgate in Noph,& in Taphnees,dicite,Sta,& para te:quia vorauit,*vel cõsumpsit*, gladius circuitus tuos.

Prosequitur eandem loquendi formam quam herî vidimus:& ratio fuit exposita,quoniam vt homines parum attenti sunt ad iudicia Dei, frigida fuisset Ieremiæ legatio, si familiariter & more vulgato locutus esset. Oportuit igitur ipsum in sublime attolli, & proferre emphaticos sermones,quemadmodum facit. Rhetores affectant magniloquentiam, sed tantùm vt suo strepitu plausum captent,vel afficiant hominum animos inani aut metu,aut gaudio. sed Prophetæ aliud spectant,nempe vt doceant,hortentur, repræhendant, minentur cum aliquo fructu. Dicit,*Annunciate in AEgypto*:quasi hîc ex tribunali proferret sententiam, quia præditus etiam erat diuina authoritate. iubet igitur hunc nuntium perferri ad Ægyptios. postea quasdem vrbes nominat,Migdol,Noph, & Taphnees. Noph quidam existimant esse Alexandriam: sed probabile est esse Memphim.& id etiam satis liquet ex multis Scripturæ locis. Falluntur autem qui existimant eandẽ fuisse vrbẽ Migdol. nam Propheta noster hîc distinguit. de Taphnees alibi fuit dictum. Erant autem vrbes istæ & celebres,& Iudæis magis notæ propter viciniam. Scimus Memphim fuisse vrbem famosam:sed maior etiam erat illius cognitio apud Israelitas,quoniam non procul aberat à transitu,queadmodũ colligitur etiam ex secundo libro Mosis, & aliis locis Scripturę. Deinde vidimus Iudæos habitasse in Taphnees,cùm profugi essẽt à patria,& excepti fuissent hospitio. Perinde igitur est acsi diceret Propheta Deum iam armatum esse aduersus AEgyptios. Sed quoniam non erat illis præfectus doctor, ideo loquitur tanquam de gentibus exteris, *Annunciate*,inquit,*in Ægypto*, hoc est,sciant hoc AEgyptii. *Dicite,Sta, & para te,quia vorauit gladius fines tuos*,vel quicquid est in circuitu tuo. His verbis significat Propheta, etiam si AEgyptii ante tempus & maturè admoniti sibi caueant,tamen inutilem fore eorum diligentiam,quia non impedient quo minus exequatur Deus quod statuit. Loquitur tamen de re incredibili quoniam AEgyptii putabant se procul abesse ab omni periculo, ideo dicit Propheta, quantumuis se parent,tamen frustra id facturos. deinde deridet eorum securitatem, quòd scilicet existiment omnes suos fines esse extra iactum telorum. Sequitur,

15 Quomodo dispersus est fortis tuus, *ad verbum est, fortes tui, est mutatio numeri*, non stabit, *vel non stetit*, quia Iehouah impulit eum, *iterum mutatur numerus, designat enim fortes illos.*

His verbis clarius exprimit Propheta quod nunc attigi, AEgyptios scilicet non fore pares ad resistendum, quanuis colligant vndique auxilia, quoniam Deus contra ipsos bellum geret. Per admirationẽ interrogat,Quî factum est,vel quî fit,*vt fortes tui ita dispersi sint*? verl ũ enim significat verrere:sed hoc loco accipitur pro dispergi. Statim respondet, *Nempe*, inquit, *quoniam Deus impulit ipsos,non poterunt stare*. Quorsum spectet interrogatio herî diximus,quia scilicet increduli pro fabula ducunt quicquid audiunt ex Prophetis: & quandiu prosperè illis res succedunt,in-

dunt,indormiunt quodammodo suæ fortunæ, ac inebriantur, vt non metuant quicquam, neque existiment se fore obnoxios vllis incommodis. Quoniam ergo tam superbè profani homines Deum contemnunt, ideo ex communi sensu Prophetæ interrogant, *Quî hoc fit?* quia scilicet Ieremias sermonem habebat de rebus adhuc occultis,& quæ non poterant cadere sub communem hominum sensum. Videmus ergo quid valeat admiratio, *Quomodo ceciderunt fortes tui?* nempe,inquit,*quia ipsos impulit Iehouah non stabunt*. Hîc rursus tenendum est quod herì breuiter attigimus, nempe peruersa fiducia profanos homines sese decipere, dum opponunt Dei potentiæ terrena subsidia, & existimant se bene esse munitos cùm habent multas copias,cùm habent propugnacula. Deinde cùm hinc inde etiam possunt sibi accersere auxilia, sciamus nihil magis esse exitiale,quàm confidere terrenis opibus, vbi Deus pronuntiat se nobis esse infestum. Huc spectat quod dicit Propheta, *Non constiterunt,quia Iehouah impulit ipsos*: quasi diceret negocium AEgyptiis fore non tantùm cum rege Babylonio,sed cum Deo ipso, quem prouocarunt. Sequitur,

16 Multiplicauit,impinget, etiam cecidit quisque in socium suum: & dixerunt,Surge, & reuertamur ad populum nostrum, & ad terram natiuitatis nostræ,à facie gladii populantis.

Breuitas verborum facit, vt obscura vel ambigua sit sententia: sine substantiuo ponitur hîc verbum,הרבה,multiplicauit:sed refertur ad Deum. Deus ergo multiplicauit.deinde mutatio est numeri.singularis enim vice pluralis accipitur cùm dicit כושל. Sensus est, multos fore qui impingant,quia scilicet impellet ipsos Deus,quemadmodũ dictum fuit proximo versu. Hinc pendet quod mox subiicitur, *Etiam cadet quisque in socium suum*,hoc est,antequam hostis ipsos feriat, vltro tumultuando sese collident,vt quisque impulsu socii sui corruat. Postea addit, *Et dicent, Surge*.hîc non de indigenis habetur sermo: quidam existimant hoc spectare ad exteros, qui in AEgyptum concesserant propter terræ fœcunditatem. erat enim illis perquam commoda habitatio in AEgypto,quam scimus fuisse opimam,& refertam omni copia. Quoniam ergo multos peregrinos,& hospites alebat AEgyptus, existimant quidam Interpretes Prophetam de illis loqui: quasi diceret,Qui venerunt in AEgyptum,vt commodè illic degerent propter rerum omnium affluentiam, videbunt nihil sibi melius esse, quàm procul illinc fugere. *Dicent* igitur, *Surge*, hoc est,quisque hortabitur alterum dicendo, *Eamus in terram natiuitatis nostræ*, hoc est, contenti simus solo nostro natali. nam ista AEgypti vbertas nobis erit mortifera si maneamus. Sed potius existimo Prophetam respicere ad milites cõductitios. Herì vidimus,cùm Pharao militaret ad ripam Euphratis,fuisse in eius exercitu AEthiopas,& Lydos,& multos etiam ex Lybia: & paulò pòst videbimus iterum fuisse milites conductitios in Ægypto cùm eam aggressus est Nabuchadnezer. Optimè ergo conuenit, Prophetam verba facere de militibus exteris, quos stipendiis suis alebat Pharao. nam initio versus dixit, *Quisque impinget in proximum suum*: deinde sequitur, *Tunc dicent,Reuertamur ad populum nostrum, & in terram natiuitatis nostræ*. Cùm dicit,*impinget quisque in proximum suum*, certè intelligit fortes illos, qui ad protegendam AEgyptum vocati fuerant. De iisdem ergo continuat sermonem cùm dicit, *Surge, & reuertamur in terram natiuitatis nostræ*. Dicit,*A facie gladii populantis*:quanquam היונה quidam deducunt à יין,hoc est,vino,& exponunt,Gladium inebriatũ. Hieronymus vertit,Columbam, sed absque ratione. Ergo Gladium populantem vocat,qui iam inebriatus erat multo sanguine, & qui ediderat multas strages. Intelligit autem gladios militum Nabuchadnezer. quidam vertunt,Contristantem gladium:sed illa expositio videtur mihi frigida. Dicunt igitur, Quia iam fracti sumus, & videmus hostes grassari impunè per strages,& occidere omnes obuios,nihil tutius est,quàm redire in terram nostram. Sequitur,

17 Clamarunt illic,Pharao rex AEgypti, perturbationis, præteriit tempus statutum,*vel condictum.*

Cõiungi debet hic versus cum superiore. refert enim militũ voces, qui decepti sua opinione clamarũt tandẽ,*Pharao est nobis Rex perturbationis*. prædicit Proph. quod futurũ erat:sed in tẽpore præterito loquitur communi more. Prophetæ enim statuunt res incognitas quasi ante oculos,quò scilicet fidem suis vaticiniis concilient. Dicit ergo fore clamorem inter mililites. *Pharaò rex AEgypti est Rex* perturbationis שאון enim in genitiuo casu Legi debet:quasi diceret Proph. milites reipsa sensuros Pharaonẽ non responsurũ suæ iactãtiæ. Nomen Ægypti prius inflabat illum,& totã gentẽ arrogantia:deinde apud vicinas gẽtes etiam erat formidabile. Cùm ergo ve-

nirent ad Pharaonem, putabant se venire ad quempiam Deum: Propheta deridet stultam illam persuasionem, & temerè cōceptam, ac dicit, Quemadmodum clamabunt illic, Pharao qui Rex eras magnificus, tu nunc es Rex tumultus, vel perturbationis. Quod sequitur malè exponūt Interpretes, meo iudicio. omnes enim vno consensu existimant rideri Pharaonem, quòd tempus extraheret, cùm tamen prius dixisset se venturum contra Nabuchadnezer: sicuti terreni Reges vbi existimant se satis esse instructos, non expectant dum immineat hostis, aut dum inueniat eos domi: sed procul obuiam eunt. alii putant fuisse cōdictum tempus ad prælium: quemadmodum olim solebant sibi hinc inde condicere certum diem, quo descenderent ad conflictum. sed ex proximo versu colligere licet, Prophetā aliud velle. Ridet igitur, nisi fallor, stultitiam Pharaonis alia de causa, quòd scilicet putaret fuisse vanas & friuolas minas, quæ sparsæ fuerant apud Iudæos. neque enim latebat AEgyptios quid prædictum esset à Prophetis. Isaias longo tempore vociferatus fuerat contra Iudæos cùm fœdus percuterent cum AEgyptiis, & illuc confugerent ad petendum auxilium. Non dubium est quin aulici vt sibi gratiam acquirerent, dixerint, Ecce, Prophetæ nostri impediunt quantùm possunt, & cauendum est, ne populum auertant. dum ergo tempus est fœdus sancire vtile vobis erit non minus quàm nobis. Cùm ergo multis antè annis prædicta fuisset AEgypti clades, & post Iudæam euersam, & vastatam manerent incolumes AEgyptii, probabile est fuisse magis obduratos, cùm scilicet putarent tempus elapsum esse: & hoc, quemadmodum dixi, confirmat contextus. Sequitur enim,

18 Viuo ego dicit Rex, *cui nomē est* Rex, Iehouah exercituum: quoniam sicut Thabor in montibus, & sicut Carmelus in mari, veniet.

Quorsum hoc diceret Propheta, nisi quia AEgyptii propter moram temporis putabāt se elapsos esse? Cùm ergo diuturnitas illos falleret, dum putabant Deum mentitum esse, vel esse oblitum eorum quæ prædixerat per suos Prophetas, dicit, *Viuo ego, inquit Iehouah*, hoc est per vitam meam: iurat hìc Deus per vitam suam, venturum quicquid nunc denuntiat. Hic videtur genuinus esse sensus: neque tantùm propter AEgyptios ita loquutus est Propheta, sed propter Iudæos. Scimus enim illis fuisse solenne, & nimis tritum, iactare vana esse terriculamenta quæcunque loquuti fuerant Prophetæ ex ore Dei. hinc illa dicteria, Cras moriemur, edamus, & bibamus. deinde vocabant prophetias Onera, odiosè scilicet, simul etiam per contemptum. Cùm ergo impii sibi impunitatem promitterent ex Dei tolerantia, ideo necesse fuit illis testatum fieri quod hìc legimus, nēpe venturū esse quicquid minatus fuerat Deus, etiam si ad tempus dissimulet. Suspendit enim pœnas: sed interea tandem erumpit eius vltio, cùm increduli putant omnia prosperè cessura: imò cùm dicunt, Pax, & securitas, tunc repentè illos obruit interitus. Moēd ergo tempus intelligit à Prophetis præfixum, non quòd diem certum notassent, sed quia loquuti fuerant de clade AEgypti, acsi iam Deus in medium prodiisset vindex. Quoniam ergo dicebāt tempus elapsum esse, Deus hic per vitam suam iurat: & ideo dicit, *Cui nomen est rex Iehouah exercituum*. Opponit hìc Deus suam magnitudinem potentiæ Pharaonis, & omnium aliorum Regum: quia fœlicitas superbiam ferè secum trahit: & quicunque excellunt dignitate, & potentia, redduntur feroces: ideo vt reprimat Deus talem insolentiam, dicit non in alios quàm in se vnum competere nomen Regis æterni Dei exercituum: *Veniet*, inquit, *sicut Thabor est in montibus, & Carmelus in mari*. coacta est eorum expositio, qui dicunt, Sicuti feræ vt effugiant venatores transeunt in vicinos montes à monte Thabor: & sicuti arbores cæsæ in Carmelo vehuntur per mare: hoc nimis est coactum, nec potest etiam bene aptari præsenti loco. quorsum enim tendit Propheta? nempe quòd nuper testatus est fore immutabile, & ita firmum ac fixum, vt non possit reuelli: etiam si totus mundus conetur labefactare quod Deus decreuit, tamen nihil facturum. Dicit ergo, *Sicut Thabor est in montibus*, id est sicuti mons Thabor circundatus est aliis montibus, & habet illic firmas suas radices, ita vt non possit auelli: sicuti etiam Carmelus est in mari (Carmelum verò hìc Iudæi intelligunt non montem illum vbi habitabat Nabal, sed montem qui prominet instar linguæ, non procul à Ptolemaide.) Carmelus ergo ille cingitur, vel alluitur mari. ac proinde dicit, *Sicuti Carmelus est mons in mari, & sicut mons Thabor situs est in loco alto inter montes*, & tam Carmelus, quàm Thabor manent defixi, neque transferri queunt in alium locum: ita veniet, id est firmum erit hoc vaticinium, neque carebit suo effectu: quasi diceret non posse refigi decretum illud Dei immutabile, sicuti non potest rapi Carmelus, vt aliò transeat, neque etiam Thabor. Nunc tenemus consilium Prophetæ. Sequitur iam,

Isa. 22. 13

1. Thes. 5. 3

19 Vasa migrationis fac, *vel para*, tibi habitatrix AEgypti: quia Noph, *id est*, Memphis, in solitudinem erit, & vastabitur, vt non sit habitator.

Insultat Propheta AEgyptiis, vt magis ac magis confirmet suam doctrinam. diximus enim, & experientia nimis docet, parum moueri incredulos, cùm Deus illos citat ad suum tribunal, & dat vindictæ suæ signa. manēt enim stupidi, nisi violenter excutiatur illis torpor. Hæc ratio est cur Prophetæ grauius insultent reprobis, nempe vt illorum somnolentiam expergefaciant. Dicit igitur, *Sume tibi vasa transmigrationis*, hoc est, & vestes, & alia compara tibi ad migrādum. Ægyptii propter terræ fœcunditatem quieti manebant in patria, & quasi sedentariam vitam agebant. Nunc Propheta significat aliò illis migrandum esse, & iubet vt se comparent ad longum iter, vel peregrinationem. F*ac igitur tibi vasa transmigrationis, quia Memphis in solitudinem redigetur & vastabitur vt non sit habitator*. Memphim iterum ponit quam diximus vrbem fuisse celeberrimam, & regiam sedem: illam dicit subiectam fore vastationi: cùm tamen sciamus fuisse illic Pyramides, quæ numerantur inter orbis miracula. vrbs erat populosa, & habebat multas commoditates: Propheta illi vastitatem denuntiat. Si ergo manet talis solitudo vrbem celeberrimā, quid fiet minoribus oppidis? quid fiet pagis ipsis? Nunc tenemus consilium Prophetæ, nempe cùm irruptionem faciet Nabuchadnezer in Ægyptum, omnia ei fore exposita, vt pro libidine rapiat, spoliet, & totam terram deuastet. Nunc sequitur,

20 Vitula formosa AEgyptus: afflictio ab Aquilone venit.

Hic significat Ieremias quamuis lasciuiat AEgyptus in suis deliciis, tamen non posse effugere Dei vindictam. Heri admonuimus cur Prophetæ commemorent opes, & diuitias, & potentiam impiorum, quia scilicet excæcantur dum abundant omnibus bonis. Neque enim quicquā metuunt, nec soliciti sunt: sed falsa opinione se eximunt ab omni malo. quoniā ergo ita superbiunt increduli, Prophetæ ex opposito anticipant, & dicunt, Quantumuis exultent in suis viribus & copiis, tamen vbi Deo visum fuerit ipsos spoliare, fore omnium miserrimos. Propheta igitur in summa aufert falsam opinionem tam AEgyptiis, quàm Iudæis: quasi diceret, AEgyptii cōfidunt sua prosperitate, nempe quemadmodum si vitula in agris lasciuiat: *sed calamitas*, inquit, *aliunde venit, venit*. Repetit idem verbum, vt tollat omnem dubitationē. *Venit* ergo, *venit afflictio ab Aquilone*, nempe à Babyloniis, qui siti erant versus Septentrionem respectu Iudeæ, quemadmodum heri diximus.

21 Etiam mercenarii eius in medio eius tanquā vituli saginati: quia etiam ipsi vertent terga, fugient simul, non steterunt, quia dies calamitatis, *vel miseriæ*, venit super eos, tempus visitationis ipsorum.

Hic Proph. vocat mercenarios Ægypti, vt nuper diximus, exteros milites, qui hinc inde cōducti fuerāt etiā ex regionib⁹ lōginquis, sicuti ex Lydia: quanquā fieri potest, vt eo tēpore non multi mare traiecerint ad AEgyptios: sed habebāt AEthiopes, queadmodū etiā dicit Ezechiel multos venisse Chus, hoc est, AEthiopiā. deinde habebant alios ex Lybia, & vicinis terris. Illos ergo comprehendit Ieremias vno nomine, & dicit, *Etiam mercenarij eius*. Qui autē ita conducunt suas operas videntur magis esse bellicosi. nam qui defendunt suam patriam, faciunt hoc necessitate. Sed qui vltro quærunt bellū, & discedunt procul à suis finibus, vt militent, illi videntur esse homines proiecti ad omnem audaciā. Sed Propheta dicit גם, hoc est, *etiam mercenarij eius*, id est, non tātùm AEgyptii, qui assueti sunt molli & tenerę vitæ, sed AEthiopes, & alii qui procul accersiti fuerint, *illi etiam in medio eius sunt vituli saginati*, hoc est, replebunt se AEgypti abundātia: & hinc fiet, vt futuri sint præda hostiū. scimus enim nihil magis cōtrariū esse militib⁹, quam si molliter, & lautè viuant. Nam ex vetustis ducibus Hannibal celebratur. sed quî factū est, vt cum illo inuicto exercitu, quo terruerat totam Italiam, conciderit? nēpe quia Campania suis lautitiis illum fregit. illic enim vixit non militariter, sed habuit mensas opiparas cum toto exercitu. hinc factū est ergo, vt amplius non fuerint quales fuerant. Sic etiam Propheta dicit, AEgyptus perdet milites suos conductitios. nam ipsos saginabit suis lautitiis. Quid tandem accidit ipsis? cōparat eos vitulis מרבק, hoc est saginarii. vertūt quidā Vitulos pascui, sed non rectè. רבק enim significat propriè saginare: ergo vocat vitulos saginarii qui saginantur vt contrahant pinguedinem, & statim mactentur. Dicit ergo. *Ipsi quoque vertent terga, & fugient simul*. tādem dicit, *Non stabunt, quia venit tempus calamitatis*. Non possem hoc nunc absoluere.

PRECATIO.

Da omnipotens Deus, si nobis indulgeas, ne abutamur tua patientia, ne etiam lasci-

uiamus in prosperitate: sed discamus nos ita sponte subigere, vt tibi pareamus tota vita, & mortificare carnem nostram, ne vllo fastu, vel peruersa fiducia efferamur, sed ita degamus sub metu tuo, vt semper te reuereamur, quum reputabimus te esse iustum mundi iudicem, & tamen in te recumbamus, quum agnoscemus te esse nobis Patrem, quemadmodum nos adoptare dignatus es in Filio tuo vnigenito Domino nostro, Amen.

22 Vox eius tanquam serpentis incedet, quia in potentia incedent, & cum securibus venient contra eam, sicuti cæsores lignorum.

NON tam elegantiæ studet Propheta, quàm vt confirmet quod antè docuerat. Pertinent igitur figuræ, quibus nunc vtitur, non ad sermonis ornatum simpliciter, sed potius ad vehementiam: quia sicuti dictum fuit, vaticinia non satis haberent fidei apud homines stupidos, nisi adderētur tales stimuli. Dicit autem *vocem AEgypti ambulaturam quasi vocem serpentis*: alii vertunt, Quasi serpens: sed malo in genitiuo casu legere, & melius conuenit: quia significat Proph. obstreperas fore querelas AEgypti, quemadmodum serpentes reptando edunt suos susurros: & ita significat AEgyptios clade accepta, adeò fractos fore, vt non audeant liberas querimonias emittere sicuti qui palàm vociferantur: sed qui erunt superstites eos terrore attonitos fore, vt obmurmurent, quemadmodū serpentes sibilādo reptare dictū fuit. Nunc tenemus genuinū Prophetæ sensū. Dicit AEgyptios ita fore abiectos, vt non audeāt pleno ore cōqueri de suis miseriis, quia tantùm obmurmurabunt, non secus atque obscuris sibilis vtuntur serpentes in terra. *Vox ergo eius*, inquit, *tanquam serpentis incedet*, hoc est, perget: & ita significat inquietudinem, quia quærent latebras, & fugient huc atque illuc, & nusquam audebunt consistere. Hoc verò signum est miserrimæ trepidationis, vbi qui malis succubuit, non reperit tamen locum vbi pedem figat, sed cogitur oberrare, quemadmodū serpētes. Hieronymus vertit Instar æris, quasi scriptū esset נחשת. sed iam ostēdimus quid velit Propheta. Subiicit, *Venient enim cum exercitu* vel cum potentia חיל significat vtrumque. loquitùr nunc de Chaldæis. dixit trepidos fore AEgyptios, & ita cōtritos, vt ne liberos quidē gemitus audeant emittere. Nunc sequitur ratio: *Venient enim Chaldæi cum potentia*, vel cum exercitu: venient non tanquam milites ad præliandū, *sed tanquam cæsores lignorum cum securibus*. Significat minimè dubium fore belli euētum, sed Chaldæos in AEgyptū venturos ac si ad cædendas arbores accederent homines conductitii. Milites enim armantur gladiis & lanceis: quia cùm hostibus negotium est, nec possunt vincere sine periculo, vel saltem non vincunt sine sudore. Propheta autem dicit Chaldæos ea fiducia refertos fore vt non ducāt AEgyptios pro hostibus: quia venient tanquam ad cædēdas arbores, quæ non resistunt. *Venient* ergo *sicuti cæsores lignorum*. Tacita est antithesis inter gladios & lāceas, & inter secures, sicuti etiam inter milites, & cæsores lignorum. Sequitur,

23 Exciderunt syluam eius, dicit Iehouah, quia non inuestigabitur, quia multiplicati sunt præ locusta, *plusquam locustæ*, & non illis numerus.

Hic prosequitur eandem sententiam. vtitur quidem præterito tempore, sed scimus hoc vsitatum esse Prophetis. Rursus comparat populum AEgypti syluæ, quemadmodum singulos homines dixerat similes fore arboribus. *Exciderunt* ergo *syluam eius*, hoc est excidēt, *inquit Iehouah*. Confirmandi causa tribuit Deo hunc sermonem: quasi diceret se nihil prædicere quod non statuerit Deus. Ergo vult tollere omnem dubitationem: quia poterāt ab vna parte Iudæi cùm expenderent AEgypti opulentiam, detrahere fidem huic vaticinio: AEgyptii etiam spreuissent, cōfisi suis viribus, minas istas: ideo Propheta inducit Deum loquētem, quasi diceret hoc decretum non posse reuocari, quia Deus loquutus sit: & dicit, *multiplicatos esse plusquam locustas, ita vt non sit numerus*. Vnum omisi quod præcessit: *Non inuestigabitur*. quoniam bis legitur particula כי communiter vtrumque de Chaldæis dictum esse volunt. vertunt alii, Non numerabitur. atqui verbū חקר: propriè significat inquirere, & inuestigare. posset cōmodè sic resolui oratio, Vt non inuestigetur sylua. Quanquam alter sensus magis receptus est, quòd scilicet non numerabuntur Chaldæi. Quod si hæc expositio placet, erit mutatio numeri, quia paulò pòst sequitur, רבו, multiplicabūtur: deinde, *& non erit numerus*, להם, ipsis. Verùm, meo iudicio, nō malè quadrat quod priore loco dixi, nempe nullam fore inuestigationem syluæ AEgypti, id est populi: quia cùm sylua aliqua cæsa est, apparet nuda planities, nec potest notari cuiusque arboris locus. Quantùm ad rei summam pertinet, parum est discriminis: denique intelligit Propheta cladem, de qua vaticinatur, tantam fore, vt AEgyptus in vastitatem redigenda sit, quoniam venient cum numeroso exercitu Chaldæi: & opponit hunc numerum copiis AEgyptiacis, vt intelligant hostes longe superiores fore. Sequitur,

24 Pudefacta

24 Pudefacta eſt filia AEgyti, tradita in manum populi Aquilonis.

Dicit *pudefactam eſſe* AEgyptum,quia redigetur in maximum dedecus: contumelioſè enim ipſam tractabunt hoſtes. Per *populum Aquilonis* intelligit Chaldæos, quemadmodum & aliis pluribus locis. nam Babylon reſpectu AEgypti vergebat ad Septentrionem. denique ſignificat ſuperbos victores fore Chaldæos, vt contumelioſè opprimant AEgyptios, vbi illis potiti fuerint. Nec mirum eſt eandem rem toties repeti à Propheta, quoniam res erat incredibilis eo tempore, vt antè diximus. Quoniã ergo difficile erat Iudęis perſuadere, Chaldęos fore victores illius gentis, & terræ, ideo hanc ſententiam pluribus verbis confirmat Ieremias. nam hac fiducia luctatur cum obſtinata incredulitate populi. Pergamus,

25 Dicit Iehouah exercituum, Deus Iſrael, Ecce ego viſito ſuper multitudinem quæ eſt ab Alexandria, & ſuper Pharaonem, & ſuper AEgyptum, & ſuper deos eius, & ſuper Reges eius, & ſuper Pharaonem, & ſuper eos qui confidunt in ipſo.

Iterum Propheta loquitur ipſius Dei nomine, & opponit Dei gloriã pertinaciæ gentis ſuæ, quia vt dictum fuit, parum proficiebat cùm minitaretur AEgyptiis. Iudæi enim dum credebant terram illam eſſe inexpugnabilem, ſecuri erant, quoniam putabant AEgyptios ſibi venturos in ſubſidium, & ita perſuaſi erant ſe munitos eſſe contra omnem vim hoſtilem. Quoniam ergo inebriati erant peruerſa illa fiducia Iudæi, cogitur Propheta non tantùm pluribus verbis inſiſtere, ſed producere Deum quaſi iudicẽ. Non ergo hîc concionatur ſuis verbis, ſed dicit, *Iehouah exercituum, Deus Iſrael loquutus eſt, Ecce ego*. plus vehementiæ fuit in hac loquendi forma quàm ſi Propheta ſuo nomine recitaſſet quod Deus mandauerat, & tamen non commoti fuerunt Iudæi, ſed valuit tamen hæc oratio ad frangendam ipſorum contumaciam. Dicit ergo, *Ecce ego viſito ſuper multitudinem* אמון hîc accipitur pro המון: א ponitur loco ה. quanquam ſunt qui vertãt, Regem, ſed coactè. *Viſitabo ſuper multitudinem quæ eſt ab Alexandria*. ſcimus illam fuiſſe celeberrimam vrbem AEgypti, quanquam nondum impoſitum erat hoc nomen. neque enim natus erat Alexãder qui de ſuo nomine eam vocauit: ſed retinebat nomen ſuum antiquum נא: ſic enim vocatur apud Hebræos: poſtea cœpit vocari Alexãdria, & mutatum fuit eius nomen. Eſt autẽ ſynechdoche, quoniam complectitur Propheta totam AEgyptum, genus ſub ſpecie. Deus enim non pepercit reliquis vrbibus AEgypti, & ex contextu facilè apparet vaticinium extendi ad omnes plagas terræ illius, nec excipi vel minimum angulum. Sed quoniã poterat Alexandria manere ſalua, cùm aliæ vrbes expugnarentur, ideo producitur in medium: quaſi diceret nihil tutum fore in AEgypto: *Ecce*, inquit, *viſito ſuper multitudinem*: erat vrbs valde populoſa ſicuti colligitur ex profanis ſcriptoribus, & hinc etiam plus ſuperbię. putabant enim vrbem ſatis fore tutam cùm haberent quaſi iuſtum exercitum. Deridet verò Propheta hanc inanem gloriam, ac dicit nihil profore Alexandriæ ingẽtem populum, quin ipſa potiantur Chaldæi. *Viſito* igitur *ſuper totum populum*, deinde *ſuper Pharaonem, & AEgyptum*. Nunc ſatis intelligimus fuiſſe nomen vrbis quæ excellebat, & diſertè expreſſam fuiſſe eius multitudinem, vt ſcirent AEgyptii ſe non poſſe effugere cladem, quia bellum ipſis erat cum Deo, non autẽ cum hominibus. quantiſper enim reſpiciebant ſolos Chaldæos, manebant ſecuri: ſed Propheta expergefacit illos à ſuo veterno, & dicit non ſpectandum eſſe quid valeant Chaldæi, quia militabunt ſub Dei auſpiciis, & eo duce penetrabunt nullo negotio per totam AEgyptum. ideo dicit, *Super Pharaonem, & ſuper AEgyptum*. addit, *Et ſuper deos eius*. Scimus terram illam valde fuiſſe deditã ſuperſtitionibus, & imbuti fuerunt AEgyptii craſſis ac pudendis erroribus cùm alioqui pollerent ingenio & perſpicacia. ſed Deus amentia & furore illos percuſſit, vt ſimiles ferè eſſent brutis pecudibus. Cæterùm, quia putabant ſibi certam ſalutem fore in ſuis idolis, Propheta illis excutit hanc fiduciam, & Deum pronuntiat fore iudicem non hominum modò, ſed etiam idolorum. nam ſcimus homines vel ſuperſtitione ſeſe confirmare aduerſus Dei minas, vel fiducia ſuarum virium. quandiu defixi ſunt in mundo, ſemper colligunt hinc inde materiam bene ſperandi, & hinc fit vt exiſtiment ſe fore ſaluos quaſi Deo inuito. Propheta ſubegit illam ſtultitiã cùm diceret, *Ecce ego viſito ſuper multitudine Amlexandriæ*: iam adiungit, *Viſito ſuper deos AEgypti*: quoniam increduli vbi ſentiunt ſibi non ſufficere terrena præſidia, cõfugiunt quidẽ ad Deum, ſed non aſpirant recta via: quia euaneſcunt in ſtultis ſuis cogitationibus. Hæc igitur ratio eſt cur minetur etiam idolis AEgypti Propheta. Subiicit, *Super Reges eius*. vnus quidem erat Rex AEgypti. cur ergo plurali numero vtitur? poſſet exponi hoc de ſucceſſoribus: ſed malo Regum nomen accipere pro ipſis Satrapis, & Proceribus, ſicuti ſcimus tam opulentum fuiſſe Regnum, vt aleret quaſi plures Reges. Ego itaque exiſtimo Prophetam ornare tam magnifico titulo Proceres, & Satrapas AEgypti. Et cõfirmat hanc ſententiam,

quod continuò pôst ſequitur, *ſuper Pharaonem, & ſuper eos qui confidunt in eo.* Repetit nomen Pharaonis, & cùm dicit viſitatum iri qui in ipſo confidunt, non dubito quin deſignet Proceres illos, quos nuper inſignierat Regum nomine. Tenemus ergo nunc genuinum ſenſum, quanuis prædi-tus eſſet Pharao multis præſidiis, munitus ingenti multitudine hominum, haberet etiam maximos Satrapas: tamen hoc totum fore euanidum vbi bellandum erit cum ipſo Deo. atqui Deus hîc pronuntiat ſe fore ducem totius belli qui dirigat Chaldæos. Nunc ſequitur,

26 Et dabo illos in manum quærentium animam ipſorum, & in manum Nabuchadrezer regis Babylonis, & in manum ſeruorum eius, & poſtea habitabitur ſicut diebus antiquis, dicit Iehouah.

Proſequitur Ieremias eandem ſententiam: continuat verò ſermonem in ipſius Dei perſona, vt vehementius percellat alioqui tardos animos: *dabo*, inquit, *ipſos in manum hoſtium*, & quidē capitalium. Diximus enim alibi animam quærere, qui ſanguini non parcunt. Ergo hîc exprimitur ſæuitia exercitus Chaldaici: quaſi diceret fore hoſtes capitales AEgyptiis: & ſeipſum explicat, nempe, inquit, *in manum Regis Babylonis, & in manum ſeruorum eius*, quod magis probroſum fuit, non tantùm Nabuchadnezer eſſe victorem AEgypti, ſed etiam eius ſeruos. Tandem additur promiſſio, non in gratiam illius profanæ gentis, ſed vt oſtendat Deus ſe fore eatenus miſericordē erga AEgyptios, ne prorſus eos abſumat. *Habitabitur* ergo *ſicut diebus antiquis*. Ezechiel capite 29. dicit regnum fore paruum & humile, vel abiectum. Propheta autem noſter videtur eandem promittere fortunā, & ſtatum AEgypti, poſtquàm clade illa fuerit afflicta. Sed iam diximus promitti reſtitutionem AEgyptiis, non quia Deus erga ipſos placatus fuerit, ſed voluit tamen ſuam clementiam patefieri in iudiciis quæ exercebat etiam contra exteras gentes: deinde hoc etiam valuit ad certitudinem vaticinii, cùm poſt AEgypti cladem ſequuta fuerit reſtitutio, de qua concionatus fuerat Ieremias. Magis ergo perſpecta fuit Prophetæ fides in illa duplici mutatione, quàm ſi ſimpliciter dixiſſet, Affliget Deus AEgyptum. Nunc ergo tenemus quo conſilio loquutus fuerit Propheta de futuro AEgypti ſtatu. Sequitur,

Ezech 29. 14. 15.

27 Et tu ne timeas ſerue mi Iacob, & ne expaueſcas, *vel frangaris animo:* חתת *ſignificat conteri, & frangi, ſed magis refertur ad animum methaphorice: ne ergo frangaris animo,* Iſrael: quia ecce ego ſeruo te è longinquo, & ſemen tuum è terra captiuitatis ipſorum, & reuertetur Iacob, & quieſcet, & ſecurus erit, & nemo exterrebit, *nemo qui exterreat, ad verbum.*

Nunc Propheta ſermonem dirigit ad Iſraelitas. diximus enim non fuiſſe profanis gentibus ordinatum Doctorem. ergo quicquid de profanis gentibus concionatus eſt hoc ad populi vtilitatē ſpectauit. diximus enim quorſū Prophetę extenderint vaticinia de iudiciis Dei ad omnes populos: nam alioquin exanimati fuiſſent Iſraelitæ, acſi deterior fuiſſet eorum cōditio quàm alienorum: Quid hoc ſibi vult? Deus nos elegit in populum peculiarem, interim ſoli ſumus miſeri, Deus totum ſuum rigorem in nos effundit, interea parcit incredulis: præſtat et nos ab ipſo in totum reiectos eſſe, quia fœdus quod nobiſcum pepigit, hoc tantùm affert vt ſimus aliis miſeriores. Poterāt ergo in deſperationē ita ruere miſeri Iſraelitæ, niſi fuiſſet tempeſtiuè occurſū. Deinde aliud etiam ſpectarunt Prophetæ, vel potius Spiritus Dei, qui per eos locutus eſt. nam ſi nihil prædictum fuiſſet, quaſi clauſis oculis præteriiſſent iudicia, quæ exercuit Deus in omnes eorum vicinos. impletum enim fuit quicquid prędixerat Iſaias, Ieremias, & Ezechiel. ſi tacuiſſent de clade AEgypti, & Philiſtinorū, & Moabitarū, populus, vt erat quaſi obrutus ſocordia, non cōſideraſſet iudicia Dei, ſed putaſſet illa omnia accidere caſu fortuito. Prophetæ igitur quaſi in ſpeculo repræſentarunt Dei potentiam, vt ſcirent Iſraelitæ illam extendi ad totum orbem, & ſingulas gentes. Hæc igitur ratio eſt cur nunc ſermonem ſuum conuertat Ieremias ad populum electum, *Ne timeas*, inquit, *ſerue mi Iacob*: ſuſtinet adhuc perſonam Dei cùm ita loquitur. Deus autem vocat Iacob ſeruum ſuum non ob obſequia, ſed quoniam elegerat. Ergo ſub hac voce commendat Deus gratiam ſuæ adoptionis, non autem officia populi. ſcimus enim quàm fuerint præfracti & inobedientes, ſcimus vt iugum ſubinde excuſſerint, vt quaſi Deum ipſum calcauerint pedibus, tantum abeſt vt ſe placidè ſubiecerint eius imperio, quēadmodum ſeruos decebat. Hîc ergo non laudatur obedientia in Iſraelitis, ſed proponitur in medium electio, qua Deus ipſos ſegregauerat ab aliis gentibus. Cur ergo Iacob fuit ſeruus Dei? non quòd hunc honorem promeritus eſſet ſuis meritis, ſed quia Deus gratis illum ſibi eligere dignatus fuerat. Sic etiam Dauid,

Ego seruus tuus, & filius ancillæ tuæ: significat se esse quasi vernam, vel seruum hæreditarium, qui antequam cõceptus esset in vtero matris, iam fuerit addictus Deo. sed quia hæc ratio loquẽdi frequenter occurrit, leuius eam prætereo. *Ne timeas* ergo, inquit, *Iacob, & ne animo frangaris Israel.* Duplex quidem nomen ponitur, sed Deus populum suum more satis trito bis compellat. quare? *quia ego seruo te.* Nunc tenemus cur vocauerit Iacob seruum Dei, quia scilicet salus electi populi pendebat ab hoc priuilegio singulari, quòd Deus illum sibi voluerit in populum eligere. *Ego*, inquit, *seruo te è longinquo.* iam decem Tribus procul abactæ erant, vt satis notum est: pars etiam Iehudah in exilium tracta fuerat: distantia locorum spem reditus tollebat. Deus ergo hîc pronuntiat longum illud interuallum sibi non fore obstaculo quò minus populum suum reducat vbi ita visum fuerit. *Ecce ego seruo te*: postea præuenit obiectionẽ: Quid? cur ergo Deus ita patitur nos trahi in alienas terras? cur saltem non substitimus in terra nostra? Deus, inquit, non minus facilè te seruabit in locis illis remotissimis, quàm si tu maneres in natali solo, & propria tua quiete. *Et semen tuum*, inquit, *é terra captiuitatis ipsorum.* Extendit Dei promissionem in futurum tempus, quia, vt iam visum fuit, præfixerat tempus septuaginta annorum exilio populi. pseudoprophetæ interea iactabant ante triẽnium redituros esse captiuos. Propheta igitur ne vanas spes sibi fingant & imaginentur Iudæi, iubet eos manere quietos, & patienter ferre longum tempus exilii, & amplecti hanc Dei promissionem, etiamsi effectus non appareat ante mortem ipsorum. hæc igitur ratio est cur dicat, *Deus seruabit semen tuum è terra captiuitatis.* Hinc autem colligimus, quanuis Propheta dissereret de temporali restitutione populi, lõgius tamen & altius ipsum respexisse, nempe vt recumberent captiui in Dei misericordiam, & statuerent illum sibi fore propitium etiam mortuis. Ostendit ergo hic locus spem filiorum Dei non includi in hac vita, sed extendi longius, nempe vt post mortem sciant Deum sibi fore propitium, & gustu gratiæ eius se sustentent, quia alioqui ridicula fuisset hæc promissio, Deus restituet filios vestros, sed vobis mortuis: Et cur nobis ita est implacabilis? cur non reuocat nos citius? poterant ergo ita excipere Iudæi: sed Propheta admonet, quanuis non statim redituri sint in patriam, manere tamen firmum Dei fœdus, & manifestum fore eius effectum post septuaginta annos. Nunc tenemus cõsilium Prophetæ. *Iacob reuertetur & quiescet, & securus erit.* miror cur alii vertant, Fœlix erit. nam שאנן significat securũ esse & quiescere: deinde seipsum explicat Propheta, *Nec erit qui exterreat.* scimus autem hanc esse præcipuam fœlicitatis partem vbi nullus terror nos solicitat, sed sumus compositis & tranquillis animis. Cæterùm his verbis significat perseuerantiam gratiæ Dei: quasi diceret non in eo tantùm fore cõspicuam, quòd populum incolumẽ reducet ab exilio, sed quia rursus miseros illos sic restituet, vt vigeat apud ipsos plena fœlicitas, & continua. Sequitur, *Psal. 116. 16.*

28 Tu ne timeas serue mi Iacob, dicit Iehouah, quia ego tecum: quia faciam consumptionem in cunctis Gentibus ad quas te expulero illuc, *est superuacuum* שמה: & tecum non faciam consumptionem, & castigabo te in iudicio, & excidendo non excidam te, *alij vertunt, non faciam te innocentem, sed malè, vt postea dicemus.*

Repetit eandem sententiam, nec mirum: quia rebus ita desperatis non facile fuit erigere populi animos, deinde fulcire, ita vt patienter expectarent redemptionis tempus: oportuit quasi ab inferis ipsos attollere in lucem. nam captiuitas parum à morte distabat: quemadmodum etiam Ezechiel ostendit tritas fuisse inter eos illas voces, Scilicet Deus excitabit mortuos è sepulchris, quoties pollicebantur Prophetę Deum illis Redemptorem fore: Oh scilicet Deus suscitabit nos? hoc est fabulosum: & hac de causa etiam Deus iussit ossa mortua & arida surgere, & recipere cutem suam, & carnem: saltem illud ostensum fuit in visione sancto Prophetæ. Nunc ergo tenemus cur Propheta rem satis claram bis repetat, *ne timeas serue mi Iacob*, quia scilicet non poterant gustare Dei misericordiam, nisi erumperent ex magnis difficultatibus, deinde non satis erat semel esse amplexos promissionem hanc nisi in eam constanter recumberent. Ergo Propheta vt eos animet ad bene sperandum, & simul vt eos retineat in constantia & confirmet, bis dicit, *Ne timeas serue mi Iacob.* Postea adiungit, *Ego sum tecum*: pendebat autem hæc promissio, vt dictum fuit, à gratuita adoptione, quia populum illum Deus sibi elegerat, vt esset regnum sacerdotale. Postea addit, *Quia faciam consumptionem in cunctis gentibus.* Hac conparatione lenit omnẽ dolorem ac mitigat. nam quanuis per se acerba esset populi conditio, tamen cùm expenderent Deum mitius cum ipsis agere, quàm cum reliquis mortalibus, fuit hæc materia amplæ consolationis. Propheta ergo quoniam videbat fieri posse vt Iudæi animis exasperatis, nullam Dei gratiam admitterent, ideo ostendit quantumuis seuerè Deus ipsos castiget, tamen clementem fore erga ipsos, si respiciant alias gentes. quare? *Consumptionem*, inquit, *faciam in aliis gentibus*, hoc est, *Ezech. 37.*

perdentur sine remedio: quasi diceret læthale fore vulnus quod infliget aliis gentibus, se verò consumptionem non facturum in electo populo. Videtur hoc minimè consentaneum esse cum proxima sentētia vbi dixerat, *Postea rursus habitabitur* AEgyptus *sicut diebus antiquis*: quomodo cōueniet illa AEgypti restitutio cum his verbis Prophetæ? respondeo, vbi Deus mitigat suum rigorem erga incredulos, non tamen illis esse propitium, nec indulgentiam qua vtitur signum esse paterni fauoris, quemadmodum etiam nuper attigi. Quanuis ergo supreſtites fuerint AEgyptii post cladē acceptam, Deus tamen cōsumptionē fecit in Ægypto, quia illic residebat eius vindicta post illud tempus. Nunc si veniamus ad electū populum, dicit Deus pluribus aliis locis, *Consumptionem in te faciam*: videtur etiam hîc esse aliqua species repugnantiæ: verum est, si quis verba tantùm attendat: sed dicitur *Deus consumptionem facere in electo populo*, vbi corpus ipsum populi delet, & consumptio etiam illa est externa, interim manet semper occulta aliqua radix. In summa, cùm Deus dicit se consumptionem facere in gentibus profanis, hoc intelligi debet, quoniā à radice Deus illis maledicit, quemadmodum si staret arbor, sed radix esset emortua: sic etiam profanæ gentes eminent: sed interea consumptæ sunt, quia Deus addixit eas æterno exitio. Consumptio autē dicitur fieri in filiis Dei, vbi nihil apparet in superficie terræ, nisi fortè aridus truncus, sed manet viua radix, quæ deinde pullulat, & ex qua nascuntur surculi. Videmus ergo quomodo Deus faciat consumptionem in omnibus incredulis, & non faciat consumptionem in electo populo.

PRECATIO.

Da omnipotens Deus, *quando semel testatus es te nobis fore in* Patrem, *& pignus tuæ adoptionis nobis dedisti* Filium *tuum vnigenitum, vt hac promissione confisi non dubitemus etiam si aliquando durius nos castiges, tamen te fore tandem misericordem, & ita non desinamus ad tuam clementiam confugere, & sic nos tibi subijciamus, & patiamur abs te corrigi, ac interea spes ista nos fulciat, & leniat omnes nostros dolores, vt in omnibus nostris miseriis tamen semper glorificemus nomen tuum in eodem* Filio *tuo Domino nostro*, Amen.

HERI exposuimus quid sibi velit non facere consumptionem. summa fuit, interdum sic vindictam Dei grassari contra Ecclesiam vt videri possit consumpta, manere tamen spem occultam: quia Deus quasi à morte excitat suos. Diximus hoc sensu intelligendum esse quod nunc promittit Ieremias electo populo: distinguit enim hîc Deus Israelitas ab extraneis, quia propter fœdus quod cum ipsis pepigerat, sit illis parsurus, ita vt aliquid spei residuum faciat, etiam si ad tempus videatur perdita esse ipsa Ecclesia. & seipsum exponit aliis verbis, *Castigabo te*, inquit, *in iudicio*. nam in iudicio castigare est sibi moderari ne rigor vsque ad interitum
Cap. 10. 24. perueniat. sic Ieremiæ decimo, Castiga me Iehouah, sed in iudicio, non autem in furore tuo. Propheta illic in persona omnium fidelium subiicit se Dei ferulis, quia ipsis vtile est corrigi: si enim Dominus illis parcereret, possent abuti eius indulgentia, & ita putrescere in suis vitiis. Ergo Propheta sese offert Deo castigandum, sed deprecatur extremam iram, quam opponit iudicio Nomen Iudicii apud Hebræos variè accipitur: sed illic, quemadmodum & in loco præsenti significat modum, vel moderationem. Deus vbi pœnam de incredulis exigit non potest damnari nimiæ seueritatis: semper enim iustus est, & modum tenet. atqui, sicut iam dixi, iudicium non accipitur simpliciter pro rectitudine, sed pro paterno Dei affectu, vbi pœnas temperat, vt cedāt in medicinam & salutem electis. Moderatè ergo promittit se pœnas sumpturū de Ecclesia non tantùm quia iustus erit, sed etiā quia clementer suis parcet, ac respiciet quid ferre possint, & quid sit ipsis vtile. Hic autem locus diligenter notandus est, ex quo petere licet præcipuam consolationem, nempe vbi docemur pœnas quæ nobis diuinitus infliguntur esse temporales, & Deum illis finem dare quem cognoscit nobis fore optimum. vnde enim desperatio quæ obruit incredulos, nisi quia demersi in abysso non sentiunt Deum sibi fore misericordem, sed apprehendunt meram eius iram? hinc fit igitur vt nihil solatii gustent in suis malis ac doloribus. Quoties igitur nimia anxietas nos constringit, vel etiam mala nostra ad desperationem solicitant, discamus ad hoc solatium confugere, nempe pœnas quibus castigamur esse temporales. Postea adiungit, *Et excidendo non excidam te*. Diximus heri alios secus exponere, Non reddam te innocentē: & hoc sensu accipitur interdum hoc verbum נקה: sed non potest ferre contextus, nisi quis velit resoluere copulam, vt sit posita vice aduersatiuæ particulæ, Quāuis non faciam te innocentem, castigabo tamen te paterna moderatione. Quia tamen illud coactū est, non dubito quin Propheta intelligat moderatam fore castigationem, quoniam Deus non prorsus excidet populum electum,

quem-

quemadmodum etiam exposuimus capite trigesimo huius libri.& ita confirmat Propheta quod nuper dixi, Deum scilicet filiis suis parcere, quia purgat eos afflictionibus, quemadmodum aurum excoquitur & purgatur igne, vt pœnæ ad interitum non tendant. Sequitur nunc caput quadragesimum septimum:

CAPVT QVADRAGESIMVM SEPTIMVM.

Vi fuit sermo Iehouæ ad Ieremiam Prophetam contra Philistim antequam percuteret Pharao Azah.

Hic vaticinatur Ieremias contra Philistinos, qui hostes fuerant Israelitis, & multa crudeliter & iniquè contra ipsos machinati fuerant. Dubium igitur non est quin testari voluerit Deus hoc vaticinio amorē suum erga Israelitas, quoniā susciperet ipsorum causam, & iniurias, quæ ipsis illatæ fuerant, esset vlturus. Tenemus ergo nunc quorsum vel in quem finem Deus prædixerit cladē Philistinorum, nempe vt agnoscerent Israelitæ paternum erga se eius amorem, quia sese opponeret eorum hostibus: & ita suggessit illis materiam tolerantiæ, quia ad tempus oportuit ipsos expectare, dum impleret Deus hoc vaticinium. notat autem tempus, *antequam Pharao percuteret Azah*, vel Gazam. fuit vetus Gaza, quantùm licet colligere, maritima: sed post illam dirutam fuit alia ædificata, cuius fit mentio apud Lucam in Actis. vrbē fuisse celebrem, & opulentam satis apparet ex profanis Scriptoribus: sed falluntur quòd existiment nomen fuisse impositum à thesauris: dicunt nomen esse Persicum Gazah, & cùm Cambyses exercitum moueret contra AEgyptum, illic deposuisse præcipuas suas opes. sed nomen עזה vetustissimum est, atque Hebraicum: deinde certissimum est, ע fuisse pronuntiatum tanquam G. nostrum. & hoc etiam cognoscitur ex aliis vocibus Hebraicis. nam Gomorra dicitur עמרה Hebraicè: sed ע litera illa pronuntiata olim fuit tanquam ג: non erat aspiratio, sed aliquid durius aspiratione. sic etiā צער, Segor verterunt Græci, & Latini interpretes. Ergo Gaza non habuit nomen à diuitiis, sed habuit nomen Hebraicùm Azah potius à fortitudine. Dicit nunc Ieremias se vaticinatum fuisse contra Philistinos *antequam Pharao percuteret vrbem illam*, non autem dirueret. Atqui videbimus Prophetam nihil illi minari ab AEgyptiis, sed potius à Chaldæis. cur ergo hîc de Pharaone loquitur? tenenda est primùm historia, deinde facilè perspiciemus Spiritus sancti consilium. Cùm venisset Pharao ad ferendas Iudæis suppetias sub rege Zedechia, quemadmodum antè vidimus, coactus fuit statim se recipere in AEgyptum, quia Chaldei soluta obsidione sese verterunt contra AEgyptios: quoniam illis deletis, facilè sciebant se potituros esse tota Iudæa. ergo ad tempus omissis Iudæis venerunt contra AEgyptios. Pharao cùm sibi diffideret, quemadmodum dixi, retro egit exercitum: sed spoliauit Gazam in itinere, quæ infestissima fuerat Iudæis, & voluit ostendere se non venisse frustra, quanuis hoc ad leuandos Iudæos nihil faceret. Verùm ita in rebus nihili sese ostentant terreni Reges. Pharao ergo tunc spoliauit Gazam, sed non tenuit eam. illo igitur tempore Ieremias clades maiores prædixit. Et hoc diligenter notandum est, quia alioqui nulla esset ratio cur Propheta concionatus esset de Philistinis, nisi longius respexisset. Ergo veniamus ad secundum versum, Act.8.26.

2 Sic dicit Iehouah, Ecce aquæ ascendunt ab Aquilone, & erunt in torrentem exundantem, & exundabunt terram, & plenitudinem eius, vrbem, & habitatores eius, & clamabunt homo, *hoc est, singuli homines clamabunt*, & vlulabit omnis incola terræ.

Non dubium est quin Propheta monere voluerit Iudæos hoc duntaxat esse præludium, cùm direpta esset Gaza, & instare longè grauiores pœnas impiæ genti, quæ tot iniurias misero Dei populo intulerat. nam si Gaza tantùm passa fuisset iacturam illam, poterant Iudæi conqueri de sorte sua, quasi leuiter defuncti essent impii illi qui tam sceleratè se gesserant, & tot modis prouocauerant Dei vindictam. poterant igitur excipere, Quid hoc sibi vult? Deus quidem leuiter percussit Gazam, sed nos libenter redimeremus animas nostras, quemadmodum qui cupiunt effugere naufragium proiiciunt merces, & quicquid habent pretiosum in mare: ita si tantùm viuere nobis daretur, parati essemus abiicere omnes nostras facultates. poterant ergo Iudæi ita deflere suam sortem: ideo Propheta dicit aliquid grauius manere vrbem illam. Cùm ergo videbitis Gazam spoliari, inquit, ne putetis hoc esse extremum Dei iudicium, *quia ecce aquæ surgent ex Aquilone*, hoc est, Chaldæi extremā manum imponent in exequenda Dei vindicta: AEgyptii tantùm diripient opes vrbis, quod ipsis erit tolerabile: cæterùm tandem aduenient Chaldæi qui sæ-

uient absque modo, & erunt instar diluuii, quo obruetur Gaza, ita vt in totum pereat. Nunc ergo videmus quid sibi Propheta velit: tacita est comparatio inter illam spoliationem, quæ facta fuit ab AEgyptiis, & vltimam cladem quæ illata fuit à Chaldæis. *Aquas ascendere* metaphorica est locutio, vt satis apparet. addit fore *in torrentem inundantem*, hoc est, erũt aquæ instar fluuii exundantis, *& inundabunt terram*: loquitur de terra Philistim, vbi situm erat illud oppidũ. *Terram ergo & plenitudinem eius*. Plenitudo accipitur apud Hebræos pro opulentia: arbores, & segetes, & animalia vocantur terræ plenitudo. nam si terra nullas fruges proferret, si non aleret animalia, esset nuda & inops. quoniam ergo Deus talibus ornamẽtis vestiuit terram, ideo vocatur terra plena cùm abundat suis copiis, quibus eam Deus locupletauit. Postea specialiter de hominibus loquitur, *Vrbs*, inquit: non tantùm de vrbe Gaza nunc agitur, sed de tota regione. ergo singularis numerus accipitur loco pluralis. Tandem dicit, *Clamabunt homines, & vlulabunt omnes incolæ terræ*. numeri etiam verborum hîc mutantur, sed in sensu nulla est ambiguitas. His autẽ verbis significat Propheta grauissimas pœnas sumptum iri de Philistinis, ita vt non tantùm vociferentur præ dolore, sed etiam vlulent. Sequitur,

3 A voce strepitus vngularum fortium eius, à commotione currus eius, à tumultu rotarum eius, non respicient patres ad filios præ dissolutione manuum.

Continuat eandem sententiam. dicit igitur tam grauem fore cladem vt patres non respiciãt ad filios, quod signum est extremi doloris. neque enim homines etiam in rebus aduersis exuunt suos affectus: pater si filios habet, libenter obiret decem mortes vt redimeret illorum vitam: vbi autem homines obliuiscuntur se patres esse, signum est, vt dixi, summi mœroris, ac si homines ipsi mutata natura redacti essent in stipites, sed causam non doloris modò, sed etiam anxietatis exprimit Propheta: A *voce*, inquit, *strepitus vngularum fortium eius*. non exprimit equorum nomen, sed פרסות significat equos. Ergo *vngulæ*, inquit, *tantum sonitum edent suo strepitu*: deinde, *talis erit commotio dum agitabuntur currus, & tantum etiam tumultum excitabunt rotæ cùm voluentur, vt patres quasi attoniti ad filios suos non respiciant*, Tandem addit, *præ dissolutione manuum*. Per dissolutionem manuum intelligit deliquium animi. nam sicuti à corde vigor diffunditur in omnes corporis partes, ita etiam manus sunt præcipua instrumenta omnium actionum. vbi ergo manus soluuntur & liquescunt, sequitur homines ipsos esse quasi exanimatos. hoc nunc intelligit Propheta, nempe Philistinos similes fore mortuis, ita vt ne digitos quidẽ moueant. quare? quia concipient tantum terrorem ex strepitu equorum, ex commotione curruum, & tumultu rotarum, vt non sint compotes mentis suæ. Sequitur,

4 Propter diem qui venit ad perdendum omnes Philistinos, *vel totam terram Philistinorum: loquitur de terra, & populo*, ad excidendam Tyrum, & Sidonem, totas reliquias fortitudinis: quia deuastat Iehouah Philistinos, reliquias insulæ Caphthor.

Clarius & absque figura docet Ieremias quid sibi voluerit, nempe instare excidium Philistinis vbi tempus eorũ impletũ fuerit. Ponit autẽ *Tyrum & Sidonem*, quæ vicinę erant vrbes, quanuis olim fuerint sui iuris. nam Tyrus tempore Isaiæ habuit proprium Regẽ, sed postea fuit vrbs libera tempore magni Alexandri, quemadmodum satis notum est. Cæterùm, erant vrbes Palestinæ, & populus qui tunc dictus fuit Philistim, erat contiguus vrbib[9] illis, ita vt meritò Proph. illas comprehẽdat quasi in vno fasciculo. *Venit*, inquit, *dies ad perdendum populum Philistim*, deinde, *ad excidendas vrbes opulentissimas*, nempe, *Tyrum, & Sidonem*. Sidon fuit vetustior Tyro: sed filia vorauit matrem, vt vulgari prouerbio dicitur: Tyrus enim postea præualuit, & Sidon fuit propemodum deserta, illius cõparatione: tamen semper retinuit & nomen, & aliquas etiam diuitias ob commoditatem portus. sed Tyrus erat insula tempore Alexandri magni, & ideo fuit cõmodior appulsus nauium, quia habebat complures portus. Coniungit autem duas illas vrbes Propheta, quia tunc erant pars terræ Philistim. Nec dubium est quin excidiũ præsertim illis vrbibus denuntiet, vt sciant Iudæi nihil saluum fore in tota illa terra, cùm perituræ sint duæ illæ vrbes, quæ erant quasi duo propugnacula totius regionis. Addit præterea, *Propter diem qui venit contra omnes reliquias auxiliatrices: quia perdet Iehouah*: hoc est, perditur[9] est Philistim, *quæ reliquiæ sunt* (est quidem aliud nomen, sed idẽ significat) *insulæ Caphthor*. vbi idem aliis verbis confirmat, nempe manum Domini fore super vrbes illas & totam terram, quanuis aduenient etiam externa auxilia, quæ vocat *omnes reliquias fortitudinis*, vel *auxiliatrices*, hoc est, quãuis habeant multos

super

superstites amicos, qui parati sint ad opē ferendam, tamē Dominus simul omnes euertet quemadmodum sequitur, *Quoniam perditurus est Iehouah*, inquit, *Philistim, reliquias insulæ Caphtor*. Per insulam Caphtor haud dubiè Palestinam intelligit, sed dubium est qua ratione. Caphtorim vocant Hebræi Capadoces. Sed quoniā vix credibile est, ex regione tam lōginqua venisse qui terram illā incolerent: ideo diuinant Interpretes alios hîc vocari Caphtorim, quàm Capadoces. Et tamen Moses Deuteronomii 2. cap. significat qui terram illam incolebant vsque ad Iordanem à Gaza, non fuisse indigenas, hoc est, qui nati essent in illis locis, sed fuisse populum aliquem profugum. Dicit enim, Egressi sunt Caphtorim, & pro indigenis illic habitarunt. Colligere licet ex loco illo Caphtorim fuisse homines extraneos, qui à patria profugi quæsierint alibi sedes, & occupauerint terram illam. Fuerint ne Capadoces relinquo in medio: neque etiam de hac re anxiè laborandum est. Sed quoniam migrauerant Caphtorim in Palestinam, ideo Ieremias noster vocat partem illam *reliquias insulæ Caphtor*. Sequitur, Deu. 2. 22.

5 Venit caluitium super Gazam, destructa est Ascalon, reliquiæ vallis ipsorum, *vel profunditatis potius, vt mihi videtur*, quo vsque laniabis te?

Iterum redit Propheta ad figuras, vt magis illustret vaticiniū, & vehementius etiam afficiat Iudæos. Porrò per *caluitum* intelligit signum luctus. Solebāt enim vel laniare faciem suām vnguibus, vel capillos sibi euellere. Dicit igitur *venisse caluitium*, vel depilationem, *super Gazam*: quia vt in rebus desperatis fieri solet, incolæ vallis, & totius terræ euellēt sibi crines, *quia destructa est Ascalon*. Scimus vrbem etiā illam fuisse famosam in terra Philistim, & vicinam Gazæ, quemadmodum apparet ex aliis Scripturæ locis. Dicit *reliquias vallis ipsorum*: quanquam à profunditate deductum est hoc nomen עמק: & quanuis vallem significet, mihi tamen dubium non est, quin alludat Propheta ad situm regionis, quia abſconditi erant quasi in tuto, & putabant se fore saluos, quemadmodum qui sunt reconditi in latebris, ad quas non patet facilis accessus. deinde Tyrus, & Sidon erant vrbes maritimæ, sicuti & Gaza. Quoniam ergo habitabant in locis illis profundis, & abſconditis, putabant se procul abesse ab omni periculo, & molestia: Propheta hanc fiduciam deridet ac dicit *reliquias vallis ipsorum perituras*: quasi diceret nihil fore tam profundum, vel reconditum, quò non penetret vindicta Dei. tandem compellat regionem ipsam, *Quousque dilaniabis te?* inquit. per verbum Lacerandi non dubium est, quin luctum designet. nam vnguibus, vt dictum est, laniabant sibi faciem in maximo mœrore. Sensus est, nullum fore finem malis, quia perpetuo lugebunt Palestini. Alioqui enim qui vel grauissimè afflicti sunt non perpetuò lugent, quia tempus mitigat dolorem & tristitiam. Propheta igitur docet tam horribilem fore Dei vindictam, vt mala malis accumulet, atque ita renouetur quotidie materia luctus apud Palestinos. Postea subiicit,

6 Heus gladie Iehouæ, quo vsque non quiesces? collige te, *vel reconde te*, in vaginam tuam, quiesce, & sile.

7 Quomodo quiesces, cùm Iehouah præceperit ei, *vel de ipsa: sed malo, præceperit ei*, super Ascalon, & super littus maris, illic contestatus sit ei.

Hîc conuertit Ieremias sermonem ad gladium Dei. Secunda igitur est apostrophe: & hoc valde emphaticum est, vbi Propheta nunc terram ipsam Philistim alloquitur, nunc gladium Dei: & nihil aliud habet propositum, quàm vt vaticinium confirmet, de quo alioqui dubitare poterant Iudæi. Dicit ergo, *Heus gladie Dei*: quanquam hîc ponitur particula ל, & ita propriè esset datiuus casus, sed sæpe abundat. Interea minimè dubium est, quin significet cladem de qua locutus est, esse quasi Dei gladium, vel gladium conductum à Deo: ita significat Chaldæos operā Deo locaturos in perdenda terra Philistim. *Quo vsque*, inquit, *non quiesces? recondere saltem in vaginam tuam quiesce & sede*. Hîc Propheta alienam personam suscipit acsi gladium Dei vellet mulcere blanditiis, & mitigare eius furorem. *Gladie*, inquit, parce illis, desinas ita sæuire contra Philistinos: non fuit Propheta præditus tali affectu, certum est: sed diximus alibi, & hoc satis tritum est, Prophetas diuersis personis vti, dum volunt doctrinam suam magis confirmare. perinde est igitur acsi hîc repræsētaret Philistinos Et Prophetæ etiam sæpe loquūtur in eorū persona, quibus Dei vindictam denuntiant: quasi diceret, Philistini suppliciter veniam petent à gladio Dei, sed absque profectu. nam si conentur mitigare Dei furorē, responsio in promptu erit, *quomodo*, inquit, *quiesces?* Hîc seipsum arguit Propheta, Ego stultè facio, qui volo cōpescere gladiū Dei:

quomodo, enim *quiesceres*? Fieri non potest. quare? *Deus præcepit ei contra Ascalon*, inquit. mutat personam nunc, sed sine iactura sensus. *Deus* ergo *præcepit ei*. ergo frustra intercedet totus mundus, frustra etiam deprecabitur gens philistim, quia non erat in eorum arbitrio sedare iram Dei, vbi exarserit contra ipsos, & contra Ascalon. Quidam חף accipiunt de terra ipsa? sed, quia protinus sequitur, *Super Ascalon, & super littus maris*, ideo satius est simplicius exponere. per *littus maris* intelligunt quidam Iopen. Sed probabile est, Prophetam complecti totum illum tractum: & ita adhuc de Sidone, & Tyro, & de Gaza loqui tametsi nominet Ascalon, quæ paulo remotior erat à mari. Cùm ergo Deus præceperit gladio suo cōtra Ascalon & cōtra omnes vrbes, quę sitæ sunt ad littus maris, & in illo tractu, cohiberi non poterit iudicii exequutio. deinde addit, *Et ei præcepit*, sed solenni ritu, ideo verti, *contestatus sit ei*, Significat ergo Deum non simpliciter mandasse gladio suo, vt grassetur per cædes in tota terra sed solenni contestatione obstrinxisse gladium suum: quasi diceret non posse hoc decretum reuocari, quia Deus non tantùm gladio suo denuntiabit, vt vindictam suam exerceat, sed etiam dabit solenne preceptum, & obstringet ipsum quasi religione interposita, vel iureiurando, ne seuire vnquam desinat, donec totum illum populum, & omnes vrbes, & terram ipsam simul deleuerit.

PRECATIO.

Da omnipotens Deus, quando voluisti extare monumentum inæstimabilis tuæ misericordiæ erga electum tuum populum quum ita grauem pœnam sumpsisti de incredulis: da inquā, vt hodie etiam ad te nos conferamus quoties hostes nostri nobis molesti sunt: nec dubitemus te sumpturum curam salutis nostræ: & ita recumbamus in tuam misericordiam, vt patienter expectemus tempus liberationis nostræ: & interea ex alto quasi ex specula videamus pœnas, quæ paratæ sunt omnibus incredulis ne eos imitemur, vel implicemur eorum sceleribus, sed separemus nos, vt tibi consecrati, militemus sub vexillo Filii tui vnigeniti, donec colligat nos in regnum suum cœleste, Amen.

CAPVT QVADRAGESIMVM OCTAVVM.

CONTRA Moab, Sic dicit Iehouah exercituum Deus Israel, Væ super Nebo, quia in vastitatem redacta est, *vastata est*, destructa est kiriathaim pudefacta est Misgab, & expauit *vel, animo fracta est.*

Hoc vaticinium est contra Moabitas, qui tametsi originem ducebant à Loth & consanguinei erant Israelitis, tamen semper eos infestauerant. Frigeret hoc vaticinium, nisi teneremus historiam, vnde pendet applicatio doctrinæ & vsus. Diximus Moabitas, quoniam author gentis ipsorum fuit Loth, coniunctos fuisse Israelitis. Debebant igitur colere fraternitatis memoriam, & humaniter se erga illos gerere. Deus enim ab illis abstinuerat cùm populus Israel ascēdit in terram Chanaam. Scimus absque maleficio transiisse Israelitas per fines Moab, quia Deus volebat in gratiam Loth ipsos seruare ad tempus. Sed non destitit populus ille omnia machinari contra Dei populum: & quemadmodmodum postea videbimus, cùm afflictæ essent res miseri illius populi, crudeliter insultarunt, & fuerunt contumeliosi plusquam professi hostes. Deus ergo contra eos vaticinatur, vt sciant Israelitæ, quemadmodum herì admonuimus, miserias suas à Deo respici. & quanuis ipsos castiget, tamen manere spem aliquam misericordiæ, quoniam suscipiat ipsorū causam, & velit esse cognitor, & vindex. Non vulgare igitur solatium attulit hæc Prophetia fidelibus, cum scirent Deum sibi adhuc esse Patrem, quanuis in speciem esset tam seuerus. Tenemus nunc finem huius doctrinæ. Alia fuit Moabitarum ratio, quam Ægyptiorū. nā Ægyptii prorsus alieni erant ab electo populo: Moabitæ verò coniūcti, vt diximus. Ergo fuerunt hostes voluntarii, & quasi intestini, cùm natura ipsa aliud dictaret, nempe vt agnoscerent Israelitas pro suis fratribus & colerent cum illis mutuam beneuolentiam. Hæc igitur sæuitia & ingratitudo sic exosa fuit Deo, vt tandem sumpserit graues pœnas. Sed quia Moabitæ manebant tranquilli cùm vastata fuit Iudæa, & vrbs Ierusalem periit post deletum regnum Israel, & decē Tribus in longinquū exilium abductas: ideo oportuit fideles animari ad patiētiam, quod non potuit fieri sine spe. Huc igitur spectat Ieremias, vt fulciat animos piorū expectatione iudicii Dei, quod hìc denuntiat Moabitis. *Contra Moab* ergo. postea sequitur, *Sic dicit Deus exercituum*,

citiuum, Deus Israel. Priore epitheto designat immensam Dei potentiam, & admonet Deum esse iudicem totius orbis, & extendi eius regnum etiam ad exteras gentes. Secundo autem epitheto testatur amorem, quo complexus est filios Abrahæ, quia dignatus est sibi eligere in peculium & hæreditatem: *Væ*, inquit, *super Nebo*, que fuit vrbs terræ Moab: *quoniam vastata est, pudefacta, capta est Kiriathaim.* Nominat hîc quasdã vrbes, vt videbimus, & plures numerabit in ipso progressu. *Pudefacta est* igitur & capta *Kiriathaim*: deinde, *Misgab etiam pudefacta est, & conterrita*, vel fracta animo. Sequitur,

2 Nulla amplius gloriatio Moab in Chesbon: cogitauerunt super eam malum: Venite, & excidamus eam, ne sit gens: etiam Madmen, *alloquitur vrbem ipsam*, excisa es, *ad verbum est, in solitudinem redacta*: *sed metaphoricè accipitur pro interitu. interijt ergo* Madmen, post te proficiscetur gladius.

Propheta sicut antehac non loquitur more vulgari, sed magnificè profert quod Deus mandauit, ita vt terrorem iniiciat Moabitis: non quod exaudierint eius minas, sed oportuit cum tali vehementia denuntiari vindictã, vt scirent Iudæi impunè non cessuram esse crudelitatẽ Moabitis, & superbiã, de qua postea agetur. Dicit ergo, *Nulla amplius erit laus Moab*, vel gloriatio super *Chesbon.* Colligere licet ex hoc loco, sicuti etiam ex aliis, Chesbon receptam fuisse à Moabitis, nam fuit occupata à populo, quoniam perdiderant eam Moabitæ, vt refert Moses tam Numerorum 21. quàm Deuteronomii 2. Sed vt res mutantur, cùm superiores essent Moabitæ, vrbem illam rursus eripuerãt Israelitis. Dicit igitur Propheta nullam fore amplius gloriationem, quòd possideant vrbem illam. addit enim, *Cogitauerunt.* Est concinna allusio. quia חשבון deducitur à verbo חשב, quod est consultare, quasi esset aliqua sedes consilii, vel cogitationum. Propheta dicit, in Chesbon חשבו עליה, consultauerunt, inquit, vtitur radice illa vnde descendit nomen vrbis. *Chesbon* ergo, quæ hactenus vocata fuit sedes consilii, habebit vel reperiet alios Consiliarios, nempe qui machinabuntur ei exitium. *Venite*: refert hîc Propheta consilium quòd cœperunt Chaldæi: *Venite, excidamus eam, ne sit gens.* Postea coniungit aliam vrbem, *Etiam tu Madmen exciderìs, quia gladius post te ibit*, hoc est, te persequetur, quasi vrbs ipsa fugeret gladium. non quòd vrbes moueantur loco: sed dum ciues deliberant quomodo arceant hostes suos, & eorum impetus, dum sibi hinc inde accersunt auxilia, dum remedia sua opponunt, tunc dicuntur fugere. Dicit autem Propheta, *Tu nihil proficies fugiendo, quia gladius te persequetur.* Sequitur,

3 Vox clamoris, *id est, sonora*, è Choronaim, vastitas, & contritio magna.

Dum enumerat plurium vrbium nomina, significat totam terram exitio destinatam esse, vt nullus angulus à clade sit immunis. Poterant enim Moabitę perpeti aliquid damni absque summa molestia, nempe si mediocriter castigati essent. Sed Propheta significat sic redigendos esse sub imperium Nabuchadnezar, vt clades peruentura sit ad omnes terræ plagas. Nunc ergo tenemus quorsum pertineat hic catalogus vrbium. Per vocem clamoris intelligit vlulatum, hoc est lamentationem altam, quæ longè latèque personaret. Dicit *vocem clamoris profecturam esse à Choronaim*, quam putant sic vocatam, quòd vrbs esset duplex, altera superior, altera inferior. Postea adiungit, *Vastitas & contritio magna.* Seipsum exponit, quòd scilicet ciues Choronaim non frustra clamabunt, quia coget eos vastitas, & cõtritio, vel afflictio, hoc est exprimet illis clamorem, vt eiulent præ acerbitate doloris. Sequitur,

4 Afflicta est Moab: audire fecerunt clamorem paruuli eius.

Generaliter iterum loquitur Proph. de tota regione. Dicitur ergo terrã Moab esse afflictã, non quod tunc esset: verum ad certitudinem prophetiæ hoc facit, quòd quasi de re manifesta loquitur. Prophetæ enim, vt satis notũ est, quia loquũtur in persona Dei, res adhuc occultas proferunt in mediũ acsi cõpletæ essent. Dicit *paruulos Moab sic clamasse*, vt fuerint exauditi. Hoc magis emphaticũ est, quã si diceret, viros & mulieres clamasse: pueri enim nõ statim percipiũt quid agatur, quia nondũ præditi sunt intelligentia: eiulant viri & mulieres cùm etiã minæ duntaxat illos vrgẽt: sed paruuli non mouẽtur nisi ad præsentes ictus: ac nisi quis eos verberet non afficiũtur: deinde vix discernunt inter leue aliquod malum, & inter mortem. Cùm ergo dicit Prophe-

ta paruulos Moab fuisse exauditos in suo clamore, significat extremam fore grauitatem cladis ita vt paruuli ipsi acsi per ætatem magis saperent, sensuri sint atrocem illam hostium sæuitiam. Sequitur,

5 Quoniam in ascensu Luhith cum fletu ascendet fletus: quia in descensu Choronaim hostes clamorem contritionis audierunt, *coniungi debet proximus versus,*

6 Fugite, eripite animas vestras: & eritis quasi Aroer, *vel myrica* in deserto.

Hîc alia figura vtitur Ieremias, quòd scilicet fletus vbique personabit: in ascensu Luhith. probabile est, & elicitur ex verbis Prophetæ vrbem illam fuisse sitam in loco excelso. Dicit ergo, *In ascensu Luhith in fletu ascensuros homines*: ad verbum est, In fletu ascendet fletus: sed vertunt quidam acsi scriptum esset בכה flens. nec dubium est, quin verbum יעלה referatur ad personas. Sed videtur duplicare Ieremias nomen Fletus: quasi diceret non vno tantùm in loco homines fletum edituros, sed cùm longum esset iter in illo ascensu, continuum fore tractum fletus: quasi diceret, Qui propinqui erunt vrbi, flebunt qui erunt in medio itinere, qui etiam in radice montis: hoc est, nullus erit locus vacuus à fletu. Nunc ergo tenemus Prophetæ sensum. Postea dicit, *In descensu Choronaim*. Vnde apparet hanc vrbem fuisse positam in loco submisso, vel in planicie. itaque nescio cur dicant alteram partem vrbis fuisse superiorem. Potest quidem fieri, vt pars vrbis habuerit collem: sed situs ipse regionis fuit planus, & habuit montes vicinos, quemadmodum colligere promptum est ex Prophetæ verbis. *in descensu*, inquit, *Choronaim aduersarij audient clamorem contritionis*. Cùm dicit *hostes ipsos audituros esse clamorem*, significat præ dolore fore amentes ciues Choronaim, & eorum vicinos. Nam metus ipse cohibet querimonias: & si quis videat hostem propinquum, aspectus ipse eum comprimit, ne audeat liberè testari dolorem suum: deinde pudor etiam compescit tam lachrymas, quàm gemitus: quia hostis ridet fletus nostros si sumus miseri. Non dubium igitur est, quin Propheta hîc amplificet grauitatem luctus cùm dicit, Quamuis ciues Choronaim habeant hostes ante oculos, tamen erumpet fletus, & clamor ipsis, neque metuent sibi à contumelia & derisu hostium. Iam adiungit, *Fugite, eripite*: hic est clamor contritionis, nempe quod sese mutuò cohortabuntur miseri homines, vt solet fieri in extremis malis: *Fugite, eripite animas vestras*: tandem comparat ipsos myricæ. ערוער fuit regio, vt probabile est. & fuerunt etiam duæ vrbes huius nominis. ערער tamen est Myrica, quemadmodum decimo septimo capite Ieremiæ iam antè vidimus. Quidam vertunt, Turrim, & torquentur etiam verba Isaiæ capite decimo septimo, à quibusdam in hunc sensum. Vocari enim

Versu 6. putant ערוער tugurium pastorum in deserto. sed mihi placet eorum sententia qui vertunt, Myri-

Isa.17.2. cam vel iuniperum. Quanquam mihi videtur Propheta alludere ad vrbem Aroer, vel ad regionem. sed existimo potius fuisse nomen vrbis. Dicit igitur, *Erit* ערוער *tanquam in deserto*, hoc est erit myrica: & Aroer fuisse in terra Moab ex aliis locis cognoscitur. Nunc ergo tenemus quid velit Propheta, nempe terram Moab fore sicuti iuniperum in deserto, hoc est, arbustum sterile, & quod nunquam excrescit in iustam magnitudinem: deinde arbustum aridum, quod non fouetur vlla irrigatione, neque alitur humore, & succo terræ. Nam & hoc sensu vsurpauit similitudinem Propheta noster decimo septimo capite, vt diximus: dicit, Beatus homo, qui sperauerit in

Sup.17.5.6.7.8. Iehouah. erit enim tanquam arbor plantata iuxta aquas. Maledictus homo qui confidit in homine & qui ponit carnem brachium suum, & cor suum retrahit à Iehouah: quia erit tanquam myrica deserti, hoc est, erit arbustum sterile, & aridum sine succo, & substantia, vt loquuntur. Iam sequitur,

7 Propterea quòd fiducia tua fuit in operibus tuis, *ad verbum*, & in thesauris tuis, etiam tu capieris: & egredietur Chamos in captiuitatem, Sacerdotes eius, & Principes eius simul.

Causam hîc assignat Ieremias cur Deus vindictam sumpturus sit de Moabitis: sed alias postea causas videbimus cur Deus illis tam infestus fuerit. Sciamus ergo hîc non ex professo doceri quare Deus vastare decreuerit terram Moab & perdere. Nam vna est hîc tantùm ratio, aliæ autem sunt maiores, nempe quia insultauerant proteruè miseris Iudæis, quia in eos cōspirauerant, quia prodiderant ipsos, quia denique bellum gesserāt cum Deo ipsorum: sed hic breuiter ostendit

ostendit Ieremias,etiam si nulla esset alia ratio, tamen dignos esse Moabitas,contra quos Deus exerceat iram suam, nempe quia confisi sint in suis operibus,& thesauris. Per opera quidam armenta & pecudes intelligunt. & hoc sensu aliquando accipitur, & probabilis est ista expositio. Possumus tamen per opera intelligere quaslibet munitiones, quia adiungit thesauros. Dicit igitur dignos esse Moabitas,quos Deus expergefaciat,quoniam inebriati fuerant peruersa fiducia suarum opum:& quia habebant magnos thesauros,ideo putabãt se esse inexpugnabiles. Interea significat Propheta longè decipi Moabitas, dum se existimant sic tutos esse aduersus Dei manum,quia muniti sint omnibus copiis;quia habeant ingentes thesauros reconditos. Dicit igitur hæc omnia nihil valitura esse, quoniam Deus nihilominus perdet totam terram: *Etiam tu capieris*,inquit.In particula גם est non parua emphasis, quia exprimit Propheta quod nunc attigi,nempe frustra Moabitas confidere suis thesauris, & opibus: quia Deus nihilominus ipsos perdet,& manus eius penetrabit in eorum munitiones. Perinde ergo te inueniet Deus,ac si esses exposita omnibus periculis,inquit.nam qui abundant bellicis munitionibus,qui omnibus præsidiis sunt instructi,putant se esse exemptos à communi fortuna:ideo dicit,*Etiam tu*: perinde ac si esses aliquis pagus expositus ad hostium libidinem: *Tu etiam capieris*, inquit, *& exibit Chamos*: fuit Deus tutelaris terræ, quemadmodum satis notum est tam ex libro Iudicum, quàm ex aliis *Iudic.11.24.*
locis,ex ipso etiam Mose. Cùm ergo Moabitæ colerent idolum illud, putabant sibi certam fore *& 1.Reg.11.*
salutem si quid mali instaret. Deridet igitur Propheta hanc quoque fiduciam. Diximus autem *7.33*
antehac impios Deo partim opponere terrenas opes, partim quæ sibi finxerunt ab idolis adiu- *Num.21.29*
menta. Ideo Prophetæ refellunt vtrumque vitium,sicuti iterum apparet ex præsenti loco. Dixit Propheta,*quoniam confisa es in tuis munitionibus, & thesauris,tu quoque capieris*:deinde, quoniam putas præsidium certum & inexpugnabile esse Chamos,ideo etiam trahetur in exilium,& erit captiuus. dicit hoc in opprobrium idoli. Adiungit, *Sacerdotes eius, & Principes*, hoc est, Proceres qui videntur tutò latere sub eius vmbra, ipsi ergo pariter trahentur in exilium.

8 Et veniet vastator ad omnem vrbem, neque vrbs eripietur: & peribit vallis, & perdetur planities, quod, *id est, quemadmodum*, locutus est Iehouah.

Confirmat eandem sententiam: neque tamen verbosus censeri debet, quia vaticinium hoc non editum fuit, vt tantùm foueret fidelium spem & patientiam ad paucos dies, sed longo tempore oportuit ipsos quiescere fretos hac promissione,quam Deus multis antè annis dederat. Hęc igitur ratio est,cur pluribus verbis confirmet Propheta sententiã per se satis claram, *Veniet*, inquit, *vastator ad omnes vrbes*. Iam clarius patet cur nomina quædam vrbium posuerit, sicuti plura deinde videbimus,nempe vt scirent Israelitæ totam terram Moab vastationi esse addictam,*neque vrbs eripietur*, hoc est, nulla vrbs effugiet, *quia perdetur vallis & planicies,sicuti dixit Iehouah*. Sequitur,

9 Date alam ipsi Moab,quia volando volabit: & vrbes eius in vastationem erunt, vt non sit qui habitet in illis.

Hîc amarulenta est derisio,quoniam necesse fuit Moabitas non modò stimulari, sed prorsus confodi,cùm scilicet tanta superbia inflati essent,deinde cùm crudeliter sæuiissent aduersus Dei populum,vt fusius postea videbimus. Cùm fugerẽt Israelitæ,iaciebant sua dicteria impii illi,deinde prodebant ipsos hostibus. Dicit ergo nunc Propheta, *Date pennas Moab*, quanquam ציץ significat propriè florem: hîc tamen exponitur pro penna, vel pro alis: quasi diceret non satis velocem fore cursum Moabitis, vt cladem effugiant, sed opus illis fore volatu. Denique quoniam ita superbè non modò contempserant, sed etiam insectati fuerant miseros suos fratres,ideo Propheta dicit,*Veniet tempus cùm* pedes vobis non sufficient ad currendum, vel ad fugam, adeò hostes vos vrgebunt: sed optabitis vobis alas. Dicet autem paulò pòst quietum fuisse Moab,& tranquillum in suis fæcibus,vt videbimus. Postea adiungit, *vrbes eius fore in vastitatem,vt non sit habitator*. Causam exprimit cur opus habeat alis Moab, nempe quia nullum erit refugium,quocunque se conferat, tamen inde expelletur. vrbes enim omnes capiet hostis: ita totus populus necesse habebit se aliò conferre: denique significat nullam fore spem salutis Moabitis,nisi in fuga, & quidem celerrima. Tandem subiicit,

10 Maledictus qui facit opus Iehouæ fraudulenter,*hoc est,non bona fi-*

de, & maledictus qui prohibet gladium suum à sanguine.

Hìc hortatur Propheta Chaldęos ad sæuitiam, vt nullum faciant finem, donec perdiderint gentem illam. Diximus autem Prophetas ita suscipere diuersas personas, quò efficacior sit eorum doctrina. Chaldæi quidem non fuerunt discipuli Ieremiæ, neque hæc exhortatio ad ipsos spectabat: sed vt Israelitæ scirent certum esse quod audiebant ex ore Ieremiæ. Ideo conuertit nunc sermonem ad Chaldæos, sicuti nuper alloquebatur quoslibet, Date pennas ipsi Moab: ita sequitur nunc alia apostrophe, *Maledictus*: ad quos pertinet hic sermo? ad Chaldæos: & tamē non ipsos compellat Propheta acsi quicquam proficeret: sed, quemadmodum dixi, respicit ipsos Iudæos. Locus hic perperam fuit expositus, & citatur vulgò quasi Propheta diceret strenuè dandam esse operam, ne quid omittamus ex Dei mandatis. sed ita corrumpunt genuinum sensum. Tenendum igitur est quod iam dixi, nempe sermonem hunc dirigi ad Chaldæos: quasi diceret, Ne parcatis, sed fundite sanguinem, & ne vos tangat vlla humanitas. *Est enim opus Dei*, hoc est, Deus vos armauit, vt strenuè iudicium eius exequamini, neque sanguini parcatis. eritis ergo maledicti, nisi exequamini vindictam eius. Est quidem vulgaris ratio loquendi, sed in re ipsa & sensu nulla est ambiguitas. Perīde est igitur acsi diceret, Pergite forti animo, & strenuè exequamini vindictam Dei, acsi denuntiata esset illis pœna: quemadmodum vbi segniter cunctantur milites, si dux adsit, non tantùm eos hortabitur, sed vrgebit etiam conuitiis & minis, vt alacritatem excitet: sic etiam statuit Propheta Deum in medio acsi adesset Chaldæis ad increpandam eorū segnitiem, Quid cessatis? maledictus sit quicunque non profundet sanguinē, & quicunque non perdet à minimo vsque ad maximum. Cæterùm, tota vis in hoc verbo sita est, cùm vocat *opus Iehouæ* cladem illius impiæ gentis: quasi diceret, quanuis Chaldæi vastent terram Moab, & faciant id, non vt obediāt Deo, sed pro sua auaritia & ambitione, tamē erit illud opus Dei, hoc est, Deus conduxit Chaldæos in hunc finem, vt perdant Moabitas, quanuis nihil tale cogitent. Sequitur,

11 Tranquillus fuit Moab à pueritia sua, & quietus, *vel quietus fuit Moab*, & resedit ipse super fæces suas, & non mutatus fuit à vase in vas, & in captiuitatem non profectus, *aut non migrauit*: propterea stetit sapor eius in eo, & odor eius non mutatus est.

Hìc clarius exprimit quod antè vidimus, nempe Moab frustra sibi promittere perpetuam impunitatem, quia longo tempore prosperè egerit. Dicit ergo Propheta repentè perditum iri, vbi Deus conscenderit tribunal ad exequendum suum iudicium. Primò dicit *quietum fuisse à pueritia sua*: quoniam cùm sæpius vexati essent Israelitæ, gēs illa fuerat intacta, nec senserat quicquā incommodi, acsi fuissent vndique muniti suis claustris. Habitabant enim in montibus ex parte, sed habebāt planitiem vltra Iordanem, vt satis notū est: erat terra mediocriter fertilis: ideo cùm vsi fuissent diuturna pace, collegerant maximas opes. Fuit autem hoc valde durū Israelitis, cùm Deus ipsos variis cladibus afflixisset, cernere Moabitas securos & incolumes ab omni molestia & damno. Quoniam igitur hæc cogitatio vulnerare grauiter poterat fideliū animos, ideo Propheta hìc eos hortatur, ne inuideant fœlicitati Moab, quoniā tandē Deus manum suam contra ipsos proferet. Huc pertinet sententia, ne prosperitas illius gentis animos piorum ad impatientiā
Psal. 37.1. 7.8. solicitet: quemadmodum Psalmo 37. Dauid etiam hortatur fideles, vt patienter expectent diem Domini, vbi vident impios frui omnibus delitiis, & pro voto omnia illis succedere. Nunc ergo tenemus Prophetæ consilium. Comparat Moab viro seni, qui totam ætatē securè, & absque vllo incommodo, absque vllo doloris sensu transegerit. *Fuit* ergo *tranquillus Moab*, vel quietus *à pueritia sua*, nempe ex quo cœpit esse gens. quæ enim fuit pueritia Moab? nempe ex quo expulerunt Gigantes ac veteres incolas, & habitarunt in eorum loco. Ergo semper illis prosperè successit: & ideo dicit *fuisse quasi resides in suis fæcibus*, vt non fuerint mutati. Hìc est alia metaphora, quemadmodum vinum, quod manet in suo vase, neque transfertur, retinet suum saporem, vim suam, & odorem: ita etiam dicit Propheta Moab fuisse semper in flore perpetuæ fœlicitatis: quemadmodum vinum quod manet in suis fæcibus. Nam fæx conseruat vinum, sicuti satis notum est: quia vbi vinum ablatum est à sua fæce, perdit magna ex parte suum vigorem, & tandem transit in vapam: vinum autem quod non mutatur, manet in suo vigore. Ergo videmus quàm apta sit similitudo, cùm dicit Propheta *non mutatum fuisse Moab à vase in vas, sed resedisse super fæces suas*. Et seipsum exponit absque figura cùm addit *non fuisse profectum*, vel non migrasse *in captiuitatem*. Ideo etiam eodem sensu dicit *saporem eius in eo stetisse, & odorem eius non mutatum fuisse*. Interea significat nihil profuturam hanc diuturnam pacem Moabitis, quia vbi statuerit Dominus eos perdere, faciet vt vigor ille concidat, & pereat, & redigātur omnes opes Moab in nihilum.

Precatio.

PRECATIO.

Da omnipotens Deus, quando ita procliues sumus ad ignauiam, imò ita dediti sumus rebus terrenis, vt facilè obliuiscamur vocationis tuæ sanctæ, nisi aßiduè nos stimules: da, inquam, vt afflictiones quibus nos exerces, sint nobis serij stimuli, vt relicto mundo conemur ad te accedere, & nos totos tibi addicere in obsequium, & ita militemus sub varijs afflictionibus præsentis vitæ, vt semper defixæ sint mentes nostræ, & omnes sensus in spem æternæ & beatæ illius quietis, quam nobis repositam in cælo pollicitus est Filius tuus vnigenitus Dominus noster, Amen.

12 Propterea ecce dies veniunt, dicit Iehouah, & mittam ei abactores, qui abigant eum, & vasa eius euacuent, & lagenas eorũ dispergant.

POSTREMA lectione dixit Propheta Moabitas, quoniam diu prosperè egerant, fuisse obduratos: sicuti impunitas est illecebra peccandi. impii enim dum illis Deus parcit, existimant se nunquam reddituros rationem. Nunc subiicit *venturos esse dies*, quib⁹ repente Deus vindictam suam exerceat contra illos. sed prosequitur similitudinem qua vsus fuerat. dixerat enim Moabitas similes esse vino, quod non fuit transfusum. retinebant igitur suum odorẽ, hoc est, erant inebriati suis delitiis, quoniam Deus illis longa pace & otio frui dederat. Nunc ergo ex opposito dicit Propheta *Deum illis missurum abactores qui ipsos abigant*, deinde, *qui euacuent*, vel exinaniant *vasa ipsorum, & lagenas dispergant*. Continens est pro contento: quanquam non improbo aliorum sententiam, qui vertunt, Disperdant. nam hoc verbum accipitur interdum in illo sensu: propriè significat spargere, & dissipare: sed plus interdum vehementiæ est in verbo illo נפץ, nempe disperdere, vel proiicere cum violentia, vt frangatur ipso impetu quod proiicimus. Quantùm ad summam rei spectat parum interest. tenemus enim cõsilium Dei, nempe quòd Moabitis missurus sit hostes qui eos procul abigant in exilium, & ita excutiant illis suas delitias, in quibus nimis diu fuerãt quasi sopiti. Hoc autem non tantùm Moabitarum respectu dicitur, sed vt statuant Iudæi, quanuis terra illa diu tranquilla fuisset, tamen non posse effugere Dei manum, quoniam continua illa fœlicitas non poterit irritum facere decretum ipsius Dei, de quo concionatus est Propheta. Nunc sequitur,

13 Et pudefiet Moab à Chamos, sicuti pudefacti sunt domus Israel à Bethel, sua fiducia.

Licet ex hoc versu clarius cernere quod nuper dixi, Prophetam scilicet non tam ad Moabitas, quàm ad populum suum dirigere sermonem. neque enim præfectus erat Doctor Moabitis, vt illorum saluti consuleret: potius debuit referre summam totius suæ doctrinæ ad Iudæos, quẽadmodum etiam nunc facit. *Pudefiet*, inquit, *Moab à suo idolo*. diximus enim Chamos fuisse deũ Moabitarum, sicuti singulæ gentes habebant suos peculiares deos, hoc est, sua figmenta. Iam cõparatio ostendit Prophetam velle populum, cui ordinatus erat Doctor, hortari ad pœnitentiam. proponit enim exemplum decem Tribuum. Scimus autẽ quo tempore vaticinatus est Ieremias, iam regnum Israel fuisse perditum. tracti ergo in exilium fuerant omnes Israelitæ, excepta Tribu Iehudah, & dimidia Tribu Beniamin. desciuerant autem à puro Dei cultu decẽ Tribus sub Iarobeã, quẽadmodum satis notũ est, & extruxerãt sibi altare in Bethel. Dicit igitur nunc Propheta, *Sicuti pudefacti sunt Israelitæ à suis superstitionibus*, quas sibi fabricauerant, parem Dei vltionem manere populum Moab: & ita ostẽdit Iudæis quid sit spem reponere in vero & vnico Deo. Non erant impliciti tam crassis superstitionibus Iudæi, vt idola colerent, saltem in publico. nam Ezechiel ostendit etiam contaminatos fuisse hoc genere pollutionis, & Sanctuarium quoque ipsum fuisse infectum idolis: sed palàm manebat cultus Dei qualis continebatur in Lege. Cæterùm, nihil habebant Iudæi præter externam speciem: habebant quidẽ Templum & Altare, profitebantur se colere verum Deũ: sed interea regnabat apud ipsos impietas & contemptus pietatis, & iam cœperãt etiam sese inuoluere multis impiis superstitionibus, quemadmodum antè vidimus. Quid nunc ergo dicit Ieremias? proponit ante oculos decem Tribus, quas Deus perdiderat: atqui progeniti erant ex vno patre Abraham tam Israelitæ, quàm Iudæi. Cùm ergo Deus tam grauem sumpsisset pœnam de regno Israel, nunc Iudæis ostendit non fore difficilius pœnam exigere de Moabitis. quare? *Nam habent*, inquit, *suum idolum*. Ostendit Deus hoc esse gra-

uissimum scelus, quo prouocauerant Moabitæ eius iram, quia nihil minus tolerabile, quàm vt transferant homines gloriam Dei ad sua figmenta, ad statuas, ad truncos ligneos, ad lapides, vel etiam ad idola aurea & argentea. Nunc ergo tenemus consilium Prophetæ. Sequitur,

14 Quomodo dicitis, Viri, *fortes*, nos, & viri robusti ad prælium?

15 Vastatus est Moab, ciuitates eius excidit, *alij vertunt, ciuitates eius euanuerunt, vt sit mutatio numeri: alij, incola ascendit, vel discessit ab vrbibus eius*, & electio iuuenum eius descendit, *hoc est, electi iuuenes, & est allusio ad nomen* בחריו*: nam* בחורים *dicuntur apud Hebræos adolescentes, qui sunt in flore ætatis. sed nomen hoc deducitur à* בחר*, quod est eligere, vnde est etiam nomen hoc quo vtitur Propheta. electio igitur iuuenum, vel electi iuuenes descenderunt*, ad mactationem, dicit Rex, nomen eius Iehouah exercituum, *id est, cuius nomen est Iehouah exercituum.*

Hîc inuehitur Propheta in superbiam Moabitarum, quòd scilicet confisi suis viribus ludibrio haberent Deum, & quicquid denuntiabant Prophetæ. scimus enim impios, vbi omnia illis prosperè succedunt nullo tangi metu, & exuere omnem sensum, & sese quasi demergere in socordiam, ita vt pro ludibrio habeant non modò verum Deum, sed quicquid de religione profertur. Talis ergo fiducia regnabat in Moabitis: ideo Propheta hîc perstringit stolidam illam gloriationem, *Quomodo dicitis, Nos sumus robusti, nos sumus viri bellicosi?* quasi diceret, Iactantiæ istæ vbi seriò Deus confliget vobiscum, erunt irritæ, & nihil vobis proderunt: putatis vos esse extra omnem aleam periculi, quoniam scilicet præditi estis magna fortitudine, & circundati omnibus munimentis: sed quicquid putatis vobis esse præsidii, rediget Deus in nihilum. *Vastatus est* ergo *Moab*. opponit eorum arrogantiæ hanc comminationem: prædicit enim rem futuram, sed loquitur quasi de re iam completa: *Vastatus est* igitur *Moab, & hostis excidit vrbes eius.* עלה videtur hîc transitiuè accipi: est quidem sæpe neutrum, sed conuenit præsenti loco illa significatio, quòd hostis exciderit vrbes Moabitarum. quanquã facilè etiam patiar aliter exponi, nempe quòd simpliciter ascenderint ex vrbibus eius, vel abierint incolæ. nam methaphoricè עלה quidem significat ascendere, accipitur & pro diffluere, vel abire in fumum, vt loquuntur. & si placet esse numeri enallagen, quę satis trita est linguæ Hebraicæ, sensus erit, Et vrbes eius euanuerunt. conueniet etiã optimè illa expositio, quia proximè sequitur, *Et adolescentes eius descenderunt ad mactationem*, hoc est, qui videntur inter ipsos robustissimi trahẽtur ad cædem, vel ad mactationem descendent. quoniam autem res erat difficilis creditu, iterum producitur Deus ipse in medium. Dicit igitur Propheta se non loqui ex suo sensu, sed proferre quod Deus iniunxit. Et adiungit epitethon, quò scilicet Iudęi magis attenti sint ad considerandam Dei potẽtiam, *Deus est*, inquit, *qui loquitur, Rex cuius nomen est Iehouah exercituum.* Opponit enim hoc Dei nomen opib⁹ bellicis, quibus superbiebant Moabitæ, quemadmodum vidimus: quasi diceret, si negotium esset cum mortalibus, posse quidem Moabitas iure gloriari: sed quia cum Deo viuo certamen est, omnes vires fore euanidas, cùm Deus armatus fuerit ad vindictam. Sequitur,

16 Propinqua est calamitas Moab: איד *significat infortunium, & calamitatem, significat etiam interitum, ideo vertunt quidam, propinquus est interitus*, ad veniendum, *vt veniat*, & malum eius, *id est, calamitas*, festinat valde.

Hîc plus exprimit Propheta, nempe vindictam illam de qua disseruit, propinquam esse & iam instare. Valuit hoc ad leuandũ dolorem fidelium cùm intelligerent Moabitas breui pœnã daturos: grauis enim est, & acerba tentatio: cùm Deus castigat duriter filios suos, & interea reprobis indulget. Cùm ergo differt suą iudicia aduersus reprobos, mora illa solicitat animos fidelium ad desperationem, saltem non ferunt satis patienter ferulas Dei. Hæc ratio est cur nunc Propheta dicat *instare cladem Moabitis, & calamitatem eorum festinare*: etsi autem aliquanto adhuc tempore Deus sustinuit Moabitas, ita vt manerẽt tranquilli, & lasciuirent etiam in suis voluptatibus: verum tamen fuit vaticinium. nam nota est illa regula, quæ semper occurrere nobis debet in promissionibus & minis, Mille annos esse instar vnius diei coram Deo. Et hîc est sumpta sententia illa Prophetę Abacuch, Si moram fecerit prophetia, expecta illam, quia veniẽs ve- Abac. 2. 3.
niet,

niet, & non morabitur.& hæc loquendi ratio passim occurrit apud Prophetas. Vbi ergo Deus pœnam denuntiat reprobis,& Legis suæ contemptoribus,dicit,Ecce festinat dies vester, nempe vt expergefiant,& incipiant maturè timere. Sed hîc,quemadmodum admonui,respicit Ieremias populum suum. Quoniam autem poterant fideles excipere, Quando tādem illud fiet? quousque differet Deus pœnam quam minatur hostibus nostris? ideo dicit, Paulisper durate animis: nam mox Deus exeret manum suam, & ostendet se esse vindicem,qui curam habeat & vestri, & salutis vestræ:quia sese opponet Moabitis,quoniam fuerint vobis & improbi, & molesti.hac igitur ratione dicit *instare illis cladem,& festinare vindictam*,de qua loquutus est. Hinc autem colligi debet vtilis doctrina, quoties aliquid promittit Deus, debere nos amplecti quasi rem præsentem, quæ tamen est abscondita,& quę videtur valde remota esse. Nulla est igitur distantia quæ impedire debeat fidem nostram,quin statuamus iam nobis esse quasi ante oculos, & sub manu quicquid Deus promittit.Idem etiam valere debet in minis,quoties Deus denuntiat aliquid durum & triste,perinde id nos afficiat acsi cerneremus manum eius armatam gladio, & si ipsa exequutio vindictæ esset nobis ante oculos. nam scimus quid alibi tradat Spiritus sanctus, Cùm dixerint impii, Pax & securitas, interitum illis instare, quemadmodum dolor partus corripit mulierem cùm nihil tale cogitat. Discamus igitur nobis semper proponere Dei gratiam quasi præsentem, & simul omnes pœnas, vt tangamur serio timore. Sequitur, 1.Thess.5.3

17 Commouemini illi, *id est, super* Moab, quicunque estis in circuitu eius,& quicunque cognoscitis nomen eius, dicite, Quomodo fractus est baculus fortis? virga pulchritudinis, *vel excellentiæ: nam* תפארה *significat decorum pulchritudine.*

Propheta videtur quidem hortari ad sympathiam omnes vicinos, sed diximus quo consilio id faciat. neque enim vult Moabitas censeri misericordia dignos, ita vt vicini condoleant eorum cladibus.sed exaggerat hac figura grauitatem malorum, quæ instabant Moabitis:quasi diceret, Erit hoc Dei iudicium adeò horribile, vt omnes vicini contremiscant: quicunque prius cognouerant statum populi Moab, eos terrore perculsos gemere vult & condolere. Denique nihil aliud spectat Propheta, quàm vt demonstret non minus rigidam & formidabilem Dei vindictam fore aduersus Moabitas, quàm fuerat aduersus decem Tribus, & futura etiam erat contra Tribum Iehudah. *Dicite*,inquit,*Quomodo fractus est baculus*? Hîc inducit omnes vicinos quasi attonitos admiratione: & in eundem finem omnia referuntur, nempe prodigiosam fore cladem Moab, quia populus ille putabat se esse inexpugnabilem, & nemo vnquam ausus fuerat quicquam aduersus terram illam tentare. Hæc igitur ratio est cur Propheta hîc per admirationem interroget, nempe in persona omnium Gentium, *Quî factum est, vt fractus sit baculus*? virga decora? inquit. sunt metaphoricæ loquutiones, quæ tamen significant dignitatem Regiam,& statum totius populi. Sequitur,

19 Descende è gloria, sede in siti habitatrix filia Dibon: quia vastator Moab ascendit contra te, destructor munitionum tuarum, *quia vastatus est Moab, & super te ascendet.*

Hîc Propheta sermonem conuertit ad vrbem Dibon,quæ celebris erat in illo populo. Loquendi forma satis nota est, cùm filiam Dibon appellat populum vrbis: sed vocat filiam illam *habitatricem*, quoniam, vt dictum fuit, Moabitæ semper quieuerant tutò,& placidè in suis sedibus: nemo enim illis erat molestus. perinde igitur est acsi diceret, Vos qui hactenus fuistis tranquilli, nunc *descendite è gloria, & habitate in siti*. per Sitim significat rerum omnium inopiam. opponitur sitis gloriæ: sed plus est quàm si Propheta dixisset ignominiam, vel pauperiem: multi enim quos alioqui rerum omnium egestas premit, tamen reperiunt fontes, vel fluuios: vbi autem ne gutta quidem aquæ suppetit, illa est extrema miseria. Videmus ergo vt Propheta exaggeret pœnam Moabitarum, cùm dicit ciues Dibon *sessuros in siti, quoniam*,inquit,*ascendit contra te vastator,& destructor munitionum tuarum*. Hinc colligimus vrbem illam fuisse vndique munitam, vt putaret sufficere sibi omnia præsidia ad hostes arcendos. Sed Propheta hanc superbiam deridet, quoniam aduenient Chaldæi, qui perdant ac diruant omnes illas munitiones. Sequitur,

19 Super viam consiste,& speculare habitatrix Aroer, interroga fu-

gientem, & eam quæ elapſa fuerit, dic, Quid factum eſt? *quid accidit?*

Diximus alibi cur Prophetæ in deſcribendis cladibus ita ſtylum ſuum attollant. neque enim voluerunt appetere famam, vel laudem eloquentiæ. Non ſunt igitur Rhetorici ſplendores quibus Prophetæ vtuntur, ſed neceſſariò ita magnificè diſſerunt de pœnis quæ manent impios: quoniam tanta eſt animorum durities, vt non dubitent reprobi vel Dei minas reſpuere, vel ducere pro fabulis. ergo vt penetrent minæ Dei in hominum animos, neceſſe eſt eas exaggerari multis figuris, quemadmodum hîc fit, & factum eſt aliis locis. Quanquam ſemper memoria tenendum eſt quod dixi, nempe Prophetam populi ſui rationem habere: quoniam Moabitæ erant quaſi theſaurus reconditus, ideo nunquam putaſſent Iudæi poſſe fieri, vt tandem Chaldæi illuc perrumperent. ſed denuntiat Propheta rem perinde eſſe certam, acſi oculis conſpiceretur. ergo vt in rem præſentem adducat Iudæos hîc quaſi pingit Dei iudicia, non tantùm deſcribit. *Conſiſte*, inquit, *ſuper viam, & ſpeculare habitatrix Aroer*. fuit etiam alia vrbs Moabitarum, cuius multis locis fit mentio: alias deinde adiungit, vt videbimus. *Interroga*, inquit, *fugientem, & eam quæ euaſerit*. Mutat quidem genera nominum, ſed ad amplificationem hoc facit cùm ponit multos, deinde vnum hominem, quia vult ab vna parte oſtendere tantam fore multitudinem exulum, vt tota terra vacua ſit: deinde cùm dicit vnum vel alterum fugere, intelligit diſperſos, ita vt turmatim non incedant, ſed quemadmodum ſolet fieri in rebus trepidis, vnum fugere ab vna parte, alterum verò à parte altera remota. *Interroga* ergo *fugientem*: quanquam poſſumus ſimpliciter accipere, *interroga omnes fugientes*: deinde, *interroga eam quæ euaſerit*, quoniam non tantùm viri, ſed etiam mulieres fugient, ita vt ne ſexui quidem parcatur. Denique ſignificat eos etiam qui habitant in vrbibus probè munitis, fore anxios, vbi viderint hoſtes violenter per omnes plagas graſſari.

20 Pudefactus eſt Moab, quia contritus eſt, vlulate, & clamate, & annuntiate in Arnon, quoniam vaſtatus eſt Moab, *vel quòd vaſtatus eſt Moab: כי enim hîc explicatiuè accipitur, non cauſaliter.*

21 Et iudicium perueniet ad terram planam, *vel rectam, hoc eſt, ad ipſam planiciem*, ad Holon, & ad Iazah, & ad Mephaath.

22 Et ſuper Dibon, & ſuper Nebo, & ſuper Bethdiblathaim, *domum Diblathaim, ſed eſt nomen proprium vrbis.*

23 Et ad Cariathaim, & ad Bethgamoul, & ad Bethmeon.

24 Et ſuper Chirioth, & ſuper Bazrah, & ſuper omnes vrbes terræ Moab remotas, & propinquas.

Diximus cur tam prolixè deſcribat Propheta cladem Moabitarum, & tantoperè in re non obſcura inſiſtat. neque enim ſatis fuit docere, & oſtendere quod erat cognitu vtile, ſed oportuit etiam addere ſtimulos, vt attentè exciperent hæc vaticinia Iudæi, imò quaſi malleo oportuit defigere in ipſorum mentes quod alioqui fuiſſet incredibile. nam habebant pro fabula, poſſe Moabitas ita conteri, & vaſtari, & in nihilum redigi. Propheta igitur luſiſſet operam, aut frigidè loquutus fuiſſet, ſi verbis ſimplicibus deſcripſiſſet quod hîc legimus: ſed addidit etiam vehementiam ſermoni ſuo, acſi malleo incuteret ſuos ſermones, & defigeret in animos populi. Dicit ergo *Moab pudefactum eſſe, quia ſit percuſſus*. deinde conuertit rurſus ſermonẽ ad vicinos, *Vlulate, clamate, & annuntiate in Arnon*, inquit. Sed ironicè Propheta hortatur ad clamorem, & vlulatum alios. neque enim, quemadmodum diximus, vult oſtendere dignos eſſe miſericordia qui fuerunt crudeliſſimi hoſtes Eccleſiæ Dei, ſed oſtendit tam horribilem fore Dei vindictam, vt exprimat clamores, & vlulatus per totam viciniam. Deinde adiungit, *Annuntiate in Arnon*. Nunc multas vrbes recenſet: quaſi diceret nullum angulum fore in terra illa immunem à metu, & ab anxietate: quoniam hoſtes poſtquam irruptionem fecerint in vnam partem, conuertent ſe aliò, ita vt finem nullum faciant ſæuiendi, donec perdiderint totam regionem, & totum populum. De vrbibus iſtis, & earum ſitu nihil opus eſt longius tractare, quia non admodum vtilis eſſet labor. Poſtremò autem ſatis oſtendit Propheta ſe tendere in eum ſcopum quem dixi, vbi dicit, *Super omnes vrbes Moab tam remotas, quàm propinquas*. Significat enim nullam partem terrę illius fore expertem cladis, quoniam vbi cœperint hoſtes impetum facere, non ceſſabunt donec vagati fuerint per omnes plagas, eáſque vaſtatio comprehendat, quemadmodum ſi tota regio vno incendio flagraret. Sequitur,

25 **Succiſum eſt cornu Moab,& robur eius cõfractũ, dicit Iehouah.**

Alia metaphora idem exprimit. Per cornu intelligit potentiam, quemadmodum qui aliquantulum exercitati ſunt in Scripturis ſatis ſciunt hac voce ſignificari vires, robur, & quicquid eſt præſidii ad tuendam aliquam gentem. Dicit igitur *cornu Moab eſſe ſuccisum*, & adiungit poſtea explicationem, quòd ſcilicet *robur eius fractum ſit*. Ergo ex hoc ſecundo membro intelligimus quid velit Propheta cùm dicit *ſuccisum eſſe* vel exectum *cornu Moab*. ſed rurſus inducit Deum loquentem, quia putabant Moabitæ cornu ſuum non poſſe confringi. Quoniam ergo non ſatis authoritatis habuiſſet Ieremias ſi loquutus eſſet in ſua perſona, ideo producit rurſus Deum,& pronuntiat hæc eſſe eius verba. Nunc ſequitur,

26 Inebriate ipſum, quia aduerſus Iehouam magnificatus eſt, &
complosit Moab in vomitu ſuo, *vel inuoluit ſe*, & ipſe quoque in deriſum,
vel in ludibrium. *adiungamus etiam alterum verſum:*
27 An non in riſum fuit tibi Iſrael? an inter fures deprehenſus fuit?
quia ex quo ſermo tuus de eo fuit commouiſti te.

Iam ſermonem dirigit Propheta ad Chaldæos, qui futuri erant exequutores vindictæ Dei. Dicit igitur, *Inebriate illum, quia magnificatus eſt*, hoc eſt, ſeſe extulit ſua ſuperbia contra Deum. Armat igitur Propheta tanquam præco Dei, aut fæcialis ipſos Chaldæos vt ſtrenuè exerceant iudicium Dei, cuius miniſtri electi ſunt. hoc autem plus habuit vehementiæ cùm Propheta oſtenderet ſibi iniunctum eſſe tale mandatum, quemadmodum alibi vidimus Prophetas oſtendere quàm efficax ſit ipſorum doctrina, vbi vrbes obſident, & oppugnant, vbi armant exercitus. Hanc igitur rationem nunc etiam ſequitur Ieremias cùm tanquam præco Dei Chaldæos vocat, & præcipit vt ſtrenuè peragant quod placet Deo, & quod ipſe decreuit, nempe *vt inebrient malis ipſos Moabitas.* Cras reliqua.

PRECATIO.

Da omnipotèns Deus, vt diſcamus non tantùm expendere iudicia tua dum oculis noſtris apparent, ſed etiam metuere quoties ea nobis denuntias, vt ita imploremus miſericordiã tuam, deinde reſipiſcamus à ſceleribꝰ noſtris, & patienter feramus paternas tuas caſtigationes, neque obmurmuremus ſi ad tempus indulges impiis, ſed expectemus placidis & tranquillis animis, dum adueniat eorum tempus quo vindictam de ipſis exigas, & interim nos colligas in beatam quietem, peracto militiæ noſtræ curſu, & des nobis frui æterna illa hæreditate, quam nobis præparaſti in cælo, & quæ nobis parta eſt ſanguine vnigeniti Filij tui Domini noſtri, Amen.

COEPIMVS herì exponere cur Proph. denuntians Moabitis quam meriti erant pœnã dirigat ſermonẽ ſuum ad Chaldęos, nempe vt plus efficaciæ habeat vaticinium. Iam metaphora inebriandi qua vtitur, ſatis trita eſt. cùm enim Scriptura ſignificat aliquos fore miſeros vſque ad ſatietatem, vt loquuntur, imò pluſquam ferre poſſint, ebrietati cõparat. Sicuti enim ebrius mente alienatus eſt, ita qui miſeriis ſunt oppreſſi ferè redduntur attoniti ſenſu malorum, vt priuati ſint ratione & iudicio. hæc igitur eſt ebrietas cuius nunc fit mentio apud Prophetam. Subiicit in eundem ſenſum, *Et Moab inuoluatur in vomitu ſuo.* Quidam per vomitum intelligunt intemperantiam lætitiæ: ita vertendum eſſet in præterito tempore, Et complosit Moab in vomitu ſuo, hoc eſt, luxuriatus eſt in ſua copia, & cùm ſe vino ingurgitaret, hoc eſt, omnibus delitiis, dedit ſibi plauſum: *& ideo erit in opprobrium etiam ipſe*. Non malè quadraret hæc antitheſis, quòd Moab exultauerit ſine vlla modeſtia cùm proſperè ageret, ideo breui Deum ſumpturum pœnas, vt ſit ipſe quoque ludibrio. Sed ego ſequor receptiorem ſententiam, quòd ſcilicet Moab inuoluetur, aut complodet etiam in ſuo vomitu, vt per vomitum ſignificet Propheta immodicum dolorẽ. ebrius enim ſeſe oblectat potando: ſed poſtea in ipſo vomitu dat pœnã ſuæ intemperantiæ, dum & caput, & ſtomachus, crura, aliáque membra concutiuntur. ſic etiam non malè quadrat ſimilitudo, cùm dolorẽ ex calamitate Propheta vomitum appellat. Dicit ergo, *Cùm complodet*, vel inuoluet ſe (variè enim transfertur hoc verbum) *Moab in ſuis miſeriis, erit ipſe quoque in ludibrium.*

Cur dicat ipsã quoque fore derisui colligitur ex proximo versu:dicit enim, *An non derisui fuit tibi Israel*? Verùm superior quoque ebrietatis causa cuius meminit, notanda est:quia se extulerit contra Deum.atqui postquam de superbia locutus est qua exultauerãt contra Deum Moabitæ,sequitur deinde explicatio, *An non derisui fuit tibi Israel*? En igitur quomodo superbierint Moabitæ contra Deum,quia scilicet contumeliosi fuerunt cõtra eius Ecclesiam. Et hoc apprimè notatu dignum est:significat enim his verbis Deus se ita coniunctum esse fidelibus, vt suscipiat eorum causam quasi sibi propriam,quẽadmodum dicitur alibi, Quisquis vos tetigerit,tanget pupillam oculi mei.sic igitur Deus in fidem suam recipit fideles,vt quicquid illis infertur iniuriæ sibi factum esse imputet. Hæc coniunctio optimè exprimitur Prophetæ verbis cùm dicit *Moabitas sese extulisse contra Deum*:& modum simul ostendit,quòd scilicet insultauerint Israelitis. Si quis excipiat,Moabitas iniuriam fecisse mortalib⁹,non autem Deo,respõsio iam adducta est, quòd scilicet Deus hac lege adoptauerit sibi Ecclesiam, vt nihil separatum ab ipsa habeat. Sciamus ergo Deum perinde affici vbi videt iniustè nos aliquid pati,acsi iniuria in ipsum directè tenderet. Ergo quoniã derisui fuerat populus Israel Moabitis,minatur Propheta illos pœnam suę superbiæ daturos.deinde adiungit, *An inter fures deprehensus fuit*? Certum quidem est, populum Israel dignum fuisse grauioribus flagellis,& cùm tot rebus aduersis afflictus fuit,iustam mercedem fuisse repensam eius sceleribus. hoc certum est quantùm ad Deum:sed quantùm ad Moabitas,innoxius erat populus Israel. neque enim poterant obiicere quicquam impii illi Israelitis, cùm prorsus essent similes,aut etiam deteriores. Deus ergo hîc comparat electum suum populum cum extraneis,& dicit Israelitas non fuisse fures.Sub vna specie comprehẽdit totum genus: quasi diceret,Cuius sceleris rei fuerunt Israelitæ,quòd ita tumultuati estis contra eos? Videmus ergo quid sibi velint Prophetæ verba,nempe Moabitas mera crudelitate, & fastu fuisse impulsos vt tam indignè sæuirent contra Israelitas, & contumeliosè ipsos opprimerent.neque enim, quẽadmodum iam dixi,causa erat cur ita infesti essent Moabitæ misero populo. ita duplicatur eorum crimen,quòd scilicet superbierint contra populum Dei,idque fecerint nulla causa:quoniam ipsorum respectu populus Dei erat innoxius. Cùm dicit *commotos fuisse quoties verba facerent de Israelitis*,significat fuisse impetu quodam maleuolentiæ correptos, vt imprecarentur mala omnia miseris: deinde machinarentur quantùm in se erat.Quoniam ergo ita furiosè rapiebãtur contra Israelitas, id totum comprehendit Propheta per verbum Mouendi, aut tumultuandi. Sequitur,

Zach.2.8.

28 Deserite vrbes, & habitate in petra, *hoc est,in rupibus*,habitatores Moab,& erunt quasi columba, quæ nidulatur in transgressionibus, *hoc est, trans os fissuræ*.

Hîc denuntiat Ieremias exilium Moabitis:quasi diceret tantam fore vastitatem terræ ipsorum,vt cogantur huc & illuc profugi errare. Quòd iubet *deserere vrbes*, non id fit dicendi causa,quemadmodum Deus præcipit suis quod rectum est,tantùm ostendit se armatum esse gladio Dei,vt non tantùm loquatur ore,sed etiam compleat quicquid prædicit. nam executio ipsa non debet separari à vaticiniis:manus enim Dei cum ore eius cõiuncta est. Ergo dum pronũtiat per seruos suos,simul affectus sese profert,quẽadmodum prius dictum est. Huc spectat sententia, *Deserite vrbes, & habitate in rupibus*,hoc est,occultate vos in latebris,quia nulla terra habitabilis dabit vobis quietem,aut erit commodus locus perfugii. *Et erunt*,inquit, *tanquam columba, quæ nidificat in locis remotis trans fissuras rupium*,vel petrarum. Significat desertissima loca: perinde acsi diceret non simplex fore exilium,quo mulctabit Deus Moabitas, sed vt procul rapiantur vsque ad regiones incognitas,& quasi desertas ab hominibus. Sequitur,

29 Audiuimus superbiam Moab:superbit valde,fastum eius, *vel arrogantiam eius*,& superbiam eius, &, *nomen est etiam eiusdem significationis, & ab eadem radice, quemadmodum si quis diceret ferocitatem & ferociam, tantùm pronuntiatione differunt istæ voces*,& altitudinem cordis.

Hîc per occupationẽ significat Proph. Moabitas quantũuis glorietur non posse tamen conse qui suis iactantiis,& sua superbia,quin Deus vindex contra illos appareat.diximus enim,quoniã Moabitę diu fuerãt trãquilli,fuisse primo auditu quasi ĩcredibile quod Proph. illis denũtiabat. Est igitur anticipatio cùm dicit *superbos esse Moabitas, & turgere fastu, & spirare multam arrogantiam*, denique gestare altos & inflatos animos. Cùm hoc totũ dicit Proph. & subiicit nihil hoc illis profore, videm⁹ cũ occurrere dubitationib⁹ quę poterãt retinere infirmas mentes, ne fidẽ haberent vaticinio.

vaticinio. Cùm autē vtitur hoc verbo, *audiuimus*, non tãtùm intelligit de fama, sed quòd Moab intonuerit queãdmodũ solẽt superbi homines. Nam reboant, vt ita loquar, & volunt etiã horrorem incutere sola lingua. Cùm igitur prædicant suas opes, suam potentiam, volunt quodammodo aerem ipsum concutere, vt omnes cõtremiscant ad solam vocẽ. Hoc videtur exprimere Propheta per verbum *audiuimus*. In summa, non intelligit Ieremias sparsam fuisse famã de superbia Moab, quemadmodum prouerbia sæpe volitant de fastu & iactãtia multorum hominum: sed dicit Moabitas fuisse præcones suæ potentiæ, vt magnificè triumphos suos canerent, atque ita sola lingua posset testari de eorum fastu & arrogantia: & ideo pluribus verbis hanc superbiam Propheta amplificat, *superbit valde*, inquit: *audiuimus fastum eius, superbiam eius, & arrogantiam eius*, quanquam est idem nomen, vt dixi, *& altitudinem cordis*: Latinè potius dicendum esset, Et altos spiritus. Nunc sequitur,

30 Ego cognoui, dicit Iehouah, insolentiam eius: & mendacia eius non rectitudo: non sic facient.

Variè exponitur hìc versus: saltem secundum membrũ. nam vertunt quidam, Indignatio eius, & non rectum: deinde seorsum adiungunt, Mendacia eius: postremò, Nõ rectè fecerunt. alii, Nõ facient quicquã stabile, quod melius conuenit, & accedit ad expositionem quã attuli. Cæterùm, hìc non agitabo alias interpretationes, hoc est, pluribus non conabor refellere, quia satis erit tenere genuinũ Prophetæ sensum. Primo loco hìc inducitur Deus, *Cognoui*, inquit, *insolentiam eius*: & pronomen אני, emphaticum est, quia proximo versu dixerat Propheta iactantias Moab fuisse terrori, cùm ita personarent de suis viribus, & præsidiis. Cùm ergo ita plenis buccis tonarẽt suas laudes, incutiebant omnibus vicinis terrorẽ: ideo dicebat Propheta, *Audiuimus superbiam Moab*. Iã Deus etiã pro sua parte respõdet, *Ego cognoui*, inquit, *insolentiam eius*: quasi diceret, Nõ ita Moabitæ sese iactãt, quin ego sim testis: omnia hæc ascendunt, inquit, ad tribunal meum. Postea adiungit in persona etiam ipsius Dei, *non rectitudo mendacia eius*. Per vocẽ עברתו, quàm alii vertunt indignationem eius, intelligit, meo iudicio, Propheta insolẽtiam. Significat propriè excessum ab עבר, quod est transire. Metaphoricè quidem sæpius accipitur hoc nomen pro indignatione, quia scilicet iracundia nõ tenet modum, sed est breuis quidam furor, vt ille loquitur. Ego autem pro circunstantia loci interpretor insolentiam, & optimè conuenit. Postquam autem Deus asseruit perspectam sibi esse insolentiam Moab, coniungit etiam mendacia eius בדים sunt rami arborum, sunt etiam interdum filii, sunt membra totius corporis: ideo quidã hìc exponunt filios: quasi diceret Propheta, postquam excisi fuerint Moabitæ, nullos fore superstites, qui nomen obtineant in mundo. Quia ergo nulla Moabitis futura erat posteritas, existimãt hìc בדים vocari filios. Sed non potest hoc quadrare, quia postea videbimus aliquid etiam fuisse residuum Moabitis. בדים ergo non possumus accipere nisi pro inanibus iactantiis. nam sunt propriè mendacia. Sed debemus respicere quidnam hìc agat Ieremias. כן significat rectum, ideo accipio appositiuè hæc duo, mendacia eius non rectum, hoc est, nulla est stabilitas in eius mendaciis. Nam cùm resoluitur appositio, alterum nomen conuertitur in adiectiuum, vel inseritur præpositio: *Non rectum* igitur *mendacia eius*. hoc est, in mẽdaciis eius nulla est rectitudo, vel mendaciis eius nulla est stabilitas. Rectitudo enim de qua nunc loquitur Propheta, non refertur ad iustitiam vel æquitatẽ, sed pro stabilitate capitur. & hoc etiã satis colligitur ex aliis locis. Dicit ergo inanes esse iactantias, quas euomunt Moabitæ, quia Deus non stabiliet quod cogitant, & quòd præsumũt, vt vulgò loquuntur. Deinde adiungit rationem. hìc כן accipitur aduerbialiter, est aduerbium similitudinis, sic vel ita, *non sic facient*, nempe quemadmodum habent in animis suis conceptum. Confirmatio est proximi verbi. cur enim nulla erit stabilitas in mẽdaciis? quia scilicet Deus franget ipsos Moabitas, vt consilia eorum irrita sint & careant effectu. Nunc ergo tenemus summam verborum. Isaias c. 16. propè accedit ad hæc verba: sed non adiungit hanc confirmationẽ non facturos quod prædicant. tantùm dicit לא כן בדיו, hoc est, non erit rectitudo in ipsorum iactantiis, postquam loquutus est de altitudine cordis, & de ferocia, & insolentia. Nam ponit hoc tertium nomen cum aliis duobus. Hìc autem versus accommodari debet in vsum nostrum quoties impii sese proiiciunt ad iactantiam, & insolenter omnia sibi arrogant, ne scilicet contremiscamus, sed teneamus quod hìc docet Propheta, cuius valde est vtilis admonitio, nempe derisui fore apud Deum hanc superbiam, & cùm detonuerint terribili modo impii, nullum fore effectum eorum mendaciis. Sequitur,

Horatius.

Isa. 16. 6.

31 Propterea super Moab vlulabo, & ad Moab totum, *hoc est, penitus ad totam gentem*, clamabo ad viros vrbis testæ, *ad verbum: sed existimant proprium esse nomen* חר *: quanquam est illa etymologia, vrbis testæ: & ideo quidam vertunt, vr-*

bem fortem. Interea Isaias vocat קיר חרשת*: & extendt nomen longius, & addit tertiam* Isa.16.7. *syllabam: sed tamen id nomen manet:* Meditabor, *inquit, ad viros* Kir cheres*: propriè* הגה *significat conqueri, susurrare & obstrepere: & ideo quidam non impropriè vertunt, mussitabo ad viros vrbis testæ.*

Hîc Propheta non refert quid sit facturus, quemadmodũ antè docui: sed vt ad viuum repræsentet cladem Moab, ponit vlulatum, & clamorem, & querimonias. Dicit ergo, Ego vlulabo, & vociferabor, & querulabor trepida voce, quemadmodum qui grauiter premuntur malis, nunc conqueruntur, & proiiciunt altos clamores, vel vlulatus: nunc autem intus susurrant, & fremunt & obstrepunt. Ita etiam Propheta in se suscipit tales personas, quô melius exprimat extremam fore cladem illius gentis. Postea descendit ad species ipsas:

32 A fletu Iaezer flebo, *vel à planctu plangam,* tibi, *id est, super te,* vitis Sibmah, propagines tuæ penetrarũt vltra mare, *traiecerunt mare,* vsque ad mare Iaezer, *hoc est, ciues Iaezer vel propagines,* attigerũt super æstiuales, *vel, æstiuos,* fructus tuos, *vel messes, propriè,* & super vindemias tuas irruit vastator.

Hîc clarius designat Propheta quod in genere dixerat, nempe quòd flebit super vineas Sibmah, postquã fleuerit super Iaezer. erãt vrbes terræ Moab, quemadmodũ ex aliis locis patet. quidam vertunt, præ fletu, vel planctu: & מן, quemadmodũ satis notũ est, ponitur vice comparatiui. Sed quoniam apud Isaiam ב ponitur loco מן, in fletu, ideo dubiũ non est, quin Propheta hîc continuationem fletus exprimat cùm dicit, A *fletu Iaezer flebo super te vitis Sibmah,* hoc est, nullus erit modus flẽdi, quia postquã eluxerint Moabitæ cladem vrbis Iaezer, noua materia doloris occurret, quoniã perdentur etiam aliæ vrbes, & præsertim Sibmah. erat autẽ regio Sibmah admodum fertilis, præsertim ob copiã vinearum. Ergo Propheta totã opulentiam vrbis cõprehendit sub vitibus: imò etiã ciues ipsos designat per *propagines,* vel palmites. Dicit, *flebo super te vitis,* hoc est, regio vitifera, S*ibmah.* nã propagines tuæ, hoc est, illa opulentia traiecit vltra mare, & ciues Iaezer, qui erãt vicini. postea repetit de vrbe Iaezer quod dixerat, quoniã coniuncta erat, & fuerat eadẽ calamitas. Deus enim inuoluerat duas illas vrbes eodẽ exitio. *Iaezer* ergo *venit vsque ad mare.* nunc *irruit vastator* apud Isaiam habetur, הידד quod nomẽ paulò pòst subiicietur. sed verbũ illic sumitur diuerso sensu, quòd scilicet collapsum sit omne canticũ. Hîc cùm dicitur שדד נפל nomẽ ostendit aliã significationem verbi: *vastator* ergo *cecidit,* hoc est, toto impetu corruit super vineas tuas & messes. hoc est, vt omnia dissipet & consumat. Sequitur,

33 Et tolletur lætitia, & exultatio ab agro fertili, *neque enim est hic proprium loci nomen. scio quidem montem* Carmelum *esse celebrem, sed hic accipitur appellatiuè, quia agitur de regione* Moab*: sicut explicatiuè continuò pòst additur proprium nomen regionis,* à terra Moab, *inquit* Propheta, & vinum è torcularibus cessare faciam, *loquitur adhuc in persona* Dei, non calcabit cum cantico cantico, non erit canticum.

Prosequitur suam similitudinem, vel metaphoram. dicit enim loca omnia vasta & squalida fore, quæ prius ob magnam vbertatem fuerant in honore & pretio. *Cessabit* igitur *omnis exultatio à terra* Moab, quantumuis fuerit fertilis. Deinde addit, *vinum cessare faciam à torcularibus,* hoc est, tollam omnes vindemias, ita vt vacua sint torcularia. præterea *non calcabit,* vel nemo erit qui premat vuas, vt inde vinum defluat. addit autem, הידד הידד, hoc est, *cum cantico cantico, quia non erit canticum.* הידד alii vertunt Celeuma, vel celeusma, quod est nomen Græcũ, sed receptum etiam apud Latinos: κέλευσμα Græcis dicitur exhortatio nautarum, cùm præsertim appellunt ad littus, tunc sese incitant ad remigandum, & sibi etiam gratulantur, quoniam propinqui sunt terræ. aspicere enim portum præcipua est nautis lætitia, acsi vitam & salutem illis quispiam restitueret. Sed nomen illud κελεύσματος transfertur ad alia: quemadmodum si quis diceret messores canere celeusma cùm veniunt ad finẽ operis. Iã cultores vitiũ habebãt sua cantica: & id etiam in vsu fuit profanis Gentibus, quẽadmodũ dicit Virgilius, Iã canit extremos effœtus vinitor antes. per antes videtur significare extremas lineas vinearũ: Antes enim propriè sunt prominentiæ, vel eminẽtes lapides. Cùm autẽ venerãt ad finẽ, tunc canebãt, & gratulabãtur sibi de vindemiis. Fuit igitur mos ille vulgaris ferè apud omnes Gẽtes: ideo Propheta nũc ad nomẽ alludens, dicit, Qui calcabũt in torculari nõ erunt læti pro more, vt habeãt suũ הידד הידד: bis repetit nomẽ, quoniã in vindemiis exultãt homines, & nõ satis moderati sunt in gaudio illo. Hæc igitur ratio est cur Propheta duplicet hoc nomẽ. Postea adiũgit, לא הידד, nõ erit canticũ, quia nullæ erunt vineæ sci-

licet,

licet. Aliis verbis vtitur Isaias, sed in eundem sensum. Nunc sequitur,

34 A clamore Hesebon vsque ad Elealeh ad Iahaes edent, *ediderunt, ad verbum,* vocem suam, à Zoar ad Choronaim vitula triennis, *aut, vitulam triennem,* quia etiam aquæ Nimrim in vastationẽ erunt, *in ariditatem scilicet.*

Continuat suum sermonem, sed pluribus & diuersis verbis rem vnam confirmat, quô scilicet agnoscant fideles seriò prædici cladem hanc Moabitarum, & ita certius sibi persuadeant Deum nihil voce proferre quod non mox velit exequi. Ergo *à clamore Hesebon vsque ad Elealeh edent vocem suam.* Significat, quemadmodum prius, continuos fore clamores, & vlulatus, qui personent hinc inde, & spargantur per omnes plagas. Postea addit, *A Zoar vsque ad Choronaim.* Tenendus esset vrbium situs: sed fingamus Prophetam eas vrbes eligere, quæ erant oppositæ. Ergo ab vno angulo vsque ad alterum exaudietur cõtinuus clamor, quia vbique erit vastatio & clades. deinde descendit ad aliam regionẽ: ab illa vrbe etiam vsque ad alteram similis clamor erit. Denique significat nihil fore quietũ, & immune à miseriis in tota terra Moab. hæc summa est. Sed comparat vel totam terrã Moab, vel vrbem Choronaim *vitulæ trienni,* propter lasciuiã scilicet. Quidã restringunt ad vrbem Choronaim, quia appositiuè legunt, vsque ad Choronaim vitulã triennẽ, & legunt in accusatiuo casu. Alii autem seorsum transferunt, Vitula triennis, nempe Moab. Et hoc mihi magis probatur, quia postea adiungit aliã vrbem, Nimrim scilicet. quia tamen parum est momenti, nollem contendere, si quis malit diuersum sensum sequi. Ergo vel vrbs vna, vel tota regio cõfertur *vitulæ trienni,* quia diu gẽs illa luxuriata fuerat in suis deliciis. Vitula autẽ triennis exultat, quemadmodum satis notum est, quia nescit quid sit ferre iugũ: deinde nõ est effœta, quemadmodum sunt vaccæ, quas debilitant multi partus: deinde, quoniã etiam lac, quod ab ipsis suggitur, exhaurit earum vires. sed vitula triennis est in ipso flore. Denique significat Propheta vegetos esse Moabitas, & quasi effrænes, quia scilicet exultauerant diu in suis copiis: & quoniã suppetebat vinũ & panis, ideo sese proiecerãt in luxuriẽ. Postea adiungit, *Certè etiam aquæ Nimrim in desolationem erunt.* quidam existimant Nimrim esse vrbem, & vocari alibi Nimra. Fit etiã aquarum istarũ mentio apud Isaiam, vbi adiungit torrẽtes salicum. vnde colligimus aquas illas fuisse perpetuas & iugiter fluxisse. Cæterùm, metaphoricè loquitur Propheta, sicuti prius, quia sensus est, nihil adeò tutum fore in terra Moab, quod non perdatur, nihil fore adeò fœcundum, quod nõ arescat. Ergo per *aquas Nimrim* intelligit abundantiam, quæ erat in tota regione. neque enim Chaldæi siccarunt fluuiũ illum, vel illos lacus, quia certò nescitur fuerit ne fluuius, an fuerit lacus. Sed satis probabile est illic fuisse magnã aquarum copiam, quæ non exaruerunt aduentu exercitus hostilis. verùm, quemadmodum iam dixi, sub istis figuris describit totã terrã Moab vastatum iri. Sequitur,

35 Et cessare faciam, *id est, profligabo,* ex Moab, inquit Iehouah, eum qui offert in excelso, & qui adolet, *aut suffitum facit,* diis suis.

Hoc postremo versu significat Propheta quod prius attigerat: nempe Deũ ita vindicem fore superbiæ & crudelitatis Moabitarũ, vt etiã pœnam exigat de ipsorum superstitionibus. Descenderant à sancto patre. erant enim ex progenie Loth. Atqui abiecerãt cultũ vnius Dei, & sese polluerant Gẽtium inquinamentis. Meritò igitur Deus pronuntiat se fore vltorẽ idololatriæ, cùm pœnas sumet de superbia & sæuitia Moabitarum. Hic autẽ locus (vt alii innumeri) ostendit idololatriã, & omnem profanationẽ diuini cultus, non posse tãdem pœnã effugere. Ad tempus quidem dissimulat Deus, sed necesse est, vt tandem vindex appareat gloriæ suæ in puniendis superstitionibus. Quòd si non pepercit Moabitis, quibus Lex nõ fuerat data, & qui per longos tractus annorũ fuerant corrupti, quomodo nunc impunè euadent quibus quotidie proponitur verbum Dei, & quorũ auribus personat? Ergo teneamus nõ posse ferri superstitiones, quin Deus tandem vindicet gloriam suã ab illis inquinamẽtis: quia omnis superstitio nihil aliud est, quàm profanatio gloriæ Dei, quæ hoc modo transfertur ad idola & figmenta.

PRECATIO

Da omnipotens Deus, quando nos semel dignatus es recipere sub tuam protectionem vt te opponas hostibus nostris, & quò truculentiores sunt, ac magis security, eò etiam grauius illos castiges, vt ita sentiamus salutem nostram tibi esse curæ, & maiore etiam fiducia ad te confugiamus, & cùm experti fuerimus hanc clementiam, etiam magis alacriter tibi perpetuas agamus gratias in Christo Iesu Domino nostro, Amen.

36 Propterea cor meũ propter Moab tãquã tibiæ resonabit, & cor meũ

ad viros Kircheres, *vel vrbis testaceæ, vt dictum fuit*, ſicuti tibiæ reſonabit: quoniam theſaurus quem fecerunt: perierunt, *ad verbum eſt, reſiduum fecit, perierunt: ſed loquitur de theſauris reconditis, quemadmodum patet ex ſimili loco Iſaiæ, capite* 15.

HIC Propheta, vt antehac dictũ fuit, non luget cladẽ populi Moab, ſed induit aliẽnã perſonã, vt res quaſi ante oculos expoſita melius pateat. diximus enim tantas fuiſſe illo tempore opes Moabitarum, vt oculos omniũ perſtringerent. Difficile igitur erat fidelibus, concipere hanc Dei vindictam animis: ideo transfert in ſe Propheta aliorũ ſenſus: & recitat quid facturi ſint Moabitæ, vbi Deus eos tã grauiter afflixerit. *Cor meum*, inquit, *reſonabit tanquam tibia*. Exiſtimant quidã agi de tibiis lugubribus. ſed neſcio an talis fuerit huius inſtrumenti forma: & ſunt qui exiſtimãt חללים vocari *cornemuſes*: ideo ſenſum illum, qui nimium argutus eſt, relinquo. Simpliciter intelligit Propheta, tantã fore trepidationem, vt corda Moabitarũ perſtrepant, quemadmodũ tibię. Repetit eandẽ ſententiã diuerſis verbis, *quòd ſcilicet perſtrepet*, vel, ſonabit, *cor eius ad viros Kircheres*, de qua vrbe heri dictum fuit. Nunc adiungit, *quoniam reſiduum quod fecerunt*, vel fecit Moab, verbum eſt ſingularis numeri: deinde, *perierunt*, vbi etiam eſt mutatio numeri. nã refertur ad nomen יתרת. diximus autẽ deſignari reconditos theſauros. Quicquid ergo acquiſierant filii Moabitæ, & quicquid putabant ſemper fore ſaluum, hoc Propheta periiſſe affirmat. Addit Iſaias ופקדתם ſubſtãtiam eorũ, & dicit, Eam deferent ad ſalices, hoc eſt, exponent in locis deſertis: quaſi diceret omnes opes Moabitarum diſſipatum iri, ac ſi eſſent pro derelicto, vt loquuntur. Nunc ſequitur,

37 Quia omni capiti caluitium, & omni barbæ raſura, *ad verbum diminutio.* גרע *ſignificat diminuere: ſed hic accipitur pro raſura,* & ſuper omnes manus inciſiones, & ſuper lumbos ſaccus.

Pluribus verbis deſcribit Propheta maximũ luctum. Solebant capillos ſibi euellere in magnis doloribus, deinde, radere barbam, & induere ſaccum, vel circundare lumbis ſuis, & etiam incidere manus nouacula, vel vnguibus. Quoniã ergo hæc ſigna erãt mœroris, omnia accumulat Ieremias, vt ſignificet cladem Moab non fore vulgarem, ſed quæ exprimat toti populo extremum luctũ. *Depilabunt* ergo *capita ſua*, inquit: deinde, *barbam ſuam aut vellent, aut radent*. Vtrunque enim poteſt intelligi per nomẽ Diminutionis. Iam addit de inciſuris manuũ. Lacerabãt & faciem, & manus vnguibus: alii, Adhibebant nouaculã. Quantũ ad ſaccũ pertinet, erat etiã inſigne luctus. Certum autẽ eſt, hoc fuiſſe olim quaſi natura ingenitũ, vt homines in maximis calamitatibus cinerem aſpergerent capiti, & ſaccos induerent. Cæterùm, exceſſus addidit etiã alia quæ non ſatis conueniunt naturæ: neque enim humanũ eſt, barbã vellere, neque depilare caput, neque etiam diſcerpere manus, & faciẽ vnguibus: hæc oſtendunt intẽperiẽ, quæ nec viris, nec mulieribus conuenit: mulieribus propter verecundiã, viris autẽ propter magnitudinem & robur animi. Sed homines nunquã ſibi moderantur: & ita ſiue doleant, ſiue lętẽtur, ſemper abripit eos quędã intemperies, vt nullum modũ teneant. Fuit etiã aliud vitium in ſacco & cinere, quia cum ſymbolis illis vellet Deus homines adducere, vt humiliati in rebus aduerſis, apud ſe expenderẽt ſua peccata, & confugerent ad eius miſericordiã, ſymbola hæc tracta ſunt in diuerſum finem, nẽpe vt qui lugebat, eſſet aliis miſerabilis, & exprimeret etiã fletum, & lachrymas. Denique præter exceſſum fuit etiam alius vulgaris morbus, nempe hypocriſis: quia homines ſemper declinant ad vanitatẽ, & ficti ſunt in omnibus rebus. Hoc autem loco non eſt opus diſputare de luctu, quia tãtùm intelligit Propheta miſerrimos fore Moabitas, vt colligant omnia inſignia mœroris. Sequitur,

38 Super omnia tecta Moab, & in compitis eius omnino planctus, *hoc eſt, vbique* כלה *ſumitur aduerbialiter,* quoniam confregi Moab tanquam vas quod non eſt in pretio, *ad verbum, non deſiderium in ipſo: tanquam vas quod contemnitur, quod non appetitur,* dicit Iehouah.

Continuat Propheta initiò verſus ſuam ſententiam, quòd ſcilicet per *omnia tecta*, & in omnibus cõpitis lugebunt & plangent Moabitæ. additur ſecundò ratio, quoniã Deus exercebit durum iudicium cõtra illam gentem. Quòd dicit *planctum fore ſuper tecta*, reſpicit ad morem illius temporis. nã ambulabant ſuper tecta. Dicit igitur Moabitas, quò magis ſpectabiles ſint, ac moueant miſericordiam, *conſcenſuros ſuper tecta*, vt illic *clament, vlulent, & plangant*. Sed notandum eſt quod adiungit, nempe cladẽ venturã à Deo: quia non ſatis eſſet prædicere res aduerſas, niſi accederet hæc cognitio, nempe Deum conſcendere tribunal, vt exerceat ſua iudicia cùm ita caſtigat populos. Comparat autẽ *vaſi contempto populum Moab*, vt diſcernat filios Dei à reprobis & extraneis, quia

neis,quia Deus etiam de suis pœnam sumit cùm peccarunt: sed non desinit eos amare,& habere pretiosos. Dicit autem *Moab fore vas contemptum & reiectum.* Iam sequitur,

39 Quomodo contritus est? vlulabunt: *alij vertunt, vlularunt*, quomodo vertit ceruicem Moab? pudefactus est: & fuit Moab in derisum, & in terrorem omnibus qui sunt in circuitu.

Contexit adhuc sermonem suum Propheta in aliorum persona,& loquitur ex eorum sensu, nō autē suo. Dicit ergo *vlulando dicturos* per admirationem, *Quomodo factum est,vt ita contritus fuerit Moab?vt omnes terga verterint?vt Moab sit pudefactus?* Obliquè autē significat,etiā si nemo tunc posset cognoscere iudiciū Dei,de quo nunc vaticinatur : tamen reipsa Deum comprobaturum se nihil nisi seriò dixisse. Hæc igitur admiratio pertinet in eum finem,vt sciant Israelitæ,quanuis clades Moab reddítura sit omnes ferè attonitos,vt clamēt quasi de re prodigiosa, Quid hoc sibi vult?tamen certū fore euentum sui vaticinii. Hæc summa est verborū cùm dicit,*vlulando clamabunt,Quomodo contritus est Moab?& quomodo vertit ceruicem suam?* hoc est, terga dedit,vt loquūtur: *Moab pudefactus est*:deinde *factus est in derisum*,quod antè vidimus. Adiungit,*in pauorem*:quanquā alii vertunt,In contritionem.Sed melius conuenit nomē formidinis vel terroris. Significat enim Propheta,Moab aliis fore ludibrio,aliis autem fore horrori cùm aspicient tale Dei iudicium. Et dicit *terrorem fore vbique*,hoc est per totum circuitum regionis,vnà cum risu,& subsannatione. Sequitur,

40 Quia sic dicit Iehouah, Ecce tanquam aquila volabit,& expandet alas suas super Moab.

Hîc rursus assumit nomen Dei,quia necesse erat eius authoritate confirmari incredibile vaticinium:*Deus est*,inquit,*qui pronuntiat* hostes venturos,qui transuolent per totā terrā Moab. Cōparat autē Chaldæos aquilis:& hîc subaudiendū est nomē, quod nō exprimitur,*volabit tanquam aquila*,nempe rex Babylonis cum suo exercitu. Sūma est igitur, quanuis latè pateat ditio Moabitarum,tamen nullum fore angulum,quò non penetrent Chaldæi, quia celeritate ferè æquabunt Aquilas. Ideo adiungit,*extendent alas suas*,non ad fouendum, quēadmodū Aquilæ expādunt alas suas super pullos:sed extensionē intelligit,quæ corripiet totā terrā Moab,vt scilicet frustra quęrantur latebræ:quoniam ab vna parte vsque ad aliam occupabunt Chaldæi quicquid putabant Moabitæ esse valde remotum:& ideo sperabant tutum fore propter distantiā. Postea adiungit.

41 Captæ sunt vrbes, *est hic etiam mutatio numeri: sed dura esset translatio ad verbum: ideo satis est sensum tenere: Captæ ergo sunt vrbes, hoc est, vnaquæque vrbs capta est: deinde*, arces, *vel, propugnacula*, comprehensa sunt, *est iterum mutatio numeri*, & fuit cor virorum Moab in die illa tanquam cor mulieris, quæ angitur, *vel premitur anxietate.*

Satis iā admonui,Prophetā nō loquacē esse in isto prolixo sermone,quia necesse fuit pluribus verbis cōfirmare quod alioqui omnes repudiassent. Dicit igitur *captas esse vrbes Moab,& apprehensa propugnacula.* Dissertè hoc exprimit,quoniā regio Moab putabat se munitā esse vrbibus, & propugnaculis:& ita secū reputabat,etiā si venerint Chaldæi,& irruptionē fecerint, sunt tamen multæ vrbes,quæ illis se opponēt:cōsumēt lōgū tēpus in illis obstaculis superādis. sic igitur fiet, vt tędio fracti redeant in patriā,& recuperemus quæ erunt perdita. Hac igitur fiducia se fallebāt Moabitę cùm respicerēt vrbes tā bene munitas,& tam valida propugnacula:hāc ob causam nunc dicit Proph. *Captæ sunt vrbes,& apprehensa sunt propugnacula.* Iā alia etiā fiducia gloriabātur Moabitæ,quòd scilicet essent prędíti fortitudine bellica:& tamē pridē nō experti fuerāt suas vires,quia demersi fuerāt in suo otio & delitiis. Sed quoniam olim gesserāt res memoratu dignas, ideo quēadmodū dixi,spernebant hostes suos,cùm nihil non arrogarent propriis viribus. Proph. autē ex opposito denuntiat corda illorū fore euanida: *Cor*,inquit,*virorum Moab effœminatum erit in illo die,mollius quàm cor mulieris*, & quidē angustiis oppressę. Videri poterat plena comparatio cùm dixisset viros Moab perinde fore molles atque fœminas. Sed voluit plus aliquid exprimere: & ideo addidit fore molliores fœminis,quæ sunt in summa angustia. His autē verbis significat, esse in manu Dei liquefacere corda hominū,& frangere omnē ferociā, vt qui fuerint quasi leones,reddantur similes damis.& hoc diligenter notandū est,quoniā non tantùm speciale donū est fortitudo,sed necesse est vt quos Deus semel fortes reddidit,quotidie & singulis momentis confirmet:alioqui qui sunt magnanimi præ aliis, statim diffluent. Sequitur,

42 Et contritus est, *perditus, excisus*, Moab, vt non sit populus: quia aduersus Iehouam sese extulit, *magnificatus est, ad verbum.*

Repetit sententiam quam vidimus, nempe cladem Moab fore iustam mercedem superbiæ, & quidem sacrilegę. Dicit igitur Propheta, quanuis hæc Dei vindicta videri possit nimium grauis, tamen esse æquissimam, quoniam Moabitæ non tantùm crudeles fuerint aduersus suos vicinos, sed etiam contumeliosi in Deum ipsum. Hîc ergo damnat eos primùm seuitiæ, deinde, impiæ superbiæ: *quòd sese contra Deum extulerint*. Sed tenenda est ratio quam prius notaui. Neque enim ex professo Moabitæ iactarunt se vel æquales esse vel superiores Deo, sed cùm cristas attollerent contra populum Dei, erant in ipsum cõtumeliosi, qui pollicitus fuerat se fore illius populi presidem & patrem. Cùm ergo ita fidem & promissionem Dei contemnerent Moabitæ, merito hîc damnantur à Propheta, *quòd sese contra Deum extulerint*. Et hoc diligenter notandum est, ne quid iniuriæ piis inferamus, quia tandem ostẽdet Deus se violari in eorum persona. Deinde hinc etiã colligi potest non vulgaris consolatio, quòd scilicet contra Deum bellum gerunt quicunque nobis sunt molesti: & in ipsum sunt sacrilegi quicunque nobis iniurias inferunt. Nam antè exposuit Propheta quomodo Moabitæ gloriati essent aduersus Deum, nempe quia ludibrio illis fuerant filii israel. Sequitur,

43 Terror, & fouea, & laqueus super te, habitator Moab, dicit Iehouah.

44 Qui fugerit à facie terroris, incidet in foueam: & qui ascenderit è fouea, laqueo capietur: quoniam adducam super eam, super Moab annum visitationis ipsorum, dicit Iehouah.

His verbis significat Propheta, quanuis ad multa effugia se conferant Moabitæ, tamẽ deprehensum ipsos iri, quia vndique irretiet ipsos Dei manus. primo loco ponit *terrorem*, deinde *foueam*, tertiò laqueum, hoc est, expauesces ita vt metus te impellat ad fugam. verùm vbi voles fugere, occurrent foueæ, in quas decides: si autem surrexeris è foueis, laquei te circundabunt, atque irretiẽt. Videmus ergo per has similitudines nihil aliud notari, quàm iudiciũ Dei quod impendet Moabitis, non posse ab illis auerti vllo modo, neque fore vllas rationes, quibus elabi queant, quoniã pauor ipse coget eos in fugam, & interea vt fieri solet, eripiet illis mentẽ & cõsilium: ita huc & illuc agitabuntur, neque poterunt se mouere loco, quin foueæ illis occurrant, & post foueas laquei, sicut dictum fuit. Hoc autem non abs re expressum est, quia scimus quàm multis illecebris soleant se lactare homines, vbi Deus eos ad iudicium suum citat. Nam statim circũspiciunt huc & illuc, & promittunt sibi impunitatẽ: deinde sperant leues fore pœnas, acsi cum Deo
Isa. 28. 15. paciscerentur. sed obdurescunt increduli, quemadmodum dicit Isaias, acsi haberent fœdus cum morte, & pactum cum inferno. Quoniam igitur eam securitatem opponunt Deo reprobi, Propheta hîc significat in manu eius esse multiplices rationes, quibus illaqueet fugitiuos, & qui videntur sibi posse elabi sua astutia: & ideo subiicit, *Quisquis fugerit à terrore*, hoc est, à præsenti periculo, *cadet in foueam*, hoc est, vbi putabunt Moabitæ iam se esse defunctos, excipiẽt eos noua pericula, & nouæ mortes ipsos circundabunt. Sed notandũ est quod in fine versus additur, *Quia adducam super Moab annum visitationis ipsorum.* Hîc Deus sustinet animos piorum, ne deficiant propter longiorem temporis moram. Quia ergo poterant fideles tædio confici, cùm Deus prorogaret Moabitis tempus, ideo dicit Propheta, *Veniet tandem annus visitationis.* nam, vt alibi dictum fuit, hac loquendi forma significat Deus se tandem fore mundi iudicem quanuis dissimulet, & quasi conniueat. Vellemus semper Deum agere præcipitanter: & ideo cùm nos hortatur ad patientiam, omnes sensus nostri repugnant: hoc fit, quia nõ cogitamus in arbitrio eius esse opportunitates temporum: ideo nunc de *anno visitationis* loquitur: quasi diceret, quãuis ad tempus videar non aspicere res humanas, & negligere etiam meos, dum crudeliter affliguntur à reprobis: *tamen veniet tempus visitationis.* nam per hanc vocem significat Deus se habere certas vices, aut reuolutiones, vt vulgò loquuntur. Nunc ergo tenemus consilium Dei cùm dicit *se adducturum super Moabitas visitationem.* Sequitur,

45 In vmbra Hesbon steterunt à fortitudine, *aut violentia*, fugientes: quia ignis egressus est ex Hesbon, & flamma è medio Sihon, & vorabit angulum Moab, & extremitatem, *& verticem*, filiorum tumultus.

Confirmat proximam sententiam, quòd scilicet frustra Moabitæ se conferent ad vrbes validissimas, sicuti *ad Hesbon, & ad Sihon*, quoniam illinc erumpet flamma, quæ deuorent totam terram. Vide-

ram. Videmus ergo vt eripiat Deus omnes inanes fiducias Moabitis, & ostendat nulla præsidia posse stare contra suã virtutẽ, vbi semel surrexerit ad iudiciũ *fugientes*, inquit, *consistent in vmbra Hesbon*, hoc est putabũt se habere certum perfugiũ in illa vrbe, & aliis similibus. Sed hîc non videtur mihi causalis esse particula כי, sed potius affirmatiua, vel etiam aduersatiua, atqui, *vel certe etiam ignis egressus est ex Hesbon, & flamma ex Sihon*, inquit. Non dubito quin Propheta mutuatus sit hæc verba ex Mose. dicit enĩ cap. 21. 4. libri, *ignem egressum esse ex Hesbon*, & illic commemorat prouerbiale dicteriũ & vetus. Nec dubiũ est quin triũphos egerint hostes de vrbe illa capta. nam totum illud canticum quod legitur apud Mosen, est ironicon, atque vbi dicit illinc ignem erupisse, refert consilia eorum, qui putabant vrbem illam satis fore validam ad hostes arcẽdos: nunc Propheta ostendit fuisse rursus completum quod olim de Hesbon dictum fuerat, nempe quòd fuerit quasi principium incendii. Hic ergo sensus est meo iudicio, Moabitæ quidem existimant sibi fore placidam & suauem vmbram in præsidio vrbis Hesbon & vrbis Sihon. quid autem fiet? nempe, inquit, duæ illæ vrbes erunt quasi principia incendii. vnde? vel qua ratione? nempe quoniam credibile est fuisse illic sumpta consilia, quæ prouocarunt Chaldæos. Scimus enim vt diuitiæ, & potentia semper fastum afferant, & peruersam confidentiã hominibus. nam in pagis, & exilibus oppidis non mouentur bella: sed magnæ vrbes colligunt lignum, & accendunt ignem, postea incendium per totam terram grassatur, & peruadit. Hoc ergo intelligit Propheta noster, *quòd ignis egressus sit ex Hesbon*, nempe contra spem populi: quia putabant etiam si omnia pessum irent, residuam tamen fore sibi salutem in vrbe illa, *Egredietur*, inquit, *ignis ex vrbe Hesbon, & è medio Sihon flamma, & vorabit angulum Moab, & omnes extremitates eius*. nam per קדקד, intelligit omnes partes. alioqui extremitas accipitur pro parte: non autem intelligit ignem venturũ ad partes, vel extremos angulos, vt lambat duntaxat: sed significat consũptum iri totã terrã igne illo: ita sese diffundet vsque ad omnes extremitates. Sed quemadmodum iam dixi, alludit Propheta ad vetus illud canticum, cuius fit mentio apud Mosen. Cæterùm, minimè dubium est, quin tunc Hesbon, & Sihon essent sub ditione illius gentis. Eripuerant enim Israelitis multas vrbes, & totam ferè illam partem: & ita redacti fuerant in augustum filii Israel. Tandem restabat sola Tribus Iehudah post euersum regnum Israel. Cùm enim abducti essent in Chaldæam, facile fuit Moabitis suum facere quod nullius erat. Deinde quoniam adiuuerãt Chaldæos, & prodiderant miserum populum, & ita perfidè egerant cum fratribus suis, relata fuit illis merces. Sed cùm tandem metuerent sibi à potẽtia Monarchiæ illius Babylonicæ, cœperunt aliò se vertere, & conati sunt obstare, ne Chaldæi vlterius penetrarent. Hinc ergo commotum fuit bellum, & data occasio. Loquitur ergo de Hesbon, & Sihon tanquam de vrbibus notis. Et minimè dubium est, quin vrbs Sihon nomen habuerit à Rege. scimus enim nomen fuisse Regis. Sed quoniam hîc agitur de loco, probabile est, & facilè colligitur, impositum fuisse nomen vrbi ad celebrandã Regis memoriam. Tandem addit, *Vorabit etiam ignis ille*, & flamma verticẽ filiorum Saon, sed vocat tumultuosos Moabitas, quòd antè perstreperent, & essent vicinis suis formidabiles. Quoniam ergo quodammodo sola voce perculsi fuerant omnes vicini, ideo ab effectu vocat Filios tumultus, vel tumultuosos homines. Sequitur,

Num. 21. 28. 27.

Numer. 21. 27. 28.

46 Væ tibi Moab: periit populus Chamos, quia tracti sunt, *vel rapti*, filii tui in captiuitatem, & filiæ tuæ in exilium.

Hîc quia ad finem sui vaticinii accedit Propheta, abruptè exclamat, *Væ tibi*: quasi diceret verba sibi non suppetere, quæ satis exprimant vindictæ Dei grauitatem. Plus igitur efficaciæ est in hac particula, quàm si multis verbis describeret miserias illius gentis. Postea addit *populum Chamos periisse*. iterũ significat Propheta frustra confidere Moabitas idolo suo Chamos: putabãt sibi certam fore salutem in suo Deo, qui erat tutelaris, vt vulgò loquuntur. Propheta autẽ dicit superstitionem illorum nihil profore, quominus pereant vnà cum suo idolo. nam insultat fictitio Deo, vt ex opposito extollat vnius & veri Dei potẽtiam. Subest enim antithesis inter Deum Israel, & Chamos, quem colebat populus Moab. Postea adiungit, *filii tui, & filiæ tuæ rapientur in captiuitatem*. Non videtur hîc Propheta continuare sermonem, quia nuper dixit instare exitium, vel interitum populo Moab. nunc autem mitigat pœnam illam, & loquitur tantùm de exilio. sed quoniam captiuitas illa erat instar mortis, quæ aboleret gentis nomẽ, ideo propriè loquitur. Deinde notandum est, Deum sic ad tempus exercuisse vindictam suam contra Moabitas, vt in posterum reliquerit aliquid spei, quemadmodum vltimo versu sequitur:

47 Et reducam captiuitatem Moab in fine dierum, *hoc est, post longũ tempus*, dicit Iehouah. Hactenus iudicium Moab.

Hic vt videmus, dat locum misericordiæ suæ Deus, ne in totum pereant Moabitæ. Interea

conueniunt hæc quæ videntur esse contraria, nempe instare interitum populo Moab, & tamen fore aliquos superstites, qui deinde instaurent nomen gentis, acsi Deus vellet restituere Moabitas in integrum: hæc dico primo intuitu pugnare, sed tamen posse facilè conciliari, quoniã Deus voluit sic perdere Moabitas, vt qui moriebantur essent prorsus desperati: deinde, qui manebant superstites non iam censerentur inter viuos, sed essent similes mortuis in exilio. Deus enim fulciebat semper aliqua fiducia pios, etiam cùm tracti essent Babylonem. Sed quantum ad Moabitas spectat, tam qui mortui erant, quàm qui superstites, coniecti fuerũt in desperationem. Quorsum igitur tendit hæc promissio? non respicit Moabitas ipsos, sed vt Iudæi sibi persuadeãt Deũ tandem fore sibi placabilem, promittit veniam Moabitis, quasi accidentaliter, vt ita loquar, & sic non data opera illis manum porrigit, sed vult in illa clementia Israelitis dare gustum paterni sui fauoris. Quod restat differemus in proximam lectionem.

PRECATIO.

Da omnipotens Deus, quando olim extendere dignatus es tuam misericordiam ad exteros, qui prorsus erant abs te alienati, vt spem inde salutis conciperent filij Abrahæ, quos adoptaueras: da inquam, vt hodie etiam conijciamus oculos in tot documenta tuæ bonitatis, quæ apparent erga impios & indignos, vt accommodemus in vsum nostrum, nec dubitemus quamuis simus miseri, tamen te semper nobis fore propitium, quãdoquidem dignatus es nos in populum peculiarem eligere, ac pollicitus es nobis te semper fore in Deum & Patrẽ, in Christo Iesu Domino nostro, Amen.

COEPIMVS postrema lectione exponere quòd dicebat Propheta de restitutione gẽtis Moab. Diximus autem hîc relinqui indignis spem aliquam misericordiæ. Etsi enim prouocauerant multis modis iram Dei, noluit tamen ipsos in totum perdere, & ex ea gente etiã Christus redemptor mundi duxit originem. Hîc ergo habemus memorabile specimen gratiæ Dei, quòd gentem illam non prorsus deleuerit, quæ tamen atrocissimas quasque pœnas merita fuerat. Diximus autem hoc fuisse accidentale, quòd Propheta promisit Moabitis aliquã gratiam. Scimus enim tunc distinctum fuisse populum Israel a reliquis gentibus. Deus ergo ita partitus est gratiã suam, vt si guttæ aliquæ peruenerint ad profanas gentes, hoc fuerit quasi aduentitium. Neque enim voluit panem quem filiis suis destinauerat, temere proiicere, quemadmodum etiam Christus dicit non esse æquum, vt panis filiorum detur canibus. Deus tamen voluit præludia quædã ostendere misericordiæ suæ erga extraneas gentes quum sic direxit promissiones salutis ad electum populum, vt tamen non omni ex parte gentes ad vltimum repudiaret, quemadmodũ exemplum hic habemus in Moabitis. Videbimus etiam in Ammonitis postea. Nunc sequitur, Mat. 15.26.

CAPVT QVADRAGESIMVM NONVM.

Ad filios Ammon, Sic dicit Iehouah, An filii non sunt Israeli? an hæres non est ei? quare hæreditate possidet rex eorum Gad, & populus eius in vrbibus eius habitat?

Diximus Ammonitas nõ tantùm vicinos fuisse Moabitis, sed progeniem duxisse à Loth, & ita fuisse sanguine coniunctos. Erat quidem turpis & fœda eorum origo, quoniam nati erant ex incesto coitu, sicuti notum est. Fuit tamen vinculũ aliquod fraternæ societatis inter ipsos, quoniam habebant eundem authorem vtriusque gentis. Pepercerat illis Deus quum populũ suum eduxit ex AEgypto. nam in memoriam sancti viri Loth voluit manere vtrunque populum intactum ab omni iniuria. Sed ingratitudo duplicauit crimen, quòd impii illi non cessarunt varias molestias facessere filiis Abrahæ. Hac igitur de causa nunc etiam vaticinatur Ieremias contra ipsos. Et iterum hîc perspicimus finem vaticinii, & consilium Spiritus sancti in illo edendo, nempe vt scirent Israelitæ non ita se prorsus à Deo abiectos, quin adhuc manerent quædam reliquiæ paterni fauoris. nam si Moabitæ, & Ammonitæ fuissent immunes ab omni incommodo, erat ista grauissima tentatio, & quæ poterat obruere infirmos animos, quòd viderent eum populum, quẽ Deus adoptauerat, ita miserè & duriter affligi: profanas autem gentes manere quietas in suis delitiis, & gloriari etiam super aliorum clade. Deus ergo vt mitigaret dolorem, quem concipere poterant filii Israel ex suis erumnis & cladibus, ostendit se adhuc complecti ipsos aliquo fauore, quia

quia scilicet bellum suscepturus sit contra ipsorum hostes, & vindex etiam futurus sit omnium iniuriarũ, quas pertulerant. Hæc consolatio non fuit vulgaris, quum audirent Israelitæ se adhuc à Deo respici, qui tamen modis omnibus visus fuerat iram suam in ipsos effundere pleno impetu. Nunc ergo tenemus cur Ieremias hîc denuntiet exitium Ammonitis, sicuti antè Moabitis fecerat. *Ad filios* ergo *Ammon*: *An non filii sunt Israeli? an nullus est hæres?* inquit. Hæc tentatio poterat grauiter vulnerare miseros Israelitas quum viderent partem hæreditatis sibi à Deo promissæ abreptam sibi fuisse ab Ammonitis. quid enim poterat illis venire in mentem, nisi se fuisse delusos vanis promissionibus? Atqui hoc contigerat, nempe vt Ammonitæ spoliarent filios Israel parte aliqua suæ hæreditatis. Ergo Propheta hîc docet, tametsi ad tempus conniueat Deus, & dissimulet illud latrocinium, tamen non cessurum impunè Ammonitis quòd ita ius alienum ad se traxerit. nam ratio subiicitur, *quare hæreditate possidet Rex ipsorum Gad?* nescio cur Hieronymus reliquerit מלכם, acsi esset nomen idoli, quemadmodum etiam idem apud Prophetam Amos. Sed satis liquet, Ieremiam hîc de Rege loqui, quoniam continuò pòst adiungit populum. *Rex*, inquit *eorum possidet Gad*, non est nomen proprium loci, quemadmodum existimant quidam, sed mons Galaad obuenerat huic tribui. Dicit Propheta *possessos fuisse Gaaditas*, quoniam eiecti fuerant à sua sorte, & filii Ammon occupauerant quod diuinitus ipsis fuerat datum. Et id confirmat Propheta Amos, quum dicit, Super tribus sceleribus Ammon, & super quatuor non ero propitius, *Amos 1. 13* quia dissecuerunt montem Guilead, inquit. Loquitur illic metaphoricè, quia Deus fixerat terminos inter tribum Gad, & filios Ammon, vt populus vterque contentus esset sua hæreditate. Atqui filii Ammon perruperant, & expulerant Tribum Gad ex vrbibus montis Guilead. Hoc ergo nunc intelligit Propheta noster, quòd scilicet traxerint ad se partem illam terræ, quæ obuenerat filiis Gad. nam sequitur postea, *Et populus eius in vrbibus illis habitat*, nempe in vrbibus quas sortita fuerat Tribus illa. scimus enim vltra iordanem fuisse datam possessionem filiis Gad. Nunc tenemus summam verborum. Significat ergo Deus se non oblitum esse fœderis sui quum ad tẽpus passus est Ammonitas inuadere hæreditatem, quam contulerat filiis Israel, quia scilicet tandem recuperabunt Gaaditæ quod iniustè ab illis raptum fuerat. Fuit enim hoc non tolerabile latrocinium, quòd ausi sunt Ammonitæ rapere ad se terram illam, quæ non hominum erat, sed potius ipsius Dei. vocauerat enim requiem suam, quia volebat illic populum suum habitare. Etsi autem iustam pœnam inflixit Deus Gaaditis, quum eos expulit ex sua hæreditate, simul tamen voluit postea pœnam exigere de filiis Ammon, quemadmodum solet castigare filios suos manu reproborum, ac tandem his quoque rependere mercedem. Nunc sequitur,

2 Propterea ecce dies veniunt, dicit Iehouah, & audiri faciam, *vel faciam resonare*, super Rabbath filiorum, *vel super filios*, Ammon clangorem prælii, & erit in aceruum vastitatis, & filiæ eius igne comburentur, & possidebit Israel possessores suos, dicit Iehouah.

Hîc re ipsa testatur Deus se non passurum, vt tandem potiantur iniusta præda Ammonitæ. Dicit *diem venturum*, vt sustineat expectatione filiorum suorũ mentes. Vaticinatus est enim Propheta quo tempore adhuc securi erant Ammonitæ. deinde aliquot anni elapsi sunt, quum populus ille frueretur suis spoliis. Ergo hîc suspendit fidelium mentes, vt discant patienter expectare dum adueniat maturum tempus vindictæ Dei. Dicit ergo hac de causa *venturos dies, quibus Deus resonare faciet clangorem belli super Rabbath.* Loquitur quasi de re insolita. nam putabant Ammonitæ sibi nihil vnquam fore periculi, vt videbimus. Cùm ergo superbè confiderent suis opibus, Propheta hîc loquitur de *clangore prælii super Rabbath*, quæ erat metropolis totius terræ. Existimant esse Philadelphiam, cui Ptolemæus nomen imposuit. Quanquam non consentiunt inter se omnes Interpretes. sed tamen illa est magis recepta opinio, Rabbath esse Philadelphiã. Iam quod ad rem spectat, minimè dubium est fuisse tunc præcipuam sedem regni, & caput totius gentis, quoniam per synecdochẽ Propheta complectitur totam terram vbi loquitur de hac vrbe. Dicit *fore in aceruum vastitatis.* Hoc verò prorsus fuit incredibile, quoniam Rabbath sic munita erat, vt nemo putaret posse vnquam excindi. Propheta autem denuntiat totam vrbem dirutum iri, ita vt neque muri, neque ædes priuatæ maneant, sed tantùm deformis congeries lapidum. Adiũgit, *Filiæ eius igne exurentur.* Non dubium est quin oppida, & pagos intelligat per Filias, vnde etiam confirmatur quod dixi, Rabbath fuisse tunc præcipuã vrbem totius terræ Ammon. In fine versus sequitur, *Israel possidebit omnes qui ipsos posident*, quibus verbis iterũ confirmat Ieremias quod prius attigi, nempe cladem Ammonitarum fore testimonium paternæ Dei beneuolentiæ erga electum populum, quoniam scilicet eorum iniurias tanquam sibi illatas vlcisci statuit. Quum ergo Deus suscipit causam Israelitarum, acsi communis esset, satis declarat quo fauore prosequatur populum illum, neque alio respectu, quàm gratuitæ suæ electionis. Quæritur autem quando

completum fuerit hoc vaticinium. Deus iam ſub Dauide aliquem guſtum dederat futuræ ſub-
iectionis. ſed nunquam Iſrael potitus fuit terra illa. Verùm ab eo tempore non fuit afflictus Am
mon, quin præcederet clades Iſrael. Sequitur ergo, quod hîc prædixit Ieremias non fuiſſe omni
ex parte completum, niſi ſub regno Chriſti. Dauid gentem illam afflixit, quoniam graue ludi-
brium paſſus fuerat à rege Ammon: expugnauit etiam Rabbath, ſicuti ex Sacra hiſtoria patet.
2 Sam. 12. 29.30.31. 1. Chro 20.1.2. Interea contentus fuit populum ſibi facere tributarium. Ab eo tempore non tantùm excuſſerũt
iugum, ſed dominati ſunt intra fines Iſraelis. Quando autem recuperauerint Iſraelitæ quod per-
diderant imperiũ, nuſquam legitur. Tunc ergo cœpit Iſrael imperio potiri contra Ammonitas,
vbi erectum fuit Chriſti regnum, quo non tantùm in ordinẽ, & ſub iugum coniectæ ſunt omnes
extraneæ gentes, ſed in nihilum etiam redacti fuerũt quicunque indigni erant miſericordia. Iam
quod in fine verſus additur, minimè ſuperuacuum eſt. Inducit enim Propheta Deum loquẽtem,
quoniam verba facit de rebus maximis & quas difficile erat perſuadere. Nunc ſequitur,

3 Vlula Cheſbon, quoniam vaſtata eſt Hai: vociferamini filiæ Rabbath, accingite vos ſaccis, plangite, diſcurrite per ſepes, quoniã Rex eorum in captiuitatem profectus eſt, & Sacerdotes eius, & Principes ſimul cum ipſo.

Iam Propheta quaſi triumphum agit de terra Ammon, idque pro recepto more, quemadmodum antè vidimus. nam ſi abſque figuris locuti fuiſſent Prophetæ, & res de quibus agebant, ſimpliciter narraſſent, frigidus fuiſſet eorum ſermo, neque penetraſſet in animos. Hæc igitur ratio eſt, cur Prophetæ ſtylum attollant, & magnificè exornent ſua vaticinia. neque enim Rhetorum more affectarunt facundiam, ſed neceſſitas ita vrgebat, vt repræſentarẽt ante oculos, quæ non poterant ſatis aliter concipi animis. Hac de re iam ſæpius dictum fuit: ſed iterum cogor breuiter etiam attingere, quia qui non ſunt exercitati in Scripturis, & qui non tenent conſiliũ Spiritus ſancti, putarent hîc profundi verba. Sed vbi reputabimus quod dixi, tunc facile erit cognoſcere, Prophetam non abs re exaggerare quod prius dixit. *Vlula*, inquit, *Cheſbon, quia Hai vaſtata eſt*. erant autem vicinæ vrbes. ideo hortatur Cheſbon ad vlulatum, vbi viderit cladem vicinæ vrbis. Poſtea adiungit, *Clamate*, aut vociferamini, *filiæ Rabbath*. Iterum repetit quod prius attigerat de vrbe Rabbath. *Accingite*, inquit, *vos ſaccis*, vel induite ſaccos. Hîc non hortatur ad pœnitentiam ciues Rabbath: ſed loquitur pro communi more, quemadmodum alibi dictũ fuit. Saccus quidem erat ſymbolum pœnitentiæ: quum vellent miſeri ſuppliciter confugere ad Dei miſericordiam, & fateri ſua peccata, coniiciebant ſaccos ſuper corpus ſuum. Sed increduli imitantur fideles abſque delectu, & iudicio. hinc fit, vt cinerem capitibus aſpergant, vt ſe induant ſaccis abſque vlla ratione. Ergo quod vulgari vſu receptum erat, nunc ponit Ieremias, *Induite*, inquit, *ſaccos, plangite, & diſcurrite per ſepes*. poſtea in tertia perſona adiungit, *quoniam profectus eſt Rex eorum in captiuitatem*. Hoc exprimit, vt ſciãt Iſraelitæ, quanuis ad tempus floreat regnum illud, tamen diem de quo locutus eſt Propheta, venturum eſſe, quô nihilo melior erit conditio Ammonitarũ, quàm fuerat prius Iſraelitarum. Rex, vt ſatis notum eſt, tractus fuit in exiliũ cum Sacerdotibus, & Principibus. Propheta autem eandẽ pœnam denuntiat Ammonitis, quòd non modò Rex ipſorum trahetur exul in alienam terram, ſed cum ipſo etiam Proceres, & Sacerdotes. Sequitur,

4 Quid gloriaris in reconditis tuis, defluxit profunditas tua, *ad verbum, vallis tua,: ſed quoniam* עמק *ſignificat profundum eſſe, ideo* עמקים *ſunt profunditates: cur ergo gloriaris in tuis profunditatibus? ſed non repugno, quin transferamus, quid gloriaris in vallibus tuis? defluxit vallis tua, eſt idem nomen*, filia auerſatrix, quæ confidit in reconditis ſuis, *in theſauris ſuis*, quis veniet ad me?

Hîc Propheta quô tollat omnia obſtacula, quæ poterãt ambiguum reddere vaticinium, vt ſubinde vacillant hominum mentes, quia non ſatis expendunt immenſam Dei potentiam: nunc dicit fruſtra gloriari Ammonitas in ſuis vallibus. Exiſtimant per valles deſignari terram fertilem, quòd eſſet irrigua. Sed Propheta, meo iudicio, hoc potius ad munitionem locorum refert. Dicit igitur *fruſtra gloriari in profundis vallibus*, quoniam vndique montibus cincti erant, ita vt non eſſent penetrabiles, ſuo iudicio. Deridet peruerſam illam confidẽtiam, *Quid gloriaris*, inquit *in vallibus tuis*, vel profunditatibus. *defluxit vallis tua*. Alludit ad ſitum quum dicit *fluxiſſe vallem*, aut profunditatem. nam ſi quis conſideret regionem ſitam inter montes, putabit terram fluxiſſe quemadmodum fluuius labitur inter ſuas ripas. Eſt igitur concinna alluſio ad locum profũdum,

quum dicit *fluxiße vallem*. Perinde quidem eſt acſi diceret, Euanuit tua profunditas, vel non erit tibi in præſidium quale putas: ſed ſumma eſt, quanuis Ammonitæ confiſi ſuis præſidiis contemnant omnes hoſtium impetus, fore tamen expoſitos in prædam, quia nihil proderunt illis montes & valles, quemadmodũ putant ita ſe munitos, vt ſint inexpugnabiles. Vocat autẽ *filiam rebellem*, aut auerſatricem: ſed ſpeciem non exprimit. Atqui Ezechiel oſtendit, atque etiam Amos, & Zephaniah, illi tres exprimunt cur Deus tam ſeuerus fuerit contra Ammonitas, quoniam ſcilicet euomuerant ſacrilegas voces contra ipſum, & populum eius: inſultauerant miſeriis & cladibus electi populi. deinde rapuerant ad ſe eorum ſpolia quum viderent ab hoſtibus deuictos. Has igitur ob cauſas nunc Propheta noſter vocat populum illum *rebellem*, quia ſcilicet contra Deum ſuperbè ſe extulerat. Deinde exercuerat tyrannicam ſæuitiam contra miſeros Iſraelitas, qui tamen coniuncti erant ſanguine, vt etiam fuit dictum. *Quæ confidit in ſuis abſconditis*. vertunt, Theſauros. Sed quoniam אצר ſignificat recondere, ideo exiſtimo etiam hoc referri ad munitionem: nam ſeipſum continuò pòſt explicat Propheta, *Quis veniet ad me?* Apparet igitur Ammonitas fuiſſe ita ſecuros, quoniam non erant expoſiti hoſtibus ſuis, ſed ita protecti montibus, acſi eſſent in latebris. Hæc iactantia ſatis oſtendit non tam fuiſſe confiſos ſuis theſauris, quàm locis abſconditis, quoniam ſcilicet habitabant in receſſu. Summa eſt, quanuis Ammonitæ glorientur ſe eſſe extra iactum telorum, tamen Deum fore vltorem crudelitatis, quam exercuerant erga ſuos conſanguineos, nempe Iſraelitas. Sequitur,

Ezech 25. Amos 1.13. 14. Zepha. 2.9.

5 Ecce ego adduco ſuper te terrorem, dicit dominator Iehouah exercituum, ab omnibus circuitibus tuis, & expellemini, quiſque coram facie ſua: & nullus erit qui colligat diſperſos.

Tandem concludit Ieremias ſuum vaticinium, quòd ſcilicet Deus refutabit ſtultam illam confidentiam, qua turgebãt Ammonitæ, *quoniam adducet ſuper ipſos terrorem*. Opponit terrorem ſecuritati, in qua torpebant filii Ammon. Erant enim quaſi ebrii in ſuis delitiis. Deinde, munitiones quibus putabant ſe protegi, ita obdurauerãt ipſorum animos, vt nihil ſibi timerent ab vllo periculo. Deus ergo terrorem opponit peruerſæ arrogantiæ, qua fuerant inflati. *Adduco* igitur *terrorem ab omni circuitu tuo*. Hoc etiam non fruſtra additur, quia putabant Ammonitæ ſe poſſe ſaltem aliqua parte elabi, ſi vrgerent hoſtes: quoniã erant multi exitus, non putabant fieri poſſe, vt deprehenſi caderent ſub manũ hoſtium. Deus autem pronuntiat fore omni ex parte timidos, ita vt ipſos formido circundet atque obſideat, ne quà poſſint elabi. Tandem addit, *Expellemini quiſque ad faciem ſuam*, vel coram facie ſua. Hic eſt effectus terroris, quòd ſcilicet Deus omni conſilio ipſos deſtituet. vbi enim profugimus abſque iudicio, & tantùm reſpicimus an pateat locus fugæ, hinc apparet, formidinem dominari. *il court deuant ſoy*: ſic enim Gallicè loquimur: ita etiam Propheta dicit, *Expellemini quiſque coram facie ſua*, id eſt, quocũque patebit locus fugietis. Oſtendit fore ita pauidos, vt non conſiderent quid ſibi expediat, nec conſultent de tuto receſſu: denique nihil cogitent, niſi fugam. Et in eundem ſenſum dicit, *Nemo erit qui colligat diſperſos*. nam vbi trepidatio inuaſit animos multitudinis, poſſunt tamen reuocari, ſi quis ſit animoſior qui hortetur ad ſubſiſtendum: quemadmodum videmus multos exercitus fuiſſe ſeruatos hac ratione: nam quum milites formidine aliqua correpti eſſent, potuit dux vnus ſignum dare, vt eos ad ſe colligeret. ita Propheta hîc quum dicit *neminem fore qui ipſos retrahat à fuga*, ſignificat interitum. Tandem ſubiũgit:

6 Et poſtea reducam captiuitatem filiorũ Ammon, dicit Iehouah.

Idem nunc tradit de filiis Ammon, quod antè vidimus de Moabitis, nempe fore adhuc ſpẽ aliquam reſiduam, quia Deus tandem miſerebitur illius gentis. Diximus autem promiſſiones has fuiſſe quaſi aduentitias, quoniam Deus populum vnum ſibi adoptauerat, cui ſe oſtenderet Patrem: & oportuit diſcerni filios Abrahæ ab omnibus aliis gentibus. Sed quanuis Deus interpoſita maceria diſtinxerat populum illum ab extraneis, voluit tamen præludia quædam facere ſuæ gratiæ, & vocationis Gentium. ergo Propheta hîc reſpicit ad regnum Chriſti. Nec dubium eſt quin hæc promiſſio ſe extendat vſque ad eius aduentum, quia de Gentium vocatione verba facit, quam Deus diſtulit vſque dum exhibuit Filium ſuum mundo. Perinde eſt igitur acſi diceret Propheta, tandem miſericordiam Dei communem fore Ammonitis, quum ſcilicet Deus colliget Eccleſiam ex toto mundo, & faciet vt coaleſcant in corpus vnum qui prius erant diſſipati. Nec dubium eſt quin Propheta ſub filiis Ammon oſtendere voluerit quod exhibitum fuit per omnes mundi plagas. Et ita in hac vocatione fundata eſt noſtra ſalus, quoniam videmus non temere fuiſſe Euangelium promulgatum in mundo: ſed quia Deus ab initio id ſtatuerat: quemad-

omnes extraneos. Antè vidimus aliam locutionẽ, Bibent vsque ad fæces, quasi diceret Deus non tantùm potabit te amaro calice, sed potius suffocabit te, & strangulabit ipsa amaritudo, quoniã coget te Deus ebibere ipsas fæces. Sed idẽ tamen est sensus, quãuis formæ loquẽdi sint diuersæ. Negat igitur immunes fore Idumæos à iudicio Dei: quare? quoniã scilicet ne filiis quidem suis parcat Deus. Ergo hic nobis suggeritur optima consolatio, vbi Deus nos variis modis affligit, vt sciamus fieri aliter non posse: cæterùm hoc esse præludiũ extremi iudicii, vbi salus nobis certò est reposita, quoniã Deus nos purgabit temporalibus pœnis, vt simus tunc immunes ab extrema vindicta. Quum autẽ impii sunt securi, sciamus occultũ quidem esse Dei iudiciũ, sed tamen certum, & breui ipsis euenturũ. Quum enim dixerint, Pax & securitas, tunc instabit repentinus interitus. Sed iam sonat horologium.

1.Thess.5.3.

PRECATIO

Da omnipotens Deus, quando non tantùm æterno tuo consilio nos adoptasti in filios, sed etiam insculpsisti cordibus nostris certũ signũ & pignus paterni tui erga nos fauoris: da inquam, vt assuescamus ad ferendas tuas ferulas, & patienter eas excipiamus, neque obmurmuremus, vel obstrepamus: sed semper coniiciamus oculos in beatã illã quietẽ & hæreditatem, & interea exhorreamus pœnas, quæ reprobos manent: & ita fortiter perstemus in militia nostra, donec tandem nos colligas in regnum tuum cæleste, quod nobis acquisiuit vnigenitus Filius tuus sanguine suo, Amen.

13 Quia per meipsum iuraui, dicit Iehouah, quòd in vastitatem, in opprobrium, in desertum, & in maledictionem erit Bosra, & omnes vrbes eius erunt in vastitates seculi, *id est, perpetuas.*

HIC confirmat Propheta quod iã vaticinatus est de Idumæis: sed vt tollatur omnis dubitatio, dicit *Deum iurasse*, imò Deũ ipsũ inducit loq. etiẽ, quò magis emphaticus sit sermo. Pronuntiat igitur Deus se iurasse interitũ Bosra. Species ponitur pro genere: nam complectitur totã gentẽ sub parte vna, sub oppido scilicet. Neque simpliciter pronũtiat Idumæos vastatum iri, ac perditũ, sed accumulat plura verba, *Erit Bosra in vastitatem*, inquit: Secũdò *in opprobrium*: tertiò, *in solitudinem*, vel desertum, quartò, *in maledictum*. Non dubium est quin difficile fuerit persuasu, quod docebat Proph., quia Deus nomẽ suũ non proiicit temere. Quẽadmodũ enim vult nos ipso vti sobriè, & reuerẽter, ita etiã non interponit tale & tam pretiosũ pignus, nisi vbi cogit maxima necessitas. Certum igitur est, fuisse graue causã, cur Deus iurando testatus sit quod hîc legimus de interitu populi Edom. Dixi autẽ vix credibile fuisse quod docebat Ieremias, quia nulla erat belli materia: deinde regio munita erat suis claustris. putabant enim Idumæi, vt visũ est, se esse inexpugnabiles. Hæc igitur ratio fuit, cur Deus iusiurandũ interponeret. Interea quẽadmodũ ante admonui, consulere voluit suis fidelibus. Deus enim iurat, quò remediũ adhibeat fidei nostræ infirmitati. Quia enim ferè semper vacillamus, non sufficeret nobis simplex testimoniũ, nisi sancitũ esset iureiurando. Hæc igitur fuit iurandi causa. Deus dicitur per seipsũ iurare, quia non habet maiorẽ, per quem iuret, vt dicit Apost. Homines in rebus obscuris & dubiis

Heb.6.13. confugiunt ad Deũ, qui cordium est cognitor, qui ipse est veritas, deinde quẽ nihil prorsus latet. Et pars est etiam diuini cultus iusiurandũ, quemadmodũ colligitur ex multis Scripturæ locis. Quoniam ergo hic honor peculiariter in illũ competit, nẽpe vt iuremus per ipsius nomen, vbi iurat ipse, non potest aliũde mutuari authoritatẽ, quæ sua dicta confirmet. nam sibi faceret iniu-

Isa.42.8. riã. Audimus autem quid per Isaiã pronũtiet, Non dabo gloriã meam alii. Ergo Deus legitimã iurandi formã nobis præscribit vbi per seipsum iurat. Aliquãdo dicitur Deus iurare per animã suam, vel per vitam: aliquando leuare manũ: hæc sunt impropria, & translatitia: sed ratio loquẽdi quam proponit Ieremias diligẽter notanda est, quia videmus quomodo rite iurandũ sit, nẽpe vt nomen Dei in mediũ prodeat quia solus & idoneus est testis & iudex in rebus dubiis & abscõditis. Itaque in Papatu fœda est & minimè tolerabilis idololatria, quòd iurãt per Sanctos mortuos. Hoc enim est Deũ spoliare iure suo: quia, vt dictũ fuit, sicuti ipse solus est veritas, ita solus est idoneus iudex, vbi res sunt occultæ, nec possunt definiri humano testimonio. Deinde notan-

2.Cor.1.23 dæ sunt locutiones, quæ exprimunt quid sit iurare, nempe vbi homines sese subiiciunt Dei iudicio, & illum implorant iudicem. Quisquis igitur per Sanctos mortuos iurat, perinde facit ac

Ruth.1.17. si substitueret ipsos in locum Dei, & faceret mundi iudices, & tribueret illis omnem poten-

& 1 Sam.14 tiam. Testis est mihi Deus in animam meam, inquit Paulus. Deinde, Hoc faciat mihi Deus,

44.& 2. & hoc addat. His loquendi formis, quemadmodum dixi, exprimitur vis & natura iurisiuran-

Sam 3.35. di. In summa, tenendum est, vbi necessitas cogit ad iurandum, semper Deum manere solum

& alibi passim. iudicẽm: & ideo profanari sacrum eius nomen si per alios iuramus. Nunc ex aliis locis patet quid sit esse in opprobrium, & in maledictionem, vbi scilicet, quispiam, quasi in theatro statuitur,

vt sit

vt sit exemplar dedecoris. Deinde vbi clades aliqua dat materiã execrationibus, & maledictis, Deus te perdat sicut perdidit Idumæos. Hoc est igitur esse in maledictũ, quẽadmodũ alibi vidimus. Adiũgit *vrbes*, vbi significat vastitatem hanc non restringi ad aliquam partẽ regionis, sed extẽdi ad omnes partes. Dicit autem *fore in vastitates perpetuas*, vt tollat spẽ restitutionis. nã cùm antea aliquid admiscuerit solatii, vbi vaticinatus est cõtra Moabitas, & Ammonitas, quòd pertinet ad gentẽ Edom, spes omnis illis abscinditur. Nec dubiũ est, quin meriti fuerint atrociorem vindictam, quia propior illis erat coniũctio cum Israelitis. ergo minus ferẽda fuit eorũ crudelitas. Deinde apparet fuisse magis intẽperantes in sua sæuitia, quàm omnes alios populos. Neque enim sine causa dicitur in Psalmo, Memento Domine filiorum Edom, qui dicebãt in die Ierusalẽ, Excidatur, Excidatur radicitus ad fundamẽtũ. Hinc igitur colligimus Idumæos crudelius sęuiisse contra propriũ sanguinẽ. atque hæc causa est, cur pronũtiet Deus ipsos cum vrbibus fore in vastitates perpetuas. nam nomen עולם, vt satis notũ est, quod vertunt Seculũ, accipitur pro diuturno tempore, & sæpe etiã perpetuitatẽ designat. Sequitur, Psal. 137. 7

14 Auditũ, *hoc est, sermonem*, audiuimus à Iehouah: & nũtius ad Gentes missus est: Congregamini, *vel congregate vos*, & venite super eam, & surgite ad prælium.

Iterum Propheta docet cladis de qua loquitur authorẽ fore Deũ. nam si humanitus res fuissent expẽsæ, nemo putasset fieri posse, vt Idumæi tam breui tẽpore destruerentur, Ergo necesse fuit attolli fideliũ animos sursũ. Et huc Propheta spectat cum dicit hoc totum fore à Deo. Sed vehemẽtior est sermo cum dicit, *Audiuimus auditum*, alii vertunt Famã, sed impropriè, meo iudicio. nam quanuis שמועה sæpius sumatur pro fama, vel rumore, tamen hîc potius intelligi debet de pręconio, quod Deus promulgauit quasi per suos fæciales. Similitudo enim est ab hominibus sũpta, qui bellũ denuntiãt hostibus suis solẽni ritu. Dicit igitur Ieremias *auditam fuisse vocem* quę fuerit diuinitus emissa, quia scilicet Deus voluit publicè, & palã hoc testatũ fieri quod hîc legimus de interitu gentis Edom. Nunc ergo tenemus sensũ Prophetæ, vbi dicit, *Auditum audiuimus à Iehouah*. nam sequitur paulò pòst confirmatio, *& nuntius*, vel legatus missus est ad Gẽtes, inquit. Deus quidẽ neminẽ habuit legatũ, vel fæcialem, cuius ore bellũ denuntiaret Idumæis, vel excitaret etiã Assyrios, & Chaldæos: sed ita loqui solent Prophetæ, vt homines in rẽ præsentẽ adducti agnoscãt serium esse quod dicitur, nec carere effectu suo: quemadmodũ prophetiæ ipsæ sunt totidẽ legationes: & hoc sensu, vt alibi diximus, Prophetę aliquando vrbes obsidẽt, & oppugnãt: aliquando classicũ canũt, nempe vt sciatur coniunctã fore executionẽ cum eorum doctrina, quia Deus non frustra nec futiliter per ipsos loquatur. Interea Propheta admonet, Chaldæos & Assyrios esse sub Dei manu, vt sibilo, vel nutu etiam ipsos concitet ad bellũ mouẽdũ, quẽadmodum alibi dicitur, Sibilabit Deus muscæ AEgypti. deinde Deus mãdabit Assyriis & Chaldæis. Ergo Propheta significat Chaldæos & Assyrios præsto fore ad Dei obsequiũ, acsi conductitii essent milites, & nomen ipsi dedissẽt. Nunc videmus quam vim habuerit talis ratio loquẽdi. Inde enim discere poterant fideles, in Dei esse manu proficere quicquid per seruũ suũ promulgabat: quoniam scilicet poterat vno verbo Assyrios, & Chaldæos mouere, & attrahere, & armare, & cõmittere in prælium, sicuti etiã dicit, *Congregamini, & venite contra eam & surgite ad prælium*. Loquitur autẽ de multis gentibus, ne quis putaret Idumæos pares fore ad resistendũ. neque enim statĩ victus est qui impetitur à suis hostibus. Sed Propheta occurrit huic dubitationi, & dicit multas fore gentes, quæ collectis viribus irruãt contra gentẽ Edom, vt nullæ vires ad resistendũ sufficiãt. Eadem ferè verba leguntur apud Abdiam. Nunc sequitur, Isa. 7. 18. Abd. 1. 8.

15 Quia ecce paruũ posui te inter Gentes, contemptũ inter homines.

Interpretes magna ex parte sic exponunt, gentẽ Edom fore contẽptibilẽ, quia Deus statuit illam deiicere ex sua dignitate, qua ad tẽpus prædita fuerat: & ita contexũt proximũ versũ, vt sit causæ redditio, Terror tuus decepit te, superbia cordis tui quæ habitas in fissuris petræ, &c. sed potest etiã aliter locus accipi, nempe quòd Deus subsãnet superbiã illius gẽtis, quæ tamen debebat sibi temperare, quoniã pugnabat cũ natura, vbi volebat se tantopere efferre. Et videtur mihi hic esse genuinus Prophetæ sensus. Ego quidẽ non insector diuersã expositionẽ: sed tamen dicendum est quid mihi magis probetur. Existimo igitur hîc subesse obliquã comparationẽ inter Israelitas, & filios Edom, quæ exprimitur clarius apud Malachiã primo capite. Illic enim Deus extollit suam beneficentiam erga Israelitas, quòd dederit illis terram opimam, & fertilem, & relegauerit posteros Esau, & incluserit asperis montibus. Cùm ergo Idumæi eiecti ab illa tam amœna & desiderabili hæreditate, quæ data fuerat filiis Abrahæ, esset quasi constricti squalidis montibus: ideo Propheta deridet eorũ superbiã, quòd velut inuita & repugnãte natura, conẽtur sese efferre. Ego, ĩquit *paruulum posui te inter gentes, & contemptibilem inter homines*. Scimus autẽ minus posse ferri superbiã vbi nulla est gloriandi materia. Si quis obscurus ex vulgo sese attollat supra nobilissimos quosque, omnes conspuẽt in eius faciẽ. est enĩ mõstrũ. Hac igitur ratione nũc dicit Proph., quid vobis suppetit, cur ita superbiatis Idumæi? quænã est vestra facultas? quæ gloria? Malach. 1. 2. 3.

Deus enim vos humiliauit. Ergo perinde eſt acſi muſca vellet elephantem vincere magnitudine. Si cui magis placeat diuerſa expoſitio, ſenſus erit, Ecce ponam te paruum & contemptibilem inter Gentes, quoniam fuiſti nimium ſuperbus. Sed dixi quid mihi placeat, nempe quòd Deus hîc obiiciat Idumæis ſtultitiam, quia gloriari non dubitent abſque vlla materia. *Ecce,* inquit. Digito oſtendit quam vilis ſit & abiecta eorum conditio. *Poſui te paruum inter gentes, & contemptibilem inter homines.* Et certè non eſſet hæc ſatis vehemēs comminatio. Hactenus enim Propheta detonuit contra Idumæos, & poſtea rurſus pergit. Si ergo nunc inſereret quod legimus de paruitate, eſſet ſermo frigidus. Non dubito igitur quin Propheta deſcribat ſtatum illius gentis, qualis ante fuerat, nempe comparatione electi populi: imò aliarum gentium. quia & ſi referti erāt opibus, ſemper immunes fuerant ab omni moleſtia, non pertulerant quicquam iacturæ: viuebant tamen in montibus parum fœcundis, vt dictum fuit. Iam ſequitur,

16 Superbia cordis tui terror tuus, *alij vertunt idolum tuum, alij, Stultitia tua,* decepit te, *eſt enim talis ſignificatio verbi, quanquam diuerſa eſt lectio. quidam enim legunt punctum in cornu dextro, alij in ſiniſtro: ſed melius conuenit hic ſenſus:* Decepit *ergo te terror tuus, ſuperbia cordis tui,* quæ habitas in fiſſuris petræ, *vel rupis,* quæ occupas altitudinem collis, *id eſt, collium, mutatio eſt numeri, ſicuti etiam in* סלע*. nam ſignificat rupes, plurali numero,* quanuis extollas tanquam aquila nidum tuum, illinc detraham te, *deſcendere faciam, ad verbum,* dicit Iehouah.

Qui nomen primum accipiunt pro idolo referunt hoc ad ſuperſtitionem, quòd ſcilicet fefellerit gentem Edom peruerſa fiducia, quam locabant in ſuis idolis. ſed illud videtur nimis coactum. Cur alii transferant Stultitiam neſcio. melius conuenit nomē Terroris. פלץ ſignificat terrere: vnde nomen hoc eſt deductum Et cùm nomen hoc ſumitur pro idolo, id fit per metaphoram, vel quòd terrorem incutiunt idola hominibus. vel quòd manet terribilis exitus omnes eorū cultores. ſed retineo propriam ſignificationē vocis. Quanquā terror hîc accipitur actiuè, quòd ſcilicet Idumæi quia erant formidabiles aliis gentibus, fuerint excæcati ſuperbia propter falſam opinionem potentiæ Et expoſitiuè etiā additur, *ſuperbia cordis.* nam qui alios deſpiciunt, ſeſe inflant peruerſo faſtu, & ita efferunt ſuos ſpiritus. Quoniam ergo Idumæi acquiſierant ſibi famā gētis bellicoſè, terror ille qui de illis conceptus fuerat, ſimul inflauerat eorum animos ſuperbia: ſed Propheta dicit *eos decipi* cùm ſibi tantum potentiæ arrogant. Interea continuat ſermonē quē dixi: quaſi diceret, Qui fit vt cùm Deus contemptibilē te eſſe voluerit, ita ſumas tibi principatū inter gentes? tu pugnas cum natura, nempe, inquit, quoniam fruſtra hactenus terruiſti tuos vicinos, hinc factum eſt, vt turgeas ſuperbia: ſed hæc mera eſt impoſtura: tu nimium erras, & teipſū fallis cùm ita exiſtimas de tuis viribus: cùm tamen debuerit tua conditio te ad humilitatē potius formare. Nunc videmus quàm bene fluat contextus Prophetæ, & quàm aptè conueniāt inter ſe hæc dicta. Ergo dicit ſtultam eſſe confidentiam, qua ſe decipit populus Edom, quem Deus contemptibilem reddiderat. Iam adiūgit per conceſſionem, *Tu habitas in fiſſuris rupium,* inquit, *& occupas altitudinem montium*: quibus verbis concedit Propheta aliquid Idumæis: ſed poſtea ſubiicit, munitiones, quibus putabant ſe protegi, fore euanidas: *quanuis attollas,* inquit, *tanquam aquila nidum tuum, ego te inde detraham,* inquit Deus. Videmus ergo Prophetā ita concedere Idumæis materiā gloriandi in ſuis munitionibus, quia vndique erant oppoſiti montes ad arcēdos hoſtiū impetus: vt tamen ſimul demōſtret hoc totū fore illis inutile. Ergo *quanuis extollas nidum tuum tanquam aquila,* hoc eſt, etiā ſi tranſcendas nubes ipſas, quemadmodū vulgo loquūtur, *ego te illinc extraham.* Hic autem locus docet primò, decipi eos omnes qui terrenis ſuis præſidiis cōfidūt: deinde quicūque ſibi plus æquo arrogāt, quaſi confligere aduerſus Deū: & ideo fieri non poſſe quin Deus ipſos proſternat. hac igitur doctrina inſtituimur ad modeſtiā. Humilitas habet ſuas radices fixas in imo: itaque qui ſeſe vltro ſubmittūt, eorū conditio firma & ſtabilis eſt. nā radix quæ non apparet in ſuperficie, ſuſtinet arborē: ſic etiā humilitas quæ non cognoſcitur ab hominibus, vera & ſolida eſt noſtra fultura Quiſquis igitur volitat, & ſua temeritate ſe extollere conatur, prouocat Deū quaſi data opera. Et hîc demōſtrat Propheta qualis maneat exitus eos omnes qui ita ſe ſurſū attollūt. Volunt enim locare nidū ſuū tanquam aquilæ in ſūmitate. Sed Deus illos detrahit, & proſternit, quemadmodum Idumæis contigit. Nunc ſequitur,

17 Et erit Edom in vaſtitatem, quiſquis tranſierit ſuper ipſam obſtupeſcet, & ſibilabit ſuper omnes plagas eius.

Hîc rurſus cōfirmat Propheta quod dixit. Diximus autem quàm neceſſaria fuerit talis repetitio: quia nemo putaſſet tam propinquam cladem inſtare Idumæis. Repetit ergo non vt clarius explicet quod poterat alioqui eſſe obſcurum: ſed vt penitus defigat in animos fidelium quod alioqui erat incredibile. Dicit igitur *Edom fore in vaſtitatem*: poſtea, *quiſquis tranſierit ſuper ipſam*

obſtu-

obstupescet, & sibilabit super omnes plagas eius. hoc *sibilare* vel ad subsannationem referri potest, vel ad stuporem, aut saltem admirationem. Nã per ludibriũ multi sibilant, aut concutiunt caput: alii autẽ sibilant præ admiratione dum occurrit res insolita. Quoniam autem prius dixerat, *quisquis transierit obstupescet super eam*: libenter etiã interpretor de admiratione. Postea sequitur,

18 Secundum subuersionem Sodomæ, & Gomorræ, & vicinarum eius, dicit Iehouah, non habitabit illic vir, & non manebit in ea filius hominis.

Exprimit pluribus verbis quod breuiter complexus fuerat sub vna voce. Dixerat Edom fore in vastitatem: nunc autem ostendit qualis futura sit hæc vastitas, qualis scilicet fuit *Sodomæ & Gomorræ, & aliarum vrbium*. Deus enim, vt satis notum est, perdidit quinque vrbes, contra quas fulminauit. Et hinc iterum colligimus, nihil spei fieri reliquum Idumæis: ac si diceret Propheta actum esse de vltimo ipsorũ interitu: quia Deus vult ipsos prorsus esse deletos, & extinctam eorum memoriam. Probabile tamen est aliquas fuisse reliquias gentis. Sed hoc non pugnat cum vaticinio: quia qui fuerunt superstites post tempus illud, ita fuerunt dispersi, vt non efficerent populum vnũ, neq; aliquod nomen. Et quamuis fortè aliquos Deus elegerit ex illa gente, tamen fuit obscurior illa gratia, & quæ vix potuit venire in rationẽ, quòd esset incognita hominibus. Quicquid sit, tenendum est quod prius attigi, nempe Idumæos sic fuisse maledictos, vt clades eorum multò esset durior, quàm aliarum Gentium, idque promeriti fuerant impia sua crudelitate, & tot contumeliis, quibus affecerant miseros Israelitas suos cognatos. Hæc igitur ratio est cur nunc Ieremias terram illam comparet *Sodomæ & Gomorræ, & aliis vrbibus vicinis. non habitabit illic vir*, hoc est, regio erit deserta. Et tamen ex historiis patet, fuisse adhuc regionem illam postea habitatam. nam Romani etiam locarũt illic aliquod præsidium. Sed Propheta, quemadmodum iam dixi, intelligit nullos fore superstites ex Idumæis, qui terram possideãt, & in quibus vigeat aliqua memoria populi. Quamuis ergo terram illam postea occupauerint alii incolę, hoc nihil ad Idumæos. perierat enim ille populus, & ab eo tẽpore nulla sequuta est restitutio, hoc autẽ sufficit ad cõplementũ vaticinii. Imò fuit hoc aliquantò asperius, quòd terra ipsorum recepit homines extraneos & aduenas, quàm si fuisset deserta. Sed tenenda est etiam loquẽdi ratio Prophetis trita. quum enim proponunt in exemplum Sodomam & Gomorram, hyperbolicè loquuntur. Et non opus est hic coaceruare multos locos ad id probandum. qui enim mediocriter versati sunt in Scripturis, satis tenent quoties fit mentio Sodomæ & Gomorræ, excludi omnẽ veniam ac pœnæ moderationẽ. Isaias capite primo dum misericordiam Dei commendat erga electum populum, dicit, Nisi Deus reliquum nobis fecisset aliquod semẽ perquàm exiguũ, essemus instar Sodomæ & similes Gomorræ. Et illa sententia, quemadmodum dixi, subinde recurrit: imò aliquoties Propheta noster iam minatus fuit Israelitis interitum Sodomæ & Gomorræ. Nõ dubium est, quin modum excedant verba, quoniam Deus non fulminauit contra alias terras, vel Gentes, neque in abyssum demersit, quemadmodum Sodomam & Gomorram. sed in comparatione non conueniunt omnes partes. Quorsum autem, dicet quispiam, Deus ita modum excedit loquendo? Respondeo, non fieri absque iusta & necessaria ratione. nã videmus vt homines obtorpeant ad Dei iudicia. Tanta enim est socordia in ipsorũ animis, vt quasi leue aliquid prætereant, & pro nihilo etiã interdum ducãt quicquid minatur Deus. Quoniã ergo adeò bardi sunt homines, neque mouẽtur Dei comminationibus, ideo necesse est expergefieri talem socordiã. Proinde Sodomã & Gomorrã ponit illis ante oculos. Et queadmodum etiã dicit Iudas, illic exemplar propositũ fuit omniũ pœnarum, quæ manent reprobos. Ergo quasi in speculo semel repræsentare voluit Deus quàm formidabilis sit vindicta sua erga omnes reprobos. Quũ ita sit, huc pertinet cõminatio, quòd scilicet tam Idumęos, quàm alios similes Deus perditurus sit tanquã Sodomã, & Gomorram, vt nulli sint superstites, tametsi superueniant alieni, qui succedant Idumæis, & occupent eorum hęreditatem. Non possem nunc absoluere: relinquemus alterã similitudinem.

Gen. 19.25. Isa. 1.9. Iere. 23.14. Iude 1.7.

PRECATIO.

Da omnipotens Deus, quando dignatus es nobis manum porrigere, vt fide quoque nos supra mundum sic attollas, atque sic vera humilitate nos subiicere tibi discamus, & agnoscere quàm misera sit nostra conditio & vita, nisi toti in te vnum recumbamus, quò aliquando participes simus eius gloriæ, quam nobis præparasti in cælo, & quam nobis acquisiuit vnigenitus Filius tuus Dominus noster, Amen.

19 Ecce tanquam leo ascendet ab eleuatione Iordanis ad tabernaculum fortitudinis: postquam quiescere fecero, faciam currere ab ea: & quis electus, super eam præficiam? nam quis sicut ego? & quis conte-

ſtabitur mecum? & quis hic paſtor, qui ſtet coram facie mea, *vel contra faciem meam.*

HIC confirmat Propheta tantã fore violentiam exercitus Chaldaici, vt Idumæi ad reſiſtendum pares futuri non ſint. Dicit igitur *venturos Chaldæos, quemadmodum leones conſcendunt tanquam furioſi dum coguntur locum habitationis mutare*: ſic enim interpretor quod dicitur de eleuatione Iordanis. Variæ ſunt expoſitiones. Sed mihi hæc vna probatur, quòd ſcilicet comparet Ieremias Chaldæos leonibus, qui quotannis, vel ſaltem vbi erat maior inundatio, quærebant latebras in montibus vel locis excelſis, quia non licebat recumbere in planicie, eleuatio itaque Iordanis pro tumore accipitur, cùm ſcilicet fluuius ille excreſceret. Circa Iordanem leones habitaſſe ex pluribus locis colligitur. Cùm ergo agerent in regione plana, fluuio creſcẽte, locum habitationis mutabant. Hoc autem non fit ſine violento impetu: ſcimus enim quanta ſit in illis belluis truculentia: reſpicit autem Ieremias ſitum Idumeæ, quæ Iordane, & tota illa terra erat excelſior. Idem quoque poſtea dicet de Babyloniis capite proximo. Sed fieri poteſt vt hoc loco alluſerit ad id quod erat ſatis tritum apud Idumæos, ídque eſt probabile. Sẽſus itaque eſt, meo iudicio, quẽadmodum leones conſcendunt in loca excelſa, dum Iordanis exundat, & excreſcit: ita veniẽt Chaldæi contra Idumæos, & irrũpent tanquã furioſæ beſtiæ. Hoc vnum eſt. deinde adiungit, *ad habitaculum fortitudinis*. Hieronymus vertit, Ad pulchritudinẽ fortẽ, ſicuti nomen hoc ita ferè interpretatur vbiq;: ſed accipitur pro habitaculo forti. Alludit autẽ ad ſitũ illius terrę, quia potuit videri inexpugnabilis, propterea quòd circundata erat montibus, quemadmodum alibi viſum fuit. Alia ratio Babylonis, quam multi riui Euphratis cingebãt. Quod ſequitur obſcurũ eſt, *vbi quieſcere fecero faciam diſcurrere* ipſum ab ea: & etiã quidã exponunt particulã כי aliter. Eſt quidẽ cauſalis, ſed ſępe accipitur pro aduerbio temporis, vt ſatis notũ eſt. Quoniã autẽ ambiguus erat Prophetæ ſenſus, quidã diuinarunt verba fieri de electo populo, acſi intelligeret Proph. cùm Dominus quietẽ dabit populo ſuo, tunc fugere ipſos faciet è terra Edom. ſed illa expoſitio prorſus extorta eſt. Et miror ita fuiſſe hallucinatos, quia non dubito quin Proph. hìc intelligat longo tẽpore tranquillos fuiſſe Idumæos, ſed ſubito venturã cladẽ, quæ eos diſpergat huc & illuc, & cogat ſalutẽ fuga quærere: & ita poterimus elicere optimã ſententiã, *Cùm* ergo *quieſcere fecero*, vel ex quo eam quieſcere fecero, *faciam fugere ipſum ab ea*: quaſi diceret, Hactenus paſſus ſum Gentẽ illã delitiari in ſuis copiis: & ita quietos iacere. ſed repentè diſpergã huc atque illuc incolas, quia videbũt terrã ſuam occupari ab hoſtibus. Denique hìc fit cõparatio duplicis ſtatus. Idumæi enim diu in fæcibus ſuis iacuerant, quia nemo erat qui moleſtiam illis faceſſeret. Deus ergo cõceſſerat illis diuturnã quietẽ: ſed nunc pronuntiat ſe factũrũ, vt ſinguli ſeſe in fugã proiiciant, atque id repente: hoc autẽ oportuit diſertè exprimi, ne ex trãquillo ſuo ſtatu Idumæi conciperẽt fiduciã in futurũ tẽpus: quemadmodũ hypocritæ abuti ſolẽt Dei indulgentia, & dũ illos diu ſuſtinet, exiſtimant ſe elapſos eſſe ab omni periculo. Ergo ne talis fiducia decipiat Idumæos, dicit Prophetę fugã fore vbi diu fuerãt tranquilli. Quanquã poteſt etiã aliter exponi prius verbũ nã רגע ſignificat ſcindere. poſſet igitur ita accipi, Vbi fecero ſciſſurã, quia Idumęi vt dictũ fuit, clauſtris vndique muniti erãt. Nunc Deus ſignificat ſe facturũ irruptionem quam cõparat ſciſſuræ: & iſta expoſitio nõ malè conueniet. Poſtea ſequitur, *& quis electus, vt ſuper eam præficiam*? Nũc aduocat Deus robuſtiſſimos quoſque, vt Idumeę præficiat non tanquã paſtores, vel qui curã gerant terrę illius, & ſaluti proſpiciãt: ſed qui opprimãt tyrãnica ſęuitia. *Quis* ergo *electus*? Interea ſignificat Deus in manu ſua & arbitrio eſſe omnes bellicoſos homines: quaſi diceret, Si Idumæi putãt ſe fortitudine & viribus ſuperare alios omnes, longè falluntur: ego enim reperiã qui polleant maiori virtute: nã preſto mihi erunt electiſſimi homines, vbi placuerit mihi eos pręficere: & ita facilè ſubigẽt Idumęos, quãtũuis exiſtiment ſe nunc excellere fortitudine bellica. Deus ergo hìc nõ interrogat quaſi de re dubia, *Quis electus, vt præficiam eum ſuper ipſam*? Sed oſtendit ſibi nihil fore negotii in perdendis Idumęis, quia ſcilicet poterit accerſere ex quacunque parte mũdi volet quoſque electiſſimos, & præficere Idumeæ non tanquam paſtores, vt dixi, ſed tanquam crudeles tyrannos. poſtea addit, *Quis nam ſicut ego*? Confirmat proximam particulam: Deus enim attollit ſuam potentiam, quæ ſolet contemni ab incredulis. Videtur quidem hæc vulgaris eſſe ſentẽtia, *quis ſicut ego*? nam fatentur hoc omnes à minimo ad maximũ. Videtur ergo Propheta aliquid nimis humile proferre cùm dicit *nullum eſſe deo ſimilem*. Peſſimi enim quique hoc agnoſcũt, & minimus quiſq; puer hoc fatetur, & ita dictat naturæ ſenſus. Cæterùm ſiquis expẽdat quanta ſit hominũ ſuperbia, reperiet hãc ſententiã nõ ita eſſe vulgarẽ. Vix enim cẽteſimus quiſque eſt, qui Deo tribuat quod ſuũ eſt. Nã vbi prodit in mediũ, quotuſquiſque mouetur, ſiue promittat ſalutẽ, ſiue denuntiet pœnas? imò qui tenent principiũ illud, Deum omnia poſſe: minimo tamẽ obſtaculo ſtatim rapiuntur ad vanas cogitationes, & prorſus euaneſcunt tãdẽ. Si quis perſuaſus ſit, Deũ timẽdũ eſſe, vbi occurrerit aliqua materia peruerſę fiducię, ſuffocabitur primũ illud quòd iã mẽte cõceperat: deinde prorſus extinguetur. In ſumma, ſi diligenter expendimus quàm contemptim ſentiant homines de Deo, intelligemus ſententiã hanc nõ

frustra sæpius iterari in Scripturis, quòd scilicet Deus nullum habeat similẽ. nã siquis sese efferre audeat contra Deũ, statim incutiet omnibus terrorẽ: interea potentia Dei pro nihilo ducitur. Videmus ergo vt fideles etiã ipsi minimũ quęque Deo præferãt: imò muscas & pulices (vt ita loquar) opponere Deo nõ dubitẽt, imò & æquare: hoc quidẽ est plusquã pudẽdũ: sed interea fieri solet, & ille fuit quasi perpetuus vsus omnibus sæculis. Tenemus ergo nunc cur Deus hîc tanquã rem magnã, & quasi incredibilẽ pronũtiet, *nullum sibi esse parem.* Hinc autẽ colligimus quid voluerit proxima particula cùm diceret, *Vbi electus quem ego præficiam?* subiicit enim cõtinuò pòst, *nemo est similis mei:* quibus verbis ostendit in suo arbitrio esse totũ mundũ. Iam subiungit, *Et quis contestabitur mecum?* vertũnt, quis mihi tempus præscribet? Sed qui ita vertũt obscurãt Prophetæ sensum. Ego autẽ non dubito quin Propheta significet neminẽ esse qui audeat litigare cum Deo: vel siquis tentare id ausit, tamen fore ridiculũ, quia Deus omnes rixas quas mouebunt homines, solo flatu discutiet. Cùm ergo dicit, *quis contestabitur mecum?* perinde est acsi diceret, Quis cõstituet se partẽ aduersum me? vt vulgò dicitur. Quis ergo sese mihi opponet? vel audebit mecum descendere in certamẽ? vel quis audeat mecũ iudicio disceptare? ideo verti, *quis contestabitur mecum?* Et videor hoc modo clarè exprimere Prophetę sensum. postea dicit, *Et quis hic pastor qui consistat ex aduerso?* Cùm nomẽ Pastoris vsurpat, alludit ad similitudinẽ leonis. Hoc enim modo comparat ouibus Idumæos. tametsi enim erant plus satis feroces, tamen hîc perstringitur eorũ debilitas. Quemadmodũ ergo ouis non potest se defendere contra leonẽ, ita Proph. docet, Idumæos nõ fore instrũctos virtute ad resistendũ, vbi eos impetent Chaldæi. In summa, intelligit Proph. quanuis Idumæi multos habeãt protectores, nullũ tamẽ fore qui cõsistat ex opposito cùm Deus armatus prodibit, vt perdat gentem illam. Summa est, neminẽ fore vel iure, vel viribus parẽ Deo, qui vim ab Idumæis arceat. Dixit enim, *quis contestabitur mecum?* postea, *quis pastor consistet?* Nunc tenemus Prophetæ consilium, nempe quia Idumeis bellum est cum Deo, fieri non posse, quin pereant, quia etiã si vndique sibi accersant auxilia, neque iure, neque viribus poterunt consistere aduersus Deum. Sequitur,

20 Propterea audite consilium Iehouæ, quod consultauit contra Edom: & cogitationes eius, quas cogitauit cõtra habitatores Theman: Si non minores gregis eos deiecerint, si non perdiderint super eos habitacula ipsorum, *vel si non perdant super ipsos habitacula ipsorum.*

Hîc Proph. continuat quod cœpit dicere de Idumæis, & eorũ interitu: sed præfatione vtitur ad conciliandã verbis suis fidem. Dicit igitur *hoc esse consilium Dei, & eius cogitationes.* Humanitus loquitur. transfert enim ad Deum quod propriè eius naturæ nõ conuenit. Deus enim nõ delibẽrat, sed ante mundi creationem semel decreuit quicquid erat facturus: neque etiã in vtranque partẽ agitat suas cogitationes, vt homines solẽt, quibus statim non occurrit quid rectũ sit, vel opus factu. Nihil ergo tale in Deũ cadit. Sed satis trita est ratio loquẽdi, dũ transfertur quod hominibus propriũ est ad Deũ ipsum. Interea notandũ est, non abs re id fieri quia vbi Deus loquutus est per seruos suos, semper reuocamus in dubiũ, dicatur ne id seriò, & mutari ne possit, ac sit reuocabile. Denique amplectimur quicquid leue est & friuolum, & statim illud nobis persuadetur. Vbi autẽ Deus aliquid pronuntiat, hoc subiicimus nostris commentis, & mouemus centũ cõntrouersias de singulis rebus, Hò, sed posset hoc vel illud accidere: sed fieri potest, vt Deus nõ seriò loquatur. Quoniã ergo homines nunquã acquiescunt in verbo Dei, vt par erat, ideo Prophetę ex cõmuni vsu mutuantur has loquẽdi formas, quòd Deus ita cogitauerit, quòd ita decreuerit. Summa est, quicquid hactenus vaticinatus est Ieremias de Idumæis, id nõ posse retractari, quoniã sit stabile decretũ, quod perinde fixũ est, acsi Deus centũ & mille annis id apud se cogitasset. Nunc adiũgit: quantũ *ad habitatores Theman,* intelligit Idumęos: sed nota est hæc repetitio: prius posuit nomen Edõ, nunc addit habitatores Theman. Theman autẽ & Seir sunt synonyma interdũ. *Si non deiecerit eos:* verbũ significat propriè trahere, sed trahere per contumeliã, & opprobriũ, quemadmodũ vbi trahitur cadauer per lutũ. Ergo hîc deiectionẽ probrosam intelligit Proph. Dicit autẽ, *Si non traxerint eos minimi gregis.* hîc aliter loquitur quàm paulò antè. vocauit enim Chaldæos electos, & celebrauit eorũ robur, nẽpe vt detraheret inanẽ fiduciã Idumęis: Nunc autẽ longius progreditur, quia scilicet non opus erit magna virtute ad profligandã gentẽ illã, quia minimi quique poterunt illos prosternere in terrã, deinde cũ ignominia per terrã trahere. Etsi autẽ loquutiones diuersæ sunt, sensus tamẽ idem manet, nẽpe quòd Deus fortitudinẽ armabit Chaldęos, vt facilè terrã Edom perdant: deinde etiã si secundũ carnẽ nõ pollerent tãta virtute Chaldæi, fore tamen superiores Idumæis, quia in manu Dei est victoria: & posset per muscas operari sicuti per homines, & per pueros sicuti per Gigãtes. Est autẽ formula iurãdi cùm dicit, *Si non traxerint.* Nã est eclyptica loquutio, vt sepius visum fuit. Subaudiri autẽ debet obtestatio, ne posthac adhibeatur mihi fides, ne me existimetis Deũ. Denique est iurisiurandi forma quę magis affirmat, quàm si simpliciter dixisset, trahẽt eos minimi quique gregis. Quidam

vertunt, si non ponant, quasi deductum esset à שׂים, quod est ponere: sed est à שׁמם, vel à שׁום, vt quidã existimant: quanquam potius est à שׁמם. Interea non dubium est, quin significet Propheta, Si non perdant, aut deuastent super ipsos habitacula ipsorum. Sequitur,

21 A voce ruinæ ipsorum contremuit terra: clamor vocis eorum in mari rubro auditus est.

Pluribus verbis insistit Propheta in vna re, quæ satis per se erat facilis. Sed quoniam non ita promptum erat, Iudæis persuadere quod hactenus visum fuit de interitu Idumæorum, Proph. continuat eandem sententiã. Dicit igitur *terram contremuisse à sonitu ruinæ ipsorum*, quibus verbis significat tantam fore cladem, vt concutiat omnes vicinas regiones: quemadmodum vbi moles aliqua concidit, terra mouetur, ita cùm diu in sua opulentia gloriati essent Idumæi, clades eorũ potuit terrore afficere omnes vicinos. Ergo ne existimet Iudæi incredibile esse quod dictũ fuit, dicit Proph. Etiam si terra cõtremiscere debeat, Deus tamen euertet hanc gentẽ. postea, *Clamor vocis eorum auditus est in mari rubro.* Distabat autẽ mare סוף, quod vocãt rubrũ satis procul, quãquam propriè est caricosum, & à iuncis impositum fuit Hebraicum nomen. Cæterùm, quòd ad rem spectat, intelligitur mare rubrum. Dixi autem satis longam esse locorum distantiam, & hoc etiam vult Proph. tantam & tam grauem fore concussionem terræ Edom, vt fragor ipse tremefaciat mare illud, quod tamen erat aliquo spatio remotum. Sequitur,

22 Ecce tanquam aquila ascendet, & volabit, & expandet alas suas super Bosra: & erit cor fortium Edom die illo sicuti cor mulieris anxiæ.

Iterum de celeri aduentu Chaldæorũ loquitur: quasi diceret, Vbi conditio illius gentis visa fuerit pacata, vt securi in nido suo quiescãt, *tunc repente*, inquit, *venient*, aut volabũt potius Chaldæi. Comparat enim ipsos aquilis, vt significet celerrimam fore & pernicem expeditionem. Quo tempore hoc prædixit Propheta nemo fuisset suspicatus Chaldæos fore hostes Idumæis. nam optimè inter se consentiebant: imò scimus fuisse modis omnibus attentos, vt sibi fauo-

Psal. 137.7. rem apud Chaldæos acquirerent. Ideo dicitur in Psalmo, Memento Deus filiorum Edom qui dicebant in die Ierusalem, Excidatur, excidatur: quibus verbis notatur impia conspiratio illius gentis cum Chaldæis. Nec dubium est, quin omnibus officiis prosequi studuerint Chaldæos, vt lucrum inde captarent: ideo Proph. hìc subitam mutationẽ designat vbi dicit *similes fore aquilis Chaldæos, qui expandent alas suas super Bosra*. Vidimus alibi hanc fuisse primariã vrbẽ gentis illius. *Et erit*, inquit, *cor fortium Edom die illo sicut cor mulieris anxiæ*. Vidimus etiã quãta superbia fuerint inflati Idumæi. Cùm ergo putarent se pollere & virtute, & cõsilio, & aliis omnibus, Proph. hìc ostendit *cor fortium tunc effœminatum fore*, quòd nõ staret nisi corda hominum essent in Dei manu. Deus ergo vnus est, qui sustinet nos & animat, & dat nobis constantiam: qui idem etiam vbi vult debilitat animos nostros: & id facit in singula momẽta: & ideo non frustra exprimitur dies ille, quia Deus non tantum cuique nostrum partitur, quantùm virtutis vult sed eripit etiã singulis momẽtis quã dederat fortitudinẽ. Hinc fit, vt mollescant corda fortium: deinde vt timidissimi interdum fortiores sint leonibus, nẽpe prout etiã Deo placuerit vel corda deiicere vel erigere. Notandum autem est, hìc nihil spei residuum fieri Idumæis. Cùm antehac Proph. de aliis Gentibus loquutus est, dedit illis aliquid cõsolationis. Hìc autẽ nõ tẽperat vindictã Dei, sed adiudicat Idumæos æterno exitio, idque sine vlla spe, nẽpe quia Deus longo tẽpore eos sustinuerat: ipsi autẽ scelerate abusi fuerãt eius tolerãtia: pepercerat ipsis ex quo venerãt filii Israel ex Ægypto. nã negauerãt illis transitum: & tamẽ filii Israel cum magna molestia longum circuitum fecerãt potius quã vt attingerent eorum terrã: ille fuit singularis fauor erga ipsos. Et debuerãt si qua fuisset in ipsis gutta humanitatis, agnoscere beneficiũ sibi pręstitum. Atqui crudeliter sęuierãt cõtra fratres suos, neque vnquã destiterãt sæpius admoniti. Nõ mirũ igitur est, si Deus nunc deuouet eos exitio, & vaticinia profert desperationis plena: hoc diligẽter notãdum est, vt discamus vbi Deus nos tolerãt, nõ habere ludibrio eius patientiam, sed maturè resipiscere, ne scilicet vbi cœperit surgere in iudicium, prorsus nos consumat. Nunc sequitur,

23 Ad Damascum, Pudefacta est Chemath, & Arpad, quia rumorem malum audierunt: in mari pauoris ad quiescendum non potest, *hoc est, quod quiescere non potest.*

Hìc Ieremias disserit de regno Syriæ, quod intelligit per Damascũ, quæ erat sedes Regia, quẽadmodum satis notũ est. Fuerãt autẽ Syri infesti Israelitis ab initio: & satis celebres ac notę sunt historiæ, & cõtinua bella per multos annos recitant. Iam cœperant reges Israel fœdus percutere cum Syris, vt aggrederentur fratres suos Iudæos. Hinc factũ est igitur, vt Syri multas molestias exhibuerint Iudæis: & amici Israelitis fuerint vsque dum vtrunque regnũ deletum fuit à Chal-

dæis

dæis. Vnde probabile est hoc vaticinium editum fuisse cùm adhuc staret regnũ Israel, vel saltem ante vltimam cladem. attritum enim fuit antequam prorsus excideretur, quemadmodum alibi dictum fuit. Hoc præfari necesse fuit, vt sciamus quo cõsilio Deus protulerit hanc sententiam contra Syros, nempe quia ab initio hostes fuerãt Israelitis: deinde vires suas cum illis coniunxerant ad opprimendos Iudęos. Semper igitur fuerant quasi flabella diaboli ad consumendam Dei Ecclesiam. Deus ergo hîc ostẽdit cladem, quæ ipsos manebat, esse iustã mercedem impiæ crudelitatis, quam exercuerant aduersus electum populũ. hoc tenendum est. Dicit autem *confusam esse Chemath*, quam existimant esse Antiochiam Syrię. Plures Antiochiæ celebrãtur, sed Chemath versus Ciliciã fuit valde famosa. Dicit igitur tã vrbem illã Chemath, hoc est, Antiochiam, *esse pudefactam, quàm Arphad*, quæ erat etiam vrbs opulenta. Adiungit, *quia audierunt sinistrum rumorem*, inquit, malum rumorẽ: quibus verbis significat territũ iri regnum Syrię sola fama. Nemo id putasset, quia cùm essent coniuncti Israelitis, putabant sibi satis esse potẽtiæ ad hostes suos arcendos. Cùm ergo extra periculũ ita fortes essent, Propheta deridet eorũ confidentiam, & dicit solo rumore ita fore pauidos, vt pudefiant tanquã victi ab hostibus. Postea adiungit liquefactos esse. Nã מוג significat dissolui & liquefieri: sed hîc diuersa est lectio, quoniã multi codices habet בים דאגה: & qui ita legunt coguntur torquere Prophetæ verba. Ad verbũ est, Pudefacti sunt in mari pauor ad quiescendũ, vel vt quiescere faciat nõ potest, vel nõ poterit. Videmus quàm dura sit loquutio: eliciunt tamen hunc sensum, quòd liquæfactæ fuerint illæ vrbes sicuti qui in mari nauigat, & præ pauore nõ potest cor suũ trãquillare: sed, quẽadmodũ iam dixi, ita torquẽtur Prophetę verba. Si autẽ legimus pro ב, literã כ, quæ est nota similitudinis, sensus optimè cõueniet, *sicuti mare pauoris*, id est, turbulentũ, (ita genitiuus ponetur vice epitheti, & hic etiã est vsus Sripturæ, *quod quiescere vel tranquillari non potest*. Quantũ ad summã rei spectat, non multũ interest. significat enim Proph. Syros similes fore mari turbulento, quod agitatur variè, vt vndæ inter se cõfligant. si quis hoc ad personas referre malit, nẽpe ad nauigantes, etiã eodem redibit sententia. Summa igitur est, cùm Syri fuissent omnibus terribiles, fore pauidos ad solum rumorẽ belli, ita vt liquefiant, neque possint consistere: quemadmodũ mare vbi tempestas aliqua dominatur, nullam habet quietem, sed mouetur in omnes partes. Postea adiungit,

24 Remissa est, *vel, debilitata*, Damascus: conuertit se ad fugam, & tremor apprehendit eam: angustia, & dolores tenuerunt eam tanquam parturientem. *Quia sonat horologium non prosequar vlterius.*

PRECATIO.

Da omnipotens Deus, *quando nobis antè oculos statuis memoranda iudicia, quæ hodiè nobis prodesse debent, vt contineamus sub iugo, & sub metu* Legis *tuæ, ne obdurescamus ad tales minas, sed præueniamus iram tuam, & ita nos tibi subijciamus, vt quæcunque impijs denuntias vertantur in solatium nostrum, & in materiam gaudij, vbi sciemus ita promoueri salutem* Ecclesiæ *tuæ, cuius dignatus es nos censere, & agnoscere membra in Filio tuo* Domino *nostro,* Amen.

Debilitata est Damascus, conuertit se ad fugam, *vel, ad fugiendum*, terror apprehendit eam, & angustia, & dolores tenuit, *ad verbum, tenuerunt*, eam sicut parturientem.

PROSEQVITVR eundem sermonẽ Propheta: nam quia floruerat regnũ Syrię, & excelluerat magnis opibus, vix credibile erat posse tã citò euerti. Hæc igitur ratio est cur Proph. suo more cladem illius regni pluribus verbis describat, nẽpe ad cõfirmationem. Dicit ergo *remissam esse Damascum*, vel debilitatã. hoc enim verbum significat aliquando cessare. Ideo intelligit fractam viribus. Porrò sub vnius vrbis nomine, quemadmodum heri dictum fuit, cõprehendit totũ illud Syriæ regnum, quod nobile fuit & diuitiis, & amplitudine, & numero etiã hominum. *Conuertit se ad fugiendum*, inquit. His verbis significat nullam fore salutem residuã Syris, nisi vt diffugiãt in alienas regiones. Est autẽ hæc salus valde misera, vbi aliter homines sibi cõsulere nõ possunt, quàm cõciscẽdo sibi voluntarium exilium. Rationẽ adiungit, *Tremor apprehendit eam, angustia, & dolores ipsam tenebunt sicut parturientem.* Quoties hæc similitudo ponitur in Scripturis, exprimitur subitum aliquod malum & inopinatum. Dubium igitur non est, quin Propheta intelligat repentinam fore cladem Syrię, ne suis opibus confidant, vel etiam alii existiment esse extra periculum, vbi vident & hominum multitudine, & rerum omnium copia esse munitam. Nunc sequitur,

25 Quomodo non est relicta vrbs laudis? ciuitas gaudii mei?

quidam existimant esse superuacuum:ideo simpliciter vertunt, Gaudii,sed videtur adducti ratione parum firma:quòd putabant esse absurdum,vocari vrbem gaudii Prophetę, cùm tamen non deberet Damascum vllo amore vel beneuolentia prosequi. Atqui scimus Prophetas non semper loqui ex proprio sensu,sed asciscere sibi alienas personas:ideo poterimus commodè legere vt verba sonant,*ciuitas gaudij mei*. Porrò Ieremias acrius insultat Damasco cùm ita miratur eius excidiū : *Qui fieri potest*, inquit, *vt vrbs laudis*,hoc est,vrbs celebrata.deinde, *vrbs gaudij mei*,hoc est,quæ erat nobile spectaculum ad omnes exhilarandos : *qui fieri* ergo *potest, vt hæc vrbs non fuerit derelicta*,hoc est,vt non fuerit ei parcitum ? neque enim derelictā intelligit quę deseritur à suis incolis,vel quæ redigitur in solitudinem:sed derelictam accipit pro intacta vel incolumi. Cæterùm, semper tenendum est quòd sæpius diximus, Prophetas vbi ita per admirationem loquuntur,non attollere stylum Rhetorico more,vt ostentent facundiam, sed respicere semper quid vtile sit. Necesse erat violenter penetrare in animos vbi agebat Propheta de excidio tantæ vrbis. Ergo hæc admiratio cōtinet in se occupationem quam vocant. Occurrit enim dubitationi,quæ poterat obstare quominus fides adhiberetur vaticinio. Statim singulis hoc poterat venire in mentem, Qui fieri potest vt pereat Damascus? Propheta igitur anticipat & ostendit, quanuis hoc alienum sit à communi sensu,tamen quia Dominus ita decreuit,certum fore interitum vrbis illius. Nunc ergo tenemus consilium Prophetæ. Sequitur postea:

26 Propterea cadent electi eius, *aut, robusti iuuenes:* בחוריה *enim propriè sunt electi: sed transfertur hoc nomen ad eos qui sunt in pleno vigore, aut flore ætatis*, in cōpitis eius: & viri militares silebunt, *alij vertunt, excidentur, & metaphoricè accipitur illo sensu hoc verbum*, in die illo, inquit Iehouah exercituum.

Hic Propheta quodammodo seipsum corrigit,& pronuntiat quanuis ruinā Damasci attonitos reddat omnes,fore tamen certam: & ita interpretor particulam לכן. est rationalis particula apud Hebræos,propterea,propter hanc causam. ideo existimant hîc rationē exprimi cur Deus vrbem illam perdere decreuerit,quòd scilicet iam olim cœperat bellum mouere contra Israelitas:deinde contra Iudæos:& ita non destiterat persequi Dei Ecclesiam. Sed simpliciter hoc loco ponitur pro affirmatione, quemadmodum & aliis pluribus. Propheta igitur hîc admirationem illam qua vsus fuerat,compescit:quasi diceret, Quicquid sit,ita statutum est Deo. Quāuis ergo omnes obstupescant ad interitū Damasci, *cadent nihilominus adolescentes eius*,&c. Sūma est, nullā sub cælo tantā esse potentiā, quę Deo resistat. Ergo Damascus quoniam erat deuota exitio,non potuit iudicium illud effugere,quanuis hominū opinione esset inexpugnabilis. Et contextus hîc notandus est. vbi enim nos occupāt quæ occurrunt,& exposita sunt sensibus nostris, semper obiiciendum est ex duerso, Atqui necesse est impleri quicquid statuit Deus. Quanuis ergo videantur cælum & terra conspirasse ad impediendum cæleste decretum, sciamus acquiescendum esse in sermone Dei:& semper in memoriam nobis veniat hæc particula לכן. diximus enim Ieremiæ fuisse propositum,quicquid poterunt mentibus suis concipere homines, quodāmodo subigere: quia hoc vnum sufficit, Deum statuisse quod pronuntiat. Sequitur,

27 Et accendam ignem in muro Damasci, & consumet palatia Benhadad.

Hîc Deus ipse loquitur,& pronuntiat se fore authorem huius excidii, de quo vaticinatus est Ieremias. Vtitur autē similitudine,quoniā nulla est maior violentia,vel magis formidabilis,quā incendii. Scimus enim maximas quasque vrbes statim absumi,vel redigi in cinerē,vbi ignis cœpit flagrare. Deus ergo cōparat incēdio cladē vrbis, quanuis nō fuerit ignis subiectus ad muros exurendos , & palatia Regis. Sed metaphoricè intelligit Proph. tantā fore cladē vrbis, acsi igne cōsumpta foret. Interea reuocat fideles ad iudicium Dei,vt sciant profectum esse ab eius manu quicquid acciderat Syris,quia parū prodesset videre tales clades, nisi simul accederet hæc doctrina,iustas pœnas diuinitus infligi sceleribus hominū. Porrò cùm loquitur de palatiis Benhadad breuiter causam designat cur tam seuerè acturus sit Deus cum Syris. Diximus autē semper fuisse molestos electo Dei populo. Nā initio conati sunt euertere regnū Israel, postea fœdus cū regibus Israel pepigerunt:sed vt terram Iehudah prorsus delerent. & multæ fuerunt eiusmodi conspirationes. Benhadad verò, sicuti legitur priore libro Regum, grauiter afflixit Israelitas. Colligitur quidem ex temporum supputatione plures fuisse Syriæ reges hoc nomine:non quòd fuerit commune nomen, sicuti reges Ægypti vocati sunt Pharaones: & Reges alii etiam sumpserunt sibi nomē aliquod fauorabile,sicuti Imperatores Romani vocarunt se Cæsares. Sed legimus vltimum Benhadad fuisse filiū Asael,qui etiam erat rex Syriæ,ideo dixi non fuisse commune nomen. Quum verò Historia sacra satis demonstret fuisse plures,qui vocati fuerint Benhadad,nō dubito quin Propheta respiciat ad illum primum, qui cœperat grauis esse,& molestus

Israelitis

Israelitis. Ergo causam designat cur statuerit Deus perdere Damascum. Sustinuerat enim pro sua clementia Syros ad longum tempus: sed cùm videret non resipiscere, quin potius addere scelera sceleribus: nunc tandem vbi conscendit tribunal suum, dicit *ignem quem subiiciet muris Damasci*, consumpturum palatia Benhadad, hoc est, palatium illud, vnde tot mala eruperant, & vnde tanta crudelitas, quæ afflixerat miseram Ecclesiam. hæc summa est. Sequitur nunc,

28 Ad Kedar, & regna Hasor, quæ percussit Nabuchadrezar rex Babylonis, Sic dicit Iehouah, Surgite, ascendite aduersus Kedar, & perdite filios Kedem, *vel Orientis.*

Subiicitur nunc aliud vaticinium aduersus Kedaræнos, qui tenebant partem Arabiæ. Alibi etiam fit eorum mentio: & probabile est vicinos fuisse Syris, nec procul dissitos à Iudæa. Conqueritur enim Dauid (si tamen author est illius Psalmi) se habitasse inter filios Kedar, Psalmo 120. Hei mihi, quia versari cogor apud Mesech, & cum filiis Kedar. Quisquis autẽ fuerit Propheta, qui Psalmum illum composuit, tamen probabilis est coniectura, Kedaræнos, quamuis non essent cõtigui Iudææ, non fuisse tanta distantia remotos: & diximus fuisse Arabiæ incolas. Adiungit autem Propheta *filios Kedem*, ita vertunt quidam, acsi esset nomen proprium gentis: & Moses docet Kedem fuisse vnum ex filiis Ismaelis. Fieri ergo potest, vt populum illum adiunxerit Kedaræнis etiam Ieremias. Sed tamen inclino potius in diuersam sententiam, quòd eosdem vocet filios Orientis, respectu Iudææ, non quòd essent propinqui vel Persis, vel aliis Orientalibus populis: sed tantùm designat plagam illius terræ, Iudææ respectu scilicet. Cur autẽ Deus vindictam de populo illo sumpserit, causa non exprimitur: sed fieri potest, vt olim multas iniurias intulerit Israelitis. Deus ergo qui diu illis pepercerat, tandem apparuit seuerus vindex. Etsi autem incognita fuerit ratio, profuit tamen Iudæis agnoscere, extendi per omnes mundi plagas Dei manum ad sumendam vindictam. nam hinc ratiocinari poterant, meritò se affligi, quòd Deo rebelles fuerant. Scimus enim seruum, qui sponte & quasi per contumeliam domino suo non paret, mereri pœnam duplicem. Iudæi ergo cùm viderent barbaros illos, & quasi similes feris, non tamen effugere Dei vindictam, poterant secum expendere quàm iusta essent contra ipsos Dei iudicia, quem scientes & volentes spreuerant. ergo hæc vna fuit vtilitas vaticinii. Deinde vt alibi diximus, tenenda est generalis regula, nempe cùm accidunt mutationes in mundo, quia tunc quasi euanescunt hominum sensus, ideo necessariam esse hanc admonitionem, Deum in omnibus illis mutationibus sic dominari, vt fortuna nullum locum teneat. Nam cùm instar diluuii clades grassantur per totum mundum, tunc sicuti dictum fuit, putamus fortuitò, & temerè tãtam perturbationem contingere. Nam si partem aliquam orbis Deus affligeret, posset nos ad aliquam cognitionem deducere discrimen: affligitur pars vna, altera autem est immunis. sed vbi mala totum mundum obruunt, tunc sublato discrimine, putamus omnia esse confusa, nec possumus colligere mentes nostras, vt sciamus, Deum sic de omnibus pœnas sumere, vt tamen sua iudicia temperet, prout æquum est, pro immensa & incomprehensibili sua sapientia, & æquitate. Quoniam ergo moderatio hæc quam tenet Deus in suis iudiciis non perspicitur hominum mẽte, & iudicio: ideo necesse fuit, cùm Deus vellet semel fulminare per totum orbem, præmoneri Iudæos, vt semper attenti essent ad eius manum. Videbant se perditos: videbant idem cõtigisse Ægyptiis, deinde omnibus aliis vicinis gentibus: tandem habuit etiam Assyria suas vices: postea Chaldæa: tandem Medi, & Persæ simul fuerunt afflicti. Cùm ergo nulla pars intacta maneret, quis non putasset omnia sursum & deorsum volui quasi cæco & temerario impetu? Ergo non abs re præmonuit Deus fideles, ne in tanta rerum vicissitudine, & turbulentis mutationibus putarent omnia permixta esse, sed agnoscerent Deum è cælo moderari tales confusiones. Hæc igitur ratio est, cur Prophetæ tam diligenter concionati sint de cladibus omnium gentiũ. Nunc veniamus ad Kedaræнos: *Ad Kedar*, inquit, *& regna Hasor.* dubium non est, quin hæc fuerit ampla regio, quia vix credibile est fuisse nomen vrbis: Vocantur regna Hasor: quis diceret vnam fuisse duntaxat vrbem? Certum est, Hasor vrbem fuisse, cuius fit mentio in historia Iosuæ: sed hîc Hasor vocatur ampla ditio, quæ contigua fuit Kedaræнis. Dicit autem *omnes illos populos fuisse percussos à Nabuchadrezer*, quia fortè Iudæis minus erant cogniti barbari illi homines. Interea notandum, nondum fuisse percussos à Nabuchadnezar, cùm de eorum interitu disseruit Propheta: sed hoc adiungitur ad confirmationem vaticinii: quasi diceret Ieremias, re ipsa fuisse completum tandem quod multi neglexerant, imò habuerant ludibrio. Nam cùm minitaretur excidium illis remotis gentibus, credibile est fuisse derisum à suis popularibus. Iam autem dicit se non futiliter fuisse locutum, sed euentu ipso comprobatam fuisse suam vocationem, quia percussi fuerint à Nabuchadnezar, sicuti prædixerat. Hæc autem summa est vaticinii, *Surgite, conscendite aduersus kedar, & perdite filios Orientis.* Hîc alloquitur Propheta ipsos Babylonios, sed Dei nomine, sicuti erat præco. Et diximus seruos Dei quasi pro summa potestate

Psal.120.5

Gen.25.12. 13.14

Luce 12 47.

præcipere & iubere quicquid futurum est, vt scilicet plus reuerētiæ & dignitatis sermoni vel doctrinæ suæ concilient. contemnitur enim prophetia ab hominibus profanis: & iactāt esse verba duntaxat. Ergo serui Dei vt ostēdant effectum coniunctū esse cum sermone suo, suscipiunt Dei personā: ita audacter præcipiunt summis Regibus, quemadmodum nunc facit Ieremias, *Surgite*: quosnam hîc cōpellat? regem Babylonium, summum illum monarcham: deinde tam Assyrios, quàm Chaldæos alloquitur: iubet tamen *vt surgant & conscendant* acsi haberet illos paratos ad suū obsequium, nēpe quia non loquitur nisi ex Dei mādato. Et notandæ sunt diligēter tales loquēdi formæ, vt discam⁹ ita amplecti quicquid Dei nomine profertur, acsi res ipsa iam esset ante oculos: deinde sciamus ita subiectam esse Deo totius mundi potētiam, vt omnia regna terræ præsto sint ad implendum eius sermonē. Ergo vbi Deus ipse loquitur, sic apprehendere oportet efficaciam sermonis, acsi cœlum & terra iam præsto essent ad parendum, & complendum quicquid ipse mandauerit. Sequitur,

29 Tentoria eius, *tabernacula eius*, & greges eius tollent, & cortinas eius, & omnia vasa eius, & camelos eius sumēt sibi, & clamabunt, terror vndique, *aut, vocabunt super eos terrorem ab omni circuitu.*

Cùm de tabernaculis & cortinis verba facit Propheta, respicit ad gentis illius morem. scimus enim Arabes habitasse in casis, & tentoriis, quemadmodum adhuc hodie. deinde erant homines pecuarii. Neque enim habebant agros fertiles, sed ducebant per deserta greges suos: deinde erat illic magna copia camelorū. Hæc igitur ratio est cur Propheta *tentoria, & cortinas, & camelos, & greges nominet*, quia scilicet differit de Kedaræni, qui non habitabant in regione fertili, non habebant agros arabiles. neque enim referti erant aliis opibus, neque habebāt vrbes, & palatia. Summa est, adiudicatos esse exitio Kedarænos, ideóque expositos in prædam hostib⁹ suis. Quia autē hoc difficile erat creditu, adiungit, *Clamabunt contra eos, terror à circuitu*: significat his verbis Propheta tantum fore pauorem, vt sinant omnes opes suas diripi, neque audeāt sese opponere, quoniā scilicet vndique terror ipsos apprehendet. Qui legunt, Vocabunt vndique terrorem, metaphoricè putant hoc dici de militibus, qui terribiles erant. quidam etiam dicunt, Rex ipse Babylonis vocabit, aut accerset pauorem omni ex parte cōtra ipsos. Sed magis probabilis est altera expositio, quòd vbi hostes clamabunt, *Terror, terror*, tāquam victores, sola voce præualebunt. Hic meo iudicio, genuinus est Prophetæ sensus. Nunc sequitur,

30 Fugite, abite procul valde, profundauerunt ad habitandum incolæ Hasor, dicit Iehouah, quia consultauit super vos Nabuchadnezar rex Babylonis consilium, & cogitauit contra vos cogitationem.

Hîc cōtinuat Ieremias suum sermonē: sed clarius exprimit quod iam dixerat, *Fugite*, inquit, *& abite procul valde*. Quod sequitur per parēthesin lego, *Profundauerunt ad habitandum incolæ Hasor.* postea contexit sermonē suum Ieremias, *Quoniam consultauit super vos Nabuchadnezar, & cœpit consilium*, &c. Iubet ergo *ipsos fugere, & quidem procul, quoniam* Nabuchadnezar *statuerit ipsos perdere*: quanquam per *consilium & cogitationem* significat Propheta rationes occultas, quibus populum illum oppresserit cùm nihil tale metueret. Cùm ergo pecuarii illi homines securè in suis mōtibus degerēt, Nabuchadnezar copias suas parauit, deinde disposuit omnia: & ita fuerunt obruti eius consilio, & astutia non minus quàm viribus. Non igitur superuacuum est quod Propheta hîc dicit *de consilio & cogitatione Nabuchadnezar*: quia perstringit obliquè socordiā illius gentis, quæ sibi non cauebat, quæ putabat deserta sibi esse optimum latibulum. Cùm ergo ita securè degerent, Propheta hîc admonet negotium illis fore cum hoste vafro, qui agitabit, & coquet domi sua cōsilia: deinde quod diu meditatus fuerit tandem exequetur suo tempore. Sequitur autem parenthesis, *Profundauerunt*. vt clarior sit sensus, ideo subaudienda est aduersatiua particula, *Quamuis profundauerint ad habitandum*. nisi enim hæc exceptio fuisset interposita, minus credibile fuisset vaticinium. Erant enim Kedaræni vndique muniti, quoniam nemo illis inuidebat, cùm non tātùm frugi essent homines, sed etiam feri, & contenti austero & misero victu. Cùm ergo putarēt se hoc modo esse tutos, poterat quilibet excipere, Cur iubes ipsos fugere? quonam fugiēt? quasi verò futurus sit quisquam tam stultus, vt eos inuadat. Sic etiam Scythæ ridebant Alexandrum cùm illos aggressus est, Quid tibi vis? putas tibi esse negotium cum hominibus: nos sumus bestiæ. deinde si quæris opes, & diuitias, non reperies apud nos. Talis igitur erat conditio earum gentium, de quibus hîc agitur. Ergo cùm Propheta iubet ipsos fugere, quoniā repentè eos inuadet Nabuchadnezer, simul adiūgit, *Quanquam profundauerint ad habitandum*. vsus est prius hac locutione. Profundare ad habitandū est habere stationē tutā & occultā, & remotā ab omni periculo. Dicuntur igitur profundi esse in suis habitaculis, vel qui habēt vrbes & munitiones, vel qui habitant

habitant inter deserta, vel qui latent in ignobili aliqua regione. tales erant Kedaræni, & eorum vicini. Dicit autem Propheta, hoc non fore obstaculo, quo minus perrumpant Babylonii, & occupent illorum terram. Sequitur,

31 Surgite, ascendite contra gentem securam: habitatorem, *eum qui habitat*, in fiducia, dicit Iehouah: non portæ nec vectes ei, solus habitat.

Confirmat proximam sententiam, repetendo quod iam dixerat, *Surgite, conscendite.* sed subiicit alia verba, *Contra gentem quietam*: hæc est profunditas, de qua locutus est, quòd scilicet Kedaræni quoniam putabant se agere in alio mundo, securi erãt: & ideo, *ad gentem securam*. שליו significat gentem delicatam, sicuti alibi vidimus. sed hoc loco accipitur pro gẽte secura. Quanuis enim nullæ essent illic lautitiæ, dicitur tamen גוי שליו, gẽs quæ nihil sibi metuit. Deinde exprimit seipsum, quòd scilicet *habitarent in fiducia*, id est absque metu, & solicitudine. Et causã adiungit, *Quia* scilicet *non opus habent portis aut vectibus, & soli habitant* Existimant quidem Interpretes hîc notari superbiã Kedaræ norum, quòd non protegerent se cõsuetis munitionibus, & pro nihilo ducerent portas & vectes. Sed aliud est cõsilium Prophetæ, quòd scilicet barbari illi, & pecuarii homines cùm essent extra inuidiam, putabant nullum sibi vnquã fore hostẽ. Quæ enim est bellorum causa, nisi auaritia & ambitio? quis autẽ appeteret dominari gentibus barbaris, vbi quiescunt in mõtibus suis? deinde non quęruntur opes in regione deserta & squalida. Cùm ergo tales essent Kedaræni, ideo dicit Propheta *habitasse eos securè*: quãuis neque portis, neque vectibus muniti essent, sed soli habitarẽt. Ergo solos habitare dicit, non quia sese ideo pluris facerent, quòd essent solitarii, & putarẽt se solos esse Reges, quemadmodum solitudo sæpe parit superbiam & contumaciam: sed aliud nunc est consilium Prophetæ, vt dixi, quòd scilicet non putarent Kedaręni se opus habere sociis, & adiutoribus, non penderẽt à suis vicinis, quasi futuri essent auxilio: sed contenti erant suis desertis. Et interea non existimabãt vllum hostẽ sibi fore molestum: quia scilicet nulla erat causa, vel occasio. Nunc ergo rursus tenemus cur Propheta dicat eos *profundasse ad habitandum*, hoc est, profundam habuisse suam habitationem, quoniam scilicet paupertas, & rerum omnium inopia illis erat instar optimi propugnaculi, quia nullus erat splẽdor, nulla etiam dignitas: ideo erant quasi exempti ab aliorum hominum communi sorte. Sed interea dicit venturos nihilominus Chaldæos qui omnes eorum opes diripiant. Sequitur,

32 Et erunt cameli eorum in direptionem, & copia pecorum ipsorum in prædam: & dispergam eos ad omnem ventum, extremos anguli, & ab omnibus lateribus eius adducam perditionem ipsorũ, dicit Iehouah. *Cras accedet explicatio.*

PRECATIO.

Da omnipotens Deus, quanuis quæ nobis hodie recitantur ex tuis Prophetis de vetustis gentibus videri possint obsoleta, vt tamen tangamur seriò quoties legimus te exercuisse tua iudicia aduersus mundum, vt discamus hodie nos totos tibi subiicere & confugere ad tuam misericordiam: & quicquid nobis accidat, tamen non dubitemus, quin propitius nobis futurus sis, si te sincero corde & pura fide quæsierimus in Christo Iesu Domino nostro, Amen.

IN eo versu quem herì recitauimus, iterũ repetit Ieremias Kedaręnos ita spoliatum iri à suis hostibus, vt nihil illis maneat residuum. Loquitur ergo iterum de camelis, & de pecoribus. dicit *copiam pecorum, & camelos fore in spoliationem & prædam.* Cur autẽ camelos potius, & pecora nominet, quàm vel agros vel vineas, herì breuiter exposui. Nam vbi agitur de regione aliqua fertili, siue copiam frumenti afferat, siue sit vitifera: tunc Prophetæ cõmemorant illas diuitias. Sed nunc quoniam mentio fit regionis pecuariæ, deinde etiam asperæ, ideo Propheta tantùm de camelis, & de pecoribus loquitur. Erat enim, vt dictum fuit, austerum & durum genus viuendi in illa gente: imò ferè inhumanum. Si deerat pabulum pecoribus, aliò cursitabant, & ferebant in plaustris totam suam supellectilem. Iam sequitur, *Dispergam eos ad omnem ventum.* hîc prædicit Ieremias dissipationẽ illius gentis. Contingit interdum, vt spolietur aliqua regio ab hostibus, maneant tamen illic incolæ nudati suis bonis, & degant inopem vitã. Sed vnà cùm egestate exilium denuntiat Ieremias, nec vulgare exiliũ. est enim emphatica locutio, *Dispergam eos ad omnem ventum*, cui subest tacita comparatio inter populum illum, & quisquilias. Nam vt quisquiliæ feruntur in quamlibet partem flatu venti, ita etiam talem fore dissipationem populi illius docet Propheta. Vocat autem simul קצוצי פאה. Hieronymus solet vertere Attonsos coma, sed perperam, quia nulla est ratio cur ita nominentur alii etiam populi, quorum antè facta fuit mentio. Nam

7.capite & 25, Ieremias non habebat sermonem de Kedarenis: & tamen vocauit multas gentes קצוצי פאה קצץ, vnde hęc vox ducta est significat præcidere פאה significat extremitatẽ cuiusque: rei. Ergo tantundem valet hoc epitheton acsi vocasset eos finitos extremitate, vel angulo. Optimè autem cõuenit ad rem præsentem quod dicit. nam probabile non erat, vt qui habitabant in recessu ita dispergerentur. Si opulenta aliqua regio spolietur ab hostibus, diffugient illinc in varias partes. Exempli gratia, si pars Italiæ vastata esset, vndique occurrunt regiones quæ possent excipere profugos. Sed si qua gens habitet in extremo angulo, quorsum se cõferet, si profligata fuerit ab hostib⁹? Propheta igitur nunc amplificat miseriam exilii cùm dicit populos extremos ita fore profugos, vt per omnes partes mundi sint dissipati. Adiungit, *Et ab omnibus lateribus eius adducam interitum ipsorum.* Confirmat eandem sententiam, quia si malum ingrueret ab vna parte possent vicini se aliò recipere: sed vbi ab omni parte vrget calamitas, tũc necesse est miseros homines dispergi, & querere sibi longinquum exilium, quia nulla est pars, quæ ipsos recipiat hospitio. Hoc ergo totum ad dissipationem referri debet. Postea sequitur,

33 Et erit Hazor in habitationem draconum, vastitas vsque in perpetuum, *in seculum*, non habitabit illic vir, & non manebit illic, *aut peregrinabitur in ea*, filius hominis.

Concludit Ieremias vaticinium de Kedarenis. dicit terrã illorum fore desertã. Prophetæ hac forma loquendi sæpe vtuntur, nempe terrã quæ ab incolis deseritur, fieri habitationẽ draconum. Hoc autem grauius est, quàm si terra maneret nuda: sed cùm dracones succedunt hominibus, hoc est formidabile. Ergo vt iudiciũ Dei magis afficiat hominum sensus, Prophetæ sæpe pronuntiant locum desertum fore habitationem draconibus. Subiicit quod idem valet, *Erit vastitas,* inquit, *in seculum:* sed accipitur עולם pro perpetuitate. Et subiicitur, *Non habitabit illic vir, neque illic deget filius hominis.* Videtur quidem superuacuus esse sermo, quia satis erat vno verbo dixisse terram illam fore desertam, vt non habitetur. Sed primo loco eam assignat draconibus, deinde adiungit fore deformem vastitatem, vel solitudinẽ: postremò neminẽ illic habitaturũ, nec tantùm hoc simpliciter dicit, sed postquã locutus est de viris, adiungit *filios hominum.* Quidã putant viros accipi pro nobilibus, filios autem Adã vocari obscuros & gregarios homines. sed illud est nimis argutum, vt alibi diximus. Repetitio est, quæ tamen magis auget: sed secundo mẽbro generaliter loquitur & clarius exprimit: quasi diceret neminem ex genere humano fore incolam illius terræ. Nunc sequitur,

34 Qui fuit sermo Iehouæ ad Ieremiam, Prophetam contra Elam principio regni Zedechiæ regis Iehudah, dicendo.

35 Sic dicit Iehouah exercituum, Ecce ego frango arcum Elam, principium fortitudinis ipsorum.

Per Elam existimant quidã Interpretes notari Persas & illa est recepta expositio. Ego tamẽ magis existimo distingui à Persis Elamitas: potius dicerem esse Parthos, nisi quòd Lucas etiam
Act.2.9 Actorũ cap.2. ipsos à Parthis distinguit. Interea non cõuenit, meo iudicio, Persas generaliter intelligi sub nomine Elam. Persæ enim valde remoti erãt à Iudęis: deinde nunquã senserant quicquam iniuriæ ab illo populo Iudæi. non fuit igitur ratio cur Propheta illis pœnã denuntiaret. Celebratur regio Elymais Mædis contermina, & vicina Persis. Sed potuit ille populus se adiungere Assyriis, & Chaldęis aduersus Iudęos. Cùm ergo illîc haberẽt Babylonii auxiliares copias, Deus voluit vlcisci iniuriam populo suo illatam. Deinde Plinius etiam celebrat Elamitas, quos dicit vicinos Nabathæis: sed erant quasi medii inter Persiden, & Iudæam. Erant quidem maritimi, vt alibi ostẽdit. nam sæpius loquens de Elymaide: semel tantùm nominat Elamitas. Quicquid sit, non erant tam Orientales, vt Persæ: deinde non tam remoti à Iudæa: & quia vt dictum est, propinqui erant Mædis, probabile est fuisse coniunctos hostibus Ecclesiæ, cùm Nabuchadnezar traheret secum ingentes copias quas vndique accersiuerat, vt longè & latè dominabatur. videbimus enim in cõtextu Deũ grauiter fuisse iratũ Elamitis. Vnde colligimus, fuisse infestos electo populo, cuius Deus suscepit hîc causam. hoc quantũ ad ipsam vocẽ. Cùm ergo Ieremias hîc verba facit de Elamitis, sciamus propriã gentẽ notari, & à Persis distinctam: deinde gentem, quæ suam operam locauerit Chaldæis ad Iudæos affligendos. Nũc videamus quid Propheta ipse denuntiet. Primo *dicit hunc sermonem sibi fuisse datum principio regni Zedechiæ.* Tũc Nabuchadnezar valde vrgebat Iudæos cùm tamen ipsi manerent obstinatis animis. Et credibile est, Elamitas fuisse in illo exercitu Chaldaico. Cùm erga Iudæi secũ reputarẽt tam varios sibi esse hostes, deinde cùm nunquam pœnam daturos sperarent, potuit hæc tentatio grauiter percellere animos piorum. Quod ergo nemo tunc putasset Ieremias affirmat, Elamitas non fore impunitos quòd

quòd sub auspiciis regis Nabuchadnezar tam fuerint molesti electo populo. Hæc igitur ratio est cur tempus designet Propheta. *Datus* ergo *hic fuit sermo in principio regni Zedechiæ.* Postea initio pronuntiat Deus se *fracturum arcum Elam.* Scimus Parthos & alios etiam Orientales populos fuisse optimos sagittarios, vt vnaquæque natio propria virtute excellit etiam in re bellica. Quidam enim pollent vno genere armorum, alii alio, antea leuis armatura celebrata fuit apud Italos: valebant Galli equitibus cataphractis: nunc etsi omnia permixta sunt, tamen exempli causa dico, variam esse bellandi artem singulis gentibus. Historiæ verò testantur fuisse Orientales populos valde peritos sagittādi, & optimos arcuarios. Non mirum igitur est, quòd de arcu huius populi loquitur Propheta: & eum vocat *principium fortitudinis ipsorum*, quia scilicet illo bellādi modo excelluerint. Nam fuerunt Parthi Romanis terribiles, cùm fugam simularēt, deinde vno impetu se reflecterent aduersus hostem. Habebant etiam sagittas suas infectas veneno: hac ratione deuicti fuerunt magni exercitus. Romani enim iaciebant sua pila, deinde consertis manibus pugnabant & gerebant prælium statarium, vt ita loquar. Cùm ergo Parthi sagittis ipsos confoderent, hinc factum est, vt semper ferè infœliciter contra ipsos pugnauerint. Hoc refero, vt sciamus non abs re *vocari arcum Elam principium fortitudinis*, quoniam scilicet cô erant superiores aliis gentibus, tametsi manus non poterant conserere, neque exertis gladiis pugnabant. Postea sequitur,

36 Et adducam cōtra Elam quatuor ventos à quatuor finibus cælorum, & dispergam eos ad omnes ventos istos: & non erit gens ad quam non veniat quispiam profugus, *est mutatio numeri, sed quæ sensum non obscurat: quispiam ex iis qui expulsi fuerint*, ab Elam.

Nunc addit *venturos quatuor ventos*, qui dissipent totum populum. Loquitur Deus ipse, quò vehementior sit sermo, & plus habeat efficaciæ: *Excitabo*, inquit, *quatuor ventos*. Scimus autem turbari aerem vno momento, quoties ita Deo visum est: & vbi Scriptura extollit Dei potentiam, non sine causa ventos cōmemorat. est enim hoc non leue miraculum, subito percelli totū orbem. Iam erit tranquillum tempus: intra dimidiam horam venti consurgent, & simul confligent in medio aere. Alludit autem Deus ad id quod vsitatum est in natura. Sicuti ergo ventos subitò excitat, qui totum mundum quasi tremefaciant: ita dicit se excitaturum esse quatuor ventos à quatuor finibus mundi. Sed metaphoricé hoc dicit per Vētos intelligens hostes, qui vndique vires suas conferant ad opprimendos Elamitas. *Adducam*, inquit, ergo *super Elam quatuor ventos à quatuor plagis mundi*. hac particula clarius exprimit quod nuper dixi, Deum scilicet alludere ad formidabilem potentiam, quæ quotidie perspicitur oculis in ipsa natura. Quemadmodū igitur subita mutatio totam terram conturbat vbi oriuntur venti, ita pronuntiat Deus se excitaturū quatuor ventos à quatuor plagis cælorum. Plagas autem cælorū nominat, quia quamuis originem ducant venti è terra, non tamē sentitur eorū flatus, donec conscenderint vsque ad medium aerem: & interdum etiam videntur fabricari venti supra nubes: oriuntur tamen è terra. nam principium ventorum est exhalatio frigida & sicca. Iam intelligimus cur Propheta de ventis loquatur. Interea dubium est, quosnam hostes designet per quatuor ventos, quia non impletum fuit hoc vaticinium quātisper viguit Persarum monarchia & floruit. Probabile est igitur, denuntiatam fuisse cladem à Propheta, quæ multis postea seculis contigit, cùm scilicet certatū fuit inter milites Alexādri de primatu. Scimus enim quàm grauiter afflicti fuerint omnes Orientales populi cùm irrupit illuc Alexāder. Fuit quidem horribilis tempestas: sed quoniam exiguo tempore potitus est imperio totius Orientis, non fuit impletum quod hîc dicitur à Propheta. Sed intestinis bellis sic miserè lacerata fuit illa regio, vt non abs re Propheta comparet contrarios & oppositos insultus quatuor ventis. nam nulla fuit vnquam crudelior æmulatio inter hostes: & quisque habebat firmos exercitus. Hinc ergo factum est, vt non ab vno tantùm hoste affligeretur terra illa, sed exposita esset variis & ferè innumeris cladibus. Hęc ratio me adducit, vt vaticiniū hoc interpreter de cladibus quæ secutæ sunt mortem Alexandri magni. *Dispergam*, inquit, *eos ad quatuor ventos istos*, hoc est, prout vnus vētus nunc irrūpet, nunc alter, ita etiā fugient huc & illuc Elamitæ. Neque enim diu quisquā dominatus est tranquillè in Oriente vsque dum ferè cōsumpti essent omnes Alexādri milites mutuis cædibus: tunc Syriam adeptus est Seleucus qui & ipse tyrannidē valde sæuā exercuit. Sed, quemadmodum iam dixi, antequam contingeret tranquilla possessio Seleuco, tota illa pars mundi quasi sanguine exundauit. Hæc ratio est cur dicat Propheta, *ad quatuor ventos istos dispersum iri Elamitas*. restat clausula versus, *& non erit gens, ad quam non veniat. quispiam è profugis*. Non possumus certò ex historiis ostendere quādo hoc fuerit cōpletū quod dicit Proph. sed probabile est fuisse discerptū populū illū quo tēpore certarūt de primatu Proceres, qui gratia & opib' floruerāt sub Alexādro. & interī nihil erit absurdi si dica

mus hyperbolicè loqui Prophetam: & certè modum excedit cùm dicit, *Nulla erit gens ad quam non perueniat aliquis ex profugis Elam*. Intelligit quidem gentes vicinas. verùm interim fieri potest, vt non confugerint ad Asiaticos, quin potius recesserint ad mare Persicum, vel ad Indos etiam. Sed diximus cur interdum admisceant hyperbolas suæ doctrinę serui Dei, quia scilicet negociũ est cum hominibus nimium tardis, & qui Deum non audiunt loquentẽ, & vix mouentur eo fulminante. Nunc sequitur,

37 Et expauefaciam Elam coram hostibus ipsorum, & coram his qui quærunt animam ipsorum: & adducam super eos malum excandescentiæ iræ meæ, dicit Iehouah: & emittam post eos gladium vsque dum consumpsero ipsos.

Hic versus præcipuè demõstrat Elamitas ex eorum fuisse numero, qui immaniter sæuierãt contra Dei populum. neque enim frustra tantam vindictæ suæ seueritatẽ contra eos exprimit. Tenendum igitur est, Elamitas fuisse præcipuos ex Dei hostibus, vel saltem fuisse insignes sicarios, qui sese oblectauerint cædibus: ideo dicit, Consternabo, vel expauefaciam: חתת significat cõterere, & ideo posset verti, Conteram. Qui vertunt Prosternã non vidẽtur tenuisse quid differat verbum consternere, à consternare: sed expositio prior melius conuenit, quòd scilicet Deus pauorem incutiet Elamitis. antehac enim locutus est de ipsorum fuga, & exilio. Nunc addit causam, quia scilicet *expauefaciet illos Deus, & terrebit coram hostibus suis, vt non audeant consistere*. Significat autem his verbis, vtcunque bellicosi fuissent Elamitæ, non tamen staturos vbi Deus volet mercedẽ illis rependere, quia in eius manu sunt corda hominũ. Quanuis ergo fortes essent Elamitæ, denũtiat Proph. fore *pauidos ad conspectum hostium*, ita vt illos statim dispergant, quoniam scilicet Deus ipsos terrebit. deinde adiũgit, *Mittam gladium post eos*. Significat hac particula se non fore contentum pauore illo, sed vbi cœperint fugere, se deprehẽsurum ipsos, quoniam vrgebit à tergo, dum scilicet impellet hostes ipsorum. Est autem semper hoc notandum, tribui Deo quicquid videtur ab hominibus proficisci, quoniam homines vtcunque id minimè cogitent, exequuntur tamen eius consilium, & sunt non tantùm ministri iræ eius, sed etiam organa. vocat deinde *malum excandescentiæ iræ suæ*. Videtur quidem hæc loquẽdi ratio aspera: sed alibi diximus, Prophetas non frustra coniungere istas voces, quæ vidẽtur quodammodo esse duriores: impropriè iam tribuitur Deo ira, in quem nulli cadunt affectus. sed vbi ardor iræ & excandescentia ponitur, hoc duplicat vehemẽtiam, nempe quô excutiat hominibus torporem, qui alioqui, vt nuper dicebam, plus æquo sunt socordes. Denique Excandescentiæ nomine Propheta nihil aliud significat, quam horribilẽ vindictã, & quæ debeat attonitos reddere cunctos mortales, ita vt statim quasi exanimes concidant, simulac audiunt Deum iratũ. Interea autem ostendit quod dixi, Deũ grauiter fuisse infensum huic populo, cui extrema quæque minatur. tãdem dicit, *Donec ipsos consumpsero*. Videmus quod dixi, non leuiter castigatum fuisse hunc populum, sicuti aliorum facta fuit mentio. vnde sequitur scelera fuisse valde atrocia. Videntur tamen pugnare hæc membra, quòd disperget Elamitas Deus per omnes gentes: deinde quòd ipsos consumet. dispersio enim & consumptio inter se longè differunt. Sed consũptio referri debet ad corpus ipsum gentis, vel ad nomen: quasi diceret, nullos fore apud Elamitas superstites: quia transibunt in alienum nomen, & tanquam quisquiliæ euanescent. Sequitur,

38 Et statuam solium meum in Elam: & perdam illinc Regem, & Principes, dicit Iehouah.

Confirmat quod nuper de consumptione attigit: sed simul adiungit Deum ita fore vindicẽ, acsi tribunal eius esset erectũ in illa terra. Minatur *se perditurum Regem, & Proceres*. hæc autẽ est illa consumptio, sicuti exposui, nempe quanuis aliqui priuati superstites sint, nullum tamen fore populi nomen, perinde acsi prorsus esset extinctum genus illud. sed etiam hæc locutio notanda est, *quòd Deus illic solium suum eriget*. Dicitur autem Deus solium suum erigere vbi regnat. Sed regnum eius non semper accipitur in bonam partem. Propriè dicitur regnare Deus apud fideles, quos Spiritu suo gubernat: ita regnum Dei incipit, & habet suum exordiũ à regeneratione. Sed aliquando, vt iam dixi, dicitur Deus regnare inter inimicos, sicuti vidimus antea de AEgyptiis. Tunc ergo erexit suum solium cùm memorabile iudicium edidit contra Elamitas, quia etiam si cæcutierint Elamitæ, tamẽ re ipsa perspicua fuit Dei potestas, & effectu probauit se esse Regem illius populi, cuius scelera tam grauiter vlciscebatur: breuiter quemadmodum dicitur cessare Deus, & dormire, vel iacere, vbi non exercet suas vindictas: ita hoc loco dicitur tribunal suum erigere,

erigere, vbi exercet officium ac munus iudicis. Sequitur,

39 Et erit, posteritate dierum, *hoc est diebus sequentibus, vel successu dierum,* conuertam, *vel reducam,* captiuitatem Elam, dicit Iehouah.

Hîc mitigat Deus asperitatem vaticinii, quia scilicet tandem colliget aliquos ex Elamitis, & restituet ita vt rursus obtineant aliquẽ locum vel gradum. Non dicit *in fine dierum*, sed intelligit post multos dies. *Erit* ergo, *successu temporis reducam captiuitatem Elam*. si quæratur quando hoc impletum fuerit, certè nulla fuit illius gentis restitutio, de qua loquantur historiæ. Sed minimè dubium est quin Propheta hîc spem faciat Elamitis quam fecit antehac aliis gentibus, nempe vt coalescant rursus sub Christo capite. Quanuis ergo Elamitæ non fuerint postea celebres, tamen senserunt hoc non frustra fuisse dictum. Nec Spiritus sanctus abs re illos recenset per os Lucæ inter alios, qui ad Christum conuersi fuerunt. quanuis enim Elamitæ essent ferè incogniti, Lucas tamen ipsos Medis & Parthis coniungit: Parthi, & Medi, & Elamitæ, inquit. hoc igitur tempus fuit de quo vaticinatus fuerat Ierem. cùm diceret rursum collectũ iri Elamitas, vt non perpetuò essent captiui. Quãuis autem non tunc primùm fuerint reuersi in terram suam, fuit tamen longè melior & optabilior status, vbi adepti sunt nomen, & locũ in Ecclesia, & regno spirituali, quàm si omni genere bonorum floruissent in mundo. Et scimus has partes Christo tribui, quòd Deus velit colligere sub eius manu quicquid dissipatũ est & in cælo, & in terra. Pars huius dissipationis erat Dei vindicta contra Elam. Collecti igitur fuerunt vnà cum aliis Elamitæ, & ita quodamodo tunc per Christum mediatorẽ manum illis porrexit Deus, & ianuam illis aperuit in spem salutis æternæ.

Act. 2. 9.

Col. 1.

PRECATIO.

Da omnipotens Deus, quãdo homines desperatos dignatus es aliqua consolatione cùm meritò in ipsos ad extremum vsque excandesceres: da, inquam, vt hodie quoties iram tuam accendimus, simul gustemus paternam tuam misericordiam, & discamus ad te confugere, & spem ponere in Filio tuo vnigenito, ne vnquam ita despondeamus animos, quin semper aspiremus ad eam collectionem, cuius hodie cernuntur initia, & cuius vltimus & perfectissimus etiam effectus nos in cælo manet per eundem Christum Dominum nostrum, Amen.

CAPVT QVINQVAGESIMVM.

SErmo quem locutus est Iehouah super Babylone, super terra Chaldæorum, in manu Ieremiæ Prophetæ.

HACTENVS Propheta noster disseruit de vicinis gentibus, quæ crudeliter vexauerant electum populum. fuit autem hæc aliqua consolatio cùm intelligerent filii Abrahæ suscipi à Deo causam suæ salutis, & illum esse vindicem tot iniuriarum, quas perpessi fuerant. sed consolatio illa erat mediocris duntaxat: imò poterat frigere apud multos, quia interim nulla erat spes restitutionis: est enim illa perquam tenuis consolatio, habere plures miseriæ socios. atqui si tantùm docuisset Ieremias nullos ex populis qui molesti fuerant Ecclesiæ Dei fore impunitos, interea poterant obiicere Iudæi se non leuari à suis calamitatibus, quoniam florebat Monarchia illa Babylonis, & erant absorpti quasi sepulchro perpetuo. necesse igitur fuit prædici quod hîc legimus. Etsi autem hoc vaticinium postremo loco ponitur, notandum est, Prophetam statim ab initio liberè disseruisse de clade & excidio Babylonis, quod antè visum fuit. Cæterùm, hæc Prophetia quasi clausula libri fuit, vt mitigaret dolorem apud miseros exules, cùm audirent non fore perpetuam tyrannidem, qua fuerant oppressi, & sub qua iacebant tanquam exanimes. Nunc ergo tenemus cur Propheta cõcionatus fuerit de Babyloniis, & eorum interitu. Cæterùm longius præfari de Babylone superuacuum esset, quia satis tenent qui sunt exercitati in Scriptura, Iudæos tandem afflictos fuisse à Babyloniis, vt posset videri deletũ eorum nomen. Cùm ergo redacti essent ad extrema, non mirum est si Propheta hîc affirmet Babylonios tandem daturos pœnas, idque non tantùm vt Deus erga ipsos se ostendat scelerũ vindicem, sed vt miseri exules agnoscant se non prorsus esse reiectos, quin potius Deum gerere cu-

ram salutis suæ. Nunc tenemus finem huius vaticinii. *Sermo*, inquit, *Iehouæ quem locutus est super Babylone, super terra Chaldæorum in manu Ieremiæ Prophetæ*. More suo testatur se non proferre sua figmenta, sed Deum esse authorem huius vaticinii: interea tamen gloriatur se esse Dei ministrum, quia Deus non semper descendit è cælo quoties voluit gratiam suam patefacere Iudæis, sed quemadmodum habetur Deuteronomii decimo octauo, solitus fuit loqui per seruos suos. In summa, Ieremias commendat quæ postea dicturus est, vt reuerenter excipiant Iudæi non tanquam hominis commenta, sed oracula profecta è cælo. Nunc sequitur,

Deut. 18. 18.

2 Nuntiate in gentibus, audire facite, *hoc est, promulgate*, & tollite signum, promulgate, ne taceatis, *ad verbum, ne occultetis*, dicite, Capta est Babylon, pudefactus est Bel, cōtritus est Merodach, pudefacta sunt simulachra eius, contrita sunt idola eius.

Non simplicibus verbis prędicit Babylonis interitum, quia nihil fuit tunc magis absurdum, quàm proferre quæ tandem ipso effectu Deus comprobauit. Sed quoniam Babylon erat caput Orientis nemo putasset fieri vnquam posse vt veniret sub alienam potestatem. de Persis nemo vnquam id fuisset imaginatus: erant enim remoti. quantùm ad Medos spectat, qui propiores erant, scimus fuisse demersos in suis lautitiis, & tantùm fuisse semiuiros. Cùm ergo tanta esset in Medis, & ferè muliebris mollicies, & Persæ etiam procul abessent, & inclusi suis montibus, Babylon tranquillè potiebatur imperio totius Oriētis. Hæc igitur ratio est cur Propheta rem quę poterat vno verbo breuiter exprimi, pluribus amplificet: *Nuntiate inter Gentes*, inquit, *promulgate, tollite signum, promulgate*, rursus. quorsum ista verborum congeries? nempe vt discant fideles sensus suos attollere supra mundū, & expectare quod tunc omnium iudicio incredibile erat. hæc enim securitas ostendit Ieremiā non futiliter diuinare quę profert, sed tonare quasi è cęlo, quoniā scit vnde acceperit hoc vaticinium. Hæc autē est promulgatio, *Babylonem esse captam, Bel confusum esse, & Merodach contritum*. Nescio cur existiment quidam Merodah secundum fuisse idolum. nam quòd ad Bel pertinet, scimus Babylonios illo deo fuisse confisos, vel potius illo figmēto. Sed Propheta hìc potius subiicit nomē Regis, quod erat perquam celebre apud Iudęos, vt ostendat Babylonem cum suis præsidiis & opibus iam deuotam esse suo exitio. scimus enim homines respicere partim ad Deum, partim verò ad humana vel terrena media. ita Babylonii iactabant se esse sub tutela Bel, & audebant illud idolum Deo viuo superbè opponere, quemadmodum faciunt increduli: deinde secundo loco inebriati erant fiducia suæ potentiæ. & hypocrisis semper regnat inter incredulos, vt plus sibi multò arrogent, quàm suis idolis. Perinde igitur est acsi diceret Babylonē esse captam, Bel esse confusum, & regnum esse fractum, vel contritum. Dixi nomē Merodach fuisse satis vulgatum inter Iudæos, & fit mentio tam patris quàm filii apud Isaiam, & in Sacra historia. Non mirū igitur est si Propheta vsurpet nomē Regis mortui, quoniam fuerat in magna existimatione, quemadmodum vidimus cùm actum fuit de regno Syriæ, poni nomen Benhadad: tamen nemo quantùm coniicere licet, tunc erat superstes hoc nomine: sed quoniam Benhadad suis reb⁹ gestis ita innotuerat, vt superaret omnes alios Syriæ Reges, Propheta in medio posuit illud nomen. Eadem nunc est ratio Merodach, meo iudicio. Summa est, quanuis Babylon existimet se fore tutam & saluam auxilio sui idoli: deinde opib⁹, & bellica potentia, & aliis præsidiis quibus pollebat, fiduciam eius fore inanem & friuolam, quoniam Deus idolum ipsum pudefaciet, & Regem confringet. deinde iterū redit ad idola, neque id absque ratione. nam hoc modo reuocat ad verum Deum suos populares. deinde admonuit quàm detestabilis esset idololatria quæ tunc regnabat apud Chaldæos. Opus autem fuit, Iudæis proponi hanc doctrinam, & inculcari, ne scilicet sese proiicerent ad superstitiones Gentium, quemadmodum factum fuit. Sed propheta cōsultò locutus est de sculptilibus, & idolis, vt scirent Iudæi vnicum esse Deum, qui illos adoptauerat, & ita in eius potentia acquiescerent, ac scirent vana esse figmenta, quæ magni fiebāt in toto mundo apud Gentiles & incredulos. Nunc sequitur,

Isa. 39. 1. 2. Reg. 20. 12.

3 Quoniam ascendet contra eam gens ab Aquilone, quæ ponet terram in vastitatem, &, *vt*, non sit habitator in ea ab homine vsque ad bestiam: fugerunt, abierunt.

Tenendum memoria est, quod nuper dixi, Proph. pluribus verbis insistere in describendo Babylonis interitu: quia non satis erat prædicere quod futurum erat: sed quonia vacilassent infirmæ mentes, oportuit adiungi hanc confirmationem. Postquam ergo de potentia Babylonis, & de

& de idolis locutus est,nunc modū designat ipsius cladis:quia scilicet veniet gens ab Aquilone, respectu scilicet Chaldææ. significat autem Medos,& Persas,vt communiter sentiunt Interpretes:& hoc probabile redditur,quia paulò pòst subiiciet tunc venturos esse Iudæos. Quoniā ergo hæc duo simul coniungit Ieremias,nempe cladem Babylonis,& restitutionem Ecclesiæ Dei, probabile est verba fieri de Medis & Persis: tamen si propius omnia expendamus, non dubium est quin longius hoc vaticinium debeat extendi: & id melius patebit ex progressu. Simpliciter nunc dicit *venturam gentem ab Aquilone,quæ ponat terram in vastitatem.* Hæc particula ostēdit non posse vaticinium hoc commodè restringi ad tempus quo capta fuit Babylon à Cyro. nam scimus fuisse proditam à duobus Satrapis cùm diuturna fuisset eius obsidio: & tunc epulabantur tanquam in alta pace, & fuerunt hoc modo deprehensi, vt testatur Daniel, cui subscribunt & profani Scriptores.Iam Xenophon testatur Cyrum vsum fuisse magna clementia & humanitate,& ita moderatum esse suam victoriam,vt Babylon videri posset non fuisse capta: mutauerat quidem dominos,sed talis fuit mutatio,quam facilè perferrēt ciues.atqui postea durius tractata fuit cùm eam recuperauit Darius opera Zopyri:defecerat enim Babylō à Persis, & iugum excusserat:Darius cùm frustra oppugnasset tandē vnius hominis opera eam recepit:Zopyrus enī absciderat sibi nasū,mutilauerat aures & genas, & hoc deformi habitu simulauit se esse transfugam,& conquestus est de sæuitia & barbarie Regis sui, cui tamen erat amicissimus: vrbs nocturnis insidiis paulò pòst capta fuit:tunc suspensa fuerunt in medio foro circiter quatuor millia Procerum,neque Darius vulgo pepercit. Videtur ergo Propheta complecti secundam illam cladem cùm prædicit vastatum iri totam terram. Neque hæc ratio videri debet absurda: Prophetæ enim sic differunt de iudiciis Dei,vt longius dirigant suam doctrinam,quàm ad præludia, quale fuit de quo nunc loquuti sumus. Cùm ergo capta fuit Babylon à Persis,recepit iugum, & cùm dominaretur aliis omnibus populis,seruiliter fuit subacta. fuit enim magna truculentia in Persis,quemadmodum satis notum est, & eam vehementer exaggerat Propheta Isaias pluribus locis.Interea, quemadmodum dixi, stetit facies vrbis: spoliati fuerunt ciues auro & argento, & pretiosa suppellectile: necesse fuit seruire exteris. fuit hoc illis acerbum: sed vbi Darius vltus est eorum perfidiam, & suspendit tot Proceres, hoc est, circiter quatuor millia: deinde promiscuè fudit sanguinem populi,& vrbem ipsam prædæ militum subiecit: tunc certè fuit plenius repræsentatum quod nunc dicit Propheta.Interea voluit Deus præludere huic vindictæ cùm subiecit Babylonios Medis,& Persis. Nunc sequitur,

4 Diebus illis, & tempore illo, *sed עת propriè significat condictum aut præfixum tempus*, dicit Iehouah, Venient filii Israel ipsi,& filii Iehudah simul, eundo,& flendo venient,& Iehouam Deum suum quærent,

Nunc Propheta cōsilium Dei familiarius exponit,quòd scilicet tam grauē pœnam sumendo de Chaldæis,consulere velit suæ Ecclesiæ. nam si tantùm loquutus esset de vltione Ieremias, poterant Iudæi adhuc excipere, Hoc non admodum nobis proderit,Deum esse seuerum vindicem erga hostes nostros,quia manebimus sub eorum tyrannide. Propheta igitur ostendit coniunctam fore cladem Babylonis cum liberatione electi populi, & ita quasi digito monstrat cur Babylon sit perdenda,nempe in gratiam electi populi, vt ita miseri exules animos colligant, nec dubitent Deum tandem propitium fore,quemadmodum illis testatus fuerat Ieremias, nam tempus septuaginta annorum præfixerat vt vidimus. Derisus fuit à Iudæis,qui ita assueuerāt ad duritiem,vt pro nihilo ducerent, vel saltem pro fabula haberent omnes Dei obiurgationes, & minas.deinde,vidimus ipsis delicias fuisse factas à pseudoprophetis. Nunc Ieremias promittit Deū fore ipsorum liberatorem postquam transactum fuerit exilii tempus,de quo concionatus fuerat Itaque tenemus rationem contextus vbi Propheta postquam attigit interitum Babylonis, statim transitum facit ad Dei misericordiam,quæ se exeret erga Iudæos postquam defuncti fuerint iustis pœnis,*Diebus* ergo *illis, & tempore illo.* Adiungit tempus illud condictum, ne dubitent Iudæi pessum ituros esse Chaldæos, quoniam Deus eos exitio destinauerat. Dicit, *Venient filij Israel,ipsi,& filij Iehudah simul,* vt tamen sua desideria sustineant. Hìc commendat magnitudinem gratiæ Dei, quoniam longè optabilior erit Ecclesiæ conditio post exilium, quàm antè fuerat. scimus enim fuisse decem Tribus diuisas à regno Iehudah: dissidium verò illud perinde fuit atque laceratio corporis. Deus enim hac lege semen Abrahæ adoptauerat, vt essent vnum corpus sub vno capite:ipsi autem defectionem sponte fecerant, ita vt regnum vtrunque esset mutilum:regnum verò Israel esset maledictum:defecerat enim à familia Dauidis: illa verò erat quædam impia Dei abnegatio.Cùm ergo se alienassent filii Israel ab Ecclesia, & regnum decē Tribuum esset quasi adulterinum,certè conditio eorum(quanuis pariter tam Israelitæ,quàm Iudæi essent inebriati suis voluptatibus)fuit misera.Quid autē nunc Propheta noster? *Redibunt*,inquit

vno consensu filij Israel, & filij Iehudah, hoc est, Deus non tantùm dispersionē illam colliget, sed remedium adhibebit vt nulla sit amplius dissensio: quin potius fraterna vigebit cōcordia inter decem Tribus & inter Iehudah, vbi Deus iterum ipsos ad se recipiet. Nunc ergo tenemus consiliū Prophetæ: ita subest tacita comparatio inter priorem statum, & inter eum quē vix poterant sperare, postquam reuersi fuissent ab exilio. nihil enim melius est fraterno consensu, queadmodum
Psal.133.1. dicitur in Psalmo, Quàm bonum & quàm iucundum habitare fratres simul. nam Regnum & Sacerdotium, quæ erant quasi duo pignora salutis populi, non poterant consistere, nisi Iudæi simul essent concordes cum Israelitis. diu autē fuerant alienati alij ab alijs: ita extincta fuerat præcipua Dei gratia tristi illo diuortio. Nunc Propheta dicit *simul venturos*: dicit, *Eundo, & flendo venient*. posset hoc videri contrarium sententiæ Psalmi vbi dicitur, Euntes ibant, & flebant tanquā
Psal.126.6. seminantes: venientes autem venient cum lætitia gestantes manipulos suos. Propheta hîc dicit *venturos esse cum lachrymis*. quomodo hæc inter se conueniunt? nempe possumus lachrymas accipere, quæ præ gaudio manabant, vel præ admiratione. scimus enim lachrymas erumpere non tantùm ex tristitia, sed etiam ex gaudio: deinde vbi aliquid inopinatum nobis accidit, etiam defluūt ex oculis lachrymæ. possumus ergo sic accipere Prophetæ verba, venturos esse flēdo, quia tunc sentient Deum sibi esse misericordē. Verùm quia magis simpliciter ad mœrorem referre libet, poterunt cōciliari hæc duo inter se, quòd vēturi essent Iudæi cum gaudio, & simul cum tristitia, non solùm quia non poterat tam citò obliterari ex eorum animis memoria exilii: sed quia scelerum suorū reminisci oportuit: videbant Tēplum dirutū, terrā vastatā, quæ spectacula extorsissent cēties lachrymas etiā durissimis. ab vna igitur parte materia gaudii data illis fuit: interea scimus fuisse lachrymatos. & Prophetiā Haggai hoc satis clarè exprimit, quòd senes, qui vide-
Agg.2. rant prius Tēplum, animos despondebāt. quia nullus erat talis splendor, qualem antè conspexerant. Quicquid sit, Proph. significat, quanuis non careat reditus multis molestiis, Iudæos tamen venturos esse. Dicit, *Venient veniendo*, hoc est, proficiscendo proficiscētur, *& flebunt*, queadmo-
Psal.84.7 dum dicitur in alio Psalmo venturos per loca deserta & arida. Sensus igitur est, quanuis arduū sit & laboriosum iter, Iudæos tamen alacriter redituros in patriam, vt nulli labores ipsos fatigent, quin pergant in suo itinere. Adiungit quod præcipuum erat, nempe *venturos* vt quærant Deum suum: alioqui inutilis fuisset loci mutatio, nisi venissent animati ad Deum colendum. cul
Psal.137.4 tus enim Dei cessauerat exilii tempore, quemadmodum in alio Psalmo rursus dicitur, Quomodo cantabimus cantica Deo nostro in terra aliena? Ergo Propheta hîc admonet, solidā & perfectam fore Dei gratiam, quia non tantùm redibunt in patriam Iudæi, vt ea potiantur, sed vt illic rursus erigant Dei cultum, & habitent quasi sub eius custodia. Sequitur,

5 Sion interrogabunt viam, *hoc est, interrogabunt de via*, versus Sionem illuc facies eorum: Venite, & copulate vos Iehouæ fœdere perpetuo, quod obliuione non delebitur, *subaudiendum est relatiuum pronomen, quod omissum est.*

Seipsum pluribus verbis explicat, quòd scilicet *interrogabunt obuios de via, quòd facies ipsorum erunt defixæ versus Sionem*, quòd etiam se mutuò cohortabuntur, vt Deum requirant, & sese ei adiungant fœdere perpetuo. nam vtrunque membrum hîc complectitur Propheta, quòd scilicet Iudæi cum Israelitis non tantùm in patriam redibunt, vt percipiant fructus opimæ & fœcundæ regionis, sed etiam vt Deo exhibeant debitum cultum: deinde nihil illis tam fore molestum quin superent omnes difficultates, & omnia obstacula. Primò dicit *interrogaturos de via*, hoc signum est perseuerantiæ, *Sionem interrogabunt*, hoc est, interrogabunt quā eundum sit, vt perueniant Sionem. Quemadmodum iam dixi, his verbis Propheta designat constantiam, & studium infatigabile: quasi diceret, Quanuis iter facturi sint per incognitas terras, imò per multa loca deuia, minimè tamen fractum iri, quò minus interrogent quosque obuios, donec peruenerint Sionem. hoc est vnum deinde eodem sensu adiungit, *Illuc facies eorum*. Scimus enim sæpe mutari consilia vbi res aduersæ nos impediunt. nam qui suscepit aliquam expeditionem, si videat iter sibi esse nimis difficile, retro cursum flectit. Propheta autem testatur nullam fore pœnitentiam, quæ Iudæos auertat à reditu, *quoniam facies eorum erunt versus Sionem*, hoc est, oculos suos illuc conuertent & coniicient, neque poterunt aliò deflecti. Tertiò adiungit exhortationis formam, *Venite, & copulabuntur Iehouæ Deo ipsorum fœdere perpetuo*. Hîc Propheta primùm ostēdit Iudæos ita animatos fore, vt alii aliis stimulos addant, & huc pertinet verbum *venite*. deinde adiūgit, *Adhærebunt* (illic est mutatio personæ) *vt adhæreant*, inquit, *Iehouæ fœdere perpetuo, quod obliuione non delebitur*. Iterum repetit quod dixerat. nempe non redituros esse in patriam exules vt tantùm illic delicientur, sed proponit alium finem, vt scilicet Deo se cōiungant. denique significat aliquid melius & præstantius Deum illis daturum, quàm vt alliciat eos terrenis voluptatibus. Sed notandum est quod dicit, *Vt adhæreant* (adhærebunt, ad verbum) *Iehouæ fœdere perpetuo*. subest enim antithesis

tithesis inter fœdus quod irritum fecerant, & fœdus nouum, quod Deus cum ipsis paciscetur, de quo locutus est Ieremias cap.31. fœdus quidem Dei sua natura semper fuit inuiolabile:neque enim ad certos annos promisit se fore Deum Abrahæ:sed adoptio illa, quemadmodum testatur Paulus, fixa manet, neque vnquā mutari potest. ergo ex parte Dei fœdus erat æternum: sed quia fœdifragi fuerant Iudæi, ideo vocatur fœdus illud fragile. & hac ratione dicebat Propheta, Vltimis diebus fœdus feriam vobiscum non quale pepigi cum patrib⁹ vestris: ipsi enim irritum fecerunt, inquit. Idem nunc quanuis breuius repetit Ieremias, nempe Iudæos in gratiam redituros cum Deo, non ad momētum duntaxat, sed vt semper vigeat fœdus eius: ratio autem exprimitur illo 31. capite, quia Deus Legem suam inscribet visceribus ipsorum, & insculpet in corda eorum. neque enim est in hominum arbitrio præstare se ita constantes, vt nunquam intercidat Dei fœdus: sed quod hîc subticet Propheta petendum ex illo superiore loco, nempe cùm Iudæi reuersi fuerint, sic de integro validum fore & fixum erga ipsos Dei fœdus, vt nunquam possit intercidere, nempe quia renouabuntur ipsorum corda, vt fidem Deo seruent, neque sint amplius apostatæ, quemadmodum ipsorum patres. Postea adiungit, *Non tradetur obliuioni fœdus illud.* vnde colligimus, perpetuitatem de qua loquutus est, fuisse fundatā potius in mera Dei beneuolētia, quàm in ipsius populi virtute. Fœdus ergo perpetuum vocat, cuius nunquā obliuiscetur Deus, quia scilicet recordabitur suæ misericordiæ erga electum populum: & quāuis indigni sint quos complectatur tanta gratia, & quos respiciat, tamen vt continuet suam misericordiam perpetuò vsque ad Christi aduentum. nam hic locus iam clarè ostendit non posse aliter exponi hoc vaticinium, quàm de spirituali Christi regno. Reuersi quidem erant Iudæi in patriam: sed erat exigua manus duntaxat. deinde vexati fuerant multis molestiis: Deus etiam afflixerat eos terræ sterilitate, fuerunt etiam attriti variis cladibus bellorum. quomodo igitur Prophetæ ita extollunt tantoperè gratiam Dei, quæ non ita resplenduit in illo populo? nempe quia comprehendunt Christi regnum. quoties enim de reditu populi verba faciunt, transcendunt vsque ad præcipuā liberationem, quemadmodum diximus. Interea non sequor nostros Interpretes, qui allegoricè exponunt tantùm hæc vaticinia de spirituali Christi regno. simpliciter enim, vel secundum literam, vt loquuntur, debent sumi hæc verba, quòd Deus nunquam tradet obliuioni fœdus suum, quia scilicet retinebit Iudæos in possessione terræ. sed hoc esset nimis exile, nisi prodiret in medium Christus in quo fundata est vera fœderis perpetuitas, quia fœdus Dei non potest separari à fœlici statu: Beatus enim populus cui Deus ostēdit se esse in Deum, vt dicitur in Psalmo. nunc ergo cùm tam miseri fuerint Iudæi, sequitur non palàm apparuisse, vel non conspicuum fuisse Dei fœdus. Ergo ad Christum vsque transcēdere necesse est, queadmodum alibi vidimus hunc tritum esse morem Prophetis. Nunc ingreditur Propheta nouum argumentum,

Rom.11.29
Suprà 31.31.32.
Suprà 31.33
Psal.144.15.

6 Grex perditus fuit populus meus, pastores eorum errare fecerunt ipsos, per montes abierunt, à monte in collem profecti sunt, obliti sunt accubitus sui. *sed quia sonat horologium hîc subsistam.*

PRECATIO.

Da omnipotens Deus, ne inebriemur suauitate terrenæ benedictionis qua nos assiduè prosequeris, sed discamus conscēdere ad spem vitæ cœlestis & beatitudinis æternæ: & interea sic gustum percipiamus omnium bonorum, vt discamus te esse inexhaustum fontem omnis fœlicitatis, vt tibi sincero corde, & perfecta integritate adhæreamus, donec tandem colligamur ad fruitionem illius regni, quod nobis peperit sanguine suo vnigenitus Filius tuus, Amen.

COMPARAT sexto versu Propheta Dei populum gregi perdito. dicit ergo Iudæos *vagatos fuisse per montes, & profectos à monte in collem.* culpam reiicit in pastores, à quib⁹ miser ille populus abductus fuerat in errorem. interea Deus non extenuat culpā populi, neque hoc consilio pastores accusat, acsi eorum scelus & perfidia populū absolueret: sed potius magnitudinē gratiæ suæ commendat hac circunstātia, quòd misertus fuerit gregis perditi, & desperati. Nunc ergo tenemus Prophetæ mentem cùm in persona Dei sic loquitur, *Populus meus fuit grex perditionis, & pastores seduxerunt eum, per montes errare fecerunt à monte in collem.* dicit *oblitos fuisse accubitus,* quia vbi nulla est certa statio, oues non habent locum vbi quiescant. scimus greges reuerti ad suas caulas sub vesperū. Sed Propheta dicit Iudæos quo tempore fuerunt dissipati, oblitos fuisse

accubitus, quia scilicet nullum erat illis certum hospitium. Postea sequitur,

7 Omnes qui inuenerunt eos comederunt, & aduersarii eorum dixerunt, Non peccamus, quia scelerati fuerunt contra Iehouam; habitaculum iustitiæ, & expectatio, *vel spes*, patrum ipsorum Iehouah.

Prosequitur Ierem. eandē doctrinā. narrat enim quàm misera fuerit populi conditio donec eum respexit Deus vt succurreret eius malis. Hæc enim cōparatio, vt nuper dixi, magis illustrat Dei gratiā, quòd scilicet populū suū quasi ab inferis excitauerit, cùm esset vsque ad desperationē afflictus. Primò dicit, *Quicunque inuenerunt ipsos vorarunt*, hoc est, quicūque ipsos nacti sunt, putarunt sibi paratam esse prædā. denique significat expositos fuisse obuiis quibuslibet: deinde hostes adeò illis non pepercisse, vt gloriarentur in sua sæuitia. ideo adiungit *hostes eorum dixisse, Non peccamus, quia scelerati fuerunt in Iehouam*. quib[9] verbis intelligit Propheta eò maiore licentia grassatos fuisse hostes, quia putabāt se id impunè facturos. Similis ferè est sentētia 11. cap. Zachariæ,
Zach. 11. 5. vbi sic legitur, Quicunque comederunt ipsos non peccarunt, & qui ipsos vorabāt dixerunt, Benedictus sit Dominus qui nos ditauit. sed propius expendere conuenit Spiritus sancti consilium. Ostēdit quidem Propheta Iudæos ad extrema fuisse redactos, vt non tantùm crudeliter afflicti fuerint à suis hostibus, sed cum maxima contumelia. interea tamen admonet vt resipiscant, quia cùm totus mundus ipsos damnaret, non fuit consentaneum vt Deus non vocaret eorum scelera ad rationem. Cùm ergo statuit cunctos mortales ipsis iudices, obliquè eos perstringit & stimulat eorum conscientias, vt sciant tandem sibi negotium fore cum Deo. cùm ergo dicit Zacharias, Qui ipsos vorarunt, dixerunt, Benedictus sit Dominus, significat populi scelera adeò manifesta esse omnibus, vt profani etiam quique ipsos extrema pœna dignos iudicent. nam his verbis, Benedictus sit Dominus qui nos ditauit, intelligit profanos homines, cùm Iudæos ita spoliauerint & diripuerint, adeò non iri tactum vllo pudore, vt potius superbiāt, quasi è manu Dei essent locupletati illa præda: sic etiam hoc loco, *Quicunque inuenerunt eos comederunt, & hostes eorum dixerunt*, Non peccamus. quare? *scelerati enim fuerunt in Iehouam*. Denique intelligit Propheta Iudæos non tantùm hostium rapacitati, & auaritiæ, & crudelitati fore obnoxios, sed maximis quibusque contumeliis. Interea ipsos hortatur ad pœnitentiam. si enim ita damnantur totius mundi iudicio, absurdum est non attollere mentes ad cæleste Dei tribunal. Nec mirum est quòd increduli nomen Dei vsurpant. hoc enim satis tritum est omnibus Prophetis. & valuit semper illud principium apud cunctas gentes, Esse aliquod supremum numen. quanuis enim sibi fabricarent varios deos, tamen omnibus persuasum erat, esse aliquem summum Deum. ita nomen Iehouæ fuit commune omnibus populis: & hoc sensu etiam nunc inducit Chaldæos loquentes Propheta noster, *quòd Iudæi sceleratè egerint contra Iehouam*, non quòd tribuerent vero Deo suum honorē, sed quia infixa erat illa opinio in omnium animis esse aliquem Deum, quem confusè omnes colerent. cuique placebat sua religio, sed confusè interea putabant se Deū colere. Quod sequitur sic exponunt Interpretes, acsi Propheta in persona hostium vellet exaggerare electi populi crimen. coniunctim ergo legunt, Scelerati fuerunt contra Iehouam qui habitaculum est iustitiæ, & spes Patrum ipsorum semper fuit. Si recipimus hunc sensum, non mirū erit amplificari crimen, quòd Iudæi non incognitum aliquem Deum, vel cuius gratiam & virtutem non essent experti defecerint, sed quòd fuerint perfidi erga Deum, qui tot documentis testatus fuerat paternum erga ipsos amorem. fuit igitur eò magis detestabilis impietas, quòd ita ausi sunt Iudæi à vero Deo deficere. Sed mihi placet diuersus sensus, nempe quòd Propheta excipiat, mandato Dei decipi hostes, dum ita securè proculcant electum populum, & existimant sibi omnia licere. Non dubito igitur quin Propheta licentiam illam de qua loquutus est, nunc cohibeat: quasi diceret, Putatis hunc populum penitus à me reiectum esse, & ideo nullus est sæuitiæ vestræ modus: atqui sic eum adoptaui, vt non possit vnquam irritum esse fœdus meum. Simili exemplo melius intelligemus quid sibi velit Ieremias. nam cùm respondet Isaias regi Ezechiæ Deum fore custodem Vrbis, v-
Isa. 37. 24. bi recitauit verba Sennacherib, vel Rapsacæ, qui pertulerat eius mandatum, dicit, Atqui non cogitat quòd fundauerim Sion. Correctio illa mihi prorsus videtur similis huic loco. nam dicebat Sennacherib, Ascendam, & potiar tam Vrbe, quàm Templo: denique triumphos suos agebat tanquam victor. Deus autem ex opposito compescit fiduciam illam his verbis, Atqui nescit impius iste & superbus hostis me creasse Sion, & ab initio esse eius opificem: an ego igitur nunc adducerem super eam tantam cladem, vt prorsus excideret eius memoria? quemadmodum multæ vrbes perierunt, & nullus est locus tam illustris, qui non possit aliquando intercidere: diuersa autem est conditio sanctæ Vrbis, inquit Deus: & adiungit rationem, quòd scilicet creauerit ipsam. Ita hoc loco, *Iehouah est habitaculum iustitiæ, & spes Patrum ipsorum*. nam ex re præsenti ferè semper iudicium faciunt Dei hostes, quia in rebus prosperis tanta superbia inflantur, vt audeant

suas

ſuas blaſphemias proteruè euomere contra Deum. Nam quanuis ita locuti fuerint Chaldæi ſe non peccare, quoniam Iudæi ſcelerati fuerant, minimè tamen dubium eſt, quin aduerſus Deum ipſum laſciuierit eorum iactantia, quemadmodum illic dicitur, Contempſit te, & deriſit, & protraxit linguam contra te, virgo filia Sion: me, inquit, Deum exercituum cõtempſit. Significat illis verbis ſe fuiſſe deriſum in perſona Eccleſiæ ſuæ. Hac igitur ratione nunc prodit in mediũ ipſe Deus, & pronuntiat ſe eſſe habitaculũ iuſtitiæ, & ſpem electi ſui populi, nẽpe vt deſinant Chaldæi promittere ſibi omnia proſpera in perpetuum tempus. Videmus ergo ſententias iſtas potius inter ſe opponi, quàm ſermonem contexi in perſona impiorum. Hactenus locuti ſunt Chaldæi, Non peccamus, quia ſcelerati fuerunt contra Iehouam. Nunc Propheta exurgit, & oſtendit ipſos falli ſi exiſtiment fœdus Dei eſſe abolitum, quia ad tempus populum ſuum caſtiget, quemadmodum etiam alio Iſaiæ loco dicitur, Quid referẽt nuntii Gentiũ, vel quid narrabitur Gẽtium legatis? quòd Deus fundauerit Siõ. Vbi locutus eſt de populi & vrbis liberatione ſubiicit illud epiphonema, nempe memorabile fore beneficium, cuius fama celebrabitur apud omnes populos, Deum ſcilicet fundaſſe Sion, quòd mirabiliter erepta eſſet quaſi à præſenti interitu. Primò vocat *Deum habitaculum iuſtitiæ*, vbi meo iudicio alludit ad tabernaculũ: & clarius deinde exprimit, *Deum eſſe ſpem patrum*. Indigni quidem erãt Iudæi, quos Deus protegeret, ſed non agitur hîc de ipſorum meritis, ſed potius Deus ipſe aſſerit fœderis ſui perpetuitatem, & conſtantiã fidei aduerſus impios. Nam cùm Chaldæi iam potiti eſſent maxima parte regionis, & expugnaſſent omnes vrbes præter Ieroſolymam, putabant populum illum à Deo ſuo eſſe derelictum: hoc autẽ vergebat in opprobrium ipſius Dei. Ergo hîc pronuntiat, quanuis ſcelerati ſint Iudæi, tamen fœdus ſuum non ideo extinctũ eſſe, *quin ſit habitaculum*, hoc eſt, quin ſit illis inſtar refugii. Vocat autem *habitaculum iuſtitiæ* habitaculum firmum aut fidele. Iuſtitia enim hîc non accipitur proprio ſenſu, ſed quemadmodum pluribus Scripturæ locis ſignificat firmitatẽ, vel rectitudinem: quaſi diceret, Deus ſemel extendit alas ſuas, vt foueat populum ſuum, quemadmodum alibi dicitur. ergo ſemper erit habitaculum fidele. Deinde fuit ſpes patrum, ſicuti apud Iſaiam dicit ſe creaſſe Sion iam à tempore antiquo. Renouat enim fœderis ſui memoriã: quaſi diceret non hodie primùm hunc populum complexus ſum meo fauore, ſed pepigi fœdus meum cum patre ipſorum Abraham, quod manebit ſtabile: ſic etiam hoc loco dicit *ſe fuiſſe ſpem patrum*, quoniam adoptauerit totum genus Abrahæ, & proſequutus fuerit ſuam miſericordiã per ſingulas ætates. Ergo tacitè infert Propheta fieri non poſſe, vt hoſtes in perpetuũ potiantur imperio, quia Deus vbi populum ſuum caſtigauerit, incipiet rurſus colligere diſperſionẽ, & ita mederi omnibus malis. Hinc autem colligitur vtilis doctrina, quoties Eccleſia ſic videtur oppreſſa ab hoſtibus, vt nulla ſpes ſit reſtitutionis, ſemper hoc nobis eſſe proponẽdum, quia Deus eam ſemel elegit, fieri non poſſe, quin fidem ſuam declaret etiam in morte ipſa, & excitet è ſepulchro eos qui iam viſi ſunt computruiſſe. Veniat igitur nobis in mentem hic locus, vbi Eccleſiæ clades minantur vltimam ruinam, & nihil præter materiam deſperationis nobis occurrit: vbi etiam hoſtes ipſi inſolenter ſibi omnia arrogant, & iactant nos eſſe maledictos. Atqui Deus *eſt habitaculum iuſtitiæ, & ſpes patrum*, nempe vt recumbamus in eam gratiam, quam ſemel pollicitus eſt, cùm nos dignatus eſt ſibi eligere, & adoptare in populum peculiarem. hæc eſt ſumma. Sequitur,

Iſa. 37. 22. 23

Iſa. 14. 32.

Iſa. 37. 37.

8 Fugite è medio Babylonis, & è Chaldæa egredimini, & ſitis tanquam hirci ante gregem.

Confirmat hic verſus expoſitionem quam attuli. Deus enim iam populum non obiurgat, neque inuehitur in eorum ſcelera: ſed potius hortatur ad bene ſperandum quanuis ſint extremis miſeriis obruti. Proſequitur ergo eundem ſermonẽ cum iubet *fugere è Babylone, & egredi ex Chaldæa*, vbi liberationem promittit fidelib⁹, & ſimul admonet inſtare exitium Chaldaico imperio, ita vt qui longiſſimè aberunt, optimè ſibi conſulant. Significat enim Propheta, quicunque in Chaldæa reperiẽtur, fore expoſitos violentiæ hoſtium: ideo iubet *citò fugere & egredi*. ſed quemadmodum nuper dixi, promittit liberum exitũ Iudæis, quia fruſtra hortatus eſſet ad diſceſſum ſi incluſi fuiſſent, quemadmodum ſcimus conſtrictos fuiſſe quaſi clauſtris. Si ergo fuiſſent ita captiui, non ſine ludibrio ſic locutus eſſet Propheta, *fugite & egredimini*. Sed oſtendit non fore perpetuam ipſorum captiuitatem, quia Deus perſtringet omnia obſtacula, vt pateat miſeris exulibus reditus in patriam. Iubet *eſſe tanquam hircos ante gregem*, vbi ſignificant feſtinandum eſſe ſummo ſtudio. Nam hirci prediti ſunt maiore fiducia, quàm oues, ideo gregem præcedũt; quia ſcilicet nullus metus eos retinet Sic Deus eximit omnem metum periculi Iudæis cùm iubet eſſe *tanquam hircos ante gregem*: quaſi diceret non eſſe amplius metuẽdum, ne Chaldæi de ipſis pœnas exigant ſi profeſſi fuerint ſibi fuiſſe animum redeundi in patriam. Fuiſſet enim capitale, verba facere de ritu quantiſper Chaldæi dominati ſunt Iudæis. Nunc autem Deus promittit mutationem rerum vbi excutit terrorem, quo fuerant ad tempus retenti. Sequitur,

9 Quia ecce ego excito,*excitans,ad verbum,& adduces*,& adduco super Babylonem congregationem gentium magnarum è terra Aquilonis: & ordinabunt contra eam,*aciem scilicet*, inde capietur. sagittæ eius tanquam fortis prudenter agentis, *alii vertunt orbantis, quia punctum alii locant in sinistro cornu,alii verò in dextro.*שכל *significat prudenter agere,vel prosperari:*שכל *significat orbari:sed potius eorum sententiæ subscribo,qui vertunt prudenter agentis,quia continuò pòst subiicitur*,non redibit frustra.

Hîc rursus pronuntiat Deus venturos hostes, qui pessundent monarchiam Babylonis. sed clarius exprimit quod antè breuius attigerat. Primò enim dicit se fore ducem illius belli, Persas & Medos militaturos esse sub suis auspiciis: *Ego*,inquit,*sum*(nam pronomen אנכי emphaticè hîc legitur:) *ego sum*,inquit Deus, *qui excito & adduco*: postea adiungit *congregationem gentium magnarum*:quia Chaldæi,vt scimus,deuorauerant multa regna:nam Babylon subiugauerat omnes vicinas gentes. Nisi ergo hoc disertè fuisset expressum,poterant spernere minas propheticas. Sed hîc loquitur Ieremias de congregatione magnarum gentium, ne Chaldæi sua potentia,& monarchiæ amplitudine, & copia etiam hominum freti, sibi victoriam promittant, & ita indormiant suæ fœlicitati. Deus ergo his verbis breuiter significat sibi præsto vel ad manum fore qui & numero hominum,& potentia superent Chaldæos ipsos. Postea adiungit, *Ordinabunt contra eam*. hîc supplendum est aliquid,nempe quòd aciem instruent. Hoc autem verbo Propheta exprimit fiduciam Persarum & Medorum,qui statim parati erunt ad conflictum:non diu consultabunt,sed prosilient celeriter ad manus cõferendas. Denique hoc ad celeritatem,& audaciam Persarũ & Medorum refertur cùm dicit,*Ordinabunt contra eam*. nam qui viribus suis diffidunt, captant loca opportuna,vel insidias componunt,vel ad tempus subsidunt donec explorauerint omnia hostium consilia. Propheta dicit Persas minimè tales fore, quia primo impetu sese parabunt ad prælium,& habebunt instructam aciem contra Babylonios. Sequitur, *Inde rapietur Babylon* משם significat ab eo loco. sed Propheta intelligit vno tãtùm prælio sic victores fore Persas,vt Chaldæi amplius non audeant quicquam mouere. Scimus enim,etiã qui semel profligati sunt,rursus nouas copias sibi parare,& instaurare bellum:hoc quidem fieri solet,& raro accidit vt vno prælio quispiam fuerit victus. Propheta autem hîc affirmat Babylonem captum iri vno momẽto: Simulac hostes conflixerint,inquit,non modò erunt superiores,sed vno impetu capient Babylonem,ita vt sit captiua. Nunc ergo tenemus consilium Prophetæ. Minimè autem dubium est,quin ab incredulis fuerit derisum hoc vaticiniũ,quia visus est concionari de re impossibili: ita surdis cecinit fabulam. Sed Deus tamen non temerè prædixit Babylonem captum iri, ita vt quasi momento veniat sub hostium potestatẽ. Diximus autem herì diu fuisse obsessam, & tandem fuisse captã nocturnis insidiis. sed simul etiam diximus non ad vnum diem restringi hoc vaticinium. Sępius enim Babylon capta fuit,& capta fuit industria Zopyri,vt herì etiã diximus, cùm putaret se parem esse ad resistendum. iam enim ferè desperauerat Darius. Nihil igitur reperiemus absurdum in hoc vaticinio,si consideremus quanta fuerit populi illius,& quàm supina securitas, cùm repẽtè oppressus fuit. Nunc adiungit, *Sagittæ eius tanquam viri fortis*:qui vertunt, Orbantis,intelligunt sagittas Persarum fore mortiferas vel læthales. Atqui contextus non respondet. additur enim quasi explicationis vice, *non reuertetur frustra*. Ergo videtur per hoc participium notare Ieremias dexteritatẽ: quasi diceret tum peritos fore sagittandi Persas, vt nullã sagittam frustra emittant: quemadmodũ iaculatores qui sunt exercitati in ea arte semper hostẽ suum rectà impetunt, neque proiiciunt frustra sagittas in hanc vel illam partem. Sic ergo dicit Propheta sagittas Persarum fore tanquam hominũ prudenter iaculantium, hoc est, qui sciunt dirigere suos ictus. Vocat etiam ipsos *fortes*:vel robustos. Nam non satis esset sagittas rectà in hostem tẽdere,nisi etiam accideret vis & robur. Sagittæ enim poterunt aliquem attingere,sed non penetrabunt in eius corpus,imò vix cutem lædent. Sed Propheta vtrunque exprimit,nẽpe quòd sagittæ valido impetu ferient Chaldæos & confodient,deinde quòd rectà semper incidẽt, ita vt nullus ictus sit inutilis. Postea sequitur,

10 Et erit Chaldæa in prædam: quicunque prædati fuerint ipsam, saturabuntur,dicit Iehouah.

Hîc adiungit effectum victoriæ,quò melius cõfirmet quod dixit. nam fieri interdum potest, vt qui victi sunt cõfugiant in suas vrbes. vastabitur quidem regio,sed hostes discedent cum sua præda. Hîc autẽ Propheta dicit totam Chaldæã fore expositã prædę. Adiungit præterea, *prædones iri satiatum*,quasi diceret, Non tantùm rapient hinc inde hostes,vt interdum contingit,quod occurret ipsis ad manum,sed ad satietatẽ vsque coaceruabunt omnes thesauros Chaldææ. Denique significat Chaldæam exinanitum prorsus iri:quia hæc inter se opponi debent, *saturos fore hostes*,

hostes, Chaldæos verò prorsus egenos. Saturitas ergo de qua loquitur Propheta, significat Chaldæos redactum iri ad vltimam inopiam. Sequitur,

11 Certè lætati estis, *in futuro quidē tempore, lætabimini*, & exultabitis cùm diripietis hæreditatē meam: multiplicabimini, *hoc est, augescetis*, tāquam vitula herbæ, *quidam existimant poni pro* בדשאה, *alij vertunt herbificatam, vt sit adiectiuum: quanquam alii deducunt à* דוש. *postea adiungit*, & hinnietis equi fortes, *vel mugietis tanquam tauri, vt alij vertunt. nam* אבירים *aliquando vocantur tauri, aliquando equi fortes. iam* צהל *significat vociferari: sed interdum accipitur pro hinnire, quemadmodum vidimus capite quinto, Quisque adhinnit vxori proximi sui, cùm Propheta inuectus est in libidines populi. qui vertunt, tauros, coguntur etiam mutare verbi significationem. mugitus enim non hinnitus tauris conuenit. nunc veniamus ad summam. sed debet contexi proximus versus.*

12 Pudefacta est mater vestra valde, erubuit genitrix vestra: ecce postremum gentium, desertum, vastitas, solitudo.

Hìc significat Deus quanuis proteruè ad tempus exultent Chaldæi, lætitiam tamen ipsorū non fore diuturnā. Et simul causam interitus ipsorū notat, quòd scilicet tam insolēter sese gesserint aduersus Dei populū. Dicit igitur priore mēbro, *Exultastis, & lætati estis rapiendo hæreditatem meam*: postea, *saginati estis*. (Multiplicari enim hìc accipitur pro saginari) tanquam vitula quę bene pasta est: deinde, *adhinnistis tanquam equi fortes*. Duabus autem de causis necesse fuit, Prophetam ita loqui. vix enim credibile erat, posse Chaldæos post tot ac tam insignes victorias conteri & prosterni à nouis hostibus. Nam terribiles erant toti mundo, subiugauerant omnes vicinos, extenderāt huc & illuc suos fines perīde igitur erat acsi nidum suum locassent in nubibus. Ergo Propheta hìc dicit, quanuis exultent & effræni gaudio sese efferant, tamen illud non fore diuturnum, quia pudefient tandem. hoc est vnum. Secunda autem ratio cur Prophetam sic loqui oportuerit, hæc est, quòd Deus testatum esse voluit populo suo, quanuis permitteret tātum licentiæ Chaldæis, tamen non abiecisse fœderis sui memoriam: & ideo retinet nomen hęreditatis. Quanuis ergo in speciem populi calamitas esset quædam abdicatio acsi nihil amplius negotii Deus cum ipso habere vellet, tamen dicit esse suam hæreditatē: & ita ostendit Deum specimē editurum suæ gratiæ erga Iudæos, vbi ita seuerè Chaldæos affliget. Hæc igitur ratio est cur dicat *rapiendo hæreditatem meam vos lætati estis sed mater vestra pudefacta est*. Hìc plus exprimit quā si dixisset, Tandem iacebitis confusi pudore: sed nominat ipsorum matrem, nempe vt significet interitum totius illius Monarchiæ, quæ adeo terribilis fuerat omnibus vicinis.

PRECATIO.

Da omnipotens Deus, quando non desinimus iram tuam quotidie in nos tot sceleribus prouocare, vt saltem audacter ad tuam misericordiam confugiamus: & quanuis nos visus sis ad tempus abiicere, tamen ne abiiciamus spem, quæ fundata est in æterno tuo verbo, sed freti eo Mediatore, in quo reperimus semper pretium expiationis, non dubitemus te inuocare Patrem: & interea experiamur te erga nos talem, vt alacrius aspiremus ad hæreditatem cælestem, quæ nobis parta est eiusdem Filij tui sanguine, Amen.

EXPOSVIMVS heri cur Propheta denūtiet pudorem, & opprobrium Babyloniis, quia scilicet petulanter insultauerant filiis Dei. Dicit autem fore Babylonem *extremitatem Gentium*. floruerant potentia, & opibus Chaldæi, & tenuerant monarchiam Orientis. Fuit igitur hæc admirabilis conuersio, quòd redacti sunt ad extrema, vt scilicet essent quasi fæx omnium gentium. Postea subiicit fore *terram squalidam, desertum, & solitudinem*, eodem sensu. Nunc sequitur,

13 Ab indignatione Iehouæ non habitabitur, *hoc est, præ indignatione, aut propter indignationem*, & erit vastitas tota: quisquis transierit per Babylonem stupebit, & sibilabit super omnibus plagis eius.

Iterum repetit Ieremias cladem Babylonis fore testimonium iustæ Dei vindictæ, quia iniustè sæuierant Chaldæi contra Ecclesiam. Sed videtur etiam consultò proponere Dei nomen, vt vaticinium facilius recipiant fideles. Nam si humanitus tantùm reputassent quæ dicebat Ieremias, vix poterant habere fidem eius verbis, quia res non poterat capi hominum sensu. Ergo statuit Dei indignationem, vt fideles sentiant perperam fieri Iudicium de clade Babylonis ex presenti intuitu, quia Deus illic preter communem modum operabitur. Dicit *fore vastitatem, vt quisquis illac transierit* obstupeat, & tamen non miseretur. Hæc locutio frequẽter occurrit apud Prophetas, vbi volunt describere vastitatem quę superat communem sensum. Interea notanda est coniunctio, quòd stupor nullam misericordiam afferet, sed potius ludibrium, quod Sibilãdi verbo denotat Propheta. Postea sequitur,

14 Ordinate contra Babel per circuitum: quicunque tenditis arcum proiicite, *vel iaculamini*, super eam, *contra eam*, ne parcatis sagittæ: quia contra Iehouam scelerate egit.

Nunc Propheta sermonem conuertit ad Medos & Persas, & illos instigat Dei nomine ad perdendam Babylonem. Diximus autem cur Prophetæ sumant sibi imperium contra omnes gentes, nempe vt ostendant coniunctam esse Dei potentiam cum verbo. Neque enim facilè apprehendunt homines efficaciam verbi Dei: & existimant frustra verberari aërem inani sonitu: ideo Prophetæ ostendunt Deum habere manum extentam quoties loquitur, ita vt nihil frustra proferat. Hac igitur ratione Ieremias nunc sicuti antea Persis & Medis præcipit, vt strenuè se gerant in expugnanda Babylone. Dicit igitur primò, *ordinate*, nempe prelium, vel oppugnationem: ordinate igitur *contra Babel*. deinde, *per circuitum*, ita vt nullum effugium illis pateat. Dicit, *quicunque tenditis arcum*, quia illa militandi ratio trita erat Medis & Persis, quemadmodum alibi visum est: & populi Orientales adhuc sequuntur morem illum. iaculis enim potius impetunt hostem, & agitant sese in varias partes: non exercent statariam militiam. Postea dicit, *proiicite*, vel iaculamini, *ne parcatis sagittæ*. est enallage numeri, quia singularis pro plurali accipitur. Addit rationem, *quòd scelerate egerint contra Deum*. Etsi autem multiplex erat iniquitas Babylonis, minimè tamen dubium est, quin Deus hîc suscipiat causam Ecclesiæ suæ. Ergo inter omnia scelera hoc præcipium fuit, quòd Chaldæi oppresserant Dei Ecclesiam. scimus enim tanto fauore Deum prosequi filios suos, vt quisquis eos læserit, tangat pupillam oculi eius, quemadmodum alibi testatur. Hunc igitur singularem amoris effectum exprimit Ieremias cùm dicit *Chaldæos scelerate egisse contra Iehouam*, quia scilicet tyrannde oppresserant Ecclesiam ipsius. Deus autem nihil vult habere à filiis suis separatum. Hinc colligitur vtilis doctrina, tam pretiosam esse Deo salutem Ecclesiæ vt sibi existimet fieri iniuriam, quæ infertur fidelibus: ita non est cur adeò torqueamur, cùm impii nobis molesti sunt, quia tandem re ipsa ostendit Deus salutem nostram sibi non minus charam fuisse, quàm sunt hominibus proprii oculi. Postea sequitur, *Zach. 2. 8.*

15 Vociferamini contra eam per circuitum; dedit manum: ceciderunt fundamenta eius, diruti sunt muri eius. quia vltio Iehouæ hæc. vltionem sumite de ea: quemadmodum feci, facite ei.

Pergit Ieremias in exhortandis Persis ac Medis, non quòd vnquam apud ipsos verba fecerit, sed hęc ratio loquendi, vt dictum fuit, valere debuit ad confirmandos piorum animos, vt certò statuerent, quæ predicta erant per os Ieremiæ, non esse vana. Hîc ergo sumit personam ipsius Dei, & pro imperio mandat Persis ac Medis quid facturi sint. Iterum dicit, *clamate contra eam*. per clamorẽ aut iubilũ intelligit triomphos, quos agunt milites de vrbe capta: vel potius, meo iudicio, intelligit clamores exhortatorios, quibus impetum suum milites vltro & citro accendunt. nam prælia nunquam vociferatione carent, neque etiam vrbium expugnationes. Iubet igitur Deus milites pro solito more se hortari ad strenuam executionem: *clamate*, inquit: deinde, *per circuitum*. Adiungit, *dedit manum suam*, quibus verbis significat Babylonem non fore parem ad resistendum. Solent manus dari ad societatem coeundam: sed dicitur etiam manus dare qui se victũ fatetur. Hoc sensu accipere licet verba Ieremiæ, *Babylonem dedisse manum*, quia scilicet nõ poterit se defẽdere aduersus Medos & Persas. Verũ quia scimus proditione captã fuisse, hoc quoque modo impletũ fuit quod pronuntiauerat Ieremias, dum illi duo Satrapæ, vt priuatas iniurias vlciscerentur, accersiuerunt Cyrum. Ita enim factum est, vt manus vltro porrexerit

Babylon:vel qui intus erant. Addit, *cecidisse eius fundamenta, & muros esse dirutos*, non quòd machinis vrbem expugnauerit Cyrus. ingressus enim est per vada. sed interea facilè fuit militibus transcendere muros. Figuratè ergo loquitur Ieremias, quasi diceret falli Chaldæos dum existimant sibi valida esse propugnacula, quoniam nihil proderunt muri quantumuis alti sint & lati. Scimus autem quid referant veteres Historici de muris illis & turribus. fuit res ferè incredibilis. Nemo igitur putasset, fieri posse, vt vrbs tot propugnaculis munita vnquam posset vi & impetu capi. Propheta autem hanc fiduciam deridet, ac pronuntiat, *muros iam esse dirutos cum fundamentis suis*. Sed quia res erat difficilis creditu, rursus adiungit confirmationem, quod scilicet *hæc sit vindicta Iehouæ*: quasi diceret non esse æstimandam cladem Babylonis hominum sensu, quoniam Deus illic exeret admirabilem potentiam. Interea hortatur rursus Persas & Medos, vt sumant vltionem, & rependant Babylonijs quod meriti sunt. Denique significat Propheta armatos esse Persas, & Medos, vt Dei iudicium exerceant contra Babylonem. Sed notandum est postremum membrum, *Facite ei quemadmodum alijs fecit*. nam hinc colligimus quod alibi etiam visum fuit, repositum esse cuique præmium vt qui in alios crudeles fuerunt, sentiant quàm horribile sit Dei iudicium. Non semper vindictam suam exequitur Deus per homines: sed tamen illud perpetuò est verum, Væ qui prædaris, quoniam obnoxius etiam eris prædæ. *Isa.33.1*
deinde, Iudicium sine misericordia ei qui non fecerit misericordiam. Item, Qua mensura quisque mensus fuerit eadem rependetur ei. hæc igitur doctrina fixa manet. Sed Deus variè rependit impiis mercedem, quia aliquando pœnas de ipsis exigit hominum manu: aliquando suum iudicium suspendit. *Iacob.2.13* *Matth.7.2* Hoc loco significat Persas & Medos fore executores suæ vindictæ, nempe, quemadmodum Chaldæi ipsi fuerant quasi flagella, cùm vellet castigare scelera populi sui. vsus ergo fuerat Chaldæis cùm bellum gererent contra Iudæos. Sed Deus habet multas vicissitudines, ita vt quisque suo loco ad rationem vocetur. Sic tandem vltus est Chaldæos, quoniam tantùm suæ auaritiæ, & ambitioni indulserant cùm affligerent Iudæos. Neque enim illis fuit propositum, Iudæos punire, sicuti digni erant. Sed, quemadmodum iam dixi, sua libido eos rapuit ad sæuitiam, & cædes. ideo æquum fuit suo ordine ipsos castigari Dei manu. Sequitur,

16 Excidite seminantem è Babylone, & qui apprehendit falcem tempore messis: coram gladio opprimente quisque ad populum suum respiciet, quisque ad terram suam fugiet.

Semper alloquitur Medos & Persas cùm iubet *eos excidere è Babylone tam seminatores, quàm messores*. Per synecdochen verò comprehendit etiam omnes alios. nam agricolæ sustinent quodammodo vitam hominum. quandoquidem aliæ artes non sufficerent ad conseruationem humani generis, Si nulla esset satio, nec messis, necesse esset omnes statim perire. Cùm ergo Propheta iubet è medio tolli eos qui seminant & metunt, perinde est acsi diceret, Percutite gladio, & occidite omnes incolas, ita vt nihil maneat residuum, sed terra in solitudinem redigatur. Iubet ergo sic occidi Chaldæos, vt nulli maneant agricolæ, qui seminent, vel metant. Hoc quidem non fuit impletum sub Cyro, quemadmodum alibi vidimus. Sed tenendum est etiam quod tunc admonui, Prophetam scilicet longius extendere suas minas, quia Babylon sæpius percussa fuit Dei manu, & tandem prorsus afflicta. Præludium fuit expugnatio Cyri, sed secutæ sunt aliæ clades, vbi durius oppressa fuit. Adiungit, A *facie gladij opprimentis*, aut vastantis: *quisque fugiet ad populum suum, & in terram suam*. Quoniam opulenta erat illa regio, multi aduenæ illuc se contulerant: deinde vndique traxerant captiuos. ita minimè dubium est, quin multi hospites habitauerint in Chaldæa cùm floreret imperium illud: erant multi agricolæ, multi opifices. Nam Chaldæi dominabantur: & tamen multi erant contenti exigua fortuna, atque etiam contemptibili, vel cogebant Chaldæi deuictas gentes præstare seruiles operas vel in agricultura vel in opificiis. Nunc Propheta dicit in mutatione quæ continget, *singulos respecturos ad terram suam*, ita vt defugiant, quia nulla erit oblectatio in terra deserta, & vastata. Ergo *à facie gladij opprimentis respiciet quisque ad populum suum, & ad terram suam*, & qui prius fingebant se penitus addictos esse Chaldæis, deserent ipsos in necessitate, quia nihil erit illis potius, quàm consulere priuatæ saluti. Sequitur,

17 Grex dispersus, *vel agnus dispersus aut hædus*, שה *significat interdum gregem, interdum etiam significat singulos agnos, vel singulas oues: grex ergo dispersus fuit*, Israel, leones expulerunt eum: primus vorauit eum rex Assyriæ,

& hic postremus contriuit ossa eius Nabuchadrezer rex Babylonis.

Hic clarius ostendit Propheta quod breuiter attigerat, nempe Deum ita infensum esse Babyloniis, quoniam susceperit curam populi sui quem elegerat. Ergo testari voluit fidelibus Ieremias, quanuis ad tempus seuerè ipsos Deus castigaret, tamen non exuere prorsus animum paternum erga ipsos, quia tandem re ipsa palàm faciet, eos sibi charos fuisse, in quos adeò fuerat rigidus. Mitigat igitur asperitatem pœnarum, ne desperationi succumbant Iudæi, sed Deum inuocent in suis miseriis, & sperent sibi tandem fore propitium, vbi eos demuerit. Summa est, quascunque Deus Ecclesiæ infligit pœnas, esse temporales, deinde, esse vtiles in salutem, & remedia ne pereant in suis vitiis. Discamus igitur has promissiones amplecti, quoties vulneramur nimio dolore, si Deus nos affligit: discamus, inquã, respicere in eius misericordiã: & sit nobis hoc persuasum, quanuis vndique appareãt signa iræ eius, non esse tamẽ exitiales pœnas quas patimur, sed esse potius medicinas. Hoc consilio Propheta hortatus est ad patientiam fideles sui temporis, cùm ostendit Deum fore illis in patrem postquam fuisset iudex. Dicit igitur Israelem *fuisse quasi gregem dispersum*, vel ouem errantem, quod idem est. exprimit modum *Primus vorauit eum rex Assyriæ*. Scimus enim regnum Israel fuisse deletum ab Assyriis: deinde terram Iehudah fuisse ferè expilatam. restabat exigua portio. Dicit igitur Deus cladibus quas intulerant Assyrii populum fuisse consumptum: sed quod restabat comparat ossibus, quemadmodum si bestia pecudem aliquam voraret, relinquet tamen ossa. Nulla igitur erat caro, vel cutis in Israele postquam Assyrii crudeliter sæuierant, & quidem sæpius. Sed quoniam manebat regnum Iehudah, dicit *fuisse tanquam ossa*: & ideo adiungit, *Iste postremus Nabuchadnezer rex Babylonis exossauit eum*, hoc est, contriuit & consumpsit ossa quæ restabant. Nunc tenemus Prophetæ sensum. Cæterùm, exaggerat miserias electi populi, vt quodammodo viam patefaciat misericordiæ. Deus ergo hîc suscipit affectum hominis, qui afficitur tristi spectaculo, cùm videt vorari miseram & innoxiam ouem, deinde proiici ossa: & videt aliam bestiam magis truculentam, quæ ossa etiam ipsa conterat dentibus, & consumat. Cùm Deus ergo ita loquitur, minimè dubium est quin velit exprimere quàm tenero affectu prosequatur electũ populum: deinde quin velit etiam erigere pios in spem salutis. Postea sequitur,

18 Propterea sic dicit Iehouah exercituum, Deus Israel, Ecce ego visito super regem Babylonis, & super terram eius, quemadmodum visitaui regem Assyriæ.

Hinc certius colligi potest quod nunc dixi, similitudinem qua vsus est Deus, huc spectasse, vt indueret dolentis personam, & quasi oculis sympathiam suam repræsentaret. Significat igitur se fore vindicem crudelitatis quam exercuerant Chaldæi, sicuti iam fuerat vindex omnium malorum, quæ Assyrii populo intulerant. Tenenda est conditio temporum, quia sensus huius loci pẽdet ex historia. Assyrii superiores erant Chaldæis cùm regnum Israel afflixerunt. scimus enim etiam tempore Ezechiæ regem Babylonis misisse ad ipsum Ezechiam, vt captaret gratiam eius, & eum alliceret ad fœdus. Cùm ergo formidabilis esset Assyriæ Monarchia, tunc violẽter sæuierunt Assyrii ipsi contra Israelitas, atque etiam contra Iudęos: quid sequutum est? nempe euersa fuit Nineueh: Babylon successit in eius locum, & ita qui dominati fuerant coacti sunt iugum suscipere: & ita Assyrios sibi mancipauit Babylon. iam proponit Deus iudicium suum, quod omnibus notum erat. Ipsi quidẽ Assyrii non putabant Deum Israel vltorem fuisse populi sui. sed res tamen ita habebat. Deus ergo hîc pronuntiat se iam dedisse manifestum specimen suæ solicitudinis, quam gerebat de salute electi populi. Quemadmodum ergo pœnam sumpserat de Ayssria, ita pronuntiat se vltorem fore contra Babylonios. Et ita exemplo confirmat quod poterat videri incredibile. Nam quis putasset monarchiã illam tam subito posse corruere? atqui hoc acciderat præter omnium opinionem. Deus hîc repetit quod gestum erat, vt fideles sibi persuadeant idem iudicium manere Babylonios quod experti fuerant Assyrii. nunc plena est sententia Prophetæ. Sequitur,

19 Et reducam Israelem ad caulas suas: & pascetur in, *monte*, Carmel, & Basan, & in monte Ephraim, & Gilead: satiabitur anima eius.

Hîc prosequitur Ieremias suam doctrinam, & fidelium animos sustinet in miseriis ne prorsus deficiant perinde igitur est acsi porrigeret manum naufragis, vel daret aliquam fulturam iis qui iacebant quasi exanimes. nam fuit non solùm triste exilium filiis Dei, sed instar mortis, quia appre-

apprehendebant Dei vindictam, acsi prorsus ab eo reiecti essent. necesse igitur fuit ipsis dari aliquid solatii, ne prorsus despondérent animos. Huc igitur Propheta noster nunc intentus est, vt moderatè perferant suas ærumnas Iudæi, neque existimét plagam quæ inflicta ipsis fuerat esse læthalem. Promittit igitur Deus reditum in patriam, qui testimonium esset veniæ & misericordiæ. nam vbi Deus populum suum collegit, perinde hoc fuit acsi palàm ostenderet firmam manere suam adoptionem, & non esse mortuum fœdus illud, quod tamen ad tempus visum fuerat intercidisse. Nunc ergo tenemus in quem finem verba faciat Ieremias de restitutione populi. Deinde adiungit *ad caulas suas*, vel ad habitaculum suum. scimus hunc loquendi modum passim occurrrere apud Prophetas, quia comparant Deum pastori, & Ecclesiam gregi ouium. hæc igitur similitudo satis & super trita est. Nec Deus potest meliꝰ exprimere quantoperè solicitus sit de salute piorum, quàm dum prodit in medium sub persona pastoris, & testatur sibi curæ fore gregem suum. Sed, quemadmodum initio libri diximus,, specialis fuit ratio Ieremię, quia erat ex oppido pecuario, & versatus fuerat à pueritia inter homines pecuarios: ideo non mirum est si frequenter adhibeat loquendi formas, quibus erat assuetus. educatio enim format linguas hominum magna ex parte. Quanquam ergo pro communi more Scripturæ loquitur Propheta, minimè tamen dubium est, quin retineat consuetudinem suam, quemadmodum alibi dictum fuit. Dicit igitur, postquam collectus fuerit populus, fore habitabiles mõtes opimos & pingues, nempe regionem Carmeli, regionem Basan. Celebratur fœcunditas istorum montium aliis pluribus locis, quos non opus est recitare. Summa tamen est, Deum quasi fidum fore pastorem electo populo, vbi eum rursus collegerit, nempe vt certò statuant non modò liberum sibi fore reditum ab exilio in patriam, sed Deum fore præsidem suæ salutis, vt eos perpetuò tueatur, vt eorum curam gerat, vt ipsos defendat contra omnes hostes. Quò autem melius exprimat Deus beneficium, addit, *Et satiabitur anima eius.* anima hîc accipitur pro desiderio, queadmodum pluribus aliis locis. Iam tenenda est illa superior doctrina, Deum scilicet nunquam Ecclesiæ suæ ita irasci, vel esse infensũ, quin semper retineat memoriã sui fœderis. Ergo postquam defuncti sunt fideles pœnis temporalibus, tandem Deus illis porrigit manum, neque semel est illis exorabilis duntaxat, sed misericordiã suam prosequitur, & ita fouet eos, vt non minus solicitus sit de ipsorum salute, quàm pastor qui gregem suum non minus charum habet, quàm propriam vitam, ita vt noctu vigilet, perferat frigus, & æstum, deinde exponat se multis periculis & latronum, & bestiarum, vt gregem suum tueatur. Sed fontem ipsum quasi digito monstrat Propheta cùm adiungit,

20 In diebus illis & tempore illo dicit Iehouah, quæretur iniquitas Israel, & nulla erit, scelus Iehudah, & non inuenietur: quia propitius ero his quos fecero residuos.

Quemadmodum iam dixi, primam causam nunc Propheta ostendit cur Deus tam clementer & humaniter agere velit cum suo populo, nempe quoniam peccata remittet. Et certè friget quicquid dicitur de pœnarum remissione, nisi primò hoc nobis sit persuasum nos esse Deo recõciliatos, & ipsum nobis esse propitium. Increduli quidẽ nihil aliud quærunt, quàm leuari suis malis: quemadmodum ægroti nihil aliud petũt à medico, quàm vt tollat statim dolorem: si ægrotus sitiat, Tolle sitim, dicet. denique respiciũt duntaxat ad symptoma illud: interea de morbo ipso nunquam verbum faciunt: sic etiam impii negligunt quod præcipuum est, nempe vt Deus ipsis ignoscat, & recipiat eos in gratiã. modò ergo eximantũr à pœnis, hoc illis satis est. Sed quantùm ad fideles spectat, nunquam tranquilli esse possunt donec persuasi sint, Deum illis esse propitium. Ergo vt liberet inquietudine & omnibꝰ tormentis piorum animos, Propheta noster dicit Deum fore propitium, ita vt peccata omnia Israel & Iehudah sepeliat ne in memoriam amplius veniant, vel iudicium. Hic locus insignis est: ac primò quidem ex eo colligitur optima doctrina, nempe vbi Deus seuerè nos castigat, non debere nos subsistere in ipsis pœnis, vt excutiamus præsentem ærumnarum sensum: sed potius debere ad causam ipsam omnium malorum spectare, nempe ad peccata nostra. Sic Dauid pluribus locis vbi petit aliquam mali relaxationem à Deo, non dicit, Domine libera me ab hostibus meis, Domine restitue mihi sanitatem, Domine eripe me à morte: non simpliciter ita loquitur, sed familiariter ad Deũ confugit, & implorat eius misericordiam: & vicissim cùm Deus promittit liberationem à pœnis, non simpliciter dicit, Reducam vos ab exilio, vel captiuitate, reducam vos in patriam: sed dicit, Ego remittam vobis peccata vestra. nam sublato morbo etiam symptomata quæ morbum comitantur euanescunt: sic etiam contingit. nam vbi Deus exorabilem se nobis ostendit tunc soluti sumus à pœnis, vel quas sumus perpessi ad tempus, vel quæ nos manebant, nisi Deus ita pro inæstimabili sua clementia & bonitate nobis parceret.

PRECATIO.

Da omnipotens Deus, quando erga veterem populum ita fuisti exorabilis, & quantumuis grauiter offensus esses, tamen seruasti aliquas reliquias, erga quas tuæ misericordiæ documenta proferres, sic etiam digneris nos hodie allicere, & vtcunque simus millies coram te meritò damnati, tamen vt potius nos recipias in vnigenito Filio tuo, & per ipsum nobis reconciliatus ostendas vsque ad finem vitæ nostræ, atque adeò in morte ipsa te nobis esse Patrem, vt ita viuamus & moriamur tibi, & agnoscamus hanc esse vnicam salutis viam, donec tandem fruamur hæreditate illa cælesti, quæ nobis parta est eiusdem Filij tui sanguine, Amen.

POSTREMA lectione cœpimus exponere quod dicit Propheta, cùm Deus volet redimere populum suum fore ita propitium, vt deleat omnia peccata. diximus autẽ Prophetam ostendere, populum iustis de causis fuisse tam seuerè tractatum. Hîc ergo notanda est Dei iustitia in omnibus eius iudiciis. Propheta enim admonet, Iudæos non aliter posse Deo reconciliari, nisi agnoscant se pœnas dedisse quas meriti erant. Et hinc colligitur etiam vtilis doctrina, quoties percutimur Dei ferulis, non tantùm leuationem ab externo malo, vel dolore petendam esse sed vt Deus nobis ignoscat. notanda est etiam ratio, quia Propheta docet nullam fore iniquitatem populi, quia Deus erit propitius. Hinc colligim⁹, tunc quoque iustas fuisse causas, cur Deus populum castigaret: sed quia voluit peccata remittere, ideo fuisse liberatorem populi sui. Sciamus ergo nos reputari iustos coram Deo, non quia nullas iniquitates in nobis deprehendat, sed quia vltro ignoscit. denique hæc vnica ratio est placandi Dei, si peccata nostra sepeliat, neque vocet in iudicium. porrò hanc gratiam propriè spectare ad Christi aduentum colligitur ex
Suprà 31.34 capite trigesimo primo, vbi Propheta cùm loquutus est de nouo fœdere posuit hoc præcipuum caput, Parcam iniquitatibus eorum, & vsus est eodem verbo. Promissio igitur hæc non debet restringi ad breue aliquod tempus, ex quo populus reuersus est ab exilio Babylonico, sed potius extenditur ad regnum Christi, quia tunc verè demum completa fuit hæc prophetia: quoniã non apparent peccata nostra coram Deo, dum nobis propitius est. Interea significat Propheta hanc gratiam non fore generalem: adiungit enim Deus *se fore propitium reliquiis duntaxat*. & hoc necesse fuit exprimi, quia post reditum fideles poterant animos despondere alioqui, cùm viderẽt nonnisi exiguam manum populi reuersam esse. Si igitur promiscuè restitutio fuisset promissa, poterat cõcidere piorum fides cùm viderent totum ferè populum negligere gratiam sibi oblatam. nam pars duntaxat Tribus Iehudah vsa est beneficio Cyri, & Darii: decem Tribus maluerunt habitare in Chaldæa, & aliis locis. & non semel Deus restrinxit promissionem, quæ hîc
Isa.10.21, 22. legitur, quemadmodum Isaiæ cap 10. dicitur, Si populus tuus sit tanquam arena maris, reliquiæ tantùm saluæ erunt. populus enim gloriabatur sua multitudine, & iactabat quod dictum fuerat
Gen.15.5. Abrahæ, Numera si potes stellas cæli, & arenam maris, ita erit semen tuum. Deus ergo significat longè falli Iudæos, quoniam existiment se semper fore incolumes. Ergo Propheta hîc dicit Deũ fore propitium non omnibus indifferenter, *sed his quos fecerit residuos*. & interea etiam significat Deus hoc debere gratuitæ si æ bonitati adscribi, quòd aliqui sint superstites, quemadmodum dicitur Isaiæ capite primo, nisi semen aliquod nobis relictum fuisset essemus tanquam Gomor-
Isa.1.9. rha, & similes Sodomæ. Deus ergo hîc pronuntiat reliquias fore saluas non aliter quàm mera sua liberalitate, quemadmodum etiam Paulus vndecimo capite ad Romanos dicit non speran-
Rom.11.5. dam esse salutem Iudæis, nisi à gratuita Dei misericordia. Et diligenter notat hunc locum, & similes, quia tunc quoque Iudæi cùm insurgerent aduersus Euangelium, obiiciebant se esse semen Abrahæ, & electum genus. itaque respondet Paulus non esse nouum vt Deus colligat tantùm exiguas reliquias è populo suo, & causam assignat gratuitam eius electionem. Nunc sequitur,

21 Super terram exasperantium ascende super eam, *sed abundat*, & super habitatores visitationis, *& habitatores visitationis*, occide, & disperde post eos, dicit Iehouah, & fac secundum omnia quæ præcepi tibi.

Propheta hîc suscipit munus præconis, & alloquitur Persas, & Mædos, vt bellum moueant

contra Babylonem. non peruenit quidem vnquam ad gentes illas hoc vaticinium: sed diximus cur Prohetæ bellum denuntient, deinde conuertant sermonem nunc ad profanas gentes, nunc ad Iudæos, nunc ad vnum populum, nunc ad alium. volunt enim fideles adducere in rem præsentem dum effectum coniungunt cum suis verbis. Hac igitur forma loquendi Propheta docet se non spargere voces in aerem, sed coniunctam esse Dei potentiam cum sermone quem profert, acsi Deus ipse mandaret Medis & Persis, vt suam vindictam exequantur contra Babylonem. & certè Ieremias sicuti non loquitur ex proprio sensu, ita etiam non loquitur in persona hominis, sed inducit potius Deum loquentem, vt apparet ex fine versus. Dicit ergo, *Ascende super terram exasperantium*: alii vertunt, amaritudinem, sed impropriè. vocat autem Deus Chaldæos rebelles, quia etsi ad tempus fuerant flagella iræ ipsius, tamen crudeliter sæuierant contra multas gentes, impulsi duntaxat sua superbia & auaritia, meritò vocat Exasperantes. deinde addit, *Occide habitatores visitationis*. quidam relinquunt proprium nomen פקוד: sed primò diuinant fuisse in Chaldæa vrbem huius nominis, quod friuolum est: deinde friget illa expositio, si sermo fiat de vrbe obscura & ignobili. Non dubium igitur est, quin Propheta vocet etiam Chaldæos *habitatores visitationis*, quoniã manebat eos vindicta Dei, imò iam instabat eorum capitibus, sicuti paulò pòst repetet atque hic loquendi modus frequenter apud Prophetas occurrit. Postea addit, *Et perde post ipsos*. est allusio in verbis, החרם אחריהם. significat autem cladem fore extremam, ita vt non desinant sæuire Medi & Persæ, donec extinxerint nomen Babylonis: atqui scimus illud non fuisse impletum à Cyro & Dario. diximus enim iam aliquoties vrbem fraude & nocturnis insidiis fuisse captam, deinde Regem cum suis Proceribus fuisse occisum: pepercit enim Darius reliquo populo, vel Cyrus potius. nam tametsi nomen imperii erat penes Darium, Cyrus tamen longè erat potior, vt erat strenuus miles, & tantùm famæ causa ducebat suum socerum, & auunculum. Cùm igitur Babylon capta fuerit, vt tamen gladius non persequeretur omnes Chaldęos, hinc colligimus Prophetas, quoties denuntiant cladem, & interitum Babyloni, non restringere suam doctrinam ad tempus illud, sed complecti etiam alias clades. sæpius enim capta fuit Babylon: nam defecit à Persis, & cùm recuperata esset dedit graues pœnas, quia per ludibrium suspensi fuerunt qui authoritate & potentia valebant: deinde passim etiam sæuitum fuit in viros & fœminas. Non dubium igitur est quin Prophetæ cùm de excidio Babylonis loquuntur, respiciant ad diuersa Dei iudicia. Quicquid sit, colligimus quanuis diu conniueat Deus, vel extrema iudicia suspendat, tamen impios non posse eius manum effugere vbi diu fuerint tergiuersati. Postea adiungit, *Fac illis, quemadmodum præcepi tibi*. hæc etiam prophetica loquendi ratio notanda est. neque enim Medi & Persæ putabant se militare sub Dei auspiciis. quorsum igitur ponitur nomen Præcepti? nempe quia Deus homines profanos regit arcana sua potentia, & impellit quocunque visum est, etiamsi nihil tale sit ipsis propositum. Quò res melius explicetur, notandum est duobus modis Deum præcipere: præcipit enim fidelibus cùm ostendit quid rectum sit, & quid sequi ipsos oporteat: ita quotidie vbi Deus hortatur nos ad officium, vbi Legem suam nobis exponit, dicitur exercere suum imperium, vel iurisdictionem. Et hæc propria est ratio iubendi vel exercendæ potestatis, vbi scilicet agnoscimus quid Deus velit, aut quid à nobis exigat. Sed Deus alio modo præcipit incredulis, quia etsi non declaret quid facere ipsos velit, trahit tamen volentes nolentes quocunque vult: ita instinctu suo impulit Cyrum, & Darium vt arma sumerent contra Babylonem. Nunc ergo tenemus quid hoc verbo intelligat Propheta. neque enim intelligit Darium & Cyrum Deo ex animo paruisse, quia agnoscerent ipsum sibi esse ducem atque authorem belli. nihil enim tale venit illis in mentem, & illa præcipiendi ratio, quemadmodum dixi, peculiaris est Ecclesiæ. Deus enim singulari quodam priuilegio & gratia nos dignatur, cùm ostendit nobis quid rectum sit, & præscribit legem bene viuendi. Sed interea præcepti loco ponitur arcana eius prouidentia, qua impellit profanos homines, sicuti dicitur Cor Regis in manu Dei esse. Loquitur autem Solomo de Rege potius quàm de hominibus plebeis, quia si qua sit libertas in toto genere humano videntur esse Reges quasi exempti ab omni iugo. pronuntiat autẽ Solomo regi corda eorum à Deo, sic vt non sint sui arbitrii. Quanuis ergo Darius & Cyrus fuerint abrepti sua cupiditate cùm bellum mouerunt, tamen Deus illorum corda direxit, quemadmodum paulò pòst clarius videbimus. sic etiam dicitur præcipere cælo & terræ, non quòd cælum, quod auribus caret & sensu, exaudiat eius vocem: sed quia Deus efficaciter mouet cælum. cùm enim vult pœnas de nobis sumere, mandat cælo ne pluuiam mittat: hoc Dei mandatum exequitur cælum: deinde terra etiam obtemperat Deo: sed nullus est illic sermo doctrinæ. quid igitur? nempe Dei prouidentia, quæ nobis abscondita est. Sequitur,

Prouer. 21.1

22 Vox prælii in terra, & contritio magna.

Continuat Propheta loquendi formam. dicit igitur fore *vocem prælij*. An potuit ipse concitare Medos & Persas? non propria quidem virtute, sed hîc commendat efficaciam suæ doctrinæ: acsi diceret vindictam quam denuntiat Babyloniis, fore in promptu, vbi tempus aduenerit: quemadmodum dicit Paulus ministros Euangelii habere vindictam in manu aduersus omnes contemptores. Nunc ergo tenemus cur Propheta repetat vocem *prælij*, *& contritionem*, vel afflictionem *magnam fore in terra*. Nunc sequitur.

2. Corin.10.6.

23 Quomodo excisus est & contritus malleus vniuersæ terræ? quomodo redacta est, *fuit*, in vastitatem Babylon inter Gentes?

24 Illaqueaui te, atque etiam, *vel*, *atque ideo*: גם *hîc ponitur loco rationalis particulæ*, *ideo*, capta es Babylon, & tu nesciuisti, inuenta es atque adeò deprehensa, quoniam contra Iehouam te miscuisti, *litigasti*.

Hîc primò per admiratione͂ interrogat Ieremias *qui factum sit, vt malleus totius terræ fuerit ipse fractus*, cùm omnes populos antea frãgeret cùm postea respondet Deus, nempe *ego sum qui cepi Babylonem*. Interrogatio valuit, vt expergefaceret populum ad maiorem attentionem. negligimus enim Dei iudicia, vel ad ea cæcutimus, nempe quia non adiicimus studium nostrum. nam res paruæ sæpe nos excitant, interea Deus operabitur modo inusitato. id autem pro nihilo ducimus. Quoniam ergo tanta est nostra ignauia in operibus Dei considerandis, necesse est nos stimulari: & hoc nunc facit Ieremias cùm per admirationem dicit, *Quomodo*? nam significat rem fore incredibilem cùm excindetur Babylon, nempe quia nemo putasset Monarchiam illam posse vnquam labefactari: peruenerat enim vsque ad summum, & vndique tot munitionibus cincta erat, vt nihil esset periculi metuendum: denique omnes putassent Babylonem non posse moueri sine concussione cæli, & terræ. Ergo Propheta hîc miratur rem illam insolitam, & dicit, *quomodo malleus totius terræ fractus est*, *& contritus*? deinde, *quomodo Babylon fuit in vastitatem inter Gentes*? nam subiugauerat sibi non tantùm vicinos populos, sed etiam remotissimas terras. Et hoc etiam modo fideles ad bene sperandum animat, ne animos deiiciant, quoniam terribilis erat potentia illius Monarchiæ. Respondet igitur statim in persona Dei, *Illaqueaui te*, *atque ideo capta es Babylon*. Hîc Deus pronuntiat, quanuis humanitus fieri non possit, vt Babylon cadat cum suo imperio, interitum tamen illius esse in manu sua: *Tu*, inquit, *capta es*, nempe *quoniam te illaqueaui*: quasi diceret non fore Chaldæis negotium cum hominibus, quia ipse bellum geret, ac Persas & Medos diriget: deinde instruet sua potentia. in summa, pugnabit ipse, donec Babylonios vicerit. Cùm dicit *nesciuisse*, non tantùm coarguit socordiam illius populi, sed simul deridet securitatem: quasi diceret, Quanuis putes te esse extra omnem aleam, senties tamen neminem posse effugere manum meam. Nunc ergo tenemus consilium Prophetæ. Verum quidem est, incredulos vbi Deus sumit pœnam de eorum sceleribus, non agnoscere eius manum: sed aliud intelligit Propheta, nempe quanuis Babylon confisa suis opibus nihil sibi metuat, tamen deprehensum iri, quia non poterit laqueos effugere. Subiicit, *Inuenta es*, *atque adeò deprehensa*: rationem adiungit, quoniam litigauerat contra Deum. Dicemus paulò pòst quomodo Babylon contra Deum litigauerit, nempe quia Deus susceperat in fidem suam & patrocinium Israelitas. Hoc ergo dicitur respectu Ecclesiæ, vt paulò pòst fusius explicabo. Breuiter hîc notandum est, Deum ita suscipere populi sui causam acsi ipse læsus esset, quemadmodum promittit eum sibi fore tanquam pupillam oculi. Nunc sequitur,

Zach.2.8.

25 Aperuit Iehouah thesaurum suum, & protulit vasa iræ suæ, quia opus hoc Domini, Iehouæ exercituum est in terra Chaldæorum.

Hîc clarius exprimit Propheta quod attigerat, nempe bellum hoc non fore Persarum, sed

sed ipsius Dei. Dicit igitur *Deum aperuisse thesaurum suum*, nempe quoniam habet varios & multiplices modos, qui humano sensu comprehendi nequeunt, vbi vult impios perdere. erat inexpugnabilis illa Monarchia, nempe humano sensu: sed Deus hîc dicit se habere modum reconditum, quo Babylonem vastet, atque in nihilum redigat. Per similitudinem ergo vocatur thesaurus Dei, ratio quæ superat humanæ mentis captum, vbi scilicet Deus iudicia sua exequitur modis arcanis & inopinatis. Quoniam ergo vix poterant fideles animis concipere quod docebat Ieremias, ideo attollit eorum animos ad prouidentiam Dei, quæ non debet subiici humano ingenio. perperam enim homines pro sensu carnis suæ iudicant de potentia Dei, perinde est acsi cælum & terram vellent pugillo includere. Deus ipse dicit, se cælum & terram capere pugillo. homines igitur dum volunt capere Dei potentiam, perinde est acsi musca vellet vorare omnes montes. Corrigit ergo Propheta illam prauitatem, ad quam natura sumus nimium propensi, dum scilicet statuimus pro captu mentis nostræ quid Deus sit facturus, acsi potentia eius non esset infinita. Hæc ratio est cur dicat Propheta, *Aperuit Deus thesaurum suum*: deinde, *protulit inde vasa iræ suæ*, nempe ex thesauro, nempe ex ratione illa, quæ tunc erat incomprehensibilis. Et subiicitur ratio, *Quia opus hoc*, inquit, *est Dei vnius: Dei exercituum in terra Chaldæorum*. Hîc Propheta breuiter sententiam claudit, quòd scilicet fideles debeant placidè expectare dum eueniat quod docuit, nempe quia *est opus Dei*. nihil autem magis peruersum, quàm homines velle metiri Dei potentiam proprio sensu, vt dictum fuit. Sequitur. sed ego non possem absoluere nunc.

PRECATIO.

Da omnipotens Deus, quando dignaris nobis iudicia tua aduersus incredulos proponere, vt non tantùm timeamus te, sed etiam spem salutis nostræ in te reiicere discamus, vt sic proficiamus in hac doctrina, ne vel socordes simus ad tuas minas, vel etiam trepidemus in extremis nostris malis: sed sic discamus oculos nostros ad te attollere, vt perpetuo vitæ nostræ cursu te inuocemus in Christo Iesu Domino nostro, Amen.

26 Venite contra eam à fine, aperite apothecas eius, calcate eam tanquam aceruos, & disperdite eam, ne sint ei reliquiæ.

Iterum Propheta Persas & Medos compellat, eósque hortatur vt veniant cõtra Babylonem. diximus autem herì Prophetas solere loqui pro imperio, quoniam sustinent Dei personam, & diximus quàm vtilis sit hæc loquendi forma, quia mundus non agnoscit Deum efficaciter loqui. Dicit igitur primùm, *Venite contra eam*, deinde, *aperite apothecas eius*. מאבס significat horreum, significat repositorium quodlibet. ideo quidam vertunt horrea. sed videntur mihi nimis restringere hoc nomen, quia Propheta loquitur haud dubiè de thesauris Babylonicis. Apothecas autem vocant Græci repositaria rerum omnium, non tantùm vini, & olei, sed mercium, atque etiam pecuniæ. Apothecæ sunt quas Gallicè vocamus *Arriere-boutiques*, *ou magasins*. sed hoc nomen etiam extenditur ad vinum, ad omne genus frumenti, deinde ad thesauros, ad arma etiam. nam apothecæ sunt repositoria armorum, armamentaria omne genus. Perinde igitur est acsi diceret Ieremias nihil tam fore reconditum apud Chaldæos, quod non excutiant Medi & Persæ. Deinde adiungit, *Calcate eam tanquam aceruos*. ערמים non sunt acerui lapidum, sed potius manipulorum. significat igitur Persas & Medos crudeliter sæuituros esse, quemadmodum trituratur frumentum in area. Postremò, dicit, *Disperdite eam, ne sint ei reliquiæ*. Videtur obliquè opponere quod Deus promittit suis semper aliquas fore reliquias scilicet. dicit igitur nihil fore residuũ cùm exeret Deus suã vindictam contra Chaldæos. Summa est, pœnam de qua loquitur Propheta, talem fore vt aboleat nomen ipsum Monarchiæ Babylonicæ. hoc, quemadmodum herì diximus, & antehac etiam, completum non fuit vno die. sed vbi concionantur Prophetæ de iudiciis Dei, non respiciunt tantùm præludia, sed verba sua extendunt vsque ad vltimum iudicium, quod manet omnes reprobos. Nunc sequitur,

27 Occidite omnes iuuencos eius, descendant ad mactationem: væ illis, quia venit dies ipsorum, tempus visitationis eorum.

Prosequitur eandem sententiam: iubet Persas & Medos occidere quicquid est roboris in Chaldæa. nam iuuencos haud dubiè metaphoricè vocat eos omnes qui florebant virtute, aut potentia, aut opibus. Summa est, vindictam de qua nunc loquitur, non fore duntaxat contra vulgus, sed contra selectissimos quosque. ergo comprehendit tam magnates, quàm omnes homines bellicosos. neque enim robur corporis duntaxat intelligit, sed potentiam, & authoritatem. *Occidite* ergo *omnes eius iuuencos*, id est, quicquid in Chaldæa pretiosissimum est, id peribit cùm aduenerit dies vltionis. postea, *Descendant*, inquit, *ad mactationem.* Semper tenendum est quod dixi, Prophetam perinde iubere acsi haberet sub manu sua, & authoritate Medos & Persas, nempe quoniam totus mundus subiicitur Dei verbo. dicit, *Væ illis, quia venit dies ipsorum, & tempus visitationis eorum*. hoc additum fuit, quia poterant fideles apud se disputare, quomodo fieri posset, vt tam citò periret Babylon. Deus enim visus fuit longo tempore Monarchiam illam fouere, acsi eam tueri vellet perpetuò. Ergo Propheta hîc de tempore visitationis loquitur, ne ideo ambigant fideles de vaticinio præsenti, quia Deus nondum exeruerat manum suam. Admonet igitur Deum habere præfixa tempora, & non visitare quotidie singulas gentes, hoc est, non exercere sua iudicia singulis momentis, sed quando apud se decreuit. Quoties igitur impii securè exultant, & agunt suos triumphos, semper nobis veniat in mentem hæc doctrina, nondum adesse tempus quo Deus iudicium suum contra ipsos exequatur. quare? est enim certum tempus visitationis: id autem positum est in arbitrio Dei. Ergo discamus patienter ferre omnes tentationes donec visum fuerit Deo ostendere se nobis mundi iudicem. Sequitur,

28 Vox fugientium, & qui euaserint è terra Babylonis, ad annuntiandum in Sion vindictam Iehouæ Dei nostri, vindictam Templi eius.

Iterum ostendit Propheta, Deum cùm vlciscetur Babylonios, daturum esse certum specimen paterni fauoris erga Ecclesiam. nam alioqui prophetia hæc poterat frigere apud fideles, nisi agnoscerent Deum fore hostem tantæ Monarchiæ, quoniam susceperat curam salutis ipsorum. Ergo Propheta sæpius ad hunc finem reuocat fideles, vt vindicta Dei contra Babylonios certum illis documentum sit gratiæ Dei, qua semel complexus illos fuerat, & volebat prosequi vsque ad finem. hoc est igitur consilium Prophetæ cùm dicit, *Vox fugientium, & qui euaserint è terra Babylonis*: quasi diceret, Quanuis Babylon multis nominibus digna sit interitu, Deus tamen in ea perdenda respiciet populum suum, & reipsa ostendet se esse patrem eius populi, quem adoptauit. postea hortatur etiam Ieremias fideles ad gratitudinem. Duo igitur sunt capita, prius est, cùm Deus perdet Babylonios, populum hinc certò sensurum quantoperè charus sit Deo: deinde ex hac doctrina fluit exhortatio, ne scilicet fideles obmutescant in tam singulari Dei beneficio, sed prædicent suam liberationem. ideo dicit, *Vox fugientium, & qui euaserint è terra Babylonis, vt annuntient in Sion*. Cùm dicit, *in Sion*, ostendit in quem finem Deus colligere velit populum suum, nempe vt de integro colatur, sicuti olim in Templo suo. Adiungit, *Vt annuntient vindictam Dei nostri*. Vindicta Dei actiuè hîc sumitur pro vindicta quam Deus exercebit: paulò pòst vindicta Templi passiuè ponitur pro vindicta qua Deus vlciscetur contumeliam Templo suo illatam. Deus ergo est vltor, Templum verò Dei vindicatur à contumelia, & probro. Nunc tenemus summam huius loci: primo loco docet Propheta, Deum habiturum rationem populi sui cùm tam rigidè puniet Babylonios: deinde adiungit exhortationem, ne fideles ingrati sint Deo, vbi agnouerint in gratiam suæ salutis Deum suscepisse bellum contra illam Monarchiam: postremò finem ostendit, nempe vt iterum coalescat populus qui dispersus fuerat, quemadmodum dicitur in Psalmo, Deus est qui colligit dispersos Israelis. Quoniam ergo erant
Psa. 147. 2. Iudæi tanquam corpus lacerum apud Chaldæos, ostendit Propheta Monarchiam illam dissipatum iri, vt rursus in vnum coeant fideles, & simul omnes Deum adorent in Templo, vel in monte Sion. Sequitur,

29 Conuocate contra Babylonem potentes, omnes qui intendunt

dunt arcum: obsidete eam in circuitu, ne sit euasio: reddite ei secundum opus suum, secundum omnia quæ fecit facite ei: quia contra Iehouam superbè egit, contra sanctum Israelis.

Varius est Propheta in modis loquendi, nec sine causa, quoniam oportuit ipsum tonare magis, quàm loqui. deinde quoniam sermo erat de re incredibili, opus fuit non vulgari confirmatione. fideles etiam cùm ferè contabuissent in suis miseriis, vix poterant sese erigere ad bene sperandum. Hæc igitur ratio est cur Propheta tam diu & prolixe insistat in re per se non obscura. neque enim opus fuit tantùm explicatione, sed vehementia etiam accedere debuit. Ergo acsi multos iam præcones haberet præsto ad obsequium dicit, *Conuocate contra Babylonem potentes*. quidam vertunt multos, & רבים vtrunque significat. Sed existimo hîc poni pro validis. Nescio cur quidam vertant sagittarios. sequitur quidem continuò pòst כל-דרכי קשת *omnes qui intendunt arcum*, sed nomen hoc sine adiectione nusquam capitur pro sagittario. Adducunt locum ex vigesimo primo capite Geneseos, vbi Ismael dicitur factus רבה: sed postea additur arcus. Ergo hîc רבים non aliter possumus accipere quàm pro multis aut validis. Posterior autem expositio melius conuenit. Iubet ergo Propheta *Conuocari robustos, & bellicosos homines*: deinde speciem adiungit, *omnes qui intendunt arcum*, hoc est, omnes sagittandi peritos. Persæ enim pollebant arte illa: erant optimi sagittarii: hoc commune fuit Orientalibus populis, sed Persæ omnes alios superabant. Propheta igitur designat eos cùm iubet *conuocari sagittarios*. Adiungit, *circundate eam*, vel obsidete, *in circuitu, ne sit euasio*. Hoc quoque difficile erat creditu. nam Babylon erat potius similis regioni, quàm vrbi. Vix ergo quisquam putasset posse obsideri in circuitu, & tandem capi sicuti factum fuit. Ergo Propheta hîc testatur fore quod superabat omnium opinionem. Cæterùm, prius dixerat hoc fore opus Dei, ne scilicet fideles iudicium facerent ex modulo suo, quia nihil magis peruersum, quàm metiri Dei potentiam nostro sensu, vt dictum fuit. Quoniam ergo antè testatus est Propheta obsidionem Babylonis fore opus Dei, nunc maiore fiducia iubet *eam circundari in circuitu, ne sit euasio*. Deinde adiungit, *Reddite ei secundum opus suum, secundum omnia quæ fecit, facite ei*. His verbis significat Propheta iustam fore vindictam quam exiget Deus de Chaldæis, quia nihil ęquius est, quàm rependi cuique sicuti erga alios fecit: Qua mensura aliis mensi fueritis, eadem rependetur vobis, inquit Christus. Quoniam igitur naturę sensus dictat iustissimam esse pœnam quæ infligitur crudelibus, ideo Propheta hîc admonet, Deum fore iustum vindicem cùm videbitur contra Babylonios sęuire. Sed longius respicit. sumit enim principium illud, Deum esse iudicem mundi. Cùm ita sit, sequitur fieri aliter non posse, quàm vt qui iniustè alios opprimunt, tandem recipiant suam mercedem: sicuti etiam Paulus secundæ ad Thessalonicenses primo, dicit in hoc conspicuum esse Dei iudicium, quod alioqui obscurum esset, vbi dat relaxationem & quietem miseris, qui iniustè affliguntur, & vbi mercedem rependit oppressoribus. Propheta igitur ex hoc principio sumit materiam fiduciæ, vt animet fideles ad bene sperandum. Quare? si Deus est iudex mundi poterant apud se reputare Iudæi quales Babylonii fuerant: imò satis iam experti erant quàm crudelis esset & barbarus ille populus. Cùm ergo auaritia, & crudelitas, & superbia Chaldæorum satis comperta foret, Propheta hîc admonet, Si Deus est in cælo, fieri aliter non posse, quàm vt breui in iudicium ipsos vocet: quia alioqui non esset Deus. Atqui neque esset iudex mundi, nisi respiceret miseros, qui iniustè opprimuntur, & illis opem ferret, & manum porrigeret ad ipsos leuandos: nisi etiam ex opposito pœnam exigeret de auaris, & superbis, & crudelibus. Nunc ergo tenemus consilium Prophetæ. Postremò adiungit, *Quia superbè egit contra Iehouam, contra sanctum Israelis*. Cùm dicit Babylonios *superbè egisse* significat non modò fuisse iniurios hominibus, sed contra ipsum Deum contumeliosos. Nam opponitur hoc verbum delictis quę per leuitatem, & incogitantiam nobis accidunt. Si quis ergo inconsideratè peccet, dicitur errasse: qui autem deliberata malitia sese proiicit ad peccandum, ille vocatur superbus: & hoc colligitur ex Psalmo decimo nono. Dauid enim illic opponit superbiam erroribus: errores, inquit, quis intelliget? deinde petit vt Deus ipsum purget ab omni superbia. Dauid quidē nō extulerat ex professo cornua aduersus Deum: sed timebat tamen ne carnis lasciuia ipsum impelleret ad superbiam. Cùm ergo nunc Propheta dicit, *Chaldæos superbè egisse contra Deum*, perinde est acsi eos damnaret sacrilegæ superbiæ, quòd scilicet voluerint in Deum ipsum esse probrosi, non tantùm crudeles in eius populum. Sed explicatio sequitur cùm addit, *contra sanctum Israelis*. Poterant enim Babylonii excipere, sibi non fuisse propositum superbire contra Deum: sed Propheta hîc in medium profert nomen Israelis: quasi diceret, Si quis est

Gen.21.20
Luc.6.38.
Heb.12.23.
2. Thess.1.6.7.
Psal.19.13.14.

Deus in cælo,religio noſtra certa eſt. ergo nomen Dei apud nos reſidet. Cùm ergo Babylonii indignè populum quem Deus elegit oppreſſerint, ſequitur in illum fuiſſe ſacrilegos. Et idem etiam ſibi volebat quod paulò antè dixit, *vindicta Iehouæ Dei noſtri*. Cur addebat illud epitheton? nempe vt ſcirent Iudæi,quaſcunque perpeſſi fuerant iniurias,Deum ipſum attingere acſi læſus eſſet in ſua perſona. Sic etiam hoc loco tollit omnes tergiuerſandi anſas Propheta Babyloniis cùm dicit *eos ſuperbiiſſe contra ſanctum Iſraelis*. Ergo dum cauillantur impii ſibi cũ Deo nõ eſſe certamen,refellitur ille prætextus, ſi bellum gerant cum eius Eccleſia, & oppugnent eius fideles,quorum ſalutem ſuſcepit tuendam. Neque enim poteſt Deus aliter eſſe patronus Eccleſiæ ſuæ, quin ſeſe opponat inſtar clypei quoties videt ſuos iniuſtè oppugnari à reprobis. Sequitur,

30 Propterea cadent electi eius, *vel adoleſcentes*, in plateis eius, & omnes viri militiæ eius, *hoc eſt, omnes viri bellicoſi*, redigentur ad ſilentium, *alij vertunt, compeſcentur: nam* דמם *ſignificat vtrumque*, in die illo, dicit Iehouah.

Confirmat eandem ſententiam, & oſtendit talem fore cladem Babylonis, quæ aboleat quicquid erat exiſtimatione dignum, *Cadent*, inquit, *robuſti eius per compita*: plus eſt quàm ſi dixiſſet,Peribunt in prælio.Babylon ſic capta fuit,vt fuerint in media vrbe occiſi omnes armati. Pepercit quidem Cyrus,vt dictum fuit,vulgo: ſed Proceres omnes, & armatos milites occidit: quoniam deprehenſi fuerunt Babylonii cùm agitarent ſolenne conuiuium, ſicuti apud Danielem legitur: ideo *compita* hîc nominat Ieremias. Poſtea adiungit,

Daniel.5.

31 Ecce ego contra te ſuperbe, dicit Dominus Iehouah exercituũ: quia venit dies tuus, tempus viſitationis tuæ.

Quò melius confirmet Ieremias ſuam doctrinam,rurſus inducit Deum ipſum loquentem. Diximus autem quantoperè fuerit illud neceſſarium, quia vix alioqui fidem feciſſet ſui vaticinii.Cùm ergo Deum producit,tollit omnem ambiguitatem. *Ecce ego*, inquit, *contra te ſuperbe*,Rurſum vocat Babylonios *ſuperbos*,nempe qui non leuitate, aut ſtultitia, aut inani aliqua cupiditate impulſi fuerint ad bellum, ſed qui ſeſe proiecerint contra Deum, & homines ſine vlla pietate,& ſine reſpectu humanitatis. Dicit *veniſſe tempus*,quia poterant fideles alioqui ipſum interpellare,Quid ſibi vult, quòd Deus tam longo tempore diſſimulat? Ergo vt ſpem ſuã ſuſtineant ac foueant vſque ad tempus, quod Deus præſcripſerat ſuæ vindictæ, dicit, *veniſſe diem & tempus viſitationis*. Quoties hæc loquutio occurrit,ſciamus compeſci omnes carnis noſtræ impetus, quia nemo eſt qui non ſtatim proſiliat ad vindictam cùm videmus fideles affligi, cùm videmus multa indignè perpetrari contra noſtros fratres, ſanguinem innoxium fundi,& crudeliter vexari miſeros ab improbis.Cùm ergo hæc omnia ſæuitiæ experimenta accidunt,nemo noſtrûm ſe continet: ideo Deus iniicit frænum,& hortatur nos ad tolerantiam cùm dicit,nondum tempus ſuæ viſitationis impletum eſſe. Quantiſper ergo conniuet Deus,ſciamus nondum adeſſe tempus opportunum, quia habet certum diem viſitationis qui nobis eſt incognitus. Sequitur,

32 Et impinget ſuperbus,& cadet,& nemo qui eum erigat: & accendam ignem in vrbibus eius, qui conſumet omnia quæ ſunt in circuitu, *per circuitus eius, ad verbum*.

Cõtinuat Proph. eandẽ ſentẽtiã. quoniã ergo pronũtiauerat Dei nomine vẽturũ tẽp⁹ viſitãtionis,quo Deus inſurgeret cõtra Chaldæos,iã adiungit, *impinget & cadet*: כשל,ſignificat etiã cadere: ſed quoniã adiicitur ונפל,videtur hîc debere exponi,quẽadmodũ feci *Impinget* ergo *ſuperbus & cadet*. videtur enim duos gradus notare Proph. Alii vertũt,cadet & corruet: ſed meli⁹ quadrabit quod dixi,nẽpe quòd *impinget ſuperbus*,deĩde *corruet: & nemo erit qui ipſum erigat*, inquit,

inquit. Significat his verbis Deus, quanuis multas gentes haberet Babylon ſub ſua ditione, tamen nullum adfore ſubſidium, vbi aduenerit tempus viſitationis. Sæpe quidem continget, multos ſatagere, & mouere omnes lapides vt ſuccurrant impiis, ſed abſque profectu. Cùm ergo pronuntiet Deus neminem fore qui Babylonem attollat vbi collapſa fuerit, non intelligit defore omnibus animum, ſed conatus omnium fore irritos, quia ſcilicet vbi proſtrata fuerit Babylon, Deus incumbet aduerſus eam, vt ſi totus mundus conſpiret ad ipſam leuandam, tamen inutilis futura ſit opera. Et hîc eodem ſenſu ſubiicit, *Accendam ignem qui conſumet,* vel vorabit, *omnes ciuitates eius.* Metaphoricè Ignem vocat eius cladem, quæ inſtar incendii flagrauit ita vt conſumeret totam Monarchiam, non modò vrbem ipſam, ſed omnes vicinos populos. Bellum enim peruenit vſque in Aſiam. nam traiecit Cyrus mare, vt ſatis notum eſt, & populatus eſt Phrygiam. Deinde quanuis fuerit mitis victoria, tamen fieri non potuit, quin eſſet tanquam ignis, qui vorabat omnes vicinos populos. Sequitur,

33 Sic dicit Iehouah exercituũ, Oppreſſi fuerunt filii Iſrael, & filii Iehudah, pariter: & omnes qui captiuos cœperunt præualuerunt contra ipſos: *alij vertunt, tenuerunt ipſos, quia* חזק *ſignificat tenere & apprehendere: ſed videtur aliud velle Propheta, nempe quòd victores præualuerint ita vt ſecurè dominarentur: ideo ſubijcitur, renuerunt ipſos dimittere: idque ex verſu colligimus vbi opponitur robur & potentia Dei potentiæ hoſtium.*

34 Redemptor, *inquit,* eorum fortis, Iehouah exercituum nomen eius. Litem litigando litigabit, *hoc eſt, diſceptando diſceptabit cauſam ipſorum*, vt terram ipſam reddat tranquillam, *vt alij vertunt: ſed ego potius ita interpretor, vt terram ſcindat,* & contremiſcere faciat habitatores Babylonis.

Iterum redit Propheta noſter ad ſuperiorem doctrinam, nempe cùm Deus perdet Monarchiã Babylonicã, id facturũ eſſe in gratiã populi electi. Sed cõparatio quę hîc ponitur, magnũ habet pondus. Priore enim loco obiicit Proph. materiã diffidẽtiæ atq; etiã deſperationis, quę poterat aditũ præcludere omnibus vaticiniis. Nã ſemper fuiſſet in promptu hęc obiectio, nos tracti ſumus in exiliũ, ſumus in terra longinqua, & longa eſt diſtantia locorum, perinde acſi eſſemus in alio mundo: & vix mouebimus pedem, quin ſtatim victores contra nos ſæuiant: ita nihil aliud ex præſenti aſpectu poterant ſtatuere Iudęi, quàm deſperandũ eſſe de ſuo reditu. Hæc igitur ratio eſt cur Propheta hîc dicat per modum conceſſionis. verum quidẽ eſt, filios Iehudah & filios Iſrael violenta tyrannide eſſe oppreſſos: quemadmodum vbi volumus fidẽ facere, obiicimus quæ nobis videntur aduerſari, & poſtea diluimus: ſic etiã hoc loco Propheta: quaſi diceret, Video quid dictet cuique proprius ſenſus, nẽpe tã filios Iehudah, quàm filios Iſrael teneri captiuos, & incluſos eſſe talibus clauſtris, vt nullus exitus pateat. Cùm loquitur de filiis Iſrael, & de filiis Iehudah, tenendũ eſt, decem Tribus fuiſſe in exiliũ abductas, neque id ſemel, ſed poſtquam tres primò fuerunt tractæ in exilium, deinde totũ regnum periit. Tandem longo pòſt tempore etiã potiti ſunt regno Iudaico Chaldæi. Hinc igitur factum eſt, vt tã Iſraelitæ quàm Iudæi violenter oppreſſi fuerint. Deinde adiungit, *Qui captiuos duxerunt ipſos etiam præualuerunt*, hoc eſt, ſi reſpicitur an aliqua ratio humanitus appareat liberãdi populi, certè nulla eſt. Concedit igitur Proph. quæ poterant omnẽ fiduciã tollere fidelibus. ſed continuò pòſt diluit: *Redemptor*, inquit, *eorum fortis*. Opponit ergo iſtud חזק verbo quod antea vſurpauit החזיקו בם, dominati ſunt in ipſis, ita vt eſſent fortiores. Iã ex oppoſito dicit, quis eſt redemptor Iſraelis? *ipſe eſt*, inquit, *fortis*. nã ſi tantùm expenditis quãta ſit Babylonis potentia, an Deus interea nihil poterit? An vllum eſt imperiũ in terra, quod illi dominari poſſit? ergo ſi redemptor eorum fortis eſt, ſuperior erit Chaldęis. Poſtea adiungit in eundẽ finem *nomen eius eſt Iehouah exercituum*, hoc eſt, neque Babylon neque aliæ gentes tantũ habent potentiæ, vt aliquid detrahãt immenſæ Dei virtuti, quia ſemper eſt ſui ſimilis & integer: hic eſt Deus exer

cituum. Tandē adiungit, *litem eorum litigando litigabit*, vel disceptando disceptabit pro causa populi, nēpe *vt scindat terram.* רגע significat quidem quiescere, & ideo vertunt ferè omnes, Vt terram quiescere faciat, sed quoniam pro eodē accipio terrā & habitatores Babylonis per repetitionē, non dubito quin debeat hoc verbū sumi in proprio sensu: *vt* ergo *terram scindat* deinde *vt contremiscere faciat habitatores* Babylonis. Loquitur ergo de Chaldæa sub nomine terræ, & postea seipsum explicat cùm addit habitatores Babylonis.

PRECATIO.

Da omnipotens Deus, quando dignatus es nos in fidem tuam semel suscipere, vt semper attollamus oculos in tuam immensam potentiam, & cùm videmus omnia non modò turbari, sed etiam pessundari in mundo, ne tamen dubitemus, quin virtus tua ad nos liberandos sufficiat: vt ita perpetuò te inuocemus, certa constantia sic pugnemus contra omnes tentationes, vt tandem potiamur in cæleſti tuo regno fructu noſtræ victoriæ, per Ieſum Christum Dominum nostrum, Amen.

38 Gladius super Chaldæos, & super habitatores Babylonis, & super principes eius, & super sapientes eius.

Prosequitur eandem sententiam Propheta, & eodem etiam loquendi genere vtitur. Denuntiat Chaldęis bellum tanquam cælestis præco: deinde vt plus vehementiæ habeat doctrina & efficaciæ, statuit quasi in medio Persas & Medos, qui Babylonem expugnent ac deuastent. Dicit igitur nunc, *Gladius super omnes Chaldæos*, in genere: secundò ponit *habitatores Babylonis*, quia erat vrbs illa sedes & caput regni, vt satis notum est. Sed quoniam inexpugnabilis erat secundum homines potentia illius Monarchiæ, adiungit Propheta, quanuis Proceres excellant consilio, & viribus, & artibus bellicis, *gladium tamen fore super eos*: deinde quāuis Babylon habeat suos diuinos, scientiam tamen illorum fore vanam. Vtitur quidem honorifico nomine: non tamen dubito, quin designet Astrologos, & ariolos, & alios vates. scimus enim gentem illam deditam fuisse multis superstitionibus: sed iactabant se præcipuos omnium Astrologos: vnde & arioli qui exercent suas imposturas, vocantur Chaldæi: & nomen illud iā olim tritum fuit. Ergo Propheta intelligit neque potentiam, vel artes bellicas, neque peritiā rerum fore præsidio Chaldæis, neque artes quibus gloriabantur, cùm scilicet putarent se esse Deo familiares. Ex astris enim solebant diuinare quicquid futurum erat. Sequitur,

36 Gladius super diuinos eius, & infatuabuntur: gladius super fortes eius, & conterentur, *vel expauescent.*

Idem repetit, sed aliis verbis: & priore membro nunc recenset diuinos, quos prius vocauit sapientes: nunc autem appellat eos vero & proprio nomine. בדים enim sunt tam mendaces, quàm mēdacia: vocat igitur nūc impostores, quibus cōcessit paulo antè nomē sapientū. Sed cùm sapientes vocabat, loquutus est ex cōmuni sensu: deinde noluit certamen mouere Chaldęis, qualis nam esset eorū sapiētia: interea tamē detegit eorū fallacias, qui iactabāt se habere quasi familiare colloquium cum Deo, & Angelis, dū ex astris pronūtiabant quicquid futurū erat. Ars quidem ipsa laude digna est si homines modū seruarent: sed vt curiositas hominum est inexplebilis, ita vagātur huc & illuc, & trāsiliunt metas, & peruertunt ita totum ordinem naturæ. Non fuerunt igitur Chaldæi veri Astrologi sed adulterini potius. Hęc ratio est cur Proph. vocet eos mendaces. nam antè vidimus, meras fuisse præstigias, cùm Chaldæi astris subiicerēt vitā hominū. Ideo hortatus fuit fideles, ne sibi metuerent ab vllo periculo propter astra. Ergo mirum non est, si nunc Proph. damnet fallaciæ omnes diuinos, qui tamen superbè arrogabant sibi nomen sapientum: *infatuabuntur*, inquit. יאל quidē est incipere, sed in hac coniugatione

iugatione accipitur pro stultescere vel infatuari. Iam adiungit, *gladius super fortes eius*: quos antè vocauit שרים principes, nunc vocat גברים robustos, vel qui præstant fortitudine. Summa eodem redit, nempe quicquid sapientiæ sibi arrogat Babylon, fore meram stultitiã: & robur quo superbit, fore euanidum. Dicit enim contereñtur חתת significat frangi, sed sæpe, vt alibi vidimus refertur ad animum, & tunc accipitur pro expauescere, vel exanimari. Dicit igitur fortes non posse consistere, vbi gladius instabit, quoniã erũt veluti exanimes, vel saltẽ ita erunt effœminati, vt tantùm de fuga cogitent.

37 Gladius super equos eius, & super currus eius, & super multitudinem eius, *aut vulgus promiscuum:* ערב *significat examen animalium, sicuti apum: & transfertur etiam ad homines, & tunc accipitur pro vulgo ignobili: super multitudinem ergo,* quæ est in medio eius: & erunt in mulieres, *hoc est, erunt similes mulieribus,* gladius super thesauros eius, & spoliabuntur, *expositi erunt in prædam.*

In relatiuis mutat quidem Propheta genus, & videtur respicere ipsum Regem: sed in sensu nulla est ambiguitas. Denuntiat igitur tam equos, quàm currus perituros, quia gladius absumet omnia illa instrumenta bellica: & sicuti initio in genere pronuntiauit cladem instare omnibus Chaldæis, ita nunc repetit, *Super promiscuam turbam,* aut totum vulgus, *quod est in medio Babylonis.* Dicit fore imbelles, quia Dominus ipsos exanimabit suo terrore, sicuti rursus postea dicetur. Postremo adiungit, *etiam thesauros,* & dicit *fore in prædam hostibus.* Sequitur,

38 Siccitas super aquas eius, & arescent: quia terra sculptilium est, & in idolis, *propriè in terroribus, vel terriculamentis,* gloriantur, *vel insaniunt.*

Hîc est paranomosia, quia sæpius antea nominauit חרב gladiũ, nunc tantùm mutato puncto, dicit חרב: est autem vastatio, aut siccitas. Sed quoniam nunc aquarũ fit mentio, haud dubiè Propheta siccitatem intelligit. nec sine causa hanc speciem enumerat, quia Euphrates alluebat vrbem, vt satis notũ est, deinde erat diuisus in multos alueos, vt essent illic quasi multę insulæ artificio & manu hominum factę. Erat autem illa non vulgaris munitio quia difficilis erat accessus, cum tanto fluuio vrbs cincta esset ab vna parte: deinde haberet fossas plenas, haberet etiam multos alueos. Atqui Cyrus, quemadmodum refert Xenophõ, cùm vellet vrbem capere, vsus est illa industria, & imitatus est eos, qui muniuerant Babylonẽ: sed longè diuerso consilio. deduxit enim multos riuos, ita vt fluuius potuerit transiri vado. Sic ergo exaruit magnum illud flumen, quod erat instar maris: & ita Babylon nullo negotio fuit expugnata. Ingressus est quidem noctu Cyrus, & Babylonem ex inopinato inuasit cùm securè epularetur & celebraret festũ diem, quẽadmodum retulimus ex Daniele, tamen hæc fuit ratio expugnãdæ vrbis, quòd in multa brachia secuit Euphratem Cyrus ipse. Hinc factum est, vt perspicere potuerint oculis Iudęi Prophetã nihil temerè loquutum fuisse, qui non tantùm prædixerat cladẽ & excidium vrbis, sed modum ipsum ostẽderat quasi esset in re præsenti. Subiicitur ratio, nempe, *quòd sit terra sculptilium.* Aliis quidem de causis vindictam sumpsit Deus de Babylone, vt antea visum est: sed Propheta hîc de sculptilibus loquitur, vt Israelitæ sciant nusquam alibi salutem esse certam nisi in vno Deo, qui se illis patefecerat. In summa significat Ieremias, vbi destituitur aliqua regio auxilio Dei, etiam si polleat & armis & multitudine, & aliis opibus & sapientia: tamẽ quicquid est sub cęlo, esse nullius momenti, nisi adsit Dei benedictio & gratia. Quòd autẽ de proceribus loquutus est, deinde etiã de Magis, de tota multitudine: nominauit currus, & equos, & thesauros, hæc omnia in vnum finem referri debent, quemadmodum nunc attigi, nempe etiam si omnia suppetant quæ videntur facere ad nos tuendos, nisi Deus nos protegat, quicquid mundus offert esse friuolum: quia tandẽ experiemur nec arma, nec currus, nec sapientiam vel consilium, vel alia omnia adiumenta quicquã prodesse absque Deo. Sequitur, *gloriari Chaldæam in simulachris.* Diximus אימים esse terrores: & Gigantes etiam hoc nomine vocati sunt, vt dicitur 2. cap. Deuteronomii vocatos fuisse אמים, quoniã scilicet formidinẽ incutiebãt solo aspectu. Sed hoc nomẽ trãsfertur haud dubiè ad simulachra, quoniã sunt terriculamẽta duntaxat, *des espouantailz*, vt loquimur Gallicè. quoniã ergo sunt mera ludibria, quę pueros tãtùm territãt, ideo vocantur אימים. Dicit autẽ *ipsos gloriari,*

Dan. 5.

Deut. 2. 9.

vel insanire. הלל enim vtrunque significat etiã in cõiugatione Hithpael, vt hîc sumitur: significat se iactare & efferre. Est igitur insanire: vtrunque non malè conueniet præsenti loco. nã gloriantur increduli in suis idolis, & simul insaniunt. quãquam prior expositio mihi magis placet,
Psal. 97.7. *quòd scilicet glorientur in suis simulachris*: sicuti etiã dicitur Psalmo, Pereant qui cõfidunt in simulachris, & qui gloriantur in ipsis: ponitur quidem illic aliud verbum, sed eodem sensu. Non autem sine causa exprobrat Propheta Chaldæis, quòd sese in idolis iactauerint, quia hoc modo spoliabant Deum suo honore. Quicquid enim defertur idolis, Deo eripitur. Significat in summa iustam fore pœnam sacrilegii, quòd Chaldæi gloriam Dei ad sua idola impiè transtulerint. Docet autẽ hic locus, si purè inter nos Deus colatur, & vigeat sincera religio, hoc fore nobis optimum prę sidium. Erimus ergo magis inexpugnabiles, quàm si opes omnes mũdi nobis affluerẽt, si Deo tribuamus iustum honorem, & studeamus manere in sincero eius cultu. Nunc sequitur.

39 Propterea habitabunt ציים cum איים, *vertunt quidam, satyri cum lamijs: sed potius tam* ציים, *quàm* איים *sunt vel aues, vel bestiæ syluestres: quidam vertunt, feles. Non disputo de his vocibus, liberum sit cuique iudicium. sed quemadmodum alibi vidimus, Propheta intelligit potius syluestres bestias, quàm vel lamias, vel satyros. Postea adiungit*, & habitabunt filiæ struthionum, *alij vertunt, vlularum: etiam de hoc nomine non contendo.* יענה *ergo quidam vertunt, vlulam. argutè quidam exponunt filias exprimi, quoniam aues illæ deserant suos pullos, quando vlulant inedia & fame. sed illud est fictitium. Ego igitur accipio pro recepto more linguæ, filias vel struthionum, vel vlularum acsi dixisset ipsas vlulas*: nec habitabitur amplius in seculum: non erit *inquam*, in habitationem vsque ad ætatem & ætatem.

Prophetæ ita loqui solent vbi nullam spem faciunt residuam. Diximus antè non fuisse vastatam Babylonem, quin illic habitauerint homines, qui etiam postea delicatè vixerunt. Vrbs enim semper populosa fuit sub Cyro, & filio eius: deinde post defectionem cœpit tamen rursus habitari: & cùm Alexander subegit Asiam, tunc Babylõ & multitudine, & delitiis, & opibus florebat, & cùm illic mortuus est, reliquit vrbem valde opulentam. Hinc ergo colligimus, non statim fuisse impletum quòd hîc pronuntiat Ieremias. Sed quoniã pœnæ etiam leues aut mediocres sunt quædam præludia æterni & vltimi exitii incredulis, ideo Prophetę cùm de vindicta Dei conciontantur, semper extendunt suum sermonẽ vsque ad vltimum interitum: & hoc etiam clarius apparet ex proximo versu vbi dicitur,

40 Secundum subuersionem Dei in Sodomam & Gomorram, & vicinos eius, dicit Iehouah, non habitabit illic vir, & non morabitur in ea filius hominis.

Hîc versus confirmat superiorem sententiam, & explicat. Verùm vt melius pateat consilium
Iudæ 1.7. Prophetæ, tenẽdum est quod dicit Iuda in sua Canonica, nempe exitium Sodomæ esse quasi speculum, in quo perspicimus Dei vindictam contra omnes impios. Deus Sodomam subuertit: non eundem seruat modum in aliis terris & gentibus: sed eadem tamen est ratio, quoniam omnes increduli & Dei contemptores, & reprobi tenentur impliciti eius vindicta, quam nõ effugient, etsi Deus ad tempus ipsam suspendat. Cùm ergo nunc dicit Propheta Babylonem subuersum iri, quemadmodum subuersa fuit Sodoma, non intelligit hoc fore post 70. annos dum capta fuit à Cyro & Dario: neque etiam cùm postea recepta fuit ex quo defecerat: neque cùm fuit expugnata ab Alexandro. nam multo etiam pòst tempore fuit superstes, nempe vsque ad imperium Augusti Cæsaris. Cùm ergo ita sit, sequitur Prophetam nostrum nõ concionari de prima expugnatione, vel secunda vel tertia: sed respicere quod iam diximus, nempe vbi Deus reprobos ad iudicium vocat, præludium quoddam esse æterni & vltimi interitus. Alia est piorum ratio. nam quanuis vsque in sepulchrum, imò vsque in centrum terræ Deus ipsos demergat, spes tamen illis relinquitur. quare nunquam ipsorum interitus respondet exitio Sodomæ. Et huc pertinet quod iam citauimus antea ex Isaia, Nisi nobis relictum fuisset semen, eramus quasi Sodo-
Isa. 1.9. ma, & similes Gomorrę. Exceptio illa ostendit quid differãt filii Dei à reprobis, nempe quia frequenter liberat ipsos ab interitu. Nunc ergo tenemus consilium Prophetæ cùm dicit Babylonẽ fore vastam & solitariam, ita vt non *habitet illic quisquam hominum, neque moretur.* & quod etiam dicit, *à seculo vsque in seculum*, vel ab ætate vsque in ætatem. Cæterùm, ex hac doctrina colligimus obrui desperatione incredulos, etiã in minimis pœnis, quia nihil apprehendunt præter Dei vindictam

dictam Etsi enim Deus non statim ipsos occidit, tamen minima punctio denuntiat quod impendet, imò infligit iam læthiferū vulnus, dum videtur ipsos leuiter attingere. Vnica igitur est consolatio, quæ nos sustineat in nostris miseriis, dum agnoscimus nos distingui pura Dei misericordia à Sodomitis, quoniam alioqui eodem digni essemus interitu, nisi Dominus pro inæstimabili sua bonitate nobis parceret. hæc est igitur summa. Sequitur,

41 Ecce, populus venit ab Aquilone, & gens magna, & reges multi *aut validi*, excitabuntur à lateribus terræ.

Rursum Propheta ostendit vnde clades impendeat Babyloniis. Non exprimit quidem nomen Cyri, quemadmodum facit Isaias, neque etiam Persarum nomen: sed satis designat Medos, *Isa. 44.28* cum dicit *populum venturum ab Aquilone.* Adiungit *gentem magnam & reges multos* aut validos: po- *& 45.1.* stremò, *à lateribus terræ*. Certum quidem est, bellum gestum fuisse auspiciis & imperio Cyri & Darii. Cyrus superior erat, sed Darius ob reuerentiam ætatis tenuit nomen summi Regis. Quos nam igitur intelligit Ieremias cùm dicit *reges multos*, si ita exponimus? nempe intelligit Satrapas, quorum magnam turbam secum traxit Darius. nam Cyrus venerat ex montibus remotis, & ex gente barbara: sed latè patebat regnum Darii Non dubium igitur est, quin traxerit secum multos reges, qui tamen parebant eius imperio. Sed רבים possumus accipere pro validis. quicquid sit intelligit Propheta non fore duntaxat cum vna gente, & vno rege bellum Chaldæis, sed cum multis gentibus, & cum turba multorum regum, vel certe cum regibus potentissimis. Hæc summa est Ideo ponit *latera terræ*, qua voce admonet, exercitum venturum non ab vna certa regione sed à remotis partibus: & quanuis longa esset distantia, tamen dicit Propheta in vnum collectū iri ipsos omnes, vt aggrediantur Chaldæos. Nunc videmus quasi in pictura repræsētari quod postea accidit, vt euentus ipse confirmaret Iudæos non tantùm in doctrina Ieremiæ, sed etiā in tota Lege Dei, & in toto cultu. nam hoc modo sancitū fuit vaticinium fidelibus, cùm Ieremias Legis fidus interpres ita locutus esset, deinde valuit etiam hæc doctrina in alium vsum, nempe vt populus agnosceret se rebellē fuisse Deo cùm ita obstinatè restiterat sancto Prophetæ. scimus enim fuisse ad extremum immorigeros. Ergo ex euentu rerum fuerunt conuicti se cum Deo pugnasse in illa tam pertinaci malitia, & contemptu. Postea fuit illis oblata materia certæ spei. Sicuti enim locutus fuerat Ieremias de excidio Babylonis, ita ex opposito promiserat Iudæis reditum. Ergo speranda illis fuit restitutio cùm viderent completum fuisse quicquid locutus fuerat Ieremias. Et verbo *excitandi* plus aliquid exprimit, quam *veniendi*. Dicit *venturum populum ab Aquilone*, sed addit יעורו, *excitabuntur*. Significat ergo non sponte venturos, sed arcano Dei impulsu, quoniam hoc bellum non humanitus gestum fuit. Cyrus quidem vt erat inexplebili auaritia & ambitione, correptus propria libidine fuit ad suscipiendum illud bellum: deinde nullū fecit finem sæuitiæ, donec tandem infæliciter mortuus est, cùm non desineret vbique fundere sanguinem innoxiū. Sed interea Dominus vsus est Regum illorum, & gentium opera, vt perderet Babylonē. Fuerunt igitur verè flagella Dei: & hoc sensu dicit *excitatos fuisse illos*, idque *à lateribus terræ*, hoc est, ex locis procul distantibus.

42 Arcum & scutum apprehendent, crudelis ipse, *hoc est, omnes erunt crudeles*, & non tangētur misericordia: vox eorum tanquam mare sonabit, *vel tumultuabitur*, & super equos ascendent, paratus est quisque tanquam vir, *hoc est, parati erunt ad prælium*, contra te filia Babylonis.

Iterum de armatura loquitur Ieremias, primùm vt significet Babylonios non fore pares ad sustinendos illorum impetus. Dicit igitur *fore munitos arcu & clypeo*: deinde adiungit *crudeles fore.* Certum est, Persas fuisse valde sanguinarios. erat enim fera illa natio, & vbi dominatur barbaries, nullus est misericordiæ sensus. Volebat quidem Cyrus videri magnanimus princeps, non sæuus, sed satis apparet fuisse natura prorsus atrocem, quanquam in vita eius aliter tradit Xenophon: sed in hoc non est historicus, quando largè mētitur in gratiam Cyri. Verùm si quis omnia colligat, facilè statuet Cyrum fuisse hominem truculentum, & qui appeteret tantùm cædes & strages. Quantùm ad Medos spectat, erant dediti lautitiis, & non erat gens bellicosa. Darius tamen trahebat secum multos Satrapas vel quos deuicerat in squalidis regionibus, vel qui etiam retinuerāt aliquid vigoris. Quanquam ergo rex ipse Medorum erat effœminatus vnà cum suis, habebat tamen secum multos bellicosos homines. Et idem etiam exprimitur apud Isaiam: & vestrum erit conferre hoc vaticiniū cum vaticinio Isaiæ. Optimè enim inter se duo Prophetæ con *Isa. 13,17.* sentiunt: quāquam mortuus erat Isaias, quo tempore Ieremias hanc prophetiam scripsit, & pro-

tulit etiam ore. Dicit *vocem eorum fore tumultuoſam, ſicut mare ſonat & tumultuatur* vbi commotum eſt aliqua violenta procella. Hæc autem omnia dicuntur vt ſciant Babylonii ſua præſidia fore irrita, vbi Deus armauerit Perſas & Medos in ipſorum exitium. nam ſi tantùm humanitus geſtũ fuiſſet illud bellum, nunquam putaſſent Chaldæi hoſtes fore victores, neque etiam fuiſſent procul dubio, niſi quia Dominus ipſos excitauerat, & volebat eorum manu pœnam exigere de ipſis Chaldæis. Dicit *paratos fore ad prælium tanquam virum* non videtur mihi Interpretes aſſequi Prophetæ mentem, quia quamuis in ſingulari numero dicat Ieremias paratum fore, tamen loquitur de toto populo. Quomodo autem dicit fore paratum? nempe *inſtar viri*. Hîc exprimit talem conſenſum fore in toto exercitu, vt ſimul ad prælium venturi ſint omnes, acſi vir vnus tantùm rueret contra hoſtem ſuum. Difficile autem eſt, ſic omnium animos gubernari in bello, vt vno impetu hoſtem inuadant, & quaſi manu vna pugnent, & alii alios non reſpiciant: & tamen conſentiant inter ſe. Hoc ergo intelligit Propheta cum dicit, *paratos fore Chaldæos tanquam virum.* deinde adiungit, *contra te filia Babylonis*, quo ſignificat non tantùm fore ſatis ſtrenuos contra mediocres hoſtes, ſed contra ipſam Vrbem. Niſi enim hoc fuiſſet additum, ſemper Babylon videri potuit exẽpta eſſe communi numero. nam erat inexpugnabilis & hominum copia, & altitudine, & latitudine murorum, & turribus etiam, atque aliis omnibus munimẽtis. Nunc ergo ſignificat Deus, quamuis Babylon ſuperbè exultet in ſuis opibus, & putet ſe expertem fore omnis periculi: tamen inſtructos fore Perſas & Medos virtute, qua facile ipſam ſuperent. Sequitur, quod non poſſem hodie abſoluere: ergo præſtabit hîc facere finem.

PRECATIO.

Da omnipotens Deus, *quando impiorum exemplo nos erudis ad timorem nominis tui, vt diſcamus colla noſtra ſubiicere verbo tuo, & libenter, atque etiam qua decet docilitate recipere iugum tuum, vt dum ſtudemus glorificare nomen tuum, ita tuti tuo præſidio deſpiciamus omnes hoſtium impetus, & omnes inſultus & conatus Satanæ, qui eſt caput omnium hoſtium, donec tandem perfruamur victoria noſtra in cæleſti tuo regno, per* Chriſtum Dominum *noſtrum,* *Amen.*

43 Audiuit rex Babylonis famam ipſorum, & diſſolutæ ſunt manus eius: anxietas apprehendit, *vel corripuit*, eum, dolor tanquã parturitem.

Significat his verbis Propheta, ſimulac fama belli ad Chaldæos peruenerit, terrore ſic exanimatum iri, vt ſint ſimiles victis. quia enim multos populos ſibi ſubiecerant, acquiſierant ſibi nomen gentis bellicoſæ. Atqui Propheta hîc denuntiat, nihil ipſis fore animi, idcóque non opus fore magna confidentia ad ipſos aggrediendos, quoniam ſponte cedent, & diffugient. Summa eſt, Perſas & Medos victores fore antequam manus conſerant, quia nullo conatu opus erit, dum hoſtes diffugient tanquam exanimes. Interea ſignificat Propheta, in manu Dei eſſe corda hominum, quemadmodum ſæpius iam dixi, vt qui viſi ſunt pollere magna audacia, liqueſcant vno momento. nam haud dubiè non defuit Chaldæis animus ad bellandum, donec ipſos Deus effœminauit, vt euanuerint præ metu, ſimulatque de hoſtibus nuntiatum fuit. Verum quidem eſt, non fuiſſe id ſtatim completum: ſcimus enim diu ſuſtinuiſſe obſidionem, & qua nocte Belſaſar fuit interfectus, adhuc ſecurè & lautè epulabantur tanquam in alta pace: ſed tandem deprehẽſi ſunt, ita vt nihil in ipſis fuerit vel conſilii, vel fiduciæ: quia Rex iugulatus fuit cum ſuis proceribus, & Vrbs momento capta perinde acſi omnes homines conuerſi fuiſſent in truncos, vel in lapideas ſtatuas. Sequitur,

44 Ecce tanquam leo aſcendet, *aſcendens*, à tumore Iordanis, *ab altitudine vel eleuatione, propriè:* גאון *etiam ſignificat metaphoricè ſuperbiam*, ad habitaculum forte: cùm quieſcere fecero, *vel poſtquam irruptionem fecero*, currere faciam eos ab ipſa: & quis electus quem ſuper eam præficiam? Quis enim ſimilis mei? & quis conteſtabitur mecũ? & quis ille paſtor, qui conſiſtat coram me? *vel, ad faciem meam.*

Eadem propè verba expoſuimus proximo capite. nam Propheta non tantùm hac ſimilitudine vſus

ne vsus est contra Idumæos, sed adiecit omnes sententias, quæ hîc etiam referuntur, imò vsque ad finem capitis nihil nouum adfert Propheta, sed tantùm repetit quæ illic vidimus. Primo loco comparat vel Deum, vel Cyrum leoni, cùm ab inundatione Iordanis aliò se confert. Variè quidem exponitur hic locus, vt ille superior. quidam vertunt, Præ superbia Iordanis. Sed quoniam patet ex aliis locis leones circa ripam Iordanis habuisse suas latebras, mihi dubium non est quin Propheta hîc comparet Cyrum leoni, dum cogitur suum domiciliū relinquere, propterea quod fluuius exundauit. Scimus quàm truculenta sit bestia leo. vbi autem cogitur mutare sedem, & migrare in alium locum, magis exardet eius rabies. Perinde est igitur acsi diceret non quemlibet fore leonem qui aggredietur Babylonios, sed leonem quasi rabiosum præ indignatione. Postea adiungit *ad habitaculum forte*. Cùm de Idumæis disseruit, potuit esse allusio ad ipsorū regionem, quæ erat excelsior, deinde etiam habebat montes tanquam propugnacula. Sed quoniam Babylō etiam sita erat in loco munito, & propè inexpugnabili propter multos riuos Euphratis, bene etiā conuenit quod dicit Propheta, *leonem venturum* etiam si occurrant claustra, quæ impediant eius cursum. nam si leo oberret non famelicus & coactus aliqua necessitate, poterit huc vel illuc deflectere. Vbi autem cogit rabies, atque in pellit, tunc transcendit omnia obstacula. Sic etiam Propheta dicit, quantumuis confidat Babylon suis munitionibus, Cyrum tamen illuc perrupturum, quia *erit tanquam leo, qui ab inundatione Iordanis sese aliò transfert*, vbi non amplius reperit solitum domicilium. Iam tenemus summam verborum, quòd negotiū erit Babylonis non cum hoste ignauo, sed terribili: deinde qui superabit omnia obstacula, quemadmodum si leonem incitet furor, vbi necessitas ipsum agit quasi præcipitem. Quod sequitur obscurum est. quidam enim vertūt, Vbi quiescere fecero Israelem, tunc fugere faciam ipsos ab ea. In superiori loco legitur numero singulari ארוצנו. hîc autem plurali numero Propheta vtitur ארוצם, quanquā certum est, eundem esse sensum. Interea quidam hoc referunt ad Iudæos, quòd scilicet Deus ipsos abripiet ex Babylone, dum volet reddere illis quietem, nempe vt in patria securè habitent. Sed quoniam nulla fuit facta mentio populi, hoc est nimis coactum, & remotum. Omitto alias expositiones, quia videtur mihi hic simplex esse sensus Prophetæ, *cùm fecero irruptionem*, vel postquam ipsos quiescere fecero *fugere faciam* Loquitur, meo iudicio, de Chaldæis. Particula autem כי accipitur pro aduerbio temporis, quando, vel postquam. Sæpius quidem est causalis particula, sed sumitur etiam plerumque illo sensu: iam duæ possunt sentētiæ elici, *cùm irruptionem fecero*, vel cùm quiescere fecero. nam רגע vtrumque significat, scindere vel abrumpere, & quiescere. hîc est in coniugatione actiua. Ergo si legimus, Postquam quiescere eos fecero, sensus erit, Babylonios fuisse diu tranquillos, quia scilicet nemo erat qui ipsos infestaret, vel qui turbaret eorū pacem. scimus autem homines, vbi diu quieuerunt in suo otio, ferè obstupescere, vt nullo metu tangātur. Deus ergo ostendit, Babylonios longè falli, si existiment quietem, qua antè fruebantur, fore perpetuā: quia fugere faciet ipsos ab vrbe, quamuis diu illic fuerint trāquilli. Potest etiā alter sensus non malè quadrare, Vbi scidero, vel irruptionē fecero, tunc omnes diffugiēt, hoc est, relinquēt vrbem ipsam, quæ prius erat instar Paradisi. Interea mihi dubium non est, quin Propheta hîc denūtiet subitam cladem Babyloniis, quæ populum huc atque illuc dispellat in diuersa exilia Iam sequitur, *Quis electus vt præficiam eum?*. Deus hîc deliberat quodammodo quémnam debeat creare ducem belli contra Chaldæos. Significat autem his verbis sibi præsto fore optimum ducem, & maximè industrium, deinde exercitatum in rebus bellicis, ita vt excellat. Et scimus ad obsequium Dei trahi etiam inuitos, vbi vtitur impiis tanquam flagellis. In summa significat Deus, quamuis Babylonii habeant strenuos duces, & rei bellicæ peritissimos, sibi tamen ex opposito fore paratos duces, quibus mandet partes expugnandæ vrbis illius. Et hoc modo simul docet manu sua regi homines, ita vt pro arbitrio suo ipsos deligat, & applicet ad quodcūque vult opus. *Quis est electus vt præficiam contra eum?* inquit. deinde adiungit, *& quisnam similis mei?* Hîc ostendit Propheta, frustra Babylonios confidere suis præsidiis, quia vbi omnia tentauerint, reperient merum esse fumum quicquid Deo opponitur, atque inuictæ eius virtuti. hæc sententia sæpe occurrit. Quanquam autem videtur esse vulgaris, tamen si nos ipsos excutimus, non frustra toties eam inculcat Spiritus sanctus Postquam enim confessi sumus nullū esse Deo parem, vel ad eius virtutem accedere, simulatque aliqua tentatio nos solicitat euanescit illa cognitio, & perinde trepidamus acsi Deus nihil esset, & nulla polleret virtute ad opem nobis ferendam. Diffidentia igitur, quæ subinde nobis obrepit in rebus dubiis, vel in periculis, satis ostendit nos non tribuere Deo, potentiæ laudem sicuti par erat. Ergo non frustra exclamat hoc loco, sicuti aliis pluribus, *Quis similis mei?* quasi diceret, Babylonios stolidè accersere hinc inde auxilia: quoniam vbi omnes suos conatus executi fuerint, quicquid putabunt sibi fore vtile, hoc totum erit euanidum acsi destituti fuissent omnibus remediis. Adiungit, *& quis contestabitur mecum?* alii frigidè vertūt, Quis præscribet mihi tempus? prorsus enim corrumpunt sensum Prophetæ, quia hoc loco Deus pronuntiat, frustra homines secum litigaturos. Ergo perinde est acsi diceret, Quamuis omnes contra me insurgant, tamen non admittam ipsos, vt mecum litigent: & hoc frustra etiam sunt facturi. Denique significat Deus frustra homines obstrepere suis iudiciis, quia nihilominus quod decreuit

Iere. 49.19

perficiet. Neque tamen sibi vendicat absolutam potentiam, de qua Sophistæ garriunt, dum eam excludunt à iustitia: sed significat non sempermanifestas esse causas hominibus, vbi iudicia sua
Psal. 36.7. exercet. Neque enim Scriptura etiam abs re testatur iudicia Dei esse profundam abyssum: sed sub illa voce non intelligit quicquam esse confusum, vel turbulentũ in Dei iudiciis. quid ergo? nempe Deum mirabiliter operari: & ideo iudicia eius abscondita esse hominibus interdum. Ergo breuiter ostendit Deus, quanuis Babylonii disceptent, & multa obtendant, hoc totũ fore inutile, quia exequetur quod statuit, & id absque disceptatione. Discamus ergo ex his verbis, vbi opera Dei præ se ferunt aliquid absurditatis, ea humiliter suspicere, neque reuocare ad calculũ nostrum. Deus enim non est obnoxius nostro iudicio. Ergo, quemadmodum iam dixi, tunc demũ sapiemus, si modestè reuereamur ipsum in omnibus suis operibus, ne cum ipso disceptemus. nam vbi omnia adduxerimus, vno verbo nobis os occludet, atque compescet nostrã proteruiã: imò tacendo semper vincet, quia iustitia eius semper obruet quicquid nobis in mentem venerit. Cæterùm, tenendum est memoria quod dixi, nempe Deum non ita agere absoluta potentia, vt separari debeat à iustitia eius. Hoc enim est quasi ipsum lacerare, quoniã res sunt indiuiduæ, potentia eius, & iustitia: sed iustitia sæpe non apparet. Quicquid sit, tunc sola & simplex eius voluntas sit nobis tanquam regula omnis iustitiæ. Sequitur, *Et quis ille pastor qui consistat coram me?* Alludit ad similitudinem quam posuit. prius enim fecit se leoni similem. Nunc vbi dicit, Cùm ego instar leonis grassabor contra Babylonem, *quis pastor audeat sese mihi opponere?* Videmus subesse antithesin inter leonem & pastorem, quia Deus futurus erat leo ad perdẽdam Babylonem: ideo pastoris elogio quemlibet aduersarium insignit, qui pro defensione gregis Chaldaici prodeat in medium. Sequitur,

45 Propterea audite consilium Iehouæ quod consultauit contra Babylonem, & cogitationes quas cogitauit contra terram Chaldæorũ, Si non traxerint eos paruuli gregis: si non perdiderint super eos habitaculum.

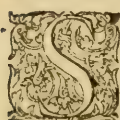
Confirmat Propheta superiorem doctrinam: & vtitur iureiurando, quia iam satis prolixè concionatus est de interitu Babylonis: & superuacuus potuit videri alioqui sermo, quoniam res plusquam dilucidè erat exposita. Sed hîc inducit Deum iurantem, quia particula אם-לא, *si non*, ostendit orationem esse eclypticam. Et scimus hanc formulam iurandi satis tritam esse in Scri-turis. Iurat ergo Deus, Babylonios iam addictos esse exitio, *vt minimi etiam ex grege futuri sint illis superiores*. Sed non frustra de consilio Dei, & eius cogitationibus hic Propheta loquitur. Scimus enim homines pro sua vanitate semper teneri suspensos, vt non certò acquiescant in Dei verbo, vel saltem vacillare, vt nulla sit fidei stabilitas. Quoniam ergo homines secũ agitant fieri posse, vt aliter res accidat, quàm locuti sint Prophetæ, hîc Ieremias occurrit peruersis illis imaginationibus, & *iubet audire consilium Dei, & cogitationes*. Est quidem translatitia locutio cùm loquitur de cogitationibus Dei. scimus enim Deum non deliberare quid facturus sit, instar hominum: sed ratio hæc loquendi satis frequẽter occurrit, vt nobis familiaris esse debeat. Quicquid sit, significat non frustra Deum terrorem iniicere cùm de Babylone loquitur: sed proferri decretũ eius irreuocabile, quod apud se statuit Deus. Ergo, inquit, ex quo consilium iam cœpit, ne homines amplius deliberent, nec reuocent in dubium quod fixum est eius decretum, ne disceptent de cogitationibus eius. Non est ergo quod secum volutent homines, & inclinent in partes diuersas, quoniam necesse est ita cõpleri sicuti vaticinatus sum. Deus ergo iussit me hoc proferre, & educere è suo cõsilio, quod non potest vllo modo mutari. Hæc ratio est cur Dei cõsiliũ & cogitationes nominet. Adiungit, *Si non traxerint ipsos*: alii vertunt Deiecerint: sed סחב significat trahere. Et minimè dubium est, quin ignominiã ac probrũ designet Propheta hoc verbo, quemadmodum trahũtur cadauera per lutum, vel canis etiam mortuus trahitur, & tandem abiicitur in fluuium, ita nunc dicit, *Trahent Babylonios minimi gregis*. Sed quomodo hæc simul conueniunt, ducem fore electissimum, & tamen minimos ex grege fore victores? Significat Deus, quanuis instruet Cyrum virtute bellica, tamen si velit, in promptu esse rationẽ, qua perdat Babylonios, etiam si oues duntaxat, vel agnos illis hostes immittat. Denique significat Babylonios fore imbelles, vbi exuerit Deus ipsos sua audacia. *Et si non euerterint super ipsos tabernaculum*: alii quasi esset שום, vertũt, Si non posuerint, alii deducunt à ישם: sed potius est à שמם, *si ergo non euerterint super ipsos tabernaculum*, hoc est, vbi prostrati fuerint Babylonii, etiam domus ipsorum excidentur, vt obruant ipsos. Denique hîc vltimam cladem exprimit Deus, & è qua nũquam possint restitui Babylonii: quoniam signũ est vltimæ desperationis, vbi domus ipsæ euertuntur, vt obruant suos Dominos. Sequitur,

46 A voce captæ Babylonis contremuit terra, & clamor in genti-

bus, *vel per gentes*, auditus est.

Est species occupationis. poterant enim multi excipere, qui fieri posset, vt Babylon ita rueret, in cuius Monarchia fundatæ erant tot & tam amplæ regiones? Quoniam ergo poterat hæc absurditas venire illis in mentem, occurrit Propheta, & respondet per modum occupationis, etiã si terra contremiscat, tamen hoc certum fore. Interea ostendit grauitatem cladis, quæ totũ orbem suo fragore concutiet. nam hoc modo potuit melius cognosci, quàm grauis futura esset Dei vltio contra Babylonios, quoniam non erat futura sine concussione totius terræ. Nunc sequitur,

CAPVT QVINQVAGESIMVM PRIMVM.

SIC dicit Iehouah, Ecce ego excitãs contra Babylonem, & contra habitatores cordis, qui insurgunt contra me, ventum corrumpentem, *vel, dissipantem.*

Prosequitur eandem sententiam. Videtur quidem esse nimis verbosus Ieremias: sed ostendimus causam cur pluribus verbis insistat in re clara. Neque enim tantùm vult docere, quia hoc poterat paucis verbis, & statim complexus est quicquid hactenus vidimus, & quod visuri sumus toto capite 51. Sed quia res erat difficilis persuasu, ideo necesse fuit multis figuris illustrari eius vaticinium, multis repetitionibus etiam inculcari quod semel dictum erat. Deinde multis rationibus confirmari quod vix quisquã admittere poterat. Dicit igitur nunc, *Ecce ego*. Inducit Deũ loquentem, quô plus vehementiæ habeat sermo: *Ecce ego*, inquit, *excito ventum corrumpentem contra Chaldæos*. Similitudo venti optimè conuenit, quia breuiter admonet Deus quàm sibi facile sit euertere totum mundum, nempe solo flatu. Ventus enim tacitè opponitur armis bellicis. nam si quis velit hostem suum vincere, colliget magnas & validas copias, & vndique aduocabit auxilia: denique nihil audebit tentare sine maximo apparatu. Quoniam ergo homines sine magno conatu non audent hostes suos aggredi, hîc Deus potẽtiam suam extollit, quia satis habeat flare. Nũc ergo tenemus rationem similitudinis cùm dicit *se excitaturum esse ventum, qui corrumpat Chaldæos*, vel qui dissipet. Iam in aliis verbis est aliqua obscuritas, ad verbũ est, *habitatores cordis*. nam quia ישבי est in regimine, necesse omnino est sequi aliquid quod cohæreat, sicuti nomen regionis Casdim. Atqui iam præcessit, vel potius debuit poni relatiuum ה de Babylone. Porrò vt verba sonant cogimur legere, *Et super habitatores cordis*. Quidam subaudiunt relatiuum אשר, id quoque durè: quia non constat ratio loquendi. sic tamen contexunt לב אשר, *qui corde insurgunt contra me*. Sed quid si metaphoricè legamus *habitatores cordis*, qui superbiebant sua sapientia? Babylonii enim, vt satis notum est, putabant alios homines esse quasi bardos, & sibi adeo placebant in sua astutia, acsi muniti essent vndique claustris. *habitabant* ergo *in corde suo*, hoc est, putabant se optimè esse circundatos sua prudẽtia. Hoc sensu videtur Propheta Babylonios vocare *habitatores cordis*. Interea adiungit, *ipsos insurgere contra Deum*, quoniam scilicet populum eius crudeliter vexauerãt ac propè deleuerant. Scimus autem Deum suscipere Ecclesiæ suæ causam: & ideo conqueritur bellum sibi inferri ab impiis, quoties fidelibus molesti sunt. Quanquam illud etiam generaliter verum est, insurgere contra Deum quicunque sibi arrogant sapientiam, quoniam spoliant Deum iusto suo honore. Sed propriè hoc referri debet ad coniunctionem, quam habet Deus cum sua Ecclesia, vbi Chaldæos accusat, *quòd contra se insurrexerint*. Sequitur,

2 Et mittam contra Babylonem ventilatores, qui ventilent ipsam, *ad verbum, & ventilabunt ipsam*, & exinanient terram eius, *vel spoliabunt*. בקק *enim significat propriè exinanire, euacuare, vt vulgò dicunt: & significat etiam spoliare, & prædari. qui ergo exinanient terram*, quia erunt contra eam in circuitu in die mali, *hoc est, in die aduersa.*

Hîc seipsum clarius explicat omissa figura: non vtitur amplius metaphora venti, dum pronuntiat *se missurum ventilatores*, quanquam זרים quidam accipiunt pro alienis, qui alienabũt ipsã. sed illud esset durum. Ego autem non dubito, quin Propheta ad ventum respiciat, cuius paulò antè meminit. Non continuat quidem suam figuram, sed interea respondet quod simpliciter dicit proximè figuræ Pro vento igitur nunc ponit ventilatores: sed hoc non potest intelligi, nisi de hostibus. Clarior est adhuc expressio in verbo *exinaniendi*, cùm dicit Persas ac Medos ventilaturos esse Babylonem. Comparat haud dubiè ipsam quisquiliis. Quemadmodum ergo quisquilis

dum ventilantur cadunt in terram, ita dicit hoc impendere Babyloniis: sed adiicit, *exinanient illi terram eius*, terram Babylonis: dicit, Totam regionem ita spoliabût, vt nihil residuum maneat. Et confirmat hanc sententiam, *quoniam erunt in circuitu*, inquit: qua voce significat nullum fore effugium Chaldæis. nam furtim sæpe contingit homines elabi, dum vrgentur à suis hostibus: quia hostes etiam si teneant omnes transitus, tamen non obseruant multas latebras. atqui Propheta dicit hostes ita futuros in toto circuitu, vt Chaldæi nihil possint subducere quod seruent ex eorum manibus. Addit, *In die mali*. qua voce iterũ significat, Chaldæos iam diuinitus addictos esse suo exitio. Ergo perinde est ac si diceret, simulatque aduenerint hostes, actum fore de Babylone, *& toto populo. quare? erit enim dies vltimæ cladis*. Sequitur,

3 Ad tendentem, *qui tendit arcum* ידרך, *est hic vox superuacua, qui tendit igitur arcum suum*, & qui se extollit in lorica sua, &, *copula hic abundat*, ne parcatis electis eius, interficite omnem exercitum eius.

Variè hunc versum exponunt Interpretes. quidam per *eum qui tendit arcum*, intelligunt milites leuis armaturæ: per eum verò *qui se attollit in lorica sua*, intelligunt milites cataphractos: deinde alia est etiam varietas: quidam accipiunt אל pro אל vbi dicitur ואל יתעל, quia sequitur copula: & non videtur bene contexi sermo, si ita legamus, ad eum qui se attollit in lorica sua, & ne parcatis: ideo negatiuè accipiunt particulam אל, pro אל, & ne extollat se in lorica sua. Sed probabile est secundo loco copulam esse superuacuam: ideo simplicior erit sensus, *ad eum qui arcum tendit, & ad eum qui se extollit in lorica sua*. Ego quidem non tam subtiliter interpretor, vt alii, de militibus leuis & grauis armaturæ. Non dubito igitur quin hac voce designet loricatos, & sagittarios. tamẽ si cui magis placeat illa expositio, fruatur suo iudicio. Quantùm ad summam spectat, Propheta hortatur Persas & Medos, ne parcant electis gentis Chaldaicæ, sed perdant totum eius exercitum, ita vt nihil residuum maneat.

PRECATIO.

Da omnipotens Deus, quando tantoperè solicitus fuisti olim de salute populi tui, vt bellum eius causa susceperis contrà potentissimam gentem, vt hodie etiam sentiamus nos saluos fore & incolumes sub præsidio manus tuæ, & ita experiamur tuam virtutem, vt iusta sit nobis in te gloriandi materia, & hostes nostri confusi iaceant, quò magis ac magis refulgeat gloria tua, & hoc modo etiam propagetur regnũ vnigeniti Filii tui, Amen.

4 Et cadent vulnerati in terra eius, *in terra Casdim*, & transfixi, *vel confossi*, in compitis eius.

PROSEQVITVR quod heri cœpimus tractare, nempe instare tempus, quo Deus vindictam sumat de Babyloniis. Quoniam autem id fieri non poterat sine magna strage in vrbe vsqueadeò populosa: deinde non poterat euerti, quin calamitas sese extenderet per totã ditionem: ideo dicit, etiam si opponant Babylonii magnos & validos exercitus, id fore vanum, *quia cadent passim in terra vulnerati*. Deinde adiungit, *transfixi in compitis cadent:* quibus verbis significat, non modò occisum iri Chaldæos in campis apertis, sed in media quoque vrbe. Postea adiungit,

5 Quoniã non viduatus est Israel, & Iehudah à Deo suo, à Iehouah exercituũ: quin potius, *eadem est particula* כי, *causalis, quæ tamen hic plus aliquid exprimit, ergo quin potius*, terra ipsorum plena est peccato propter sanctum Israelis.

Hic causã ostendit Propheta cur Deus tam seuerè ac duriter Babylonios tractare statuerit, quia scilicet vindex sit populi sui. Deinde occurrit dubitationi, quæ turbare poterat infirmas mẽtes. visus enim fuerat populo suo valedicere, cùm passus est eum trahi in exilium. Quoniam igitur illa erat species repudii, vt etiam alibi vidimus, dicit nunc Propheta *non prorsus viduatum esse Israelem, & Iehudah a Deo suo*: quasi diceret, fuisse quidem Iudæos & Israelitas ad tempus similes mulieribus viduis: sed hoc non esse perpetuũ. nam vt diximus, fuerat temporale illud diuortium, cùm Templum suum, & Vrbem Deus ita deseruit, vt miser ille populus expositus esset in

prædam

prædam. Quantisper ergo grassata fuit hostium libido, Deus visus est populum deseruisse: fuit ille cælibatus de quo nunc loquitur Propheta: sed interea testatur Israelem *non prorsus esse viduatum à Iehouah Deo suo*. Alludit autem ad coniugium spirituale, cuius iam sæpius mentio fuit facta. Deus enim Ecclesiam ab initio sibi coniunxit quasi vinculo coniugali: populus autem ille, vt satis notum est, sic receptus fuerat in fœdus, vt esset contractum spirituale coniugium. Ergo nunc Propheta dicit *non esse viduatum*. quibus verbis respicit ad spem liberationis: quia negari non potuit, quin Deus populum repudiasset. Cæterùm ostendit castigationem illam non fore perpetuam quia Deus tandem populum, à quo alienatus erat, sibi reconciliabit, & restituet in pristinum statum, vt sit loco vxoris. (Loquitur de vtroque regno) deinde adiungit, *A Iehovah exercituum*: quo epitheto extollit Dei potentiam: quasi diceret, Sicuti fidelis est Deus in suis promissis, & constanter fœdus suum seruat, ita non destitui virtute, quin possit seruare suos, & eripere à morte ipsa, vbi visum ita fuerit. Confirmat sententiam illam, *Quia terra Chaldæorum referta sit peccato propter sanctum Israelis*: quasi diceret, terram illam abominabilem esse, quoniam bellum suscepit contra Deum. Nam vbi loquitur de *sancto Israelis*, ostendit Deum ita curam gerere illius populi, vt paratus sit se illius vindicem ostendere vbi aduenerit tempus opportunum. Nunc ergo tenemus consilium Prophetæ vbi dicit *refertam esse Chaldæam peccato*, quia scilicet Deũ prouocarit cùm putaret se duntaxat hominibus iniuriam facere. Sequitur,

6 Fugite è medio Babylonis, & seruate quisque animam suam, *vel eripite*, ne excidamini, *vel pereatis*, in iniquitate eius: quia tempus hoc vltionis Iehouæ: mercedem ipse rependet ei.

Prosequitur eundem sermonem: sed variis figuris hanc doctrinam illustrat: quia alioqui nunquam penetrasset in animos piorum. Hodie si quis vaticinaretur de excidio Romæ, vix posset hoc admitti: & tamen ætate nostra scimus fuisse expugnatam, & nunc pendet quasi de filo: quanuis hactenus fundata fuerit, & munita maximis opibus. Cæterùm dignitas vrbis ita obstupefecit omnium mentes, vt vix sit credibile posse tam citò euerti. Quid ergo potuit tunc accidere? nam Babylon dominabatur in Oriente: Assyrii prius tenuerant monarchiam: fuerant autem coacti in ordinem, & quasi subiugati. Iam cum Babylon ita floreret summa & inuicta potentia, visus est fabulari Ieremias cùm dissereret de propinqua eius clade. necesse igitur fuit, sermonem illum confirmari, quemadmodum facit. Et ideo nunc sese conuertit ad exteros, & hospites, hortatúrque ipsos, vt citò diffugiant, ne pereant in illa vrbe maledicta. *Fugite*, inquit, *è medio Babylonis*. Atqui nullus erat locus tunc in terra tutior. nam si concussæ fuissent omnes plagæ mundi, Babylon tamen erat quasi extra omne discrimen. Dicit autem *fugiendum esse è medio eius si velint hospites seruare animas suas*. postea adiungit, *Ne pereatis in iniquitate eius*. Caussam assignat cur aliter salui esse non possint qui tunc habitabunt in Babylone, nisi fugiant, nempe quia Deus pœnam sumpturus est de illius vrbis sceleribus. Ergo iniquitatem Babylonis opponit tam multitudini hominum, quàm diuitiis, & præsidiis, & aliis opibus. Babylon erat populosa: deinde poterat multis auxiliis iuuari: & erant in promptu qui operas suas locarent. Cùm ergo nihil vrbem illam deficeret, Propheta hîc ostendit nullius momenti fore & pecuniam, & hominum copias, & alia omnia adiumenta, quoniam Deus velit pœnam exigere de eius iniquitate. Hæc igitur ratio est cur nunc dicat Ieremias, *ne pereatis in iniquitate eius*, hoc est, ne permisceamini cum impiis illis, quos Deus iam exitio addixit. Eodem sensu adiungit, *Quia tempus hoc vindictæ Iehouæ*, inquit: vbi iterum occurrit exceptioni. Nam quia suspenderat Deus iudicium suum, nemo putasset fieri posse, vt statim, & quasi momento ignis accenderetur ad perdendam Babylonem. Dicit igitur Propheta *tempus esse*: qua voce significat quanuis Deus non semper exequatur sua iudicia, tamen non iacere quasi socordem, ita vt obliuiscatur suarum partium: sed habere sua tempora. Et hæc doctrina notatu digna est, quoniam pro feruore nostro semper tumultuamur, nisi Deus nobis succurrat simulatque sumus læsi. Quòd si vel pauxillum dissimulet, fremimus, & putamus illum oblitum esse nostræ salutis. Et sanctietiam vbi familiariter deponunt in eius sinum suas curas & anxietates, ita loquuntur, Surge Domine, quare obdormis? Quoniam ergo ita natura propensi sumus ad impatientiam, notandum est quod toties Scriptura inculcat, nempe Deo esse certa & fixa tempora cùm vult pœnam exigere de reprobis hoc sensu nunc docet Ieremias *adesse tempus vindictæ Dei*. Postea adiungit *mercedem ei rependere*: quasi diceret quãuis non statim Babylon dederit pœnas, non tamẽ elapsam esse ex manu Dei, quia merces parata est, quam Deus repẽdet ei. Sumpta autem est hæc doctrina *Psal. 44.24*

Sſ.

ex principio generali, nẽpe Deum non cessare, quin vnicuique rependat iustam mercedẽ Nunc ergo tenemus cõsilium Prophetæ. Diximus autem sermonẽ hunc dirigi ad peregrinos & hospites, qui tunc agebant in Chaldæa, vel etiam in vrbe ipsa Babylonis. Ergo locum hunc torquent qui existimant fideles stimulari, vt statim discedant è Babylone, hoc est, procul à superstitionibus se subducant, & totius mundi inquinamentis: quia nihil tale voluit Propheta: potest tamen transitus fieri ab vna sententia ad alteram. Nunc sequitur,

7 Calix aureus Babylon in manu Iehouæ, inebrians totam terram: è vino eius biberunt gentes, propterea insanierunt gentes.

Hîc rursus præuenit obiectionem, quæ moueri poterat. Nam scimus regna mundi neque surgere, neque stare, nisi Dei arbitrio. Cùm ergo Propheta minatur excidium Babyloni, in promptu erat obiectio, Quî factum est igitur, vt vrbs illa, quam tu dicis esse maledictam, hactenus ita floruerit? quis enim ornauit Babylonem tanto honore? tot diuitiis? tot etiam victoriis? neque enim fortuitò contigit, vt hæc monarchia in sublimè euecta fuerit. Iam non modò tota Assyria sub iugum redacta est, sed etiam regnum Israel, & regnum Iehudah etiam non longè abest ab vltima sua clade. Respondet igitur Propheta *Babylonem fuisse calicem in manu Dei ad inebriandam terram*: quasi diceret, Deum minimè secum pugnare, dum visus fuit Babyloniis tanquam flagellis, & nunc ipsos vicissim castigat. Et simul ostendit, cùm res ita voluuntur in mundo, id non accidere cæco impetu fortunæ, sed arcanis Dei iudiciis, qui ita totum mundum gubernat, vt etiam impios extollat sæpe ad maximam potentiam cùm vult per ipsos exercere sua iudicia. Nunc ergo tenemus rationem contextus, quia alioqui videri posset abruptus Prophetæ sermo. Dixit enim, iam venisse tempus vindictæ Dei. nunc subiicit, *Calix aureus in manu Dei*, quorsum hoc? Sed nunc satis liquet quàm aptè fluant verba, & sententiæ quæ videntur procul differre, probè cohæreant: quia scilicet poterat obrepere dubitatio, quî fieri posset vt Deus ita beneficia sua conferat in aliquam vrbem: deinde statim ipsam perdat. Quoniam ergo videtur id esse absurdum, Deum ita variare, quasi sibi non constaret, Propheta ex opposito admonet, cùm tales vices contingunt, Deum tamen minimè mutare consilium: quia sic temperat mundi gubernationem, vt quos prosequutus est insignibus beneficiis, postea euertat, quia digni sunt pœna propter suam ingratitudinem: deinde non abs re, nec temerè vti illis ad tempus, dum scilicet arripit eos tanquam flagella, quibus castiget scelera aliorum. Et hac ratione, vt arbitror, vocat *aureum calicem*. Deus enim visus est quasi plena manu effundere suam beneficentiam erga Babylonios. Cùm ergo tantus esset splendor illius vrbis, & monarchiæ, omnia illic fuerunt quasi aurea. Dicit igitur *calicem fuisse aureum*, sed *in manu Dei*. cùm dicit *in manu Dei*, significat non fortuito dominatos fuisse Babylonios, sed quoniam ita Deo placuit: deinde potentiam illorum quanuis fuerit immensa, tamen fuisse diuinitus frænatam, vt nihil executi sint nisi Dei permissu, imò mandato. Postea adiungit quomodo Deus voluerit calicem hunc manu sua gestare, & calicem tam splendidum, acsi esset aureus, nempe quia volebat *inebriare totam terram*. Sunt metaphoricæ locutiones. neque enim dubium est quin Propheta hîc loquatur de pœnarum exemplis, quæ fuerunt quasi species quædam vesaniæ. Cùm ergo Deus vellet de omnibus illis populis sumere vindictam, inebriauit ipsos malis: id fecit per Babylonios. Ergo hac ratione dicitur Babylon fuisse *calix aureus*, quem Deus manu sua porrexit, ac propinauit omnibus populis. Hæc similitudo etiam alibi visa fuit cùm diceret Ieremias de Idumæis, Biberunt omnes ex calice, imò biberunt vsque ad fæces, ita vt inebriarentur. Illic etiam vocabat calicem furoris, terribilem pœnam quæ Idumæis instabat. Sic ergo inebriatæ fuerunt multæ gentes per Babylonios, quoniam afflictæ ita fuerunt, vt ærumnis fuerint quasi fascinatæ eorum mentes. scimus enim homines obstupefieri rebus aduersis, acsi non essent mentis suæ compotes. Hac ratione Babylon inebriauit multos populos, quia sic afflixit, vt essent quasi redacti ad amentiam. neque enim composita fuerunt mente cùm miserè essent dissipati. Iam eodem sensu adiungit, *Gentes quæ biberunt ex eo calice fuisse quasi insanas*. hîc exprimit non mediocres fuisse pœnas, quibus castigati fuerunt diuersi populi à Babyloniis, sed quæ mentem & iudicium ipsis eriperent, quemadmodum fieri solere in extremis malis, nuper dixi. Cæterùm, hic locus docet, vbi magno splendore impii exercẽt suam potentiã, Deum tamen moderari omnes eorum impetus, quanuis id palàm non appareat: imò impios omnes dum videntur sumere sibi omnem licentiam, gestari tamen tanquam Dei manu: & cùm crudeliter opprimunt

Suprà 49. 12

suos

ſuos vicinos,id fieri arcana Dei prouidentia,qui hoc modo inebriat omnes, qui digni ſunt caſtigatione. Interea ſubindicat Propheta, Babylonios neque ſua induſtria,neque ſuis viribus oppreſſiſſe tot gentes:ſed quia Dominus voluit eas inebriari. Alioqui poterat hoc etiam tenere perplexos fideles, vix fieri poſſe, vt quiſquam inueniretur ſuperior Babylonijs. Ergo reſpondet Propheta non aliter deuictas fuiſſe omnes gentes, niſi quia Dominus illis propinauit vinum furoris, & inſaniæ. Sequitur,

8 Subitò cecidit Babylon, & confracta eſt: vlulate ſuper eam, tollite reſinam,*alij balſamum*,ad dolorem eius,ſi forte ſanetur.

Nunc denuntiat Propheta cladem Babylonis fore ſubitam, vt intelligant fideles, poſſe Deum vno momento complere quod ſtatuit. Nam vbi Prophetæ loquuti erant de iudicijs Dei, populus ſecum agitabat quomodo fieri poſſet quod ſuperabat communem ſenſum. Ergo ne homines Dei potentiam æſtiment ſuo ſenſu, ponit hanc vocem, *Repentè*:quaſi diceret, Deum non opus habere copiis bellicis.nam vt nihil machinetur,tamen poſſe momẽto euertere quicquid eſt potentiæ in mundo.deinde adiungit, *Vlulate ſuper eam*. Hoc autem addit,quia fieri non potuit, quin multi populi vel deflerent tantæ monarchiæ ruinam, vel cum admiratione ad ipſam ſtuperent,& ita paſſim vulgarentur multi ſermones. Dicit igitur, Vtcunque totus mundus vlulet ſuper Babylonem,cadet tamen, & citò frangetur,vbi ita placuerit Deo. Adiungit ironicè,*Tollite reſinam*,inquit,*ſi forte ſanetur*. צרי,vertunt alii Balſamum: ſed accipitur pro reſina, quoniam ſcimus fuiſſe pretioſam in Iudæa. Et minimè dubium eſt, quin Propheta ſermonem ſuum accommodet ad vſum vulgarem. Quoniam ergo medicamentum illud erat in familiari vſu Iudæis,dicit nunc,*Tollite reſinam*:ſicuti nulla ferè eſt regio, quæ non ſpecialibus remediis vtatur. Sic videmus non reſpexiſſe Ieremiam quid fieri ſoleret Babylone, vel quibus medicamẽtis aſſueti eſſent Chaldæi:ſed habuiſſe rationem ſuæ gentis,quemadmodum etiam aliis locis dictũ fuit. Eſt autẽ reſina humor,qui defluit ex arboribus,& humor craſſus. optima reſina qua nunc vtimur, eſt terebinthina: ſed in his partibus habent abiegnam, quia hîc non reperiuntur terebinthi. Iudæa vero habuit pretioſiſſimam reſinam, ſicuti facilè colligitur ex pluribus Scripturæ locis. Sub vna autem ſpecie complectitur totum genus: *Tollite reſinam*, quaſi diceret, Accurrant vndique medici,alioqui peribit *ſi forte ſanetur*. hoc ironicè dicitur, vt ſcirent fideles,incurabiles fore Babylonis plagas. Diximus autem alibi, Babylonem non prorſus fuiſſe exciſam cùm expugnata fuit à Cyro: deinde populum non fuiſſe illinc expulſum. Habitarunt igitur ſuo more, quanuis tributarii eſſent, ſicuti poſtea fuerunt ſub ditione Perſarum. Deinde grauiter afflicta fuit Babylon, cùm pœnas dedit ſuæ defectionis, donec impletum eſt quod vaticinatus fuerat Ieremias vnà cum aliis. Ergo hoc momentum, de quo loquutus eſt, non debet reſtringi ad vnam cladem duntaxat, quæ fuit præludium aliis maioribus. Poſtea adiungit,

9 Curauimus Babylonem, *idem eſt quidem verbum*, רפא, *quod ſignificat ſanare & mederi: cæterùm, quia non ſemper eſt in medico releuetur vt æger: nec ſemper fœliciter ſuccedit, ideo dicit Propheta, medicati ſumus, vel remedia attulimus ad curandum* Babylonem,& non ſanata fuit:derelinquite eam, & proficiſcamur quiſque in terram ſuam: quia pertigit ad cælos iudicium eius, & eleuatum eſt vſque ad nubes.

Diuerſas perſonas ſuſcipit Propheta: loquitur hîc de eorum perſona, qui libenter opem tuliſſent Babyloniis. Et certè dubium non eſt quin multi ad obſequium parati fuerint ſi rex Balſaſar voluiſſet illis vti: deinde ſcimus magno exercitu refertam fuiſſe vrbem. Comparat igitur tam populos Babyloniis ſubiectos quàm mercenarios & exteros milites medicis: quaſi diceret, Solicitè curata fuit Babylon:quemadmodũ ſi magnus quiſpiam Princeps ægrotet, accerſet hinc inde optimos & excellentiſſimos medicos. ſed ſi morbus ſit incurabilis, fruſtra omnes contendent eum eripere. Sic ergo metaphoricè nunc loquitur Propheta, ſed in eorum perſona, qui vel operas ſuas locauerant: vel pro officio accurrerant ad ſanandam Babylonem: Ecce non ſtetit per nos: fidelem enim & ſedulam operam præſtitimus in ea ſananda:ſed non fuit ſanata. Poſtea adiungit, *Relinquite eam, & abeamus quiſque in terram ſuam*. hoc

propriè conuenit exteris militibus,& mercenariis. Cùm ergo viderent desperatam esse salutem vrbis, cœperunt se vicissim hortari, Quid facimus? quin potius nobis cōsulimus priuatim? quia inutilis est labor noster. ergo tēpus est quo quisque in patriā suam redeat, quoniā adest finis Babylonis. Cæterùm, plus vehemētiæ habet personæ mutatio, quàm si Proph. sic locutus esset, Veniet tempus, quo auxiliarii milites diffugiant, quia scilicet videbunt iam frustra stare se in præsidio. Sed vbi comparat eos medicis, hęc figura primùm rem melius illustrat: deinde cùm suscipit eorum personas, rursus hoc est magis emphaticum. Tandem adiungit, *Quia iudicium eius pertigit vsque ad cælos & eleuatum est vsque ad nubes.* Non potuit Ieremias propriè aptare hunc sermonem incredulis, si exponas Deum esse aduersum & infestum Babyloniis. neque enim vnquam venit conductitiis militibus in mentem, Babylonem iusto Dei iudicio perire. Sed Propheta ex vulgari more dicit, *Iudicium illius* (hoc est, clades) *pertigit vsque ad cælos, & eleuatūm est vsque ad nubes*, hoc est, sub cælo non reperietur vllum auxilium, quod possit eripere Babylonem. quare? perinde est acsi incumberet è cælo ipso & nubibus clades. Nam si immineat aliquod periculum vel à tergo, vel à fronte, declinabimus vel ad dextram, vel ad sinistram: vt ita possimus euadere quæ nobis homines mala inferunt. sed vbi cælum ipsum videtur capitibus nostris minari, tunc frustra effugium tentatur. Ergo hac ratione dicit Propheta *iudicium Babylonis pertigisse vsque ad cælos, & eleuatum fuisse vsque ad nubes.* Sequitur,

10 Eduxit, *vel protulit, egredi fecit, ad verbum*, Iehouah iustitias nostras: venite, & narremus in Sion opus Iehouæ Dei nostri.

Hìc Propheta fideles alloquitur, & primùm docet, cladem Babylonis fore certum documentum paterni fauoris Dei erga suam Ecclesiam. Fuit autem hæc non vulgaris consolatio in extremis quibusque miseriis, cùm scirent fideles tantoperè charam & pretiosam salutem suam esse Deo, vt ne Babyloniis quidem parceret, quos totus mundus reuerebatur tanquam semideos. nam, sicuti dixi, potentia illius monarchiæ obstupefecerat omnes hominum sensus. Cùm ergo agnoscerent fideles Babylonios perire, quoniam ipsis molesti fuerant, & crudeliter ipsos vexauerant, hinc, quemadmodum dixi, percipi ab ipsis potuit inæstimabilis consolatio. Ergo Propheta hìc admonet singulare fore testimonium gratiæ Dei erga suam Ecclesiam, cùm ita Babylonem subuerterit: deinde hortatur simul fideles ad gratitudinem. Nam hic est finis omnium Dei beneficiorum, vt nomen eius inter nos celebretur: quemadmodum dicit Dauid, Quid rependam Domino pro omnibus beneficiis quæ in me contulit? Calicem salutis accipiam, & nomen Domini inuocabo. Primò igitur dicit, *Eduxit Iehouah iustitias nostras*. Hìc quidam anxiè laborant in soluendo nodo, qui nullus est. nam dum metuunt, ne vox Iustitiæ rapiatur ad stabilienda merita, iustitiam dicunt esse remissionem peccatorum. Ergo sic exponunt Prophetæ verba, Deus tandem misericordiam erga nos suam explicuit, & hæc fuit nostra iustitia, cùm sepultæ sunt nostræ iniquitates. sed illud est coactum. Et cùm Propheta hìc de iustitiis loquitur, non intelligit merita, quibus adepti fuerint Iudæi quod hactenus illis promisit: sed iustitias vocat bonam causam, nempe respectu Babyloniorum. nam iustitia cùm varias habeat significationes, vbi inter homines fit comparatio, dicitur Deus in medium proferre iustitiā nostram cùm asserit nostram integritatem ab improborum calumniis. Sic dicebat Iacob, Educet Dominus iustitiam meam instar auroræ: sed tunc iustitia nostra habet respectum ad aduersarios. Ita quoties Dauid postulat à Deo, vt respiciat iustitiam suam, haud dubiè comparat se cum hostibus. Hìc autem iustitia simpliciter accipitur respectu Babyloniorum. nam quanuis Deus pœnam sumpsisset de Iudæis, sicut digni erant: tamen quod ad Babylonios spectat, erant non modò crudeles tyrāni, sed etiam scelerati latrones. ergo iusta erat ipsorum comparatione, causa electi populi. Hæc ratio est cur dicat, *Deus in medium protulit iustitias nostras.* Reliqua in diem crastinum.

Psal.116.12. 13.

Gen.30.33.

PRECATIO.

Da omnipotens Deus, quando olim exeruisti admirabilem tuam potentiam, vt populo tuo miserè afflicto succurreres, vt hodie eandem potentiam erga nos exhibeas: & idem etiam exhibeas specimen gratiæ tuæ, & paterni fauoris, vt scilicet attollas horribilem manum tuam ad perdendos omnes impios, qui crudeliter innoxium populum tuum affligunt, vt liberati manu tua, discamus tibi perpetuò gratias agere in nomine

mine vnigeniti Filii tui, Amen.

COEPIMVS heri exponere Prophetæ verba, vbi dicit *productas fuisse in lucem iustitias populi.* Diximus autem nomen iustitiæ non referri ad Deum, acsi talem mercedem promeriti fuissent Iudæi: sed potius intelligi iustam causam, quoad Chaldæos, qui sola auaritia & superbia impulsi bellum susceperant aduersus Ecclesiam, & tyrannicè oppresserant populum nullo iure. Quatenus ergo Deus volebat tueri populum illum, iusta fuit eius causa. Neque hîc longa disputatione opus est, quomodo iusti fuerint qui tot sceleribus prouocauerãt iram Dei. Neque enim, vt diximus, nunc agitur de ipsorum meritis, sed de iure quod pendebat à fide, & patrocinio Dei. Iam hortatur Propheta fideles ad gratitudinem: quanquam vult eos simul erigere in spem liberationis, & fouere promissiones quas dederat, vbi dicit, *Venite*: quasi illis demonstret ante oculos beneficium illud redemptionis. Sed ostendit simul finem, vt scilicet populus celebret gratiam Dei: quasi diceret populum vbi adeptus fuerit misericordiam, debere hoc habere propositum, vt rursus Deum colat in Templo suo: quasi diceret, vbi restituet Deus Ecclesiam suam, simul restituendum esse purum & verum Dei cultum: quia scilicet religio causa erit huius gratiæ, non autem vlla populi dignitas. Hæc ratio est cur dicat, *Venite, & narremus in Sion opus Iehouæ Dei nostri.* Iam vbi Petrus agit de potiori redemptione, dicit nos esse ereptos è regno tenebrarũ, 1. Petr. 2. 9
vt narremus virtutes Dei inenarrabiles. Tenẽdum igitur est, Deum apparuisse nobis redemptorem in persona vnigeniti Filii sui, vt celebremus eius misericordiã, quam sumus experti: quemadmodum etiam dicitur in Cantico Zachariæ, Eripuit nos à metu hostium nostrorum, vt tota Luc. 1. 74
vita colamus ipsum in puritate. Nunc sequitur, 75

11 Polite sagittas, *parate, ad verbum,* implete, *vel perficite,* clypeos: suscitat Iehouah spiritum regum Mediæ, quia super Babylonem cogitatio eius ad perdendum eam, quia vltio Iehouæ hæc, vltio Templi eius.

Potest sermo tam ad Medos, quàm ad Babylonios dirigi. Si cui placeat prior sensus, nempe quòd Medos alloquatur Propheta, erit subsannatio: quasi diceret frustra eos cõsumere operam in armis suis parandis, quia superior tandem erit Deus, cuius auspiciis & virtute Medi bellum gesturi erant. Potest etiam non malè quadrare quod dixi, nempe vt Propheta iubeat Medos se accingere, & induere arma bellica, vt fortiter pugnent contra Babylonios. Iam adiungit quod præcipuum est, *Reges Medorum venturos contra Babylonem*, quia diuinitus vocati erunt. Loquitur autem de *Spiritu*, quô melius exprimat arcano Dei instinctu regi & flecti hominum animos: deinde quicquid est in ipsis virtutis aut fiduciæ, totũ hoc prouenire à Deo: quasi diceret, Deum sic instruere Medos & Persas, vt non tantùm ipsorum brachia, & manus, & pedes roboret ad bellum gerendum, sed impellat etiam ipsos, moderetur eorum affectus: denique spiritum huc & illuc flectat pro suo arbitrio. Iam non loquitur de vento, vt prius, neque generaliter hostes designat, sed exprimit nomen Medorum. Etsi enim Cyaxares, aut Darius, sicuti vocatur à Daniele, non fuit admodum cordatus, neque etiam peritus rei bellicæ: tamen quia dignitate superior erat, Propheta hîc Medos nominat potius, quàm Persas. Cyrus pollebat celeritate: erat vir etiam singulari vigilantia, strenuitate & audacia. Sed quoniam non admodum erat diues, neque dominabatur nisi in gente agresti, & fines regni eius angusti erant: ideo meritò Propheta hîc loquitur tantùm de Medis, quorum potentia poterat centies obruere nomen Persarum. Sed hinc colligimus, Ieremiam non humanitus locutum esse, sed fuisse organon Spiritus. Hæc enim fuit indubia obsignatio prophetiæ eius, quòd longo tempore antequam accideret bellum illud, prædixit euentum. Atqui nondum natus erat Cyrus, qui princeps fuit illius belli: imò Darius nondum etiam erat natus. nam septuaginta anni elapsi sunt antequam capta fuerit Babylon, ex quo locutus erat Propheta. Videmus ergo hunc locum certam esse approbationem fidei, & authoritatis eius. Postea adiungit *cogitationem Dei esse super Babylonem, vt perdat eam.* Loquitur adhuc humano more: & interea occurrit dubitationi, quæ poterat turbare infirmas mentes: quia Babylon non modò longo pòst tempore stetit integra & incolumis, sed accepit etiam noua incrementa potentiæ & dignitatis. Poterat igitur labascere piorum animi cùm nullus occurreret effectus huius prophetiæ. Ergo Proph. eos reuocat ad Dei cogitationem: quasi diceret, Quanuis non statim exerat Deus manũ suam, sufficere tamẽ fidelibus debere, quòd apud se ita statuerit. In summa admonet Proph. acquiescendũ esse in Dei cõsilio, etiã si opus eius sit abscõditum. Et rursus cõfirmat Iudæos, vbi adiungit *hanc fore eius vltionem*, nẽpe Dei, *quia non negligat templum suum*: quib9 verbis significat legalẽ cultũ Deo placere, quia Iudæi distincti fuerint à prophanis gentibus, cùm prescripta illis fuit pietatis regula. Significat igitur Propheta, quanuis placeat quælibet religio inter homines, vnã tamẽ esse, quæ Deo probatur, nẽpe quã ipse mandauit.

Iam cùm ita sit, colligi potest, Deum tandem non posse ferre ludibrium cultus sui. scimus enim quàm contumeliosè & superbè Chaldæi illuserint Téplo, vt non tantùm euomuerint suas blasphemias, sed etiam quicquid poterant excogitare dedecoris, Templo Dei intulerint. Si religio illa fundata fuit in verbo Dei, sequitur fieri non posse, quin tandem exurgat, & iniurias sibi illatas à Chaldæis vindicet. Nunc ergo tenemus consiliũ Prophetæ, vbi dicit *hanc esse vltionem Dei*. & adiungit, *Quia Deus vlcisci velit Templum suum*. Confirmat enim Iudæos vbi Deum statuit vindicem cultus sui, & simul ostendit legalẽ cultum qui traditus fuerat à Mose, vnicum esse, quem probet Deus in mundo. Postea sequitur,

12 Super muros Babylonis tollite vexillum, roborate custodiam, *vel, augete*, parate, *vel statuite potius*, custodes, disponite insidias: quia etiam cogitauit Iehouah, etiam fecit quod locutus est super habitatores Babylonis.

Hic sermo ad Chaldæos videtur potius dirigi, quàm ad Medos vel Persas, sicuti quidã exponunt. nam contextus id flagitat: sicuti enim iubet initiò tollere vexillum, ita subiicit, *Augete custodiam*, quod pertinet ad ipsos ciues Babylonis: deinde, *Statuite custodes*. hoc etiam Persis & Medis non conuenit, sed debet ad obsessos referri, sicuti in eos propriè cõpetit. Ego itaque non dubito, quin Proph. hìc subsannet omnes conatus, quos intẽdent Chaldæi ad defensionẽ vrbis suæ. Neque enim duntaxat qui vrbẽ aliquã aggrediuntur, tollunt vexillum, sed etiam qui obsidentur in signũ fiduciæ, quasi ostenderent hoc modo sibi satis esse animi ad hostes arcendos, & sustinendos eorum insultus. Consiliũ ergo Prophetæ fuit ostendere, quãtumuis strenuè se defenderent Chaldæi, irritos tamen fore eorum conatus, quia Deus nullo negocio vrbem illam perdet. *Tollite*, inquit, *vexillum super muros Babylonis, & roborate, vel augete custodiam*. postea, *Statuite custodes*, nempe vt solito diligentius quisque obseruet suam stationẽ. Tãdem, *disponite insidias*, inquit, vbi omnia fuerint à vobis tentata, carebit profectu labor vester. *Dominus enim locutus est* גם, vbi ita duplicatur, debet resolui in duas particulas, sicuti Ita etiam: *quemadmodum locutus est perficiet etiam* quemadmodum cogitauit. Iterum dicit Deum cogitasse, ne existiment fideles minas temerè proiici, quemadmodum sæpe venit hæc opinio in mentem, Deum terrere sine effectu. Propheta igitur quò magis confirmet suum vaticinium, dicit *rem Deo esse quasi meditatam*. diximus autem heri Deum apud se non deliberare instar hominum. Sed quia aliter non capimus certitudinem & constantiam arcani eius consilii, neque etiam concipimus quid valeant eius decreta: ideo Cogitationis nomẽ ponitur. Denique intelligit Propheta se nihil proferre, nisi quod Deus pridem apud se decreuerit. Nam voces temere sæpe sparguntur, neque semper coniuncta est res ipsa cum verbis. Sed testatur Ieremias se sumpsisse ex arcano & immutabili Dei consilio quicquid protulit. deinde addit, *Quod loquutus* est. Hoc autem referri debet ad eius doctrinam, vel prædicationem. Sequitur,

13 Quæ habitas super aquas multas, *vel magnas*, quæ multa es in thesauris, *id est, diues vel locuples*, venit finis tuus, mensura cupiditasis tuæ.

שכנתי, hìc accipitur pro שכנת, habitatrix: & hoc erit clarius, si sumamus tãquam epitheton Babylonis. Dicit autem *habitare in aquis*, quoniam Euphrates non tantùm alluebat vrbem, quem scimus fuisse amplissimum fluuium: sed cingebat: & quidem sic erat diuisus supra Babylonem in multos riuos, vt efficeret quasi multas insulas, quò difficilior esset accessus. Hoc valebat non modò ad vrbis præsidium, sed ad multas cõmoditates. Erant enim nauigabiles illi riui: deinde terra erat fœcundior tali irrigatione. Ergo tam ad opulentiam, quàm ad bellicum robur deducti fuerant illi riui. Et quoniam hac de causa erat Babylon quasi inexpugnabilis, deinde regio erat longè fertilior, Propheta hìc dicit *venisse tamen finem*. Nisi autem præfatus esset Babylonem sitam esse inter fluuios, vel aquas multas: & simul esse vrbem refertam multis diuitiis, poterat hoc videri impedimentum, quò minus vindictam sumeret Deus de illa. Erat enim in promptu hæc obiectio, Quomodo expugnabitur Babylon, quæ habet sedem suam inter multas aquas, vt sine magna vi, & opera militum possit tamen manere tranquilla, quando sic defenditur à multis fluuiis? Deinde altera etiam obiectio poterat afferri, Babylonem esse vrbem opulentam, vt sibi conduceret vndique milites auxiliarios: & in tanta pecuniæ copia fieri non posse, vt vnquam destitueretur. Ideo Propheta hìc vtrunque ponit. sed aduersatiuè debet resolui oratio, acsi diceret, Quanuis habites inter multas aquas, & multa sis etiam in thesauris, hoc est, habeas thesauros amplos: *tamen finis tuus venit*. Adiungit *mensuram cu-*

suram cupiditatis: quanquam אמה alii etiam vertunt finem, sed impropriè, & Propheta non frustra posuit hoc nomen אמה, quod propriè significat cubitum, sed accipitur hîc pro qualibet mensura: Hieronymus vertit pedale: nomen illud fuit in vsu ætate eius. sed sensus satis clarus est, nempe quanuis Babylon exhauserit omnes mundi opes tanquam gurges inexplebilis, *venisse tamen mensuram cupiditatis eius*. erat enim infinita cupiditas illius gentis, sed Deus tandem finem attulit, non quòd fuerint correcti: sed quia libidinem eorum compescuit. Et hoc sensu dicit Propheta quanuis etiam hactenus deuorauerit opes multarum regionum, *venisse tamen mensuram*, quia scilicet Dominus auferet vnà cum Monarchia vim & facultatem nocendi. poterant enim licètiosè rapere Chaldæi, cùm tot gentes haberēt sibi subiectas: sed *mensura cupiditatis venit*, vbi Deus quodāmodo præcidit illis neruos, non quòd tunc destiterint, vel sedata fuerit intemperies, neque enim mutarunt naturam. sed cupiditas hîc refertur ad effectum, quòd scilicet tunc facultas illis erepta fuerit, ne exercerent suas rapinas, sicuti soliti fuerant. Postea adiungit,

14 Iurauit Iehouah exercituum per animam suam, Nisi impleuero te homine sicut locusta, *hoc est, hominibus sicut locustis, aut bruchis*, qui canunt super te הידד, *id est, canticum vindemiale, cuius antè facta fuit mentio.*

Magis confirmat Propheta eandem sententiam interposito Dei iureiurando. hæc autem est præcipua sanctitas ad rerum omnium confirmationem vbi Deus per nomē suum iurat. Humanitus autem loquitur de ipso Deo vbi dicit *iurasse per animam suam*. nam species est obtestationis, vbi homines per animas suas iurant quasi deponerent vitam suam in medio, vel oppignerarent. Quisquis ergo per animam suam iurat, intelligit quantùm chara est ei propria vita, hoc modo se eam statuere quasi pignus, vt si fallat peierando, Deus eam tollendo sit vltor. hoc hominibus conuenit non ipsi Deo: sed transfertur ad Deum quod propriè in ipsum non competit: neque id rarum est, quemadmodum aliis locis vidimus. Et quò familiarior est loquēdi ratio, eò etiam afficere magis debet homines cùm Deus similem se ipsis facit, & quodāmodo sumit eorum personam ac si versaretur in medio ipsorum. Sed interea tenēdum est cur Propheta inducat Deum iurantem, nempe vt tollatur omnis ambiguitas, & ita plus fidei conciliet suo vaticinio, quia non tantùm à Deo profectum est, sed interposito iureiurando fuit obsignatum: *Si non*, inquit, *impleuero Babylonem hominibus* tanquam bruchis. Hîc opponitur hostium multitudo ciuium copiæ, quæ propè immensa erat: diximus enim alibi, Babylonem superasse alias omnes vrbes, nec minus fuisse populosam, quàm si fuisset ampla regio. Cùm ergo tot defensorib⁹ referta esset, potuit obiici, Vnde tanta hostium multitudo quæ ad profligādos incolas sufficiat? nam si magnus exercitus ingressus fuisset, tamē poterat pugnādo cum illa ingenti turba periclitari. sed Propheta hîc comparat bruchis vel locustis Persas & Medos. & scimus Cyrum traxisse ex multis populis incredibilem exercitum, imò multos exercitus. Impletum igitur fuit quod prędictum fuerat à Propheta, quia non tantùm ex vno populo Cyrus confecit suas copias, sed secum ferè traxit omnes Medos: deinde ex omnibus gentibus barbaris adduxit etiam plures turmas. hinc ergo factum est vt euentu comprobaretur quod dictum fuerat à Ieremia. & simul adiungit fore victores. nam per *canticum vindemiale* intelligit canticum triumphale procul dubio. sed הידד fuit tunc in vsu apud Iudæos Ergo quemadmodum post vindemias cantabāt in signum lætitiæ, ita etiam victores dum potiti suis hostibus exultant habent aliquod canticum triumphale. & Græci reddunt κέλευσμα, vel κέλευμα, quod proprium est nautarum canticum: vbi portum conspiciunt tunc præ gaudio exultant & canunt, quia liberati sunt à maris periculis, & defuncti etiam nauigatione, quæ semper molesta est, & peruenerunt ad portum, vbi iucundior est vita, & vbi etiam possunt frui & amœno aere, & aqua dulci, & aliis alimentis. Sed simplex Prophetæ sensus est, vbi ingressi fuerint Persæ & Medi Babylonem statim fore victores, vt sine certamine & sine molestia exultent, & canant carmen triumphale. Nunc alio modo confirmat Propheta suum vaticinium, nempe dum extollit potentiam Dei.

15 Qui fecit terram in virtute sua, qui statuit, *alij vertunt, parauit*, orbem in sapientia sua, & in sua intelligentia extendit cælos.

16 Ad vocem dando copiam aquarum in cælis, qui attollit, *& attollit, ad verbum*, eleuationes à fine, *vel extremitate*, terræ, fulgura in pluuiam facit, educit ventum de thesauris suis.

Quemadmodum iam dixi, Propheta hic commendat magnificis elogiis Dei potẽtiam. sed tenendum est quo consilio: quia abruptæ sententiæ alioqui frigerent: nempe vt Iudæos animet ad bene sperandum, quòd non debeant de Babylone facere iudicium ex splendore illo, qui perstringebat omnium oculos, neque etiam debeant metiri suo sensu quod Deus testatus erat. Iubet fideles attollere omnes suos sensus supra mundum, & cum admiratione suspicere incomprehensibilem Dei potentiam, ne dubitent quin tandem pessum itura sit Babylon: quia si fuissent defixi in aspectu illius Monarchiæ, vix vnquam fidem habuissent propheticis dictis. nam Propheta disserebat de rebus quæ non poterant comprehendi humano sensu. Nunc ergo tenemus cur Propheta celebret Dei potẽtiam, nempe vt fideles discant aliquid sublimius toto mundo concipere vbi agitur de Babylone perdenda, quoniã id non fiet visitato modo, aut naturaliter, sed incredibili Dei virtute: capite decimo etiam vsus est iisdem verbis. nam quinque versus qui hic leguntur, fuerũt illic expositi. Sed tunc aliò respexit Ieremias. nam alloquebatur Iudæos exules, & iubebat ipsos constanter perseuerare in cultu Dei, quanuis religio esset oppressa, & quanuis Chaldæi victores superbè Deo illuderent, iubebat tamen ipsos stare firmos in vera pietate. deinde dicebat, Cùm eritis Babylone, dicite, Maledicti sint omnes dii qui non fecerunt cælum & terram: imò etiam illic vsus fuit aliena lingua: & Chaldaicè loqui docuit quò magis ingenuè profiterentur se perseuerare in vnius Dei cultu. Postea addebat quæ nunc repetit, nempe non esse imminutam Dei potentiam, quãuis populum suum castigasset ad tempus. Sed nunc diximus ideo tam magnificè ipsum loqui de potentia Dei, vt fideles quod sensus carnis illis dictabat esse absurdum, non dubitarent facile esse ipsi Deo qui omnia potest. Dicit primò, *Qui fecit terram*. non exprimit nomen Dei, sed locutio est magis emphatica cùm dicit, *faciens terram*: quasi diceret, Quis reperietur creator cæli & terræ præter vnicum Deum? Videmus ergo in reticentia plus esse efficaciæ quàm si expressum fuisset nomen Dei. nam hoc modo excludit omnes deos fictitios, qui fabricati fuerant à Gentibus: quasi diceret, *Vnus est Deus qui fecit terram*. postea, *virtute sua*, celebrat virtutem Dei in terra propter stabilitatem, vt verisimile est. Postea adiungit, *Orbem in sua sapientia constituit, & in sua intelligentia extendit cælos*. in toto orbe prædicat Dei sapientiam & peculiariter etiam in cælis. Breuiter quidem loquitur Propheta, sed relinquit admirabile Dei opus considerandum in varietate multiplici, quæ sursum & deorsum apparet. nam quãuis hoc possit videri leue cùm dicit *orbem fuisse compositum Dei sapientia*: tamen si quis studium suum applicet ad meditandam Dei sapientiam in copia omnium fructuum, in opibus totius terræ, in mari etiam ipso (quod comprehenditur sub nomine orbis) certè fieri non potest, quin millies rapiatur in admirationem. nam quò magis seriò attendimus ad consideranda Dei opera, euanescimus quodammodo: ita nos obruunt miracula, quæ hinc inde se ingerunt oculis nostris. Quantùm attinet ad cęlos, quid hoc est? innumeram multitudinem stellarum sic esse digestam, ac si exercitus dispositus esset per suos ordines? deinde planetas vagari, neque fixos esse, & habere vnumquenque proprium cursum, & tamen abripi simul cum stellis? cursus Solis quantùm admirationis parere debet, non dico apud eos qui tenent totam astrologiam, sed qui tantùm percipiunt oculis suis? nam dum Sol conficit quotidiano suo cursu tantam & tam immensam distantiã, certè plusquam stupidi sunt qui non obstupescunt ad hoc miraculũ. deinde habet Sol propriũ cursum qui peragitur singulis annis, vt satis notũ est, nec præterit vno gradu suas lineas: & tamen est immensa moles illius corporis. superat enim, quemadmodum satis notum est, terram. quòd ita voluatur celeriter & tanto ordine, ac si incederet per gradus sedatos, incomparabile profectò specimẽ est sapientiæ Dei. Proph. ergo quanuis vulgariter loquatur, tamen materiã suppeditat piis, vt studium suum applicẽt ad consideranda Dei opera. Iam quòd quidam exponunt Deum expandere cælũ quoties obducitur nubib⁹, alienũ est à Prophetæ sensu. neque enim dubium est, quin hoc versu designet naturæ ordinem perpetuum, sicuti proximo versu loquitur de mutationibus, quæ subinde accidunt.

Supra 10.11

PRECATIO.

Da omnipotens Deus, quando dignatus es nos semel recipere sub tuam custodiam, vt recumbere discamus in potentiam manus tuæ, & quoniam tot vndique terrores nobis obijciuntur ab hostium impetu & truculentia, vt tamen firmi maneamus in nominis tui inuocatione, donec appareas nobis redemptor, nec id semel tantùm, sed quoties nobis opus fuerit tuo auxilio, donec tandem nos colligas in beatam illam quietem, quæ nobis parta est in cælo, per Christum Dominum nostrum, Amen.

PROXIMA lectione substitimus in eo loco, vbi Propheta commendat potentiam Dei ab ordinariis eius operibus. prius loquutus fuerat de creatione mundi, & breuiter ostenderat

in cælo & terra multa esse satis conspicua documenta tam inæstimabilis Dei sapientiæ, quàm potentiæ: nunc autem descendit ad pluuias & ventos. Porrò diximus aliquod esse discrimen inter ordinem in natura fixum, & quotidianas mutationes quæ cernuntur. nam si vna semper esset facies cæli & terræ, non ita admirabilis esset Dei virtus & sapientia. Sed cùm cælum obducitur nubibus, cùm aer nunc tranquillus est, nunc verò turbatur ventis, cùm repentè exurgunt procellæ, deinde pluuiæ sequuntur, illic Deus ad viuum repræsentat multiplicem sapientiam suam & virtutem. Hæc igitur ratio est cur Propheta postquam breuiter attigit quod vidimus, subiiciat testimonia virtutis & sapientiæ Dei, quæ nobis apparent in variis mutationibus. Dicit igitur *sola voce dare copiam aquarum in cælis*, deinde *sursum tollere vapores ab extremitate terræ, creare fulgura, ac pluuiam*: quod tamen videtur esse valde contrarium. postremò dicit *educere ventos è thesauris suis*. Philosophi quidem harum rerum causas afferunt, sed necesse est venire ad fontem ipsum & principium, nempe quòd res ita dispositæ sunt in mundo, vt in causis mediis, vel inferioribus semper tamen emineat propria causa, nempe Dei sapientia & virtus. oriuntur venti è terra, nempe quoniam inde tolluntur exhalationes: sed exhalationes à quo creantur? certè non à seipsis. sequitur ergo Deum esse primum authorem. Vocat autem *thesauros* loca recondita: quemadmodũ si quis depromat ex penuario hoc & illud: ita etiam dicit ventos non sua sponte prodire è cauernis, sed quoniam Deus illic clausos tenet. Ego hæc leuius prætereo, quia iam admonui repeti ad verbum quæ prius exposuimus decimo capite. Iam sequitur,

17 Infatuatus est omnis homo à scientia, pudefactus omnis conflator à sculptili: quia mendacium est fusile, & non est spiritus in ipsis.

Solent hanc sententiam exponere, acsi Propheta notaret ideo homines prolabi ad crassos errores & figmenta, quoniam sapere appetunt ex proprio sensu: & Paulus hanc idololatriæ causam assignat primo capite ad Romanos, quòd scilicet homines euanuerint in sua sapientia, dum sequuntur quicquid illis suum cerebrum dictauit. Hæc doctrina per se vera est ac vtilis, nempe homines sibi fabricare idola, quia non sustinent reuerenter excipere Deum vbi se illis offert: sed potius fidem adhibent suis commentis. cùm autem mera sit vanitas quicquid homo concipit ex proprio sensu, non mirum est eos qui ita superbè Deum subiiciunt suis cogitationibus, prorsus desipere, & infatuari. Sed ex contextu facilè colligitur, Prophetam aliud velle, nempe artifices ipsos qui conflant idola, vel formant alio modo, valde esse deliros dum scilicet existimant se deos facere suo artificio. truncus ligni iacebit in terra, calcabitur pedibus absque vllo honore: iam si faber lignarius formam addiderit, incipiet truncus ille Dei loco adorari. quænam potest fingi maior dementia? idem dici potest de lapidibus: idem de auro, & argento. nam etsi pretiosa sunt metalla, tamen nulla illis diuinitas tribuitur, nisi cùm incipiunt formam induere. si autem conflator fundat idolum, iam massa auri & argenti quo iure incipiet esse Deus? Propheta ergo inuehitur in hoc portentum dementiæ cùm dicit homines quasi brutis pecudibus similes esse in sua scientia, dum scilicet applicant artem ad res tam vanas & insipidas. nam bis eandem rem ponit pro vsu communi Linguæ. scimus enim idem bis dici apud Prophetas ad confirmationem. Postquam ergo docuit *homines infatuari à scientia*, adiungit, *pudefieri à sculptili*. Impropriè hoc dicit. nam פסל non conuenit cum verbo צרף: sed Propheta simpliciter, & per synecdochen dicere voluit, omnes artifices deprehendi stultos & deliros, dum existimant sua manu & industria deos conflari, vel fabrefieri quouis modo. probationis vice dicit *non esse in illis spiritum*: & hæc satis solida est probatio, quia scimus Deum esse fontem vitæ, & ideo vocari à Mose Deum omnium spirituum terræ. Cùm ergo quicquid Num.16.22
vitæ diffusum est per creaturas, à solo Deo fluat tanquam ab vnico fonte, quid minus simile vel affine diuinitati, quàm massa auri, vel argenti? quàm truncus, vel lapis? illic enim nulla est vita aut vigor. nihil fragilius est homine: tamen quamdiu animatur refert aliquid diuinum. sed cadauer quid habet simile cum Deo? atqui tamen propius accedit ad Dei gloriam forma humani corporis, quàm truncus ligni, vel lapis formatus hominis instar. Non abs re igitur Propheta dementiam omnium Gentium coarguit, quòd adorent fictitios deos, in quibus tamen non est spiritus. Sequitur,

18 Vanitas ipsi, opus illusionum, tempore visitationis ipsorum peribunt.

Sicuti vocauit omnia idola mendacium, ita etiam eodem sensu repetit esse vanitatem, hoc est, nihil habere solidum, sed esse inanes pompas, vel spectra, vel laruas: quanquam seipsum mox

clarius exprimit cùm vocat *opus illusionum*. sed non tam videtur passiuè sumere vocem מַעְתֻּעִים, quàm actiuè. Intelligit ergo esse opus deceptorium, quod laqueos tendat hominibus: quasi diceret opus esse fallaciæ, aut fallaciarum. Notandus est diligenter hic locus, vt similes: quia videntur Papistæ sibi optimè elabi cùm fatentur suas imagines non esse quidem colendas, sed esse libros idiotarum: qui sunt medii confugiunt ad hoc cauillum. excidit hoc semel Gregorio, & quidem stultè. nunc qui volunt in Papatu esse aliis perspicaciores repetunt illud dictum, nempe ferēdas esse imagines, quia idiotarū libri sunt. quid autē ex opposito Spiritus sanctus prenunHab.2.18 tiat hoc loco, sicuti etiā apud Habacuc? *esse opus fallaciarum*, hoc est, esse meras decipulas. Quisquis ergo eruditionem petit à statuis, vel picturis, non aliud consequetur, quàm vt se implicet laqueis Satanæ, nec aliud illic reperiet quàm imposturas. Et certè quicquid nos abducit à cogitatione veri Dei meritò censetur fallacia, vel deceptio. nunc quis ex aspectu picturæ, vel statuæ Deum verum comprehendit? nonne transfiguratur eius veritas in mendacium? & gloria eius quodammodo deformatur? nam hæc est vera Dei cognitio, dum illum existimamus solum esse, dum tribuimus illi immensam essentiam, quæ cælum & terram impleat, cùm agnoscimus esse spiritualis naturæ: cùm scimus illum denique esse solum, propriè loquendo, cælum & terram & quicquid in ipsis continetur, subsistere in eius virtute: an lapis, vel lignum nos id docebit? quin potius ex lapide ego imaginabor Deum loco certo affixum & inclusum esse: dein de vita Dei an refulget vel in lapide, vel ligno similiter? præterea quid simile habet corpus & quidem mortuum cum spiritu immenso? & ideo non abs re apud Isaiam conqueritur se prorIsa. 40.18. 12. sus ita deformari, Cui similem me fecistis? ego enim pugillo comprehendo terram, & vos me includitis in ligno, vel lapide. denique si non alio errore imbuerent hominum mentes idola, quàm quòd putant Deum esse corporeum, quid est absurdius? Videmus ergo Prophetam non abs re hic dicere idola omnia esse vanitatem, & opus imposturæ, vel deceptionis. Postremò adiungit *perituros omnes fictitios deos tempore visitationis*: qua sententia hortatur fideles ad patientiam, & quodammodo sustinet eorum animos, ne deficiant: quia erat non leuis tentatio videre Monarchiam Babylonicam ita florere, cuius tamen nullum aliud erat præsidium, quàm in idolis. Cùm ergo Babylonii fictitios deos putarent salutis esse præsides & custodes, & dum subigebant omnes vicinos populos, tunc magis addicti erant suis superstitionibus, quarum mercedem putabant esse suam opulentiam. Quia poterant hac tentatione concussi animi piorum labascere, Propheta hîc succurrit, & admonet expectandum esse *tempus visitationis*, quo peribunt idola. relatiuum tamen potest tam de Babyloniis quàm de ipsis idolis accipi cùm dicit, *Peribunt tempore visitationis ipsorum*, hoc est, cùm visitabuntur Chaldæi. Sed probabile est hîc præfigi idolis visitationis tempus, quemadmodum Propheta antè loquutus est de omnibus reprobis. Quicquid sit, tenemus eius consilium, nempe quanuis ad tempus idololatræ prosperè habeant, tamen patienter ferendam esse manum Dei, donec opportunum aduenerit tempus, quod hîc dicitur visitationis. Refertur autem hæc metaphora ad hominum sensum, quia putamus Deum in cælo otium colere, vel habere oculos auersos à nobis, dum ita indulget reprobis. Hoc igitur sensu Propheta *visitationem* appellat iudicium Dei, quia tunc re ipsa & certo experimento ostendit se non negligere res humanas. Nunc sequitur,

19 Non sicut ipsi, *vel sicut ipsa, si ad idola referimus*, portio Iacob: quia fictor omnium ipse, & virga hæreditatis eius Iehouah exercituum nomen eius.

Si tantùm dixisset Propheta in idolis meras esse imposturas & ludibria, fuisset quidem aliquid, sed frigeret illa pars doctrinæ, nisi ex opposito statueretur veri & vnius Dei gloria. Tenendum quidem est, idola nihil esse, & homines nimis stultè decipi, & prorsus esse fatuos dum aliquid diuinitatis subesse imaginantur: sed præcipuum est, vt Deus ipse verus prodeat in medium, & discamus sensus nostros ad ipsum & studia etiam conferre. Hoc igitur nunc facit Propheta: postquam enim refutauit Gentium omnium stultitiam in colendis idolis, & ostendit nihil aliud esse quàm deceptionem & mendacium, nunc dicit, *Non sicut fictitij dij pars Iacob*, hoc est, Deus qui se patefecit electo populo lōgè alius est, quàm omnia idola. Et certè vanitas cuius paulò antè Propheta meminit, non potest satis deprehēdi, nisi agnito vero Deo. nam vtcunque ex Philosophis veteribus nonnulli deriserint crassos vulgi errores, tamen non habebant quicquam stabile in quo acquiescerent: quemadmodum ille interrogatus quid esset Deus, petiit sibi dari tempus ad meditandum: postea prorogauit inducias: tandem confessus est se quò magis inquireret de essentia Dei, quodammodo absorberi omnes suos sensus. & illud necesse est accidere hominibus donec agnoscant Deum: quod fieri non potest, donec ipse tanquam in speculo se & gloriam suam repræsentet. Hæc igitur ratio est cur Proph. vbi opponit verum & vnicum Deum idolis, & omnibus figmentis mortalium, vocet illum *partem Iacob*: quia Lex erat quasi imago gloriæ Dei. Quoniā ergo illic familiariter quantùm vtile erat in salutem electi populi se osten-

se ostenderat, ideo Propheta, vt inuitet ad rectam veri Dei cognitionem homines, nominat illum *partem Iacob*, quasi Legem ipsam instar speculi poneret ante oculos. *Pars ergo Iacob Deus non sicut dij fictitij*. quare? est fictor omnium. Breui quidem elogio discernit verum Deum à fictitiis: sed sub vna voce complectitur quæ antè explicui, nempe Deum esse fontem vitæ & vitam omnium: deinde essentiam eius spiritualem esse, adhæc esse immensum: quia sicuti creauit cælum & terram, ita necesse est vt sustineat vtrunque sua virtute. Videmus ergo Prophetam breuiter loqui, non tamen frigidè. sed ex hoc loco vtilis doctrina colligitur, nempe Deum non posse à nobis comprehendi pro modulo sensus nostri, nisi in operib⁹. Ergo cùm se fatigant vani homines in speculationibus, quæ non habent notitiam practicam, vt ita loquar, non mirum est si se demergant in multa deliria. ergo sobrii simus in illa parte, nempe ne inuestigemus Dei essentiam suprà quàm par est. Vbi ergo cõprehendere cupimus Deum, hoc est, qua via perueniamus ad eius notitiam, sensus omnes nostros & oculos & mentes nostras dirigamus in eius opera. Ita hoc loco refutatur omnium superstitionum vanitas, vbi Propheta nominat Deum opificem vel fictorem omnium. quare? nam inde colligitur, quicquid non potest vocari opifex cæli & terræ, esse prorsus vanum & friuolum. atqui vnus est opifex cæli & terræ Deus. ergo vnus est Deus. si vnus est Deus, ergo quæcunque homines excogitant, sunt prorsus deliria, atque adeò præstigiæ diaboli & ludibria ad ipsos fallendos. Videmus ergo exclusiuam elici ex hac Prophetæ doctrina, vbi Deum nominat *fictorem omnium*: quia vbi non reperitur opificium rerum omnium, certum est nullam esse diuinitatem. Addit, *Et virga hæreditatis eius*. videtur hoc spectare ad Deum. capite autem decimo interponitur nomen Israelis, & alioqui ad verbum cõueniunt quinque isti versus. sed eo loco etiam Propheta Israelem dicit *virgam hæreditatis Dei*. Virga hîc accipitur pro decempeda, quã vocant. similitudo enim ducitur ab agrorũ dimensionibus, quoniam vsi sunt veteres decẽpeda, vel alio genere mensuræ: ideo Hebræi virgã hæreditatis appellãt ipsam hæreditatẽ, quæ finita est suis terminis: queadmodũ si quis possideat agrum, sciet quot iugera contineat, nempe dimẽsione ipsa. Vtrunque autẽ aptè dicitur & verè, nempe Israelẽ esse virgã hæreditatis Dei, & Deum ipsum vicissim esse virgam hæreditatis: est enim hæc mutua coniunctio. nam sicuti Deus dignatur nos hoc honore, vt simus eius hęreditas, & vult etiam nobis frui: sic se offert in hæreditatẽ: Dominus portio mea, inquit sæpius Dauid, & Dominus pars hæreditatis meæ, hoc est, pars mea hæreditaria, ita hoc loco si libeat exponere de ipso Deo non malè conueniet. quia tamen alibi exprimitur nomen Israelis, videtur hîc esse subaudiendum. Postremò dicit, *Iehouah exercituum nomen eius*. subaudienda est antithesis, quia non ornat Deum hoc epitheto quasi sumptum è medio esset: verùm vendicat illi ius proprium, & ita separat ab omnibus idolis. Cùm ergo dicit competere in verum Deum & in Deum Israelis hoc nomen, significat hac nota ab omnibus idolis discerni, & homines esse sacrilegos dum ad idola sua transferunt quicquam potentiæ, & inde salutẽ expectant, & ad ipsa confugiunt. Cùm ergo nomen hoc in solum Deum competat, sequitur in ipso residere plenitudinem omnis potentię & virtutis. si ita est, ergo concidit quicquid imaginatus fuit vnquam mundus de multitudine aut turba deorum. Nunc sequitur,

20 Malleus tu mihi, vasa, *vel instrumenta*, prælii, *aut bellica*, & conteram per te Gentes, *vel contriui*, & perdam per te regna, *vel perdidi: malo in præterito tempore accipere vtrunque verbum: rationem postea dicam.*

21 Et contriui per te equum, & ascensorem eius, & contriui per te currum, & ascensorem eius.

22 Et contriui per te virum & mulierem, & contriui per te senem & puerum, & contriui per te adolescentem & virginem.

23 Et contriui per te pastorem, & gregẽ eius, & contriui per te agricolam & iugum eius, & contriui per te duces & Principes.

Hîc occurrit Propheta dubitationi multorum. nam quia concionatus est de excidio Babylonis, promptum erat excipere inexpugnabilem esse illam Monarchiam quæ munita esset tot præsidiis, & iam omnes vicinos populos subegerat. Propheta ergo hîc ostendit opulentiam Babylonis non fore obstaculo, quò minus eam perdat Deus vbi visum fuerit. est enim argumentum à contrariis. Antea vidimus Dei esse euellere quæ plantauit: deinde vidimus comparationem figuli, & vasorum: cùm Propheta ductus est ad figulum, vidit vas fuisse formatum, deinde confractum arbitrio figuli. sic etiã nunc Deus ostendit in manu sua esse excidiũ Babylonis, quoniã non se extulerant Chaldæi propria virtute, sed illis vsus fuerat. denique hoc etiam loco Babylonẽ vasi fictili cõparat, vel testæ: se verò facit figulũ: Ego sum qui Babylonẽ extuli in tãtam

Suprà 45.4
Suprà 18.2. 3.4.

altitudinẽ.meũ igitur erit ipsam diruere quoties libitũ fuerit. Nunc tenemus summã huius loci. aliis autem verbis vtitur Propheta. dicit *Babylonem fuisse malleum, & arma bellica vt Gentes contereret* נפץ significat cõterere, & frusta dispergere huc & illuc, denique significat violẽter dissipare. *Dissipaui* igitur *per te Gentes*, inquit, *& perdidi per te regna*. Sed quoniã tot victoriis potiti fuerant Chaldæi, subiugauerant tot gentes, ideo adiungit, *Ego per te equum & ascensorem eius contriui, currum & ascensorem eius* similiter: deinde, *contriui viros & mulieres, senes, & pueros, adolescentes, & virgines, pastores vnà cum gregibus*. Hic enumerat ferè omnes partes generis humani. tandẽ adiungit *agricolas, & iuga boum*, vel equorũ. postremo loco statuit *duces, & primates*. Per concessionẽ hæc omnia dicuntur, sed interim admonet Proph. Deo nihil fore difficultatis in perdenda Babylone, quoniã per se nihil sit ipsa Babylon. hoc igitur sensu vocatur malleus. denique tollit Proph. falsam opinionẽ, quæ alioqui turbasset infirmas mentes, acsi Babylon esset prorsus inuicta. simul ostendit Deũ exercuisse sua iudicia in omnes Gẽtes per Babylonios. Hoc modo confirmari poterant fideles nam alioqui necesse erat, ipsos obstupescere cùm oculos cõiicerent in illã formidabilẽ potentiam Babylonis: sed cùm audirent esse duntaxat malleum, & se non fuisse cõtritos à Babyloniis, nisi quia diuinitus armati erant, vel potius agitabantur cælesti potentia, vt clades quã fuerant perpessi Iudæi, nihil aliud esset quàm pœna manu ipsius Dei inflicta. Cùm ergo hoc audirent, accessit non leue solatium, ne succumberent suis miseriis, & absorberentur tristitia & desperatione. Nunc verò sequitur,

24 Et rependam Babyloni, & omnibus habitatoribus Chaldææ omnia mala ipsorum quæ intulerunt in Sion, *contra Sion, quæ fecerunt in Sion, ad verbum*, in oculis vestris, *vel coram oculis vestris*, dicit Iehouah.

Postquam admonuit Propheta quicquid perpessi fuerant à Babyloniis Iudæi, inflictũ fuisse meritò ipsorum peccatis, & Deum esse authorẽ omnium cladiũ: nunc subiicit, *Rependam Babyloni, & Chaldæis quod meriti sunt*. Posset tamen videri primo intuitu absurdum quod hìc Deus minatur Babyloniis. nam si obsequia sua impenderant eius imperio, certè videntur fuisse potius laude digni, quàm vlla pœna: imò scimus quid alibi dicat Spiritus sanctus, Dedi Ægyptum mercedem seruo meo Nabuchadnezer, quoniã fideliter peregit opus meum: quia Nabuchadnezar afflixerat Iudæos, ideo potitur Ægypto, & hoc est eius salarium, inquit Isaias. Videtur pugnare hæc sententia vbi Deus pronuntiat Chaldęos pœna dignos esse, quòd Iudæos afflixerint. Sed vtrunque rectè conuenit: vbi enim per Isaiã pronuntiat se dedisse loco mercedis Ægyptum seruo suo Nabuchadnezar, respicit Iudæos & eorum contumaciã, quia nondum satis humiliati erant: imò putabant hoc esse fortuitum, quòd deuicti fuerant à Babyloniis. Deus ergo pronuntiat se executũ esse per manũ Nabuchadnezar iudiciũ cõtra ipsos. postea oportuit subleuari fideles in extremis angustiis. & huc spectat nunc Proph. noster cùm dicit, *Ecce rependam Babyloni & Chaldæis omnia mala ipsorum*. potiti sunt ergo Ægypto ad breue tẽpus, sed postea recidit quicquid mali intulerant aliis populis in ipsorũ capita. Sed promissio hæc Ecclesię peculiariter datur. tametsi enim iusta vltio sumpta est de Chaldęis, quoniã nimis atrocem sæuitiã exercuerant cõtra omnes Gentes: Deus tamen sicuti curã habet Ecclesiæ suæ, ita causam eius suscipit. & ideo non hìc agitur in genere de pœna quæ inflicta fuit Chaldęis ob crudelitatẽ, sed respicit Deus Ecclesiã suam, quẽadmodum dixi. Dicit igitur, *Rependam Babyloniis & omnibus Chaldæis omne malum ipsorum*, inquit, *quod fecerunt in Sion*. Nunc videmus pœnã hanc restringi ad electum populũ, nempe vt sciant fideles se ita castigatos esse manu Dei, vt tamen nunquã exciderit memoria fœderis ipsius: & ita in media morte gustũ aliquẽ concipiant salutis, & certò statuãt, Deum tandẽ fore misericordẽ, non quòd vnquã Deus totũ populi corpus restituerit, sed dirigitur hæc promissio ad reliquias duntaxat, quemadmodum alibi dictum fuit. Interea manet illud fixum, Deum postquã contriuit tam Iudæos, quàm alias Gentes manu vnius populi, vindicẽ tamen fore Ecclesiæ suæ, quia nunquam obliuisci potest fœderis sui. Adiungit, *Coram oculis vestris*, vt fideles magis tranquillis animis expectent hanc vindictam, cuius futuri erant oculati testes.

Ezech. 29. 20.

PRECATIO.

Da omnipotens Deus, quando dignatus es nos luce Euangelij tui, in quo perspicimus gloriam tuam, in eam etiam transfiguramur, nisi impediat nostra incredulitas: da, inquam, vt defixis oculis semper intenti simus in eam cognitionem, quæ semel nobis patefacta est, donec tandem, vbi sequuti fuerimus viam quæ nobis illic proponitur, perueniamus ad plenitudinem cælestis gloriæ, quæ nobis parta est sanguine vnigeniti filij tui, Amen.

25. Ecce

25 Ecce ego ad te, mons perditionis, dicit Iehouah, perdens omnẽ terram: & extẽdam manum meam super te, & deuoluam te è rupibus, & ponam te in montem combustionis.

Non dubiũ est quin loquatur Ieremias de Babylone. Sed posset videri absurdũ, vocari montem, cùm vrbs illa sita fuerit in planicie, sicuti satis notũ est. immò nullos habuit montes propinquos: & ea fuit planicies, vt possent facilè deduci riui huc atque illuc. Ergo existimant vrbem illam vocari montem ob altitudinem murorum, deinde ob magnifica ædificia. Et illud est probabile acsi Propheta vocasset ingentem molem. narrãt enim Historici muros fuisse altissimos, nempe ducentis pedibus, vt pes etiam tribus digitis superauerit vulgarem. deinde turres erant altiores. Fuit denique Babylon instar prodigii ob illam congeriem laterum. neque enim muri extructi erant ex lapidibus quadratis, sed erãt coctiles, vel lateritii. Latitudo etiam fuit ferè incredibilis, vt quadrigæ possent incedere, neque tamen aliæ alias attingerent. fuit enim latitudo 50. pedũ, sicuti Strabo testatur, & post eum Plinius. Ergo metaphora hæc non caret ratione, cùm Propheta respiciens ab vna parte situm vrbis, *montem vocat Babylonem*, acsi vel Ninus vel Semiramis, vel quicunque alii fuerint, pugnassent cum ipsa natura. Initium Babylonis fuit memorabilis illa turris, cuius fit mentio apud Mosen: sed tunc opus relictum fuit. Postea, vel quia tale erat principium ædificii, quod posset accendere cupiditatem hominum, vel quia locus ille erat valde amœnus & fertilis: hinc factũ est, vt vrbs fuerit extructa tanta amplitudine. Denique fuit potius similis regioni, quàm vrbi, quemadmodum etiam Aristoteles dicit nõ tam vrbem fuisse, quàm regionem vel prouinciam. hoc igitur quantùm ad nomen montis. Deus autem ipse bellum denuntiat Babyloni, quò vaticinium plus fidei obtineat. neque enim Propheta respexit Chaldæos, sed potius suos populares: præsertim verò reliquias piorum. Nam maior turba derisit hoc vaticinium: sed pauci restabant qui exciperent Prophetæ doctrinam qua decebat reuerentia. Voluit igitur illis consulere: & sicuti in fine capitis videbimus, voluit hunc thesaurum apud ipsos recondere, vt fouerent spem suæ restitutionis cùm essent in exilio tanquam perditi. Deus ergo hìc exurgit, & denuntiat se fore hostem Babyloniis: *Ecce ego*, inquit, *ad te*, vel, cõtra te, *mons perditionis*: sed actiuè accipitur mons perditionis pro monte perdente, sicuti etiã subiicitur clarior expositio cùm dicit *perdidisse totam terram*. Babylonii enim, vt satis notum est, afflixerant omnes suos vicinos, & transtulerãt imperiũ Medorum in vrbem suam. Cùm ergo subactis Assyriis, longè latéque dominarentur, tandem progressi sunt in Syriam, in Iudæam, & AEgyptum. Sic factum est, vt Babylonii potiti fuerint Orientali imperio vsque ad tempus Cyri. Tunc autẽ Monarchia deuenit ad Persas. Respicit verò Propheta noster ad superiorem doctrinam. Dixerat enim Chaldæos fuisse tanquam malleum Dei ad conterendas omnes gentes. Nunc eodem sensu dicit perditam fuisse totam terram à Babyloniis. Sed Deus hìc pronũtiat se futurum vindicem, *Quia manum suam extendet super Babylonem, & deuoluet ipsam è rupibus*. pergit adhuc in metaphora. Sicuti enim Babylonem ob magnifica ædificia, præsertim verò ob altos muros, & turres etiam excelsas, montem vocauit, ita nunc prosequitur eandem loquẽdi formam: *Deiiciam te*, inquit, vel deuoluam potius, te *ex rupibus, & ponam in montem combustionis*. Significat autẽ Babylonem fore congeriem cinerum: quanquam hoc non statim completum fuit. diximus enim alibi sic captam fuisse, vt nõ fuerit vastata. Nam tempore Alexandri magni, hoc est, multis pòst annis adhuc stabat integra Babylon, & illic mortuus est Alexander. sequitur ergo non fuisse redactam in solitudinem & cineres à Dario & Cyro. Sed iam soluimus nodum illum, quòd scilicet Propheta non tantùm loquutus sit de vna vindicta Dei, sed complexus etiam fuerit alias quæ deinde sequutæ sunt. Defecit enim Babylon aliquantò pòst, & dedit graues pœnas suæ perfidiæ: & tunc contumeliosè tractata fuit. Postea Seleucus conatus est modis omnibus eam perdere: & in hunc finem extructa fuit Seleucia: deinde Ctesiphon eodem cõsilio opposita fuit Babyloni Paulatim ergo Babylon redacta fuit in solitudinem, quemadmodum hìc Propheta affirmat. Plinius dicit suo tempore fuisse illic templum Beli, quem putarunt fuisse vrbis cõditorem: sed postea adiungit reliquas partes vrbis fuisse desertas. Si illic fuit Hieronymus, quemadmodum dicit, credendum est eius oculis: dicit Babylonem fuisse tunc oppidulum ignobile, & ruinas quasdam duntaxat fuisse illic conspectas. Nihil ergo absurdi est in hoc vaticinio, quia restringi non debet ad vnam cladem duntaxat. Deus enim non destitit variis modis Babylonem persequi vsque dum prorsus esset vastata, quemadmodum Propheta noster testatur. Hoc igitur sensu dicit *Babylonem fore in montem combustionis*, quia supererunt tantùm ruinæ: & eodem etiam sensu mox subiicit.

Gen. 11.

26 Et non tollent ex te lapidem ad angulum, & lapidem ad fundamenta: quia solitudines perpetuæ eris, dicit Iehouah.

Tt.

Confirmat proximam sententiam, nempe cùm diruta fuerit Babylon, nullam fore spem restitutionis. Sæpe contigit, vt quæ fuerant vrbes funditus dirutæ, postea tamen rursus ædificari cœperint. Sed Deus negat hoc fore de Babylone, quia deuota sit æterno exitio. *Per angulum & fundamenta* intelligit firmitudinem ædificii. Dicit igitur, minime sperandum esse, vt rursus aptentur lapides ad nouum ædificium vrbis, quia Babylon perpetuò futura sit vastitas, vel solitudo. Diximus autē muros Babylonis non fuisse extructos ex lapidibus sed lateribus. Verùm Propheta simpliciter loquitur vulgari more, nempe excidium illud fore perpetuum. Alibi quoque diximus discrimen hoc poni communiter apud Prophetas inter populū Dei & reprobos, quòd Deus promittit semper Ecclesiæ suæ nouum statum tāquam resurrectionem à morte: incredulis autem denuntiat æternam vastitatem. Hanc rationem nunc sequitur Propheta noster cùm dicit fore *illic perpetuas vastitates*: quia scilicet nulla est spes veniæ aut misericordiæ incredulis. Postea sequitur,

27 Tollite signum in terra, clangite tuba in gentibus, sanctificate, *vel, præparate*, super eam gentes, congregate contra eam regna Ararath, Minni, & Aschenaz: præficite super eam ducem, *alij putant esse nomen proprium, & relinquunt* טפסר. *sed accipitur haud dubiè pro duce*, educite equum tanquam locustam, *vel bruchum*, horribilem, *vertit Hieronymus aculeatum: alii vertunt horripilantem: sed vox illa asperior est: & tamen propriè signatur horror ille, dum pili exurgunt ob metum, vel ob iracundiam.*

Hîc Propheta cōfirmat quæ antè docuit, nempe Babylonem quālibet superbiat ob suas munitiones, non posse tamen effugere Dei manum. Si simplici loquendi forma vsus esset, vix quisquam ausus fuisset sperare quòd dicebat Propheta. Ergo necesse fuit interponere istas figuras, de quibus antè dictum fuit. Itaque hîc pro summo imperio imperat gentibus, vt bellū moueant contra Babylonem. Notandum est, quemadmodum alibi admonui, talibus loquendi formis cōmendari doctrinæ propheticæ effectum. Nā increduli derident quicquid audiunt, quia perinde illis est vox Dei, acsi sonitus efflueret per aerem. Propheta igitur ostendit se instructum esse Dei potentia, & manum Dei coniunctam esse cum ore ipsius, ita vt compleat quicquid prædicit: *Tollite*, inquit *signum*. Potuit videri hoc esse ludicrum, quia scimus Prophetā non modò Hierosolymæ, sed in oppidulo suo, vnde erat oriundus, fuisse cōtemptum. quo igitur iure, vel qua audacia nunc cunctis gentibus imperat? & iubet vexilla attolli? Sed, quemadmodum dixi ostendit perperam fieri iudiciū de sua doctrina, nisi existimet populus Deum ipsum loqui. *Clangite*, inquit, *tuba per cunctas gentes*, deinde, *sanctificate contra eam gentes*. Scimus hoc verbo significari præparationē: sed rursus est metaphorica loquutio, quia Iudæi quicquid aptatur in vsum, sanctificari dicunt: ideo etiā cùm de præliis loquuntur, dicunt sanctificari prælium: de ipsis bellatoribus dicunt ipsos sanctificari: *sanctificate* ergo *contra eam gentes*: deinde, *Congregate*, ad verbū est, Facite audire. sed in Piel accipitur pro colligere, vel cōgregare. Quātùm ad nomē Ararath, satis conuenit accipi pro Armenia. Nescio vnde sumpserint quidā Minni esse Armeniā inferiorem, quia nullus est eius rei author idoneus. Incertum etiā est quam plagā designet Propheta per nomen Aschenaz. Sed satis notū est ex historiis, ingentem illum exercitū, quē Darius vel Cyrus sub Darii nomine secū traxit, fuisse collectū ex diuersis gentibus, & quidē remotis. Nā Hircanos secum adduxit & Armenios: deinde ex obscuris multis locis. Cùm igitur hoc etiā tradant profani Authores, exercitū illum fuisse promiscuè collectū ex multis gentibus, & ferè incognitis, nō mirū est si Hebraicæ voces hodie nobis incognitæ sint. Et minimè dubiū est, quin Proph. hîc significet obliquè quandā orbis concussionē: quasi diceret, barbaras quoque gentes & quarū nomē hactenus auditū non fuit, instar diluuii exundaturas ad perdendā Babylonē. Sequetur etiā postea de Medis: sed hîc est diuersa ratio: quasi diceret tantā fore hostiū multitudinē, vt facilè obrui possit Babylon cum sua amplitudine. Nunc tenemus Proph. consiliū quantùm ad istas voces obscuras. Dicit postea, *præficite contra eam ducem.* Hoc intelligi debet de Cyro, cuius strenuitas maximè in bello illo apparuit. Nec verò dubiū est, quin auunculū suū & socerū traxerit in partes belli nā fabulabātur Historici, qui dicunt Cyrū ab auo fuisse abiectū, & statim ope Astyagis nutritū fuisse clàm postea bellū gessisse contra auū: illa omnia cōficta sunt: quia satis cōstat Darium regē Medorū fuisse superiorē in illo bello. & Daniel nobis optimus est testis huius rei. Fingūt profani Scriptores nullū fuisse regē Medorū, nisi sub manu Cyri. Atqui Cyrus nō dominatus est nisi post mortē soceri sui hoc est, auunculi, cuius filiā duxerat vxorē. Sequitur ergo fuisse ita perfectū, vt tamē auspiciis Darii bellū gestū fuerit. Cyrus ergo fuit quasi stipēdiarius miles sui auūculi, & soceri: sed tandē adeptus est regnum Medorū & totū imperiū Orientale. De hoc ergo duce intelligo præsentē locū, vbi dicit Propheta, *Constituite*, vel præficite *ducem contra* Babylonem

bylonem. Postea, *Educite equum tanquam bruchum* (vel ascédere facite) hoc refertur ad numerum: quasi diceret, Educite contra Babylonem equos innumeros, & qui sint quasi locustæ. Comparat eos locustis, non ob robur, vel peritiam belli, sed tantùm multitudinis respectu. Sed quia bruchi vel locustæ sunt cõtemptibiles, ideo adiungit epitheton סמר: quasi diceret, Sint quidem locustæ vel bruchi quo ad turbam, sed interea qui sint formidabiles: quasi habeant pilos horribiles. Postea sequitur,

28 Præparate contra eam Gentes, regna Medorum, duces eius, & Principes eius, & totam terram ditionis eius.

Nunc repetit quod dixerat de gentibus præparandis: sed genus ipsum ponit, vt paulò pòst ad speciem descẽdat. Iubet ergo *accersi Gentes*: sed postea demõstrat quænam illæ futuræ sint, nempe, inquit, *regna Medorum*. Erat quidem regnum vnum, sed cui suberant multi Reges. Ergo propter multas prouincias, quibus præerant Satrapæ, deinde propter multas regiones tributarias Propheta non contentus fuit singulari numero, sed pluraliter vocauit *regna Medorum*, quoniam Monarchia illa se longè & latè extenderat, vt multi reges parérent Dario. Et hoc ad certitudinem prophetiæ non parum facit, dum Ieremias antequam natus esset Cyrus, vel Darius ipse, pronuntiat vẽturos esse Medos. Diximus autem, quanuis Cyrus, vt pollebat singulari industria, & erat summus bellator, ipse gesserit bellum, authoritate tamẽ superiorem fuisse Darium. Ergo Babylon paruit ad tempus Medis: sed quia Darius iam senex erat, successit Cyrus: & tunc in Persiden Monarchia translata fuit, & inde leges petitæ sunt vsque ad tẽpus Alexandri magni, qui vnà cum scorto suo & cinædo exussit turrim illam. Nec dubium est quin res memorabiles gestæ, illic fuerint depositæ. Sed Alexander ebrius facem corripuit, & exussit turrim. putauit enim hoc modo posse aboleri memoriam Orientalis monarchiæ. Iam ergo tenemus cur Propheta hîc exprimat nomen Medorũ. Adiungit, *Duces eius*. non dubiũ est quin Satrapas omnes, & Reges etiam comprehendat sub his nominibus. Tandem addit *totam terram dominij*, vel ditionis *eius*: qua etiam voce designat regna illa, quorum nuper facta fuit mentio. Nunc sequitur,

29 Et contremuit terra: & doluit, *similitudo sumpta est à parturientibus*, quia stabilita fuit super Babylonem cogitationes, *in plurali numero ponit cùm tamen verbum sit singulare, hoc est, stabilitæ sunt omnes cogitationes*, Iehouæ ad ponendam terram Babylonis in solitudinem, ita vt non sit habitator, *vel qui illic habitet*.

Non dubiũ est quin Propheta studuerit tollere ex animis piorũ dubitationes, quę alioqui fidem abrogassent eius doctrinæ. Poterat hoc venire omnibus in mẽtẽ, potius labefactabitur totus orbis, quàm corruat Babylon. Quãuis ita sit, inquit Propheta, vt tota terra cõtremiscat, tamen Babylon ipsa corruet. Hoc igitur sensu dicit Proph. *Contremuit terra, deinde doluit*, nempe *quia stabilita sunt*: est hic concinna antithesis inter motum terræ, & inter stabilitatẽ consilii Dei. Propriè quidẽ significat surgere: sed accipitur etiã pro stabiliri multis locis: & ita necesse est exponere hoc loco. Dicit ergo, *contremiscet terra*, nempe *quia cogitatio Dei stabilietur contra Babylonem*. Cęterùm ponit in plurali numero cogitationes, acsi diceret, quicquid statuit Deus ac decreuit hoc totum firmum erit, & potius tota terra cõcutietur, quàm possit Dei veritas suum effectum perdere. ergo hic versus nihil aliud cõtinet, quam confirmationem totius Prophetiæ. Sed Propheta ostendit, etiam si omnia obstacula mundi promittant Babyloni perpetuũ statum, fore tamen firmum, & stabile quod Deus ipse de illius vrbis excidio decreuit. Postea sequitur,

30 Cessarunt fortes Babylonis ad pugnandum, *hoc est, destiterunt pugnare fortes Babylonis*, sederunt in munitionibus, defecit, *vel elanguit*, virtus ipsorũ, fuerunt in mulieres: accendent habitacula eius, confracti sunt vectes eius.

Hîc quasi digito ostẽdit Proph. modũ ipsum excidii Babylonis qualis describitur apud profanos Authores. Dicit ergo *fortes Babylonis*, nempe qui electi erant ad vrbẽ propugnandã, *cessasse in prælio*. Vrbs enim astu potius, quàm vi aperta capta fuit. nã cùm diuturna fuisset obsidio, derisus fuit Cyrus à Babyloniis: tunc securè epulabantur. Interea duo Eunuchi Balsasaris transierant ad Cyrum. nam vt Xenophon refert, alterius filium occiderat tyrannus ille, alterum verò castrauerat ignominię causa. Hinc ergo factum est, vt ab illo defecerint: & edoctus fuit ab ipsis Cyrus quãnam arte posset vrbem capere. Ergo siccata sunt vada cùm nihil tale suspicaretur Balsasar: & nocte vna audiuit captam esse vrbem. Daniel hoc clarius describit. nam dicit Dan.5.25.
tunc solemne conuiuium vel epulum fuisse celebratum & apparuisse manum scribentis ad parietem: cùm territus fuisset Rex, audiuisse ex Daniele ipso adesse regno finem, & ea ipsa nocte 26.27.30.

vrbē captā fuiſſe. Dicit igitur nunc Propheta *ceſſaſſe fortes Babylonis*, ita vt abſtinuerint à prelio loquitur quidem de re futura, ſed tenemus morem Propheticum, quia ſcilicet perinde narrant quæ futura erant acſi iam fuiſſent completa. Poſtea addit *ſediſſe, in ſuis munitionibus*, quia vrbs tumultu non fuit capta, nulla fuit oppugnatio, ſed ſilētio traiectæ ſunt copiæ per vada illa, & milites ingreſſi ſunt mediam vrbem: Rex ipſe fuit iugulatus vnà cum ſuis omnibus Satrapis: deinde omnes vrbis partes fuerunt occupatæ. Nunc ergo videmus Spiritum Dei quaſi de re iam completa locutum fuiſſe per os Ieremiæ. Poſtea dicit, *virtutem ipſorum elanguiſſe*, nempe quia terror illos obſtupefecit cùm audirēt captam eſſe vrbem. Ita etiam verum fuit quod additur, *fuiſſe in mulieres*, hoc eſt fuiſſe muliebri animo: quia nemo auſus eſt ſe opponere victoribus. Poterat adhuc in tanta multitudine committi prælium, imò in cētum, vel mille vrbis compitis poterant congredi cum hoſtibus, quia noctu facile erat ipſos opprimere. ſed Propheta dicit, *fuiſſe omnes muliebri animo*. Tandem adiungit, *exuſta fuiſſe ab hoſtibus palatia, & vectes portarum fuiſſe confractos*, quia nemo auſus eſt ad arma clamare poſtquam auditum fuit, vrbem iam fuiſſe captam. Sequitur,

31 Curſor in occurſum curſoris cucurrit, *vel, curret ad verbum*, & nuntius in occurſum nuntii ad nuntiandum regi Babylonis, quòd capta ſit vtbs eius ab extremitate.

Hoc etiam fuiſſe completum tam profani Scriptores quàm Daniel teſtantur. Non recitant quidem hæc verba, ſed ex ſerie tota hiſtoriæ facilè colligitur curſitaſſe nuntios, quia nunquam putaſſent Babylonii poſſe tam ſubitò hoſtem penetrare: nullus enim erat ingreſſus. Vidimus quanta eſſet murorum altitudo: nullæ erant tunc bombardæ, quæ muros labefactarent. Erant quidem arietes: ſed qualis fuit latitudo murorum? nempe quemadmodum iam diximus pedum 50. ita vt inter ſe concurrerent quadrigæ. nullus ergo aries poterat labefactare tam denſos muros. Quantùm ad vada pertinet, fuit illis incredibile: ita ſecurè epulabantur: in tanta irruptione neceſſe fuit accidere quod hîc Propheta noſter teſtatur. Sed ſatis apparet fuiſſe organon Spiritus ſancti. nondum enim natus erat Cyrus cùm ita vaticinatus eſt Ergo hinc etiam agnoſcimus fuiſſe diuinitus gubernatum hunc ſanctum virum, & eius doctrinam non eſſe natam in eius cerebro, ſed verè fuiſſe cæleſtem. neque enim diuinare poterat, neque erat probabilis coniectura vt poſſet ita loqui: ſed adducit Iudæos in rem præſentem. Nec dubium eſt, quin authoritas eius tandem confirmata fuerit, cùm patres filiis narrarēt, Ecce audiuimus ex ore Prophetæ id quod nunc cernimus oculis noſtris: & tamen non potuit homo vlla coniectura hoc conſequi, neque ratione neque perſpicacia. ergo neceſſe eſt fuiſſe edoctum à Spiritu Dei Ieremiam. Hæc igitur ratio fuit cur voluerit Deus graphicè depingi Babylonis excidium, quemadmodum vidimus. Dicit igitur, *Curſor in occurſum curſoris cucurrit*: deinde, *nuntius in occurſum nuntij, vt nuntiet regi Babylonis vrbem eius eſſe captam ab extremitate*. Si de vrbe aliqua mediocri eſſet ſermo, poſſet hoc videri ridiculum, quorſum curſores, diceret quiſpiam? Sed iam ſatis oſtendi, tantam fuiſſe amplitudinem illius vrbis, vt potuerint curſores venire ad Regem, acſi iter facerent per aliquem agrum, & nuntiarent ab extremitate vna captam eſſe vrbem. Et non poſſunt etiam ſatis magnificè extollere ſuis elogiis profani Scriptores diligentiam Cyri, quòd vrbe tanta ſic potitus fuerit. Poterat enim eſſe victor dimidiæ partis, & Balſaſar retinere alteram partem, & confligere ſtrenuè cum Cyro, & cum omnibus eius copiis: & fuiſſet haud dubiè ſuperior, niſi mira & inſolita fuiſſet Cyri ipſius feſtinatio. Celeritatem hanc igitur nunc exprimit Propheta cùm dicit, *Curſitabunt nuntij qui Regi dicant captam eſſe vrbem ab extremitate*. Iam adiungit etiam de ipſis vadis quod nemo diuinaſſet:

32 Et vada capta ſunt, & ſtagna exuſta ſunt igni, & viri prælii, *hoc eſt, bellicoſi*, conterriti ſunt.

Hîc verſus clariſſimè demonſtrat Ieremiam fuiſſe Dei præconem, & linguam eius fuiſſe gubernatam Spiritu cæleſti: modum enim captæ Babylonis perinde narrat, acſi oculis ſuis conſpexiſſet. dicit, *vada eſſe capta & ſtagna exuſta igni*. Non legimus Cyrum ignem ſuppoſuiſſe. & quidā Interpretes pro ſtagnis vertunt carecta, ſed nulla ratio nos cogit ita exponere hāc vocem: quia metaphoricè loquitur Propheta. Volebant ad verbū interpretari exuſta eſſe carecta: ſed Proph. hyperbolicè oſtendit ſiccata fuiſſe vada Euphratis perinde ac ſiquis lignū exureret igni ſuppoſito. Hoc quidem aquis non conuenit: ſed hyperbolicè melius exprimit miraculum, quod vix alioqui poterat humano ſenſu concipi. Dicit igitur Proph. *vada ſiccata eſſe*, & poſtea adiungit, *ſtagna exuſta eſſe*. Rem vnā bis exprimit, ſed vario modo: & queādmodū iā dixi, hyperbolicè

dixit tantam fore solertiam Cyri, & exercitus eius, vt vada arefaciat, & stagna, perinde ac si quis lignum congereret, deinde supposito igni cōsumeret. Nunc ergo tenemus Prophetę sensum: postea repetit *viros bellicosos fuisse conterritos.* Quāuis enim exaruissent vada, hoc est, riui illi qui deducti erant ab Euphrate: tamen poterant adhuc custodes vrbis tenere aliquam partem, & viriliter obsistere, ne longius progredi posset miles Cyri: sed ita vrbs capta fuit fraude, vt etiam Deus exterruerit animos omnium Babyloniorum, ne auderent digitum tollere, cùm tamen possent partem aliquam vrbis defendere, quanuis ab vna parte capta foret.

PRECATIO.

Da omnipotens Deus, quando olim testatus es fauorem tuum erga Ecclesiam, *cùm tantæ* Monarchiæ *non pepercisti, vt etiam hodie agnoscamus te eundem esse erga omnes fideles, qui nomen tuum inuocant.* Et *quoniam tanta est hostium nostrorum potentia & crudelitas, vt manum tuam attollas contra eos, & ostendas te perpetuum esse* Ecclesiæ *tuæ custodem, vt ita materia nobis suppetat glorificandæ tuæ bonitatis in* Christo Iesu *Domino nostro,* Amen.

33 Quoniam sic dicit Iehouah exercituum, Deus Israel, Filia Babylonis tanquam area, tempus calcandæ eius: adhuc paulisper, & veniet messis ei.

Hac similitudine confirmat Propheta quod antè dixit, Deū fore vindicem Ecclesiæ suæ, & iustas pœnas sumpturum de Babyloniis, sed tempore opportuno, quod Scriptura vocare solet tempus visitationis. Comparat igitur Babylonem *areæ*, non eo sensu, quem fingunt Interpretes: sed quoniam area tantùm post tempus messis feruet, & postea clauditur, & habet suū otium. Babylon igitur, lōgo tempore similis areæ fuerat, quia illic nulla erat tritura, hoc est, nullus erat tumultus. Sed Deus pronuntiat *venturum tempus messis*, quo area percutiatur. Boues in illis partibus triturant. neque enim frumētum excutitur flagellis, quemadmodum apud nos, & in Gallia etiam pluribus locis. nam Prouinciales etiam tritura vtuntur. Sed triturant in Iudæa frumentum in areis: & quia boues percutiunt terram, ideo area subiicitur illorū pedibus calcandā. Nunc apparet ratio similitudinis, quòd scilicet tempus adueniet, quo Deus percutiat Babylonem, quemadmodum post messem boues pedibus suis aream calcant, quæ reliquo anni tempore otiosa est, & manet clausa & quieta: ideo dixi confirmari quòd antè vidimus de tempore visitationis. Erat enim absurdum primo intuitu, promitti Iudæis liberationem, cùm tamen Babylon magis ac magis cresceret, ac propagaret fines suæ Monarchiæ. Isaiæ 28. Deus ostendit non esse mirum, si non exerceat quotidie sua iudicia æquali modo: & iubet inspicere qualiter agricolæ se gerant. neque enim serunt promiscuè triticū, & ordeū & omnia cicerū genera: neque etiā semper vel arant, vel metunt, sed expectāt opportuna tempora. Cùm ergo ipsi agricolæ præditi sint tali industria, & ego ipsos docuerim, cur mihi non licebit etiam habere tempora distributa, vt nunc sit messis, nunc trituratio? deinde nunc seram triticum, nunc seram cuminum? quemadmodum illic addit Propheta multas species. Eadem etiam est ratio huius loci, quanuis breuius loquatur Propheta. Dicit igitur Babylonem esse similem areæ: cur? quoniam fuerat quasi locus clausus, & quietus. Deus enim pepercerat Chaldæis. & quemadmodum postea videbimus, ita inebriati erant suis deliciis, vt nihil periculi metuerent. Et seipsum cōtinuò pòst explicat, *tempus ad ipsam calcandam.* Similis igitur fuit Babylon areæ, quia non fuit calcata longo tempore, sicuti area nō calcatur nouem aut decem mensibus per totum annum. Sed adiungit, *Adhuc paulisper, & veniet messis.* Colligimus ex hoc loco, & similibus triturā in vsu fuisse apud Iudæos, & reliquos Orientales populos tantùm messis tempore. Seruatur frumentum in quibusdam locis ad quinque & sex annos in suis spicis. Alii excutiunt frumentum vel sex mensibus post autumnum, vel octo, vel nouem, prout illis commodum est Sed multæ sunt regiones, vbi statim excutitur frumentū, neque reponitur in horrea, sed coniicitur statim in aream, & illic trituratur vel bobus, vel flagellis. Quoniam igitur solebant frumentum statim triturare, ideo pronuntiat Deus adesse tempus messis, quo calcabitur Babylon, quemadmodum calcatur area post messem. Notandū est istud *paulisper* non debere restringi ad hominum sensus, quia quanuis Deus sua iudicia suspendat, non tamen vnquam moratur, quin satis celeriter peragat opus suum. Dicit Propheta Aggai, vel Aggæus, Adhuc paulisper, & concutiam cælum & terram. id autem non fuit completum centum vel ducentis postea annis, sed tenenda est illa sententia Prophetæ Habakuc, Si mo-

Marginal notes: *Isa.* 28.24. 25.26. — Agg.2.7. — Haba.2.3.

ram faciat Visio, expecta illam, quia veniet neque tardabit. Dicit prophetias moram facere, nempe hominum iudicio, qui nimium festinant, imò præcipites feruntur ad sua desideria. Sed Deus satis celeriter opus suum peragit, modò sinamus ipsum distribuere tempora suo arbitrio, quemadmodum æquum est. Ergo quoties impii fruuntur otio, & securè deliciantur, veniat nobis in mentem hæc sententia, nempe non semper calcari aream, sed venturum tempus messis, cùm ita Deo placuerit. hic est vsus doctrinę. Sequitur,

34 Comedit me, contriuit me Nabuchadnezer rex Babylonis: posuit me, *locauit, ad verbum*, vas inane: deglutiuit me tanquam draco impleuit ventrem suum deliciis meis, eiecit me.

Hic ponitur querimonia electi populi: & consultò id fecit Ieremias, vt persuasi essent Iudæi, venire in rationem coram Deo suas omnes miserias. Nihil enim est quod nos magis excruciet, quàm dum putamus Deum oblitum esse nostri, & negligere iniurias, quibus nos impii opprimunt. Ergo Propheta hic sistit corã Deo Israelitas, vnde poterant cum animis suis statuere se non negligi à Deo, neque ipsum dormire cùm iniustè & crudeliter opprimebantur à suis hostibus. hæc enim querimonia narratur, acsi expostularent in conspectu Dei. Dicit ergo, *Vorauit me, & contriuit Nabuchadnezer rex Babylonis*. verbum Comedendi satis erat, sed voluit exprimere Ieremias aliquid atrocius cùm addidit verbum *conterendi*: nam significat Babylonem non fuisse similem homini, qui epularetur, apposito cibo: sed fuisse truculentam bestiã, quæ conterit etiã ossa ipsa. Nunc ergo tenemus consilium Prophetæ: amplificat sæuitiam regis Babylonii, quum dicit, populum Dei nõ tantùm fuisse ab ipso voratum, sicuti homines cibum suum deglutiunt, sed fuisse simul contritum dentibus, quemadmodum leones, & vrsi, & aliæ sæuæ belluæ non modò vorant prædam suam, sed etiam dentibus conterunt si quid est carne durius, sicuti ossa. Et eodem etiam spectat quod adiungit, *Locauit me vas inane*, vel vacuum, hoc est, exhausit me prorsus quemadmodum si quis lagenam vel cadum exhauriat. Postea, *vorauit me tanquam draco*. est alia similitudo, quæ diuersa est à superiori. Sed tamen optimè cõuenit. sunt enim dracones, qui deuorant integrum animal: & hoc intelligit Propheta. Etsi autem non per omnia conueniunt istæ comparationes, tamen ad summam rei sunt aptissimę, quòd scilicet passus sit Deus vorari populum suum, acsi esset inter dentes leonis, vel vrsi, vel si esset draconis præda. Adiungit, *Impleuit ventrem suum delicijs meis*, hoc est, quicquid fuit delicatũ in me, consumpsit: postea, *expulit residuum*: sicuti lupi, & leones, & aliæ bestiæ, vbi plus habent prædæ, quàm ad saturitatem sufficiat, eligunt quod est magis sapidum. eligent enim caput hominis, vt cerebrum absorbeant: sanguinem ipsum exugent, relinquẽt intestina, & si quid minus illis sapit. Ita etiam Propheta dicit miseros Iudæos sic fuisse voratos, vt hostis præ fastidio postquã satiatus fuerat, eiecerit reliquias. Hinc autem colligimus, populum Dei sic fuisse expositum in prædam, vt victor nõ tantùm fuerit saturatus, sed eiecerit huc atque illuc quod respuebat post satietatem. satietas enim fastidiũ parit, vt satis notum est. Sed alludit Propheta ad ipsam conditionem miseri populi. Opes enim fuerunt absorptæ à Chaldæis, sed ipsorum supellex direpta fuit à vicinis gentibus. Ipsi autẽ homines sic fuerunt tracti in exilium, vt fuerit fœda dissipatio. Quòd ergo dispersi fuerunt in diuersas terras, quòd etiam aliqui per cõtemptum relicti fuerunt in terra, ita impletum fuit, quod hic dicitur, Eiecit me, nẽpe quia saturæ erãt illæ bestiæ, Chaldæi scilicet, ideo cibũ ab illis fuisse reiectum, quia non poterant consumere quicquid oblatum erat. His figuris, vt dictum est, exprimitur extrema populi clades: & minimè dubium est, quin Propheta voluerit occurrere cogitationibus, quæ alioqui grauissima fuissent tormẽta Iudæis. Quia enim nullus erat finis malorum, poterant statuere se à Deo fuisse ita proiectos, vt essent omnium hominum miserrimi. hæc igitur ratio est cur præueniat Propheta noster quæ poterant exacerbare animos piorũ, & simul etiam frangere, Dicit igitur, etiam si hæc omnia contigerint, Deum tamen non esse oblitum populi sui: quia hæc omnia sunt in eius conspectu. Quantùm ad nos spectat, si Deus nõ tãtùm duplicaret clades Ecclesiæ suæ, sed ad extremum vsque nos affligeret, tamẽ debet nobis succurrere quod hic dicit Propheta, nempe olim populum electum Dei fuisse sic consumptum, vt reliquiæ per ignominiam fuerint proiectæ: quia victor quanuis esset insatiabilis, tamen non dignatus fuerit cõsumere quicquid nactus fuerat in prædam: quia scilicet non poterat sufficere eius cupiditas. Iam sequitur,

35 Violentia mea, *sed passiuè accipitur: alij vertunt, rapinam, quod idem est*, & caro mea contra Babylonem, dicet, *vel dicat*, habitatrix Sion, sanguis meus contra habitatores Chaldææ, dicat Ierusalem.

36 Propterea sic dicit Iehouah, Ecce ego litigans litem tuam, *hoc* est,

est, disceptans causam tuam, vel cognitor causæ tuæ, & vindicās vindictam tuam: & arefaciam mare eius, & exsiccabo fontem eius.

Pergit in eadem doctrina Ieremias. postquam enim breuiter ostendit clades populi non esse Deo incognitas, nunc hortatur obliquè fideles, vt querimonias suas deponant in sinū ipsius Dei, & ad ipsum prouocent, vel ipsum appellent vindicem. Hoc igitur consilium Prophetæ est, postquam exposuit quàm grauiter afflicti fuissent Iudæi, docere hoc vnicum esse remedium, vt ad Deum confugerent, & coram ipso agerēt suam causam. Et hic locus obseruatu dignus est, vt discamus etiam in extremis malis, vbi omnia videntur desperata, detegere mala nostra coram Deo, & ita exonerare nostras anxietates in eius sinum. Vnde enim fit, vt tristitia nos sæpe obruat, nisi quia non sequimur quod nobis præscribit Spiritus Dei? in Psalmo enim dicitur, Reuolue curas *Psal. 55. 23.* tuas in Dei sinum, & ipse te fouebit, nec dabit in perpetuum fluctuationē iusto. Ergo liceret precibus nos exonerare, & illud esset optimum remedium, sed fremimus, & interdum etiam tumultuamur, vel saltem mordemus & rodimus frænum, quemadmodum dicitur vulgari prouerbio. Et interea negligimus quod præcipuum erat, & quod nunc docet Propheta. Ergo diligēter notemus in quem finem tendat hæc doctrina, vbi dicitur, *violentia mea, & caro mea contra Babylonem*. Vbi dicit, *dicat*, vel dicet, *filia Sion*, non dubiū est quin ostendat, semper manere fideles hoc solatium in extremis cladibus, vt apud Deum expostulēt de hostibus suis & eorum sæuitia. Ergo *rapina mea*, vel violentia: alii vertunt, Rapina mei, quod durum est. Sensus autem Prophetæ non est ambiguus, quia postea sequitur, *caro mea*. *Violentia* igitur, quàm passa sum ab hostibus meis. nam proponitur hic nobis populus sub persona mulieris, vsitato more. *habitatrix Sion dicat*, *Rapina mea, & caro mea*. Secunda hac voce satis demōstrat Propheta quid prius intellexerit per Rapinam. *Caro mea* (nempe illa quam Chaldæi vorauerant, & consumpserant) est, inquit, *contra Babylonem*. Hoc maximum pondus habet, quia his verbis significat, quanuis impunè putarent Chaldæi se exercuisse illam sæuitiam contra Iudæos, tamen sanguinem innoxium clamare, & illis esse quasi hostem oppositū. Postea eodem sensu addit, *Ierusalem dicat sanguinem suum esse contra Chaldæos*. Iam sequitur clarior explicatio, vbi Deus promittit se fore vindicem electi populi, & quæcunque perpessi fuerant Iudæi, reditura contra Babylonios. *Propterea sic dicit Iehouah, Ecce ego litigans litem tuam*. Hoc contextu docemur deferre nostras querimonias ad Deum, si velimus illū causam nostram suscipere. nam vbi silemus, ipse vicissim quiescit, vtpote qui indignos cognoscit quibus auxilietur. Cæterùm, si ad ipsum clamemus, proculdubio nos audiet. Ergo tenēda est series, cùm ab vna parte dicit Propheta, *clamet Ierusalem, dicat filia Sion*. Propterea adueniet Deus, inquit, qui exaudiat clamorem suorum. Primo dicit, *Ecce ego disceptans causam tuam*, postea, *vindicans vindictam tuam*. Lucutiones istæ duræ sunt Latinis auribus, sed plus tamen continent vehementiæ, quàm si vellemus elegantiam linguæ Latinæ sectari. Præstat igitur retinere genuinas loquendi formas, quàm nimium studere nitori. In summa, promittit Deus se fore vindicem populi sui. & cùm pronomine demonstratiuo vtitur, haud dubiè tollit omnem dubitationem, quasi iam adesset. scimus elapsos fuisse multos annos, exquo ita locutus fuerat Deus. Neque enim tantùm post captam vrbem vaticinatus est Ieremias contra Chaldæos, vt antè dictum fuit, sed quāuis suspenderit Deus suum iudicium, & vindictam ad annos 70. post excidium vrbis: meritò tamen hoc fuit dictum, *Ecce ego*, quasi adduceret fideles ipsos in rem præsentem, nempe certitudinis causa. Hinc autem colligimus, Deum quanuis humiliet suos, & sinat etiam vsque ad extremū obrui miseriis, tandem futurum vltorem omnium iniuriarum, quas pertulerint: quia quod etiā dictum fuit de interitu populi ad nos spectat: imò hæc doctrina non fuisset relicta in monimētis, nisi in vsum nostrum. Cæterùm, quemadmodum nuper admonui, discamus quoties Deus videtur nos deseruisse, animos nostros componere ad tolerantiam. Interea exerceamus nos assiduè in precibus, & Deus gemitus, & querimonias nostras exaudiet, respiciet etiam lachrymas nostras. Postea additur, *Arefaciam mare eius*: quia Babylon, vt iam dictum fuit, circundata erat riuis Euphratis: & ideo non patebat facilis accessus. Comparat igitur munitiones Babylonis Propheta *mari & fonti*. nam quis putasset posse arefieri Euphratem, qui tam nobilis est fluuius, & qui parem non habet in tota Europa? nec Danubius quidem accedit ad magnitudinem illius fluuii. Quis ergo putasset posse arefieri fluuium illum, qui erat mari similis, & cuius fons erat inexhaustus? Ergo Deus significat his verbis virtutem suam talem esse, vt euanescant omnia obstacula, simul atque statuerit iudicium suum exequi contra Babylonios. Postea sequitur,

37 Et erit Babylon in aceruos, habitaculum draconum, stupor, & sibilum, absque habitatore.

Confirmat superiorem doctrinam, nempe vbi Deus manum suam extulerit contra Baby

ſonem, fore talem eius interitum, vt illa claritas, quæ prius obſtupefecerat omnes gentes, in nihilum redigatur: Peribit, inquit, tota opulentia Babylonis, & turres eius, & muri concident, populi etiam euaneſcent: denique *erit in aceruos lapidum*, ſicuti prius aſſeruit fore in montem combuſtionis. Eodem ergo ſenſu nunc vocat Aceruos. Sed tenedũ eſt memoria quod heri vidimus, nempe tales fore aceruos, qui apti non ſint vel idonei ad angulos, & qui non poſſint locari in fundamentis, quia ſcilicet ruinæ ipſæ prorſus erunt inutiles ad nouum ædificium. Dicit fore *ſtuporem, & ſibilum*. His etiam vocabulis vtitur Moſes, quum minatur populo iuſtas pœnas, ſi tranſgreſſus fuerit Legem Dei. Sed minæ illæ ſeſe extendunt ad omnes impios, & Dei contemptores. Ergo impleuit Deus contra Babylonios quod illic denuntiat per Moſen omnibus Legis ſuæ contemptoribus. Poſtea ſequitur,

Deut. 28. 37.

38 Rugient tanquam leones, rugient, *eſt quidem aliud verbum, ſed eiuſdẽ ſenſus*, tanquam catuli leonum.

Hic alia figura exprimit Ieremias quod dixerat de Babylonis interitu, nempe quòd in media clade nihil virium illis ſuppetet ad reſiſtendum: interea tamen peribunt cum magno tumultu. Et ita anticipat etiam quæ poterant contra vaticinium eius obiici. nam Babylonii fuerãt aliis omnibus populis ſuperiores. Qui fieri ergo poterit, vt pereat tam inuicta potẽtia? Quanuis ſint tanquam leones, inquit Propheta, tamen nihil proficient. Rugient quidem, ſed rugitus nihil illis proderit: rugient tanquam catuli leonum: ſed nihilominus peribunt. Nunc ergo tenemus conſilium eius in hac ſimilitudine, nempe quòd Babyloniis nihil proderit illa ſuperior potentia, qua omnes perterruerant, quia nihil illis reſiduum erit in ipſa clade præter rugitum. Sequitur,

39 In calore ipſorum ponam conuiuia ipſorum, & inebriabo eos, vt exultent, & dormiant ſomnum perpetuum, & non expergiſcantur, dicit Iehouah.

Hic etiam modum rurſus deſcribit, quo capta fuit Babylon. Et hinc colligimus Prophetam non per ambages, neque dubios flexus fuiſſe locutum, ſed iudicium Dei ſic monſtraſſe digito, vt notabile eſſet vaticinium ad poſteros, & ſcirent Spiritum Dei hæc protuliſſe per os Prophetæ. Neque enim mortalis homo etiam ſi centies fuiſſet præditus Spiritu diuinationis, vnquã ita clarè expreſſiſſet rem incognitam. Sed quoniam Deo nihil eſt vel præteritum, vel futurum, ideo oportuit palàm ſic diſſerere de interitu Babylonis, vt poſteri euentu ipſo confirmati agnoſcerent certum fuiſſe Spiritus ſancti organũ. Et Daniel poſtea obſignauit vaticiniũ Ieremiæ cùm hiſtoricè explicuit quod acciderat: imò Deus extorſit à profanis Scriptoribus hanc confeſſionem, vt eſſent teſtes doctrinæ propheticæ. nam Xenophon noluit quidem ſubſcribere Ieremiæ: ſed nebulo ille, qui tantùm adulationi ſtudebat, interea Deo obſecutus eſt, & obſignauit ſuo teſtimonio publico quod prædictũ fuerat diuinitus à Ieremia: *Ego in calore eorum*, inquit, *ponam conuiuia ipſorum*, hoc eſt, ego calefaciam ipſos in ſuis epulis, quemadmodum etiam cùm ebrius eſſet rex Balſaſar, fuit iugulatus vnà cum omnibus ſuis Proceribus, & Conſiliariis. *Inebriabo ipſos, vt exultent*, hoc eſt, vt laſciuiant. Hoc refertur ad ſocordiam eorum, qui putabant ſe ſemper fore tutos. ridebant enim Cyrum, qui perferebat tot incommoda. Degebat enim ſub tẽtoriis, longa iam fuerat obſidio: nullius rei penuria erat in vrbe. Sic ergo laſciuia ipſos perdidit. Et in hunc finem dicit Propheta, Deum ipſos calefacturũ vt proteruiãt in ſuis deliciis: deinde, *vt dormiant ſomnum perpetuum*, hoc eſt, vt intereãt in ſua luxuria, cùm ſcilicet contempſerint hoſtem ſuum, nunquam expergiſcantur. Babylon enim poterat reſiſtere ad longum tempus, quemadmodũ heri vidimus: ſed fuit captiua: deinde prohibiti fuerunt Babylonii ab armis: & paſſus eſt quidem Cyrus, eos diffluere in ſuis voluptatibus: ſed interim illis abſtulit omnem vſum armorum, abſtulit omnem authoritatem, ita vt ſeruiliter degerent cum maximo dedecore & probro: deinde ſucceſſu temporis magis ac magis fuerũt contempti, donec tandem vrbs illa ſic fuit euerſa, vt nihil reſtaret præter tuguria quædam, & eſſet vicus ignobilis. Videmus ergo fuiſſe tandem completum quicquid prædixerat Deus per ſeruum ſuum Ieremiam, ſed tempore opportuno, & tempore trituræ, quẽadmodum dictum fuit. Sequitur,

40 Educam, *ad verbum eſt, deſcendere faciam*, eos tanquam agnos ad mactationem, tanquam arietes cum hircis.

Similitudo hæc diuerſa eſt à ſuperiori cùm dicebat Propheta ſimiles fore leonibus. Sed illud

lud tantùm ad rugitum ſpectabat. Nunc verò demonſtrat quàm futurus ſit interitus ille facilis Deo cùm volet Babylonios perdere. Ergo quantùm ad clamorem, fuerunt leones, quantùm verò ad facilitatem cladis fuerunt tanquam agni ad mactationem adacti. Hîc non ſignificat Deus fore tali manſuetudine præditos, vt ſeſe offerant ad voluntariam mortem: ſed ſignificat quantumuis prius fuerint robuſti Babylonii, & aliis omnibus minati fuerint, tunc fore prorſus animo muliebri, acſi traherentur agni, & arietes ad mactationem. Hæc autem ſimilitudo frequẽter occurrit apud Prophetas, quia in quotidiano vſu erant tunc ſacrificia, deinde intelligunt Prophetæ cædem impiorũ eſſe ſolenne ſacrificium, quia ſicuti victimæ oblatæ ſunt ſub Lege in teſtimonium pietatis & cultus: ita cùm Deus iudex apparet, & vindictam ſumit de reprobis, perinde eſt acſi erigeret altare, & ſic proferret teſtimonia cultus ſui. Ornatur enim eius gloria, & cultus etiam celebratur talibus victimis. Ergo cædes omnium impiorum, quemadmodum diximus, meritò confertur ſacrificiis, quoniam refulget illic Dei gloria, & hoc maximè pertinet ad cultum eius. Tandem ſequitur,

41 Quomodo capta eſt Seſak, & comprehẽſa laus totius terræ? quomodo facta eſt Babylon in vaſtitatẽ, *vel in ſtuporem*, inter cunctas gentes?

Hæc admiratio Prophetæ valet ad confirmationem, quia hoc modo diſcutit quæ ſolent agitare animos piorum, vt diffidant prophetiis: tunc minimè dubium eſt, quin ſecum multa volutauerint pii pro ſua infirmitate cùm audirent Ieremiam ita diſſerere de interitu Babylonis. ſemper occurrebat, Quomodo hoc poterit fieri? Ergo Ieremias præuenit illas cogitationes, & ipſe vltro ſuſcipit admirãtis perſonam, *Quomodo capta eſt Seſak?* quaſi diceret, Etiam ſi totus mũdus obſtupeſcat ad interitũ Babylonis, certum tamẽ eſt quod prædico: & ita experientur tam qui nunc admittent doctrinam meam, quam poſteri. Cæterùm, hîc vocatur Babylon Seſak, quemadmodum etiam capite 25. illic quidam putant eſſe nomen proprium viri: alii putant fuiſſe vrbem celebrem in Chaldæa. ſed videmus illos abſque ratione comminiſci quæ afferunt. Porrò hic locus dirimit omnem controuerſiam, quia priore membro ponit nomen Seſak: ſecundo autem nomen Babylonis. deinde etiã locus ille, quem citauimus ex 25. capite non poterat aliò trahi, quàm ad Babylonem. dicebat enim Propheta, Bibent omnes gẽtes ex calice furoris Dei: Rex Suprà 25. 15.26.
autem Seſak poſt eos, hoc eſt, vbi Deus caſtigauerit omnes gentes, tandem etiam Babylon habebit ſuas vices. Sed hoc loco Propheta oſtẽdit Seſak nihil aliud eſſe, quàm Babylonem. Cæterùm nomen hoc ſcriptum fuit per inuerſionem Alphabeti. Neque eſt illud recens figmentum. nam tempore Hieronymi habebant illud Alphabetum retrogradum. ponebant ת vltimam literam loco א primæ, deinde ש ponebant loco ב: ita videmus optimè conſtare rationem in voce Seſak. nam repetitur bis ש, hoc eſt penultima litera pro ſecunda ב, deinde loco ל ponitur ב, & id ſecundum ordinem retrogradi Alphabeti. Quod volunt quidam, Prophetam ſic obſcurè fuiſſe locutum, vt conſuleret Iudæis ſuis, quia ſcilicet odioſum erat vaticinium, & poterat creare illis multa pericula, prorſus vanum eſt. quorſum enim vocaſſet Seſak, & eodem verſu vocaſſet Babylonem? Multi intelligunt hunc locum per ænigmata. Sed minimè dubium eſt, quin Alphabetum illud iam tunc fuerit in vſu vulgari, vt diximus, ſicuti hodie habemus *Ziphras*, vt vocãt. Interea quanuis Propheta non eſſet timidus, & ſuos etiam animaret ad fiduciam, voluit tamẽ Deus hoc vaticinium quodammodo eſſe reconditum, non tamen certitudine ſua carere, quemadmodum videbimus in penultimo verſu huius capitis mandaſſe vt coniiceretur volumen in Euphratem, donec euentus ipſe proferret potentiam Dei, quæ ad longum tempus ſepelienda erat, donec ſcilicet adueniſſet tempus illud viſitationis, de quo locutus eſt.

PRECATIO.

Da omnipotens Deus, quando hodie dignatus es nos in populum tuum recipere, vt etiam proſequaris eundem fauorẽ vſque ad extremum, & foueas nos ſub alis tuis: & quanuis digni ſimus, quos in totum reiicias, etiamſi ad tempus nos caſtiges, contentus tamen ſis mediocri ſeueritate, & caſtiges nos in iudicio, non autem in ſummo rigore: deinde etiã vt appareat facies tua ſerena poſt tenebras, donec tandem fruamur plena illa luce, ad quã quotidie nos vocas in Chriſto Ieſu Domino noſtro, Amen.

42 Aſcendit contra Babylonem mare, multitudine fluctuum eius cooperta eſt, *vel obruta.*

HIC similitudine vtitur Propheta, quô melius confirmet vaticinium de Babylonis excidio. nam quia incredibile erat, posse expugnari hominum viribus, aut copiis, comparat diluuio cladem, qua ipsam Deus opprimet. Dicit igitur exercitum Persarum & Medorũ similem fore mari, quia scilicet violenter exundabit, sicuti quum exorta est tempestas, mare turget, sic etiam dicit venturos tanto impetu Medos, & Persas, vt diluuio potius quàm hominum copiis perdenda sit Babylon. Nunc ergo tenemus consilium Prophetæ, quum dicit *Babylonem fluctibus coopertum iri*, vbi aduenerint Medi & Persæ. Postea sequitur,

43 Erunt vrbes eius in vastitatem, terra deserti, & siccitatis, *aut vastitatis*, terra, non transibit per eam quisquam, *omnis homo*, & non habitabit in illa quisquã, & non transibit in illa, *hoc est, per illam*,, filius hominis.

Repetit quod antè dictum fuerat: sed ante admonuimus cur tam prolixè disserat de re per se non obscura. Poterat enim semel complecti paucis verbis quicquid tractauit proximo capite, & hoc vltimo. Sed difficile erat persuasu quod docebat. oportuit igitur pluribus verbis in hac descriptione insistere. Dicit nunc *vrbes Babylonis*, hoc est, illius monarchiæ *fore in solitudinem*. Hactenus visus est dirigere minas suas ad vrbem vnam: sed nunc pronuntiat instare Dei vindictã cunctis vrbibus, quæ suberant imperio gentis Chaldaicæ. Et pluribus verbis exprimit vastitatẽ illam, vbi dicit *terram fore deserti, terram siccitatis*, vel squaloris, *vt illic nemo habitet*. Etsi autem vtitur singulari numero, quod tamen postea attexit, refero ad vrbes, *non transibit per eam quisquam, non habitabit in illa*. Loquitur quidem de tota terra, sic tamen vt vrbes propriè designet: quasi diceret tantã fore cladem, vt quàm longè & latè patebit monarchia Babylonis, excidantur omnes vrbes. Postea sequitur,

44 Et visitabo super Bel in Babylone, & extraham quod vorauit ab ore eius: & non confluent ad ipsum amplius Gentes: etiam murus Babylonis cecidit.

Iterum pronuntiat Deus se vindictam sumpturum de Babylonicis idolis, non quòd idolis propriè succenseat Deus (sunt enim nihili figmẽta) sed vt ostẽdat quantopere detestetur omnes superstitiones, & cultus idololatricos. Loquitur autem de Belo, acsi illum sibi hostẽ preponeret. Atqui non erat Deo negotium cum statua mortua, & quæ sensu carebat: & fuisset illud certamẽ absurdum. Deus tamen hominum causa hîc consurgit contra Belum, & pronuntiat illũ sibi esse hostem, non quia idolum (vt diximus) quicquam commeritum fuerit pœnæ. Sed hinc colligi potuit, quàm corruptela illa, & peruersa illa religio esset detestabilis. Satis apparet ex profanis Scriptoribus Belum fuisse supremum Deum gentis Chaldaicæ, imò in tota Assyria regnauit idolũ illud, quemadmodum testantur omnes vno consensu. Existimant fuisse regem peritum scientiæ syderalis, & ideo relatum fuisse inter diuos hominum errore. Sed colligitur ex Prophetis, fuisse vetustissimam illam superstitionẽ: & vix probabile est, fuisse quempiam huius nominis: alioqui non tacuissent Isaias, & Ieremias, quum vaticinantur de illius idoli ruina. Mihi igitur non probatur vulgaris illa opinio, sed potius existimo inditum fuisse idolo nomen pro hominum libidine. neque enim causa potest reperiri, cur falsos deos ita nominauerint profanæ gentes. Certum quidem est, mortalibus delatum fuisse diuinum honorem apud Græcos, & Romanos, & in aliis gentibus barbaris, sed cultus Beli fuit antiquior, quàm vt tale quicquam suspicari liceat. Fuit autem tanta veneratio illius idoli, vt inde cognominauerint lapides quosdam pretiosos: Oculũ sacrarunt Deo Assyriorum, quia erat gemma singularis pretii. Belum igitur nunc pronuntiat Ieremias fore obnoxium Dei vindictæ, non quia excanduerit Deus contra statuam illam, vt diximus: sed hoc modo testatum facere voluit quantoperè abominaretur impium illum cultum, in quo sibi placebant Chaldæi. Neque Chaldæos respexit, sed potius Iudæos. nam aliquoties admonui, fuisse periculosam hanc tentationem, & quæ facilè labefactare poterat fidem populi, quum putarent Chaldæos non potitos fuisse tot & tam præclaris victoriis, nisi Deo fauente. Hinc fieri poterat, vt ambigerent Iudæi de templo, & de ipsa Lege. Quoniam ergo Babylonii triumphos suos agebant, quum ita fœliciter ipsis succederet, ideo necesse fuit munire piorum animos, vt perstarent firmi, & quanuis Babylonii iactarent suas victorias: ne fideles succumberẽt, Prophetæ opportuno remedio vsi sunt, quod hîc videmus apud Ieremiam. Deus ergo, pronuntiat *se visitaturum contra Belum*: qua ratione? quo consilio? nempe vt statuant Iudæi idolum illud non valuisse quicquam, sed quòd afflicti fuerint à Babyloniis, id debere potius adscribi suis sceleribus. Ne igitur in dubitationem veniret pura religio, testatur Deus se aliquando vindictã sumpturum non tantùm de ipsis Chaldæis, sed de falso ipsorum Deo, quem sibi fabricauerant.

Vide Pliniũ lib. 37. cap. 10.

Visitabo igitur *in Babylone contra Belum, & educam*, vel extraham, quod idem est, *quod deglutiuit ex ore eius*. Est quidem nomen בלעו, quicquid voratur: sed hîc intelligit Propheta sacras oblationes, quibus ornatus fuerat Bel ad illud vsque tempus. Nec verò dubium est, quin certatim multæ gentes donaria sua obtulerint idolo in gratiam gentis Chaldaicæ: quemadmodum videmus ex omnibus fere mundi partibus oblata fuisse dona Ioui Capitolino, quum floreret Romanum imperium. nam quũ vellent omnes Græci, & Asiatici, & Ægyptii acquirere aliquid fauoris, mittebant vel coronas aureas, vel candelabra, vel alia vasa pretiosa. Petebant summi beneficii loco, vt liceret dona Ioui Capitolino dicare. Sic ergo dubium non est, quin gentes omnes donaria obtulerint Belo, quum vellent Chaldæis adulari: & ideo affirmat Propheta, vbi Deus visitabit idolum illud, fore vt euomat quicquid antè absorpserat. Hoc quidem impropriè dicitur, sed respexit Propheta suos Iudæos, qui poterant secum dubitare, an fieri posset, vt Deus Israelis esset verus Deus, atque interea permitteret ornari illud inane simulachrum tot pretiosis oblationibus: hoc erat transferre veri Dei honorem ad mortuam statuam. *Extraham* ergo, acsi Bel vomaret, quicquid sibi oblatum erat. *Extraham*, inquit, *quod antea deglutiuit ex ore eius*. Quanuis ergo impropria sit locutio, tamen videmus vtilem fuisse, ne turbaret Iudæos, quòd idolũ illud tam honorificè coluerant omnes ferè gentes. Postea clarius exprimit mentem suam quum addit: *non confluent amplius gentes*. Videmus ergo quid intellexerit per illam voracitatẽ Bel, quoniam scilicet vndique fiebat concursus ad templum illud, vt Gentes quum volebant gratificare Babyloniis, sese dirigerent ad ipsorũ Deum. Et scimus templum illud Bel durasse etiam vrbe diruta. Nec tamen dubium est, quin vaticinia Ieremiæ & Isaiæ completa fuerint. dicit enim Isaias cap. 46. Prostratus est Bel, Nebo fractus est: nominat alterum quempiam deum, qui non ita celebratur à profanis Scriptoribus: sed satis apparet ex illo testimonio, secundas partes tenuisse. dicit postea fore onus iumentis vsque ad lassitudinem. Hinc colligimus fuisse asportatum idolum Bel, non quòd coleretur apud Medos & Persas, sed quia omnes opes ablatæ sunt: & forte idolum illud fuit aureum: ita Cyrus, qui erat rapax, abstulit illinc omnes opes simul cum idolo, si tamen idolum fuit aureum. Postea sequitur, *Etiam murus Babylonis cecidit*. Diximus alibi non debere restringi hoc vaticinium ad primam cladem Babylonis. tunc enim muri non fuerunt diruti, nisi ex parte qua scilicet ingressus fuit exercitus, posteaquam vada Euphratis fuerunt obiecta. Stetit tamen adhuc splendor antiquus vrbis, sed recuperata fuit Babylon à Dario filio Hystaspis: tunc muri funditus fuerunt euersi, quemadmodum tradit Herodotus, cui subscribunt etiam alii profani Scriptores. defecerat enim Babylon vnà cum Assyriis, quum ad se traxissent imperium Magi. Vbi autem Darius adeptus est regnum, exercitum suum armauit contra Assyrios, qui sese receperant Babylonem: & narratur barbara crudelitas eorum, quia strangularunt omnes mulieres, ne scilicet annonam consumerẽt. Fuit permissum singulis seruare aliquam mulierem quasi ancillam, quæ panem conficeret, & esset quasi culinaria: sed neque matribus, neque vxoribus, neque filiabus suis pepercerunt. Aliquandiu fortiter repulsi fuerunt ab illis Persæ: tandẽ industria Zopiri Darius vrbem ingressus est: tunc muros omnes & portas diruit: & postea Babylon fuit similis pago: tunc etiam suspẽdit quicquid erat floris in vrbe, vsque ad tria vel quatuor millia Procerum, quod esset incredibile nisi reputetur vrbis amplitudo. nam tanta trucidatio esset horribilis in vrbe mediocri, etiam si promiscuè occisi essent ex plebe, & aliis ordinibus. Sed hinc apparet, quàm atrociter sæuitum fuerit contra omnes, vbi Proceres fuerunt omnes suspensi, vel crucibus affixi: deinde vbi muri euersi fuerunt, qui tamen excellebãt, vt alibi dictum fuit, incredibili altitudine, & latitudine. Latitudo erat 50. pedum: Herodotus cubitos nominat, sed potius intelligo de pedibus: erant tamen pedes illi longiores vulgaribus. Quũ ergo nunc dicit Ieremias *cecidisse murum Babylonis*, minimè dubium est, quin complexus fuerit hoc vaticinio secundam illam cladẽ, quæ accidit sub Dario, & hoc confirmat quod iam alibi attigimus. Nunc sequitur,

45 Exite è medio eius popule mi, & seruate quisque animam suam ab excandescentia iræ Iehouæ.

Hic Propheta hortatur Israelitas, vt fugiant è Chaldæa, & Assyria Quanquam hæc exhortatio tendebat in alium finem, vt animaret ipsos ad fiduciã liberationis. vix enim credibile erat liberum vnquam fore exitum, quia Babylon instar sepulchri illis erat. Quum ergo ad exitũ eos hortatur, significat Deum fore ipsorum redemptorem, sicuti pollicitus fuerat. Cæterùm, exprimit horribilem fore Dei vindictam contra Babylonẽ, quum dicit, *fugite ab excandescentia iræ Dei*. Notandum tamen est, expergefieri fideles, ne inebriati delitiis Chaldaicis, illic pertinaciter maneant, vbi Deus illis manum porrexerit. scimus enim quid contigerit vbi data fuit libertas redeundi omnibus Israelitis: exigua portio tantùm reuersa est: alii spreuerunt illud incomparabile Dei beneficium: assueuerant habitationi, & erant illic quasi defixi, vt pro nihilo ducerent Templum, & terrã diuinitus sibi promissam. Propheta igitur vt tales delitias excutiat fidelibus, dicit

miſeros fo. e q iicunque illic obtorpuerint,quia accẽſus erit furor Dei contra vrbem illã.Nunc tenemus conſilium Prophetæ. Videtur quidem ſimplex eſſe exhortatio, vt Iudæi ſeſe recipiant, ne inquinentur ſordibus Babylonicis:ſed alius finis ſpectandus eſt, qui etiã propoſitus fuit ſancto Prophetæ. Hæc igitur exhortatio continet in ſe promiſſionẽ reditus: quaſi diceret,non eſſe metuendum,quia libertas tandẽ ipſis daretur,ſicuti Deus promiſerat. Interea promiſſioni additur ſtimulus,ne Iſraelitæ ſibi nimium placeant in delitiis Chaldaicis,& ita contemnant hæreditatem à Deo ſibi promiſſam.Scimus enim quanta fuerit illius terræ amœnitas,& ſimul quanta fuerit illic bonorum omniũ affluentia.nam celebratur fœcunditas illius terræ præ cmnibus aliis regionibus.Non mirum igitur,ſi Propheta vehemẽtius hîc ſolicitet Iudæos ad reditum,& proponat illis Dei vindictam,quô terrorẽ incutiat ſi obdormierint in Chaldæa. & poſtea ſubiicit:

46 Et ne forte molleſcat cor veſtrum,& timeatis in rumore,*hoc eſt*, *ob rumorem*,qui audietur in terra: veniet in anno rumor,& poſtea in anno altero,*ſubaudiendum eſt, anno poſteriore*, rumor, & violentia in terra,& dominator ſuper dominatorem.

Hîc Propheta maturè præuenit periculum,ne ſcilicet turbentur Iudæi,vbi viderint graues illas concuſſiones,quæ poſtea acciderunt.nam quum erecti eſſent eorum animi ad ſpem reditus, cœperunt tumultus oriri in Babylonia. Obſeſſa fuit diu Babylon(quemadmodum ſatis notum eſt)& ſicuti fieri ſolet in bellis, quotidie aliquid noui afferebatur. Quũ ergo propemodũ Deus concuteret totam illam terram,fieri non potuit,præſertim malis ingraueſcentibus,quin labaſcerent miſeri illi exules,qui in ſingula momenta ſibi timebant.Expoſiti enim erant ad hoſtium libidinem. Meritò igitur Propheta hîc occurrit,& oſtendit non eſſe cur turbentur,quicquid accidat: *Venient*,inquit,*& exurgent varii rumores*, ſed ſtate firmis animis. Quòd reſtringunt Interpretes rumores iſtos ad primum ãnum Balſaſar,neſcio an firmũ ſit. Sed ſimpliciter ita accipio, muniri debiles animos,ne obruantur vel ſaltem vacillent tentationibus,vbi graues motus audierint. Eſt autem doctrina hæc apprimè vtilis. nam quum Deus auxiliari vult ſuæ Eccleſiæ,patitur mundum quodammodo miſceri,quô illuſtrior ſit redemptionis gratia.Niſi ergo guſtũ miſericordiæ Dei conciperent fideles,nunquam fortibus animis perferrẽt tentationes, quibus Deus eos examinat:& Satan ex oppoſito conatur fidem ipſorum euertere.Huius rei præludium fuit in veteri populo:Promiſerat Deus ſe fore illius redemptorem, quum inſtaret dies,bellum repente exortum eſt:& Medi,ac Perſæ tanquam locuſtæ cooperuerunt totam terram. ſcimus quàm varia incommoda ſecum trahat bellum. Non dubium igitur eſt, quin multas & graues moleſtias ſuſtinuerint filii Dei,præſertim quum eſſent illic exules,quin eſurierint,quin vexati fuerint variis modis. Iam quoniam pendebat belli euentus, poterant centies deficere, niſi ſuffulti fuiſſent hoc vaticinio. Sed quemadmodum dixi,ita nunc quoque Deus agit cum ſua Eccleſia. Vbi enim apparet redemptor,videntur omnia ruinam potius minari,quàm promittere lætum & fœlicem exitum. Neceſſe igitur eſt,vt nobis occurrant in memoriam hæc vaticinia:deinde vt accommodemus in vſum noſtrum quod olim Patribus noſtris contigit,quia ſumus idem corpus. Non eſt ergo cur hodie miremur ſi videntur omnia peſſum ire, quum tamen Deus promiſerit ſalutem Eccleſiæ ſibi fore ſemper pretioſam,& ſe de ea fore ſolicitum.quare? dictum enim eſt,*Ne molleſcat cor veſtrum,ne timeatis vbi rumores exorti fuerint* alii ſuper alios, vbi annus vnus attulerit tumultum:deinde alter pariet nouum tumultũ:ne tamen illud conturbet animos. Et videtur Chriſtus alludere ad hæc Prophetæ verba,quum dicit,Exorientur bella,& rumores bellorum, ne deficiatis. Illa Chriſti ſentẽtia ſatis nos admonet,non eſſe mirum,ſi hodie exerceatur Eccleſia inter graues fluctus,& agitetur quaſi continuis tempeſtatibus:quare? æquum enim eſt,vt ſimilis ſit noſtra conditio ac fuit Patrum,vel ſaltem ad eam accedat. Nunc ergo & conſilium Prophetæ, & perpetuum vſum huius doctrinæ tenemus. Poſtea addit, *Violentia in terra,& dominator ſuper dominatorem*. Referunt hoc ad Cyrum,qui Dario ſucceſſit,quem alii nominant Cyaxarem. Regnarunt quidem ambo,vt ſatis notum eſt:ſed Darius qui ſenior erat,nomen obtinuit ſummi regis: poſtea Cyrus ad ſe, illo mortuo, traxit totam illam monarchiam. Fuit autem vno tantùm anno ſuperſtes poſt captam Babylonem Darius Medus. Sed non dubito, quin Propheta hîc Iudæos bono & alacri animo eſſe iubeat,quanuis terra ſæpius mutet Dominos: quia mutatio illa quanuis ſit multiplex,nihil poſſit detrahere imperio Dei. Poſtea ſequitur,

Math.24. 6.

47 Propterea ecce dies veniunt, & viſitabo ſuper ſimulachra Babylonis:& tota terra eius pudefiet,& omnes occiſi eius, *vel, interfecti*,cadẽt in medio eius.

repetit

Repetit superiorem sententiam, *Deum scilicet visitaturum super idola Babylonis*. non loquitur nunc de vno Belo duntaxat, sed complectitur omnes falsos deos. Diximus autem cur manum suam contra idola attollat Deus, quæ tamen sunt figmenta nullius momenti. sed hoc facit hominum respectu, vt sentiant Israelitæ se fuisse deceptos Satanæ præstigiis: deinde vt fideles intelligant non debere falsis diis adscribi cùm Deus ad tempus indulget impiis. Quantumuis ergo lasciuiant in prospero suo successu, tandem vbi pereunt cum suis idolis, tunc fideles experimento discunt idola non acquisiisse victoriam suis cultoribus. Cùm ergo nunc dicit Propheta, *Ecce veniunt dies, & visitabo*, non dubium est, quin sustinere voluerit piorum animos, qui alioqui trepidassent. Optima autem hæc fultura erat, vt patienter expectarent visitationis tẽpus, de quo nunc differit. *Visitabo* ergo *super omnia simulachra Babylonis*: deinde adiungit, *tota eius terra pudefiet*. Loquitur de terra, quoniam latè patebat ditio illius monarchiæ: ita per longos illos tractus difficile erat iter, vt vix hostes possent vnquam accedere. tãdem adiungit, *& omnes interfecti eius cadent in medio eius*. De regione ergo primùm loquitur: deinde adiungit, quantumuis vrbs illa sit munita, muros tamen, & turres nullius fore momenti, quin victores grassentur in ipsis compitis, & passim interficiant eos qui putabant se latere in tuto, & quasi esse supra nubes. Postea adiungit,

48 Et iubilabunt contra Babylonem cæli & terra, & omnia quæ in eis sunt: quia ab Aquilone veniet illi vastatores, *est mutatio numeri*, dicit Iehouah.

Quo melius persuadeat Israelitis quicquid hactenus docuit de Babylonis excidio, pronuntiat Deum hoc facturum, approbantibus omnibus elemẽtis: *Plaudent*, inquit, *cælum & terra*: species est prosopopœias. tribuit enim sensũ cælo & terræ. Posset quidẽ subtiliter hoc exponi, Angelos & homines iubilaturos: sed frigidior esset illa expositio: & Propheta ambiguitatẽ tollit, vbi adiungit, *Quicquid in ipsis est*. Non dubiũ igitur est, quin & stellas, & homines, & arbores, & pisces, & aues, & hortos, & lapides, & fluuios comprehẽdat. Est autem valde emphatica locutio, cùm dicit creaturas omnes, qui sensu & intelligẽtia carent, tamen plenas fore lætitia, vt quodammodo iubilent, & laudem canant. Si talis erit sensus in mortuis creaturis, vbi Deus manum suam exeret cõtra Babylonem, fierine potest, vt salua maneat vrbs illa, quæ detestabilis est cælo & terræ? cui maledicent & aues, & bestiæ, & arbores, & quicquid sensu non est præditum? Videmus ergo Prophetam hîc coaceruare omnes figuras, & modos loquendi quibus confirmari poterant debiles animi, vt bene sperarent de Babylonis excidio. Interea significat Babylonem esse exosam omnibus creaturis, quia peruenerit vsque ad cumulum omnium scelerum. Ergo ab effectu causam designat: quasi diceret, Babylonem exosam esse cælo & terræ: vt videri queant cælum & terra quodammodo pollui illius vrbis intuitu. Quantisper ergo stabit Babylon, cælum & terra gement. Contrà verò vbi Deus vindex apparuerit, tunc plaudent cælum & terra, & quicquid est in ipsis. Fieri ergo ne poterit, vt Deus qui est mundi iudex, semper ad scelera illa conniueat? Quòd si cælum & terra ferre non possunt, adeóque fœtet omnibus Babylon, & lætitia emerget ex illius interitu: Deus ne posset permittere, vt impunè effugeret ipsius iudicium vrbs illa tot sceleribus referta, & quæ est abominabilis cælo & terræ? Nunc ergo melius intelligimus cur dicat Propheta, iubilum & lætitiam fore in cælo & terra & omnibus creaturis dicit *quia*: sed particula כי potest accipi pro aduerbio temporis. Cùm ergo *ab Aquilone aduenerint vastatores*. significat Medos, nam Persæ erant Orientales: sed quoniam Medi erant viciniores, deinde Medorum monarchia longè erat opulentior: ideo Medos præcipuè Propheta commemorat. vbi dicit *malum ab Aquilone venturum*. Medi enim erãt Septẽtrionales, respectu Chaldææ, sicut Persia erat Orientalis.

PRECATIO.

Da omnipotens Deus, quando non tantùm testatus es nobis te fore Ecclesiæ tuæ Redemptorem, in cuius corpus nos cooptare dignatus es, sed etiam id re ipsa ostẽdisti in Filio tuo vnigenito: vt patienter feramus certamina omnia, & afflictiones, quibus nunc probas fidem nostram: & constanter militemus sub cruce: donec perfuncti omnibus tentationibus, tandem potiamur æterna gloria, & vbi te experiamur in solidum Redemptorem, in eodem Christo Domino nostro, Amen.

49 Sicuti Babylon vt caderent, *hoc est, fecit vt caderent*, *subaudiendum est*

aliquid, interfecti Israelis, sic Babyloni cadet interfecti totius terræ.

QVONIAM ad verbum legitur, Etiam Babylon vt caderet, occisi Israel, etiam Babyloni cadent interfecti terræ, quidam omissa in secundo membro particula ל, vel neglecta, sic accipiunt, Quemadmodum interfecti Israel ceciderunt propter Babylonem, ita ex Babylone cadet. alii vertunt, Propter Babylonem. Sed simplicior est sensus ille, quem reddidi, nempe iustam hanc fore mercedem, quam Deus rependet Babyloni, vt in tota eius terra passim cadant, sicuti ipsa occiderat populum Israel. Neque enim dubium est, quin Prophetæ consilium fuerit, solatio aliquo dolorem piorum lenire. Materia autem solatii fuit, quod Deus futurus esset vindex tot malorum, quæ Babylonii ipsis intulerant. Hæc enim est grauis tētatio, cùm putamus nos à Deo contemni, & hostes nostros impunè grassari pro sua libidine contra nos. Propheta ergo testatur, Deum minimè passurum, vt tot Israelitæ perierint, quia tandem rependet Babyloniis quod meriti sunt, nempe vt vicissim pereant qui alios perdiderunt. Nunc facilè potest colligi quid velit Propheta, Quemadmodum, inquit, Babylon fecit, vt caderent multi in Israele, ita nunc cadent ipsi Babyloni. nam ל vertere Propter, absurdū est. *Ipsi* ergo *Babyloni etiam cadent interfecti totius terræ*. per *totam terram* intelligo non totum orbem, sicuti alii Interpretes, sed Chaldæam duntaxat. Passim ergo in Chaldæa peribunt qui fuerunt tam crudeles, vt vbique effuderint sanguinem innoxium. Etsi autem in genere illud verum est, Qui effuderit sanguinem humanum, daturum esse pœnas, tamen peculiariter hic sermo dirigitur ad Ecclesiam. Deus ergo cædes omnes vindicat, quia ferre non potest, vt violetur sua imago, quam insculpsit hominibus. Sed quia paternam curam habet suæ Ecclesiæ, ideo speciali modo vltor est crudelitatis, quam inferunt impii fidelibus. In summa, intelligit Propheta, quanuis Deus ad tempus passus fuerit impios sæuire contra Ecclesiam, fore tamen opportunum vindicem, ita vt passim trucidentur qui ita fuerunt crudeles. Cæterùm, hinc colligimus minimè esse desperandum, vbi Deus tantum licentiæ impiis permittit, vt iugulent miseros & innoxios, quia idem contigit olim populo veteri. Erat Ecclesia Dei, in qua exercuerunt Chaldæi istam carnificinam, de qua loquitur Ieremias.
Suprà 39.6.7.8.9 fuerunt ergo iugulati filii Dei tanquam pecudes. Si hodie idem nobis contingat, non erit tamen cur propterea despondeamus animos, sed expectemus tempus vindictæ, de quo hîc disserit Propheta. tunc enim experientia monstrabit, quàm preciosa fuerit Deo piorum omnium vita. Nunc sequitur,

50 Qui euasistis è gladio, abite, ne stetis: recordamini è longinquo Iehouæ, & Ierusalem ascendat in cor vestrum.

Iterum Propheta iubet fideles alacriter fugere è Chaldæa: sed dicit, *Qui superstites fuerint à gladio*. Significat ergo talem fore stragem, quæ etiam multos inuoluat ex populo Dei, & absumat. Et scimus in illa turba plerosque fuisse dignos tristi illo interitu, sed nunc Propheta sermonem conuertit ad eos, qui seruati fuerant singulari Dei beneficio. Iubet ergo *ipsos abire*, ita vt nusquam consistāt, vel figant pedem. Diximus autem hesterna lectione quorsum spectet ista exhortatio, nempe vt certò persuasi sint fideles, liberum sibi fore reditum in patriam, à qua tamen putabant se perpetuò esse exclusos. nam desperauerant prorsus de liberatione, quanuis toties illis promissa fuisset. Exhortatio igitur hæc continet promissionem: & interea Propheta admonet, cùm Deus temporalem pœnam exegerit de electo populo, vindictam eius fore perpetuam contra Babylonios. Deus enim non modò temperat rigorem suum erga fideles, vbi ipsos castigat, sed dat semper fœlicem exitum, vt omnes afflictiones sint adiumēto in salutem, quemadmo-
Rom. 8. 28 dum Paulus docet. denique pœnæ, quas Deus filiis suis infligit, totidem sunt medicinæ. Semper enim consulit eorum saluti, etiam vbi iræ suæ signa demonstrat. sed alia est ratio impiorum. Omnes enim pœnæ perpetuæ sunt, etiam quæ videntur habere propinquum finem. quare? tendūt enim ad æternum exitium. Hoc significat Propheta, cùm iubet *pios qui residui fuerint, citò fugere ex Chaldæa*, quemadmodum vidimus hesterna lectione, cùm dicebat, Fugite ab excandescentia iræ Dei. Subest igitur tacita comparatio inter pœnas, quæ reprobis vltimum interitum afferūt, & temporales, quas Deus filiis & electis suis infligit. Iubet *ipsos recordari Iehouæ è longinquo*. quidā hoc ad tempus septuaginta annorum referunt, sed nimis restrictè, meo iudicio. Ego itaque non dubito, quin Propheta iubeat ipsos bene sperare, & respicere in Deum, quanuis ab ipso longè profligati fuerint. acsi prorsus esset ab illis alienatus: & ideo sic resolui potest hæc oratio, Quanuis procul à Deo absitis, vos tamen oportet eius esse memores. Nam exilium illud, vt alibi dictum fuit, species erat reiectionis. Dispulsi ergo fuerant in longinquas terras Israelitæ, acsi Deus nunquam ipsos restituere vellet. Quum igitur tanta esset distantia locorum inter Chaldæam, & inter Iudæam, quid aliud poterat venire miseris exulibus in mentem, nisi ita Deum ab illis esse remotum, vt frustra ipsum quærerent, vel inuocarent?

earent? Propheta huic diffidentiæ occurrit, & ipsorum fiduciam erigit vt non desinant ad Deum confugere, quanuis tam longè profligati essent in longinquas terras. *Memores ergo estote Iehouæ è longinquo.* deinde, *Ierusalem ascendat super cor vestrum*, hoc est, quanuis tot obstacula possint fidem vestram interrumpere, tamen adiicite animos ad Ierosolymam. Conditio illius populi flagitabat, vt hoc modo animarentur, quia, vt dictum fuit, poterant centies desperare, & ita obstupescere in suis malis. Ergo vt accessus illis ad Deum pateat, testatur Propheta, quanuis sit longè remotus, tamen ipsorum adhuc curam gerere, & paratum esse ad opem ferendam, vbi inuocatus fuerit. Et eadem etiam ratione iubet *applicare animos ad Ierosolymam*, vt scilicet Templum Dei præferant toti mundo, & nusquam sint quieti, donec ipsos Deus restituerit, & libertas data fuerit eius colendi. Est autem hic locus dignus obseruatu, quia eius vtilitas hodie ad nos pertinet. vbi enim dissipatio Ecclesiæ nobis occurrit, putamus à Deo nos esse derelictos: & simul colligimus, longo interuallo ipsum à nobis distare, vt frustra quæratur. Quoniam ergo vt sumus propensi ad diffidentiam, solemus statim obdurescere in malis nostris, acsi essemus nimium à Deo remoti, & ipse etiam oculos suos ad miserias nostras non conuerteret: accommodemus hanc doctrinam in vsum nostrum, nempe *vt memores simus Iehouæ è longinquo*, quum scilicet videmur demersi esse in extremas miserias, quum Deus abscondit à nobis faciem suam, & procul abesse videtur: denique quum putamus nos esse desertos, & res etiam hoc ostendit: tamen pugnemus cum talibus obstaculis, donec superior sit nostra fides, & exerceamus nos in memoria Dei, quanuis in speciem à nobis sit alienatus. Deinde etiam discamus adiicere animos nostros ad Ecclesiã, nempe vt conditio nostra quamlibet misera sit, tamen magis placeat, quàm fœlicitas, quam imaginantur sibi impii in mundo. Vbi ergo videmus impios sibi plaudere in suis commodis, vbi videmus ipsos etiam delitiari, acsi Deus indulgenter cum ipsis ageret: tamen *veniat in cor nostrum Ierusalem*, hoc est, potior sit nobis Ecclesiæ conditio, quæ tamen tristis est, & deformis, & quam possemus fugere, si sensum nostrum sequeremur. Conditio ergo Ecclesiæ super cor nostrum ascendat, hoc est, amplectamur miserias communes piorum, & nobis iucundius sit, esse coniunctos cum filiis Dei in omnibus afflictionibus, quàm inebriari prospera fortuna eorum, qui tantum sibi plaudunt in mundo, & interea à Deo maledicti sunt. hic est ergo vsus doctrinæ. Nunc sequitur,

51 Pudefacti sumus, quia audiuimus opprobrium: operuit ignominia facies nostras, quia venerunt extranei in sanctuaria domus Iehouæ.

Putant dictari fidelibus à Propheta hæc verba, vt sese cõfirment ad reditum. sed potius existimo hæc per anticipationem esse dicta. Qui putant dictari formulam Israelitis, vt alacrius se ad reditum accingant, subaudiunt verbum, Dicite, Confusi sumus, vel pudefacti, quia audiuimus opprobrium, nempe vt hic dolor vulneret animos fidelium, quô per omnes difficultates nihilominus pergant. Sed quemadmodum iam dixi, Propheta hîc recitat quæ poterant fideles sponte concipere in animis suis: & ita per modum concessionis loquitur, quasi diceret, Scio in promptu vobis fore istas voces, *Nos sumus pudefacti, nos sumus obruti probris, & contumeliis: extranei ingressi sunt sanctuarium* Dei: cùm Templum sit pollutum, cùm Vrbs sit euersa, quid amplius nobis superest? & certè videmus hæc omnia fuisse quasi materiam desperationis. Cùm ergo sensus carnis suggereret fidelibus quæ poterant ipsorũ animos deiicere, ideo Propheta occurrit, & refert eorum voces. Dicit ergo quasi ipsorum persona, *Nos sumus confusi, quia audiuimus opprobrium*, hoc est, quia vexati sumus hostium nostrorum probris. neque enim dubium est, quin Chaldæi multas contumelias euomuerint contra miserum illum populum. Nam & superbia, & crudelitas illorum talis erat, vt insultarent Iudæis, præsertim cùm prorsus diuersa esset religio. Cùm ergo toties verberatæ essent multis probris aures populi, ideo recitat Propheta eos aliquid habere causæ secundum carnem, cur vix sperare audeant reditum. Eodem sensu adiungit, *Ignominia cooperuit facies nostras, quia venerunt extranei in sanctuaria Iehouæ.* nam hæc vnica erat gloria electi populi, habere Templum, vbi Deum non frustra inuocarent. Erat enim illa promissio instar inæstimabilis thesauri, Ego in medio vestri habito, hæc requies mea, hîc habitabo. Cùm ergo Deus sedem illam, ac domicilium dignatus fuisset sibi eligere in mundo, hæc, quemadmodum iam dixi, præcipua fuit dignitas electi populi. Cùm verò Templum fuit euersum, quid amplius restabat? perinde erat acsi religio prorsus esset collapsa: deinde acsi Deus, illis relictis, aliò migrasset: denique omnis spes diuini auxilii, & salutis fuisset illis ablata. Nunc ergo tenemus cur Propheta ex communi populi sensu ita loquatur, nempe *opertos esse ignominia, quoniam venerant extranei in Dei sanctuaria*, hoc est, polluta erat illa sedes, quam Deus sibi elegerat. Sanctuaria nominat plurali numero, quoniam Templum habuit tres partes, sicuti Tabernaculum. fuit enim vestibulum, vel atrium, vbi immolabant victimas:

Psal. 132. 13. 14

fuit deinde Sanctum,& fuit Sanctum Sāctorum,quod erat adytum interius. Hoc igitur respectu dicit *sanctuaria domus Dei fuisse possessa ab extraneis*. Erat enim illa fœda & pudenda pollutio, cùm extranei Templum Dei tenerēt,neque enim admittebatur vulgus ipsum: & quanuis omnes essent facer Dei populus,solis tamē Sacerdotibus licuit Templum ingredi. Fuit igitur hæc horrenda Templi profanatio,cùm hostes violenter & ignominiæ causa illuc ingressi essent.sed per ingressum,ruinam etiam significat Propheta.Cùm ergo violatum esset Templum Dei,quid populo residuum fuit,nisi vt desperaret? Hæc est gloria vestra coram omnibus populis, dicebat
Deu 4.6.7.8. Moses.quis enim populus tam nobilis,quæ gens tam inclyta, vt habeat deos ita appropinquantes sibi?Cùm ergo Deus familiariter habitare destitit apud Iudæos,concidit tota eorum dignitas,& obruti fuerunt ignominia. Postquam autem has querimonias Propheta retulit. Subiicit mox hanc consolationem:

52 Propterea ecce dies veniunt,dicit Iehouah, & visitabo super sculptilia eius:& in tota terra eius clamabit vulneratus,*vel,occisus,hoc nomen* חלל *, iam sæpius vidimus*.

Consilium Prophetæ est, vt admonui,erigere piorum animos, ne tentationi succumbant, cùm viderēt se esse pudefactos,& quasi nudatos omnibus ornamentis.Dicit igitur *venturum esse tempus,quo Deus vindictam sumat de idolis Babylonicis*. Hoc autem modo asserit sibi Deus potentiam,quæ tunc ferè euanuerat.nam Templo euerso, quodammodo visi sunt Babylonii triumphum de ipso agere. deuicta enim erat Dei potentia in Templo. Ergo, quoniam eius ruina,vt diximus,visa fuit Dei potentiam extinguere: Propheta remediū adhibet,& dicit, quanuis Templum sit euersum,stare tamen Deū integrum, & incolumem manere eius potētiam. Sed interea iubet fideles patienter expectare. animos enim ipsorum ad spem rei absconditæ reuocat. Nunc videmus quomodo hæc inter se cohæreant,& cur Propheta vtatur etiam particula לכן, *Propterea,ecce dies venient*,inquit,hoc est,quanuis sitis pudefacti,Deus tamen vobis restituet materiam gloriandi,& vt rursus hilariter canatis eius laudes. Sed dicit *dies venturos*,quibus verbis admonet,fouēdam esse spem promissionum,donec impleat Deus opus suum:& ita corrigitur nimius feruor,quo abripimur in nostris afflictionibus,nam vellemus statim Deum aduolare. Propheta igitur hic fideles hortatur,vt animos sustineant vsque ad tempus, quod Deo placuerit:& ita reiicit eos ad prouidentiam Dei, ne scilicet plus æquo sibi sumant, si velint ipsum agere quemadmodum fert ipsorum animus. *Venient* ergo *dies, quibus visitabo super sculptilia Babylonis,& gemet,vel clamabit*.nam אנק significat clamare:alii vertunt, Gemet vulneratus:& ideo vulneratum hic vertunt,quia absurda esset locutio, eorum opinione,si clamarent, vel gemerent occisi.Sed Propheta intelligit magnum fore clamorem in illa cæde,hoc est,cùm iugulabuntur Babylonii, magnus erit vbique eiulatus. Sequitur,

53 Si ascenderit Babylon in cælos, & si munierit excelsum fortitudinis suæ,*vel munierit fortitudinem suam in excelso,quod mihi magis placet*,à me venient vastatores ei,dicit Iehouah.

Iterum Propheta docet,quanuis inexpugnabilis sit Babylon, non esse tamen metuendum, quin Deus futurus sit eius iudex:quia minimè æquum est potentiā eius metiri nostro sensu.Et nihil magis impedit nos,vel moratur, ne amplectamur Dei promissiones,quàm vbi reputamus quid naturaliter fieri possit,quid sit probabile. Vbi ergo ita consulimus sensus nostros, excludimus Dei potentiam,quæ superior est omnibus mediis. Ergo Propheta hic dicit, quanuis Babylon conscendat suprà cælos,& in excelso muniat sibi fortitudinem,*venient tamen à me vastatores ei* hic subest tacita antithesis inter Deum,& homines. nam si inter homines ipsos sit certamen,mutuò inter se confligunt.Sed alia est Dei ratio.potest enim è cælo fulminare,& ita prosternere altissimos quosque mōtes. Nunc ergo tenemus Prophetæ consilium vbi dicit, *venturos esse vastatores à Deo, qui Babylonem perdant,quanuis conscendat supra nubes*. Sequitur,

54 Vox clamoris è Babylone, & confractio magna è terra Chaldæorum.

Quodammodo insultat Ieremias Babyloniis, vt fideles reiectis omnibus obstaculis,vel superatis,certò statuant, quod Propheta de interitu Babylonis prædixerat ratum fore. Adducit igitur

tur ipsos in rem præsentem, cùm dicit *fore voces clamosas è Babylone, & è terra Chaldæorum fore confractionem*, vel cōtritionem magnam. Quanquã possemus hîc שבר aptè vertere fragorem, vt respondeat superiori membro: dixerat, *Vox clamoris è Babylone*, iam dicit, *fragor è terra Chaldæorum*. Fragorem autem appellant sonitum illum qui editur ex magna concussione, quemadmodum si corrueret aliqua moles, non fieret hoc sine magno sonitu. hoc ergo propriè intelligit Propheta. Diximus autem cur his verbis vtatur, nempe vt fideles proponãt sibi rem præsentem, quæ tamen prorsus erat incredibilis. Sequitur,

55 Quia perdēs Iehouah Babylonem, *hoc est, perdet, aut vastabit propriè, est* שדד, & perdet, *nunc aliud est verbum*, ex ea vocem magnam, *vel magnificam*, & sonuerunt fluctus eorum tanquam aquæ magnæ, editus est sonitus vocis eorum.

Subiicitur nũc ratio illius fragoris, nẽpe quia Deus statuit Babylonẽ vastare, & redigere in nihilum. iterum fideles reuocat Ieremias ad considerandam Dei potentiam. Dicit igitur hoc opus non fore humanum, quoniam illic Deus exeret immensam suam fortitudinem, quæ non potest compræhendi captu nostro. Dei ergo nomen hîc opponit omnibus creaturis, quasi diceret quod superat omnes hominũ conatus, fore tamen facile ipsi Deo. Repræsentat verò hîc Deum tanquam oculis, & dicit Babylonem perituram, sed Deum esse qui eam vastet. Statuit igitur hîc Deum, quasi iam armatus esset ad excidendam Babylonem. *Et perdet ex ea vocem magnificam*, hoc est immodicam gloriationẽ. Quod sequitur aliter exponunt multi, quàm mihi placeat. dicunt enim sonuisse fluctus apud Babylonios, quo tẽpore vrbs erat populosa. nam vbi est magna frequentia hominum, illic etiam auditur magnus strepitus. Solitudo autem & vastitas affert silentium. Sic ergo resoluunt Prophetæ verba, quãuis resonẽt nunc fluctus, idest, clamores in Babylone tanquam aquæ magnæ, & sonitus vocis eorum edatur: Deus tamen perdet vocẽ magnam, id est, magnificam. nec verò mihi dubium est, quin Propheta per Vocem magnam intelligat magniloquas illas iactantias, quibus se efferre solebant Babylonii in rebus prosperis. Cùm ergo floreret illa monarchia, quasi è sublimi loqui poterant. Silentium ergo ex metu & pudore indicit Propheta, vbi compescet Deus illam magniloquentiã. Sed quod sequitur aliter accipio. potius enim refero ad Medos & Persas: & ita est relatiuum sine antecedente, sicuti hæc forma loquendi satis trita est Hebræis. Modum ergo exprimit, quo Deus perdet, vel abolebit, magniloquas iactantias Babylonis, nempe *quia resonabunt fluctus eorum*, nempe Persarum, *tanquam aquæ magnæ*, hoc est erumpent Persæ, & Medi tanquam impetuosi fluctus: ita fiet vt quiescãt Babylonii quasi redacti in solitudinem. Cùm pacati essent, & nemo hostis illis esset molestus, tunc poterant plenis buccis superbiam suam euomere. magnificus ergo fuit sermo Babylonis quantisper floruit: sed vbi subitò irrupit hostium impetus, tunc Babylon obticuit, vel obmutuit præ illo horribili sonitu. Videmus ergo cur Persas & Medos comparet vndis violẽtis, quæ frangent & abolebunt illum sonitum, qui auditus fuerat in Babylone. Sequitur,

56 Quia venit super eam, super Babylonem vastator: & deprehensus est fortis eius, *depræhensi sunt, vel capti fortes eius*, confractus est arcus eorum: quia Deus retributionum Iehouah reddendo reddet.

Confirmat proximam sententiam. quia enim res de qua differit, creditu erat erat difficilis, ideo Deum proposuit, & ostendit ipsum esse authorem eius belli. Nunc continuat suum sermonem, quòd scilicet *venient contra Babylonem vastatores*. Deo tribuerat quod nunc transfert ad Medos & Persas. Dixerat, שדד יהוה: nunc dicit, venit שודד: quisnam est ille? non Deus, sed Cyrus vnà cum exercitu illo duplici Persarum & Medorum, imò cum ingentibus copiis, quas confecerat ex multis gentibus. Quòd autem nomen vnum commune est Deo, & Persis, hoc fit respectu ministerii. Propriè loquẽdo Deus vastator fuit Babylonis, sed quia ad hanc expeditionem vsus est hominum opera, & adhibuit Persas & Medos tanquam ministros, & executores sui iudicii: ideo transfertur nomen illud, quod propriè in Deum competit, ad ipsos ministros, quibus vsus est. Eadem etiam est ratio vbi de beneficiis eius agitur. Dicitur excitasse seruatores populo suo: *Iudic.3.15.* tamen ipse vnus est seruator, nec potest quisquam mortalium sibi titulum illum sumere absque *2.Reg.13.5.* sacrilegio. Eripitur enim Deo peculiaris sua gloria, si salus quæritur in brachio hominũ, quemadmodũ vidimus cap.17. Sed cùm Deus sit vnicus author salutis, hoc tamẽ nõ obstat quominus *Suprà 17.5* *Luc.1.17* vtatur hominum opera. Sic etiam conuertit corda, illuminat mentes per ministros Euangelii: ita etiam liberat ab æterna morte. Certè si quis sibi arroget quæ Christus ministris Euangelii sui dignatur concedere, ille erit minimè ferendus, sed quemadmodum iam dixi, tenenda est ista

ratio, quòd scilicet Deus quanuis propria sua virtute agat, neque aliunde quicquam mutuetur, neque etiam vlla re indigeat: tamen competere aliquo modo quod ei proprium est in ipsos homines, saltem per modum concessionis. Sic ergo nunc communiter Propheta Deum nominat vastatorē, postea eadē voce etiā insignit ipsos Persas & Medos. Addit *deprehensos esse fortes Babylonis*, quemadmodum antè vidimus sic fuisse captam vrbem, vt nemo potuerit resistere. Iam addit *confractum esse arcum ipsorum*. est synecdochica locutio. nam sub arcu complectitur etiam alias quaslibet species armorum. Sed quoniam procul iaculabantur, & poterant hostes à muris arcere telorū iactu: ideo Proph. dicit nullū amplius vsum fore arcus, quia scilicet hostes in media vrbe sese ostendant antequam custodes eos conspexerint, quemadmodum scimus re ipsa fuisse completum. Tenemus ergo nunc, cur arcum Propheta potius nominet quàm vel gladios, vel alia genera armorum. Sequitur ratio, *quòd Iehouah sit Deus retributionum, & reddendo reddat*, hoc est, redditurus sit. Hoc loco Propheta confirmat totam superiorem doctrinam, & argumētatur ab ipsa Dei natura, & officio. Quoniam ergo interitus Babylonis vix poterat concipi à fidelibus, hîc Propheta non quærit qualis in se sit Deus: sed pronuntiat Deum esse Deum retributionum: quasi diceret, Deo proprium esse, nec posse ab eius natura separari, vt sit Deus retributionum: alioqui nullum est eius iudicium, nulla iustitia. Si enim impunè succederet reprobis, si etiā boni opprimerentur absque vllo auxilio, nónne Deus esset similis trunco vel figmento? quorsum enim eius virtus, nisi vt suam iustitiam exerceat? atqui Deus non est sine sua virtute. Nunc ergo videmus quàm efficax sit ista confirmatio, qua Propheta sermonem suum claudit: quia perinde est acsi diceret non esse dubitandum vllo modo de Babylonis interitu, quia Deus sit retributionum Deus. Aut nullus est Deus, inquit, aut perdetur Babylon. quare? si est Deus, est Deus retributionum: si Deus est retributionum, ergo reddendo reddet. nunc, satis notum este quàm scelerata sit Babylon, & quàm variis modis prouocauerit iram Dei. Ergo fieri non potest, vt impunè euadat eius manum, quando tot modis sibi exitium accersiuit.

PRECATIO.

Da omnipotens Deus, quando hodie abscondis à nobis faciem tuam, ne misera dissipatio quæ cernitur, tamen obruat fidem nostram, vel obscuret sensum tuæ bonitatis & gratiæ: sed in his tam densis tenebris tamen illuceat nobis semper tua virtus, quæ nos attollat supra mundum, vt fortiter militemus vsque ad finem, nec dubitemus te fore tandem vindicem Ecclesiæ tuæ, quæ nunc videtur oppressa, donec fruamur plena nostra fœlicitate in cœlo, per Christum Dominum nostrum Amen.

57 Et inebriabo Principes eius, & sapientes eius, & duces eius, & præfectos eius, & fortes eius: & dormient somnum perpetuum, & non expergefient, dicit Rex, cuius nomen est Iehouah exercituum.

PROSEQVITVR Ieremias eandem sententiam. Herì dixit venturos esse vastatores, qui Babylonem perderent: nunc similitudine hoc confirmat. Deus autem ipse loquitur: dicit, *Inebriabo tam Principes, ac duces, quàm milites & omnes Consiliarios.* Videtur hoc verbo alludere ad cōuiuium illud vltimum, de quo narrat Daniel, & profani etiam Scriptores subscribunt. Quum enim celebre esset epulum apud Babylonios, vrbs, illa nocte capta fuit, non tantùm industria & virtute Cyri, sed etiam proditione eorum qui desciuerant à Balsazare. Cùm ergo deprehensi fuerint in illo conuiuio, & Rex ea nocte fuerit iugulatus cum suis Satrapis, videtur Deus eò respicere, cùm denuntiat, vbi ipsos inebriauerit, obrutum iri somno perpetuo. Mors enim statim commessationē illam sequuta est: protraxerant conuiuium ad mediam noctem, & cùm adhuc sederent in mensa, repentè tumultus exortus est in vrbe, & Rex audiuit se esse in manu hostium. Quoniam ergo continua fuit series epuli & mortis, concinna est allusio apud Prophetam, cùm Deus minatur somnum perpetuum Babyloniis, vbi ipsos potauerit. Cæterùm, hîc cōmemorat *tam præfectos, & duces, quàm consiliarios, & omnes sapientes*. Scimus enī inflatos fuisse Babylonios duplici illa fiducia, quòd putarēt se eximia perspicacia esse præditos: deinde instructos etiam bellica virtute. Hæc ratio est cur Propheta pluribus verbis exprimat, *Duces omnes Babylonis, & præfectos*, vtcunque polleant magno acumine, & prudētia, tamē *obrutum iri perpetuo somno* antequā è mēsa sua surgāt. Notādū verò est, multis antè annis, Ieremiā ita fuisse vaticinatū de Babylone. Et hinc colligimus tam eius mentē, quàm linguā fuisse gubernatā à Spiritu Dei, quia nō poterat cōiicere quod futurū erat post annos 80. atqui tantū intercessit tēporis inter vaticinii tēpus, & ipsum

Daniel. 5.1.

psū euentū, vt paulò pòst videbimus. Cæterùm hîc Proph. vtitur forma loquēdi, quæ frequenter occurrit in Scriptura, nempe socordiam speciē esse ebrietatis, qua Deus ipse arcano suo iudicio homines dementat. Notandum igitur est, quicquid est in mundo prudentiæ, & solertiæ, ita esse donum Dei vt quoties visum fuerit, cæcutiant sapientissimi quique, & tanquā ebrii aut aberrent, aut labantur: sed tenendum est quod iam dixi, Prophetā alludere ad ipsam historiam, quia continuus fuit transitus à conuiuio ad mortem. Iam sequitur,

58 Sic dicit Iehouah exercituum, Murus Babylonis latitudinis, *hoc est, latus*, dissipando dissipabitur, & portæ eius excelsæ igne comburentur, & laborabunt populi ad nihilum, & Gentes in igne, & fatigabuntur.

Rursus inducit Propheta Deum loquentem, quô doctrina plus reuerentiæ obtineat apud Iudæos, & hac etiam ratione adscripsit nuper elogium, cùm diceret *loqui Regem, cuius nomen est Iehouah exercituum*. Diximus autem alibi quid valeāt eiusmodi locutiones, nempe vt superent homines quicquid in mundo cernitur, vbi mentio fit potentiæ Dei, ne eam tentent comprehendedere suo modulo. Ergo nunc Propheta iterū repetit *nomen Dei*, vt Iudæi excipiant qua decet reuerētia hanc doctrinā. Hæc autē summa est sermonis, *murus Babylonis quamlibet sit densus, tamen dissipando dissipabitur*. diximus autē latitudinē muri fuisse ad 50. pedes, & quidē prælongos. quanquam Herodotus pro pedibus cubitos ponit, vt tunc dixi. talis quidem fuit latitudo, vt quadrigæ etiam si inter se occurrerent, tamen haberēt medium adhuc spatium. Hinc igitur apparet tantam fuisse densitatē, vt securè cōtempserint Babylonii quicquid à Proph. fuit prædictum. nullæ enim machinæ muros illos tam crassos vnquam labefactassent, præsertim quia compositi erant ex latere, & bitumine cōpacti. Cùm ergo præter dēsitatem materia ipsa tam firma esset, fuit hoc vaticinium incredibile. non peruenit quidē ad Babylonios: sed ipsi Iudæi instar fabulæ esse duxerunt quod audierant ex ore Prophetæ. Deus tamen non frustra latitudinem hanc expressit, vt statuerent fideles non posse ei obsistere muros Babylonis quamlibet essent firmi & materia, & ipsa amplitudine. *Murus* ergo *dissipando dissipabitur*, inquit. postea adiungit de portis, quas Herodotus dicit fuisse æneas cùm narrat fuisse sublatas à Dario. intelligit quidē valuas ipsas, sed Propheta comprehendit tam portarum formam, quàm valuas æneas. dicit igitur, *Consumentur igne*. Poterant ridere Babylonii minas Ieremiæ, quia æs ipsum non poterat igne cōsumi, etiam si hoc permissum fuisset hostibus, ignē supponere. neque enim tam citò poterat æs liquefieri. sed Propheta sicuti mandato Dei hoc prædixerat, ita tādem fidem fecit vaticinii sui, cùm esset mortuus: quia euentu cōprobatum fuit, hoc profectum à Deo fuisse. valuis enim sublatis, portæ ipsæ dirutæ sunt, & fieri potest vt ignē supposuerit Darius, quô citius corrūperet tam portas, & turres quæ altissimæ erāt, quàm muros ipsos. Postea adiūgit, *Laborabunt populi frustra, & Gentes in igne, & fatigabuntur*. Ita exponunt vulgò hunc locū, acsi diceret Propheta, Vbi flagrare cœperint muri Babylonis, & consumi incendio portæ, nullum fore remedium, etiamsi magnopere satagant ipsi Babylonii, & se fatigent in igne extinguendo. atqui expositio illa videtur mihi coacta. Ego igitur verba futuri temporis accipio loco temporis præteriti. Quoniā autem muri Babylonis non absque immenso labore extructi fuerant, & conducta fuerat immensa hominum turba, vt alii afferrent bitumen, alii terram aggererēt, alii conficerent lateres: ideo Propheta hoc loco significat totum hunc laborē fore superuacuum, nempe quia impensus fuit in igne, hoc est, quicquid operæ contulerant qui fuerant aut mercede cōducti, aut coacti imperio, ad muros extruendos, laborasse in igne, hoc est, laborasse vt tandem opus ipsorum consumeretur incendio. Videtur mihi hic esse genuinus Prophetæ sensus. dicit igitur *populos laborasse in vanum*, vel in nihilum. quare? *laborabunt* enim *in igne*. Secundum membrum est expositio prioris, meo iudicio. Nunc sequitur,

59 Sermo quem præcepit Ieremias Propheta Seraiæ filio Meriæ, filii Mahesiæ, cùm profectus est pro Zedechia, *vel à Zedechia*, rege Iehudah Babylonem, anno quarto regni ipsius: Seraiah autem princeps quietis.

Insignis est obsignatio totius doctrinę, quā hactenus vidimus de excidio Babylonis. Proph. enim non tantùm locutus est, & promulgauit quod dictauerat Spiritus Dei, sed etiam redegit in librum, neque hoc secundo cōtentus, tradidit librum Seraiæ, cùm profectus est Babylonē mandato Zedechiæ Regis, vt illic volumen legeret, proiiceret in Euphratem, & sese confirmaret in spe eorum omnium, quæ diuinitus prædicta fuerant. primò dicit *se præcepisse Seraiæ quid esset facturus*, nempe vt volumen legeret, & proiiceret in Euphratem, vt postea videbimus: sed tempus quoque designat, & simul notat quale fuerit ingenium Seraiæ, ne miremur quòd Regis legato

Propheta ausus fuerit quasi pro imperio mãdare, quod ille alioqui respuere poterat. Quantùm ad tempus attinet, fuit annus quartus regni Zedechiæ: septem postea annis vrbs capta fuit: cùm obsessa esset anno nono, vndecimo capta fuit. ergo septem annis ante vrbis excidium & ruinam missus fuit Seraia à Rege Babylonem. Minimè dubiũ est, quin legatio suscepta fuerit hoc fine, vt placaret Regem Babylonis, qui offensus fuerat leuitate & perfidia Zedechiæ regis: legatus ergo missus fuit qui deprecaretur. nam quòd Iudæi tradunt Zedechiam profectum fuisse Babylonẽ, prorsus absurdum est, & scimus Seder olam, vnde sumpserunt, refertũ esse multis fabulis & nugis: & hoc non tacuisset sacra Historia, quia res erat magni momenti: deinde particula את nihil tale exprimit. Sed potest exponi, quòd pro Zedechia, vel à Zedechia, vel loco Zedechię missus fuerit legatus. contenti ergo simus hac simplici & genuina expositione, Seraiam fuisse legatum Regis, qui tolleret offensas à Babyloniis conceptas. *Hoc autem factum fuit quarto anno Zedechiæ.* Iam cùm nominat Seraiam *Principem quietis*, non dubito quin hoc ad mansuetudinem eius referri debeat, & miror in re tam perspicua Interpretes anxiè sudare: alius vertit, nempe Chaldæus, Principem oblationum, quasi præfuerit muneribus quæ offerebantur Regi: alii diuinant fuisse hominem facetum, qui Regem in metu oblectaret. alii verò Principem quietis putant vocari, quia continuerit vrbem in statu tranquillo: sed illa omnia sunt violẽta. Mihi igitur non aliud potest probari, quàm hunc principem fuisse quietum. non igitur referri debet ad officium hoc nomen Quietis, sed genitiuus accipitur loco epitheti, quod fuerit princeps ille tranquillus, hoc est, ingenio placido. Et non abs re addita fuit hæc commendatio: quia scimus quàm fastuosè respuãt Proceres si quid mãdatur à seruis Dei. poterat excipere Seraiah se mitti Babylonem non ab homine priuato & gregario, sed ab ipso Rege: poterat ergo superbè obiurgare Prophetam, quòd nimis licentiæ sibi acciperet, Quisnam tu es? quòd audes mihi præcipere, cùm sustineam personam Regis, & eius nomine venturus sim ad Regem Babylonis? deinde tu hîc omnia perturbas cùm iubes me legere hoc volumen: quid si apud me deprehensum fuerit? quid si aliqui suspicati fuerint me tale aliquid ferre Babylonem: ego primùm ferrem mortem meam in sinu: deinde essem perfidus Regi meo: nam hoc modo tota legatio esset plusquam odiosa. Cùm ergo Seraiah posset hæc omnia colligere ad repudiandum mandatum, quod dabat Ieremias, ideo exprimitur eius mansuetudo, quòd scilicet fuerit homo placidus, & qui non detrectaret talem prouinciam, qui esset denique paratus ad præstandum Deo, & seruo eius obsequium. In summa, laudatur hîc docilitas Seraiæ, quòd tanta facilitate admiserit Prophetam, quòd passus fuerit ab eo sibi præcipi: deinde quòd etiam non dubitauerit exequi quod mandabat, cùm tamen esset id capitale: præsertim cùm esset valde aduersum legationi, vbi Rex Babylonis recõciliandus erat. Et certè hoc exemplũ obseruatu dignum est, quòd Seraiah neque periculo fuit absterritus, quin citò Prophetæ mandato parẽret, neque etiam seipsum, vel iniunctum sibi munus respexit, vt pro communi more Procerum, honoris sui prætextu reiiceret Prophetam: sed deposita persona, & oblitus omnis suæ magnitudinis, fuerit discipulus Ieremiæ, qui tamen, vt satis notum est, pridem cœperat contemni à populo, & aliquoties ferè ad mortem protractus fuerat. Est igitur insigne hoc elogium virtutis in Seraiah, quòd tanta modestia & facilitate amplexus est quicquid à Propheta dictum fuerat, & certo vitæ discrimine obediuit eius mandato. Nunc sequitur,

60 Et scripsit Ieremias omne malum, quod venturum erat contra Babylonem in libro vno, omnes sermones istos scriptos contra Babylonem.

61 Et dixit Ieremias ipsi Seraiæ, Cùm ingressus fueris Babylonem, & conspexeris eam, tunc leges omnes sermones istos:

62 Et dices, Iehouah, tu loquutus es contra locum hunc, *ad* excidendum ipsum, vt non sit in eo habitator ab homine ad bestiam, quia vastationes perpetuæ erit, *hoc est, erit in vastitates perpetuas, vel redigetur.*

63 Et erit, *cùm* finem feceris legendo librũ hunc, alligabis ad ipsum lapidem, & proiicies in medium Euphratem:

64 Et dices, Sic mergetur Babylõ, & non exurget à facie mali, quod ego immitto contra eam, & volabunt, *aut fatigabunt. Huc vsque sermones Ieremiæ.*

Hîc ab vna parte videmus quanta magnitudine animi excelluerit Propheta, qui ausus fuit præcipere

præcipere legato Regis. quanuis enim Seraiah esset homo placidus, vt se præbuit morigerum, tamen periclitatus est Ieremias: quia potuit ille simul esse timidus, quanuis non esset vel superbus, vel peruicax, atque ita vt solent homines metu perculsi potuit deferre ad Regem quod audierat ex Propheta. Ieremias ergo non sine discrimine executus est quod hîc legimus. sed hinc colligitur eius constantia. Videmus ergo instructum fuisse Spiritu fortitudinis inuictæ, vt liberè & intrepidè obiret munus suum. Ab altera parte non tantùm mansuetudo Seraiæ nobis consideranda est, sed eius pietas vnà cum modestia. nisi enim eximium fuisset studium pietatis in illo viro, poterat habere iustas causas recusandi. Quòd ergo ita fuit docilis, & non exhorruit periculum, hinc apparet serium viguisse timorem Dei in eius animo. Et hæc diligenter notanda sunt. nam ex Proceribus aulicis quotusquisque reperietur hodie qui oculos claudat ad omnia pericula, & securè contemnat omnes aduersos euentus, vbi Deo parendum est & eius seruis? Deinde videmus quàm pusillo sint animo qui profitentur se esse Dei legatos, & arrogant sibi titulum Pastorum. Sicut ergo non audent ingenuè exequi munus suum Doctores, ita ab altera parte omnes aulici Proceres addicti sunt sibi, & suæ prudentiæ & nolunt suscipere odiosas prouincias. Hac igitur de causa diligenter notandus est hic locus cum suis circunstantiis. *Scripsit* ergo *Ieremias omne malum quod erat venturum contra Babylonem in vno libro*: nempe, inquit, *omnes istos sermones* (refertur hoc ad vaticinia quæ vidimus) *& dixit* Ieremias *ipsi Seraiæ*. Hîc emergit Prophetæ libertas quòd Seraiæ præcipere non dubitat, cùm venerit Babylonem, & inspexerit eam, vt legat hunc librum. Conspectus hîc non frustra ponitur, quia splendor ille vrbis potuit obstupefacere Seraiam. ergo Propheta hîc maturè occurrit, & iubet ipsum despicere altitudinem murorum, & turrium: & quanuis Babylon perstringat aliorum omnium oculos, vt tamen ipse quasi è sublimi despiciat totam illam superbiam. *Cùm* ergo *ingressus fueris vrbem, & conspexeris eam, tunc leges librum hunc*. קרא significat clamare & promulgare: sed significat etiam legere. potuit igitur seorsum apud se librum hunc legere Seraiah: nec dubito quin ita exponi debeat hoc verbum, sicuti nunc videbimus. Non oportuit ergo Seraiam pro suggestu, vel in via publica, cœtu vocato, recitare hunc librum: sed satis fuit si priuatim legeret apud se, & absque testibus. & hoc etiam satis colligitur ex ipso contextu: *Et dices, Iehouah, tu locutus es contra hunc locum*. Hinc apparet, mandatum fuisse Seraiæ vt librum legeret, non vt proficerent auditores. fuissent enim bis surdi ad sermonē Seraiæ. Neque verò probabile est, tunc familiarē fuisse linguam Hebraicam Chaldæis: erat magna affinitas, vt satis notum est: sed fuit etiā aliquid diuersum. Verùm colligimus ex hoc verbo lectionem fuisse in cubiculo, aut loco secreto, quia iubetur Seraiah colligere omnes suos sensus ad Deum, & ad ipsum etiam sermonē dirigere. Non ergo suscepit prouinciam, vel munus præconis, vt palàm hæc omnia promulgaret apud Babylonios: sed vrbe inspecta, debuit librum secum reputare, hoc est, quod illic scriptum erat. Et hæc etiam ratio notatu digna est, quia vtcunque animosi sumus, tamen magis se prodit nostra constantia & libertas, vbi versamur coram hominibus, quàm vbi sumus soli, & Deus nobis est solus testis. nam vbi nemo nos aspicit, tunc trepidamus, & cùm antè visi fuerimus valde animo virili, tunc metus nos corripit. vix centesimus quisque est, qui solo Deo teste sit fortis, vt deceret: sed pudor nos reddit animosos, & extorquet nobis constantiam, & vigor qui in priuato est quasi extinctus, tunc excitatur. Quoniā ergo ambitio ferè semper regnat inter homines, ideo hic locus diligenter notandus est cùm Proph. præcipit Seraiæ, vt agat seorsum cum Deo, & quanuis nullus mortalium illic adsit, vt sese confirmet, idque fretus certa & infallibili Dei fide. *Dices* igitur, *Iehouah*. Et hoc certè est verum fidei experimentum, vbi nobiscum expendimus Dei promissiones, & non prodimus in publicum, vt profiteamur nostram fortitudinem: sed vbi quisque tacitè agnoscit Deum esse veracem, & sese confirmat in eius promissionibus, & ita despicit peruersa omnium iudicia, ne vel si solus sit in mundo, tamen animum despondeat. hæc est vera & seria fidei probatio. *Dices* igitur, *Iehouah, tu locutus es contra hunc locum*. hic est verborum finis, vt Seraiah statuat Deum esse veracem, & amplectatur coram ipso quicquid legit, & non dubitet quin sermo, qui à Deo profectus sit, habeat tempore opportuno suum effectum. quare? quia Deus verax est. Emphaticè ergo sumi debet nomen Iehouæ: *Et dices, Iehouah, tu locutus es contra locum hunc*, hoc est, neque Ieremias, neque quisquam mortalium author est huius vaticinii: sed tu es, Domine, qui dictasti seruo tuo quicquid comprehēditur in hoc volumine *Vt ipsum perdas, ita vt non sit habitator in eo, ab homine vsque ad bestiam*. quare? *quoniam redigetur in solitudines*: vel aduersatiuè potest sumi particula כי, sed *redigetur in solitudines perpetuas*. postea adiungit, *Et cùm feceris legendi finem, ligabis ad librum lapidem*, inquit, *& proiicies in Euphratem, & dices, Sic mergetur* Babylon. Hîc additur externum symbolum ad confirmationem Seraiæ. quanquam tenendum est hoc non fuisse dictum vni Seraiæ in eius gratiam, sed vt deinde populus sciret legatum Regis, qui missus fuerat causa adulandi, fuisse Dei legatū, & ipsius Prophetæ, qui alioqui erat contemptibilis in populo. Cùm ergo hoc scirēt fideles, non vulgari modo confirmati sunt in doctrina prophetica. Non ergo vni Seraiæ consuluit Ieremias, sed piis omnibus. quanquam enim hoc fuerit incognitum longo tempore, tamen postea legatus

ipse confessus est sibi datum fuisse illud mandatum à Ieremia, & se librum tulisse, proiecisse in Euphratem. hæc igitur fuit piis omnibus data confirmatio. Quantùm ad symbola pertinet quibus obsignauit olim Deus Prophetias, alibi dictum fuit: leuius itaque nunc prætereo. vno tantùm verbo tenendum est, signa hæc fuisse temporalia sacramenta. nam Sacraméta ordinaria habēt vsum perpetuum apud fideles, sicuti sacra Cœna, & Baptismus. Sed hoc signum fuit temporale, ad specialem actum, vt loquuntur: interea habuit vim & rationem sacramenti, quantùm attinet ad vsum & confirmationem huius prophetiæ. Seraiah ergo iussus est *alligare lapidem libro*, deinde, *proÿcere in Euphratem*. quare? nescilicet volumen nataret in superficie fluuii, sed in profundum vsque demergeretur. & sequitur applicatio, *Dices*. Videmus vt semper cōiungi debeant verba cum signis. vnde colligitur fatuitas Papistarum, qui multas ceremonias vsurpant, sed absque intelligentia. sunt autem res mortuæ & euanidæ, quæcunque signa sibi confingant homines, nisi accedat sermo Dei. *Dices* igitur, *Sic mergetur Babylon, & non resurget à facie mali quod ego immitto contra eam*. denique iussus est Seraiah tanquam Prophetæ ipsius nuntius, vaticinari de excidio Babylonis apud se, sed in gratiam piorum omnium, qui postea edocti sunt quid actum esset. Sequitur clausula, *Huc vsque sermones Ieremiæ*. Diximus autem Prophetas cùm verba fecissent in Templo, vel ad populum, collegisse breues summas: deinde fuisse illa capita proposita: hinc confecti sunt libri Prophetici. neque enim scripsit Ieremias volumen quod hodie habemus, nisi per capita. & satis apparet, non eo ordine fuisse scriptum, quo loquutus est. Non igitur vbique seruata fuit series temporum: sed scribæ fuerunt seduli hac in parte, vt valuis Templi affixas illas summas colligerent. & ita additur hæc clausula, *huc vsque esse sermones Ieremiæ*. Hoc autem malè, meo iudicio, restringitur ad Prophetias de excidio Babylonis neque enim dubito, quin scriba, qui collegit omnes Prophetias, simul adiecerit *huc vsque perscriptos fuisse Ieremiæ sermones*. Hinc colligimus, caput vltimum non cōprehendi sub libro Prophetico Ieremiæ: sed illic summa duntaxat historiæ refertur, quatenus vtile fuit ad intelligentiam totius doctrinæ, quemadmodum iam satis apparuit non potuisse intelligi multos locos Prophetiæ sine historiæ illius notitia. Quātùm ad Lamentationes attinet, scimus separatam esse rationem illius libri à vaticiniis Ieremiæ. non mirum igitur est si hoc fuerit additum, *huc vsque sermones Ieremiæ fuisse perscriptos*.

PRECATIO.

Da omnipotens Deus, quando dignatus es nos cooptare in tuum populum, vt non dubitemus instar Babylonis coram te fore hostes nostros, vt cùm nos castigaueris, tandem exitiali interitu & perpetuo ipsos ita prosternas, vt nunquam resurgant: nobis autem etiam vbi occideris corpus, te liberatorem ostendas, donec tandem colligamur in regnum illud cæleste, quod nobis præparatum est à Filio tuo vnigenito, Amen.

HOC *quidem vltimum caput quia totum historicum est, & alibi singulæ partes fuerant tractatæ*, D. Caluinus *pro lectione non exposuit, ne superuacuis repetitionibus oneraret auditores: vt tamen lectoribus integrum volumen constaret, censuimus non esse omittendum.*

CAPVT QVINQVAGESIMVM SECVNDVM.

Viginti & vnius anni erat Sedechias quando regnauit, & vndecim annis regnauit in Ierusalé, & nomen matris eius Hamutal filia Ieremiæ de Libnah.

2 Fecítque malum in oculis Iehouæ, secundū omnia quæ fecerat Iehoiakim:

3 Nempe propter furorem Iehouæ qui fuit contra Ierusalem & Iehudah, donec proiiceret eos à facie sua, rebellauit Sedechias contra Regem Babylonis.

4 Fuit autem anno nono regni eius, mense decimo, decima mensis, venit Nabuchadrezer rex Babylonis, ipse & vniuersus exercitus eius aduersus Ierusalem, & castramerati sunt contra eam, & ædificauerunt contra eam munitionem vndique.

5 Venit

5 Venítque ciuitas in obsidionem vsque ad vndecimū annum Re-
gis Sedechiæ.
6 Mense quarto, nona mensis, inualuit fames in Vrbe, *adeò*, vt non
esset panis populo terræ,
7 Et dirupta fuit Vrbs, & omnes viri bellatores fugerunt, exier*ú*nt-
que de Vrbe nocte per viam portæ, *quæ erat*, inter duos muros, qui, *erant*,
iuxta hortum Regis (Chaldæi autem erant iuxta Vrbem per circuitum)
abier*ú*ntque per viam solitudinis.
8 Prosequutus verò est exercitus Chaldæorum, Regem, apprehen-
der*ú*ntque Sedechiam in desertis Iericho: quia omnis exercitus eius dis
persus est ab eo.
9 Cōprehenderunt igitur Regem, & duxerunt eum ad Regē Baby
lonis in Riblathah, in terram Chamath, qui disceptauit cum eo iudiciis.
10 Et iugulauit Rex Babylonis filios Sedechiæ in oculis eius, & etiā
omnes Principes Iehudah iugulauit in Riblathah.
11 Oculos autem Sedechiæ excæcauit, & vinxit cathenis, adduci*que*
fecit eum Rex Babylonis Babylonē, & posuit eum in domo carceris vs-
que ad diem quo mortuus est.
12 Mense autem quinto, decima mensis (is annus erat decimus no-
nus annus regis Nabuchadrezer regis Babylonis) venit Nebuzaradan
princeps militum, qui stabat coram rege Babylonis in Ierusalem:
13 Et incendit domum Iehouæ, & domum Regis, atque cunctas do-
mos Ierusalem, & omnem domum magnam combussit igni.
14 Omnésque muros Ierusalem vndique destruxerunt totus exer
citus Chaldæorum, qui erat cum Magistro militum.
15 De pauperibus autem populi, & de reliquo populo qui reman-
serant in Vrbe, & de transfugis qui transfugerāt ad regem Babylonis,
& de reliquiis multitudinis transmigrare fecit Nebuzaradan magister
militum.
16 De pauperibus verò terræ reliquit Nebuzaradan magister mili-
tum, vinitores & agricolas.
17 Et columnas æreas quæ erant in domo Iehouæ, & bases, & mare
æreum quod erat in domo Iehouæ, confregerunt Chaldæi, & detulerūt
omne æs eorum Babylonem.
18 Lebetes quoque & scopas, & psalteria, & pelues, & cochlearia, &
omnia vasa ærea quibus ministrabant, tulerunt.
19 Et hydrias, & thuribula, & pelues, & ollas, & candelabra, & mor
tariola, & cyathos: quæ aurea, aurea, & quæ argentea, argentea tulit Ma
gister militum.
20 Columnas duas, mare vnum, & boues duodecim æreos, qui erant
sub basibus quas fecerat rex Solomo in domo Iehouæ: non erat pondus
æris eorum omnium, *nempe*, vasorum istorum.

21 Quod ad columnas, octodecim cubitorum erat altitudo columnæ vnius, & filum duodecim cubitorum circuibat eam, cuius crassitudo, *quæ*, erat quatuor digitorum, *erat*, vacua.

22 Capitellum autem quod erat super eam æreum: altitudo verò capitelli vnius, quinque cubitorum erat, & reticulum, & malogranata super capitellum per circuitum, omnia ærea, & similia erãt columnæ secundæ, & malogranata.

23 Fuerunt autem malogranata nonaginta & sex ad plagam, *vnam*, omnia malogranata, centum super reticulum per circuitum.

24 Tulit quoque Magister militum Seraiah Sacerdotem primum, & Sephaniah Sacerdotem secundum, & tres custodes liminis.

25 Et de Vrbe tulit eunuchum vnum, qui erat præpositus super viros bellãtores, & septem viros ex iis qui videbant faciem Regis, qui inuenti sunt in Vrbe, & Scribam principem militiæ, qui colligebat ad militiam populum terræ, & sexaginta viros de populo terræ, qui inuenti sunt in medio Vrbis.

26 Tulit, inquam, eos Nebuzaradan magister militum, & deduxit eos ad regem Babylonis in Riblatha:

27 Et percussit eos rex Babylonis, & interfecit eos in Riblatha in terra Chamath, & translatus est Iehudah de terra sua.

28 Iste est populus quem transferre fecit Nabuchadrezer anno septimo, Iudæos tria millia, & viginti tres.

29 Anno decimo octauo Nabuchadrezer transferre fecit de Ierusalem animas octingentas triginta duas.

30 Anno tertio & vicesimo Nabuchadrezer, transferre fecit Nebuzaradan magister militum Iudæorum animas septingentas quadraginta quinque: omnes animæ quatuor millia & sexcentæ.

31 Fuit autem tricesimo septimo anno transmigrationis Iehoiakim regis Iehudah, duodecimo mẽse, vicesima quinta mensis eleuauit Euilmerodach rex Babylonis, anno regni sui, caput Iehoiakim regis Iehudah, & eduxit eum de domo carceris.

32 Locutúsque est cum eo bona, & posuit thronum eius super thronum Regum, qui erant secum in Babylone.

33 Et mutauit vestimenta carceris eius, & comedebat panem corã eo semper omnibus diebus vitæ suæ.

34 Et portio eius portio perpetua dabatur ei à rege Babylonis per singulos dies eius vsque ad diem quo mortuus est, omnibus diebus vitæ eius.

LAVS DEO.

IOANNIS

Ioannis Caluini Prælectiones in LAMENTATIONES JEREMIAE.

QVONIAM statui exponere Threnos Ieremiæ, videndum est quando hîc liber compositus fuerit à Propheta, vnde etiam colligere licebit quale fuerit authoris consilium. Nimis crassus est error Hieronymi, qui existimat hoc esse carmen lugubre, quod cecinit Ieremias super morte Iosiæ regis. nihil enim videbimus quod Iosiæ conueniat. Fiet quidem mentio Regis vno in loco, sed quod illic dicitur non potuit competere in Iosiam. Neque enim tractus fuit in exilium, & sepultus fuit Ierosolymæ cum patribus suis. 2. Chron. 35. 24. Ex toto igitur contextu iudicium fieri potest, librum hunc compositum fuisse postquam Vrbs fuerat excisa, & populus in exilium abductus. Quidam existimant Ieremiam, antequam clades illa accideret, historicè descripsisse, & tamen fuisse vaticinatum de re futura & adhuc incognita. Sed hoc minimè probabile est. hîc enim Ieremias ponit ante oculos quæ omnes sciebant iam esse facta. Et facilè videbimus rationem docendi quam tenet, prorsus alienam esse à vaticiniis. Non dubium igitur est, quin Ieremias post Vrbē excisam, & Templū incensum defleuerit cladē gentis suæ, non more profano, sed vt in rebus quoque perditis ostenderet restare tamen aliquem vsum doctrinæ: quod diligenter notandum est. nisi enim hoc teneamus, frigebit nobis totus hic liber. Sed si dirigamus mentes nostras in illam vastitatem, quæ tunc potuit non vulgares tātùm è populo exanimes reddere, sed deiicere ipsum Prophetam, vt prorsus à fide excideret, certè hinc colligemus singularem fructum. Facilè est magnificè extollere Dei gratiam in rebus prosperis, deinde hortari ad fiduciam qui adhuc bene sperant, & proferre in medium Dei promissiones, vt in ipsas recumbant piorum animi: sed vbi omnia sunt desperata, & Deus videtur Ecclesiam suam deseruisse, si adhuc viget prophetia, & Deus apparet, qui manum porrigat miseris, & ferè deploratis, hinc multum proficiemus: & illa est præcipua vtilitas doctrinæ. Atqui videmus Ieremiam, cùm Regnū periisset, cùm Rex ipse cum sobole sua affectus fuisset extremo dedecore, cùm denique videretur fœdus Dei prorsus abolitum: non destitisse tamen munus suum exequi: quod certum est frustra non fecisse. Cùm ergo intelligeret fructuosam fore suam doctrinam, ita adductus fuit, vt non desineret de iudiciis Dei primùm disserere, & deinde hortari populum ad pœnitētiam, tertiò animare ad spem, & postremò etiam aperire ianuam inuocationi Dei, vt populus in rebus extremis tamen auderet ad Dei misericordiam confugere: quod fieri non potest sine fiducia. Nunc magna ex parte cognoscimus in quem finem scriptus fuerit hic liber à Ieremia. Voluit enim ostendere, quanuis nihil in terra appareret præter vastitatem, & exciso Templo, posset videri etiam euersum Dei fœdus, & ita intercidisse omnes spes salutis, adhuc tamen spem esse residuam, si Deum populus sincera pœnitentia & fide quæreret: atque ita perrexit in vocationis suæ cursu, quum palàm faceret non periisse vsum doctrinæ propheticæ. Deflet quidem, vt dixi, extremam populi sui cladem, sed admiscet doctrinam pœnitentiæ & fidei: quoniā ab vna parte ostendit, populum iustas pœnas dare tot iniquitatum: à quibus non potuerat sanari: deinde gustum aliquem præbet misericordiæ Dei, vt in ipsa morte ad vitam aspirent Iudęi, imò in ipsis etiam inferis agnoscant Deum sibi fore propitium. Tandem exemplo suo ad precandum ipsos incitat. atqui precatio fundata est in fide. Sequitur ergo Ieremiam, cùm populus alienatus esset ab omni cultu Dei, adhuc tamen operam impendisse in reliquiis colligendis. proinde cùm tota Ecclesia tunc non modò deformis iaceret, sed ferè in nihilum esset redacta, Ieremias tamē construxit aliquod ædificium ex illis ruinis. hæc pręcipua est summa huius libri. Vocarunt Græci hunc librum θρήνους, Lamentationes, & propriè, sicuti etiam Hebręi vocant קינות: quanquam vulgare nomen, hoc est, titulus libri est איכה à prima voce. Sed dum exprimere volunt quid liber contineat, tunc vocant קינות, hoc est, Lamentationes. Nunc veniamus ad ipsa verba, quoniam quæ nunc breuiter perstrinxi melius explicari poterunt in contextu.

CAPVT PRIMVM.

VOMODO sedet solitaria ciuitas, quæ abundauit populo! facta est tanquam vidua, quæ magna fuit in gentibus! quæ dominata est in prouinciis, redacta est ad tributum!

Propheta non potest satis exprimere magnitudinem cladis, nisi per admirationem. Suscipit ergo personam hominis, qui ad conspectum rei nouæ & inopinatæ quodammodo obstupescit. Erat enim res incredibilis, cùm electus esset locus ille, in quo Deus habitaret, ac vrbs Ierusalem nō modò regia esset Dei sedes, sed quoddam sanctuarium terrestre, potuit censeri conditio il-
Psal 132.14 lius vrbis esse exempta ab omni periculo. Cùm enim dictum esset, Hæc requies mea in seculum seculi, hîc habitabo, visus fuerat Deus attollere vrbem illam supra nubes, & immunem reddere ab omnibus terrenis mutationibus. Scimus quidem in mundo nihil esse stabile, & summa imperia conuerti in nihilum: sed status Ierosolymæ non erat fundatus in humanis præsidiis, neque in amplitudine ditionis, neque in hominum copia, neque in aliis præsidiis quæcūque fingi possint: sed fundatus erat in cælesti decreto, in promissione Dei, quæ obnoxia non est vllis mutationibus. Cùm ergo vrbs ipsa cecidisset, à fundamentis euersa, nihil residuum extaret: cùm Templum ipsum contumeliosè direptum esset, deinde incensum ab hostibus: præterea Rex tractus in exilium, iugulati essent eius liberi in ipsius conspectu, Proceres trucidati: cùm populus dispersus esset huc & illuc, per summum opprobrium, nonne fuit illud horrible prodigium? Ergo non sine causa Propheta exclamat, *quomodo*! quia nemo vnquā putasset id posse accidere: deinde post euentum rei nemo poterat mente composita cernere tale spectaculum, quia poterant innumeræ tentationes venire in mentem: præsertim verò hæc cogitatio poterat labefactare omnium fidem & sensum, Quid sibi vult Deus? quomodo pollicitus est vrbem hanc fore perpetuam? & nunc nulla est facies vrbis, & nulla spes restitutionis in futurum tempus. Cùm ergo posset pias mentes non modò turbare, sed etiam prosternere, & demergere in summam desperationem ille tam tristis aspectus: ideo Propheta exclamat, *Quomodo*! Dicit autem, *quomodo sedet solitaria ciuitas*, quæ multa fuit populo! Hîc per hypotiposin amplificat rei indignitatem. nam ab vna parte commemorat quantoperè floreret Ierusalem ante cladem illam: deinde ostendit quodammodo lucem conuersam fuisse in tenebras. Mutatio enim illa, quemadmodum dixi, perinde erat acsi Sol è cælo caderet. neque enim Sol tam firmam stationem habet in cælo, quàm habebat Ierosolyma in terra, cùm scilicet salus eius coniuncta esset cum æterna Dei veritate. Dicit igitur *vrbem illam multam fuisse populo*: nunc verò *solitariam sedere*. Sedendi verbū accipitur apud Hebræos nunc in bonam nunc in malam partem. dicuntur enim Reges sedere in suis soliis. Sed sedere aliquādo tantundem valet atque iacere prostratum, quemadmodum pluribus locis antè vidimus. Dicit igitur Ierosolymam iacere solitariam, quia vastus erat locus & desertus, vbi fuerat antè immensa hominum frequentia. Addit, *Quomodo facta est*! nam vox איכה repeti debet, & accommodari singulis membris. *Quomodo* igitur *facta est tanquam vidua quæ magna fuit inter gentes*. dicit Ierosolymam non modò refertam fuisse multis ciuibus, sed extendisse suum imperium per multas gentes, quemadmodum satis notum est, omnes vicinos fuisse tributarios sub Dauide & Solomone. Et subiicit eodem sensu, *quæ dominata est in prouinciis, facta est ad tributum*!
Deut. 28. hoc est, nunc subiecta fuit tributo! Sumpta est hęc loquutio ex Mose, quemadmodum Prophetæ libenter mutuari solent loquendi formas ab illo præcipuo Doctore & Propheta: sicuti paulò pòst iterum videbimus. Nunc ergo videmus quorsum Propheta tendat: miratur excidium vrbis Ierosolymæ quasi prodigium, quod non modò perturbet hominum mentes, sed quodammodo faciat euanescere. Et concedit in hac loquendi forma aliquid humanæ infirmitati. nam oportuit carere sensu qui non raperentur in stuporem illo tam lugubri spectaculo. Nō tantùm igitur ex suo vnius sensu loquitur Propheta, sed se aliis omnibus coniungit, & quasi in omnium persona deplorat illam cladem. Sed postea remedium adhibebit huic admirationi: quia vbi ita exaggeramus mala, simul etiam acuimus dolorem nostrum, & ita fit, vt tandem obruamur desperatione: desperatio autem accendit furorem, vt tumultuentur homines contra Deum. Propheta verò sic luget, sic obstupescit, vt tamen non indulgeat dolori suo, neque foueat illum stuporem: sed, quemadmodum videbimus, sese restringet, ac moderabitur, ne intemperies affectus ipsum rapiat extra metas. Sequitur ergo,

2 Plorando plorauit noctu, & lachrymæ eius super genas eius: non

est ei consolator ex omnibus amicis eius,& omnes socii eius perfidè egerunt cum ea, fuerunt illi inimici.

Prosequitur adhuc Ieremias eandem sententiam, quia non poterat de rebus tam acerbis, & luctuosis breuiter,& vno verbo loqui. Visus enim fuisset non tangi serio patriæ suæ interitu. Et si volumus penetrare in eorum animos,quorum luctum cupimus solari,necesse est vt intelligāt nos quodāmodo vnum secum esse. Nam si quis robustior sit,& velit solatio mitigare dolorem alterius,repudiabitur,dum quicquid afferet, videbitur profectum esse ab immani quadā barbarie. Si ergo Ieremias quasi cōtemptim loquutus esset,vix poterat sperari fructus ex doctrina, quia putassent Iudæi illum quasi exuisse omnem humanitatis sensum. Hæc igitur ratio est cur defleat tanquam vnus è vulgo cladem vrbis. Neque tamen hîc histrionicè quicquā simulat: verùm scimus seruos Dei etiā dū seriò loquuntur, nō ideo protinus obliuisci prudētiæ. Respiciūt enim quid hîc vtile sit,& quomodo temperanda sit doctrina, vt sit efficax apud auditores. Dicit igitur continuūm fuisse fletum Ierosolymæ:quia primùm, *Flendo fleuit*:deinde *noctu*,qua voce intelligit nullam fuisse intermissionem. Nox enim concessa nobis est ad quietē: & Deus vult aliquid relaxationis esse hominibus cùm ita vices permutat noctium & dierū. Cùm ergo Propheta dicit *Ierosolymam flendo fleuisse, & noctu*, intelligit cōtinuum dolorem, quemadmodum exposui. Deinde addit, *lachrymæ super genas eius*. alii vertunt maxillas,sed impropriè. לחי significat quidem maxillam,sed hîc accipitur pro genis vel malis. Significat ergo tam profusas fuisse lachrymas,vt tota facies maderet. Fieri potest, vt flendo cohibeamus tamen lachrymas : sed vbi manant per totam faciem,& genas ipsas cooperiunt,hinc magnitudo luctus melius exprimitur. Hæc igitur ratio est cur dicat Propheta *lachrymas fuisse in genis*, dum ostendere vult profusè lachrymatam esse. Dicit *non esse ei consolatorem*. hæc etiam circunstantia notanda est. nihil enim magis opportunum est in dolore,quàm vbi adsunt amici,qui officium humanitatis præstant,& socii sunt doloris,& adhibent quæ possunt solatia. Vbi autem nemo tangitur nostris malis, hinc magis ac magis ingrauescit dolor. Dicit igitur Propheta nullum fuisse qui mederi studeret Ierosolymæ doloribus. Adiungit, *ex omnibus amicis*. Si Ierusalem semper fuisset deserta, poterat facilius tolerare, cùm nemo adesset consolator. Nam videmus miseros homines non ita esse molles & teneros, & cùm illis grauissima calamitas accidit, non circunspiciunt huc & illuc an adueniant amici:quarę?quia semper despecti fuerunt. Ergo non est illis nouum, etiam in rebus miseris non habere qui ostendant aliquod beneuolētiæ signum. Verùm qui fuerunt stipati multis amicis, & qui putabant sibi semper pręsto fore qui ferrent auxilium, vbi vident se destitui, multò grauius dolent. Hoc ergo nunc intelligit Propheta, *Ex multis amicis neminem fuisse qui Ierosolymam solari conatus fuerit in suis miserijs*. Quanquam dubium nō est quin obliquè perstringat Ierosolymam & cùm nominat אהבים intelligit amatores, sicuti quibusdā in locis vidimus. quia enim peruersis fœderibus putabant se fore saluos, Prophetæ dicunt similes fuisse meretricibus, quæ passim se prostituunt, & faciunt quæstum ex sua libidine, & alliciunt hinc inde amatores. Rectum itaque est, vt Propheta hoc etiam loco insimulet Iudæos illius prauitatis, quòd scilicet sibi conciliauerant nunc Ægyptios, nunc Assyrios, quemadmodum mulier impudica non acquiescit in vno marito,sed attrahit hinc inde scortatores. Quicquid sit, nō dubium est quin per Amicos intelligat fœderatos: qui nā autē illi erant?nēpe quibuscum se cōiunxerant Iudæi, Deo contempto: quia satis admoniti fuerant à Prophetis, ne se implicarent vlla societate Gentium. Interea verò exasperat simul atrocitatem rei Ieremias cùm dicit *neminem fuisse consolatorem Ierosolymæ ex omnibus amicis eius,quia omnes socij perfidè egerint*. Sequitur,

3 Migrauit, *tanquam in exilium*, Iehudah prę afflictione, & prę magnitudine seruitutis: ipsa sedet in gentibus, *ad verbum, sedens in gentibus*, non inuēnit requiem, *vel, in præsenti tempore, non inuenit*, omnes apprehensores eius apprehenderunt eam inter angustias.

Hoc malè accipiūt Interpretes,meo iudicio,de ipsa captiuitate:potius enim significat Proph. dispersos fuisse Iudęos,& captasse latebras,cùm sæpius oppressi fuissent hostiū suorū tyrānide: deinde gradatim progreditur ad exiliū. neque enim omnia simul dicere potuit. Notādus igitur est ordo ipse loquendi. Antequam ergo exilium ipsum defleat, dicit *Iehudah fuisse dispersum*, quia multi cùm fugerent hostium sæuitiam, profecti sunt in voluntarium exilium. Iam antè vidimus multos latuisse apud Moabitas : nec dubium est, quin multi in Ægyptum etiam profecti essent: denique nulla erat regio,in qua nō essent aliqui ex Iudæis profugi. Hîc ergo genuinus est Prophetæ sensus, nempe *Iudæos migrasse*, hoc est, relicta patria, fugisse in alienas regiones, quia

oppressi erant miseriis,& crudeli seruitute. quidam hoc passiuè accipiunt,quòd Iehudah migrauerit,quoniam inhumaniter oppresserit seruos suos. Sed videor mihi coiicere quid ipsos fefellerit. putabant hoc dici de exilio:deinde error peperit errorem. Absurda enim esset sententia,Iudæos migrasse in exilium præ afflictione,& migrasse sponte. scimus enim fuisse violenter abductos à Chaldæis. Non ergo sponte migrarunt. Cùm hæc duo simul nō possent connectere, putarunt hîc obiici Iudæis crudelitatem,quam exercuerāt aduersus fratres suos. Sed migratio, de qua loquitur Propheta,perperam refertur ad captiuitatem,vt dixi:quin potius intelligit dilapsos fuisse in varias plagas mundi,quòd tolerabilis non esset ipsorum conditio in patria. Hinc autem colligitur,quàm duriter vexati fuerint à Chaldæis, quòd sponte fugerunt. scimus enim durum esse exilium. Ergo qui relinquunt vltro patriam, nisi cogantur magna necessitate,videri possunt insani. Colligitur ergo violenta & barbara oppressio, cùm Propheta dicit Iudæos sic sponte fuisse profectos in exilium,nempe dum latebras captarunt vel in AEgypto, vel in terra Moab, vel apud alios vicinos. Postea adiungit alterum malū, *quòd scilicet nusquam inuenerint requiem*: postremò, *quòd deprehensi fuerint ab hostibus suis inter angustias*, ita vt nullum effugium ipsis pateret. Fuisset iam tristis conditio populi, degere trepidè in aliena terra. Nam scimus vitā precariam parum differre à morte:nullæ erant vicinæ gentes,quibus non exosi essent Iudæi. Cùm ergo illuc confugerent,fuit illud non leue malum. Sed cùm nusquam illis tranquilla esset sedes, accessit maior indignitas,quam nunc exprimit Propheta. Hoc verò quasi postremum est malorum,dum cupimus fugere,& trepidè nunc in vnam partem,nūc in aliam deflectimus, incidere in manus hostium & ab ipsis deprehendi acsi conclusi essemus inter parietes,vel in aliquo angiportu, quemadmodum quidam vocem Hebraicam exponunt. Sequitur,

4 Viæ Sion lugentes à non venientibus, *ad verbum: quia non sint qui veniant*, ad solennitatem: omnes portæ eius solitariæ, *vastatæ*, שוממין, Sacerdotes eius plorantes, virgines eius afflictæ, & ipsa amaritudo ei, *hoc est, ipsa in amaritudine, vt vertit Hieronymus.*

Hîc alteram doloris materiam refert Ieremias,quòd scilicet cessaret cultūs Dei,acsi esset interruptus,imò videri posset extinctus in perpetuum. Dicit ergo *vias Sion lugere, quia nemo ascendat ad dies festos*. Hoc figuratè dictum est. scimus enim nō cadere sensum in ipsas vias. Sed Propheta hîc tribuit sensum rei inanimatæ. Et hæc prosopopeia magis emphatica est, quàm si totum populum induxisset lugentem. Cæterùm, hoc grauius fuit, cùm viderent Iudæi cultū Dei ita esse collapsum, quàm vbi videbant se vel orbatos liberis, vel coniugibus viduatos vel spoliatos omnibus fortunis. Quantò enim pretiosor est nobis Dei cultus,& quantò pluris censeri meretur religio, in qua æterna animarum salus consistit, eò etiam durius ac luctuosius est, videre ita dissipatam Ecclesiam, vt non colatur, neque inuocetur amplius Deus. Verum quidem est, cul-
Dan.9.20. tum Dei non fuisse affixum cęremoniis, quia Daniel non destitit Deum precari, & exauditus fuit in illo exilio non minus, quàm si venisset ad sacrificia cum pompa solenni, vt in Templo offerret: hoc quidem verum est, sed quoniam non frustra instituit Deus hæc exercitia pietatis, ideo Propheta à signis rem ipsam demonstrat. Quoniam ergo dies festi testimonium erant Dei gratiæ perinde acsi sublato vexillo vocati fuissent Iudæi, & Deus illic medius inter ipsos apparuisset: ideo ab ipsis externis symbolis Propheta ostendit cultum Dei quodammodo intercidisse. *Portæ eius sunt solitariæ*, aut vastationes, *Sacerdotes in luctu, virgines in afflictione, ipsa est in amaritudine*. Hîc autem locus admonet, cùm Deus Ecclesiam suam affligit, quanuis miserum sit videre iugulari homines innoxios, promiscuè fundi sanguinem, occidi sine discrimine sexus vel ætatis pueros & fœminas, quanuis etiam triste sit spectaculum domos spoliari & diripi, & vastari agros, & omnia deformari: tamen si hæc omnia conferantur ad interitum cultus Dei, locus, in-
Psal. 42.2.5 quam, hic admonet debere nobis videri leuia. Etsi Dauid tantoperè deplorat suam conditionē, quia à Templo exulet, nec ducat cateruas pro more suo, vbi non tantùm vnus homo è Sanctuario Dei eiectus fuit, sed vbi ipsum Sanctuarium fuit euersum vnà cum Altari, nulla sacrificia, nullæ gratiarum actiones, nullæ laudes, denique nulla inuocatio, hoc certè longè fuit acerbius. Ergo diligenter notanda est hæc Prophetæ lamentatio cùm dicit *vias Sionis lugere, quòd nemo ad solennitatem ascendat*. Quod sequitur leuiter prætereo: postea longius insistam in ipsis rebus vbi progressi fuerimus ad finem vsque narrationis.

5 Fuerunt inimici eius in caput: hostes eius fœliciter egerunt, fuerūt in pace, שלו, quia Iehouah afflixit eam super magnitudine scelerum

eius:

eius: paruuli eius profecti sunt in exilium coram aduersario.

Primò dicit *inimicos factos in caput*: qua voce haud dubiè intelligit imperiũ: & hanc loquendi formam sumpsit à Mose. Sic enim habetur Deut 28. Eris in caput, & non in caudam eius, in loco sublimi, non obscuro. dicit ergo *inimicos fuisse in caput*, hoc est, dominatos fuisse. Et subaudiendũ est illud antitheton, quòd scilicet fuerint in caudam, hoc est, fuerint quasi sub pedibus hostium suorum. Dicit, *rursus hostes fœliciter egisse*, nempe, *quia Iehouah afflixerit eam*. Hîc iam non lamentatur pro vulgari more, hoc est, vt solent profani homines: sed admiscet doctrinam luctui suo: & ostendit, Deum in illis rebus adeò turbulentis & confusis apparere iustum iudicem. Reuocat igitur eos ad considerandam Dei manum vbi dicit ideo fœliciter hostes agere, *quia Deus ipsam afflixerit*. Hieronymus vertit, quoniam Iehouah loquutus est: deduxit ab הגה, quod significat loqui, vel meditari. Sed satis apparet error, quemadmodum etiam hoc eodem capite paulò pòst. Minimè igitur dubium est, quin sentiat Propheta omnium malorũ causam esse, quia Deus Iudæos afflixerit, idque propter magnitudinem impietatum vel scelerum. Iam ergo incipit ostendere non esse causam cur Iudæi absorbeantur mœrore & desperatione: si modò interea probè cogitent vnde proueniant mala. Incipit hoc modo ipsos reuocare ad Dei iudicium: hoc quidem nondum sufficeret: sed postea subiicietur vberior consolationis materia. Cæterùm singula videbimus suo ordine. Deuter. 28. 13.

PRECATIO.

Da omnipotens Deus, quando hodie tanta Ecclesiæ tuæ deformitas posset exanimare nos omnes, vt discamus respicere ad manum tuam, & sentiamus nobis rependi iustam mercedem scelerum nostrorum: interea non dubitemus te fore etiam nobis medicum, qui sanes nostra vulnera, si ad tuam misericordiam confugerimus: & ita nos in fiducia tuæ bonitatis, & paternæ indulgentiæ retineas vt non dubitemus, etiam in malis extremis te inuocare in nomine vnigeniti Filij tui, donec experiamur nunquam irritas esse eorum preces, qui freti tuis promissionibus expectant patienter remedium à te vno, etiam in extremis malis, atque adeo in ipsa morte, Amen.

HERÌ cœpimus exponere sententiam hanc, vbi dicit Propheta, *inimicos Ierusalem fuisse in caput, & fœliciter egisse*. Hæc tentatio grauiter percellere poterat animos fidelium, cùm viderent hostes suos ita habere quasi in manu fortunã, vt vulgò loquuntur. Hoc enim perinde erat acsi Deus ostẽderet se illis fauere. Ergo Proph. causam assignat, ne fideles desciscant à pietate, & timore Dei, vbi dicit hoc totũ manare ex iusta Dei vindicta, quòd velit affligere suã Ecclesiam: neque id solum, sed adiungit, *propter magnitudinem* iniquitatum. Profani enim homines interdum agnoscunt sibi esse negocium cum Deo: sed interea fremunt, & existimant Deum esse iniustum & crudelem. Propheta igitur nõ tantùm docet, Deum authorem esse calamitatis, quæ acciderat, sed simul admonet, Iudæos tali mercede dignos esse, non tantùm quia deliquerint, sed quia addiderint peccata peccatis. Hoc enim significat *magnitudo iniquitatum*. Sed hanc sententiam paulò pòst repetet, & pluribus verbis: ideo satis est nunc attingere eius cõsilium. Hanc ergo ob causam dicit, *in captiuitatem fuisse profectos paruulos coram aduersario*. nam hæc etiã indignitas poterat exacerbare animos fidelium cùm viderent tam duriter tractari non tantùm pueros, sed etiam ipsos infantes. Nam semper homines existimant sibi esse iustam causam litigandi cum Deo: præsertim verò vbi in medium prodeunt pueri infantes, quis non diceret vindictam Dei modum excedere? si vult se vlcisci de hominum sceleribus, cur iram suam non continet aduersus innoxios? Quid enim peccarunt miseri infantes? Propheta autem hîc cohibet talem audaciam, & dicit Deum habere iustas causas cur vindictam suam extẽdat vsque ad ipsos paruulos. Nunc sequitur,

6 Et egressus est à filia Sion omnis decor eius: fuerunt Principes eius tanquam cerui qui non inueniunt pascuum: & profecti sunt absque virtute coram persequutore.

Continuat eandem sententiam. Dicit hîc filiam Sion nudatam esse omnibus suis ornamentis. Scimus autem quãta fuerit illius populi dignitas, quemadmodum etiam Moses vt commendet magnitudinem gratię Dei, exclamat, Quæ gens tam inclyta sub cęlo? quoniam ergo fulge- Deuter. 4. 8

bant in populo illo singularia Dei beneficia, fuit hoc tristius spectaculum, cernere vrbem, quæ ita pollebat summa gloria, spoliatam omni decore, & cooperta ignominia, vt postea videbimus. Dicit ergo *ablatum fuiße totum decorem filiæ Sion*. Iam nihil opus est enumerare omnes species decoris vel gloriæ vrbis Ierusalem. Primò Deus elegerat illic sibi domicilium: deinde illic erat regnum sacerdotale: populus erat sanctus Deo, erat eius hæreditas: Deus illic deposuerat fœdus suum: omnes Iudæos censebat in filiis suis, volebat etiam vicissim censeri eorum pater. Cùm ergo tot & tam præclaris ornamentis fuissent locupletati, non mirum est quòd deplorat Propheta vrbem illam esse spoliatam omni suo decore. Iam adiungit, *Principes fuisse quasi ceruos famelicos*. nam cerui, vt sunt agiles natura, si penuria ipsos vrgeat, discurrunt quasi volarent. Quoniam ergo tanta est celeritas in illo animali, dicit Propheta, Principes qui antè solebant grauiter incedere, & qui præ se ferebant magnam authoritatem, fuisse veloces tanquã ceruos famelicos, quia ipsi quoque laborauerint omnium rerum inopia. Subiicit *tandem profectos esse*, hoc est, fugisse *coram facie persecutoris absque virtute*: quibus verbis significat non ausos fuisse congredi cum hostibus, sed adeò fuisse trepidos, vt fugerent, atque ita ostenderent se iam esse fractos, & quasi exanimes. Sequitur,

7 Recordata est Ierusalem diebus afflictionis suæ, & penuriæ suæ, *vel gemitus sui: alij vertunt, vel migrationis suæ. deducunt enim quidam hoc nomen à* נוד, *quod significat conqueri, vel migrare. ideo quidam vertunt exilium, vel migrationem, alij verò querimoniam. sed alij deducunt à* מרד, *quod interdum significat deficere: ideo transferunt inopiam, vel indigentiam. cur alij vertant iniquitatem nescio, & nulla est causa: recordata est ergo Ierusalem*, omnium desiderabilium suorum, quæ fuerunt à diebus antiquis, cùm caderet populus eius in manum hostis: & nullus auxiliator ei: viderunt hostes, subsannarunt, *vel riserunt*, super Sabbatho, *vel cessatione*, eius.

Confirmat proximam sententiam cùm dicit *Ierusalem recordatam fuisse desiderabilium suorum ex quo afflicta fuit Dei manu*, & redacta in extremam penuriam. Significat autem his verbis, cùm Ierusalem esset in suo splendore, non satis reputasse Dei beneficia, quemadmodum Dei cõtemptores ingurgitant quicquid ab eius liberalitate fluit, & interea non agnoscunt. est enim ingratitudo tanquam abyssus quæ absorbet omnem plenitudinem bonorũ Dei. Significat ergo Propheta, cùm Ierusalem floreret opibus, & copia rerum omnium, cùm etiam esset ornata singularibus donis, fuisse quasi ebriam, neque considerasse, vt decebat, quæ in ipsam contulerat Deus beneficia. Nunc autem ex quo redacta fuit ad inopiam, & in summas miserias conclusa, *recordata est suorum desiderabilium*, id est, illius decoris, cuius paulò antè facta fuit mentio. nam per Desideria intelligit dona illa, quibus splendebat Ierusalem quantisper Deus se erga ipsam beneficum Patrem ostendit. miror cur omnes vertant, Recordata est Ierusalem dierum. quidam rectè exponunt, sed interea omnes consentiunt in mala versione. Atqui sensus satis perspicuus est, *Ierusalem recordatam fuisse desiderabilium diebus afflictionis & indigentiæ*, vel quemadmodum dixi, migrationis suæ, aut querimoniæ: quanquam non placet hæc postrema expositio. Ego igitur vel de exilio, vel de penuria bonorũ interpretor. *Dies* autem *afflictionis* clarius exprimit, nempe *cùm caderet populus eius in manum hostis, nec quisquam esset auxiliator*. Nunc videmus quid velit Propheta, nempe Ierusalem fuisse quasi expergefactam è suo veterno cùm Deus eam afflixit. Nã sicut ebrii post saturitatem sic dormiunt in sua crapula, vt nihil sentiãt, sed sint quasi semimortui: ita prosperitas inebriauit Ierusalem longo tempore: sed tandem experrecta, sensit vnde ceciderat. Quantisper ergo stetit in excelso illo gradu honoris non expendit Dei erga se indulgentiã: postquam autem nudata fuit omnibus bonis, & serio afflicta, *tunc recordata est suorum desiderabilium*, hoc est, tandem cœpit sentire quid perdidisset, quoniam exciderat à Dei gratia. Hinc autẽ colligere licet vtilem doctrinam. quod enim narrat Propheta de Ierusalem, ferè in toto humano genere cernitur. Sed cauendum est, ne etiam nobis conueniat. Deus enim non tantùm vulgari more liberaliter nobiscum hactenus egit, sed dignatus est nos testimoniis fauoris sui plusquam paterni: separauit nos ab incredulis, & voluit splendere in nobis sua beneficia. Nunc videndum est, ne simus stupidi, quantisper Deus liberalitatem erga nos suam prosequitur: quin potius discamus reputare quid valeant Dei beneficia, & in quem finẽ & vsum spectent. alioqui idẽ nobis cõtinget quod hîc dicitur de Ierusalem. Sero enim expergefacti, sciemus nos fuisse fœlices cùm Deus se ostendebat erga nos Patrem. Videmus id fuisse ostensum in Adam primo homine. nam
Gen. 1.26. 27, & 3.6. 7. cùm Deus ornasset illum eximiis dotibus, non contentus sua sorte voluit se efferre vltra modũ: postquã cecidit, & redactus est in extremam inopiam, tunc cœpit agnoscere qualis antè fuisset,

& qualis

& qualis cœpisset esse à suo lapsu. Sed quia hoc Prophetæ testimoniũ peculiariter conuenit Ecclesiæ Dei, sciamus nos Ierosolymæ exemplo doceri, vbi Deus prosequitur erga nos suam liberalitatem, æstimanda esse eius dona pro merito, ne serò tandem incipiamus agnoscere quàm desiderabilis fuerit nostra conditio. Ergo in summa hîc perstringit Ieremias socordiam populi, qui non agnouit quàm optabilis esset sua conditio, donec priuatus & spoliatus fuit omnibus bonis. Ideo dicit *à diebus antiquis*: quibus verbis fortè significat diuturnum cursum beneficentiæ Dei. neque enim exiguo tempore Deus liberalis fuerat erga populum illum, sed continua serie prosecutus fuerat eundem fauorem. *Cùm* ergo *cecidit populus*, tunc grauior fuit miseria cùm tam longo tempore floruisset. Addit, *viderunt hostes, riserunt super Sabbatho eius*. quanquam neque displicet nomen Cessationis. Porrò qui vertunt Otium, vel corrumpũt, vel nimis obscurant sensum Prophetæ. Et in voce Cessationis etiam suberit ironia. neque enim riserunt hostes simpliciter cessationem, sed cum ludibrio, quia tunc data illis fuit materia subsannandæ religionis. Scimus Sabbatha populi Iudaici semper odiosa fuisse profanis gentibus, & vexata etiam multis probris. nam per ignominiam vocarũt Iudæos Sabbatharios. Et cùm volunt ignominiosè traducere totum cultum Dei, qui sub Lege vigebat, nominãt Sabbatha. Minimè igitur dubium est, quin Gẽtes probrosè obiecerint Iudæis, ipsos Sabbathum agere, Ecce, nunc tempus est colẽdi Dei. Et vidimus etiã Deum perstringere Iudæos eadem ironia cum dicit, Donec terra Sabbatha sua peregerit. Cùm enim Iudæis liceret per otium, vbi nulli hostes molesti erant, cultum Dei seruare, violarũt Sabbatha impio contemptu. Cùm ergo Dei cultus ita indignè fuisset ab ipsis neglectus, Deus dicit, Terra ipsa Sabbathũ colet loco vestro: quomodo? quia neque arabitur, neque frugẽ feret: cessationem illam vocat Deus Sabbathũ, sed non sine ironia. mordet enim Iudæos, quoniam Sabbatha violauerant, quemadmodum Ieremias etiam capite 17. illis obiecit. Ergo mihi probabile est iacta fuisse probra ab hostibus contra Iudæos, quod liceret illis longum Sabbathum & continuum agere, cùm scilicet vrbs ipsorũ esset deserta, & cùm nemo illic habitaret. frigidũ enim illud esset, hostes risisse super cessatione eius. Vsus proculdubio fuisset alia voce Propheta, nisi propositum ei fuisset notare blasphemiam hostiũ aduersus cultum Dei. *Hostes* ergo *viderunt, & riserunt super eius cessatione*, sed quam vocarunt probrosè Sabbathariam. Sequitur,

Leuiti. 26. 43.

Leuiti. 26. 34. 35.

Iere. 17. 22. 27.

8 Peccatum peccauit Ierusalem, *hoc est, scelerate egit*, propterea in migrationem, *vel commotionem*, facta est, *hoc est, reddita fuit instabilis*: omnes qui honore eam prosequebantur, spreuerunt eam, *aut vilipenderunt*, quia viderunt turpitudinem, *aut fœditatem*, eius: etiam ipsa gemens, & conuersa est retrorsum.

Hîc clarius & vehementius exprimit Propheta quod breuiter attigerat, nẽpe quicquid patiebantur Iudæi, prouenire à Dei vindicta, & dignos esse talibus pœnis, quia non leuiter tantùm deliquerant, sed coaceruarant sibi horribile iudicium, quando modis omnibus sese proiecerant ad impietatem. Hæc summa est, vnde colligimus, Prophetam non composuisse hoc carmen, vt lugeret cladem suæ patriæ, sicuti solent profani homines. Exemplum profanæ lamentationis est apud Vergilium, A Eneidos lib. 2.

Venit summa dies, & ineluctabile tempus
Dardaniæ: fuimus Troes: fuit Ilium, & ingens
Gloria Teucrorum: ferus omnia Iuppiter Argos
Transtulit: incensa Danai dominantur in vrbe.

Sicuti etiam repetit aliis verbis eandem sententiam:

O patria, o diuum domus Ilium, & inclyta bello
Mœnia Dardanidum: ferus omnia Iuppiter Argos
Transtulit-.

Luget illic cladem Troiæ: sed conqueritur de sæuitia Dei. Ferum Iouem appellat, quia esse ratus erat ipse: & tamen loquitur sacerdos Apollinis Panthus. Videmus ergo vt increduli cùm lugent suas clades, euomant simul blasphemias contra Deum, quia seipsos exasperant ad dolorẽ. Longe differt hæc querimonia Prophetæ à tali & tam impio luctu. nã vbi deplorat miserias populi sui, simul adiungit Deum iustum esse vindicem. Non ergo accusat Deum sæuitiæ, aut nimii rigoris, sed populum admonet, vt sese humiliet coram Deo, & fateatur se omnia illa mala iustè perpeti. Admiscent quidem interdum quasdam voces etiam increduli, vbi videntur dare gloriam Deo, quas apparet esse euanidas. Statim enim redeunt ad suam contumaciã. Aliquando sunt

medii,quemadmodum,-*precibus si flecteris vllis*. illic expostulant cum Deo, acsi esset surdus ad seruorum suorum vota. Prosiliunt tandem in apertas blasphemias,

Postquam res Asiæ, Priamique euertere gentem
Immeritam visum Superis.

Vocant gentem,quæ excisa fuerat,indignã tali supplicio:vocant gentem immeritam. Nũc ergo tenemus quale sit discrimen inter incredulos, & filios Dei. nam commune est omnibus lugere in rebus aduersis : sed finis luctus est contumacia: quæ tandem prorumpit in furorem,vbi increduli sua mala sentiunt,& se interea non humiliant coram Deo. Atqui fideles non obdurescunt in luctu suo, sed descendunt in seipsos, & examinant suam vitam,& sponte coram Deo se prosternunt,ac subeunt voluntariam damnationem,& fatentur Deum esse iustum. Nunc ergo videmus quomodo deflenda sit nobis calamitas Ecclesiæ, nempe vt redeamus ad hoc principium Deum esse iustum vindicem, neque sumere pœnam de vulgaribus delictis duntaxat,sed de
Daniel.9.5 plurimis & maximis sceleribus:& si redigat nos ad extrema quæque,id fieri ptopter scelerũ nostrorum magnitudinem,quemadmodum etiam fatetur Daniel. Neque enim vno verbo pronuntiat,populum dignum esse exilio,& pœnis illis,quas patiebatur:sed accumulat plures voces,Peccauimus,impiè egimus,scelerate egimus,fuimus transgressores,inquit. Non potest sibi satisfacere Propheta in illa congerie, quia videbat etiam qualis fuisset impietas populi, & quàm furiosa obstinatio non paucis annis,sed per longum illud tempus,quo admoniti fuerãt à Prophetis,neque tamen resipuerant,sed prolapsi semper fuerant in deterius. Talis est igitur ratio huius loci, Dicit *factam fuisse in commotionem*,hoc est, deiectã fuisse à patria . Videtur subesse tacita antithesis inter quietem,quæ promissa fuerat Iudæis,& intet vagum illud & erraticum exilium. quemadmodum enim vidimus,non tantùm exularunt Iudæi,sed nusquam fuit tranquilla statio. Fuit hæc etiam commotio. quanquam referri posset ad maledictionem Legis,quod fuerint in commotionem,quia increduli etiam concusserint caput super eos. Sed nomẽ נידה propriè referri debet ad exilium illud,vbi fuerunt Iudæi instabiles & vagi. Dicit *spretam fuisse*, & probro habitam *Ierusalem ab omnibus qui prius* dignati fuerant aliquo pretio & honore. Hoc etiam grauitatẽ mali non parum amplificat,quod reiecta fuerit à suis amicis,apud quos anteà in pretio & veneratione fuerat. Ratio subiicitur, *quoniam viderunt nuditatem eius*, sed propriè significat turpitudinem vel ignominiam. Tandẽ subiicit,quòd *ipsa etiam gemuerit, & conuersa fuerit retrorsum*,id est,quod fuerit oppressa dolore,ita vt nulla esset spes remedii. Conuerti enim retrorsum tantundẽ valet atque deiici omni spe restitutionis. Nunc sequitur,

9 Ignominia eius in fimbriis eius,non est recordata finis sui: & descendit mirabiliter,nemo consolator ei: vide Iehouah afflictionem meam,quia magnificè se effert hostis,*ad verbum,magnificatus est hostis.*

Hic continuat,meo iudicio,eandem sententiam. Dixerat in fine proximi versus conspectam fuisse turpitudinem Ierosolymæ , nunc dicit *fuisse in ipsis fimbriis*. Videtur alludere Propheta ad menstrua mulierum,quibus dum laborant,occultant illam fœditatem, quantùm in se est . Sed si profluuium tale sit,vt natura succumbat,vestes replentur:diffluit tabes illa vel sanies. Denique significat Propheta,non vulgari modo fuisse fœdatos Iudæos,sed ita fuisse afflictos, acsi mulier non contineret sua menstrua,quin diffluant,atque appareãt in fimbriis,acsi madefacta esset sua sanie. hic est Prophetæ sensus. Interpretes existimant Ieremiam loqui de sceleribus populi,sed falluntur. ego itaque non dubito hæc omnia referri ad pœnam. Dicunt fœditatẽ fuisse in fimbriis, quia populus impudẽter sese prostituerit ad omnia flagitia: deinde non recordatum fuisse finis
Deut.32.29 sui,quia prorsus desipuerit:quemadmodum dicitur etiam in cantico Mosis, Vtinam saperent! ô si saperent,& prouiderent finem suum Sed quisquis propius expendet consilium Prophetæ, mihi facilè subscribet,non agi de culpa,sed potius de pœna . Propheta igitur dicit ignominiam fuisse in fimbriis,quia non potuerint Iudæi occultare suum dedecus. Verecundia enim facit,vt homines sæpe mala sua intus,& tacitè deuorent,quia pudet eos se exponere ludibriis hostiũ. Sed Propheta dicit iam non posse occultas esse miserias populi, quin omnibus appareant, quemadmodum si mulier laboret tali profluuio, vt sanies redundet vsque ad extremas partes vestium. Et cùm dicit *non esse recordatam sui finis*, ita expono,fuisse Iudæos desperatione obrutos , vt animos non attollerent ad Dei promissiones . nam est hoc vulgare solatium, & quod sensus etiam naturæ nobis dictat,in extremis malis respirare,& extendere nostram cogitationem longius. Atqui non semper nos vrgebit miseria:continget aliqua mutatio in melius . Quoniam ergo solent homines hoc mobo se fulcire in rebus aduersis : dicit Iudæos *non fuisse recordatos finis sui*, hoc est, ita fuisse dementatos suo mœrore,vt obstupescerent,neque quicquam sperarent in futurum tẽpus . In summa his verbis designat extremam desperationem , quia obstupefacti fuerunt Iudæi, ita vt

ita vt mentes suas non possent erigere in bonam spem. Causa etiam exprimitur, *quia descenderint mirabiliter*, hoc est, quia deiecti fuerint prodigioso quodam modo. Nomen hîc ponitur vice aduerbii, פלאים ponitur hîc in masculino genere: aliquãdo פלאות dicitur, sed eodem sensu. Ad miraculum ergo dicit Iudæos fuisse demersos. sed per miraculum intelligit prodigium. accipitur enim in malam partem. *Mirabiliter* ergo *descendit Ierosolyma*, vnde factum est, vt succubuerit suis miseriis, neque animum suum ad spem aliquam conuertat, neque attendat ad alium finem: sed obtorpeat in suis miseriis, quemadmodum solent homines desperati, & qui existimant actũ esse de salute sua. Repetit quod antè dixerat, *neminem fuisse consolatorem*. Hæc diligenter notãda sunt, quia hodie Satan nos ad desperationem sollicitat variis modis. Iam vt nos auertat ab omni fiducia gratiæ Dei, proponit extremas calamitates. Vbi autem mœror sic sensus nostros occupat, vt non affulgeat nobis spes gratiæ, nascitur ex illo immodico dolore intemperies, quæ nos abripit in furorem. Hinc fit, vt obstrepamus & postea tumultuemur contra Deum. Quoniam ergo hodie suppetit Satanæ materia ad nos turbandos, vt succumbamus doloribus: tenenda est hæc doctrina Prophetæ, Ierusalem scilicet quæ vera erat & vnica Ecclesia Dei tũc in mundo, fuisse tot & tantis malis obrutam, *vt non recordaretur finis sui*. Hoc quidem de externa specie intelligi debet. Neque enim dubium est, quin Deus sustinuerit animos piorum, & quin semper lenierit ipsorum dolorẽ, vt ad finem suum attenderent. Sed refertur ad vulgus ipsum, deinde ad externam speciẽ quod dicit Propheta, *Iudæos non recordatos esse finis sui*. Nunc hortatur ipsos ad precandũ & verba etiam suggerit. loquitur enim quasi in omnium persona, *Vide Iehouah afflictionem meam, quia sese magnifice extulit hostis*, Quanquam Propheta hîc repræsentat Ecclesiam, tamen non dubium est, quin pro suo officio hortetur ad bene sperandum, & ad precandũ illos animet. neque enim concipi potest vera & seria precatio sine fiducia. Vbi enim gustus gratiæ Dei nobis periit, fieri non potest, vt ex animo precemur. Solæ autem sunt promissiones, ex quibus possumus gustare paternam Dei bonitatem. Ergo dubium non est, quin Propheta hîc Iudæis promittat certam salutem, modò se ad Deum conuertant, & statuant, ac certò persuasi sint, illum fore liberatorem. Nunc ergo videmus qualis sit vera ratio docendi, nẽpe dum humiliantur homines, & illis proponitur iusta sua damnatio, deinde animãtur ad bene sperandũ, & porrigitur etiã illis manus, vt Deum inuocent, nec dubitent in extremis suis malis ab ipso auxilium non modò sperare, sed etiã flagitare. Hunc ordinem tenuit Propheta, vt discamus in rebus aduersis semper descendere in nos ipsos, & agnoscere iustum reatum: deinde vbi demersi fuerimus, etiam discamus animos nostros erigere fiducia, vt inde nascatur inuocatio, in qua posita est nobis salus. Vnum mihi exciderat: Propheta vt gratiam impetret, dicit, *hostes magnificè se efferre*. Et hoc diligenter notandum est, quia quod videtur nobis occasionem dare desperandi, potius nos ad bene sperandũ animare debet, nempe cùm hostes insolescunt, & sese diabolica arrogantia efferunt, & nobis insultant. Quò maior ergo est illorum, & minus tolerabilis superbia, eò maiore fiducia inuocare Deũ licet: quia non frustra dictauit nobis Spiritus sanctus hanc formã, quòd scilicet Deus propitius nobis erit cùm hostes ita magnificè egerint, hoc est, cùm ita sine modo superbierint, & se intemperanter proiecerint ad omnem contemptum. Sequitur,

10 Manum suam extẽdit hostis ad omnia desiderabilia eius: quia vidit Gentes cum ingressæ sunt Sanctuarium ipsius, de quibus præceperas, ne ingrederentur in congregationem tibi, *hoc est, quæ tibi sacrata est.*

Iterum deplorat Propheta profanationem omnium sacrorum. Hæc autem querimonia, vt dixi, ex acerbissimo dolore profecta fuit: quia & si triste esse debuit fidelibus, eiici omnibus fortunis, vagari in exilio, & premi rerum omnium penuria: tamen hoc debuit esse molestius, videre Templum Dei pollui, probris affici totam religionem. Hanc ergo cladem rursus deplorat Propheta cùm dicit *hostes manum suam extendisse contra omnia desiderabilia*. Iam per desideria, vel desiderabilia non intelligit opes, non intelligit quicquid pertinet ad statum terrenæ & caducæ vitæ: sed thesaurũ illũ inæstimabilem, quem deposuerat Deus apud electum populũ. *Extendit* ergo *manum hostis* contra Altare, contra Mensam, contra Arcam fœderis, contra omnia vasa sacra. Iam augetur indignitas, *quòd scilicet viderit Ierosolyma Gentes ingredi in suum Sanctuarium*. est enim relatiuũ fœminini generis. Sed Sanctuarium Ierosolymæ hîc vocatur ipsum Templum Dei, quia tametsi propriè loquendo, erat vnum Dei Sanctuarium: simul tamen erat populi, quia Deus non propter aliquam suam vtilitatem voluerat sibi extrui Templum: spectabat potius salutem populi sui. Verè igitur Sanctuarium populi dicitur, quod Deus sibi sacrauerat. Et postea rursus indignitatem auget, *quod Deus prohibuerat gentes illas ab ingressu Sanctuarii*. Atqui illuc perruperant violenter, neque tamen colendi Dei causa ingressi fuerant, quoniam volebat illos eiectos à sancta congregatione: sed irruperant in congregationem, vt Templum violarent, vt etiam prosternerent totum Dei cultum, & prostituerent omnibus ludibriis religionem.

PRECATIO.

Da omnipotens Deus, quando hodie tam miserè videmus affligi tuam Ecclesiam, vt oculos saltem dirigamus ad peccata nostra reputãda: & ita coram solio tuo humiliemur, vt tamen non desinamus bene sperare, & in media morte vitã à te expectemus: & hæc fiducia nobis os aperiat, vt intrepidè perseueremus in nominis tui inuocatione, per Christum vnigenitum Filium tuum, Amen.

11 Totus populus eius gementes, quærentes panem, dederũt desiderabilia sua, *hoc est, quicquid habebant pretiosum*, pro cibo ad reuocandum animam: vide Iehouah, & aspice quia facta sum vilis, *aut, contempta.*

Hîc conqueritur Propheta omnes ciues Ierosolymæ fuisse in continuo gemitu ob inopiã, & famem. Primò dicit, *omnes fuisse gementes*, quia nomen populi est collectiuum, ideo vtitur plurali numero, נאנחים. Dicit ergo *omnes esse in gemitu*: sed rationem simul exprimit, quod quærant panem. Hoc quidem esset omnibus commune, cibum appetere: sed hoc verbo significat extremam inopiam: quasi diceret ipsos mendicasse. Comparat igitur mendicis, qui circumeunt huc atque illuc ad cibum petẽdum. Dicit etiã *dedisse quæque pretiosissima pro cibo, vt reficerent animam.* Hîc clarius exprimitur fames, quia dicit quodammodo passos esse deliquium. alii vertunt, Ad refocillãdam animam, quod etiam non male conuenit. Sed voluit haud dubiè Propheta notare quasi vitæ defectum cùm dicit *eos dedisse quicquid habebant pretiosum*, vt possent animas suas reuocare à morte scilicet in vitam. Sequitur precatio. *Vide Iehouah, & aspice, quia facta sum vilis.* Diximus hesterna lectione querimonias à Spiritu Dei fuisse dictatas, quæ fideles humiliarent, & simul erigerent ad bonam spem, & aperirent etiam ianuam precibus. Alioqui dum homines sibi indulgent in mœrore, seipsos excruciando, simul exasperant: & deinde ex feruore accenditur quædam vesania. Ergo Propheta vt temperet impetum doloris, & feruorẽ impatientiæ, hîc reuocat iterum fideles ad precandum. Cùm autem rogat Ierosolyma, *vt Deus videat & aspiciat*, in hac duplicatione subest emphasis: & ratio etiam hoc melius declarat, quòd scilicet *facta fuerit vilis*: vbi Ecclesia nihil aliud Deo proponit, quô flectatur ad misericordiã, nisi suas miserias. Non ergo profert in medium sua obsequia, sed tantùm deplorat suas miserias, vt ita sibi fauorem apud Deum conciliet. Sequitur,

12 Non ad vos omnes qui transitis per viam? Aspicite, & videte an sit dolor sicut dolor meus, qui factus est mihi, quia afflixit me, *vel, dolore affecit*, Iehouah in die excandescentiæ iræ suæ.

Principium versus variè exponitur: quidam interrogatiuè legunt, Nihil ad vos, qui transitis per viã? alii simpliciter, Video me non esse vobis curæ, nihil ad vos dolor meus. alii subaudiũt, Graue aut molestũ ne sit. alii autem, Ne sit super vos, hoc est, ne idem vobis eueniat quod mihi, vt sit deprecatio iuncta blãditiis. Placet mihi interrogatio, *Non ad vos omnes qui transitis per viam?* sæpe enim omittitur litera ה quæ est nota interrogantis. Sed si placeat affirmatiuè legere, non malè etiam cõueniet sensus, Nihil ad vos qui transitis per viam, quasi inter suas lamentationes defleat Ierusalem eos omnes, qui transeunt, non tangi vel vlla misericordia, vel vllo doloris sensu. Cæterùm, compellat *omnes transeuntes viam*, quô melius exprimat cladis suæ magnitudinem. Si enim sermonem dirigeret ad solos vicinos, non esset tanta vehementia: sed vbi homines incognitos alloquitur, hoc modo ostendit tantam esse cladis magnitudinem, vt ad sympathiam mouere debeat etiam remotissimos quosque homines, qui tantùm iter faciunt. Rogat autem, *vt aspiciant & videant.* Inuertitur ordo, quia prius dixerat, Vide Iehouah & aspice. Illic Deũ rogabat Ierosolyma, primùm vt oculos coniiceret ad suas clades videndas, deinde vt attentè eas consideraret. nunc autem alio sensu dicit, *aspicite & videte*, hoc est, attenti sitis, vt vobis perspicua sit mea calamitas, quæ alioqui posset vos magna ex parte latere. *Aspicite an sit dolor*, inquit, *sicut dolor meus*. Addit, *qui factus est mihi.* quidam actiuè exponũt, Quem intulit mihi Iehouah. Sed rectior est altera versio, quia propius accedit ad verba. Hieronymus vertit, Qui me vindemiauit: & עלל significat etiam vindemiare, nec volo refutare illam interpretationem. Sed quod sequitur idem Hieronymus malè vertit, sicuti prius, De quo locutus est Iehouah, inquit. nam putauit deduci hanc vocem ab הגה, vt dictum fuit, cùm sit à יגה, sicuti patet ex litera י. Non dubium igitur est, quin Ecclesia significet Deum authorem esse illius doloris, quem deplorat. Et id cognitu necessarium

sarium est, ne intemperanter homines abripiantur post luctum, sicuti sæpius contingit. Ipsa enim Dei maiestas frænum nobis iniicit, cùm sentimus nobis cum ipso esse negotium. Non sufficeret quidem hæc simplex & nuda cogitatio, quemadmodum dictum fuit, vbi sentiunt profani homines infligi sibi à Deo plagas, obstrepere aduersus eum: & tamen est hoc principium tolerantiæ, & modestiæ, vbi ad Deum ipsũ respicimus. Hac igitur ratione dicit Ierosolyma se à Deo fuisse afflictam. Et adiungit, *in die excandescentiæ iræ suæ*. Hîc atrocem Dei vindictam exprimere voluit Propheta, cùm ponit *excandescentiam iræ*. Vertunt alii furorem חרון: sed quoniam nomen furoris est nimis asperum, non male conuenit nomen *excandescentiæ*. Tenemus tamen Prophetæ consiliũ, quòd scilicet horribilis fuerit illa Dei vindicta, acsi ira eius flagraret contra Ierosolymam: & id melius confirmatur proximo versu.

13 E sublimi misit ignem in ossa mea, & dominatus est in ipso, *est mutatio numeri, refertur quidem ad ossa, sed perinde est acsi diceret, dominatus est ignis in vnoquoque ossium*, extendit rete suum pedibus meis, conuertit me retrorsum, dedit me, *reddidit me, vel posuit*, vastam, *vel desolatam*, toto die dolẽtem, *vel infirmam*.

Continuat eandem sententiã Propheta, quòd scilicet sæuierit vindicta Dei grauissimo impetu contra Ierosolymã. Sed metaphoricè dicit *emissum fuisse ignem in ossa sua*. qui ossa interpretantur arces munitas, eneruant quodammodo sententiam Prophetæ. Propriè igitur accipio ossa quasi dixisset penetrasse vsque ad intimas partes ignem Dei. nam hæc ratio loquendi frequẽter occurrit in Scriptura. Per *ossa* notatur robur, & virtus: ideo Dauid aliquando deplorat turbata fuisse ossa sua, & contremuisse. Dicit etiã Ezechias in suo cantico, Quasi leo contriuit ossa mea. *Psal. 6.3.4.*
Eodẽ sensu nunc dicit Propheta *ignem emissum fuisse à Deo, qui in ossibus dominaretur*, hoc est, qui *Isa. 38.13.*
non tantùm exureret cutem, & carnem, sed ossa etiam ipsa consumeret. nam חרה significat etiã tollere, vel accipere. Sed quia magis recepta est superior expositio eam libenter sequor, quòd scilicet *ignis dominatus fuerit in ossibus*. Iam addit alteram similitudinem, *quòd Deus rete expanderit coram pedibus suis*, & ita abstulerit omnem elabendi viam. Significat se illaqueatam fuisse (loquitur enim Ierosolyma) iudiciis Dei, ita vt constricta fuerit in ruinam, quemadmodum si ceci disset in plagas vel laqueos. Ponit tertiò *se fuisse vastatam toto die: vt assiduè doleret*. per *totum diem* notatur continuum tempus. Dicit igitur se doluisse absque fine & modo, quoniam abrepta fuerat plagis Dei retrorsum, & consumpta fuerant ossa igne cælesti. nam particula etiam ממרום emphatica est, quia Propheta intelligit fuisse non vulgarẽ ardorem, neque humanum. nã quòd Deo tribuitur superat quicquid humanum est, vel terrenum. Perinde est igitur acsi diceret tale esse genus vindictæ, quod representet horribilẽ Dei potentiã, quia perinde est acsi Deus è cælo fulminaret. Nunc tenemus sensum verborum. Sequitur,

14 Ligatum est, *hic vertit Hieronymus, vigilauit. nam hallucinatus est in puncto duntaxat נשׁקד, & legendum est נשׂקד, quia est punctum sinistrum, quod significat ligare: ligatum est igitur*, iugum iniquitatum mearum in manu eius, implicitæ sunt, *vel perplexæ*, ascenderunt super collum meum: corruere fecit, *vel debilitauit*, robur meum: dedit me Dominus in manus eorum, *est in regimine, & tamen nulla sequitur additio quæ respondeat: sed apparet aliquid esse subaudiendum: in manus ergo hostium*, ex quibus non potero surgere.

Hîc Ierosolyma iterum fatetur Deum iustè excãduisse. Ascripserat vindictæ Dei quæ perpetiebatur mala: sed causam iracundiæ nunc exprimit. Dicit igitur *iugum iniquitatum suarum ligatum esse in manu Dei*. quanquã verba reddunt Interpretes, tamen non attingunt Prophetæ mentem, quia non expendunt continuam metaphoram. Tenenda igitur sunt duo membra, quòd scilicet manus Dei teneat iugum ligatum, deinde quòd idem iugum sit implicitum collo Ierosolymæ: quemadmodum si agricola, postquam iugum alligauit cornibus boum retineat habenam, & implicet etiam manui suæ, ita vt boues non modò excutere iugum è suis cornibus non possint sed cogantur etiam obedire manui, quæ tenet ipsas habenas. Sic etiam dicit iugum iniquitatum suarum esse implicitum. Ego inquit, sustineo iugum, sed implicitum, & ita colligatum, vt non possit excuti: deinde vtcunque ferociam vel calcitrem, Deus tenet iugum illud ligatum in manu sua, vt me coerceat, Nunc ergo videmus quorsum tendant Prophetæ verba, quòd scilicet me-

ritò excanduerit Deus aduersus Ierosolymam,& tanta seueritate visus fuerit. Interea exprimitur atrocitas pœnæ,quamlibet iusta sit,quia ab vna parte conqueritur Ierosolyma iugum impositum esse collo suo,& implicitum ac perplexum: deinde esse ligatum in manu Dei: acsi diceret se ita constringi,vt nulla sit relaxatio. Ab vna igitur parte grauitatem suæ cladis luget:sed rursũ fatetur se fuisse promeritam quod patitur:& ita seipsam accusat,ne quispiam putet illam obstrepere Deo,quemadmodum fieri solet in luctu. Adiungit, *Corruere fecit*,vel debilitauit. כשל significat impingere,est in Hiphil,vt satis notũ est. *Debilitauit* ergo *virtutem meam, dedit me Dominus in manus hostium*,è quibus non potero surgere,hoc est,ita me subiugauit,& prostrauit sub hostiũ manu,vt nulla sit spes surgẽdi. Si quispiam interroget, Quorsum igitur precata est,& iterum sæpius præcabitur? Hîc cùm negat se posse surgere, id referri debet ad externum statum. Interea non excludit gratiam Dei,quæ superat omnes humanas rationes. Dicit igitur secundum sensum carnis se esse desperatam,quia nulla sit amplius surgendi ratio. Sed interim non desperat,quin Deus tandem facturus sit incomprehensibili sua virtute,vt exurgat ab illa exitiali ruina. Et hæc loquendi ratio tenenda est. spes enim videt quæ sunt abscondita. Sed interea loquuntur ex communi sensu etiam fideles, & cùm videntur desperare, respiciunt quod potest cadere sub mentis suæ iudicium vel rationem. Sic ergo dicit nunc Ierosolyma se non posse surgere, nẽpe nisi Deus virtutem insolitam proferat, & quæ superet omnes humanas rationes. Sequitur,

15 Calcauit omnes fortes meos Dominus in medio mei: vocauit super me diem,*hoc est,edixit statum diem: alij vertunt congregationem: & מועד tam cætum ipsũ significat, quam condictũ tempus*, ad conterẽdos adolescẽtes meos,*vel electos:* torcular calcauit Adonai super virginẽ,*vel puellã*, filiã Iehudah.

Primò dicit *calcatos fuisse omnes fortes suos*. Scimus autem quantoperè confisi fuerint Iudæi suis viribus vsque dum prorsus fuerunt deiecti. Cùm igitur tanta superbia insolescerent contra Prophetas, hîc maior doloris causa,cùm Ierosolyma ipsa vidit se destitui omni præsidio,& fortes illos fuisse calcatos. Dicit *in medio mei*. Et hoc notandum est,quia si cecidissent in acie, si deprehensi fuissent in agris ab hostibus,hoc non adeò fuisset graue:sed in medio sinu Vrbis ita prosterni, id verò signum fuit cælestis vindictæ. Videmus nunc hanc circunstantiam loci non esse superuacuã cùm dicit Ierosolyma *omnes fortes fuisse prostratos in medio sui*. Iam dicit *tempus fuisse condictum,quo Deus contereret omnes electos*,vel adolescentes *eius*. Si cui placeat nomen מועד accipere pro congregatione,non admodum repugno: tamen non mihi placet sensus ille,quia videtur esse coactus. Melius ergo quadrat *vocatum fuisse tempus*, hoc est,diem fuisse diuinitus edictũ ad omnes robustos conterendos. Vtitur deinde alia metaphora,*quòd Deus calcauerit torcular super*
Isa. 63.1. *filiam Sion*. Hæc etiam translatio alibi occurrit,sicuti Isaiæ 63. cap. Quis est iste qui egreditur ex Edom? & cur rubicundæ sunt vestes eius? miratur enim Propheta quomodo prodeat Deus
Isa. 63.3. sanguinolentus è terra Edom. Respõdet Deus, Torcular calcaui solus: quia scilicet vltus fuerat iniurias populi sui. scimus enim Idumæos semper fuisse infensos miseris Iudæis. Ergo Deus vt ostendat se esse Ecclesiæ vindicem,dicit se venire ex Edom, & esse aspersum, imò madefactum sanguine,quemadmodum si quis rubicundus sit vino,vbi in torculari laborauerit: ita etiam hoc
Iere. 51.33. loco. Adhæc vidimus vltimo capite Ieremiæ Babylonẽ fuisse quasi aream. Est quidẽ alia metaphora,sed quæ optimè præsenti respondet. Quemadmodũ ergo dicitur Deus triturare,vel flagellare,vbi terrã aliquam affligit: ita etiam dicitur calcare torcular,sicuti hoc loco. Sequitur,

16 Propter id ego plorans: oculus meus, oculus meus descendunt aquæ,*hoc est, defluit in aquas*,quia remotus est à me consolator, qui animã reuocet, *vel recreet animam* משיב,fuerunt filii mei desolati, quia præualuit hostis.

Multis verbis describit clades Ierosolymæ. sed mirum non est cur Propheta sic extenderit sermonem. scimus enim eos qui grauiter premuntur,nunquam sibi satisfacere in luctu,& lamentationibus. præcipuè si reputamus quanta fuerit atrocitas malorum, non videbitur nobis verbosus Propheta,neque hæc eius prolixitas erit nobis fastidio. nam si quis comparet florentẽ statum Ierosolymæ cum illa deformi ruina,quam Propheta luget,certè nulla verborum congeries satis exprimet id quod est in re ipsa: imò quanuis in speciem hyperbolicæ sint locutiones,tamen non superarunt rei magnitudinem. Hoc breuiter dictum oportuit, ne quis fastidiat tam varios loquendi modos quibus Propheta vtitur,cùm tamen semel posset dicere Ierosolymam esse perditam. Dicit,*super hoc ego flebo*: sustinet semper mulieris personã. loquitur enim ipsa Ierosolyma,

non autem

non autem Ieremias. *Ego* igitur *super hoc flebo: oculus meus, oculus meus descendet in aquas.* alii vertunt, Descendent aquæ ex oculis meis. sed nimis diluta est illa expositio. Ego itaque non dubito, quin dicat Ierosolyma oculos suos fore tanquam fontes. Loquitur quidem in singulari numero, sed bis repetit, *Oculus meus, oculus meus* descendet ac defluet tanquam aquæ, hoc est, acsi essent duo fontes. *Quoniam à me alienatus est*, vel procul à me factus est *consolator, qui recreet animam.* Significat his verbis se deficere, & quasi euanescere: interea neminem adesse, qui solatium adhibeat, quo possit anima refocillari: quemadmodum antè visum fuit, inter extrema mala hoc meritò censeri, vbi nullus est amicus, qui pro humanitatis officio studeat mœrorem leuare. Iterum igitur hanc querimoniam repetit Ierosolyma. dicit *etiam omnes filios suos fuisse perditos, quoniam hostis praualuerit.* Sequitur,

17 Expandit Sion in manibus suis, *id est manus suas: vel, complosit manibus suis: alij vertunt, confregit,* nullus consolator ei: mandauit Iehouah super Iacob per circuitus eius aduersarios eius: facta est Ierusalem in abominationem inter ipsos, *vel tanquam immunda, vel menstruata:* נדה *enim vocatur mulier menstruata apud Mosen.* Leuit.20.18

Primò dicit Propheta *Ierosolymam expandisse manus*, in signum mœroris, vel vt ab omni parte accerseret amicos suos, quemadmodum vbi volumus ad commiserationem commouere homines, expandimus brachia. Miror quid venerit quibusdam in mentem, vt dicerent Ierosolymam fregisse panem suis manibus: hoc est nimis puerile: & qui vertunt fregisse suis manibus, etiamsi intelligant manibus complaudere: tamen dura est illa loquendi forma. Retineo igitur proprium sensum, *quòd expanderit Ierosolyma suas manus.* Significat etiam פרש dispergere: sed haud dubiè intelligit Propheta expansionem manuum, quemadmodum si diceret Ierosolymam instar esse mulieris lugentis suas clades, & vndique aduocantis amicos suos, vt aliquid solatii accipiat. Et ex contextu licet colligere hunc esse Prophetæ sensum, *Sion*, inquit, *expansis manibus aduocat amicos: atqui nullus est ei consolator*. hæc enim coniunctim legenda sunt, *quòd expanderit Sion manus suas,* & tamen nemo respoderit qui leuaret solatio eius mœrorem. Sequitur, *Iehouam mandasse super Iacob per eius circuitus, vt aduersarij ita eum affligerent*. Rursus Propheta admonet non humanitus hæc mala contigisse, sed quia Deus obstinatam populi impietatem hoc modo punire voluerit. Itaque ne euomant suum dolorem Iudæi aduersus Chaldæos, quemadmodum fieri solet, reuocat eorum mentes ad ipsum Deum, & dicit Chaldæos, quamuis crudeliter sæuiant, nihil tamen agere proprio motu, sed Dei mandato. Adiungit, *per circuitus*, vt agnoscant Iudæi nullum esse effugium, quia Deus teneat ipsos conclusos. Nam possumus multis modis elabi ex manibus hominum: sed vbi Deus nobis infensus est, frustra captabimus omnes latebras. Subterfugia igitur Propheta docet nihil prodesse Iudæis, quoniam Deus omni ex parte ipsos constrictos teneat. Tandem dicit *Ierusalem fuisse quasi mulierem menstruatam*, vel fuisse in abominationem. nam נדה accipitur etiam pro immunditia, & abominatione: est substantiuum nomen sæpe: & libenter ita interpretor, quòd Ierusalem fuerit reputata tanquam sordes: quasi diceret Propheta, ideo nihil fuisse humanitatis, vel moderationis in hostibus, quia Iudæi non sunt habiti hominum loco, sed tanquam quisquiliæ, vel tanquam fœtidæ aliquæ sordes. Cæterùm, si id contigit veteri Ecclesiæ, ne miremur si etiam hodie nobiscum sæuerius quàm optimus agat Deus. Est quidem hoc valde acerbum, videre sic afflictam Ecclesiam, vt impii insultent eius cladibus, & filios Dei esse tanquam ramenta, & spurcitiem mundi. sed feramus patienter hanc nostram conditionem: & cùm ita contumeliosè ab hostibus tractamur, sciamus Deum pœnas de nobis exigere, & ipsos impios nihil agere nisi Dei impulsu, quia hoc modo vult examinare fidem nostram, adeóque se ostendere iustum iudicem: quia si reputemus quàm variis modis, & quàm obstinatè prouocauerimus eius iram, non mirabimur si etiam hodie sumus quasi in abominationem, & quasi anathemata. Sequitur,

18 Iustus ipse Iehouah, quia os eius exacerbaui. Audite agedum omnes populi, videte dolorem meum: virgines meæ, & adolescentes mei profecti sunt in captiuitatem.

Iterum agnoscit Ierosolyma, & clarius exprimit se dare iustas pœnas. Prius confessa fuit Dei mandato hostes ita crudeliter sæuire, sed oportuit rursus causam illius sæuitiæ notari, nempe quòd nimis diu iram Dei prouocauerat. Primò dicit *Deum iustum esse, quoniam exacerbauerit os eius*. per *os Dei* intelligitur doctrina prophetica, vt satis notum est. Sed emphatica est locutio, quia vbi sermo Dei resonat in ore Prophetarum, despicitur quasi inanis sonitus. Quoniam ergo non tribuitur sua maiestas doctrinæ propheticæ, Deus *os suum* nominat quicquid serui sui pronuntiant. hæc locutio sumpta est ex Mose, apud quem

frequenter occurrit. *Iustus* ergo Iehouah. quare? *nam exacerbaui os eius*. Grauius autem fuit,& minus excusabile, exacerbare os Dei, quàm simpliciter Deum offendere. Impii sæpe Deum offendunt, sed labuntur ignorantia. vbi autem Dominus os suum dignatur aperire,& reuocare errantes, & viam salutis ostendere, & tunc quasi ex professo ruunt homines in scelera: hæc certè extrema est nota impietatis. Tenemus ergo cur Propheta *os Dei*, vel doctrinam propheticam exprimat, nempe vt crimen Ierosolymæ exaggeret, quæ ita contumaciter spreuit Deum in suis Prophetis loquentem. postea rursus deplorat magnitudinem cladis suæ. Conuertit ergo sermonem ad omnes populos, *Audite, agedum omnes populi, videte dolorem meum*. Et quænam est ista magnitudo tanti doloris? nempe, inquit, *quòd virgines meæ, & adolescentes mei tracti sunt in captiuitatem*. Videri posset hoc leue. nam sermo antè habitus fuit de aliis cladibus, quæ longè erant atrociores: exilium verò per se est mediocris pœna. Sed tenendum est quòd antè diximus, Iudæos habitasse in illa terra acsi illic essent collocati Dei manu, ipsam Ierosolymam fuisse perpetuam quietem, quæ diuinitus illis fuerat concessa: denique fuisse quasi pignus paternæ hæreditatis. Cùm ergo ita in captiuitatem abducti essent, perinde erat acsi Deus ipsos detraheret è cælo, & eiiceret à regno suo. Priuari enim non poterant Iudæi illa terra, quin Deus ipsos reiiceret, & ostenderet à se alienos. Tantundem ergo erat, acsi eos abdicaret à se. Ideo non mirum si tãtoperè luget Ierosolyma *filios suos, & filias suas tractas fuisse in exilium.*

PRECATIO.

Da omnipotens Deus, quando hactenus tam clementer nobiscum egisti, vt saltem præueniamus horribile tuum iudicium: quòd si durius nos castiges, ne tamẽ deficiamus, sed humiliati sub potenti tua manu confugiamus ad tuam misericordiam, & spem illam foueamus in animis nostris, te fore nobis Patrem: *nec dubitemus te assiduè inuocare, donec liberati omnibus malis, tandem colligamur in cæleste tuum regnum, quod nobis peperit sanguine suo vnigenitus* Filius *tuus*, Amen.

19 Clamaui ad amicos meos, ipsi deceperunt me: Sacerdotes mei, & seniores mei in vrbe obierunt, quia quæsierunt cibum sibi, & refocillarunt, *ad verbum: hoc est, vt refocillarent*, animam suam, *ad verbum, vt redire facerent, quemadmodum Gallicè dicimus, faire reuenir le cœur.*

HIc conqueritur populus Dei in persona mulieris, vt antè visum est, se in clade destitui omni solatio. Hæc autem circunstantia auget dolorem, vbi nemo adest miseris qui ostẽdat signum aliquod beneuolentiæ. Hæc enim non parua est doloris mitigatio, vbi amici saltem offerunt suum officium, & quantùm in se est, student leuare grauitatem mali. Dicit autem Ecclesia Dei se ita derelictam ab amicis, vt cõtabuerit sola in suo luctu, & mœrore. Potest tamen esse allusio ad turpes & impuros amores, quia hoc nomine sæpe designat Spiritus tam Ægyptios, quàm alios, quibus stultè confisi fuerant Israelitæ. nam hoc modo scimus eos deflexisse à fide sacri coniugii. Deus enim eos sibi deuinxerat, vt in sola eius gratia acquiescerent: atque hæc erat spiritualis eorum castitas. Meritò itaque Scriptura comparat scortatoribus tam Ægyptios, quàm Assyrios, quoties Israelitæ putarunt sibi apud ipsos aliquid fore auxilii. Sed quia fortè illa expositio nimis esset arguta, contentus ero querimonia illa simplici, quod scilicet populus Dei cùm in omnes partes circunspiceret, nihil tamen reperire solatii potuerit in mundo. *Clamaui*, inquit, *ad amicos meos, ipsi deceperunt me*. iam adiungit *Sacerdotes mei, & seniores expirarunt in vrbe*. Si in acie fuissent occisi, non erat mirum. nam qui ad hostem pergunt quasi occurrunt morti. Sed hîc deplorat populus Dei grauius malũ, quòd in vrbe ipsa mortui fuerint Sacerdotes, neque occubuerint gladio hostili, sed fame, quod est quasi extremum malorum. Dicit igitur tam Sacerdotes, quàm seniores confectos fuisse fame, quia cibum reperire nõ potuerint. Et cùm dicit *eos quæsiisse ad refocillandam animam*, subest antithesis inter ordinarium cibum, & remedium famis. natura enim cibum appetimus quoties sentimus nos esse vacuos. Sed hîc aliquid maius notat Propheta, quòd scilicet *Sacerdotes & seniores quæsierint cibum* cùm vrgeret ipsos longa inedia: & fuit illud longè tristius, quod Sacerdotes, qui honore pollebant, vnà cum senioribus, cibo tamen indiguerint. Si id plebeiis hominibus accidisset, non fuisset mirum. longa enim Vrbis obsidio consumpserat omnem annonam. Sed cùm Sacerdotes, & alii qui opibus præditi sunt, ita esuriunt, hinc colligitur extrema necessitas, quam voluit exprimere Propheta. Sequitur,

20 Vide Iehouah,quia afflictio mihi,*vel,angustia*,viſcera mea conturbata ſunt,*alij contracta*,euerſum eſt cor meum intra me,quia rebellando rebellaui: foris orbat gladius,domi tanquam mors.

Iterum conuertit ſe populus Dei ad preces: & quod antè dictum fuit memoria repetendum eſt, nempe differre iſtas lamentationes Ieremiæ à profanis querimoniis: quoniam fideles primò agnoſcunt ſe iuſtè caſtigari Dei manu: deinde confiſi eius miſericordia, implorant auxilium. Nam his duabus notis diſcernitur Eccleſia ab incredulis, nempe pœnitentia, & fide. Commune eſt omnibus, gemere, & lugere in rebus aduerſis, & deflere etiam ſuas ærumnas. Sed longè differunt filii Dei ab impiis, quia humiliant ſe ſub forti eius manu, & fatentur ſe meritas dare pœnas: deinde non abiiciunt ſpem ſalutis, ſed implorant eius miſericordiam. Iterum ergo Propheta inducit populum Dei orantem, *vt Deus reſpiciat*. Nam impii profundunt in aerem ſuas querimonias: & ſi quando dictat illis naturæ ſenſus, vt nomen Dei profeꝛant: tamen nullæ preces oriuntur ex ſincero affectu cordis. Nec dubium eſt, quin Propheta hîc oſtenderit fidelibus quomodo lugendæ eſſent communes miſeriæ, nempe vt patienter ferrent Dei caſtigationes: deinde peterent nihilominus ab ipſo ſalutem, quanuis eius iram prouocaſſent. Nam vbi ſentimus Dei manu nos premi, non obſtrepimus, ſed cognitio ſcelerum noſtrorum nos humiliat: fides autem temperat luctum noſtrum, qui alioqui modum excederet. Et cùm ita ſuppliciter ad Deum confugimus, quodammodo exoneramus noſtros dolores in eius ſinum, quemadmodum dicitur in Pſalmo, Proiice, vel deuolue in Deum curas Pſal. 55. 23 tuas. Primò ergo dicit, *Reſpice Iehouah, quia afflictio mihi*. exprimit modum afflictionis, *quòd ſcilicet viſcera eius conſtricta ſint*, vel conturbata, à verbo חמר, quod hîc duplicatur: quidam deducunt ab aſino, חמור, & ita vertunt Conſtringere, quemadmodum vbi alligantur ſarcinæ aſino. Sed probabilis eſt eorum ſententia, qui deducunt à luto, vel à cæmento. quemadmodum enim conficitur cæmentum turbando aquam cum calce, & cum arena, ſic etiam per metaphoram aptè dicuntur viſcera turbari: & illa expoſitio melius quadrat, quoniam paulò pòſt ſequitur, *cor euerſum eſſe*. Additur ratio, *quòd populus rebellando rebellauerit*, hoc eſt, fuerit nimium rebellis Deo. Diximus differre querimonias piorum à profanis, quia non modo Deum implorant, ſed afferunt ſimul confeſſionem ingenuam, vt ita palàm fiat, iuſtè ipſos Dei manu caſtigari. Initio verſus precati fuerant fideles: nunc verò iterum repetunt, ſe quas meriti erant pœnas dare, *quòd ſcilicet nimium fuerant rebelles*. Poſtea proſequitur Ieremias quod dicere cœperat de grauitate pœnarum, *Foris*, inquit, *orbat gladius, domi autem eſt tanquam mors*, hoc eſt, ſi egredimur in apertum, ſtatim gladius occurrit, ſi autem domi latemus, etiam illic nos multæ mortes obſident. vtitur enim nota ſimilitudinis, quaſi diceret nihil domi occurrere niſi mortale. Iam ſequitur,

21 Audierunt quòd ſim gemens, *hoc eſt, quòd ſim in luctu*, nec quiſquam conſolator mihi: omnes inimici mei audierũt malum meum, gauiſi ſunt quòd tu feceris, & adduxeris diem, quem tu vocaſti: at qui erunt ſicuti ego.

Bis ponitur verbum שמעו, ſed initio ponitur ſine ſubiecto. Oratio igitur eſt defectiua, donec in ſecundo membro exprimitur ſubſtantiuum, איבי. Dicit in ſumma Ieremias, *hoſtes audiiſſe* quibus malis premeretur populus, nempe *quòd eſſet in gemitu, nec quiſquam humaniter adeſſet*, quemadmodum ſolemus miſeris operam noſtram & officium deferre. Hac circunſtãtia amplificat pœnæ atrocitatem, quòd nullus fuerit qui ſolatiũ adhiberet, quemadmodũ paulò antè dictum fuit. Sed ſecunda amplificatio eſt, *quòd hoſtes audierint*. Nam quia nihil acerbius eſt contumeliis, cupimus in rebus aduerſis quodammodo nos ſubducere ab oculis hominum: præſertim verò malum noſtrum duplicatur, vbi ſumus hoſtibus ſpectaculo. Captant enim materiam lætitiæ ex rebus noſtris aduerſis: eam verò nacti inſultant. Ergo cùm electus populus dicit, *hoſtes audiiſſe*, hoc modo oſtendit nihil poſſe accedere ad ſuas miſerias. *Audierunt* ergo, *quòd ſim in gemitu*, & quòd nemo ſit conſolator mihi. quinam *audierunt*? *omnes hoſtes mei*, inquit, *& gauiſi ſunt quòd tu feceris*. Videtur innuere Ieremias, hoſtes quia perſuaſi erant Deum infeſtum eſſe populo, ideo liberius fuiſſe gauiſos, quoniam ſimul ſtatuerent actum eſſe de miſeriis illis, quibus Deus eſſet infeſtus. ſed neſcio an illud ſatis ſit firmum. Ego quidem non repudio, & ſi quis ita ſentiat, non contendam: nempe hoſtes fuiſſe gauiſos, quia putabant Deum eſſe hoſtem populi illius, quem prius elegerat, &

quem etiam protexerat, nec sane adeò male conueniet. tunc enim plenos triumphos agunt reprobi, dum iactare possunt Deum nobis esse aduersum. Sed quanuis nulla illis cogitatio talis veniat in mentem, non desinunt tamen gloriari cùm vident nos iacere oppressos. Ergo quanuis non reputent manum Dei, gaudent tamen, *quòd Deus fecerit*, hoc est, quòd afflicti simus, vtcunque non intelligant quisnam sit author. Simpliciter ergo ita accipere licebit, quòd hostes Ecclesiæ gauisi fuerint illius clade, quanuis non expenderent, Deum esse illius authorem. Cur autem exprimitur, *Deum fecisse*? nempe quia dum impii existimant fortunam nobis esse infestam, nostrum est oculos conuicere in Deum: quia non debemus iudicium facere ex cæco illorum sensu. Quanuis ergo non tribuant Deo iustam gloriam vbi etiam non agnoscunt esse iudicem, nostrum est semper fidei oculis inspicere quod sensus humanos latet ac fugit, nihil nobis accidere nisi iusto Dei iudicio. Quanuis ergo hostes non ita acutè considerarent vnde affligeretur Ecclesia: tamen ex fidei sensu sic Ecclesia debuit loqui, *Deum scilicet fecisse. Gauisi sunt* igitur *quod tu feceris*: deīde, *quod tu adduxeris diem quem tu vocasti*, vel indixisti. nam קרא, significat etiam aliquando indicere. In summa, fideles iam fatentur non tantùm se affligi Dei manu, sed etiam compleri quod toties minati fuerant Prophetæ, & quod fuerat contemptum. Vidimus enim quanta pertinacia populus ille respueret omnes minas propheticas. Deus sæpius illos hortatus fuerat ad pœnitentiam: deinde tempus etiam illis indixerat, sed sine profectu. Nunc igitur fideles secum reputant quod antè non fuerat satis cognitum, nempe iam adductum esse diem illum, qui sæpius indictus fuerat. Et hoc modo fatentur, non tantùm se dignos esse talibus pœnis, sed opportunum esse tempus, quo castigentur, quandoquidem non resipuerant toties admoniti. Adiungit, *Ipsi verò erunt tanquam ego*. hîc potest futurum verbum resolui in optatiuum tempus, quemadmodum mox sequetur precatio, quæ confirmabit hunc sensum. Sed possumus etiam simpliciter exponere, quòd fideles animos suos erigere incipiant, dum expectant tempus, quo Deus reprobis etiam superbas illas & contumeliosas insultationes rependat. Sequitur,

22 Veniet, *aut*, *veniat*, omnis malitia eorum in conspectum tuum, & facias illis, quemadmodum fecisti mihi super omnibus sceleribus meis: quia multa suspiria mea, & cor meum debile, *vel* mœstum.

Hîc dubium non est, quin fideles ponant in parte sui solatii iudicium, quod tandem exercebit Deus contra impios: dubium etiam non est, quin hoc genus imprecationis Spiritus sanctus dictauerit filiis Dei, vt se sustineant dum vrgentur grauibus miseriis: non quòd laxet Deus hoc modo illis frænum, vt vindictam de hostibus appetant: sed dum pereunt qui sua malitia sunt perditi, ex illorum interitu spem salutis concipiant: sicuti Dei vltio contra reprobos, paterni erga electos fauoris signum secum trahit. Et quò melius sciamus quid sibi velit hæc imprecatio, notandum primò est, non posse nos conqueri de hostibus, nisi nobis sint communes cum Deo. Nam si quempiam læserim, & ille impulsus iracundia mihi sit molestus, non poterit patere aditus querimoniæ meæ ad Deum: & frustra integumentum petam ab hoc exemplo. quare? nam, quemadmodum dixi, quoties prodimus in Dei conspectum, necesse est hostes nostros esse illius hostes. Sed nondum id sufficeret, nisi simul accederet purus zelus, quia vbi persequimur priuatam nostram causam, necesse est aliquid esse turbulentum in votis nostris. Sciamus ergo posse nos imprecari hostibus nostris, si primo sunt Dei hostes: deinde, si nos ipsos non respicimus, neque agimus causam nostram, sed suscipimus potius, deposito omni turbulento affectu, causam salutis publicæ: præsertim verò si feruor noster nascitur ex studio gloriæ Dei. Hoc modo igitur poterimus sumere precandi formam, quæ nobis hîc ostenditur à Propheta. Sed quoniam de hac re alibi dictum fuit, & sæpius, & satis copiosè, ideo nunc leuiter perstringo. Dicit igitur, *Veniat omnis malitia eorum in conspectum tuum*: deinde, *Fac eis sicut fecisti mihi*. Hîc rursus fideles recipiunt in se culpam omnium malorum, quę sustinent. Neque enim expostulant cum Deo, sed tantùm precātur, vt sit totius mundi iudex, quò tandem impii quoque suas vices habeant, vbi Deus placatus fuerit erga filios suos, imò postea clarius exprimunt se meritos fuisse quicquid fuerant perpessi, *super omnibus sceleribus meis*, dicunt. postea adiungūt, *Quia multa suspiria mea, & cor meum debile*. Videmus in summa fideles suppliciter suas preces prosternere corā Deo, & interea fateri sibi fuisse repensum quod meriti erant: tantùm obiiciūt Deo extremū suum dolorem, angustias, mœrorem, lachrymas, gemitus. Hæc igitur ratio est placādi Dei, vbi ingenuè agnoscimus nos esse obnoxios eius iudicio: deinde vbi iacemus veluti cōfusi, & interea audemus ad ipsū assurgere, freti

freti sola misericordiæ eius fiducia. Sequitur nunc secundum canticum.

CAPVT SECVNDVM.

VOMODO obnubilauit in iracundia sua Dominus filiam Sion! proiecit è cælo in terram decorem Israel! & non recordatus est scabelli pedum suorum in die iracundiæ!

Iterum Propheta per admirationem exclamat, rem incredibilem accidisse, & quæ similis esset prodigii. erat enim hoc primo intuitu valde absurdum, populum, quem Deus non tantùm complexus fuerat suo fauore, sed cum quo fœdus perpetuum pepigerat, ita ab ipso deleri. Nam quamuis centies perfidi sint homines, Deus tamen non mutatur, sed constanter manet in fide: & scimus fœdus eius non fuisse suspensum ab hominum meritis. Ergo qualiscunque esset populus, debuit tamen Deus stare in proposito, neque abolere promissionem Abrahæ factam. Iam cùm redacta esset Ierosolyma in vastitatem, fuit quædam abolitio fœderis Dei Non mirum igitur est si Propheta hîc tanquam ad portentum aliquod exclamet, *Quomodo fieri potest vt Deus obnubilauerit!* & cætera. Interim tamen notandum est, Prophetam hîc non velle quicquam detrahere fidei, aut constantiæ Dei: sed ita expergefacere suos populares, qui alioqui obtorpuerant in sua socordia Etsi enim malorũ onere erant quasi oppressi, tamen in sua contumacia obdurauerant. atqui fieri non potest, vt quisquam Deum verè inuocet, nisi qui debilitatus est animo, & qui affert sacrificium illud, de quo diximus, nempe spiritum anxium & contritum. Voluit igitur Propheta mollire duritiẽ illam quam sciebat esse in toto ferè populo. Hæc ratio est cur exclamet per modum admirationis, *Quomodo Deus obnubilauit!* quidam vertunt, Quomodo extulit! quod tolerabile est, modò ne sumatur in bonam partem, quia dicitur, *In iracundia sua*: sed coniunctim hæc legenda erunt, Efferre & proiicere. Nam si quis velit conterere vas aliquod testaceum, non modò deiiciet in terram, sed brachium suum attollet, quò ictus sit violentior. Possumus igitur accipere hoc sensu, quòd Deus dum volebat maximo impetu conterere populum suum, extulerit ipsum, non honoris causa, sed quò grauius alliderct in terram. Quoniã tamẽ sensus ille forte est argutior, cõtenti sumus illa expositione, *Quòd Deus obscurauerit filiam Sion in iracundia sua*: deinde sequitur explicatio, *quòd proiecerit è cælis in terram* Ita ergo obduxit Deus caliginẽ populo suo cùm detraxit ex illa sublimi dignitate qua ad tẽpus floruerat. *Deiecit ergo in terram omnem gloriam Israel*, inquit: *& non est recordatus scabelli pedum suorum*. Videtur hîc Propheta obliquè cum Deo litigare, quòd non pepercerit suo Sãctuario. Nam Deus, vt nuper dictum fuit, elegerat sibi montem Sion, volebat illic inuocari, quia illic statuerat memoriam nominis sui Quòd ergo Sanctuario suo non pepercit, videtur id minimè esse consentaneum eius constantiæ: deinde visus est hoc modo negligere suam gloriam. Sed consilium Prophetæ est, potius ostendere populo quantoperè ira Dei accensa fuerit, vbi ne Sanctuario quidem suo pepercit Sumit enim illud principium, Deum neque temere irasci, nec modum excedere in pœnis. Ergo cùm eò vsque exarsit Dei vindicta, vt Templum etiam suum voluerit dirui: hoc signum est horribilis iracundiæ. vnde autem, nisi ex hominum sceleribus? nam, quemadmodum dixi, Deus semper moderationem seruat in suis iudiciis. Non potuit ergo melius exprimi populo grauitas iniquitatum, quàm vbi Propheta hoc in medio posuit, *Deum scilicet non esse recordatum scabelli pedum suorum*. dicitur autem Templum scabellum pedum Dei optima similitudine. Vocatur quidem sæpe domicilium eius: nam Scriptura loco Templi sæpius vsurpat nomẽ Domus. Templum igitur fuit domus, & statio, & quies Dei Sed quia homines ad superstitionem plus satis propensi sunt, Scriptura vt mentes eorum erigeret supra terrena elementa, ex opposito etiam admonuit *Templum esse scabellum pedum Dei*: sic Psalmo nonagesimo nono, Adorate scabellum pedum eius. deinde Psalmo centesimo trigesimo secundo, Adorabimus in loco vbi steterunt pedes eius. Videmus ergo duas locutiones in speciem diuersas optimè congruere, quod scilicet Templum sit domus Dei, & statio: & sit duntaxat scabellum pedum. domus est Dei, quia illic experti sunt fideles se habere eum presentem. Quoniam ergo Deus signa dabat suæ presentiæ, meritò Templum habuit nomen Domus, & quietis & stationis. Sed ne fideles defigerent sensus suos in illud visibile Sanctuarium, atque ita impliciti crassa imaginatione delaberentur ad superstitionem, & fingerent sibi idolum loco Dei: ideo Templum vocatum fuit *scabellum pedum Dei*. Nam si erat scabellum, oportuit fideles altius assurgere, & agnoscere, Deum verè quæri, si sensus suos supra mundum attollerent. Nunc ergo tenemus quid sibi velit hæc locutio. Iam dicitur *Deus non recordatus Templi sui*, non

Psal. 51. 19.
Psal. 99. 5.
Psal. 132. 7.

quòd abiecerit prorsus eius curam, sed quia excidium templi non potuit aliam afferre opinionem hominibus. Quicunque ergo videbant Templum impuris manibus exuri, & dirui postquam spoliatum fuerat, illi putabant Templum desertum esse à Deo: & ita etiam per Ezechielem loquitur. Refertur ergo hæc obliuio ad sensus hominum, quia vtcunque memor sit Deus Templi sui, videtur tamen ad tempus id non respicere. Interea tenendum est quod dixi, nempe hìc prophetam non intendere Deo litem, vel cum ipso iurgari: sed potius ostendere quid populus sit meritus: quia eo vsque excanduit Deus contra scelera, vt Templum etiam suum profanaret. Idem etiam sequitur de regno.

Ezech. 10

2 Perdidit Dominus, non pepercit, *hoc est, non parcendo, absque venia*, omnia habitacula Iacob: diruit in excandescentia sua munitiones filiæ Iehudah, detraxit ad terram: profanauit regnum eius & Principes eius.

Prosequitur eundem sermonem, sed aliis verbis. Primò dicit *Deum sine venia perdidisse omnia habitacula Iacob*: alii vertũt omnem pulchritudinem, vel decorem. Sed melius quadrat altera expositio, *quòd perdiderit omnia habitacula Iacob*: deinde, *quòd diruerit in excandescentia sua*: nomen hoc deducitur ab excessu: sed scimus trãsferri in Deũ omnia nomina iracũdiæ, licet impropriè. *Deus* ergo *in violenta sua iracundia diruit omnes munitiones*, inquit, *& detraxit ad terram*, postea *profanauit*. Respondet hæc profanatio regni, & Principũ superiori sententiæ, vbi dicebat Deũ non recordatum fuisse scabelli pedum suorum. scimus enim regnum illud fuisse sacerdotale, & sacrum Deo. Cùm ergo pollutum fuit, sequitur Deum quodammodo exposuisse nomen suum opprobrio, quia hoc modo apertum erat os omnibus impiis, vt proteruè in eum euomerent suas contumelias. Quòd ergo nec Regno, nec Templo pepercit Deus, hinc sequitur, horribilem fuisse eius iram contra Iudæos. Iam cùm sit iustus iudex, sequitur, tantam fuisse magnitudinem scelerum, vt Iudæi sustineant culpam extremi sacrilegii, quia scilicet eorum sceleribus factum est, vt Dei nomen expositum fuerit impiorum contumeliæ tam in Templo, quàm in Regno.

PRECATIO.

Da omnipotens Deus, quando hodie nobis proponis vetera exempla in quibus cernimus quàm grauibus pœnis castiges eos etiam quos adoptasti, vt discamus in nos respicere, & diligenter examinare totam vitam nostram: & sic reputemus quàm indulgenter nos ad hunc vsque diem sustinueris, vt patienter semper feramus tuas castigationes, & humiliati sincero corde simul confugiamus ad tuam misericordiam. donec Ecclesiam tuam à misera dißipatione, in qua hodie iacet, erigas, & ita restituas vt glorificetur nomen tuum per totum orbem in Filio tuo vnigenito, Amen.

3 Confregit in excandescentia iræ suæ omne cornu Israelis: retraxit, *vel redire fecit*, retrorsum dexteram suam à facie inimici, & exarsit in Iacob tanquam ignis, flamma deuorauit in circuitu.

VARIIS loquendi formis rem vnam exprimit Ieremias, sed in hunc scopum tendunt omnia, & referri debent, extremum fuisse vindictæ Dei exemplum, cùm populus vnà cum Vrbe, & Templo periit. Notandum autem est, hìc Deum constitui cladis authorem: alioqui Propheta frustra lamentatus fuisset super interitu patriæ suæ: sed vt in omnibus rebus aduersis agnoscit Dei manum, postea suis locis adiungit iustam fuisse Deo causam, cur tam grauiter excandesceret contra populum suum. dicit ergo *confractum fuisse à Deo omne cornu*. Scimus tam robur quàm excellentiam hac voce designari: & vtrumque libenter complector hoc loco. Quanquam verbum Frangendi potius exponi debet de robore, aut potentia. Sed plenus sermo notandus est, *Deum fregisse omne cornu in excandescentia iræ suæ*. Significat autem Propheta Deum non iratum fuisse populo suo, acsi offenderetur leuibus delictis, sed fuisse insolitum iracundiæ modum: quia scilicet eò vsque proruperat populi impietas, vt mediocris non posset esse Dei offensio. ergo per *excandescentiam iræ* non intelligit Propheta excessum aliquem,

aliquem,acsi Deus violento impetu prorupisset ad vindictam:sed potius significat populum vsqueadeò fuisse sceleratum,vt Deus non debuerit vulgari modo pœnas exigere de tam desperata impietate. Deinde adiungit *Deum retraxisse manum suam dexteram à facie inimici,& simul illam fuisse accensam instar ignis,cuius flamma corripuerit omnes partes*. Duo hîc significat Propheta, nempe cùm Deus solitus esset auxiliari populo,& se opponere hostib⁹,quemadmodum semper opportunè experti fuerant eius opem in vltimis periculis, tamen nunc populum relinqui & destitui omni spe.prius ergo membrum hoc continet, Deum non fore liberatorem populi sicuti antea, quoniam eum deseruerit.Figuratè autem loquitur,*quòd Deus retraxerit manum dexteram*. dextera autem Dei accipitur pro defensione,vt satis notum est.Sed Prophetæ sensus minimè est obscurus, nempe posthac non esse sperandū,vt Deus occurrat hostibus,& ita populū suum seruet incolumem,*quia manum suam retraxit*.sed additur alterum,nempe *manum Dei exarsisse instar ignis*.Iam illud per se graue erat,populum sic reiectum esse a Deo,vt nihil inde opis esset expectandum: sed hoc alterū durius est,nempe vbi armatus prodit in mediū,vt populum suum perdat. Et similitudo ignis notanda est:nam si dixisset dexteram Dei fore aduersam populo,non tam emphatica fuisset locutio:vbi autem dexteram Dei igni comparat, qui ardebit,& cuius flamma consumet totum Israelē,hoc longè est formidabilius. Cæterùm,his verbis admoniti fuerunt Israelitæ non esse lugendas suas calamitates vulgari hominum more, sed potius debere expendi causam omniū malorū, quia iram Dei in se prouocauerāt,neque id simpliciter,sed vt Deus sæuiret atroci modo,& insolito contra ipsos,& tamen iustè, vt non esset illis causa obstrependi. Sequitur

4 Extendit arcum suum tanquam inimicus,stetit dextera eius tanquam aduersarius,& occidit omnes desiderabiles aspectu,*oculo*,in tabernaculo filiæ Sion,*vel in tabernaculum filiæ Sion*,effudit tanquam ignem iracundiam suam.

Alia nunc figura vtitur,quòd scilicet Deus qui solebat populum suum protegere,nunc arma cōtra ipsum susceperit.Per synecdochē arcus hîc cōprehendit alia omnia tela. cùm ergo dicit *Deum extendisse arcum*,id tantundē valet atque armatū esse.arcus ergo, quēadmodū vidimus, designat quodlibet telorum genus.postea addit *dexteram eius stetisse instar aduersarij*. Hîc plenius describit quod prius attigerat,nempe Deum non modò permittere populum suum hostium libidini,sed ipsum dare signum hostibus,& pręire armata manu.Nec dubiū est,quin per Dei dexterā intelligat omnes hostes:quia oportuit diligenter inculcari populo,bellū non fuisse illatum Chaldæis,nisi quia Deus statuerat vlcisci populi scelera, præsertim perditam obstinationē: quia nihil omiserat vt populum reuocaret in viam. Quoties ergo hîc fit Dei mentio, sciamus populum moneri,quēadmodum paulò antea attigi, sibi negotium esse cum Deo, ne euanescat in suis cogitationibus, & vel aduersam fortunam sibi fuisse putet, vel somniet alias malorum causas, vt solent homines hac in parte ingeniosi esse ad se fallendos. & hoc clarius videbimus cùm postea dicet Deum cogitasse, vt perderet murum Ierusalem : cogitatio enim illa tantundem valet atque decretum.Plenius ergo illic Propheta exprimit quod hîc tamen perpetuo cōtextu notandum est,Deum scilicet in medium proponi,vt discat populus sese humiliare sub forti eius manu.non fuit quidem conspecta Dei manus, sed docet Propheta non considerandos esse duntaxat Chaldæos,quin potius fidei oculis debere inspici occultam Dei manum,qua reguntur. illa igitur fuit Dei manus quæ stetit cōtra populum . Deinde sequitur,*Occidit omnes electos*:alii vertunt,omnia desiderabilia.sed videtur commodius exponi de hominibus ipsis: quasi diceret florem populi extinctum esse Dei manu *in tabernaculo filiæ Sion*.quanquā melius cohæret hoc membrum cum fine versus,*quòd in tabernaculum filiæ Sion profuderit Deus iram suam*,vel iracundiam,*tanquam ignem*.Iterum similitudinem illam repetit de qua loquutus fuerat proximo versu:& hoc diligenter notandum est,quia per Isaiam minatur Deus se fore ignem,qui deuoret hostes, Erit lux *Isa.10.17.*
Israelis in ignem,& sanctus eius in flammam ignis, & absumet vepres omnes,& syluas: minatur illic Deus Chaldæis:quasi diceret formidabilem fore eius vindictam, vbi tanquam populi sui patronus & defensor congredi volet cum Chaldæis. vocat illic se lucem Israelis, & sanctum: & hac ratione dicit se fore instar ignis,& flammæ contra Chaldæos.quid autem hoc loco?quòd scilicet *Deus profuderit tanquam ignem suam iracundiam. quòd flamma eius deuorauerit per circuitum quicquid erat pulchrum aspectu in Israele*. Videmus ergo vt populus in se prouocauerit vindictam Dei,quæ alioqui prompta fuisset contra hostes, & ita duplicatur culpa populi. Sequitur,

5 Fuit Dominus tanquam hostis,perdidit Israelem, perdidit omnia palatia eius, corrupit munitiones eius,auxit in filia Iehudah fletum &

lamentationem.

Videri posset superuacuus sermo dum toties repetit Propheta Deum fuisse tanquam hostem populo suo: sed postea videbimus cùm ad extremum vsque essent afflicti, tamen non reputasse vnde exorta esset illa clades. Quoniam ergo sic obstupuerant in suis malis vt non conuerterēt oculos ad Deum, hac ratione sæpius fuerunt vrgendi & stimulandi, vt tandē sentirent in suis malis Deum iudicem. Quoniā autem doctrina hæc difficilis fuit persuasu, Propheta non satis habuit eam breuiter perstringere: sed oportuit prolixius in ipsa insistere, vt tandem populus expergefieret ab illa socordia. dicit igitur *Deum ipsum fuisse tanquam hostem*, ne scilicet defixi maneāt Israelitæ in Chaldęis, & ita existimēt illos præcipuos fuisse belli authores. Dicit ergo ipsos arcano Dei impulsu belliū illud suscepisse, & fœliciter gessisse, quia Deus virtute sua eos instruxit. Inde autem colligere oportuit fideles, nihil miserius esse quàm habere Deum aduersum. quandiu enim passi fuerant se defendi manu Dei, scimus superiores fuisse hostibus suis, vt tunc impunè spernere liceret omnia pericula. Iam admonet Propheta, sicuti fœliciter egerant sub Dei fide & præsidio, ita nunc non alia ratione esse miseros, nisi quia Deus contra ipsos pugnet. Interim verò semper retinenda est doctrina quam vidimus, Deum scilicet non temerè, nec absre vnquam hominibus irasci: præsertim verò cùm propensus esset eius fauor erga populum illum, tenendum est non ita sæuisse, nisi quia cogebat necessitas. *Perdidit Israelem, perdidit*, inquit, *omnia palatia eius*. postea, *dissipauit*, vel corrupit *omnes munitiones eius*: denique, *auxit in filia Iehudah fletum & lamentationem*. תאניה, ואניה voces sunt ab eadem radice deductæ: sed simul iunguntur amplificationis causa, neque tantùm hoc loco, sed Isaiæ vigesimo nono capite, & aliis locis. Summa est, Deum non fecisse finem vindictæ, quia populus etiam nullum modum sibi statuerat in obstinata sua malitia. Postea addit,

6 Et transtulit, *vel dissipauit, vel euertit,* tanquam hortum tabernaculum suum, *alij vertunt, tabernaculum suum tanquā hortum,* perdidit testimonium suum, oblitus est Iehouah in Sion cōuentus solennis, *vel sacrificij,* & sabbathi, & repulit in excandescentia iræ suæ, *diuersæ quidem sunt voces, sed ego non adeò scrupulosè distinguo,* Regem, & Sacerdotem.

Hìc primò dicit *euersum fuisse à Deo suum tabernaculum*. qui Tugurium vertunt nimis extenuant rem ipsam de qua nunc agitur: neque simpliciter tugurio comparat Propheta Sanctuarium Dei. Ergo pro tabernaculo accipio in bonam partem: quantùm ad significationem verbi spectat, quoniam חמס significat migrare, ideo propriè vertunt, meo iudicio, quòd Deus transtulerit tabernaculū suum, & non displicet repeti bis nomen Tabernaculi. Deus ergo *transtulit Tabernaculum suum acsi tugurium esset hortense*. tunc autem, vt satis notum est ex primo capite Isaiæ & aliis locis, hortorum custodes habebant tuguria, sed ad tempus: quemadmodum hodie qui præficiuntur vitibus, vsque ad vindemias habent capsulas, in quibus se abscondant. Propheta igitur quanuis honorificum esset tabernaculum Dei, & summæ dignitatis, dicit tamen fuisse simile tugurio hortensi. & tamen non est simplex comparatio, vt antè dictum fuit: & ideo repudio eorum sententiam qui vertunt Tugurium: neque enim illud quadraret. videmus quàm frigidum sit. *Deus* ergo *transtulit tabernaculum suum tanquam hortum*, hoc est, Sanctuarium in quo habitabat. Et quomodo transtulit? nempe tanquam horti tugurium. quia autem ex foliis arborum, vel ex palea solebant sibi construere capsulas illas hortorum custodes, ideo Proph. vt commiseratione augeat, dicit illud sacrosanctum domicilium Dei fuisse instar tugurii hortensis, quia ab vno loco in alium translatum fuit. atque ita significat Deum pro nihilo duxisse quod tamē ornauerat prius singulari excellētia. Iam adiungit, *quòd etiam corruperit Deus suum testimonium*. Per vocem מועד idem prorsus intelligit: quanquam alii restringunt ad Arcam fœderis. & expositio illa non displicet: tenendum tamen est Prophetæ consilium, extrema Templi ruina quodammodo abolitum fuisse Dei fœdus. Certum quidem est, Deum non ideo oblitum fuisse suæ fidei & constantiæ: sed refertur ad communem sensum illa fœderis Dei abolitio. dicit ergo Sanctuarium illud, quod erat quasi testimonium gratiæ Dei, fuisse euersum. Iam quia paulò pòst repetit nomen מועד fieri potest vt ita vocet Tabernaculum, vel quòd illic agerentur conuentus sacri, vel quia locus ille solenni ritu dicatus esset, vt Deus contraheret illic cum populo suo. nam מועד significat tempus, significat cœtum, significat festos dies, accipitur etiam pro sacrificiis interdum, & omnes illæ significationes non malè conueniunt. quāquam vbi dicit *corrupisse testimonium suum*, hoc interpretor de ipso Tabernaculo, vel si quis malit de Arca fœderis. quanquam melius conuenit prior expositio, quia locus ille ad mutuā conuentionem erat consecratus, vt dictū fuit. Iam dicit *Deum oblitum fuisse vel sacrificij, vel* Tabernaculi, vt iterum

iterum repetatur. sed non videtur eodem sensu accipere vocem מועד. ego igitur pro conuentu nunc positum arbitror. Sicuti ergo dixit prius locum vbi agebantur sacri conuentus, fuisse euersum & corruptum: ita nunc dicit Deum conuentus illos omnes non curare, quasi obliuione perpetua sepulti essent. nam adiungit nomen Sabbathi, quod optimè respondet. Deus ergo oblitus est tam omnium conuentuum, quàm sabbathi. & iterum synecdoche est in hac voce, quia minimè dubium est, quin extendi hoc debeat ad omnes dies festos. Summa est igitur tantam fuisse populi impietatem, vt Deus tanquam fœderis sui oblitus, per horribiles pœnas grassatus fuerit, ita vt religio quodammodo ad tempus fuerit pedibus calcata. In summa, dicit *Regem & Sacerdotem fuisse à Domino reiectos*. Diximus autem fuisse hæc quasi duo pignora paternæ Dei gratiæ, quòd ab vna parte regnabat ex posteris Dauidis qui erat viua imago Christi: deinde quòd ex posteris Aaron semper erat aliquis summus Sacerdos, qui homines Deo reconciliaret. Perinde igitur illud fuit acsi Deus modis omnibus ostenderet se propitium esse electo populo. Ergo solida fœlicitas in Regno, & Sacerdotio fundata fuit, quia Regnum erat quasi tessara fauoris Dei ad ipsos tuendos: Sacerdotium verò erat illis tanquam parata reconciliatio cum Deo. vbi autem Deus pro nihilo duxit Regem & Sacerdotem, hinc palàm factum est, adeò excanduisse aduersus populum, vt quodammodo gratias suas in nihilum redigeret. Sequitur,

7 Abominatus est Dominus altare suum, repulit, *vel reiecit procul ab animo suo*, Sanctuarium suum, tradidit in manum hostis muros palatiorum eius, vocem ediderunt in domo Iehouæ tanquam in die sacri conuentus, *vel solennis. iterum ponitur nomen* מועד*: tamen accipitur vel pro conuentu, vel pro die festo.*

Prosequitur eandem sententiam similibus verbis. primò dicit *Deum abominatum fuisse Altare suum*, quod impropriè quidē dicitur: sed non potuit aliter Propheta satis Iudæis ostendere quid essent meriti. nam si tantùm de Vrbe, de agris, de palatiis, vitibus, tota denique eorum opulentia verba fecisset, hoc erat multò leuius: sed vbi dicit *Deum pro nihilo duxisse* omnia sua sacra, Altare, Templum, Arcam fœderis, dies festos: cùm ergo dicit Deum non modò neglexisse, sed etiam à se repulisse, quæ tamen ad conciliandum fauorem plurimum valere poterant: hinc debuit populus sentire, nisi plusquam stupidus foret, quàm atrociter in se iram Dei prouocasset. illud enim fuit perinde ac cæli & terræ mixtura. Si rerum omnium fieret conuersio, si Sol demersus in tenebras relinqueret locum suum, si terra sursum assurgeret, vix illud chaos magis esset horribile, quàm vbi ita Deus manum suam exeruit contra Sanctuarium, contra Altare, contra dies festos, & totam religionem. Iam repetenda est causa, nempe quia Templum fuerat diu sceleribus populi inquinatum: deinde quia sacra omnia impiè & indignè profanauerant. Nunc ergo tenemus consilium Prophetæ, cur pluribus verbis amplificet rem minimè per se dubiam. Postea addit, *Tradidit omnia palatia*: quasi diceret Vrbem non fuisse expugnatam hostium virtute: sed quia pugnauerint sub Dei auspiciis & vexillo Chaldæi. denique significat Iudæos fuisse miserè perditos, quia seipsos perdiderant propria culpa: Chaldæos autem fuisse superiores in prælio, & in Vrbe non proprio marte, aut propria industria, sed quoniam Deus voluit exigere pœnam de impio & scelerato populo. Tandem adiungit *hostes vocem edidisse in Templo Dei tanquam in die solennitatis*. Hac etiam parte ostendit Propheta nunquam passurum fuisse Deum, vt hostes proteruè insolescerent, & in ipso Templo debaccharentur contra ipsum, nisi ita meriti fuissent Israelitæ. neque enim ignota fuit Deo proteruia hostium, & facilè potuit compescere si libuisset. cur ergo tantū licētiæ hostibus illis profanis concessit? nempe quia polluerant prius Iudæi Templum, ita vt detestaretur omnes celebres eorum cōuentus: quemadmodum etiam per Isaiam pronuntiat se nauseare ad dies eorum *Isa. 1. 13. 14.*
festos, ad sabbatha, & ad neomenias. fuit autem illa horribilis mutatio, cùm in eum locum hostes ingressi sunt quem Deus sibi consecrauerat. deinde quòd illic petulanter se iactarunt, vomuerunt fœdas contumelias & nefandas aduersus Deum. Sed quò tristius fuit spectaculum illud, eò etiam magis detestabilis fuit impietas populi, quæ causam tantis malis præbuit. semper enim memoria repetendum est quod iam aliquoties dixi, nempe circunstantias istas notari à Propheta, vt tandem sentiret populus se esse reum omnium scelerum, quæ alioqui libenter imputassent Chaldæis. Quòd ergo Chaldæi Templum polluerunt, quòd ita pessum dederunt sacra omnia, hoc Propheta docet imputandum esse ipsis Iudæis, qui Templum Chaldæis aperuerunt, qui prostituerunt omnia sacra, eorum libidini. Sequitur,

8 Cogitauit Iehouah vt perderet murum filiæ Sion, extendit lineam, non retraxit manum suam à dissipatione: itaque luxit antemu-

rale, & murus pariter corruerunt, *vel euersi sunt.*

Cogitandi verbum plus habet ponderis quàm posset quispiam minimè exercitatus putare. nam videtur frigidus esse sermo, *quòd Deus cogitauerit perdere.* sed cogitare hîc accipitur pro decernere. hoc vnum est: deinde semper tenenda est antithesis inter prauas imaginationes, quibus distrahi solent hominum animi, ita vt Deum non sibi statuant quasi præsentem in rebus tam prosperis quàm aduersis. Quoniam ergo homines libenter vagantur per diuersa figmenta, & hoc modo quasi data opera se à Deo subducunt: hac ratione Propheta dicit non fortuitò *cecidisse muros Ierusalem*, sed fuisse euersos cælesti decreto, quoniam Deus ita statuerat: quemadmodum vidimus antè pluribus locis in toto libro Ieremiæ: Videte, istæ sunt cogitationes quas Deus cogitauit super Ierusalem; quas cogitauit super Babylonem. Illic ergo Propheta docere voluit quod confirmat etiam hoc loco, nempe cùm Vrbs Ierusalem diruta fuit, non fuisse id temerè factum, sed quoniam Deus adduxerat Chaldæos, & illorum opera vlus est in Vrbe expugnãda & delenda. *Cogitauit* ergo *Deus vt destrueret murum filiæ Sion.* Verum quidem est, Chaldæos strenuè militasse, nec quicquam prætermisisse, vt Vrbem caperent arte militari: sed Propheta hîc Iudæos retrahit ad diuersam cogitationem, nempe vt agnoscant se iustas scelerum pœnas dare, & Deum esse præcipuum huius belli authorem, & Chaldæos esse quasi conductitios eius milites. Postea adiungit *Deum extendisse regulam*, vel funiculum, vt fieri solet in diuidendis ædificiis. Tandem addit, *Non retraxit manum suam à dissipatione, itaque factum est vt propugnacula & muri lugeant*, & simul pessum iuerint. Nunc videmus Prophetam non aliò tendere, nisi vt Iudæi certò persuasi sint interitum Vrbis non esse ascribendum Chaldæis, sed potius Deo. Simul adiungi debuit altera pars doctrinæ, vt facit, Deum scilicet non ita fuisse infestum sanctæ Vrbi quam elegerat, nisi quia ad extremum vsque prouocatus fuerat sceleribus populi. Nunc sequitur,

9 Demersæ sunt in terra portæ eius, perdidit & confregit vectes eius, Rex eius, & Principes eius in Gẽtibus, *vel ad Gentes*, nulla lex: etiam Prophetæ non reperiunt visionem à Iehouah.

Aliis verbis iterum refert quod dixerat, nempe muros Ierusalem cecidisse. sed nunc loquitur de portis, & dicit *illas fuisse in terra demersas*, vel defixas: vtroque enim modo potest exponi: quasi diceret portas non fuisse obstaculo quò minus hostes liberè in Vrbem perrumperent. ita deridet stultam populi confidentiam, qui fretus suis munitionibus putauerat se fore inexpugnabilem. dicit ergo *portas iacuisse in terra*, vel fuisse defixas. Postea dicit *Deum perdidisse & fregisse vectes*: quia haud dubiè vectes habebant portæ illæ robustos & validos. Hac ratione igitur dicit neque portas, neque vectes potuisse sufficere, cùm Deus Chaldæis manum porrexit, vt eos in Vrbem induceret. Postea adiungit tam Regem quàm Principes tractos fuisse in exilium. nam cùm dicit, *in Gentibus*, vel ad Gentes, significat nullum amplius esse Regem, quoniam Rex exulet vnà cum semine Regio, & aliis Proceribus. Reliqua differam in crastinum.

PRECATIO.

Da omnipotens Deus, quando hodie tot nobis signa iræ tuæ occurrunt, vt statim ad nos redeamus, & ita nos subijciamus tibi cum serio pœnitentiæ affectu, vt interea studeamus nos tibi reconciliare: & quoniam datus est nobis semel mediator qui nos ad te deducat, da, inquam, vt recta fide ipsum quæramus, & sequamur quò nos vocat, vt ita purgati omnibus inquinamentis, possimus gloriari te vno Patre, & ita te inuocare, vt experiamur præsentem tuam gratiam in omnibus nostris malis, Amen.

INTER calamitates Ierosolymæ quas deplorat Propheta, hanc quoque ponit, *quòd nulla sit amplius lex*, vel doctrina. Chaldæus putauit hoc debere referri ad pœnam: sed nimis torquet Prophetæ verba. deinde sequitur amplificatio postquam dixit אין תורה, nulla lex: addit גם נביאיה לאמצאו חזון מיהוה *etiam Prophetæ eius non inuenerunt visionem à* Iehouah. Dubiũ igitur non est quin significet Proph. inter miserias populi hanc non esse vltimã, quòd destituerentur & doctrina & Prophetis. תורה quidem κατ' ἐξοχὴν per excellentiam ponitur sæpius pro lege: sed significat doctrinam, & perinde est acsi diceret Propheta Iudæos ita relictos esse à Deo vt nihil solatii reperiant in malis suis. hoc melius intelligetur ex simili querimonia, quæ habetur Psalmo 74.

Psal. 74.9 Signa nostra non videmus, non est amplius Propheta, non est amplius qui cognoscat. fideles illic dicunt se esse quasi desperatos, quòd Deus nullum amplius signum gratiæ illis ostendat. vocant enim vexilla sua vbi Deus illis apparet propitius. Iam quoniam testatus fuerat Deus sem-

per

per fore præsto fideles Doctores, qui populum regerent, ideo queruntur nullum esse Prophetam, nullum esse amplius qui videat. ita & hoc loco dicit Propheta *nullam esse legem, & Prophetas destitui visione*: quia scilicet Deus quasi tædio fatigatus abiecerit curam populi neque enim melius aliũde poterat cognosci paternus eius fauor, quàm ex testimonio, quod reddebat per Prophetas. Certum autem est, cessasse omnes prophetias cùm populus tractus fuit in exilium. nam Daniel longò pòst tempore cœpit hortari ad fiduciam reditus fideles. & hac etiam ratione dicitur Isaiæ quadragesimo, Consolamini, consolamini populum meum, dicet Deus vester. subindicat enim illic Isaias fore temporale silentium, quia omnes Prophetæ obmutescent, vt populus iaceat quasi desperatus, quia scilicet nimis diu abusi fuerant Dei patientia, & profanauerãt singulare illud bonum, cùm Deus per seruos suos ostenderet se esse solicitum de eorum salute, quemadmodum etiam sæpius dicit, Surrexi manè, & porrexi vobis manus per Prophetas meos. Quemadmodum ergo donum Prophetiæ in populo certum fuit pignus non tantùm gratiæ Dei, sed etiam solicitudinis quam gerebat de populo illo: sic vbi abstulit Proph. recessit à populo quasi desertą sua statione. Nunc tenemus quid sibi velit Ieremias cùm dicit *nullam amplius esse doctrinam, & Prophetas Ierosolymæ non inuenire amplius visionem à Iehouah*, quia scilicet Deus postquam diu profanatum fuerat eius verbum, obticuit, & non dignatus est in posterum tempus aperire sacrum suum os, quod viderat esse ludibrio. Hic autem locus docet, nihil in malis esse magis expetẽdum, & nullum esse remedium vtilius, quàm vbi Deus promittit se tandem fore placabilem. nam vbi aliqua Dei promissio nobis obiicitur, perinde est acsi in tenebris exiguam lucem accẽderet. Quamuis ergo miseriæ sint velut obscura caligo, vbi tamen Deus profert aliquod signum gratiæ suæ in promissionibus, materia illa sufficere nobis debet ad fiduciã, & gaudium. contrà, vbi nullæ Dei promissiones nobis occurrunt, certum est signum reprobationis, nisi quia interdum sic examinat suos, quemadmodum hic legimus. Sed fideles quoque ipsi vbi non percipiunt gustum aliquem paternæ Dei gratiæ in promissionibus, sunt quasi desperati, & demersi in profundis inferis. Hæc igitur sola est ratio quæ erigat nos à morte in vitam, & nos sustineat ne obruamur desperatione, vbi Deus dignatur nobiscum loqui. Nunc sequitur,

Isa. 40. 1.

Ierem. 7. 1.

10 Sedent ad terram, silent senes filiæ Sion, attollunt puluerem super caput suum, accincti sunt saccis, demiserunt, *demittunt*, ad terram caput suum virgines, *aut puellæ*, Ierusalem.

Hìc Propheta quasi per hypotyposin repræsentat grauitatẽ cladis cùm dicit *senes tanquam in rebus perditis iacere super terram, proiicere puluerem super caput, accinctos esse saccis*, vt in grauissimo luctu fieri solet: *puellas etiam deiicere capita sua vsque ad terram*. Summa est, senes consilio destitui, & alios secum trahere in cęcum & immanem luctum. Scimus autem puellas formæ suæ esse plus satis curiosas, ideo continent se in suis delitiis, & vbi faciem suam volutant in terra, & suos capillos, signum est extremi luctus. & hoc voluit Propheta. Solebant quidem saccos induere in pœnitentiæ testimonium, & aspergere capita puluere: sed sæpe ita turbati fuerunt sensus, vt tantum exprimerent luctum & mœrorẽ, interea verò non respicerent ad Deum. & hypocritæ etiam cùm saccis se accingerent, simularunt pœnitentiam, sed fallaciter. Hoc autem loco non intelligit Propheta senes professos esse ritu solenni pœnitentiam, vt suppliciter veniam deprecarentur: sed recitat tantùm signa mœroris: quasi diceret nullum fuisse in senibus consiliũ, nullam spem, vel lætitiam in puellis, quoniam senes iacuerunt, vt fieri solet vbi nihil amplius est remedii. Nunc tenemus Prophetæ sensum. Sequitur,

11 Defecerunt in lachrymis oculi mei, conturbata sunt viscera mea, *est verbum illud quod antè vidimus* חמרמרו: *alij vertunt, constricta, vt etiã tunc diximus. nescio cur hìc vnus mutauerit quod alibi rectè dixerat, ponit, Intumuerunt viscera mea: sed non video causam cur debeat accipi hoc verbum diuersa significatione, quia sequitur continuò pòst*, effusum est ad terram iecur meum propter contritionẽ filię populi mei dum euanuit, *sic enim interpretor verbum* עטף, *quod significat operire, sed per translationẽ accipitur pro euanescere, vt iterum paulò pòst videbimus. dum ergo euanuit*, paruulus, & suggens vbera in compitis Vrbis.

Iam Propheta ipse loquitur, & dicit *oculos suos consumptos esse lachrymis* dum luget publicas calamitates. Etiam in maximo dolore lachrymæ tandẽ exarescunt: sed vbi nullus est flendi mo-

dus, necesse est dolorem esse acerbissimum, qui non maturescit. Hanc igitur vehementiã doloris nunc exprimit Ieremias cùm dicit *oculos suos deficere lachrymando*. dicebat cap. 9. Quis dabit oculos meos in fontes, id est, quis faciet, vt oculi mei vertantur in fontes, & continuò defluant? nempe quia cernebat quàm horribilis Dei vindicta impẽderet obstinatis. nunc autem vbi videt cõpletũ fuisse quod timuerat, dicit *oculos suos flendo esse consumptos*. Eodẽ etiã spectat quod dicit, *conturbata fuisse viscera sua, & iecur suum*, vel hepar, vt alii vertunt, *fuisse effusum ad terram*. forte alia etiã viscera cõprehendit per synecdochẽ. propriè hoc nomẽ significat iecur, vt cùm dicit Solomo, Trãsfixit iecur meũ. Sed in sũma, docet Iere. sensus omnes suos sic dolore fuisse correptos, vt nulla pars fuerit quieta. dicit ergo *effusum fuisse iecur suum*: sed eadẽ ratione qua viscera sua dixit cõturbata. Sunt quidẽ hyperbolicę locutiones, sed quò ad rei summã, simpliciter hîc suos affectus exprimit Ierem. quia minimè dubiũ est, quin modo incredibili fuerit anxius & mœstus super tanta clade. neque enim tantùm cõmuni more lugebat res aduersas, sed considerabat quàm diabolica fuisset illa obstinatio, qua popul⁹ per annos ferè 50. obduruerat. nam ipse perdiderat suã operã non exiguo tẽpore, sed ferè ad annos 50. cùm vociferari nõ desineret. Minimè igitur dubium est, quin secum reputauerit quid meritus esset populus, ita vt supra vulgarem modum exhorreret Dei vindictam. Hæc igitur causa est cur dicat *turbata fuisse sua viscera, & iecur effusum*. ponit tamen materiam ipsam mœroris, nempe *contritionem filiæ populi sui*: & speciem vnam designat, quòd *euanuerint paruulus, & qui suggebat vbera in Vrbis compitis*. Hoc autem fuit miserabile spectaculum, cùm non solùm passim iugularentur viri & fœminæ, sed fame etiam paruuli deficerent. scimus enim vt ætas illa infantilis moueat nobis misericordiam: nam lachrymæ paruuli si esuriat, penetrant vsque ad intimos sensus nostros. Cùm ergo per omnia Vrbis compita clamarent paruuli, & qui pendebant à matrum vberibus, illud potuit etiam ferreos animos vulnerare. Ergo non sine causa Ieremias speciẽ hanc designat, quòd *paruuli & suggentes ita euanuerint*, neque in loco deserto & sterili, sed in ipsis Vrbis compitis. Sequitur,

12 Matribus suis dicunt, Vbi triticum & vinum? cùm euanescunt, *in euanescendo: ipsos, ad verbum*, tanquam vulneratus, *aut mortuus: dum euanescunt ergo tanquam vulnerati, aut mortui: est numeri enallage*, in compitis Vrbis, *iterum repetit*, & cùm se effundit, *vel effunditur*, anima eorum in sinum matrum ipsorum.

Vel est prosopopœia in verbis Prophetæ, vel iam aliò transfert sermonẽ, neque amplius loquitur de pueris qui adhuc suggebant matrũ vbera neque enim poterant ita disertè loqui, *Vbi triticum, & vbi vinum?* & vini vsus non permittitur infãtib⁹ pueris. ergo potest lõgius extẽdi Prophetæ sermo, nempe quòd non infantes, sed paruuli qui mediæ iam erant ætatis, sic loquuti fuerint: & in hoc sensu nihil erit vel absurdum, vel coactum. locutus enim est de paruulis, adiunxit paruulis infantes. Nunc autem partem vnam duntaxat sumit, nempe quòd pueri qui iam per ętatem fari poterant, conquesti sunt apud matres suas non esse panem nec vinum, hoc est, nullum cibum suppetere. Si quis tamen malit esse prosopopœiam, non repugno: & non malè conueniet sensus ille, quòd etiam tacendo paruuli clamauerint post cibum. nam lachrymæ puerorum efficacius loquuntur quàm si quis disertè posset loqui. Quicquid sit, Propheta significat fuisse tantam penuriam, vt pueri euanescerent in gremio matrum, & frustra cibum peterent, & clamarẽt se destitui omni victu. Dicit ergo *matribus suis dixisse*: qua voce significat eorum querimonias eò magis fuisse miserabiles, quòd matres ipsæ non possent opem ferre. Scimus autem quàm teneri sint matrum affectus & molles: libenter enim mater non tantùm lacte suo, sed propria vita, si fieri posset, aleret filium suum paruulum. Cùm ergo Propheta dicit *pueros clamasse ad matres* vult repræsentare triste spectaculum, & quod meritò gignat horrorem in omnium animis. *Vbi vinum, vbi triticum?* inquit. nempe *cùm* (alii vertunt, deficere: sed malo sic interpretari, quemadmodum nuper dixi) *cùm* ergo *euanescerent tanquam mortuus in ipsis compitis*: deinde, *cùm effunderent*. hoc etiam tristius est, pueros effundere animas suas in sinum matrum. Iam sequitur,

13 Quid contestabor tibi? *vel adducam tibi testes, vel testificabor tecum*, quid simile tibi faciam, filia Ierusalẽ, *vel cur?* מה *potest transferri vtroque modo*, quid, *vel cur*, æquabo tibi quicquã, *est repetitio, sed diuerso verbo*, vt te consoler virgo filia Sion? quia magna sicut mare contritio tua: quis sanabit te?

Dum volumus lenire dolorem, solemus afferre exempla quæ habeant aliquid similitudinis. nam si quis velit miserum solari in sua ægritudine, dicet, Tu non es primus, neque vltimus, habes multos tibi similes: quid tantoperè te excrucias. nam hæc ferè communis est mortalium

conditio

conditio. Quoniam ergo hoc vulgare est doloris lenimentum, afferre multa exempla, ideo Propheta dicit, Quid adferã tibi exẽpla? hoc est, cur, vel quorsum proponam tibi hũc vel illum, qui sit tibi similis? deinde, *quid contestabor te*, vel testificabor tecum? quanquam malo transferre, Quorsum tibi testes adducam, qui referant aliquid simile se vidisse? ? nam hæc omnia nihil tibi proderunt. Significat igitur Propheta, quæ vulgò solent adhiberi solatia in miseriis, hæc fore nullius momenti, quoniam clades Ierosolymæ superet omnia exempla: quasi diceret, Nihil vnquam tale accidit in mundo: Deus nunquam ita grauiter fulminauit in populum aliquem. Ergo si velim tibi proferre exempla, destituor: quia si comparẽ te cum aliis miseris, superas eos omnes. Nunc ergo tenemus Prophetæ mentem: vult hac comparatione exaggerare grauitatem cladis, quia Ierosolyma afflicta sit extraordinario modo, & prius inaudito: quasi diceret, Iudæos esse aliis omnibus gentibus miseriores. *Quorsum* igitur *testes tibi adducerem? & quorsum facerem tibi aliquem similem? quorsum tibi æquabo alios miseros?* adiungit causam. nam ita resolui debet, *vt te consoler*, nempe pro communi more hominum. Postea addit, *Quia magna sicut mare est tua contritio*, hoc est, tua clades est profundissima abyssus. Non reperiam igitur quos tibi comparem in toto mundo, quoniam clades tua omnia absorbet, nec quicquam potest proponi simile, ita vt sis memorabile documẽtum in omnes ætates. Vbi autem audimus Prophetam sic loqui, meminerimus nos successisse in locum populi veteris. Cùm ergo Deus tam seuerè vltus fuerit olim electi populi scelera, cauendum est ne hodie ad extremum vsque nostra pertinacia ipsum prouocemus, quia manet semper sui similis. Quòd si contingat nos duriter affligi & conteri eius manu: tamen sciamus adhuc nobis residuam esse aliquam consolationem, vbi demersi fuerimus vsque in profũdum. nam Propheta exaggerat quidem hoc loco mala populi: sed iam prius cœpit hortari fideles ad fiduciam: & iterum eandem doctrina repetet. Cæterùm, necesse fuit Prophetam his loquendi formis vti, donec probè humiliati essent qui adhuc torpebant in suis peccatis, neque satis expendebant quorsum spectaret illa Dei vindicta. Subiungit,

14 Prophetæ tui viderunt tibi vanitatem, & insulsitatem, *vel insipidum*, & non aperuerunt super iniquitate tua, *hoc est, non reuelarunt tibi, aut manifestarunt iniquitatem tuam*, vt conuerterent captiuitatem tuam, *alij vertunt auersionem tuam, vel defectionem*, & viderunt tibi prophetias vanitatis, & expulsiones.

Propheta hìc exprobrat Iudæis suas delicias, quibus velut data opera seipsos perdiderant, ac si libenter biberent dulce toxicum. Fuerant inebriati fallaciis illis, quas vidimus, cùm impostores illis promitterent prosperũ statum. nam vidimus aliquoties pseudoprophetas audacter pronuntiasse, quicquid minitabatur Ieremias, esse friuolum. Cùm ergo Iudæi talibus blanditiis inebriati contemnerent Dei iudicium, & sibi liberius indulgerent in suis vitiis, hinc factum est, vt se nuper, ac subinde accensus fuerit Dei furor. Exprobrat igitur nunc Ieremias illis tales delicias quòd scilicet sponte appetiuerint falli, & se cupidè proiecerint in laqueos, cùm vellent habere adulatores pro doctoribus: quemadmodum etiam illis exprobrat Micheas, quòd prophetas sibi quæsierint qui promitterent vberes vindemias, & copiosas messes. Ille est sensus Ieremiæ. Dicit autem *Prophetas prophetasse illis vanitatem*, aut vidisse. Sed hoc verbum refertur ad prophetias, sicuti Prophetæ vocantur Videntes. Dicit ergo *Prophetas illis vidisse vanitatem, & insulsum*. Hoc non potuit valere ad extenuandam populi culpam: neque etiam Ieremias hìc populo blanditur quasi diceret aliena culpa ipsum periisse: & tamen hæc nimium vulgaris est excusatio. Plærique enim si fuerint decepti, queruntur se lapsos fuisse errore: deinde se non fuisse satis cautos, cùm homines astuti tenderent insidias. Sed Propheta hìc exprobrat Iudæis, *quod fuerint a pseudoprophetis decepti*, quia scilicet iusta hæc fuit merces eorum ambitionis. Habebant enim aures nimium delicatas: & liberæ obiurgationes ab illis ferri non poterant: denique cùm respuerent omnẽ sanam doctrinam, oportuit diabolum succedere in locum Dei: quemadmodum etiam Paulus dicit, Iustè puniri eos qui excæcantur à Deo, vt mendacio obediant, quoniam non sunt amplexi veritatem. Nunc tenemus Prophetæ consilium: dicit Iudæos fuisse quidem deceptos à pseudoprophetis, sed hoc factum esse eorum culpa, quoniam Deo non sustinuerint parére, quoniam abiecerint sanam doctrinam, quoniã etiam rebelles fuerint omnibus consiliis. Quanquam non videtur tantùm exaggerari eorũ crimẽ hoc modo: imò quia ausi fuerant opponere illos impostores tam Ieremiæ, quã aliis Dei seruis, oportuit illis proferri suam ignominiã. nam quasi in pompa ostentarent falsos suos prophetas cùm vellent aduersus Deum ipsum gloriari, qualis fuit illa superbia? Iam, vbi polliciti illis fuerant pseudoprophetæ securum statum, petulanter

Mich. 2.11.

2. Thess. 2. 10. 11.

mox prosiliebant aduersus Ieremiam quasi victores. quoniam ergo talis fuerat eorum improbitas, & insolentia aduersus Deum, meritò Propheta in eos regerit, Ecce, ite ad pseudoprophetas vestros. nam cùm nuper pollicebantur vobis omnia prospera, ego fui inhumaniter vexatus, & vocatio mea fuit contumeliosè à vobis reiecta: nunc veniat pseudoprophetæ vestri: nunc tandem sapite vestro malo, & agnoscite quid sit ita superbire contra Deum, & contra eius seruos. Iam tenemus in quem finē Propheta loquatur. *Viderunt* ergo *vobis vanitatem, & insulsum*, inquit. Deinde, *non patefecerunt.* על est fere superuacuum: dicit non *reuelarunt super iniquitate.* In ipsa Lingua habet quidem gratiam, quòd scilicet reuelationes suas non applicuerint ad iniquitates populi: quia hoc modo reducti fuissent in viam, & ita obuiam itum fuisset vindictæ Dei. Est autem hic contextus diligenter notandus. Locutus est Ieremias de fallaciis pseudoprophetarum, quas dixit esse insipidas. nunc exprimit quomodo populum deceperint. nempe *quia non patefecerint iniquitates*. Sciamus ergo nihil magis esse vtile, quàm nos commonefieri, vt conscii nostrarum iniquitatum resipiscamus. Atque hæc est præcipua vtilitas doctrinæ propheticæ. fuisset enim illa pars frigida, vaticinari de rebus futuris, nisi Prophetæ concionati fuissent de vindicta Dei, nisi hortati fuissent populum ad pœnitentiam, nisi iussissent etiam fide amplecti misericordiam Dei. Ergo Ieremias quodammodo detegit fallacias eorum qui corrumpunt propheticam doctrinam, cùm dicit *eos non patefacere iniquitates*. Ideo discamus hac nota discernere fideles Dei seruos ab impostoribus. nam Dominus verbo suo nos citat ad tribunal suum, & vult iniquitates nostras detegi, vt nobis displiceamus: quò ita locū demus eius misericordiæ. Vbi autē quod profertur in medium tantùm aures titillat, & pascit nostram curiositatem: & interea sepelit nostras iniquitates, sciamus etiam argutias quæ valde placent esse insipidas. Sapiat igitur nobis doctrina pœnitentiæ, quæ adducit nos ad tribunal Dei, vt deiecti in nobis, confugiamus ad eius misericordiam. Postea adiungit, *vt conuerterent captiuitatem*. Alii, quemadmodum iam attigi, defectionem malunt: & sensus ille optimè quadraret. Cæterùm, non dubito, quin Propheta potius designet pœnam, quàm culpā. Conuersa igitur fuisset captiuitas populi, si in tempore resipuisset.
1. Cor. 11. 31 nam occurrimus iræ Dei per pœnitentiam: Si nos iudicaremus, inquit, Paulus, non iudicaremur à Deo. Quoniam ergo præueniunt Dei iudicium miseri, vbi sunt sui iudices, Propheta non abs re dicit pseudoprophetas *non retexisse iniquitates populi*, vt ita maneret quietus in patria, neque traheretur in exilium. quare? nam hoc modo placatus fuisset Deus si populus sponte occurrisset,
Isa. 6. 10. quemadmodum etiam dicitur Isaiæ sexto capite, Ne conuertantur, & sanem eos. Conuersio illic dicitur causa sanitatis: quia vt ignis subducta materia, extinguitur: ita etiam vbi desiamus peccare, materia non suppetit iracundiæ Dei. Tenemus ergo Prophetæ sensum: in summa significat, populum fuisse perditum, quia appetiuerit illas fallacias, cùm pseudoprophetæ frustra adulabantur. nam occursum fuisset maturè tantis malis, si liberè hortati fuissent Prophetæ populum illum ad pœnitentiam. Postea adiungit, *Et viderunt tibi prophetias vanitatis, & expulsiones.* Quanquam nomen משאה sæpe accipitur in malam partem pro onere, id est, pro dura prophetia, quæ docet incumbere Dei vindictam. dubium tamen est an hoc modo nunc accipiat Propheta, quandoquidem loquitur de vaticiniis quæ spem dabant impunitatis populo. Ea autem propriè non erant משאות, hoc est, non erant graues & metuendæ prophetiæ. Verū omnibus probè expensis, patebit Ieremiam non temere vsurpare hanc vocem, quia paulò pòst adiungit explicationem. nomen משאה accipitur quidem interdum communiter pro quibuslibet prophetiis: sed propriè sumitur pro comminationibus. Nunc autem quid dicit Ieremias? *Viderunt tibi onera, quæ tu fugiebas*. nam vt redderent odiosam sancti viri doctrinam, quasi prouerbiali figura vocabant Onus quicquid docebat. Sic ergo conflauerant inuidiam sancto viro, quòd omnes eius prophetiæ nihil aliud quàm terrorem, & molestiam afferrent. Iam per concessionem dicit Propheta, Ipsi quidem vobis fuerunt Prophetæ, & viderunt, sed viderunt tandem onera. Cùm ergo pollicebantur impunitatem populo falsi prophetæ, erant adulatores, & nihil in illis apparebat oneris, hoc, est nihil molestiæ, sed reipsa tandem fuerūt longè grauiora vaticinia illa, quā omnes minæ, quibus eos terruerat Ieremias, Et respondet optimè quod statim sequitur, *expulsiones*. Neque enim dubito, quin Propheta hîc ostendat quem fructum pepererint illæ inanes blanditiæ, quibus populus optauerat sibi illudi Hinc enim factum est, vt expulsi fuerint in exilium. nam si quæritur causa, cur populus priuatus fuerit sua hæreditate, hæc statim occurret, quòd voluerint decipi, quòd sese ad obstinationem armauerint illis fallaciis & vanis promissionibus. Cùm ergo fructus falsæ doctrinæ esset exilium, ideo dicit nunc Ieremias *illos impostores vidisse onera vanitatis*, sed quæ tandem afferrent onus: deinde, viderunt מדוחים, hoc est, *illas expulsiones*, id est materiam exilii.

PRECATIO.

Da omnipotens Deus, quanuis nos, sicuti digni sumus, castiges, tamē ne vnquam patiaris

tiæris extingui lucem verbi tui: sed semper in tenebris saltem cernamus aliquas scintillas, quæ nos dirigant ad conspectum paternæ tuæ bonitatis & misericordiæ, vt primò humiliemur sub manu tua, & serio pœnitentiæ affectu verè deiecti, attollamus tamen spes nostras in cælum: nec dubitemus tandem te fore nobis placabilem, quoties te quæsierimus in Filio tuo vnigenito, Amen.

15 Plauserunt super te manibus suis, *id est, complosérũt manus suas,* omnes transeuntes per viam, sibilarunt, & mouerunt caput suum super filia Ierusalem, An hæc vrbs de qua dixerunt, perfecta decore, gaudium totius terræ?

PROPHETA hîc Iudæis commemorat miserias quibus iam plus satis erant afflicti, vt videatur hic sermo superuacuus, atque etiam parum humanus. nam exprobratio intempestiua est vbi quis veluti malis cõfectus iacet. Cùm talis esset conditio populi, Propheta non debuit dolorem exacerbare. Sed iam rationem attigimus, quia scilicet Iudæi quanuis lugerent, ac satis superque mœsti essent in suis calamitatibus, non tamen expendebãt vnde sibi mala illa. Necesse igitur fuit magis ac magis eos expergefieri. parum enim prodest, vt quis malis suis tangatur, nisi etiam ad iudicium Dei respiciat. Tenemus ergo Prophetæ consilium cur tam prolixè insistat in recitandis miseriis, quæ expositæ erant oculis omnium: & ideo non poterant fugere Iudæos, qui illis erant ferè obruti, nempe quia non satis erat si sentirent se miseros, nisi etiam attenderent ad primam causam. Dicit ergo *quicunque transibant complosissè manus, & sibilasse, & mouisse caput*, vel in signum ludibrii, vel in signum detestationis, quod magis est probabile. Dicit ergo *mouisse caput super filiam Ierusalem*, dicendo, *An hæc vrbs de qua dicebant, perfectam esse pulchritudine, & gaudium totius terræ*? Nescio cur כלילת vertant quidam coronam: est à כלל, vt satis notum est: & significat plenitudinem, vel aliquid solidum. Dicit igitur *etiam Ierosolymam fuisse perfectam decore*, quia Deus ornauerat illam singularibus donis: præsertim dignatus erat honore illo incomparabili, vt vellet illic inuocari nomẽ suum. Erat ergo terrestre quoddam palatium Dei Ierosolyma propter Templum: deinde illinc petenda erat salutis doctrina: & insignis erat illa promissio Isaiæ, E Sion exibit Lex, & sermo Dei è Ierusalem. deinde promiserat Ezechieli Deus vrbem illam fontem & originem fore salutis toti mundo. Cùm ergo Ierosolyma decorata esset tam præclaris dotibus, hîc inducit Propheta ignotos quosque, qui interrogãt, an fieri possit, vt vrbs tam exquisita pulchritudine conciderit in illam vastitatem? Vocat etiã *gaudium totius terræ*, quia Deus ita liberaliter illic effuderat dona sua, vt materia lætitiæ omnibus suppeteret. nam delectamur rebus pulchris: & vbicunque refulgent dona Dei, necesse vt animos nostros ad gaudium incitent. Quidam subtilius exponunt, Ierosolymam fuisse gaudium totius terræ, quia nulla est pax hominibus, nisi Deo propitio. Illic autem Deus testimonium & pignus fauoris sui deposuerat: & hoc modo Ierusalem potuit exhilarare totum mundum, quia poterat inuitare ad Deum cunctas gentes. Hoc plausibile est primo intuitu: sed mihi videtur magis argutum esse, quàm solidum. Contentus ergo sum illa simplicitate, quòd Ierusalem gaudium esset totius terræ, quoniam Deus illic fulgere voluerat gratiam suam, quæ meritò posset incitare totum mundum ad lætitiam. Postea sequitur, Isa.2.3. Ezech.47.

16 Aperuerunt super te os suum cuncti hostes tui, sibilarunt, & frenduerũt dente, *id est, dentibus*, dixerunt, deuorabimus, vtique hic dies quẽ expectauimus, inuenimus, vidimus.

Hîc etiam inducit Propheta hostes ipsos proteruè insultantes miseriis populi. Primò dicit *aperuisse os*, nempe vt plenis buccis conuiciarentur. nam dicitur os aperire non qui simpliciter loquitur, sed qui petulãter & licẽtiosè euomit suas contumelias. Interdũ quidẽ emphaticè dicitur Deus os aperire vbi aliquid profert obseruatu dignũ: sic etiam Mattheus dicit Christũ aperuisse os suũ cùm dissereret de vera fœlicitate: sed hoc loco, & aliis similibus dicitur hostis aperire os, qui pleno hiatu, vt ita loquar subsãnat eum quẽ videt confectũ esse multis malis. Ergo ad petulantiam hoc refertur, cùm dicit *hostes aperuisse os*. Postea adiungit *sibilasse*. per sibilum haud dubiè intelligitur subsannatio: adiungit enim continuò pòst *frenduisse dentibus*: quasi dice- Matth.5.2.

ret hostes non tantùm fuisse conuiciatos, sed etiam ostẽdisse signum extremi odii. nam qui dentibus frendit, vel fremit, hoc modo declarat animi sui amaritudinem, imò aliquid furiosum. est enim illud belluinum, frendere dẽtibus. Propheta ergo dicit hostes non tantùm vexasse probris & subsannationibus populum, sed etiam immaniter, & quasi furiosè insectatos fuisse. Iam scimus ingenuis hominibus hoc esse durius ipsa morte. nam multis non erit acerbũ cadere in acie: & videmus vt viri militares se proiiciant in certum periculum. sed mors contumeliosa longè asperior est. Non dubiũ igitur, quin Propheta amplificet miserias populi hac circunstantia, quòd ita vndique vexatus fuerit multis ludibriis. Et hoc consultò facit, quia obiurgationes propheticæ locum non habuerant. scimus enim quàm contumaciter insurrexerint Iudæi aduersus Prophetas, cùm Dei nomine ipsos castigarent. Quia ergo non poterant paternas Dei reprehensiones ferre, ideo oportuit illos hostium contumeliis ita opprimi, & referre iustam mercedem impiæ illius superbiæ. Nec dubium est, quemadmodum dixi, Prophetam referre eiusmodi probra & ludibria hostium, vt sentiat tandem populus se expositum fuisse talibus malis, quia nimis superbè reiecerat propheticas obiurgationes. Dicit *hostes sic locutos, Deuorauimus, vtique hic est dies quem expectauimus*: quasi agerent suos triumphos vbi vident se potitos victoria, & se pro libidine tractare populum illum. quemadmodum iam dixi, fuit hoc per se valde acerbũ populo: sed cùm Propheta referret quasi in persona hostium quod iam plus satis cognitum fuerat, debuit populus reuocare in memoriam cur ita duriter affligeretur: & Propheta etiam hoc satis demonstrat proximo versu. Subiicit enim,

17 Fecit Iehouah quod cogitauerat, compleuit sermonem suum quem præceperat à diebus antiquis: diruit, *vel euertit*, & non pepercit: & exhilarauit super te inimicum, & extulit cornu hostium tuorum.

Si tantùm retulisset Propheta hostium iactãtias, populus fortè in suo mœrore obduruisset. Sed nunc ex opposito suscipit diuersam personam: postquam repræsentauit quàm petulanter hostes sese efferrent: nunc dicit, *fecit Iehouah quod statuerat*: & ita ab illis hostium ludibriis populum ad Dei iudicium reuocat. nam vbi hostes nobis insultãt vulneramur quidem, sed postea mœror quodammodo nos hebetat. Hoc igitur optimum est remedium, non habere defixos sensus in hominum petulantia, sed agnoscere quod toties Scriptura admonet, impios ipsos esse Dei flagella, quibus nos castigat. Hoc ergo argumentum nunc tractat Propheta: dicit *Deum fecisse*: quasi diceret quantumuis hostes modum excedant, tamen si populus ad Deum attendat, iustam esse causã cur sese humiliet. Primo dicit *fecisse Iehouam quod statuerat*. nam verbũ cogitãdi impropriè trãsfertur ad Deum, sed tamen satis frequenti vsu, vt antè vidimus. Iam dicit *compleuisse sermonem* quẽ iam olim mandauerat. nam si tantùm attigisset Propheta arcanum Dei consilium, poterant ambigere Iudæi an ita esset. Et certe quia mentes nostræ non penetrant in profundam illam abyssum, ideo frustra sermo fieret de arcanis Dei iudiciis. Necesse est igitur nos descendere ad doctrinam vbi quatenus expedit, manifestat nobis Deus quod alioqui non modò est absconditum, sed etiam incomprehensibile. Si enim velimus de iudiciis Dei sciscitari, mergemur in profundum. Sed vbi dirigimus mentes nostras ad ipsam doctrinã, illic repræsentat nobis Deus quicquid est cognitu vtile: & quanquam non perfectè illic cognoscimus arcana illius iudicia, tamen ex parte gustamus: & quemadmodum iam dixi, quatenus nobis expedit. Hæc igitur ratio est, cur Propheta postquam locutus est de consilio Dei, & decretis, adiungat *sermonem*. Teneamus ergo hanc regulam, nempe vt petamus ex Lege, & Prophetis, & Euãgelio quicquid appetimus cognoscere de arcanis Dei iudiciis, quia si vel tantillum deflectimus à doctrina, statim immensitas gloriæ Dei absorbebit omnes sensus nostros: & experiẽtia satis docet nihil esse magis periculosum, imò exitiale, quàm sibi concedere licentiam plus sciendi quàm oportet. Ergo discamus frænare omnem curiositatem vbi agitur de arcanis Dei iudiciis, & statim erigere mentes nostras ad verbum ipsum, vt illic sint quodammodo inclusæ. Deinde Propheta etiam hoc modo potuit facilius compescere quicquid alioqui obiicere promptum fuisset Iudæis. Scimus enim vt semper soliti fuerint obstrepere, & simulatque Prophetæ verbum fecerant, vt multas exceptiones in medium protulerint, quibus refellerent ipsorum doctrinam. Ergo cùm indocilis esset populus ille, Ieremias non locutus est simpliciter de occultis Dei iudiciis, de quibus poterat moueri dubitatio: sed vt ansam præcideret disputationibus, & rixis, adiunxit ipsum sermonem. Hoc autem modo tenebat Iudæos ipsos conuictos, quia quemadmodum dicitur apud Mo-
Deut. 30.12. 13.14. sen, non poterant excipere, Quis ascendet in cælos? quis descendet in abyssos? quis traiiciet mare? nam in ore ipsorum erat sermo Dei, hoc est Deus satis patefecerat sua iudicia, vt non possent

possent de obscuritate conqueri. Nunc ergo tenemus rationem alteram cur Propheta coniungat Dei iudiciis, ac decretis, vel eius arcano consilio sermonem. Dicit autem *sermonem illum fuisse vulgatum à diebus antiquis*, vbi perstringit indomitam obstinationē populi: quia si triduo antè, vel exiguo tempore fuissent admoniti, poterāt expostulare cum Deo: & fuisset aliquis speciosus color, quasi Deus nimis festinasset in suo rigore. Sed quia submissi Prophetæ fuerant alii post alios, nec destiterat multis annis, imò pluribus seculis ipsos hortari ad pœnitentiam, & ipsis etiam minari, vt resipiscerent: hinc ergo magis se prodidit desperata eorum impietas. Hæc ratio est cur Propheta nunc commemoret *dies antiquos*, quibus promulgauerat Deus sermonem suum. Tandem adiungit, *euertit, neque pepercit*. Hîc non insimulat Deum nimii rigoris, sed potius Iudæos pungit, vt ex pœnarum grauitate sentiant quàm intolerabilis fuerit ipsorum iniquitas. Vult ergo eos iudicium facere de suis sceleribus ab ipsis pœnis, quia Deus non agit atrociter aduersus homines. Vnde sequitur, cùm duriter affligimur eius manu, nos esse plusquam sceleratos. & tandem concludit, *Deum esse qui exhilarat hostes, & qui attollit cornu ipsorum*: quibus verbis confirmat quam nuper attigi doctrinam, nempe conuertendos esse oculos in Deum, vbi probrosè nobis homines insultant, & agunt suos triumphos de nostris miseriis. illa enim contumelia posset nos penitus obruere. Sed vbi reputamus nos à Deo castigari, & impios, quantumuis petulanter nos vexent, tamen esse Dei ipsius flagella: tunc statuimus æquis & placidis animis ferendum esse quod alioqui sua acerbitate nos conficeret. Sequitur,

18 Clamauit cor eorum ad Dominum: mure filiæ Sion deducas tāquam fluuium lachrymas, *vel, tanquā fluuius*, die & nocte: ne des requiem tibi, ne sileat, *hoc est, ne quiescat*, pupilla oculi tui.

Dicit impropriè *cor eorum clamasse ad* Deum. nullus enim clamor est cordis. Sed hoc verbo exprimit doloris vehementiam, quasi diceret cor populi tanto mœrore fuisse oppressum, vt erumperent affectus illi in clamorē nam clamor exoritur à magnitudine doloris, vbi qui clamat vel eiulat non est compos sui. Silentium est signum patientiæ. Sed vbi superat dolor, necesse est hominem quasi sui oblitum prorumpere in clamorem. Hæc ratio est cur dicat *cor eorum clamasse ad Iehouam*. Sed notādum est, hîc non laudari pietatem populi quasi sincerè, & puro corde apud Deum conquestus fuerit de suis malis: potius significat Propheta vulgarem illum clamorē, qui etiam reprobis communis est. Natura enim quodammodo nobis hoc dictat, vt cum malis vrgemur, confugiamus ad Deū. Etiam qui nullo Dei timore præditi sunt, exclamāt, Deus miserere mei, in extremis malis: & quēadmodū iam dixi, non manat ex serio affectu, neque ex vera pietate ille clamor, sed ex cæco ac turbido naturæ sensu: & hoc modo voluit ab initio Deus reddere inexcusabiles cunctos mortales. Sic ergo nūc Propheta dicit, *Iudæos clamasse ad Deum, vel cor ipsorum fuisse vociferatum*, non quòd in Deum respexerint, vt par erat, vel apud ipsū deposuerint suos dolores & reiecerint in eius sinum, quēadmodū Propheta nos hortatur: sed quia nullū remediū occurrebat in mundo. nam quantisper aliquid reperiunt homines vel solatii, vel opis, illic subsistunt. Vnde igitur *clamor ad Deum*? nempe vbi in mundo nihil sese offert, in quo possint acquiescere. nam hoc quasi nobis ingenitum est à natura (dico, à natura corrupta) circunspicere huc & illuc, vbi aliquid mali nos premit. Iam, quemadmodū dixi, vbi reperimus vel inane aliquod spectrum, illic residemus, & non attollimus in Deū oculos. Vbi autem necessitas nos cogit, tunc incipimus ad Deū clamare. Significat ergo Propheta populū fuisse redactum in vltimas angustias cùm dicit *cor eius ad Deum clamasse* postea conuertit sermonē *ad murum Ierusalem*, & rei inanimatæ sensū tribuit, *Mure Ierusalem*, inquit. *deducas lachrymas quasi fluuius*, vel tanquam fluuium. vterque enim sensus est probabilis. Sed per synecdochen sub voce Muri comprehēdit totam vrbē, vt satis notum est. Et tamē adhuc est prosopopœia, quia neque domus, neque muri, neque portæ, neque compita poterant defluere in lachrymas. Sed non potuit Ieremias nisi hac hyperbolica loquendi forma satis exprimere magnitudinem clamoris. Hæc igitur ratio est cur compellet *murum ipsum vrbis*, & iubeat *deducere lachrymas instar fluuii*. Videtur autem esse aliqua allusio ad ipsā ruinam. perinde enim excisi fuerunt muri Vrbis, ac si liquefacti essent. Deinde videtur Propheta alludere ad pristinā duritiē populi. erāt enim corda omniū plusquā stupida. Ergo quia nunquā fuerāt flexibiles vel ad doctrinā, vel ad exhortationes, vel ad minas: ideo nūc tacitè opponit muros Vrbis: quasi diceret, hactenus nemo ex seruis Dei potuit elicere, vel vnā lachrymā ex oculis vestris: tanta fuit vestra durities: atqui nunc muri ipsi flebūt, quia liquefiēt, quēadmodū si riuos aquarū ex se proiicerēt. Lapides ergo ipsi vertētur in lachrymas, quia hactenus obduruistis aduersus Deū, & omnē propheticā doctrinā. Postea adiūgit, *Ne parcas tibi, ne des tibi quietem die & nocte, & ne cesset filia oculi tui*, id est, pupilla oculi tui: ad verbū, ne taceat, sed metaphoricè verbū silēdi sumitur pro quiescere, vel cessare: significat materiam fore, imò iam esse continui luctus;

& ideo hortatur *ad flendum die & nocte*: quasi diceret mœrorē esse cōtinuandū absq; fatigatione, quia mala ipsa nihil dāt relaxationis. Sed tenendū est quod antè diximus, Prophetā nō ita fuisse locutum, vt dolorem populi exacerbaret. Scimus enim plus satis teneros & molles esse hominū animos ad mala ferenda: deinde præcipites ruere ad impatientiam. Sed quia nondum adducti fuerant ad veram pœnitentiam, proposuit illis quas Deus pœnas inflixerat, vt inde se converterent ad reputanda sua peccata. Sequitur,

19 Surge, clama nocte, principio excubiarum, *custodiarum, ad verbum: sed significat vigilias nocturnas*, effunde tanquam aquas cor tuum coram facie Domini: attolle ad ipsum manus tuas propter animā paruulorum tuorum, qui deficiunt fame in capite omnium compitorum.

Nunc clarius mentem suam explicat Propheta, & confirmat quod nuper dixi, se non referrè populi calamitates, nisi in eum finem, vt qui ferè stupidi erant, inciperent oculos suos ad Deū attollere: deinde examinare vitam suam, & seipsos sponte damnare, vt hoc modo occurrerent iræ Dei. Iubet igitur Propheta *surgere, & clamare*. Certè violenter coacti fuerant ab hostibus ad suscipiendum longum iter. Cur ergo *surgere* ipsos iubet, qui profugi erant à patria, & qui abigebātur tanquam pecudes? respicit, quemadmodum dixi, ad segnitiem animorum, quia interea torpebāt in suis vitiis. Necesse igitur fuit socordiam illam expergefieri: & huc spectat Propheta per *surgendi* verbum. deinde iubet *clamare principio vigiliarum*, vbi scilicet somnus incipit obrepere, & est quietior hora, vbi enim se ad lectum homines conferunt, somnus tunc illis obrepit, & illa est præcipua quies. Propheta autem hîc iubet, etiam quo tempore alii quiescunt, Iudæos clamare, & inquietudine sua rapi ad querimonias. quanquam non vult ipsos temere proiicere in aerem suos eiulatus: sed iubet vota sua rectà conferre ad Deum. Quantùm ergo ad circunstantiam temporis spectat, repetit quod iam vidimus, nempe tantam malorum esse congeriē, vt nihil relaxationis concedat populo. denique significat continuum mœrorem. Cæterùm, queādmodū dixi, non vult simpliciter Iudæos clamare, sed postquam hortatus est, *vt effundant corda sua quasi aquas*, adiungit, *coram facie Iehouæ*. nam increduli guttur suum ferè exulcerāt clamando, sed tāquam feræ bestiæ: vel si inuocant nomen Dei, faciunt hoc quidem cæco impetu & confuso, sicuti dictum fuit. Ergo Propheta hîc discernit electos Dei à reprobis, cùm iubet *corda effundere & clamorem coram facie Dei*, nempe vt petant leuationem à Deo, quod fieri non potest, quin persuasi sint, illum esse authorem omnium cladium: ex quo etiam nascitur pœnitentia, quia mutua est relatio inter iudicium Dei, & hominum peccata. Ergo quisquis apprehendit Deum iudicem, simul cogitur in seipsum descendere, & inquirere in sua vitia. Nunc tenemus summam verborū Prophetæ. adiungit eodem sensu, *vt attollant ad ipsum manus suas*. Cęremonia quidem hæc per se non sufficeret: verùm rem sæpe ab externis signis Scriptura ostendit. Eleuatio igitur manuum hoc loco, & aliis tantundem valet atque precatio. Fuit autem hoc vsitatum omnibus seculis, manus leuare in cælū: & sæpe hæc locutio in Psalmis occurrit: & cùm Paulus iubet vbique promiscuè Deum inuocari. dicit, Volo viros tollere puras manus absque contentione. Deus haud dubiè suggessit hanc cęremoniam hominibus, primùm vt superarent totum mundum vbi ipse quærēdus est: deinde vt se hoc modo stimularent ad fiduciam, simulque ad exuendos omnes terrenos affectus. Nisi enim hæc cęremonia sursum attolleret mentes nostras, vt procliues sumus natura ad superstitionē: quisque vellet Deum quærere vel ad pedes suos, vel ad manus. Ergo Deus indidit hominibus hunc sensum, vt manus sursum attollerent, quô scilicet superarent totum mundū, quemadmodū dixi: atque ita exuti omni peruersa superstitione conscenderent supra cælos. Fuit quidem gestus iste etiam familiaris incredulis, fateor: sed hoc modo erepta fuit illis omnis excusatio. Quanuis ergo crassis delyriis imbuti fuerint increduli, vt affigerent Deum statuis, & picturis: tamen gestus ille sufficere potuit, cùm manus attollerent in cælum, ad refellendos omnes eorum errores. Sed non sufficeret Deum quærere extra mundum, ita vt nulla superstitio occuparet mentes nostras, nisi etiam animi nostri essent expediti ab omni terreno affectu. Tenemur enim impliciti nostris cupiditatibus: deinde appetimus quod nobis arridet secundum carnem: & hoc modo, vtplurimùm, vellent Deum sibi subiicere homines. Ergo eleuatio manuum etiam huc tendit, vt renuntiemus nobis, & exeamus quasi extra nos quoties inuocandus est Deus. Hæc breuiter dicta sint de vsu cęremoniæ. Sed tenendum est quod attigi, Prophetam à signo externo rem notare cùm iubet *manus attollere ad Deum*. postea necessitatē ostendit, *propter animam paruulorum*, inquit, *qui deficiunt in fame*, sed ב est superuacuum hoc loco, *qui ergo fame deficiunt, idque palàm*. Poterit enim contingere, vt domi esuriant quibus non est cibus, atque ita deficiant, quia scilicet nemo illis succurrit, quòd eorum inopia non cognoscitur. Sed vbi in locis publicis infantes ipsi animas exhalant præ fame, hinc cognoscitur extrema desperatio, quam hîc voluit exprimere

Psal. 28. 2. & 134. 2.
1. Tim. 2. 8.

mere Propheta per *caput platearum*, vel compitorum. Sequitur,

20 Vide Iehouah, & aspice cui feceris sic: an comedent mulieres fructum suum, *hoc est, fœtus suos*, paruulos educationis? an occidetur in Sanctuario Domini Sacerdos & Propheta?

Hîc etiam verba ipsa, vel formulam precandi Iudæis dictat Ieremias. valuit autem hæc querimonia ad miserationem, quòd Deus non extraneos hoc modo, sed populum quem sibi adoptauerat, affligeret. Exponunt quidem aliter Interpretes, *vide Iehouah cui hoc feceris*, hoc est, an vllus vnquam populus tam atrociter fuerit afflictus. Ego autem nõ existimo hîc fieri comparationem, quam illi volunt, sed populum simpliciter proponere Deo memoriam fœderis, quod cum patribus pepigerat: quasi dicerent, Domine, si hoc modo sæuires contra extraneos, nõ esset adeò mirum: sed cùm simus tua hęreditas, & semen Abrahæ benedictum, cùm nos dignatus fueris in populum peculiarẽ eligere, quid hoc sibi vult, quòd tam asperè nos tractas? Nunc ergo tenemus genuinum Prophetæ sensum vbi in persona populi sic loquitur, *Vide & aspice Iehouah cui hoc feceris*, nempe tibi negotium est cum filiis tuis: non quòd Iudęi quicquam dignitatis à se in medium proferre possent: sed gratuita Dei electio satis supérque ad misericordiam debebat valere. Neque simpliciter rogant hîc fideles, vt Deus videat, sed addunt secundum verbum, *vt aspiciat*: quia duplicatione melius exprimũt rei indignitatem: quasi dicerent hoc simile esse portento, tam duriter affligi Dei populum, qui electus fuit. *vide* ergo *cui feceris*. Et hæc etiã precandi ratio satis communis fuit, vt in Psalmo dicitur, Effunde iram tuam in Gẽtes quæ nõ nouerunt te, & in Regna quæ nomen tuum non inuocant. Similem etiam sententiam antè habuimus apud Prophetam nostrum. Summa est, hanc esse iustam Deo materiam, cur ad misericordiam flectatur, atque ita reconcilietur populo suo, quia negotium est non cum gentibus extraneis, sed cum sua familia quam dignatus est adoptare. Sed reliqua differam in crastinum. Psal. 79. 6. Iere. 10. 25.

PRECATIO.

Da omnipotens Deus, quando hodie tot malis premitur tua Ecclesia, *vt discamus non tantùm oculos ad te attollere & manus, sed etiam corda nostra: & ita simus tibi affixi, vt abs te vno salutem expectemus: & quamuis obruat nos in terra desperatio, vt tamen spes tuæ bonitatis semper nobis in cælis affulgeat: & freti* Mediatore *quem nobis dedisti, non dubitemus ad te assiduè clamare, donec re ipsa experiamur non fuisse irritas preces nostras, cùm* Ecclesiæ *tuæ misertus manum porrexeris, & dederis nobis materiam gaudij, & luctum nostrum in lætitiam conuerteris, per* Christum *Dominum nostrum,* Amen.

Exposuimus heri querimoniam Prophetæ, vbi Deo fœdus suum obiiciebat. Res enim poterat videri absurda, Deum aduersus Ecclesiam, quam adoptauerat, vsqueadeo sæuire. Dicebat igitur Propheta, *vide Iehouah cui tu sic feceris*. Iam commemorat quasdã species, quæ possint etiã horrorem incutere, & hoc modo impetrare à Deo veniã, *An comedent mulieres fructum suum*? hoc est fœtum, *paruulos educationum*? Hoc, quemadmodũ dixi, abominari necesse est. videmus enim matres sępe propriæ vitæ obliuisci, vt consulant suis paruulis. Filiũ ergo à matre vorari, id verò est plusquam detestabile. & tamen scimus fuisse factum. Vnde apparet, cùm excęcati fuissent Israelitæ à Deo, in illam barbariẽ fuisse prolapsos. nam in obsidione Samariæ id accidit, sicuti patet ex Sacra historia: & idem Propheta nunc de suo tempore cõmemorat, imò iterũ repetet capite quarto. Et Iosephus etiã dicit, cùm Vrbs obsideretur à Tito, rebus iam ferè desperatis, matres inter se conspirasse, vt filios suos comederent, & fuisse sortitas, quæ prima occideret filium, deinde alias aliis paratas fuisse vel brachium vel crus. Quia tamen illud est immane, Propheta hîc Deum ad misericordiam flectere studet, tanta absurditate proposita. Dicit ergo minimè æquum esse, vt *matres comedant paruulos suos, paruulos educationum*, inquit. postea adiungit, *an in sanctuario Domini occidetur Sacerdos & Propheta*? Hæc est secunda species indignitatis, qua Deum ad misericordiam prouocat. nam scimus Sacerdotes vnà cum Prophetis fuisse sacrosanctos. Et in Psalmo, vbi sermo habetur de Abraham, Isaac, & Iacob, Deus vt ostendat quantopere habeat ipsos commendatos dicit, Nolite tangere christos meos, & Prophetis meis ne feceritis iniuriam. Psal. 105. 15 Cùm ergo in Dei fidẽ peculiariter recepti essent Sacerdotes & Prophetæ, fuit hæc atrocitas non ferenda. Sed vbi accessit profanatio Templi, circunstantia etiam illa potuit augere tale portentum. Conqueritur itaque Ieremias non modò iugulari Sacerdotes & Prophetas, sed etiam mactari in ipso Sanctuario. Nunc sequitur,

21 Iacuerunt in terra per compita puer & senex: virgines meę, & adolescentes mei ceciderunt gladio: occidisti in die iræ tuæ: mactasti & non pepercisti.

Hîc alias clades recenset sub persona Ecclesiæ, nempe quòd tam senex quàm puer iacuerint prostrati in compitis. Coniungit autem *pueros senibus*, vt ostēdat nullum fuisse ętatum discrimen. Promiscuè ergo dicit iacuisse cadauera in locis publicis. dicit *virgines & adolescentes gladio cecidisse*. est confirmatio superioris membri, quia nihil nouum hîc dicitur, sed tantùm ostenditur modus, quo iacuerint occisi in omnibus viis, quia scilicet iugulati fuerant adolescentes, deinde virgines sine vllo sexus delectu: hostes interea senibus non pepercerant cùm exciderent florem ipsum populi. Sed ostendit simul Propheta id totum debere adscribi Deo, non vt cũ ipso Iudæi expostulent, sed vt desinant frustra lamentari de suis cladibus: quò se conuertant potius ad Deum. Non dicit igitur occisos fuisse tam senes, quàm adolescentes ab hostibus, sed ab ipso Deo. Id autem erat difficile persuasu, quia Iudæi furore perciti contra suos hostes, nō poterant animam adiicere ad consideranda Dei iudicia. Hæc igitur ratio est cur Propheta Deum faciat authorem omnium cladium: *Tu*, inquit, *occidisti in die iracundiæ tuæ, mactasti & non pepercisti.* Etsi autem videtur hîc quodammodo litigare populus cum Deo, tenendum tamen est Prophetæ consilium, nempe vt populus discat tandem ad Deum ipsum respicere, deinde sciat sibi esse cum eo negocium. Debet enim fieri transitus ab hac doctrina ad alteram, nempe vt homines sibi male conscii, primùm Deo gloriam tribuant, deinde vt suppliciter deprecentur iram quam meriti sunt. Tandem sequitur,

22 Vocasti tanquam ad diem festum terrores meos vndique, & non fuit in die indignationis Iehouæ superstes ac residuus: quos enutriui & educaui, hostis meus consumpsit eos, *sed abundat relatiuum.*

Hîc vtitur aptissima metaphora, vt ostendat populum fuisse penitus constrictum vltimis angustiis. Dicit enim *terrores fuisse hinc inde accersitos*: quemadmodum vbi indicitur solennis conuentus. Tubis enim clangebant cùm instabat festus aliquis dies, vt omnes ascenderent in Templum. Sicuti ergo multæ cateruæ solebāt venire Ierosolymam ad dies festos cùm tubæ clangore vocati erant omnes: ita Propheta dicit *terrores fuisse ab omni parte diuinitus tractos*, vt constringerent miserum populũ. *Vocasti* ergo *terrores meos per circuitum*, inquit: quomodo? *tanquam ad diem festum*, ad diem conuentus. מועד enim significat tam cętus ipsos, quàm locum, & tempus condictum. Semper autem tenendum est quod attigi, quanuis hostes terrerent Iudęos, hoc tamen Deo adscribi, vt quisque pro se agnoscat nō fortuitò venisse Chaldęos, sed arcano Dei impulsu. Postea adiungit, *In die iræ Iehouæ*, (mutat personam) *non fuit residuus vel superstes*: imò inquit, *hostis consumpsit quos educaueram & extuleram.* Hîc ad hostes transfert quod paulò antè dixit à Deo esse factum, sed eodem sensu, quia scilicet Deum intelligit fuisse primum authorem, Chaldæos verò ministros vindictæ eius. Nunc sequitur,

CAPVT TERTIVM.

EGO vir videns afflictionem in virga indignationis eius.

עברה propriè significat impetum, à transgrediendo: sed quod proprium est hominibus sępe ad Deum ipsum transfert Scriptura. Hîc autem personam mutat, quia antehac loquutus est de populo sub persona mulieris, vt sæpe fieri solet: nunc verò prodit ipse Propheta in medium. Quanquam minimè dubium est, quin suo exemplo alios omnes hortetur ad luctum, qui coniunctus sit cum vera pœnitentia. Hoc autem caput vberiore doctrina refertum est, vt videbimus. Continet enim insignes sententias, quas tractabimus singulas suo loco. Quòd existimant quidam scriptam fuisse hanc lamentationē à Ieremia, cùm in carcerem esset coniectus, mihi non est verisimile: & contextus satis ostendet fuisse carmē hoc compositum de communi clade totius populi. Hîc ergo Ieremias non agit priuatā causam, sed remedium ostendit suis popularibus in rebus desperatis, nempe vt se rectà cōferant ad Deũ, & ab vna parte expendant sua peccata: deinde gustũ aliquem capiant misericordiæ Dei, vt erigant animos ad spem bonā: vt se exerceant in precibus. Hæc omnia videbimus suo ordine. Primò dicit *se esse virum afflictum*. scimus enim quàm trita sit illa loquutio apud Hebræos, Videre afflictionem, videre bonum & malum, videre mortem & vitam. Dicit igitur *se expertum esse*

multas

multas afflictiones, neque id modò sed quasi esse addictû miseriis: quomodo? *In virga furoris eius*, inquit. Non exprimitur nomen ipsius Dei, sed quia de re nota loquitur Ieremias, ponit relatiuû. Statim autem à principio sentit quicquid malorum perpetitur, inflictum sibi fuisse Dei manu. Et quia hoc persuasum esse debet omnibus piis, Deum nunquam nisi iustè irasci, ideo comprehenditur sub hac voce iracundię, breuis confessio: præsertim cùm addatur nomen virgę aut baculi. In summa, Propheta dicit se esse miserrimum: sed causam simul exprimit, quia duriter castigatus fuerit ab irato Deo.

2 Me deduxit, *& proficisci fecit,* in tenebras, & non in lucem.

Triplicantur literæ Alphabeti in hoc capite, quod omiseram. nam primis duobus capitibus singuli versus incipiebant à literis Alphabeti: nisi quòd proximo capite inuersus fuit ordo, quia פ antè ע posuit Ieremias, vel fortè mutatus fuit ordo à Scribis: incertum est. Hîc autem, vt dixi, singulæ literę ter repetuntur. Ergo secundus & tertius versus incipit ab א: quartus deinde versus incipiet à ב: & eadem erit ratio. Hîc confirmat proximam sententiam. ostendit enim causam suarum afflictionum vel modum, *quia deductus fuerit in tenebras & non in lucem*. Hæc antithesis in aliis linguis similem gratiam non haberet, vt in Hebraica. Sed cùm dicunt se esse in tenebris, & non in luce, amplificant ipsam obscuritatem: quasi dicerent, ne scintillam quidem lucis esse in caligine, adeò densa est & obscura. hoc nunc etiam Propheta intelligit. Scimus autē quid per tenebras Scriptura passim intelligat, nempe omnem luctus materiam. nam aspectus lucis nos exhilarat, imò serenitas cæli erigit & recreat hominum mentes. Ergo caligo accipitur pro rebus aduersis & mœrore, qui inde consequitur. Postea addit,

3 Vtique contra me vertetur, conuertet manum suam quotidie, *vel toto die quanquam in duobus verbis videtur futurum tempus debere resolui in præteritum, vel saltem Propheta actum continuum designat, vt sæpe fieri solet.*

Dicit autem *Deum sibi esse aduersum.* nam hoc significat verbû ישׁב, *vertetur*, inquit, *in me*: quēadmodû hostis vbi vult confligere ex opposito occurrit: ita Proph. dicit Deû sibi esse infestû: & idem alia forma docet, quòd scilicet sentiat manum Dei sibi esse aduersam: *Conuertet*, inquit, *contra me manum suam*, כל-היום, vel quotidie, vel toto die: sed simpliciter assiduitatem notat Propheta, quasi diceret nullas esse inducias, quoniam Deus rigorē suæ vindictæ sine modo & fine prosequitur. Postea adiungit,

4 Senio confecit carnem meam, *senescere fecit, ad verbum*, & pellem meam, *vel cutem*, confregit ossa mea.

Sunt metaphoricæ loquutiones, vt satis apparet. nam sæpe ægritudo senio confertur, quia ex dolore contrahimus maciem. ita retrahitur cutis, & rugæ seniles apparēt etiam in iuuenibus. Quoniam ergo succum & vigorem exhauriunt dolores, ideo dicitur senescere qui ferè in luctu tabescit. Hoc nunc intelligit Propheta: *senescere*, inquit, *fecit Deus carnem meam, & pellem*, vel cutem, hoc est, intus & extra sic me confecit, vt ferè tabescam. Postea adiungit, *confregit ossa mea.* Videtur hoc esse hyperbolicum: sed alibi diximus hanc similitudinem non omni ex parte exprimere magnitudinem doloris, quem percipiunt fideles ex sensu iræ Dei: ideo & Dauid & Ezechias sic loquuti sunt: imò Ezechias cōparat Deum leoni, Quasi leo, inquit, confregit ossa mea: *Isa. 38.13.*
Dauid nunc dicit ossa sua cōtabuisse, nunc fuisse contrita, nunc fuisse redacta in cinerem, nempe quia nihil magis formidabile, quàm sentire Deum iratum. Propheta ergo non tantùm ad externas clades respicit, sed ad signum vindictæ Dei, quia populus nihil aliud in rebus illis afflictis statuere poterat, nisi Deum esse hostem: & hoc verum erat. Deus enim sæpius hortatus ipsos fuerat ad pœnitentiam, sed quos expertus fuerat prorsus insanabiles, tandem ad extremû vltus est, sicuti æquum erat. Hæc igitur ratio est cur Propheta dicat *Deum fregisse ossa.* Postea addit,

5 AEdificauit contra me, & circundedit felle, & molestia.

Sunt translationes quæ possent videri duræ: tamen habent non vulgarem gratiam in lingua Hebraica. Dicit ergo Propheta *se esse obsessum* & arctatum quasi *macerijs*: & triplicabit hanc similitudinem aliis quidem verbis, sed in eundē finem, vt videbimus. *Ædificauit*, inquit, *Deus contra me*, quemadmodum si volumus quempiam circumuenire, extruimus aggeres, ne qua possit elabi. Hoc igitur ædificium est, de quo Propheta nunc loquitur; Deus, inquit, circumcirca me

eas peruertit vbi omnia infœliciter nobis cedunt, nihil est consilii:& euentus votis nostris nō respondet. Postea adiungit, *Lacerauit me*, vel scidit me: propriè פשח est scindere, sed hîc accipitur pro lacerare vel dissipare. Postremò addit, *posuit me vastitatem*: quo verbo cōprehendit alia duo. qui enim redactus est in vastitatem, ille neque viam tenet, neque reperit aliquē exitum, deinde distrahitur huc & illuc, acsi esset laceratus in partes. Videmus ergo Prophetam hîc conqueri de malorum extremitate, quia nihil ad spem salutis sit residuum. Adiungit,

12 Extendit, *vel intendit*, arcum suum, & statuit me quasi signum sagittæ.

Hîc aliam metaphoram adducit Propheta, quòd scilicet Deus cōtra ipsum iaculatus fuerit, quemadmodum impetitur signum sagittis. מטרה alibi posuit Ieremias pro carcere, & sæpius. Sed
Iob. 16. 12. hîc significat scopum, quem sibi proponunt sagittarii, & ita etiam accipitur Iob 16. cap. vbi eadem est querimonia. Sensus ergo est, populum, in cuius persona loquitur Ieremias, fuisse instar scopi, quia Deus illuc sagittas omnes suas dirigeret. Hoc autē est formidabile, vbi Deus in nos collimat, vt defigat omnia sua iacula & tela ad nos confodiendos. Sed quia Deus tam grauiter afflixerat populum suum, vt videri posset exeruisse omnes suas vindictas, meritò conqueritur Propheta, *populum fuisse instar scopi.*

13 Induxit in renes meos filios pharetræ suę, *id est sagittas.*

Prosequitur eandem metaphoram. dixit proximo versu, Deum intendisse arcum, nunc verò adiungit, *sagittas eius penetrasse in ipsos renes*, hoc est vsque ad partes intimas. Sed tenēdum quid Propheta velit, nempe Deum ita duriter egisse cum populo, vt nulla pars etiam interior salua & intacta fuerit, *quoniam sagitta eius renes ipsos perfoderant.* Postea addit,

14 Fui risus, *vel ludibrium*, toti populo meo, pulsatio, *vel canticum, quod pulsatur ab organo & instrumento musico*, quotidie, vel toto die.

Rursus conqueritur Propheta de opprobriis, quibus Deus exposuerat Iudæos. Diximus autem inter grauissima mala esse contumeliam: & experientia docet quantoperè exacerbetur dolor vbi accedunt vel ludibria vel subsannationes. qui enim alioqui tacitus voraret grauissimos dolores, vbi videt se contumeliosè vexari, frangitur animo. Hæc igitur ratio est cur Propheta iterum miserias populi amplificet, quia ludibrio omnium sit expositus. Sed posset videri absurdum, Iudæos fuisse derisos à populo suo: hæc ratio est cur existiment quidam Prophetam conqueri priuatim de suis malis, neque repræsentare totum populum, vel publicum statum Ecclesiæ. Sed potest etiam hoc excusari, quia nō simpliciter intelligit Propheta derisum fuisse populum à suis, quòd fieri non potest: sed perinde est acsi diceret, fuisse statum illum ita probrosum, vt dum alii alios se mutuò aspicerent, haberent materiam subsannationis, si ita passa fuisset eorum conditio. Denique non significat Propheta quid factum sit, sed simpliciter cōqueritur, calamitatem suam fuisse obnoxiam omnibus probris, ita vt quisquis aspiceret Ierosolymā, posset ludibrio habere fœdum illud spectaculum. Et æquissima fuit merces, vt diximus. neque enim destiterant contumelia Deum afficere. Ergo rependit illis quod meriti erāt, vbi dedecore ipsos vicissim oppressit. Postea addit, *se fuisse quasi canticum*, ludibrii scilicet. est enim confirmatio superioris membri, & eadem etiam querimonia legitur in libro Iob. Dicit hoc factum fuisse *quotidie*, vel toto die. Assiduitas autem ista grauitatem mali clarius ostendit, quemadmodum dictum fuit.

15 Satiauit me amaritudinibus, saturauit me felle.

Alii vertunt absynthium, sed non videtur mihi quadrare nomē Absynthii, quia herba est salubris, vtcunque sit amara. Ego igitur accipio hoc loco, & similibus pro veneno aut felle: & vt videbimus, coniungitur cum hac voce. Satiandi verò etiam metaphora satis communis est. Ergo intelligit Propheta se plenū esse amaritudine & felle: atque ita respicit ad clades illas, vnde conceperat tantùm mœroris. Cæterùm, hinc colligimus sanctos nō fuisse expertes doloris in suis malis, quia amaritudo & fel satis demonstrāt animos eorū ita fuisse exulceratos, vt non satis patienter ferrent suas ærumnas. Sed luctati sunt cum sua infirmitate: & eorum exemplum nobis proponitur ne despondeamus animos, vbi amaritudo & fel animos nostros occupant. Sed quādo idem accidit optimis Dei seruis, meminerimus infirmitatis nostræ, & interea cōfugiamus ad Deum. nam increduli alūt illam amaritudinem, quia animos suos in sinum Dei non exonerant.

Sed

Sed hoc est optimum solatium, vbi non placemus nobis in amaritudine & mœrore, sed cupimus animos nostros purgari, & quodammodo ipsos aperimus, vt quicquid est illic amarum, Deus tollat, & ita pascat nos dulcedine suæ bonitatis, quemadmodum alibi dicitur. Adiungit,

16 Confregit, *vel contriuit*, lapillo dentes meos, inuoluit me, *fœdauit me, alij autem, versauit*, in puluere.

Multę hîc leguntur translationes, nulla tamen est affectatio, quia, vt sępius dictum fuit, in tanta malorum congerie non potuit satis exprimi populi dolor. Nec dubium est, quin Propheta hîc manum porrexerit debilibus, qui alioqui prorsus iacuissent tanquam mortui. nam in clade totius gẽtis, in Vrbis excidio, & Templi interitu, fieri non potuit quin occurrerint istæ cogitationes. Iam si quisque hac tentatione fuisset impetitus, facile erat succumbere, nisi oblatum fuisset remedium. Propheta igitur dictat piis omnibus querimonias quas, vt ita dicam, euomãt securè, & familiariter in sinum Dei. Videmus ergo hîc etiam exprimi quicquid in mẽtem venire poterat filiis Dei, vt non dubitẽt etiam in illis angustiis vota sua dirigere ad Deum, & liberè fateri quicquid patiuntur in animis suis. Pudor enim præcludit nobis aditũ: ita fit vt tumultuemur quasi Deus procul à nobis abesset: inde prorumpit impatientia nostra ferè vsque ad rabiem. Sed vbi patet nobis ad Deum accessus, & audemus fateri quæ animos nostros grauant, illud est, quemadmodum dixi, optimum solatium. Ergo tenendum est hoc consilium Prophetæ, quod suggessit verba fidelibus, vt familiariter reiicerent suas curas, & dolores in Deum, & ita sentirent aliquid leuationis. Hac ratione dicit *contritos sibi fuisse dentes lapillo*. hæc etiam translatio legitur in libro Iob, nisi fallor. Metaphora autem sumpta est ab his qui lapides dentibus premunt loco panis, quemadmodum si lateat calculus in pane, afferet grauem læsionem dentibus. Dolores ergo intestini & occulti dicuntur esse similes calculis, qui dentes frangunt, vel conterunt. Neque enim Propheta hîc loquitur de magnis lapidibus, sed loquitur potius de calculis vel lapillis, qui possunt hominẽ fallere, quia latẽt vel sub pane, vel in carne, vel alio genere cibi. Sicuti ergo lęduntur dentes tali attritu, ita Proph. dicit dolores suos fuisse acerbissimos: quia pars illa est valde tenera, vt satis notũ est: & cùm aliquid mali dentibus accidit, dolor ferè diffunditur statim per totum corpus. hæc ratio est cur dicat *fractos sibi esse dentes*. Deinde adiungit *se coopertum esse puluere*, vel iactatum, vel versatum fuisse *in puluere*. Translatio autem sumpta est ab his qui trahuntur per opprobrium, quemadmodum cadauer aliquod, vel aliquid fœdum; & quod abominamur trahitur per puluerem. Ita Propheta conqueritur nihil defuisse ad extrema mala. Adiungit,

17 Et remota fuit à pace anima mea, oblitus sum boni.

Cùm dicit *animam suam remotam à pace*, intelligit sibi nihil boni fuisse residuum. Nam voce Pacis, vt satis notum est, intelligunt Hebręi quamlibet prosperitatem. Et seipsum exprimit altero membro, *quòd oblitus fuerit omnis boni*. hęc autem obliuio debet intelligi realis, vt ita loquar. Nam si qua fuisset materia gaudẽdi, non obliti fuisset: quia naturaliter arripiũt omnes quod iucundum est, imò feruntur toto appetitu ad id quod ipsos delectat. Esset igitur præter naturam, obliuisci quæ nobis sunt bona, & iucũda. sed priuationem hîc Propheta significat. Obliuio igitur hęc de qua loquitur, nihil aliud est quàm alienatio ab omni bono: acsi diceret (quemadmodum iam prius membrum exposuit) se fuisse procul remotum ab omni spe pacis. Sed locutio hæc magis est emphatica, cùm dicit *animam suam fuisse remotam*. nomine Animæ non seipsum intelligit duntaxat (illud enim esset frigidum) sed intelligit omnes sensus suos: quasi diceret, Quocũque circũspicio, nihil reperio pacis, & nulla spes mihi affulget. Hinc fit, vt omnes animæ partes procul reiectæ sint ab omni experientia bonorum. Sequitur,

18 Et dixi, Periit fortitudo mea, & spes mea à Iehouah.

Hic versus ostendit quod antè admonui, Prophetam scilicet non hîc loqui acsi esset exutus omni vitio, & dictaret perfectissimam regulam bene precandi. Quin potius, hîc vt animet fideles ad quærendum Deum, proponit illis speculum infirmitatis, quam quisque pro se experiebatur. Porrò hæc grauissima fuit tẽtatio, quòd Propheta ferè desperauerit. nam si fides est mater spei, sequitur, vbi desperatione quispiam obruitur, fidem esse extinctam. atqui hoc narrat Propheta, *Periit fortitudo mea, & spes*, inquit, *à Deo*. Neque loquitur de inconsiderato aliquo motu quasi abreptus fuerit, quemadmodum multa nobis excidunt quæ non sumus meditati. sed dicit sibi hoc fuisse quasi fixum in animo: Si diceret, Periit spes mea, &

fortitudo à Iehouah, iam hinc pateret, fidem eius fuisse non leuiter concussam, imò labefactatam. sed verbum *dicendi* amplificat. Dicere enim tantundem valet ac statuere apud se, quemadmodum satis notum est. Quòd ergo Propheta persuasus fuerit se à Deo esse relictum, quid hoc sibi vult? Sanè tenendum est, aliquando sic fidem suffocari, vt existiment etiam filii Dei se esse perditos, & actum esse de salute sua. Idem etiam fatetur Dauid. nam il-
Psal. 116. u. lud fuit signum desperationis, Dixi in præcipitatione mea, Vanitas est omnis homo. ferè sibi exciderat, & iam non erat compos mentis cùm hoc agitaret. Nec dubium est, quin Propheta etiam disertè admonuerit fideles, non esse desperandum, vbi desperatio eorum animos occupat, vel diabolus eos ad desperationem solicitat: sed luctandum tunc maximè esse. Hoc quidem arduum (fateor) certamen est & periculosum: verùm ne deficiant fideles, etiam vbi aliquid tale ipsis occurrit, esse actum scilicet, & nihil spei restare: quin potius sperare tamen
Rom. 14 8. pergant, & quidem, vt alibi dicit Scriptura, præter spem, vel supra spem. Ergo discamus ex hoc loco fideles non esse immunes à desperatione, quin animos eorum inuadat: sed non esse tamen cur tunc indulgeant desperationi: quin potius debent fortiter & constanter resistere: quemadmodum vbi Propheta hoc dicit, non significat se succubuisse tentationi quasi quod venerat in mentem amplexus fuerit: sed significat se ad breue tempus fuisse quasi oppressum. Si quispiam roget, quomodo fieri possit, vt spes & desperatio sedem habeat in eodem homine, respondendum est, prout fides est infirma, vacuam esse animæ partem, quæ desperationem admittat. Iam fides interdum non modò debilitatur, sed ferè iacet suffocata. Hoc quidem non accidit quotidie, sed nemo est, quem seriò Deus exercuerit tentationibus, qui non senserit fidem suam esse ferè extinctam. Ergo non mirum est, si desperatio tunc præualeat, sed ad momentum. Interim hoc remedium est, statim confugere ad Deum, & conqueri de illa miseria, vt succurrat, & erigat eos qui sic collapsi sunt. Postea adiungit,

19 Recordari, *vel recordando, alij, recordare*, afflictionis meæ, & ærumnæ meæ, *alij vertunt humiliationem, alij peccatum: sed nomen afflictionis, vel ærumnæ melius conuenit: iterùm ponitur* לענה, *quod vertunt quidam absynthium, sed potius est amaritudo, vel venenum*, veneni, *ergo*, & fellis.

Verbum potest resolui in modũ imperatiuum: est modus infinitiuus, sed accipitur sæpe apud Hebræos pro imperatiuo: ita multi existimant esse precationem, *Recordare afflictionis meæ, & ærumnæ, fellis, & veneni.* Hoc esset tolerabile: sed mihi magis probatur quod alii docẽt, nempe hanc sententiam pendére à proxima. Videtur enim hîc Propheta exprimere quomodo ferè à spe exciderit, vt nihil reperiret amplius fortitudinis in Deo, quia scilicet oppressus erat malis. Est enim id valde absurdum, eos qui experti sunt aliquando Dei misericordiam, sic omnem spem abiicere, vt non statuant amplius sibi esse refugium ad Deum. Quod ergo minimè erat consentaneum, hîc Propheta quodammodo excusat, ac docet non esse mirum, quòd succubuerit extremis tentationibus, quia scilicet ita oppressus erat afflictionibus, & ærumnis, vt anima eius esset quasi infecta veneno, & felle. Sed interea verbo Recordãdi ostendit quomodo vbi obrepit illa tẽtatio, simul animos nostros occupet, nempe vbi mala nostra nimium agitamus. Nam fideles debent tenere mediam rationem in suis afflictionibus. Siquidem ne torporem sibi obducant, quia inde nasceretur socordia & stupor, debent seipsos excitare ad considerãda sua mala: sed tenendus est modus, ne tristitia illos absorbeat, quemadmodum etiam Paulus admonet, Qui ergo defixi nimium sunt in malorum recordatione, pau
2. Cor. 2. 7 latim aperiunt ianuam Satanæ, vt repleat corda ipsorum, & omnes sensus desperatione. Hîc ergo fontem malorum describit Propheta cùm dicit *se fuisse recordatum afflictionis, & ærumnæ:* & conuenit quod continuò pòst sequitur,

20 Recordando recordabitur, & humiliabitur in me, *vel super me*, anima mea.

Videtur Propheta aliis verbis confirmare quod dixit, nempe quòd memoria afflictionum animam eius opprimat. Dicitur enim anima humiliari super hominem, cùm iacet sub onere desperationis. nam anima est quæ hominem erigit sicuti viuificat. Vbi autem anima deiicitur super hominem, illud est grauissimum. nam præstaret mortuum cadauer iacere, quàm accedere aliud onus, quod magis grauaret. Cadauer quidem prostratum esset in terra absque vllo vigore & motu: sed interea locum suum teneret. Sed anima vbi sic deiecta est, dicitur magis ac magis premere hominem quasi exanimem. hoc ergo intelligit Propheta. Et interea dicit se fuisse occupatum in illa recordatione, vt non posset inde abducere animum.

Mini-

Minimè dubium est, quin hîc quoque fateri velit suam & omnium fidelium infirmitatem: causam verò exposuimus. Ergo freti hac doctrina, etiam vbi omnes sensus nostri nos oppriment, & non tantùm inclinabunt ad desperationem, sed illuc præcipites ruent, & nos etiam proiicient, discamus tunc quoque ad Deum confugere & exponere tales querimonias: neque nos pudeat, quoniam videmus suggeri nobis à Spiritu sancto hanc formulam. Sequitur,

21 Hoc reuocabo ad cor meum, propterea sperabo.

Hîc videmus quod iam dixi, nempe si luctemur contra tentationes, illud esse nobis certum remedium, quia tandem erumpet iterum fides nostra, & sese colliget, imò quodammodo excitabitur ab ipsis inferis. Hoc nunc Propheta docet, *Reuocabo*, inquit, *hoc ad cor meum, & propterea sperabo.* Quid? an desperatio ipsa potest spem ex se gignere? hoc esset præter naturam. Quid autem Propheta hîc significat, & quid intelligit per pronomen demonstratiuum זאת? nempe quòd malis oppressus ferè euanuerit, & ferè etiam persuasus fuerit, minimè amplius sperandum esse quicquam boni. Cùm ergo *reuocabit hoc ad cor, tunc dicit se habiturum nouam spei materiam*: nempe vbi seipsum ad Deum collegerit, quia quicunque deuorant suos dolores, & non respiciunt in Deum, magis ac magis ignem occultum accendunt, qui tandem momento ipsos abripit ad furorem. Hinc fit, vt tumultuentur contra Deum tanquam bis insani. Sed qui infirmitatis suæ conscius, vota sua ad Deum conuertit, ille reperiet tandem materiam spei. Ergo si reuocemus ad cor mala nostra, deinde si reputemus quàm simus propensi ad desperationem, & quàm facile sit succumbere: tunc succurret nobis bene sperandi materia, quemadmodum hîc Propheta dicit. Et interea notandum est, cauendum esse, ne torpeamus in malis nostris: quia hinc fit, vt mentes nostræ penitus obrutescant. Quisquis ergo volet in malis proficere, secum reputet quæ hîc dicit Propheta sibi venisse in mentem: ita fiet, vt tandem seipsum colligat, & superet omnia obstacula. Videmus ergo vt Deus eliciat lucem ex tenebris, dum fideles suos à desperatione ad bonam spem reuocat: imò fit vt infirmitas, ipsa causa sit bene sperandi. Nam vnde fit, vt increduli abiiciant spem omnem? nempe securitas eos abstrahit à Deo. Sensus autem propriæ infirmitatis nos ad eum etiam intus trahit: ita nascitur præter naturam, & incomprehensibili atque admirabili Dei beneficio spes ex desperatione. Sequitur,

22 Clementiæ Iehouæ, quòd non sumus consumpti, *vel, certè non sunt consumptæ*, certè non defecerunt miserationes eius.

Duplex potest esse sensus prioris membri. Hic ferè receptus est, debere adscribi Dei clementiæ, quòd fideles non sæpius consumpti sint: vnde elicitur valde vtilis doctrina, Deum scilicet suis succurrere, ne in totum pereant: sed si attendamus ad contextum Prophetæ, videbimus magis quadrare secundum sensum, nempe quòd *clementiæ Dei consumptæ non sint, nec defecerint miserationes eius*. particula כי inseritur, sed sumenda est loco affirmatiuæ duntaxat, *misericordiæ Dei certè non sunt consumptæ*: postea, *certè non defecerunt miserationes eius.* Et postea adiungit,

23 Nouæ ad singula mane: magna veritas tua.

Versus iste confirmat quod dixi, nempe eandem sententiam bis repeti à Propheta, *quòd clementiæ Dei consumptæ non sint, neque defecerint eius miserationes*: quare? *nouæ enim occurrunt*, vel renascuntur, *singulis diebus*, inquit, sed ponit *mane*, quanquam in numero plurali.
Miror horam tam citò sonuisse: non puto me legisse horam integram.

PRECATIO.

Da omnipotens Deus, quando nemo nostrum est, cui non assiduè confligendum sit cum multis tentationibus: ea autem est nostra infirmitas, vt procliue sit succumbere, nisi opituleris: da inquam, vt sustentemur inuicta tua virtute: deinde etiam, si voles nos humiliare, vt tamen displiceamus nobis in nostris vitiis: & ita constanter certemus,

donec potiti victoria, gloriemur de perpetuo tuo auxilio; in Christo Iesu Domino nostro, Amen.

POSTREMA lectione dicebat Propheta *misericordias Dei renouari quotidie*. Hoc autem referri debet ad hominum sensum: quia Deus nihil mutationis in se patitur. Sed videntur renouari Dei misericordiæ vbi ad exiguum tempus abscondit faciem suam, deinde nos sibi reconciliat. Quòd Propheta ponit *manè*, in ea voce alludere eum existimo ad sententiam
Psal. 30. 6. Psalmi, Quòd si ad vesperum moretur fletus apud nos, diluculo redibit lætitia. Intelligit ergo Deum festinare, dum miseris hominibus succurrit. Adiungit *veritatem*, quia non posset ad nos peruenire sensus misericordiæ Dei, nisi eam nobis offerret. Ergo si tollatur Dei promissio, necesse erit concidere omnes miseros, quia nunquam apprehendent eius misericordiam, nisi in Verbo. Hæc igitur ratio est cur toties Scriptura hæc duo simul connectat, nempe clementiam Dei, & fidem in seruandis promissis. Nunc sequitur,

24 Portio mea Iehouah, dixit anima mea: ideo sperabo in eo.

Hoc versu Propheta significat spem nostram non posse aliter consistere in rebus aduersis, nisi contenti simus vno Deo & eius fauore: nam simulatque ab ipso recessimus quicquid aduersi nobis continget labefactabit fidem nostram. Hoc igitur est vnicum patientiæ fundamentum & spei, acquiescere in solo Deo. Hoc autem fit vbi persuasi sumus sufficere nobis paternum eius fauorem ad plenitudinem salutis. Hoc etiam sensu Dauid
Psal. 16. 5 Deum portionem suam vocat, Psalmo decimo sexto. Subest autem tacita antithesis, quia maior pars hominum extra Deum suam fœlicitatem quærit. Omnes cupiunt sibi bene esse: sed quia affectus humani vagantur huc atque illuc, ideo nihil magis difficile, quàm ita statuere omnes spes suas in Deo, vt reliqua omnia possint contemni. Hanc igitur doctrinam nunc Propheta tractat cùm dicit eos solos posse sperare, hoc est perseuerare in spe, & patientia, qui ita Deum sunt amplexi, vt contenti sint eo vno, & extra eum nihil aliud appetant. Sed emphaticè loquitur, *quòd anima eius sic dixerit*. nam pudet etiam incredulos negare quod diximus, nempe omnes salutis nostræ & beatæ etiam vitæ numeros contineri in solo Deo. Fatentur ergo etiam increduli Deum esse fontem bonorum omnium, ideóque in eo acquiescendum esse: sed ore ita pronuntiant, interea nihil minus sentiunt. Hæc ratio est cur Propheta hunc sermonem tribuat *animæ* suæ: quasi diceret se non iactare apud homines quemadmodum hypocritæ solent, *Deum esse portionem suam*, sed ita habere persuasum. *Anima* igitur *mea dixit*, hoc est, ita constitui apud me *Deum esse portionem meam: ideo sperabo in ipso*. Nunc tenemus summam huius sententiæ. Superest vt discamus applicare in vsum nostrum hoc caput doctrinæ. Ergo ne deficiamus in rebus aduersis tenendum est illud principium, Semper erraticos fore sensus nostros, donec persuasi fuerimus Deum nobis vnum sufficere, ita vt sit solus nostra hæreditas. Nam quicunque non sunt Deo vno contenti, statim rapiuntur ad impatientiam, si fames eos premat, si vr-
Rom. 8. 31. geat gladius, si aliæ calamitates molestæ sint. Et hac etiam ratione dicit Paulus, Si Deus
35. 38. 39. pro nobis, quis contra nos? persuasus sum, inquit, quòd neque fames, neque nuditas, neque gladius, neque mors, neque vita separabit me á charitate Dei, quæ est in Christo. Illic Paulus apprehendit tanquam materiam solidæ fiduciæ paternum Dei fauorem. nam particula, *In Christo*, satis ostendit eos esse malos interpretes qui charitatem accipiunt passiuè, quasi diceret non desinere fideles amare Deum, quanuis eos exerceat multis afflictionibus. Sed Paulus intelligit fideles ita debere esse defixos in vnica Dei gratia, vt quicquid acciderit, tamen non desinant in ipso gloriari: quare? nam Deus est illis vita in morte, est lux in tenebris, est quies in bello & tumultu, est affluentia rerum omnium in penuria & egestate. Eodem nunc spectat Propheta noster cùm dicit non alios sperare in Deo, nisi qui fundati sunt in solo eius paterno fauore, ita vt nihil aliud appetant quàm habere eum propitium. Postea sequitur,

25 Bonus Iehouah expectanti ipsum, *vel speranti in eum*, animæ quærenti ipsum.

Continuat eandē doctrinam: aliquid tamen nunc addit, quòd scilicet Deus semper clementer

menter agat cum ſeruis ſuis, qui in eum recumbunt, & qui ipſum quærunt. Videmus ergo confirmari proximam ſententiã vbi dicebat ſe contentum eſſe vnico Deo, vt patienter ferret omnia aduerſa. quare? nam *Deus*, inquit, *bonus eſt expectantibus ipſum*. Poterat obiici res aduerſas gignere dolorem, tædium, mœſticiam, angorem, ita fieri non poſſe, vt ſe in ſpe contineant qui tantùm reſpiciunt in vnum Deum. Et certè dum fatentur omnes ſe ſperare in Deum, poſtea diſcurſant huc & illuc, hinc fit vt deficiãt in rebus aduerſis. Cùm ergo poſſet hoc obiici Prophetæ, tacitè reſpondet, *quòd Deus ſit bonus expectantibus ipſum*: quaſi diceret fieri non poſſe, vt fruſtretur nos fiducia quæ in Deum ſolum recumbit quia Deus tandem oſtendet ſe eſſe beneficum erga eos omnes, qui in ipſum ſperant. Denique Propheta hîc docet non poſſe Dei beneficia, quibus filios ſuos exhilarat, ſeparari à miſericordia eius, vel fauore paterno. Frigeret enim apud multos alioqui hæc ſententia, In Deo reperiri quicquid expeti poteſt. nam obiicerent, quemadmodum dixi, ſe interea fore miſeros. Ergo Propheta hîc admonet profluere ad nos beneficia Dei ex fauore eius tãquam ex fonte: quaſi diceret, Quemadmodum fons perennis aquam emittit, ita etiam Dei bonitas ſeſe profert & extendit. Nunc ergo tenemus Prophetæ conſilium. dixerat quidem acquieſcendum in vno Deo: nunc autem per indulgentiam adiungit vt conſulat hominum infirmitati, Deum eſſe beneficum erga omnes, qui in ipſo ſperant. Summa eſt, vt dixi, Dei bonitatem proferre ſuos fructus: & experientia ſentire fideles nihil eſſe melius, quàm habere omnes ſuos ſenſus defixos in vno Deo. Bonitas ergo Dei hîc actualis intelligi debet, vt loquuntur, nempe quæ ſenſu percipitur. Quia ergo Deus liberaliter agit cum omnibus, qui in ipſo ſperãt, ſequitur non poſſe eos falli, dum ipſo contenti ſunt, & ita patienter ſe ſubiiciunt ferendis omnibus rebus aduerſis. Denique idem hoc loco docet Propheta quod toties Scriptura inculcat, ſpem non pudefieri. Sed notandum eſt ſecundum membrum. definit enim Propheta quid ſit in Deo ſperare cùm dicit eſſe *beneficum animæ quæ ipſum quærit*. Multi enim ſpem imaginantur neſcio quam mortuam ſpeculationem: ac hypocritæ, vbi Deus ipſis parcit, ſecurè pergunt & exultant. ſed fiducia illa mera eſt ebrietas, & alieniſſima à ſpe. Tenendum igitur eſt quod Proph. hîc dicit, eos ſolos ſperare in Deo, qui ipſum ex animo quærunt, hoc eſt qui agnoſcunt quantoperè indigeant Dei miſericordia, qui ad eum ſe rectà conferunt quoties aliqua tentatio moleſta eſt, & quoties aliquid periculi illos terret, confugiunt ad eius auxilium atque ita probant ſe ſincero affectu in Deo ſperare. Nunc ſequitur, Rom. 5. 5

26 Bonum, & expectabit, & ſilebit ad ſalutem Iehouæ, *ad verbum: vertunt tamen quidam, bonus ſperabit, & ſilebit ad ſalutem* Iehouæ. *ſed potius in neutro genere accipio vocem* טוב *ſicut in proximo verſu qui ſequetur*, Bonum viro, *& cætera.*

Eſt quidem abrupta locutio cùm dicit *bonum, & expectabit*. nam hæc duo verba carent ſubiecto: ſed quia generalis eſt ſententia, nulla eſt ambiguitas, quin Propheta intelligat *bonum eſſe ſperare & ſilere ad ſalutem Dei*. Reſolui igitur debent hæc verba futuri temporis in modum ſubiunctiuum: quaſi dictum eſſet, Bonum erit, vbi quiſque ſperauerit in ſalute Iehouæ, & id cùm ſilentio, hoc eſt, patienter ferendo omnes ærumnas, donec Deus ſuccurrerit. Hîc autem admonet Propheta minimè quærendum eſſe, vt Deus nobis ſemper appareat, & ſemper refulgeat in hac vita paternus eius fauor. Hæc quidem cõditio expetitur ab omnibus. nam ſenſus carnis huc inclinat, & ideo fugimus res aduerſas. Naturaliter ergo cupimus reipſa nobis probari Dei fauorem: quomodo re ipſa? nempe vt omnia nobis proſperè ſuccedant, ne qua moleſtia nos attingat, ne angamur vlla ſolicitudine, ne quid immineat periculi, ne qua clades nobis minetur: hæc, quemadmodum dixi, naturaliter omnes appetunt. Atqui hoc modo extingueretur fides, quemadmodum dicit Paulus octauo capite ad Romanos. Neque enim ſperamus quæ apparent, inquit, ſed abſcondita ſunt quæ ſperamus, Neceſſe eſt in hoc mundo fideles in ſpeciem eſſe miſeros, nunc eſurire, nunc ſubiici variis periculis, nunc obnoxios eſſe multis probris, aut calamitatibus, nunc multis incommodis vexari. quare? neque enim eſſet materia exercendæ ſpei, ſi ſalus noſtra manifeſta eſſet. Idem nunc Propheta docet cùm pronuntiat *bonum eſſe, ſi diſcamus cùm ſilentio expectare ſalutem Dei*. Verùm vt melius exprimat mentem ſuam dicit primùm, *expectabit*, vel ſperabit. Docet patientia opus eſſe, quemadmodum etiam Apoſtolus decimo capite ad Hebræos: alioqui nullam eſſe fidem. Apparet igitur, vbi nulla eſt patientia, ne ſcintillam quidem eſſe fidei in corde hominis: quare? nam hæc eſt noſtra fœlicitas, ſperare: ſperamus autem quod abſconditum eſt. verùm ſecundo verbo clarius ſe explicat, nem- Rô. 8. 24. 25. Heb. 10. 36

pe *silendi*. Silere autem in Scriptura sæpe accipitur pro quiescere, & hoc loco nihil aliud est quàm placidè & sedato animo perferre ærumnas nobis impositas. dicitur ergo silere ad Deum quisquis quietus manet, etiam si afflictiones suggerant tumultuandi occasionem, ac proinde quies ista opponitur impetuosis nostris affectibus. nam vbi aliqua molestia nos vrget, sumus turbulenti & abripimur feruore nostro, nunc Deo obstrepimus, nunc profundimus multas querimonias. idem etiam contingit si prospicimus aliquid periculi: nam trepidamus, deinde quærimus remedia hinc inde, & id cum magno impetu. qui autem miserias suas patienter tolerat, vel qui in Deum recumbit vbi instant pericula, ille dicitur silere vel quiescere: & hinc

Isa.30.15 sententia illa, In spe & silentio: quia hortatur Isaias ad tolerantiam fideles, & ostendit illic esse robur, vbi scilicet consistimus in Deo, vt libenter nos subiiciamus eius arbitrio, & parati simus ad ferendas eius castigationes: deinde non dubitemus ipsum nobis præsto fore ad ferendam opem, vbi periclitamur. Nunc ergo tenemus quid velit Propheta cùm dicit *bonum esse si expectemus & sileamus ad salutem Dei*, nempe quia fœlicitas nostra abscondita est, imò sumus mor-

Coloss.3.3 tuis similes, vt dicit Paulus tertio ad Collossenses, Et vita nostra abscõdita est in Christo. Cùm igitur ita sit, necesse est nos silere ad salutem Dei, hoc est, spem nostram intus fouere, quanuis circundati simus multis miseriis. Sequitur,

27 Bonum viro, si tulerit iugum in pueritia sua.

Hic versus recipit duplicem sensum, quia vox Iugi potest exponi vel de doctrina, vel de ferulis Dei. duobus enim modis suscipimus & ferimus Dei iugum, nempe vbi sumus dociles ad recipiendam eius doctrinam: deinde vbi etiam sumus placidi dum nos castigat, & non obstrepimus, sed submittimus nos libenter eius disciplinæ. Quoniam ergo vocem על quidam accipiunt pro iugo doctrinæ, alii verò pro iugo castigationis, ideo potest elici duplex sensus, vt dixi, & vterque probabilis. verè enim dicitur *bonum esse homini statim à pueritia assuefieri ad Dei correctiones*. sed videtur potius loqui Ieremias de obsequio generaliter, quod fideles Deo præstant vbi se regendos permittunt eius arbitrio. Hæc igitur vera est nostra fœlicitas, vbi agnoscimus nos non esse nostri iuris, permittere Deo summum imperium, vt nos tractet prout visum fuerit: sed exordium fieri debet ab ipsa Lege Dei. Tunc ergo dicimur ferre Dei iugum, vbi propria ratione valere iussa, non sapimus nisi ex Dei ore, vbi posthabitis nostris affectibus, imò subactis, audimus quid Deus nobis præcipiat, & recipimus quicquid præcipit. hoc igitur intelligit Ieremias per *ferre iugum*. Dicit autem, *In pueritia*. nam qui per totam ætatem luxuriarunt, vix sustinent se cogi in ordinem: scimus enim senes minus esse tractabiles: imò si agatur de artibus, vel de liberalibus scientiis, ætas puerilis magis flexibilis est: senectus autem longè tardior. sed accedit etiam aliud vitium, quòd senes sunt præfracti, & vix sustinent se doceri à primis rudimentis, quia imbuti sunt falsa opinione, ac si frustra diu vixerint. Quoniam ergo non facilè mutatur senile ingenium, ideo dicit Propheta *bonum esse si statim à pueritia formemur ad ferendum iugum*. & hoc etiam cernitur in brutis animalibus: si equus liberè lasciuierit in agris, neque statim fuerit domitus, vix vnquam patietur se cicurari, semper erit refractarius: boues etiam nunquam assuefient ad ferendum iugum, si sumantur vel sexto, vel octauo anno. idem experimur in hominibus. Non igitur temerè dicit Ieremias *bonum esse* si quis statim à pueritia formatus fuerit ad obsequiũ Dei, & ita hortatur pueros, & adolescẽtes, ne expectẽt seniũ, quemadmodum fieri solet. illud enim fuit commune omnibus seculis vitium, vt reiicerent pueri, & adolescentes studium sapientiæ in senes: O, satis maturè sapiam, vbi peruenero saltem ad mediam ætatem: sed aliquid concedendum est pueritiæ, & adolescentiæ. Et hac ratione etiam

Ecclesiastæ 12.1. Solomo hortatur omnes vt non expectent senium, sed tempestiuè discant Deum timere in pueritia. Sic etiam Propheta noster pronuntiat *bonum esse si quis iugum in pueritia sua tulerit*. Postea sequitur,

28 Sedebit seorsum, *vel solus*, & silebit, quia tulit super se.

Hic fructum illius docilitatis ostendit, quia etiam si durius exerceat Deus filios suos, non tamen obstrepent: sed tunc quoque se libenter submittent eius imperio. vnde enim fit vt tanta impatientia ferueat in hominibus, nisi quia nesciunt quid sit parére Deo, nec se formarunt ad ferendum eius iugum? quia ergo ebulliunt homines tanquam feræ bestiæ, & quæ nunquam cicuratæ sunt, ideo Propheta nunc dicit, Quisquis ita assuefactus fuerit ad iugum Dei, etiam in rebus extremis silebit, & manebit quietus. Tenemus iam quod nuper dixi, hoc versu monstrari fructum docilitatis, & obedientiæ: cùm verò dicit eos qui ita formati erunt ad parendum Deo,

Deo, *sessuros seorsum*, exprimit aptissimè vim & naturam patientiæ. nam vt plurimum qui volunt videri magnanimi sese ostentant, & existimant nullam esse suam virtutem, nisi appareat in theatro. interea permittunt sibi effrænem licentiam vbi soli sunt. nam qui videntur constantissimi, nisi penitus in animis prævaleat Dei timor & sincera pietas, fremunt aduersus Deum, & arrodunt frænum in rebus aduersis, quanuis non tumultuētur coram hominibus. nam sicuti iam dixi, spectant theatrum. Atqui hîc nobis longè alia exprimitur patientiæ ratio, nempe vt soli sedeamus & sileamus, hoc est, etiam si nemo adsit testis, cuius conspectus nos pudefaciat, si tunc quoque sedemus, hoc est, tranquillis animis subiicimus Deo colla, & admittimus eius iugum, hoc modo probam⁹ nostrā patientiā. Hic ergo versus distinguit inter piorum simplicitatem, & inanem illā pompā, qua gloriantur qui volunt consequi laudē fortitudinis, & patientię, & constantiæ in mundo. Nam illi etiam sedent, proferunt voces quasi è cælo, acsi exuti essent carne: qui filium perdidit, dicet se genuisse mortalem: qui bonis omnibus exutus erit, dicet, Omnia mea mecū porto. Ergo magnificè loquentur profani homines, ita vt videantur superare fortitudine & constantia omnes Dei filios. sed efflant omnes illas iactantias in aerem, & respiciunt qualis futura sit de ipsis hominum opinio. fideles autem quid? *sedent seorsum*, hoc est, quanuis possint absque pudore obstrepere Deo, tamen quiescunt & se subiiciunt eius arbitrio. Nunc ergo tenemus quid sit solum sedere. dicit, *Quia feret super se*. quidam transitiuè accipiunt verbum נטל proiiciet super ipsum: sed expositio illa coacta est. sensus ergo erit simplicior si dicamus, *quia feret super se*, hoc est, tollet. נטל non significat tantùm gestare, sed eleuare etiam. Ergo cùm Propheta dicit hoc esse specimen veræ tolerantiæ *si ferimus super nos*, intelligit si non succumbimus rebus aduersis, neque obruimur. nam patientia fit vt minimè sit nobis graue suscipere quicquid Deus imposuerit oneris, & ideo dicimur non ferre grauatim eius iugum: quare? dulce enim est nobis. Quoniam ergo mansuetudo ita extenuat grauitatem oneris, quod alioqui nos obrueret, ideo dicit Propheta *eos qui eleuant super se omnes molestias sedere seorsum*. nescio tamen an corruptus sit locus: locutio enim videtur mihi esse coacta. si legeremus עלו iugum suum, optimè quadraret sensus, & redderet rationem ex superiore versu, nempe fideles seorsum quiescere, & silere coram Deo, quia scilicet portarunt iugum suum, vel iugum Dei. nam posset litera relatiua exponi tam de ipso Deo, quàm de homine: sed illa est coniectura duntaxat. Sequitur,

29 Ponet in puluere os suum, si fortè sit spes.

Continuat eandem sentētiam. describit enim hîc nobis homines ita subactos ad Dei obsequium, vt parati sint ferre quicquid imposuerit. dicit ergo sessionem & silentium, de quibus loquutus est, eò vsque progredi vt in rebus extremis & desperatis non desinant tamen filii Dei se continere sub obsequio. nam continget interdum eos qui aliquatenus progressi sunt in timore Dei, dare specimen suæ obedientiæ, & tolerantiæ in aliqua tentatione mediocri: sed vbi premuntur vsque ad extremum, tunc erumpit impetus quem antè continuerant. Ergo Propheta hîc docet, filios Dei non satis probare suam tolerantiam, vbi æquo animo ferunt mediocrem castigationem, nisi pergant ad vlteriorem perseuerantiam, nempe vt in rebus perditis, vbi videntur desperati, tamen quieti adhuc maneant. Cùm enim dicit fideles *ponere os suum in puluere*, tantundem hoc valet acsi iacerent supplices coram Deo, & faterentur se esse quasi mortuos. Summa huc redit, In tempore extremæ afflictionis ponet sapiens os suum in puluere, dum videbit res ita confusas, vt euanescant omnes sensus præ atrocitate malorum, atque ita significat non habituros sapientes quod dicant. *Ponere* ergo *os suum in puluere* tantundem valet atque obmutescere: quasi diceret fideles os suum occludere, vbi Deo non obmurmurant, neque sese proiiciunt ad querimonias, vbi non expostulant sibi fieri iniuriam, neque in medium adducunt quę solēt increduli cùm Deus ipsos durius tractat. In summa, *os suum ponere in puluere* significat non adferre quicquā, & se ita compescere, vt nulla vox obstrepera ab ore exeat. ita exprimit alia loquendi forma silentium illud, cuius paulò antè meminit. Prophetam autem hîc loqui de extremis tentationibus, facilè colligitur ex postremo membro, *si fortè sit spes*, non quòd dubitent fideles an Deus daturus sit spei materiam: neque enim dubitant, quin Deus qui in tenebris ipsis affulget per verbum suum, tandem effectu ipso probet se non esse fallacem. Sed particula אולי, quemadmodum satis notum est, exprimit difficultatem. vbi ergo aliquid videtur esse incredibile, dicunt Hebræi, *Si fortè*. Sed hîc, quemadmodum dixi, non significat dubitationem. si enim animus pii hominis fluctuaret, quomodo *poneret os suum in puluere*? sed Propheta ostendit, eos qui formati sunt ad Dei obsequium, perseuerare in extremis etiam tentationibus: vt dum mera desperatio se ostendit, tamen adhuc supplices iaceant coram Deo, & pa-

tienter expectent donec spes aliqua ipsis affulgeat. Hîc autem spes accipitur pro materia spei. Postea sequitur,

30 Dabit percutienti maxillam, saturabitur opprobriis.

Hîc alterum fructum patientiæ commemorat, nempe fideles etiam si iniuriæ illis inferantur ab improbis, tamen fore quietos & tranquillos. sunt enim permulti qui subiiciunt se Deo, vbi prospiciunt eius manum: quemadmodum, exempli gratia, si quis morbo affligitur, sentiet hanc esse castigationem à Deo profectam. si acciderit pestis, aut fames ex cœli intemperie, manus Dei illic apparet. multi ergo tunc se moderatè gerunt. sed si occurrat hostis, qui læsus est mox prosiliet in has voces, Nihil nunc est mihi negotii cum Deo: sed iste sceleratus me indignè persequitur. Hac igitur ratione Propheta ostendit piorum tolerantiam debere extendi vsque ad ferēdas iniurias, & ideo dicit, *Dabit maxillam percutientibus, & saturabitur opprobrijs*. Duo enim sunt iniuriarum genera, quia aut violenter nos impetunt improbi, aut contumelia nos afficiunt: & contumelia acerbior est, & grauius vulnerat ingenuos animos. Propheta igitur hîc pronuntiat filios Dei debere esse mansuetos vbi violenter impetuntur, neque id modò, sed vbi tractantur contumeliosè ab improbis. hoc ergo de tolerantia. Iam sequitur alia confirmatio,

31 Quia non respuet, *vel reijciet*, in perpetuum Dominus.

Certum est nullam fore patientiam, nisi adsit spes, quemadmodum prius visum est. sicuti ergo patientia spem fouet, ita spes fundamentum est patientiæ: & ideo consolatio adiungitur pa-
Rom.15.4. tientiæ à Paulo. Et hanc doctrinam nunc Propheta tractat, quòd scilicet ideo fideles mansuetis animis & tranquillis iugum ferant, quia statuunt Deum tandem fore propitium. hinc ergo nascitur patientia, quòd fideles persuasi sunt res omnes aduersas esse temporales, & fœlicem fore exitum, quia tandem ipsos Deus sibi reconciliabit, vbi scilicet signa dederit iræ suæ. Reliqua in diem crastinum.

PRECATIO.

Da omnipotens Deus, quando nobis expedit quotidie manu tua castigari, vt nos libenter tibi subijciamus, deinde ne dubitemus te fidelem fore, ne probes nos nimis duro examine, sed habeas rationem nostræ infirmitatis, quò ita placidè feramus omnes tuas castigationes, donec tandem fruamur plena illa beatitudine, quæ nobis nunc est sub spe abscondita, & quasi obsignata, donec eam patefaciat aduentu suo Christus Filius tuus, Amen.

32 Quia si dolore affecerit, etiam miserebitur secundum multitudinem clementiarum suarum.

POSTREMA lectione vidimus hoc optimum adeóque vnicum esse remedium leniendis doloribus, dum statuunt fideles se paterna tantùm manu castigari à Deo, & exitum omniū malorum fore ipsis fœlicem. hoc autem non possunt à seipsis sibi promittere: sed occurrit Deus & pronuntiat se non irasci in perpetuum filiis suis. Hæc enim promissio generaliter extendi-
Isa.54.7.8. tur ad totam Ecclesiam, Momento afflixi te tempore indignationis meæ, sed perpetuis mise-
Psal.89.33. rationibus te prosequar. deinde, Visitabo iniquitates eorum virga, misericordiam tamen
34. non auferam ab ipsis. Cùm ergo fideles certò constituunt temporales esse pœnas, hinc sese attollunt ad bonam spem, & ita concipiunt inæstimabile solatium in omnibus malis. Prosequitur nunc Ieremias eandem sententiam, quòd scilicet *Deus miserebitur secundum multitudinem clementiarum suarum etiam si dolore afficiat homines*. Hoc quidem non potest promiscuè exponi de toto genere humano: sed diximus Deum hoc fuisse pollicitum Ecclesiæ suæ. Omnes miseriæ si in se reputentur signa sunt iræ & maledictionis Dei: sed quia filiis Dei omnia cedunt in

cedunt in bonum & ſalutem, dum ampleċtuntur doċtrinam illam, nempe Deum recordari miſericordiæ in medio iræ, ſicuti dicit Propheta Habacuc: ita ſibi temperant neque deſpondent animos, neque obruuntur deſperatione. Nunc ergo tenemus Prophetæ conſilium vbi dicit, *Poſtquam Deus afflixerit, tamen memorem fore ſuæ miſericordiæ*. Sed tenendum ſimul memoria eſt quod antè docui, nempe fideles eſſe obnoxios variis malis, quia vtile eſt ipſis caſtigari Dei manu. Hinc apparet neceſſitas huius doċtrinæ, quia ſi eſſemus immunes ab omnibus rebus aduerſis, ſuperuacua eſſet hæc admonitio. Verùm quia fieri non poteſt, quin Deus ſuis ferulis nos percutiat, non tantùm quia digni ſumus, ſed etiam quia expedit, ideo neceſſe eſt confugere ad hanc conſolationem, quæ nobis offertur, Deum ſcilicet vbi nos dolore affecerit, tunc miſericordem fore, nempe *ſecundum multitudinem clementiarum ſuarum*. Confirmat ſententiam quam protulit, ab ipſa Dei natura. Ergo ne ſecum diſputent fideles, futurus ne ſit Deus propitius, vbi de ipſis temporales pœnas ſumpſerit, occurrit Propheta, & proponit miſericordiam Dei, vel clementias plurali numero: quaſi diceret fieri non poſſe, vt Deus ſeipſum abneget, ideóque ſemper fore exorabilem erga ſuos: quia alioqui aboleretur eius clementia, quæ non poteſt ab æterna eſſentia & deitate ſeparari. Et ideo cùm Deus vult breuiter oſtendere qualis ſit, commendat in primis ſuam miſericordiam, & tolerantiam: quia niſi occurreret eius bonitas, & clementia vbi ad ipſum accedimus, ſtatim horror abſorberet omnes ſenſus noſtros. Cæterùm, vbi Deus in medium prodit quaſi veſtitus & ornatus ſua clementia, hinc licet ſpem bonam ſalutis concipere: & quanquam ſumus nobis malè conſcii, tamen vbi recumbimus in Dei clementiam, nunquam à ſpe ſalutis excidimus. Tenemus nunc Prophetæ conſilium. Sequitur,

Hab. 3. 2.

33 Quia non affligit ex corde ſuo, & dolore afficit filios viri.

Eſt alia confirmatio eiuſdem doċtrinæ, quòd ſcilicet Deus non obleċtetur malis, vel miſeriis hominum. Eſt quidem aſpera loquutio, qua vtitur Propheta: ſed optimè conuenit. ſcimus enim Deum induere noſtram formam, quia non poteſt concipi in ſua incomprehenſibili gloria humano ſenſu. ergo impropriè in ſe tranſfert quod nonniſi in homines competit. Deus certè nihil agit inuitus, nihil etiam fiċtè: quomodo ergo conueniet quod pronuntiat Ieremias, *eum non affligere ex corde ſuo*? Sed, quemadmodum iam dixi, hìc Deus induit perſonam hominis mortalis, quia etiam ſi dolore afficiat prout vult: tamen manet illud verum, non obleċtari hominum miſeriis. nam ſi pater cupit filiis ſuis bene eſſe, & eos ſuauiter traċtat, quid de Patre cæleſti ſentire oportet? Vos, inquit Chriſtus, cùm mali ſitis noſtis benefacere filiis veſtris, quid ergo ſperandum eſt ab ipſo bonitatis fonte? Ergo cùm patres non libenter filiis iraſcantur, neque aſperè ipſos traċtent, minimè dubium eſt, quin Deus nunquam ad puniendos homines deſcendat niſi coaċtus. Eſt, vt dixi, impropria loquutio: ſed ſatis eſt tenere, Deum non capere voluptatem ex hominum miſeriis, quemadmodum profani homines euomunt illas blaſphemias, nos eſſe inſtar pilarum quibus Deus ludit, & obnoxios eſſe tot malis, quia Deus voluit habere quaſi iucundum & deleċtabile ſpeċtaculum ex innumeris affliċtionibus, & tandem ex morte omnium hominum. Ergo ne ſolicitet nos illa cogitatio ad diffidentiam, hìc Propheta frænum nobis iniicit, & pronuntiat *Deum non affligere ex corde ſuo*, hoc eſt, non libenter affligere, quaſi deleċtetur hominum malis, quemadmodum iudex vbi conſcendit tribunal, & ſontes morti addicit, non facit hoc ex corde ſuo, quia vellet omnes eſſe inſontes, & ita ſibi ſuppetere abſoluendi materiam: ſed volens tamen condemnat ſontes, quia hoc eſt eius officium. Sic etiam Deus vbi ſeueritate vtitur erga homines, facit quidem hoc volens, quia eſt iudex mundi: ſed non facit ex corde, quia aliena eſt ab ipſo omnis ſæuitia & crudelitas: & ſicuti paterno amore ampleċtitur homines, ita etiam vult ipſos eſſe ſaluos, niſi importunè ipſum cogerent ad rigorem. Et hunc affeċtum etiam exprimit apud Iſaiam, Hei conſolationem accipiam de inimicis meis. vocat inimicos qui toties ſua obſtinatione eum prouocauerant: tamen inuitus trahitur ad pœnas de eorum ſceleribus exigendas; & ideo vſurpat particulam illam dolentis: exclamat tanquam pater, qui vellet filium ſuum eſſe inſontem, & tamen cogitur ſeuerus erga ipſum eſſe. Cæterùm, quamuis in genere hæc doċtrina ſit vera, non dubium tamen eſt, quin Propheta hìc ſermonem ad fideles ſolos dirigat. & certè hic theſaurus peculiaris eſt filiis Dei, quemadmodum antè oſtenſum fuit. Sequitur,

Matth. 7. 11

Iſa. 1. 24.

34 Ad conterendum ſub pedibus ſuis omnes vinċtos terræ.

35 Ad peruertendum, *ad declinandum*, iudicium viri coram conspe-
ctu Excelsi.

36 Ad peruertendum hominem in lite sua, Dominus non videt,
vel non vidit.

Multi Interpretes existimant tres istos versus pendére à superiore doctrina, & ideo sic connectunt, Deum non videre, hoc est, nescire quid sit peruertere bonam causam hominis, opprimere innoxios: & certè Deus dicitur nescire quid sit iniquitas, quoniam abhorret ab omni malo. quid enim est natura Dei nisi perfectio iustitiæ? verè ergo hoc dicetur, Deum nescire quid sit peruertere hominem in iudicio. Alii Non videre accipiunt pro non probare. Si eorum sententiæ subscribimus qui dicunt alienam esse omnem iniustitiam à Deo, erit exhortatio ad patientiam: quasi diceret Propheta ferendas esse afflictiones æquis animis, quoniam Iudæi ita promeriti sint. nam hinc obstrependi licentia, quoniam homines imaginantur se esse extra culpam: qui verò conuictus est, non audet ita insurgere contra Deũ. nam principium humilitatis est cognitio peccati. ille igitur est vnus sensus. Qui autem exponunt, Deum non probare quòd alii alios peruertunt in iudicio, putant inde sumi consolationis materiam, quia Deus tandem miseris succurret, qui iniustè premuntur. Et certè hoc non parum ad tolerantiam valet, vbi persuasi sumus Deum fore vindicem, vt tandem nobis opituletur, postquam ad tempus passus fuerit nos indignè tractari. Sed illæ duæ expositiones videntur mihi nimium remotæ: rectius exponere liceret per modum concessionis, quasi diceret Propheta, Verum quidem est, improbos tantùm licentiæ sumere, quia fingunt Deum cæcutire ad omnia maleficia. Nam hæc væsania sæpe ascribitur impiis, quòd scilicet putent se impunè peccare, quia Deus res humanas non curet. fingunt igitur Deum sopitum & quodammodo mortuum, & ideo perrumpunt ad omne scelerum genus. Et hac ratione tam vehementer eos obiurgat Dauid, Qui finxit aurem non audiet? qui creauit oculos non videbit? sed hæc etiam expositio mihi non probatur, quia est coacta. Ego itaque existimo referri impias eorum voces, qui Deum queruntur non moueri vlla misericordia: quemadmodum ferè hæc cogitatio nobis obrepit cùm rebus aduersis premimur, Deum scilicet oblitũ esse nostri, vel dormire, vel iacere. denique nihil est difficilius persuasu, quàm illud principium, Gubernari mundum Dei consilio, nec quicquam temerè accidere. hoc quidem fatentur ferè omnes, sed vbi ad experientiam venitur, euanescit illa doctrina, & quisque abripitur ad peruersos & erraticos sensus, fortuitò scilicet omnia volvi & cæco impetu: Deo non esse curæ homines. Nec dubium est, quin tempore Ieremiæ volitauerint eiusmodi sermones, & ex contextu satis patet, coarguendos fuisse Iudæos, qui putabant suas miserias negligi à Deo, & ideo tumultuabantur: quia fieri non potest, quin ad insaniam vsque ferantur homines, vbi non statuunt sibi negotium esse cum Deo. Refert ergo Propheta impios illos sermones, vel si non ausi fuerint lingua exprimere quod cogitabant, refert quod ferè omnibus erat tunc persuasum, nempe *quòd iudicium viri peruerterent improbi, quòd peruerterent hominem in sua lite, quòd contererent sub pedibus suis omnes vinctos terræ*, hoc fieri Dei conniuentia. Simplex ergo sensus est, *ad declinandum iudicium*, hoc est, quòd iudicium peruertitur *coram facie* Altissimi, *quòd etiam contemnuntur vincti terræ*, hoc est, qui destituuntur omni auxilio, quòd conteruntur pedibus improborum, *quòd homo in lite sua iniustè opprimitur*, hoc fieri, *quia Deus non videt*. Nunc ergo tenemus Prophetæ consilium. Vnde autem tanta Iudæis dementia? nempe quia vt dixi, non poterant humiliari sub forti Dei manu, quia hypocrisis ita eos excæcauerat, vt superbè Deo obstreperent, dum putabant se æquo durius castigari. Quoniam ergo ita sibi placebant in suis vitiis, hinc nata fuit expostulatio, quam Propheta commmemorat, *Iudicium hominis peruertitur, bona causa excidunt insontes, miseri conteruntur pedibus.* vnde hoc? *quia Deus non videt*, non aspicit. Iam sequitur reprehensio tam impii delirii,

Psal. 94. 9.

37 Quis iste, dixit, fuit, Deus non præcepit?

38 Ex ore Excelsi non egredietur malum & bonum? *vel quasi non egrediatur malum & bonum ex ore* Excelsi.

Postquam retulit Propheta blasphemiam, quæ passim illo tempore grassata fuit, inuehitur contra tam crassum stuporem: *Quis iste*? inquit. Compescit talem amentiam acri obiurgatione.

iurgatione. nam interrogatio admiratioñe in se continet: quasi diceret Proph. hoc esse instar portenti, dum reperiuntur homines qui fingunt Deũ otio suo contentum non agere mundi curam. nam hoc est ipsum exinanire prorsus. Deus non est mortua quædam essentia, non est spectrum aliquod. quid igitur? Deus est iudex mundi. Videmus ergo hoc prodigiosum esse, cùm homines animis suis concipiunt Deum segnem vel obliuiosum qui fortunæ totum mundum permittat. Hæc ratio est cur Propheta tanquam de re absurda, & nimium indigna interroget: *Quis iste?* inquit: fierine potest, vt eò furoris homines sese proiiciant? quia vbi dicunt, Deo non præcipiente quicquam fieri, perinde est acsi extinguerent omnem eius virtutem: quid enim est Deus sine suo iudicio? Alter versus potest dupliciter exponi: sed quantùm ad rem spectat, parum est momenti. potest ergo interrogatiuè legi, *Non egredientur bona & mala ex ore excelsi?* vel potest ita resolui oratio, quasi verò non egrediatur bonum & malum ex ore Dei ipsius. Quantùm ad summam rei, videmus non esse valde laborandum, quia Propheta confirmat suam sententiam, nempe homines esse detestabiles dum imaginantur Deum quasi mortuum, vbi spoliant eum potestate & officio iudicis. & certè nisi teneamus hoc principium, nulla vigebit apud nos religio: nisi enim veniant in rationem coram Dei tribunali omnia hominum dicta & facta, imò etiam affectus ipsi & cogitationes, nulla erit fides primùm, deinde nulla erit probitas: extincta erit Dei ipsius inuocatio. Nam si nobis persuasum sit Deum non respicere quid in mundo agatur, quis in eum recumbet? deinde, quis petet ab eo auxilium? adhæc quis dubitabit sese proiicere ad sæuitiam? ad fraudes? ad rapinas? extinguit ergo omnem pietatis sensum hæc diabolica opinio, Deum otium in cælis colere, nec attentum esse ad res humanas curandas. hæc ratio est cur tantoperè excandescat Propheta aduersus eos qui dicunt quicquam fieri non præcipiente Deo. Iam videndum est quomodo Deus præcipiat quæ perperam fiunt ab hominibus. certè non mandat improbis, vt sceleratè agant: hoc enim modo redderet eos excusabiles. nam vbi intercedit Dei authoritas, illic est certa absolutio. sed dicitur Deus præcipere quod decreuit arcano suo consilio. Duplex ergo est præcipiendi genus, alterum refertur ad doctrinam: alterum verò ad occulta Dei iudicia. Præceptum doctrinæ, vt ita loquar, est certa approbatio, quæ homines absoluit. nam si quis Deo obtemperet, iam vt damnetur à centum mundis, satis est habere Deum authorem. Ergo discamus attenti esse ad præcepta doctrinæ vbi vitam instituere oportet. hæc enim est vnica norma, à qua fas non est deflectere. Sed Deus præcipere dicitur arcanis suis decretis quod non probat, quantùm ad homines ipsos pertinet. sic præceptum habuit Semei maledicendi: & tamen non ideo eximitur à noxa, verum est: quia cõsilium eius non fuit obtemperare Deo: imò putauit quod verum erat, se non Deum minus, quàm Dauidem offendere. Illa igitur distinctio tenenda est, præcipi quædam à Deo, non vt homines habeant agendi regulam, sed cùm Deus exercet arcana sua iudicia modis nobis incognitis. Sic ergo intelligi debet hic locus, nihil geri sine Dei mandato, hoc est, sine eius decreto, & ordinatione, vt loquuntur. Hinc apparet, quæ videntur contingere, gubernari tamen certa Dei prouidentia, vt nihil temerè agatur. Et quod Philosophi vocant ἐνδεχόμενον accidens, vel contingens, id omnino respectu Dei esse necessarium: quia Deus ante creatum mundum decreuit quicquid factu- rus erat: iam nihil agitur in hoc mundo, quod non eius consilio regatur. Et verum est illud Psalmi, Deum nostrum in cælis esse, & agere quæcunque vult. hoc autem verum non esset, nisi penderent omnia à Dei consilio. Videmus ergo nihil contingere, quia quicquid geritur manat ab æterno & immutabili consilio Dei. Verum quidem est, quæ possunt hoc modo vel alio habere, propriè & naturaliter vocari contingentia: sed quod naturaliter contingit illud est necessarium quatenus gubernatur à Deo: imò quod geritur hominum consilio & voluntate, illud est necessarium. Philosophi putant hæc omnia esse ἐνδεχόμενα. quare? flexibilis est hominis voluntas in vtramque partem. ergo quicquid suscipiunt homines, illud est contingens, quia qui vult, potest nolle. Hæc omnia verè dicuntur si respicimus voluntatem hominis in sua natura, deinde ipsum effectum. Sed si attollimus oculos ad arcanam Dei prouidentiam, cùm hominum consilia huc & illuc flectat pro suo arbitrio, certè vtcunque homines varii sint in suis deliberationibus: Deus tamen non variat. Teneamus ergo hanc doctrinam, nihil fieri nisi Dei mandato & ordinatione, & detestemur cum Spiritu sancto profanos homines, qui fingunt Deum sedere quasi in specula otiosum, nec decernere quid fieri velit in mundo, & res humanas temere huc & illuc versari, homines etiam seipsos circumagere prout visum est: nihil illo delirio magis diabolicum, quia, vt

2.Sam.16.5 6.

Psal.114.3.

dixi, extinguit omnia pietatis exercitia. Nulla enim erit fides, nulla inuocatio, nulla patientia: denique nulla probitas, nisi sciamus Deum gerere curam mundi, cuius est creator, vt nihil accidat nisi eius certo & firmo decreto. Qui autem obiiciunt, hoc modo fieri Deum malorum authorem, facilè refelluntur, quia nihil magis præposterum est, quàm metiri incomprehensibile Dei iudicium modulo sensus nostri. Scriptura clamat iudicia Dei esse profundam abyssum: hortatur nos ad reuerentiam & sobrietatem, & non frustra Paulus exclamat imperuestigabiles esse vias Dei. Cùm ergo Dei iudicia longè superent sua altitudine omnes sensus nostros, cauenda hæc nobis est audacia, & curiositas. nam quò audacius sese attollet homo, eò se longius Deus ab ipso subducet. Ergo hoc est nostrum sapere, tantùm amplecti quod Scriptura docet: iam cùm docet nihil fieri nisi volente Deo, non loquitur confusè, acsi Deus probaret cædes, & furta, & veneficia, & adulteria. quid igitur? nempe Deum iusto & recto suo consilio omnia sic ordinare, vt tamen iniquitatem nolit, abhorreat ab omni iniustitia. Cùm ergo adulteria, & cædes, & rapinæ committuntur, Deus quidem illis omnibus quasi frænum adhibet, & improbissimos quantumuis proteruè lasciuiant, regit tamen. hoc agnoscunt ipsi, sed in quem finem? nempe vt puniat peccata peccatis, quemadmodum Paulus docet, Coniicit Deus in sensum reprobum eos, qui digni sunt, prostituit eos ad cupiditates ignominiosas, excæcat magis ac magis contemptores verbi sui: deinde habet varias rationes, easque innumeras & nobis incognitas. Ergo discamus non subiicere Deum nostro iudicio, sed adoremus eius iudicia, dum nos fugiunt, hoc est, dum eorum causa nos latet ac fugit. hæc est vera sapiendi ratio, nempe modestia, & sobrietas. Hoc modo videmus Deum non fieri malorum authorem, quanuis nihil accidat nisi ex eius nutu & voluntate: quia longè diuersus est eius finis à sceleribus hominum. ergo perperam implicaretur quasi socius eiusdem noxæ, dum homicida vnus damnatur, aut fur, aut adulter. quare? Deus enim nihil commune habet cum furtis, cum adulteriis, sed scelera hominum miro & incomprehensibili modo sunt eius iudicia. denique quantùm distant cæli à terra, tantum est discrimen operum Dei ab hominum factis, propter fines prorsus diuersos, vt iam dixi. Quòd autem dicit Propheta *ex ore Excelsi egredi bonum & malum*, per Os intelligit etiam decretum. Deus quidem non semper pronuntiat se esse iudicem: sæpe exercuit multa pœnarum exempla contra reprobos tacendo, quia apud Gentes nulli erant Prophetæ, qui præcones essent iudicii, quod Deus illic exercebat: sed quanuis Deus non semper loquatur vbi vlciscitur hominum scelera, dicitur tamen *tam bonum quàm malum egredi ex ore eius*, quia decernit hominibus pœnas prout visum est: deinde aliis parcit ac indulget, vel eos tolerat ad tempus. Sequitur,

Psal.36.7.
Rom.11.33.
Rom.1.28.
2.Thess.2.

39 Cur molestia se afficit homo viuens? vir super peccato suo?

Verbum יתאונן quidam exponunt mentiri, Cur mentietur homo? alii, Cur murmurabit homo? sed non video quis sensus elici queat si vel pro mentiri, vel pro murmurare accipimus hoc verbum. alii, Quid se obdurat homo? sed diuinatio mera est. significat autem hoc verbum interdum tædio se afficere, in coniugatione Hithpael. sic Numerorum vndecimo capite, Fuit populus murmurantes, vertunt: sed mihi etiam displicet illa expositio: nec dubium est quin Moses significet populum ita tædio fuisse affectum, vt quodammodo tabesceret: & optimè conuenit hæc significatio præsenti loco. Postquam enim Propheta inuectus est in eos, qui Deum fingebant, relicta mundi cura, otium & delitias in cælo colere: iam vt mentes omnium expergefaciat, ostendit remedium sanandæ illius amentiæ, nempe si homines non sponte tædio sese conficiant in suis peccatis, sed agnoscant sibi ostendi culpam suam, quoties aliquid aduersi illis infligitur. Et certè nunquam homines ita desiperent, vt excluderent Deum à gubernatione mundi, si in seipsos descenderent, si seriò examinarent omnia sua dicta & facta. nam statim Deus proferret certas & illustres notas sui iudicii. vnde ergò fit, vt tam simus hebetes in considerandis Dei operibus? imò vt putemus Deum esse instar spectri vel idoli? nempe quia tabescimus in peccatis nostris, & contrahimus voluntariam hebetudinem: quia arrodimus frænum, vt dicitur veteri prouerbio. Nunc ergo tenemus cur Propheta adiungat hanc sententiam, *Cur se tædio conficit homo viuens, & vir in peccatis suis?* nam quantisper homines

mines ita residebunt in sua fæce, nunquam agnoscent Deum esse mundi iudicem:& ita semper vagi erunt in suis peruersis imaginationibus. Si igitur volumus excutere omnes nebulas, quæ nos impediunt, quò minus cernamus Dei prouidentiam(cernamus, dico, oculis fidei) quisque sibi sit testis,& iudex propriæ vitæ,& excutiamus diligenter nosipsos: tunc statim occurret, non temerè Deum nobis irasci, tot rebus aduersis nos subinde affligi: quia scilicet peccata nostra prodibunt in mediũ. Videmus ergo hic ostendi causam amentiæ, quòd homines excludãt Dei prouidentiã à rebus humanis, quia nõ respiciunt seipsos, sed sibiipsis molestiã facessunt absque fructu,& tædium contrahunt in suis peccatis: interea verò non attollunt oculos ad Deũ ipsum. Reliqua differam in diem crastinum, quæ cohærent.

PRECATIO.

Da omnipotens Deus, quando hodie circumagimur in tantis turbis, & omnia sunt ferè in mundo confusa, quocunque vertamus oculos, nihil præter densas tenebras occurrit: vt discamus superare omnia obstacula, & fide supra mundum attollere oculos, vt ita agnoscamus gubernari admirabili tuo consilio quicquid nobis videtur nunc fortuitò contingere, quò ad te suspiremus, & sciamus semper nobis paratam fore opem in tua misericordia, quoties suppliciter petemus omnium scelerum nostrorum veniam, in Christo Iesu Domino nostro, Amen.

40 Percontemur, *scrutemur*, vias nostras, & inquiramus, & conuertamur ad Iehouam.

Nunc clariùs ostendit Propheta quid sibi voluerit illa obiurgatio, quam heri breuiter exposuimus: dicebat homines perperam agere dum tædio se conficiunt in suis peccatis. Iam adiungit tunc rectè facturos, si inquirãt in vitam suam, & se probè examinẽt. Hinc enim molestia & tædium, vbi homines sentiunt quidẽ externa mala,& deplorãt: ad causam verò nõ attendunt, hoc est, non reputant se iustè castigari Dei manu. Opponitur igitur examẽ cuius nunc fit mentio, torpori & tædio, quo se frustra homines macerant,& in quo tabescunt: quia non reputant sua vitia. Hinc fit, vt nihil cõcipiant præter tædium:& ille est dolor ad mortem, sicuti loquitur Paulus: dolor autem ad vitam nascitur ex ista disquisitione, ad quam Propheta nos vocat & hortatur. Dicit igitur hoc vnicum esse remedium in rebus aduersis, si homines se diligẽter excutiant, & considerent quid meriti sint. Simul adiungit conuersionem, quia non subsistũt qui seriò affecti sunt timore Dei in illo examine, sed altius conscendunt. Quia enim ipsos Deus reuocat in viam, vbi agnoscunt se ab ipso fuisse alienatos, cõfugiunt ad eius misericordiam, displicent deinde sibi in suis vitiis,& aspirant ad nouitatem vitæ. Ita Propheta noster præscribit nobis certum ordinem, vt scilicet examinemus totam vitam nostram, deinde timore Dei tacti ad ipsum redeamus, quia dum seuerè nobiscum agit, simul tamen comiter inuitat, semper offerendo veniam peccatoribus. Postea adiungit, 2. Cor. 7. 10.

41 Tollamus corda nostra cum manibus ad Deum in cælis.

Conuersioni adiungit precationẽ, quia non possumus aliter reconciliari Deo, quàm si ipse peccata nostra sepeliat: nec possunt separari pœnitẽtia & fides. Porrò gustus misericordiæ Dei aperit nobis ianuam ad precandum. Et hoc diligenter notandum est, quia increduli videntur interdum satagere, vt cum Deo redeant in gratiam: sed tantùm incumbunt in vitæ mutationẽ: interea de venia non sunt soliciti, sed securè prodeunt coram Deo, acsi non essent iudicio eius obnoxii. Et videmus in Papatu dum longi sermones habentur de pœnitentia, vix nomen fidei vnquam venire in rationem, quasi pœnitentia sine fide esset restitutio à morte in vitã. Ideo dixi notandam esse docendi rationem, quam tenet Propheta noster. Incipit ab examine vitæ, requirit secundò conuersionem, sed eam non separat à fide. Nam dum ad precandum nos hortatur, perinde est acsi proponeret nobis iudiciũ Dei, & simul doceret non aliter posse nos mortẽ effugere, nisi Deus nobis propitius occurrat. Quomodo autẽ obtinenda est venia? nempe precibus. Preces autẽ semper in fide fundatæ esse debent, queadmodũ satis notum est. Quod autẽ iubet *corda ad Deum tollere simul cum manibus*, hoc modo iubet facessere omnẽ hypocrisim à precibus. nã promiscuè omnes manus ad Deũ tollent: & natura ipsa hoc dictat, dũ malis constringimur,

Deum quærendum esse. Cæterùm, maior pars suffocat illum naturæ sensum, vbi vrget afflictio, hoc erit commune omnibus, manus in cælum tollere, etiam si nemo ipsos hortetur: sed interea corda manent humi defixa, neque ad Deum accedunt. Et maior pars hominum comprehendi-
Isa.29.13. tur in numero illo cuius meminit Isaias, Populus hic lingua ad me accedit, cor autem longè abest. Quia ergo homines ita perfunctoriè agunt cum Deo, & nudam cæremoniam obtrudūt acsi Deus abnegaret seipsum, & sineret sibi oculos oblini, Propheta iubet omnem fictionem remouere à precibus: *Tollamus*, inquit, *manus ad Deum, sed corda simul*. Paulò aliter loquitur Ioel cùm
Ioel.2.13. dicit, Scindite corda vestra, & non vestimenta: videtur enim excludere externum ritum, quia dum volebant homines profiteri se esse reos coram Deo, vestes scindebant. Ioel dicit illud esse superuacuum & inutile. & certè ritus ille non adeò est necessarius. Sed quia preces si prodeant ex serio affectu, excitant manus, ideo Propheta noster retinet illam cæremoniam, quæ vtilis est. Sed interea docet non debere omitti quod est præcipuum, nempe *vt corda ad Deum tollantur. Tollamus* ergo *vnà cum manibus corda nostra ad Deum*, inquit: & addit, *ad Deum qui est in cælis*, quia necesse est homines exurgere supra mundum, & exire à seipsis, vt ita loquar, quò ad Deum accedant. Nunc ergo tenemus consilium Prophetæ: ostendit, eos qui ex animo resipiscunt non debere prodire coram Deo, acsi non essent rei apud eius tribunal, sed potius debere anxios esse & supplices, ut veniam obtineant. Postea ostendit veram rationem precandi esse, vbi non defungimur externis cæremoniis duntaxat, sed aperimus corda nostra, & attollimus quasi in cælum ipsum. Hæc igitur vera est ratio precandi, vbi interior affectus coniunctus est cum externo gestu. Sequitur,

42 Nos peccauimus, & rebelles fuimus: tu non pepercisti.

Hic non expostulant fideles cum Deo, sed potius agnoscunt iustam fuisse Dei seueritatem. Quòd ergo Deus ipsos durius tractauerit, causam adscribunt suis sceleribus. hæc est summa, Vnde colligimus, hanc ingenuam confessionem perpetuam comitem esse pœnitentiæ, sicuti e-
2.Cor 7. tiam Paulus docet. Vbi enim peccator vel securus est, vel conatur sua mala tegere, & sibi indulget, vt videmus paucos esse qui se libenter humilient coram Deo, contrahit obstinationis callum. Hac ratione Propheta confessionē exigit: imò hìc suggerit verba, quibus vti conuenit, vbi cupimus veniam à Deo impetrare: *Nos*, inquit, *impiè egimus, & fuimus rebelles*: pronomē hoc loco videtur emphaticum, acsi fideles susciperent in se culpam malorum omnium, quam maior pars semper cupit longè à se reiicere. Hìc ergo Propheta ostendit, non aliam esse rationem placandi Dei, quàm vbi fatemur nos esse malorum omnium authores: & simul docet, hoc esse testimonium veræ pœnitentiæ, vbi non obiicimus vanos prætextus pro communi more, neque facimus nobis blanditias, sed fatemur nos esse conuictos. Iam ostendit minimè extenuandā esse culpam, vt vera sit & plena confessio: & hac etiam in parte mundus ferè ludit cum Deo. Nam pudet etiam improbissimos negare se peccatores: sed quia coguntur aliquid fateri, hoc fit leuiter: & videtur esse quasi extorta confessio, ideóque ieiuna est vel saltem dimidia. Propheta autem hìc ostēdit, qui cupiunt Deo recōciliari, non tantùm vno verbo debere agnoscere & fateri culpā, sed ingenuè sese explicare. Ideo adiungit peccato contumaciam: quasi dicerent, Nos non simpliciter vel vno modo peccauimus, sed exasperauimus Deum ipsum, & multis modis & assiduè peccando eum in nos prouocauimus. In summa, dicit tunc patefieri nobis aditum ad impetrandam gratiam, vbi non obstrepimus Deo, nec cum eo litigamus quasi asperius nobiscum egerit: sed fatemur ipsum fuisse durum, & rigidū erga nos, quia causam reperiebat in peccatis nostris adeóque in sceleribus. Adiungit,

43 Obtexisti in ira & persecutus es nos, occidisti, & non pepercisti.

Primo intuitu videri posset querimonia hæc prodire ex amarulento corde. Nam hìc fideles queruntur se fuisse occisos, deinde, Deum quasi in tenebris exercuisse suum iudicium, ne ignosceret. & versus etiā proximus eandē sententiā confirmabit. Sed simplex est agnitio iustæ Dei vindictæ: neque enim in illis extremis cladibus poterāt fideles iactare Deū clemēter egisse. nam ventum erat vsque ad vltimum rigorem, quemadmodum antè vidimus. Si dixissent se fuisse leniter castigatos, fuisset ridiculum, quia Templum combustum erat, Vrbs excisa, Regnū euersum, populus magna ex parte in exilium tractus, reliquiæ dissipatæ, fœdus Dei erat quodammodo abolitum. neque enim aliter existimari potuit pro carnis sensu. Si ergo exules in Chaldæa dixissent se Dei ferulis leniter fuisse percussos, nonne extenuatio hæc fuisset absurda? si etiam Propheta cum aliis hoc modo locutus esset? nam erant innumeræ lugendi causæ: priuatim quisque spoliatus erat suis fortunis: deinde multæ erant viduæ, multi orbi: sed

præcipua

præcipua luctus causa erat in Templi excidio, & Regni interitu. Non mirum igitur est si fideles aggrauent hîc sua mala: sed interea non alibi causam quærunt, quàm in suis peccatis. Hac igitur ratione nunc dicunt, *Deum obtexisse in ira*. metaphora hæc optimè conuenit: quasi dicerent, Deum exequutum esse suam vindictam in densa caligine. Nam sensus oculorum est tenerior, & facilè ad misericordiam flectimur vbi occurrit nobis triste spectaculum. Hinc fit, vt etiam sæuissimi hostes interdum mansuescant, quia oculis suis feruntur ad humanitatem. Ergo Propheta cùm vult exprimere horribilem Dei vindictam, dicit fuisse quoddam integumentum obiectum, ita vt Deus implacabili modo pœnas de impio populo exigeret. Sed, quemadmodum dixi, non insimulant Deum crudelitatis, etiam si dicant *obtexisse in ira*. postea, *persequutus es nos, & occidisti, & non pepercisti* Denique significant Deum fuisse seuerum iudicem: sed simul descendunt in seipsos, & illic quærunt causam, ne scilicet sua duricie seipsos exasperent aduersus Deum, quemadmodum facere solent hypocritæ. Et sensus malorum etiam nos ad pœnitentiam solicitat. vnde enim fit, vt torpeant homines in suis peccatis, nisi quia sibi indulgent? Vbi ergo Deus suspendit sua iudicia, vel vbi moderatur sibi, nec pro meritis homines punit: tunc etiam si qua sit pœnitentia, est tamen frigida & ferè euanescit. Hæc igitur ratio est cur Deus infligat lethales plagas, quia non sentimus manum eius, nisi ictus sint quasi mortiferi. quia ergo simplex castigatio non satis nos ad pœnitentiam solicitat, ideo Propheta hîc fideles inducit loquentes hoc modo, *Ecce tu in ira obtexisti*, vt nos non respiceres, vt nulla esset occasio misericordiæ, nempe vt ipsi sint sui iudices, & ex pœnarum atrocitate reputent quàm grauiter iram Dei prouocauerint. Sequitur eodem sensu,

44 Obtexisti in nube tibi, ne transiret precatio.

Confirmat Propheta eandem sententiam, sed verbis mutatis. Iterum repetit verbum obtegendi: sed quô clarior & explicatior sit metaphora, dicit *in nube*: significat simpliciter nubem fuisse interpositam, vt Deus liberius puniret Iudæos, sicuti meriti erant. Paulò aliter loquitur Isaias, sed in eundem finem, Non est, inquit, manus Dei abscissa, neque aures eius *Isa. 59.1.a.* sunt magis obtusæ: sed peccata nostra interposuerunt distantiam inter nos & Deum. Nô dubium est, quin Isaias idem velit quod Propheta noster, Deum scilicet naturam non mutare: & ideo cùm videtur sæuire in populum suum, debere causam adscribi peccatis, quia Deus ipse semper sui similis manet. Scimus quid dicatur in Psalmo, Tu es Deus qui exaudis preces. *Psal. 65.3.* Deus ergo semper ad suos exaudiendos est propensus: deinde satis etiam valida potentia instructus est ad opem ferendam: sed distantia est à peccatis nostris. Ita & Propheta nunc dicit *nubem fuisse interpositam*. Eadem ferè sententia habetur capite quinto, vt vidimus. Illic enim Propheta totius populi nomine dicebat se esse à Deo separatum: sed interstitium esse, non quòd Deus consilium mutasset, sed quia populus quodammodo gratiam eius repulerat. *Opposuisti* ergo *tibi in nube*, hoc est, integumentum tibi fecisti, *ne oratio transiret*. Videtur quidem hoc esse absurdum, quia Deus obuiam procedit omnibus miseris, & promittit se preces exauditurum. quid ergo hoc sibi vult, *nubem fuisse interpositam, ne oratio ad ipsum penetraret?* nempe quia nec ritè precabantur Iudæi, & sibi omnes aditus præcluserant, ne Deus ipsos admitteret. In summa, hîc non litigant fideles cum Deo, acsi fuissent decepti eius promissione: sed fatentur se fuisse indignos, qui Deum precarentur: deinde etiam agnoscunt non fuisse ritè conceptas preces suas. Et hoc sensu dicunt *se fuisse prohibitos quasi nubes esset obiecta, ne ipsorum precatio ad Deum vsque ascenderet*. Sequitur,

45 Quisquilias, & reiectionem posuisti nos in medio populorum.

Hîc dicunt se fuisse expositos probro, vt essent quasi mundi purgamenta. Vertunt vocẽ סחי alii reiectionem, alii diuersis modis: alii colluuiẽ Sed propriè significat scobes, & ramẽta, περίψηματα quæ vocant Græci. Paulus 4. capite prioris ad Corinthios dicit se & alios collegas *1.Cor. 4.13* fuisse quasi mundi περίψηματα Intelligit se fuisse contemptum, sicuti purgamẽta, vel ramenta. nam deducitur hoc nomen à scopando. quicquid ergo verrendo abstergitur, hoc est, sordes domus, vel pauimenti, hoc totum vocatur סחי. Consilium Prophetæ non obscurum est. intelligit enim ignominiam populi non fuisse occultam, sed fuisse patefactam omnibus populis acsi Deus theatrum erexisset in Iudæa, & illic edere voluisset insigne aliquod & rarum specimẽ suæ vindictæ. Eodem sensu adiungit,

46 Aperuerunt super nos os suum omnes inimici nostri.

Exprimit quod dixerat, nempe populum esse quisquilias vel ramenta, vel scobes: deinde esse reiectionem. Est quidem verbum infinitiui modi, sed accipitur loco nominis מאס. Nempe *quia totidem inimici* erant quot vicinæ gentes. Scimus enim Iudæos fuisse omnibus aliis exosos. Ergo inter populos fuerant reiectio & sordes, quia aperto ore omnes inimici in ipsos debachabantur. Nam *os aperire* tantundem valet atque petulanter insurgere, & permittere sibi omnem maledicendi licentiam, quemadmodum etiam alibi dictum fuit. Hoc autem fuit acerbissimum miseris, cùm viderent ad tot suas calamitates accedere etiam probra & subsannationes hostium. Scimus enim quàm grauiter eos qui alioqui afflicti sunt, vulneret contumelia.

47 Pauor & fouea fuit nobis, destructio, *alij vertunt, deceptio*, & contritio.

Pluribus verbis exaggerat Propheta grauitatem cladis, quæ acciderat. comparat igitur *foueæ & pauori* illas anxietates, in quas coniectus fuerat populus. Est concinna paronomosia in verbis, פחד & פחת: sed sensus est, populum eo fuisse redactum, vt nullus exitus pateret: quemadmodum vbi consternamur pauore, si respicimus huc & illuc, & vndique occurrunt nobis foueæ, illa est materia vltimæ desperationis. Talem ergo fuisse statum populi docet Ieremias, quòd scilicet pauore attoniti, dum quærerent effugium, vbique aspexerint foueas. Postea adiungit *vastationem*, vel destructionem, & *contritionem*. Probabile est esse mendum in versione Hieronymi. dicit, vaticinatio. quidam existimant ipsum fuisse deceptum in litera ש, quia videtur legisse cum puncto sinistro, & ideo pro vaticinio accepit, à נשא. Sed altera coniectura videtur rectior, quòd scilicet librarii deprauarint locum illum: quia optimè conuenit quod dixi, nempe populum fuisse obrutum omnibus malis. quia nihil præter *vastationem & contritionem*, vel confractionem, (hoc est, שבר) occurreret. Iam sequitur,

48 Riui, *hoc est, tanquam riui*, aquarum descendit oculus meus super contritione, *vel, afflictione, est idem nomen* שבר, filiæ populi mei.

Variè exponunt Interpretes principium versus: quidam vertunt, Oculus meus descendit in riuos aquarum: alii, Oculus meus defluxit in riuos aquarum, vel riui aquarum defluxerunt. Sed quemadmodum alibi exposui, potius Propheta intelligit oculum suum descendisse tanquam riuos. Descendere autem metaphoricè accipitur pro defluere. aquæ enim fluendo semper descendunt, vt satis notum est. Est autem mutatio numeri cùm dicit, Oculus meus descendunt: & subaudienda est particula כ, nota similitudinis, quòd scilicet oculi eius descenderunt vel defluxerunt tanquam riui. propriè significat hoc nomen diuisiones: sed intelligit plures riuos defluxisse acsi essent plures fluuii. *Super contritione populi mei*: Propheta hîc loquitur in sua persona, quanquam minimè dubium est, quin alios etiam omnes hortetur ad societatem doloris sui. Neque enim poterant satis ardenter Deum precari fideles, quin horrore essent quasi fracti & confusi: nam si populi clades ipsos non affecisset, vt debebat, non fuisset serium precandi studium. Hæc igitur ratio est cur Propheta hîc commemoret fletus suos, & gemitus, & lachrymas. Nempe vt seipsum magis excitet ad precandum, & alios etiam simul adducat. Sequitur,

49 Oculus meus defluxit, & non quieuit à non intermissionibus *hoc est, vt non sint intermissiones, vel vt nulla sit requies.*

Idem repetit diuersis verbis, quòd scilicet oculi eius defluxerint. retinet adhuc singulare numerum: sed illa ratio satis trita est Hebræis. Dicit ergo *oculum suum sine fine defluxisse, ita vt* nulla

nulla esset requies. Sed postea sequitur,

50 Donec aspiciat & videat Iehouah è cælis

Hîc Propheta luctum suum discernit ab illo cæco dolore, quo increduli correpti satis quidē impetuosè feruntur, sed non respiciunt ad Deum. Ergo Propheta hîc non tantùm se fleuisse dicit, sed simul suppliciter fuisse deprecatum, & expectasse dum finem malis Deus imponeret. Quemadmodum iam dixi, increduli satis superque dolēt in rebus aduersis: imò sese proiiciunt ad mœrorem: sed auersi sunt prorsus à Deo, & sunt quasi feræ bestiæ. Ostendit ergo Propheta quæ vera sit ratio lugendi, nempe si oculi nostri defluant vsque ad fatigationem & sine quiete: interea verò expectemus dum Deus nobis propitius occurrat. Ergo cohærent isti duo versus inter se cùm dicit, *Donec aspiciat & videat Iehouah è cælis*: quia alioqui lachrymæ traherent nos ad desperationem: & desperatio esset causa furoris: quemadmodum videmus impios tumultuari contra Deum. Sic ergo flendum est, vt interea studeamus bonam spem fouere dum expectamus, vt Deus nos aspiciat, & videat nostras miserias è cælis nec superuacuum est nomen *cælorum*, quia homines in suis malis, vbi Deum quærunt, occupantur terrore, quia non existimant se posse ad eum conscendere. hinc fit ergo, vt despondeant animos, quia imaginantur Deum nimis procul esse remotum. Ergo Propheta hîc anteuertit peruersum illud figmentum, & dicit nihilominus expectandum esse, *dum aspiciat Deus è cælis*, quemadmodū in Psalmo dicitur, Deum esse excelsum & tamen respicere humilia. Maiestas ergo Dei etiam si superior sit omnibus cælis, non obstat quò minus familiariter respiciat quæ humilia sunt, & contemptibilia in mundo. Tandem sequitur, *Psal. 113. 4. 5. 6.*

51 Oculus meus dolore afficit animam meam propter omnes filias vrbis meæ, *vel, præ omnibus filiabus vrbis meæ.*

Dixerat oculum suum defluxisse, deinde, fuisse quasi fontem, ex quo descenderēt plures riui aut fluuii: iam ponit aliam loquutionem, *quòd scilicet oculi molesti fuerint animæ.* est autem hoc signum maximi doloris, vbi cuperet qui luget aliquid leuationis sibi dari: interea autem abripitur etiam ipso externo sensu. Multi enim sibi indulgent in dolore, & seipsos accēdunt: tunc anima hominis est quasi flabellum ad excitandum incendium. Sed vbi flemus, & oculi nostri exprimunt lachrymas, & vbi animus ipse quodammodo se exhaurit, hoc est signum maximi doloris. Et hanc magnitudinem voluit exprimere Ieremias cùm dixit *oculum suum fuisse molestum animæ.* posterior pars duobus modis exponitur: quidam vertunt, Propter omnes filias vrbis meæ. Sed quanuis hic sensus magis sit receptus, tamē potius subscribo eorum sententiæ, qui vertunt, *præ cunctis filiabus.* Nam מ est nota comparationis, sicuti est nota causalis. Dicit autem *præ omnibus puellis se fuisse mœrori deditum*: quia muliebris sexus tenerior est, & mollior, vt satis notum est. Propheta igitur amplificat luctum suum hac similitudine, quòd superauerit omnes puellas vrbis lugendo, ita vt ferè oblitus fuerit omnis virilitatis. Si dixisset filias populi, poterat hoc exponi, quemadmodum nuper, vel de vrbibus, vel de toto populo, hoc est, de corpore ipso. Sed cùm nominat *omnes filias vrbis suæ*, non possum aliter accipere, quàm per modum similitudinis, quòd scilicet sibi non temperauerit, sed abreptus fuerit dolore, quemadmodum mulieres, adeóque puellæ, quibus tenerior est animus, vt iam dictum fuit. Cras reliqua.

PRECATIO.

Da omnipotens Deus, quando hactenus nobis pepercisti, ne tamen torpeamus in nostris vitijs: deinde cùm iam durius Ecclesiam tuam tractare incipias, vt expergefiamus ad tuas castigationes, & ita humiliemur sub forti tua manu, vt tamen non dubitemus te fore nobis propitium: & sic nobis displiceamus in peccatis nostris, vt certò simus persuasi, modò te expectemus, tandem fore nobis misericordem, vt præbeas nobis nouam lætitiæ materiam & gratiarum actionis in Christo Iesu Domino nostro, Amen.

52 Venando venati sunt me tanquam passerem, *vel auem*, inimici mei sine causa.

Videbimus vsque ad finem capitis varias querimonias, quibus Propheta miserias populi sui deplorat, vt tādem obtineat misericordiam à Deo. hîc similitudinem vsurpat auis aut passeris Dicit ergo Chaldæos fuisse similes aucupibus, Iudæos autem fuisse quasi passeres. scimus enim nihil esse vel consilii vel fortitudinis in auibus. Intelligit ergo Iudæos fuisse destitutos omni auxilio: ita expositos in prædam suis hostibus, qui fuerunt tanquam aucupes. Et videtur alludere
Prouer. 1.17. ad sententiam Solomonis. dicit enim capite primo prouerbiorum, Sine causa extendi rete auibus: & intelligit homines innoxios ab improbis circumueniri, quasi vndique tenderent illis insidias. Sunt autem similes auibus, quæ nulla astutia pollent ad cauēdum. Nunc ergo tenemus consilium Prophetæ: indignitatem cladis amplificat comparatione, quòd scilicet Chaldæi pro sua libidine deprędati sint miserum populum, qui ad resistēdum minimè par erat, imò destituebatur omni defensione. Sequitur,

53 Succiderunt, *vel potius, constrinxerunt*, in puteo vitam meam, & proiecerunt lapidem super me.

Nunc alia similitudine vtitur. quidam malè restringunt hoc ad personam Ieremiæ, quasi hîc exponeret coram Deo iniurias sibi priuatim illatas. neque enim dubiū est, quin causam totius populi suscipiat: quādoquidem vult suo exemplo fideles hortari ad luctum, vt ita obtineant veniam à Deo. Comparat igitur se homini quasi semimortuo, qui proiectus in puteum, illic relinquitur pro desperato. Malè igitur quidam vertunt, Proiecerunt lapides. lapidatio enim nihil ad Prophetæ mentem: sed postquam dixit se fuisse constrictum in puteo, addit, *lapidem fuisse impositum*, ne posset emergere, quemadmodum scimus fuisse factū Danieli: Daniel proiectus fuit
Dan. 6.16. 17. in foueam leonum, deinde lapis iniectus ad os foueæ. Sic etiam Propheta dicit *vitam suam fuisse constrictam in puteo*, neque id solùm, sed lapidem impositū fuisse, vt nulla spes esset exitus: atque ita puteus esset instar sepulchri. Hîc igitur intelligit se fuisse redactum vsque ad vltima, quoniā non modò captus erat ab hostibus, sed etiam proiectus in puteum. Est autem metaphorica loquutio, vt satis notum est, vel similitudo. Addit,

54 Inundauerunt, *ad verbum, alij, ascenderunt*, aquæ super caput meū: dixi, succisus sum.

Tertia nunc similitudo additur, quod scilicet obrutus fuerit tāquam diluuio malorum. Hęc
Psal. 69.15. 16. similitudo subinde occurrit in Scripturis, præsertim in Psalmis. nā vbi Dauid exprimere vult desperationem dicit se fuisse demersum in aquis profundis. Ita & hoc loco Propheta conqueritur *aquas exundaße super caput suum*, vt putauerit se hominem esse perditum. Quanquam autem hęc vox fuit hominis desperati, ex contextu tamen satis patet, Prophetam fuisse fundatum in spe misericordiæ Dei. sed loquitur pro carnis sensu. Scimus autem fideles esse quasi diuisos. nam quia non sunt exuti carne, ideo necesse est apprehendere res aduersas, percelli metu, esse anxios: denique vbi mors impendet, quodammodo exanimari. Interea fides in ipsorū cordibus palmam obtinet: ideo neque terroribus, neque curis, neque anxietatibus succumbunt. Ergo cùm dicit Propheta se opinione sua fuisse perditum, non significat sic extinctam fuisse fidem, vt abiecerit omne studium inuocandi Dei. Proximo enim versu ostendet se perseuerasse in precibus. quomodo ergo dixit vel statuit se esse perditum? nempe, quemadmodū iam dixi, pro humano sensu. Et videmus sępe fideles conqueri se esse derelictos, Deum in cælo dormire, vel iacere, vel esse auersum: hæc omnia referri debent ad sensum carnis. Dum ergo fideles oculos suos coniiciunt in pericula, si mors occurrat, non modò trepidāt, sed expauescunt & concidunt etiam. Interea, quemadmodum dixi, fide luctantur contra omnes tentationes. Sic ergo intelligi debet hic locus, quòd Propheta *statuerit se esse perditum*, nēpe quatenus poterat iudicare ex præsēti aspectu nulla enim spes apparuit tunc Ecclesiæ. Sed videmus tamen Prophetā non sibi indulsisse in illa desperatione. Subiicit enim continuò pòst,

55 Inuocaui nomen tuum Iehouah è puteo profunditatum.

Videmus certè Prophetam habuisse intestinum certamen, quod etiam fideles omnes experiuntur, quia spiritus pugnat aduersus carnem, vt docet Paulus. Cùm ergo cōciperet mortem
Gal. 5.17. ab vna parte, non tamen destitit confugere ad Deum. nam fides erexit eius animum, vt nō succumberet, sed potius vt fortiter reiiceret tentationem sibi obiectam. Quanuis ergo persuasus esset de suo interitu secundum carnem, ex opposito inuocauit nomen Dei, nempe quia fideles non metiuntur Dei potentiam & gratiam sensu suo, sed dant Deo ipsi gloriam ne, vel in rebus

prorsus

prorsus desperatis desinant in ipsum recumbere. Et hic locus diligenter notandus est: quia vbi Satan non potest alio modo nos auertere à studio precandi, obiicit infirmitatem, Quid tibi vis miser? an Deus te exaudiet? quid enim affers? tu trepidas, tu es anxius: imò tu desperas: & interea putas Deum tibi fore propitium. Quoniam ergo talibus insidiis Satan conatur ianuam nobis claudere, ne audeamus precari, occurrat nobis Prophetæ exemplum, qui tametsi se perditũ putauit, non tamen ideo abiecit fiduciam, quam conceperat de auxilio Dei. Vnde enim hæc perseuerantia, nisi quia seipsum quodammodo obiurgauit cùm videret ita se oppressum, & quasi exanimatum. Vtrunque cernitur in breui illa precatione, vbi dicit Dauid Psalmo 22. Deus mi, Deus mi, vt quid me dereliquisti? nam vbi verba dirigit ad Deum, & suum nominat, illic cernimus raram & eximiam fidem: vbi autem queritur se derelictum, illic videmus quomodo pro infirmitate carnis putauerit actum esse de salute sua. Tale ergo certamen nobis hîc describitur, sed in quo superior fuit fides, & palmam obtinuit: quia Propheta non desiit ad Deum clamare, *idque è puteo profunditatum*, è fouea, hoc est ex ipsa morte. Et hoc etiam diligenter notandum est, quia vbi Deus sustinet nos suis alis, vel in gremio suo gestat, facile est precari: sed vbi videmur ab ipso proiecti vsque ad profundissimos gurgites, si illinc etiam ad ipsum clamamus, hæc est seria & certa fidei & spei probatio. Quoniam tales loci sæpius occurrunt in Psalmis, conferri possunt simul. Sed ego leuiter percurro, quia mihi non est propositum congerere omnia testimonia, quæ conueniunt: satis est habere genuinum Prophetæ sensum. Sequitur, *Psal. 22. 2.*

56 Vocem meam audisti: ne occultes, *vel occludas,* aurem tuam ad respirationem meam, *vertunt, ad clamorem meum,* & ad precationem meam: *sed prius nomen accipio potius pro gemitu, vel clamore.*

Cùm dicit Propheta *Deum audiisse*, perinde est acsi diceret se ita fuisse precatum, vt Deus testis fuerit & zeli, & solicitudinis. nam multi gloriantur magnificè de zelo suo, & feruore, & assiduitate etiam precandi: sed sunt meræ nugæ. Propheta autem Deum testem citat suorum clamorum: quasi diceret se non ita fuisse attonitũ in rebus aduersis, quin semper ad Deum confugeret. Iã addit, *ne occludas*: propriè est occultare, sed quia hoc nõ satis quadraret auribus, ideo vertere placuit, *ne occludas aurem tuam ad clamorem meum*. רוח significat dilatare, & respirare. Ideo ferè omnes exponunt, ad respirationem meam. Sed quod sequitur non potest admittere talem sensum, *ad precationem meam*, vel ad clamorẽ. Ego itaque non dubito istas duas voces accipi pro clamore. nam in gemitu spiritus hominis se dilatat, & animus ipse dolore cõpressus turget. Cum autem curas nostras & molestias coniicimus in sinum Dei, tunc spiritus quodammodo emergit violenter. Hoc ergo intelligit Propheta, dum postulat ne Deus *claudat aurem ad dilatationem*, vel gemitum, *& ad clamorem*. Sequitur,

57 Appropinquasti in die quo clamaui ad te, *vel inuocaui te,* dixisti, Ne timeas.

Hîc Propheta commemorat se expertum fuisse Dei bonitatem, quia non fuerit passus repulsam vbi precatus est. Et hæc doctrina apprimè nobis est vtilis, dum scilicet repetimus memoria non frustra nos fuisse precatos. Inde enim statuere licet, quia Deus perpetuò manet sui similis, ideo semper fore propensum ad nos iuuandos quoties fidem eius implorabimus. Hæc igitur ratio est cur Propheta recitet se expertum fuisse Dei facilitatẽ in exaudiẽdis precibus: *Accessisti*, inquit, *die quo inuocaui te*. hic autem accessus refertur ad rem, vel ad effectum, nempe quod Deus manũ porrexerit, & auxiliatus fuerit seruis suis. Cùm ergo talibus documentis confirmati essent, fuit illis liberum semper ad Deum confugere. Deus enim suppeditat nobis materiam bene sperandi, vbi semel atque iterum nobis opitulatus est: & perinde est acsi testaretur se semper eundem fore, qualem semel atque iterum sumus experti. Iam adiungit explicationem, *Dixisti, ne timeas*. non intelligit Deum locutum esse, sed, quemadmodum dixi, hoc modo exprimit se non frustra quæsiisse Deum, quia subleuatus fuerit. Quamuis autem Deus verbum non faciat, vbi tamen sentimus preces nostras ab eo fuisse exauditas, perinde est acsi nos erigeret, acsi eximeret nobis omnẽ metũ. Summa est, Deum fuisse propitiũ seruis suis quoties ad ipsum clamarunt. Iam sequitur,

58 Disceptasti Domine disceptationes animæ meæ, redemisti vitam meam.

Eodem sensu nunc dicit Deum fuisse suum iudicem, qui causam eius susceperit, nec causam vnam duntaxat, sed pro ipso litigauerit, acsi esset perpetuus cognitor. Summa est, Prophetã (qui loquitur tamen in omnium fidelium persona) sensisse Deum vindicem, & auxiliatorem, neque

tantùm in vna cauſa,ſed quoties laborauit.ideo enim plurali numero vtitur cùm dicit, ריבי נפשי. *Diſceptaſti* ergo *diſceptationes*,inquit,*animæ meæ*. adiungit, *redemiſti vitam meam*. Hic eſt modus diſceptandi,vbi ſcilicet Deus nos liberat quaſi à morte. nam ſedulò interdum laboran amici, dum ſeſe interponunt pro defenſione, ſed non ſemper proficiunt. Deus autem ita eſt cognitor noſtrarum cauſarum,vt ſit etiam liberator,quia in manu eius eſt ſalus noſtra. Sequitur,

59 Vidiſti Iehouah oppreſſionem,*ſubuerſionem, alij vertunt iniquitatem,* meam:iudica iudicium meum.

Nomen עותתי *ſubuerſionem meam* quidam accipiunt pro iniquitate, ſed ironicè, quaſi diceret Propheta,Deus tu noſti an deliquerim.Sed potius capitur paſſiuè.עות ſignificat ſubuertere vt alibi vidimus etiam hoc capite. Ergo *ſubuerſionem ſuam* intelligit oppreſſionem, cùm ſcilicet indignè eum aduerſarii pedibus calcarent. Ac proinde ſimul nunc poſtulat à Deo,vt *iudicet iudicium ſuum*, hoc eſt, vt ſuſcipiat cauſam, & vindex appareat, quemadmodum fecerat olim, quia *vidit ſubuerſionem eius*,hoc eſt vidit ipſum iniquè fuiſſe deiectum,& proſtratum ab improbis. Sequitur,

60 Vidiſti omnes vltiones ipſorum, omnes cogitationes eorum contra me.

Hac forma ſæpe vtuntur ſancti,quia Deus vbi dignatur reſpicere ad eorum miſerias,ſimul etiam propenſus eſt ad ferendum auxilium. Neque eſt ſuperuacuus ſermo cùm dicunt fideles, *Domine tu vidiſti.* nam ſua cauſa ſic loquuntur, vt excutiant omnem diffidentiam. Simul enim atque tentatio aliqua nobis moleſta eſt, fingimus Deum à nobis auerſum,& ita ſolicitat nos caro ad deſperationem.Ergo neceſſe eſt,vt fideles ſecum hic luctentur, & ſtatuant Deum vidiſſe. Quamuis ergo dictet humana ratio,Deũ non aſpicere,negligere ſuos, & aſpernari debet ex oppoſito ſuccurrere hæc doctrina,*Deum ſcilicet vidiſſe*. Hæc ratio eſt cur tam ſæpe Dauid ea forma vtatur. *Vidiſti* ergo *Iehouah omnes vltiones ipſorum. Vltiones* hîc accipit pro violentiis,quemadmodum Pſalmo 8. Ad profligandum inimicum, & vltorem:non intelligit illic ſimpliciter eos, qui retaliant iniurias, ſed intelligit homines truculentos. Sic etiam hoc loco per vindictas intelligit omne genus ſæuitiæ, ſicuti etiam per cogitationes conſilia peruerſa, quibus conantur improbi miſeros,& innoxios obruere. Iterum idem repetit:

Pſal. 8. 3.

61 Audiuiſti probra ipſorũ Iehouah, omnes cogitationes eorum contra me.

Videmus eſſe repetitionẽ:ſed pro vltionibus nunc ponit probra. Hac etiam ratione Deum rurſus ad miſericordiã flectere voluit:quia vbi non ſuccurrit, videtur oculos claudere & habere aures obturatas.Si autẽ ad mala noſtra attendit,tunc paratus eſt ad opem ferendam.Poſtquam ergo Propheta dixit *Deum vidiſſe*, nunc ad auditum tranſit,*quòd audierit probra*. Impropriè adiungit *audiiſſe cogitationes*,quanquam non loquitur tantùm de arcanis conſiliis, ſed comprehendit omnes impias conſpirationes,quibus machinati fuerant hoſtes eum perdere. Adiungit,

62 Labia,*vel ſermones,aut linguas*,inſurgentium contra me,& ſermones eorum contra me tota die,*vel quotidie*,

Pro cogitationibus nunc ponit *labia & ſermones*.non ſignificat meditari, etiam ſi nulla vox exeat. Sed hoc loco quoniam coniungitur labiis, non dubium eſt quin Propheta potius ſermones deſignet,quàm occultas meditationes.Dicit ergo tales fuiſſe conſpirationes hoſtium,vt non diſſimulauerint quid haberent in corde,ſed protulerint peruerſos ſuos affectus. Hæc autem inſolentia debuit Deum mouere,vt populo ſuo tam iniuſtè oppreſſo ſuccurreret. Adiungit *quotidie*, vel toto die. Hæc enim particula etiam valere debuit ad obtinendum gratiam,quô ſcilicet celerius populo ſuo Deus ſuccurreret. nam ſi impetus ſuos proiiciant impii, & paulò pòſt ceſſent, facile eſt perſtare in illa breui tentatione,quemadmodum ſi procella aliqua repente tranſiret.ſed vbi ita contumaciter pergunt in ſuis machinationibus: hoc durius eſt ad ferendum: & ideo hæc eſt materia bene ſperãdi,cùm ſcilicet dictat nobis hanc precandi formã Spiritus ſanctus, Deum fore nobis miſericordem,vbi aſpexerit hoſtium noſtrorum pertinaciam. Iam addit,

63 Seſſionem eorum, & ſurrectionem eorum aſpice: ego canticum

eorum

eorum, *vel pulsatio, vt alij vertunt.*

Idem nunc repetit Propheta, sed aliis verbis. Locutus est de insidiis, & conspirationibus, & sermonibus hostium: iam adiungit Deo nihil esse occultum. Per *sessionem & surrectionem* intelligit omnes actiones vitæ, quemadmodum vbi Dauid dicit, Domine tu nosti sessionem meam, & surrectionem meam, vel sedere meum, & surgere: siue quiescam, siue ambulē, actiones meæ tibi sunt compertæ. per *surrectionem* igitur designat hîc Propheta, sicuti Dauid, omnes motus: per *sessionem* verò intelligit quieta consilia. Homines enim vel sedendo deliberant, & comparant se ad opus: vel surgunt, & ita mouentur. Intelligit in summa, siue hostes consultent taciti & quieti, siue hoc & illud moliantur & satagant, nihil Deo esse incognitum. Vbi autem Deus ita attentus est ad omnia cōsilia & ad omnes actiones hominum, fieri non potest, quin compescat improbos: quia cognitio Dei semper coniuncta est cum officio iudicis. Videmus ergo vt Propheta se confirmet, quemadmodum nuper attigi, atque ita colligat materiam fiduciæ, quoniam Deum non lateant peruersa hostium consilia, deinde opera. Adiūgit, *ego sum canticum*. rursus proponit Deo contumeliam, quæ inferebatur ab improbis. nam illa etiam indignitas plurimùm valet ad Deū mouendum, ne scilicet sinat indignè seruos suos vexari. Iam sequitur, Psal. 139.a

64 Repēde illis mercedem, Iehouah, secundū opus manuū suarum.

Hîc clausulam adiungit, quia hactenus recensuit, vt dixi, & mala quæ patiebatur, & contumelias, & iniustas oppressiones, vt Deum haberet sibi propitium. Hæc enim ratio est conciliādi fauoris, vbi iniquè nobiscū agitur: quia fieri non potest quin Deus causam nostram suscipiat. Testatur enim se præsto fore ad miseros iuuandos: proprium eius est eripere vinctos è carcere, illuminare cæcos, succurrere miseris, & indignè oppressis. Hac igitur ratione nunc confidēter Propheta postulat, *vt rependat hostibus mercedem secundum opus manuum suarum.* Si quis obiiciat, aliam regulam nobis præscribi, nempe vt bene precemur pro hostibus nostris etiam dum nos affligūt: solutio in promptu est, fideles dum ita precantur, adferre non affectus suos turbulentos, sed purum zelum, & rite compositum. nam Propheta hîc non imprecatur exitium quibuslibet, sed reprobis, & qui erant perpetui hostes Dei, & Ecclesiæ. Potuit igitur sincero zelo à Deo petere, *vt illis rependeret iustam mercedem.* Et quoties sancti ita ebulliunt contra hostes suos, & cupiunt Deū esse vltorem, semper tenēdum est illud principium, nempe eos non indulgere suis cupiditatibus, sed ita regi à Spiritu sancto, vt vnà cum feruore zeli sit illa quam dixi moderatio. Propheta igitur quoniam hîc contra Chaldæos agit, liberè postulat, vt Deus ipsos perdat, quemadmodū mox iterum videbimus: sicuti etiam tales formulæ subinde in Psalmis occurrunt, præsertim aduersus Psal.137.
Babylonem, Beatus qui rependet tibi quæ intulisti nobis, qui allidet paruulos tuos ad lapidem. 8.9.
Iam sequitur,

65 Des illis impedimentum cordis, *alii obstinationem*, maledictionem tuam illis, *vel maledictio tua illis.*

Exprimit modum vindictæ, nempe vt Deus coniiciat illos in reprobum sensum. nam per מגנת-לב haud dubiè intelligit excæcationē cordis: quāquam comprehendit simul socordiā, quasi diceret, Domine ita malis omnibus eos opprimas, vt obstupescant. nam hoc est extremum malorum, vbi ita sumus attoniti, vt iam neque simus apud nos, neque sensus ipse malorum excitet nos ad precandum. Nunc ergo tenemus quid velit Propheta cùm postulat, *vt hostibus det impedimentum cordis*, nempe vt sanam mentem eripiat, & percutiat eos excæcatione, & amentia, quēadmodum alibi dicitur. Ego citius percurro, vt finiam, ne hora nos opprimat. Sequitur vltimus versus huius triplicati Alphabeti:

66 Persequere in ira, & perde eos è sub cælis Iehouæ: *quidam in vocatiuo casu legunt, Iehouah: sed quia non ponitur* שמים, *sed in constructione* שמי, *ideo retineo proprietatem.*

Primò petit, *vt Deus persequatur in ira*, hoc est, vt sit illis implacabilis. hæc enim est persecutio, vbi Deus non tantùm, ad breue tempus castigat impios, sed vbi addit mala malis, & accumulat vsque dum perierint. Deinde adiungit, *vt ipsos deleat è sub cælis Iehouæ*. Hæc locutio est emphatica: & extenuant grauitatem sentētiæ, qui vertūt, Vt Deus ipse deleat impios è terra. nam Propheta non frustra nominat *cælos Iehouæ*: quasi diceret, etiam si Deus sit nobis absconditus dum peregrinamur in mundo, tamen sedere in cælis: quemadmodum sæpius cælum ipsum vocatur

Isa. 66.1. solium Dei, Cælum sedes mea: Deus qui habitas in sanctuario tuo. per Sanctuarium Dei sæpe in
Psal. 22. 4. telligitur ipsum cælum. Hac igitur ratione Propheta hîc deleri postulat omnes impios è *sub cælis*
& 77. 14. *Iehouæ*, hoc est deleri ita vt ipsorum interitus testetur eum sedere in cælo, & esse mūdi iudicem, nec res eò vsque esse confusas, quin tandem necesse sit omnes impios reddere rationem coram iudice cælesti, quem tamen diu neglexerunt. Hic est finis capitis,

PRECATIO.

Da omnipotens Deus, quando hodie tam petulanter insurgunt contra Ecclesiæ tuæ corpus impij homines, & prorsus reprobi, vt discamus ad te confugere, & latere sub vmbra alarum tuarum, & bene sperare de salute nostra, & in rebus perturbatis ne dubitemus tamen te nobis fore propitium, quando toties experti sumus te esse nostrum liberatorem: & ita perstemus in fiducia gratiæ & misericordiæ tuæ: & hoc etiam stimulo excitemur ad precandum, donec defuncti omnibus nostris miserijs, tandem potiamur beata illa quiete, quam nobis pollicitus es in Christo Iesu Domino nostro, Amen.

CAPVT QVARTVM.

Quomodo obscuratum est aurum, mutatum est aurum bonū! effusi sunt, *vel proiecti*, lapides Sanctuarii in capite omnium platearum!

HIC Ieremias cladem Vrbis, & interitum Sacerdotii ac Regni deplorat tertio Alphabeto. Falluntur enim qui existimant hîc defleri mortem Iosiæ, quoniam multa non quadrarent sicuti videbimus in progressu. Non dubium igitur est quin hoc carmen lugubre debeat exponi de excidio Templi & Vrbis. nam cùm interfectus fuit Iosias, hostis non accessit ad Vrbem, tunc non fuerunt proiecti lapides Templi per compita & vias publicas. Deinde alia quæ videbimus tunc non contigerunt. sequitur ergo hîc rursus describi horribilem illam Dei vindictam, de qua hactenus vidimus. Incipit autē ab admiratione, *Quomodo*, inquit, *obscuratum est aurum, & aurum pretiosius?* nam כתם propriè est aurum optimum: quanquam additur hîc epitheton הטוב. vnde colligere liceret, generaliter interdum accipi pro auro. Bis igitur ponit nomen auri: sed sunt diuersæ voces Hebraicæ זהב, & כתם. Figuratè autem loquitur priore membro versus: quia minimè dubium est, quin per aurum, & aurum obryzum, vt vertunt, intelligat splendorem Templi: quia Deus Templum voluerat extrui magnifico apparatu, vt satis notum est. Vocat igitur *aurum* quicquid ornatus fuit in Templo. Deinde absque figura loquitur cùm dicit *proiectos passim fuisse lapides*. quanquam alii existimant verba fieri de vasis aureis, quorum scimus magnam fuisse copiam in Templo. Sed illud est coactum, quia Propheta non conqueritur aurum fuisse ablatum, sed dicit *fuisse obductum caligine*, deinde *mutatum*. Est igitur haud dubie metaphorica locutio. Sed seipsum postea explicat cùm dicit *proiectos fuisse lapides Sanctuarii huc atque illuc per omnes plateas.* Fuit autem triste illud spectaculum, quia Deus sibi consecrauerat Templum illud, vt in eo habitaret. Cùm ergo Sanctuarii lapides ita proiicerentur ignominiæ causa, hoc debuit penitus vulnerare piorum omnium animos, quia hoc modo videbant expositū Dei nomen contumeliis. Neque enim dubium est, quin euomuerint multa probra in Deum Chaldæi cùm ita lapides Templi proiicerent. Hinc apparet, Prophetam non abs re exclamare *quomodo hoc factum fuerit*, quia meritò obstupefacere debuit aspectus ille omnes pios, dum cernebant ignominiam Templi cum ipsius Dei probro coniunctam. Sequitur,

2 Filii Sion pretiosi, *alii vertunt inclytos*, comparati auro, *alii vertunt, amicti auro, quod mihi magis placet*, quomodo reputati sunt in lagenas testaceas, *testæ, ad verbum*, opus manuum figuli?

Descendit nunc Propheta ad ipsum populum: quanquam non comprehendit totum vulgus, sed proponit in medium qui erant eximii, & pollebant honore, & dignitate. Dicit igitur *illos similes factos esse vasis testaceis, & operi manuum figuli*, quod appositiuè additur. Ergo per *filios Sion* quos appellat gloriosos vel pretiosos, intelligit Proceres, & Cōsiliarios Regis, & qui præ aliis excellebant. Videtur autem alludere ad vaticinium quod antè exposuimus. Dixerat enim populū

similem esse vasis testaceis:& ideo venerat in domū figuli, vt conspiceret quod illic fiebat:cùm figulus finxisset vas quod non placeret,proiecit lutum,deinde aliam formam induit : tunc pronuntiauit Deus populum in manu sua esse & arbitrio, non secus ac lutum in manu figuli. Cùm ergo nunc dicit exutos esse omni dignitate Proceres,& redactos in aliam formam,vt essent tanquam vasa figuli,haud dubiè in illa mutatione proponit Dei iudicium , quod ad tempus spreuerant Iudæi. Et tenendum est consilium Prophetæ.describit enim cladem Templi & Vrbis, vt populo pœnam quæ demum inflicta fuerat exprobret. Scimus enim non tantùm fuisse surdas populi aures,sed ludibrio habita fuisse vaticinia,& minas fuisse derisas.Cùm ergo fides non fuisset habita doctrinæ Ieremiæ, nunc ostendit re ipsa completum fuisse quod prædixerat, & serò populum experiri Deum non lusisse cùm toties minatus fuerat quod tandem accidit. Hinc autem colligimus, tunc fuisse superuacuum splendorem in vestibus, vbi legimus amictos aut vestitos fuisse auro:certè nimis sumptuosa fuit illa pompa. Mirum tamen non est,cùm sciamus talibus ineptiis Orientales plus satis esse deditos.Si autem magis placeat altera lectio, *filios Sion fuisse antè comparatos auro*, hoc extendetur ad totam eorum dignitatem, & ad omnes dotes, quibus erant præditi, atque adeò conspicui. Iam admonui *opus manuum* figuli hìc appositiuè sumi pro ipsis vasis, aut lagenis testaceis: sed voluit exaggerare Propheta ignominiam illam,quæ antè fuerat incredibilis. Sequitur, Iere 18.2. & 19.11.

3 Etiam serpentes educunt mammam,lactant catulos suos: filia populi mei ad crudelem tanquam vlulæ, *vel struthiones*, in deserto.

Versus hic duriter exponitur à multis, quia existimant vocari filiam populi crudelem, quòd non præstet suis liberis idem officium, quod solent catulis suis serpentes. Sed non conuenit ille sensus, quia nomen בת satis notum est esse fœmininum. Dicit autem *filiam populi esse factam ad sæuum, & crudelem*, in masculino genere. Videtur ergo intelligere Propheta mitius agi cum serpentum catulis(sic enim vocat)quàm cum Iudæis. Serpentes sunt expertes omnis humanitatis: & tamen fœtus suos alunt,& porrigunt illis mammas. Comparatione ergo hac amplificat Propheta miserias populi sui,quòd deterior sit illius conditio, quàm serpentum.teneri enim fœtus aluntur à matribus suis. Atqui destituitur populus omni auxilio, ita vt frustra imploret fidem matris suæ,& omnium aliorum. Tenemus nunc genuinum sensum Prophetæ. Particula גם,emphatica est.si enim locutus fuisset de animalibus,vbi cernitur aliqua cura alendi fœtus,hoc non fuisset adeò mirum. Sed videtur tanta esse feritas & truculentia in serpentibus, vt fœtus suos abiiciant. Dicit autem,*etiam ipsos serpentes extrahere mammam*. Iudæi dicunt obtectas esse mãmas serpentum in squamis,& quasi in thecis esse absconditas.sed vnum illud est ex eorum figmētis. Locutio autem vulgaris est,quia sumpta est ex communi more mulier enim extrahit mammam vbi vult lactare filium suum:ita serpentes dicuntur mammam extrahere,dum lactant suos catulos nam גורים sunt catuli tam leonum,quàm vrsorum: sed hoc loco transfertur nomen ad serpētes. *Filia* ergo *populi mei ad crudelem*, quia populo negociū sit cum mera crudelitate, nec quisquā ferat suppetias, aut succurrat illius miseriis. Non accusat ergo sæuitiæ populum,quòd liberos suos non alat, sed potius intelligit addictos esse sæuis hostibus: *quemadmodum*, inquit, *struthiones*, vel vlulæ *in deserto*. Si placeat de struthione intelligere,scimus animal esse prorsus fatuū.& simul atque ouum posuit,obliuiscitur,transit aliò. Quadraret igitur similitudo,si diceretur filia populi crudelis,quòd liberos suos negligat.Sed potius,meo iudicio, intelligit Propheta,Iudæos sic destitui omni auxilio, acsi proiecti essent in locis solitariis extra conspectum hominū. nam aues in solitudine frustra implorant alienam opem. *Sicuti* igitur vel *struthio*, vel vlula *in deserto nullum habet qui opem ferat*, destituitur etiam à matre sua: sic Propheta intelligit neminem esse,qui manum porrigat laboranti populo,& qui subleuet extremas eius miserias. Sequitur,

4 Adhæsit lingua lactentis ad palatum eius in siti: paruuli petierunt panē,diuidens nemo illis,*hoc est,nemo est qui illis diuidat,id est porrigat.*

Dicit *pueros ipsos lactentes fuisse ita sitibundos, vt lingua esset quasi affixa palato*. Est autem hoc portentū detestabile,quia libenter matres sanguinē suum profunderent ad fœtus alendos.Cùm ergo adhæret lingua paruuli palato,& conficitur siti,hoc videtur quodāmodo esse præter naturā.Inter alias ergo calamitates hāc enumerat Proph.*quòd paruuli siti confecti fuerint*,deinde quòd *petierint paruuli panem*.Nō loquitur iā de lactētibus,sed de pueris,qui vel ad tres vel ad quatuor annos peruenerant. Dicit ergo *petiisse panem,sed neminem fuisse qui daret*.Hìc describit famem Vrbis,de qua vaticinatus fuerat,quum pronūtiaret melius actū iri cum his,qui occisi statim essent, quàm cum residuo populo,quia durius certamen maneret superstites cum fame & inedia. hoc

non fuerat creditum. Nunc ergo Propheta Iudæis exprobrat ſuperiorem illam contumaciam. Poſtea addit,

5 Qui comedebant ad delicias, *hoc eſt, in delicijs, ad verbum,* למעדנים, perierunt in plateis: qui educati fuerant in coccino, *ad coccinum*, amplexi ſunt ſtercora.

Hìc longius progreditur, nempe fame periiſſe qui aſſueti erant cibis delicatiſſimis. Generaliter dixit fœtus non reperiiſſe in mammis matrum quicquam, ſed confectos fuiſſe ſiti, deinde paruulos inedia fuiſſe conſumptos. Tandem verò amplificat illam indignitatem, quòd non tantùm id contigerit gregariis pueris, ſed qui prius in deliciis habiti fuerant, & educati in coccino & purpura. Dicit ergo *illos periiſſe in plateis*, deinde, *amplexos fuiſſe ſtercora*, quia non erat locus vbi recumberent: vel quoniam, vt ſolent homines famelici, quæſiiſſent cibum in ipſis ſtercoribus. Videtur hyperbolica eſſe locutio, ſed ſi expendimus quæ iam antè Propheta narrauit, & quæ iterum repetet, mirum videri non debet quòd amplexi fuerint ſtercora qui deliciis aſſuetuerant, cùm ſcilicet matres coquerent filios ſuos, & vorarent tanquam carnem bubulam vel ſuillam. Nec dubium eſt quin illa obſidio, de qua prius viſum eſt, populum adegerit ad multa fœda & pudenda dictu, præſertim cùm tanta pertinacia excæcati eſſent, imò prorſus obduruiſſent in ſuo furore contra Deum. Sequitur,

6 Et maior fuit pœna filiæ populi mei pœna Sodomæ, *ad verbum eſt, iniquitas filiæ populi mei peccato vel ſcelere Sodomæ: ſed ſtatim dicam cur de pœna exponam potius, quàm de ipſo ſcelere,* quæ euerſa fuit tanquã momento: & non manſerunt in ea plagæ, *alij vertunt, & non caſtrametatæ ſunt manus: ſed poſtea etiam dicam cur mihi magis placeat illa verſio.*

Primò dicit Propheta *pœnam populi ſui grauiorem eſſe pœna Sodomæ.* Si quis magis probet diuerſam lectionem, non contendo. conueniet enim optimè: & inde etiam elicere licebit vtiliſsimam doctrinam, quia pro magnitudine pœnæ ſtatuẽdum eſt de grauitate ſcelerum. Deus enim modum non excedit vbi vlciſcitur hominum peccata. Ergo ſeueritas eius oſtendit quàm grauiter peccarint homines: ita potuit ratiocinari Ieremias ab effectu ad cauſam, & pronuntiare populum ſuum magis eſſe ſceleratum, quàm Sodomitas. Hoc etiam non eſt abſurdũ, quia etiam ſi Iudæi non eſſent prolapſi ad prodigioſum illud flagitium, quo Sodomitæ fuerunt impliciti, tamen paſſim exprobrant illis Prophetæ, quòd non tantùm æquarent, ſed etiã ſuperarent ipſos
Ezech.16. Sodomitas: præſertim Ezechiel cap.16. Iſaias vocat etiam primo capite Populum Gomorrhæ;
46.47. vocat Conſiliarios Regis & iudices, Principes Sodomæ. Ratio igitur loquẽdi ſatis trita eſt a-
Iſa.1.9.10. pud Prophetas, & ſenſus optimè conuenit. Cæterùm, quia inſiſtit duntaxat in pœnæ grauitate, ſimplicior videtur eſſe altera expoſitio. neque enim reſpicio quid magis ſit plauſibile, ſed amplector genuinũ ſenſum. Repetamus ergo Prophetæ verba: *maior*, inquit, *pœna eſt populi mei* עון accipitur tam de pœna quàm de culpa, hoc certum eſt, & extra controuerſiam. Iam חטאת etiã non tantùm pro ſcelere accipitur, ſed etiã pro ipſa pœna: vnde transfertur ad expiationes: חטאת vocatur hoſtia qua expiatur peccatũ. Poteſt ergo quãtum ad verba ſpectat, hoc tã de culpa, quàm de pœna accipi. Sed ratio quæ ſequitur, nos adducit vt potius de pœna interpreter. Dicit enim *euerſam fuiſſe Sodomam quaſi momento.* Hìc certè videmus nõ conferri ſcelera Iudaici populi cum ſceleribus Sodomæ, ſed excidium duntaxat. Deus Sodomam euerterat ſicuti poſtea euertit Ieroſolymam: ſed mitior fuit interitus Sodomæ, quia periit quaſi momento. Ex quo enim violẽter Deus fulminauit, Sodomitæ cum vicinis vrbibus ſtatim fuerũt conſumpti. ſcimus autẽ quò breuior eſt pœna, eò magis eſſe tolerabilem. Cùm ergo Propheta hìc comparet momẽtaneum interitum Sodomæ cum diuturno excidio Vrbis, & clade populi, iam videmus nõ agi de culpa ſcelerum, ſed potius de iudicio Dei. Interea minimè dubium eſt, quin Propheta citauerit Iudæos ad Dei tribunal, vt ſcirent ſe meritos eſſe talem vindictam, atque ita ſtatuerent ſe peiores eſſe Sodomitis. Neque enim Prophetæ conſilium fuit expoſtulare cum Deo, vel notam aliquam ſæuitiæ inurere quaſi nimiũ rigidus fuiſſet in excidio vrbis Ieroſolymæ. Cùm ergo Propheta Deum neque iniuſtitiæ neque crudelitatis inſimulet, certũ eſt proponi in medium pœnã, vt populus agnoſcat quid meritus ſit. Sed verba non aliud ſonant quàm Dei vindictam duriusſæuiiſſe contra Iudæos, quàm contra Sodomitas. quare? ex ratione hoc clarè apparet, *quia conſumpta fuerit Sodoma quaſi momento*: deinde additur, *& non manſerunt in ea plaga* יד, vt ſatis notum eſt, ſignificat manum, ſignificat locum: ſed ſignificat etiam interdum plagam ex verberibus metaphoricè. Variant Interpretes, ſed non recito omnium ſententias, neque opus eſt. qui videntur propius ad ſenſum

ad sensum Prophetæ accedere dicunt, Non sunt castrametatæ manus aut vires. Sed illud est coactum & longè petitum. Optimè autem fluit, *non mansisse*. חילו nunc significat castrametari, nunc manere & residere. Porrò hic, vt dixi, aptissimus erit sensus, *quòd plagæ non manserint in Sodomitis*: populus Iudaicus contabuit in multiplici suo excidio. Neque enim statim periit, vt Sodoma: sed Deus cùm videret tam obstinatam esse illius malitiam, alios fame, alios peste, alios gladio consumpsit: deinde Vrbs non fuit statim prorsus deleta: quemadmodum sæpe hostes primo impetu faciunt stragem, & tam mulieres, quàm paruulos vnà cum viris occidunt: sed non fuit ita occisus populus ille. Tracti fuerunt multi in exilium, deinde ex vulgo relicti fuerunt qui habitarent in Vrbis ruinis, quia erat illic horribilis vastitas. Rex ipse tractus fuit, vt antè visum est, Babylonem: sed antè eruti fuerunt oculi, iugulati liberi in cõspectu ipsius. Videmus ergo excidium Vrbis fuisse quasi lentam tabem. atque ita plagas illic stetisse, & fuisse quasi defixas, quod non contigit Sodomæ. Sodoma enim subitò periit, quia fulminauit Deus contra ipsam: sed manus Dei non recessit à Iudæis, & plagæ, quemadmodum dixi, fuerunt in ipsis defixæ, & steterunt illic. Sequitur,

7 Candidiores Nazaræi eius niue, *vel puriores*, candidiores lacte, rubicundi fuerunt corpore suo, *neque enim hoc potest accipi de ossibus*, supra lapillos preciosos, Saphirus excisio ipsorum.

8 Obtenebrata est præ caligine forma ipsorum, non agniti fuerunt in plateis: adhæsit cutis eorum ossi ipsorum, *hoc est, ossibus exaruit, fuit tanquam lignum.*

Hîc de Nazaræis loquitur Propheta, quibus scimus decoratum fuisse cultum Dei. nam qui contenti non erant communi Legis obseruatione, consecrabant se Deo, vt suo exemplo alios excitarent. Fuit ergo ille singularis zelus in paucis, se consecrare, vt essent Nazaræi, hoc est separati. Qualis fuerit ritus cognosci potest ex 6. cap. Numerorum. Deus enim qui semper repudiauit cultus omnes fictitios, voluit ad minimum vsque apicem præscribere Nazaræis quid sibi placeret. Ergo diligenter illic Moses enumerat ea omnia, quæ seruari debebant à Nazaræis. Quantùm ad præsentem locum pertinet, hoc vnum nobis sufficiat, Nazaræos fuisse peculiari modo Deo addictos pro tempore suæ consecrationis. fuit enim temporalis ille cultus. Ergo Propheta eos in medium adducit, vt inde pateat quàm tristis sit illa mutatio, cuius tamen fidem nunquam fecerat Iudæis. Dicit *Nazaræos fuisse puriores niue, & candidiores præ lacte*: interea *fuisse rubicundos præ lapillis preciosis*, ita vt possint conferri cum Saphiro. Cùm enim dicit, *Saphirus excisio ipsorum*, intelligit fuisse quasi saphiros optimè exsculptos, & affabrè. Scimus autem Nazaræos abstinuisse à vino & sicera: poterat igitur abstinentia aliquid minuere ex succo, & ex rubedine ipsorum. Nam qui solitus est vinũ bibere, si ad tempus abstineat, contrahet pallorem: deinde erit ferè exanguis, saltem nõ erit tam rubicundus, neque apparebit in facie eius, & omnibus membris vigor qualis erat cùm cibum ordinarium sumeret. In summa, dicit Ieremias, Dei benedictionem fuisse conspicuam in Nazaræis, quia mirabiliter ipsos alebat, cùm tamen essent pro illo tempore abstemii. Iam dicit vice versa *Nazaræos esse aridos, cutem ipsorum affixam esse ossibus*: denique ita esse deformes, vt cognosci nequeant, non tantùm in obscuris angulis, sed etiam in luce aperta, in medio foro. Hinc colligimus sicuti antè refulserat Dei gratia in Nazaræis, ita nunc etiam eius vindictam posse certò agnosci, quoniam defluxerint à suo vigore, & redacti fuerint in fœdam deformitatem. Interea ostendit Propheta cultum legalem fuisse quodammodo damnatum ob populi vitia. Et huc tendit totus eius sermo, vt initio admonui. neque enim dubium est quin Iudæos expergefacere voluerit, vt tandem inciperet oculos attollere ad Deum. obtorpuerant enim prius in suis vitiis, imò inflati erant diabolica superbia: hinc desperata obstinatio. Quandiu ergo stetit Templum, putabant Deo satisfactum esse postquam obtulerant sacrificia. Nunc cùm Propheta narrat lapides Templi fuisse proiectos, hinc sequitur Templum fuisse profanatum. vnde illa profanatio? nempe ex sceleribus populi. Chaldæi quidem putarunt se Deo inferre magnam ignominiam cùm diruerent eius Templum: sed quoniam præcesserat lõga pollutio, iam quasi in speculo, aut viua imagine repræsentat Iudæis Propheta noster sua scelera, quia Templum polluerant ante Chaldæos. Ita etiam ostendit legalem cultum non amplius placere Deo, quia euanidis spectris cum ipso luserant. Erat enim tantùm inanis pompa cùm nulla esset in ipsis integritas. Propheta ergo ostendit quod antè nullo modo persuadere potuerat, Deum minimè oblectatum esse externo illo cultu, cùm Iudæi totam Legem audacter violarent. Postea sequitur,

9 Meliores fuerunt occisi gladio, quam occisi fame: fluxerunt trans-

fossi à fructibus agri.

Initium versus caret omni ambiguitate. dicit enim Propheta melius fuisse actum cum his, qui statim perierunt gladio, quàm cum aliis, qui luctati sunt cum fame. sicuti nuper dixerat pœnam Sodomæ magis fuisse tolerabilem, quia statim fuerat consumpta. Subita mors lenior est, & Propheta etiam vbi conqueritur impios prosperè agere, ita vt inuideant interdum ipsis fideles, dicit momento ipsos perire, & eripi è mundo, fideles autem dicit teneri laqueis mortis tanquam captiuos, & ægre trahere animam per diuturnos languores. Hac ratione Propheta nunc dicit leuem fuisse pœnam mortis Iudæis. Atqui scimus mortem sanguinolentam esse nobis horrori. nam qui in lecto suo moritur, dicitur defungi suo fato. videtur enim soluere naturæ quod debebat: qui autem gladio interficitur, abripitur violenter, & quasi præter naturam. Mors igitur sanguinolenta semper est horrori: sed comparatio qua vtitur Propheta, amplificat atrocitatem pœnarum: quia optabile fuerit semel interfici aut iugulari, nēpe quia superstites diu luctati sunt cum fame. Et clarius seipsum exprimit, *quòd defluxerint transfossi à fructibus terræ.* hîc aliqua est obscuritas in verbis: sed haud dubiè per *fructus terræ* intelligit omnia alimenta. Quidam subaudiunt os defectum. sed magis emphaticè loquitur Propheta, quòd scilicet omnes terræ prouentus sumpserint vindictam de scelerato illo populo, dum negauerunt solitum victum. Terra ministra est liberalitatis & beneficentiæ Dei. nam perinde est acsi manu victum nobis porrigeret cùm terra nobis aperit sua viscera. sic etiam terrę prouentus sunt testimonia paterni erga nos Dei amoris. Iam vbi prouentus terræ nobis sese subducunt, sunt quasi arma ad sumēdam Dei vindictam. Sic ergo intelligit Propheta *à fructibus terræ fuisse transfossos Iudæos, & ita defluxisse*: quasi diceret non fuisse transfixos gladio, sed vulneratos ipsa fame, quoniam terræ prouentus sunt quasi gladii, cùm tamen sustineant vitam hominum, quemadmodum diximus.

PRECATIO.

Da omnipotens Deus, cùm per Prophetam tuum demonstres, postquam diu tolerasti veterem populum, tandem eò exarsisse iram tuam, vt fuerit insigne illud præ alijs omnibus iudicium: da inquam, ne hodie nostra obstinatione, vel etiam segnitie prouocemus iram tuam: sed attenti simus ad tuas minas, imò obtemperemus paternis tuis inuitationibus, & ita simus ad obsequium voluntarij, vt quemadmodum hactenus dignatus es nos tuis beneficijs, ita perpetuò ea erga nos prosequaris, donec tandem fruamur plenitudine bonorum omnium in regno tuo cœlesti, per Christum Dominum nostrum, Amen.

10 Manus mulierum misericordium coxerunt fœtus suos, fuerunt in alimenta ipsis in contritione filiæ populi mei.

HIC attingit Ieremias fœdum illud & detestabile facinus, cuius heri facta fuit mentio. fuit enim illa nō tantùm barbaries, sed immanis quædam feritas, cùm matres filios suos coquerent. fuisse autem illud impletum etiam ex aliis Scriptoribus liquet. Sed Propheta nobis satis idoneus est testis, qui rem oculis suis aspexerat. Dicit autem *matres illas fuisse misericordes*, ne quis existimet fuisse exutas omni sensu naturæ. Sed hoc modo vult exprimere excæcationē, quę manabat ex horribili Dei vindicta. Nō igitur laudat hîc matres à clemētia, quasi affectę fuerint erga suos fœtus vt decebat: sed significat cùm alioqui essent humanæ, correptas tamē fuisse furore quodā insolito, vt filios suos tanquā viscera coquerent. Nunc ergo intelligimus quorsum pertineat epithetō, quo hîc matres insignit Propheta. Itaque non est hoc illis ducēdum laudi, quasi præstiterint suis liberis maternum amorem: sed vult exprimere prodigiū illud, quod alioqui satis non afficeret animos, nisi hoc testatum fieret, matres de quibus loquitur, non fuisse alioqui tam brutas, quin libenter filiis suis cibum porrigerent, sed fuisse quodā furore diuinitus excæcatas. Sequitur,

11 Compleuit, *vel perfecit,* Iehouah iracundiam suam, effudit excandescentiam iræ suæ, & accendit ignem in Sion, qui vorauit fundamenta eius.

Tandem

Tandem concludit nihil defuisse ad extremam Dei vindictam. nam si vulgaribus tantùm pœnis castigati fuissent Iudæi, adhuc extenuassent sua peccata, vt scimus non facilè adductos fuisse ad pœnitentiam. Ergo Propheta vt ostendat non leuibus tantùm delictis fuisse obstrictos, sed ad extremum vsque fuisse sceleratos coram Deo, dicit *omnes iræ Dei partes fuisse completas. Perfecit* ergo *Iehouah iracundiam suam.* Est quidem dura loquutio Latinis auribus, sed tãtundem valet atque exequi extremum iudicium. Postea adiungit, *effudit excandescentiam iræ suæ.* Deus enim sæpe mediocribus pœnis contentus est, tantùm vt homines à suo torpore expergefaciat: vbi autem iram suam effundit, nulla est spes resipiscentiæ. Hoc igitur signum est vltimæ desperationis, cùm instar diluuii exundat Dei vindicta. Cùm autem ita loquitur Ieremias, non litigat cum Deo, sed potius admonet Iudęos quid meriti sint, quemadmodum herì dictum fuit. Non dubium igitur est quin ab ipsa pœnarum grauitate ratiocinetur, non esse cur Iudæi amplius sibi indulgeant cùm Deus tam seuerè in ipsos egerit. Postea aliis verbis eandem rem designat, *quòd scilicet accenderit Deus ignem, qui vorauit,* vel consumpsit, *ipsa fundamenta.* Solet ignis carpere potius tecta ædium, vel si longius serpat, non tamen progreditur vltra superficiem: hoc est rarissimum, vt penetret vsque ad ipsa fundamenta: interim sciamus Prophetam metaphoricè exprimere talem Vrbis interitum, cui nullæ reliquiæ essent superstites. Nam vbi extant aliquæ ruinæ: est quædam admonitio futuræ instaurationis: saltem mouentur spectantium animi, vt cupiant restitui quod collapsum est. At verò vbi non solùm diruta sunt ædificia, sed funditus euersa, tunc interitus videtur esse absque vlla spe restitutionis. Et hoc intelligit Propheta, *quòd ignis consumpserit fundamenta Ierosolymæ,* non tantùm ipsam superficiem. Sequitur,

12 Non crediderunt, *vel non credidissent*, reges terræ, neque omnes incolæ orbis, quòd ingressus esset aduersarius & inimicus in portas Ierusalem.

Confirmat eandem sententiam. nam siquid incredibile contingat, vel plusquam stupidi sumus, vel necesse est nos moueri. Propheta igitur nunc dicit cladem vrbis Ierosolymæ fuisse incredibilem, quia Deus vrbem illam defenderat sua virtute: erat etiã adeò munita, vt nemo crederet posse expugnari: & vbique celebris erat illius vrbis nobilitas. Dicit igitur captam fuisse Ierosolymam, & exustam, quod nemo putasset etiam ex profanis gentibus, neque Reges ipsi, neque gregarii homines. Sequitur ergo Vrbem fuisse Dei manu potius exustã, quàm hostium impetu. Adduxerat quidē Nabuchadnezer validũ exercitum: sed Vrbs tam probè erat munita, vt putarent omnes conatus eius fore irritos. Quòd ergo Vrbs capta fuit & diruta non potest adscribi humanis viribus. illud enim absconditum fuit ab oculis hominũ. Sequitur ergo opus esse Dei, & quidem singulare. Nunc ergo tenemus Prophetæ consilium vbi dicit non potuisse regibus neque populis persuaderi hostes expugnaturos Ierosolymam. Itaque continuò pòst adiungit,

13 Propter peccatum prophetarum eius, iniquitatem Sacerdotum eius, qui fuderunt in medio eius sanguinem iustorum.

Propheta quasi re satis demõstrata, insultat Iudæis, vt eorum superbiam humiliet, sicuti necesse erat. Si initio inuectus fuisset in scelera tam Prophetarum, quàm Sacerdotum, non ita fides habita fuisset eius sermoni. Sed vbi proposuit quæ vidimus, præcipuè verò vbi ostēdit prodigii instar esse Vrbis ruinam, hinc certè colligere oportet quod nunc adiungit, nempe Iudæos tot modis & tanta pertinacia Deũ prouocasse, vt necesse fuerit ipsos penitus deleri, sicuti contigit. Cęterùm hîc designat scelera quibus accensa fuit ira Dei aduersus populum. Dicit ergo fontem vel exordium fuisse in ipsis Sacerdotibus & Prophetis. Alibi autem exposui nõ transferri culpam à populo vbi ita damnantur Sacerdotes & Prophetæ: & vulgus libenter se exonerat vbi potest obtendere errorem, aut iactare se fuisse deceptũ ab his qui magistri erant ac duces. Atqui cùm præcipuam partem malorũ imputat Ieremias Sacerdotibus & Prophetis, quēadmodum dixi, nõ deriuat in ipsos culpam populi, sed significat medicos ipsos fuisse quasi veneficos. Nam si se populus corrumpat, Prophetæ creati sunt in hunc finem, vt remedium malis adhibeant, ita & Sacerdotes. scimus enim iniunctum illis fuisse munus, vt populum retinerent in studio pietatis & cultus Dei. In summa docet Ieremias fuisse perditum statum populi, quoniam corruptio incœperit ab ipsis Prophetis & Sacerdotibus: vel quod idem est, intelligit fuisse prorsus mortifera scelera populi, quoniam capita ipsa laborauerint. Ergo *propter peccatum prophetarum, & iniquitatem sacerdotum eius.* designat speciem vnam, *quòd scilicet effuderint sanguinem iustorum in medio Ierosolymæ.* Non dubium est quin aliis etiam modis populum peruerterint, nempe quia blanditi sunt vitiis, & laxarunt fræna licentiæ: sed hîc eligit Propheta speciem vnam, quæ aliis est grauior, quòd scilicet non tantùm erroribus, & falsis doctrinis, & blanditiis populum abduxerint à timore Dei, sed quòd etiam obstinatè

suam impietatem defenderint, dum vi & sæuitia repulerunt probos monitores, & exercuerunt carnificinam aduersus Dei testes. nam per Iustos haud dubiè intelligit Prophetas. Nam quòd Hieronymus, & alii exponunt fusum fuisse sanguinem, quia falsi doctores animas trahant ad interitum, friuolum est, & prorsus alienum à mente Ieremiæ. Neque enim quadraret nomẽ Iustorum miseris qui illaqueantur in suum interitum. Ergo postquam hîc damnauit Ieremias scelera prophetarum, & iniquitatem Sacerdotum, proponit in medium sæuitiam, quæ erat quasi omnium scelerum cumulus. Cùm ergo Deum variis modis prouocassent, tamen hoc fuit quasi extremum, quòd exercuerunt tantam crudelitatem in seruos Dei, vt cogerent Spiritum sanctum obmutescere. nam vbi eò ventum est, vt contemptores Dei sese proiiciant ad sanguinem innoxium fundẽdum, signum est diabolicæ obstinationis. Nunc ergo tenemus hac in parte consilium Prophetæ: iam hic locus docet, Satanam ab initio inquinasse Sãctuarium Dei etiam sanctis nominibus: quia honorificum erat propheticum munus, sicuti sacerdotale. Deus enim Sacerdotiũ instituerat in populo illo, quod esset quasi viua effigies Christi. Nihil ergo legali Sacerdotio excellentius, si consideretur ipsa Dei institutio. Iam commendat illud singulare beneficium, quòd populum nunquã destituerit Prophetis. Cùm ergo Prophetæ & Sacerdotes essent quasi duo oculi in Ecclesia, diabolus illis abusus est ad omnem profanationem. Quare hoc exẽplum admonet quantopere cauendum sit, ne inanes tituli nos decipiant tãquam laruæ aut spectra. vbi audimus nomen Ecclesię & Pastorum, reuerenter quidẽ excipere nos decet tam ipsum munus, quàm ordinem qui à Deo profectus est: modo ne simus cõtenti nudis & solis titulis, sed expendamus an ipsa veritas etiam respondeat. Ita videmus totum mundum fuisse multis seculis degenerem à vera pietate: & quo prætextu? nempe qui miseras animas abduxerant, iactabant se esse vicarios Christi, successores Apostolorum, vt adhuc arroganter his titulis sese iactãt atque efferunt. Sed videmus quid contigerit tempore Ieremiæ. Antea habuimus locos similes, sed hîc diligenter notandus est, quòd Sacerdotes & Prophetæ perdiderint ipsam Dei Ecclesiam. Est quidem hæc grauissima tentatio, adeóque quasi valida machina ad labefactandam fidem simplicium, vbi vident ipsos Prophetas & Sacerdotes esse causam ruinæ: sed oportuit fideles constanter persistere in obedientia Legis. Et interea tenendum est quod dixi, nempe Prophetam exaggerare populi scelera, quoniam ipsi quoque Sacerdotes & Prophetæ infecti fuerint impietate & Dei contemptu, neque id modò, sed exercuerint tyrannicam crudelitatem aduersus Dei seruos. Sequitur,

14 Errarunt cęci, *sed subaudienda est nota similitudinis, sicut*, in plateis polluti sunt in sanguine, quia non potuerunt quin contingerẽt vestes ipsorum, *ita lego, nec sine ratione, quia aliæ versiones nullo modo conueniunt, vt nunc videbimus.*

Qui simpliciter legunt cæcos errasse, eliciunt hunc sensum, quòd cæci in plateis fuerũt polluti, quia scilicet passim tunc grassata fuit immundicies. Accedunt quidem ad Prophetæ mentem, sed non satis apertè explicant quid voluerit. Ego igitur extra controuersiam pono, cæcis hîc conferri totum populum. sed nondum apparet in quem finem. Ego autem ita sentio, sic totam vrbem fuisse plenam ac refertam inquinamentis, vt non potuerint sibi cauere ab immundicie: sicuti cæcus continget cadauer, continget animal impurum, cõtinget etiam hominem qui infectus erit aliqua sorde: quare? neque enim dispicit vt discernat inter mortuum hominẽ aut viuum, inter purum vel impurum. Comparat nũc Propheta noster populum cæcis: quare? quia scilicet quocunque se conferrent, vndique occurrebat immundicies, ita vt quodammodo perstringerentur eorum oculi densa caligine. Nam si pestis non passim grassetur, cauebimus nobis à loco immundo: verùm si nullus restat angulus vbi non sit funus aliquod, vel non ęgrotent, necesse est promiscuè transire & sine delectu: quare? vbique enim nos circundat atque etiã constringit immundicies. Sic ergo Propheta dicit ciues Ierosolymæ fuisse vbique pollutos, acsi essent cęci. Iam sequitur ratio quæ non fuit intellecta ab Interpretibus: *Polluti*, inquit, *fuerunt in sanguine, quia non potuerunt, quin contingerent vestes*. Vertunt omnes, Non potuerunt contingere vestes ipsorum: & quia multa est obscuritas & ferè absurditas in ipsis verbis, dicunt nõ potuisse contingere, hoc est refugisse, quoniam Lex vetabat ne contingerent immundum. Sed aliud voluit Propheta: ad verbum sic legitur, Non potuerunt, cõtingẽt in vestibus ipsorum, hoc est, vestes ipsorum Sed subaudienda est particula illa quam dixi, & optimè fluet contextus, *non potuerunt quin contingerent*. & scimus hoc ferre Linguæ rationem. Et quia hoc consentaneum est rei quam tractat Propheta, quisquis rectè iudicabit, facilè amplectetur quod dico. Summa est igitur, *errasse quasi cæcos*, *& pollutos fuisse in omnibus Vrbis compitis*, quia *non potuerunt effugere immundiciem*, *quæ se vndique ingerebat*, nempe quia Vrbs, quemadmodum dixi, tot pollutionibus erat referta, vt non possent huc vel illuc diuertere, & sibi cauere ab immunditia. Quòd autem

tem dicit *pollutos in sanguine*, respicit ad legalem ceremoniam. Erant quidem variæ species pollutionis, sed illa erat præcipua. Ideo accommodat sermonem suę ætati, & sequitur formam à Lege præscriptam. Alludit tamen simul ad scelera quæ nomine sanguinis designantur. In summa videmus totam Ierosolymam fuisse pollutam inquinamētis, vt nemo posset iter facere, quin statim incideret in aliquam immunditiem. Sequitur confirmatio, quam etiam non assequuti sunt Interpretes:

15 Discedite pollutus clamauit illis, discedite, discedite, ne accedatis, quia euolarunt, *aut festinarunt*, etiam errarunt, dixerunt in gentibus, Non adiicient ad habitandum.

Confirmat Propheta superiorem sententiam, vt dixi, nempe nullam partem vrbis fuisse puram à sordibus, quia vbique clamatū fuit, *Discedite, discedite immundus*. Quô facilius nobis pateat ipsa veritas, notemus Prophetam alludere (quod etiam non fuit animaduersum) ad 13. cap. Leuitici. Nam vbi agitur de leprosis, quorū incurabilis esset morbus, illic dicitur, Incedent vestibus laceris, aperto capite, obtectis labiis, טמא טמא יקרא, hoc est, pollutus, pollutus clamabit. Voluit igitur Deus leprosos arceri à cōgressu: & ideo formula illa in vsu fuit, טמא טמא, hoc est, pollutus pollutus: hîc autem dicit Propheta סורו סורו טמא, *discedite discedite immundus*, quòd tātundem valet atque illud Legis præceptum. Iam Propheta metaphoricè dicit vrbem infectā fuisse sordibus, tanquam si vbique occurrerent leprosi. Videmus ergo quàm bene inter se omnia conueniant. *Clamarunt discedite immundus, discedite, discedite*, hoc est, nemo potest domo sua pedem efferre, & prodire in publicū, quin statim appareat aliqua immundicies, ita vt iustè clamari possit, *Immundus discedite, discedite*. Pôstquā autē sic loquutus est Propheta, *discedite, & ne accedatis, certè*, inquit, *euolarunt*. Est valde concinna allusio ad exilium populi, quasi diceret fuisse suis inquinamētis procul abactos. Quòd ergo abstracti sunt in longinquam terram, dicit hoc factum fuisse eorum culpa: quare? non poterant amplius sufferre scelerum suorum inquinamenta, ita contaminauerant Vrbem sanctā, vt fœteret propter immundiciem. Cùm ergo vrbs Ierosolyma adeò esset polluta, Tandē, inquit, fugati sunt incolæ, & ita exilium ab ipsis profectum est, hoc est, causa exilii fuit ab ipsorum sordibus, quoniam vrbem ipsam contaminauerant: *euaserunt*, inquit, *etiam errarunt*, hoc est, tanta fuit festinatio, vt viam non tenerent, sed declinarent in varias partes, vt solent qui properāt in trepidatione. Nam vbi quis iter facit composito animo, attentus est ad viam, ne aberret: qui autem trepidat, vel qui occupatus est aliquo metu, ille obliuiscitur viæ suæ, & facit erraticos circuitus. Sic ergo nunc Propheta noster dicit Iudęos *euolasse atque etiam errasse*. Vtitur enim particula גם, etiam, imò, inquit, *errarunt*, nempe in illa trepidatione, qua erant quasi attoniti. *Dixerunt in gentibus, non reuertentur vt habitent*, hoc est, dispersi sunt atque disiecti per varios populos absque spe reditus. *Dixerunt* ergo non amplius sperandum esse reditum in patriam. Nunc videmus quorsum tendat Propheta, nempe non esse cur Iudæi querantur de suo exilio, quoniā Vrbem sanctā ita infecerant suis vitiis, vt inde abacti fuerint proprio fœtore, hoc vnum est: & tantam fuisse congeriem malorum, vt fuerint metu cōcepti, & ita viam non tenuerint, sed sese proiecerint in errorem, tantùm vt reperirent aliquas tenebras. Postremò adiungit nullam fuisse spem reditus, quemadmodum eundem sermonem continuat.

Leui. 13. 45

16 Facies Iehouæ diuisit, *vel dissipauit*, eos: non adiiciet ad respiciendum eos: faciem Sacerdotum non reueriti sunt, *vel honore prosequuti*, & senum non fuerunt miserti.

Seipsum explicat cùm dicit *dissipatos fuisse à facie Iehouæ*. Dixerat ita fugisse in alienas terras, vt statuerent sibi perpetuò esse exulādum: nunc rationem assignat, *quòd scilicet Deus ipsos ita profligasset*. Atqui pollicitus fuerat per Mosen, etiam si dispersi essent per quatuor mundi cardines, Deut. 30. 4. se tamen fore illis propitium, vt dispersos colligeret, quemadmodum & in Psalmo dicitur, Dispersos Israelis congregabit. Iam scimus præfixum fuisse tempus exilio. Propheta enim sępius testatus fuerat Deum tandē fore liberatorem populi sui, vt rursus manum porrigeret, atque retraheret è Chaldæa, sicuti antè eduxerat ex AEgypto. quomodo ergo dicit *fuisse dissipatos à facie Iehouæ*? deinde fuisse ita reiectos, vt non dignetur eos in posterum paterno aspectu? Solutio facilis est, Prophetam hîc respicere ad extremum duntaxat statum populi. Nam quanuis certa esset ac clara etiam Dei promissio de reditu, tamen si quis oculos coniecisset in rem præsentem, non poterat quicquam sperare: erat enim deformis vastitas, materia desperationis. neque enim saluum supererat nomē populi, extinctū erat Sacerdotiū, regalis dignitas per summā

Psal. 147. 2.

opprobrium disiecta, vrbs etiam ipsa funditus perierat cum Templo. Cùm ergo nihil esset residuum tam in gente quàm in loco, deinde in ipso cultu Dei, nónne poterant despondere animos? Ergo secundum vastitatis intuitũ dicit Propheta nõ posse aliud statui, quàm Iudæos fore perpetuò exules, & illis obstructas esse omnes vias, ne vnquam habitent in patria: deinde ita clausos esse Dei oculos, vt nunquam ipsos respiciat. Nunc ergo tenemus quid sibi velit cùm dicit *dissipatos fuisse à facie Iehouæ*, ita vt nolit amplius ipsos aspicere. Et sæpe hunc modum loquẽdi vsurpat Scriptura: nam ab vna parte describit nobis iram Dei, quæ secum trahit interitum: deinde ab altera parte sustinet nos, vel etiam si iam collapsi fuerimus erigit cùm proponit nobis gratiam Dei, etiam in ipso interitũ: nunc ergo Propheta nihil aliud considerat quàm horrẽdam illam cladem, quæ poterat in profundã abyssum desperationis animos omnium demergere. Iam adiungit, *quòd non acceperint faciem Sacerdotum, neque senum miserti fuerint*. quidam existimant causam notari cur Deus tam asperè populum illum punierit, quòd scilicet contempsisset & senes & Sacerdotes. sed illud est coactum. Ego itaque non dubito quin Propheta hîc significet contumeliosè habitos fuisse Iudæos, ita vt nulla fuerit senum ratio, nullus respectus Sacerdotũ. Verum quidem est, fuisse habitum in pretio Danielẽ: sed hîc loquitur de Sacerdotibus qui impiè contempserant omnem sanam doctrinam: loquitur etiam de senibus qui prediti fuerant aliqua dignitate cùm salua esset populi conditio. dicit igitur illos fuisse quasi calcatos sub pedibus. Hinc colligit, Iudæis ablatam esse omnem restitutionis fiduciam, nempe si tãtùm ad extremam cladem attenti sint. Postea addit,

17 Adhuc nobis, *hoc est, cum adhuc staremus, sic interpretor: quidam exponunt, nobis expectantibus: sed malè meo iudicio: cùm ergo adhuc staremus*, defecerunt oculi nostri ad auxilium nostrum vanum, in expectatione nostra expectauimus, *vel in speculatione nostra respeximus*, ad gentem quæ non seruaret.

Hîc Propheta populum accusat alio crimine, quòd scilicet posthabito Deo, atque etiam spreta eius gratia, semper animos adiecerint ad spes vanas & peruersas. Fuit autem hoc sacrilegium minimè ferendum, quia hoc modo spoliabant Deum iure suo. quid enim magis exigit quàm vt ab ipso pẽdeamus, & vt in ipso acquiescãt animi nostri? Vbi ergo aliunde expectatur salus, quàm ab vno Deo, redigitur quodãmodo in nihilum. Propheta igitur reos facit Iudæos tanti sacrilegii, quòd nunquam sese ad Deum contulerint, nunquam spes suas ad ipsum applicuerint: sed potius vagati fuerint huc atque illuc. *Adhuc* ergo *nobis*, hoc est, cùm adhuc staremus. Et notanda est hæc circunstantia. postquam enim subuersi fuerunt Iudæi tandem cœperunt sentire quàm fuissent prius decepti, cùm fiduciam suam locarent in AEgyptiis. prosperitas enim inebriat homines, vt sibi placeant in suis vanitatibus. Et quandiu videmur nobis stare vel manere superstites, contemnitur Deus, & subsidia nobis hinc inde accersimus, & putamus salutem nostram esse extra periculum. Ergo Propheta dicit Iudæos fuisse inebriatos peruersa fiducia, ita vt Deum contemnerent, & interea confugerent ad solos Ægyptios. *Cùm staremus* ergo *defecerunt oculi nostri*. Antea vidimus quid significet hæc loquutio. Dicuntur enim oculi deficere cùm infatigabili pertinacia spem aliquam prosequimur ad extremum: quemadmodum etiam dicitur in Psalmo, Defecerunt oculi nostri ad Deum viuum, hoc est, perseuerauimus, &
Psal. 69. 4. quanuis multæ tentationes possent nos fatigare, tamen fuimus constantes sperando in Deum. Sic etiam nunc Propheta dicit *oculos populi defecisse*: sed addit, *ad vanum auxilium*, vel auxilium vanitatis: quo nomine designat Ægyptios. Est autem tacita antithesis inter auxiliũ inane & fallax, & inter auxilium Dei, quod repudiauit populus cùm Ægyptios præferret. *Oculi* ergo *nostri defecerunt*, hoc est, fuimus quasi infatigabiles male sperando, quia semper putauimus AEgyptios nobis sufficere ad defensionem. hoc vnum est Postea adiungit, *in speculatione nostra speculati sumus ad gentem quæ non seruaret*. Idem repetit aliis verbis, quòd subaudiũt quidam relatiuum, In expectatione nostra qua expectauimus gẽtem, videtur esse superuacuum. Ego igitur ita contexo Prophetæ verba, quòd Iudæi semper oculos suos conuerterint in Ægyptum quandiu manebat integer ipsorum status: & ita sponte fuerint decepti, quia sibi placebant in sua vanitate. Postea sequitur alterum membrum, sed eodem sensu, *In expectatione nostra expectauimus gentem*: & hoc alterum membrũ exegeticè additum est. explicat enim Propheta quomodo defecerint oculi ad spem vanam, vel ad vanum auxilium, nempe quia populus Deum non respexerit, sed tantùm Ægyptios. Non malè autẽ quadrat verbum Speculandi, & Speculationis, quo notantur vagæ imaginationes quibus dediti sunt increduli: quia scilicet Deus ipsos vocabat: sed ab eo auersi spem suam transferebant ad Ægyptios. Fuit igitur propria eorum speculatio, cùm stulta opinione salutem sibi fingerent paratam ab AEgyptiis. dicit *gentem quæ non seruaret*: & minimè dubium

dubium est quin Propheta hîc reuocet in memoriam tot admonitiones, quæ nihil profuerant Iudæis. nam Deus illos reuocare conatus fuerat ab illa exitiali fiducia, sed sine profectu. Scimus enim quantopere incubuerint Prophetæ in hanc partem: sed nunquam illis habita fuit fides, donec tandem ipsa experientia docuit quàm vanum esset auxilium AEgypti, quemadmodum testatus fuerat Deus per seruos suos.

PRECATIO.

Da omnipotens Deus, cùm tot illecebris vndique simus obsessi, & Satan non desinat huc & illuc nos abstrahere vanis blanditijs: da inquã, vt in te solo recũbamus, in virtute tua, in verbo denique tuo, nec dubitemus te fore nobis liberatorẽ quicquid acciderit: atque ita semper in nostris angustijs te quæramus, & acquiescamus in fide promissionum tuarum, v placidè sustineamus omnes impetus afflictionum, donec tandem colligas nos in beatam illam quietem, quæ nobis reposita est in cælo per Christum Dominum nostrum, Amen,

18 Venati sunt gressus nostros ne ambularemus in compitis nostris: appropinquauit finis noster, impleti sunt dies nostri, certè venit finis noster.

EXPONVNT multi hunc versum de Ægyptiis, quòd insidiosè Iudæos pellexerint, vt ad ipsos in rebus dubiis confugerent. Est quidem hoc verum, deceptos fuisse Iudæos fallacibus illorum promissis: & quemadmodum meretrix sibi adolescentes malis artibus conciliat, sic etiam Iudæi illecebris Ægyptiorum capti fuerunt. Sed videtur mihi alius esse Prophetæ sensus, quòd scilicet Chaldæi tanquam venatores insecuti sint Iudæos, ita vt obseruarent eorum vestigia: & connecto simul duos versus, quia paulò pòst sequitur:

19 Velociores fuerunt persecutores nostri aquilis cælorum: super montes insecuti sunt nos, in deserto insidiati sunt nobis.

Hîc ergo Propheta intelligit sic constrictos fuisse Iudæos, vt nusquã effugium pateret, quia scilicet obseruati sunt eorum gressus ab hoste: deinde quòd summa celeritate vsi sunt Chaldæi, vt eos deprehenderent. Primò igitur dicit ***hostes similes fuisse venatoribus***, quia ne incedere quidem potuerint Iudæi per vias vrbis suæ. Scimus coartatos fuisse maximis angustiis: sed melius exprimitur quàm dura fuerit obsidio hac figura, nempe quòd ne per Vrbem quidem incedere ausi fuerint. subest enim tacita comparatio: quasi diceret, Nobis libertas non fuit in ipsa vrbe, tãtum abest vt licitum fuerit egredi, & spatiari per campos apertos. Tandem addit quòd optimè respõdet priori membro, ***Appropinquauit finis noster, dies nostri impleti sunt: certè venit finis noster.*** Concludit nihil spei fuisse reliquum postquam ita vrgebant hostes. Colligit ergo iam instare finem, qua voce significat vltimam cladem, vel interitum. Adiungit ***impletos fuisse dies***, vbi videtur conferre statum Ierosolymæ vitæ cuiusque hominis. Dicitur enim dies suos complesse qui migrat è mundo, quia nobis præfixum est certum tempus, quo hîc peregrinemur. Deus vbi ita visum est, nos ad se reuocat. Tunc ergo impletum est tempus nostrum, sicuti dicitur cursus noster esse absolutus. dum enim confert Scriptura vitam nostram stadio, mors est instar metæ. Ita nunc Propheta cùm de Vrbe loquitur dicit ***impletum fuisse eius tempus***, quia nolit Deus illam manere diutius superstitem. Tertiò dicit ***venisse finem***. Dicebat prius instare, iam autẽ dicit ***venisse***. In summa ostendit postquam diu pepercit Deus Iudæis, vbi vidit nullum fieri peccãdi modum apud ipsos, tandem vsum fuisse suo rigore, quoniam nimis indignè abusi fuerant eius patientia. Suspenderat enim diu suum iudicium, & sæpius tentauerat an essent sanabiles. Nunc ergo Propheta coarguit eorum obstinationẽ vbi dicit ***finem ipsorum venisse, & impletum esse tempus***. Postea eodem sensu adiũgit ***velociores fuisse persecutores aquilis***. Non dubito quin Propheta eandem sententiam continuet. Sicuti ergo fecerat Chaldæos similes venatoribus, ita nunc dicit pernici volatu superare aquilas. Est quidem hyperbolica locutio, sed non potuit aliter exprimere Propheta incredibilem illam celeritatem, qua instabant Chaldæi, vt premerent Iudæos. Nec dubium est quin obliquè derideat stulti populi securitatem, quia scimus quoties minitati sunt Prophetæ, semper errorem illum præualuisse, non venturos esse Chaldæos, quoniam procul aberãt, longum erat iter ac difficile, multa erant obstacula. Propheta ergo nunc subsannat illam fiduciã quia fuerũt decepti, vbi dicit ***hostes velociores fuisse aquilis cælorum***. Rationem addit, ***quia per mon-***

tes insecuti sunt atque insidiati in deserto. Significat clausa fuisse omnia effugia. nam si aduenirent hostes, saltem multi se in montibus occultabunt, & ita euadent periculum: alii autem si se in desertum contulerint, illic inuenient tutas latebras. Sed dicit Propheta tantam fuisse velocitatem in Chaldæis, vt frustra Iudæi respexerint vel ad montes, vel ad deserta, quia vbique parati erant laquei, vbique etiam instabant qui ipsos opprimerent. Ita confirmat impletum esse tempus, quia Dominus ipsos teneat conclusos omni ex parte. Etsi autem hîc loquitur Propheta de clade Vrbis, colligere tamen possumus vtilem doctrinam, vbi manus Dei nobis aduersa est, frustra nos circumspicere in omnes partes, quia neque in montibus erit receptaculum, neque in deserto etiam ipsa solitudo nos tutabitur. Sicuti ergo videmus Iudæos fuisse obsessos manu Dei, ita si cũ ipso nobis erit negotium, sine profectu vertemus oculos in omnes partes, quia vtcunque ad tempus aliquod liceat bene sperare, Deus tamen ipse tandem nos frustrabitur. Sequitur,

20 Spiritus narium nostrarum Christus Iehouæ captus est laqueis ipsorum: de quo diximus, In vmbra eius viuemus inter Gentes.

Hunc versum, vt alibi dixi, inscitè exponunt de Iosia, qui in prælio cecidit longè ante excidium Vrbis. stetit enim post eius mortem dignitas regia: sepultus est ipse in sepulchro patrum: & hostis quanuis esset victor, ad Vrbem tamen non accessit. Perperam ergo ad pium illum Regem trahitur quod propriè dictum est de vltimo rege Zedechia. quanuis enim longè dissimilis esset Iosiæ, tamen fuit vnus ex posteris Dauidis, & gestauit imaginem Christi. Quoniam ergo repræsentare voluit Deus Christi imaginem in posteris Dauidis, meritò hîc vocatur Zedechias *Christus Iehouæ*: quo elogio Scriptura insignit omnes Reges, etiam Saulem: & quãuis imperiũ eius esset temporale & caducum, vocatur tamen *Vnctus Domini*. Et certè vnctio quem accepit per manum Samuelis non erat prorsus lusoria. Sed Dauid propriè vocatus fuit *Vnctus Domini*, vnà cum suis posteris. Ideo sæpius vtitur hac loquendi forma, Respice in Christum tuum. Et
Psal. 84.10 cùm Anna in cantico loquitur de Christo Domini, haud dubiè respicit ad figurã illam. Et tan-
1. Sam. 2.10
Luc. 2.26. dem Dominus noster vocatus fuit Christus Domini. nam sic eum appellat Simeõ. Iam ergo tenemus hunc locum non posse intelligi nisi de rege Zedechia. Præterea simul hoc addendũ est, vocari Christum Domini, quia nondum proiectum erat diadema, sed gestabat adhuc insignè illud, quo ornatus fuerat à Deo. Cùm ergo maneret adhuc solium Dauidis, Zedechias quanuis indignus esset tãto illo honore, fuit tamen *Christus Domini*, sicuti Mnasse, sicuti alii prorsus degeneres. Videtur tamen Propheta longe plus tribuere Zedechiæ, quàm meritus sit, cùm nominat *vitam populi*. Sed solutio etiam in promptu est, non considerari hominem illum pro suis meritis, sed vt erat à Deo vocatus, & pollebat honore illo eximio: imò singulari. Scimus enim extendi ad omnes posteros Dauidis quod de ipso dicitur, Primogenitũ vocaui eum inter omnes Re-
Psal. 89.28 ges terræ. Quanuis enim non obtineant imperiũ Reges terreni nisi quatenus fundati sunt in Dei decreto, tamen Rex ille ex posteris Dauidis fuit primogenitus inter omnes alios. denique fuit regnum illud sacerdotale, hoc est sacrum, quia peculiariter dedicauerat sibi illam sedẽ Deus. Tenenda igitur est illa qualitas, ne hominem tanquam priuatum in se reputemus. Iam optimè fluit sentẽtia cùm dicit *Messiam*, vel Vnctum *Iehouæ fuisse captum laqueis*. Scimus enim fuisse deprehensum: & hoc consentaneum est historiæ. Effugerat enim per viam occultam & desertam, & putabat se elapsum esse ex hostium manibus: illic fuit repente correptus, & retractus ad regem Nabuchadnezer. Cùm ergo præter opinionem ita misero iniectæ fuerint hostium manus, meritò Propheta metaphoricè dicit *ipsum captum fuisse ipsorum laqueis*. Iam vocat *spiritum narium populi*, quia populus ille erat similis corpori mutilo & trunco absque Rege. Deus enim hac lege Dauidẽ vnà cum suis posteris regem creauit, vt quodammodo resideret in ipso vita populi. Quatenus ergo Dauid fuit populi caput, & quidem à Deo constitutum, fuit etiam vita. Eadem est totius posteritatis ratio quandiu successio viguit, quia non antè extincta fuit Dei gratia, quàm excisa Vrbe omnis libertas intercidit: imò nomen populi fuit quasi deletum. Sed notandum est quod antè diximus, elogia illa quibus olim insigniti fuerunt posteri Dauidis, propriè in Christum competere. neque enim Dauid populi vita fuit, nisi quoniam erat figura Christi, & gestabat eius personam. Non igitur fuit hoc elogium solidum in posteris Dauidis, sed duntaxat vmbratile. ergo veritas non alibi quàm in Christo quærenda est. Et hinc colligimus Ecclesiam esse mortuam, & similem corpori trunco vbi à suo capite diuellitur. Ergo si cupimus coram Deo viuere, ad Christum veniendum est, qui verè est spiritus, vel anhelitus narium nostrarum. quemadmodũ enim homo extinctus non amplius spirat, ita etiam dicimur periisse vbi diuisi sumus à Christo. Contrà quandiu viget inter ipsum & nos sacra coniunctio, etiã si vita nostra sit abscondita, & simus
Coloss. 3.3. mortui, tamen in ipso viuimus: & quanuis mortui simus mundo, vita tamen nostra est in cælis,
4. quemadmodum etiam illuc nos vocant Paulus ad Colossenses, & Petrus in prima canonica. In
1. Pet. 3.16. summa intelligit Ieremias gratiam Dei esse quasi extinctam rege capto, quia populi fœlicitas à

Rege pendebat,& Regia dignitas erat quasi certum pignus gratiæ & fauoris Dei. cessauit ergo Dei benedictio cùm Rex fuit Iudæis ablatus. Sequitur tandem, *De quo diximus, In vmbra eius viuemus inter gentes.* Ostendit Propheta frustra Iudæos amplius quicquam sperare,quo ad restitutionem.nam origo omnium bonorum erat à Rege.Deus Rege ipsos orbauerat. sequitur ergo fuisse prorsus desperatos.Sed quô melius id exprimat Propheta, dicit populum ita putasse,nempe restore saluas,modò maneret Regnum. *Viuemus etiam inter gentes sub vmbra Regis nostri*,dicebant,hoc est,quanuis essemus disiecti inter alienos populos,Rex tamen poterit nos colligere,& vmbra eius sese extendet longè & latè ad nos seruandos:ita crediderant Iudæi, sed falsò,quoniã sua defectione abiecerant iugum Christi & Dei, quemadmodũ dicitur Psal.2. Quoniam ergo excusserant iugum cæleste, frustra sperabant in vmbra terreni Regis: ac prorsus indigni erant Dei tutela & patrocinio. Postea sequitur, Psal.2.3.

21 Gaude & lætare filia Edom quæ habitas in terra עוץ Vts, *ad verbum*, etiam super te transibit calix, inebriaberis, & nudaberis.

Propheta in hoc versu ostendit,Iudæos expositos esse omnium inimicorum probris & contumeliis,sed mox addita consolatione temperat dolorem,qui per se fuisset nimium acerbus.Scimus nihil esse durius in miseriis, quàm vbi hostes petulanter insultant: hoc magis nos vulnerat, quàm mala omnia quæ perpetimur. Propheta ergo dicit eò vsque redactos esse Iudæos,vt possint omnes improbi & maleuoli contra ipsos impunè insurgere, & probris insectari eorum ærumnas. hoc priore membro. Sed quia fuisset hoc vaticinium,vel hæc sententia potius,nimis acerba, ideo mitigat rei atrocitatem vbi dicit instare etiã inimicis vices suas,vt pereant. Exponunt quidam totum versum ironicè, quasi Propheta per ludibrium diceret, Ite vos Idumæi,& lætamini, sed vobis erit hoc gaudium euanidum. Ego autem potius existimo designare cumulum extremæ miseriæ,quòd Iudæi ita obnoxii essent subsannationibus hostium suorum. sed postea adiungit aliquod leuamen,quia tandem omnes eorum hostes daturi sint pœnas.Micheæ 7.similis propè habetur figura, quanuis illic non fiat expressa mentio Edom. Illic enim in genere Propheta alloquitur omnes æmulos & aduersarios populi:comparat vsitato more populũ mulieri. Scimus autem in sexu illo plus esse æmulationis, quàm in viris: deinde vbi est aliqua simultas inter aliquas mulieres,acriter insistunt,vt aliquam maledicendi occasionem inueniant. Ideo postquam Ecclesia Dei agnouit se meritò castigari,addit,Ne læteris super me inimica mea. Sed iam exposui Prophetæ consilium, nempe quòd omnes suos inimicos Ecclesia vocet inimicam acsi esset rixa aliqua vel zelotypia inter aliquas mulieres. Ergo quòd ceciderim ne læteris inimica mea: etsi iaceam in tenebris, Dominus tamen est lux mea. quòd ergo inimica mea gauisa est, videbunt oculi mei cùm ipsa erit in conculcationem. Non dubium est quin Propheta etiam illic voluerit mitigare piorum dolorem,qui videbant se proteruè rideri ab omnibus vicinis. Ostendit igitur illud patienter esse ferendum ad tempus,quia Deus tandem porriget manum,& hostibus rependet illius sæuitiæ mercedem.Cur autem hoc loco potius fiat mentio Edom,quàm aliarum gentium,satis notum est. Erant quidem Iudæi omni ex parte circundati hostibus.nam quotquot erant vicini totidem erant hostes: sed Idumæi præ aliis hostiliter se gesserant contra electum populum.Et maior fuit indignitas,quòd progeniti erant ex eodem patre.Isaac enim communis fuerat illorum pater, & originem ducebant à duobus fratribus germanis Esau, & Iacob. Cùm ergo coniuncti essent Idumæi Iudæis, minus tolerabilis fuit eorum crudelitas, quando ita obliti sui generis sæuierunt contra fratres & cognatos suos.Ideo etiam Psalmo 137.dicitur, Memento Domine filiorum Edom,qui dicebant in die Ierusalẽ, Exinanite,exinanite vsque ad fundamentum in ea. Postquam imprecatus est illic Propheta vindictam Dei omnibus impiis,producit in medium Idumæos. quare? quoniam præ aliis sese proiecerant ad sæuitiam,quoniam erant quasi antesignani hostibus,& erant quasi flabella,quibus ignis magis accenderetur.nam illa exhortatio haud dubiè dirigitur ad Chaldæos, Nudate,nudate, ne parcite, ne maneat lapis super lapidem. Cùm ergo tam atrociter Idumæi sese gessissent contra suos cognatos,ideo Propheta de ipsis conqueritur, & postulat vt Deus rependat illis quod meriti sunt. Ita etiam hoc loco dicit Propheta noster *Gaude & lætare filia Edom, quæ habitas in terra Vs.* Hoc membro,quemadmodum iam dixi, docet Ieremias, Iudæos obnoxios esse inimicorum suorum contumeliis, quia possint nunc Idumæi securè ipsis insultare.Sed mox adiungit, *etiam.* Hîc incipit nouam sententiam,& huc facit particula גם, *super te quoque transibit calix.* Vtitur vulgari metaphora. nam res omnes aduersæ designantur in Scriptura hac voce Calicis, quia Deus pro arbitrio propinat singulis quantùm visum est: quemadmodum si quis paterfamilias distribuat potum suis liberis ac seruis: ita etiam Deus quodammodo calicem porrigit cuique in manum vbi castigat quos vult: neque postea liberum facit vel respuere calicem porrectum,vel vinum proiicere,sed bibere cogit, atque exhaurire vsque ad fæcem quantùm cuique propinat. Hac ergo ratione nunc dicit Propheta *calicem transiturum super Idumæos*: quia scimus paulò pòst ipsos quoque fuisse deletos à

Mich.7.8.

Psal.137.7

Psal.137.7

Chaldæis, quibus tamen antè coniuncti fuerant: Sed ex quo sua perfidia exciderant à societate, suo tempore dederunt pœnas. Quoniam ergo non fuit diuturnum illud fœdus quod pepigerãt cum Chaldæis, ideo Propheta super ipsos quoque dicit *transiturum calicem*. Adiungit, *inebriaberis & nudaberis*. Deus solet inter filios suos & alienos vel reprobos ita distinguere, quòd filiis suis propinat quidem amarum potum, sed quantùm possunt ebibere: alios autem suffocat prorsus, quoniam cogit exhaurire vsque ad ipsam fæcem, quemadmodum iam dictum fuit. Sic ergo nũc Propheta ebrietati cõparat grauissimas miserias, quas perpessi sunt Idumæi: & huc pertinet secundum verbum, *nudaberis*. Sic enim dicit fore attonitos malorum atrocitate, vt nulla honesti vel pudoris cura apud ipsos futura sit: quemadmodum ebrius qui obrutus est vino sese proiicit, vel cadit, & pudenda etiam retegit: quod etiam contigit ipsi Noe: sic etiam Propheta dicit tantam fore afflictionem Edom, vt populus ille abiectus cum summo opprobrio, daturus sit materiam subsannationis omnibus vicinis, quemadmodum si ebrius iaceret in luto, & vestes eius essent proiectæ, & ostenderet sua pudenda, illud spectaculum non minus pudendum quàm triste esset: ita Propheta dicit Idumæos similes fore ebriis, quia iacebunt in suo opprobrio. Sequitur,

Gen. 9.20.

22 Completa est iniquitas tua filia Sion, non adiiciet ad te in exilium trahẽdam: visitauit iniquitatem filiæ Edom, & discooperuit super peccatum tuum, *hoc est, nudauit peccatum tuum.*

Versus hic male exponitur, meo iudicio: & Iudæi anxiè laborant, quia occurrit species absurditatis, cùm certum sit fuisse postea dissipatos non modò in vnum exilium, sed in diuersa. Ideo interpretantur hunc locum de secunda dispersione, quæ facta est sub Tito, auspiciis Vespasiani patris. Dicunt igitur tunc completam fuisse iniquitatem populi, quia post illud exilium nulla secuta est mutatio. Alioqui non putant quadrare hoc Prophetæ vaticinium cum re ipsa, vel euẽtu, nam vt dixi, disiecti fuerunt in omnes terras. antè quidem fuerant profugi, sicuti Moses illis denuntiauerat. Scimus enim & in Græcia, & in Macedonia habitasse Iudæos. scimus multas Italiæ vrbes fuisse plenas illo populo, donec edicto Claudii Cæsaris omnes eiecti sunt ex Italia: putauit enim infici Italiam illa tabe: & ita procul eos eiecit, acsi essent contagiosi. Sed frustra Iudæi captant istas argutias, quoniam Propheta simpliciter dicere voluit talem fuisse populi pœnam, vt non esset duplicanda. Cùm ergo dicit *perfectam esse iniquitatem*, vel pœnam iniquitatis, significat Deum ita seuerè egisse cum populo, vt nihil defuerit ad extremum rigorem. & hæc locutio alibi occurrit. Eodem pertinet quod mox addit, *non adiiciet amplius hostis*, vel Deus ipse, perinde est: *non adiiciet* ergo, *vt te trahat in exilium*, quare? nam quid opus fuit secundo exilio, cùm tota terra esset redacta in solitudinem? quandoquidem & pauperes qui relicti fuerant, pariter ipsi tandem profecti sunt in Ægyptum, vnde retracti fuerunt in Chaldæam: sed tamen profugi erant à terra sancta. Ergo Propheta intelligit Dei iudicium fuisse completũ omnibus numeris, vt nihil defuerit Iudæis ad extremam calamitatem. Postea sequitur in secundo membro, *Visitabit*: est quidem præteriti temporis, visitauit, sed loquitur de re futura. More autem prophetico ad confirmationem sui vaticinii tanquam rem gestam narrat, *Visitauit iniquitatem filiæ Edom: ita discopertum fuit tuum scelus*. Clarior erit sensus si addamus particulas similitudinis, Sicuti cõpleta fuit pœna iniquitatis tuæ, filia Sion, ita visitabitur iniquitas tua, filia Edom. vel si per concessionem ita reddamus, pœna quidem iniquitatis tuæ completa fuit, filia Sion, sed peccatum tuum discoperietur, filia Edom. In summa videmus rationem exponi cur solatio leuauerit Propheta tristitiam populi sui proximo versu, nempe quia si miserrimi fuerunt Iudæi, nihilo melius tandem erit populo Edom, vbi aduenerit visitationis tempus. Quòd autem dicit *completam fuisse pœnam iniquitatis*, non respicit ad culpam ipsorum, sed dicit sic fuisse diuinitus castigatos, vt visus fuerit Deus exercere omnem suum rigorem aduersus ipsos: quemadmodum eadem ferè loquendi forma vtitur Isaias capite 40. Ergo non negat Propheta, quin alio pòst tempore exules futuri sint Iudæi: sed dicit transmigrationem ipsorum tunc fuisse perfectam, neque opus fuisse vt paulatim terram Nabuchadnezer incolis suis nudaret: hoc factum fuit quasi repentino turbine. nam vno impetu fuerunt abrepti. Terra quidem antè erat quasi solitãria: sed vbi Vrbe potitus est Nabuchadnezer, tantùm reliquit fæcem populi. Et fecit hoc consultò, vt postea haberet illic populum aliquem tributarium. fuit igitur illa trãsmigratio perfecta. Sed Propheta hìc non intelligit, quin Deus postea disiicere potuerit Iudæos, & dissipare, sicuti digni erant. Nulla igitur est vel repugnantia, vel absurditas, quòd Iudæi postea fugitiui fuerunt, & errones per totũ mundum: & tamen hostis non adiecerit ipsos trahere in captiuitatem: quia tantùm hìc agitur de Chaldæis. Et ideo hoc dictum fuit, quoniam volebat conferre Ieremias ipsos Iudæos cum Idumæis, & ostendere, quanuis insultarent improba lætitia Idumæi, tamen cladem ipsis propinquã instare, quæ ipsos in totum deleret, quemadmodũ prius deleti fuerant Iudæi. Tempus non ferret nunc

ret nunc incipere precationem Ieremiæ. Differam igitur in proximam lectionem.

PRECATIO.

Da omnipotens Deus, quando vides hodie tot non modò hostium nostrorum sed tuorum quoque aperta esse ora ad maledicendum, ne illis suppetat materia, præsertim cùm in sacrum tuum nomen redundent ipsorum contumeliæ: sed compescas eorum petulantiã, & ita nobis parcas, vt quanuis digni simus castigatione, tamen rationem habeas gloriæ tuæ, & ita nos colligas sub capite nostro Christo, & restituas Ecclesiam tuam miserè dissipatam, donec tandem colligamur omnes in regnum illud cæleste, quod nobis peperit sanguine suo idem vnigenitus Filius tuus Dominus noster, Amen.

CAPVT QVINTVM.

Emento, *recordare*, Iehouah quid sit nobis, *hoc est, quomodo nobiscum agatur*, aspice, & vide opprobrium nostrum.

HAEc precatio seorsum legenda est à Lamentationibus, quia initiales literę versuum non sunt scriptæ secũdũ ordinẽ Alphabeti. quãquã magis querimonia est, quã precatio. Profert enim Iere. in mediũ quæ acciderãt in extrema clade populi, vt Deũ ad sympathiã & misericordiã flectat. Primò dicit, *Recordare quid acciderit nobis*, deinde seipsũ explicat secũda parte, *aspice & vide opprobrium nostrum*. Hæc autem oratio quanuis sit breuis & concisa, continet tamen vtilem doctrinam, nempe sufficere Deo, vt miseris ferat auxilium, dum in rationem coram ipso veniunt eorum mala, præsertim vbi iniustè premuntur. Certum quidem est, nihil Deo esse incognitum, sed refertur hæc loquendi forma ad humanos sensus. Putamus enim Deũ negligere nostras miserias, vel imaginamur tergũ eius nobis esse obuersum, vbi non statim succurrit. Cæterùm, quemadmodum dixi, tantùm rogandus est vt mala nostra respiciat, quia scimus quid de se testetur, nempe dum sibi vendicat has partes, vt succurrat miseris, & indignè oppressis, in hoc solatio acquiescamus, nempe simul ac dignatus fuerit respicere quæ perpetimur mala, paratum simul esse auxilium. Præsertim opprobrii fit mentio, vt ipsa indignitas magis Deum prouocet. nam ea lege susceperat populum in fidem suam, vt esset in gloriam & decorem, quemadmodũ dicit Moses. Cùm ergo Deus vellet fulgere diuitias gratiæ suæ in populo illo, nihil magis fuit absurdum quàm pro gloria illa nihil in populo conspici præter dedecora. Hæc igitur ratio est cur Propheta hîc *opprobrium populi* maximè commemoret. Sequitur,

2 Hæreditas nostra deuoluta est ad exteros, domus nostræ ad alienos.

Nunc multarum calamitatum catalogus refertur à Propheta, idque in eum finẽ sicuti admonui, vt sibi & toti populo gratiam apud Deum conciliet. Fuit etiam hoc minimè consentaneum, vt hæreditas electi populi ad alienos traheretur. nam scimus terram illã promissam fuisse Abrahæ quadringentis annis antequam ea potiti sint eius filii. Scimus subinde repetitam hanc promissionem, Hæc terra vobis erit propria hęreditas. etsi enim Deus aluit etiam tunc omnes Gentes, peculiari tamen cura dignatus est populum suum. denique nulla vnquã terra singulari priuilegio data fuit hominibus, sicuti terra Chnaam posteris Abrahæ. Cùm ergo hæc hæreditas fuisset tot seculis destinata electo populo, non frustra conqueritur Ieremias *illam deuolutam fuisse ad alienos*. In secundo membro idem repetit: sed intelligit non tantùm fuisse spoliatos agris Iudæos, sed etiam eiectos ex suis ædibus, quod grauius erat, & magis contumeliosum. Continget enim aliquando, vt quis amittat prædium suum, agros, & vites, tamen domus eius maneat intacta. Verùm Propheta hîc amplificat miseriam gentis suæ, quòd non tantùm omnes exuti fuerint agris & possessionibus, sed quòd etiam à propriis ædibus exulent, alijsque illic dominentur. nam etiam apud homines profanos spectaculum hoc animos plurimum afficit, vbi succedit qui indignus est omni honore in locum alterius qui & opibus, & dignitate floruit. Notum est illud carmen,

Gen. 12.7.

O domus Anci quàm dispari Domino dominaris.

Quoniam Tarquinius successerat, & traxerat ad se regnum, exprobrat profanus ille Poeta, quòd domus Anci transierit ad illos primùm exules & profugos, deinde superbos tyrannos &

crudeles. Sic etiam hoc loco dicit Ieremias *in ædibus populi regnare alienos*, Sequitur,

3 Pupilli fuimus absque patre, *non patre*, matres nostræ tanquã viduæ.

Hîc Propheta non loquitur tantùm in persona totius populi, sed refert gemitus & querimonias singulorum: neque enim hoc potuit quadrare toti Ecclesiæ: quandoquidem loquitur de patribus & de matribus. Videmus ergo non aptari hanc sententiam corpori, sed potius singulis membris, quasi quisque è populo diceret vbique spectari viduas & pupillos. Hoc autem accidere solet vbi vel peste, vel bello gens aliqua consumpta est. nam vno prælio non ita caderent omnes, vt tota regio plena sit pupillis. Sed hîc orbitatem & viduitatem exprimit Propheta, quæ contigit ex diuturna vindicta Dei, quòd scilicet non destitit populum affligere donec paulatim esset exhaustus. Fuit autem hoc deforme spectaculum in illo electo populo cernere tot viduas, deinde tot pupillos patribus suis orbatos. Sequitur,

4 Aquas nostras pecunia bibimus, ligna nostra pretio veniunt, *non væneunt. nam intelligit ligna afferri, aut venire in illorum manus non sine pretio.*

Hîc Propheta refert, populum ita nudatũ fuisse, vt penuria etiam aquæ & ligni laboraret, non dicit tantùm destitui tritico & vino, non conqueritur minutum aliquid fuisse ex lautitiis, sed aquam & lignum ponit, quæ in vita hominis vulgaria sunt. nam vsus communis aquarũ est, vt inquit ille: nemo est tam pauper, si habitet in regione non prorsus arida, quin aqua ad bibendum suppetat. si enim non sunt fontes, sunt saltem fluuii, sunt putei: nec siti pereunt homines, nisi in desertis, & vastitate inhabitabili. Cùm ergo vbique occurrat aquæ potus, Propheta hîc exprimit summam miseriam populi, quòd vænalis etiam fuerit aqua. In rupibus, in locis excelsis aqua venditur: sed hoc rarissimum est. Propheta autem hîc significat non modò populum nudatum esse suis opibus, sed eo redactum egestatis, vt gratis aquam non bibat. Quanquam videtur aliquid plus exprimere cùm dicit, *aquam nostram bibimus pecunia, & lignum ad nos affertur pretio* quia non mirum est si ligna emantur. Sed videtur Propheta intelligere aquam fuisse venditã Iudæis, quæ antè ipsorum fuerat: deinde ipsos coactos fuisse ligna emere, quæ tamẽ fuerãt ipsorum. Ita emphaticè legendæ erunt adiectiones, quæ sumuntur pro possessiuis. *Aquas* ergo *nostras bibimus*. Vocat Aquas populi, quas iure sibi vendicasset: vocat etiam Ligna, quorũ legitima proprietas fuerat populi. Dicit ergo omnia sic fuisse erepta ab hostibus, vt coacti fuerint emere non vinum quod extractum erat ex ipsorum cellis, non triticum, quod sumptum erat ex ipsorũ horreis: sed aquam ipsam, & ligna. Quanquam si quis simplicius accipere malit etiã non male conueniet hæc querimonia, populum qui antè copiam vini, & rerum omniũ domi habebat, emisse omnia vsque ad aquam & lignũ. Est enim hæc grauis mutatio, vbi quis potuit ex suis possessionibus ligna cædere, vbi vinum collegit & triticum, si ne guttam quidem aquæ nancisci queat, nisi quã emerit pecunia: hæc est valde tristis mutatio. Sic ergo poterit accipi hic locus. Sequitur,

5 Super colla nostra, *vel ceruicibus nostris*, persecutionẽ passi sumus: laborauimus, non requies nobis.

Hîc dicit populũ fuisse oppressum graui seruitute. est enim metaphorica locutio cùm dicit *populum persecutionem passum in suis ceruicibus*. Molesti interdũ nobis erunt hostes, sed vel à facie, vel à tergo, vel à lateribus. Vbi autem sic dominantur, vt tanquam in ceruicibus nostris equitent, in hac insultatione extrema est deiectio. Ergo Propheta hîc de seruili atque etiam contumeliosa populi oppressione conqueritur cùm dicit *Iudæos persecutionem fuisse passos in suis ceruicibus*. Summa est, hostes pro libidine sic fuisse dominatos, vt Iudæi caput attollere non auderẽt. Erant quidem hac mercede digni: scimus enim fuisse ceruice ænea. nam cùm Deus vellet eos assuefacere ad ferendum iugum, fuerũt prorsus inflexibiles, imò quasi indomabiles bestiæ. Cùm ergo tanta fuisset illorum durities, Deus rependit iustum premium eorum superbiæ & obstinationi cùm onus imposuerunt hostes eorum ceruicibus. Sed Propheta hîc proponit indignitatem, quæ Deum flectere ad misericordiam poterat, cùm scilicet Chaldæi ita libidinosè opprimerent electum populum. Adiungit *laborasse nec fuisse requiem*, qua locutione significat nullum fuisse miseriis & molestiis ipsorum vel modum, vel finem. hæc enim est phrasis Hebraica, *laborauimus, & non fuit requies*. Continget sæpe, vt quis ad breue tempus malis vrgeatur: sed dabitur tandem relaxatio. Propheta verò dicit nullum finem miseriis populi adesse. Ergo laborare absque requie tantundem valet atque continuis afflictionibus premi, & quarum nullus exitus apparet. Digna etiam hoc premio erat eorum obstinatio, quia Deo repugnauerant non paucis tantùm mensibus & annis. Scimus quandiu Propheta apud ipsos clamauerit absque profectu. Hîc tamen conciliat sibi gratiam apud Deum, quòd populus miser sit absque fine & modo.

6. Ægyptiis

6 AEgyptiis dedimus manum, Assyriis, vt saturaremur panibus.

Hic de mendicitate populi loquitur, quòd scilicet panem hinc inde petierint. Dare manum bifariam exponunt Interpretes: quidam accipiunt pro suppliciter rogare: alii autem pro paciscii: alii etiam pro manum extendere in signum miseriæ, quasi is qui non potest auxilium accersere, manu extenta significet suam necessitatem. Sed Propheta simpliciter videtur intelligere populum fuisse tanta inopia constrictum vt panem mendicauerit. Dare igitur manum accipio pro panem petere, vt solent mendici. dicit autem *manum dedisse*, hoc est, porrexisse tam AEgyptiis, quàm Assyriis, quòd fuit indignissimum. nam Ægyptii fuerant grauissimi hostes, Assyrii postea secuti sunt: eo quidem tempore simulabant Ægyptii se esse populi electi amicos, & fœdus etiam initum inter ipsos fuerat: sed scimus Iudæos habitos fuisse ludibrio, vt digni erant, quia sese prostituerant, quemadmodum meretrices. Cùm ergo spreti sæpe fuerint ab Ægyptiis, fuit hæc contumelia valde acerba, dum coacti sunt panem in Ægypto mendicare, deinde in Assyria: potuit hoc verti in magnas subsannationes. Nunc ergo tenemus consilium Prophetæ. Iam hoc etiam præmium illis Deus iustè rependit: promiserat terram fertilem, & in qua ad satietatem vsque paratus erat ipsos alere: toties apud Mosen fit mentio vini, tritici, & olei: quorsum? nisi vt ostenderet Deus terram illam fertilitate excellere præ aliis omnibus? Fuit ergo hoc signum vltimæ maledictionis, vbi populus coactus est panem hinc inde petere, cùm tamen affluetia bonorum omnium sufficere deberet etiam ad ipsos alienos, quemadmodum dictum fuerat, Tu dabis mutuum aliis, & non mutuaberis. qui ergo debuerant sua copia alios pascere, fuerunt ita famelici, vt inopia ipsos coegerit ad subeũdum illud dedecus, cùm scilicet Ægyptiis & Assyriis submissè fuerunt obnoxii. Sequitur, *Deut.15.6.*

7 Patres nostri peccarunt, non sunt, *non ipsi, ad verbum*, nos verò iniquitatem ipsorum portauimus.

Videtur Propheta hîc cum Deo litigare, & euomere blasphemiam cuius apud Ezechielem fit mentio. nam cùm Deus asperius castigaret populum, volitabat in omnium ore prouerbium illud, Patres nostri comederunt vuam acerbam, dentes nostri obstupescunt. significabãt autem hoc modo se iniustè tractari, & crudeliter, quia luerent pœnam alieni delicti, cùm ipsi essent insontes. Videtur in hunc modum obstrepere Deo Propheta cùm dicit *patres qui peccarunt non esse amplius*: sed paulò pòst videbimus Prophetam fateri etiam eorum peccata qui tunc adhuc erant superstites. Cùm igitur illa ingenua confessio edita fuerit à Propheta, minimè dubium est quin hîc abstinuerit ab illa blasphemia, quæ tam seuerè reprehenditur apud Ezechielem. Nihil ergo minus propositum habuit Ieremias, quàm liberare populum ab omni noxa, acsi Deus esset crudelis, quemadmodum dicit ille profanus Poeta, *Ezech.18.2.*

Delicta Maiorum immeritus lues, Romane. *Horat.lib.3 Car.Ode 6*

Deinde alter, *Vergilius.1. Geor.*

-satis iam pridem sanguine nostro
Laomedonteæ luimus periuria Troiæ.

Significant populum sui seculi fuisse prorsus innoxium, & quærunt in Asia & trans mare causam malorum, quasi scilicet nunquam fuisset peccatum Romæ. Non fuit tale Ieremiæ consiliũ: sed simpliciter dicere voluit, populum qui diu rebellis fuerat Deo, iam mortuum esse, ideo opportunum esse tempus quo Deus miserias posteritatis respiciat. non ergo hîc obiiciunt suã innocentiam Deo fideles, acsi essent extra crimen: sed tantùm referunt patres defunctos fuisse iusta pœna, quia tota illa generatio interierit. Daniel plenius loquitur cùm dicit, Peccauimus nos & patres nostri, & Reges nostri: inuoluit enim eadẽ damnatione & patres & filios. Sed aliò respicit Proph. noster, nẽpe voluit Deum flectere ad misericordiã, vt dictũ est. quo argumẽto id assequi cõtendit; Domine, tu quidẽ iustas sumpsisti pœnas hactenus, quia nimis diu abusi fuerant patres nostri tua bonitate & tolerãtia: nunc verò tempus adest quo nos experiaris, & examines an simus similes patribus: quoniam ergo perierunt illi, vt digni erant, iam recipe nos in gratiã. Videmus ergo hoc modo non suscipi cum Deo iurgium, vel litẽ, sed tãtùm miseros exules petere à Deo vt ipsos respiciat, cùm patres qui talẽ & tam horribilẽ Dei vindictã in se prouocauerãt, & experti fuerãt, iam essẽt extincti. Et cùm dicit *filios portasse iniquitatem patrum*, tametsi dura est locutio, non tamen in eum finem tẽdit, acsi Deus temerè pœnas sumeret de filiis, quæ potius exigendæ à patribus erant. nam fixa manet sentẽtia illa, Non portabit filius iniquitatẽ patris, neque pater iniquitatẽ filii sed anima quę peccauerit ipsa morietur. Interea potuit hoc verè dici filios fuisse oneratos patrũ suorũ sceleribus, quia scilicet Deo vindictã suã, sicuti per Mosen denuntiat in tertiã & quartã generationẽ liberũ fuit extendere. Et alibi etiã dicit, Ego reiiciã in sinũ filiorũ *Dan.9.8.* *Ezech.18.20* *Exod.20 5.* *Iere.32.18*

patrum iniquitatē. potuit igitur Deus continuere suam vindictā vsque ad posteros. Sed interea minimè dubiū est quin filii qui tam seuerè castigati fuerunt, etiam propriam iniquitatē sustinuerint. erant enim promeriti centum mortes. Sed hæc duo inter se non malè conueniunt, vt Deus reiiciat iniquitatem patrum in sinum filiorum: & tamen filios ipsos castiget pro suis peccatis.

8 Serui dominati sunt nobis, eripiens nemo ex manibus ipsorum, *hoc est, nemo est qui nos eripiat è manibus ipsorum.*

Alia circunstantia aggrauat populi cladem, quòd scilicet venerit in potestatem seruorum; quod magis contumeliosum est, quàm si diuites, & qui excellunt opibus & potentia sibi nos seruos addicerent. Neque enim pudebit seruire vel Regi, vel homini saltem qui obtinebit aliquem honoris gradum. quia seruitus illa in speciem probrosa non est, ducitur tolerabilis. Verùm vbi sumus serui seruorum, hæc est valde grauis contumelia, & quæ penitus animos vulnerat. Ergo de hac indignitate etiam nunc expostulat Ieremias, *quod serui ipsis dominati fuerint.* Neque vero dubium est quin tracti fuerint etiam ab infimis quibusque. licuit enim Chaldæis exercere aduersus ipsos omnem sæuitiam: sed interea fuit hoc valde luctuosum, cùm filii Dei seruorum essent mācipia. Nam erant prius regnum sacerdotale, & Deus ita eos susceperat in suam fidem, vt eorum conditio potior esset, ac magis optabilis omnibus imperiis. Cùm ergo spoliati sunt sua libertate, neque id modò, sed etiam subiecti seruis, illa fuit valde tristis mutatio. Ideo inde etiam petit materiā misericordiæ Propheta, cùm dicit *seruos fuisse dominatos.* Iam sequitur,

9 In anima nostra. *alij vertūt, in periculo vitæ nostræ, vel cum periculo,* adduximus ad panem nostrū ob siccitatem deserti, *alij vertunt, à facie gladij, in desertum.*

חרב, significat tam siccitatem, quàm gladium. Iam cùm Propheta de fame & deserto loquitur, mihi dubium non est quin melius conueniat nomen Ariditatis. Et miror quomodo occurrerit illis nomen Gladii, nec respexerint ad contextum. Dicit ergo *populum petere panem in anima,* hoc est, vsque ad propriæ vitæ dispendium. si quis malit Discrimen, non repugno: sed cùm simpliciter dicit, *in anima,* videtur exprimere quod scilicet vitæ suæ non pepercerint ob victum. Victus quidem est accessio vitæ: quorsum enim quæritur panis nisi ad vitam sustinendam? sed famelici ita ruunt ad quærendum panem, vt proiiciant se in mille pericula. deinde sese conficiunt maximis molestiis: & hoc est *panem adducere in anima,* vbi scilicet non tantùm anxiè desudant homines in quærendo victu, sed quasi sanguinem suum profundunt: quemadmodum si quis conficiat longum iter, vt reperiat aliquid alimenti, erit ferè exanimis cùm adueniet in longinquum hospitium. Quoniam ergo nusquam Iudæi victum reperiebant, dicit Propheta *illos panem suum quæsiisse in anima,* hoc est vitæ dispendio, hoc magis mihi placet. Iam adiungit, *Ob siccitatem deserti:* quid esset Gladius deserti? videmus illud esse coactū: & tamen nulla fuit ratio cur ita torquere deberent vocem hanc Interpretes. Sed vocat *deserti siccitatem* inopiam qua populus sic premebatur, ac si esset in deserto. Hoc igitur per similitudinem dictum est, quod ab ariditate deserti, hoc est præ sterilitate coacti fuerint vitam suam exponere in mortem, tantùm vt alicubi panem inuenirent. Potest etiam fieri, vt intelligat Propheta fuisse profugos, & ita esuriisse per syluas & saltus, cùm scilicet non auderent prodire in planiciem, ne hostis illis occurreret. sed quod dixi optimè quadrat, nēpe ita fuisse famelicos ac si essent in vasto deserto, & procul ab omni hospitio, vt nusquam panis inueniretur. Nunc ergo tenemus Prophetæ sensum. Addit,

10 Pelles nostræ quasi clibanus nigredinem contraxerunt ob exustiones famis.

Alii vertunt, Ob tremores, à facie tremorū, ad verbum: Hieronymus vertit, Tempestates. sed nomen Exustionum melius conuenit: quia dicit *pelles fuisse obtenebratas,* & comparat eas clibano: quemadmodum hæc metaphora satis frequenter occurrit in Scripturis, Si fueritis tanquā inter ollas fumo & caligine deformati, pennæ vestræ splendebunt. Deus populum suum nigredinem contraxisse dicit, ac si ollis fumosis adhæsisset, quia multis afflictionibus exustus fuerat. nam vbi tabescimus in malis, squalor ipse nos deformat. sed hìc comparat clibano (quod idem valet) pelles, vel cutem. Dicit igitur cuiusque cutem ita fuisse cōtractam, & nigredine offuscatā, vt clibanus niger est cōtinuo igne & fumo. Propheta, quisquis fuerit author Psalmi 119. alia similitudine vtitur, nempe se fuisse similem vtri, qui etiam contrahitur à fumo, & ducit rugas vnà cum nigredine. Summa est, fuisse pudendam deformitatē in populo, quia ita erant famelici, vt nullus maneret succus: vbi autem succus deficit, sequitur pallor & macies: deinde ex pallore maior deformitas & nigredo, de qua nunc loquitur Propheta. Ideo dixi melius quadrare nomē Exustionum. Nam si dicamus Tempestates, certè tempestas non offuscat nigredine pellem vel cutem. si etiam vertamus, tremores, hoc erit valde remotum: sed si vertamus, exustiones, fluet optimè contextus. & scimus, quemadmodum victus quasi irrigat animam hominis, ita famem exurere, vt alibi quoque Scriptura loquitur. Sequitur,

Psal. 68.14. Psal. 119. 83

11 Mulieres in Sion afflictæ fuerunt, virgines in vrbibus Iehudah.

Hîc aliud genus contumeliæ recitat, nempe quòd mulieres fuerint ſtupratæ tam Ieroſolymæ, quàm in aliis vrbibus. Deus voluerat caſtitatem regnare in populo illo. Cùm ergo puellæ & mulieres ita ad ſtuprum fuerunt tractæ, illud fuit pluſquam indignũ. Atque hoc etiã cõmemorat Propheta, vt Deus tandẽ ſe propitiũ populo ſuo oſtendat poſtquam exoratus fuerit. Et *Sion* potius nominat, quam Ieroſolymam: eſt quidem ſynecdoche, ſed locum illum ſcimus fuiſſe diuinitus electum, vbi nomen eius inuocaretur. Sion ergo erat locus ſacer præ omnibus aliis: erat denique terreſtre domicilium Dei. Cùm ergo Deus haberet illic ſuum palatium, vt habitaret in medio populi, valde turpe fuit illud ſpectaculum, ſtuprari in loco illo mulieres, quia hoc modo violabatur Templum Dei. Erat igitur non tantùm cõtumelioſum populo, mulieres ita ſtuprari, ſed erat fœda profanatio cultus Dei, atque adeò ſacrilega. Nunc tenemus conſiliũ Prophetæ. Iam adiungit etiam alias vrbes Iehudah, ſed alio ſenſu. Sequitur, Deut.22.21. 22.23.24.

12 Principes manu ſua fuerunt ſuſpenſi, facies ſenum non fuerunt in honore, *non fuerunt honoratæ, ad verbum.*

Initium verſus poteſt duobus modis exponi, vertunt omnes, Principes interfectos fuiſſe ipſorum manu, hoc eſt, hoſtium. ſed miror quomodo non occurrerit quod longè erat grauius, nempe ſua manu fuiſſe ſuſpenſos. Ego certè non dubito quin Propheta hîc dicat quoſdam ex Proceribus manus ſibi intuliſſe. nam frigida eſſet illa locutio, Principes fuiſſe ſuſpenſos manu hoſtium: ſed ſi ita accipimus, *Principes fuiſſe ſuſpenſos ſua ipſorum manu,* hoc erit longè atrocius, quemadmodum antè vidimus mulieres etiam quæ pollebant aliqua humanitate, voraſſe ſuos fœtus. Eodem ſenſu nunc dicit Proceres fuiſſe ſuſpenſos non ab hoſtibus, nam hoc eſt etiam vulgare, iugulari paſſim victos ab hoſtibus, vel etiam ſuſpendi per ignominiam: ſed aliquid atrocius, meo iudicio, exprimere voluit Propheta, nempe coactos fuiſſe miſeros Proceres ad manus ſibi afferendas. Adiungit *facies ſenum non fuiſſe honoratas,* quod etiam eſt præter naturam: ſcimus enim ſenio ſemper deferri aliquid honoris, & ætas illa naturaliter reuerentiam ſibi conciliat. cùm ergo nullus eſt ſenum reſpectus, neceſſe eſt ſummam barbariem regnare. Perinde eſt igitur acſi diceret Propheta populum ſic probroſè fuiſſe tractatum, vt ne ſenibus quidem hoſtes pepercerint. Nunc etiam tenemus cur hoc adiungat, quia alioqui poterat videri illud incredibile, Principes fuiſſe ſuſpẽſos ſua manu. Sed hîc ſignificat non fuiſſe illis aliud refugium, niſi vt ſibi mortem conſciſcerent præ deſperatione, quia ſcilicet exciderat omnis humanitas. Sequitur,

13 Adoleſcentes ad molam ſumpſerunt, & pueri in ligno ceciderunt, *vel impegerunt. Non poſſem vltrà proſequi.*

PRECATIO.

Da omnipotens Deus, quando nobis ſemel manũ porrexiſti, vt nos tibi conſecrares in populũ: da, inquã, vt perpetuò refulgeat in nobis paternus ille fauor, & nos etiã viciſſim ſtudeamus glorificare ſemper nomen tuum, atque vt nos ſemel complexus es proſequaris tua liberalitate, donec tandem fruamur bonorum omnium plenitudine in regno tuo cæleſti, quod nobis partum eſt ſanguine Filij tui vnigeniti, Amen.

DICIT nunc Propheta *adoleſcentes traditos fuiſſe ad molam,* perinde acſi diceret, in piſtrinum: ſcimus autem inter ſeruiles operas hanc fuiſſe viliſſimam nam ſicuti aſinis tunc vſi ſunt ad molendum, ita & ſuis mancipiis. Summa eſt, contumelioſè habitos fuiſſe Iudæos, vt fuerint redacti in conditionem abiectiſſimam. Neſcio quid venerit Hieronymo in mentem, vt verteret abuſos fuiſſe turpiter ad libidinem: quia טחן ſignificat molere, vel conterere, putauit hîc notari turpitudinem, quæ nominari non debet, acſi abuſi eſſent hoſtes adoleſcẽtibus ad ſtuprum. ſed ex ſecundo mẽbro verſus colligimus id nullo modo conſentaneum eſſe. Dicit igitur *adoleſcentes tractos fuiſſe ad molendum, & pueros impegiſſe ſub ligno.* ſignificat autẽ pueros fuiſſe oneratos ligno, ſicuti ſolent calones: eſt etiam vile munus calonum. Sicuti ergo prius dixit piſtrino fuiſſe addictos iuuenes, ita nunc dicit pueros ſuccubuiſſe ſub ligno, quia ſcilicet humeris ſuis geſtabant onus nimis graue, & cui ferendo erant impares. Nunc ergo tenemus conſilium Prophetæ. Sequitur,

14 Senes ceſſarunt è porta, adoleſcentes è pulſatione ſua,

vel canticis musicis.

Hîc Propheta breuiter significat fuisse Vrbem redactam in ruinas, ita vt nihil præter vastitatem illic cerni posset. nam dum vrbes frequentantur, sedent iudices in porta: iuuenes autem se exercent honestis oblectationibus. Dicit autem *nulla fuisse iudicia*. nam eo tempore, vt satis notum est, solebant haberi iudicia, & fieri conuentus in portis vrbium. perinde igitur est acsi diceret omnem ordinem politicum fuisse abolitum. Deinde adiungit *iuuenes cessasse à suis pulsationibus*, vel à canticis musicis. Summa est, in Vrbe fuisse tantam vastitatem, vt nulla amplius esset species vrbis. neque enim inter se habitare possunt homines sine legibus, & sine iudiciis: vbi forum est clausum, vbi leges obmutescunt, vbi ius non redditur, illic est barbaries quæ deterior est solitudine: vbi etiam nulli sunt conuentus ad honestas oblectationes, vita est belluina: scimus enim hominem esse animal sociale. His ergo figuris Propheta docet horribiles ruinas apparuisse in Vrbe, postquam illinc migrauit populus. Apud Chaldæos etiam & in Assyria non habebant suos iudices, neque vllam formam reipublicæ: fuerunt enim dissipati, & hoc factum est de industria, ne possent amplius coalescere. decretum enim fuerat Chaldæis paulatim extinguere nomen populi Israelitici: deinde, nullum illic erat populi corpus. Ita meritò deplorat Propheta vastitatem, quæ etiam fuit in exilio. Sequitur,

15 Cessauit gaudium cordis nostri, versus est in luctum chorus noster, *sic enim vertunt* לאבל מחולנו.

Prosequitur eandem sententiam: sed videtur clarius exponere quod breuiter attigerat superiore versu, vbi dicit *omne gaudium cordis populi cessasse, & omnes choros versos fuisse in luctum*. scimus vitam esse morte acerbiorem, vbi homines sunt in continuo luctu. & sanè vbi nulla est hilaritas, ea viuendi conditio deterior est morte. Et hoc nunc intelligit Propheta cùm dicit *omne gaudium fuisse abolitum, & omnes choros in luctum fuisse conuersos.*

16 Cecidit corona capitis nostri: væ nunc nobis quia peccauimus.

Per coronam capitis haud dubiè intelligit omnia ornamenta, quibus decoratus fuerat populus ille: habebat Regnum & Sacerdotium, quæ erant duo quasi lumina, vel duæ pretiosæ gemmæ: sed habebat etiam alia quibus Dominus ipsum ornauerat. Cùm ergo polleret tam eximiis dotibus, dicitur *gestasse coronam in capite*. Corona autem non tantùm pro diademate accipitur, sed pro symbolo lætitiæ & ornatus. Neque enim soli Reges tunc coronas gestabant, sed in nuptiis, deinde in côuiuiis & epulis lautioribus, in ludis etiam, & spectaculis erant coronati. In summa Proph. conqueritur, cùm multa ornamenta fulgerent in populo illo, fuisse prorsus illis nudatum. Dicit ergo *coronam cecidisse ex capite*. postea exclamat, *Væ nobis nunc, quia peccauimus*. Hîc exprimit vltimam miseriam, & simul docet spem omnem restitutionis abolitam esse. causam tamen adiungit, *quod sceleratè egerint*. Ita non exasperat hîc dolorem populi, vt qui sic afflicti sunt fremant aduersus Deum: sed potius consilium eius est humiliare afflictos, vt sentiant meritas se pœnas dare. Perinde igitur est acsi reos citaret ad Dei tribunal, & vno verbo pronuntiaret meritò ipsos pati, vel sustinere tam graues pœnas: quia scilicet Deus iustus sit vindex scelerũ. Hinc colligimus, cùm heri diceret patres qui peccauerant, esse mortuos, & eorum iniquitatem à filiis ferri, non ita locutum esse, vt ab omni culpa eximeret superstites. hîc enim eos damnat, & se etiam comprehendit in illo numero. sed heri exposui quid sibi vellet superior sententia: hîc autem ingenuè Propheta agnoscit populum iustè plecti, quia sceleribus suis iram Dei prouocauerit. Et hæc doctrina diligenter notanda est, quia vbi rebus aduersis premimur, Satan acuit nos ad dolorem, & tandem in furorem nos præcipitat, nisi veniat nobis in mentẽ hæc doctrina, nempe nobis esse negociũ cum Deo, qui iustus est iudex. nam agnitio scelerum nostrorũ domabit omnem superbiam, deinde compescet etiam obstreperas illas querimonias, quibus solent increduli contra Deum insurgere. Ergo mala nostra deducant nos ad reputandum Dei iudicium, & peccata nostra agnoscenda, quemadmodum hunc finem Propheta noster spectauit. Sequitur,

17 Propterea debile est cor nostrum: super hoc, *id est, propter hanc causam*, obtenebrati sunt oculi nostri.

Coniungit hîc tristitiã cum agnitione reatus, vt populus dum dolor ipsum premit & excruciat, simul etiam adiiciat mentem ad reputanda sua peccata. Quanquam Propheta haud dubiè hîc complectitur quæcunque antè vidimus, quasi diceret non abs re mœrore populum confici, quoniam tam ampla & multiplex sit dolendi causa: propter hoc, inquit, hoc est non excedimus

excedimus modum in dolore, quia afflictiones nostræ non sunt mediocres, vt tẽperari possit dolor, sed quia ventum est vsque ad extrema, ideo fieri non potest quin dolore obruantur animi nostri. Quoniam ergo maledictio Dei vndique occurrebat, dicit hanc esse *causam debilitandi cordis*: dicit etiam *propterea obtenebrari oculos*. Est autem hæc metaphora satis trita, nempe oculos caligare præ dolore: nam sensus dolore hebetantur: hinc fit, vt obtusa etiam sit oculorum acies. & Dauid præcipuè hac loquendi forma vtitur. Propheta igitur noster dicit *obtenebratos fuisse oculos*, quia dolor erat quasi læthalis. Sequitur,

18 Propter montem Sion qui in vastitatem redactus est, vulpes incedunt in eo.

Quanquam in genere complexus fuerat omnes malorum species, nunc tamen præcipuam doloris causam assignat, quòd scilicet *mons Sion perdiderat suam pulchritudinem* & formam. Locus enim ille à Deo electus fuerat acsi illuc è cælo descenderet habitandi causa: & scimus etiam magnificis elogiis celebrari eius pulchritudinem. Illic enim lucebat Dei facies, quemadmodum Moses, & Prophetæ sæpe loquuntur. Fuit igitur hæc valde tristis mutatio, cùm Deus habitasset in monte Sion, illic vulpes habitare tanquam in deserta cauerna. nam in monte Sion erat Tabernaculum vel Sanctuarium. Dicit autem Deus vocari Tabernaculum illud מועד, quia velit cum populo suo illic pacisci. Cùm ergo locus ille caperet Deum, & eius Ecclesiam: sic fuisse destitutum, vt vulpes in locum Dei & fidelium succederent, hoc, quemadmodum dixi, fuit horribile prodigium. Non frustra igitur Ieremias postquam locutus est de tot ac tam acerbis cladibus, ponit hoc caput præcipuum, quòd scilicet *mons Sion in solitudinem redactus sit, vt vulpes illic discurrant*. Nam sicuti præcipuum caput & quasi cumulus omnium bonorum est censeri in Dei populo, deinde habere familiarem ad ipsum accessum, ita in rebus aduersis nihil tristius, quàm nos destitui præsentia Dei. Vbi Dauid gratitudinem suam erga Deum testatur, quòd ditatus fuerit omni genere bonorum, adiungit, Habitabo in domo Dei: *Psal.23.6.*
quia tametsi locutus fuerat de opibus & diuitiis, & rerum omnium copia: tamen videt hanc fœlicitatis esse summam, si Deum inuocet vnà cum aliis fidelibus, & censeatur in eius populo. Sic etiam ex aduerso Propheta ostendit, nihil debere esse piis tristius, quàm dum suum domicilium reliquit Deus, & voluit instar deserti incutere oculis spectantium horrorem. Hoc ipsis prædictum fuerat ab ipso Ieremia, vt vidimus capite septimo, Ite in Silo, dicebat, vbi diu arca *Iere.7.12*
fœderis fuerat. Cùm ergo diuturnum fuisset Dei hospitium locus ille, postea fuit cum summo opprobrio reiectus. Denuntiauit ergo Iudæis Ieremias rebus adhuc integris, talem fore Ierosolymam: sed fides non fuit habita eius vaticinio. Nunc ergo confirmat ab euentu quod Dei mandato prædixerat, vbi *montem Sion vocat foueam vulpium*. Sequitur,

19 Tu Iehouah perpetuo sedebis, solium tuum in ætatem & ætatem, *id est omnibus seculis*.

Hic attollit Propheta oculos ad Deum: sed exemplo etiam suo excitat omnes pios, vt in extremis calamitatibus Deum tamen respicere non desinant: sicuti Psalmo centesimo primo, vbi Propheta loquitur de ruinis vrbis Ierosolymæ. Est enim simile argumentum illius Psalmi: nec dubium est quin compositus fuerit cùm populus ageret in exilio Babylonico, vt satis apparet. Ergo Propheta postquam de cladib9 Vrbis & populi disseruit, dicit cælos etiam ipsos veterascere & consumi quasi putredine vnà cum toto mundo: sed postea adiungit, Tu autem Domine perpetuò manes. Interea etiam clarius loquitur quàm Ieremias. applicat enim hanc doctrinam ad consolationem Ecclesiæ, Filii, inquit, filiorum habitabunt. Ergo ex perpetuo & immutabili Dei statu colligit perpetuitatem Ecclesiæ: hoc non facit Ieremias, eò tamen tendit: & haud dubiè hac de causa exclamat *Deum sedere in seculum, & solium eius stabile manere omnibus seculis*, vel per omnes ætates. Nam vbi defixi sumus in aspectu rerum præsentium, vt nihil firmum est in mundo ita necesse est nos vacillare. Vbi autem res aduersæ obnubilant oculos nostros, tunc fides quodammodo euanescit: saltem turbamur & obstupescimus. Remedium autem est, in Deum oculos attollere, quia vtcunque res in mundo confusæ sint, ipse tamen semper manet sui similis. Veritas quidẽ eius poterit nobis esse abscõdita, manet tamen in ipso. Denique etiam si centies mundus versetur & intereat, hinc Deo tamen nihil propterea decedit. Non dubium ergo est quin Propheta voluerit animũ colligere, & sese erigere in spẽ bonã cùm exclamauit, *Tu Deus in seculum sedes*: & verbo *sedendi* haud dubiè exprimit mundũ à Deo gubernari. Scim9 Deũ non esse corporeum, sed metaphoricè sumitur verbum Sedẽdi, quia non est Deus nisi sit mundi iudex. Hoc etiã clarius exprimit vbi dicit soliũ Dei esse per omnes ætates. Soliũ Dei haud dubiè

Psal 102. 27.28.29

PRECATIO.

Da omnipotens Deus, quando tam seuera olim iudicia exercuisti aduersus populum tuum, vt castigationes illae hodie nos erudiant ad timorem nominis tui, deinde contineant in solicitudine & humilitate: & ita studeamus persequi vocationis nostrae cursum, vt sentiamus te semper nobis esse ducem, nobis manum abs te porrigi, tuum auxilium semper nobis esse paratum, donec tandem collecti in regnum tuum caeleste, fruamur vita aeterna, quam nobis peperit sanguine suo vnigenitus Filius tuus, Amen.

LAVS DEO.

EXCVDIT IOANNES CRISPINVS GENEVAE, ANNO DOMINI MILLESIMO QVINGENTESIMO SEXAGESIMO TERTIO, MENSE IVLIO.

INDEX PRIOR RERVM ET SENTENTIARVM MAXIME INSIGNIVM QVÆ IN HOC OPERE CONTINENTVR.

Prior numerus caput: posterior versum indicat.

L

T

V

X

Z

FINIS TABVLAE PRAELECTIONVM
IN PROPHETIAS IEREMIAE.

INDEX LOCORVM VTRIVSQVE TESTAMENTI, quos Author in his prælectionibus aut in sua aut aduersariorum aut etiam aliorum scriptorum persona partim citat, partim etiã interpretatur, & apposite ad vsum accommodat.

Priores numeri antepositi, caput & versum locorum citatorum denotant: posteriores verò numeri arithmetici caput & versum Ieremiæ in his prælectionibus demonstrant.

Genesis.

Exodus.

Leuiticus

Numeri

Deuteronomium

Nehemias

Iob.

Psalmi.

Prouerbia.

Ecclesiastes.

Isaias

Ieremiæ Lamenta.

Ezechiel.

Ad Romanos.

I. Corinth.

II. Corinth.

QVAE IN LAMENTATIONIBVS IEREMIAE potissimum notanda occurrunt.

TESTIMONIA QVAE IN HIS PRAELECTIONIBUS in Lamentationes citantur.

I. C. ADMONITIO AD CANDIDOS LECTORES.

MIRATVS sum sæpenumero et quid causę re vera subesse possit, cur nonnullis in mentem veniat, vt quos excidisse errores in excudendis libris satis supérque constabit, potius silentio tegendos ac omittendos, quàm sedulò correctos in calce operis ascribendos cẽseant: quum præsertim à peritissimis quibusque Typographis diligenter, optimóque cõsilio antehac factũ fuisse, nemo ignoret. Fieri enim non potest aut certè rarò accidit, vt libri adeò puri & emẽdati in lucem prodeãt, quin, aut operarum vecordia literis vel mutatis vel suo loco abstractis, pleraque corrumpantur: aut etiam oscitantia eorum qui emendationi præsunt dictiones aliquæ prætermittantur: aliquæ etiam syllabæ in eadem dictione duplicentur: quin denique periodi siue comprehensiones nec commatis, nec colis, ac ne punctis quidem suis distinctę passim occurrant. Quod ita esse si quisquam negare audeat, & reliquos nihil perspicere putet, cur id faciat ipse viderit. Itaque summũ operæpretiũ fecisse videntur, qui in emendandis erroribus antequã prostarent libri, elaborarunt, ne vel subinde Lectores hærerent, vel sæpius diuinare cogerentur. Et sanè non video cur hunc laborem meritò improbare quispiã possit, quum maximè omniũ intersit, libros omnes in publicum emitti mendis quibuslibet repurgatos, nisi fortè istos homines nimium meticulosos permoueat insana lucri cupiditas. Verẽtur enim, si quotquot reperiri possunt errores ad vnum colligãtur, ne parũ sint vænales libri, quos vixdum excusos iam esse distractos vellent, & quod impensum est, protinus duplo farcitũ cuperẽt. Ego verò cõtrà neminem sanæ mẽtis esse hominẽ censeo, cui longè gratius non sit, librum summa diligẽtia correctũ, quàm cæcis erroribus refertum, vel saltem minus tersum redimere. Nam ita demum Lectores cõquiescunt, neque vlla remora illis inijcitur, vbi librum probè emendatũ se cõparasse credunt. Sed quis pecuniã suã, inquiunt isti, tanquã profundere cupiat? satius fuerit alterã quæ tot mendis non scateat editionem expectare. Quasi verò non eodem reuoluantur, ac si vnquam editus esset liber, in quo plura errata passim non occurrant. Id autẽ verissimũ esse fateri coguntur quicunque propius omnia expendunt: vt nihil sit necesse in ea re probanda diutius immorari. Fuerũt etiã alii minimè mali homines, qui quum hæc ita habere certò scirent, paucos admodũ ex multis erroribus notare coacti sunt, & quidẽ vel defunctoriè, vel ingeniosa potius calliditate, nimirũ, vt qui tam paucos viderit ascriptos, nullos amplius superesse putet. Atqui toto cælo aberrat qui sibi persuadet vel vnum exemplar cùm primùm editur in lucem, sic emendatũ esse, nihil vt omnino desideretur. Cuius quidem rei testes locupletissimi esse poterunt quicunque libros typis excusos cum exemplari manu scripto accuratè cõtulerint. Ac certè meliorem aut certiorem non posse excogitari rationem existimo, qua mendis omnibus repurgentur libri, quàm si vnus aliquis attentè legat quæ ex typographia prodeunt: alter verò exemplar manu scriptũ habeat, & sedulò animaduertat an qui legit, aliquid prætereat. sic enim fit vt vel minima quæque reponãtur ex authoris sententia. Hoc porrò à me factum fuisse in his Prælectionibus norunt multi ex amicis, quibus hunc

laborem non improbatū fuiſſe ſcio. Verùm id præſtare non licuiſſet, niſi ſingula exemplaris folia (quę in hunc vſum aſſeruanda curaueram) ab iis quotidie repetiiſſem, qui ex characteribus collectis formas, vt vocant, conficiunt. Solent enim pro nihilo ducere exemplaria ſimul atque typis cōmiſſa ſunt quæ compegerunt. Iam verò quid hoc qualicunque labore, optime Lector, ſim conſecutus, ex lectione ipſa facilius iudicabis. Ea proculdubio repoſui ex manu ſcripto exemplari, quæ ſine ſenſus iactura deeſſe non poterant, & tibi moleſtiam ac tædium erant alioqui paritura.

ERRATA SIC CORRIGITO.

Numerus prior a[n]teriorem folii paginam: b. interiorem: poſterior verò numerus lineam indicant

IN præfatione, facie b. primi folii lin. 31. communicatur. fol. 1. b. 16. minatus eſt, & 49. נער.9. 22. Cum ergo Iudæi. b. 53. ſtylum. 10. b. 5. עור. 11.44. & poſſimus. 12.7. per admirationem. b. 40. atqui. 16. אבר אבר. 14.47. hocquidam. 50. porrectam illi. 18. 20. דוד. 19. b. 4. ſed Deus. 26. proficiant. 20. b. 9. poterit. 21.1. itaque vt à. 17. fuit tibi, recuſaſti. 22. Hoc iam. 22.29. Sequitur ergo. 52. demerſi. 23. b. 45. Aquilonem. 25.50. & Sacerdotes. 26.b.39. ſimiles. 27.33. quidam. 28.14. iſtud אלי. b.27. ab עיר. 30.b.22. dignus eſt. 39. b. 40. accipiunt pro. 45.41. aſpiciant. 42. beneficentiam eius. 48.39. nam עשק. 49.8. quis ſit. 37. reliquis. b.55. פגע.60.5. quotidie. 64.20. condemnat. 20. non. b. 14. expandent. 78. b. 29. duntaxat. 81. b. 18. חקית. 42. fortificant. 85.39. חתו. 87.53. deinde. 89. b. 47. pœnæ quas. 92.20. inuitatio. 98 41. quo non 49. omni. 101. b.53. עזב.108. b. 9. tanquam. 111. b. 40. peruerſas. 112.42. addunt. 116.34. & dixi. 48. vnà cum. 122.17. ab eo. 123.2. ſignificantur. 19. iuuenis. 128. ſeparaueris. 53. vt Deus. 133.48. connecto. 135.17. videmus. b.3. veniret. 147.41. quia non. 151.19. poni. 152.33. בקבק. 46. præcepit. 155.4. quia non. 157.1. repudiat. 10. פשה. 16. Hinc. 158.b.25. fuiſſe. 46. ſum, vociferor. 15[9]. b. 44. אנוש. 162.48. mundi. 163.52. מסב. 164. b. 21. caſtigationem. 175.32. ironicè. 181.9. cibabo. 183. 19. illis ſit. b. 34. aliqui. 35. feciſſent. 52. Dei Propheta? 184.50. aſſiduè. 187. b. 30. accendebant. 194. 46. inuitatio. 54. ſuperſtitiones. 198. b. 27. dele, ferulis tuis. 28. ſic ferulis tuis domari. 199.36. illis hoc. b.45. fama. 201. 27. ſpectauit. 210.18. adiungunt. 218.38. ablata. 40.224. שרי. 225. 22. ita eos. 36. rem propius. 52. vagis. 226.57. מלאת. b.53. exanimes. 228.b.6. videntur. 229. b. 38. ceſſarent. 231. b. 35. ecce ego. 233. b. 47. hoc eſt. 247. 6.8. molam. 18. pœnarum. 252.22. ſuo exitio. 253.b.14. qui non eius. 259.b.56. inſignit. 260.5. nimis. 265.20. למלך. 267.41. timere. 269.b.13. hanc. 270.b 33 formæ. 46. experti. 277.b.20. ille deus, non. 282.b.58. ageret pro. 285.b.2. vellet. 286.15. ארם. b.51. bonificate. 289.2. nihil tale. 29[1].4. appetant. b.16. timida. 292.4. reddatur deterior audito Euangelio. 295.51. pro. 30[1] 23. venditabant. b.20. abiicere. 303.34. vita mea. b.48. quia hæc. 49. truatur quiſque. 305.43. aduerbium temporis. 311.b.41 filii Nathaniæ. 314.46. quidam. 323.b.40. lateres. 52. הנכי. 330.b 36. antiſtre- 331.9. eſt terra. 337.2. tranſtulit Mel. 338.b.32. מועד. 344.43. dicit. 345.b.35. & immunes. 348.b.38. aliquid per. 354.b.30. vnde בגוים. 355.50. mutuatus. 357.37. perficere. 17. סלע.358.b.36. Propheta. 361.b.54. hac loquutione. 362.12. quidam. 51. perfringet. 52. ſignifica[t]. 57. de reditu. b.41. tam peritos. 368.b.7. miſereatur. 30. affectum. 39. fecit. 369.46. cogebant. 371.b.14. [..]geret: poſtea. 372.34. repoſitoria. 374 8. vocat Deus. 375.23. paronomaſia. b.29. concionantur. 376.b.27. parturientem. 277.24. ſecuri. b.14. debeat iuſtitia. 273.b.15. ſolum, &c. 384.b.28. inquit Ezechiel. 30. per Ezechielem. b.9. oſtendent. 394.22. arriperet. 395.35. ſimus. 396 9. Perſequutus. 404.52. miſeris. 405.53. Nunc ergo. 406.30. illatum à. 418 54. Propheta. 420. ita gerere. 422.2 15. paronomaſia. 427. 36. docet Ieremias. b.4. leuior eſt. 49. amplius ferre. 429.37. metu correpti. 433.9. ſunt. Eo quidem. 13. potuit enim. b.1. continuare. 435.b.31. quin optemus.

QVOD porrò ad orthographiam, & quaſdam literarū, vt dixi, tranſpoſitiones, quæ ſenſum non obſcurant, attinet: quod denique ad numeros quoſdam foliorum arithmeticos perperam poſitos, aut ad marginem annotatos ſpectant, candidus Lector ex ſerie foliorum, & ipſis Indicibus facilè reponet: quos idcirco ſatis amplos dedimus, vt etiam ſi quæ occurrent loca ad marginem non ſatis accuratè annotata, ex iis ipſis peti & reſtitui poſſint. Meretur hanc veniam primæ huius editionis labor, duobus diuerſis prælis ſine intermiſſione exantlatus, & iam in commodum publicum emiſſus.

FINIS.

